
University of Toronto.
King Alfred Library of History
Founded by
Goldwin Smith and Harriet Smith
1901

CÆSARIS BARONII

ANNALES ECCLESIASTICI

TOMUS TRIGESIMUS TERTIUS

CÆSARIS S. R. E. CARD. BARONII

OD. RAYNALDI ET JAC. LADERCHII

CONGREGATIONIS ORATORII PRESBYTERORUM

ANNALES
ECCLESIASTICI

DENUO ET ACCURATE EXCUSI

TOMUS TRIGESIMUS TERTIUS

1542-1557

BARRI-DUCIS
EX TYPIS CŒLESTINORUM — BERTRAND
36, VIA DICTA BANQUE, 36

PARISIIS
APUD BLOUD ET BARRAL, BIBLIOPOLAS
18, VIA DICTA CASSETTE, 18

M DCCC LXXVIII

SUMMARIUM

TOMI XXXIII

MDXLII. 1-8. Instructio data Morono internuntio ad conventum Spirensem destinato. 9, 10. Rex Galliæ per epistolam et oratorem aperit in hoc conventu suam sententiam de præsenti statu rerum. 11, 12. Moronus ad dietam accedit, in qua Concilium Tridenti celebrandum proponitur. 13. Bulla indictionis Concilii. 14-16. Quid de hac indictione senserint principes. 17-20. Maranum occupant Galli, unde exardescit ira inter imperatorum et Gallum regem. 21, 22. Mittit Paulus Montepolitianum ad Carolum pro pace. 23-26. Mors cardinalis Contarini, cujus fama injuste læsa defenditur. 27, 28. Pontifex regem Galliæ hortatur ad pacem. 29. Quintuplici exercitu Franciscus aggreditur Carolum. 30-35. Per litteras amantissimas Pontifex utriusque principis animum flectere nititur. 36. Expeditionis Hungariæ contra Turcas infaustus exitus. 37-40. Lutherani contra Catholicos bellum movent et ditiones Ecclesiasticas invadunt. 41. Livonia peste Lutherana infecta. 42. Eckius contra mendaces Lutheranos scribit. 43. Legati a latere Tridentum deputati. 44. Helvetios, etiam hæreticos, ad Concilium invitat Paulus. 45, 46. Germaniæ præsules ignavia insignes. 47. Cardinalium Gallorum et Hispanorum segnitiem litteris Paulus perstringit. 48-50. Poloniæ episcopos monet Paulus ut hæresim in fomite præfocare studeant. 51. In Scotia res penitus labefactatæ morte Jacobi regis. 52-55. Hæresis Calviniana Galliam implet suis erroribus. 56. Ochimus Capuccinorum generalis ab Ecclesia deficit. 57. Armeni fidei Catholicæ exemplum eximium profitentur. 58. Auctus cardinalium senatus.

MDXLIII. 1-4. Imperatoris oratores coram legatis Apostolicis exponunt quibus de causis Cæsaris clientes ad Concilium se conferre non possint, et ipsi Tridento discedere cogantur. 5-10. Concilii congregandi studia strenue navata a Paulo qui Bononiam se confert ad invisendum imperatorem. 11-16. Non Bononiæ, ad quam accedere abnuit imperator, sed in castro Buxeti tandem possunt iniri colloquia, quæ nihil proficiunt. 17. Concilium differt Paulus ob bella inter Cæsarem et regem Galliæ. 18-20. Expositæ principibus causæ dissoluti Concilii. 21. Hermannus archiepiscopus Coloniensis in hæresim Lutheranam lapsus. 22, 23. Colonienses et Monasterienses ad fidem Catholicam servandam hortatur Paulus. 24-28. Coloniensium constantia. 29. Pontifex archiepiscopo Coloniensi scribit ut resipiscat. 30. Commendat Paulus pietatem ducis Bavariæ. 31. Claudius Jayus et Petrus Faber ex primis decem sociis S. Ignatii. pro fide laborant in Germania. 32, 33. Conventus imperialis habitus Norembergæ. 34. Solymanus Hungariam invadit. 35. Aquilegiensis Ecclesia ab administris conculcata. 36-39. Classis Turcica, a rege Galliæ excitata, gravia Christianis affert damna; Nicia tamen ex Turcis recipitur. 40. Motus Tunetani. 41. Cæsari Clivensis dux se humiliat. 42-48. Conventus ordinum imperii, Norimbergæ primum, dein Spiræ coadunantur. 49, 50. Instructio data Sfondrato nuntio in Germaniam destinato. 51, 52. Per litteras et nuntios paci principum Christianorum totus est Pontifex. 53. Solemnes supplicationes indictæ. 54, 55. Henricus Angliæ rex bellum movet contra regem Scotiæ. 56. In Poloniam se hæretici intrudere tentant. 57, 58. Petri Vermilii defectio a fide. 59. Georgius David hæresiarcha. 60. S. Francisci Xaverii miri labores in India.

MDXLIV. 1, 2. Cæsar pacis verba respuit et ad comitia Spiræ cogenda se convertit. 3. Paulus ad conventus Spirenses rescribit se defensurum Niciæ arcem, et aliunde Christianitatem totam illis commendat. 4, 5. Carolus prudentia motus humana edicit decretum cujus venenum annotationes subnixæ demonstrant. 6-9. De Spirensi decreto gravissime queritur Pontifex tam apud imperatorem quam apud alios principes. 10, 11. Colonienses pro tuenda Catholica religione

ad Pontificium nuntium scribunt. 12-14. Conatus internuntii, et supplicationes cleri Coloniensis ad Cæsarem. 15. Archiepiscopus Coloniensis obdurescit in hæresi. 16-18. Ardet bellum inter Cæsarem et Franciscum regem : Anglus etiam in Galliam irrumpit. 19-21. Inter ipsos bellicos motus spem pacis Pontifex non deserens duos legatos mittit ad pacem tractandam. 22-27. Fœdus pactum, ob quod gratiarum actiones persolvuntur a Pontifice utrique principi. 28-33. Paulus redintegrandi Concilii percupidus futuris providet, præsentia componit et preces solemnes indicit. 34-36. Articulos condemnantes hæreses a Lovaniensi Academia editos Cæsar confirmat. 37. In Gallia hæreses deprimuntur opera cardinalis Turnonii. 38. Thomas Villanovanus sanctitate claritatem adeptus. 39. S. Francisci Xaverii opera Apostolica et miracula. 40-42. Cardinales creati. 43. Inventio cadaveris imperatricis Mariæ Honorio desponsatæ.

MDXLV. 1-3. Deputantur iterum pro Concilio tres legati quibus data potestas etiam illud alias transferendi, si necessitas exegerit. 4-6. Legati Tridentum ingrediuntur; orationes Cæsareorum nuntiorum et legati responsio. 7, 8. Diploma Pontificium quo monentur præsules ut per seipsos, non per procuratores, ad Concilium accedant. 9-14. Legatorum ancipites curæ de aperiendo Concilio. 15. Plures episcopi Tridentum adveniunt. 16. Regis Lusitaniæ ad Pontificem gratulatoriæ litteræ. 17-19. Providet Pontifex ne in comitiis Wormatiensibus res religionis pertractentur, sed referantur ad Concilium. 20-23. Votis Protestantium, qui repudiant Concilium et comitia reclamant, Cæsar annuit. 24-28. Articuli conclusi in dieta Posoniensi. 29, 30. Omnes episcopos, etiam in curia degentes, Pontifex jubet Concilio adesse, et regibus scribit ut sui regni præsules ad Concilium mittant. 31-34. Morte ducis Aurelianensis, filii Francisci regis, pax abrupta, sed mox reparata. 35-38. Legati solemniter Concilium aperiunt. 39-42. Bulla facultatum legatis concessarum, litteræ absentium, et oratio legati præsidis. 43. Articuli propositi circa ordinationem Concilii. 44, 45. Hieronymus Oleaster nomine regis Lusitaniæ perorat, et litteras sui principis legi postulat. 46. Episcopi Galli petunt ut nihil in Concilio tractetur ante adventum oratorum regis Galliæ. 47. Instructio ad legatos de rebus Concilii. 48. Censuras theologorum Lovaniensium Carolus V confirmat, unde Lutheri impius furor. 49. Lutherus suo magno periculo dæmoniacam curare aggreditur, sed incassum. 50. Novos errores disseminat David Georgius. 51. Swenckfeldiana hæresis propagatur. 52, 53. Hæresis repressa Mantuæ et Mutinæ. 54. Paulus concedit ut clerus Siculus subveniat imperatori de pecuniis Ecclesiasticis. 55. Carolus V cum Turcis inducias paciscitur : Protestantium potentia amplior et gravior fit. 56, 57. Paulus curat pacem firmare inter imperatorem et regem Galliæ. 58, 59. In Lusitania contra hæreticos exercita severitas, et simultates erga Pontificem depositæ. 60. Paulus cardinales creat. 61. Æthiopes cum Romana Ecclesia, damnato Dioscoro, conjunguntur. 62. Singularis casus Gamrati Cracoviensis episcopi. 63. Parma Placentiaque Aloysio Farnesio traditæ. 64. Dissidia inter Lutheranos et Sacramentarios. 65. Ceilanensis reguli filius occisus ob fidem.

MDXLVI. 1-3. Controversia de titulo qui inscribendus sit Concilio, et de loco qui assignandus sit aliquibus præsulibus. 4-6. Secunda Concilii sessio in qua promulgatur decretum de vita sanctiore a clericis ducenda. 7. Prohibetur ne episcopi per procuratores Concilio assistant. 8. Leguntur Bullæ facultatum legatis concessarum ut ipsi aperiant Concilium. 9. In designanda Synodo adoptantur hæ voces tantum : *Œcumenica et Generalis*. 10-14. Agitatur inter Patres de modo et ordine procedendi, et iterum de titulo decretorum. 15, 16. Tertia sessio in qua legitur decretum de symbolo fidei. 17, 18. Cur non fuerit adjectum decreti titulo : *Universam Ecclesiam repræsentans*, et non simul cum decretis de reformatione decreta de fide proposita fuerint. 19-47. Explanatur quæstio de Scripturæ et Traditionum auctoritate, necnon de Vulgatæ versionis sinceritate. 48-51. Sessio quarta in qua edita sunt decreta de canone Scripturarum, de authenticitate Vulgatæ et de pœnis in typographorum avaritiam et temeritatem. 52. Litteræ Caroli V procuratorem Cæsareum constituentis. 53, 54. Vulgata translatio Romæ semper in usu fuit, et nunquam in suspicionem hæretici erroris adducta. 55, 56. Vera libertas et zelus sincerus in Synodo Tridentina. 57-60. Pauli ad Helvetios hæreticos litteræ quibus ad officium illos reducere tentat. 61. Declamationes episcopi Fesulani contra monachos. 62-64. De episcoporum residentia agitur. 65-68. An pertineat ad legatos solos proponere quæ in Synodo tractanda sint. 69-73. Discussio de peccato originali. 74. Catalogus errorum circa peccatum originale. 75-83. Declarationes et canones de peccato originali. 84-86. Decretum de munere prædicandi. 87-93. Ratisponense colloquium. 94, 95. Fœdus inter Pontificem et imperatorem. 96-102. Gallum regem, Polonum, Venetos et alios principes Paulus hortatur ut arma contra Lutheranos sumant. 103, 104. Hermannus Coloniensis a sede deturbatus propter apostasiam. 105-108. Insurgunt Protestantes adversus Cæsarem. 109. Edictum imperatoris contra rebelles. 110, 111. Saxo et lantgravius victi, et ad pacem nonnisi duris conditionibus admissi. 112-114. Udalricus Wittembergensis et comes Palatinus arma deponunt. 115. Concionatores Lutherani ponunt paci obicem. 116-118. Admonitiones legatorum circa justificationis dogma et capita discutienda. 119-123. Sedatis prius dissensionibus de præcedentia, oratores regis Galli admittuntur in Concilium ; unius ex ipsis oratio, et legati responsio. 124-129. Sextæ

sessionis prorogatio : Concilii translatio agitatur. 130-138. Errores et dubia de justificatione. 139-145. Impii Lutheri mors impia. 146. Petri Fabri mors pretiosa. 147. Venetos hortatur Paulus ut Lutheranæ hæresi Vicentiam inficienti se objiciant. 148. In Scotia novæ circa fidem contentiones. 149. Inter Gallum et Anglum confecta pax. 150-153. Lusitani sua virtute Christi regnum explicant in Indis. 154-157. Plures archiepiscopatus constituti in America. 158. Apud Armenos archiepiscopum Nazovanensem Paulus creat. 159. Fratri Lusitaniæ regis ad cardinalatum evecto permittitur apud regem ipsum morari.

MDXLVII. 1-5. Disputatur de decreto residentiam præscribente. 6-16. Sessio sexta : decretum et canones de justificatione. 17-19. Animadversiones quorumdam Patrum circa titulum decreti. 20-23. Approbatur decretum de residentia, sed nonnihil emendatum. 24-34. Disponitur materia proximæ sessionis, scilicet de Sacramentis et de Reformatione. 35-41. Canones de Sacramentis, et decretum spectans ad disciplinam Ecclesiasticam. 42-54. Peste Tridenti sæviente, transfertur Concilium Bononiam. 55-57. Ex hac translatione gravissimæ dissensiones inter imperatorem et Pontificem exortæ. 58. Acta Concilii Bononiensis : articuli hæreticorum de Sacramento Pœnitentiæ. 59-61. Prælati Hispani jussu Cæsaris Tridenti morantur. 62-65. Prima sessio Concilii Bononiensis : articuli hæreticorum de Sacramentis Extremæ-Unctionis, Ordinis et Matrimonii. 66-67. Secunda sessio Concilii Bononiensis : articuli hæreticorum de Purgatorio et indulgentiis. 68. Decreta de indulgentiis. 69, 70. Articuli hæreticorum de missa et quibusdam aliis discutiuntur. 71. Tertia sessio Concilii Bononiensis prorogatur. 72-77. Admonitiones Concilii circa abusus qui subreperant in administrandis sacramentis. 78, 79. De validitate translationis Concilii disceptatum. 80-83. Carolus V oppugnat Concilium Bononiense, cujus rex Galliæ Henricus defensionem suscipit. 84, 85. Conventus Augustani postulant, sed iniquo animo, ut Concilium Tridento restituatur. 86. Archiepiscopus Gnesnensis synodum colligit de episcopis Polonis ad Concilium mittendis, sed anceps remanet, audita translatione Concilii. 87-90. Per cardinalem Madrutium Romam deferuntur postulata Cæsaris. 91-97. Pontifex, consultis Patribus, judicat non obtemperandum votis Cæsaris. 98-105. Cæsaris et Ferdinandi fratris victoriæ contra Lutheranos : gratiarum actiones et gratulationes exinde prolatæ. 106. Lutherani victi Concilio se submittunt. 107-114. Genuæ Flisci conjuratio et Parmæ Aloysii Farnesii cædes; unde nova odia exorta inter Pontificem et Cæsarem. 115. Scotiæ ab hæreticis infestæ libertas restituta. 116-119. Francisci Galliæ regis obitus, et filii Henrici coronatio. 120-124. Henricus VIII Angliæ rex moritur, non sine voto, sed equidem inani, præstandi obsequium Pontifici. 125-128. Providet Paulus rei Catholicæ, tum in Hibernia tum in Scotia. 129, 130. Dux Somerseti quod reliquum erat Catholicorum dogmatum et rituum in publicis comitiis abrogat. 131, 132. Tumultus exorti ob inquisitionem in regnis Neapolitano et Lusitano. 133. Poloniæ rex Sigismundus acerrimus religionis defensor. 134. Carolus de Guisa et Julius de Ruvere ad cardinalatum evecti. 135. Religio propagata in Indis Orientalibus et Occidentalibus. 136. Obitus S. Cajetani Thienæi.

MDXLVIII. 1-6. Paulus, consultis præsulibus Concilii Bononiensis, respondet tum statibus imperii, tum oratoribus Cæsareis circa reditum Concilii ad Tridentum. 7-13. Protestatio facta a procuratoribus imperatoris in ipso Concilio Bononiensi et responsio sacræ Synodi. 14. Translatio Concilii juridice facta. 15-18. Injuste sibi arrogat Cæsar potestatem statuendi de rebus religionis. 19-25. Coram ipso Pontifice protestantur Cæsarei oratores. 26-30. Paulus III protestationi Caroli V respondet, consultis prius præsulibus Bononiensibus. 31-33. Ob litem motam a Cæsare suspenditur Concilium. 34-38. Pontifex mandat tum patribus qui Tridenti remanserant, tum iis qui Bononiæ, ut mittant delegatos Romam ad subsellia Apostolica. 39-41. Præsulum Hispanorum responsio fallax et de ea rectum severumque judicium Pontifici obsequentium. 42, 43. Ex agendi modo præsulum Hispanorum et ipsius imperatoris schisma timendum. 44-48. Cæsar petit ut mittantur in Germaniam nuntii Pontificii facultatibus amplissimis instructi pro conciliandis Protestantibus. 49. Rex Galliæ minatur se revocaturum præsules suæ ditionis, si hæc concedantur. 50, 51. Cæsar subornatus ab impiis decretum nefarium, *Interim* dictum, ferre meditatur. 52, 53. Articuli propositi a Protestantibus, tanquam omnino necessarii, singulatim refutantur. 54-57. Carolus V temere se immiscet rebus Ecclesiasticis tractandis, quamvis a Pontifice monitus. 58. Responsio Pauli petitionibus iniquis cujusdam ducis Germaniæ. 59, 60. Deplorandum Caroli V decretum, dictum *Interim*. 61. Promulgatur sanctio inscripta : Reformatio politiæ imperialis. 62-64. A viris optimis *Interim* Caroli V reprehenditur, et in conciliandis Protestantibus nequaquam proficit. 65. Cæsar mitiorem se gerit erga Pontificem. 66-72. Quibus conditionibus admittendi sint in gremium Ecclesiæ hæretici. 73-78. Sententia Gallorum episcoporum de reformatione morum. 79. Decretum Sorbonicum contra Calvinistas. 80. Hæresis in Anglia propagatur. 81-83. Sigismundus senior moritur magno Poloniæ damno. 84. Res Turcicæ. 85. Apud Indos S. Francisci Xaverii exantlati labores. 86. Librum Exercitiorum S. Ignatii Paulus III approbat. 87. Carolus Borbonius ad dignitatem cardinalitiam evectus.

MDXLIX. 1-4. Nuntii Apostolici in Germaniam missi nihil proficiunt, obdurescentibus in suis erroribus

et criminibus Lutheranis; in Brunswicensi tamen ducatu Catholica religio restituitur. 5-7. Magdeburgenses præ cæteris in Cæsarem audaces. 8. Difficultates in observatione decreti *Interim* nuncupati. 9-11. Cæsar non solum Placentiam restituere recusat, sed et Parmam sibi arrogare affectat. 12-22. Lite rursum et acerbius agitata de translatione Concilii, Paulus pacis gratia Concilium Bononiense dissolvit. 23. Detrectatum a Pontifice fœdus cum rege Gallo: Ochini impia scripta et Vergerii a fide defectio. 24. Patriarcha Aquilegiensis hæresis suspicionem incurrit. 25, 26. Compositæ controversiæ cum Hussitis. 27-31. Spes oritur redintegrandæ fidei in Anglia. 32. Henricus II Galliæ rex hæresibus regnum purgare curat. 33, 34. Calvinus ab Espencæo confutatus. 35. Armeni se Ecclesiæ Romanæ conjungunt. 36-44. Apostolici labores S. Francisci Xaverii apud Indos et Japonenses. 45. Auctus cardinalium numerus. 46. Permittitur a Pontifice ut Poloniæ reginæ nondum coronatæ porrigantur osculanda intra missarum solemnia Evangelium et patena. 47, 48. Pauli Pontificis mors et virtutes.

MDL. 1. Cardinalis de Monte creatur Pontifex nomine Julii III. 2-4. Julius notam facit suam electionem Cæsari, Parmam Farnesio restituit, et Lutheranos principes demulcere tentat. 5, 6. Carolus V Julio pollicetur se Ecclesiam defensurum, et Julius Carolo paterna officia repromittit. 7-11. De redintegrando Concilio Tridentino agitur, necnon de removendis impedimentis huic redintegrationi, præsertim a Gallo rege, suscitatis. 12, 13. Scribit Julius multis principibus Germaniæ, etiam hæreticis, occasione Concilii. 14, 15. Aliqui cardinales deputati ad sanctiorem morum disciplinam restituendam. 16, 17. Henricus Galliæ rex benigniorem se præbet postulatis Pontificiis de Concilio, et petit ut confirmentur veteres Ecclesiæ Gallicanæ immunitates. 18. Protestantes Concilium admittunt, modo juxta sua placita celebretur. 19-21. Bulla reassumptionis Concilii. 22-24. In Germania et Belgio contusa hæreticorum tyrannis. 25-27. Joannis de Vega in Africam expeditio faustissima. 28. Absolvit Julius a censuris omnes qui sine consensu Apostolico decimas in Sicilia exegerunt, et alias exigere concedit. 29, 30. Pax inter regem Galliæ et Eduardum Anglum: regina Scotiæ et comes Araniæ gratulatorias a Pontifice accipiunt litteras. 31-34. In Anglia hæreses variæ disseminantur, et Catholici vexantur. 35, 36. Crescit et protegitur hæresis Calviniana in Gallia. 37, 38. Providet Julius ne hæresis in Italiam latius serpat, et condemnat judices sæculares se immiscentes causis religionis. 39-42. Poloniam a labe hæretica purgare nititur Julius. 43-45. Fides in India propagatur opera Joannis regis Lusitani. 46. Confirmatur iterum a Julio III Societas Jesu. 47-49. Annus Jubilæi a Julio III indicitur: mira charitatis opera Romæ edita erga pauperes peregrinos. 50. Pontifex memor præteritæ calamitatis solemnes gratiarum actiones Deo præstat. 51. Joannis a Deo, conditoris Ordinis *ab Hospitalitate* nuncupati, mors pretiosissima.

MDLI. 1-3. Sancit Carolus V ut Germani et Protestantes se Concilio submittant, sed Henricus Galliæ rex favet Protestantibus. 4-6. Julius creat legatos qui solemniter Tridentum ingrediuntur. 7, 8. Prima sessio Concilii Tridentini sub Julio III. 9. Episcopi sollicitantur a Pontifice ut ad Concilium accedant. 10, 11. Helvetios invitat Julius, dum obsistit Henricus Galliæ rex. 12. Pontifex exauctorat doctores Sorbonicos a fide deficientes. 13-17. Parmense bellum accenditur. 18-20. Cæsaris arma implorat Julius unde aucta dissidia inter Gallum et Pontificem. 21-23. Parmensi obsidione soluta, Julius ad pacem cum Gallo se convertit. 24-26. Cæsaris odio confirmata hæresis. 27-33. Secunda Concilii sessio in qua leguntur litteræ Galli regis ad Concilium. 34-36. Responsio Concilii ad protestationem Henrici. 37. Impius agendi modus principum Concilio detrahentium. 38. Accedentibus Tridentum septemviris prælatis, spes concipitur melioris exitus. 39, 40. Hæreticorum articuli contra Eucharistiam discutiuntur in Concilio. 41, 42. Sessio tertia: leguntur et laudantur litteræ marchionis Brandeburgensis. 43-51. Concilii decretum et canones circa Eucharistiam. 52. Decretum de reformatione circa causas Ecclesiasticas. 53-55. Discutiuntur articuli hæreticorum de Sacramentis Pœnitentiæ et Extremæ-Unctionis. 56-59. Sessio quarta: declarationes et canones de Pœnitentia et Extrema-Unctione. 60. Articuli hæreticorum de sacrificio Missæ. 61. Insigne prodigium in Germania: vinculo sacramenti inique præstiti Brunswicenses absolvuntur. 62. Osiandri novum dogma de Justificatione. 63. Buceri mors et variæ opiniones: Mauritius Saxoniæ dux Cæsari infidus. 64, 65. Ecclesiastici septemviri retinentur in Concilio a Pontifice. 66-68. Exardescente iterum bello inter Carolum et Henricum regem, Turcæ victores evadunt. 69-73. Excitati in Transylvania et Polonia motus. 74. Auctus cardinalium numerus. 75. Urbs graviore annona laborat. 76. Confirmata Coloniensis Ecclesiæ privilegia, et instaurata Academia Ingolstadensis. 77. S. Franciscus Xaverius miraculo duobus simul in locis visus. 78. Gundisalvum Dominicanum inter beatos Julius III reponit. 79. Rex Lusitaniæ obedientiam Julio præstat. 80, 81. Comiti Lunensi episcopum postulanti annuit Pontifex. 82-85. In quibusdam Hispaniæ provinciis jus Ecclesiasticum ad quosdam certos limites sapienter reductum.

MDLII. 1, 2. Trevirensis ob valetudinis incommoda Tridento discedit, et Protestantium delegati conditiones iniquas ponunt in celebratione Concilii. 3-9. Proponitur discutienda formula doctrinæ de Sacrificio Missæ necnon de Sacramento Ordinis. 10-13. Oratores Protestantium postulant

ut supersedeatur promulgationi decretorum prædictorum, donec admittantur in Concilium. 14-16. Non Concilium, sed colloquium inane petunt Lutherani. 17-19. Instructio Pontificis circa petitiones Protestantium. 20-22. Sessio quinta sub Julio III; salvus-conductus concessus hæreticis; lis de præcedentia dirempta. 23, 24. Oratores Lusitani ad Concilium accedunt, et Joannis regis pietas commendatur. 25-29. Sessio sexta : causæ et decretum suspensionis Concilii. 30-35. Bellum movent in Carolum V Lutherani auxilio Henrici II Galliæ regis. 36, 37. Rex Lusitaniæ pro pace cum Octavio Farnesio scribit Julio a quo responsum benevolentiæ plenum accipit. 38-41. Induciæ inter Pontificem et regem Galliæ opera cardinalis Turnonii. 42, 43. Senenses tumultus. 44. Legati pro pace inter Carolum V et Henricum electio. 45-51. Apologia Ferdinandi regis de cæso Georgio cardinali. 52. Georgii cardinalis occisores dant pœnas a Deo mulctati. 53-55. Repressi in Polonia hæretici. 56. In Germania Zuingliani imposturæ et contradictionis convicti. 57. Ferrariæ hæresis excisa. 58. Fides propagata in Peruvia. 59-62. S. Franciscus Xaverius, dum Sinensibus Evangelium inferre cogitat, sanctissime moritur, et miraculis claret.

MDLIII. 1-16. Maria regina Catholica in solium Angliæ evecta, Pontifex tum per litteras, tum per legationem cardinalis Poli invigilat ut religio orthodoxa in pristinum statum restituatur. 17. Carolus V bellum Senensibus infert, quos Galli strenue defendunt. 18-21. Bellum Senense Julius componere tentat. 22-34. Frustra Pontifex per epistolas, nuntios et preces solemnes indictas ad concordiam Gallum et Cæsarem reducere curat. 35. Turca, auxiliante Gallo, multa mala infert Christianis. 36. Michael Servetus jussu Calvini Genevæ exustus. 37. In Germania bellum civile inter præcipuos Protestantium defensores. 38. Nuntius Apostolicus ad Grisones in fide confirmandos missus. 39. Ottho Augustensis cardinalis doctrina, zelo et pietate conspicuus. 40, 41. Monet Julius Polonos ne facile credant Moschovitis, et ostendit novatores non minus civili statui infestos esse quam Ecclesiastico. 42-45. Assyrii ad unitatem redeunt, misso Romam patriarcha. 46-48. Ad præparanda decreta de reformatione multi Romam acciti præsules, et auctus cardinalium senatus.

MDLIV. 1-3. Philippus Hispaniarum rex uxorem accipit Mariam Angliæ reginam, quod Calvinistæ omni modo impedire conantur. 4-8. Cardinalis Polus amplissimis facultatibus munitus tam pro confirmandis episcopis hæresim ejurantibus, quam pro reditibus per nefas possessis a restitutione eximendis. 9-12. Philippus II in Angliam appellit ad nuptias cum Maria ineundas, collatis sibi prius a Pontifice juribus regni Neapolitani. 13-17. Anglia ad fidem Catholicam redit pietate Philippi et Mariæ, sed præsertim opera cardinalis Poli ; unde maxima in Urbe signa lætitiæ, et gratiarum solemnes actiones. 18. Ex Anglia exteri hæretici ejiciuntur. 19. Confirmat Julius pacta cum Germanis a Nicolao IV sancita. 20. Bellum in Belgio et Italia ab Henrico Galliæ rege contra Cæsarem gestum. 21. Neapolitani tumultus componuntur. 22. Ad sepulchrum Christi reparandum Julius III pecuniam colligit. 23. Pontifex corruptelas quæ in cardinalitium ordinem irrepserant purgat, et religiosorum quorumdam ambitionem reprimit. 24-26. Spes reducendi Æthiopes ad unitatem Ecclesiæ affulget. 27. Pro tuenda fide fortiter certant usque ad mortem Orientales Indi. 28, 29. Floret fides in insula Japoniæ ob miracula ibi ostensa. 30. Pro fide amplificanda in America Julius III religiosos eligit. 31. De morte filii consolatur Pontifex Joannem Lusitaniæ regem. 32. Conimbricæ perditissimus peccator a tyrannide Sathanæ vindicatus.

MDLV. 1, 2. Ingenti repletus gaudio Julius ob Angliæ reditum ad fidem Catholicam. 3-5. Cardinalis Moronus mittitur in Germaniam, quæ hæresi Lutherana laborat. 6, 7. Julius III in regno Neapolitano Philippum regem Hispanum confirmat et in insula Corsicæ libertatem Ecclesiasticam defendit. 8-11. Ecclesia Abyssina ad conjunctionem cum Ecclesia Romana revocatur per patres Societatis Jesu. 12. Julii III obitus. 13-20. Marcellus II, potius ostensus quam creatus Pontifex, morte immatura præreptus. 21-23. Pauli IV electio, patria, parentes, mores et primordia. 24. Scribit imperatori et Romanorum regi ut res Germaniæ collapsas restaurent. 25-28. Anglicanæ Ecclesiæ providet et Philippo regi gratulatur. 29-32. Cramnerus de sede Cantuariensi dejectus, et hæreticorum duces capitali sententia damnati. 33, 34. De restituenda disciplina in Anglia agitur, et Synodus convocatur, 35, 36. Per cardinalem Polum instaurata pax inter Cæsarem et Galliæ regem. 37, 38. Philippus rex Angliæ Paulo IV obedientiam præstat pro regno Neapolitano fiduciario. 39, 40. Henricus Galliæ rex, a Pontifice monitus, contra hæreticos in suo regno insurgit, sed a politicis ejus severitas reprimitur. 41. Assertum jus Pontificium in Britannia et Provincia. 42, 43. Colonienses in fide stabiles : Sacramentarii exagitati a Lutheranis. 44-46. In Augustanis conventibus Bavarus et rex Romanorum Ferdinandus rei Catholicæ propugnatores fortissimi. 47-49. Ex matris obitu Carolus V nimio mœrore confectus in filium transfert majorem sui principatus partem. 50-53. Hæc Cæsaris cessio, sicut et decretum dictæ Augustanæ hæreticos et Catholicos in æqualitate constituens, rei Christianæ exitialis. 54. Constitutionem edit Paulus IV ad hæreticos comprimendos. 55-63. Irrepenti in Poloniam hæresi obsistit Paulus tum per nuntios, tum per litteras hortatorias ad regem, præsules et magnates Polonos. 64. Antonium Navarræ regem laudat

Paulus ob fidem Catholicam. 65. Mors Geraldi Ruffi pseudoepiscopi Olorensis. 66-69. Pia mors et canonizatio S. Thomæ de Villanova. 70. Electio Danielis archiepiscopi Moguntini mira Dei providentia. 71. Cardinales creantur. 72, 73. Dux Montorii accendit inter Pontificem et Philippum II bellum, quod prius sopitum cardinalis nepos rursus inflammat.

MDLVI. 1-7. Pius ardor Pauli in exscindendis hæresibus, moribus reformandis et pace restituenda deprimitur administri Hispani superbia et proditione. 8-14. Gropperus primum respuit, deinde jubente Pontifice accipit cardinalatus insignia. 15, 16. Hæretici inter se dissident. 17-21. Paulus ad Maximilianum et Albertum Bavariæ ducem, necnon ad episcopos Germaniæ scribit ut Catholicam fidem defendant. 22-24. Lutherani Evangelii obtentu decipiunt incautos et viam præbent incursionibus Turcarum. 25. David Georgius Major hæresiarcha et impostor moritur. 26. Palatinus et Badensis dux religionem Catholicam e sua ditione evellere conantur. 27. Henricus Galliæ rex, non semper sibi constans, in hæreticos sui regni severitatem exercet. 28. In Anglia religio refloret. 29. Rex Poloniæ per oratorem obedientiam Pontifici præstat. 30-33. Hæreticis in Polonia resistunt Andreas Cracoviensis et Hosius Warmiensis. 34, 35. Geminæ Pauli litteræ ad regem Poloniæ quem hortatur ut hæreticos e regno ejiciat. 36. Pauli deturpat litteras Vergerius qui refellitur ab Hosio. 37. Eucharistia a Judæis confossa sanguine manat. 38-41. Præscribit Paulus ut Synodus congregetur ad comprimendas hæreticorum insidias. 42. Joannes Lusitaniæ rex per oratorem obsequium præstat Pontifici. 43. Commendat Paulus regi Abyssinorum patriarcham. 44. S. Ignatius obit.

MDLVII. 1-4. Paulus instituit congregationem quæ terror Officialium nuncupatur, festum Cathedræ S. Petri Romæ celebrari jubet, et cardinales creat. 5-10. Hispanus Roma potiri tentat, sed cælesti virtute Urbs liberatur. 11-27. Paci procurandæ inter omnes principes Christianos Paulus totis viribus incumbit. 28. Henricus rex Calvinistas perniciosa dogmata spargentes deterret. 29, 30. Paulus in Gallia constituit Inquisitionis tribunalia quæ ob censorum mollitiem nocent potius quam prosunt fidei. 31-35. Dissolvitur colloquium Wormatiense, cujus inanitas innolescit sicut et cæterorum conventuum. 36. Pontifex liberaliter consulit annonæ. 37. Paulus evocat ad se præsules magni nominis pro Concilio disponendo. 38-41. Usus calicis in Polonia sub obtentu fictæ religionis fovet dissidia. 42-47. Pontifex legationem Anglicanam cardinali Polo abrogat et Guillelmum sufficit, sed, reclamante regina, res in statu quo prius remanent ad tempus. 48. Varia circa collegium cardinalium Paulus disponit. 49. Mors luctuosa Joannis regis Lusitaniæ. 50. Indicæ res Christianæ efflorescunt. 51. Sebastianus, triennis puer, salutatur Lusitaniæ rex, et Catharina tutrix regni consilia salutaria accipit a Pontifice. 52. Mulierem publice prædicare vetat Pontifex.

ANNALES ECCLESIASTICI.

PAULI III ANNUS 9. — CHRISTI 1542.

1. *Instructio data Morono internuntio ad conventum Spirensem destinato.* — Anno Christi millesimo quingentesimo quadragesimo secundo, Indictione quintadecima, collabentibus Christiani imperii rebus, Turcis (oppressa Hungaria) Germaniæ imminentibus, Francisco Gallorum rege nova in Carolum V bella movente, grassante latius hæresi, ac Lutheranis, fallaci concordiæ specie, majora dissidia conflare, ac principes Catholicos ab Ecclesiæ Catholicæ obsequio divellere annitentibus : Pontifex, re communicata sæpius cum senatu cardinalium, rejectis inanibus colloquiorum ludibriis Concilium Œcumenicum [1] indixit in Tridentina Germaniæ civitate. Qua vero occasione hæc civitas post multas consultationes electa fuerit, modo est dicendum. Spiræ igitur celebranda erat dieta, cujus initium, ut fuerat denuntiatum, prima die Januarii erat futurum; quare Pontifex Morono episcopo Mutinensi, in Germaniam pro reformatione illius cleri nuntio destinato, præcepit, ut Spiram accedens ageret cum illis principibus de multis publicis negotiis, et præcipue de designanda civitate pro Concilii celebratione, et cum sequenti instructione dimissus fuit :

2. « Venerabilis frater. Cum multæ et graves curæ animum nostrum his temporibus, ob maximas calamitates in quas incidit Christiana respublica, et ob ingentia et evidentia pericula, quæ nobis instare videntur, nullius tamen rei cura magis nos premit, quam hujusce in religione seditionis ortæ in Germania nobilissima et potentissima, ac puræ orthodoxæ Christianæ pietatis conservandæ desiderium, pro qua tuenda, non solum opes omnes, sed vitam quoque libenter impendere parati sumus. Idcirco cum primum superioribus mensibus ex litteris dilecti filii cardinalis Contareni intelleximus, desperandum fore, ut in Ratisbonensi conventu aliqua iniri posset concordiæ ratio, conservata religionis puritate, confestim ex consilio venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium, constituimus celebrare Generale Concilium superioribus annis indictum.

« Postmodum vero hortatu atque consilio Christianorum principum, in hanc usque diem dilatum, et quia solum et præsentaneum remedium huic morbo medendo esse semper duximus, hanc nostram de celebratione Concilii sententiam, per præfatum legatum significari curavimus Cæsari primum, ac deinde reliquis principibus, ac præsertim Ecclesiasticis. Placuit hæc nostra sententia Cæsareæ majestati, reliquisque principibus omnibus, ut par erat in tam necessaria causa : propterea, quoniam putabamus non solum opportunum, sed propemodum necessarium esse, ut in Ecclesia Christiana in clericorum ordinibus reformatio fiat multarum rerum, quæ ut temporis longitudine, et humanis omnibus accidere solet, in deterius prolapsæ sunt, ut quoad fieri potest, ad pristinum Christianum statum reducantur, hac etiam ratione certo scimus, et Deum magis propitium nos habituros esse, et Christianum populum meliorem magisque orthodoxæ pietatis cultorem; idcirco eisdem litteris injunximus præfato legato nostro, ut operam daret, quod

[1] Ms. card. Spadæ to. xv. p. 668.

fieret hujusmodi, quam optamus, Christiana reformatio in Germania, provincia nobis charissima, quemadmodum jam instituimus ut fiat in hac nostra Romana curia, et in universa Italia, ac demum in aliis Christianis nationibus.

3. « Allocutus est legatus episcopos, qui conventui interfuerunt, nonnullaque eis proposuit animadvertenda et corrigenda, hilari animo hæc nostra per legatum facta adhortatio ab omnibus suscepta est, adeo ut etiam petierint sibi dari in scriptis, quæ ore fuerunt a legato dicta, quorum exemplum, quamvis putemus habere, qui aderant, erit tamen hic colligatum. Nihil præterea potuit a legato agi ob temporis brevitatem, fuit etiam, cum jam conventus esset dissolvendus, innovatum a Cæsare et principibus Catholicis fœdus Catholicum defensivum, quod tamen legato ostensum non fuit. Idcirco cum summopere cupiamus, ut ea quæ bene cœpta sunt, perficiantur, decrevimus, venerabilis frater, te in Germaniam mittere, cujus probitatem et prudentiam, singularemque fidem jam diu perspectam habemus, ad quas accedit maxima, qua præditus es, rerum Germanicarum experientia, et non mediocris illius nationis erga te benevolentia, quamobrem speramus, non mediocrem fructum ex opera tua percepturos nos esse in ea provincia, quæ præcipue nobis est cordi. Cæterum, quamvis arbitremur omnia quæ ad hæc quæ designamus conficienda facere, ante tibi explorata esse ob peritiam quam habes rerum Germanicarum, nihilominus ut petitioni tuæ satisfaciamus, ac semper in promptu habeas animum nostrum, curavimus hanc brevem formulam nostrorum mandatorum tibi perscribi, in quam possis intendere oculos in quavis rerum quæ tibi agendæ occurrent.

4. « Ac primum, sicut nos nunc divinum auxilium imploramus, ita te monemus tibique præcipimus, ut in exordio cujusvis tractationis seu rei, quam aggressurus sis, invoces Deum optimum Christum redemptorem nostrum, ut faveat tuis cœptis, tuasque actiones dirigat in viam suam. Et quoniam tria sunt, ob quæ te potissimum in Germaniam mittimus, celebratio sancti Concilii Generalis, reformatio Ecclesiarum, perfectio Catholici fœderis, paucis ea perstringimus, quæ nobis occurrunt circa unumquodque eorum, et a postremo incipiemus. Putamus nos in fœdere Catholico defensivo comprehensos esse, cum anno superiori initum fuit, super quo confectæ fuerunt litteræ publicæ a notario; idcirco non existimamus, secundum hoc posterius fœdus necessarium fuisse. Verum quoniam maxime cupimus fœderis hujus observationem et augmentum, et voluntatem nostram et animi promptitudinem omni significatione testari contendimus, tibi mandamus, ut nostro nomine dicas principibus Catholicis in fœdere comprehensis, paratissimos nos esse novum hoc Ratisbonense fœdus ingredi, verum non posse approbare has super hoc fœdere confectas leges, cum nonnulla in eis contineantur, quibus assentiri pro persona, quam gerimus, minime possumus; portionem quoque impensarum faciendarum pro fœderis conservatione nobis assignatam, quartam scilicet partem, neque vires nostras ferre posse, neque justitiam admittere. Idcirco tibi præcipimus, ut novæ litteræ (si principibus fœderis ita videbitur) nostro nomine conficiantur, quibus testatum sit omnibus, nos libentissime novum hoc fœdus ingredi, cum conditionibus et clausulis tantum pertinentibus ad mutuam defensionem in rebus religionis, quam juvaturi semper pro viribus sumus, nulla habita mentione de portione ad nos pertinente, vel si opportunum videbitur ut fiat mentio portionis, sextam partem non transgredieris, sicut in fœdere contra Turcas inito cum Cæsare et Venetis fuimus obligati.

5. « Quoad reformationem Ecclesiæ et ordinis Ecclesiastici, quoniam novimus longe melius et magis secundum pietatem Christianam omnia fieri, quæ fiunt animo lubenti, quam coacto, et etiam quoniam scimus, omnes eos episcopos venerabiles fratres nostros, pro officio eorum debito et prudentia, proque naturæ bonitate et generis nobilitate, per se promptos esse et paratos ad hanc reformationem, idcirco volumus, ut in hac parte potius indices, et præ te feras coadjutorem et cooperatorem eorum a nobis destinatum esse, quam exactorem eorum officii, et capitula, quæ requisitus ab eis legatus dedit in scriptis, si servantur, non putamus exiguam partem reformationis factam fore : horum exemplum, quamvis putamus te habere, hic tamen alligatum mittimus, quod si quæ tibi videbuntur illis addere, poteris id agere pro tua prudentia et probitate, at si in quapiam re tibi videbitur, opus esse majori auctoritate quam præstare poteris ex facultatibus, quas hic tibi concessimus per Breve, confestim facias nos per litteras certiores, nulla enim in parte volumus tuæ operæ deesse, aut utilitati nobis charissimæ nationis : et ut melius queas juvare hoc religionis negotium, tecum mittimus doctorem Scotum, et alios nonnullos viros peritos et valde pios, qui tibi pareant, quos a nobis petiisti, et quorum opera non parum adjumenti actionibus tuis præstare poterit.

6. « Reliquum esset, ut de celebratione Concilii ageremus, verum quoniam serenissimus rex Romanorum per comitem Hugurolam oratorem suum, a nobis quædam petiit abs te in hoc conventu Spirensi agenda nostro nomine, ac ei respondimus, quæ nobis videtur res ipsa exigere. Idcirco antequam de Concilio dicamus, perpaucis hæc perstringamus. Petiit a nobis

per præfatum legatum serenissimus rex duo; primum, ut in hoc conventu ita nos cum Protestantibus gereremus, ut faciliores redderentur ac promptiores ad auxilia præstanda contra Turcas. Petiit deinde, ut in hoc conventu Spirensi significaremus principibus et statibus imperii quidnam nos præstituri sumus in auxiliis contra Turcas, ac petiit instanter ut polliceremur ampla et magna auxilia, ut nostro exemplo principes imperii et status promptiores essent, ad majora etiam, quam in animo habituri pro se essent auxilia præstanda. Ad quæ respondimus, nos credere principes et status omnes, tam Catholicorum, quam Protestantium pro sua gravitate et constantia, non defuturos iis auxiliis, quæ sunt pollicita in conventu Ratisbonensi pro defensione Germaniæ eorum patriæ, nos quoque semper paratissimos futuros ad omnia, quæ serenissimo regi possunt aliqua in parte prodesse, præsertim in hac contra Turcas expeditione, ac ideo tibi injunximus, ut humanum et Christianum animum ostendas Protestantibus, non hostilem, sed eorum salutis cupidum. Quantum vero pertinet ad aliquam concessionem vel tolerantiam, non posse honeste, nec debere (quamvis universa auctoritas a Christo sit nobis concessa) cum celebratio Concilii instet, quippiam in his omnibus agere absque deliberatione et consilio Generalis Concilii.

7. « Quantum pertinet ad auxilia, quæ præstaturi sumus, respondemus, nos paratissimos esse ad præstanda maxima ea quæ poterimus, nullisque rebus parcituros in tam magno reipublicæ Christianæ periculo. Verum non posse nos certam summam statuere, quippe qui nesciamus, quo impetus Turcarum intendant, nam norunt omnes Italiam omnem, ditionem sanctæ Ecclesiæ, et Romam ipsam maximis periculis expositam esse, si Turca supra vel infra Italiam aggrederetur, quod eum facturum maxime verendum est: quamobrem cogimur rebus nostris prospicere, ac ideo offerimus, quæ poterimus omnia quam maxime, certa tamen polliceri non possumus. Præterea illustrissimo D. Granvello consiliario majestatis Cæsareæ, diximus, et putamus significata fuisse majestati Cæsareæ a prædicto Granvellano, nisi (quod Deus avertat) res nostræ in tam magnum periculum deductæ essent, ut potius ab aliis auxilia petere, quam præstare possemus.

8. « Quo autem ad Concilium celebrandum, nos constantissime persistere in nostra sententia omnino celebrandi Concilium, nec ulla ratione ab ea posse dimoveri, et quoniam cupimus interesse, vel si aliæ causæ cogerent nos non interesse, saltem non longe abesse, idcirco non putamus commodum locum Concilii celebrandi esse Germaniam, ad quam ob gravem ætatem nostram non possumus accedere, tum ob cœli mutationem, deinde non mediocriter nos movet, quod cum utrinque in his controversiis religionis accensi sint animi Germanorum, si res ibi tractetur, magnum periculum immineret, ac ex contentionibus magis ac magis eorum animi utrinque inflammarentur, et ad majores seditiones et discordias deveniretur, et fortasse ad arma, quod maxime abhorremus, cum præcipue aspiciamus constituere pacem in Christiano populo, et vitare omnino quascumque discordiæ occasiones. Desideramus tamen, quantum fieri potest, consulere commoditati illius nationis nobis dilectissimæ. Idcirco eis nostro nomine dices, videri nobis Mantuam civitatem, sitam in radicibus Alpium juxta Germaniam, commodissimam esse Concilii celebrationi, cujus ager fertilissimus est, et civitas amplitudine et commoditate hospitiorum satis esse poterit cæteris episcopis, qui conventuri sunt. Verum quoniam veremur, ne non privata principe, qui sui juris sit, ob præstitam fortasse ab ejus tutoribus non ita facile nobis concedatur: idcirco post Mantuam, Ferraria nobis videretur commoditate, aliisque quæ possunt haberi, præferenda. Est ipsa ampla, agrum habet fertilissimum, deinde vicinitate Padi amplissimi fluvii, ex omnibus fere oppidis sitis in Alpibus et Appennino omnes res commeatuum gratia facile eo deferri queunt. Sed quoniam ea quippe civitas, quamvis sit Ecclesiæ feudum, non est immediate sub potestate nostra constituta, nec exploratum habemus principis animum, nihil enim nobis visum est cum eo agere, priusquam intelligamus sententiam Germanorum principum et statuum, non possumus eam certissime et indubitate offerre. Quod si eis placeret Placentia, aut Bononia, amplissimæ civitates omnium rerum copia instructissimæ, præcipimus tibi, ut alteram earum offeras pro Concilii celebratione, ex eo quod speramus non mediocrem fructum percepturos esse. Tempus enim a nobis determinatum dies Pentecostes inest, ut Synodus, quæ in Spiritu sancto congreganda est, congregetur etiam diebus illis, qui sunt Spiritui sancto ab Ecclesia dicati, et quibus ut descendit e Cœlis, ita quoque dignetur descendere in Synodum congregatam in suo nomine.

« Hæc sunt, quæ nobis visa sunt tibi significanda esse et præcipienda, reliqua vero quæ ad hanc nostram intentionem intendunt, poteris tu, pro tua prudentia et rerum Germanicarum experientia, ad hanc nostram intentionem accommodare. Deus Optimus Maximus, Christusque ejus Unigenitus Filius sit semper tecum, et omnes actiones tuas dirigat in sui honorem, et conservationem sanctæ Catholicæ Ecclesiæ Romanæ. Apud Sanctum-Petrum sub annulo Piscatoris die VIII Januarii MDXLII, Pontificatus nostri anno VIII ».

9. *Rex Galliæ per epistolam et oratorem ape-*

rit in hoc conventu suam sententiam de præsenti statu rerum. — Germaniam petiit Moronus ista instructione munitus, ibique nona Februarii Dietæ initium datum est, cui loco imperatoris rex Ferdinandus ejus frater præsedit, orationemque habuit de subsidiis adversus Turcas, tam militaribus quam nummariis exhibendis. Misit ad hunc conventum Spirensem rex Galliæ Franciscum Olivarium, supplicum libellorum in Gallia regia magistrum, subjectisque litteris extremo superiore mense exaratis, ad imperii Germanici ordines significavit, se ex Budensi clade gravem dolorem traxisse, rogavitque, ut regia mandata proponenti benignas aures præberent [1] :

« Reverendissimis, illustrissimis, amplissimis, inclytis, magnificis et spectabilibus Sacri Romani imperii principibus electoribus, cæterisque principibus atque ordinibus Spiræ conventum habentibus, consanguineis, amicis et fœderatis charissimis, salutem plurimam dicit Franciscus Dei gratia Francorum rex.

« Postquam de illa clade apud Budam accepta nuntium ad nos allatum est, pro nostra præstanti in communem rempublicam Christianam ac gentem Germanicam voluntate, fuimus commoti, paulo post cum accepimus vos conventuros, ut de summa reipublicæ conservandæ consuleretis, nihil nobis antiquius fuit, quam ut istuc mitteremus, quod eramus statim facturi, si visum vobis fuisset maturius conventum habere : mittimus ad vos igitur, qui vobiscum de re tota convenire atque statuere possit, Franciscum Olivarium equitem auratum, libellorum supplicum in regia nostra magistrum, atque a sanctiore nostro consilio dominum de Quilers, quibus certa mandata ad salutem reipublicæ Christianæ nationisque Germanicæ spectantia dedimus vobis proponenda, quos petimus ut benigne audiatis, eisque fidem adhibeatis, etc. XIX Decembris MDXLI ».

10. Habita est ab Olivario [2] regio supplicum libellorum magistro, postridie idus Februarii in principum consessu oratio, in qua post expositam multis verborum officiis regii animi erga Germanos propensionem, addidit non lacessendum Turcam pro Buda et Pesto recuperandis, cum eæ urbes milite et commeatu essent munitissimæ, sed potius vicinas arces necessariis ad propulsandum hostem instruendas, nec potentissimum hostem temere provocandum : pacem itaque, si ea frui liceat, bello anteferendam, si vero armis cum Turca decertandum sit, hortatus est, ut sublatis dissidiis, quæ hactenus Germaniam lacerarunt, vires pro defendenda religione conjungerent.

« Orationis habitæ a Gallo oratore summa.

« Non videtur e re Germaniæ, atque adeo reipublicæ Christianæ hoc tempore, id est, dissipata Ecclesiarum Germanicarum concordia, flagrantibus dissidiis, abalienatis invicem mentibus Hungarorum per dissidia et factiones non minus perturbatis, bona parte illarum Germanicum imperium aversante, denique toto orbe Christiano misere divulso proritare Turcas per inauspicatum bellum, ut Buda ac Pestum, Hungaricasque urbes recuperemus, quas illi omni arte ac studio munitas incredibili tormentorum apparatu, et insuper commeatu, ut credere par est, abunde instructas, ingentibus et fortissimis præsidiis obtinent, hanc esse viam compendiariam ad perdendos exercitus. Deinde cum ita visum fuerit, facile fore illis per universas alias, nostris forte delassatis, et diutina militia fractis, vi obsidionem solvere, vel commeatum invehere ; quod si ad prælium ventum erit, et dabitur illis vincere, antequam copias, nova tormenta, novasque pecunias cogere liceat, irrupturos illos in Germaniæ viscera, ibi cladem et vastitatem miserabilem facturos, et more gentis, agmina captivorum utriusque sexus abducturos esse. Germaniam continuis militum delectibus exhaustam, et inde tutius esse, urbes eas, quæ inter Budam et Austriacos interjacent limites, omni studio ac ratione munire, illuc undique commeatus ex agris convehere, quo in tuto sint validissima præsidia imponere, et omnino eadem agere in Bohemia locis scilicet maxime opportunis, quæ omnia sunt factu facilia, et non magnis sumptibus indigent, et in præsens tutissima sunt, neque enim committendum esse, ut dum ferociter minusque prudenter, tam formidandum hostem provocamus, tempore tam non idoneo, ita Rempublicam Christianam præcipitemus in extremas miserias : primum nobis nostra esse munienda ac constituenda, antequam invadamus in ea, quæ ille tot præsidiis obtinet. Nihil esse tam pestilens, quam consilium præceps et periculosa plenum alea, hoc scilicet tempore, quo maxime si unquam alias veris consiliis indiget Respublica Christiana, nam quamlibet temeritatem non periculum, sed ruinam secum trahere ; quodcumque jam spei superest nobis, id præcipue situm esse in Germanis, tanto magis cavendum, ne per hujusmodi intempestivissima consilia tanta nobis spes pereat ; præstare in res paulo secundiores curare sese, et expectare, donec Germanicæ, atque adeo Christiani orbis per concordiam paulo firmiores res factæ sint ; illis sic dissipatis vix posse sperari victoriam, itaque si per Turcas liceat quiescere, ac pace frui, certe pacem bello præponendam, sic tamen, ut interim non solum constituantur atque firmentur quæcumque supersunt nobis, quemadmodum antea dictum est, sed insuper quia per imparatos nihil recte geri potest, primo quoque tempore conferantur, eligantur milites, conscribantur

[1] Ms. Francisci card. Barberini sig. 2678, p. 98. — [2] Franciscus Belcar. l. XXIII. num. 7 et 8.

exercitus, denique hujusmodi apparatus ratio ineatur, quæ excipiendo tanto hosti sufficiat, si forte contingeret illum vim parare adversum vos, aut ulterius arma promovere: hæc omnino esse facienda, etiamsi ille maxime verbis pacem ostentaret; si modo ditionibus vestris tuto frui velitis, hæc agentes non posse circumveniri. Quod si non licet vobis per Turcam pace frui, non esse dubitandum, quin vi ac armis agendum sit, sed quoniam neque multum præsidii positum est in armis, neque vestra diutius stare possint, si vos adverso Deo discordes esse pergitis, serio ante omnia curandum esse, ut ille vobis placatus fiat, et sinceram concordiam e cœlesti illa sede mittat, hoc prætermisso frustra humanis consiliis pugnari adversus impendentem Domini vindictam; per hæc flagella trahere ad concordiam, dum sanare cupit, non perdere. Ergo implorandam prona ac supplici mente omnipotentem illam Domini misericordiam, quæ nunquam non patet ex animo petentibus; precandam, ut ex illo lucis supercœlestis fonte haustas scintillas immittat in animos nostros vitiis excœcatos, quibus tandem agnoscamus in Scripturis sensum divini Spiritus, et concordibus animis amplexemur : purgandam mentem, quæ præterita scelera oderit, tota erecta sit in Deum, ab illo pendeat, illius tantum gloriam sitiat, in utilitatem proximi totam se intendat ac exerceat, atque intrepide quæcumque pericula subire parata sit pro patria, imo vero pro Christi religione ab impiorum jugo asservanda, hilariter exponere se cuicumque labori, chariores enim nos esse illi, quam nos nobis ipsis. Hanc mentem si dederit Dominus, ut certe daturus est bona fide rogantibus, primo pacem Domini habituros, quæ superat omnem sensum, deinde concordiam inter vos nullo negotio coituram, sine qua nec imperium vestrum, nec ulla omnino respublica, quamlibet florentissima, vel tantillum consistere potest, sed quo maturius dissidia hæc componi queant inter vos, jam nunc publicam pacem ac securitatem per omnem Germaniam edicite sanciendam, hic enim primus ad concordiam gradus, interim res vestras utcumque constituet, deinde, si quæ sunt, quæ videntur obstare concordiæ, qualiacumque hæc fuerint, primo quoque tempore amolienda, sic stratam viam fore ad concordiam, et breve iter ac expeditum. Hæc Christianissimo regi videri in præsens utilissima, hæc admonere libere, ut sincerum amicum et vetustissimo fœdere conjunctum, denique sanguinis vestri principem, rogare, ut proinde ea boni consulatis, sicut ille candido animo affert, nihil aliud spectans quam publicam Germaniæ tranquillitatem et hujus sacri imperii salutem ac dignitatem, quam et hoc tempore, et posthac semper curaturus sit omni studio, conatu, gratia, auctoritate, denique quibuscumque unquam æquis atque honestis rationibus licebit, idque sanctissime vobis polliceri ».

« Hæc oratio» inquit Franciscus [1] Belcarius, « in bonam partem accepta non fuit, rex enim Franciscus Pannoniam Turcis in prædam relinqui velle videbatur, ut Cæsar pro defendenda mox Germania sollicitus, res Italicas pro derelictis habere cogeretur ». Nulla enim subsidia pro repellendo Turca obtulerat Gallus, et cum jactaret legatos, qui missi ad Solymannum ac cæsi erant, propterea missos, ut Solymannum ab invadenda Hungaria averteret, contrarium tamen constabat ex litteris notis arbitrariis scriptis, quarum explicationem Vastius vi extorserat : Fregosium missum ad Venetos, ut senatum a Cæsarea societate abalienaret ; Rinconem missum ad Solymannum, ut illum ad bellum Cæsari terra marique inferendum incitaret. « Itaque Olivarius », addit Belcarius, « a Germanis cum sua consultatione quodammodo contemptus, nec æquis auribus auditus ante conventum dimissus in Galliam rediit ».

11. *Moronus ad dietam accedit, in qua Concilium Tridenti celebrandum proponitur.* — Moronus vero vigesima tertia Martii in conventu Spirensi productus, Pontificia mandata, quibus erat instructus, proposuit, quibus nimirum legibus fœderi Catholico accedere vellet, maximamque Pontificii animi alacritatem pro conjungendis auxiliaribus armis explicuit, ut Germania Turcicam tyrannidem ferocientem retunderet. Refert Belcarius [2], cum varii rumores de bello Turcico spargerentur, nec quo barbarus irrumperet certum atque exploratum esset, Paulum III pollicitum esse, si Cæsar ipse expeditionem educeret adversus Turcam, quinque millia peditum submissurum ; sin vero alius præesset cum imperio exercitui, mille quingentis stipendia suppeditaturum. Promissa ornavit auxitque operibus ; cum enim elector Brandeburgensis gerendo in Turcas bello præfectus fuisset, Paulus Pontifex tria millia peditum duce Paulo Vitellio, et sexcentos equites præfecto Sfortia Pallavicino egregie instructos submisit.

De Concilii celebrandi loco deligendo exortæ deinde sunt difficultates, cum Cæsar et Ferdinandus rex, ne Lutheranos principes exasperarent, Italicas urbes pro Concilio congregando non admitterent ; itaque Pontifex de his certior factus, licet arbitraretur nullum opportuniorem locum, quam intra limites Italiæ pro cogenda Synodo inveniri posse, tamen ut Cæsaris et Ferdinandi regis voluntatibus se accommodaret, Tridentum proposuit, ut celebrando Concilio opportunum, vel Cameracum, quod in cardinalium senatu longe commodius Patribus visum est, propter exteras gentes, quæ facilius in eam urbem se conferre possent, in limite proximo

[1] Lib. XXII. num. 8. — [2] Lib. XXIII. num. 9.

Galliæ et Germaniæ, et a Turcicis tumultibus longinquiore, ita ut nec a Germanis repudiari posset.

12. Audita igitur a dicta nuntii propositione, qua Tridentum ad Concilii celebrationem exhibebatur, « Ferdinandus », ut ait Belcarius, « cæterique veteris persuasionis sive religionis principes, Cæsarisque legati gratias egerunt, et, si in Germania Concilium celebrari non possit, Tridentum non displicere declararunt. At Protestantes, qui verbo quidem Concilium urgebant, re ipsa nihil magis refugiebant, neque Concilium a Pontifice indictum, neque locum, neque quod ulla in decreto Pontificis mentio fiat, probant. Si hoc est, se quodammodo Concilii dominos constituere volunt ». Dimissus est Spirensis conventus III idus Aprilis decretumque editum, quo de communi consilio, supremum Christiani adversus Turcas exercitus imperium Joachimo Brandeburgensi electori delatum est; at quoniam in eo omnia ad bellum Hungaricum necessaria constitui non potuerunt, alter conventus procerum indictus est Norimbergæ ad idus Julii.

13. *Bulla indictionis Concilii.* — Pontifex, postquam illi nuntiatum fuit dictæ Tridentinam urbem pro cogendo Concilio placuisse, die decima tertia Augusti Concilium indicere decrevit. Sed cum tempus nimis arctum visum fuisset, post nonnullas consultationes ter habitas, tandem die vigesima secunda Maii Bulla firmata fuit, quam postea in festo sanctorum Petri et Pauli Pontifex publicavit, indixitque initium Concilii fore in solemnitate Omnium Sanctorum, ut subjectæ testantur litteræ [1]:

« Paulus episcopus, servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

« Initio nostri hujus Pontificatus, quem non ob merita nostra, sed propter suam magnam bonitatem, Dei omnipotentis providentia nobis commisit, cernentes jam tum in quas perturbationes temporum, quotque incommoda rerum fere omnium nostra pastoralis sollicitudo et vigilantia esset vocata, cupiebamus quidem mederi Christianæ reipublicæ malis, quibus illa jamdudum vexata et propemodum oppressa est, sed ipsi etiam, ut homines circumdati infirmitate [2], ad tantum onus tollendum impares vires nostras esse sentiebamus, nam cum pace opus esse intelligeremus ad liberandam et conservandam a plurimis impendentibus periculis rempublicam, omnia invenimus odiis et dissensionibus plena, dissentientibus præsertim principibus iis inter se, quibus summa rerum pæne omnis a Deo permissa est: cum unum ovile et unum pastorem [3] Dominici esse gregis ad integritatem Christianæ religionis et ad cælestium bonorum spem in nobis confirmandam necessarium esse duceremus, schismatis dissidiis et hæresibus erat Christiani nominis divulsa jam pæne et lacerata unitas. Cum tutam atque munitam ab infidelium armis atque insidiis rempublicam optaremus, nostris erratis nostraque cunctorum culpa, Dei videlicet ira peccatis nostris imminente, Rhodus fuerat amissa, Hungaria vexata, conceptum et meditatum contra Italiam, contraque Austriam et Illyricum terra marique bellum: cum impius et immitis hostis noster Turca nullo tempore requiesceret, nostrorumque inter se odia et dissensiones suam rei bene gerendæ occasionem duceret. Igitur, ut dicebamus, in tanta hæresum, dissensionum bellorumque tempestate, tantisque excitatis fluctibus, cum essemus ad moderandam et gubernandam Petri naviculam vocati, nec viribus ipsi nostris satis fideremus, primum conjecimus in Domino cogitatus nostros, ut ipse nos nutriret [1], animumque nostrum firmitate et robore, mente et consilio, sapientiaque instrueret; deinde animo repetentes, majores nostros sapientia admirabili et sanctitate præditos, sæpe in summis Christianæ reipublicæ periculis remedium optimum atque opportunissimum Œcumenica Concilia, et episcoporum generales conventus adhibuisse; ipsi quoque animum ad habendum generale Concilium adjecimus, exquisitisque principum sententiis, quorum nobis videbatur utilis in primis et opportuna ad hanc rem esse consensio, cum eos tunc non alienos ab hoc tam sancto opere invenissemus, Œcumenicum Concilium, et generalem eorum episcoporum aliorumque Patrum ad quos pertineret, conventum in civitate Mantuæ indiximus anno Incarnationis Domini, sicut litteris et monumentis nostris testatum est, millesimo quingentesimo trigesimo septimo, Pontificatus nostri tertio, ad X kalendas Junias inchoandum; spem prope certam habentes fore, ut cum illic in nomine Domini essemus congregati, ipse, sicuti promisit, Dominus (Matthæi 18.) in medio nostrum affuturus, et bonitate ac misericordia sua omnes temporum procellas, omniaque pericula spiritu oris sui facile depulsurus esset; sed, ut semper insidiatur piis actionibus humani generis hostis, primum contra omnem spem et expectationem nostram denegata fuit nobis Mantuana civitas, nisi aliquas conditiones subiremus ab institutis majorum nostrorum ac conditione temporum, nostraque ac hujus sanctæ Sedis ac nominis Ecclesiæ dignitate libertateque prorsus alienas, quas in aliis nostris litteris expressimus. Quapropter alium invenire locum, aliamque deligere civitatem necesse habuimus, quæ cum non statim nobis occurreret idonea et apta, ad sequentes kalend. Novembris prorogare Concilii

[1] Arch. Vat. sig. num. 3232. p. 16. Ext. in Ms. Acta Conc. Trid. sub Paul. III. Bullar. in 4. Pauli III. Bull. 33. — [2] Hebr. V. — [3] Joan. X.

[1] Ps. LIV.

celebrationem fuimus coacti. Interim sævus et perpetuus hostis noster Turca ingenti classe Italiam adortus aliquot oppida in littoribus Apuliæ cæpit, vastavit, diripuit, prædas hominum delegit; nos in maximo timore et periculo omnium muniendis littoribus nostris, finitimisque auxilio juvandis fuimus occupati, nec tamen interea destitimus consulere et hortari Christianos principes ut de idoneo habendi Concilium loco quid sentirent, nobis exponerent, quorum cum essent incertæ variæque sententiæ, tempusque diutius, quam erat opus, videretur extrahi, nos optimo animo, atque ut arbitramur, consilio, Vicentiam elegimus, urbem copiosam, et Venetorum qui eam nobis concedebant virtute, auctoritate, potentia, tum aditu patentem, tum stationibus omnibus liberam, atque tutam in primis se habentem. Sed cum jam tempus longius progressum esset, novæque urbis electionem omnibus significari convenerit, jamque kal. Novembris appetentes facultatem hujus divulgationis excluderent, Hyemsque esset propinqua, rursus altera prorogatione tempus Concilii differre in proximum sequens Ver, Maiique futuras kal. compulsi fuimus. Qua re firmiter constituta atque decreta, cum et nos ipsos, et cætera omnia ad eum bene agendum, Deo juvante, celebrandumque conventum nos pararemus, plurimumque reputantes interesse cum celebrationis Concilii, tum universæ Christianæ reipublicæ Christianos principes pace inter se et concordia consentire, charissimos in Christo filios nostros Carolum Romanorum imperatorem semper Augustum, et Christianissimum regem Franciscum duo præcipui Christiani nominis firmamenta, atque subsidia orare atque obsecrare institimus ut ad colloquium inter se et nobiscum una convenirent, quorum quidem apud utrumque litteris, nuntiis et a latere nostro missis ex venerabilium fratrum nostrorum numero legatis sæpissime egeramus, ut ex simultate et dissidiis ambo in unum fœdus, et piam amicitiam vellent convenire, labentibusque succurrere Christianis rebus, quarum servandarum cum esset illis potestas a Deo tributa, si id non agerent, et ad commune Christianorum bonum sua consilia non dirigerent, acris et severa ratio ab eis reddenda esset. Qui aliquando precibus nostris annuentes, Niciam se contulerunt, quo nos quoque longum iter et senili ætati nostræ vehementer contrarium, Dei et pacis conciliandæ causa suscepimus, neque prætermisimus; interea cum tempus Concilii præstitutum, kalendæ videlicet Maiæ appropinquarent, tres legatos summæ virtutis ac auctoritatis a latere nostro, de numero eorumdem fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium Vicentiam mittere, qui initium Concilii facerent, prælatosque undique venientes exciperent, et ea, quæ judicarent esse opus, agerent et tractarent, quoad nos ab itinere et negotio pacis reversi omnia accuratius dirigere possemus. Interim vero in illud sanctum opus maximeque necessarium, tractationem videlicet pacis inter principes, incumbimus, et quidem omni animi studio, omni pietate et diligentia. Testis est enim Deus, cujus freti clementia nosmetipsos itineris et vitæ periculo exposuimus: nostra testis conscientia, quæ nihil habet in hac re quidem, in quo nos arguat aut prætermissas aut non quæsitas ad pacificandum occasiones: principes ipsi testes, quos tam sæpe, tamque amanter nuntiis, litteris, legatis, monitis, hortatu precibusque omnibus obsecraveramus, ut simultates deponerent, ut societatem coirent, ut Christianæ reipublicæ, in maximum et propinquum jam adductæ discrimen, omnibus studiis et subsidiis opitularentur. Jam vero testes illæ vigiliæ atque curæ, illi diurni nocturnique animi nostri labores, gravesque sollicitudines, quas ob hanc rem et causam plurimas jam suscepimus, nec tamen ad optatum exitum nostra consilia et acta adhuc perducta sunt; ita enim visum Deo est, quem tamen non desperamus aliquando optata nostra benignius respecturum, ipsi quidem, quantum in nobis fuit, nihil, quod esset nostro pastorali officio debitum, in hac re omisimus. Quod si qui sunt, qui actiones pacis nostras in aliam interpretentur partem, dolemus quidem, sed tamen in dolore nostro gratias Deo Omnipotenti agimus, qui ad exemplum et doctrinam patientiæ nostræ voluit Apostolos haberi dignos, qui pro nomine Jesu, qui pax nostra est, contumeliam pateremur [1]. Verum in illo consessu colloquioque nostro, quod Niciæ habitum est, etsi (peccatis nostris impedientibus) inter duos principes vera et perpetua pax non potuit confici, induciæ tamen decennales factæ sunt, quarum opportunitate nos sperantes, et sacrum Concilium commodius celebratum iri, et deinde ex Concilii auctoritate perfici posse pacem apud principes, institimus ut et ipsi venirent ad Concilium, et prælatos suos præsentes ducerent absentesque accerserent. Qui cum de utroque se excusassent, quod et ipsis redire in regna sua necesse esset, et prælatos, quos secum habuissent, itinere atque impendiis fessos atque exhaustos recreari et refici oporteret, nos hortati sunt, ut aliam quoque prorogationem temporis habendi Concilii decerneremus. Qua in re concedenda cum essemus aliquantum difficiles, litteras interim a legatis nostris, qui Vicentiæ erant, accepimus, transacto jam ac longius præterito Concilii ineundi die, unum vix aut alterum ex externis nationibus prælatum Vicentiam se contulisse. Quo nuntio accepto, cum videremus eo tempore nulla jam ratione haberi Concilium posse, ipsis

[1] Act. v. et II Cor. II.

principibus, ut differretur tempus agendi Concilii usque ad sanctum Pascha diemque Festum Dominicæ Resurrectionis indulsimus, cujus nostri præcepti expectationisque decretæ litteræ Genuæ anno Incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo trigesimo octavo, IV kal. Julii factæ publicatæque sunt, atque hanc dilationem eo propensius fecimus, quod pollicitus est nobis uterque princeps, legatos suos Romam ad nos se missurum, ut ea, quæ ad perfectionem pacis reliqua essent, neque Niciæ ob brevitatem temporis potuerant omnia confici, Romæ commodius coram nobis agerentur et tractarentur, et ob hanc rationem etiam a nobis ambo petierunt, ut hæc pacificationis procuratio Concilii celebrationi præponeretur, cum ipsum Concilium, pace facta, multo deinde utilius et salutarius Christianæ reipublicæ futurum esset; semper enim hæc pacis spes nobis injecta principum nos voluntatibus assentiri hortata est, quam spem vehementer auxit post discessum a Nicia nostrum ipsorum duorum principum inter se benevola amicaque congressio, quæ maxima cum nostra lætitia a nobis intellecta confirmavit nos in bona spe, ut tandem aliquando nostras preces apud Deum exauditas et vota pacis accepta esse crederemus. Hanc igitur pacis conclusionem cum et expeteremus et urgeremus, nec solum duobus antedictis principibus, verum etiam charissimo in Christo filio nostro Ferdinando regi Romanorum videretur actionem Concilii, nisi pace facta, suscipi non oportere, cunctique a nobis per litteras suosque oratores contenderent, ut alias rursus temporis prorogationes faceremus, præcipue autem instaret serenissimus Cæsar, promisisse se demonstrans iis, qui a Catholica unitate dissentiunt, operam suam apud nos interpositurum, ut aliqua concordiæ ratio iniretur, quod ante suam in Germaniam profectionem apte non posset fieri. Nos eadem semper spe pacis, et tantorum principum voluntate adducti, cum præsertim cerneremus, ne ad dictum quidem Resurrectionis festum alios prælatos Vicentiam convenisse, prorogationis nomen jam fugientes, quod tam sæpe frustra fuerat repetitum, celebrationem generalis Concilii, ad nostrum et Sedis Apostolicæ beneplacitum suspendere maluimus, itaque fecimus, et de suspensione hujusmodi litteras ad singulos supradictorum principum x die Januarii MDXXXIX dedimus, sicut ex illis perspicue potest intelligi. Ea itaque suspensio necessario per nos facta, dum tempus illud magis idoneum a nobis, pacisque aliqua conclusio expectaretur, quæ et dignitatem postea, frequentiamque Concilio, et Christianæ reipublicæ præsentiorem salutem erat allatura. Christianæ interea res in deterius prolapsæ sunt, Hungaris (rege ipsorum mortuo) Turcam vocantibus, Ferdinando rege bellum in eos movente, Belgis ad defectionem a Cæsare ex parte quadam incitatis; cujus defectionis comprimendæ causa magno benevolæ inter eos voluntatis judicio transiens in Belgas serenissimus Cæsar, et illinc deinde in Germaniam profectus, conventus Germaniæ principum, et civitatum trahendæ ejus, quam dixerat, concordiæ causa habere cœpit. Sed cum spe pacis jam deficiente, ille quoque modus curandæ in conventibus tractandæque concordiæ, ad majores potius discordias concitandas aptus esse videretur, inducti sumus ad pristinum Concilii Generalis remedium reverti, idque per legatos nostros S. R. E. cardinales ipsi Cæsari obtulimus, quod etiam postremo et præcipue in Ratisbonensi conventu egimus, cum illic dilectus filius noster Gaspar tit. S. Praxedis cardinalis Contarenus summa doctrina et integritate legatum nostrum ageret. Nam cum id, quod ne accideret antea veriti eramus, ex ejus conventus sententia peteretur a nobis, ut ab Ecclesia dissentientium quosdam articulos tolerandos declararemus, quoad per Œcumenicum Concilium illi excuterentur, deciderentur, idque nobis ut concederemus, neque Christiana et Catholica veritas, neque nostra et Sedis Apostolicæ dignitas permitteret, palam potius Concilium, ut quamprimum fieret, proponi mandavimus : neque vero in alia unquam sententia et voluntate fuimus, quam ut primo quoque tempore Concilium Œcumenicum et Generale congregaretur ; sperabamus enim ex eo et pacem populo Christiano et Christianæ religionis integritatem posse recuperari : verumtamen id cum bona gratia et voluntate Christianorum principum habere volebamus, quam voluntatem dum expectamus, dum observamus tempus absconditum, *tempus beneplaciti tui, o Deus!* aliquando tandem decernere compulsi sumus , omne esse tempus beneplacitum Deo, cum de rebus sanctis et ad Christianam pietatem pertinentibus Concilia ineuntur. Quapropter videntes maximo quidem animi nostri cum dolore rem Christianam quotidie in pejus ruere, Hungaria a Turcis oppressa, Germanis periclitantibus, cæteris omnibus metu mœroreque afflictis, nullius jam principis consensum expectare, sed tantum Dei omnipotentis voluntatem, et Christianæ reipublicæ utilitatem attendere constituimus.

« Itaque cum Vicentiam amplius non haberemus, cuperemusque tum universæ Christianorum saluti, tum Germanicæ nationis incommodis in eligendo per nos novi Concilii habendi loco consulere, aliquotque locis propositis, ipsam Tridentinam civitatem ab his desiderari videremus, nos etsi in citeriore Italia commodius omnia tractari posse judicabamus, ad eorum tamen postulationes nostram voluntatem paterna charitate deflexiums. Itaque Tridentinam civitatem elegimus, qua in civitate Œcu-

menicum Concilium ad proximas venturas kal. Novembris haberetur, idoneum locum illum statuentes, quo ex Germania quidem, aliisque Germaniæ finitimis nationibus facillime, ex Gallia, Hispania cæterisque provinciis remotioribus non difficulter episcopi et prælati convenire possent. Dies autem Concilii ea a nobis spectata est, quæ spatium in se haberet et publicandi per Christianas nationes nostri hujus decreti, et facultatis omnibus prælatis ad veniendum tribuendæ. Quo minus autem annuum tempus præfiniremus, mutando Concilii loco, sicut quibusdam constitutionibus [1] alias præscriptum est, ea res fuit in causa, quod longius extrahi spem sanandæ aliqua in parte Christianæ reipublicæ, quæ tot detrimentis et calamitatibus affecta est, noluimus, et tamen videmus tempora, agnoscimus difficultates : quid sperari possit ex consiliis nostris incertum intelligimus. Sed quia scriptum est : *Revela Domino viam tuam, et spera in eo, et ipse faciet*, magis Dei clementiæ et misericordiæ confidere, quam nostræ imbecillitati diffidere constituimus. Sæpe enim fit in bonis operibus incipiendis, ut quod humana consilia non valent, divina virtus efficiat. Hujus igitur Dei omnipotentis, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, ac beatorum ejus Apostolorum Petri et Pauli auctoritate, qua nos quoque in terris fungimur, freti, atque subnixi de venerabilium item fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio et assensu, sublata et mota suspensione, de qua supra commemoratum est, quam per præsens tollimus et amovemus, sacrum Œcumenicum et Generale Concilium in civitate Tridentina, loco commodo et libero, omnibusque rationibus opportuno, ad kal. proximas Novembris anni præsentis ab Incarnatione Domini MDXLII incipiendum, prosequendum, et eodem, Domino adjuvante, ad ipsius gloriam atque laudem, et Christiani totius populi salutem absolvendum perficiendumque indicimus. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Domini MDLII, XI kalend. Junii, anno VIII ».

14. *Quid de hac indictione senserint principes.* — De hac indictione Concilii Pontifex Cæsarem et reges certiores fecit, quo argumento extant litteræ ad Joannem Lusitaniæ regem, quibus Christianæ reipublicæ gravissima pericula exposuit, ad quæ propulsanda Concilio opus foret, et ad quod promovendum, ut regiam operam conferret, exoravit.

Rogatus quoque est a Pontifice Ferdinandus Romanorum, Bohemiæ et Hungariæ rex, ut præsules in regni sui principatibus constitutos, necnon Germanos urgeret, ut Tridentum pro celebrando Concilio proficiscerentur.

Meminit de his litteris Angelus Massarellus, additque humanissime fuisse responsum a Ferdinando, se oratores amplissimis fultos mandatis ad Concilium decreturum, cum gravissima rerum mole pressus, ad id (ut gerebat in votis) se conferre non posset.

15. Significavit etiam Pontifex canonicis et Capit. Tridentino indictionem Concilii per Othonem Truchses, quem nuntium ad dictam Norimbergensem demandabat pro eadem causa Concilii.

Functus est munere suo in Norimbergensibus comitiis cubicularius Pontificius Waltpurgensis Dynasta, atque Diploma Pontificium de indicto ad kal. Novembris Concilio Tridentino promulgavit : principes vero Catholici, tum Ecclesiastici, tum civiles, ut antea in Spirensibus, mandata Apostolica pio et grato animo exceperunt, ut constat ex subjecto eorum responso [1] :

« Responsio Conventus Norimbergensis MDXLII mense Augusti ad intimationem Concilii per nuntium.

16 « Sacri Romani imperii principum electorum consiliarii, aliique ejusdem imperii principes et ordines, in hisce imperialibus comitiis congregati, tam ex hortationibus vestris, nuper coram serenissima et invictissima Romanorum, et Hungariæ et Bohemiæ regia majestate domino nostro clementissimo et eisdem habitis, quam ex tenore Bullæ Apostolicæ coram eis lectæ, intellexerunt præfatum sanctissimum dominum nostrum indictionem Concilii Œcumenici et Generalis in civitate Tridentina ad kal. Novembris proxime futuras celebrandi, jam antea Romæ generaliter publicatam, majestati regiæ, sacrique imperii principibus et statibus specialiter intimare, paternoque affectu hortari et rogare voluisse, quatenus majestas regia et principes, posthabitis aliis curis, eidem Concilio personaliter interesse velint; archiepiscopos autem, episcopos, abbates, cæterosque prælatos Ecclesiasticos nihilominus commonefacere, vigore jurisjurandi Sedi Apostolicæ præstiti, Concilio hujusmodi universali intersint et assistant, ac hujusmodi quidem generalis Concilii indictionem, publicationem et insinuationem, principes et ordines hujus sacri imperii, necnon absentium consiliarii et oratores, gratis omnino animis suscipiant, non ignorantes, quanta cum jactura jam aliquot annos variæ in religione nostra Catholica dissensiones et controversiæ subortæ sint, et quoties optatum petitumque fuerit Concilium illud Œcumenicum et Generale indici et celebrari, quæ etiam difficultates et impedimenta circa ejusdem celebrationem subinde occurrerint, quamobrem sanctitati suæ ingentes agunt et habent gratias, quod omnibus difficultatibus postpositis, sacrum Œcumeni-

[1] Concil. Const. sessio XXXIX.

[1] Ms. Francisci card. Barberini sig. 2677. num. 26.

cum et generale Concilium dictis loco et tempore celebrandum decrevit, quo quidem, si unquam antea, certe hisce quoque novissimis temporibus, Ecclesia Dei tot tantisque calamitatibus afflicta, innumerisque periculis exposita, plurimum opus habet. Proinde iidem principes et status, cum toties indici et celebrari Concilium desideraverint, prout recessibus seu decretis multorum imperialium conventuum de hoc plenius continetur, ac novissimis in comitiis Spirensibus etiam in Tridentinam civitatem pro loco Concilii designandam consenserint, eidem Concilio, aut personaliter, aut justo aliquo impedimento præpediti saltem per legitimos suos nuntios et procuratores, adesse et interesse curabunt, Deum Optimum Maximum humiliter rogantes, ut in hoc pio ac necessario proposito celebrandi Concilii sanctitatem suam clementer confirmet largiaturque, ut quod nomine suo cœptum est, ab ipso suscipiat incrementum, sublatisque dissidiis et erroribus universis, ac Christiana concordia redintegrata, sibi placitum consequatur effectum.

« Deputati principum electorum, aliorum principum et ordinum Catholicorum Norimbergæ congregatorum ».

Hæc Catholici. At Protestantes in eadem pertinacia ac perfidia obduruere, ut vellent esse Concilii domini, non rei violatæ religionis, impostorum deliramenta impia Conciliorum decretis anteferrent, supremam in coadunando Concilio Pontificis auctoritatem denegarent, omnemque consensionis rationem eluderent. Dissolutus est is conventus exeunte Augusto, actumque de expeditione in Turcas educenda, lato xxvi Augusti de ea re decreto.

17. *Maranum occupant Galli, unde exardescit ira inter imperatorem et Gallum regum.* — Dum Pontifex ardentissimo studio ad indictum Concilium celebrandum, comparandaque ad id necessaria incumberet, humani generis hostis, permittente Deo, cujus sunt inscrutabilia judicia, crudele ac funestissimum bellum, ut Synodum continentibus piorum votis expetitam disturbaret, accendit. Cujus origo ex Fregosii et Rinconii oratorum Gallicorum cæde in ditione Cæsarea patrata superiore anno manavit, qui non apparatu regiis oratoribus digno, sed cultu simulato per Padum navigio vehebantur. Franciscus enim rex ultionem tanti flagitii poposcit a Cæsare, concepta ea opinione, eam cædem consentiente ipso factam, vel imperio Mediolanensis præfecti procuratam, atque adeo injuriam sibi illatam sarciri æquo jure postulabat, ac querebatur pactas jam ante nuncupato sacramento inducias violatas fuisse. At imperator contendebat purum se esse atque immunem ab eo scelere, nec illi aliqua ratione assensisse, nec auctores cædis deprehendi posse, ut supplicio afficerentur. Quare exardescentibus in dies odiis res in bellum atrox erupit; ac Cæsar in litteris redditis ad Pontificem, qui illum precibus maximis urserat, ut cogendæ Synodo operam conjungeret, Pontificio prius studio erga rempublicam Christianam collaudato, mox gravissimas querelas adversus Galliæ regem effudit, quas cum regis Galliæ Apologia Belcarius episcopus Metensis fuse descripsit.

18. Amborum istorum principum studium erat, animos aliorum principum ad se allicere : at rex Franciscus Turcarum imperatorem Solymannum omni officiorum genere studuit sibi conjungere, et occasione accepta ex rebellione terræ Marani, Venetos, ut fœdus contra Cæsarem secum inirent, pertentavit. In paludibus Venetis Austriaci [1], jam triginta annorum lapsu, terram Marani possidebant, at tunc aliqui hujus terræ incolæ, Germanis terræ custodibus ejectis, regem Galliæ, cujus militare signum in mœniis erexerant, in dominum receperunt, introducto nomine regis in terram Petro Strozzio perduellium Florentinorum capite : quare, cum Germani arma pararent ad illius terræ recuperationem, episcopus Tridentinus, cui hujus belli cura demandata fuerat, a Pontifice triremes, quas in Anconitano portu habebat, petiit. Cui respondit Pontifex, sibi necessarias pro tuendis maris Hetrusci littoribus, ac in ea controversia pacis interpretem cum Gallo rege ac Venetis acturum [2] :

« Dilecto filio Christophoro electo Tridentino.

« Dilecte fili, salutem. Recepimus litteras tuas Venetiis datas, super occupatione oppidi Marani, de quo nos antea audiveramus, maximamque, perinde ac debuimus, molestiam ac sollicitudinem acceperamus, cum serenissimi Romanorum regis nostri in Christo filii charissimi causa, tum ob commune periculum, quod in hoc verti nemo non videt, quamobrem egimus super hoc statim, omni qua potuimus instantia ac studio, et cum Christianissimi regis et cum Veneto oratore existentibus, et nuntium nostrum apud regem Christianissimum certiorem super hoc fecimus, nihilque prætermisimus, quod ad officium nostrum pertineret; quo magis etiam doluimus, non potuisse tuæ petitioni de nostris triremibus Anconitanis satisfacere, sicut optavissemus, eas enim antea ad nos, ad tutelam nostri Maris Inferi littorumque almæ Urbi vicinorum, propter metum gravioris belli et excursiones piratarum evocaveramus. Dat. Rom. xvii Februarii MDXLII, anno viii ». Et ne putetur Pontificem captata hac occasione auxilium negare voluisse, audiamus quæ scripsit cardinali Carpio [3] :

« Rodulpho tituli Sanctæ-Priscæ presbytero

[1] Paul. Jov. l. XLI — [2] Paul. III. lib. brev. an. VIII. p. 63 — [3] Paul. III. l. III. brev. p. 99.

cardinali, de Carpo nuncupato, provinciæ nostræ Marchiæ Anconitanæ, nostro et Apostolicæ Sedis de latere legato.

19. « Periculis, quæ hoc tempore universæ reipublicæ Christianæ, et præsertim ditioni Ecclesiasticæ, ac quæ religionis et fidei caput est, almæ Urbi, immanissimo Turcarum tyranno Italiam occupare satagente, imminere dignoscitur, et quæ eo magis timenda sunt, quo minor concordia inter principes Christianos cernitur, quantum nobis ad præsens conceditur, occurrere cupientes, et animo revolventes, quod sicut pro redemptione captivorum bona Ecclesiastica alienare licet, ita omnibus fere Sedis Apostolicæ ordinariis redditibus ob immensas impensas, quas pro illius necessitatibus subire oportuit, alienatis, licitum et honestum esse bona ipsa ad occurrendum, ne Christiani fideles, eorumque res et bona in captivitatem et perditionem deducantur, attingere. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum XIII Martii MDXLII, an. VIII ».

20. Itaque Pontifex non modo episcopo Tridentino subsidium triremium negavit, verum etiam Marani expugnationem tunc minime esse tentandam significavit : de qua Pontificis sententia cardinalis Farnesius nuntium apud imperatorem fecit certiorem, die ultima Februarii [1] :

« Quoad Maranum, illius loci occupatio suæ sanctitati valde displicuit, et postquam rex Romanorum non potuit illum, antequam rebelles possent se armis et annona munire, statim recuperare, sua beatitudo existimat forsan bonum esse consilium, non esse nunc experiendam expugnationem, quia præterquam quod recuperatio forsan male cederet, rebellibus se Turcis tradendi occasio daretur, quod si eveniret, non tam regis Galliæ, qui hujus loci possessionem acceptare non vult, quam Ferdinandi culpa evenisse judicaretur, quia supradictum periculum non prospexerit, id est, homines terræ Turcam in dominum, sicuti Budæ accidit, vocaturos esse, quando in desperationem adactos se conspicerent ». Sic Farnesius.

Occasione igitur horum perduellium Maranensium [2], Polinus, qui nomine regis Galliæ legatus ad Solymannum pergebat, Venetiis cum esset, cogere quodammodo illam rempublicam cogitavit ad fœdus ineundum cum rege Galliæ contra Cæsarem; ideoque in senatu perorans, minabatur, ni cum Christianissimo fœdus jungerent, regem Maranum Turcarum tyranno esse traditurum, quæ res in maximam perniciem Venetiarum redundatura esset. Non valuerunt Polini persuasiones et minæ ad senatum inducendum, ut cum rege Galliæ fœdus iniret. Quare ad concitandos Turcas in Cæsarem profectus Constantinopolim Solymanno persuasit, ut maxima instructa classe ditiones imperatoris invaderet, ut suo loco referetur.

21. *Mittit Paulus Montepolitianum ad Carolum pro pace.* — Prudentissimus Pontifex ex aucta immani istorum principum inimicitia, proxima Æstate sæviora bella oriunda esse conjiciens, Jo. Montepolitianum, singularis prudentiæ virum, in Hispaniam direxit, ut ad pacem istos principes adhortaretur, cui subjectas tradidit litteras [1] :

« Imperatori.

« Charissime. Remittimus ad majestatem tuam dilectum filium Jo. de Montepolitiano, camerarium nostrum secretum, latorem præsentium, pro ea causa, quam majestas tua, tam ex nuntio apud te nostro intelliget, super rebus publicis ac pace totius Christianitatis, quamobrem majestatem tuam in Deo Domino hortamur et studiose requirimus, ut eorum utrique fidem habens, seipsum vi sancta cogere, omniaque posthabere saluti universali velit, quemadmodum, cum gratia Domini, confidimus, te pro tua singulari prudentia ac bonitate esse facturum. Datum Romæ XXVII Martii MDXLII, an. VIII ».

22. Monspolitianus vero rediit Romam vigesima secunda Julii, cum operam et laborem perdidisset. At post ejus reditum Pontifex exposito prius cardinalibus Christianæ reipublicæ statu, pacem totis viribus inter eos principes conficiendam fore decrevit [2]. Quare sine mora duos legatos videlicet cardinalem Contarenum ad imperatorem, et cardinalem Sadoletum ad Christianissimum decrevit. Quia vero Contarenus die XXIV mensis Augusti Bononiæ decessit, Pontifex in ejus locum Michaelem de Sylva tit. S. Praxedis, tunc Basilicæ XII Apostolorum suffecit.

23. *Mors cardinalis Contareni, cujus fama injuste læsa defenditur.* — Cum in mortem cardinalis Contareni inciderimus [3], de tanti viri insignibus virtutibus, deque in morte ferenda constantia nonnulla afferemus. Cum amicus eum hortaretur, ut recuperandæ sanitati totis viribus incumberet, qua reddita, legationis munus ad imperatorem quantocius perficere posset, « subdidit ille statim hilari vultu (ut Joannes Casa testatur) ad alium longe majorem imperatorem sibi iter instare, idque ipsos brevi cogrituros : neque tamen se hoc dicere, quia mortem valde perhorrescat, parumque animo æquo ferat se e vita discedere : intelligere enim se præclare, quot quantaque beneficia a Deo acceperit, quorum etiam pleraque commemoravit, non gloriæ causa ostentationisque, cui tunc locus minime erat, verum ut se gra-

[1] Ms. card. Bernard. Spadæ tom. LXIV. p. 454. — [2] Paul. Jov. l. XLI.

[1] Paul. III. lib. brev. an. VIII. p. 161. — [2] Ms. card. Spadæ to. LXXXIV. p. 439. — [3] Jo. Casa in Vita Gasp. Contareni.

tum erga auctorem illorum significaret. Inquit igitur, se ortum esse in ea civitate, quæ nulli earum cederet, quæ in universo terrarum orbe existunt : familiaque, quæ haud postremum locum in ea republica teneret : consecutumque itidem in ea honores non parvos : et ut domi, ita etiam foris gradus maximos dignitatis adeptum esse : utramque vitam se cum laude aliqua coluisse, et eam quæ in contemplatione rerum versatur, et eam quæ rebus agendis incumbit : pervenisse ad ætatis annum quinquagesimum nonum, quem terminum vitæ multi attingere non potuerunt, quare secum quoque hac parte non male actum esse : canereque se debere una cum sacro hebræorum vate carmen, quod ad æquum gratumque animum significandum pertinet, nomenque illius laude gloriaque cumulandum ; quia vero non tam liberaliter se gesserit erga multos, neque tot bonis expleverit omnem populum, sibi opes defuisse. Unum tantum sibi molestum esse, quod, ut optabat, commodis quorumdam tenuiorum hominum non prospexerit, qui sibi, postquam ad sacrum illum honoris gradum ascenderit, fideliter ministrarint : sperare tamen se Deum optimum Maximum, Pontificemque, cujus dignitati toto animo inservierit, fortunas suorum sublevaturos. Nec oblitus est suo opportuno tempore mandare custodi ipsius, ut privilegium, quod beneficii loco a Pontifice impetrarat, ad delicta penitus abstergenda traditum sibi legeret, dum mente rationeque consisteret. Cum hæc animo versaret, sane constanti ac forti, atque hoc sermone semet consolaretur, suos, qui præsentes aderant (ii autem erant, ut quisque maxime illi acceptus probatusque fuerat) angebat atque ita perturbabat, ut lacrymas vix tenere possent, e quibus tamen sibi diligenter temperabant, quamvis intelligerent, ne magna quidem copia ipsarum spectante illo effusarum, posse ipsum commoveri, et e statu illo animi dejici. Eadem vero hominis providentia in intelligendo prædicendoque suis vitæ suæ finem, exitu ipso comprobata est, quæ in cæteris rebus judicandis significandisque sæpe apparuerat. Crescente enim semper vi morbi, remediisque omnibus superatis, oppressus ille est, animamque efflavit.... kal. Septembris circa meridiem ».

24. Audita optimi viri morte, Paulus Pontifex non modicum indoluit, ac de eo hujusmodi breve protulit elogium : « Amisimus profecto magnum virum, et valde utilem Reipublicæ nostræ civem, sed ut alia, ita hoc magno constantique animo ferendum ». Etiam fidei nostræ inimici eum summis laudibus extulerunt, ut supradictus Jo. Casa in ejus Vita sic testatur : « Nonnulli, qui ab eo vehementer dissidebant, de ratione vivendi, veroque cultu Christiani hominis, et acerrimi adversarii opinionum, quas ille in Germania defendit, extiterunt, magnifice tamen de eruditione continentiaque illius, in illis ipsis libris, quibus sententias ipsius oppugnabant, locuti sunt, quod fere usuvenire non solet, ut a quibus de veritate hominis dissentiant, non eosdem etiam conentur deformare, atque ita auctoritate omni spoliare ». Attamen non defuerunt momi, qui ejus gloriam denigrare tentarent. Opposuerunt enim illi, quod Ochino olim Capuccinorum primario, cum quo de moribus Romanæ curiæ postremis suæ vitæ diebus collocutus fuerat, ad apostasiam animum adauxerit, cum impiissimus et mendax apostata in suæ ab Ecclesia Romana defectionis defensionem hoc asserat. Sed Jo. Casa maculam tergit, clare demonstrans Ochinum, extremis vitæ diebus Contareni, non potuisse cum eo (ut scelestus apostata mentiens audacter scripsit) prolixe alloqui, quod ita probat :

25. « Ludovicus Beccatellus intimus a consiliis Contareni, nec minus studiosus famæ existimationisque hujus optimi ac prudentissimi viri, quem sibi in vita tanquam vivum quoddam exemplar probitatis proposuerat, notam quam optimæ vitæ ipsius inurere præposterus quidam amicus studuit, hoc pacto delevit. Narrat enim forte evenisse, ut illo ipso tempore, quo graviter Contarenus ægrotabat, Bernardinus Ochinus Bononiam venerit, Romam ad causam dicendam evocatus (insimulabatur enim in suis concionibus, quas Venetiis habuerat, nonnulla dixisse, quæ veteribus decretis Romanæ Reipublicæ adversabantur) : additque habuisse illum litteras ad se scriptas a Giliberto episcopo Veronensi, quibus a se petebat, ut diligenter ageret cum legato, ut hortaretur hominem ad sistendum se in judicio, coramque ad ea, quæ ipsi objiciebantur, defendenda : quum cognovisset ipsum timide ad id descendere, egereque stimulo quopiam, et auctoritate magni alicujus et gravis viri : neque enim adhuc Gilibertus hominis levitatem inconstantiamque perspexerat : is autem vesperi venerat, quum jam cœnassent omnes, legatus tamen adhuc in lecto vigilaret : qui cum speraret morbum postridie leviorem fore, ut commodius eum audire posset, loquique cum ipso familiariter, jussit ut præberentur illi, quæ ad curandum corpus pertinerent; contigisse vero contra, ut ea nocte morbus ingravesceret, quare mane legatum totum distentum fuisse in remediis (quæ medici adhibenda jusserant) sumendis, novisque curationibus, unde factum fuerit, ut neque de hospite illo, neque de alia ulla re agi cum eo potuerit. Bernardinus interim, cui in primis mala sua mens malusque animus cognitus erat, atque umbras etiam (ut qui sibi alicujus sceleris conscii sunt, faciunt) reformidabat, cæpit vereri ne astute illic detineretur : putabat enim fingere morbum legatum, quo metu homo oppressus (nam hoc verum esse, non multo post

consilio quod cepit, perfectum est) non cessabat Ludovicum urgere, ut rogaret legatum potestatem sibi faciendi abeundi, in quo ille ipsi non obtemperabat, putans brevi fore, ut melius esset legato : videbatur enim sibi perspexisse, cupere illum magnopere cum Bernardino loqui, qui sane usque ad illud tempus magnum sibi nomen ex facultate illa dicendi et opinione sanctitatis conciliarat. Cum autem magis magisque semper timore crescente instaret, Ludovicus importuno sane tempore coactus est, cum æstu febris in lectulo legatus jactaretur, eo irrumpere, rogareque ut pateretur ipsum abire, in quo sane humanissimus vir et morem gessit : cumque ad eum Bernardinus introductus esset hæc ipsa verba protulit : Vides quo in statu sim, accusatio hæc apud te justa sit, et ora, ut Deus Optimus Maximus mihi propitius sit ; feliciterque institutum iter perage : cui ille tantum, demisso (ut moris est) capite respondit, se prorsus ita facturum : illicoque abiit. Hic est sermo, quem Bononiæ habuit cum optimo et modestissimo viro Bernardinus, nec verbum præterea auditum est, qui tamen posteaquam susceptam vitæ rationem deseruisset, acerrimumque se hostem Pontificiæ potestatis præbuisset, ut se sapienter id fecisse ostenderet, a perditaque causa et flagitiis multis contaminata merito defecisse, habereque se multos socios ejus consilii probare vellet, non veritus est criminari amicum, memoriæque ac litteris prodere, questum secum esse eo tempore Contarenum de moribus institutisque Romanorum antistitum, et insectatione sæva atque injusta bonorum : hujuscemodique alia multa scribere prorsus inania, et quæ non solum a veritate abhorrerent, sed etiam a vita ejus, cui adficta erant, nullo modo convenirent, quæ cuncta Ludovicus (ut est vir optimus et omnis officii, quod in eo amicitia coli debeat, observantissimus) asseverabat, refellendi ejus mendacii causa, purgandæque innocentiæ illius viri mortui, quem vivum magnopere dilexerat : nec tantum hoc se ita habere, testimonio suo confirmabat, sed alios etiam testes hujus rei producebat, qui præsentes illi adfuerant, etc. ».

26. Fuit cardinalis Contarenus, præter morum probitatem, eruditione multaque scientia ornatus, uti Codices ab eo editi declarant, de quibus hæc Jo. Casa refert : « Edidit juvenis adhuc (trigesimum enim tertium ætatis annum tunc agebat) librum contra judicium Petri Mantuani doctoris sui, de Materia, de Animi mortalitate in sententia Aristotelis disputantis. Scripsit de Elementis libros quatuor, in quibus viam omnem rationemque Aristotelis diligenter expressit. Addidit his in altiore Philosophiæ parte libros quatuor ; hi libri ei, qui attente legerit, nullo negotio patefacient, quæ fuerit vis animi ipsius, et quanta prudentia in rebus gravioribus tractandis. Cum juvenis adhuc, vitamque colens liberam, ac nullis sacris adstrictam, occasionem hanc ejus rei nactus, quod familiaris ipsius pontifex Bergomas destinatus fuerat, ipsum instituere cupiens, duos libros scripsit de officio eorum sacerdotum, finxitque ita, atque informavit talem virum, quales si forent, quibus tantum onus commissum est, non laboraremus. Præterea, quum orta quæstio esset in senatu de Pontificis Maximi potestate, divinitusne illa stabilita fuerit, an humanis consiliis regeretur, quumque multum de ea re illic in utramque partem disputatum esset, domum reversus, ut quid ipse de eo sentiret, ostenderet, omnique errore cives suos liberaret, spatio unius noctis libellum confecit, qui nunc excusus in manibus versatur. Sed, ut iisdem etiam in suo proprioque ipsorum munere prodesset ; effigiemque ejus reipublicæ, in qua natus erat, exprimeret, quinque libros confecit de Magistratibus, Reque publica Venetorum, qui itidem divulgati sunt. Postquam vero in amplissimorum antistitum collegium cooptatus est, perlectis diligenter Synodis omnibus, quæ variis temporibus ob emendandum statum Christianæ reipublicæ coactæ sunt, in breve quoddam corpus gravissimas quasque illarum collegit, servato temporum ordine, materiaque omni quam persecutæ sunt demonstrata. Absoluto autem illo, par huic opus, et quod eumdem finem haberet, aggressus est ; scripsit enim quatuor libros, de Ritibus Cæremoniisque nostræ religionis persuasionisque Christianæ, quæ Sacramenta appellant ; quibus libris complexus est materiam illam omnem, et quæ radix visque ipsarum fuisset, declaravit : quidque demum pie credi et custodiri de his deberet, veris rationibus argumentisque satis firmis probavit. Confecit etiam tanquam Institutionem quamdam brevem Christiani nominis : collegitque, quæ magis mordere animum debent probra omnia, ut aperire ipsa oporteat cum dolore sacerdoti. Illustravit etiam Scholiis quibusdam suis Contarenus multos obscuros locos in Epistolis divi Pauli, quo sane studio toto animo occupatus erat, cum mors eum oppressit. Sed etiam Epistolas ipse non paucas conscripsit eruditas, et optimorum præceptorum plenas ». Hæc et plura alia Jo. Casa. Et vere fulgentissimam lucernam extinctam fuisse in Israel fatendum est, cum ex ejus lucubrationibus conjiciatur, quantum et civili dominatui et Ecclesiæ luminis afferebat, optandumque esset, et Deus orandus, ut tales faces sæpe sæpius accenderet, ad illuminandos, et in Dei amorem accendendos fideles, tenebrasque errorum omnium discutiendas.

27. *Pontifex regem Galliæ hortatur ad pacem.*— Porro Pontifex Christianissimum regem, per alias litteras a Michaele de Sylva in Conta-

reni locum suffecto legato ei redditas ad pacem inflectere constantissime nisus est [1] :

« Regi Christianissimo.

« Charissime in Christo fili noster. Etsi pacis curam ac tractationem inter majestatem tuam et serenissimum Cæsarem toties a nobis frustra tentatæ, ut aliquando deponeremus, humana prudentia suadebat, tamen Deus animum nostrum requiescere non permisit, præsertim cum videremus vestris istis acerbis et infelicibus dissidiis cunctum Christianum nomen in interitum et ruinam trahi, et quidem si recta et vera ratio locum in utroque vestrum habeat, facilis sit pacis et concordiæ conventio, sed veremur, fili charissime, quod cum magno dolore proferimus, veremur, inquam, ne, quod scriptum est, obscuraverit Deus oculos vestros, ne videatis, et cor vestrum, ne intelligatis. Nos igitur toties a vobis repulsi, toties frustra habiti revertimur, tamen ad suadendam pacem non tam sponte nostra, quam Dei Omnipotentis, ut dicimus, nutu excitati, qua spe nescimus, sed certe testatum Deo et hominibus relinquemus, etiamsi vos filii parum obedientes fueritis, nos tamen optimi patris officio esse functos : hoc itaque consilio, et cum maximo consensu venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium, duos ex eodem numero legatos a nostro latere ad utrumque principem elegimus, quorum alter Jacobus tit. S. Callixti presbyter cardinalis, qui ad majestatem tuam destinatus est, idemque tui nominis et honoris est studiosissimus, perferet ad te omnia mandata et preces nostras, quæ ad cohortationem pacis pertineant, quem non audire patienter, et nostris per eum monitis non acquiescere, vide, fili charissime, ne ingratum et molestum Deo, tibique propterea ac rebus tuis vehementer periculosum sit, sed meliora consulat Deus, tuque, Christianissime rex, Christianas maxime admonitiones nostras et vera consilia recipe, ipsumque Jacobum legatum nostrum audi benigne atque clementer, cui ut fidem plenam habeas, tecumque ut communicare nostras rationes possit, faciles aditus ut præbeas, nos majestatem tuam in Domino enixe adhortamur. Dat. Romæ etc. apud S. Marcum XVII Augusti MDXLII anno VIII ».

28. Demulcere etiam Henrici Delphini animum nisus est Pontifex, ut parentem regem a bellicis curis ad pacis consilia inflecteret, universam enim Christianam rempublicam exitiali eo bello in extremum discrimen conjici, nec defuturas litium componendarum rationes, quas legatus expressurus sit, ipsumque summam in promovenda pace apud Deum gratiam promeriturum, æternumque gloriæ decus apud omnes collecturum.

29. *Quintuplici exercitu Franciscus aggreditur Carolum.* — Interea Franciscus rex Galliæ, quintuplici exercitu comparato, mense Julio Cæsaris ditionem in Hispania citeriore, in Insubria, in Lucemburgensi Comitatu, in Brabantia, et in Atrebatensi Ducatu invasit, ambitioso quodam ad armorum ostentationem consilio, sed ad referendam victoriam inutili, nam si ex prudentum sententia tot exercitus in unum vel duos conflasset [1], vel Insubriam recuperare, vel aliqua provincia Cæsarem spoliare, aut insigni alia clade afficere potuisset. Eduxit quidem maximo terrore exercitum Henricus Delphinus in Hispaniam, ac Perpinianum milite imparatum opprimere potuisset, sed dum Helvetios adventantes expectat, et lento gressu copias movet, Hispani arcem præsidiariis copiis egregie muniverunt. Cumque ingens auxiliaris exercitus ad eum propulsandum instrueretur, nec Barbarossam ad intercludendas Aurianas navigationes, vastandisque Hispaniæ littoribus distrahendas vires ea æstate venturum Gallo regi nuntiatum esset, Delphinus a patre jussus est Perpiniani obsidionem solvere, incolumemque exercitum ex hostico reducere : ita illius expeditionis spes evanuit. In Taurinis cum Gallicæ vires flaccidæ essent, Guillelmus Langæus ex æquo pugnavit cum Hispanis, Guerassium quidem iis eripuit, sed Vastius Insubriæ præfectus Villanovam Astanorum illi ademit, et Carinianum, quod tamen mox Guillelmus Langæus recepit. Tertius Gallorum exercitus e Picardia eductus ab Antonio Borbonio duce Vindocinensi aliquot finitima oppida ignobilia cœpit in Atrebatensi agro. Quartus exercitus, cui præfuere Carolus Francisci regis filius princeps Aureliæ, et Guisii dux, maximo terrore irrupit in Lucemburgensem Ducatum, ac munitissimas aliquot arces Damvillerium, Zvodium, Monmedium expugnavit, ipsumque Lucemburgum ad deditionem coegit. Quintum exercitum e Menapiis et Sicambris conflatum immisit Guillelmus dux Clevensis Gallorum regis fœderatus de Gueldria hæreditaria cum Cæsare certaturus duce Martino Rossemio, qui Brabantiam ingressus, capto deditione Hostratensi oppido, et copiis Aurasiæ ducis fusis, regionem late populatus pæne Antuerpiam intercepit, a qua, fremente ira milite, plurimo (ut ferunt) auro corruptus castra removit, Lovaniumque frustra tentavit. Ita Gallorum rex, tot excitatis bellis, exiguos fructus inde retulit, nam Belgæ contracto exercitu, brevi omnia amissa oppida et arces ferme receperunt, tantummodo maxima innocentium et pauperum multitudo vexata, expoliata interemptaque est.

30. *Per litteras amantissimas Pontifex utriusque principis animum flectere nititur.* — Ad sedanda tam aspera bella populorumque cala-

[1] Paul. III. lib. brev. an. VIII. p. 338.

[1] Paul. Jov. l. XLI. Martinus Bellaius l. IX. Ludovic. Guicciar. Comment. l. VIII.

mitates levandas duo illi legati, qua maxima potuerunt celeritate, ad imperatorem et Galliæ regem pervenere. At Cæsari ingrata fuit ea legatio [1], atque Visensem in colloquium quidem admisit, sed tristi atque aspero vultu illum mox a se dimisit, difficillimumque aditu se præbuit, cum a pace concilianda averso esset animo; quare secunda die Novembris datis litteris ex ea legatione a Pontifice revocatus est. At Sadoletus benigno facilique aditu a Gallo rege exceptus est, admittendæque pacis spes illi injectæ, si Cæsar ad æquas leges descenderet. Cumque asperiora in dies crescerent bella, constituit Paulus ad eos reges pro ineundo colloquio proficisci, susceptumque consilium in consistorio cardinalibus aperuit, ut referunt Massarellus et Gualterius. Deinde ad Cæsarem sequentes transmisit litteras, quibus illum amantissime admonuit ad pacem cum Gallo adeo rei Christianæ necessariam, ut ea infecta, nec Turcarum impetus propulsari possent, nec Concilium Œcumenicum rite celebrari, nec Christiana res ab imminenti exitio vindicari, proindeque ad redintegrandas inducias et ineundum colloquium animum inflecteret [2]:

31. « Charissime in Christo fili noster, salutem, etc.

« Mirum fortasse majestati tuæ videri poterit, nos hunc laborem procurandæ inter te et Christianissimum regem pacis, toties a nobis alias, et novissime per legatum ad te missum frustra tentatum nunc repetere. Sed si eadem majestas tua officium nostrum, quale in hoc esse debeat, recordata fuerit, si statum afflictæ Christianitatis respexerit, profecto eadem majestas tua, qua est æquitate ac sapientia, et nos quod agimus valde necessario agere fatebitur, et æquiori animo has nostras leget, quas nobis Dei honor, salus populi Christiani, proximique ac gravissimi periculi imminentis metus et dolor expressit : quamvis omnium jam inde ab initio Pontificatus nostri, sicut tuæ majestati notum est, nihil antiquius nobis fuerit, quam lenire vestras iras, per quas viam infensissimo hosti aperiri ad Christianitatis exitium videbamus; atque ob eam causam litteras, nuntios, legatosque nostros sæpius ad vos miserimus, nosque etiam ipsi Niciam navigaverimus, licet hactenus a Deo (nostris forsan peccatis obicem inter nos et illius gratiam ponentibus) non meruerimus obtinere, ut nostræ preces et hortationes ad pacem a vobis exaudirentur : tamen quoad nobis suppetet vita, nunquam a nostro munere cœptaque cura cessandum nobis putavimus etc. » Et infra : « Nos considerantes, quod stante hoc inter te et dictum regem Christianissimum bello, nulla eidem Turcæ poterit ratione obsisti, postea autem omnis providentia sera futura est; statuimus propterea, Dei adjutorio, ut nihil intentatum relinquamus, experiri iterum per nos ipsos id, quod hactenus per litteras, nuntios et legatos nostros assequi non potuimus, nullaque ætatis nostræ, vel temporis, aut alterius ratione habita, prodire ipsi ex nostra Sede, versusque vos iter facere, colloquii vobiscum habendi causa; sperantes, si non nostra, at ejus cujus vices gerimus, reverentia, vos nostrum congressum, pro salute præsertim publica, non esse recusaturos, sed aliquem ad locum nobis propiorem venturos, in quo, cum utriusque vestrum commodo et securitate congredi vobiscum, eaque in hoc, utinam non extremo, Christianitatis periculo explicare vobis possimus, quæ Deus nobis Omnipotens inspiraverit ad publicam omnium fidelium vestramque etiam privatam utilitatem.

32. « Quamobrem, ita nos urgente officii nostri debito, majestatem tuam per Dei misericordiam rogamus, ut nobis facultatem hujus colloquii præbere, interim ab armis cessare, ac viam tabellariis et aliis per nos ad hoc mittendis, aperiri facere, Dei et Christianitatis causa velis ». Et infra : « Hortamur insuper serenitatem tuam, velit pro sua pietate curare atque perficere, ut omnes prælati tuorum regnorum, tam Hispaniæ quam Neapolis et Siciliæ, aliorumque tuorum dominiorum ad Concilium quantocitius proficiscantur, sicut ex officii sui debito, ac nostra etiam jussione facere tenentur. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo Piscatoris die XII Novemb. MDXLII, Pontificatus nostri anno IX ».

33. Simillimis sententiis Franciscum Gallorum regem permovere nisus est, ut instauratis induciis ad mutuum congressum cum Pontifice ac Cæsare descenderet, ut pace instaurata hæreses comprimi in Concilio Œcumenico possent, atque contra irrupturos in Italiam Hungariamque Turcas socialia arma expediri [1]:

« Regi Christianissimo.

« Charissime, etc. Etsi vereri possumus, ne hoc nostrum officium suadendæ inter te et serenissimum Cæsarem pacis, toties jam a nobis frustra tentatum, quodque his litteris nunc repetere instituimus, nimis crebrum aut immodicum tuæ majestati videatur, propterea quod jam inde ab initio Pontificatus nostri, continuata et nunquam intermissa cura litteris, nuntiis et legatis nostris, et ante, et nuperrime ob eam missis, demumque nos ipsi Niciam profecti nihil aliud egimus; tamen si eadem tua majestas pro sua sapientia animum ad nostrum of-

[1] Petrus Paulus Arel. in Diario Ms. Act. Consistor. Ms. card. Spadæ sign. num. 133. p. 420. Ms. arch. Vat. et alia. Ms. sign. 3188. p. 209. — [2] Paulus III. lib. brev. an. VIII. p. 364. Ext. in Act. Consistor. scriptis ab Alex. card. Farnes. Vicecancell. Ms. car. Spadæ sig. 133. p. 410.

[1] Paulus III. lib. brev. an. VIII. p. 363. Ext. etiam in Actis Consistor. Ms. card. Spadæ sig. num. 133. p. 422.

ficium, necessitatemque Christianitatis, et pericula illi impendentia retulerit; speramus eam, et boni consulturam esse hanc nostram toties repetitam instantiam, et æquo animo has nostras litteras perlecturam, quod ut facere velit, studiose ab ea petimus, si enim unquam antea, fili charissime, pax inter vos expetenda omnibusque modis procuranda fuit, hoc certe tempore magis est, cum hostes Turcæ illi quidem antea potentissimi, nunc etiam opinione maritimarum virium aucti, et his, quæ proxime apud Pestum in Hungaria sunt gesta elati, maximos terra marique exercitus in dies apparare dicuntur, sicut nobis certissime significatum est, nec vero possumus dubitare, quin his copiis afflictam dissensionibus, et attritam viribus Christianitatem, ipsamque præcipue Italiam Vere proximo invadant, nec sperare si invaserint, eis posse alia ratione obsisti, quam si Dei clementia per hujus, quam suademus, pacis beneficium nos a potentissimo hoste tueri voluerit : quamobrem cum nos hanc curam die noctuque volventes, ut si qua possimus, his malis occurramus, nullum aliud remedium post divinam opem, nisi in Concilio universali vestraque concordia reperiremus, cum ipsum Concilium jampridem (ut tua majestas novit) indictum nuperrime Tridenti convocaverimus, loco cum omnibus idoneo, tum ad tranquillandam Germaniam (cujus rei tenemur summo desiderio, ut debemus) maxime apto, illuc etiam tribus legatis nostris S. R. E. cardinalibus jam destinatis, restat nobis alterum, ut pacis inter vos curam repetamus eo nunc acrius, quo magis et propius urget periculum, ut, sicut facere debemus, nunquam ab officio nostro desistamus. Considerantes igitur omnem postea operam seram nobis et incassum futuram, si ad vestram discordiam extremum bellum et potentissimi hostis impetus accesserit, statuimus, Deo coadjuvante, priusquam omnia corruant, experiri iterum per nos ipsos id quod per nostros nuntios obtinere non potuimus, nulla temporis, nec nostræ ætatis, aut alterius respectus ratione habita, prodire ipsi ex nostra Sede, iterque versus vos arripere colloquii vobiscum habendi causa, sperantes, vos, si non nostra, at illius cujus vices gerimus reverentia, nostrum congressum, præsertim pro salute publica, non esse recusaturos, sed aliquem ad locum nobis propiorem venturos, in quo cum utriusque vestrum commodo et securitate vobiscum congredi, eaque in hoc, utinam non extremo, Christianitatis periculo, vobis narrare possimus, quæ Deus Omnipotens nobis inspiraverit ad publicam omnium fidelium vestramque etiam privatam utilitatem. Quamobrem, ita nos urgente nostri officii debito, tuam serenitatem, id quod et pariter cum Cæsarea majestate facimus, per Dei misericordiam rogamus, ut nobis facultatem hujus colloquii præbere, interimque ab armis cessare, ac viam tabellariis et aliis, quos mittere pro hoc possimus, aperire, Dei et Christianitatis causa velis, decrevimus enim posteaquam qualicumque Dei judicio, nec tali tempore, talibusque periculis in hoc loco reperimus, nullas prætermittere partes, vel parentis, vel judicis, quæ ad nos, nostrumque officium pertineant : sperare tamen volumus, quod vos, pro vestra singulari prudentia et bonitate, tum his periculis animadversis, tum quod nos nullo alio respectu movemur, nisi salutis publicæ, quæ etiam ad vestram privatam redundat, cum tanquam potentissimi principes plusquam cæteri amittere in communi ruina possitis, et plus Deo debeatis quam cæteri : propterea memores vestræ dignitatis atque officii, alicubi convenire nobiscum, et nostris fidelissimis monitis aures præbere non recusabitis, cum jam dudum perspicere potueritis, quod ad æqualitatem nostri in vos amoris pertinet, nos omni affectu vacuos esse, atque hunc laborem nostræ certe ætati non levem nulla alia, nisi nostri officii, divinique obsequii, et publicæ salutis causa suscipere : hortamur insuper serenitatem tuam, velit, pro sua pietate curare atque perficere, ut omnes prælati tui regni ad Concilium quantocitius proficiscantur, sicut ex officii sui debito, ac nostra etiam jussione facere tenentur. Dat. Romæ XII Novembris MDXLII, anno IX ».

34. De his Pontificiis pro concilianda pace studiis, regibusque ad colloquium amantissime vocatis, meminit Massarellus, qui etiam ita subdit : « Imperator autem Pontifici respondens sanctitatis suæ studium in exquirenda pace probavit, quæ cur hactenus secuta non fuisset, regi Gallorum eam esse ascribendam, neque colloquium tunc commode haberi posse videbatur, cum regna sua Castellæ invisere jam proposuerit, longe id a sua in Italiam profectione remota, missis ad sanctitatem suam litteris sub data, Valentiæ XXVI Decembris MDXLII ».

35. Nec minus Gallorum rex malorum omnium causam et invidiam in Cæsarem conferebat, nec placari potuere [1], cum nondum eorum furor ducentorum millium, et amplius, ut diximus, Christianorum sanguine satiatus esset. At ab his funeribus ad alia orationem traducamus.

36. *Expeditionis Hungaricæ contra Turcas infaustus exitus.* — Narrat Paulus Jovius [2] recuperandæ tum Budæ a Ferdinando præclaram spem affulsisse, cum Turcarum copiæ imminutæ essent, atque Hungari pari consensione ad excutiendum barbaricæ servitutis jugum conspirarent, Germani autem (decreto bello) triginta millia peditum, equitumque septem millia, a regulis et liberis civitatibus submissa conflas-

[1] Paul. Jov. l. XLII. — [2] Paul. Jov. l. XL. Isthuanfi. Surius in Comment. Francisc. Belcar. l. XXIII. num. 10 et seq.

sent, ac præter Austriacos, et Bohemos, Hungarosque, Styriæ præfectus decem millia equitum coegisset, Pontifex etiam tria millia lectissimorum peditum Italorum, duce Alexandro Vitellio, qui militarem famam collegerat, auxiliaria misisset, sed ingens ille bellicus apparatus facile dissolutus est, cum Ferdinandus prudentiæ nomen in una securitate collocans, discrimini bellico se objicere defugeret, bellumque per legatos administraret, quare tam procul a fructu optatæ victoriæ, quam e periculo abfuit; gessit vero supremum militare imperium in exercitu Joachimus marchio Brandeburgensis parum rei bellicæ peritus, ac tam lentis itineribus in hostem castra promota sunt, ut hostis Budam strenue communierit, castris vero ad eam defixis in aliquot tumultuariis præliis Turcæ nostris superiores evasere, donec Vitellius dux Italus, et Perennis Hungarus erumpentes Turcas astu et virtute fregerunt, diverberatis dein mœnibus tormentis bellicis, lato hiatu muri prostrati sunt, tentataque impressio hostilis in urbem. Verum Segemenes Turcarum præfectus infra murum latam et præaltam fossam duxerat declivi utrinque margine, structisque munitionibus retro Janizzeros collocarat, et munierat omni instrumento bellico, ut cum Itali per ruinas in murum assiliissent, magna cum strage fuerint propulsati, septingentis desideratis, Germanique et Hungari Italicæ virtutis otiosi inspectores, periculum adire recusarunt, demumque Joachimus Brandeburgensis, coacto militari concilio, recipiendæ ex Turca Hungariæ spe abjecta exercitum cum ignominia reduxit: abnuit enim in discrimen venire, ut Ferdinandus in otio Viennæ triumpharet, qui si vicisset, ab eo victore Protestantes (qui in exercitu erant) sibi timuissent: his addit Surius, miratos plerosque fractam adeo fuisse militarem Germanorum virtutem, ut comparatus potentissimus ille exercitus nulla lege recesserit ex hostico, adeo ut Turcæ Germanorum ignaviam effuse riderent [1], tum subdit: « Nunquam autem tot clades totque probra ex illis spurcissimis mancipiis Germania accepisset, si non religionis dissensio animorum quoque concordiam et mutuam benevolentiam abrupisset ».

37. *Lutherani contra Catholicos bellum movent, et ditiones Ecclesiasticas invadunt.* — Hungaricæ porro expeditionis occasione Saxoniæ elector, et Lantgravius Hassiæ cum fœderis Smalcaldici sociis Henricum Brunsvicensem, principem Catholicæ fidei acerrimum vindicem appetiere bello (1) eumque ditionis finibus depulere, contempto Cæsareo decreto, ne religionis causa bellum cuipiam moveretur. Ferdinandus vero rex Romanorum inanibus tantum verbis eos a flagitio deterrere conatus est, contemptusque non expedivit arma, ne exorto civili bello, expeditio Hungarica disturbaretur; sed nullum ex ea fructum retulit, et Catholicum principem fœderatum ejus operam implorantem deseruit. Accepit vero ex Henrici calamitate summum dolorem Pontifex, atque internuntios suos apud Cæsarem et Ferdinandum operam navare jussit, ut eum principatui restituendum curarent, eidemque paternæ benevolentiæ pro tuenda asserendaque ejus dignitate plurima signa explicuit [1]:

« Dilecto filio nobili viro, Henrico duci Brunsvicensi et Luneburgensi.

38. « Dilecte fili, salutem, etc. Recepimus litteras tuæ nobilitatis Landtsuet quarta præsentis mensis datas, et dilectum filium Paulum Scubingerum a te missum audivimus, nec potuimus ob paternum amorem, quo personam tuam prosequimur, tot tuis calamitatibus et damnis publicis non dolere, quibus quidem omni sane respectu, præcipue vero pro conservatione veræ religionis et Catholicæ fidei, quantum nobis per Deum liceat, occurrere ac providere cupientes, scripsimus constanter nuntiis nostris apud serenissimos Cæsarem et regem Romanorum, ut nobilitatem tuam eorum majestatibus ex parte nostra, omni cum efficacia commendarent, significavimusque præterea eidem nuntio apud regem Romanorum, ne ad proximum conventum Landtsuet una cum dictarum majestatum oratoribus ire prætermitteret, eum tamen admonentes, ut si ob motus rerum Hungariæ, contra Turcas ipsi Cæsari et regi dictum conventum differre videretur, vel ad ipsum conventum suos oratores mittere nollent, nos prius certiores faceret; ut rationes et causas, quibus moverentur, considerare possemus, ne dicti belli expeditioni sine tua utilitate nocumentum aliquod inferretur; id vero te, fili, pro certo habere volumus, nos semper eam rerum tuarum curam habituros esse, quam tua inclyta pietas et erga hanc Sanctam Sedem merita exposcunt, sicut diffusius cum eodem Paulo locuti sumus, ad quem nos super hoc referimus, et cui fidem habere poteris indubiam. Dat. in civitate nostra Reatis die XXIX Septembris MDXLII. Anno VIII ».

39. Exercuere etiam tyrannidem Lutherani in quos potuere episcopos, nam licet in Ratis-

[1] Surius in Comm.

[1] Paul. III. lib. brev. an. VIII. p. 442.

(1) Expeditionis ab electore Saxoniæ et Hassiæ lantgravio in Henricum Brunsvicensem susceptæ alia profecto fuit quam religionis causa. Cum Brunsvicensis movisset in Goslarienses quos imperator proscripserat (quanquam proscriptionem dein principibus imperii intercedentibus suspendisse ait Chytræus) suppetias illis laturi accurrerunt lantgravius et Saxo qui Augusto mense, arce munitissima Wolfembeutel expugnata, Brunsviceuses redegerunt in ordinem. MANSI.

bonensi conventu, in quo de concordia egerant, polliciti essent Cæsari Catholicis arma non illaturos, Hildesheimensis episcopi ditionem invasere, atque inductis concionatoribus hæreticis Hildesheimii Ecclesias clausere, monasteria eorumque vectigalia invasere, de quorum grassationibus factus certior Pontifex episcopum Hildesheimensem ad Christianam in adversis constantiam his litteris excitavit [1] :

« Venerabili fratri Valentino episcopo Hildesheimensi.

« Venerabilis frater, salutem, etc. Idem doloris aculeus, qui te specialem, nos quoque generalem, tuæ Ecclesiæ pastores vulneravit, audientes quod Catholicis, qui bona ejusdem tuæ Ecclesiæ occupaverant, expulsis, hæretici successerunt, multo quidem illis graviores, cum illi terrena tantum bona tibi ademissent, hi etiam animas Deo tam dilectas et cœlo destinatas auferre tibi nitantur, sic enim nobis relatum est ». Et infra : « Te autem, frater venerabilis, quid exhortemur? quid moneamus : qui nunquam exhortationem nostram aut cujusquam expectasti? faciemus tamen, quod dicitur, ut stimulos tuæ pietati sponte currenti addamus, etc. » Et paucis interjectis : « Ad Concilii Universalis Tridentini (jam indicti) determinationem cuncta rejicias, in Deo Patre misericordiarum et totius consolationis spem certam reponas, quod tibi præsertim tuum officium exequenti porriget ex alto dexteram, et cum non det in æternum fluctuationem justo, tandem (quod brevi fore speramus) imperabit mari et fluctus compescet : nos quidem quantum hinc efficere poterimus, nulla in parte, aut officii, aut laboris, aut studii nostri tibi deerimus, jamque ad Cæsaream majestatem scripsimus, ut sua imperiali auctoritate, opportunisque litteris et mandatis, tibi et tuæ Ecclesiæ adesse velit, quod illam pro sua pietate et causæ honestate studiose facturam esse confidimus. Datum Romæ v Decembris MDXLII, anno IX ».

40. Pari etiam furore Lutherani usi sunt adversus Merseburgensem episcopum, quem ferro flammaque persecuturos interminati sunt, nisi sacerdotibus conjugia, laicisque Calicis communionem permitteret, erant enim ii duo præcipui harpagones hæreseos, quibus animæ in præcipitia impietatis trahebantur, de quibus factus certior Pontifex respondit, ut cum Tridenti Concilium esset indictum, nil contrarium majorum institutis in his statueret, intrepidoque animo minas hæreticorum refringeret [2] :

« Sigismundo episcopo Merseburgensi.

« Venerabilis frater. Licet, sicut nobis significare curasti, valde urgearis a tuis subditis, ut Ecclesiasticis conjugium, et laicis communionem sub utraque specie permittere velis, minis etiam per eos, qui ad hoc suos subditos induxerunt, additis, quod nisi permiseris, tuam Ecclesiam invadent, nos tamen de fraternitate tua tanquam de nobilissimo et probo episcopo illam spem ac fiduciam gerimus, quod talia, sicut hactenus non permisisti, nec permittere potuisti contra receptum universalis et Catholicæ Ecclesiæ ritum, nunc multo minus permittes, cum Universale Concilium ob hanc præcipue religionis causam Tridenti jam indictum est : nam quod ad minas attinet, vel eas non credimus processuras, cum sicut tua fraternitas novit, in novissimo Ratisbonensi conventu Cæsareæ majestati promiserint, non nocere Catholicis; vel si quid contra te auderent, pro certo habemus nihilo minori te constantia et fortitudine futurum esse, quam multi alii Germaniæ episcopi fuerint, qui quamvis vexati et gravissimas passi jacturas, omnia tamen divino honori ac suo officio posthabuerunt, non timentes eos, qui postquam corpus occiderint, non habent amplius quid faciant : quamobrem fraternitatem tuam non quidem, quod nedum executione alienissimum esse debet, tamen ex officio nostro et paterna benevolentia te hortamur et monemus in virtute etiam sanctæ obedientiæ, et sub vinculo juramenti per te præstiti, tibi præcipientes, ut memor generis munerisque tui, imo Dei omnipotentis, solita constantia ac robore animi utaris, ac improborum vocibus ita resistas, ut omnia sicut facere debes, integra eidem universali Concilio, ad cujus determinationem eosdem tuos subditos remittere poteris, reserventur, ad quod sane Concilium quanto citius tua fraternitas accedet, quemadmodum ex suo officio et nostra etiam vocatione facere tenetur, tanto celerius ac salubrius huic periculo suorum subditorum occurret. Datum Romæ apud S. Petrum die v Decembris MDXLII, anno IX ».

41. *Livonia peste Lutherana infecta.* — Grassabantur etiam in Livonia atrociter Lutherani, opprimebantque Catholicos, quorum plurimi inter gravissimas molestias incorruptæ fidei puritatem constanter servavere : præbuit vero hæreticis insolescendi occasionem Osiliensis episcopus, qui munere suo improbe perfunctus, tumultus graves in ea provincia concitarat, ad quos sedandos, comprimendosque Lutheranos Pontifex cruciferorum Livoniensium principem suis litteris sollicitavit.

Servit nunc infeliciter Livonia Lutheranæ hæresi, extinctaque equitum Cruciferorum pietate, simul libertas illius provinciæ extincta est divulsaque ab imperio, intempestivaque in Lutheranos mansuetudine Cæsar eos ad impietatem magis ac proterviam exasperavit, quæ res maxime patuit ex Ratisbonensi colloquio; nam cum concordiæ studio in suscepta impietate tolerati fuissent, armis tamen, dolisque

[1] Paul. III. lib. brev. an. VIII. p. 466. — [2] Ibid. p. 569.

oppressere Catholicos, atque ex disceptatiunculis cum iis habitis, ut errorum discussa caligine veritatis orthodoxæ radios exciperent, occasionem fingendarum calumniarum sumpsere, quasi Catholici eorum argumentis prostrati in eamdem cum ipsis sententiam consensissent, victasque manus impietati Lutheranæ porrigerent, ad hanc vero Lutheranorum impudentiam obterendam Joannes Eckius calamum strinxit, futilesque Buceri calumnias elisit doctissimis scriptis, de quibus hæc refert Joannes Cochlæus [1] :

42. *Eckius contra mendaces Lutheranos scribit.* — « In causa religionis bene longum edidit hoc anno librum clarissimus theologus dominus Joannes Eckius, quem inscripsit apologiam pro Catholicis adversus calumnias Buceri super actis comitiorum Ratisbonæ. In eo igitur libro primum ostendit longe plures et majores articulos controversos non esse conciliatos aut concordatos per colloquium illud, quam sunt ii quos conciliatos dicit Bucerus. Deinde per multas et varias annotationes declarat quidquid in libro, qui collocutoribus propositus fuerat, reprehensione dignum sit in quolibet libri capitulo. Sunt autem libri capitula XXIII : postea reprobat multos errores Lutheranorum, qui habentur in IX scriptis eorum, quæ per litteras A. B. C. signata erant, item ad longum per XXI puncta revellit cavillos et calumnias Buceri, quas edidit contra responsum Catholicorum principum et statuum de libro colloquii Cæsari datum. Item defendit etiam cardinalis Contareni legati responsa et declarationes , quas Bucerus calumniose sugillavit. Reprehendit vero responsum, quod a Protestantibus Cæsari de articulis conciliatis et non conciliatis datum fuit. Si maledicentia (inquit) Bucerum imitari vellem, non deesset, quo annotationem justiori et meliori causa huic responso affigerem. At quia maledici regnum Dei non possidebunt, nolo nobilissimos principes et status Protestantium offendere, suspiciens in eis donum a Deo datum, quod omnis potestas a Deo est. Et quia ex se principes ista non habent, sed spiraculum non vitæ sed mortis suggerit, quæ cum fide orthodoxa non conveniunt. Nam desertores Ecclesiæ, apostatæ, grex Epicuri , prædicatores hæretici et schismatici excellentissimos principes istos et status, Deo permittente, lethali poculo alio trahunt, non deesset amplissimus campus versandi , quod tam anxie petunt sustolli recessum Augustanum, ac si Augustus noster Carolus a Deo coronatus, cum tot Catholicis principibus (qui suæ majestati fidem dederunt de conservando recessu isto) sint muliercularum more instabiles et inconstantes, cum Sede Apostolica, cum imperiali, et regia majestate perseverare. O quam dicebat egregie dux Georgius Saxo beatæ memoriæ princeps ! Nescire Neochristianos hodie quidnam futuro anno credituri sint. Hæc, et id genus multa in Bucerum ». Eodem quoque anno scripsit in eumdem Bucerum D. Albertus Pighius Campensis itidem apologiam.

[1] Cocl. an. 1542.

43. *Legati a latere Tridentum deputati.* — Sublatum omnino volebant Lutherani decretum Augustanum dictum *interim,* cum stare Concilii Œcumenici decretoriæ sententiæ detrectarent, nec in eo ferendo Carolus V dissensiones sopiverat, sed magis accenderat, cum eo temporum intervallo auctus impiorum numerus fuerit confirmataque potentia, ut numero viribusque auctiores debellare non potuerit, quos tunc piorum imperatorum exemplo facile debellare delereque potuisset. Quid vero a Paulo indicto Concilio celebrando actum sit percurramus [1]. Interim Pontifex appetente indicta Concilii die, ne aliqua in re Christianæ reipublicæ deesset, duos nuntios, videlicet Joannem Thomam Cavensem, et Joannem Matthæum Veronensem episcopos Tridentum direxit, ut quæ ad Concilii celebrationem necessaria erant, disponerent : ac die XV Octobris deputavit tres a latere legatos, qui sacro Concilio præsiderent, Petrum Paulum tit. S. Balbinæ, Parisium, Joannem tit. S. Vitalis Moronum presbyteros, et Reginaldum SS. Nerei et Achillei diaconum Polum S. R. E. cardinales. His consentiunt Acta Consistorialia, quæ addunt, Paulum ad avertenda schismatis pericula, si vitam clauderet, quo tempore solemnes episcoporum conventus agerentur, decrevisse, ut Romæ tantum successor eligeretur.

Porro, ut narrat Angelus Massarellus, « legati præsidentes die XXI Novembris ingressi sunt Tridentum solemni more legatorum de latere : hos secuti sunt », inquit Polus Jovius [2], « aliquot præclari nominis episcopi, nam Pontifex ad repræsentandam ejus ordinis dignitatem excellenti ingenio doctrinaque supra centum descripserat, qui de veritate rerum divinarum, satuteque labantis reipublicæ in consessu gentium omnium disputarent. Venientes Christophorus Madrutius Tridentinus episcopus, pari splendore humanitateque vir liberaliter excepit [3] ». Is erat presbyter cardinalis S. Cæsarei in Palatio, ad quem extant XXV Octobris Pontificia mandata.

44. *Helvetios, etiam hæreticos, ad Concilium invitat Paulus.* — Interea non prætermisit Pontifex Germaniæ populos urgere , ut oratores mandatis idoneis fultos Tridentum mitterent, quo argumento extant ad Helvetios datæ subjectæ litteræ [4] :

[1] Angel. Massarel. in Act. Concil. Trid. Ms. arch. Vat. sig. 3188. p. 36. — [2] Lib. IV. — [3] Angel. Massarel. in Diar. Conc. Trid. — [4] Paul. III. lib. brev. an. VIII. p. 534.

« Dilectis filiis, Sculteto, consulibus, consilio et communi Lucernensi, Ecclesiasticæ libertatis defensoribus.

« Sumus vobis, filii dilectissimi, non solum exemplo prædecessorum nostrorum, verum etiam propria inclinatione et voluntate nostra, ad quam etiam dilectus filius noster cardinalis Verulanus vestri amantissimus nos quotidie accendit, paterne ac benevole affecti, tantum spei pro defensione Christianitatis et hujus Sanctæ Sedis in vestra fortitudine et devotione collocantes, quantum ei, ex vestra præteriti temporis consuetudine, et ex præsenti erga Deum et nos fidelitate, nos collocare posse videmus, sicut et vos vicissim in nobis, et hac Sancta Sede speciali matre vestra, fiducialiter et merito potestis collocare ». Et infra : « Nos enim, si quis casus advenerit pro defensione supradicta, semper vestram nationem tanquam hujus Sanctæ Sedis filiam peculiarem plurimi faciemus; cum præsertim nunc in nostra Bononiensi custodia vestrorum militum fides ac virtus nobis plurimum satisfaciat. Quod reliquum est, speramus in Deo Domino brevi fore, ut Concilio Universali, quod Tridenti tanquam loco propinquiore et opportuno ad tranquillandam præcipue Germaniam indiximus, sicut nostis, ut cuncta Germania, nisi sibi ipsa defuerit, vestraque præcipue natio, quod maxime optamus, ab intestinis discordiis liberetur : vos proinde hortantes id, quod etiam sine ulla adhortatione vos facturos confidimus, ut quemadmodum pios et Catholicos viros decet, pro divino honore, successuroque exinde vobis et omnibus commodo etc. velitis quantum in vobis fuerit ad prosecutionem promotionemque dicti Universalis Concilii intendere, etc. Datum Romæ XXI Decembris MDXLII, anno IX ».

Simile Friburgensibus, Uraniensibus, Solodurensibus.

Pellicere quoque amantissimis litteris ad Concilium Tridentinum, ejusque opera ad veterem cum Romana Ecclesia conjunctionem redintegrandam enisus est Pontifex Helvetios Zuingliana hæresi inquinatos, ad quos excipiendos se paratissimum significavit[1] :

« Helvetiis universalibus Bernensibus, Basileæ et Scaffusæ, Ecclesiasticæ libertatis defensoribus.

« Cum Concilium Dei munere jam indictum Tridenti in loco vobis propinquo et commodo habeatis, tempus advenisse videtis, in quo una opera Deo et hominibus reconciliari, atque in veterem vestræ confessionis unitatem, qua vigente, vestra crevit auctoritas, et deficiente, nonnihil defecit, restitui et redintegrari, auctore Domino, valeatis : quamobrem nos, etsi omnium Christi fidelium salutem, pacem et concordiam universaliter cupimus, vestram tamen tanquam peculiarium hujus Sanctæ Sedis filiorum, specialius exoptamus, etc. Datum Romæ XXIII Decembris MDXLII, anno IX ».

45. *Germaniæ præsules ignavia insignes.* — Hæsere in pertinacia hæretici, qui ministros Sathanæ pro Apostolis colebant, eorumque impia placita tanquam Evangelica oracula excipiebant, nec Tridentum adiere, imo etiam Germaniæ præsules insignem negligentiæ atque inertiæ notam contraxere, de quibus enim est Robertus Vanchop insignis theologus in litteris ad cardinalem Sanctæ-Crucis[1] :

« Multos ex iis a celebrando Concilio abhorruisse, atque etiam alios, ne ad illud se conferrent, deterruisse, omnibus, inquit, viis conantur celebrationem Concilii impedire, et variis argumentis laborant inducere prælatos et principes Catholicos ad non comparendum in contemptum sanctissimi D. N. et Ecclesiæ, nunc timore difficultatum, hyemis et bellorum, nunc detractionibus et mendaciis, dicentes Pontificem dare solum verba, et quod indixerit Concilium in incapaci loco, et incongruo tempore, scilicet perturbationum et commotionum omnium fere principum Christianorum et provinciarum, sciens Concilium hujusmodi non posse sortiri suum effectum : et publice jactitant cum sanctissimi domini nostri offensione, unum, vel alterum prælatum accessisse Vicentiam, nunc vero affirmant, nec unum compariturum », et paulo post : « et vere (quod dolenter profero) invenio plurimos etiam Ecclesiasticos, plus inhærere eorum mendaciis et credere, quam litteris Apostolicis ». Et infra : « Multa impedimenta adduxit Augustensis, primo, ratione dietæ Norimbergensis; secundo, quod esset illic futurus commissarius Cæsareæ majestatis ; tertio, allegavit periculum invasionis et devastationis suorum subditorum et possessionum Ecclesiasticarum per Lutheranos, sicut nuper contigit duci de Brunsvic imminere per ipsius et aliorum prælatorum elongationem et absentiam, etc. Saltzburgæ I Octob. MDXLII.

« ROBERTUS VANCHOP theologus indignus ».

46. Agebat in Germania internuntium Apostolicum Robertus Verauchop, postea archiepiscopus Armachanus, felicemque Catholicis confirmandis et confutandis hæreticis operam dabat, multamque animarum cœlo inferendarum messem colligebat. Idem vero libellum supplicem ad legatos decretos pro felici progressu Concilii scripsit, in quo monuit non ablandiendum hæreticis, maxime pertinacibus inque flagitio obfirmatis, in causa fidei non ducendum tempus, sed fidei regulam ad unum iota sive apiculum defendendam, ut magnus Basilius cuidam Valenti comiti respondit, non absistendum episcopis et principibus Germaniæ

[1] Paul. III. lib. brev. an. VIII. p. 565.

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3230. p. 3.

non comparentibus, sed perstandum : si Cæsar et alii principes non comparuerint, iterum admonendos rogandosque.

Aliorum etiam regnorum præsules longiores moras in profectione ad Concilium Tridentinum suscipienda extraxere, qua de re extant ad regem Lusitaniæ litteræ XXIX Decembris, ut Lusitanos præsules Tridentum proficisci juberet, quo legati cardinales jam se contulerant.

47. *Cardinalium Gallorum et Hispanorum segnitiem litteris Paulus perstringit.* — Ad perducenda felicius consilia versandamque rerum gravissimarum molem, exciverat jam ante Paulus cardinales in Urbem ex reliqua Italia, necnon e Gallia et Germania : at cardinales Galli et Hispani in capessendis imperiis Pontificiis, ornandaque ad Pontificem profectione segniores extitere, quos perstrinxit Paulus subjectis litteris, quæ Lotharingo cardinali inscriptæ sunt [1] :

« Cardinali Lotharingiæ.

« Dilecte fili noster, salutem. Superiore anno considerantes, quod S. R. E. cardinales ad id creantur, ut Romano Pontifici in participatione curarum præsentes assistant; eaque esse tempora, ut si quando antea illorum opera et consilium cuiquam nostrorum prædecessorum opportuna fuissent, nobis maxime necessaria tunc essent, cum Universalis Concilii instaret celebratio, ac de summa rerum totius Christianitatis, maximoque illius periculo ageretur, vocavimus ad suum officium circumspectionem tuam, a quo tamdiu abfuerat, eique injunximus et in virtute sanctæ obedientiæ præcepimus, ut sine alia excusatione vel dilatione quamprimum commode posset, iter ad nos arriperet, ita ut in quarta feria Cinerum tunc secutura, et nunc elapsa, apud nos esset, quo ejus opera in tanta rerum ac temporum difficultate uti possemus. Licet autem complures cardinales, quos tunc vocavimus, ad nos postea venerint, atque eædem causæ, quæ nos ad id moverant, non solum ex tempore non cessaverint, verum (sicut circumspectio tua non ignorat) etiam auctæ fuerint, hodieque sint, crescente in dies hæresi, progrediente contra nos Turca, Christianisque principibus in mutuam perniciem se atterentibus, tamen eo usque toleravimus remansionem isthic circumspectionis tuæ, donec ipsum Universale Concilium ad kalendas Novembris proximo futuras Tridenti indiximus, post quam indictionem lapsis jam tribus mensibus, reque ad omnium notitiam deducta, non putavimus fore ut circumspectio tua diutius ad nos venire differret, cum præsertim probe sciret, et ex nuntio isthic nostro intellexisset, nos post indictum Concilium neminem cardinalium a veniendo excusaturos esse ; itaque mirati non parum sumus, te, audita ipsius Concilii indictione, nostræ vocationis et tui simul officii fuisse oblitum, nec nos aliquid de tuo ad nos accessu audire. Quamobrem eidem circumspectioni tuæ per præsentes denuo injungimus, et in virtute sanctæ obedientiæ præcipimus, ut, omni prorsus dilatione vel excusatione remota, nullaque alia jussione a nobis expectata, quamprimum iter ad nos arripias, ita ut ad nos in proximo festo Nativitatis Domini nostri Jesu Christi omnino sis, qui et ipse tuo officio non desis ulterius, nosque tua opera, consilio, prudentia et auctoritate, sicut cupimus, in tantis rebus uti possimus. Datum Romæ XVI Octob. MDXLII, anno IX ».

Simile cardinali Borbonio, card. Turnonio, card. Le Veneur, card. de Giury, card. Parisiensi, card. Le Noncourt, card. Aurelianensi, card. de Castilliono, card. Scotiæ, card. de Gaddis, card. Ferrariæ.

Simile cardinalibus Toletan. Hispalen. Gebennen. Cibo, de Auria, Grimaldo, Moguntino.

Horum consiliis meditabatur difficultatum occurrentium molestias lenire, ac salubriora expedire consilia, disciplinæ etiam instaurandæ sedulam operam navabat, ut ex Actis consistorialibus [1] constat (1) :

« XIV Julii MDXLII, apud S. Marcum fuit consistorium. Factum est verbum de reformatione, dataque omnimoda facultas reverendissimo domino S. Clementis ac Rodulpho, ut examinent et executioni mandent reformationem alias scriptam ac promulgatam ». Nonnullis interjectis, addunt eadem Acta : « XI Octobris apud SS. Apostolos fuit consistorium. Fuit factum verbum de reformatione curiæ, de hæresibus ».

48. *Poloniæ episcopos monet Paulus ut hæresim in fomite præfocare studeant.* — Ingravescebat admodum earum furor ; e Germania enim progressa hæresis Lutherana in vicina regna. In Polonia hæc magnos tumultus concitavit, cumque ex regum et populorum obsequio Romano

[1] Paul. III. lib. brev. an. VIII. p. 366.

[1] Alex. Farn. in Actis Consistor. Ms. card. Spadæ sig. num. 133. p. 415.

(1) Reformatio illa cujus in Actis Consistorialibus, hic in Annalibus productis, fit mentio, commissa fuit a Contareno, Sadoleto, Caraffa, Polo et episcopis ac theologis nonnullis quos Paulus Pontifex delegit ut reformandæ Ecclesiæ rationem scriptis consignarent. Ediderunt illi scriptum insigne in quo ea quæ reformatione indigebant ad certa capita redegerunt. Ac primo quidem ea descripserunt quæ a Pontifice ut supremo Ecclesiæ capite desiderabantur ; dein ea subjecerunt quæ illi ut Romanæ Urbis episcopo in melius reformandæ diœcesi suæ competebant. Scriptum istud typis sæpius vulgatum est. In nonnullis editionibus accesserunt supplementi loco Gasparis Contareni cardinalis hoc anno vita functi Epistolæ geminæ quarum alia est ad Paulum III Pontificem de potestate Pontificis in usu clavium ; altera vero ad eumdem excutit Pontificis potestatem in compositionibus. Utraque hac Epistola abusus quosdam, sive qui in opiniones doctorum, sive in curiam irrepserant, castigat et emendat. MANSI.

Pontifici præstito, et sacrosanctæ auctoritatis veneratione religio orthodoxa inconcussa consistat, nonnulli proceres impii Polonos ab obsequio et auctoritate Pontificis divellere pertentarunt, atque decreta nonnulla nefaria captata absentis regis occasione ediderunt, ad quæ abroganda Paulus regem his litteris commonefecit[1] :

« Regi Poloniæ.

« Charissime. Cum esset ad nos allatus nuntius, qui diceret, auditum fuisse ex quibusdam tuorum, qui non parvam in tuo regno auctoritatem haberent, decreta quædam adversus nostram et hujus sanctæ Sedis dignitatem jurisdictionemque a proceribus et sæcularibus regni tui (te tamen absente) fuisse facta, etsi neque credere poteramus, in tam Catholico regno, Christianissimaque natione quidquam ejusmodi cœptum attentatumque fuisse, neque de re ipsa aliquid clari certique habebamus : tamen cum optime nosceremus majestatis tuæ virtutem, pietatem, sapientiam, duximus ad eum esse scribendum, nostræque mentis cogitata apud optimum et prudentissimum regem expromenda. Nos enim, fili in Christo charissime, cum reliquas tuas virtutes præstantes atque egregias semper amavimus, tamen illam moderationem animi tui, qua semper Christianis legibus subjectus, unum Deum, in cœlo æternum et omnipotentem, et unum in terris ejus ipsius Dei Christique vicarium tibi agnoscendum honorandumque proposuisti, summis laudibus dignam esse existimavimus, tantoque in honore semper habuimus, ut tuæ majestatis nomen nobis inter cætera præcipue amandum extollendumque videretur, et hoc etiam studiosius, quod vidimus Dei omnipotentis de te judicia cum nostris judiciis convenire. Etenim quis tibi faustos perpetuo felicesque successus, quis multas præclarasque victorias, quis longævam vitam regnumque stabile inconcussumque concessit, nisi idem Deus, cui in hac re maxime inservivisti, quod unum ovile et unum pastorem, quantum in te fuit, semper agnovisti? Nec vero quidquam omnino gratius esse Deo omnipotenti potest, quam unitatis inter ipsius cultores, charitatisque mutuæ conservatio, quæ si his temporibus aliquoties rupta et labefactata est, ab hacque sancta Sede, quam Petrus et Paulus beatissimi Apostoli et reliquorum principes suo pretiosissimo sanguine in caput Catholicæ Ecclesiæ consecrarunt, discessio facta, non potest tamen ulla humana mutatio jus divinum infringere. Est fortasse bono regi laboriosior hoc tempore, hujus, quam dicimus, Christianæ unitatis et Catholicæ veritatis in suis populis retentio, sed virtus tamen et diligentia hoc facientis illustrior, quæ tanto magis abs te, fili charissime, requiritur, quanto tu, et majoribus virtutibus ornatus, et pluribus beneficiis a Deo affectus fuisti. At nos, qui nunc Dei providentia, non meritis nostris, in hoc Apostolatus fastigio constituti sumus, gravesque curas et infinitas pæne sollicitudines animi sustinemus, quod videmus omnia circumcirca collabi et jam ruere, nec possumus tantis totque incommodis, ut vellemus, subvenire, quanta in rerum omnium desperatione essemus, nisi primum haberemus in Dei clementia misericordiaque fiduciam, deinde in iis regibus, qui vere membra Christi sunt, spem opis atque auxilii non parum poneremus, qui, si vellent omnes nobiscum una opitulari detrimentis publicis, facilis esset rerum labentium sustentatio, et in meliorem statum restitutio : sed si non omnes volunt (qui utinam aliquando velint !) saltem quos sibi commodos et salutares sæpius experta est Christiana respublica, quosque magna ex ipsorum piis sanctisque actionibus gloria consecuta est, persistant licet et perseverent, ut aliquas tamen partes in Christiano genere habeat Deus, quas in sola unitate, Catholicaque concordia habere divina ipsius majestas potest. Tu ergo, rex semper piissime semperque Christianissime, qui tot tamque eximia de tuo præstante in Christianam rempublicam animo documenta præbuisti, solita tua pietate et religione, dignam tua regali providentia curam adhibe, quemadmodum tu pro tua veteri gloria et consuetudine per te ipsum facturum fuisse speramus, et jam fecisse confidimus, ut regnum tuum et populi in eo omnes in fidei unitate Christianoque officio contineantur, ne perpetua hujus sanctæ Sedis jura apud eos violentur, cum præsertim nos in gratiam tuæ majestatis multa isthic prælatis tui regni indulserimus, etiam de jure nostro remittentes, idque etiam ad petitionem tuæ majestatis, quam moderatione regia et se digna usuram speramus, quantum cum Deo et honestate facere poterimus, libenter facere parati erimus. Datum Romæ apud Sanctum-Marcum XXIV Junii MDXLII, anno VIII ».

49. Monuit etiam Pontifex Poloniæ episcopos, ut impiorum molimina eliderent, ac Sedis Apostolicæ auctoritatem, a qua ipsorum pendebat auctoritas, tuerentur, discerent ex funesto Germaniæ lapsu præfocare hæresim in fomite antequam adolesceret, contempta enim Sedis Apostolicæ auctoritate mox Polonicam Ecclesiam malis innumeris obrutum iri, denique ad conceptum fidei sacramentum tuendum excitavit[1] :

« Venerabilibus fratribus universis prælatis regni Poloniæ.

« Venerabiles fratres, salutem. Magna nos affecisset molestia rumor isthinc nuper allatus

[1] Paul. III. lib. brev. an. VIII. p. 298 et 329.

[1] Paul. III. lib. brev. an. VIII. p. 288.

de quibusdam per sæculares istius regni attentatis contra jus et dignitatem hujus sanctæ Sedis, nisi ea, et absente vestro serenissimo rege, et vobis, ut debebatis, refragantibus minimeque consentientibus, gesta fuisse intellexissemus, speque certa teneremur, eumdem regem, cujus pietas, sapientia (inoffenso pede ad hoc ætatis et felicitatis, Deo illum remunerante) provecta est, talia omnino rejecturum esse, vobis præsertim illius auctoritatem sequentibus. Quamobrem, et si illo rege talibusque prælatis, nihil quod illius bonitate vestroque officio indignum esset timebamus, tamen moti hominum fama, has ad vos dandas duximus, non minus, ut vos debita laude, quam ut hortatione non necessaria prosequeremur. Est enim hæc vestra in officio constantia, quamvis per vos debita, tamen laude et commendatione plurimum digna, sive fidem, sive pietatem, sive prudentiam vestram consideremus, illa fuit fides jusjurandum servasse in promissione vestra præstitum, illa pietas ab Ecclesiæ capite atque unitate non discedere, illa prudentia prospicere ac prævidere qualis ruina Ecclesiæ Polonicæ per hæc initia aperiri posset, quod quale sit, vicina vos Germania edocere potest, cujus Ecclesiæ iisdem initiis paulatim concussæ sunt, ita ut multæ earum, conniventibus ad primos motus prælatis, rem dignitatemque suam occupantibus laicis amiserint, quod Deus a vobis longe dignetur avertere, sed tamen qui caput Ecclesiæ nunc petunt, mox si obtinuerint, nequaquam membris parsuros esse credatis : quod si id quod de vobis firmiter sperandum est, quodque sine summa impietate prætermittere non possetis, unitatem in Ecclesia cum vestro capite sub illius obedientia conservaveritis, solitamque reverentiam ac recognitionem huic sanctæ Sedi in honorem Dei omnipotentis ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum continuaveritis, tanto jam tempore, tantoque gentium Christianarum consensu observatam, tum vos quoque vestram dignitatem vestraque jura tuto retinebitis, quod Deus omnipotens vobis perpetuo concedat, idque futurum nobis post Dei clementiam vestra dignitas ac probitas, vestrorumque serenissimorum regum pietas firmiter pollicentur. Dat. Romæ apud Sanctum-Marcum XXIV Junii MDXLII, anno VIII ».

50. In ancipiti eo rerum discrimine, quod a novarum rerum cupidis imminebat, visum est archiepiscopo [1] Gnesnensi Poloniæ primati congregandam esse Synodum in qua de placanda divina ira, ob quam tot consurgebant hostes adversus clerum, deque elidenda impiorum audacia atque improbitate, collegiisque pro erudienda pietate et doctrina orthodoxa juventute ageretur :

[1] To. XIII. de Conc. Ms. Arch. Vat. sig. 3200. p. 147. Syn. in Polonia Archiepis. Gnesnensis.

« Articuli, de quibus in proxima Synodo deliberandum et consultandum erit.

« I. Quandoquidem invalescunt mala, quæ Ecclesiam in præsentia nostra perturbant, et ordinem Ecclesiasticum subruunt, neque ullum remedium quod tentatum sit profecerit, dubitare nemo potest quin digitus Dei sit hic, cujus furor et indignatio effusa super nos. Quamobrem quærendæ erunt causæ tantæ indignationis, et inveniendus modus earum tollendarum, ac placandi Dei, si forte conversus respiciat nos, et iram suam avertat a nobis. II. Quid cum pertinacibus et obstinatis blasphemis Ecclesias occupantibus, sacrosancta prophanantibus, synagogas novas extruentibus, in tanta effrænata audacia et licentia, ubi nullum in legibus et magistratibus præsidium est, faciendum sit. III. Quærendæ erunt viæ, quibus ii qui discesserunt ab unitate Ecclesiæ et in tot sectas scissi sunt, sanari et ad unitatem Ecclesiæ reduci possint. IV. Inquirendum erit, si aliquis abusus, superstitiones cum doctrina et pietate Catholica pugnantes invectæ sint, et quomodo sine offendiculo et scandalo tollendæ erunt. V. Consultandum erit, qua ratione reformatio cleri aggredienda est, et quatenus extendenda, ne infirmioribus occasio detur ad hæreticos transfugiendi.

« Cum tanta sit inopia sacerdotum et clericorum, ut multæ Ecclesiæ desertæ sint, non sine magno animarum periculo ; sacerdotia quoque minora, redditibus eversis, extincta, quærenda via erit, qua seminarium aliquod institui possit, et dispiciendum anne expediat collegia Societatis Jesu in celebribus locis, utpote Cracoviæ, Poznaniæ, Mazoviæ, Leopoli et Vilnæ, aut saltem in aliquibus horum instituere, ex quorum integritate, doctrina et miro instituendæ juventutis compendio ingentem profectum ad pietatem Viennæ vidimus, et unde sumptus, et ad docendos et ad alendos petendus sit ». Et paulo post :

« In conventu, qui proxime præteriit, tantus impetus tantaque impulsio ab hæreticis, qui per speciem tuendæ libertatis publicæ, inter multos Equestris Ordinis facile primum locum obtinent, eosque cæteri etiam Catholici sequuntur, facta in nos fuit, quod cum sustinere nequaquam possemus, coacti fuimus ex sententia, qui aderant, omnium Ecclesiarum Cathedralium prælatorum promittere Synodum sub ipsius proximi conventus tempus nos esse habituros, atque ibi de omnibus istis controversiis quæ nobis cum Ordine Equestri interveniunt, amice et fraterne acturos, et quanquam in eo illi non acquieverint, atque rebus infectis discesserint, majestatem tamen sacram regiam ex ea nostra promissione litteris publicis testatam esse accepimus. Quamobrem consultandum erit, quid facere nos oporteat.

« De eo etiam agendum erit, qua ratione,

et quatenus disciplinæ Ecclesiasticæ extendere jura et libertates Ecclesiarum retinere possimus et debeamus, clerumque plus nimio oppressum sublevare valeamus. Illud quoque in deliberationem veniet, quandoquidem a Summo Pontifice requisiti sumus, ut Concilio Generali, quod prope diem indicturus est, intersimus, existimamus ad id requisitos esse ibidem et alios reverendissimos dominos episcopos nostros, num liceat expediatque nos his in periculosis temporibus ab Ecclesiis nostris abesse. Deinde, qui mittendi sint Provinciæ totius nomine, qui et intersint Concilio, et approbent Sanctitati ejus et Concilio causam absentium, etc. ».

51. *In Scotia res penitus labefactatæ morte Jacobi regis.*— In Scotia res turbari cœptæ sunt, quæ postea penitus labefactatæ conciderunt; extremo enim anni mense Decembri Scoti cum exercitum eduxissent adversus Henricum Angliæ tyrannum [1], incuria sua, magis quam hostium virtute, fusi fugatique sunt, ex qua clade Jacobus ejus nominis V maximo mœrore confectus lethalem morbum contraxit, ac die decimo tertio Decembris obiit maximo rei Catholicæ damno, cum religionem Catholicam maximo pietatis ardore defendendam suscepisset. Reliquit hæredem Mariam filiam unicam in ætate imbelli ex Maria Lotharinga susceptam. Cum vero in Scotiam pervenissent hoc anno S. Ignatii socii, qui internuntii in Hiberniam decreti fuerant a Pontifice, atque in eo regno pietatem latius propagare percuperent, Paulus iisdem prærogativis, quas in Hibernia contulerat, eos affecit.

52. *Hæresis Calviniana Galliam implet suis erroribus.* — In Gallia hæresis Calviniana clam serpebat, cum plures novarum opinionum audiendarum curiosa prurigine incitati, pestiferos Hæreticorum libros, ac novas Calvini hæresiarchæ institutiones lectitarent, ac mellitæ eloquentiæ lenocinio illecti, impia simul venena, quibus conspersæ erant, haurirent, de quibus factus certior Pontifex, Senonensem archiepiscopum admonuit, ut implorato regio auxilio, in eos qui hujusmodi venenatos libros tenerent, aut venderent vel emerent acriter animadverteret [2] :

« Venerabili fratri Francisco archiepiscopo Senonensi.

« Venerabilis frater. Cum cæteras virtutes tuas sæpe ac merito laudavimus, tum præcipue illam, quod tu tanquam bonus pastor et diligens, clamorem audiens ululantium luporum, ita tuam diœcesim tuasque caulas hactenus custodivisti, ut iidem lupi rabiem Lutheranæ hæresis inferentes, illas intrare ovesque tibi commissas lacerare nequiverint, de quo plurimum gaudemus, ut debemus, tam Dei omnipotentis ac nostra, quam tua etiam causa, nihil ambigentes quin eamdem diligentiam atque curam sis adhibiturus, et nunc, et in posterum, sicut tuæ probitati, consuetudini atque officio convenit; nos enim tibi, ut omnia, quæ ad hoc pertinuerint, facere, et præsertim ne libri ipsius hæresis a quibusvis laicis aut clericis tuæ diœcesis emantur, teneantur aut legantur, sub pœnis tam Ecclesiasticis quam pecuniariis prohibere, et contra prohibitionem tuam facientes, etiamsi ipsi clerici a tua jurisdictione ordinaria per Apostolicam Sedem exempti quomodolibet fuerint, per easdem pœnas ac etiam interdicti appositionem, et si opus fuerit, auxilii brachii sæcularis invocatione debite coercere possis et valeas, Apostolica tibi auctoritate tenore præsentium concedimus, non obstantibus ipsis exemptionibus ac litteris Apostolicis super illis expeditis, cæterisque contrariis quibuscumque, seu si aliquibus etc. mentionem. Datum Romæ XXII Decembris MDXLII, an. IX ».

53. Hoc anno Joannes Calvinus [1], qui hactenus Lutheranorum more realem Christi præsentiam in Eucharistia scriptis professus erat, impietate auctior, eam e suis institutionibus expunxit, ut observat Claudius Espencæus doctor Sorbonicus. Moliebatur Calvinus novam religionem conflare, atque adeo diem Veneris pro die Dominico celebrandum indixit, ut illius secta cum Mahumetica consociaretur; sed illi a sectariis paritum non fuit. Enisus pariter est cum Joanne Vireto, et aliis auctoritatem ferendi anathematis sibi arrogare, sed magistratus hæretici se illi subjicere in ea re detrectarunt.

Cæterum, infelicissima illius secta latissime propagari cœpit, cujus sequaces fuisse deteriores paganis probat Guillelmus Rossæus : « Vastum, inquit, blasphemiarum pelagus est, et quo longius in eo quis fuerit provectus, eo majorem atheismi altitudinem et abyssum deprehendet ». Et infra : « Evangelici, quibus persuasissimum esse debebat primitivam Ecclesiam, quasi Christo et Apostolis proximam, sanctissima verissimaque fide præditam fuisse, Luciferiana superbia eam aspernantur, et singuli hæretici, Calvinus cum suis potissimum, in quibus primitiva Ecclesia ab eorum placitis discedit, in iis primitivam Ecclesiam totam ignorantiæ et stupiditatis damnare non verentur. Si quis eos premat auctoritate non unius, sed omnium simpliciter Ecclesiæ primitivæ Patrum, ut probet Purgatorium, et preces pro Defunctis : Scimus, inquiunt, fuisse vetustissimam Ecclesiæ consuetudinem, eamque Patres Apostolis tradentibus ascribere, sed quærimus, Num in eo recte fecerunt ? Aerium contra sentientem, hæreticum judicarunt, sed immerito ».

[1] Lud. Guicc. in Com. — [2] Paul. III, lib. brev. an. VIII. p. 555.

[1] Espencæus in lib. de adorat. Euchar. Jacobus Lantgæus in Vita Calvini. Guill. Rossæus p. 215.

Si dicas, iidem approbarunt sacrificium, et Prophetarum oraculis tanquam Christianæ fidei articulum astruxerunt : Ita quidem (aiunt) sed tamen « in ea magis ignoscendum est eorum inscitiæ, et sepeliendum dedecus », quam prædicanda auctoritas, aut ei confidendum.

Si ad pœnitentiam pro peccatis agendam, et dignos satisfactionis fructus edendos ejusdem Ecclesiæ exemplo et doctrina, aliquem voluptuarium ex hoc grege discipulum adhortaris, respondet ut a Magistro suo instituitur [1] : « Parum me movent quæ in veterum scriptis de satisfactione passim occurrunt. Video quidem eorum nonnullos (dicam simpliciter) omnes fere, quorum libri extant, hac in parte lapsos esse, aut nimium aspere et dure locutos. Neque vero excusari ullo pacto potest immodica veterum austeritas ». Si Quadragesimæ saltem paucis septimanis acriore jejunio corporis lasciviam reprimendam esse, si sacerdotibus a conjugio abstinendum, quo plenius Dei cultui precibusque incumbant, disputas, tota primitiva Ecclesia utique horum suffragante : « Fatemur, inquiunt [2], tunc invaluisse superstitiosam Quadragesimæ observationem, qua et vulgus eximium aliquod se præstare Deo existimabat, et pastores eam commendabant pro sancta Dei imitatione, sed mera fuit caecozelia, et superstitionis plena », illud vero alterum « de conjugio Sacerdotibus interdicto [3], factum est mera tyrannide, et fanatici homines erant » illi Concilii Nicæni patres, qui cœlibatum sacerdotibus imponere volebant.

54. Addit idem auctor de Calvinistarum erroribus [4]. Ut plurimi animam mortalem esse summa contentione urgent, et ea fide innumeros Evangelicorum greges inficiunt, una tamen ad tempus breve addunt eamdem animam cum corpore olim resuscitandam, ut extremo judicio sistatur : ita plurimi rursus totam eam Catholicorum de Resurrectione fidem ridiculam et papisticam esse concionantur, nec quidquam tale unquam expectandum, figurisque et metaphoris solito Protestantium more ludentes, illas ipsas suorum catervas ad explodendam penitus resurrectionis fidem promovent, id quod ingenue fatetur Petrus Martyr [5] : « Hodie, inquit, emerserunt Libertini, qui corporis Resurrectionem derident, et Scripturas conantur eludere, quasi loquantur de resurrectione animorum, qui cum mortui essent peccato, per Christum et fidem in eum vitæ restituuntur. Neque dici potest quam facile inhæreant hi sermones in auribus infirmiorum fratrum, et tamen resurrectionis articulo sublato, cuncta nostræ fidei mysteria funditus evertuntur ».

55. Nec dissimile est Calvini de sui Evangelii sectatoribus judicium [1] : « Vix enim, inquit, eorum decimus quisque est, qui fidei puritatem ad extremum usque retinet : omnes fere ad corruptelas degenerunt, et a magistris licentiæ delusi prophanescunt (hoc est, evadunt Athei) et quamvis præclarum Evangelii zelum simulant, si tamen intus excutias, reperies plenos perfidia, fraudibus et dolis ».

Distinguit Calvinus hoc genus Evangelicorum in duas sectas, sed adeo late patentes, ut sub earum altera longe maxima Protestantium pars comprehendatur. Sic enim ille : « Hominis animam alii a morte ad judicii usque diem, quo a somno suo expergefiat : sine memoria, sine intelligentia, sine sensu dormire putant. Alii nihil minus quam substantiam esse volunt, sed vim dumtaxat vitæ, quæ ex spiritu, arterie aut pulmonum agitatione ducitur, et ideo cum corpore interire et evanescere fingunt, donec totus homo suscitetur ». Utrosque autem ad opinionem quam latissime disseminandam summo studio elaborasse, eam ob causam, ut cum Luthero Pontificiam de Purgatorio et Sanctorum invocatione doctrinam a fundamentis convellerent, idem Calvinus in eodem loco testatur, qui etiam recte monet, hos, etiamsi verborum forma multum discrepare, tamen et priores, qui animam vivere verbo quidem largiuntur, omni autem sensu et intelligentia privant, re non minus quam posteriores eamdem interficere et extinguere, cum sensum et intelligentiam eripiunt, in qua posita est animæ vis tota et energia. Hoc enim si sustuleris, anima non magis eo nomine vocanda est, quam corpus organicum illud quod mortuum est, et in cineres dissolutum.

56. *Ochinus Capucinorum Generalis ab Ecclesia deficit.* — Serpere etiam in ipsa Italia animadversa est hæresis, adeo ut non laici modo, sed etiam religiosi impietate Lutherana pollucerentur, et quod maximum piis omnibus stuporem et offendiculum attulit, Ochinus magister supremus Capuccinorum Ordinis pietatis laude florentissimi ad Zuinglianos turpissime transfugit hoc anno, ut narrat Petrus Paulus Gualterius [2]. « In principio (inquit) Septembris frater Bernardinus de Senis generalis congregationis Cappuccinorum, qui diu sanctissimæ vitæ habitus fuit, discessit ex Italia, et profectus est Genevam ad Lutheranos ; causam ambitionem fuisse puto », prensasse illum cardinalatum ferunt, speque sua deturbatum ad famam ex impietate consectandam se prostrasse.

Hic itaque dum in Draconem versus sub Agni veste hæresim Venetis ac Neapolitanis, Ecclesiastica abusus eloquentia, instillaret, Cajetanus Thyenæus, Theatinorum Ordinis insti-

[1] Calvin. Inst. l. III. c. 4. § 38. l. IV. c. 22. § 8. — [2] Ib. l. IV. c. 12. § 20. — [3] Ib. § 23. — [4] Guil. Ross. p. 212. — [5] Petrus Martyr. in I Cor. cap. 15.

[1] Guill. Ross. p. 191. Calvin. in II Epist. Pet. c. II. n. 2. Guill-Ross. p. 221. Calvin. in Psycopamichia p. 2. Petrus Paulus.— [2] Gualter. in Diario.

tutor [1], qui nomine Sanctorum fastos ornavit, pro Christo munere exploratoris functus, de perfidi hypocritæ improbitate cardinalem Theatinum, qui sacro inquisitionis officio præerat, admonuit, a quo in jus vocatus, mox impius hæresiarcha (ne credere enim aliis hæreticorum signiferis videretur) nova hæreseon monstra conflavit, projecta larva, in hæreticorum oras perfugit, ac Italiam importuno impietatis monstro liberavit. Audita fuga Ochini et defectione, Carafa cardinalis, qui in Pontificatu Pauli IV nomen accepit, pareneticam ad eum scripsit Epistolam. Cujus partem hic repetere operæ pretium duximus :

« Quid tibi in mentem venit, Bernardine? Quis te Domini malus velut reprobum, olim Israeliticum regem arripuit Spiritus ? Pater mi, Pater mi, currus Israel et auriga ejus, quem paulo ante, quasi in spiritu et virtute Eliæ ascendentem mirabamur in Cœlum, quid modo cum curribus et equis Pharaonis descendentem dolemus in infernum ? Quomodo cecidisti, Lucifer, qui mane oriebaris ? Quid orbatum lugemus et sterilem, quem innumerabilium videbamus patrem lætantem filiorum ? O delire senex! quis te fascinavit, ut alterum tibi contingeres Christum, quem a Catholica Ecclesia non didicisti, ut te ad aliud converteres Evangelium, quod ab uberibus matris tuæ non suxisti ? Ah! quam magnus eras in oculis omnium, si in oculis tuis parvus esse voluisses! Consartus ille saccus tuus rudis rubentes pileos et Pontificum mithras superabat. Scribis enim in illis tuis præclaris quæ vulgo circumferuntur apologeticis litteris, hactenus te Christiano populo velatum Christum prædicasse : deinceps vero verum illum, ac libertum producturum te comminaris. Quid est quod loqueris, Pater ? An non vides tuis te teneri laqueis, tuis pedicis irretiri? An putas te impune jamdudum Christiano populo illudere potuisse, qui Antichristum pro Christo prædicaveris, qui Pharisaicum fermentum pro sacra doctrina, qui pharmacum pro vero lacte propinaveris ? Siccine simplicem gregem infecisti ? Siccine innocentes oves carnifex sermonum tuorum lenocinio ad lanienam attraxisti ? Et quam fidem tibi posthac adhibendam sperare possis, qui impiissimis mendaciis auditores tuos seduxeris? Qui tamdiu divinum verbum adulteraveris ? Vides ad quod saxum impingis. Attende quam male tibi non constas, quam periculose te ipsum mutas. Si veritatem tibi esse constabat apud Lutherum, si Petrum et Paulum eorumque Ecclesiæ successores non recte videbas ambulare in sinceritate Evangelii, si quæ in populis prædicabas, non secundum Catholicam fidem esse sciebas, cur tamdiu siluisti ? Cur Dei veritatem in justitia detinuisti ? »

[1] Jo. Baptista Gastald. in Vita B. Cajetani c. 6.

Et infra : « Ubi tu ipse, qui prædicabas non furandum, furaris, qui non mœchandum, mœcharis ? qui abominabaris idolum, sacrilegium facis ? ubi tu ipse Magister, totum id operis destituis, quod ante docebas ? quis dabit capiti meo aquam et oculis fontem lacrymarum, ut nocte fleam, ut luce plorem baculum Ecclesiæ confractum, magistrum obcœcatum, pastorem in lupum conversum, sapientem patrem in reprobum sensum commutatum, Christi præconem diabolum effectum ? Quis magnum suscitet Samuelem ? Quis proferat Evangelicum patrem, qui a meretricibus revertentem prodigum filium recipiat ? si forte surgas, si forte ad eum redeas, et dicas : *Pater, peccavi in Cœlum et coram te*. An non tibi melius existimas reverti ad patrem tuum, ad domum genitricis tuæ, ubi abundas panibus, quam in longinqua adeo regione pascens porcos, mori ? Quid tibi in barbaris gentibus ? quid tibi cum noverca ? Agnosce ubera quæ te lactaverunt, agnosce vocem vocantis, vocem explorantis, vocem in Rhama, vocem ab excelso clamantis : *Revertere, dilecte mi, et assimilare capreæ hinnuloque cervorum super montes Bethel*. Vocat te Romanus Pontifex, vocat te caput Ecclesiæ, nihil adhuc comminatur, vim nullam intentat. Tu ad vocantis vocem nuditatis tuæ conscius te abscondis ? etc. » Hæc eleganter fortiterque cardinalis Theatinus, at obfirmatum Lutherano adamante Ochini pectus pervadere minime potuit.

57. *Armeni fidei Catholicæ exemplum eximium profitentur*. — At dum impius Ochinus deficit a fide Catholica, Armeni eam magnifice sunt professi ; ut Acta cardinalitii senatus testantur, in quo cardinalis Burgensis relator legit exemplar quarumdam litterarum fratrum et laicorum S. Mariæ Omnium-Sanctorum civitatis Nozovanensis in Armenia, quarum tenor talis est :

« In Nomine Unigeniti Filii Dei, qui sua gratia et miseratione de Virgine nasci dignatus est. Anno Domini MDXLII, in die B. Andreæ Apostoli congregati, pater beatissime, nos, qui sumus oves vestræ et provinciæ in spiritualibus subjectæ vestræ sanctitati, vos autem caput nostrum estis, et in sæculo omnibus superior, et nos sub vestræ sanctitatis obedientia. Vos vero cœlestem potestatem habetis, et gratiam a Deo ad regendum mundum et angelos cœlestes in societate vestra, et estis principes totius Ecclesiæ, et caput capitum, et principes prælatorum totius mundi, et estis vicarius Christi in omni loco, ubi fidem ejus duodecim Apostoli prædicaverunt, et vos veram et rectam retinetis fidem, ad cujus Sedem omnes fideles et Catholici Christiani concurrunt, et estis omnium lætitia et exultatio ; qui quemadmodum de vino dicitur, corda hominum lætificatis, et estis verus successor S. Petri, qui mundum universum manu

continetis, et quodcumque ligatis et solvitis in terra ligatum similiter et solutum erit in cœlis, et estis fundamentum totius Ecclesiæ Dei. O pater sancte, quem mundus in partibus nostris non cognoscit, nos frater Andreas vicarius Casalis, seu villæ, quæ dicitur Coranch, et subprovincialis totius Provinciæ Armenorum Catholicorum, frater Azarias prior Villæ Sabonis, frater Joannes prior Abarrenor, frater Joannes prior Cascasini, frater Joannes Abbarecundis, frater Zacharias prior Salitach, frater Thomas prior Carna, frater Petrus prior de Ganza, omnes illi Christiani Catholici et fratres Ordinis prædicatorum S. Dominici, subjecti et filii obedientissimi sanctitatis vestræ, parati ad omnia exequenda. Et Petrus de Gianck, Petrus Joannes de Sabonis, Mirans Abbarener, Saphar de Cascasini, Acciech Abbarevendi, Putach de Carva, Agabech Salitach, Silvan de Gan laici omnes, et capita seu priores villarum suprascriptarum, omnes filii.

« O pater sancte, mortuus est episcopus noster, et alium pastorem et caput loco ejus cupimus substitui nobis. Conferentes autem inter nos, invenimus virum idoneum, fratrem videlicet Benedictum filium Boerzati de Nasciobau Ordinis S. Dominici, quem adire fecimus regionem et Urbem vestram, quem elegimus in episcopum nostrum post biennium a morte prænominati, et prædicti Nazovensis episcopi nostri, die videlicet et anno supradictis : O pater sancte, papa Paule, conservet vos Deus omnipotens, et S. Petrus et Paulus, et omnes sancti cœlestis curiæ, et ita commendatum habeat vestra sanctitas electum nostrum, qui est bonus et Catholicus Christianus, qui neque Latinam loqui linguam, neque Italicam novit, unde compatiatur eadem sanctitas vestra. O pater sancte, quidquid boni facietis huic fratri Benedicto electo nostro, tribuent sanctitati vestræ sancti Dei Apostoli Petrus et Paulus.

« Nos infidelibus subjecti sumus, a quibus ipse jam electus captus et catenatus est, et in vinculis et catena per novem menses habitus, unde ut ipsum redimeremus, paramenta Ecclesiæ et calices et cruces vendere coacti sumus : et ita cum trecentis aureis redemimus, et venit in sanctam civitatem vestram. Nunc autem sanctitas vestra tantum boni ipsi contribuat, quantum illi Deus in mentem dederit, et ille qui scripsit osculatur pedes sanctitatis vestræ frater Joannes Abbarevendis supranominatus filius Cosigian ». Quibus perlectis sanctitas sua confirmavit dictam electionem de dicta Ecclesia Nazovensi vacante per obitum Gregorii filii Azator, id est, Deodati, et providit de persona dicti Benedicti.

58. *Auctus cardinalium senatus.* — Auctus est hoc anno cardinalium senatus a Paulo III, ut referunt Acta Consistorialia [1] : « II Junii MDXLII, assumpsit in S. R. E. presbyteros cardinales RR. DD. Jo. Episcopum Mutinensem, Marcellum Crescentium episcopum Marsicanum, Joannem Vincentium de Aquaviva episcopum Melphitanum, et Pompeium Cecium episcopum Nepesinum, Robertum Puccium episcopum Pistoriensem, necnon religiosos viros Thomam Badiam magistrum Sacri Palatii, et Gregorium Cortesium Ordinis S. Benedicti. XXI, contulit titulos reverendissimo domino cardinali Crescentio tit. SS. Joannis et Pauli, reverendissimo domino de Aquaviva tit. S. Martini in Montibus, reverendissimo D. Cecio tit. S. Cyriaci in Thermis, reverendissimo D. Puccio tit. SS. Nerei et Achillei, reverendissimo domino Sac. Palatii tit. S. Silvestri ».

[1] Ms. card. Spadæ to. CXXXIII. p. 414.

PAULI III ANNUS 10. — CHRISTI 1543.

1. *Imperatoris oratores coram legatis Apostolicis exponunt quibus de causis Cæsaris clientes ad Concilium se conferre non possint, et ipsi Tridento discedere cogantur.* — Anno a partu Virginis quingentesimo, Indictione prima, afflicta maxime est res Christiana, Cæsare et Gallo

in mutuum exitium bella gerentibus, hæreticis in Catholicos omni dolo et vi grassantibus, Solymanno in Hungaria Christianas urbes expugnante, quibus malis et aliis gravioribus impendentibus ut occurreret Pontifex, omni studio et contentione Concilium Œcumenicum, jam ante Tridenti indictum, celebrare annisus est; quæ ut sint gesta, ex ipsis Concilii Actis nitide asseremus [1] :

« Die VIII mensis Januarii MDXLIII, applicuerunt Tridentum tres oratores Caroli V imperatoris, videlicet illustres et reverendi domini Nicolaus Perenottus dominus a Granvela, Antonius Perenottus episcopus Atrebatensis, et Didacus a Mendoza ».

Venere illi in legatorum Apostolicæ Sedis conspectum ; habitaque oratione de Concilii celebrandi necessitate pro hæresi comprimenda et morum puritate restituenda, attulere causas, ob quas Carolus V difficillimo a Gallo rege appetitus bello accedere non posset, utque ipsi ob paratas sibi a Galiis insidias tardius accessissent ; flagrante vero atrocissimo bello, in quo Gallus Turcas auxiliares exciret, præsules Hispani, vel alios Cæsaris clientes ad Concilium scilicet se conferre non posse, excusarunt. De quibus confecta hæc publica documenta extant :

« In nomine Domini. Amen. Anno a Nativitate Domini nostri Jesu Christi MDXLIII, Indictione I, die IX Januarii, Pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri D. Pauli divina providentia papæ III anno IX, existentibus reverendissimis in Christo patribus et dominis Petro Paulo S. Balbinæ, Joanne S. Vitalis presbyteris, et Reginaldo S. Mariæ in Cosmedin diacono S. R. E. cardinalibus, ac sanctæ Apostolicæ Sedis et prædicti sanctissimi domini nostri papæ ad Œcumenicum Concilium per suam Sanctitatem in hac civitate Tridentina ad sedandas hæreses anno superiori indictum de latere legatis, in ædibus sive hospitio prædicti reverendissimi S. Balbinæ in aula ædium, in qua aderant nonnulli proceres et nobiles, comparuerunt ibidem illustres et reverendissimi Cæsarei oratores, videlicet illustris dominus Nicolaus Perenottus, episcopus Atrebatensis, et illustris dominus Didacus a Mendoza ad Concilium hujusmodi per serenissimum et invictissimum principem Carolum V Romanorum imperatorem semper Augustum, etc. specialiter deputati ; dirigentes sua verba ad prædictos cardinales, locuti sunt per vocem et organum dicti reverendissimi domini Atrebatensis, in hæc verba :

2. « Prolixa oratione multisque verbis nobis opus esset, reverendissimi amplissimique patres, si de origine, institutione, forma, atque auctoritate Conciliorum, singulorumque ordinum ad illa officia, et quam exacte ab omnibus vere Catholicis observanda sint, dicere institueremus, quod videretur causæ ratio exposcere, nisi apud vos ageremus, quibus ista multa lectione longoque rerum usu sunt quam notissima. Hoc autem dicemus, si unquam, nunc certe maxime Concilii celebrationem necessariam esse ; neque hæc res explicationis enarratione opus habet, aut perspicuis argumentis celebranda est, cum nemo sit, proh dolor ! qui aperte nimis id non intelligat (si modo prudenter expendere velit) quam infirma sit respublica Christiana, quam dissidio religionis labefactata, et suis perpetuis hostibus sit exposita, Turcis ac Mauris assiduis illam præliis infestantibus, accedente ad extremum illud malum et controversia in religione, bello intra hujus viscera ab uno e potentissimis ejus principibus renovato pluribus locis uno fere tempore, et non alieno, in quo ad propulsandos fidei nostræ hostes, terra marique exercitus parabantur. Neque multis verbis referendi onus nobis sumimus, quam sollicita cura, continuoque labore et studio, summisque officiis Concilii indictionem et celebrationem Cæsarea majestas petiverit, cum et sanctissimo domino nostro et sacrosancto collegio ista cognita sint, et a frequentibus ad hoc susceptis profectionibus Romam et ad alia Italiæ loca, ad Suam Sanctitatem et Clementem prædecessorem, ex continua ministrorum et oratorum, hujus petitionis amplissimum testimonium sumi possit. Quare sermonem huc convertemus, ut a nobis intelligatis, suam majestatem, quæ tam studiose Concilium semper expetivit hactenus, nunc maxime illius celebrationem, primisque votis, optare, per quam discordia religionis componatur, et sit utilis reipublicæ Christianæ, cum intelligat nullo alio pharmaco ab hoc tam gravi morbo posse illam convalescere ; scit et reformatione quoque opus esse, quam Sua Sanctitas frequenter obtulit et promisit, et pro qua Cæsarea majestas toties et proprio et ordinum sacrosancti imperii nomine institit, ut pro re necessaria, et sine qua, neque præterito malo mederi, neque, ne in priora incidamus, ulla ratione vitare possumus : quod tibi, reverendissime cardinalis Morone, experientia probatum existimo. Ut autem de celebratione Concilii his præmissis agamus, cupimus memoriæ vestræ succurrere, ne repetitione sit opus, ea quæ sua majestas superioribus comitiis imperialibus Ratisbonæ habitis reverendissimo quondam cardinali Contareno, tibi revendissimo Morono, tunc Suæ Sanctitatis nuntio responderit, cum utique illi explicuissetis, statuisse Suam Sanctitatem celebrandum Œcumenicum Concilium indicere, neque ea vobis excidisse puto, quæ sua majestas respondit die XXV Augusti ad Bullas indictionis, et privatas

[1] Angel. Massarel. in Diario Concil. Trid. Ms. arch. Vat. sign. num. 3218. p. 65.

litteras suæ Sanctitatis, quibus illi indictionem Concilii hic celebrandi significavit. Ex iis sua Sanctitas intelligere potest, si conjungat cum operibus diligentem Concilii petitionem, qua sit sua majestas voluntate, et quæ in genere dicta scriptave fuere, huc pertinere, ut revera et cum fructu celebretur. Ne autem sua majestas, earum, quibus imperiali et regio officio obligata est, quidquam prætermitteret, dato amplissimo mandato nobis tribus, et illustri Marchioni de Anguillara, qui apud Suam Sanctitatem suæ majestatis oratorem agit, singulisque nostrum jussit, ut ejus nomine adessemus, illius absentiam, quodque neminem hactenus miserit, excusaremus : diligentem præterea navaremus operam in his, quæ ad ipsius Concilii cum fructu celebrationem, pietatem, Ecclesiæ unionem, fidei atque religionis stabilimentum et reipublicæ Christianæ commodum pertinere videbuntur. Non admodum laborabimus in excusanda sua majestate quod non intersit : existimamus enim huic parti satisfactum per eas litteras, quas ad Suam Sanctitatem scriptas duximus. Quis enim non intelligit, motum illi bellum tot locis uno tempore, et in quo nimis aliena, ne quid pejus præter occasionem hoc loco dicamus, ab omni jure divino et humano, servata est ratio, excusare debere ? Hæc autem omnibus Christiani orbis ordinibus nota, Suæ vero Sanctitati notissima putamus, quod sit tunc motum bellum cum indictum Concilium, ob idque cognoscere potest legitimum impedimentum, dum illa, et resistendo et conatus hostium reprimendo fuit occupata. Nostis quoque, reverendissimi amplissimique patres, non deesse, quæ illum nunc e suis regionibus non patiantur egredi, dum provide illi sua munienda sint, ne proximo anno ita invadatur, ut superiore, cum id sua majestas ageret, ut terra marique, se suasque copias communi vero Christianorum inimico operam, cum tam sancta occupatio tutam illam ab omni invasione reddere deberet, præter inducias, opera et maximo cum labore sanctissimi domini nostri fœdere partas, quibus tanta auctoritate firmatis fidendum videbatur. Accedit quod ordines sacrosancti imperii invasuro, tum significaverunt constituisse se (necessitate ad id cogente) conjunctis viribus cum sua majestate et Sanctitatis Suæ auxiliis, aliorumque ordinum Christianæ reipublicæ, qui rem tam sanctam juvare vellent, Turcas ex Hungaria pellere, petiveruntque, ut secundum ea, quæ tam magnifice per suas litteras obtulerat, auxiliares ex suis copias mitteret, nec saltem ne quid occupatis illis in nostro orbe moveret, quam petitionem ita contempsit, ut mox huic contraria molitus sit. Cæterum, si quis nobis objiciat, quod serius venerimus, dicatque debuisse nos, aut alios, imperatore legitime occupato, ejus nomine prius venire, istuc facile deberemus, eodem argumento, quo pro Suæ Majestatis excusatione sumus usi, bello scilicet impeditos fuisse nulla fide relicta litteris, quibus sine periculo transitus olim concedebatur. Cumque terra tuta non fuerit, profecto minus certe mare ; non solum enim ab iis, quos bellum movisse diximus, sed a Turcis quoque, et aliis qui a fide nostra alieni sunt, cavendum erat, cum illi publice minarentur, hos in perniciem suæ majestatis et regnorum ejus esse venturos. Quid autem tentatum fuerit, et quid voluntate designatum fiducia expectationis hujus adventus, noverunt omnes, neque tutelæ, quam sanctissimi indicti Concilii auctoritas præbere debuerat, ulla ratione fidendum fuit, id enim res ipsa docuit, nam etsi intellexissent Galli a Cæsarea majestate D. Granvela missum, ut huic Concilio nomine ejus interesset, tamen ut illum interciperent, viginti duas triremes, et aliquot naves Turcicas longas minores sive Liburnicas instruxerunt, itaque transfretationem necessario distulimus, ut coactis majoribus viribus sine periculo navigaremus. Hæc certe magis legitima excusatio nostræ moræ, quam cum vellemus secundum quam aliis judicandum permittimus, sintne ad Concilii utilem celebrationem admodum animati, qui ista perpetrant, si adjungantur alia, de quibus Sua Sanctitas frequenter fuit admonita, et ea vos non latere existimamus. Expectabat etiam sua majestas, ut ingenue id, quod res est, profiteamur, explicationem nonnullorum a sanctissimo D. N. de quibus scripserat, quæ videbantur a sua majestate prius expedienda esse, quam quisquam huc ab illo mitteretur ; illis etsi responsum non est, tamen ne suis partibus argui posset, multum sibi pollicens de opinione, quam de sua Sanctitate concepit, sperans illam officium suum impleturam, nos huc mittere voluit. Dabimus et apertius testimonium Cæsareæ voluntatis, pollicemur illam, quod sæpe coram per litteras suosque ministros obtulit, adfuturam, nisi præter voluntatem suam impediatur. Si tamen hujus Concilii celebratio ita instituatur, ut res tam sancta Suæ Majestatis præsentia debeat promoveri, tum etiam præsules missuram, eosque, qui celebrando Concilio e suis regionibus interesse debent, modo illis tuto accedere liceat, quod profecto hactenus non licuit, fractis crudeliter in hac novissima invasione regnorum suæ majestatis legibus contra eos qui immunes a vi bellica esse debuerant ; quamobrem sua majestas nobis commisit, ut illos excusaremus, et illorum nomine significaremus, paratissimos semper futuros, ut suo officio satisfaciant. Ut autem absolvamus, paucisque, quæ dicturi eramus, concludantur, venimus, reverendissimi amplissimique Patres, maxima qua id fieri potuit celeritate, habemus a sua majestate mandata amplissima, parati nunc

secundum ea, ejus nomine imperiali et regio Catholico, et nomine regnorum ejus et provinciarum ei subditarum, ad omnia quæ ad celebrationem Concilii videbuntur pertinere, ne quidquam prætermittatur eorum, quæ imperatoria et regia dignitas, totque provinciarum administratio et moderatio illam obligat adjuvante Spiritu sancto Paracleto, qui et afflictam Ecclesiam suam, rempublicam Christianam, consolari et necessario pharmaco recreari, et a malis, quibus circumsepta est, liberare sua immensa bonitate et ineffabili misericordia dignetur ». Quibus dictis, et fine facto loquendi, petierunt lectionem fieri mandati Cæsarei, vigore cujus dicebant se comparere. Quod quidem mandatum lectum fuit et illius tenor talis est, videlicet :

3. « Carolus V divina favente clementia Romanorum imperator Augustus, ac Germaniæ, Hispaniarum, utriusque Siciliæ, Hierusalem, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ etc. rex, archidux Austriæ, Flandriæ, Tirolis etc. Recognoscimus, et notum facimus tenore præsentium universis. Cum primis votis semper expetiverimus in publica administratione ita versari, ut voluntatem et studium nobis nunquam defuisse omnes intelligerent, tractandis iis rebus, quæ ad Reipublicæ Christianæ, studio partium et dissensionum in religione pæne labefactatam instaurationem et salutem pertinerent, et ad reducendam illam et revocandam ad Christianam et firmam concordiam. Cujus rei amplissimum dant testimonium suscepta jam toties magno cum sumptu summoque labore ad id itinera et quotidianæ nostræ actiones, quibus illum scopum constituimus. Existimamus hoc tempore nobis diligentem navandam operam, in quo beatissimus in Christo pater et dominus D. Paulus, divina providentia Pontifex Maximus, Universale Concilium Tridenti kalend. Novembris proximis celebrandum indixit; cui interesse cuperemus, et ipsi præsentes totoque conatu ea promovere, quæ ad publicam utilitatem pertinere existimaremus. Sed cum præsens rerum status id non patiatur, decrevimus oratores nostros eo mittere, qui vices nostras gererent. Hinc est quod nos confisi de probitate, pio zelo fidei, religionisque studio, morum integritate et in tractandis rebus experientia et fide illustrissimorum et venerabilium Nicolai Peronotti domini a Granvela consiliarii nostri supremi, rerum status vicesgerentis et oratoris nostri generalis ad Germaniam et Italiam, Don Joannis Fernandez Manriquez Marchionis Anguillaræ, Antonii Peronotti Episcopi Atrebatensis, et D. Didaci de Mendoza consiliariorum nostrorum, et devotorum et fidelium dilectorum, eosdem conjunctim et separatim fecimus, creavimus, constituimus et ordinavimus, atque ex nunc, tenore præsentium, ex certa animi nostri scientia, et omnibus aliis melioribus modo, via, jure et causa, quibus validius et efficacius possumus et debemus, solemniter facimus, constituimus et ordinamus nostros veros, certos, legitimos et indubitatos oratores et mandatarios : dantes eis et cuilibet ipsorum in solidum, amplam facultatem et potestatem, ut ipsi quatuor, tres, duo, aut unus ipsorum, nomine nostro, in dicto Concilio universali comparere, in omnibus sessionibus nostrum locum, ut oratores et mandatarii nostri habere, res et negotia religionis et fidei, et alia quæcumque in prædicto Concilio tractanda, una cum aliis statibus reipublicæ Christianæ eorumve legatis, oratoribus et mandatariis consultare, agere et tractare, illisque omnibus et per omnia adesse, consilium, votum, decretum nostro nomine dare, impartiri et interponere, aliaque omnia tractare, procurare, agere, concludere et exercere debeant et possint, quæ ad Dei gloriam, fidei unionem, exaltationem, et reipublicæ Christianæ honorem, commodum et augumentum pertinere, Concilio expedire visa fuerint, et quæ nos ipsi agere, tractare et procurare possemus, si præmissis omnibus et singulis personaliter interessemus, etiamsi talia essent, quæ mandatum exigerent magis speciale quam præsentibus est expressum ; ponentes idcirco præfatos oratores et mandatarios nostros, quoad prædicta, in locum et vicem personæ nostræ, promittentes in verbo nostro Cæsareo, nos habituros ratum et gratum, quidquid per ipsos oratores et mandatarios nostros, aut tres, duos aut unum ipsorum ad modum prænarratum, actum, procuratum et gestum fuerit, dolo et fraude penitus semotis, harum testimonio litterarum manu nostra subscriptarum, et sigilli nostri appositione munitarum. Dat. in civitate nostra Barchinonæ die XVIII Octobris anno Domini MDXLII, imperii nostri XXII et regnorum nostrorum XXVII ».

« CAROLUS ».

4. Perlecto eo mandato [1] dominus de Granvela, suo et aliorum oratorum nomine, flagitavit, ut Tabulæ publicæ conficerentur, comparuisse ipsos coram legatis, et excusasse cur tardius venissent ipsi, ac præsules non possent accedere, seque ad publicam rem Christianam tuendam augendamque, et celebrandam Synodum paratissimos obtulissent, ni moto a rege Christianissimo bello distraherentur. X Januarii MDXLIII significavit Nicolaus Granvellanus, proximo die ad Norimbergensem conventum profecturus, cardinali Morono religionis res in Germania in dies collabi, Ratisbonam recenter defecisse, in Lotaringia Metim et alia circumjecta loca descivisse, de Belgio quoque formidari, ne a Catholica fide excideret, licet regina

[1] Tom. X. de Concil. Ms. arch. Vat. sig. num. 3197. p. 11 et 12. Ex Italia.

Maria pro ea provincia in officio continenda omnem operam collocaret: cuncta in exitium prona videri; omnem tamen laborem pro Ratisbona et Metis ad officium revocandis, apud Romanorum regem et Bavariæ principem, et Lotharingiæ duces, pro Belgio apud reginam Mariam contulisse; imperatorem pietate Christiana excellere, mentemque optimam gerere: se præcipue Concilii promovendi causa missum, ac si jusserint legati, Tridenti moraturum: rediturum vero ex conventu Norimbergensi (si litteris redire a legato fuerit jussus); Concilium omnino necessarium, atque a Cæsare ardentibus votis exambitum: ab eo præsules Hispaniæ delegatum iri ad Concilium, si tuta fuerint itinera: Galliæ regem captum detinere indigne Valentinum archiepiscopum, cum maxima Sedis Apostolicæ et Christianæ religionis injuria: episcopis Gallis liberi commeatus syngrapham datum iri, modo non alia, quam quæ spectant ad Concilium pertractent: cardinalem Moronum optime conscium esse, quantis precibus comitia imperii ursissent Cæsarem, ut Ecclesiastica disciplina instauraretur, utque ille de ea restituenda tum Lucæ, tum Romæ cum Pontifice egisset: mirari, nullum Romæ, nullum in Italia effectum operis consecutum: si in Germania rem perficere non posset, non videri admodum alienum a ratione, ut non emendatis Romanæ curiæ corruptelis, se Concilio opponeret; hæc dici ex summi cultus in Sedem Apostolicam observantiæque officio. Questus etiam est de Galliæ rege, qui Turca concitato regem Romanorum Germaniamque in discrimen adduceret.

Responsum illi a legato est, instaurandæ disciplinæ Ecclesiasticæ navatam in Italia fuisse anno superiore, tum in Germania operam Pontificio nomine: principes vero Lutheranos Ecclesiasticis obstitisse, ne Ecclesiastica jurisdictio exerceretur, ac sacerdotes, ne emendarentur, subornasse, ut deficerent ad Lutheranos; atque ideo Pontificem restituendæ disciplinæ provinciam ad Concilium rejecisse, ut ex Pontificio Diplomate constat. Cui subjecit Granvellanus, eripiendam Concilio occasionem novandarum rerum, atque adeo maculas prius eluendas.

5. *Concilii congregandi studia strenue navata a Paulo qui Bononiam se confert ad invisendum imperatorem.* — Addunt Acta [1] Cæsareos oratores Tridento recessisse, cum ardente gravissimo bello dari operam Concilio celebrando non posse assererent. Non his deterriti sunt legati Pontificii a cœptis, sed ad cogendum Concilium animos viresque obfirmarunt, tum monuere Pontificem, decretum Norimbergæ conceptum fuisse ex formula decreti Ratisbonensis, Cæsaremque pollicitum ordinibus imperii, ni decem et octo mensium flexu Concilium Generale aut nationis Germanicæ Synodus celebretur, conventum imperialem coactum iri, in quo de religionis rebus decernatur; id vero tempus proxime effluxurum, cum tamen nondum Concilium inchoatum sit; Granvellanum in Germaniam proficisci, ut Germanos in concordiam redigat ad Turcarum Gallorumque molimina retundenda: vim facere Lutheranos, ut concionatoribus suis prædicandi Lutherismi diffundendæque hæreseos facultas concedatur, atque utraque species laicis, conjugia vero sacerdotibus permittantur: at Pontifex promovendi Concilii studio Cæsarem ex Hispania venientem convenire decrevit, ut illum ad pacem cum Gallo flecteret. Hæc pia celebrandi Concilii studia cum strenue navata a Pontifice accepisset Sigismundus Poloniæ rex, gratulatus Paulo est, illum non jam amplius verbis, sed operibus Lutheranorum fingentium Pontificem defugere Concilium et aversari, calumnias obterere, cui respondit Paulus, se pro conciliandis regibus, ad Cæsarem in Italiam accessurum proficisci decrevisse; rogavitque, ut Polonos præsules ad Concilium Tridentinum mitteret.

6. Impeditis militum copiis itineribus continebant se in suis Ecclesiis episcopi, ne militari licentia spoliarentur, ac Tridenti infrequentes erant cœtus, ad quos augendos, iterum Paulus Encyclicis litteris præsules ursit, ut ad Concilium se conferrent. Ne denique ullas pro congregando Concilio diligentiæ partes prætermitteret Pontifex, Cæsarem ac Ferdinandum regem vehementissime ursit, ut præsulibus darent imperia, ut præsentia sua Concilium cohonestarent, ac publicam Ecclesiæ salutem quibusvis privatis commodis ac periculis anteferrent: at Cæsar licet sentiret ægerrime episcopos Tridenti congregatum iri, tamen Pontificis postulatis assensit; nec dissensit Ferdinandus, quem rogavit Paulus, ut præsules, qui conventus Norimbergenses adierant, impelleret ut ad Tridentinum Concilium proficiscerentur.

7. Conceptæ sunt iisdem sententiis litteræ ad Ludovicum Palatinum Rheni electorem, quo etiam argumento tum ad Ferdinandum, et alios principes, et archiepiscopos, et episcopos, et nobiles viros in Norimbergensi conventu congregatos extant conceptæ litteræ, quas Otho Truchses Baro Walpurgensis detulit, quibus significavit, tres legatos cardinales Tridenti consistere ad celebrandum Concilium, ad quod ut se conferrent peramanter contendit, ob tardiores enim Germanorum præsulum moras, aliarum provinciarum remotiorum præsules hactenus retardatos fuisse.

Misisse Ferdinandum ad indictum Concilium Tridentinum oratorem Franciscum e Castello-Alto tradunt ejusdem Concilii Acta, necnon

[1] To. x. de Concil. Ms. arch. Vat. sig. num. 3197. p. 13.

Germaniæ episcopos procuratores suos ad illud decrevisse, sed non admissos, cum episcopi suo ipsi munere in re gravissima perfungi deberent.

8. Pellicere paterno studio conatus etiam est Pontifex Helvetiorum Zuinglianorum proceres, ut cum jam ante post adversa illa prælia, quibus a Catholicis, quos vi opprimere affectabant, fracti fuerant, consensissent dissidia omnia de religione permittenda Concilio Œcumenico, decretoriamque illius sententiam se excepturos spopondissent, redintegrandæ veteris concordiæ occasioni præclarissimæ non deessent, seque ad eos paterno sinu complectendos paratissimum amantissime exhibuit.

9. Interea Pontifex Bononiam appulit pro ineundo cum Cæsare colloquio, in qua urbe XI Maii designavit pro constituendis rebus Concilii reverendiss. DD. decanum de Monte Guidiccionum, atque Crescentium, et de Sancto-Sylvestro cardinales, quibus tres alios addidit, videlicet de Grimanis, de Sancta-Cruce, et de Cortesio. Et die XV in congregatione generali decrevit, ut reverendissimus Parisius legatus ad sacrum Concilium ex Tridento Bononiam se conferret pro rebus nonnullis cum eo communicandis, quæ ad Concilium spectabant.

Promovebat eo ardentius indicti Tridentini Concilii celebritatem Pontifex [1], quo Lutherani grassabantur dolis, et omni contentione conventiculum Germanicæ nationis cogere ambiebant, ut in eo ementita restituendæ pristino nitori Ecclesiæ specie religionem turpissime deformarent, et Catholicos ab Apostolicæ Sedis obsequio divellerent : vehementissime vero illi a Concilio Tridentino ex omnium gentium episcopis cogendo abhorrebant : Catholici vero præsules ob Cæsaris, Gallorumque regis bella Tridentum accedere detrectabant.

10. Imperator vero ex Hispania discessurus, ante omnia Philippum filium, ejus nominis secundum, agentem sextum decimum ætatis annum, Hispaniæ regem appellarat, et totius regni civitatum oratores illi sacramento obstrinxerat : præfeceratque illi ad regendos mores, molemque negotiorum tractandam Covos prudentia singulari conspicuum : militare vero copiarum imperium supremum Ferdinando Toleto, Albæ duci, contulerat, felicique navigatione usus Genuam affecto jam Maio applicuit. Ad quem humanioribus officiis prosequendum Genuam primum a Pontifice missus Alexander Farnesius cardinalis, ut refert Angelus Massarellus.

11. *Non Bononiæ, ad quam accedere abnuit imperator, sed in castro Bureti tandem possunt iniri colloquia, quæ nihil proficiunt.* — Cum autem hoc eodem tempore Bononiæ Pontifex moraretur, certior redditus, imperatorem non esse Bononiam accessurum, ut cum eo congrederetur, consilium in Consistorio a cardinalibus petiit, an esset consentaneum, ut se ad imperatorem conferret, cum ille Bononiam venire abnuisset, et decreverunt hoc non decorum fore. Sed cum postea cardinalis Sadoletus, prius absens, Bononiam venisset, cujus sententiam magni Pontifex faciebat, denuo res in consultationem adducta fuit, quam tamen contractam hac lege temperarunt cardinales, nisi spes meliores certioresque sanciendæ pacis ostenderentur : tum enim ut Pontifex ad imperatorem accederet, sese assensuros. Contraria autem fuit sententia cardinalis Sadoleti; videlicet ut omnimode Pontifex se ad imperatorem conferret, quare ejus rationibus auditis, Pontifex et etiam cardinalium collegium in ejus sententiam descenderunt. Sed audiamus ipsum cardinalem loquentem in Epistola ad Paulum Sadoletum : « Postridie, qui fuit sexto idus Junii, senatus iterum vocatus est; causa convocandi fuit, quod cum superioribus diebus fuisset de consilii sententia decretum, si Cæsar Bononiam venire recusaret (properare enim dicebat, nec spatium habere longe ab itinere declinandi) ut ne ulterius procederet Pontifex, sed vel illum Bononiæ exciperet, vel si id non contingeret, inappellatum abire pateretur, cum tamen, si quid in congressu agendum esset, id mittendis nuntiis facile posset sarciri. Ratio autem ita decernendi fuerat, quod videbatur hoc dignitati et gravitati Sedis Apostolicæ maxime non convenire, simulque ætatem Pontificis pergravem tot itinerum laboribus objici non placebat; ergo, hæc eadem ipsa res iterum adducta est in disceptationem, placeretne ultra procedere, necne? Nam Cæsar quidem Parmæ se ostenderat cum Pontifice libenter conventurum : hic quinque ante me rogati in sententia pristina manserunt, cum exceptione tamen, nisi certa spes aliqua de pace esset oblata, quæ iter suaderet, tum enim ire oportere censuerunt. Ego rogatus contrariam sententiam dixi, de valetudine et incolumitate corporis ad Pontificis judicium rejeci. Dignitatem in eo dixi positam, si quæ utilia et commoda reipublicæ Christianæ essent, agerentur, hanc unam me agnoscere, neque aliam præter eam ullam in Ecclesiasticis hominibus dignitatem. (Hoc utinam consilium tam salubre Ecclesiæ bene perciperetur !) Inquirere certam spem in iis rerum eventibus, quod suæ potestati Deus reservasset, non esse nostrum, velle et conari bona quæ in nobis essent, ad nos id pertinere ; me tamen sperare, cum Cæsar et tempus anni, et Pontificis ætatem laboremque conspexisset, habiturum illam officii rationem, et ad pacis consilia, si non prompte (quod tamen ipsum a tanto Pontifice expectandum non esset) attamen inductum pudoris stimulis facilius de se perac-

[1] Ms. card. Spadæ sig. num. 133.

turum in hac quidem re suadenda, et plus effecturum esse præsentem Pontificem, quam si absens per nuntios hæc eadem ageret. Postremo, vel hac una ratione necessario dixi proficiscendum, ut rumores hominum comprimerentur; erat enim sermo late dissipatus, ortas esse Pontifici cum Cæsare simultates, quare si fuisset colloquium denegatum, non sine periculo alicujus suspicionis ulterius hominum mentibus opinio insedisset. Hac a me sententia dicta, ab omnibus deinceps in eamdem est descensum. Itaque Parmam venimus, herique Pontifex ingressus urbem est ».

12. Nonnulli malevolentia suffusi piam Pontificis mentem in sinistram interpretationem detorsere, quasi profectionem hanc suscepisset affecta ætate, non ad pacem inter reges conciliandam ac rem Christianam restituendam, sed ad privata familiæ commoda consectanda : sed hanc suspicionem adversam, inanesque calumnias ita refellit inter alios cardinalis Sadoletus : [1] « Illud mihi maxime molestum est, quod non potest persuaderi hominibus, ex hoc congressu aliud quippiam quæri, nisi privatum aliquorum commodum. Itaque mira jactantur in vulgus, quæ vobis quidem audita esse arbitror. Ego, quoquo animo fuerint alii, integrum me quidem ab omni labe servabo ».

13. Cum igitur Paulus consilium cardinalis Sadoleti secutus, ab aliis cardinalibus approbatum, ad imperatorem accedere statuisset, mox atque Parmam pervenit, duos legatos Petrum Paulum Parisium et Marcellum Cervinum cardinales ad imperatorem misit, qui de colloquio inter Pontificem Cæsaremque ineundo pertractarent. Itaque vigesima prima Junii Pontifex ingressus est Castrum Buxeti, ibique cum imperatore per tres horas collocutus est; necnon quatuor sequentibus diebus.

14. Incubuit summo studio in iis colloquiis Pontifex, ut Cæsari Hungariæ et Ferdinandi fratris pericula in oculis collocaret, misereretur gentis de re Christiana deque Germania optime meritæ, quæ duobus sæculis Turcarum alluviones suis cervicibus sustinuisset, subacta Hungaria arsuram brevi barbarico incendio Austriam, nisi æquissimis de pace propositis conditionibus assentiretur, Concilium etiam Œcumenicum Gallico bello disturbatum iri, Lutheranorumque potentiam civili Catholicorum regum bello ita auctum iri, ut Cæsarem brevi contemptura esset. At Cæsar cum Anglico rege tunc fœdere junctus flecti ad concordiam non potuit, itaque pacem abnuente Cæsare Pontifex postulavit, ut postquam ipse hortando nihil profecisset, cardinales de concordia et Christianæ reipublicæ commodo verba facturos audire minime gravaretur. Cumque id Cæsar honori senatus tribuisset, paulo post vocatis cardinalibus Marinus Grimanus ejus ordinis princeps hæc inter alia fatus est [1] :

« Patere, generose pieque Cæsar, ut si quid prædurum in intimis sensibus obcalluit, id totum Christiana pietate molliatur, honestissimis siquidem, nominique maxime decoris conditionibus, quas prudentum et reipublicæ amantissimorum hominum judicio descriptas dudum perlegisti, rex Gallorum petit affinitatem, opes, copias offert, occupata restituet, ut Mediolano tua liberalitate beneficiariique juris nomine recuperato, communem hostem barbarum conjunctis armis persequatur : ut nihil porro, vel occultæ fraudis, vel parum sinceræ fidei pertimeas (qui nihil unquam invicti animi fretus altitudine timere didicisti) cuncti fere principes inita societate fœderum sponsores vadesque aderunt, ut justis armis sanctas pacis leges, juraque omnia tueantur : hanc a te pacis conditionem ante alios orat Carolus Allobrogum regulus innocentia tantum sua depulsus regno, et quod longe miserrimum videtur, per septem annos ancipiti duorum propinquorum injuria fatigatus. Hanc item Veneti tanquam ex fœdere debitam reposcunt; eamdem regna perpetuis tributis enervata, tuorumque præsertim ac hostium rapinis crudelissime divexata suppliciter efflagitant : valeant aliquid, obsecro, Cæsar, fraterna pericula, Hungarorum supplicantium lachrymæ, senatus preces, valeat ipsa sacrosancti Pontificis auctoritas, piis atque optimis nunquam spreta regibus, ut Christianus orbis luctu, miseriis et Barbarorum metu liberatus post impetratam tuo incomparabili munere pacem atque concordiam fœcundissime reflorescat ».

15. Attamen Cæsar flecti nequaquam potuit : ideoque tantam Christianorum calamitatem Jacobus Sadoletus ob Caroli ac Galliarum regis dissidia exortam ita deploravit [2] :

16. « Cum nostri principes, qui maxime tueri et regere Christianam rempublicam deberent, nihil videantur sibi habere propositum, nisi exitium et eversionem earum ipsarum nationum, quarum præcipue salus a præpotente Deo illorum est fidei commendata et credita. Cumque ea illi sola consilia exquirant, quæ sibi ipsis (omissa consideratione reipublicæ) arbitrantur utilia, in quo falluntur quidem, sed doctorem monitoremque non recipiunt, seque ita gerunt, ut quasi mercede a Barbaris hostibus Christiani nominis conducti, operam illis ipsis in profliganda re Christiana strenue studeant navare ».

17. *Concilium differt Paulus ob bella inter Cæsarem et regem Galliæ.* — Dejectus conciliandæ pacis consilio Pontifex, ac miratus rationem et studium æquitatis, et veræ gloriæ decus,

[1] Ms. arch. Vat. p. 86.

[1] Paulus Jovius l. XLIII. — [2] Jacobus Sadoletus l. XVI.

Christianæque rei salutem Cæsaris animum ad bella propensum minime inflectere, deploransque Concilium Œcumenicum celebrari non posse, Cæsare in Belgium per Germaniam contra Gallos properante, ne præsules in pericula graviora, obsessis milite itineribus, conjiceret, et operam et auctoritatem frustra perderet, indictum Concilium Tridentinum suspendit, ut refert Massarellus [1]. Conceptæ sunt eæ litteræ subjectis verbis :

« Paulus, etc. Ad futuram rei memoriam.

« Quam enixe nos semper Œcumenici et generalis Concilii celebrationem concupiverimus, et quo propterea studio et animi sollicitudine huic rei, ac inter Christianos principes paci et concordiæ incubuerimus, tot labores per nos, præsertim cum ea de causa Niciam nos contulimus, suscepti, tot nuntii et legati ad eosdem principes propterea a nobis missi, tot super ea re a nobis ad illos datæ litteræ, toties per nos denique indictum Concilium hujusmodi, totque prælatis, et aliis, qui ad illud venire tenentur, ut omnino accederent transmissa mandata et hortationes reddunt testimonium veritatis. Concilium enim ipsum Mantuæ primum, deinde Vicentiæ, ad quam propterea tres a latere nostro ex venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium numero legatos misimus, et novissime Tridenti per nostras litteras sub data Romæ apud Sanctum-Petrum XI kal. Junii anno Incarnationis Dominicæ MDXLII, in quibus ne idem referamus, cur in Mantuana et Vicentina civitatibus præfatis Concilium hujusmodi celebrari nulla ratione valuerit, explicavimus, ad kal. Novembris, quæ proxime præterierunt, incipiendum et prosequendum, et Domino adjuvante ad ipsius laudem et gloriam, et Christiani totius populi salutem, absolvendum indiximus, annuntiavimus et convocavimus ex omnibus locis, tam venerabiles fratres nostros patriarchas, archiepiscopos, episcopos, quam dilectos filios abbates, et alios quoscumque, quibus jure aut privilegio in Conciliis Generalibus residendi, et sententias in eo dicendi permissa potestas est, requirentes, hortantes et admonentes, ac eis in vim juramenti nobis et Sedi Apostolicæ præstiti, et virtute sanctæ obedientiæ, ac sub certis tunc expressis pœnis mandantes, ut ipsimet, nisi forte justo detinerentur impedimento, aut per suos procuratores et nuntios huic sacro Concilio omnino adesse et interesse deberent : necnon charissimos filios nostros Carolum imperatorem semper Augustum, et Franciscum regem Christianissimum, cæterosque reges, duces et principes Christianos, ne Dei causam et negotium desererent, sed ipsimet ad sacri hujusmodi Concilii celebrationem venirent, et si venire non possent, saltem viros graves, legatos cum auctoritate, qui personam principis sui et prudentia, et dignitate in Concilio possent referre, mitterent ; curarentque, ut ex suis cujusque regnis et provinciis, episcopi et prælati, sine tergiversatione et mora ad Concilium proficiscerentur, rogavimus et obsecravimus, sperantes Œcumenici Concilii celebrationem hujusmodi, ad quam pro agri Dominici purgatione sæpe antea devenire (ut præfertur) frustra conati eramus, et saltem tempore, Dei benignitate et clementia, omnino successuram esse : litterisque nostris prædictis publicatis, cum postquam nuntios nostros speciales pro pace inter dictos principes tractanda destinaveramus, odia et simultates inter eosdem principes augeri.

« Et jam cum ab unoquoque eorum per alterum ab induciis nostro interventu Niciæ inter eos factis discessum esse prætenderetur, arma tractari et bellum novari cerneremus, duos summæ auctoritatis viros, inter cætera animi ornamenta, pacis studiosissimos, S. R. E. cardinales a latere legatos ad eosdem Carolum imperatorem et Franciscum regem misimus, qui ipsis nostro nomine, in quanta pericula ex eorum discordiis universa respublica Christiana Domini nostri brevi esset ventura, exponerent, eosque per viscera Jesu Christi ad pacem inter se mutuo complectendam, et rempublicam Christianam a tot tantisque imminentibus periculis liberandam, quam maxime possent, hortarentur : ac appetente jam die, pro qua, ut præfertur, Concilium indixeramus, cum in eodem proposito et desiderio illud omnino celebrandi persisteremus, dilectos filios nostros Petrum Paulum Sanctæ-Balbinæ Parisium, et Joannem Sancti-Vitalis Moronum titulorum presbyteros, et Reginaldum Sanctæ-Mariæ in Cosmedin, tunc SS. Nerei et Achillei diaconum Polum nuncupatos S. R. E. cardinales, nostros et dictæ Sedis legatos de latere, summæ virtutis, doctrinæ et auctoritatis viros, ad ipsam civitatem Tridentinam, ut episcopos, prælatos et alios ad Concilium venientes exciperent, atque ea, quæ ad Concilii celebrationem hujusmodi necessaria essent, seu opportuna facerent, destinavimus : necnon quamplures ex eisdem prælatis singulis ad illos nostris datis litteris admonuimus, ut frequentes Concilio hujusmodi interesse vellent.

« Demum cum spe pacis per prædictos legatos nostros inter eos componendæ ex iis, quæ ab eisdem legatis acceperamus, penitus destitueremur, ne quod reliquum erat in facultate nostra omitteremus, præfatos Carolum imperatorem et Franciscum regem diversis nostris ad eos datis litteris admonuimus et hortati sumus, ut pro concilianda inter eos aliqua concordia nobiscum in aliquo commodo loco, ad quem, ætati

[1] Angelus Massarell. in Acts Ms. Conc. Trid. Ms. arch. Vat. sig. 3188. p. 80. Ext. etiam in Ms. arch. Vat. sig. num. 3190. p. 19. incip. Etsi cunctis, et in Ms. sig. 3232. p. 29.

nostræ non parcentes, nos profecturos esse pollicebamur, convenirent; utque desiderium nostrum pacis colloquii et Concilii celebrationis hujusmodi re ipsa comprobaremus, e nostra propria Sede profecti Bononiam venimus, ut motis, quod sperabamus, per appropinquationem nostram ipsorum principum animis, concordia, statui, celebrationique ipsius Concilii securius et ferventius instari, et fluctuanti reipublicæ Christianæ aliquod salutare remedium afferri posset; iterumque post adventum nostrum hujusmodi prælatos præfatos per diversas alias nostras litteras admonuimus, ut exemplo quamplurium prælatorum, qui ex Urbe nostra ad locum Concilii de mandato nostro se contulerant, ad illud accedere amplius non tardarent.

« Cum autem dicti Carolus imperator et Franciscus rex, suorum regnorum et dominiorum tuitioni intenti, cui se propter urgentia inter ipsos bella vacare oportere asserebant, nobiscum convenire recusaverint; ac licet postmodum Petrus Paulus, et Joannes, ac Reginaldus cardinales, et legati prædicti, pro prædicto Concilio ad dictam civitatem accesserint, ac inibi sex menses et ultra, non sine aliqua dictæ Sedis indignitate, expectando permanserint: nihilominus præter eos, qui ex alma Urbe, ut præfertur, venerant, admodum pauci prælati inibi convenerint: quinimo sicut provinciarum diversitas affert, diversimode se excusaverint, et alii bellorum motus, alii itinera non tuta ac viarum pericula, alii alia impedimenta obtulerunt; nos propterea prædictos Petrum Paulum, et Reginaldum cardinales et legatos, ut ab eis, quo in statu res essent, et quid super celebratione Concilii sperari posset intelligeremus, accersivimus. Cumque eumdem Carolum imperatorem Germaniam petere, et per Italiam iter facturum esse intelligeremus, nos apud eumdem Carolum imperatorem, cum quo in oppido Busseti convenimus, tam per nos ipsos, quam per venerabiles fratres nostros S. R. E. cardinales, qui tum nobiscum aderant, pro pace hujusmodi omni cura et diligentia (quod etiam cum præfato Francisco rege non minori studio antea pluribus litteris egeramus) institimus; cum vero nihil hactenus proficere potuerimus, et a Petro Paulo et Reginaldo cardinalibus et legatis prædictis, ac ex præfati Joannis cardinalis et legati, necnon cæterorum prælatorum in dicta civitate Tridentina existentium litteris, quorum fere singulorum super ea re sententiam exquisivimus, cognovimus (et nos ipsi clare perspicimus) vigentibus tot in locis inter eosdem principes bellis, ac immanissimo Turcarum tyranno, cum validissimo exercitu Hungariæ regnum invadente, ejusque copiosa et munitissima classe jam Mare Inferum ingressa, cujus conatibus, quantum vires nostræ, licet impares, suppetent, resistere, ut tenemur, intendimus, non posse ad præsens, Domino forsan ob peccata nostra sic permittente, nostram super hujusmodi Concilio intentionem impleri; quinimo eamdem actionem Concilii in aliud opportunius et commodius tempus, quo dignitas et frequentia Concilio, et reipublicæ Christianæ præsentior salus afferri possit, differendam esse, sperantes ex Dei bonitate et misericordia post tenebras lucem, et aliquando tandem, quod brevi futurum speramus et optamus, Concilium ipsum celebrari posse: volentes interim generalem Christianorum defensionem a periculis propter infidelium mare et terras infestantium impetus imminentibus, quantum in nobis erit, procurare, et almæ Urbi sedi nostræ ac orbis capiti omniumque perfugio, quæ nobis ab ea diutius absentibus ob ipsorum infidelium incursiones non leve periculum subire posset, nostra præsentia, quod necesse est, cæterisque præsidiis succurrere, ac conscientiis et commoditatibus prælatorum, qui ad ipsum Concilium venire tenentur, ne propter ipsius Concilii celebrationis inchoationem, molestia aut incommodo afficiantur, paterna charitate consulere: habita super iis cum eisdem fratribus nostris S. R. E. cardinalibus matura deliberatione, de eorum consilio et assensu celebrationem Concilii hujusmodi, usque ad aliud opportunius et commodius tempus per nos declarandum, Apostolica auctoritate tenore præsentium suspendimus, et suspensam esse nuntiamus, ac pœnas contra patriarchas, archiepiscopos, episcopos, abbates et alios in posterioribus litteris indictionis Concilii hujusmodi comprehensas et inflictas, usque ad tempus prædictum, quo Concilium ipsum omnino prosequi intendimus, relaxamus, necnon eosdem Petrum Paulum et Reginaldum cardinales, et legatum præfatum ab eodem Concilio ad nos et Sedem prædictam revocamus, et prælatis in eadem civitate occasione Concilii hujusmodi existentibus, inde usque ad tempus per nos declarandum prædictum, quo eosdem patriarchas, archiepiscopos, episcopos et abbates, ac alios in litteris posterioris indictionis Concilii hujusmodi comprehensos sub perjurii, ac aliis in eisdem litteris contentis pœnis, Concilio prædicto, juxta formam ipsarum litterarum, adesse et interesse voluimus, recedendi licentiam concedimus, decernentes ex nunc irritum et inane, si secus super his a quocumque quavis auctoritate, scienter, vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus, etc. Nulli ergo, etc. Datum Bononiæ anno Incarnationis Dominicæ MDXLIII. Pridie nonas Julii, Pontificatus nostri anno IX ».

18. *Expositæ principibus causæ dissoluti Concilii.* — Extant de extracto in aliud commodius tempus Concilio, Pontificis ad Moguntinum, Treverensem, Salisburgensem, Bremensem, Gnesnensem, Bisuntinum archiepiscopos

Encyclicæ litteræ [1], quibus etiam dedit imperia, ut clerum sacris precibus pro divina placanda ira, extinguendisque civilibus Christianorum bellis incumbere juberent :

« Tibi memoranda ad hoc duximus, ut et tuis posses suffraganeis significare, te et illos hortantes, ut vestri cleri jejuniis et orationibus divinam iram placare studeatis, quo, sublatis præsentibus impedimentis, tranquillitateque temporum restituta, celebrationem ipsius Concilii Universalis tam salutarem ac necessariam, quantocius resumere et prosequi, Deo favente, possimus. Dat. Bononiæ die x Julii MDXLIII, anno IX ».

Dissolvendi porro Concilii indicti præcipua et arcana causa hæc fuit, quod præsules Germaniæ apud Pontificem de non adeundo Concilio se excusarint, Lutheranorum infidorum metu, ne, dum illi Concilio gladio spiritus certaturi interessent, Lutherani ferreo gladio eorum urbes invaderent, ad quos coercendos pax esset necessaria, ut reges impiorum insidias et contumaciam armis frangere et retundere possent, quæ Pontifex Sigismundo Poloniæ regi, necnon consumptos injungendo cum Cæsare colloquio, illustri quidem et pia conscientia, sed votorum impote irritos labores significavit [2] :

19. « Regi Poloniæ.

« Charissime, etc. Sperantes fore ut, Dei misericordia nostras actiones coadjuvante, aliquid in proximo colloquio, quod cum serenissimo Cæsare habuimus, ad concordiam inter eum et regem Christianissimum proficere, tuamque serenitatem tanquam optimum principem et erga publicam utilitatem semper optime animatum eo nuntio lætificare possemus ; sed factum est nostris et populi Christiani peccatis, ut omnem laborem et viæ et operæ nostræ frustra insumpserimus, nec quidquam vel ad frequentationem Universalis Concilii Tridentini indicti, quod nostræ personæ appropinquatione frequentius nos reddituros credebamus, proficere potuerimus ; nam quamvis legati nostri tot jam mensibus cum nonnullis prælatis hinc a nobis profectis Tridenti expectaverint, ut cæteri prælati præcipueque ex vicina Germania et locis ei propinquis convenirent, tamen paucissimi, ac fere nulli convenerunt, sed alii propter bella inter Christianos principes vigentia, alii pro diversitate provinciarum aliis de causis, nonnulli ob vicinitatem Lutheranorum suas Ecclesias tuto deserere, ac personaliter ad Concilium venire non posse se nobis excusarunt. Quamobrem nos considerantes, id quod omnibus manifestum est, in tanta perturbatione rerum, tantoque concursu bellorum tum terrestrium, tum maritimorum, quibus universa Christianitas, sicut tua majestas audire potuit, hoc miserabili tempore concutitur, cum suas omnes curas ad sua quisque vel a fidelibus vel ab infidelibus defendenda convertere cogatur, impossibile esse ipsum Universale Concilium nunc celebrari, propterea meliora tempora expectare coacti sumus. Interea prælatorum ad Concilium non venientium conscientias ulterius illaqueatas non tenere, nostramque Urbem, Sedem, et statum temporalem sanctæ Romanæ Ecclesiæ, qui sane adventu classis Turcarum per mare Tyrrhenum, haud procul nostro statu nunc vagantis, sunt maxime perterriti, nostro reditu ac præsentia firmare et tueri (quanquam inviti) decrevimus, itaque re mature perpensa, ac diu deliberata, tandem de consilio venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium, celebrationem ipsius Concilii Universalis eousque suspendimus, donec per Dei clementiam meliora, et ad id aptiora se offerrent tempora, quæ ab eodem Deo nobis quamprimum concedi, et optamus et humiliter petimus. Hæc autem omnia, licet ex aliis nostris generalibus litteris propediem sub plumbo expediendis plenius apparitura essent, tuæ tamen serenitati particulariter significanda duximus, ut et ipsam rem nosset celerius, et facti nostri ratio ei constaret, quam illi ut amantissimo filio nostro, et pientissimo regi speramus et cupimus probatam esse. Dat. Anconæ XXI Julii MDXLIII, anno IX ».

20. In eamdem etiam sententiam scripsit Pontifex ducibus Bavariæ [1], religionis Catholicæ præclarissimis defensoribus, nec colloquio Buxetano concordiam, aut frequentiores Concilii Tridentini cœtus promovere potuisse significavit, atque adeo in meliora tempora actiones Concilii extractas fuisse, seque ob terrorem Romæ injectum a Turcica classe hærente in finitimis ejus littoribus, ad urbem sua præsentia confirmandam proficisci :

« Dilectis filiis nobilibus viris Willelmo et Ludovico Bavariæ ducibus, etc.

« Cum nos, quas ob causas, nostra Sede relicta, Bononiam veneramus, nihil proficere potuissemus, nec circa concordiam Christianorum principum, nec circa frequentationem ipsius Concilii Tridenti indicti, cum et paucissimi prælatorum, etiam quos principes eorum conventuros nobis promiserant, convenissent, eorumque alii ob bella inter Christianos principes vigentia, alii pro diversitate provinciarum alias ob causas, nonnulli ob propinquitatem Lutheranorum suis Ecclesiis timentes, ad ipsum Concilium personaliter venire non posse se nobis excusassent, nos animadvertentes (id quod omnibus manifestum est) in tanta perturbatione rerum, tantoque concursu bellorum, tum terrestrium, tum maritimorum, quibus universa

[1] Paul. III. lib. brev. an. IX. p. 300. [2] Ib. p. 301.

[1] Paul. III. lib. brev. an. IX. p. 380.

Christianitas hoc miserabili tempore concutitur, omnesque suas curas ad defensionem propriam convertere cogitur, impossibile esse ipsum Universale Concilium nunc celebrari ». Et infra : « Coacti etiam necessario sumus almam Urbem nostram statumque sanctæ Romanæ Ecclesiæ ex Turcarum classe, quæ nunc etiam in propinquioribus Urbi et statui nostro locis hæret, perterritam, nostra præsentia confirmare et tueri. Ob hæc omnia, quæ nemini esse possunt dubia, re diu ac mature pensitata et deliberata, de venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio, celebrationem ipsius Concilii Universalis eo usque suspendimus, donec per Dei clementiam meliora et ad id aptiora se offerent tempora, etc. Dat. Anconæ XXI Julii MDXLIII, anno IX ».

Consentiunt dictis, quæ memorat Joannes Cochlæus[1] de indicto Concilio Tridentino ob bella civilia dimisso :

« Fuit eodem anno (inquit) indictum a summo Pontifice Generale Concilium ad civitatem Tridentinam, quo tres misit cardinales legatos; quoniam vero propter bella, quæ inter potentissimos erant monarchas, perpauci episcopi comparuerunt, revocatis Romam legatis, suspensum est ad tempus Concilium illud.

« Cochlæus Tridentum ad Concilium Wratislavia proficiscens, dum Campidunum usque pervenisset, comperit ibi solutum esse conventum indictæ Synodi, et vidit ibidem die XV Julii Cæsarem ex Italia cum exercitu tendentem in Germaniam inferiorem adversus ducem Clevensem, qui ab eo ad regem Franciæ defecerat, atque ducatum Gueldriæ occupaverat, ac multa Brabantinis damna (Cæsare absente) intulerat; Cæsar intra paucos menses victum ac subjugatum pro innata clementia sua rursus in gratiam recepit ».

21. *Hermannus archiepiscopus Coloniensis in hæresim Lutheranam lapsus.* — Additque Cochlæus[2], gravissimum offendiculum piis hoc tempore injectum ab Hermanno archiepiscopo Coloniensi (1), qui ad Lutheranam impietatem sceleratissime descivit : « Bucerus impia fraude Coloniensi insinuatus archiepiscopo Hermanno (qui natalibus Comes erat a Weda) gravissimam suscitavit inter illum et clerum ejus discordiam in religione. Induxit enim illum in Lutheri hæresim, reclamante frustra non solum reverendo et illustri capitulo majoris Ecclesiæ Coloniensis, sed etiam universo clero totius civitatis, totaque Universitate Coloniensi ». Præfuerat Hermannus multis annis archiepiscopatui Coloniensi multa cum laude, atque etiam Synodum ad exscindendas Lutheranæ impietatis propagines celebrarat, ab aulicis vero corruptus, ac deliciis sensim enervatus, cum sacrarum litterarum et Theologiæ scientiæ imperitus esset, specie componendorum religionis dissidiorum, a Bucero (apostata tribus incestis nuptiis infami) fascinatus, et in rabidum lupum ex pastore versus, omni contentione oves a Christo illius curæ commissas dilaniandas Lutheranis objecit, excitis in provinciam Bucero et Melancthone hæresiarchis, et aliis flagitiosa et impia eloquentia clarissimis concionatoribus, ad quod scelus, præter libidinum lenocinia, abripi se sinit cœca mentis perturbatione et ulciscendi cupidine : nam cum præter Coloniensem archiepiscopatum, etiam alios episcopatus Mindensem, Osnabrugensem et Monasteriensem, opibus florentissimos conjunxisset, necdum his satiata ejus avaritia, alia opima sacerdotia exambiret, quæ ipsi, violato aliorum jure, permitti non poterant a Pontifice, violato sacramento Pontifici præstito, impie rebellavit, conditaque intus venena effudit, in litteris enim paræneticis ad eum datis hæc verba descripta fuere, licet lenitatis studio postea inducta linea obliterata sint : « Superbia et iracundia adversum nos inflatus, non ob aliam causam, quam quia justitiam, qua totus orbis regitur, contra te super certis beneficiis Ecclesiasticis administrari passi fuimus, propterea odium tuum ad Dei offensam religionisque detrimentum convertisti, eodem enim tempore, quo de justitia contra te decreta rescivisti, Lutheranos ad te vocasti, ut sic te contra nos ulciscereris ».

22. *Colonienses et Monasterienses ad fidem servandam hortatur Paulus.* — Porro mox atque de impia hac Coloniensis archiepiscopi defectione certior factus est Pontifex, senatum Coloniensem et clerum illius urbis ad constantiam

[1] Joan. Cochl. in actis et scriptis Lutheri. — [2] Cochl. in actis et scriptis Lutheri.

(1) Quanquam Hermanni Coloniensis archiepiscopi lapsus anno huic ab omnibus quotquot legi chronistis assignatur, altius tamen vacillationem ejus in fide repetendam esse suspicor. Quin nec forte anno MDXXXVI, cum Synodum Coloniæ habuit, in novatores animum prorsus alienum gerebat. Sunt quidem in Actis Concilii hujus Catholica omnia; sed quod omissum sit dogma de Purgatorii pœnis a cardinali Sadoleto lib. XIV, Epist. IX suspicionis arguitur. Id quidem casu omitti potuisse fateor; sed potuit etiam de industria fieri; cum forte jam tunc Hermannus vacillare in iis dogmatibus potuerit, quæ non adeo perspicue in S. Scriptura expressa sunt, quo nomine purgatorias pœnas heterodoxi rejiciunt. Utcumque tamen ea res habeat sese, profecto constat Hermannum ante præsentem annum a fide palam recessisse, cum anno præcedenti MDXLII, Martinum Bucerum accitum Bonnam sacrum Evangelii præconem in ea urbe constituerit; quæ sane non obscura erat Lutheranismi professio. Quare errasse mihi exploratum est continuatorem historiæ Ecclesiasticæ de Fleury, qui nonnisi post aliquod tempus ab absoluta Norembergensi dieta Hermannum fidei Catholicæ nuntium remisisse affirmat. Confessus enim ille exeunte Januario ad Aprilim usque constitit; Hermannum vero ante exitum Januarii Lutheranismum professum fuisse oportet, cum Pontifex die I Februarii hujus anni litteras ea de re ad senatum et clerum Coloniensem dederit, de quibus annalista hic num. 22. Si enim incipiente Februario Hermanni lapsus jam Romæ innotuerat, exploratum est utique aliquamdiu ante exitum Januarii adeoque non absoluta Norembergensi dieta Hermannum ad Lutheranos defecisse. MANSI.

in fide orthodoxa defendenda hortatus est ineunte Februario :

« Senatui Coloniensi.

« Cum ex hac plena sollicitudinum et curarum specula, in qua nos Deus omnipotens hoc tempore collocavit, hunc infelicem statum inclytæ nationis Germanicæ intuemur, quæ olim non solum belli gloria, principum nobilitate, imperiique dignitate cæteras nationes anteibat, sed quod plus erat his omnibus, in vera et Catholica religione, et Sedis Apostolicæ reverentia, nulli provinciæ aut regno cedebat, nunc pluribus in sancta fide dissensionibus in partes confracta et miserabiliter discissa est; magnum sane dolorem capimus, et ejus damnis, tanquam nobilissimæ Christianorum partis, permovemur, nec sane in hoc tam nostras et dictæ Sedis injurias attendimus, a cujus reverentia, sicut a fidei obedientia multi beneficiorum ejus obliti recesserunt (mater enim omnium et magistra fuit) quam contaminatum fidei Catholicæ sensum, ablatum Dei sanctis honorem, cultum ipsius Dei imminutum, persecutionem cleri et religiosorum, moniales antea Deo dicatas, mox monachis nuptas, spoliatas Ecclesias, et per hæc irreparabilem tot animarum jacturam dolore, quo debemus, comploramus. In his autem nostri animi vulneribus non levem ex eo consolationem recipimus, gratiasque Deo omnipotenti agimus, quod ejus clementia ipsius Germanici corporis non minimam partem adhuc incolumem præstitit, multos nobilissimos principes, multasque insignes civitates integras ab hac labe conservando, quorum in numero vestram imprimis esse eo magis gaudemus, quo semper illa Apostolicam Sedem speciali ab ea affectu dilecta specialius coluit et venerata est. Quamobrem, etsi omnium Ecclesiarum generalem curam, vestræ tamen peculiaris gerimus, vestramque constantiam præteritam dignis in Domino laudibus commendamus, vos, filii, hortamur, ut sollicite caventes, secundum Apostolum, ne quis vos seducat, provideque attendentes, non esse in Catholica religione sine Ecclesiæ auctoritate quidquam recipiendum, præsertim quod universali Ecclesiæ et tot sæculorum observantiæ adversetur, in ea, quam a Patribus accepistis, et illi per tot sæcula observatam ab Ecclesia vobis per manus tradiderunt, fide ac religione, solita constantia perseveretis, certi quod Deus et Dominus noster Jesus Christus sicut promisit, cum Ecclesia et fide Petri, pro qua ipse oravit, usque in finem sæculi permanebit, nec istæ hæreses, quas, exigentibus peccatis, idem Dominus pullulare permisit, alium finem sortientur, quam cæteræ, quas etiam amplioribus nisas viribus vidistis eodem auctore Domino extinctas. Datum Romæ i Februarii MDXLIII, anno IX ». Extant aliæ eodem argumento ad clerum datæ litteræ :

« Capitulo et clero Coloniensi.

« Dilecti filii, salutem. Etsi mirabiles sunt hoc tempore elationes maris [1], cum mundanarum tempestatum fluctus adversus Ecclesiam isthic gravissime intumescant, tamen sperare, filii, debetis, quod idem Dominus, qui nunc (exigentibus peccatis) Ecclesiam suam agitari procellis et fluctibus concuti permittit, tandem suæ misericordiæ recordatus, surgens ventis imperabit ac mari, nec ad postremum, aut suos deseret, aut permittet impios de sua iniquitate gloriari, qui licet de suis superbiant excessibus, recordari tamen deberent de exitu ac fine cæterarum hæresum, et quod nihil est infelicius peccantium felicitate : nos quidem, sicut novit Dominus, et vos etiam audire potuistis, nulla in parte officii nostri defuimus hactenus, aut in præsentiarum desumus, tum in suadenda Christianis principibus concordia, e qua omnium status dependet, tum in promovendo, quantum nos facere possumus, universali Concilio, quod Tridenti in ipsis Germaniæ portis ob id maxime indiximus, ut per illud una cum multis aliis Christianitati salubribus vestra præcipue pax et tranquillitas constitui posset, cui sane rei quamvis validus adhuc obstet discordiæ ventus, nos tamen quantum undique efficere poterimus, tanquam pater pro filiis et caput pro membris, nostramque rem agentes, omni nostro studio vere ac sincere (quidquid alii dicant) intendemus. Interea, filii dilectissimi, donec tempus miserationis Domini adveniat, quod brevi fore speramus, ad eum in tribulatione clametis, et sicut Dei ministros in sortem ejus vocatos decet, constanter in ipsius sancto servitio atque in vero fidei Catholicæ sensu perseveretis, etc. Datum Romæ i Febr. MDXLIII, anno IX ».

23. Monasteriensem pariter, Osnabrugensem et Mindensem clerum, datis vigesima secunda Martii litteris, ad induendos in adversis fortes animos spemque in Deo, qui concitatam impiam procellam esset sedaturus, collocandam excitavit : monuitque nil infelicius esse temporaria peccantium felicitate; tum exeunte Martio senatum Monasteriensem meritis laudibus extulit; qui cum sollicitaretur ab eorum nequissimo proditore pseudoepiscopo ad Lutheranam impietatem amplectendam, missis ad eum theologis, monuere, impie sentire cum Lutheranis desineret, ac si in flagitio perstaret, interminati sunt de præficiendo sibi meliore episcopo operam non intermissuros [2] :

« Capitulo et senatui Monasteriensi.

« Benedictus Deus, et Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum, et Deus

¹ Paul. III. lib. brev. an. IX. p. 55.

[1] Paul. III. lib. brev. an. IX. p. 58. — [2] Ib. p. 197.

totius consolationis, qui nos in tribulatione nostra consolari nuper dignatus est, et vobis talem animum et in fide Catholica constantiam concessit; perfusi enim sumus gaudio audientes, quod cum vester episcopus pravis, ut dicitur, eorum, quos circa se habet, consiliis petitus quam sua voluntate ductus, vobis proponi fecisset de Lutheranismo recipiendo, seu quadam nova ordinatione assumenda, vos, filii, capitulum, oblito suum munus episcopo, vestrum recordati, præpositum et scholasticum ad ipsum episcopum misistis, cum eo nomine vestro ac totius patriæ expostulantes viriliterque requirentes, ut suum pastorale officium recte ageret, alioquin cogeremini de opportuno remedio, melioreque antistite cogitare, qua vestra fortitudine animadversa, impii illorum conatus, tanquam ad solidam et firmam petram allisi rejecti fuerunt. Agimus igitur Deo omnipotenti pro vobis gratias, ei enim honorem reddidistis et fidem servastis, proficientes vobis ad meritum, et aliis ad exemplum, utinamque hanc et vestram (filii, senatus), pietatem cum eodem capitulo conspirantem sicut laudibus prosequimur, ita pro meritis aliquando remunerari possimus, nunquam certe ex animo et memoria nostra deponemus, quandoquidem non dubitamus, ex hoc vestro facto confusos fuisse improbos, confirmatos dubios, bonos meliores effectos, atque hæc quidem vestra laus tanto major est, quanto rarior, caput enim alias regere sua membra consuevit, vos membra caput vestrum rexistis, nutansque tenuistis, ne rueret, capiteque conservato totum Ecclesiæ corpus in ista civitate et ditione conservastis, unde nunquam vestra constantia apud homines delebitur, nec apud Deum suo præmio fraudabitur. Quo igitur felicius agerent civitates Germaniæ infelices ab Ecclesiæ corpore nunc avulsæ, si vestram pietatem imitarentur! Quid enim boni hæc novatio religionis eis attulit, nisi effusionem civilis sanguinis, Turcarum roborationem, Germanorum debilitatem? Nunc autem miseræ quid agunt? Quid cunctantur? Cur ad Concilium, quod tantopere instabant, non accedunt? Ecce illud Tridenti indictum, ac propinquum habent, episcopisque et omnibus expositum patet, cur suas rationes eo non deferunt, si illis confidunt? Sin diffidunt, cur in illis obstinate cum tanta suæ patriæ jactura perseverant? Sed ad vos, filii, revertimur, quos merito ut peculiares nostros et Ecclesiæ filios complectimur, vos hortantes per eum, qui in vobis habitat, Dominum Jesum, ut in fidei Catholicæ vestrique officii constantia perseveretis, et ad modicum sustineatis, et sperantes quod ipse, qui pro fide Petri oravit, et vobis cum suis fidelibus usque ad consummationem sæculi se futurum promisit, non dabit in æternum fluctuationem justis, sed permissa Sathanæ ad tempus evagandi potestate, probatis per tentationem fidelibus, pacem brevi reddet, adversariis vero vestris eumdem exitum, quem antiquarum hæresum fuisse legitis, tribuet, sicut disparia vestra et eorum merita postulant. Datum Bononiæ XXX Martii MDXLIII, anno IX ».

24. *Coloniensium constantia.* — Licet sacerdotum ordo [1] ac senatus impiis Hermanni pseudoarchiepiscopi molitionibus constanter adversaretur, plures tamen instabiles animæ, illius ac Lutheranorum laqueis irretitæ, a fide Catholica turpiter desciverunt, ruptisque claustris, protervi monachi et lascivæ moniales ad incestas nuptias (ementita conjugii specie) provolarunt, tum Lutherani rabulæ blasphemas voces et convitia contra religionem orthodoxam libere in pluribus urbibus effuderunt, qua tristi fama accepta, Pontifex iterum ineunte Junio Colonienses canonicos de fractis sceleratis Hermanni apostatæ conatibus, et pluribus finitimis populis in sacrosancta vere religione confirmatis commendavit [2]:

« Dilectis filiis canonicis majoris Ecclesiæ Coloniensis.

« Dilecti filii, salutem. In tanta animi nostri sollicitudine ac dolore, quam pro nostro officio ex væsania archiepiscopi vestri capimus, valde nos consolatur fortitudo ac pietas vestra, qua illi talia molienti vos non modo non consensisse, verum etiam viriliter restitisse audivimus, quod sane non solum vobis, sed etiam convicinis populis et Ecclesiis certam salutem attulit, nisi enim illius furori, tanto impetu se ferenti, vestra divina virtus se opposuisset, profecto et ista insignis Ecclesia ac civitas, et illius auctoritatem secutæ cæteræ ejusdem provinciæ Ecclesiæ et civitates Deo amissæ nunc essent, etc. Datum Bononiæ I Junii MDXLIII, an. IX ».

25. Refert Surius in Commentariis admonitum officii a primariis cleri Coloniensis viris Hermannum, cui inter alia propositum est S. Ambrosii exemplum [3], qui jussus a Valentiniano imperatore Auxentium Arianum in Ecclesiam Mediolanensem inducere, ita respondit : « Absit a me, ut tradam Christi hæreditatem ». Et infra : « Faciat, quod imperatoris est, imperator. Prius est, ut animam mihi quam fidem auferat ». Tum subjunxere : « Scio vulnera hæc, quæ pro Christo excipimus, non vulnera esse, quibus vita amittitur, sed propagatur, sic te quoque, reverendissime princeps ac domine, Lutheranis et Zuinglianis suggestoribus et consultoribus pessimis respondere decuisset : Absit, ut ego hæreditatem patrum sanctorum Severini, Cuneberti, Brunonis, Hereberti, Peregrini, Annonis, et omnium retro fidelium episcoporum antecessorum meorum, qui per tot collegia et

[1] Sur. in Comm. hoc anno. — [2] Paul. III. lib. brev. an. IX. p. 230. — [3] Amb. tom. III. l. V. post Ep. XXXII. Baron. tom. IV. Annal. an. 387. num. 4.

monasteria, quæ suo ære et labore fundaverunt, cultum et laudem Dei, et sanctorum ejus memoriam ac venerationem adauxerunt, tradam in manus tam rapacium luporum ac publice damnatorum hæreticorum, qui Ecclesiarum collegiatarum et monasteriorum hostes sunt nefandissimi. Quis prædecessorum meorum unquam ita fecit? Tali sane responso servares bonam ad Deum conscientiam, bonam fidem Christo principi pastorum, cujus tibi commissæ sunt oviculæ, debitam erga summum Pontificem et Romanorum imperatorem, dominos et superiores tuos, obedientiam atque fidelitatem, apud exteras nationes Christianas laudem, apud clerum et populum Coloniensem, qui tot jam annis unanimi tecum consensu istas perditionis damnatas sectas abominati ac detestati sunt, benevolentiam pristinam, atque præcaveres infinita in plebibus Christi scandala, quæ de hoc facto tuo non sine multorum gemitu audiuntur ».

26. In defendenda religionis causa conjunxere se Coloniensi clero senatus et consules Colonienses, quos Paulus Pontifex ob constantiam in tuenda fide Catholica, et pia monita defectori archiepiscopo suggesta, ut ab immani flagitio quo se devinxerat resipisceret, merita laude ornavit, hortatusque est, ne Bucerum et alios impios concionatores, hæreseos virus ad perdendas animas diffundere paterentur [1]:

27. « Dilectis filiis burgimagistris et senatui Coloniensi.

« Vestra illa pietas et constantia semper laudata, et in ore omnium celebris, nuper splendidius fulsit, cum vester archiepiscopus, si is hoc nomine jam dignus est, corrupta sua diœcesi, etiam civitatem vestram corrumpere, atque a veteri fide et usu Catholicæ Ecclesiæ avertere conatus est : ei enim et viriliter restitistis, et postmodum non destitistis omni studio et diligentia suadere, ut a tanto scelere desisteret. Benedictus igitur Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, qui nos in tribulatione consolari dignatur, qui si hoc tempore (peccatis ita exigentibus) permisit venena, etiam antidota nobis concessit ». Et infra : « Quapropter vos, filii, hortamur, et per Dominum Jesum, qui in vobis nunc habitat, rogamus, ut in cœpta pietate et constantia perseveretis, modis omnibus providentes atque impedientes, ne Bucerus et Lutherani concionatores, nunc in vicinis locis rugientes, et quærentes quem devorent, in vestra civitate prædicare aut populum seducere possint, etc. Datum Bononiæ I Junii MDXLIII, anno IX ».

Confirmati etiam fuere iidem Coloniæ magistratus Cæsareis litteris, ut fidem Catholicam tuerentur, strenueque Lutheranis obsisterent, quod cum summa laude ab iis perfectum est, ut licet Lutherani mille artibus Coloniensium constantiam expugnare pertentarint, impia tandem eorum molimina irrita conciderint, ut narrat Surius his verbis [1]:

28. « Moguntia Cæsar dat litteras ad senatum Coloniensem, quibus eorum laudat in fide Catholica constantiam, quod non cesserint quibusdam concionatoribus, qui eos a Catholica religione avertere modis omnibus attentarint, hortatur, ut perseverent, et populum in officio contineant. Idem fere scribit ad illos etiam Pontifex Paulus III. Senatus itaque convocato populo mandat, ut his edictis pareant. Dici vix queat, quot dolis, quot cuniculis, quot modo occultis, modo apertis machinationibus malus Dæmon per suos administros hanc urbem, multis hominibus longe celeberrimam, conatus sit ab una vera Catholica fide in istos deterrimos et pugnantissimos novi Evangelii errores abducere, quibus tota jam fere Germania misere periit, sed (quæ Dei est singularis benignitas) nihil hactenus efficere potuit, senatu prudentissimo et gravissimo diligenter invigilante, ne homines pestilentes voto suo potiri queant. Multæ sunt artes Cacodæmonis, et habet ille suos satellites, qui ubi vident nihil aperto bello posse consequi, vertuntur ad insidias, transferunt se in Angelos lucis, nihil nisi pacem et pietatem præ se ferunt, donec hac perniciosissima simulatione apud incautos, præclaræ cujusdam existimationis, magnæ pietatis, non dubiæ integritatis famam sibi concilient. Tum vero sensim virus effundunt suum, et sub pietatis prætextu, etiam illos non raro a Catholicæ Ecclesiæ pace et unitate avellunt, quos neque Lutherus, neque alii omnes ex professo Ecclesiæ hostes evertere potuerunt. Vigilandum est igitur omnibus, quibus sempiterna animarum suarum salus cordi est, ne circumveniantur a Sathana. Habet semperque, quandiu hic stabit orbis, habebit suas laudes eximias inclyta et præclara Colonia Agrippina, quod, tam multis in Germania ab avita eademque sanctissima religione deficientibus, ipsa constantissima permansit, nec eam fidem et religionem puerili levitate sibi deserendam putavit, quam longe ante mille annos accepisset, et in hunc usque diem a sanctis majoribus suis integra fide, velut per manus sibi tradita, religiose conservasset, licet sæpe incredibilibus astutissimorum Sathanæ satellitum fraudibus et technis, armis et machinis oppugnata. Orandus autem est Deus, ut eamdem etiam deinceps (ut bene speramus) constantiam servet, præsertim cum nunquam cesset Sathanas novos texere dolos et novas meditari artes, quibus vel tandem etiam constantissimos expugnet, nec desint, qui hanc eximiam laudem inclytæ Urbi

[1] Paul. III. lib. brev. an. IX. p. 217.

[1] Surius in Comm. hoc anno.

invideant, quam illi tribuit Scriptor quidam vetustus, his verbis usus : Postquam fidem suscepisti, civitas prænobilis, recidiva non fuisti, sed in fide stabilis ».

Asserendæ apud Colonienses religioni multum profuit Adolphus ex comitum Schwemburgensium inclyta prosapia satus archiepiscopi coadjutor, ad quem extant subjectæ Pontificis litteræ.

29. *Pontifex archiepiscopo Coloniensi scribit, ut resipiscat.* — Quod ad Hermannum infelicem pseudoarchiepiscopum attinet, cum is in Lutheranorum castra transfugisset, immane facinus aggressus est, ipso enim die Festo Paschæ, celebrata Germanico idiomate divina re, populo non expiato rite præmisso sacræ exhomologeseos sacramento, Eucharistiam sub specie utraque, contra Ecclesiæ instituta, more Lutherano tradidit, non reputans illud Apostoli : *Probet autem se ipsum homo, et sic de illo pane edat* etc. Lapsum itaque in hæresim Pontifex ex illo impietatis cœno, amantissimis monitis excitare annisus est, avulsisque verborum aculeis, quos rei indignitas expresserat, humanitate pia ad officium aberrantem revocare conatus est, antequam graviori censura ex sacris decretis illum percellere cogeretur [1] :

« Hermanno archiepiscopo Coloniensi.

« Venerabilis frater, ex fama undique publica et ex multorum fide dignorum relatione intelleximus, te, licet pro boni archiepiscopi, et principis electoris officio tuam diœcesim et provinciam in ea fidei Catholicæ puritate atque observantia, in qua illas a tuis prædecessoribus acceperas, conservare et cum sancta Romana universalique Ecclesia in eadem fide consentire debuisses, prout tanto antea tempore conservaveras, et consenseras, tamen a paucis citra mensibus repente immutatum, ejectis orthodoxis, vocatisque Lutheranis prædicatoribus, introduxisse per eos Lutheranismum in diœcesim tuam, habitaque etiam per te oratione coram trium statuum tuæ provinciæ deputatis, suasisse omnibus ac præcepisse, ut ipsum Lutheranismum reciperent, cumque illi palam obsisterent, teque orarent, ut ab incœpto tam pernicioso desisteres, nullis nec monitis, nec precibus eorum te flecti potuisse, imo in die sancto Paschæ Sacrificium missæ in lingua vernacula celebratum, præmissaque publica et generali tantum confessione et Absolutione, prout in Lutheranis civitatibus fieri consuevit, cætera Lutheranismo congruentia subsecuta fuisse, quæ omnia non solum in animæ tuæ et tuæ curæ commissarum perniciem, perpetuamque tui nominis infamiam, verum etiam in totius universalis Ecclesiæ, cui tantum præjudicium tua temeritate inferre præsumpsisti, violationem et offensam manifestam redundarunt, atque èo etiam graviora fuerunt, quod nulla aut senatus, aut populi tui, sicut alibi accidit, tumultuantis, Lutheranismumque optantis, seditione ac necessitate compulsus, sed tuamet voluntate, contra capituli, senatus, cleri et universitatis egregie in fide Catholica animatorum voluntatem, eo maxime tempore hæc ausus es, quo Universale Concilium a te et cuncta Germania tantopere efflagitatum Tridenti in ipsis Germaniæ portis habebas, neminemque ex Germanis episcopis videbas, qui suam Ecclesiam non viriliter tueretur, multos etiam ex eis admirari poteras, qui potius exulare ac persecutionem pati, quam Lutheranismum recipere elegissent. Sic tu, qui exemplum constantiæ aliis esse debuisses, primus omnium prælatorum ab universali Ecclesia et fide Catholica, in qua tanto tempore perseveraras, defecisti, nullamque nec officii nec jurisjurandi a te toties in tuis promotionibus præstiti habuisti rationem, quin Deo et sanctæ Romanæ Ecclesiæ, a qua nunquam offensus, et toties, præsertim in confirmatione tui archiepiscopatus vigore cujus etiam elector sacri imperii ornatus fueras, ingratus et repente hostis existens, quo sane facto, non tu quidem nobis, aut universali Ecclesiæ, cum qua se Dominus usque ad finem sæculi futurum promisit, ac Petri cymbam, etsi quandoque fluctuare, nunquam tamen mergi permisit, sed tibi ipsi nocuisti, qui in districto Dei judicio, non solum de tua, sed de tot millibus animarum, quas tecum perdidisti, rationem redditurus es. Quamvis autem omni nostra humanitate et gratia te indignum reddideris, tantum facinus attentando, tamen ex benignitate Apostolicæ Sedis, antequam ad alia procedamus, præmittere hoc tecum voluimus Christianæ charitatis officium, te etiam atque etiam hortantes, atque monentes, ut a defossa tibi fovea pedem quamprimum retrahens, ad universalis Ecclesiæ gremium atque consortium revertaris, nec tantam tibi ac tuo generi et cunctæ Ecclesiæ Germanicæ notam inuras, ut tu, qui una ex solidioribus columnis es, illam sustentare deberes, eam primus deseras. Vide, inquam, quid agas, recole qui sis, memorare quantum Deo Omnipotenti debeas, officium juramentumque tuum ante oculos tibi ponas, coepiscoporum tuorum constantiam imiteris, prudentique meditatione perpendas, quam infelices fructus hæc innovatio religionis in Germania præbuerit, effusionem scilicet civilis sanguinis, Turcarum roborationem, Germanorum debilitatem ; Lutheranos proinde ejicias, Catholicosque concionatores restituas, tuosque subditos (sicut optant) in veteri Christianæ religionis cultu perseverare permittas, quod si feceris, et illis et tibi melius consules, sin autem in cœptis perseveraveris, nos sane nec nostrum officium, nec tot anima-

[1] Paul. III. lib. brev. an. IX. p. 231.

rum salutem negligemus, nulloque pacto differemus, ea contra te agere, quæ secundum sacros canones et sanctorum statuta Patrum agenda fuerint. Dat. Bononiæ I Junii MDLXIII, anno IX ».

30. *Commendat Paulus pietatem ducis Bavariæ.* — Conjunxit cum Pontifice Jo. Cochlæus pia studia, ut archiepiscopum ad mentem revocaret, at obduruit in perfidia veluti alter Judas proditor Hermannus pseudoarchiepiscopus, ac plures ficta, impia et deformatissima religionis reformatione, in scelus pellicere conatus est, quem demum exauctoratum munere archiepiscopali et principatu depulsum visuri sumus. Eodem tempore Bavariæ principes egregia pro tuenda re Catholica studia explicuere : quorum pietatem Pontifex his litteris commendat [1] :

« Ducibus Bavariæ.

« Dilecti. Reversus istinc ad nos dilectus filius doctor Scotus, Ecclesiæ Armachanæ administrator, ea nobis de singulari vestra pietate, et ad conservandam fidem Catholicam indefessa constantia retulit, quæ semper omnes retulerunt, ipse autem eo particularius ac certius cuncta nobis explicavit, quo diutius in istis vestris locis ex voluntate nostra commoratus est. Itaque quamvis minime nova, maxima tamen lætitia affecti fuimus ex ejus sermonibus, in quibus, commemoratis multis a vobis pie fortiterque gestis et in vestras effusus laudes perfecit, ut et vestra pietas apud nos illustrior, nostraque erga vos benevolentia fieret cumulatior, quamvis antea fuisset tanta, ut nihil ad eam addi posse videretur. Agimus igitur, sicut sæpe egimus, Deo Omnipotenti gratias, quod adversus has gravissimas Ecclesiæ fluctuationes, nos amantissimis filiis consolari ac munire dignatus est, quorum præsidio hanc procellam sustinere possemus, etc. » Addit, mitti eumdem doctorem Scotum vitæ puritate et doctrina præstantem, cæcitate ipsa admirabilem, una cum Claudio Jayo et sociis, ut in Bavaria, et germani fratris Salisburgensis provincia fidem tueantur, aberrantesque convertant. « Dat. Placentiæ XIV April. MDXLIII, anno IX ».

Extant de iisdem insignibus viris, pietate conspicuis, litteræ ad Salisburgensem archiepiscopum, cum eximiis dotibus ornati, et ad confirmandos in fide orthodoxa Catholicos et Lutheranos ab impietate ad Ecclesiæ castra revocandos missi essent [2] :

« Archiepiscopo Salisburgensi.

« Reputantes et messem esse multam, operarios autem paucos, Scotum, Ecclesiæ Armachanæ administratorem, ad te et eosdem fratres tuos cum Dei nomine et aliquot facultatibus ei concessis, quibus gratuito ad Dei servitium uti possit, remittimus, ut is divino auxilio vestroque fretus favore, una cum dilecto filio Claudio Jayo, quem istic reliquit, et aliis suis coadjutoribus in tota tua et eorumdem fratrum tuorum ditione, ac in aliis etiam locis, præsertim circumvicinis, ubi necessarium ac tutum duxerit, opere, verbo et exemplo, ad salutem animarum, correctionem morum, retinendosque in fide Catholica populos et aberrantes reducendos, quantum poterit, re prius tecum et cum aliis ordinariis locorum communicata, satagat, laboret et intendat, quædamque etiam tibi ex parte nostra referat, etc. Dat. Placentiæ XV Aprilis, MDXLIII, anno IX »,

31. *Claudius Jayus, et Petrus Faber ex primis decem sociis S. Ignatii pro fide laborant in Germania.* — Fuit porro Claudius Jayus ex primis sociis S. Ignatii, de cujus piis laboribus in Germania exantlatis memorat Orlandinus [1], narratque, ab illo multa Ratisbonæ a Lutheranis, tum a sacerdotibus concubinarum familiaritate contaminatis, quos a vitiis deterrebat, tolerata, deque ejus constantia hæc addit : « Ipse vero cum cruces undique et pericula intentarentur, triumphare gaudio cœpit, et minitantibus prærupta Danubii respondebat intrepidus, in Cœlum tam facile aqua, quam terra ire posse. Nec defuerunt, qui ei aut mortifera exitia veneni, aut subitum molirentur exilium : complures tamen viri boni Catholicique, atque inter hos civitatis episcopus in oculis eum ferebant, palamque exaltabant, et quod tam constanter ille se facinorosis opponeret, et innocentis vitæ speculo facilitateque permira, haud contemnendos suæ tolerantiæ fructus ferret ». Ab hoc et Petro Fabro, quem Pontifex ex Hispania revocatum in Germaniam proficisci jussit, propagata est Societas Jesu in Germania, ex qua innumeri viri insignes pietate et doctrina prodiere, qui Lutheranorum argutias egregie confutarunt, susceptisque gymnasiis pro instruenda juventute, hæresi ne latius propagaretur, fortissime restiterunt : egebat vero Germania hoc tempore horum piorum doctorum opera, cum Joannes Eckius et Albertus Pighius acerrimi religionis Catholicæ propugnatores, Lutheranorumque mallei, hoc ineunte anno, e vivis excessissent, ut Cochlæus narrat, qui de aliis rebus Germanicis hæc commendat historiæ [2] :

32. *Conventus imperialis habitus Norembergæ.* — « Hoc anno rursus Nurembergæ, absente adhuc Cæsare in Hispaniis, per regem Romanorum habitus est conventus imperialis a mense Januario usque ad Aprilem, cujus recessus factus et publicatus fuit die XXIII April. Adjuncti fuerunt regiæ majestati ad id negotii tres commissarii a Cæsarea majestate, utpote Christophorus episcopus Augustensis, Fridericus comes Palatinus Rheni dux Bavariæ, et Joannes

[1] Paul. III. lib. brev. an. IX. p. 135. — [2] Ib. p. 133.

[1] Orland. hist. Soc. Jesu. l. II. — [2] Cocl. in actis et scriptis Luth.

de Navis, quorum primus in illo conventu Nurembergæ obdormivit in Domino. Tractatum est autem et ibi præcipue de ratione belli adversus Turcas gerendi, deque præsidiis subsidiisque et constitutionibus in tempore constituendis. De causa vero religionis nihil aliud constitui commode potuit, nisi ut publica pax utique servetur, ne religionis prætextu ulli vis inferatur aut injuria ».

Habiti quidem sunt in Germania maximi delectus contra Turcas, sed cum Germanicæ vires distractæ essent a Cæsare in Belgium contra Clevensem ducem et Gallos profecturæ, tum etiam ob Lutheranorum dissidia debilitatæ, irriti conatus conciderunt, Turcicumque imperium (victis Christianis) propagatum est a Solymanno, de cujus terrifico adventu in Hungariam duces Bavariæ Pontificem certiorem reddiderunt, promissaque ab eo in colloquio Buxetano quatuor Italorum peditum millia subsidiaria expetierunt :

33. « Sanctissimo in Christo Patri et domino, D. Paulo III, sacrosanctæ Romanæ atque universalis Ecclesiæ summo Pontifici, domino nostro colendissimo.

« Beatissime in Christo pater et Domine D. colendissime. Post pedum oscula beatorum. Rediit hodie ad nos per equos dispositos bonus accursius Gygnæus consiliarius noster, ex cujus accurato sermone intelleximus ea, quæ nuper a sanctitate vestra Buxetano in colloquio in causa orthodoxæ religionis nostræ tractata sunt: quæ quidem omnia cum sancte et mature a beatitudine vestra, tamquam parente optimo ac pientissimo considerata esse videamus, maximas sibi propterea et agimus et habemus gratias, summum vero gratiæ largitorem assidue precantes, ut eas sibi uberiores retribuere dignetur. Quoniam autem Cæsaream majestatem, ipsa id a nobis efflagitante, propediem conventuri, cum eaque rem sacrosanctæ religionis nostræ omni fide ac diligentia tractaturi sumus, singula idcirco, quæ ibi inter nos, sive occurrent, sive concludentur, sanctitati vestræ adamussim significare non intermittemus. Cæterum hac hora certiores facti sumus, Turcarum tyrannum cum omnibus suis copiis Hungariæ regnum aliquot jam ante dies ingressum tripartito exercitu, Austriam versus contendere, ut Viennam magna tormentorum vi ac mole, atque omni belli apparatu oppugnet ; quare Beatitudinem vestram eo reverentius, quo possumus, comprecamur, velit quatuor illa promissa Italorum peditum millia (nulla interjecta mora) eo mittere mature, ne quid detrimenti eorum tarditate intercipiatur, cujus summæ benignitati nos omni humilitate commendamus, et totos tradimus. Dat. in urbe nostra Landshut die penultima Julii MDXLIII.

« Ejusdem sanctitatis vestræ.

« Obsequentissimi filii ac servitores. Villelmus utriusque Bavariæ dux, etc. »

Datam fidem egregie exsolvit Pontifex, ut Paulus Jovius refert ac ipsæ Pontificiæ litteræ ad Ferdinandum regem testantur [1] :

« Regi Romanorum.

« Charissime. Mittimus ad tuam civitatem Viennensem a communi hoste Turca pro nostra virili defendendam quatuor millia delectorum peditum Italorum, quibus regendis dilectum filium nobilem virum Joannem Baptistam Sabellum, nostrum secundum carnem affinem, nostræ custodiæ generalem præfectum, virum insignis virtutis et auctoritatis, capitaneum præfecimus, etc. Datum Arimini XV Julii MDXLIII ».

34. Non Viennæ oppugnationem [2] meditabatur Solimannus, sed Strigonium et Albam Regalem aliasque Hungariæ urbes expugnare, et Turcico imperio subjicere ambiebat. Primos impetus immisso duce Amurate, effudit adversus Walponium oppidum ad Dravi fluminis ripam positum non longe ab Exechio, fœda Austriaci exercitus clade jam ante nobilitatum ; licet vero oppidum egregie munitum esset, tamen præsidiarii vim Turcicam non tulere, atque in deditionem sunt accepti, inde ad Soclos promota Turcica castra, pugnatumque est acerrime ab Hungaris, qui irrumpentes Turcas vulneribus debilitatos propulsarunt, demum Soclensibus consternatis ac muro recedentibus, cum sustinere hostilem impetum non possent, in arcem confugere, cumque deditionem nuncupassent, ad unum omnes contrucidati sunt. Tunc exploratis pronisque omnibus ad victoriam, cum universo terrestri navalique exercitu ad Strigonium expugnandum provolavit, fugiente Paulo Vardano archiepiscopo, ne si interciperetur, horrendo mortis genere interimeretur, quod a Solymanno ad Ferdinandum defecisset. Præerat urbi Liscanus Hispanus fastu quam belli peritia nobilior, Turcarumque impressiones non infeliciter frangebantur ab Italis Germanisque præsidiariis, cum senex Calaber proditor, tormentorum librandorum arti assuetus, ad Turcas transfugit, perfidiæ pudorem obvelans, quod Ferdinandus rex sibi stipendia plura non persolvisset ; is expugnandæ turris præcipuæ modum barbaros edocuit, qua capta, Strigonio potirentur, in qua oppugnanda cum vires intenderent Turcæ, obsessisque auxiliorum desperatione animi frangerentur, demum Liscanus præfectus, auro ex continua præda congesto prædives, cum aurum magis rapto partum servare, quam Strigonium vellet, vitam libertatemque pactus, contra militum spem voluntatemque, hostem in urbem induxit, moxque omni auro, et torque, et suppellectili exutus est,

[1] Paul. l. IX. p. 292. Paul. Jov. l. XXXIV. — [2] Paulus Jovius Surius in Comment. Isthuanff.

ac dein a Ferdinando ob admissum flagitium in custodiam traditus. Solymannus vero Strigonio potitus principem Ecclesiam prophanavit, ac Mahumeticæ impietatis superstitioni addixit: tum accitis Buda fabris, atque omni genere militum ad opus coacto urbem firmissimis propugnaculis munivit, adeo ut illius recuperandæ spem Christianis adimeret. Inde Barbarus adversus Tattam, dictam olim Theodotam, signa extulit, atque præsidiariis extremos cruciatus, si vim experirentur, intentavit; at illi ob captum Strigonium terrore perfusi, deditione nuncupata, mox abeundi potestatem accepere, atque a victore sericis vestibus donati sunt; mox vero arx illa eversa est, cum Turcæ disciplina militari, raris sed validissimis præsidiis provincias contineant: demum ad Albam-Regalem, ita dictam, quod Hungariæ reges in ea urbe regium diadema accipere soliti essent, castra defixa sunt tantusque terror obsessis offusus est, ut quingenti equites Hungari, dicti Usarones, quod latrociniis vivere soliti essent, includi in civitate detrectarint, abierintque in sylvas, dumque nimias moras Ferdinandus nectit in submittendo auxiliari exercitu, quod ærario exhaustus esset; Barbari, virgultis et arena congestis, fossam exæquarunt, et propugnacula subruere cœperunt, ut demum licet Italicæ cohortes virtutis militaris plurima signa explicuerint, demum post cladem insignem acceptam, Albam, vitam, libertatemque pacti Itali Germanique, reditu ad Ferdinandum impetrato, Barbaro se dediderunt. Exultans tanta victoria Barbarus, parta gloria contentus, Viennam progredi non ausus est, cum Pontificiæ cohortes Joanne Baptista Sabello et Julio Ursino ducibus, Viennam jam pervenissent, et Ferdinandus Bohemorum Marcomannorumque auxiliis succinctus, ascensuro hosti occursurus esset, tum ad Comaram insulam aditum in Danubio hostili classi præsepsisset. Discedente vero Constantinopolim Solymanno, Ferdinandus rex, qui perditis jam rebus sero advenerat, Autumnalis temporis imbribus impeditus est, ne quid regio nomine dignum conficeret, et qui nimia ambitione pati non potuerat, ut Joannis regis filius pacato regno potiretur, maxima Hungariæ parte in Turcicam servitutem redacta, Austriæ timere cœpit.

35. *Aquilegiensis Ecclesia ab ejus administris conculcata.* — Visus vero est divino patrocinio in tot adversis destitui, cum sacerdotum Christi patrocinium desereret, quippe administri licentiæ frœna ita laxabant, ut Ecclesiasticos conculcarent, atque immania etiam sacrilegia patrarent, de quibus Pontifex subjectis litteris questus est [1]:

« Regi Romanorum.

« Cum antea solum temporalis jurisdictio ejusdem cardinalis patriarchæ (nempe Germani Aquilegiensis et episcopi Tusculani) a tuis ministris perturbata et molestata fuisset, postea iidem tui ministri temporali jurisdictione ab ipsa Ecclesia in totum ablata et erepta, etiam spiritualem jurisdictionem in eum statum infelicitatis deduxerunt, quod in illa Ecclesia tam insigni, utpote patriarchali, et in qua tua majestas et serenissimus imperator frater tuus canonici estis, cultus divinus ex toto intermissus, ac penitus desertus est: siquidem canonici ipsius Ecclesiæ injuriis ministrorum tuorum eorumdem coacti sunt ipsam Ecclesiam deserere, in quorum locum milites illam inhabitare, et quadam in parte bruta etiam animalia stabulari dicuntur, tum vero ipsum sacrarium Eucharistiæ confractum, et reliquiæ Sanctorum violatæ, multaque alia attentata in dedecus et opprobrium Ecclesiæ et religionis fuisse dicuntur, quæ nos nunquam credemus scitu aut voluntate serenitatis tuæ facta esse etc. » Additæ preces, ne administrorum flagitiis conscientiam regiam maculari patiatur, et cuncta pristino statui restituat. « Datum Romæ apud Sanctum-Petrum XVI Februarii MDXLIII, anno IX ».

Fuisse quidem Ferdinandum pronum ad pietatem testantur auctores [1], verum ejus facilitate abusos administros avaritiæ et rapinis inhiasse. Hactenus de Ferdinandi jacturis, ac Turcicis in Hungaria victoriis, nunc de classe Turcica a Solymanno, duce Barbarossa, in inferi Maris littora immissa agendum est.

36. *Classis Turcica, a rege Galliæ excitata, gravia Christianis affert damna; Nicia tamen ex Turcis recipitur.* — Exciverat eam in auxilium Franciscus Gallorum rex [2], nulla quidem ipsius utilitate, imo gravi damno et magnæ Christianorum multitudinis, quæ Turcicis grassationibus abrepta est in servitutem impiorum, calamitate, pluriumque oppidorum excidio; ac nisi divina providentia Christianorum miserta vim Barbarorum avertisset, longe graviora exitia intulisset. Primo quidem impetu Rhegium in fretu Siculo, cum cives profugissent, captum incendit, arcemque tormentis muralibus quati cœptam in deditionem accepit, præsidiariosque ac plures cives, qui in eam perfugerant, servituti addixit. Inde Brutiorum oris vastatis, ad Terracinensium littora delatus, mox Ostiam pervenit circa festum D. Petro principi Apostolorum dicatum, tantusque terror ex ejus adventu Romano populo incussus est, ut deserere Urbem cogitaret, nisi Polinus Galliæ regis orator, qui in Turcica classe versabatur, scriptis litteris Romanos confirmasset, eam classem a Solymanno ad præsidium Galliæ missam, nec Romanis, nec Pontificiam oram incolentibus ullum damnum allaturam. Verum quia barbarorum

[1] Paul. III. lib. brev. an. IX. p. 31.

[1] Paul. Jov. l. XLII. — [2] Paul. Jov. l. XLIII.

fides suspecta ex commodo infida est, raptim undique auxilia contracta sunt ad tuendam Urbem, quæ milite vacua præferoce hoste opprimi potuerat: sed eam mentem a Barbaro Deus avertit, nec si capta fuisset, valuissent blanditiæ Gallici oratoris jactantis, Franciscum regem nil habere antiquius, quam ut rem Romanam, non modo incolumem, sed maxime florentem, atque ab omni impiorum injuria defensam vellet: facta vero adaquatione ad ostium Tyberis, Barbarossa triduo post inde discedens Etruriæ et Liguriæ oram sine maleficio prætervectus Massiliam contendit. Dum ea classis centum triremibus egregie instructis et biremibus decem conflata per Mediterraneum mare volitabat, secumque per omnia littora terrorem circumferebat, Pontifex Melitensibus equitibus dedit imperia, ut suam classem cum Pontificia conjungerent ad Christianorum littora ab injuria Turcarum vindicanda [1]:

37. « Dilectis filiis magistro et conventui Hospitalis S. Joannis Hierosolymitani.

« Dilecti filii, salutem, etc. Superioribus diebus vos hortati fuimus, ut quoniam classis Turcarum Mediterraneo mari volitans, et in visceribus totius Christianitatis inclusa, maximam nostris populis, quocumque se verteret, calamitatem illatura formidabatur, vos pro vestro officio, vestraque consuetudine, huic communi hosti vos opponeretis, vestrasque triremes et naves cum nostris triremibus ad defensionem nostræ et cæterorum Christianorum oræ maritimæ conjungeretis. Quamobrem cum commiserimus locumtenenti earumdem nostrarum triremium, ut eas cum vestris conjungeret, vos hortamur, ut ad communem omnium Christianorum littorum defensionem cum eisdem nostris triremibus conjuncti, contra eamdem classem Turcarum, ubicumque illa fuerit, procedatis, publicamque salutem conjunctis animis et viribus defendatis. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum etc. XXII Augusti MDXLIII, an. IX ».

38. Cum Turcica classis Massiliam applicuisset, Galliarum rex [2], quid de ea ageret, æstuare cœpit, nec facile agitata consilia explicabat, adeo ut Barbarus de cunctatione Gallorum quereretur, resque ad dissidium vergeret: demum a rege decretum est, ut conjuncta classe Gallica eductoque exercitu Nicia provincia, olim Sabaudiæ regulo oppignorata, quæ oblata ampliore pecunia, nunquam ut Gallo restitueretur impetrari potuerat, oppugnaretur; ac post varias impressiones hostiles propulsatas, non sine Turcarum cæde, Nicienses cives extremam cladem veriti, Gallis pactione militari urbem dediderunt, qua in potestatem redacta, ad arcem situ loci inexpugnabilem et opere munitissimam expugnandam conatus versi sunt, quo tempore Marchio Vasti, qui Insubriæ præerat, auxiliarem exercitum expedire cœpit, ac Pontifex in pluribus Italiæ et Hispaniæ provinciis, clero nummaria auxiliaria ad solvenda exercitui Niciam contra Turcam profecturo stipendia imperavit, ne si Turca arce potiretur, e littore illo dein in mediterranea loca excurreret, exitialique bello Christianam rem obtereret; ut ex subjectis constat litteris [1].

39. « Herculi S. Mariæ-Novæ diacono cardinali Mantuæ.

« Dilecte fili noster. Moti gravissimo periculo, quod prima facie littoribus Italiæ imminet, sed mox nisi obsistatur in tempore, et ad Mediterranea et interiora ipsius Italiæ, quod Deus avertat, penetrabit, cum classis Turcarum duce Barbarossa civitatem Niciæ jam ceperit, et arcem ejus obsideat: nos, ut pro nostro officio huic periculo, quantum possumus, occurramus, et charissimum in Christo filium nostrum Carolum Romanorum imperatorem semper Augustum, ejusque duces, præsertim Marchionem Vasti, qui ad dictam civitatem recuperandam, arcique subveniendum cum exercitu occurrit, etiam contributione Ecclesiastica coadjuvemus, quinque decimas cum in nonnullis aliis locis, tum in civitate et ducatu Mantuæ, Marchionatuque Montisferrati, quos pro nepote tuo gubernas, imposuimus, etc. Dat. Marini Albanensis Diœcesis III Septemb. MDXLIII, anno IX ».

Exaratæ sunt eodem argumento ad alios litteræ cum incendium illud [2], antequam latius flammas spargeret, extinguendum esset. Piis affuit Deus, nam Alphonso Vastio cum exercitu ad ferendam obsessis opem imminente, Turcæ et Galli obsidionem arcis solverunt, in quo discessu tumultuario Turcæ, Gallorum, quibus urbs tradita fuerat, nullo respectu habito, urbem diripuere, incendiisque deformarunt, et cives fidem Gallicam secutos in servitutem abripuere. Cumque jam discessisset hostis, Carolus dux Sabaudiæ, et Marchio Vasti, Germanicis, Hispanicis atque Italicis copiis succincti, per Tendanos montes subsidio venere, atque Auriana classis in Villæfranchæ portum invecta est, quo tempore exorta procella quatuor triremes ad scopulos misere sunt allisæ, ac Barbarossa delendæ classis Cæsareæ occasioni divino nutu tum defuit, missis vero expeditioribus triremibus Hispaniæ portus evastavit, congestaque præda Algerium exportata est: miserat etiam Barbarossa Constantinopolim quatuor naves præda onustas, quibus quinque millia Christianorum Italorum utriusque sexus, et eleganti forma virgines Deo sacratæ ducentæ vehebantur, ut ad Solymanni lupanaria traherentur, sed

[1] Paul. III. lib. brev. an. IX. p. 274. — [2] Paul. Jov. l. XLIII. Martin. Bellaius Comment. l. X.

[1] Paul. III. lib. brev. an. IX. p. 370. — [2] Paul. Jov. l. XLIII. Martin. Bellaius l. X.

Garzias proregis Neapolitani filius, cum ab evastanda Turcica ora cum sua classe rediret, in eas Turcicas naves incurrit, ac maximo Dei beneficio, Christianos Messanam perductos pristinæ libertati restituit. Vasti [1] vero Marchio exercitu ad Niciæ arcem adducto bene usus, Montemvicum, atque Carinianum, et nonnulla alia oppida Gallis in Subalpinis eripuit : vicissimque Buterius prorex Gallicus captis multis oppidis Subalpinis, Vercellas obsidione cinxit, irrito tamen exitu, cum obsessi muris disjectis internum aggerem excitassent, dum ob Cæsarei ducis adventum hostilis irruptio retardaretur.

40. *Motus Tunetani.* — Eodem tempore expeditionis a Barbarossa ductæ occasione, maximi in Africa motus concitati sunt (1), nam cum Muleasses Tuneti rex, Cæsaris cliens metueret vim Turcarum, qui aliquas regni urbes, Constantinam, antiquitus Cyrtam dictam, Leptim parvam, quæ hodie Africa dicitur, et Adrumetum præsidiis firmissimis obtinebant, improvide in Siciliam trajecerat, ut a Cæsare Genuam devecto majora præsidia impetraret. Dum autem Neapolim jussu Cæsaris subsisteret, ejus filius Amida, qui præfectus erat exercitui, sparso falso rumore, Muleassem patrem Neapoli extinctum, fratremque Mahometem Christiana sacra suscepisse, regnum invasit, minores fratres trucidavit, paternasque concubinas constupravit, quo audito Muleasses duobus circiter auxiliarium Neapolitanorum millibus conscriptis in Africam trajecit; cumque repentino adventu se Amidam oppressurum putaret, irrueretque non expectatis propinquorum Numidarum auxiliis, fallacibus aliquorum principum promissis illusus, ab hoste, qui insidias paraverat fusus captusque est, cæsis in prælio mille et trecentis Neapolitanis, cui filius impius, candenti scalpello proscissis pupillis, oculorum lumen ademit, addita objurgatione, illum atrociora promeritum, ob immanitatem in fratres exercitam, paulo vero post cum Bisertam abiisset, Tovarris Hispani Guletæ præfecti opera, qui ipsi Abdamelechum regiæ stirpis principem opposuit, regno pulsus est, quo tamen brevi extincto, iterum recepit, adversantemque sibi Joannem Perellum Tarentinum equitem fortissimum Christianum, exsectis virilibus, in foro vivum combussit, cujus eximia fuit constantia, ut oblato vitæ munere adduci non potuerit, ut a Christiana religione deficeret.

41. *Cæsari Clivensis dux se humiliat.* — Cæsar [1], qui immortali nominis sui gloria Hungariam defendere, vel etiam Christiani imperii limites latius proferrre potuerat, in Clivensem ducem et Gallos arma convertit. Expugnavit itaque impetu Duram, arcem munitissimam Geldriæ, eamque cædibus, rapinis et incendio funestavit, Juliacum deinde petiit infesto exercitu, quod vacuum recepit, postea ad Ruremundam castra defixuro cives se illi dediderunt, ac pariter Venlovium, Zulphanium, et alia Geldriæ oppida Cæsareum jugum accepere; quibus adversis fractus Guillelmus Clivensis dux, deserta Gallorum amicitia, ad Cæsarem supplex accessit, ejuratisque etiam Danico et Suecico fœderibus, veniam obtinuit iis legibus, ut Geldriæ juri renuntiaret, fidem Catholicam in Principatu inviolatam assereret, ad quem in fide continendum postea Ferdinandi fratris filiam nuptui dedit, cum sponsalia cum Henrici regis Navarræ filia celebrata dissolvisset. Adscripsit tum militiæ suæ Martinum Rossevium, atque adversus Gallos cum ingentibus copiis est profectus, excivitque Henricum Angliæ tyrannum, cum quo fœdus junxerat, ut ex composito duobus exercitibus Galliam invaderent. Cæperant vero jam ante Landrecium Galli, ac firmissimis propugnaculis ita munierant, ut ex eo in Belgium magnas excursiones agerent, dux etiam Aureliæ Lucemburgum pactione militari receperat. Cæsar itaque ad Landrecium recuperandum copias admovit, quod cum commeatu indigeret, Franciscus rex, instructo exercitu, commeatum et militare auxilium illi intulit secunda Novembris, inspectante Cæsare cum suis Germanicis, Belgicis, Hispanicis et Britannicis copiis : cumque recedente rege post datam bidui spatio prælii libertatem, Cæsar expeditum equitatum ad insequendum agmen postremum immisisset, ille a Delphino in insidiis constituto cæsus disjectusque est. At Cæsar, cum omnia in dies

[1] Surius in Comm.

[1] Paul. Jov. l. XLIV. Surius in Comm. Ludovic. Guic. in Comm. Martin. Bellaius l. IX et X.

(1) Historia motuum Tunetanorum paulo diligentius retexenda est; cum præsertim indiligentia etiam chronologica peccare annalistam compertum sit. Agens Neapoli Muleasses de filii sui Amidæ defectione certior factus est, raptim coacta militari manu in Africam trajecit, ubi in insidias a filio opportuno in loco collocatas incidens amissis militum suorum quingentis, ut historici quidam scribunt, vel mille tercentis, ut annalista ex aliis notat, ipse in hostis filii manus devenit, a quo oculis orbatus carcerique traditus est, e quo nonnisi Mahomete puero regnante se liberavit. In hunc modum Amida occupatum regnum brevi pacavit atque composuit. Sed non diu post cum ipse Bisertam petusset, Abdamelech ejus frater cum Jovappi Hispano Gulettæ præfecto clam conveniens Tunetum occupavit, regnoque fratrem expoliavit. Novus hic rex intra dies sex et triginta fato cessit, ejusque in locum ab optimatibus filius ejus Mahometus duodennis puer substituitur. Hæc toto isto anno in regno Tunetano gesta. Succedenti anno MDXLIV teste Mambrino in historia sui temporis, Amida in spem recuperandi imperii exercitum comparavit, usus que feliciter optimatum Tunetanorum favore puerum extrusit, totamque ad se rem Tunetanam convertit. Ita ejus ætatis historici omnes, Segni hist. Florent. Mambrin. hist. sui temp. Adriani hist. sui tempor. qui de Muleasse addunt iter in Siciliam instituisse, ubi publicis sumptibus jussu imperatoris sustentatus diu egit, tum Neapolim contendit, ac tandem Romam, ubi a cardinali Farnesio exceptus convivio ac dein ad Pontificem introductus, nunquam, ne monitus quidem, genuflectere consensit, sed aliquantulum inclinatus genu Pontificis osculatus est. MANSI.

acerbiora fierent ob imbres et morbos, soluta obsidione, Cameracum liberam civitatem, ditionisque Episcopalis, pandentibus ex terrore portas civibus, intercepit, illique arcem imposuit, in eaque hyberna traduxit.

42. *Conventus ordinum imperii Norimbergæ primum, dein Spiræ coadunantur.* — Celebrati sunt in Germania duo conventus ordinum imperii [1], primus, ineunte anno, Norimbergæ, secundus, devexo atque affecto, Spiræ : in primo Norimbergensi actum est a Cæsareis legatis de comparandis auxiliis ad propulsandos Turcas, deque Henrico Brunsvicensi principe a Protestantibus ditione sua spoliato in principatum suum restituendo ; is enim leges Cæsareas adversus vim ac tyrannidem Lutheranam implorarat, at Protestantes in pertinacia obfirmati, Catholicorum bonis inhiantes, præfracte contendere, recte atque ordine se fecisse, atque etiam judices Cameræ, id est, senatum Cæsareum, ut erga Catholicos propensiorem, gradu submoveri, aliosque constitui, ni id fieret, nulla auxilia contra Turcas se conjuncturos denuntiarunt : cumque responsum iis esset, dicta causa judices amoveri non posse, neque Henricum jura implorantem deseri, rogarenturque, ut controversias religionis Tridentino Concilio jam indicto deferrent, flecti non potuere, atque professi sunt se Concilio non parituros. Remotis itaque Protestantibus Ferdinandus rex cum reliquis ordinibus Catholicis de propulsando Turca, religioneque Catholica tuenda, nonnullisque aliis rebus decretum edidere, cui decreto Protestantes se minime consentire professi sunt. Rem ita narrat Surius [2] : « Verum Protestantes aiunt non approbare Concilium. Interim nihilominus decretum facit Ferdinandus cum aliis ordinibus de certis quibusdam rebus, cui decreto Protestantes se minime consentire profitentur. Quis non videat, quam hæc ad certam Germaniæ perniciem pertinuerint, nisi Deus nobis pepercisset. Has animorum offensiones et dissensiones peperit nobis Lutheri Evangelion, cujus protasim (sive propagationem) longe tristissimam jampridem vidimus, catastrophem vero longe turbulentiorem expectamus ». De horum comitiorum Actis ab episcopo Casertano internuntio Apostolico transmissis ad Pontificem meminere Acta Consistorialia his verbis [3] :

43. « Bononiæ XIX Martii MDLIII, fuit congregatio reverendissimorum cardinalium, lectæ litteræ reverendissimi Casertani de his, quæ aguntur in Dieta Norimbergensi, primo de subsidiis dandis a Germanis contra Turcas, et de rebus quæ ad religionem pertinent. Factumque est verbum a sanctissimo de observanda reformatione, præsertim, ut proximo Concilio sententias et exempla præbeant.

[1] Act. Consist. — [2] Surius in Comm. — [3] Ms. card. Spadæ sig. 133. p. 125.

Molitos in Norimbergensibus comitiis Protestantes suadere Germanis, ut repudiato Concilio Tridentino Concilium nationis Germanicæ cogerent ad eos a conjunctione Romanæ Ecclesiæ avellendos, conflandamque pro ipsorum libidine novam religionem, ostendunt litteræ Joannis Moroni cardinalis legati Tridentini ad Alexandrum cardinalem Farnesium XXVI [1] Maii hujus anni exaratis, in quibus narratur, ut Granvellanus, qui Norimberga Tridentum redierat, ut venienti in Germaniam Cæsari occurreret, retulerit legato, se in comitiis Norimbergensibus Protestantium molimina discussisse, ne fieret Concilium nationale, ac reformationem judicii cameræ imperialis a Lutheranis obtrusam, quam a Cæsarea majestate impetrasse falso contendebant, disturbasse, ideo Lutheranos noluisse subsidia adversus Turcam Romanorum regi conferre : ingravescere vero in dies (ob plurium defectionem) Lutheranæ sectæ potentiam, ad quos Coloniensis idemque Monasteriensis episcopus desciverit ; ac ni eos Cæsareus adventus contineret, in Moguntinum arma conversuros. Laudavit vero Granvellanus ducum Bavariæ in propugnanda religione pietatem, adversasque omnes de iis suspiciones conceptas amotas esse addidit ; conquestus vero est de revocatis Tridento duobus legatis, idque tota Germania pervulgatum, atque ex eo Lutheranos efferri, deprimique Catholicorum animos. Cui a legato responsum, non ad dissolvendam Synodum, sed ad deliberandum evocatos : quia Scotis favebat Gallus, Cæsarem de fœdere appellatum ab Anglo, qui ipsum adducere contendebat ad leges contra Sedem Apostolicam, quas ille repulit : ex Hispania Genuam advolasse, ut eam ad Gallum deficientem in officio contineret : rogatum Pontificem, ut studeret magis Cæsari quam Gallo, qui Turcam adversus Christianum imperium juncto fœdere concitarit, inducias cum Cæsare violarit, licet culpam rejiciat in imperatorem, totius rei judicium deferentem Pontifici, quod Gallus recusarit.

44. Ex quibus videtur culpam non redintegratæ sequestræ pacis Gallo regi hæsisse ; is tamen ad Pontificem amplissimas litteras VI idus Martii hujus anni misit, quibus Carolum V in invidiam afflictæ Christianæ reipublicæ adducebat.

45. Cæsar e contra traducere in suas partes annitebatur Pontificem, ut armorum societatem iniret adversus Gallorum regem, sed Paulus nunquam a communis parentis officio deflectere consensit, ut pacis interpretem inter dissentientes reges ageret : quod constat ex litteris cardinalis Farnesii ad regium internuntium in aula Cæsarea [2] : « Quoad illud (inquit) quod scribis, et Monspolitianus ore retulit, de instantia, quam

[1] Pag. 18. ex lit. ad card. Farn. XXVI Maii 1543. — [2] Ms. card. Spadæ to. LXXXIV. p. 453.

tibi et illi fecerunt, ut Pontifex se imperatori conjunctum declararet; scias eadem, et Marchionem de Aghilar, et reverendum de Burgo suæ sanctitati non semel retulisse. Multa respondendo scribere possem, cum res, de qua agitur, magna subministraret; attamen quia ex te oppositas rationes cognoscere potes, non est necesse tibi illas longo sermone repetere. Sua majestas certa esse debet, quod sua sanctitas semper parata erit, pro illo omnia agere quæ gradus et honor illi permittent. Hoc autem a præsenti petitione plurimum distat, quia cum imperator et rex Galliæ duo principes Christiani sint, inter se, salva fidei Catholicæ integritate, dissidentes, suæ sanctitati, cum sit amborum communis pater, non licet, unum ut amicum, et alium ut inimicum respicere ». Cumque Caroli nomine Cæsarei oratores iterum Paulum urgerent, ut ob conjunctum a Gallo armorum fœdus cum Turcarum imperatore adversus Christianam rempublicam censuras Ecclesiasticas distringeret, eumdemque armis persequeretur, respondit, Galliæ regem pari ratione implorare leges, ut in imperatorem consurgeret, damnaretque illum ob armorum fœdus percussum cum Henrico Angliæ rege damnato hæreseos, pro invadenda Gallia religioneque in ea evertenda : secundo addidit, si arma adversus Gallum expediret, nulla auxilia periclitanti Hungariæ adversus Turcas a se afferri posse, nec classem instrui adversus Turcarum excursiones maritimas. Proposuit tertio ex eo fœdere contra Gallum admisso graviora pericula impendere, ne Gallia a Pontifice abalienata ad obsequii erga Sedem Apostolicam, fideique defectionem inclinaret. Quarto subdidit, se hactenus clementissimi patris officium gessisse, omnemque operam ad filios inter se conciliandos consumpsisse; jam vero judicis officium exercere decrevisse ad tot ingentium malorum in universam rempublicam Christianam redundantium reum pro meritis justis censuris defigendum. Accepto eo responso Albanus dux Mediolani præfectus prolixis litteris ad cardinalem Farnesium datis Pontificia argumenta multis argutiarum fucis figmentisque refringere conatus est, asseruitque Pontificem maximam gloriam, si Cæsari contra Gallum Turcarum fœderatum se conjungeret, collecturum : at Pontifex in suscepta priore sententia inconcussus stetit.

46. De inita cum Solymanno societate Franciscus prolixiore oratione apud Pontificem, ut supra innuimus, se purgare nisus est, cujus summam Franciscus Belcarius [1] episcopus Metensis ita retulit : « Postremo loco de societate cum Solymanno inita se purgare conatur : hic gravissimus Cæsarianis accusationis locus est, in quo etiam magis Franciscus commoratur : neque veteri, neque novo Testamento piorum cum idololatris interdicta esse fœdera, Davidis, Salomonis, cæterorum Judæorum regum exemplis probat : neque Christus, neque Paulus magistratibus impiis pios salva pietate parere vetat : recentia Venetorum, nonnullorumque aliorum cum Turcis fœdera adducit, ut Galli quondam regni Hierosolymitani compotes, Græcique imperatores senescente memoria prætermittantur. Ut commercia inter se ac Solymannum libera essent, ne privata in causa alter alterum offenderet, ut quantum Christiana fides pateretur, mutuis inter se amicitiæ muneribus fungerentur, convenisse palam fatetur ». Attamen quod rex sibi licitum fuisse contendit, ipsi Galli execrati fuere; quare idem Belcarius mox subjicit : « At si Christianissimi regis hæreditarium cognomen tueri vult, quomodo cum tyranno omnium, quorum Historiæ meminerint, teterrimo, Christianæ persuasionis hoste infestissimo, longissimis terræ marisque spatiis separato, societatem coivit, nisi ut vicinas Cæsaris, Ferdinandi cæterorumque Christianorum provincias atque insulas illi in prædam objiceret, flagrantissimumque invidiæ suæ atque odii erga Cæsarem æstum tot innoxiis Christianis internecioni esse pateretur? De Nauplio atque Epidauro dictum est : Joannes Vaivoda, quod Pannoniæ regnum Solymanno tulisset acceptum, a Romano Pontifice malis diris devotus, et Christianorum cœtu exterminatus fuit : quem nihilominus Franciscus et Solymanno commendavit, ac clam adversus Ferdinandum, quoad potuit, juvit, atque aliquanto post ejusdem viduam Isabellam Hungarosque proceres ejusdem factionis, ut ad Solymanum itidem confugerent induxisse et pro iisdem intercessisse fertur. Quid, quod Ænobardum ad Niciam oppugnandam accersivit, et ut tot Christiani eundo redeundoque in servitutem raperentur in causa fuit? Quin etiam ut a Solymanno frater appellaretur sustinuit : crudelissimi, inquam, tyranni frater, in cujus familia, qui rerum potitur, cæteros statim trucidari jubet : hæc immanitas, quæ a suis incipit, quanta in alios esse soleat, quis non satis colligit? Cum hoc monstro ullane Christiano homini fraternitas, aut societas esse potest? » Cætera hujus Apologiæ capita prosequenda non putavi.

47. Decreverat etiam Franciscus rex ad Norimbergensem superiorem conventum oratores Joannem Beltaium episcopum, Franciscum Olivarium præsidem, et Malleium prætorem Divionensem : sed ii in Germaniam penetrare non potuerunt, prohibiti enim sunt aditu a Cæsareis, ne Lutheranos in Cæsarem, Gallos Turcis conjungerent : ii vero III nonas Martii hujus anni MDXLIII Naulii [1] promulgarunt Apologiam

[1] Lib. XXIII, XXVII.

[1] Naulii III non. Martii 1543.

pro Francisco Primo rege, cujus nomen tanquam Christiani nominis proditoris ab omnibus ob Turcam in Christianos concitatum diris omnibus defigebatur, parique impudentia negarunt admissum flagitium, qua ipse illud admiserat :

« Negamus (inquiebant) Francisco Francorum regi cum Solymanno fœdus ullum intercedere intercessisseve, præter vulgare illud commerciorum et quietis publicæ ergo, quale Venetis, Polonis et aliis quibusdam Christiani nominis gentibus esse omnes scimus ». Deinde conquesti sunt de Germanis atque Italis, proposito capitali supplicio, vetitis stipendia sub Gallo facere, deque aditu in Germaniam intercluso, junctoque cum Lutheranis fœdere :

« Pedite extero nobis opus est, ut multis ante sæculis opus fuit, quoties bellum maximum gerendum fuit, hoc Cæsar, qui sat cognitum haberet, proposuit edicta, ut levissime dicam, severissima, ne quis Germanus miles Franco militet, qui militaverit Franco, capite luat, cum uxore quidem ac liberis mitius aliquanto agatur; Italis autem, quod his fere utamur duabus nationibus, pœna prope consimilis infligitur; quicumque aut in Galliam, aut in quascumque regis ditiones patent militi aditus omnes magnis diurnis nocturnisque præsidiis circumsepsit; quicumque in itinere adhuc sunt, trucidari omnes jussit, neminem ad regem penetrare, quoad potuit, sivit. E diverso gentem, quam ut prophanam atque impiam decennium fere est execratus, nunc posteaquam sese in nos incitari passa est ad militem evocandum ad Germaniam, in conspectu vestro omni juventutis robore spoliandam summis præmiis invitat, neque enim licere nobis vult omni Europæ auxilio exutis, aliunde, neque ex Africa, neve ex Asia militem evocare, si evocaverimus, sceleratos, impios, intestabiles pronuntiat. Deus immortalis! quæ lex gravior feratur, quæ atrocior pœna statuatur, quam quæ in nos statuitur adversus eum, qui victus, qui profligatus, qui bello captus vitam precario agere cogatur, si, et nova ista plusquam imperatoria adversum nos edicta locum habeant, et omni externa ope nihilo secius exctudamur, quid nobis denique fiat? Quid miseris et infelicibus Francis cognatis vestris supersit, nisi ut ferreis vincti compedibus, adamantinis obstricti, jugulum irato hosti hauriendum, cervicem victori, quod ipse jam præ se fert implacabili feriendam præbent, etc ».

Tentarunt Galli oratores iterum misso ad Spirenses conventus præcone militari (quem haraldum vocant) liberi in Germaniam aditus tesseram impetrare, ut ad eos accederent, sed tanquam hostes imperii repulsi sunt.

48. Coacti sunt ii Spirenses conventus mense Decembri, ad quos Hungarici regni ordines ex Novizoliensibus comitiis oratores misere, ut Germanos excitarent ad instaurandam expeditionem pro Hungaria a tyrannide Turcica liberanda, exponerentque jam ante in superioris anni Spirensibus comitiis petita fuisse auxilia pro Turcis propulsandis, atque dum ea decernerentur, Budam a Turca expugnatam, partemque Hungariæ evastatam, sollicitatisque iterum per litteras Germanis, ut suas copias in hostem promoverent, tardius eas venisse, et Pesto obsesso, citius quam oportuit, contra Hungarorum Italorumque sententiam obsidionem solvisse, Turcasque ex eorum discessu efferatiores factos. In Norimbergensi vero conventu hujus anni celebrato non quadraginta armatorum millia, ut antea, sed tantum viginti quatuor millia promissa fuisse magno Hungarorum dolore; at nec illa opportuno tempore movisse signa, adeo ut Turcæ Strigonium et Albam-Regalem, duasque arces munitissimas, quibus nomen est Sodios et Walgo, in suam potestatem redegerint, jussique sunt oratores palam contestari, se Turcico jugo colla subdituros, ni Germani idonea subsidia ferant, atque ex Hungaria in Germaniam victorem hostem penetraturum, cujus mandati formula subjectis verbis concepta erat [1] :

« Instructio prælatorum, baronum, ac nobilium, aliorumque ordinum et statuum regni Hungariæ in conventu Novizoliensi pro festo beatæ Elisabeth anno MCXLIII celebrato congregatorum, reverendiss. D. Martino Rechethii episcopo Vesprimiensi, ac magnifico domino Francisco de Batiun consiliariis regiæ majestatis, et egregio Georgio Baroscii vicecomiti comitatus Thuurozii oratoribus ad imperialia comitia Spiræ celebranda delectis data.

« Post salutem et servitiorum officiosam commendationem referent oratores nomine ordinum et statuum regni Hungariæ, reverendissimis, illustrissimis, generosis, magnificis ac reverendis dominis, principibus, electoribus, cæterisque ordinibus et statibus sacri Romani imperii in comitiis congregatis, recenti memoria tenere eosdem dominos principes et status imperii, ut cum instructione delecti fuerint anno ab hinc quarto ex Hungaria speciales oratores ad imperialia comitia, quæ tunc Ratisbonæ celebrabantur, præsentibus sacratissima Cæsarea et Catholica majestate, ac serenissimo Romanorum rege, quamquam copiose et diligenter in gravissimo illo Christiani orbis Concilio ab oratoribus illis expositus fuerit regni Hungariæ status, quem post varios casus, post graves et diuturnas calamitates, post ingentia pro Christiana republica, pro fide et religione suscepta pericula, natio Hungarica, olim inter alias non postrema, tandem immodica, vi hostis pro-

[1] Ms. Franc. cardin. Barb. sig. num. 2678. p. 93.

pinqui dejecta est, et quantum etiam, tum prope adesset extremum illius nationis excidium, nisi præsentanea adhiberentur remedia, neque hujus solum, sed et circumvicinarum provinciarum ampla jam pateret ruina, quarum sane tutela, ac defensio ad imperii principes ac status, velut Christianæ fidei columnæ, potiores in primis spectaret, quemadmodum ea tunc luculenter ab ipsis oratoribus Hungariæ in prædictis comitiis peracta fuisse recte constat.

« Nec illud sane præterit eosdem principes ac status imperii, cum non multo post Turcarum tyrannus magna victoria recens in Hungaria potitus, Budam regni caput in potestatem accepisset, extemploque initia jam nimium manifesta extarent multo ante prævisi excidii, status atque ordines Hungarici iterum per litteras, cum propter temporis brevitatem legati mitti non possent ex priori conventu Novizoliensi affatim significasse principibus et statibus imperii, quanto in discrimine res versaretur, et quam mature hostem e visceribus regni ejici oporteret, nisi paulo post, et Hungariam, et vicinas omnes provincias illius furori et libidini deditas vellent, et quam etiam extremis rebus Hungari ad interitum usque pro patria, pro fide et religione Christiana depugnare, dummodo a principibus Christianis non desererentur, expositis videlicet et commemoratis tunc his omnibus, quæ ad excitandos primos tantorum principum ad justissimum bellum in tam justa causa pertinere videbantur.

« Recordentur et pariter domini principes ac status imperii, quo pacto, sive legationibus, et scriptis Hungarorum, sive quod est verisimilius, avita virtute sua, et persimili etiam magnitudine commoti iidem ipsi principes ac status imperii pro sua singulari pietate in religionem Christianam decernendum sibi eo ipso duxerint, tum pro continua regni defensione ad triennium, tum vero pro generali expeditione, hostiumque exterminatione de firmo validoque exercitu, præstantissima, nec multo post illustrem D marchionem Brandeburgensem principem electorem cum ingentibus copiis in Hungariam expediverint, ad quem quidem ducem et exercitum pro oppugnanda civitate Best descendentem, constat principibus et statibus imperii Romani, quæ et quales copiæ, cum sacratissimo Romanorum regiæ majestatis, et summi Pontificis, tum vero ex omnibus fere ordinibus et statibus Hungariæ magno numero atque apparatu confluxerint, quanta cum admiratione exterorum omnium acies Hungarorum assidue sub obsessa urbe cum hostibus congressæ sint, ut facile reliquiæ bellicosissimæ nationis esse apparuerint.

« Et quamvis magna spes erat expugnandi Best, incœptamque expeditionem divina ope feliciter conficiendi, perspectum est tamen dominis principibus et statibus imperii cum et Hungari et Italicus peditatus acriter provinciæ insistendum esse instarent, exercitum tamen imperialem contineri diutius in officio non potuisse, atque ita re infecta, insequente nemine, pedem retulisse, adeoque multitudinem illam omnem brevissimo tempore dispersam esse et dissipatam. Submissa quidem alia præsidia, sed instante Hieme, aliisque rationibus obstantibus, gentes illæ adduci non potuerunt, ut progrederentur ultra Posonium, atque ita majestatem regiam, regiam expeditionem in aliud tempus oportuit rejicere.

« His igitur sic peractis, tametsi status atque ordines Hungariæ frustrati spe maxima et liberalibus oblationibus a Christianis principibus sibi factis, et jam animis consternati tot tantisque calamitatibus, hostem ferocem intra viscera habentes, et malis undique circumventi in desperationem jure videantur prolabi potuisse, nihilominus generosum illum spiritum majorum et animum retinentes, et Dei Optimi Maximi in primis auxilio freti, accepta rursum benigna regiæ Majestatis oblatione in discessu ex Posonio facta de generali capessenda expeditione in proximo sequenti Vere, ideoque ipsi omnes animati, intentique, vel patriam liberare, vel pulcherrimam mortem oppetere penes regem ipsorum, si ita res ferat, congregati in hunc locum ea omnia inter se communibus suffragiis, quibus cum præsenti Hyeme tueri se suosque fines, tum ineunte Vere, maximis quibus potuerunt copiis, præsto esse suæ majestati in generali expeditione.

« Cum autem status atque ordines Hungariæ existimare non possint quacumque de causa oblata præsidia proximo anno neglecta sint, domini principes et status imperii pro sua majorumque excellenti virtute, pro magnitudine animi, et quod ipsorum proprium et peculiare est, Christianos populos ab injuriis et vi crudelis hostis sollicite vindicare, oppressosque asserere in libertatem, ipsi quoque Hungariam jamjam ruentem in interitum defensam ac conservatam velint, et cum in memoria habeant majores nostros clarissimos viros, jam inde ab initio fidei nostræ Christianæ in hoc regno propriis viribus Hungariæ fines longo tempore, non solum tutatos esse, verum etiam protulisse longe lateque per hostis ditionem, cum summa ipsorum gloria et utilitate totius Reipublicæ Christianæ, ac ubi sensim tabescere res cœpit, aucta nimirum per cæteras orbis partes hostis potentia, victaque vi virtus est, tum demum simul cum Hungaria reliquas quoque provincias, et regna circumvicina furorem hostis, indigno eorum malo, experiri oportuisse, et nihilominus Hungaros nullis unquam cladibus, nullis jacturis, aut periculis regno sint ex ea relicta, triennisque illa instituta expeditio, un-

decumque accidit, vix in trimestris spatii progressum evaserit. Quo quidem facto, hostibusque quo plus erant tanti exercitus formidine perculsi, eo magis repentino ejusdem exercitus discessu irritatis, et animis erectis, constat principibus, et statibus imperii, quanta rursum contentione, quibus precibus status atque ordines Hungariæ egerint, per litteras ex conventu proxima Hyeme Posonii celebrato, ut in sanctissimo suo decreto persistentes principes ac status imperii continuum præsidium in Hungaria tenerent, hostemque curarent ex ea exterminandum, nec ab incœpto deterrerentur, quavis ratione persuasum plane habentes pacem et tranquillitatem suorum regnorum et provinciarum ex Hungaria pendere, intelligentesque Hungaros continuis bellis nimium jam attritos ac debilitatos propriis viribus diutius non posse subsistere eosdem, nisi deserantur a quibus maxime defendi oporteret, facturos more majorum, ut in excidium nominis Christiani intelligant omnes homines extrema eos quoque subire paratos. Ad quas litteras sic [1] :

« Ex Nurembergensi conventu proxima Hyeme responsum fuisse constat, sic sane regiæ majestati a principibus ac statibus sacri imperii firmiter oblatum, ut viginti quatuor millium hominum subsidium cum semestri solutione Æstate proxima majestas regia ad nutum suum in Hungarica expeditione sese habituram sciret, et majora additum iri, si ingens necessitas exigeret. Quo quidem responso etsi non parum Hungari erant commoti, priorem deliberationem tantorum principum immutatam jure admirantes, quod tamen videbatur ne hoc quidem mediocre futurum subsidium, quodque cæteris quoque principibus Christianis defensionem Hungariæ curæ fore sperabant, ita seipsos compararunt, ut cum ex pecuniario subsidio inter se decreto regni fines ad initium Æstatis usque ab insultibus hostium tutati sint, tum vero instructos armatosque viritim insurrecturos ad proximam generalem expeditionem penes regiam majestatem et imperii exercitum unanimiter deliberarint.

« Vere autem hoste formidabili, initioque Æstatis magna vi regnum invadente, consiliaque et conatus Christianorum principum celeritate præveniente, munitissimæ duæ arces Sodios et Walgo primo impetu, cum civitate et Ecclesia Quinqueclesiensi ditionis suæ fiunt, nec multo post idem hostis arcem Strigoniensem obsidione cinctam deditione cæpit, postremoque Albam-Regalem, haud diu obsessam expugnat, sicque expugnatis minimo negotio potioribus regni munimentis, quæ ex superioribus cladibus reliqua erant, iisdemque validis præsidiis firmatis (insequente nemine) prius ipse reditum instituit, quam ullæ unquam Christianorum copiæ in perniciem ipsius apparerent.

« Et quanquam majestas regia solita sua sollicitudine indefessa, virilique studio nusquam milites conscribere, armare classem, delectus habere per regna et provincias suas prætermiserit, omniaque diligenter pararet, quo priusquam hostis abiret, victoriam illi de manibus eriperet, sic tamen res cecidit, ut prius ille, peractis quæ proposuerat, quæque præmissa sunt, in reditu essent, quam sua majestas regia, cum exercitu e suis regnis et provinciis coacto Posonium in urbem venire potuisset. Quo quidem tempore intelligere potuerunt principes ac status imperii, quamvis nullus imperialis adesset exercitus, perpaucæque admodum auxiliares copiæ conspicerentur, status tamen atque ordines Hungariæ paratos (uti statuerant) viritim penes suam majestatem cunctis viribus insurgere summa contentione institisse, ut gentes exteræ, quæ cum sua majestate Posonium convenerant, institutam expeditionem exequerentur, utque majestas regia incœpto itinere ad interiora regni penetraret, neque occasionem pulcherrimam recuperandi, quæ paulo ante amissa erant, præteriret, nec absterreretur, et ab imitandis vestigiis majorum, qui semper pro rerum magnitudine denuntiavere imminentia pericula principibus Christianis.

« Ob has igitur aliasque rationes orabunt legati, obtestabunturque dominos principes et status sacri Romani imperii, ut considerato extremo periculo, quod supra caput cunctis adstat, sine mora et ipsi majoribus quibus possunt viribus Hungariæ subveniant, sanctissimumque propositum defendendi jugiter Hungariam, usque ad hostis exterminationem in manus resumere, ac firmo unanimique decreto confirmare et re exequi velint, neque ulla de causa hoc, quod præcipuum ipsorum institutum esse debet, posthabendum curent, certi fore perbrevi, ut amissa penitus Hungaria, tum demum intelligant, quanti fuerit illam, vi et furori hostis expositam, tueri, aditumque ad reliqua regna et provincias præcludere, experienturque tanto difficilius in posterum reliqua defendi, quanto bellicosiore natione destituti, illos ipsos adversarios paulo post cogantur sentire, quos nunc in communi causa acerrimos oppugnatores secum sunt habituri, quemadmodum in cæteris Christianis populis et gentibus, paulo ante a Turca subactis, magno omnium malo ætas nostra sensit. Addidere demum Hungari, se satis majorum gloriam fecisse, ac si se ab aliis nationibus deseri conspexerint, ac statum reipublicæ Christianæ pro nihilo haberi, pro servanda vita Turcicum jugum subituros, cum satis jam præteritarum ab Hungaris rerum gestarum, et præsentis eorumdem fortunæ fama terrarum orbem fore ubique pervagata sit ».

[1] Ms. card. Franc. Barb. sig. 2678. num. 96.

49. *Instructio data Sfondrato nuntio in Germaniam destinato.* — In iisdem conventibus Spirensibus cum Lutherani ad deprimendam religionem Catholicam more suo plura molituri essent, Pontifex ad eos Franciscum Sfondratum internuntium misit, ut refert Angelus Massarellus in Diario Concilii Tridentini [1] : « Cum (inquit) Cæsar imperialem dictam Spiræ celebrandam indixisset, in qua inter alia de religionis controversia tractandum erat, sanctitas sua, ne officio suo et in hoc quoque deesset, reverendissimum dominum Joannem Franciscum cardinalem Sfondratum, tunc in minoribus agentem, episcopum scilicet Amalphitanum ad dictum Spirensem conventum die prima Decembris dicti anni destinavit ».

Postulare plura in iis conventibus non veritos Protestantium oratores, quæ ad Catholicorum damna hæreseosque incrementa vergebant, nec tamen Cæsarem, quamvis potentissimorum hostium armis peteretur, ad vota inflectere potuisse, refert Surius [2], missum vero Sfondratum ad Ferdinandum Romanorum regem, atque ad alios principes Catholicos, ut de pace redintegranda pro celebrando Concilio, et propulsandis Turcis ageret, cui tradita fuit sequens Instrutio [3] :

« Instructio pro Francisco Sfondrato nuntio in Germaniam destinato.

« Cum Sua Sanctitas ab initio sui Pontificatus prudenter considerasset, quanti impedimenti bono Reipublicæ Christianæ essent discordiæ inter imperatorem et regem Galliæ, et quæ ruinæ imminerent, non tantum ob eorum dissensiones et bella, sed etiam ob internas seditiones, maxime religionis, etiamque ob potentiam periculis plenam Turcarum, jam ad totius Christianitatis oppressionem excitatam, ideo Sua Beatitudo, paterno desiderio et permaxima sollicitudine tantis malis occurrere cupiens, in principio sui Pontificatus uti communis pater, nemini tamen singulariter addictus, cœpit istis principibus se opponere, ut dissensiones odiaque eorum extingueret, pacemque inter ipsos firmaret, ut ex ista radice fructus Concilii oriretur, quo religionis dissidia, et in Germania præcipue, ad concordiam adducerentur, et reformatio rerum multarum induceretur, quæ sicuti ex temporum variatione semper accidit, incrementa majora quotidie sumpserunt, non solum spirituali regimine, sed etiam apud sæculares principes Christianos, et præterea in eodem Concilio, post Christianorum reformationem, incumbere, et invitare omnes ad liberandos a crudeli tyrannide Turcarum populos Orientales, et ad nostram sanctam fidem in illis regionibus, in quibus initium habuit et valde floruit, restituendam.

[1] Angelus Massarel. Ms. arch. Vat p. 22. — [2] Sur. in Comm. hoc anno. — [3] Ms. card. Spadæ to. xv. p. 751.

« Ut igitur ad optatum finem et pacem et omnia alia perduceret Sua Beatitudo, nec labori nec sumptibus pepercit, ad Deum confugiens, et semper hæc cogitans, suasque actiones omnes ad hoc dirigens, et continue, modo cum nuntiis, modo cum legatis, modo cum propria persona, seipsum in ista decrepita ætate exponens multis et plenis periculorum itineribus; qui labores, Deo, ob populorum peccata, sic permittente, quamvis aliquoties spem attulissent, fructum aliquem reddituros, ut quando induciæ Niciæ firmatæ fuerunt, et cum Venetis fœdus contra Turcas sancitum fuit, attamen istorum duorum principum suspiciones et durities contrarium effectum menti Suæ Sanctitatis produxerunt, quia ex induciarum scissione majus belli incendium exarsit, et non solum vires Turcarum repressæ non fuerunt, quinimo ipsi Hungariæ regnum sibi subjecerunt; qui eventus et labores, absque fructu a Sua Sanctitate suscepti, eum, ne amplius in isto pacis negotio se interponeret, removere deberent; attamen Sua Sanctitas, ne suo officio deficiat, et necessitatem multo majorem esse præsentibus diebus, quam in aliis præteritis annis, aspiciens, cum Turca et Germaniæ et Italiæ ex parte terræ proximior sit, cum jam totam Hungariam occupaverit, et ex alia parte potentissimam classem in visceribus nostris teneat, cum qua totum excurrens mare, terris maritimis Italiæ, Hispaniæ, Africæ et omnibus Christianis insulis ultimum affert exitium, et cum bellorum præteritorum inter istos duos principes experientia docuerit, quam difficulter unus alterum vincere possit, quandoquidem ex eorum bellis nihil aliud, quam aliquarum pauperum regionum devastationem, retulerunt, multas expensas et mortem strenuorum hominum, qui ad reprimendam Turcicam audaciam apti fuissent, ita ut si bellum producatur, pro certo habere possumus, quod cum nulla alia res effectum habeat, præter alterutram consumptionem, regionum vastationem, pecuniarum dispendium et militum mortem, Turcis devincendi totam Europam occasionem præbebunt, sicuti Constantinopolitano imperio accidit, quod in manibus Turcarum cecidit, ob discordias principum Orientalium, quemadmodum nunc eædem discordiæ vigent inter Occidentales. Sua Sanctitas igitur supradictas rationes considerans, optansque tandem Concilii coadunationem ad effectum perducere, in bonitate Dei, quæ nostra vincere solet demerita, confidens, et aliquando sola sua gratia, quod difficilius ad concedendum videtur, et quod multoties negavit, concedit, noluit prætermittere, denuo reposcere ab istis duobus magnis principibus, ad quos, si ætas gravis, et conditio, et temporis brevitas non obstitissent, propria persona accessisset, non solum ut ostenderet, quo animi ardore istam pacem cupiat, sed ut auctoritate illi

a Deo concessa, et vivis rationibus præsentium necessitatum et calamitatum Christianitatis, animos siliceos istorum principum emolliret; ideoque misit reverendissimum suum nepotem cardinalem Farnesium, ut sic, quoad fieri possit, suam ipsam personam repræsentet, cui commisit, ut omni conatu curet istam pacem obtinere, et præter supradictam necessitatem, Sua Beatitudo censuit, tempus præsens novam opportunitatem ad hoc tractandum præbere, cum Hyeme superveniente, isti duo principes arma deposuerint, et Dei gratia, cum honore utriusque partis hucusque bellatum sit, cum rex Galliæ terras parvi momenti amiserit, et imperator Geldriæ ducatum recuperaverit, et absque sanguinis effusione suam bellicam virtutem ostenderit, offensionique, quam anno præterito acceptam dicebat, satisfecerit, dum in Galliam propria persona arma intulit, ipsumque regem multoties et fortis animi principes, et Germanici imperii dignus ad campestre prælium invitavit.

« Sed quia in tractatu pacis, sicut tractationes ostenderunt, multæ difficultates propositæ fuerunt, Sua Sanctitas magnitudinem auctoritatis imperii principum considerans, et quantum eam isti duo principes magnifacere debeant, et cum certus sit, ipsos, et prudentia, et bonitate, qua sunt præditi, cernentes Christianitatis pericula, desiderantes remedia illis præbere, semper pacem suasuros, decrevit suo nomine mittere, ad orandum et hortandum, ut cum imperatore et rege Galliæ pax sequatur, omne studium ponant, utrisque demonstrantes, sicut eorum dignitatibus decet, cum tam imperii honoranda sint membra, de illo, cujus causa pax non sequetur, quærenda necessitatem, illisque omnes rationes, quas illorum prudentia suggeret, aptas ad pacem inter istos duos principes componendam, exponentes.

« Sed cum elapsis annis, dum de pace inter istos principes concilianda tractabatur, diversæ fuerunt propositæ conditiones, in quibus, sicut in rebus magni momenti accidit, varias et graves difficultates apparuerunt, et ideo modo, quando tali ex causa conditiones pacis ad conclusionem deduci non possent, Sua Sanctitas judicat, quod melius esset, vel fœdus, vel firmas inducias obtinere, et jura, de quibus disceptant, et quæ utraque pars in diversis provinciis et regnis sibi deberi contendit, ad futuri Generalis Concilii decisionem, vel si in hoc convenire non poterunt, ad idoneos arbitros remittantur. Ex istis induciis armorum, non solum saltem hoc bonum sequetur, scilicet, discrimen, damnum et probrum belli inter Christianos de medio tollere, sed etiam Concilium adeo desideratum, quæsitum et necessarium, tandem incipere, et vires ad Turcarum defensionem conjungere. Ideo Sua Sanctitas hortatur dictosque principes orat, ut secum laborem conjungant, et si aliud medium præ manibus habent melius ad consequendum supradictum effectum, placeat illi communicare, quia Sua Sanctitas, omni seposito respectu, omni sibi possibili conatu curabit, ut adeo concupita reconciliatio sequatur. Istis rationibus, aliisque similibus, quas nuntius cogitare possit, Germaniæ principibus persuadere conabitur, ut imperatori et regi Galliæ amicitiam, pacem et armorum inducias suadeant.

« Sed quia tota nuntii intentio est dirigenda ad promovendum, ut isti principes quantocyus pacis vel induciarum negotium promoveant; et quo magis eos Sua Sanctitas hortatur, eo magis in hoc incumbant, ut promptius hoc ad effectum perducant, et verbis Suæ Sanctitatis majorem fidem præstent, erit etiam nuntii officium, omnem falsam opinionem, quam forte conceperunt, quod Sua Sanctitas non serio, et ex toto animo hanc pacem promoveat, ex illorum mentibus, quoad poterit, auferre. Quod facile faciet, illis præcipue, et ordinate omnes tractationes, quas circa hanc pacem sua Sanctitas fecit, narrando, eamdemque justificationem de Concilio addendo; de quo juxta suæ Sanctitatis Bullam, summariam rationem reddere poterit, illis declarando, ultimam suspensionem Concilii Tridentini factam fuisse, causa satis clara impossibilitatis celebrationis, cum tota Christianitas ab intestinis externisque bellis, ut satis notum est, arderet et vere nomen Concilii contemni videretur, et sic remedium unicum et valde efficax malorum omnium vanum existimaretur, cum Sedis Apostolicæ legati per octo continuos menses, absque eo quod ulla Concilii forma appareret, expectarunt: tamen certos eos reddere poterit, Suam Sanctitatem non revocasse animum, nec locum Concilii, nisi quando ob publicum bonum aliter existimaretur, et firmata pace et armorum induciis, totus animus et diligentia in hac celebratione posita erit. Circa istum Concilii articulum, bonum consilium erit, nuntium curare, ut cardinali Moguntino, archiepiscopo Salisburgensi et Trevirensi placeat, istam suæ Sanctitatis mentem notam facere suis suffraganeis episcopis et imperii principibus: etiamque episcopo Augustano, ut hoc negotium assumat, præcipere, quia multum ista justificatio et exhibitio ante Dietæ imperialis coadunationem valebit, etiamque si cardinalis Moguntinus judicabit expedire, cum sit animorum volubilitas maxima, archiepiscopo Coloniensi, vel saltem ejus suffraganeis nuntiare, et quomodocumque sit, utile valde est, ut talis opinio juxta veritatem imprimatur in animis non solum episcoporum, sed etiam principum sæcularium, et Ecclesiasticorum, qui ad Dietam convenire debent, et etiam inter populos promulgare.

« Et quia aliquis sæcularis princeps de abusibus, quos esse in Dei Ecclesia, et præcipue in hac Romana aula dicent, nuntius semper quod verum est affirmabit, suæ Sanctitatis tempore non irrepsisse, nec ejus voluntatis esse eos confirmare, quinimo ut hi abusus tollantur valde desiderare, qua de causa Concilium semper maximopere optasse; sed animadvertat querelam facient nuntius, et abstineat se a contentionibus circa istos abusus, et circa fidei Catholicæ dogmata, quia in præsentiarum istud non est suum negotium: et tantum de his rebus loquetur, quantum ad modeste defendendam veritatem sufficit, simulque hoc modo animas illorum, cum quibus de his loqui oportuerit, ædificare curabit.

50. « Quando nuntio acciderit alicui mandata exponere, quoad poterit, ipse per se et non per interpositam personam faciet, et præcipue cum Guiltelmo et Ludovico ducibus Bavariæ, qui forte simul morabuntur, sic se geret.

« Et postea comiti Friderico Rheni Palatino, qui cum in dietis præsidere loco imperialis gubernatoris soleat, magni ejus persona est facienda, nomine Suæ Sanctitatis dicet, Suam Sanctitatem semper in memoria res Daniæ retinuisse, ob quas etiam inter dictos duos principes pacem desideravit, qua firmata, illud regnum pro sua persona esse recuperandum, firmiter credendum est. Postea ad electorem Palatinum, ut imperii præcipuam partem, accedet: illique significabit, Suam Sanctitatem auctoritati et prudentiæ suæ in negotio pacis et in rebus Germaniæ bene dirigendis valde confidere. Poterit etiam prædictis ducibus Bavariæ et archiepiscopo Moguntino animum suæ Sanctitatis confirmandi, et magis firmandi fœdus Catholicum clare exprimere, significabitque etiam, cardinalem Farnesium habere in mandatis, et auctoritatem omnia quæ oportebit concludendi, et hoc idem ducibus Bavariæ notum facere poterit. Non deerit nuntius, quando occasio aderit, omnibus episcopis, cum quibus in itinere conveniet, juxta supradictam informationem, suadere, et præcipue animum eis addere, et demonstrare, quod si in dieta de religione agetur, tota eorum dominatio et spiritualis et temporalis in discrimen ventura sit. Postquam cum comite Palatino egerit, ad cardinalem Moguntinum accedet, cui omnibus amoris declarationibus paternum Suæ Sanctitatis erga eum affectum ostendet, et quod pro religione usque ad hoc tempus operatus est, commendabit, etiamque ut imposterum perseveret hortetur, ei ostendendo, hoc sui esse muneris, et quia est cardinalis, et quia præcipuus imperii elector, et Magdeburgensis archiepiscopus, qui est primus Germaniæ, cum ex illa perillustri familia Magdeburgensi originem trahat, quæ semper Catholica et veræ religionis auxiliatrix fuit; postea rogabit, ut suum credentiale Breve marchioni electori Brandeburgensi nepoti suo mittere placeat, notumque illi facere totum, quod nomine Suæ Sanctitatis circa pacem, Concilium et Turcarum defensionem nuntiatum ei fuit, eumque adhortari, ut suos oratores pro pace mittat. Trevirensem postea urbem petet, eademque cum illo electore archiepiscopo communicabit, addetque ei, quod si pax cum rege Galliæ firmabitur, suæ regiones, quæ continua vexatione ob finitimas Cæsareæ majestatis laborarunt, pacem in Concilio assequentur. Et istis omnibus principibus, ad bellum dissuadendum et pacem promovendam, diuturnas populorum querelas, supra vires exactionibus præteritis oppressorum, et discrimina valde clara tumultuum et rebellionum populorum ostendat.

« Accedat postea Coloniam, vel Bonnam ubi Coloniæ archiepiscopus moratur, et cum ipso de pace generaliter aget, et de Concilio, cum omni certitudine ostendens, quam bonæ mentis sit sua Sanctitas erga ista duo puncta, etiamque pericula, in quibus versatur ob res Geldriæ demonstrabit, sicuti et multo magis propter discordias civitatis Coloniensis, religionis causa, super quas, quo sit animo, intelliget. Nuntius procuret illius cives certos reddere de optima Pontificis voluntate erga pacem et Concilium, laboresque quos ob istas res sustinet exponat, eosque hortetur constanter in vera religione permanere, quod officium agendum erit cum primariis senatoribus, quibus mos est, publicas personas ad eorum urbem accedentes invisere, et cum clero præcipue.

« Sed nuntius animadvertat, quando necesse fuerit, ut aliquem principem alloquatur, longiorem producere viam, et sic diu proferre adventum in Belgium, uti esset ad archiepiscopum Salisburgensem et marchionem Brandeburgensem accedere: litteris eo eventu suppleat, communicans omnia, ut supra dictum est, cum ducibus Bavariæ et archiepiscopo Moguntino, et Breve cum Epistolis mittat, excusando temporis brevitatem et necessitatem conveniendi cum imperatore, et opportunas causæ cognitiones, juxta Suæ Sanctitatis mandatum, afferri curet. Et cum dictus nuntius simul erit cum ducibus Bavariæ et episcopo Augustano, notitiam sumet, ubi isti principes morentur, et dum, quia valde distantes cum eis convenire non possit, opera episcopi Augustani, affectione cum Sua Sanctitate conjunctissimi, utatur. Nuntius etiam debet ex Augusta vel Spira omnia nuntiare, Epistolasque Laurentio Bordogna tabellariorum præfecto Tridentum transmittere, eique imponere, quod si non adsit occasio præsens Epistolas ad Urbem transmittendi, illas Bononiam statim mittat, et si aliquod grave negotium acciderit, quod modo non est nostrum providere, proprium tabella-

rium cursoribus equis transmittat, juxta quod ipse nuntius judicabit negotium exigere. Spiræ episcopum Hildesheimensem inveniet, cui commissa est Cameræ imperialis Judiciorum reformatio, cum eo, qui fidelis est, et cui bene sunt notæ res Germaniæ, consilia communicabit, eumque confirmabit, ut in sua perseveret solita constantia, dicetque illi, Suam Sanctitatem ejus Ecclesiæ res apud Cæsarem, ut agat cum duce de Brunsvich, commendasse, et præcipiet iterum (quamvis in mandatis hoc habeat) cardinali Farnesio, ut hoc idem cum imperatore agat, et quia, sicut ipse desideravit, pro ipso ad imperatorem Breve scriptum fuit, illud ei assignabit. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo Piscatoris, anno Domini MDXLIII, die ultima Novembris, Pontificatus sanctissimi domini nostri Pauli anno X ».

51. *Per litteras et nuntios paci principum Christianorum totus est Pontifex.* — De misso in Germaniam Sfondrato internuntio certiorem fecit Pontifex Ferdinandum regem Romanorum [1], significavitque periclitanti rei Christianæ unicam salutem in eo sitam, ut inter Carolum Cæsarem et Franciscum regem extinctis veteribus odiis pax firmissima sanciretur, ad quam conciliandam concitatissimis equis provolare internuntius jussus esset, qua sancita, et Turcica tyrannis ingravescens comprimi, et Concilium Œcumenicum ad Lutheranos ab impietate suscepta revocandos, morumque integritatem restituendam celebrari posset.

« Regi Romanorum.

« Charissime, etc. Ut a nostro officio, quoad nobis vita suppetet, nunquam desistamus, et miseram Christianitatem in extremum pæne adductam discrimen, modo quo possumus, nostræque interpositione auctoritatis juvemus, curam pacis inter serenissimum Cæsarem fratrem tuum et regem Christianissimum toties a nobis tentatæ in præsentia repetendam et resumendam duximus. Quandoquidem non alia via Turcis obsisti, et Universale Concilium per arma necessario interruptum resumi ac celebrari posse videmus, quod sane, nisi eisdem armis prohibeamur, omnino prosequi et celebrare intendimus, itaque ob hanc causam mittimus ad dictas Majestates dilectum filium Alexandrum cardinalem de Farnesio sanctæ Romanæ Ecclesiæ vicecancellarium, nepotem ac legatum nostrum. Cupientes vero in hoc sancto opere etiam a serenitate tua ac principibus Germaniæ coadjuvari, misimus in Germaniam dilectum filium Franciscum de Sfondrato electum Sarnensem nuntium ad hoc nostrum, ut per equos dispositos omni celeritate adhibita, cum omnis mora valde periculosa sit, insigniores principes nostro nomine adeat, et ad nos in hoc sancto opere coadjuvandum, suamque operam et auctoritatem apud ambas majestates interponendum hortetur, et requirat, deindeque pari celeritate usus, cum responsionibus ac litteris dictorum principum ad residentiam tui serenissimi fratris convolet, ut in tempore, quo dictus cardinalis legatus eo venerit, adesse possit, quæ omnia etsi plenius ex relatione nuntii apud te nostri, cui scribi fecimus, eras intellecturus, volumus tamen ipsi ad serenitatem tuam his nostris litteris perscribere, tuam serenitatem maxime hortantes et requirentes, ut pro tua sapientia perspiciens, quo in periculo tota Christianitas ex hujusmodi discordiis versetur, velis pro tua singulari pietate et regia sublimitate, utilitati communi consulere, animumque ejusdem serenissimi tui fratris ad pacis consilia reddere proniorem, quo et Universale Concilium celebrari, et pericula a Turcis impendentia, quæ omnibus quidem Christianis, sed tuæ præcipue majestati imminent, repelli possint, etc. Dat. Romæ XXII Novembris MDXLIII, anno X ».

Rogatus pariter est Joachimus Marchio Brandeburgensis, ut oratores pro urgenda pace transmitteret [1]:

« Dilecto filio nobili viro Joachimo Marchioni Brandeburgensi sacri Romani imperii principi electori.

« Dilecte fili, salutem. Quamvis nostra consilia, quæ ad suadendam inter Cæsaream et Christianissimi regis majestates concordiam semper sint directa, sicut omnibus apparere potuit, sæpius antea, ac nuper proxime, ex tanto inter easdem majestates armorum apparatu, ac pæne concursu interrupta fuerint, tamen, ut primum deductis in hyberna illorum exercitibus, armorum strepitus aliquantum quietos animadvertimus, ne unquam ab officio nostro desistamus, et miseram Christianitatem eo modo, quo possumus, nostræ interpositione auctoritatis apud ipsas majestates juvemus, nostrum officium suadendæ pacis resumendum, et hoc beneficio Hyemis utendum duximus, priusquam Vere proximo iterum illorum iræ atque arma in suam et totius Christianæ reipublicæ perniciem forsan erumpant, quod Deus Omnipotens dignetur avertere, etc. Dat. Romæ XXVIII Novembris MDXLIII, anno X ».

Extant eodem argumento litteræ [2] ad Ludovicum electorem comitem Palatinum Rheni, tum ad Fridericum comitem Palatinum, ad duces Bavariæ, ad Moguntinum cardinalem, ad Trevirensem, Coloniensem et Salisburgensem archiepiscopos, ut placato bello instaurataque concordia, Concilium Tridentinum celebrari posset.

52. De Alexandri cardinalis Farnesii legatione a Paulo III ad Cæsarem, et Franciscum

[1] Paul. III. lib. brev. an. IX. p. 453.

[1] Paul. III. lib. brev. an. IX. p. 444. — [2] Ib. p. 461.

Galliæ regem decreta, hæc memorat Angelus Massarellus [1] : « Non destitit (inquit) Pontifex, tum hortando, tum monendo, principum animos ad unionem revocare, quare reverendissimum dominum Alexandrum cardinalem Farnesium Apostolicæ Sedis legatum ad comitem, et Gallorum regem pro tractanda inter eos pace die XXI Novembris dicti anni in sacro Patrum senatu creavit ». Fit de ea mentio in Actis Consistorialibus, in quibus additur, accessisse ad Consistorium Cæsareum oratorem, et litterarum exemplum et instructionem regis Galliæ ad ducem Aurelianensem filium suum protulisse, in quibus landtgravii Hassiæ amicitia poscebatur, ostenderatque se paratum esse, Lutheranismum in ducatum Lucemburgensem inducere. Sic Acta : « Præterea lectum fuit ab oratore Cæsareo exemplar litterarum Francisci Galliarum regis, et ejusdem instructiones Caroli ducis Aurelianensis ad Hassiæ Lantgravium, quibus idem dux ejus societatem appetebat, seque paratum fore ostendebat Lutheranismum in ducatum Lucemburgensem introducere, requisitisque reverendissimorum cardinalium votis, rejectum est negotium in aliud consistorium, cum res tanti ponderis maturiore deliberatione indigeret ». In ista eadem congregatione cardinalis Parisius, sic jubente Pontifice, disseruit super Pragmatica libertati Ecclesiæ obnoxia a Çæsare in Hispania edita. De scripturis autem contra regem Galliæ, cum exemplaria et non originalia essent, decretum fuit, ut legatus et nuntius de istis querelis verba facerent, audirentque quomodo se a culpa liberarent, legatoque ad reginam Galliæ imperatoris sororem sequentes litteras ejusdem legati commendatitias traditæ fuerunt [2] :

« Reginæ Franciæ.

« Charissima in Christo filia nostra, salutem. Semper intelleximus quantum tua majestas discordiis viri et fratris tui dolens, studio pacis inter eos conciliandæ flagraverit, non modo amantissimæ uxoris atque sororis, verum etiam pientissimæ ac præstantissimæ reginæ officium peragens, et Deo acceptissimum præstans obsequium, quamobrem, cum sicut necessitas afflictæ Christianitatis postulat, in præsentia pacem inter illos toties a nobis tentatam denuo repetere, ac suadere, quantum in nobis fuit, annitamur, atque ob hanc causam dilectum filium Alexandrum cardinalem de Farnesio vicecancellarium nepotem ac legatum nostrum, ad eosdem mittamus, hortamur et rogamus serenitatem tuam in Christo Jesu, et omni quo possumus affectu ab ea petimus, ut operam, studium et auctoritatem tuam ad nos in hoc opere tam sancto ac laudabili apud eosdem virum et fratrem tuos, coadjuvandum enixe interponere velis, omnique cura contendere, ut hæc sanctissima pax conficiatur, quam si a Deo consequi medio tuæ serenitatis merebimur, nihil erit majestate tua, vel apud homines illustrius, vel apud Deum dignius, cui post terrenum regnum etiam cœleste concedat, etc. Datum Romæ XXVIII Novembris MDXLIII, anno X ».

53. *Solemnes supplicationes indictæ.* — Tot calamitatibus attritum fuerat Christianum imperium, ex civili Hispanorum Gallorumque bello, ut ducenta et amplius Christianorum millia iræ et ambitioni principum suorum immolata in variis præliis, ex quo Carolus V et Franciscus I mutua odia contraxerant, ceciderint, ac Turca ex iis dissidiis insolescens, plures provincias subegerit, atque hæretici efferatiores effecti, venena latius propagaverint, quare ad placandam divinam iram indictæ sunt a Pontifice solemnes supplicationes, noxarumque venia oraturis Deum pro instauranda principum conjunctione proposita, ut Diaria [1] horum temporum referunt :

Cæterum cum in tanta hæresum dissensione bellorumque tempestate, tantisque excitatis fluctibus, viribus suis non satis fideret Pontifex, cogitatus suos in Dominum conjecit, publicasque processiones et preces die XI Decembris præfati per universum Christianum orbem indixit, totque indulgentias pro hac principum unione et pace orantibus, concessit, quot vigesimo quinto quoque anno Jubilei tempore Apostolorum principis limina visitantibus tribui consuevere, necnon XVI ejusdem mensis Pontifex ipse, una cum reverendissimis dominis cardinalibus, qui tunc in Urbe viginti quatuor erant, et quinquaginta septem prælatis, totaque Romana curia, a palatio Apostolico ad Ecclesiam Divi-Petri per civitatem Leoninam profectus est ».

54. *Henricus Angliæ rex bellum movet contra regem Scotiæ.* — Appetierat bello Henricus Anglus Jacobum V Scotiæ regem, cum variis artibus ad impietatem pellicere atque ab obsequio Pontificis divellere frustra pertentasset, ob patrata enim scelera suspicacis ingenii princeps, subditisque, quos tyrannide attriverat, exosus, metuebat, ne conversis rebus, ex Scotia ad eum evertendum bellum moveretur (1). At Pontifex lacessitum ab hoste Scotiæ regem omni

[1] Ms. card. Spadæ to. CXXXIII. p. 422. — [2] Paul. III. lib. brev. an. IX. p. 150.

[1] Ex. Diar. Concil. Trident. Angel. Massarell. Ms. arch. Vatic. pag. 33.

(1) Infelix Scotorum cum Gallis prælium anno MDXLII Decembri mense commissum est; tantusque ejus amissi doloris Jacobum regem corripuit, ut non diu post, nempe tertiadecima Decembris interierit, quod ex Buchanano notat Calvisius. Litteræ igitur Pontificis hic in Annalibus recitatæ post Jacobi regis obitum scriptæ sunt, cum Romæ de morte ejus ac tristi pugnæ eventu nuntium nondum pervenisset, quod sane mirum est, cum a commissa pugna usque ad diem IX Januarii mensis plenus intercesserit. Porro Jacobus annis XXIX et mensibus tribus regnavit. Hæreditas devoluta est ad Mariam infantem ante octiduum natam, cujus tutela ex patris voluntate iis commissa, de quibus in Annalibus. MANSI.

præsidio adjuvare enisus est, sacerdotumque decumas illi addixit, ad quem has litteras [1] antequam acceptæ cladis et contracti lethalis morbi fama in Urbem afferretur, transmisit.

« Regi Scotorum.

« Nuper cum audissemus perditionis et Sathanæ filium Henricum, qui pro rege Angliæ se gerit, bellum tibi, quod antea Deo et virtutibus intulerat, intulisse, ægerrime scilicet ferentem, quod te, quem sæpissime tentavit, secum in perditionem trahere non potuerit. Nos hac honesta et justa occasione se nobis offerente, sponte ipsi nostra, ac te nihil nunc a nobis petente, sex decimas fructuum Ecclesiasticorum unius biennii in tuo regno imponendas, et in hujus belli subventionem ac tui regni defensionem convertendas duximus, illarum generalem collectorem dilectum filium nostrum cardinalem Scotiæ deputantes, sicut ex aliis nostris litteris Majestati tuæ plenius constabit, ex quo apparere potest, nobis, qui eadem nunc fecimus quæ superiori anno denegavimus, honestam tunc facultatem defuisse potius, quam voluntatem, atque utinam, fili charissime, facultates Sedis Apostolicæ non essent ita attritæ atque exhaustæ (sicut non ignoras) certe non destitissemus hinc quoque, missa pecunia, serenitati tuæ opitulari, sed tamen te in bona spe esse volumus, quod si necesse fuerit (quod Deus avertat) nos tibi etiam de amplioribus decimis tui regni, et de proprio nostro subsidio, quantum nobis licebit, non deerimus, cum pro te tanquam præstantissimo rege ac pientissimo filio nostro, et contra illum communem hostem omnia facere cupiamus et debeamus. Tu ergo memor tuæ causæ, imo Dei Omnipotentis, quam tueris, alacriter procedas, ac fortiter prælium Domini præliaturus, ipse enim Dominus, cujus interdum auxilio unus mille et duo fugant decem millia tibi deesse non poterit, sicut speramus, cum tu honorem ejus Ecclesiæ, reverentiam, fidei sinceritatem in tuo regno conservaveris et defendas, quas e contra ille tot sceleribus et crudelitatibus fœdavit, ac de suo penitus ejecit. Datum Romæ apud S. Petrum, etc. die IX Januarii MDXLIII, anno IX ».

De indictis decumis extant ad clerum Scotiæ litteræ, in quibus hæc ratio dati mandati exprimitur [2] : « Rex Henricus nihil aliud molitur, nisi ut regnum Scotiæ occupet, et Catholicam ac Orthodoxam Fidem in eo, sicut in Anglia fecit, destruat ». Quod vero ad prosperos successus ejus belli exspectatos a Pontifice, visum est aliter Deo, qui gravissimis calamitatibus pios interdum exercet, quod a Propheta prædictum est [3] : *Quoniam propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oves occisionis.* Fusus est enim ingenti clade Jacobi regis Scotiæ exercitus, ex qua tantum dolorem cepit, ut contracto morbo lethali, brevi extinctus sit, relicta filia Maria regni hærede, ac testamento Betonium cardinalem S. Andreæ, ac tres alios regno administrando præfecit. Verum... Araviæ comes regni procurationem invasit, ac cardinalem captum custodiæ tradidit, de quibus adversis Pontifex his litteris condoluit [1] : « Sumus maximo constituti in mœrore, quod illum præstantissimum et omni laude dignum regem (nempe Jacobum) alienissimo sui regni tempore, quod orbatum belloque implicitum reliquit amisimus, tum quod ea spes conservandi illius regni, quam in te in primis habuissemus, ea nos in præsentiarum destituit, te in potestatem perfidorum redacto, etc. Dat. Bononiæ XXV Martii MDXLIII, anno IX ».

Misit vero Pontifex in Scotiam Marcum Patriarcham Aquileiensem, ut pro tuendo regno, asserenda fide Catholica, ac ..... Betonio cardinale in libertatem vindicando operam conferret.

55. Cui instructio tradita fuit, continens ea, quæ cum rege Galliæ agere debebat, cujus consilio nuntio in omnibus uti præcipiebatur, et inter cætera talia habuit mandata, scilicet [2] : « Notam faciat facultatem exigendi a clero regni sex decumas, ut petitioni, de qua demortuus rex supplicaverat, satisfactum sit, adhortabiturque clerum, ut libenter eas persolvat, curabit cum consilio reginæ et regni gubernatoribus, ut unus vel plures homines probi et bonæ existimationis et famæ, uti thesaurarii earum decumarum eligantur, illisque pecunia exacta custodienda tradatur, posteaque arbitrio reginæ et regni gubernatorum, expendatur; urbanitates graves et affabiles, sed non nimis exquisitæ sint; facultates concessæ, ad honorem Dei, ædificationem populorum, et utilitatem regni solummodo serviant, quapropter super tuos ministros vigiles, ne avaritia excæcati aliquid extorqueant, et in hac re cardinalem Polum, et alios, qui annis præteritis, legationis et nuntiaturæ munus illis in regnis exercuerunt, tibi proponas ad imitandum». Et inter multa Brevia quæ illi Pontifex ad principes Galliæ et Scotiæ dedit, subjectum fuit ad regni gubernatores directum [3]:

« Venerabili fratri et dilectis filiis tribus deputatis ad regimen Scotorum.

« Venerabiles fratres et dilecti filii, salutem. Superioribus mensibus cum esset ad nos allatum de bello per Henricum pro Angliæ rege se gerentem, contra claræ memoriæ Jacobum regem vestrum moto, nos, qui ipsum Jacobum tanto amore prosequebamur, quanto ejus erga Deum pietas, sincerusque in religione animus postulabat, ut ipsum ac regnum ejus aliqua ope juvaremus, ultro ipsi sex decimas super fructibus Ecclesiasticis istius regni ad defensionem

[1] Paul. III. lib. brev. an. IX p. 57. — [2] Ib. p. 7. — [3] Ps. 43.

[1] Paul. III. lib. brev. an. IX. p. 81. — [2] Ms. card. Spadæ to. XV. p. 705. — [3] Paul. III. lib. brev. an. IX. p. 222.

ejusdem regis ac regni, imposuimus, litterasque nostras complures tum super ipsa impositione, tum ad ipsum regem, atque etiam ad dilectum filium nostrum cardinalem S. Andreæ, quem collectorem ipsarum decimarum deputabamus, directas, istuc misimus, additis etiam alteris litteris, per quas de adversariis vestris repulsis eisdem regi ac cardinali gratulabamur, sed heu! miserabilem humanarum rerum instabilitatem, paucis post diebus, nostrum illud gaudium in amarissimum luctum versum est, illius præstantissimi ac pientissimi regis obitu primum, deinde etiam captura dicti cardinalis auditis, quæ nobis animum gravi doloris aculeo merito vulnerarunt, non solum immaturam talis regis mortem, indignumque ipsius cardinalis casum miserantibus, verum etiam anxiis et sollicitis de salute istius regni, quod quidem ob ipsius fidem erga regem et religionem erga Deum, omni laude dignum, specialique nostra dilectione et cura prosequendum existimamus. Novissime per nos audito, quod ipsius regni status vos ad ejusdem regni regimen interea deputarunt, dolorem nostrum non parum mitigavimus, sperantes, quod idem Deus, cujus nutu ad hanc vestram deputationem illi impulsi fuerunt, vestro felici regimini, et ipsius regni securitati clementer aspirabit : unde nos pia ac paterna cura de isto regno incensi, ne vobis et eidem regno in eo auxilio decimarum, quod vivente rege decreveramus, nunc cum illud magis necessarium vobis est, desimus, cum ea spe quam in dicto cardinale habere potuissemus, simus frustrati, mittimus istuc dedita opera venerabilem fratrem Marcum patriarcham Aquileiensem latorem præsentium, virum prudentia, nobilitate ac dignitate insignem, et cujus opera in aliis gravissimis rebus usi sumus, collectorem decimarum prædictarum in locum ejusdem cardinalis, cum opportuna facultate deputantes, ei mandavimus, ut dictas decimas diligenter exigi, exactasque penes idoneum depositarium a vobis eligendum deponi, fideliterque in defensionem et securitatem istius regni juxta providam ordinationem vestram expendi, ac dicti cardinalis liberationem, si nondum liberatus sit, omnibus modis apud vos curet, generaliterque quacumque in re nostram auctoritatem, et suam operam esse putaverit utilem ad ejusdem regni tutelam pie ac sedulo vobis nostro nomine impartiatur, etc. Datum Bononiæ xxv Martii MDXLIII, anno IX ».

Restitutus est libertati Gallicis auxiliis a Francisco rege submissis cardinalis Betonius, atque Henrici Angliæ regis grassationes compressæ sunt : exarsisse vero postea maxima de religione dissidia, pietatisque Catholicæ in eo regno nitorem defloruisse visuri sumus.

56. *In Poloniam se hæretici intrudere tentant.* — In Polonia res Catholica novatorum artibus insidiisque adducta est in discrimen, significavit enim internuntius Pontificius [1], moliri nonnullos hæresi pandere aditum, novisque rebus studere, ac si seniorem regem e vivis tolli contingeret, periclitaturam Poloniam, ne ob arces minus munitas, dissensiones civiles, Turcica irruptione vastaretur : ad novatorum vero nefaria molimina evertenda, Pontifex Sigismundum seniorem hortatus est, ut partam Catholici principis in Polonia ab hæresi vindicanda gloriam tueri pergeret, Apostolicæque Sedis auctoritatem integram illibatamque contra nonnullos proceres novarum rerum cupidos, assereret, obstaret impiis initiis, atque ex Germaniæ incendio infelici edoctus, primas dissensionum in Polonia oriundarum faces extingueret [2] :

« Regi Poloniæ.

« Charissime, etsi laudatione potius quam hortatione cum tua majestate uti debeamus, propterea quod cum superiore anno ad te scripsissemus ne jus et auctoritatem hujus sanctæ Sedis, sicut a nonnullis ex proceribus et sæcularibus tui regni attentabatur, imminui patereris, fructum optatum tuaque majestate dignum retulimus; tamen cum illos eosdem in proximo Petricoviæ conventu idem conaturos esse nobis significatum fuerit, existimavimus id, quod illi clam a tua majestate (sicut credimus) moliuntur, ad majestatis tuæ notitiam per nos esse deducendum; non enim, fili charissime, Sathanas dormit, sed fremens ac rugiens invidia et dolore ardet, quod quanquam finitimis fere omnibus perniciosa hæresi contaminatis, tuum tamen regnum, cura ac pietate majestatis tuæ videt esse incolume, propterea que his paulatim initiis pertentat, ut idem tuum regnum in eamdem vicinorum trahat ruinam, quod Deus Omnipotens avertat, et majestate tua tuoque nato pientissimo rege viventibus, timere non posse confidimus : sed tamen cum omnis mutatio ac novitas, præsertim in his quæ ad Religionis obedientiam pertinent, periculosa sit sicut ex propinquo Germaniæ incendio majestas tua perspicere potest, nos propterea, quamvis illam abundare sciamus sapientia, et flagrare pietate, nec egere cujusquam monitis in his quæ recte agenda sunt, eamdem majestatem tuam paterna benevolentia et charitate per Dominum Jesum requirimus, hortamur et rogamus, ut repressis suorum hujusmodi conatibus eamdem in suo regno Apostolicæ Sedis reverentiam, juriumque ejus conservationem fovere velit, quam a suis accepit et ipsa hactenus pie custodivit; si hoc fecerit, longævam ætatem, præstantissimumque filium regni hæredem, foris victorias, domi tranquillitatem, ubique felicitatem a Deo consecutura est in terris, nec dubitamus quin post vitam tam pie actam majora consequatur in

[1] Paul. III. lib. brev. an. IX. p. 374. — [2] Ib. p. 385.

cœlis. Datum Velitris die xv Septembris MDXLIII, anno IX ».

57. *Petri Vermilii defectio a fide.* — Hoc anno Petrus Vermilius Canonicus Regularis, Theologicis artibus et litteris Latinis, Græcis et Hebraicis excultissimus, et sacræ eloquentiæ laude florentissimus, ex impiorum librorum lectione hæresim adeo avide suxit, ut ad hæreticos transfugiens, cathedram pestilentiæ conscenderit, atque inter impios claritatem flagitio collegerit, apud quos Martyris nomen falsum sibi ascivit : digessit vero scholastico more hæreticas argutias orthodoxamque religionem acerrimi ingenii contentione oppugnavit, adeo ut etiam Calvinum improbitate æquaverit vel vicerit. Vocatus is fuerat in judicium ob errores Neapoli sparsos, sed nimia in eum adhibita clementia abusus, et Lucam relegatus, eam urbem maxime infecerat, ad quam cum Pontifex se conferret, metu percitus Genevam provolavit : nec defuere in religiosis Ordinibus plures hypocritæ, qui a vera pietate aversi hæresim simplicibus afflare niterentur, ad quæ mala avertenda Pontifex ordinum comitia celebrari jussit, atque in iis suspectos de hæresi a publicis muneribus dimoveri, tum a concionum habendarum exhomologeseonque audiendarum officio inhiberi, qua de re Congregationis Lateranensis Canonicis Regularibus, qui Placentiæ, et Prædicatoribus qui Parmæ, et Minoribus Conventualibus qui Anconæ, et Augustinianis qui Romæ congregandi erant, subjectas litteras dedit [1] :

58. « Dilectis filiis Hieronymo Scripando priori generali, ac definitoribus, et vocalibus, cæterisque Ordinis Eremitarum S. Augustini in capitulo generali dicti Ordinis Romæ proxime congregandis.

« Dilecti filii, salutem. Cum instigante Sathana, Lutherana hæresis (quod dolenter referimus) quotidie pullulet, atque ejus mali causa a verbum Dei prædicantibus, qui venena hujusmodi in miseros auditores spargunt, plerumque procedat, ideo, filii dilectissimi, convenientibus vobis in unum, ut capitulum generale vestri Ordinis de more celebretis, inter cætera ad officium vestrum, ad Dei honorem, ad animarum salutem pertinentia, hoc in primis curandum et omni opera satagendum vobis est, ut singulos vestri Ordinis, quos verbo Dei prædicando, et confessionibus etiam audiendis præficere consuevistis, diligenter excutiatis, illorumque famam, sensus et voluntates sedulo perscrutemini, et quos hac hæresi infectos, aut de ea quomodolibet suspectos cognoveritis, ab officio prædicationis et confessionum audiendarum penitus amoveatis, imo etiam canonica pœna tanquam morbidas oves afficiatis ne sanas inficiant, et in eorum locum illos substituatis, qui hac suspicione omnino careant ; his vero, quos substitueritis, vel alias deputaveritis, certam formam ac normam præscribatis, quam egredi in prædicando non possint. Denique taliter in hoc provideatis, curam adhibeatis ita sollicitam ac diligentem, ut deputatorum a vobis peccatum culpa vestra non sit, utque nobis, qui cum nostris prædecessoribus hæc officia prædicandi et confessiones audiendi in vestro Ordine, aliis tunc bene utentibus, hactenus manere permisimus, nunc vobis et aliis abutentibus, necessarium non sit, ut ipsa officia ad alios melius usuros transferamus ; sed hæc vestræ charitatis admonendæ gratia a nobis dictum sit, non quod de sinceritate universali vestri Ordinis dubitemus, sed tamen, si hæc cura atque solertia, in initio hujus mali fuisset adhibita, nunc certe tam periculose non laboraremus. Vester igitur Ordo semper fidei Catholicæ Sanctæque Ecclesiæ defensor ab his zizaniis et sentibus repurgandus vobis est, ut solito splendore niteat, utque non solum isto capituli habendi tempore, verum etiam postea, assidua et jugi cura invigiletis, ut deputati a vobis ad utrumque officium illud catholice ac pie, juxta sensum Universalis Ecclesiæ exerceant, et novas atque hæreticas opiniones nec recipiant ipsi, nec aliis sua venena propinent ; quod si qui in hunc errorem labantur, statim a vobis arripiantur ac debite puniantur, ut ipsorum pœna aliis transeat in exemplum, atque ut hæc efficaciter, sicut vestri est officii, faciatis, vos hortamur, monemus et in virtute Sanctæ obedientiæ per Apostolica vobis scripta præcipimus, acrius provisuri, nisi feceritis. Datum Bononiæ XXX Martii MDXLIII, anno IX ».

59. *Georgius David hæresiarcha.* — Hoc anno Georgius David Major in Frisia hæresiarcharum numerum auxit, fascinatus enim a Dæmone etiam magicis artibus imperitam plebem adeo fascinavit, ut tamquam novus Christus ab ea coleretur, ac mulierculæ se beatas prædicarent, si ab eo contaminarentur, de quo hæc Surius [1] : « Ille insanus non dubitavit se Dei nepotem appellare, cum feris et avibus, quocumque esset collibito idiomate colloquia miscuit, et ab illis alimenta accepit, haud dubio præstigiis et Dæmonum opera usus. Aiebat Cœlum esse vacuum, se divinitus missum, ut regni hæredes accerseret, multaque id genus alia ridicula et absurda, quibus tamen non defuerunt, qui fidem commodarent, ut est hoc sæculum pudenda levitate et plusquam anili stoliditate avidum, in res novas quantumcumque alioqui absurdas et impias ». Sed ab impio ad piissimum sermonem traducamus.

60. *S. Francisci Xaverii miri labores in India.* — Hoc anno S. Xaverius [2], Goa profectus,

[1] Paul. III. lib. brev. an. IX. p. 196.

[1] Sur. in Com. — [2] Hor. Turs. S. Franc. Xav. Vit. l. II. c. 5.

ad Paravas Malabares Promontorii Comorinensis accolas, gemmarum piscatores, ut eorum animas pretiosiores gemmis piscaretur Christique coronæ adderet, barbarum populum fide Christiana excoluit. Tota regio triginta constabat insignioribus oppidis, ac viginti ex iis millia sacro quidem baptismo fuerant initiata, sed divina prorsus ignara lege, destitutaque a sacerdotibus ob sterilitatem loci; magna vero adultorum infantiumque multitudo adhuc Baptismo abluenda supererat, necnon decem oppida adhuc in idolorum cultu perstabant: maximos vero labores interprete usus in iis Christo aggregandis erudiendisque sanctissimus legatus pertulit: accedentes ad fidem quotidie salutari unda abluebat, idolorum sacrificia impediebat, sponsos sponsasque rite in matrimonia collocabat, dissidentes revocabat ad pacem, Christianæ disciplinæ capita in Malabaricam linguam conversa cum mandasset memoriæ, mox tintinnabulo puerorum greges ac virorum cogens obibat, coactis in unum locum eadem inculcabat, puerorum etiam opera usus, ut suos quisque parentes, cognatos, domesticos vicinosque omnes paulatim docerent ea quæ in schola didicissent. Si alicubi idola coli accepisset, contracta puerorum manu, eo contendebat, eaque confringi, conspui conculcarique pedibus curabat, dæmonisque cultum vertebat in ludibrium: tantus vero numerus sacra Christiana capessentium fuit, ut inter baptizandum, manibus brachiisque defatigatis, sæpe langueret, vicos enim totos, non semel, singulis diebus expiavit, confirmavit vero Deus insignibus miraculis prædicatam ab eo fidem. In Tutuchurino pago honesta mulier tertium jam diem difficultate partus periclitata, cum inanes deos frustra implorasset, a Francisco Xaverio, qui cum interprete occurrerat, utque (desperata corporis salute) animæ consuleret, baptizata, mox innoxia fœtum effudit, atque e moribunda vegeta evasit, quo miraculo primum domestici, dein oppidani Christo nomina dedere, multi (ab eo recitato Evangelio) ægroti sanati, multi energumeni liberati. Tres etiam in eodem Comorinensi tractu mortui ad vitam revocati, ut narrat Tursellinus ex fide dignissimis monumentis: « Punicale oppidum est in ora Commorinensi, haud sane ignobile. Hic adolescens quidam minime obscuro loco natus, mortem obierat, qui confestim ad Franciscum delatus a suis cum ingenti comploratione, ad ejus pedes ponitur, itaque cum Pater manu prehensum Christi nomine surgere jubet, ille continuo surgit, haud dubie redivivus. Id Xaverius humilitati suæ indulgens, quantum potuit, dissimulando suppressit, sed frustra, neque enim testes præconesque magnæ rei defuere, et huic miraculo consimile deinde affirmavit fidem. Ibidem Christiana mulier Franciscum adiit, et flens ac suam orbitatem deplorans, suppliciter obsecrabat, ut ad parvum filium, suum nuper in puteo extinctum accedere, ne gravaretur, tum ille negans puerum esse mortuum, bono esse animo mulierem jubet: eique protinus morem gerit. Ad ejus tecta ubi ventum est, procumbit in genua, Deum aliquandiu precatus, exanime pueri corpus signat Cruce, extemplo exilit puer e feretro non vivus modo, sed etiam valens, enimvero circumstantes Christiani circumstrepere et miraculum clamitare. At Xaverius enixe eos obtestatus, ut rem omni ope tacerent, repente inde proripuit se. Cæterum illi, ut rem tam admirabilem silentio supprimerent, nequaquam sibi temperare potuerunt. Et Xaverii dissimulatio illustriorem insuper ejus sanctimoniam fecit. Porro Joannes Triaga Lusitanus (ut de aliis taceam) vir juxta pius et gravis, idemque Francisci familiaris, post ejus discessum a Goani episcopi vicario rite interrogatus, pro testimonio dixit: Punicali interfuisse se, cum Franciscus puerum quemdam, itemque puellam revocaret ad vitam. Accepisse etiam se a multis, alium præterea ab eodem in vico, cui Bembari est nomen, a mortuis excitatum. De quo interrogatum ab se Xaverium ita rem humilitatis studio suppressisse, ut tamen suppressa veritas emineret, et hæc satis testata, atque ab Indiæ prorege Lusitani regis jussu conquisita obsignataque penes nos habemus ». Cum deessent sacerdotes in ampla religione ad continendas in disciplina Christiana Ecclesias, quas constitueral, in omnibus locis singulos vel binos viros virtute præstantiores præfecit, qui vicem Curionum supplerent, Baptismi rationem iis tradidit, ut si necessitas urgeret, infantibus baptismalia sacra conferrent, Ædem sacram curarent, bis in die Catechismum tum Latino, tum patrio sermone, mane viris, post meridiem mulieribus repeterent, nuptias contrahendas de more promulgarent, connubiorumque impedimenta inquirerent, natorum eo anno puerorum numerum, vel habentium pellices vel simultates exercentium Xaverio referrent, ut his malis mederetur: ad eos vero stipendiolo sustentandos perfecit cum regina Catharina, ut vectigal, quod a Paravis in illius soccos et crepidas pendebatur, in pium hoc opus converteretur, persuasitque non alios soccos, quibus ipsa cælum scanderet, futuros aptiores, quam neophytorum preces. Sæpius Brachmanas in eorum superstitione confudit, paucos tamen horum ad fidem convertit [1]. Tanta autem in his locis Xaverii animum gaudia divina perfundebant, ut ingentis sui laboris, sollicitæque in proximos charitatis fructum quemdam vel in hac vita præripere, et in cælo conditam prægustare mercedem sibi quodammodo

[1] Orlandin. l. IV. hoc anno.

videretur : et ille quidem, cum Romam ad suos scriberet, disertis verbis affirmavit tantam esse vim gaudiorum, quæ Deus in ea excolenda barbarie sedulo laborantibus elargiebatur, ut si quid esset solidi in hac vita gaudii, id unum ibi esse videretur. Idemque sæpius auditus est inter eos labores, cum cœlestis se jucunditas superfunderet, exclamare : « Quæso te, Domine, noli me tantis in hac vita obruere gaudiis, aut si pro tua infinita liberalitate, his me circumfluere omnino placet; transfer me hinc ocius in istas sedes, regionemque beatorum ».

PAULI III ANNUS 11. — CHRISTI 1544.

1. *Cæsar pacis verba respuit et ad comitia Spiræ cogenda se convertit.* — Horrendi bellorum fragores detonuere in Christiano imperio, anno post Christum natum millesimo quingentesimo quadragesimo quarto. Sed demum divino imperio, fulgurantis cœli terrores in suavissimum concordiæ rorem abiere, ut redintegrandi Concilii expectatio reviviscere, et melior rerum spes reflorescere cœperit, in quo prophetæ oraculum illud suspexerunt pii : *Et statuit procellam ejus in auram, et siluerunt fluctus ejus, et lætati sunt, quia siluerunt.* Ut vero res gesta sit, ordinem temporis secuti eam percurremus.

Conciliandæ paci inter Cæsarem et Franciscum Galliæ regem ardentissimo studio navata est opera, decretusque a Pontifice legatus cardinalis Farnesius (ut vidimus) in Belgium se contulit ad Cæsarem; sed jam ille Belgio egressus, in Germaniam ad Spirensia comitia properabat, eumque in itinere consecutus, plurima cum eo de redintegranda cum Galliarum rege concordia, pro publica Christiani imperii salute asserenda, pro Lutherana hæresi comprimenda, pro cogenda Œcumenica Synodo, pro coercenda frangendaque Turcica tyrannide verba fecit, quibus Cæsar ira vehementiore in Gallum, qui Solymannum adversus Christianos cum æterno sui nominis dedecore concitarat, elatior, aures clausit, omnemque pacis actionem disjecit : cumque Vormatiam pervenisset, legatum re infecta a se dimisit, de quo Pontifex expediti cursoris opera factus certior decrevit VIII Januarii ineuntis hujus anni in ea causa gravissima, in qua Christianæ rei salus vertebatur, posthac non ut patrem et pastorem se gerere, sed judicis munus exercere, ut docent Acta Consistorialia : quibus addit Angelus Massarellus in Diario Concilii Tridentini Farnesium cardinalem legatum reversum in Urbem, eamque prima die Martii ingressum.

2. Omni itaque pacis tractatu dissoluto imperator ad comitia imperii Spiræ agenda, quæ jam ad kal. Novembris anni præteriti indixerat, se convertit. Celeberrimi fuere ii conventus Spirenses, quibus non modo Carolus V imperator, sed etiam Ferdinandus Romanorum rex, et electores omnes interfuere, et Germaniæ principes fere universi, et in hac dieta Fridericus elector Saxoniæ Ferdinandum Cæsaris fratrem, ut regem Romanorum agnovit. De hoc conventu ita Surius [1] : « Cæsar hujus anni initio e Belgio Spiram proficiscitur ad imperii ab ipso indictum conventum, qui quidem cum primis celebris fuit, præsentibus illic electoribus omnibus, quod raro fieri solet, et ipso quoque Ferdinando rege, et principibus plerisque omnibus. In hoc conventu Cæsar contra Gallicum regem ab omnibus imperii ordinibus grandem pecuniæ summam in sex menses impetrat : cum Daniæ rege, qui cum Gallo fœdus percusserat contra ipsum omnino transigit. Saxoniæ quoque elector Ferdinando regi observantiam promittit ».

His addit Belcarius [2] : « Etiam Spiram misit Franciscus rex Galliæ, ut tesseram liberi aditus legatis suis impetraret; Cæsarem enim de se apud imperii ordines questurum prævidebat; legati autem (hi erant : Joannes Bellaius cardinalis, Franciscus Olivarius, qui postea cancellarius fuit, Africanus Melleius prætor Divio-

[1] Hoc anno in Comm. — [2] Lib. XXIII, LIV.

nensis) jam nuntium appulerant. Heraldus solemni veste indutus, regis litteras ad Cæsarem atque imperii ordines scriptas Granvellano offert. At jussus redire domum, ne quis cum illo quicquam communicaret, adhibita custodia, quatriduo post graviter increpitus dimittitur, in magnum capitis periculum incurrisse, cum rege enim Germaniæ hoste, jus gentium in Germania haud esse communicandum, Cæsarem litteras ejus nec velle, nec recipere debere, ne propter vana ejus promissa nonnulli circumscribantur. Itaque cum cæteris remissus est, re cum principibus imperii non communicata, quod a Germanorum conventuum more alienum fuit. Redeunti comites dati, qui nuntium usque deducerent, quo responso accepto, regis legati in Galliam revertuntur. Interim dum nuntii heraldi reditum præstolarentur, Christierna Christierni Daniæ regis filia, Cæsaris e sorore neptis, Antonii autem Lotharingiæ reguli nurus, Spiram, socero instigante, pacem procuratura concessit; ut quam Antonius non potuerat, ac ne quidem Paulus ipse summus Pontifex, precibus et lachrymis obtineret : quanquam enim Antonius neutram in partem inclinaret, idque ut sibi liceret longe ante impetrarat, tamen sine gravi provinciarum suarum jactura bellum istud geri non posse sapienter providebat. Cæsar consiliorum suorum pertinax executor in instituto suo perstitit. Quinto idus Februarii nonnulli imperii principes, Cæsare admonente, litteras ad Paulum Pontificem scripserunt, ut Allobrogis opem ferret, neque munitissimam Niciæ arcem in Turcarum potestatem venire permitteret, quin potius classem Turcicam e nostro mari expelleret, quarto kalend. Martii respondit Paulus », cujus litteras hic subjicimus [1] :

3. *Paulus ad conventus Spirenses rescribit se defensurum Niciæ arcem, et aliunde Christianitatem totam illis commendat.* — « Dilectis filiis nobilibus viris sacri Romani imperii principum electorum consiliis, aliisque principibus, statibus et ordinibus, absentiumque oratoribus et commissariis in comitiis imperialibus Spirensibus congregatis.

« Dilecti filii nobiles viri, salutem. Legimus libenter litteras vestras defensionem arcis Niciæ nobis commendantes, quod enim ex nobis ipsis et egimus superiore anno efficaciter, et agere in præsenti, quantum nobis licuerit, intendimus; gaudemus etiam in eo nos nobilitatibus vestris tanquam amantissimis filiis, et ea dignitate principibus gratificari, quibus sane pro nostra in eas dilectione semper gratificatum cupimus, sperantes etiam illas pro sua ingenti pietate insignique auctoritate, qua apud omnes merito pollent, sicut hujus Niciensis, ita cæterarum Reipublicæ Christianæ partium generalem curam suscepturas esse, perinde ac vestra dignitate et Romani imperii fulgore dignum est, ac nos quidem jam inde ab initio Pontificatus nostri, quales nos pro communi salute contra hunc communem hostem gesserimus, omnibus notum est, in omnium enim oculis gestum est, utque omittamus sigillatim recensere tot auxilia, milites, duces, classes contra eumdem hostem in Austriam, Hungariam, Africam, tam frequenter a nobis missa, brevi comprehendemus, nullum nostri Pontificatus tempus, quod decennale jam est, a nostra hujus hostis submovendi et Christianorum cervicibus repellendi continua cura vacavisse, tantumque auri a nobis in hoc ipso negotio fuisse profusum, in diesque profundi, quantum exhaustæ nostri ærarii vires (antea quoque per se attenuatæ) optime sentiunt, eaque fecimus et facimus in maximis Apostolicæ Sedis jacturis, obedientiaque, et auctoritate ejus tot in locis, vel prostrata penitus, vel insigniter diminuta; quid vero interea laboris, et sollicitudinis pro communi Christianorum salute nos suscepimus, quam crebro nos itineri dedimus, legatos et nuntios nostros, quos sæpe ob eamdem causam misimus, longum est censere, quam inquietos nos in hac nostra ætate cum nostra curia habuerimus, ut aliis quietem et securitatem pareremus. Jam Œcumenicum Universale Concilium exoptatum a vobis et omnibus salutare et necessarium Tridenti pro foribus Germaniæ indiximus, ut et vestra inclyta natio tranquillaretur, et mores depravati reformarentur, et multa præterea necessaria, principumque in primis Christianorum concordia, Turcarumque repulsio in isto Concilio decernerentur, sed omnibus his tentatis apparuit id quod est, curationem hujus morbi, quo Christianitas tota conficitur, ab una eademque causa pendere, quæ quoniam abscindi nostris tot curis non potuit, ipsa Christiana respublica in dies contabescens, ad manifestum fertur interitum. Quamobrem quod nos humiliter ac pie ad arcem Niciæ defendendam nostrum affectum in Domino collaudatis, ita vobis respondemus, nos, quantum licuerit, nostrarumque virium tenuitas sufferet, non solum ipsam arcem Niciæ, verum nec cæteras reipublicæ Christianæ partes negligemus, etiam reliqua Christiana regna Catholicasque provincias, ne cum perversis pervertantur, contra Turcas et contra cujusvis generis impios et infideles proposuisse defendere, et ad extremum usque spiritum nostro officio non deesse, non enim tantum ejus arcis, vel hujus aut illius loci, verum totius corporis incolumitas a nobis procuranda est, totum enim Christianitatis corpus laborat valdeque ægrum est, illi toti subveniendum est, sic et partibus ejus subvenietur. Nos igitur, sicut a vobis particularem ejus arcis curam rogati sumus, ita vos pro vestra apud

[1] Paul. III. lib. brev. an. X. p. 57.

omnes maxima auctoritate ac pietate ad universalem curam et medelam afflictæ Christianitatis vocamus, quæ quanto in periculo constituta sit, videtis. Una autem communis salutis, quod et ipsi perspicitis, ratio est, si Christianorum principum discordiæ, a quibus horum malorum omnium causa et origo processit, tollantur, tum deinde omnia mala tollentur; tenetis enim memoria, ante has discordias nec in Germania hæreses, nec in Hungaria, Austria et Italia fuisse Turcas, post ipsas vero discordias, et ab ipsis omne malum prodiisse, hæreses, rebelliones, Turcas, intestina arma, et per hæc Universalis Concilii impedimentum. Ergo in priorem pacis statum redeundum est, ut his incommodis, quæ ex contrario invecta sunt, careamus, ac si, ut boni medici facere solent, causam morbi absciderimus, omne exitii periculum evademus, pax siquidem bellum, et Turcas, Universale autem Concilium, quod sublatis armis libere et tuto, et prorsus plene celebrari poterit, hæreses, ac pravos mores, cæteraque fœda fugabunt, paulatimque in suum nitorem afflicta Christianitas revertetur. Hanc igitur pacem, in Christo filii dilectissimi, pro communi totius Christianitatis salute omnibus modis curare et perficere nobiscum debetis, aliter, nec defensio arcis Niciæ, nec ulla localia, aut particularia remedia (quanquam nec illa negligemus) ut diximus, huic universali Christianitatis ægritudini opitulabuntur, quin (quod Deus Omnipotens dignetur avertere) omnes una ruina involvemur. Datum Romæ XXVI Februarii MDXLIV, anno X ».

4. *Carolus prudentia motus humana edicit decretum cujus venenum annotationes subnixæ demonstrant.* — In hoc ordinum imperii conventu Spirensi Cæsar XXIV Februarii orationem habuit, in qua magnifice exposuit. quantos bellicos labores pro Christiani imperii salute ad propulsandos Turcarum impetus sustinuisset: sed in tanto opere Franciscum Galliæ regem juncto cum Turcarum tyranno Solymanno fœdere sibi adversatum, in quem aculeatis sententiis omnium odia veluti in communem hostem, nominisque Christiani proditorem phalerata eloquentia accendere enisus est, ut a principibus provinciisque Germaniæ militaria auxilia adversus illum eliceret, eoque fracto ac contuso liberius arma Cæsarea adversus Turcas, qui Germaniæ jugum tyrannicum imponere exambiebant, exercere posset, potitum autem votis Sleidanus refert his verbis [1]: « Pecunia Cæsari decernitur semestris adversus Galliæ regem, in equitum millia quatuor, peditum viginti quatuor, ejus vero pecuniæ partem aliquam Cæsar communicabit Ferdinando fratri, qui loca finitima Turcis muniat; in futurum bellum Turcicum colligi placet pecuniam viritim per omnem Germaniam pro cujusque facultatibus atque censu, nec immunitas ulli datur: ne quis exteris militet, Galliæ regi præsertim, gravissimis pœnis edicitur, et magistratui permittitur, ut in eos vindicet qui deprehensi fuerint ». De hac principum et Germaniæ populorum societate contra regem Galliæ, et de auxiliis contra ipsum ab omnibus præstitis, etiam Surius et Adrianus loquuntur.

In eodem vero conventu imperator, cum ingenti bellorum mole premeretur, magnoque indigeret ærario, ac major principum ac civitatum pars Lutherana impietate infecta esset, eorum amicitiam divino honori quodammodo prætulisse visus est: ad corradenda enim ab iis subsidia pecuniaria [1], edictum Lutheranæ factioni augendæ faustum exoptatumque ab impiis, Catholicæ vero parti infaustum promulgavit: ac licet Catholici illi minime assenserint, necessitate tamen adacti illi paruere, ut memoratus Sleidanus hæreticus narrat his verbis: « Decretum hoc minime laudabant Pontificii, totisque viribus impugnabant, sed cum Coloniensis et Monasteriensis episcopus staret a Protestantibus, Clivensis etiam et Badensis arbitrio Cæsaris omnia permitterent, qui viam hanc veluti mediam et utrisque tolerabilem, post multam disceptationem ostenderent illis, bona sua parte diminuti, non se quidem assentiri, sed ne Cæsari modum in ea præscribere, nec ipsius derogare potestati, sed tolerare velle dicunt ».

De hoc pariter decreto ita loquitur Coclæus: « Hoc anno celebris fuit conventus imperialis, a Cæsare præsente Spiræ habitus, in quo septem principes electores (quod raro fit) præsentes fuerunt, tractatum ibi rursus fuit de ratione belli defensivi contra Turcas, et de sumptibus atque contributionibus ad bellum illud necessariis, fuit et de causa religionis ibi serio actum, et Lutheranis ad importunam eorum instantiam nonnihil concessum, quod Summo Pontifici per omnia placere non potuit ».

Præcipua vero capita illius decreti, quo laxatæ sunt furenti impietati Lutheranæ habenæ, concussaque Catholicæ rei firmitas, ac quam detestandum et religioni Catholicæ obnoxium, quale fuerit, ex Sleidano [2] percipiamus, qui sic loquitur:

« Quia dissidium religionis in his bellicis occupationibus tractari non potuit, ad proximum conventum, inque mensem Decembris ejicitur. Interea Cæsar negotium se daturum ait viris bonis atque doctis, qui piam aliquam emendationis formulam conscribant: ut idem quoque principes faciant hortatur, qua post in futuris Comitiis facta collatione, de communi consensu statuatur aliquid, quod ad publicum orbis Concilium usque servetur in Germania:

[1] Lib. XV. an. 1544.

[1] In act. Lutheri an. 1544. — [2] Ubi supra.

pacem interea colant omnes, nec turbæ quicquam de religione excitentur: Ecclesiæ, cujusque sint religionis, utrobique facultates suas obtineant, earumque bona dividantur Ecclesiæ ministris solis et egestate pressis. Cameræ judices locum suum retineant, usque ad tempus eis præfixum: cum eum exierint, tunc in eum consessum recipiantur omnes promiscue, non habita ratione religionis. Edictum Augustanum, et lites omnes motæ Protestantibus, doctrinæ professionis causa, Goldariensis etiam, et Mindensis proscriptio suspensa maneat, ad proximam futuram usque tractationem. Anabaptistæ pœnam subeant eam olim decretam; magistratus tamen, viros doctos atque pios adhibeant, qui commonstrato errore, ad sententiam ipsos revocent. Decretum hoc minime laudabant Pontificii ». Huc usque Sleidanus. Et quantam perniciem fidei Catholicæ, quantumque favoris hæreticis Lutheranis hoc decretum attulerit, si quis scire desiderat, sequentes audiat Adnotationes:

5. « Advertenda circa articulos religionis, pacis et justitiæ [1]:

Circa articulum religionis.

« Ex nono, articulus religionis et controversiæ ejusdem in præsentibus comitiis conciliari et concordari non potest, et commodius quam in Concilio Universali componi non poterunt, idcirco de Concilio Generali indicendo et celebrando Cæsarea majestas cogitabit.

« Et quia incertum est, quando Generale Concilium haberi poterit, ideo modo alium conventum imperialem Cæsarea majestas indicet; in nono de eodem articulo religionis componendo agetur kal. Octob.

« Et interea per viros doctos, pertractabiles ac pacis amantes, Christianam reformationem Cæsarea majestas confici et ordinari curabit, et status et ordines imperii etiam hoc per suos theologos et doctos fieri curabunt, quod reformatio in dicto proximo conventu statibus proponetur et deliberabitur, ac consultabitur de controversis religionis articulis conciliandis, et ad ordinandum quid medio tempore, et interim quod Concilium Generale fieri non poterit, super illis in Romano imperio debeat.

« Non dicit, quia papa rogari debeat vel moneri, ut legatum seu nuntium ad conventum indicendum mittat, vel quia reformatio illa et ordinatio debito modo fiat, et etiam est advertendum circa istam Christianam reformationem, tunc offerendam statibus, ne per impios et sceleratos fiat et concipiatur, ac Cæsari obtrudatur ad majorem confusionem et perturbationem negotii religionis, uti fuit factum in conventu Ratisbonensi anno MDXLI.

Circa articulum pacis.

« Præterea in eventum in quem in conventu imperiali proxime habendo controversiæ religionis componi non possint, et ad Concilium nationale seu generale pro conciliatione eorumdem deveniendum et procedendum foret, ut interim pacifica omnino et quieta in Romano imperio et natione Germanica permaneant, tractabit Cæsarea majestas cum statibus imperii de articulo pacis publicæ, et administrationis justitiæ, in quibus ex plenitudine potestatis imperialis, et pro officio Cæsareo, ex nono consensum omnium statuum desuper habere nequivit, ordinavit infrascripta.

« Primo, ut publica imperii pax servetur, et propter religionem neutra partium alteri vim seu violentiam inferat, statuit conventum imperialem, seu Concilium nationale vel generale, et illius determinationem expectabunt.

« Nota. Non dicit, ordine, modo, et legitime assistente summo Pontifice, quando est habendum.

« Et attentata per Lutheranos circa religionem post recessum Ratisbonensem habitum repurgabuntur, et in priorem statum restituentur.

« Nota. Nullam tamen adjicit pœnam et seu quomodo ad hæc Lutherani loqui debeant, fructus, redditus et proventus Ecclesiasticos, tam antiquæ religionis, quam Protestantium, Ecclesiasticis ex omnibus dominiis, tam Catholicorum, quam Lutheranorum principum solventur.

« Nota. Hic ergo ad fructus et proventus Ecclesiasticos pariticat Lutheranos et Catholicos clericos.

« Lutherani et Protestantes status, principes, et eis adhærentes, libere Catholicis presbyteris et clericis, fructus, redditus et proventus solvi permittent, detractis tamen ante omnia necessariis, pro eorumdem concionatoribus, scholis, hospitalibus et eleemosynis.

« Nota. Hoc pacto talis fiet detractio, quia nihil remanebit Catholicis presbyteris de fructibus hujusmodi in totalem perditionem Catholicorum presbyterorum.

« Item status Protestantium, qui se composuerit et concordaverit cum Catholicis statibus occasione bonorum Ecclesiasticorum, hoc est, bonis monasteriorum, Ecclesiarum collegiatarum, vel aliis, concordia facta observari, et bona eisdem remanere debent.

« Nota. Non dicit concordiis rite et recte, ac debito modo, et legitime factis, sed quibuscumque etiam unicuique factis, et ita etiam quamvis juris ordinationem, et dispensationem fore

[1] Ms. card. Pii sig. to. 61. p. 106.

approbandam in præjudicium perpetuum Catholicorum, quales concordiæ exortæ sint infinitæ.

Circa articulum admissionis justitiæ.

« Judicium cameræ ultimo mensis Julii proxime futuri suspendetur, et deinde alii novi assessores et judices indifferenter præponentur, tam per Catholicos quam per Lutheranos, sive etiam præsentandi sint Catholici sive Lutherani.

« Nota. Ita parificantur ad actus legitimos et ad judicia Lutherani Catholicis, qui tamen jure ab omnibus actis civilibus excluduntur, et ita erunt Lutherani judices Catholicorum, quia bonorum Ecclesiasticorum occupatores, et occasionem non habent, nec pro spoliis, nec pro sacrilegio, quia bona illa converterunt in meliorem usum ad rectum et debitum cultum divinum, missas Papisticas, idololatriam, blasphemias et impietatem esse judicant et asserunt, a quibus quales sententiæ expectari debeant, facile cognosci potest.

« Juramenta novi judices et assessores præsentandi et assumendi, et reliquæ personæ judicii cameræ de novo assumendæ præstabunt ad sancta Dei Evangelia, ultimo per Deum et sanctos ejus, donec per Cæsarem majestatem aliter ordinabitur.

« Nota. Hic trahitur in dubium veneratio sanctorum contra Ecclesiæ Catholicæ observationem, et ritum hactenus inviolabiliter observatum.

« Item, status Protestantium debent posse stare in judicio, tanquam actores et tanquam rei contra capitula, intelleximus de judiciis, quamvis sint publice excommunicati et declarati hæretici.

« Nota. Habilitatio ista per papam fieri debet, quia sibi reservavit absolutionem in Bulla edita contra Lutherum et ejus adhærentes, ac etiam in Bulla Cœnæ Domini.

« Item, jura communia et omnes recessus imperiales, hactenus facti adversus Lutheranos, quamvis illi recessus religionem concernant, usque ad finalem concordiam et compositionem negotii religionis suspenduntur.

« Nota. Per hoc parificantur bona et personæ Lutheranorum per omnia Catholicis, quia adduntur actus civiles et judiciales, nec ad illas pœnas contra hæreticos ordinatas, contra eos procedi poterit, et ita eis in futurum omnia licebunt.

« Item, omnes processus et causæ religionis, sub quo verbo Lutherani etiam spolia Ecclesiarum et bonorum Ecclesiasticorum comprehendunt, usque ad prædictam finalem determinationem contra statum religionis suspenduntur.

« Item, omnes processus judiciales, etiam in causis profanis post prætensam recusationem Protestantium contra judicium cameræ habiti et facti, antequam de ejusdem recusationis validitate cognoscatur, cassantur et annullantur.

« Item, Bannum imperiale contra civitates Goslarensem et Mindensem latum, suspensum sit et suspensum remanere debet.

« Item, in præmissis omnibus Cæsarea majestas super incidentibus seu emergentibus dubiis et differentiis, sibi declarationem reservat ».

6. *De Spirensi decreto gravissime queritur Pontifex tam apud imperatorem quam apud alios principes.* — Hoc decretum Spirensis dietæ in consistorio fuit lectum, ut indicant Acta Consistorialia [1] : « Romæ die Mercurii, quarta Julii MDXLIV fuit Consistorium, et in eo lectæ fuerunt quædam scripturæ actæ in dicta Spirensi per Cæsaream majestatem, et fuit decretum, ut mitterentur reverendissimis per manum ». De quo etiam decreto cardinalis Farnesius in Epistola sub die vigesima tertia Julii ad nuntium Poggium [2] apud imperatorem loquens, sic ait : « Nuntius Verallus Romam misit paucos ante dies recessus Spirensis exemplar, et in Latinum idioma conversum ; quanto plus expensum examinatumque fuit, eo magis officere nostræ Catholicæ religioni et auctoritati Sedis Apostolicæ cognitum fuit, quare propter nocumenti magnitudinem Sua Sanctitas, nec tacere, nec dissimulare potuit, ideoque, ut suo gradui in tanta re etiam satisfaceret, ipsemet de hoc imperatori, et longius, et peculiariter scribit ». Hoc idem refert Massarellus [3] :

« His tantis reipublicæ incommodis et calamitatibus accessit (id quod plurimum suæ santitatis animum turbavit) quod Cæsar in conventu imperiali, Spiræ habito, quædam religionem concernentia cum Lutheranis tractaverat atque concluserat, quæ ipsius Pontificis ac Sedis Apostolicæ dignitati et auctoritati adversabantur. Quare non parum commotus Pontifex, litteras in forma Brevis ad ipsum imperatorem scripsit, quibus intrepide magna animi constantia majestatem suam admonuit atque reprehendit, quod ea, quæ Pontificis Summi essent, sibi arrogaret, incipientibus litteris prædictis : « Ex edi- « cto majestatis tuæ Acta conventus tui Spirensis « cognovimus ». Datum Romæ apud S. Marcum die XXIV Augusti MDXLIV ».

Et etiam Cochlæus eadem refert : « Recessus ergo (inquit Cochlæus) publicus datus fuit Spiræ X die Junii, cujus sane tenorem ubi Romæ Pontifex accepit, paterne admonuit per quamdam Epistolam Cæsaream majestatem ut in causa

[1] Ms. card. Spadæ tom. CXXXIII. p. 438. — [2] Ibid. to. LXXXIV. p. 515. — [3] Angel. Massarell. in Summar. Concil. Trid. sub. Paul. III. Ms. arch. Vat. sig. num. 8190. p. 213.

fidei et religionis, more majorum nihil velit inconsulto Romano Pontifice statuere, aut permittere in Sedis Apostolicæ præjudicium ». Quæ autem Pontifex Cæsari scripserit, se habent ut infra [1] :

7. « Quæ in recessu a Spira tamquam acta reliquisti, dilecte fili rex, magnam profecto multis admirationem, nobis autem etiam ingentem dolorem ingesserunt, qui de imperatore Augusto multa diversa ab illis et meliora sperabamus. Ut enim facile ipse agnoscas, quid secundum fidem ac religionem, quam Deo debebas, perperam egeris, quod non nostri esse muneris nescimus, obsecramus te pro paterna atque erga te peculiari dilectione nostra, ut querelam atque expostulationem nostram, et justam et necessariam patienter audias.

« Concordiam et pacem inter Germaniæ principes te primum intendere exponis, hactenus rem sane bonam atque optandam, modo ne fuerit illa pax, quam Dominus non venit in terram mittere, sed exturbare. Subdidisti id minime fieri posse, nisi quæ sunt fidei et religionis inter illos controversa simul componerentur, et hoc non abesse a veritate existimamus. Adjecisti tu, nec per te stetisse, quominus legitimo, libero et Generali Concilio, hæc jam essent definita. Quo in loco nescimus, an subtacite nos insinuare volueris, quod satis ipsa reliqua gesta videntur prætendere, tanquam per nos steterit, ne Concilium haberetur : quod quam sit veritati proximum, in promptu est consecuta, cum jam ab exordio assumptionis nostræ fere continuum de habendo Concilio tractatum habuerimus, nec unquam detrectavimus illud, quin sæpius ac pluribus in locis indixerimus, et novissime Tridenti, ut postulationi tuæ satisfaceremus. Quod autem per temporum calamitates hoc contigerit, flagrante universo Christiano orbe discordiis ac bellis, ne uspiam cogi potuerit, principum interim Christianorum animis exacerbatis, qui non perspicue cernit, profecto in luce meridiana cœcutiet. Forte nos esse in causa, quod hujusmodi bellorum incendia viguerunt, quispiam objiciet? scilicet quia toto tempore, quo Pontificium munus obivimus, nihil magis acceptius curavimus, quam ut videremus tandem aliquando pacem in diebus nostris, ita ut nec annis nostris pepercerimus molesta itinera, et in hac ætate grandæva admodum periculosa sæpius arripientes, et ut jam testimonium advocare nobis valeamus.

« Quo pacto tu, imperator, res fidei et religionis, ac tanti ponderis controversias componendas esse in tuto isto a Spira recessu definivisti? Primum Nationale Concilium spopondisti, ut ibi de fidei nostræ dogmatibus controversiæ dirimerentur, quem usum, quæ omnia, quis prudens ac sapiens non admiretur? Tum quia illa tibi et Nationali Concilio arrogaveris, quæ minime gentium ad vestram agnitionem et jurisdictionem pertineant, tum vel maxime, quod attentaveris quod scire poteras per legatum nostrum dilectum fratrem recolendæ memoriæ Gasparem Contarenum, vobis esse, et nostro nomine, ac speciali mandato, vivis etiam rationibus, interdictum : namque tibi ad eum primum spectare, qui Christi vicem in terris gerat, jam ex innumeris sanctorum Patrum sententiis ac gestis poterat esse perspicuum.

« Præterea, quæ tibi videtur in nationali Concilio poterit esse absque nobis ulla determinandi facultas, ea quæ ad fidem, et Christianam vitam, et Ecclesiasticos ritus pertinerent? Cum et istic pæne cuncta sint violata, perturbata, confusa et jam præjudicium factum adversus veritatem. Nemini dictum fuit nisi Petro : *Rogavi pro te, Petre, ne deficiat fides tua ; et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Et cum hæc ita se habuerint, et quam latissime pateant, tu tamen, Cæsar, præsumpta auctoritate (quod tua pace dictum velimus) declarasti, quæcumque erunt ibi determinata, etiam rata fore usque ad Generale Concilium, ita ut si forte, imo si non forte, sed etiam certe, quæ factio Lutherana prævalitura ibi, mordicus tenet, et omnis vere pius atque Catholicus execratur, determinarentur, ea ex nunc tu statuis esse rata, adeo incircumspectus, ut prius approbes quam scias esse probanda, imo postquam probabiliter noveris improbanda, tu tamen illa esse rata constituis. Ac unde hanc arrogare potestatem potes, vel statuendi, vel approbandi contra fidei veritates, qui neque illam habes licentiam fidei veritates decernendi absque nobis? cum te decet audire, et non docere; et jam statuta probare atque recipere ; non statuere aut probare, quin etiam illos gladio, quem per nos accepisti a Deo, tueri, atque defendere usque ad sanguinem, et non adversariis partibus quovis modo adhærere aut favere ; nam ejusmodi audere, quæ tu audes, quid est aliud, quam miserabiliter Ecclesiam scindere? imo etiam turpiter atque infeliciter ab ipsa Ecclesia temetipsum rescindere et segregare, et reliquam Germaniæ partem, quæ (Dei gratia) hactenus a tanta labe permanserat incontaminata, uno exemplo tecum idem in barathrum errorum adducere, ut, relicto fonte aquæ vivæ, convertantur ad cisternas dissipatas. Nos autem qui hæc interim fieri per imperatorem videmus, quanto putas mœrore afficimur. Et per eum imperatorem Carolum, cui Dominus tanta dedit, tanta credidit, quanta post primum Carolum nemini alteri, quæ et nos tibi servari, et adhuc multo majora cum Dei benedictione augeri veris perpetuo augmentis magnopere cupimus. Audivimus enim libenter, atque docemus, quæ sunt Cæsaris Cæsari, modo

[1] Ms. card. Pii sig. to. LXIV. p. 109. Lat. apud card. Pallavic. l. v. c. 6.

et tu libenter audias, quæ sunt Dei Deo serventur, non autem abs te præripiente, cujus petitorium erat, si ab alio vindicarentur vindicem esse. Si enim tu quæ jura Cæsaris esse putas, tanta cura, tanta militia tueris et vendicas, existimas Deum omnipotentem non sua tuiturum aut vindicaturum? Si quis autem, etiamsi Cæsar, eriperet, an non cogitas fidelium animas, quas Baptismo regeneravit Ecclesia in spem vivam, et suo sanguine Jesus Christus redemit, esse ipsius Dei et peculium ipsius Christi? Porro earum curam numquid Cæsari demandavit? Numquid Cæsari dictum est: *Pasce oves meas?* an uni Petro, et in ejus persona cunctis successoribus ejus? Hæc sunt fidei nostræ fundamenta, quæ qui ignorat, certe aberrat a finibus, et non putamus esse domesticum: qui autem violat, etiam hostem experiatur, cum qui hujusmodi est, ea quæ Dei sunt sibi, ut fur et latro surripiat. Quæ tibi, Cæsar, non convenire, ea tantum ratione putamus, quia hoc non a tuæ mentis bonitate, sed per subreptionem aliquam malignorum abs te obtenta atque extorsa esse existimamus: quod nobis probabit Cæsarea circumspectio, si quæ perperam acta viderit, protinus, ut speramus, revocaverit. Nam illud, quod in eisdem actis abs te præsumptum perspeximus, quantum possemus unquam justa reprehensione prosequi, cum tumet ille Cæsar, qui in Augustensi et imperiales in eos leges vigere decrevisti; tu (inquam) illemet Cæsar (si modo nunc ille idem) quæcumque abs te recte riteque ac magnifice pro Christiana religione gesta fuerant, nunc a novo conatu revocasti et reprobasti. Quod adeo improbum factum, cum omnes pii, qui sunt in Germania, detestentur, ut mitiore minusque inhonesto vocabulo linires, ne immodice religiosa pectora exulcerares, suspensionem vocas, quam nos abrogationem penitus interpretamur. Cumque in nationali conventu, quæ probanda sunt, facile quisque valeat divinare, hac in re quis summopere non admiretur, te illud egisse, per quod nulli hominum magis, quam tibi contumeliam feceris, et detrimentum, nullumque magis quam teipsum damnaveris? Si enim quos jam hæreticos censuisti nobiscum et judicasti, eos etiam nunc tales putas, nulla esset tibi profecto causa tuam revocandi aut suspendendi sententiam, ne imperatoriæ leges in eos vigeant, cum tanto magis nunc hæretici sint, quanto pertinaciores ac duriores tanto tempore in sententia perstiterint. Si autem eos nunc hæreticos inficieris, a te ipso recedens, tuamque sententiam damnans, non aliud agis, nisi quod manifeste declaras, te in eorum aggregare societatem, et illam fidem profiteri, quam scelerata et adultera illa factio prædicat, et quam Sedes Apostolica cum omnibus Catholicis Ecclesiis anathemati subdit: quod quam sit gloriosum, quamque isto culmine imperatorio dignum, tuæ prudentiæ tranquilla mente judicandum relinquimus: nos enim tremendum ac maxime perhorrendum tibi maxime existimaremus, non ob judicia bonorum tantum, apud quos tuæ bonæ famæ dispendium pateris, nec ob nomen, quod transmittis in posteros, cum in eorum historiis, qui gesta hujus sæculi enarrando, inter eos te adnumeratum perspiciunt, qui Hæreticorum fautores, et Ecclesiæ sanctæ Dei persecutores fuerunt, et infelices exitus habuerunt, verum ob judicium Dei, de quo dictum illud verbum audimus: *Potentes potenter tormenta patientur.* Quod si vita nostra quovis modo a Dei ritibus disjuncta esset, et illi per te periclitarentur, daremus hoc forte Cæsari, obstaremus, dissimularemus; at cum fieri nequeat, ut contempta auctoritate despectisque judiciis nostris, non simul etiam Dei auctoritatem despicias, jam nobis dissimulare non licet, sed expostulare cogimur atque admonere, ut cœptum pessimum meliore consilio retractes irritumque facias, ne in te iram Dei de terra provoces et de cælo. Attende, oramus te, atque in Domino obsecramus, quod ex ore nostro summus tibi Deus præfatur; quid enim miri si Pontifex de Cathedra intonans, profiteatur: Ego (inquit) Dominus Deus exercituum, o Cæsar, *Ego sum, qui sum, per me reges regnant,* et potentes ducuntur justitia, et in manu mea cor regis, meumque est dare et conferre regna atque imperia, ego qui novi super aspidem et basiliscum ambulare, et conculcare leonem et draconem; ego qui aufero spiritum principum, terribilis in reges terræ, regens illos in virga ferrea, et quasi vas figuli confringens eos. Et nunc, o Cæsar, intellige, et audi, qui judicas terram; recole majorum tuorum gesta et exempla, qui illam ascenderunt celsitudinem in qua tu es, considera tam tristes eorum exitus, qui ad impietatem conversi meam Ecclesiam sunt persecuti, non eos tibi commemorabo, nec aliud quidquam objiciam, nisi in mentem redigas, quam ob causam, ego imperium ad Germanos ex Græcis per meos vicarios transtulerim, eamque gentem despexerim, hoc tibi in magni commentarii locum relinquo commemoratum. Hæc ipse Christus per os meum insinuat tibi, dilectissime Carole, cujus vocem vehementem velim non obaudires, ne frustra jactam esse interpreteris, nam cum schismatico rege et Catholicæ Ecclesiæ hoste acerrimo iniisse fœdera, qui te insigni injuria affecerat, reginam amitam tuam, veram ejus uxorem, tanquam concubinam et secum adulteram infando repudio ab se segregans, quem pro horrendo scelere Romana Sedes (etiam te postulante) damnavit, Pragmaticam in regno Hispaniæ sanxisse, Augustensem tuam sententiam et aliorum imperatorum sanctiones nuper revocasse, nationalem Synodum hæreticis promi-

sisse, et ejus acta antequam appareant, rata nihilominus fore constituisse, denique nullum ulterius Concilium futurum, nisi quod celebratum fuerit in Germania, nulla etiam nostri nominis et auctoritatis facta per te mentione, quasi nihil ad nos negotia religionis pertinerent et spectarent? Quis adeo prorsus stupidæ mentis non sentiat, quid hæc sibi velint? Sunt enim certa nimis indicia, quia a parte Ecclesiæ ad partes hostiles defecisti, quod dum memoramus, etiam tui gratia contremiscimus, et stupore quodam invadimur, dum cogitamus hæc ab illo imperatore Carolo emanare, qui tantum fidei ardorem in omnibus suis actis antea proferebat. At qui dices, quia ego detuli generali Concilio, si quod liberum et Christianum fuerit, verum cum locum adjicis, scilicet in Germania celebratum fuerit, non queat esse liberum et Christianum, alterum vero quia ibi demum Christianum et liberum, ubi maxime Lutherana factio viget et præstat cæteris, ut illud juxta tuam mentem, liceat interpretari Christianum esse, quod fuerit Lutheranum.

« Nonne sentis, Cæsar, nonne sentis spicula veritatis acerba, et nonnihil ad salutem facientia, si resipiscas? Nam rursum quæso, quod putas meditari. Ais te velle Generale Concilium? hoc si vere, et ex animo, cur illis promittis nationale? cum etiam Tridenti per nos fuerit indictum, cur de illo verbum nullum? et tamen, si ita necesse fuerit, ut alibi et in Germania celebretur Concilium, fidentes in Domino non abnuemus. Modo illud reliquum conveniat, quod suo jure vera Concilia deposcunt, videlicet, ut liberum sit et Christianum, cum sit scriptum : *Non sedebo cum concilio vanitatis, et cum iniqua gerentibus non introibo, odivi Ecclesiam malignantium, et cum impiis non sedebo.* Tu ergo vide an liberum esse possit, ubi ad arma concurritur, et ibi Christianum, ubi Christi vicarius dicitur antichristus, et tamen ibi nihil est Christi, nisi obstentationis ac prætextus gratia, et nuda vox, quanquam hanc contumeliam (si me solum percellit) ejus exemplo, qui etiam Dæmonium haberi insimulatus est, mansuete omnino ferre deberemus, atqui blasphemiam habet in se contra Dominum clausam, cujus (licet indigni) vicem gerimus, ob istam gratiam, nec a nobis libenter accipienda est, neque a te patienter ferenda, cui dedit gladium Deus, non enim frustra portas, si ad Christiani nominis defensionem, non ad Christi sanguinis effusionem. Nolumus, o Cæsar, duris ullis verbis exulcerare, et tamen veritatem continere non possumus, ad quam, si æquo animo respicias et suspicias, erit tibi profecto salutaris. Id enim si cœpta prosequeris, ea certe facies, quibus quæcumque hactenus præclara gessisti, magnopere obscurentur, coinquinentur, atque nomen tuum nota sempiterna inuratur. Quid ignominiosum tibi magis? quid diu majorem tibi potest conflare invidiam, quam quod dicatur imperator Carolus Lutheranus. Quocirca tuum erit, dilectissime fili Carole, consulere nomini tuo et providere saluti, et vocem Patris audire, sedulo ac paterno amore monentis, nec in tua et confœderatorum quantavis potentia fidere, cum enim omnis humana potentia sub Deo, Dei omnipotenti comparata, jam non est potentia, sed infirmitas. Nos autem, ne quod habeas unde conqueri de nobis possis, pollicemur tibi animum nostrum ad omnia quæcumque petieris, promptum esse, modo divinam majestatem non lædant. Vis Concilium? damus Concilium, nec ulla per nos interponetur mora quin fiat. Vis illud in Germania? nec nos abnuimus, modo queat ibi esse liberum et Christianum. Ut enim sit Christianum non oportet illic hæreticos commisceri, tanquam sint illi pars Concilii, qui jam non sunt, et seipsos segregaverunt. Qui autem sint ejusmodi, non erit Cæsaris aut alterius cujus cumque id cognoscere et declarare, sed nostrum, qui hoc judicium accepimus ab ipso Christo. At vero ut sit Concilium liberum, tuum erit hoc facere, quod et fiet, si jusseris arma deponi, si animum inclines ad pacem, aut saltem ad inducias, fideles etiam ad pacem prævenias, interim omni causa vestræ controversiæ ad cognitionem sanctæ synodi remissa. Has leges et conditiones, quæ ad pacem faciunt, si tu recipis, pacem certe reddes orbi. Sin autem hactenus apud Dei majestatem excusabimur, quia te paterne monuimus, et quæ tibi adversa erant, pertractavimus, ut minus acerbus futurus sit nobis luctus, si forsitan (quod minime vellemus) paternas spreveris admonitiones nostras, nec minus tamen quæ nostræ erunt partes, cum omnipotentis Dei auxilio et favore, ut mature meditabimur, ita firmo animo exequemur ».

8. Excepit benevola mente Pontificia monita Cæsar, ut in historiæ Concilii Tridentini serie visuri sumus. At Lutherus satanica efferatus rabie, lectis Pontificiis litteris, impia scripta blasphemiis et spurcissimis vocibus adeo conspersa edidit, ut ne quidem a sectariis honeste legi possent. Scripsit etiam Pontifex multis aliis maxime apud Cæsarem auctoritate pollentibus, ut in officio et religione Catholica confirmaret, inter quos hæc ad Granvellanum [1] :

« Domino de Granvela.

« Dilecte fili, salutem. Cum in eo recessu, qui nuperrime Spiræ in conventu imperiali factus est, multa legerimus et compererimus Catholicæ fidei et unitati Ecclesiæ adversantia, scribentes super his ad serenissimum Cæsarem, eum de omnibus amanter ac paterne admonemus. Scientes autem qua auctoritate apud

[1] Paul. III. lib. brev. an. x. p. 369.

ipsum merito polleas, voluimus etiam ad te scribere, hortantes et studiose requirentes, ut pro tua erga Deum pietate et in ipsum Cæsarem fide, omnia considerare diligenter velis, ac pro tua prudentia, quantum in te erit, providere, ut in omnibus ipsius Cæsaris, et in primis Dei omnipotentis honori debitus respectus habeatur, sicut te omnino facturum esse confidimus. Datum Romæ apud Sanctum-Marcum XXIV Augusti MDXLIV, anno X ».

Admonuit quoque Dominicum e Soto [1], quem Cæsar sacris exhomologesibus audiendis sibi adhibebat, multa in decreto Cæsareo Spirensi Catholicæ religioni exitialia contineri, iisque malis occurrere jussit.

« Dilecto filio Dominico de Soto Ord. Prædicatorum professori, serenissimi Cæsaris confessori.

« Dilecte fili. Etsi credimus pro tua pietate, quod tu, cum quotidie audire et videre possis, quid serenissimus Cæsar agat, præsertim in rebus quæ ad salutem animæ, cujus curam eum tibi commisisse intelligimus, pertinent, officio tuo apud suam majestatem non deesse, tamen cum præteritis diebus legerimus recessum ab eo Spiræ imperialem nuperrime factum, quoniam multa non solum saluti animæ ejus, verum etiam unitati Ecclesiæ damnosa ac præjudicialia in illo comperimus, sicut de iis ejus majestatem paterne admonere per nostras litteras voluimus, ita quoque visum est nobis, idem officium tecum etiam peragere, cum ad id teneri videamur, quippe qui veram ejus majestatis gloriam, una cum publica Christianitatis quiete conjunctam, summopere exoptemus, quamobrem injungimus tibi in virtute sanctæ obedientiæ, ut tam ista Germanica, quam cætera hujusmodi, quæ minoris momenti et ponderis non sunt, bene consideres ac perpendas, atque ita tuum officium administres, ut Deo in primis, deinde et nobis, qui ejus Filii in terris vicarii, licet immeriti, sumus, rationem tui muneris reddere cum laude possis. Datum Romæ apud Sanctum-Marcum XXV Augusti MDXLIV, anno X ».

9. Conquestus est etiam gravissime Pontifex apud Ferdinandum regem Romanorum de Spirensi decreto, atque Dei et religionis causam ei enixe commendavit [2] :

« Regi Romanorum, etc.

« Cum superioribus diebus eorum, quæ in conventu Spirensi decreta fuerint, ad nos notitia devenerit, non mediocri molestia affecti fuimus, quod illa in pluribus capitibus Apostolicæ Sedi et Catholicæ religionis unitati adversentur, nec deesse potuimus, quin paterne (ut nos decet) ipsum Cæsarem monuerimus, sicut ab ipso nuntio nostro plenius intelliges. Itaque nobilitatem tuam hortamur in Domino et efficaciter quo possumus studio requirimus, ut ipsum Joannem Thomam episcopum et nuntium nostrum, super iis omnibus tecum locuturum, fide adjecta, libenter audias, et talem te Deo et piæ causæ præstare velis, qualem dignitas, tuaque probitas, et pietas Christiana nobis pollicentur. Datum Romæ apud Sanctum-Marcum XXVII Augusti MDXLIV, anno X ».

Eodem argumento scripsit Pontifex ad principes electores Ecclesiasticos et sæculares.

10. *Colonienses pro tuenda Catholica religione ad Pontificium nuntium scribunt.* — In his Spirensibus conventibus pseudoarchiepiscopus Coloniensis Cæsarem in Lutheranam hæresim impellere nisus est, illique suadere, ut fictam ab hæresiarcha Bucero profligatissimam reformationem admitteret, qua religio Catholica evertebatur, Ecclesiæ vertebantur in prostibula, sacerdotes ab altaribus et divino cultu ad concubinarios thalamos trahebantur, sacra polluebantur, ac impietas (eversa pietate) in solio et aris collocabatur, at Cæsar cum hujus nefandissimi apostatæ nequitiam aperte aversari et conterere debuisset, politicis causis adductus, ne Lutheranos a se abalienaret, quorum arma in Gallos effundere decreverat, dissimulavit nefas, ac frigide religionis causam tutatus, nec eam impiam et hæreticam reformationem aperte et constanter (ut pium decuerat Cæsarem) damnavit, ex qua dissimulatione gravissimo dolore Colonienses perculsi sunt, atque internuntium Apostolicum rogavere, ut Cæsarem ad damnanda impia hæretici hominis molimina in Cæsareo decreto Spiræ edendo incitaret [1] :

« Reverendissime in Christo pater, ac domine D. observandissime. Sparsus est hic non ita multis ante diebus rumor quidam, etiamsi non ita certus, adeo tamen bonis omnibus et nobis potissimum ingratus, ut amicos plane sollicitosque habeat quotquot veteri Ecclesiæ adhuc strenue bene volunt. Asserunt enim passim nonnulli reverendissimum D. archipræsulem Coloniensem reformationem illam suam Germanicis dudum pariter, et nunc Latinis excusam characteribus imperatoriæ majestati domino nostro clementissimo in comitiis porrexisse, precibusque apud serenissimam majestatem suam postulasse, ut ejus auctoritate comprobata recipi ab omnibus velut Catholica et orthodoxa mereretur; majestatem vero Cæsaream post exactum breviusculi temporis spatium, nec lectam fortassis, necnon penitus aliquanto introspectam reformationem illam, sic reverendissimo D. archiepiscopo nostro pro admirabili sua et divina plane sapientia respondisse ferunt, non posse ullo modo sese eam

[1] Paul. III. lib. brev. an. X. p. 362. — [2] Ib. p. 332.

[1] Paul. III. lib. brev. an. IX. p. 232.

reformationem ea in forma, qua exhibita est, sive recipere, sive approbare, cum non omni ex parte sibi arrideat, nec Ecclesiæ Christi toleranda censeatur. Quamobrem si res ad istum modum sese habet, reverendissime præsul, neque aliter mentem hanc suam et voluntatem de reformatione ista pientissimis Cæsar litteris in lucem datis expresse declaraverit, ingens est ac præsens nobis periculum, ne digressus istinc, et ad suos reversus archiepiscopus noster, ac opinionem semel arreptam pergens retinere, mordicus persuadeat multis reformationem suam a Cæsarea majestate per conniventiam approbatam esse, ut nusquam hodie desunt, proh dolor! qui tanquam corvi hiantes ad innovandas et invertendas res Ecclesiasticas et cæremonias bonas anhelant, qui ex re, quando nobis una cum toto clero, populoque, et plebe Coloniensis diœcesis ingens perturbatio ac subversio haud dubie sit exoritura, secuturaque religionis omnis et fidei Christianæ extrema quædam apud nos pernicies, cum videmus Bonnæ, Andernaci, Lynsi, Kompis, et aliis hujusce diœcesis in locis, religionem nostram veterem a Cæsaris ambitione nihilo in melius versam, quin potius in longe deterius esse prolapsam. Hinc occasione sumpta ad reverendissimam paternitatem vestram supplices confugimus, eamque etiam atque etiam rogatam volumus, ut nunc in avertendis imminentibus hisce malis, apud Cæsarem nostrum clementissimum velit nobis esse auxilio: hoc fiet, non solum facile, verum etiam ex animi nostri sententia, si cum Cæsarea majestate diligenter agere non gravabitur, ut nequaquam laconico illo suo responso, et apud paucos admodum fortassis dato, sit contenta, sed ubi Cæsarea majestas in recessu Spirensi hujusmodi Coloniensem reformationem publice reprobare, et nullam ac invalidam esse, quod vehementer cuperemus, declarare non poterit, saltem editis ad clerum, et Universitatem, ac status Coloniensis diœcesis litteris, quid et ipsa de nullitate ac invaliditate et inefficacia reformationis Coloniensis sentiat, et alios cum omnibus pseudoconcionatoribus, ac subintroductis novationibus Cæsareæ majestatis auctoritate remotis, abjectis et ab hac diœcesi procul ablegatis, sentire velit, ac jubeat, et palam faciat, quo sic tandem, et archiepiscopus noster clare intelligat ubi gradum oporteat sistere, tum nos una cum reliquis omnibus, qui sese in veteris et veræ Christianæ Ecclesiæ pomerio adhuc continent, liquido persciamus, quid nobis in serenissima ejus majestate spei sit reliquum, quod ut superis bene fortunantibus consequamur, pro voto reverendissimæ paternitatis vestræ potissimum in manu est, quam D. Jesus Ecclesiæ suæ, et sacræ Cæsareæ majestati, ac nobis omnibus pulchre valentem in Nestoreos usque annos servet. Ex Agrippina Colonia X kal. Maias anno a restituto genere humano MDXLIV ».

Reverendiss. Paternitatis Vestræ

Deditissimi deputati servi

Designati domini ex clero civitatis Coloniensis.

11. Agebat tunc Coloniæ Petrus Faber primus sancti Ignatii socius [1], qui a Pontifice ex Hispania in Germaniam se conferre jussus erat ad propagandam pietatem asserendamque contra hæreticorum artes; is vero Cæsaris dissimulationem in religionis Catholicæ damnum vergere indoluit, atque hæreticos exultare, quod Cæsar impiam illam constituendæ religionis vel potius evertendæ formulam non damnasset, monuitque internuntium Apostolicum, necessarium esse ad infringendam hæreticorum impudentiam, ut Cæsar apertis verbis commentitiam illam reformationem damnaret, monuitque collegii canonicorum principem defecisse ad Lutheranos, ac pseudoarchiepiscopo adhærescere, et percupere Colonienses (quantumvis hæretici judicium religionis Cæsari deferant) ne quidquam admittatur, quod Pontificia auctoritate confirmatum non sit [2]:

« Reverendissimo in Christo Patri, ac D. D. Poggio episcopo Tropiensi nuntio Apostolico apud Cæsarem, et Domino meo, et patrono observandissimo.

« Scripsi me expectare ex dominatione vestra abeundi copiam, et ut intelligam istius dictæ finem. Universitas Coloniensis, et cæteri, qui religionem Catholicam tuentur, maxime timent, ne archiepiscopus suus plura mala prioribus, postquam isthinc redierit, contra hæreditatem suam moliatur: audiunt enim reformationem ejus Cæsareæ majestati esse ostensam, unde facile fieri possit, ut spargatur rumor per mendaces homines Cæsarem vidisse, et non reprobasse; sic enim loquuntur hæretici, summum judicium religionis in Cæsaream majestatem referentes, non propter conscientiam, sed propter timorem: hæretici enim nulli potestati, quantum ad ea quæ sunt religionis, subditi sunt propter conscientiam, timor tamen videtur facere, ut aliquid Cæsareæ auctoritati in hac etiam parte deferant, sed et populus confortatur intellecta Cæsaris voluntate et mente: propter hoc nobis parcendum est, dum non sumus contenti nisi expressis scriptis viderimus mentiri hæreticos, aut falsa opinari, si dixerint Cæsarem, vel dissimulando tacere, vel aliud agendo non esse ipsis contrarium: hoc igitur nunc effectum vellent domini Colonienses, ut Cæsarea majestas expressis verbis statibus hujusce diœcesis significaret, se nullo modo velle, ut hæc reformatio admittatur, sed nec aliud quidquam quod auctoritate Romanæ Ecclesiæ ipsius confirmatum

[1] Orlandin. lib. III. — [2] Ext. apud Paul. III. lib. brev. an. IX. pag. 233.

non fuerit. Ego dico desideria piorum hujus civitatis, etc. Coloniæ XXII Apr. MDXLIV

« servus et capellanus minimus

« Petrus Faber ».

12. *Conatus internuntii et supplicationes cleri Coloniensis ad Cæsarem.* — His, ac superioribus Coloniensium litteris admonitus internuntius muneri suo non defuit, ac respondit Coloniensibus libellum reformationis ab archiepiscopo datum Cæsari, qui perlegendum tradiderit viris peritis, qui senserint archiepiscopum impie moliri religionem in suo principatu extinguere, verum se in spem efferri, iniquos ejus conatus a Cæsarea pietate demum obtritum iri :

« Coloniensibus.

« Perspexi (nempe ex litteris Coloniensium) quam sollicito essetis animo quidnam Cæsar decreturus sit de impia religione, quam in ista amplissima ac nobilissima civitate vester archiepiscopus instituere deliberaverat. Cæsari quidem de istiusmodi rebus libellum dedit, sed ita ab iis, quibus erat demandatum negotium, fuit lectus, ut nihil aliud illum conari judicaverint, quam sanctissimam istic delere religionem, quod Cæsarem minime passurum speramus, et profecto quotidie magis confidimus, cum aut ipsum Cæsarem alloquimur, aut ejus familiares et ministros convenimus : est præterea sperandum, Deum nostram causam vel suam potius minime deserturum, quam spem, si certam et exploratam habuerimus, ea nos profecto nunquam fallet : hic nobis curæ erit, ut archiepiscopum a suo iniquo et detestando consilio Cæsar, et privatim et publice deterrere conetur, quidquid de nefando libro sentiat ut vobis per litteras significet, quod quidem eum libentissime facturum haud dubitamus. Vos ad omnia sustinenda forti animo cohortarer, nisi nunc et multo ante vestram mentem, animum et consilium cognitum et perspectum habuissem, quæ sane quibus maxime possem laudibus extollerem, nisi vobis injuriam fieri putarem, qui enim fieri potest, ut ii qui pro Christo pugnant, non fortissimi constantissimique sint contra istos præsertim, qui ita aperte sunt improbi, ut nemini eorum possit esse ignota malitia ? nec tantam istorum esse ingenii aciem existimare debemus, ut ea in nostra religione videant, quæ majores nostri viri sanctissimi nec viderint, nec intellexerint, quorum animi bonitatem imitari potius debemus, quam istorum non occultam malitiam, præsertim cum præclare cernamus, quotidie nihil aliud quærere, quam sanctissimi Corporis Christi membra discerpere ; sed confido fore, ut brevi et divino auxilio, et religiosissimi imperatoris studio et ope, tantæ improbitati et malitiæ occurratur, etc. Valete V Non. Maii MDXLIV ».

Jo. Poggius nuntius.

13. Pervincere non potuit internuntius Apostolicus apud Cæsarem, ut apostatæ archiepiscopi conatus impios ferro elideret, obtinuit tamen ut Colonienses verbis ad constantiam, ne quid in religione novarent, hortaretur, efferatus enim odiis in Franciscum regem, permissa tunc Lutheranis grassandi in Catholicos licentia, debellandæ Galliæ inhiabat, et inanem nominis sui gloriam divinæ gloriæ anteferebat, cui nefario bello, dum vacaret Cæsar, Hermannus apostata omni contentione clientes suos pervertere conatus est, cui summa constantia et præclarissimo virtutis exemplo Colonienses restitere, ut narrat Surius [1] : « Dum Gallicum fervet bellum, Hermannus Coloniensis archiepiscopus pergit urgere suæ diœcesis infaustam planeque Buceranam reformationem. Clerus sese opponit, hortatur et obsecrat principem, ut rem differat ad Œcumenici Concilii cognitionem et definitionem, nam si secus faciat, ad supremum magistratum sibi confugiendum, easque vias excogitandas, quibus possint conscientiis suis satisfacere. Princeps male persuasus mansit in sententia. Itaque clerus et qui ad eum pertinent, Octobris octava die cum in unum convenissent, inter alia commemorant, quæ ante annos viginti tres Wormatiæ, ubi Lutherus a Cæsare cunctis fere illi principibus suffragantibus damnatus fuit, quæ item postea Augustæ et Ratisbonæ, atque recens Spiræ decreta fuerint, quibus omnibus posthabitis, Hermannus archiepiscopus res novas attentarit, Bucerum apostatam et Sacramentarium, qui jam alteris sese incœstis nuptiis contaminarit, Argentina evocaverit, concionandi munus, et illi, et passim aliis levibus hominibus demandarit : horum vero suggestione quamdam reformationis formam conceptam et principis mandato evulgatam : se quidem modis omnibus principem dehortatos, sed nihil promovisse, jam vero diœcesim pessime habere, omniaque ad summam perturbationem spectare : quamobrem necessario ipsos provocare ad summum Pontificem et ad Cæsaream majestatem. Id ubi rescivit episcopus, scripto publico testatur, nullam eos provocandi justam causam habuisse, se nihil præter officium fecisse, (o impudentiam hæretici hominis, et satanicum mendacium !) proinde eam se appellationem rejicere, sperareque ipsos a debito non discessuros. Quod si non faciant, se tamen in cœptis progressurum, simul etiam non mediocriter Lutheri et Buceri scripta commendat, sed haud dubio ab aliis male institutus. Tum vero summæ Ædis canonici totius diœcesis Coloniensis ordines ad se evocant, principis conatus explicant : Cæsaris quoque mandatum, ne quam mutationem admittant gravissime jubentis, exponunt, hortantur omnes, ut in Catholica

[1] Surius in Comm.

et quam ab Apostolis acceperint atque hactenus conservarint, religione, cum ipsis permaneant; principi vero, ut ab appellatione cessarent et quædam alia hortanti, prolixe scribunt, et ut Summi Pontificis atque Cæsaris, quibus ipse quoque subditus sit, sententiam expectet monent, multaque alia, quæ nimis longum esset hic adscribere, hisce litteris canonici primariæ Ædis, itemque divi Gereonis, et Universitas sua sigilla appendunt ».

14. Confugit etiam ad Cæsarem clerus Coloniensis, atque supplicibus hisce litteris eum rogavit, ut Hermanni archiepiscopi plura adversus Catholicam religionem novare molientis, impietatem imperiali potestate coerceret [1] :

« Supplicatio prælatorum, abbatum, capitulorum Coloniæ Agrippinæ contra archiepiscopum.

« Invictissime et gloriosissime imperator, Auguste, domine clementissime, sub finem comitiorum Spirensium sacratissimæ majestati vestræ uti unico nostro post Deum præsidio statum sacrosanctæ nostræ religionis, ut tunc illa apud nos habebat, significavimus, ejusque opem, qua majoribus et periculosioribus novationibus, quantum nisi tempestive obviam iretur, non temere metuebamus futuras, supplicibus votis efflagitavimus. Hactenus vero ad ea nostra scripta, quæ extrema sane necessitas, ut præsens rerum conditio satis indicat, extorsit, nihil responsi retulimus, nisi quod de majestatis vestræ optima voluntate in defendenda prisca nostra sancta et vera religione bene sperare jussi sumus, et persuasi quoque, ut si reverendissimus archiepiscopus noster a comitiis illis adversus Catholicam traditionem quid ulterius novare pergeret, eam suo imperiali officio, quod Ecclesiæ Christi debet non defuturam : hac spe, qua nos utcumque sustentamus freti, ad majestatem vestram rursus confugimus, ipsi non sine gravi dolore amicorum nostrorum, quam humillime exponentes, quod is timor quem jampridem timebamus advenerit, et quod verebamur acciderit, adeo etiam præfatus archiepiscopus noster post habita comitia ab instituto illo suo non cessavit, ut longe etiam vehementius quam antea illud urserit ac promoverit. Interea enim schismatici illi prædicantes, quos in hanc diœcesim infaustis auspiciis jam dudum induxit, ad illius suæ obtensæ reformationis perscriptum, atque adeo sæpe deterius, sua improbata dogmata ubivis spargere summo conatu adnituntur, veris et legitime vocatis pastoribus necessitate illis cedendi imposita, qui et nunc jubentur sacramentorum illis administrationem permittere, non quidem ad Ecclesiasticam et Catholicam formam, sed in lingua Germanica et novo more, quemadmodum prædicantibus ipsis videtur, hoc est, non sine veterum solemnium precum et piarum cæremoniarum a temporibus Apostolorum in Ecclesia Dei ad sacramentorum exhibitionem usitatarum, necnon etiam a tot sæculis observatæ missæ, ac sacrosancti canonis abrogatione.

« Ante comitia Ecclesiarum ordinariis pastoribus, aliisque presbyteris, et clericis adhuc, ut par est, licuit, cuique sua Ecclesiastica officia suis solitis et statutis locis in templis peragere, nunc vero eo ventum est, ut ejusmodi ordinariis ministris subinde mandetur, ne vel prædicando vel cantando breviter, ne verbo vel facto præessendo Ecclesiis illis ullo impedimento sint, ut taceamus, quod ab eo tempore libellus quidem apostatæ monachi Joannis Memerhagensis, qui se ministrum Ecclesiæ Bonnensis appellat, qui et recens se incœstis nuptiis polluit, sub titulo..... blasphemis et impietatibus refertus, publice denuo expositus fuerit, et nunc denique prostet liber illæ obtensæ reformationis archiepiscopi nostri Francfordiæ etiam in præsentibus nundinis, jussu ejus, ut accepimus, distrahendus, quæ omnia (quamlibet ea, ne fierent, suam celsitudinem humiliter et sedulo deprecati et obtestati sumus) in præsentiarum, apud nos aguntur, piis ad hæc ingemiscentibus, aguntur autem (id quod nobis longe gravissimum et acerbissimum est) sub eo prætextu, perinde atque sacratissima vestra Cæsarea majestas ipsi præfato principi nostro, (sicut etiam nuper quidam ex suis consiliariis ad nos retulit) ea agendi fecerit potestatem. Et quanquam adduci non possumus, ut id fecisse ullo modo credamus, scimus enim, quid majestas vestra per suas serias litteras his, deinde quoque suo ipsius oraculo, nuper personaliter præsens, denique quod per suum vicecancellarium, post comitia in diversam longe sententiam nobis mandari curaverit, ut hinc facile intelligamus archiepiscopo nostro non aliam a majestate vestra potestatem factam esse, quam forsan prædicandi Evangelii, verum non ea procul dubio mente id ut per schismaticos et hæreticos adulterantes verbum Dei facere liceret, sed tantum per pastores aliosque ministros canonice vocatos ad Apostolicam et Catholicam traditionem, quia tamen hic prætextus nobis multum in præsentiarum facessit molestiæ, neque videmus ulla alia ratione imminenti aversioni veteris religionis, quam schismatici illi per absentiam majestatis vestræ in hac diœcesi fortiter urgent, occurri posse, quam si majestas vestra suis patentibus imperialibus litteris ad nos omnesque alios prælatos, capitula, abbates, conventus, pastores, et animarum curatores, universumque clerum, necnon comites, barones, nobiles, ac communia oppidorum, omnesque fideles hujus diœcesis, conjunctim ac divisim dirigendis, aliis quoque ad senatum hujus in-

[1] Ms. card. Pii sig. 64, p. 117.

clytæ civitatis destinandis palam faciet ac declaret suæ mentis nunquam fuisse, archiepiscopo nostro permittere, et curare in hac civitate et diœcesi per aliquos verbum Dei prædicari, quam per idoneos et canonice vocatos pastores et Ecclesiasticos legitimos ministros, idque secundum Apostolicam et Catholicam traditionem, non autem per sectarios, hæreticos, schismaticos et hypocritas ministros, aliosque veteris religionis eversores, nobisque et aliis omnibus et singulis incolis supradictis serio districte demandet, ut veterem religionem mordicus retinentes, missum demus hisce pseudoecclesiasticis locum, nullasque novationes contra priscam Ecclesiam et Catholicam, ordinationes vel prætextu commemoratæ obtensæ reformationis, nostri archiepiscopi, vel alias invectas, seu invehendas admittamus, denique si nos in vestræ majestatis singularem tutelam et protectionem recipere non gravetur. Hoc igitur beneficii, ut majestatem vestram pro sua erga Christum, et Ecclesiam suam sponsam matrem nostram indicibili pietate nobis, quam humilissime supplicantibus collaturam, et plane per hunc nostrum tabellarium, idque quam maturrime transmissurum plane confidimus. Ita idem semel collatum nulla unquam apud nos aut posteros nostros delebit oblivio. Quod et in primis ipse Christus Jesus, qui majestatem vestram suæ sponsæ advocatum potentissimum fecit, immortali mercede remunerabit, et nos piis precibus pro felicissimi imperii majestatis vestræ propagatione, et de hostibus suis referenda victoria Deo sedulo fundendo pensare nunquam intermittemus, qui majestatem vestram nobis et universi orbis Christiani saluti unicum avitæ pietatis et religionis asylum incolumem perpetuo servet et prosperet, et ovantem Germaniæ pacificandæ restituat. Datum Agrippinæ Coloniæ nonis Septembr. sub nostris videlicet majoris et metropolitanæ atque divi Gereonis Coloniensium Ecclesiarum sigillis anno ab Incarnat. Domini MDXLIV ».

Sacratissimæ Cæsareæ majestatis vestræ longe devotissimi prælati, abbates, capitula et monasteria, totusque clerus Agrippinæ Coloniæ.

15. *Archiepiscopus Coloniensis obdurescit in hæresi.* — Disceptata etiam est apud subsellia Apostolica Hermanni antiarchiepiscopi Coloniensis causa, quem de hæreseos crimine postulatum referunt Acta Consistorialia [1] :

« XXII Decemb. MDXLIV fuit consistorium publicum. Dominus Achilles Maffeus advocatus consistorialis pro parte procuratoris fiscalis proposuit causam Coloniensium contra Hermannum episcopum Coloniensem, qui suæ salutis et dignitatis immemor, labe hæresis se inficere, et quod pejus est, his non contentus, cum sacerdotes Colonienses ad id vi secum adducere conaretur, idque obsistente Georgio Ecclesiæ Coloniensis viro sanctissimo, et orthodoxæ fidei defensore efficere non posset, divina humanaque omnia commiscere tentavit, et fuit commissa causa R. D. auditori cameræ, qui moneat Dom. Hermannum episcopum et complices, et fautores suos ad comparendum personaliter in curia, prout in commissione continetur ».

Non deterritus est sapientissimis Coloniensium monitis, nec Cæsaris metu, nec Pontificii judicii terrore Hermannus apostata a cœpta impia tyrannide; nec Sathanæ præcones Lutheranos a se amovit, sed in pluribus oppidis religionem Catholicam evertit, ac rudem plebeculam hæreticorum erroribus illaqueatam, in æternum exitium perduxit, ut vero principatu fuerit deturbatus, cum jam Cæsar, bello Gallico composito, a Lutheranis, qui viribus auctis confirmatisque rebellarant, lacesseretur, suo loco dicetur : nunc de ipso bello cum Francisco rege et pace redintegrata agamus.

16. *Ardet bellum initum inter Cæsarem et Franciscum regem : Anglus etiam in Galliam irrumpit.* — Refert Cochlæus[1], Cæsarem in comitiis Spirensibus pronuntiasse hostem imperii Franciscum Galliæ regem, atque Protestantium arma in eum versa fuisse, verum antequam in Galliam Cæsar et Henricus rex Angliæ irrumperent, Cæsarianæ res in maximum discrimen adductæ sunt in Italia, nam cum Galli Carinianum obsidione premerent, Alphonsus Davalus, Marchio Vastus, Germanicis Italicisque succinctus copiis opem laturus esset obsessis, commissa in Cerosolano agro pugna, die decima Aprilis eodemque Festo Paschatis maxima clade deletus est ab Anghiano duce, acceptoque vulnere ægre fuga evasit, de qua pugna hæc refert Paulus Jovius [2] : « Pugnatum est ad Cerosolam postridie idus Aprilis, quarto et quadragesimo anno supra quingentesimum atque millesimum Christianæ salutis. Occisa autem referuntur ad duodecim millia hominum. Sed multa maxima ex parte Germanorum, neque enim, quum in acie utrinque æquato fere numero supra quadraginta millia peditum constitissent, omnino incruenta victoria Gallis obtigit, sinistro præsertim eorum cornu magnis cædis et fugæ detrimentis affecto, et aliquot ex illustri Gallica nobilitate desideratis ».

Poterant Galli consternatam Insubriam invadere, ac latius victoriam proferre, sed Angliæ rex cum ad excipiendos Cæsareæ irruptionis impetus se pararet, auxiliares copias non submisit, cæterum Anghianus in Cariniani obsi-

[1] Acta Consist. Ms. card. Spadæ sig. num. 133. p. 149.

[1] Cochlæ. in act. et scriptis Lutheri. Petrus Paulus Gualt. in Diar. Paul. Jov. l. XLIV. Martin. Bellaius l. X. — [2] Paul. Jov. l. XLIV.

dione hæsit, ac demum pactione militari eo potitus est, cujus victoriæ sparsa fama, Florentini exules et alii Gallicarum partium studiosi circa Mirandulam exercitum ad decem millia bellatorum conflarunt, atque in Insubriam excurrentes terrorem intulere, sed opportune submisso equitatu a Cosmo duce Florentiæ is exercitus dissipatus est. De quo hæc Petrus Paulus Gualterius in Diario refert : « Hoc mense Junii decem millia peditum, quos Petrus Strozzius cum exercitu regis Franciæ in Lombardia conjungere studebat, fuerunt in transitu cæsa et fugata a Cæsarianis, et ipse Petrus cum paucis evasit ». Porro Anghianus dux nil ultra tentandum censuit, cum de belli Gallici eventu ancipiti esset sollicitus, nam Cæsar cum Henrico Angliæ rege Gallis infestissimo, ita fœdus percusserat, ut Galliam certa lege cum eo partiretur, atque ad Lutetiam ipsam regni sedem in nequissimi persecutoris Ecclesiæ communibus armis redigendam se obstringeret, quod Jovius[1] silere non potuit[1] : « Tantum (inquit) Cæsaris odium valebat adversus Gallos ab avorum usque memoria conceptum, ut gravissimarum offensionum ex repudiatæ adactæque ad necem materteræ penitus oblivisceretur, nec iniquum et fide sua indignum existimaret ad contumeliam Pontificii nominis cum eo rege fœdere conjungi, qui propter eversa sacra, despectamque et convulsam Romani Pontificis existimationem, Christiano jure anathemate a Romano Pontifice damnatus, ipso præsertim Cæsare id orante postulanteque, cum se in Britanni regis gratiam nunquam rediturum jurasset, nisi Pontificiæ dignitati Henricus satisfaceret, et ad veteres sacrorum ritus pristinamque Romani Pontificis auctoritatem se conferret ».

17. Irrupturis in Galliam Cæsare et Henrico Anglo, Franciscus rex honestissimo et pio consilio Barbarossam a se dimisit, licet ille ad evastandam Hispaniæ maritimam oram ad Gades usque se offerret, sed rex sapienter perpendit Turcicam societatem non profuisse hactenus, sed multum obfuisse, cum Protestantes ea de causa ad decernendum contra ipsum bellum adducti essent, et ipsorum Gallorum animos a se abalienaret ea societate impia, tum etiam Turcæ quoscumque possent provinciales abriperent in servitutem, neque ex insontium Hispanorum calamitate per Turcas inferenda ullum decus vel commodum, sed divinas tantum iras et publica odia promeriturum, tum quia Turcas excivisset non ad lædendos Christianos, sed ut a Cæsareæ tantum classis injuria se tueretur. At Barbarus ad Christianorum cædes et damna anhelabat, et querebatur, se non sine contumelia sui nominis retineri, cum neque Gallo utilis neque Cæsari infestus foret (addens, inquit Jovius)[1] : « Si juberetur, et rex Cæsari implacabili suo hosti in Galliam irrumpenti æquo jure nocendum putaret, se paratum fore, ut expedita et strenua excursione totius Hispaniæ oram summis ferro atque igni illatis detrimentis, a primo Pyrenei promontorio ad Gaditanum usque fretum pervastaret; id consilium rex ab insita sua pietate prorsus alienum, quanquam amicissime oblatum, continuo repudiavit. Cur enim Christiani nominis gentes nihil tale meritas, parentesque tantum imperio Cæsaris, immanibus Barbaris delendas concederet? cur in hoc tam atroci facto sui vetusti cognominis oblivisceretur? cur denique usque adeo detestabilis et impiæ cladis invidiosam sibi et posteris memoriam relinqueret? » Id virtutis exemplum in reprimenda ultionis cupidine, ut se in malo vinci sineret, placuit Deo, qui Cæsaris mentem postea ad pacem flexit, ut Cæsar pæne victor pæne victo Gallo ea concederet, quæ victor Gallus a victo Cæsare vix exprimere potuisset, ut mox dicetur. Porro Barbarossa in reditu omissis Liguribus, quos Gallus amicos optabat, Hetruscis ac Neapolitanis littoribus plura damna intulit, de quo hæc habet Petrus Gualterius Aretinus in Diario : « Hoc mense Maii Barbarossa pyrata discessit cum tota classe ex portu Tolonensi, mense Junii in suo transitu per mare Thyrrenum occupavit et incendit Portum Herculis, et Talamonem in dominio Senensium, et ab insula Lilii multos captivos duxit ». Non muniverant Senenses idoneis præsidiis eas urbes, nec oblata a Cosmo duce Florentiæ subsidia admiserant, quod finitimi hostis prævalidas copias finibus suis excipere tutum non putarent, ejusdemque monita de repentino Barbarorum adventu spreverant. Tentavit etiam Orbetellum Barbarus, inhiabat quippe Etruscæ oræ portubus, ut tutam stationem sibi in Italia pararet, ex qua Solymannus ad imperium Italiæ invadendum aspiraret ; submisso vero opportune exercitu a Florentiæ duce, Barbarus cœptis destitit, multaque præda in Hetruria capta discessit, ac deprecante Gallico oratore, ne Francisco regi invidia conflaretur, a Pontificiæ ditionis maritimæ injuria temperavit. In Ænariam vero insulam delatus, nocturna descensione incolarum multitudinem intercepit, Puteolos frustra oppugnavit, e Brutiis multam prædam congessit, profectus inde Lipparim, illius insulæ urbem terribili oppugnatione concussam ad deditionem compulit, cum illius præfectus Nicolaus suam libertatem pactus hosti cives in servitutem abducendos prodidisset, quos septem millium summam implevisse Jovius refert, ac de tristissima eorum aliorumque Christianorum captorum calamitate hæc subdit[2] : « Tantam omnis generis mortalium prædam, qui in classe

[1] Paul. Jov. l. XLV.

[1] Paul. Jov. l. XLV. — [2] Paul. Jov. l. XLV.

erant fuisse retulerunt, ut in toto cursu ad Byzantium directæ navigationis, plura captivorum (enecta fame, siti mœroreque) corpora uti erant in infimis carinis, inter naturæ sordes, angustissime constipata, omnibus prope horis in mare projicerentur execrantibus cunctis immites Galliæ regis et Cæsaris animos adeo studentes veteribus eorum odiis, ut subditæ imperio ipsorum gentes, nihil tale meritæ plecterentur, quando quidem ex sua effræni obstinataque libidine, abhorrentes concordiam tantis calamitatibus gravi cum infamia causam præbere dicerentur ».

18. Abeunte Constantinopolim Barbarossa Henricus Angliæ, sublato Scotiæ rege Gallorum fœderato, qui domestico metu illum distinere potuerat, Caletum cum maximo exercitu trajecit, ac Boloniam obsidione cinxit, parte adversa Cæsar [1] Germanis, Belgicis, Hispanicis atque Italicis copiis succinctus in Galliam irrupit, ac Lucemburgum superiore anno Aureliani ducis virtute receptum, antequam communiretur ad deditionem coegit, cæpitque Linium oppidum, tum ad Sandiserium octava Julii castra promovit, quo demum pactione militari honesta potitus est, inde ad Matronam flumen progressus, cupiebat castra conjungere cum Anglo, qui triginta millia armatorum adduxerat, ut Franciscum Galliæ regem ad certamen adigeret, ne regnum ferro flammaque pervastari pateretur, sed crudelia et iniqua eorum consilia Deus Galliæ misertus discussit, nam Anglus, nisi capta Bolonia, castra movere abnuit, vel discrimini se objicere, ac Cæsar, qui Lutetiæ extremum terrorem inferebat, cœpit commeatuum variis difficultatibus angi, ac dolore meditati consilii ab Anglo Boloniæ hærente confundi, spesque subjiciendæ Galliæ temere conceptas sensit, cum Galli ad eum propulsandum acerrimis animis accingerentur.

19. *Inter ipsos bellicos motus spem pacis non deserens Paulus duos legatos mittit ad pacem tractandam.* — Dum tantis bellis turbaretur orbis, semper tamen in imperiali aula aliisque in locis pacis tractatus vigebat, sicut Epistolæ cardinalis Farnesii ad nuntium Poggium apud imperatorem testantur, sic se habet in una illarum sub vigesima tertia die Julii hujus anni [2] : « In supradictis tuis litteris cum confirmes et repetas tractatum pacis absque fundamento non esse, sua beatitudo maximo perfusa est gaudio, et eo magis, quia ex aliis locis idem percipitur, et præcipue Epistolæ Camilli Columnæ ad archiepiscopum suum fratrem hoc testantur, et ab aliis ex variis partibus hoc idem nuntiatur ; ita ut sua sanctitas, quæ pacem apud Christianos suis diebus videre semper quæsivit optavitque, solummodo nomine et spe pacis animi vires resumit, maximopereque lætatur. Nec diffidit Deum a cujus pietate hoc et omne aliud bonum procedere fatendum est, ut majus et suæ dexteræ opus appareat, reservasse tempore majoris necessitatis, sicut vere est diebus istis ; quapropter ob uniformitatem nuntiorum, et præcipue ob suæ majestatis Cæsareæ confessarii verba, a quo, ut scribis, hortatus fuisti, suæ beatitudini suadere, ut mediatoris et excitatoris onus ad hanc pacem stabiliendam suscipiat, decrevit, sicut annis præteritis fecit, modo etiam, officio et muneri suo non deesse, sed omnibus mediis eam procurare, et præcipue unicuique majestati virum auctoritate præditum transmittere, confidens quod in tantis Christianæ reipublicæ necessitatibus, unaquæque majestas obligationi quam Deo et populis eorum regimini ab ipso Deo commissis debet, non deficiet, quia res in eo statu sunt, in quo, etiam qui in bello superior sit, cum effectu pacem optabit, eo majora apud Deum et apud homines merita acquiret ». Et in alia Epistola ad eumdem sub die vigesima sexta Augusti istius anni, sic dicit [1] : « Cum in tuis litteris nuntias tractatus pacis semper vigere, scias suæ beatitudini nihil gratius et jucundius nuntiari posse, cum ille sua desideria ad istam pacem semper direxerit, et supra quam dici possit, de ea cogitet; ideoque quidquid circa istud negotium dietim agitur, scribas, et quod ad te attinet, nihil officii circa istam pacem, quando occasio suggeret, prætermittas, quia eadem nos faciemus ». Hæc Farnesius.

20. Pontifex igitur tanta spe motus duos ad tractandam pacem legatos elegit, quos sollicite expediendos esse in supradicta Epistola [2] cardinalis Farnesius promittit, et sic de ista electione Acta Consistorialia loquuntur : « XXX Julii decreti fuerunt duo legati pro tractanda pace reverendissimi domini Jo. Hieronymus Moronus ad serenissimum dominum Carolum V, Romanorum imperatorem semper Augustum, et Marinus Grimanus S. R. E. cardinales, ad Franciscum Francorum regem Christianissimum ». Confirmat hæc Angelus Massarellus in Actis Concilii Tridentini, in quibus horum temporum calamitates ita describit [3] :

« Cæsar Maio mense, validissimo cum exercitu Galliam aggressus fuerat, Lignique oppidum die XXIX Junii anni ejusdem expugnaverat; Angliæque regis adjutus copiis majora prope diem in Gallos minabatur, atque etiam eodem tempore in Pedemontana regione Cæsareas copias, marchione Guasti ducente, non minus acre bellum cum Gallis gerebatur, quorum ambo exercitus die XIV Aprilis MDXLIV prope Carignani

[1] Martin. Bellaius Comm. l. X. Paul. Jov. l. XLV. — [2] Ms. card. Spadæ tom. LXXXIV. p. 442.

[1] Ubi sup. — [2] Ms. card. Spadæ to. CXXXIII. p. 430. — [3] Ms. arch. Vat. sig. num. 3190. p. 215. Diar. Conc. Trid. auctore Angel. Massarell. Secr. Ms. arch. Vat. p. 23.

oppidum, Cæsarianis in fugam versis, nec multo post, IV scilicet Junii, non longe a flumine Thesino, Gallis profligatis, conflixere.

« Non desperavit tamen Pontifex posse aliquando Dei beneficio pacem inter sæpefatos principes fieri, opusque toties frustra tentatum iterum aggressus est. Quare die XXX Julii prædicti anni duos a latere legatos [1] reverendissimos videlicet S. R. E. cardinales Marinum, episcopum Portuensem, Grimanum ad Gallorum regem, et Joannem tit. S. Vitalis presbyterum, Moronum, ad Cæsarem pro unione inter eos concilianda. Gravius nihilominus in dies magis atque magis bellum inter ipsas majestates excitabatur, Cæsare non longe a Parisiis in oppido Mellun, cum validissimis copiis existente. Rex autem Turcarum fœdere innixus, eorum classe Italicas ditionis Cæsareæ maritimas regiones continuo infestabat, nam dux ipsius classis Barbarossa Thyrreni maris dominus factus, jam Herculis Talamonisque Portus in Senensium dominio mense Junii, necnon Liparis civitatem et insulam XIV Julii una cum nonnullis oppidis expugnaverat depopulaveratque ».

21. De cardinalibus legatis decretis pro concilianda pace certiorem fecit Pontifex Ferdinandum regem Romanorum, eumque rogavit, ut una cum Germaniæ principibus, concordiæ pro re Christiana instauranda adeo pernecessariæ interpretem ageret [2] :

« Regi Romanorum.

« Etsi tamdiu, totiesque, et nullis non modis, atque omni opera et studio summos Christianorum principes inter se acerbissime dissidentes conciliare tentaverimus, et tot conatus et labores incassum hactenus effuderimus, adeo ut in re hac amplius tractanda animum fere despondissemus, tamen alia ex parte nos movet miserrimus Christianæ reipublicæ status, neque enim præteritarum dumtaxat calamitatum damna intuemur, sed imminentem procellam prospectamus, quando hinc Christianorum vires penitus atteruntur, inde Turcarum potentia ad summum aucta, omni conatu in præsens bellum molitur, atque excidium extremamque perniciem primo quoque tempore nobis minatur. Quis autem hæc non videt sentitque, aut quis extremo huic discrimini remedium perquirendum esse non cognoscit? Sed nostro hæc potissimum pectori semper insident, urgetque intime atque impellit Christiani gregis cura nobis divino ore præcipue demandata, ne omnino officii nostri munus deseramus, tum negotium sæpius etiam frustra exploratum iterum tentemus, et quantum in nobis est, Dei benigno auxilio, et præcipua in Christo confidentia idem rursus periclitemur. Cum igitur proxime destinaverimus venerabilem fratrem Grimanum, et dilectum filium Moronum cardinales legatos nostros, hunc ad Cæsarem, illum ad Franciscum regem, ut inter eos concordiam a piis omnibus maxime optatam, et Christianæ reipublicæ conservationi pernecessariam nostro nomine persuadeant, et si fieri possit, ut prosecutio Concilii Œcumenici celebretur expeditiorque reddatur, conficiant, haud nos præterit, quod etiam anno nondum elapso animadvertimus, rem hanc, præter id quod omnes tangit, ad clarissimos Germaniæ principes præcipue spectare, quorum auctoritatem et Christianam charitatem ad negotium peragendum et pia consilia nostra adjuvanda non mediocriter profutura arbitramur, atque eam ob causam ad te et nonnullos alios principes mittimus nuntium nostrum venerabilem fratrem nostrum Joannem Thomam episcopum Cavensem nobis gratum ; ut nostrum hoc pium propositum vobis significet, et tuum ac ipsorum pariter consilium auxiliumque ad id poscat, quod non ad nos tantum, neque ad paucos, sed ad universos Christianæ religionis homines pertinere manifestum est, etc. Datum Romæ apud S. Marcum XXVII Augusti MDXLIV, anno X ».

De Cavensis episcopi missione loquens cardinalis Farnesius in Epistola vigesima sexta Augusti sic fatur [1] : « Et quia quo res majoris est ponderis necessitatisque, eo magis sua sanctitas judicat, simul omnia media, quæ adjuvare possunt, esse conjungenda, mittit modo episcopum Cavensem ad serenissimum Romanorum regem et ad alios imperii principes, ad eos adhortandos, ut a Cæsarea majestate optimum concordiæ finem curent obtinere ». Hæc Farnesius.

Scripsit etiam Pontifex eodem argumento ad Septemviros, tum ad plures alios principes atque Lusitanos proceres ; indixit etiam publicas preces populo Christiano, de quo extant Encyclicæ litteræ ad archiepiscopos transmissæ.

22. *Fœdus pactum, ob quod gratiarum actiones persolvuntur a Pontifice utrique principi.* — Exceptæ cœlo fuere piorum preces, paucis enim post diebus pax confecta est, ut sacrum illud oraculum usurpari posset : *Præparationem cordis eorum audivit auris tua.* « Dum magis », inquit Angelus Massarellus [2] « omnia per totum Christianum orbem, bellis, simultatibus, dissensionibus ardent, ecce tandem lætissimus, Domino miserante, dies illuxit, in quo pax et unio inter prædictas Cæsaream et Christianissimam majestates conciliata est, die videlicet XVIII Sept. MDXLIV, cujus pacis nuntio quamprimum ad Pontificem, qui Perusii tunc erat, allato, in magnam spem Sanctitas sua devenit, posse etiam tandem Œcumenicum Concilium celebrari : Deoque in primis pro tanto in Christi-

[1] Diar. Conc. Trid. — [2] Paul. III. lib. brev. an. XIX. p. 332.

[1] Lib. brev. an. X. p. 415. [2] Angel. Massarell. in summ. Conc. Trid. Ms. Vat. sig. num. 3199. p. 214. et in Diar. Conc. Trid. Ms. arch. Vat. p. 24.

anam rempublicam collato beneficio gratias egit».

23. His addunt Acta Consistor. [1] : « VII Oct. rediit Pontifex ad Urbem, x Octobris fuit Consistorium, in quo fuerunt lectæ conditiones pacis initæ inter Cæsarem et regem Christianissimum ».

Percussum fœdus XIV kal. Octobris consignat suis Monumentis Paulus Jovius. Petrus enim e Soto Ord. Dominicani, sacrarum Cæsaris exhomologeseon exceptor, pacis maximus auctor extitit, necnon Gabriel Gusmanus reginæ Galliæ sacerdos piacularius, ab ea ad fratrem Cæsarem missus, promovit actionem concordiæ, ad quam urgebat Cæsarem inopia stipendiorum, quæ Germani arrogantius exigebant, nec tutum erat certamen experiri, cum Galli ardentissimis animis in eum prosilire parati essent, cum ipse victoriam esset relaturus suo tantum periculo, at præmia victoriæ esset comparaturus Anglo, cui Lutetia ex impio fœdere cessura erat; pacis vero leges ad commodum ducis Sabaudiæ dignitatemque Galliæ regis distinctæ fuere, quas si antea Cæsar dedisset ad Pontificias preces, conciliato sibi Gallo, et Hungariam Christiano imperio asserere, et Anglum ad officium redigere, et Protestantes ad obsequium Ecclesiæ revocare, et Christianum populum a Turcicis grassationibus vindicare potuisset : nam cum omnium dissidiorum inter Cæsarem et Franciscum regem fons et causa esset expostulatio Mediolanensis principatus, quo Cæsar eum ante viginti annos depulerat, ita lis juncto novæ affinitatis vinculo dirempta est, ut refert Martinus Bellaius [2] : « Pacis conditiones statuuntur, ut Carolus Angolismensis, qui tunc dux Aureliæ erat, Cæsaris filiam, aut certe ejus ex fratre Romanorum rege neptem intra biennium uxorem duceret, utque quo tempore exacto biennio conjugium re ipsa perficeretur, ei Cæsar vel Mediolani, vel Flandriæ et Belgii dominatum, utrum tradere mallet, traderet, utque rex ab omni deinceps jure atque actione in ducatu ipso discederet, ac in regno etiam Neapolitano; si quidem Belgium filio Aurelio daretur, utique Sabaudo omnia, quæ adempta fuerant, restituerentur : simul atque Aurelius alterius ditionis compos esset, utique dum biennii illius tempus adesset, quidquid utrinque tum in Transalpinis, tum Cisalpinis regionibus jam inde a Nicianis induciis bello captum fuerat, restitueretur, omniaque pristinum statum reciperent, quo esse, cum illæ induciæ fierent, constaret. Cæsar eis Alpes, regi Sandiserium, Linium et Commercium restituit. Rex Yvesum, Mommedium et Landrisium : Stenæum Lotharingiæ duci (munitionibus prius dirutis) restituitur : in Italia Cæsar Mondevisium dumtaxat restituit, rex ei reddidit Albam, Guerassium, Antinianum, Sandamianum, Palezuolium, Crescentinum, Verruam, Moncalium, Bargas, Pontem-Asturæ, Lanisium, Vigonem, Sansalvatorium, Sangermanum, Magnum Regionis linguarum, Marchionatus Seviani partem, et Valpergam ».

Sancita pace cum Cæsare, Franciscus Galliæ rex adversus Nortfolchium ducem Montrolii obsidionem solvere coegit : Henricus vero rex jam Boloniam in deditionem acceperat, Veruini præfecti culpa, qui, licet tempestas horrida Anglorum tentoria evertisset, eorumque castra magnis incommodis affecisset, imminente jam cum exercitu Delphino ad invadendum hostem, concepto inique sacramento stare maluit [1], licet cives ipsi adversarentur atque ad repellendum hostem essent comparati, Bolonia vero potitus Caletum primum, dein in Angliam se subduxit, atque a Delphino Bolonia irrito conatu oppugnata est, quæ demum ab Anglo, biennio post confecta pace, Galliæ est restituta.

24. Accepto porro initæ inter Cæsarem et Franciscum regem pacis nuntio, Pontifex ingenti lætitia delibutus grates Deo egit, atque hisce litteris Francisco est gratulatus [2] :

« Regi Christianissimo.

« Gratias ingentes agimus primum Deo omnipotenti bonorum omnium dispositori ac largitori, deinde majestati Christianissimæ pro tam exoptato, omnibus precibus, omnibus aris supplicato et efficacissimis votis tandem exorato nuntio super pace inter Cæsarem et serenitatem tuam nuper conventa atque conclusa : quam non magis quietem vestram et utriusque incrementa existimamus, quam totius Christiani orbis tranquillitatem, atque inimicorum ejus excidium et confusionem, cum nostris discordiis se tutos esse et proficere, atque augeri in dies existimarent. Sit laus Patri luminum, datori omnis optimi et omnis doni perfecti indulgentissimo. Post hæc, grates habemus innumerabiles eidem majestati tuæ, quod se (monitis præcipue nostris ad hoc inductam) et ut devoti filii obsequio erga Apostolicam Sedem versaretur (quod indefesse antehac fecit) coactam autumat, divinam obsecrantes benignitatem, ut isti tam bonæ, tam egregiæ menti digna retribuere præmia non dedignetur : postremo id nobis supra modum acceptissimum fuit, quod cum scires quantopere id expectaremus, ea obsecundandi promptitudine usus es, ut sponte tua, non expectato legato nostro ad hoc destinato, votum nostrum impleveris, et obsequio preces anteverteris, quod nobis cordi semper futurum est, rogaturis Deum sine ulla intermissione, ut hæc stabilia et prospera tibi, liberis tuis, propinquitati et regno larga manu concedat, et tam bonæ menti, tam benigno animo nihil neget optatum. Felicissime valeat majestas Christianissima. Romæ die XIII Octobris MDXLIV, anno X ».

[1] Acta Consistor. Ms. card. Spadæ sig. num. 133. p. 439. Paul. Jov. l. XLV. Martin. Bellaius l. X. — [2] Martin. Bellaius l. X.

[1] Mart. Bellaius l. X. — [2] Paul. III. lib. brev. an. X.

25. Strenuam in pace conficienda [1] navarunt operam regina Navarræ Francisci regis soror, cardinalis Turnonius, et Bellaius ac Moguntinus, necnon classis Gallicæ præfectus (admiralium vulgo vocant) quibus a Pontifice actæ sunt gratiæ.

Commendavit porro Cæsarem maximis laudibus Pontifex de publica Christiano restituta imperio, deque eximia animi moderatione, qua gloriosissimo victoriæ genere seipsum vicisset, hortatusque, ut imperialia consilia ad frangendam Turcarum tyrannidem, ad hæreseon pestes exscindendas, ad Concilii indicti actiones promovendas intenderet [2] :

26. « Ad Cæsarem.

« Litteræ majestatis tuæ, quibus nos de pace inter eam et Christianissimum regem composita certiores fecit, tantam nobis lætitiam attulerunt, ut eam verbis exprimere non facile possimus. Perspicimus enim ex hac vestra concordia Christianæ reipublicæ, quæ in extremum pæne erat adducta discrimen, quemdam quasi in mediis tenebris salutis diem illuxisse; quapropter ipsi Patri luminum, in cujus manu regum sunt corda, maximas egimus gratias, quod ejus rei cujus incredibili per tot annos flagravimus desiderio, sua nos bonitate compotes effecerit : majestati autem tuæ ex animo gratulamur, quod hac animi sui moderatione seipsam vicerit, quæ omnium maxima honestissimaque victoria est existimanda. Eam igitur magnopere hortamur, ut quod reliquum est, quodque illam sua sponte facturam esse non dubitamus, ad comprimendam Turcarum audaciam, quæ nimium diu in nos grassata est, et ad extinguendam hæreticorum impietatem, quod Œcumenici tantum Concilii celebratione effici posse omnibus compertum est, totis nobiscum viribus incumbat, utrumque enim Deo in primis, ejusque religioni debet, in virtute ac nomine suo. Cætera Tropiensis episcopus nuntius noster majestati tuæ uberius exponet. Datum Romæ XVI Octobris MDXLIV, anno X ».

27. Emendandus hic videtur Joannes Baptista Adrianus, qui privatis simultatibus malevolentia imbutus erat adversus Paulum Pontificem, inter quem et Cosmum nonnulla intercedebant dissidia, atque adeo iniquissime Pauli III famam ac gesta traducere non veretur : ideoque delira somnia sua, et levissimi vulgi vel aulicorum rumusculos pro oraculis historiæ suæ inspersit. Inter alia fingit Paulum formidantem potentiam Cæsaris, ne meditata consilia discuteret, armorum fœdus arcanum cum Galliæ rege et Veneta republica junxisse, verum simulasse neutri parti studere velle! Sed iniquam hanc calumniam contraria Pauli gesta perspicue refellunt, cum eo ipso labente tempore, de quo Adrianus loquitur, Pontifex arctissimum fœdus percusserit cum Cæsare, ac supra quindecim millia militum auxiliaria decreverit pro asserenda luendaque in Germania adversus hæreticos Catholica religione, ut cardinalis Farnesii litteræ ad Poggium Pontificium internuntium in aula Cæsarea agentem testantur; quibus illum docet, cardinalem Tridentinum attulisse Pontifici sacri fœderis pactiones a Cæsare consignatas, easque in cardinalium senatu perlectas, atque mox promissa in actum provocasse, atque stipendia pro duodecim millibus equitum levioris armaturæ, seque legatum Apostolicum in exercitu creatum fuisse, atque Octavium fratrem cum supremo militari imperio ducem præfectum fuisse. Cum vero Cæsar pluribus districtus negotiis non tam celeriter ad sacram illam expeditionem se compararet, Pontificiarum copiarum iter in Germaniam aliquandiu dilatum est.

28. *Paulus redintegrandi Concilii percupidus futuris providet, præsentia componit, et preces solemnes indicit.*— Exeunte Octobri Franciscus I litteris humanissimis Pontifici datis regias vires pro auctoritate dignitateque Sedis Apostolicæ asserenda detulit, atque ad deprimendam Angliæ regis tyrannidem auxiliares copias proposuit, in quem etiam Cæsarem sibi conjungi flagitavit, precesque addidit, ut Concilium Œcumenicum Tridenti indictum trimestri flexu maturaret, quæ litteræ in senatu cardinalium lectæ fuere, ut Acta Consistorialia referunt [1] :

« VII Novembris MDXLIV, fuerunt lectæ litteræ Christianissimi regis datæ XXVIII Octob. MDXLIV per rev. Georgium episcopum Ruthenensem ejus apud S. D. N. oratorem, quibus majestas sua Christianissima significabat, eo se desiderio teneri Sanctam Sedem Apostolicam conservandi, in primisque suæ beatitudinis auctoritatem, et quæ ad commodum et honorem ejus pertinerent, ubi opus esset, ea præstare jam animo suo constituerat, quod ut fieri posset, sanctitatem suam obsecrabat, ut in bello contra Angliæ regem ea tantum causa suscepto, quod sanctam Ecclesiam minime secutus fuit, sibi auxilia atque opem ferret, ut scilicet singulis mensibus sex millibus peditum stipendia persolveret, quodque non minus ad Sanctitatem suam quam ad se pertinere asserebat. Quem quidem regem Christianissimum, cum strenuos ac fortes milites habere Catholici jam viderent, cum eo sanctitate sua fœderata fœdus inire quam maxime petebant ad Angliæ regis interitum et exitium. Sed quoniam id a neutris præstari posse arbitrabatur, sine consensu atque in primis Cæsareæ majestatis voluntate, hortabatur sanctitatem suam, ut totis viribus ad id Cæ-

[1] Ibid. pag. 435. Pag. 436. Pag. 447. Pag. 435. — [2] Paul. III. lib. brev. an. X. p. 451.

[1] Acta Consisl. Ms. card. Spadæ sig. num. 133. p. 445.

saream majestatem adducere conaretur. Et cum totius Christianæ reipublicæ beneficia in Christianorum omnium concordia atque pace potissimum posita essent, ad quam quidem per universale Concilium facile pervenire posse putabat, cum id imperatori atque suæ majestati Christianissimæ cordi esset, sanctitatem suam orabat, ut infra tres menses accelerari curaret, ubi jam indictum fuerat, scilicet Tridenti, qui quidem locus et Christianissimæ majestati et imperatori quam maxime placebat, et ut omnibus, qui ad Concilium venturi essent, indictum diem nuntiari curaret, ut se ad iter comparare possent reipublicæ Christianæ conservandæ et augendæ gratia ».

29. Pacato ita feliciter Christiano imperio, Pontifex Paulus redintegrandi Concilii Tridentini percupidus, habito cardinalium senatu, decretum edidit de instaurando Tridentino Concilio, cujus actiones fuerant intermissæ, ut tradunt memorata Acta Consistorialia, quibus consentit Angelus Massarellus, additque dilatione sublata, quæ Bononiæ promulgata fuerat, Concilium indicta die XV Martii anni sequentis redintegratum fuisse, edita Bulla, quæ incipit, *Lætare Hierusalem; et consilium facite omnes, qui diligitis eam*, etc. sub data Romæ XIX Novembris MDXLIV, Pontificatus sui anno XI, publicata autem ultima dicti mensis.

30. Edita ac promulgata est eodem die alia constitutio ad pericula schismatis avertenda, ut si sacrosanctum solium vacuum esse contingeret, dum celebraretur Concilium, Romæ tantum a cardinalibus novus Pontifex deligeretur, ut subdit Angelus Massarellus in Actis Concilii Tridentini.

Promulgata sunt hæc Diplomata solemni ritu ultima Novembris, quæ mox transmissa sunt ad Cæsarem adjectis a Pontifice aliis litteris, quibus rogavit, ut itinera libera atque tuta commeaturis per sua regna ad Concilium præsulibus explicanda curaret.

Extant eodem argumento ad ducem Sabaudiæ Pontificis litteræ, cui etiam gratulatus est de amissa ditione beneficio pacis recuperanda, monuitque, ut præsules sui principatus ad Concilium mitteret.

31. Helveticos quoque Pontifex amantissimis litteris provocavit, ut motas de religione controversias ad Concilium Œcumenicum, quod pace inter Cæsarem et Gallorum regem constituta celebrandum erat, referrent, suosque oratores idoneis ad id mandatis fultos mitterent[1]:

« Dilectis filiis tredecim cantonibus Helvetiorum Ecclesiasticæ libertatis defensoribus in Dieta congregatis.

« Dilecti filii, salutem. Subsecuta, Dei clementia, pace, etc. Hortamur, ut huic sanctæ celebrationi favere velint, ordinareque, ut ad ipsum Concilium venturi tuto per vestra loca transire, et commode in illis hospitari possint; nos vero dabimus operam, ut nostri legati statuto tempore in loco Concilii sint excepturi venientes, et ipsi celebrationi præsessuri. Dat. Romæ III Decembr. MDXLIV, anno XI ».

32. Ad expedienda vero in dubiis certiora consilia, Pontifex cardinales, qui in variis provinciis versabantur, excivit, ut proximo Epiphaniæ festo Romæ adessent, quo argumento extant litteræ III Decembris exaratæ ad Rodulphum, ad Cybum, ad Ravennatem, ad Mantuanum, ad Auriam, ad Tridentinum, ad Ferrariensem, ad Sadoletum, ad Galliæ et Hispaniæ cardinales, et cardinalem Scotiæ, si sine detrimento ejus regni fieri posset, cujus securitas sibi charissima erat; ad Moguntinum, cujus operam pro pacanda Germania expetebat:

« Hortamur, inquit, te, ut quod personæ rerumque tuarum commodo fiat, quorum salus ac securitas nobis merito cordi est, ad nos venias, ut in tanto discrimine Catholicæ fidei et sanctæ religionis, tantaque perturbatione istius inclytæ nationis Germanicæ, quam compositam cupimus, tua prudentia ac virtute uti possimus, etc. Dat. Romæ III Decembr. MDXLIV, an. XI ».

33. Ut felicius suscepta consilia perduceret Pontifex, implorandam in primis divinam opem censuit, solemnesque supplicationes in Urbe et reliquo orbe Christiano habendas decrevit, necnon misit internuntios ad Cæsarem et Gallorum regem, qui ipsis de instaurata pace gratularentur, arctiusque eorum voluntates inter se adstringerent, ut refert Angelus Massarellus his verbis[1]:

« Die X Decembris per Urbem et Christianum orbem preces publicas ad Deum offerri et processiones per tres continuos dies fieri mandavit: necnon die XII ejusdem mensis ipsemet Pontifex, cum sacro Patrum senatu, totaque Romana curia, pedes a Basilica principis Apostolorum usque ad Ecclesiam Beatæ Mariæ supra Minervam profectus est. Præterea quoniam dicta pax eo majorem lætitiam suæ sanctitati attulit, quo magis in eo componendarum controversiarum negotio per tot annos laboraverat, et præcipuam curam adhibuerat, de hujusmodi sua exhilaratione ipsos principes non potuit certiores non reddere: quapropter[2] die XXIX dicti mensis Decembris reverendissimum D. Joannem Franciscum cardinalem Sfondratum, tunc episcopum Amalphitanum in Belgis ad Cæsarem, dieque XXX D. Hieronymum Dandinum episcopum Casertanum ad Gallorum

[1] Paul. III. lib. brev. an. X. p. 521.

[1] Summar. Conc. Trid. Angel. Massarell. Ms. arch. Vat. sign. num. 3190. — [2] In eodem Ms. sign. 3190.

regem, ut suæ sanctitatis et Sedis Apostolicæ nomine suis majestatibus de pace facta gratularentur, nuntios destinavit ».

34. *Articulos condemnantes hæreses a Lovaniensi Academia editos Cæsar confirmat.* — Refert Franciscus Belcarius [1], Heleonoram Galliæ reginam, Aureliano ac Turnonio cardinalibus comitantibus, mense Novembri Bruxellas ad fratrem Cæsarem profectam, de pace cum viro constituta illi gratulatam esse : tum addit, Cæsarem pro Belgio ab hæreseon peste vindicando Lovaniensium theologorum articulos triginta duos, quibus Lutheri, Œcolampadii et Anabaptistarum errores damnabantur, Cæsareo edicto confirmasse. Concepti erant ii articuli subjectis verbis [2] :

35. « Decanus et facultas theologorum Lovaniensium omnibus in Christo fidelibus salutem.

« Magnas quotidie vires in his regionibus accipit hæreticæ pestis contagium, ac nisi occurratur, futurum prospeximus ut hic brevi plena sint omnia non solum Lutheranorum, Œcolampadiorum et Anabaptistarum, sed istorum etiam, qui nuper adhuc obcuris nominibus emergere cœperunt. Nec dici potest, quanto studio teneantur multi clanculum monstra ista alendi. Quare pro officio quod in Ecclesia Dei gerimus, verbis paucis complexi sumus articulos certos dogmatum, quos propter hæreses dictas valde expedit hoc tempore a bonis et Catholicis concionatoribus (nam populi causa operam hanc suscepimus) exponi, fideliterque et diligenter explicari. Quos quidem articulos aliquanto fusius pauloque altius repetitis principiis ampliare exponereque potuissemus ; verum hoc necessarium visum non est : quinimo utilius fore credidimus, si quam simplicissime proponerentur ad captum etiam imperitissimorum. Porro eo libentius hæc curavimus, quia certo intelligebamus eadem Cæsareæ majestati magnæ curæ esse, ut quæ ipsius egregia pietas est, ultro etiam istiusmodi quippiam cogitet.

ARTICULI.

« I. Credendum est septem esse Ecclesiæ sacramenta a Christo instituta, quæ sunt Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, Extrema-Unctio, Ordo, Matrimonium, per quæ (quamvis corporalia et externa signa) Deus invisibiliter sive per bonos, sive per malos ministros nostram salutem operatur.

« II. Baptismus ad salutem omnibus est necessarius, etiam infantibus, per quem peccata plene tolluntur, et fiunt filii Dei ac hæredes vitæ æternæ : nec unquam est iterandum.

« III. Pœnitentiæ sacramentum, quod post Baptismum omnibus relapsis est ad salutem necessarium, complectitur Contritionem, Confessionem et Satisfactionem.

« IV. Contritio est dolor de peccatis propter Dei offensam susceptus, cum proposito continendi et satisfaciendi, non autem (ut quidam hoc sæculo perniciose docent) terror conscientiæ propter apprehensum gehennæ supplicium peccatis debitum ; præparat enim hic terror et gehennæ metus ad veram animi contritionem.

« V. Confessurus diligentiam legitimam adhibere debet, quod sacerdoti judici manifestet omnia peccata sua mortalia, etiam occulta cordis, ut ab iis per ipsum absolvatur ; cujus absolutionis minister est solus sacerdos, secundum Ecclesiæ ritus consecratus.

« VI. Satisfactio est persolutio pœnæ, plerumque adhuc debitæ, remissa jam culpa : nam omnem pœnam peccato debitam semper condonari, culpa remissa, erroneum est, et Scripturis sacris adversatur.

« VII. Certa fide tenendum est, hominem habere liberum arbitrium, quo potest mala et cum gratia Dei bona agere, et post mortale peccatum admissum, Deo adjuvante, pœnitere, et peccatorum remissionem consequi.

« VIII. Ad justificationem ante omnia necessaria est in adultis fides, qua certo credimus Christum Jesum Dei filium nobis propitiatorem a Patre propositum esse pro peccatis nostris in sanguine ipsius, sine qua, nullis nostris operibus nullaque pœnitentia justificatio obtineri potest, sicut nec fide sola, sine pœnitentia et proposito vivendi secundum mandata Dei.

« IX. Fides, qua quis firmiter credit et certo statuit propter Christum sibi remissa esse peccata, seque possessurum vitam æternam, nullum habet Scripturæ testimonium, imo eidem adversatur, etiamsi firma et certa spe expectare debemus in hac quidem vita per sacramentum Baptismi et Pœnitentiæ peccatorum remissionem, in sæculo autem futuro vitam æternam.

« X. Itaque quamdiu inter hostes nostros et adversarias potestates hic vivimus, nulla nobis est securitas, sed cum timore et tremore (juxta sententiam Apostoli) nostram salutem operari debemus, et secundum varias animorum nostrorum affectiones, nunc magis sperare, nunc magis timere, simpliciter tamen magis et frequentius de misericordia Domini sperandum est, quam formidandum de severitate.

« XI. Opera bona omnibus adultis sunt ad salutem necessaria, et cum ex fidei et charitatis spiritu proficiscuntur, ea grata sunt Deo, et eis tanquam justam mercedem vitam tribuet æternam.

« XII. Confirmatio et Extrema-Unctio sacramenta sunt a Christo instituta, sed non ut duo præcedentia ad salutem necessaria ; ex con-

[1] Francisc. Belc. l. XXIV. num. 8 et 9. — [2] Ext. etiam tom. XIII. de Concil. Ms. arch. Vat. sig. num. 3200. p. 791.

temptu tamen illa omittere mortale peccatum est.

« XIII. In Eucharistiæ sacramento est reipsa verum Corpus Domini nostri Jesu Christi, illud ipsum quod de Virgine natum est et in cruce passum est.

« XIV. In Eucharistia non manent panis et vinum, sed hæc in Corpus et Sanguinem Christi admirabili potentia verbi ipsius sunt conversa, manentibus tamen panis vinique speciebus. Unde certa fide tenendum est, sacram Eucharistiam sancte a nobis adorari, sive in Missa sive extra missam reposita fuerit, aut quoties in supplicationibus publicis a sacerdote circumfertur.

« XV. Non est laicis necessaria ad salutem Communio sub utraque specie, justisque de causis ab Ecclesia sancitum est, ut illa sub una tantum specie panis sumeretur, in qua Carnem et Sanguinem, atque ita totum Christum sumant.

« XVI. Sacrificium Missæ ex institutione Christi tam vivis prodest quam defunctis.

« XVII. Solis sacerdotibus secundum Ecclesiæ ritum ordinatis data est a Christo potestas consecrandi verum Corpus Christi et sanguinem.

XVIII. Matrimonium contractum et consummatum inter Christianos est indissolubile, qualiscumque fiat alter conjugum sive adulter, sive sterilis, sive hæreticus.

« XIX. Nunquam licet Christiano post divortium contrahere matrimonium vivente ea, cum qua prius legitime contraxerat.

« XX. Matrimonia contracta contra canones ipsa dirimentes simpliciter sunt irrita et nulla.

« XXI. Firma tenendum fide, unam esse in terris veram et Catholicam Dei Ecclsiam, eamque visibilem, quæ ab Apostolis fundata, in hanc usque ætatem nostram perdurans retinuit et suscepit quidquid de fide et religione tradidit, tradit, traditura est Cathedra Petri, super quam ita a Christo suo sponso est ædificata, ut in his, quæ fidei sunt et religionis errare non possit.

« XXII. Extra hanc nulla speranda est salus, suntque extra eam hæretici, schismatici et excommunicati, unde vehementer formidanda est excommunicatio ; nec humana, sed divina est excommunicandi potestas.

« XXIII. Unus est Ecclesiæ summus pastor, cui omnes obedire tenentur, ad cujus judicium controversiæ, quæ super fide et religione existunt, sunt referendæ.

« XXIV. Summam hanc præposituram primus omnium gessit sanctus Petrus, verus Christi in terris vicarius, et totius familiæ ejus pastor, post Petrum vero ex Christi institutione, omnes deinceps Pontifices, Petri in Cathedra successores.

« XXV. Certa fide tenenda sunt, non solum quæ Scripturis expresse sunt prodita, sed etiam quæ per traditionem Ecclesiæ Catholicæ credenda accepimus, et quæ definita sunt super fidei et morum negotiis per cathedram Petri vel per Concilia Generalia legitime congregata.

« XXVI. Constitutiones Ecclesiæ de celebrandis festis, et abstinentia ciborum aliisque multis obligant in conscientia, etiam extra casum scandali.

« XXVII. Recte fit in Ecclesia, quod sanctos in cœlis cum Christo agentes veneramur et invocamus ut pro nobis orent, quorum etiam meritis et intercessione Christus nobis hic multa largitur, alias non largiturus, per quos etiam miracula multa in terris operatur.

« XXVIII. Quapropter sancte et religiose faciunt, qui loca eis dicata una cum ipsis reliquiis religiosa pietate visitant, et hoc modo ab ipsis opitulationem quærunt.

« XXIX. Gratus est et Deo imaginum usus, recteque coram eis procumbimus invocaturi eos quos repræsentant.

« XXX. Firmiter credendum est post hanc vitam Purgatorium esse animarum, in quo solvitur peccatum adhuc debitum ; eisdem tamen subvenitur sacrificio altaris, jejunio, eleemosyna, aliisque bonis operibus vivorum, sicut et indulgentiis, quo citius ab eo liberentur.

« XXXI. Animæ defunctorum purgatæ mox regnant cum Christo in cœlis, et animæ impiorum hinc migrantes sempiternis inferni traduntur suppliciis.

« XXXII. Recte Deo vota facimus, tam monastica quam alia, et facta obligant apud Deum, nec adversantur libertati Evangelii, quæ a peccatis libertas est, et iis qui spiritum nostrum quodammodo impediunt, quominus totus Deo serviat, aut a juramenti obligatione, sive ab obedientia magistratus Ecclesiastici vel sæcularis liberat.

36. « Ergo, quod unum nostræ facultatis est, mandamus Theologiæ studiosis omnibus quacumque ratione nobis subjectis, et in posterum subjiciendis : primum, ne quid usquam doceant aut proferant, quod dogmatibus his contrarium sit ; deinde ut eadem cum locus et occasio postulabit, tueantur et explicent ad veteris et Orthodoxæ fidei custodiam, et ædificationem Christiani populi ; si qui vero contraria agant, eos pro modo facultatis nostræ omnino punire decrevimus.

« Anno a Nativitate Domini MDXLIV, mensis Novembris die VI ».

Facultas Theologiæ congregata per juramentum in Collegio theologorum super articulis præcedentibus, approbavit hos articulos sub forma qua scripta sunt.

« De mandato dominorum decani et Fa-

cultatis Judocus de Langhone notarius subscripsit ».

37. *In Gallia hæreses deprimuntur opera cardinalis Turnonii.* — His articulis damnatas a Lovaniensibus theologis suas hæreses Lutherus infremuit, impiaque rabie efferatus, libello typis mandato, variis mendaciis, blasphemisque ineptiis Catholicæ veritatis splendorem obscurare enisus est. Habiti quoque sunt Meloduni in Gallia, regio jussu [1], theologorum conventus, in quibus adversus Catholicæ religionis desertores controversa capita ex sacris litteris illustrata et confirmata sunt, gravissima etiam edicta adversus hæreticos sancita fuere, cumque Franciscus cardinalis Turnonius egregiam in eo regno operam pro asserenda fide Catholica tuendaque dignitate Sedis Apostolicæ navaret, illi a Pontifice gratiæ actæ sunt subjectis litteris [2] :

« Cardinali Turnonio.

« Non alia poterant expectari a nobis, et ab hac Sancta Sede officia et opera, quam ea, quæ quotidie a tua circumspectione proveniunt in nostrum et ejusdem Sedis honorem : magna cum lætitia audimus; scimus enim qua pietate et virtute præditus sis, et quanta observantia nos et dictam Sedem pro tua natura et boni cardinalis officio prosequaris, etc. Dat. Romæ VI Aprilis MDXLIV, anno X ».

In Scotia ad hæreseos præfocanda semina cardinalis Sancti-Andreæ legati Apostolici dignitate ornatus est, amplissimaque ad id auctoritate instructus.

38. *Thomas Villanovanus sanctitate claritatem adeptus.* — Fulgere cœpit hoc anno in dignitatis archiepiscopalis gradu clarissimum Hispaniarum lumen Thomas Villanovanus Ordinis Sancti Augustini, Evangelicæ prædicationis laude florentissimus, quem maximæ virtutes divinis illustratæ miraculis ad sanctorum numerum honoresque evexerunt. Ecclesiæ enim Valentinæ, quæ tanto pastore inclaruit præfectus est VII Octobris, ut referunt Acta Consistorialia[3], adduntque ex archiepiscopali vectigali detracta duo millia ducatorum pro construendo collegio pro filiis Maurorum convertendorum. Is enim in Salmanticensi academia publici professoris munus cum summa doctrinæ laude sustinuit, deinde in Augustiniana familia regendis pluribus cœnobiis adhibitus, religiosam disciplinam, cum pietatis amplificatione, excoluit, solutioresque mores astrinxit, atque ob sanctitatis et scientiæ claritatem, tum ob sacræ eloquentiæ famam, tum in peccatoribus a vitiis ad virtutem traducendis, divinorumque judiciorum terrore percellendis, vel divino amore suis concionibus inflammandis insigne nomen adeptus, a Carolo V imperatore ejusque consorte augusta regius Ecclesiastes designatus, maximam sui admirationem concitavit ; cum inter concionandum in sacro suggestu frequentes ecstases divinosque raptus vel in re divina peragenda pateretur, necnon in liberandis energumenis præcipuam potestatem obtineret, ac prophetiæ dono insigni præditus esset, collectaque inde maximi nominis existimatione, inter primarios sanctioris senatus consiliarios adlectus, non modo a nobilibus proceribusque in dubiis consulebatur, verum etiam a Cæsare in omnibus gravioris momenti rebus peragendis ejus sententia rogaretur, ejusdemque postulata et monita benigne et pie exciperentur; adeo ut aliquando ex imperatore hæc vox audita fuerit : Viri istius verba preces non sunt, sed imperia; adeoque animum meum in quamcumque velit partem trahit ac versat. Puro candore fatur hic Dei servus, et quanquam inter mortales positus, immortalium honore dignus est. Efferre illum propterea ad Ecclesiasticos honores meditatus est Cæsar, atque archiepiscopatum Granatensem amplissimis vectigalibus opulentum obtulit : at ille actis gratiis religiosa demissione ab eo munere se abdicavit; eademque mentis constantia honores aversatus Valentinum recusasset, nisi superioris sui, cui parere debuit, arctioribus imperiis ad eum admittendum adactus fuisset; cujus rei ipsemet meminit in litteris ad Seripandum Eremitici Ordinis supremum magistrum XII Augusti hujus anni Vallisoleti datis : « Multorum, inquit, judicio a Deo facta hæc electio existimatur, et licet pacem et silentium monasterii, quo fueram professus, insequi mihi magis intererat, tamen provincialis jussioni censuris intervenientibus obedire proposui, cum potior sit obedientia quam sacrificium ». Quanta vero sanctitatis gloria in Valentina sede constitutus effulserit, suo loco dicetur. Interim non abs re erit nonnulla ad Concilium Tridentinum, quod ipse divino Spiritu prænuntiarat celebratum iri, spectantia inserere. Die quodam, peracto sacrosanctæ Missæ sacrificio, non sine lachrymis et insolito pietatis sensu, conferre verba cœpit cum familiari quodam theologo de infelici statu Ecclesiæ, verum mox subdidit : « Ne dubites, magister, etenim brevi hisce malis divinitus occurretur, certum et indubitatum esse scias, nam uni de servis suis hoc ipsum Deus revelavit ». Postridie pervenit in Hispaniam nuntius cum mandatis Pauli III Pontificis, necnon cum litteris imperatoris, quibus præsules ejus regni ad indictos Concilii Tridentini cœtus evocabantur, ad quos licet Thomas ob affectam valetudinem gravissime proficisci non posset, licet absens corpore, præsens tamen animo ob flagrantissimas preces ad Deum pro Concilio fusas illi non defuit, ut constat ex Oratione funebri a magistro Ludovico Pontio de Leone in laudem

[1] Franc. Belcar. l. XXIV. num. 9. — [2] Paul. III lib. brev. an. X. p. 281. — [3] Acta Consistor. card. Spadæ sig. num. 133. p. 133.

hujus viri Apostolici habita. Etenim Hispaniarum episcopi arreplo per Valentiam itinere cum ægrotantem salutassent, ab eo gravissimis argumentis ad prosequendum iter perferendosque labores pro divino perficiendo opere incitati sunt : cumque illi conscendissent mare, sævissimaque procella concitata, in extremo vitæ discrimine penderent jam jam absorbendi fluctibus, conclamataque omni spe salutis repente divino miraculo conspexere sanctum archiepiscopum, veluti salutare sidus pastorali baculo efferatam tempestatem comprimentem, fluctusque compescentem ac navim dirigentem ; adeo ut celeri et prospero cursu summa admiratione perfusi delibutique lætitia, brevi ad portum salvi applicuerint, egerintque gratias Deo, cui *mare et venti obediunt*, quique meritis et precibus præsulis Valentini placatus, ipsos ab imminenti mortis discrimine prodigio insigni cripuisset.

39. *S. Francisci Xaverii opera Apostolica et miracula.* — Hoc anno in India Franciscus Xaverius legatus Apostolicus e Comorinensi regione ad Travancorii regionem digressus, Machoadas, perlustratis eorum vicis, ab idolorum cultu ad Christum traduxit, tanto Evangelii in ea gente inculta et barbara, dæmonumque superstitioni addicta progressu, ut capitum amplius decem millia simul uno tempore baptismali mysterio consecravit : instituendi vero populi hæc ab eo ratio servata est [1] : « Ubi ad unum aliquem pagum baptismi causa accersitus venerat, viros omnes, pueros, mulieres, unum in locum contractos, cum unum esse Deum, Patrem, Filium et Spiritum sanctum docuisset, ter sibi quemque ad honorem sanctissimæ Trinitatis Crucis signum adhibere ex præscripto jubebat, inde linteatus Christianæ religionis mysteria ac præcepta, clara pronuntians voce, eadem ipsorum lingua, utcumque poterat, explicabat breviter, postea vero quam satis instituti videbantur, eos a Deo veniam anteactæ vitæ publice petere jussos rogitabat, an universa et singula Christianæ religionis capita haud dubie crederent, ubi illi brachiis in crucis modum compositis, se vere omnia omnino credere annuerant, tum demum baptismo rite expiabantur, et suum cuique scriptum tradebatur nomen. Ad ultimum baptizatis omnibus, Xaverius fana disturbari, deorum simulachra confringi penitus imperabat, nec aliud illi gratius jucundiusve spectaculum erat, quam cernere idola modo ab eis suppliciter culta eorum proculcari pedibus ». In hos neophytos incitati a Sathana Badagæ in Travancoriensem oram hostili impetu susceptæ ab incolis religionis odio irruperunt : sed a beato Xaverio eos increpante divinitus deliniti perculsive discessere, nec vero minus solers in tuenda fide quam serenda extitit, viginti enim amplius sacella in eo tractu excitavit, ac discedens, ut Christiana disciplina post discessum fixa et incorrupta maneret, antemeridianis ac pomeridianis horis exercendæ Christianæ institutionis moderatorem in singulis pagis reliquit. Proximo anno mense Aprili in Ceilanum insulam trajecit, ubi reperit regis filium, et fratris exemplo, et cœlestis terrestrisque crucis prodigio permotum, clam sacra Christiana suscepisse, nec multo post Manaria insula tyranno adempla a Constantino Indiæ prorege, et incolæ omnes Christianis sacris initiati fuere.

Commendata est insigni miraculo a Deo pia eleemosynæ erogandæ voluntas in sancto Xaverio, qui rogatus a naufrago de subsidio pecuniario sibi afferendo, pecunias suis precibus, quas pauperi traderet, impetravit, ut refert Vitæ ejus auctor [1] : « Testatum est et admirandum, quod in Indiæ oppido, Cormandeli nomen est, accidisse memorant. Hic cum esset Xaverius, naufragus quidam mendicus ad eum venit pro sua calamitate petitum aliquid opis atque subsidii : Franciscus, etsi benignæ voluntati deerat facultas, non potuit tamen miserum illum spei irritum dimittere ; ergo cum suæ egestatis immemor (et benignitas stimulabat) in sacculum suum inseruisset manum, nihil penitus invenit. Nec tamen incœpto destitit, sed respicere cœpit eum, cujus est aurum et argentum. Igitur tollens in cœlum oculos, mendicum confidere divinæ largitati jubet : nec Xaverii spem Deus, nec mendici decepit Xaverius. Divinæ fiduciæ plenus manum rursus inanes in loculos injectam aureis nummulis (fanoos incolæ appellant) plenam educit, protinusque pecuniam divinitus suppeditatam naufrago elargitus omnem, inexhausto divinæ spei thesauro satis fidens ».

40. *Cardinales creati.*— Auctus est hoc anno a Paulo III cardinalium senatus, nam in primis mense Julio Christophorus Madrutius episcopus Tridentinus presbyter cardinalis renuntiatus est. Mense vero Decembri sacræ purpuræ jus delatum tredecim viris conspicuis narrat Diarii Vaticani Ms. Auctor [2], quibus consentientia referuntur in Actis [3] :

« XIX Decembr. MDXLIV, S. D. N. postquam in Consistorio secreto sub die Veneris II Junii MDXLIV reverendissimos DD. Joannem, tunc episcopum Mutinensem, et Marcellum de Crescentiis, tunc episcopum Marsicanum, et alios tunc expressos in S. R. E. presbyteros cardinales de fratrum suorum consilio creaverat et deputaverat, cum in eodem consistorio nonnullos alios ad instantiam principum et sanctitatis suæ, sine certo numero nominandos et publi-

[1] Tursellin. in Vit. S. Franc. Xaveri. l. II. c. 11.

[1] Tursellin. in Vita S. Franc. Xaver. l. v. c. 2. — [2] Ms. arch. to. XI. Diar. p. 230. — [3] Acta Consist. Ms. card. Spadæ sig. 233. pag. 448.

candos in pectore suo reservasset, idcirco de simili consilio creavit, nominavit et publicavit in ejusdem S. R. E. presbyteros et diaconos cardinales infrascriptos, videlicet ; ad preces Cæsareæ majestatis rev. Gasparem de Avalos archiepiscopum Compostellanum, Franciscum de Bobadilla episcopum Cauriensem, D. Bartholomæum de la Cueva clericum Segobiensis diœcesis, Hispanos, cardinales presbyteros ; ad preces regis Christianissimi R. P. D. Georgium de Armagniaco episcopum Ruthenensem ipsius regis apud sanctitatem suam oratorem, et Jacobum D. Hanebault episcopum Luxoviensem, Gallos, cardinales presbyteros ; ad preces Romanorum regis illustris R. P. D. Othonem Truchses episcopum Augustanum, Germanum, cardinalem presbyterum ; ad preces illustris dominii Venetorum rev. Andream Cornelium electum Brixiensem, Venetum, diaconum cardinalem, necnon rever. Franciscum Sfondratum archiepiscopum Amalphitanum Cremonensem, Fridericum de Cæsiis episcopum Tudertinum, Romanum, Durantem de Durantibus episcopum Cassanensem, Brixiensem, et Nicolaum Ardinghellum episcopum Forosemproniensem, Florentinum, presbyteros cardinales : necnon Hieronymum Recanatensem de Capiteferreo electum Maurianensem, Romanum, diaconum cardinalem, et Tiberium Crispum electum Suessanum, Romanum, diaconum cardinalem ».

41. De titulis iisdem collatis hæc referunt proximi anni Acta Consistorialia [1] :

« VII Januarii MDXLV , fuit consistorium publicum propter adventum reverendissimi D. Christophori Madrutii cardinalis Tridentini, antea a sanctissimo D. N. in presbyterum cardinalem creati et publicati per Breve, vigore reservationis factæ sibi in pectore de anno MDXLIV II Junii, in quo Sanctitas sua eumdem Christophorum cardinalem recepit ad pedes, manus et osculum etc. et dedit pileum rubeum, dicens verba solita. IX Januarii dedit ei titulum Sancti-Cæsarei in Palatio. Reverendissimo Armagniaco titul. SS. Joannis et Pauli, per obitum bonæ memoriæ Petri cardinalis de la Bauma, reverendissimo de Cæsis titulum Sancti-Pancratii, reverendissimo Duranti de Durantibus, tit. XII Apostolorum, reverendissimo D. Ardinghello, tit. Sancti-Apollinaris, reverendissimo D. Cornelio diacono cardinali Sancti-Theodori, reverendissimo Hieronymo Recanatensi de Capiteferreo etiam diac. Sancti-Georgii ad Vellus Aureum, reverendiss. Crispo similiter diac. S. Agathæ ».

42. Præcepit cardinali Moguntino Pontifex ut cardinali Augustano in ista promotione ad sacram purpuram assumpto traderet cardinalitium pileum, quem illi per suum secretum cubicularium transmiserat, ut litteræ sequentes indicant [1] :

« Cardinali Moguntino.

« Dilecte fili noster, salutem. Licet dilectum filium nostrum Othonem S. R. E. presbyterum cardinalem Augustensem, quem nuper creavimus, ad nos venire, pileumque rubrum cardinalatus insigne a nobis juxta veterem et probabiliorem morem accipere maluissemus, tamen cum ob generalis commissarii totius Germaniæ officium quo fungitur, Wormatiæ in præsentibus comitiis intervenire cogitur, ob hoc ad nos veniendi labore excusatur, ipsum pileum ad eum per dilectum filium Flaminium de Sabellis camerarium nostrum secretum mittendum duximus : cum vero in ipsius pilei assignatione, sicut scis, juxta S. Romanæ Ecclesiæ cæremonias missam solemnem ab aliquo antistite celebrari consuetum sit, nos decentius existimantes cardinalem a cardinale potius quam a quovis alio dictum pileum ex parte nostra recipere, propterea hunc laborem circumspectioni tuæ in eisdem comitiis affuturæ pro confratre suo libenter injungentes, tibi mandamus, ut solemni missa in aliqua Ecclesia per te eligenda prius celebrata, receptoque ab eodem Othone cardinali juramento, cujus forma inferius adnotata est, demum ex parte nostra dictum pileum, qui a nobis de more benedictus est, capiti ejusdem Othonis cardinalis reverenter imponas : forma autem juramenti per ipsum Othonem cardinalem præstandi sequitur, et est talis, etc. Ego Otho cardinalis, etc. Concepta est iisdem verbis illius sacramenti formula, quibus alias a nobis allata est, etc. Dat. Romæ XXVIII Januarii, MDXLV, anno XI ».

Extant eodem argumento litteræ [2] ad Othonem cardinalem , quibus significat ad preces Ferdinandi Romanorum, Hungariæ et Bohemiæ regis ea dignitate insignitum, adeundæque Sedis Apostolicæ labore solutum, ut in Wormatiensi conventu, tum in Concilio Tridentino fidei et Ecclesiæ causam , communemque Christiani imperii salutem tueretur.

43. *Inventio cadaveris imperatricis Mariæ Honorio desponsatæ.* — Dum Romæ Basilicæ S. Petri magnificentius extruendæ amplificandæque daretur opera, refossum est sepulchrum Mariæ quondam Honorio imperatori desponsæ, in quo aperto inter gemmarum supellectilem pretiosissimam reperta est lamina aurea in qua insculpta erant hæc Angelorum nomina Græcis litteris, Michael, Gabriel, Raphael, Uriel : ex quo constat pervetustam esse cœlitum invocationem, contra novatores.

Erutum e terra et inventum cadaver imperatricis Mariæ hunc annum claudat, cujus historia a Surio ita narratur [3] : « Hujus anni

[1] Ms. card. Spada to. CXXXIII. p. 449.

[1] Paul. III. lib. brev. an. X. p. 434. — [2] Ib. p. 419. — [3] Sur. in Comment.

mense Februario Romæ in Vaticano, haud procul a Tiberi, cum in sacello S. Petri fundamenta foderentur, inventa est marmorea arca longitudine pedum octo et semis, latitudine quinque, et sex altitudine, in qua condita fuit Maria Honorii imperatoris conjux, quæ virgo obiit, morte abrepta ante nuptias. In ea arca corpore absumpto aliquot tantum dentes supererant, capillique, ac tibiarum ossa duo, præterea vestes et pallium, quibus tantum auri fuit intextum, ut ex his combustis auri pondera triginta sex collecta sint. Erat insuper capsula argentea longa pedem unum et semissem, latitudine digitorum duodecim, in qua vascula multa ex chrystallo, nonnullaque ex agathe perpulchre elaborata. Item annuli aurei quadraginta variis gemmis ornati. Erat et smaragdus auro inclusus, in quo sculptum caput, quod creditum est ipsum Honorium referre. Is quingentis aureis nempe ducatis æstimatus est ; præterea inaures, monilia, aliaque muliebria ornamenta, in quibus una earum, quas hodie *Agnus Dei* vocant, per cujus ambitum inscriptum erat : *Maria nostra florentissima,* laminaque ex auro, et in ea hæc nomina, *Michael, Gabriel, Raphael, Uriel*, Græcis litteris. Item veluti racemus ex smaragdo aliisque gemmis consertus, et discriminale longitudine duorum digitorum, inscriptum hinc, *Domino nostro Honorio;* hinc *Domina nostra Maria.* Ad hæc erat sorex ex Chelidonio lapide, cochlæaque et patera ex crystallo, item pila ex auro lusoriæ similis, sed quæ in duas partes dividi potuit. Innumeræ aliæ inerant gemmæ, quarum etsi plurimæ vetustate corruptæ, nonnullæ tamen recentem admirandamque pulchritudinem retinebant ; et hæc omnia Stilico filiæ dedit pro dote (1) ».

(1) Surii exteri scriptoris auctoritas in re asserenda, de qua cæteri ejus ætatis scriptores typis vulgati silent, suspecta esset, nisi domestici alterius auctoritate fulciretur. Arringus in opere *Roma subterranea* to. I, lib. cap. XIX, principes qui in Vaticano sepulcbrum elegerunt recensens inter cæteros refert etiam Mariam hanc Stiliconis filiam, quæ Honorio nupta nunquam tamen cum illo ætate adhuc minori opus conjugale consummavit. Ejus sarcophagum Romæ in Vaticano repertum prope altare, quod hodie S. Petronillæ dicitur, affirmat anno MDXLIV, die IV Februarii, eaque omnia vel addit vel indicat quæ fusius hic annalista ex Surio. Hujus historiæ testem profert domesticum scriptorem Herculanum quemdam, cujus Diarium inter Vaticanos Ms. Codices haberi affirmat. Hæc ergo inventio certa ; sed mirari subit cur nec Baronius, cum de Maria illa agit ad A. 398, nec scriptores alii Annalium de inventione illa quidquam meminerint. In dubium tamen immerito prorsus revocaretur, cum Bartholomæus Marlianus, qui tunc Romæ agebat, id contigisse narrat quo tempore librum suum de Urbis Romæ typographia scribebat, ibique lib. V, cap. 21, rem totam ita fere describit ac annalista noster hic ex Surio refert. Neminem vero movere debet nomen *Uriel*, quod inter angelorum nomina in lamina aurea insculptum ibidem legebatur ; cum id nominis ex apocryphis quibusdam scripturis sæculo quarto vetustioribus nempe ex egregoris Henoch accipi potuerit. Forte quidem illud ab hæreticis primo fabricatum est, sed cum passim a fidelibus ut boni angeli nomen usurparetur, ut ex Actis septimæ synodi constat, inter angelos sepulchri illius tutelares adscribi potuit. Inscriptio illa *Maria nostra Florentissima* primo quidem intuitu a genio lapidario ejus ætatis abhorrere apparet ; sed cum tanta concurrant quæ corpus illud Mariæ vindicent, cultus nempe, inscriptio imperatoris etc. non est cur rei veritas ex insoleoti quadam inscriptiuncula sollicitaretur. Præsertim cum illud *Maria nostra* affine sit phrasi illi lapidariæ *Cæsar noster*, et *florentissima* eodem sensu scribi potuerit, ac juvenum sepulchrales inscriptiones *in flore juventæ.* MANSI.

PAULI III ANNUS 12. — CHRISTI 1545.

1. *Deputantur iterum pro Concilio tres legati quibus data potestas etiam illud alias transferendi, si necessitas exegerit.* — Anno Christi millesimo quingentesimo quadragesimo quinto, Indictione tertia, Paulus post confectam superiore anno inter reges pacem, concepta de celebranda Synodo Œcumenica consilia ad exitum perducere omni studio et contentione conatus est, ut novatorum, qui pacis in Germania constituendæ specie conciliabulum et fraudulenta colloquia, quibus Germaniam ab obsequio Sedis Apostolicæ omnino divellerent, promovere annitebantur, nefarias molitiones eliderct; quare tres cardinales eruditione florentissimos præsides Concilii Tridentini designavit [1], nimirum

[1] Angel. Massarell. in Diar. Conc. Trid. et in Act. Ms. arch. Vat. et aliud sig. num. 3232. p. 42. Acta Consist. Ms. card. Spadæ sig. num. 133. p. 452.

ex episcoporum ordine, Jo. Mariam de Monte episcopum Prænestinum, qui Julii III nomine accepto Paulo III successit, ex presbyteris Marcellum tit. S. Crucis, qui Pontificios etiam apices retento eodem nomine gessit, atque ex diaconis Reginaldum Polum, religionis Catholicæ acerrimum propugnatorem, ut Acta Consistorialia testantur.

Traditæ sunt de ea legatione ipsis decreta Pontificiæ litteræ (inquit Angelus Massarellus) « sub data Romæ VIII kal. Martii MDXLIV ». Afferentur eæ suo loco, cum in Concilio perlectæ dicentur : tum subdit Angelus Massarellus : « Præterea ne tam sanctum celebrationis Concilii hujusmodi opus ex incommoditate loci, aut alias quovis modo impediretur, dictis reverendissimis legatis, quandocumque ipsis visum fuerit, Concilium prædictum de eadem Tridentina ad quamcumque aliam commodiorem et opportuniorem, seu tutiorem civitatem, de qua etiam eis visum fuisset, transferendi et immutandi, ac ipsum in civitate Tridentina supprimendi et dissolvendi, eidemque sic translato Concilio præsidendi potestatem concessit, editis desuper litteris, quæ incipiunt : *Regiminis universalis Ecclesiæ* etc. sub data Romæ VIII kal. Martii ». Præcipua pars earum litterarum, quarum auctoritate Concilium, tertio vertente anno, Bononiam translatum visuri sumus, subjectis verbis concepta erat [1] :

2. « Paulus etc. Ne tam sanctum celebrationis Concilii hujusmodi opus ex incommoditate loci, aut alias quovis modo impediatur, aut plus debito differatur, opportune providere volentes, motu proprio, et certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine, parique consilio et assensu vobis insimul, aut duobus ex vobis aliquo legitimo impedimento detentis, seu inde forte absente, quomodocumque vobis videbitur, Concilium prædictum de eadem civitate Tridentina, ad quamcumque aliam commodiorem, et opportuniorem, ac tutiorem civitatem, de qua vobis videbitur, transferendi et mutandi, ac illud in civitate Tridentina supprimendi et dissolvendi; necnon prælatis et aliis personis Concilii hujusmodi, ne in eo ad ulteriora in dicta civitate Tridentina procedant, etiam sub censuris et pœnis Ecclesiasticis inhibendi, ac idem Concilium in alia civitate hujusmodi, ad quam illud transferri et mutari contigerit, continuandi, tenendi et celebrandi, et ad illud prælatos et alias personas Concilii Tridentini hujusmodi, etiam sub perjurii et aliis in litteris indictionis Concilii hujusmodi expressis pœnis evocandi, eidemque sic translato et mutato, nomine et auctoritate prædictis præsidendi, ac in eo procedendi », et mox » plenam et liberam Apostolica auctoritate tenore præsentium concedimus potestatem, etc. Anno Incarnationis Dominicæ MDXLIV, VIII kal. Martii, Pontificatus nostri anno XI ».

Aliis litteris die VII Martii datis [1], etiam eos potestate instruxit, ut duobus etiam impeditis, unus ex iis Concilio præsidere, omniaque gerenda gerere posset, rursumque aliis X Februarii consignatis, auxit ea prærogativa, ut in ingressu Tridentinæ urbis, gratuitam conventuro populo noxarum veniam elargirentur, modo rite eas sacra exhomologesi expiassent, vel expiare constituto sacris canonibus tempore decernerent, vel qui eo die, quo Concilium inchoaretur, princeps templum pie lustrarent.

3. Retardatus est aliquantulum ab itinere Reginaldus Polus, cum Henricus Angliæ rex in iras efferatior illius vitæ insidias compararet, ut refert Angelus Massarellus [2] :

« Reverendissimus (inquit) cardinalis Polus ob nonnullas rationabiles causas Romæ per aliquot dies immoratus est. Aiebant enim Ludovicum ab Armis Bononiensem, et comitem S. Bonifacii ab Angliæ rege pecunias accepisse, ut suo nomine milites in Italia conscriberent, et quoniam dictus rex Reginaldum cardinalem præfatum alias multoties diversis technis demoliri conatus est, ne idem in præsentiarum a dictis ducibus ferret, arrepta hac ex Urbe Tridentum versus itineris occasione, verebatur ».

De his insidiis adversus cardinalem Polum conflatis, meminit Paulus in litteris XXII Febr. datis [3] ad cardinalem Tridentinum, quibus eum monuit, ut debitis honoribus legatos exciperet, necessariaque pro celebrando Concilio Tridenti compararet : « Sumus enim, inquit, in hanc celebrationem Concilii omni cordis sinceritate intenti, sicut debemus, cum illud maxime necessarium et salubre fore videamus ».

4. *Legati Tridentum ingrediuntur : orationes Cæsareorum nuntiorum et legati responsio.* — His subdit Angelus Massarellus [4] : « Ipsi autem legati Apostolici et præsidentes, nimirum cardinales de Monte et S. Crucis, ingressi sunt Tridentum die XIII Martii MDXLV, excepti solemni legatorum de latere more. Dominica vero quarta Quadragesimæ, quæ dicitur *Lætare*, constituta pro inchoatione Concilii Tridenti, cum Apostolici tantum legati et præsidentes, et unus episcopus Feltrensis adesset, visum est ob hanc et quasdam præterea causas ex voluntate Summi Pontificis, ut Concilii inchoatio in aliud commodius tempus differetur.

« XXII Martii illustris D. Didacus Hurtadus a Mendoza orator Caroli V imperatoris ingressus est Tridentum ».

[1] Ext. in cod. Ms. arch. Vat. sig. num. 3232.

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3188. Ext. ibid. p. 80. Ib. p. 80 et 81. — [2] Ms. arch. Vat. in Summar. Conc. Trid. et Bononien. auctore Angel. Massarell. secr. Conc. — [3] Paul. III. lib. brev. an. X. p. 358. — [4] Ibid. p. 81. et Ms. arch. Vat. sign. num. 3190. p. 216. Ms. arch. Vat. sig. 3188. p. 81. et aliud 3190. p. 21. Diar. Conc. Trid. et aliud Ms. card. Barb. sig. num. 23.

Lapso quatriduo idem orator in aula primi legati cardinalis publice apertis januis comparuit, atque habita oratione, Cæsareas curas pro Concilii Œcumenici celebratione provehenda exposuit, deque ea re mandatum imperiale exhibuit, necnon præsulum Hispanorum, qui nondum accesserant, moras excusavit, de quibus confecta sunt publica documenta, quorum potiorem partem afferimus [1] :

« Superiori anno, illustrissimi et amplissimi Patres, cum esset a sanctissimo D. N. Paulo Summo Pontifice Generale Concilium indictum Tridenti, destinatis ad id inchoandum et prosequendum reverendissimis Parisio, Mutinensi et Polo Apostolicæ Sedis legatis, invictissimus dominus meus Carolus Romanorum imperator Augustus, justissimis tunc de causis adeo detentus, ut principio Concilii a sua mjestate tantopere exoptati et efflagitati adesse non posset, episcopum Atrebatensem D. de Granvela, et me, qui Jacobus a Mendoza dicor, procuratores et oratores ad hanc Tridentinam urbem destinavit, quo futuro Concilio, vel omnes una vel quicumque nostrum ejus nomine interesset. Facta itaque a nobis Cæsaris nomine coram reverendissimis illis legatis comparitione, visum fuit sanctissimo domino ad commodius tempus Concilium protrahere. Nunc vero idem ipse sanctissimus Dominus, cujus munus atque præcipuum officium est reipublicæ Christianæ non deesse, Concilium Tridenti indixit, sicque sublata suspensione, omnibus qui interesse debent huc convenire jussit ad Quartam Dominicam Quadragesimæ præsentis, vos reverendissimi atque amplissimi patres, qui præsentes adstatis, legatos ad peragendum Concili munus demandavit. Quod ubi Cæsar intellexit, rogatus a Pontifice Maximo, cum per nuntios, tum per litteras, ut vel præsens ipse adesset, vel oratores suos mitteret statim utpote qui religiosissimi et optimi imperatoris, et piissimi principis officium nulla ex parte non explevit, animo semper ad commune reipublicæ fideique Christianæ decus ac majestatem restituendam ac confirmandam maxime propenso atque addicto, homines certos, ac litteras in omnem Hispaniam, reliquasque suæ ditionis provincias destinavit, qui excitent et cogant episcopos aliosque viros quibus sacrarum rerum cura præcipue incumbit, ut qua maxime poterunt celeritate Tridentum conveniant.

« Præterea quoniam Cæsar ipse nunc se præsentem exhibere non potest, gravissimisque iisdem impedimentis implicitus mihi, qui publice Venetiis suæ majestatis vices gerebam, mandavit quod huc venirem, et ejus nomine Generali sacro Concilio assistens Augustam ipsius præsentiam pro virili, atque auctoritatem præstem ad ea omnia conficienda, quæ sacrosancti Concili confectioni et communi reipublicæ Christianæ bono sanctissimæque religionis majestati profutura videbuntur. Verum in præsentia, reverendissimi patres, Cæsaris animum explicare operæ pretium non arbitror, quandoquidem universo orbi notissimus sit, innumeris sane et certissimis rerum testimoniis undequaque communitus, compluribus præclaris facinoribus, in reipublicæ Christianæ commodum collatis, comprobatus, cum neque Cæsar animi aut corporis labores ullos quamtumvis gravissimos subire, neque maxima et periculosissima contra Christiani nominis hostes bella suscipere nunquam recusaverit, modo quidquam subsidii reipublicæ Christianæ fideique Catholicæ afferre posset, etiam cum ingenti propriarum fortunarum detrimento, nec sine summo salutis et vitæ suæ discrimine. Adsum igitur, illustrissimi et amplissimi Patres, meque hic præsentem Cæsareo nomine statuo, ea præstaturus, quæ a me supra relata, mihique a Cæsare data in mandatis fuere ; sicque invictissimum ejusdem animum, eamdem reliogiosissimam operam, quam Cæsar hucusque præstitit, nunc totam ejus vobis nomine polliceor atque exhibeo, tum ad reipublicæ commodum et tranquillitatem, tum ad sacræ religionis majestatem amplificationemque, tum ad sacrosancti Concilii prosecutionem, etc. » Excusavit tardiorem adventum suum ob adversam valetudinem, necnon Hispaniæ et aliarum provinciarum episcopos, si nondum accessissent : id non negligentiæ adscribendum, aut ulli dolo malo, sed itinerum difficultati et intercapedini : rogavit tum ut Cæsareum mandatum legeretur, quod Bruxellis xx Februarii hujus anni, imperii xxv, aliorum vero regnorum xxx, consignatum erat : quod postea in sessione quarta productum visuri sumus.

5. Proximo die xxvii Martii publice a legatis redditum est responsum oratori Cæsareo [1], in quo inter alia significarunt, se de Cæsaris pietate ac religione confidere, non permissurum ut in conventu Wormatiensi de rebus fidei quidquam decerneretur, sed controversiæ ad Concilium referrentur :

« Responsum datum a reverendissimis legatis ad propositiones oratoris Cæsarei.

« Die Veneris xxvii mensis Martii an. MDXLV, convenerunt reverendissimi prænominati domini cardinales, responsumque ad ea, quæ hesterna die per illustrissimum oratorem Cæsareum coram proposita fuere, dederunt in hunc sensum, et verba per reverendissimum D. cardinalem de Monte ex scriptura in ejus manibus

[1] Angel. Massarell. in Diar. Conc. Trid. Ms. arch. Vat. et Ms. aliud sig. num. 3190. p. 216.

[1] Angel. Massarell. in Act. Conc. Trid. Ms. arch. Vat. sig. num. 3188. p. 30. et in Ms. sig. num. 3232.

existente, lecta et recitata in præsentia etiam antedictorum prælatorum, procerum et nobilium, videlicet:

« Quæ nobis hesterna die, illustrissime domine, de invictissimo imperatoris animo ad religionem tuendam atque amplificandam, et Concilium Universale celebrandum propenso, dominatio vestra copiose et graviter exposuit, et si pro perpetua suæ majestatis pietate, universo Christiano orbi perspecta et cognita, nihil novi audivimus, gratissima tamen nobis acciderunt. Nam cum a sanctissimo D. N. Paulo, divina providentia hujus nominis III, vero et indubitato Jesu Christi Redemptoris nostri in terris vicario, Dominici gregis pastore, ac beati principis Apostolorum successore, Œcumenicum et Universale Concilium, communicato consilio cum majestate sua Cæsarea, in hac civitate indictum sit, ea potissimum ratione, ut dissidia religionis tollantur, et animæ, quæ ex hujusmodi dissidiis assidue periclitantur, serventur, et ad ovile Dominicum, cum in cæteris provinciis, tum in Germania in primis reducantur, speramus majestatem suam effecturam, ut in conventu imperiali Wormatiensi de articulis causisve religionem concernentibus minime agatur, sed ad Concilium integre remitti debeant, cum causæ ipsæ in eo conventu sine humani divinique juris et vetustissimæ in Ecclesia consuetudinis læsione, ac sine pernicioso in omne ævum exemplo, et absque ipsius Concilii perturbatione et impedimento pertractari nequeant. Quam sane rem ad perpetuam majestatis suæ gloriam dicere volumus, ad conscientiæ serenitatem pertinere maxime arbitramur. Præterea vero et assistentia dominationis vestræ in Concilio erit nobis gratissima, cum propter ejus nobilitatem ac virtutem, tum ob favorem, quem a principe tam Catholico ac tam potenti cujus vices gerit, et nos ipsi speramus, et ipsa nobis pollicita est. Itaque mandatum majestatis suæ Cæsareæ dominationi vestræ missum, et coram nobis exhibitum et lectum, quantum de jure possumus et debemus, grato, et benevolo, et prompto animo admittimus ». Et mox : « De episcopis Hispaniarum et cæterorum regnorum et nationum (quos a sanctissimo D. N. per litteras et nuntios monitos magno cum desiderio expectamus) quoniam adhuc nullus eorum comparuit, nihil nunc habemus quod dicamus, nisi nos perlubenti animo intellexisse majestatem suam eos, qui sub ejus ditione sunt, per litteras et nuntios excitasse, quo fit ut illos propediem venturos speremus ».

6. Transmisit etiam Tridentum Ferdinandus Romanorum rex oratorem suum, propensissimum erga religionem regium animum exposuit, operamque pro celebrando Concilio detulit, ut refert Angelus Massarellus in Diario :

« Mercurii vii Aprilis, illustrissimus D. Franciscus a Castelalto orator serenissimi regis Romanorum ad Concilium designatus comparuit coram reverendissimis et illustrissimis DD. legatis cum litteris regiis sub data Wormatiæ xxiv Martii, in quibus operam omnem suam pro Concilii celebratione offerebat, id quod dictus orator fecit ore. Reverendissimi DD. legati responderunt lætari plurimum de religione et propenso erga Concilium animo regis, cui gratias agebant, etc. sperareque se tum bonitate Summi Pontificis, tum favore Cæsaris et majestatis suæ regiæ aliud tandem commodum Christianæ reipublicæ ex hoc sacro Concilio allatum iri, in quo ipsi reverendissimi legati conarentur, nihil ex eorum parte desiderari posse etc. ».

7. *Diploma Pontificium quo monentur præsules ut per seipsos, non per procuratores ad Conlium accedant.* — Ad excitandos vero præsules, ut Tridentum pro celebrando Concilio confluerent, Pontifex xvii Aprilis in cardinalium senatu Diploma promulgavit [1], quo ipsos monuit, propositisque pœnis canonicis jussit in Tridentino Concilio præsentes, ac non procuratorum opera interesse, quod Angelus Massarellus in Actis Concilii confirmat. Præcipua ejus Diplomatis pars concepta est hisce verbis [2] :

« Ad futuram rei memoriam, etc.

« Attendentes gravitatem negotiorum, quæ in Concilio tractanda erunt, prælatorum et aliorum vocem habentium hujusmodi judicium, consilium et præsentiam exigere; et propterea ne sub prætextu alicujus forsan minime legitimi impedimenti, aut spei eorum admissionis per procuratorem, ipsi ab accedendo ad dictum Concilium retrahantur, et ut absque aliqua corruptela singulorum prælatorum et aliorum, ut præfertur, vocem habentium judicia et consilia hujusmodi in eodem Concilio libere exquiri et haberi possint, providere volentes, habita desuper cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus matura deliberatione, de eorum consilio et assensu eosdem patriarchas, archiepiscopos et episcopos ac abbates, et alios quibus in Conciliis generalibus residendi et in eis sententias dicendi, ut præfertur, permissa est potestas, de novo monemus et hortamur, ac in Domino requirimus, eisque non solum sub perjurii et aliis pœnis prædictis, verum etiam sub suspensionis a regimine et administratione Ecclesiarum, quibus præsunt, et aliarum dignitatum, cæterorumque beneficiorum Ecclesiasticorum, quorum ratione eis locus in Concilio et potestas sententias in eo dicendi permittitur, per eos obtentorum; necnon interdicti ingressus Ecclesiæ sententiis per eos nisi præsentibus cum effectu paruerint, eo ipso incurrendis,

[1] Act. Conc. Ms. card. Spadæ sig. num 133. p. 155. Ms. arch. Vat. sig. 32-2. p. 71. — [2] Ext. ibid. p. 72.

districte præcipiendo mandamus, quatenus mandatis procurationum per eos hactenus, ut præfertur, factis, vel in posterum faciendis, quæ omnino revocare, et eorum revocationem procuratoribus per eos constitutis, aut in Concilio hujusmodi intimare sub eisdem pœnis et sententiis teneantur, minime attentis ipsimet personaliter per seipsos, et non per procuratorem aut procuratores, nisi forte justo detineantur impedimento ». Et mox : « quanto citius potuerint, ad eamdem civitatem Tridentinam accedere, et prosecutioni celebrationis Concilii hujusmodi adesse et interesse velint, etc. Datum Romæ etc. MDXLV, XV kal. Maii, Pontificatus nostri anno XI ».

8. Hoc decretum edidit Paulus, ut Concilium pro restituenda sanctiore morum disciplina atque hæreseos vicinas Germaniæ provincias, instar incendii latius depascentis, impetus comprimeret : at Cæsar ejusque administri politica secuti consilia Œcumenicam Synodum variis artibus retardare affectabant; atque ideo Neapolitanus prorex episcopis regni Neapolitani dederat imperia, ne adeundæ Synodi causa e suis diœcesibus discederent, sed procuratorium munus per litteras quatuor delectis episcopis demandarent. At episcopi Pontificalis officii memores iniqua respuerunt imperia, et constanter contenderunt velle se Concilio vetere more interesse, ac religione ad id adstringi; nec velle alienæ subjici voluntati ; hoc accepto responso, prorex edictum proposuit, quo regem Carolum ita imperare promulgavit. Quare Pontifex Constitutionem mox allatam edidit, eamque legatis ante promulgationem transmisit. Verum quia paulo asperior visa esset, ita eam temperavit, ut iis pœnis non constricti forent, qui legitimo impedimento distinerentur, vel a negligentiæ culpa immunes essent. Impresso deinde typis eo Diplomate Pontificius internuntius, qui Neapoli agebat, illud metropolitanis transmisit. Prorex vero multis verborum officiis acta sua excusavit apud Pontificem, atque de procuratoriis litteris sermo suppressus est.

9. *Legatorum ancipites curæ de aperiendo Concilio.* — Proxima die XVIII Aprilis legati Tridentini significarunt Pontifici, videri non serio rem agi a Cæsare, atque in ancipites curas se distractos fuisse, an Concilium aperirent, præsentesque casus et varias formidinum causas exposuerunt[1] :

« Beatissime pater, post pedum oscula beatorum.

« Accepimus reverendissimum cardinalem Farnesium Roma ad Cæsaream majestatem profectum, atque ideo ad vestram sanctitatem nostras litteras direximus. Hactenus hæsimus in ancipiti, quo tempore aperiremus ob varias rerum vicissitudines conversionesque, quas ordinum imperii comitia parere possint, ac majori luce a vestra beatitudine in re gravissima collustrari flagitamus : postremis cardinalis Farnesii litteris jussi sumus, dato casu, quo in comitiis Germanicis de religione agendum foret, Concilium, non expectato majori præsulum numero, aperire, sin vero eo periculo non urgeremur, præstolari episcopos, ut honesto numero Tridentum confluerent : ex habita Cæsareo nomine oratione ad ordines imperii perpendimus tertium casum posse contingere, cum hæc concepta verba dixerit : « Attamen quoniam « negotium reformationis maturam deliberationem efflagitat, Turcæ vero negotium ultra « differri non potest, consultius fore Cæsar existimat, quandoquidem ita factum sit Concilium, et disputatio reformationis in præsentia « suspendatur, interim habebitur, quod Concilium progrediatur, quidque ex eo si spes « nulla refulserit ante hujus dictæ finem, alia « indicetur, in qua hujus reformationis et religionis consultatio omnino habebitur ». Grave propterea incidit dubium, ne ob imminentis discriminis gravitatem comitia brevi expediantur, ut necessarius contra Turcam bellicus apparatus instruatur, ac quantocius decretum feratur, in quo ex Cæsarea sponsione indicantur comitia, in quibus de religione agatur, atque ita omnis invidia in nos transferatur : pervulgatum enim iri, patefacta in comitiis Cæsarea sententia, ut ardentius promoveretur Concilium, illud inchoatum non fuisse, atque ita vulnus nullam medelæ spem admissurum, maxime quod pro Germaniæ sanandis vulneribus Concilium celebrari debeat, totiesque legati Apostolici sine ullo fructu accesserint, in qua sententia magis confirmamur, quod D. Mignanellus internuntius pluries suis litteris significarit, coacto apertoque Concilio, Lutheranos non accessuros, sed eo casu mutaturos sententiam, atque expetituros a Cæsare, ut si velit ab iis socialia contra Turcam jungi arma, spondeat publicæ fidei syngrapha, nullos eos damno vel molestia religionis causa affectum iri, quam syngrapham Cæsar sine majestatis Cæsareæ injuria concedere nequeat, atque adeo tanquam honoris tuendi cupidissimum ad memoratum decretum, dum hic in otio degimus, inclinaturum. Vestram itaque sanctitatem horum omnium certiorem reddimus, ut consueto prudentiæ molimine imperet, quæ a nobis agenda sint, qua in re si forte nostram exquirat sententiam, hodie post collatos invicem prolixos sermones constituimus, ut sacrum de Spiritu sancto solemni ritu peragatur, antequam Cæsar ad comitia perveniat, et continuo indicatur prima sessio intra paucos dies celebranda pro discutiendis erroribus disciplinaque restituenda, antequam in comitiis decretum, quod recessum vocant,

[1] Ms. Franc. card. Barberini sig. 2677. p. 108.

promulgetur. Apertum vero Concilium, aut felicem progressum habiturum, ac tum debitas laudes Deo persolvendas, aut si ob irruptionem Turcicam asperiora fuerint tempora, aut alias vestra sanctitas de eo postuletur, illud in meliora et commodiora tempora differre, non videmus in sanctitatem vestram ex inchoato et aperto Concilio quidquam aliud quam honoris et gloriæ compendium redundaturum, quamcumque vero deliberationem sumpserit, aut progrediendi ulterius, aut suspendendi vel transferendi, vel claudendi Concilii summis precibus contendimus, ut ea quantocius nobis significet, quo ipsius mandata conficere possimus. Humillima oscula beatitudinis vestræ pedibus libamus, ac Deum comprecamur, ut ipsam salvam, incolumem ac felicem in longiora tempora servet. Datum Tridenti XVIII Aprilis MDXLV.

« Sanctitati vestræ addictissimæ creaturæ ».

Significarunt aliis litteris eodem die exaratis legati Pontifici, « Cæsarem, ut ex gravibus indiciis apparet, parum curare, ut modo celebretur Concilium, ac Didacum Mendozam illius oratorem, ab ea qua comparuit die, posthac ne verbum quidem fecisse de agendis, nec quæsisse cur in otio ageremus, contentum tantummodo diligentiæ suæ conscientia, ac purgati ab omni culpa Cæsaris ostentatione, quod in ipsa comparitione magnifica oratione præstitit, nec Cæsar tuendi honoris sui avidissimus, ac laudis in omnibus gestis appetentissimus vult, ut exeat Tridento, ut alias ne dici ulterius possit : Vocavit, et non erat qui audiret, venimus, et non erat vir. Censemus vero, non parvi referre, ut prius aperiatur Concilium antequam reverendissimus cardinalis Farnesius in conspectum Cæsaris veniat, ne maledicæ linguæ vestram sanctitatem ea calumnia appetant, legatum ad disturbandum Concilium missum fuisse, etc. Tridenti XVIII April. MDXLV ».

10. Profectus in Germaniam Alexander cardinalis Farnesius, Pontificius nepos, his maxime mandatis gravissimis instructus est, ut nummarium subsidium Cæsari pro gerendo sustentandoque contra Turcas bello afferret, eumdemque ad tuendum promovendumque Concilium accenderet, curaretque flagrantissimo studio, ut omnis de religione actio ac tractatio ad Concilium referretur. Cæterum de ea legatione varii varia opinati sunt. Belcarius vero sensit, fuisse missum, ut Cæsarem ad sociale bellum in Protestantes ad eos in officium redigendos incitaret, cogeretque decreta Concilii amplecti.

11. Appetente Concilii aperiendi die anceps curarum æstus Pontificios Cæsareosque distraxit : nam Cæsar verebatur, ne inchoato Concilio, a quo pertinacissime abhorrebant Lutherani, caperent arma in Cæsarem, si Concilium tueretur, in quo se omnino damnatos iri conscientia certissime norant : atque ita Cæsar Lutherano simul et Turcico implicitus bello succumberet sub hostium ferocissimorum tyrannide; ideoque omni ratione mulcendos Lutheranorum principum animos retardato Concilio; atque injecta illis fiducia ac spe titillabat religionis dissidia, et Ecclesiasticæ disciplinæ causas in comitiis imperialibus compositum iri. At Pontificii urgebantur a Paulo III, ut tertia Maii die sanctissimæ Cruci sacro, Concilium inchoaretur, quod testatur Angelus Massarellus, qui addit eodem tempore cardinalem Farnesium legatum XXV Aprilis Tridentum ingressum, cum ad Cæsarem se conferret, ac tunc scissos esse in varias sententias legatos cardinales, an indicta die a Pontifice inchoandum esset Concilium, an expectandum, ut prius cardinalis Farnesius salutato Cæsare rem cum illo contulisset. Vicit demum ea sententia, ut prius consuleretur Cæsar; cum cardinalis Tridentinus et Mendosius, Cæsarei in Concilio oratores, certum ac præfixum diem a Cæsare pro inchoando Concilio non accepissent : ita enim inter Pontificem Cæsaremque alendam concordiam videri; tum quia imperator comitiis indictis præsens futurus non esset, nec iis dimissis exitiale aliquod edictum metuendum esset, postquam Farnesius legatus accessisset ad Cæsarem; tum quia Granvellanus, qui imperatorio nomine conventui præsidebat, capita omnia ad religionem spectantia ad Concilium ab eo dirimenda retulisset; tum quia jam ex omnium animis eversa esset ea falsa opinio, legatum pro Concilio disturbando a Pontifice missum, sed potius pro eo ex Cæsaris consensu promovendo; tum quia prorogata dilatio brevissimo temporis flexu esset definita; quibus acceptis Pontifex dilationi factæ assensit.

12. Exceptus est perhumaniter a Cæsare Farnesius cardinalis; sed cum arbitraretur Cæsarem ingenti gaudio cumulatum iri, audita Pontificis sententia de Concilio non amplius differendo, quod tot annorum flexu continentibus votis expetiisset, spe sua et opinione excidit; cum Cæsar potius illud ob iniquiorum temporum calamitatem retardandum contenderet : premi enim gravi metu, ne Protestantium factio, quæ se a Concilio damnatum iri prævidebat, in arma desperatione efferata consurgeret ad opprimendos Catholicos, atque etiam in Italiam bellum transferret : quare videri magis prudentiæ consonum, ut Pontifex conflando ærario operam daret, validiora subsidia pro confirmandis Catholicis compararet, ac Protestantes dilato Concilio credituros se armis non comprimendos. Ad hæc respondit legatus, Paulum, cum de religione tuenda actum fuerat, nunquam auxilia denegasse, nec iis submittendis defuturum, quanquam ejus opes tenuiores essent quam Cæsar æstimaret. Cæterum nulla

ratione posse amplius differri Concilium, cum in tot ordinum Germaniæ conventibus promissum esset a Pontifice, maximamque infamiæ labem contracturus esset, si Christiano orbi illusisse diceretur, ac Tridentinos legatos urgere, ut dies certa Concilio inchoando decerneretur. Perstabant defixi in sua sententia Cæsarei administri, tempus celebrandi Concilii opportunum non esse, posse quidem Pontificem illud aperire, sed imperatorem non assensurum, eademque Ferdinandus rex Romanorum præsente cardinale Augustano exposuit cardinali Farnesio legato, qui omnia tum Pontifici, tum legatis Tridentinis significavit, de quibus hæc tradit Massarellus : « MDXLV, vigesima quinta Maii, reverendissimi et illustrissimi DD. legati receperunt litteras a reverendissimo et illustrissimo cardinale Farnesio Wormatiæ vigesima secunda hujus datas, in quibus significavit, qualiter vigesima octava præsentis mensis locutus fuerat cum imperatore de aperitione Concilii, a quo habuisset responsum, quod cum res esset ita gravis, ut erat, non posset tam cito certam responsionem dare. Videbatur autem suæ majestati, quod pro nunc suspendendum esset a celebratione Concilii, tum multis aliis rationibus, tum maxime, quia Lutherani maxime profitentur, se nolle ad Concilium venire, interim operam dabit in Dieta Wormatiensi (quæ nunc celebratur) ut eorum animos flectat et ad Concilium amplectendum inducat ». Quæ omnia, ut idem Massarellus dicit, legati cum patribus communicarunt : « Trigesima prima Maii vocati sunt in congregatione patres, nimirum archiepiscopi quinque, et episcopi quatuordecim, quibus hæc exposita a legatis fuere ».

13. Respondere legati Tridentini cardinali Farnesio allatas rationes penitus inanes, quæ de Lutheranorum adversa sententia, vel de belli ab iis inferendi terrore adducebantur; illos enim hactenus cogendo Concilio semper restitisse, atque in hoc rerum statu illum monuere, ut in Wormatiensi conventu promulgandum curaret, non ex Pontificis vitio ac culpa Concilium non inchoari, sed illud ab imperatore impediri, qui nullam possit excusationem prætexere, si aliquod decretum religioni exitiale ferre velit. Addidere etiam, ut Pontificiam sanctitatem hortaretur, ut prius Pontificatu se abdicaret, quam toleraret Cæsaream, vel aliam laicam potestatem de religionis causis pronuntiandæ sententiæ sibi arrogare auctoritatem, illa prætexta causa, quod potestas Ecclesiastica Concilium non celebraret, suoque muneri defuisset.

Scripsere iidem legati Tridentini Pontifici, vehementer se undique angustiis premi, expectandum reditum ex aula Cæsarea cardinalis Farnesii, se in tanta rerum caligine, qua lux non affulgeret. Angebantur enim gravi metu, ne quid in comitiis religioni noxium pro conciliandis Cæsari Lutheranis constitueretur.

14. Affulsit ea lux feliciter, etenim Cæsar mentem suam cardinali Farnesio aperuit, contrahi a se exercitum, ut Protestantes cogeret ad morem Concilio gerendum, si illos humanioribus officiis flectere non posset, ut ejus legibus se subjicerent : felici hoc nuntio allato, tum Pontifex, tum legati Tridenti maximo gaudio delibuti, judicarunt differendam adhuc prudenter Concilii congregandi celebrationem; necnon Catholici principes sincera Pontificis mente cognita recreati Spirensi decreto jam ante edito se opposuere : Lutherani vero non movere arma [1], cum non inchoaretur Concilium; eaque occasione sequestra pax misso oratore Gerardo Wltuvicho inter eas temporis moras cum Turca conciliata est; cum ardente bello Turcico, nec Concilium celebrari, nec Lutheranus furor compesci potuisset. Ex his refellas Petrum Soavium dum fingit cardinalem Farnesium missum ad Cæsarem, ut illum a petendo Concilio abduceret.

15. *Plures episcopi Tridentum adveniunt.* — Pervenere proximo tempore Tridentum plures episcopi, atque insignes theologi, ac inter alios Theodoricus Raius juris utriusque doctor, ab Alberto Moguntino archiepiscopo cardinale procurator missus, qui cum accepisset promulgatum a Pontifice edictum, ne episcopi procuratores mitterent, exarsit in iras; sed monitus est, eo decreto Moguntinum non obstringi, cum justa causa distineretur, Pontificemque de ea re factum iri certiorem. Ex Italia plures accessere, et ex regno Neapolitano quatuor illi ante delecti, non tamen procuratorias aliorum episcoporum litteras attulerunt. Rex Galliæ episcopos et theologos scientiæ laude conspicuos misit. Cumque regum corda sint in manu Dei, ita divina providentia imperatoris et Ferdinandi regis animos inflexit, ut qui antea obstiterant inchoando Concilio, jam instìterint, ut quantocius aperiretur; cumque vehementius urgerent Ferdinandi oratores, ut mandata de ea re coram Patribus promulgarentur, respondere legati expectandum, ut Mendozius orator Cæsareus Venetiis Tridentum rediret, ut summo omnium consensu res perficeretur, illique a cardinale Tridentino persuasi acquievere.

16. *Regis Lusitaniæ ad Pontificem gratulatoriæ litteræ.* — Rex autem Lusitaniæ, cum conceptam contra Pontificem indignationem inani de causa deposuisset, certiorque factus fuisset, Pontificem non solum Concilium indixisse, sed etiam legatos misisse Tridentum, lætissimis officiis refertam Epistolam illi scripsit [2] :

[1] Surius in Comm. — [2] Ext. in arch. Vat. Conc. to. VIII. sign. num. 3195. p. 32. Ms. arch. Vat. sig. num. 3232. p. 92. Ms. Franc. card. Barb. sig. 3232. p. 92.

« Sanctissimo in Christo patri et beatissimo domino Paulo III divina providentia papæ, et devotus et obedientissimus sanctitatis suæ filius Joannes III, Dei gratia Portugalliæ et Algarbiorum rex citra et ultra mare in Africa, dominus Guineæ, navigationis, expeditionis et commercii Æthiopiæ, Arabiæ, Persidis et Indiæ, humillimum sanctorum pedum osculum mittit.

« Etsi nemini unquam dubium aut obscurum fuit, beatissime pater, nullum tui sanctissimi Pontificatus tempus a consiliis tuendæ Christianæ religionis, constituendæque inter principes amicitiæ abhorruisse ; nulla tamen res conceptam de sanctitate tua opinionem æque ac Œcumenici Concilii indictio confirmavit : quod bene feliciter cessurum universo populo Christiano facile sibi persuaserit, qui divini nominis primum, cui ejus auctoritas innititur, majestatem, deinde sanctitatis suæ in eo denuntiando constantiam perspexerit : quique postremo ad eas artes animo se et cogitatione converterit, quibus sævissimus humani generis hostis omnes aditus, qui ad sacrosancti Concilii celebritatem patere videbantur, superioribus annis obstruxit ; nec enim ille tam studiose id oppugnasset, nisi jacentem afflictamque Christianam rempublicam excitari posse ea via prævidisset, aut sanctitas tua animi contentionem in agendo totius populi Christiani conventu adhibuisset, nisi constanter sperasset fore, ut moribus pristinæ severitati restitutis, omnibusque idem de orthodoxa fide sentientibus, facile non modo hostium vim repellere, sed etiam priorum temporum calamitate amissa recipere et vindicare possemus, quæ si aliquando singula tantum habere momenti visa sunt, ut agi de illis nisi frequentissimo populi Christiani concursu pro dignitate non posset, quid nos de sanctitate tua cogitare par est, quam tot et tam graves causæ ad promulgandum Œcumenicum impulerunt, præsertim veteri Christianæ reipublicæ disciplina ita collapsa, et in tantam perturbationem adducta, ut etiamsi nullus vel hæreticorum seditiones, vel hostium incursiones pertimesceret, ad colligendas tamen antiquæ sinceritatis reliquias convenire omnes oportuerit, et suo quemque loco sententiam dicere ; nam cum labefactati mores hæreticorum improbitati et hostium victoriæ aditum patefecerint, ea sane parte diligenter constituta, et qui a fidei Catholicæ veritate defecerunt, requiescent, et qui Christianam religionem oppugnant, Dei optimi maximi potentia opprimentur, quam, ut si facilem habuerimus victoriam, pacem, otium, summa denique omnia nobis spondere possumus ? Ita eo irritato et offenso, non video quid in nostris copiis sit reliquum, in quo spem figere debeamus, quod si ubi nec ab exteris nationibus ullum grave et periculosum bellum immineret, nec intestinis factionibus esset convulsa et jactata nostra respublica Christiana, tamen religionis in te fuit ad conciliandum animorum charitatem sacrosancto Concilio locum tempusque a sanctitate tua præscribi, si ulla promovendæ Christianæ pietatis ratio haberetur, si quem augeret dolor, quem de tot animarum provinciarumque jacturis omnes capere oportebat, transacta jamdudum res esset, cum sanctitas tua tanto Concilii rite celebrandi studio esset inflammata, ut multis abhinc annis nos ad id hortari et incitare nunquam destiterit, quam animi propensionem sanctitas tua in medio bellorum tumultu præ se tulit, nunc pace tandem aliquando facta, et armis in angustiorem reipublicæ partem contractis, in animum induco, nullam difficultatis speciem tantam objici posse, quæ vel eximium sanctitatis tuæ ardorem vel conatum restinguere possit, cui nos non solum morem gerere decet, sed etiam gratias Deo, quantas maximas mens nostra concipere potest, agere : cujus nutu effectum est, ut in edicendo Concilio nunquam sanctitatis tuæ industria languesceret.

« Nec vero diffido quin qui animo vigorem dedit, incolumem etiam sanctitatis tuæ valetudinem tueatur, et quod sapienter exorsa est, cum summa etiam divini et tui nominis gloria fortiter ad extremum perducat : facile porro adducor, ut credam omnes muneris sui partes sanctitatem tuam diligenter acturam, tum quia captato toties frustra tempori nollet deesse, tum quia minime deceat sanctitatem tuam id inchoatum relinquere, quod ut inchoaret, nullam sibi recusandam molestiam, nullum non subeundum laborem, nullam honestam conditionem repudiandam judicavit. Neque sane jam multa valeant ad interrumpendum sacri Concilii cursum, quum ejus initium impedire multa non potuerunt, et si modo sanctitas tua ab eo, quod instituit, non decedet, quod Deo Optimo Maximo auctore cœpit, eodem egregium conatum juvante prosequetur : qui, ut quod maxime obstare videbatur, divinitus submovit, ita proposito omnibus sanctitatis tuæ saluberrimo exemplo, et longe lateque sacri Concilii diffuso splendore, si quorum nondum satis est confirmata voluntas et perspecta, eos paulatim ad colendum Ecclesiæ Catholicæ nomen, et ad frequentiorem Œcumenici Concilii celebritatem adducet.

« Quamobrem supplex ipse Sedis Apostolicæ filius sanctitatem tuam oro atque obtestor, quam modestissime possum, ut ad omnem se difficultatem confirmet, ne animum contrahat ac remittat : quod licet sua sponte facturam sanctitatem tuam existimem, vis tamen amoris et observantiæ meæ, rei etiam magnitudo efficit, ut a sanctitate tua id petere atque obsecrare non dubitem. Cæterum cum legatos meos, et quos illius Concilii participes sociosque destinavi, minori celeritate quam vellem, viderem se ad

iter componere, ne ulla esse in me mora videretur, ut ad id, quod sanctitas sua tantopere vult, efficerem, delegi ex eo numero viros bonos et eruditos Fr. Georgium a S. Jacobo, Fr. Hieronymum ab Oleastro, Fr. Gasparem a Regibus sacrarum litterarum professores, qui ad sanctitatem tuam celerius mea mandata perferrent, et quid de sacro Concilio peragendo sentirent, accurate responderent : quibus ut fidem habeas hac de re tota, enixe peto, beatissime pater. Christus Optimus Maximus diu tueatur incolumem sanctitatem tuam, pater sanctissime, et beatissime Domine, ad sui nominis laudem et gloriam. Datum Eboræ xx die Junii, anno humanæ salutis MDXLV ».

Accepta sunt gratissimo animo a Pontifice Lusitani regis officia, et quanto animi ardore in illud opus sanctissimum incumberet, significatum est. De prosecutione Concilii inferius denuo agemus.

17. *Providet Pontifex ne in comitiis Wormatiensibus res religionis pertractentur, sed referantur ad Concilium.* — Modo progressum Dietæ Wormatiensis videamus. Cum igitur Pontifex timeret, ne Protestantes de religione tractare vellent, Ferdinandum Bohemiæ et Romanorum regem sacris monitis instruxit, ut ea omnia, quæ ad religionem spectarent, referenda ad Concilium Œcumenicum curaret, ad quæ promovenda Fabium Mignanellum internuntium ad eum misit [1] :

« Regi Romanorum, etc.

« Charissime. Cum venerabili fratre Hieronymo Verallo archiepiscopo Rossanensi, quo nuntio apud serenitatem tuam utebamur, ad majestatem serenissimi Cæsaris fratris tui per nos destinato, nunc apud te nuntio nostro careamus, nos pro benevolentia, quam singularem ac paternam erga serenitatem tuam merito gerimus, nuntium apud te continuum, prout semper consuevimus, habere volentes, qui nostra et Apostolicæ Sedis negotia jugiter cum tua majestate tractet et exequatur, elegimus venerabilem fratrem Fabium Mignanellum episcopum Lucerinum, prælatum nostrum domesticum, latorem præsentium, singulari doctrina, prudentia et integritate præditum, cujus opera in aliis legationibus etiam apud serenitatem tuam, et multis arduis rebus usi sumus; eum itaque cum Dei nomine ad serenitatem tuam nuntium nostrum et hujus Sanctæ Sedis destinantes, serenitatem tuam hortamur et requirimus in Domino, ut pro sua erga nos et dictam sedem reverentia, eumdem Fabium episcopum nuntium solita, qua cæteros nuntios humanitate et benignitate excipere, fidemque ejus verbis tam nunc, quam quoties te nostro nomine alloquetur, haud minorem præbere velis, quam si nos ipsi præsentes majestatem tuam alloqueremur; et quoniam existimamus eamdem serenitatem tuam in Wormatiensi conventu pro sua maxima ac regia auctoritate adfuturam, hortamur et in Domino requirimus eamdem serenitatem tuam, ut causam religionis solito favore prosequens, si quid de ea in ipso conventu Wormatiensi proponi contigerit, velis curare, et efficere, ut id totum ad Universale Concilium, quod Tridenti denuo indictum et jam omnibus expositum est, remittatur, sicut omni jure debitum est, id erit consuetudine tua atque officio præstantissimi regis dignum, et Deo Omnipotenti gratissimum. Dat. Romæ XII Martii MDXLIV, anno XI ».

18. Jussus etiam est Fabius Mignanellus internuntius Pontificius proficisci ad Cæsarem, ut illum admoneret [1] ; ut si quid de religionis dissidio in conventu Wormatiensi proponeretur, id ad Concilium Tridentinum referendum curaret.

Monitus eodem tempore est a Pontifice Granvellanus, qui adversa valetudine implicito Cæsare ad conventum Wormatiensem præmissus fuerat, ut qua auctoritate florebat apud Cæsarem, causam religionis in eo conventu tuendam susciperet, controversiasque fidei ad Concilium Tridenti indictum referendas curaret. Præmoniti quoque Sancti-Petri ad Vincula cardinalis [2], idemque Moguntinus archiepiscopus, Joannes Ludovicus Trevirensis, Otho cardinalis Augustanus, ne quid de religione decerni a Wormatiensibus comitiis paterentur, sed ad Concilium Tridentinum referendum contenderent ; inter alios vero Moguntinum et Trevirensem septemviros institisse vehementer adversus Protestantes, religionis causam ad indictum Concilium referendam esse refert Franciscus Belcarius [3].

19. Celebrari cœperant Wormatiæ comitia principum Germaniæ, absente Cæsare, cum podagra impeditus esset, quare Ferdinandus rex habita oratione coacti conventus causas exposuit præcipuas, quæ fuere gravissimæ : prima, ut pacatis pristinis dissidiis religio vera in sua dignitate constitueretur : secunda, ut communi consensu bellum adversus Turcam conjunctis socialibus armis decerneretur ; ea de causa imperatorem pacem composuisse cum Galliæ rege, qui episcopos ad Concilium Tridentinum missurus esset, atque auxiliares copias adversus Turcam spopondisset : congregari jam Concilium Tridenti, ac se una cum imperatore oratores ad illud decrevisse, atque adeo causa religionis Concilio Tridentino permissa, de bello Turcico pro ferocissimis hostibus a Germanorum cervicibus propulsandis in eodem Wormatiensi conventu agendum esse.

Assensere Catholici principes propositis re-

[1] Paul. III. lib. brev. an. XI. p. 268.

[1] Ibid. p. 280. Paul. III. lib. brev. an. XI. p. 296. — [2] Ib. p. 258. Ib. p. 256. Ib. p. 257. — [3] Lib. XXIV. num. 9.

bus in regia oratione : at Protestantes in hæresi impia confirmati dissensere; moliebantur enim in conventu maxima ex parte ex laicis vel hæreticis coacto quoddam religionis monstrum conflare, cum jam ante omnia comitia, quæ de religione egerant, rei Catholicæ maxima damna attulissent. Quare obtulit supplicem libellum regi Romanorum [1] Mignanellus Pontificis internuntius Wormatiæ vigesima sexta April. MDXLV consignatum, quo exposuit : « A multis jam annis in omnibus ordinum imperii cœtibus Lutheranas res augeri ac confirmari, eos enim, quæ ipsis conceduntur avidissime arripere acerbeque exigere, et ea quæ vi rationis spondeant, per summam perfidiam non servare, remque Catholicam profligare, atque hactenus prætexit solitas causas toleratæ eorum insolentiæ, belli Turcici terrorem, discordiam principum, ac Concilii Œcumenici inanem expectationem, jam vero principes mutua pace conciliatos, Concilium indictum congregari, nullum imminere Turcicum terrorem, atque adeo rogavit, ne regia majestas fidei et libertatis syngrapham concederet Lutheranis, qui eam eblandiri niterentur, ut procaciter illuderent Concilio, nec aliam formulam verborum conceptam traderet, quam eam, quæ Concilii syngrapha concepta foret, constare enim de Protestantium animo, in idque ipsos inniti, ut si decretis Concilii non paruerint, ad ea amplectenda obsequiumque Cæsaris armis cogi non possint, demumque preces addidit, ut Pontificis Conciliique auctoritatem assereret. Wormatiæ vigesima sexta Aprilis MDXLV ». Vigesima octava Aprilis Protestantes propositioni Ferdinandi sua responsa obtulerunt, consertaque erant solitis insulsissimis rationibus et impiissimis næniis, ne Concilio obtemperarent [2] :

20. *Votis Protestantium qui repudiant Concilium et comitia reclamant Cæsar annuit.* — « Responsi dati XXVIII Aprilis MDXLV a Protestantibus summa, dictata a senatoribus principis Catholici.

« Respondere status confessionis Augustanæ, in recessu Spirensi promissum fuisse Concilium Universale, liberum, Christianum, id est, Lutheranum celebrandum in Germania, non vero papisticum et partiale, ut Tridentinum.

« Licet aliæ nationes se submittant judicio Concilii papistici, non tamen ipsos velle, nec posse, quod suspectus sit ipsis locus, suspecti præsides, suspecta decreta in eo condenda.

« Qui intersint illi Concilio jurejurando obstringi Pontifici, atque adeo ipsorum esse adversarios, nec propterea assentiri illi posse: non celebrari secundum purum Dei verbum, nec secundum morem veteris, veræ et Apostolicæ Ecclesiæ, secundum quem omne Concilium celebrari debet, atque adeo illi non consensuros, ut contrario animarum saluti ac confessioni Augustanæ, adhærenti rei politicæ, cum illi qui celebraturi sunt illud Concilium, sacramento sint obstricti Pontifici, atque proclives ad tuendam ejus doctrinam. Constitutiones propterea et decreta posse condere conformia juri papistico, at non purissimo verbo Dei, contra sponsionem decreti Spirensis, atque adeo rogari a se regiam majestatem Cæsareosque administros, ut si quid contrarium decerneretur in papistico Concilio Tridentino, non dissolveretur pax in recessu Spirensi, sed potius perduraret usque ad Christianam compositionem in nationali congregatione, seu dicta imperiali a Germanica natione fienda vi et tenore antedicti Spirensis recessus.

« Quod ad articulum de justitia et pace, quia edicta Wormatiense et Augustanum subjiciunt status confessionis Augustanæ pœnis contentis in privilegio pacis publicæ, ac secundum leges declarantur hæretici, adeoque bello petendi ; propterea in recessu Spirensi extorserant, ut pax iis concederetur, polliciti enim erant contra Turcam arma subsidiaria ea tantum lege ne causa religionis molestia ipsis exhiberetur ».

Addidere se id agere adactos necessitate pro bono publico Germanicæ nationis, ac vera, antiqua et orthodoxa religione asserenda.

21. Agit etiam de his comitiis Wormatiensibus Jo. Coclæus [1], et hæc refert :

« Hoc anno indictus ac celebratus est Wormatiæ conventus imperialis, qui promissus fuerat in recessu Spirensi, et constitutus in diem primum Octobris prioris anni. Itaque Cæsar ad eum diem suos jussit ibi comparare commissarios. Cæteri tardius advenerunt. Rex Romanorum mense Decembri ; Cæsar, infirmitate corporali præpeditus, longe tardius advenit. Ex principibus autem electoribus, unus duntaxat personaliter comparuit, illustrissimus comes Palatinus Rheni et dux Bavariæ Fridericus ; cæteri miserunt suos oratores. Minus igitur frequens ac celebris fuit iste conventus, quam Spirensis, licet satis celebris fuerit ex Cæsaris regisque personali præsentia, ubi et reverendissimus dominus episcopus Augustensis Otho cardinalitia dignitate ac amplitudine sublimitatis insigniorem eo honore conventum illum reddidit : protractus autem est iste conventus usque in mensem Augusti, cujus die IV datus est publicus recessus, in quo propter paucitatem principum et statuum qui in propriis personis adfuerunt, majores et graviores causæ, de quibus tractatum fuit, non sunt definitæ, sed suspensæ, atque in alium conventum remissæ, quem Cæsar constituit Ratisbonæ celebrandum die festo Epipha-

[1] Ms. Franc. card. Barberini p. 132. — [2] Ib. sig. 2678. p. 130.

[1] Jo. Cochl. in Actis et script. Luth. Belcar. l. XXII.

niæ, seu Trium-Regum, ad quem omnes principes et status personaliter (excepta causa infirmitatis) convenire debeant ». Refert Belcarius [1], misisse ad hos conventus Wormatienses Gallorum regem suos oratores, atque eorum opera verbis piissimis Protestantes principes cohortatum, ut cum ipse suas lites, cum Cæsare pace confecta, diremisset, suas etiam ipsi de religione controversias componerent, atque ad Concilii Œcumenici Tridentini sententiam referrent, ut Christiana respublica, extinctis omnibus dissidiis publica pace frueretur. Verum Lutheranos hæc consilia respuisse, atque in pervicacia obduruisse confirmat Surius [2]; eosdem disertissimis verbis pernegasse se parituros Concilio Œcumenico : ex quo patuit eos malis artibus toties postulasse Concilium Œcumenicum ad obvelandam eo mendacio impietatem. « In hoc (inquit) Wormatiensi conventu inter alia, Protestantium legati palam testati sunt se Concilium Tridentinum, quod Pontifex indixerat, pro legitimo non agnoscere. Et ea fuit facillima ratio omnia ejus Concilii decreta elevandi et negligendi : si sic liceat subditis quibuslibet principum suorum decreta pro legitimis non agnoscere, nimirum brevi pulcherrimum habebimus in republica rerum ordinem et tranquillitatem ; sed hæc ab Ecclesiasticis suis Protestantium ordines hauserant. Verum hoc illius amplissimæ Synodi auctoritati nihil penitus ponderis detraxit, atque ita videre licuit, quam ex animo tot superioribus comitiis, illi Ecclesiastæ suis magistralibus suasissent, ut Œcumenicam Synodum peterent ».

22. Cum vero repudiarent procacissime Concilium Œcumenicum, postulabant privatum colloquium ; quod Cæsar concessit, ut constat ex sequenti recessu hujus Wormatiensis dictæ [3] :

« Carolus, etc. Notum facimus universis, posteaquam in proximis comitiis Spirensibus, propter multas urgentes et graves causas, generalem dietam die prima Octobris præteriti anni hic in nostram et imperii civitatem Wormatiam promulgavimus et instituimus ». Et infra : « Arduis rationibus moti, istam dietam protraximus, et alio transtulimus illam per præsentes ad festum Trium-Regum proxime futurum, in nostram et imperii civitatem Ratisbonam, vulgo Regenspurg ita ut electores principes, et cæteri ordines imperii, intuitu gravium et arduorum negotiorum imperii, ad diem præscriptum in propria persona Ratisbonæ compareant : hi vero qui mala valetudine impediti comparere nequeunt, necnon liberæ civitates imperii suos legatos et mandatarios cum sufficienti mandato sine ulla dilatione provideant, ita ut communia imperii negotia, præsertim vero illa puncta et articuli, qui in præsenti dicta debuissent expediri, perfecte consultari, concludi, et decreta ad efficacem effectum perduci possint. Nos quoque omnino proposuimus ad ipsam dietam, divina gratia non adversante, nos conferre, omniaque hæc cum consilio ordinum imperii, cum conservatione pacis, tranquillitatis, concordiæ et justitiæ in sacro imperio commode spectare possunt.

« Quoniam autem favoroso et paterno ducti affectu erga sacrum imperium Germanicæ nationis nihil magis cupimus, et optamus, quam ut dissidium religionis componatur, et ad Christianam concordiam et intellectum redigatur, fuimus quidem et sumus tanquam imperator Christianus, et defensor nostræ salutiferæ fidei, intuitu nostri officii et promissionis favorose factæ, multum inclinati hanc discordiam religionis præsenti hac dieta ad Christianam unionem ducere, sed omnibus statibus imperii satis superque est cognitum, quam graves et urgentes rationes fuerint in causa, quominus hæc compositio nunc temporis commode fieri potuerit. Ut ergo hanc pernecessariam compositionem, Deo gratiam dante, bono aliquo ordine adjuvare et in effectum ducere adhuc valeamus, ex æquo et bono visum nobis fuit, ad promovendum hujusmodi concordiam denuo concedere Christianum colloquium, quod permittimus pacis viris, iisque probis, piis, doctis, bonæ conscientiæ, pacificis, habentibus præ oculis pacem et tranquillitatem : ita quod nos tanquam caput, unum aut plures ordinabimus præsidentes, necnon quatuor collocutores totidemque adjutores Catholicæ religionis ita ut similiter faciant status confessionis Augustanæ, eligantque quatuor collocutores, totidemque auditores, et quos habere velint infra xv Septembris nominent, et præfati præsidentes, collocutores et auditores in festo Sancti-Andreæ, qui est ultimus dies Novembris, Ratisbonæ confluant, negotium ibi et discordantia puncta Christianæ fidei in nomine Domini aggrediantur, et insuper, quantum possibile erit, pacifice et Christiane componant ; solummodo respicientes, quæ sint sacræ Scripturæ consentanea, et ad tollendos abusus servire possunt : quin et sine aliquo impedimento et obstaculo habebunt respectum ad honorem Dei optimi Maximi, veram Christianam unionem et reformationem Ecclesiæ. Super hoc jam attiget, et debent nobiscum omnibus ordinibus imperii in futura dieta referre, et copiosam dare notitiam omnium, quæ inter ipsos sunt acta et collocuta, ut nos deinceps cum cæteris statibus possimus, super articulis, quibus se colloquentes concordarunt, vel non, amplius nos concordes facere, deliberare et penitus ponderare, quod in hujusmodi rebus tractandum sit, quo omnia negotia prout neces-

[1] Belcar. l. XXIV. num. 9. — [2] Sur. in Comm. hoc an. — [3] Ms. Franc. Barb. sig. 2678. p. 139.

sitas requirit, ad amicabilem, Christianam, et perfectam unionem et compositionem dirigantur, quod adjuvare ex officio debito favorose et paterne prompti sumus. Ut itaque per sacrum imperium Germanicæ nationis, pax, tranquillitas et justitia commodius et tutius conserventur, volumus ut publica pax antea erecta et publicata, necnon cæteræ pacis conditiones, et decreta imperialia, prout imperii ordines ubique acceptavere, aut nos ex officio nostro hucusque ordinavimus, per præsentes sint renovata et confirmata. Universis prætcrea et singulis tam summis quam infimis statibus imperii, cujusque sint dignitatis et conditionis, tenore præsentium injungimus, ut hæc in omnibus suis punctis et articulis firmiter summo cum studio conservent, unusque alium contra suprascripta, nec premat, nec gravet sub pœna in hujusmodi decretis contenta ». Multis interjectis de expeditione in Turcas comparanda, cogendoque auro subsidiario addit :

« Hæc omnia supradicta nos tanquam imperator spectantes, promittimus et pollicemur firma et rata habituros, nihil contra id inchoaturos aut permissuros, ut aliquid nostro nomine, quod his contrarium sit, intentetur, in cujus fidem et testimonium nostri sigilli imperialis appensione muniri facimus ».

23. Huic decreto non modo Catholici ordines, verum etiam Confessioni Augustanæ addicti assenserunt.

« Perculit illud decretum Catholicos magno dolore ac perturbatione, cum arcanæ mentis Cæsareæ ignari suspicarentur Cæsarem ad Lutheranas partes deflectere, quia religionis causam non retulisset ad Concilium, sed in conventu Germanico ad universam Ecclesiam spectantes controversias dirimendas promulgasset, adeo ut Tridentini præsules in eum gravissimas querelas effunderent, quos legati Apostolici, consilii Cæsarei arcani participes facti, docuere Cæsarem hac una spe detinuisse Protestantium principum animos, ne importuno admodum tempore civile bellum conflarent, antequam validus exercitus pro iis comprimendis comparatus esset ; atque ea de causa Andelotium fidum administrum a Cæsare ad Pontificem transmissum ut certiorem faceret, nolle se inique Protestantium voluntati obsecundare : vehementissime enim deposcebant, ne Concilio Tridentino subjici cogerentur, ne profitendæ hæreseos libertas adimeretur, ne rapta Ecclesiastica bona etiam post comitia Ratisbonensia ab iis repetentur ; eos vero tantummodo inani conventus expectatione lactari, ut felicius ad officium redigi possent, nec ullum damnum religioni allatum iri : tum multis verborum officiis ac singularis observantiæ signis Pontificiam auctoritatem assertum iri Cæsar pollicitus est : de exauctorando etiam Pontificia decretoria sententia archiepiscopo Coloniensi egit, cum hæreticam impietatem amplexus Protestantium potentiam pertinaciamque auxisset, tum addidit, ut si Concilium aperiendum foret, certior fieret a Pontifice, ut se Wormatia subduceret, ne importunis Lutheranorum precibus et querelis divexaretur.

« His acceptis respondit Pontifex, expeditionem breviore temporis flexu comparari posse, nec se submittendis auxiliis defuturum : verum si Cæsareæ majestati in bellicis rebus exercitatissimæ, et prudentiæ laude spectatissimæ aliter visum esset, cui utpote in Germania agenti, omnia locorum temporumque pro re gerenda commoda exploratiora forent, se illius judicio expeditionem totam commendare, ac promissa auxilia celerrime atque alacriter collaturum. Ita Andelotius ob conceptam a Pontificia sanctitate de Cæsarea virtute opinionem, et Pontificis in promittendis auxiliis promptam alacritatem gaudio ingenti delibutus Roma discessit.

« Quod ad Concilii res attinet, ostendit Pontifex, se antea Cæsareis consiliis, monitisque ac placitis obsecundasse, jam vero differre ulterius non posse, ne inchoaretur Concilium, nisi in se gravem culpam susciperet, famamque Concilii labefactaret : de modo vero procedendi in Concilio addidit, eam moderationem adhibitum iri, ut nullum religionis causæ nec meditatæ expeditioni impedimentum objiceretur. Scripsit vero mense Julio cardinalis Farnesius nuntio Verallo, vix unquam fieri posse, ut in Concilio dogmatum fidei pertractatio differatur, cum hæc præcipua congregandi Concilii causa extiterit, ut in Diplomate conceptis verbis expressum est, semper is mos servatus sit a Conciliis, ut ante omnia fidei controversiæ discutiantur, nec a suscepto eo more discedendendum sit, quæ dedita occasione insinuare poterit : tum etiam addidit, quod si credatur Protestantes in officio facilius ea indulgentia contineri posse, Pontificiam sanctitatem contrarium sentire et arguere ex præteritis eorum gestis : non tanta insolentia vel in Catholicos vel in alios grassaturos, si res ipsorum commodo non vertatur : si enim Concilium eorum causa consuetum agendi modum commutaret, obsolesceret illius fama adversariique magis consueto more insolescerent, et Catholicorum virtus emarcesceret : cæterum Cæsareæ voluntatis, quoad fieri poterit, rationem habitum iri.

« Quod vero spectat ad Catholicos idoneis subsidiis confirmandos, si a Lutheranis divexentur, censet sua sanctitas ut Cæsar in Germania hæreat in loco commodiore vicino Belgio, in quo et exorientes motus compescere, atque ad futuram expeditionem se comparare posset, ac sanctitati suæ Italiæque vicinior foret, denique quicumque casus sequatur, Pontificem tuendis Catholicis nunquam defuturum, et hæc Cæsari

nitide et eleganter significat; quod vero Cæsarea majestas efflagitat, ut Pontifex æqui accipiat, colloquium Catholicos inter et Lutheranos iniri, indicique novos ordinum conventus, responsum est, hæc a Pontifice æqui bonique consuli, modo Cæsar pro suo flagrantissimo religionis studio caveat, ne ordinum decretum aut colloquium fiat, quod religioni damnum afferat, vel Pontificis Sedisque Apostolicæ auctoritati; hisque rebus salvis, quod sibi conducere censuerit, agat.

De archiepiscopo Coloniensi responsum est, judiciarium ordinem brevissimum ad eum exauctorandum exercitum iri, cum illius hæresis et perduellio sint conspicuæ, ut Cæsarea majestas Pontificia adversus illum auctoritate uti possit, imo Pontificem, quantum sua attinet, meditari atque paratissimum esse ad severitatem eamdem contra quemvis electorem aut principem ejusdem criminis affinem distringendam, necnon ad sancienda fœderis capita et promissa complenda.

« Quod autem efflagitavit Cæsar præmoneri antequam aperiatur Concilium, illius votis morem gestum iri, maxime quod administri Cæsarei spondeant, dilationem eam quindecim vel sexdecim dies non excessuram. At de damnato episcopo Coloniensi inferius dicemus ».

24. *Articuli conclusi in dieta Posoniensi.* — Modo ad narrandam dietam Posoniensem in Hungaria feliciter pro religione Catholica asserenda celebratam sermo convertendus est [1]:

« Articuli conclusi in dieta Posonii MDXLV.

« In primis, quoad negotium religionis, omnes status et ordines regni una voce sentiunt, cultum divinum et religionem ad pristinam normam esse redigendum, et hæreses undique tollendas, juxta admonitionem regiæ majestatis.

« Id autem recte fieri posse existimant, si in omnibus Ecclesiis, prælati, sive sint episcopi, sive præpositi, sive abbates, viri Ecclesiastici et doctrina præditi quamprimum constituantur, qui et ipsi doceant verbo et exemplo gregem sibi commissum, et vicarios ministrosque suos sibi subjectos eorum officium exercere faciant, mittantque sine mora in omnes partes archidiaconos, vicearchidiaconos, et alios quorum interest, ad docendam plebem, quibus si ipsi forte sufficientes non sunt, prædicatores bonos adjungant, ut ubique vetus religio pristinusque Dei cultus restituatur. Parochos etiam in omnibus villis et oppidis tales constituantur, qui veram doctrinam sapiant et eam doceant, sacraque ministrent juxta ritum sanctæ Ecclesiæ Catholicæ. Iidem etiam prælati pro facultatibus ipsorum scholas erigant, in quibus bonæ litteræ et vera religio doceantur, et sic in dies magis prava dogmata tollantur et vetus religio repullulet, prædicatoresque boni per regnum dispergantur; sacerdotes autem non creentur, nisi probatæ vitæ ac doctrinæ viri, et iis sacerdotia Ecclesiasticaque beneficia conferantur, ipsi autem prælati penes Ecclesias ipsorum jugiter resideant, et unusquisque sive prælatus, sive alius vir Ecclesiasticus unum tantum beneficium possideat, non plura.

« Si quis prælatus publicis muneribus occupatus penes Ecclesiam residere non posset, vicarium virum sufficientem et Ecclesiasticum loco suo continue teneat penes Ecclesiam. Ut autem facilius et citius boni viri per regnum dispergantur, dignetur majestas regia, iis, qui in gymnasio bonis litteris operam dant, gratiose providere, ita ut studia ipsorum continuare et perficere possint. Interea ut prælati omnes modo præmisso, officio ipsorum possint omni ex parte satisfacere, videntur omnia bona, et quocumque nomine vocentur proventus, et decimæ, item abbatiæ, aliaque omnia beneficia, quæ per laicos possidentur, quæque a majestate sua regia ad beneplacitum vel ad tempus jam occultum inscripta sunt, vel probata de facto et sine titulo occupantur, de manibus quorumcumque de facto liberanda esse, iis restituenda, ad quos spectant; si quæ autem beneficia hujusmodi vacarent, majestas regia personis idoneis conferat; super bonis autem et proventibus episcopatus Jauriensis, et aliis similiter jam inscriptis, majestas sua, quemadmodum gratiose obtulit, dignetur tractatus fieri curare, quibus tractatibus ea bona ac proventus, quo facilius potest, de manibus eorum, penes quos sunt, liberentur.

« Et quoniam episcopatus fere omnes, qui sub ditione regiæ majestatis sunt, in iis disturbis, magna ex parte bonis et proventibus ipsorum spoliati sunt, adeo ut vix quotidiani sumptus episcopis suppetant, nedum arces ipsorum finitimas conservare possint, supplicant ordines et status regiæ majestatis, ut sua majestas instet et efficiat, et apud sanctiss. D. N. id quod etiam ordines, et status publico nomine facturi sunt, quo sanctitas sua confirmationes episcoporum nondum consecratorum gratis concedat, auctoritatemque insuper gratis tribuat aliquibus ex eis consecrandis hic in regno suffraganeis, ut sint qui ordines impartiantur, nam et antea suffraganeorum inopia multis in locis magnus defectus clericorum et sacerdotum in regno accidit.

« Præterea, cum hactenus multis in locis ex licentia multorum dominorum et Nobilium homines idiotæ et plerumque mechanici, et alii prædicatoris officio fungi veriti non sint, videtur ordinibus et statibus regni, ut prædicatores, vicarii, archidiaconi, vicearchidiaconi, et alii qui modo supradicto ad reformationem religionis per prælatos emittentur, diligenter istos tales

[1] Ms. Franc. card. Barber. sig. 2677. p. 78.

prohibere, et ad pristinam veramque religionem redigere curent : qui si resipiscere nollent, tunc de bonis illis ejiciantur, vel ex merito puniantur. Domini autem terrestres non solum id non impediant, sed ipsos prædicatores, et alios ministros verbi Dei per prælatos emissos juvent omnibus modis ad exercendum officium ipsorum ; si quis ex eis aliter facere intelligatur, ad primam requisitionem regiæ majestatis, vel in ejus absentia, domini locumtenentis, personaliter vel per procuratorem comparere teneatur, et jure convictus ex merito puniatur.

« Anabaptistas et sacramentarios juxta admonitionem regiæ majestatis, si qui adhuc in regno supersunt, procul expellendos esse de omnibus locis, ordines et status regni statuerunt, nec amplius illos aut quempiam illorum intra regni fines esse recipiendos.

« Præterea bona et proventus monasteriorum, ac claustrorum, ac capitulorum desertorum excepto Belausar, et ejus pertinentiis, quas majestas regia durante beneplacito suo Francisco Thaltii ad sustentationem ejus concessit, ad alendos doctos parochos et verbi Dei sinceros prædicatores, qui populum in veteri orthodoxa, vera Catholicaque fide et religione confirmare, et si quis ab ea desciverit in hoc regno, ad eam reducere studeant, necnon ad instaurationem et erectionem scholarum particularium, earumdemque magistrorum, qui docti, probi et honesti sint, intertentionem, et denique bonæ spei et indolis juvenum et adolescentum, ut bonis litteris operam dare possint, promotionem et auxilium applicentur et convertantur, quo tali ratione boni et docti viri alantur et nutriantur. Ad hæc autem præmissa rite et ordine exequenda, proventusque prædictos in præmissum usum fidelium convertendos quilibet prælatus sub sua diœcesi curam gerere teneatur, et ubi opus fuerit majestati regiæ de administratione hujusmodi rationem reddat ».

25. « Supplicant ordines et status regni majestati regiæ, domino eorum clementissimo, ut majestas sua, tum sua, tum sacræ Cæsareæ majestatis auctoritate agant apud sanctissimum D. N. quo sanctitas sua Generale Concilium pro complanandis omnibus differentiis vanisque opinionibus de religione, sine diuturniori mora celebrare dignetur : quod si sanctitas sua id differret, majestas Cæsarea dignetur modum adhibere, ne celebratio Concilii diutius protrahatur.

Dum anxie legati Apostolici et Patres Tridentini expectarent Pontificium imperium de aperiendo Concilio, controverti cœptum est, an Concilium in commodiorem locum transferendum esset; aversa enim imperatoris voluntas videbatur a celebrando Tridenti Concilio, ac potius propendebat, ut in aliam urbem, vel ipsam Romam transferretur : quare internuntio Verallo in aula Cæsarea data sunt mandata, ut cum Lutherani apertè sint professi, se Tridentum non accessuros, prudenter exquirat a Cæsare, an æqui et boni accipiat, ut ob Tridentinæ urbis angustias et incommoda, in ampliorem commodioremque urbem Concilium transferatur : quinimo legati consuluere Pontifici, ut, consentiente translationi Cæsare, primum inchoetur Concilium, ac deinde translatio decernatur ob loci angustias; ne si primum indiceretur translatio, dilaberentur Patres in suas diœceses, abjecta omni celebrandi Concilii spe, et Christianus orbis se inani expectatione illusum opinaretur : si vero Cæsar transferri Concilium nolit, nec de religione asserenda damnandisque hæresibus agi, Concilium in servitute redactum iri : plures vero non deesse Concilii transferendi causas, magnam annonæ caritatem, loci angustiam, cæli asperitatem hyberno tempore; comitia imperialia proxime celebranda, in quibus contraria Concilio decernentur, Lutheranorum obfirmatam pertinaciam, constituendæ sanctioris disciplinæ difficultatem, Pontificiæ Cæsareæque majestatum absentiam.

26. Significarunt etiam Pontifici patres Tridentini, consensurum forte Cæsarem, ut inchoetur Concilium, sed intercessurum ne religionis capita theologico certamine excutiantur, donec Hispaniæ, Galliæ, Lusitaniæ, Poloniæ et aliorum regnorum præsules ac theologi Tridentum pervenerint, intermissaque hæresum damnatione de restituendo tantum morum nitore ac splendore agatur; nec se Cæsareæ voluntati assensuros, ut ab eo colloquia vel conventus de sanctissimis religionis capitibus cum Lutheranis agantur, et ipsi indicto congregatoque Concilio tanquam canes qui latrare nesciant, penitus obmutescant, abjectaque Concilii causa, frustra vitam, opes, labores, desertis propriis Ecclesiis profundant, animasque prodita divina causa illusoque orbe Christiano male perdant. Si vero imperator velit rebus suis consulere, definita brevioris temporis circumscriptione, ut adversus Protestantes bellicum apparatum comparet, se æqui accepturos, ut pro Concilii inchoatione tempus extrahatur, nulla vero ratione se assensuros, ut stante indicto coactoque Tridenti Concilio, a Cæsare cum Lutheranis pertinacissimis, vel in colloquio, vel in conventu de religionis rebus transigatur.

27. Dum hæc agitantur ancipiti animorum æstu ob implicitas gravissimas rerum difficultates, commode accessit ad Pontificem Vega orator Cæsareus de edicto Wormatiensi promulgato excusationes allaturus; atque Andalotii, qui nondum Roma discesserat, opera expetiit, ut Concilium Tridentinum nisi exacto mense Decembri aperiretur; nec in eo fidei dogmata tractarentur, sed de Ecclesiastica disciplina ad

puriorem formam revocanda, moribusque solutioribus adstringendis ageretur; cui Pontifex proposuit, an Cæsar transferri Concilium vellet; cumque orator negaret, se ulla de ea re mandata accepisse, Pontifex decreto primum Dandino episcopo Casertano, sed eo morbo impedito, Marquini, qui erat a secretis imperatori, opera Cæsarem qui jamdiu Tridentini Concilii principium ac progressum retardarat, consuluit, an vellet Concilium Tridento transferri.

28. At Cæsar cum veritus esset, ne Germanorum odia ex ea re in se concitaret, assensit, ut Concilium Tridenti aperiretur, deditque imperia Mendozio oratori apud Concilium decreto, ut mox Venetiis Tridentum se conferret, ac propterea Paulus Pontifex, qui vehementiori animi ardore flagitabat, ut Concilium Tridentinum celebraretur, decrevit habito VI Novembris cardinalium senatu, ut Concilium Tridenti XIII Decembris præsentis anni aperiretur, in quam diem tum Dominica Tertia Adventus, dicta GAUDETE, inciderat. Interea Tridentum principum oratores et episcopi accesserant, et quotidie accedebant, ut refert M. S. Vaticani auctor.

« VI Augusti MDXLV [1], reverendissimus D. archiepiscopus Aquensis, et episcopi Claromontanus, Rhedonensis et Agathensis natione Galli, qui heri Tridentum applicuerunt, visitarunt reverendissimos et illustrissimos DD. legatos, quibus nomine regis Christianissimi salutem dixerunt, suæ majestatis operam et favorem in Concilii celebratione offerentes, etc. Grato et benevolo animo excepti sunt, gratiæque Christianissimo regi actæ ». Addunt Acta [2] de aliis oratoribus a Ferdinando rege Hungariæ et Bohemiæ decretis :

« XXIX Augusti illustrissimus D. Franciscus a Castelalto orator serenissimi regis Romanorum comparuit coram reverendissimis et illustrissimis DD. legatis : quibus exhibuit mandatum regium, in quo constituebantur oratores ad Concilium suæ regiæ majestatis nomine ipse D. a Castelalto, episcopus Passaviensis, episcopus Viennensis, D. Joannes Cochlæus, et D. Antonius Queta : fuerunt excepti grato animo a reverendissimis DD. legatis, etc. »

29. *Omnes episcopos, etiam in curia degentes, Pontifex jubet Concilio adesse, et regibus scribit ut sui regni præsules ad Concilium mittant.* — Paulus etiam dedit imperia omnibus archiepiscopis et episcopis qui Romæ versabantur, ut licet munera aliqua curiæ exercerent, ad Concilium Tridentinum se conferrent, ut subjectæ litteræ ostendunt [3] :

« Venerabili fratri nostro Joanni Dominico episcopo Ostiensi S. R. E. cardinali Tranensi nuncupato; et in ejus absentia venerabili fratri nostro Joanni Petro episcopo Albanensi ejusdem sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinali.

« Venerabilis frater noster, salutem. Cum Universale Concilium per nos Tridenti indictum propediem, Deo favente, aperiendum sit, inibique, sicut audire potuisti, cum legatis nostris notabilis numerus prælatorum etiam ex Gallia et Hispania convenerit, nos etsi prælatis in Urbe existentibus, ut et ipsi illuc convenirent jam monitis, ob immoderatos proximæ Æstatis fervores pepercimus, ne tam periculoso tempore hoc iter arriperent, tamen caloribus jam remissis, rem omnino urgere, neminemque prælatorum eorumdem ulterius excusare decrevimus. Quamobrem volumus, ac tibi injungimus, ut adhibitis tecum cæteris cardinalibus collegis tuis, super negotio ipsius Concilii deputatis, omnibus et singulis archiepiscopis et episcopis, ac aliis prælatis ad Universale Concilium ire debentibus, Romæ existentibus, etiam quodvis officium et magistratum Romanæ curiæ exercentibus, nemine omnino excepto, ex parte nostra significes, ac in virtute sanctæ obedientiæ et sub pœnis alias geminatis mandes, ut infra octo dies se ad iter præparasse, ac ex Urbe discessisse, et intra sexdecim alios Tridentum pro ipsius Concilii celebratione pervenisse debeant, ostendasque eis id quod est, si id fecerint, eos suo primum officio satisfacturos esse, et deinde Deo omnipotenti ac nobis gratum obsequium præstituros, ac dictas pœnas evitaturos esse, ad quarum pœnarum executionem procedetur, si ipsi in hoc essent contumaces vel negligentes. Datum Viterbii IX Septembris MDXLV, anno XI ».

30. Ursit etiam Pontifex Christianos principes, ut provinciarum suarum præsules ad Tridentinam Synodum mitterent, quo argumento hæ litteræ ad Joannem Lusitaniæ regem datæ sunt, ut Lusitanorum præsulum profectionem urgeret [1] :

« Regi Portugalliæ.

« Agimus serenitati tuæ gratias de hoc studio et promptitudine animi tui ad ipsius Concilii celebrationem, Deumque oramus, ut tibi, undecumque pio, et regem optimum agenti, digna præmia in hoc et in alio sæculo concedat. Nos quidem, fili charissime, tum nostra ipsi voluntate ac desiderio, quod omnibus speramus esse manifestum, tum tuæ serenitatis hortatu in ipsius Concilii prosecutionem assidue intendimus et intendemus, quod ut facere melius possimus, tuam serenitatem in Deo Domino vicissim hortamur studioseque requirimus, ut sicut ejus præstante pietate dignum est, nosque ipsa ad hanc rem tantopere hortata est, velit urgere profectionem prælatorum sui regni, curareque efficaciter, ut illi sicut jure

[1] Ms. arch. Vat. sign. num. 3232. p. 64. ex eo Ms. Franc. card. Barber. p. 7. — [2] Ext. in Ms. Vat. — [3] Paul. III. lib. brev. an. XI. pag. 146.

[1] Paul. III. lib. brev. an. XI. p. 43.

obligantur et jam sæpius ad hoc sunt moniti, ad ipsum Concilium quamprimum veniant, cum præsertim illud propediem sit aperiendum, ac præter tres legatos nostros sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales, et multos Italiæ prælatos, etiam aliqui Galli et Hispani prælati eo convenerint, et reliqui expectentur, etc. Datum Romæ XXIV Novemb. MDXLV ».

31. *Morte ducis Aurelianensis, filii Francisci regis, pax abrupta, mox reparata.* — Dum præsulum Gallorum major multitudo expectatur, atque ex arctissimo inter Franciscum I et Carolum V fœdere Lutheranæ hæreseos excidium, felicissimique sperantur Concilii successus, repente illud vinculum, quo juncti erant reges, disruptum est. Carolus enim Aureliæ dux [1], qui Ferdinandi regis Romanorum filiam cum dotali Mediolanensi principatu uxorem ducturus erat, pestilenti febre correptus prope castra, quæ adversus Anglos defixa erant, inter Abbevillum ac Montrolium VI idus Septembris e vita cessit : hinc perturbari inter Franciscum I et Carolum V concordia cœpit, ad quam tamen redintegrandam rex kalend. Novembris Claudium Hannebaldum Gallico mari præfectum, ac Franciscum Olivarium regii scrinii magistrum ad Cæsarem misit, qui priore fœdere ob mortem Aureliani ducis jam dissoluto, de novo ac firmiore fœdere sanciendo pertractarent : quia etiam Franciscus rex (quasi priora consilia adversus Lutheranos capta abjiceret) ac Synodo Œcumenicæ, quam tantopere commendarent, celebrandæ adversaretur, non misit præsules Tridentum, qui ituri fuerant, sed pauciores jam missos ad se litteris revocavit ; erant ii archiepiscopus Aquensis, et episcopi Claramontanus, Rhedonensis et Agathensis, de quibus Angelus Massarellus in Diario Concilii Tridentini hæc refert [2] :

« Sabbato XIV Novembr. MDXLV. Prælati Galli petierunt licentiam a reverendissimis et illustrissimis DD. legatis recedendi ex Tridento, et revertendi in Galliam, asserentes ita habere in mandatis a suo Christianissimo rege.

« Lunæ XVI Novembris reverendissimi et illustrissimi DD. legati, accersitis coram se prælatis Gallicis, videlicet archiepiscopo Aquensi, et episcopis Rhedonensi et Agathensi, instantissime eos rogarunt, ne discederent ex Tridento, ostendentes eis multis rationibus quanti mali causa talis recessus esse posset, et tandem hoc ab eis impetrarunt, ut Rhedonensis crastina die discederet, alii duo remanerent adhuc per aliquot dies Tridenti, donec hæc res significaretur sanctissimo domino nostro ».

32. Audierat Brugis in Belgio [3] Gallorum regis oratores Cæsar, nec de Mediolanensi principatu (civilium bellorum fonte) Gallis restituendo ex novo fœdere postulata admisit, sed unum id tantum diserte Gallis oratoribus respondit, se Gallorum regi bellum nequaquam illaturum, nisi a Gallo rege provocaretur : itaque Gallici oratores ad regem suum exeunte Novembri reversi sunt cum hoc responso, quo Gallorum animi non sedati, sed exasperati sunt, eaque usi occasione Protestantes Gallorum regem sollicitarunt, ut ipsis adversus Cæsarem studeret, Gallique a Tridentino Concilio quo potentia Cæsarea excitanda videbatur, animis aversi esse cœperunt, adeo ut Agathensis episcopus clandestinam fugam corripuerit, ex qua eum legati datis litteris revocare nisi sunt.

« Reverendo domino tanquam fratri nostro charissimo domino episcopo Agathensi.

« Reverende pater et frater noster amantissime. Non parvam concepimus admirationem ex repentino discessu dominationis vestræ, cum heri vesperi venturum se hodie ad nos ministris nostris, qui eam nostro nomine vocaverant, dixisset. Nullam causam habebat, cur nobis insciis atque insalutatis clam recederet, cum nihil nobis sit magis cordi, quam ut prælati omnes ad Concilium venientes, ea qua decet, securitate et libertate gaudeant. Cupiebamus alloqui dominationem vestram amice et fraterne de iisdemmet rebus, de quibus eam et reverendissimos dominos Aquensem et Rhedonensem allocuti prius fueramus, hortando scilicet, rogandoque, et pro nostræ legationis munere monendo, ut nobiscum ad celebrandum Concilium manere et nullo pacto discedere vellet, quod et nunc per litteras, ea, qua possumus charitate, facimus, reducentes ad memoriam dominationis vestræ discrimina, in quibus respublica Christiana ante constituta exposita, quantisque periculis et fides et religio nostra reperitur, ac repetentes rationes, quas ei coram adduximus, honoris, conscientiæ, et episcopalis officii, cum præsertim jam in portis ipsius Concilii simus. Viderunt, audiverunt et legerunt prælati cujuscumque nationis hic existentes. Viderunt etiam domini Aquensis et Rhedonensis prædicti, et una cum ipsis duobus dominatio vestra litteras reverendissimi et illustrissimi domini cardinalis Farnesii VII die Novembris Romæ datas, commissioneque et mandato sanctissimi domini nostri nobis scriptas, in quibus continetur sanctitatem suam in sacro consistorio de omnium reverendissimorum dominorum cardinalium consensu decrevisse Concilium ipsum incipi debere Dominica tertia Adventus proxime futura. Quocirca dominatio vestra si adhuc precibus nostris ullum locum reliquit, iterum hortamur, et per viscera Domini nostri Jesu Christi obsecramus, ut memor dignitatis ac nobilitatis suæ, cogitansque qui-

[1] Francisc. Belcar. l. XXXIV. num. 14. Paul. Jov. — [2] Ms. arch. Vat. sig. num. 3233. Angel. Massarell. in Diar. Conc. Trid. Ms. arch. Vat. Ms. Franc. Barber. sig. num. 123. p. 8. — [3] Francisc. Belcar. l. XXIV. num. 16. Ms. Franc. card. Barb. sig. 1108. p. 228. Franc. Belcar. num. 17.

bus vinculis, tum proprii juramenti, tum mandati sanctissimi domini nostri ad interessendum sacro Œcumenico Concilio teneatur, ad nos redeat. Redibit autem optata nobis, atque omnibus, qui hic adsunt prælatis, in ea qua ante recessum suum erat libertate permansura. Dat. Tridenti die XXVI Novembris MDXLV ».

33. Rediit Tridentum [1] Agathensis episcopus, ac cardinali de Monte legato exposuit, se quidem ut episcopum perstare Tridenti debere, sed metuere, ne ab irato Gallorum rege bonis exuatur : felicem Concilii Tridentini successum pendere ex instauranda pace inter Gallorum regem et Cæsarem, qua constituta omnes Galli præsules Tridentum confluxuri sint, et Concilium celebrandum ; ni concordia sanciatur, conjici Gallorum regem se Lutheranis adversus Cæsarem conjuncturum : ex litteris vero internuntii Pontificii in Gallica aula agentis ad Alexandrum cardinalem Farnesium datis constat, Lutheranorum principum oratores honorifice exceptos a rege, et quinquies ab eo auditos, vehementissimeque illum ursisse, ut signa attolleret in Cæsarem, ac pollicitos arma Germanica conjunctum iri, ut Mediolano potiatur, atque Austriaca familia deprimatur, Protestantes quoque omnes illum Germanicæ nationis caput ac principem constituturos, ad eum quoque a Cæsare abalienandum gravissimeque conquestos de Cæsare, qui Henricum Angliæ regem in ipsum concitasset, ambos bellum gerentes contemplari, deque industria favere Anglis, ut in fessos bello exhaustosque viribus ipse tertius demum irruat, nec minus sollicitarunt Anglum Protestantes [2], ut pacem cum Gallo adversus Cæsarem redintegraret, ac perfecere demum, ut utriusque regis oratores inter Calesium Arderasque medio intervallo sub tentoriis VI kalend. Decembris convenirent, sed irrito successu colloquium illud dissolutum est.

34. Inter ancipites hosce difficultatum æstus, Protestantibus in pervicacia obfirmatis, et contemnentibus Cæsarem, Cæsareque eos tandem perdomare ferro meditante, Paulus Pontifex legatis Tridentinis IV Decembris dedit imperia, ut Concilium inchoarent, ut refert Angelus Massarellus [3]. « Cum (inquit) Apostolici legati et præsidentes decem prope menses Tridenti absentes prælatos expectando permansissent, et jam ultra triginta patres in ea civitate convenissent, placuit Summo Pontifici Paulo III ulterius inchoationem Concilii non esse protrahendam, sed illud aperiri Dominica tertia Adventus anni MDXLV ». Afferuntur ab auctore litteræ ea de re, quæ ducunt initium ab iis verbis : *Superiore anno*, et IV Decembris hujus anni consignatæ, quo etiam die alias ad legatos litteras dedit, ut

[1] Ms. Franc. card. Barber. sig. num. 23. 16. p. 175. — [2] Fr. Belcar. l. XXIV. num. 17. — [3] Angel. Massarell. in Act. Conc. Trid. Ms. arch. Vat. sig. num. 3190. p. 217.

præsulum Germanorum, qui ob comparatas a Lutheranis insidias accedere Tridentum non poterant, procuratores admitterent, qui eorum vice suffragii ferendi auctoritate pollerent.

35. *Legati solemniter Concilium aperiunt.* — His acceptis imperiis mox legati ad celebrandum Concilium se accinxere, ut subdunt Acta :

« Die Veneris XI Decembris reverendissimi et illustrissimi domini legati receperunt litteras a sua Sanctitate in forma Brevis, sub data Romæ apud Sanctum-Petrum XI Decembris MDXLV, quibus litteris præcipiebatur Concilium aperiri, et inchoari die XIII præsentis mensis, quæ erat dies Dominica tertia Adventus Domini.

« Eadem die indicitur publice jejunium per totam civitatem ob felicem inchoationem sacri Concilii etc.

« Sabbato XII Decembris fit generalis processio omnium religionum et Ordinum per civitatem, et preces publicæ ad Deum effunduntur pro hujusmodi felici aperitione Concilii ».

36. Ubi proximus affulsit dies, inchoatum est Concilium pro asserenda religione, exscindendis hæresibus, alenda publica pace, expoliendis cleri moribus, et vi hostium Christiani nominis retundenda, vetere ac solemni ritu, qui in Actis describitur subjectis conceptis verbis [1] :

« In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen. Anno a Nativitate ejusdem D. nostri Jesu Christi MDXLV, Indictione III, die vero XIII mensis Decembris, quæ fuit dies Dominica tertia Adventus Domini, in qua per Ecclesiam cantatur in introitu Missæ, GAUDETE ; sedente in B. Petri Apostolorum principis cathedra sanctissimo in Christo patre et domino nostro Paulo divina providentia papa III, Pontificatus ejus anno XII, datum fuit initium sacrosancto Œcumenico et generali Concilio Tridentino præsidentibus in eo ipsius S. D. N. papæ et Sanctæ Sedis Apostolicæ nomine reverendissimis in Christo patribus et illustrissimis dominis Joanne Maria episcopo Prænestino de Monte, et Marcello Tit. S. Crucis in Hierusalem presbytero Cervino, ac Reginaldo S. Mariæ in Cosmedin diacono Polo, S. R. E. cardinalibus et Apostolicis de latere legatis.

« Mane igitur inter primam et secundam diei horam convenerunt in Æde sanctissimæ Trinitatis in civitate Tridentina ipsi reverendissimi et illustrissimi domini præsidentes et legati, necnon reverendissimi patres et prælati, venerabilesque viri ecclesiastici infrascripti, et exinde acceptis pluvialibus, mitris et paramentis consuetis, et incœpto a cantoribus Hymno VENI

[1] Angel. Massarell. in Act. Ms. arch. Vat. Conc. Trid. Ms. arch. Vat. sig. num. 3188. p. 103. sess. I. et Ms. arch. Vat. sig. num. 3232. p. 18. et aliud Ms. sig. num. 3248. p. 7. Diar. Concil. Trid. Ms. arch. Vat. p. 33.

Creator Spiritus : præcedentibusque Ecclesiæ cathedralis ipsius civitatis canonicis et capellanis, aliarumque Ecclesiarum sacerdotibus, religiosis et clericis, et associantibus nobilibus et popularibus, maxima cum devotione accesserunt ad Ecclesiam cathedralem prædictam sub invocatione S. Vigilii, et in loco eminentiori, et parte superiori ipsius Ecclesiæ ad celebrandum Concilium et celebrandas sessiones ordinato. In primis illustrissimus cardinalis de Monte primus præsidens et legatus cantavit Missam solemnem de Spiritu sancto. Qua absoluta conversus ad populum hæc verba fecit, videlicet : Ex speciali privilegio Apostolico conceditur omnibus hic interessentibus indulgentia plenaria in forma Ecclesiæ consueta. Rogate Deum pro pace, et maxime sanctæ matris Ecclesiæ ». Deinde per reverendissimum dominum episcopum Bituntinum, nimirum Cornelium de Mussis, patria Placentinum, eloquentiæ laude florentissimum, indutum pluviali et mitra, habita est oratio : quæ typis edita est.

37. « Cum perorasset Bituntinus episcopus », inquit Massarellus [1], qui a secretis erat, « postea illustrissimi domini præsidentes legati ac illustrissimus dominus cardinalis Tridentinus, omnesque alii prælati pluvialibus et mitris induti suo quisque loco ex ordine promotionum consederunt, et illustrissimus cardinalis de Monte primus præsidens recedens e loco ivit ad altare majus, ibique assedit ad sanctam Synodum conversus ; statimque Magister ceremoniarum ait : *Silentium.* Cumque paululum omnes quievissent, diaconus sacris indutus a dexteris præsidentis, dixit alta voce ; *Orate;* moxque ipse illustrissimus præsidens, et alii omnes genuflexi detectis capitibus, versi ad altare oraverunt, surgensque illustrissimus præsidens legit alta voce infrascriptam Orationem :

« Adsumus, Domine Spiritus, adsumus quidem peccati immanitate detenti, sed in nomine « tuo specialiter aggregati. Veni ad nos et esto « nobiscum, et dignare illabi cordibus nostris : « doce nos quid agamus, quo gradiamur, et « ostende quid efficere debeamus, ut te auxi« liante, tibi complacere in omnibus valeamus. « Esto salus, et effector consiliorum nostrorum, « qui solus cum Deo Patre et ejus Filio nomen « possides gloriosum. Non patiaris perturbato« res esse tuæ justitiæ, qui summam diligis « æquitatem : non in sinistrum nos ignorantia « trahat : non favor inflectat, non acceptio mu« nerum vel personæ corrumpat : sed junge nos « efficaciter tibi solius tuæ gratiæ dono, ut si« mus in te unum, sed in nullo aberremus a « vero, quatenus in nomine tuo collecti sic in « cunctis teneamus cum moderamine pietatis « justitiam : ut hic in nullo a te dissentiat sen« tentia nostra, et in futuro pro bene gestis con« sequamur præmia sempiterna ». Qua Oratione finita, Cantores responderunt : *Amen.*

38. « Deinde subdiaconus a sinistris illustrissimi præsidentis surgens versus ad synodum dixit alta voce : *Erigite vos;* et omnes surrexerunt. Postea a cantoribus decantata est Antiphona : *Exaudi nos, Domine, quoniam benigna est misericordia tua, secundum multitudinem miserationum tuarum respice nos, Domine.* Iterumque diaconus versus ad Patres dixit : *Orate:* et similiter omnes genibus flexis paulisper orarunt : surgensque subdiaconus a sinistris dixit : *Erigite vos;* et omnes surrexerunt ; illustrissimusque primus præsidens, deposita mitra, dixit subsequentem Orationem : « Mentes nostras, « quæsumus, domine, Paracletus, qui a te pro« cedit, illuminet, et in omnem, sicut tuus pro« misit Filius, inducat veritatem, qui tecum « vivit et regnat in unitate Spiritus sancti « Deus, etc. » Et cantores responderunt : *Amen.*

« Qua finita iterum omnes genuflexerunt, et duo ex cantoribus cantarunt Litanias more Romano, et ab aliis cantoribus alta voce respondebatur (licet quilibet secreto responderet). Cumque cantores illi duo pervenissent ad illum versiculum : *Ut Domnum Apostolicum,* etc. illustrissimus primus præsidens surgens cum mitra, versus ad Patres, benedixit Synodo per hæc verba : *Ut hanc sanctam Synodum, et omnes Ecclesiasticos gradus benedicere digneris :* et omnes responderunt cantores alta, prælati submissa voce : *Te rogamus, audi nos.* Deinde illustrissimus primus præsidens iterum benedixit Synodo dicens : *Ut hanc sanctam Synodum, et omnes gradus Ecclesiasticos benedicere et regere digneris;* omnesque item responderunt : *Te rogamus, audi nos.* Tertioque illustrissimus præsidens Synodo benedicens ait : *Ut hanc sanctam Synodum, et omnes gradus Ecclesiasticos benedicere, regere et conservare digneris ;* omnesque item responderunt : *Te rogamus, audi nos.*

« Postea procumbente item illustrissimo domino præsidente Litaniæ a cantoribus perfectæ sunt. Absolutis Litaniis omnes surrexerunt, et illustrissimus dominus præsidens detecto capite, versus ad altare dixit : *Oremus.* Tunc diaconus a dextris ait : *Flectamus genua,* et subdiaconus a sinistris ait : *Levate.* Præsidensque ita Deum precatus est : « Da, quæsu« mus, Ecclesiæ tuæ, misericors Deus, ut in « Spiritu sancto congregata hostili nullatenus « incursione perturbetur. Per Dominum no« strum Jesum Christum Filium tuum, etc. » Postea diaconus petiit ab illustriss. domino præsidente benedictionem pro Evangelio, quam illustrissimus dominus præsidens ei dedit, imposuitque incensum more solito, etc. cantavitque diaconus Evangelium secundum Lucam, cap. x. *Designavit Dominus et alios septuaginta duos* etc.

[1] Angel. Massarell. in Act. Ms. sess. I.

cum luminaribus et cæremoniis consuetis. Quo finito omnes illustrissimi domini legati, et cardinalis Tridentinus sine ordine librum osculati sunt.

« Deinde alii duo illustrissimi domini legati ad altare majus profecti sederunt in faldistoriis, medium habentes ipsum illustrissimum dominum cardinalem de Monte : cumque paululum omnes quievissent, surrexerunt, et illustrissimus D. cardinalis de Monte præfatus, capite detecto genuflexus, idemque facientibus aliis, incœpit Hymnum : *Veni Creator Spiritus :* omnesque genuflexi permanserunt, donec primus versiculus Hymni perfectus est a cantoribus. Deinde omnes surrexerunt, capitibus tamen detectis, et cantores totum Hymnum continuarunt. Cum illustrissimus Dominus præsidens dixit : *Emitte spiritum tuum, et creabuntur ;* cantores responderunt : *Et renovabis faciem terræ.* Postea illustrissimus dominus præsidens oravit his verbis : « Deus qui corda fidelium Spiritus « sancti illustratione docuisti, da nobis in eo« dem Spiritu recta sapere, et de ejus semper « consolatione gaudere. Per Dominum nostrum « Jesum Christum etc. » Postremo duo cantores dixerunt : *Benedicamus Domino;* et ab aliis responsum est, *Deo gratias.* Quibus cæremoniis peractis, omnes suis in locis resederunt, illustrissimis dominis præsidentibus et legatis in suis faldistoriis permanentibus ante altare majus.

« Tunc reverendissimus dominus episcopus Feltrensis ascendens suggestum legit clara et intelligibili voce litteras Apostolicas super revocatione suspensionis et indictionis Concilii ad quartam Dominicam in Quadragesima, quæ incipiunt : *Lætare, Jerusalem, et conventum facite omnes, qui diligitis eam* ». Insertæ eæ ante a nobis fuere suo loco. Subdunt Acta [1] :

39. *Bulla facultatum legatis concessarum, litteræ absentium, et oratio legati præsidis.* — « Deinde legit eam Bullam legationis, seu mandati Apostolici in persona ipsorum legatorum et præsidentium. Conceptæ illæ erant subjectis verbis :

« Paulus episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Joanni Mariæ episcopo Prænestino, et dilectis filiis Marcello tit. S. Crucis presbytero, et Reginaldo S. Mariæ in Cosmedin S. R. E. cardinalibus, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Universalis gregis Domini curam nobis licet insufficientibus superna dispositione commissam viriliter gerere cupientes, singulis Christianæ Reipublicæ occurrentiis, quibus debitum Apostolicæ servitutis nos ipsi personaliter præstare non possumus, viros proponimus virtute, doctrina et auctoritate pollentes, quorum operatione ministerium nobis commissum, divina assistente gratia, utiliter exequi valeamus. Cum itaque nos alias sperantes, quod in rebus religionis discordia, qua Ecclesiæ unitas scindebatur, penitus tolleretur, et oves errantes ad ovile Dominicum reducerentur, ac ea, quæ in populo Christiano reformatione indigebant, reformarentur, et in meliorem formam restituerentur, necnon communi omnium consilio atque auxilio expeditio decerneretur, qua et a fidelibus recuperarentur quæ ab infidelibus occupata erant, et tot millia animarum, quæ quotidie sub eorum jugo miserabiliter peribant, liberarentur et servarentur, suspensionem celebrationis sacri Œcumenici et Universalis Concilii, dudum antea per nos in civitate Tridentina ex causis tunc expressis de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio et assensu indicti, ex certis aliis etiam tunc expressis causis usque ad aliud opportunius et convenientius tempus (per nos declarandum) de simili consilio et assensu factam, accepto nuntio pacis inter charissimos in Christo filios nostros Carolum Romanorum imperatorem semper Augustum et Franciscum Francorum regem Christianissimum conciliatæ, pari consilio et assensu sustulerimus et amoverimus, prout in aliis nostris inde confectis litteris plenius continetur. Nos qui ætate nostra valde ingravescente, et alias multipliciter impediti, ad dictam civitatem ad præsens personaliter accedere, ac ipsi Concilio juxta desiderium cordis nostri interesse nequimus, nolentes tam sanctum celebrationis Concilii hujusmodi initium ex nostra absentia impediri, vos » et infra « de fratrum nostrorum consilio nostros et Apostolicæ Sedis legatos de latere auctoritate Apostolica tenore præsentium constituimus et deputamus, vosque ad illam civitatem Tridentinam pro Concilio hujusmodi celebrando, tanquam pacis Angelos destinamus, ac vobis, aut uno ex vobis legitimo impedimento detento, seu absente, duobus vobis nomine et auctoritate nostris ipsi Concilio præsidendi, ac in illo pro vestra pietate et sapientia, ac omnia, quæ in præmissis, et circa ea necessaria, et alia quomodolibet opportuna esse, ac alias ad laudem et honorem Dei pertinere noveritis, etiamsi magis speciale mandatum exigant juxta formam litterarum indictionis nostræ faciendi et exercendi plenam et liberam auctoritate præfata, tenore præsentium, concedimus potestatem et auctoritatem ; quocirca circumspectioni vestræ per Apostolica scripta mandamus, quatenus injunctum vobis munus hujusmodi ita implere studeatis, ut sperati fructus inde proveniant, vosque a nobis commendationem et a Deo bonorum operum retributore felicitatis æternæ gloriam consequi valeatis. Datum Romæ apud S. Petrum anno

[1] Ext. in eod. Ms. arch. Vat. p. 79. et sig. num. 1232. p. 42. Angel. Massarell. in Act. Conc. Trid.

Incarnat. Domin. MDXLIV, VIII kal. Martii, Pontificatus nostri anno XI ».

40. Subdunt Acta : « Quibus litteris lectis comparuit Dominus Alphonsus Torilla Hispanus, vertensque se ad Patres dixit infrascripta verba : Cum dominus Didacus de Mendoza, reverendissimi et sanctissimi Patres, assistens orator et procurator Cæsareus gravissimo jam morbo correptus, ac morbi gravitate præpeditus, nunc Venetiis invitus detineatur, atque ut æquum erat, et ipse cupiebat, huic sacrosancto Concilio interesse non possit, litteras has ad vos scripsit, quibus sanctitates vestræ suæ hinc absentiæ justissimam causam intelligere valeant. Deinde suæ procurationis et institutionis Cæsareas has litteras una cum suis mittit, ut vel his facile cognoscatis, quam pio, quamque Christiano animo *divus atque invictissimus* Cæsar erga hujus Sacrosanctæ Synodi celebrationem se gerat. Ego vero, ut utrasque has litteras legere jubeatis et audire dignemini, humilibus precibus sanctitates vestras precor, etc. » Præfixa erat iis litteris hæc inscriptio : « Sacrosanctæ Synodo generali Tridenti congregatæ, universalem Ecclesiam repræsentanti hæ dentur ».

Porro iisdem litteris præfatus Mendoza significabat, se a Cæsare decretum oratorem ad Concilium fuisse, atque ea de re Caroli V mandatum jam in Concilii initio legatis Joanni Mariæ, et Marcello cardinalibus ostendisse, deinde vero graviore morbo implicitum decubuisse, atque scripsisse ad Cæsarem, ut alium oratorem submitteret, tum has adjecit preces : « Vos interim precor, sanctissimi patres, ut hanc moram boni consulatis protestorque hanc, quam dixi moram ob adversam valetudinem causatam, nulla in re imperatori apud hos, qui in sacrosancto Concilio sunt, nocituram, aliquidve de ejus jure adempturam, etc. Valete. Ex Venetiis XI Decembris MDXLV ».

Perlectum deinde imperatoris mandatum, quo prædictus Mendoza Cæsareus in Concilio orator ac procurator constituebatur, cujus lectionem iterum in sessione quarta repetitam visuri sumus, atque ideo illud mandatum consulto a nobis nunc prætermittitur.

Pergunt Acta : « Quibus litteris et mandato recitatis, illustrissimus dominus primus præsidens respondit impedimentum adversæ valetudinis illustrissimi domini Didaci a Mendoza esse notorium, et propterea excusationem ejus esse admittendam : mandatum vero Cæsareum recipiendum esse et examinandum, prout in litteris domini Didaci petitur, persistendo etiam, quantum ad ipsos præsidentes et legatos pertinet, in responsionibus jam factis, cum alias privatim coram eis mandatum ipsum est exhibitum ». Addunt Acta :

41. « Illustrissimus primus præsidens allocutus est Patres his verbis : Dies tandem optatissima, patres, sacræ Synodi initium auspicandi benignitate et providentia omnipotentis Dei, sanctissimi domini nostri Pauli Pontificis Maximi pietate et constantia, augustissimi Cæsaris favore ac studio, clarissimorum regum consensu, vestrum omnium charitate, illuxit nobis. Hæc est dies, quam fecit et constituit Dominus ad instaurandam fidem, religionem, pietatem, veritatem, Dei cultum, concordiam, sanctissimarum legum observantiam : ad confirmandam quoque auctoritatem Ecclesiæ, castigandos errores, extirpandas hæreses, abscindenda putrida membra, abjiciendam pompam, fastum, luxum, mollitiem, omnemque libidinem ; præmiis denique bonos, malos vero condignis pœnis afficiendum. Itaque, Patres, genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, qui nullis longissimorum itinerum incommodis, nullis laboribus, nullis periculis deterriti huc accessistis, quique tam diuturnam in unum conveniendi moram ægre ferentes hactenus in tristitia fuistis, gaudete nunc et consolamini ab uberibus consolationis vestræ : gaudete, inquam, sicut Apostoli et Ecclesiæ voce Spiritus sanctus cunctis fidelibus hodie præcipit ; non quidem in sæculo, cujus est fallax, inane, fluxum et caducum gaudium ; sed in Domino semper, qui verum, plenum, perfectum et sempiternum gaudium elargitur diligentibus se. Modestia insuper vestra nota sit omnibus hominibus, ut benefacientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam. Etenim Dominus prope est. Prope est certe Dominus omnibus invocantibus eum in veritate. Ubi etiam duo vel tres in ejus nomine congregati fuerint, in medio illorum est.

« Oportet præterea nos in ejus nomine, non autem in virium nostrarum fiducia congregari, nihilque jam timidos aut sollicitos esse : nam si seposita mundi sollicitudine, promissa Dei præ oculis habentes in omni oratione, et obsecratione, et gratiarum actione pro tot in nos collatis beneficiis petitiones nostræ, non apud mortales per jactantiam, sed per humilitatem innotescent apud Deum, pax ejus, quæ summa est et exsuperat omnem sensum, in hac sacrosancta Synodo celebranda diriget et custodiet corda nostra et intelligentias nostras in Christo Jesu, ut extra ipsum nihil appetamus, nihil quæramus : sed quæcumque sunt vera, quæcumque pudica, quæcumque justa, quæcumque amabilia, quæcumque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus disciplinæ sit, ea cogitemus, decernamus, agamus, atque executioni demandemus ». Et prosequendo sermonem suum dixit [1] :

42. « Placetne vobis ad laudem et gloriam sanctæ et individuæ Trinitatis Patris, et Filii, et Spiritus sancti, ad incrementum et exaltationem

[1] In Codice Concilii.

fidei et religionis Christianæ, ad extirpationem hæresum, ad pacem et unionem Ecclesiæ, ad reformationem cleri et populi Christiani, ad depressionem et exstinctionem hostium Christiani nominis, decernere et declarare, sacrum Tridentinum et Generale Concilium incipere, et incœptum esse? Responderunt : Placet.

« Et cum proxima sit celebritas Nativitatis D. N. Jesu Christi, et subsequenter aliæ festivitates labentis et incipientis anni, placetne vobis primam futuram Sessionem habendam esse Feria V post Epiphaniam, quæ erit septima mensis Januarii anni Dom. MDXLVI? Responderunt: Placet ».

Feria sexta XVIII Decembris coacta est prima [1] congregatio generalis post apertionem Concilii, in qua D. cardinalis de Monte primus præsidens et legatus recitavit, ad invocandam Spiritus sancti gratiam, orationem, *Adsumus, etc.* Deinde proposuit articulos infrascriptos :

43. *Articuli propositi circa ordinationem Concilii.* — « Plura discutienda videntur ad Concilium ordinandum. Quædam sunt extrinseca, quædam intrinseca. Ante omnia declarandum est, ut componamus nos ipsos et personas nostras in vita et moribus, et studeamus placare Deum precibus, jejuniis, eleemosynis et aliis piis operibus.

« Ut episcopi et sacerdotes saltem in hebdomada celebrent Missam semel.

« Ut familiares nostri sobrie, caste, pacifice, sancte vivant; numerus eorum non sit excessivus.

« Ut statuatur dies ad celebrandam Missam in qualibet hebdomada in Collegiatis Ecclesiis, cum aliqua indulgentia pro celebrante et interessentibus, prout servatum fuit in recentioribus Conciliis.

« Ut Concilium sit securum et liberum in veniendo, manendo, recedendo et sententiis dicendis.

« Ut fiat provisio eorum quæ pertinent ad sustentationem nostram, et sunt humano victui necessaria.

« Ut honesto pretio conducantur hospitia, atque honesto pretio vendantur et emantur res.

« Ut statuantur magistratus ad jus dicendum, continendumque in officio bonos, malos vero puniendum.

« Ut deputentur officiales Concilii, prout sunt abbreviatores, secretarii, advocati, promotores, aliqui cantores, et aliquis impressor.

« Ut conducatur etiam aliquis medicus insignis.

« Ut constituatur ærarium a sanctissimo D. N. pro multis, et variis, et necessariis expensis ordinariis et extraordinariis, quas fieri continget.

[1] In Codice Concilior. impresso, Ms. arch. Vat. to. 2188. p. 120. Diar. Conc. Trid. p. 64.

« Ut in loco, in quo habemus Sessiones, distinguantur sedilia pro prælatis, secundum dignitatem et gradum cujuslibet, et pro oratoribus principum laicis, qui non sunt admiscendi cum prælatis indutis Pluviali et Mitra.

« Ut statuatur ordo omnium sedentium in Concilio, ne oriantur contentiones inter eos cum scandalo laicorum.

« Ut declarentur, quæ personæ sunt admittendæ ad dandam vocem consultivam, vel deliberativam, vel utramque.

« Ut in qualibet Sessione sit unus concionator, et qui voluerit subire onus, det nomen.

« Ut materiæ, de quibus erit tractandum in Congregationibus et Sessionibus, examinentur prius, et decernatur quomodo, et qualiter, et per quos erunt examinandæ.

« Ut statuatur quid sit agendum in hac prima Sessione. Super his omnibus poterunt Patres cogitare etiam in Congregatione (quæ, si placet, fiet die Martis proxime sequenti) et dicere sententiam.

« Hortamur autem omnes in Domino, quanta possumus charitate, ut cogitent quale sit hoc Concilium, et propter quid sit indictum : quam reverentiam habere debeamus erga sanctissimum Patrem et D. N. Paulum Pontificem Maximum ; quantum deferre invictissimo imperatori, Christianissimo regi, et aliis serenissimis regibus Catholicis : quæ ratio sit habenda absentium, præsertim eorum qui fortasse sunt in itinere, ut propterea nihil præcipitanter agamus, sed omnia cum moderamine et temperamento condecenti. Reliqua suppleat prudentia et pietas consulentium. Proposuerunt etiam ipsi præsidentes considerandum, utrum a dogmatibus fidei, an a reformatione inchoandum sit, in materiis pertractandis, utque super his omnibus in futura Congregatione sententias dicerent ».

44. *Hieronymus Oleaster nomine regis Lusitaniæ perorat et litteras sui principis legi postulat.* — Deinde venerabilis sacræ theologiæ magister, Hieronymus Ordinis Prædicatorum, nomine serenissimi D. Joannis regis Portugalliæ ad patres peroravit.

Præcipua ejus orationis pars his concepta erat verbis [1] :

« Serenissimus Joannes Portugalliæ rex III, spe futuri Concilii concepta, quo non corpora; sed mentes decipientium ac deceptorum hominum liberandas sperat a potestate tenebrarum, totus lætus totusque jucundus, non solum palmas suas extendit ad superos, sed quam celerius potuit oratores suos ad vos parare decrevit, qui vobis gaudium ejus de Concilii incœptione afferrent, et promptissimi animi erga fidem et Ecclesiam insignia perferrent : sed ejus

[1] Angel. Massarell. in Act. Congr. primæ, Ms. arch. Vat. sig. num. 3188. p. 121. et to. XIX. p. 23.

ardens animus moras non valens ferre, dum solemniores parat, nos interim tres religiosos Dominicani instituti ad vos præmisit, ut pedibus sanctissimi Pontificis osculatis prius, datisque ad eum litteris, ad vos tandem venerimus, quibus et litteras dedit, quæ ejus animum vobis aperirent, et mandata, quæ ejus intentionem apud vos explicabant. Ait namque hoc Concilii opus esse tam debitum, tamque necessarium tempori, quo fit, et rebus in eo tractandis, ut non sine Dei numine putet illud esse indictum, ut eo, et perversa dogmata, quibus totus flagrat orbis locis tam periculosis, quibus magna celeritate obviam iri opus est, destruantur, et mores, qui pæne decidisse videntur, ubique reformentur ». Interjectis nonnullis de vindicata ab hæresi Lusitania, addidit : « Indicabo vobis, Patres, cum serenissimi regis affectu totius regni non excidium, sed firmissimam fidem ; non reipublicæ disturbium, sed summam tranquillitatem et pacem : nam etsi nullum aut parvum orbis dominium sit, in quo venenata sua dogmata nebulones isti non effuderint, mirum tamen est, quod Dei peculiari, qua illud regnum custoditur, providentiæ adscribendum, necnon Christianissimi regis industriæ, ad nos hujus Lutheranæ hæresis, quæ nunc totum occupat orbem, nec scintilla pervenerit. Valete ergo, sanctissimi Patres, et pro tam piissimo et de fide et de Ecclesia tam benemerito principe incessanter orate. Dixi ».

45. Deinde primus Concilii præses rogavit Patres, an vellent regis Lusitani litteras legi : quorum publico consensu perlectæ sunt[1] :

« Joannes, Dei gratia Portugalliæ et Algarbiorum rex, citra et ultra mare in Africa, dominus Guineæ, navigationis, expeditionis, commercii Æthiopiæ, Arabiæ, Persidis et Indiæ, sacrosancto generali Œcumenico divinitus Tridenti collecto, Catholicæ Ecclesiæ personam gerenti, cum sincera devotione et filiali obedientia, salutem.

« Cum earum rerum, quæ ad orthodoxæ fidei sinceritatem Deique Optimi Maximi gloriam pertinent, exitum initii dignitate metiri debeamus, magnæ mihi voluptati fuit, ea vos animorum conjunctione convenisse ad sacri Concilii celebrationem, ut Ecclesiæ Catholicæ præsidio et ornamento esse possitis : si enim statui debet nihil a sanctissimo conventu profecturum, quod non esset cum publica omnium utilitate conjunctum : cui ut non defuturum Spiritus sancti numen pro vestra omnium integritate et concordia, vero simillimum est, ita eo in consilium adhibito nihil est, quod vereri debeamus, quin constituatis ea, quæ ad constituendam Christianæ religionis auctoritatem, ad restituendam veterem morum disciplinam, ad totius denique reipublicæ pacem et tranquillitatem spectare videbuntur. Quibus omnibus de rebus omnino erunt vestra decreta firmiora, quanto frequentiore celebrioreque senatu fuerint sancita et promulgata. Proinde ne quam occasionem prætermitterem declarandæ animi mei ad eam rem propensionis, legatos isthuc meos destinavi : qui cum in apparatu suæ profectionis diuturniorem moram mihi facere viderentur, quam vestra in conveniendo maturitas, et mea in jubendo alacritas exigebat, præmisi ad vos interim religiosos fratres Georgium a Sancto-Jacobo, Hieronymum ab Oleastro, Gasparem a Regibus, sacræ Theologiæ magistros, quos inter alios legatorum comites a me selectos celerius isthuc ire volui, ut sacrosancto Concilio obsequii mei firmitatem patefacerent, et vobis consilii mei rationem explicarent. A tanto vero Concilio enixe postulo, ut æquis animis audiantur, et si quid meo nômine habere se in mandatis dixerint, admittantur. Faxit Deus Optimus Maximus, et ut qui ad celebrationem generalis sacrosancti Concilii Ecclesiam Catholicam repræsentantis rite convenietis, omnes legitime per Spiritum sanctum congregati ea statuatis, quæ ad Orthodoxæ religionis puritatem conservandam, et divini nominis augendam gloriam sint penitus accommodata. Datum Eboræ XXIV Julii anno salutis humanæ MDXLV.

« Quibus lectis litteris illustrissimus dominus cardinalis de Monte primus præsidens et legatus respondit, consensu et approbatione omnium Patrum, sanctam Synodum perlibenter audivisse litteras serenissimi regis, cujus studium et pietatem in defendenda propagandaque Christi fide, et observantia erga Ecclesiam Catholicam omnibus esse compertam. De animo autem majestatis suæ ad promovendas juvandasque futuri Concilii res admodum propenso, Deo in primis, ac majestati suæ regiæ gratias agere, ipsius vero Hieronymi præsentiam Patribus charissimam esse ob ejus religionem et doctrinam, deinde dimissa fuit Congregatio hora XXIV ».

46. *Episcopi Galli petunt ut nihil in Concilio tractetur ante adventum oratorum regis Galliæ.* — Cum autem Hieronymus supradictus petiisset, ut eum vellent recipere tamquam regis Lusitaniæ oratorem, cum electi a rege oratores non adhuc ad iter capessendum essent parati, huic petitioni legati non annuerunt, quia Epistolæ regiæ, quas obtulit, de ejus legatione non loquebantur ; decreverunt tamen, aliquem illi peculiarem honorem tribuere[1].

« Die Sabbati XIX Decembris RR. DD. archiepiscopus Aquensis et episcopus Agathensis,

[1] Ms. arch. Val. sig. num. 3232. p. 90. Ext. in act. Ms. Concil. Trid. auctore Angelo Massarell. to. de Concil. Ms. Val. sign. num. 3188. p. 122. et to. XIX. p. 23. Ext. etiam in Diar. Concil. Trid. Ms. arch. Val.

[1] Pallavic. to. I. l. VI. c. 1. num. 12.

natione Galli, comparuerunt coram dominis præsidentibus et legatis, petentes ne permitterent aliquid substantiale tractari in Concilio, antequam Christianissimus rex oratores suos mitteret, exhibentes cedulam infrascriptam :

« Cum reverendissimæ et illustrissimæ dominationes vestræ inter alia multa proponant, videndum esse nobis, quibus de rebus potissimum in hoc sacro Concilio tractari conveniat, nos mandato Christianissimi regis respondemus et petimus, ne ad res tractandas ulterius procedant, sed expectent donec idem Christianissimus rex legatum suum cum reliquis regni sui prælatis et doctoribus transmiserit ».

Consultis Patribus, in secunda Congregatione generali habita XXII Decembris ita responsum est :

« Ad proposita per rever. dominos archiepiscopum Aquensem et episcopum Agathensem sacra Synodus respondit, quod ad ea quæ proposita per eos erant, et ad reliqua omnia pertinerent, se esse habituram semper rationem Christianissimi regis, quantum secundum Deum, et rectam rationem, et honorem ipsius Synodi fieri poterit. Hortatur autem et rogat majestatem suam, ut considerans quam expediat hoc tempore celebrationem Concilii non differri, velit ac dignetur quanto citius mittere legatum, sive oratorem suum, et excitare prælatos regni sui, ut veniant ad ipsum Concilium jam Dei munere inceptum, cum magna omnium Christi fidelium lætitia ». Addunt Acta : « Quo responso dato, archiepiscopus Aquensis et episcopus Agathensis gratias egerunt sanctæ Synodo ».

Rogatæ dein fuere Patrum sententiæ de septemdecim articulis antea propositis, qui iterum discussi fuere in tertia Congregatione generali habita die XXIX Decembris, in qua etiam sancitum, ut supremi religiosarum familiarum magistri in possessione ferendi utriusque suffragii et consultivi et decisivi assererentur : de infulatis etiam abbatibus visum est pariter ad jus utriusque suffragii admittendos : « Postremo », inquiunt ejus congregationis Acta [1] « delecti sunt tres patres, Hipporegiensis, Cavensis et Feltrensis episcopi, quibus onus esset videndi titulos et promotiones Prælatorum, cognoscerentque de ordine tam ipsorum prælatorum, quam oratorum principum in sedendo : et quoad ipsos prælatos observaretur tempus promotionum.

« Feria III, XXIX mensis Decembris fuit Congregatio generalis, in qua concluduntur duo decreta, unum quod abbates et generales Ordinum habeant utramque vocem consultivam et decisivam in sacro Concilio : alterum electionis trium prælatorum, qui curam habeant videndi titulos et promotiones prælatorum Concilii, et de ordine eorum et oratorum principum in sedendo cognoscant, ne altercationes et lites oriantur, nihil tamen decisive, sed referant Patribus in Congregatione generali ».

47. *Instructio ad legatos de rebus Concilii.* — Interim legatis, qui de variis rebus consilium a Pontifice petierant, hæc instructio mandato ipsius Pontificis transmissa fuit :

« De capitibus religionis, abscisso quocumque respectu, primum tractabitis, damnantes non personas, sed doctrinam, et non solum generales propositiones, sed particulares, quæ nunc vigent, et hæresum sunt fundamenta.

« De reformatione, nec ante dogmata, nec simul cum illis omnino agetur, cum hæc secundaria et minor causa congregandi Concilii fuerit; sed tali circumspectione in hac re utantur, ut occasioni aliis non sit credendi, eam nos vel evitare, vel ad finem Concilii differre velle : imo declarent, quod, quando Concilium in re principali bene procedere cœperit, de illa sicut convenit, pertractabitur.

« In rebus, quæ ad Romanam curiam pertinent, de quibus querelas afferunt, consiliis prælatorum et provinciarum libenter aures porrigant, non quia Concilii sit illas emendare, sed quia Pontifex de illis optime instructus remedia porrigat opportuna.

« Litteræ et scripturæ quæ nomine Concilii expediendæ erunt, etiam nomine legatorum, uti præsidentium, et Pontificis uti ab illis repræsentati, consignentur, ita ut non solum Pontifex Concilii convocandi auctor, sed etiam summam in eo perducendo auctoritatem præferre appareat, et tribus legatorum sigillis, vel saltem primi muniantur.

« Celeriter negotia Concilii, ni imperia contraria recipiant, expediant, ut tempus cum fructu insumatur, et calumniæ ob prolixitatem evitentur.

« Facultatem legatis damus aliquas indulgentias largiendi, sed animadvertant, ut concessæ a Concilio non appareant, cui summum jus et auctoritas non competit ». Hæc erant instructionis capita. Alii Concilii et congregationum tractatus suis locis referentur. Modo ad alia hujus anni gesta se convertat oratio.

48. *Censuras theologorum Lovaniensium Carolus V confirmat, unde Lutheri impius furor.* — Hoc anno ineunte, Cæsar pro asserenda fide Catholica in Belgio, quod impii variis hæresibus inficere nitebantur, theologorum Lovaniensium propositiones, edictis Latina et Burgundica lingua conscriptis confirmavit, atque supplicio capitali affici jussit eos, qui contraria orthodoxæ religioni sentirent; quo audito Lutherus venenata scripta adversus Lovanienses theologos sparsit, sacramentarios tamen damnavit, ac professus est

[1] Angel. Massarell. in actis Congreg. tertiæ. Ms. arch. Vat. sign. num. 3232. p. 97.

adorandum esse Christum in sacramento, quod antea negaverat, nam ejus thesis decima quinta his verbis concepta est [1] :

« In Eucharistiæ sacramento venerabile et adorabile est, et exhibetur et sumitur vere et reipsa Corpus et Sanguis Christi, tam a dignis, quam indignis ». Et thesi vigesima hæc habet : « Hæreticos serio censemus et alienos ab Ecclesia Dei esse Zuinglianos, et omnes sacramentarios, qui negant Corpus et Sanguinem Christi ore carnali sumi in venerabili Eucharistia ». Hæc ille de Zuinglianis; quid vero Zuingliani Tigurini de Luthero sentirent his verbis antea promulgarant : « Prophetæ et Apostoli (inquiunt) Dei gloriæ, non privato honori, non suæ pertinaciæ et superbiæ studebant, sed peccatorum salutem quærebant unice : Lutherus autem sua quærit, pertinax est, insolentia nimia effertur, et confestim Sathanæ tradit quotquot illius sententiæ non illico subscribere velint, et in omnibus correptionibus suis plurimum maligni Spiritus, quam minimum vero amici et paterni ingenii habere deprehenditur ». Plane maligno se spiritu turgere ostendit impius hæresiarcha [2], cum pestilentissimas satyras adversus Pontificum Romanorum dignitatem scripsit, blasphemaque procacia contendit, Pontificatum a Christo institutum, a Sathana esse constitutum, ac picturas infames apposuit, in quibus Pontifici satellitio dæmonum succincto aures asininas appinxit, pari insania in alia imagine Ecclesiam, quam Apostolus modo virginem castam, modo columnam et firmamentum veritatis appellat, de qua in Canticis dicitur, *Tota pulchra es, amica mea,* quamque Joannes Evangelista mulieris amictæ sole lunam pedibus calcantis specie divinitus expressam vidit, specie Porcæ depinxit, cui insidebat Pontifex, dextra lustrale signum Crucis fingens, ac sinistra oletum fumans, quo Œcumenicum Concilium adumbrari volebat, præferens, et quia continentibus votis Concilium a piis expetebatur, eamdem porcam ad vaporem et halitum oleti adgrunnientem rictu avido effinxit. Quid sceleratius et spurcius, vel a Mahomete, vel a dæmone adversus Dei Ecclesiam fingi potuit? attamen hic spurcissimus scurra se organum Spiritus sancti esse jactavit. Quis non ex his agnoscat illum apertum Sathanæ administrum, blasphemumque Dei hostem, exsortemque omnis honestatis et sapientiæ, cujus tamen umbratilem et fucatam speciem hæresiarchæ affectare consueverunt? Quis tantam amentiam non lugeat, ac sectariorum horrendam cæcitatem non deploret? nulla quidem in terris sat digna inveniri poterant supplicia ad plectendam tantam Lutheri impietatem, atque adeo proximo anno ad infernalem carnificinam repente abreptus est : repetenda verò hic visa sunt verba Surii [1] gravissima, quæ his addidit : « Id quidem notatu dignum est in Lutheri et totius gregis ejus apostatarum monachorum scriptis, nihil fere crebrius malo dæmone et stercore nominari, ut intelligat prudens lector, eos se totos cacodæmoni et spurcissimæ Veneri devovisse, et tales tam impuri homines non alio, quam vel ipsius Christi Apostolorum loco habentur. O horrendam nimis Dei iram ! Sleidanus harum picturarum in suis Commentariis libenter meminit, et non modo non reprehendit, licet id plerosque fecisse scribat, sed etiam nititur nobis ex Luthero prophetam efficere. Sic olim Manichæi impurissimum nebulonem illum Manetem auctorem sectæ ipsorum non alium volebant esse, quam Spiritum sanctum. Sed veniet ille dies, quando æquissimus Judex Christus veram feret sententiam, et tunc apparebit, quam nihil profuerit Luthero Sleidanus vanissimus ipsius encomiastes ». Sed esto in tanto honore versetur apud novatores inhonestus Lutherus, et propheta ab iis falso prædicetur, quantus ille apud Deum habitus fuerit, et quantum valuerint ejus preces, vel quanta in patrandis miraculis gratia floruerit, quantumve illum dæmon malus pertimuerit, quantumve decipi Lutherus potuerit in concepta de se sanctitatis florentissimæque apud Deum gratiæ existimatione, ex conspicuis ejusdem hoc anno gestis perpendamus :

49. *Lutherus suo magno periculo dæmoniacum curare aggreditur, sed incassum.* — « Anno MDXLV », prosequitur Surius « puella quædam dæmoniaca e Misnia adducta est Wittembergam ad Lutherum, ceu tertium Eliam, ea spe, quod Lutherus dæmonem esset ejecturus. Ille quidem (utpote male sibi conscius) principio valde se difficilem præbuit, tamen tandem jussit puellam in sacrarium parochianæ Ecclesiæ introduci. Ibi suis quibusdam Luthericis exorcismis adjurat dæmonem, sed dæmon ejus exorcismos irridet. Tum vero Lutherus mire angi, discruciari, et e sacrarii ostio se velle proripere. At malus dæmon adeo obstruxit ostium, ut neque foris neque intus reserari potuerit. Ea res etiam in majores illum miserum angustias adduxit, jamque per fenestras erumpere conabatur, sed conatus ejus cancelli ferrei retardabant, denique securi ferrea per cancellos immissa ostium perfringi oportuit, ut Luthero pateret exitus. Faxit Dominus Deus noster, ut ad sanitatem redeant, qui ejus hominis nulla vitæ sanctimonia, nulla miraculorum efficacia suffulti infaustum Evangelium magno totius Europæ malo complexi sunt ».

Non defuere similes Luthero fanatici im-

[1] Surius in Comm. hoc anno. — [2] Joan. Cochl. in act. et scriptis Lutheri. Sur. in Comment. Sleidan.

[1] Surius in Comm.

postores, qui se numine afflatos fingerent, mendaciorumque phalerata pompa simplices et credulos insanis erroribus illaquearent, inter quos flagitio inclaruit hoc anno David Georgius, ut narrat Joannes Cochlæus subjectis verbis [1] :

50. *Novos errores disseminat David Georgius.* — « In Frisia surrexit laicus quidam in oppido Emeda nomine David Georgius ex Delphis oppido Hollandiæ, qui absurdissimos proposuit articulos, in quibus etiam Sadducæorum renovavit errores, negans resurrectionem carnis, extremum Judicium, Angelos, Dæmones, Baptismum, Matrimonium, Scripturas, Paulum, vitam æternam in cœlo. Affirmavit autem se tertium esse David, qui in regno Christi super terram regnare debeat; uxores voluit esse communes, docuit non esse peccatum coram hominibus : non spiritum, sed solam carnem peccare, stultos fuisse Apostolos et martyres, quod tormenta mortemque propter Christi confessionem passi sunt, quia æque bene salventur spiritus infidelium sicut fidelium, et æque bene damnetur caro Apostolorum, sicut infidelium ». Fuisse illum fascinatum a malo dæmone, magicisque artibus instructum, ac plures alios etiam errores docuisse narrat Surius in Commentariis [2] (1) : « Ille insanus, inquit, non se dubitavit Dei nepotem appellare, cum feris et avibus quocumque esset collibitum idiomate colloquia miscuit, et ab illis alimenta accepit, haud dubio præstigiis et dæmonum opera usus. Aiebat cœlum prorsus esse vacuum, se divinitus missum, ut regni hæredes accerseret, multaque id genus alia et absurda, quibus tamen non defuerunt qui fidem commendarent, ut est hoc sæculum pudendum levitate, et plusquam anili stoliditate avidum in res novas quantumcumque absurdas et impias : prorupit eo demum ipsius impietas, ut se Messiam a Prophetis promissum sequacibus, depravatis Scripturæ oraculis, suaderet, ac imperium orbis terrarum constituto tempore capessiturum, cumque arte pingendi vitri antea ægre vitam sustentaret, magnas mendaciis hujusmodi opes comparavit. Cum vero Cæsar similium impostorum amentiam coerceri suppliciis jussit, e Batavia Basileam profugit, ac civitate donatus, quod Evangelii causa se extorrem factum mentiretur, magnificas sibi paravit ædes, tum arcem ac prædia coemit, ac regia prope magnificentia conjuncta cum simulata modestia, omnium in se oculos convertit, ut vero demum infeliciter perierit, ejusque fraudes patefactæ damnatæque, suo loco dicetur ».

[1] Cocl. ad an. 1545. — [2] Sur. in Comm. ad an. 1543.

51. *Swenckfeldiana hæresis propagatur.* — Eodem anno Swenkfeldiana hæresis, quæ in Silesia et Moravia Joannis Fabri piis studiis, ac regis Ferdinandi severitate sopita fuerat, in Suevia propagata venena latius diffudit, ut narrat Cochlæus [1], qui ad confutandos impiorum errores plures etiam libros edidit :

« Erupit (inquit) alia hæresis nova in plerisque Sueviæ oppidis, quam Swenckfeldianam vocant, cujus auctor Slesita est, genere nobilis. Is ergo ut aliquid novi, per quod innotescat, afferat, ex antiqua Manichæorum hæresi dogma vetus arripit ac renovat, docens Christum non fuisse conceptum in utero Virginis Mariæ ex natura et sanguine ejusdem, opificio Spiritus sancti, neque ex ea natum, sed aliunde a Deo creatum hominem assumpsisse. Inter has insanientium et undique irruentium hæreticorum diversas machinationes impiosque conatus, sua pro parte Catholicorum studia exercens Cochlæus quædam Opuscula sua Latine scripta, velut antidota quædam evulgavit, utpote Miscellaneorum libros tres, qui diversos continent tractatus triginta ; item considerationem de concordiæ tractatu contra duo scripta Lutheranorum ; item velitationem contra quatuor conjecturas Andreæ Osiandri de fine mundi ; item Replicam in Musculi Anticochlæum de Sacerdotio et Sacrificio novæ legis, et in Antibolen Bullingeri, atque in quædam scripta Buceri, item in Nycticoracem novi Evangelii, etc ».

52. *Hæresis repressa Mantuæ et Mutinæ.* — Pertentarunt nonnulli Italiam Lutheranæ Zuinglianæque hæreseon venenis inficere, sed hæc impiorum molimina legum severitate facile fracta conciderunt, nam cum in clero et populo Mantuano ea lues apertis impiis disceptatiunculis serperet, cardinalis Mantuanus eam mox coercuit, cujus diligentiam commendavit Pontifex, illique sacræ censuræ munus adversus quoscumque etiam religiosos invexit [2] :

« Cardinali Mantuæ.

« Dilecte fili noster, salutem, etc. Accepimus nuper, quod cum in ista civitate Mantuæ nonnulli clerici etiam litterarum et sacræ theologiæ rudes, artesque mechanicas exercentes, ausu temerario de rebus ad fidem Catholicam perti-

[1] Cochlæus in act. et scriptis Lutheri. — [2] Paul. III. lib. brev. an. XI. p. 413.

(1) Haud satis assequor cur annalista noster hæresis a Davide Georgio invectæ epocham hoc anno constituerit, cum præ oculis illi fuerint Surii Commentarii qui rem totam biennio anticipantes anno MDXLIII adscribunt. Ita pariter et secessus ejus e Batavia Basileam cum an. MDXLIV conjungendus est, ut coævis scriptoribus adductis Spondanus ad A. MDXLIII, num. 10 definit. Obitum viri hujus impii et post mortem cadaveris exustio jussu magistratuum legitur apud annalistam ad A. MDXLVI.

Hæresis quoque Schwenckfeldianæ exordia longe altius sunt repetenda ; Spondano enim teste vetustis scriptoribus adstipulantibus, Gaspar Schwenckfeldius anno MDXXVII innotescere cœpit, statimque se hæresis novæ auctorem et acerrimum Lutheri adversarium præbuit.
MANSI.

nentibus, deque articulis fidei et sanctæ Romanæ Ecclesiæ sacris institutis non solum disputare, sed etiam dubitare auderent in animarum suarum perniciem et grave aliorum scandalum, fuit in hoc a circumspectione tua pro boni cardinalis et episcopi officio opportune provisum, ita ut hoc malum, quod si fuisset neglectum, ulterius serpere et progredi potuisset, tua cura, et diligentia, metuque acriorum pœnarum repressum fuerit, de quo eamdem circumspectionem tuam laudamus plurimum, ut debemus, et in Deo Domino commendamus hortando illam, etsi hortatione in hoc sciamus non egere, ut in cœpta pietate ac vigilantia perseveret, Apostolica quoque ei auctoritate injungentes, ut per te, vel alium, seu alios a te subdeputandos etiam contra clericos sæculares, et cujusvis Ordinis etiam Mendicantium Regulares per totam civitatem Mantuæ et tuam Diœcesim Mantuanam existentes, et ubicumque tua jurisdictio quomodolibet se extendat, etiam auctoritate Apostolica exemptos, et Sedi Apostolicæ immediate subjectos super crimine hæresis, et an eorum aliqui libros hæreticos habeant, legant, et opiniones ab Ecclesia reprobatas ac damnatas ipsi teneant, et alios doceant, juxta canonicas sanctiones diligenter inquiras, testes recipias, culpabiles et suspectos capi et præviis indiciis torqueri facias, processusque desuper usque ad sententiam diffinitivam exclusive formatos, tuo sigillo clausos in forma authentica ad nos transmittas, ut desuper opportune providere possimus, etc ». Ad hæc vero peragenda amplissimis eum mandatis rescissis quorumvis contrariis privilegiis instruxit. « Datum Romæ apud S. Petrum die VII Februarii MDXLV, anno XI ».

53. Diffundere quoque virus suum Mutinæ cœperat hæresis, opera et astu Philippi Valentini, quod cum fama accepisset Pontifex, mox ad capiendam eam vulpeculam, ne vineam Domini evastare pergeret....... duci Ferrariæ dedit mandata, ut pro suo in Deum cultu et religionis studio hæreticum hominem in carcerem conjiceret [1] :

« Duci Ferrariæ.

« Dilecte fili, nobilis vir, salutem. Relatum est nobis, quod in civitate Mutinæ hæresis Lutherana increbuit, et quotidie magis increbrescit ac diffunditur, quodque hujus mali auctor et caput fuit, et est iniquitatis filius Philippus Valentini, quod tuæ nobilitati, quæ insigni pietate est prædita, indecorum et nobis merito molestissimum. Quamobrem dedita opera præsentium latorem ad te mittendum duximus, te ex animo hortantes, et requirentes, ut pro boni et Catholici ducis officio, quod Deo, ac nobis, et sanctæ Ecclesiæ debes, proque tua et majorum tuorum pietate et religione dictum Philippum statim comprehendi facias, et ad nostram detineri instantiam, ejusque libros ac litteras perquiri, eo enim compresso, facile nobis ac tibi erit complices ejus compescere, et huic malo providere, etc. Datum Tusculi XXVII Maii MDXLV, anno XI ».

54. *Paulus concedit ut clerus Siculus subveniat imperatori de pecuniis Ecclesiasticis.* — Extinctis ea diligentia primis Lutheranæ impietatis scintillis, nullum in Italia exarsit incendium, quo conflagratura videbatur. Intentabat tunc etiam Turca tot præteritis victoriis elatus, Italiæ irruptionis barbaricæ terrorem, cujus primos impetus trepida Siciliæ insula expectabat; ad quos propulsandos cum Cæsar bellicos apparatus necessarios instrueret, Siculi centum millia aureorum in sumptus spopondere, modo clerus ratam portionem pro vectigalium magnitudine conferret; sed cum Lateranensis Concilii sanctio quidquam a clero exigere principibus vetuisset, Paulus ea religione Carolum suis litteris exolvit [1] :

« Charissimo in Christo filio nostro Carolo Romanorum imperatori semper Augusto.

« Charissime in Christo fili noster, salutem, etc. Exponi nobis nuper fecit majestas tua, quod cum ut impiissimo Turcarum tyranno invasionem in regnum tuum Siciliæ ultra Pharum classe parata iterum comminanti, divino possis auxilio obviare, et a regno prædicto eorum incursus propellere, magnates et alii laici ejusdem regni in quodam generali colloquio per eos habito *Parlamento* nuncupato constituerint tibi in præsenti anno, ultra donativum in præterito præstitum, causa prædictæ invasionis propulsandæ summam centum millium ducatorum auri dare, dummodo archiepiscopi, episcopi, archimandritæ et aliæ personæ Ecclesiasticæ dicti regni pro rata redditnum Ecclesiarum, monasteriorum, et aliorum beneficiorum Ecclesiasticorum per eos obtentorum in hoc contribuerent, qui etsi sponte ratam præfatam etiam in præsenti anno, interveniente tamen nostra ad hoc licentia, dare statuerint obtulerintque persolvere, quia tamen per diversas canonicas sanctiones, et postremo per felicis recordationis Leonem PP. X prædecessorem nostrum in novissimo Lateranensi Concilio sub diversis censuris et pœnis prohibitum existit, ne reges, principes et alii potentatus ab archiepiscopis, episcopis et archimandritis, et aliis personis Ecclesiasticis, etiam sponte offerentibus, subventionem aliquam pecuniarum recipiant, aut illi præstent, majestas tua subventionem ipsam capiendo, et prædicti archiepiscopi, episcopi, archimandritæ, et aliæ personæ Ecclesiasticæ elargiendo, dubitant censuras et pœnas

[1] Paul. III. lib. brev. an. XI. p. 246.

[1] Paul. III. lib. brev. an. XI. p. 313.

prædictas incurrere, propterea majestas tua suo et prædictorum nomine humiliter nobis supplicare fecit, ut pro quiete tuæ et ipsorum conscientiæ in præmissis nostram et hujus sanctæ Sedis auctoritatem interponere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur attendentes ex defensione prædicti regni a tyrannide impiissimorum Turcarum, non minus Ecclesiasticis quam sæcularibus personis commodum provenire, imo hoc etiam in almæ Urbis nostræ, ac totius Italiæ et Christianæ religionis conservationem cedere, hujusmodi supplicationibus inclinati, archiepiscopis, episcopis, archimandritis, et aliis personis Ecclesiasticis præfatis, ut ratam hujusmodi eidem tuæ majestati persolvere, tuque vel tui officiales illam exigere et recipere absque prædictarum vel quarumvis aliarum censurarum aut pœnarum incursu libere et licite, attenta causa et necessitate prædicta, pro hac vice tantum valeatis, licentiam et facultatem auctoritate Apostolica per easdem præsentes concedimus, et indulgemus, etc. Datum Romæ, etc. die IX Maii MDXLV, anno XI ».

55. *Carolus V cum Turcis inducias paciscitur : Protestantium potentia amplior et gravior fit.* — Cæsar vero [1], cum ad arcendas Turcarum ex Pannonia in Germaniam irruptiones exercitum pararet, nec Protestantes principes posset flectere, ut adversus Turcas arma conjungerent, nisi ille ipsos a Concilii Tridentini excipiendis decretis immunes pronuntiaret, nec in jus ob Ecclesiasticos oppressos expilatosve vocari permitteret, Gerardum Veltuvichum oratorem ad Solymannum pro induciis paciscendis mandatis amplissimis fultum misit, ne eodem tempore a Turcis et Lutheranis invaderetur ; mense etiam Junio, clerum et senatum Coloniensem in suum patrocinium adscivit adversus tyrannidem Hermanni archiepiscopi Lutherani, eumdemque in jus ut accusatoribus responderet, accersivit, quem etiam Pontifex instituto ordine judiciario ad subsellia Apostolica, recurrente die sexagesimo se sistere jussit. Sprevit [2] vero ille Pontificis et Cæsaris edicta, cum Protestantium armis fulciretur, quem tamen postea gradu deturbatum pulsumque visuri sumus : ingravescebat vero in dies adeo Lutheranorum potentia, ut cum Henricus Brunsvicensis princeps ditione sua religionis Catholicæ odio depulsus conscriptis copiis principatum recuperare anniteretur, hostium numero obrutus captusque cum Carolo filio fuerit, cujus sortem miseratus Cæsar lantgravium victorem monuit, ut benignitate captos principes complecteretur : at Lutherus e contra lantgravium et Saxonem edito libello deterruit, ne Brunsvicensem dimitterent, allato eo argumento, illum a Deo castigatum non posse

[1] Surius in Comm. — [2] Surius ubi sup.

absolvi, nisi veram agat pœnitentiam et rite satisfaciat; quibus verbis hæresiarcha, qui pœnitentiam et satisfactionem adeo insectatus est, seipsum confecit. « Hoc loco », inquit Surius [1], « aliquid valet pœnitentia et satisfactio, quam adeo irrident isti Evangelici ». Nec prætermittendum silentio visum est, quod cum Joannes Gropperus canonicus Coloniensis, eruditione et pietatis studiis clarissimus, fortissime religionem Catholicam propugnaret contra Lutheranos, fictis criminibus fuisset appetitus a Lutheranis, quasi cum ipsis sentiret et rem Catholicam prodidisset, ut eo crimine perstrictus in odium apud Catholicos adduceretur, ille elegantem Apologiam scripsit, qua subornatum crimen a se depulit : de cujus insignibus virtutibus et castimoniæ excellenti laude hæc refert Surius [2] : « Fuit admirabili eloquentia, rara eruditione, animo imperterritus, nocte et die Scripturæ sacræ et sanctissimorum Patrum lectionis incumbens, atque a fœdissimo concubinatu, quo se plerique ex clero turpiter dehonestant, usque adeo abhorrens, ut cum quodam die domum reversus, famulam invenisset lectum ipsius sternentem, vehementissime commotus, repente famulam e cubiculo exegerit et lectum e fenestra cubiculi projecerit, hoc ipso sane egregium animi sui erga continentiam zelum et ardorem præclare declarans, quod idcirco commemorare volui, ut tanti viri exemplo commoveantur Ecclesiastici, et carnis petulantiam victus parcimonia, sacræ lectionis et ferventium precum assiduitate, vigiliis opportunis, mulierum vitanda consuetudine, et id genus aliis pietatis studiis edoment, desinantque adversum se provocare iram præpotentis Dei, atque procacibus hæreticis veterem eamdemque Catholicam religionem lacerandi ac proscindendi præbere occasionem ». Fuit ille præpositura Bonnensi donatus, pulso Friderico Lutherano, egregiamque religioni restituendæ operam navavit, ob quam cardinalitiis apicibus a Paulo IV postea ornatus est, ut suo loco visuri sumus ; nunc reliquas hujus anni res prosequamur.

56. *Paulus curat pacem firmare inter imperatorem et regem Galliæ.* — Incubuit interea Pontifex alendæ fovendæque paci, quæ superiori anno inter Cæsarem et Franciscum Galliæ regem confecta fuerat, atque ad eam arctius constringendam interpretes adhibuit, qui fuerant illius sanciendæ maximi auctores, nimirum Gabrielem Gusmanum ac Petrum de Soto Ordinis Prædicatorum, ad quorum postremum extant litteræ, quibus egregiis cœptis jussit insistere, cum ex ea pace reipublicæ Christianæ salus penderet [3] :

« Dilecto filio de Soto Ordinis Prædicato-

[1] Lib. IV. de rebus memor. — [2] Sur. in Comm. hoc an. 1547. — [3] Paul. III. lib. brev. an. XI. p. 252.

rum et sacræ Theologiæ professori, serenissimi Cæsaris confessario.

« Dilecte fili, etc. Veniens nuper ad nos dilectus filius Gabriel de Gusman Ordinis Prædicatorum et sacræ theologiæ professor, Christianissimæ reginæ Franciæ confessor, pro expeditione cujusdam monasterii, ad quod eum rex Christianissimus nobis nominavit, multa retulit de tua singulari doctrina ac pietate, utque in negotio pacis inter Cæsaream majestatem et dictum regem Christianissimum nuper confectæ, una secum pie ac diligenter laboraveris ; quæ etsi erant nobis antea de te cognita, tamen ex ipso etiam Gabriele audire jucundissimum nobis fuit, teque de hoc summopere in Domino commendamus : rem enim procurasti non solum illis principibus, et eorum regnis, verum etiam universæ Christianitati salutarem, quæ ut diutissime conservetur, nobis, ac tibi, et bonis omnibus laborandum est ; quamobrem nos publicæ utilitatis, quæ ex hoc dependet, desiderio ducti, cum nonnulla ad ejusdem præservationem pacis pertinentia nobis in mentem venissent, ea per ipsum Gabrielem isthuc redeuntem tibi nota esse voluimus, ut in his serenissimo Cæsari ad commune bonum sedandis pietatem tuam exerceas, quemadmodum ea plenius et uberius idem Gabriel nostro nomine tibi referet. Datum Romæ XXII Martii MDXLV, anno XI ».

57. Adulto anno confundi ea pax visa est [1], cum dux Aureliæ, juvenis omnibus corporis atque animi dotibus quæ a natura conferri possent florentissimus, cui Belgii aut Mediolani principatus a Cæsare cum sponsa regia erat promissus, anno vigesimo tertio extinctus est ex febre (ut dictum est) pestilenti apud Monasterium-Firmum, dum bello adversus Anglos vacaret : Franciscus enim rex Boloniam terra marique obsidione cinxerat, et Angli a Gallis cruenta pugna tumultuaria victi deletique sunt. Classis etiam Gallica centum quinquaginta onerariis, ac viginti quinque triremibus, et sexaginta minoris alvei navibus constans, mense Julio in Angliam vela fecit, ac repentina exscensione facta, multa loca evastavit. Misit etiam Franciscus rex reginæ Scotiæ viduæ subsidiarias copias (duce comite Lenoto) ad frangendam regis Angliæ vim, sed Anglus eumdem comitem (tradita illi nepte in uxorem) ad suas partes pellexit, quare Franciscus rex [2], cum novis copiis Brossium, deinde Lorgium, duces strenuos, ad Scotos confirmandos submisit. Commissis autem ad Boloniam pluribus minoribus præliis, contigit, ut Claudius Guisius dux in prælio quodam certans ab Anglo perculeretur, adacto per oculum in cerebrum lanceæ frusto ad occiput pertingente, eoque educto divinitus percuraretur; cæterum in castris Gallorum, et circumjectis oppidis horrida lues ex nimiis imbribus grassari cœpit, et noctu repente extincti plures reperti, qui interdiu nullam morbi significationem dederant, idque in diversorio, in quo ipse habitabat contigisse tradit Martinus Bellaius, additque mitigatam luem hoc remedii genere : « Cum ad extremum non aliud sepulturæ genus usurparetur, quam quod universis in domo aliqua mortuis domus ipsa in eos diruta vice sepulchri erat ». Cæterum Henricus Angliæ rex [1] suorum veritus odia, et belli sumptibus fatigatus, rejecta antea pacis consilia complexus, Boloniam Francisco regi redimendam auro restituit, proximo anno idem etiam Franciscus rex, postquam Caroli Aureliæ ducis funus luxisset, oratores ad Cæsarem misit, acturos de pace, quæ filii morte confusa erat, redintegranda, quibus Cæsar damnosæ transactionis sollicitudine liberatus respondit se bellum regi nunquam illaturum, nisi injuria a Gallo provocatus esset, ita priores controversiæ recruduere, et Carolus dux Sabaudiæ recuperandi principatus spe dejectus est : tanto porro Franciscus rex regni ab hæreticorum peste vindicandi studio arsit, ut cum in Delphinatu et Comitatu Avenionensi nonnulli pagi hæresi infecti leviora remedia non admitterent, immissis in eos copiis funditus deleverit, nimiaque sævitia miles nulli ætati vel sexui pepercerit.

58. *In Lusitania contra hæreticos exercita severitas, et simultates erga Pontificem depositæ.* — In Lusitania sacra fidei censura exercebatur nimia acerbitate in neophytos Marranicæ hæreseos suspectos, ac Pontifici relatum est ab administris regiis et censuræ gerendæ præfectis multa crudeliter et inique patrari, insontesque eadem pœna cum sontibus involvi ; insontium itaque a judicum crudelitate vindicandorum studio Pontifex cognitionem eorum causæ sibi reservavit, animadversionemque in mancipatos carceribus extrahi jussit : quod decretum Pontificium cum Lusitaniæ rex in partem iniquam detortum acciperet, Pontifex subjectis litteris decreti sui æquitatem firmitatemque in luce collocavit, blandisque verbis regias iras permulsit [2] :

« Regi Portugalliæ.

« Attulit ad nos nuper dilectus filius Simon de Vega litteras serenitatis tuæ XIII Januarii Eboræ datas longissimas illas quidem, in quibus causas petitæ per te inquisitionis ab initio repetens, de ultimo Brevi, per quod inhibuimus, ne contra neophytos incarceratos ad executionem procederetur, donec nos a Joanne Riccio, electo Sypontino, quem ad te nuntium misimus, de

[1] Bellaius l. x. Paul. Jov. l. v. Belcar. l. XXIV. Martin. Bellaius ubi supra. — [2] Belcar. l. XXII.

[1] Belcar. forest. l. VI. c. 63. — [2] Paul. III. lib. brev. an. XI. p. 161 et 232.

quibusdam informaremur, multa serenitas tua queritur, contra ipsos neophytos gravissime invehitur, ne nostris quidem parcit, ad postremum omni instantia petens, ut, inhibitione revocata, inquiri isthic contra hæreticos Judaicamque perfidiam plena severitate velimus. Ad quæ nos, fili charissime, licet multo acerbius quam a te expectandum fuerat, scripta, memores tamen ejus personæ quam gerimus, remota omni iracundia, sedatoque animo respondebimus, nihilque scribet unquam tua serenitas ad nos tam aspere, quod nobis benevolentiam in te nostram minuat, ac primum ad communia communiter respondebimus, criminationes videlicet ac suspiciones hinc inde esse mutuas, et ubique famam hominum, præsertim in aulis principum, patere linguarum morsibus. Nos tamen de tua serenitate nihil ea indignum credidisse aut credere, omniumque isthic minus recte per hos annos gestorum culpam non tuæ serenitati, quam piam et rectam existimamus, sed potius tuis ministris assignare, quorum consiliis effectum est, ut nuper tua serenitas dilectum filium Joannem de Montepolitiano electum Sypontinum nuntium nostrum in tuum regnum venire prohibuit, quæ exclusio nuntii nostri cum graviter offendat, ut debet, tum causa exclusionis non minus, a tuis enim agentibus relatum nobis est, ideo ipsum nuntium a tua serenitate exclusum fuisse, quod nos post ejus discessum litteris nostris mandaverimus, ne quid contra eos fieret, qui ab inquisitionis ministris in carceribus detinebantur, quæ res multipliciter nos admirari coegit, primum quod ipse nuntius noster multo ante exclusus a te fuerat, quam hæ nostræ litteræ expedirentur, deinde quod illæ nihil continent, quod justitiæ et æquitati non maxime conveniat, nam cum gravissimæ atque acerbæ de ministris ipsius inquisitionis ad nos querelæ et antea essent delatæ et assidue deferrentur, tanquam suo officio injuste et crudeliter utentibus, nosque de nimio erga serenitatem tuam respectu subaccusaremur, nos de ipsis querelis tuos agentes paterne admonuimus, ut serenitatem tuam (forte hæc ignorantem) admonerent; illi autem statim nobis supplicarunt, pergratumque tuæ serenitati id futurum affirmarunt, ut nuntio ipsi nostro, quem tum expediebamus, mandare vellemus, ut de hujusmodi querelis se informaret, si enim eas veras comperisset, provideri a nobis posse, si autem non comperisset, apparituram illorum ministrorum probitatem, tuæque serenitatis honori simul consultum iri, itaque fecimus, mandatis hujusmodi ipsi nuntio, antequam a nobis discederet, datis. Cum vero postea novæ querelæ secutæ essent de multis injuste crematis, et pluribus, qui in carceribus essent cremandis, videntes frustra nuntium nostrum, crematis carceratorum corporibus, se esse informaturum, juste an injuste cremata essent, hoc tantum providimus, quod nisi fecissemus, omnem sane charitatem omneque officii nostri debitum exuissemus, ut executio duntaxat contra eosdem carceratos suspenderetur, quoad de justo vel injusto ministrorum processu certiores fieri possemus, quo nostro mandato nulla nocentibus data impunitas, cum in carceribus nihilominus remaneant, sed innocentibus, ne videlicet opprimantur, tempus et spatium conceditur, quod qui reprehendit, judicum potius errata obtegere videtur, nolleque id curare, ut reorum delicta debitis pœnis afficiantur. Si hæc igitur pro nostra potestate et auctoritate, cum hæc causa spiritualis et proprie nostra sit, et ad nos omni jure pertineat, ac pro ministrorum ipsius inquisitionis detegenda vel probitate vel injustitia ordinavimus, si justas preces miserorum non neglex7imus, erat nobis de tuæ serenitatis pietate ac benevolentia expectandum, ut quo etiam tua in ipsa inquisitione integritas elucesceret, nos laudaret de ea re potius quam nostrum nuntium, cum nostra et ejus Sanctæ Sedis injuria, excluderet : neque enim tua serenitas ex hoc mirari aut offendi debet, si in tanta re ubi de fide Catholica et vita tot hominum agitur, nos ministrorum ipsius inquisitionis, præsertim male audientis, curam gerere, et administrationis eorum rationem interdum revidere velimus, ne sanguis occisorum a nobis et tua serenitate postea requiratur. Secutum tamen est, quod minime debuit, ut hæc cura a nobis pro debito nostri officii ad communem nostrum tuumque honorem suscepta, quæ faciliorem admissionem nuntii nostri operari debuerat, contrarium, videlicet, exclusionem ejus operata sit. Accedit his etiam, quod licet cum serenitate tua sæpius, et per oratorem apud te nostrum, et per tuos apud nos protectorem atque agentem egerimus, ut dilecto filio nostro Michaeli cardinali Visensi possessionem, ac fructus Ecclesiæ, et beneficiorum suorum, quibus fuit per tuam serenitatem spoliatus, restituere, aut nuntio, vel alteri ministro nostro consignare velles, neutrum tamen hactenus secutum est, de quo non valde mirari et dolere non possumus, cum præsertim nos eisdem tuis protectori et agenti sæpe obtulerimus, si de aliquo delicto ipsius cardinalis nobis constaret, nos illud severe punituros esse, qua de re nihil adhuc nobis constitit, nec si etiam constitisset, fructus ipsi, qui Ecclesiastici sunt, ad alterius, quam nostram, dispositionem pertinuissent. Quamobrem, fili charissime, de his rebus omnibus, utpote in divini honoris tuæque conscientiæ offensam tendentibus, merito dolemus et angimur, teque in cæteris præstantissimum regem, in his tam dissimilem tui ac majorum tuorum esse miramur, proinde cum nec causarum hujusmodi gravitas, nec universalis Con-

cilii propinquitas patiantur, ut provisionem opportunam his adhibere ulterius differamus, has nostras ad te præmittere tuamque serenitatem paterne monere voluimus, illam studiose requirentes, ut his omnibus provisionis remedium afferre velis quamprimum; quod si a te fiet, sicut fieri certe debet et speramus, nos maxime lætabimur, sin autem secus evenerit, non committemus, ut Deo Omnipotenti rationem reddere debeamus, quod in tam arduis tamque importantibus rebus negligentes in nostro officio fuerimus. Datum Romæ apud Sanctum-Marcum sub annulo Piscatoris die XVI Junii MDXLV, Pontificatus nostri anno XI ».

59. Victus æquitate Lusitaniæ rex Pontificiis monitis morem gessit, ut ex litteris aliis colligitur, sublatis enim iis querelarum causis, extinctisque offensiunculis, germanum Lusitani regis archiepiscopum Eborensem cardinalitia dignitate Paulus ornavit, atque amoris paterni notis insignes litteras ad eumdem regem dedit [1]:

« Regi Portugalliæ.

« Charissime, etc. Quod semper optavimus, ut vere tua serenitas cognosceret nostram erga se paternam benevolentiam, et quam illi gratum facere ex animo cuperemus, hodie lætamur serenitati tuæ ostendisse, tuum enim germanum fratrem Henricum archiepiscopum Eborensem in his sacris jejuniis et in Consistorio nostro secreto S. R. E. presbyterum cardinalem de ejusdem S. R. E. cardinalium consilio creavimus ad Dei primum Omnipotentis laudem, sanctæque Sedis Apostolicæ honorem, et totius Christianitatis utilitatem, deinde etiam ad tuæ serenitatis omni virtute præstantis satisfactionem, tuæque domus (quanquam per se clarissimæ) majus ornamentum, sed quanquam tuæ serenitati vestroque regio splendori hoc tribuerimus, accesserunt tamen pro cumulo virtutes ipsius archiepiscopi, quas hac dignitate etiam per se dignas esse audimus, et proinde cohonestandas esse existimavimus; ergo dignitatem cardinalatus, quæ in cardinibus Universalis Ecclesiæ regendis versaretur, et qua majorem in Romana Ecclesia Pontifex conferre nequit, per obitum alterius tui fratris in tua domo extinctam, per ipsius Henrici creationem restituimus, ut defuncti fratris memoria in hoc reviviscat, doloremque tuæ serenitatis ex illo conceptum hujus lætitia consoletur, atque utinam ii obices, qui sine tua, ut credimus, voluntate interpositi fuerant, citius remoti fuissent, nostri quoque erga vos paterni amoris significatio maturius erupisset, sed agimus Deo gratias, qui hæc vertit in melius, nosque inter nos eosdem fore voluit, qui semper fuimus et esse debemus, ut tu nos in amantissimi patris, nosque te in charissimi filii loco habeamus, quod et futurum in Domino confidimus. Nos, fili charissime, de hoc tui fratris honore, quem tibi in primis tribuimus, tibi gratulamur, felixque et diuturnum hoc fore gaudium vobis optamus, sperantes vos vicissim in cultu et observantia erga nos et Apostolicam Sedem, a qua merito ornati estis, regio et grato animo responsuros esse, quemadmodum venerabilis frater Joannes Riccius archiepiscopus Sypontinus noster apud te nuntius hæc plenius explicabit, qui etiam birretum rubrum a nobis de more benedictum, una cum Brevi nostro, quem ipso tuo fratri cardinali mittimus, quorum dilectus filius Ludovicus Brandon agentis apud nos tui affinis lator erit, tuæ serenitati ex parte nostra consignabit, per eamdem serenitatem tuam eidem tuo fratri cardinali ad majus utriusque vestrum gaudium consignanda. Datum Romæ die XVI Decembris MDXLV, anno XII ».

60. *Paulus cardinales creat.* — De illo et tribus aliis eodem die creatis cardinalibus hæc referunt Acta Consistorialia [1]: « Romæ die Decembris MDXLV, fuit consistorium, in quo S. D. N. de fratrum consilio et assensu assumpsit, creavit et publicavit in sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteros et diaconum cardinales infrascriptos, videlicet R. P. D. Petrum Pacecho episcopum Giennensem presbyterum cardinalem, Hispanum, Rev. Georgium de Ambasia archiepiscopum Rothomagensem presbyterum cardinalem, Gallum, R. P. D. Henricum a Portugallia archiepiscopum Eborensem presbyterum cardinalem, Lusitanum, et dominum Ranutium Farnesium, administratorem Ecclesiæ Neapolitanæ, in XVI vel circa suæ ætatis anno constitutum diaconum cardinalem, cum detentione omnium sacerdotiorum ».

Consignatæ sunt eodem die litteræ ad Franciscum Galliæ regem de Georgio Ambasiano Rothomagensi archiepiscopo in senatum cardinalium cooptato [2]:

« Regi Christianissimo.

« Hodie in his sacris jejuniis et consistorio nostro secreto ad aliquot paucorum cardinalium creationem devenientes, Georgium de Amboysia archiepiscopum Rothomagensem, in gratiam tuæ Majestatis, et tuo intuitu, de venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio, ejusdem sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyterum cardinalem creavimus, in quo sumus lætati, tuæque serenitatis judicium et probitatem laudavimus, quod ejusdem archiepiscopi eas audimus esse virtutes nobilitati generis ejus adjunctas, ut quem tui contemplatione ad hanc dignitatem eveximus, etiam ex solis ejus virtutibus id facere potuissemus, etc.

[1] Paul. III. lib. brev. an. XI. p. 7.

[1] Acta Consistor. Ms. card. Spadæ sig. num. 133. — [2] Paul. III. lib. brev. an. XI. p. 2.

Datum Romæ XVI Decemb. MDXLV, anno XII ».

61. *Æthiopes cum Romana Ecclesia, damnato Dioscoro, conjunguntur.* — Calamitosissimo hoc tempore, quo tot Europæ populi ab obsequio Romani Pontificis hæreticorum pestiferis susurris subornati deficiebant, Æthiopes Orientales veterem cum Romana Ecclesia conjunctionem (damnato Dioscori schismate) redintegrare, atque adstringere expetiverunt : allatæ sunt eo argumento Claudii imperatoris, qui Davidi patri successerat, litteræ ad Pontificem, qui commendata ejus pietate, significavit, se ad eum internuntium missurum ad ipsius populos cœlesti doctrina imbuendos, afficiendosque sacris muneribus, cum in Indiam sacerdotes pietate et Christianorum sacrorum cognitione apprime instructos esset legaturus [1] :

« Charissimo in Christo filio nostro Claudio Æthiopiæ regi illustri.

« Charissime in Christo fili noster, salutem et Apostolicam benedictionem; etc. Dilectus filius Paulus prior conventus monachorum Æthiopum Hierosolymis existentium attulit ad nos litteras serenitatis tuæ, quas, sicut ipse Paulus nobis affirmavit, quidam alius tuæ serenitatis orator cum illis ad nos missus, et in itinere mortuus nobis reddere non potuit; itaque, etsi voluissemus ipsum tuum oratorem ad nos pervenire, atque audire, tamen quantum ejus casu doluimus, tantum gavisi sumus Deoque gratias egimus, quod litteras tanti et tam remote Christiani regis, nobisque et Apostolicæ Sedi devoti, nostro tempore nobis recipere concesserit : ex eis igitur maxima in primis sumus lætitia affecti, quod te claræ memoriæ Davidi tuo genitori in regno Æthiopiæ successisse cognovimus, nimirum ex fama tuæ probitatis conjicientes et sperantes, quod tu sicut in regno, ita et in vera religione erga Deum, devotioneque erga Apostolicam Sedem tuis progenitoribus succedes, de quo haud dubia nobis signa in eisdem litteris dedisti, ex quibus certam in spem adducti sumus, te haud minore studio, quam illi fecerint, sanctam fidem Catholicam et veram Christi religionem in istis regionibus propagaturum esse : ad quod sane tuam serenitatem paterno affectu hortamur : nos vero cum proxime Deo concedente missuri sumus via maritima ad partes tuis regnis vicinas aliquos viros probitate et doctrina conspicuos , et ad instructionem Christianæ fidei aptos, tunc eodem adjuvante Domino dabimus operam, ut tuam serenitatem etiam per nostrum et Apostolicæ Sedis nuntium visitemus, teque, et tua regna, ac populos tibi subjectos illis spiritualibus gratiis consolemur , quas tunc idem Dominus nobis inspirare dignabitur : interea vero ipsum Paulum priorem cum his nostris litteris ad tuam serenitatem remittimus, quam Dominus omnipotens, et in præsenti vita prosperare, et in futura cœlestibus præmiis decorare dignetur. Datum Romæ XXIII Augusti MDXLV, anno XI ».

Poposcerat a Pontifice Lusitaniæ rex, ut sacerdotes societatis Jesu [1], quæ probitatis excellentis et doctrinæ fama inclarescebat, mitteret in Indiam, atque etiam a S. Ignatio socios in Æthiopiam mittendos flagitabat, ut vero ex eadem societate patriarcha delectus sit ad Æthiopiam a veteribus erroribus vindicandam, suo loco dicetur.

62. *Singularis casus Gamrati Cracoviensis episcopi.* — Nunc insignem casum Petri Gamrati Cracoviensis episcopi, qui hoc anno pie obiit, cum a sodalis defuncti anima præmonitus esset, ut se compararet ad mortem, ex Stephano Damalévicio referemus [2] :

« In Cracoviensem Ecclesiam anno Domini MDXXXVIII suffectus est, ac tandem archiepiscopatum adiit, et simul cum Cracoviensi episcopatu tenuit Paulo III indulgente. Multum ille populari gratia et aulico favore reluxit; regi Augusto Elizabetham Austriacam copulavit et diademate cinxit. Cracoviensis civis uxorem Judaismum professam comburi in foro Cracoviensi fecit; pauperum et egentiorum singularem gessit curam, singulis diebus ex eo numero centum erant, qui episcopali mensa et ferculis reficiebantur; dum iter faceret, duo currus onusti lineis indusiis, et laneis tunicis, vel si hyems esset, ex pelle ovina consutis vestibus sequebantur, nudus, vel male vestitus, si quis opem implorans obvius erat, vestiebatur, viatico etiam donabatur : hæc consuetudo familiaris Gamrato erat, cum alioquin ipse in tantis opibus, ut prodigi solent, egeret : luxui, vanitatibus, parasitis, ludionibus, compotationibus et libidini deditus fuit, quod tamen serio dolore dicitur expiasse : nam cum annis fessus, ut reliquum vitæ illius stylo Stanislai Lubienski episcopi Plocensis in monitis prosequar, et morti esset proximus, neque tamen de supremo vitæ fuisset exitu sollicitus, accidit, ut in pervigilio festi cujusdam diei ad vespertinas preces recitandas ad Ecclesiam iturus accingeretur, paratusque in cubiculo aliquantisper solus subsisteret, ecce nota illi viri cujusdam nobilis Curosii jam diu fato functi persona apparet (familiariter secum mutuorum conscii facinorum diu vixerant) exhorruit tamen ad visam redivivi hominis speciem episcopus, cumque ille, ut metu posito secum ageret, hortaretur, paululum resumpto spiritu, mortuum affatur : Etiamne tu vivis, et in quo tandem loco es mortali perfunctus vita ? Respondit ille : Vivo,

[1] Ext. in lib. brev. Paul. III. sig. 2891.

[1] Orlandin. lib. 1481. num. 112. — [2] Stephanus Damalevicius de archiep. Gnesnens. in Petro Gamrato p. 297.

longeque feliciori quam vos, fruor aura. Tum Gamratus : Tune quem flagitiis gravatum et turpibus libidinibus, me (proh dolor !) conscio, fœtentem e vita excessisse constat, inter eos sis qui felices sunt ? Vix credo. Credes, inquit ille, mox, paulisper sustine. Juvenis admodum cum in Germania essem, incidi in quemdam, qui sacrilego ore sanctissimam Dei matrem Virginem incestabat, ego flagitii impatiens colaphum homini impingo, nec mora ille armatus, manu ad capulum admota, duellum mihi denuntiat, ego non segnius stringo ensem, congredimur, nec diuturnum fuit certamen, nullo accepto vulnere sacrilegum conficio, et tunc quidem ne homicidii et duelli crimine succumberem, fuga mihi consului; deinceps vix aliquando ea res mihi in mentem venit, sed cum suprema adesset hora, animaque e corpore exitura, insultantibus infernalibus hostibus conflictaretur, et ego exitii certus nullam reliquam spem haberem, ecce mox nova affulsit lux : Regina Cœli angelicis choris stipata præsto aderat, diffugiunt infernales belluæ, nescio quid horrendum frementes frendentesque. At illa vultu benigno flexit in me misericordiæ oculos. Milesne, inquit, meus, defensor honoris mei peribit ? Absit. Tum versa ad Filium, en uterus, in quo conceptus es, en ubera, quæ suxisti, ego militem, quibus olim te stringebam brachiis, complexum tantisper tenebo hunc. Tu sanguinem, quem ex meis traxisti visceribus, stilla, ego efficiam, ut ex ejus oculis uberes fluant lachrymæ abluendis sceleribus sufficientes. Dixerat, et ego ex detestatione anteactæ vitæ intimo concepto dolore singultibus concutior, lachrymas fundo, Patrem optimum me offendisse agnosco, et annuente sanctissima patrona mea, ingenti illius amore exardesco, affectu, non voce, nam morbi vis usum linguæ interceperat, atque ita supremis meis castissima Virgine assistente expiro. Anima e corpore egressa angelorum ministerio fertur in cœlum, illic non meritis meis, nam ea vel nulla, vel satis exigua erant, sed divina misericordia mihi per patronam meam conciliata æternam felicitatem adeptus vere vivo; inde ad te nunc missus sum, ut te supremorum tuorum admonerem : dudum jam merueras, ut tot beneficiorum acceptorum ingratus more ferali ad exemplum voluptuarii Udonis mulctareris, tuæ largitiones in egenos factæ, illæ epulæ quotidianæ mendicis exhibitæ, illæ vestes, quibus nuda Christi membra texisti, ne ex meritis tuis in te divina sæviret justitia, prohibuerunt. Scito autem te abhinc sexto mense (tantum tibi indulget clemens Pater) moriturum, expende et dispice quid te interim agere oporteat, nam veniæ adhuc superesse locum, vel meo doctus exemplo, ne diffidas : his dictis, ille quidem disparuit : episcopus in lachrymas resolutus, neque eo die in publicum progressus diutius solito solus mansit, et nisi sero quid sibi accidisset, iis quibus maxime fidebat patefecit. Noverat Karnkovius plerosque, qui cum Gamrato familiariter vixerant, quique supremis ejus adfuerunt, confirmabant illi ita ultimos sex illos menses ab eo exactos fuisse, ut vere et ex animo peccata detestantis hominis omnes numeros impleret, denique sanctissimis sacramentis rite expiatum cum optima æternæ salutis spe eum e vita cessisse testabantur, postquam Gnesnensem Ecclesiam quinquennium gubernasset, anno Domini MDXLV obiit ».

63. *Parma Placentiaque Aloysio Farnesio traditæ.* — Hoc anno adulta Æstate Paulus III ducatu Camerinensi Ecclesiæ Romanæ juribus concesso, Parmam Placentiamque Ecclesiasticas urbes Aloysio Farnesio fiduciario jure tradidit, ex quo infelicissima mors ipsi Aloysio conflata est, et Pontifici ante tempus accersita, bella inter Cæsarem et Galliæ regem exarsere, Tridentinum Concilium dissolutum, et impedita Lutheranorum conversio, et in maximum schismatis discrimen adducta Ecclesia, ob Cæsaris et Pauli dissensiones inde enatas, ut suis locis lugebit historia.

64. *Dissidia inter Lutheranos et Sacramentarios.* — Hoc eodem anno gravissima inter Lutheranos [1] et Sacramentarios dissidia erupere; nam cum singuli malesani sui capitis deliramenta pro vero et puro Evangelio obtrudant, superbiaque turgidi alii aliis nolint inferiores videri, Scripturam sacram in sensus adulterinos distorquent, contenduntque hæc esse Spiritus sancti augustissima oracula, nolentes parere Petro Apostolo admonenti [2], *Scripturas depravari ab indoctis et instabilibus ad suam ipsorum perditionem;* iterumque docenti, prophetiam Scripturæ propria interpretatione non fieri, *non enim voluntate humana aliquando allatam esse prophetiam.* Porro Lutherus instar phrenetici aliquod lucidum intervallum nacti in suis thesibus contra Lovanienses theologos editis Sacramentarios ita damnavit Thesi XV : « In Eucharistiæ sacramento venerabili et adorabili, est et exhibetur et sumitur vere et re ipsa Corpus et Sanguis Christi tam a dignis quam indignis ». Et Thesi XXVII : « Hæreticos, inquit, serio censemus, et alienos ab Ecclesia Dei esse Zuinglianos et omnes Sacramentarios, qui negant Corpus et Sanguinem Christi ore carnali sumi in venerabili Eucharistia etc. »

De Luthero vero hæresiarcha Tigurini sacramentarii præclarum hoc tulere testimonium, quanto intervallo iste novi Evangelii conditor ab Apostolis et Prophetis distaret : « Prophetæ et Apostoli, (inquiunt) Dei gloriæ, non privato honori, non suæ pertinaciæ et superbiæ stude-

[1] Surius in Comm. — [2] Petr. Epist. II. c. 4.

bant, sed peccatorum salutem quærebant unice : Lutherus autem sua quærit, pertinax est, insolentia nimia effertur, et confestim Sathanæ tradit, quotquot illius sententiæ non illico subscribere velint, et in omnibus correptionibus suis, plurimum maligni spiritus, quam minimum vere amici, et paterni ingenii deprehenditur ». His repetitis ex Tigurinorum sacramentariorum scriptis interjicit Surius hoc epiphonema contra novatores : « Tali scilicet Pontifice digni estis, qui Romani Pontificis jugum excussistis ». Mirum certe est ac prodigio simillimum, novatores sequi fictitium impostorum sensum, cum enim non de Scripturæ, sed de sensus illius veritate, controvertatur, non alius sensus amplectendus est, quam qui traditus est ab Ecclesia, quæ ex Apostolo est columna et firmamentum veritatis : inflatis illi et crepantibus buccis arrogantissime Scripturas extollunt in alienum sensum convulsas, quasi veteres hæretici pro nefariis suis hæresibus commendandis easdem artes non instruxerint ac venditarint. Sacramentariorum autem impietatem pluribus miraculis sæpius confutatam in annalibus Ecclesiasticis vidimus [1], hoc vero anno illa in sacerdote, qui ad eamdem clam defecerat, convicta est insigni miraculo, cujus historiam circumstantiis certissimis instructam Seripandus Augustinianorum generalis magister, postea cardinalis, ac præses Concilii Tridentini scripsit XXVIII Septembris ad cardinalem Farnesium, Suardini civis Neapolitani neptem ex filio in extremis mortis confiniis agentem legente sacerdote Evangelium de Cœna Domini, cum venisset ad ea verba, *hoc est corpus meum,* exclamasse, prætermitte ea verba, quia ea non credis, exterritumque vaticinio sacerdotem, coram adstantibus perfidiam suam fassum esse, criminisque veniam a Deo poposcisse, illam vero dimidiæ horæ fluxu animam efflasse, remque certis testibus constare.

65. *Ceilanensis reguli filius occisus ob fidem.* — In India [2] reguli Ceilanensis filius ob susceptam Christi fidem a crudeli patre occisus est, ejusque martyrium miraculis comprobatum, quibus permoti principes barbari et alii nobiles spretis omnibus terrenis, per magnos labores ad Christi castra se contulerunt, ut Indiarum prorex Joanni regi Lusitaniæ significavit. « Ceilanum est insula, ubi res ad Dei gloriam contigit sane memorabilis. Reguli cujusdam filius natu maximus, quod Christiana sacra suscipere statuisset, patris jussu necatus est, quem Lusitanus quidam Christiano more sepeliit, tali obita morte Martyrem certum existimans ; Lusitani judicium Deus illustri miraculo comprobavit. Siquidem ejus nutu factum est, ut quoad principis corpus humatum erat, in crucis figuram terra fatisceret, quæ bis barbarorum opera glebis oppleta, iterum atque iterum in eumdem hiatum est resoluta. Aiunt etiam per eos dies crucem ignei coloris visam in cœlo, quibus miraculis commota magna hominum vis ad Christum accessit, quorum multi regis immanitate eamdem martyrii coronam adepti sunt. In eo numero fuisset alius quoque regis filius, itemque sororis filius ad quem regni hæreditas pertinebat. (Sororis enim, non regis ipsius filios succedere in regnis Ceilani mos est). Horum igitur uterque ad Christum propensus regis imperio mactatus esset, nisi eos præsenti periculo regis soror mature exemisset. Ambos enim ad se vocatos de recenti adhuc miraculo interrogat, velintne fieri Christiani, cum se utique velle dixissent, cum Lusitano transigit mulier eodem ipso, qui demortui principis funus curaverat, ut eos quam occultissime Goam usque perducat, quo ut venere, fidei præceptis imbuti baptizatique magnum pietatis ac religionis specimen præbuere. Hos imitatus regius quidam præfectus, et alii decem nobiles viri, uxoribus, liberis, bonis denique omnibus sponte relictis, magno suo incommodo corporisque defatigatione passuum amplius sexcenta millia terrestri itinere emensi, Goam baptismi causa cum venissent, Catechismo instituti, sacroque fonte lustrati sunt. Id accidit an. Christi nati MDXLV ».

[1] Ex littera card. Farnes. — [2] Concil. Generale auctore Petro Lopez Altuna Castel. Trinit.

PAULI III ANNUS 13. — CHRISTI 1546.

1. *Controversia de titulo qui inscribendus sit Concilio, et de loco qui assignandus sit aliquibus præsulibus.* — Anno a Virgineo partu MDXLVI, Indictione IV, fracta est Protestantium procacia, qui excusso Pontificis jugo etiam Cæsarem de gradu imperii dejicere conati sunt, nec minus divino verbo in Tridentino Concilio, quam ferro in castris pugnatum est, quæ singula ordine recensituri seriem temporum sequemur. Coacta est quarta Januarii Congregatio Generalis a Patribus Tridentinis, cujus Acta subjectis verbis concepta sunt[1].

« Die Lunæ, quarta Januarii MDXLVI a Nativitate Domini, hora XXI, habita est Generalis congregatio, in qua primus præsidens exposuit, præsidentes ipsos accepisse litteras a Sanctissimo domino nostro, in quibus laudabat ea quæ antea acta fuerant in sessione et congregationibus, hortabaturque, ut ad articulorum controversorum explicationem unirentur ; quodque etiam brevi mitteret viros probos et idoneos officiales Concilii, cujus expensis necessariis non esset defuturus. Omnia a Patribus laudantur, quo vero ad officiales aliqui ex Patribus dixerunt, eorum creationem, cum sua Sanctitas abest, spectare ad Concilium. Quibus cardinalis de Monte respondit, non ea mente se ea proponere, ut super iis sententiæ dicerentur, sed ut patres intelligerent quid continerent litteræ suæ sanctitatis, officiales vero mittendos, esse approbandos a Patribus, et cum jam audivisset nonnullos arbitrari ex aperitione Concilii imminutam esse auctoritatem Summi Pontificis, declaravit eos maxime falli, imo potius auctam. Cui reverendus dominus episcopus Austuricensis respondens ait : Scimus quidem et nos qua auctoritate fungamur, ut scilicet in iis, quæ in Concilio tractantur, Concilii sit potestas et statuendi auctoritas; in iis vero, quæ extra Concilium geruntur, auctoritatem remansisse apud Pontificem. Ea tamen disputatio statim quievit. Deinde lectum fuit decretum formatum pro futura sessione de modo vivendi et aliis in Concilio servandis. Cumque longe major pars decretum ipsum approbaret, reverendus dominus episcopus Fesularum dixit, se desiderare in titulo ipsius decreti, apponi verba in aliis Conciliorum decretis apposita, videlicet : Sacrosancta Tridentina Synodus universalem Ecclesiam repræsentans ; cum hæc nostra Synodus, etsi adhuc pusilla esset, non tamen minore aliis fungeretur auctoritate. Reverendus pater Generalis Servorum dixit, non multi facienda esse verba illa, quando, uti compertissimum est, recens inventa sint, nec usurpata ab antiquioribus Conciliis. Dominus vero Pighinus dixit verba ipsa, quæ a nonnullis desiderantur, si recte considerentur quæ apposita sunt, eadem reipsa adesse : cum enim dicitur Œcumenicum, idem sonat quod universale et universalem Ecclesiam repræsentans, et jam in proxima sessione decretum fuerit, Œcumenicum Concilium esse apertum et inchoatum.

2. « Cardinalis de Monte comprobavit Generalis Servorum et Pighini sententiam, addens, se illa quoque ratione moveri, ne verba ipsa apponerentur, cum nullum validius telum habeamus adversus hæreticos, quam quod nos hic congregati Ecclesiam universalem repræsentemus ; noluimus eos, quos Synodum amplecti cupimus, in primo congressu causam et occasionem accipere, ut nos reprehendant, quasi nimium elatos, fimbriasque nostras in opprobrium dilatantes ; longe etiam diversam esse rationem nostræ Synodi, et Constantiensis, et Basileensis : Constantiense enim Concilium ea verba apposuit propter schisma, quod tunc vigebat ; non enim apparebat ex tribus quis verus Pontifex esset : nec tamen Concilium ipsum in

[1] Angelus Massarell. in Act. Ms. Conc. Trid. Ms. arch. Vat. sign. num. 3188. p. 127. et aliud num. 3232. p. 98. et Ms. sign. num. 3206. p. 34. et aliud sig. num. 3249. in primis Acta quartæ Cong. Generalis, et aliud Franc. cardin. Barb. sig. num. 1868. p. 14. Diar. Conc. Trid. in Act. Congr. Ms. arch. Vat.

decretis, in quibus de aliis rebus agebatur, his verbis usum fuisse : Basileense vero, quod proprius Conciliabulum dici debet, solo odio Eugenii IV ea verba minus recte usurpasse. Et profecto præter alias, ea maxime ratione abstinere ab his verbis debemus, ne inflati videamur, ut dixi, magnam sumendo auctoritatem, quin potius imitari debemus Summum Pontificem, qui cum Ecclesiæ Dei caput sit, se tamen servum servorum appellat. Cardinalis Tridentinus dixit se compertum habere, Protestantes ægre verba illa habituros, quapropter laudabat et hortabatur ne apponerentur, quæ sententia a longe majori parte Patrum approbata est ».

3. Addunt Gesta [1], deinde actum fuisse de electione Officialium, de loco oratoribus principum designando, ac de iis, qui in publica sessione sedere vel stare deberent : necnon de abbatibus, quorum prærogativis episcopalem splendorem obscurari, auctoritatemque infringi nonnulli querebantur : maxime de tribus abbatibus Cassinensibus vocatis : quam contentionem cardinalis de Monte sic diremit [2] :

« Si placet, possumus abbates tres cum mitra et pluvialibus juxta eorum privilegium admittere, non ut abbates tantum, sed ut totam eorum repræsentantes Congregationem ; ita tamen, ut eorum trium unica sit sententia ; quod quidem ab omnibus comprobatum est ». Actum postea est de sessionis proximo die constituendo, quem Itali accelerandum, Galli vero extrahendum ad bimestre tempus contendebant ; sancitum autem est, ut ad mensem indiceretur nimirum tertia sessio, sed secunda sequenti die celebraretur. Adjectæ sunt Actis Pontificiæ litteræ prima Januarii die hujus anni consignatæ, quibus Paulus III patriarchas, archiepiscopos, episcopos atque abbates in Tridentino Concilio præsentes, vel ad illud accessuros, omnibus privilegiis, vectigalibus ac juribus potiri voluit, ac si in Ecclesiis suis præsentes essent, exemit etiam ab omni decumarum onere et solutione.

4. *Secunda Concilii sessio in qua promulgatur decretum de vita sanctiore a clericis ducenda.* — « VII mensis Januarii MDXLVI a Nativitate, celebratur sessio secunda sacri Concilii Tridentini sub Paulo III, post celebratam Missam de Spiritu-Sancto per Joannem Fonsecam episcopum Castellanensem : est habita oratio per Coriolanum Martiranum episcopum S. Marci ». Ille post defletas morum corruptelas, de sævitia hæreticorum, qui se infidelibus adversus Ecclesiam conjunxissent, ita conquestus est : « Videtis quam in nos instructæ, quam paratæ, quam firmæ inimicorum et transfugarum acies circumstant, ut certatim contendant, quis in te, Ecclesia sancta, ictus profundius infligat, quis tua præcordia lethalius petat. O facinus miserandum ! quid facient inimici ? Filii, quos prius cœlum casurum, quam defecturos putabas, quibus elata præcipue et superba incedebas, in te arma converterunt ; ii, quos sanguine tuo et visceribus aluisti, ut tibi murus æneus contra hostes forent, ii veluti veneficiis incitati te deletam funditus et extinctam volunt. Huccine tui labores et vigiliæ inciderunt ? Sed quid hos incusare, aut de his conqueri opus est ? Sunt ipsi quidem nefandi, ut videtis. Quæ sit horum vita moresque cognovimus : locus in alios dicendi non erit, si se respiciant, ut tamen tam libere obloquantur, tam severe in nostros mores novi Catones vitamque invehantur ». Et paulo post :

5. « Postquam omnia conturbarunt instituta nostræ religionis, ritusque everterunt, fato omnia subjecerunt. Nostris insuper nos telis lacessunt, Scripturam sanctam, quæ nostra sunt arma, in nostrum exitium convertunt, mutilando, lacerando, intorquendo (factum impudens quis non aspicit et detestabile, quid tandem postea ?) Scripturæ sanctæ in manibus impii tela sunt plumbea, quæ objecta clypeo veritatis nullo negotio retunduntur ». Nonnullis interjectis de eorum hypocrisi ita queritur : « Dum fucis verborum dolosis, dum severitate accersita, dum veteratoria frontis tristitia illudentes, dum sua dogmata et miracula quædam, nunc horum, nunc illorum auribus instillantes, quid dico aniculas ? robustos quosdam, imo universas civitates in perniciem trahunt, etc ».

Cum finem dicendi fecisset, subdunt Acta :

« Recitata fuit per me Angelum Massarellum secretarium nomine illustrissimorum legatorum admonitio, seu hortatio ad patres super his, quæ in celebratione Concilii generalis perpendenda et facienda sunt a prælatis ipsius Concilii ». Quæ admonitio incipit : *Cum ipsa muneris nostri ratio.* Excusa est typis, atque in editione Binii male in sessionis primæ Actis collocata.

6. Promulgatum fuit in eadem sessione decretum de vita sanctiore ducenda, et modestia in Concilio, quatuor canonibus distinctum [1] :

CANON I.

« Sacrosancta Tridentina Synodus in Spiritu sancto legitime congregata, in ea præsidentibus eisdem tribus Apostolicæ Sedis legatis, agnoscens cum B. Jacobo Apostolo, quod [2] *omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum,* qui iis qui postulant a se sapientiam, *dat omnibus affluenter, et non improperat* eis, et simul sciens,

[1] Pallavic. tom. I. l. VI. c. 1. num. 2, 3, 4. — [2] Acta Concilii ut sup.

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3212. p. 18. — [2] Jac. I.

quod [1] *initium sapientiæ est timor Domini,* statuit et decrevit omnes et singulos Christi fideles in civitate Tridentina congregatos exhortandos esse prout exhortatur, ut malis et peccatis hactenus commissis emendare, ac de cætero in timore Domini ambulare [2], et *desideria carnis non perficere,* orationibus instare, sæpius confiteri, Eucharistiæ Sacramentum sumere, Ecclesias frequentare, præcepta denique Dominica, quantum quisque poterit, adimplere, necnon quotidie pro pace principum Christianorum et unitate Ecclesiæ privatim orare velint : episcopos vero et quoscumque alios in ordine sacerdotali constitutos, Œcumenicum Concilium in ea civitate concelebrantes, ut assidue in Dei laudibus incumbere, hostias, laudes et preces offerre, sacrificium Missæ quolibet saltem die Dominico, in quo Deus lucem condidit, et a mortuis resurrexit, ac [3] Spiritum sanctum in discipulos infudit, peragere satagant facientes, sicut idem Spiritus sanctus per Apostolum præcipit [4], obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro SS. D. N. papa, pro imperatore, pro regibus et cæteris qui in sublimitate constituti sunt, et pro omnibus hominibus, ut quietam et tranquillam vitam agamus, pace fruamur, et fidei incrementum videamus. Præterea hortatur, ut jejunent saltem singulis sextis feriis in memoriam passionis Domini, et eleemosynas pauperibus erogent ; in Ecclesia cathedrali singulis feriis celebretur Missa de Spiritu-Sancto cum litaniis et aliis orationibus ad hoc institutis ; in aliis vero Ecclesiis eadem die dicantur ad minus litaniæ et orationes ; tempore autem quo sacra peraguntur, collocutiones et confabulationes non fiant, sed ore et animo celebranti assistatur.

CANON II.

« Et quoniam [5] oportet episcopos esse irreprehensibles, sobrios, castos, domuique bene præpositos, hortatur etiam, ut ante omnia quilibet in mensa [6] servet sobrietatem moderationemque ciborum ; cum in eo loco sæpe otiosi sermones oriri soleant, ut in ipsorum episcoporum mensis divinarum Scripturarum lectio admisceatur : familias vero suas unusquisque instruat et erudiat, ne sint rixosi, vinosi, impudici, cupidi, elati, blasphemi et voluptatum amatores : vitia demum fugiant et virtutes amplectantur, et in vestitu, et cultu, et omnibus actionibus honestatem præ se ferant : sicut decet ministros ministrorum Dei.

CANON III.

« Ad hæc cum hujus sacrosancti Concilii præcipua cura, sollicitudo et intentio sit, ut, propulsatis hæresum tenebris, quæ per tot annos operuerunt terram, Catholicæ veritatis lux, Jesu Christo [1] qui vera lux est annuente, candor puritasque refulgeat, et ea quæ reformatione egent, reformentur ; ipsa Synodus hortatur omnes Catholicos hic congregatos et congregandos, atque eos præsertim qui sacram litterarum peritiam habent, ut sedula meditatione diligenter secum ipsi cogitent, quibus potissimum viis et modis ipsius Synodi intentio dirigi et optatum effectum sortiri possit, quo maturius et consultius damnari damnanda, et probanda probari queant ; ut per totum orbem omnes uno ore et eadem fidei confessione glorificent Deum Patrem Domini nostri Jesu Christi.

« In sententiis vero dicendis juxta Toletani Concilii statutum, in loco benedictionis considentibus Domini sacerdotibus nullus debeat aut immodestis vocibus obstrepere, aut tumultibus perturbare ; nullis etiam falsis, vanisve, aut obstinatis disceptationibus contendere ; sed quidquid dicetur, sic mitissima verborum prolatione temperetur, ut nec audientes offendantur, nec recti judicii acies perturbato animo inflectatur.

CANON IV.

« Insuper ipsa Synodus statuit ac decernit, quod si forte contigerit aliquos debito in loco non sedere, et sententiam, etiam sub verbo *Placet*, proferre, congregationibus interesse, alios quoscumque actus facere Concilio durante ; nulli propterea præjudicium generetur, nullique novum jus acquiratur ».

7. *Prohibetur ne episcopi per procuratores Concilio assistant.* — His subdunt Acta perlectum fuisse ab episcopo Castellano Diploma Pauli III, quo prohibitum est, ne episcopi procuratoris opera in Concilio compareant : præcipua ejus pars concepta est his verbis : « Habita cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus matura deliberatione, de eorum consilio et assensu patriarchas, archiepiscopos et episcopos ac abbates, et alios, quibus in Conciliis generalibus residendi, et in iis sententias dicendi, ut præmittitur, permissa est potestas, de novo monemus et hortamur, ac in Domino requirimus, eisque non solum sub perjurii et aliis pœnis prædictis, verum etiam sub suspensionis a regimine et administratione Ecclesiarum, quibus præsunt, et aliarum dignitatum, cæterorumque beneficiorum Ecclesiasticorum, quorum ratione iis locus in Concilio, et potestas sententias in eo dicendi permittitur, per eos obtentorum, necnon interdicti ingressus Eccle-

[1] Psal. CIII. — [2] Galat. V. — [3] Actor. II. — [4] II Tim. II. — [5] I Tim. III. — [6] Tit. I.

[1] Joan. I.

siæ sententiis per eos, nisi præsentibus cum effectu paruerint, eo ipso incurrendis, districte præcipiendo mandamus, quatenus mandatis procurationum per eos hactenus factis, vel in posterum faciendis, quæ omnino revocare, et eorum revocationem procuratoribus per eos constitutis, aut in Concilio hujusmodi intimare sub eisdem pœnis et sententiis teneantur, minime attentis, ipsimet personaliter per seipsos, et non per procuratorem aut procuratores, nisi forte justo detineantur impedimento : quo casu procuratorem ad se in eodem Concilio excusandum, et de eorum impedimento fidem legitimam faciendum, ita tamen quod eodem impedimento cessante, ipsi personaliter, et non per procuratorem vel procuratores, ad hæc omnino teneantur, constituere possint, quanto citius poterunt ad eamdem civitatem Tridentinam accedere, et prosecutioni celebrationis Concilii hujusmodi adesse et interesse velint, nec mandata procurationum pro aliquibus prælatis aut aliis vocem, ut præfertur, habentibus, nisi justo impedimento detineantur, et tunc ad eorum impedimenta dumtaxat deducendum et probandum, recipere aut acceptare præsumant. Nos enim omnia et singula mandata per eosdem prælatos et alios, ut præfertur, vocem habentes, ad aliud, quam ad eorum justum impedimentum in Concilio hujusmodi allegandum et probandum hactenus facta et in posterum facienda, nulla, irrita et inania, nulliusque roboris vel momenti fore, ac solum prælatos, et alios vocem, ut præfertur, habentes, in dicto Concilio præsentes, et non alios, etiamsi ab eis mandata cum quacumque, etiam plena et libera facultate, et potestate habuerint, vocem in dicto Concilio habere ; sicque in præmissis omnibus et singulis per quoscumque quavis auctoritate fungentes, sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter judicandi et interpretandi auctoritate et facultate, judicari et interpretari debere, et quidquid secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari, irritum et inane decernimus etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum, anno Incarnationis Dominicæ MDXLV, XV kal. Maii, Pontificatus nostri anno XI ».

Addunt Acta : « Qua Bulla lecta, idem reverendissimus dominus episcopus Castellanus legit successive Breve sanctissimi domini nostri, per quod sua Sanctitas mandat reverendissimis et illustrissimis dominis præsidentibus et legatis, ut aperiant Concilium, quod est hujusce tenoris [1] :

8. *Leguntur Bullæ facultatum legatis concessarum ut ipsi aperiant Concilium.* — « Paulus papa III venerabili fratri Joanni Mariæ episcopo Prænestino, et dilectis filiis Marcello, tit. S. Crucis in Hierusalem, ac Reginaldo S. Mariæ in Cosmedin diacono cardinalibus, nostris et Apostolicæ Sedis legatis.

« Anno superiore secuta Dei munere pace inter serenissimum Cæsarem et regem Christianissimum, nos sperantes Concilium Universale celebrari posse, ejusdem Concilii suspensionem sustulimus, illudque in Dominica *Lætare* proxime præterita inchoandum et celebrandum esse decrevimus. Cum autem ob subsecutas postea justissimas illas quidem, et ipsammet religionem concernentes rationes et causas, ipsam celebrationem in hanc usque diem distulerimus, et nuper ipsis causis cessantibus, ipsum Concilium in Dominica *Gaudete* Tertia præsentis Adventus, aperiendum, inchoandum et prosequendum esse de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio decrevimus, id vobis per præsentes nostras significare voluimus ; vobis injungentes, ut ad aperitionem et inchoationem, prosecutionemque dicti Concilii in dicta Tertia Dominica præsentis Adventus, juxta formam litterarum nostræ indictionis, ac facultates vobis desuper a nobis concessas in Dei Omnipotentis nomine procedatis etc. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo Piscatoris die IV Decembris MDXLV ».

9. *In designanda Synodo adoptantur hæ voces tantum :* Œcumenica et Generalis. — Habita est congregatio die XIII Januarii [1], in qua mota est controversia, an Concilium Tridentinum universalem Ecclesiam repræsentaret, de qua cardinalis de Monte peroravit, vetustiora Concilia, splendidioribus licet illis verbis usa non fuissent, nullam tamen moveri dubium, quin universalem Ecclesiam repræsentarint (text. in cap. *Majores* XXIV quæst. I), ex usurpato vero eo nitidiore verbo posse Ecclesiæ hostes nobis odium atque invidiam conflare, cum Cæsaris Galliæque regis oratores nondum ad Concilium accessissent, atque in ludibrium adducere, triginta plus minus episcopos universalis Ecclesiæ titulos sibi adscivisse ; cumque Pontifex hanc Synodum Universalem et Œcumenicam appellarit, ab eo nomine ab ipso indicto discedendum non videri.

His addidit Marcellus cardinalis tit. S. Crucis Constantiensem Synodum non usam eo splendido titulo nisi in gravioribus causis, videlicet in citatione contra Hieronymum de Praga, in condemnatione errorum Joannis Hus, et cum adversus Joannem XXIII a Patribus proclamatum fuit : Pontificiumque mandatum indictionis forma circumscriptum, ideoque extra eos limites splendidiorem titulum non affectandum.

Tum Reginaldus cardinalis Anglus pie patres admonuit, ut quæ Dei forent, non sua quæ-

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3190. p. 39.

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3205. p. 29. Ms. Franc. card. Barber. sig. num. 1799. p. 21.

rerent; multos deesse suo muneri, qui nunquam suorum episcopatuum Ecclesias vel raro perlustrarint : nec ex virtute humana, sed ex Deo bonum aliquod in Synodo expectandum, nec utili, vel honesto, vel necessitate Synodum cogi ad eos titulos sibi adscribendos, cujus sententiam laudavit Tridentinus cardinalis. Tum subjecit cardinalis Giennensis sibi nullum dubium occurrere, quin Tridentinus consessus licet exiguus universalem Ecclesiam repræsentet, ac demonstrare posse cum titulum vetustis temporibus frequentatum, cum constet Apostolos nomine Synodi scripsisse in hæc verba : *Placuit Spiritui sancto, et nobis, et toti Ecclesiæ:* cæterum in præsenti casu nulla Patres urgeri necessitate, ut eum titulum adjungant. Ferme omnes eamdem amplexi sunt sententiam, decretumque est, ut prætermissis iis verbis, adderentur tantum in decreto hæ voces *OEcumenica et generalis.*

10. *Agitatur inter Patres de modo et ordine procedendi, et iterum de titulo decretorum.* — XVIII ejusdem mensis Januarii habita est Congregatio generalis, in qua magna contentione actum inter Patres de ordine procedendi in Concilio Tridentino [1], cum Tridentinus cardinalis et alii censerent a constituenda emendatiore forma morum inchoandum, quod ex corruptis Ecclesiasticorum moribus hæresis emersisset, vocandosque ad Concilium Lutheranos, ut ipsi quoque morum vitia emendarent. Alii vero colligendas esse novatorum hæreses, ut damnarentur : ante omnia vero sollicitandos litteris imperatorem ac reges, ut oratores ad Concilium mitterent. Subdunt Acta : « Archiepiscopus Aquensis, et alii prælati Galli in primis salutarunt sanctam Synodum nomine regis Christianissimi, eique de propenso animo, quem Synodus erga majestatem suam superioribus diebus lapsis declaravit, gratias egerunt ». Rogarunt vero ne graviora tractarentur, antequam regii oratores et alii prælati accessissent, inchoandumque a dogmatibus censuere.

Inter alios præsules Thomæ Campegii Feltrensis auctoritas potissimum eminebat; hic ut de dogmatibus fidei ac de morum disciplina una simul ageretur, Patribus suggessit; cui sententiæ major pars applausit. Quare legati, qui Pighinum antea consuluerunt, an episcopis de dogmatibus et de reformatione simul pertractandum esse sentientibus ipsi contradicere potuissent, hocque minime ipsis licere ab eodem audierant, in hanc ultro sententiam delluxerunt. In sequenti itaque congregatione cardinalis de Monte Patribus proposuit, an omnibus placeret tractationem dogmatum fidei cum restauratione morum conjungendam, ut decretum de hac re in sequenti sessione promulgandum institueretur? Mox Tridentinus insurrexit, suamque opioninem validis rationibus propugnare percupiens, virorum Ecclesiasticorum reformationem ad reducendos hæreticæ pravitatis asseclas ad Orthodoxæ religionis semitam præstantissimum fore medium pluribus inculcavit. Cumque hujusmodi assertio maximum apud Patres excitasset plausum, Concilii præses prudenti usus consilio Deo Optimo Maximo gratias agere fassus est, quod Tridentini mentem tam piis Ecclesiasticoque præsule dignis imbuisset sensibus, nempe ut Catholicorum morum restauratio ab ipsis, potioribus videlicet Ecclesiæ membris, foret incipienda. Mox ut aliis, quibus in Synodo præerat, ipsemet exemplum præberet, a Papiensi præsulatu sese abdicare, splendidiore suppellectili expoliare, atque nimiam famulorum turmam dimittere paratissimum coram Patribus sese exhibuit, cæterosque ad hujusmodi abdicationem animavit. Verum non modo Romanæ aulæ, sed totius Ecclesiæ restaurationi incumbendum esse, plures in quolibet Ecclesiastico ordine abusus reperiri, arduam hanc provinciam, nimisque prolixo indigere tempore : propterea, ut tot in tenebris hæresum miserrime jacerent sepulti, amplius ab ipsis non permittendum esse subjecit. Mirum fuit! mox Patres fere omnes verbis ac potissimum exemplo cardinalis a Monte permotos, ejus sententiæ adhæsisse [1] : adeo ut Tridentinus solus in arena derelictus, neminem suo sermone permovere potuerit, neque de episcopis duas Ecclesias administrantibus vituperatis sese excusaverit.

Decretum itaque fuit in Congregatione habita XXII Januarii ut simul de dogmatibus et reformatione ageretur, atque a dogmatibus inchoandum, tum ut errantes in viam salutis reducerentur, tum ut Catholici contra hæreticorum fraudes communirentur : ostendit cardinalis de Monte, ita in Concilio Chalcedonensi, licet corrupta hæreticorum disciplina ex pravis moribus originem traxisset, nihilominus Patres primum de fide, deinde de moribus egisse, quæ cardinalis Polus confirmavit his verbis [2] : « Videri omnino impossibile tractari revera de moribus omisso tractatu de religione; qui enim mores esse possunt sublata religione aut collapsa? sic namque, si paulo altius inspexerimus, intuebimur Deum ipsum dantem duas tabulas Moysi, quorum prima et præcipua fidem continebat et religionem; secunda vero mores; sic Dominus noster Jesus Christus quando misit discipulos ad prædicandum, dixit : *Ite, et prædicate Evangelium omni creaturæ*, non dixit in moribus instituendis, quoniam sciret, ubi religio integra sit, difficile posse malos mores locum habere ».

[1] Tom. XIX, de Conc. sig. num. 3209. p. 31.

[1] Ib. p. 32. — [2] Ang. Mass. in Diar. Conc. Trid. p. 36.

11. Sed cum Pontifex justis de causis simul optaret, ut de solis dogmatibus, et non simul de reformatione ageretur, ideo legati ut ostenderent, quod recto consilio decretum fuerit simul et de dogmatibus et de reformatione tractare, cardinali Farnesio significarunt secunda Februarii rationes, quibus fuerant adducti ut illi decreto subscriberent. Primum (inquiunt) ne incideremus in foveam, quam declinare studebamus, nimirum, ne Patres judicarent de sola reformatione agendum esse : et experientia docuit, non frustra eum timorem animis ipsorum insedisse : cum necessitas nos adegerit, pluribus Cæsareis præsulibus claritate nominis ac dignitate conspicuis contendentibus, soli constituendæ disciplinæ Ecclesiasticæ castigandisque corruptelis incumbencumbendum, omni studio viriumque contentione adversari. Secundo, quia prohibere non potuimus, ne Synodus breviorem utilioremque tractandarum rerum ordinem induceret, qui magis ad finem in suæ Sanctitatis Diplomate expressum, scilicet hæresum extirpationem reformationemque, attingendum conduceret. Tertio, in hoc rerum statu gravissimum imminebat discrimen, quod omnino declinandum erat; ne si in ea sententia fixi perstaremus, ut de solis dogmatibus fidei ageretur, conjunctio nostra cum Synodo dirimeretur, cum maxima Pontificii nominis invidia et publico odio : Synodus vero elata populari aura, ac jugo papali, ut iniquo et non ferendo, necnon publicæ saluti inutili excusso, absque legatorum præsidum consensu nostra imperia contestationesque contemptu proterens, ad tractandam reformationem progressa esset : ex quo quantum vulnus ac detrimentum accepisset Sedes Apostolica facile perpendi potest. Deinde vero cum redintegranda fuisset concordia inter Pontificem et Concilium, media ratio amplectenda erat, ut unum extremum cum alio conjungeretur, consentiendumque, ut de duobus capitibus dogmatum et reformationis tractaretur : quod ergo tunc exacte, et cum maximo Sedis Apostolicæ dedecore agendum manebat, nunc sponte cum maxima suæ Sanctitatis gloria et honore Sedis Apostolicæ gestum apparet. Quarto, ut nobis viam facilem atque expeditam muniremus, qua suæ Sanctitatis imperia felicius in opus provocentur. Denique prius de dogmatibus agetur, quibus ea reformationis pars, quæ ad Romanam Curiam spectat, connectetur, quam sua Sanctitas sponte perficere poterit. Quinto, dum reformationi sive sanctitati morum revocandæ libenter incumbimus, melius res (uti convenit) peragetur, quam si ab ea abhorrere ostenderemus : consulentes vero tantæ rei honestati ac dignitati, Pontificium decus augemus, existimationemque atque auctoritatem nobis in Concilio comparamus : cujus beneficio quidquid optatur, cum pace recto ordine ad optimum exitum perducetur. Sexto, prospicietur felicius rebus Germanicis, quarum cura et sollicitudo adeo Pontificio animo insedit, ut ad eas restituendas Sedes Apostolica existimarit, cogendum esse Tridenti Concilium : atque adeo propter propositionem ab imperatore in conventu Wormatiensi mense Martio anni præteriti celebrato expositam, atque edictum inde promulgatum, et propter colloquium Ratisbonense, de quo modo agitur, ordinumque imperii cœtus mox celebrandos, tum ob convitia ab hujusmodi hominibus effundenda, si vel de dogmatibus tantum, vel de sola reformatione in Concilio tractatum iri videretur ; causæ etenim omnium malorum, quæ ex colloquio inter doctores Catholicos et Lutheranos secuto conventu dimanarent (et utinam nulla redundent!) in nos conjicerentur; ac de nullo, qui Lutheranorum partibus adhæresceret, expostulare possemus, qui statim excusationem in os nobis objicerent, non adhibitum remedium a Concilio in tanto Germaniæ morbo, qui nullam moram pati poterat, nec valeret excusatio ignorantiæ, quia protestatio vel similium contestatio in memorata propositione nobis denuntiata est. Si Concilium strenue restituendæ disciplinæ non incumbat, ipsos reformationis sanciendæ munus aggressuros ; cum in hoc rerum discrimine, Germania hæresum ardens incendio salva consistere non possit; ac præterea libros nuper a Lutheranis editos consentire veritati fateremur, quibus sparsere in vulgus, Concilium non cogi ad Ecclesiæ corruptelas castigandas, pravosque mores ad pristinum sanctitatis nitorem revocandos, sed ad placita Lutherana damnanda ; cum vitam solutiorem ut prius ducere velimus, de qua fama increbrescente opinioneque confirmata multi præsules, tum maxime Sidoniensis, vir exaggeratæ virtutis ac prudentiæ, nos graviter præmonuerant. Septimo, Concilium habiturum est progressum, vel non : si ad ulteriora progrediatur, ad reformationem constituendam cogere poterit ; cum itaque necessario illa sit saucienda, præstantius est illam cum publica laude decernere, Christianumque populum in officio et Ecclesiæ obsequio continere, cum viderit nos prompto et alacri animo pro instauranda primæva morum sanctitate sedulam operam collocare, quo prætermisso labore, præsules, qui Tridento animis male affecti discederent, per varias provincias famam nostram atrocius etiam quam hæretici lacerarent ; observantia quoque erga Sedem Apostolicam obsolesceret, perfrigesceret amor, atque etiam jactura proventuum, qui ad Curiæ officiales derivantur, damna quæ severa reformatio inferret, multo amplius superaret. Octavo, non deerit suæ Sanctitati spatium temporis, quo ipsa reformationem Curiæ componat ; dum in-

terim modi illius perducendæ ad exitum Tridento Romam transmittuntur : duos autem modos descripsimus, ut præstantior seligatur, vel aptior inveniatur. Nono, constabat perspicuis argumentis, nunquam Concilium solas reformationis leges, pressis silentio dogmatibus fidei, admissurum ; quanquam privati et magni principes (quibus verbis Cæsar et ejus proceres designantur) divina suis commodis dimetientes ardentiore studio expeterent, ut dogmatum hæreticorum damnatio differretur.

Antequam has litteras accepisset Pontifex, aliis legatorum monitis ad æquitatem mentem inflexerat, assensumque præstiterat, ut una cum dogmatibus etiam de reformatione ageretur, ut ex litteris legatorum quarta Februarii datis enitescit.

12. « Die XXIV Januarii in alia Congregatione generali præsides Concilii proposuere [1] : « Qua via et quibus modis sit procedendum ad examinationem et discussionem utriusque causæ, an per aliquot prælatos vel sorte, vel viva voce, vel per scrutinium, vel quavis alia ratione deputandos, et coram reverendissimis dominis tribus præsidentibus congregrandos ; et an per totam Synodum divisam in tres classes congregandas, coram quolibet eorumdem dominorum præsidentium, pari numero, eadem hora, et super eisdem articulis ». Decretum est per tres classes procedendum, deligendos tamen aliquos, qui adducenda in consilium in examen revocent, postea actum est de prorogatione futuræ indictæ sessionis.

XXIX Januarii fuit Congregatio [2], in qua fuerunt lectæ ab episcopo S. Marci litteræ sanctæ Synodi ad S. D. N., ad imperatorem, ad regem Christianissimum, ad regem Romanorum, ad regem Portugalliæ et ad regem Poloniæ conscriptæ, in quibus omnes principes graviter et erudite hortabatur ad favendum huic Concilio, ad excitandos prælatos eorum, et cætera hujusmodi : Pontifici vero maximæ gratiæ agebantur ob præclara studia adhibita pro pace in populo Christiano conservanda : atque etiam hortabatur, ne ab inceptis desisteret, prælatos vero omnes iterum moneret, ut quam primum ad Concilium accederent. Lectis litteris graves dictæ fuerunt a Patribus sententiæ. Placebat cardinali Tridentino, ut litteræ quæ ad regem Romanorum destinatæ erant, ejus egregia adversus Turcas facinora uberiori laudum præconio celebrarent ; itemque ut admoneretur ad excitandos reliquos Germaniæ principes, ut se ad Concilium conferrent, quod et in litteris ad regem Poloniæ directis a plerisque desideratum fuit. Giennensis vero cardinalis urgebat, ut in litteris ad Cæsarem scriptis adderentur preces, ut præsentia sua Concilium cohonestaret.

13. Cæterum exarsit gravis controversia inter Patres, ut quæ videlicet litteræ prius essent perlegendæ in Sessione, an eæ, quæ regi Romanorum, an quæ Christianissimo regi dirigebantur? Consultius itaque visum est post aliquot altercationes, in solemni congressu ab iis perlegendis abstinere.

Deinde actum fuit de modo eligendi prælatos per classes distinctos : quæ electio delata fuit reverendissimis et illustrissimis dominis legatis.

Secunda Februarii [1] coactæ sunt singulares Congregationes in tres classes distinctæ eadem hora, ac disceptatum, an decreta promulganda extrahenda essent, donec ampliores cœtus essent, sancitumque, ut de professione fidei decretum ederetur, absentiumque ratio haberetur.

Tertia Februarii eadem proposita sunt in Congregatione generali, quæ in particularibus, eademque in proxima sessione sancienda constitutum est.

14. Instaurata tunc iterum de titulo decretorum controversia a Fesulano, Caputaquensi et Pacensi episcopis, qui efflagitarunt, ut adderentur ea verba, *Universalem Ecclesiam repræsentans*, ad conciliandam decretis Synodi majorem auctoritatis speciem. Sed major pars dissensit ; satis enim judicavit, si decretum sic inscriberetur : *Sacrosancta Œcumenica et Generalis Tridentina Synodus in Spiritu sancto legitime congregata.* Profitente vero Fesulano, stare sibi fixam priorem sententiam, nec ab ea discessurum, licet major pars sibi repugnaret, ne conscientiæ suæ vim afferret, tum cardinalis Polus ita fatus est : « Quod conscientia alicui dictat, proferendum quidem est, verum postquam semel atque iterum et tertio quis sibi satisfecerit proferendo opinionem suam, et aperte cognitum ejus dictum a majori parte non solum non probari, sed omni conatu reprobari, potest ac debet ille opinionem suam dimittere, et quod amplius est, a malo est (1) ».

15. *Tertia sessio in qua legitur decretum de*

[1] Ibid. to. XIX. p. 35. et aliud Ms. arch. Vat. sign. num. 3232. p. 112. Diar. Conc. Trid. p. 68. — [2] Ms. arch. Vat. sig. n. 3209. p. 36. to. XIX. de Conc. et aliud Ms. arch. Vat. sign. num. 3232. p. 112. Diar. Conc. Trid. p. 36. Ms. Franc. card. Barber. sig. 1799. p. 30. et aliud Ms. sig. num. 23. Ms. card. Pii.

[1] To. XIX. p. 37. et to. sig. num. 3232. p. 113. et Diar. Conc. Trid. p. 26. et in Actis Congregationum p. 69. Ib. p. 39.

(1) Alterius hujus sessionis Tridentinæ historiam fuse satis et diligenter annalista persecutus est. Unum superest addendum de numero Patrum qui suffragia in sessione hac dederunt; qua in re inter scriptores non satis convenit. Petrus Soavius vel, si mavis, P. Paulus Sarpi in pervulgata Concilii Tridentini historia diserte scribit adfuisse ex Patribus suffragia ferentibus tres et quadraginta, theologos ad viginti circiter, nobiles viros decem. Id vero inter cætera Suavii mendacia accensendum contendit Pallavicinus Hist. Conc. Trident. lib. VI, cap. 5 affirmans Patres quidem adstitisse tres et quadraginta, theologos quinque super triginta, nobiles septemdecim. Verum Joannes Cuttem-

symbolo fidei. — Tertia sessio celebrata est die quarta Februarii [1], in qua præter memoratos legatos ac præsules insignes, duo alii cardinales, Christophorus Madrutius Tridentinus, et Petrus Pacecchus Giennensis episcopi, necnon aliqui alii antistites interfuere. Ambrosius Catharinus Politus Senensis piam orationem habuit, qua Patres hortatus est ad consectandam sanctiorem vitam, exemplo B. Petri, « Qui etsi ter Dominum negavit, conversus tamen in se est et pœnitentiam egit ».

Perlectum deinde est a Salvatore Alexio decretum de Symbolo fidei [2], quo Romana Ecclesia utitur, quo veluti inexpugnabili propugnaculo adversus hæreticorum assultus munitur, quo veluti clypeo omnia impiorum tela retundit, in quo, veluti principio, omnes, qui fidem Christi profitentur, necessario conveniunt, quod denique fundamentum est firmum atque unicum, contra quod inferorum potestates nunquam sunt prævalituræ. Cum vero perlatum esset plures præsules iter ad Synodum suscepisse, extracta est quarta sessio in diem octavum Aprilis, ut decreta majori veneratione susciperentur, quo majore Patrum numero essent promulgata. Navata tamen interea est opera discutiendis et in examen adducendis iis, quæ in Synodo decernenda viderentur.

16. Legati vero in Epistola, quarta Februarii, causam adduxerunt, propter quam in tertia sessione fidei decretum solummodo firmaverunt : « Decretum (inquiunt) de fidei symbolo sancitum fuit : primo, ut antiquorum Conciliorum vestigia sequeremur, postea ne ista sessio absque aliquo decreto celebraretur ». Narrarunt etiam in eadem Epistola quid acciderit in sessione, addentes : « Quoad hujus diei decreta, omnes, præter episcopos Fesulanum, Caputaquensem et Pacensem, qui scriptum votum ad majores turbas evitandas dederunt, veterem decretorum inscriptionem approbarunt ».

Mota etiam controversia, an expoliendorum sanctiorum morum, castigandorum vitiorum, tollendarumque corruptelarum leges Romæ a Pontifice, an Tridenti in Concilio Œcumenico ferendæ essent ? ac multis ultro citroque litteris Tridento Romam, Romaque Tridentum transmissis, re diligenter excussa, decretum est, ut Tridenti de causis dogmatum ac morum excolendorum ageretur. Licet nonnulli expeterent magis Romæ de corruptelis emendandis agi : atque imperator non de dogmatibus Tridenti, ne efferarentur Lutherani cum se damnari a Concilio acciperent, sed de moribus ad puriorem sanctioremque formam revocandis agendum flagitaret.

17. *Cur non fuerit adjectum decreti titulo* Universalem Ecclesiam repræsentans, *et non simul cum decretis de reformatione decreta de fide proposita fuerint.* — Octava Februarii coacta est prima post sessionem tertiam Congregatio generalis, in qua Joannes Maria legatus cardinalis Patribus fuse ostendit, quare decreti titulo non fuissent adjecta ea verba *Universalem Ecclesiam repræsentans* [1] :

« Cardinalis de Monte », inquiunt Acta, « dixit de titulo decretorum promulgatorum, quod si recte inspiciatur, satis amplum esse et decorum apparebit, cujus rei testes locupletissimi nobis sunt, ut sæpius dictum est, antiqua omnia Concilia, quorum nullum reperitur usum fuisse hoc, qui a nobis efflagitatur, titulo. Nec quisquam exemplum Concilii Constantiensis nobis objiciat, quoniam vel diversa ratio est in illo tempore schismatis congregato, et in isto, quod sub vero, solo et indubitato papa convocatum fuit. Addamus, quod Synodus illa Constantiensis non dicit verba illa de omnibus Conciliis, sed de se tantum loquitur. Sed quidquid sit, habemus posteriora exempla, Concilii scilicet Florentini et Lateranensis, in quibus nunquam tali titulo Synodus, præsente papa, usa est, quod tamen magis facere poterat. Quamobrem hortor et precor eos, qui dissenserunt, ut velint tandem sententiæ majoris partis acquiescere, nec ultra de re tam frivola, tamque nullius momenti verba facere, et rerum graviorum cursum et tractatum impedire ». Assensisse Patres legato subdunt Acta : « Quibus rationibus moti aliqui prælati, qui in ipsa præterita sessione dixerunt, se omnino velle, quod verba illa addantur, mutaverunt sententiam et se acquiescere majori parti Patrum ostenderunt ».

18. Deinde idem cardinalis præses rationes attulit, ob quas decretum de dogmatibus fidei una cum reformatione tractandis proponere Patribus omisisset, quorum plures de hac re questos fuisse intelligebat : nempe ab ampliore præsulum conventu tam gravis decreti promulgationem emanare debuisse ; nullum tamen ex hoc silentio ortum fuisse rectæ disciplinæ detrimentum, cum eadem quantocius operibus ipsis magis constabilienda foret : præcipue quia in Pontificis Bulla omnes fere causæ pro ape-

[1] Ms. arch. Vat. sign. num. 3232. p. 115. et seqq. Ms. card. Barber. et Ms. card. Pii. — [2] Acta typis excusa.

[1] Ms. arch. Vat. sign. num. 3232. p. 120. Acta Congreg. Conc. Trid. Ang. Massarell. in Diar. Conc. Trid. p. 37. et in Actis Congr. p. 71. Ms. card. Francisci Barb. sig. num. 1799. p. 35.

broche Gandavensis, qui cum Concilii Actibus omnibus interfuerit, Latinos eorum Commentarios scripsit, quos junctim cum Actibus ab Angelo Massarello descriptis PP. Marteue et Durand vulgarunt Monum. to. VIII, scriptor, inquam, ille sessionem hanc, quam primam signat, cum alii secundam appellent, constitisse scribit « ex Patribus quadraginta septem, et doctoribus triginta septem ».

Idem pariter Curtembroche sessionis tertiæ, vel ut ille supputat, secundæ Patrum numerum ita definit : « Adfuerunt Patres quadraginta quinque, doctores triginta quinque ».

MANSI.

riendo Concilio recensebantur, quas præfatum illud decretum continebat. Tum Asturicensis episcopus, addiscendi potius (ut ipse aiebat) quam impugnandi decreti gratia legatum interrogavit, qua auctoritate decretum ab omnibus Patribus ita confirmatum permutasset? Cui blande cardinalis respondit, non modo Apostolico legato, verum etiam cuilibet episcopo permitti, ante decreti promulgationem ejus mutationem proponere coram Synodo, ejusque judicio discutiendam relinquere. Amplissimas deinde legatorum a latere facultates tunc recensere omittebat, cum ad graviora negotia peragenda urgeretur.

19. *Explanatur quæstio de Scripturæ et Traditionum auctoritate necnon de Vulgatæ versionis sinceritate.* — In eadem Congregatione Patres consensere, ut sacrorum sive canonicorum librorum catalogus texeretur ex formula a sanctis Patribus, ut in secundo Concilio Carthaginensi, et in Conciliis a Gelasio et Innocentio Pontificibus, et postremo in Florentino, præside Eugenio IV, in Diplomate ad Armenos et Jacobitas dato. De traditionum etiam Ecclesiasticarum tuenda auctoritate actum est, coercendaque eorum licentia, qui sacris Scripturis alienum sensum ex proprii intellectus audaci interpretatione affingunt; data imperia concionatoribus, ut Scripturas ex communi Ecclesiæ sensu interpretentur, tum sortes ac superstitiones omnes in die Epiphaniorum ab impiis inductæ tollerentur.

20. XII Februarii [1] fuit Congregatio generalis, in qua cardinalis de Monte præfatus dixit : « Noverunt paternitates vestræ qualiter omnis fides nostra ex revelatione divina est. Hanc revelationem tradidit nobis Ecclesia partim ex Scripturis, quæ sunt in Veteri et Novo Testamento, partim etiam ex simplici Traditione scimus. Igitur, ut omnia ordinate a nobis tradantur, consequens est ut post fidei professionem a nobis factam, Scripturas probemus, quo peracto, deinceps quoque de Traditione Ecclesiastica, quæ sine Scriptura est, in alia tamen Congregatione, discutiemus, et successive, si qui abusus, tum in vertendo ipsas Scripturas, tum etiam, si videbitur, in docendo et prædicando illos invenerimus, eos quoque recidere extra propositum non erit. Nunc de Scripturis agamus, de quibus in particularibus Congregationibus habitus sermo, et ut dicam quid ex conventibus illis hauserimus, omnes fere probarunt, ut omnes libri tam Novi, quam Veteris Testamenti ita probarentur, quemadmodum a pluribus sanctis Conciliis probati fuerunt, et novissime in Concilio Florentino : qua in re rogamus nunc in plena hac Congregatione Patrum sententias.

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3233. p. 122. Acta Coug. Conc. Trid. Ang. Mass. in Diar. Conc. Trid. p. 37. et in Act. p. 71. Ms. Franc. card. Barber. sig. num. 1977. p. 37.

« Quibus addidit cardinalis S. Crucis : duo ego subjiciam, quæ in mea particulari Congregatione tractata fuerunt, unum est, an facienda sit simpliciter approbatio ipsarum Scripturarum, sicut Florentinum et universa Concilia, an magis distinguendum sit, qui sint libri sacri, ex quibus fundamenta doctrinæ eruantur : qui vero sint Canonici quidem, sed non tales quales priores, sed ideo recepti ab Ecclesia, ut ex iis multitudo instrui possit, quales sunt libri Sapientiæ, liber Proverbiorum, et si qui similes : idque videretur e re esse, quoniam ambiguum est valde, nec adhuc ab Ecclesia determinatum, quamvis et Augustinus, et Hieronymus, et alii veteres sæpius de his nonnulla tradiderint. Alterum est, an sicco pede approbatio ista a nobis facienda sit, an vero additis rationibus et solutis argumentis, quibus adversarii maxime innituntur ad expungendas multas ex Scripturis sacris ; hæ enim ab ipsis potissimum infringuntur, liber Machabæorum, quem penitus rejiciunt, Epistola Pauli ad Hebræos, una Petri, altera Jacobi Epist. Canon., item Apocalypsis, et aliæ quædam ».

Tum dictæ sunt a Patribus sententiæ, in primisque Tridentinus laudavit, ut, tametsi omnes Scripturas, quas Florentinum Concilium numerat, ipse probaret, non tamen omnes probandas censebat, antequam adversariorum rationes audirentur et dissolverentur. At Giennensi contraria placebat sententia, nempe ut nulla habita discussione, nulloque tractatu, ita omnes libri approbarentur, quemadmodum a Concilio Florentino approbati fuerunt, ita ut nullum discrimen inter libros adnotaretur. Cujus sententiam omnes fere secuti sunt ; ita ut nemo de reprobatione librorum dissereret. Aliqui tamen, nec pauci quidem, et in primis Pacensis episcopus disputationem omnino rejiciendam esse dicebat, cæterum disquisitionem faciendam putabat exemplo Apostolorum, qui cum de legalibus legis veteris rejiciendis a nonnullis dubitaretur, conquisitione facta sententiam dixerunt ; quam quidem conquisitionem non ideo fecerunt, ut dubitarent ipsi, sed ut debiles in fide conquisitione illa confirmarentur : ita nos ad exemplum illorum posse nostra tutari et confirmare, adversariorum vero argumenta dissolvere.

Cardinalis de Monte dixit (paulo post) : « Ut vere dicam quod sentio, nunquam mihi placuit hæc conquisitio, quam pati non possum, ut de nostris principiis ineatur disceptatio ». Cui cardinalis Giennensis : « Major (inquit) pars probavit, ne conquisitio fieret omnino » ; id Tridentinus negabat, et nec bene, nec cum dignitate rem tam sicco pede pertranseundam esse censebat, ne adversariis daretur ansa vocandi illud Concilium Papisticum, quod plane facient, si nos ita ire in sententiam cognoverint. Ita multis

nullo ordine disceptantibus res diu protracta est[1]:

Cardinalis Anglicus cum adversus Fesulanum et Asturicensem se convertisset: « Sunt, inquit, aliqui qui nos ut leves et inconstantes, alii ut tardos et in re nihil diutius laborantes accusant: quod profecto non alia ratione illis evenire puto, quod ipsi satis ea quæ tractantur non intelligunt: nam si considerarent hi, quomodo, inquam, omnis nostra religio ab adversariis nostris in dubium revocatur, profecto non parum nos fecisse, neque rem nihil putare, intelligerent in receptione librorum et traditionum, quæ quidem res tanti momenti sunt, ut nihil majoris potuisset fieri; est enim Ecclesia ista tanquam castrorum acies ordinata, quæ non ante ad bellum neque certamen progredi potest, ni prius ordinetur. Hic nempe est ordo, ut prius nos muniamus armis, deinceps vero ut decertemus cum adversariis: qui quidem ordo omnibus patebit, cum decernendum erit, et quia aliquibus ad descendendum ad hujusmodi abusus renuit, sciat quod expeditis abusibus Scripturarum et Traditionum, erit expedita pars totius negotii nostri, nam abusus Scripturarum sub se continent ordinem et modum prædicandi verbi Dei, et libros ipsos interpretandi: Traditionum vero abusus totam pæne disciplinam Ecclesiasticam respicere videntur, cum et confessiones et omnes cæremoniæ nostræ ad ipsas Traditiones respiciant ».

Censebat jure pars maxima non revocanda in controversiam[2], quæ ab Ecclesia sanctissime recepta fuerant, maxime cum hæreticorum dubia atque argutias Joannes Eckius, Albertus Pighius, et cardinalis Roffensis eruditissime dissolvissent. Alii vero, licet nullatenus receptos sacros libros in dubium revocarent, diluenda tamen eorum sophismata ad æternum iis silentium imponendum opinabantur.

Quare XV Februarii in Congregatione generali eadem quæstio ventilata est, ut referunt Acta.

21. Quod spectat[3] ad excutienda graviore examine argumenta, quibus aliquot libri sacri (ut Esdræ, Machabæorum, Baruch, Epistola Pauli ad Hebræos, secunda Petri, et Apocalypsis Joannis) impugnantur, Patres bifariam divisi sunt; aliis omnino prætermittendum asserentibus, aliis e contra has rationes adducentibus: quod licet de his, quæ semel per Concilium statuta sunt, disputare minime liceat, ea tamen disceptatio, quæ ad confutandos errores fiat, licita fit et laudabilis, secundum Thomam 2, 2, q. 10. art. 7 et Gloss. in l. *Nemo. c. de Summ. Trin. et Fide Catholica.* Athanasius enim in Antiocheno Concilio cum Ario, prius in Nicæno I Conc. damnato, disputavit; beatusque Hieronymus cum Luciferiano, quem ex Actis anterioris Concilii devicit, necnon Africanum Concilium sub Bonifacio in instructione, quam legatis suis dederat, attestatur, quod Donatistæ hac de causa fuerunt invitati, ut secum pacifice conferrent, et mansuetudine Christiana, si quid veritatis tenerent, non ambigerent proferre. Cum quibus quidem Augustinus postea disputavit, et nihilominus eorum errores in Nicæno et Africano Conciliis damnati prius extiterant. Filium enim minorem Patre, et hæreticos rebaptizandos censebant, ut in *c. Quidam* 24. *q.* 3. Beatus item Dominicus cum Albigensibus, quorum errores damnati prius fuerant, Tolosæ disputavit. Itemque Macharius, qui in V Synodo damnatus, et Romam relegatus fuerat, a Benedicto Romano Pontifice in disputationem admittitur. Nam Bonifacium consiliarium suum ad eum misit, qui per quadraginta dies commonitoriis verbis ex divina Scriptura instrueret, licet pertinaciter semper permanserit, ut habetur in *c. Convenientibus* 55. Item Petrus 1 q. 7 et quod de semel constitutis ad simplices instruendos disserere liceat, docuit Leo I Ep. 76 ad Leonem imperatorem, cum ait: « Multo gaudio mens nostra exultat », et quæ sequuntur; ad quod etiam B. Petrus in Ep. I cap. 3 nos monuit, ut *parati semper simus ad satisfactionem omni poscenti nos rationem de ea, quæ in nobis est, spe,* et fide. Beatusque Paulus ad Titum inquit, ut *simus idonei exhortari in doctrina sana, et eos, qui contradicunt, arguere.*

At isti e contra censebant, disputare de his quæ fidei sunt et a cunctis Conciliis constituta, infidelitatem sapere *c. Quicumque de Hæreticis libro* 6 quæ disputatio inhibetur per Martianum imperatorem per Constitutionem, quæ habetur in l. *Nemo. C. de Summa Trin. et fide cap.* Item Gelasius in *c. Majores,* 24 *q.* I. decrevit, ut quod contra unamquamque hæresim coacta semel Synodus pro fidei unione et veritate Catholica promulgasset, non sineret novis retractationibus mutilari. De quo etiam Leo Ep. 42 ad Martianum imperatorem, sic ait: « Nimis iniquum est, ut per paucorum insipientiam ad conjecturas opinionum, et ad carnalium disceptationum bella provocemur, tanquam reparata disceptatione tractandum sit, utrum Eutyches impie senserit, et utrum impie Dioscorus judicarit ». Necnon Ep. 43 ad eumdem inquit: « Unde per ipsum Dominum nostrum Jesum Christum, qui regni vestri est auctor et rector, obtestor et obsecro clementiam vestram, ut in præsenti Synodo fidem, quam beati Patres nostri ab Apostolis sibi traditam prædicarunt, non patiamini quasi dubiam retractari, et quæ olim Majorum sunt auctoritate damnata, redivivis non permittatis conatibus excitari ». Quare Paulus Epistola II ad Timotheum refert: *Noli verbis con-*

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3232. p. 46. — [2] Ib. p. 122. — [3] Ib. p. 123. Diar. Conc. Trid. in Act. Congreg. habitæ XV Feb. MDXLVI. Ms. arch. Vat. Auctore Angelo Massarell. Secretario.

tendere, nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium. Et paulo post :

Votis perquisitis, a saniori tamen parte in hanc sententiam ventum est, ut libri sacri ante omnia recipiantur omnes, ut in præterita Congregatione decretum fuit, deinde domi privatim ab uno quoque (si velit) fiat aliqualis dictarum rationum discussio et examinatio, ita tamen ut non videatur res in controversiam adduci.

22. Deinde alia quæstio orta est, scilicet, an æqualis fuerit sacrorum illorum librorum auctoritas? Nonnullos enim libros majori honoris gradu habendos esse plerique existimabant : sententiis inquisitis, generaliter suscipiendos pari auctoritate decretum est : « Quod libri sacri (inquiunt) pure et simpliciter recipiantur et numerentur, rationum autem discussio omnino omittatur, non prohibendo tamen, quod unusquisque, si voluerit, privatim faceret aliquam examinationem ».

Habitæ sunt die XVIII Februarii privatæ Congregationes, in quibus de Traditionibus actum ; in sua vero classe, auditis Patribus, cardinalis Sanctæ-Crucis ita peroravit : « Nobis hæc via magis idonea visa est, ut post Symboli professionem, sacri libri tanquam prima fundamenta, ubi omnes nostræ conclusiones firmari debeant, recipiantur. Multa enim ardua et difficilia a sacra Synodo pertractanda erunt, quæ nisi firmis fundamentis stabiliantur, corruerent. Post igitur primum Symboli fundamentum, cætera, quæ restabant principia, sumenda necessario videbantur. Ea autem fidei nostræ principia tria esse inveniemus. Nam doctrinam nostram, nonnisi revelationem quamdam diversis temporibus factam, esse dignoscimus. Patriarchis primum, quorum fidem in sacris Scripturis habemus, hasque Vetus Testamentum nominamus. Procedente tempore placuit divinæ bonitati eadem, et longe plura hominibus per Unigenitum Filium suum revelare, qui non scripto, sed ore, non in charta, sed in corde plantavit Evangelium suum, prout nihilominus iidem Prophetæ prædixerant, et hoc Novum Testamentum dicimus. Eorum tamen quæ a Christo emanarunt, quædam Scripturæ demandata, quædam in cordibus hominum relicta fuerunt, hocque secundum principium est fidei nostræ.

« Tertium autem, quoniam non semper Filius Hominis nobiscum mansurus erat, Spiritum sanctum suum in mundum misit, qui Dei secreta, et quæ dubia apud homines erant, declararet. Quibus omnibus diligenter consideratis, ad eadem principia suspicienda ingressi sumus. Sed quoniam dicta principia in Veteris et Novi Testamenti Scripturis consistunt, easdem Scripturas in primis cum Dei benedictione suscipimus. Cæterum eorum quæ ab Apostolis inter homines profecta sunt, nonnulla facta et non scripta credimus. Igitur multa dicta, et non scripta fuisse fateri debemus. Apostoli enim adeo prædicationibus intenti erant, ut propriæ etiam mensæ non ministrarent, quæ quidem rationes plurima, quæ a Domino ad Apostolos, et ab Apostolis ad nos devenerunt, scripto minime demandata esse demonstrant ; quare a traditionibus prius incipiendum suaderi debemus. Nihil tamen inter Scripturas sacras et Apostolicas traditiones differt, illæ enim scriptæ, hæ per insinuationem habentur, utræque tamen a Spiritu sancto eodem modo emanatæ ». Et mox : « Quo autem ad auctoritatem Ecclesiæ, quoniam ante susceptionem sacrarum Scripturarum de ea tractari non poterat, successive ad illam mature suo loco devenietur. Demum ut abusus, qui ex sacris libris et Apostolicis traditionibus occurrunt, in scriptis notarent, Patres admonuit ».

23. Die XIX et XX ejusdem mensis [1] theologorum Congregationes habitæ sunt, in quibus de traditione Apostolica, ac de abusibus qui circa sacram Scripturam occurrunt, actum est magno animorum æstu. Quare a præsidentibus Concilii decretum est, quoties de articulis fidei et dogmatibus agendum esset, antequam quidquam a sancta Synodo decerneretur, omnia prius cum dictis theologis familiariter conferenda, eorumque opiniones intelligendas esse. Isti autem theologorum conventus coram legatis fiebant ; quoniam episcopi, ut in suis Congregationibus interessent, constanter renuebant.

24. XXIV Februarii redditæ reverendissimis dominis legatis litteræ reverendissimi domini cardinalis Augustani Dilingæ datæ, in quibus ferebatur Fridericum comitem Palatinum Rheni, Othonem, Henricum et Wolfgangum duces....... necnon Brunsvicensem, pseudoarchiepiscopum Coloniensem, XXV Januarii Francofurti, in qua urbe Lutheranorum conventus habebatur, Smalcaldico fœderi se conjunxisse ; in qua sociali coitione hæc duo præcipua capita continebantur, ut in religionis, vel quacumque alia causa adversus omnes molestiam inferentes, sociale bellum gererent, nec per suas ditiones militaribus copiis aditum præberent, nisi a fœderatis conscriptæ essent : timere enim se bello a Cæsare petitum iri, pluresque nobiles urbesque illi fœderi accessisse, quam conjurationem imperialis defensionis nomine cohonestaverint. Cæterum Germaniæ episcopos non accessuros ad Concilium, vel propter senilem infirmitatem, vel ob Lutheranorum metum, vel quia opinantur Concilium dissolvendum : nihil vero ea re tristius atque funestius Sedi Apostolicæ posse accidere, atque adeo urgendos a Pontifice episcopos, ut ad Concilium se conferant. Addidit etiam libellos satyricos, picturas infames con-

[1] Ms. card. Spadæ.

tra Concilium Pontificemque, ac mille calumnias et probra passim spargi.

25. XXIII Februarii [1] congregatæ sunt coram legatis theologorum classes, relatumque quid de modo recipiendi Sacros libros et traditiones Apostolicas sentirent :

« Procurator reverendissimi D. cardinalis Augustani laudavit communem sententiam ut Traditiones nunc primum recipiantur. Verum distinguendas esse Traditiones, quæ reciperentur. Sunt enim diversarum specierum, nam quædam ad fidem pertinent, et eæ pari auctoritate cum Evangeliis a nobis suscipiendæ sunt; de aliis autem, quæ cæremoniales existunt, non ita. Nam de bigamia et de sanguine suffocato aliter a nobis observatur, quam ab ipsis Apostolis sit traditum ». Laudata est ea sententia a Generali Eremitarum S. Augustani et cardinali Sanctæ-Crucis, qui subdidit, quæ sint traditiones, ipsas suo tempore revidendas putabamus. Nam traditionum aliquæ scriptæ, aliquæ non scriptæ reperiuntur, et aliquæ essentiales, aliquæ cæremoniales sunt, ut ab Augustensi recte dictum fuerat; nam in Sacramentis nonnulla scripta, nonnulla tradita ab Apostolis fuerunt, quæ Sacramenta essentialia fidei nostræ sunt. In cæremonialibus autem habemus Quadragesimam, quæ licet vix ex Scripturis probari possit, Apostolos tamen eam nobis tradidisse certo scimus. Quod autem scriptæ sint aliquæ, aliquæ non scriptæ Apostolorum traditiones legit c. *Ecclesiasticam* II dist. *et infra.* Postremo ipse cardinalis legit, quæ de traditionibus congregatio excerpserat. In congregationibus privatis auctoritas Traditionum Apostolicarum recepta fuit, de qua legati cardinali Farnesio ita scripserunt vigesima quarta Februarii [2]. « Heri omnes in privatis congregationibus traditiones Apostolorum receperunt, de quibus in decreto sacrarum Scripturarum, post dinumerationem tamen in genere, et non pro nunc in specie librorum Novi Testamenti facienda erit mentio, eas modo prætermittentes, ut de illis postea suis locis agatur. Fuit etiam juxta nostram propositionem constitutum, ut sex præsulibus (scilicet pro qualibet classe duobus) uni theologo, et alteri Canonum professori formatio decreti Scripturarum et Traditionum committeretur : omnia ista die Veneris vigesima sexta in Congregatione generali firmabuntur, et postea ad abusus Sacrarum Scripturarum tollendos intendent ».

26. Igitur vigesima sexta Februarii in Congregatione generali excussa est eadem controversia de traditionum Apostolicarum auctoritate.

Clodiensis (inquiunt Acta) novarum rerum cupidus, frustra, inquit, nos modo quærere traditiones per manus verbo et observantia communis Ecclesiæ ad nos perductas, cum habeamus Evangelium, in quo omnia, quæ ad salutem et vitam Christianam necessaria sunt scripta inveniuntur.

Reprehensus est a pluribus [1], etiam ex verbis ipsiusmet Evangelii Joan. ult. *Sunt et alia multa, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.* Item Jo. XX : *Multa quidem, et alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc.* Item Jo. c. XVI : *Adhuc multa habeo vobis dicere, quæ non potestis portare modo, cum autem venerit ille, qui est Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Et Christus nunquam præcepit Apostolis ut scriberent, sed ait : *Ite, et prædicate,* etc. Item Paulus pluribus in locis suarum Epistolarum aperte ostendit, multa extra Evangelium ab eo præcepta ad Christianam vitam necessaria esse emanata, ut I Cor. II : *Laudo vos,* etc. et *sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis.* Item c. XI : *Collaudo autem vos, fratres, quod per omnia mei memores estis, et quemadmodum tradidi vobis, instituta tenetis,* et similibus. Item Jo. II : *Plura habens vobis scribere nolui,* etc. Item Pauli ad Phil. IV : *Fratres, quæcumque sunt vera, etc. hæc cogitate, quæ et didicistis, et accepistis, et audistis, et vidistis in me.* Item II ad Thess. : *State, et tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per Epistolam nostram.* Item II Thess. IV : *Fratres, rogamus vos et obsecramus in Domino Jesu Christo, ut quemadmodum accepistis a nobis, quomodo oporteat vos ambulare, et placere Deo, ita ambuletis, ut abundetis magis. Scitis enim, quæ præcepta dederim vobis.* Item Dionys. Areopag. Hierarch. Eccl. c. I : « Eloquia divina duplicis sunt generis, quædam in sanctis theologicis libris nobis commendata, et alia præterea, quæ ex animo in animum medio intercurrente verbo, etc. » Item alia quamplura, quæ in classe diei XXIII præsentis mensis commemorantur.

Quod autem Augustus dicat in Evangelio omnia esse scripta, quæ necessaria sunt ad salutem; verba illa formaliter intelligi debent, scilicet ad fidem Christi accipiendam, ut salvi fiamus, quo vero ad mores, et Christianam vitam instituendam, certe non omnia scripta sunt, quare ipse Dominus noster ait : *Mittam autem Spiritum Sanctum Paracletum, qui docebit vos omnia* etc. Ergo indigebant etiam ipsi Apostoli adhuc alia doctrina extra eam, quam ab ipso Christo verbo didicerant, ad recte beateque vivendum necessaria, quæ a Spiritu sancto suggereretur eis.

27. Cum mentio deinde injecta esset de Bulla

[1] Diar. Conc. Trid. in Actis Congreg. habitæ XXVI Feb. p. 86. — [2] Ms. card. Spadæ to. CCX. p. 59.

[1] Diar. Conc. Trid. Ms. arch. Vat. p. 61. In Actis Cong. habitæ XXIX Febr.

Eugenii IV de unione Jacobitarum, quæ in calce VI Decretalium conscripta, in qua sacri libri connumerantur, atque episcopus Clodiensis argueret ex adjecta temporis nota non esse editam in Florentino Concilio, responsum est a legatis, Florentinum Concilium non fuisse dissolutum post unionem Græcorum, sed post eam perdurasse fere per tres annos, usque ad annum MCDXLII, ut ex Actis ab Augustino Patritio Senensi editis constat, et translationem Concilii ex civitate Florentina in Lateranensem Ecclesiam decretam in X sessione VI kal. Maii MCDXLII, cum Eugenio significatum esset « Legatos etiam Zaræ Jacob Magni regis Æthiopiæ (quem presbyterum Joannem vocant) ad dictum Concilium Florentinum orthodoxæ fidei suscipiendæ gratia adventare ». Bullam vero unionis Jacobitarum MCDXLI in Concilio Florentino editam constare ex autographo, et subscriptione Eugenii et cardinalium obsignata, quam Angelus Massarellus propriis oculis Romæ in arce Sancti-Angeli, et cardinalis Cervinus (ut alii asserunt) inspexerunt. His discussis, Patres unanimes fere omnes concurrere in eam sententiam, ut in uno eodemque decreto sacri libri et traditiones Apostolicæ recipiantur.

Decreti mox tres archiepiscopi tresque episcopi pro eo decreto conficiendo, quod deinde in Congregatione expendendum erat. Interim singulæ classes de abusibus Scripturarum sive corruptelis egerunt. Hic tamen non de reformanda Scriptura, sed de emendandis erroribus, qui ab exscriptoribus irrepserant, et castiganda adulterantium Scripturas audacia agebatur. Quæ omnia, uti gesta fuere in generali illo conventu, legati duabus Epistolis eadem die Romam transmissis Pontifici denuntiarunt; ad quarum calcem præfatæ Bullæ Jacobitarum autographum, vel exemplar authenticum ad se mitti postularunt. Quæ Bulla, ut suo loco videbimus, Tridentum transmissa fuit.

28. I Martii (pergunt Acta [1]) Aquensis legit schedulam infrascripti tenoris : « Abusum quidam in scriptis, inesse, sunt, in loco, in tempore, et in fine. Ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad interpretandum. Ad docendum abusus considerantur, aut quia non sunt idonei, aut quia non possunt, vel quia non sunt approbati. Item considerantur abusus realiter, privative et active ».

Primo, circa editionem, quia non omnes textus sunt conformes, imo plures sunt corrupti, ideo erit bonum committere correctionem peritis deputandis, et quia correctio Veteris Testamenti est principaliter consideranda circa Hebræum, et Novi Testamenti circa Græcum, a quibus respective ut plurimum editio Latina emanavit, ideo deputandi sunt docti in Hebræo, in Græco, et docti theologi in Latino, et etiam mixti in omnibus, et bonum esset habere textus antiquos tam in Latino, quam in Hebræo et Græco, qui verisimiliter essent et reputarentur correcti. Quantum ad translationem, habeantur et colligantur tot antiqui translatores (aliter dicti interpretes) quot haberi poterunt. Non quod dubitemus de translatione beati Hieronymi, et aliorum doctorum ac sanctorum, sed ut emendatio ipsa circa loca corrupta et depravata melius fieri possit.

Secundo, circa interpretationem, quia multi detorquent sacræ Scripturæ testimonia, oracula et eloquia in perversum sensum; ideo determinetur quis Scripturæ sensus sit Catholicus, et quis non. Qui etiam doctores sint admittendi ad interpretandum, ut scilicet sint, nedum docti, sed etiam probi, et Catholici, et inter alios aliqui enumerantur in c. *Sacrosancta* 15 *dist.* Observetur determinatio generalis Concilii Lateranensis, de qua in c. *Quia nonnulli de Magistris in antiquis.*

Tertio, circa impressionem aut scripturam tenendam, quod fiat prohibitio sub pœnis, etc. Quod Biblia ipsa non imprimantur teneanturve, minusque illis utatur quis, nisi secundum quod fuerint correcta et emendata : tum addidit sacra Biblia non esse convertenda in linguam vernaculam, ne forte ignari nefarios sensus sacræ Scripturæ pro sua libidine affingant, atque in varios errores prolabantur; sufficere enim mulieribus et plebeiis, ut sacrarum litterarum sensum a concionatoribus excipiant : prohibendum etiam, ne in margine sacrorum librorum notæ aliquæ apponantur.

Quarto subdidit arcendos laicos, necnon mulieres ab habendis concionibus; adhibendumque diligens studium, ut sacerdotes non tantum verbo, sed etiam exemplo prædicent, ne ex Apostolo aliis prædicando reprobi fiant, cum etiam Christus pronuntiet hæc verba, *qui fecerit et docuerit etc.* Questus etiam est viros doctrina excultissimos in religiosis familiis distrahi a munere concionandi, atque præfici alienis muneribus : aliquos etiam Evangelicam prædicationem fabellis immixtis polluere, atque adulterare, ut auditorum aures titillent : aut præsulum, sacerdotum, vel principum famam carpere, atque in contemptum eos adducere : tum hæc addidit, eis est prohibitum in virtute sanctæ obedientiæ, et sub interminatione maledictionis æternæ, detrahere dictis prælatis in eorum prædicationibus in Clem. 1 § *Quibus de privilegiis.* Dicit tamen ibi gloss. *Quod in Genere*, etc. Non retrahant etiam populos ab Ecclesiarum suarum parochialium accessu, quia hoc est eis jam prohibitum, quinimo hortentur eos, ut diebus Dominicis intersint Missæ parochiali, publicationibus seu denuntiationibus, quæ ibi fiunt, ut

[1] In Diar. Conc. Trid. auctore Angelo Massarello Ms. arch. Vat. pag. 97.

addiscant mandata Dei et Ecclesiæ, et dies festivos ac jejuniorum et caveant ab excommunicatione, cum ibi publicantur monitoria generalia. Non abalienent populum a solutione decimarum, et aliorum, ad quæ jure divino et positivo sunt omnes obstricti : si illi qui prædicare tenentur noluerint aut non potuerint, vel, quod absit, et tolerandum non est, si nesciant prædicare, alii eorum sumptibus in eorum locum deputentur juxta c. *Inter cætera de off. ord.* Non prædicent absque licentia sanctæ Sedis Apostolicæ et episcopi diœcesani, quia sæpe plures indigni disseminant per castra et parochias errores pessimos. *Quomodo prædicabunt, nisi mittantur* (inquit Apostolus). Et in Evangelio dicitur : *Rogate Dominum messis, ut mittat operarios*, etc. Quoties habeant prædicare, qui prædicare tenentur, ut scilicet prædicent tempore Quadragesimæ et Adventus, et diebus Dominicis et festivis et alias si opportunum fuerit in locis suspectis de hæresi. Adjiciatur præceptum quod opportuno tempore beneficiati habentes curam animarum provideant de prædicatore pro Quadragesima. Hactenus Aquensis.

Feltrensis suam hujus tenoris sententiam legit :

Maximus abusus Scripturarum est eorum, qui indocti et instabiles eas depravant ad suam ipsorum perditionem, ut dixit B. Petrus de his qui D. Pauli Epistolas ad malum sensum detorquebant. Hinc in Germania abusus irrepsit communionis sub utraque specie ex mala interpretatione illius Dominici præcepti, quod habetur Matth. XXVI. *Bibite ex hoc omnes.* Illius Pauli I Cor. XI. *Ego enim accepi a Domino.* Et ejus quod prius dixerat c. X : *Unus panis et unum corpus multi sumus, qui de uno pane et calice participamus*, etc. et *comperimus* de consecr. dist. II. Hinc connubium sacerdotum ex prava detorsione illorum locorum; *Crescite, et multiplicamini. Habeat unusquisque uxorem suam propter fornicationem. Melius est nubere, quam uri,* episcopum eligendum, qui sit unius *uxoris vir,* et similium. Hinc jejuniorum abrogatio, et quorumdam ciborum certis diebus abstinentiæ ex prava interpretatione illorum locorum sacræ Scripturæ : *Non est regnum Dei esca et potus. Esca non commendat nos Deo. Nemo vos dijudicet in cibo et potu. Omnis creatura bona est, et nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur,* et similia.

29. Gesta hujus Congregationis legati Tridentini significarunt cardinali Farnesio, necnon exposuere causam Petri Pauli Vergerii Justinopolitani episcopi, qui a cardinale Aleandro delatus Lutheranæ hæreseos virus hausisse, atque adeo judicio postulatus, se purgare abnuit, sed ad Concilium Tridentinum se contulit concepta spe Tridentini cardinalis opera Concilio assessurum : sed spe sua dejectus, jussusque coram patriarcha Veneto et Pontificio internuntio purgare crimen, non Venetias adiit, sed in Ripæ oppido aliquandiu moratus, demum ad Helvetios hæreticos fugam capessivit, exutaque Catholici præsulis larva, condita diu intimo pectore venena publice effudit, scriptis adversus Pontificem et Concilium libris : nimia enim librorum hæreticorum (spretis sanctis Patribus) lectione mentem corrumpi ac fascinari siverat. Pœnituit illum postea flagitii admissi, prensavitque gratiam Pontificis, sed cum hæresim ejurare juberetur, respondit, non esse honesti viri palinodiam canere, atque in crimine obfirmatus hæsit. Mirum certe ac plane miserabile fuit virum episcopali charactere insignitum, qui in Germania Clementis VII et Pauli III internuntium egerat maxima cum laude, et flagrantissimo religionis tuendæ ardore tantos labores pertulerat, in hæreseos barathrum se fœdissime conjecisse, ac tanquam Luciferum e Cælo decidisse, ut verissimum sit Apostoli oraculum, *qui se existimat stare, videat ne cadat.*

30. De tollendis corruptelis adstringendaque solutiore Ecclesiastica disciplina, agitata sunt graviora consilia, de quibus legati VI Martii [1] Paulum Pontificem certiorem fecere : securim nimirum radicibus imprimendam, fibrasque malorum evellendas, instaurata enim sanctiore disciplina, non extimescendum quippiam in Concilio adversus auctoritatem Pontificiam novatum iri, Synodumque ad feliciorem exitum perducendam fore : cumque Pontificio nomine transmissa esset ad legatos imperfecta disciplinæ in Curia Romana constituendæ ratio, nitide septima Martii [2] significarunt Pontifici legati, non recte ita consuli divino cultui, nec Pontificiæ sanctitatis honori, nec temporum necessitati, nec conceptæ a Patribus Tridentinis expectationi : atque ex privato cum præsulibus sermone collegisse, eos iniquo ferre animo, eripi regendarum animarum ipsis commissarum libertatem, ac contendere spectare ad ipsos sacerdotia, quibus animarum cura annexa est, conferre, sacerdotalibus sacris initiare clericos immunitate donatos, vel canonicorum Collegiis addictos, vel regulares non debere concionatorum munus invadere, vel sacras exhomologeses excipere sine obtenta a præsulibus potestate; quæstores tollendos, indulgentias sive gratuitas noxarum condonationes pro fabrica Sancti-Petri vel Crucesignatorum militia quæstuarias abolendas; Romanam Curiam in gravissimum odium ob avaritiam, pompaticum fastum luxumque adductam, quæ vitia castiganda sint [3], Pœnitentiariæ, Cancellariæ et Rotæ tribunalia ad æquitatis leges revocanda : maxima vero contentione deposci ab omnibus, ut

[1] Epist. Legat. XXV. Martii Ms. card. Spadæ to. CCX. p. 105. — [2] Ubi sup. p. 73. — [3] Ubi sup. p. 76.

sacerdotia conferantur iis, qui illa gerere velint et possint, non a conductitiis administranda, decumana subsidia temperanda, expectativas gratias maximo omnium offendiculo concedi, ex quibus gravissima mala emergere exploratum est : Pontificii decoris esse, ut hæc tollat vel tollenda curet a Concilio : hac enim ratione præsulum benevolentiam populorumque observantiam Sedi Apostolicæ conciliandam.

31. Excepit Pontifex æquo animo legatorum monita, præmisitque liberam Ecclesiarum administrationem episcopis se permissurum, modo immunitatem a Sedis Apostolicæ imperio non affectarent : eosdem etiam legatos ursit, ut morum corruptelis delendis sedulam operam darent, non tamen de Pontificia et Concilii auctoritate disceptationes induci permitterent. Respondere Pontifici legati hoc malum non aliunde posse emergere, quam ex discordia et dissensione in tractando reformationis opere, profiteri præsules Pontificem esse Concilii caput, maximam eorum partem summo obsequio et amore illum complecti : ac si quis eam quæstionem inducat, illum moliri avellere caput a corpore, et schisma conflare; ac si qui expetant, ut in decretis addatur Concilium repræsentare universalem Ecclesiam, eos negare non posse intelligi Concilium suo capiti conjunctum, a quo divulsum conciliabulum evaderet.

Addidere legati, ideo Concilium primum egisse de Scripturis et de traditionibus, quia hæretici nonnullas Scripturas, quibus impietatis convicti sunt, tentant convellere, et traditiones Apostolicas refellunt, ut deliramenta sua nefanda obtrudant. Quæ vero gesta sint in præsulum theologorumque congregationibus, describunt earum Acta [1] :

32. « XVI Martii Congregatio generalis habita est in qua deputati retulerunt abusus, quorum quatuor in scriptis exhibuerunt. Primus est, haberi varias editiones Bibliæ, et ejus remedium est, recipere tantum Vulgatam editionem, et ea pro authentica uti. Secundus abusus est mendositas Codicum, qui circumferuntur. Remedium est, ut purgetur unus Codex, qui imprimatur fideliter. Tertius abusus est, quemlibet interpretari ad suum sensum Scripturam sacram, et eam ad profana convertere. Remedium est, id gravissimis pœnis prohibere. Quartus abusus est, impressores sacrarum Scripturarum imprimere sine licentia superiorum Ecclesiasticorum, et libros sine nomine auctoris edere. Remedium est, id prohibere sub maxima censura. Super quibus abusibus moniti fuerunt Patres, ut cogitarent pro futura Congregatione [2]. Superiori etenim Congregatione cum de versione Scripturarum in linguam vernaculam controverteretur, ita disseruit cardinalis Giennensis :

33. « Animadvertebant hujusmodi deputati ad colligendos abusus circa translationem Bibliorum in linguam maternam, quia solet hoc sæpius nonnulla scandala parere, itemque videtur providendum, ne deinceps Bibliorum tam variæ interpretationes hactenus editæ et depravatæ relinquantur in manibus hominum. Cui cardinalis Tridentinus : Nollem, inquit, si possem, adversari sententiæ reverendissimi domini mei Giennensis ; sed pro ea, quæ nobis a Deo data est, libertate loquendi in hoc loco, summa cum sinceritate loqui cogor, et ea dicere, quæ mihi adeo vera videntur, ut tergiversari non valeant. Illud est scilicet, ne unquam permittatur versionem Bibliorum in maternam linguam inter abusus numerari. Quid enim dicent adversarii nostri, si sciverint velle nos e manibus hominum sacram Scripturam avellere, quam sœpius Paulus Apostolus nunquam ab ore nostro separandam esse censuit ? » Et mox : « Utinam Græcæ et Hæbraicæ linguæ professores nunquam in Germania fuissent, quia hac molestia nos hodie careremus, et infelix Germania non ita misere in tot hæreses delapsa fuisset. Non enim hæreses et mala semina ab idiotis, et maternam tantum linguam scientibus ortæ sunt. Quamobrem oro ne vobis, patres, in mentem veniat aliquando, ne dicatur, ut hanc rem inter abusus numeremus, sed si eam controvertamus, posse abusum nuncupari ».

34. Cum de corruptelis circa Scripturas admissis ageretur [1], ac præsides legati censerent articulum, an versio sacrarum Scripturarum in linguam vernaculam permittenda sit, non proponendum, cum Galliæ et Hispaniarum regna eam non suscipiant, aliæ vero nationes, ut Germani, Italique et Poloni expectant ; relinquendam itaque unamquamque nationem in suis institutis, ut quod sibi necessarium vel utile censet, amplectatur, cardinalis Giennensis proponendum articulum censuit hac de causa : « Quod pars affirmativa hujus articuli a paucissimis tenebitur, cum in primis Hispani prælati, Gallique omnes, et magna pars Italorum in negativam inclinent, magnique apud Concilium momenti et existimationis esse debet, quod duo illa amplissima regna Hispaniarum et Galliæ ita versionem hanc detestentur, ut nedum pluribus edictis pœnis gravissimis et prohibitionibus publicis vetuerint, sed novissime his diebus Universitas Parisiensis, quæ ultra centum et quinquaginta doctores habet, non solum versiones sacrorum Librorum non esse in vernaculam linguam faciendas censuit, verum etiam, qui eas vertunt, tanquam hæreticos habendos esse declaravit. Et sacra ista Synodus, cum nunc

[1] Ang. Massarell. in Diar. Conc. Trid. Ms. arch. Vat. p. 88. Diar. Conc. Trid. Ms. arch. Vat. p. 123. — [2] Acta Congr. Concil. Trid. auctore Ang. Massarello Secret. Ms. Franc. card. Barb. sig. num. 1677. p. 50.

[1] Ibid. p. 128.

de abusibus Scripturarum sermonem habeat, articulum hunc relinquet indiscussum? Consideret parumper unusquisque unde potissimum tot hæreses in orbe Christiano ortæ fuerint; nulla equidem alia ex causa id evenisse comperiet, quam ex versione sacrorum Librorum in vernaculam linguam, nam Germania in primis antequam libri sacri rusticis et plebi legendi traderentur, paululum in Catholica religione permansit, quamprimum vero eorum omnibus facta est copia, in quam calamitatem devenerit, quisque oculis intueri potest. Idem in Gallia, idem et in Hispaniis pullulare cœperat, ni optimorum principum diligentia et pietate gravissimis legibus id fuisset prohibitum. Quid vero, et in aliquibus vestræ Italiæ civitatibus (Germania enitatur) minime latere arbitror. Discutiatur igitur articulus iste, et Spiritus sancti determinationi acquiescamus. Egoque in primis si contrarium a sacra Synodo decretum fuerit, quam ipse modo sentiam, acquiescam libenter communi Patrum consilio. Cum res hæc adeo difficilis controversa et dubia inter Patres esset, ut quæ pars prævaleret in votis recte cognosci non posset, tunc sacra Synodus statuit Summum Pontificem consulere, ejusque sententiæ acquiescere, tum quia caput et dominus est nostrum omnium, et ad quem omnes res arduæ referri deberent ».

35. Significarunt legati cardinales Pontifici, cardinalem Tridentinum vehementer, sed honeste adversatum esse cardinali Giennensi, in quæstione de sacra Scriptura e Latino idiomate in vernaculum non traducenda, nam si prohiberetur ea traductio a Concilio, maximos animorum motus concitandos in Germania, pluresque forte ad Lutheranas partes defecturos, proptereaque rem in aliam Congregationem extractam, ut accuratiore examine discuteretur.

36. Excussa sunt acerbiore examine adulto mense Martio singula decreti de Scriptura et traditionibus capita, ac de ipso decreti titulo quæstiones ventilatæ; hæc enim Acta Congregationis generalis referunt. « Fesulanus se decretum probare dixit, si tamen illa verba demerentur, videlicet *præsidentibus in Synodo tribus Apostolicæ Sedis legatis*, quoniam hæc nullo veterum exemplo addita fuissent. Cui cum episcopus Aquensis respondere cœpisset, cardinalis S. Crucis dixit : Ne velitis hunc frustra laborem sumere, quoniam ego in vetustissimis quibusque Conciliis hoc observatum fuisse Fesulano ostendam. Cui Fesulanus : nultibi in Conciliorum decretis ostendi potest de legatis Sedis Apostolicæ factam mentionem. Cardinalis S. Crucis : Hoc, inquit, accidit, quoniam omnes canones uno die simul promulgabantur, et propterea satis erat in principio sessionis de ipsis legatis semel fieri mentionem, at hic, cum separatim fiant decreta, in unoquoque de legatis Apostolicæ Sedis fieri mentionem oportet.

37. « Fanensis episcopus acriter decretum impugnavit, primum quod iniquum videbatur dicere, nos pari pietatis affectu, et Scripturas sacras, et traditiones Ecclesiasticas suscipere. Sunt enim (inquit) inter has multa discrimina; Scriptura enim sacra indelebilis est penitus, et traditionum Apostolicarum pleræque mutabiles sunt, et pro arbitrio Ecclesiæ tolli et immutari possunt : et quamvis ab uno Spiritu profectæ, non tamen æquali gradu habendæ sunt, quoniam omnis veritas a Spiritu sancto est, et tamen non omnis Scriptura veritatem continens paris est potestatis. Præterea cum suscipiamus Apostolorum traditiones non scriptas in libris sacris ad eum effectum ut dogma conficiamus, quod directe contrarium sit dogmati Lutheranorum, qui dicunt, nihil tenendum esse, quod non sit in sacris litteris scriptum; quare non potius dicendum est hoc modo, videlicet : Item, quoniam hæc sancta Synodus scit quamplura alia esse a Spiritu sancto dictata, quæ in sacris litteris non sunt prodita, propterea illa quoque suscipit et veneratur; nam hoc modo melius Synodi intentio explicatur, et ansa calumniantibus aufertur : nam statim quod traditiones Apostolorum a nobis ita receptas viderint, dicent : Quas traditiones isti suscipiunt, quarum ipsi violatores existunt? Nam certum est communicare hominem sub utraque specie, ut stantes a Paschate ad Pentecosten, ut adversus Orientem oremus, traditiones esse Apostolicas, quarum aliquæ consulto mutatæ sint, aliquæ vero Christianorum socordia relictæ. Nec satis tuti videmur, respondendo, quod recipimus eas dumtaxat, quæ ad nos pervenerunt; quoniam adversarii dicent factum per nos esse, quominus pervenirent; et propterea dicent nos eas traditiones suscipere, quas volumus; quas vero nolumus, excludere ».

XXVII Martii collectæ sunt tandem controversæ difficultates, atque in schedulis ad Patres singulos missis descriptæ, ut eas diligentissime expenderent.

Ea dubia fuere numero tredecim, quorum præcipua hæc fuere : « An satis sit, cum de traditionibus Apostolorum fit mentio in decreto, agnoscere tales esse in Ecclesia; an vero per hoc decretum sit statuendum eas esse et recipiendas esse.

« An placeat dici, quod in decreto est scriptum, cum de libris sacris et traditionibus Apostolorum fit mentio, quibus par debetur pietatis affectus : an vero hæc verba sint expungenda, et alia illorum loco addenda, quæ debitam utriusque reverentiam adhibendam exprimant ».

38. Legati deinde Pontificem enixe rogarunt, etc. ut promovendæ sanciendæque disciplinæ Ecclesiasticæ adeo strenue operam daret, ut illa Christiani orbis expectationi conceptæ

responderet. Quibus xxviii Martii Pontificio nomine cardinalis Farnesius responsum dedit, nil gratius Pontifici accidere posse, quam ut extremo hoc vitæ suæ cadentis flexu detetum omne corruptelarum genus, ac primævam Ecclesiasticæ disciplinæ sanctitatem suo splendori restitutam intueretur ; verum admonuit, ut in ea controversia nil penitus decernerent, nisi antea rem totam Pontifici detulissent, addidit etiam se mittere autographum illius Diplomatis, quod in Concilio Florentino ab Eugenio IV Pontifice editum fuerat, de quo mota fuerat in congregatione generali a nonnullis controversia.

39. Prima Aprilis summa Patrum consensione confectum est decretum, quo Scripturarum et traditionum Apostolicarum auctoritas asserta est, iterumque de corruptelis in vertendis vel invertendis et evertendis Scripturis actum est, de quibus Acta hæc addunt [1] :

« Expedito decreto, cardinalis de Monte : Adhuc, inquit, restat, ut de abusibus Scripturarum, de quibus toties facta est mentio, agamus ». Et mox : « Cardinalis Giennensis : Multa habeo (inquit) quæ me dubitare faciunt, in primis mihi parum provisum videtur circa multiplices translationes Bibliæ, nisi post hujus Vulgatæ approbationem rejiciantur omnes aliæ editiones, itemque hæreticorum omnes translationes damnentur. Cui episcopus Fanensis unus ex deputatis : Si placet, inquit, ego facile has dubitationes resolvam : nam advertendum est, quod nos non dicimus pro abusu diversas et varias esse Bibliorum translationes, quoniam et hoc semper antiquis temporibus toleratum fuit et hodie tolerari debet : sed dicimus abusum esse, plures hujusmodi translationes ut authenticas afferri, quibus in disputationibus, interpretationibus et prædicationibus utantur : nam unam solam authenticam esse volumus Vulgatam editionem, tum quia antiqua est et semper in manibus Christianorum habita, tum etiam ne adversariis ipsis detur ansa dicendi, nos hactenus libros non probos habuisse ; si enim, inquiunt, libros bonos non habuerunt, quomodo bona dogmata et bonas cæremonias habere potuerunt ? alias autem non rejicimus, quoniam noluimus Christianam libertatem restringere, imo ne hæreticorum quidem translationes rejicere voluimus, idque exemplo veterum, nam constat Aquilam, Symmachum, Theodosionem hæreticos quidem fuisse, et nihilominus ab illa antiqua Ecclesia non fuerunt rejectæ illorum translationes. Accedit ad hæc, quod nondum illi, qui translationes fecerunt, fuerunt hactenus palam ut hæretici publicati.

40. « Tunc cardinalis Giennensis : Est et aliud quod me torquet, nam vultis Vulgatam editionem recipere, et dicitis illam mendosam esse : hoc mihi implicat contrarietatem. Cui Fanensis episcopus : Non dicimus, inquit, Vulgatam editionem corruptam esse, nam illam integram et incorruptam habemus ; sed dicimus aliquos ex libris, qui circumferuntur, mendosos esse, quod minus inconvenit, neque decreto nostro contrariatur : emendationem autem in sanctissimum D. N. ideo rejecimus, quod cum ad ipsam faciendam tria requirantur præcipue, scilicet Codicum antiquorum copia, multa hominum doctorum peritia, denique vero maxima pecuniarum quantitas, habemus nos dumtaxat ex his tribus unum, scilicet peritorum copiam, exemplaria autem pecuniasque non habemus, quæ tamen omnia Optimo Maximo Pontifici facile adsunt.

« Tunc Giennensis : Non adnotatum est, inquit, inter abusus hujusmodi translationes in linguam vulgarem, cui cum Fanensis respondere vellet, cardinalis de Monte dixit : Non est alicujus novas quæstiones proponere, sed nostrum id est munus, et id, cum tempus erit faciendi, faciemus ».

41. Nonnullis interjectis subjecit Giennensis : « Plura sunt, quæ in hac abusuum collectione me offendunt ; et in primis mihi videtur, quod recipere hanc Vulgatam editionem pro authentica, et non rejicere alias, sit nihil agere : propterea desidero, ut omnes aliæ editiones et translationes, etiam illæ septuaginta Interpretum, rejiciantur, et ejiciantur illæ, quæ ab hæreticis translatæ fuerunt, sed ante omnia desidero, ne recipiatur Biblia, nisi optime prius expolita, et ad normam veterum exemplarium emendata : cujus emendationem hic magis per deputatos ab hac sancta Synodo, quam Romæ fieri cupio ». Et infra : « Cardinalis de Monte dixit : Quæritur tantum an una Biblia, id est, Vulgata editio, quam emendatissima haberi et probari debeat pro canonica. Et quod dictum est de remittenda emendatione illius ad Sanctiss. D. N. est dictum pro facilitate materiæ, non enim aliud est Pontifex, aliud est Synodus, sed utriusque unum est corpus cujus ipse papa est caput, quem hic repræsentamus.

42. « Tertia Aprilis habita est Congregatio generalis, in qua (inquiunt Acta [1]) conclusum fuit recipiendam esse Vulgatam editionem Bibliæ, et alia, quæ circa reformationem in quarta sessione promulgata fuerunt. Item demandatur cura conficiendi decretum super his abusibus eisdem patribus, qui eos collegerunt, de quibus supra in Congregatione habita die v Martii ». His addunt Acta [2] Congregationis tertia Aprilis habitæ :

[1] Acta Congr. Conc. Trid. Ms. Franc. card. Barber. sign. num. 1799. p. 57.

[1] Ms. arch. Vat. sign. num. 3232. p. 131. — [2] Ms. arch. Vat. sig. num. 3249. p. 171.

« Valde discussum fuit a Patribus, an ipsa sacra Scriptura verti deberet in linguam vernaculam, nonnullis id enixe petentibus, atque ut a sancta Synodo decretum fieri deberet, multis rationibus contendentibus, ne præsertim, qui linguam Latinam ignorant, lectione sacrarum Scripturarum carerent, ac aliquibus etiam suadentibus, ut Missa, lingua, quam populus qui adstat, intelligeret, celebraretur, ut quoties a sacerdote invitatur, respondere posset, alias vel omnino taceret, ut solet ».

43. Visum est Patribus nil in ea re novandum, cum plurimæ rationes afferri possent, eam tantum referemus [1], quam affert Stanislaus Hosius cardinalis Varmiensis in tract. de Sacram. Euchar. « Ne existimet aliquis temere sic sine causa factum esse, quod una et sola lingua Latina in Occidentali Ecclesia sacra peraguntur, in qua sicut una est fides, ita visum est æquum, ut una esset quasi Catholica lingua, communis omnium gentium et nationum, qua res divina fieret, per quam etiam unitas fidei retineretur, etc. ».

44. Proximæ congregationi generali interfuit Franciscus e Toleto Cæsareus orator, atque ad Patres orationem multis honestissimis officiis ornatam habuit, quæ ab his verbis duxit exordium : « Cæsarea majestas eximio illo amore et studio, quo universam rempublicam Christianam sedulo fovere solet ac prosequi vos omnes, o reverendissimi domini, quotquot in hac sacrosancta Synodo in fide et sinceritate Evangelica estis congregati, officiosissime per me salutatos esse voluit in Christo ». Pluribusque verbis in laudes Cæsareas effusus addit : « Quod reliquum est, Patres amplissimi, præsules vigilantissimi, Dominum Deum communibus votis omnes oremus, ut istis vestris tam sanctis, tam piis conatibus, divino suo numine aspirare dignetur, et quod hujus negotii præcipuum caput est, robur et stabilimentum, sanctissimum dominum nostrum Paulum III et invictissimum Cæsarem in hac tam pari et germana quadam animorum conformitate quam diutissime conservet, qua ipsi inter sese mutuo conjunctissimi omnes rationes, consilia, studia, conatus et vires suas ad asserendam Evangelicam libertatem conferunt, ut quæcumque sæculi malignitate, morum corruptela, vitæ licentia, vitiorum omnium seminariis, in Christi sponsa Ecclesia fœdata sunt, in pristinum illum candorem restitui possint, atque utriusque solerti industria, diligenti cura, sedulo labore, ex agro Domini omni convulsa zizania, omnes errorum caligines ac tenebræ profligatæ ad coruscantem Evangelii lucem tamquam umbræ evanescant ».

Lecta ea propositione, cardinalis de Monte legatus, ex consensu Patrum, ita respondit [1] : « Gratissimum esse sanctæ Synodo adventum ipsius domini oratoris, libenterque et grato animo audivisse augustissimi imperatoris mandatum, et suæ Cæsareæ majestatis optimam mentem erga religionem Christianam et hanc sanctam Synodum ; de quo gratias Deo Optimo Maximo et ipsi Cæsari agit. Quod vero ad propositionem ipsius domini oratoris, Sanctam Synodum daturam ei esse responsum in proxima Congregatione ».

45. Addit in Actis Angelus Massarellus se postea legisse decretum de sacris libris et traditionibus Apostolicis suscipiendis, idque in examen adductum : postea lectum aliud decretum de corruptelis sive abusibus circa sacros Libros. Sexta Aprilis die congregatas esse præsulum classes pro responso oratori Cæsareo dando, ac die septima Congregationem generalem habitam esse, ac post peractam rem divinam precesque repetitas, responsum hisce verbis redditum fuisse : « Illustrissime domine orator, adventus dominationis vestræ huic sacrosanctæ Synodo gratissimus est, tum propter eam observantiam, qua merito augustissimum imperatorem Synodus ipsa prosequitur, tum propter favorem, quem de piissimo animo majestatis suæ in tam sancto et universo Christianæ reipublicæ salutari opere sibi firmissime pollicetur : in qua etiam dominationis vestræ præsentiam ob præstantes ejus animi dotes, et religionis studium plurimum adjumenti allaturum sperat, quare et dominationem vestram grato ac benevolo animo amplectitur, et mandata Cæsareæ majestatis per eam exhibita et producta quantum de jure admittit ». Ea verba ita expressa referunt alia Acta [2] hac de causa :

« Quoniam in mandato ipso aderat, ut ipse orator in omnibus congregationibus et sessionibus admitteretur, etiam ad interponendum votum et decretum Cæsareæ Majestatis, quod a jure absonum est ». Paucis interjectis verbis in eodem responso hæc adjecta : « Pro conjuncta vero ipsius augustissimi imperatoris cum santissimo domino nostro Paulo III Pontifice maximo in orthodoxa fide et religione nostra tuenda et conservanda voluntate, omnipotenti Deo omnium bonorum operum auctori, quantas maxime potest gratias agit, quem assidue precabitur, ut piis utriusque studiis, ad ipsius omnipotentis Dei laudem et gloriam, Religionis Christianæ incrementum, Ecclesiæ pacem, prosperumque in omnibus et optatum ipsius sanctæ Synodi recessum aspirare dignetur ».

46. Rogatæ deinde fuere Patrum sententiæ circa decreta in proxima sessione promulganda, communique consensione confirmata fuere. Dissentiente tamen ac inhoneste repugnante

[1] Hosius card. Varmien. c. 41. confess. Cathol. p. 124.

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3232. p. 136. — [2] Ibid. p. 139.

episcopo Clodiensi, qui in ea parte decreti, qua refertur Scripturam et Traditiones recipi *pari pietatis affectu et reverentia* prolaturus sententiam, dixit se ea verba ut impia rejicere, nec eumdem pietatis cultum atque affectum deberi traditionibus Apostolorum, et sacræ Scripturæ, etc.

47. Fascinatus ille erat fallaci atque nefaria recentiorum veterumque hæreticorum opinione, qui ut Scripturam sacram in alienum sensum distorquerent, traditiones Apostolicas rejecerunt : non perpendebat Evangelium, non scripto primum instar Mosaicæ legis promulgatum, sed verbo, propagatamque fuisse fidem Christianam primum verbo et traditione ab Apostolis, antequam Evangelia et reliqua Instrumenta Christianæ legis scriberentur. Non perpenderat quod dictum erat a divo Paulo, Ep. II ad Thessalon. cap. II : *State et tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per Epistolam;* iterumque I ad Corinth. cap. XI. vers. 2 : *Laudo vos, fratres, quod per omnia mei memores estis, et sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis;* ac postquam Apostolus toto eo capite de Sacramento Eucharistiæ disseruerat, demum in ultimo versu addidisse : *Cætera cum venero disponam.* Ex quibus verbis colligit Augustinus in Epistola ad Januarium, ordinem qui in celebrando sacrificio universa per orbem tenet Ecclesia, tum a D. Paulo, tum ab aliis Apostolis fuisse institutum : nec enim decebat, ut singula scripta consignarentur, ne margaritæ (ex Christi monito) projicerentur ante porcos. Non perpenderat Clodiensis Scripturæ auctoritatem traditione niti, verumque Scripturæ sensum traditione teneri ; non enim verbum Filii cum Patre consubstantialis, quo Ariana hæresis jugulata est : nec illud dogma, Deum esse unum in natura ac trinum in personis, nec etiam ipsum personæ vel hypostaseos nomen in Scriptura haberi. Non distinxerat alias traditiones spectare ad fidem, alias ad religionem, alias ad ritus sive cærimonias, et priores immutabiles, de quibus agebat Synodus, alias jure positivo nixas pro varia temporum occasione mutari posse, ut modo præcepta fuerit laicorum communio sub duplici specie, alias sub una tantum ; ita præceptam a sanguine et suffocato abstinentiam, deinde vero sublatam. Ideoque merito a Patribus correctus fuit, ut legati in Epistola octava die Aprilis Romam directa Pontifici renuntiarunt.

48. *Sessio quarta in qua edita sunt decreta de canone Scripturarum, de authenticitate Vulgatæ, et de pœnis in typographorum avaritiam et temeritatem.* — Celebrata est quarta sessio octava die Aprilis, cui præter legatos, et Tridentinum ac Giennensem cardinales, Cæsareumque oratorem quinquaginta quinque præsules mitrati, et præpositi generales interfuerunt (1). Sacrum de Spiritu sancto ab archiepiscopo Turritano celebratum est, et oratio habita a Francisco Augustino Bonuccio [1] Generali Servorum B. Mariæ, in qua Dæmonis (Lutheri opera) adversus Ecclesiam nefanda molimina hac apostrophe ita expressit : « Novum nactus es Judam, jam in novum ingressus es apostatam, qui simulato osculo et ficta salutatione Christum prodere non veretur, falsum sane illum discipulum nostris his temporibus verbum Dei, cujus est sceleratissimus corruptor, prætendentem, et Evangelii titulo dicentem ea, quæ recto, ut aiunt, diametro cum Evangelio pugnant, numerosam habet cohortem fustibus et armis instructam, nempe auctores sectarum propriis furoribus, quæ carnis sunt docentes etc ».

Ubi ab eo peroratum est, inquit Angelus Massarellus [2] : « Publicantur duo decreta, in quorum primo recipiuntur et numerantur libri sacri et canonici Veteris et Novi Testamenti. Item, recipiuntur traditiones Apostolorum. In secundo autem decreto, recipitur Vulgata editio Bibliæ pro authentica. Item, corriguntur quidam abusus qui circa dictam sacram Scripturam orti erant, videlicet circa interpretationem ipsius sacræ Scripturæ. Item circa impressores et modum imprimendi dictos sacros libros : decretum autem primum erat infrascripti tenoris :

« Sacrosancta Œcumenica et Generalis Tridentina Synodus ». Et infra : « Orthodoxorum Patrum exempla secuta omnes libros tam Veteris quam Novi Testamenti cum utriusque unus Deus sit auctor, necnon traditiones ipsas, tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, tanquam vel ore tenus a Christo, vel a Spiritu sancto dictatas et continua successione in Ecclesia Catholica conservatas, pari pietatis affectu ac reverentia suscipit et veneratur. Sacrorum vero

[1] Aug. Bonucius Gener. Servorum in serm. habito die VIII Apr. MDXLVI. Ms. Vat. sig. num. 3190. p. 91. — [2] Ms. arch. Vat. sign. num. 3232. et aliud sig. num. 3249. Angel. Massarell. in Diario Conc. Trid. p. 39.

(1) In numero Patrum sessionis hujus omnino corrigendus annalista ; supputat tantummodo 55, Suavius cardinales quinque et episcopos 48 exhibet. Verum Curtembroche Patres convenisse scribit duos supra sexaginta, doctores vero quatuor et triginta. Idemque scriptor totam recitat orationem Augustini de Arretio ad Concilium, in qua vir pius monendos Patres illos censuit ut dogmata illa vel probare vel damnare studeant, quæ fidei et moribus aut plane consona, aut plane repugnantia offenderint, intacta relinquentes ea quæ inter doctores Catholicos salva fide in utramque partem disputantur. Neque enim decere ait Concilium eorum mores sequi, qui si contrarium aliquod doctrinæ, quam semel in scholis perbiberunt, audierint, statim velut impium et Lutheranum dogma traducunt et detestantur.

Addendum hic pariter censeo numerum eorum omnium qui sessioni V interfuerunt. quanquam enim idem Patrum numerus et apud Pallavicinum cæterosque Actorum Concilii scriptores occurrit ; attamen Curtembrochius doctores supputat, quos reliqui prætereunt. Ita ergo scriptor ille : « Adfuerunt patres sexaginta quinque », quot adamussim reddit summa eorum Patrum quos in suas classes enumerat. MANS .

Librorum Indicem huic decreto adscribendum censuit, ne cui dubitatio suboriri possit, quinam sint qui ab ipsa Synodo suscipiuntur. Sunt vero infrascripti, Testamenti Veteris, quinque Moysi, id est, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, Josue, Judicum, Ruth, quatuor Regum, duo Paralipomenon, necnon Esdræ primus, et secundus qui dicitur Nehemias, Tobias, Judith, Esther, Job, Psalterium Davidicum centum quinquaginta Psalmorum, Parabolæ, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Sapientia, Ecclesiasticus, Isaias, Jeremias cum Baruch, Ezechiel, Daniel, duodecim Prophetæ Minores, id est, Osea, Joel, Amos, Abdias, Jonas, Micheas, Nahum, Habacuch, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias, duo Machabeorum primus et secundus. Testamenti Novi, quatuor Evangelia secundum Matthæum, Marcum, Lucam et Joannem, Actus Apostolorum a Luca Evangelista conscripti, quatuordecim Epistolæ Pauli Apostoli, scilicet ad Romanos, duæ ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, duæ ad Thessalonicenses, duæ ad Timotheum, ad Titum, ad Philæmonem, ad Hebræos : Petri Apostoli duæ, Joannis Apostoli tres, Jacobi Apostoli una, Judæ Apostoli una, et Apocalypsis Joannis Apostoli. Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia Catholica legi consueverunt, et in veteri Vulgata Latina editione habentur, pro sacris et canonicis non susceperit, et traditiones prædictas sciens et prudens contempserit, anathema sit ».

50. Ad reprimendam etiam eorum temeritatem, qui divinæ Scripturæ oracula in sensus contrarios iis, quos tenet Ecclesia, detorquerent, hæc sancita a Synodo : « Ad coercenda petulantia ingenia decernit, ut nemo suæ prudentiæ innixus in rebus fidei, et morum ad ædificationem doctrinæ Christianæ pertinentium, sacram Scripturam ad suos sensus contorquens, contra eum sensum, quem tenuit et tenet sancta Mater Ecclesia, cujus est judicare de vero sensu et interpretatione Scripturarum sanctarum, aut etiam contra unanimem consensum Patrum ipsam Scripturam sacram interpretari audeat, etiamsi hujusmodi interpretationes nullo unquam tempore in lucem edendæ forent; qui contravenerint, et per ordinarios declarentur, et pœnis a jure statutis puniantur ».

51. Interjectis nonnullis, ad frænandam typographorum avaritiam, qui sine præsulum venia expositiones in sacros libros typis excudunt, vel pretio distrahunt, pœnæ a Lateranensi Concilio in eos constitutæ, instauratæ sunt. Vetiti sunt fideles sacris oraculis, vel ad facetias et scurrilitates, vel ad magicas artes abuti.

« Temeritatem (inquit) illam reprimere volens, qua ad profana quæque convertuntur et torquentur verba et sententiæ sacræ Scripturæ, ad scurrilia scilicet, fabulosa, vana, adulationes, detractiones, superstitiones impias, et diabolicas incantationes, divinationes, sortes, libellos etiam famosos, mandat et præcipit, ad tollendam hujusmodi irreverentiam et contemptum, ne de cœtero quisquam quomodolibet verba Scripturæ sacræ ad hæc et similia audeat usurpare, et ut omnes hujus generis temeratores et violatores verbi Dei, juris et arbitrii pœnis per episcopos coerceantur, etc. » Ultimo canone quinta sessio in feriam quintam post festivam Pentecostis celebritatem indicta est.

52. *Litteræ Caroli V procuratorem Cæsareum constituentis.* — Demum perlectæ sunt litteræ Caroli V [1], amplissimis titulis refertæ, quibus Jacobum Mendozam procuratorem Cæsareum in Synodo constituebat.

« Carolus V, divina favente clementia Romanorum imperator Augustus, et rex Germaniæ, Hispaniarum, utriusque Siciliæ, Jerusalem, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, insularum Balearium, Sardiniæ, Fortunatarum insularum, ac terræ firmæ maris Oceani, etc. Archidux Austriæ, dux Burgundiæ, Brabantiæ, Lotherici, Limburgiæ, Lucemburgiæ, Gheldriæ, Witembergiæ, comes Habsburgi, Flandriæ, Tyrolis, Arthesiæ et Burgundiæ, Palatinus Hannoniæ, Hollandiæ, Zelandiæ, Ferreti, Riburgi, Namurci et Zuthphaniæ, lantgravius Alsatiæ, marchio Burgoviæ et sacri Romani imperii, et princeps Sueviæ, etc. dominus Frisiæ, Molinæ, Salinarum, Tripolis, et Mechliniæ, etc.

« Recognoscimus et commendamus memoriæ universis quibus expedit. Cum beatissimus in Christo pater et dominus, dominus Paulus III, divina providentia sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ Pontifex Maximus, Œcumenici Concilii celebrationem aliquandiu suspensam jam denuo instituerit, ac sublata et remota ea suspensione, ipsius Concilii prosecutioni aliam diem, nempe quartam Dominicam hujus imminentis Quadragesimæ in civitate Tridentina præfixerit, nosque cum per litteras tum per nuntios rogaverit, ut vel personaliter, vel per oratores nostros idoneos adesse et assistere velimus ; nos vero jam olim ipsius Concilii celebrationem votis omnibus, et expetiverimus, et quantum in nobis fuit sollicite procuraverimus, et per nostros oratores solemnes Tridenti comparuerimus ; proinde quamvis alioqui justis impedimentis detineamur, quominus principio Concilii adesse possimus, tamen ne quid moræ aut difficultatis per nostram absentiam injiciatur, neve in verbis quidpiam desideretur, quod ad rem juvandam pertinere queat, idcirco confisi de singulari pietate, religione, fide, probitate, eruditione, judicio, et multarum rerum experientia venerabilis devoti nobis dilecti domini Jacobi a

[1] Ext. etiam in Ms. arch. Vat. sig. num. 3249. p. 183.

Mendoza consiliarii et oratoris nostri apud Venetos, eumdem dominum Jacobum oratorem, nuntium et procuratorem nostrum fecimus, constituimus et deputavimus, ac tenore præsentium ex nostra certa scientia facimus, constituimus et deputamus, dantes ei plenam potestatem et facultatem una cum amplo et libero mandato, citra tamen aliorum nostrorum procuratorum et mandatariorum jam constitutorum et constituendorum revocationem vel præjudicium, ut nostro nomine præfatæ Concilii celebrationi intervenire, atque adesse et interesse, locum et vices nostras in omnibus sessionibus, consultationibus, deliberationibus et actibus obtinere, et gerere votum, et decretum nostrum interponere, atque alia omnia agere, facere, dicere, gerere, tractare, procurare et promovere possit et valeat, quæ ex usu reipublicæ Christianæ et dignitate nostra fore videbuntur, quæque nos ipsi facere, dicere, gerere et tractare possemus, si coram præsentes essemus, etiamsi talia essent, quæ mandatum exigerent magis speciale quam hic expressum est; habituri proinde ratum et gratum quidquid per præfatum oratorem, procuratorem et mandatarium nostrum præmissso modo actum, dictum, gestum, factum et procuratum fuerit, dolo et fraude remotis, harum testimonio litterarum manu nostra subscriptarum, et sigilli nostri Cæsarei appositione munitarum. Datum in oppido nostro Bruxellensi die xx mensis Februarii anno Domini MDXLV, imperii nostri XXV, et regnorum nostrorum XXX.

« CAROLUS ».

Addit Angelus Massarellus se perlegisse aliud mandatum Cæsareum Francisco a Toleto traditum, ut Jacobo a Mendoza morbo implicito Cæsareas vices gereret, quod hac loci et temporis nota consignatum erat : « Datum in civitate nostra Trajectensi die altero mensis Februarii anno Domini MDXLVI, imperii nostri XXVI, et regnorum nostrorum XXXI ».

53. *Vulgata translatio Romæ semper in usu fuit, et nunquam in suspicionem hæretici erroris adducta.* — Cum decreta hujus sessionis Romam perlata fuissent, quibus maxime Vulgata editio Scripturæ a Concilio recepta fuerat, nonnulli expostularunt, cur in eo decreto de emendatione errorum, qui in illam irrepserant, actum non fuisset; quorum expostulatio cum a cardinale Farnesio cardinalibus legatis significata fuisset, hoc illi responsum dedere : Reverendissima vestra dominatio sciat, plurimos doctores Hispanos, Gallos atque Italos, theologos tum ex diversis Academiis, tum ex pluribus religiosis familiis prædicatorum, ac S. Francisci, aliorumque ordinum, opinatos editionem Vulgatam Latinam a S. Hieronymo confectam fuisse, multaque argumenta ad id comprobandum cumulasse; alios vero id non approbasse, omnes tamen in hoc consensisse, editionem Latinam, qua Romana Ecclesia semper usa est, præ omnibus aliis firmiorem esse gravioreque auctoritate pollere, ac nunquam pravitatis hæreticæ nota perstrictam, quamvis in aliquibus versibus a textu Hebraico et Græco discrepare videatur, ejusque stylus humilis sit nec careat alicujus vocis barbaræ labe. Porro hæreticos alia sacræ Scripturæ volumina variis in locis corrupisse : atque adeo non alio confugiendum esse, quam ad observantiam legemque ejus Ecclesiæ, quæ imperii Christiani caput est, et quæ singulari divina gratia confirmata, fidem ab omni erroris labe purissimam semper servavit, perpetuamque ac nunquam interruptam Pontificum successionem tenuit. Vulgatam itaque Latinam editionem receptam cum maximæ auctoritatis prærogativa, non tamen alias editiones damnari, modo Catholicæ doctrinæ consentiant, aut Vulgatam illustrent. Addidere demum, errores, qui exscriptorum vitio irrepsere, Pontificio studio ac diligentia emendandos, nec Synodum illius subsidio defuturum.

54. Assensit Pontifex Biblia sacra ab erroribus, qui vitio exscriptorum aut typographorum irrepserant, vindicanda, decrevitque, ut rei in opus provocandæ strenua ac diligentissima opera daretur; cujus pium consilium legati meritis laudibus commendarunt; cum hæretici sathanico furore ad conciliandam nefandissimis suis erroribus auctoritatem apud ignarum vulgus, novas in dies ex Hebraico et Græco idiomate translationes impietate inquinatissimas, licet Latini sermonis elegantia perpolitas mandarent typis : cum e contra Vulgata translatio, licet minus tersa, nunquam antea nisi ab hostibus Ecclesiæ recentioribus, in suspicionem hæretici erroris adducta fuisset; cujus veritas flagrantissimo pietatis studio adversus novatores, qui eam ex Hebræo et Græco sermone emendare affectant, asserenda sit, quanquam si qui illis textus obscuri videantur, liceat eos ex Hebræo et Græco textu, theologis et sacris interpretibus illustrare, ad majorem lucem affundendam Catholicæ veritati, quæ sæpe magis inclarescit simplici ac agresti sermone, quam perpolito et phalerato : quod cardinalis Baronius in Annalibus ex sanctorum Patrum decretis antiquissimis demonstravit.

55. *Vera libertas et zelus sincerus in Synodo Tridentina.* — Refellendæ hoc loco videntur calumniæ hæreticorum effusæ adversus Concilium Tridentinum, inter quos Petrus Soavius libertatem Concilii a Pontifice legatisque Apostolicis violatam conqueritur, quasi Patres Tridentini servitute premerentur, eo quod Pontifex quæ agenda forent legatis præciperet, illique e Pontificio nutu penderent. Sed ne hujus hæretici aculeatis dictis ac laqueis prudens lector irretiatur, revolvat, quæso, Œcumenicorum

Conciliorum codices, ac præcipue sextæ Synodi Acta, instructiones Pontificias legatis traditas sedulo animadvertat, quibus præcipiebatur, ne limites ipsis præscriptos transirent, neque in Concilio alia decerni permitterent, nisi ea quæ a Romana Sede Apostolicaque auctoritate sancita erant. Perpendat aliam esse libertatem carnis, quam affectant hæretici, aliam spiritus, quam commendat Apostolus : nam et *ubi Spiritus, ibi libertas.* Omnia enim in Concilio debita directione atque ordine pertractanda erant : cumque Pontifex sit caput visibile Ecclesiæ militantis, et monarchicum teneat imperium, ad eum pertinere directionem Concilii, et quæ sint excutienda ac decernenda proponere perspicuum est; nam si quisque episcopus sibi arrogaret jus proponendi quæ vellet, tum maximæ turbæ inducta anarchia concitarentur : ac præterea nec inique correpti fuere aliqui episcopi, cum absona vel aliena a rei veritate in Concilio effutirent; nec legati ea dicta corrigendo male libertatem sustulere; quæ enim a Deo sunt, ordinata sunt; sed de hoc alibi occurret sermo.

56. Absolutis sessionis quartæ actionibus legati Romanis, qui de variis corruptelis conquesti erant, responderunt : Datariæ reformationem opere potius quam Diplomate perficiendam : cathedrales sine prævio debito examine et informatione minime conferendas; ad illas, quarum nominatio ad principes pertinet, viros ætate jam adulta, doctos et graves promovendos, ita tamen ut velint ac possint in iis residere; Ecclesiarum pluralitatem etiam in cardinalitio ordine, qui aliis virtutis normam præferre debet, omnino auferendam. Quantum ad episcopos spectat, ipsis residentiam non solum ex honestate, verum etiam ex necessitate præscribendam. Quamvis autem episcopalis potestatis exercitium a regularibus, a dominis temporalibus, atque ab ipsamet Apostolica Sede persæpe impediatur, ideoque præsules a suis sedibus crebro removeantur : attamen opportunam aliquam regularium cum episcopis conventionem opera ac studio præpositorum suorum generalium in Synodo præsentium pertractandam; necnon contra dominos sæculares jurisdictionis Ecclesiasticæ usurpatores sacrorum canonum constitutiones instaurandas. Has vero, necnon alias corruptelas sublatas suis locis visuri sumus.

57. *Pauli ad Helvetios hæreticos litteræ quibus ad officium illos reducere tentat.* — Collocabat interea omnem operam Paulus Pontifex flagrantissimo pietatis ardore, ut extinctis hæresibus omnes populos ad Ecclesiæ conjunctionem revocaret : quare Helvetios, qui antea multis rebus præclare gestis in bello pro Ecclesiastica libertate suscepto a Julio II Pontifice maximam nominis gloriam collegerant, cum suæ nationis ordinum celebres conventus agerent, Paulus amantissimis litteris eos provocavit, ut pro æterna animarum salute comparanda, parentum exemplo, qui nunquam a religione Catholica defecerant, redirent in sinum Romanæ Ecclesiæ, ac pro componendis dissidiis, excipiendisque Concilii Tridentini decretis, oratores ad illud mitterent, cum jam ante illud congregari ardentibus votis expetiissent [1] :

« Dilectis filiis Helvetiis Ligæ superioris Alemaniæ Ecclesiasticæ libertatis defensoribus in diæta congregandis.

« Dilecti filii, salutem et Apostolicam benedictionem. Magno in dolore animique nostri anxietate sumus, quod præter eam, quam omnium Christi fidelium animarum curare debemus, salutem, vestram fortissimam nationem Sedi Apostolicæ specialiter devotam, titulumque meritam Ecclesiasticæ libertatis defensorum, jamdudum divisam ac scissam inter se novis in religione videmus, cum quidem antea in religione concors et unanimis, et robore esset et auctoritate apud omnes insignis : itaque, quod ad nostrum officium et in vos paternum amorem pertinet, non destitimus crebris litteris et mandatis per dilectum filium Hieronymum Franchum nuntium nostrum vos hortari, ut in pristinam sanctæ fidei unitatem, et veterem concordiam, per quas vestra in tantum creverat existimatio, redire velitis, congruentes cum patribus et majoribus vestris, qui ex quo Christianam fidem acceperunt, nunquam illam deseruerunt, aut ulla sui parte imminuerunt, sed constanter in omni tempore retentam pie conservarunt, cumque laudabilis et pia responsio vestra ad nos fuisset perlata, quod cuncta super religione ad universale Concilium Tridenti indictum essetis rejecturi, ejusque determinationi obedienter acquieturi, dici non potest quam illa voluntas ac pia intentio vestra fuerit nobis jucunda et grata. Ecce igitur, filii dilectissimi, advenit tempus sponsionis vestræ, et tempus acceptabile, tempus non solum salutis, verum etiam tranquillitatis vestræ, ipsum enim Concilium Dei munere jam apertum et celebrari cœptum, Gallisque, et Hispanis, atque Italis cæterisque prælatis in dies confluentibus frequens habetis, a quo remedium vestrarum in religione dissensionum et petere et obtinere potestis, si ad illud, quemadmodum promisistis, accedere volueritis : vos igitur per illum, qui nos pretioso suo sanguine redemit, communem Dominum Jesum hortamur et rogamus, ut ad ipsum Concilium vestros oratores quamprimum mittere velitis, pro medela et remedio vestris dissensionibus humiliter implorando. Nos enim in Domini misericordia speramus, si sanctam et spiritualem ejusdem Concilii disci-

[1] Paul. III. lib. brev. an. XII. p. 274.

plinam, ut vos decet, admiseritis, nec obicem divinæ gratiæ opposueritis, futurum, ut salutis, quietis et tranquillitatis vestræ fructum optatum inde referentes, atque in unum religionis consensum unanimes reversi, et pietate apud Deum et auctoritate apud homines, ut prius, polleatis; nosque, qui nemini prædecessorum nostrorum in benevolentia erga vos cedimus, vestra concordia et pietate lætemur, ac tanquam filios peculiares hujus sanctæ Sedis omni nostra charitate et favore semper prosequamur, quemadmodum hæc plenius et particularius idem noster nuntius vobis explicabit. Datum Romæ die XI Aprilis MDXLVI, anno XII ».

58. Extant aliæ ad eosdem eodemque argumento exaratæ litteræ, quibus dolet aliquorum impiorum insidiis ac dolis magnam gentis Helveticæ partem fuisse ab obsequio Romanæ Ecclesiæ divulsam, provocavitque ipsos ad exempla majorum, qui post acceptam fidem Christianam summa constantia Romanæ Ecclesiæ adhæsissent, hortatusque est, ut Concilii Œcumenici, quod regi solet a Spiritu sancto, auctoritatem sequerentur [1] :

« Dilectis filiis tredecim Cantonibus Helvetiorum Ligæ superioris Alemaniæ, libertatis Ecclesiasticæ defensoribus.

« Dilecti filii etc. Pro nostra perpetua et prædecessorum nostrorum erga devotiones vestras, totamque istam fortissimam nationem benevolentia, quæ facit, ut semper nos vestri memores, vestrorum commodorum atque honorum summam rationem habeamus, non dubitamus quin vobis quoque in animo et in memoria infixum sit, quanta fuerit semper inter vos et hanc sanctam Sedem conjunctio, quod mutui amoris vinculum, quam multa indicia benevolæ utrinque et beneficæ voluntatis, cum nos semper nostris judiciis nostrisque stipendiis vos honestaverimus : vestra fides nunquam prædecessoribus nostris, et nobis ulla in temporum varietate defuerit, atqui hanc tantam et tam arctam inter nos amicitiæ conjunctionem, quæ utrique parti et honori fuit semper et commodo, fuerunt tamen vafri et insidiosi homines perturbatores legum, morumque bonorum, iidemque sanctæ Catholicæ et Apostolicæ religionis corruptores, qui separare et convellere conati sunt, quibus tantum favit perfidus humani generis hostis, ut ex ista fortissima et nobis charissima natione aliquos a nobis potuerit avellere magno cum dolore nostro, tanquam e sinu et complexu amantissimi patris dilectissimos filios, quorum jacturam atque damnum etiam nunc lugere et lamentari non desistimus, desiderantes Deo restitui et nobis, quos nostræ curæ, diurnæque et nocturnæ cogitationes, omnibus precibus apud Deum, et assiduis lamentationibus requirunt : illud tamen Deo, ejusque divinæ bonitati et clementiæ referimus acceptum, quod bona pars vestrum in fide erga ipsum Deum et erga sanctam matrem Ecclesiam perstitit, nec se alienari a cultu veræ et Christianæ religionis passa est, in quo Deus, misericordiæ Dominus, et vobis, qui integri remansistis, de spiritu suæ sapientiæ effudit, et si qui gentis vestræ decepti et inducti improborum sermonibus in alienum sensum abierunt, illis tamen exemplum ante oculos positum esse voluit constantioris et melioris partis, per quam aliquando possint facilius resipiscere et reverti ad eam sanctam fidem, quam patres ipsorum, omnesque avi et majores, perpetuo cursu veterum sæculorum in Catholicæ Ecclesiæ gremio tenuerunt, cujus Dei voluntatis maximum est argumentum, quod pax et concordia inter vos ne dissidio quidem religionis, e quo solent asperrimæ seditiones oriri, infringi aut violari potuit, quam pacem vestram et conjunctionem nos optimum signum vestræ probitatis et optatæ ac speratæ nobiscum consensionis habemus.

59. « Ac nobis quidem jam inde a nostri Pontificatus initio omnia tentantibus ac molientibus, quo his dissidiorum atque hæresum domesticis malis occurreretur, cum et pro pace inter Christianos principes reconcilianda, sicut notum vobis est, plurimum laborassemus, et lenibus primo remediis, scribendo, hortando, monendo, iniquos hæreticorum animos placare studuissemus, postquam cætera non satis processerunt, ad summum et maximum omnium hujusmodi malorum remedium, Œcumenicum et generale Concilium indicendum, devenimus, et quoniam in Germania maxime hæc hæreticorum prava seges pullulabat, locum Concilio habendo Tridentum elegimus, juris et nationis Germanicæ civitatem, ad quam illi commode venire tutoque commorari in ea, et tueri (si vellent) partes suas possent : speravimus enim, id quod erat sperandum, in tanta Concilii generalis auctoritate, cui semper reges Christiani et populi plurimum detulerunt, in tanto conventu venerabilium episcorum, qui ex omnibus nationibus illuc collecti, de summa fide Catholica (auctore Spiritu sancto) essent acturi, neminem fore tanta impietate perditum, qui non se tantæ divinæ magis quam humanæ auctoritati submitteret, qui non rejectis falsis suggestionibus improborum, judicium universum Catholicæ Ecclesiæ susciperet, quam etiam nunc spem, dilectissimi filii, de vobis retinemus, pacemque illam inter vos, quam omni laude dignam paulo ante diximus, tanquam ansam divinitus nobis datam, accipimus ad conglutinandos iterum vestros cum Deo et nobiscum animos, cum et qui fideles et constantes ex vobis manserunt, hoc certe animo obtemperandi sacro Concilio sint

[1] Paul. III. lib. brev. an. 1546. p. 371.

futuri, et qui non sua culpa, sed quodam credulitatis errore, qui sæpe etiam bonis incidit, prolapsi sunt, auctoritatem Œcumenici Concilii, et ejus Spiritus sancti, qui Concilium regit, non contempturi esse videantur, ad quod nos Concilium tanquam ad cœlestem senatum quemdam, cui Deus præest, eumque ipsemet et moderatur et gubernat, devotiones vestras, sicut etiam ante fecimus, et invitamus, et adhortamur.

60. « Quod vero nobis præter omnem spem et expectationem accidit, ut invenirentur inter Germanos, non pauci etiam de numero eorum, qui se dicunt esse principes, qui Œcumenici Concilii gravissimam auctoritatem, potiusque divinam, ut diximus, quam humanam, ita superbe insolenterque despicerent, ut non modo ad id se accessuros negarent, sed contumeliis et maledictis petulantibus atque nefariis omnem Conciliorum sanctitatem improbissime insectarentur, seque nec Concilii decretis staturos dicerent : id nobis, ut vere loquamur, maxime dolori fuit : vidimus enim hanc perditorum contumaciam summam nobis necessitatem afferre, ut de vi atque armis esset cogitandum, cum nec tantum animarum interitum, quæ hæresum venenis quotidie inficiebantur, nec conculcationem totius, non magis Ecclesiastici quam Christiani nominis atque honoris possemus amplius perferre, quod alterum nobis pastorale officium, charitasque paterna, quam erga omnes fideles Dei filios atque nostros gerimus; alterum locus, atque honor, et summi Pontificatus dignitas non permittebat; sed nobis sæpe cogitantibus, quid agendum esset, Deumque precantibus, ut his divini sui consilii nobis lumen afferret, opportune accidit, ut charissimus in Christo filius noster Carolus Romanorum imperator semper Augustus, cujus erga Deum Omnipotentem, et sanctam Catholicam Apostolicamque fidem, singulare semper extitit studium et præstantissima pietas, impiorum sceleribus, eisdem fere quibus nos offensus, et quod cum Concilium Germanicæ nationi ipsius præsertim postulatione et opera a nobis datum esset, qui id contemnebant, ipsius quoque et factum et auctoritatem videbantur contemnere, sicut quidam aperte petulanterque faciebant, armis sibi constitueret violatæ fidei Catholicæ sanctitatem ac unitatem esse vindicandam, cui nos occasioni tanquam nobis a Deo sine ulla dubitatione oblatæ studiose nos adjunximus, summique imperatoris optimam voluntatem omnibus nostris et sanctæ Romanæ Ecclesiæ opibus atque auxiliis juvare constituimus, Deo hanc nostram operam et actionem tribuentes, cujus nomen honoremque defendimus, nec volumus committere, ut si lente negligenterque nos geramus, is post tot filiorum animas hæreticorum perfidia in interitum adductas, e nostra manu requirat, quem animum nostrum et totam consilii rationem voluimus vobis, dilecti filii, nostris litteris facere notam, primum, ut vobiscum , tanquam cum eis, quos charissimos habemus, curas et sollicitudines, quæ nos premunt, communicaremus etc. ».

Hæsere in pertinacia Zuingliani, Lutheranorum exemplum secuti, qua enim licentia divina pervertunt oracula, et sanctorum Patrum doctrinam respuunt, eadem Concilii auctoritatem abjecerunt.

XV Aprilis post sessionem quartam habita est Congregatio generalis, in qua refert Angelus Massarellus adductum fuisse in examen [1] : « Decretum de lectoribus et lectionibus sacræ Scripturæ instituendis, et concionatoribus ordinandis ».

61. *Declamationes episcopi Fesulani contra monachos.* — Qua occasione usus Braccius Martellus episcopus Fesulanus, erga Pontificem et religiosos Ordines male affectus , declamavit contra monachos, ut referunt alia Acta : Fesulanus ex scripto sententiam dixit : « Me torquet, ut sit liberum regularibus in suis monasteriis, nec missis, nec vocatis a nobis in nostris diœcesibus prædicare, nam hoc si admiserimus, Pontifices, quid aliud est, quam pati, ut lupi non per ostium, sed per posticum intrantes, greges nostros turbent. Quapropter rogo vos, Pontifices, ut hæc pati nolitis. Quod si secus factum fuerit, protestor quod invitus omnino hoc permittam : verum provocabo ad Christi tribunal, me nihil in hoc peccasse. Super vos igitur erit et culpa et sanguis eorum. Cui suo ordine Britinoriensis optime respondisse visus est, inquit enim : Patres, scire nos oportet omnium Christianorum episcoporum esse papam, nos autem in partem ejus sollicitudinis vocatos esse : quamobrem non minus per ostium intrat, qui a Pontifice Maximo mittitur ad nostras oves, quam is, qui a nobis mittitur. Cogitate, si placet, Pontifices ipsos Maximos privilegia ipsa regularibus concessisse propter nostram desidiam, ne dicam ignorantiam ; quod ni fecissent, protinus Christi Ecclesia corruisset; sunt enim regulares, qui omne onus episcopale subeunt; nos si quid lucri est, nullo labore suscipimus. Britinoriensis sententiam alii quoque secuti fuerunt ».

62. *De episcoporum residentia agitur.* — In congregatione generali decima quinta Aprilis actum fuit de episcoporum residentia, et de tollendis ejus impedimentis : deinde cunctorum Patrum suffragia super duos Scripturarum abusus, scilicet lectionum et concionum, in aliis prioribus conventibus non rite discussos audita fuere. Hoc temporis flexu cardinalis Tridentinus ac Cæsareus orator nomine imperatoris efflagitarunt, ut in Synodo, prætermissa dog-

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3212. p. 151.

matum discussione, de vitiis exscindendis et disciplina Ecclesiastica restituenda ageretur : eo enim vergebant studia Lutheranorum, ut damnarentur hæreses, et Ecclesiastici cumulatis in eos calumniis vexarentur. Cæsar vero Lutheranos asperare verebatur, ne res in apertum bellum erumperet : quare legati misso concitatissimis equis tabellario Pontificem consuluerunt : a quo responsum est, causam dogmatum non prætermittendam, ut omnium in Concilio gravissimam.

63. Coactam fuisse Congregationem generalem decima Maii tradit Angelus Massarellus, in qua lectæ sunt sententiæ collectæ in qualibet classe super decreto de lectionibus et prædicatione sacræ Scripturæ. Tum vero Petrus Pacecchus cardinalis de episcoporum residentia, ac de causa pro instruendo Christiana doctrina populo sermonem intulit, ut referunt Acta : « Omnis substantia hujus rei, ut mihi quidem videtur, est episcoporum residentia ; quæ si fiat, omnia, ut optime a domino meo Tridentino dictum fuit, facile præstabimus. Et cum dico residentiam, intelligo ad effectum ut prædicent et officio sibi commisso fungantur. Utinam etiam verum esset, quod Panormitanus archiepiscopus dixit, ut videlicet jure divino non essemus adstricti ad prædicandum, quoniam bene nobiscum ageretur : verum scimus Paulum sæpius dixisse : *Væ mihi, si non evangelizavero* : et alibi, *sumus doctores et pastores;* quamobrem non opus, ut in hoc nobis nimis indulgeamus, sed sciamus oportet, jure divino nos coactos esse ad prædicandum, quando autem prædicare debeamus, id jure humano statutum est. Debet igitur, meo judicio, sancta hæc Synodus in primis et ante omnia renovare canones antiquos super episcoporum residentia per fructuum subtractionem, et per alia opportuna remedia : ita ut si diu ea pœna parvipendatur, tandem ad depositionem deveniatur. Et in primis exoretur Summus Pontifex, ne passim indocti ad episcopatum promoveantur, nam hæc justa est causa, ut deponi possit episcopus, si litteras nesciat. Memini cum primum promotus fuissem ad Ecclesiam Pampilonensem, audivisse, civitatem illam annis octuaginta ante me non vidisse episcopum suum : quod accidit quoniam episcopatus semper fuit in manibus cardinalium ».

64. Addit Angelus Massarellus ortam fuisse non modicam altercationem de quibusdam verbis prolatis a Fesulano, quod episcopi Christi vicem in terris gerant, sed omnia pacata mox fuisse, quæ distinctius in Actis sic referuntur :

« Cardinalis de Monte conversus ad Fesulanum dixit : Domine, altera die dixisti appellare ad tribunal Christi, si aliter in re, de qua agitur, statueretur, quam a vobis dictum fuerat : persistisne in illa appellatione ? Fesulanus : Oblitus sum, inquit, id dicere. Ego, ut scitis, Patres, provocavi ad tribunal Christi, non ut provocarem sic ut qui superiorem judicem appellant, sed quemadmodum faciunt, qui suam conscientiam exonerare cupiunt, ejus rei causa perhumane fui hodie a reverendissimis legatis admonitus, qui mihi dixerunt, provocationem ad Christum hæresim sapere, si quis in illa pertinaciter insistat : propterea me declaro, non provocandi et appellandi animo id dixisse, sed ut meam conscientiam exonerarem, et nihilominus ab appellatione ipsa, quatenus appellatio est, desisto, illique penitus renuntio ». Et infra :

« Cardinalis Anglicus ad Fesulanum conversus dixit : Multa bona dicta fuerunt a domino Fesulano, quæ et nos et boni omnes æque secum desiderant ; nam episcopos residere, prædicare, muneri episcopali operam dare nonnisi bonum est ; modus autem dicendi nequaquam bonus est, hoc enim magis invectiva fuit quam libera sententia, et seditiosa concitatio quam plana et æqua oratio ; quamvis, si omnia perpendantur, neque oratio ipsa æque ipsamet satis sibi constat, non videt enim, quod dum proximis diebus curaret, ut nomina legatorum delerentur ex decretis, et pridie dum ad tribunal Christi appellasset, quantum in se erat, jus et auctoritatem Concilii minuisset, quam maxime debeat extollere, si ex Concilii auctoritate desiderabat pristina jura episcopis concedi et restitui : nunc rursus non cogitat, dum adversus omnes regulares invadit, ut episcopis propria restituantur, hoc unum agere, ut episcopi careant ministris. Utinam enim episcopi sine iis facere possent, quoniam res Christiana melius se haberet, quam se habeat, etc. »

65. *An pertineat ad legatos solos proponere quæ in Synodo tractanda sint.* — Significarunt legati cardinali Farnesio gesta istius conventus, nempe ut decreto de tollendis corruptelis, quæ in tractandis sacris Scripturis committuntur, finis imponeretur, extractamque in rem noctem ob sententiarum in diversis capitibus varietatem ; cum plures episcopi propriis commodis magis quam æquitati consulerent, ac regularium parochorumque privilegia rescindi cuperent ; quasi ipsorum auctoritas ex depressa eorum dignitate excresceret : consumptam partem temporis, ut Tridentino cardinali, qui legatorum munus affectare visus est, obsisteretur, cum sponte sua proponeret, dandum responsum litteris regis Lusitaniæ, quas duo religiosi viri Roma attulerant : Fesulanum et Clodiensem episcopos, quorum dicta ad seditionem quodammodo spectare viderentur, ex Concilio revocandos videri ; arsisse autem odio Fesulanum præsulem in religiosos Ordines, declamantemque adversus eos lubenter audiri a pluribus : interjectis paucis diebus scripsere Pelargum Ordinis Prædicatorum theologum accessisse Tridentum ; ac litteras archiepiscopi Trevirensis

et cardinalis Augustani attulisse, quibus illi se graviore impedimento distineri significarunt, ne, ut gerebant in votis, se ad Concilium Tridentinum conferrent : commendatus est etiam ab Augustano internuntius Verallus, qui suis concionibus sacris pietatem late propagaret :

66. « XVIII Maii, coacta Congregatione generali, cardinalis de Monte (inquit Angelus Massarellus) reprehendit immodestiam aliquorum Patrum in sententiis dicendis, qui nimis licentiose loquuntur, nominavitque episcopum Fesulanum, contra quem excerpta fuerant quædam capita ex concione, quam ipse Fesulanus habuit in Congregatione die x præsentis mensis contra regulares, monens omnes, ut in futurum modestius et reverentius loquantur, et quod si libera debent esse, prout sunt in Concilio, Patrum suffragia, ea tamen dici debent, quæ in nullius injuriam cedant ». Tum addit, « ortam contentionem inter Concilii præsides et quosdam præsules, num ad legatos Apostolicos tantum spectet officium proponendi in Concilio et Congregationibus generalibus ». Quo argumento, quæ hinc inde jactata sint, recensent alia Acta :

67. Asturicensis inquit : « Fateor et semper fassus sum, ad præsidentes pertinere specialiter ut proponant, et vota super propositis colligant; sed et munus hoc proponendi cuilibet competere puto. Sic Osius in Laodiceno Concilio, et alii plerique, quamvis non præsiderent, materias proposuisse legimus, super quibus materiis deinde canones facti fuere, si quis tamen hoc neget, ego id me probaturum et probatissimis viris interpretibus profiteor. Cui cardinalis de Monte : Istud (inquit) plane recipio ad præsidentes pertinere ut proponant et vota colligant; at illud idem cuilibet episcopo competere prorsus nego, quando apud omnes constat, proponere et præsidere ad eos tantummodo pertinere, qui in unaquaque universitate locum primum tenent, sic enim leges, consule interrogante, sciscebantur, et plebiscita plebeio magistratu, id est, Tribunis interrogantibus, et quod dictum de Osio non mirum est, quoniam is legati primæ Sedis fuisset auditor ».

68. At Asturicensis : « Erant igitur (inquit) adeo adstricti episcopi, ut nihil, quod ad rem Christianam, nihil quod ad proprias provincias pertineat, proponere possint? Quod si fateatur, nescio an rebus Concilii bene caveatur. Nam apud omnes, quos ego hactenus percurri auctores, et apud Bartolum et Baldum invenio, licere omnibus de universitate proponere id, quod possunt omnibus ostendere. Cui cardinalis de Monte : Non est (inquit) ut hac de re vobiscum disputem, sunt enim si vultis hic jurisconsulti, qui vobiscum de jure disceptabunt. Cui Asturicensis : Nolo (inquit) cum jurisconsultis disputare, nec a me sunt dicta jurisconsultis, sed Synodo, quam volui meam intelligere sententiam, ut sciant omnes eis licere, proponere quodlibet, dummodo honestum sit. Credo (inquit Giennensis) cardinalem de Monte, quando dixit non licere episcopis proponere, intelligere ita, ut vota præsidentibus ipsis invitis colligere possint; quod et ego credo : verum ac quod quilibet, dum sententiam dicit, non possit, quid sentit, proponere et explicare, non credo esse ejus sententiam. Dico (inquit Asturicensis) posse singulos episcopos proponere, nec aliter fieri posse, exempli causa : ponamus aliquem episcopum velle aliquam materiam contra legatos ipsos vel cardinales proponere, æquumne censetis illa oportere legatis ipsis prius dicere, an non ? Non (inquit cardinalis de Monte) vobis licere arbitror, neque licebit unquam contra legatos Sedis Apostolicæ, neque contra cardinales aliquid proponere, nec enim me præsente talia alicui permittam impune facere, et miror vos audere talia dicere. Asturicensis inquit : Non dico de legatis, ut de legatis, sed ut de cardinalibus in genere. Ne hoc quidem vobis licet (inquit cardinalis de Monte) nam quæ vobis liceant satis alias explicavi, et nunc optime ex cardinali Giennensi discere poteritis. Cui cum acquiesceret Asturicensis, cardinalis Giennensis ad illum conversus dixit : Satis est (inquit) dixisse vestram sententiam, quam Patres, ut videtis, non probant. Gratias (inquit Asturicensis) vobis refero, quoniam satis meam audivistis sententiam. Cui cardinalis Giennensis : Non possum (inquit) id probare quod ego non teneo. Episcopus Vasionensis dixit : Ego nunquam, etiam rogatus, respondebo, nisi legatis interrogantibus, qui nostrum caput sunt, alios autem omnes in Concilio pares esse existimo ». Hæc paucis perstringens Angelus Massarellus ita scribit : « Cardinalis de Monte comprobavit multis rationibus et auctoritatibus, quod licet unicuique liberum sit dicendi in Concilio sententiam, munus tamen proponendi ad solos reverendissimos cardinales pertinet ». Recruduisse eam controversiam post plures annos sub Pio IV visuri sumus.

69. *Discussio de peccato originali.* — Interea legati, cum ex cardinalis Farnesii litteris percepissent Pontificis mentem esse, ut omnimode peccati originalis dogma proponeretur atque summa diligentia discuteretur, absque mora Pontificio imperio sese obtemperaturos significarunt; præcipue quia de Justificatione rite pertractare non poterant ante decretum de peccato originali; quare mox auditis theologis, et expensis mediis, quibus in dogmate peccati originalis procedendum erat, decretum ab iis fuit prius diligenti examine perquirendum, quid de hac re Concilia generalia, aliaque a Sede Apostolica approbata statuerint; et innovatis veteribus Constitutionibus, illas addere, quæ ad statum rerum præsentem magis accommodæ cen-

sebantur, rejectis tamen supervacaneis et non necessariis ; quem modum una simul Patres commendarunt ; licet nonnulli ac potissimum Hispani, excepto tamen cardinale Giennensi, de reformatione ante omnia pertractandum esse a Synodo insisterent : quibus tamen polliciti sunt, post hujus decreti decisionem, de reformatione ac de episcoporum residentia absque mora pertractaturos.

70. Perspexerat imperator (ut paulo ante insinuatum est) Protestantes ad defectionem a Cæsareo obsequio inclinare, atque adeo promulgatis in Concilio dogmatibus Catholicis asperandos, atque in arma consurrecturos verebatur : Patres vero Tridentini extimescebant, ne si invito ac reluctante imperatore, de dogmatibus fidei agerent, ejus patricinio orbarentur. Consultum itaque est a cardinale Tridentino, ut de peccato originali ageretur, cum in illo articulo in colloquio Ratisbonensi Catholici et Protestantes inter se consensisse dicerentur : verumtamen Franciscus Toletanus Cæsareus orator intercedebat, ne ille articulus tractaretur, donec Ratisbonensis conventus solutus foret, trahebatque in suas partes præsules Hispano imperio obnoxios, verum major episcoporum pars una cum legatis in suscepta perstitit sententia adducendæ in examen quæstionis de peccato originali, definiendæque in proxima sessione : jusserat enim Pontifex, sicuti innuimus, ut ea controversia dirimeretur, ex cujus mandato collegere animos legati, ut importunæ Francisci Toletani factioni generose repugnarent.

71. XXIV Maii propositi sunt theologis plures articuli controversiarum circa peccatum originale, de quibus disserturi erant. XXVIII vero die in Congregatione generali Cardinalis de Monte de eo dogmate ita ad Patres disseruit [1] : Auditis theologis, et considerato quanta laboremus temporis angustia, quoniam permagni interest, qua via procedatur, cogitabamus, si videretur Patribus, ut is modus foret optimus, si ante omnia prospiceremus, quid super hujusmodi articulo a majoribus nostris in Conciliis, aut universalibus, aut provincialibus approbatis et receptis ab Ecclesia decretum esset : et illis omnibus collectis adderemus ea, quæ pro statu præsentis temporis addenda viderentur, et veteribus decretis innovatis, et novis additis, ab hac sancta Synodo super hoc, ut fieret salutare decretum. Dicant igitur Patres, utrum hic modus procedendi eis placeat. Super qua re sententiis perquisitis, omnes modum propositum laudarunt ». Deinde ipse reverendissimus et illustrissimus præsidens legit ea, quæ super ipso articulo collegerat [2], videlicet :

Propositio articuli de peccato originali.

« Articulus de peccato originali non incommode dividi potest in duas partes. Prima est de ejus cognitione, propagatione, et malitia seu damno. Secunda de ejus remedio et remedii effectibus. Quoad primam attinet, de qua nunc agendum est, hæc ex decretis Summorum Pontificum et Conciliorum annotata sint pro faciliori Patrum indagatione, ut per ea invitentur ad exquirenda alia, et ea addenda, quæ pro hujus temporis statu deesse videantur ».

Subjecit mox ex Concilio Milevitano canonem secundum, ex Carthaginensi cap. 72, ex Arausicano canonem 1, ex eodem can. 2, ex Toletano 12, can. 2.

Ex Concilio Florentino de unione Armenorum : « Firmiter credit, profitetur et docet neminem unquam ex viro fœminaque conceptum, a Diaboli dominatu fuisse liberum, etc. ».

Subjunxit deinde testimonia Pontificum Innocentii I ad Concilium Carthaginense Epist. 25, Cœlestini I Epist. 1, c. 4, Leonis Epist. 84 ad Aquilegiensem episcopum, Leonis Epist. 91, can. 9 et 10.

72. Quarum auctoritatum exempla ad omnes Patres eadem die transmissa sunt.

Institit iterum Giennensis cardinalis in eadem Congregatione ex singulari (ut videbatur) sensu pietatis, qua erga B. Virginem delibutus erat, ut de immaculata B. Virginis Conceptione ageretur in Concilio ; maximam enim Christiani orbis partem pie ita sentire, remque Hispanis et Gallis fore gratissimam : maxima tamen præsulum pars, quibus se etiam aliqui Hispani conjunxere, sensit ab ea quæstione magnis implicita difficultatibus abstinendum, ac potius perspicuas hæreses damnandas, quam in occultis et ambiguis controversiis tempus terendum, quæ significavit cardinalis e Monte legatus cardinali Farnesio, opportuniore vero tempore eam quæstionem excuti atque illustrari posse. Verum Giennensem cardinalem magis ductum abblandiendi Cæsareis voluntatibus, quam pietatis studio, referunt Acta, ut dum in ea quæstione tereretur tempus, Lutheranæ impietatis dogmata silentio involverentur, tum subdunt : « Aquensis mirum in modum institutum legatorum de dogmatibus pertractandis laudavit in eoque perseverandum esse dicebat, donec tandem omnes hæreses, quarum præcipue causa Concilium convocatum fuerat, extirparentur ». Et mox : « Reformationem unusquisque sibi facere posset, dogmata nonnisi in Conciliis commode detiniri posse ». Multis interjectis :

« Fanensis Episcopus : Probo (inquit) quod de peccato originali propositum est, quod autem controversia illa de Maria Virgine in sacrosancta hac Synodo pertractetur, mihi persuaderi non poterit. Primum, quod sciam utram-

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3232. p. 1586. Diar. Conc. Trid. Ms. arch. Vat. p. 40. — [2] Ext. etiam Ms. arch. Vat. sig. num. 3249. p. 239.

que partem maxime piam esse, et a tot sanctissimis doctoribus hinc inde suas partes comprobantes, ut non sine manifesta plurium nota et damnatione posset Synodus hanc rem determinare : addo etiam rei difficultatem : quis enim sententiam hanc nosse potuit, quæ Sedi Apostolicæ adeo obscura hactenus visa est, ut neutram usque adhuc partem elegerit. Ne autem vos, Patres, prætereat, scitote, nihil Protestantibus gratius hoc tempore nos facere posse, nisi de hac ipsa re pertractare, quæ non adeo brevis erit, ut aliqui putant, sed quæ ne tribus quidem mensibus perfici poterit, cum magno dedecore Synodi, dicentibus omnibus, quæ decidenda sunt omitti, et silenda decerni, propterea hac in re laudarem, ut perpetuum silentium imponeretur omnibus, ita ut nulli deinceps liceret hac de re palam disputare, neque aliquid populum docere ».

XXXI Maii in Congregatione generali [1] excussa est prima quæstio de peccato originali, de ejus cognitione, propagatione et malitia, de quibus primum a cardinali Giennensi, deinde ab archiepiscopis, et episcopis, et abbatibus sententiæ dictæ, inter quos Fanensem episcopum erudite perlocutum referunt alia Acta : « Theologi rem ipsam longa oratione prosecuti sunt, quorum omnium Fanensis episcopus omnem a capite materiam commode pertractasse visus est. Constare quidem ipse ex totius Ecclesiæ consensu dicebat, Adam ipsum, præter ea, quæ ut homo ab auctore consecutus fuerat, fuisse insuper rectitudine et justitia donatum a Deo, quam quidem si servasset, ut poterat, perpetua immortalitate gavisus fuisset, et hæc quidem ipsi Adamo data fuere a Deo ipso, ut naturæ parenti, ita ut in omnes ex semine ejus nascituros provenirent : de aliis autem virtutibus, quibus Adam a Deo ipso donatus fuerat, puta de stellarum cognitione, de natura animalium et similibus, non satis constat inter theologos, ut ita datæ essent, an propriæ ipsius Adami essent, an potius ut transmitterentur una cum rectitudine ipsa.

« Constat quoque apud eamdem Ecclesiam, Adam ipsum coram Deo peccasse, et genus quidem peccati inobedientiam fuisse, sive fuerit per pomorum susceptionem ex arbore prohibita, sive quovis alio modo, nihil interest. Satis est nos scire Adam peccasse, cujus peccati ea vis fuit, ut mereretur ipse Adam gratia justitiæ et rectitudinis sibi a Deo datæ privari : quo quidem Adæ privilegio posteros quoque ejus privavit, quoniam sicut gratia ipsa Adæ data fuerat, ita ab ipso et per ipsum a posteris ejus accepta fuisset. Id Apostolus dixit : *Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.* Quæ quidem mors, nisi per Baptismum tollatur, omnes reos gehennæ facit : quibus in rebus statuenda duo in primis semper consideranda mihi visa sunt. Alterum, ut ita concipiamus verba, ita rem pertractemus, ut nulla culpa ipsi Deo, nullaque injustitia ei, qui semper rectus est, tribui a nobis videatur. Alterum, ne peccatum ipsum Adæ ita minuamus, ut pæne frustra Dominum nostrum Jesum Christum humanam pro nobis carnem sumpsisse affirmare videamur. Quod autem Lutheranos ipsos tangit, omnino falsum est, dum dicunt per Baptismum peccatum originis non tolli, sed nobis non imputari, nos vero, neque manere, neque imputari nobis defendimus, etc. »

74. *Catalogus errorum circa peccatum originale.* — IV Junii et V in Congregationibus generalibus [1], de secunda quæstione, nimirum de remedio peccati originalis, et de ejusdem remedii effectibus actum est. VIII vero Junii propositum decretum de Peccato originali excutiendum.

IX Junii in Congregatione generali residentia episcoporum proposita, deinde hæreseon circa peccatum originale catalogus perlegitur [2] :

Hæreses et errores super peccato originali.

« I. Primus error est ille notissimus Pelagii : nos non nasci aut concipi peccatores, sive nullam peccati labem ex nostra generatione contrahere : quem errorem damnavit Concilium Milevitanum.

« II. Est Valentini, Manichæi et Priscilliani, ex Christiano conjugio natos non contrahere originalis culpæ contagionem. Quem errorem damnavit Innocentius I et profligavit Augustinus lib. de peccat. mer. et remiss. c. 25 et 26.

« III. Est Pelagianorum, quem etiam secutus est Erasmus, Paulum, Ep. ad Rom. 5 hujus peccati originalis nullam prorsus facere mentionem.

« IV. Peccatum originale nihil esse in unoquoque nostrum, sed esse dumtaxat ipsam Adæ prævaricationem, quæ revera nobis non insit, sed soli Adæ.

« V. Est Martini Lutheri, concupiscentiam nobis innatam atque inspersam, quæ remanet in baptizatis, esse peccatum originale, quæ scilicet concupiscentia complete atque præcise sortita sit originalis peccati rationem.

« VI. Est ejusdem Martini Lutheri, originale peccatum esse concupiscentiam ultimo præcepto Decalogi notatam.

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3232. p. 163. Acta Congr. Conc. Trid. Ms. Franc. card. Barber. sig. 2799. p. 100.

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3231. p. 164. — [2] Ext. etiam in Ms. sig. num. 3249. p. 275. perlect. IX Junii in Cong. gen.

« VII. Est error Pelagii, peccatum originale esse prævaricationis Adæ imitationem.

« VIII. Est ejusdem Pelagii, quem Martinus Lutherus sequitur, ad peccatum originale expiandum in parvulis Baptisma non esse necessarium.

« IX. Ejusdem etiam Pelagii, ad quem errorem Martinus Lutherus accedere videtur, puellos non baptizatos morientes non damnari, sed salvari, et vitæ æternæ fieri possessores, licet ad regnum Christi non pertineant. Contra quem errorem late scripsit Augustinus.

« X. Est Priscillianorum, Euchytarum, Messallianorum et Manichæorum, Baptismum infantibus nihil prodesse : quem errorem etiam Anabaptistæ sequuntur.

« XI. Est eorumdem Anabaptistarum, parvulos in infantia baptizatos rebaptizandos esse.

« XII. Est eorum, qui dicunt quoslibet infantium actus, quamvis ratione careant, esse peccata, atque in ejusmodi consistere peccati originalis rationem, nullaque alia ratione eos esse baptizandos, quam ut hæc sola peccata expiantur.

« Tertius decimus est eorum, qui tenent non unum esse peccatum originale, sed plura, quem errorem confutat Magister Sententiarum 33 dist.

« Quorum errorum unusquisque hodie suos habet defensores ».

75. *Declarationes et canones de peccato originali.* — Decima Junii in Congregatione generali agitatum est de residentia ; cumque ea controversia dirimi non posset in proxima sessione, in aliud tempus extracta.

XIV Junii [1] discussum est acerbo examine decretum de peccato originali : « In cujus decreti examinatione (addunt Acta Angeli Massarelli) oritur magna contentio, disputatio inter Patres, num in hoc decreto de peccato originali esset decidenda quæstio de Conceptione Beatæ Mariæ Virginis ». Lectæ tum in ea Congregatione generali fuere ab episcopo Bituntino auctoritates plurium sanctorum Patrum negantium Immaculatam Conceptionem.

Addit vero Angelus Massarellus decretoriam in ea re sententiam : « Et majori parti visum fuit relinquendum esse hunc articulum sub determinatione felicis recordationis Sixti papæ IV, quæ determinatio a Concilio innovetur ».

Narrantur paulo fusius hujus Congregationis Acta in alio Ms. [2] in quo verba a Polo et Pacecho cardinalibus habita recensentur.

Lecto decreto de peccato originis, cardinalis Polus sententiam suam ita dixit [3] : « Ut a capite decreti incipiam, quid sit peccatum originale, magis nos ipsi in omnibus sentimus omnes re ipsa, quam ipsi sciamus, quid sit, verbis comprehendere. Hæc inde possumus ostendere, quod, cum multi sanctissimi Patres de hac re scripserint, tamen hoc quid esset, definire nescierunt. Hoc etiam vobis patuit ad oculum tam in Congregationibus episcoporum, quam theologorum, in quibus maxima fuit omnium concordia in reliquis constituendis, sed in hoc uno valde fuerunt dissidentes. Illud valde scimus, mortem nobis per Adæ peccatum interminatam esse, mortem, inquam, non ut statim occumberet ipse Adam, et nos cum ipso, sed mentis obtenebrationem, quæ et ipsa mors dici potest. Hoc senserunt et vetustissimi Philosophi fere omnes, non a fide ut nos edocti, sed a natura ipsa, cujus vim et mortem sentiebant in malam pœnam esse. Id Aristoteles dixit, dum regimen magis apud rempublicam esse vult, quam apud regem unum, ea scilicet ratione, quoniam spiritus unius sæpe impotentes sunt ad resistendum malis, ad quæ natura nos inclinat. Id ostendit Socrates, dum post universam perlustratam Philosophiam, se unum scire fassus est, quod nihil sciret. Philosophi igitur huic morbo providere volentes, legibus muniendam esse rempublicam decreverunt, ut quorum scilicet concupiscentiam indomitam esse cognoscebant, saltem pœna cum metu coercerent.

76. « Longe alia via Deus Omnipotens cum priscis Patribus nostris egit ; certavit scilicet beneficiis et gratiis nostros motus reprimere, et impetum protinus extinguere. Sed neque præmia, neque mannæ manducatio diuturna, neque aliquod aliud gentem duræ cervicis potuit domare. Exemplo potest esse Salomon tot tantisque bonis a Deo donatus, ut nemo plus eo acceperit, fatetur plane ipse omnia vanitatem esse, et in ipsa quoque sapientia labores. Quamobrem Deus, ut generi humano provideret, per mortem Unigeniti Filii nobis gratiam et salutem dedit. Hæc tendunt ad demonstrandum, quod ad abolendam hujus peccati vim nulla unquam humana res valere potuit. Hæcque ad declarationem primi, secundi et tertii capitis, in quibus nihil addi minuive desidero. Quod mihi dubium fuit, est quod dicitur in fine decreti, nihil esse, quod Deo displicere possit. Quæ quidem verba, si rite intelligantur, nullam habent distinctionem, quo modo de hoc ipso Paulus loquens : *In renatis* (inquit) *qui in Christo sunt, nihil odibile esse* ; nam in aliis non auderem id ego affirmare, propter nostras imbecillitates : propterea addendum aliquod verbum existimarem ad majorem declarationem, ne alioquin aliqui, perperam intelligentes hunc locum, intelligant omnino renatos impeccabiles esse : quod quam falsissimum est, omnes intelligunt, quinimo statutum est, ut etiam viri sancti dicerent quotidie, *Dimitte nobis debita nostra* ; et non propter humilitatem, sed propter veritatem.

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3206. p. 166. Ext. in Ms. Vat. sign. num. 3206. p. 119. — [2] Ib. p. 166 — [3] To. XIX de Conc.

« Giennensis censebat [1] stare posse verba illa decreti, nec aliquo modo mutanda, ne videatur magis potuisse unius Adæ peccatum quam Christi meritum. Hoc referre, quod etiam justi dicunt : *Dimitte nobis peccata nostra;* quia id sit propter peccata, quæ timentur, et quæ a quantumvis justis timeri debent. Illud autem, quod in fine decreti ponitur, mihi non placet, dum dicitur :

« Declarat autem Synodus non esse suæ intentionis, in decreto hujusmodi, ubi de peccato originali loquitur, comprehendere Beatam et Immaculatam Virginem Mariam matrem Jesu Christi, de qua re ad præsens nihil declarare intendit, præter id, quod a felicis recordationis Sixto IV decretum fuit ; hæc enim declaratio non est juxta decretum Synodi, nam in proxima congregatione plusquam duæ ex tribus partibus tenuere eximendam esse a decreto B. Virginem Mariam, cum hac adjectione, videlicet, de qua pie creditur sine peccato originali conceptam fuisse ». Verum quidem est, in antecedenti congregatione ex tribus partibus duas in dictam decreti formam consensisse, sed in sequenti recesserunt, ut in Actis in Castro S. Angeli asservatis ita narratur :

77. « Die octava Junii, in congregatione generali decretum de originali peccato a theologis in privatis congregationibus compositum, lectum fuit. Cardinalis Giennensis præcognoscens tam brevi temporis intervallo tali quæstioni possibile non esse finem imponere, requisivit, ut universali propositioni, cum qua declaratur originalem culpam esse communem omnibus hominibus, talia adderentur verba, scilicet : Quod ad Beatam Virginem attinet, sacrum Concilium nihil definire intelligit, quamvis pie credatur, eam sine originali peccato conceptam fuisse. Tali sententiæ tunc major pars consensit. Sed episcopi, aliique ex Prædicatorum familia ardentes contradixerunt, multique eis adhæserunt. Opponebantque, si pium est unam opinionem credere, consequenter aliam partem credere impium esse. Et sic (quamvis tacite) quæstio definita censeretur. Ideoque consilium fuit, excogitanda esse verba, quibus nec unius, nec alterius opinioni præjudicium afferretur, et ambæ in eodem statu, quo tunc in Ecclesia erant, permanerent. Ideo theologi, ut Synodi mentem executioni mandarent, in suis congregationibus sequens decretum exararunt : Declarat sancta Synodus, non esse suæ intentionis in hoc decreto, ubi de peccato originali agitur, Beatam et Immaculatam Virginem Mariam matrem Domini nostri Jesu Christi comprehendere, cum modo circa hoc nihil declarare intelligat, præter quod a felicis recordationis Sixto IV decretum fuit. Attamen cardinalis Giennen. non acquievit, asserens, in præterita Congregatione generali ex tribus partibus supra duas consensisse, ut decreto adderetur, de qua pie creditur, sine peccato originali conceptam fuisse ». Et paulo post : « Asturicensis episcopus proposuit, ut illa verba declararentur, quibus asserebatur, Concilium modo nihil se declarare intelligebat. Placuit ista propositio Bertano aliisque Dominicanis. Sed cardinalis Giennen. ejusque sectatores eam non approbarunt. Et cum plus temporis quam par erat, et præter consuetum in illa Congregatione consumptum fuisset, tandem suffragia collecta fuere, et conclusum, quod quamvis major pars Conceptionem absque peccato fuisse crederet, tamen etiam major pars melius consilium existimavit, nullum contrariæ opinioni præjudicium esse ferendum. Quare verba decreti juxta sententiam Asturicensis recepta fuere, quod cardinalis Giennensis cum amaritudine animi pertulit.

78. XVI mensis Junii coacta Congregatio generalis, in qua sancita decreta de peccato originali, et de lectionibus sacræ Scripturæ instituendis, et concionatoribus ordinandis promulganda esse in quinta sessione postero die celebranda.

79. XVII Junii celebrata est quinta sessio Concilii Tridentini [1], cui quadraginta novem episcopi, archiepiscopi novem, quatuor cardinales, duo monachorum abbates, tres Mendicantium præpositi Generales, duo Cæsarei oratores interfuere, atque in ea gravissimi novatorum errores circa peccatum originale damnati fuere :

« Sacrosancta Œcumenica et Generalis Trid. Synodus in Spiritu sancto legitime congregata præsidentibus in ea eisdem tribus Apostolicæ Sedis legatis, jam ad revocandos errantes et nutantes confirmandos accedere volens, sacrarum Scripturarum, sanctorum Patrum, ac probatissimorum Conciliorum testimonia, et ipsius Ecclesiæ judicium et consensum secuta, hæc de de ipso peccato originali statui fatetur ac declarat.

« Si quis non confitetur, primum hominem Adam, cum mandatum Dei fuisset transgressum, statim sanctitatem et justitiam in qua constitutus fuerat, amisisse, incurrisseque per offensam prævaricationis hujusmodi iram et indignationem Dei, atque ideo mortem, quam antea illi comminatus fuerat Deus, et cum morte captivitatem sub ejus potestate, qui mortis deinde habuit imperium, hoc est, Diaboli, totumque Adam per illam prævaricationis offensam secundum corpus et animam in deterius commutatum fuisse, anathema sit.

[1] To. XIX. de Conc. Ms. arch. Vat. sig. 3206. p. 117. Ms. Fr. card. Barber. sign. num. 1179. p. 116. Diar. Conc. Ms. arch. Vat. p. 41. card. Pallav. to. I. l. VII. c. 7. num. 2.

[1] Pallavic. to. I. l. VII. c. 13.

« Si quis Adæ prævaricationem sibi soli, et non ejus propagini asserit nocuisse, et acceptam a Deo sanctitatem et justitiam, quam perdidit, sibi soli, et non nobis etiam eum perdidisse, aut inquinatum illum per inobedientiæ peccatum, mortem et pœnas corporis tantum in omne genus humanum transfudisse, non autem et peccatum, quod mors est animæ ; anathema sit. Cum contradicit [1] Apostolo dicenti ; *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.*

80. « Si quis hoc Adæ peccatum, quod origine unum est, et propagatione, non imitatione transfusum omnibus, idest (inest) unicuique proprium, vel per humanæ naturæ vires, vel per aliud remedium asserit tolli, quam per meritum unius mediatoris Domini nostri Jesu Christi, qui nos Deo reconciliavit in sanguine suo, factus nobis justitia, sanctificatio et redemptio ; aut negat ipsum Christi Jesu meritum per Baptismi sacramentum in forma Ecclesiæ rite collatum tam adultis quam parvulis applicari : anathema sit : quia non est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri ; unde illa vox, *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*, et illa, *quicumque baptizati estis Christum induistis.*

81. « Si quis parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, etiamsi fuerint a baptizatis parentibus orti, aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lavacro necesse sit expiari ad vitam æternam consequendam ; unde fit consequens, ut in eis forma Baptismatis in remissionem peccatorum non vera, sed falsa intelligatur : anathema sit. Quoniam non aliter intelligendum est id, quod dixit Apostolus, *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt;* nisi quemadmodum Ecclesia Catholica ubique diffusa semper intellexit ; propter hanc enim regulam fidei ex traditione Apostolorum etiam parvuli, qui nihil peccatorum in semetipsis committere potuerunt, ideo in remissionem peccatorum veraciter baptizantur, ut in eis regeneratione mundetur, quod generatione contraxerunt. *Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei* ». Damnati sunt eo decreto Calvinistæ, qui segniores erant ad conferendum parvulis baptisma, ut eorum plurimi inde infeliciter perirent.

82. Invexerat alium errorem Lutherus, quem secutus est Calvinistarum grex, remanere post Baptismum in baptizatis peccatum, sed non imputari : utque errorem fulcirent, contendebant concupiscentiam esse peccatum, quæ cum remaneat in baptizatis, concludebant peccatum etiam in iis remanere ; ac verba Apostoli et S. Augustini, qui concupiscentiam dixere peccatum, eo quod concupiscentia sit peccati causa, et pœna peccati, atque etiam inclinet ad peccatum, detorsere in pravum sensum ; quasi sit proprie et secundum essentiam suam peccatum, contra quos novatores addidere Patres Tridentini in decreto :

« Si quis per Jesu Christi Domini nostri gratiam, quæ in baptismate confertur, reatum originalis peccati remitti negat : aut etiam asserit, non tolli totum id, quod veram et propriam peccati rationem habet, sed illud dicit tantum radi aut non imputari ; anathema sit. In renatis enim nihil odit Deus, quia nihil damnationis in iis, qui non secundum carnem ambulant, sed veterem hominem exuentes, et novum, qui secundum Deum creatus est, induentes, innocentes, immaculati, puri, innoxii ac Deo dilecti effecti sunt, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi ; ita ut nihil prorsus eos ab ingressu cœli remoretur.

83. « Manere autem in baptizatis concupiscentiam vel fomitem hæc sancta Synodus fatetur et sentit, quæ cum ad agonem relicta sit, nocere valet consentientibus, sed viriliter per Christi gratiam repugnantibus non valet, quinimo qui legitime certaverit coronabitur. Hanc concupiscentiam, quam aliquando Apostolus peccatum appellat, sancta Synodus declarat, Ecclesiam Catholicam nunquam intellexisse peccatum appellari, quod vere et proprie in renatis peccatum sit, sed quia ex peccato est, et ad peccatum inclinat. Si quis autem contrarium senserit, anathema sit ».

84. *Decretum de munere prædicandi.* — Perlectum etiam est in eadem Sessione decretum de certis capitibus restituendæ adstringendæque disciplinæ Ecclesiasticæ : atque in primis sancitum, ut sacrarum litterarum interpretes ac lectores stipendiis Ecclesiasticis sustentandi in Ecclesiis insignium civitatum suo munere fungerentur ; ut in oppidis magister Grammaticæ pro instruendis clericis inopibus teneretur, ut sibi viam ad sacra Theologiæ studia munirent ; ut in monasteriis et conventibus Regularium sacræ Scripturæ lectiones habeantur ab iis, qui prius de vita, moribus et scientia excussi, atque ab episcopo approbati fuerint, ne impietas specie pietatis propagetur.

85. De Evangelii prædicatione constitutum est, ut primates, archiepiscopi, episcopi, et alii Ecclesiarum prælati, necnon archipresbyteri, et parochi Evangelium prædicent ad populum instruendum, ac si fuerint impediti, idoneos concionatores eligant. De Regularibus vero conciones sacras habituris hæc sancita lex : « Regulares cujuscumque Ordinis, nisi a suis

[1] Rom. v.

superioribus de vita, moribus et scientia examinati et approbati fuerint, ac de eorum licentia, etiam in Ecclesiis suorum Ordinum prædicare non possint, cum qua licentia personaliter se coram episcopis præsentare, et ab eis benedictionem petere teneantur, antequam prædicare incipiant ». Additum est, ne sine impertita ab episcopis facultate in aliis Ecclesiis quæ non sunt suorum Ordinum conciones habeant, si quis vero hæresim in populum sparserit, omni immunitatum respectu abscisso, in eum episcopus auctoritate Apostolica, et tanquam Sedis Apostolicæ delegatus severitatem legum distringat.

86. Lectum postea fuit petente archiepiscopo Turritano Breve Pontificium legatis directum. Postea procurator Severolus absentium contumaciam accusavit, ut contra ipsos processus statuerentur, et januæ Cathedralis Ecclesiæ Tridentinæ affigerentur; sed in hac re suffragia inter se multum discrepantia fuerunt. Duæ sententiæ numero ampliores apparuerunt, in una earum convenerunt legati, qui contra non legitime impeditos distringendas leges judicabant, in alia cardinalis Giennen. excipiendos esse dicebat Germanos, quam exceptionem aliqui volebant extendere ad omnes illos quibus Cæsari respectum habendum esse in proxima Congregatione requisierant. Alii solos in Dieta commorantes, et usquedum illa congregata esset, excipi optabant; sed præter istas duas sententias, quæ pluribus placebant, episcopus Faventinus eorum solummodo contumaciam, qui Romæ morabantur, accusandam esse censebat; alii, ne episcopi a Concilio absque justa et cognita a Concilio causa possent discedere, addendum esse dicebant. Et alii alias diversas sententias protulerunt.

87. *Ratisponense colloquium.* — Dum Patres Tridentini nullis parcunt laboribus pro restituendo primario religionis splendore, exscindendis vitiis, discutiendaque hæreseon caligine, coegere Lutherani suos conventus ad confirmandam suam in Pontificem Cæsaremque perduellionem, in iisque de respuendo Concilio Tridentino, de prorogando impio fœdere, de sumptibus belli Brunsvicensis sustinendis, de Hermanno antiarchiepiscopo Coloniensi, qui a Catholica religione desciverat, tuendo, deliberarunt, in quo quidem conventu Coloniensi apostatæ legati questi sunt de clero Catholico, qui sacras aras præferret meretricularum thalamis, religionemque avitam deserere abnueret, deque promulgatis in Hermannum a Pontifice et Cæsare edictis, ut Lutheranæ libertati contrariis questi sunt : « Eo jam res in Germania reciderat, ut de summis magistratibus liceret querelas deferre ad paucos imperii principes, qui etiam dicerent, se non defuturos Coloniensi archiepiscopo, si qua vis ei fieret ». At impia eorum consilia divina misericordia confudit. Conati sunt illi quidem missis oratoribus Cæsarem delinire, ne Coloniensi exarchiepiscopo adversaretur clerumque Catholicum tueretur, sed a suscepta animi constantia dimovere non potuerunt, eos enim Cæsar hortatus est, ut abjecta pertinacia mitiora pacis consilia sequerentur, ut refert Angelus Massarellus in Diario Concilii Tridentini [1] :

88. « Reverendissimi domini legati receperunt litteras a reverendissimo domino archiepiscopo Rossanensi Verallo nuntio apud Cæsaream majestatem ex Leodio tertio hujus datas, in quibus significat oratores Lutheranorum, præsertim trium sæcularium electorum, Saxoniæ, Palatini et Brandeburgensis petiisse Cæsarem apud Mastrich die Veneris XXVI Februarii, in qua die tria Cæsareæ majestati proposuisse, primum, ut mitius cum electore Coloniensi agat, tum quia elector et princeps imperii, tum ob alias multas rationes. Cæsar enim dicto electori injunxit, ut infra quindecim dies restituat quantum ab eo in nova secta innovatum est. Secundum, quod amicabiliter per viam concordiæ ad conciliandam Germaniam pergere velit, non autem armis, ut verentur, et ex rumoribus, qui ubique sparguntur, conjicere est. Tertium. Petierunt ut Cæsarea majestas eis dicat, an cum consensu suo Concilium Tridentinum sit apertum, non enim hoc credere possunt, cum toties Cæsar eis promiserit, colloquio, dieta, vel nationali concilio, si generale haberi non posset, res controversas religionis in Germania tractaturum, Concilium autem Tridentinum non esse legitimum, tum quia illa civitas, licet sit imperialis, non est in Germania, et ejus episcopus est obnoxius papæ, tum quia auctoritate Pontificis Romani celebratur. Det igitur Cæsar liberum Concilium in Germania, et ipsi libenter illuc proficiscentur.

« His respondit imperator prima hujus mensis in hanc sententiam : Quoad primum, quod Coloniensis pessime se gerat, parvique faciat et suam et imperii auctoritatem. Ad secundum, quod nihil neque magis optavit, quam res Germaniæ amicabili tractatione componere, quare bono sint animo, hac enim de causa nunc Ratisbonam petit, hortarique, ut sui principes illuc iter capiant. Ad tertium respondit adeo obscure, ut verus sensus elici non possit, inquiens Ratisbonæ clarius responsurum esse, etc. »

Condictum fuerat superiore anno in Wormatiensi conventu Ratisbonense colloquium invitis Catholicis principibus, cum indicto coactoque jam Concilio Œcumenico, vel inane vel exitiale futurum esset tale colloquium, tamen Cæsar illud inter Catholicos et Lutheranos

[1] Ms. arch. Vat. inscriptum Diar. Conc. Trid. auct. Angel. Massarell. secr. Conc. p. 126.

ad tentandam aliquam concordiæ rationem admiserat, vel ut ad comparandum exercitum temporis moras captaret.

89. Colloquium die ultima Octobris MDXLV indictum fuerat [1], sed Cæsar justis de causis ad diem decimam quartam Decembris protraxit, et inceptum fuit solummodo vigesima septima Januarii hujus anni, quia Laurentius Zocchius auditor, et Georgius Major collocutor pro Protestantibus Ratisbonam pervenerunt vigesima prima ejusdem mensis. Die igitur vigesima septima initium habuit colloquium, de quo loquuntur Spondanus, Bzovius, Belcarius, Cochlæus, Surius, et Ulembergus, et ita dicunt : imperator Mauritium episcopum Eisteten. et Fridericum comitem Furstembergensem, quibus postea addit Jutium Pflugium electum episcopum Naumbergensem præsides elegit. Pro Catholicis ad disceptandum astiterunt, Petrus Maluenda Dominicanus, Everardus Bellicus Carmelita, Jo. Hoffonisterus Augustinianus, et Jo. Cochlæus doctor clericus sæcularis. Pro hæreticis steterunt in acie Martinus Bucerus, Jo. Brenzius, Georgius Major, Erardus Schneppius. Die autem supradicta, Catholici primum sacrum solemne de Spiritu sancto in Cathedrali Ecclesia celebrarunt, et postea cum hæreticis in publico Palatio convenerunt, ubi præsidentes mandatum imperiale legerunt, et postea formam constitutam ab imperatore servandam in disputatione materiarum a collocutoribus, quæ est sequens : « Primo, ut cæteris omissis, tractetur confessio exhibita per Protestantes in Comitiis Augustæ habitis anno Dom. MDXXX, cujus singula facta disculiantur, ac inter eos et Catholicos agatur, quid in ea recipiendum, quidve rejiciendum eis videatur, et relatio fiat Cæsareæ majestati et statibus imperii.

« Disputatio versetur in eis solum, quæ fidei sunt, omissis opinionibus, quibus studiosi solent exerceri.

« Primi tres articuli Confessionis prædictæ omittantur, quia primus et tertius sunt de Incarnatione ac Trinitate, in quibus nulla est controversia. Secundus vero est de peccato originali, et satis est disputatus, nec minus opus est illum denuo agitari.

« Quia in confessione Augustana sunt multi articuli, etiam diversi quoque ad unam materiam pertinentes. Primo agatur de Justificatione, Remissione peccatorum, Impletione Legis, de Fide bonisque Operibus, necessitate eorum et merito : secundo de Sacramentis et eorum virtute in universum, ac etiam sigillatim de quolibet eorum, de Baptismo scilicet, Eucharistia, et præterea in singulis ea agantur, quæ in uno quoque eorum controvertuntur : ut in materia et sacramento Eucharistiæ : de administratione sacramenti sub utraque specie, de adoratione ejusdem ; et in Pœnitentia : de Confessione et Satisfactione, ad eumdem modum ; de Matrimonio, Ordine et reliquis.

« De Purgatorio et Suffragiis Defunctorum, de Veneratione, Invocatione, Reliquiis et Imaginibus Sanctorum, de Votis Monasticis, et Cœlibatu sacerdotum, de delectu ciborum, de Feriis, Lætaniis, aliisque cæremoniis, ac Ecclesiasticis traditionibus quomodo obligent conscientiam ad sui observationem.

« Ultimo de Ecclesia, potestate clavium, ordine Hierarchico, auctoritate episcoporum, Romani Pontificis et Conciliorum. Si quid tamen inciderit dubitationis, vult Cæsarea majestas, ut ob eam causam reliqua non remorentur, sed nihilominus in illis procedatur, usque ad adventum suæ majestatis, quæ tamen super hujusmodi incidentiis et controversiis mentem suam declarabit. Verum cum talia fuerint, quæ moram ferre non possunt, ea ad majestatem suam perscribantur in itinere, quæ pari ratione significabit id quod facere opus judicaverit ».

90. Hæc forma ab imperatore proposita, non placuit Protestantibus, ideoque nolebant colloquio initium dare, ni modus ab ipsis præscriptus observaretur, quare propter eorum duritiem, colloquium die quarta Februarii inchoatum fuit, qua die Maluenda theologus Catholicus sermonem habuit de Justificatione, et usque ad vigesimam quartam ejusdem mensis disceptationes perseveraverunt ; præsidentes hoc tempore mediante, imperatorem admonuerunt, quod necessitate adducti, permiserunt ut forma ab eo præscripta in colloquendo non servaretur, sed illa uterentur quam Protestantes proposuerant, quia ad discedendum erant parati, quando in colloquendo forma ab eis tradita non sequeretur. En quo arrogans petulantia rebellium ab Ecclesia devenerat, ut leges etiam imperatori et omnibus ordinibus præscribere auderent. Vigesima sexta Februarii responsum imperatoris receptum fuit, in quo formam servandam in colloquiis dabat : Catholici ad obediendum se esse paratos dixerunt ; Protestantes vero pervicacissima obstinatione in sua sententia seipsos firmarunt, pro causa adducentes, eorum principes talibus conditionibus non consentire ; denique proposuerunt, ut imperatori iterum scriberetur orando, ut ordinationes illas immutaret, cum Protestantes in aliam formam adducere non liceret. Præsidentes pacis et concordiæ amatores Cæsari iterum scripserunt, ut etiam in hac re Protestantibus satisfaceret, et dum de die in diem Cæsaris responsum expectabatur, collocutores et auditores Protestantium vigesima et vigesima prima Martii clam discesserunt, et post eorum discessum decima Aprilis Cæsar Ratisbonam pervenit, ac de colloquio re-

[1] To. III. an. 1546. num. 10. an. 1546. num. 6, 7. lib. XXIV. an. 1545. An. 1545. c. 30. num. 7.

dintegrando agere cœpit, consulitque Catholicos collocutores, an spes ulla concordiæ eo instaurato affulgeret, qui nitide respondere, nullam affulgere, cum pertinacissime veritatem Catholicam, quam probe norant, oppugnarent, et profiterentur nunquam ab hæresi discessuros, principesque ab iis illusos esse inanibus argutiis, remque felicius per Concilium Œcumenicum quam per colloquium gerendam, et tale responsum dederunt [1] :

« Responsio quatuor collocutorum Catholicorum data Cæsareæ majestati XIV Aprilis MDXLVI, quid ex novo colloquio sperandum.

91. « Imperialis vestra majestas rogari jussit sententiam de spe futuræ concordiæ, si ad colloquium, quod non culpa nostra, sed adversariorum potius improbitate discussum est, rediretur, ut scilicet ex iis, quæ hoc et et superioribus colloquiis gesta sunt, conjectura, facta diceremus, an in colloquendi ratione locum ullum concordiæ relictum, aut pacificandæ in Germania religionis remedium aliquod positum esse arbitremur, aut si omnino inutile colloquium esse sentiamus, quonam modo his Germaniæ malis occurrendum esse putemus.

« Nos etiamsi intelligamus in sacra majestate vestra eam vim ingenii ac judicii in omni reipublicæ administratione semper fuisse, ut nullius hominis consilio indigere possit, parentes tamen majestatis vestræ voluntati sanctissimæ, quid nobis de toto hoc negotio videatur paucis explicabimus.

« At primum colloquium, quod discussum est, videtur nobis instaurandum, neque recens aliquod hoc tempore constituendum, quod ut sentiamus his potissimum rationibus adducimur.

« Mandatum est Apostoli Pauli : *Hæreticum hominem post unam, et alteram correptionem devita, sciens quia subversus est hujusmodi, et delinquit, cum sit proprio judicio condemnatus.* Sic Irenæus martyr et Tertullianus, scriptores vetustissimi, hæreticorum disputationes et colloquia vitanda esse censent, ut quæ Ecclesiæ Catholicæ nullam unquam utilitatem attulerint.

« Ita in Nicæno Concilio sub imperatore Constantino Catholica pietas nihil adversus Arianos disputationibus profecit, Theodosius quoque magnus, hortante Nectario Constantinopolitano episcopo, Arianorum pertinaciam non disputationibus, sed vetustatis auctoritate, quam soleat etiam hæretica impudentia revereri, censuit esse reprimendam; sic Augustini variæ cum Donatistis collationes; sic sub Eugenio IV Ferrariæ et Florentiæ disputationes cum Græcis neminem ad Ecclesiæ gremium revocarunt.

« Et ut prætermittamus vetera, certe in superioribus quatuor colloquiis Augustano, Wormatiensi, Ratisbonensibus priore et posteriore, sacræ majestatis vestræ diligentia omnia tentata sunt et procurata, mutatis subinde rationibus, ut concordiam velut fugientem retinere possemus, rerum tamen gestarum eventus ostendit, nullum inde fructum maximis laboribus etiam et sumptibus respondisse.

« Ad hæc quid Catholicum sit adversarii non ignorant, et si sequi vellent, neque disputatione colloquiorum, neque alia admonitione opus esset. Sed Catholicam veritatem volentes ac scientes nunc oppugnant, quin etiam libris editis profitentur se nulla ratione ab iis dogmatibus, quæ hactenus docuerunt velle recedere, ut supervacaneum sit ullo disputationis genere ejusmodi homines ad agnitionem veritatis velle permovere.

« Porro ad colloquii tractationem ab adversa parte semper adhibentur, aut auctores sectarum, aut promotores, iique principes ipsos et respublicas in errores et gravissimum hoc discordiæ malum induxerunt.

« Hi vero si Catholicam doctrinam, sine qua vera concordia esse non potest, acceptaverint, satis intelligunt certum sibi exitium impendere a principibus ac populis quos per summum flagitium deceperunt, e contra si in errore persistant, imperare se principibus et populis, jura prætextu Evangelii dicere, atque in summa rerum omnium copia vitam agere. Quomodo autem hi in colloquio concordiam appetent, cum qua certe sciunt sibi, aut moriendum esse suorum manu, aut ad severitatem vitæ monasticæ redeundum ? Annon potius discordiam cum ipsius imperii ruina cogitabunt, in qua multis jam annis, opibus, luxu, dignitate, ac principum et civitatum justo prope imperio perfruuntur ? Nos equidem vehementer miramur, ab illis etiam principibus non animadverti horum hominum cogitationes eo tendere, ut cum ementito Evangelii nomine populum sibi satis obsequentem fecerint, ut non de religione solum, verum etiam de summa rerum Germanicarum pro arbitrio possint statuere.

« Hæc aliaque non pauca colloquium instaurare dissuadent, quod restitutum nunquam cum tanta adversariorum ignominia discutietur quanta postremum hoc desertum fuit.

« Altera de quærendis huic dissensioni remediis deliberatio difficilior nobis est visa, quam ut principium commodum, aut exitum invenire possit, sed quando ita jubet sacra vestra majestas, consilium, quod nobis in summa rerum difficultate solum restare videtur, etiam non celabimus.

« Primo omnium curandum esse putamus,

[1] Ms. card. Barb. sig. 2679. p. 143. Ext. etiam in Ms. card. Pii sig. n. LXIV. in charta volatili.

ne cum de pace et componenda religione consultabitur, sectarum auctores (quos illi verbi ministros appellant) consiliis principum intersint, ne frustra omnis de statuenda religione labor suscipiatur, in quam sententiam ut facilius veniant Protestantes, si pacis et Germaniæ quietis desiderio tenentur, his rationibus poterunt, ut quidem speramus, adduci.

« Prima ratio, quod ab auctoribus hujus dissidii variæ et compugnantes sententiæ in Germania sint inductæ, et fere tot dogmata quot civitates aut principes, et ex illa varietate concionatorum fraus et error facile possit deprehendi. Item, quod in singulis sectis magna sit doctrinæ inconstantia, cum vero hoc ad salutem necessarium esse dicant, modo diversum, et innumeris scriptorum suorum locis a seipsis dissideant, et neque in observandis traditionibus ac administratione sacramentorum aliquam formam retineant.

« Tertio, quod Ecclesiæ Catholicæ impingant falsa, et absurda, atque indigna, quo bonorum animos, qui Catholicam doctrinam non legerunt a nobis alienent, universumque Catholicorum nomen fictis inanium sententiarum mendaciis reddant invisum.

« Tria hæc productis earum rerum testimoniis diligenter sunt principibus Protestantibus commonstranda ac inculcanda, ut in omni actione, quæ ad pacem religionemque pertinet, suorum concionatorum consilium, aut tollant, aut certe habeant suspectum.

« Est præterea non diffitendum multos crassosque abusus contra disciplinam et regulas Patrum in Ecclesiam irrepsisse, sed Protestantes teneri majoribus, quos omnes utrinque sublatos in primis cupiamus, et ut ad Fidei et Catholicæ doctrinæ regulam reformentur, optemus.

« Atque hinc admonendi sunt, ut tam in accipienda vera Catholicaque doctrina, quam in morum ac disciplinæ reformatione ordinariæ potestati, hoc est, sacro Concilio, more majorum se dedant, quod et ab aliis omnibus, qui Christiano nomine censentur, faciendum vident.

« Cæterum, si Augustanæ confessionis ordines his verissimis rationibus non moveantur, nec malint se saluberrimæ Concilii auctoritati, quam suorum concionatorum subjicere, manifeste fraudem committere.

« In summa consiliorum inopia nullum aliud videtur nobis superesse, quam conceptam aliquam reformationem piam et Catholicam, ita constitutam, ut quæ sibi Protestantes petunt donari, prorsus ad Concilium rejiciantur, proponi eis jubeat vestra majestas, dum per Tridentinum Concilium melius fusiusque, quæ ad doctrinam et mores spectant, non imperio tantum, sed reliquis etiam regibus ac principibus præscribuntur ».

92. Accepto eo responso Cæsar, abruptum colloquium redintegrare meditatus, principes Lutheranos subjecto edicto sollicitavit ad componendas religionis controversias, quibus non conciliatis, pax et concordia in imperio conciliari non posset [1] :

« Carolus divina clementia Romanorum imperator semper Augustus.

« Dubitamus minime ex nostris proximis edictis ratione hujus instantis conventus imperialis ex nostra civitate Trajectensi inferiori pridie kal. Februar. Fideles charissimi, nuper vobis cum cæteris nostris et imperii principibus et ordinibus redditis tempus et locum determinatum, præterea etiam animum et conatum nostrum eumdem conventum constitutum propria persona nos cum primis visitaturos una cum ampliore ejusdem edicti sententia vos satis superque intellexisse, quamvis tamen nos deinde adventum nostrum ex solo nostro hæreditario inferioris Germaniæ non distulimus, sed ita Omnipotentis auxilio jam ante aliquot dies Ratisbonam ingressi sumus, planeque omnes principes electores, cum principibus, ordinibus et statibus imperii, vel majorem ex his partem præsentem illic invenisse sperassemus, verumtamen quod nec ullos imperii status vel ordines hactenus propria persona præter nonnullos numero perpaucos eorum mandatarios, legatos et commissarios comparuisse videmus, non possumus satis admirari, et eo magis, quod cum conventus ipse noster imperialis initio in comitiis Wormatiensibus, jam nuper celebratis, arbitratu quidem et consensu omnium imperii ordinum determinatus et constitutus, postea etiam absque omni procrastinatione declaratus et publicatus sit, neminem sua negotia hunc in modum disposuisse, ut ad hujus conventus congregationem debito tempore paratum se facere potuisset, quanto magis autem causæ et negotia quæ apud nos trutinanda per se non pauci momenti, sed ipsa gravitate gravioris, atque ita formata sint, quod ea non ampliorem imperii partem, ac in ea cujusvis, et corporis, et animæ, bonorumque eorum omnium salutem comprehendant, tanto magis etiam ad legitimam unitatem et commodam concordiam harum controversiarum omnium principum et statuum præsentia maxime opus fuerit. Necessitatis ergo sacri imperii nationisque Germanicæ gravaminum causam : proinde vos iterum atque iterum per obedientiam, qua nobis et sacro imperio astricti estis, requirimus stricte admonentes, ac hæc prædicta gravia negotia, et Germanicæ nationi omnia necessaria adamussim perpendere, et mentibus vestris commendare, atque cum his cogitare velitis, nos horum et non aliorum causa præcipue, vide-

[1] Ms. card. Barb. sig. 2678. p. 146.

ticet ad reparationem sacri imperii, et Germanicæ nationis componendas, sedandas in causa religionis controversias, tanquam principalius Germanicæ nationis gravamen, ex quibus omnis diversitas, dissensio, perturbatio, diffidentia, cæteraque incommoda promanarunt. Et timendum ne cum instantes hæ religionis discordiæ per diuturniorem indulgentiam, sic diutius manebunt, posteriora primis pejora immineant modo ad vos venisse : neque vos lateat simul ac quibus modis pacem justitiamque, tranquillitatem, religionem, pietatem et concordiam, in sacro imperio, et inter ejusdem universa viscera status et ordines erigere, instaurare, transplantare et propagare, cæterisque imperii necessitatibus succurrere possimus, ad præmeditanda decrevimus, hanc perlongam et molestissimam nostram peregrinationem necnon imbecillitatem minime respicientes, cæterisque multifariis negotiis interea etiam postpositis, propterea præfatarum causarum causa, qua primum, et post intuitu hujus nostri edicti vos itineri, si nondum accincti estis, accingere, etiam juxta tenorem superioris edicti nostri apud nos et communem imperii congregationem comparere non gravemini, quæ negotiis his arduis, pro quibus hic conventus imperialis inceptus et institutus est, eo exactius et salubrius consilio et adminiculo vestro salutem ferre, et peremptorie concludere valeamus. Quin etiam nemo absentiam suam in alios transferre, vel alia negotia impedire præsumat. Cæterum cum auditores et colloquentes, qui Augustanæ Confessioni adhærentium nomine in proximo colloquio ad dispares religionis articulos conciliandos vocati et ordinati fuere, nuperrime ante nostrum adventum, nobis insciis, etiam (uti ex aliis accepimus) nostrorum ad id deputatorum præsidentium, eorum deliberatione habita ab ipsis neglecta, citra omnem necessariam et legitimam causam (quod forte neminem clam habet) inexpectata festinatione terga dederint, quorum recessus culpa, actus nunc totius colloquii silet et jacet, denuo in hoc necessitas requirit vestrum etiam consilium. Quare sic præmeditatis et bene instructis omnibus obsequiis nobis deesse minime velitis, quod de vobis prompte sic fore non desperamus, his enim non solum expectationem et desiderium nostrum implebitis, verum etiam sacro imperio, communique patriæ consulueritis feliciter.

« Datum in nostra imperiali civitate Ratisbonensi XXII die Aprilis MDXLVI ».

93. Laudarunt decretum Cæsaris Catholici ordines de extinguendis religionis dissidiis, gratesque de præclaro eo studio egere, ac multa ad rem in opus provocandam variis distincta capitibus consilia suggesserunt. Meminit superioris edicti Joannes Cochlæus, Cæsarisque piam mentem ad sedandas civiles discordias commendat, tum subdit :

« Ita demum etiam hac vice res ipsa probavit (ut inquit Surius) non esse in ejusmodi colloquiis expeditam et certam pacis componendæ rationem, maxime cum religionis negotium omnino maturiori et augustiori deliberatione tractandum sit, nec in paucorum hominum privato tractatu ponendum, tum quoque ea sit sectariorum pervicacia, ut vinci quidem facile possint, sed nec victi unquam cedere velint, victique videri ».

Tolli poterant hæc dissidia si promissis stetissent Lutherani, toties enim expetierant Concilium, questique fuerant illud dolo et simulatione a Pontificibus indici, adeo ut Joannes Eckius [1] exclamaret : « Deus faciat ut papa Paulus noster hoc semel tollat opprobrium, quo omnes jactitant, Pontifices hactenus non ex animo indixisse Concilium, sed fuco quodam voluisse Germanis illudere, et vana spe decipere ». At cum fractæ jam essent eæ calumniæ, ac jam plures sessiones Concilii essent habitæ, Concilium pertinacissime respuerunt; quale autem Concilium vellent Lutherani, descripsit ipse Bucerus in pestiferi libelli folio 22, ex quo Joannes Eckius hæc repetiit : « Fundamentum componendi facit impius apostata, ut id fiat, sine consensu Pontificum, episcoporum et doctorum, imo ipsis reclamantibus, modo fiat sub hoc bono et solo Pastore Christo. Non videre miseri novatores, Pontifice et Episcopis spretis, eos non Christum pastorem, sed Dæmonem malum et solum pastorem habere, contestante Domino : *Si quis Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam Ethnicus.* Ethnicorum autem pastorem Dæmonem esse constat ». Repudiato Concilio Tridentino, principes Protestantes in pervicacia confirmati, ac perduellionem meditati, cum viribus pollerent, varia conventicula egerunt, armorumque fœdera inter se pegigerunt, ac Cæsar jam ex longo veterno excitatus, expertusque vera esse tot Pontificum oracula, qui illum tot jam ante annis præmonuerant, hæreticos, qui Ecclesiæ jugum excutiebant, Cæsareum quoque jugum tandem excussuros, domare armis eorum perduellionem constituit, de quo hæc Surius [2] : « Cæsar dum multa dissimulat, sed pactis cum Turca induciis, pace quoque cum Gallo et Anglo confecta, non putavit ulterius differendum, præsertim cum vir prudentissimus non ignorasse videatur, quid plerique molirentur. Erant per id tempus Lutheranorum seu Protestantium magnæ vires, porro Cæsari exiguæ copiæ, et magna gerendi belli in ipso initio impedimenta ac difficultates, præsertim quod Cæsaris consilia etiam ab amicis ad hostes perferri diceretur ».

[1] Joan. Eck. in replica contra Bucer. p. 45. — [2] Sur. in Com.

94. *Fœdus inter Pontificem et imperatorem.* — In hoc ancipiti discrimine Cæsar sanxit fœdus cum Pontifice, qui ad submittendas illi copias subsidiarias se obstrinxit.

XXII Junii MDXLVI, fuit facta Congregatio RR. DD. S. R. E. cardinalium coram Sanctitate sua, in qua fuerunt lecta per reverendissimum dominum Augustinum Sancti-Hadriani diaconum cardinalem Trivultium, capitula tenoris sequentis [1] :

« Cum multis jam retro evolutis annis Germania variis hæresibus perturbata et concussa fuerit, ex quibus innumera pericula et damna oborta, quæ summam extremamque illius perniciem maximo aliarum provinciarum offendiculo minitantur, cumque illius concordia et quies ejus Provinciæ variis rationibus tentata fuerit, ac congregato Tridenti Œcumenico Concilio Protestantes et Smalcaldiano fœdere juncti professi sint publice, se nunquam decretis ejus Concilii submissuros, quod tertia Dominica Adventus proxime præteriti inchoatum est, et in quo plures sessiones habitæ, ut divina juvante gratia, publica imperii Christiani maximeque Germaniæ salus promoveatur, inter Pontificem Cæsaremque hæc capita fœderis sancita sunt :

« Ut Cæsarea majestas in nomine Domini, cum auxiliis Pontificiæ sanctitatis proximo mense Julii in expeditionem educat omnes copias suas summo virium molimine adversus Protestantes et Smalcaldianos, omnesque alios hæreticos cujuscumque sectæ, et ad veram et antiquam religionem et obsequium Sedis Apostolicæ revocentur, possitque Cæsarea majestas tentare omnes modos, si forte sine armorum vi ipsos ad religionem Catholicam traducere possit, temporeque constituto, si res e sententia non successerit, capessantur arma.

« Non possit Cæsarea majestas cum Protestantibus et Smalcaldianis, vel aliis hæreticis fœdus ullum aut concordiam inire, quod expeditionem dissolvat aut retardet, maximeque quippiam permittere non possit contra religionem Catholicam atque Ecclesiæ sanctiones, sine expresso consensu Sedis Apostolicæ vel legati Apostolici.

« Teneatur Pontificia sanctitas unius mensis flexu ab hoc fœdere pacto deponere apud Trapezitas Venetos centum millia aureorum, quæ una cum aliis centum millibus Augustæ Vindelicorum depositis ab administris Pontificiis convertantur in hujus expeditionis sumptus.

« Teneatur Pontificia sanctitas mittere duodecim millia peditum subsidiaria, et quingentos equites semestri stipendio conducta, mittat etiam legatum, qui exercitui intersit, una cum aliis centurionibus tribunisque necessariis, quod semestre tempus ita intelligatur, si expeditio tantum temporis tenuerit.

« Concedat Pontifex Cæsareæ majestati dimidiam partem vectigalium Ecclesiasticorum Hispaniæ unius anni flexu, ut in sumptus hujus sacræ expeditionis vertantur, de quo jam confecta sunt Diplomata.

« Concedat etiam, ut ex distractis juribus monasteriorum Hispaniæ in bona fiduciaria ac clientes, redigantur quingenta millia nummorum in hanc expeditionem derivanda.

« Si quis princeps sine justa causa vel Pontifici vel Cæsari bellum moveat, quod expeditionem hanc disturbet vel retardet, juncta armorum societate compescatur, atque hæc societas toto expeditionis tempore sexque mensium flexu perduret.

« Accedere possint huic fœderi omnes principes Catholici, tam Ecclesiastici quam laici, ac pro cujusque gradu honoris, debitus gradus cuique relictus sit.

« Ad majorem fœderis conjunctionem ac perspicuitatem, ut hæc conventa a sacro cardinalium senatu approbentur, ut tam a Pontifice quam a Cæsare integre et sincere observentur.

« Ut expeditionis conficiendæ mense Junio proximo tempus designatum exprimatur de mense Junio præsentis anni MDXLVI, cum hæc capita multo ante descripta fuerint, licet consignata non essent, ut omnis erroris scrupulus eximatur ».

Subdunt Acta consistorialia : « Fuerunt approbata supradicta capitula, et unanimi consensu reverendissimorum cardinalium, excepto capitulo continente venditionem vassallagiorum monasteriorum Hispaniæ, quod non fuit approbatum, sed fuit dictum, ut provideretur majestati suæ de æquivalenti recompensa in Hispania, deducto eo, quod sua sanctitas in recompensam dictorum vassallagiorum dare promisit ».

Licet secundo capite indicta in mensem Junii expeditio sanciatur, declaratur intelligi præsentis anni MDXLVI, quia multo ante conceptæ fuerant hæ leges, quarum nonnullæ controversæ erant.

Subscripsit his capitibus Pontificia sanctitas Romæ XXVI Junii præsentibus reverendissimo et illustrissimo Tridentino ac D. Joanne de Vega Cæsareæ majestatis oratore.

Conceptum id fuisse aliquot ante mensibus refert Franciscus Belcarius [1].

95. Quod datæ litteræ ad episcopum Tropiensem internuntium de cogendo auro subsidiario, quod Carolo Cæsari ex Ecclesiasticis vectigalibus, nullo etiam cardinalium habito discrimine, decreverat in ejusdem regnis et principatibus, ostendunt [2] :

[1] Acta Consist. Ms. card. Spadæ sig. num. 133. p. 483.

[1] Franc. Belc. l. XXIV. n. 21. — [2] Paul. III. lib. brev. an. XII. p. 279.

« Venerabili fratri Joanni Poggio episcopo Tropiensi in regnis Hispaniarum nuntio nostro.

« Venerabilis frater, salutem etc. Superioribus mensibus sub data videlicet tertio kal. Septemb. anni præteriti ex urgentissimis et fidem Catholicam concernentibus tunc expressis causis, unum subsidium quartæ partis veri annui valoris ex omnium et singulorum fructuum, redditunm et proventuum Ecclesiasticorum duorum integrorum annorum, in istis regnis et aliis tunc expressis dominiis, charissimo in Christo filio nostro Carolo Romanorum imperatori semper Augusto eorumdem regnorum regi Catholico, subjectis, ipsi Carolo imperatori consignandam, et per eum in defensionem fidei Catholicæ et Christianæ reipublicæ exponendam », et infra « imposuimus, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Marcum XV Julii MDXLVI, an. XII ».

96. *Gallum regem, Polonum, Venetos et alios principes Paulus hortatur, ut arma contra Lutheranos sumant.* — Pellicere vero in sacri hujus belli adversus Lutheranos societatem Catholicos reges nisus est Pontifex, atque in primis Franciscum Gallorum regem sollicitavit, ut ad sacrum fœdus accederet in impios, qui insidiis dolisque grassari non desinerent, horrendamque stragem animarum ederent, ac fastu inaudito negarent profecturos se ad Concilium Tridentinum, vel ejus decreta judiciaria admissuros [1] :

« Regi Christianissimo.

« Charissime etc. Ex quo tempore in hunc summi Apostolatus apicem divina providentia sublati fuimus, semper ea cura in animo fuit nobis insita, quæ quidem nostro honori atque officio maxime conveniebat, ut et pacem procuraremus inter Christianos principes, et perniciosarum hæresum mala semina, quæ in Germania plurimum pullularant, sparserantque etiam inter alias aliquot nationes vim non modicam zizaniorum, extirpare possemus, satis intelligentes, nisi hoc posterius (Deo nos juvante) bene fuisset effectum, neque illud prius, quod pertineret ad pacem, commode posse effici, cum pateat omnibus, quoad bellum impium geratur adversus Deum (quod hæretici faciunt) paci inter homines stabilem locum non esse. Hac igitur cura semper nos exstimulante, urgenteque paterno affectu, quem habemus erga filios nostros, quorum tantum numerum perire quotidie dolebamus, nihil prætermisimus usque adhuc nec studii, nec diligentiæ, quo per leniora remedia, quæ boni parentis propria sunt, partim aversos a veritate fidei Catholicæ simpliciorum animos in viam rectam reduceremus, partim insidiis sceléreque grassantes aliquo terrore comprimeremus, et usque ad ultimum quidem et summum auxilium generalis Concilii, te quoque, Christianissime rex, multum approbante, nobis necesse fuerit devenire; quo indicto congregatoque Concilio, cum speraremus aliquando malorum animos compunctos melius prospecturos conscientiæ suæ, et simul paci tranquillitatique publicæ, jamque septem mensibus Concilium apertum manserit, aliquotque in eo actæ et celebratæ fuerint sessiones; non modo impii homines nihil moti sunt, ut quam debent obedientiam sanctæ matri Ecclesiæ præstent, sed ultro jactare et præ se ferre non desinunt, se ad Concilium non ituros, seque judiciis definitionibusque Concilii nec fidem ullam esse, nec honorem habituros, quod nunquam ulla natio tam fera fuit, aut tam immanis, nullus tam potens, tam superbus rex, qui ausus fuerit adversus Conciliorum generalium auctoritatem aut sentire, aut dicere, ut jam certum et exploratum omnibus esse possit, horum animos esse penitus immedicabiles, qui omnem ab sese et a suis mentibus tum venerationem divinæ religionis, tum humani juris æquitatem rejecerunt : quæ nos videntes magno quidem cum dolore, sed tamen misericordia moti erga Germanicam nationem, quam semper amavimus, quam amplam et florentem (sicut erat ante hæc dedecora perturbatæ in ea contaminatæque religionis) videre semper cupivimus, in cujus etiam commodum et honorem, quo his tot malis, quibus illa plurimum et premebatur et afflicta erat, propinquior esset medicina, universale Concilium Tridenti potissimum in ipsius ejusdem gentis jure ditioneque indiximus, ad arma tandem coacti sumus respicere, potiusque adhibere vitiosæ parti scalpellum, quam pati totum corpus turpi et pestifera contagione corrumpi, ad quod nos consilium non voluntas nostra, sed necessitas ipsa deduxit, et confidimus quidem Deum bonarum cogitationum auctorem, hoc nostræ menti lumen prætulisse, sed tamen tua quoque, fili charissime, auctoritas, tua prudentia magno ad hujusmodi rationem ineundam nobis fuit incitamento. Perspeximus enim semper, quid tu de hoc genere hominum judicares, quodque hanc labem atque pestem perversæ superstitionis a tuis populis atque provinciis esse amotam velles, in quo animi tui virtus, et erga Deum Omnipotentem præstans et singularis pietas, et tunc plane patefacta est, et nunquam postea eadem esse destitit. Nos certe ejusdem fidei et pietatis vestigiis ingressi, postquam de istorum salute et correctione desperare cœpimus, cum charissimo filio nostro Carolo Romanorum imperatore semper Augusto, ad quem hæc res Germanica præcipue pertinebat, assidue ac diligenter egimus, ut susciperet curam ac negotium sanandæ illius fortissimæ ac nobilissimæ nationis, et quos auctoritate ac monitis non posset, eos ferro atque armis coerceret, in quod opus fœdusque sanctum, et nomini Christiano in pri-

[1] Paul. III. lib. brev. an. XII. p. 360.

mis salutare, nos quoque ea auxilia, easque copias ei obtulimus, et præstaturi sumus, quas non vires nostræ, neque Romanæ Ecclesiæ opes (superatur enim nostra facultas magnitudine rei) sed quas Dei inspiratio et ardens in nobis restituendæ veræ religionis studium, ut offerremus et polliceremur, nobis suasit : quod ea re etiam studiosius fecimus, quod intelligimus tentatis tot aliis rationibus et modis, hanc unam esse reliquam, certam atque exploratam ad communem pacem et concordiam totius Christiani nominis perveniendi viam; ad quam ineundam, ita nos paramus, ut confidamus (Deo Omnipotente freti) omnes Christianos principes cum dignitate et gloria sua, quemque in unum sacrum fœdus et communem consensum esse coituros; atque hæc quidem consilia sunt, et præsentes cogitationes nostræ, quæ ut procedere melius et felicius possint, cum in tua manu plurimum opis et momenti sit, hortamur majestatem tuam in Domino, eamque rogamus, ut non solum agnoscere, et acceptas habere rationes nostras, quæ ad Dei honorem et publicum bonum spectant, verum etiam eis favere, atque adesse omni sua approbatione et auxilio velit, ac si preces et auctoritas nostra apud te vim habent, etiam teipsum nobiscum non graveris conjungere, ut in hoc sanctissimo opere, et exequendo, et conficiendo partes eæ et honoris, et laudis, quæ tua virtute et Christianissimi cognominis gloria dignæ sunt, ad te ipsum perveniant, nec solum humanis, sed divinis etiam immortalitatis præmiis tanti in populos Christianos beneficii tui par gratia referatur. Datum Romæ apud Sanctum-Marcum die XI Julii MDXLVI, anno XII ».

97. Junxerat antea cum [1] Lutheranis amicitiam Franciscus rex, verum cum superiore anno ipsos hortatus esset oratoris opera, ut ad Ecclesiæ castra reverterentur, spernentes ejus monita deseruit. Cum etiam hæresis in ejus regno pullularet, Franciscus rex ad præfocanda ejus semina regiam operam adhibuit, nam cum Meldis profani hæreticorum ritus in sacris Ædibus exercerentur, ex iis circiter sexaginta deportatos carris Lutetiam judiciaria severitate damnari jussit; ex iis quatuordecim decreto senatus flammis exusti; reliqui virgis cædendi Meldam remissi, nonnulli exilio mulctati, quam animadversionem in hæreticos a cardinale Turnonio promotam ferunt : ea vero res idibus Novembris accidit, quæ aversum ab hæreticis regium animum demonstrat.

98. Concitare quoque nisus est adversus Lutheranos Paulus Pontifex Sigismundum Poloniæ regem, illique litteris exposuit, quantis studiis et piis laboribus Germanos ab hæresi ad avitam orthodoxamque religionem revocare pertentasset, eaque de causa indictum fuisse Tridenti Concilium, verum Lutheranos in pertinacia majore obduruisse, et Concilii decretis stare abnuisse, itaque spe eorum emendationis omissa, se opes viresque Romanæ Ecclesiæ ad comprimendam eorum insolentiam Cæsari detulisse, ac Polonum rogavit, ut ad redigendos ad officium publicæ pacis hostes Polonica arma conjungeret, tum gloriam immortalem, quam in eo pio opere esset collecturus, proposuit :

« Regi Poloniæ [1].

« Charissime, etc. Quo tempore ad summum Apostolatus fastigium (Deo ita disponente) sine ullis nostris meritis evecti sumus, cum alia multa gravia onera in nostros humeros incumbere intelleximus, tum illud præcipue officii nostri esse duximus, impiis ac pestiferis hæresibus, quæ in Germania exortæ et corroboratæ, in aliis etiam Christiani nominis provinciis pullulare et serpere jam cœperant, tollendis atque extirpandis, animarum saluti et Ecclesiæ paci tranquillitatique consulere : itaque cum omnes curas nostras ad hujus mali originem in Germania abolendam convertissemus, miserantes casum illius nobilissimæ et huic sanctæ Sedi conjunctissimæ nationis, multos jam annos omnem operam ac diligentiam adhibuimus, ut illos populos, qui pietatis et religionis laude quondam maxime floruerunt, quique maximum et nobilissimum Christiani nominis membrum, antequam his contaminarentur hæresibus, fuerunt, sanaremus, et ad Ecclesiæ Catholicæ unitatem reduceremus : quodque noster in eos paternus hortabatur affectus, fecimus, ut lenibus primo remediis eos sanare, ac nobis et sanctæ Catholicæ Ecclesiæ reconciliare conaremur, id, quod cum diu frustra tentavissemus omnesque conatus nostri irriti atque inanes fuissent, paulo efficacius remedii genus adhibere coacti sumus, itaque generale Concilium (quemadmodum tua novit majestas) indiximus, idque congregari in ea urbe voluimus, quæ urbs illis et ad accedendum commoda et ad commorandum tuta esset. Tridentum enim delegimus oppidum in ipsius Germaniæ finibus situm, ac sane sperabamus, eos auctoritate Concilii generalis adductos, pertinaciæ finem facturos et ad Ecclesiæ obedientiam redituros, verum ea nos opinio tantopere fefellit, ut majorem etiam quam antea pertinaciam acrioremque animorum obstinationem præ se ferant : jactant enim et dictitant aperteque ostendunt nullius apud se auctoritatis esse illud generale Concilium, itaque cum septem id jam menses apertum fuerit, plurimique eo ex variis regionibus episcopi theologique convenirent, aliquotque habitæ in eo et celebratæ sessiones fuerint, nemo eorum illuc accedere, nemo adesse voluit,

[1] Franc. Belc. [illegible] XXIV num. 30.

[1] Pau. III [illegible] brev. an. [illegible] p. [illegible]

seque ejus actis, decretis et constitutionibus minime staturos esse denuntiant. Ita, quo eos remedio flecti et ab impietate deduci posse sperabamus, id eos vehementius etiam obduravit, et ad agnoscendam fidei Catholicæ veritatem alienatos reddidit : quamobrem hujusmodi frustra rationibus tentatis, nostraque moderatione et lenitate jam omnibus spectata, cum de eorum correctione desperaremus, neque pati deberemus id malum ad cæterorum contagionem ac perniciem confirmari atque augeri, coacti sumus contra atque voluissemus, ea consilia capere, per quæ insolentium hominum furor atque impietas reprimeretur, pacique et tranquillitati publicæ consuleretur. Igitur cum charissimo in Christo filio nostro Carolo Romanorum imperatore egimus, eique optime sentienti facile persuasimus ut Catholicæ fidei, quam sibi maximæ curæ, (ut Catholicum principem decebat) esse semper ostendit, defensionem susciperet, et quando ne ipse quidem diuturna patientia mollibus viis (ut jam diu conatus fuerat) eam nationem corrigere potuisset, arma adversus eam, non minus pia quam necessaria sumeret, nostrasque illi et Sanctæ Romanæ Ecclesiæ opes, quantæ esse possunt, ad tam sanctum opus et tam quieti publicæ recuperandæ necessarium detulimus : quam nos cogitationem cum Deo auctore susceperimus, qui religionem suam integram inviolatamque servari, et hæreses ex Ecclesia sua tolli atque extirpari vult, ejus etiam primo auxilio, deinde pio sanctoque subsidio Catholicorum principum, quos hujus pulcherrimæ actionis societatem nobiscum inituros esse speramus, celeriter eum quem meretur exitum habituram confidimus : in primis autem te, charissime fili, et de toto consilio nostro certiorem faciendum, et hortandum etiam duximus, ut cum nos ad hoc bellum suscipiendum gravissimis et maxime necessariis causis compulsos esse intelligas, pro tua perpetua erga Deum religione, erga hanc sanctam Sedem et rem Christianam studio atque observantia, de quibus tu et prædecessores tui religiosissimi principes optime meriti sunt, nobiscum te conjungas, et contra perditos atque impios homines pacis Ecclesiæ turbatores, susceptum bellum tuis opibus adjuves : qua actione nullam suscipere potes, quæ aut tutelæ regni tui accommodatior, aut Deo acceptior, aut nomini tuo futura sit gloriosior. Datum Romæ apud Sanctum-Marcum die III Julii MDXLVI, anno XII ».

99. Sollicitatus fuerat superiore anno Polonus a Cæsare, ut sibi adversus Lutheranos et Turcas subsidio esset, atque ille Cæsari non defuturum spoponderat, ut refert Franciscus Belcarius Metensis episcopus [1] : « Cæsar, inquit, ad Poloniæ regem legatum miserat, et se jam multos annos totis viribus laborasse significarat, ut omnes Christiani principes in Turcam uno consensu arma sua converterent, solas religionis controversias impedimento esse : eæ ut componantur, aut penitus tollantur, Concilium magno suo labore Tridenti indictum, rogare ut legatos suos eo mittat, Concilium approbet, cui Protestantes, si in contumacia sua perseverent, cum cæteris Christianis principibus parere cogat. Omnia principum Christianorum robora adversus Turcam explicari, Polonus se mirum in modum desiderare respondit, ubi se haud postremum fore spopondit : desiderare non minus religionis concordiam ac tranquillitatem, quidquid ad id conducet, pro virili parte se lubentissime præstaturum, Cæsari amico et affini quum res postulabit, non defuturum ».

100. Monuit etiam Pontifex Franciscum Donatum ducem Venetorum, Lutheranos nihil honoris vel obedientiæ Concilio Œcumenico deferre voluisse, ac petulantissimis dictis scriptisque Ecclesiæ auctoritatem quotidie violare, latiusque venena diffundere : itaque se adactum necessitate, bellum in eos cum Cæsare decrevisse, rogasseque Francorum regem, ut ad domandam tantam perfidiam, delendumque e Germania tantum dedecus, asserendumque Christiani nominis splendorem auxilia conferret : demum ducem senatumque Venetum precibus ursit, ut acceptam a majoribus, qui toties contra infideles pro tuendo religionis splendore arma arripuerant, gloriam præclaro hoc facinore in conjungendis contra Lutheranos subsidiis cumularent. Tentati vero fuere Veneti variis promissis a Lutheranis, ut se illis ad deprimendam Cæsaream potentiam nimium ipsis suspectam conjungerent, ut refert Angelus Massarellus his verbis [1] :

« XVIII Julii reverendissimi domini legati miserunt me ad illustrissimum dominum Didacum oratorem Cæsareum, qui dixit mihi contenta in litteris imperialibus; videlicet, quod imperator conquestus sit cum oratore Veneto Ratisbonæ, quod orator Venetus Romæ conatus sit suadere Pontifici, ne uniatur Cæsareæ majestati in hoc bello contra Lutheranos. Secundo, quod cadat suspicio Venetis, ne Pontifex et imperator hac occasione aliqua loca Venetorum surripere velint. Tertio, quod admiserint oratorem Lutheranorum Venetiis, cui dixerint, ne timeant bellum imperatoris, quia neque Pontificis, neque Cæsaris pecuniæ diu hoc bellum sustinere poterunt, quare perseverent in suis opinionibus, quia sic perdurando per quatuor menses, non deerunt, qui in sui favorem se discooperiant : qui orator Lutheranorum obtulit Venetis decem millia peditum et mille quin-

[1] Franc. Belcar. l. XXIV. num. 15.

[1] Diar. Conc. Trid. auct. Ang. Massarell. Ms. arch. Vat. p. 159.

gentos equites in suis occurrentiis : quare mandat Cæsar oratori Didaco, ut Venetias se conferat ».

101. Nil valuere Lutheranorum artes, nam Veneti conjuncti hæsere Cæsari ac Pontifici, cujus extant ad eos subjectæ litteræ [1].

« Dilecto filio nobili viro Francisco Donato duci Venetorum.

« Dilecte fili etc. Profecto res sic se habet, ut qui a Deo penitus se removerint, hi toti in potestate contrarii dæmonis sint ; non modo enim impii hæretici, nihil honoris neque obedientiæ Concilio detulerunt, sed et dictis et scriptis nefariis et petulantibus quotidie illius nomen et auctoritatem non desinunt violare : hoc nos moti dolore, qui non tam ex nostra, quam ex Dei omnipotentis illiusque sponsæ sanctissimæ injuria et contumelia in nobis est excitatus, postquam alia remedia nil profuerant, et profutura in posterum desperavimus, circumspeximus jam diu mente et animo, si qua offerretur occasio alia ratione experiendi, quod obtinere precibus nequivimus, ut scilicet hæc tanta pestis e Christiana republica ejiceretur : cum interea non sine nutu et providentia summi Dei charissimus in Christo filius noster Carolus Romanorum imperator semper Augustus in cujus maxime munus atque officium illa Germanicæ sanandæ nationis cura incumbebat, eisdem rationibus motus accessit ad hanc voluntatem, ut bello atque armis purgandam pravis vepribus et spinis Germaniam, decusque et splendorem veteris, sanctæ veræque religionis, illi nobilissimæ nationi constitueret restituendum : cui nos quidem omnibus nostris et sanctæ Ecclesiæ auxiliis atque opibus, statuimus non deesse, sed ut in re magna atque gravi, et cujus utilitas in omnes pios principes et populos communiter est redundatura, cogimur etiam aliorum auxilia implorare quicumque sunt, qui causam Dei, et integræ ac puræ religionis adjutam et defensam velint, et ad charissimum in Christo filium nostrum Franciscum regem Christianissimum, hac de re scripsimus, quasi pro certo nobis pollicentes, ejus majestatem semper ad fidei Catholicæ defensionem paratam, eas partes in favorem hujus sanctæ expeditionis suscepturam, quæ dignæ illius virtute et præstantia animi sunt, et ad tuam item nobilitatem, istudque amplum et illustre dominium scribendum duximus, ut cum virtute et religione præditi, usu moreque majorum vestrorum, et vestro, sæpe contra infideles pia arma tuleritis, velitis quoque in hac causa nobis, vel potius Deo, ejusque divinæ fidei ac religioni suffragari : quare nobilitatem tuam in Domino hortamur, ut intellectis et consideratis eis causis omnibus, quæ supra a nobis propositæ sunt, quæque nos necessario ob munus et debitum nostri officii moverunt, velit id accipere in partem optimam, quod a nobis ad publicam utilitatem Christiani nominis gestum est, tum etiam causæ et defensioni Catholicæ fidei sua ope adesse, ut bona pars, et gratiæ apud Deum, et apud homines gloriæ, ad laudem vestræ inclytæ civitatis, et ad cætera ampla atque honorifica vestra et majorum vestrorum facta, accedat. Datum Romæ apud S. Marcum die III Julii MDXLVI, anno XII ».

102. Reliqui etiam Italiæ principes ad hanc gloriosam in defendenda religione societatem provocati fuere, Catholicos etiam Germaniæ principes hortatus est Paulus, ut arma cum imperatore Carolo V ad contundendam Lutheranorum, qui Ecclesiæ parere recusabant, procaciam arma conjungerent, inter quos Moguntinum archiepiscopum incitavit, ut pietatem in Deum studiumque religionis asserendæ in ea occasione explicaret, maxime cum certum discrimen dignitatis et vitæ immineret Ecclesiasticis, si Lutherani (quod Deus avertat) victoria potirentur [1] :

« Archiepiscopo Moguntino.

« Venerabilis frater etc. Quod semper cogitavimus (Deo nobis inspirante) et quod propositum consiliis nostris habuimus, ut aliquo modo aliquoque non minus necessario quam salutari remedio istis furoribus impiarum hæresum, quibus maxime afflicta et vexata est Germania obviam iretur, postquam lenia remedia, quibus jamdiu usi sumus, nihil adhuc profuerunt (etiam Concilio generali a nobis indicto et ab illis superbissime contempto) ad illud extremum accessimus, quod non voluntas nostra, sed ipsa necessitas reliquum nobis fecit, ut fœdus sanctum et salutare cum charissimo in Christo filio nostro Carolo Romanorum imperatore semper Augusto iniremus ad impios homines, quos ratio bona docere non posset, armis frangendos et reprimendos : quis enim est, qui alia putet medicina eos posse corrigi, qui diu Deo et Ecclesiæ rebelles, violatis omnibus et divinis et humanis legibus, nomine ipso Christianæ appellationis ad omnes suas cupiditates improbe satiandas solum abusi sunt ? ac invenimus quidem in summo imperatore Carolo eam virtutem et magnitudinem animi, quam speraveramus, nihil enim religiosissimus et præstantissimus princeps, neque Deo, neque nobis, nec suæ amplitudini dignitatique negavit ; sed reliqua cura nostra est, ut omnes cohortemur et moneamus, qui in honore et principatu aliquo positi, bene de Deo et fide Catholica sentiunt, ut si quem sperant, unum se habituros locum gratiæ Deo pro acceptis ab ipso beneficiis referendæ, sciant hoc tempus

[1] Paul. III. lib. brev. an. XII. p. 392.

[1] Paul. III. lib. brev. an. XII. p. 218.

nunc opportunissimum esse, pietatem suam et animum erga Deum gratum declarandi, si convenire nobiscum in hoc sanctissimo fœdere, et adjuvare Dei ipsius causam, non solum voluntate et studio, sed etiam opibus suis armisque instituant: quod nos in primis abs te, venerabilis frater, expectamus, qui Ecclesiastica dignitate eximia fulges, sacrique Romani imperii elector, et natione ipse Germanus debes, et hunc animum et hoc auxilium, et Deo et patriæ et dignitati inde tuæ; hoc etiam magis quod si istorum amentia manserit impunita, facile est cognoscere, impios homines ita omnia esse occupaturos, ut nec tibi, nec cæteris, qui honoribus nunc insignes sunt, locus futurus sit, non solum dignitatis, sed ne incolumitatis quidem suæ diutius retinendæ: quare pio animo erga rempublicam Christianam, ipsamque præcipue Germaniam moti, quam vindicare in suum honorem pristinum, et liberare a domesticis hostibus cupimus, hortamur fraternitatem tuam in Domino, impenseque ab ea petimus, ut se nobiscum et cum clarissimo imperatore conjungere, omnibusque suis et suæ Ecclesiæ opibus juvare Dei causam, et communem omnium Christianorum velit, in quo opere sancto et laudabili quantum tua virtus ad utilitatem publicam attulerit, tantum eo plus mercedis et præmii, primum a Deo summo remuneratore omnium bonorum operum, deinde a nobis quoque, et ab ipso serenissimo imperatore est receptura. Datum Romæ apud S. Marcum III Julii MDXLVI, anno XII ».

103. *Hermannus Coloniensis a Sede deturbatur propter apostasiam.* — Decretoria quoque sententia defixit Paulus XVII kal. Maii, omnique archiepiscopali jure deturbavit Hermannum archiepiscopum Coloniensem nequissimum apostatam, qui postquam in varias libidines turpi levitate se effudisset, demum in hæreseos Lutheranæ abyssum prolapsus, conjunctusque cæteris Protestantibus, populos antea subditos trahere in exitium annitebatur: « XVI Aprilis MDXLVI », inquiunt Acta Consistorialia [1] « fuit Consistorium: pronuntiatum in causa Coloniensium, prout in cedula ». A qua sententia nefandissimus apostata ad hæreticorum conciliabulum provocavit fretus nobilium et plebeiorum multitudine, quæ hæreseos laqueis fuerat irretita. Diutius Pontifex sententiam in hæreticum præsulem distulerat, cum mansuetudine illum ad officium redigere pertentaret, atque ad sententiam in opus adducendam Cæsareis armis opus esset: in Hermanni vero locum subrogavit Adolphum ex comitum Schwembergensium nobili prosapia satum tuendæ fidei Catholicæ studiis præstantem, qui Hermanno multis annis coadjutor extiterat, et Colonienses illi omni opera adesse, fortissimeque Hermanno obsistere jussit, tum Acta judiciaria in Hermannum confecta ad ipsos transmisit [1]:

104. « Dilectis filiis capitulo, et clero, senatui, necnon Universitati studii generalis Coloniensis.

« Dilecti filii etc. Dominus Deus noster, qui initio rerum creandarum subito fecit e tenebris lumen splendescere, non desinit nostris etiam temporibus, quasi in fine sæculorum, eisdem mirabilibus suæ Omnipotentiæ operibus firmare et statuere ea quæ creavit, qui, cum essent offusæ tenebræ tot jam hominum et pæne populorum mentibus, ut lux veræ et immaculatæ religionis per impias hæreticorum suasiones et doctrinas esset illis abscondita, vosque circumfusi hac velut nocte essetis, vestrum tamen et clerum, et populum, vestram istam inclytam et nobilem civitatem sole justitiæ suæ et divino lumine veritatis fulgere semper voluit, tanto majore suæ in vos benevolentiæ charitatisque testimonio, quanto cum qui vobis lux esse debebat, is fuligo factus sit, vos tamen lumen vobis ipsis fuistis, et in unum Deum ejusque sanctam et immaculatam sponsam matrem vestram Ecclesiam intuentes, illam potius audire, illique obtemperare, quam falso ejus vicario et interpreti voluistis: quod vestrum factum egregium et memorabile, nulla deinceps ætas non omnibus laudibus in cœlum sublatura est: habetis amplam et magnificam civitatem, florentissimum populum, clerum modestia et religione insignem, vigent in vobis rerum divinarum et humanarum studia, optimæ artes, præclara officia, sed nihil est præstantius, quam hoc nomen, quod per constantiam et sanctitatem religionis vobis acquisivistis; cui vestræ virtuti non facile cernimus, quæ antiquorum virtus possit comparari: itaque, et gratulamur vestræ laudi affectu veri patris, et devotiones vestras in Domino de hac re plurimum commendamus, ac quod ad nostrum munus et officium pertinebat, fuimus fortasse ad malum præsulem a vobis amovendum aliquanto tardiores, quam videbatur justa severitas postulare; præsertim cum ille etiam antequam in hoc se barathrum hæreticæ impietatis præcipitasset, levitate quadam et amentia ductus, nunquam sui honoris, nunquam sui decoris habuisset rationem: sed nos, dilecti filii, partim naturæ nostræ, quæ ad humanitatem est propensa, partim etiam imitationi Dei Creatoris nostri, qui justus et patiens, multumque misericors, libentius expectat in peccatore pœnitentiam, quam infligit pœnam, servire aliquandiu voluimus; nunc maturo jam tempore, ipsa justitia cogente, servatis omnibus rebus, quæ debuerant

[1] Act. Consistor. Ms. card. Spadæ sig. num. 133. p. 481. Franc. Belc. l. XXIV. num. 20.

[1] Paul. III. lib. brev. an. XII. p. 216.

servari, ipsum Hermannum archiepiscopum olim vestrum, qui dudum Catholica religione rejecta, pro Dei et Ecclesiæ filio, factus est Sathanæ et impietatis filius, ipso archiepiscopatu privavimus, cumque ab omni cœtu piorum ejicimus, cæteraque egimus et fecimus, quæ ad nostræ in eum latæ sententiæ plenam executionem visa sunt pertinere : quam nostram condemnatoriam privatoriamque sententiam, cum cæteris actis, quæ intervenerunt, ad vestras devotiones mittendam esse duximus, non solum ut cognosceretis justissimum decretum deliberationis nostræ, verum etiam ut ad id mandandum executioni, omni vestra ope omnique auxilio adesse studeretis, id etiam vos hortantes, ut depositi jam archiepiscopi coadjutorem, quem nos vestrarum devotionum testimonio probum, et pium, et prudentem esse cognovimus, ad suscipiendum onus regendæ et administrandæ Ecclesiæ cohortemini, eique vestra ope faveatis, et assistatis, ad quem nos quoque scribimus, idem postulantes. Vos itaque, dilecti filii, quibus vere Deus pater, et sancta Ecclesia Catholica est mater, qui virtute et pietate vestra estis meriti, ut et nobis et cæteris in visceribus sitis positi paternæ fraternæque charitatis, pergite, ut a vobis cæptum est, habere Deum semper vobis propositum, fidemque sanctam, quam patres et majores nostri ab Apostolis usque, perpetua successione, pie constanterque coluerunt, et factis vestris præclaris et scriptis, sicut adhuc fecistis, adversus impios defendite : magna est vobis parata apud Deum gratia, magnus apud homines honor. Nos quidem, qui illius vices in terris, quanquam indigni, gerimus, qui bonorum operum summus remunerator est, non solum nostram vobis paternam benevolentiam, sed et facultatem spiritualis hujus potestatis, quæ a Deo nobis est tradita, vestris commodis et honoribus omnem offerimus et pollicemur, id gratissimum habituri, in quo vobis rem gratam facere poterimus. Dat. Romæ apud S. Marcum die III Julii MDXLVI, anno XII ».

105. *Insurgunt Protestantes adversus Cæsarem.* — Explicuere Colonienses eximiæ pietatis et constantiæ exempla, proximoque anno cum Cæsar victor Lutheranos conjuratos fregisset, pulso Hermanno hæretico, restitutam toti Coloniensi diœcesi religionem Catholicam ab Adolpho successore visuri sumus. Extulerat autem se adeo Lutheranorum potentia, nimia Cæsaris clementia abusa, ut aliis atque aliis in dies principibus et civitatibus in suas partes pellectis, extremi exitii terrorem intentaret, nam recenter præter Hermannum Coloniensem, etiam Fridericum Palatinum Lutherana hæresi infecerat, ac nil propius aerat, quam ut Cæsarem Germanico imperio depellerent conjurati, quod utique iis facillimum fuisse constat, nisi Deus malam eorum mentem turbasset; dum enim Cæsar Ratisbonenses conventus inanes ageret [1], illi tantas copias contraxere, ut ad nonaginta peditum millia, equitum vero decem millia ascenderent, atque in castris maximam tormentorum bellicorum copiam haberent, quæ si recta Ratisbonam contendissent, non iis pollebat viribus Cæsar, ut resistere posset; nam ex longinquis partibus contrahendæ ejus copiæ fuerunt, ex Italia, ex Pannonia, ex Belgio : misit quidem Paulus Pontifex ad Cæsarem, cum quo fœdus inierat, duodecim circiter millia peditum, equites vero mille, e quibus ducenti a Cosmo Medice Florentino, centum vero a Ferrariensi mittebantur. Præfuit vero illi exercitui subsidiario Octavius Farnesius Pontificis nepos, cui Alexander Farnesius [2] cardinalis legatus adjunctus est, qui de se ac fratre Octavio hæc refert in Actis Consistorialibus :

« Romæ die XXV Junii MDXLVI, fuit Consistorium, in quo fui deputatus legatus de latere ad serenissimum principem Carolum V semper Augustum, ac exercitum, quem sanctitas sua contra Lutheranæ et aliarum damnatarum hæresum in partibus Germaniæ sectatores ad præsens destinat, et quascumque provincias, terras et loca, ad quæ me cum eodem exercitu, vel sine illo declinare contigerit, cum facultatibus in litteris exprimendis.

« Die Dominica IV Julii MDXLVI, in Ecclesia B. Mariæ de Ara-Cœli post celebrationem Missæ congregatis ad hoc reverendissimis DD. cardinalibus, S. D. N. me legatum de latere ad serenissimum principem Carolum V Romanorum imperatorem semper Augustum, ac exercitum, quem sanctitas sua contra Lutheranæ et aliarum damnatarum hæresum in partibus Germaniæ sectatores destinavit, a sanctitate sua nuper creatum ante Crucem genuflexum stantem, benedixit, dicens solitas orationes, osculatoque pede sanctitatis suæ, recessi ad meam legationem profecturus : quem reverendissimi cardinales usque ad B. Mariam de populo de more comitati sunt. Fuit etiam deputatus capitaneus generalis dicti exercitus illustrissimus D. Octavius Farnesius, cui similiter genuflexo ad pedes suæ sanctitatis, stanti sanctitas sua dedit vexillum cœlesti benedictione sanctificatum, prout in libro cæremoniarum continetur, acceptoque dicto vexillo, et osculatis pedibus ejusdem sanctitatis suæ, ipse D. Octavius cum suis statim recessit ». Præter Pontificium auxiliarem exercitum, ex Belgio Maximilianus Egmondanus Burani comes bellica peritia florentissimus decem millia peditum equitumque quatuor millia adduxit. Præterea [3] Cæsar Germanorum sexdecim millia contraxit, Hispanorumque octo mil-

[1] Ludovicus Avila. Mar. Abmulare Camerarius. Surius in Comm. Ludovicus Guicciard. Lambertus Hortensius. Belcarius. Panvin. — [2] Alex. card. Farnes. in Act. Consist. Ms. card. Spadæ sig. num 133. p. 187. — [3] Lud. Avila. Lud. Guicc.

lia præsto illi affuere, quibus plerique se conjunxere, quarum copiarum militari imperio Ferdinandum Albæ ducem præfecit.

107. Belli initium fecere Lutherani [1], ineunte Julio, duce Sebastiano Scertelo, qui cum Vindeliciis copiis Fiessam Augustani episcopi oppidum ad Lycum amnem obsedit, arcemque VI idus Julii deditione cepit : Clusa mox atque Erebergo Ferdinandi arce in Alpium exitu potitur, quibus præsidio firmatis Œnipontem oppugnare decrevit, ut Pontificiis copiis ac cæteris Italicis aditum in Germaniam præcluderet. At Lutheranorum consilia irrita cecidere, nam Franciscus Castelaltus Ferdinandi regis ad Tridentinum Concilium orator, coactis duodecim peditum millibus, firmissimum præsidium Œniponti imposuit, atque itinerum angustias occupavit, de quibus hæc Angelus Massarellus in Diario Concilii Tridentini scribit [2] :

« XIII Julii cardinalis Tridentinus dixit se recepisse litteras ex Germania, quod dux Wittembergensis occupavit Clusiam, quam vocant, locum scilicet angustum post Œnipontem, ut recepto illo transitu, impediatur aditus Italicis militibus in Germaniam transgrediendi, quod dux habeat viginti quinque millia militum, et conatur ulterius progredi ad Œnipontem, cui ex adverso obsistit illustrissimus D. Franciscus Castelalto cum octo millibus militum, et quod tot alii conscribantur usque ad summam viginti quinque millium, quare velit mittere cursorem ad reverendissimum cardinalem Farnesium, qui cito huc advolet cum exercitu, rogavitque ut reverendissimi legati idem scriberent, quod et fecerunt ».

Decimo tertio post die pervenit Tridentum auxiliaris Pontificius exercitus, de quo hæc subdit idem auctor [3] :

« XXVI Julii illustrissimus D. Octavius Farnesius capitaneus generalis exercitus, Joannes Baptista Sabellus generalis equitum, Alexander Vitellius generalis peditum, Paulus Vitellius, Fridericus Sabellus, Julius Ursinus, Sforzinus Sfortia de S. Flora Columnelli, necnon alii quamplures capitanei et nobiles ad summam fere sexcentorum a legatis honorifice splendideque recepti sunt : dum in prandio erant, omnis exercitus suo ordine ante mensam reverendissimorum legatorum pertransivit, qui exercitus est peditum duodecim millium, et equitum octingentorum, et omnes sunt Itali, quos tamen sequuntur ultra quingenti nobiles Italici, qui sua pecunia militant, cum causa religionis bellum hoc susceptum sit, nempe contra Lutheranos ». Jure vero sensere vim ferri Pontificii hostes, qui per Hyemem in profanis ac impiis comediis Pontificiæ illuserant majestati.

[1] Franc. Belc. l. XXIV. num. 21 et 22. — [2] In Diar. Conc. Trid. auct. Ang. Mass. Secret. Ms. arch. Vat. p. 158. — [3] Diar. Conc. Ms. arch. Vat. p. 161, et aliud Ms. sig. num. 3132. p. 206.

108. Interea Albanus dux [1] cum aliis Cæsareis copiis in Scertelum signa extulerat, quare ille territus ad fœderatorum perduellium exercitum, qui ad Danubium castra fixerat, se recepit, quo digresso, Cæsarei Copstenum cum magna Lutherani præsidii strage receperunt, necnon Dillingam, Augustani episcopi oppidum, arcemque X kal. Augusti deditione ceperunt. Quo die Cæsar, qui tamdiu proterviam ac perduellionem Lantgravii Hassiæ et Friderici electoris ducis Saxoniæ pertulerat, cum fastu turgido illum imperio deturbare molirentur, tantaque contemptus significatione bellum indicerent, ut non Cæsarem, sed Carolum Gandavensem, qui Cæsaris nomen sibi arrogaret, appellarent (adeo vera extiterant Clementis VII ad Carolum V monita ante viginti annos data, Lutheranos excusso Pontificio jugo Cæsarem quoque depellere meditaturos) edictis in eos editis decretoriam proscriptionis sententiam Ratisbonæ, quam parte exercitus ad sui custodiam reservata firmaverat, pronuntiavit, in qua eas causas recensuit, Lantgravium et Saxonem sibi Germaniæ dissidia componere annitenti semper obstitisse, tyrannidem in alios imperii ordines exercuisse, bella propria audacia suscepisse, Brunsvicensem principatus possessione depulisse, plures episcopos et alios Ecclesiasticos clientes imperii oppressisse, multos suis bonis religionis prætextu spoliasse, Ratisbonensia comitia contempsisse, sibique imperatori parere recusasse, necnon publicis scriptis calumnias et probra in Cæsaream majestatem sparsisse, plures conventus ad ineundas conjurationes coegisse, exteras etiam nationes adversus imperium concitasse, omniaque clementiæ officia erga eos exhibita contemptu protrivisse, quod edictum subjectis verbis conceptum est [2] :

109. *Edictum imperatoris contra rebelles.* — « Nos Carolus V, divina favente clementia, Romanorum imperator etc. Significamus omnibus et singulis electoribus, principibus, tam spiritualibus quam sæcularibus prælatis, comitibus, baronibus, capitaneis, prætoribus, consulibus, judicibus, civibus civitatum, et aliis universis et singulis Romani imperii, cujuscumque status sint, præcipue autem Joannis Friderici ducis Saxoniæ, et electoris, et Philippi lantgravii Hassiæ subditis, his nostris litteris a fide dignis transcriptis, salutem nostram et omne bonum. Reverendi, illustres, dilecti, nepotes, electores, principes, comites etc.

« Quamvis ab initio nostræ imperialis gubernationis, in quam omnipotens Deus nos legitima electione constituit, ex innato amore, quo sacrum imperium Germanicæ nationis, sicuti dilectam nostram patriam semper am-

[1] Angel. Massarell. in Diar. Conc. Trid. — [2] Ms. Franc. cardin. Barber. sig. num. 2678. p. 158.

plectimur, sensum nostrum eo direxerimus, ut Germanæ nationis honorem et commodum pro viribus nostris procuraremus. Quamobrem sæpe sæpius hæreditaria nostra regna non parvo nostro dispendio deseruimus, tum etiam, ut jam a multis annis periculosissimis et noxiis erroribus religionis, in quibus ipsa Germana natio nostris temporibus gravissime occupata existit, liberaretur, clementi et paterno animo non parva exhibuimus officia, ut has perniciosas Germaniæ discordias in bonam unitatem et incrementum dissidentiæ ordinum imperii, in amicam et bonam reconciliationem adduceremus, tam studiose, ut animus noster nullo tempore alia præditus fuerit voluntate, nec sit. quam ut semel prædicti errores, sicuti multa habita comitia et ordinum initia voluntatis nostræ testimonia perhibent, per generale Concilium aut alia idonea media concilientur et ordinentur, in quo nos adhibito consilio ordinum, imo pro nostra propria persona nihil intentatum reliquimus, quod nobis visum est erroribus istis aliquid commodi allaturum, quod etiam nos ab initio nostræ imperialis gubernationis, et hucusque erga universos et singulos imperii subditos talem ostenderimus, quod nulla bona fide nullus in nos transferre potest, quin veram Christianam religionem et Germanæ nationis libertatem conservaverimus, quamvis aliqui injurii contrarium sine ulla veritate, temere proprio malevolo animo vobis persuadere intendunt : hoc ipsum testimonio esse potest, quod nulli rebellionis causam dedimus, imo pacem, commodum et concordiam Romani imperii semper quæsivimus singulis comitiis omnem operam adhibendo, ut Christiani sanguinis et nominis immanissimus hostis Turca, et alii infideles, præcipue illi, qui Christianis fere in foribus sunt, debellarentur.

« Præterea (quod charitates, paternitatesque vestras haud latet) omnes et singuli, tam supremi quam inferioris gradus ordinis, membra et subditi imperii nobis uti naturali suo domino et capiti, vinculo juramenti obstricti promisistis, nunquam in illis locis inveniri, ubi contra nostram personam iniretur consilium, sed nostro et sacri Romani imperii commodo semper prodesse, detrimento autem quantum ad vires vestras pertineret, nunquam adesse, et si aliquis consiliis contra majestatem nostram sive personam consuleretur, certior fieret, id absque omni mora et tarditate ad nos referre teneretur.

« Insuper etiam in nostra imperiali pace et secutis induciis clarissime continetur, tum in religiosis, tum in aliis rebus, quod nullus alterum, quovis prætextu id fieri possit, debellet, molestet aut perturbet, neque de suis possessionibus pellat, et suæ religioni adhærere cogat, subditos etiam suos nulla ratione ad fugiendum invitet, et fugitivos illos suæ ditioni adjungat. Cum autem præcipuum munus nostrum sit, sicuti Romani imperatoris est, cui divina providentia in omnes imperatoris subditos data et commissa est superioris potestas, auctoritate nostra imperiali supradicta conservare obedientes in pace et jure bono defendere, et injuriosam aliorum potentiam depellere, rebelles vero et corruptores imperialis nostræ pacis, adhibitis omnibus idoneis modis, ad debitam obedientiam redigere, cum nulli, cujuscumque status, conditionis, seu religionis fuerint, cum divinis, tum humanis statutis nequaquam concessum sit, in nos temere manus inferre, et debitam suam obedientiam, qua nobis constrictus est, abstrahere, quod bonis politicis gravem jacturam afferret, imo singulorum subditis, quibus per hujusmodi exempla rebellionem in magistratum suum exercendi campus pateret.

« Attendentes, quod spretis nostris officiis, supranominati Joannes Fridericus dux Saxoniæ elector, et Philippus lantgravius Hassiæ, jam per longa tempora, mera propria temeraria voluntate et pertinacia adducti, omni nostræ adhibitæ diligentiæ, labori et sæpissime habitis actionibus, quibus (ut supra dictum est) ad sustinendam Romani imperii pacem et tranquillitatem, et deponendos multifarios illius errores incubuimus, hactenus pro viribus impedimento fuere, detracta propria et decenti nobis obedientia : insuper etiam alios ordines et membra sacri Romani imperii clanculum initis multis prohibitis conspirationibus ad hujusmodi inobedientiam compulerunt, sedulo operam dantes, quo pacto nobis in nostra consueta imperiali potentia jacturam aliquam inferre possent : quod primitus lantgravius neglecto et non respecto eo, quod sicuti membrum sacri imperii, nobis et imperio subjectum haud decere ullam tyrannidem in alios imperii ordines exercere, neque ullum bellum ignorantibus nobis inferre. Nihilominus contra aliquos ordines sub prætextu juste inferendi belli, propria audacia, bellum suscepit, eos graviter gravans, partim tributum imperans, partim vero principatibus et dominiis suis depellens. Nec his contentus, una cum Joanne Friderico electore Saxoniæ sibi similem principem et commembrum imperii, rebellavit, non expectans sententiam judicis, sed propria in eumdem principem, qui suum principatum nostra et imperiali auctoritate possidebat, de principatu prædicto dejecit, adhuc dominium illud occupans, aliquos etiam principales episcopos, multasque diœceses et prælaturas, comitatus et dominia, quæ hactenus sicut membra Romanii imperii a nobis et ipso imperio cogniti, nobisque et sacro imperio debitam obedientiam præstant, a quibus sæpissime in habitis comitiis supplicati, ut eos in veteribus eorum

regalibus sustinere deberemus, curareque ne ulla calumnia illis inferretur, Romano imperio, et nobis abstrahere, suæque ditioni adjungere conati sunt; quemadmodum multos imperii subditos violenter et temere sine ullo bono jure contra mandata nostra in suam obedientiam redactos, adhuc possidentes, insuper multos tam supremi quam inferioris gradus ordinis, suis redditibus spoliaverunt eos, clanculum calliditate sua sub prætextu bonæ religionis, eo vertentes, ut defensionibus suis se commiserint, prædicta omnia nulla alia ratione facientes, quamque nobis uti naturali domino nostros et imperii subditos subtrahant, ut suo dominio adjungere possint.

« Similiter ex mera pervicacia aliquos ordines eo compulerunt, quod hæc nostra Ratisbonensia comitia invisitata reliquerint cum maxima nostra ignominia et impedimento gravissimarum imperii causarum, quod propterea seposita omni cura facere ausi sunt, quia neque judicium neque magistratum agnoscunt, sed omnem administrationem justitiæ tali ratione taliter turbant, quod justissimis judicum sententiis non solum rebellatum est, eo modo, quod nulli per spatium diei et anni justitia administrari potuit, quod non solum graviter ferendum est, verum etiam dolendum, quod multis oppressis miseriis et spoliatis a contra partibus juri non parum detrimenti parit, et apud exteras nationes minimis laudibus extollitur; id autem universos præ omnibus gravat, quod faciunt prædicta omnia bonæ religionis sustentaculo, pacis, justitiæ ac Germanæ nationis libertatis prætextu, quibus ut obice suorum malefactorum utuntur, cum tam vera Christiana religio nullo modo jubeat hujusmodi facinora perpetrare, et in sacra Scriptura, et aliis fide dignis scripturis et historiis contineatur, quod primi Christi fideles, qui non solum verbis, sed effuso sanguine proprio fidem suam in publicum dederunt, etiam gentilibus imperatoribus et regibus debitam exhibuerunt obedientiam, quanto magis indecens reputandum est, quod prædicti inobedientes notorie perfidi, nobis naturali eorum domino debitam obedientiam prætextu bonæ religionis subtrahere conantur.

« Significamus ergo omnibus et singulis, eos nulla alia ratione id facere, quam ut postremo nos auctoritate nostra imperiali, corona sceptroque spolient, ac una cum religione, pace, justitia et libertatibus opprimere possint, proprium suum commodum et honorem ambitiosis rationibus quærentes, quod aperte ex illis frivolis scriptis videre est, quæ in ditionibus suis in publicum dederunt, in quibus maximis opprobriis et calumniis affecti sumus, quod sane nulla alia opinione fecerunt, quam ut vulgus ad tumultuosas discordias incitarent.

« Præterea non solum conspirationes et conventicula contra nos collegerunt, sed etiam multas exteras nationes insidiose in nos excitaverunt, quibus polliciti sunt eas, pro viribus omnibus modis quibus nobis noceri possunt, juvare, quarum rerum aliqui, si necessitas postularet, produci possent, qui testimonium perhiberent, et quo pacto Germanam nationem cum immanissimo Turca periculis exponere operam dederunt, ut tandem illis campus pateret tyrannidem exercendi juxta desiderium animi sui, neglectis illis juramentis, quibus nobis uti imperatori Romanorum et naturali domino obstricti reperiuntur, necnon in contemptum et detractionem nostræ imperialis auctoritatis : et contra imperialem nostram pacem secutasque inducias, ausi sunt asserere prædictas politias nullam aliam ob causam erectas esse, quam ut obedientibus naturalem et concessam defensionem auferrent, ob idque illis e contra concessum esse, omnes inhibitas et injustas machinationes in imperii obedientes ordines excogitare.

« Quibus enumeratis rationibus, nempe rebellione et detractione nostræ imperialis celsitudinis, castigationem nostram meritos esse, haud narrare necessarium putamus, quandoquidem nemini eorum perpetrata facinora non comperta sunt; ex quibus quamvis non modicæ occasiones nobis datæ fuerint, prædictos Saxoniæ ducem et Lantgravium Hassiæ debita et benemerita pœna afficere : tamen ad sustinendam pacem et cavenda bella, id clementissime omisimus, illis multo pluris quam nos decuerat, non parva læsione nostræ conscientiæ, maximoque dispendio multorum ordinum, hactenus non solum pepercimus, verum etiam principio proximis habitis Ratisbonensibus comitiis erga lantgravium et in Spirensibus erga electorem Saxoniæ, quam clementissime nos ostendimus, putantes eos per nostram offensam clementiam a rebellione et inobedientia sua revocare.

« Sed postquam re ipsa comperimus paternam nostram clementiam et patientiam apud electorem et lantgravium languere, eosque nobis hactenus non solum verba dedisse, factis autem nihil respondisse, sed omnem eorum operam eo directam esse, ut nostris imperialibus politiis rectæque religionis paci impedimento futuri sint, cum maxima abusione nostrorum mandatorum, quæ ad sustinendam religionem in imperio Romano a nobis exierunt, utentes omnibus nostris cum illis Spiræ habitis pactionibus vice obicis ad protegenda malefacta sua, neminem interim non malo et invidioso animo, indecentique cupiditate dominandi, bonis suis spoliare contendunt, ob idque judicia, neque jura pati volunt, sed potius ex concepta invidia contra omnem justitiam et æquitatem, principes, comites, barones et liberos nobiles, imo alios omnes imperii ordines,

tam spirituales quam sæculares, contra condictam imperialem pacem per vim suæ ditioni conjungere conati sunt, præcipue tamen pacem et jus imperii opprimere ac sibimetipsis dedicare, conventiculas congregare, fœdera et conspirationes contra nos inire, et nobis honorique nostro per calumniosa eorum scripta detrimento esse, quanquam clementem et pium nos illis exhibuimus, tam pervivaces e regione se nobis ostenderunt; quas ob causas nullas non magnas inconsuetasque pœnas meritos esse censemus : propterea si talia facinora a nobis ulterius tolerarentur, nec nostra imperiali potentia in prædictos rebelles, electorem Saxoniæ et lantgravium Hassiæ uteremur, nullo modo pax et concordia in militanti religione speranda esset, sed potius carentia pacis et boni juris, immanisque potentia tyrannidis, destructio denique bonarum politiarum in foribus nostris continue versarentur, quæ omnia imperiali nostra gubernatione diutius pati, nullo modo justitiæ consentaneum putamus. Idcirco nobis est animus, ad vitanda plurima damna, quæ imperio Germanæ nationis universæque Christianitati ex prædictis meis imminere possent, nostro imperiali officio adversus sæpedictos electorem Saxoniæ et lantgravium Hassiæ uti.

« Cum enim nemini non istorum rebellio, perturbatio pacis et concordiæ, et offensa notræ majestatis pateat, quorum se dicti elector et lantgravius nulla bona fide excusare possunt, qui neque judicem, neque jus amplius pati volunt, sed violenter, tam in nostram amplitudinem, quam in alios ordines suas inferre manus, constituimus propter inevitabilem necessitatem juxta nobis a Deo commissum officium sæpedictos Joannem Fridericum electorem et lantgravium Hassiæ sicuti inobedientes, perfidos, rebelles, corruptores fidei, tumultuosos, nostræque majestatis contemptores, extra nostrum et sacri Romani imperii ordinem redigere, prout declaramus et redigimus extra ordinem de Romani imperii pace, eosque in prædictas et multifarias pœnas incurrisse his nostris litteris significamus.

« Propterea animo nostro proposuimus prædictam exordinationem, quam Joannes Fridericus et lantgravius Hassiæ benemeriti sunt, exequi, eosque sicuti corruptores bonæ pacis et tranquillitatis, justis pœnis afficere, demum cessante illorum impedimento, pacem, jus et unitatem in sacro Romano imperio revocare et renovare, prout officium nostrum imperiale ipsaque Germanæ nationis urgens necessitas expostulat.

« Significamus ergo vestris charitatibus, paternitatibus et singulis, hanc nostram voluntatem, et justas nostras causas, a quibus ad suscipiendum hoc bellum cogimur, ne postea a vobis tanquam falsi et injurii accusemur. Mandantes omnibus et singulis Romani imperii subditis per illam objurationem, qua nobis obstricti estis, imo immissionem regalium et libertatum vestrarum, quæ a nobis et felicis memoriæ imperatoribus et regibus antecessoribus nostris meruistis, ut prædictos electorem et lantgravium, nullo modo, quoad fieri possit, bombardis, commeatu aut aliis rebus bellicis nunquam juvetis. Si autem aliquis salario eorum obstrictus, aut aliis rationibus illis inservierit, inspectis nostris litteris continuo eis abrenuntiet, nec suo famulatu ulterius eos uti permittat. Vobis autem et omnibus imperii sæpedictorum electoris Saxoniæ et lantgravii subditis, mandamus, ut eis debitam obedientiam, si ulla obstricti estis, ulterius non præstetis, eosque nequaquam, quavis ratione id fieri possit, juvetis, ne a nobis rebellionis eorum participes facti, sicut ipsi, corrigamini. Insuper etiam suppetias vestras contra rebelles et perfidos illos petimus, ut ea saltem ratione ad debitam obedientiam redigi possint, inita fœdera, et conspirationes (quantum in vobis est) impedire non prætermittatis, quæ fœdera auctoritate nostra imperiali, quæ contra nos malevolo animo sunt inita, cassamus in nihilumque redacta esse volumus. Vos ordines, ab illis fœderibus, subditos autem prædictorum electoris Saxoniæ et lantgravii, ab omnibus hæreditariis juramentis, absolvimus, ac vobis libertatem nostram imperialem præsentibus nostris litteris donamus. Constituimus insuper serio auctoritate nostra, ne ullam profectionem ex gratia, libertatibus, regia pace, jure civili, veteribusque consuetudinibus, quæ illis a prædecessoribus nostris donatæ sunt capere possint, ex quibus omnibus consuetudinibus, libertatibusque, illos quasi extra ordinem positos, seclusos esse volumus. Si autem unus vel plures, cujuscumque status vel conditionis hi fuerint, eos juvaverint, et in prædictis inobedientes fuerint nobis reperti, illos non minus quam electorem ipsum Saxoniæ et lantgravium Hassiæ justis et meritis pœnis afficere proposuimus ex illis enumeratis causis. Quisquis igitur semetipsum, ne nostras pœnas incurrat, prudenter regat. Hæc est animi nostri seria sententia. Datum in nostra et imperii civitate Ratisbonæ xx Julii anno a Christo nato MDXLVI, nostri imperii XXVI, aliorum vero regnorum XXXI ».

Pressit silentio Cæsar præcipua lantgravii et Saxonis flagitia de eversa religione Catholica et impietate Lutherana propagata, non enim voluit omnes Lutheranos ejus criminis socios eo edicto involvere ex politicæ prudentiæ legibus, ne plures in se hostes concitaret. Sed professus est non religionis causa, sed æqui conservandi gratia adversus conjuratos arma corripuisse, eaque arte Joachimum marchionem Brandeburgensem, et Mauritium Saxonicæ stir-

pis principem in obsequio retinuit, deterruitque Hermannum Coloniensem exarchiepiscopum, et Helvetios Zuinglianos, ne in bello se commoverent.

110. *Saxo et lantgravius victi, et ad pacem nonnisi duris conditionibus admissi.* — Tertio idus Augusti Saxo et lantgravius Cæsari ad Landtshutum castra habenti, misso præcone militari, bellum indixere, epistola sagittæ cuspidi præligata. Cæsar epistolam non accepit, sed proscriptionis tabulas ab eodem ferri jussit, vetuitque ne quis in posterum ab illis ad se accederet, proposita accessuris capitali pœna. Inde coactis omnibus copiis [1] cum hostes ob pugnantia inter se consilia gerendæ rei occasioni defuissent, in eos ad Ingolstadium stativa habentes eduxit exercitum, multisque affectos incommodis loco cedere coegit, inde Neoburgum petit, compellitque ad deditionem clementia in præsidiarios usus, lustratoque exercitu recensita sunt quadraginta quinque peditum, novemque equitum millia : Vendingum venienti portæ panduntur, detrectantibus vero hostibus inire cum eo certaminis aleam, varias Lutheranorum urbes : Danovertum ad Danubium situm, necnon Dilingam, et Laugingam, et Gundelfingam in suam potestatem redegit, fuso fugatoque Scertelo, qui ægerrime cum paucis evasit.

« V Septembris », inquit Massarellus [2] in Diario Concilii Tridentini, « venit cursor ex Germania, cum litteris cardinalis Farnesii ex Ingolstadio, quod exercitus simul quotidie confligant, et comes Durus Ratisbonam applicuerit, quod Cæsar, ut vere Cæsar, se gerebat, tum agendo, tum hortando milites, et quod exercitus lantgravii non distat a Cæsareo, nisi per unum milliare Italicum.

« VIII Septembris fuit facta processio generalis omnium Ordinum et Religionum civitatis Tridentinæ ; iverunt etiam reverendissimi et illustrissimi præsidentes et reverendissimi DD. cardinales Tridentinus et Giennensis ; iverunt necnon prælati et oratores, ac cæteri conciliares omnes, ob felicem eventum Cæsarei belli contra Lutheranos ».

111. Dum ita prospere res geritur a Cæsare, Ferdinandus rex et Mauritius princeps in Saxoniam irrupere, magnamque ejus partem subegere : quo tempore perduellium exercitus a Cæsare commeatus eorum intercipiente ita vexatus est inedia, ut quinque diebus pane caruerit. His itaque incommodis attriti Fridericus Saxoniæ dux et Philippus lantgravius Hassiæ superbos spiritus fregere, quater enim jam castris cedere coacti erant, Cæsaremque de pacis legibus ac deditione supplices appellarunt.

Cæsar successuum felicitate erectus duras conditiones proposuit, ut scilicet Saxo et lantgravius exercitum dimitterent, quidquid possidebant, arma, tormenta, urbes, oppida, arces, victori Cæsari permitterent, supplices accederent petituri veniam, quam deprecatore Joanne Brandeburgensi essent consecuturi, nihil æqui postea a Cæsare, qui nonnisi justa bella suscipit, susceptaque non minus fortiter gerit se impetraturos certo sciant. Ad hæc illi non responderunt, sed cum septimo kal. Decembris in eos Cæsar irruere pararet, illi rem subodorati fugam nocturnam capessiverunt, a quibus persequendis asperitas Hyemis Cæsarem deterruit, cum occasioni antea defuisset ; plures vero urbes, Bopingha, Nordlinga, Œttingensis arx atque Hala in Suevia, ac Rottemburgum in Cæsaris potestatem concesserunt·

112. *Udalricus Wittembergensis et comes Palatinus arma deponunt.* — Dum Rottemburgi ageret Cæsar, ad Udalricum Wittembergensem regulum litteras dedit, ut terrore pœnæ ad officium illum redigeret, quarum præcipua pars his verbis concepta est [1] :

« Quamvis aliquot ante annis propter bellum abs te et lantgravio adversus fratrem meum motum, et agrum Wittembergensem, quo mulctatus fueras, receptum, in vos exemplum edere jure potuissem, noxam tamen omnem et injuriam clementer, quam supplex petebas, tibi remisi ». Et infra : « Tu, his omnibus ludibrio habitis, violata fidei (quam mihi debes) religione, societatem et amicitiam cum hostibus meis inivisti, quos proscripsi, quorum urbes, oppida, arces agrosque, non hasta, sed armis subjeci, cum his arma et vires consociasti, et ne qua contumelia ludibriumque prætermitteretur, confœderatorum tuorum opibus fretus, fratris mei primum, deinde quorumdam ex ordinibus imperii, adeoque mea, quæ ad imperium pertinent, oppida armis petivisti non modo, sed etiam dolo invasisti : his nondum quamvis gravibus et atrocibus flagitiis expletus bellum insuper, qua fuisti amentia captus, mihi fecisti, majestatem meam dictis virulentis imminuisti : meam auctoritatem decusque levasti, omnemque in id operam sedulo navasti, ut me imperatorio splendore exueres, renuntiata ea, qua mihi obnoxius es fide, quam sociorum conjurationi posthabuisti ». Et paulo post : « Hæc quanquam ita se habent, et causæ cur in te ultimo humanorum supplicio animadvertere possem, comparent, uti meritus es, ne tamen plebs insons, cui plus misericordiæ, quam tuæ causæ spei debetur, rei principis peccatum luat (huic omnino parcere stat sententia) edico, ut extem-

[1] Franc. Belcar. l. XXIV. num. 27 et seq. — [2] Diar. Conc. Trid. auct. Ang. Massarell. Sec. Ms. arch. Vat. p. 166. Ms. arch. Vat. sig. num. 3232. p. 313.

[1] Ext. apud Melch. Goldast. to. I. p. 517.

plo simul ac meas litteras acceperis, te ultro mihi dedas, omnem tuam provinciam, urbes, agros, castella, quantum denique fortunarum tibi est, in jus meum tradas, ut de his ex meo arbitrio consulam, etc. Datæ Rottemburgi ad Neccarum MDXLVI, mense Decembri ».

Consederat in finibus agri Wiltembergensis Cæsareus exercitus, atque Udalricus sustinendæ belli moli impar aufugerat, supplicibusque litteris veniam precatus XIII Januarii proximo mense Cæsari reconciliatus est, Burenus etiam Hassiam populatus, Francofurtum ac plures alias urbes ad Cæsaris obsequium redegit. De his felicibus Cæsaris successibus meminere Acta Consistorialia [1] his verbis :

« Romæ apud Sanctum-Petrum XVII Decembr. MDXLVI, fuerunt lectæ litteræ reverendissimi Hieronymi Veralli archiepiscopi Rossanensis, sanctitatis suæ apud Cæsaream majestatem nuntii, quibus significabat felicem successum rerum Germaniæ contra hæreticos, et propterea fuit declaratum, ut fierent supplicationes et Missa celebraretur ».

113. Suffectus fuerat in locum Alexandri cardinalis Farnesii, qui ex legatione Germanica revocatus fuerat, Rossanensis archiepiscopus, instructusque est mandatis amplissimis, ut cum ex pacti fœderis legibus Cæsar cum Lutheranis pacem inire non posset inconsulto Pontifice, vel ejus legato, ipse in ea re polleret eadem auctoritate, quæ legato collata fuerat, ac si honesta concordiæ ratio affulgeret, eam auctoritate Apostolica confirmare posset. De reditu vero cardinalis Farnesii e Germanica legatione hæc refert Angelus Massarellus [2] in Diario Concilii Tridentini :

« XIV Novembr. cardinalis Farnesius rediens ex Germania, ubi legatus Pontificii exercitus contra Lutheranos fuerat, Tridentum applicuit, die XVII Romam proficiscitur ». Mandata vero internuntio Verallo data his verbis concepta sunt :

« Venerab. fratri Hieronymo archiepisc. Rossanensi apud sereniss. Cæsarem nuntio nostro, salutem.

« Venerabilis frater, cum inter cætera capitula fœderis, inter nos et serenissimum Cæsarem contra hæreticos Germaniæ anno præterito initi, illud sit, quod ipse Cæsar non possit cum Lutheranis, seu Protestantibus, vel aliis hæreticis aliquem tractatum habere, vel concordiam facere, quæ effectum aut substantiam expeditionis contra eos concerneret, aut aliam impediret, vel retardaret, et particulariter, quod iisdem hæreticis aliquid, quod contra Catholicam religionem, aut Ecclesiæ constitutiones esset, concedere aut permittere nequiret, sine expressa voluntate et consensu nostro vel legati nostri, et dilectus filius noster Alexander cardinalis Farnesius, quem in ipsam expeditionem nostrum et Apostolicæ Sedis legatum miseramus, cum in Germania aliquot mensibus permansisset, et nonnullis necessariis et rationabilibus causis a nobis revocatus ad nos redierit : Nos ne ob dicti Alexandri cardinalis legati absentiam idem Cæsar ipsos hæreticos ad obedientiam recipere, aut cum eis aliquam honestam concordiam inire impediatur, de tuæ fraternitatis fide ac prudentia confisi, eidem fraternitati tuæ eamdem super præmissis facultatem et auctoritatem concedimus, quam idem Alexander cardinalis legatus habebat, etc. Datum Romæ, etc. XXIII Decembris anno XIII ».

114. Extremo anno [1] Palatinus comes elector Cæsarea felicitate territus, cum antea religione Catholica, excito Argentina Paulo Fagio, descivisset, et quadringentos equites ad Lutheranos, apud Ingolstadium stativa habentes, auxiliares misisset (inimicitias enim graves cum ducibus Bavariæ Catholicæ religionis acerrimis defensoribus contraxerat) ad Cæsarem per deprecatores impetrato aditu ejus pedibus advolutus veniam impetravit : Ulmenses quoque missis Halam legatis (culpa agnita) se suaque omnia Cæsari permiserunt, qui centum aureorum millibus et tormentis bellicis duodecim mulctati fuere. Florebat Ulma opibus civiumque multitudine, quare ex ejus deditione Cæsareæ res multum auctæ : pervenit vero fama ejus deditionis Tridentum primo die Januarii anni insequentis, ut refert Angelus Massarellus [2], et confirmant Acta Concilii.

« Die Dominica II mensis Januarii gratiæ Deo aguntur pro deditione civitatis Ulmensis in potestatem invictissimi Cæsaris, qui una cum Pontificiis copiis in præsentiarum contra Lutheranos et hæreticos pugnat ».

115. *Concionatores Lutherani ponunt paci obicem.* — Inclinabant ad concordiam Lutherani principes, nisi improbissimi concionatores, qui privata commoda ex ipsorum principum exitio animarumque æterna internecione consectabantur, eos misere fascinassent : ii vero copias ita divisere, ut lantgravius ad sua tuenda in Hassiam se receperit, Fridericus vero Saxo ad Saxoniam contra Ferdinandi regis ducisque Mauritii grassationes defendendam procurrit, atque in itinere Gemundam Sueviæ oppidum cœpit, atque Moguntinum principem et Fuldensem abbatem, aliosque Catholicos præsules viribus impares auro mulctavit, quos Cæsar litteris solatus est se brevi hostium tyrannidem obtriturum [3]. « Hic fuit », inquit Surius, « primi belli Germanici contra

[1] Acta Consist. Ms. card. Spadæ sign. num. 133. p. 488. — [2] Diar. Conc. Trid. Ms. card. Franc. Barber. sig. num. 23. Ms. car. Pii. Paul. III. lib. brev. an. XII. p. 340.

[1] Franc. Belc. l. XXIV. num. 31. — [2] Ang. Massarel. in Diar. Conc. Trid. Ms arch. Vat. sig. num. 3232. p. 241. — [3] Sur. in Comm.

imperatorem temere suscepti eventus, ad quod imperii ordines impulerunt impuri apostatæ et seditiosi ecclesiastæ qui, salva Cæsaris amplissima auctoritate, res suas salvas esse non posse facile providebant, ex ipsis autem atrocissimis religionis et dogmatum dissidiis, quæ inter illos vigent, haud obscure potest animadverti, non magnopere illis curæ esse reipublicæ et Christianorum salutem, sed ut suis privatis rebus consulant, quantumvis interim sursum deorsum moveantur omnia. Ipse quidem Lutherus in libello, quem non diu ante obitum suum ad Saxoniæ principem et lantgravium scripsit, ad hoc Germaniæ bellum classicum canit, dum inter cætera ait : Quisquis arma non corripit, dum potest, is non utitur rebus a Deo oblatis ».

Sublatus ex humanis fuerat impius ille hæresiarcha, Germaniæ fax et pestis, pro cujus tuendis deliramentis tantum bellum sibique exitiale ii principes male fascinati concitarunt. Sed de Lutheri morte infelici agetur inferius.

116. *Admonitiones legatorum circa justificationis dogma, et capita discutienda.* — Dum stringuntur arma a Cæsare adversus lantgravium et Saxonem perduelles, certatum est verbo divino in Concilio Tridentino adversus Lutheranorum errores [1], qui accuratissimo examine tum in theologorum, tum in præsulum Congregationibus discussi sunt. Præcipuus error circa justificationem vertebatur.

Cum de justificatione in Concilio agendum esset, cardinalis Cervinus, qui absente ob infirmitatem cardinale de Monte, primi legati vicem gerebat, Patribus significavit, justificationis dogma, quod in examen adducendum erat, ex peccati originali quæstione obscuris magnisque difficultatibus implicitum esse : nam licet antiqui scholastici fusius de peccato originali scripsissent, de justificatione tamen parcius disseruere : quare cum orthodoxi scriptores, qui retro evolutis viginti annis offusas a Luthero tenebras scriptis suis discussere, plurima luce veritatem collustrassent, ab ipsis potissimum, quid in hac re statuendum, decerpi facile posse. Tum Reginaldus Polus cardinalis legatus addidit, hoc dogma cum originalis peccati dogmate connectendum ; ut perspecto eo, quod in primo Adamo perdidimus, agnoscamus etiam quid per secundi gratiam comparaverimus ; atque adeo quo magis sit ardua ac difficilis quæstio, eo magis divinum lumen fusis ad Deum precibus atque auxilium implorandum ; propterea se hortari patres, ut sacra oracula consulant, adversariorum etiam libros mature excutiant, bonaque a malis discernant : non aliter enim quam venefici venena exquisitis cibis immiscent, ita Lutherum aliosque hæreticos veris falsa permiscere consuevisse ; nec statim temerariam sententiam non probe excussam proferendam, omnia in iis contenta falsa ac respuenda, exemplumque attulit Alberti Pighii, qui dum in peccati originalis articulo omnem Lutheranorum doctrinam confutaret, propius ad Pelagianorum errorem accessit.

117. Cum perorasset Polus cardinalis, Pacechus subjunxit, non modo veteres theologos quæstionem de justificatione contractiore sermone pertractasse, sed etiam in antiquis Conciliis agitatam definitamque non fuisse ; quare in Tridentino præsenti Concilio eam excutiendam divinaque ope definiendam. Consulere itaque ut in hoc argumento servetur ordo accuratior, quam in aliis quæstionibus. Primum ut minores theologi singulas quæstionis partes diligentissime excutiant, tum excussas inter se conferant, expensas illustratasque postea Patribus exponant, qui singulos articulos summo adhibito studio expendant, atque in luce collocatos in ordinem redigant. Pro disciplina vero Ecclesiastica constituenda proposuit agendum de residentia ; monuitque, ut illi operi præfecti ad id spectantia colligerent. Conquestus etiam est idem cardinalis plures episcopos, quorum præsentia in Concilio erat necessaria, pro tam gravi condendo decreto Tridentum nondum accessisse ; alios autem ad defugiendum laborem in vicina amœna loca discedere, ac tum die consessus futuri accessuros : accurato enim examine decretorum argumenta perpendenda, divinamque opem precibus ardentissimis efflagitandam, antequam lecto decreto verbum *Placet* proferretur. Tum cardinalis Cervinus subdidit, nemini a legatis discedendi facultatem permissam, ac de compescenda ea licentia sumendum esse consilium. Postremo decretum est, ut in tractandis quæstionum capitibus, propositus a legatis ordo servaretur ; sancitumque, nulli præsulum fas esse Tridento discedere.

Ex cardinalium legatorum modestia dicentium quæstionem de justificatione difficultatibus esse implicitam, arripuit occasionem impius calumniator Soavius præsules ac theologos Tridentinos insimulandi, eosque ut imperitos et bardos traduxit, qui Lutheri doctrinam non caperent. At re ipsa eam quæstionem fuisse magnis difficuttatum sentibus obsitam ostendit stultissima Lutheri Lutheranorumque impietas, qui justificationem in vana suæ salutis fiducia, sine charitate divinorumque mandatorum observantia collocarunt, cum sacra oracula contrarium omnino promulgarint. Sed spretis serpentis hujus sibilis institutam orationem prosequamur.

118. XXI itaque Junii in Congregatione generali propositum est dogma de justificatione discutiendum, necnon circa emendationem mo-

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3232. p. 181. Ang. Massarell. in Diar. Conc. Trid. Ms. arch. Vat. Ms. Franc. card. Barber. sig. num. 23. p. 54 et alii Ms. card. Pii Diar. Conc. Trid. apud Pallavic. tom. I. l. VIII. c. 2. num. 2.

rum. de residentia episcoporum. Sequenti vero die in Congregatione theologorum minorum hæc capita proposita :

« Dicant primo, quid sit ipsa justificatio, quoad nomen, et quoad rem, et quid intelligatur per justificari hominem.

« II. Quæ sunt causæ justificationis, hoc est, quid efficiat Deus, et quid requiratur ex parte hominis.

« III. Quomodo intelligendum sit, justificari hominem per fidem.

« IV. An et quomodo opera faciant ad justificationem ante et post. Idem de Sacramentis.

« V. Declaretur quid præcedat, quid comitetur, et quid sequatur ipsam justificationem.

« VI. Quibus auctoritatibus sacræ Scripturæ et Conciliorum, aut sanctorum Patrum sive traditionum Apostolicarum, ea quæ statuenda erunt fulciantur. Habitæ sunt de iis plures concertationes a theologis in pluribus eorum Congregationibus, quæ reliquo mensis flexu coactæ sunt ».

XXX Junii Congregatio generalis celebrata est, in qua cardinalis de Monte, qui ex infirmitate convaluerat (ut referunt Acta) proposuit articulum de justificatione divisum in tres status, sub his verbis :

De justificatione adultorum.

Circa hunc articulum videntur posse commode considerari tres status hominum :

« Primus status est, quomodo quis ex infideli fit fidelis, hoc est, accedit tunc primum ad fidem : et in hoc statu examinandus est totus progressus justificationis.

« Quomodo ei merita Christi Salvatoris nostri applicentur, quid faciat Deus, quid requiratur ex parte hominis, an et quomodo opera faciant ad hanc justificationem, quid sit ipsa justificatio, et quomodo intelligendum sit hominem justificari per fidem, et si qua alia ad hanc rem pertinent.

« Secundus status est, quomodo jam justificatus possit et debeat acceptam justificationem conservare, et in illa fideliter laborare, proficere, et quomodo renatus in spem gloriæ filiorum Dei, tandem ipsam gloriam consequatur.

« Tertius status est, si quis post justificationem peccando exciderit, quomodo resurgere habeat, ut iterum justificetur, et ei merita Christi iterum applicentur, et in quo hæc justificatio a prima differat, et in quo conveniat.

« Si quid in probatis Conciliis a Patribus nostris declaratum est, quod ad hanc rem faciat, sancta Synodus poterit innovare, et eo uti.

« Deinde lecti fuerunt errores circa hunc articulum de justificatione.

Qui videantur errores circa ea, quæ primum statum justificationis concernunt.

« I. Natura nostra post Adæ peccatum propriis viribus, etiam gratia non præventa, potest se disponere, acquirere et mereri gratiam apud Deum.

« II. Post Adæ peccatum, liberum arbitrium est res de solo titulo, imo titulus sine re.

« III. Propriis viribus justificamur, et omnia peccata vitare possumus, et præcepta implere, et præservari, et gloriam mereri absque hoc quod gratia Dei cooperante egeamus, nisi forte, ut facienda cognoscamus vel cognita facilius exequamur.

« IV. Deum quidem solum incipere justifitionis opus, et nos solos illud perficere.

« V. Sola opinione de Deo, et dolore, etiam sine fide, posse hominem ad justificationem disponi.

« VI. In justificationis negotio solum Deum omnia operari, nobis nihil cooperantibus, sed mere passive habentibus.

« VII. Ante charitatem justificamur sola fide, qua credimus vel confidimus vel sentimus nobis dimissa peccata per justitiam Christi, nobis licet injustis imputatam, et justitiam aliam inhærentem non habentibus.

« VIII. In peccatore justificando, dolor vel timor non faciunt, vel disponunt ad justitiam, et omnis talis conatus, ante remissionem peccatorum et gratiam, peccatum est damnabile, nec ante remissionem, posse hominem vel votum gratiæ habere.

« XI. In Baptismate sola fides est, quæ reddit hominem justum, ipso Baptismate nihil juvante.

« X. Hæc justitia, vel vocationis gratia non datur nisi prædestinatis, aliis, dum vocantur, a Deo illusis.

Errores circa ea quæ secundum statum justificationis concernunt.

« I. Justificatus potest sine Dei auxilio speciali perseverare, et vitare omnia peccata, etiam venialia.

« II. Quod justificatus non potest justitiam amittere.

« III. Quod in justificato adulto maneant etiam peccata actualia, licet non imputentur.

« IV. Quod justificatus non tenetur implere præcepta, maxime perfectus ; et quod promissio gloriæ in Evangelio sit absolute credendi, et non sub conditione servandi mandata.

« V. Quod omnia opera justificati sint peccata, et infernum mereantur.

« VI. Quod opera omnia spe gloriæ vel metu pœnæ æternæ facta sint mala.

« VII. Quod opera bona sequantur justitiam,

cum tantum significent, nec justificent, id est, justitiæ augmentum mereantur,

« VIII. Quod opera justi non merentur vitam æternam.

« IX. Quod justificatus tenetur credere se esse in gratia, et sibi non imputari peccata, et se esse prædestinatum.

Errores circa ea, quæ tertium statum concernunt in justificatione peccatoris fidelis lapsi.

« I. Præparatio ad dolorem est superflua, et mala.

« II. Confessio non est necessaria, vel in voto, et peccatum non delet, sed remissio peccati datur soli fidei, qua credit quis se esse absolutum; fidem autem, vel credulitatem, vel fiduciam intelligunt.

« III. Quod nunquam in tali peccato remaneat obligatio ad satisfactionem per pœnam temporalem culpæ, et pœnæ æternæ remissionem, et per hoc nihil valere indulgentias, neque esse Purgatorium post hanc vitam, neque valere suffragia pro defunctis.

V, VI et VII Julii, ea capita in examen adducta fuerunt in Congregationibus generalibus.

119. *Sedatis prius dissensionibus de præcedentia, oratores Galli admittuntur in Concilium; unius ex ipsis oratio, et legati responsio.* — Iis diebus, scilicet vigesima sexta Julii, ad Concilium pervenerunt d'Urfe, Jacobus Ligneri, et Petrus Danes regis Galliæ oratores; florebant ii magna nominis existimatione, et publice in Congregatione generali auditi fuerunt, sed antequam in Congregationem admitterentur, de loco in quo sessuri essent, disceptatum fuit, quia lecto in Congregatione generali die trigesima Julii regio mandato, cardinalis de Monte inquit: « Datum est mihi mandatum, et petitum oratorum legatorum nomine, ut admittantur ipsi tam in Synodo, quam in Congregatione, qua de re considerare oportet nedum de admissione ipsa, sed etiam de loco ubi sedere ipsi oratores debeant. Propterea dicant Patres super iis sententias, si tamen prius admoniti fuerint, nos eisdem verbis responsuros et admissuros mandatum ipsum, quibus admisimus mandata oratorum Cæsareæ majestatis.

« Tunc cardinalis Giennensis: Gratiæ, inquit, sunt habendæ tam pio, tam maximo et Christianissimo regi, qui tanta pietate Concilium confovet, de cujus laudibus nemo unquam satis (ut arbitror) dicere poterit, laudo itaque responsionem, quam recensuit D. primus præses, si illi addantur verba ostendentia quam gratissimum fuisse Synodo ipsorum legatorum adventum: de admissionne eorum tam in sessionibus, quam in congregationibus, meo judicio non esset dubitandum, et propterea censeo illos admittendos esse, cum maxime sint viri graves admodum et docti; de loco autem credo certe, ipsos de loco cum Cæsareis oratoribus non decertare, et propterea laudarem, ut de eorum loco, quia hactenus nulla est controversia, nihil diceretur, sed res relinquatur omnino, donec vel controversia cesset, vel Patres melius super hoc cogitent. Ego (quod ad me attinet) de hac re nullum aliud scirem proferre, quam ut aliorum Conciliorum, et Sedis Apostolicæ mos inspiceretur et secundum illum locus assignaretur. Quis autem fuerit usus vel mos, ego ingenue fateor me nescire. Dixerunt deinde et reliqui Patres sententias, quorum non pauci iverunt in sententiam Giennensis, alii ad legatos rem totam rejecerunt. Non defuerunt, qui de præcedentia inter regem Romanorum et regem Gallorum dissererent, dicente archiepiscopo Materano, non satis se scire quid juris esset in casu isto, verum se scire oratores regis Romanorum in Concilio Lateranensi præcessisse oratores regis Gallorum. Cui Armacanus: Rex, inquit, Romanorum, de quo in Concilio Lateranensi, fuit Maximilianus, qui tametsi coronatus non erat, imperator tamen erat, et jura imperii exercebat, quæ ratio in Ferdinando rege Romanorum cessat, qui tantum futuram imperii successionem habet. Feltrensis duos esse posse imperatores probavit, seque intellexisse dixit, regem Romanorum privilegia concedere et alia plerumque jura imperialia exercere. Cui Bituntinus, se unum imperatorem scire dixit, non duos, nec unquam legisse Carolum et Ferdinandum simul imperatorem, sed Cæsarem Carolum tantum; propterea sibi mirum videri de re tam liquida aliquos hæsitare ». Et infra: « De loco », inquit cardinalis de Monte « nos ipsi cogitabimus, et ne qua controversia eveniat; jam enim, ut Patres norunt, fecimus decretum, ne cuique acquiratur jus, vel præjudicium generetur ».

120. Sed oratores regis Galliæ de istis controversiis admoniti, offensi animis et variis suspicionibus suffusi, declararunt primum per episcopum Agathensem, et postea per se ipsos, quando privatc legatos inviserunt, se esse discessuros, nisi inter alios principum oratores locum obtinerent; legati vero [1], ut eorum animos compescerent, responderunt, flocci esse faciendum, quid in consessu tot variorum capitum aliquis minus prudenter locutus esset, sed ad rei substantiam respicerent, quia cum Ferdinandi oratores in publicis Comitiis nunquam adfuissent, consequenter nemo aderat, qui se eis in hac sessionis honorificentia opponeret. Sed his oratores non acquiescentes suspicionem moverunt legatis ne vellent inde discedere, et prætextu uterentur. Denique persuasionibus

[1] Epistola legatorum ad card. Farnes. apud Pallavic. to. I. l. VIII. c. 3. num. 3.

cedentes, ne res in controversiam adduceretur cum Concilii perturbatione, consenserunt in publicis conventibus cum Cæsareis oratoribus sedere, cum Ferdinandi oratores non adessent. Et ut Cæsarei oratores ostenderent, gratum illis esse simul cum Gallicis oratoribus assidere in Congregatione, in qua recepti fuerunt, Didacus de Mendozza, qui ob suam infirmitatem nunquam in aliis Congregationibus intererat, adesse voluit simul cum Francisco Toletano, qui in aliis Congregationibus solitus erat solus pro imperatore præsentiam præstare. Sic lite composita : « Tertia Julii fuit Congregatio, in qua tres legati regis Galliæ, videlicet Claudius D'Urfe, Jacobus a Lingueriis, ac Petrus Danesius, per archiepiscopum Corcyrensem et episcopos Senogaliensem et Vasionensem, de mandato DD. præsidentium introducti fuere, quorum legatorum postremus Danesius, postquam omnes consederunt, et ipse sedens, foribus adhuc Congregationis apertis, et maximo audiente populo elegantem sane ac doctam habuit orationem. Concepta illa fuit subjectis verbis [1].

121. « Christianissimo regi, reverendissimi S. R. E. legati et cardinales, archiepiscopi, et cæteri omnium ordinum in hanc sanctam Synodum cooptati et conscripti Patres, sicut præcipuus antea pro ejus pietate erat dolor, ex miserrimis et post hominum memoriam turbulentissimis Ecclesiæ temporibus susceptus, ita nunc cujusdam lætitiæ causam attulit nova tranquillitatis oblata spes, quam sacri hujus Concilii nomen expectatioque commovit. Neque enim potuit aut non sperare id futurum, quod vos auctore ipso Conciliorum præside Deo agere sciret; aut quod maxime semper expediret, non vehementer eventurum esse lætari : nec vero convenire existimavit, cum de summa re Christiana ageretur, non singulare existere Christianissimi regis studium, qui ad bene de ea merendum cum cognomine sibi hæreditario, tum plurimis majorum exemplis invitaretur : itaque quod facturus ipse, si præsens adesset, fuisset, nempe ut vos etsi sponte currentes, tamen acrius incitaret ad populi Christiani pacem et concordiam reconciliandam, sacerdotii dignitatem (prope amissam) recuperandam, veteres nimiumque diu neglectas Ecclesiæ ruinas fulciendas, ad eaque conficienda suas omnes curas, consilia, cogitationes et opes polliceretur, id nobis legationis hujus munere imposito, suo nomine ut faceremus mandavit, cujus ego legationis summam, priusquam vobis, Patres, exponam, quod quidem extrema oratione mea faciam, pauca quædam necessaria dicam cum de plurimis regum Franciæ superiorum meritis, tum de hujus ipsius, a quo allegati sumus, Francisci perpetuis in eamdem officiis : non quod, aut hunc ita velle arbitror, aut illos, ut clariores fiant, egere præconio putem; neque enim, aut hic cum ita se gereret, et ut ipso et ejus majoribus dignum erat inanem nescio quam verborum laudem expectavit, aut illorum res pro Christi Ecclesia gestæ ita sunt obscuræ, ut illuminari, vel communes, ut ornari, vel denique tenues, ut amplificari cujusquam oratione debeant. Sed et hic, qui se uni Deo probatum vellet, sola recte factorum conscientia facile contentus, id demum bene agendo speravit, semper bene ut ageret, et illorum, quas dixi actiones hujusmodi certe sunt, ut nullam non orationis facultatem, nedum meam, quam sentio, quam sit modica, exsuperet ».

Excurrit dein orator in veterum regum præclara gesta pro Dei gloria et merita amplissima, deque mutua Pontificum regumque Gallorum conjunctione hæc addidit :

« Sanctissima hæc necessitudo ac conjunctio Romani Pontificis et Francorum regis nunquam ex eo tempore (nimirum Caroli M. et Ludovici Pii) intermissa, sed multis potius et magnis utrinque officiis culta, cum uterque suam in alterius dignitate contineri dignitatem existimaret, integra adhuc incolumisque permansit, ut verissimum esse videatur, quod Innocentius III Epist. quadam ad Galliarum episcopos missa testatus est, *Francorum regum exaltationem*, (ipsius enim verba, quo magis agnoscantur, ponam) *sublimationem Apostolicæ Sedis esse,* viderique id regnum præcipua quadam gratia a Deo benedictum, cujus et rex et populus sinceram semper fidem retinuissent, et singulare quoddam eximiumque studium in Ecclesias, præcipue in Romanam præstitissent ».

Demum ad Franciscum I delapsus est orator, eumque commendavit, quod spretis politicis commodis regnum ab hæreseon recentium infectione vindicasset.

« Quid hoc (inquit) commemorem perpetuas ejus excubias et custodias sanctissimæ nostræ religionis? quæ cum per hosce sex et viginti annos ita jactaretur in hac, quam omnes meminimus, partimque etiam sentimus, contrariarum opinionum quasi ventorum tempestate, vix ut statui posset quid quisque sequeretur, id egit, quod pro sua et majorum suorum perpetua consuetudine sapientissime potuit, quod enim acceperat, et ipsorum exemplo Apostolorum traditum, et a Catholicis principibus semper observatum, ut de iis, quæ de fide vocarentur in quæstionem, nihil a quoquam privata auctoritate constitueretur, sed Ecclesiæ potius judicium, cui omnes stare oporteret, expectaretur, ita sane fecit, diligentissime in omnes partes cavit, ne quid omnino in communi Ecclesiæ usu novaretur, cum interea non dees-

[1] Ms. arch. Vat. sign. num. 3195. p. 62. Ms. aliud sign. num. 3232. p. 188.

sent, qui multa cum in doctrina populi Christiani, tum in moribus vitæque institutis mutanda esse censerent, idque adeo tentare auderent, ut inquirerent eos qui in dies nova perferrent. Sed ipse omnes has causas vestris, Patres, judiciis reservavit, quamobrem, quo facilius id assequeretur (quamvis suapte ingenio ad clementiam ac lenitatem pronior esset, et etiam vel a singulorum hominum, quoad publica salus pateretur, pœnis abhorreret) coactus est interdum in tanta multitudine peccantium, et omnia miscere ac perturbare, nisi occurreretur, paratorum, contra naturam suam esse severior, ut graviora in illos edicta proponeret, si qui auderent privata temeritate Ecclesiæ statum convellere, et ita perfecit cum sua providentia, tum judicum suorum incredibili in exequendis mandatis studio et vigilantia, ut in tanta repente coorta tempestate, in qua difficillimum videbatur cursum tenere, facillime eo quo intenderat pervenerit, cum tamen multas sævissima hæc procella civitates, imo vero (proh Dei immortalis fidem!) nationes gentesque totas vel everterit vel gravissime certe afflixerit: pacatam dat vobis, Patres, amplissimam nobilissimamque provinciam, nihil in ea novum, nihil alienum, nihil non ex veteri more ac disciplina publice introductum reperietis: omnia in illa vetera, doctrina, ritus, cæremoniæ, mores, justitia constant. Vos nunc de omnibus ea statuite, quæ vera, quæ e republica esse, quæ ad summam populi Christiani concordiam, et ad Dei gloriam pertinere vobis videbuntur, ne quod adhuc magno piorum omnium animi dolore accidit, ultra eveniat, ut impuri Turcæ, nefarii Judæi, et utrisque importuniores non homines, sed in hominum figura belluæ, novi quidam horum temporum Epicurei, qui omnem ex hominum animis tollere humanitatem et religionem convellere de mundo conantur, suo illo incesto ore sanctissimæ nostræ pietati convitium faciunt, et quod imperitis jure agere videantur, crebro illud nobis exprobrent, *Ubi est Deus eorum?* Porro autem cum animadverteret Christianissimus rex, quantam semper vim habuisset ad res continendas, esse unum in Ecclesia Romana episcopum, utpote Petri successorem, reliquorum et auctoritate et dignitate principem, ad quem cæteri ut ad caput referrentur, qua maxime re nostra hæc in terris militans Ecclesia, illius in cœlo triumphantis effigies quædam agnosceretur, non minore cura ac studio providit, ne qua inde secessio defectiove ullam ob causam accideret: in quo vel clarissima regia virtus et constantia enituit. Sæpius enim omni ratione tentatus et multis invitatus, nec his vulgaribus commodis, ut aliquid auderet aliquando, nec editum ab altero exemplum dubitaret sequi, perstitit in sententia, ut quorumdam propterea finitimorum amicitiam desiderarit, eaque re parum sit suorum quieti et otio consulere visus, sed maluit maximo et excellenti animi robore ac pietate præditus justum bellum, quam inhonestam pacem.

« Post autem, ut certior primum est factus conventum Christiani nominis universi hanc in urbem indictum esse a Paulo III Pontifice maximo, in quo de tantis Ecclesiæ incendiis communi tandem consilio restinguendis ageretur, jamque eo aliquot parvo numero, sed et sapientia et sanctitate præstantissimos Patres præmissos, qui ea, quæ Concilio necessaria viderentur, ante providerent, compararent, administrarent; sibi non defuit, quin eodem delectos e suis episcopos mitteret, communium participes curarum et socios futuros: denique aliquo satis magno temporis spatio interjecto, et rem serio agi, et consessionibus duabus, tribusve, aliquot jam auctoritate vestra perscriptas esse leges allatum est, qui illuc usque omnia fecisset, quæ principem et re et nomine Christianissimum decerent, minime judicavit convenire, suum in re tam necessaria, tamque et a se, et ab omnibus bonis semper exoptata officium non præstare. Itaque qui multo libentius (si regni negotia id pati potuissent) fecisset, ut hic adesset, ubi tot sanctissimos Dei sacerdotes, divino, ut credi par est, spiritu afflatos, maximis de rebus consistentes videret, quorum in vultu, gestu, oratione acquiesceret, sed quod proximum erat, legatos procuratoresque suos, et voluntatis interpretes nos misit, cum his mandatis, quæ ego nunc universim tantum summatimque exponam.

122. « Hæc est mandatorum Christianissimi regis summa: etsi minime dubitat, quin vos, omnia de quibus convenistis, quæque ab hoc sanctissimo Concilio expectantur, summo sitis per vos studio acturi, a vobis tamen pro sua pietate in Deum, observantia in hunc ordinem, et in populum Christianum universum charitate petit: primum, ut pacis concordiæque causa, ac ne amplius non solum imperitæ imbecillæque multitudinis, sed quorumdam etiam robustorum (licet levium) mentes fluctuent, et in diversa ac contraria ferantur, quæ res Ecclesiæ statum perturbet, et tanquam unitatem abrumpat, de doctrinis ea semel constituatis, publiceque proponatis, quæ omnes ubique Christi fidem professi sequantur, teneant, credant; nec enim fieri potest, ut alia ex re ulla major existat animorum disjunctio reique publicæ perturbatio, quam ex sententiarum, quæ de religione habeantur, dissidio, ut non libentissime omnes assentiantur iis, quæ vos auctore Deo, qui huic loco præsidet, sanctissimo Dei Spiritu comprobaveritis. Deinde cum omnia Ecclesiæ mala et incommoda ex eo fonte profluxisse multis videantur, quod omnium pæne

ordinum ministri Ecclesiæ ab illa priscorum temporum sanctitate et innocentia plurimum deflexerint, ut vix tenue ejus vestigium jam appareat; ideo vos rogat et obtestatur, ut vitæ morumque in Ecclesiasticis personis disciplinam acerrima sacrorum canonum norma dirigatis : ita enim fiet, ut hic ordo, qui prælucere cæteris et ad doctrinam et ad vitæ exempla deberet, nunc autem maximo reipublicæ malo, ob plurimas quorumdam labes et maculas vulgo est despectissimus, longo intervallo pristinum suum splendorem dignitatemque obtineat; ex quo illud mox consequetur, ut cum tanta jam esse cœperit in ordine auctoritas, quanta esse in moderatoribus magistrisque vitæ deberet, latius se fundat utilitas, ut quæ in præclarum Dei populum, id est, eos, quos propterea majores nostri clericos appellarunt, privatim sanxeritis, eadem valeant in omnes, nullusque jam in toto corpore Ecclesiæ nævus, nulla labes, nulla ruga, quæ quidem sponsum queat gravius offendere, relinquatur. Agite ergo, excitamini per immortalem Deum aliquando, Patres, et in causam tantam, tam gravem, tam necessariam totis pectoribus animisque incumbite. De doctrinis, de moribus ea statuite ac decernite, quæ sapientissimus ille hujus moderator Concilii Spiritus vobis suggesserit, quibusque populus omnis Christianus ac Christianissimus, quasi certissimis ab ipso Deo editis miraculis libens pareat : ea certe, ut in Galliis totoque Francorum imperio observentur, Christianissimus rex pro sua pietate curabit. Has sibi ille partes deposcit, vestrorumque ille decretorum curam, patrocinium, propugnationem profitetur. In eam omnes regiæ potestatis nervos intendet [1], gladii etiam, quem a Deo porrectum ad malorum, ut sanctissimus ait Apostolus, vindictam, bonorum vero laudem gestat, vim aciemque, si ita opus sit, experietur. Denique cum tanta esse constet Francorum regum in Ecclesiam, et præcipue Romanam merita, quibus majores vestri summique Pontifices, quæ amplissima habuerunt præmia, semper tribuerint, a vobis hoc postulat, quod est profecto æquissimum, ea sibi ut præmia conservetis, neque quidquam omnino imminui aut mutari patiamini eorum, quorum in possessione cum ille ipse, cujus antea memini, Ludovicus Pius Caroli Magni filius, tum alii deinceps Francorum reges sine ulla dubitatione aut controversia, fuerint : postremo, ut omnibus Galliarum Ecclesiis, quarum ipse tutelam a majoribus relictam et commendatam habet, sua omnia jura, privilegia, immunitates confirmetis. Hæc si feceritis, erit cur et gratias vobis quam maximas universi ex Gallia agamus, nec vos ita aut sensisse, aut fecisse unquam pœniteat ».

[1] Ext. etiam in Ms. arch. Vat. sign. num. 3195. p. 35 et p. 60. et Ms. sig. num. 3232. p. 197.

Suprascripta oratione absoluta, reverendissimus et illustrissimus dominus cardinalis de Monte primus ipsius sacri Concilii præsidens et legatus respondit, consensu et approbatione totius Synodi, sub infrascripta forma [1] :

123. « Sacrosancta Synodus, regis legati ornatissimi, magnam cepit ex adventu dominationum vestrarum voluptatem atque lætitiam, libentissime etiam audivit ea, quæ de summa Galliæ regum in Romanos Pontifices, Concilia et Catholicam Ecclesiam pietate et laboribus pro fide Christi tuenda et amplificanda susceptis, comperta quamvis omnibus et explicata, dominationes vestræ luculenta oratione recitarunt. Sciunt omnes ii sanctissimi patres, Christianissimum regem Franciscum ab ejus majoribus nequaquam esse degenerem, fixumque in animo divinum illud eloquium habere : *Per me reges regnant, per me principes imperant, et potentes decernunt justitiam.* Itaque dominationes vestras, quas præstanti virtute præditas esse non ignorant, lætis amplectuntur atque recipiunt animis, regium mandatum in hoc loco lectum et recitatum, quantum de jure debent, admittunt. Ut autem pax et concordia, sanaque et vera in Ecclesia doctrina statuatur, omniaque religionis dissidia tollantur, moresque depravati emendentur, pro se quisque, sicut decet Dei ministros et Apostolorum successores, atque hujus calamitosi temporis necessitas exigit, Conciliorum duce, auctore et gubernatore Spiritu sancto inspirante, maxime nitetur. Quod vero rex ipse patrocinium et custodiam eorum, quæ sacrosancta Synodus decernenda censuerit, se in ditionis suæ locis habiturum pollicetur, majestati ipsius Synodus universa quas potest gratias agit. Cujus sane ingentium in Christianam rempublicam meritorum privilegiorumque Galliarum Ecclesiis concessorum, quantum publica utilitas feret, rationem habebit, ita ut rex ipse Christianissimus sacrosancti Concilii propensam in se voluntatem ac studium agnoscere facillime possit, nec ei ullo unquam tempore causa futura sit, ut suæ eum pietatis pœniteat ».

Deinde idem reverendissimus et illustrissimus dominus cardinalis de Monte post lectas et recitatas ad invocandum Spiritus sancti numen preces consuetas, rogavit Patres, ut prosequerentur examinationem articuli de justificatione : super quo dixit sententiam suam R. D. episcopus Fanensis. Postea dimissa fuit Congregatio.

124. *Sextæ sessionis prorogatio : Concilii translatio agitatur.* — Nonis Julii x, xi, xii, et xiv, excutiendis acerrime articulis de justificatione data est opera, dictæque a pluribus Patribus sententiæ; episcopus vero Cavensis in Congregatione generali decima septima Julii

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3232. p. 201.

habita cum in dicenda sententia nonnulla verba cum veritate Catholicæ fidei parum consona protulisset, ab episcopo Chironensi correptus est : qua correptione ita excanduit, ut dimissa concione antequam legati ex aula exiissent in episcopum Chironensem petulantissime insiliens aliquos barbæ pilos evulserit; ad quem dein, coacta alia Congregatione ad eum castigandum, anathema contraxisse pronuntiatus, et carceri in monasterio S. Bernardini addictus; licet ipse sedata ira veniam flagitii deposceret, atque etiam Chironensis episcopus læsus flexis genibus flagitaret, ut illi parceretur. De re tota certiore facto Pontifice, jussus est pelli e Concilio, exilioque Tridentinæ urbis mulctari : demum anathemate solutus a legatis, cum reatum deflecteret, in suam diœcesim amandatus est.

125. XXVIII Julii actum est in Congregatione generali a cardinali a Monte de promulgando decreto de justificatione, verum consulti Patres sessionem prorogandam censuerunt, de quo alia Acta hæc addunt [1] :

Prorogatio sessionis VI *Concilii Tridentini sub Paulo III Pont. Max.*

« Gerente bellum invictissimo Carolo V imperatore adversus Ecclesiæ hostes Lutheranos, eorum ducibus Joanne Friderico Saxone electore et Philippo lantgravio Hassiæ, qui contra ipsum Cæsarem rebellaverant, et primi arma cœperant, ingentemque exercitum paraverant, ac propterea cum jam omnia in Germania armis arderent, et dissensionibus, et tumultibus scaterent, Cæsari summo Pontifice Paulo III (uti fidei Catholicæ et Christianæ doctrinæ propugnatori) suppetias ferente : novatoribus rebellibus nonnullis aliis ipsius Germaniæ principibus, et ex liberis civitatibus quamplurimis faventibus, milites, pecuniam, tormenta bellica, commeatusque submittentibus : respublica Christiana in maximum discrimen adduci, sed in primis sacrum Concilium omni spe ejus, quam intenderat, restituendæ Ecclesiæ unitatis destitutum videbatur. Quare Patres in tanta temporum perturbatione, non solum ab incœptis rerum tractandarum discussionibus aliquantulum remorari coacti sunt, sed quod consilium capiendum foret ignorabant. Adveniente itaque die XXIX mensis Julii MDXLVI, quæ pro sessione VI celebranda fuerat constituta, cum neque decreta super re tam ardua, nempe de justificatione, tam præcipiti ac turbato tempore præparari, neque Patres ad ea publicanda quieto ac pacato animo esse possent (cum multo longius tempus, major alia perquisitio, alia discussio, alia denique animorum quies ad ea decreta conficienda atque decernenda requireretur) necessario sessio ipsa proroganda erat. Cumque Patres certi esse non possent, quo tempore, quave die decreta ipsa ita absoluta essent, ut publicari possent, consentaneum et opportunum visum est ut dies incertus relinqueretur, ne iterum ad prorogationem faciendam, non absque indignitate devenire necessum esset. Habita igitur in ipsa die XXIX Julii Congregatione generali, sessio ipsa, quæ dicta die juxta decretum in V sessione publicatum celebranda erat, prorogatur ab beneplacitum ipsius sanctæ Synodi ».

Adjecta sunt præsulum, qui Congregationi interfuere nomina.

126. XXX Julii Congregatio generalis habita est [1], in qua cardinalis de Monte : « Vidi, inquit, vota Patrum, quæ quoniam mihi et collegæ meo æqualia videntur, propterea censuimus accelerandum esse, ut extrema manus huic decreto de justificatione imponatur, et deinde dies sessionis præfiniretur ».

At Giennensis : « Nonnulli Patres retulerunt mihi numerasse vota et invenisse minorem partem sentire, ut dies certus præfiniretur. Quamobrem sententiæ majoris partis, non vestræ ordinationi standum est ». Cui cardinalis de Monte : « Fateor ego numerum eorum qui diem certam statuerunt visum in uno,aut altero excedere, sed non semper numerandæ sunt sententiæ ». « Mihi, inquit Giennensis, ex hoc irrogatur injuria, quoniam ex hoc censetur esse meam sententiam debiliorem quam alterius, quamobrem afferantur sententiæ Patrum per secretarium collectæ, et secundum majorem partem decernatur ». Tum ex responsione cardinalis de Monte, qui suam in Concilio præsidentiam et Pontificis intentionem plurimum extollebat, Tridentinus paululum excitatus, ut magis blande, pie ac Christiane cum ipsis ageret, cardinalem de Monte admonuit. Hic vero intrepido animo, a quocumque etiam minimo privatim se corrigi et moneri paratum esse, in publicis autem Synodi conventibus juxta delegatam sibi a Pontifice auctoritatem, nemini tanquam magistro sese nunquam subjecturum professus est. De hac dicendi libertate excusari merito potest cardinalis præses, quia Tridentinus semel et iterum ei dixerat, ne verbum proferret cujus deinde pœniteret, quod sane dictum minantis potius ac imperantis, non prælati in Synodo tantum libere loquentis speciem præferebat, tum subdidit constanti animo : « Sciat ipse, nullas esse Tridentini etiam irati minas apud cardinalem de Monte, cui vis quidem inferri potest, ut timeat autem, non sat fieri potest, maxime ubi id officium exigat suum ».

127. Multis interjectis additur in Actis : « Secretarius legit vota Patrum dicta in hesterna

[1] Ms. arch. Vatic. sign. num. 3232. p. 206. Angel. Massarell. in Act. Conc. Trid. Ms. arch. Vat. sig. num. 3212. p. 37.

[1] Ms. arch. Vat. sign. num. 323. p. 207. Acta Congreg. Concil. Ms. Franc. card. Barber. sig. num. 1799. p. 154.

Congregatione super certitudine vel incertitudine diei sessionis, inventique fuerunt viginti septem, qui diem incertam probarent, novem, qui certam. Decernatur ergo, inquit Giennensis, secundum vota majoris partis. Cui cardinalis de Monte : Plura in hac materia concurrunt, quæ consideratione indigent; primum, quod sumus in rebus, quæ ad ordinem rerum conciliarium pertineant, quarum directio et moderatio ad nos solos præsidentes spectat, quorum est dirigere gesta Concilii, alioquin nihil differt præsideat quisque an subsit, si ubique omnium par est auctoritas; deinde cum in rebus magna est controversia, parvaque est in numero Patrum differentia, legatorum Sedis Apostolicæ sententia ita ponderanda est, ut cuicumque parti adhæserit, stetur. Tertio considerandum est, quoniam non est major numerus eorum, qui diem certam volunt, si recte sententiæ perpendantur, quoniam plures dixerunt diem certam, dummodo intra octo dies, alii dummodo intra quindecim, alii dummodo intra tres menses, alii intra sex, quæ sententiæ cum conditionales sint, nihil ponunt in esse, nihilque juvant partem illam, nisi prius statuatur dies ab ipsis nominata, quamobrem si hæ conditionales sententiæ submoveantur, remanebunt multo plures, qui diem incertam statuant, quam certam, etc ».

Dimissa Congregatione, statim Giennensis conversus ad cardinalem de Monte, petiit ab eo, ut vellet in bonam partem trahere verba, quæ ab eo dicta fuere, eique parcere, si in aliquo illum offendisset. Cui cum annuisset cardinalis de Monte, Tridentinus similiter fecit : verum cum cardinalis de Monte capite parum inclinato ei annuisset, indignatus cardinalis Tridentinus, quod non et verbis ei responderetur, dixit : « Capiatis mea verba ut vultis, quoniam mea nihil refert quomodo accipiatis, sum enim ego nobilis ». « Si nobilis es », inquit cardinalis de Monte, « ego ignobilis non sum, sed ibi ad locum, ubi nobilis mihi imperare non possit ».

Nimium efferri se sinit cardinalis Tridentinus inani nobilitatis generis jactantia, quam nobilitatem D. Gregorius Nazianzenus luteam vocat. Cum vero Tridentinus et Giennensis, atque alii Cæsareæ majestati obnoxii præsules urgere vel etiam cogere velle viderentur legatos Apostolicos, ut potius Cæsareas quam Pontificias voluntates sequerentur, a legatis de transferendo Concilio in Italiæ urbem non obnoxiam Cæsari cum Pontifice agi cœptum est, ex quo dissidiorum fonte proximo anno Tridentinum Concilium dissolutum visuri sumus. Cardinalis Cervinus Tridento tunc absens erat, ut cardinali Farnesio legato a latere cum Pontificio exercitu in Germaniam proficiscenti assisteret, et Rovereti oppidi, Tridento proximi, infirmitate detentus : itaque cum altercationes inter collegas suos in Synodo recenter obortas percepisset, maximo affectus dolore, cardinali Tridentino insinuare studuit, ut ipsemet imperatori necessitatem Concilii alio transferendi significaret, ejusque consensum impetrare conaretur, et ita honori suo consuleret : alias totam in ipsum culpam Patrum Tridento discedentium refundendam. Scripsit quoque ad Bernardinum Maffeum, qui Pontifici a secretis erat, ut Paulum de his omnibus certiorem redderet : hanc præter cæteras, quas sua sanctitas novit, occasionem minime amittendam; justissimas esse causas et ab omnibus etiam approbandas, quæ hinc cogunt discedere, non ut Concilium suspendatur, sed ut in locum cunctis nationibus tutum transferatur; nullo modo sperandum ad dogmatum, ac præcipue ad justificationis decisionem posse perveniri, Germanis Patribus Cæsaris voluntati nimium faventibus. Prosequitur idem Cervinus in Epistola referre, quod ipse Tridentum quamprimum reversus, ut turbatis rebus finem imponeret; cum Fanensi episcopo egisse, ut cardinalem Tridentinum ad impetrandum ejus opera ab imperatore alio Concilium transferendi consensum adhortaretur; ne ipsi causa hujusmodi recessus adscriberetur; etenim injuria, qua legatum, et Concilii præsidem affecerat, nota omnibus, coram oratoribus Gallis et tota Synodo illata erat. Subjicit mox episcopum Fanensem cardinali Tridentino hæc omnia renuntiasse, qui non modo de prudenti dato consilio sibi gratias retulerit, verum etiam ipsum Fanensem cum Nicolao fratre suo mittere decrevit ad imperatorem, quod jam operi mandaverat. Interim suam beatitudinem decernere posse, quomodo se gerere debeat in eo rerum eventu, et locum designare ad Concilii prosecutionem. Lucam tamen ipse summopere approbabat. Verum Pontificis mens ante has turbas in translationem valde propendebat; quare legatis facultatem per Breve concessit Concilium alio transferendi, quotiescumque major Patrum numerus assentiretur; quorum etiam arbitrio locum relinquebat, Ferrariam tamen, Senam et Lucam sibi præcipue placere significavit. Certior factus imperator de hac Concilii transferendi tractatione, antequam Fanensis ad eum perveniret ira exanduit, adeo ut cum legatis aspere de hac re expostulare suo oratori præceperit, et præcipue cum cardinale Cervino, qui hujus rei auctor credebatur. De quo sic Acta Conciliaria tradunt [1] :

« XII Augusti illustrissimus D. Didacus a Mendoza venit ad reverendissimos legatos, docuitque de mente imperatoris, qui non vult ut Concilium ex Tridento transferatur. In maximo periculo sunt res Christianitatis : undique profecto ingentia mala imminent : ex una enim

[1] Diar. Conc. Trid. Ms. arch. Vat. p. 163.

imperator non solum dicit, quod non vult, quod Concilium ex Tridento discedat, sed etiam minatur, si aliquis loquatur de translatione, et præsertim minatus est reverendissimo cardinali S. Crucis, cui impingunt quod cupiat et agat ut Concilium hinc transferatur, contra quem cardinalem adeo prorupit in injurias, et jurgia, et minas imperator, ut numquam contra aliquem talia dixerit. Ex altera vero, ob imminentia bella locus iste tutus non est, et undique Lutheranis circumvallatus et rusticis, qui etiam contra proprium episcopum non semel machinati et grassati sunt, ne dicam de rerum omnium in hac civitate penuria, sterilitate et loci angustia. Deus igitur faxit, ut quod reipublicæ Christianæ expedit, et Dei gloriam concernit, fiat ».

128. Indigna Cæsarei oratoris exambientis Ecclesiasticum imperium subjicere Cæsareo insolentia asperavit magis legatorum animos, ut Pontificem urgerent ad Concilium Tridento transferendum in Italiam ; ut eorum litteræ ad cardinalem Camerarium ostendunt : « Nos expedire judicamus firma fronte et animo constanti translationem Concilii executioni mandandam esse, cum certum sit Tridenti non diu posse permanere : ideoque si hic repugnante natura retinere quis velit, dissolutio necessario, et alia absurda sequentur, et si sua sanctitas istis comminantibus vili animo cedat, episcopus non est, qui in futurum nec verbum pro nobis locuturus sit, nec imperatori et suis ministris oppositurus ». At dein legatorum animi sedati sunt ob Cæsaris modestiam observantiamque erga legatos : nam cum ad imperatorem pervenisset cardinalis Farnesius, questusque esset de injuriis verbisque minacibus ab oratore profusis contra cardinalem Cervinum, negavit imperator dedisse oratori ea imperia : tum addidit, si ex Pontificis voluntate translatio Concilii fieret, eum invidiam ac reatum omnium malorum quæ inde emergerent suscepturum, suamque conscientiam oneraturum · si vero præsules imperii sui ac regnorum translationi causam præberent, se in eos animadversurum. Posuere igitur iras legati, silentioque translatione pressa, ad damnandas Lutheranorum aliorumque impiorum hæreses flagrantissima studia converterunt, ut Acta manuscripta denontant [1] :

129. « XIII Augusti in Congregatione generali cardinalis de Monte (inquiunt Acta) admonuit Patres, ut bono essent animo, nihilque timerent (nam multi ob hos tumultus bellicos ex Tridento discedere decreverant) neque ex Concilio recederent, sed permanere vellent una cum ipsis reverendissimis et illustrissimis dominis præsidentibus, quibus salus et securitas cujuslibet ex Patribus ita erat cordi et curæ atque propria : deinde proposuit examinandum decretum de justificatione a dominis deputatis confectum ». De quo iterum Patres XVII Augusti sententias dixere, decrevereque, ut Pontificiæ indulgentiæ propositæ oraturis pro felici successu expeditionis Cæsareæ contra Lutheranos promulgarentur : ac XIX Augusti [1] solemnis supplicatio instructo agmine religioso a Patribus Tridentinis celebrata est :

« XXVIII Augusti in Congregatione generali præsides legati consuluere Patres, an decidenda quæstio de certitudine gratiæ, quæ etiam inter Catholicos vertitur, an vero solummodo damnanda sit assertio Lutheranorum. Placuit majori parti damnandam tantum esse assertionem hæreticorum, qui dicunt justificatum teneri ex fide ad credendum se esse in gratia Dei, quod nisi certo credat, non esse justificatum ».

130. *Errores et dubia de justificatione.* — XXIII Septembris [2] in generali Congregatione decreti nova formula proposita excussaque, necnon die XXVII Septembris, ac XXIX, et I Octobris, ac II et V et VI, quo die errores Lutheranorum circa justificationem collecti, atque in medium adducti fuere [3], ut gravissimo examine discuterentur.

Errores Lutheranorum circa articulum de Justificatione collecti a R. D. Episcopo Minoricensi, et lecti in Congregatione VI *Octobris* MDXLVI.

« Baptismo non tolli peccatum, sed solam imputationem.

« Solam fidem sufficere ad salutem.

« Opera nullo modo justificare.

« Evangelium pugnare cum lege.

« Deum præcepisse impossibilia.

« Justum in omni bono opere peccare, etiam dum orat.

« Omne opus optime factum esse peccatum, et mortale quidem, nisi Dei misericordia fiat veniale, licet alibi inter veniale et mortale non faciat differentiam : sed dicunt : Theologi, qui differentiam inter mortale et veniale docent, ad insaniam perditissime nituntur torquere conscientias hominum.

« Homo Christianus continuo per Christum liberatus est a lege Dei.

« Decem præcepta non pertinent ad Christianos, sed ad solos Judæos.

« Nihil est præceptum a Deo in Evangelio.

« Opera Deus nihil curat, nec eis indiget.

« Opera nihil omnino ad salutem, aut ad justitiam valent.

« Sola fides Christi necessaria est, qua justi simus : cætera autem liberrima sunt, neque præcepta, neque prohibita.

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3232. p. 208, 1586.

[1] Ms. arch. Vat. sign. num. 3232. p. 213. In Diar. Conc. Trid. auctore Aug. Massarello. Ms. arch. Vat. — [2] Ms. card. Barb. sign. num. 23. p. 63. et aliud Ms. card. Pii. — [3] Ms. arch. Vat. sign. num. 3249. p. 109.

« Nulla peccata possunt homines damnare, etiamsi velint, nisi sola incredulitas.

« Nulla est justitia nisi fides.

« Opera quæcumque ante charitatem facta, sunt peccata, et damnabilia, et indisponentia ad gratiam.

« Opera nihil sunt, aut sunt etiam æqualia, quantum ad meritum attinet.

« Omnia debet operari homo pro aliis, et non pro se, quia solum aliis vivit, non sibi.

« Sola ultima duo decalogi præcepta a nullo quocumque sancto aliquo modo implentur, cætera alia implentur, sed in his manent rei et peccatores.

« Præcepta duo ultima Decalogi non habent rationem peccati, et ideo non sunt confitenda.

« Omne præceptum Dei magis est positum ut ostendat præteritum et præsens peccatum, quam ut futurum prohibeat.

« Bona opera non salvant nos, mala non damnant.

« Tam peccata quam bona opera damnant, sola gratia salvat.

« Nulla res tam bona, nulla tam mala quæ non in bonum mihi convertantur, si credidero.

« Doctrina operum necessario fit doctrina dæmoniorum ;

« Caveamus a peccato, sed multo magis ab operibus bonis ; quanto sceleratior es, tanto citius Deus gratiam infundit.

« Christus non est Legislator ».

131. VIII die Octobris in generali Congregatione Hieronymus Seripandus Augustinianorum summus magister, postea cardinalis, sententiam dixit his conceptam verbis :

« Statum quæstionis hunc esse aiunt, utrum nos, qui justificati sumus apud divinum tribunal, judicandi simus ex una tantum justitia operum nostrorum prodeuntium ex charitate, quæ in nobis est ; an duplici justitia, nostra scilicet prædicta, et justitia Christi supplente imperfectionem justitiæ nostræ ?

« Dicunt respondendum esse in hac re non speculative, sed practice. Statuatur scilicet peccator ante tribunal Dei, et interrogetur, an velit judicari sua justitia tantum, et in ea fide ? an et justitia Christi ejus imperfectionem supplere ? cum Augustinus dicat : *Væ homini vitæ quantumcumque laudabilis, si remota misericordia discutiatur*, quod et Bernardus sentire videtur.

« Secundo, justitia Christi nostra dicitur, non quod nos informet, sed quod per sacramenta nobis communicetur, ut nostram suppleat imperfectionem ; quemadmodum quæ pro defunctis agimus, defunctorum dici possunt, quoniam nostræ charitatis vi illis prosunt, et quod illis deest supplemus.

« Hac assertione statuitur satisfactio, quia si nulla esset, quomodo ejus imperfectio posset suppleri per satisfactionem Christi ?

« Item, statuitur Purgatorium, quia non agimus, inquit, de animæ glorificatione, sed de judicio. Animæ enim Purgatorii certæ sunt de sua salute, et si diceretur ; Nostra imperfectio suppletur justitia Christi, quid amplius purgatione egemus ? Respondent, quod suppletur non usque ad glorificationem, sed ad judicium, an scilicet digni judicemur purgari in Purgatorio ? » Et infra :

« Aiunt nonnulli : justitia fidei dicitur, quia fides prima datur etc. Quanto verius Augustinus, quem docta sequitur theologorum schola, qui justitiam fidei comparatione ad actum credendi, atque ad actum justificandi, non ad ordinem accipiendi definivit dicens : Justitia ex fide est, qua credimus justificari, hoc est, justos fieri gratia Dei per Jesum Christum, vel quia credimus justitiam nobis divinitus dari, non nostris viribus in nobis fieri ; cui justitiam ex lege opposuit, et ejus esse definivit, qui arbitrii sui viribus legem impleturum esse confidit, nec fide recurrit ad spiritum vivificantem, ne reum factum littera occidat etc. »

132. Plura alia addidit, quæ eo spectabant [1], ut admoneret Patres, ut quam oculatissimi esse vellent, ne dum Lutherum et cæteros sequaces damnare cupiant, inter quos Contarenus et Ægidius cardinales sibi hoc decreto damnari videbantur, et cum ipsis Albertus Pighius, et alii plures.

« Neque (inquit) timendum est, per hujusmodi opinionem satisfactioni et bonis operibus detrahi, quoniam si recte inspicimus, ipsas maximopere confirmat. Nisi enim aliquid essent coram tribunali Dei, asserendæ non essent, et gratia, quam per Christum meruimus, non posset uti, quæ non est incrementum dare, quemadmodum Augustinus dixit iis, qui propterea quod viderent ipsum magnifacientem gratiam, dicebant ipsum negare liberum arbitrium. At ille inquit : Dum majorem gratiam facio, tunc maxime liberum arbitrium magni facio, quod nisi adesset, per gratiam augeri nequiret. Neque rursus timendum est, per hanc ipsam opinionem Purgatorium negari, aut infringi, nam si ita est, ego omnium primus damnare illam cupio, sed, quæso, advertatis quoniam non dicitur, quod statim ac quis se præsentat tribunali Dei, offerens nedum merita propria, sed et Christi, plene justificatum, ut statim ad gloriam assumatur, sed ita dicimus etiam hominem justificari, ut dignus habeatur qui in Purgatorium mittitur pro satisfactione pœnarum temporalium : nam certum est omnes qui in Purgatorio sunt, justificatos esse ex eo, quod certi sunt de gloria cœlesti, sibi aliquando debita post luitionem pœnarum temporalium ».

[1] Acta Congreg. Conc. Trid. Ms. Franc. card. Barber. sig. num. 1709. p. 165.

Addit se hæc Patribus dixisse, non ut ita sentiret, sed ut totam rem ob oculos sanctæ Synodi judicandam proponeret, in hoc se saltem Synodo satisfecisse dicens, ne scilicet tot Patres inauditi per Synodum damnarent.

133. XI Octobris [1] coacta Congregatione generali cardinalis de Monte ita Patres affatus est: « Inter alia, quæ in ipso decreto de justificatione consideranda occurrunt, præcipui sunt illi duo articuli de justitia imputativa et certitudine gratiæ : videri sibi ante omnia hos duos articuticulos bene examinandos cum a Patribus, tum etiam a theologis minoribus, ut inde magis veritas elucescat, et imponatur finis controversiis et contentionibus, quæ super eisdem articulis passim non solum inter hæreticos, sed etiam Catholicos versantur, quod cum ab omnibus laudatum fuisset, decretum fuit habendam Congregationem theologorum minorum ».

XII Octobris [2] in Congregatione generali : « Reformationem (inquit cardinalis de Monte) nemo quam nos magis unquam concupivit, scimusque etiam S. D. N. non minus cordi esse, quam nobis et unicuique vestrum : et in primis hanc quam nonnulli notaverunt, avaritiam extirpare, quantum possumus, nobis in animo est, qua in re non parum faciemus, si veterum statuta observaverimus, nempe ut omnium Ecclesiasticorum proventuum quatuor partes faciamus, quarum una pauperibus Christi detur, altera clero, tertia fabricæ Ecclesiæ impendatur, reliquam vero dumtaxat nostris necessitatibus reservatam esse sciamus. Quod ad ambitionem attinet, et id reservandum erit, sed hæc pars non minus sæculares principes quam Ecclesiasticos tangit, quoniam et imperator, et Gallorum rex in Ecclesiis, in quibus eligendi jus habent, coercendi erunt.

« De titulo vero decreti, videlicet illa verba *Universalem Ecclesiam repræsentans* addendane sint in Præfatione ipsius decreti, statueram me nihil velle dicere, sed in eorum gratiam, qui tunc non interfuerunt, cum hæc controversia a quibusdam suscitaretur, et maxime oratorum Christianissimi regis, specialiter aliqua dicere cogar, et in primis, quod hic, de quo agitur, titulus nunquam ab antiquis Conciliis usurpatus fuit. Constantiense Concilium primo hoc titulo usum est, sed eo tempore, quo nullus indubitatus Pontifex Maximus esset, et postquam Joannes XXIII qui majorem papatus partem obtinebat, papatui cesserat, quod quidem Concilium nihil commune habet cum isto ab unico et indubitato papa indicto. Basileensis vero Synodus quam feliciter hoc titulo usa fuerit, vos omnes scitis. His omnibus aliisque multis rationibus, cum de re hujusmodi alias ageretur, dictum fuit ab hoc titulo abstinendum esse, nisi aliter, et legatis, et Synodo quandoque videretur, idque ab omnibus (paucis exceptis) firmatum fuit, quorum qui sua in opinione permanserunt, id etiam in sessionibus firmaverunt, quod et nunc (si ita eis videbitur) facere poterunt, quoniam nos cum neque rei, neque tempori necessarium esse hujusmodi titulum cognoscamus, ut apponatur, volumus (nisi tamen vobis videatur) illis verbis et hoc addendum esse : *Universalis Synodus universalem Ecclesiam repræsentans a S. D. N. qui unicum in Ecclesia militanti caput est et Christi vicarius, legitime convocata est* : quo casu facile patiar addi verbum *Universalis Ecclesiæ*. Addo etiam quod sive exemplum Constantiensis, sive etiam Basileensis Synodi accipiamus, neutrum casui nostro deserviet, quoniam in iis omnibus consentientibus titulus universalis Ecclesiæ appositus fuit, et hic nedum aliqui contradicunt, sed longe major pars ».

134. XV Octobris [1] in theologorum Congregatione discussi sunt articuli controversi de Justitia imputativa, et certitudine gratiæ his concepti verbis:

Articulus de Justitia imputativa.

« Utrum justificatus, qui operatus est opera bona, ex gratia et auxilio divino, a meritis Passionis Domini nostri Jesu Christi profecto, ita ut retinuerit inhærentem justitiam, præsentans se cum illa ante tribunal Christi censendus sit satisfecisse divinæ justitiæ ad meritum et acquisitionem vitæ æternæ? An vero cum hac inhærente justitia opus insuper habeat misericordia et justitia Christi, hoc est, merito Passionis ejus, quo suppleantur defectus suæ justitiæ, quæ justitia Christi communicetur ex divina dispensatione, secundum mensuram fidei et charitatis?

Articulus de certitudine gratiæ.

« Utrum aliquis possit esse certus de sua adepta gratia, secundum præsentem justitiam, et quo genere certitudinis? »

Habitæ sunt pluribus diebus a theologis concertationes in eorum Congregationibus, in quibus, addunt Acta ab Angelo Massarello scripta :

« Locuti sunt triginta septem theologi, quorum quinque tantum tenuerunt esse necessariam novam applicationem justitiæ imputativæ, reliqui omnes censuerunt justitiam inhærentem sufficere.

« Quo vero ad certitudinem gratiæ viginti

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3232. p. 216. — [2] Acta Congr. Concil. Trid. Ms. Franc. card. Barber. sig. num. 1799. p. 168.

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3232. p. 217. Diar. Conc. Trid. Ms. arch. Vat. Ep. XLVII. Ms. Franc. card. Barber. sig. num. 23 p. 66 et aliud Ms, card. Pii.

supra unum fuerunt in sententia, quod homo justificatus possit in aliquo casu, sine certitudine fidei, scire se esse in gratia Dei : quatuordecim autem tenuerunt, quod in nullo casu homo (quantumvis justus) scire potest certitudine fidei, se esse in gratia, et inter hos omnes theologos duo fuere neutrales, facile huic vel illi parti adhærentes ».

XXIX Octobris [1] in Congregatione generali cardinalis de Monte Patribus retulit quæ acta fuissent, tum addit : « Propterea ad evitandas contentiones et scandala, videretur consultius eos damnare secundum assertionem hæreticorum : super qua re sententiis rogatis placuit majori parti, ut ii articuli damnentur, prout a Lutheranis asseruntur, et nihilominus super iis, in examinatione decreti de justificatione Patres sententias dicant.

« XXXI Octobris [2] cardinalis Polus tertius præses Concilii ob adversam valetudinem abiit e legatione cum bona Pontificis venia, Antonius Maria de Monte et Marcellus Tit. S. Crucis remansere ».

IX Novembris vocatur in examen decretum cum duobus articulis de justificatione et certitudine gratiæ, ac 18 præsules sententias dixere : die sequenti alii duodecim ; XII mensis alii sex ; XIII Novembris octo alii, habitæque duodecim aliæ congregationes generales in eadem controversia, ac rursus decretum, et censuræ de eadem in pluribus aliis excutiuntur reliquo anni decursu.

« XVIII Decembris (inquit Angelus Massarellus [3]) fit Congregatio theologorum prælatorum, qui diu disputarunt in inveniendo perpetuo consensu Ecclesiæ in interpretandis illis verbis Pauli : *Arbitramur hominem justificari per fidem*, et conclusum, ut inveniantur verba, quæ ponantur in decreto in VII cap. quæ ad omnem justificationem referri possint, scilicet primam, id est, dispositionem, ipsam justificationem, et incrementum ipsius : quod propositum fuit a reverendissimo domino cardinale S. Crucis, et ab omnibus approbatum est ».

XXI Decembris [4] fit Congregatio theologorum prælatorum, quibus proponuntur verba declarantia, verba Pauli dicentis *per fidem sine operibus legis hominem justificari*, quæ sunt :

« Per fidem autem ideo justificari dicimur, quia fides est humanæ salutis initium, fundamentum ac radix omnis justificationis ; nam sine fide impossibile est placere Deo, et ad filiorum Dei consortium pervenire » : quæ verba fuerunt examinata, et tandem ab omnibus approbata.

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3232. p. 223. — [2] Ms. card. Barber. sig. num. 13. Ms. arch. Vat. sig. num. 3232. p. 224 et seqq. — [3] Ang. Mass. in Diar. Conc. Trid. Ms. arch. Vat. — [4] Ms. arch. Vat. sig. num. 3232 p. 238. Diar. Conc. Trid. mel Ang. Massar. Ms. arch. Vat. in Act. Congr. gen. p. 190.

135. XXII Decembris [1] laborarunt prælati theologi in inveniendo perpetuo consensu Ecclesiæ in interpretatione verborum Pauli, cum dicit *gratis sine operibus nos justificari*, et omnes tandem consenserunt in infrascripta verba : « Gratis vero igitur justificari dicamur, quia nihil eorum, quæ justificationem præcedunt, sive fides, sive opera, ipsam justificationis gratiam meretur ».

« XXIII Decembris concordarunt ut manerent in decreto hæc verba, finalis causa, gloria Dei et Christi, ac vita æterna ». Et paulo post : « Egerunt magna disceptatione, an fides habere debeat aliquem locum in ipsis causis justificationis. Et quia Patres concordare non poterant, differtur decisio hujus quæstionis XXVIII Decembris ». Et mox : « Conclusum concorditer, quod in nullam causam sit ponenda fides, sed satis ei tributum sit in verbis decreti pluribus in locis ».

In Congregatione vigesima nona Decembris celebrata [2], decreta fuit dies sessionis ad decimam tertiam Januarii anni proximi futuri, de quo sic inquiunt legati in Epistola ad cardinalem Farnesium. Illi qui sessionis decretum non approbarunt, fuere fere omnes illi, qui Julio præterito, ne stabiliretur totis viribus contenderunt, sexdecim fuerunt, et quinquaginta Indictionem sessionis approbaverunt.

XXX Decembris [3] in Congregatione generali actum est de residentia, in qua, inquiunt Acta, cardinalis Giennensis hora cum dimidia de materia residentiæ erudite et copiose disseruit. Ejus orationis summa hæc fuit, residentiam esse de jure divino, quod maxime ex Cajetano comprobavit, et episcopos non residentes ab Augustino pro non episcopis haberi, sed pro canibus, a Damaso vero papa meretricibus comparari, quæ partus suos aliis educandos tradunt, ut possint luxuriæ et voluptatibus indulgere ; cum idem quoque faciant episcopi non residentes, quoniam populum sibi commissum, ut voluptatibus et genio indulgeant, aliis regendum tradunt. Quamobrem statuendum esse residentiam de jure divino esse. « Et mox » : Cui consequens est residentia parochorum, sine quibus parochis vix est, ut episcopus muneri sub commisso par esse possit : se scire affirmans, nullos fere hodie parochorum residentiam facere, quorum aliqui, quod exempti sint, alii quod curiales, alii quod licentiam habeant, alii aliis de causis, ita ut omnis populus curatis commissus, non per se, sed per mercenarios pascatur, quorum proprium est negligere gregem, pastoris autem mori (si opus sit) pro ovibus suis etc.

[1] Ms. Fr. car. Barb. sig. num. 23, et aliud Ms. car. Pii. — [2] Ms. car. Spadæ Ep. XXVIII Dec. to. CCX. — [3] Ms. arch. Vat. sig. num. 3232. p. 240. Acta Cong. Conc. Trid. Ms. card. Barb. sign. num. 1795. p. 176.

XXXI Decembris [1] prælati theologi in Congregatione sua excussere ea verba (justificati in dies magis renovantur.) Cum aliqui dubitent, quod ex eis innuatur aliquid reatus remanere in homine post Baptismum, quod in dies in ipso justificatio innovetur, quod tamen falsum est: sed exquisitis sententiis placuit ut manerent, cum revera justificati in dies renoventur, id est, magis justificetur, et ex justitia crescant, et gratia augeatur, juxta illud, qui justus est, et justificetur adhuc, et illud, ne verearis usque ad mortem justificari. Item discursum fuit, an auctoritas Jacobi: Videtis quoniam ex operibus justificatur homo, et non ex fide tantum, loquatur de secunda justificatione, hoc est de operibus quæ subsequuntur ipsam justificationem: et conclusum sit: cum Jacobus dicat ex operibus justificari, et opera post justificationem justificant, id est justitiam augent, opera vero facta ante justificationem non justificant, sed præparant ad ipsam justificationem. Item, an consilia sint exprimenda inter bona opera, quibus justificatio augetur? et conclusum, quod non, cum sub nomine bonorum operum consilia comprehendantur.

136. Excurrente octo mensium flexu quæstio de Justificatione agitata est [2], non modo propter gravissimas difficultates, quibus erat implicita, sed etiam, quia Cæsar variis artibus extrahebat administrorum opera perfectionem ac promulgationem decreti: verebatur enim ne Lutherani, quos armis fractos vel territos ad suum cogebat obsequium, audita fidei Lutheranæ damnatione, in rabiem desperationemque adducti, iterum ab eo deficerent: ac meditabatur animo clementia eos flectere, ut demum excipiendis in religionis causa Concilii decretis se subjicerent. Sed nullis officiis, nulla mansuetudine obdurata eorum pertinacia vinci poterat, omniaque Cæsarea consilia eludebat.

137. Ex retardatis vero Actis decretisque Concilii, fides Lutherana atque Zuingliana, et Calvinistica hæresis in plura regna latius diffundebatur, atque innumeræ animæ ignorantiæ tenebris immersæ in exitium salutis suæ præcipites ruebant: querebantur etiam episcopi se Tridenti in maximis domesticæ rei difficultatibus et periculis, ne a furentibus Lutheranis circumsiderentur, sine ullo fructu et divinæ gloriæ ac religionis compendio, vel amplificatione distineri; cum tamen Concilium indictum esset ad hæreses exortas in Germania delendas, nec Germani præsules, nec hæretici ad Concilium accederent. Legati etiam Apostolici opponebant nitide Cæsareo consilio, non ita a Synodo Tridentina curandas res Germanicas, ut Gallia, Hispaniæ, Italia et alia Christiana regna negligerentur, nec sine crimine promulgationem decreti de justificatione differri posse; cumque Cæsar plures alios theologos ex Parisiensi et Lovaniensi Academiis exciri pro injicienda mora flagitaret, respondere legati non pendere auctoritatem Concilii ex hominibus illud componentibus, sed a Deo et a Sede Apostolica, nec tantummodo in quæstione de justificatione, sed etiam in aliis articulis fidei controversis, ut tandem finis Concilio imponatur; nec quidquam salubrius et augustius pro Germaniæ salute asserenda consuli vel fieri posse, quam veritas Catholicæ fidei rite ac nitide sanciatur ac promulgetur. Addidere etiam legati Tridentini Galliæ regis oratores ejusdemque regni episcopos maxime gerere in votis, ut decretum de justificatione in Concilio, rescissa omni mora, feratur.

138. Tandem XIII die Januarii proxime sequentis anni, celebrato solemni episcoporum consessu, doctrina Catholicæ fidei de justificatione promulgata est, ut postea dicetur.

139. *Impii Lutheri mors impia.* — Accidit hoc anno impiissima mors scelestissimi hæresiarchæ Lutheri; de qua hæc Joannes Cochlæus [1], qui ineptias hæreticorum refellit.

« Islebii die XVII Februarii, peracta in publico cum aliis cœna, eaque largiter sumpta, et facetiis hilariter extracta, eadem nocte interiit, de cujus obitu multa scribunt. Aliter narrant, scribunt ex vicinis locis Catholici, aliter loquuntur et scribunt Lutherani, qui multos agminatim emittunt Germanice libellos ad persuadendum cunctis, quam sancte mortuus sit ille sanctissimus (ut aiunt) omnium eorum pater ». Et infra: « At quo majorum aut Apostolorum exemplo, ipse hæreticus notorius et ab utraque potestate suprema legitimo juris ordine damnatus, atque in episcopum nunquam electus aut ordinatus, novo ritu a sese frivole excogitato ordinavit et consecravit (ut ait Jonas in ista sua historia) Islebii duos presbyteros, ipse neque Missam celebrans, neque tunc cum aliis communicatus? Quid vero sanctitatis aut miraculi hoc habet, quod omni vespere, post cœnam opipare paratam et largiter acceptam, distento cibis et potu ventre, in habitaculo suo (per fenestram prospiciens) aliquantulum oravit, interdum tam serio ac sedulo (sicut recitat historia) ut circumstantes, dum taciti adessent, quædam ejus verba admirabundi perceperint, cum nihil dicatur ibi vel de Horis Canonicis, ad quas dicendas utique, ut monachus professus et presbyter olim ordinatus, de jure obligatus erat, vel de aliis ab eo interdiu factis (si quas modo fecit) orationibus! O sanctitatem miraculosam, et apud Christianos nunquam

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3232. p. 241. — [2] Ms. card. Spadæ p. 210.

[1] Cochl. in act. et scriptis Lutheri Ms. Fr. card. Barb. sig. num. 2678. p. 149.

auditam ! quod novus Saxoniæ apostolus, tota die sæcularibus intentus negotiis, prandiique et cœnæ crapula oneratus, omissis totius diei Horis Canonicis, paululum antequam cubitum iret in fenestræ prospectum orasse deprehensus est : cujus hæresi ac scelere tot per omnem fere Saxoniam, Pomeraniam, Daniam, Sueviam et Norwegiam, monasteria et collegiatæ Ecclesiæ, atque etiam cathedrales (non solum omissis, sed etiam publica violentia prohibitis et interdictis Missis et Horis Canonicis) desolantur, et a Dei laudibus obmutescunt die noctuque, et ab omni cultu veterique solemnitate cessant ». Et paulo post :

140. « Quid item egregium ejus apophtegma? nos senes tam diu vivere oportet, ut in diaboli posteriora respiciamus, ac tot mala, infidelitates, miseriasque mundi experientes, testes sumus diabolum tam malum spiritum fuisse ». Id certe verissime factus est Lutherus, cum dæmonem ducem secutus sit, ejusque præeuntis vestigiis inhæserit, atque a sectariis perfidis et sceleratissimis mala innumera patrata testis oculatus viderit. Pergit Cochlæus, usurpataque a Luthero adagia affert : « Item, genus humanum est sicut ovile ovium occisionis. Item, illud quod in historia omissum in Jonæ ad electorem Saxoniæ Epistola majusculis insertum est litteris : solitarium esse non affert lætitiam : quasi vero monachis a Paulo dictum non sit : *Gaudete in Domino semper, iterum dico, gaudete,* aut quasi non ad vitam et salutem, sed ad occisionem et perditionem a Deo creatum sit genus humanum, aut falso dixerit Apostolus : *Deus vult omnes homines salvos fieri*, aut quasi non fuerit Luthero senior Moyses, quando dixit ei Deus : *Videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris :* ad Dei igitur potius quam ad diaboli posteriora respiciendum est senibus. Quid denique dicemus de ultima Lutheri ratione, quam historia majusculis litteris notatam recitat ? O mi Pater, (inquit) cœlestis, Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, Deus totius consolationis, gratias ago tibi, quod mihi dilectum Filium tuum Jesum Christum revelasti, in quem credo, quem prædicavi, et confessus sum, quem amavi et laudavi : quem abominabilis papa et omnes impii vituperant, persequuntur et blasphemant etc. Interroget hic Jonas Patres, excutiat vel diligentissime omnes Scripturarum, legum, et canonum, Conciliorumque angulos, an apud ullum Christianum invenire queat talem morituri orationem, in qua quispiam ita sese jactitet, ita præ se cunctos, qui sub papa Christum coluerunt, contemnat et incuset, ita insectetur et calumnietur Ecclesiæ pastorem summum Pontificem ? An non potius credendum est, Christum judicem mox post verba ejus, in ipso exitu raptæ jam de corpore animulæ ejus dixisse, *De ore tuo judico te, serve nequam :* quia tu ipse antea dixisti et scripsisti, te audire in papa vocem Christi in eo loquentis et præsidentis. (Item, anathema sit et maledictus, qui contra veritatem Apostolicarum veniarum loquitur. Item fateor sub papatu plurimum esse boni Christianorum, imo omne bonum Christianum : et sub papa esse veram Christianitatem, atque adeo verum nucleum Christianitatis). Quid igitur spei de salute potest esse homini sic indurato, et in finem usque contra charitatem, in hæresi, schismate, ac rebellione, odioque contra papam perpetuo persistenti, ac pertinacem et obstinatam animam efflanti ? judicat enim eum non solum Christi, Pauli, Cypriani, Augustini et similium sententia multipliciter attestata, sed etiam sermo ipsius, et oris proprii judicium. Stulte igitur ac impie laudat eum de hac oratione Jonas, quemadmodum et Pomeranus in fine funebris ad populum orationis suæ cantatam jactitat stulte illius prophetiam hoc carmine :

Pestis eram vivens, moriens ero mors tua, papa.

141. « Non enim tam papæ, quam Germaniæ et innumeris animabus pestis fuit vivus : mortuus quoque nemini magis, quam iis qui ei credunt, pestis et exitium fuit : quod si vivus et moriens, mors est summo Pontifici (ut vane gloriatur), quid est, quæso, quod elector Saxoniæ in edicto suo nuper decima quarta die Februarii per omnes terras suas promulgato, tam vehementer sibi suisque confœderatis a papæ practicis (ut ait) timet, et suos domi manere, atque in continuo armorum apparatu persistere jubet ? Numquid mortuus papa tam magnopere timendus est ? at vulgare est Italorum proverbium : *Homo mortuus non facit guerram.* Manet igitur papa, et manebit usque ad consummationem sæculi : hæretici vero velut aqua dilabuntur unus post alium : ubi nunc sunt magniloqui oppugnatores papæ, Zuinglius, Carolostadius, Capito, Grinæus, Lutherus et complures alii ? mors depascit eos nunc et usque in æternum : Papa et Sedes Apostolica supra petram firmiter ædificata perpetuo permanet. Quid vero prodesse potuit animæ Lutheri ad tribunal Christi raptæ vanissima pompa funeris »? Et infra : « Quo denique exemplo Catherina monialis uxor Lutherina post funeris currum carpento vecta in publica processione, se suosque tres ex Luthero filios, Joannem, Martinum et Paulum (ut enumerat historia) spectandos præbuit ? numquid tali modo deductum fuit funus olim B. Martini, aut B. Ambrosii, aut divi Augustini ? O miseros et excæcatos homines, quos talium non pudet, qui tam cœcum habent, et de rebus humanis, et de religione Christiana judicium ! Væ autem improbis et impiis lauda-

toribus illis, qui dicunt malum bonum, et bonum malum, ponentes tenebras lucem, et lucem tenebras.

142. « Considerent autem pii, quid tantis pravæ intentionis laboribus curisque ac studiis effecerit Lutherus, cujus rebelli ac seditiosa concitatione tam multa hominum millia et corpore et anima in æternum perierunt, atque deinceps adhuc peribunt, et tota per eum Germania confusa et conturbata omne decus pristinum perturbato imperio amisit, et ad bella tum externa, tum civilia spectans trepidat, a generali et pacifico Concilio abhorrens, et a papa, a quo fidem Christi suscepit, velut ab antichristo per scelerata Lutheri dogmata sibi timet.

143. « Stulta enim Jonæ historia refert hanc quoque Lutheri morituri tam impiam quam ridiculam stultitiam, quod eadem nocte, qua periit, dixerit ipsi Jonæ, et Cœlio, aliisque circumstantibus : Orate pro domino nostro Deo et ejus Evangelio, ut ei bene succedat, quia Concilium Tridenti et abominabilis papa graviter ei adversantur : quis unquam audivit orandum esse pro Domino nostro Deo ? » Quem tandem pro Deo blasphemus ille orandum voluit ? de quo illud Davidicum vere usurpari potest, *Stet diabolus a dextris ejus ; cum judicatur exeat condemnatus, et oratio ejus fiat in peccatum.* De eo vere antea adversus Bucerum Lutheri Encomiastem Joannes Eckius [1] scripserat : « Ex dictis, scriptis ac factis Lutheri luce clarius apparet, hunc carbonarii filium non esse organum Dei, sed diaboli, non membrum Christi, sed Antichristi et nonnæ suæ, Ecclesiarum internæ ac externæ deformatorem, Antichristi præcursorem et Apostolum, hæreticorum omnium hæredem et fæcem ». Et infra : « Vanissime jactat Bucer myriades Ecclesiarum quæ Lutherum sequantur ; profecto hæc est ira Dei potentis, quod in tam modico tempore tot millia ex Germanis a stabilitate fidei exciderunt ad unius lupi excucullati monachi vocem ; sic monuit Tertullianus : *Nemo miretur hæreses tantum valere :* ideo credibilius est, quid sit futurum tempore Antichristi, qui apertis thesauris suis (nam divitiæ Ecclesiarum et monasteriorum tunc erunt absumptæ) tot myriades hominum attrahet, ut Christus dicat : *Verumtamen Filius hominis veniens putas inveniet fidem in terra ?* » paucis interjectis, dictum Buceri fingentis Lutheranas Ecclesias non esse alienas a Christo ita refellit : « Bucer non vult Ecclesias Lutheranas judicari alienas a Christo : at hoc est Dei judicium, extra unam Ecclesiam Christi, extra arcam Noe, extra naviculam Christi nullam novimus. Judicium Christi est : *Qui non est mecum, contra me est, et qui non congregat mecum, spargit.* Non enim agnoscit Dominus oves extra ovile suum, sed male olentes capras et fœtidos hircos damnat ».

Tradunt quo die Lutherus vivere desiit, in Belgio [1] plures energumenos abeuntibus dæmonibus liberari visos, deinde vero in eadem corpora reversos de extincto Luthero, cujus animam ad infernale barathrum delatam stipassent, fidem fecisse, cum post aliquod tempus de Luthero eo die sublato publica fama manasset.

144. Id porro animadversione dignum est [2], quod cum Lutherus, Bucerusque, et alii hæretici adversus vitia sacerdotum Romanæ Ecclesiæ et Catholicorum acerbissime declamarint, maximam tamen morum cladem a Luthero et sociis reformationis buccinatoribus illatam fuisse, ut vitia longe magis inter sectarios quam inter Catholicos inhorruerint, ex eorumdem confessione Lutherus libere professus est (inquit Erasmus [3]) : « Malle se pristinum papæ ac monachorum regnum quam hoc hominum genus sub Evangelii prætextu in Sogdianorum vitam sese proripientium. Idem in suis ad me litteris deploravit Melancthon. Idem in colloquio fassus est Œcolampadius ». Sic item [4] Lutherus ipse de suis sectariis : « Volunt (inquit) plusquam Christus ipse videri Evangelici ; dicunt : Domine, Domine, sequar, quocumque, quocumque ; et de Evangelio loquuntur, quasi sint Angeli, sed si opera spectes, sunt meri diaboli ». Imo vero (ut videas mirabile incrementum hujus Evangelii omnia hominum genera suo contagio vastantis) non solum (inquit ille [5]) magni viri, nobiles et mercatores, sed ipsi etiam rustici, qui alias simplices et sinceri solebant esse, thrasonice, jactanter, sibi jam nullo prædicatore opus esse. Quid ita ? An quia paucis annis prædicatum a Luthero Evangelium novum ita eos reddidit, vel in omnibus fidei mysteriis peritos, vel excellenti vitæ sanctimonia præstantes ? Nihil minus, sed quia homines mira pernicitate ad extremum hujus Evangelismi finem et scopum proficiebant, « quia (ut ipse ait Lutherus) futuræ vitæ rationem habent nullam, sed sicut credunt, ita vivunt, sunt et manent sues et sicut sues moriuntur ».

Illud certe verissimum est [6], Lutherum in Commentariis suis omnes consectari verborum et syllabarum argutias, quibus post mortem animas cum corporibus dormire et sepeliri probet, atque ita cum corpore omni, ut gaudio, sic pœna carere (exempli gratia sic ille [7] in Ecclesiasten) : « Ex hoc, inquit, loco patet mortuos sic dormire, ut prorsus nihil sciant, et est fortissimus locus pro mortuis nihil intelligentibus rerum nostrarum contra sanctorum invocatio-

[1] Jo. Eck. in Replica advers. Bucerum.

[1] Cratepolius. — [2] Guill. Ross. p. 191. — [3] Erasm. in Epist. ad Fr. infr. Germ. — [4] Luth. to. v. in Matth. c. v. — [5] Ib. enar. in I Corint. c. xv. — [6] Guill. Ross. p. 209. — [7] Luth. to. v. in Eccl. c. ix, 5.

nem et Purgatorii fictionem ». Rursum in eodem capite [1] : « Hic alius locus est, quod mortui nihil sentiant. Nulla est, inquit, in inferno cogitatio, ars, cognitio, scientia. Sensit ergo Salomon mortuos omnino dormire, et nihil prorsus sentire ». Ubi ut prætermittam manifestam vim Scripturæ, et sensui et verbis illatam, maxime si inferni vox sepulchrum significet, ut in eadem prorsus sententia Lutherus docet, illud solum animadvertat Christianus lector, quam curiose et acriter nefarius impostor omnes captat umbras, ut suam illam pestiferam de animarum dormitione hæresim persuadeat. Atque in hunc scopum, ne plurimis locis coacervandis prolixior sim, perditissimus ille quæcumque potest obscura Scripturarum membra et incisa interpretatur, semperque illud inculcat [2] : « Ego sequor Scripturam, quæ dicit, *mortui dormiunt*. Ego puto eos sic ineffabili et miro somno consopitos, ut minus sentiant [3] aut videant, quam hi qui alias dormiunt. Animæ mortuorum ingrediuntur, nec in Infernum etc. Deus facit similes bestiis dormiendo, vigilando, comedendo. Anima enim humana dormit omnibus sensibus sepultis, etc. Ita nec mortuorum locus cruciatus ullos habet ». Quis autem fructus ex hac doctrina? nisi quod per universam Germaniam pervaserit, ut quam impudenter homines in omnem se luxuriam et libidinem effundant, quam effrænate publicas vias obsideant, et quorumcumque bona deprædentur, ut fœdissimis peccatis nullum statuant finem nec modum, hac diabolica confidentia subnixi, quia post hanc vitam alia nulla est attendenda, nullum Dei judicium, nulla in cœlo præmia, nulla in inferno cruciamenta, sed morte corporis omnia terminentur, anima simul cum corpore in sepulchrum inclusa : hoc partim supra attigimus, partim deinceps ostendetur. Interim ex Brentio (quo quem quærimus testem fide digniorem? promptum est colligere hanc valde generalem Protestantium fidem et sententiam. « Et si », inquit Brentius [4], « nulla sit inter nos publica professio, quod anima simul cum corpore intereat, et quod non sit mortuorum resurrectio, tamen et impurissima et profanissima illa vita, quam maxima pars hominum sectatur, perspicue indicat, quod non sentiant esse vitam post hanc, nonnullis etiam tam voces inter pocula, quam sobriis in familiaribus colloquiis excidunt ». Hæc Brentius, qui quod de impurissima et profanissima fratrum suorum vita, idque in ipso Evangelii flore conqueritur, tam est evidens, ut innumeris Musculi, Lutheri, Buceri, et Calvini testimoniis comprobari possit.

145. Denique de infelicissimi Lutheri obitu tractationem cum Surio ita adversus eum declamante claudamus : « O vere mortem expavescendam et horrendam, ita obstinato in Pontificem et Catholicos odio exhalare spiritum, atque sic proficisci ad illum æquissimum judicem! O si miser ille seipsum cognovisset, certe illa extrema hora palam fassus esset, se longe omnium atrocissime et immanissime vituperasse, persecutum fuisse et blasphemasse Christum, cui unus ipse suis impiis dogmatibus tot abstulit animas, ut sine horrore et stupore nec dici queat! Ille quidem sic mortuus est, sed post se in multis Europæ amplissimis regnis et provinciis supremam fere reliquit vastitatem, religione miserabiliter confusa et perturbata, innumeris eversis Ecclesiis, destructis monasteriis, omnibus piis abrogatis cæremoniis et ritibus Ecclesiasticis, sacramentis horrendum in modum profligatis, ut ad Mahometanam constituendam impietatem parum aut nihil superesse videatur. Eos nobis fructus affatim produxit miser ille, et mortalium omnium longe infelicissimus, qui utinam nunquam natus fuisset, aut certe solus periisset ». Et bene, quod de impiissimo Christi proditore Juda in Evangelio perlegitur [1] ; *Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille*, novo huic Judæ nefandissimoque apostatæ convenit : in ejus enim cor misit diabolus, cum quo assidue agebat (unde vas Satanæ a cardinali Hosio nuncupatum est) ut traderet Christi Ecclesiam, animamque suam ob vile humanæ gloriolæ pretium perpetuis deputaret inferorum tormentis [2]. *Quantum enim glorificavit se, et in deliciis fuit, tantum dabitur illi tormentum et luctus.*

146. *Petri Fabri mors pretiosa.* — Verum quam pessima fuit apostatæ Lutheri mors, tam pretiosa extitit Petri Fabri primi D. Ignatii socii, quæ hoc anno accidit, mors. Is ab optimo parente ex Hispaniis Romam evocatus, ut juxta Pontificis mentem ad Concilium Tridentinum pergeret, a ferventibus infestæ caniculæ caloribus, imbecillis ac prope æger, vexatus, paucos intra dies nova morbi vi arreptus, e vita decessit. Strenuam pro fide Catholica in Germania navasse operam, Bucerum et Melancthonem ad certamen provocasse, ac validissimis argumentis rationibusque eorum insanias confutasse, ad Joannem Gropperum Ecclesiæ Coloniensis archidiaconum, et ad Antonium Perenottum Granvelanum, qui demum cardinalis fuit, tum Atrebatensem episcopum, acres litteras dedisse, quibus fallaces hæreticorum dolos aperiebat, et ad Coloniensis potissimum Ecclesiæ causam omni ardore defendendam eos excitabat, alias vidimus. In Epistola ad Lainium in Societate collegam de modo hæreticos recte curando, qua potissimum in sanandis eo infectis veneno mentibus norma ipse se gereret, luculenter apparet :

[1] Luth. tom. v. in Eccl. c. IX, 26. — [2] Luth. in Jonam cap. — [3] Ib. to. VI. Genes. c. XXV. fol. 361. Ib. c. XLIII, 11. — [4] Brentius in Luc. c. XXII. hom. 35.

[1] Matth. XXVI. 24. — [2] Apoc. XVIII, 7.

« Quoniam in cæteris Lutheranorum erroribus (post plura sic inquit) is est ferme communis, ut humanas actiones ac facta suis meritis spolient, contemptisque recte factis, omnia in fide reponant; idcirco faciendum nobis est, ut in eorum congressibus atque colloquiis ab operibus ac recte factis progrediamur ad fidem, iis perpetuo sermonibus inserendis, quibus eorum animi ad amorem ac studium excitentur ». Et infra: « Sic existimo, si quis efficacitate doctrinæ, aut ardore spiritus persuadere Luthero posset, ut excussis ex animo pravis suis opinionibus, et recepto religionis ornatu sese alacri quadam parendi voluntate ad ea, quæ imperantur, explenda et facienda converteret, fore ut eo ipso nulla adhibita concertatione hæreticus esse desineret ». Tanta autem in ejus dictis vis, tantus e consuetudine familiari questus pietatis, tanta apud omnes ejus existimatio ac celebritas percrebuit, ut Lainius sanctum Ignatium per litteras, quanta cum Germaniæ labe ac bonorum hominum desiderio Faber abscesserit, certiorem reddiderit, cujus vel nomen ipsum in utraque Germania Catholicos erigere, et ad utriusque reparandæ spem viros etiam principes excitare fassus est.

117. *Venetos hortatur Paulus, ut Lutheranæ hæresi Vicentiam inficienti se objiciant.* — Interim excubabat Pontifex omni studio, ne Lutherana hæresis Italiam pervaderet, quæ cum Vicentiam Veneto subditam imperio inficere cœpisset, ducem ac senatum Venetum præmonuit, ut fidei censores sua auctoritate fulcirent: verum licet Rodulphus cardinalis Vicentinæ Ecclesiæ administrator capiendis vulpeculis, quæ Vicentinam vineam demoliebantur, operam daret, tamen administri magistratus Veneti illius studiis non tam cito obsecundarunt, quare latius contagio hæreseos diffusa plures corripuit, adeo ut Pontifex iterum ducem senatumque Venetum sollicitarit, ut ad exscindendas mali fibras, antequam ingravesceret, sedulo incumberent [1]:

« Duci et senatui Venetorum.

« Dilecti filii etc. Egimus alias vobiscum, et per litteras, et per nuntios nostros sæpius, ut hæresim Lutheranam in vestra civitate Vicentiæ exortam et a non paucis illius civitatis receptam, vestro favore et pia justitia succidi facere in ipso semine velletis, ne mox confirmata invalesceret, intellectoque tunc per nos, quod potestati et capitaneo dictæ civitatis mandaveratis, ut in extirpationem ipsius hæresis totaliter intenderent ac faverent, firmiter speravimus, vestram auctoritatem apud illos magistratus, et eorum executionem adversus ipsos hæreticos ita valituram, ut negotio optatus finis atque exitus cito imponeretur, cum præsertim dilectus filius noster N. cardinalis Rodulphus Ecclesiæ Vicentinæ administrator, suo boni pastoris officio nulla in parte defuerit, brachiumque dictorum potestatis et capitanei, sine quo rem perficere non poterat, sæpius imploraverit: sed tamen (sicut nobis relatum est) et de quo satis mirari nequivimus, effectu mandati vestri et spei nostræ ex eo caruimus, quod ipsi potestas et capitaneus jussionem vestram diligenter (sicut oportebat) exequi neglexerunt, ob quod ipsi hæretici alacriores facti, urgente gressus eorum diabolo, radices suæ impietatis latius postea protenderunt, et quotidie ita protendunt, ut nisi vere ac alacriter huic malo obsistatur, verendum sit ne serpat ad proxima, et in dicta civitate multo acrius convalescat: quamobrem nobilitatem et devotiones vestras iterum in Domino requirendas duximus, et omni studio atque instantia requirimus, ut sicut dignum pietate atque officio vestro est, remedium huic malo nimium sane jam tolerato efficaciter afferre, potestatique et capitaneo in dicta civitate nunc existentibus districtius mandare velitis, ut vicario dicti cardinalis administratoris omnes favores in comprehendendis puniendisque dictis hæreticis quamprimum præbeat opportunos, negligentiamque prædecessorum suorum studio fideli et diligentia sua compensent: nam cum vos vestrorum majorum exemplo, religionem Catholicam summa constantia semper colueritis et colatis, minime est vobis ferendum vestros subditos in cultu Dei omnipotentis a vobis deviare, perniciosamque hanc hæresim aperte profiteri in oculis prope vestris et Universalis Concilii, quod Tridenti ob has præcipue hæreses expungendas indictum et apertum est: nec vero fugit sapientiam vestram, quæ singularis est, præter eam, quam Deo conservare debetis, sicut facitis, sanctam Catholicam religionem tot jam sæculis per vos majoresque vestros observatam, etiam ad divisiones factionesque illius civitatis animadvertendum esse, ne ad veteres hac nova superaddita causa, novitatibus aditumque defectionibus aliquando præbeat, cum sicut nostris, vel hæc sola religionis dissensio multis in locis obedientiam ac fidelitatem excusserit, ideoque a vobis omnino sananda esset, cum hominibus fideles esse non possint, qui Deo omnipotenti fidem violaverint: sed prudentia vestra non eget monitis, excitanda solum a nobis fuit, ut quod laudabiliter cœpistis, efficaciter perficiatis, quod sane nos a vestra pietate ac justitia firmiter expectamus etc. Dat. Romæ I Maii MDXLVI, anno XII ».

Paruere Veneti Pontificiis monitis, atque acerbissimis edictis hæreticos proscripsere, ut qui divino timore arceri a flagitio non poterant, suppliciorum metu ab impietate submoverentur, quorum pietatem ac prudentiam eximiam commendat Surius his verbis:

« Veneti edicto cavent, ut libri a Catholica religione discrepantes ad certos homines addu-

[1] Paul. III. lib. brev. an. XII. p. 158.

cantur, idque intra dies octo, quibus elapsis, inquisitum iri aiunt, et qui deprehensi fuerint non impune abituros : iis qui deferant hujus edicti contemptores, munera promittunt. Hæc molestissime ferunt homines, sed si saperent, gauderent magistratus eorum saluti mature consulere, atque utinam ubique terrarum proscripti essent libri omnes ex hæreticorum officinis profecti, nam sermo eorum, quod verissime dixit Apostolus, *ut cancer serpit* ».

148. *In Scotia novæ circa fidem contentiones.* — In Scotia maximæ de religione contentiones hoc tempore exortæ multos tumultus peperere, cumque Florentius Volusenus Scotus in patriam reditum pararet, Jacobus Sadoletus cardinalis illum hisce monitis præceptisque ad colendam religionem Catholicam, sectasque novas respuendas erudivit :

« Cum et sacræ nos litteræ, et rerum eventus ipse docuerit, Ecclesiam Dei turbulentis hominum seditiosorum consiliis perpetuo infestam esse et obnoxiam, nimirum id permittente Deo, quo hic bonorum exploretur fides atque constantia, profecto dubium esse non potest, quin quod sanctissimi viri hujusmodi dissidiis et contentionibus exortis semper fecerunt, ut Ecclesiæ partes sequerentur, eique tanquam firmamento veritatis inniterentur, in hoc quoque optimus et gravissimus facere debeat, et sanctissimum parentem omni pietate et studio constantissime tueri atque defendere. Etenim summa sit, non dicam, imprudentia, sed amentia, Catholica relicta ac deserta Ecclesia, ejusque perpetuo consensu, et tot sanctissimorum patrum auctoritate contempta, eorum sectam sequi, qui impulsi odio, furore quodam rapti, tam temere ac nefarie ab Ecclesia discedere, eamque vexare atque oppugnare ausi sunt, quos ut corrupti sacerdotum mores gravissime offenderint, nequaquam ea tamen aut alia omnino turbandæ pacis et commovendæ seditionis causa justa esse potuit. Quamobrem suadeo, hortor et moneo, ut majorum nostrorum vestigiis insistas, atque ea, quæ statuit, decrevit, et tot jam sæculis observavit Ecclesia tanquam Spiritus sancti, qui illi custos et veritatis omnis doctor perpetuo adest, decreta et instituta, sanctissime servanda esse censeas. Dat..... anno MDXLVI ».

Præerat tum in Scotia [1] sacræ fidei censuræ David Betonius cardinalis, idemque archiepiscopus S. Andreæ, qui in novatores legum severitate distringebat, ac concionatorem hæreticum flammis exuri jussit, ex quo impiorum odia adeo in se accendit, ut cum Normæo Lesle comitis filio trucidandum conjurarint, quod immane flagitium eo in cubiculo proditione intercepto patrarunt, gladiisque contoderunt, ac deinde ad fenestras, ad majoris ignominiæ decus suspenderunt. Sed mirum fuit, quod ejus sanguis in lapides effusus, nulla aquarum affusione quacumque adhibita, ab impiis arte et diligentia elui potuit : eo cæso parricidæ arcem urbis S. Andreæ occuparunt, ad quam recuperandam Jacobus Arraniæ comes Scotiæ administrator cum exercitu provolavit, ne Angliæ regi infensissimo Scotorum hosti dederetur. Cum vero obsessi de transigenda deditione verba nuncupassent, eam addidere legem, ut a Pontifice etiam censuris omnibus ob cæsum cardinalem solverentur, de quo proximo ineunte anno factus certior Paulus, ne Angli ea arce recepta in regni interiora penetrarent, misso Diplomate de legum severitate remisit, quo Arraniæ comes uteretur, si militum virtute proditorum pertinaciam expugnare non posset [1] :

« Dilecto filio nobili viro Jacobo comiti Arraniæ in regno Scotiæ gubernatori.

« Dilecte fili, nobilis vir, salutem, etc. Scribit ad nos nobilitas tua, quod interfectores bonæ memoriæ Davidis cardinalis S. Andreæ olim in isto regno nostri et Apostolicæ Sedis de latere legati, qui post dicti cardinalis cædem castrum civitatis S. Andreæ hostiliter occuparunt et adhuc occupant, castrum ipsum, quod tua nobilitas quamvis jamdiu magno labore obsessum, hactenus recuperare non potuit, nullo modo restituere intendunt, nisi ab hujusmodi delicto absolvantur : et non ab re formidari, quod nisi idem castrum ad manus tuas quamprimum redigatur, Catholicæ fidei hostes, qui dicti regni occupationi semper inhiant, occupantium deditione dicto castro potiantur, et per illud veluti ipsius regni januam regnum ejusmodi invadant ad direptionem : et huic imminenti periculo provideri posse nobilitas tua asserat, si dicti occupatores a dicto crimine absolvantur. Quamobrem, etsi nobis flagitium illud longe atrocissimum et omni indulgentia indignum videatur, tamen minus malum eligentes, ne dictum regnum aliquod majus detrimentum patiatur, ipsam absolutionem certis isthic judicibus commisimus, sicut in aliis nostris in forma Brevis litteris expressum est, quod etsi istius regni salute permoti fecimus, justo tamen Dei judicio, tuaque ac tuorum militum virtute fore speramus, ut tanti criminis rei potius in tuas manus, si nondum devenerunt, deveniant, quod de absolutione a nobis per vim extorta, gloriari non possint ; nos quidem, qui hanc rem regi Christianissimo commendavimus, tibi et isti regno, quantum nobis licuerit, numquam deerimus. Dat. Romæ III Februarii MDXLVI, anno XIII »

Non potuit Scotiæ administrator perfidos armis frangere, ad quos edomandos auxiliarem Gallorum classem excivit, ut proximo anno dicetur.

[1] Buchan.

[1] Paul. III. lib. brev. XXIII. p. 203.

149. *Inter Gallum et Anglum confecta pax.* — Confecta porro est hoc anno pax [1] inter Franciscum Galliæ regem et Henricum Angliæ tyrannum, quam etiam a Cæsare Bernardi Patritii Veneti opera promotam referunt. Sollicitatus enim ab Anglo, ut Gallicam expeditionem (omissa Germanica) oblato in singulos menses Anglicano auro subsidiario susciperet, ut internuntii Pontificii ad cardinalem Farnesium datæ litteræ ostendunt, flagitio abstinuit, ac potius Anglum ad concordiam cum Gallo incitavit. Fatigatus quidem erat Henricus, et morbo, et maximis sumptibus gravioris belli, in quo multis adversis exceptus erat, nam etiam hoc anno Anglos tumultuaria pugna cæsos describit Bellaius : Franciscum vero regem ad pacem inclinasse ait, eo quod extincto filio Aureliæ duce rebus suis a Cæsare diffideret : leges itaque latæ sunt in hunc modum, ut Bolonia et aliæ arces in ejus agro excitatæ ab Henrico Gallo traderentur. Gallus vero octingenta coronatorum millia, ex reliquatione pensionis intermissæ, vel ob sumptus in muniendis arcibus factos intra octo annos Henrico solveret : at hujus pacis beneficio rebusque humanis brevi potiri, utrique regi non licuit; cum utrumque Deus proximo anno ad tenendum alium in æternitate pro meritis demeritisve locum evocarit.

150. *Lusitani sua virtute Christi regnum explicant in Indis.* — In India [2] gestum est hoc anno gravissimum bellum inter Christianos ac Mahometanos, ac divino potius miraculo, quam Lusitanorum virtute Christianum in India imperium stetit contra vim Mamudii Cambaiæ regis, qui Sofarem Diensi toparchia donatum huic bello præfecerat. Præerat arci Mascharenius, a quo plura bellicæ virtutis exempla edita, ac licet in oppugnatione Sofar Diensis toparcha globo discerptus fuerit, succedente tamen militari imperio Rumecane filio, præferoci animo prædito , Lusitani in extremum discrimen a subeuntibus in mœnia hostibus, ac propugnacula cuniculis subruentibus, adducti sunt, donec Joannes Castrius prorex Indiæ instructa classe suppetias attulit, ac III idus Novembris in hostium castra tanto impetu irrupit, ut cæsis quatuor Barbarorum millibus, desideratis tantum Lusitanis sexaginta, florentissimam victoriam retulerit, potitus universo militari apparatu, atque inter alios triginta quinque majoribus tormentis æneis. His subdit Indicæ historiæ auctor.

« Clara admodum et gloriosa Lusitanis hæc victoria fuit, vel magnitudine periculi, vel prædicatione omnium et fama : celebritatem auxere divina miracula, quod hostes ipsimet affirmarent conserta jam pugna majores aliquot ballistas applicitum, quater ignem cœlo minime pluvio respuisse, et super ædiculam arcis apparuisse mulierem cœlesti lumine radiantem, cujus fulgor ita adspicientium oculos mentesque perstringeret, ut cœci propemodum, neque in ordines ire, neque in unum conglobare se possent, ac tanto superiores numero, tamen immutata repente rerum omnium specie, in denos Lusitanos pugnaturi singuli viderentur; inde consternationem et fugam ortam; prætor ab tam felici eventu, primum Deo supplicationes habendas curavit, collaudato dein exercitu, laureatas ad Joannem regem litteras misit ».

151. Contulit tam insignem victoriam Joanni regi Lusitaniæ Deus, ejusque in India firmavit imperium, cum Joannes paulo ante piis Michaelis Vasæi sacerdotis, virtutibus conspicui, et S. Xaverii consiliis inductus ad proferendam in India Christianam religionem augendamque , delendam idololatriam , tuendos neophytos , alendos sacerdotes insigne edictum ad Joannem Castrium proregem dedisset, quod veluti illustre regiæ pietatis monumentum subjicimus [1] :

« Joannes rex Joanni Castrio Indiæ prætori amico, salutem.

« Quod non ignoras, idololatria tam grave piaculum est, ut ea in meis regnis ullo pacto ferenda non sit : delatum autem est ad nos in Goanis finibus, tum publice, tum privatim coli sacella idolorum. Præterea ludos ritusque ethnicos celebrari palam, et proinde tibi etiam atque etiam mando, atque plane jubeo idola omnia per idoneos administros investigata et undique sublata comminuas comburasque, et cum gravibus edicas minis, ne cui prorsus ullum ejusmodi simulachrum, aut signum ex ære, ligno, argilla, gypso aliove metallo, materia, massa, fundere, ducere, sculpere, fingere, exprimere, figurare, aut aliunde importatum habere, seu sacra ludosve ethnico more facere, aut Brachmanas concionatores magistrosve , teterrimos Christi adversarios, ulla ope juvare, vel tecto recipere liceat. Qui secus faxit, pœnis in edicto propositis nulla remissione mulctato.

« Et quia gentes ad legitimum unius Dei cultum non modo spe futuræ beatitudinis, sed etiam præsentibus interdum præmiis invitandæ sunt, curabis enixe ut redempturæ vectigalium, curationes publicæ, et alia munera quæstuosa, in homines ethnicos ad hanc diem conferri solita, in ipsos Christi neophytos primo quoque tempore transferantur ». Et infra : « Ad hæc certis auctoribus magno mihi meo dolore compertum est, ab Lusitanis hominibus vili pretio coempta mancipia, quæ apud Christianos dominos perfacili negotio adduci possint, Mahometanis ac barbaris mercatoribus ad non dubium animarum interitum, uberioris quæstus

[1] Ext. in Ms. card. Spadæ sig. num. 137. p. 44. Ludovic. Guic. in Comm. Martinus Bellaius in Comm. — [2] Maff. hist. Indiæ l. XIII.

[1] Ext. apud Joan. Pet. Maff. lib. histor. Indiæ XII.

causa venundari. Id periculum ne admittatur in posterum, neve servitia ulli nisi Christiano emptori aut licitatori, gravi cavebis edicto. Fœneratorum licentiam, quam certo capite Goanarum legum didicimus, fac imperio atque auctoritate coerceas, idque caput e legum serie quamprimum expungas. In oppido Bazaino templum divo Josepho extruito, idoneumque stipendium alendo vicario et beneficiariis aliquot de meo adsignato. Annua porro tria pardaum millia in impuras Mahometis ædes et nefarium cultum ab ejus sectatoribus antehac impendi solita, Evangelii præconibus et conversionis adjutoribus in posterum numeranto ». Et paulo post : « Ages etiam cum ipso Cocini rege ut ritus quosdam ethnicos ab ipsius auguribus in piperis venditione adhiberi solitos (quandoquidem nihil ipsius ea res interest) e nostro commercio tolli permittat. Ab eodem rege aiunt Indos ex ejus ditione, qui relictis idolis Christiana suscipiunt sacra, fortunis omnibus illico spoliari. Ab ejusmodi immanitate, et tu omnibus nervis amicum regem niteris avertere, et nos ipsi quoque in eamdem sententiam ad eum litteras dabimus. Socotoranam causam diligenter ipse tu mihi coram, et per litteras commendasti : eos ego populos e miserrima servitute ereptos admodum cupio, sed cum eo ne Turca, cujus in imperio sunt, acrius irritetur, classesque in isthæc maria mittere paulatim adsuescat. Piscarii littoris incolas cum aliis, injuriis affici a meis ducibus ferunt, tum vero cogi ad ea quæ piscantur sibi tantum iniqua conditione vendenda. Cavebis igitur etiam atque etiam ne populis iis liberum vendendi arbitrium adimatur, ducesque mei in commercio ejusmodi ne quid sibi proprium arrogent; atque ad cæteram quoque tollendam vexationem, videbis num ea littora sat custodiri, meaque vectigalia sat commode exigi sine classibus possint, quæ res si facultatem habuerit, non est cur illuc in posterum navigent. Præterea cum magistro Francisco Xaverio consultabis, atque dispicies num ad ejus Ecclesiæ incrementum expediat, fasve sit piscandi potestatem petere tantum iis, qui Christum induerint, cæteros quoad sapiant, eo quæstu et commodo prohiberi. Qui ex ethnicis ad Christum sese convertunt, eos audio tanquam sceleratos et sacros, a parentibus, cognatis amicisque tecto ejici, bonis everti, ac summa protinus in solitudine atque egestate versari : horum tu inopiæ sublevandæ, communicata cum Vasæo re, annuam e redditibus meis pecuniæ summam decernes distribuendam a sacerdote, qui ejusmodi neophytorum institutioni præfuerit.

« E Ceilano insula regius, uti fertur, adolescentulus, impias avunculine an parentis effugiens manus, Goam baptismi gratia se contulit, hujus in persona, quando ad aliorum conversionem haud leve momentum est, dabis operam, ut doctrina quidem ac moribus in D. Pauli collegio cum alumnis cæteris imbuatur : quod vero victum cultumque attinet, lauto separatim hospitio impensa mea copiose ac liberaliter habeatur. Significavit is ipse mihi per litteras ad Ceilani regnum sibi jus actionemque competere, quidnam hoc sit, totamque rem probe exploratam et cognitam ad me perscribes. Quod autem tyrannus in suos populares, qui Evangelio credidere, tam crudeliter sævit, seras quidem illas, verum tamen debitas tanto sceleri pœnas ab eo per te quamprimum exigi volo, et gravem audaciæ mercedem statui, quo intelligant omnes, nihil mihi esse antiquius, quam ut omni ex parte integri incolumesque serventur, qui a dæmonum castris ad Christiana sacra transierint. Ab ethnicis artificibus, Christi Domini, Virginis Mariæ, et sanctorum imagines pingi atque adeo circumferri venales, minime decorum est nomini Christiano : tu ergo cum proscriptionis ac virgarum minis edices, ne cui profano ejusmodi tabulas pingere aut vendere quoquo modo in posterum liceat. Parœciale Cocini templum, atque Colani dudum inchoata patere imbribus putrefacienda turpissimum est, utrumque, architectis ac fabris adhibitis, quamprimum tegendum ac perficiendum curabis. Placet etiam invito Noroa templum D. Thomæ Apostolo fieri. Calapore cœptam Sanctæ-Crucis ædem absolvi, itemque in Ciorano insula templum excitari. Præterea locis idoneis auditoria et scholas institui, ad quæ statis diebus non Christiana modo plebs catechismi causa, verum etiam ethnici ad Evangelium audiendum, vel inviti conveniant : quandoquidem in ista mea ditione mihi primum omnium et maximum est obsequium Dei et Christianæ religionis amplificatio; cupio vehementer e Salsetanis et Bardisiis finibus, quibus mihi nuper Idalcan cessit, idolorum cultum, ac profanas gentium superstitiones prorsus evelli, id quod citra tumultum ac vim hoc præsertim initio fiat expedit, rationibus ac disputationibus quam lenissime populos edoceri, quanto in errore ac veritatis ignoratione versentur, quamque, vel perversum, vel impium sit, cultum uni debitum Deo, simulacris lapidibusque ab homine tribui. Porro ad eas pellendas tenebras, alios viros adhibebis virtute et eruditione præstantes; tum vero ipse tu primarios gentis, evocare, alloqui, monere non desines, atque omni ratione ad Christum allicere. Qui sese dederint hosce in fidem receptos non tueberis modo, sed etiam pro suo quemque captu fovebis ornabisque. Hæc omnia scito nobis majorem in modum esse cordi : quæ singula te pro tua industria et probitate sedulo curaturum esse confidimus. Almerini VIII idus Martii MDXLVI ».

152. Hoc anno [1] S. Franciscus Xaverius in Indiis legatus Sedis Apostolicæ demandatum a Paulo III, convertendorum ethnicorum munus strenue exercens mense Maio ad insulam Mauricam appulit, ac dum forte die Michaeli archangelo sacro divinam rem de more faceret, repente tota insula contremuit, quod ille ita interpretatus est, ut diceret divum Michaelem deturbasse in tartara dæmones divino cultui adversantes, tot vero ethnicos ad Christum traduxit, ut in uno oppido, cui Tolum nomen est, ad viginti quinque millia capitum Christo initiata tradantur. At magna eorum pars postea Geliolii tyranni externi vim veriti seu gratiam inituri, simul a Christo atque a Lusitaniæ rege defecerunt; ac mox sacram ædem evertere, cruces et sacras imagines per ludibrium fregere, piorum bona invasere : at in perfidissimos apostatas mox divina ira sævit : eorum ager ex feraci squallidus et sterilis evasit, fruges in horreis corruptæ, aquæ amaræ effectæ, indeque plures mortales absumpti; Molucorum præfectus hortatu Xaverii in eos bellum capessivit, moxque Deus pro Lusitanis pugnare visus, nam antequam exscensionem facerent, sol circa meridiem a repentina caligine offusus est, atque ex vicini montis vertice horrendo cum fragore erupit incendium, vibrataque maxima cineris et pumicum vis, arcis fossas implevit, succussa terræmotu horrido terra tectorum magnam stragem fecit, tempestas tres dies noctesque tenuit : Tolani plures ruinis oppressi, plures in fugam acti, plures pavore consternati, cum armatus Lusitanus irruit, ac per aggestos pumices conscendit facile in mœnia, ac sine prælio arcem, urbem, regionemque subegit, pacemque victis dedit iis legibus, ut templum eversum reficerent, adempta piis restituerent bona, fidemque Christianam sanctissime colerent; subdit auctor : « Tam memorabilem victoriam divina magis quam humana ope partam etiam inter Barbaros constitit. Cæterum tam opportunum flagrantis montis auxilium, cum subita cineris ac pumicum congerie, communis Lusitanorum consensus acceptum Francisco retulit, qui velut alter Moses ipsis cum perfido hoste bellantibus, divinam opem conciliarat, ut cujus belli fautor extiterat, præcipuus quoque existeret adjutor ».

153. Meliapore [2] insignis ad memoriam accidit res : Lusitani suburbano in colle, ubi mactatum a barbaris Apostolum Dei Thomam fuisse docuimus, novum eidem Apostolo sacellum instruebant. Aperientibus fundamentum insculpta quadrato lapidi sanguineis et in speciem recentibus conspersa guttis apparuit crux, lapideo item circulo inclusa repandum in lilium desinens, insidet in summo columba : lætæ ab imo herbæ luxuriant : in eo circulo incisæ notæ cernuntur, quas propter vetustatem legi potuisse negant, quidam alii seorsum ad legendum adhibitos diversarum nationum Brahmanas duos præcipua eruditionis fama, haud parvo quidem labore, verumtamen congruenti amborum interpretatione, respondisse ferunt. Notas eas plurium litterarum singulas obtinere vim, iis Apostoli sancti martyrium, quale nos e traditione descripsimus, breviter contineri, atque illud nominatim (quod ipsæ testantur guttæ) Christi famulum inter ejus crucis adorationem et oscula cecidisse. Extractam ergo tabulam ac probe purgatam Lusitani confestim in ara gratulabundi constituunt, intentiore cura sacellum absolvunt. Nova inde loco frequentia, novus honos accessit, sed miraculo mox evidenti majorem in modum aucta religio; octo ante Christi Domini, tribus ante Apostoli natalem diebus, cum ab Ecclesia celebratur expectatio Virginei partus, in eam ædiculam Christiani rei divinæ convenerant. Mirum dictu, simul atque a sacerdote cœptum Evangelium est, universo inspectante populo crux ea, modicis primum stillis, largo dein sudore manavit, admota hinc tersui linteola sacra liquido cruentas ebibere maculas. Color etiam crucis e candido sensim in pallidum, ex pallido in atrum cessit : grato post hæc splendore ceruleus effulsit : ad extremum sacrificio peracto nativus rediit. Scilicet res tam nova et illustris ineffabili quodam gaudio delibutis adstantium animis, altos gemitus, pias acclamationes, vim lachrymarum excivit : neque vero proprium illius dumtaxat diei cœtusque id spectaculum fuit. Ex eo tempore singulis ferme annis eadem festa luce, eodem non modo sacrificii, sed etiam Evangelii momento recurrit, si quando intermissum est, ipso doctus eventu dierum aliquid portendi populus putat. Ac ne quis apud nos in tali tantaque re dubitandi foret locus, totam dein facti seriem publicis consignatam litteris, et operis effigiem e lapide ipso diligenter expressam Cocinensis episcopus in Europam sub initia Concilii Tridentini transmisit.

154. *Plures archiepiscopatus constituti in America.* — Propagata latius in America sive Indiis Occidentalibus religione Catholica plures episcopatus conditi sunt; ut referunt Acta Consistorialia [1] his verbis : « VIII Januarii erexit ad supplicationem Cæsareæ majestatis oppidum del Quito, aut Santi-Francisci del Quito nuncupatum, situm in Brasilia in insulis Indiarum Oceani, in civitatem, ut archiepiscopo Hispalensi jure metropolitico subsit, attributis pro dote a Carolo imperatore ducentis nonaginta ducatis auri annuis, deque persona Gar-

[1] Horat. Tursellin. in Vit. S. Franc. Xav. l. III. c. 3. — [2] Joan. Maff. hist. Indiæ l. XII. Tursellin. in Vit. S. Xav. l. II. c. 14.

[1] Acta Consist. Ms. card. Spadæ sig. num. 133. p. 474.

ziæ Dias Toletanæ diœcesis providit in episcopum et pastorem ».

155. Quo efferatiores fuere Brasilii et ab humano cultu abhorrentes, eo clariores triumphi de iis Christo adjunctis fuere.

In Mexicano etiam regnò et aliis vastissimis provinciis novi episcopatus, proximo mense instituti sunt ad barbaras eas gentes ad Ecclesiæ castra traducendas, quo tempore plures sathanico astu illusi ab Ecclesia infelicissime desciverunt, placuit enim divinæ misericordiæ coronas cœlestes in eos transferre, quæ indigne a pluribus Europeis abjiciebantur oblitis ejus sacri moniti : *Vide ne coronam tuam alter accipiat.* Eorum vero episcopatuum provinciæ limites in Actis consistorialibus [1] subjectis verbis recensentur :

156. « XI Februar. MDXLVI, referente reverendissimo cardinali Burgensi, S. D. N. dismembravit et separavit ad supplicationem Cæsareæ majestatis singulas cathedrales Ecclesias insularum magni maris Oceani quæcumque essent, cum earum civitatibus et diœcesi, a provincia metropolitana Ecclesiæ Hispalensis, cui metropolitico jure suberant, de consensu moderni archiepiscopi Hispalensis, ac illarum præsules pro tempore existentes, necnon clerum et populum a superioritate, visitatione, correctione et jurisdictione pro existentis archiepiscopi Hispalensis, prorsus exemit et totaliter liberavit, ac de Mexico, cui Joannes de Zumarrga, et Sancti-Dominici, cui Alfonsus de Fuente Mayor, ac Regum Ecclesias in dictis insulis consistentes, cui Hieronymus de Lojasa de Mexico, et Sancti-Dominici, ac Regum episcopi præesse dignoscuntur, in metropolitanas, cum archiepiscopali dignitate, jurisdictione, ac omnimoda pallii et crucis delatione, et aliis metropoliticis insignibus erexit et instituit, ac eosdem Joannem, et Alfonsum, et Hieronymum illis in archiepiscopos respective præfecit et pastores, necnon de Mexico, de Antequeras, et de Mechoacan, ac de Texcala, et de Guatimala, ac civitatis regalis de los Navos, de Chiapa, et de proximo in nova Galitia, aliarumque limitibus et terminis dictæ Ecclesiæ de Mexico erigendarum et instituendarum cathedralium Ecclesiarum, ac Sancti-Dominici, Conceptionis, et de la Vega eidem Ecclesiæ Sancti-Dominici ad vitam dicti Alfonsi unitæ, si ab ea dissolvi contigerit, ac insulæ Sancti-Joannis de Puerto Rivo, et insulæ de Cuba, ac civitatis de Cozo provinciæ de la Veruevela, ac Sanctæ-Marthæ, et de Carthagena, necnon civitatis de Trugillo provinciæ de Hondras, Regum vero Ecclesiis prædictis del Cuzco, et civitatis del Quito, ac Castellæ de auro provinciæ terræ firmæ, et civitatis Legionensis in provincia de Ricaregna, ac de Popatan, aliarumque in ejusdem Ecclesiæ Regum limitibus ; et provinciis similiter erigendarum cathedralium Ecclesiarum, civitates et diœceses pro suis provinciis, ac earumdem Ecclesiarum præsules pro tempore existentes pro earum suffraganeis, ac illarum capitula, clerum, et populum pro suis provincialibus clero et populo concessit et assignavit, cum clausulis opportunis et consuetis ».

Sub ejusdem Caroli V imperatoris auspiciis Popatensis episcopatus in Americæ provincia ejus nominis institutus est ut eadem Acta narrant [1] :

157. « XXII Augusti MDXLVI. Erexit ad supplicationem serenissimi dom. Caroli imperatoris oppidum, seu pagum de Popatam situm in provincia de Popatam Indiarum Maris Oceani in civitatem de Popatam nuncupandam, in qua erexit cathedralem sub invocatione beatæ Mariæ pro uno episcopo de Popatam nuncupando, qui illi præsit, et in ea, ac ejus civitate et diœcesi verbum Dei prædicet, ac eorum incolas infideles ad fidem convertat, et in ea instruat, necnon spiritualia ministret et ministrari faciat, ac jurisdictionem temporalem exerceat, necnon in ipsa Ecclesia dignitates et canonicatus, et præbendas, aliaque beneficia Ecclesiastica, cum cura et sine cura erigat, et archiepiscopo civitatis Regum pro tempore existenti jure metropolitico subsit. Subditur, ut Carolus V imperator annuum vectigal ducentorum aureorum episcopatui illi contulerit, cui Joannes Valle presbyter Segobiensis præfectus est ».

Addunt eadem Acta Consistorialia translatum fuisse ad Americæ, sive Novi-Orbis patriarchatum Ferdinandum archiepiscopum Granatensem :

« VIII. MDXLVI absolvit reveren. Ferdinandum archiepiscopum, nuper Granatensem, et eum ad præsentationem Cæsareæ majestatis, transtulit ad patriarchalem Ecclesiam Indiarum Maris Oceani, tunc per obitum bonæ memoriæ Gabrielis tit. sanctorum Joannis et Pauli vacantem, et curam ipsius Ecclesiæ, quæ sede patriarchali et capitulo caret, et cujus fructus nulli sunt, sibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo. Romæ apud S. Petrum ».

158. *Apud Armenos archiepiscopum Nazovanensem Paulus creat.* — Non prætermittendum etiam ducimus Paulum ad continendos in fide Catholica Armenos [2] creasse archiepiscopum Nazovanensem virum doctrina et pietate clarum ex Ordine Prædicatorum, qui in iis regionibus præclaram Christo et Ecclesiæ operam navabat.

« Romæ XXVII Januarii MDXLVI. Referente reverendissimo cardinali camerario providit Ecclesiam Nazovanensem in partibus Armeniæ,

[1] Acta Consist. Ms. card. Spadæ sig. num. 133.

[1] Acta Cons. Ms. card. Spadæ sig. num. 133. p. 490. — [2] Ibid. p. 476.

tunc per obitum quondam Benedicti de Mascio-can olim archiepiscopi Nazovaniensis extra Romanam curiam defuncti, de persona D. Stephani Cazorzentis Ordinis Fratrum Prædicatorum professoris, qui ejusdem Ordinis in illis partibus professores juxta eorum laudabilem consuetudinem, sanctitati suæ ad hoc per eorum litteras nominaverant, ipsum in archiepiscopum præfecit ».

159. *Fratri Lusitaniæ regis ad cardinalatum evecto permittitur apud regem ipsum morari.* — Motus quoque idem Paulus rationabili desiderio regis Lusitani, benigne indulsit Henrico illius germano XVI kal. Januarii præcedentis anni ad cardinalatum evecto apud ipsum regem morari, ad quem finem pileum rubrum transmisit, et sequenti littera directa regi [1] associavit :

« Regi Portugalliæ.

« Charissime etc. Quanti ponderis apud nos sit voluntas majestatis tuæ, cum in cæteris, tum in hoc quoque gaudemus tibi ostendisse. Licet enim statuissemus, ut dilectus filius noster Henricus cardinalis Portugalliæ frater tuus veniret ad nos pro pileo rubro a nobis ipsis juxta veterem et probabiliorem morem recipiendo, denique apud nos commoraretur, ut opera, consilio et auctoritate ejus in hac tanta temporum et rerum difficultate, uti possemus ; tamen, ut cognovimus desiderium serenitatis tuæ nobis juxta tuas litteras per protectorem et agentem tuos declaratum de ipso cardinale apud te nunc retinendo, cunctis posthabitis respectibus, tuæ voluntati ac desiderio satisfaciendum duximus, firmiter etiam sperantes, ipsum cardinalem se membrum hujus sanctæ Sedis honorificentissimum reminiscentem isthic haud minorem ejusdem Sedis utilitati atque ornamento, quam si apud nos moraretur esse, posse, ac futurum esse : præsertim pio tuæ serenitatis favore accedente. Quemadmodum igitur ipsum Henricum adjutum quoque suis virtutibus in gratiam tuæ majestatis cardinalem creavimus, ita etiam eum absentem ipso pileo rubro in eamdem tuam gratiam ornandum existimantes, mittimus ad eumdem cardinalem ipsum pileum rubrum per dilectum filium Stephanum de Bubalis nobilem Romanum camerarium secretum nostrum exhibitorem præsentium, cui mandavimus, ut serenitate tua nostro nomine officiose atque amantissime salutata, nostram tibi paternam et intimam benevolentiam, sicut in hoc ostendimus, ita etiam in cæteris tuis honestis desideriis semper paratam fore crederet, cum te etiam pro tua pietate præstantissimique regis officio, et majorum tuorum consuetudine nobis in amore et observantia filiali responsurum esse speremus, quemadmodum tam ipse Stephanus, quam venerabilis frater Joannes archiepiscopus Sypontinus nuntius apud te noster hæc latius explicabunt. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum etc. die XV Octobris MDXLVI, anno XII ».

[1] Paul. III. lib. brev. an. XII. p. 304.

PAULI III ANNUS 14. — CHRISTI 1547.

1. *Disputatur de decreto residentiam præscribente.* — Anno Christianæ salutis millesimo quingentesimo quadragesimo septimo, Indictione quinta, in Tridentino Concilio, ut referunt ejus Acta ab Angelo Massarello conscripta [1] : « Prima Januarii fit Congregatio in qua examinatur, an sit simpliciter verum, quod per infidelitatem amittatur fides, cum habeamus exemplum beati Petri, qui licet infidelitate peccaverit, dum Christum etiam cum juramento negavit, fidem tamen non amisit, cum Christus ipse Petro dixisset : *Rogavi pro te, Petre, ne deficiat fides tua;* sed conclusum quod amittatur ».

In iisdem Congregationibus de tollendis impedimentis residentiæ episcoporum actum

[1] Diar. Conc. Trid. auct. Angel. Massarell. Ms. arch. Vat. p. 53. Epist. card. Farnes. apud Pallav. to. I. l. VIII. c. 18. num. 1.

fuit, quæ erat reformationis materia; multæ et diversæ sententiæ in medium prodierunt. Legatis autem jam mente Junio, quando post quintam sessionem decretum fuerat, ut de residentia tractaretur, Pontifex expresse præceperat, ne in decreto de reformatione residentiæ permitterent, ut de cardinalibus mentio fieret, nam isti cum præcipui Ecclesiæ senatores sint, decere non videbatur, ut ab aliis, quam a Summo Pontifice emendatione et pœna afficerentur, sicuti ipse postea cum peculiari Bulla executioni mandavit; et insuper jussit, ne in disputationem adduci paterentur, an residentia esset de jure divino necne, quia ubi de pœnis agendum erat, non debebat discuti an residentia esset de jure divino, cum esset res difficultatibus plena, et longum tempus ad disceptandum exigeret. Sed quando legati residentiæ decretum proposuerunt, quamvis ista duo capita evitaverint, tamen Hispani et alii, ut de istis etiam ageretur, postularunt; quibus cardinalis de Monte sic respondit, ut Acta Concilii a Massarello conscripta testantur [1]:

2. « Dictis sententiis, cardinalis de Monte: Non sum (inquit) ejus sententiæ, ut velim omnia a Patribus dicta recensere, neque illis respondere, qui ab aliis dissentire visi sunt; dicam tamen aliqua, et in primis, quod pertinet ad illam quæstionem, an residentia sit de jure divino? Reverendissimus dominus meus Giennensis multa dixit, sed tamen non mihi esse hujus sententiæ visus est, ut velit illam statui esse de jure divino. Et licet aliqui post eum ita tenuerint, nihilominus majori parti aliter visum est, et certe non absque ratione. Scimus enim nos et in hoc conveniunt omnes, residendum esse. Ad quid ergo, quo jure id facere teneamur explorare? certe si hoc sit, ne Pontifex dispenset, ridicula est ratio. Nam cum nullo episcopo non residenti dispensavit papa, etsi vellet dispensare, non propterea prohiberetur. Quando omnes fatemur aliqua esse impedimenta, quæ excusant episcopum non residentem; quid ergo hæc statuere, ut onus nostris humeris imponamus, quod ferre non valeamus? Alii fuerunt, qui cardinales omnino ad residentiam cogendos esse arbitrantur, allegantes chartulam quamdam quorumdam cardinalium, qui alias hoc bonum esse Pontifici suaserunt. Hoc sciant hi, nihil esse actum, tametsi cardinales ipsi interrogati a Pontifice sententias suas dixerint, tamen non super ea re facta fuit aliqua lex, idque in causa fuit, quod multo plures ex numero cardinalium, et alii, non consentientes, auctoritate juris ipsi Pontifici Maximo aliter faciendum esse, multis et maximis rationibus dixerunt. Sed quicquid sit, ego, quantum in me est, facile assentiar, idemque facturum puto reverendissimum collegam meum, ut omnes quocumque gradu sint et cujusvis existimationis, residere cogantur, legemque ferre, quantum unquam latam; ut tamen expresse nominentur cardinales, æquum esse non censeo. Videretur enim de illis male existimari. Unum est reliquum, quod admoneam Patres, quam brevissime possunt, sententiam dicant. Consumimus enim tres integras congregationes in hoc uno articulo de pœna contra non residentes, quibus potuissemus discutere decem et amplius capita ad residentiam pertinentia: quamobrem, si pauca hoc tempore expedientur, non putetis per nos stetisse; verum fiet decretum, et in prima Congregatione Patribus legendum exhibebitur.

3. « Die octava fuit Congregatio ad dicendum sententias super decretum de residentia. Giennensis: Etsi heri (inquit) dum legeretur decretum, auribus meis quodammodo applaudere visus sim, tamen re maturius considerata, et singulis decreti verbis bene pensatis, in eam descendo sententiam, ut mihi non placeat, et parcant mihi qui illud fecerunt, dico, quod nulla decreti pars, prooemio excepto, mihi placet; et ut aliqua tangam, videtur omitti provisio, ut episcopatus personis dignis concedatur, quod in primis curandum erat: deinde, quoad residentiam episcoporum, non video, quomodo provisum esse quisque dicere possit, nisi in primis caveatur expresse, quod nemo possit duos episcopatus obtinere, quocumque honore fulgeat, etiamsi cardinalis sit; alioquin decretum facimus inane et vanum, obligabimus habentes plures episcopatus ad impossibilia, quod nihil aliud est, quam conscientias illorum onerare, et nihil providere calamitatibus Ecclesiæ; quoad pœnam et executores pertinet, utrumque remedium mihi leve videtur. Si tamen videatur augenda pœna, non negligatur executio, et propterea sum in sententia, ut alias dixi, ut executores sint talium pœnarum Concilia Provincialia. Quæ quidem Concilia tot bonorum fuerunt causa, ut audeam dicere per ipsa conservari eam canonicæ disciplinæ partem, quam habemus: et miror aliquem tam sancto et pio instituto velle adversari, cum utique post tot Concilia generalia, etiam postremo loco Concilio Lateranensi ultimo confirmata fuerint. Quoad curatorum residentiam attinet, melius, arbitror, fuisset nihil dicere, quam ita demisse loqui; quinimo hoc confirmare est eorum excusationes, non illas tollere. Scio enim, non solere concedi in Romana curia, ut perpetuo quis non accedat, sed pro tempore: at confirmare ista nihil aliud est, quam introducere, ut auctoritate hujus Concilii nemo accedat. De revocandis vero exemptionibus, non video ad quid prosit decretum factum, nisi ut exempti in suis exemptionibus firmentur; nam si firmentur exemptiones in fundatione concessæ, si exempti ab

[1] Ms. card. Spadæ to. XII.

immemorabili tempore debent remanere exempti, si denique temporales exemptiones firmentur, quis erit hujus decreti fructus? aut in quibus casibus locum sibi vendicabit? Certe in nullo. De reliquis decreti partibus, non est, quod amplius loquar, hoc unum est, decretum mihi non probari, et magis esse conveniens Synodo nil agere, quam tale quid agere.

« Ad hæc cardinalis de Monte, cum non parum commotam Synodum animadvertisset ex verbis Giennensis : Ut Patres (inquit) melius rem totam teneant, paucis respondebo ad ea quæ reverendissimus dominus Giennensis dixit; et in primis, ut admoneamus et rogemus Summum Pontificem, ut episcopatus det dignis tali honore, id mihi cautum plane ipso decreto videtur, plene, inquam, quantum Synodo et nobis convenit. Certum est enim, nostrum non esse, legem in hoc præfinire Sanctissimo Domino nostro, et si antea aliquæ factæ fuerunt provisiones circa tales promotiones episcoporum, fuerunt factæ tunc cum per capitula fiebant promotiones episcoporum, quibus Synodus jubere poterat, at nostra alia est causa : propterea debet sufficere, et abunde quidem, id, quod in decreto provisum est. Legitque verba ipsius decreti in proœmio, ubi habetur: Sancta Synodus confidens sanctissimo Domino nostro ejusque successoribus, ut tales eligat episcopos, qui Ecclesiæ regimine juxta canonicas sanctiones digni sint. Quod vero pertinet ad pluralitatem episcopatuum, sciant Patres, id raro, et non sine magna causa Romæ concedi solere, ut liceat alicui duos episcopatus habere. Scio enim, quod cum reverendiss. Tridentinus, tunc in minoribus constitutus, fuisset a capitulo Brixinonensi postulatus, facta fuit maxima diligentia et diu disputatum, et tandem propter magnam Ecclesiæ utilitatem, hoc illi indultum fuit; ea maxime ratione, quia creditum est, illum ita posse melius quam alius, adversum Lutheranos et hæreticos resistere. Præterea habemus exemplum Gregorii, ut liceat alterum episcopatum in titulum, alterum in commendam habere. Sed quidquid sit, nunc de hoc non est sermo; quando de reformatione plenius agetur, tractabitur de hoc articulo, et circa hoc considerandum erit, et si placuerit, poterit tunc prohiberi multiplicitas episcopatuum. De pœna ego non curo, quicquid in hac parte placuerit Synodo, id facile sequar, idemque faciam de executoribus. Quanquam non video alium legitimum episcoporum executorem, præter papam. Quod ad exemptiones attinet, satis superque provisum est, nec amplius sine aliorum injuria concedi poterat, quam concessum est. Nam quoad ea privilegia, quæ exemptis in fundatione alicujus beneficii vel Collegiatæ Ecclesiæ concessa fuerunt, quæ tractu temporis in usu fuerant, cujus contrarii memoria non extat, iniquum esset illos suo jure privare. Quoad vero exemptiones temporales infirmari volumus, si ex causa et ad tempus; propterea additum est in decreto, contra certum prælatum. Quod autem ad curatorum residentiam pertinet, unus dumtaxat casus exceptus videtur, ut quando ad breve tempus concessæ sunt, veluti his, qui sunt in studiis, vel aliis hujusmodi. Et propterea, salva pace domini mei optime decretum providisse videtur in omnibus his casibus. Tunc Giennensis cum ad hoc respondere vellet : Hoc (inquit cardinalis de Monte) esset in infinitum procedere. Nolo (inquit Giennensis) respondere, sed unum verbum addere, et hoc est : Me semper existimasse, in rebus reformationis plus posse uno die Pontificem quam Synodum uno anno, et propterea cuperem hæc per Sanctissimum Dominum nostrum sanciri, et nunc abstinendum esse a nobis, quando in rei veritate, hoc non est quod a nobis expectat mundus ».

4. Alii Patres [1] suas sententias super idem decretum non solum in ista Congregatione, sed etiam in aliis dixere, sed inter se adeo dissidentes, ut perdifficile esset ad unitatem adducere. Quare cardinalis de Monte, in Congregatione decima Januarii, ut in Diario Massarellus refert, ad Patres conversus : « Plures fuerunt (inquit) Patres, qui dixerunt in hoc decreto cardinales comprehendendos esse verbis expressis, sed si recte verba decreti ipsi perpendant, nihil dubitabunt, quin hoc decreto et cardinales comprehendantur; verba enim generalia sunt, et ad omnes qui quovis modo Ecclesias regunt, pertinent. Et ideo omnes, quovis colore illas obtineant, comprehendi in dubium non venit. Et si quid est, quod deesse videatur, suppleri potest. At dixerunt aliqui : nominentur ergo cardinales expressim. Hoc æquum, ut arbitror, non est, multis magnisque rationibus. Præcipue quod nec episcopi nec alii in decreto nominantur. Ideo ne quodammodo contradicere nobis ipsis videamur, quod esset, si diceremus, cardinales (quorum officium est papæ in concilio adesse) resideant: quomodo enim residebit, qui apud papam erit? Quoniam autem a multis probari video, ut renoventur Provincialia Concilia, sciant Patres, nobis quoque (quoad me tantum loquor) id non improbari, instaurationem Conciliorum provincialium (inquam) quæ ab uno metropolitano et suffraganeis ejusdem constituuntur, non plurium, veluti quæ nationalia vocant; hæc enim semper perniciosa fuere, illa vero, ut plurimum, salubria. Quamobrem mihi non displicet, nedum ut hujus decreti de residentia executores sint, sed etiam omnium, quæ ab hac sancta Synodo emanabunt. Verum hæc alia erit materia, et necesse erit hæc sanctæ Synodo referre. Alii alia multa

[1] Ms. card. Spadæ to. XII.

dixerunt, quæ ut breviori manu tractare possimus, cras de mane legum professores mecum erunt, et curabimus ut decretum ipsum aptetur.

5. « Hoc interim (ut Massarellus [1] ait) die Dominica, nona Januarii, fuit Congregatio prælatorum theologorum, qui diffuse egerunt de certitudine gratiæ, et tandem omnes convenerunt, quod nemo potest esse certus certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, de gratia Dei, quod magno gaudio, cum Dei laude factum est, approbatusque Can. xxvi, secundum censuram Parisiensem. Et propterea die undecima Januarii, hora xxi, fuit Congregatio generalis, in qua plures ex Patribus sententias dixerunt super decretum Justificationis. Giennensis cupiebat per Canones damnari tenentes certitudinem gratiæ, probaveruntque omnes decretum, paucis admodum exceptis, qui magis de quibusdam verbis, quam de re ipsa loquebantur. Deinde cardinalis Sanctæ-Crucis admonuit theologos, ut de mane essent coram eo, ut pauca hæc, quæ remanserant, ex theologorum voto aptarent, et huic decreto ultima manus imponeretur. Die vero Mercurii ejusdem fuit alia Congregatio generalis (quæ fuit ultima ante sessionem) in qua cardinalis de Monte : Habui, inquit, hoc mane consultationem cum D. prælatis juris professoribus, et tandem in hunc modum, præsente etiam reverendissimo D. Giennensi decretum aptavimus. Legit deinde ipsum decretum, quo lecto dixere Patres sententiam. Giennensis decretum probavit, si quædam non adeo maximi momenti adderentur. Aliorum desiderium, et Concilio in eo ut plurimum versata est, ut vellent omnino expressis verbis cardinales comprehendi. Itemque hoc decreto pluralitatem tum parrochialium, tum etiam metropolitanarum Ecclesiarum prohiberi. Dictis omnium sententiis cardinalis de Monte conversus ad Synodum, dixit : Post sex mensium quidem spatium, Deo juvante, cras hora xvi celebrabimus sessionem, et duo ista sanctissima decreta publicabuntur. Quoad primum de justificatione, certi sumus neminem aliquid desideraturum. Quo vero ad aliud de residentia, aptabimus nos illud in his, quæ votis Patrum adaptari posse videbimus. In reliquis, si quis vestrum erit, qui aliquam decreti partem non probet, id in ipsa sessione chirographo manu propria subscripto, significare poterit, quod quidem chirographum recipietur, et ad futuram rei memoriam registrabitur. Statuta est etiam, omnibus consentientibus, sessionis dies Feria quinta post primam Dominicam Quadragesimæ. Mox cardinalis de Monte podagræ dolore vexatus discessit. Egit tum cardinal. Sanctæ-Crucis de prælatorum contumacia, qua in re, instante Concilii promotore, placuit Patribus, ut tres ex Patribus per reverendissimos legatos deputarentur judices, ad processum faciendum contra episcopos absentes. Pacensis conversus ad Synodum, dixit, se adhuc permanere in sua sententia, ita ut animus non quiesceret suus, nisi iis decretis addatur clausula, Ecclesiam repræsentans, dictæque sunt multæ rationes a cardinali Sanctæ-Crucis, quare id fieri non deberet ».

6. *Sessio sexta* : *decretum et canones de justificatione.* — Celebrata est de more solemnis Sessio sexta (1) de qua hæc refert Diarii auctor : « Die Jovis, xii Januarii, anno salutis MDXLVII, fuit Sessio, in qua interfuerunt duo Sedis Apostolicæ legati, item cardinalis Tridentinus et Giennensis, decem archiepiscopi, quadraginta quinque episcopi. Nullus tamen orator principum interfuit. Nam Galli, qui soli ex omnibus Tridenti erant, ad Sessionem venire recusarunt, quoniam aiebant se nolle Cæsari injuriam facere, arbitrantes Cæsarem non sane libenter auditurum Sessionis hujus celebrationem, quod ex eo aiebant constare, ex quo ad Sessionem Didacus de Mendoza suus orator non venisset, et venisset, si Cæsari Sessionem placere cognovisset, tandem se venturos aiebant, et interventuros, si cardinalis Giennensis nomine Cæsaris huic sessioni interfuisset, et chirographo manu sua conscripto affirmaret, quod cum cardinalis Giennensis se facturum recusaret, domi permanserant Galli : cæterum missam celebravit archiepiscopus Salpensis, deinde decantatis Litaniis, et per diaconum Evangelio : *Vos estis sal terræ*, Matt. c. 5, ipse reverendiss. et illustriss. dominus cardinalis de Monte allocutus est Sanctam Synodum [1] :

7. « Magnus ille propheta Isaias, dignissimi antistites, prævidens lumen atque gloriam per Christum Ecclesiæ venturam, exclamavit : *Surge, illuminare, Jerusalem, quia venit lumen tuum,*

[1] Act. Cong. Concil. Trid. Ms. card. Spadæ to. xii. Diar. Conc. Trid. Massarell.

[1] In act. sess. 6. Ms. arch. Vat. sign. num. 319. p. 122. et Ms. sig. num. 3232. p. 251. Ms. card. Barber. sig. num. 23. et aliud Ms. card. Pii.

(1) Certa dies habitæ sessionis sextæ tum et Patrum numerus multo diligentius definiendi sunt. Die xii Januarii coivisse Patres in sessionem præter Pallavicinum et Suavium affirmant acta Curtembrochii, nec dissentiunt Acta ab annalista excerpta ; quanquam enim diem xii Januarii præferunt, diem tamen illam sessionis cum feria V componunt ; feria vero quinta eo anno in diem xiii non vero xii Januarii incidit. Sacris operatus est, non quidem episcopus Salpensis, ut Acta annalistæ mendose legunt, sed archiepiscopus Spalatensis ; neque enim Salpensis archiepiscopum, sed episcopum tantummodo egit. Qui tamen Salpensis pro concione verba fecit ad Patres et synodalia decreta perlegit. Affuerunt Patres « sexaginta octa et doctores quinquaginta sex », Curtembrochio teste, apud quem orationem episcopi Salpensis legas.

Proximæ sessionis ad diem iii Martii indictæ Patres LX idem Curtembrochius recenset. MANSI.

et gloria Domini super te orta est; quam sane pulcherrimam jucundissimamque vocem his proximis solemniis sæpe repetitam, cum nunc lumen illud fulgentissimum fidei, spei et charitatis (quod pæne absconditum videbatur) iterum appareat, jure ac merito putamus a nobis hodie repeti posse : Surge igitur, et illuminare, Jerusalem, surge, inquam, tu, et illuminare, ipsius Christi Domini ac Dei nostri Sponsa dilecta nimis Ecclesia. Non te posthac hæreticorum versutiæ dolique decipient, ut scelus pro pietate, iniquitatem pro justitia, neglectum sacrorum pro religione, cæremoniarum contemptum pro cultu, servitutem carnis pro libertate legis Christianæ, confusionem, perturbationem, dissipationem pro recto bene beateque vivendi ordine, cuncta denique vitia pro virtutibus amplectaris.

« Cessent nunc, jam cessent irridere te hostes tui, probris contumeliisque lacessere, doctrinam tuam spernere, se puros, beatos, veritatis amatores falso jactent. Nam tenebræ quæ tot annos operuerunt terram, et caligo quæ tam longo tempore operuit populos, jam adveniente lumine, recedunt. *Populus, qui ambulabat in tenebris, jam videt lucem magnam, habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est eis. In lumine tuo ambulabunt gentes, et reges in splendore ortus tui.* Te audivimus, tua monita et jussa sequentes, tuas leges venerantes. *Leva in circuitu oculos tuos, et vide, omnes isti filii tui congregati sunt, venerunt tibi,* quo sua videlicet singulari prudentia, humanarum divinarumque rerum peritia, pietate demum et auctoritate, tuis prospiciant incommodis, tuis medeantur vulneribus, tuum tibi pristinum splendorem restituant, pro tua denique dignitate ac majestate tuenda, vel sanguinem et animam effundant.

« Unde, fratres sancti, vocationis cœlestis participes, cum et Ecclesiæ testimoniis, et re ipsa videamus apparuisse gratiam, et benignitatem, et lumen, atque gloriam Salvatoris nostri Dei, sine mora surgamus. Jam tempus est nos de somno surgere, satis superque satis dormivimus, satis induciarum dedimus callidissimo hosti ad seminanda zizania, parandas insidias, struendos laqueos, diffundenda venena, invadendos mactandosque greges nostros. Expergiscamur, vigilemus, laboremus, omnibus hominibus præbeamus nos ipsos exemplum bonorum operum, omnis conversatio nostra sit rationabilis, casta et sancta, quam infideles reprehendere nequeant, fideles imitari queant. Sedemus censores Christiani orbis, de religione ac fide, deque uniuscujusque vita et moribus judicantes. Decet propterea nos a nobis ipsis judicium auspicari, nos ipsos ante omnes alios in fide, spe et charitate corroborare, moresque nostros componere et in melius formare. Alioqui, ut D. Ambrosii verbis utamur, quis e turbida aqua potum sumat? Quis in cœno fontem requirat? quis ab intemperantibus hominibus aliquid hauriendum putet? quis nos alienæ causæ utiles credat quos viderit inutiles esse suæ?

« Audivimus in Evangelio dictum esse : *Vos estis sal terræ. Vos estis lux mundi :* Ad nullos alios verba illa magis quam ad nosmetipsos pertinere credi par est, ut scilicet sanæ doctrinæ veræque sapientiæ sale condire, et bonorum operum luce mundum illuminare debeamus, præcaventes in primis illud quod ipse Servator noster nos monet, ne si sal evanuerit, mittatur foras et conculcetur ab hominibus; memoresque æternæ ejus ac divinæ promissionis : *Qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum;* nempe hac una ratione fit, ut ii, qui ex adverso sunt, vereantur et confundantur, suamque abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie, et juste et pie vivant, ac pacem Ecclesiæ reddant. Quod ut nobis clementissimus ipse Deus elargiri dignetur, Spiritus ejus almi præsidium atque opem supplices omnes una nobiscum implorate.

« Quibus verbis completis, ipse reverendissimus et illustrissimus dominus cardinalis de Monte invocavit auxilium Sancti Spiritus per hymnum : *Veni, Creator Spiritus;* cantoribus prosequentibus.

« His omnibus absolutis, reverendissimus et illustrissimus dominus cardinalis Sanctæ-Crucis secundus ipsius Concilii præsidens et legatus accessit ad Altare majus, ante quod ipsi reverendissimi et illustrissimi domini legati consederunt in faldistoriis versa facie ad sanctam Synodum, cæterisque prælatis sedentibus in locis suis secundum ordinem suarum promotionum. R. D. archiepiscopus Spalatinus accepit e manibus reverendissimorum et illustrissimorum dominorum legatorum decreta duo, quæ in hac sessione publicanda erant, alterum scilicet de Justificatione, et alterum de residentia episcoporum et aliorum inferiorum, ascendensque ambonem legit primum alta et intelligibili voce ipsum decretum de Justificatione ».

8. Distinctum est illud decretum capitibus sexdecim, quibus adjecti sunt anathematismi triginta tres contra hæreticos male sentientes de justificatione.

In Præfatione declaratur a Tridentina Œcumenica et generali Synodo præsidentibus in ea nomine Pauli III Pontificis Joanne Maria de Monte episcopo Prænestino, et Marcello S. Crucis presbyteris cardinalibus Apostolicæ Sedis legatis : « Exponi omnibus Christi fidelibus veram sanamque doctrinam Justificationis, quam Sol Justitiæ Christus Jesus fidei nostræ auctor et consummator docuit, Apostoli crediderunt, et Catholica Ecclesia Spiritu S. suggerente perpetuo retinuit, inhibendo ne deinceps audeat quisquam aliter credere, prædicare, aut docere,

quam præsenti decreto creditur ac declaratur ».

Primo capite decernitur, omnes homines, ut in decreto de peccato originali constitutum est, ex prævaricatione Adæ effectos filios iræ, servitutique Dæmonis addictos, ut nec gentes lege naturæ nec Judæi lege Moysis possent a peccato vindicari in gratiæ libertatem, licet liberum arbitrium extinctum non esset, sed viribus debilitatum.

Secundo docetur, Deum Patrem misertum generis humani, ante Legem et Legis tempore, promisisse Filium venturum, ac proposuisse propitiatorem per fidem in sanguine ipsius, non solum pro nostris, sed etiam pro totius mundi peccatis.

Tertio decretum est, etsi ille pro omnibus mortuus sit, non tamen mortis ejus beneficio omnes potiri ; sed eos tantum, quibus meritum passionis ejus confertur : ut enim, qui ex Adam propagantur, peccatum contrahunt, ita qui in Christo renascuntur, per meritum passionis ejus gratiam justitiamque adipiscuntur, atque in regnum Filii dilectionis suæ e potestate tenebrarum erepti transferuntur.

9. Quarto sancitur post Evangelium promulgatum eam translationem in adoptionem filiorum Dei, non perfici sine lavacro regenerationis aut sine ejus voto ex Christi Domini oraculo : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.*

Quinto declaratur, hominem adultum peccato inquinatum, non posse viribus naturæ disponere se ad gratiam justificantem, collustratum vero divina luce præveniente a Spiritu sancto posse, non ut omnino ipse nihil agat, cum eam motionem abjicere possit, si velit, nec tamen sine gratia Dei movere se ad justitiam, libera sua voluntate possit, quod testantur sacræ litteræ, cum dicitur : *Convertimini ad me, et ego convertar ad vos,* libertatis nostræ admonemur; cum respondemus : *Converte nos, Domine, ad te, et convertemur,* Dei nos gratia præveniri confitemur.

Sexto illustratur modus, quo adulti ante baptismalia sacra suscepta se comparant ad justificationem, excitari nimirum illos a divina gratia, ut fidem ex auditu concipiant, credant quæ divinitus revelata sunt, atque a Deo promissa atque in primis justificari per gratiam redemptionis, conceptoque peccatorum odio, et divinino timore perculsi, spem figant in Dei misericordia, proponantque suscepto baptismo novam ac piam vitam instituere, divinisque mandatis parere : quæ Evangelico illo oraculo continentur : *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis.*

10. Septimo decisum est, dispositionem, de qua dictum est : *Præparate corda vestra Domino,* præire justificationi, justificationemque non esse solam remissionem peccatorum, sed etiam sanctificationem, et renovationem interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiæ et donorum supernaturalium, quibus homo ex injusto fit justus, et ex inimico amicus, ut sit hæres secundum spem vitæ æternæ.

De causis justificationis pronuntiatum est, finalem esse gloriam Dei et Christi, ac vitæ æternæ præmium : efficientem vero, misericordem Deum abluentem peccatorum sordes, et sanctificantem, consignantemque Spiritu sancto : causam meritoriam passionem Christi qua scelera nostra expiavit, nec tantum placavit divinam justitiam, sed etiam justificationem adoptionemque nobis promeruit : instrumentalem, Baptismum, quod est Sacramentum fidei, sine quo non fit justificatio : formalem denique, justitiam Dei, non qua ipse justus est, sed qua ipse justos nos efficit, ut simus *nova Dei creatura, diffusa charitate in cordibus nostris :* nec modo reputamur justi, sed etiam vere dicimur et sumus justi secundum mensuram, quam Spiritus singulis impartitur, et una cum remissione peccatorum per Christum, cui inserimur, Fides, Spes et Charitas infunduntur : sola enim fides non perfecte nos conjungit Christo, ut vere simus illius membra viva, cum sine operibus mortua sit : quare dictum est ab Apostolo neque circumcisionem valere, neque præputium, sed fidem, quæ per charitatem operatur, at de vera fide et justitia prolata est a Christo hæc sententia : *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.*

Octavo illustratus verus sensus verborum Apostololi dicentis, *hominem gratis justificari per fidem,* dici per fidem, quia fides est humanæ salutis initium, fundamentum, et radix omnis justificationis : sine qua impossibile est placere Deo : ideo vero dici justificari gratis « quia nihil eorum quæ justificationem præcedunt, sive fides, sive opera, ipsam justificationis gratiam promeretur : si enim gratia est, jam non ex operibus, alioquin ut idem Apostolus inquit, *gratia jam non est gratia.*

11. Nono confutatus est hæreticorum error asserentium justificationem sitam esse in fiducia inani et persuasione, sibi remissa esse peccata propter Christum, atque hac sola fide absolutionem justificationemque perfici : quasi qui hoc non credit, de Dei promissis, deque mortis et resurrectionis Christi efficacia dubitet ; ut enim nemo de Sacramentorum virtute et efficacia dubitat, ita propter infirmitatem de recta dispositione sua ad gratiam pertimescere potest, *cum nullus scire valeat certitudine fidei,* cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consecutum.

Decimo pronuntiat justificatum hominem per gratiam Christi, cooperante fide et bonis operibus perfectis, crescere posse in gratia et

justitia, ex oraculo D. Joannis : *Qui justus est, justificetur adhuc.* Et ex Jacobo Apostolo : *Videtis quoniam ex operibus justificatur homo, et non ex fide tantum.*

Undecimo promulgatum est prohibitam intentato anathemate impiam illam vocem ; Dei præcepta ad observandum esse impossibilia homini justificato : « Nam Deus impossibilia non præcipit, sed jubendo monet, et facere quod possis, et petere quod non possis, et adjuvat ut possis, cujus mandata gravia non sunt, cujus jugum suave est, et onus leve ». Tum subdit : « Itaque nemo sibi in fide sola blandiri debet putans fide sola se hæredem esse constitutum, hæreditatemque consecuturum, etiam si Christo non compatiatur, ut et conglorificetur : nam et Christus ipse, inquit Apostolus, didicit ex iis quæ passus est obedientiam, et consummatus factus omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ ».

Damnati etiam omnes, qui dicunt justum in omni bono opere peccare, vel ut sit dignus venia, aut quod intolerabilius est, æternas pœnas mereri, vel peccare qui præmiorum æternorum spe ad virtutes se excitarit.

12. Duodecimo, damnata quoque eorum vana præsumptio, qui certo statuunt se in numero esse prædestinatorum, quasi verum sit justificatum amplius peccare non posse ; aut si peccaverit, certam sibi resipiscentiam arrogare debeat. Non enim sciri posse sine divina revelatione quos Deus elegerit.

Decimo tertio sancitum est de perseverantiæ munere, obtineri tantum posse a Deo, qui stantem confirmare potest, ut stare perseveret, et cadentem restituere : firmissimam vero in Deo spem collocandam : « Deus enim, nisi illius gratiæ defuerimus, sicut cœpit opus bonum, ita perficiet operans velle et perficere ». Formidandum tamen, cum sciamus in spem gloriæ, nondum in gloriam renatos, et in pugna, quæ superest cum carne, cum mundo, cum diabolo, victores esse non posse nisi cum Dei gratia.

Decimo quarto pronuntiatum est, peccantes post Baptismum amissam gratiam recuperare posse per Pœnitentiæ sacramentum, quod sancti Patres secundam, post naufragium, deperditæ gratiæ tabulam appellarunt. Hoc vero sacramentum Pœnitentiæ institutum a Christo cum dixit : *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis retenta sunt.* Atque adeo pœnitentiam Christiani hominis post lapsum differre a pœnitentia baptismali ; complectique non modo abstinentiam a prioribus peccatis, eorumque odium, sive cor humile et contritum, sed etiam eorumdem sacramentalem confessionem, saltem in voto, ac suo tempore peragendam, et sacerdotalem absolutionem, itemque satisfactionem per jejunia, eleemosynas, orationes et alia pia spiritualis vitæ sacrificia, non quidem pro pœna æterna, quæ vel sacramenti voto una cum culpa remittitur, sed pro pœna temporaria, quæ non tota semper, ut in Baptismo, dimittitur : hac enim plecti promerentur, qui ingrati gratiæ acceptæ immemores, templum Dei violare ac Spiritum sanctum pellere non perhorruerunt. De qua pœnitentia scriptum est : *Memor esto unde excideris, age pœnitentiam, et priora opera fac.*

13. Decimo quinto convicti impii assentatores peccantium, tingentes solo infidelitatis peccato justificationem amitti : cum Apostolus plura recenseat peccata lethalia, quibus fideles obstricti a regno Dei excluduntur ; et ab iis, divina adjuvante gratia, abstinere potuerint.

Decimo sexto, explicata est meriti ratio, et commendata fidelibus bona opera, quæ spernunt hæretici, cum dicat Apostolus, *Abundate in omni opere bono, scientes quod labor vester non est inanis in Domino :* bene enim operantibus usque in finem, et in Deo sperantibus proposita est vita æterna, et tanquam gratia filiis Dei per Christum Jesum misericorditer promissa, et tanquam merces ex ipsius Dei promissione bonis operibus et meritis fideliter reddenda. « Cum ille ipse Christus Jesus tanquam caput in membra, et tanquam vitis in palmites in ipsos justificatos jugiter virtutem influat, quæ virtus eorum bona opera semper antecedit, et comitatur, et subsequitur, et sine qua nullo pacto Deo grata et meritoria esse possent ». Et paulo post : « Itaque neque propria nostra justitia, tanquam ex nobis propria statuitur, neque ignoratur, aut repudiatur justitia Dei, quæ enim justitia nostra dicitur, quia per eam nobis inhærentem justificamur, illa eadem Dei est, quæ a Deo nobis infunditur per Christi meritum ». Et infra : « Absit tamen ut Christianus homo in seipso vel confidat, vel glorietur, et non in Domino, cujus tanta est erga homines bonitas, ut eorum velit esse merita, quæ sunt ipsius dona ». Additum est, quia in multis omnes offendimus, divinæ spei divinum timorem conjungendum, quia humana vita non humano judicio, sed divino excutienda et judicanda est.

Huic doctrinæ sive decretoriæ sententiæ adjuncti sunt triginta tres Canones, quibus defixi anathemate promulgantur, qui doctrinam de justificatione respuerent.

DE JUSTIFICATIONE.

CANON I.

14. « Si quis dixerit hominem suis operibus, quæ vel per humanæ naturæ vires vel per legis doctrinam fiant, absque divina per Jesum Christum gratia posse justificari coram Deo ; anathema sit.

CANON II.

« Si quis dixerit, ad hoc solum divinam gratiam per Christum Jesum dari, ut facilius homo juste vivere ac vitam æternam promereri possit, quasi per liberum arbitrium sine gratia utrumque, sed ægre tamen et difficulter possit; anathema sit.

CANON III.

« Si quis dixerit, sine præveniente Spiritus sancti inspiratione atque ejus adjutorio, hominem credere, sperare, diligere, aut pœnitere posse, sicut oportet, ut ei justificationis gratia conferatur; anathema sit.

CANON IV.

« Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium a Deo motum et excitatum nihil cooperari, assentiendo Deo excitanti atque vocanti, quo ad obtinendam justificationis gratiam se disponat ac præparet; neque posse dissentire, si velit, sed velut inanime quoddam nihil omnino agere, mereque passive se habere; anathema sit.

CANON V.

« Si quis liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum et extinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo, imo titulum sine re; figmentum denique a Satana invectum in Ecclesiam; anathema sit.

CANON VI.

« Si quis dixerit non esse in potestate hominis vias suas malas facere, sed mala opera, ita ut bona Deum operari, non permissive solum, sed etiam proprie et per se, adeo ut sit proprium ejus opus non minus proditio Judæ, quam vocatio Pauli; anathema sit.

CANON VII.

« Si quis dixerit, opera omnia, quæ ante justificationem fiunt, quacumque ratione facta sint, vere esse peccata, vel odium Dei mereri; aut quanto vehementius quis nititur se disponere ad gratiam, tanto eum gravius peccare; anathema sit.

CANON VIII.

« Si quis dixerit, gehennæ metum, per quem ad misericordiam Dei de peccatis dolendo confugimus, vel a peccando abstinemus, peccatum esse, aut peccatores pejores facere; anathema sit.

CANON IX.

« Si quis dixerit, sola fide impium justificari, ita ut intelligat nihil aliud requiri quo ad justificationis gratiam consequendam cooperetur, et nulla ex parte necesse esse, eum suæ voluntatis motu præparari atque disponi; anathema sit.

CANON X.

« Si quis dixerit, hominem sine Christi justitia per quam nobis meruit justificari, aut per eam ipsam formaliter justos esse; anathema sit.

CANON XI.

« Si quis dixerit homines justificari, vel sola imputatione justitiæ Christi, vel sola peccatorum remissione, exclusa gratia et charitate, quæ in cordibus eorum per Spiritum sanctum diffundatur, atque inhæreat, aut etiam gratiam, qua justificamur, esse tantum favorem Dei; anathema sit.

CANON XII.

« Si quis dixerit, fidem justificantem nihil aliud esse, quam fiduciam divinæ misericordiæ peccata remittentis propter Christum; vel eam fiduciam solam esse, qua justificamur; anathema sit.

CANON XIII.

« Si quis dixerit, omni homini ad remissionem peccatorum assequendam necessarium esse, ut credat certo, et absque ulla hæsitatione propriæ infirmitatis et dispositionis, peccata sibi esse remissa; anathema sit.

CANON XIV.

« Si quis dixerit, hominem a peccatis absolvi ac justificari, ex eo quod se absolvi ac justificari certo credat; aut neminem vere esse justificatum, et hac sola fide absolutionem et justificationem perfici; anathema sit.

CANON XV.

« Si quis dixerit, hominem renatum et justificatum teneri ex fide ad credendum, se certo esse in numero prædestinatorum; anathema sit.

CANON XVI.

« Si quis magnum illud usque in finem perseverantiæ donum se certo habiturum absoluta et infallibili certitudine dixerit, nisi hoc ex speciali revelatione didicerit; anathema sit.

CANON XVII.

« Si quis justificationis gratiam nonnisi prædestinatis ad vitam contingere dixerit, reliquos vero omnes qui vocantur, vocari quidem, sed gratiam non accipere, utpote divina potestate prædestinatos ad malum; anathema sit.

CANON XVIII.

« Si quis dixerit Dei præcepta homini etiam justificato, et sub gratia constituto, esse ad observandum impossibilia; anathema sit.

CANON XIX.

« Si quis dixerit nihil præceptum esse in Evangelio præter fidem, cætera esse indifferentia, neque præcepta, neque prohibita, sed libera; aut decem præcepta nihil pertinere ad Christianos; anathema sit.

CANON XX.

15. « Si quis hominem justificatum et quantumlibet perfectum dixerit non teneri ad observantiam mandatorum Dei et Ecclesiæ, sed tantum ad credendum, quasi vero Evangelium sit nuda et absoluta promissio vitæ æternæ, sine conditione observationis; anathema sit.

CANON XXI.

« Si quis dixerit Christum Jesum a Deo hominibus datum fuisse, ut redemptorem cui fidant; non etiam ut legislatorem, cui obediant; anathema sit.

CANON XXII.

« Si quis dixerit justificatum, vel sine speciali auxilio Dei in accepta justitia perseverare posse, vel cum eo non posse; anathema sit.

CANON XXIII.

« Si quis hominem semel justificatum dixerit amplius peccare non posse neque gratiam amittere; atque ideo eum qui labitur et peccat, nunquam vere fuisse justificatum; aut contra, posse in tota vita peccata omnia, etiam venialia, vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de beata Maria Virgine tenet Ecclesia; anathema sit.

CANON XXIV.

« Si quis dixerit justitiam acceptam non conservari, atque etiam non augeri coram Deo per bona opera, sed opera ipsa fructus solummodo et signa esse justificationis adeptæ, non autem ipsius augendæ causam; anathema sit.

CANON XXV.

« Si quis in quolibet opere justum saltem venialiter peccare dixerit, aut quod intolerabilius est, mortaliter, atque ideo pœnas æternas mereri; tantumque ob id non damnari, quia Deus ea opera non imputet ad damnationem; anathema sit.

CANON XXVI.

16. « Si quis dixerit justos non debere pro bonis operibus, quæ in Deo fuerint facta, expectare et sperare æternam retributionem a Deo, per ejus misericordiam et Jesu Christi meritum, si bene agendo et divina mandata custodiendo usque in finem perseveraverint; anathema sit.

CANON XXVII.

« Si quis dixerit nullum esse mortale peccatum, nisi infidelitatis; aut nullo alio, quamtumvis gravi et enormi, præterquam infidelitatis, peccato, semel acceptam gratiam amitti: anathema sit.

CANON XXVIII.

« Si quis dixerit, amissa per peccatum gratia, simul fidem semper amitti, aut fidem, quæ remanet, non esse veram fidem, licet non sit viva; aut eum qui fidem sine charitate habet, non esse Christianum; anathema sit.

CANON XXIX.

« Si quis dixerit eum qui post Baptismum lapsus est, non posse per Dei gratiam resurgere : aut posse quidem, sed sola fide amissam justitiam recuperare sine Sacramento Pœnitentiæ, prout sancta Romana et universalis Ecclesia a Christo Domino, et ejus Apostolis edocta, huc usque professa est, servavit et docuit; anathema sit.

CANON XXX.

« Si quis post acceptam justificationis gratiam cuilibet peccatori pœnitenti ita culpam remitti, et reatum æternæ pœnæ deleri dixerit, ut nullus remaneat reatus pœnæ temporalis exsolvendæ, vel in hoc sæculo, vel in futuro in Purgatorio, antequam ad regna cælorum aditus patere possit; anathema sit.

CANON XXXI.

« Si quis dixerit justificatum peccare, dum intuitu æternæ mercedis bene operatur; anathema sit.

CANON XXXII.

« Si quis dixerit hominis justificati bona opera ita esse dona Dei, ut non sint etiam bona ipsius justificati merita; aut ipsum justificatum bonis operibus, quæ ab eo per Dei gratiam et Jesu Christi meritum, cujus vivum membrum est, fiunt, non vere mereri augmentum gratiæ, vitam æternam, et ipsius vitæ æternæ (si tamen in gratia decesserit) consecutionem, atque etiam gloriæ augmentum; anathema sit.

CANON XXXIII.

« Si quis dixerit per hanc doctrinam Catholicam de justificatione, a S. Synodo hoc præsenti decreto expressam, aliqua ex parte gloriæ Dei vel meritis Jesu Christi Domini nostri derogari, et non potius veritatem fidei nostræ, Dei denique ac Christi Jesu gloriam illustrari; anathema sit.

17. *Animadversiones quorumdam Patrum circa titulum decreti.* — « Perlecto decreto de

justificatione una cum canonibus, R. D. archiepiscopus Spalatrensis interrogavit Patres, an placeret, per hæc verba, videlicet : Reverendissimi et illustrissimi Domini , placentne hæc omnia vobis? Tunc a reverendissimo et illustrissimo D. card. de Monte primo præsidente et legato responsum est his verbis, videlicet : Placent, et ita cum magna veneratione suscipimus, et amplectimur hanc sanctam et Catholicam de justificatione doctrinam. Et successive a reverendissimo et illustrissimo D. card. S. Crucis secundo præsidente et legato responsum fuit per eadem verba formalia. Deinde quilibet ex Patribus interrogatus fuit singulariter a me Angelo Massarello sacri Concilii secretario, an placerent. Et primum reverendissimus et illustrissimus dominus card. Tridentinus dixit hæc verba, videlicet : Placebunt omnia probata per sanctam Synodum, quia ego non interfui Congregationibus. Postea reverendissimus et illustrissimus D. cardinalis Giennensis, et successive archiepiscopi et episcopi cæterique prælati responderunt omnes per verbum : Placent, proferens fere quilibet hæc verba formalia : Placent, et magna cum reverentia et devotione suscipio, et amplector sanctam hanc Catholicam et salutarem de justificatione doctrinam, et anathematizo omnes, qui eam non receperint. Dederunt tamen aliqui schedulas infrascriptas, videlicet :

« R. D. Archiepiscopus Turritanus.

« Sanctam hanc et Catholicam de justificatione doctrinam, fidem et regulam amplector et veneror ego archiepiscopus Turritanus : et sic fideliter toto corde suscipio. Ita me Deus perpetuo justificare dignetur. Amen.

« Et quod sancta Tridentina hæc Synodus tenet, teneo : quod anathematizat, anathematizo.

« Idem archiepiscopus manu propria subscripsi, et placet decies.

« R. D. episcopus Senogalliensis.

« Patres amplissimi, quantum nefas opinor repugnare conformibus sententiis vestris, et tantumdem reluctante conscientia quidquam statuere. Ut igitur ex his tricis eo modo, quo possumus, in præsentiarum me ipsum explicem, eas partes decreti, in quibus cum de misericordia Dei diminute tractatum fuisse censui, rationibus in Congregationibus adductus, exonerando conscientiam meam , atque vestras onerando comprobo, dummodo conformentur in omnibus et sacræ Scripturæ et sanctorum Patrum sententiis, quemadmodum profitemur, qua lege reliqua mihi probantur omnia. Articulum prætcrea certitudinis gratiæ ea lege comprobatum volo, si quemadmodum a sacrosancta Synodo decretum fuit, opiniones tantummodo confutentur hæreticorum.

« Marcus episcopus Senogalliensis.

« Reverendus dominus episcopus Sibinicensis.

« Decretum sanctissimum justificationis in omnibus suis partibus mihi summopere placet, quo vero ad procemium ipsius decreti, videlicet *Universalem Ecclesiam repræsentans*, aliqui ex reverendis patribus objecerunt titulum Constantiensem, quod Concilium ab Ecclesia revera est receptum : propterea dico et respondeo cum B. Augustino ; distingue tempora, et concordabis Scripturas. Intelligo considerandum esse quo, et quali tempore, quave ratione Concilium Constantiense ista dixerit, nimirum tempore schismatis, quo erant tres quorum quilibet se verum papam asserebat, et in tali casu et tempore schismatis fateor Concilium esse supra papam, quia aliter non posset Ecclesiæ Dei provideri, et scandalum exitiale schismatis non posset extingui. Hoc enim unicum est remedium in terris : aliorum autem temporum non est similis ratio, et propterea aliis temporibus talis clausula, videlicet *Universalem Ecclesiam repræsentans* (prout ipsi Patres asserunt) non debet apponi, et præsertim ad removenda multa scandala, quæ exinde possent oriri in Ecclesia Dei, maxime his temporibus. In summa dico, clausulas illas Concilii Constantiensis esse intelligendas tempore schismatis, non alio, et ideo non esse apponendas. Quidquid videtur aut simile reperitur in Actis ejusdem Concilii Constantiensis, ad idem tempus schismatis censeo referendum : cum ante nihil unquam tale in ullo Concilio fuerit constitutum : imo potius trecenti illi Patres, qui sub Marcellino papa et propter Marcellinum collecti fuerunt, asseverant primam Sedem, id est, Romanam, a nemine judicari : atque propterea non ipsi damnant aut deponunt Marcellinum ; sed eo instante ipsi (inquiunt) ex tuo ore ipse judicabis, et ex tuo ore condemnabis, nam primam Sedem nemo judicat, prout recitatur in decretis Gratiani 21. dist. c. *Nunc autem*. Itaque non expedit, ut hoc temporis talis clausula decreto inseratur, sed fuerit satis statuere hoc sacrum Concilium esse Generale aut Œcumenicum, quando id fuit satis Concilio illi frequentissimo et celeberrimo Chalcedonensi, reliquisque priscis, quorum auctoritas et nunc est, et merito erit semper gravissima atque sanctissima. Hæc pauca volui dixisse submittens me correctioni reverendissimorum et illustrissimorum dominorum meorum præsidentium et hujus sacrosanctæ Synodi.

« Reverendus dominus episcopus Lancianensis.

« Displicet, ut non ponatur in tit. decreti de Justificatione *Universalem Ecclesiam*, et quia non confodiuntur hæretici contrarium asserentes.

« Joannes episcopus Lancianensis.

« Reverendus dominus episcopus Pacensis.

18. « Decretum de Justificatione summe

probo, quandoquidem video illud esse pium, sanctum, et vere Christianum. Opto tamen in titulo apponi illa verba, scilicet *Universalem Ecclesiam repræsentans :* absit a me hoc velim, ut in ullo conveniam cum schismaticis, quos omnes minus bene sentientes de auctoritate Sedis Apostolicæ detestor et execror, ut verum decet Christianum ; sed quoniam mihi pro re compertissima habeo Concilium Universale rite indictum et congregatum ab eo, qui habet hanc potestatem, nempe a summo Pontifice Christi vicario (ut est hoc Concilium Tridentinum) repræsentare Ecclesiam Universalem, ut tenent D. Gregorius cap. *Sicut,* bonæ memoriæ Gelasius papa c. *Majores* 24 q. 1, idem Gelasius c. *Confidimus* 25. q. 1. facit sexta Synodus actione 17. cum dicit : *Hoc Sanctum universale nostrum congregans collegium totius Ecclesiæ adunavit compaginem.* Unde hoc *sanctum nostrum universale :* etc. quare si hæc verba non apponuntur, videtur Concilium privari suo proprio et debito titulo.

« Item notum est Concilium Constantiense fuisse usum hac præfatione, non tantum propter schisma, quod tunc erat in Ecclesia, sed, ut ex eo constat, quia Wicleff, Joannes Hus et Hieronymus a Praga, quorum errores in eo Concilio damnati sunt, falso asserebant, Concilium Universale rite congregatum non vere repræsentare Ecclesiam Universalem, quod postea approbavit Martinus V in sua Bulla, et præcepit inquiri contra omnes suspectos quod favissent dictis hæreticis, scilicet Wicleff, Hus, et Hieronymo a Praga, vel credidissent illorum erroribus, dicens quod interrogentur inter alia si credant, teneant et asserant, quodlibet Concilium Generale, et etiam Constantiense repræsentare Universalem Ecclesiam » : et post alia : « Liber etiam Cæremonialium, lib. 1. cap. de Concilio generali fol. 62. dicit eam esse observantiam Conciliorum, cum summus Pontifex est præsens in Concilio, omnia expediantur sub nomine papæ et per ejus Bullam ; cum autem est absens, sub nomine Concilii, additis illis verbis, *Universalem Ecclesiam,* etc. Meminerint etiam reverendissimi legati, quod cum in principio Concilii fuit controversum de his verbis apponendis in titulo, dictum fuit quod, cum causæ graviores tractandæ essent, maxime quæ spectant ad fidem, apponenda erant illa verba in titulo. Cum igitur in decreto de justificatione agatur de fide nostra, itaque de re gravissima, non video cur non debeant apponi in titulo.

« Franciscus episcopus Pacensis.

« Reverendus dominus episcopus Calagurritanus.

19. « Placet decretum in omnibus, nisi in eo, quod desunt verba illa : *Universalem Ecclesiam repræsentans,* in titulo ejus.

« Episcopus Calagurritanus.

« Quibus votis collectis, et reverendissimis et illustrissimis dominis præsidentibus significatis, ipse illustrissimus dominus cardinalis de Monte dixit alta et intelligibili voce hæc verba, videlicet : Gratias innumeras agimus omnipotenti Deo, sanctum hoc decretum de justificatione approbatum esse universaliter ab omnibus uno consensu.

20. *Approbatur decretum de residentia, sed nonnihil emendatum.* — « Deinde idem reverendus dominus archiepiscopus Spalatensis, existens adhuc in ambone, legit decretum de residentia episcoporum et aliorum, in quo hæc primo capite : Quia integritas præsidentium salus est subditorum, continentur : Eadem sacrosancta Synodus, eisdem præsidentibus et Apostolicæ Sedis legatis, etc.

« Quia nonnulli (quod vehementer dolendum est) hoc tempore reperiuntur, qui propriæ etiam salutis immemores, terrenaque cœlestibus, ac divinis humana præferentes, in diversis curiis vagantur, aut in negotiorum temporalium sollicitudine, ovili derelicto, atque ovium sibi commissarum cura neglecta, sinunt sese occupatos esse, placuit sacrosanctæ Synodo antiquos canones, qui temporum atque hominum injuria pæne in dissuetudinem abierunt, adversus non residentes promulgatos innovare, quemadmodum virtute præsentis decreti innovat, ac ulterius pro firmiori eorumdem residentia, de reformandis in Ecclesia moribus, in hunc qui sequitur modum statuere atque sancire. Si quis a patriarchali, primatiali, metropolitana, seu cathedrali Ecclesia, sibi quocumque titulo, causa, nomine seu jure commissa, quacumque ille dignitate, gradu et præeminentia præfulgeat, legitimo impedimento, seu justis et rationalibus causis cessantibus, sex mensibus continuis extra suam diœcesim morando abfuerit, quartæ partis fructuum unius anni fabricæ Ecclesiæ, et pauperibus loci per superiorem Ecclesiasticum applicandorum pœnam ipso jure incurrat. Quod si per alios sex menses in hujusmodi absentia perseveraverit, aliam quartam partem fructuum similiter applicandam eo ipso amittat. Crescente vero contumacia, ut severiori sacrorum canonum censuræ subjiciatur, metropolitanus suffraganeos episcopos absentes, metropolitanum vero absentem suffraganeus episcopus antiquior residens sub pœna interdicti ingressus Ecclesiæ eo ipso incurrenda infra tres menses, per litteras, seu nuntium Romano Pontifici denuntiare teneatur, qui in ipsos absentes prout cujusque major aut minor contumacia exegerit, suæ supremæ Sedis auctoritate animadvertere, et Ecclesiis ipsis de pastoribus utilioribus providere poterit, sicut in Domino noverit salubriter expedire ».

21. Capite secundo decreti ejusdem jussi episcopi adigere sacerdotes ad personalem resi-

dentiam obstrictos, ut eam exhibeant pro divini cultus amplificatione, et optimo Ecclesiarum regimine gerendo, ac in reluctantes legibus animadvertere, rescissis omnibus contrariis prærogativis.

Tertio capite imperatum est Ecclesiarum prælatis, ut severitatem in subditos criminum reos distringant, ac regulares extra monasterium vagantes ex canonicis sanctionibus coerceant.

Quarto capite canonicorum collegia in Ecclesiis principibus episcoporum auctoritati subesse jussa, pronuntiatumque in eosdem canonicos ab episcopis inquiri et animadverti posse, si a suo munere defecerint, et omnia contraria acta et privilegia quovis modo concepta deleta.

Quinto capite decretum, ut nullus episcopus cujusvis prærogativæ prætextu in aliena diœcesi pontificale munus, sine ordinarii præsulis facultate data, exercere possit. Subdunt Acta Concilii :

22. « Quo decreto lecto, rogavit patres, num sibi decretum placeret. Cui reverendissimus de Monte sibi placere respondit, et cum eo multi fuere : tamen plures multa in decreto desiderarunt, dederuntque ipsi chartulas, quibus eorum sententia explicata erat : omnium itaque collectis votis, cum difficile tunc foret omnes schedulas percurrere, et singulorum sententias excutere, reverendissimus de Monte dixit : Patres omnes probant decretum exceptis quibusdam particulis, de quibus habebitur sermo in Congregatione. Quod cum omnibus placuisset, idem episcopus ex Patrum voto unanimi, pronuntiavit futuram sessionem tenendam esse Feria quinta post primam Dominicam Quadragesimæ. Post hæc Hercules Sevarolus promotor Concilii accusavit contumaciam omnium prælatorum absentium, et petiit illos ut contumaces haberi et declarari, et propterea eos incidisse in censuras et pœnas tam in jure, quam in ea a sanctiss. D. N. expressas. Cui reverendissimus de Monte : Placet, inquit, de accusatione contumaciæ, et declaramus adversus omnes, exceptis legitime impeditis, procedendum esse per dominum episcopum Aquensem, episcopum Asturicensem, et Alifanensem, quos ad hoc specialiter deputamus. Placuit omnibus deputatio et contumaciæ accusatio adversus omnes, exceptis tamen Germanis episcopis, tanquam notorie impeditis. Mox idem promotor petiit auctoritate sanctæ Synodi, moneri omnes prælatos præsentes ne ab hac civitate discederent, ante finitam proximam sessionem, sub pœnis excommunicationis et privationis omnium officiorum et beneficiorum Ecclesiasticorum ipso jure incurrendis. Ad cujus petitionem reverendissimus cardinalis de Monte : Placet, inquit, omnes prælatos moneri ; et ita omnes hac monitione, quam pro trina et canonica haberi volumus, sub pœnis prædictis, monemus et requirimus, ne discedant ab hac civitate ante finem sessionis subsequentis : quod et alii probaverunt, paucis admodum exceptis. Postremo idem promotor petiit, per notarium et protonotarium præsentes fieri unum vel plura Instrumenta de omnibus et singulis gestis, solutaque est Synodus, cum jam esset hora XXIII ».

23. Absoluta igitur sexta Sessione, ita Acta Concilii loquuntur. « Die Decima quinta ejusdem mensis Januarii fuit Congregatio, in qua cardinalis de Monte laudavit summopere Patres de concordia eorum super decreto de justificatione. Tum idem diversas recensuit Patrum sententias quæ exhibitæ per chirographum fuerant super decretum residentiæ : Fuere, inquit, viginti et octo qui decretum simpliciter probaverunt, sex qui nomine cardinalium exprimi desiderarunt ; quatuor, qui titulum Ecclesiæ Universalis vellent addi in decreto ; totidem, qui unam reformationis partem sine altera sanciri non debere affirmarent ; duodecim, qui pœnas contra non residentes statutas, desiderarunt ad jus commune reduci. Tum addidit : Scitis vos, Patres, iis, qui nomina cardinalium exprimi desiderabant, sæpius responsum esse, itaque non placet, neque æquum est nominare expresse. De titulo sæpius dictum est, adhuc tamen si quis dubitat, videre poterit in Cajetano et Turrecremata adversantibus Concilio Basileensi et Constantiensi, in hoc, quod in decretis suis nomen *Universalis Ecclesiæ* repræsentans apposuerunt. Legitque Patribus eorum hac de re sententiam. His autem, qui unam partem reformationis sine altera non esse expediendam censuerunt, non est quid respondere oporteat, adeo ab omni ratione aliena est eorum sententia. De pœnis vero et de Provincialibus Conciliis, sufficiant ea quæ a me proximis diebus dicta fuerunt. Hoc unum adderem, me cogitare in futurum abstinere a Congregatione, postquam video plures ita dura cervice, ut ex sua opinione nulla ratione divelli queant, et certe si ita agendum est, frustra hunc laborem Congregationum assumimus. Cogitent igitur Patres, quid hac de re agendum sit : ego illorum opinionem libenter audiam ; quæ vero in futurum tractanda erunt, sunt hæc, videlicet, de dogmatibus et materia Sacramentorum. De reformatione vero agetur, et de impedimentis episcoporum. Expedienturque omnia, quæ ad decretum de residentia pertinent. Ad hæc cardinalis Giennensis : Ego simpliciter (inquit) decretum probavi et probo, quantum ad me attinet, et desideravi ab omnibus item probari, verum postquam aliter se habuit, optimum esse arbitror, de hac ipsa re habere aliquas Congregationes particulares, et de consensu jurisperitorum, ac demum Congregationis generalis aptare decretum ; idque

non parum Patribus placere videbatur: fuere tamen, ut Asturicensis et Calagurritanus, qui omnino publicandum decretum dixerunt post decretum admonitionis pœnarum, quod et in aliis Conciliis, et præcipue in ultimo Lateranensi factum fuisse constat. Quibus cardinalis de Monte: Non est par ratio (inquit) illius atque istius Concilii, et non est unus, aut alter, qui dissentit, sed plures admodum. Et propterea satius existimo decretum ipsum non publicare, quam tot notis in illo appositis edere. Ad hæc Pacensis: Non (inquit) titulum desideravi inscribi decreto alia de causa, quam ut hæreses damnarentur, constat enim inter alias hæreses, hanc unam præcipue Lutheranos opinionem sequi, ut negent Concilium legitime congregatum Ecclesiam Universalem repræsentare. Cui cardinalis de Monte dixit: Si hac causa quisque movetur, bono zelo eum moveri necesse est; sed ne amplius hoc desideret quisque, facile fiet, si in uno atque altero articulo hanc adversariorum hæreticam sententiam damnaverimus, quod cum omnes probare viderentur, episcopus Salutiarum: Credo, inquit, Patres, et multis quidem rationibus, Concilium Ecclesiam Universalem non repræsentare, nam cum constet ex capite et membris, non potest totum corpus repræsentare sine capite, quod est Christi vicarius. Item Ecclesia constat ex vivis et mortuis, ac hic nulli mortui reperiuntur. Præterea Ecclesia est omnium fidelium, et constat extra hoc gremium multos esse fideles. Addebat et alia in hanc sententiam, sed ejus oratione adeo Patres commoti sunt, dicentes hanc sententiam hæresim sapere, ut omnes inclamarent. Sed et præsides dixere, nunquam se ita sensisse: Et quid est, inquit, cardinalis de Monte, ut ego hic triginta episcopis præsim, nisi Ecclesiam Universalem correpræsentare sciam? sed abstinendum esse titulo censuimus semper, ne posteris malum exemplum præbeamus, non enim hoc Concilium, sed posteriora timemus, ne aliquando hujus exemplo invitati aliquid adversus Apostolicam Ecclesiam moliantur. Addidit mox episcopus Salutiarum: Ego (inquit) verba mea intelligo adversus eos, qui moliuntur aliquid sub illis verbis, ut velint papam alicui subesse Concilio, ut scio aliquas vulpeculas facere. Quæ postrema verba tanta cum indignatione a pluribus, et maxime ab Hispanis audita sunt, ut nihil supra; multaque mox verba ab illis in illum dicta sunt, nec cessatum fuisset, nisi præsides silentium indixissent ». At vera sententia erat Concilium Ecclesiam universalem non repræsentare sine capite, id est, sine Pontifice. At in Concilio Tridentino legati Apostolici repræsentabant Pontificem non dubium. Basileense quidem post translationem cum esset acephalum, stante non ambiguo Pontifice, Conciliabulum extitit schismaticum, Constantiense Concilium, cum plures dubii Pontificium jus nomenque sibi asciscerent, universalem Ecclesiam repræsentare jure professus est.

24. *Disponitur materia proximæ sessionis, scilicet de Sacramentis et de Reformatione.* — « Die Lunæ decima ejusdem fuit Congregatio, in qua cardinalis de Monte: Non parum (inquit) hodie agimus, si præparabimus materiam sequentis Sessionis; hæc duplex est, una ad dogmata, altera ad mores spectat, de prima dicet reverendus collega meus, ego alteram prosequar. Mox cardinalis Sanctæ-Crucis: Dedimus (inquit) operam, ut omnes errores circa Sacramenta inveniremus, inventi autem sunt hi, qui sequuntur, quod in tres partes divisi sunt; prima pertinet ad errores concernentes circa Sacramenta in genere: secunda ad errores, qui versantur circa aliqua Sacramenta. Quod rursus in duas dividitur partes, legitque ipsos omnes, et Patres admonuit, ut eorum exemplaria acciperent, et suo tempore essent parati dicere sententias, postquam sacri theologi extra Concilium auditi fuerint. Deinde cardinalis de Monte legit notulam impedimentorum collectorum ex diversis impedimentorum chartulis porrectis ab ipsis episcopis. Nec (inquit) erit materia a nobis tractanda eodem tempore, quo reverendus collega meus pertractabit materiam Sacramentorum, seorsum tamen intervenient mecum jurisperiti, et qui interesse volent: cum illo autem theologi. Hæc fuerunt verba reverendissimi de Monte, et mox impedimentorum lectio, tam Patribus grata, ut præ lætitia gestire omnes viderentur. Admonitique fuerunt omnes, ut eorum impedimentorum exemplaria, si qui vellent, describi facerent. Actum est denique, ut concederetur licentia aliquibus episcopis, qui ex causa essent discessuri, brevi tamen reversuri. Quod ita demum fieri placuit, si hi episcopi antequam discederent, se obligarent ad redeundum intra terminum per legatos statuendum ». Errores autem circa Sacramenta in genere et in specie sunt qui sequuntur:

Articuli hæreticorum super Sacramentis in genere.

25. « I. Sacramenta Ecclesiæ non esse septem, sed vel plura vel pauciora, quæ vere Sacramenta dici possint.

« II. Sacramenta non esse necessaria, et sine eis ac eorum voto homines a Deo gratiam adipisci.

« III. Nullum Sacramentum esse alio dignius.

« IV. Sacramenta novæ Legis non conferre gratiam etiam non ponenti obicem.

« V. Sacramenta nunquam gratiam aut remissionem peccatorum dedisse; sed solam fidem Sacramenti.

« VI. Satim post lapsum Adæ fuisse Sacramenta a Deo instituta, in quibus gratia daretur.

« VII. Sacramentis tantummodo dari gratiam credentibus sibi remitti peccata.

« VIII. Non dari gratiam in Sacramentis semper et omnibus, quantum est ex parte Dei, sed quando et ubi visum est Deo.

« IX. In nullo Sacramento imprimi characterem, sed rem fictitiam esse.

« X. Malum ministrum non conferre Sacramenta.

« XI. Omnes Christianos cujusvis sexus habere parem potestatem in verbo et Sacramento ministrando.

« XII. Quemvis pastorem habere potestatem formas Sacramentorum prolongandi et abbreviandi pro arbitrio suo, et mutandi.

« XIII. Intentionem ministrorum non requiri, nihilque agere in Sacramentis.

« XIV. Sacramenta ad solam fidem nutriendam esse instituta.

« Die xx Januarii, Feria v, vocatis in Congregationibus Patribus lecti sunt errores hæreticorum circa Sacramenta Baptismi et Confirmationis, ut maturo examine discutiantur ».

Errores Lutheranorum circa Sacramentum Baptismi.

26. « I. In Ecclesia Romana et Catholica, non esse verum Baptismum.

« II. Baptismum liberum esse, nec necessarium ad salutem.

« III. Baptismum datum ab hæreticis verum non esse, et ob hoc iterandum.

« IV. Baptismum esse pœnitentiam.

« V. Baptismum esse tantum externum signum, ut ovium creta rubea, nec habere partem in justificatione.

« VI. Baptismum iterandum esse.

« VII. Verum Baptismum esse fidem credentem pœnitentibus remitti peccata.

« VIII. Baptismo non tolli peccatum, sed solam imputationem.

« IX. Eamdem esse vim Baptismi Christi, et Joannis.

« X. Baptismum Christi non evacuasse Baptismum Joannis, sed ei addidisse promissionem.

« XI. Ritus alios in Baptismo adhiberi solitos liberos esse, id est, sine peccato omitti posse, et solam immersionem esse necessariam.

« XII. Præstare, omittere Baptisma puerorum, quam eos non credentes baptizari.

« XIII. Parvulos propriam habere fidem, ideo non esse baptizandos.

« XIV. Baptizatos in pueritia, quia non crediderunt, esse rebaptizandos, cum pervenerint ad annos discretionis.

« XV. Baptizatos in infantia cum adolescunt interrogandos, an ratum habeant Baptismum, quod si negent se habere ratum, dimittendos.

« XVI. Remitti peccata post Baptismum sola recordatione et fide quod quis sit baptizatus.

« XVII. Votum Baptismi non habere conditionem nisi fidei, et alia omnia vota evacuare ».

Errores Lutheranorum circa Sacramentum Confirmationis.

27. « I. Confirmationem non esse Sacramentum.

« II. Confirmationem esse a Patribus institutam, et non habere promissionem gratiæ Dei.

« III. Confirmationem esse otiosam cæremoniam, et olim fuisse catechesim, qua adolescentiæ proximi, fidei suæ rationem coram Ecclesia exponebant.

« IV. Confirmationis ministrum non esse solum episcopum, sed quemvis sacerdotem.

« Die vero Lunæ, ultima Januarii, fuit Congregatio, et cardinalis de Monte dixit : Per deputationem particularem jurisperitorum aptatos fuisse nonnullos canones in materia residentiæ, de quibus in proximis Congregationibus generalibus erit sermo habendus, et propterea poterant omnes episcopi eorum canonum exemplaria sumere, et in prima Congregatione venire parati ad dicendum super iis. Interim enim (inquit) dum hæc a nobis geruntur, reverendus collega meus curabit, ut audiantur theologi non conciliares super reliquis Sacramentis. Quod ea ratione cogitatum est, non ut omnia in hac proxima Sessione expediantur, sed ut in subsequenti Sessione paratiores simus. Sunt enim proxime abfuturi theologi isti ob prædicationem, et propterea judicavimus esse præveniendum ». Et ideo tertia Februarii die cæpti sunt discuti a theologis hæreticorum articuli [1] de Eucharistia subjectis his concepti verbis :

Articuli Hæreticorum super Sacramento Eucharistiæ propositi examinandi Theologis.

28. « I. In Eucharistia non esse revera Corpus et Sanguinem Domini nostri Jesu Christi, sed tantum ut in signo, sicut vinum dicitur esse in circulo ante tabernam ».

Hic error est Zuinglii et Œcolampadii, et Sacramentariorum.

« II. Exhiberi in Eucharistia Christum, sed specialiter tantum manducandum per fidem ».

Hic error est Œcolampadii in libello de Eucharistia cap. 14 et multis aliis in locis.

« III. In Eucharistia esse quidem Corpus et Sanguinem Domini nostri Jesu Christi, sed simul cum substantia panis et vini, ita ut non sit tran-

[1] Ms. Vat. sig. num. 3232. p. 298.

substantiatio, sed unio hypostatica humanitatis et substantiæ panis et vini ».

Lutherus in Testamento de Sacramento Altaris ait : Profiteor quod in eo veraciter corpus et Sanguis Christi in pane et vino corporaliter manducatur et bibitur, idem in Assertionibus.

« IV. Christum in Eucharistia non esse adorandum, neque festis venerandum, neque in processionibus circumgestandum, neque ad infirmos deferendum, et ejus adoratores esse veros idololatras ».

Lutherus ad Valdenses.

« V. Non esse reservandam Eucharistiam in sacrario, sed statim consumendam, et præsentibus dandam, et aliter facientes abuti hoc Sacramento ».

Hæc habentur in Libello reformationis ad Colonienses.

« VI. In hostiis seu particulis consecratis post Communionem remanentibus non remanere Corpus Domini, sed tantum ibi esse dum sumitur, non autem ante nec post sumptionem ».

Lutherus, ut refert Coclæus in Libello contra eum edito.

« VII. De jure divino esse, sub utraque specie etiam populum communicare, ac propterea peccare eos, qui cogunt populum altera specie uti, et tamen præcipiente Concilio ut plebs sub utraque specie communicet, eo casu sub altera tantum communicandum ».

In Confessione Aug. c. *De utraque specie* et Lutherus *De Formula Missæ*. Si quo casu Concilium statuerit (minime omnium vellemus) utraque specie potiri, imo tunc primum in despectum Concilii vellemus, aut una tantum, aut neutra, et nequaquam utraque potiri, ac plane eos anathema habere quicumque auctoritate talis Concilii potiretur utraque.

« VIII. Non contineri sub altera specie quantum continetur sub utraque, nec tantum sumere communicantem sub altera specie quantum sub utraque ».

Joannes Eckius in disputationibus, item Lutherus Lib. disput. 1531.

« IX. Solam fidem esse sufficientem præparationem ad sumendam Eucharistiam, neque teneri homines ad Communionem in Paschate ».

Luther. *Libr. de Captiv. Babylonic.* Item *In Visitatione Saxonica cap. De Euch.*

« X. Non licere, ut quis seipsum communicet ».

Hic error videtur esse Lutheri et aliorum hæreticorum superiorum. Hos articulos Alphonsus Salmeron in Congregatione theologorum luculenter confutavit, et consequentibus diebus alii theologi refellerunt.

29. Dum a theologis dissereretur de Sacramentis, et jurisperiti egissent de reformatione : « Die tertia Februarii fuit Congregatio, in qua dixerunt plerique Patres sententias super canonibus præmissis. Omnium primus fuit Giennensis, qui non pauca adnotavit. Non enim probavit, ut recentioris Concilii Lateranensis mentio haberetur, addique cupiebat, neminem in episcopum creari debere, nisi legitimo matrimonio natum. De beneficiorum et Ecclesiarum pluralitate nihil actum esse aiebat, nisi etiam de præteritis provideretur, subjiciebat insuper ut nulli pastoralis Ecclesia daretur, qui non actu residentiam impleret, quod facillime fieri posset, si ita omnes curatæ Ecclesiæ conferrentur, quo modo patrimonialia beneficia conferri in Hispania consueverunt, hoc est, præhabito rigoroso examine. De dispensationibus autem, hoc in universum censuit, ut quoad possibile esset, restringerentur ; adjecit et alia in hanc pæne sententiam, quam et Turrianus, et nonnulli alii secuti sunt. Præfatus in primis tamen est Turrianus, se maximopere cupere, ut totus hic de reformatione tractatus rejiceretur ad Sanctissimum Dominum nostrum, cujus de hac re sententiam secuti sunt Feltrensis et Aciensis. Sed pluribus Aciensis disseruit, ut ostenderet omnia congregationem frustra acturam esse, nisi Pontifex Maximus assenserit, aiebatque sæpius Romæ actum fuisse hac de ipsa reformatione, primo per decem a sua Sanctitate deputatos, et alios deinceps, et tamen omnium laborem incassum cessisse. Proptera scirent Patres, ita demum decretum de residentia locum habiturum, si Pontifici Maximo placuisset. Adjecit præterea, non esse potestatem Concilii ad hoc. Hujus sententiam nonnulli secuti sunt. Senogalliensis potius aiebat, omnino a reformatione abstinendum, quam tales canones edere, per quos potius deformaretur, quam reformaretur Ecclesia ; dicebatque maxima expectari ab isto Concilio, quæ nisi præstentur, futurum, ut maximum in Ecclesia Dei scandalum veniat. A cujus opinione parum dissiderunt Fesulanus et Caputaquensis. Illud in primis affirmantes, se huic decreto assensum non præbituros, nisi expresse de cardinalibus mentio haberetur, affirmantes nunquam ferendum esse, ut posthabitis majoribus Ecclesiis, quorum major pars est in manibus cardinalium, tenuioribus tantum Ecclesiis provideatur ».

Sed cum Patres in ista Congregatione non dixissent omnes suas sententias, in aliis tamen Congregationibus protulerunt, et ideo sequuntur Acta : « Die Veneris quarta Februarii dixerunt sententias plures ex Patribus eadem de re. Episcopus Salutiarum nisus est defendere canones ipsos ab his objectionibus, quæ a cardinali Giennensi et aliis Patribus factæ fuerunt, quod et ante Tarentinus episcopus præstiterat ; cæteri pæne omnes canones probaverunt, læsionibus iisdem notis adjectis.

30. « Die sequenti dixerunt sententias reliqui

Patres, tribus quatuorve exceptis. Agathensis omnia pæne improbavit, quæ a cardinali Giennensi dicta fuerant, itemque etiam fecerunt Lancianensis, Syracusanus, Pacensis, Asturicensis, Osciensis, Calagurritanus, cum quibus et Aquinas, et Bituntinus, et Britinoriensis in nonnullis capitulis sensere, et maxime in hoc, ut lex de pluralitate cardinalium et curatorum Ecclesiarum generalis esset, nemoque ab ea exciperetur, ita etiam ut lex non tantum futuris, sed etiam præsentibus provideret ; verum hac in re et in aliis pluribus longe vehementiores fuere Hispani ; quorum summa sententiæ hæc continebat :

« Ut quæ a majori parte Patrum in proxima sessione sancita fuere, ederentur, nec amplius de illis esset quæstio.

« Ut Concilium Lateranum nullo modo probaretur quoad reformationem, et quod in pluribus suis capitibus deformationem Ecclesiæ magis augeret quam tolleret.

« Ut nulla omnino dispensatione liceat cuique ultra duas curatas Ecclesias habere.

« Ut nemo nisi unam cathedralem haberet, quacumque præfulgeat dignitate.

« Ut in hoc decreto de cardinalibus expressa fieret mentio.

« Ut nulla omnino teneat dispensatio, nisi ex justis et in jure expressis, vel saltem rationabilibus causis concessa.

« Ut causæ hujusmodi coram ordinariis probandæ sint.

« Canones autem ita comprobandos esse, ut dicant abusum esse aliter facere.

« Dispensationes esse dissipationes, et non juvare quemquam in Foro Poli, nisi ex justis et rationabilibus causis concessæ essent.

« Et propterea cardinales beneficiis nunquam sat plenos, cum peccato mortali beneficia retinere.

« Ad hæc omnia Albiganensis multis rationibus respondit, sed minus grata ejus oratio visa est multis, propterea quod asseruit omnino episcoporum auctoritatem a Sede Apostolica emanasse, nec aliquam episcopos auctoritatem habere a Deo, nisi eo quod et omnes aliæ res immediate sunt a Deo. Item, quod Concilii potestas delegata esset, nec quicquam Concilium decernere posset, quod non sibi a prima Sede mandatum esset.

« Die sequenti dixerunt sententiam reliqui ex Patribus. Canariensis multa deduxit, ut persuaderet, ante omnia statuendum esse episcoporum residentiam de jure divino esse : episcopatum et episcopale officium in jure divino esse contendit. Cui Alisanus et Minoritensis responderunt, adeo ut omnes ejus rationes convellerent. Sequuntur Acta narrare quæ gesta fuerunt in alia Congregatione. Die sequenti, septima ejusdem fuit Congregatio, in qua reverendissimus de Monte aliqua ad Patres præfatus est super querelis, quas nonnulli fecerunt adversus corruptos mores hujus sæculi : Tum dimittamus (inquit) querelas et veniamus ad remedia ipsa. Multi de potestate Concilii frustra disputarunt : quid enim opus est tam longis disputationibus tempus terere, cum id quod a multis petitur verbo, re ipsa præstatur, dum a nobis leges promulgantur. Aliqui suadere conati sunt, ut negotium reformationis remittatur ad Sanctissimum Dominum nostrum, non ea ratione, ut putarent Concilium carere potestate, sed quia videbant Patres non convenire inter se : plerique etiam ad interrogata non responderunt. Aliqui censuerunt statuenda esse omnia, qua de re alias a me dictum fuit. Non enim video, quod ex hoc provenire possit aliqua utilitas. Omnes enim bonum et rectum cupimus, sed sæpius decipimur specie recti ; aliquos episcopos cupere examinari omnes beneficiatos, omnes uniones, et omnesque dispensationes revocare, quod tempora minime ferunt, et vereor, ne si hoc statueretur, plurimis ridiculi essemus. Quid ergo faciendum ? Illud quod licet et quod expedit, hoc est, ut cura animarum a nobis nullatenus negligatur. Quod credimus his canonibus ample provisum esse, si tamen aliquid deerit, ex sententiis dominationum vestrarum supplebitur. Alii execrati sunt simoniam, maxime curialium, et hæc culpa non est rejicienda ad Sanctissimum Dominum nostrum. Sunt et in curia Romana et boni et mali, nec est possibile in omnes malos animadvertere, et præcipue quia mali homines caute in hac materia procedere solent, ut a nemine deprehendi valeant ; fiat tamen de hoc quæcumque provisio Synodo placuerit.

« Permagni putant plurimi [1] ad conservandam auctoritatem Sedis Apostolicæ fidei exactissimam reformationem ; probamus hanc sententiam, fiat reformatio, sed debito modo fiat, ne dum volumus auctoritatem et potestatem ipsius Sedis tueri et defendere, cujus causa præcipue et Concilium in hac civitate indictum fuit, ipsam lædamus et infringamus, nec satis esset verbo affirmare et fateri supremam potestatem, si facto vellemus illam convellere. Operæ pretium igitur erit in hoc sequi antiquorum canonum normam. In Canonibus enim Nicæni Concili insertis inter decreta papæ Julii § 3, 6 et 11 his verbis Apostolica auctoritas excipitur, salvo in omnibus Romanæ Ecclesiæ privilegio, quod et alibi habetur c. 6, q. 3, c. *Peregrina*. Aliquis prælatus dixit promulgandam esse legem de beneficiis conferendis, quam etiam Sanctissimus Dominus noster observare teneatur ; huic respondet Paschalis Pontifex, qui in c. *Significasti. De electione* : Aiunt (inquit) in Conciliis

[1] To. XIX. de Conc. arch. sig. num. 3206. p. 190. Ms. sig. num. 3232. p. 275 et 283. Acta Concil. Trid. Ms. Ir. card. Barber. sign. num. 1799. p. 202.

statutum non inveniri, quasi Romanæ Ecclesiæ legem Concilia ulla præfixerint, cum omnia Concilia per Romanæ Ecclesiæ auctoritatem, et facta sint, et robur acceperint, et in eorum Statutis Romani Pontificis patenter excipiatur auctoritas. Aliquis dixit canones hos sophisticos esse. Certe si hæc verba canones ipsos respicerent, non autem personas nostras, non ægro animo id accepissemus : propterea enim canones dantur Patribus, ut ex perfectis eorum sententiis, quod ipsis deest suppleatur. At dicere sophisticos esse canones, est nobis imponere quod Patres his canonibus decipere voluerimus, qua de re plura a nobis dicenda essent, ni inter eos essemus, apud quos certe habemus fidem et integritatem nostram esse perspectam. Hactenus fortassis plusquam oportebat patientes fuimus, si post hæc aliquis adversus nos talia dixerit, sciat nos muneri nostro non defuturos, et hæc familiariter et cum omni charitate dicta sint. Patres omnia boni consulant, Patrum sententiæ proponantur, et ex eorum voto Canones aptabuntur. Patres dicent sententias in materia Sacramentorum.

31. « Mox cardinalis S. Crucis : Redegimus articulos istos de Sacramentis in tres classes, quorum prima continet articulos, qui ex judicio theologorum visi sunt omnino hæretici. In secunda classe positi sunt, qui scandalosi visi sunt. In tertia vero articuli, qui partim omittendi, partim autem dubii visi sunt ».

Hic animadvertendum est, repetitionem articulorum hæreticorum circa sacramenta, quos supra recitavimus , in hoc congressu factam fuisse : qua autem ratione id gestum fuerit, curioso lectori discutiendum relinquimus.

Articuli autem sequuntur, et sunt tales.

Errores Lutheranorum circa Sacramenta in genere.

« Sacramenta Ecclesiæ non esse septem, sed vel plura, vel pauciora, quæ vere Sacramenta dici possint.

« Sacramenta non esse necessaria, et sine eis ac eorum voto homines gratiam adipisci.

« Nullum Sacramentum esse alio dignius.

« Sacramenta novæ Legis non conferre gratiam etiam non ponenti obicem.

« Sacramenta nunquam gratiam, aut remissionem peccatorum dedisse, sed solam fidem Sacramentorum.

« Sacramentis dari tantummodo gratiam credentibus remitti sibi peccata.

« Non dari gratiam in Sacramentis semper et omnibus, quantum est ex parte Dei, nisi quando et ubi visum est Deo.

« Malum ministrum non conferre Sacramentum.

« Omnes Christianos cujusvis sexus habere parem potestatem in verbo et Sacramento administrando.

« Sacramenta ad solam fidem nutriendam esse instituta.

De Baptismo.

« In Ecclesia Romana et Catholica non esse verum Baptisma.

« Baptismum liberum esse, nec necessarium ad salutem.

« Baptismum datum ab hæreticis non esse verum, et ob hoc iterandum.

« Baptismum esse tantum externum signum, et ut ovium creta rubea, nec habere partem in Justificatione.

« Baptismum iterandum esse.

« Verum Baptismum esse fidem credentem pœnitentibus remitti peccata.

« Baptismo non tolli peccatum, sed solum imputationem.

« Præstare omittere Baptisma puerorum, quam eos non credentes baptizari.

« Parvulos propriam habere fidem, et ideo non rebaptizandos.

« Baptizatos in pueritia, quia non crediderunt, esse rebaptizandos cum pervenerint ad ætatem discretionis.

« Baptizatos in infantia, cum adolescunt, interrogandos , an habeant ratum Baptismum, quod si negent, habendos pro Ethnicis.

« Remitti peccata sola recordatione, et fide quod quis sit baptizatus.

« Votum Baptismi non habere conditionem nisi fidei, et omnia alia vota evacuare.

De Confirmatione.

« Confirmationem non esse Sacramentum.

« Confirmationem esse a Patribus institutam, et non habere promissionem gratiæ Dei.

« Confirmationem esse otiosam cæremoniam, et olim fuisse catechesim, qua olim adolescentiæ proximi, fidei suæ rationem coram Ecclesia exponebant ».

Articuli, qui multis theologis non videntur damnandi, sine aliqua declaratione.

De Sacramentis in genere.

« Sacramenta non esse septem , sed vel plura, vel pauciora, quæ vere Sacramenta dici possint.

« Hunc articulum aliqui cuperent damnari tantum quoad primam partem, videlicet Sacramenta Ecclesiæ non esse septem, nulla facta mentione partis posterioris, scilicet, quod non sint plura vel pauciora, ut factum est in Concilio Florentino.

« Sacramenta non esse necessaria, et sine eis ac eorum voto per solam fidem hominem a Deo gratiam adipisci.

« Nonnulli censent hunc articulum non esse damnandum, prout jacet, sed cum hac additione, ut dicatur non esse necessaria in Ecclesia, quia non singula Sacramenta singulis necessaria sunt.

« Nullum Sacramentum alio dignius.

« Quia Sacramenta diversis respectibus alia aliis digniora esse possunt, aliquibus non videtur hic articulus damnandus sine declaratione.

« In nullo Sacramento imprimi characterem, sed rem fictitiam esse.

« Quidam optarent hunc articulum non simpliciter damnari ut hæreticum, sed amplexandam aliam partem, ut probabiliorem.

« Intentionem ministrorum non requiri, nihilque agere in Sacramentis.

« Quoniam intentio ministrorum, ut aliqui asserunt, non est simpliciter necessaria, sed tantum quod intendant facere id, quod Ecclesia intendit, ideo cuperent hunc articulum damnari cum aliqua declaratione.

De Baptismo.

« Baptismum esse pœnitentiam.

« Cum Baptismus aliquo modo dici possit Pœnitentia et ita appelletur ab Epiphanio et Tertulliano, nonnulli censent hunc articulum damnandum hoc modo, Baptismum esse Sacramentum Pœnitentiæ, quod a nemine non esse damnandum judicatur.

« Ritus alios in Baptismo adhiberi solitos liberos esse, id est, sine peccato omitti posse, et solam intentionem esse necessariam.

« Aliqui declarandum putabunt de ritibus substantialibus, quia arbitrantur alios omitti posse sine peccato.

De Confirmatione.

« Confirmationis ministrum non esse solum episcopum, sed quemvis sacerdotem.

« Hunc articulum vellent redigi ad normam verborum expressam in Concilio Florentino ».

ARTICULI, QUOS ALIQUI THEOLOGI NON DAMNANDOS, SED SILENTIO PRÆTEREUNDOS CENSENT.

De Sacramentis in genere.

« Statim post lapsum Adæ fuisse a Deo Sacramenta instituta, quibus gratia daretur.

De Baptismo.

« Eamdem esse vim Baptismi Christi, et Joannis.

« Baptismum Christi non evacuasse Baptismum Joannis, sed ei dedisse promissionem ».

ARTICULI, QUOS ULTRA PROPOSITOS THEOLOGI DAMNANDOS ARBITRANTUR.

De Sacramentis in genere.

« Omnia Sacramenta non esse a Christo instituta.

« Sacramenta esse tantum signa et notas nostræ professionis, sive allegoria bonorum operum.

« Non esse Sacramentum, nisi habeatur in Scripturis.

De Baptismo.

« Pueros in uteris maternis per invocationem Trinitatis et benedictionem salvari.

« Negantes fidem Christianam apud infideles, cum revertuntur ad propria, rebaptizandos esse.

« Neminem baptizandum esse, nisi in mortis articulo.

« Neminem baptizandum esse, nisi ea ætate, qua baptizatus est Christus.

« Aquam non esse de necessitate, sed solam assistentiam Spiritus sancti.

« Baptismum non esse nisi signum afflictionum, quod oporteat Christianos subire fluctus, et pericula omnis generis perferre.

« Morte corporali Baptismo satisfieri, et eam esse ejus proprium significatum.

« Baptismum omnia peccata, quæ post ejus susceptionem perpetrantur, venialia facere.

« Fœdus inter Deum et baptizatum in Baptismo initum non implicare divinæ legis observantiam.

« Filios Israel in transitu Maris Rubri non figurative, sed vero fuisse Baptismate baptizatos, sicut et Noe cum veheretur in arca.

« Fomitem retardare baptizatos ab ingressu cœli.

De Chrismate.

« Qui dicunt oleum Chrismatis esse oleum salutis, Christum negant.

« Spiritui sancto sunt injurii, qui Confirmationis oleo ullam tribuunt virtutem, quia perinde est ac si quis diceret, omne oleum virtutem esse Spiritus sancti ».

Octava Februarii [1] coacta Congregatione generali primus Concilii præses de instauranda vetere disciplina Christiana moribusque ad sanctiorem normam revocandis egit, remque a Pontifice et legatis maxime efflagitari demonstravit, ita tamen, ut offendicula præcaveantur : « Quoniam nonnulli conquesti sunt in votis suis reddendis de malignitate temporum,

[1] Diar. Conc. Trid. auct. Aug. Massarel. Ms. arch. Vat. p. 203.

et quod præsentanea indigemus reformatione, de qua longo sermone perorarunt; reverendissimus D. cardinalis de Monte confessus est Ecclesiam Dei indigere reformatione, et quod nemo magis eam cupiat quam Pontifex et ipsi reverendissimi DD. legati : verum ea statuenda sunt, quæ executioni demandari possunt, ne cum reformare volumus, orbem Christianum in scandalum ponamus, dum præsertim præterito et præsenti providere intendimus, in quo multorum jura offendentur. Sed id in primis attendendum est, quod licet aliqui dixerint, quod Concilium non potest facere reformationem (qui fuerunt episcopi Feltrensis, de Nobilibus et Chironensis) hoc verum non est, quia Concilium hoc legitime congregatum omnia potest in his, quæ sibi a Sua Sanctitate demandata sunt, in aliis autem nihil potest. Si igitur Concilium procedere voluerit in his, quæ in Bullis Sanctissimi D. N. continentur, procedat, quia habebit ipsos legatos promptissimos, salva tamen semper auctoritate et præeminentia Sedis Apostolicæ, ut alia Concilia semper fecerunt, allegando exempla Nicæni Concilii in multis canonibus, et nonnullorum aliorum Conciliorum. In his autem, quæ Concilium non potest et proprie spectant ad Pontificem, asserunt legati se paratissimos futuros mediatores, ut Sua Sanctitas ea concedat, quæ a Sua Sanctitate petuntur.

« Die octava ejusdem fuit Congregatio [1], et successive diebus sequentibus, exceptis Dominicis diebus, usque ad vigesimam primam hujus mensis, fuerunt Congregationes, in quibus disceptatum est super articulos damnandos, de quibus supra. Patrum vero sententias non recensendas esse duxi propter illarum multitudinem.

32. « Die Jovis XXIV ejusdem mensis Februarii fuit Congregatio, in qua cardinalis Giennensis : Antequam, inquit, de canonibus dicere incipiam, velim scire, an canones, qui promulgati fuerunt in proxima Sessione, vim et robur obtineant. Si enim vim obtinent, ut et ego credo, non erit amplius de iis dicenda sententia, alioquin oportebit et illos iterum examinare. Quantum tamen si simpliciter ego illos tunc probaverim, id feci, ne aliqua inter nos controversia oriretur, et ideo si non essent expediti, dicerem et de illis quæ mihi occurrunt. Ad hæc cardinalis de Monte. Sciunt, inquit, Patres omnes, quod propter sententiarum varietatem in sessione concludi non potuit, et ideo tunc dixi nos in Congregatione deliberaturos, sed postquam Patrum tam varias vidimus annotationes, censuimus parvum decorem esse Concilii, si hujusmodi canones cum tot censuris ederentur, et propterea eosdemmet canones, et majori ordine et majori lima politos una cum aliis canonibus vobis nunc dedimus in manibus, ut omnes, si ita Patribus placebit, ex integro et in proxima sessione statuantur. Si tamen Patribus placet, ut canones ipsi habeantur pro expeditis, nos legati libenter voto Patrum subscribemus, et ita minuetur in hac parte labor noster. Sed considerent Patres ne ridiculi videamur, si canones tantis notis onustos edamus. Cardinalis Sanctæ-Crucis : Quæstio, inquit, facti est, crastina die vota et censuræ Patrum videbuntur, et quod a pluribus probatum fuisse cognoscetur, id pro firmo habebitur. Ego quidem, quoad me, semper tenui decretum ipsum valere, nec esse in potestate nostra illud amplius minuere, vel variare, nisi simus in alia sessione. Fuerunt viginti novem, qui decretum simpliciter probaverunt; reliqui Patres divisi sunt, adeo ut decretum ipsum obtentum fuerit; tamen de hoc lectis et consideratis sententiis Patrum, deliberare poterimus. Feltrensis dixit : Separari potuerunt capitula, et quæ nullam habuerunt controversiam publicare, reliqua vero remanere, ut judicastis. Contra Pisaurensis inquit : Omnia sunt connexa, et a residentia omnia dependent, et propterea unum caput sine altero publicari non potest. Castellimaris episcopus omnia aiebat separata esse, et tot esse sententias, quot rerum capita, propterea posse unum sine altero sustineri. Adjecit ad hæc Calagurritanus notas Patrum a decreto non dissentire, quoniam non videntur decretum improbare, qui dicunt ultra personas in decreto comprehensas, velle etiam ut nominatim cardinales exprimantur. Cardinalis de Monte : Omnia (inquit) a residentia dependent, et ideo si illa non stat, nec reliqua stare poterunt, quoniam ejus respectu canones conditi sunt, nec subsistit ratio domini Calagurritani, quoniam cum in lege interveniat stipulatio, scilicet interrogatio, et responsio, non dicitur respondere ad interrogatum, nec aliquid firmare, qui pure et simpliciter interrogatus, sub conditione respondet; leg. 1. §. *Si quis simpliciter. ff. de verborum significationibus*, et jura sunt vulgaria. Giennensis : Mihi placet, inquit, opinio ista, ut reliqui canones pendeant a residentia, et quod nisi ista subsistat, nec reliqua subsistant. Hoc tamen scimus, quod in Concilio Lateranensi, etiam in præsentia papæ, audiebantur vota Patrum contradicentium, et registrabantur eorum dicta, una cum ipsis decretis. Frustra nunc de hac re, inquit cardinalis de Monte, meo judicio disputatur, cum præcipue nos parati simus sequi Patrum sententias, nam nihil omnino nostra neque Synodi referre putamus, hoc vel in præterita sessione statutum fuisse, vel in proxima illud ipsum esse statuendum. Nam de canonibus illis nihil omnino, quod substantiam mutet, demimus. Quod autem alias in Concilio

[1] Acta Conc. Ms. card. Spadæ to. XII.

Lateranensi factum fuerit, nihil ad propositum facit, quia papa in Concilio non tenebatur sequi sententias Patrum, si nolebat, et propterea etiamsi major pars contradixisset, potuisset etiam ipse solus statuere. Sed dimissa pro nunc controversia hujusmodi dicantur sententiæ super reliquis octo canonibus, de quibus nondum auditæ fuerunt Patrum sententiæ, nam de reliquis, quorum auditæ sunt semel Patrum sententiæ, alia die agetur.

« Mox Giennensis sententiam de canonibus ultimo additis dixit; illud solum desiderans, ut uniones, quæ ex causis non veris factæ essent, revocentur. Item, quod episcopi, qui sciscitarentur, exemptos habere stipendium, et in omnibus privilegiatis servetur c. 1. *de privilegiatis* in VI. Materensis admonuit in hisce canonibus plura esse, quæ Apostolicæ Sedi derogarent, et propterea scirent omnes, eum qui de privilegio primæ Sedis detrahere studet ut hæreticum a jure haberi. Senogalliensis dixit, se canones acceptare, dummodo juribus DD. episcoporum non derogent in aliquo, et sint conformes regulis sanctorum Patrum, et aliquibus abbatibus non faveant. Fesulanus ex scripto recitavit, se valde condolere, episcopos in propriis diœcesibus auctoritate aliena agere, hoc nequaquam ferendum esse aiebat, ut episcopi Apostolicam, id est, alienam auctoritatem in gregem sibi commissum animadvertant. Quod, inquit, quam iniquum sit, non meis verbis, sed verbis Clementis papæ I Pontificis attendite. Tunc alta voce clamavit episcopus Alifanus conversus ad legatos, dixit : Non esse ferendum Fesulanum in tanto consessu adversus primam Sedem loquentem, petiitque dari sibi libellum, quem habebat Fesulanus in manibus, quoniam convincere volebat verba illa hæretica esse. Ad quæ Fesulanus : Quid, inquam, dixi, quod hæreticum sapiat ? Ego dixi quod dixi. Dico autem juxta Clementem papam I, et quicquid sit, sententiam meam, quam nondum protuli, submitto judicio sanctæ Synodi. Contra hæc Alifanus dari libellum postulabat, ut redarguere posset illum de hæresi. Adversus quem Calagurritanus et Giennensis dixerunt : Inconveniens esse in Synodo libertatem impedire, neque esse Alifani aut alterius cujusque prælati, dicentem impedire, vel de hæresi arguere, sed solum reverendissimorum præsidentium. Albiganensis : Non, Patres, amplius Fesulanus, inquit, audiendus, quia relapsus est, sed acriter coercendus. Castellamaris : Nulla est, inquit, Concilii amplius libertas. Cardinalis de Monte jussit Fesulano sub excommunicationis pœna libellum tradere ; cui cum statim non pareret, iterum atque iterum illum admonuit, tandemque Fesulanus libellum porrexit cardinali S. Crucis, asserens omnia, quæ dixit, submittere judicio sanctæ Synodi. Non hoc, inquit Albinganensis, sufficit, quando protestatio contraria est facto, indeque ortis multis verbis inter Castellamarensem et Albiganensem, dixit : Castellamarensem non vera dicere, inde clamores magni ex omni parte exorti. Hispani omnes Fesulanum tuebantur, et cum eis Senogalliensis : contra Albiganensis et Alifanus clamabant, adeo ut præ clamore non facile dicentes audirentur. Isti, non esse quemquam adversus primam Sedem loquentem audiendum : alii libertatem Concilii læsam clamabant. Armacanus [1] se ex Sanctis. D. nostro audivisse nuper dixit (redierat is Tridentum ab Urbe, pauci erant dies, ut Pallavicinus observat) quod vellet liberum esse unicuique dicere sententiam in Concilio, tam circa mores quam circa dogmata, nec aliquem velle reprehendi, etiamsi manifestam hæresim dixerit, dummodo se submitteret Concilio. Cujus verba ita laudaverunt Hispani, ut nihil sanctius, nihil sapientius a summo Pontifice exire potuisset. Tandem legatorum auctoritate omnes quieverunt. Dixeruntque reliqui Patres sententias, quorum plures simpliciter canones probaverunt. Alii se imparatos ad dicendum sententiam dixerunt. Reliqui fere omnes cum Giennensi fuerunt. Calagurritanus post hæc multa de læsa libertate Concilii conquestus est, petiit sibi licentiam abeundi concedi, si pro arbitrio uniuscujusque in alium sit invehendum, et adversus ea, quæ Materanus postulaverat, dixit : Non est aliquis hic, ut arbitror, qui primæ Sedi privilegium auferre conetur, sed omnes, si opus esset, credo, pro ipsa moreremur. Sed sumus vocati huc, non alia causa, quam ut restituantur collapsi mores, et quomodo hoc fiet, nisi plagæ ostendantur ? Non dico ego papam hoc vel illud facere non posse, sed dico non debere, non decere, hoc non ædificare. Si præterea male dico, non est quod ultra permaneamus in hoc loco, nec quod laboremus. Adjecit et alia in hac sententia. Multa etiam protulit, quare omnes exemptiones omnesque annexiones, maxime Parochialium Ecclesiarum, non funditus essent revocandæ. Adversusque mox Alifensis disseruit, affirmans, nulli libere loquenti dandum esse vitio, si quæ mala esse arbitratur, proferat, sed nullum esse ferendum, qui potestatem papæ neget. Revocare autem omnes uniones, nihil aliud esse, quam omnem mundi machinam evertere, et quod subtus est, sursum ponere. Exemptos quoque privare suis privilegiis, omnino nihil aliud esse, quam nolle Pontificem posse aliquem ex unius episcopi gremio ad se transferre. Satis abundeque fieri, si in hoc, unde delinquendi occasionem percipere solebant exempti, canone provideatur, ut provisum erat. Nempe, ut episcopi auctoritate Aposto-

[1] To. 1. l. IX. c. 2. num. 2.

lica (quando sua non poterant) punire possent discolos et delinquentes. Dictis omnium sententiis, cardinalis de Monte : Nisi, inquam, fiduciam in Domino haberemus, malam omnino conjecturam facere oporteret de progressu hujus sanctæ Synodi videntes in principio Quadragesimæ, tam omnium pæne sensus irritatos, ut ne unum quidem verbum quisquam ferre possit, sed ut dixi, fidimus in Domino, et etiam in vobis, ut deinceps quietiores esse debeatis. Et certe si cum unus ex Patribus pro zelo suo contra aliquem loquitur, quod omnino temperate agendum est, alii silerent, non profecto in tantas rixas incideremus. Scitote quod hæc perferuntur nedum ad Catholicos, sed etiam ad hæreticos, hujusque rei causa apud plurimos male auditur. Propterea obsecro Patres, ut deinceps omnia patienter ferant. Nos omnia etiam quæ Fesulanus dixit, boni consulimus, et credimus ipsum potius judicio deceptum, quam sponte errasse, et propterea facile ignoscimus illi, dummodo in futurum a simili abstineat ; rogamusque Patres, ut dicta ad invicem sibi remittant, agantque ut episcopos decet. Et ad Calagurritanum conversus : Non sunt, ut alias dixi, domine Calagurritane, tales nostræ ætatis homines, ut talem qualem vos cupitis, reformationem sustinere possint. Scio enim omnia a bono zelo proficisci, sed idem quoque bonus zelus est apud nos, sed sæpe recti specie plurimum homines decipiuntur ; inchoata est reformatio, et (Deo dante) perficietur, et talis quæ possit omnibus placere, sed omnia suo loco et suo tempore. Quod vero sæpius inculcatum est, et de cardinalium mentione facienda, proculdubio S. D. N. certior fiet. Mox cardinalis S. Crucis conversus ad Antonium a Camera (qui erat proximus episcopo Albiganensi) et ad Alifanum illos leniter corripuit, admonuitque, ut deinceps munus hoc redarguendi prælatos non sibi assumerent. Si enim, inquit, nos hæc audimus et toleramus, qui legati sumus, et nihil minus quam vos Sedem Apostolicam diligimus, vos etiam tolerare potestis. Mox Fesulanum admonuit, ne toties repetitas cantilenas cum offensione aurium omnium bonorum repeteret, hortatusque est illum, ad remittendam, si quam animi propter verba D. Alifani concepisset tristitiam. Et ita deinceps, et Fesulanus et Alifanus mutuis amplexibus sese exceperunt. Idem mox fecerunt Antonius a Camera et Castellamaris, quibus peractis reverendissimus de Monte restituit Fesulano suum libellum cum maxima Patrum consensione ».

33. Hic lectores animadvertant, Concilio homines, et non angelos interfuisse, nam etsi in sacra Apocalypsi [1], episcopi angeli appellentur et angeli sint, tamen sunt ex carne progeniti, et carne circumamicti ; quod si inter sanctissimos Paradisi incolas dissensiones circa media (licet non circa finem) oriri possint, antequam Dei voluntas illis innotescat, ut clare ex Danielis [1] revelationibus nobis constat, non erit mirum in terris episcopos aliquos nonnunquam inter se dissensisse.

« Die sequenti, xxv ejusdem, fuit Congregatio [2], in qua dixerunt sententias Patres illi, qui prius non dixerant, quæ parum, imo nihil ab iis, in priori Congregatione dictis fuere discrepantes. Deinde cardinalis de Monte : Consideravimus, inquit, et diligenter consideravimus vota Patrum super decretum de residentia in proxima sessione lectum, et invenimus plures esse eos, qui decretum simpliciter probaverunt : fuerunt triginta duo, quibus si addantur generales et abbates, sunt triginta octo. Qui autem dissenserunt, vel cum aliqua conditione decretum probaverunt, non sunt nisi viginti quinque. Et propterea pronuntiamus et concludimus, decretum fuisse obtentum et observandum, et quamvis ab initio fuerim alterius sententiæ, tamen admonitus a reverendissimo domino Giennensi, et etiam considerata rei qualitate, facile ex sententia discedo, et dico cum reverendissimo collega meo, decretum haberi pro expedito, et dandam copiam petentibus. Ad hæc, inquit Pisaurensis, indecorum valde erit Synodo, si tot notis distinctum decretum edatur ; quamobrem statuatur, ut sine notis edatur. Cumque ea die et a diversis diversæ proferrentur sententiæ, cardinalis de Monte dixit : Missa nunc faciamus ista, alias forte de hac re agetur. Nunc descendamus ad reliquorum canonum absolutionem, quod antequam faciamus, volumus vos certiores facere, jam per sanctissimum Dominum nostrum circa cardinales provisum esse, legitque alterum caput litterarum reverendissimi Farnesii, in quo continebatur, in proximo Consistorio statutum fuisse, ne quis deinceps cardinalis ultra unam obtineat Ecclesiam cathedralem ; qui autem nunc habent, illas dimittant infra sex menses, si Pontificis sit libera ejus collatio, si vero ad nominationem vel aliam dispositionem principum esset, infra annum ». Ista etiam adnotata sunt in Actis Consistorialibus [3] sub die XVIII Februarii hujus anni : « Legit deinde canonem, quo statuitur de qualitatibus assumendorum ad cathedrales Ecclesias, rogavitque an is Patribus placeret ? Et omnes responderunt, placet. Deinde legit canonem de submovenda pluralitate Ecclesiarum cathedralium, quod omnibus pæne placuit, si ea adderentur, quæ a Sanctissimo D. N. optimo de cardinalibus provisa fuerunt. Quod a Giennensi

[1] Cap. 2.

[1] Dan. X, 13. — [2] Acta Concil. Ms. card. Spadæ tom. XII. — [3] Ms. card. Spadæ to. CXXXIII.

primum, et deinde a plurimis firmatum fuit, paucis admodum exceptis, qui simpliciter canonem probarunt. Et ita, inquit cardinalis de Monte, ut placuit Patribus canonem aptabimus, utinam ita in reliquis conveniamus. Legitque alterum caput, quo cautum est de qualitate promovendorum ad curata beneficia. Ad quod cardinalis Giennensis respondit : Frustra esse membranas occupare repetitione antiquorum canonum, si nihil adderetur de novo, prout nihil addebatur. Cui Alifanus dixit : In hoc ultra jura antiqua provisum esse, ut etiam provisi a Sede Apostolica examinari possint, et si minus idonei visi fuerint, sacerdotiis privari, quod in antiquis canonibus cautum non erat. Si ita est, inquit Giennensis, bene est, sed declarentur taliter verba, ut nemo de voluntate Synodi dubitet in futurum. Fuere deinde alii aptati canones plures, magno cum Patrum consensu.

34. « Die vigesima sexta Februarii, et ultima ejusdem mensis, et die prima et secunda Martii fuerunt Congregationes, in quibus cum maximo consensu Patrum fuerunt approbati canones, tam ad Sacramenta spectantia, quam ad reformationem. Die secunda Martii de sero hora vigesima prima fuit Congregatio generalis, in qua postrema manus canonibus de Sacramentis imposita fuit, et aptata fuere in eis ad viginti loca de Patrum consensu. Fuerunt nonnulli, qui prorogationem sessionis ad aliquod breve tempus desiderarunt, quo majori cum animi quiete et majori cum diligentia canones ipsi expediri possent, non tamen de hac re quidquam a præsidentibus propositum fuit. Deinde cardinalis de Monte legit decretum de reformatione, quod ab omnibus probatum fuit; fuere ad decem, qui aliqua desiderarunt; Senogalliensis se aiebat probare canones, quatenùs conformes essent canonibus sanctorum Patrum, et nihil juribus DD. episcoporum præjudicarent. Claramontanus, providendum esse de præterito, et nominandos esse cardinales, et imitandum in hoc decretum Sanctissimi D. N. qui cardinalibus in suo sanctissimo de pluralitate Ecclesiarum decreto non pepercerat. Fesulanus ut omnia episcopi suo jure agerent, desiderabat, non ut Apostolicæ Sedis delegati. Pacensis, itemque Asturicensis, et Calagurritanus addi in titulo desiderabant, *Universalem Ecclesiam repræsentans*, et exprimi cardinalium nomina, et provideri de præterito circa pluralitatem curatorum beneficiorum, et insuper nullas amplius fieri annexiones perpetuas parochialium Ecclesiarum. Castellamaris canones, non autem decretum, se publicare dixit, quod perinde erat ac si dixisset, se neque titulum, neque verba illa probare, videlicet, *salva Apostolica auctoritate :* quod et Lancianensis secutus fuit. Dimissa est Congregatio hora tertia noctis ». Absolutis Congregationibus celebrata fuit septima sessio ; de qua sic Acta :

35. *Canones de Sacramentis et decretum spectans ad disciplinam Ecclesiasticam.* — « Die sequenti tertia Martii fuit sessio publica [1], in qua cantavit missam archiepiscopus Corcyrensis. Oratio habita autem non fuit, quia episcopus S. Marci, cui hoc munus mandatum fuerat, raucus adeo erat, ut vix loqui posset ». Post consuetas cæremonias, episcopus Salpensis legit decretum sive canones de Sacramentis, per quæ justitia vel incipit, vel cœpta augetur, vel amissa recuperatur : concepta vero sunt hisce verbis :

« Sacrosancta Œcumenica et generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, præsidentibus in ea eisdem Apostolicæ Sedis legatis, ad errores eliminandos et extirpandas hæreses, quæ circa sanctissima ipsa Sacramenta hac nostra tempestate, tum de damnatis olim a Patribus nostris hæresibus suscitatæ, tum etiam de novo adinventæ sunt, quæ Catholicæ Ecclesiæ puritati et animarum saluti magnopere officiunt : sanctarum Scripturarum doctrinæ, Apostolicis traditionibus atque aliorum Conciliorum et Patrum consensui inhærendo, hos præsentes canones statuendos et decernendos censuit : reliquos qui supersunt ad cœpti operis perfectionem deinceps, divino Spiritu adjuvante, editura.

DE SACRAMENTIS.

CANON I.

36. « Si quis dixerit, Sacramenta novæ legis non fuisse omnia a Jesu Christo Domino nostro instituta, aut esse plura vel pauciora quam septem videlicet : Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Extremam Unctionem, Ordinem et Matrimonium ; aut etiam aliquod horum septem non esse vere et proprie Sacramentum ; anathema sit.

CANON II.

« Si quis dixerit, ea ipsa novæ legis Sacramenta, a Sacramentis antiquæ Legis non differre, nisi quia cæremoniæ sunt aliæ, et alii ritus externi ; anathema sit.

CANON III.

« Si quis dixerit, hæc septem Sacramenta ita esse inter se paria, ut nulla ratione aliud sit alio dignius, anathema sit.

CANON IV.

« Si quis dixerit, Sacramenta novæ Legis non esse ad salutem necessaria, sed superflua, et sine iis aut eorum voto per solam fidem homines a Deo gratiam justificationis adipisci, licet

[1] Ms. card. Spadæ to. V

omnia singulis necessaria non sint ; anathema sit.

CANON V.

« « Si quis dixerit, hæc Sacramenta propter solam fidem nutriendam instituta fuisse ; anathema sit.

CANON VI.

37. « Si quis dixerit, Sacramenta novæ legis non continere gratiam quam significant, aut gratiam ipsam non ponentibus obicem non conferre ; quasi signa tantum externa sint acceptæ per fidem gratiæ vel justitiæ, et notæ quædam Christianæ professionis, quibus apud homines discernuntur fideles ab infidelibus ; anathema sit.

CANON VII.

« Si quis dixerit non dari gratiam per hujusmodi Sacramenta semper et omnibus, quantum est ex parte Dei, etiamsi rite ea suscipiant, sed aliquando et aliquibus ; anathema sit.

CANON VIII.

« Si quis dixerit per ipsa novæ Legis Sacramenta ex opere operato non conferri gratiam, sed solam fidem divinæ promissionis ad gratiam consequendam sufficere ; anathema sit.

CANON IX.

« Si quis dixerit in tribus Sacramentis Baptismo scilicet, Confirmatione, et Ordine, non imprimi characterem in anima, hoc est, signum quoddam spirituale et indelebile, unda ea iterari non possint ; anathema sit.

CANON X.

« Si quis dixerit Christianos omnes in verbo et omnibus Sacramentis administrandis habere potestatem ; anathema sit.

CANON XI.

« Si quis dixerit in ministris, dum Sacramenta conficiunt et conferunt, non requiri intentionem saltem faciendi quod facit Ecclesia ; anathema sit.

CANON XII.

« Si quis dixerit ministrum in peccato mortali existentem, modo omnia essentialia, quæ ad Sacramentum conficiendum aut conferendum pertinent, servaverit, non conficere aut conferre sacramentum ; anathema sit.

CANON XIII.

« Si quis dixerit receptos et approbatos Ecclesiæ Catholicæ ritus in solemni Sacramentorum administratione adhiberi consuetos, aut contemni, aut sine peccato a ministris pro libito omitti, aut in novos alios per quemcumque Ecclesiarum pastorem mutari posse ; anathema sit.

DE BAPTISMO.

CANON I.

38. Si quis dixerit baptismum Joannis habuisse eamdem vim cum Baptismo Christi ; anathema sit.

CANON II.

« Si quis dixerit aquam veram et naturalem non esse de necessitate Baptismi : atque ideo verba illa Domini nostri Jesu Christi ; *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto,* ad metaphoram aliquam detorserit ; anathema sit.

CANON III.

« Si quis dixerit in Ecclesia Romana, quæ omnium Ecclesiarum mater est et magistra, non esse verum Baptismum ; anathema sit.

CANON IV.

« Si quis dixerit Baptismum, qui etiam datur ab hæreticis in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, non esse verum Baptismum ; anathema sit.

CANON V.

« Si quis dixerit, Baptismum liberum esse, hoc est, non necessarium ad salutem ; anathema sit.

CANON VI.

« Si quis dixerit baptizatum non posse, etiamsi velit, gratiam amittere, quantumcumque peccet, nisi nolit credere ; anathema sit.

CANON VII.

« Si quis dixerit baptizatos per Baptismum ipsum solius tantum fidei debitores fieri, non autem universæ legis Christi servandæ ; anathema sit.

CANON VIII.

« Si quis dixerit baptizatos liberos esse ab omnibus sanctæ Ecclesiæ præceptis, quæ vel scripta vel tradita sunt, ita ut ea observare non teneantur, nisi se sua sponte illis submittere voluerint ; anathema sit.

CANON IX.

« Si quis dixerit ita revocandos esse homines ad Baptismi suscepti memoriam, ut vota omnia, quæ post Baptismum fiunt, vi promissionis in Baptismo ipso jam factæ irrita esse intelligant, quasi per ea et fidei, quam professi sunt, detrahatur, et ipsi Baptismo ; anathema sit.

CANON X.

39. « Si quis dixerit peccata omnia, quæ post Baptismum fiunt, sola recordatione et fide suscepti Baptismi, vel dimitti vel venialia fieri; anathema sit.

CANON XI.

« Si quis dixerit verum et rite collatum Baptismum iterandum esse illi qui apud infideles fidem Christi negaverit, cum ad pœnitentiam convertitur; anathema sit.

CANON XII.

« Si quis dixerit neminem esse baptizandum, nisi ea ætate, qua Christus baptizatus est, vel in ipso mortis articulo; anathema sit.

CANON XIII.

« Si quis dixerit parvulos eo quod actum credendi non habent, suscepto Baptismo intra fideles computandos non esse; ac propterea, cum ad annos discretionis pervenerint, esse rebaptizandos, aut præstare omitti eorum baptisma, quam eos non actu proprio credentes baptizari in sola fide Ecclesiæ, anathema sit.

CANON XIV.

« Si quis dixerit hujusmodi parvulos baptizatos, cum adoleverint, interrogandos esse, an ratum habere velint, quod patrini eorum nomine, dum baptizarentur, polliciti sunt, et ubi se nolle responderint, suo esse arbitrio relinquendos, nec alia interim pœna ad Christianam vitam cogendos, nisi ut ab Eucharistiæ aliorumque Sacramentorum perceptione arceantur, donec resipiscant; anathema sit.

DE CONFIRMATIONE

CANON I.

40. « Si quis dixerit Confirmationem baptizatorum otiosam cæremoniam esse, et non potius verum et proprium Sacramentum; aut olim nihil aliud fuisse, quam catechesim quamdam, qua adolescentiæ proximi fidei suæ rationem coram Ecclesia exponebant; anathema sit.

CANON II.

« Si quis dixerit injurios esse Spiritui sancto eos, qui sacro Confirmationis chrismati virtutem aliquam tribuunt; anathema sit.

CANON III.

« Si quis dixerit sanctæ Confirmationis ordinarium ministrum non esse solum episcopum, sed quemvis simplicem sacerdotem, anathema sit ».

41. Perlecto superiore decreto rogati patres singuli summa animorum consensione responderunt per verbum *Placet*. Calagurritanus vero episcopus flagitavit adjici titulo has voces *Universalem Ecclesiam repræsentans*. Postea Salpensis episcopus decretum spectans ad Ecclesiasticam disciplinam solutiorem adstringendam perlegit e suggestu. In primis ut nullus ad moderandas cathedrales Ecclesias nisi legitimo conjugio procreatus, ætate matura, morum gravitate et scientia ornatus præficeretur.

Secundo, ut nullus quacumque dignitate conspicuus ac præcellens plures cathedrales Ecclesias quovis titulo vel prætextu obtineat.

Tertio, ut Ecclesiæ, quibus animarum cura conjuncta est, viris dignis atque idoneis probitate et doctrina instructis tradantur, et residere in iis cogantur.

Quarto, qui plura sacerdotia gerunt, quæ ab eodem jure nequeunt possideri, retento uno, alia dimittere jussi sunt.

Addita sunt alia undecim capita quæ in Actis Concilii avidus lector consulere potest.

Rogati Patres, an hæc decreta placerent, quinquaginta ea comprobarunt; tredecim vero alia quædam addenda, de quibus actum erat in ultima Congregatione, flagitarunt. Interfuere huic Sessioni tres cardinales, archiepiscopi novem, episcopi quinquaginta: duo abbates mitra ornati, religiosarum familiarum quinque præfecti generales: de quibus petente Severolo promotore Concilii publica Instrumenta confecta sunt: proxima vero Sessio ad XXI Aprilis indicta est.

42. *Peste Tridenti sæviente, transfertur Concilium Bononiam.* — IX Martii, die Mercurii, Congregatio generalis habita est, in qua plures Patres de sacramentis suam sententiam dixere: quibus dictis, cardinalis e Monte significavit Patribus grassari Tridenti morbum pestilentem pestisque prænuntium, dictum lenticularum, quo affecta corpora maculis instar lenticularum aspersa apparent; quas maculas appellant medici *pettechias*, quod plerumque pectora inquinent; discessisse Tridento duodecim prælatos, partim se insalutato, partim petita a se at non obtenta abeundi facultate, hesternaque die plures præsules Caputaquensis episcopi morte perturbatos ad se confluxisse, ac denuntiasse Tridento discessuros, ut vitæ consulerent, rogatos vero ut differrent discessum, donec de ea re ad Synodum relatum fuisset. Addidit legatus se in hac rerum difficultatate nullius opinionis vel consilii velle auctorem fieri: sed eam sententiam, quam Synodus amplectatur, secuturum; dummodo Christianæ reipublicæ et Synodi saluti consultum sit, nec Concilium dissolvatur.

Dicturus sententiam cardinalis Giennensis subjecit gravissimam quæstionem de translatione Concilii, vel de discessu Patrum e Concilio propositam, seque non perspicere, an ea, Pontifice et Cæsare ac principibus Christianis

inconsultis, tractari vel dirimi possit; atque adeo rem perdifficilem in dies aliquot differendam, ut prudenter deliberari possit, intereaque Pontificem Cæsaremque consulendos.

Sententiam cardinalis Giennensis secuti sunt Hispani omnes, et cum iis consenserunt archiepiscopus Turritanus, et Panormitanus, ac episcopi Calestanus, Fesulanus, Sancti-Marci, Syracusanus, et alii nonnulli. Vicit tamen contraria sententia, ut discendendum omnino esset. Succlamabant enim Materanus et cum eo plures non expectandam esse pestem, quandoquidem sufficiat sola pestis suspicio, ne alioquin tarda sint remedia.

« Commemoratumque fuit a nonnullis, quod cum anno præterito duo peste periissent in oppido Rovereti, clausæ fuerunt Tridentinis omnes vicinarum civitatum portæ, interdictumque fuit omnino commercium, unde accidit, ut non pauci ex his Patribus, qui eo tempore discesserant a civitate Tridentina, nullibi in terra Venetorum hospitio reciperentur; quamobrem sub dio pernoctarunt, non sine maximo vitæ periculo. Additum est præterea, hesterno die septem in eadem civitate sepultos fuisse; et ultra quadraginta reperiri eodem morbo laborantes. Eorum autem, qui discedendum esse arbitrabantur, divisa erat sententia, quoniam nonnulli suspendendum esse Concilium aiebant; alii concedendam esse Patribus licentiam ad aliquot menses; alii transferendum esse Concilium dicebant: multæ in his sententiis difficultates sese offerebant. Nam per suspensionem, si fieret ad certum tempus, non satis rebus consulebatur, quia possibile esset, ut finito suspensionis tempore, adhuc duraret aeris intemperies. Si vero suspensio ad certum tempus non referretur, videretur potius dissolutio, quam Concilii suspensio, quod et eveniebat, si Patribus daretur licentia discedendi quo vellent. Translatio improbari non posse videbatur, sed locus, quo Concilium transferendum esset, non minimam difficultatem habebat, quoniam ad alienam civitatem, sine principis illius sententia accedere, præter id quod indecorum erat, etiam periculosum, ne ipse cujus esset civitas, nollet Concilium admittere, et nullum dabatur tempus, quo consuli posset. Deinceps iterum cardinalis Giennensis eadem pæne, quæ antea dixerat, replicavit, addens, plures quidem causas a pluribus allegatas fuisse, quare discedendum esset, si veræ essent, ut proponebantur, idoneas posse judicari ad Concilii translationem: verum non esse de facili credendum omnibus, et eo minus, quoniam ea quæ dicebantur, in facto consistebant, de quorum veritate una die constare non poterat; propterea si quid agendum erat, ita ageretur, ut ablato quodammodo velo, ut aiunt, tanta res agi videretur. Fuerunt aliqui, qui legatorum sententias se adjuturos libenter affirmarent ». His dictis, cardinalis de Monte: « Auditæ sunt, inquit, Patrum sententiæ, et licet longe major fuerit pars eorum, qui discedendum esse ab hoc loco quamprimum arbitrantur, et propterea secundum eorum sententias concludi posset; tamen quoniam res gravis est, et quoniam non adhuc planum est, quo abeundum sit, videtur nobis, pro rei gravitate, audiendos iterum esse Patres, qui hic ad diem crastinum cogitare poterunt super his quæ a Patribus dicta sunt, et sic sacra Synodus cavere, postpositis omnibus humanis affectionibus. Hoc interim volumus scire Patres, nos non recusare hic permanere cum nostræ vitæ periculo, quamvis maximo, si reliqui Patres nobiscum permaneant; verum si major pars discesserit, nos hic cum minore parte Patrum permansuros non esse ».

43. Die sequenti eadem hora fuit Congregatio, in qua cardinalis de Monte: « Cogimur, inquit, ea, quæ in hesterna Congregatione gesta sunt, summatim repetere; diximus enim, plures ex Patribus post Sessionem celebratam recessisse, partem nobis insciis, multos præterea nudius tertius testatione nobis firmasse, se omnino discessuros esse, propter hanc influentiam, sive morbum. Quamobrem a nobis accitos medicos esse, ex quibus multa de hujus morbi evidentia audivimus, quæ quoniam non contemnenda videbantur, ad vos retulimus, quod cum causa communis esset, et videremus ex hac Patrum profectione Concilium dissolvi, existimasse ad officium nostrum pertinere, Patres de his omnibus admonere, et insuper rogare, prout rogavimus, ut omni humano affectu deposito, et solum Deum præ oculis habentes, sententiæ prout unicuique Spiritus suggesserit, pro communi securitate et Concilii conservatione dicerentur. Diximus etiam nos auctores aut persuasores esse nolle alicujus consilii vel deliberationis, sed omnem super hac re deliberationem liberam et integram Patribus relinquere, protestantes omni vitæ discrimine neglecto, paratos esse remanendum hic usque ad finem Concilii, si Patres vellent manere nobiscum, de quibus omnibus vos, Patres, testes estis. Consideratis Patrum sententiis, invenimus longe majorem partem stare, ut ex hoc loco discederetur: pro gravitate rei visum est nobis conclusionem differendam usque ad præsentem Congregationem, et interim rogavimus Deum ex toto corde ad inspirandum illud consilium, quod magis conveniret Reipublicæ Christianæ. Restat nunc discutiendum de modo discedendi, ita ne Concilium dissolvatur, qua de re aliqui putabant transferendum, aliqui suspendendum esse Concilium, aliqui dandam esse licentiam Patribus, ut possint secedere ad loca vicina, non tamen ultra duas vel tres dictas, et ibi expectandam deliberationem Sanctissimi Domini

nostri super loco : aliqui putabant [1] retardandam esse deliberationem ad aliquod tempus, donec Sanctissimus Dominus noster et Cæsar consulerentur : acclamantibus vero aliis et dicentibus, vim et genus morbi tale esse, ut nullam pateretur moram, nos quamlibet deliberationem probare cupimus, dummodo Concilium non dissolvatur, et quia multi rogaverunt nos heri, ut vellemus super hac re aperire mentem nostram, libere proferemus id quod nobis occurrit, repetentes id quod a nobis sæpe dictum est, omnem nostram curam et sollicitudinem ad id tendere, ut Concilium conservetur, quamobrem non satis probare possumus Concilii suspensionem, quoniam suspensio ipsa in hominum opinione haberet speciem dissolutionis. Primum igitur quod sese offert nobis est, ut præsupposita profectione et discessu ab hac civitate, ut majori parti Patrum placuit, designemus locum, in quo certi simus Concilium recipiendum esse ; secundum, quod locus sit huic civitati propinquus quantum fieri potest, non solum pro majori commoditate hinc recedentium, sed etiam pro majori facilitate redeuntium ad hanc urbem, si quando, cessantibus impedimentis quæ nunc urgent, videretur Sanctissimo Domino nostro pro rebus Germaniæ Concilium esse in hanc civitatem reducendum ; tertium, quod locus sit capax, habeat salubritatem aeris et copiam rerum humano victui necessariarum, ut uno nos absolvamus verbo, sola Bononia videtur nobis huic intentioni accommodata. Non dubitamus quin ibi recipiamur, cum magna gratulatione et veneratione, de illius civitatis dotibus disserere supervacaneum esset, cum omnibus palam sit paucis admodum Italiæ civitatibus secundam esse. Itaque putamus posse a nobis commode statui, Concilium illuc transferendum, et ibi celebrandam esse sessionem a nobis indictam pro XXI Aprilis, et prosecutioni Concilii incumbendum ad beneplacitum Sanctissimi Domini nostri, et donec et quousque aliter Sanctitati Suæ et sacro Concilio providendum et decernendum videbitur.

44. « Hoc enim pacto videtur satisfieri quodammodo iis, qui volebant Patres ultra tres dietas ab hac civitate non abesse, et nullum scandalum in populo generabitur. Quod recedant qui voluerint recedere et remaneant, qui voluerint remanere, hoc nos prohibere non possumus. Poterunt igitur Patres dicere sententiam. An placeat eis Concilium Bononiam transferri, et ibi celebrare jam dictam sessionem, et deinceps ad ulteriora procedere, usque ad beneplacitum sanctissimi Domini nostri et Sedis Apostolicæ, donec aliter statutum fuerit per Sanctitatem Suam et ipsam Sedem Apostlicam, accedente consensu sive approbatione majoris partis Concilii ». Quibus ab eo graviter explicatis cardinalis Giennensis : « Quanto, inquit, majore studio et diligentia potui, quantumque mihi propter temporis penuriam datum est, evolvi libros de materia translationis loquentes, eorum nemo non fatetur articulum ipsum gravissimum esse, et plures sunt qui hoc esse de reservatis papæ fatentur, et propterea nescio quomodo nos sine auctoritate expressa sanctissimi Domini nostri hoc nedum facere, sed etiam tentare possimus. Sciunt enim omnes Patres, quanto labore quantisque vigiliis tandem factum sit expetente serenissimo Carolo imperatore ut Concilium hic haberetur, et deinceps quamdiu hic permanserimus, antequam Concilium aperiretur et debitum haberet progressum, quod quo magis notum est Patribus, eo minus mihi laborandum est, ut ostendam vobis et invictissimum imperatorem, et reliquos principes Christianos hanc nostram profectionem, et si modo hinc abierimus, non æquo animo laturos, eoque minus ab omnibus probabitur profectio Concilii, quoniam nullam habemus proficiscendi legitimam causam. Nam morbus iste puncticularum, qui prætenditur, si vera essent, quæ a multis heri dicta fuerunt, fortasse legitima causa abeundi esse posset, sed maximam ego pro mei informatione diligentiam feci, ut invenirem veritatem tam eorum, qui ex hoc morbo perierunt, quam infirmorum ; de mortuis quidem testantur parochi, qui medio juramento testantur, paucos admodum morbo defunctos esse, et inter cæteros parochus sancti Petri, vir fide dignus, juramento firmavit, in sua parochia, quæ valde ampla est, toto hoc mense nonnisi duos defunctos esse, alterum quidem infantem, alterum vero hydropisi laborantem. Infirmi quoque diligenter perquisiti sunt, nec inventi sunt in tota hac civitate plusquam triginta quinque infirmi, quorum quatuor vel quinque ad summum hoc puncticularum morbo laborant. Quamobrem non video quomodo causa ista discedendi legitima videri possit. Si tamen aliquis de his, quæ a me dicta sunt, dubitat, possunt eligi per sanctam Synodum tres vel quatuor prælati, qui de præmissis se diligenter informent et ad Synodum referant. Quod enim ad medicorum judicium attinet, se contraria ex medicis hujus civitatis intellexisse.

45. « Sed esto, quod causa quæ prætenditur manifesta esset, adhuc non posset Concilium transferri, nisi omnes consentiant. Et propterea, cum ego unus dissentiam, translatio fieri non potest. Ut autem perpetuis temporibus constet me translationi hujusmodi non consensisse, in hac schedula, quam registrari peto, meam sententiam exposui. Melius igitur erit

[1] Acta Congr. Conc. Trid. Ms. Franc. card. Barber. sign. num. 2978. p. 219.

meo judicio, ut expectetur per tres vel octo dies, donec habeantur litteræ a Cæsare et sanctissimo Domino nostro, quos certi esse possumus, non esse hujus mentis ut velint cum vitæ discrimine hic nos permanere. Et interim cogantur prælati sub gravissimis pœnis, ne discedant ab hac civitate, donec aliter deliberetur. Illud non prætermittam, medicos hujus civitatis rogatos fuisse a Fracastorio, ut se subscriberent ejus sententiæ, et id facere recusasse, quoniam sibi non videbantur vera ea, quæ ab ipso Fracastorio in scriptis redacta erant.

« Cui cardinalis Sanctæ-Crucis : Hoc, inquit, quod medici Tridentini dicunt, verum non est. Mox cardinalis de Monte : Pauca adhuc me dicere necesse est. Nam quoad infirmos et mortuos attinet, quid opus est amplius quærere, cum cæmeteria jam omnia pro mortuorum multitudine defossa sint ; et Tridentini cives, ne tot quotidie mori intelligerentur a nobis, prohibuerint pro mortuis campanas pulsari, propterea que mortuorum corpora noctu efferuntur, ne sciamus stragem hujus contagionis, antequam nos occupaverit. Quod medicos attinet, non esse comparandos hujus civitatis medicos cum Fracastorio, cujus fides a Concilio jam probata est, et eo maxime, quod apud nos istorum fides suspecta non parum est ex justissimis causis, verumtamen scimus se subscripturos fuisse dictis per Fracastorium, nisi quibusdam rationibus Patribus notis detenti fuissent; quæ autem dicta fuerunt de auctoritate sanctissimi Domini nostri, satis adesse ejus auctoritatem ubi legati ejus adessent. Quod autem requiratur in translatione omnium consensus, se non invenisse apud graves auctores, nisi cum translatio fit absque aliqua causa : quod autem jubeamus majori parti ne discedat, non sat scimus quo jure facere possimus, cum teneamur hac in re sequi majoris partis sententiam, eo maxime, quo quis non est cogendus invitus ad permanendum aliquo in loco cum suæ vitæ discrimine. Ad hæc Giennensis inquit : Unum verbum tantum addam, videlicet, quod consentire translationi Concilii est de reservatis papæ, et propterea ad hoc speciali mandato opus est. Dixerunt deinceps ordine reliqui Patres sententiam. Quorum decem et sex, vel decem et septem ad summum, secuti sunt Giennensis sententiam, pluresque eorum eo sub prætextu Giennensis sententiæ inhærebant, quoniam aiebant sibi non constare de voluntate Pontificis, cujus voluntas si perspecta illis esset, se ab eo, quod sanctissimus Dominus noster juberet, ne latum quidem unguem discessuros ». Et cum haberent, uti inferius videbitur, Bullam facultatis Concilii transferendi, legati illam tunc non publicarunt, ut Patribus libertatem dicendi non adimerent ». Addidit episcopus Castellimaris, et post eum Pacensis, Asturicensis et Oscensis, se testatione firmare, ut nullus omnino discederet ex hac civitate; quod si discesserit, se protestari, remanere et remansuram semper apud eos, qui remanerent, omnem Concilii auctoritatem et potestatem. Qua de re libellos sive chartulas quasdam secretario registrandas tradiderunt, in quibus eorum sententiæ scriptæ erant. Cæteri omnes uno ore consilium reverendissimorum legatorum probarunt, nec defuerunt qui responderent Hispanis et cardinali Giennensi, dicentes protestationes hujusmodi nullum habere robur, quoniam contra jus factæ erant. Alii adlaborarunt ut ostenderent, in casu inopinato, maxime licere Concilium et transferri et suspendi, etiam absque auctoritate Sedis Apostolicæ. Duo, qui hesterna die cum Giennensis sententia fuerant, sententiam mutarunt, laudantes Concilii translationem : hi fuere Hispalensis archiepiscopus et episcopus Calestanensis, et forte alii. Dictum fuit a nonnullis, adeo rem instare, et periculum esse in mora, ut bonum esset confestim accedere ad Ecclesiam, et ibi celebrata parva missa de Spiritu sancto in arena capere consilium. Quod et multi Hispani, et in primis episcopus Castellimaris probare videbantur. Sed hoc minime Giennensi placebat, cujus opinionem secuti sunt etiam legati, nedum propter horæ tarditatem, sed ne tumultuaria profectio videretur. Omnium sententiis explicatis, cardinalis de Monte : Non est, inquit, cur hic amplius laboremus, hora duodecima ibimus in Ecclesiam, et ibi celebrata Missa, et factis aliis de more invocationibus, orabimus ad Paracletum illum Spiritum sanctum, qui devote invocantibus non deficit; hoc iterum edicimus : nos nullo modo cum decem vel viginti prælatis hic permansuros esse, verum si omnes permanere voluerint, nos libenter permanebimus, omni vitæ periculo posthabito ».

46. Undecima Martii octava Sessio habita est, in qua ob morbum epidemicum, qui Tridentum et vicina loca invaserat, Concilium Tridento Bononiam translatum est, qua auctoritate legati instructi fuerant Diplomate Pontificio, cujus Sessionis Acta compendio contracta referuntur in Actis typis excusis. Cum vero ex ea translatione maximæ controversiæ exarserint, non sine gravissimo schismatis terrore et incremento hæreseos, ipsumque Concilium intercisum sit, fusius repetenda Acta ex Ms. Archivi Vaticani ab Angelo Massarello [1], qui Concilio, ut sæpe diximus, a secretis erat, conscripta, ex quibus nonnulla visa sunt ad rei gestæ veritatem in sua luce collocandam decerpenda :

« In nomine Domini nostri Jesu Christi, Amen. Anno a Nativitate ejusdem MDXLVII, In-

[1] Ang. Mass. Secr. in Actis Ms. Sess. 8. Ms. Arch. Vat. sign. num. 3190. p. 182. Ms. ejusd. arch. sig. num. 3232. p. 343.

dictione v, die vero Veneris undecima mensis Martii, Pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Pauli divina providentia papæ III anno xiii. Convenerunt in Ecclesia Cathedrali Tridentina sub invocatione S. Vigilii in loco ad Sessiones habendas et Concilium celebrandum deputato, pro Sessione habenda ad infrascripta, reverendissimi et illustrissimi domini Joannes Maria episcopus Prænestinus de Monte, et Marcellus tit. S. Crucis in Hierusalem presbyteri sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales, ipsius sacri Concilii præsidentes et Apostolici de latere legati, necnon reverendissimus et illustrissimus dominus Petrus Paceccus cardinalis Giennensis, et reverendi domini archiepiscopi, episcopi, abbates, et Generales ordinum infrascripti, ubi reverendus in Christo Pater et dominus episcopus Britenoriensis cantavit Missam solemnem de Spiritu sancto. Qua finita, tam prædicti reverendissimi et illustrissimi domini præsidentes et legati, quam cæteri prælati omnes acceperunt solita paramenta et mitras : deinde per reverendissimum et illustrissimum Carolum de Monte præsidentem et legatum præfatum decantatæ sunt orationes et preces in publicis Sessionibus cantari consuetæ, ac solitæ cæremoniæ de more peractæ sunt, invocato etiam auxilio sancti Spiritus per Hymnum, *Veni, creator Spiritus* ; et decantatis a cantoribus Concilii Litaniis, et per Diaconum Evangelio, *Euntes docete omnes gentes* Matt. x etc. quibus omnibus completis, et ipsis reverendissimis et illustrissimis dominis præsidentibus et legatis sedentibus ante Altare majus versa facie ad Patres Concilii, præfatus reverendissimus et illustrissimus dominus cardinalis de Monte legatus et præses, alta et intelligibili voce ex scripto recitavit, et legit de verbo ad verbum », ea quæ in duabus proximis præcedentibus Congregationibus ad prohibendam imminentem dissolutionem Concilii, et ad ejus conservationem, prosecutionem, necnon pro communi salute et vitæ securitate acta fuerunt.

17. Deinde subjecit, auditis Patrum sententiis : Diximus quamcumque provisionem et deliberationem nos probare posse, dummodo Concilium non dissolvatur. Et quia multi rogaverunt nos, ut vellemus super hac re aliquod lumen eis præbere, cum quo possent in hac repentina necessitate dirigere sententias suas ; repetentes illud, quod antea sæpe dictum fuerat a nobis, scilicet omnem nostram curam et sollicitudinem ad id tendere, ut Concilium conservetur, et suum possit habere progressum, subjunximus nos satis et undequaque probare non posse suspensionem, cum suspensio ipsa habitura esset speciem dissolutionis, saltem quoad hominum opinionem.

Primum et præcipuum, quod sese in tota hac ratione aut discursu offerret nobis, ut postquam tot Patres perseverabant in suo discedendi proposito, et nullis persuasionibus adduci poterant, ut per brevissimum saltem temporis spatium nobiscum remanere vellent, et erant in tanto numero, ut longe majorem partem Concilii facerent, designaremus locum, in quo certi essemus Concilium ipsum constitui posse, et Patres omnes, sine aliqua contradictione seu difficultate, ibidem esse recipiendos.

Secundum, quod locus ipse esset huic civitati propinquus, quantum fieri posset, saltem pro majori facultate redeundi ad hanc urbem, si quando, cessantibus per Dei gratiam impedimentis quæ nunc urgent, videretur Sanctissimo Domino nostro pro rebus Germaniæ Concilium esse in hac civitate reducendum et reponendum.

Tertium, quod locus ipse esset capax, haberet salubritatem aeris, copiam rerum, quæ sunt humano usui et victui necessaria, et alia requisita : et ut uno nos absolveremus verbo, solam Bononiam a pluribus nominatam videri nobis his omnibus intentionibus accommodatam : non dubitare nos quin ibi recipiamur cum magna omnium illorum civium gratulatione, et veneratione erga singulos Patres. De illius civitatis dotibus disserere supervacaneum esse, cum paucis civitatibus Italiæ posthaberi possit, viderique nobis hac via satisfieri illorum opinioni, qui volebant Patres non abesse ultra tres dietas, cum non multo longiori itinere distet Bononia, itemque Sanctissimi Domini nostri deliberationem expectari, non dissolvi Concilium, non generari scandalum in populo Christiano, non omitti celebrationem sessionis jam indictæ, et reservari deliberationem Sanctitati suæ pro subsequenti tempore, vel in eodem loco, vel in alio, vel etiam in hac ipsa civitate Tridentina. Denique si Concilium conservetur et manuteneatur, omnia bona sperare nos posse ; si dissolvatur, omnia mala pertimeri : quod recedant qui velint, et eant quocumque velint, et remaneant qui voluerint remanere, nullo modo nos prohibere posse.

18. His a nobis expositis, Patres omnes dixerunt sententias suas, et pro longe majori parte concordes et conformes fuerunt. Quibus auditis diximus, et pro gravitate eorum, quæ decernenda erant, dignum et æquum esse, ut omnis nostra in hac re deliberatio ab invocatione divini numinis initium sumeret : et propterea alta voce monuimus omnes, ut hoc ipso die et hac hora ad hanc Ecclesiam in paramentis consuetis convenirent, facturi eam deliberationem, quam Spiritus sanctus mentibus Patrum inspiraret. De his omnibus estis vos, Patres, coram Deo et hominibus locupletissimi testes : audietis etiam ea, quæ proferet dominus promotor Concilii in hac materia.

Et statim ipse promotor dixit : Reverendissimi et illustrissimi domini, et amplissimi

Patres. Cum audivissem in Congregationibus proxime factis aliquos Patres desiderare fieri aliquam investigationem super hac infectione et suspicione, examinavi tam ex efficio, quam ex commissione et mandato reverendissimorum et illustrissimorum dominorum legatorum nonnullos testes super quibusdam articulis, quos peto recipi et admitti. Et reverendissimus et illustrissimus dominus cardinalis de Monte præsidens et legatus dixit : Placet quod legantur? Et omnes Patres responderunt : Legantur, etc.

Concepti erant ii articuli de morbo epidemico contagioso dicto puncticularum, qui ab excurrente mense Tridentinam urbem ac finitima loca invasisset, atque episcopum Caputaquensem, et Generalem Observantium, et Balduinum canonicum, et plures alios extinxisset, deque gravibus ejus morbi symptomatibus, ex quibus qui evaserant aut stolidi aut capti oculis manerent, deque gravissimis periculis in quibus versarentur Patres, si is morbus in pestem, uti calore aucto fieri solet, descideret; quadraginta et amplius eo morbo Tridenti laborare, nec medicos accersitos velle accedere ad invisendos ægros, ac de ea re testium dicta relata sunt. Fracastorii et Balduini medicorum testimonia quæ ex parte fuisse fallacia secutus rerum exitus comprobavit, quibus perlectis addunt Acta [1] :

« Successive ipse reverendissimus et illustrissimus dominus cardinalis de Monte præsisidens et legatus præfatus versus ad ipsos Patres dixit : Reliquum est ut nunc super decreto ex mente majoris partis Patrum concepto et formato sententias vestras libere dicatis, et nulla mora interposita legit alta et intelligibili voce decretum ipsum subsequentis tenoris :

49. « Placetne vobis decernere et declarare de hujusmodi morbo ex præmissis et aliis allegatis ita manifeste et notorie constare, ut prælati in hac civitate sine vitæ discrimine commorari, et in ea idcirco inviti minime retineri possint et debeant? Itemque attento recessu multorum prælatorum post proximam præteritam sessionem, et attentis protestationibus aliorum complurium prælatorum in Congregationibus generalibus factis hinc omnino timore ipsius morbi abire volentium, qui juste detineri non possunt, et ex quorum discessu Concilium vel dissolveretur, vel ex paucitate prælatorum bonus ejus progressus impediretur, et attento etiam imminenti periculo vitæ, et aliis causis per aliquot ex Patribus in ipsis Congregationibus allegatis, utpote notorie veris et legitimis? Placetne vobis similiter decernere et declarare pro conservatione et prosecutione ipsius Concilii, et securitate vitæ ipsorum prælatorum, Concilium ipsum ad civitatem Bononiæ veluti ad locum magis paratum, salubrem et idoneum pro tempore transferendum esse et ex nunc transferri, et ibidem sessionem jam indictam statuta die vigesima prima Aprilis celebrandam esse et celebrari, et successive ad ultiora procedendum, donec Sanctissimo Domino nostro et sacro Concilio expedire videbitur, ut ad hunc seu alium locum, communicato etiam consilio cum invictissimo Cæsare, Christianissimo rege et aliis regibus ac principibus Christianis, ipsum Concilium reduci possit et debeat? Responderunt : Placet.

50. « Quo decreto lecto [1], unusquisque etiam interrogatus singulariter a me Angelo Massarello secretario Concilii una cum D. Claudio de la Casa ipsius Concilii notario, dixit alta et intelligibili voce sententiam suam in hunc qui sequitur modum, videlicet reverendissimis et illustrissimis dominis præsidentibus et legatis placet decretum, et omnia alia adducta et probata, tanquam vera et legitime approbata. Reverendissimus cardinalis Giennensis dixit, non sufficere allegata per promotorem, quia eorum majorem partem scit esse falsam : fit contra jus translatio, cum nulla sit causa legitima transferendi in eamdem provinciam; et si esset transferendum, esset juxta formam Concilii Constantiensis transferendum, quare protestatur se non assentiri translationi; posset tamen sessio prorogari. Reverendus dominus archiepiscopus Spalatensis dixit : Placent decreta. Reverendus dominus archiepiscopus Turritanus dedit schedulam infrascripti tenoris : Quia proposita translatio Concilii ad civitatem Bononiæ ab hoc loco, in quo legitime in Spiritu sancto congregatum et inchoatum existit, videtur mihi coram Deo verisimiliter allatura scandalum et perturbationem reductioni errantium Germanorum, et paci ac unitati Ecclesiæ, hæresumque illarum extirpationi propter quod conventus in hoc præcipue loco celebratur a sacri imperii ordinibus acceptato, id quod maxime hoc tempore speratur, quo pacata et subacta provincia, jam rerum potitur Catholicus imperator, et ad religionis præsertim negotia, de quibus agimus, dietam indixit, cui vel hoc nomine parum commodos non dubito nos futuros, nedum nobis ipsis importunos, cum hoc præsertim tentari videam sine scientia et voluntate sanctissimi Romani Pontificis, quo mandante, huc convenimus, cujus speciale oraculum res hujusmodi desiderabat : ideo non probatur mihi, nec placet, sed neque credo de jure licere hoc Patribus, inconsulta Sua Sanctitate præfata, et propter rationabilem contradictionem etiam minoris partis, præsertim quia numerus non in tantum excedit, ut excludat alias juridicas considerationes, quas non impedit modicus excessus in numero, in

[1] Ext. in Act. typis excusis.

[1] Ms. sign. num. 3190. p. 194.

quo neque in multitudine, sed ratione vincendum est, et alias timori ac saluti Patrum per prorogationem indictæ sessionis ad certum tempus, vel ad beneplacitum Sanctitatis Suæ et sanctæ Synodi circa Concilii dissolutionem vel coactionem, opportunius poterat esse consultum, etiamsi causa contagionis prætensa legitima foret, et juridice ac mature discussa fuisset, nec in controversiam vel dubium verteretur ».

Subdunt Acta archiepiscopos Antibarensem, Materanum, Naxiensem, Hispalensem, Armacanum approbasse eadem decreta, Panormitanum vero dixisse : « Non placent quousque papæ et imperatoris voluntas habeatur ».

51. Rogatæ deinde sunt episcoporum sententiæ, quorum primus Senogalliensis ita fatus est : « Probo decretum et translationem ad beneplacitum Sanctissimi Domini nostri, et hujus sacri Concilii ob urgentem necessitatem, adhibito (si opus est) singulari cujusque nostrum juramento huc revertendi, quandocumque Suæ Sanctitati et sacro Concilio pro rebus religionis videbitur expedire, si quo modo possimus reverendissimos dominos Hispanos fratres nostros inducere ad conveniendum nobiscum ; quod si nolint, et ex hoc timendum sit de aliquo schismate, censerem quod potius hic moreremur omnes, quam quod hodie occasionem schismatis præberemus in Ecclesia Dei ».

At episcopi Asculanus, Feltrensis, Aciensis, Melitensis, Iserniensis, Placentinus, Torcellanus, Sibinicensis, Albensis, Vasionensis, Emoniensis, Tarvisinus, Parentinus, Motonensis, Salutiensis, Milonensis, Caprulanus, Vigorinensis, Corsulanus, Bellicastrensis, Britinoriensis, Pisauriensis, Famaugustanus, Albiganensis, Narniensis, Aliphanus, Minoricensis, decreto assensere : necnon abbas Cassinensis, ac tres Generales Ordinum. Ex episcopis vero hi repugnarunt, in primis Gadicensis dixit : « Placuisset quod antequam de translatione Concilii quidquam deliberatum esset, quod pro humilitate et reverentia, quam Summo Pontifici domino debemus, Sanctitatem Suam consuluissemus : tamen si reverendissimi domini præsidentes in hoc mentem Sanctitatis Suæ sciunt, sum in sententia Patrum, qui volunt Concilium Bononiam transferri. R. D. episcopus Sancti-Marci dedit schedulam : Ego persisto in hesterna sententia, et dico me nullo pacto assentiri huic translationi, propterea quod causa non videtur justa, et idonea, et quia sit inconsulto Sanctissimo Domino nostro, inconsulto Cæsare et Christianissimo.

« R. D. Archiepiscopus Rossanensis : Non probo causam translationis, et personæ examinatæ sunt suspectæ ; et propterea non placet translatio, quia non constat de voluntate papæ, de qua si constaret, placeret.

« R. D. episcopus Castellimaris : Non placet, quia reverendissimi domini legati non ostenderunt habere potestatem transferendi, et permanentes sunt obedientes Suæ Sanctitati, et placet sententia reverendissimi domini cardinalis Giennensis : si autem constaret de mandato Sanctissimi Domini nostri, obedirem. Episcopus Agathensis non probat, neque reprobat ; hoc tantum, ut Synodus faciat quod Ecclesiæ et reipublicæ Christianæ est expediens.

« R. D. episcopus Lancianensis dixit : Non placet, cum non sit causa legitima : præsertim cum sine consultatione Sanctissimi Domini nostri, et reverendissimi domini legati non habeant potestatem.

« R. D. episcopus Syracusanus dedit schedulam : Nullo modo mihi placet translatio Concilii, cum nulla subsit causa legitima seu legitime probata, et quæ allegatur est levissima, cum revera pauci infirmentur in civitate ista, et ex illis quasi nullus moritur : nam rem agimus magnæ importantiæ de statu totius Christianæ religionis, et si Concilium hoc est per tot annos desideratum, et tantis laboribus tandem per Sanctitatem D. N. congregatum, accedente etiam assensu et voluntate Cæsareæ Majestatis et Christianissimi regis, ac aliorum principum, nullo modo debuit ita præcipitanter transferri, nisi prius consulto Sanctissimo Domino nostro Pontifice Romano, et Cæsarea majestate, et reliquis principibus Christianis : quod per breve tempus fieri poterat. Propterea nisi prius consulatur Sanctitas D. N., Cæsarea majestas, Christianissimus rex et reliqui principes, ea via qua de jure possum et debeo, protestor me non consentire recessui, nec translationi, nec mutationi Concilii.

« Pacensis episcopus addit : Non placent informationes promotoris, neque translatio, præsertim cum non constet de mandato Pontificis.

« Subjecit Asturicensis : Non placent probationes, quia non sunt factæ auctoritate judiciali : neque placet translatio, cum non appareat de voluntate Sanctissimi Domini nostri. Neque placet locus, quo transfertur, quia non est liber. Quod si aliter constaret de voluntate Sanctissimi, essem paratus obedire.

« R. D. episcopus Calagurritanus dixit : Non placet decretum, et causa non est sufficiens in re tanti momenti, maturius esset deliberandum et non ita timide et præcipitanter procedendum.

« R. D. episcopus Canariensis dixit : Nunquam placuit, neque placet, quia causa non est sufficienter probata ; et quia neque papa neque Cæsar fuerunt consulti ; quare expectetur donec ipsi consulantur ad minus per octo dies ».

52. Dictis omnium sententiis, iisque per secretarium alta voce recitatis, petiit cardinalis Giennensis, ut et ipsi legati dicerent sententiam. Cui cardinalis de Monte [1] : « Ego (inquit) post-

[1] Ext. excusa in Actis ex editione Bun post Sess. 7.

quam translationem Concilii nedum a majori parte, sed etiam a duabus ex tribus partibus abunde probari video, ut Apostolicæ Sedis legatus, et episcopus, et ut cardinalis translationi consentio, et ita in nomine sanctæ et individuæ Trinitatis Sessio jam indicta habebitur Bononiæ die ipsa XXI Aprilis, et ut Patres cognoscant, quam sincere, quam simpliciter semper in usus Concilii processerimus, et quantum libertatem ejusdem Concilii semper fecerimus, ad eorum maxime consolationem, qui dixerunt se consensuros translationi, si sibi constaret de auctoritate papæ nobis ad hoc concessa, sciant Patres nos ab initio nostræ legationis habuisse a sanctissimo Domino nostro facultatem transferendi Concilium, quemadmodum in Bulla ejus nobis concessa mox apparebit, quam quidem Bullam hactenus noluimus legi, ne honor, qui debite defertur ab omnibus ipsi Sedi, traheret fortasse aliquos ad consentiendum in id, quod alias facturi non essent : ea, si placet, legetur ? Cumque id omnes uno ore petiissent, Angelus a secretis legit Bullam ipsam, in qua cardinalibus de Monte, Sanctæ-Crucis, et Anglico, vel duobus ex ipsis dabatur potestas a sanctissimo Domino nostro transferendi Concilium auctoritate Apostolica, si quando vel peste, vel bello, vel alia justa causa Tridenti esse non possent. Qua Bulla lecta, idem cardinalis de Monte admonuit omnes prælatos præsentes sub pœnis et censuris in ipsa Bulla expressis, ut eadem die XXI Aprilis Bononiæ ad celebrandam Sessionem indictam adessent. Qua Bulla lecta, Giennensis et omnes, qui cum eo senserant, obmutuerunt. Giennensis tamen petiit tam Bullæ quam aliorum gestorum sibi fieri copiam. Mox Hercules Severolus promotor Concilii petiit de omnibus et singulis gestis in sancta Synodo per notarios et protonotarios Concilii fieri unum vel plura, publicum seu publica instrumenta.

53. Refert auctor Diarii [1] Concilii Tridentini ex litteris XXIII Martii Roma Bononiam transmissis, consultum fuisse antea a cardinale a Monte Pontificem de transferendo Concilio : sed adeo vehementi impetu deliberationem ab eo præcipitatam, ut responsum non expectarit. Subdunt Acta :

« Die XXII Martii discesserunt reverendissimi legati a civitate Tridentina, et die XX ejusdem pervenerunt ad civitatem Bononiæ, cum non paucis prælatis (1) : fuere illi ferme omnes Itali ; at Hispani aliorumque regnorum Cæsari obnoxiorum præsules Tridenti hæsere consulto Cæsare, e cujus voluntate pendebant, Galli vero discesserant, atque oratores Francisci regis, regulus Durfe Forensium præfectus, et præses de Ligny ante medium Februarii Venetias concesserant : quam translationem versam in maximum rei Catholicæ damnum deplorat Angelus Massarellus [1], qui Concilio Tridentino erat a secretis, ut sæpe dictum est :

[1] Diar. Conc. Trid. p. 214.

De translatione Concilii Tridento Bononiam.

54. « Sacrosancto Concilio Tridentino prospere feliciterque magno omnium nationum consensu et plausu procedente, et jam majori ex parte dogmatum erroribus trucidatis atque evulsis, corruptis cleri populique Christiani moribus multis capitibus emendatis, ac denique se ad optatum finem (Deo benevolente) omni conatu alacriter disponente ac præparante (pauca enim tam circa ipsa dogmata, quam reformationem expedienda supererant), ecce (ut fit in bonis operibus consummandis) humani generis hostis hunc felicem cursum, hoc sanctum propositum interrupit atque perturbavit. In civitate enim Tridentina nescio quæ aeris intemperies suboritur, quæ sævissimum puncticularum, seu lenticularum, ut vocant, morbum inducit, adeoque in ipsa civitate morbus invaluit, ut quotidie multi etiam ultra loci qualitatem perirent, inter quos fuere duo Patres Concilii, episcopus Caputaquensis, et Generalis Ordinis Minorum de Observantia, multo etiam plures infirmarentur, et jam pestis uti ipsi morbo peculiari ratione insitæ, atque in vicinis regionibus, præsertim vero in Germania sævientis non solum suspicio, sed perspicua indicia habebantur. Quo malo periculo ac timore ita perterriti sunt Patres Concilii, ut quotidie quamplures ex Tridento, vel non petita, vel petita et non obtenta licentia, recederent, et qui remanebant nullis hortationibus, persuasionibus vel monitionibus retineri possent, asserentes nullo jure eo in loco cum evidenti vitæ discrimine posse detineri. Ex qua continua Patrum secessione animadvertentes legati ipsi et præsidentes Concilium certo certius dissolutum iri, quod nullo modo permittendum esse existimabant, habita prius ipsius morbi, tum per medicorum judicium, tum per complurium fide dignorum testium depositionem certa notitia, proposuerunt Patribus quid super hujusmodi rerum statu esset consilii capiendum ».

[1] Aug. Mass. Secret. in Actis Conc. Trid. Ms. arch. Vat. sign. num. 3212. p. 64.

(1) Episcoporum qui sessioni huic Bononiensi interfuerunt catalogum exhibens Curtembrochius perspicue demonstrat ex Galliarum episcopis unicum tantummodo Petrum Vosatium, episcopum Aquensem, Flandrum, adfuisse. Patres vero simul omnes numerum 36 circiter non superasse ex eodem scimus ; Italos omnes præter episcopum illum Aquensem, Richardum Petrum episcopum Vigorniensem, et Græcos nonnullos, cum archiepiscopo Armachano Scoto. Ex quibus omnibus falsi arguitur Segnius qui in Historia Florentina lib. XII, episcoporum neminem Bononiam invitatum venisse asserit. MANSI.

55. *Ex hac translatione gravissimæ dissensiones inter imperatorem et Pontificem exortæ.* — Pervulgata translationis Concilii Tridentini fama, gravissima inter Paulum III Pontificem, et Carolum V imperatorem dissensionum semina ad evertendam Christianam rempublicam, et confirmandam hæreticorum pertinaciam excreverunt, cum in contrarias sententias nec obscura odia infeliciter exardescerent : Paulus enim Pontifex xxIII Martii accepto translationis nuntio, rem gestam coacto cardinalium senatu comprobavit : quantumvis Burgensis, de Auria et Sadoletus prudentia admodum insignes suaderent, ne quid in ea re decerneret, nisi prius consuluisset Cæsarem ; ex ipsius enim ac Cæsaris dissensione gravissima mala emersura, quibus Pontifex subiratus paulo acerba voce respondit, Germanos biennii flexu expectatos Tridenti, nec unquam accessisse, nec jam amplius expectandos : cui cum cardinalis Auria subjiceret, sperandum eos a Cæsare cogendos, perstrinxit illum tacite Paulus nimio studio Cæsari adhærere, cardinalitii nimirum ordinis viros debere ab omni humano affectu esse divulsos affirmans.

56. At Cæsar maximas iras concepit adversus Paulum Pontificem, qui arcanis litteris transferendo Concilio favisset ac jure translatum contenderet, cumque ex hoc dissidio imminentia graviora mala præsentiret Petrus Soto Ordinis Prædicatorum, vir eximiæ prudentiæ et insignis Christianæ demissionis, qua oblatas dignitates constantissime respuit, qui Cæsaris sacras exhomologeses excipiebat, Alexandrum cardinalem Farnesium monuit ut partes suas adhiberet apud Pontificem, ut Concilium Tridento restituendum curaret, de quo factus certior a cardinale Farnesio Pontifex [1] significavit Petro e Soto quantis studiis Cæsarem semper esset complexus, addiditque vehementer dolere se a malevolis omnia pia studia sua in odium adduci, deque translatione Concilii addidit, se inconsulto eam factam, posse vero eos, qui Tridenti hæserant Bononiam accedere, ac dein vel Tridentum, vel alium locum designatum iri.

57. « Dilecto filio Petro e Soto Ordinis Prædicatorum professori, serenissimi Cæsaris confessori.

« Dilecte fili. Ex litteris quas dilecto filio nostro Alexandro cardinali Farnesio misisti, ipso nobis referente cognovimus, quo tu animo, et quo erga nos et hanc sanctam Sedem devotionis zelo capiaris, atque desideres ut omnia inter nos et charissimum in Christo filium nostrum Carolum Romanorum imperatorem semper Augustum pacata, quieta benevolaque succedant, atque ut hæc Concilii Generalis nuper Tridento Bononiam facta translatio, quoniam ei nonnihil molesta videtur accidisse, ita gubernetur atque procedat, ut si quid offensionis in illius animo est natum, id nostra obsequela nostrisque officiis tollatur atque omne sanetur, in quo nos, et tuam benevolam erga nos voluntatem, et probum sapiensque consilium tuum non solum valde commendamus in Domino, verum etiam grate et libenter accipimus, ac quod ad mutuam inter nos et serenissimum ipsum Cæsarem benevolentiam, pacem consensionemque attinet, tua devotio optima potest esse testis, quantopere nos semper studuerimus illum omnibus nostris obsequiis et donis, et omnium rerum concessionibus juvare atque ornare, cum nihil ille unquam a nobis postulaverit, in quo nostra ad indulgendum et concedendum voluntas non fuerit parata, nisi si qua nonnunquam petita ejusmodi sunt, quæ aut nostras longe superaverint vires, aut alia esse nobis visa sunt, ut salva nostra dignitate permittere ea non possemus : in cæteris quidem rebus nunquam nos illius commodis, honori, famæ amplitudinique defuimus, sed huic sanctæ Sedis pecuniis, et Ecclesiasticis multarum provinciarum facultatibus, terrestri militum manu et maritima participes esse voluimus illius laborum, sollicitudinum, sumptuum, cum ad id nos summus quidam erga illius majestatem ab initio susceptus amor sanctissimeque conservatus impelleret, ut illius commoda atque ornamenta omnia procuraremus, quæ tamen nostra merita erga eum ferme iniquorum et malevolorum obtrectationibus in eam partem accepta sunt, ut videremus in ipsis beneficiis quasi damnum illi atque incommodum velle inferre, quod certe nobis magno dolori fuit.

« Itaque sæpe ipsi nobiscum taciti æstimantes, et animum nostrum erga illum, et illius erga nos, non potuimus non summopere angi, cum videremus, quam impari conditione ad amandum accessissemus, et quam nostra optima erga eum voluntas pravis interpretationibus quorumdam in suspicionem et dubium apud illum adduceretur : sed nos in nostra semper sententia et pristino amore permanentes, non desistemus tamen tantum et tam insignem principem omnibus nostris officiis et meritis honoribus prosequi, cujus præsertim virtus et animi magnitudo, ac pro defensione fidei Catholicæ suscepti tot jam labores, hique tam admirabili felicitate consecuta grati atque accepti Deo declarati, non solum in universæ Christianæ reipublicæ, sed etiam hujus sanctæ Sedis, cui divina providentia præsidemus, peculiare beneficium redundaverint : quare, dilecte fili, quæ nostræ sunt partes, nos Cæsaris amori atque amplitudini et antea dediti semper fuimus, et sumus futuri. Ille, ut ea voluntate sit, qua profecto esse debet, neque se sinat malevolorum immutari sermoni-

[1] Paul. III. lib. brev. an. XIII. p. 160.

bus, cujuslibet boni est et in primis tuum pro tua probitate et virtute procurare; nam, quod ad Concilium attinet, si in tranferendo fuit culpa, aut error, nos certe expertes earum rerum fuimus; ante enim captum ab illis consilium est quam ad nostras aures potuerit res pervenire, et tamen justa ipsimet Concilio causa fuit visa tranferendi sese, neque vero adhuc cognoscere potuimus, cur minus Bononiæ quam Tridenti possint omnia ad Cæsaris commodum et utilitatem agi; sed tamen si mutatio loci est quærenda, nos, qui pro imperio et auctoritate nihil agere volumus, quod videatur auctoritati Concilii ulla in parte derogare, censeremus hoc expedire esseque opportunum, ut prælati atque episcopi qui Tridenti manserunt, Bononiam accedentes, Patribus cæteris persuaderent, ut rursus Tridentum, aut aptiorem alium in locum referretur Concilium, quo communi concordia consensuque omnium, quæ ad integritatem Catholicæ fidei, morumque correctionem pertinent, Deo, et Spiritu sancto auctore tractarentur, de qua re si Bononiæ agetur, convenientibus eo (ut diximus) omnibus non erit (credimus) difficile ita rem totam etiam nobis adjuvantibus dirigere, ut et Cæsaris voluntati et publicæ simul utilitati satisfiat, cui in primis studemus omnibus viribus et conatibus nostris consulere, sicut etiam referet tibi latius dilectus filius, et legatus noster cardinalis Sfondratus, cui fidem indubiam adhibebis. Datum Romæ XXX Martii MDXLVII anno XIII ».

Adduci non potuere Hispani præsules qui Tridenti hæserant, ut Bononiam se conferrent ad egregia cœpta absolvenda, nam Cæsar in suscepta sententia perstitit Concilii non in Italia, sed in Germania celebrandi. Reliqui vero qui Bononiam elegerant, ad Concilii Pontificisque auctoritatem tuendam Synodumque prosequendam, in qua urbe maximo cum honore et publica lætitia excepti fuerant, animos obfirmarunt, cujus Acta [1] typis non sunt excusa, ne dissensioni majori occasionem præberent :

58. *Acta Concilii Bononiensis : articuli hæreticorum de Sacramento Pœnitentiæ* — « Die XXV dicti mensis Martii », inquiunt Acta, « ipsi reverendissimi et illustrissimi domini præsidentes exhibuerunt theologis minoribus exemplum XIV Articulorum excerptorum ex libris modernorum hæreticorum super Sacramento Pœnitentiæ, ut juxta morem hactenus Tridenti in sacro Concilio observatum, antequam dominis prælatis et Patribus ipsius Concilii proponerentur, ab ipsis theologis minoribus discuterentur et examinarentur ».

[1] Ms. card. Barber. sign. num. 123. in script. Acta Concil. Bonon. pag. 2.

ARTICULI HÆRETICORUM SUPER SACRAMENTO PŒNITENTIÆ.

« I. Non esse tres sacramentalis Pœnitentiæ partes, Contritionem, Confessionem, et Satisfactionem, sed duas tantum, mortificationem scilicet et vivificationem, seu quod aliis verbis dicunt, terrorem seu timorem, et huic succurrentem fidem certæ remissionis peccatorum.

« II. Contritionem ex recogitatione et consideratione peccatorum ortam, aut timore servili paratam, facere hominem hypocritam et magis peccatorem.

« III. Confessionem auricularem, nec mandatam esse jure divino, nec necessariam, quia sine ea peccata remittuntur contritis et fide se substentantibus.

« IV. Confessionem auricularem, quam Ecclesia quotannis faciendam præcipit, esse impossibilem, adeoque figmentum hominum.

« V. Non esse necessarium confiteri omnia peccata mortalia, quorum quis sibi est conscius, sed ea tantum, quæ conscientiam perplexam tenent et angunt : sed neque ullas circumstantias peccatorum confitendas esse.

« VI. Nec peccata contra duo ultima Decalogi præcepta confitenda esse, nec licere venialia confiteri.

« VII. Absolutionis ministrum esse quemlibet Christianum, et absolvere posse etiam non confitentem peccata.

« VIII. Absolvi hominem a peccatis, modo credat se absolutum, etiamsi non esset contritus, aut sacerdos non serio, sed joco absolvat.

« IX. Absolutionem privatam sacerdotis nihil efficere.

« X. Satisfactionem pœnitentium non esse aliam, quam solam fidem, qua apprehendunt Christum satisfecisse.

« XI. Deum per gratiam peccata condonantem non exigere opera, seu dignos fructus Pœnitentiæ.

« XII. Satisfactiones canonicas quondam, vel exempli vel disciplinæ causa fuisse a Patribus institutas, non autem ad remissionem pœnæ.

« XIII. Satisfactionibus a sacerdote injunctis obscurari doctrinam de gratia et vero Dei cultu.

« XIV. Temporalibus pœnis æterna mutari supplicia fictio est, non veritas ».

Anno Domini MDXLVII, die vero Martis XXIX mensis Martii, etc. celebrata fuit prima Congregatio theologorum minorum, et sumpsit exordium sacrum Œcumenicum Concilium Bononiense; quibus theologis propositi sunt examinandi et discutiendi articuli suprascripti de Sacramento Pœnitentiæ.

59. *Prælati Hispani jussu Cæsaris Tridenti morantur.* — Interim Romæ motæ sunt gravio-

res lites apud Pontificem a Cæsare de Concilii translatione : nam Joannes Vega orator Cæsareus acceptis litteris imperatoris eadem die questus est apud Paulum III de repentina mutatione Concilii Tridentini Bononiam translati, non consulto prius Cæsare. Pontifex vero, cum adhuc ab internuntio litteras non accepisset, respondit Vegæ, summa maturitate consultum iri, Conciliique Patribus exponenda istius rei capita, ut perpenderentur; se quoque de ea non præmonitum; translationem non modo a majori parte, sed etiam a duabus et amplius partibus factam, adeo ut qui repugnent, tertiam non conficiant; ac propterea legitimam censeri : Tridentinum Concilium se reducere non posse, nisi auctoritatem ejus infringat, omniaque acta agendaque convellat; neque præsules suis mandatis forte pariturος, ut ad reditum adigerentur; cum ibi latius grassaretur lues, plurimosque non modo Tridentinos cives, verum etiam et nonnullos Patrum famulos extinxisset. Subjecit etiam Pontifex, Tridentinum Concilium revocari non posse, nisi ex decreto ejusdem Concilii, cum ipse nollet illi libertatem eripere, quam integram illæsamque servare voluerat, etiam cum de proprio commodo et Romanæ curiæ rebus ageretur : pollicitus tamen est oratori, se Patres Concilii admoniturum ut sua utantur libertate, seque conferant in alium quemvis locum Bononia accomodatiorem, ut Cæsareæ majestati rem gratam facerent, pluraque alia congessit, quibus Bononiam a nemine suspectam censeri jure posse, cæterisque urbibus tutiorem esse ostendebat; præsertim cum undique ea cincta esset provinciis Cæsareæ majestatis partibus addictissimis in Italia, ad quam etiam ipse Pontifex una cum Cæsare, si voluisset, commode accedere posset. Ad id vero, quod ad Cæsarem spectabat Concilii tutelam gerere, respondit, id intelligi dumtaxat in casu quo foret necessarium, ac Patres Concilii id ab eo efflagitassent : quare cum Bononia tuta esset, neque ob nationum discrimina ulla oriri posset suspicio, Cæsarea ista securitas supervacanea videbatur, cum ipsemet Pontifex in neutram partem inclinaret, communisque parentis munus gereret.

Ista decerpsimus ex litteris cardinalis Farnesii ad Hieronymum Verallum conscriptis, ad quarum calcem hæc erant subjecta : « Hæ sunt, quæ a vestra dominatione Cæsareæ majestati insinuanda sunt, eamque pro responso ad ea, quæ Joannes e Vega orator repetiit sanctitati suæ de optima Cæsaris in eam voluntate, confirmet, sanctitatem suam pari studio amoris Cæsareæ majestati responsuram, rogetque ne aures improbis pandat, sed teneat certissime sanctitatem suam ipsum paterno amore complecti, ut filium primogenitum, tum ob contractæ affinitatis vincula, ac si interdum Sua Sanctitas Cæsareis postulatis non assentiat, id fieri non quod ipsi gratificari nolit, sed quia non possit, vel quia rationi consona non putet, licet alii secus sentiant; eadem conferat cum piaculario Cæsareo sacerdote, qui consuetis optimis officiis non sit defuturus. Dat. Romæ v Aprilis MDXLVII ».

60. Interea significarat cardinalis Farnesius legatis Pontificio nomine translationem Concilii approbatam a Pontifice ob allatas causas, monuitque, ne ob paucitatem præsulum (pars enim magna Tridento ad suas sedes se subduxerat, expectandaque erat, ut Bononiam se conferret) quippiam de dogmatibus decernerent, indictam tamen sessionem ad XXI Aprilis celebrarent, corruptelisque emendandis et castigandis moribus darent operam; necnon translationis Acta repeterent ad eam confirmandam, quibus hæc addidit, ut refert Angelus Massarellus [1] : « Et quod in modo procedendi idem modus et ordo servetur, qui hactenus servatus est in Concilio Tridentino in omnibus, in decretis promulgandis de dogmatibus et reformatione, quod in omnibus aliis, et deinceps in subsequenti sessione maturius procedendum ». Addunt Acta a legatis per litteras X Aprilis exaratas sollicitatum fuisse Dandinum in aula Gallica Pontificium nuntium, ut rogaret Henricum regem, ut præsulibus, qui Tridenti fuerant, daret imperia, ut Bononiam accederent, tum hæc addita refert Massarellus : « Item de rebus Concilii, videlicet, quod imperator post translationem petierit magna cum instantia a Pontifice, ut reduceret Concilium Tridentum, et quod Pontifex responderit, quod cum semper reliquerit Concilium in sua libertate, et ipsum Concilium causam translationis veram et legitimam judicaverit eamque approbaverit, nunc sanctitas sua non vult neque debet ipsum Concilium cogere, ac propterea ante omnia Concilium congregetur Bononiæ, quo translatum est, et ibi postea cogitari poterit de capienda ea deliberatione, quæ expedire videbitur honori Dei, religioni, et reipublicæ Christianæ; quare reverendissimi ipsi legati Concilium hic prosequentur, et sessionem indictam XXI Aprilis omnino celebrabunt ». Henricus vero Gallorum rex (nam Franciscus I jam obierat, ut dicetur inferius) sensit ad schismatis pericula ex lacerato Concilio avertenda, Concilium auctoritate Pontificia suspendendum esse, idque Pontifici suadere nisus est, ut Diarii auctor commemorat :

« XIII Aprilis cardinalis S. Crucis recepit litteras a Bernardino Maffeo secretario cardinalis Farnesii, quibus scribit, regem Galliæ proposuisse suæ sanctitati suspensionem Concilii tanquam necessariam rebus præsentibus, cui suspensioni tota Ecclesia Gallicana consensura

[1] Ang. Mass. in Diar. Conc. Trid.

sit, etc. Rex itaque ordinavit, quod oratores et prælati illius regni, qui hactenus fuerint Tridenti in Concilio, morentur Ferrariæ, expectantes quid imperator circa Concilium facere voluerit ». Et infra :

« Cardinalis de Monte gratum habuit suspensionem fieri, cujus contrarium censuit cardinalis S. Crucis ».

61. Provocati interea fuere humanissimis litteris præsules, qui Tridenti hæserant, a legatis Apostolicis, ut Bononiam se conferrent ad optima consilia pro re Christiana expedienda, ut narrat Actorum Concilii scriptor :

« Die XII mensis April. ejusdem anni MDXLVII, reverendissimi et illustrissimi domini præsidentes et legati scripserunt ad prælatos, qui remanserunt Tridenti post translationem sacri Concilii infrascriptas litteras videlicet [1] :

« Reverendissimo et illustrissimo D. Petro Pacecho S. R. E. cardinali Giennensi.

« Ad XIII kal. Aprilis Bononiam pervenimus, ubi ab ovantibus magistratibus et omnium ordinum civibus nullo erga nos et alios prælatos gratulationis et honoris genere prætermisso, recepti fuimus. Gratiæ sunt agendæ Deo, quod in illa tam justa et tam necessaria loci mutatione proposuerit oculis Patrum urbem adeo pulchram, opulentam, et omnibus, quæ ad victum necessaria sunt, abundantem, in qua Concilium prosequi cum omni pace, libertate et securitate valeamus. Parati jam sumus, ut Sessionem statuta die X kal. Maii Deo duce omnino celebremus, quæ omnia dominationi vestræ reverendissimæ pro nostra in eam observantia significanda duximus ; nos eidem plurimum commendantes. Datum Bononiæ die XI Aprilis MDXLVII ».

Conceptæ sunt eodem argumento eorumdem præsidum litteræ [2] ad omnes conjunctim divisimque singulos præsules, qui Tridenti hæserant, provocatique humanissime ut Bononiam accederent.

« Reverende pater, a nostro legationis et præsidentiæ munere minime alienum esse putamus dominationi vestræ significare, id quod facimus per præsentes, nos XIII kal. Aprilis Bononiam incolumes Dei gratia pervenisse, atque ab omnibus magistratibus et omnium ordinum civibus, cum ingenti ostensione lætitiæ, ac omni genere honoris, humanitatis et officii erga nos et prælatos, qui nobiscum venerunt, receptos fuisse, et ita excipi quotidie Patres venientes. Urbs ipsa pulchra, ampla, honestissimis hospitiis, et omnibus rebus, quæ humanitus necessariæ sunt, abundat ; publico contenta totam se commodis Concilii exhibuit, in qua omnium nationum Patres plena et omnimoda libertate et securitate gaudeant, quod et nos dominationi vestræ tam privato nostro, quam publico legationis nostræ nomine harum litterarum vi ac virtute specialiter pollicemur. Parati jam sumus, ut sessionem statuta die, XI scilicet kalend. Maii Deo favente celebremus, ubi præsentiam dominationis vestræ et doctrinam magnopere desideramus, quam et in Domino bene valere cupimus. Datum Bononiæ die XI April. MDXLVII ».

62. *Prima sessio Concilii Bononiensis : articuli hæreticorum de Sacramentis Extremæ-Unctionis, Ordinis et Matrimonii.* — Dimoveri e sententia non potuere præsules Tridentini ob mandata contraria Cæsaris, qui a Pontifice tandem impetravit per suum Romæ oratorem, ne in sessione indicta Concilii quid gravioris momenti promulgaretur, nec in ea translatio confirmaretur, ut Diarii auctor [1] narrat, qui etiam addit, cardinalem Sfondratum ad Cæsarem ad componenda hæc dissidia, flectendumque animum missum fuisse, idque Patribus Bononiæ significatum :

« XVIII Aprilis reverendissimi DD. legati receperunt litteras a reverendissimo cardinali Farnesio, quibus significabat Sanctissimo Domino nostro non videri, quod in hac Sessione aliquod decretum substantiale publicetur, neque confirmetur translatio Tridento, sed tantum prorogetur Sessio usque ad Pentecostem, quod factum est, id petente maxima cum instantia illustrissimo D. Didaco a Mendoza oratore Cæsareo ».

XIX Aprilis in Congregatione generali proponitur a reverendissimo D. cardinale de Monte, quod gratiæ agendæ sunt Deo, quod huc incolumem hanc sanctam Synodum reduxerit ; dixit deinde : « Quod hæc translatio Concilii grata fuit sanctissimo Domino nostro, et omnibus principibus Christianis, excepto Cæsare ; quod nunc mittitur ad suam majestatem reverendissimus D. cardinalis Sfondratus legatus Apostolicus, qui procurabit ut ejus majestas translationi assentiat, et prælatos suorum regnorum huc accedere permittat. Interim videtur opportunum, quod Sessio in proxima die indicta celebretur, sed in ea nihil substantiale agatur, neque aliquod decretum promulgetur vel de fide vel de reformatione, sed tantum ipsa sessio prorogetur ad feriam V infra Octavam Pentecostes [2], quo tempore haberi poterit mens Cæsaris, et materiæ, quæ propter absentiam prælatorum et festa Paschalia tractari et examinari non potuerunt, absolventur. Super quo rogantur sententiæ, et ab omnibus probatum est ».

Quod ad cardinalis Sfondrati legationem attinet, decreta ea jam ante fuerat extremo

[1] To. X. de Conc. Ms. arch. Vat. sig. num. 3197. p. 86. Ext. inter Act. Conc. Bonon. p. 3. Diar. auct. Ang. Massar. Ms. arch. Vat. p. 219. — [2] Ext. ibid. p. 425.

[1] Diar. Conc. Trid. p. 220. — [2] Jo. Franciscus Firmanus rituum Magist. in Diar. Ms. arch. Vat.

Februario, antequam fieret translatio, ut dicetur inferius.

63. Appetente XXI Aprilis die, quæ ad Sessionem Bononiæ condicta fuerat, veteres ritus celebrati fuere, quos in Actis describit Angelus Massarellus[1] :

« In Nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Amen.

« Anno a Navitate ejusdem Domini nostri Jesu Christi MDXLVII, Indictione V, die vero Jovis XXI mensis Aprilis, Pontificatus Sanctissimi in Christo Patris et Domini nostri Pauli divina providentia PP. III anno XIII, celebrata fuit prima publica Sessio sacrosancti Œcumenici et generalis Concilii Bononiensis, præsidentibus in eo nomine Sanctissimi domini nostri papæ reverendissimis Patribus et illustrissimis dominis, dominis Joanne Maria episcopo Prænestino de Monte, et Marcello tit. S. Crucis in Hierusalem presbytero S. R. E. cardinalibus, et Apostolicis de latere legatis. Mane igitur hora circiter XIII, ipsi reverendissimi et illustrissimi domini et præsidentes et legati, ac reverendi domini prælati infrascripti (fuerunt ii archiepiscopi sex, episcopi unus et triginta, ferme omnes Itali, e Græcia tres, ex Anglia unus, e Scotia unus, ex Hispania unus, ex Belgio unus, et quatuor Ordinum generales) convenerunt in Collegiata Ecclesia S. Petronii Bononiensis, in loco ad Concilium celebrandum et Sessiones habendas ad ipsa sancta Synodo deputato, ubi reverendissimus D. Sebastianus Lequavela archiepiscopus Naxiensis celebravit Missam solemnem de Spiritu sancto, qua absoluta, et publicata de more per diaconum indulgentia, reverendissimus D. Catharinus Politus episcopus Minoricensis indutus pluviali et mithra, ascendens ambonem habuit piam et luculentam orationem, qua completa, tam ipsi reverendissimi et illustrissimi domini præsidentes et legati, quam cæteri prælati omnes acceperunt pluvialia et mithras aliaque paramenta consueta, cantantibus cantoribus Psal. 83. *Quam dilecta tabernacula tua, Domine.* Deinde reverendissimus et illustrissimus dominus præsidens et legatus præfatus accessit ad altare majus, ubi solitas Orationes legit, et cæremonias in aliis publicis Sessionibus servari consuetas de more peregit, benedicens ter sanctam Synodum, et per cantores decantatæ fuerunt Litaniæ, et per diaconum Evangelium : *Ego sum vitis, et vos palmites.* Joan. XV. Postea reverendissimus et illustrissimus D. cardinalis S. Crucis secundus præsidens et legatus præfatus accessit etiam ad altare majus, et reverendissimus et illustrissimus dominus cardinalis de Monte imploravit auxilium S. Spiritus per Hymnum : *Veni, Creator Spiritus*, quem cantores absolverunt, usque in finem. Quo absoluto, ambo reverendissimi et illustrissimi domini præsidentes et legati consederunt ante Altare majus in faldistoriis versa facie ad S. Synodum, cæterisque prælatis sedentibus in locis suis juxta tempus suarum promotionum, et D. archiepiscopus Naxiensis indutus pluviali et mithra accedens ad Altare majus, accepit e manibus ipsorum reverendissimorum et illustrissimorum dominorum præsidentium decretum, quod in hac Sessione publicandum erat, ascendensque ambonem legit illud alta et intelligibili voce, quod est tenoris infrascripti, videlicet :

« Hæc sacrosancta Œcumenica et generalis Synodus, quæ dudum in civitate Tridenti congregata, nunc Bononiæ in Spiritu sancto legitime congregata, præsidentibus in ea nomine sanctissimi in Christo Patris et Domini nostri D. Pauli divina providentia PP. III, ejusdem reverendissimis dominis DD. Joanne Maria episcopo Prænestino de Monte, et Marcello tit. S. Crucis in Hierusalem presbytero S. R. E. cardinalibus et Apostolicis de latere legatis. Considerans, quod die XI mensis Martii præsentis anni in generali publica Sessione in eadem civitate Tridenti et in loco consueto celebrata, omnibusque agendis de more peractis, ex causis tunc instantibus, urgentibus et legitimis, interveniente etiam auctoritate sanctæ Sedis Apostolicæ eisdem reverendissimis præsidentibus etiam specialiter concessa, decrevit et ordinavit Concilium ex eo loco in hanc civitatem transferendum esse, sicuti transtulit, itemque Sessionem pro præsenti die XXI Aprilis illic indictam, ut de Sacramentorum et reformationis materiis, de quibus tractandum proposuerat, canones sancirentur et promulgarentur, in hac ipsa civitate Bononiæ celebrari debere, consideransque nonnullos ex Patribus, qui in hoc Concilio interesse consueverunt, his superioribus majoris Hebdomadæ et solemnitatibus Paschalis diebus, in propriis Ecclesiis occupatos, aliquos etiam aliis impedimentis detentos, huc nondum accessisse, quos tamen brevi affuturos sperandum est, ac propterea factum esse, ut non ea, quam sancta Synodus desiderabat, prælatorum frequentia potuerint materiæ ipsæ Sacramentorum et reformationis examinari ac discuti : ut omnia maturo consilio, et cum dignitate et gravitate debita fiant, bonum, opportunum et expediens censuit, censetque Sessionem prædictam, quæ hoc ipso die, ut præfertur, celebranda erat, ad diem Jovis infra Octavam Pentecostes proxime futuram, quoad ipsas materias expediendas, differendam et prorogandam esse, quemadmodum differt et prorogat. Quam diem, et rei gerendæ maxime opportunam, et Patribus præsertim absentibus per commodam judicavit et judicat : hoc tamen adjecto, quod terminum

[1] Diar. Conc. Trid. Ms. arch. Vat. p. 229. Acta Concil. Bonon. p. 6. Ms. Franc. card. Barber. per Angel. Massarell. secr. Conc.

ipsum ipsa Sancta Synodus pro ejus arbitrio et voluntate, sicuti rebus Concilii putaverit expedire, etiam in privata Congregatione restringere et imminuere possit et valeat ».

Addunt Acta, præsides Concilii ab eodem archiepiscopo interrogatos, præsules vero a secretario Concilii coram duobus notariis rogatos, id decretum gratum et ratum habuisse.

64. Celebrata prima sessione [1], cum peracta esset inter theologos minores examinatio suprascriptorum articulorum Sacramenti Pœnitentiæ; incœpti fuerunt discuti et examinari ab ipsis theologis minoribus articuli hæreticorum super tribus Sacramentis quæ restabant, scilicet; Extrema-Unctione, Ordine sacro et Matrimonio, qui articuli incœperunt examinari die XXIX Aprilis MDXLVII, sub infrascripta forma videlicet :

ARTICULI SUPER SACRAMENTO EXTREMÆ-UNCTIONIS.

« I. Extremam-Unctionem figmentum esse humanum, aut ritum acceptum a Patribus, diversum omnino a Sacramentis, quæ mandatum Dei habent et promissionem gratiæ.

« II. Extremam-Unctionem non fieri ab Ecclesia Romana, juxta Evangelii et Jacobi sententiam, ideo ritum immutandum esse ».

ARTICULI HÆRETICORUM SUPER SACRAMENTO ORDINIS.

« I. Ordinem non esse Sacramentum, sed solummodo effectum, et ex jure divino per populares institui et destitui debere.

« II. Ordinem potestatem esse prædicandi, non offerendi, ideoque eos qui verbum Dei non prædicant, non esse sacerdotes.

« III. Omnes Christianos ex æquo esse sacerdotes, sed ad usum sive executionem opus esse vocatione majoris et consensu populi.

« IV. Episcopos non habere jus ordinandi, ideo ordinationem per eos factam irritam esse ».

ARTICULI HÆRETICORUM SUPER SACRAMENTO MATRIMONII.

« I. Matrimonia clandestina non esse legitima, ac proinde a parentibus irritari posse.

« II. Licere Christianis plures simul habere uxores, et polygamiam nulla lege esse prohibitam.

« III. Mulier quæ alteri viro sui fecit copiam adeo uxor esse desiit, ut utrique, aut alii saltem conjugum liceat aliam uxorem ducere, vel alteri nubere, et non mœchari, qui dimissam adulteram illam duxerit.

[1] Ms. Fr. card. Barb. sign. num. 23. et Ms. card. Pii inscriptum Conc. Bonon.

« IV. Divortium dirimit matrimonium, unde ab illo rite celebrato, licet et repudianti et repudiatæ reiterare conjugium.

« V. Gradus consanguinitatis et affinitatis descriptos Levitici X præcise servandos esse, nec plures, nec pauciores : Ecclesiam in aliis, neque interdicere posse ne matrimonium contrahatur, neque rescindere contractum ».

Qui articuli suprascripti discutiuntur, et examinantur in Congregationibus ipsorum theologorum minorum a dicta die XXIX Aprilis usque ad diem VII mensis subsequentis.

Peracta examinatione articulorum hæreticorum super omnibus Sacramentis inter ipsos minores theologos, incipiunt examinari et discuti in generalibus Congregationibus a RR. DD. prælatis canones formati super Sacramento Eucharistiæ, qui canones proponuntur primum Patribus in generali Congregatione die Lunæ IX Maii ejusdem anni MDXLVII habita, et examinantur usque ad diem XVI ejusdem mensis.

Censuræ autem factæ in dictis Congregationibus generalibus super ipsis canonibus Sacramenti Eucharistiæ discutiuntur, et examinantur in particularibus Congregationibus dominorum prælatorum theologorum deputatorum, ut hactenus observatum fuit in Concilio Tridentino, qui RR. DD. deputati convenientes coram reverendissimo et illustrissimo D. cardinale S. Crucis, secundo ipsius Concilii præsidente, per multos dies a die scilicet XVII usque ad XXVII ejusdem mensis Maii ipsos canones secundum prædictas censuras aptarunt et reformarunt, ut habentur in textu Concilii.

65. XXX Maii legati receperunt litteras [1] a reverendissimo cardinali Farnesio, quibus significabat suam sanctitatem velle, ut hæc prima sessio prorogaretur usque ad mensem Augusti, non longe ab Assumptione B. Mariæ Virginis.

Prima Junii MDXLVII, auditis sententiis, reverendissimus dominus cardinalis de Monte repetiit, quæ in principio dixerat : « Non expedire quod publicentur decreta de dogmatibus neque de reformatione, tum quia materiæ quoad reformationem non sunt paratæ, tum quod si essent etiam paratæ, non deberent expediri ob statum præsentium temporum : paratæ autem non sunt, quoniam quæ restant de reformatione, sunt duo capita, unum quod tangit regulares, quorum generales sunt absentes, sine quorum præsentia non potuit tractari. Alterum tangit principes sæculares, quorum cum nulli adsint oratores, neque ea materia tractari potuit. Et decretum de dogmatibus solum expediri non debet, cum simul de utraque materia juxta ordinem et morem Concilii agendum sit. Præterea habenda est ratio absentium,

[1] To. XVII. de Conc. Ms. arch. Vat. sig. num. 3204. p. 124. Diar. Act. Conc. Trid. et Bonon. Ms. arch. Vat. p. 231.

qui sunt Tridenti, cum intuitu imperatoris ibi maneant, etc. Improbans autem sententiam D. Acciensis, qui nolebat ullius humanæ causæ, vel principis haberi rationem, probavit sententias majoris partis, et ita conclusit, ut cras fieret sessionis prorogatio solemniter in Ecclesia ad dictum diem xv Septembris proxime futuri.

« Quæ prorogatio hac de causa facta est, ut habeatur ratio imperatoris, qui adhuc perseverat in opinione, ut Concilium Tridentum revertatur, et nullatenus consentire vult, ut suorum regnorum prælati Bononiam conveniant, et ideo prælati Hispani et regni Neapolitani, qui Tridenti remanserunt, post translationem illinc discedere noluerunt, et adhuc nolunt, ut Cæsari satisfaciant. Facta est etiam prorogatio hæc, quoniam materiæ, quæ publicandæ erant ex decreto Synodali in utraque causa, tam dogmatum quam reformationis adhuc digestæ non erant ». Et mox : « Accedit ad hoc quod neque rex Gallorum misit adhuc aliquem e suis Bononiam, et brevi sperandum sit, quod uterque princeps, imperator scilicet et rex Gallorum, Concilio adhæreant, cum duo reverendissimi domini cardinales legati de latere ad quemlibet eorum missi fuerint ».

66. *Secunda sessio Concilii Bononiensis : articuli hæreticorum de Purgatorio et indulgentiis.* — Die Jovis II mensis Junii ejusdem anni habetur secunda sessio Bononiensis [1], ut inferius descriptum est.

« Anno a Nativitate Christi MDXLVII, Indictione v, die vero Jovis secunda mensis Junii, Pontificatus sanctissimi in Christo Patris et Domini nostri D. Pauli divina providentia PP. III anno XIII, celebrata fuit secunda publica sessio sacrosancti Œcumenici et generalis Concilii Bononiensis, præsidentibus in eo nomine ejusdem sanctissimi D. N. PP. reverendissimis Patribus et illustrissimis DD. DD. Joanne Maria episcopo Prænestino de Monte et Marcello tit. Sanctæ-Crucis in Hierusalem presbytero S. R. E. cardinalibus, et Apostolicis de latere legatis etc.». Nonnullis de sacris ritibus observari consuetis interjectis, addunt Acta, hoc decretum in Synodo ab archiepiscopo Upsalensi (is erat Olaus Magnus Gothus) perlectum :

« Quamvis hæc sacrosancta Œcumenica et generalis Synodus sessione, quæ die XXI mensis Aprilis proxime præteriti super Sacramentorum et reformationis materiis in hac inclyta civitate Bononiæ ex decreto in urbe Tridentina in publica sessione die XI mensis Martii promulgato celebranda erat, propter aliquas causas ac præsertim propter absentiam nonnullorum Patrum, quos brevi affuturos sperabat, ad hunc præsentem diem differendam et prorogandam esse censuerit, volens tamen cum iis qui non venerunt etiam adhuc benigne agere, eadem sacrosancta Synodus in Spiritu sancto legitime congregata præsidentibus in eo eisdem S. R. E. cardinalibus et Apostolicæ Sedis legatis, statuit et decernit sessionem ipsam, quam hac die secunda Junii præsentis anni MDXLVII celebrare decreverat ad diem Jovis post festum Nativitatis B. Mariæ Virginis, quæ erit XV mensis Septembris proxime futuri, quoad prædictas et alias materias expediendas differendam et prorogandam esse, quemadmodum differt et prorogat : ita tamen quod prosecutio discussionis tam eorum quæ ad dogmata, quam ad reformationem pertinent, interim non omittatur, et terminum ipsum ipsa S. Synodus pro ejus libito et voluntate etiam in privata Congregatione abbreviare et prorogare libere possit et valeat. Cujus decreti lectione absoluta, idem reverendissimus D. archiepiscopus Upsalensis interrogavit Patres, an placeret : his verbis videlicet :

« Reverendissimi et illustrissimi domini amplissimique Patres : Placentne hæc omnia vobis ? Et statim reverendissimi et illustrissimi domini præsidentes et legati responderunt : Placet ».

Deinde quilibet ex Patribus interrogatus fuit singulariter a me Angelo Massarello ipsi sacri Concilii secretario una cum dominis Claudio della Casa, et Nicolao Duiel notariis, an placeret ? Et omnes responderunt : Placet, exceptis duobus etc.

Postremo idem reverendissimus et illustrissimus D. cardinalis de Monte præsidens et legatus præfatus manu elevata benedixit iterum S. Synodum signo crucis et Patres omnes deposuerunt paramenta, et discesserunt hora circiter XV.

Interfuere huic sessioni præter duos cardinales legatos, sex archiepiscopi variarum nationum et episcopi triginta sex.

67. Domini theologi convenientes coram reverendissimo et illustrissimo D. cardinali S. Crucis secundo sacri Concilii præsidente, per multos dies, nempe a XVII dicti mensis Junii usque ad XII mensis Julii subsequentis, ipsos canones secundum prædictas censuras aptarunt et reformarunt.

Interea dum de Pœnitentia canones a Patribus deputatis aptantur et reformantur, proponuntur theologis minoribus disputandi et discutiendi articuli super Purgatorio et Indulgentiis sub his verbis, videlicet :

De Purgatorio.

« I. Esse Purgatorium, an habeatur in Scriptura ? et si habetur, quibus in locis ?

« II. An reliquiæ peccatorum purgentur per mortem, ita ut Purgatorio non sit opus ?

[1] Ibid. p. 12. Secunda sess. Bonon.

« III. An animæ in Purgatorio sint extra statum merendi seu peccandi, et an habeant incertitudinem suæ salutis ?

« IV. Suffragia pro defunctis habeanturne in Scriptura, et si habeantur, quibus in locis ? »

De Indulgentiis.

« I. Quid sit Indulgentia, an remissio culpæ ? an pœnæ ?

« II. Si pœnæ, an temporalis ? an æternæ ?

« III. Si temporalis, vel juxta taxationem Canonum ? vel justitiæ divinæ ?

« IV. Thesaurus indulgentiarum, quibus ex meritis sit collectus ? Et si ex meritis etiam sanctorum, quomodo cum ipsi sancti bonorum omnium auctori quæcumque egerint, vel agere potuerint, Deo debitores fuisse videantur ?

« V. Si contritus, confessus et absolutus non eget nova applicatione justitiæ Christi, quomodo Indulgentia, quæ ex meritorum Christi thesauro est, erit illi adjumento ?

« VI. An requiratur causa ad Indulgentiæ validitatem ? Et si requiratur, quæ ex usu sit idonea.

« VII. Indulgentia an prosit defunctis et quomodo ? »

Qui articuli suprascripti discutiuntur et disputantur ab ipsis theologis minoribus per viginti tres dies continuos, a XXIII scilicet mensis Junii usque ad XV mensis Julii subsequentis eumdem.

Memorata vero die XXIII Julii distributæ sunt Patribus schedulæ iisdem conceptæ verbis, in quibus argumenta quæ vim sacrarum Indulgentiarum confirmant, brevi compendio contracta designabantur.

XVI Julii DD. legati scripserunt ad cardinalem Farnesium significantes perfectionem examinationis articulorum de Purgatorio, et Indulgentiis, et canonum de Pœnitentia.

68. *Decreta de Indulgentiis.* — Die decima nona Julii [1] excussæ sunt controversiæ de Indulgentiis a theologis et a præsulibus in suis Congregationibus usque ad decimam quintam Julii, conceptumque fuit hoc decretum :

De Indulgentiis.

« I. Cum sancta Ecclesia divino spiritu docta, et potestatis sibi a Deo traditæ conscia, antiquissimo usu etiam generalium Conciliorum auctoritate comprobato receperit, Indulgentias ex piis, justis et rationi consentaneis causis Christi fidelibus concedere, quarum vi temporalis pœna, quæ condonata jam culpa Deo debetur, etiam extra Sacramentum Pœnitentiæ per summam misericordiam remittitur, deceatque maxime cœlestem hunc ac plane divinum Ecclesiæ thesaurum summa cum sinceritate et integritate dispensari ; abusus, qui in aliquibus locis, non sine ejusdem Ecclesiæ divinique honoris magna jactura inoleverunt, sancta Synodus præsenti decreto tollendos esse statuit atque decernit. In primis autem in Domino hortatur episcopos, ut curent omnes, quibus prædicandi munus incumbit, ut populum quam diligenter admoneant per Indulgentias non remitti culpam, ut quæstores plerique cauponantes verbum Dei, falso et temerarie jactitant, sed iis solum prodesse, qui ab omni peccato mortali liberi et immunes, cum Deo in gratiam redierunt, quæ nonnisi per Sacramenta re vel voto suscepta sint.

« II. Quoniam vero ex eadem S. R. E. antiqua consuetudine constat Indulgentias nonnisi piis et justis de causis, atque maxima cum moderatione concedi solitas fuisse, illud quoque non probat, quod ob leves causas, veluti ob paucas quasdam preces, amplissimæ Indulgentiæ et multorum annorum remissiones, atque animarum a pœnis Purgatorii liberationes concedantur : facile enim evenire solet, ut facilitas veniæ liberius ad peccandum invitet et alliciat, atque ita disciplinæ Ecclesiasticæ vigor, pœnitentialis satisfactio nimia largitate enervatur.

« III. Præterea, ut avaritiæ, quæ radix omnium malorum esse solet, ostium occludatur, statuit sancta Synodus, ut cum Indulgentiæ propter eleemosynas ad certum aliquem pium usum conceduntur, veluti ad redemptionem captivorum, aut hospitale, seu locum aliquem pium construendum, aut quodvis aliud opus, cujuscumque illud sit generis, a nemine, neque ab executoribus quidem statuatur certa aliqua pecuniæ summa exsolvenda, sed quilibet libere donet quod pro sua pietate et devotione malit. Cum tamen intelligere debeat, tanto apud Deum magis promereri, quanto devotius, religiosius et liberalius piis hisce operibus vacaverit. Quæ autem hactenus aliter quacumque ex causa concessæ, vel a quocumque taxatæ sunt, hoc modo moderatæ esse censeantur.

« IV. Illæ quoque detestandæ fraudes et imposturæ prohibendæ et coercendæ sunt, prout præsenti decreto sancta Synodus prohibet et graviter coerceri jubet, ut ne ex eadem Indulgentiarum concessione plures partes a commissariis et executoribus fiant sub eisdem vel diversis nominibus, etiam cum revocatione vel suspensione aliarum partium, ne ut quod singulis personis ad vitam vel in longum tempus conceditur, post breve tempus facile revocetur vel suspendatur. Si tamen ex rationabili causa illas revocare aut suspendere contigerit in earumdem personarum, vel locorum temporale commodum, iterum nullatenus concedantur, cum ex eo nihil aliud, quam novi proventus

[1] Decr. Conc. Bonon. Ext. in Ms. arch. Vat. sig. n. 3194. p. 314.

quæri videantur, quod sordidæ avaritiæ, et quærimoniarum, atque scandalorum occasio esse solet.

« V. Maximus item et execrandus abusus, atque Christianæ charitati in primis contrarius est, quod propter Indulgentias cogantur homines, etiam pauperes agricolæ et artifices, a suis operibus diebus profestis cessare, et eas conciones, quas ad Indulgentiarum publicationem seu explicationem spectant, inviti audire, non tam pietatis causa, quam ut divinarum rerum prætextu cogantur Indulgentias accipere : aut etiam, quod fraudibus vel vi, etiam abutendo censuris Ecclesiasticis, compellantur nomina dare ad accipiendas Indulgentias et taxatam pecuniam solvendum ; cum tamen hilarem datorem diligat Dominus, hisque tam iniquis extorsionibus, et cœlestes hi thesauri invidiosi fiant, et sanctissimum Ecclesiæ ministerium vituperetur.

« VI. Locationibus quoque proventuum, qui Indulgentiarum intuitu accipiuntur, atque quibuscumque aliis contractibus quibusvis personis tam Ecclesiasticis quam laicis, districte sancta Synodus interdicit, atque decernit ut ipso facto Indulgentiæ prorsus revocatæ esse censeantur, et excommunicationis censuram incurrant, tam locatores quam conductores, et cæteri contrahentes, qui a nullo, quam a Romano Pontifice possint absolvi, cum a Christiana pietate et religione, atque a sanctissimorum Romanorum Pontificum, qui hasce Indulgentias concesserunt, mente sit valde alienum spirituales gratias in sordidum quæstum converti.

« VII. Et cum nuper in hac sancta Synodo quæstorum nomen atque usus abolitus fuerit, et Indulgentias aut alias spirituales gratias per ordinarios locorum, adhibitis duobus de Capitulo, debitis temporibus populo publicandas esse decreverit, quibus etiam eleemosynas atque oblata sibi charitatis subsidia, nulla prorsus mercede accepta, fideliter colligendi facultas data sit, statuit sancta Synodus, ut nemo illas practicare audeat, qui non ab episcopo deputatus, atque pius, eruditus, et ad id munus apte exequendum idoneus ab eodem judicatus fuerit. Qui vero Indulgentias prædicare non deputatus ab episcopo præsumpserit, ipso facto sententiam excommunicationis incurrat, et a ministerio Altaris suspensus sit, communibusque beneficiis Ecclesiasticis, si quæ habebit, privetur. Episcopi autem teneantur, antequam Indulgentiæ divulgentur, illarum originalia videre ; neque ulla ratione permittant eorum interpretationem, nisi a se approbatam publicari, ne imperitæ plebi perditi et scelerati homines, qui quæstum pietatem esse existimant, imponant.

« VIII. Multorum etiam malorum occasio esse solet, quod facultas una cum Indulgentiis concedatur, aut ita interpretatio a commissariis vel executoribus fiat, ut de male ablatis, vel iis, quæ incertis personis debentur, compositio aliqua, parte etiam parva soluta, fiat ; unde occurrit, ut non facta diligentia ut veris dominis innotescat, ipsi debita restitutione fraudentur, et aliis delinquendi occasio præbeatur, atque miserorum animæ magis illaqueentur, cum certum sit peccata non dimitti, nisi quæ ablata sunt restituantur. Quamobrem præcipit sancta Synodus, ut hæc facultas nemini unquam concedatur, neque hujusmodi interpretationes fiant : hactenus vero concessas ita moderatur, ut certis personis ablata eisdem omnino integre restituantur ; ea vero quæ incertis debentur, tota iisdem locis piis aut personis quibus illa facultas concessa erat, aut pauperibus restituantur.

« IX. Facultas eligendi confessorem et absolvendi a casibus quocumque modo reservatis, quæ etiam concedi una cum Indulgentiis solet, nemini deinceps concedatur sine magna et urgenti causa, et dummodo confessor sit ab episcopo, vel si regularis sit is cui hæc facultas conceditur, a suo superiore approbatus : et ita hactenus concessæ interpretentur. Ne vero disciplina Ecclesiastica paulatim collabescat, eadem ratione admonet sancta Synodus, ne deinceps, nisi magnis et urgentibus de causis, relaxationes præceptorum Ecclesiasticorum concedantur, præsertim eleemosynarum intuitu, qualis est ciborum delectus, jejuniorum observantiæ relaxatio, qualis concessio sacramentorum in privatis domibus administrationis, votorum commutationis, sive redemptionis, quibus relaxationibus, et merita diminuuntur, et homines ad pœnitentiam fiunt segniores ; hisce præsertim temporibus, in quibus antiqua canonum in pœnitentiis injungendis severitas tantopere languit.

« X. Ut vero hæc recte executioni mandentur, et nulla fraus intervenire possit, sancta Synodus committit omnibus episcopis, ut Apostolica auctoritate per se, aut suos vicarios, quoties diœcesim suam visitaverint, vel alias quoties opportunum videbitur, indulgentias Ecclesiis vel monasteriis, aut aliis piis locis etiam exemptis, et personis quibuscumque item exemptis concessas examinent, et animadvertant, an indulgentiæ ad certum tempus concessæ sint, illudque ne sit finitum ; atque an in eos usus pios eleemosynæ expendantur, quarum causa concessæ sunt, et quatenus causa cessaverit, ipsas quoque cessasse declarent, et fraudem committentes debitis pœnis atque censuris coerceant, omniaque ita moderentur, ut pietatis opus in avaritiam, quæ ab Ecclesia quam longissime abesse debeat, nullo modo cedant.

« XI. Et quia ex locorum et temporum va-

rietate alii atque alii abusus evenire solent, nec possunt omnia unica regula tolli, Conciliis provincialibus sancta Synodus committit, ut quæ in suis provinciis circa præmissa emendatione indigent, ea tolli et moderari procurent, quæ episcopi mandare executioni curabunt, et tanquam Apostolicæ Sedis delegati ».

69. *Articuli hæreticorum de Missa et quibusdam aliis discutiuntur.* — Post varias theologorum disceptationes concepti sunt, XXVII Julii die [1], discussique in Congregatione generali, atque accuratissimo examine expensi hi articuli, necnon in consequentibus Congregationibus.

Addunt Acta [2], perfecta discussione canonum Extremæ-Unctionis et Ordinis, propositos fuisse theologis minoris gradus articulos hæreticorum adversus sacrosanctum Missæ sacrificium.

Articuli super quibus domini theologi dicturi sunt, an videlicet omnes, aut hæretici, aut schismatici esse videantur ; et si videntur, quibus testimoniis sacræ Scripturæ, aut sacrorum Patrum, vel Conciliorum auctoritatibus id comprobari possit.

De Missa.

« I. Eucharistiam in Missa non esse sacrificium, non esse oblationem pro peccatis, sed tantum commemorationem sacrificii in Cruce peracti, neque eam offerre esse opus bonum aut meritorium.

« II. Missam nec vivis nec mortuis ut sacrificium prodesse, nec aliis applicari posse.

« III. Missam non esse ex Evangelio, neque a Christo institutam, sed inventam ab hominibus quæstus et lucri causa.

« IV. Missas privatas illicitas esse, atque abrogandas, neque ullo die in una Ecclesia nisi unam tantum Missam celebrandam esse.

« V. Non licet sacerdotibus sacrum facere, si non adsint communicantes.

« VI. Canonem Missæ abrogandum esse, fugiendumque non secus ac pessimam abominationem.

« VII. Aquam non esse miscendam cum vino in Missa, quod ita factum in Evangelio non legitur ».

Qui articuli suprascripti examinantur, et disputantur ab ipsis theologis minoribus a die Martis, secunda mensis Augusti, usque ad diem Lunæ, vigesimam secundam ejusdem mensis, dicti anni MDXLVII.

Interea vero dum a theologis minoribus examinantur articuli de Missa suprascripti, discutiuntur a dominis prælatis deputatis theologis censuræ factæ in Congregationibus generalibus super canonibus Sacramenti Extremæ-Unctionis et Ordinis, secundum formam exhibitam Patribus die XXVII mensis Julii, qui reverendi domini deputati convenientes per plures continuos dies, a secunda videlicet mensis Augusti usque ad vigesimam sextam ejusdem, coram reverendissimo et illustrissimo domino cardinali S. Crucis, secundo ipsius Concilii præsidente, canones ipsos secundum censuras prædictas aptarunt et reformarunt.

IX Augusti [1] fuit congregatio prælatorum theologorum : in canonibus Extremæ-Unctionis fuit maxima disputatio inter Patres, an usus Extremæ-Unctionis fuerit semper in Ecclesia : id est, dandi Sacramentum hoc in extremis, cum neque Marcus, neque Jacobus meminerit hujus dictionis, sed locuti fuerint generaliter : *Si quis infirmatur in vobis.* Et, *Ungebant infirmos, et sanabantur.* Et conclusum quod sic, quia licet forsan in primitiva Ecclesia daretur aliquando non laborantibus in extremis, ut et donum miraculorum ad fundandam ipsam Ecclesiam faceret, tamen eodem ipso tempore et laborantibus in extremis dabatur.

« XIII Augusti [2] legati scripserunt ad cardinalem Farnesium de iis quæ aguntur in Concilio, id est, quod heri perfecta est examinatio censurarum canonum Extremæ-Unctionis, et quolibet die audiuntur theologi super examinatione articulorum de Missa ».

XXIV Augusti [3] reverendissimi DD. legati receperunt litteras a reverendissimo cardinale Farnesio Pontificem excogitasse se conferre ad hanc civitatem Bononiensem, et Concilio interesse, super quo petit legatorum consilium. Laudat item nomine suæ Sanctitatis, quod reverendissimi legati diligenter intendant prosecutioni et examinationi materiarum Concilii, ut suo tempore in plena sessione omnia publicari possint.

XXV Augusti [4] fuit Congregatio prælatorum theologorum super examinatione quatuor capitum :

« I. Exprimatur, quod sacerdotium est potestas in anima, et quod per depositionem non aufertur.

« II. Damnetur, quod neque presbyteri, neque diaconi prædicare possunt, nisi mittantur ab episcopo, vel a Sede Apostolica.

« III. Exprimatur, quod episcopus præscitus habeat eamdem potestatem, quam electus et prædestinatus.

« IV. Declaretur, quid sit sacerdos, et quid ad eum pertineat ».

70. XXIX Augusti [5] propositi sunt canones de Sacramento Extremæ-Unctionis castigati ac redacti in bonam formam.

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3192. p. 373. — [2] Act. Conc. Bonon. Auct. Angel. Mass. Secr. Ms. Franc card. Barber. sign. num. 23. et aliud Ms. card. Pii.

[1] Diar. Conc. Trid. et Bon. 245. — [2] Ut supra p. 246. — [3] Ib. p. 149. — [4] Ib. p. 249. — [5] Acta Conc. Bonon.

Hoc etiam tempore dum articuli de Missa a theologis minoribus discutiuntur, et canones super Extremæ-Unctionis et Ordinis sacramentis, a prælatis theologis deputatis secundum censuras præfatas reformantur : reverendi domini deputati canonistæ collegerunt abusus super Sacramento Pœnitentiæ. Qui abusus exhibiti fuerunt ab ipsis dominis deputatis in generali Congregatione die Lunæ XXIX Augusti prædicti anni MDXLVII.

Supererant plura discutienda de Sacramento Matrimonii, atque in primis cum Lutherani negarent clandestina Matrimonia esse valida, tum etiam contenderent vinculum Matrimonii solvi crimine adulterii, adeo ut saltem pars innocens ad alias nuptias transvolare posset, data sunt ad discutiendum singulis Patribus ac theologis argumenta in utramque partem, partim e sacra Scriptura, partim e Conciliis, partim e jure Pontificio et dictis SS. Patrum decerpta : auditisque dein sententiis formati sunt canones de Sacramento Matrimonii, qui diligentiori examine discuti cœpti in generali Congregatione habita die X Septembris, tum in aliis Congregationibus coactis usque ad XXIV ejusdem mensis.

71. *Tertia sessio Bononiensis prorogatur.* — Dum agitantur eæ controversiæ fidei ad discutiendos hæreticorum errores, ut coacto amplissimo episcoporum Italorum Gallorumque consessu decretoriæ in eo sententiæ sive canones promulgarentur, inopino casu cædis Petri Aloysii Farnesii, et Placentiæ a Mediolanensi præfecto interceptæ, atque provinciæ ob id perturbatæ, quare agendum fuit de prorogatione sessionis, de qua hæc referunt Acta :

« Anno salutis MDXLVII [1], Indictione V, Feria IV, XIV mensis Septembris, Pontificatus sanctissimi in Christo Patris et Domini nostri Pauli divina providentia PP. III anno XIII, Bononiæ habita fuit Congregatio generalis Patrum ipsius Concilii » : multisque interjectis de ritibus sacris observatis additur :

« Absoluta oratione reverendissimus et illustrissimus D. cardinalis de Monte præsidens et legatus præfatus allocutus fuit Patres, his verbis :

« Dies crastina, sanctissimi Patres, (ut dominationes vestræ sciunt) erit ea dies, quæ statuta fuit a nobis ad sessionem celebrandam. Quot, quantisque et quam diversis circumveniamur angustiis, difficultatibus et impedimentis, nemo est qui non videat. Nondum venerunt prælati complures, quos scimus arripuisse iter, ac præsertim pie et inclytæ nationis Gallicanæ. Aliqui venerunt hodie, heri, nudius tertius, nudius quartus : denique tam de repente, ut non potuerint seipsos et animum suum informare in materia tam gravi, ampla et diffusa, prout est hæc Sacramentorum Ecclesiæ et abusuum innumerabilium, qui in ministerio ipsorum Sacramentorum irrepserunt. Sed quid loquimur de absentibus, aut de iis qui nuper venerunt ? cum illi, qui semper fuerunt præsentes, et tota Æstate versati sunt in disputationibus et examinationibus et in audiendo privatim et publice minores theologos, adhuc parati non sint, neque esse potuerint. His difficultatibus atrocitas irrepsit casus illustrissimi ducis Placentiæ, qui nos detinet occupatos in tuenda libertate civitatum Ecclesiæ, ut nos ipsi neque per horam quidem, vel punctum temporis liberi simus. Lætamur et gratias agimus Deo, quod in decreto proxime præteritæ sessionis fuerit addita illa clausula, in fine prorogandi et restringendi terminum etiam in privata Congregatione, etc. per quam certe magna cura et sollicitudine levamur, cum non oporteat nos imparatos ad Ecclesiam accedere, ut sessionem celebremus. Itaque ne diutius dominationes vestras perplexas detineamus, consilium nostrum est ; quid dicimus consilium ? quinimo necessitas, ut beneficio illius decreti et clausulæ nos juvemus, prorogando nunc terminum sessionis, et omittendo crastina die celebrationem. Cupimus intelligere, utrum placeat dominationibus vestris consilium nostrum ? Hoc puncto absoluto, agemus de tempore ».

Super qua re rogatis sententiis Patrum, placuit omnibus, sessionem ipsam, quæ die crastina celebranda erat, prorogari.

« Deinde idem reverendissimus et illustrissimus dominus de Monte præsidens et legatus præfatus prosequendo sermonem suum dixit infrascripta verba, videlicet :

« Multum cogitavimus de tempore hujus prorogationis : nullam tandem invenimus in mente nostra rationem, in qua possimus figere pedem pro die aliquo certo. Certi esse non possumus, quando erimus parati in materiis ipsis, ita ut super ipsis possit promulgari decretum. Scimus quod cum essemus Tridenti, et crederemus spatio quindecim dierum posse expediri decretum justificationis, coacti fuimus insudare in eo continuis septem mensibus, non intermittendo unum diem, et habendo sæpe duas Congregationes in uno et eodem die. Ubi igitur de fide, de dogmatibus, de confutandis hæreticis, oportet nos cum pede plumbeo procedere, et interdum in unius verbuli discussione longo tempore immorari. Occurrunt etiam nobis aliæ difficultates permultæ, sed quæ nos acrius et vehementius urget, est, quia eam videmus esse conditionem temporum, ita esse tempora præparata et disposita ad producendas res novas, ut nesciamus, neque pro firmo et constanti asserere possimus, utrum necessitas nobis futura

[1] Ms. Val. sig. num. 3205. inscriptum Acta Bonon. Conc. 363. Angel. Mass. Secr. in Actis Conc. Bonon. sub Paulo III. Ms. arch. Vat. sig. num. 3213. p. 75.

sit celebrandi sessionem perendie ex aliquo novo et insperato emergenti et incidenti, vel hinc ad octo dies, vel ad unum mensem, vel plures. Propterea sumus hujus sententiæ, ut si velimus caute et prudenter agere, debeamus facere prorogationem ipsam ad beneplacitum Concilii : hoc modo et hac ratione erit semper sacro Concilio liberum et integrum ut possit celebrare sessionem tunc et quando noverit ita honori divino, rationibus ipsius Concilii et reipublicæ expedire, sic denique putamus ex usu esse præsentis temporis, etc.

« Postea Patres dixerunt sententias suas, et omnibus placuit sessionem ipsam, quæ die crastina juxta decretum publicatum in proxima præcedenti sessione die secunda Junii præsentis anni celebranda erat, prorogari ad beneplacitum sacri Concilii. Et ita fuit conclusum, decretum et firmatum, dein dimittitur Congregatio ».

Interfuere vero illi cœtui duo cardinales legati, orator Henrici Galliarum regis Claudus Durfe Forensis provinciæ præfectus, archiepiscopi quinque diversorum regnorum, episcopi quadraginta octo, Prædicatorum, Augustinianorum Carmelitarumque Generales.

72. *Admonitiones Concilii circa abusus qui subreperant in administrandis Sacramentis.* — Prorogata ita Sessione tertia, vocati sunt in examen canones adversus abusus quos tam in conferendis quam recipiendis vel custodiendo necessario apparatu Sacramentorum Baptismi et Confirmationis admitti contigerat, pluresque congregationes prælatorum theologorum habitæ, in quibus in examen vocantur canones de iis abusibus conscripti, de quibus hæc delibamus :

« Ecclesiastica Sacramenta gratis et libere conferantur, ac pro eorum collatione nihil prorsus quovis colore petatur vel exigatur. Proinde nec vasculum, nec linteum, nec aliquod id genus apponatur, per quod saltem tacite quidpiam peti videatur, neque eorum collatio denegetur vel differatur prætextu alicujus quantumlibet longæ atque antiquæ consuetudinis, quod Sacramenta non conferantur, nisi certa prius recepta mercede, aut nisi fuerit satisfactum conferenti de aliqua re ei debita, cum nullius consuetudinis obtentu reatum suum quis tueri possit, nec diuturnitas temporis peccatum diminuat, sed augeat ; qui vero secus fecerit pœnis contra Simoniacos a jure statutis subjaceat.

« Saluberrimum Baptismi Sacramentum non in profanis locis, sed in Ecclesiis tantum conferatur, nisi necessitate urgente ». Et infra :

« Episcopi sedulo præcavere studeant, ut nullum adultum excommunicatum, sive interdictum, seu alias in peccato mortali existentem confirment, etc. ».

Hi Canones a XXVII Septembris ad V Octobris in Congregationibus discussi sunt, hæc etiam provisa : sacerdotes in exhibitione Sacramentorum omnino confessi et contriti sint, et si fieri potest, jejuni ; legantque orationes ab Ecclesia institutas, et cæremonias solitas faciant cum condecenti devotione, ad quam etiam eorum exemplo laici præsentes moveri possint, et parochianos suos erudiant, quomodo in casu necessitatis pueri sint domi baptizandi : debet enim in primis adhiberi sacerdos, si in tempore fieri potest, sin minus diaconus, aut subdiaconus, vel saltem clericus : si vero clericus haberi non potest, vir aliquis, mulier autem nonnisi in subsidium viris deficientibus, et quicumque baptizat verba formalia Baptismi omnino explicare debet, neque sacerdotes debent puerum domi baptizatum rebaptizare etiam sub illa conditione : *Quatenus baptizatus non sis ;* sed orationes tantum et cæremonias omissas supplere, et adultos non baptizare nisi præcedente catechismo ad minus viginti dierum, diligenter eos ipsos interim admonendo, ne ad tantum Sacramentum causa alicujus commodi temporalis, vel humanæ gratiæ, sed solum zelo fidei et spe æternæ beatitudinis accedant ; in præmissis negligens a suo ordinario coerceatur.

Vetitum quoque, ne occasione Baptismi convivia cum tripudiis et choreis fiant, sed Deo laudes et gratiarum actiones pro tanto beneficio reddantur.

Addunt Acta : « Domini deputati convenientes per plures dies coram reverendissimo et illustrissimo domino cardinale Sanctæ-Crucis, secundo ipsius Concilii præsidente, a die Lunæ, X mensis Octob., usque ad diem Veneris IV mensis Novembris dicti anni MDXLVII, canones ipsos secundum censuras præfatas aptarunt et reformarunt ».

73. Interea habiti sunt alii conventus prælatorum jurisperitorum coram cardinale de Monte pro emendandis corruptelis in Sacramentorum Baptismi et Confirmationis administratione committi solitis, exeunteque Octobri in generalibus Congregationibus canones de iis concepti accurate excussi. Addunt Acta :

« X mensis sæpedicti Octobris proponuntur examinandi et discutiendi Patribus canones formati super abusibus Sacramenti Eucharistiæ sub forma infrascripta, videlicet :

« Canones super abusibus Sacramenti santissimæ Eucharistiæ.

« Quoniam detestabile nimis et piis auribus horrendum est, et nulla ratione ferendum, quod sanctissimum illud et omnium maximum Dominici Corporis et Sanguinis Sacramentum, cui omne genu flecti debet, cœlestium, terrestrium et infernorum, hac ætate nostra a nonnullis frigida et negligenti devotione colatur ; idcirco et ex indevotione hujusmodi irreverentia crescat, ex irreverentia contemptus, et ex contemptu

impietas; ad ejus honorem et gloriam, qui sub Sacramento illo mirabili præsentia invisibili continetur, placuit sanctæ Synodo statuere et præcipere :

« Ut quoties sacratissimum Eucharistiæ sacramentum ostenditur in altari, vel etiam defertur in via, nemo sedere, nemo stare, cuncti qui adsunt protinus assurgere, genua flectere, et capita aperire debeant.

« Ut in qualibet Ecclesia curam animarum habente sanctissimum hoc Eucharistiæ sacramentum, in vase mundo atque honorifico, et sub fideli custodia perpetuo conservetur, et cum necessitas exegerit, ad infirmos quocumque tempore deferri possit, nec ultra quindecim dies renovatio ipsius Sacramenti differatur, ac in Ecclesiis omnibus, in quibus conservari solet ac debet, diu noctuque lampas ante ipsum ardens continuo teneatur.

« Et cum ad infirmos ipsum Eucharistiæ Sacramentum defertur, in habitu decenti et honorifico per sacerdotem manifeste ante pectus cum omni reverentia, nunquam sine lumine deferatur.

« Ut episcopi et sacerdotes curam animarum habentes non desinant frequenter admonere et edocere populos suæ spirituali curæ subjectos, quanta in hujus admirabilis Sacramenti Eucharistiæ perceptione gratia conferatur : ac propterea eos hortentur, ut frequentius illud accipiant, præparatione tamen debita præmissa. Et qui illud saltem in sacratissimo Dominicæ Resurrectionis Paschate recipere neglexerint, sciant se nulla excusatione fulciri, quin pœnas Constitutionis, quæ incipit : *Omnis utriusque sexus*, in sancta magna Lateranensi Synodo promulgatæ incurrant.

« Ut ordinarii super his omnibus, de quibus Deo (cujus res agitur) rationem reddituri sunt, diligenter invigilent, curentque ut hæc præcepta transgredientes ultra pœnas in Constitutione Honorii III quæ incipit *Sane*, et alia Innocentii III quæ incipit *Statuimus*, in sancto magno Lateranensi Concilio edita : quas quidem Constitutiones eadem Sacrosancta Synodus innovandas censuit et innovat, eorum quoque arbitrio gravissime puniantur.

« Admonitiones circa administrationem Baptismi et Confirmationis.

74. « Placuit S. Synodo statuere et ordinare [1], ut sacerdotes, qui habent populum sibi commissum, et conferunt Sacramentum Baptismi, habeant penes se librum, in quo describantur nomina eorum qui baptizantur, ac parentum, et illorum pariter qui baptizatos ex fonte suscipiunt, et teneant fontem Baptismi clausum, itemque vasa in quibus servatur Chrisma, Oleum Sanctum et Oleum Catechumenorum, munda, extersa et sub clavibus bene custodita, et quolibet anno renovent Oleum Chrismatis pro benedictione fontis, et Chrisma accipiatur a proprio episcopo, ac in diebus festis accedenti populo ad divina declarent formam verborum Baptismi, vimque et substantiam illorum, et in Ecclesiis Collegiatis in quibus est fons Baptismi, unus de collegio, qui sit idoneus scientia et moribus ad exhibendum ipsum Sacramentum eligatur. Et in baptizando sacerdos admoneat, ac jubeat compatres diligenter attendere, et animadvertere ad ea quæ dicuntur, quæque ipsi compatres pro pueris spondent, cum pueros ipsos in illis instruere suo tempore teneantur. Sintque sacerdotes in exhibitione Sacramentorum omnino confessi et contriti, et si fieri potest, jejuni, legantque Orationes ab Ecclesia institutas, et ceremonias solitas faciant cum condecenti devotione, ad quam etiam eorum exemplo laici præsentes moveri possint, et parochianos suos erudiant, quomodo in casu necessitatis pueri sint domi baptizandi. Debet enim in primis adhiberi sacerdos, si in tempore fieri potest, sin minus diaconus, aut subdiaconus, vel saltem clericus, si vero clericus haberi non potest, vir aliquis, mulier autem nonnisi in subsidium viris deficientibus, et quicumque sit, qui baptizat, verba formalia Baptismi omnino explicare debet, neque sacerdotes debent puerum domi baptizatum rebaptizare etiam sub illa conditione : *Quatenus baptizatus non sis;* sed orationes tantum et cæremonias omissas supplere, et adultos non baptizare, nisi præcedente catechismo ad minus viginti dierum, diligenter eosdem ipsos interim admonendo, ne ad tantum Sacramentum causa alicujus commodi temporalis vel humanæ gloriæ, sed solum zelo fidei et spe æternæ beatitudinis accedant. In præmissis negligens a suo Ordinario coerceatur.

« Admonet etiam sancta Synodus omnes episcopos, ut singulis annis in Cœna Domini nova Sacramenta conficiant, et Sacrum Chrisma nonnisi honestis sibique notis personis cedant ac tradant, et saltem in solemnitate Pentecostes confirmare non prætermittant, ac magnam diœcesim habentes, dum eam visitant, diœcesanos suos ad evitandam confusionem, quæ interdum ex nimia multitudine venientium oriri solet, in locis commodis et opportunis confirment, et per seipsos vel alios idoneos declarent confirmandis et aliis præsentibus vim et virtutem Sacramenti Confirmationis, et dum confirmando pacem dant, confirmatis leviter eos manu tangant, neque in sua diœcesi episcopi levent ex sacro Fonte, vel præsentent confirmandos, cum ipsi per exhibitionem Sacramentorum hujusmodi, quæ ad eos vere pertinent, patres sint, et jure proprii officii monere ac docere populos sibi commissos teneantur, nec permittant ab uno

[1] To. XVII. de Conc. Ms. arch. Vat. inscriptum Acta Conc. Bonon. sig. num. 3204. p. 398

præsentari in uno die ultra tres confirmandos nisi in casu necessitatis, admonerique curent plebes sibi creditas, ne occasione Baptismi fiant solemnia convivia cum tripudiis et choræis, sed cum benedictionibus et gratiarum actione, laudeque et gloria Dei et Domini Redemptoris nostri, qui ex sua ineffabili bonitate Sacramenta largitus est hominibus in remedium humanæ fragilitatis.

75. « XXII Octobris [1] in quatuor Congregationibus maximis disputationibus actum est, an, ubi dicitur in canone illo primo, pro Sacramentorum collatione nihil petatur, vel exigatur, addi debeat, neque etiam accipiatur, adeo ut Patres fere æqualiter divisi fuerint, alii affirmativam, alii negativam partem defendentes.

« XXIX Octobris consentiunt addendum, nihil accipiatur. Et in fine canonis fiat mentio, quod non propterea sancta Synodus intendit prohibere pias et voluntarias Christi fidelium oblationes.

« XXIV et XXV Octobris [2] habitæ sunt congregationes, in quibus excussi canones superiores de Sacramento Matrimonii, et de corruptelis, quæ inoleverant circa Sacramentum sanctissimæ Eucharistiæ : consecutis etiam diebus censuræ circa eos allatæ in jurisperitorum cætu coram primo præside Concilii discussæ.

« Mense Novembri plures cœtus habiti pro emendandis corruptelis admissis circa Sacramenta Pœnitentiæ, tum Ordinis, tum Extremæ-Unctionis.

« XVIII Novembris [3] cœpti sunt revocari ad examen canones de abusibus circa Sacramentum Ordinis in generali Congregatione : quod ad XXVIII ejusdem mensis Bononiæ perductum est ; quorum exempla singulis Patribus tradita sunt, deinde in cœtu publico ita peroratum est :

76. « Dolebat ethnicus apud Gentes, in humanis honoribus dandis ultimam de moribus fieri quæstionem. Quid nobis faciendum est, quoniam in sacris ordinibus et dignitatibus decernendis, nullam de moribus haberi rationem videmus ? Ex hoc haud dubie effectum est, ut omnis Ecclesiastica disciplina, vel enervata, vel corrupta, vel pæne extincta jaceat. Hinc tota illa officina vitiorum, quæ a dissolutis moribus clericorum confecta est, proficiscitur : quæ quanta sit, non ignorare potest, qui videt tot clericos cujuscumque Ordinis, et utinam non etiam majores prælatos, concubinarios publicos, incestuosos, et aliis abominabilibus fornicationibus publice tamquam in cœno involutos, simoniacos, ebrios, etc. Et quia ab indiscretis promotionibus episcoporum et aliorum prælatorum longe majora et graviora oriuntur scandala, ideo ab iis exordium sumendum est, et in primis circa promovendos.

« Primum igitur remedium istud esset, sine quo semper omnis labor circa reformationem vanus et irritus erit, si a Sancta Sede Apostolica, ad quam ordinationes et promotiones episcoporum pertinent, omnis cura et diligentia adhiberetur, ut tales tantum ordinarentur et promoverentur episcopi et prælati, quorum vita, mos, scientia et ætas congruerent censuræ sacrorum Canonum.

« Item, modus aliquis adhiberetur circa numerum, quando, ut experientia docet, superfluus numerus nullam utilitatem afferat, quamlibet etiam amplissimam dignitatem vilem et contemptibilem reddat. Ideo titulares episcopi, a quibus Ecclesia multa damna et incommoda sustinet, et nullam vel modicam utilitatem recipit, nonnisi ex magna et urgenti causa promovendi essent.

« Præterea cum secundum regulam Apostolicam non conveniat episcopum ordinari, nisi in magnis et populosis civitatibus, ne tanta divina auctoritas ignobilitate loci vilescat, et in multis locis (præsertim in Italia) videmus in quolibet oppidulo ordinatum episcopum, ex quo fit, ut cum propter ingentem numerum, tum propter ignobilitatem loci, tum quia ex redditibus illius Ecclesiæ, vel ex oblationibus fidelium tantum percipi non potest, ut secundum decentiam episcopalis dignitatis episcopus vivere valeat, necessarium est quod valde vilescat episcopalis dignitas. Honestum igitur, quinimo necessarium videretur, ut Sancta Sedes Apostolica, ad quam hoc spectat, plures hujusmodi Ecclesias convicinas simul uniret, ita ut talis constitueretur episcopatus, ex quo bonus episcopus commode vivere et episcopalia onera supportare valeret.

« Item, desideratur ab illa Sancta Sede, ut rarissime, et nonnisi ex magna devotione et exemplari vita, cum ordinandis, sed vel alia urgentissima causa cum promovendis ad episcopalem ordinem, necnon ad sacerdotalem, in ætate dispensaret, cum indecens videatur eos, qui cura aliorum indigerent, ad regendum alios præpositos esse ; et non conveniat tantum mysterium, prout est mysterium Altaris, et adolescentibus tractari, quod plerumque ipsos videntes et audientes indevotiores reddit, et nonnullorum animos valde conturbat : qua ratione idem quoque in religiosis statuendum esset.

« Quod vero ad ordinationes, quæ ad episcopos pertinet, illud in primis ordinandum esset ad evitandam confusam multitudinem clericorum et sacerdotum, ut unusquisque episcopus tantum tot clericos in sua Ecclesia et diœcesi ordinaret, quot videret eisdem necessarios vel utiles fore, et non admitteret aliquem non idoneum scientia, moribus et ætate secundum cujuslibet gradus congruentiam : et nihilominus non ordinaret aliquem in sacris Ordinibus, nisi

[1] Diar. Conc. Bonon. p. 266. — [2] Acta Conc. Bonon. Ms. arch. Vat. sig. num. 4204. — [3] Ms. arch. Vat. sig. num. 3192. p. 356.

ad titulum beneficii vel patrimonii habilem, et sufficientem ad sustentationem ipsius ordinandi; alioquin episcopus de propriis redditibus clericos aliter a se ordinatos honeste alere teneretur, nec ulla conventione aut pacto defendi posset. Eadem quoque observantia facienda esset in litteris dimissoriis dandis, quas episcopi nullo modo dare deberent, nisi habita diligenti informatione, ut dictum est, de vita, moribus et scientia ejus, cui dictæ litteræ conceduntur : et nihilominus statuendum esset, ut nullus episcopus clericum alterius jurisdictionis ordinare posset, nisi per litteras plena fides sibi fieret de vita et moribus ipsius promovendi, si in sacris Ordinibus de sufficienti titulo, et ipsemet talem clericum habilem in scientia invenerit. Et quamvis tria sint, quæ principaliter in dandis Ordinibus consideranda sunt, ætas videlicet, litterarum scientia et mores, attamen episcopo quoad ætatem non est elaborandum : satis est sibi servare decretum Concilii Viennensis, contra quod ipse dispensare non potest.

« Circa vero litterarum scientiam, constat per rei evidentiam, sive negligentia, sive dolo examinatorum, valde erratum fuisse, unde tot apparent imperiti et indocti sacerdotes, ut infinitus prope sit eorum numerus. Ut autem aliquando hujusmodi perniciosus abusus ab Ecclesia removeatur, ordinandum est, quod episcopus non majoribus aut gravioribus negotiis impeditus, examini ordinandorum in sacris Ordinibus, et præsertim ad sacerdotalem Ordinem, duobus viris litteratis et timoratæ conscientiæ secum adhibitis, personaliter adesse teneretur, sive examen fieret per archidiaconum suum, ad quem regulariter hoc munus pertinet, sive in defectum archidiaconi per deputatos a seipso. Eo vero legitime impedito, archidiaconus, si adest, et ad eum hoc munus de jure seu consuetudine pertineat, duobus pari modo adjunctis sibi viris litteratis et probis ab episcopo deputandis personaliter munus suum adimplere studeat; quo deficiente, episcopus per idoneos deputatos hoc fieri procuret, teneaturque archidiaconus, seu deputati ab episcopo fidelem relationem de idoneitate ordinandorum medio juramento fidem facere.

77. « Circa vero mores, in quibus est difficilior cognitio et majus versatur periculum, videtur quod aliqua utilis provisio fieri non possit, nisi in partem saltem renovaretur censura antiquorum canonum circa tempus probationis vitæ ordinandorum. Vix enim fieri potest, ut in tribus vel in quatuor mensibus fieri possit probatio vitæ ordinandi, saltem quoad continentiam, cum multi per duos vel tres menses poterunt se continere, qui per duos vel tres annos non poterunt. Statuendum igitur esset, quod dispositio Concilii Viennensis omnino servanda esset : et insuper quod nemo sæcularis excedens xxv annum posset a minoribus Ordinibus ad sacerdotalem Ordinem, nisi post triennium ascendere, nisi quis alioquin idoneus fuerit, vel ex aliqua urgenti necessitate, vel utilitate Ecclesiæ episcopo aliter expedire videretur. Quibus casibus nihilominus triennium illud per episcopum ad minus quam ad annum limitari non posset. Religiosi vero, ubi testimonium probatæ vitæ et magnæ devotionis ab eorum superioribus secum habebunt, post annum statim, et non antea, ad sacerdotalem Ordinem ascendere poterunt.

« Curare autem deberet episcopus infra hoc tempus probationis, diligentem et fidelem habere informationem de vita et moribus ordinandorum, et ille videretur bonus modus si in Synodo sua diœcesana, quam singulis annis tenetur habere, committeret omnibus suis parochis, ut unusquisque diligenter procuraret vitam et mores clericorum, qui sub sua essent parochia, ut in proxima Synodo sibi referre possent : quam relationem tenerentur parochi facere cum juramento.

« Et quia plerumque indiscretæ promotiones procedunt etiam a radice avaritiæ, vel ab humana gratia, providendum esset, ne episcopus sub pœna suspensionis ab officio et beneficio, ipso facto incurrenda, aliquod lucrum seu emolumentum occasione ordinationum directe vel indirecte, per se vel per mediam personam, nec etiam occasione sigilli sui recipere posset, exceptis faculis, quæ juxta formam Pontificalis offerri debent. Similiter eadem pœna statuenda esset, ne aliquem in gratiam alicujus ordinaret. Et bonum esset ad removendam omnem fraudem, quæ adhiberi posset, ipsis notariis, qui adhibentur pro rogatu et ordinationibus, statuere certum salarium pro mercede sua, quod videtur congruum si pro quolibet promoto petente a se testimonium, seu instrumentum, seu promotionis, et non aliter, sextam partem unius aurei tantum exigere posset.

« Providendum quoque esset quod examitores, ut ipsi aliquid non reciperent pro examine ab ipsis ordinandis; sed episcopus illis de suo, vel de redditibus archidiaconatus, ubi archidiaconus examinare teneretur, et negligeret, vel idoneus non esset, provideat.

« Adjuncti sunt alii canones de habitu clericorum, et pœnis, qui eum non deferret, constitutis : necnon de familia episcoporum et aliorum prælatorum componenda ; de suppellectilis lautitia inhibenda, luxuque castigando, de instaurandis vero provincialibus Conciliis hæc addita :

« Utile esset, ut provincialia Concilia cum effectu restituerentur, ut vera Concilia appareant, et non Conciliorum umbra, in quibus metropolitanus diligenter curam adhiberet, ut plenam notitiam de vita, moribus, scientia et

regimine suorum suffraganeorum caperet : et si aliquem reperiret, vel propter malos mores, vel propter intolerabilem ignorantiam, vel malam administrationem seu negligentiam suos subditos scandalizantem, illum omnino denuntiaret Sedi Apostolicæ juxta sanctorum Patrum regulas corrigendum, et prout saluti subditorum magis utile Sedi Apostolicæ videretur : suffraganei autem pari modo suum metropolitanum scandalosum denuntiare tenerentur.

« Valde etiam utile esset si sanctissimus Dominus noster papa singulo saltem triennio per omnes provincias visitatores destinaret, qui plenam caperent informationem de vita, moribus, scientia et regimine prælatorum, et juxta officium visitatoris, quæ digna correctione inveniret, et emendaret, et corrigeret; graviora autem, et quæ fide dignorum testimoniorum in prælatis scandalosa reperiret, suæ Sanctitati fideliter deferret, ut pro exigentia et subditorum salute opportune providere posset, curaretque Sanctitas sua scandalosos prælatos secundum regulas Patrum omnino punire, et nulli parcere, ut saltem formidine pœnæ omnes abstinerent a malo : curaret etiam, ut eisdem visitatoribus merum officium visitationis committeret, nullamque aliam facultatem concederet : inhiberet quoque eis omnem pecuniarum exactionem.

« Quo vero ad inferiores sacerdotes et clericos, ut tollantur infinita scandala, quæ in dies oriuntur, illud videretur omnino necessarium esse, quod statuatur sub gravissimis pœnis, ut unusquisque prælatus, qui de jure vel de consuetudine visitationem habet, suam diœcesim, vel territorium sibi commissum, semel saltem in anno personaliter, nisi legitime impeditus fuerit, et tunc per vicarium idoneum visitare teneatur, et in ipsa visitatione nihil aliud accipere possit, quam procurationem victus, et eum nullo modo in pecunia, etc ».

Jussi quoque religiosorum præsules ad subditorum castiganda vitia incumbere, et qui neglexerint a Summo Pontifice munere suo deturbari, aliosque in ipsorum loca subrogari.

Mense Decembri [1] actum in Congregationibus de tollendis corruptelis circa Sacramentum Matrimonii. Non tamen superiores canones, in Concilio Bononiensi excussi, in publica sessione promulgati fuere cum præstolarentur Patres, ut Hispani præsules, qui Tridenti hæserant, Bononiam accederent, ut unanimi consensu, sine schismatis metu promulgari possent, sed adversante perpetuo Cæsare Bononiensi Concilio, contendenteque illud jure non translatum Tridento, demum prosecutio Concilii intercisa est.

[1] Acta Conc. Bonon. Ms. arch. Vat. sig. num. 3204. pag. et aliud Ms. Fr. card. Bar. sig. num. 123.

78. *De validitate translationis Concilii disceptatum.* — Ob motas lites a Cæsare de translatione Concilii, « Pontificem ipsum de validitate ipsius translationis ad se et sanctam Apostolicam Sedem advocare oportuit, ipsaque causa pendente Concilii processum suspendere ac prohibere ». Hujus vero rei implicatissimæ series modo describenda est [1], cum translationis decreto præsules diversorum regnorum Cæsari obnoxiorum intercessissent, certioremque de ea fecissent Cæsarem, jussi ab eo sunt Tridenti perstare, cum auctoritate sua a Pontifice obtenturum se putaret, ut Concilium Tridento restitueretur, sed cum Joannes Vega illius orator de ea re egisset cum Pontifice, nihil impetrare potuit, ut dictum est, maxime cum contenderet Cæsarei esse juris, ut Concilium haberet in sua potestate, atque Alexander cardinalis Farnesius Pontificio nomine scripsit ad Hieronymum Verallum archiepiscopum Rossanensem, Apostolicum apud Cæsarem internuntium [2], ut doceret Cæsarem Concilium Bononiense Tridentum reduci non posse, nisi ex consensu ipsius Concilii, cujus in ea re auctoritas infringi non deberet, quæ litteræ quinta Aprilis exaratæ sunt. Medio vero Aprili [3] a Pontifice cardinalis Sfondratus missus est ad Cæsarem, ut eas de Concilii translatione controversias componeret, promoveretque ut residuos Tridentinos Bononiam accedere juberet, at Cæsar e contra misso Didaco Mendoza urgebat Pontificem, ut Concilium Bononiense Tridentum revocaret, adeo ut ex contrariis voluntatibus Pontificis Cæsarisque animi exasperari cœperint, ut narrat Angelus Massarellus [4], qui Concilio a secretis erat :

« Secunda Maii retuli D. cardinali de Monte in Congregatione reverendissimorum deputatorum cardinalium Romæ super rebus fidei conclusum esse, ut Concilium hic Bononiæ suum haberet progressum, et quod Pontifex ea die, qua recessit ex Urbe, præteriti mensis versus Viterbium, cum denuo molestaretur ab illustrissimo domino Didaco a Mendoza oratore Cæsareo, ut comitium Tridentum reverteretur, idque instantissime nomine Cæsareo peteret, neque rationibus suæ sanctitatis acquiescere vellet, Pontificem respondisse, quod Cæsar volebat Concilium reverti Tridentum, et ipse volebat quod permaneret Bononiæ, ubi nunc est. Cumque iterum impeteretur Pontifex ab illustrissimo domino Didaco, suam sanctitatem replicasse, quod Cæsar debebat meminisse, quod non suæ majestati Cæsareæ, neque imperatori dictum fuerit a Christo : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam,* sed Petro et Pontificibus successoribus, quo dicto

[1] Angel. Mass. in Actis Conc. Bonon. Ms. arch. Vat. sign. num. 3212. p. 79. — [2] Ext. in Ms. card. Pii sig. num. 260. — [3] Diar. Conc. Trid. et Bonon. Auct. Angel. Mass. p. 221. — [4] Ms. Arch. Vat. Diar. Conc. Trid. et Bonon. Auct. Angel. Mass. p. 2246.

terga dedit, et recessit a conspectu ipsius D. oratoris Cæsarei.

« III Maii ex Germania dominus Verallus nuntius Apostolicus litteris XXIII datis significat imperatorem adhuc esse firmi animi, ut Concilium Tridentum revertatur, adducique non posse, ut credat eo tempore, quo translatio Concilii facta est, Tridenti fuisse puncticulas, proptereaque cum Pontifice et reverendissimis legatis maxima sit concitatus ira maximeque in specie contra cardinalem Sanctæ-Crucis, cui totum negotium translationis tribuit. Reverendissimi domini legati scripserunt ad cardinalem Farnesium mittentes copiam litterarum domini Veralli, et respondentes ad tria capita ipsarum litterarum, quibus imperator dicit non fuisse petechias : loci nominationem et assecurationem pertinere ad suam majestatem : tertio quod præcepti declaratione legati usi sint in ipsa translatione, quæ omnia falsa esse ostendunt reverendissimi legati, etc ».

79. Interea componendæ liti navata est opera, ac propositum est, ut præsules qui Tridenti hæserant Bononiam accederent, ut Concilium Bononia Tridentum unanimi voluntatum conspiratione reduceretur : tum etiam postulatum a Cæsare, ut Lutheranos ad excipienda Concilii decreta cogeret, de quibus ultima Maii a cardinale Farnesio ad cardinalem Sfondratum in Germania legatum subjectæ litteræ [1] exaratæ.

« De his, quæ inter Pontificem et Didacum Cæsaris oratorem acta sunt, certiorem facimus, quia est animadversum, ex dissensione circa Concilium plura mala emergere posse, de concordiæ ratione ineunda agendum visum est, et licet Didacus nullis ad eam sit instructus mandatis, tamen cupiditate servandæ conjunctionis inter Cæsarem ac Pontificem colloquium non refugit, proposuitque ut Concilium revocetur Tridentum, vel in alium Germaniæ locum transferatur : pro ea provincia Ecclesiæ concilianda, ut Concilii Sedisque Apostolicæ dignitati consulatur, posse præsules Tridentinos Bononiam accersiri, ut communi consilio ea translatio decernatur. Cui responsum est, ut consentiat Pontifex illi translationi in Germaniam, necessarium, ut de effectu et successu felici (cujus gratia petitur Concilium) ipsi exploratum sit, ut Germania submittat se ad excipienda decreta ejusdem Concilii, nec id difficile fore Cæsari, ut id suadeat Pontifici, si Germanos adduxerit ad decreta Tridenti edita, vel in comitiis Ordinum permoverit, ut decernendis in Concilio pareant, vel alia quacumque ratione constare possit effectum, quem pro motivo affert, successurum, secus enim præsules persuaderi non posse ut in Germaniam redeant, pluresque æstimaturos, Pontificem in re ad universum orbem Christianum spectante prudentia non uti, si verbis nudis ad deliberationem gravissimam moveretur, eoque magis, quod Concilium jam bis Tridenti convocatum sit, nec duorum annorum fluxu aliquod conversionis Germanorum signum affulserit : remque eo magis honestam, ne Pontifex sine causa id aggrediatur, ac tum sibi æqui consulere, tum aliis principibus rationem reddere possit, ad quæ Didacus respondere non potuit, licet opinetur Germaniam Concilio parituram : negare etiam non potuit consentaneum esse rationi, ut Tridentini Bononiam veniant, ac una cum aliis de rebus ad Germaniam spectantibus decernant, maxime pro restituenda disciplina, tum ne Concilii fama obsolescat, dum marcet otio, tum ut communibus sententiis Bononia pro Germaniæ reconciliatione translatio fiat. De his Didacus ad Cæsarem rescripturus est, petiitque, ne hæc actio Bononiensium decretis perturbaretur, ut eorum sessio protraheretur, cui Pontifex protrahendam consensit, ut antea protracta est, tum ut ille rem cœptam promovere, tum vestra dominatio ad Cæsaream majestatem rebus integris pervenire possit : certiorem etiam facimus, Galliæ regem præsules quamplurimos missurum Bononiam, ac dignitatis Sedis Apostolicæ asserendæ studium ingens explicare : convenit præterea Pontifex cum Didaco, ut Cæsari pro compensatione fiduciariorum bonorum Ecclesiasticorum quater centum millia numero tradantur, licet nondum cœpta sit Germaniæ reductio, ex quo Cæsar optimam Pontificis voluntatem dignoscere possit. XXXI Maii MDXLVII.

80. *Carolus V oppugnat Concilium Bononiense, cujus rex Galliæ Henricus defensionem suscipit.* — Extremo eodem mense [1] actum est, ut si Tridentum reduci Concilium non posset, alia Italiæ civitas, ut Ferraria, vel Luca, vel Senæ pro celebrando Concilio a Pontifice designarentur : at neque Cæsar oratoris sui propositionem admisit, sed in suscepta voluntate perstitit, quod mense Julio legatis Bononiensibus significatum a cardinale Sfondrato refert Angelus Massarellus [2] :

« XII Julii litteris cardinalis Sfondrati legati apud Cæsarem ad reverendissimos legatos VII hujus Norimbergæ datis significatum, quod Cæsar adhuc est ejus opinionis, ut Concilium Tridentum revertatur, neque ullis rationibus huc usque flecti potuit ».

Obfirmato in sua sententia Cæsare Pontifex in eas leges descendit, Concilium Tridento restitutum iri, modo Germani pollicerentur se decreta Concilii excepturos, et vacuo sacrosancto solio nihil novatum iri. Quod in sanctiore se-

[1] Ext. in Ms. card. Pii sig. num. 260.

[1] Diar. Conc. Trid. et Bonon. ex lit. card. Farn. ad legatos. — [2] Diar. Conc. Trid. et Bonon.

natu Pontificio constitutum narrat memoratus auctor [1] :

« Ex Urbe scribitur, quod die XIX hujus in Congregatione deputatorum cardinalium conclusum sit, quod Pontifex reducat Concilium Tridentum quibusdam adjectis conditionibus, videlicet, quod Germani primo promittant se recepturos quidquid actum est et agetur in Concilio, item quod in eventu Sedis vacantis, Concilium nihil innovet, et quibusdam aliis ».

81. Noluit Cæsar ad id obstringi, subinde actum est de intercidendo progressu Bononiensis Concilii, quod Cæsar toleraturum se negabat, ut propterea belli terror impenderet, ad quod propulsandum inter Pontificem, et Gallorum regem, ac Venetos pro tuenda Italia tractabatur; cum vero Sfondratus in Germania legatus Concilium Bononiense suspendendum consuleret, Bononienses instītere, ut cœtus Tridentinus dissolveretur, ut tradit Diarium [2] :

« XXII Julii cardinalis Sfondratus legatus apud Cæsarem ex Germania significabat Cæsaream majestatem adhuc enixe petere, velleque quod Concilium revertatur Tridentum, suadetque ipse reverendissimus Sfondratus fieri suspensionem Concilii, ipseque cardinalis Farnesius petebat consilium, et sententiam ipsorum reverendissimorum legatorum; qui igitur reverendissimi legati responderunt, suspensionem eis non displicere, quando fieri posset, ut prælati, qui sunt Tridenti, illinc descenderent, neque corpus illud qualecumque sit, remaneret, et hoc legitimum, (quod nunc est Bononiæ) dissolveretur. Sed quoniam hoc fieri non posse credunt, consulunt ut sanctitas sua per Breve convocet ad se unum ex ipsis legatis, vel ambos una cum aliquibus prælatis, qui hic sunt, Romam, et similiter cardinalem Giennensem, et aliquot ex prælatis, qui sunt Tridenti, hac occasione, ut velit intelligere eorum rationes et causam eorum concordare, et interim Concilium suspendatur, id est, non procedat sine novo mandato Suæ Sanctitatis. Quod utile futurum multis rationibus demonstrarunt ». His addidere legati Bononienses datis X Augusti litteris ad cardinalem Farnesium, Concilium non esse revocandum in Tridentinam civitatem, non modo Cæsare, sed etiam cæteris regibus inconsultis, cum ita in translatione Concilii decretum esset : rursumque aliis datis XIII Augusti ad eumdem Farnesium Pontificis optimam voluntatem commendarunt, quod translationis negotium ad Concilium Bononiense referret, rursumque XX Augusti cardinali Sfondrato vehementer suadenti, ut Concilium Bononia Tridentum revocaretur acerrime contrariis argumentis repugnarunt, ex qua re discordiæ magis exasperatæ non sine maximo Ecclesiæ damno, fideliumque perturbatione, hæreticorum vero funestissimo tripudio; Cæsar enim in sua obfirmatus sententia publicas provocationis litteras adversus Concilium Bononiense edidit [1], atque ad ejus impedienda acta litem intentavit, illud jure translatum non fuisse, ita demonstrans :

82. « Carolus V, divina favente clementia Romanorum imperator Augustus, ac Germaniæ, Hispaniarum, utriusque Siciliæ, Hierusalem, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, etc. Rex archidux Austriæ, dux Burgundiæ, Brabantiæ, etc. Comes Habspurgi, Flandriæ, Tyrolis, etc.

« Notum facimus tenore præsentium, cum pro ratione muneris nostri, quo Dei optimi maximi voluntate fungimur, proque eo zelo, quem erga sacrosanctam fidem et religionem nostram orthodoxam gerimus, et ipsius religionis summa necessitate ita exigente, cogamur contra nonnullos, qui sese asserunt legationis munere fungi una cum aliis prælatis et personis in conventu Bononiensi, cui titulum Concilii generalis prætexunt, jam congregatis et eo nomine congregandis, justam atque legitimam protestationem facere, id vero ob locorum distantiam coram facere non possimus. Eapropter de fide, prudentia et rerum usu honorabilium doctorum, fidelium nobis dilectorum Francisci Licentiati Vargas procuratoris generalis fisci nostri regii Castellæ, Martini de Soria Velasco Burgensis jurium doctoris, consiliariorum nostrorum plane confisi, eosdem fecimus, constituimus et deputavimus, ac tenore præsentium ex certa nostra scientia, deputamus procuratores et mandatarios nostros simul et in solidum, dantes eis plenam facultatem et potestatem, ut simul, vel saltem eorum, qui interesse poterit protestationem nostro ac totius sacri imperii, regnorumque et dominiorum nostrorum omnium nomine contra præfatos assertos legatos, aliosque prælatos et personas nomine Concilii Bononiæ, tam congregatos quam congregandos solemniter, tum verbo, tum scripto proponere, et adregistrari petere, et obtinere instrumenta superinde necessaria a notario seu notariis publicis adhibitis seu adhibendis requirere, et omnia alia dicere, facere et exercere possint et valeant, quæ in hujusmodi actibus requiruntur et necessaria fuerint, seu quovis modo opportuna, et quæ nos ipsi facere possemus et deberemus, si præmissis personaliter interessemus, et secundum quod a nobis habent in mandatis, promittentes in verbo nostro Cæsareo et regio, nos ratum gratumque habituros quidquid per præfatos procuratores et mandatarios, vel alterum eorum, factum, dictum gestumque fuerit in præmissis, nec quovis modo illis con-

[1] Diar. Conc. Trid. p. 242. — [2] Ext. in lit. card. Farnes. Diar. Conc. Trid. et Bonon. Arch. Vat. p. 242. Auct. Ang. Mass. Sur.

[1] Ext. inter Acta Conc. Bon. p. 43. Ext. etiam apud Melch. Goldast. to. I. p. 563. Ext. inter Acta Conc. Bon. p. 48. simil. p. 786. ad Didacum Mendoza. Ext. in Ms. card. Pii.

traventuros esse, dolo et fraude penitus remotis, harum testimonio litterarum manibus nostris subscriptarum, et sigilli nostri appensione munitarum. Dat. in civitate nostra imperiali Augustæ Vindelicorum die XXII mensis Augusti anno Domini MDXLVII, imperii nostri XXVII, et regnorum nostrorum XXXVII.

« CAROLUS ».

Ex his corrigas errores, qui apud Goldastum in nota temporis irrepsere, adscripsit enim male annum Domini MDXLVIII, imperii annum XVII.

83. Cum deprimere atque evertere Concilii Bononiensis auctoritatem niteretur Cæsar, Pontifex ad eam confirmandam de adeunda Bononia deliberavit, sed legati Bononienses XXVII [1] Augusti rescripsere id rebus præsentibus non conducere, ne videretur cogere velle Concilium ad suas voluntates.

Porro ad infringenda Cæsaris molimina Pontifex Gallorum regis amicitiam prensavit, qui promptissimo animo ad Pontificis et Concilii Bononiensis defensionem suscipiendam se obtulit, Gallicarum rerum in Italia agendarum spe, de quo hæc Angelus Massarellus narrat [2] :

« Reverendissimi legati receperunt litteras a reverendissimo Domino cardinale Sancti-Georgii legato apud regem Christianissimum, et episcopo Imolensi nuntio XII hujus, regem illum accepisse coronam et inunctionem XXVI præteriti mensis Julii in Rhemensi civitate a novo cardinali et archiepiscopo illius loci.

« Item, quod rex ipse jusserat, ut illustrissimus dominus Durfe orator suus designatus ad Concilium una cum prælatis nonnullis electis ex Galliis discederent, et Bononiam peterent, miseratque duas litteras regias domino archiepiscopo Aquensi, et alteras episcopo Mirapiscensi, qui fuerant in Concilio Tridentino regio nomine, post translationem tamen huc accedere noluerunt sine mandato sui regis, quibus mandatur, ut statim se Bononiam conferant ».

Cum misisset etiam [3] regulum Rohanum Henricus rex, ut regio nomine obsequium Pontifici addiceret, ille vigesima secunda Augusti Bononiam perveniens legatos Concilii convenit, quibus optimam regis erga Pontificem et Concilium Bononiense voluntatem exposuit, significavit regulum Durfeum oratorem ad Concilium, cum multis præsulibus ac theologis decretum fuisse, quod exeunte Augusto in Gallica aula Pontificius legatus litteris suis confirmavit, quem quidem oratorem venisse Bononiam mense Septembri, ac secundum oratorem fuisse Hospitalis Parisiensis præsidem refert Diarii Bononiensis auctor, atque ipsa Concilii Acta testantur.

[1] Diar. Conc. Trid. et Bonon. p. 250. — [2] Diar. Conc. Trid. et Bonon. — [3] Diar. Conc. Bonon. ibid.

Ineunte Septembri iterum Sfondratus et Augustensis cardinales monuere Pontificem fixum stare Cæsareæ menti provocare adversus Concilium Bononiense, atque ad Pontificem jus ferendæ sententiæ in ea lite spectaturum, retardandamque esse sessionem Concilii Bononiensis, ut docent Acta.

« III Septembris reverendissimus legatus cardinalis Sfondratus et cardinalis Augustensis scribunt ex Germania, quod imperator adhuc enixe petit, ut Concilium reducatur Tridentum, et quod alias sit protestaturus contra nullitatem Bononiæ attentatam, etc. Consulunt reverendissimi legati (de his consulti a cardinali Farnesio) ad tollendas omnes altercationes, ut sua Sanctitas judicium de hac controversia faciat, ad eum enim pertinet decidere,scilicet an translatio sit valida necne, quod judicium Sua Beatitudo facere potest in consistorio publico coram cardinalibus, prælatis aliquibus et oratoribus principum, ut re cognita et informatione habita, a se uno, vel etiam duobus legatis pronuntiet veritatem, ut tandem una pars quiescat, et quod expediat prorogare futuram sessionem, cum prælati Galli prope diem venturi sint ». Ea monita de retardanda Sessione secutus Pontifex legatis Bononiensibus significavit VII Septembris opera cardinalis Farnesii, ut aiunt Acta :

« Quod Sanctitas Sua cupiebat relinqui diem incertum pro futura Sessione, et quod prorogaretur ad tempus beneplacito Synodi declarandum. Item, quod orator ipse Didacus ponat et offerat quasdam conditiones non adeo spernendas pro concordia Pontificis et imperatoris circa locum Concilii ».

84. *Conventus Augustani postulant, sed iniquo animo, ut Concilium Tridento restituatur.* — Decima Septembris, trucidato Petro Aloysio Farnesio, Parmæ et Placentiæ duce, Placentiaque ab Insubriæ præfecto Cæsareo occupata, dissidia magis inter Pontificem Cæsaremque exacerbata sunt, Bononiaque bellico terrore concussa est. Decimo quarto vero Septembris Ordines imperii Status Ecclesiastici ex Augustanis Comitiis Pontificem supplicibus litteris rogarunt, ut pro Lutheranis, qui se Concilii decretis submiserant, ad Ecclesiæ gremium revocandis, asserenda libertate Ecclesiastica, exscindendis hæreseon erroribus, instauranda disciplina Christiana, Concilium Tridento restitueret, ni justis postulatis obsecundaret, alia consilia rei conficiendæ idonea, ac forte ingrata Pontificiæ majestati ineunda monuerunt, quæ litteræ his verbis conceptæ fuere [1] :

« Sanctissimo in Christo patri ac domino Paulo ejus nominis III, divina providentia sacrosanctæ Romanæ et universalis Ecclesiæ

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3224. p. 92. in Ms. card. Pii sig. 260 p. 60.

Summo Pontifici, domino nostro colendissimo.

« Post debita beatorum pedum oscula. Beatissime in Christo pater et domine clementissime. Quantis malis atque incommodis multos jam annos ex novorum dogmatum importunitate vexetur Germanica natio quantisque agitata dissidiis concussa fluctuet, afflictaque pæne ad extrema deducta sit, multis modis cognovit sanctitas vestra, et ni cognovisset, vocem tamen gemitus laborantium Ecclesiarum in eadem natione, et convulsi Ordinum imperii nexus, ad extremum etiam fremitum, fragoremque armorum in ultimam inter se cladem imminentium Transalpium juga exaudire potuisset; nec dubium est, quin his tantis malis paratum semper provisumque fuerit auxilium, si modo adhiberi maturo gliscentique morbo in tempore occurrere potuisset. Qua quidem in re, beatissime pater, cum nos pro officio, et fide nostra erga rempublicam Ecclesiasticam, proque observantia ea quam debemus ac libenter deferimus Sedi Apostolicæ, in generalibus conventibus actum illud semper judicaverimus, non posse tantorum malorum causam terminari, nec restingui incendium, nisi universalis Concilii judicio et auctoritate, summo consensu ac studio, non semel egimus apud Cæsaream majestatem, quam per se propensam tamen, nostraque studia antevertentem semper invenimus, ut pro imperiali auctoritate ac nomine instaret apud Sanctitatem Vestram de indicendo celebrandoque in aliquo opportuno loco Germaniæ Concilio, non equidem ad rationem civitatis, privatamque commoditatem nostram, sed ut obiri is conventus ac frequentari possit ab aliis, quos maxime interesset, qui cum propter episcopatus suos tenerent etiam sæcularium ditionum gubernacula, in hac temporum perturbatione, incertoque rerum statu longe abesse a domo, atque evagari, sine publicæ pacis periculo non possent, et hac quidem sedula, omnibusque conventibus repetita flagitatione, eo usque profectum est, ut post irritam Mantuanæ ac Vicentinæ Synodi indictionem longo satis, sed heu! nimis longo intervallo, ac pæne fessis Germaniæ rebus, indictum sit Tridentinum Concilium, ne indictum modo, sed etiam inchoatum magno quidem voto omnium et expectatum, sed non, ut flagitatum erat, intra fines Germaniæ, resque ita poscebat, sed in Tridenti oppido longe interjectis Alpium montibus, ut verius in Italiæ finibus, quam intra Germaniæ oram constitutum fuisse videatur : quæ sane etiam causa fuit, beatissime pater, quod pauci admodum ex nostris, ac nulli pæne eam adire Synodum, ac ne nuntios quidem suos mittere potuerint, præsertim ardente bello maximo periculosissimoque in Germania, quod jam multo ante ex eisdem malorum causis, de quibus hic querimur, impenderat, cui tantus terror ac trepidatio extitit, ut metu periculorum armorumque discursu completa fuerint omnia, nullum iter satis tutum, nullus aditus ad Tridentum patuerit; sed nunc victis fractisque inconsultæ temeritatis viribus, cum virtute ac felicitate Cæsareæ majestatis, adeoque evidenti clarissimoque Dei beneficio res eum in locum adducta sit, ut respirare tandem ac meliora sperare liceat; cumque omnes jamdudum in spe certa erecti simus pacem restitui posse Germaniæ, omniaque ad pristinum ordinem et tranquillitatem facile redigi, si modo radix incumbentium malorum causaque ipsa amputata fuerit, ecce in ipso portu, medioque successu rerum bene gerendarum, vel transfertur, vel ut alii volunt, dividitur Concilium, ex cujus progressu et determinatione pendebant omnia, ejusque judicii severitate tanquam gladio quodam amputari, exscindique oportebat stirpem hanc, ex qua provenerant hæc mala omnia, neque futura tempora, nisi propitia, sine dubio proventura sunt.

« Non possumus, beatissime pater, non possumus non dolere ac satis conqueri vicem periclitantis Germaniæ, totos septem et viginti annos conflictamur, cum variis perniciosisque dogmatibus invaluere sectæ variæ, episcoporum auctoritas, universa pæne disciplina Ecclesiastica jacet. Heu! quantum mali, quantam jacturam animarum trahit hæc una vastitas. Tunc vero ex eodem fonte veneni promanantibus late rivis, nulla societas animorum inter diversæ religionis sectatores, nulla firma conjunctio, nulla jampridem extitit. Laxata est pulchra illa imperii compago, turbatique ordines, in quibus dignitas cum potentia, vires cum auctoritate non ad privatorum modo salutem, sed etiam ad totius Ecclesiæ præsidium semper conjunctæ fuerunt : nec patet tamen adhuc exitus, frustrata expectatio, quia quo solum sustentabatur Sedis Apostolicæ auxilium, negatum fuerit, spes omnes rationesque nostræ pariter conciderunt.

« Hæc cum ita sint, vereque majora etiam, nisi mature provideatur, impendeant, supplicamus sanctitatem vestram, quantoque possumus studio et obsecratione obtestamur, ut integrato Tridentino Concilio, quo in pristinum locum ac statum suum restituto, consulat saluti et tranquillitati nationis Germanicæ : eadem opera efficiat, ut expulsis errorum tenebris omnique dissidio procul ab Ecclesiastica doctrina atque animis hominum profligato, reddatur lux pristina Ecclesiis in Germania cum splendore : cum veritas cultusque religionis Catholicæ pristinum locum et dignitatem suam recuperaverint, tum fructus cœlo digni ampliores profecto quam multis jam annis factum est, consequentur. Hoc si fecerit sanctitas vestra, nostrisque precibus, quas non justas modo, sed etiam

necessarias arbitrati sumus, locum dederit, habebit nos paratos et obsequentes ad omnia, quæ pro exstirpandis hæresibus, proque pacificatione non tantum Germanicæ nationis, quæ ut labore præ cæteris, ita majore etiam cura, præsentioreque medico opus habet, sed totius etiam imperii, atque adeo Catholicæ Ecclesiæ tranquillitate suscepta fuerint : seu minus, quod divina clementia in hoc ancipiti periculosoque rerum statu avertat, quod agemus aut quo confugiemus, beatissime pater? Unde petemus auxilium certis nimis ruinis nostris? Cui denique Sedis Apostolicæ, quam contra procellas omnes Servator noster supra firmam petram constituit, præsidium implorabimus? Undique urgent venti et ad extrema jam ventum est. Videat sanctissima paternitas vestra, ac pro fide summaque sollicitudine sua erga rempublicam Christianam reputet, si nihil profecerint preces nostræ, nihil pericula Germaniæ, quæ neque progredi longius, neque ampliorem dilationem ferre possunt, quis tandem exitus malorum futurus sit, adeoque illum possideat, ne cessante diutius in hoc opere Sede Apostolica, alia sumantur consilia, aliisque viis et rationibus hæc causa tandem expediatur. Hæc sunt, beatissime pater, quæ nos hoc tempore pro officii nostri ratione coegit summa rerum necessitas ad sanctitatem vestram perscribere, orantes, ut studium hoc sedulitatemque nostram boni consulat, Deumque Optimum maximum precantes, ut camdem sanctitatem vestram longissimo tempore valentem et incolumem conservet. Ex conventu Augustano XIV Septembris MDXLVII. Ordinum imperii status Ecclesiastici in conventu Augustano ».

85. Quid ad has litteras responderit Pontifex proximo anno referemus. At Protestantes, qui nunquam sincero animo, sed fraudulento de concordia egere cum Catholicis, cum audirent Pontificem a Concilio Tridentum reducendo abhorrere, institere, ut in Tridentinam urbem revocaretur, eo tamen Tridentum revocato, mox petituri, ut in interiorem Germaniam transferatur, quo ipsum in sua potestate habeant; addidere alia etiam postulata impia, ut episcopi a sacramento Pontifici præstito et religione solverentur, et ut legati Pontificii non præessent Concilio, sed tanquam privati tantum episcopi internuntii interessent, hoc est, ut Catholici a Christo et ejus Vicario ad Sathanam et Lutherum deficerent, nec Tridenti fieret Concilium ad divulsa Ecclesiæ membra redintegranda, sed conciliabulum contra veterum Conciliorum instituta ad membra Ecclesiæ a suo capite divellenda. De his vero cardinalis Sfondratus apud Cæsarem legatus, Bononiensis Concilii legatos certiores fecit, ex quibus patebat, quam juste Pontifex urgeret Cæsarem, ut pro restituendo Tridento Concilio se obstringeret ad Lutheranos adigendos, ut decretis Concilii Tridentini promulgatis promulgandisque obsequerentur. Ea vero in litteris cardinalis Sfondrati, quæ Bononiæ XI Octobris exceptæ fuere contineri docet Angelus Massarellus, qui Concilio a secretis erat, his verbis: « Cardinalis retulit, quæ sint illa enormia, quæ petunt Lutherani circa religionem et Concilium ab imperatore, videlicet quod volunt Concilium sedere Tridenti. Secundo, quod absolvantur a juramento præstito Sedi Apostolicæ. Tertio, quod papa non præsit Concilio, sed tantum mittat suos legatos, ut simplex episcopus Romanus ». Nunquam tot sæculorum flexu hujusmodi nænias Catholica Ecclesia sibi cani ab hæreticis audierat, quæ in tot Conciliis Œcumenicis legatos Pontificios ut præsides Conciliorum admisit, ut ex ipsorum Actis, et a cardinale Baronio in historia Ecclesiastica demonstratur.

86. *Archiepiscopus Gnesnensis Synodum colligit de episcopis Polonis ad Concilium mittendis, sed anceps remanet, audita translatione Concilii.* — Quæ vero inter Alexandrum cardinalem Farnesium, et Didacum Mendozam Cæsareum oratorem pertractata pro componenda controversia, vidimus ea a Cæsare repudiata, ut scripsit mense Octobri [1] cardinalis Sfondratus, quo tempore Nicolaus archiepiscopus Gnesnensis Poloniæ primas significavit Paulo III coactam fuisse a se Synodum pro decernendis episcopis ad Concilium Tridentinum, sed translationis Tridento Bononiam factæ fama accepta hæsisse ancipites Polonos præsules ac doctores, an Bononiam proficisci deberent, in quam nondum Transalpini aliorum regnorum episcopi se contulissent, exposuitque nullam utilitatem ex Concilio Bononiensi, ad quod Germani non essent accessuri, decerpi posse, ac si Bononia Romam translaturus sit, eo majores animorum motus clamoresque adversariorum concitatum iri, atque adeo rogavit Polonorum nomine Pontificiam sanctitatem, ut pro universæ Ecclesiæ bono in Tridentinam urbem Germanis Polonisque commodiorem Concilium revocare dignaretur [2] :

« Sanctissimo ac beatissimo in Christo patri et domino, domino Paulo III, divina providentia sacrosanctæ ac universalis Ecclesiæ Pontifici Maximo, domino clementissimo.

« Sanctissime ac beatissime in Christo pater ac domine clementissime, observantiam meam et servitutem meam perpetuam sanctitati vestræ submisse et reverenter in primis defero, quod in hunc usque diem nemo ex provincia mea ad sacrosanctum Concilium Œcumenicum venerit, ne putet Sanctitas Vestra negligentia id factum esse, sed quod mandatum ea de re Vestræ Sanctitatis, atque ut more majorum meorum ad

[1] Diar. Conc. Trid. p. 265. — [2] Ms. card. Pii sig. 260. p. 81.

sacrum Concilium hoc a Sanctitate Vestra vocarer expectabam, postquam vero certior sum factus, qui ante me ad Ecclesiæ metropolitanæ hujus gubernacula sedit rev. D. Petrum archiepiscopum Guesnensem et episcopum Cracoviensem ad Concilium hoc, quod Tridenti fuerat in Christo congregatum, Sanctitatis Vestræ litteris vocatum fuisse, et si æquum erat, ut illo ex hac vita sublato mihi quoque, qui sum illi in hac Ecclesia metropolitana successor, aliqua ejus rei significatio daretur, feci nihilominus, ut in provincia mea Synodum convocarem, in qua de mittendis ad Concilium hoc Œcumenicum legatis deliberatio susciperetur, ad quam cum frequentes nuntii et Ecclesiarum cathedralium nuntii venissent, designati quidem sunt de consilio sententiaque omnium, qui ad Concilium istud proficiscerentur, sed quoniam allatum sub id tempus fuerat, sacrum Concilium hoc Tridento Bononiam esse translatum, quo nemo se Transalpinorum episcopus conferre voluerit, ingens fuit dubitatio, num ad id Concilium, sive potius ad eum locum nobis proficiscendum esset, quo nullus adhuc Transalpinorum venisse diceretur. Tandem decretum est in Synodo provinciali per me congregata, ut ad Sanctitatem vestram litteras darem, quibus quid esset de multorum consilio hoc judicium illi significarem, simul etiam communi sacerdotum ordinis nomine, qui sunt in provincia mea, supplex illum orarem et obsecrarem, quandoquidem capitis nostri Domini Jesu Christi in terris locum gerit, ut afflictis ejus rationibus succurrere, et quæ gravissima nostris cervicibus impendere pericula videntur, ea prudentia vigilantiaque sua, prout amantem sui gregis pastorem facere decet, propellere et propulsare dignetur. Summa secundum Deum spes nobis fuit exstirpandarum hæresum et tollendorum fidei dissidiorum, et rerum Ecclesiasticarum constituendarum in sacro Concilio hoc Œcumenico edicto, sed cum ad id e Germania nemo prope venisse diceretur, quæ præcipue Concilio huic congregando causam dedisse videbatur, et in provincia mea dubitare multos videbam, num apud omnes rata erant futura, quæ in eo definita essent, quoniam sermones quorumdam ad me perferebantur, quorum in his terris auctoritas erat non postrema, qui dicerent nequaquam se recepturos, quæ per vestros et Concilium forent allata, nisi a finitimis quoque nobis populis eadem illa recepta prius essent, justam etiam habere causam ad Concilium non veniendi Germanos vulgo fertur, quibus cum liberum Concilium promissum esset, nunc in his locis haberetur, ubi tuto eis versari, ac libere quid sentirent dicere licitum non foret, quorum causa etiamsi a nostra sejuncta est, nos tamen nusquam esse possumus tutiores, quam sub umbra alarum sanctitatis vestræ, quam indubitatum Christi vicarium profitemur, ejus auctoritatem non modo non fugimus, verum etiam, nisi illa salva, salvos nos esse non posse persuasum habemus, non visa tamen sunt nobis ea negligenda, quæ passim a multis dicuntur, de quibus ut certiorem facerem Sanctitatem Vestram, universæ Synodo, a qua tamen propter adversam valetudinem meam longius aberam, visum fuit, cujus etiam nomine ad beatos sanctitatis vestræ pedes provolutus supplico vestræ sanctitati, qua summa possum animi mei submissione, ut rationem aliquam ineat, qua possit præfato quoque ordini, quem sæcularem vocant, satisfieri; alia autem ratione vix posse videtur, quam si Concilium in hujusmodi loco habeatur, de quo nemo queri possit, quod ei tutus ad illum accessus non pateat, nam si, quod instituisse dicitur Sanctitas vestra, longius etiam in ipsam Urbem usque ad sanctum Joannem Lateranum Concilium transtulerit, majores etiam clamores et graviores suspiciones excitabuntur, nos vero alacri animo, prout fides ac officium nostrum postulat, imperata Sanctitatis vestræ facere sumus parati, ad cujus nos etiam nutum libenter conversuri sumus omnes, sed eam tamen etiam atque etiam majorem in modum petimus velit habere temporum istorum rationem, quæ difficiliora nunc sunt, quam fuerant a multis sæculis, neque de loco Concilii quidquam statuat, nisi quod esse cum reipublicæ Christianæ commodo conjunctum intellexerit; quandoque etiam eorum sententia poterit approbari, ad quos quamvis id minus pertinere videatur, multum tamen interest, ad perficienda ea quæ cogitat Sanctitas vestra, hoc est, ad pacem et tranquillitatem in Ecclesia Dei constituendam, ut eorum etiam voluntates a consilio Sanctitatis vestræ non sint abjectæ, quorum fidem atque auxilium in executionem eorum, quæ decreta fuerint in Concilio facienda, necesse erit implorare, quid enim ex eo Concilio utilitatis ad nos esset perventurum, si quæ sancita in eo sint (quod omen Deus avertat) in sola Italia, aut ei finitima una sive altera provincia, et non in universo orbe Christiano recepta fuerint? Velit itaque providere Sanctitas vestra, ne locus detur cuiquam tergiversandi, et auctoritatem sacri Concilii defugiendi, quin omnes potius causæ præcidantur, quibus adducti, jure fecisse se contendere possint, qui se nuper ab Ecclesiæ corpore segregarunt, quod ad sacrum hoc Concilium non accesserunt. Non est fortasse tenuitatis nostræ Sanctitatem vestram harum rerum commonefacere, quæ non eget consilio, quo valet plurimum, cum in his etiam locis sit, ubi lux est orbis terrarum, et summum populorum et gentium omnium consilium, cum præsens periculum videtur, sed neque novum est et insolitum, summos gubernatores in

magnis tempestatibus a vectoribus admoneri. Quamobrem dabit veniam Sanctitas vestra curæ nostræ et sollicitudini, quæ cum vehementer angat animos nostros, has a nobis litteras extorsit, atque in eam nos mentem, licet humiles Sanctitatis vestræ creaturas, impulit ut Christi in terris vicarium tum aliis multis virtutibus, tum usu rerum et providentia singulari præditum, de his, quæ vehementer nos urgent, hortari libere et obsecrare auderemus. Quod si scire posset Sanctitas vestra, qui sit nunc rerum nostrarum status, quanta propter vicinum malum nos pericula circumstent, facile ignosceret curæ huic nostræ et anxiæ sollicitudini, quod eam pro sua paterna clementia facturam, ac divina sua providentia Christo opitulante, eo metu et discrimine, in quo nunc videmur nos esse, liberaturam confidimus. Pertinet autem hæc res ad Sanctitatem vestram, cum ad promerendam Dei optimi Maximi gratiam et misericordiam, tum ad laudem nominis ejus ad sempiternam memoriam propagandam, nos porro Deum supplices precari nunquam intermittemus, ut illam pro sui nominis gloria, et Ecclesiæ utilitate, quam longissimo tempore servet incolumem, ac omni felicitatis genere cumulet. Lovicii die xx Octobr. MDXLVII.

« Ejusdem sanctitatis vestræ humillimus capellanus et creatura.

« NICOLAUS, *archiepiscopus Gnesnensis* ».

87. *Per cardinalem Madrutium Romam deferuntur postulata Cæsaris.* — V Novembris [1] cum Velascus regnorum Hispaniæ fisci procurator Tridento Bononiam accessisset, ut si publica fieret Sessio, Cæsareo nomine adversus illius Acta, nuncupata protestatione intercederet, legati Bononienses cardinalem Farnesium Pontificiarum voluntatum interpretem consuluere, quid Cæsareæ protestationi respondendum esset : cardinalis vero Farnesius VI Novembris in hoc ancipiti casu, ad schismatis avertenda pericula, iisdem legatis proposuit, num conduceret Catholicæ rei Concilium suspendere, et qua ratione, et quo tempore, at ad quantum temporis intervallum. VIII Novembris, cum graviora de rebus Concilii impenderent pericula, ut certius de his decerneret, Marcellum cardinalem Sanctæ-Crucis legatum Bononia Romam excivit, jussitque ut alter legatus Joannes Maria de Monte vocandis ad examen controversiis dare operam pergeret, quod Patribus eodem die a cardinali e Monte significatum est. Proxima vero die nona Novembris cardinalis Sanctæ-Crucis Patres monuit, se ob publicum Christianæ reipublicæ commodum ad aulam Pontificiam proficisci. Paulo post Christophorus Madrutius cardinalis Tridentinus a Cæsare ad Pontificem legatus est, de quo hæc referunt Concilii Bononiensis Diaria [1] :

« XVII Novembris applicuit Bononiam Christophorus Madrutius tit. Sancti-Stephani in Cœlio Monte presbyter cardinalis, qui venit ex Germania ab Augusta missus a Carolo V imperatore ad Summum Pontificem Paulum III, ut cum eo agat de reductione Concilii ad civitatem Tridentinam, et de aliqua concordia ineunda super civitate Placentiæ ». His subjiciunt Acta :

« XXX Novembris [2] allatæ litteræ cardinalis Farnesii XXVIII datæ una cum instructione, quam imperator dedit cardinali Tridentino de agendis et tractandis coram Pontifice, in qua instructione hæc continentur. Primum, quod nomine suæ majestatis Cæsareæ et serenissimi regis Romanorum et totius Germaniæ, petat magna cum instantia a Sua Sanctitate, ut reducat Concilium Tridentum, ostendens necessitatem esse, ex eo quod provincia ipsa Germaniæ vult stare determinationi ipsius Concilii, et ei se submittere pure et simpliciter; et quod ad illud venient omnes.

« Et quod interim donec Concilium celebrabitur, Sua Sanctitas inveniat modum, secundum quem vivere deberent Germani et ea de causa mittat Sua Sanctitas in Germaniam aliquos viros cum potestate hoc faciendi. Quod si Sua Sanctitas nollet consentire reductioni Concilii ad civitatem Tridentinam, tunc ipse cardinalis Tridentinus una cum domino Didaco a Mendoza oratore suo apud Pontificem certiores reddant omnes cardinales, qui sunt Romæ, et omnes oratores principum de hac diligentia et instantia, quam facit sua majestas apud Suam Sanctitatem.

« Quod denique, si nulla via moveri potest Sua Beatitudo ad reducendum ipsum Concilium Tridentum, tunc orator ipse interponat protestationes, quas habet in mandatis, præsertim si aliquid ageretur Bononiæ a Concilio quod esset in præjudicium Concilii Tridentini, ipseque reverendissimus dominus cardinalis Farnesius scribit ipsi reverendissimo domino cardinali de Monte, ut dicat judicium suum, quid respondendum sit a Pontifice ».

88. Prima Decembris [3] cardinalis de Monte legatus Bononiensis responsum dedit ad ea quæ a cardinale Tridentino nomine Cæsareo proponenda afferebantur, quod responsum his fere verbis conceptum erat, quibus transmissum est ad Pontificem :

« Reverendissimis dominis deputatis visum est, quod Sanctitas Vestra paterna charitate salutem provinciæ Germanicæ quibuscumque modis potuit semper procuraverit, quod ex multis argumentis, præsertim ex Concilio Tridenti indicto, et ex legatis semel atque iterum ad eam

[1] Diar. Concil. Trid. et Bonon. Ms. arch. Vat. p. 268.

[1] Diar. Conc. Trid. et Bonon. p. 279. — [2] Diar. Conc. p. 272. — [3] Ms. card. Pii p. 18.

civitatem missis apertissime constat, minimeque dubitandum sit, quin Sanctitas Vestra eodem animo erga illam provinciam in posterum futura sit, ut antea semper fuit, optimo scilicet et ad bene de ea merendum propensissimo : quantum ad ea, quæ reverendissimus dominus meus cardinalis Tridentinus nomine invictissimi imperatoris, serenissimi Romanorum regis, necnon illustrissimorum statuum Germaniæ retulit, scilicet ut omnes sacro Œcumenico Concilio se submittant, laudandam esse admodum pietatem majestatis suæ, ac bonam spem de eorum salute, qui hactenus a recta via aberraverunt, concipiendam. Verum quoniam illa ipsorum submissione additum est, quod se submittant Concilio Tridenti celebrando, et ea de causa petitur nunc ut Sanctitas Vestra ipsum ad Tridentinam civitatem reduci faciat, reverendissimis DD. deputatis persuasum est id a pientissimo imperatore, et nobilissima illa provincia efflagitari et peti, quatenus sine scandalo, imo cum pace et concordia cæterarum provinciarum, servata etiam auctoritate Concilii et Ecclesiastica libertate, fieri possit, ad quæ omnia, sicut Sanctitas Vestra pro sua pastorali cura et omnium Ecclesiarum sollicitudine prospicere jure debet, et ea nullo modo negligere, sic existimandum esse majestatem suam et illustrissimos sacri imperii status in bonam partem laturos, si sanctitas vestra more majorum suorum in tam ardua et communi deliberatione episcopos fratres suos et prælatos, qui omnium fere nationum in Concilio nunc Bononiæ existunt, pro communi pace servanda, et turbis ac scandalis vitandis ante omnia consulere velit, eisdemque dominis meis videtur par esse, Sanctitatem Vestram operam dare, ut quam minima mora in ipsa consultatione facienda interponatur, atque etiam ne res in Germania detrimentum patiantur, benigne satisfieri debet a Sanctitate Vestra secundæ petitioni majestatis suæ de mittendo ad illam provinciam, uno vel pluribus prælatis cum opportuna facultate, ut communis aliquis et rectus vivendi modus usque ad finem Concilii reformetur et statuatur. Quod vero attinet ad universalem reformationem, cum de ea Concilium ipsum jam plurima et salutaria decreta ediderit, et eorum, quæ restant, examinata et discussa apud se prosequatur, eam brevi perfici posse sperandum est, cui etiam et perficiendæ et observandæ Sanctitatem Vestram omnem suam diligentiam et auctoritatem adhibituram ».

« Ad postremum caput de electione Romani Pontificis, si durante Concilio (quod Deus avertat) Sedem vacare contigerit, tametsi jura hujus Collegii firma et adeo clara et diuturna sint, ut verti in dubium minime possit, quin Romani Pontificis electio ad solos cardinales pertineat, etiam durante Concilio, tamen pro tam benevolo animo suæ majestatis ei gratias habendas esse ».

89. Nona Decembris die [1] Christophorus Madrutius cardinalis, Romæ in frequentissimo cardinalium senatu coram Pontifice habita oratione, Cæsaris studia et labores pro Germanis Ecclesiæ conciliandis laudibus extulit, rogavitque, ut cum Protestantes decretis Tridentini Concilii se submitterent, Patres, qui Bononiam Cæsare inconsulto migraverant, Tridentum redire juberet, tum legatos in Germaniam decerneret, ex quorum sententia usque ad exitum Concilii disciplina Christiana restitueretur, et corruptelæ, quæ in ordinem Ecclesiasticum irrepserant, delerentur, demum jussus addidit non sine Pontificis offensione, perpenderet ac statueret, si Concilii tempore contingeret ipsum e vivis eripi, utrum eligendi potestas ad Patres in Synodo congregatos, an ad cardinales, qui Romæ degant, pertineat, plerosque enim jure metuere, ne si res ad eum casum redactæ sint ex ea occasione dissensionum semina oriantur. Re in quæstionem adducta et rogatis cardinalium sententiis, alii Cæsari salva et incolumi Pontificiæ auctoritatis majestate indulgendum dixere ; alii non satis idonee a Cæsare et Ferdinando caveri Germanos Concilii decretis parituros, nec Bononia Concilium dimovendum, ni idonee cautum esset : alii ad Patres qui Bononiæ essent rem integram deferendam, qui enim Pontificia auctoritate fulti transtulissent Concilium, Ecclesiamque universam referrent, omnino consulendos : hanc sententiam ut juri consonam amplexus Pontifex cardinali Tridentino respondit, se Patribus Bononiæ congregatis revocandi Tridentum Concilii jus conferre, deque ea re ad Christiani orbis principes, quorum mutua consensione celebrandum erat Concilium, velle perscribere.

90. Didacum quoque Mendozam fere eadem in Consistorio pro Cæsare retulisse narrant Acta [2] : videlicet Cæsarem graviora discrimina subiisse, ut aberrantes Germanos ad Ecclesiæ obsequium revocaret, votorum vero compotem fieri non posse, nisi promissum Germanis Concilium in Germania celebretur, quod cum ex communi principum consensu Tridenti indictum sit, rogare ut Tridentum revocetur, cum ex eo tot animarum perditarum millia in lucrum cessura sint, quod beneficium ea ratione possit indulgeri, ac si Turca, vel Judæus in Basilica Lateranensi Baptismo initiari vellet, qui certe cum periculo ejus animæ ad Basilicam Sancti-Petri initiandus amandaretur, nec ullum damnum ex ea Pontificia indulgentia ad alias provincias redundare posset. Rogati vero in eo Consistorio cardinales ut sententiam dicerent, inter alios Guisius cardinalis graviter dixit : « Summopere laudandum esse Cæsarem, qui cum subjecerit corpora Germanorum armis

[1] Goldast. to. I. consist. Imp. Thuanus l. IV. — [2] Pag. 14.

temporalibus, velit etiam armis spiritualibus, hoc est, sacro Concilio subjicere animos et spiritus eorum ». Ac demum conclusit consulendos Patres Bononienses, an Bononiæ promovendum Concilium, an Tridentum foret transferendum? quam sententiam maxima senatus pars amplexa est. At cardinalis Theatinus acerbe addidit eum non esse Christianum, qui diceret Concilium Bononiense non esse verum Concilium, nec ex legibus canonicis translatum. At sapientissime cardinalis Polus consuluit, mittendos esse qui Protestantes principes pertentarent, rogarentque an accessuri ad Tridentinum Concilium, seque ejus decretis submissuri essent, eademque cum ipsis asserente atque offerente Cæsare, submotis omnibus difficultatum impedimentis, Concilium esse Tridentum revocandum.

91. *Pontifex, consultis Patribus, judicat non obtemperandum votis Cæsaris.* — XVI Decembris [1] Pontifex subjectis litteris Concilium Bononiense consuluit, quid pro Germanicæ nationis, quæ se Concilii Tridentini celebrandi decretis Cæsarea opera submiserat, salute agendum ipsis videretur, proposita ob oculos unius numinis gloria, jussusque est legatus rem Patribus proponere :

« Venerabili fratri nostro Joanni Mariæ episcopo Prænestino nuncupato, nostro et Apostolicæ Sedis legato de latere.

« Venerabilis frater, salutem et Apostolicam benedictionem. Missus ad nos his proximis diebus a serenissimo Cæsare dilectus filius noster Christophorus tituli sancti Cæsarii presbyter cardinalis Tridentinus ipsius Cæsaris nomine nobis retulit, majestatem suam magno studio et diligentia procurasse, ut universa natio Germanica Concilio jam indicto et incœpto Tridenti celebrando se submitteret, prout se submiserat, addiditque se habere in mandatis ab ipso Cæsare, ut suæ majestatis ac serenissimi ejus fratris Romanorum regis, et statuum sacri imperii nomine a nobis peteret, ut pro reunione dictæ nationis ad gremium Ecclesiæ ipsum Concilium Tridentum reduci faceremus. Et deinde dilectus filius Didacus Mendoza ipsius Cæsaris orator in nostro Consistorio (interessentibus de nostra voluntate, cum ipsi id cuperent, cæteris oratoribus principum et rerumpublicarum, qui apud nos sunt) idem dixit et petiit, et ne mora interponeretur instanter postulavit. Nos vero re cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus communicata, de ipsorum consilio et voto pro communis pacis conservatione, et pro evitandis scandalis, et ut tam illud, per quod Concilium Bononiam translatum est, quam cætera istius sacrosanctæ Synodi decreta illæsa conservarentur, ante omnia in re tam ardua, more majorum nostrorum ipsius sanctæ Synodi fratres nostros episcopos et prælatos, qui ex omnibus fere nationibus isthic sunt, consulendos esse decrevimus. Quamobrem de salute dictæ nationis solliciti, et ne mora ad respondendum ipsi Cæsari interponatur, volumus ut hæc omnia ejusdem sacrosanctæ Synodi Patribus explices, ac sancti Spiritus numine quo illa regitur invocato, universale bonum reipublicæ Christianæ et sanctæ fidei Catholicæ, ac dictæ nationis reunionem præ oculis habentes, omnes ea mature examinetis et perpendatis, et quid ipsi Cæsari a nobis super hoc responderi posse putetis, ad nos scribere non differas. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo Piscatoris die XVI Decembris MDXLVII, Pontificatus nostri anno XIV ».

92. Acceptis Pontificiis litteris, generalis ac solemnis Congregatio Bononiæ coacta est a legato cardinale Prænestino, cui episcopi quinquaginta septem, ac duo Gallorum regis oratores interfuerunt, in qua respondendum decrevere, ut prius Hispani qui Tridenti hæserant, Bononiam se conferrent, ut explicaretur nitide, an Germani decreta jam edita essent admissuri, quæ forma decernendi observanda esset in Concilio, ut Patrum securitati libertatique caveretur, quod Acta [1] a Massarello descripta testantur :

93. « Die Lunæ, XIX Decembris, hora XXI, fuit Congregatio generalis Bononiæ, in qua reverendiss. dominus cardinalis de Monte præsidens retulit Patribus, qualiter heri sero recepisset Breve unum a sanctissimo domino nostro sub data Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die XVI Decembris præsentis, in quo sua sanctitas narrat, quod cardinalis Tridentinus, et Don Didacus a Mendozza orator Cæsareus petierit a sanctitate sua magna cum instantia, ut Concilium reduceret Tridentum, cum Cæsar ipse induxerit Germanos omnes, etiam hæreticos, ad submittendum se Concilio Tridenti celebrando, et quod sua sanctitas super ea deliberare nolit, nisi prius intelligat consilium et judicium sacræ Synodi, quid scilicet ei videatur, quid sit a sua sanctitate ipsi Cæsari respondendum. Quod Breve ipse reverendissimus dominus cardinalis alta voce legit, deinde ad majorem informationem Patrum, et quoniam ita fieri solet in rebus arduis consulendis, ut prius per ipsum præsidentem Patres informentur, et eis lumen aliquod ostendatur, dixit, sibi non videri sanctam Synodum super præsenti reductione Concilii Tridentum posse deliberare, nisi prius prælati qui sunt Tridenti Bononiam veniant, cum illi in contemptum Concilii post translationem ibi remanserint, quod sit contra honorem et auctoritatem Concilii.

[1] Ext. in Actis Conc. Bonon. p. 38. Ms. Fr. card. Barb. sig. 123.

[1] Diar. Conc. Trid. Auct. Ang. Mass. Secr. Ms. arch. Vat. p. 274.

« Secundo, nisi prius declaretur quomodo intelligatur hæc submissio Germanorum, an decreta jam publicata Tridenti firma et rata manere debeant, cum illa nullo modo retractari debeant, neque possint, præsertim cum illa decreta sint jam a toto Christiano orbe recepta.

« Tertio, qua forma sit procedendum in Concilio.

« Quarto, quam securitatem Patres habebunt standi, eundi, recedendi, etc.

« Quinto, quod liberum sit Concilii majori parti, quandocumque ei videbitur subsistere legitima causa, se transferre ex Tridento ad alium locum, et etiam si videbitur, Concilium ipsum claudere, terminare et finire ; quibus dubiis explicatis, Concilium poterit deliberare, quid faciendum sit de reditu ad civitatem Tridentinam : super quibus rogavit Patrum sententias, eos monendo, hortando bis aut ter, ut libere quilibet diceret sententiam suam.

« Patres omnes probarunt multis rationibus, quod dixerat reverendissimus dominus præsidens, ostendentes esse omnino necessarium prius explicari dubia illa, quam de reditu ad Tridentum deliberare, exceptis quinque, qui volebant responderi a sancta Synodo, quod esset absque ulla declaratione Tridentum redeundum, cum id (ut ipsi dicebant) expediat reductioni Germanorum.

« Conclusum fuit, quod reverendissimus dominus præsidens formaret litteras scribendas ad suam sanctitatem, et die crastina Patribus legerentur, et ab eis comprobarentur, etc. et ita dimittitur Congregatio hora prima noctis, cui interfuerunt ambo oratores Galli, et quinquaginta septem prælati ».

94. XX Decembris [1] hora XVI, Congregatio generalis habita est, in qua perlecta est litterarum a legato ad Pontificem mittendarum formula, quæ omnium Patrum consensu comprobata est, in quibus repetitum est, quid Cæsareis oratoribus respondendum esset, quidve exigendum pro Concilio ad Tridentinam urbem revocando.

« Beatissime pater et clementissime domine, post humillimam recommendationem, et pedum oscula beatorum.

« Recepi nudius tertius, adveniente nocte, Sanctitatis Vestræ Breve Roma apud Sanctum-Petrum sub annulo Piscatoris die XVI Decembris MDXLVII, Pontificatus sui anno XIV datum, in quo narratur dilectum filium Sanctitatis Vestræ Christophorum tit. Sancti-Cæsarei presbyterum cardinalem Tridentinum, dominum a me observandum, his proximis diebus a serenissimo Cæsare missum, Sanctitati Vestræ retulisse ipsius Cæsaris nomine, majestatem suam magno studio et diligentia procurasse, ut universa natio Germanica Concilio jam indicto et incœpto Tridenti celebrando se submitteret, prout se submiserat, addiditque se habere in mandatis ab ipso Cæsare, ut suæ majestatis ac sereniss. fratris Romanorum regis, et statuum sacri imperii nomine a Sanctitate Vestra peteret, ut pro reunione dictæ nationis ad gremium Ecclesiæ, ipsum Concilium Tridentum reduci faceret, et dilectum Sanctitatis Vestræ filium Didacum de Mendoza, ipsius Cæsaris apud eumdem oratorem, in sacro Consistorio interessentibus de Sanctitatis Vestræ voluntate (cum ipsi id cuperent) cæteris oratoribus principum, et rerumpublicarum, qui apud eam sunt, idem dixisse et petiisse, et ne mora aliqua interponeretur instanter postulasse ; Sanctitatem vero Vestram re cum venerabilibus fratribus suis sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus dominis meis observandissimis communicata, de ipsorum consilio et voto, pro communis pacis conservatione, et pro evitandis scandalis, et ut tam illud per quod Concilium Bononiam translatum est, quam cætera hujus sacrosanctæ Synodi decreta illæsa conservarentur, ante omnia in re tam ardua more majorum ipsius Synodi fratres suos episcopos et prælatos, qui ex omnibus fere nationibus hic sunt, consulendos esse decrevisse, quamobrem de salute dictæ nationis Sanctitatem Vestram sollicitam, et ne mora ad respondendum ipsi Cæsari interponeretur, velle ut hæc omnia ejusdem sacrosanctæ Synodi Patribus explicarem, et sancti Spiritus numine, quo illa regitur, invocato, universale bonum reipublicæ Christianæ et sanctæ fidei Catholicæ, ac dictæ nationis reunionem præ oculis habentes, omnes ea mature examinaremus, et perpenderemus, et quid ipsi Cæsari a Sanctitate Vestra super hoc responderi posse putaremus, ad eam scribere non differrem, quo Brevi per me qua debeo reverentia recepto, Sanctitatis Vestræ mandatis parere volens statim operam dedi, ut hujus sacrosanctæ Synodi Patres subsequenti die, hesterna videlicet, in loco et tempore consueto congregarentur, quibus quidem in Spiritu sancto congregatis ejusdem Spiritus sancti auxilio implorato, solitisque orationibus et precibus per me factis, Breve ipsum alta et intelligibili voce, ita ut nemo non ipsius Brevis tenorem commode intelligere posset, legi ac recitavi, subinde vero posteaquam Breve ipsum a me lectum et recitatum fuit (putans ad me præsidentiæ et legationis officio id maxime pertinere) Patres, quibus potui, pro ingenii mei tenuitate, verbis hortatus sum, ut omnia bene ac diligenter considerarent, denique reipublicæ Christianæ salutem, honorem Concilii, ac pium desiderium Sanctitatis Vestræ reuniendi illam inclytam Germanicam nationem, atque ipsi Cæ-

[1] Acta Conc. Bonon. p. 39. Ms. Franc. card. Barber. sig. num. 1802. p. 21.

sari, quantum fieri possit, gratificandi præ oculis habentes, libere, et prout Spiritus idem sanctus suggereret eis, dicerent sententias suas, sicuti prudenter, graviter et copiose dixerunt, quarum quidem sententiarum summa hæc est : In primis sancta ipsa Synodus Beatitudinis Vestræ pietatem cum pastorali sollicitudine conjunctam, Jesu Christi Redemptoris nostri vicario summoque in Ecclesia Dei pastore dignam agnoscens, et Sanctitati Vestræ maximas, quas potest, gratias agens, eamque venerans, ejusque sanctissimos pedes deosculans, itemque invictissimi et augustissimi imperatoris erga sanctam Catholicam fidem et religionem nostram studium zelumque commendans, ac pro ipsius et sacri imperii prosperitate Deum Optimum Maximum rogans, cum a Sanctitate Vestra, tum a sua majestate humiliter petit, ut quæcumque ipsa sancta Synodus in hac re, de qua consuluerit, responderit, boni consulere, et pro Dei gloria, et Christianæ Reipublicæ salute et pace dicta esse censere velint : nam etsi multis Patribus, qui jam tribus fere annis assiduos labores, graves expensas, plurima et varia incommoda sustinuerunt, durum admodum atque intolerabile videtur de reditu ad Tridentinam urbem hoc tempore agere, quo de exitu Concilii cogitandum et sperandum erat, præsertim cum ex magna parte ea, propter quæ indictum, congregatum et apertum fuit, ita discussa et digesta esse videantur, ut nihil aliud jure desiderari possit, quam ut publica sessione per sanctam Synodum statuantur et promulgentur, tamen nemo est, qui ut Sanctitatis Vestræ, et suæ majestatis zelo, et piæ erga nobilissimam illam nationem Germanicam voluntati respondeat, Tridentum redire, novaque et graviora incommoda ac dispendia sustinere recuset, si modo dum uni Germaniæ prospicitur, non ipsa universalis Ecclesia, et nunc, et in posterum hac nostra forsan intempestiva e Bononia ad Tridentum transmigratione manifestis perturbationibus exponatur, cum enim constet aliquos prælatos Concilio e civitate Tridenti ad hanc civitatem Bononiæ legitime translato ibidem post generalem monitionem in publica sessione ipsa translationis die omnibus prælatis factam, post amicabiles nostras Epistolas eorum unicuique hinc ad Tridentinam civitatem per nuntium specialem a me et a reverendissimo collega meo missas et præsentatas, jam per tot menses ad hunc usque diem remansisse, et adhuc remanere non sine magno vilipendio Concilii, ac fortasse aliquorum scandalo, qui remansionem illam divisionem arbitrantur, ac propterea minoris auctoritatis Concilium esse putant, non videt sacrosancta Synodus, qua via quave ratione, salva dignitate, majestate, honore et existimatione ipsius Synodi, ac sine pernicioso pestiferoque in omne ævum exemplo de reditu ad civitatem Tridenti deliberari possit, nisi prius prælati ipsi Bononiam veniant, et cum reliquis Patribus se conjungant, atque ipsius sanctæ Synodi auctoritatem et potestatem agnoscant et amplectantur, quod Synodus ipsa ad tollenda scandala in populis suscitata, ac pro Ecclesiæ pace atque unitate maxime cupit, et parvo negotio, ac solo ipsius Cæsaris nutu fieri posse confidit, et de hoc majestatem suam enixe precatur. Non etiam videt ipsa sancta Synodus quomodo de hac deliberatione tractari possit, nisi prius certa reddatur quod ita se natio Germanica Concilio Tridenti celebrando submittat, ut fidem concernentia decreta, quæ ibidem promulgata etiam ab omnibus Christianis regnis, gymnasiis, atque insignibus theologorum universitatibus, et ab omni Catholica Ecclesia summo assensu, et gaudio, et plausu recepta sunt, rata, firma, stabilia et perpetua futura sint, nec ulterius in controversiam aliquam quovis prætextu, colore, occasione vel causa deducantur, cum juxta sacros canones, sanctorum Patrum exempla et statuta, et imperiales constitutiones exploratissimi juris sit, quæ contra unamquamque hæresim coacta semel Synodus pro fidei communione et unitate Catholica atque Apostolica promulgasset, non esse novis postea retractationibus mutilanda, et injuriam fieri reverendissimæ Synodo si quis semel judicata revolvere et publice disputare contenderit.

« Præterea cum rumor increbuerit prætextu cujusdam vulgaris seu popularis Concilii, ex omni hominum genere colligendi (quod Christianum Concilium appellant) mutandam esse formam generalium Conciliorum, quæ per Apostolos et ab Apostolorum tempore per sanctam Romanam et universalem Ecclesiam celebrata fuere, posthabito laudabili more sive modo procedendi, atque in nostris conciliaribus definitionibus a nobis hucusque retento, cupit sancta Synodus de ipsa re certa reddi, ac sibi opportune caveri, antequam de reditu ad ipsam Tridenti urbem deliberetur.

« Scire etiam cupit quænam cautio dabitur Patribus Tridentum ituris, pro suis personis, rebus et bonis, ita ut tam singuli, quam universi plena securitate ac libertate fruantur et gaudeant, et unicuique pro suo libito eundi, standi, ac recedendi libera potestas futura sit, atque a nemine via facti compelli possit.

« Scire etiam cupit, et certa reddi, quæ cautio ipsi Concilio dabitur, ut quandocumque videbuntur majori parti legitimæ et rationabiles causæ adesse, se ex Tridento ad locum ab ipsa majori parte eligendum transferendi, itemque causis (ob quas Concilium indictum fuit) satisfactum esse, liberum sit ipsi majori parti (cujusvis contradictione, oppositione seu reclamatione non obstante) Concilium transferre, vel etiam claudere et finire.

« Alia vero, quæ ad Sanctitatis vestræ et suæ Apostolicæ Sedis auctoritatem tuendam, et ad removendam quocumque tempore schismatis occasionem, conservandamque Christianissimi regis et aliorum principum erga sanctum Concilium gratiam, assensum, et favorem pertinet, vestræ beatitudinis prudentissimo judicio relinquenda censuit, hoc tamen adjiciens, quod ubi ipsa sancta Synodus (tempore ei bene viso) harum difficultatum dilucidationem, seu declarationem ac resolutionem expectaverit, liberum sibi esse vult ad expeditionem materiarum discussarum et examinatarum, canonumque ac decretorum promulgationem Spiritu sancto inspirante, et Concilium ipsum dirigente, ac protegente procedere.

« Hæc sunt, beatissime pater, quæ in hesterna Congregatione pro Dei gloria, sacri Concilii honore, libertate, securitate, bonoque exemplo, reunione potentissimæ nationis Germanicæ juxta pium Sanctitatis Vestræ et serenissimi imperatoris desiderium, pro communique totius Christianæ reipublicæ salute Patribus consideranda occurrerunt, quæque majestati suæ per Sanctitatem Vestram congruenter, et rationabiliter, et opportune responderi posse Patres ipsi putaverunt.

95. « Quibus auditis, eos hortatus sum et monui, quo res gravius et maturius deliberaretur, hodie mane litteras ex eorum communi sententia Sanctitati Vestræ mittendas audituri, et tam super ipsis litteris, quam super re ipsa hesterna die examinata iterum sententias dicturi ad Congregationem generalem convenirent. Itaque hac ipsa die congregatis omnibus Patribus, ac celebrata prius per unum ex sacerdotibus nostris Missa de Spiritu sancto, recitatisque a me de more precibus et orationibus consuetis, has præsentes litteras alta et intelligibili voce ego ipse, et an ipsæ litteræ placerent, et si quid addendum, vel minuendum, seu immutandum esse existimarent, ut sententias suas libere dicerent rogavi, semel etiam atque iterum commonens, ut conscientiis suis omnes et singuli prout Spiritus sanctus illis subministraret, plene et libere satisfacerent. His peractis, unoquoque suo ordine sententiam suam dicente omnes (quatuor dumtaxat exceptis, duobus scilicet expresse contradicentibus, aliis vero duobus sub certis conditionibus approbantibus) has ipsas litteras, et omnia quæ in eis continentur, comprobarunt et laudarunt, et Sanctitati Vestræ mittendas unanimi consensu decreverunt. Dominus Deus benedictus Sanctitatem Vestram diu Ecclesiæ suæ servet incolumem. Dat. in generali Congregatione Bononiæ die xx Decembris MDXLVII ».

« Ejusdem Vestræ Sanctitatis humillima creatura Joannes Maria cardinalis de Monte sacri Concilii præsidens et legatus.

« Ego Angelus Massarellus secretarius Concilii omnibus et singulis interfui et præsens fui.

« Ego Claudius della Casa sacri Concilii notarius, dum præmissæ litteræ legerentur interfui, et in notam sumpsi una cum meo collega rogatus.

« Ego Nicolaus Driel sacri Concilii notarius, dum præmissæ litteræ, ut præfertur, legerentur, et sententiæ exquirerentur et dicerentur interfui, et in notam sumpsi una cum meo collega prædicto rogatus ».

96. Allato ad Pontificem Concilii Bononiensis responso, vocatus est XXIV Decembris sanctior cardinalium senatus, in quo re maturius « perpensa ac discussa », inquit Angelus Massarellus, « Synodi responsionem et omnia in ea petita, et justa et legitima Pontifex et sacer senatus probavit ac judicavit ».

Habito dein XXVII Decembris [1] publico senatu, ad quem Didacus Mendoza orator Cæsareus, et alii regum et principum oratores accessere, Pontifex responsum conceptum contextumque responso Concilii Bononiensis Cæsari dedit, ut subjecta documenta testantur, ore præsulis, qui a secretis Pontificiis erat :

« Responsio Summi Pontificis data oratori Cæsareo super petitione imperatoris de reductione Concilii Tridentum etc.

« Cum in ultimo consistorio secreto, illustrissime domine orator, Sanctissimo Domino nostro nomine Cæsareæ majestatis supplicasses, ut Sua Sanctitas universale Concilium pro salute Germanicæ nationis Tridentum remittere dignaretur, Sanctitas Sua (sicut excellentia tua recordari potest) etsi fuisset parata statim ad proposita per te (quantum in ea erat) respondere, tamen quoniam ea ipsa non coram sanctitate Sua solum, verum etiam universis his dominis reverendissimis sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus exponere voluerat, merito eosdem reverendissimos dominos pro rei etiam gravitate consulendos duxit, et excellentiam tuam monuit ad redeundum in primo consistorio pro responso Suæ Sanctitatis accipiendo, qua in re ne longior mora interponeretur, negotium cum eisdem reverendissimis dominis cardinalibus eo ipso in consistorio discussit, ac de eorum consilio et assensu reverendos episcopos et prælatos, qui Bononiæ in Concilio sunt, ante omnia consuli debere decrevit, quod sane statim Sua Sanctitas fecit celeri etiam Tabellario dedita opera ad eos cum litteris missis hujus tenoris :

« Paulus papa III, etc. » Subjectæ sunt litteræ ad cardinalem e Monte exaratæ, quæ ab his verbis ducunt exordium : *Missus ad nos a serenissimo Cæsare*, etc. In fine autem ipsius Brevis sequuntur hæc verba videlicet :

[1] Ms. card. Barb. sig. num. 123. p. 43. Ext. etiam in Ms. card. Pii sig. 260. p. 21.

« Ipsa autem sacrosancta Synodus auxilio Spiritus sancti implorato, solitisque orationibus ac precibus per reverendissimum dominum cardinalem de Monte præsidentem et legatum Concilii antea lectis, ac litteris Sanctitatis suæ prædictis alta et intelligibili voce, ita ut nemo ipsarum litterarum tenorem commode intelligere non posset, recitatis, ac re in duabus desuper Congregationibus factis discussa, in primis quidem humiliter a Sanctitate sua et dicta majestate petit, ut quæcumque ipsa Synodus de hac re, de qua consulitur, responderit, boni consulere, ac pro Dei gloria, et pace dicta esse conferre velle, deindeque responderit, quod cum constet aliquos prælatos Concilio e civitate Tridentina ad civitatem Bononiæ legitime translato ibidem post generalem monitionem », et cætera quæ sequuntur supra in litteris reverendissimi et illustrissimi cardinalis de Monte ad ipsum Summum Pontificem, usque ad caput quod incipit: « Alia vero, quæ ad Sanctitatis Vestræ, etc.» exclusive.

Deinde sequuntur in eadem responsione Pontificis hæc verba [1], videlicet :

97. « Ex quibus quidem excellentia tua cognoscere clare potest, non posse ipsam Synodum de reditu ad ipsam civitatem Tridentinam deliberare, antequam præmissa omnia dilucidentur et declarentur, ac plana fiant, quæ tanquam rationabilia et sanctorum Patrum cæterorum decretis conformia et ad bonum publicum et quietem Reipublicæ Christianæ tendentia, et suæ Sanctitati et eisdem reverendissimis dominis cardinalibus ab iis, qui se Concilio submiserunt, sicut tua excellentia asseruit, juxta desiderium dictæ sanctæ Synodi ante omnia reipsa adimpleri, ipsamque deliberationem præcedere debere videntur.

« Quantum autem ad Sanctitatem suam pertinet, respondet se omnibus studiis ac votis cupere salutem, pacem et quietem ipsius nationis Germanicæ, sicut jam multis et claris argumentis ostendit, et ipsi in primis Cæsareæ majestati cognitum est : ac paratam esse et semper fore omnia curare et facere, quæ pro ejusdem nationis salute ad boni pastoris et amantissimi parentis officium quomodolibet pertinebunt , certo sibi persuadens rem ipsam a sapientissimis et optimis Cæsare et rege Romanorum, nobilissimaque illa provincia catenus peti, quatenus sine scandalo et perturbatione, imo cum pace et concordia cæterarum nationum et provinciarum, servata etiam auctoritate Concilii et libertate Ecclesiastica , fieri possit, ad quæ omnia sua Sanctitas pro universali ejus cura et officio invigilare universaliter debet.

« Datum Romæ in sacro Consistorio præsentibus omnibus oratoribus regum , principum et rerum publicarum, qui eo tempore manent in Urbe. Die XXII Decembris MDXLVII ».

Ingratum adeo accidit Mendozæ Cæsareo oratori Patrum Bononiensium Pontificisque responsum, ut in eodem senatu de translatione Concilii non legibus, sed vitio, sine justa causa facta Cæsareo nomine protestationem interpositurus fuerit, nisi cardinalium ordo intercessisset, ut rem differret, donec id responsum Cæsari renuntiatum esset. Anno sequenti videbimus quid actum fuerit a Cæsareo oratore circa protestationem, modo tempus est agendi de bello contra Lutheranos feliciter auxiliante Deo confecto.

98. *Cæsaris Ferdinandi fratris victoriæ contra Lutheranos : gratiarum actiones et gratulationes exinde prolatæ.* — « Igitur prima Januarii », inquit Angelus Massarellus [1] in Diario Concilii Tridentini, « nuntiatum, quod Ulmensis civitas Germaniæ fecerit deditionem Cæsari , quæ civitas præcipua est ex Lutheranis civitatibus, ideo magni momenti res existimatur, quare intimatur Missa solemnis pro crastina die, ut Deo gratiæ reddantur ».

Tertio nonas Januarii [2] Uldericus Wittembergensis dux extremo superiore anno reconciliationem pactus ad Cæsarem accessit, veniam defectionis petiturus, qua donatus, fœdus cum Saxone et Landgravio damnavit , decretisque Cæsareis de republica latis ferendisque pariturum se pollicitus est ; nonnullis arcibus suis oppigneratis. Post Wittembergensem plures urbes, Memminga, Ravensburgum, Campodonum, Isnenses, Argentoratenses legatis missis ad Cæsaris obsequium procubuere, quibus felicibus successibus auditis, Pontifex [3] grates Deo solemni ritu persolvit, supplicationesque Romæ decrevit, subjectisque litteris victori Cæsari est gratulatus :

« Imperatori.

« Charissime, etc. Venerabilis fratris Hieronymi archiepiscopi Rossanensis apud majestatem tuam nuntii nostri litteris et multorum sermone cognovimus, eos jam esse exitus rerum Germanicarum, effectumque hujus justissimæ sanctissimæque expeditionis, ut omnia tuo imperio et voluntati prona jam admodum et parata sint, et ut impii homines, qui neque contenti violasse cultum et veritatem Catholicæ fidei et religionis, etiam contra tuam auctoritatem imperatoriamque jurisdictionem arma sumpserant, ducesque sese multorum sive errori sive furori in hoc crimine præbuerunt, nunc tua virtute consiliisque domiti atque victi, aut confugiant ad deditiones atque preces, aut salutis suæ præsidium in fuga et exilio ponere cogan-

[1] Ext. inter Acta Conc. Bonon. p. 53.

[1] Ms. arch. Vat. p. 193. — [2] Franc. Belc. l. XXIV. n. 31. Surius in Comm. hoc anno Natal. comes l. II. — [3] Paul. III. lib. brev. an. XIV. p. 16.

tur ; quo nos nuntio, omnibus prosperis eventibus majestatis tuæ, incredibile pæne est quanta lætitia affecti fuerimus, ac jure istud quidem, etenim videtur hæc quoque victoriæ et felicitatis gratulatio ad nos aliqua ex parte pertinere qui nostra tecum socia arma conjunximus ad retundendos utriusque nostrum hostes, quantumque potuimus copiis atque auxiliis, et causam sanctæ religionis tutandam suscepimus, et in tua auctoritate non vindicanda solum, verum etiam augenda et amplificanda non destitimus jam sæpius omnem curam et omne studium adhibere, sed nos nihil proprium nobis nec separatum quærentes, hoc uno potissimum lætamur, quod cernimus charissimum filium nostrum, suæ eximiæ virtutis, suæ patientiæ, sui fortissimi animi eos fructus capientem, qui maximi in hac vita et uberrimi semper existimati sunt; laus enim, et celebritas, et prædicatio rerum fortiter sapienterque gestarum summum semper virtutum præmium esse consueverunt, quod quidem præmium tum maxime est optabile, cum est cum honore Dei Omnipotentis, et cum laude pietatis erga ipsum Deum conjunctum, quæ tibi quidem omnia feliciter affuerunt, nam et justitia et religio armis tuis et virtute defensa est : et in difficillimis rebus asperrimisque periculis tantam constantiam fortitudinemque præstitisti , ut nihil majus ne cogitari quidem possit, et tam admirabili erga te Dei benignitate et gratia es usus, ut cum maximis periculis te involutum timebamus, tum maxime ab omnibus periculis te liberum intuemur, in quo nemo est, qui non intelligat præsentem Dei opem, cœlesteque præsidium tuis justissimis armis sanctissimisque non defuisse, itaque nos initio rerum bene succedentium tuarum, cum speraremus Dei clementiam piis consiliis sua ope subvenire, divina re superioribus diebus celebrata, supplicationibusque per totam Urbem indictis, et gratias ei egimus tuo nomine, quod a nobis optatam atque expectatam benignitatem erga te suam ostendere jam cœpisset, et de reliquo precati sumus, ut in favendo et secundando actiones tuas plenum suum beneficium ad nos vellet pervenire, cujus jam voti et desiderii compotes facti, post gratias Deo actas, tibi, charissime fili, pro nostra summa erga te benevolentia, et in cunctum Christianum nomen pietate plurimum in eodem Deo Dominoque gratulamur, et pariter optamus, ut sancta et Catholica religio multis locis rebusque labefactata, tua diligentia, ope auctoritateque in integrum reponatur, verusque Dei cultus in ipsa Germania, unitasque Christianæ fidei, quemadmodum te facturum recepisti, restituatur, quod erit tuorum factorum clarorum atque magnorum tanquam apex quidam absolutaque perfectio : nos autem jam confecto pæne bello, rebusque tuis optime, ut cernimus, constitutis, eam manum militum, quam auxilio tibi miseramus ad paucos jam redactam revocare ex Germania instituimus eo animo, ut cum alia sese occasio obtulerit, et simile aliquod bellum adversus Christianæ religionis hostes susceperis, tibi, ut hactenus fecimus, nunquam pro nostris et Apostolicæ Sedis viribus simus defuturi. Dat. Romæ XXII Januarii MDXLVII, anno XIII ».

99. XXVIII Januarii [1] Augusta Vindelicorum ad Cæsaris obsequium reversa est, ut refert Diarii Tridentini auctor his verbis :

« I Februarii nuntiatum est Tridenti qualiter die XXVIII mensis præteriti Januarii civitas Augustana dedisset se in gratiam et discretionem Cæsaris, et quod eam Cæsar in suum arbitrium recepit. Civitas hæc est una de illis, quæ plurimum infensa fuit imperatori, dum hactenus bellum inter ipsum Cæsarem et lantdgravium gestum est, et una magis hæretica et Lutherana ex omnibus civitatibus Germaniæ. Deo igitur gratias agamus (1) ».

100. Licet vero latius victoriam proferret Cæsar, ac perduelles plures urbes parere sibi cogeret, nondum tamen confectum erat bellum : nam Fridericus Saxoniæ dux copias ad suam ditionem adversus Ferdinandum regem principemque Mauritium recuperandam converterat, ususque felicitate, non hostes modo dispulit, atque amissa in Thuringia et Misnia recuperavit, verum etiam subegit ditionem Mauritii principis, exceptis Dresda, et Lipsia, cujus obsidionem decima octava Januarii solvit, tum ad deturbandum Bohemia Ferdinandum artes viresque instruxit, plures enim Bohemos ad suas partes pellexit , Joachimicam vallem, æris , argenti aurique feracem Ferdinando eripuit, adeoque in Ferdinandum serpsit rebellio, ut Casurgii partium Saxonicarum studiosi comitia iniverint. Scribit etiam Angelus Massarellus XIII Aprilis [2] Bononienses legatos excepisse litteras : « Quod Bohemi rebellassent regi Ferdinando , peterentque in regem Maximilianum ipsius filium ». Addiderat iis animos Alberti marchionis clades, qui cum Rocanizzi, quod deditione ceperat, cum copiis ageret, blanditiis Biudæ fæminæ principis Philippi landgravii sororis delinitus illususque rem bellicam ignave tractavit, dum illa

[1] Diar. Conc. Trid. p. 202. — [2] Diar. Conc. Trid. et Bon. Ms. arch. Vat.

(1) Augustana urbs in Cæsaris gratiam ita rediit hoc anno ut simul et Catholica sacra jamdiu intermissa receperit. Qui enim Augustanos Annales per hæc tempora scribebat, Achilles Gassarus ait hoc ipso anno Ottonum episcopum qui S. R. E. cardinalis titulo S. Balbinæ renuntiatus fuerat in urbem illam suam venisse, et exeunte Julio polluta templa expiasse, solemne S. Afræ festum die VII Augusti celebrasse, ac denique canonicos antehac expulsos postliminio revocasse, eosque festa S. Hilariæ die vespertinas preces in expiato majori templo cecinisse.
MANSI.

Fredericum Saxonem de omnibus fecit certiorem; quo irruente cum exercitu generoso, et militari magis quam prudenti consilio usus, copias in planitiem vicinam urbi eduxit, commissoque prælio fusus captusque est cum Christophoro Lichtembergensi; prona inde omnia ad victorem fuere, ac Praga a Ferdinando descivit, adeo ut seditiosi filias Ferdinandi in arce obsederint, quibus adversis fractus Ferdinandus etiam fratris Cæsaris opem imploravit, qui mox Norimbergam venit, secundaque civium gratulatione exceptus, aliquot diebus ad infirmam valetudinem confirmandam hæsit, demumque ad Ægram Bohemiæ oppidum, Ferdinandi regis et Mauritii principis copias suis conjungit, florentissimo atque succinctus exercitu Fridericum ducem Saxoniæ viribus imparem persequi constituit. Posuerat ad Milburgum in ulteriore Albis ripa castra Fridericus Saxo, cumque latior fluminis alveus jungi constrato naviculis ponte non posset ad intercipiendas hostium naves, decem Hispani admirandum facinus sunt aggressi, nam exuti vestibus gladios ore tenentes mordicus in scaphas evasere, ac ut erant nudi triginta tres Saxones armatos confodere, navesque adduxere, et vado a pastore præeunte ostenso, Cæsar cum equitatu in adversam ripam non sine singulari divina providentia trajecit, nam non multo post tempore vado trajici non potuit, dum vero tardius traduceretur peditatus, ne hostis fuga avolaret, Cæsar cum solo equitatu in eum irruere decrevit victoriam in celeritate positam ratus, antequam aut Wittembergam, aut Gotham se subducere posset. « In ipso autem itinere », inquit Surius, « dum hostes insequitur, in statuam Christi e Cruce pendentis, cujus pectus tormenti globulo trajectum erat, id ille pius princeps conspicatus, magno animi dolore correptus suspicit in Cœlum, etc.: O Deus! (inquit) modo velis, facile potes tantum scelus ulcisci: sicque cœptum prosequitur iter ». Facta in hostes impressione, eam Lutherani non sustinuere, eorumque equites in fugam effusi peditatum cædi ac prædæ objecerunt, maxima eorum pars in sylvam Lochanam se proripiens arma projecit, ut pondus inutile fugienti, adeo ut eorum multitudo cursum victoris in nemore retardaret; major in insectando, cædendo capiendoque hoste, quam in pugnando fuit labor, ac Fridericus ille Saxo, quem hæresis ita inflarat fastu, ut affectaret imperium, et Cæsarem per ludibrium Carolum a Gandavo, qui se falso Cæsarem dicebat, appellaret in litteris publicis, captus est cum in vultu sauciatus esset, adductusque ad Cæsarem superbos spiritus fregit, nudatoque capite veniam precari coactus, Cæsaris clementiæ se commendavit. Cui Cæsar, illum pro meritis habitum iri, respondit; captus una cum eo est Ernestus dux Brunsvicensis, capta est universa suppellex bellica, multa signa legionaria et equestria capta victoriam nobilitarunt, quinquaginta tantum equites in prælio Cæsar amisit, atque ob facilitatem celeritatemque partæ victoriæ, cujus gloriam Numini acceptam referebat, Julii Cæsaris in Pontico triumpho decantata verba, sed ob veram pietatem paulo immutata usurpavit: *Veni, vidi, Deus vicit.* Fuit autem is dies vigesimus quartus Aprilis, a cujus hora undecima ad septimam noctis pugnatum est quindecim milliarium intervallo, quod Saxones ab Albi fluvio in suo recessu pugnando confecere: postero die intercepta sunt sex hostium tormenta bellica, atque ex itinere Torga in deditionem accepta: ad Wittembergam denique Lutheranæ hæreseos sentinam ac rebellionis fornacem belli moles incubuit, adductis ad eam universis copiis: hanc Saxo viginti quinque annorum flexu firmissimis propugnaculis ita communierat, ut diuturnam obsidionem toleratura videretur. Jussus Fridericus Saxo, intentato capitali supplicio, ut eam ad deditionem adigeret, respondit libertatem animi non ademptam sibi, licet corporis libertatem amisisset, relictum id Cæsaris potestati, ut eam vi expugnaret.

101. Accepto superioris victoriæ nuntio maximam lætitiam hausit Pontifex, cum religionis causa ad conficiendum id bellum ipse copias subministrasset, ac solemnibus supplicationibus decretis solemnes grates Deo egit, Cæsari vero de Lutheranæ sectæ signifero Saxone capto gratulatus eum hortatus est, ut ad religionem Catholicam pristino in Germania splendori restituendam incumberet, ut scriptæ in eam sententiam subjectæ litteræ ostendunt[1]:

« Imperatori.

« Charissime etc. Cum audivimus nuntium de tuæ majestatis rebus contra Catholicæ fidei impium hostem ducem Saxonum gestis, ea quæ nobis erant optatissima referentem, summam quidem et singularem lætitiam cepimus, quod talis victoria non solum tuo nomine ampla, et Christianæ Reipublicæ utilis, sanctæque Apostolicæ Sedi, in qua divina providentia præsidemus, in primis opportuna et commoda accidisset, sed auxit etiam gaudium et jucunditatem animi nostri, quod per eum esset parta, in quo nos uno principe et fortissimo omnium et maximo spes tranquillitatis publicæ jamdiu reposuimus. Gratulamur itaque tibi, fili charissime, de tam insigni parta victoria, nobisque gaudemus, ea enim est, quæ non solum refringit impietatis germina, sed et radices totas penitus extirpat, caput enim sceleris, origo omnis improbitatis iste Saxoniæ dux fuit, cujus tu pertinaciam constantia tua, impietatem iniquitatemque admirabili quadam virtute patientiaque repressisti: itaque, quod in Pharaonem egit Deus, ut illum

[1] Lib. I ev. XIII p. 167. Paul. III. lib. brev. an. XIII. p. 168.

compluribus damnis pœnisque admonitum cum videret non posse corrigi, extremo tandem exitio manifestoque mactaret, id retulit in hunc Saxonem, qui ipso illo Pharaone deterior non alienam religionem suppliciis insectatus est, sed suam sanctam atque veram in seipso corrupit, adjunxitque ad rebellionem, quam adversus Deum susceperat, etiam illam, qua tibi suo justissimo dignissimoque imperatori arma impia inferre est conatus. Deus igitur illum justo severoque judicio suo in manus tuas traditum tuæ potestati subjectum esse voluit, ut qui superbia tumens omnia divina et humana jura spernebat, nunc se intelligat eis legibus subjectum, non quæ bonis præmia, sed quæ impiis et nefariis supplicia scelerum proponunt et minitantur. Quod nos opus vere Dei esse et fuisse agnoscimus, neque vero tu aliter (ut opinamur) intelligis. Quamobrem, charissime fili, cum signis jam certissimis videas atque intelligas, quam sit piis et sanctis expeditionibus favens et propitius Deus, perge, quæsumus, frui hac tanta ipsius erga te et benevolentia, et gratia, et ea, quæ tibi felicissime processerunt, ad illius honorem gloriamque converte ; primo, ut qui a Catholica fide recesserunt ad veritatis lucem revertantur, deinde, ut qui semper impii et Christi hostes perstiterunt, ut antea nos suis minis armisque terrebant, nunc timere ipsi vicissim tuam virtutem potentiamque cogantur, quarum certe rerum et multarum aliarum præterea summa tibi facultas ab eodem Deo data est, quam tu optime rectissimeque tuebere ac diriges, si pacem inter Christianos tutam inviolatamque conservans, studium ac vires tuas, et istam singularem animi magnitudinem qua es præditus, prudentiamque qua polles, ad propagandum Christianum nomen inter Barbaros, veteremque Christianæ reipublicæ dignitatem recuperandam conferes atque adhibebis, quod tibi ex nostra voluntate, et ex Christianæ reipublicæ utilitate quieteque feliciter eveniat, Deum eumdem Omnipotentem supplicationibus publice habitis et omni cum pietate deprecati sumus, et semper deprecabimur. Datum Romæ etc. XXX Mai MDXLVII, anno XIII ».

102. Nec modo Romæ, sed etiam Bononiæ a Patribus Concilii Bononiensis pro Cæsarea victoria redditas numini gratias narrat Actorum Concilii Bononiensis scriptor Angelus Massarellus :

« Recurrente XXII Maii a cardinale S. Crucis solemni ritu sacrum peractum est, gratiæque redditæ Deo, qui acerrimum hostem Catholicæ Ecclesiæ ducem Lutheranorum in Cæsaris potestatem redegerit ». Tum subdit auctor :

« XXVIII Maii receperunt litteras (nimirum legati) ex Germania a D. Verallo XV in exercitu Cæsareo datas, quibus significat, quod imperator dederit libertatem duci Joanni Friderico Saxoniæ, his adjectis conditionibus, quod maneat in curia Cæsarea vel principis Hispaniarum filii imperatoris; quod det omnia loca munita sui ducatus in potestatem Cæsaris ; quod reddat quod abstulit de bonis Ecclesiarum et de aliis principibus ; quod promittat se recepturum quoad religionem, quod in Concilio generali determinatum fuerit; quod cedat Electoratum imperii fratri suo Mauritio ; quod de suis redditibus tantum quinquaginta millia florenorum habebit, cætera regi Romanorum et fratri suo ; quod solvat ad præsens imperatori quingenta millia florenorum ».

103. His consentientia tradunt alii scriptores, pro Saxone accessisse demum concordiæ interpretes ac veniæ deprecatores Joachimum electorem Brandeburgicum et Clivensem principem, cujus soror Saxoni nupserat, et capitalem sententiam ob affectatam tyrannidem commutatam esse iis legibus, ut Wittemberga deditionem faceret, atque omnem bellicarum rerum apparatum et tormenta ænea minora et majora, quorum maxima erat multitudo, traderet, Gotha arx inexpugnabilis æquaretur solo, cederet electoris dignitatem cum omnibus oppidis ad electoris ditionem pertinentibus, illi vero ad tuendam vitam familiæque splendorem aliquæ arces, et agri, et oppida in Thuringia reservata, porro electoralis dignitas Saxonica in Mauritium principem tranfusa est.

Dum hæc ad Wittembergam gererentur, Ferdinandus rex tribus equitum peditumque sex millibus receptis, Bohemos tumultuantes, qui illius jugum excutere deficereque ad Saxonem meditati erant, Friderici adversis casibus fractos et consternatos compescuit, redegitque ad officium, maxime cum Cæsar eorum oratores, apud Halam venientes pacem cum Ferdinando fratre, cui nunquam esset defuturus, transigere jussisset, nisi extrama experiri vellent ; de qua victoria Pontifex Ferdinando subjectis litteris gratulatus, hortatusque est, ut constabilita religione Catholica, oppressaque hæresi sempiterna trophæa in cœlo sibi excitaret [1] :

104. « Regi Romanorum.

« Charissime etc. Cum accepimus serenitatem tuam Dei Omnipotentis auxilio, et virtute sua Bohemos subditos suos, qui perfidiosius se gerere, et tuo imperio obtrectare velle videbantur, rursus in ditionem et potestatem tuam redegisse : atque ea illis jam fræna imposuisse, quæ ab sese excutere, et a quibus se exsolvere nullo modo possent, sane affecti sumus non mediocri lætitia, quod duorum præstantissimorum fratrum ductu atque imperio duæ fortissimæ nationes maximo cum Christianæ reipublicæ commodo pacatæ et ad fidem atque officium revocatæ sunt, quarum alteram longe maximam et potentissimam summus imperator frater tuus, alteram tu graviter tumultuantem

[1] Paul. III. lib. brev. an. XIII. p. 167.

et perturbatam vestro consilio, virtute, vigilantia ferre jam fidelitatis et obedientiæ jugum, et jus superioris potestatis recognoscere docuistis, quo nos nihil arbitramur reipublicæ Christianæ hoc tempore potuisse evenire optabilius ; nam cum illarum nationum atque gentium vi atque ferocitate inter sese dissidente, et domesticis seditionibus agitata, magnum ex ea re periculum reipublicæ ab hoste Turca imminebat, tum vero utraque pravorum hominum fraude et perniciosis consiliis a vero Dei cultu et fidei Catholicæ unitate magna ex parte distracta, alio etiam propiore periculo nos terrebat, quod videbamus et dolebamus fere quotidie ob ejus mali contagionem magnum numerum fidelium animarum Deo eripi et illius nostroque perpetuo adversario Sathanæ ab hominibus impiis acquiri, cui nunc tanto malo vestra et victoria et sapientia provisum fore speramus atque confidimus : itaque ut serenissimo Cæsari proximus his diebus per litteras et nuntios gratulati sumus, sic nunc tuæ serenitati, fili charissime, ex animo gratulamur, tibique istam rem et actionem tua virtute dignissimam bene ac prospere in perpetuum evenire cupimus, Deumque Omnipotentem, cujus causam una cum tua suscepisti atque egisti, ita effecturum non dubitamus, ut exitus hujus victoriæ tibi semper commodus atque jucundus, populis autem per te compressis atque pacatis etiam salutaris sit. Sed cum videas atque intelligas, et tua prudentia et ipso rerum successu eruditus, eos, qui se a Catholicæ Ecclesiæ obedientia sejungunt, ne regibus quidem ac principibus fidem servare posse, quod Deo summo regum omnium posthabito et neglecto, facilis deinde est mobilibus populis ab inferioribus regibus defectio, est jam tui Catholici animi Christianique consilii proprium ita dirigere et gubernare populos illos, ut primum et ante omnia ad rectum Dei cultum, et pristinam et Catholicam religionis Christianæ observantiam reducantur, quod quidem certe in potestate tua totum est, et ob hanc præcipue causam, ut non frustra credimus, eos Deus Optimus tuæ potestati penitus subjectos tradidit, ut cum tu in eorum corpora et fortunas potestatem haberes, illorum animas pretiosissimam generis Christiani partem ipsi eidem Deo illarum creatori et Redemptori restitueres, in quo actu præclaro atque eximio, et tuæ illustris victoriæ fructus sempiternus, et regni tui præcipuum, ut quoque intelligis, stabilimentum consistit. Nos quidem, charissime fili, omni nostra benevolentia paternaque charitate, et laudibus tuis favemus, et omnia tibi prospera ac felicia tum apud Deum, tum apud homines, et optamus et precamur. Datum Romæ apud Sanctum-Marcum XXIX Julii MDXLVI, an. XIII ».

105. Indicti fuere ad VI Julii [1] conventus a Ferdinando in arce Pragensi, in quibus magistratus ac nobiles supplices affuere, et in gratiam admissi, fœderatorum vero princeps Pflugius proscriptus est, illiusque caput quinque millibus aureorum licitatum. Edomandus supererat Cæsari Philippus lantgravius Hassiæ, in quem cum victricia signa attollerentur, is extremo perfusus terrore, cum antea varias concordiæ leges irrito exitu proposuisset, unicum conclamatis rebus suis in Cæsaris clementia relictum præsidium arbitratus, ad Cæsarem apud Halam Saxonicam centum equitibus stipatus venit, provolutusque in genua, quem antea Cæsarem negaverat, verbis honorificentissimis Cæsarem appellavit, fidemque sacramento solemni addixit, is vero a Cæsare capitali pœna, et proscriptione, et carceribus perpetuis absolutus est : eduxerat vero antea e carcere Henricum ducem Brunsvicensem, in quo diu illum tenuerat, qui illi spectaculo interfuit, cum ex omni ditione quatuor arces delectas dare jussus erat, diruere aliqua munitiora loca, centum quinquaginta aureorum millia refundere, ac tormenta omnia bellica rhedis subvehi solita (quæ plura quam ducenta erant) tradere, cum vero se libertate potiturum, atque omnis periculi immunitatem adeptum opinaretur, temporario carceri mancipatus est, quod ægre Joachimus Brandeburgicus et princeps Clivensis tulere, quasi fides data violata esset, sed scriptis suis revicti sunt, in quibus unius litterulæ Germanicam vocem immutantis vim non satis perpendisse animadverterunt, in hanc vero calamitatem Lutherani concionatores utrumque principem Saxonem et Hassium conjecerunt (1). Cæsar dirutis lantgravii munitioribus locis, tormenta bellica, quæ in hoc bello ceperat, ita distribuit, ut trecenta in Belgium, quinquaginta Mediolanum, totidemque Neapolim transmiserit. Audita florentissimæ hujus victoriæ mentione, Paulus Jovius ita historiam suam clausit : « Cæsar bellum quod inferebatur, conversis rebus, ita hostibus intulit, ut protracto bello per aliquot menses, fractoque Germanorum impetu, quum nusquam justo bello esset dimi-

[1] Surius in Comm.

(1) Historiola quam hic narrat annalista, satis promulgata est, ac nemo ullus est qui capti Landgravii causam aliam prætendat, quam litterulæ cujusdam vel casu vel dolo corruptionem. Cum enim scribendum fuerit in Instrumento confectæ pacis OHN EINIGE GEFANKNIES *sine aliquo carcere*, legebatur OHN EWIGE etc. *sine perpetuo* etc. At quonam auctore illa litterarum transmutatio obtrusa sit, non satis liquido constat. Sunt enim qui ab ipso Landtgravio scriptam singrapham rati, oscitantem unum pro altero scripsisse affirment. Opinionem hanc tacite insinuare annalista visus est, at Spondanus merito hæc rejicienda censet, totiusque doli auctorem, non Landtgravii oscitantiam, sed Cæsaris dolum constituit. Nec sane unquam Landtgravio objectum fuit immerito illum de Cæsare conqueri, cum ipse sibi condemnationem suam scripserit.
MANSI.

micatum, Germania omnis intra Danubium et Albim et Rhenum incredibili felicitate gloriaque subacta sit, utroque etiam duce, eo rerum exitu, ut ipsis vinctis atque productis, nobilissimum de subacta Germania triumphum, quem Romanis olim ducibus denegatum constat, instruere potuerit ». Ornatum fuisse Carolum V a Pontifice MAXIMI et FORTISSIMI cognomine refert Surius, nec immerito, cum Saxoniam omnem tribus mensibus sibi parere coegerit, quam Carolus Magnus ægre triginta annis domuerat. Cum vero Cæsaris beneficio Henricum Brunsvicensem e lantgravii carcere liberatum accepisset Pontifex, illi gratulatorias hasce litteras de superata adversa calamitate dedit [1] :

« Dilecto filio nobili viro Henrico juniori duci Brunsvicensi et Luneburgensi.

« Dilecte fili, nobilis vir, salutem. Ad nostram de communi nostra victoria contra Lutheranos Ecclesiæ et fidei hostes lætitiam non parvus cumulus accessit tua, fili dilecte, liberatio, per quam te nobilissimum et religiosissimum principem nobis et eidem Catholicæ fidei restitutum gaudemus, sicut antea indigno casu et nefaria tuorum proditione interceptum ab hostibus fuisse dolebamus. Itaque de tua hac libertate non solum tibi, quem semper amavimus, verum etiam nobis et huic sanctæ Sedi ac religioni ipsi Catholicæ ex magno animo gratulamur, quando ad nobilitatem, virtutem et auctoritatem tuam pientissimum hunc animum adjunxisti, ut te semper Catholicæ fidei et sacrosanctæ Ecclesiæ athletam et propugnatorem fore pollicearis, de quo nos, sicut nunquam dubitamus, ita nunc tuæ in Deum pietati, et in hanc sanctam Sedem observantiæ paterno semper affectu et singulari benevolentia respondisse. Datum Romæ apud S. Marcum XIII Augusti MDXLVII ».

106. *Lutherani victi Concilio se submittunt.* — Asseruit Henricus princeps in sua ditione religionem Catholicam, quam Lutherani depresserant, erexit pariter sese res Catholica in archiepiscopatu Coloniensi, deturbato impio Hermanno, in ejusque locum Adolpho suffecto, de cujus præclarissimis laboribus hæc refert Surius [2] : « Ubi ad eam pervenit dignitatem, mox religionem veterem in tota diœcesi restituit, commenta prorsus abolevit, et verum pastorem re ipsa se declaravit ; id quidem mature accidit præclarissimæ diœcesi, quæ jam multis locis ita erat novis dogmatibus infecta, ut difficilis omnino curatio videretur, nisi Deus manum apposuisset suam ». Recuperavit tum Julius Pflugius Nurembergensem episcopatum, cui Nicolaus Amsdorffus deterrimus Lutheranus incubabat, Augustæ etiam et in aliis nonnullis locis, in quibus impiorum tyrannide religio oppressa erat, refloruit, ac certe ad pristinum splendorem illius revocandæ spes affulgebat, nisi gravissimæ inter Pontificem Cæsaremque suspiciones dissensionesque de loco Concilii, cui in Augustanis conventibus a Cæsare ad kal. Septembris indictis Lutherani se submisere, novæque de Pontificia Cæsareaque auctoritate ventilatæ lites emersissent, tantæque victoriæ fructum corrupissent.

Obortæ sunt hujus anni principio gravissimæ bellorum suspiciones inter Franciscum Gallorum regem [1] et Cæsarem in Italia, cum Gallis Cæsare Germanico bello implicito novandarum recuperandarumque rerum amissarum in Italia occasio eximia non deesset, maxime cum graviores tumultus Neapoli adversus Petrum Toletanum proregem, sacræ censuræ tribunalia more Hispano instituere meditantem, excitati essent, tum etiam Genuæ maximi civiles motus exorti erant, ad quæ avertenda mala, tum ad rem Catholicam erigendam duos cardinales legatos Sfondratum ad Cæsarem, et Sancti-Georgii ad Franciscum I XXV Februarii decretos refert Joannes Franciscus Firmanus.

107. *Genuæ Flisci conjuratio et Parmæ Aloysii Farnesii cædes ; unde nova odia exorta inter Pontificem et Cæsarem.* — Erupit Genuæ mense Januario [2] atrocissima conjuratio, quæ si e meditato consilio successisset, Cæsareæ res in Italia in extremum discrimen erant adductæ, iniquissimo quidem tempore, quo Cæsar Lutherano bello implicitus erat, sed divina providentia periculum omne in conjurationis principem detorsit, adeo ut in ipso victoriæ articulo non hostili virtute, sed improviso casu infelicissime perierit. Is fuit Ludovicus Fliscus Lavaniæ comes, qui Auriensis familiæ felicitate perstrictus, ejusdemque fastu lacessitus, in illius internecionem, Verrina suasore, conspiravit, Genuæque principatum affectavit : non defuere illi artes, quibus Genuensem juventutem singulari comitate sibi devinciret, populique conciliaret voluntates, tum a Francisco Gallorum rege clandestino dolo subministratisque opibus incitari creditus est, ejusque clientelæ se commisisse, ut Andrea de Auria, qui olim et classem Gallicam, et Genuam, et spem obtinendæ Neapolis abstulisset, trucidato Galli regis injuriam vindicaret, classeque occupata una cum Massiliensi classe tumultuantem Neapolim adversus Petrum Toletanum proregem ad Gallorum vetus imperium revocaret. Hujus conjurationis societati accessisse existimatus Petrus Aloysius Farnesius, qui ad Parmæ et Placentiæ principatum evectus fuerat, ut infelicius periret ; is

[1] Paul. III. lib. brev. an. XIII. p. 86. — [2] Sur. in Comm.

[1] Franc. Belc. l. XXIV. num. 45. Ib. num. 32. Jo. Franc. Firman. de Macer. Ms. Diar. Arch. Vat. — [2] Ubertus Folieta in Vita Andreæ Auriæ. Ludovic. Guicc. in Comm. Bizar. l. XXII. hist. Genuen. Natalis Comes l. III. Panvin. in Paulo III. Lud. Cavitell. in hist. Crem. Belcar. l. XXIV. num. 32. Panvin. in Paulo III.

vero acceptis a Joannitio de Auria injuriis irritatus fuerat, nam Joannitius quatuor triremes Pontificias proditione jam ante interceperat, et quamvis a Cæsareis administris increpitus eas restituisset, injuriæ tamen dolor alte fixus in animo hæserat, tum Cæsari infensus erat, quod Parmæ et Placentiæ munus a Pontifice collatum augusta auctoritate confirmare nunquam voluisset, adeoque ad Gallicas partes se converterat.

108. Itaque in Parmensi et Placentino agro contractæ fuere copiæ, quæ Ludovico Flisco submitterentur ad meditata contra Auriensem familiam consilia perducenda, proptereaque Cæsarei in Pontificem velut Gallicarum partium studiosum, participemque hujus conjurationis gravissimas suspiciones concepere. Comparatis igitur copiis Ludovicus Fliscus, et factionis suæ viris in varias stationes noctu distributis ipse, ut erat avidus gloriæ, ad Cæsaream classem occupandam animum adjecit, ac succinctus armatis triremes quatuor occupavit, in prætoriam vero triremem cum assiliret, ac tabula idoneis retinaculis non esset devincta, ex triremis fluctuatione gliscente tabula non in sperati imperii solium conscendit, sed in profundum gurgitem mersus, atque ut erat armis onustus in ima revolutus periit, nec suorum ope inani ex insperatæ calamitatis abysso emergere potuit. Audito classicorum tumultu Joannes, sive Joannitius de Auria male instructus armis, e suburbano agro ad portam Thomasiam procurrit, quæ cum a conjuratis occupata esset, ab iis contrucidatur, quo tristi casu perculsus Andreas de Auria, antequam conjurati irruerent, a suis in equum subvectus fuga salutem sibi peperit, interea in civitate gravissima seditio nocte coorta est civibus in contraria studia distractis, sed cum conjurationis princeps non compareret, Cæsarei administri, qui fugam jam adornabant trepidi, collectis ex terrore animis viribusque aucti conjuratos in fugam compulere, partim militari pactione abjectis armis discedere coegerunt; verum cum ea pactio (licet sacramento confirmata) inique extorta disceptaretur, postea rescissa est, ac legum severitas in Hieronymum Fliscum et Verrinam securi percussos districta est, sociique proscripti fuere. Contrario rerum exitu audito Gallorum classis, quæ Neapolim petitura erat, Massiliæ se continuit, ac Neapolitani seditiosi siluerunt, et quia vehemens suspicio de Pontifice concepta erat, Ludovici Flisci scribæ acerbissime in equuleo torti sunt, ut rem arcanam panderent, sed nunquam quippiam ab iis de Pontificis societate aliqua exprimi potuit, odiorum itaque omnium fax Petro Aloysio Farnesio Parmensi principi adhæsit, qui cum Gallis fœdus junxisset, atque ad eum male perdendum Cæsareorum administrorum studia conversa sunt.

109. Accensa eo magis erant odia, quod Pontifex inclinasse in Gallorum partes videretur, nam cum Henrico rege affinitatem contraxerat, exeunte Junio, conciliato opera legati Capitisferrei inter Horatium Farnesium nepotem ex duce Castri et Dianam filiam regis notham matrimonio, Gallorumque, quos ad Bononiense Concilium pellexerat [1], viribus fretus non assentiebat Cæsareis postulatis ut Concilium transferretur Tridentum, Octaviumque nepotem ducem Pontificii in Germania exercitus adversus Lutheranos e castris Cæsareis revocarat, quem VII Septembris tribus diebus antequam pater trucidaretur recessisse narrat Angelus Massarellus.

Non defuit vero Cæsareæ factionis studiosis explendi in Petrum Aloysium Farnesium Parmæ et Placentiæ ducem [2] odii occasio, cum Petrus Aloysius Farnesius se in adulteria vagasque libidines effunderet, proindeque clientum suorum rabida in se odia accenderet, itaque conflata in eum cruenta conjuratio est, cujus princeps fuit Augustinus Landus, qui illum incautum in ipsa arce Placentina, quam tutissimam opinabatur, decimo Septembris multis vulneribus confodit.

Sic trucidatum, abscissis per ignominiam genitalibus, conjurati altero pede suspenderunt e fenestra, unde magis e foro urbis posset prospici, satiatisque eo spectaculo civibus dejecerunt præcipitem in fossam oppidi, in qua conculcatum est cadaver ab insana plebecula, et ultra mortem in eum sævitum. Conjurati vero libertatem nomenque Cæsareum conclamarunt, moxque Ferdinandus Gonzaga Insubriæ præfectus multo succintus milite Placentiam provolavit arcemque Cæsarianorum militum præsidio munivit, antequam Bononiæ prolegatus collectis copiis procurreret.

110. Paulus autem, audita morte Petri Aloysii, ad flectendum precibus Cæsarem se convertit, et his litteris rogavit, ut communibus nepotibus Placentiam redderet, et de Petri Aloysii cæde ultionem sumeret [3]:

« Imperatori.

« Charissime etc. Credimus majestatem tuam audivisse jam immanem et violentam cædem bonæ memoriæ Petri Aloysii Farnesii nostri Parmæ et Placentiæ ducis a nonnullis sceleratis ac impiis civibus Placentinis ejus subditis contra omnia etiam gentium jura, et contra jusjurandum per illos ei præstitum perpetratam, idque tibi pluribus de causis displicuisse non dubitamus. Nos sane maximo cum dolore rem intelleximus, at illud, fili charissime, dolorem nobis auxit, dilectum filium Ferrantem Gonzagam Mediolani pro tua maje-

[1] Diar. Conc. Trid. et Bonon. p. 137. — [2] Ubertus Folieta. Natalis comes l. III. hist. — [3] Paul. III. lib. brev. an. XIII. p. 103.

statæ gubernatorem, Placentiam cum magno militum præsidio ingressum fuisse, tuæque majestatis nomine (sicut ipse jactitat) detinere audivimus, id enim nobis, qui tuam majestatem semper dileximus, et huic sanctæ Sedi, cujus peculiaris es advocatus, molestissimum accidit, ac duci Octavio genero tuo, cujus erga te observantiam et fidem, si nunquam antea, in proximo Germaniæ bello cognoscere potuisti, tuisque ex eo nepotibus, ad quos Placentia pertinet, damnum intulit, secutumque est, ut in tota fere Italia rumor percrebuerit, majestatem tuam contra nos et Sedem Apostolicam arma movisse. At agat ille quidquid velit, nos nunquam credere poterimus, majestatem tuam huic impio facinori consensisse, aut ab eo gesta approbare debere, scimus enim quanto semper studio procuraveris, ne famam tuam, tanto sudore, tot vigiliis, tot præclaris gestis a te partam aliquo indigno facinore maculares, neve Deum omnipotentem, cui victorias tuas omnes semper acceptas referre solitus es, offenderes. Licet autem nos tuam majestatem sine ulla nostra instantia his rebus intellectis pientissimi et justissimi animi sui signum super illis jam dedisse putemus, tamen ut nobis ipsis in hoc satisfaciamus, mittimus ad majestatem tuam venerabilem fratrem Fabium episcopum Lucerinum prælatum domesticum, et ad id specialem nuntium nostrum, ut omnia plenius majestati tuæ referat, hortamur proinde ipsam tuam majestatem, et omni quo possumus studio ab ea petimus, ut ipsum Fabium episcopum nuntium virum ob suas virtutes et fidem nobis gratum cum fide audire, et pro ea summa spe, quam nos et omnes nostri in te collocatam habemus, si id nondum ab ea factum est, providere velit, ut ipse Ferrantes Placentiam duci Octavio restituat, et quantum in eo fuerit, dicti Petri Aloysii ducis necem tuæ majestatis auctoritate pro justitia et dictæ Sedis honore ulciscatur. Sic enim nos et omnes nostros, qui hujus beneficii memores semper erimus, tibi arctius devincies, et ortum de motis a te armis in Italia rumorem extingues, efficiesque, ut animi tui religionem et pietatem omnes agnoscant. Datum Perusiæ xx Septemb. MDXLVII, anno XIII ».

111. Pontificis precibus imperator aures non præbuit, cum jam cives pactis conditionibus Cæsaris jugo cervicem accommodassent : ad removendam tamen a se omnem culpæ suspicionem, oratorem misit, qui Pontifici ejusque nepoti duci Octavio de Petri Aloysii cæde condoleret, significaretque maximum se ex illa cæde dolorem traxisse : Ferdinandus etiam Gonzaga datis litteris finxit se ejus cædis conscium non fuisse, sed audita cæde Placentiam ad sedandum tumultum advolasse, quam excusationem ab Atrebatensi episcopo Cæsari allatam confutavit cardinalis Sfondratus legatus Pontificis; docuitque constare jam ante patratam cædem ingentes armorum apparatus Laudæ, Ticini et Cremonæ instructos fuisse; ac deinde infirmis vehementissimisque precibus ursit, ut gratum animum erga Paulum Pontificem exhiberet, qui subsidiarias copias in Germaniam illi submisisset, suumque ærarium pro solvendis militi stipendiis exhausisset, qui nocendi occasiones oblatas repulisset, cuique beneficiario regni Neapolitani jure obstrictus esset; cui Cæsar respondit, se ducem Octavium ut filium quidem diligere, sed Pontificem non ita se erga Cæsarem gessisse, ut nepoti Octavio Placentiam restitui mereretur.

112. Perstrictus hoc acerbo responso cardinalis legatus non destitit exponere Cæsari publicæ rei Christianæ graviora pericula impendere, si Pontificem adeo offensum placare nollet, cui subjecit Cæsar publicam rem ex privata non pendere : Cæsari subintulit legatus, ex privata re publicam aliquando pendere, quando ita sunt connexæ, ut publicæ rei subveniri non possit nisi privatæ ratio habeatur. Ad quæ respondit Cæsar, a se religionis causam omnibus rebus præferri, omneque studium pro ea amplificanda collocari, ut in comitiis Augustanis, quæ tunc celebrabantur, religionis dignitas reflouresceret; nec in ea causa quidquam decretum, nisi ex Pontificis ejusque legati consilio et consensu. De Placentina vero re nihil adhuc constituisse, sed postea debita consilii maturitate deliberaturum : cui subdidit legatus, nisi quantocius consuleret de ea re Cæsar, rememedium opportune non allatum iri. Auditi postea sunt Mignanellus Pontificius internuntius et Sfortia Palavicinus orator Octavii ducis a Cæsare, qui de nece Petri Aloysii et occupata Placentia conquesti sunt, quibus interprete Granvellano responsum est, Cæsarem e Petri Aloysii cæde magnum dolorem hausisse : de re vero Placentina nondum quidquam posse decerni, licet enim erga Octavium ducem consanguinitatis jure admodum amore afficeretur, Cæsarei tamen esse muneris, et imperialem auctoritatem et quietem Italiæ asserere. Ita Cæsar simultatem cum Paulo Pontifice contraxit, ac Paulus Pontifex domestica calamitate impeditus, abalienatusque a Cæsare, causam religionis, quæ in restituenda Tridento Synodo cogendisque ad illius decreta excipienda Lutheranis vertebatur, remissiore animo promovit.

113. Interea cum Ferrantes Gonzaga duci Octavio bellum indixisset, et multa ejus oppida occupasset, tandem cum ipso convenit de armorum induciis, de quibus ita Diarium Concilii [1] : « Nona Octobris induciæ inter Parmensem et Ferdinandum Gonzagam gubernatorem

[1] Jo. Bapt. Adrian. l. VI. an. 1547.

Mediolani ad beneplacitum Pontificis et Cæsaris, redditis aliquibus locis munitis ab ipso duce domino Ferrando. Dux Octavius proficiscitur ad Pontificem, deinde ad imperatorem, pro conclusione rerum suarum ».

114. Cæterum imperator occupata Placentia non contentus, etiam ad Parmam ut jure spectantem ad ducatum Mediolanensem subjiciendam animum applicuerat : Pontifex vero, ut illum ab eo consilio dimoveret, Julium Ursinum amplissimis instructum mandatis ad Cæsarem misit. Plura hinc inde disceptata sunt, sed irrito successu, dum vixit Paulus, qui Parmam Ecclesiæ restituere, et Camerinum Octavio Farnesio tradere ad litem conciliandam meditatus est. Ea vero lis in longius tempus extracta est, de qua mentio suis locis recurret.

115. *Scotiæ ab hæreticis infestæ libertas restituta.* — In Scotia, ob mortem cardinalis Davidis legati ac Scotorum primatis, quam anno superiore ab hæreticis illi temere intentatam luximus, conjurati, Sancti-Andreæ arce occupata, Anglorum hæreticorum auxiliaribus armis freti, moderatoris Scotiæ impetus pertinacissime propulsabant : quod cum maximo religionis et Gallicæ rei incommodo vertendum esset, Pontifex Franciscum regem rogavit, ut classem Scotiæ opem laturam mitteret [1] :

« Regi Christianissimo.

« Charissime, etc. Recepimus litteras majestatis tuæ, per quas nobis significat, quod interfectores bonæ memoriæ Davidis tit. Sancti-Stephani in Cœlio-Monte presbyteri cardinalis, de Sancto-Andrea nuncupati, nostri et Apostolicæ Sedis in regno Scotiæ de latere legati, qui post dicti cardinalis cædem castrum civitatis Sancti-Andreæ hostiliter occuparunt, prout adhuc detinent castrum ipsum, quod dilectus filius nobilis vir ipsius regni gubernator, quamvis jamdiu magno labore obsessum, hactenus recuperare non potuit; cumque non ab re formidetur, quod nisi idem castrum ad manus ipsius gubernatoris quamprimum redigatur, Catholicæ fidei hostes, qui dicti regni Scotiæ occupationi semper inhiant, occupantium deditione dicto castro potiantur, et per illud velut ipsius regni januam regnum hujusmodi invadant, et huic imminenti periculo providere posse majestatem tuam asserunt, si dicti occupatores ab ipso crimine absolvantur; nos etsi flagitium illud longe atrocissimum et omni indulgentia indignum videatur, tamen minus malum eligentes, ne quod majus detrimentum regnum ipsum patiatur, quod te etiam novisse credimus, ipsam absolutionem certis judicibus commisimus, sicut in aliis nostris in forma Brevis litteris expressum est, et orator apud nos tuus ad majestatem tuam perscribet, in quo non solum illius regni salute, verum etiam tua auctoritate persuasi fuimus, sperantes nihilominus fore, ut justo Dei judicio, et tuæ etiam serenitatis, quæ Ecclesiæ semper affuit, futurum, ut tanti cardinalis, et tam probi et Catholici viri interfectores una cum dicto castro in potestatem nostrorum deveniant, et non solum absolutionem hujusmodi vi extorsisse non glorientur, verum tam nefandi sceleris pœnas subire cogantur. Dat. Romæ III Februarii MDXLVII, anno XIII ».

Non defuit Pontificiis precibus [1], et Gallicæ rei commodis Franciscus rex, classem enim egregie instructam cum validis copiis submisit, quæ junctæ Scotis arcem Sancti-Andreæ expugnarunt, repressoque Anglorum fastu, libertatem regno restituerunt, ac patrati facinoris in occiso cardinale reos in Gallias vinctos adduxere, ubi meritis suppliciis affecti sunt.

116. *Francisci Galliæ regis obitus et filii Henrici coronatio.* — At de Scoticis rebus inferius, nunc cœpta de Francisco rege, qui hoc anno appetente Paschate finem vitæ imposuit, narratio absolvenda est. Is diu lenta febri cruciatus, cum tædia venatu levare niteretur, malum auxit, accessit conceptus dolor ex ulcere inter anum et vesicam exorto, quo diu antea laborarat, itaque ad salutem animæ Sacramentis rite procurandam se convertit, ut refert Martinus Bellaius his verbis [2] :

« Tum vitæ finem imminere arbitratus, cœpit animam ad piam cogitationem advertere, atque ad mortem homine Christiano dignam se comparare : multis Delphinum, hodie regem, graviter sapienterque cohortari cœpit, populum Gallicum ejus fidei committens et mandans, his perfectis, animam Deo tradidit in arce Rambollietana pridie kal. Aprilis anno MDXLVI, ante Paschalia » : additum est in margine MDXLVII more Romano : subjicit auctor ejusdem elogium : « Hic princeps magnum sui tum civibus, tum exteris desiderium reliquit, quod omnibus virtutibus se præstantem præbuit, magni erat et generosi animi, bonas litteras maxime amavit et fovit ». Et infra : « Mortuus est anno ætatis quinquagesimo tertio, variam subinde fortunæ vicissitudinem, sæpius tamen adversam quam secundam expertus, neque tamen vel gravissima unquam calamitas animi ejus firmitudinem et constantiam fregit, sed immota spe ab uno Deo suspensas omnes suas rationes habuit, mentis et memoriæ integrum usum ad extremum usque spiritum servavit ». Celebratur a Joanne Eckio [3] summa pii ardoris in tuenda fide Catholica laude, quanquam Zuinglius, dedicatis illi totius perfidiæ suæ Commentariis, illum inficere pertentasset, et Martinus Bucerus librum in Psalmos Del-

[1] Paul. III. lib. brev. an. XIII. p. 36.

[1] Acta Conc. Ms. card. Spadæ sig. num. 137. Paul. Jov. l. XLV. Belleforest. — [2] Martinus Bellaius l. X. Franc. Belc. l. XXV. n. 1. — [3] Pag. 191. Jo. Eck. in Replica adversus Bucerum

phino inscripsisset, perfidos enim homines ad injiciendam suspicionem, quasi faverent impietati, id dolo egisse ostendit, tum subdit : « At quantum faverit, (nempe Franciscus rex) testatur Berequin, nobilis alioquin vir et locuples cum innumeris aliis ob hæreseos crimen a rege Francorum combustis : testatur Calvini, Lamberti, Farelli sociorum tuorum et aliorum Gallorum fuga, qui flammas ignis debitas evaserunt ».

Audita Francisci regis morte, Pontifex moxrem divinam pro ejus anima solemni ritu peregit decima octava Aprilis die [1], tum illius successorem Henricum ad ferendum constanter conceptum ex paterna morte dolorem, sectandas regias virtutes, fidemque Catholicam defendendam hortatus est, illique Pontificia studia pollicitus est [2] » :

117. « Henrico regi Franciæ Christianissimo.

« Charissime, etc. Summum dolorem, quem ex obitu Christianissimi et præstantissimi regis tui genitoris non solum publica totius Christianitatis causa, verum etiam nostro privato affectu et benevolentia accipimus, consolatur et lenit, fili charissime, quod tu illi in ejus non solum regnum, sed etiam virtutes successisti, inter quas cum emineat tua singularis erga Ecclesiam et hanc sanctam Sedem devotio, ac fidei Catholicæ protectio, merito fit ut jacturam ac molestiam ex illius morte alioqui maximam, ob tuam successionem, minorem sentiamus, cum præsertim speremus et confidamus in Dei misericordia, animam ipsius, quæ in colenda justitia, fide Catholica defendenda, atque hac Sancta Sede omni studio et favore prosequenda semper versata est, nunc ex regno terreno in cœleste et perpetuum assumptam ubertate quietis et lætitiæ perfrui. Tibi igitur, fili charissime, paterna charitate et affectu nostro de communi hac jactura condolentes, te hortamur, ut divinæ voluntati acquiescere velis, atque ad tuum regnum justitia, pietate et sapientia, quas in te vigere novimus, gubernandum animum, sicut facis, convertas, et spei de tuis virtutibus a nobis et omnibus conceptæ respondeas, quod futurum confidimus. Nos quidem veteri prædecessorum nostrorum exemplo, et erga prædecessores tuos amore, te præstantissimum atque optimum regem peculiari quadam charitate et benevolentia nostra semper prosequemur, Deum Dominum suppliciter deprecantes, ut te una cum charissima tua consorte et sobole diutissime conservare dignetur ad commune bonum et quietem totius nominis Christiani, de quibus et aliis omnibus dilectus filius cardinalis Sancti-Georgii legatus noster ex parte nostra serenitati tuæ referet, cui indubiam fidem habebis. Datum Romæ etc. XVII Aprilis MDXLVII, anno XIII ».

118. Jussus est cardinalis S. Georgii celerrime etiam equis concitatissimis, si valetudo id permitteret, in Galliam proficisci, dataque illi mandata, ut regi exponeret, quantum Pontifex dolorem hausisset ex morte Francisci regis, quantamque lætitiam ex illius in regnum successione cepisset ; hortaretur ad sanciendam pacem cum Cæsare pro tuenda Christiana republica religionisque hostibus comprimendis ; regia etiam studia pro Anglis ad Ecclesiæ obsequium revocandis collocaret, preces etiam adderet, ut ad Concilium Tridento Bononiam translatum præsules Gallos transmitteret, eos vero qui Tridenti hæserant, inde revocaret : præterea legato data sunt imperia, ut regi significaret, duo decreta confecta fuisse primum, ut cardinales in aula Romana morari tenerentur, ut Pontifici consilio et opera assistant : alterum, ut unius tantum Ecclesiæ administrationem gerant, dimittant vero alias quas obtinerent.

119. Redimitus est regio diademate Henricus solemni ritu octavo kal. sextiles a Carolo Lotharingo Rhemensi archiepiscopo, atque in regni exordio fortiter novatores suppliciis coercuit, et Sedis Apostolicæ dignitatem tuendam suscepit, ac misso amplissimo oratore, Francisco Rohano, Pontifici demissa obsequia detulit VI Octobris.

Transfugit postea Franciscus Rohanus ad Sathanæ et Calvini castra, Henricus vero rex defecit a pristina pietate [1], atque exitiale cum Lutheranis fœdus iniit grassandique licentiam in regno hæreticis laxavit, quo flagitio sibi et stirpi suæ florentissimæ extremum exitium peperit, ut dicetur inferius. Jam ad Henricum Angliæ regem bimestri ante Franciscum regem extinctum, a cujus funesto exitu abhorret oratio, digrediamur.

120. *Angliæ rex moritur, non sine voto, sed equidem inani, præstandi obsequium Pontifici.* — Ardente conscientia admissorum flagitiorum ille excitatus, de abrumpendo impio schismate, repetendoque Pontificis Romani obsequio varia consilia agitavit, quæ ob tumorem animi et aulicorum fraudes, et infirmam voluntatem demum in opus non perduxit, ut deplorat Sanderus his verbis [2] : « Is cum jam graviori ægritudine premeretur, nec facile speraret ex ea liberari se posse, videns, qua cupiditate, vel quo potius furore vinculum unitatis Ecclesiasticæ dissolvisset, cum episcopis nonnullis privatim agere cœpit, de ratione qua iterum Sedi Apostolicæ, ac per eam reliquis gentibus Christianis conciliari posset. Verum hic videre licet

[1] Joan. Francisc. Firmanus Magister Cæremoniarum in Diario. — [2] Paul. III. lib. brev. an. XIII. p. 318.

[1] Belcar. l. XXV. — [2] Paul. Jov. l. XLV. Sander. de Angl. Schismat. l. I.

severitatem Dei in eos, qui aut prudentes ceciderunt, aut in peccatis suis alte obdormierunt. Præterita enim Henrici crudelitas fecit, ut nemo jam illi fidele consilium dare, nemo sui pectoris sensa patefacere, nemo veritatem aperire auderet; sciebatur enim multos neci datos esse, cum prius aut illi aut Cromuelo, etiam jussi, libere quod sentiebant loquerentur. Itaque nunc quoque unus ex episcopis, utrum ipsi insidiæ struerentur, incertus, respondit regem omnibus viris sapientiorem esse, illum divino consilio Pontificis Romani primatum abdicasse, nec jam habere quod timere debeat, cum publica regni lege judicium illud confirmatum sit ». O proditionem immanem, qua ille pseudo-episcopus similis Judæ assentationis nefariæ osculo Henricum male perdidit! non enim de timore humani judicii, sed divini terrore agebatur. Subdit Sanderus : « Stephanus autem Gardinerus Wintoniensis episcopus seorsim regi suasisse dicitur, ut si fieri posset, ordinibus regni convocatis, rem tanti ponderis cum illis communicaret. Sin ad eam rem spatium temporis non daretur, saltem animi sui sententiam scripto proderet, ibique conscientiæ suæ testimonium exponeret. Deum solo cordis voto contentum esse, quando res propter aliquod necessarium impedimentum expediri non posset. Sed cum is discessisset, aderat mox ingens parasitorum turba, qui veriti ne, si obedientia Romano Pontifici redderetur, ipsi bonis Ecclesiasticis exciderent, regi omnino persuadebant, ne scrupulum talem in animum irrepere pateretur. Et facile quidem a bono proposito revocatur, qui non est in charitate fundatus et radicatus. Ad nihil igitur aliud valuit Henrici cum episcopis de restituenda unitate Ecclesiæ oratio, quam ut se hactenus renitente conscientia divisum ab Ecclesia Romana fuisse, et ideo dum agnitam veritatem oppugnaret, in Spiritum sanctum peccasse patefaceret ».

Nonnullis interjectis addit auctor, illum de Eucharistiæ Sacramento cum Romana Ecclesia sensisse, atque a libidine sola in flagitium ac defectionem impulsum : « Sacramentum (inquit) Eucharistiæ summo semper in honore habuit, itaque cum paulo ante mortem sub unica specie (quod semper observavit) communicaturus de cathedra, in quo sedebat, assurgeret, ut genibus in terram defixis Salvatoris nostri Corpus adoraret, Zuingliani autem, qui astabant dicerent, posse majestatem suam in hac imbecilli valetudine sedentem in cathedra Eucharistiam percipere, illis respondit : Si me non modo usque ad terram dejicerem, sed et sub ipsam terram demitterem, nec sic quidem satis honoris huic sanctissimo Sacramento mihi viderer delaturus. Denique nulla fere in re a fide Catholica discessit, præterquam libidinis et luxuriæ causa, penitus enim a carne sua victus et superatus ob repudium Catharinæ non permissum, Pontificiam potestatem abjecit, monasteria etiam evertit, partim quod monachi et religiosi fratres maxime omnes repudio ejus adversarentur, partim quod bonis Ecclesiasticis inhiaret, quo suppeteret, unde sumptus effusiores in epulas, in meretrices et insanas substructiones faceret ».

121. At in ea libandarum voluptatum carnis felicitate fuisse infelicissimum describit idem auctor : « Mirabile est dictu in quantas animi vitæque perturbationes inciderit, postquam enim e recto Christianæ vitæ tramite egressus voluptatibus carnis ac peccatis se implicabat, nunquam sibi aut aliis gratus, nunquam aut mente serenus, aut conscientia securus videbatur, præceps ferebatur in omnes vitiorum gurgites, tribus tamen maxime præ cæteris obruebatur, libidinis, avaritiæ et crudelitatis, quorum priora duo ex iis, quæ proxime duo constare possunt, ita tertium ex hoc uno constat, quod cum Henricus toto reliquo sui regni tempore paucissimos e plebe, ex universa nobilitate duos tantum sustulisset, Edmundum de la Pola Suffolciæ comitem, et Eduardum Buchingamiæ ducem, et priorem quidem ex patris morientis præscripto, a quo de seditionibus condemnatus fuerat, posteriorem vero ex cardinalis Volsæi, qui Buchingamium oderat, instigatione, post interpositum divortium cum uxore legitima, et dissidium cum Ecclesia, vix explicari potest quantam stragem nobilitatis suorumque civium ediderit, paucis illis annis, quibus supervixit, ex tabulis tamen publicis numerantur. Reginæ tres aut quatuor ad exitium perductæ, heroinæ duæ, cardinales duo, tertiusque absens morti condemnatus, duces, marchiones, comites, comitumque filii duodecim, barones equitesque aurati decem et octo, abbates ac priores cœnobiorum tredecim, monachi, presbyteri ac religiosi septuaginta septem, ex reliqua nobilitate ac plebe fere innumeri. Id etiam annotabat cardinalis Polus, quod qui intimi erant Henrico, et in amicitia ejus præcipui, ii proximi semper erant periculis, ut ex Volsæo, Comptono, Noresio, Bolenis, Cramuelo, Hovardis, aliisque plurimis manifestum evadet ». Nonnullis interjectis, extrema morientis verba refert auctor : « Cum de instanti mortis articulo ab amicis admoneretur, pateram vini almi poposcit, atque ad unum e suis conversus : Omnia (inquit) perdidimus (adjecisse hæc verba, fidem, regnum, animam fert communis traditio); intermortuis deinde vocibus monachorum nomen aliquoties ingeminasse dicitur, atque ita expirasse » nimirum sanctorum monachorum animas, quas martyrio ex humanis sustulerat, ad eum coram divino judice accusandum visendas se objecisse a piis existimatum est.

122. Periit infelix V kalend. Februarii hujus

anni, quod confirmat Angelus Massarellus his verbis [1] :

« XV Februarii cardinalis Tridentinus ostendit litteras ex Germania, quod rex Angliæ obierat die qua obiit regina Romanorum, XXVII scilicet Januarii præteriti, et rex in suo testamento reliquit tutorem filii imperatorem, qui brevi illuc missurus esset unum ex suis ». Pontifex audita illius morte, quam XVIII Februarii significavit sacro senatui, primum XXV Februarii tres legatos cardinales pro revocanda a schismate et hæresi Anglia decrevit, ex quibus alium ad Cæsarem, alium ad Francorum regem proficisci jussit, tertium vero, qui in Angliam mittendus erat, non expressit.

123. Humanissimis interea litteris Paulus hortatus est Anglos ad fidem Catholicam sectandam [2] :

« Dilectis filiis in Concilio Parlamenti regni Angliæ congregatis.

« Dilecti filii, salutem, etc. Cum non ignoraremus hunc morem et consuetudinem vestræ nationis esse, ut rege defuncto Concilium totius nationis, quod ex tribus statibus congregatum est, convocare soleatis, atque in eo de rebus communibus, regnique successore firmando agere et deliberare, duximus nostri officii esse has ad vos scribere in forma Brevis litteras, per quas, et nostrum paternum erga vos animum vobis ostenderemus, et ea moneremus atque hortaremur, quæ Deo Omnipotenti grata, nobis desiderata, vobis autem in primis commoda esse intelligeremus et salutaria ; quanquam enim magnis, et variis, atque continuatis multorum annorum a defuncto rege lacessiti fuerimus injuriis, quæ non tam in personæ nostræ contumeliam, quam in ipsius Dei et Sedis Apostolicæ a Christo constitutæ contemptum redundarunt, non tamen hæc nos magis contra vos incitare debent aut possunt, quam vetustus amor majorum nostrorum et antiqua cura Romanorum Pontificum, cum erga universum Christi gregem, tum vero præcipue erga istam inclytam nationem Anglicam, in primis autem ipsius Christi Domini nostri exemplum, qui etiam contra inimicos omnia amoris officia exercuit, nos provocare, ut in ejus visceribus vos amplectamur, atque omni in re juvemus, quam ad vestra commoda et salutem quoquo modo pertinere posse judicemus ; quare cum in hoc rerum statu et mutatione regis multa vobis imminere pericula videremus, quæ etiam vos pro vestra prudentia perspicere non dubitamus, hæc autem ejus generis esse, ut nisi illis mature provideatur, in maximum salutis discrimen res regni vestri facile sint adductura, non expectantes, dum ipsa rerum vestrarum difficultas vos admoneat, quo ad quærendam opem magis opportunam confugere debeatis, sed cogitantes dubitationem in animis vestris de nostra erga vos benevolentia vos facile deterrere posse, ne ad nos, apud quos maxime promptum auxilium rebus vestris est repositum, confugere auderitis, hac in parte omnes ejusmodi cogitationes vestras et dubitationes prævenire voluimus, et nos vobis ultro offerre in omnibus, quæ vel ad pericula propulsanda, vel ad ipsius regni pacem et tranquillitatem confirmandam pertinent, habita semper ratione honoris eorum, quibus regni gubernacula sunt tradita, et salutem omnium et singulorum, quantum vero in his rebus nostra auctoritas et benevolentia vobis prodesse possit, vel ex hoc facile intelligere poteritis, si vobiscum cogitetis, ut nullam aliam vos oppugnandi causam in regno isto aliis daretis, hanc semper, vel paratissimam et justissimam futuram, quod a nostræ auctoritatis obedientia defecistis, quæ quantum valet, utinam in recenti potius aliorum exemplo, quam in vestro experiri velitis. Quare, dilecti filii, monemus vos atque hortamur, ut ad nostram et hujus sanctæ Sedis obedientiam redeatis, et simul legitimam ac præcipuam vos lædendi occasionem omnibus præcidatis ; quod si feceritis, nostram auctoritatem atque opem in omnibus ad vestram salutem et commoda paratam semper invenietis, quæ omnia ut notoria vobis essent, familiarem nostrum, et in Basilica S. Petri pro natione Anglica Pœnitentiarium ad vos misimus, qui hæc coram vobis latius explicabit, cui ut plenam fidem in omnibus, quæ vobis de paterno nostro erga vos amore referet, adhibeatis, per vestram salutem in Domino hortamur atque obsecramus. Dat. etc. Romæ, etc. III Martii MDXLVII, anno XIII ».

124. Successit Henrico Eduardus ex Jana Semeria adolescentulus novem annorum, cui Henricus sexdecim gubernatores cum æquali potestate præfecerat, ut si quispiam optimatum regnum affectaret, non deessent, qui teneram ejus ætatem propugnarent ; verum illi salutis suæ immemores et in pristino schismate obfirmati, puero, qui seipsum regere non poterat primatum Anglicanæ Ecclesiæ impie detulerunt. Extinctam vero spem restituendæ in Anglia religionis referunt Acta Consistorialia, cum in ipsa coronati regis celebritate ab impiis scurris comœdia in ludibrium Pontificis et cardinalium peracta fuisset, quare legatio in Angliam suppressa est. Magnates vero regiæ Angliæ procuratores privatis commodis inescatos fuisse in flagitium impulsos describit Sanderus [1] : « Ex his tutoribus cum non pauci essent Catholici, eamque ob causam ad Ecclesiæ Catholicæ unitatem totius regni statum revocare cuperent, præsertim quod ea etiam mente Henricum, et

[1] Diar. Conc. Trid. — [2] Paul. III. lib. brev. an. XIII. p. 73.

[1] Sander. l. XII.

alias, et maxime jam moriturum fuisse cognoverant, alii ex eodem numero scientes, multo plus præsentis commodi et lucri per Ecclesiarum direptionem, quam per rerum ablatarum restitutionem acquiri posse, non solum ab ea sententia dissenserunt, verum etiam ulterius in schismate progrediendum judicarunt ».

125. *Providet Paulus rei Catholicæ tum in Hibernia tum in Scotia.* — Non hic hæsit politicorum impietas [1], sed in nefandas alias hæreses prorupit, ac in primis tutores regii, cum Ecclesiæ partes strenue tueri detrectassent, ab Eduardo Seimero regis Eduardi avunculo, Herefordiæ comite, paulo post Somerseti ducis titulos arripiente, dignitate dejecti atque in ordinem redacti sunt; is enim in omnem projectus audaciam seipsum unicum regis tutorem ac regni protectorem, cæteris vel dissimulantibus vel perterritis, renuntiavit, cumque Zuingliana hæresi infectus esset, Eduardum regem infecit hæresi, atque Anglos in Zuinglianam sive Puritanam hæresim impulit, eamque in Scotia propagavit, ut dicetur paulo inferius. Cæterum Hiberni in retinenda fide Catholica majorem constantiam, quam Angli explicuere, ac tyrannorum regiæ libidini obsequentium minas fortiter contempserunt, quibus ob eximium virtutis exemplum Pontifex gratulatus est, atque ad felicis immortalitatis præmia consectanda accendit subjectis litteris [2] :

« Dilectis filiis universis principibus, nobilibus, et dominis temporalibus insulæ Hiberniæ salutem, etc.

« Cum assidue de vestra pietate et in fide Catholica perseverantia, atque erga hanc sanctam Sedem devotione admodum quidem læti ob Dei honorem animarumque vestrarum salutem audiremus, dilectumque filium Osnaldum Massimglbord fratrem hospitalis Sancti-Joannis Hierosolymitani, priorem prioratus Kilmain istius insulæ haberemus isthuc redeuntem, moti paterna ac debita benevolentia qua vos prosequimur, libenter ipsi Osnaldo has litteras dedimus ad vos cum salutatione et benedictione nostra perferendas, magno enim nostro amore et hujus sanctæ Sedis dilectione digni estis, qui venenatis suasionibus repulsis minisque contemptis, vos vestrasque animas Deo et vobis conservatis in fidei puritate et sinceritate non contaminata novis impietatibus, quibus vicina vobis insula infecta est; proinde, filii dilectissimi, vos hortamur in illo, qui hunc spiritum vobis immisit, ut in sancto vestro proposito pia ac salutari constantia persistatis, certi quod benignus Deus vos fidem ei servantes non deseret, sed sua vos ope muniens præmio etiam cœlesti, quo nihil beatius homini expectari potest, remunerabit, cujus et nos majestati humiliter supplicamus, ut sicut fidei sanctæ donum largiri vobis dignatus est, ita etiam in eo perseverantiam largiri dignetur, quod et futurum in ejus bonitate confidimus, cæterum ipsum Osnaldum pium et fortem Dei athletam vestris nobilitatibus ex animo commendamus, etc. Datum Romæ XII Novembris MDXLVII, anno XIII ».

Passi sunt graviora Hiberni ob servatam incorruptæ fidei puritatem, ac licet proceres et divites magna ex parte commoda carnis animæ saluti prætulerint, tamen alii constantiores, necnon plebs, et agrestes, ac rusticani, contemptis omnibus incommodis, fidem Catholicam ardentissime coluerunt, nec promissi a Christo cœlestis regni spem ullis impiorum illecebris avelli sustinuerunt.

126. Quod ad Scotiæ res attinet, Pontifex extremo Martio exaratis litteris proceres regni Scotiæ ad asserendam fidem Catholicam, et tuendam libertatem, comprimendos impiorum conatus, mutuam alendam concordiam, atque hostium insidias defugiendas opprimendasve sollicitavit [1] :

« Dilectis filiis nobilibus viris, cancellario, comitibus, dominis, baronibus, et cæteris regni Scotiæ proceribus.

« Dilecti filii, etc. In animi dolore, quem ex magna reipublicæ Christianæ perturbatione capimus, maximo nobis solatio semper fuit nobilitatum vestrarum virtus, quippe qui et in tuenda vestra regni istius libertate egregiam jamdiu fortitudinem et magnitudinem animi summa vestra cum gloria præstitistis, et in nos atque hanc sanctam Sedem ea devotione extitistis, quam cum probitas vestra postulabat, tum majorum vestrorum clarorum et in primis orthodoxorum hominum imitatio, atque hæc quidem virtus et pietas vestra, Catholicæque religionis observatio, quam Deo grata extiterit, ex eo intelligere potuistis, quod is non paucas vobis ex hoste finitimo concessit victorias, in quo cum divinam erga vos benignitatem ignorare minime possitis, non dubitamus quidem, quin in rectissimo vestro instituto et laudabilium actionum proposito sitis permansuri, ut et antiquam et veram religionem erga Deum constanter retineatis, et salutarem inter vos concordiam perpetuo conservetis, sed tamen ad animorum vestrorum propositionem ac studium accedere etiam cohortationem nostram pro nostra in vos paterna charitate voluimus, maxime enim nobis curæ est pro pastorali officio, quod divina voluntate non nostris ullis meritis sustinemus, cum reliqui Dominici gregis, tum vestra ac populorum istorum salus, atque incolumitas, atque animarum quidem salus, cujus nobis et reliquis omnibus cura potissima esse debet, in

[1] Sander. l. II. de schism. — [2] Paul. III. lib. brev. an. XIII. p. 310.

[1] Paul. III. lib. brev. an. XIII. p. 181.

antiqua et vobis a majoribus tradita religione rite observanda, hujusque sanctæ Sedis et Catholicæ Ecclesiæ unione consistit, ut vos pro vestra prudentia intelligitis, libertatis vero et temporalium bonorum vestrorum conservatio in eo præcipue sita est, si unanimes inter vos concordesque maneatis: nihil enim concordia, ut vos minime præterit, regnis salutarius, nec rursus dissensione ac discordia perniciosius; itaque iis, qui aliorum libertatem opprimere student, nihil optabilius est, quam ut inter eos, quibus insidiantur, existant dissensiones atque discordiæ. Quamobrem vos pro paterno nostro in vos animo et benevolentia etiam atque etiam hortamur, ut si vestram tum pietatem, tum consensionem maximos vobis adhuc fructus tulisse intelligitis et laudis ab hominibus, et beneficiorum a Deo, utramque earum vobis firmiter constanterque tenendam statuatis, quemadmodum quidem et sentire vos, et facturos etiam esse confidimus. A nobis quidem, atque hac sancte Sede quæcumque proficisci officia poterunt, vel ad cohonestandos vos, vel ad nostram, atque istius regni libertatem defendendam nullo unquam sunt tempore defutura, cujus nostræ in vos optimæ voluntatis testem, et eorum consiliorum, quæ ad libertatem et pacem istius regni conservandam spectabunt, adjutorem proprium istuc nuntium nostrum gravem et probum hominem missuri sumus, a vobis vicissim, dilecti filii, cum hoc nos in vos animo simus, ea expectamus, quæ vestra et majorum vestrorum virtute ac pietate, et perpetua in hanc sanctam Sedem devotione digna sunt. Datum Romæ XXVII Martii MDXLVII, anno XIII ».

127. Commendavit etiam Jacobi Hamiltoni Araniæ comitis ac regni administratoris virtutem, qui intestinas factiones compressisset, atque externum hostem in Scotiam irruentem contudisset, tum illi sacros addidit stimulos, ut religionem in Scotia asserere pergeret, ac si sanciendi cum Anglis fœderis se daret occasio, paterne monuit, ut incorruptæ fidei splendorem et Scotiæ libertatem generose tueretur [1]:

« Dilecto filio nobili viro Jacobo Araniæ comiti, regni Scotiæ gubernatori.

« Dilecte fili, etc. Cum jamdiu nobis cognita et perspecta virtus tua in eam spem nos adduxerit, ut confidamus, Deo primum adjuvante, deinde tua prudentia gubernante, res istius regni multis periculorum fluctibus agitatas, tandem in tuto portu esse collocandas, voluimus etiam accedere cohortationem nostram, quæ et tua præterita facta comprobaret, et ad ea, quæ supersunt, perficienda te animaret, ac aliquot quidem menses jam sunt, cum a tua nobilitate litteras accepimus testes tui animi optimi atque fortissimi; in illis enim ostendebas quantæ tibi curæ esset, et istius regni tutela et securitas, sanctæ Christianæ fidei honor et conservatio, quorum utrumque dignum tua virtute et pietate est, sed nos dum tuis petitionibus obsequi cupimus, dum hominem quærimus idoneum, quem ad vos mittamus, maximis præsertim curis et sollicitudinibus aliarum tot et tam variarum rerum distracti, nobilitati adhuc tuæ respondere non potuimus, cui quidem nunc rescribentes dicimus, nos in istud regnum regesque paterna semper charitate in primis affectos fuisse, maximamque cepisse curam et quotidie capere, ut vestrorum populorum, vestrique regni salus et libertas a finitimo hoste inviolata sit et communita, in quo tu quidem, dilecte fili, egregiam operam diligentiamque præstitisti, qui et hostium impetum conantium irrumpere in Scotiam tua virtute sæpe repressisti, et multis de illis partis victoriis illustrasti et tuam laudem, et nomen Scoticæ nationis non solum adversus externum hostem, sed etiam in comprimendis domesticis regni factionibus et discordiis plurimum enituit virtus tua, quodque maximum omnium est, nunc in regali genere nomineque conservando, quod morte immatura proximi regis afflictum in unius tantum parvulæ filiæ anima retinetur, non solum animi tui fortitudo, sed etiam integritas, fides innocentiaque tua apud omnes homines clara et commendata est, quæ nos Dei Omnipotentis in viro præstante dona multo majora omnibus bonis temporalibus semper esse duximus: quare gratulamur quidem nobilitati tuæ, quod tot occasiones tibi a Domino Deo tuæ virtutis declarandæ datas non solum magno animo exceperis, sed etiam prudentibus consiliis direxeris. Verum illud præ omnibus et gratum nobis et tuæ nobilitati amplum honorificumque est, quod Christi sancta et Catholica fides, in qua nostræ salutis perpetuæ tota spes continetur, per te ita defenditur et sustinetur, ut pateat omnibus, si quis hasce pravas et perniciosas hæreticorum opiniones in medium protulerit, te hostem illi futurum, quam nos tuam egregiam voluntatem pietatemque erga Deum, non solum summe commendamus, sed paterna etiam nostra benevolentia singulariter amplectimur, teque adhortamur in eodem Domino Deo, ut quemadmodum cœpisti, ita pergere, regnumque istud et nomen regium conservare omni tuo studio, cura vigilantiaque insistas, pro quo præmia digna tibi erunt, et in cœlo et in terris tam in hac vita, quam in altera parata. Nos quod ad nostras attinet partes, nunquam desistemus omni nostro patrocinio et auctoritate pacem istius regni, salutem libertatemque defendere, quo etiam nuntium nostrum hominem gravem et probum post paucos dies missuri sumus, qui isthic procerum concordiam, religionis integritatem, regalis generis regnique totius incolumitatem tecum una procuret

[1] Paul. III. lib. brev. an. XIII. p. 74.

et tueatur; quod si quid acciderit interim ut fœdus aliquod et pactio cum vestris finitimis Anglis sit facienda, tuam nobilitatem omni animi studio requirimus et obtestamur, ut salva regni Scotiæ libertate, divinæque religionis integritate, omnia ita agantur atque tractentur, ut ex tua et majorum tuorum, qui semper Catholicæ fidei firmi propugnatores extiterunt, virtute et diligentia acta et tractata esse appareant. Extremum est, ut tuæ nobilitati notum faciamus, nos eo animo et benevolentia erga te esse, ut quidquid honeste et cum Deo hac nostra Pontificali auctoritate possumus, totum velimus tuis honoribus et commodis esse expositum. Datum Romæ XXVII Martii MDXLVII, anno XIII ».

128. Dissidiorum inter Anglos et Scotos cardo in eo vertebatur hoc tempore quod tutor Eduardi Angliæ regis Mariam reginam Scotiæ in spem pacti antea conjugii cum rege, tradendam deposceret, ut ea regna arctissimo fœdere in unum coalescerent, sed obstabat petitis schismatis, quo laborabant Angli, infamia, tum etiam Scoti contra suæ dignitatis jura arbitrabantur subjici Anglorum imperio, atque si armis peterentur, ad libertatem tuendam ferro erant comparati, Pontifex autem maxime veritus ne orthodoxa religio in Scotia ex fœdere Anglico deleretur, Mariam reginam seniorem hortatus est, ut filiam Mariam reginam Christiana pietate imbueret excoleretque, tum orthodoxam religionem in regno assereret, necnon proceres mutuo concordiæ fœdere conjungeret inter se ac conglutinaret, evellendisque omnibus dissidiis sedulam operam navaret [1] :

« Ad Mariam reginam seniorem.

« Charissima in Christo filia, etc. Cum pastoralis officii nostri ratio, tum paterna, qua semper te et fortem istam nationem dileximus, benevolentia facit, ut crebro nos animum et cogitationem nostram ad res vestras referamus, est enim magnæ nobis curæ, ut et filia tua, quæ adhuc parvula est, quam optime instituatur, et regnum istud salvum incolumeque conservetur, quorum nos utrumque in tua maxime diligentia et auctoritate positum esse intelligimus. Itaque, etsi de virtute et prudentia tua optime existimemus, teque hortatione nulla egere arbitremur, tamen his te litteris in Domino cohortandam putavimus, primum ut quemadmodum te et facere et facturam esse minime dubitamus, operam des, ut regina filia tua cum aliis bonis instituatur moribus, tum præcipue tener ejus animus Catholica et vera, quæ a majoribus tradita est, fide in Deum ac pietate imbuatur. Hæc enim pietatis laus, ut ipsa minime ignoras, initium ac fundamentum est reliquarum virtutum omnium, et in ea salutis ac beatitudinis æternæ ratio posita est. Deinde cum nullum regnum, existentibus in eo dissensionibus, diutius salvum et incolume esse possit, sicuti Dei ac Domini nostri voce testatum est, enitere atque elabora, ut nobilium virorum atque istius regni procerum unionem inter se et concordiam tueare atque conserves; nihil enim, neque eorum consensione regno isti salutarius, nec rursus discordia perniciosius esse potest, quos quidem cum prudentia et probitate sua, tum vero auctoritate tua adductos, concordes et consentientes inter se futuros esse confidimus. Hæc nobis, quæ ad te in præsentia scriberemus in mentem veniebant, quæ si, ut speramus, effeceris, cum tibi honesta, atque ampla, tum regno isti futura sunt salutaria, sed his de rebus tecum propediem agemus per nuntium, probum et gravem hominem, quem isthuc missuri sumus, cum nostræ in te ac populos istos benevolentiæ testem, tum eorum consiliorum adjutorem, quæ ad pacem et tranquillitatem regni istius pertinebunt, interim omnia tibi de nobis polliceri ac spondere potes, quæ ad serenitatem tuam, regnique istius pacem et libertatem tuendam proficisci a nobis atque ab hac sancta Sede poterunt, ea te de nobis spes atque expectatio, quantum cum Domino fieri poterit, nunquam fallet. Dat. Romæ XXVII Martii MDXLVII, anno XIII ».

Demisit alte in animum Pontificis [1] monita regina Maria, ac filiam Catholica religione more majorum eximie institutam non Anglo, a quo hæresi inficeretur, sed Galliarum regis filio conjugem dare meditata est, Anglorumque eam deposcentium insultus fortiter sustinere. Pium reginæ ac Scotorum consilium non latuit Anglos, qui instructo validissimo exercitu, duce Somerseti principe, regis tutore, in Scotiam mense Augusto irruperunt, reginam vi rapturi, ad quos retundendos Jacobus Hamiltonus Scotiæ administrator occurrit; pugnatum est ad Messelburgum cruento et ancipiti prælio, Scotis pro religione et libertate fortissime dimicantibus, demum cum Scotorum copiæ numero impares essent, fusæ sunt, Anglisque victoriam reliquerunt; intulit victor fœdam agris vastitatem, atque Angliæ fines latius propagavit, non fracti tamen sunt his adversis Scoti, sed collecto novo exercitu victorem coercuerunt, ac ne regina junior in eorum potestatem caderet, eam in Gallias proximo anno devexerunt.

129. *Dux Somerseti quod reliquum erat Catholicorum dogmatum et rituum in publicis comitiis abrogat.* — At Eduardus Somerseti dux parta de Scotis victoria adeo intumuit, ut mutare Anglorum leges, et omnem Pontificium ritum, qui hactenus in schismate retinebatur, abrogare decreverit; publicis itaque comitiis Londini habitis pridie nonas Novembris, fidem ac religionem pervertere aggressus, hæc impia de-

[1] Paul. III. lib. brev. an. XIII. p. 107.

[1] Ludovicus Guicc. in Comm. Natalis I. III.

creta tulit, quæ refert Sanderus [1] : « Lege decernitur ut omnes Ecclesiæ, Basilicæ ac oratoria ad id instituta aut dotata, ut in eis pro defunctorum animabus orationes, eleemosynæ aut sacrificia fierent, regis Eduardi esse deinceps censerentur. Omnes item capellæ, sacella et altaria, quæ vel annuos census vel oblationes, vel ullum aliud emolumentum haberent, omnes præterea congregationes, sodalitates, aut confraternitates ad quodvis genus piorum operum institutæ fisco regis concedebantur. Quibus sic constitutis ad commoda temporalia, quorum prima ipsis cogitatio ac cura fuit, transierunt deinde ad religionis capita, ac primo loco sanxerunt, ut cum episcopi ac presbyteri Anglicani ritu fere Catholico (excepta Romani Pontificis obedientia, quam omnes abnegabant) ad illud usque tempus ordinati fuissent, alia omnino forma ab ipsis præscripta ordinationes fierent auctoritate a puero rege ad id accepta. Hinc novum etiam ritum sacramenta administrandi adjunxerunt, et de ea re librum publicum comitiorum auctoritate confirmatum ediderunt.

« Deinde cum non paucæ adhuc sanctorum imagines ac statuæ alicujus etiam pretii ac momenti per Angliam viserentur, eas primo quoque tempore tollendas judicarunt, emissis itaque hominibus quibusdam impiissimis, audacissimis, qui hoc sacrilegium aggrederentur, et una cum eis nonnullis ministris certisque concionatoribus, qui imaginum usum populo dissuaderent (non ignorabant enim plebem hoc ægre laturam a qua etiam in provincia Cornubensi unus e commissariis, Bodeus nomine, occisus fuit) Christi Salvatoris, Deiparæ Virginis, Apostolorum et prophetarum omnes omnino imagines, tam pictas quam fabrefactas, partim deleverunt, partim combusserunt, eo ipso declarantes, cui bellum indicerent et contra quem venirent : in locum vero dejectæ Crucis Christi subrogarunt regis Angliæ insignia nempe tres Leopardos, et tria Lilia, hinc serpentis, inde canis pedibus expansis sustentata, quod perinde erat ac si dixissent, se non Christum, cujus imaginem contumeliose dejecerant, sed regem terrenum, cujus insignia eodem loco erexerant, colere et adorare.

130. « Nec his malis contenti Zuingliani tremendum etiam Corporis et Sanguinis Domini Sacrificium, quod a Cathecumenorum prima et fidelium sequente dimissione, Missarum nomen jam olim acceperat, in publicis comitiis abrogarunt, nec enim per aliam speciem, argenteæ pixides et cruces, urceoli et alia sacra vasa, candelabra argentea et ænea, sacræ vestes auro intertextæ, vexilla serica, cereorum, olei, et aliorum omnium, quæ cultui divino dedicabantur, pretium, denique ipsi fundi, et agri ad has res sustentandas donati, non poterant alio prætextu fere auferri, quæ omnia horum comitiorum auctoritate regio fisco concedebantur.

« Quarto autem loco sancitum est, ut Eucharistiæ utraque species cuilibet de mysteriis participanti necessaria traderetur.

« Quinto loco decreverunt, ut sacra officia recitarentur in vulgari lingua. In quo decreto illud perridicule evenit, ut cum omnia in Ecclesiis Anglice legerentur, eo videlicet prætextu ne populus, quid in rebus divinis ageretur, ignoraret, sed Amen respondere posset, interim neque Wallorum, neque Cornubiensium, neque Hibernorum populus quidquam eorum, quæ recitabantur, intelligeret ». Et paulo post :

« Administrandæ autem Eucharistiæ ritus in illis primis regni comitiis præscripti parum a Catholicorum missa distabant, ut videlicet populus non putaret quidquam sibi ablatum, sed ea, quæ latine prius legebantur, tantum in vulgarem linguam crederet esse translata. Itaque canon Missarum pene totus ab initio ad verbum transcriptus fuit. Signa etiam benedictæ Crucis retenta sunt, illa, inquam, quæ manu sacerdotis tantum expressa erant. Cæterum non omnes Protestantes eodem spiritu agebantur; qui enim nihil nisi opes Ecclesiasticas quærebant, parum curabant, si Crucis imagines in aere solo designarentur. Qui vero non poterant ferre, ut vel ita saltem mortis Christi figura et imago in honore aut usu aliquo haberetur, brevi postea obtinuerunt, ut sublatis hujusmodi cæremoniis, totoque canone remoto, nova Liturgiæ forma proponeretur, quæ Protestantium inconstantia multum retardavit rudem populum, ut eorum doctrinæ assentiretur, dicebat enim, videamus prius, quo evadent, ubi consistent, ubi quiescent ». Propagatam late fuisse proximo anno Zuinglianam sive Puritanam impietatem dicetur suo loco.

131. *Tumultus exorti ob inquisitionem in regnis Neapolitano et Lusitano.* — Sedati sunt hoc anno Neapolitani tumultus, qui fuerant concitati, cum Petrus Toletanus prorex censuræ sacræ fidei tribunalia Hispano more erigere vellet : non repugnabant quidem Neapolitani inquiri in hæreticos vetere Romanæ Ecclesiæ more, cujus clientelæ essent addicti, sed verebantur, ne si Hispano more censura exerceretur, plures insontes a calumniatoribus falso delati opprimerentur : tum ne qui in odium et invidiam apud Hispanos essent adducti politica fraude, ut rei hæresis circumvenirentur; cum vero a prorege atque a civibus ad imperatorem legationes decretæ essent, ita res ab eo composita est, ut vetere instituto contra hæreticos censura exerceretur, cives vero arma proregi traderent, tum etiam civitas certa vi auri mulctata ob rebellionis signa in proregem motæ ostensa, cujus imperiis cives demisse paruerunt.

[1] Sand. l. II. de Schism. Anglic.

In Lusitania quidem tanta acerbitate ab administris sacra censura exercebatur in neophytos Hæbrei generis violatæ religionis reos, ut Pontifex eorum causæ cognitionem ad subsellia Apostolica revocarit, demum cum Lusitaniæ rex profiteretur daturum operam, ut in impios ita severitas legum distringeretur, ut insontes nulla injuria afficeretur, censuræ exercendæ libertatem regiis administris restituit, de quo cardinali supremo in eo regno fidei censori has litteras dedit[1] :

« Cardinali Portugalliæ.

« Dilecte fili noster. Cum serenissimum tuum fratrem Portugalliæ regem jugiter intellexerimus impense cupere, ut inquisitio in ejus regno per nos concessa nullo retardetur prætextu, nos, etsi non paucæ tum querelæ et rationes ex adverso interdum opponebantur, tamen sperantes summam ipsius regis religionem ac justitiam nihil aliud quam suorum regnorum emundationem ab hæresibus et illarum suspicionibus optare, cunctis contrariis rationibus spem nostram in ejus probitate sitam præferentes, inquisitionem istius regni et liberam procedendi facultatem non solum concessimus, sed etiam exemptiones ab eis cunctas, aliquibus tamen, quæ ex nonnullis justis causis concessæ sunt, exceptis, revocavimus, sicut ex diversis nostris litteris plenius apparebit, speravimus tamen ac speramus primum quidem in probitate et æquitate dicti regis, quas esse in ore et honore omnium principum scimus, tum deinde in ipsa circumspectione tua, quæ tanquam caput ipsius inquisitionis est, facultatem hanc (licet liberam) moderate tamen ac pie exercendam fore, ut laxitatem jurisdictionis moderatio charitatis, et tua bonitas restringat, jugumque hoc, cum Christi Domini sit, leve et supportabile sentiatur, etc. Dat. I Julii MDXLVII, anno XIII ».

132. Præmonuit porro Pontifex Lusitaniæ regem, ut in neophytos clementiam explicaret, eos enim in Christiana pietate instituendos erudiendosque blanditiis potius ac humanitatis officiis, quam terrore, eosque ipsi commendavit, ut velut charissimos filios paterna benevolentia complecteretur.

« Regi Portugalliæ.

« Charissime, etc. Licet nos pro Dei omnipotentis honore et animarum salute, ac etiam ut tuæ serenitati omni pietate conspicuæ id a nobis instanter petenti rem gratam faceremus, inquisitionem liberam, et secundum jus commune, in istis tuis regnis concesserimus, tamen quoniam movet nos quasi infantia istorum novorum Christianorum, in qua blanditiis potius quam minis, sicut ab ipsa natura et a sacris etiam litteris edocemur, educandi et alendi sunt, majestatem tuam in Domino hortamur, et ab ea omni, quo possumus, studio petimus, ut pro sua probitate ac pro nostra etiam consolatione apud majorem et cæteros inquisitores agere velit, ut ipsos novos Christianos cum charitate amplecti, et severitate judicis paulisper deposita, pii patris personam erga eos induere velint, quod erit nobis gratissimum, sicut dicent plenius tuæ serenitati ex parte nostra nuntius isthic noster, et dilectus filius Joannes Ugolinus præsentium lator, quem dedita opera mittimus, quibus fidem habebis. Dat. Romæ XV Novembris MDXLVII, anno XIV ».

Non prætermittendum hic visum est in Hispania fuisse hoc tempore doctam fœminam, quæ linguas Latinam, Græcam, Hebraicam, Syriacam atque Arabicam calleret, cui Pontifex his litteris gratulatus est, quod eam scientiam cum eximio pietatis cultu conjunxisset[1] :

« Dilectæ in Christo filiæ Aloysiæ Sygæ mulieri Toletanæ.

« Dilecta in Christo filia, salutem. Recepimus litteras tuas Latine, Græce, Hebraice, Syriace atque Arabice scriptas, quæ gratissimæ nobis extiterunt, ex illis enim non solum singularem erga nos devotionem, sed miram quoque et omni laude dignam peritiam tuam cognovimus. Mirum certe est, quod istius ætatis fœmina tot linguarum cognitione, talique scribendi studio animum excolueris exornaverisque, quo magis Deo gratias agere, in Christo filia, debes talium gratiarum largitori, illisque ad ornamentum honestatis et pietatis cultum uti etc. Datum... Januar. MDXLVII, anno XIII ».

133. *Poloniæ rex Sigismundus acerrimus religionis defensor.* — In Polonia Sigismundus senior rex in Romanæ Ecclesiæ fide et obsequio constantissimus id regnum ab hæreticorum insidiis infideliumque conatibus fortissime vindicabat, ad cujus virtutes imitandas, sectandaque majorum, qui tot triumphos de Moschis, Turcis Tartarisque retulerant, exempla, Pontifex Sigismundum regem juniorem provocavit[2] :

« Sigismundo juveni regi Poloniæ.

« Charissime fili, salutem. Ex nobilis viri Nicolai Dapiferi relatu cognovimus, quæ serenissima majestas vestra a nobis et sancta Apostolica Sede desideraret, et certe nos in universa commoda atque honores serenitatis vestræ, et regni ac dominiorum ipsius, quæ cum Apostolicæ ipsius Sedis dignitate expediri queunt, propensissimi sumus, prout semper fuimus et prædecessores nostri fuerunt; multum siquidem stabilimenti et firmitatis pro recta fide adversus infideles aut schismaticos malosque Christianos in iis semper fuit multa trophæa et spolia, te de iis Deo adjuvante, relata, ornamento fidei incrementisque accesserunt, quæ

[1] Paul. III. lib. brev. an. XIII. p. 116.

[1] Paul. III. lib. brev. an. XIII. p. 12. — [2] Ibid. p. 63.

eminentissime in familia vestra, patre patruisque serenissimis regibus, atque adeo majoribus vestris enituerunt, ut omnipotentis providentia contra Mahometanæ perfidiæ ac schismaticæ pravitatis jacula, quasi quoddam repagulum in regni et dominiorum vestrorum viribus videatur constituisse, neque enim ignoramus quot victorias atque inclyta decora de Turcis, Tartaris, Moschovitis, atque aliis circumfusis gentibus male in Catholicam affectis fidem familia vestra retulerit, cujus imitationem tibi, charissime fili, proponendam in primis censemus; neque enim si per vestigia patris ac majorum, juris unquam a via aberrabis, quæ te ad culmen gloriæ, et regni æterni præmia ad extremum deducet etc. Datum Romæ die I Martii MDXLVII, anno XIII ».

134. *Carolus de Guisa et Julius de Ruvere ad cardinalatum evecti.* — Auctus est hoc anno cardinalium senatus, ut refert Joannes Franciscus Firmanus sacrorum rituum magister [1] : « XXVII Julii, inquit, in Consistorio secreto fuerunt creati duo cardinales, quorum unus fuit publicatus Carolus de Guisa archiepiscopus Rhemensis, alter vero non fuit publicatus Julius de Ruvere Urbinatensis ».

Priorem fuisse insignitum titulo presbyterali S. Cæciliæ refert Panvinus, quem etiam Henrici regis Gallorum nomine Pontificio obsequio Gallicam potentiam detulisse narrat Belcarius, et luculenta oratione Francorum regum cum Romanis Pontificibus conjunctionem ac fœdus celebrasse, confirmatque Jacobus Augustus Thuanus, ac decimo nono kal. Januar. rem gestam consignat in eodem senatu, in quo, ut diximus, cardinalis Tridentinus et Jacobus Hurtadus Mendoza oratores Cæsarei, dum urgerent acerrime, ut Concilium Bononia Tridentum revocaretur, imprudenter Pontificem [2], quem obsequiis delinire debuerant, intempestivis minis pupugere, ex qua animorum offensione injuriisque a Cæsaris administris Pontifici illatis occasione sumpta Galli Paulum sibi arctissime devincire pertentarunt, cardinalis enim Guisius in illa sua luculenta oratione, cum eximia regum Galliæ in Pontifices merita recoluisset, ac opes omnes Henrici regis pro asserenda Pontificis dignitate amplissimo ornatissimoque officiorum apparatu detulisset, addidit in sugillationem Cæsaris, se Paulum monere, ut nascentibus factionibus, quæ magnas plerumque ex parvis initiis vires acquirant, se opponeret, neque enim eum latere, in quas se olim nimia securitate Joannes XIII, Gregorius VII et Paschalis III calamitates induxerint, ac postremo Alexander III, donec eorum successores ope Gallorum ereptam ab imperatoribus auctoritatem recuperaverint. At Pontifex, licet ad incunda cum Gallis consilia inclinaret, quia tamen imbecilliores erant illi Anglico bello impliciti, et ætati affectæ Pontificis parum fidebant, res lente ac pacate acta est.

135. *Religio propagata in Indis Orientalibus et Occidentalibus.* — In India Peruana gravissimæ hoc tempore dissensiones inter Hispanos proceres provinciarum præfectos exarsere [1], in quibus prorex Blascus ob fastum publico contracto odio ab inimicis cæsus est, et Christiana religio, quæ in iis oris longissimo diffusis tractu terrarum, quæ vix semestri toto pertransiri possint, efflorescebat, Barbaris ad divinum cultum, a quo Germani et Angli deficiebant, traductis, in grave discrimen adducta est, sed eæ turbæ singulari prudentia et felicitate Petri Gascæ jurisconsulti sedatæ sunt. Is regii senatus præsidis titulis ornatus, et amplissimis fultus mandatis, cum ad oppidum Marthæ applicuisset, factus est certior Melchiorem Vercucam Cæsarearum copiarum ducem ab Hinogiensibus partes Consalvi Pizzari secutis profligatum, is tamen ostensa eximia clementiæ spe, cum res Cæsareæ conclamatæ viderentur, Laurentium Aldanam sibi conjunxit, et Consalvi Pizzari milites spe veniæ delinitos ab eo divulsit, ut singulari divinæ providentiæ munere, perduellibus edomitis, pacem Americæ restituerit. Eluxit maxime illius virtus in despiciendis auro et gemmis, et unica justitia tantum colenda, contrario enim aliorum Hispanorum magistratuum more ex Americana provincia, auri gemmarumque feracissima, inops cum eadem veste, sed paulo magis detrita, reddit, dignusque fuit, qui episcopatum capesseret. Porro ad propagandam in Occidentali India religionem constitutæ sunt a Pontifice plures Ecclesiæ cathedrales, eædemque Hispalensis archiepiscopi imperio solutæ ac liberæ renuntiatæ.

Inter alias episcopatum fluminis argentei vulgo *Rio de la Plata* ob fodinas argenti feraces, quas illud perluit, institutum, atque a Carolo V vectigalibus ditatum referunt Acta Consistorialia [2].

« Hoc anno XV MDXLVII, erexit et instituit instante serenissimo D. Carolo Romanorum imperatore semper Augusto oppidum, seu pagum *del Rio de la Plata* nuncupatum, situm in Provincia *del Rio de la Plata* nuncupanda in insulis Indiarum pro uno episcopo *del Rio de la Plata* nuncupando, qui eidem Ecclesiæ præsit, ac in ea, necnon dicta civitate et illi assignanda diœcesi verbum Dei prædicet, et eorum incolas infideles ad orthodoxæ fidei cultum convertat, et in ea instruat et confirmet, et Baptismi gratiam impendat, necnon ad eas declinantibus Eccle-

[1] Hist. l. IV. p. 134. — [2] Belcar. l. XXIV, XLIX.

[1] Natal. Comes l. I. — [2] Acta Consist. Ms. card. Spadæ sig. num. 133. p. 499. sig. num. 133. p. 105.

siastica sacramenta, et alia spiritualia ministret, ac faciat, et procuret, necnon in eisdem Ecclesia et diœcesi jurisdictionem episcopalem exerceat, ac dignitates, canonicatus, et præbendas, aliaque beneficia Ecclesiastica erigat et instituat pro divini cultus augmento, quæ ipsorum incolarum saluti expedire cognoverit, quique archiepiscopo civitatis regis pro tempore existenti jure metropolitico subsit, ac ex omnibus inibi pro tempore provenientibus, præterquam ex auro, aliis metallis, gemmis et lapidibus pretiosis decimas et primitias de jure debitas, cæteraque episcopalia jura, prout alii in Hispania episcopi de jure vel consuetudine exigat » etc. Attributum est a Carolo imperatore ducentorum aureorum annuum vectigal ex regio ærario, præfectus vero illi est episcopus Joannes de los Barrios Ordinis Fratrum Minorum, imperatori vero ac successoribus jus patronatus, ac jus designandi episcopi, quod vocant præsentandi, reservatum.

In India Orientali [1], auctore et suasore sacri belli B. Xaverio Apostolico in India legato, de hostibus fidei parta est divino beneficio insignis victoria, navibus tribus Christianis tantum desideratis, ac tanta cum Barbarorum strage, ut quatuor millia eo prælio absumpta sint, decem hostium naves in prælio demersæ, ac reliqua classis universa in potestatem redacta ; eam victoriam S. Xaverius divino Spiritu afflatus prædixit pro concione Malacensibus, diemque fixum definivit, quo de Lusitanorum incolumitate ac victoria nuntius esset venturus, licet locus in quo pugnatum est, ducentis amplius millibus passuum Malaca abesset.

136. *Obitus S. Cajetani Thienæi.* — Migravit ad cœlum VII Augusti B. Cajetanus Thienæus Clericorum Regularium conditor, vir summarum virtutum exemplis clarissimus. Assiduus nimisque austerus sui corporis censor ac lictor fuit, adeo ut dicere soleret se corpus suum tanquam rebellem quemdam infirmumque genium odiisse : quas durissimas corporis afflictationes vel maxime intendebat, cum aut impetrare sibi aliisque a Deo beneficium aliquod instituerct, aut arceri publica mala, propitiarique numen oporteret. Illibato mentis candore corporisque integritati servandæ unice studuit, mulieres evitabat, ac præcipue eas, quæ non sine honestatis fraude, nobilitati ac formæ splendore vestium nimie indulgebant : quare cum insignem hunc illius pudicitiæ amorem probe jam scirent prænobiles matronæ, illud cum Cajetano observarunt, ut cum eum adire ad sui eruditionem exoptarent, non antea auderent, quam abjecto omni corporis ac vestium cultu orisque elegantia neglectu quodam castigatis, ad illam sancti viri modestiæ formam sese componerent. Hinc factum est, ut etiam post mortem tuendæ pudicitiæ patronus plurimis extiterit, irrefragabili Romanæ Rotæ judicio ita attestante : « Plurimi a diuturnis ac inveteratis carnalium vitiorum vexationibus exemptos, et hujusmodi illecebrarum stimulis prorsus immunes sese cognoverunt, ubi servo Dei fiducialiter ac devote se ipsos commendaverunt ». Eximius rerum humanarum contemptor semper extitit, infulas primarias constanter respuit, nobilium parentum domos adeo aversatus, ut cum redire Vicentiam ei interdum contingeret, etsi diu multumque obtestarentur fratres, ut ad cognatas ædes diverteret, exorari nunquam potuerit, sed ad publicum urbis xenodochium appulerit : et quod potissimum dignum memoratu est, cum Neapolim plerique ejus consanguinei pervenissent, ut absentem diutius inspicerent, eos neque alloqui neque intueri voluerit; ita ut eo insalutato ad quem venerant, redire clarissimos viros oportuerit. Qui vero sectandæ Apostolicæ paupertatis amor, nudique in Cruce Salvatoris imitandi ardor in eo fuerit, haud quidem clarius ostendere potuit quam in sui Ordinis institutione, cui non modo non censum, non opes, nec certum aliquem proventum, verum etiam neque victum emendicare permisit; piaculum omnino ducens, si quis in summa egestate pietatem stipemque fidelium imploraret : ideoque, dum animam ageret, extremæ hujus paupertatis cultum suorum animis novissimis his verbis imprimere voluit : « Filii, usquedum vixi, vixi pauper, ac defungi vita in summa inopia peroptavi. Hanc vero commendatam vobis magnopere virtutem pervelim ». In juvandis proximorum animis totus adfuit, propterea animarum venator dictus : « Dulcissimum reputans refocillamentum (ita Romanæ Rotæ censores) inventa nova moliri, quibus animarum saluti opem præstaret, et studio consuleret, quare assiduo charitatis opere detinebatur, sermonibus, epistolis, consiliis, confessionibus se totum in animarum levamen dabat ». In ipso pæne ætatis ac virtutis flore nondum regulari disciplina auctoratus, sacræ Eucharistiæ frequentiam Vicentiæ instaurare studuit. Instituto vero Ordine, hoc potissimum in commune bonum consuluit, quod reflorescere eo adhortante ac redire obsoletus jam sacræ synaxis usus visus fuerit. Et quia externa magis specie sensuque movemur, augustissimum Sacramentum inter collucentes faces, et quo elegantiore posset cultu exponere publicæ venerationi occœpit; qui sacer ritus ingenti cum pietatis incremento ubique populorum propagatus cernitur. Perlatum ei fuit, dum Neapoli ageret, antistitem quemdam purpuratum magni nominis in Romana aula per plures interdum dies ab ara abstinere negotiorum mole detentum : mox Neapoli per æstivos calores ma-

[1] Tursellin. l. III. c. 10.

joris charitatis flamma succensus, Romam contendit, ut cardinalem tantummodo de hac re admoneret, statimque abscessit in similitudinem fulguris coruscantis : siquidem adfuisse et abfuisse idem pæne fuit. Cæterum tam adorandum Sacramentum ipse ad intimam animi venerationem colebat, ut ejus amore inflammatus octonas persæpe horas ante Sacrificium inter pias preces transigeret. Divinam Eucharistiam non esse sumendam aiebat, ut Christus sese in nos commutet, sed ut nos in se ipsum : hoc est, non eo scopo communicandum, ut Christus nostram faciat voluntatem, sed ut nos ejus voluntatem sequamur. Mundi delicias et voluptates dæmonum præstigia appellare consueverat, quibus homines a se excantatos minime replet, sed tantummodo inflat; Deum vero solum habere in sua potestate veras solidasque voluptates, quæ humana corda abunde expleant. Cum excitare rerum humanarum suique contemptum vellet, hæc pronuntiare potissimum solitus erat : gemere sub hac gravi sarcina mortalitatis omnibus contingit : at quamvis una eademque viventes omnes calamitas ac lues tangat, iis nihilominus miseriarum seges felicior provenit, quibus charior est vita ; et qui pluris æstimant, plus dolent. At Dei amorem hac etiam sententia excitabat : Deum ama, illi ut placeas, vires nervosque omnes intende : tum ipse, etiamsi omnes te cœli cives deserant, tuis semper necessitatibus præsto ac totus aderit. Denique cum acerbissima in Petrum Toletanum proregem excandesceret civium invidia, excitarenturque passim turbæ, quod ille ingratum exosumque Neapolitanis inquisitionis nomen officiumque invehi adniteretur, ut teterrimos Lutheri emissarios, qui Neapoli pestilenti ingenio insignique facundia impietatem disseminaverant, uti superius innuimus, eorumdemque sectatores quantocius exterminaret ; Cajetanus, qui novatorum istorum technas optime noverat, et cardinali Theatino jam pridem renuntiaverat, primum opportuna remedia a prorege proposita, populi reluctantis pertinaciam, deinde hostiles in ea urbe excursiones, frequenterque conflictus ac cædes acerrime condolens, ferventissimis ad Deum precibus noctes integras transigebat : ac viros principes per diem enixe cohortabatur, omnesque prensabat, ut ab eo tumultu ac seditione desisterent. At cum flagrare nihilominus incendia ac cædes, et recrudescere in dies incitatæ multitudinis odia animadverteret, amantissimæ illius urbis commiseratione usque adeo extabuit, ut in gravissimam febrem inciderit, angoremque ei adauxit ac morbum perlatus per id tempus rumor, translatum interpellatumque Tridenti fuisse grassante epidemica lue Concilium, quod summis votis exoptaverat. Potissimam sancti viri mortis mox secutæ causam præfatam urbis fuisse calamitatem abunde testatur sequens epitaphium ejus sepulchro affixum : « Beatus Cajetanus, e nobili stirpe Comitum Thienæorum Vicentinus, unus ex quatuor Clericorum Regularium conditoribus Romæ MDXXIX. Divino plenus Spiritu, verbo, exemplo ubique præclarus, et miraculorum gloria insignis, obiit Neapoli MDXLVII, VIII idus Augusti, ex angore animi ob imminentem civitati cladem et seditiosos tumultus, qui tamen precibus ipsuis in cœlum evecti sedati sunt ». Claruit miraculis : in vita serpentem gangrænam in sodalis pede, qui abscindendus erat a chirurgis, suis precibus sanavit : maniacum bonæ menti restituit : Venetam matronam propinato liquore, qui ex corpore sancti Andreæ Apostoli extillat, a morbo, cujus sanandi spes conclamata erat, incolumem repente reddidit. Tempestatem injecta icuncula *Agni Dei* sedavit : utque a se inanem gloriam amoveret, exemplo S. Gregorii Turonensis, in edendis miraculis sanctorum lipsana adhibere consueverat. Verum post mortem innumera usque ad nostra tempora patrata ejus intercessione ubique terrarum miracula eximiam sanctissimi hujus viri pietatem patefecere, quibus permotus Clemens X Pontifex Maximus, anno a partu Virginis MDCLXXI, illum inter sanctos adscripsit sacro solemni ritu simul cum SS. Francisco de Borgia Societatis Jesu, Philippo Benitio ex Ordine Servorum Beatæ Mariæ, et Ludovico Bertrando ex Dominicanorum familia, et Rosa virgine Peruana ex aggregatione sororum Pœnitentiæ S. Dominici.

PAULI III ANNUS 15. — CHRISTI 1548.

1. *Paulus, consultis præsulibus Concilii Bononiensis respondet tum statibus imperii, tum oratoribus Cæsareis circa reditum Concilii ad Tridentum.* — Anno Servatoris millesimo quingentesimo quadragesimo octavo, Indictione sexta, gravissimæ controversiæ, an jure Concilium Tridento Bononiam translatum esset, exarsere, quæ demum tristi exitu, Cæsare latas in Conciliis leges adversus hæreticos pro Cæsareo munere non exercente, sed politica sua consilia nimium defendente, in maximum religionis damnum eruperunt. Miserat ille devexo superiore anno, ut vidimus, Christophorum Madruccium cardinalem Tridentinum cum Didaco Mendoza oratore, qui Pontifici hæc quatuor capita proposuerat. Primo loco, ut Concilium Bononia Tridentum revocaretur ob spes ingentes traducendorum ad castra Ecclesiæ aberrantium hæreticorum. Secundo, ut prælati idoneis instructi mandatis mitterentur in Germaniam, qui redeuntes censuris solverent, et quamdam molliorem vitæ rationem constituerent, donec Concilium absolutum esset. Tertio, ut in Concilio Christiana disciplina in clero populoque restituta veteri morum puritate instauraretur. Quarto loco pollicebatur Cæsar ad difficultatem transferendi Tridentum Concilii lævigandam, si is casus contingeret ut Pontifex e vivis migraret, stante adhuc et congregato Concilio, non delectum iri a Concilio Pontificem, sed a cardinalibus de quibus Paulus Concilii Bononiensis præsules consuluit, ut supra vidimus. Consultis itaque Patribus, præses Concilii ita Pontifici respondit [1] :

2. « Reverendissimis dominis deputatis visum est, quod cum Sanctitas vestra paterna charitate salutem provinciæ Germaniæ, quibuscumque modis potuit, semper procuraverit, quod ex multis argumentis, et præcipue ex Concilio Tridenti indicto, et ex legatis semel et iterum ad eam civitatem missis apertissime constat, minime dubitandum sit, quin Sanctitas vestra eodem animo erga illam provinciam in posterum sit, ut antea semper fuit, optimo scilicet, et ad bene de ea promerendum propensissimo : quantum ad ea, quæ reverendissimus dominus cardinalis Tridentinus nomine invictissimi imperatoris, serenissimi Romanorum regis, necnon illustrissimorum statuum Germaniæ retulit, scilicet, ut omnes sacro et Œcumenico Concilio se submittant, laudandam esse admodum pietatem majestatis suæ, ac bonam spem de eorum salute qui hactenus a recta via aberraverunt concipiendam : verum quoniam in illa ipsorum submissione additum est, quod se submittant Concilio Tridenti celebrando, et ea de causa petitur nunc, ut vestra Sanctitas ipsum ad Tridentinam civitatem reduci faciat, reverendissimis dominis meis deputatis persuasum est id a pientissimo imperatore et nobilissima illa provincia efflagitari et peti, quatenus sine scandalo, imo cum pace et concordia cæterarum provinciarum, servata etiam auctoritate Concilii et Ecclesiastica libertate fieri posset, ad quæ nomine Sanctitatis vestræ pro sua pastorali cura et omnium Ecclesiarum sollicitudine prospicere jure debet, et ea nullo modo negligere ; sic quoque existimandum esse majestates suas et illustrissimos sacri imperii status in bonam partem laturos, si Sanctitas vestra more majorum suorum in tam ardua et communi deliberatione episcopos fratres suos et prælatos, qui omnium fere nationum in Concilio Bononiæ existunt, pro communi pace servanda, et turbis et scandalis vitandis, ante omnia consulere velit : eisdemque dominis meis videtur, par esse, Sanctitatem vestram operam dare, ut quam minima mora in ipsa consultatione facienda interponatur, atque etiam ne res in Germania detrimentum patiatur, benigne satisfieri debere a Sanctitate vestra secundæ petitioni majestatis suæ de mittendo ad illam provinciam uno vel pluribus

[1] Tom. x. de Conc. Ms. arch. Vat. sig. num. 3200. p. 160.

prælatis cum opportuna facultate, ut communis aliquis et idem rectus vivendi modus usque ad finem Concilii reformetur et statuatur ».

3. Quia vero etiam Ecclesiastici status imperii de reductione Concilii Tridentum Pontificem rogabant, Paulus eos monuit ut ipsi etiam in personis propriis accederent, saltem mitterent nuntios suos Bononiam consulturi una cum aliis Patribus quod circa ipsum Concilium agendum esset, scriptis ad eos litteris in forma Brevis, quas hic subjicimus.

4. Subjiciendæ visæ sunt eæ litteræ suis verbis conceptæ, in quibus primum objecit Germanis præsulibus modo eos anxie petere, ut Concilium transferatur Tridentum, cum tamen Tridenti antea quindecim mensibus expectati, nec venissent, nec procuratores pro sui excusatione misissent, licet Hispani, Galli atque Itali ex remotioribus locis Tridentum se contulissent, translationem porro inscia Sede Apostolica factam, et Concilium valere auctoritate se transferendi, ubi de ipsius salute agebatur; potuisse facile eos, qui Tridenti hæserant, Bononiam accedere, cum non longo intervallo Bononia disjuncta foret; quod si fecissent, nulla modo controversia verteretur, ideo vero serius dari ipsis responsum, quod Cæsari idem cum ipsis petenti prius consulto Bononiensi Concilio respondendum esset; dati vero Tridentino cardinali [1], ac Cæsareo oratori responsi seriem ad eos transmitti, demumque hortatus est, ut Bononiensi Concilio pro communi pace se conjungerent, vel ad absolvendum illud, vel si Tridentum aptius visum sit, ad translationem in eam Urbem conjunctis suffragiis celebrandam.

« Venerabilibus fratribus et dilectis filiis ordinum imperii statibus Ecclesiasticis in conventu Augustano.

« Venerabiles fratres et dilecti filii, salutem, etc. Accepimus superioribus diebus litteras vestras XIV [2] Septembris Augustæ datas, quibus post explicatas diuturnas et graves provinciæ Germaniæ calamitates a nobis petitis, ut redintegrato Tridentino Concilio inque pristinum locum et statum suum restituto, saluti et tranquillitati vestræ nationis consulamus. Qua in re sollicitudo vestra, quoniam nobiscum communis est, gratissima nobis fuit. Hanc enim curam ab initio nostri Pontificatus in animo fixam semper habuimus, ut ipsi provinciæ graviter affectæ et laboranti, quantum in nobis esset, mederemur. Cujus sane nostri paterni in vos animi, ut multa alia argumenta omittamus, illud satis sufficere possit, quod post Mantuanam et Vicentinam indictionem, Concilio habendo urbem Tridentinam delegimus vobis propinquam et commodam; quodque legatis illuc nostris semel atque iterum missis, omni studio et diligentia ad illud celebrandum incubuimus, neque ullis sumptibus pepercimus.

« Verum cum incœpto jam Concilio totos quindecim menses a posteriore indictione expectati estis, neque adhuc ullum in Germania bellum existeret, si non admodum multi vestræ nationis illuc accesserunt aut miserunt, cum tamen aliqui accessissent aut misissent, non nobis, sed illis est tribuendum; qui cum propiores cæteris essent, ire ipsi, ut debebant, aut saltem excusationem mittere non curarunt. At vero eo ex Hispaniis, Galliis, Italia et ex remotioribus provinciis, quibus civitas Tridenti non ita commoda erat, satis magnus episcoporum et prælatorum numerus confluxerat, multæque interea sessiones habitæ fuerant, quibus plurima salutaria decreta quæ partim ad fidem et religionem, partim ad morum reformationem pertinerent, divini Spiritus instinctu atque auxilio, summaque episcoporum ac prælatorum consensione facta sunt, quibus quidem maxime impiorum dogmatum pars, quæ ab hæreticis hujus temporis defendebantur, declarata et convicta est. Quare intelligi ex his licet curam semper excubuisse apud nos illius sedandæ provinciæ, et a calamitatibus (quantum cum Dei gratia per nos fieri potuit) liberandæ.

5. « Nam quod post biennium fere a posteriore indictione translatum ex illa urbe Concilium est, ea translatio non modo nobis auctoribus, sed ne scientibus quidem facta est. Et tamen quoniam dubitari non potest quin Concilium generale justum et legitimum ex hujus sanctæ Sedis auctoritate indictum et congregatum, jus habuerit sui ipsius, eo quo Spiritus sanctus dictaverit, transferendi, præsertim sui conservandi causa, justam nos et legitimam ipsam translationem existimare debemus, nisi rem aliter se habere plene cognoverimus. Qua quidem a translatione licet pauci dissenserunt, stari eo tamen debet, quod multo maxima pars constituerit atque decreverit. Neque propterea divisum esse Concilium putandum est: etsi enim quidam adhuc Bononiam profecti non sunt, sed Tridenti remanserunt, manet tamen illud singulare atque unicum, nec tamen illud in eam urbem translatum est, quæ aut nimis longe a Tridentina urbe absit, aut ad commorandum incommoda, aut ad celebrandum ipsum Concilium parum tuta videri debeat: nam neque ab urbe Tridento magno admodum intervallo urbs Bononiensis distat, et cum ob aeris salubritatem, tum ob rerum victui necessariarum copiam, tum ob civium hospitalitatem et ipsius magnitudinem commodissima est. Quod vero sub tutela Ecclesiæ est, ob id vestræ præcipue nationi minus tuta videri non debet, quæ ab Ecclesia ipsa non solum fidem et religionem Christianam, sed etiam multa alia maternæ cha-

[1] Ext. in Comm. 13. de Conc. Ms. arch. Vat. sign. num. 3200. p. 216. — [2] In aliis XXIV.

ritatis et munificentiæ egregia in se monumenta habet et fruitur; præsertim cum eidem urbi Bononiensi illi principes et populi finitimi sint, qui in fide sunt charissimi in Christo filii nostri Caroli Romanorum imperatoris semper Augusti.

« Verum ut ad litterarum vestrarum postulata redeamus, serius quidem a nobis quam voluissemus ad illa responsum est, atque hujus tarditatis causam explicandam esse vobis ducimus, ne quid in nobis voluntariæ moræ fuisse existimetis. Cum enim haud multo post receptionem vestrarum litterarum venisset ad nos dilectus filius noster Christophorus cardinalis Tridentinus a serenissimo Cæsare ad nos missus, et una cum dilecto filio nobili viro Didaco de Mendozza ejusdem Cæsaris apud nos oratore nobis exposuisset, universam istam Germanicam nationem opera ac diligentia ipsius Cæsaris Concilio Tridenti celebrando se submisisse, et propterea tam dictæ majestatis, quám de ejus mandato etiam serenissimi Romanorum regis, et omnium statuum sacri imperii nomine a nobis petiisset, ut ipsum Concilium ex Bononia Tridentum remittere vellemus; nos cum vestra postulata cum postulatis dictæ majestatis congruerent, eademque prorsus essent, non putavimus ad vestras prius, quam ad dictæ majestatis litteras esse respondendum. Itaque cum idem Christophorus cardinalis et Didacus orator Cæsareus sæpius rem hanc non solum privatim coram nobis, sed etiam publice coram universis sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus in consistorio nostro proposuissent, necessario factum est, ut nos etiam cum eisdem cardinalibus rem discusserimus, quod et rei gravitas postulabat. Itaque, matura consultatione cum ipsis cardinalibus præhabita, de ipsorum consilio decrevimus, cum de reductione Concilii et de negotio communiter ad omnes spectante ageretur, prælatos ex omnibus fere nationibus Bononiæ in Concilio existentes ante omnia consulendos esse. Quod cum ad abrumpendam omnem moram statim fecissemus, celeri tabellario ad eos dedita opera cum nostris litteris misso, responsum ab eis tale habuimus, quale et ipsi oratori Cæsaris (jam cardinali Tridentino a nobis digresso) in congregatione nostra multis præsentibus dedimus, et fraternitatibus vestris, ne longiores in his simus, mittimus præsentibus alligatum.

« Ex quo sane fraternitates vestræ percipient quænam dilucidari et declarari ac plene fieri, et ab his, qui se Concilio submisisse dicuntur, re ipsa adimpleri debeant, antequam de reditu ipsius Concilii ad civitatem Tridentinam deliberaretur, in quo solitam vestrorum æquitatem animorum, veritatisque ac justitiæ amorem semper vobis insitum nunc optamus et expectamus, vos in Deo Domino hortantes, ut tranquillitati Ecclesiæ Catholicæ, cui semper pro vestra probitate adhæsistis, omni vestra auctoritate, ope, consilio consulatis, quo nobilissimæ nationi vestræ, quantum in vobis erit, pacis fructus, sedatis seditionibus, et veræ religionis lux, pulsis impietatis tenebris, restituatur. Quod ut nostris diebus videamus ab eodem Deo supplices ac votis omnibus precamur ac petimus : et hortamur, ut cum cæteris Bononiam proficisci, aut nuntios vestros sine mora mittere velitis, vel Concilium ipsum prosecuturi, vel si locus minus aptus visus fuerit, cum aliis quid agendum sit, dictante Spiritu sancto, deliberaturi. Nam quod extremis vestris litteris verendum nobis esse significatis, ne cessante in hoc opere diutius Sede Apostolica, alia sumantur consilia, aliisque viis et rationibus hæc causa tandem expediatur; nunc quidem, si agnosceremus in procuranda salute illius inclytæ provinciæ a nobis cessatum fuisse, omnia sane timerentur, præcipue vero Dei ira, qui nos in hac sancta Sede tanquam in speculo collocavit, ut omnium Christi ovium, præcipue autem illarum, quæ a reliquo grege se subtraxerunt, curam haberemus. Quod vero non defuerimus in hoc opere consulendi provinciæ Germaniæ, ea, quæ supra scripsimus, satis testimonio esse possunt; præsertim cum nota scribamus, non tam vobis quam universo orbi Christiano. Quare, quod ad nos attinet, eo minus nobis timendum duximus, quo magis nostri studii et laboris in hac causa sumus conscii, et quod eam de gravitate ac moderatione vestra opinionem, eam de Cæsaris sapientia et animo in Christianam rempublicam spem habemus, ut nec illum, nec vos ullam hujus expediendæ causæ rationem, nisi quæ recta, et ipso ac vobis digna sit, probaturos credamus; hoc enim experta vestra et constans semper in aliorum defectione pietas et fides nos sperare jubet. Quod si non fiat, nova vero consilia contra auctoritatem hujus sanctæ Sedis suscipiantur, nos quidem non ii sumus, qui prohibere possimus quominus in eam tanquam in domum aliquam descendat pluvia, veniant flumina, flent atque irruant venti, hæc enim omnia futura esse ab ipso summo architecto, cum ejus fundamenta jaceret, sunt prædicta, ne vero propterea cadat, ne dissolvatur, timere quidem non possumus, quia scimus fundatam esse supra firmam petram. Illis potius timemus, et eorum vicem valde dolemus, qui nec irritis conatibus illorum, qui hanc sibi olim oppugnandam animo proposuerunt, nec gravibus Dei judiciis, nec veteribus, tum novis, in omnes qui hoc aliquando tentarunt, deterreantur quo minus ejusmodi consilia capiant, malintque se certo periculo, cum totius Ecclesiæ perturbatione exponere, dum opus Dei dissolvere conantur : quod nullo non sæculo ab improbis oppugnatum, nunquam expugnari po-

tuit, quam in pulchritudine pacis nobiscum unanimes in una domo vivere : ad quam eos semper invitavimus et perpetuo invitamus. Idem autem ut vos faciatis et non permittatis, ut aliena, et nullis profutura consilia locum aut auctoritatem in vestris conventibus habeant, valde in Domino hortamur, vosque ita facturos de pristina vestra et constanti, quam semper ostendistis, pietate et fide maxime confidimus. Datum, etc. I Januarii MDXLVIII, Pontificatus nostri anno XIV ».

6. Postera die cardinalis de Monte Concilii præses in Congregatione generali retulit Patribus responsa a Pontifice data cardinali Tridentino, ac Cæsareo oratori seriem, utque a Pontifice Concilii defenderetur auctoritas, atque quinque dubia ante proposita pro translatione decernenda prius a Cæsare illustrari vellet, de quibus hæc Angelus Massarellus [1] refert :

« II Januarii MDXLVIII, etc. Reverendissimus dominus cardinalis retulit Patribus qualiter sanctissimus dominus noster dedit responsum oratori Cæsareo circa petitionem, quam fecerat nomine imperatoris, quod Concilium reduceretur Tridentum, quam responsionem ipse reverendissimus dominus cardinalis alta voce legit, cujus summa est, quod Pontifex narrat factum dictæ petitionis, et qualiter sua Sanctitas scripserit pro consilio sacræ Synodi, et inseritur Breve missum ad ipsum reverendissimum dominum cardinalem de Monte una cum responso Concilii cum insertione tamen eorum quinque dubiorum, de quibus supra die XIX præteriti mensis, quorum dubiorum dilucidationem probat sua Sanctitas antequam de reditu ad civitatem Tridentinam agatur, et in fine offert se promptam pro unione nationis Germanicæ.

« Quo responso lecto, ipse reverendissimus dominus cardinalis dixit agendas esse gratias Deo et summo Pontifici pro eo quod tantum deferat sua Sanctitas Concilio, et ejus voto assenserit in totum, et orandum Deum pro concordia principum ».

Prosequendo Concilio intentus præses decreta de Sacramento Ordinis excutienda proposuit, ut corruptelæ circa illud invectæ tollerentur, ut addit idem auctor [2] :

« IV Januarii datur exemplum canonum super abusibus de Sacramento Ordinis ». Eadem die, Feria quarta, IV Januarii, in Congregatione generali forma data concionatoribus prædicandi verbi divini ex decreto Tridentino. IX Januarii adducti in examen canones super abusibus Sacramenti Pœnitentiæ, quorum exemplum exhibitum fuerat Patribus die tertia ejusdem mensis, habitæque plures Congregationes.

Lunæ XVI Januarii hora XXI fuit Congregatio generalis, in qua Patres prosecuti sunt examinationem supradictorum canonum super abusibus Sacramenti Pœnitentiæ. Loqui cœpit hodie Rev. D. episcopus Aquensis Vorstius.

Actum deinde est, an procuratores Cæsaris admittendi essent, cum Cæsaris mandata prius exhibere noluissent, extatque de ea re Fesulani episcopi sententia tribus propositionibus distincta [1] :

« Propositio Prima. An admittendi essent hi qui dicebantur Cæsaris nomine adesse, neque litteras Cæsaris aut mandata nisi per se ipsos proferre volebant ». Censeo omnino esse admittendos.

« Propositio II. An prolatis jam Cæsaris litteris et recitatis audiendi essent hi cum suis notariis et testibus, ut ipsi petebant ». Audiantur, ut petunt, ne aliquod inconveniens consequatur.

« Propositio III. An ea res in proximum conventum rejiceretur, et de protestationibus inquireretur ».

Vellem mori potius quam videre schisma in Ecclesia Christi.

A Patribus decretum est communi consensu audiendos Cæsareos procuratores licet hostilia dicturi essent, tum subdunt Acta : « Procuratores Caroli V imperatoris petierunt audiri a Patribus, qui intromissi fuerunt, ostendentes mandatum Cæsareum, quod est sub data Augustæ die XXII Augusti MDXLVII, in quo mandato constituebantur procuratores ad protestandum assertis legatis et Patribus, qui erant Bononiæ sub nomine Concilii generalis (ita enim imperator loquebatur) nomine suo, totius imperii et regnorum suorum, prout habebant in mandatis.

« Data fuit licentia fandi, sed quoniam noluerunt loqui, nisi intromissis in Congregatione quibusdam suis notariis et testibus, posita est (eis exire jussis) res in consultationem, placuit Patribus, quod admitterentur sui notarii, sed non rogarentur soli, sed in solidum cum notariis Concilii, et ita factum est ».

7. *Protestatio facta a procuratoribus imperatoris in ipso Concilio Bononiensi, et responsio sacræ Synodi.* — Quæ vero mox gesta sint ea fuse continentur in publicis documentis, tum confectis, quæ subjicimus [2] :

« Processus protestationis factæ a procuratoribus imperatoris in Concilio Bononiensi, et responsio sacræ Synodi.

« In nomine Domini, etc. Die Lunæ XVI mensis Januarii MDXLVIII de sero, hora circiter prima noctis, Bononiæ in loco solito ubi Congregationes generales sacri Concilii Bononiensis fieri consueverunt, in nostrum et testium infrascrip-

[1] Diar. Conc. Trid. et Bonon. Ms. arch. Vat. p. 277. — [2] Diar. Conc. Trid. et Bonon. Ms. arch. Vat. p. 279.

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3197. p. 180. — [2] Diar. Conc. Trid. et Bonon. Ms. arch. Vat. p. 270. Ms. arch. Vat. sig... Ext. inter Acta Conc. Bonon. auctore Ang. Massar. Sec. p. 45. Ms. Fr. card. Barb. et in Ms. card. Pii.

torum præsentia introducti fuerunt in ipsum locum Congregationis magnifici domini Franciscus Vargas procurator generalis fisci regni Castellæ, et Martinus de Soria Velasco Burgensis jurium doctor, et invictissimi Cæsaris consiliarii. Quibus coram reverendissimo et illustrissimo domino cardinale de Monte ipsius sacri Concilii præsidente, et Patribus ibidem congregatis numero quadraginta quatuor, vel circa, ut invictissimi imperatoris procuratoribus comparentibus, prædictus dominus Franciscus Vargas fiscalis Cæsareus petiit sibi restitui mandatum Cæsareum, quod antea ipsi sacræ Congregationi per ipsum et collegam suum traditum fuerat. Quo ei restituto reverendissimus dominus cardinalis de Monte prædictus mandavit legi per dominum Claudium della Casa ipsius sacri Concilii notarium infrascriptam protestationem, antequam autem ipse D. Claudius protestationem præfatam legeret, ipse magnificus dominus Franciscus Vargas fiscalis Cæsareus petiit audiri. Sed ipse reverendissimus dominus cardinalis de Monte mandavit ante omnia dictam suam et sacræ Synodi protestationem legi. Quam quidem protestationem ipse dominus Claudius notarius alta et intelligibili voce legit, cujus tenor sequitur et est talis :

8. « Licet hæc sancta Congregatio cum præsidentia reverendissimi et illustrissimi domini cardinalis de Monte legati Apostolici non debeat et non teneatur audire aliquam propositionem vestram faciendam occasione mandati Cæsareæ majestatis per vos exhibiti, quod mandatum vere et cum effectu non dirigitur ad hanc sanctam, universalem et Œcumenicam Synodum in hac civitate Bononiæ legitime translatam et congregatam, tamen ut nemo unquam possit prætendere in hac sancta Synodo non esse omnimodam libertatem omnibus loquendi, contenta est vos audire; solemni tamen protestatione præmissa, quod per hanc audientiam et qualemcumque propositionem vestram factam aut faciendam, non intelligit aliquo modo approbare nec admittere personas vestras, nec dicta, nec dicenda, nec facta, nec facienda per vos juxta tenorem prætensi mandati, et ipsius mandati occasione : et etiam solemni protestatione præmissa, quod per ipsum mandatum, et quæcumque exinde subsecuta et subsequenda non intelligit ipsa sancta Synodus aliquod præjudicium sibi, neque etiam sanctissimo Domino nostro, qui est ipsius Concilii caput, inferri, nec aliquod jus ipsi invictissimo imperatori mandanti acquiri, neque cuicumque alteri personæ, per quod ipsa sancta Synodus minus possit ad ulteriorem prosecutionem, celebrationem et expeditionem sacri Concilii, Deo dante, procedere, et omnia alia facere, quæ sibi videbuntur necessaria et opportuna : reservans sibi nihilominus ipsa sancta Synodus jus, ac potestatem, et auctoritatem omnia et singula præmissa, et quæcumque ab eis quomodocumque dependentia, et dependenda, et emergentia, sive emergenda plenius et uberius in una, vel pluribus sessionibus per eam celebrandis, prout ipsi sanctæ Synodo utilius videbitur, eclarandi et decernendi; necnon contra contumaces et rebelles quoscumque ad pœnas juris, et litterarum Apostolicarum, et arbitrarii ipsius sacri Concilii procedendi. Quam protestationem voluit sancta Congregatio in principio, medio, et in fine, et semper esse repetitam, et pro repetita intelligi et haberi ».

Qua quidem protestatione lecta, rev. D. Hercules Severolus ipsius sacri Concilii promotor, ibidem adstans et præsens hæc verba protulit, videlicet : « Et ego tanquam promotor ipsius sacri Concilii peto a vobis notariis de præmissis fieri unum vel plura, publicum vel publica instrumentum vel instrumenta ».

9. Deinde prædictus magnificus dominus Franciscus Vargas fiscalis Cæsareus petiit sibi dari testimonium et fidem publicam a nobis notariis, quod non fuit permissum eum ante loqui, neque exponere ea, quæ ipse et collega suus habebant in mandatis, quam legeretur suprascripta protestatio.

Postea alta et intelligibili voce idem magnificus dominus Franciscus Vargas Cæsareus fiscalis sic orsus est, et protulit quædam verba, quæ postea in scriptis tradidit domino Claudio notario suprascripto, quorum tenor sequitur, et est talis : « Adsumus, reverendissimi domini, reverendique admodum Patres, Cæsaris domini nostri Romanorum imperatoris optimi maximi procuratores legitimi, cujus mandatum authenticum audieritis. Adsumus quidem apud vos acturi de re omnium maxima, quam et vos futuram jam diu augurati estis, et respublica Christiana summis votis efflagitat, ut vos hac in re æquos præbeatis. Est enim apud omnes in confesso, et ob oculos jam versari videtur, quanta rerum humanarum calamitas eventura sit necessario, si mordicus persistere velitis in sententia, quam semel haud satis provide arripuistis; e contra quanta orbis tranquillitas ac felicitas si, ut vos decet, velitis in commune consilium, et Cæsareæ majestatis voluntatem pro vestra virili fovere. Verum ut omnia constent, non tantum vobis, apud quos nihil novi dicturi videmur, sed universæ etiam reipublicæ Christianæ, paulo altius repetemus rem omnem : sic enim planum faciemus, quam perniciose sitis curaturi, si persuaderi volueritis, et invictissimi imperatoris domini nostri animis quam late patet orbis Christianus omnibus manifeste erit : illud tantum præfabor, nos nec verbum quidem additiuros ex nostri animi sententia, sed bona fide explicaturos, quæ a Cæsarea majestate in mandatis habuimus ».

Quo facto reverendissimus dominus cardinalis de Monte prædictus respondit ad ea, quæ dictus magnificus dominus Franciscus Vargas fiscalis Cæsareus dixerat, primum verbo, deinde scripto, ut sequitur, videlicet : « Adsum et ego hujus sacrosancti Concilii pro sanctissimo D. N. Paulo divina providentia papa III vero et indubitato ac certo beati Petri successore, ac Jesu Christi Domini et Redemptoris nostri in terris vicario præsidens et legatus. Adsunt et ii sanctissimi Patres Concilio ex civitate Tridentina legitime et ex causis ipsi Concilio probatis translato, ad ipsum Concilium cum Dei adjutorio, et Spiritu sancto suggerente, pro ipsius Dei gloria et reipublicæ Christianæ salute prosequendum et celebrandum. Rogamus majestatem suam sententiam mutare velit, et nobis auxilium et favorem suum impertiri, ac ipsius Concilii celebrationem perturbantes comprimere et compescere. Scitur quod Concilium impedientes et perturbantes, quacumque illi dignitate præfulgeant, gravissimas pœnas incurrunt, utcumque tamen evenerit, quicumque afferantur terrores, nos libenter, et honori Ecclesiæ, Concilii et nostro defuturi non sumus ».

Et successive prædictus dominus Franciscus Vargas fiscalis Cæsareus, tenens in suis manibus mandatum Cæsaris originale, quod sibi restitui fecerat, illud solemniter præsentavit suo et collegæ nomine, quod quidem erat scriptum in charta pergamena, imperiali sigillo appenso, non vitiatum, non cancellatum, nec in aliqua parte subrasum, sed in forma publica et solemni scriptum et redactum, et legi alta voce petiit, quod ita lectum statim fuit coram omnibus per D. Angelum Massarellum, ejusdem Concilii secretarium, eratque tenoris sequentis :

« Carolus V etc. Notum facimus, etc. XXII Augusti anno Domini MDXLVII, imperii nostri XXVII, et regnorum nostrorum XXXVII ».

10. Mandatum imperatoris [1] ad protestandum in persona D. Didaci de Mendozza, de quo fit mentio in superiori responsione :

« Carolus Quintus, divina favente clementia, Romanorum imperator Augustus, etc.

« Notum facimus tenore præsentium, quod pro ratione muneris nostri, quo Dei optimi maximi voluntate fungimur, proque eo zelo, quem erga sacrosanctam fidem et religionem nostram orthodoxam merito gerimus, et ipsius religionis summa necessitate ita exigente cogimur contra nonnullos, qui sese asserunt legationis munere fungi una cum aliis prælatis et personis in conventu Bononiensi, cui titulum Generalis Concilii prætexunt, jam congregatis, et deinceps eo nomine congregandis, justam atque legitimam protestationem, tam coram beatissimo in Christo Patre et Domino Domino Paulo III divina providentia sacrosanctæ Romanæ ac universalis Ecclesiæ Pontifice maximo, domino nostro reverendissimo, quam etiam coram cœtu reverendissimorum cardinalium Urbis, necnon præfatis assertis legatis prælatis, et personis Bononiæ sub prætextu Concilii congregatis et in posterum congregandis facere. Id vero cum ob locorum distantiam coram facere non possimus, eapropter de fide, prudentia et rerum usu venerabilis devoti nobis dilecti Don Jacobi de Mendozza consiliarii et oratoris nostri apud beatitudinem præfati Pontificis maximi plene confisi, eumdem Don Jacobum fecimus, et constituimus ac deputavimus, ac tenore præsentium ex certa nostra scientia et sano accedente consilio facimus, constituimus et deputamus procuratorem et mandatarium nostrum, dantes ei plenam facultatem et potestatem, ut hujusmodi protestationem nostro et totius sacri Romani imperii, regnorumque et dominiorum nostrorum omnium nomine contra præfatos assertos legatos, aliosque prælatos et personas nomine Concilii Bononiæ tam congregatas, quam congregandas, coram præfato Pontifice maximo, et cœtu cardinalium conjunctim aut separatim solemniter, tum verbo, tum scripto proponere, et instrumenta superinde necessaria a notario seu notariis publicis adhibitis seu adhibendis requirere, et omnia alia dicere, facere, gerere et exercere possit et valeat, quæ in hujusmodi actibus requirerentur et necessaria fuerint, seu quovis modo opportuna, et quæ nos ipsi facere possemus ac deberemus si præmissis personaliter interessemus, et secundum quod a nobis habet in mandatis. Promittentes in verbo nostro Cæsareo et regio, nos ratum gratumque habituros quidquid per præfatum procuratorem et mandatarium nostrum actum, dictum gestumque fuerit in præmissis, nec quovis modo illis contraventuros esse, dolo et fraude penitus semotis, harum testimonio litterarum manu nostra subscriptarum, et sigilli nostri appensione munitarum. Datum in civitate nostra imperiali Augustæ Vindelicorum die XXII Augusti anno Domini MDXLVII, imperii nostri XXVII, et regnorum nostrorum XXXVII ».

Quo mandato lecto, Dominus Hercules Severolus promotor præfatus repetiit iterum protestationem sacræ Synodi præfatam ; idemque fecit reverendissimus et illustrissimus dominus cardinalis de Monte præfatus, et dictus dominus Franciscus Vargas fiscalis Cæsareus dixit ea, quæ a se et collega suo dicenda erant, contineri in protestatione statim legenda a præfato collega suo, quam quidem protestationem repetere intendebat, et pro repetita haberi volebat toties quoties opus esset : eamdemque repetitionem protestationis lectæ per antedictum dominum Claudium reverendissimus et illustris. domi-

[1] Ext. in Diar. Conc. Bonon. p. 786.

nus cardinalis de Monte toties quoties opus esset, fecit et declaravit. Petiitque insuper, et requisivit dictus magnificus dominus Franciscus Vargas fiscalis Cæsareus a nobis notariis in actis redigi, qualiter reverendissimus dominus cardinalis de Monte et Patres præsentes non consenserunt, quod notarii et testes per eum nominati fuerint admissi, ut singulariter et de per se rogarentur de omnibus per eum et collegam suum dictis et dicendis, sed a nobis conjunctim. Deinde prædictus magnificus dominus Velasco nomine dicti magnifici fiscalis Cæsarei et suo legit alta et intelligibili voce scripturam protestationis tenoris infrascripti [1], videlicet :

11. « Cum respublica Christiana miserabiliter convulsa esset, religio labefactaretur, mores vehementer corrupti essent, tota fere Germania descivisset ab Ecclesia, invictissimus Carolus Cæsar Romanorum imperator semper Augustus, cujus nos procuratores sumus, primum a Leone, deinde ab Hadriano, deinde a Clemente sanctæ memoriæ Pontificibus Maximis, ac postremo a Summo Pontifice Maximo Paulo III, sæpissime et continuis precibus universale Concilium flagitaverat, et ratione suæ dignitatis, et ut satisfaceret assiduis supplicationibus Ordinum imperii, et solum eversarum rerum perfugium, ad quod semper in duris Ecclesia accedere consuesset; tandem a Sanctitate sua primo Mantuam, postremo Vicentiam convocatum est generale Concilium. Sed harum civitatum neutra satis apta fuit, in quam multarum et diversarum provinciarum homines libenter et commode convenirent, Germani præsertim, quibus justis et gravibus de causis eo proficisci non licebat. Demum ad imperatoris ipsius voluntatem, cæteris etiam Christianis principibus assentientibus ipsisque adeo poscentibus Germanis, Summus Pontifex Tridentum elegit ipsorum Germanorum causa, propter quos id præcipue Concilium fiebat, quod illam approbaverat civitatem, quemadmodum ipsi Cæsari, illisque in publicis Ratisbonæ habitis comitiis in provincia Germaniæ celebrandum concesserat idem Summus Pontifex, quod locus esset aptissimus ob libertatem et securitatem, ita enim positus est, ut tam Italiæ quam Germaniæ particeps esse, nec a Gallicis aut Hispanicis longe distare videatur : cujus civitatis et episcopus esset Christophorus Madrutius, vir sane probus et pius, ac sacri imperii princeps, et quod omnium rerum, quæ ad victum necessariæ essent, commoditas non desit, ut ipse Summus Pontifex in sua Indictionis Bulla latius declarat. Indictum est, inquam, Tridenti Concilium generale omnium consensu : legati cardinales missi, primum Parisius, Moronus et Polus affuere : qui locum imperatoris repræsentarent oratores episcopus Atrebatensis, dominus de Granvela, et Jacobus Mendozza. Sed nondum visum est tempus satis idoneum ad inchoandum Concilium. Post aliquod tempus iterum missi estis vos Tridentum, reverendissimi Sedis Apostolicæ cardinales legati, reverendissimus de Monte, reverendissimus de Sancta-Cruce, et item reverendissimus Polus, qui nunc abest. Rursum oratores imperatoris idem Jacobus Mendozza et Franciscus Toleto. Accesserunt nonnulli aliorum principum ibidem oratores. Nonnulli erant in itinere multarum nationum episcopi, et ab ultimis terris magna impensa, magno labore convenerunt.

« Inchoatum est tam expetitum ab omnibus Christianis Concilium, causa religionis et reformationis morum in eo tractari cœpta : aliquot habitæ Sessiones, aliquot super his lata decreta. Eodem quoque tempore bellum adversus hostes et sacri imperii violatores imperator gerebat, in quo suscipiendo potissimum tuendæ et amplificandæ religionis, interveniente quoque Sanctitate sua, ratio habita est, ita ut quos ratione flectere non poterat, armis cogeret.

12. « Cum res essent in hoc statu, cœpto religionis negotio, causa morum, quæ tot viribus et consilio indigebat, ad quam peragendam sua majestas et Germaniæ ordines a retro Pontificibus et Sanctitate Sua jam antea remedium tam crebro flagitaverant, sed frigide nimis et vix tentata, virtute imperatoris pacata Germania, in qua recuperandæ religionis eidem Sanctitati et sacro Concilio munus incumbebat, maxima spe adversus tam eorum, qui hucusque Concilium recusaverant, tam etiam eorum, qui in tam necessario negotio imperatori adjutores fuerant, ecce vos reverendissimi domini, translationem, præter omnium expectationem, Pontifice Maximo (quod quidem vos nunquam negastis) inscio et inconsulto, levissima sane causa procurata et conficta, de translatione Concilii retulistis ad Patres consultandi nullo, sed neque cogitandi spatio dato, ita ut pridie proposueritis, postridie decreveritis, perendie discesseritis, cum haud multis Patribus atque iis quidem unius fere Italicæ nationis.

« Huic consilio sancti Patres aliquot, episcopi magnæ fidei et auctoritatis viri, quibus religionis et morum causa cordi erat, tanquam callido nimis et immaturo, Christianæque reipublicæ periculoso contravenere, planeque et publice, inspirante Spiritu sancto, tum translationem Concilii, tum legatorum assertorum et Patrum, qui eos secuti erant, secessum improbaverunt. Publice etiam protestati sunt injustam esse translationem Concilii, velleque se manere Tridenti, libero et legitimo Concilii loco.

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3229. p. 119. et in aliis Ms. ubi supra.

« Inter hæc imperator, dum Bononiæ congregati estis, hoste ad Albam devicto, Saxoniæ provincia superata, duobus belli ducibus altero pugna, altero deditione captis, pacata prorsus Germania, arduum et periculosissimum bellum solus confecit. Nec destitit sæpius summum Pontificem per nuntios, per legatum Sedis Apostolicæ, per eumdem Cæsaris oratorem, et ante confectum et post confectum bellum, magnis et continuis precibus sollicitare, juberet vos omnes, qui adhuc Bononiæ moramini, ad Concilium redire, tandemque admonere, prævideat quot scandala, dissidia, pericula impendeant Christianæ religioni, si incœptum Concilium Tridenti non absolvatur.

« Comitia interim Augustæ Germanis indixit, quæ quidem adhuc celebrantur. In his libero et spontaneo generali totius Germaniæ ordinum et statuum, præterea omnium civitatum consensu, petente Cæsare, decretum est Germanos omnes ad Concilium Tridenti convocatum venire, ut ea, super quibus indictum fuit, tractarentur, et sacrosancta Concilii auctoritate decidantur : ipsos sacrosanctam Synodum suscepturos, idque prorsus et absque ulla conditione præstituros se Cæsari sunt polliciti.

« Legavit imperator oratorem ad eumdem Pontificem Maximum reverendissimum et illustrissimum Christophorum Madrutium cardinalem et principem Tridentinum, qui suæ majestatis et serenissimi Cæsaris, Romanorum regis, ordinumque sacri imperii nomine suæ beatitudini pium hoc et sanctum Germaniæ consilium indicaret, supplicaret, juberet vos, qui Bononiæ agitis, ad Concilium Tridenti inchoatum reverti : hortaretur et admoneret, ut honestissimam et necessariam occasionem tot laboribus et periculis tamdiu quæsitam, nunc demum partam susciperet et amplexaretur. In qua et Patres cum dignitate Tridentum redire, et religionis causa generali Christianorum consensu, ipsorumque Germanorum, quorum potissimum gratia ipsa sacrosancta Synodus Tridenti convocata fuerat, tractari et confici, sacrosanctæ Sedis Apostolicæ auctoritas cum Pontificii nominis dignitate et ipsius Summi Pontificis immortali gloria augeri posset, idque non privatim solum, sed publice cum reverendissimorum cardinalium consensu. Præterea jussit eumdem Jacobum Mendozzam (qui Senas ad componendas illius reipublicæ res venerat) idem negotium præstare, præcepitque, quod si Summus Pontifex dilationem aut excusationem aliquam interponeret, neque præsentem occasionem susciperet, hujusce rei et tam justæ petitionis, præsentissimique in Christianam religionem, tum ipsius Cæsaris, tum serenissimi Romanorum regis animi tam publice quam privatim testes ipsos reverendissimos cardinales, omniumque principum oratores, quotquot adessent Romæ, sisterent : factum est id. Verum Summus Pontifex tempus interposuit, ut consuleret vos, qui hic congregati estis, qui quidem non dissimile secessioni, sive ut vos dicitis, translationi, quam jampridem fecistis, consilium dedistis : inane, subdolum, captiosum et dignum sane quod a Pontifice Maximo damnaretur. Summus autem Pontifex non solum id consilium approbavit, vestramque sententiam secutus est, sed etiam illegitimam illam secessionem Tridentinam, perniciosissimam sane et perniciosam reipublicæ Christianæ, translationis vocabulo, congregationemque seu illegitimum conventum Bononiensem Generalis Concilii nomine appellat, huicque illegitimo conventui tantum auctoritatis in suis ad reverendissimum cardinalem de Monte episcopum Prænestinum, et ad vos, qui hic adestis, litteris et suo ad imperatorem responso tribuit, quantum vos auctoritate propria vobis ipsis arrogare ausi estis, in gravissimum religionis et universalis Ecclesiæ dissidium et scandalum. Quid præterea desiderabamus a Germanis? quid ab his petebamus? toties a Cæsare repetitis itineribus, tot impensis, tot laboribus, maximo et ancipiti suscepto bello atque confecto? Perdetis omnes hos labores pro religione susceptos? perdetis optimam et præsentem instaurandæ restituendæque religionis occasionem? perdetis religionis causam admoniti et requisiti? Id vero certissimum est, Concilium Universale ob causas gravissimas et maxime necessarias Tridenti congregatum suæ sanctitatis indictione, flagitante imperatore, principibus Christianis assentientibus, petentibus Germanis, convenientibus episcopis jam cœptum, nisi summa urgente necessitate, procedentibus tractatibus, ac diligentissima discussione, servato juris ordine, consensu omnium Patrum, alio mutari neque legitime posse neque licere. Sæpe enim translationes, sine causa, callido et præcipiti consilio factæ in causa esse solent, ut magno religionis periculo, magnis in republica Christiana turbis et dissensionibus, interdum populi Christiani perniciosa divisione consilia dissolvantur.

« Causa autem tam subitæ translationis nulla fuit, sed abrupta, quæ se primum obtulit occasio, ac vos, reverendissimi asserti legati, et reliqui Patres, id quod jam pridem meditati fueratis : febres enim nescio quas et aeris vitium causati, affectatum et procuratum quorumdam medicorum testimonium recitantes, vos præcipites Tridento effudistis. Nempe et tunc et deinceps apertissime patuit nullam extitisse vanæ formidinis causam. Præterea ut ulla fuerit ratio discedendi, suam sanctitatem in hac præterea causa consuluissetis, cum tam parvi temporis mora nihil periculi esset allatura; neque enim tam repentina res erat, quod exitus morbi quem causati fueratis, comproba-

vit : inconsulta autem sanctitate sua discessisse vos ipsi fassi estis, et Summus Pontifex postmodum affirmavit. Imperatore quoque consulto et consentiente id facere debuissetis, cui curæ sunt et tutelæ Universalia Concilia, atque id examinare officii augustalis, cujus quanta sit in Conciliis auctoritas, manifestum est. Verum tanta fuit vestra festinatio, ut nec vos ipsi volueritis consulere, nec eos, qui dicebant Beatitudinem suam et imperatorem prius per sanctam Synodum certiores fieri oportere, audiendos putastis, quanquam imperator ipse pro tuenda atque amplificanda religione, pro Ecclesia, pro Concilio laboraret. Vos, reverendissimi domini, et cæteri qui hic adestis, vano et inani timore simulato, imperatore inconsulto abscessistis : ut qui sæpe alias imperator per oratores suos tam vos ipsos, qui legatos Sedis Apostolicæ esse asseritis, tum Pontificem Maximum admonuerat, se neque translationi Concilii, sed neque suspensioni, aut vacationi tacite vel expresse assentiri potuisse.

« Præterea juris ordinem contempsistis, et eam causæ cognitionem, quæ in Synodalibus translationibus sanctorum Patrum sanctionibus instituta est : rem enim omnium fere gravissimam, propere sane et leviter confecistis. Debueratis certe justas multorum gravissimorum Patrum, qui vobis haudquaquam assentiri debere ex certa scientia consulebant, contradictiones libenter audire, eorumque sententias et rationes animadvertere, atque examinare, ac non ipsis neglectis vixque auditis, rem pro libito definire. Quorum quidem sententiæ, tametsi numero pauciores essent, quia tamen firmiores erant, snioresque reipublicæ Christianæ, debuissent jure præferri, potuissentque multarum nationum Patres, etsi multitudine aliis impares, translationem mere voluntariam, eamdemque reipublicæ Christianæ perniciosam impedire ; quæ si fieri oportebat, fuerant sacrorum Conciliorum decreta servanda, ne discederetur a terminis ejus regionis ; eligendus erat in Germania locus, atque ob id maxime id fieri oportebat, ut de quorum causa præcipue agebatur, Germani tuto possent ad Concilium venire ; quod proculdubio fecissent, omnibus non veniendi subterfugiis, impedimentis et difficultatibus sublatis, ut exitus ipse comprobavit. Idcirco nulla ratione defendi potest, quod Bononiam in medio Italiæ collocatam, subditam imperio Ecclesiastico delegistis, quo nemini dubium est non adituros Germanos. Locum itaque delegistis, quem possent omnes merito multis de causis, quæ nunc a nobis prætermittuntur, recusare, non ut Concilium prosequeremini, sed ut summo exitio Christianorum Concilium præpropere et ex abrupto dissolveretis, aut ex animorum sententia conficiatis. At cum sit Conciliorum officium dissidia tollere, religionem sustentare, mores emendare, hic recessus, quem vos translationem vocatis, turbabit Concilium, perdet omnia.

« Verum cum piissimus imperator, ut verus et legitimus imperator Romanorum, Ecclesiam omnium matrem defendere ac augere teneatur, quod semper ab initio regnorum suorum et imperii fecit ; quanquam ab antiquissimis usque temporibus imperatorii muneris fuerit, Universalia Concilia protegere, et eo usque integra et salva præstare, quo negotia quorum gratia congregantur, debito loco et ordine absoluta sint ; cumque Germaniæ dissidia componere, eamque provinciam, partem imperii potissimam, magnumque Ecclesiæ membrum pacare, et ad veram Christianamque religionem reducere instituerit ; cumque ad eumdem etiam Hispaniarum aliorumque regnorum ac statuum suorum, quorum rex verus et dominus est, auxilio Summi Pontificis et sacrosancti Concilii corrigendorum, et ad veram Christianam vitam reducendorum cura pertineat, quæ ita demum vana non erit, si Concilium Tridenti indictum, Tridenti cœptum, Tridenti continuabitur et absolvetur, animadvertentes hunc recessum, seu ut vos dicitis, translationem, sine ordine legitimo factum, neque lege, neque ordine, neque causa, neque consilio inniti, omnem sancti justique propositi sui rationem perturbare, magnam ex hoc cladem et exitium populo Christiano imminere. Præterea totam Germaniam, ad quam hæc potissimum causa spectat, Concilium postulare Tridenti, polliceri se Concilio Tridenti affuturam, sanctam Tridentinam Synodum suscepturam, ut bonus obediensque Ecclesiæ filius, vos, qui legatos Sedis Apostolicæ esse asseritis, cum reliquis episcopis qui recessistis, et quotquot hic adestis maxime contestatur, ne magno cum labore tamdiu quæsitam componendæ instaurandæque religionis occasionem prætermittatis, ovibus Christi sanguine redemptis auxilium feratis, et ut primo quoque tempore Tridentum revertamini, qui locus visus est Summi Pontificis approbatione tutus et liber, ipsiusque invictissimi et pientissimi imperatoris fide tutior atque liberior, cujus muneris est Concilium protegere atque tueri, ibique, ut decet et necessarium est, sacrosanctum Concilium auctoritate Summi Pontificis, imperatoris efflagitatione, assensu principum, Tridenti inchoatum diuque habitum prosequamini : quod nullo pacto recusare potestis. Et sane id jam antea estis polliciti, si utique Germani ad Concilium accesserint Conciliumque susceperint, vos, cum primum falsi morbi suspicio refrixisset, esse redituros, idemque sanctissimus Pontifex idipsum sæpe per nuntios et legatos promisit; anno jam fere elapso cessante morbo (si quis fuit), re tranquilla et pacata, ablata ratione timoris, postulantibus principibus et statibus Germaniæ, iisdemque polli-

centibus se libere et absque ulla contradictione aut prætextu sacrosanctam Tridentinam Synodum suscepturos. Cur non revertimini, ut intermissum continuatis opus, ubi cœpistis et continuari oportebat?

« Hoc si fueritis executi, et vos, reverendissimi domini, cum reliquis episcopis Tridentum redieritis, neque dilationem aut difficultatem ullam interposueritis, rem populo Christiano valde necessariam et divinæ majestati gratissimam facietis ; sin autem (quod absit et credibile non est) tam justæ petitioni in tempore et occasione necessaria, quæ quidem nunc se ultro præstans offert, assentiri nolueritis, nos licentiatus Franciscus Vargas et doctor Velascus Cæsaris procuratores et consiliarii, nomine piissimi et invictissimi domini nostri Caroli Cæsaris Romanorum imperatoris, ex illius speciali mandato protestamur, dictam translationem fuisse et esse illegitimam et nullam, et omnia inde acta et secuta, et quæ post hæc quomodocumque de re qualibet agentur et sequentur, affectata fuisse, et futuras rixas et contentiones in Ecclesia Dei inducere atque nutrire, ac proinde nullius momenti, nullius effectus, nullamque habuisse vim, sed nec habitura vigorem ullum, ullam penitus subsistentiam, neque eam posse esse auctoritatem vestram, qui vos legatos asseritis, et episcoporum qui hic adestis et convenistis, et Summo Pontifici majori ex parte adscriptorum, atque ab illius nutu omnino pendentium, ut in religionis et morum reformationis causa, tanti momenti negotio, universæ reipublicæ Christianæ, eique præsertim provinciæ, cujus mores et instituta parum ei nota sunt, legem præscribere possitis. Præterea ejusdem invictissimi imperatoris semper Augusti nomine et speciali mandato protestamur, atque denuntiamus, suæ Sanctitatis, et vestram responsionem, nec aptam, nec præsenti negotio et necessitati convenientem, sed illegitimam, et figmentis plenam, et prorsus delusionem fuisse et esse, nulloque jure nulla ratione subsistere.

« Protestamur insuper omnia damna, tumultus, dissidia, clades, ruinas, excidia populorum, quæ inde evenere, ac evenient, ac possunt contingere vobis omnibus, et huic congregationi, quam Concilium appellatis, non sibi imputanda ; ad quæ quidem potestis facillime et debetis remedium canonicum adhibere. Protestamurque similiter, invictissimum dominum nostrum Carolum Romanorum imperatorem semper Augustum, defectu, culpa et negligentia vestra, et sanctissimi Pauli III Summi Pontificis, Ecclesiæ procellis et tempestatibus, quas metuit ex hoc facto, videtque impendere, totis suis viribus obviam iturum, ejusque protectionem et tutelam omni studio suscepturum, totumque id, quod sui juris, muneris, officii et dignitatis est, quo imperator est, quo rex est, quatenus jus patitur, et legibus, Sanctorumque Patrum institutis, et orbis consensu decretum et observatum est, non omissurum, omniaque alia, quæ ejusdem domini nostri imperatoris nomine possumus et debemus, quo melius expediat atque conveniat modo et ordine, fierique hujus nostræ protestationis Instrumentum in forma publica a præsentibus notariis, et eorum quolibet petimus et nobis reddi postulamus una cum mandato originali, unde et constet Cæsarem suo muneri et nos officio nobis injuncto minime defuisse. Petimus insuper protestationem hanc nostram, una cum Cæsaris domini nostri mandato in Actis hujus prætensæ congregationis a notario vestro inseri, ut perpetuo constare possit.

« Licentiatus VARGAS et doctor VELASCO ».

Qua protestatione lecta, idem magnificus et fiscalis Cæsareus suo et collegæ nomine dictam protestationis scripturam sic lectam et recitatam virtute mandati Cæsarei præsentavit, illamque in Acta redigi petiit et requisivit modo et forma, prout in ipsa continetur.

13. Ad quæ omnia reverendiss. et illustriss. D. cardinalis de Monte præsidens [1] præfatus repetita protestatione lecta per dominum Claudium notarium suprascriptum ex mente et sententia Patrum existentium in Congregatione respondit, narrata et recitata per D. Doctorem Velascum, prout recitantur et narrantur in protestatione seu scriptura per eum lecta, præsertim contra honorem ipsius reverendiss. et illustriss. collegæ sui, et Patrum in civitate Bononiensi congregatorum, et ea quæ proposita fuerunt de invaliditate translationis ex civitate Tridentina ad civitatem Bononiensem dolose factæ, et quæ proposita fuerunt de securitate et libertate civitatis Tridentinæ, non esse vera et veritatis clypeo carere. Contestatur de hoc Deum, qui est ipsa veritas, prout suo loco et tempore, si opus fuerit, deducetur et ostendetur, asserens etiam et affirmans se esse paratum una cum Patribus Concilii mortem oppetere, et martyrium pati potius, quam consentiant, quod hoc exemplum in Ecclesiam introducatur, ut sæcularis potestas velit Concilium cogere pro libito suo, et ei libertatem adimere : et imperatorem (quod cum pace ejus dicitur) esse Ecclesiæ filium, non autem dominum vel magistrum : se et collegam suum esse Sedis Apostolicæ legatos, et de iis quæ eis imponuntur, et de tota villicatione sua paratos se esse reddere rationem Deo primum, deinde sanctissimo D. N. in ipsa Sede sedenti. Et nihilominus cum proposita per ipsos dominos procuratores Cæsareæ majestatis longam contineant seriem verborum, et non possint omnia memoria retineri, dixit et obtulit, quod dabitur eis congruum et plenius responsum

[1] Diar. Conc. Trid. Ms. arch. Vat. ubi sup. p. 280. Ms. car. Pii.

die Veneris proxime futura hora Congregationis consueta; monendo eosdem, ut eadem die et hora compareant responsum ipsum accepturi, et nisi comparuerint, dixit et protestatus est, quod nihilominus responsum dabitur, et publicabitur mundo universo, repetens protestationem præfatam et pro repetita habere volens.

14. *Translatio Concilii juridice facta.* — Quibus verbis prolatis, prædictus dominus fiscalis Cæsareus dixit suo et collegæ nomine, ea tantum respondenda, quæ tantum in sua protestatione dicta erant, de quibus publicum Instrumentum vel publica Instrumenta confici et sibi reddi in publica forma petiit et requisivit.

His peractis, dimissa fuit Congregatio hora tertia noctis, ac Patres omnes discesserunt.

His enarratis Angelus Massarellus [1] addit: « Deus omnipotens sua ineffabili bonitate, suique unigeniti Filii Domini et Redemptoris nostri Jesu Christi Passionis meritis avertere dignetur, ne hodierna sit principium maximi schismatis in Ecclesia Dei ».

Non repudiatum autem jure Concilium Bononiense, quod Bononia ditionis Ecclesiasticæ foret, uti imperator objiciebat, subjectis argumentis [2]:

« De securitate civitatis nempe Bononiæ dubitandum non erat, nam civitas Ecclesiæ est, a qua Ecclesia Germania ipsa et religionem Christianam a principio habuit et libertatem nempe imperium. Et cum Ecclesia mater sit omnium, Germani ut filii non deberent dissidere a matre, et eo maxime, quod principes vicini Bononiæ fere omnes pendent a Cæsare, et quod libera sit illa civitas apparet, cum fiscales ejusdem Cæsaris protestati fuerint contra legatos et Concilium sine ullo respectu et per modum invectivæ, absque eo quod visitaverint unquam legatos et Concilium sine ullo respectu, vel aliud signum humanitatis præ se tulerint, non tamen aliter quam comiter et benigne tractati fuerint, et episcopus ille, qui magisjoco quam serio verba minus redolentia jactavit, graviter et acerbe reprehensus fuit. Veritas tamen est, licet Bononia rejicienda non esset, neque suspecta habenda, tamen tempore translationis non fuit electa pro civitate permanente, sed pro diversorio, donec alius securus et idoneus locus pro prosequendo Concilio eligeretur. Dispensatione vero et providentia divina factum est, ut decretum hoc translationis revocaretur in dubium, ut apud omnes magis clara fieret justificatio ejus, nam post avocationem causæ a Sanctiss. D. N. nemo ausus est ei opponere, cum non habeant quid opponant, nec tempore etiam discessus, vel post conquesti unquam sunt cum Pontifice; imo quando discedebatur, nonnulli ex Hispanis adeuntes legatos rogaverunt, ut se excusatos haberent, si cæteris comites se non præbebant, indignationem enim Cæsaris se timere dicebant, et sic obedire magis volebant hominibus quam Deo. Non est ergo dubitandum de decreto hoc translationis. Nam cum Concilium esset Œcumenicum et liberum, potuit et voluit sua auctoritate et libertate se transferre, nec Pontifex voluit unquam plenitudine suæ potestatis Concilii impedire libertatem, sed quidquid Concilio, et in reditu ad Tridentum, vel mansione in Bononia, vel electione alterius loci placuisset, id etiam sibi placebat ».

15. *Injuste sibi arrogat Cæsar potestatem statuendi de rebus religionis.* — De hac Cæsaris protestatione, ut qui supremum in Ecclesiam imperium sibi arrogaret, ac pro arbitratu suo Concilium in eo, quem vellet, loco congregandum contenderet, non modo Pontifice et Concilio tum coacto, sed etiam cæteris regibus contemptis, agit Jacobus Augustus Thuanus, laudatque Joannis Mariæ de Monte Concilii præsidis constantiam, qui potius mortem oppetendam professus sit, quam ut a Cæsare impie eam auctoritatem invadi pateretur.

« Montanus, inquit, de voluntate Patrum multa graviter elocutus, injuriam sacrosancto huic cœtui fieri queritur, Deumque testatur, se paratos extrema quæque ac mortem denique potius oppetere, quam adeo pernicioso Ecclesiæ exemplo pati, ut civilis magistratus pro arbitratu Synodum cogat: Cæsarem quippe non dominum aut magistrum, sed Ecclesiæ filium esse, se vero et collegas qui adsunt Romanæ Sedis legatos esse, penes quos ordinandi et transferendi Concilii jus sit, neque tamen recusare, quin Deo in primis, deinde Summo Pontifici suæ legationis rationem reddant; quod ad protestationem attinet, ei intra paucos dies responsum iri ».

Quo vero Cæsar in Ecclesiam usurpare affectabat auctoritatem, eo Henricus II Gallorum rex ad defendendam Ecclesiam juraque Pontificis, et Concilii se comparabat, ac xv Januarii Cenetensis episcopus Bononiensis Concilii Patres (significata optima regia in Pontificem voluntate) confirmavit exposuitque Parmam regio sumptu adversus Cæsaream vim propugnatum iri; Pontifex vero xi Januarii ad devinciendum sibi eumdem regem, Carolum Borbonium principem, a quo religionem Catholicam in Gallia constantissime difficillimis temporibus defensam visuri sumus, cardinalitia dignitate decoravit.

16. His addunt Acta Bononiensis Concilii [1]:

« XIX mensis Januarii MDXLVIII, in Concilio Bononiensi agitur de responsione ad ea, quæ Cæsaris nomine ab eisdem procuratoribus fue-

[1] Ms. arch. Vat. ubi sup. p. 280. — [2] Ms. card. Pii sig. num. 260. p. 128.

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3197. p. 180.

rant die Lunæ exposita ». Cum vero rogarentur sententiæ, hæc a Braccio Martello episcopo Fesulano prolata est :

« Sententia I.

« Quoniam gravissimis de rebus agitur, patres amplissimi, et maxime, ut puto, periculosis, de responsione videlicet ad ea, quæ in proximo conventu, imperatoris maximi nomine, hoc plane in loco fuerunt exposita, et quia etiam res certe videntur in extremum adductæ discrimen, cavendum sane hoc tempore arbitror, non ut quam maxima cum dignitate, sed ut quam minimo cum periculo ac perturbatione rerum, hæc negotia transigantur, ne forte tanti Christianorum imperatoris animo rebus adhuc peractis (ut videtur) incenso, verborum etiam faces admoveantur, quo ingens aliquod Patribus creetur incommodum ; qua etiam ex re, cum ea regula sit, ut nemo ad respondendum de improviso, ut inquiunt, teneatur, ac summa ratione ab illustrissimo præside, aliisque Patribus proximo in conventu dictum fuit, ut responsum ad ea, quæ tum Cæsaris nomine afferebantur, in aliud tempus differretur ». Et mox : « Dicam in summa mihi illud tantum placere, quod ad Christi Ecclesiæ, Christianorumque principum ac nationum pacem, tranquillitatem et concordiam spectat ; ea autem omnia, quæ ad horum lites, rixas, discordias et contentiones nulla ratione pertinent, probare non posse.

« Maxime igitur censeo faciendum, quo ingentes malorum moles depellantur, ut omni contentione omissa, et patientiæ prorsus ac tolerantiæ quibusdam quasi radicibus nixi, nobis, atque inhærentibus, quod certe episcopos et successores Apostolorum maxime decet, de reversione Tridentum omnino agatur ; ne sane pro extirpandis hæresibus, componendisque moribus, et pace inter Christianos concilianda, ad quæ Concilium ipsum convocatum Apostolicis litteris fuisse constat, Christianis fere omnibus quiescentibus et Concilii exitum expectantibus, contentione hac Tridentina reversionis nostræ rebus incompositis ad incredibiles horum temporum hæreses, schisma horribile atque atrocissimum bellum adjungatur.

« Et quoniam non solum clades, pernicies et vastitas infinita, sed totius Christianæ reipublicæ status, qui nunc est, funus atque interitus sit proxime pertimescendus.

« Quare cum hæc omnia non impendere tantum, sed jam adesse, ac prope nos urgere videamus, nisi forte ea, quæ videmus, volumus dissimulare, non, credo, jam dubitabunt aliqui, quo tot mala ac tanta a populo Christiano arceantur, quin illud unum, quod in vestra situm est manu, Tridentinæ reversionis remedium sit quam primum arripiendum, præsertim cum hi præclare possint intelligere statum hunc rerum, qui nunc est, nulla ratione nisi concordia posse retineri, ne dicam minore eorum incommodo ordinari, etc. ».

17. Sensere alii obsistendum Cæsari, cum æquissimas leges pro transferendo ex omnium consensu Concilio refelleret, metuendumque esset, ne translato Concilio, alia in gratiam Lutheranorum, quos non tam conciliatos vere Ecclesiæ ac Deo, quam sibi devinctos volebat, pertentaret, deque responso ejus procuratoribus reddendo maturitate summa consilii actum est. Sed ut subjicit Angelus Massarellus :

« Sed cum res indigeret discussione, delecti sunt Patres infrascripti, qui ipsam responsionem aptarent, qui Patres fuerunt reverendissimi domini archiepiscopus Aquensis, Materanus, Naxiensis, Upsalensis, Armachanus, et episcopi Feltrensis, Anicensis, Ambricensis, Noviomensis, Camerinensis, Veronensis, Salutiarum, Albinganensis, Aliphanus, necnon reverendus pater Hieronymus Seripandus Generalis Eremitarum S. Augustini.

« Die Veneris xx Januarii hora xv, fuit Congregatio supranominatorum dominorum deputatorum coram ipso reverendissimo et illustrissimo domino primo præsidente, diuque egerunt magna discussione super aptanda responsione danda procuratoribus Cæsareis ad eorum protestationem, sed tandem conclusum fuit, ut brevissime pro nunc responderetur, affirmando quod Bononiæ est verum legitimum, universale Concilium, et quod a nemine de hoc dubitari jure potest, et quod adducta et recitata per ipsos procuratores, cum sint omni rationi et veritati contraria, et videantur piæ et Catholicæ menti invictissimi imperatoris repugnare et adversari, sancta Synodus certo credit, vel sine suæ Cæsareæ majestatis commissione et scientia, sed ex mala et sinistra informatione processisse. Non recedendo tamen a protestationibus per eamdem sanctam Synodum infrascripta die Lunæ factis. Deinde dimittitur Congregatio hora xx. Eadem die hora xxi, coacta est alia Congregatio generalis, discessereque Bononia procuratores Cæsarei, nec ad responsum excipiendum hærere voluerunt, quare cum die condicta et hora non comparerent, promulgatum est, non stare per Synodum quin responsum daretur, quod erat his verbis conceptum :

« Sacrosancta hæc Œcumenica et generalis Bononiensis Synodus in Spiritu sancto legitime congregata, præsidentibus in ea sanctæ Sedis Apostolicæ legatis, quæ nullatenus dubitat, neque ab aliquo jure dubitari posse scit, quin legitimum et universale Concilium faciat et constituat, cum die Lunæ proxime præterita in generali congregatione, post lectam a nobis propositionem vestram, monuerit vos, ut hac die compareretis, congruum et plenius responsum

ad vestras prætensas protestationes accepturi, sic vobis respondet : Quod quæcumque per vos adducta fuerunt, cum sint omni rationi contraria, et videantur piæ et Catholicæ menti invictissimi Cæsaris repugnare et adversari, sancta Synodus certo credit, vel sine suæ Cæsareæ majestatis commissione et scientia, vel ex mala ac sinistra informatione processisse. Et ita vobis dicit, et denuntiat, non recedendo tamen a suis protestationibus, supradicta die Lunæ factis ».

18. Interea infirmatus in sua voluntate Carolus V nimiam de rebus religionis constituendi auctoritatem sibi arrogavit, cujus rei fama postero die Bononiam perlata est, ut refert Angelus Massarellus in Diario [1] :

« XX Januarii mane recepimus litteras e Germania XVI hujus Augustæ datas, quibus significatur, imperatorem post relationem cardinalis Tridentini de sua legatione proposuisse statibus imperii, quod hoc INTERIM, quod Concilium non reducitur Tridentum, eligant status imperii aliquos viros, et ipse Cæsar addet aliquos, qui agant et discutiant de re tota controversa super religione, deinde referant suæ majestati, qui constituet, quid agendum usque ad futurum Concilium (præsupponit enim, quod Bononiæ non sit Concilium); deinde de Concilio agetur ».

Quam vero injuste Cæsar protestationes suas adduceret, patuit ex ipso exemplo ab eo dato, nam cum postea Concilium Tridentum translatum esset, Galliæ rex eodem tunc jure, quo modo Cæsar, protestatus est, non placere sibi instauratum Tridenti Concilium, atque ab eo provocavit, ex qua provocatione et protestatione gravissima mala emersisse suo loco lugendum erit : nam regum non est imperare Ecclesiæ, sed illi subesse. Porro cœptis insistens Cæsar, protestationem adversus Bononiense Concilium nuncupatum Bononiæ, etiam Romæ coram Pontifice in senatu cardinalium procuratorum opera, XXIII Januarii (ut Acta Consistorialia [2] testantur) repetivit, causamque suam non promovit, sed corrupit, cum obsequiis et precibus restitutaque Placentia provehere eam debuisset. Poterant enim præsules Hispani Christiana demissione Concilii Bononiensis auctoritatem agnoscere, quo rursum Bononia Tridentum Synodus revocaretur, justissimeque exigebatur, ut Lutherani decreta fidei jam Tridenti edita suscipere cogerentur, utque Cæsar se obstringeret, quod Concilium vetere ritu inductis popularibus laicis vel hæreticis celebraretur.

19. *Coram ipso Pontifice protestantur Cæsarei oratores.* — Edita vero coram Pontifice protestatio Cæsaris ab oratore subjectis verbis concepta erat [3] :

« Caroli V imp. Augusti protestatio contra conciliabulum Bononiense a Paulo III congregatum facta Romæ per illustrem Jacobum Mendozam, legatum Cæsareum, anno Domini MDXLVIII.

« Sanctissime Pater, cum respublica Christiana miserabiliter convulsa esset, religio labefactaretur, mores vehementer corrupti essent, tota fere Germania ab Ecclesia descivisset, invictissimus dominus Carolus Cæsar Romanorum imperator semper Augustus, cujus ego oratoris et procuratoris vices gero, primum a Leone, deinde ab Hadriano, deinde a Clemente sanctissimæ memoriæ Pontificibus Maximis, postremo a Sanctitate vestra, beatissime pater, Paulo III sæpe summis et continuis precibus universale Concilium efflagitavit, et ratione suæ dignitatis, et ut satisfaceret assiduis supplicationibus ordinum imperii, ut solum eversarum rerum effugium, ad quod semper in duris Ecclesia accedere consuesset, quas quidam ob causas a sanctitate vestra primum Mantuam, postremo Vicentiam convocatum est Generale Concilium, sed harum civitatum neutra satis apta fuit, in qua diversarum et multarum provinciarum homines libenter simul et commode convenirent, Germani præsertim, quibus justis et gravibus de causis eo proficisci non licebat.

« Demum imperatoris ipsius voluntate, cæteris etiam Christianis principibus assistentibus, ipsisque adeo poscentibus Germanis, Sanctitas vestra Tridentum delegit Germanorum gratia, propter quos id præcipue Concilium fiebat; quod illam approbaverant civitatem, quemadmodum imperatori, iisque in publicis eorum Ratisbonæ habitis comitiis in Provincia Germaniæ, celebrandisque concesserat, eadem Sanctitas vestra, quod locus esset aptissimus ob libertatem, securitatem et opportunitatem, ita enim positus est, ut tam Italiæ propinquus, quam Germaniæ situs esset, nec a Gallia aut Hispanis longissime distare videretur, cujus civitatis episcopus esset Christophorus Madrucius vir sane probus piusque ac sacri imperii princeps, et sanctitatis vestræ multis nominibus amicus, et quod omnium rerum, quæ ad victum necessariæ sunt, commoditas non desit, ut Sanctitas vestra in sua Bulla latius declarat.

« Tridenti est, inquam, indictum Concilium generale omnium consensu, legati cardinales missi primum reverendissimus Parisius, Moronus et Polus adfuere, qui vices Pontificis repræsentarent, oratores imperatoris admodum illustrissimus religiosissimus episcopus Atrebatensis, illustrissimus vir dominus de Granvella, et ego Jacobus de Mendoza, sed nondum visum fuit sanctitati vestræ, ut apparet ex secunda

[1] Diar. Conc. Trid. et Bonon. Ms arch. Vat. p. 281. — [2] Acta Consist. Ms. card. Spadæ sign. num. 133. p. 511. — [3] Ext. apud Goldast. to. II. inter Const. imp. p. 562. Ext. etiam in Actis Conc. Bonon. p. 106. Et in Ms. card. Pii sig. num. 268. p. 25.

Bulla Sanctitatis vestræ, tempus satis idoneum ad inchoandum Concilium, post aliquot dies iterum a Sanctitate vestra missi Sedis Apostolicæ legati cardinales reverendus de Monte, reverendus S. Crucis, et iterum reverendus Polus; rursum oratores, ego Jacobus Mendoza et illustris vir Franciscus Toledo absens : accesserunt nonnulli aliorum principum itidem oratores, nonnulli erant in itinere, multarum nationum episcopi etiam ab ultimis terris convenere, magnis impensis, magno labore inchoatum est, et petitum ab omnibus Christianis Concilium, et causa religionis et reformationis morum in eo tractari cœpta.

« Eodem quoque tempore bellum adversus hostes et sacri imperii violatores imperator gerebat, in quo suscipiendo potissimum tuendæ et amplificandæ religionis, idque interveniente Sanctitate vestra ratio habita est, ita ut quos ratione flectere non poteramus, armis cogeremus. Cum res essent in hoc statu, cœpto (ut dixi) religionis negotio causa morum quæ totis viribus Concilio indigebat, ad quam legitime et absolute prorsus peragendam sacra majestas et Germaniæ ordines a retro Pontificibus et Sanctitas vestra jam antea remedium tam crebro flagitaverant, sed frigide nimis et vix tentata.

« Deinde virtute imperatoris pacata Germania, in qua recuperanda Sanctitas vestra et sacrosancti Concilii munus incumbebat maxima spe et certitudine eorum adventus, tum etiam, qui hucusque Concilium recusaverant, et eorum qui in tam necessario religionis negotio adhuc occupati imperatori adjutores erant.

« Ecce reverendissimi asserti legati tumultuose præter omnium expectationem, Sanctitate vestra, quod ipsi dicunt, inscia et inconsulta, levissima sane causa procurata et conficta, de translatione Concilii retulerunt ad Patres, nullo consultandi, sed neque cogitandi spatio dato, ita ut pridie proposuerint, postridie decreverint, perendie discesserint cum multis Patribus, atque iis quidem tum temporis, vel unius fere Italicæ nationis, vel ante adeptum episcopatus nomen in Italia degentibus.

« Huic consilio, sanctissime Pater, plures episcopi magnæ fidei et auctoritatis mire, quibus religionis et morum causa cordi erat, tanquam callido nimis et immaturo, Christianæque reipublicæ periculoso, contravenere, planeque et publice, inspirante eis Spiritu sancto, cujus sane causa in primis agi debebat, tum translationem propositam, tum legatorum assertorum et Patrum qui eos secuti sunt, injustam esse translationem Concilii, velleque se manere Tridenti libero et legitimo Concilii loco publice protestati sunt.

« Inter hæc imperator, dum episcoporum congregatio Bononiæ manet, hoste ad Albium devicto, Saxoniæ provincia superata, duobus belli ducibus, altero pugna, altero deditione captis, pacata prorsus Germania, arduum et periculosissimum bellum solus confecit, nec destitit sæpius Sanctitatem vestram per nuntios, per legatos Sedis Apostolicæ, per illustrissimum Joannem Vegam, per me, et majestatis suæ apud Sanctitatem vestram oratores, et ante et post confectum bellum magnis et continuis precibus sollicitare, juberet Patres, qui Bononiæ perstant, ad Concilium Tridentum redire, eamdemque ipsam admonere, prævideat, quot scandala, dissidia, pericula impendeant Christianæ religioni, si jam cœptum Concilium Tridenti non continuetur et absolvatur.

« Comitia interim Augustæ Germanis indixit, quæ quidem adhuc celebrantur; in his libero spontaneo generali totius Germaniæ ordinum et statuum, præterea omnium civitatum consensu, petente imperatore decretum est, Germanos omnes ad Concilium Tridenti convocatum venturos, ut ea, super quibus indictum fuit, tractentur, et sacrosancta Concilii auctoritate decidantur; ipsam sacrosanctam Tridentinam Synodum se suscepturos, idque prorsus et absque ulla conditione se præstituros imperatori sunt polliciti.

« Legavit imperator oratorem ad Sanctitatem vestram illustrissimum et reverendissimum Christophorum Madrucium cardinalem et principem Tridentinum, quo suæ majestatis et serenissimi Romanorum regis, Ordinumque sacri imperii nomine Sanctitas vestra pium hoc et sanctum Germaniæ Concilium indiceret, supplicaret, juberet Patres, qui Bononiæ agunt, ad Concilium Tridenti inchoatum reverti, hortaretur et admoneret, ut honestissimam et necessariam occasionem tot laboribus et periculis tamdiu quæsitam, nunc demum partam susciperet et amplecteretur, in qua et Patres cum dignitate Tridentum redire et religionis causa generali Christianorum consensu, ipsorumque Germanorum quorum potissimum gratia ipsa sacrosancta Synodus Tridenti convocata fuerat, tractari et confici, et sacrosanctæ Sedis Apostolicæ auctoritas magna cum Pontificii nominis majestate, et ipsius Sanctitatis vestræ immortali gloria augeri posset, idque non privatim solum, sed publice faceret in reverendissimorum cardinalium consessu.

« Præterea jussit me, qui Senas ad componendas illius reipublicæ res veneram, idem negotium præstare, quod si Sanctitas vestra dilationem aut excusationem aliquam interponeret, neque præsentem occasionem susciperet hujusce rei, ut tam justæ petitionis, promptissimique erga Christianam religionem majestatis suæ animi tam publice quam privatim, vos ipsos reverendissimos cardinales, et omnes omnium principum oratores, qui Romæ agunt, testes vocarem, præcepit.

« Præterea jussit procuratores et consiliarios suos, qui Bononiæ expectabant de ea re responsum, et a Patribus ibi congregatis, et a Sanctitate vestra, si unquam vel ipsi Patres vel Sanctitas vestra id recusassent, vel dilationem aliquam interposuissent, in generali Patrum cœtu nomine majestatis suæ protestari, iniquam fuisse translationem, et omnia inde facta et secuta ab ipsis Patribus affectata, et nulla esse, atque futura fore. Factum est, beatissime Pater, post requisitiones privatas, etiam publice, primum a reverendissimo Tridentino die nona Decembris, deinde a me die decima quarta ejusdem mensis hora antemeridiana, in hoc reverendissimorum Patrum consessu, cum debita humilitate, instantissime rogando, idemque per viscera et per sanguinem Domini nostri Jesu Christi : tempus tamen Sanctitas vestra interposuit ad consulendos super responso Patres qui Bononiæ sunt, qui quidem non dissimile secessioni, sive (ut ipsi dicunt) translationi consilium dedere, vanum, subdolum et captiosum in gravissimum religionis et universalis Ecclesiæ dissidium, scandalum et detrimentum.

20. « Sanctitas autem vestra id Concilium approbasse, illorumque sententiam suscepisse quodammodo visa est, illegitimam secessionem Tridentinam, periculosissimam sane et perniciosam reipublicæ Christianæ, translationis vocabulo, congregationemque seu illegitimum conventum Bononiensem Generalis Concilii nomine appellans, tantumque ei congregationi auctoritatis in suis ad reverendissimum cardinalem de Monte episcopum Prænestinum, et ad vos, qui adestis, litteris, et suo ad imperatorem responso tribuere videtur, quantum episcopi prænominati auctoritate propria sibi ipsis arrogare ausi sunt.

« Præterea responsum ad Cæsarem dat dilatorium et illegitimum, præsenti occasioni et negotio impertinens, ineptum et inconveniens.

« Quid enim magis alienum, quam in gravissima causa, in negotio religionis, et Spiritus sancti, et causæ cognatione antevertere, et sententiam ferre, et se judicem constituere, antequam sibi judicium deferatur : et his qui ægrotabant et sanandi erant, qui hucusque remedium detrectare videbantur, qui nunc religionem, qui morum reformationem, qui unionem publicarum dissensionum petunt, et Concilium Tridenti, ubi cœptum fuerat, continuari et absolvi (quod omnium bonorum causam futurum certissime credunt), præstantissimam medicinam tergiversationibus et ambagibus procedere et denegare. Nos poscebat illi Concilium vetere ritu et instituto celebrandum, in quo Pontifex eorum judicio præsideret, sed illius accusatores se constituere, ac Cæsari eum subjicere moliebantur, quarum Sirenarum mortiferis cantiunculis Cæsar in præcipitia se pellici videbatur.

« Et cum probationem causarum translationis a perspicuis, et religiosissimis, et probatissimis testibus sumi conveniens, sit in ipsa testibus inter se parum convenientibus nullius auctoritatis de plebe hominibus fidem adhibere, imperatoris autem, et regis Romanorum, et principum, statuumque Germaniæ, qui in publicis comitiis congregati sint, qui et per sanctæ Sedis Apostolicæ cardinalem, atque eumdem sacri imperii principem Sanctitatem vestram certiorem faciunt, de hoc tam sancto, tam pio Germanorum proposito atque decreto, fidem in dubium vertere, quod ex ipsorum Sanctitati vestræ responso tum publice, tum privatim dato intelligi potest. Nulla infertur injuria, si Pontifex hujus controversiæ judex Concilii Bononiam translati Patres audiendos censuerit, nec parti Cæsareæ totum se addicere debuit.

21. « Multa alia a me prætermittuntur, sanctissime pater, quæ tempore et loco (si opus fuerit) in hac causa dicentur, quid præterea desiderabamus a Germanis? quid ab eis petebamus? toties a Cæsare repetitis itineribus, tot impensis, tot laboribus maximo et ancipiti suscepto bello atque confecto? Perdet omnes labores hos Sanctitas vestra pro religione susceptos, perdet optimam et præstantem sanandæ restituendæque religionis occasionem, et perdet religionis causam admonitus et requisitus. Id vero certissimum Concilium Universale ob causas gravissimas et maxime necessarias Tridenti congregatum vestræ Sanctitatis indictione, flagitante imperatore, Christianis principibus assentientibus, petentibus Germanis, convenientibus episcopis jam cœptum, nisi summa urgentique necessitate præcedentibus tractatibus, et diligentissima discussione servato juris ordine consensu omnium Patrum alio mutari, neque legitime posse nec licere.

« Sæpe enim translationes callido et præcipiti consilio sine causa factæ in causa esse solent, ut magno religionis periculo, magnis in republica Christiana turbis et dissensionibus, interdum populi Christiani perniciosa divisione Concilia dissolvantur, causa autem tam subitæ translationis nulla fuit, sed arrepta quæ se primum obtulit occasione, reverendissimi asserti legati, ut a me dictum est, et reliqui Patres fecerunt : quod jam pridem meditati fuerant. Febres enim nescio quas et aeris vitium causati affectatum et procuratum quorumdam medicorum, sed præcipue ancillarum, et coquorum vilissimorum hominum testimonium recitantes, Tridento præcipites discesserunt : nempe, et tunc et deinceps apertissime patuit nullam extitisse vanæ formidinis causam.

« Præterea, si ulla fuerit ratio discedendi vestram Sanctitatem in hac prætensa causa consuluissent, cum tam parvi temporis mora nihil periculi esset allatura ; neque enim tam repen-

tina res erat, quod exitus morbi, quem causati fuerant, comprobavit.

« Inconsulta autem Sanctitate vestra discessisse illos episcopos fassi sunt, et Sanctitas vestra postmodum affirmavit. Cui quidem sanctitatis vestræ testimonio multum certe fidei et auctoritatis detrahunt vestræ ad reverendissimum de Monte litteræ et responsiones ad Cæsarem datæ.

« Imperatore quoque consulto et assentiente id facere debuissent, cui curæ sunt et tutelæ Universalia Concilia, atque id ex munere officii Augustalis, cujus quanta sit in Conciliis auctoritas, manifestum est.

« Verum tanta fuit legatorum assertorum festinatio et simulatio, ut nec ipsi voluerint consulere, nec eos qui dicebant Sanctitatem vestram et imperatorem prius per Sanctam Synodum certiores fieri oportere audiendos putarint. Cumque imperator ipse pro tuenda et amplificanda religione, pro Ecclesia, pro Concilio laboraret, ipsi vano et inani timore simulato, imperatore inconsulto abscesserunt. At qui sæpe alias imperator per oratores suos cum ipsos assertos legatos, tum Sanctitatem vestram admonuit, se neque suspensioni, aut vacationi tacite vel expresse assentiri posse.

22. « Præterea juris ordinem contempserunt, et eam causæ cognitionem, quæ in Synodalibus translationibus sanctorum Patrum sanctionibus instituta est. Rem enim fere omnium gravissimam, propere sane et leviter confecerunt. Debuerant certe justas multorum gravissimorum Patrum, qui illis haudquaquam assentiri, docti re, ex recta conscientia consulebant, contradictiones libenter audire, eorumque sententias ac rationes animadvertere, atque examinare, ac non ipsis neglectis vixque auditis, rem pro libitu definire : quorum quidem sententiæ, quod graviores et firmiores erant sanioresque reipublicæ, debuissent in re præferri, potuissentque multarum nationum Patres, etsi multitudine aliis impares, translationem mere voluntariam, eamdemque reipublicæ Christianæ perniciosam impedire. Quam si fieri oportebat, fuerant sacrorum Conciliorum decreta servanda, ne discederetur a terminis ejus regionis : eligendus erat in Germania locus propinquior et opportunior, atque ob id maxime fieri oportebat, ut de quorum causa præcipue agebatur, Germani tuto possent ad Concilium venire, quod proculdubio fecissent, omnibus non veniendi subterfugiis, impedimentis et difficultatibus sublatis, ut exitus ipse comprobavit.

« Illud vero nulla ratione defendi potest, quod Bononiam in medio Italiæ collocatam, subditam imperio Ecclesiæ delegerint, quo nemini dubium est, non adituros Germanos. Locum itaque delegerunt, quem possent omnes merito multis de causis, quæ nunc a me prætermittuntur, recusare, non ut Concilium prosequantur, sed ut summo exitio Christianorum, decoloratione et deformatione status reipublicæ Christianæ Concilium præpropere et ex abrupto dissolvant, aut ex animi eorum sententia conficiant. At cum sit Conciliorum officium dissidia tollere, religionem sustentare, mores emendare, hic recessus, quem ipsi translationem vocant, turbabit Concilium, perdet omnia.

« Verum cum piissimus imperator, sanctissime et summe Pontifex, ut verus et legitimus Romanus imperator, Ecclesiam omnium matrem augere ac defendere teneatur (quod semper ab initio regnorum suorum et imperii fecit) cumque ab antiquissimis retro temporibus imperatorii muneris fuerit, Universalia Concilia protegere, et eo usque integra et salva præstare, quoad negotia, quorum gratia congregantur, debito loco et ordine absoluta sint ; cumque Germaniæ dissidia componere, eamque provinciam, partem imperii potissimam, magnumque Ecclesiæ membrum pacare, et ad veram Christianamque religionem reducere constituerit, cumque ad eumdem etiam Hispaniarum aliorumque regnorum et statuum suorum, quorum rex verus ac dominus est, auxilio Sanctitatis vestræ et sacrosancti Concilii corrigendorum, et ad veram Christianam vitam reducendorum cura pertineat, quæ ita demum vana non erit, si Sanctitas vestra Concilium Tridenti indictum, Tridenti cœptum, Tridenti continuaverit et absolverit.

23. « Animadvertens, inquam, imperator hunc recessum, seu (ut ipsi dicunt) translationem sine ordine legitimo factam, neque lege, nec ratione, neque causa, neque consilio inniti, omnem sancti justique propositi sui rationem perturbare ; præterea totam Germaniam, ad quam hæc potissimum causa spectat, Concilium postulare Tridenti, polliceri se Concilio Tridenti affuturam, sanctam Tridentinam Synodum suscepturam, Sanctitatem vestram, quam semel atque iterum obtestatus est, nunc quoque ut bonus obediensque Sanctitatis vestræ et Ecclesiæ filius maxime contestatur debita humilitate et Christiana monitione per viscera Domini nostri Jesu Christi, ne magno labore tamdiu quæsitam componendæ restaurandæque religionis occasionem prætermittat, ovibus a Deo Optimo maximo sibi commissis auxilium ferat, jubeat suos assertos legatos cum reliquis episcopis qui recesserunt, sine mora Tridentum reverti, qui locus visus est Sanctitatis vestræ approbatione tutus et liber, ipsiusque invictissimi et pientissimi imperatoris fide tutior atque liberior, cujus muneris est Concilia protegere atque tueri, ibique ut decet ac necessarium est, sacrosanctum Concilium auctoritate imperatoris, efflagitatione et assensu principum Tridenti inchoatum, diuque habitum prosequantur,

quod nullo pacto recusare possunt, et sane id jam antea polliciti sunt, si utique Germani ad Concilium accessissent, se quamprimum illa falsi morbi suspicio refrixisset, esse redituros, atque adeo Sanctitas vestra idipsum Cæsari per nuntios sæpe et legatos promisit.

24. « Anno jam fere elapso, cessante morbo (si quis fuit) re tranquilla et pacata allata ratione timoris, postulantibus principibus et statibus Germaniæ, iisque denique se libere et absque ulla conditione aut prætextu Synodum sanctam Tridentinam suscepturos, cur non revertuntur et intermissum continuant opus, ut cœperant, ut continuare oportebat? Hoc si Sanctitas vestra fuerit executa, et nunc assertos legatos Tridentum redire sua auctoritate et imperio coegerit, neque dilationem aut difficultatem ullam interposuerit, rem populo Christiano valde necessariam et divinæ majestati gratissimam faciet.

« Sin autem justæ petitioni tempore et occasione necessaria, quæ quidem nunc se ultro præsens offert, assentiri noluerit (quod abhorrendum sane est ab eo, qui prorsus totius reipublicæ Christianæ curam gerit, atque adeo ipsius Domini nostri Jesu Christi vices repræsentat) Ego Jacobus Hurtadus Mendoza nomine pientissimi et invictissimi domini mei Caroli Cæsaris Romanorum imperatoris ex illius speciali mandato, et nomine totius Sacri imperii, regnorum et dominiorum suorum, multiplicatas privatim et publice Evangelicas requisitiones, monitiones, denuntiationes, idque non solum, ut superius dictum est, a me semel atque iterum, sed etiam pluries in hoc amplissimo et religiosissimo cardinalium consessu, die Mercurii hora antemeridiana decima quarta Decembris, et in hoc eodem loco rursus die Martis hora promeridiana vigesima septima ejusdem Decembris, præsentibus reverendissimis Patribus et principum oratoribus, aliam protestationem die Lunæ decima sexta mensis Januarii hora promeridiana a procuratoribus et consiliariis imperatoriæ majestatis prolatis in generali cœtu conventibus Bononiæ habitam, tandem novissime protestor, dictam translationem, seu recessionem fuisse et esse illegitimam et nullam, atque omnia inde acta atque secuta, et quæ posthac quomodocumque de re qualibet agentur atque sequentur, affectata fuisse, et futuras rixas et contentiones in Ecclesias Dei inducere atque nutrire, ac deinde nullius momenti, nullius effectus causa, magnam cladem et exitium populo Christiano minari, fidem Catholicam et sacrosanctam religionem in periculum adducere, universalem Ecclesiam Dei scandalizare, decolorare, deformare, ejusque statum et majestatem, ac proinde nullius momenti, nullius effectus causam, nullamque habuisse vim, sed nec habitura vigorem ullum, ullam penitus subsistentiam, neque eam posse esse auctoritatem assertorum legatorum sanctitatis vestræ et eorum episcoporum, qui Bononiæ sunt sanctitati vestræ majori ex parte obnoxiorum, atque ab illius nutu omnino pendentium, ut in religionis et morum reformationis causa tanti momenti negotio universæ reipublicæ Christianæ, eique provinciæ præsertim, cujus mores et instituta parum eis nota, legem præscribant.

« Præterea ejusdem invictissimi Romanorum imperatoris semper Augusti nomine, et speciali mandato, prout supra, protestor atque denuntio Sanctitati vestræ responsionem illegitimam, præsenti negotio et necessitati ineptam, inconvenientem, fuco et figmentis plenam, ac prorsus delusoriam fuisse et esse, nulloque jure nullaque ratione subsistere.

« Protestor præterea omnia damna, tumultus, dissidia, clades, ruinas, excidia populorum, ad hæc divisiones et scandala in Ecclesia Dei, et religionis pericula, atque reipublicæ Christianæ detrimenta, quæ inde evenire, atque eveniunt, et possunt contingere, vestræ beatitudini, non sibi imputanda. At quæ quidem facillime et potuit et debuit ex forma et essentia Pontificatus, usque ad sanguinem, usque ad animam remedium commodum adhibere.

25. « Protestorque similiter Carolum Romanorum imperatorem semper Augustum defectu, culpa et negligentia sanctitatis vestræ Ecclesiæ procellis et tempestatibus, quas metuit ex hoc facto videtque impendere, totis suis viribus obviam iturum ejusque protectionem et tutelam omni studio suscepturum, totumque id quod sui juris, muneris, officii et dignitatis est, quo imperator est, quatenus jus patitur, et legibus sanctorumque Patrum institutis, et orbis consensu decretum atque observatum est, ex nunc non omissurum, omniaque alia, quæ ejusdem domini mei imperatoris nomine possum et debeo, quo melius expediat atque conveniat modo et ordine.

« Protestor vobis etiam, Romani Patres, amplissimi cardinales, salvo omni jure, et facultatibus quomodocumque domino meo imperatori competentibus, ubi Sanctitas sua in præmissis negligens fuerit, aut quacumque alia causa instaurationem religionis, unionem provinciarum Germaniæ, veram, absolutam et generalem in sancto Universali Concilio fieri oportet, morum reformationem omiserit aut distulerit, vosque itidem in his negligentes fueritis, eadem omnia, quæ Sanctitati Suæ protestatus sum, eodem modo et ordine nomine invictissimi et piissimi domini mei Caroli Romanorum imperatoris semper Augusti protestor, atque denuntio, atque hanc protestationem bis et ter, et toties quoties, et ubi mihi visum fuerit esse necessarium, et quamcumque aliam super præmissis, et ab eis dependentibus connexis et

emergentibus facturum affirmo, et facultatem mihi reservo, testes vos omnes, qui adestis, huic meæ protestationi sistens, petoque a vobis notariis et a quocumque vestrum, ut publica de his omnibus conficiatis Instrumenta ».

26. *Paulus III protestationi Caroli V respondet, consultis prius præsulibus Bononiensibus.* — Respondit mox Cæsarei oratoris protestationi nomine Pontificio Blosius designatus episcopus Fulginatensis [1], qui Pontifici a secretis erat, eam protestationem, ut iniquam et inanem non admitti : cæterum re maturius cum cardinalibus perpensa in proximo senatu amplissimum responsum redditum iri :

« Responsio summi Pontificis ad protestationem eadem die data ipsi oratori Cæsareo, qui tamen vocatur ad aliam diem, plenius responsum accepturus.

« Audivit sanctissimus Dominus noster, illustrissime domine orator, tuæ procurationis mandati tenore, et quæ procuratorio nomine Cæsareæ majestatis exposuisti, ac coram sua Sanctitate et his reverendissimis dominis fuisti dicto nomine protestatus. Quibus omnibus quantum ad suæ sanctitatis officium pertinet, licet potuisset Sanctitas sua, et Deo, cui nihil est occultum, et hominibus, qui conciliaris hujus rei negotium noverant, etiam tacendo satisfacere, nec recensere quæ in ea re Sanctitas sua ad Dei ipsius laudem et Christianæ reipublicæ beneficium hactenus præstitit, ne tamen apud rerum harum ignaros opinio præjudicet veritati, cum etiam taciturnitas nocere quandoque soleat protestato, sua Sanctitas non admittendo per aliquem actum, tam præsentem quam futurum, protestationem hujusmodi, nec illi ut frivolæ tacite vel expresse consentiendo, intendit, re prius cum venerabilibus fratribus suis sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus mature discussa, omnibus et singulis per te propositis, et in ista protestatione contentis, particulariter et specialiter respondere, quorum copia omnium per te gestorum et scripturarum nunc exhibita. Monet te tamen, ut oratorem, et ad actum hunc specialem suæ majestatis procuratorem, ac cæteros vos omnes notarios et testes ut in primo celebrando consistorio redeatis, responsionem hujusmodi accepturi et audituri. Interimque ab Urbe non recedatis nec fidem aut testimonium hujus intimationis detis, ut de omnibus simul rogati sitis, et requisiti ».

27. Consuluit interea Pontifex Bononiensis Concilii Patres, quid ab ipso Cæsareæ protestationi Romæ respondendum esset, reversusque Bononiam Marcellus Cervinus Concilii legatus significavit Patribus sanxisse Pontificem, ut omnia decreta præteriti Concilii Tridentini de instauranda disciplina servarentur, et quæ circa dogmata fidei concepta erant, in dubium revocari vetuisse, quibus Angelus Massarellus hæc subjicit [1] :

« XXIV Januarii reverendissimus dominus cardinalis Marcellus Cervinus de Monte-Politiano tituli Sanctæ-Crucis secundus sacri Concilii præsidens et legatus Apostolicus ex Urbe reversus salutavit Patres nomine sanctissimi domini nostri papæ, retulitque suæ moræ causam fuisse urgentia negotia, quæ in sua absentia emerserunt, hortatusque fuit Patres, ut bono essent animo, beneque sperarent in bonitate Dei de successu præsentium rerum ita turbulentarum, et quod sua Sanctitas mandaverit observari omnia decreta a sancta Synodo Tridenti promulgata, præsertim ea, quæ tangunt reformationem, cum ea, quæ dogmata respiciunt, jam diu observata fuerint et observentur, de quo Patres lætari debent. Deinde reverendissimus dominus cardinalis de Monte egit gratias nomine sanctæ Synodi suæ Sanctitati, et ipsi reverendissimo domino cardinali Sanctæ-Crucis de labore suscepto. Deinde rogantur sententiæ super canonibus abusuum Sacramenti Pœnitentiæ ».

Inter has protestationum Cæsarearum procellas, quibus Ecclesiæ navicula jactabatur, offusus erat omnium oculis funesti alicujus schismatis terror, ad quod discrimen avertendum, visum est præsidibus Bononiensis Concilii consultius fore, ut abrumperetur Pontificia auctoritate Concilium, atque in commodius tempus differretur, quod Farnesio cardinali significatum memorat Massarellus [2] :

« XXIV Januarii reverendissimi domini legati scripserunt ad cardinalem Farnesium qualiter considerato diligenter præsenti statu rerum, videtur eis necessarium fieri suspensionem Concilii, cum prælati amplius in hoc statu retineri non possint, quæ suspensio necessario facienda videtur in responsione oratori Cæsareo post ejus protestationem danda, ut scandalis obvietur, etc. » Subdit auctor formulam responsi dandi oratori Cæsareo, cujus protestatio xxv Januarii Bononiæ excepta est, concinnatam a legatis fuisse, consultumque Pontifici, ut controversiam translationis ad subsellia Apostolica judicandam traduceret.

« XXVI Januarii reverendissimi legati miserunt ad reverendissimum cardinalem Farnesium judicium eorum circa responsionem dandam a sua Sanctitate ad protestationem oratoris Cæsarei, cum quo conjungat suspensionem, offerendo se facturum judicium de validitate translationis, quæ impugnatur a Cæsare ».

28. Kalendis Februarii Paulus Pontifex in

[1] Acta Consist. Ms. card. Spadæ sig. num. 133. p. 311. Ext. in Ms. arch. Vat. sig. um. 3229. et in Ms. Fr. card. Bar. sig. num. 125. Summarium. Ms. Conc. Trid. et Bonon. p. 57. Ext. in actis Conc. Bonon. p. 61.

[1] Diar. Conc. Trid. et Bonon. p. 282. — [2] Id. ib.

senatu accuratius ac prolixius responsum dedit oratori Cæsareo, jactatasque ab eo improbe accusationes ac defectionis minas Apostolica constantia refregit, motamque de injusta Concilii translatione litem definiendam a Sede Apostolica pronuntiavit Blosii, qui a secretis erat, ore ac opera, ut referunt Acta Consistorialia [1]:

« Romæ apud Sanctum-Petrum I Februarii MDXLVIII, fuit consistorium, R. P. D. electus Blosius Fulginatensis Sanctitatis suæ secretarius, jussu ejusdem suæ Sanctitatis legit responsionem protestationis per illustrissimum dominum Didacum Hurtadum de Mendoza Cæsareæ majestatis oratorem nomine suæ majestatis (ut asseruit) in præcedenti consistorio factæ, ipsi domino Didaco oratori, prout penes Dominum Blosium electum secretarium constat ». Perstringuntur a Jacobo Augusto Thuano [2] illius responsi capita his verbis :

« Accurato et artificioso scripto respondet ex ea contestatione initio magnopere commotum et incredibili dolore affectum fuisse : quippe cum res sit pessimi exempli, neque hactenus usurpata, nisi ab iis, qui ab Ecclesiæ obsequio atque adeo religione ipsa defecerint, quod tantum abest, ut de Cæsare credere vel ullo modo suspicari velit, ut potius eum legitimam Ecclesiæ potestatem detrectantes ad officium reducturum, et in eos severissime animadversurum speret, quod cum bello nuper, in quo Pontificiis præcipue copiis adjutus est, confecto ostenderit, mirari se eo magis Cæsarem pro tanto beneficio disparem gratiam rependere; verum se summo illo dolore postea levatum postquam mandati formula inspecta deprehensum est, Mendozæ minime datam facultatem, ut contra Pontificem et cardinalium senatum protestaretur, sed legatis tantum Bononiam missis, ut coram Patribus qui illic sunt agerent, injunctum fuisse, itaque mandati fines egressum esse Mendozam, et modestissimo principi suo injuriam fecisse, qui non aliter quam contra translationis Synodi auctores contestari suos intellexerit, totiusque negotii et controversiæ, si qua sit, judicium ad Pontificem pertinere existimaverit, qui si a Cæsare interpellatus recusasset, tunc protestationi contra ipsum merito locum futurum fuisse : id cum nusquam factum sit, iniquum esse quod petat Mendoza, ut Pontifex præjudicio usus decretum de Concilii translatione factum rescindat, ita corruere omni ex parte Mendozæ actionis fundamentum, qui nec æquum petat, nec agendi facultatem habeat. Quod ad criminationes attinet, quasi ipse negligenter in Ecclesiæ causa versetur, non se quidem invidere Cæsari gloriæ, quod egregiam operam in hoc negotio navaverit, cæterum sibi suam eripi minime pati posse ; si Cæsari constans desiderium fuit, ut perageretur Concilium, eamdem et sibi mentem fuisse etiam antequam Cæsar de eo cogitaret, quippe cum illum ætate antecedat ; id cum bellis Germanicis interturbatum sit, relinquere in medio disceptandum, uter in eo negotio ardentior fuerit, Cæsar-ne, qui bellicis motibus Synodi celebrationem impedierit, an ipse, qui nulli principi operam suam addixit præterquam uni Cæsari, quem in eo bello, cujus successus ad tam optatum finem munire viam videbatur, opibus suis adjuvit; quippe nullam non inivit Christiani orbis pacificandi rationem, ex quo ad summum sacerdotium vocatus est, nec Patrum migrationem adeo exaggerandam esse, cum ea majoris sive sanioris partis decreto facta sit, et in eorum potestate sit ex justis et legitimis causis Concilium transferre. In præsentiarum quidem an legitime translatum sit nolle pronuntiare : verum si in controversiam veniat, ejus rei sibi judicium reservare, atque interim cœtum illum, qui Bononiæ sit, Concilium jure appellare : nunquam se prorsus recusasse quin Tridentum redeatur, modo id legitime fiat, hoc est, citra Ecclesiasticæ auctoritatis detrimentum, et sine aliarum nationum offensione; satis constare quam de Germaniæ salute sollicitus fuerit, jam bis indicto Tridentum Concilio; verum id frustra fuisse, discedentibus Cæsaris legatis, ac nullis fere episcopis Germanicis eo venientibus, quamvis ex Gallia, Hispania et aliis remotioribus provinciis episcopi confluerent : lætari se quidem magnopere temporum ac rerum statum in Germania mutatum esse, libenterque audire, successibus tam prosperis, auctoritate et potentia auctum Cæsarem in se recipere, Germanos, si Tridentum redeatur, Concilio subscripturos : cæterum mirari qui fiat, ut si Germani tam bene affecta voluntate sint, adeo salutare remedium intra unius civitatis mœnia concludant. Etsi enim eorum præcipue gratia cogatur, cogitare tamen debere illos, cum eodem morbo teneantur hodie Dani, Gothi atque Britanni, hoc exemplo necessitatem induci, ut in eorum finibus etiam Synodus habeatur; contra vero multis testimoniis ostendi posse extra provincias, in quibus hæreses exortæ sint, sæpius celebrata fuisse Concilia, unde appareat nihil tam acri et festina denuntiatione opus fuisse, et conditiones a Patribus propositas neque novas esse neque iniquas, quippe solere ista non tantum Pontificum, sed et Cæsarum legibus definiri, itaque non fuisse cur Patrum responsum frivolum esse ac figmentis plenum dixerit Mendoza : nec vero Pontificem, quamvis negligentiæ vere accusari non possit, moleste ferre, si quando contingat eum officio deesse, eo diligentiam Cæsaris excitari, modo intra cancellos, qui illi circumdantur consistat et juris formulam, ac

[1] Acta Consist. sig. num. 133, p. 316. — [2] Jacob. Aug. Thuanus hist. l. v.

sanctorum Patrum leges, Christianique orbis consensum in eo sequatur, quod si fiat, minime dubitare, quin utriusque functio, licet diversa et distincta sit, Ecclesiæ futura salutaris; postremo quod migrationem Patrum illegitimam esse contendat Mendoza, quoniam in hoc controversiæ cardo vertatur, ejus rei cognitionem pro ea, quam in Ecclesia obtinet, potestate sibi vindicare, eamque viris amplissimis collegis ac fratribus suis Parisio, Burgensi, Polo et Crescentio demandare, et si quidem finito judicio parebit, illegitime Concilium Bononiam translatum fuisse, omni ratione curaturum ut Tridentum revocetur. Interea dum illi cognoscent, petere ne quid ab alterutra parte in contrarium fiat, sed quidquid hac de re velint in medium afferre, id ut intra proximum mensem faciant edicere, ac ne Germaniæ deesse videatur, legatos eos se missurum pollicetur, qui populorum illorum infirmitati, si Cæsari et ipsis non ingratum esse cognoverit, commoda ratione medeantur. Hæc eo scripto continebantur.

29. Extat illud in Ms. Archivi Vaticani [1], cujus series ob rei gravitatem repetenda visa est:

« Responsio Sanctissimi Domini nostri data ipsi oratori Cæsareo in publico consistorio Romæ I Februarii MDXLVIII.

« Magnam superiori consistorio, illustrissime domine orator, mœroris causam dedisti sanctissimo Domino nostro et sacro cardinalium collegio, cum ex Diplomatis illius verbis, quod mandatum appellabas, hoc in loco abs te prolati et recitati facultatem tibi ipsi sanctissimo domino nostro et sacro collegio protestandi a Cæsarea majestate datam esse assereres, qua statim es usus. Magna idem mandatum postea diligentius expensum et examinatum lætitia eos ipsos affecit, quorum animos dolore antea afflixerat, cum nihil in eo repertum sit, quod tibi istam facultatem, quam tu tibi sumpseris, daret. Hæc vero duo cum explicavero, ac simul doloris et mœroris causas atque rationes reddidero, scias tibi maxima ex parte, ad ea omnia, quæ alicujus momenti, vel dicta abs te prolixius vel acta in superiori consistorio fuere, de quibus nunc responsionem expectas, esse responsum: quæ enim protestatio illa complectebatur, licet responsione non indigeret, tamen silentio non præteribo. Hunc vero ordinem in respondendo sequar sanctissimi domini nostri auctoritati obtemperans, quem mihi præscripsit, cum mihi has partes tibi respondendi dedit.

« Igitur, ut a mœroris causa explicanda incipiam, ea quidem hujusmodi est, quam per te facile intelligere possis, præsertim cum partem hujus molestiæ in ipso protestandi munere fungendo, quasi gravi onere portando, teipsum sensisse minime dubitandum sit; eo autem majorem, quo vel majus studium tuum erga clarissimam Cæsareæ pietatis et religionis famam; vel major pietas erga Ecclesiam esse deberet, cui ex hac re non minimam perturbationem impendisti, ut quisque pius ac prudens rerum æstimator fuerit, merito suspicari posset.

« Hæc ergo est ipsa causa doloris, quam protestandi asserta abs te facultas merito utrisque attulit, quam si in te ipso, quod minime credendum est, expertus non fuisses, in illis certe religiosissimis et principibus viris, et nomini Cæsareo multis de causis addictissimis, qui te, cum jam ad protestandum accederes, adierunt, multis lachrymis mixtas preces et hortationes secum afferentes, ut te ab incœpto protestandi proposito abduceres. Hanc qualis sit facile cognoscere potuisti. Illud vero omnibus notum est, rem mali exempli, et ab iis potissimum usurpatam, qui vel prorsus ab obedientia recesserunt, vel in ea vacillare cœperunt. Quare si hæc maxime perturbationis Ecclesiæ signa certissima graviter sanctissimi domini nostri animum commoverunt, qui paterno amore semper Cæsaream majestatem est prosecutus, et Ecclesiæ paci, ut pastorem Ecclesiæ decet, semper studuit, nihil mirum. Eo vero graviorem dolorem et ejus Sanctitati et sacro Collegio, et omnibus qui pacem Ecclesiæ amant, incusserunt, quo minus hoc tempore aliquid hujusmodi expectabatur. Quid enim minus expectari poterat a Cæsarea majestate, quam eo tempore, quo contra eos, quibus rebellionis nomen erga ejus majestatem, maxime vero erga Ecclesiam Romanam obtigerat, cum Protestantes se appellarunt, gloriosissimam victoriam reportavit, idque non tantum interveniente Sanctitate sua ut, domine orator, nimis leviter æstimans auxilia suæ Sanctitatis in hoc ipso bello Cæsareæ majestati missa dixisti, sed ita prolixe copiis et pecuniis adjuvante, ut vires pro patrocinio Ecclesiæ excesserit, omnia autem tempore opportuno data, ut ipsa opportunitate auxilia utcumque magna beneficio et utilitate superarent. Quid igitur minus expectari potuit, quam ut adepta victoria, et ea adhuc recenti, tales fructus pietati et benevolentiæ sanctitatis ejus Cæsarea majestas redderet, ut finis illius belli principium protestandi contra eum futurum esset? *An expectavit, ut faceret uvas, et fecit labruscas?* dicit Propheta in Dei persona ad populum suum post multa beneficia illi collata, cum eorum ingratum animum redargueret. Si vero ipse Dei vicarius Cæsaream majestatem tanquam plantam nobilissimam, omni studio, cum inde ab initio Pontificatus sui semper colens, ex qua sanctissimi et nobilissimi fructus ad pacem et concordiam Ecclesiæ expectaban-

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3229. p. 99. et in Ms. Fr. card. Bar. sig. num. 123. insc. Summar. Conc. Trid. et Bonon. post. med. p. 61. In eodem lib. sunt Acta Conc. Bonon. vide p. 62. Ext. in Act. Conc. Bonon. p. 61. et in Ms. card. Pii sig. num. 260. p. 35.

tur, hac sua diligenti et assidua cultura non suavis pacis et concordiæ tanquam uvarum fructus, sed protestationis minime decentis, et discordiarum acerbissimas quasi labruscas percipiat, cui magis conveniret veraci animo dicere : *Quid potui facere vineæ meæ, et non feci!* et quæ sequuntur. Hæc ergo fuerunt, quæ sanctissimo domino nostro, et universo huic sacro collegio mœrorem animi merito attulerunt, cum tu, domine orator, Diplomatis mandati tui auctoritate et facultate fretus, nullis rationibus, quo minus a protestatione abstinens, deduci te patereris.

« Nunc igitur accipe quo pacto idem mandatum diligentius examinatum, primum Sanctitatem suam, deinde reliquos omnes, qui ob causam dolore sunt affecti, omni dolore levavit, quod uno verbo, minime Diplomate contineri ne verbum quidem, quod tibi facultatem præbeat, sub ea forma verborum contra Sanctitatem suam et sacrum collegium protestandi, qua in tua protestatione usus es, cum minime honorifica Sanctitati suæ, tum Cæsarea majestate parum digna. Dico vero iterum atque iterum, ut melius audias et intelligas, nullum scilicet verbum esse in mandati Diplomate, quod significet talem voluntatem Cæsaris fuisse, ut eo modo contra Sanctissimum Dominum nostrum protestareris, quo jam es protestatus, nullum quod hanc tibi facultatem daret. Tu enim, quasi facultas tibi data esset contra Sanctitatem suam et sacrum Collegium protestandi, sic ea usus es. Hujus vero rei in mandato tuo nullam non modo expressam, sed ne leviter quidem adumbratam voluntatem Cæsareæ majestatis habes : in hoc vero expressam contra legatos Sanctitatis suæ, et prælatos Bononiæ existentes, quos translationis Concilii ex Tridento Bononiam auctores fuisse accusas, ac ut contra eos sui procuratores protestantur, mandat. Tu vero, cum audieris contra illos a procuratoribus Cæsaris jam protestatum fuisse, quasi idem esset protestari coram Sanctitate sua et sacro Collegio, et contra ejus Sanctitatem et ipsum Collegium, eo modo protestandi es usus in hoc sacro loco, assertus hac in causa procurator quomodo alii procuratores Cæsareæ majestatis apud assertos, ut appellas, legatos Sanctitatis suæ Bononiæ sunt usi, quam et facultatem, ut dixi, tibi non competere ex tenore et data mandati plane constat ; præcipue enim quæ tu protestando objicis, aliquot mensium spatio, postquam mandatum factum fuerit, acciderunt, et illud complecti ea, quæ needum contigerunt, nulla ratione queat. Sed quid melius hoc intelligi potest, quam ex ipsius mandati verbis. Recitabo igitur bona fide, quæ tu bona fide scripta esse dixisti, cum descriptum exemplar mandati mihi traderes ». *Recitatur mandatum*

« Intellexisti nunc tandem, domine orator, quod ante non animadvertisti in verbis mandati : si enim abs te animadversum fuisset, non tam longe extra fines mandati fuisses progressus. Sed nunc admonitus annon animadvertis, quo pacto cum de legatis Bononiæ, et de protestatione mandati loquitur, hanc voluntatem Cæsaris fuisse, satis apertis verbis declarat, ut contra eos protestareris, cum de Sanctitate sua et sacro collegio contra ipsos legatos, ex quo super his majestas sua judicium a Sanctitate sua, quæ legitimus et unicus judex hujus negotii est, exposcere censenda est ; nunc ergo ex iis videmus omnes, et libenter prædicamus, legitimos fines modestissimi principis Cæsarem mandato suo non egressum, qui si se offensum existimabat a legatis sanctitatis suæ prælatis, nihil alienum a justitia fecisse videbatur, si contra illos coram sanctissimo domino nostro, et sacro hoc collegio protestaretur, neque enim extra hos terminos Diploma illud, quod mandatum appellas quoque progreditur. Quod si Sanctitas sua hujus causæ recognitionem suscipere recusasset, tum demum, si unquam, protestationi contra Sanctitatem suam locus aliquis et tempus fuisset. Tu vero non modo hoc tempus non expectasti, quod certe si futurum fuisset expectare debuisses, si vel speciem aliquam justitiæ tuam protestationem expectare voluisses, sed nec tale judicium unquam postulasti. Si quid vero postulasti, quod ad judicium hujus causæ pertinet, hæc summa postulationis tuæ fuit, ut legatos ipsos una cum maxima parte ipsorum prælatorum in dicta causa sua Sanctitas condemnaret. Quid enim aliud revera petis, quando a Sanctitate sua postulas, ut decretum illud Concilii, quod statuit translationem ejusdem Concilii ex Tridento Bononiam, quod illi ut necessario et salutariter, sic et justissimis modis factum asserunt, rescindere et abrogare tanquam injustum, et factione potius quam jure factum, sine ulla ulteriore causæ cognitione postulet, ut et multo maximam partem prælatorum una cum legatis minimæ parti, quæ Tridenti manserat, cedere cogat : quo quid magis omnem auctoritatem ipsi Concilio non modo in præteritis actis, sed etiam in futuris adimere possit, præsertim cum nullam æquitatis formam, nullam juris id judicium habiturum esset, non video ; quanto æquius fuisset, ut pauciores illi, qui Tridenti remanserunt, si quid a majore parte minus juste factum fuisse in hac translatione cognovissent, ejus Sanctitati suas, vel excusationes, vel querelas porrigerent, quas quidem ejus Sanctitas nunquam sane recusasset accipere, quemadmodum neque nunc recusat. Imo quando Cæsareæ majestatis mandati verba huc spectent et provocent, quemadmodum justissimum et religiosissimum principem decet, Sanctitas sua, ejus causæ cognitionem et controversiam de jure translationis

ejusdem, veteri et perpetuo more et jure Romanorum Pontificum ad se revocat. Quanta vero æquitate hoc faciat et facturus sit, paulo post explicabo. Nunc ut concludam hunc locum, gratulationis et gaudii ex iis, quæ jam diximus, vides, domine orator, quantam causam habet, et Sanctitas ejus et sacrum hoc collegium, ac omnes pii, tu ipse denique principis tui causa Ecclesiæ gratulandi ereptæ ex tanto timore, quanto asserta protestatio tanti principis tali tempore merito incutere posset. Qua in re divinæ bonitati maximæ sunt agendæ gratiæ, quod cum seditiosa consilia non deessent, quæ Cæsaream majestatem huc impellerent, tanta Dei tutela in tanta causa extitit, non modo ut non permiserit eum aliquid hujusmodi in suis scriptis complecti, quod Ecclesiæ perturbationem afferre posset, sed contra, veram et legitimam viam aperuerit ad ipsam pacem Ecclesiæ, et Concilii ipsius concordiam firmandam. Principis igitur tui causa habes, domine orator, quod gaudeas, tu vero quantum, vel ad gaudendum vel dolendum tibi sit, tuo judicio perpendendum relinquitur.

« Atque hæc quidem, quæ hactenus dicta sunt, cum ejusmodi sint, quæ fundamentum tuorum dictorum et actorum in superiori consistorio tollant, iisdem sane sua Sanctitas omnem suam responsionem concludere posset, nec quidquam præterea ad protestationem tuam, quæ nulla est, nullam vim habet, nullo jure consistit, respondere. Verum quia fieri posset, ut si quæ abs te sunt dicta silentio præterirentur, suspicionem ea res alicujus veri objecti criminis (tu vero plura objecisti) ignaris rerum afferre posset, idque cum detrimento salutis animarum eorum qui illis fidem essent habituri; ideo Sanctitas ejus, omnium saluti consulere volens, et falsos rumores sparsos, quantum fieri potest, ex omnium animis depellere, paterne etiam jussit, ut ad objecta tua in asserta illa tua protestatione responderem ea, quæ a me nunc es auditurus, si primum quo spectet tota hæc protestatio, quem finem sibi proponat edixero. Scopum vero eum esse video, ut negligentem in rebus Ecclesiæ suam Sanctitatem, tergiversantem ac moram afferentem, ne Concilia rite celebrarentur, ostendat; contra vero vigilantem et diligentem ipsam Cæsaream majestatem. Cum igitur hunc scopum tua protestatio sibi proposuerit, argumenta omnia quibus viam ad hanc conclusionem firmandam tibi munire contendis, ejus quidem generis sunt, quæ maxime videntur Cæsareæ majestatis pietatem et studium erga Ecclesiam declarare, præcipue vero in procuratione celebrationis Generalis Concilii, quod præcipuum remedium rebus Ecclesiæ afflictis et perturbatis semper est judicatum. Quæ omnia si abs te hoc animo prolata fuissent, ut Cæsaris tantam pietatem testatiorem redderes, ne opus quidem esset hic alia responsione, præter gratulationem apud ipsam Ecclesiam, et gratiarum actionem apud divinam bonitatem, quæ tali animo præditum imperatorem Ecclesiæ dederit. Nec vero Sanctitas sua Cæsaris virtutes obscurari cupit, ut suæ illustrentur, quod esset invidi, nec minores videri eas desiderare potest, pro quibus augendis preces una cum Ecclesia continue fudit, sed quoniam tu in hac tua asserta protestatione, quo magis virtutes Cæsaris illustras, hoc magis obscuras pia Sanctitatis ejus studia et ejusdem negligentiam in rebus Ecclesiæ testatiorem reddere existimasti, ideo huic parti, quæ prima pars est protestationis tuæ, in qua Cæsaris studium extollis in procurandis rebus Ecclesiæ, maxime autem frequenti postulatione generalis Concilii primum apud felicis recordationis Pontificem Leonem et Clementem, tandem autem apud Sanctitatem suam, sic respondeo. Sua Sanctitas, si Cæsaris hic animus fuit, si hoc ejus desiderium, ut Concilium generale celebraretur, commune quidem hoc desiderium fuisse Sanctitatisuæ cum illius majestate. Sic vero commune, ut Sanctitatis ejus voluntas hac in re quemadmodum est illi ætate, sic tempore fuit antiquior, quam eamdem fuisse ante Pontificatum adeptum sic declaravit, ut nullus ex hoc sacro collegio frequentius ea de re cum iisdem Pontificibus egerit, idque testimonio ipsius sacri Collegii, præsertim eorum, qui tum in cardinalium numerum adscripti fuere, nec ratio inanem hanc ejus voluntatem fuisse, sed sinceram atque stabilem. Factus Pontifex statim declaravit cum nulla de re prius apud principes, quam de celebratione Concilii egerit. Simul ac autem ei vel minima occasio ejus celebrandi est oblata, id indixit, primum quidem Mantuæ, ut tu, domine orator, recte commemoras, deinde Vicentiæ: quibus in locis si res ex voluntate Sanctitatis suæ non successit, quod Mantuæ fere nulli, Vicentiæ pauci prælati convenerant, tamen non defuit cura et studium suæ Sanctitatis, quæ Vicentiæ suos legatos sex mensium spatio expectare episcopos fecit, quos per litteras suas ad omnes provincias directas ad Concilium invitavit, et simul nuntios ad principes dimiserat, ut bona eorum pace liceret episcopis ex quavis provincia, quo convocati erant, venire. Quod si nec Mantuæ nec Vicentiæ ulla frequentia episcoporum fuerit, non ob eam quidem causam accidit, quam tu, domine orator, affers, cum dicis illas civitates minime aptas fuisse, quo diversarum provinciarum homines convenirent, qui solam Tridentinam nunc aptam esse contendis, præsertim cum hoc constet etiam, ut satis opportuna sit Tridentina civitas, tamen commoditate loci et abundantia omnium rerum, quæ celebrationi Concilii sunt necessariæ, has urbes Tridentinam longe superare. Sed aliæ causæ fuere : maxime vero ipsa bella inter principes

Christianos, quæ hoc sanctissimum studium celebrandi Concilii plusquam ulla causa, et pæne sola impedivit. Hic vero nunc magis eminere Sanctitatis ejus celebrandi Concilii studium, Cæsaris studio est necesse, quod Cæsar sive invitus id fecerit, sive quacumque causa adductus et tractus ad bella quæ gessit, maxima impedimenta interposuisse celebrationi Concilii nemo negare potest, quæ hanc tamen majorem occasionem ejus Sanctitati declarandæ suæ voluntatis dedere, quod assiduus suasor pacis semper fuerit, bellum ipse nunquam gesserit, quod vel minimum impedimentum Concilii celebrationi dare potuerit : nulli parti plusquam alteri adhæserit, nulli principi se socium belli adjunxerit, præterquam ipsi Cæsari eo in bello quod videbatur maxime viam munire Concilio celebrando, atque tu ipse, Domine orator, recte dixisti, ut qui ratione suaderi sibi non permitterent, ut sanis consiliis non obedirent, vi cogerentur. Verum ne singula recenseantur, quod esset nimis longum, et ut omnis actionum comparatio tollatur, quam Sanctitas sua fieri non vult, præsertim hac in re, in qua de pietatis laude fit contentio, quæ, qualiscumque sit, tota tribuenda Deo est. Sed ut concludatur hic locus de studio suæ Sanctitatis, de laboribus, de impensis pro celebratione Concilii, in cujus commemoratione tu, domine orator, Sanctitatem suam compulisti, sic brevi a me expediatur tota hæc oratio, si tu, domine orator, apud animum tuum paulum recensere volueris singulorum annorum Pontificatus Sanctitatis suæ, quæ publice omnibus sunt nota. Quod si feceris, ejus piam voluntatem statim clarissime in nuntiis et legatis agnosces, quos singulis fere annis cum iis mandatis præcipuis ad diversas provincias misit, ut quoties ab armis cessatum esset, et intervalla bellorum spem aliquam alicujus opportunitatis celebrandi Concilii darent, de hoc cum iis principibus agerent, quorum auctoritate et opera Concilia indigere solent, cum bella flagrarent de pace, cujus tamen finis et quasi fructus esset ipsa Concilii celebratio : qua in re ita fuit ardens animo ejus Sanctitas, ut nec annorum longitudine, nec incommodis deterreri potuerit, licet annis admodum gravis, quominus ejusmodi legationem, idque non semel apud principes discordes, per se obire vellet pro ipsa Ecclesia, ut ei simul cum pace Concilium Generale redderet. Hos certe annos si paululum tecum consideraveris, videbis universum ejus Pontificatum in his duobus sanctissimis negotiis esse consumptum; neque vero tu quidquam horum negas, quia nihil accusas antequam ventum sit ad Tridentinum Concilium. Neque etiam quidquam hic objicis antequam venias ad translationem, ac ne in ea quidem aliquid accusas, fateris enim, inscia Sanctitate sua, id factum fuisse, et ob eam causam legatos accusas, quod inconsulta Sanctitate sua id fuerint ausi, in hoc tantum factum Sanctitatis suæ improbas, quod quibusdam litteris, in quibus prælatorum, qui e Tridento Bononiam una cum legatis Concilii se contulerant mentionem faciens, Concilii Bononiensis nomine illorum congregationem appellat, in grave (ut tu dicis) præjudicium illorum prælatorum, qui Tridenti remanserunt; si vero hoc præjudicium Concilii appellationem attulisse illis affirmas, annon idem præjudicium est, quod Cæsar ipsius in litteris eis attulit, quod tu ipse, domine orator, quod reverendissimus Tridentinus cum verba litterarum Cæsaris sequentes postularetis, ut sua Sanctitas Concilium Tridentum convocaret, reverti faceret, reduceret, quod fieri quidem non posset, si nusquam nisi Tridenti Concilium esset. Quare cum de Congregatione Bononiensi constet imperatorem intellexisse Concilium eam congregationem, illud quoque appellasse non est dubium? Cur ergo hic non idem est præjudicium? an quod summi Pontificis verbum qui legitimus est judex, vim sententiæ habere videatur : In hoc enim Sanctitatem ejus accusas quod præpropero judicio antevertens judicis sententiam, causam eorum, qui Tridenti remanserunt damnavit, Congregationem Bononiensem Concilium appellans. Ausculta ergo et intellige, domine orator, qui recte hac in causa suam Sanctitatem judicem agnoscis, ne latum quidem unguem eum ab officio judicis discessisse, nullumque præjudicium alteri parti attulisse, etiamsi Concilium conventum Bononiensem appellat, quia donec causa cognoscatur, liberum est judici communi vocabulo quo omnes utuntur, uti ; omnes vero ita vulgo et loquuntur et scribunt, Concilium esse translatum e Tridento Bononiam, et illic nunc esse ; imo Sanctitas sua, donec aliter sibi per probationes contrarias constiterit, cum videat multo maximam partem episcoporum una cum legatis Sedis Apostolicæ Bononiam causa transferendi Concilii se contulisse, aliter, si justi judicis partes sequi velit, dicere aut appellare non potest, nec enim minor pars in re dubia, quod tu in tua protestatione asseris, sed major, sanior haberi debet. Non igitur alia appellatione majoris partis episcoporum se ex Tridento Bononiam transferentis uti potuit, præsertim cum sciat Concilio potestatem datam esse seipsum transferendi. An vero legitimis modis translatum fuerit, quoniam in eo est controversia, hoc judicium sua Sanctitas, prout ad se delatum est, sibi reservat, Concilii tamen appellationem non aufert, donec (ut dixi) alterius partis probationibus error et injustitia modi transferendi ostendatur. Adjungis vero nescio quid in illa tua querela injustæ, ut dicis, translationis Concilii, quod non tam ad prælatos illos pertinet, qui auctores ejus rei fuerunt, quam ad ejus

Sanctitatem in eadem causa, et(ut dicis) crimine involvendam, cum dicis prælatos quosdam obnoxios et addictos nomini Sanctitatis suæ hoc fecisse : quod vero tu, domine orator, an ut hos accusas quod sunt addicti, sic illos laudas qui Tridenti manserunt, quod nomini Pontificio non sunt addicti ? An vides quare periculum inde timeri poterit, nec enim schisma ex alia re nasci, quam ex his prælatis, qui nomini Pontificis Romani minus sunt addicti? Sin vero intelligis fastidiosos quosdam, qui partes suæ Sanctitatis jure vel injuria defendere velint, tales quidem sua Sanctitas nullos cognoscit, quia partes suas proprias nullas agnovit præter eas, quæ sunt patris erga filios, et pastoris erga gregem. Nec vero accidit in Concilio ulla talis controversia, ut hujusmodi addictis opus esset, tantum denique sua Sanctitas sibi addictos episcopos esse cupit, quantum suæ conscientiæ et libertati (cujus præcipue semper in Concilio est ratio) addicti esse velint. Neque vero quidquam fuit, quod sua Sanctitas legatis suis discedentibus majori cura commendavit, quam ut viderent, ne Patribus in Concilio ullam occasionem de adempta sibi libertate dicendarum sententiarum conquerendi præberent. Sed transeamus nunc ad reliqua, quæ apertis oculis objicis Sanctitati suæ. Ad illud vero in primis, in quo insistis maxime, quod sua Sanctitas nullis nec Cæsaris nec Serenissimi regis Romanorum hortationibus, nullis aliorum principum Germaniæ vel hortationibus vel precibus sibi persuaderi patiatur, ut Concilium revertatur Tridentum ; ex quo argumentaris minimæ curæ esse Sanctitati suæ res Germanorum, eorum salutem pro nihilo apud eam haberi, præsertim cum majestatis suæ studio ac cura effectum sit, ut si Concilium redeat Tridentum, ii statim Tridentinæ Synodi decreta sint suscepturi, qui jam pridem ab Ecclesiæ obedientia discesserunt. Hic quidem sua Sanctitas primum respondet, nunquam se præcise negasse reditum Concilii Tridentum, modo id debitis modis fiat, illique Provinciæ sic utiliter sineque scandalo aliarum provinciarum provideri possit, id quod sæpe a Sanctitatis suæ legatis est affirmatum ; sed ne hoc facile credat, experientia superiorum annorum satis admonetur, quæ hac ratione adducta, quod salutarem Germaniæ populis indictionem Concilii Tridenti futuram speraret, jam bis eodem loco Concilium vocavit, bis legatos misit, quod satis ostendit Sanctitati suæ, non minimæ sed maximæ curæ res esse Germanorum. Sed cum legati ejus Sanctitatis in prima indictione septem menses integros expectassent adventum Germanonorum et aliarum provinciarum episcopos , quam pauci venerint, quam nulli potius, quis te melius novit, domine orator, qui una cum illustrissimo domino Granvela et reverendo domino episcopo Atrebatensi tertius orator Cæsareæ majestatis eo accessisti, cum legati tum eo in loco adessent reverendissimi domini cardinales Parisius, Moronus et Polus, quorum patientiæ in expectando ipse optimus testis esse potes? Eo autem locupletius testimonium hac in re dare, quod invitati tu et collegæ tui a legatis, ut eamdem imitaremini, ut saltem vel unus vestrum maneret Tridenti, quia vestrum exemplum multos invitare facile posset ut venirent, vos ipsos excusastis, quod id minime facere possetis, et cum pauculos dies illic fuissetis, dum discessistis, secutum est postea in eodem loco maturiori tempore, ut est existimatum, indictum a sanctissimo domino nostro Concilium missis eodem legatis reverendissimis de Monte, Sanctæ-Crucis, et eodem Polo, cum tu, domine orator, una cum illustrissimo domino Francisco Toledo Cæsareæ majestatis oratore iterum venisses. Quanta vero et quam longa expectatio legatorum fuerit, cum tu eorum patientiæ particeps esses, nihil attinet apud te commemorare, sed meminisse potes, quot menses frustra pæne consumpti sint antequam principium Concilio dari potuerit. Post vero, cum jam per Dei gratiam et sollicitudinem sanctissimi domini nostri et suorum legatorum Concilium inchoaretur, etiam præclaros progressus fecisset, multa præclara cum de fide, tum de morum reformatione decreta edidisset, omniaque abunde adessent Concilio, quæ Germanos, ut venirent, invitare possent, tamen vidisti, quam pauci accesserint. Ex illis quidem, qui medicina Concilii indigerent, nulli, ex episcoporum vero numero, et si aliqui inventi sunt saltem, qui procuratores suos miserint, tamen quod attinet ad id remedium, quod ex Concilio Tridenti celebrando salutis, Germanorum causa sperari potuit, nec minima quidem ex parte ea signa voluntatis in recipienda medicina salutis ostendebant, quæ quantum studio, curæ, et sollicitudini sanctissimi domini nostri in ea porrigenda responderent, imo in ipso studio diligentiæ accedendi ad Concilium ipsa Germanica natio, licet propinquior, passa est se vinci ab aliis nationibus, ab aliis episcopis, qui satis magno numero venerunt ex Hispaniis, Galliis, Italia et remotioribus provinciis, quibus civitas Tridentina non erat ita commoda. At alia nunc tempora sunt, aucta nunc magis est auctoritas Cæsaris, qui in se recipit Germanos, si Concilium redeat Tridentum, omnes ad obedientiam rediturος. Hoc enim se effecturum Cæsar, cæterique principes status Germaniæ pollicentur. Tu vero, domine orator, tecum considera si Germani hanc voluntatem habent, cum non simpliciter se Concilio submiserunt. Quanquam hoc non propterea dictum quasi multum laboret Sanctitas sua Bononiæne an alio in loco perficiatur Concilium, modo publicæ et communis Ecclesiæ utilitatis ratio habeatur. Tu vero, do-

mine orator, ita vim loci et urbis Tridentinæ in hac causa verbis exaggeras, et ita necessariam illam civitatem affirmas, quo redeat Concilium, ut nisi in eo loco, ubi incœptum est, illic quoque Concilium finiatur, actum esse de salute populi Germaniæ asseras. Quare culpam hanc suæ Sanctitati tribuere vis, nisi ejus auctoritate rursus Concilium redeat. Considera, quæso, quæ dicis de hac auctoritate cogendi Concilii eo uno in loco, in quo videris idem facere in re Concilii, atque factum est divina Providentia sic statuente in veteri populo, cum nondum Spiritus esset datus, et uno tantumque in loco, in una tantum civitate Hierosolymitana sacrificare possent. Cur enim Concilii Universalis vim in quo Spiritus sanctus præsideat, ad unius civitatis muros cogis, in qua de Germanorum salute agatur? An non eamdem servitutem in celebrandis Conciliis pro salute populi Germani introducis, quæ erat populi Judæorum in sacrificiis, qui nusquam salutares hostias præterquam Hierosolymis afferre potuerant? Nunc enim, qui certum locum præscribere velit Concilii, de cujuscumque populi salute agatur, quasi nunquam pro illis quidquam salutare decerni possit, nisi in eo certo loco, vim quidem et injuriam facit Spiritui sancto, et illi ex cujus merito, et per cujus misericordiam per orbem universum est diffusus. Vide vero si hæc ratio valeret, qua sola niti videris, cum contendis Concilium necessario Tridentum reduci oportere, hac scilicet, quia Germani illis morbis laborant, qui per Concilium necessario sanari debent. Quid ergo si Daci, et Gothi, et Bohemi, si Angli, iisdem morbis laborant, an singulis domi suæ generale Concilium dabitur? Nec vero quando de commoditate loci agitur in celebrationibus Conciliorum eorum ratio habetur, qui recepturi sunt decreta Conciliorum, sed eorum, qui facturi sunt, qui sunt ipsi episcopi, qui præsunt in Conciliis, quorum commoditati ea in re maxime consulitur, nec ita spectatur unius nationis hac in re commoditas. Quot enim Concilia nominari possunt, ad exstirpandas unius provinciæ hæreses, in alia indicta et celebrata, quæ non minus erant utilia illi provinciæ adversus hæreses, quam si in ipsa celebrata fuissent. Denique quam iniquum hoc videtur, ut longe, vel decreto facto a Germanis de loco certo uno vobis statuendo pro Concilio, ipsi cæteris libertatem et jus eligendi loci auferre, et sibi vendicare velint. Hæc vero nunc sint dicta, ut intelligas, cum de Concilio celebrando conveniat, nullam esse causam, cur tam pertinaciter de uno certo loco contendi debeat, ut necesse sit ad tam extrema remedia, qualia sunt hæc genera protestationum venire, quibus tu nunc apud sanctissimum dominum nostrum, apud quem minime oportuit, es usus, quorum capita in fine tuæ prolixæ orationis colligis, ad quæ nunc respondebo, sed mutato ordine, ut ad primum caput in quo contra illos, qui Concilium Tridento Bononiam transtulerunt, protestaris, eorum factum, ut alienum a legibus et moribus Ecclesiæ et Conciliorum accusas, ultimo loco respondeam. Tametsi in his, quæ a me supra dicta sunt, quæ juste et legitime dici possunt a sua Sanctitate, jam intellexisti. Illud autem in primis, quod si sua Sanctitas verbo approbare visa est illam translationem Concilii, sequens majoris partis sententiam, cum nondum talis controversia exorta esset, et pro ea judicanda judicis personam sumere esset necesse, tamen nunc in eo non persistit re jam vocata ad judicium, sed in fine distinctius declarabitur, quid hac in re sua Sanctitas declarare statuerit. Nunc quod in secundo capite totam protestationem convertis contra suam Sanctitatem, objiciens ejus responsionem ad majestatem Cæsaream illegitimam, præsenti negotio et necessitati ineptam et inconvenientem, fuco et figmentis plenam, ac prorsus delusoriam fuisse et esse, nulloque jure, nulla ratione subsistere. Hic enim tua verba repeto, quæ utinam, aut modestiora fuissent, aut saltem ejusmodi, ut non in genere tantum dicta, sed aliquibus probationibus nixus distinctius ostendisses, qua in re, quo in capite, nam plura continebat responsio suæ Sanctitatis, illa peccaret. Sic enim distinctius posset tibi responderi, nunc autem cum in genere dicas, vel in genere erit respondendum, rem contra se habere atque tu affirmas esse, sed legitimam et pro tempore et causa opportunam, ac ab omni fuco alienam Sanctitatis ejus responsionem, vel si quid distinctius responderi debeat, suspicari oportebit, quibus rebus maxime offendaris, si vero his, quæ præcipua capita sunt, quæ postulant ut rata et firma ea decreta habeantur, quæ jam tractata sunt, quæ petunt ea quæ ad securitatem loci præstandam pertinent, quæ ad libertatem eorum, qui venturi sunt ad Concilium, ut tutus sit eorum itus et reditus, quæ petunt, ut is ordo retineatur in Concilio, qui jam inde ab Apostolorum temporibus per sanctam Romanam et universalem Ecclesiam fuerit observatus, quæ postulant rei frumentariæ et commeatus rationes explicari antequam Tridentum redeatur. Hæc omnia consueta sunt postulari in omnibus Conciliis, ac non tam legibus Pontificum, quam ipsorum Cæsarum firmata. Quare quid ex his te magis offendat, injustitiæ spem præ se ferat, cum tu nihil explices, difficile est divinare; utcumque sit, ex his satis ad hoc caput responsum erit. Restant duo alia, in quorum priori protestaris omnia damna, tumultus et pericula quæ in rempublicam Christianam sint eventura Sanctitati suæ majestatem Cæsaream attributuram : in altero majestatem suam non defuturam Ecclesiæ, sed in omnibus in quibus negligens invenietur sua Sanctitas, in

iisdem eamdem majestatem Cæsaream protectionem Ecclesiæ suscepturam. Ad quæ duo capita Sanctitas sua sic simul repondet, se quatenus humanam fragilitatem per divinam gratiam vincere possit, non commissuram, ut jure negligens in rebus Ecclesiæ haberi possit; sin ita contigerit, (septies enim in die cadit justus) se eo minus dolere posse, si ejus negligentia Cæsaris vigilantiam acuere possit, ut necessitatibus Ecclesiæ subveniat, modo ita ejus curam suscipiat, quemadmodum tu majestati suæ in hac asserta protestatione præscribis, cum dicis quatenus jus patitur, et legibus, sanctissimorumque Patrum institutis, et orbis consensu, hoc decretum et observatum fuerit, quem morem et modum si Cæsar sibi observandum animo proposuerit, tum Sanctitatem suam in optimam spem venire facile per Dei gratiam omnia ea mala, quæ hæc protestatio nominat, depelli posse, nihil autem in posterum opus fore protestationibus, nec enim unquam talem suam negligentiam futuram sperat, quin si Cæsar hanc diligentiam præstet, quam hæc protestatio pollicetur, uterque suo officio fungens Ecclesiæ utilitatibus ad Dei honorem, cujus in diverso munere ambo sunt ministri, cumque pace et tranquillitate populi Christiani servire possit. Reliquum nunc solum est, ut ad illud caput tuæ protestationis respondeatur, quod tu solum, domine orator, si attulisses, exactius formam tui mandati secutus fuisses, nec tantam materiam sermonis cum multo scandalo dedisses, quantum vel falsum rumorem protestationis hujus multorum animis attulisse est verisimile. Quoniam tu procuratorio nomine suæ majestatis protestationem contra legatos et alios prælatos Bononiæ sub nomine Concilii congregatos et congregandos, coram sua Sanctitate et his venerabilibus fratribus suis interposuisti, ad quod tantum faciendum et proponendum majestas sua te procuratorem et mandatarium constituit et deputavit, Sanctitas sua, habita super his cum eisdem venerabilibus fratribus suis S. R. E. cardinalibus matura deliberatione, de ipsorum consilio et unanimi assensu protestationem hujusmodi admittit, si et in quantum de jure admittenda veniat, et non alias, aliter, nec alio modo, non intendens præterea per hujusmodi admissionem Concilio, aut legatis et prælatis præfatis, seu aliis quibuscumque, quorum interest aut interesse potest vel poterit, quomodolibet in futurum in aliquo præjudicari, nec eis jacturam aut ullum præjudicium fieri, sed eorum jus, si quod illis, jure, privilegio vel consuetudine, qualitercumque competat, salvum, integrum et illæsum præservari, neque ex hoc suæ majestati, aut quibuscumque personis, regnis et dominiis suis protestationi hujusmodi adhærentibus seu adhærere volentibus, actionem, vel exceptionem, seu jus aliquod de novo acquiri. Et nihilominus cum in dicta protestatione translationem Concilii ex Tridento ad Bononiæ civitatem factam, nullam et invalidam et injustam, nulliusque momenti et effectus fuisse, coram Beatitudine sua et eisdem venerabilibus fratribus suis proponatur, et quamplures quidem causæ et rationes ad id allegentur et deducantur, quæ probationem causæque cognitionem requirunt, volens Sanctitas sua, prout ad suum incumbit officium, quæstionem coram ea propositam hujusmodi cognoscere, illamque ad universalis Ecclesiæ unitatem, pacem et tranquillitatem in conjunctione membrorum ad unum caput Christum videlicet conservandam, ac divisionem ovilis suæ Sanctitati ex alto commissi, et in illo schisma, per quod ipsa Ecclesia scindi et scandalizari, grexque Dominicus sibi creditus turbari possit, prohibendum, necnon scandalis et damnis, quæ exinde evenire possent, occurrendum, concordia, vel jure, seu alias fine debito, quam celerrime poterit, decidere et determinare.

« Igitur de eodem consilio et assensu, tam ex officio, quam per viam querelæ, et ad instantiam omnium et singulorum quorum interest, et alias omni meliore modo et forma, via, jure et causa quibus melius et efficacius potest, etiam de Apostolicæ Sanctitatis suæ in persona S. Petri concessæ potestatis plenitudine causam et causas nullitatis, et invaliditatis, ac injustitiæ translationis hujusmodi, ac processuum omnium desuper habitorum, et inde secutorum quorumcumque ad se assumit, ac illam, et illas, cum dependentibus, emergentibus, annexis et connexis, etiam summarie, simpliciter et de plano, ac sine strepitu et figura judicii, solaque facti veritate inspecta audiendas, et in sacro consistorio referendas reverendissimis dominis Parisiensi et Burgensi, ac Crescentio et Polo S. R. E. cardinalibus committit; et mandat cum potestate citandi et inhibendi, etiam per publicum edictum, constito summarie et extrajudicialiter de non tuto accessu, ac omnia et singula alia, quæ in præmissis necessaria fuerint, seu quomodolibet opportuna faciendi, gerendi et exequendi. Inhibens præterea in virtute sanctæ obedientiæ, ac sub excommunicationis, anathematis, et maledictionis æternæ, ac dignitatum, et beneficiorum Ecclesiasticorum, quorumcumque feudorum, indultorum, privilegiorum, concessionum, facultatum, privationum pœnis ipso facto incurrendis, ipsis legatis ac prælatis utrobique existentibus, necnon quibuscumque personis, quacumque Ecclesiastica seu mundana dignitate præfulgeant, ne interim pendente cognitione hujusmodi, aliquid in ejus præjudicium attentare aut innovare audeat vel præsumat, decernens ex nunc irritum et inane, si secus super his a quoquam scienter vel ignoranter contigerit attentari. Mandans insuper sub

eisdem pœnis tam legatis quam prælatis Tridenti existentibus, ut aliquos ex eis vita, moribus et scientia commendabiles, et ad hoc instructos et peritos, qui postpositis odiis, conciliatis animis, et Spiritu sancto, non autem passionibus repleti dicant quod sentient, et sentiant quod loquentur, ad nos quanto citius mittere procurent, monens ipsos omnes ac quoscumque alios sua interesse putantes, ut infra mensem a die intimationis præsentium faciendæ computandum, per se, seu aliquos, ut præfertur, ex eis compareant præterea coram Sanctitate sua vel ipsis judicibus ad allegandum, deducendum et probandum, quidquid allegare, deducere et probare voluerint in præmissis. Verumtamen pendente hoc translationis judicio, ne ulla ex parte sua Sanctitas saluti provinciæ Germaniæ deesse videatur, quemadmodum pium parentem decet, legatos aut nuntios eo mittere offert, si id præsenti tempori expediens, et ipsi serenissimo Cæsari et ipsis Germanis gratum cognoverit, qui eorum populorum infirmitati præsenti aliqua curatione medeantur. Finito vero judicio, si quacumque causa, nulla aut injusta translatio reperiatur, Concilium Tridenti prosequendum omni sua auctoritate et studio curabit. In omnem vero eventum sua Sanctitas charitate, qua complectitur inclytam Germanorum nationem, nullum officii genus prætermittet, quod in ejus Sanctitatis potestate sit, quominus nobilissimam provinciam ad Catholicæ Ecclesiæ unitatem revocet, et in ea pristinum Christianæ religionis splendorem restituat, quemadmodum a Deo Optimo Maximo votis omnibus precatur atque exoptat.

30. « Illustrissime domine orator, tædet sanctitatem suam his tuis continuis protestationibus contendere, nec ipsam ægre ferre credat Cæsareæ majestatis ac sacri imperii jus, cui tantum præjudicari times, si quid competat per te illæsum præservari, cum illud lædere sua Sanctitas nunquam intendit. Sint tamen pariter Sanctitatis suæ ac sanctæ Apostolicæ Sedis et hujus sacri senatus jura semper salva et præservata, nec per has tuas quantumcumque per te nuper et hac præsenti die gesta et dicta in aliquo læsa. Satis est ad protestationem per te in præterito consistorio factam congrue esse responsum, illudque tibimet, ut illi qui eam proposuisti, ac temet præsente et intelligente, necnon coram eisdem notariis et testibus datum, quod quidem nec tua probatione indigere, nec ei tua negatione, aut inficiatione, seu improbatione aliquid juris detrahi posse, constat. Eritis igitur iidem vos et alii, si qui præsentes sitis, notarii de omnibus et singulis rogati et requisiti, ut adhibitis iisdemmet testibus, et cæteris hic præsentibus, qui pariter ad id rogantur et requiruntur, unum vel plura Instrumentum seu Instrumenta, prout necessarium fuerit, desuper conficiatis et in notam redigatis.

« Die prima Februarii MDXLVIII, in consistorio secreto jussu sanctissimi domini nostri legi suprascriptam responsionem ipso domino Didaco oratore Cæsareo præsente, et audiente, ac intelligente, præsentibus ibidem etc. ».

31. *Ob litem motam a Cæsare suspenditur Concilium.* — De his mox certiores facti sunt legati Bononiensis Concilii, ut Pontifex causam translationis Concilii cognoscendam suscepisset, atque Concilium intermitti jussisset, donec lata esset decretoria sententia, de quo hæc memorat Angelus Massarellus [1] :

« III Februarii reverendissimus cardinalis Farnesius significat, qualiter sanctissimus D. noster die Mercurii, qui primo hujus mensis in Consistorio dederat responsum ad protestationes factas coram sua Sanctitate ab oratore Cæsareo, cujus responsionis summa est, quod Sanctitas sua cum videat controversiam de validitate translationis Concilii ex Tridento, ipsa advocat ad se hoc judicium cognoscendi de validitate, constituitque judices quatuor cardinales videlicet Parisium, Burgensem, Crescentium et Polum, qui audiant quoscumque contra dictam translationem opponere volentes, quibus datur terminus unius mensis a die intimationis, nos vero interim præcipit supersedere ab omni actu Conciliari quocumque in loco sub gravissimis pœnis ipso facto incurrendis. Ipsum Concilium quoad prosecutionem suspendit, donec hujusmodi judicium pendeat, mandans legatis qui hic sunt, et prælatis qui Tridenti remanserunt, ut mittant ad suam Sanctitatem aliquos viros bene instructos et morigeratos, qui utriusque rationes afferant, et partes suas tueantur, offerens sua Sanctitas hoc interim mittere in Germaniam unum vel duos legatos, ut aliquod remedium illi nationi tribuant medio tempore, dum judicium pendet ».

32. Interjectis nonnullis diebus, ipse Pontifex scriptis ad legatos litteris retardari progressum Concilii ob litem motam a Cæsare jussit pendente judicio, significavitque monitos eos, qui vellent contendere judicio, ut argumenta causæ suæ depromerent, atque adeo nomine Concilii Bononiensis non pauciores tribus de re apprime instructos præsules mitti imperavit [2].

« Venerabili fratri Joanni Mariæ episcopo Prænestino et dilecto filio Marcello tit. S. Crucis in Hierusalem presbytero, S. R. E. cardinalibus nostris et Apostolicæ Sedis de latere legatis.

« Venerabilis frater, et dilecte fili noster, salutem et Apostolicam benedictionem. Quam semper fuit flagrans et ardens desiderium nostrum, ut Œcumenicum Concilium pro remedio hæresum, et reformatione morum, ac cæteris Chri-

[1] Diar. Conc. Trid. p. 273. Ms. Vat. — [2] Ms. Fr. car. Har. sig. num. 123. p. 796.

stianitatis necessitatibus per nos non solum indiceretur, sed indictum aperiretur, continuaretur, fineque debito concluderetur, notum Deo est, non ignotum hominibus, vobis vero notissimum, qui in ipso Concilio legati nostri, eique nostro nomine præsidentes, id nostrum desiderium cura, diligentia et pietate vestra, illorumque venerabilium Patrum vobiscum in eo commorantium, hactenus indeficienter executi estis, ita ut rem ad propinquum pæne finem Domino auctore perduxeritis : sed accidit, ut dum nos nostri officii, universalisque beneficii, et vestri pii laboris fructum atque exitum jamjam affore speraremus, hic noster vesterque in sancto pietatis studio cursus, sicut alias ex bellis et discordiis Christianorum principum, ita nunc ex causa, quam vobis putamus non ignotam, aliquantisper necessario retardandus fuerit. Cogimur enim querelas coram nobis propositas audire, ne justitiæ administrationem super illis denegare velle videamur, quod sane neque nostræ neque hujus Sanctæ Sedis consuetudinis unquam fuit. Proinde etsi voluissemus ea, quæ restabant, per nos agenda in ipso Concilio quanto citius expediri, ne celebratio neque expeditio ejus tamdiu contra nostram voluntatem dilata diutius differretur, boni tamen consulendum et æquanimiter ferendum nobis est, si ad modicum tempus a prosecutione rerum in ipso Concilio tractandarum supersedeatur, et interim præcognita ipsius rei veritate ad ipsam prosecutionem Concilii postea recurratur tanto ardentius, quanto id ipsum ad nostrum utcumque officium, atque ad bonum publicum, cui omnes studere debemus, pertinebit.

« Nuper siquidem pro parte charissimi in Christo filii nostri Caroli Romanorum imperatoris semper Augusti, per dilectum filium Jacobum seu Didacum de Mendozza apud nos oratorem procuratoremque ad id specialiter constitutum, coram nobis et venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus in consistorio nostro secreto, fuit contra vos et prælatos vobiscum Bononiæ congregatos exhibita ac proposita querela, per quam idem Jacobus procurator nomine ejusdem Cæsaris conquerebatur et protestabatur, translationem Concilii ex Tridento ad istam Bononiæ civitatem alias factam fuisse et esse nullam, et illegitimam, affectatamque ac indebite procuratam, sicut et apud vos alii dictæ majestatis agentes in diem (sicut scitis) conquesti et protestati fuerunt. Nos autem etsi decretum ipsius translationis a tot Catholicis et religiosis episcopis, vobis etiam, qui ipsi Concilio tunc etiam præsidebatis, assentientibus, factum rite et rationabiliter promulgatum, ac canonicum, et legitimum, necnon majorem partem prælatorum, quibus id placuit, saniorem, et ab omni dolo, fraude et culpa remotam esse : idemque Œcumenicum Concilium, quod Tridenti erat, nunc Bononiæ congregatum existere, jure credere et præsumere debeamus, re tamen in controversiam deducta, et ad nostrum judicium delata, nisi (quod absit) justi judicis partes postponere voluissemus, non poteramus, si quæ contra præsumptionem hujusmodi probanda deducebantur, desuper veritatem nolle diligentius perscrutari.

33. « Habita itaque propterea cum eisdem fratribus nostris deliberatione matura, de ipsorum consilio et assensu causam et causas nullitatis, et invaliditatis, ac injustitiæ translationis hujusmodi assumpsimus, illamque et illas nonnullis ex dictis cardinalibus probis et peritis viris certis modo et forma audiendas et cognoscendas, ac in ipso consistorio nobis et reliquis cardinalibus referendas commisimus, omnesque et singulos sua communiter vel divisim interesse putantes, monuimus, ut si qui contra translationem hujusmodi aliquid opponere, deducere et probare vellent, comparerent coram nobis, et propterea tam prælatis, qui Tridenti remanserunt, quam vobis et prælatis istis, qui Bononiæ vobiscum resident, sub certis tunc expressis pœnis inhibuimus, ne cognitione hujusmodi pendente aliquid in illius præjudicium innovare, aut attentare præsumatis vel præsumant, prout in cedula per nostrum secretarium de mandato nostro in eodem Consistorio lecta et recitata, (cujus authenticum ad vos transmitti mandavimus) plenius continetur.

« Cupientes igitur quæstionem hujusmodi concordia (si poterimus), aliter jure, per celerem tamen sententiam, sicut rei qualitas exigit, terminare, ne longa hujus cognitionis dilatio non solum in tempore, sed in re peccatum includat, vobis per præsentes injungimus, quatenus integrum hujus translationis habitum processum in authentica forma per aliquem nuntium aut fidelem cursorem ad nos transmitti curetis, ac eosdem istos prælatos nostra ex parte moneatis et requiratis, prout nos per easdem præsentes monemus et requirimus, ut aliqui ex eis non pauciores tribus de hoc translationis negotio instructi et informati, qui tam eorum proprio quam vestro et cæterorum istorum prælatorum nomine, defensioni causæ et causarum hujusmodi assistant, quanto citius ad nos venire nostroque conspectui se præsentare procurent. Non obstantibus Apostolicis, ac Synodalibus, et Conciliaribus ordinationibus et constitutionibus, cæterisque contrariis quibuscumque. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo piscatoris die XVI Februarii MDXLVIII, Pontificatus nostri anno XIV ».

34. *Pontifex mandat tum patribus qui Tridenti remanserant, tum iis qui Bononiæ, ut mittant delegatos Romam ad subsellia Apostolica.* — Proximo die Pontifex Petro Paceccho cardinali ac cæteris præsulibus, qui Tridenti hæserant,

scripsit Epistolam [1], cujus caput et compendium hoc erat. Vel justa, vel injusta fuit Concilii translatio : si justa, cur tamdiu Tridenti immorentur, cum publico totius Ecclesiæ offendiculo, ac discrimine schismatis? Si injustam æstiment, cur non ad Sedem Apostolicam provocaverint? tam diu etc. horum enim alterum ex officii religione fieri ab iis debuisse, quo facto præsens offendiculum submovissent. Tum eos coarguit quod prius eorum querelas Cæsar Sedi Apostolicæ detulisset, quam eas ipsi vel litteris, vel internuntiorum opera denuntiassent, subditque jam Cæsareum oratorem eorum munus implevisse, atque conquestum contra fas ac leges, Concilium Tridento Bononiam translatum esse, qua nata controversia (addit Pontifex) se, licet a majori Concilii parte, et a legatis Apostolicis Concilium jure translatum sentire debeat, tamen pro singulari suo in nationem Hispanam studio, judicis partes suscepisse, denuntiasseque, ut si qui adversus memoratam translationem apud subsellia Apostolica disceptare vellent, sisterent se judicio : tum vetuit vel a Tridentinis vel a Bononiensibus præsulibus quippiam lite pendente pertentari, monuitque Tridenti congregatos, ut tres ad minimum præsules ex suis idoneis mandatis instructos ad rem judicio experiendam transmitterent. Ut autem lectori res exploratior fiat, placuit hic integram Pontificis Epistolam [2] afferre :

« Dilecto filio nostro Petro S. R. E. presbytero cardinali Giennensi nuncupato, ac venerabilibus fratribus archiepiscopis et episcopis ad præsens Tridenti commorantibus.

« Dilecte fili noster, et venerabiles fratres, salutem etc. Cum semper hoc apud nos statuissemus, quoties nobiscum Ecclesiæ statum tot et tantis malis jampridem vexatæ consideraremus, nulla remedia illis tollendis æque profutura esse, atque illa, quæ ex Concilii Œcumenici celebratione afferri possent : hunc autem animum nostrum nondum vocati ad curam universi gregis Christi apud felicis memoriæ Pontifices prædecessores nostros, qui hoc munus Deo imponente sustinebant, sæpe essemus testati : tum vero in hac sententia multo magis confirmabamur, cum in nos licet indignos, divina providentia sic statuente , eadem cura esset translata, auctis jam progressu temporis malis, et ita per orbem Christianum sparsis, ut quidquid præter hoc unum remedii tentaretur, frustra adhiberi videretur; itaque inito Pontificatu statim Concilium Œcumenicum indicendum curavimus, sed non eo statim successu, quem optabamus, propter varia impedimenta, quæ ex bellis partim domesticis principum Christianorum inter se, partim vero externis contra communem hostem fidei oriebantur, quæ episcopis opportunitatem veniendi ad Concilium, licet a nobis variis in locis pro eorum commoditate indictum, sustulerunt. Tandem vero cum divina bonitate factum esset, ut cessante communi hoste ab infestatione reipublicæ Christianæ, et reconciliatis Christianorum principum animis, ac nostram sententiam probantibus, Concilium Tridenti per nos indictum convenientibus eo diversarum provinciarum episcopis celebrari cæptum esset, nullum quidem nuntium lætiorem audire potuimus, tum enim principium jactum esse nobis persuadebamus pacis et tranquillitatis Ecclesiæ, sublatis malorum radicibus , restituendæ. Auxit vero hanc nostram lætitiam ejusdem progressus, quem partim purgandis erroribus et resecandis falsis dogmatibus , partim in restituenda collapsa morum disciplina in suis decretis diversis sessionibus promulgatis ostendebat, quæ tandem ita crevisse accepimus, ut quæ pro remediis malorum Ecclesiæ a Concilio expectari possent, omnia fere complecti viderentur. Ut vero hæc nobis grata fuere, quo maturius hac ratione provideri posse Ecclesiæ malis sperabamus, sic omnia, quæ moram aliquam huic rei afferrent molesta extiterunt, quare cum primum nobis de discessu legatorum nostrorum, et maximæ partis episcoporum e Tridento translationis Concilii causa vobis eodem in loco manentibus allatum esset, non potuimus id sine magna animi molestia audire, quo magis nobis ante oculos versabatur, quantum inde moræ in prosequendis rebus Concilii, quantum scandalorum in Ecclesia facile oriri posset; quæ cum vobis non minus quam nobis nota essent, satis mirari non possumus, quid acciderit, cur, si justa et rite facta illa translatio vobis videbatur, comites vos legatis nostris et cæteris episcopis ad locum pro prosequendo Concilio destinatum non dedistis, vel si injusta aut nulla, cur vestras querelas hac de re nobis non detulistis, nec enim alterum istorum ad vestrum officium pertinere ignorare potuistis, quorum utrumvis si a vobis factum fuisset, idem omnem scandali speciem, quæ in multorum animis ob hanc rem oriri potuit, facillime sustulisset, quare in utroque vos defuisse constat; prius autem nos a charissimo in Christo filio nostro Carolo Romanorum imperatore de vestris querelis esse admonitos, quam per aliquem vestrum, saltem per vestras litteras vel nuntios, non possumus sine aliquo animi dolore ad vos scribere; quod si hoc officium ab aliis expectabamus, abs te certe, fili noster Petre, id prætermissum fuisse, eo majorem conquerendi causam habemus, quo majori vinculo propter cardinalatus munus, quo fungeris, ad ejusmodi officia astrictus esses, nos quidem cum aliquandiu taciti expectaremus, ut alterum istorum a vobis fieret, jam autem vestrum hoc

[1] Apud Goldast. to. II. p. 261. — [2] Paul. III. lib. brev. an. 1548. p. 58.

officium Cæsarea majestas antevertit, quæ per oratorem suum et per litteras de nulla et illegitima translatione Concilii nobiscum est conquesta, idem prorsus, quod ante de ea re vobis conquerentibus nunquam fuissemus recusaturi, hoc nunc prompti offerimus, ut vestras querelas hac in re libenter et prompte audiamus, atque totam hujusmodi causam cognoscamus. Licet autem decretum ipsius translationis, quod a majori parte Concilii assentientibus nostris et Sedis Apostolicæ legatis est factum, rite et legitime esse factum, ac idem Concilium Œcumenicum, quod Tridenti erat, nunc Bononiæ congregatum existere jure credere et præsumere debeamus; tamen re in controversiam adducta, et ad nostrum judicium delata, ut justi judicis partes in omnibus sequeremur, si quid vos contra hujusmodi præsumptionem dicere velitis, vos audire, atque probationes vestras intelligere, atque omnia quæ a judice requiruntur, implere prompti sumus, qua in re etiam inclytæ nationis vestræ Hispanicæ, ejusdem autem devotissimæ Sedis Apostolicæ, et personarum vestrarum dignitatis rationem habuimus, quas cum ex relatione fide dignorum doctrina et moribus in primis ornatas, ac pietatis atque omnis disciplinæ Ecclesiasticæ maxime retinentes cognovissemus, committere noluimus, ut aliqua præsumptio quantumvis magna contra vos prævaleret aut impediret, quominus a nobis æquis animis semper auscultaremini.

35. « Habita igitur cum venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus matura deliberatione, de ipsorum consilio et assensu, causam et causas nullitatis et invaliditatis ac injustitiæ translationis hujusmodi assumpsimus, illamque et illas nonnullis ex dictis cardinalibus probis et peritis, certo modo et forma audiendas et cognoscendas, ac in ipso Consistorio nobis et reliquis cardinalibus referendas commisimus, omnesque et singulos sua communiter vel divisim interesse putantes monuimus, ut si qui contra translationem hujusmodi aliquid opponere, deducere et probare vellent, comparerent propterea coram nobis et eisdem cardinalibus per nos, ut præfertur, deputatis, necnon tam prælatis, qui Bononiæ, quam vobis qui Tridenti residetis, sub certis tunc expressis pœnis inhibuimus, ne cognitione hujusmodi pendente, aliquid in illius præjudicium innovare aut attentare præsumatis aut præsumant: prout in cedula per secretarium nostrum de mandato nostro in eodem Consistorio lecta et recitata, cujus exemplum authenticum ad vos transmitti mandavimus, plenius continetur. Cupientes igitur quæstionem hujusmodi concordia si poterimus, aliter jure, per celerem tamen sententiam (sicut rei qualitas exigit) terminare, ne longa hujus cognitionis dilatio non solum in tempore, sed in re peccatum includat, vobis in virtute sanctæ obedientiæ, ac sub censuris et pœnis in eadem cedula contentis per præsentes mandamus, vosque monemus et requirimus, ut si translationem hujusmodi invalidam, aut minus legitimam fuisse prætendatis, aliqui ex vobis non pauciores tribus de hoc translationis negotio instructi et informati, qui tam eorum proprio quam vestrorum omnium nomine causæ et causis hujusmodi assistant, ac quidquid contra translationem primam dicere, allegare vel proponere volueritis, deducere et probare possint et debeant, quanto citius ad nos venire, nostroque conspectui se præsentare procurent, non obstantibus Apostolicis ac Synodalibus et Conciliaribus constitutionibus et ordinationibus, cæterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem per præsentes tibi, fili charissime cardinalis, et duobus, vel tribus ex vobis intimatæ, ac in valvis cathedralis Ecclesiæ Tridentinæ affixa illarum copia ibidem dimissis, perinde vos arctent, ac si vobis omnibus et singulis intimatæ fuissent. Datum Romæ XVII Februarii MDXLVIII, anno XIV ».

36. Acceptis Pontificiis imperiis Concilii Bononiensis Patres, ut meliore jure fulti erant, ita Pontificio imperio demisse paruerunt, ut ex eorum Actis constat; habita enim congregatione generali Materanum archiepiscopum, necnon Feltrensem, Motonensem coadjutorem Veronensem, Salutiarum, Albinganensem, et Aliphanum episcopos decreverunt procuratores pro jure translationis Concilii defendendo apud subsellia Apostolica, de quibus legati has litteras ad Paulum Pontificem dedere:

« Sanctissimo Domino nostro papæ.

« Beatissime pater, post humillimam commendationem et pedum oscula beatorum.

« Conferent se ad beatissimos pedes vestræ Sanctitatis honorabiles hujus sacri Concilii Patres summa doctrina, prudentia et pietate præditi, archiepiscopus Materanus, necnon Feltrensis, Motonensis idemque Veronensis Ecclesiæ coadjutor, Salutiarum, Albiganensis et Aliphanus episcopi virtute Brevis vestræ sanctitatis sub data Romæ apud S. Petrum die XVI Februarii nobis directi, in plena congregatione communi consensu electi, ut defensioni translationis assistant. Processum vero super ipsa translatione habitum providus vir Hercules Severolus hujus sacri Concilii promotor Sanctitati vestræ clausum et obsignatum, ac authentica forma redactum præsentabit. Reliquum est, ut causam Dei, quæ in ipso translationis judicio maxime agitur, et reipublicæ Christianæ salutem, ac Conciliorum Generalium honorem atque auctoritatem, nosque ipsos beatitudini vestræ plurimum commendemus, quam Deus ipse diu incolumem Ecclesiæ suæ servare dignetur. Bononia IX Martii MDXLVIII.

« Vestræ Sanctitatis

« Servi et creaturæ Joannes Maria cardinalis, Marcellus cardinalis S. Crucis ».

Cum venissent Romam Bononiensis Concilii procuratores designati, in cardinalium senatu, ad translationis jus ostendendum, et sententiam Pontificis excipiendam accessere, de quibus hæc Acta [1] Consistorialia :

« Romæ apud Sanctum-Petrum XXII Martii MDXLVIII, fuit congregatio generalis reverendissimorum DD. cardinalium. Comparuerunt coram Sanctitate sua sex prælati, qui nuper de mandato Sanctitatis suæ Bononia advenerunt ad assistendum defensioni causæ et causarum translationis Concilii ex Tridento ad civitatem Bononiensem, de quorum comparitione fuit rogatus R. D. Blosius electus Fulginatensis suæ Sanctitatis secretarius, prout penes eum constat ». Concepta sunt subjectis verbis ea publica documenta [2].

37. « Comparitio reverendissimorum DD. deputatorum Concilii, coram sanctissimo domino nostro Romæ in generali Congregatione reverendissimorum cardinalium die XXIII mensis Martii MDXLVIII.

« Beatissime Pater. Audivit Sanctitas vestra, audiveruntque reverendissimi domini cardinales, et vos in primis reverendissimi domini deputati ex litteris jam lectis causam adventus nostri : venimus enim a sancta Synodo Œcumenica Bononiensi pro obedientia litterarum Sanctitatis vestræ destinati, ut defensioni translationis sacri Concilii a civitate Tridentina ad civitatem Bononiensem assistamus. Et licet translatio ipsa nulla egeat defensione, cum fuerit facta rite ac recte a majori parte Patrum, Spiritu S. suggerente et illuminante, cujus directione sacra Œcumenica Concilia diriguntur ac gubernantur, tamen ut Sanctitatis vestræ monitis ac præceptis sacrum Œcumenicum Generaleque Concilium Bononiense (ut par est) obtemperaret, habita prius diligenti discussione et numeri et personarum Patrum mittendorum communi consensu, nos ad pedes Sanctitatis vestræ delegavit, atque misit injungens nobis, ut deosculatis prius humiliter pedibus Sanctitatis vestræ, tum nomine reverendissimorum cardinalium in ipso sacro Concilio præsidentium, tum cæterorum omnium Patrum ibi legitime congregatorum, nostroque, prout deosculati fuimus, pro veritate et justitia assisteremus defensioni ipsius translationis Concilii pie justissimeque factæ. Sperat autem eadem sancta Synodus, eumdem Spiritum sanctum dominum et vivificantem, cujus spiratione ac directione ipsa translatio facta fuit, in ejus tutela nobis non defuturum. Igitur, clementissime pater, qui Petri Sedem et fidem merito tenes, et Christi vices geris in terris, tuum erit, si quispiam translationem hujusmodi oppugnare voluerit, justissimam defensionem nostram benigne audire, et æquum judicem præbere, cum causa Dei et res agatur, nostrum autem defensioni ipsius negotii adesse, et partes nostras fideliter adimplere; precamur insuper et suppliciter oramus Sanctitatem vestram, ut quemadmodum summa sua providentia ac bonitate, pro reparanda restaurandaque religione Christiana jam fere collapsa, sacrum, generale et Œcumenicum Concilium saluberrimum remedium indixit et congregavit, eadem prudentia ac pietate auctoritatem præsentis generalis Bononiensis Concilii, cujus ipse caput certissimum est, cæterorumque futurorum Conciliorum, ac libertatem Ecclesiæ, divinamque causam, sine quibus actum certe esset de republica Christiana, conservare atque protegere dignetur. Processum autem et gesta in ipsa translatione habita, ut mandata Sanctitatis vestræ impleantur, magister Hercules promotor nomine sacri Concilii mox Sanctitati vestræ in authenticam formam redacta præsentabit et exhibebit. Rogamus itaque vos dominum secretarium et notarium, ut de hujusmodi nostra comparitione fidem legitimam faciatis ».

38. His gestis præsules, qui a Concilio Bononiensi procuratores deputati fuerant apud subsellia Apostolica in causa translationis, certiores fecere Patres Bononiensis Concilii, quod coram Pontifice comparuissent in judicio, benigneque ab eo excepti fuissent, de quibus hæc memorat Angelus Massarellus [1] :

« XXIX Martii in litteris deputatorum significatur qualiter XXII præsentis mensis recepti fuerunt in generali congregatione omnium cardinalium a sua Sanctitate benigne, ejusque pedes nomine sacræ Synodi, reverendissimorum præsidentium, et suo, deosculati fuerint, commendantes suæ beatitudini causam Dei, et auctoritatem sacri Concilii Bononiensis erga suam beatitudinem, quæ exposita fuerunt per organum reverendi domini archiepiscopi Materani decani deputationis. Deinde dominus Hercules Severolus promotor Concilii præsentavit suæ Sanctitati processum authenticum ipsius translationis ».

Memoratæ vero præsulum designatorum a Concilio Bononiensi litteræ subjectis verbis conceptæ erant [2] :

« Reverendissimis et illustrissimis DD. cardinalibus de Monte et Sanctæ-Crucis de latere legatis, sacrique Œcumenici Concilii Bono-

[1] Acta Consist. Ms. card. Spadæ sign. num. 133. pag. 514 — [2] Tom. XVII. de Conc. Ms. arch. Vat. sig. num. 3204. p. 454. Ms. Fr. card. Bar. sig. num. 123. p. 83.

[1] Diar. Conc. Trid. et Bonon. p. 290. — [2] To. XII. de Conc. Ms. arch. Vat. pag. sig. num. 3204. p. 445. et in Ms. card. sig. num. 123. p. 83.

niensis præsidentibus, nostris observandissimis ac reverendis Patribus in ipso Generali Concilio existentibus fratribus colendissimis.

« Illustrissimi et reverendissimi domini legati reverendique Patres. Itinerum incommoda propter pluvias continue ingruentes, necnon fluminum difficiles transitus in causa fuerunt, ut non sicut desiderabamus, atque nobis fuerat injunctum, sed ut tantum XV kal. Aprilis ad Urbem omnes applicare potuerimus, adventuque nostro statim a nobis sanctissimo domino nostro significato, Sanctitatis suæ nomine per reverendum dominum electum Massanum nobis ordinatum fuit, ut domi maneremus, donec a reverendissimis dominis cardinalibus super rebus sacri Concilii, quomodo a Sanctitate sua essemus recipiendi, fuisset discussum. Quo facto, die Jovis, quæ fuit XXII præsentis mensis, in generali congregatione, assistentibus omnibus illustrissimis reverendissimisque cardinalibus, Sanctitas sua nos benigne recepit, et deosculatis prius a nobis Sanctitatis suæ pedibus nomine dominationum vestrarum illustrissimarum et reverendissimarum, nostræ deputationis testimoniales litteras exhibuimus, quibus per secretarium lectis, causam nostri adventus, justitiam translationis, ac humilem supplicationem protectionis conservationisque auctoritatis sacri Concilii, libertatis Ecclesiæ, divinæque causæ Sanctitati suæ, ut in exemplo quod his inclusum transmittimus, breviter exposuimus. Promotorque Concilii gesta in ipsa translatione habita juxta mandatum quod habebat, Sanctitati suæ exhibuit, quæ de ejus mandato reverendissimo cardinali Bellayo consignata fuere. Demum eumdem secretarium de comparitione nostra et actorum præsentatione rogavimus. Cumque sanctissimus dominus noster adventum nostrum gratanti animo suscepisset, et aures supplicationi nostræ perbenignas præbuisset, obedientiamque dominationum vestrarum reverendissimarum cæterorumque Patrum commendasset, celeremque expeditionem causæ hujusmodi pro justitia pollicita esset, ad quatuor reverendissimos dominos cardinales super hujusmodi negotio deputatos nos remisit : quos omnes conjunctim, ut decebat, visitavimus, et pro defensione translationis unumquemque ipsorum, quantum pro loci et temporis congruentia nobis sufficiens visum fuit, informavimus, iterum et sæpius eos informaturi, si contradictores venerint : nam hucusque ex adverso nullus comparuit. Hæc sunt, quæ in materia negotii nobis impositi hactenus peracta fuere, de quibus dominationes vestras illustrissimas, reverendosque Patres omnes litteris nostris certiores facere voluimus, itidem facturi de reliquis, quæ in futurum occurrerint, rogamusque interim Deum optimum Maximum, ut dominationes vestras reverendissimas et illustrissimas reverendosque omnes istos Patres diu incolumes et felices conservet, quibus nos humiliter commendamus. Dat. Romæ die XXIV mensis Martii MDXLVIII ».

Reverendissimarum et illustrissimarum dominationum vestrarum servitores et paternitatum vestrarum fratres obsequentissimi, sacrique Bononiensis Œcumenici Concilii deputati.

« Joannes Michael archiepiscopus Acheruntinus et Materanus.

« Thomas episcopus Feltrensis.

« Aloysius coadjutor Veronensis.

« Philippus Salutiarum.

« Joannes Baptista Albinganensis.

« Sebastianus Aliphanus ».

39. *Præsulum Hispanorum responsio fallax et de ea rectum severumque judicium Pontifici obsequentium.* — Defecere ab hoc obedientiæ Christianæ exemplo præsules Hispani, qui Tridenti hæserant, non enim aliquos e suis ad disceptandam translationis causam ad subsellia Apostolica miserunt, cum agerentur imperiis Cæsareis, litteras tamen Christianæ demissionis erga Pontificem notis refertas misere ad declinandum judicium, multisque excusationum fucis ac figmentis suam in Tridentina urbe residentiam colorarunt [1] :

« Sanctissime pater, post humillima pedum oscula beatorum. Accepimus Sanctitatis vestræ litteras in forma Brevis plenas clementiæ et mansuetudinis, ut vere Apostolicum pectus redolentes, quibus nos redarguit non uno nomine, quasi cessatores in officio. Quod si a nobis utcumque prætermissum sit erga Sanctitatem vestram, cui nulla non officiorum genera plane deberi ingenue profitemur, ipsa judicet : recreat enim nos benignitas et prudentia sua incomparabilis, quæ facile intelliget, nihil nos, vel dum translationi contradicimus, vel cum silemus, sed neque quod hactenus hoc in loco manserimus, nihil, inquam, minus de Sanctitate vestra, de Apostolica ipsa Sede, de republica denique Christiana quam bene mereri, quam qui optime, absit verbo invidia ! cogimur enim sic dicere. Tantum enim abest, ut in causa translationis de Sanctitate vestra offendenda cogitaremus, ut vel maxime hinc ansam dissentiendi acceperimus, quod videbamus de re omnium gravissima, inconsulta Sanctitate vestra decerni. In quo etiam pientissimum imperatorem, optime de republica Christiana merentem, desiderabamus non fuisse neglectum. Videbamus non defuturos, qui rem incommode interpretaturi forent ; prospiciebamus a Sanctitate vestra, ut est consummati sensus, non probatum iri faciliter. Quod autem tacentibus nobis,

[1] To. XVII. de Conc. Ms. arch. Vat. sig 3204. p. 436. continente Acta Conc. Bonon. p. 88. Ms. card. Franc. Barb. sign. num. 123. Ext. etiam in Ms. card. Pii sig. 260. p. 73.

dum Sanctitas vestra expectationem nostram desiderat et expectat, augustissimus imperator, quod nostri censebat esse muneris, anteverterit, conquestus cum Sanctitate vestra de illegitima translatione, non ita, quæsumus, interpretetur, quasi nos cum eramus delaturi querelam Sanctitati vestræ, ad Cæsaream majestatem adduxerimus : sed proprio ipsius Cæsaris motu factum est, qui protectionem Ecclesiæ ad suum pertinere munus jampridem intellexit, scilicet se ei advocatum præstare, zelatus unionem nobilissimæ nationis ad Catholicam Ecclesiam, et unum caput Christum, ejusque vicarium Sanctitatem vestram. Sed neque unquam in mentem nostram venit potuisse desiderari in hoc officium nostrum, ut certiorem redderemus Sanctitatem vestram, quam nunquam non factam certissimam a legatis suis arbitrati sumus ; palam enim excipientibus notariis coram universa Ecclesia apertis verbis locuti sumus, et humanis omnibus sepositis affectibus contestati , imminere scandalum reipublicæ Christianæ ex recessu Patrum ab hoc Tridenti loco, afferri negotio incommodas moras : videbatur nobis sufficere, quod indicassemus quid de re sentiremus : deinde siluimus. Quo etiam fit ut cum denuo nihil aliud ad rem ipsam afferre possimus, præsentiam nostram in negotio desiderari minime credamus. Sed si quid interim cessatum videtur, satis res ipsa indicet candorem animi nostri. Et quid enim erat operis, vel negotii, patri satisfecisse, si desiderantem credidissemus, molestia levare, si inde contristandum essemus opinati ? majora sibi nos debere fatemur, ut agnoscat universa Ecclesia filios seniores, qui semper cum patre mansimus, et eo melius habentes, quo jam ita sumus de junioris filii, qui perierat, salute et solliciti, Germanici scilicet populi, ut non solum patrem a molestia mitigandæ nostræ invidiæ liberemus, sed magis etiam ad congaudendum invitemus, et ut revertentibus occurrat filiis, rogemus alioquin desiderantem. Nostras itaque partes tantum esse existimavimus, ut a translatione proposita pro conscientia dissentire deberemus : præ modestia vero et humilitate non ausi sumus intempestive Sanctitatem vestram interpellare quasi officii admonentes , quem sperabamus nulli officiorum generi, quod ex re Ecclesiæ judicasset, fuisse defuturum, volentes, ut par est, suo judicio tribuere : neque videmus, quare nos comites proficiscentibus legatis et prælatis ipsis dare debuerimus, quorum nobis sententia non probabatur, et iis quidem, qui repetita oratione pollicentibus tum in generali congregatione, tum in publica sessione in recessu ipso celebrata, se quamprimum illa asserti morbi opinio refrixisset, esse redituros ; præsertim si se Germani Concilio submitterent. Nos vero interea sedimus in civitate manentes, quos audieramus, et bona fide credebamus reversuros, et continuo de reversione cogitantes audivimus, et agentes, quod factum prope credidimus tunc primum cum illa vox lætitiæ audita est, Dei scilicet gratia factum, et imperatoris virtute, ut quod erat commune Ecclesiæ desiderium, Germani se tandem Concilio submisissent.

« Tenes igitur jam, pater sanctissime, quod tam diu desiderasti. Ecce virtus imperatoris tui, Josue alterius, vincentis, dum tu oras velut Moyses sanctus. Ecce Carolus reducit errantes oves, et minat ad virgam Pastoris, reportat ad caulam Dominicam, et quos nuper Deus sibi subjecit, Deo ipse subjicit, redditque vicario Filii sui, nempe qui non alia ratione magis, non alio scilicet secretiore consilio bellum suscepit, quam quia prælium Domini erat. Dirige igitur errantem gregem, pastor optime, ad pascua Synodalia, cogeque virga, hæc enim directionis virga regni tui est. Benedictus Deus in tanta materia benefaciendi, rebus præsertim desperatis collapsisque. A Domino certe est, quod tantum accessionis factum sit Apostolicæ vestræ Sedi, a qua jam pridem fuerat miseranda discessio. Intelleximus præterea a Sanctitate vestra scandalum aliquod accepisse, qui nos hoc in loco remansisse audierant. Satis nobis est si non dederimus ; nos enim qui sumus, ut prohibere possimus ? Commune hoc nobis cum reliquis Patribus est, quod et ipsorum plures etiam turbavit recessus. Quod autem Sanctitas vestra nobis tantum tribuit, est quod magis adscribamus paternæ pietati quæ ad meliora semper satagit provocare, quam ut agnoscamus merita nostra, præterquam illa quæ nobis communia sunt cum nationis nostræ laude, non sine Dei munere ; semper enim majores nostri Filii Dei vicarium coluerunt, et beati Petri Apostolorum principis successorem pie venerati sunt, quæ nostra omnium observantia jure exigit a Sanctitate vestra, ut non sit passa prævaluisse in nos aliquam præsumptionem, qui in hujusmodi non solum a malo, sed ab omni specie mali fuerimus abstinentes. Non igitur videmus unde in hanc invidiam trahimur. Habet igitur Sanctitas vestra actionis nostræ rationem : tuæ erit clementiæ boni consulendo præstare', ne nobis, vel immodica pietas fraudi sit, neque contraisse videamur, dum bene mereri studemus. Superest ut cum Concilii finis pax sit, rogemus humiliter Sanctitatem vestram, ne patiatur nos litibus exerceri : servos enim Dei litigare non decet. Aut enim de qua agitur causa nostra est, aut Dei ; si nostra, parati sumus magis injuriam pati, quam inferre. Si Dei est et Christi, ut vere est, ad quem magis, quam ad ejus vicarium pertinere potest ejus defensio ? Si tu justificas, quis est qui condemnet, ut nobis egeat defensoribus ?

« Obsecramus supplices Sanctitatem ve-

stram, ut indicti jam Concilii intermissa redeat celebratio, et desideratus progressus. Redde, Domine, loco huic Apostolicos tuos legatos : redde civitati prælectæ Patres ; compendio agetur, si de translatione nullam malueris habere rationem, discussionem nullam. Si tu, sanctissime Pater, quod omnes sibi promittunt, remedium non affers tantis malis (ad quæ tollenda consilia tua omnia direxisti, et convertisti) quæ poterit esse in posterum spes ? quem optabimus Pontificem ut fessis labefactisque rebus occurrat ? Quum autem totus tuus supra Pontificatus summa sit tibi cum laude actus, et ad personam, quam sustines convenientissime, nunc tu hoc actu, nulla adduci possumus ratione, ut credamus te posse deficere, cum plausus excitandus est, plausus, inquam, æternus. Patere igitur, Pater sancte, quæ tua est consuetudo, et sustine, quæ tui animi est placiditas, quod paucis his egerimus tecum, apud quem alii forsan peritius, nullus profecto amantius, quam nos, et observantius, atque prudenter, aut commode ipse existimaris ; licet nec ex humanitate tua, tantum nobis licentia arrogaverimus, ut disseramus, quid tantum Pontificem deceat, cui fuerit satis, quid abs te speremus, indicare. Deus autem Sanctitatem vestram diu servet incolumem Ecclesiæ suæ sanctæ. Tridento X kal. Aprilis anno Domini MDXLVIII.

« Humillimæ creaturæ et devoti oratores cardinalis Giennensis, archiepiscopus Turritanus, archiepiscopus Panormitanus, episcopi Rossanensis, Castelli-Maris, Algarensis, Lancianensis, Syracusanus, Pacensis, Asturicensis, Oscensis, Calaguritanus, Canariensis ».

40. Traditum etiam est harum litterarum exemplum Bononiensis Concilii procuratoribus, ut si quid in iis veritate aut jure non niteretur, ipsi illud arguerent : ii vero gravissime reprehenderunt in præsulibus Hispanis, quod magis privatæ sententiæ, quam divinæ voci e Pontificio throno processuræ crederent, nec, ut Dei servos decuerat, ad schismatis defugienda pericula tollendaque publica offendicula, Christi vicario cognitione causæ translationis ob protestationem Cæsaream suscepta parerent, multaque alia addidere ad suæ causæ defensionem, quæ ex subjectis eorum scriptis patebunt [1] :

« Judicium dominorum deputatorum Concilii super litteris prælatorum Tridentinorum.

« Beatissime pater. Interpellati fuimus a reverendissimis dominis cardinalibus super negotio translationis Concilii deputatis, quid sentiremus de responso dato litteris Sanctitatis vestræ a reverendissimo cardinale Giennensi et aliis prælatis, qui post ipsam translationem Tridenti hactenus remanserunt. Nos igitur omnibus mature consideratis, illud in primis perspeximus, causæ vestræ terminationem ex his facillimam reddi, cum et judicium simul et judicem non improbent, et in hujusmodi judicio contradictores se constituere nolle profiteantur. Quæ quidem res sicut grata nobis, ita minime nova extitit, propterea quod notissima sit translationis justitia : quamobrem cum tota illa responsio nobis, qui translationis defensioni assistemus, in hac ipsa re nullum facessat negotium, tantummodo illud superest, ut nonnulla percurramus in eo responso obiter inserta, per quæ fortassis, nisi pro veritate refellantur, nonnihil festinationis, aut non maturæ considerationis argui posse videmur. Idcirco omni modestia nobis ipsis proposita, et fraterno amore ac sincera charitate ducti, et dumtaxat quæ minime possunt dissimulari in nos prolixius objecta paucis diluemus, nullo pacto impugnantes id quod illi de se asserunt, nempe de republica Christiana bene meruisse, non tamen sustinentes illud, quod aiunt, quam qui optime. Eos enim potius optime meruisse arbitramur, qui decretum sanctæ Synodi a longe majori parte sancitum agnoverunt, ipsosque reverendissimos a latere legatos secuti sunt, ac sanctissimam Crucem pro vexillo sacri Concilii, eisdem a Sanctitate vestra solemniter traditam, non deseruerunt.

« Quod autem prius Sanctitatem vestram consultam fuisse desiderasse videntur, superfluum profecto fuit desiderium illud, cum nec Sanctitatis vestræ auctoritas deesset in ipsis reverendissimis legatis, nec defuerit eis speciale Diploma datum anno usque millesimo quingentesimo quadragesimo quarto die VIII kal. Martii, facultatem transferendi Concilii ipsis reverendissimis legatis, quandocumque eis videretur, concedens sub his verbis : « Motu proprio, ex « certa scientia ac de Apostolicæ auctoritatis « plenitudine, parique consilio et assensu vobis « insimul, aut duobus ex vobis reliquo legitimo « impedimento detento, seu inde absente, quan-« documque vobis videbitur Concilium prædic-« tum de eadem civitate Tridentina, ad quamcum-« que aliam commodiorem, et opportuniorem, « seu tutiorem civitatem, de qua etiam vobis « videbitur, transferendi, et mutandi, ac illud in « civitate Tridentina supprimendi et dissolvendi ; « necnon prælatis et aliis personis Concilii hu-« jusmodi, ne in eo ad ulteriora in dicta civitate « Tridentina procedant, etiam sub censuris « et pœnis Ecclesiasticis inhibendi, ac idem Con-« cilium in alia civitate hujusmodi, ad quam « illud transferri et mutari contigerit, conti-« nuandi, tenendi et celebrandi, et ad illud præ-« latos, et alias personas Concilii Tridentini, « etiam sub perjurii et aliis in litteris indictio-« nis Concilii hujusmodi expressis pœnis coer-

[1] To. XVII. Conc. sign. num. 320. Ms. arch. Vat. sign. p. 467. Ext. inter Acta Conc. Bonon. et in alio p. 92. Ext. in Ms. car. Pii sig. num. 260. p. 77.

« cendi, etc. » Quæ omnia tunc publice lecta et recitata fuere in ipsa Sessione, propterea quod nonnulli a translatione dissidentes, hujusmodi cognita facultate, communi se decreto submissuros palam profitebantur; prout illo audito amplius minime restiterunt.

« Neglectam vero majestatem Cæsaream (ut illi affirmant) non modo re ipsa, sed neque cognitione quidem sola factum asserimus. Neque enim minorem rationem habuimus majestatis suæ, quam Sanctitatis vestræ, ut qui (res enim ipsa moram non patiebatur) saluti nostræ in primis, ex qua pendebat totius Concilii summa, nunc providerimus. Eo enim res adducta erat, ut nisi Concilium transferretur, ipsius manifesta dissolutio immineret; ipsa vero dissolutione nihil perniciosius esse cogitari poterat. Morbus enim ille pestilens longe lateque in civitate illa pagisque adjacentibus, in Germania gravius, unde magna quotidie confluebat miserabilium multitudo, grassabatur, trepidabantque universi Patres, quorum pars magna jam discesserat, reliqui se itineri, nulla discedendi venia sibi minime concessa, habita ratione accingebant : cum etiam prius frequenter contestati apud reverendissimos præsides fuissent, nullo modo tanto se periculo amplius objecturos. Medici autem, quorum fidei committebamur, discrimen augebant, præsertim magni nominis ille Fracastorius publico stipendio conductus, contagiosum esse ex aeris infectione morbum, et qui in nobiles et delicatos præcipue sæviret, jurejurando affirmabat, omninoque nos deserere velle protestabatur : sicuti etiam antequam translatio fieret, deseruit. Ad hæc quoque indubitatus oriebatur timor, civitates finitimas statim commercium nobis interdicturas, unde et commeatus penuria in loco sterili et inter montes posito, ac magna itineris difficultas, morbo procedente, parabatur. Sed ne verbis agamus in ea re, quæ Actis Concilii patet Sanctitatis vestræ jussu huc allatis, satis erit ad ea, quæ indubitatæ sunt fidei, nos referre, atque ita apparebit omnes, qui nos festinantiæ aut properantis nimium judicii arguere velle conantur, hanc vere notam ipsos incurrere, nos vero pro negotii, personarum et temporum qualitate, matura deliberatione processisse. Nam quid horrendum magis timeri poterat, quam adeo necessarii Concilii dissolutionem fieri? quod vero non defuturi essent, qui rem incommode interpretarentur, facile id erat ipsis Patribus evitare, si decretum longe majoris partis (quod facere tenebantur) agnovissent, quo uno decenti remedio facile perspiciebant obviam iri scandalo, quod reipublicæ Christianæ imminere asserunt, ac eodem remedio incommodas moras ad progressum sanctissimæ Synodi evitari.

« Nequaquam igitur credibile est, quod ipsi aiunt, in hoc negotio præsentiam eorum desiderari non credidisse. Nonne post generalem monitionem, etiam sub censuris et gravissimis pœnis, præsertim illis, quæ in Sanctitatis vestræ Diplomate continebantur, omnibus in die Sessionis factam, reverendissimi legati privatim eosdem post decretum translationis, ut se Bononiam conferrent, monuerunt? Deinde postquam Bononiam ventum est, nonne per litteras eorumdem sibi fideliter exhibitas rogati et moniti fuerunt, ut se nobiscum jungerent? Quod autem in eodem responso sæpius repetitum est, eos videlicet, teste conscientia et proposita translatione dissentire debuisse, idcirco se comites non dedisse proficiscentibus legatis cum cæteris patribus, quorum ipsis sententia non probaretur, ulteriori profecto explicatione distinguendum est. Nam aliter potuerunt sentire quidem, et cum omni consciéntia, ante decretam et sancitam translationem (vota enim singulorum libera esse decet in sacro Concilio), verum posteaquam longe major pars (quæ de jure quidem sanior esse censetur, et cui etiam ex conclusione in generali Congregatione communi omnium Patrum consensu facta standum erat) translationem ipsam decrevit et sancivit, si qui prius aliter sentiebant, decebat eos intellectum captivare in obsequium majoris partis; id quoque ipsis non modo probantibus, sed etiam petentibus, servatum a nobis in aliis sessionibus semper fuit; quod nisi fieret, nihil unquam in Conciliis deliberari ac statui posset, nihilque propterea unquam firmum, nihil stabile futurum esset in Ecclesia Dei, nullaque amplius esset sacrorum Conciliorum auctoritas, unde oriretur scandalum, scandalorum omnium gravissimum.

41. « Quod autem polliciti fuerimus reversionem, cum primum illa pestilentis (quod aiunt) asserti morbi suspicio refrixisset, pollicitatio ipsa qualis fuerit, non opus est ut verbis contendamus. Acta loquuntur, quæ sic habent: Placetne vobis similiter decernere et declarare pro conservatione et prosecutione ipsius Concilii, securitateque vitæ ipsorum prælatorum, Concilium ipsum ad civitatem Bononiensem veluti ad locum magis paratum, salubrem et idoneum pro tempore transferendum esse, et ex nunc transferri, et ibidem Sessionem jam indictam statuta die XXI Aprilis celebrandam esse et celebrari; et successive ad ulteriora procedendum, donec sanctissimo domino nostro et sacro Concilio expedire videbitur, ut ad hunc seu alium locum, communicato etiam consilio cum invictissimo Cæsare, Christianissimo rege, et aliis regibus ac principibus Christianis, ipsum Concilium reduci possit et debeat?

« Præterea ut demus causam hanc fuisse mansionis Tridenti, quod bona fide crederent nos illuc reversuros, quid est quod a reverendissimis legatis moniti, ut se nobiscum Bononiæ

jungerent, nihil responderunt? Cur etiam pro eorum pietate nunquam nos monuerunt, cum probe agnoscerent tanti viri, nihil boni Tridenti pro Ecclesia agere : quinimo scissionis tunicæ Christi inconsutilis (quod certe admittere volumus eos nunquam cogitasse) infirmioribus multis dubitationem injecisse? Sed et nullus sani capitis ambiget, mansionem illam Cæsareæ protestationi occasionem præstitisse, quæ nullo pacto profecto potuisset a Cæsare emanare, si Conciliorum ipsi probatos mores, et majorem ac saniorem partem Patrum, imo sacrosanctam crucem, insigne unicum et amabile veræ et legitimæ potestatis, et præsentiæ Sacri Concilii, quæ nulli per Sanctitatem vestram alligata est loco, secuti fuissent. Non erat igitur eo pacto repetenda reversio, quod difficilior reddebatur, sed quod facilior, utpote ex concordi nobiscum sacri OEcumenici Concilii progressu.

« Ad hæc cum valde observemus reverendissimum et illustrissimum dominum cardinalem, et cæteros Patres ipsos toto diligamus affectu, non potuimus non valde tristari ex ipsarum litterarum suarum particula, dum asserti morbi suspicionem fuisse dicunt, et non magis veri morbi invasionem, nisi forte ita intellexerint, asserti morbi, id est, assertive a sacro OEcumenico Concilio pro evidenti et notorio declarati : frustra enim post latam sententiam diffinitivam de iis, quæ a sacro Concilio diffinita sunt, amplius dubitatur. Hæc enim sunt verba sacrosancti illius decreti : Placetne vobis decernere et declarare de hujusmodi morbo, ex præmissis et aliis allegatis ita manifeste et notorie constare, ut prælati in hac civitate sine vitæ discrimine commorari et in ea idcirco inviti minime retineri possint et debeant? Itemque attento recessu multorum prælatorum post proxime præteritam Sessionem, et attentis protestationibus aliorum quamplurium prælatorum in Congregationibus generalibus factis, hinc omnino timore ipsius morbi abire volentium, qui juste detineri non poterant, et ex quorum discessu Concilium dissolveretur, vel ex paucitate prælatorum bonus ejus progressus impediretur, et attento etiam imminenti periculo vitæ et aliis causis per aliquot ex Patribus in ipsis Congregationibus allegatis, utpote notorie veris et legitimis. Quæ cum sint etiam maxime notoria declaratione, si adhuc dubitant, et rem se aliter habuisse prætendunt, advertant, quæsumus, Patres illi quanti momenti verbum eis exciderit : nam Sanctitas vestra in memoratis litteris ad eos destinatis, inter cætera ait : « Vos in virtute « sanctæ obedientiæ, ac sub censuris et pœnis « in eadem schedula contentis per præsentes « monemus ac requirimus ut si translationem « hujusmodi invalidam prætendatis, aliqui ex « vobis, etc. » Nonne hoc est speciale mandatum pœnam maximarum continens censurarum, ac æternæ (quod audire horribile est) maledictionis? Igitur cum non miserint, et nihilominus morbum illum notorium (qui verissimus utinam non fuisset!) assertum vocent, hoc unum certe contra ipsam translationem prætendisse videntur. Verum cum minime verisimile sit, ut tanti Catholici Patres tas gravissimas censuras neglexerint, verbum illud casu excidisse, non autem ex animo prolatum fuisse arbitrari maluimus. Non enim satis esset contra mandatum hoc strictissimum speciosa illa ipsorum divisio, videlicet? « Aut enim de qua agitur causa nostra « est, aut Dei etc. » Nam in primis dicimus superfluum esse hoc responsum, imo assumptæ huic causæ impertinens, ut se exponant injuriæ patiendæ, quam neque nos, neque alius quispiam intulerit, neque velit cogitetve inferre. Causam vero Christi ad ejus vicarium justificandam referre, totum hoc religiosissime, ut sanctos viros decet, dictum arbitramur. Veruntamen ad rem; de qua interpellat Sanctitas vestra, non admodum explicite, ut decebat, convenit. Tota enim Dei causa est, et quæstio facti, et in quo et Sanctitas vestra divinare non debet, ut quæcumque in facto dubia proponuntur, absque ulla facti dilucidatione condemnet, vel justificet. Sed, inquiunt, servos Dei litigare non oportet; at obedire certe oportet, et ad sobrietatem sapere, atque in primis quærere, ne specie recti decipiantur, ac seipsos seducant. Unde qui in tota Epistola illud præcipue agunt, ut translationem improbent, bene fecissent si ad judicium Sanctitatis vestræ in tempore accessissent, et voci procedenti de throno, in quo Spiritus Dei loquitur, magis quam suo spiritui credidissent.

« Quamobrem cum invictissimus imperator in suis mandatis ad protestandum directis, reverendissimos legatos in sacro Bononiensi Concilio degentes, assertos, et non veros esse, Patresque ibi commorantes, in privato conventu non in sacra Synodo existere, ac plurima adversus translationem, de qua agitur, ut libitum fuit suæ majestati, plena opprobriis cumulaverit, inde suasit ratio, ut causa hæc apud Sanctitatem vestram assumeretur, inde etiam emanarunt litteræ illæ, de quibus agitur, pro exquirenda facti veritate, non ut lites foverentur, vel ut magis (quemamodum servos Dei decet) faciliori modo terminentur sopianturque. Qua de re oportebat ipsos Patres Tridenti commorantes apertius loqui, aut juxta expressum Sanctitatis vestræ mandatum aliquos ex ipsis destinare. Quanquam in eo, quod ad nos attinet, satis superque arbitramur factum nobis iri, quod vel saltem profiteantur se nihil contra ipsam translationem prætendere, propterea quod neminem miserint. Scandalum vero hoc totum quod ortum est, unde hoc magis provenerit, ex mansione Tridenti, vel ex recessu (ut ipsi aiunt) quem recessum jure et congruentius

debuissent translationem veram et legitimam (prout fuit) dicere, credimus de facili perpendi posse. Quandoquidem etiamsi causæ omnes, propter quas translatio facta fuit, cessarent, cæteræque implerentur in decreto ipso translationis explicatæ, sola nihilominus hæc causa superveniens mansioni in civitate Tridenti jure obstare posset, ut mansione hac durante Tridentum reverti non expediat, ne hoc exemplum firmetur futuris temporibus perniciosissimum, potuisse videlicet paucissimos Patres contra decretum sacri Œcumenici Concilii rite factum, ex mansione sua (ne dicamus pertinacia) longe majorem partem cogere, et ad se reducere. Ideo non sine maxima causa hoc expostulavit sancta Synodus, quando ad certas litteras Sanctitatis vestræ responsum dedit, ut Patres illi nobis se prius jungerent.

« Superest ut in nullo illud indiscussum permaneat, dum ipsi rogant Sanctitatem vestram, ut indicti jam Concilii intermissa tedeat celebratio : nam si de intermissione processus more solito habiti in congregationibus Synodalibus intelligunt, nullo modo intermissa fuit celebratio, præterquam ab assumptione causæ, et intimatione litterarum Sanctitatis vestræ, citra quæ, ut inde majus bonum eliciatur (testante id Sanctitate vestra) processisse memorantur; si vero canonum præparatorum publicatione conqueruntur, ingrati admodum existerent erga officium nostrum, qui publicationem hujusmodi in sessionibus Bononiæ habitis gratia ipsorum, ut nobiscum jungerentur, distulimus. Quanquam in hac ipsa re exigua erit temporis jactura, cum tot et tanta a nobis ibidem de fide et moribus diligentissime discussa unica sessione publica valeant, atque uno die, facillime sanciri.

« Sunt et alia in eorum litteris jactabunda de sua pietate, prudentia, humilitate, mansuetudine, patientia, zelo, perseverantia in domo Patris (ut qui filii sint sapientiores, et tanquam ii qui nesciant nec inferre nec referre injuriam :) quæ quoniam vice versa tantis in nos undique scatent accusationibus, ut nulli attente legenti non patet, cum tamen, quod ipsi verbis jactant, nos re ipsa potius præstemus, merito duximus transigenda silentio.

« Rogamus itaque Sanctitatem vestram, ut in eo, quod progressum sacri Concilii (in cujus pacifica quasi eramus possessione) paulisper, ut rationem majestatis Cæsareæ haberet, in sua, quam a Deo habet potestatis plenitudine retardare voluit, amplius non persistat, sed restituta sine ulteriori dilatione Patribus Bononiæ residentibus, quæ restant examinandi et discutiendi plena possessione, ne ex tam diuturna cessatione respublica Christiana detrimentum patiatur, suam quamprimum sanctissimam sententiam subinde proferat; ac toti orbi justissimam causam nostram palam esse faciat. Desiderio enim magno desideramus tot et tantos labores nostros, non sub modio, sed super candelabrum statui et cum omni charitate dilectissimos fratres nostros nobiscum se conjungentes amplexari, et quæcumque supersunt celerrime (quantum in nobis erit) expedire. Hoc etiam postremo animadvertat Sanctitas vestra, quod a principio nascentis Ecclesiæ usque ad diem hanc (seposito schismate, a quo Dei gratia immunes sumus), vix ullum Concilium tanto tempore perduraverit. Unde jam pridem jure meritoque suos episcopos propriæ expectant sedes et commissæ Ecclesiæ, a quibus tamdiu abesse, non sine ingenti dolore atque animarum jactura fieri posse manifestum est. Ipse autem Deus Optimus maximus, cujus tota hæc causa est, cor Sanctitatis vestræ, quod in sua semper est manu, dirigat ad salutem, pacem, quietem et concordiam nostri ac universi gregis Sanctitati vestræ ad pascendum tertio iterata jussione traditi et commissi, quam Deus Ecclesiæ suæ diu servet incolumem ».

42. *Ex agendi modo præsulum Hispanorum et ipsius imperatoris schisma timendum.* — Cum Hispani præsules, qui Tridenti hæserant, in superioribus litteris contenderent, ideo se Tridenti immoratos, quod legati polliciti essent, sedato epidemico morbo, se Tridentum reversuros, ad hæc legati respondere, ut refert Angelus Massarellus [1] :

« Reverendissimi domini legati responderunt ad prædictas litteras prælatorum in eo, quod dicunt se expectasse Tridenti reditum Concilii tanquam promissum ab ipsis reverendissimis legatis, quod hoc non est verum, sed referunt se ad decretum ipsius translationis, et dato quod aliquid privatim dixerunt (quod tamen non dixerunt) nihil valet, quoad obligandum Concilium, ut Tridentum revertatur ». De eodem responso procuratores Concilii a legatis certiores redditi sunt, quo argumento extant eorumdem legatorum litteræ ad cardinalem Farnesium conceptæ verbis Italicis, quibus significant Tridentinos Patres, qui se excusant expectasse Tridenti reditum legatorum et aliorum præsulum, tanquam ab iis promissum, aberrare, iterumque confirmant pollicitationes datas a Synodo summa fide in Actis et decreto translationis, quod ad Pontificem transmissum est, insertas, quod ad promissa ab ipsis legatis privatim data spectaret, professi sunt, nec Synodum ad ea obstrinxisse, nec obstringere potuisse, nec quippiam decreto contrarium spopondisse, etiamsi ab ipsis aliqua verba jactata essent, quæ in sensum ab ipsis prætensum detorqueri possent. Porro non ea causa permotos ipsos Tridenti hæsisse constare ex litteris, qui-

[1] Diar. Conc. Trid. et Bonon. p. [illegible]

bus provocati sunt humaniter, ut Bononiam accederent, quibus nunquam responderint. At si veritati eorum dicta consentirent, debuisse ipsos litteris respondere, monereque dati iis promissi, quo adducti hærerent Tridenti. Ne vero legatis culpa adscribatur cum veritatis injuria, datas præsulibus deputatis partes, ut Pontifice consentiente objectis respondeant modesto scripto, quod in publica etiam Acta redigatur. Cæterum nulla re alia offendi ipsos, maxime in ea parte, qua erga Pontificem obsequiorum signa explicuere, nec quippiam gravioris momenti contra translationis jus auctoritatemque adduxerint.

43. Cum in ea lite de translatione Concilii intentata a Cæsare, debuisset Cæsar Pontificis sententiæ decretoriæ se submittere, atque Lutheranos ad veterum Conciliorum decreta sanctissima servanda adigere (constabat enim pari pertinacia eos futuri Concilii contempturos sanctiones, qua veterum Conciliorum ab universa Ecclesia cultas conculcassent) variis illusus argutiis, pæne ad schismatis discrimen deflexit : visus enim est negare velle Pontificem non ambiguum non esse supremum in causis Ecclesiasticis judicem, quod Concilia Lugdunense secundum et Constantiense, atque aliqua vetera professa sunt, ipsique Græcorum imperatores, cum ejurarunt schisma, demisse agnoverunt, sed veluti reum litis ad aliud tribunal, quod a Cæsareo penderet imperio adducendum. Illud vero tribunal, ad quod provocare velle Pontificem interminatus est, dixit legitimum Concilium, quasi vero possit esse aliquod legitimum Concilium, quod adversus Pontificem non ambiguum a Cæsare indicatur : in hoc schisma incitari Cæsarem a senatoribus suis scripsit cardinalis Sfondratus ad cardinalem Farnesium, qui de his præsidem Concilii Bononiensis certiorem fecit. « Prima Martii » inquit Angelus Massarellus, « scribitur, Cæsarem nolle acquiescere commissioni causæ, quam fecit Pontifex de validitate vel invaliditate translationis, sed velle appellare ad legitimum Concilium, et velle et ratificare, quæ suus orator protestatus fuerat contra suam Sanctitatem, nisi redeatur Tridentum ». Consulti de his legati Bononiensis Concilii respondere, si provocatio edita adversus Pontificem ab oratore Cæsareo rata habeatur a Cæsare, atque in eum, ut suspectum, appellet ad legitimum Concilium, Concilium Romæ convocandum, atque in eo decretoriam a Pontifice sententiam ferendam, an translatio jure celebrata fuerit : subdit memoratus auctor, qui Concilio a secretis erat :

« IV Martii reverendissimi domini legati scripserunt ad cardinalem Farnesium judicium eorum quoad Concilium, videlicet, cum timetur quod imperator sit ratificaturus gesta per dominum Didacum in protestatione et nolit accipere judicium translationis, et allegare suam Sanctitatem suspectam, et appellare ad legitimum Concilium, quod sua Sanctitas convocet ad suam præsentiam Concilium quocumque ex loco, et cum ejus assistentia una cum oratoribus principum, qui interesse voluerint, causam super validitate translationis cognoscat et sententiam ferat ».

In hoc ancipiti et lubrico rerum statu, cum lis in bellum apertum eruptura, Cæsarque defecturus a Pontificis obsequio et Ecclesiæ conjunctione formidaretur, ad retundendum Cæsaris vim, a Pontifice cum Henrico Gallorum rege de armorum societate agitatum est, regiæque voluntatis interpres extitit Carolus cardinalis Guisius, a quo conventa Henricus rex habuit rata V Martii, ut Patribus Bononiensibus retulit regius orator XI Martii, quo tempore nil prætermissum est ad Cæsarem flectendum ad æquitatem, atque a schismatis tramite devio abducendum, eaque de causa Julianus Ardinghellus internuntius nona Martii incitatissimis equis a cardinale Farnesio provolare ad imperatorem jussus est, qui eodem mense celerrime reversus meliores concordiæ spes retulit, ut narrat Angelus Massarellus [1].

« XXVIII Martii applicuit Bononiam dominus Julianus Ardinghellus, qui revertitur ex Germania ab imperatore, retulitque reverendissimis legatis, qualiter mitteret eum sua majestas Cæsarea de rebus religionis, et quod venerit in hanc conclusionem, quod pro reductione Germaniæ sua Sanctitas mittat aliquos legatos in Germaniam cum plena facultate inveniendi modum concordiæ cum illa natione, quod legati celeriter eant Augustam, et quod hoc interim nihil fiat in Concilio, neque Bononiæ, neque alibi, et quod de reductione Concilii Tridentini pro nunc amplius sermo non habeatur, quousque res Germanicæ non sint compositæ, quia tunc vel non erit opus Concilio pacatis Lutheranis, vel si erit opus, tractabitur vel de Tridento, vel de alio loco neutro, hocque etiam interim nihil innovetur in judicio translationis, et quod Pontifex mittat aliquem ad suam majestatem, cum quo agetur de recompensatione Placentiæ ».

44. *Cæsar petit ut mittantur in Germaniam nuntii Pontificii facultatibus amplissimis instructi pro conciliandis Protestantibus.* — Flecti nunquam potuit Cæsar ad restituendam Placentiam, et hæc fuit novorum bellorum causa, cum Parmam Galli tuendam suscepissent. Quod ad nuntios Apostolicos in Germaniam mittendos pro conciliandis Ecclesiæ aberrantibus populis, Christianaque disciplina redintegranda a Cæsare postulatos attinet, Bononienses legati suasere Pontifici, ut eos mitteret, atque etiam Romæ pro castigandis perpoliendisque aliarum

[1] Diar. Conc. Trid. et Bonon. Ms. arch. Vat. p. 289.

nationum moribus præsules variorum regnorum Romæ congregaret : « V Aprilis MDXLVIII », inquit Angelus Massarellus [1], « reverendissimi legati probant quod proponit imperator, de reformatione facienda in Germania per nuntios Apostolicos illuc mittendos, ut eo interim fiat reformatio aliarum nationum Romæ coram sua Sanctitate, et quod vocentur prælati, qui sunt Tridenti, et qui sunt hic Bononiæ ad dictam reformationem faciendam, etc. ».

Pie quidem petiti ab imperatore legati sive nuntii a Pontifice fuere, sed non pie ab eo postulatum est, ut ii mandatis instruerentur ad dissolvendam omnem disciplinam Ecclesiasticam, petiit enim inter alia, permitti sacerdotibus, ut in cœpto concubinatu prætenso nomine conjugii jacerent ; ut solveretur lex de jejuniis ; ut calicis usus laicis concederetur, quæ concordiæ species omni bello funestior futura erat. Sed hanc ipsam ab eo postulatorum formulam afferamus [2] :

« Facultates pio reverendissimo legato e Germania Romam missæ, ut tales expedirentur.

45. « Ut statuatur competens aliquis modus circa religionem in Germanica natione observandus, donec per Concilium generale aliud definiatur, supplicatur suæ Sanctitati, ut velit committere vices suas reverendissimis dominis cardinalibus, tanquam legatis de latere cum facultatibus infrascriptis.

« In primis videlicet, quod possint omnes et singulas utriusque sexus personas, cujuscumque qualitatis fuerint, ad gremium Ecclesiæ redeuntes, tam in genere quam in specie, et tam in communi quam in particulari ab omni hæresi absolvere, ac communioni fidelium, et in pristinum rem restituere, remittendo vel moderando abjurationis formam, et alia requisita eorum arbitrio, necnon etiam propterea pœnas per eas incursas et pœnitentias, quas de rigore juris subire deberent, et in foro temporali et contentioso in toto vel parte, prout juxta qualitatem temporum et locorum, ac multitudinem personarum eis expedire videbitur.

« Et si hujusmodi hæreticorum aliqui sacerdotes, sive sæculares, sive regulares ante lapsum in hæresim rite et legitime ordinati fuerint, possint ipsi reverendissimi domini legati, cognita in eis vera et non ficta pœnitentia, super irregularitate per eos contracta, etiam missas et alia divina officia more hæreticorum celebrando, dispensare. Itaque ea non obstante in eorum Ordinibus et in altaris ministerio ministrare, et beneficia Ecclesiastica, quæ ante in Catholica Ecclesia obtinebant, quæ tamen non fuerint interim per Sedem Apostolicam aliis collata, retinere, et alia in futurum eis conferenda recipere et retinere valeant.

« Et si hujusmodi presbyteri, sive sæculares, sive regulares fuerint, post lapsum in hæresim propter contractum matrimonium cum viduis vel corruptis bigamiam incurrerint, possint ipsi reverendissimi domini legati cum eisdem quorum uxores jam ab humanis decesserint, vel qui ad gremium Ecclesiæ omnino redire volentes illas reliquerint, etiam ad exercitium ordinum et ministerium altaris, cognita eorum qualitate idonea, ad beneficia obtinendum et retinendum, super ipsa bigamia dispensare, et hoc propter penuriam presbyterorum, et quousque in generali Concilio disponatur, quid desuper sit faciendum.

« Item si etiam ex prædictis qui in sacris constituti matrimonia contraxerunt, sive sæculares sive regulares fuerint, nonnulli, ad dimittendas uxores, eo quod continenter vivere non possint, (hoc dogma Lutheranum falsum est, quia per Christi gratiam concupiscentia vinci potest, ut docent sancti Patres et sacræ litteræ) minime induci valebunt, habeant facultatem ipsi reverendissimi legati, considerata aliquorum singulari qualitate, et cognita eorum vera conversione, ac temporis exigentia, cum illis specialiter dispensare, ut cum uxoribus quas duxerint permanere, et stipendia Ecclesiastica percipere possint, et hoc usque ad Concilii generalis diffinitionem.

« Item, habeant facultatem dispensandi cum ipsis in hæresim lapsis, qui in sacris constituti non erunt, ut post receptum absolutionis beneficium et peractam pœnitentiam, ad id, si ab eorum ordinariis digni atque idonei reperti fuerint, possint, si voluerint, ad omnes etiam sacros presbyteratus ordines promoveri, et beneficia Ecclesiastica eis canonice conferenda obtinere.

« Item, habeant facultatem absolvendi ab apostasia quoscumque religiosos, qui extra regularia loca vagantes, et his, qui ad redeundum ad eorum ordines induci non poterunt, licentiam manendi extra regularia loca, etiam in habitu presbyterorum sæcularium, deserviendo tamen aliquibus beneficiis curatis, concedendi, et hoc attenta etiam penuria presbyterorum, ut supra dictum est.

« Item, habeant facultatem dispensandi et ordinandi circa communionem sub utraque specie cum his, quos omnino altera contentari nolle cognoverint, prout ipsis reverendissimis dominis legatis videbitur paci et tranquillitati Ecclesiarum expedire, et hoc usque ad Concilii, ut supra dictum est, diffinitionem.

« Item, possint ipsi reverendissimi domini legati circa delectum ciborum, et jejunia, ac ferias dispensare, vel moderari in communi vel particulari, prout eis expediens conscientiæ,

[1] Ut supra p. 291. — [2] Ms. arch. Vat. sig. num. 3229. p. 126 et 3204. inscript. Acta Concilii Bonon. p. 460.

quieti et animarum saluti videbitur, et hoc ut supra dictum est, usque ad Concilii generalis determinationem.

« Item, pro reformando mores cleri, ne scandalosi sint populo, detur facultatas ipsis reverendissimis legatis omnia statuere et ordinare, quæ temporum qualitati et conservationi religionis secundum Deum viderint expedire.

« Item, habeant facultatem beneficia quæcumque arbitrio suo dividendi, dismembrandi, uniendi et applicandi, et hæc ad effectum, ut provideatur aliis beneficiis exilibus, seu hospitalibus, vel scholis studentium, aut aliis piis locis, sive pro prædicatoribus, vel aliis Ecclesiæ ministris, cum, vel si magis expedire videbitur, possessoribus ipsorum beneficiorum modum distributionis fructuum eorumdem, arbitrio ipsorum reverendissimorum injungere, et quod de ipsa distributione teneantur rationem reddere, vel ordinariis, vel futuro Concilio, aut alias, prout per ipsos reverendissimos dominos legatos ordinabitur.

« Item, quia circa restitutionem bonorum Ecclesiasticorum plurimæ difficultates occurrere possunt, ob temporum prædictorum calamitatem, idcirco detur facultas ipsis reverendissimis dominis legatis ipsam restitutionem in toto, vel in parte differendi, vel moderandi, aut cum personis, per quos fieri debet restitutio, concordandi : et hoc arbitrio ipsorum reverendissimorum, et prout eis expedire videbitur, Cæsarea majestate id postulante, tam suo quam ordinum imperii nomine.

« Item, possint ipsi reverendissimi, quoad præmissa omnia et singula, alios quoque, quos voluerint, subdelegare cum simili et limitata potestate.

« Item, quod omnia tractent interveniente Cæsarea majestate, et de ejus consensu tanquam periti rerum Germanicarum, et cujus zelus in restituenda unione Ecclesiæ sanctissimo domino nostro et toto orbi cognitus est.

« Item, quod in litteris fiat amplissima derogatio regularum cancellariæ Apostolicæ, etiam de non tollendo jure quæsito, ac constitutionum et ordinationum Apostolicarum, etiam in generalibus Conciliis editarum, necnon statutorum et consuetudinum, tam provincialium quam Synodalium, ac privilegiorum, quorum tenores in amplissima forma etc. »

46. Consulti de his a cardinale Farnesio, Pontificio nomine Concilii Bononiensis præsides respondere, adeo Cæsareis votis indulgendum, ut quidquid sine peccato tolerandum videri potuerit theologis, tolerandum assenserint, velut de retinendis uxoribus quæ prius erant concubinæ a sæcularibus sacerdotibus, non autem a religiosis : idem petiere Ferdinandus et principes electores a Pio IV. Sed repulsam passos visuri sumus.

« Judicium legatorum Concilii circa facultates dandas legatis in Germaniam mittendis 1548, transmissum sanctissimo Domino nostro.

« I. Quoad primum, videntur excipiendi hæresiarchæ, quibus non videtur concedenda remissio sine publica abjuratione, vel saltem nisi in eis appareant evidentissima signa veræ et non fictæ pœnitentiæ : de qua tamen etiam publice aliquo modo constare deberet : et nihilominus, ne difficultates a nobis nasci viderentur, posset tota hæc pars de hæresiarchis committi privatim fidei legatorum nulla facta mentione de ea in Bulla.

« II. Placet attentis illis verbis : *Cognita in eis vera, et non ficta pœnitentia.*

« III. Posset concedi, attenta ratione adducta per reverendissimum dominum legatum, injuncta tamen eis prius pœnitentia salutari.

« IV. Videntur omnino excipiendi regulares, quia forte cum eis non potest dispensari cum dispensatione communi. c. *Cum ad Monasterium* de Stat. Regular. et etiam secundum doctrinam B. Thomæ.

« V. Videtur quod possit concedi.

« VI. Si concedatur, videtur addenda clausula : *Dummodo deferant habitum suæ professionis subtus presbyteralem.*

« VII. Magnam videtur habere difficultatem propter falsum dogma inclusum, propter exemplum, et propter multa pericula, præsertim quando essent communicandi magno numero, et tempore, et etiam si sanguis esset conservandus et deferendus ad infirmos. Et quia fortasse dubitari potest, quod illorum petitio quoad hoc procedat potius ex contentione, quam ex devotione ; tamen si concedendum esset, videretur addenda clausula, « quoad illos tantum, qui devotionis causa peterent, » fatendo Christum esse totum in qualibet specie, et remoto periculo effusionis, etc.

« VIII. Verbum *in communi* videtur excedere modum dispensationis, et quod saperet potius introductionem novæ legis, a qua deinceps cum difficultate retraherentur.

« IX. Placet.

« X. Non displiceret, nisi dubitaremus de exemplo, quod extendi posset ultra Germaniam successu temporis, tamen non videtur, denegandum propter necessitatem, attento præsenti statu illius provinciæ.

« XI. Videtur concedendum, attenta necessitaté propter pacem reducendam dumtaxat, quoad moderandas restitutiones bonorum Ecclesiasticorum moneantur legati, ut hac facultate parcius utantur, cum sit res pessimi exempli, et arguat impœnitentiam eorum, qui integram restitutionem facere nollent.

« XII. Non placet aliquo modo, quia eligitur industria personæ, quæ non præsumitur in omnibus.

« XIII. Verbum *de consensu* nullo modo placet, et videtur mutandum, ut dicatur *de consilio*.

47. « Quoad capitula inclusa in litteris reverendissimi domini legati datis v Aprilis, de quibus quidem capitulis dicit responsum fuisse, ea non videri a doctrina Catholica aliena: a primo de conditione hominis recti, usque ad ultimum de Cæremoniis nihil dicimus, quia oportet, quod totus tenor inspiciatur, et consideretur unumquodque quantumvis minimum verbum, quod non repugnet determinatis in Concilio Tridentino, et aliis sacrosanctis Conciliis, et traditionibus, et consuetudinibus Ecclesiæ, et communi doctrinæ Sanctorum ».

Consulti etiam a Pontifice præsules, qui a Concilio Bononiensi Romam deputati fuerant, ita respondere [1]:

48. « Specialiter quartum caput; dum in eo de retinendis uxoribus agitur, quoad regulares, qui solemni voto castitatis se obligarunt, moderandum esse existimamus ut nisi cum aliquibus, et his paucissimis ex aliqua urgentissima causa vel evidenti necessitate dispensetur, nimirum non initiatis sacerdotio. Quo vero ad sæculares in sacris constitutos nullatenus nobis cum eisdem dispensandum videtur, ut cum uxoribus titulos beneficiorum, quibus cura imminet animarum, neque executionem ordinum quoad ministerium Altaris retinere possint. Prolapsos in eamdem impietatem vidimus Lutheranos, ut illusi a Sathana sacerdotes episcopale munus in conferendis ordinibus sibi arrogarent atque etiam laici munus sacerdotale invaderent, ac tot ac tam nefarias hæreses pertinacibus hauserant animis, ut licet postulata Cæsarea quæ gravissima trahebant animarum pericula, Lutheranis permitterentur a Romana Ecclesia, non tamen ab hæresi ad fidem orthodoxam traducendi forent, sed magis in suscepto flagitio obfirmandi, ut suis locis inferius illustrabitur.

« De septimo capite assensere, posse calicem concedi, si pietatis studio petatur, et profiteantur Christum tam integre sub una, quam sub utraque specie contineri.

» Quoad octavum circa delectum ciborum, saltem sextam feriam omnino excipiendam esse censemus.

« Quoad nonum caput, facultatem illam generalem restringendam esse pro reformatione morum cleri nationis Germaniæ duratura usque ad determinationem generalis Concilii.

« Circa decimum tertium, existimamus alienum esse a decretis et institutis sanctorum Patrum, ut spiritualia cum consensu sæcularium potestatum definiantur; licet quandoque eorum consilium requisitum fuisse memoretur ».

[1] Sig. 3200. p. 232, 234.

Consulti etiam, an expediret supersedere in judicio translationis, subjecere: « Sanctitatem vestram humiliter rogamus ut quam primum ad expeditionem negotii devenire dignetur, prout in litteris suis Synodo destinatis, et nobis coram Sanctitate vestra comparentibus benigne pollicita est ». At obstitit Carolus V, qui instabat ut intermisso ac interciso translationis judicio, Concilium ob eas causas, ob quas indictum fuerat, Tridentum reduceretur. Addidere demum iidem præsules: « Quo vero ad missionem legatorum in Germaniam, non videtur posse denegari aliquo modo propter multas rationes ». Hæc illi, quæ mox legatis Bononiensis Concilii significarunt, ut narrat Angelus Massarellus, qui eorum sententiam in tria distinctam capita breviter perstringit:

« XIV Aprilis domini deputati Concilii significant legatis, quod responderent dubiis propositis ex parte suæ Sanctitatis an legati essent mittendi in Germaniam? Quod sic. 2. Quoad facultates eis dandas, limitarint missas a Cæsare. An supersedendum sit in judicio translationis, vel ferenda sententia? Quod feratur sententia ».

49. *Rex Galliæ minatur se revocaturum præsules suæ ditionis, si hæc concedantur.* — Indulgebantur hæc Lutheranis concepta pia spe eos a schismate et hæresi revocandos, putaruntque politici omnino Lutheranos hac arte ad Ecclesiæ obsequium revocatum iri, Cæsarique futuros addictissimos, adeo ut Galli politici qui Cæsarem civilibus hæreticorum bellis implicitum teneri peroptabant, ne ipsis Cæsar bella moveret, adduxerint cardinales Gallos suis artibus, ut Pontificem a mittendis legatis in Germaniam, objecto Cæsareæ potentiæ inde augendæ terrore revocare niterentur, quod legatis Bononiensis Concilii significatum a cardinale Farnesio refert Massarellus [1].

« XIX Aprilis reverendissimi domini legati receperunt litteras a reverendissimo domino cardinale Farnesio xv hujus datas, quibus significat cardinales Gallos interponere difficultates ante suam Sanctitatem, ne mittat legatos in Germaniam, prout petit imperator, cum vereantur ex hoc Cæsarem fieri absolute dominum illius nationis, et deinde facile conversurum se ad bellum contra regem eorum, propterea Beatitudo sua aliquid certi non statuit, et quod etiam reverendissimi domini deputati in hoc sint discordes », quibus addit:

« Eo progressa est Gallorum politicorum hæresim ac discordiam in imperio alere meditantium astutia, ut internuntius in aula Gallica significarit, regem Galliæ revocaturum e Concilio Bononiensi suum oratorem, si legati in Germaniam decernantur, si vero non mittantur, omnes vires pro tuendo Pontifice adversus Cæsarem

[1] Diar. Conc. Trid. et Bonon. p. 292.

vim conversurum ». Quod relatum Bononiensibus Patribus narrat Angelus Massarellus [1] :

« XVI Maii nuntius Apostolicus apud Gallos significat, regem Christianissimum ægre ferre, quod legati vel nuntii Apostolici mittantur in Germaniam, cum hoc tendat ad tyrannidem imperatoris augendam, non autem ad bonum publicum, quare protestatur, si mittantur, se velle revocare suum oratorem et prælatos Gallos a Concilio Bononiensi, alias pollicetur omnem favorem et vires pro defensione Sedis Apostolicæ, prout sui antecessores semper fecerunt ».

Exosæ fuerunt Deo eæ Gallorum artes, dum enim in Germania fovere hæreticos moliuntur Cæsareæ potentiæ deprimendæ studio, hæresis clam irrepsit in Gallias, quas immensis cladibus postea funestavit.

50. *Cæsar subornatus ab impiis decretum nefarium, Interim dictum, ferre meditatur.* — At Pontifex, quanquam pro conciliandis Ecclesiæ Lutheranis ad mittendos legatos esset paratissimus, tamen Cæsaris postulata de conferenda legatis auctoritate, permittendarum sacerdotibus et monachis uxorum, indulgendi laicis calicis usum, et solvendæ legis de jejuniis iniquiora videbantur, quæ potius Catholicos pellectura essent in Lutheranismum, quam Lutheranos ad Ecclesiæ castra traductura, gravissimaque alia mala invectura, quare ad temperanda Cæsarea postulata Chissemensem episcopum ad Cæsarem misit : sed Pontificius internuntius flectere Cæsarem non potuit, ut Pontificia potius quam suorum politicorum, qui imperialem auctoritatem auctam, depressamque Pontificiam optabant, consilia admitteret : itaque Cæsar ab impiis impie subornatus, tertiam religionis formam, adversam Catholicæ, nec cum Lutherana consentientem, conflavit, nec advertit disciplinam Ecclesiæ circa continentiam sacerdotum non ex placito humano, ut fingebant Lutherani, sed a Spiritu sancto et traditione Apostolica esse constitutam. Quamvis itaque exambiverit Cæsar, ut sanctio sua nefaria approbaretur a Pontifice, obtinere non potuit, ut constat ex Angello Massarello :

51. « XXVI Aprilis cardinalis Moronus retulit novitates ex Augusta XVI et XVII hujus datas, quod concordaverint in modo vivendi in religione usque ad determinationem Concilii ; mittitur a cardinale Sfondrato, legato apud Cæsarem, exemplum modi, quem tractarunt Germani in dicta, secundum quem vivere debeant usque ad decisionem Concilii, et examinaverunt scripturas, quas vocant INTERIM.

« II Maii reverendissimi DD. legati scripserunt ad cardinalem Farnesium, quod viderunt et examinaverunt scripturam quam INTERIM vocant, quam in duas partes diviserunt. In prima continentur materiæ publicatæ Tridenti in Concilio de peccato originali et justificatione, et quoad hanc partem nihil a sanctissimo domino nostro innovandum censent, sed decreta Tridentina illibata permaneant. In secunda continentur materiæ nondum publicatæ, et in hac multa advertunt, quæ in scriptis ei demandabunt ». Nonnullis interjectis addit auctor, legatos libello Cæsareo notulas apposuisse, quibus ea quæ a veritate Catholica dissidebant, expungenda ostenderunt.

52. *Articuli propositi a Protestantibus tanquam omnino necessarii singulatim refutantur.* — Nec minus Cæsar, dum religionis dissidium in Germania componere affectat, tranctandis rebus Ecclesiasticis male se immiscuit in Augustanis comitiis, ac primum colloquia inter Catholicos et Lutheranos inania atque exitialia instituit, quamvis edoctus toties fuisset, ut ab iis abstineret (1).

Controversiarum earum capita fuere eadem, quæ alias fuerant agitata.

Primum, quod a Lutheranis mordicus tenebatur, fuit de fide, qua sola conferri justificationem effutiebant, quam tamen in alio colloquio Augustano jam a pluribus annis non solam justificare consenserant, eam vero propositionem falsam esse ostensum est, uti etiam fallacem salutis certitudinem ex eo conceptam, quod quis salutem se consecuturum sibi præfidat.

Secundum controversiæ caput vertebatur de legitima Sacramentorum administratione, quam rite non tractari in Lutherana Ecclesia perspicue demonstratum est.

Tertio capite disciplina Evangelica in vero

[1] Ut supra p. 295.

(1) Inter plura Augustana comitia per hos annos indicta, nullius adeo celebris memoria præ comitiis anni hujus superest. Horum famam perennat liber *Interim* in iisdem comitiis publicatus quo servanda in Ecclesia Germanica disciplina interim usque ad exitum Concilii præscribebatur. Propositum hisce principibus approbandum die XV Maii scribit in Annalibus suis Calvisius ; sed Gassarus in Augustanis Annalibus die XII Junii productum affirmat, Cæsare auctore. A Julio Pflug episcopo Naumburgensi, Michaele Sidonio archiepiscopi Moguntini vicario, et Joanne Agricola Islebio Lutherano digestus fuit, quibus adjungendus fuerat Bucerus ea de causa e Strasburgo accitus ; sed is approbare opus recusans non sine indignatione remissus fuit. Fidei dogmata in illo sane erant omnia ; disciplinæ quædam capita, quæ a consuetudine R. E. abhorrebant, permissa, Pontificem offenderunt, quemadmodum orthodoxæ fidei dogmata Lutheranos evertebant. Quare nec ab orthodoxis, nec ab hæreticis approbationem obtinuit. Quanquam ex principibus non pauci partim metu, partim commodi privati gratia recipere illud visi sunt, non defuerunt tamen vel in ipsa Germania principes qui palam reprobare non dubitaverint. Constantia, urbs celebris, primum restitit, dein coacta cessit. Magdeburgum restitit. Joannes Fridericus Saxo ne captivus quidem cogi ad id potuit. De Lantgravio ambigitur ; extat enim ejus nomine inscripta ad imperatorem Epistola, qui arma sua in Lutheranos offert, paratumque se ad librum probandum exhibet, siquidem carcere exemptus libertati restituatur. Sunt tamen quibus litteras illas suspectas efficiat constantia filiorum ejusdem Lantgravii, quos ex iisdem litteris nihilo permoveri se permisisse constat, ut Cæsaris jussioni sese submitterent. Vide Durand, *Hist. du XVIe siècle*, lib. XIX. MANSI.

usu clavium constituebatur : ostensum vero est usum clavium a Lutheranis pessime exerceri, cum plurimi eorum pastores sacerdotio non sint initiati.

Quarto loco proposita est legitima institutio ministrorum Ecclesiæ, quam apud Lutheranos nullo jure niti responsum est.

Quinto loco postulabatur a Lutheranis libertas sacri Evangelii : at sub aureo verborum eorum velamine plures latebant pestes, cœlibatum enim clericorum, et monachorum vota abolita cupiebant, quæ non pugnare cum libertate Evangelica ostensum est.

Sexto capite flagitabant Lutherani Christianam libertatem, at non qualem Christus et Apostoli commendarunt, sed qualem libertini antea affectabant, sed hac libertate improba in Sathanæ servitutem ipsos redigi illustratum est, ad quos articulos extat hoc Catholicum responsum [1] :

53. « Ad sex articulos, quos pro omnino necessariis habent Lutherani, responsio.

I.

« Doctrina de justificatione facile concordabitur, si non contendatur solam fidem justificare, et si omittatur affectata verborum novitas, et retineatur potius vetus dicendi modus, quo usi sunt Patres nostri antiqui, S. Jacobus, S. Cyprianus, S. Augustinus, de fide et operibus : Si fides vera nunquam est sine bonis operibus, ut ipsi dicunt, quid opus est addere hanc vocem SOLA, ut excludat a fide opera ? Hoc enim intendunt potissime, quando dicunt SOLA FIDES JUSTIFICAT, ut a justificatione opera excludant : quoniam vero propositio illa SOLA FIDES JUSTIFICAT reprobatur a S. Jacobo et a S. Augustino expressis verbis, et multam in populo bene agendi negligentiam generat, atque etiam certis rationibus dialectice falsa esse convincitur, quia si sola fides justificaret, sequeretur, quod nec Deus, nec gratia, nec charitas, nec Sacramentum Baptismi, nec Pœnitentiæ justificaret, quia nihil horum est fides, sequitur autem, si sola fides justificat, sicut sequitur solus Deus creat aliquid ex nihilo, ergo nihil, quod non est Deus, ex nihilo aliquid creat.

« Rectius igitur omittatur hæc de sola fide contentio et dicendi novitas, ut maneamus unanimiter in antiqua SS. Jacobi, et Augustini, totiusque Ecclesiæ sententia, nempe, ut non baptizatus peccator per fidem et Baptismum justificetur ; baptizatus vero peccator, justificetur per fidem et Pœnitentiæ sacramentum. Hoc breviter dictum est, et neminem scandalizat, nec est contra ullam Scripturam, nec misericordiæ Dei aut merito Christi derogat, sine quibus utique, nec fides, nec Sacramenta per sese tantæ forent, aut esse possent efficaciæ, ut peccatorem justificarent sine gratia Dei et merito Christi.

« Quod autem aiunt nos hac fiducia misericordiæ certos et securos de salute reddi, simile est illi Lutheri doctrinæ, quod homo baptizatus salutem perdere non possit, nisi nolit credere, quia per fidem Baptismi dum credit aut recordatur se baptizatum esse, statim omnia peccata absorbentur. Et adhuc audacius ait Philippus Melancthon in Methodo et in Commentario ad Rom. : Eos qui dubitant an consecuti sint remissionem peccatorum, et Deo placeant, atque in gratia ejus sint, non esse Christianos, sed Ethnicos, nec certe invocare Deum. At hujusmodi temeraria de vita æterna præsumptio, certitudoque et securitas toti repugnat Scripturæ et veteris et novi Testamenti, quia in Prophetis sæpe adjicitur dubitationis vocabulum *quis scit, forte, forsitan,* ut Dan. IV, Jon. III., Johel. II., et Judith. VII. et Eccles. IX., apertissime dicitur : *Nescit homo, an amore, an odio dignus sit.* In novo quoque Testamento ait ipse Dominus, Matth. VII. *Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine :* Item, *Angusta est via,* etc. et Paulus Rom. IX. : *Non est volentis, neque currentis.* Et II. *Tu autem fide stas : noli altum sapere, sed time,* etc. I. Cor. IV. *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum.* Præterea dum aiunt conscientiam sibi peccati consciam esse, quia legi nunquam satisfaciamus, hoc alludit ad illos reprobos Lutheri articulos, quod justus in omni opere bono peccat, quod nobis impossibile sit legem implere, etc. At cum dictum est, quod Paulus ait : *Nihil mihi conscius sum,* ergo conscientia non est sibi semper peccati conscia ; et Luc. I., quod parentes Joannis Baptistæ *ambulaverunt in lege Domini sine querela ;* Marc. IX., quod *credenti omnia sint possibilia ;* et Phil. IV. *Omnia possum in eo, qui me confortat ;* et SS. doctores Hieronymus et Augustinus dicunt, gravem esse blasphemiam dicere, quod Deus nobis impossibilia præceperit, quia tyrannicum est subditis impossibilia præcipere. Tria igitur sunt in primo articulo quæ debent corrigi. Primo, ne dicatur : *Sola fides justificat.* Secundo, ne dicant : *Nos fiducia misericordiæ certos reddi de salute.* Tertio, ne dicant : *Nos legi nunquam satisfacere, sed omni opere bono peccare.* Talia enim dicta non ædificant, sed scandalizant populum Dei.

II.

« Sacramentorum legitima administratio. Hic vident in oculo nostro festucam, et non vident trabem in oculo suo, ipsi enim maxime illegitime administrant Sacramenta, utpote foris extra Ecclesiam in schismate et rebellione. Hic est omnium pessimus abusus : in Missa præterea utrumque Canonem reprobant, et omittunt

[1] To. XVI. de Conc. Ms. Vat. sig. num. 3203. p. 117.

Communionem unius speciei, et vocant dimidiatam dispensationem, cum tamen extra Missam semper in Ecclesia fuerit communio infirmorum. Eucharistiam pro infirmis non observant, sed circa infirmi lectulum dicunt repente sine Missa verba Consecrationis supra panem et vinum, et mittunt ea in os infirmi, plerumque residuum Calicis, quod infirmus non bibit, fundunt in terram, nec retinent numerum septem Sacramentorum, altaria demoliuntur, missas privatas abrogant, in Baptismo, Chrisma et Oleum, et alia multa omittunt et despiciunt, quæ semper tamen in Ecclesia fuerunt : quomodo igitur super iis poterimus cum eis concordare? Melius profecto est, si ab his malis cedere et cessare nolunt, ut nos permaneamus cum reliquis nationibus, quam ut accedamus eis, et simul cum eis fiamus schismatici, et eorum schisma augeamus.

III.

« Disciplina Evangelica, verus usus clavium. Hunc articulum facile admittimus per omnia, si recte intelligatur, sed admonendi sunt, quod maximus est apud ipsos clavium abusus, nam eas committunt multis, qui veri presbyteri non sunt, utpote a nullo episcopo rite ordinati, et per novum eorum Evangelium omnis Evangelica disciplina evanuit, quia in eo non obeditur præpositis Ecclesiarum ordinariis, et omnis devotio, timor Dei, visitatio Ecclesiarum, oratio, jejunium etc. in populo languet et minuitur.

IV.

« Institutio legitima ministrorum Ecclesiæ. Et hic quoque in verbis nulla est inter nos discordia, sensu autem maxima, quia legitimam institutionem vocant ipsi, ubi novi eorum visitatores et superintendentes eligunt, et nova benedicendi formula presbyteros et diaconos instituunt, ubi nullus est verus episcopus, talis autem institutio, ut est maxime frivola, ita in Ecclesia tot retro sæculis approbata, aut usitata non fuit.

V.

« Libertas sacri Evangelii. Hic difficillime concordabimus. Difficillimum est enim nobis a tam antiqua et lege et consuetudine totius Ecclesiæ discedere, eisque consentire. Concubinatus tamen non minus nobis quam ipsis displicet. Libenter itaque simul cum ipsis consulere in medium volumus, quomodo tolli queat scandalum istud : vota autem monastica, quæ tot utriusque Testamenti Scripturis sunt fundata, et tot sæculis per omnem Ecclesiam comprobata, et in perpetuo usu servata calcare jam et pro nihilo habere non possumus. Ut igitur dicere non possint nos nostra defensione velle pacem et unitatem Germanicæ nationis impedire ; dicamus eis, et hic sicut super art. secundo, ut ipsi primo super hac re quærant consensum aliarum nationum, et Romani Pontificis, sine quorum consensu nos in novitatem istam consentire non possumus, quia faceremus nos alienos ab illorum communione et vere schismaticos.

« Nam quod dicunt, neminem pie et caste vivere posse, quod laqueo sit, negamus nos votum continentiæ laqueum esse secundum se ; licet per accidens laqueo fieri queat iis, qui carnaliter vivunt et concupiscentiæ laxant habenas, secundum se vero est pulchrum et salubre sanctitatis vehiculum, vereque pietatis et vitæ Christianæ adminiculum, sicut expresse docet Paulus I Cor. VII : *Virgo et innupta cogitat, quæ Dei sunt, ut sit munda corpore et spiritu.* Nec est impossibile votum illud servare, quod tot millia monachorum et monialium per tot sæcula servarunt, omnia enim potuerunt in eo qui eos confortabat, Philipp. IV. Et paulo post : *Credenti enim omnia sunt possibilia :* Marc. IX. *Et continentiam petentibus dat Deus :* Sap. VIII. Falsum est autem quod aiunt libertatem conjugii Scripturam concedere contra votum, eamque tempore Nicæni Concilii in Ecclesia fuisse, nunquam enim probare poterunt tempore illius Concilii licuisse ulli sacerdoti monachoque aut moniali conjugium inire, quandoquidem et Apostolorum canones non omnibus clericis permiserunt nubere, sed iis tantum qui in minoribus erant constituti Ordinibus. Cæterum Pauli verbum : *Melius est nubere quam uri,* alium habet sensum, quam ipsi putant, non enim statim uritur, quem stimulus carnis vexat, sed qui tentatione vincitur et concupiscentiæ consentit, juxta illud Jacobi I : *Unusquisque tentatur a concupiscentia sua abstractus, et illectus :* dein, *concupiscentia cum conceperit, parit peccatum.* At Paulo, cum vexaretur illo carnis stimulo, dictum est : *Sufficit tibi gratia mea.* I Cor. XII. Hoc et unicuique Ecclesiastico dici posset, si forti animo contra tentationes carnis resisteret.

VI.

« Christiana libertas. Hanc duplicem petunt, in ritibus, et in cibis, ut tollant per hoc omnem Ecclesiæ statuendi ac prohibendi auctoritatem. At hoc est contra omnem Scripturam. Christus jubet audire Ecclesiam, Matth. XVIII, prælatos, Luc. X. presbyteros et præpositos, I Thess. I, Hebr. XIII. Apostoli præceperunt abstinere a sanguine et suffocato, Act. XV. Paulus jussit tacere mulieres in Ecclesia, et velatas esse, et alii multi statuerunt multa quæ ad pietatem et ad Dei cultum deservire visa sunt. Non est igitur hæc Romano Pontifici et Conciliis tollenda auctoritas præcipiendi ea, quæ ad populi ædifi-

cationem faciunt. Christiana enim libertas liberat a peccato et a servitute diaboli, Jo. VIII et Rom. VI, non autem a jugo præcepti, quod suave vocat ipse Dominus Matth. XI; ait enim Jo. XIII: *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem;* et Lutherus olim in serm. de Indulgentiis dixit, quanto plus est præcepti, tanto major est securitas, et plus meriti : et super Decalogum scribens docebat, non esse bonum sine præceptis esse, allegans illud Judic. ultimo : *In diebus illis non erat rex in Israel : sed unusquisque, quod sibi rectum videbatur, faciebat.* Hoc autem dicebat Lutherus non esse bonum ».

54. *Carolus V temere se immiscet rebus Ecclesiasticis tractandis, quamvis a Pontifice monitus.* — XII Maii [1] reverendissimi legati scripserunt ad cardinalem Farnesium eorum judicium circa Scripturam, quæ dicitur INTERIM, quod videlicet, quoad materias jam determinatas Tridenti, nullo modo admitti vel approbari debeat : at quoad alias miserunt notulas multas, in quibus ille libellus a Catholica veritate discordat, quare si non reformetur, nullo modo comprobandus est, et quoad sententiam ferendam super validitate translationis, si certa concordiæ spes appareat ex dilatione, differendam esse, alias cito ferendam ».

55. Quam male ferendis hujusmodi decretis se implicuerit Carolus V, constat ex sanctis Patribus, qui imperatores episcopale munus invadentes corripuerunt, ut Hosius [2] Warmiensis episcopus pluribus commemorat. Verum excusat eum Surius, quod prius libellum cum Pontifice communicarit affirmans. At falso rumore deceptus, opinatus est Surius, Carolum V egisse quod pium imperatorem decuerat : sed longe ab eo abfuit, non enim consuluit Pontificem de proponendis dogmatibus fidei præscribendaque disciplina, sed legatus Apostolicus cardinalis Sfondratus monuit Pontificem, in quos Cæsar errores se induceret, a quibus cum Pontifex illum pro pastorali munere opera Prosperi Sanctacrucii Chissemensis episcopi, quem ad eum misit, amantissime revocare pertentaret, Cæsar internuntium Apostolicum audire recusavit, donec in comitiis Augustanis nefarium suum decretum dictum INTERIM, quo pseudo-pontificatum Germaniæ invadere visus est, XV Maii tulisset, frigidaque excusatione flagrantissimum delictum temperavit, ut constat ex iis, quæ nitide recenset Angelus Massarellus [3] :

« XXI Maii reverendissimus dominus cardinalis de Monte recepit litteras ex Augusta XVI hujus datas a reverendo domino episcopo Chissemensi nuntio Apostolico, qui scribit se applicuisse Augustam XI hujus, et non potuisse habere audientiam ab imperatore ante diem XV, in qua die sua majestas hora XX publicavit scripturam, quam INTERIM vocant, ut secundum eam status Germaniæ vivere debeant in religione usque ad determinationem Concilii, et hora XXI audivit dictum dominum Chissemensem, qui frigide nimis exposuit suam commissionem, cum tota ejus vis consistat circa ipsum INTERIM, quod cum publicatum fuisset, nihil restabat quod cum sua majestate nomine sanctissimi Domini nostri ageret; imperator excusavit se de hujusmodi publicatione, asserens se non posse amplius retinere dietam Augustæ, et sciebat quod ipse Chissemensis non habebat in mandatis a sua Sanctitate aliquid momenti. Circa civitatem Placentinam respondit imperator velle prius agere de rebus publicis, et deinde de privatis, nam res privata est agi de Placentia, cum ea pertineat ad domum Farnesianam, et quod ipse imperator dixerat, se non egisse aliquid quod non esset boni et Catholici principis ».

56. Verum cum nondum pervenerat secundi hujus decreti fama ad Pontificem, cum pacis cupidissimus modos omnes exquirebat, quibus primum decretum de dogmatibus tolerari posset, quod testatur Angelus Massarellus [1] : « Pontifex mittit episcopum Fanensem in Germaniam ad imperatorem, ut una cum cardinali Sfondrato legato agat pro rebus religionis in illa provincia, et inveniat modum tolerandi scripturam, quæ INTERIM vocatur, et quod supersedetur sententia translationis ». Multis interjectis, mixtos cum veris fuisse nonnullos errores in scripto Cæsareo auctor indicat, dum ait :

« XV Junii formavimus responsum ad cardinalem Farnesium super scriptura INTERIM cum episcopo Minoricensi ».

57. At Cæsar in comitiis Augustanis edidit decretum, quo disciplinam sacram disciplinæ instaurandæ specie profligavit, Pontificiamque aulam ac pios omnes maxime conturbavit, ut testis est Angelus Massarellus [2] :

« XXV Junii reverendissimus dominus cardinalis Moronus recepit litteras a reverendissimo cardinali Sfondrato ex Augusta XIX hujus datas, quibus significat imperatorem proposuisse in dieta reformationem cleri Germanici, et eis modum vivendi, quoad mores XIV hujus præscripsisse, ita ut jam unusquisque videat imperatorem hunc Carolum usurpasse sibi omnem jurisdictionem Ecclesiasticam, nam die XV Maii præteriti præscripsit modum credendi quoad dogmata fidei, nunc autem XIV hujus mensis formam vivendi quoad mores Germaniæ dedit ».

In eo secundo decreto Cæsar, qui novi Concilii cupidissimum se jactabat, superiora Concilia, quæ continentiam sacerdotibus imperarunt, et laicis calicis usum vetuere, audaci

[1] Diar. Conc. Trid. in Bonon. Ms. arch. Vat. p. 294. — [2] Hosius Ep. Varm. in confess. Cath. Fid. c. 25. — [3] Angel. Mass. in Diar. Conc. Bonon. Ms. arch. Vat. p. 295.

[1] Ut supra 297. — [2] Diar. Ms. arch. Vat. p. 298. auctore Ang. Mass. Secret.

contemptu protrivit, prætexens, id sibi licere usque ad novum Concilium, quasi homini laico ita veterum Conciliorum, quæ a Spiritu sancto regebantur, flocci auctoritatem fecisse licuerit, eoque prætextu omnia Concilia novi Concilii spe et expectatione, abrogare cuivis principi liceat : ut vero in futuro Tridentino hæc rejecta sint, suo loco dicetur.

58. *Responsio Pauli petitionibus iniquis cujusdam ducis Germaniæ.* — Quam vero abhorruerit Paulus Pontifex ab his decretis, constat ex responso [1] ab eo dato cuidam præpotenti Germaniæ duci petenti a Sede Apostolica, ut in ejus principatu conjugium sacerdotibus, laicis calicis usus, jejuniorum abrogatio ob inductas a Lutheranis turbas permitterentur (erant hæc Lutheranismi retia, quibus tot improvidæ nationes illaqueatæ sunt) ; ad hæc vero Pauli III nomine brevibus, sed gravissimis sententiis responsum est :

« Petitiones ducis tres, communio sub utraque, matrimonium sacerdotum, ciborum indifferentia. Mœret et dolet et admiratur Pontifex plus credi versantibus in tenebris peccatorum, quam sanctæ matri Ecclesiæ, quæ in fide errare non potest. Novatores novis opinionibus nova moliuntur ut status principum mutent, bona Ecclesiæ rapiantur. Dolet Pontifex de incommodo ducis, et sperat Deum non defuturum ei.

« Laudat ducem, quod quæstiones de fide ad Pontificem referat, quod ab Ecclesia non recedat. Germaniam non quærere vera remedia ad evadenda pericula, quæ a Turca imminent Hungariæ et Croatiæ, ne reliquam partem occupet, cum quærat, ut schisma a papa confirmetur.

« Petitiones has non posse approbari sine scandalo omnium provinciarum, in quibus sequentes hæreses Lutheranorum comburuntur.

« Exemplum adducit imperii Constantinopolitani eversi ob hæresim de Spiritu sancto.

« Ad primam, consuetudo antiqua communicandi laicos sub una specie approbata a Concilio Constantiensi est habenda pro lege. Hæc non potest mutari absque Concilio generali sine scandalo.

« Ecclesia credit totum Christum esse sub qualibet particula. Fructum quoque integrum et præmium non deesse. Ergo obediendum est Ecclesiæ. Exemplum Christi admonet, ne quærendo species externas, amittat quis fructum internum. Deus permittit variis fluctibus opinionum quati impios propter arrogantiam ». A fructibus cognoscitur qualitas hujus opinionis.

Ad secundam de uxoribus. Negari exemplo Veteris Legis, quæ jubebat offerentes extra domum manere. A majori etc. Non posse id mutari absque scandalo, et Dei offensione, et imminutione cultus. Post votum voluntarium non licet : posse, si velint, cum Dei gratia continere se ; hortatur ad sobrietatem ; non videre qui novitates expetunt, quantum in eis mali sit absconditum ; incommoda et pericula matrimonii Sacerdotum recenset, periculum usurpationis Ecclesiæ, periculum annullationis Ordinum sacrorum. Observationi de gravioribus peccatis quæ sacerdotes committunt, respondet : Lex non est tollenda, quia Legis prævaricatores inveniuntur : sed reformatio facienda est.

Ad tertiam petitionem respondet. Per jura prohibitum est, nisi de consensu utriusque medici. Ariana hæresis prætextu libertatis jejunium tollebat. Adhortatur ad Ecclesiasticas institutiones observandas, et fructus ex jejunio explicat. Petitioni ut tolerentur hæc usque ad Concilium respondet, infringi superiorum Conciliorum auctoritatem : exemplum dari ut futura Concilia sint nullius auctoritatis, et omnia prætextu novi Concilii posse mutari Concilium hæc non concessurum. Concilio non credunt. Pontificem curare unitatem, pacem inter principes. Admonet ducem, ut sit constans in fide Catholica.

Paruit Pontificiis monitis dux ille, ac tumultuantes novatores repressit, quem de iisdem Concilium Tridentinum sub Pio IV consuluisse visuri sumus.

59. *Deplorandum Caroli V decretum dictum* Interim. — At Cæsar a Pontifice monitus quibus se errorum laqueis implicaret, non resipuit, sed superiora duo decreta ultima Junii in comitiorum Augustanorum recessu impie promulgavit, quæ inter Constitutiones imperiales a Melchiore Goldasto [1] recensentur :

« Caroli V imperatoris Interim.

« Cum res ipsa declaret illud dissidium adeo altas egisse radices, ut jam non solum Germanicam, verum etiam multas alias nationes attingerit, omnibusque eis commune esse cœperit, ita ut visum sit huic tam gravi morbo nullo alio convenientiori remedio, quam per viam Universalis Catholici Concilii subveniri non posse, impetravit tandem ad preces statuum sua majestas post multas in ea re habitas tractationes, quod generale Concilium in Germanica natione Tridenti convocatum et celebrari cœptum sit ; quapropter et horum comitiorum initio cum statibus ita egit, eosque permovit, ut insequentes sanctorum patrum, majorumque nostrorum vestigia, qui in negotiis fidei semper ad sacra Concilia recurrere, eisdemque obtemperare soliti fuere, in adhæsionem et submissionem hujus Concilii communiter consenserint, ac ulterius suæ majestati liberum permiserint, de Christianis ac convenientibus mediis cogitare, quibus medio tempore usque ad finem ac determinationem Concilii omnes status pie ac pacifice simul vivere et habitare queant, ita ut nemo contra jus

[1] To. xi. de Conc. Ms. arch. Vat. sig. num. 3197.

[1] Ext. inter Constit. Imp. apud Gold. to. i. p. 518.

ac æquitatem gravetur. Et sicut sua majestas tunc temporis hujusmodi statuum consensum ac remissionem clementissimo animo suscepit, ita et nunc non minus suscipit.

« De negotio vero remissionis tanquam per se gravissimo sua majestas hactenus paterno affectu fideliter, et cum summa diligentia deliberavit, statuumque sententias (sicut ipsimet sciunt) exquisivit : neque persona non sine dolore animi percepit quam immensa incommoda huic inclytæ nationi hactenus ex prædicto dissidio fuerint illata, quæ calamitas et pernicies ex eodem impendeat, ita ut inevitabilis necessitas expostulet pro constitutione ac conservatione firmæ pacis, justitiæ, unitatis ac pro tollendis discordiarum seminibus, hanc rem usque ad progressum et determinationem generalis Concilii, non in præsenti statu et confusione quasi suspensam relinquere, sed potius ad majorem Christianam concordiam, moderationem ac saniorem et propiorem intellectum reducere, variisque contrariis opinionibus amplius non connivere vel committere, ut per eas publica pax amplius turbetur et impediatur.

« Dum igitur majestas sua in hoc tota est occupata, peropportune contigit, quod quidam viri magni status et nominis proculdubio, bono quodam zelo erga Christianam concordiam, pacem et tranquillitatem, et ex vero erga patriam amore adjunctum hoc consilium et sententiam ipsorum suæ majestati proposuere, exactius discutiendam tradidere, seque diligentius eam observaturos polliciti sunt.

« Id consilium sua majestas nonnullis egregiis sacræ Scripturæ peritis ac probatis doctoribus videndum commisit, ex quorum relatione animadversum est, id, si in recto Christiano sensu intelligatur, a nostra vera Catholica religione, et Ecclesiasticis doctrinis, statutis et ordinationibus (exceptis duobus articulis Communionem sub utraque specie et Matrimonium Sacerdotum concernentibus) non abhorrere, sed ad promovendam ac impetrandam pleniorem controversæ religionis Christianæ concordiam, conservandamque in sacro imperio publicam pacem et tranquillitatem conducere, quemadmodum et adhuc majestati suæ attenta qualitate horum ita videtur, nihilque magis in votis est, quam ut omnes ordines sub ipsius Cæsareo regimine, sicut ex officio hoc suæ majestati incumbit, in religione concorditer et pacifice simul vivant et conveniant.

« Itaque majestas sua communes status, qui hactenus ordinationes et status universalis Ecclesiæ observarunt, requirit clementer petens, ut et in posterum ea observent, constanter in iis permaneant, perseverent, nec desciscant, vel quidquam immutent; quod se facturos esse constanter asseruerunt. Reliquos vero status, qui innovationem instituerunt pari, modo majestas sua clementer et serio requirit, ut vel communibus statibus sese rursus conjungant, et cum illis in observatione statutorum ac cæremoniarum universalis Ecclesiæ Catholicæ consentiant, vel saltem in doctrina sua, et Ecclesiasticis ordinationibus cum prædicto consilio sese omnino conforment, nec ultra illud quidquam instituant vel attentent. Et casu, quo ulterius se intromisissent, per omnia sese præfato consilio et confessioni conforment, firmiterque in eo permaneant, et ut omnes status ad promotionem publicæ pacis, quietis et unionis prædictum scriptum pro nunc tolerent, neque illud impugnent, neque contra illud doceant, scribant aut concionentur, sed omnes status universalis Concilii declarationem atque determinationem patienter et obedienter expectent.

« Nihilominus majestas sua omnem diligentiam adhibebit, nihilque intentatum relinquet, quo Concilium Universale juxta statuum requisitionem quamprimum celebretur, et Germanica natio ap præsenti schismate penitus liberetur.

« Similiter et majestas sua tota in eo est occupata, ut Catholica quædam reformatio concipiatur in præsentibus quoque comitiis ipsis statibus publicanda, de qua sperandum sit, ipsam usque ad determinationem sæpe dicti Concilii, ad tollendos abusus et scandala, atque ad plantationem et conservationem Catholicæ disciplinæ, rationis vivendi et virtutum non parum frugiferam futuram.

« Et quamvis in sæpe nominato consilio sub Rubrica de Cæremoniis inter alia contineatur si quid in illis succreverit, ex quo superstitio oriri posset, ut illud tollatur, etc. reservat sua majestas sibi in eo, et aliis articulis, ubi et in quantum opus fuerit, nunc vel deinceps omni tempore potestatem convenienter statuendi ac disponendi. Quidquid enim sua majestas ad promovendam Dei gloriam, ad componendam controversam religionem, conservandam firmam pacem, justitiam et tranquillitatem in sacro imperio Germanicæ nationis, denique ad utilitatem et commodum communium statuum suscipere, instituere, efficere et promovere poterit, in eo sese juxta officium suum imperiale, cum omni clementia exhibet promptissimum.

« Atque hæc ad declarandam Cæsareæ majestatis voluntatem communibus imperii statibus clementer et benigne significanda duximus ».

Distincta sunt illa in hæc capita I. De conditione hominis ante lapsum. II. De conditione hominis lapsi. III. De redemptione per Christum Dominum nostrum. IV. De justificatione. V. De utilitate et fructibus Justificationis. VI. De modo per quem homo justificationem accipit. VII. De charitate et bonis operibus. VIII. De fiducia remissionis peccatorum IX. De Ecclesia. X. De notis

et signis Ecclesiæ veræ. XI. De auctoritate et potestate Ecclesiæ. XII. De ministris Ecclesiæ. XIII. De Pontifice et episcopis.

60. « XIII. Atque ut Ecclesia, quæ est unius capitis, hoc est, Christi unum corpus, eo facilius in unitate contineri posset, etsi multos habet episcopos, qui populum ejus, quem Christus pretioso sanguine suo acquisivit, regant, idque jure divino, unum tamen in remedium schismatis, qui cæteris omnibus præsit, cum plenitudine potestatis Summum Pontificem habet, idque pro prærogativa Petro concessa, quod ipsum quam utile sit ad avertenda Ecclesiæ schismata satis constat, iis qui non ignorant, a contemptu hujus summi Sacerdotis plerumque schismata orta esse, ut Cyprianus scribit et res ipsa testatur ; qui igitur Cathedram Petri tenet Summus Pontifex eo jure quo Petrus accepit a Christo dicente : *Pasce oves meas,* universam Ecclesiam et gubernat et gubernare debet. Qua tamen potestate sua uti debet non ad destructionem, sed ad ædificationem. Hanc autem plenitudinem potestatis, sic videtur Christus Petro ejusque successoribus dedisse, ut reliquis episcopis partem sollicitudinis ejus commissæ non abstulerit, sed suarum Ecclesiarum et diœcesum veros jure divino episcopos esse voluerit. Debent autem Christiani homines, et Pontifici summo, et singulis suis episcopis parere juxta illud Apostoli : *Obedite præpositis vestris, qui vigilant pro animabus vestris* ».

XIV. Subduntur plura de Sacramentis in genere. XV. De Baptismo. XVI. De Confirmatione. XVII. De Sacramento Pœnitentiæ. XVIII. De Sacramento Eucharistiæ. XIX. De Sacra-Unctione. XX. De Sacramento Ordinis. XXI. De Sacramento Matrimonii. XXII. De Sacrificio Missæ. XXIII. De memoria Sanctorum in Altaris sacrificio fieri consueta, et de eorum intercessione inibi expedita, et obiter de Sanctorum invocatione. XXIV. De memoria defunctorum in Christo. XXV. De Communione cum sacrificio jungenda. XXVI. De cæremoniis et usu Sacramentorum. Hoc caput viginti quatuor articulis distinguitur. Mox subditur :

« XXVII. Et quanquam cum Apostolo sentiendum, eum, qui cœlebs est, curare quæ sunt Domini, etc. eoque magis optandum multos inveniri clericos, qui cum cœlibes sint, vere etiam contineant, tamen cum multi, qui ministerii Ecclesiastici functiones tenent, jam multis in locis duxerint uxores, quas a se dimittere nolint, super ea re generalis Concilii sententia expectetur, cum aliqua mutatio in ea re, ut nunc sunt tempora, sine gravi rerum perturbatione nunc fieri non possit.

« XXVIII. Illud tamen negandum non est, etsi conjugium per se honorabile est juxta Scripturam, eum tamen qui non ducit uxorem, et vere continet, melius facere secundum Scripturam.

« XXIX. Eadem est ratio usus Eucharistiæ sub utraque specie, cui multi etiam assueverunt, et ab eo avelli sine gravi rerum motu hoc tempore non possunt. Et quia Concilium Œcumenicum, cui omnes imperii status se submiserunt, procul dubio piam et sollicitam curam adhibebit, ut in hoc casu conscientiis multorum et publicæ tranquillitati optime consulatur, qui usum utriusque speciei antehac receperunt eumque relinquere nolunt, super ea quoque re deliberationem et sententiam Œcumenici Concilii expectent.

« Ii tamen, qui utrumque speciei usum amplectuntur, illam inveteratam sub una specie communicandi consuetudinem reprehendere non debent, nec alteri atteros perturbent, donec super ea re Concilium Œcumenicum decreverit ».

Subdit Christum sub singulis speciebus integrum contineri, atque adeo adorandum, ac etiamsi asservetur Eucharistia, in ea permanere : demum hortatur ad servanda, quæ ad disciplinam cleri et populi pertineant, atque ad tollenda publica offendicula constituentur [1] :

« Datum in civitate imperiali Augusta die ultima Junii anno Incarnationis Christi Domini nostri MDXLVIII, imperii nostri XXVIII, regnorum trigesimo tertio ».

61. *Promulgatur sanctio inscripta : Reformatio politiæ imperialis.* — Promulgata est eadem die ultima Junii sanctio inscripta *Reformatio politiæ imperialis,* in qua inter alia Carolus Quintus pie pro Cæsareo munere blasphemos impia in Deum, in Salvatorem, in ejus Sacramenta, in Genitricem Christi, in Sanctos verba vomentes justis pœnis affici, ebrietatem coerceri, castigari luxum, concubinarios et adulteros plecti, famosorum libellorum, picturarum auctores et typographos, venditoresque mulctari jussit [2]. « Carolus Quintus, divina favente clementia, Romanorum imperator Augustus etc. Universis et singulis nostris, et sacri Romani imperii electoribus et principibus Ecclesiasticis, archiepiscopis, episcopis, et atiis prælatis, etc.

« Gratissimum nobis fuit, placuisse dilectionibus vestris et vobis conceptam reformationem, ex qua disciplinam Ecclesiasticam multis partibus deformatam pristinæ dignitati ac nitori restituere pro virili vestra statuistis, cupientes ea parte sollicitudinis, quam suscepistis e manu Domini, afflictis imperii rebus succurrere, et omni studio, ac diligentia collapsam pæne religionem erigere ac confirmare : quam vestram voluntatem egregiam sane ac piam, ut perspectam ante habuimus, et nunc libenter agnoscimus, ita quoque deinceps in ipsa rerum administratione operam vestram futuram strenuam ac diligentem nobis pollicemur. Ideoque ne pius

[1] Ext. apud Gold. to. I. p. 547. — [2] Ibid. to. II. p. 525.

hic exercendæ reformationis calor longa temporis dilatione refrigeretur, valde nobis probatur, quod in hoc ipsum de celebrandis Synodis Diœcesanis ad festum divi Martini diem proximum constituistis, nam Provinciales ut ante Quadragesimam omnes absolvantur, videtur omnino necessarium. Data in civitate nostra Augustana Vindelica die IX mensis Julii MDXLVIII, imperii nostri XXVIII, et regnorum XXXIII ».

Subtexitur formula illius reformationis Ecclesiasticæ decerpta ex sacris Canonibus, et ex Traditionibus, et e sacra Scriptura, donec a Concilio generali corruptelæ, quæ irrepserant, tollerentur, quæ hisce capitibus distincta est. I. De ordinatione et electione ministrorum Ecclesiæ. II. De ordinum Ecclesiasticorum officiis. III. De officio decani et canonicorum. IV. De horis canonicis et psalmodiis. V. De monasteriis. VI. De scholis et Universitatibus. VII. De hospitalibus pauperum infirmorum et peregrinorum. VIII. De dispensatione verbi Dei, et officio Ecclesiastæ. IX. De administratione sacramentorum. X. De administratione sacramenti Baptismi. XI. De administratione sacramenti Confirmationis. XII. De Missæ cæremoniis. XIII. De sacramenti Pœnitentiæ administratione. XIV. De Unctionis-Extremæ administratione. XV. De Sacramenti Matrimonii administratione. XVI. De cæremoniis Ecclesiasticis. XVII. De disciplina cleri et populi. XVIII. De pluralitate beneficiorum. XIX. De disciplina populi. XX. De justificatione. XXI. De Synodis. XXII. De excommunicatione.

Nonnulla in his sparsa erant, quæ juri Pontificio, quo immunitates et privilegia nonnullis concedebantur adversa erant, adeoque præsules expetiere a Cæsare, ut cum Pontifice ageret, ut in iis huic decreto se accommodaret, quod munus Cæsar in se recepit.

62. *A viris optimis* Interim *Caroli V reprehenditur, et in conciliandis Protestantibus nequaquam proficit.* — De hoc instaurandæ Ecclesiasticæ decreto promulgato a Cæsare refert Angelus Massarellus [1]: « Secunda Julii MDXLVIII, cum cardinali de Monte formam reformationis ab imperatore in Germania propositam examinavimus. IX Julii, cardinalis de Monte de ea scribit ad cardinalem Farnesium ».

Reprehenderunt viri prudentia et doctrina conspicui in Cæsare, illum nonnulla contraria decretis Concilii Tridentini inseruisse ; ac licet tacito nomine Concilii doctrinam veram tradidisset, arguendum tamen ex eo quod munus alienum invaderet, potuisse illud honestius decernere, ut Concilii decreta servarentur, et ita postulare, ut Concilium Tridentum transferretur. Alii tamen aliter senserunt, ut in veteri Ms. cardinalis Pii tum edito perpenditur [2] : « Cum Cæsar (inquit) improbet translationem, et velit cogere redire Tridentum, ostendit nolle Concilium esse liberum, ut etiam in publicatione INTERIM videtur credere Concilium non esse legitimum, nunquam legitime congregatum, cum in eo contineantur et diversa et contraria decretis Concilii, ut de lapsu hominis, et de justificatione, et de auctoritate papæ ; si enim decreta Concilii de verbo ad verbum in INTERIM inseruisset, subticens nomen Concilii, et non accepta illa ferens Concilio, culpandus adhuc esset ; si enim volebat ponere falcem in messem alienam, quo nomine nunquam excusaretur, etiamsi Evangelium ipsum publicasset, debebat prius statuere, quod decreta Concilii essent servanda, et hoc colore petere ut Concilium rediret Tridentum, sed cum ipse impugnet illud hac sua falsa doctrina, non video ; quo jure petat reditum Concilii ad Tridentum : quam enim curam vult habere Concilii non legitimi, et potius conciliabuli, quam Concilii »?

Conflata est superiori Cæsareo decreto hæresis *Interimistarum* , a quibus tamen idem decretum non fuisse observatum refert Stanislaus Hosius [1] episcopus Varmiensis, postea cardinalis et Concilii Tridentini præses : « Conscripta fuit in Germania quædam INTERIM religio, (quam recte nolo dicere), sed fuit auctoritate comitiorum ab omnibus prope recepta, paucis quibusdam exceptis : num autem a quibus recepta est, apud eos legitimum sacerdotium, juxta formulam in eo libello præscriptam, fuit restitutum ? Nihil minus, etiam INTERIMISTÆ æque sunt, fuerunt, ut alii Lutheristæ, nisi quod a carnibus alicubi abstinent in Quadragesima, et pro sabbato, et rem divinam, vel prophanam potius, ne dicam sacrilegam, facientes, lineis et sacerdotalibus aliis indumentis nonnullis in locis utuntur ».

63. Non conversos eo decreto ad fidem orthodoxam Lutheranos, sed inter se in diversas sectas fuisse dissectos, idem episcopus multis interjectis narrat [2] :

« Inter Lutheranos, et Christianos quoties actum fuit de concordia ! Quæ causa vero fuit, cur INTERIM religio constitueretur, nisi quod non deerant qui minime dubiam spem ostenderent fore, ut per hanc viam et rationem coiret inter Christianos et Lutheranos concordia? Num autem eum, quem sperabant homines, res est exitum consecuta? Minime gentium : quin, quod omnium fere judicio (paucissimis exceptis) in comitiis imperii fuerat approbatum , quod summa eorum voluntate constitutum , hoc paulo post ab illis ipsis, a quibus fuit receptum, non est servatum. Lipsenses ne viderentur non esse prudentiores quam universum imperium, quamvis in plurimis ad illam in comitiis præ

[1] Ang. Mass. in Diar. Conc. Trid. et Bonon. Ms. arch. Vat. — [2] Ms. card. Pii

[1] Stanisl. Hosius de expresso Dei verbo p. 62. — [2] Ib. p. 69

scriptam INTERIM religionem assensi fuerant, pleraque tamen sua suique magistri Martini Lutheri retinenda esse putaverunt, ac duplex INTERIM conscripserunt, quod in quibusdam consentirent, in aliis ab eo, quod erat constitutum in comitiis, discreparent. Wittembergenses vero quanquam et vicini Lipsensium, et eidem principi qui subscripserat INTERIM religioni subjecti, quoddam et ipsi scriptum ediderunt, nec INTERIMISTÆ, verum ADIAPHORISTÆ dici et esse voluerunt, et in minus multis quam Lipseñses, a magistri sui Lutherani doctrina discesserunt. Porro Saxoniæ civitates cum faces illi adderet Matthias Flaccus Illyricus, ne latum quidem unguem, a magistri sui Martini Lutheri placitis sibi discedendum esse duxerunt, cum quidquid ab illo dictum esset et scriptum, id tanquam expressum Dei verbum recipiendum et adorandum esse censerent. Itaque post concordiam tentatam, quæ facta jam etiam esse putabatur, major est discordia consecuta. Nam sicut ipsi Lutherani nefario scelere, ab unitate Catholica se tanquam ab area Dominica separarunt, sic et suam paulo post unitatem discordiis furialibus dissiparunt, vel de sola alba veste linea, cujus vetus usus est sacerdotibus in templis, quantæ fuerunt, quam acerbæ contentiones inter Germanos Lutheranos, quales videri volunt ii qui sunt a Flacco, et inter degeneres Lutheri discipulos, quos ille vocat ADIAPHORISTAS, et INTEREMISTAS, cujusmodi sunt qui Philippum sequuntur? Quæ fuit autem causa, cur tam hostiliter mutuo minutis adeo de rebus insectarentur? Non alia, quam quod metuebant Germani Lutherani, si qui fuissent ex priscis illis ritibus, et cœremoniis in Ecclesiam restituti, ne qua a Luthero ad Christum inclinatio facta, neve secuturo papatui fenestræ fabricari viderentur. Si qui vero Lutherani dici gaudent, tanto studio caverunt, ne vetustis Ecclesiæ ritibus restitutis papatui fenestræ fabricarentur, quanto majore studio providendum nobis est, qui non alio magis, quam Christianorum nomine gloriamur, ne fabricentur Satanatui, cui fabricantur procul omni dubio cum assuefiunt homines Ecclesiam non audire, si quæ fuerint ab illa decreta pro nihilo ducere, tum illius judicio suum privatum judicium anteponere ».

64. Illusum fuisse Cæsarem a Lutheranis tradit Gaspar Cardillos [1], cum enim armorum potentia cogere eos ad officium potuisset, nimium illis adblanditum fuisse, qui ea indulgentia abusi sensim collectis ac redintegratis viribus, incautum pæne oppresserunt, ut ex suo decreto INTERIM dicto nil aliud, quam dedecus discrimenque extremum sibi compararit.

« Reprehendunt enim Protestantes clarissimum omni genere virtutis imperatorem Carolum V, quod INTERIM conscribi fecerit, hæreticisque concesserit, dum Concilium celebrandi tempus a bellorum tumultu liberum atque exemptum suppeteret, et quod clementiæ ac benignitati Cæsaris dandum erat, id adversarii (more suo) minis ac vi illatæ tribuunt, quasi vero tunc Cæsar jure cum hæreticis Germanis agere non posset, ut INTERIM dum Ecclesia Catholica in Œcumenica Synodo rem illam definiret, de qua publica controversia agitabatur, Ecclesiæ Romanæ vetustam disciplinam atque fidem nulla immutatione facta sectarentur, ac si jus aspernarentur, non posset ille nullo aut facili negotio potentia atque armis, quibus bene instructus erat, in antiquo eosdem officio retinere, sed clementissimus atque optimus imperator, ne qua ratione Germanos exasperaret, sed benignitate potius et mansuetudine provocaret ad religionem, passus est, ut INTERIM dum celebraretur Synodus, pleraque illi tenerent nova, modo INTERIM nihil innovarent. Illi vero accepta conditione non solum fidem datam servare sartam tectam minime voluerunt, quam interposito jurejurando Cæsari adstrinxerunt, sed veluti furiis quibudam atrocissimis agitati, tunc maxime errorem errori, hæresim hæresi, tumultum tumultui, seditionem denique longe alia graviori et magis periculosæ seditioni cumulaverunt, donec tandem undique collectis copiis potentiores effecti, injustissime arma adversus imperatorem ac principes suos pestilentissimi homines arriperent: verum est enim, quod Augustinus testatur, hæreticos initio vulpes esse, quoniam cum viribus possunt parum, arte, calliditate, fraudibus atque dolis plurimum utuntur, armis vero potentes effecti, leonibus esse similes omnino, qui, uti unguibus leones, vi et armis omnia tentent, aggrediantur, pulsent, diripiant atque discerpant etc. » De hac Lutheranorum proditione agetur inferius suo loco, ex qua perspicue enitescet, quam male Cæsar se eorum næniis duci passus fuerit, nec leges pro redintegrando Concilio Tridentino propositas a Concilio Bononiensi et Pontifice admiserit: collimabant enim eo impiorum artes, ut non Concilium vetere Ecclesiæ more et instituto celebraretur, sed cogeretur conciliabulum, in quo jam definita in aliis Conciliis atque in ultimo Tridentino in controversiam adducerentur, ut ex fide dignissimis monumentis [1] constat, quæ etiam docent, decretum Cæsareum INTERIM dictum nec apud Catholicos valuisse: adversus protestationem vero Cæsaream, ne ea temere effusa evertisse Ecclesiæ auctoritatem putaretur, scripta exarata sunt, ut Angelus Massarellus [2], qui Concilio Bononiensi a secretis erat, memorat: « XIII Julii aptavimus respon-

[1] Gasp. Cardill. disp. i. p. 696.

[1] Ext. in to. III. de Conc. Ms. arch. Vat. sig. num. 3200. p. 262. — [2] Ang. Mass. in Conc. Trid. Bonon. p. 326.

sionem dandam imperatori ad suam protestationem contra Concilium a Minoricensi primo formatam, in qua totum diem consumpsimus».

65. *Cæsar mitiorem se gerit erga Pontificem.* — Inter hæc revocatus est ex aula Cæsarea cardinalis Sfondratus Cremonensis qui legatum Apostolicum apud Carolum V imperatorem agebat, quem XXVI Julii Bononiam ingressum refert Angelus Massarellus, additque Petrum Bertanum episcopum Fanensem, qui XVII Junii ad Cæsarem missus fuerat, ut de rebus Concilii ac de Placentia restituenda ageret, varia colloquia cum administris Cæsareis contulisse irrito exitu. Dum Cæsar acerbe ageret cum Pontifice, ac plura adversus ipsum moliri videretur, atque in bellum dissensio eruptura crederetur, Pontifex pro Concilii et Ecclesiæ dignitate tuenda ac libertate Italiæ defendenda, cum Henrico Gallorum rege fœdus armorum sancire meditatus est, dumque de bellicis sumptibus conferendis agitur, Lugduni certam vim auri apud trapezitas a Pontifice deponi voluit, atque ex eo difficultas non levis oborta est, ad quam leniendam Hieronymus Dandinus episcopus Imolensis ad regem Christianissimum, per equos dispositos celerrime provolare jussus est ; ea de causa Alba-Spina, qui regi a secretis erat, XXII Augusti Romam ad Pontificem accessit, sed irrito exitu id fœdus agitatum est, ut Dandinus episcopus Imolensis XV Septembris retulit, Cæsar vero mitius agere cœpit cum Pontifice, et concordiæ cum Cæsare spes ostensa est, de qua hæc refert memoratus Angelus Massarellus [1] : « Prima Augusti reverendissimus dominus cardinalis de Monte recepit litteras a reverendo domino episcopo Fanensi nuntio apud imperatorem, quibus significat egisse cum ministris Cæsarianis, et concordasse quod Concilium suspendatur per sex menses, et quod interim supersedeatur in sententia translationis, et quod mittantur facultates quas petit imperator, et quod fiat reformatio, ubi voluerit Pontifex cum interventu prælatorum omnium nationum, quod placeat imperatori. XII Augusti recepimus litteras a cardinale S. Crucis, quod ea forma concordiæ non spernatur a Pontifice ». Mox subdit ab eodem cardinale significatum esse, quædam Cæsaris postulata immutatum iri. Nunquam tamen assensit Paulus Caroli V Cæsaris decreto *Interimistico* de permittendis sacerdotum vel monachorum conjugiis, ut constat ex aliis fide dignissimis documentis ; de mittendis vero Apostolicis internuntiis in Germaniam pro conciliandis Ecclesiæ Lutheranis, ac temperanda erga eos canonum Ecclesiasticarum acerbitate, Pontifex, adversante Gallorum rege, qui Germaniam perpetuo civili bello implicitam percupiebat, constituit, quos non fuisse adhuc missos querebatur Cæsar, sed ob iniquiora ejus postulata retardata res fuerat non sine justissima causa, ut in Instrumento de translatione Concilii juridico refertur [1] : « Nec arguendus est Pontifex de mora in missione legatorum super hoc INTERIM, quia in causa fidei, quæ est omnium gravissima, cunctandum erat, nam etiam Concilium in decreto justificationis per novem menses supersedit, quod decretum confessor Cæsaris dixit, nec sanctius, nec sanius ab Angelo potuisse fieri, nec excusandus Cæsar, quod a dieta vellet recedere, cum post publicationem INTERIM per multos dies non recesserit ».

66. *Quibus conditionibus admittendi sint in gremium Ecclesiæ hæretici.* — Diu certatum est de modo et conditionibus, quibus admittendi essent in gremium Ecclesiæ Lutherani vel alii hæretici, deque auctoritate internuntiis Apostolicis conferenda, cum Cæsar nonnulla cum legibus Ecclesiasticis pugnantia flagitasset, de quibus consulti præsules doctrina florentissimi ita respondebant Pontifici [2] :

67. « Quamvis redeuntes ab hæresi tantum recipiendi forent, ut laicis communicarent, et satis foret admitti ad pacem, qui hostes fuere Ecclesiæ ex sententia Cypriani ad Stephanum, nec promoveri deberent ad majorem dignitatem, id decernente Gregorio in Epistola quam scripsit universis Numidis, et Leone in Epistola ad Januarium episcopum Aquilegiensem, in septima tamen Synodo, quæ dixit, id fieri exemplo aliarum sex Synodorum, decretum est, recipiendos revertentes ab hæresi, et jussi sunt Basilius episcopus Ancyræ, et Theodorus episcopus Mirensis et Theodorus episcopus sedere in gradibus, sedibus suis, Anatolius, qui a Dioscoro ordinatus fuerat, nedum receptus, sed factus princeps episcopus Constantinopolitanus, et id quidem non absque ratione, cum plus erga corrigendos agat benevolentia quam severitas, plus cohortatio quam comminatio, plus charitas quam potestas, ut dixit Gregorius in Epistola ad episcopos per Galliam et Germaniam constitutos, et nunc præcipue, ubi per gravem dissensionem scissuræ non hujus aut illius hominis est periculum, sed plurimorum strages instet, detrahendum est aliquid severitati, ut majoribus malis sanandis sincera charitas subveniat ; habeant ergo de præterito detestabili errore sicut Petrus habuit de mendacio et timore, amarum dolorem, et veniant ad Ecclesiam Christi veram, id est, Catho-

[1] Aug. Mass. in Conc. Trid. et Bonon. p. 297.

[1] Ms. card. Pii ex discursu juridico de translat. Concil. — [2] Ms. card. Francisc. Barb. sig. num. 2677. Pag. 83. Habetur in cap. *Si quis Presbyteri* 1. *q.* 7. Habetur in cap. *Nos* 12. *dist.* Habetur in cap. *Saluberrimam.* 1. *q.* 7. *Pharaeutan.* Habetur in cap. *Conventibus.* 1. *q.* 7. Habetur in cap. *Licet* 45. *dist.* Habetur in cap. *Ut constitueretur. L. dist.* Et in cap. *Ipsa est pietas.* 23. *q.* 4. Ugo Car. et alii in d. c. *Ipsa est pietas.* Habetur in cap. *quoties in q.* 7. et in cap. *Ego Berengar. de consec. d.* 2. Habetur in cap. *Si quis* 23. *q.* 3. Habetur in cap. *Legat.* 24. *q.* 2. *c. Si quis præpostera L. dist.*

licam matrem, sint in illa clerici, sint episcopi utiliter, qui contra eam fuerunt hostiliter; verba fuere Augustini ad Bonifacium; quod tamen provenit ex Ecclesiæ misericordia et charitate, quæ quos recepit ad veniam, non repellit severitate pœnæ, ut sic eos alliciat ad sui emendationem exemplo patris qui filium prodigum recepit cum honore.

« Propterea Germaniæ redeunti ad gremium Sanctæ Matris Ecclesiæ dici potest, quod dicitur Hierem. III: *Tu fornicata es cum multis amatoribus, revertere ad me, dicit Dominus, et ego recipiam te.*

« Ex his subsequitur non alienum fore a ratione et æquitate si Sanctissimus D. N. acquiescens postulatis Cæsareæ majestatis, nuntiis in Germaniam destinandis facultatem et auctoritatem dederit redeuntes ad Ecclesiæ gremium absolvendi, et moderandi pœnas et pœnitentias, ac alia indulgendi, quæ primo, secundo et tertio capitulis continentur.

« Si tamen remittatur formula abjurationis hæresis, scilicet specialis detestatio, imprecationes, chartula professionis fidei, et aliæ solemnitates, de quibus meminit Gregorius in Registro, non tamen videtur omittendum juramentum, se scilicet non recessuros, nec præstituros hæreticis auxilium et favorem. Magna enim apud Germanos juramenti religio, et usque adeo ut etiam vi et metu extortum servent.

« Cavendum etiam erit, ne indiscreta sit aut nimie facilis hujusmodi remissio, mentique infixum esse debet, quod dixit Gregorius Homil. quod ea, quæ in nos committuntur facile possumus dimittere, ea vero, quæ in Deum commissa sunt, cum magna discretione sunt relaxanda, et diligenter prospiciendum, ut vera sit hujusmodi pœnitentia, non ficta aut simulata, cum non legatur, ex quo est religio Christiana, nec detur exemplum in Ecclesia Dei a quibuslibet Pontificibus, aut ab ipsis Apostolis, aut ab ipso denique Salvatore, veniam nisi corrigentibus esse concessam, mortuos suscitasse Christum legimus, in errore mortuos absolvisse non legimus, ut rescripsit Fausto apud Constantinopolim legato; provocat enim Dei iram, qui impœnitentibus veniam impartitur, teste Cypr. in lib. de lapsis.

« Inducendi viderentur, et modis omnibus alliciendi Protestantium concionatores et pseudotheologi, ut quam scriptis improbarunt majorum nostrorum fidem, religionem, ritus et cæremonias, editis libellis approbarent et agnoscerent, ac quemadmodum non erubuit Lutherus in lib. quem scripsit contra Zuinglium, Œcolampadium et Carolostadium, omnia illa improbare, quæ ante quadriennium aut quinquennium conscripserat, et in visitatione Saxonica in pluribus recedere ab his, quæ prius docuerat. Nec Bucerus erubuit Argentinæ e suggesto in magna populi frequentia retractare, quæ docuerat de sanctissimo Eucharistiæ Sacramento, nec id vitio dandum, cum et Augutinus retractaverit, quæ prius asseruerat: ac quemadmodum universa illa cohors Augustanæ Confessionis non erubuit ab illa Apologia, quam post conventum Augustensem anni MDXXX ediderunt, cui veluti sacræ anchoræ innitebantur, in pluribus dissentire in Apologia edita anno MDXL, quam tamen pro eadem haberi volebant, et pugnantia etiam profiteri, ut Zuinglianos ad se traherent. Sic nec hi ipsi Apologiarum auctores erubescere deberent pro tollendo schismate, pro pace concilianda, pro animarum suarum salute veritatem agnoscere, eamque fidem scripto profiteri, quam majores sui continuata sæculorum serie professi sunt, disjectisque densissimis tenebris veram lucem aspicere, et abruptis catenis, quas humani generis hostis ad eos perdendos injecerat, sese ab ejus captivitate vindicare, ut eadem manus salutem restituat, quæ vulnus intulerat.

« Nec prætereundum censeo, non debere delegatos Apostolicos in communi absolutionem impartiri, quod petitur [1] caput I, si per in communi intelligunt una communi absolutione absolvi universum populum, quia sicut universitas excommunicari non potest, cum persona sit quædam repræsentata carens anima, sic nec absolvi potest a nexu excommunicationis, qua hæretici ipso jure irretiti sunt.

68. « Majorem difficultatem habet, quod IV caput continetur, cum dicitur: Si qui in sacris constituti Matrimonium contraxerunt, sive sæculares, sive regulares, ad dimittendas uxores, eo quod continenter vivere non possint, minime induci valebunt, possit cum aliquibus, ex speciali prærogativa, pro temporis exigentia, dispensari, qui volent cum uxoribus permanere et Ecclesiastica stipendia percipere. Et in primis non admittenda ratio, quod continenter vivere non possint, quoniam nemo, si vult se continere, potest dicere: Non valeo, cum teste Apostolo Corinth. X: *Fidelis Deus est, qui non patitur nos tentari supra id, quod possumus sustinere.* Et Genes. IV: *Sub te erit appetitus tuus, et tu dominaberis illius.* Et Ecclesiast. XV: *Ante hominem vita et mors, bonum et malum, quod placuerit dabitur ei.*

« Secundo, perpendendum videtur, an danda sit hujusmoni dispensatio [2], an ab ea abstinendum, in quo censerem minime concedendam, nec ullam fore aut temporis necessitatem, aut personæ prærogativam, quæ justa causa sit ut his concedatur, quoniam etsi annis CD a Christo nato permissum fuit uxorem habentes assumi ad sacerdotium, quod pauci in legis

[1] C. Romana de sent. excomm. n. 1. 6. — [2] Habetur in cap. *Presbyt. de* 27. *dist.* Habetur in cap. *Cum in præterito* 84. *dist*

Evangelicæ exordio forent cœlibes Ecclesiastico ministerio idonei, et ne eo tempore, quo in Christianos sæviebat tyrannorum rabies, hac etiam legis austeritate deterrerentur homines a fide suscipienda et sacerdotio, nunquam tamen permissum fuit sacerdotes Matrimonio jungi, quod id foret posita manu ad aratrum retro aspicere, et retrocedere a perfectiori statu ad imperfectiorem; quinimo expresse vetitum can. 25. Apostolorum, et deinde a Calixto I, Carthaginensi Concilio asserente, hoc exemplo docuisse Apostolos, et ipsam servasse antiquitatem, et aliis pluribus synodis.

« Non negamus apud Romanum Pontificem auctoritatem esse dispensandi, aut (jus divinum interpretando) declarandi ex urgentissima causa, ut sacerdos aliquis regularis vel sæcularis valeat matrimonium contrahere, idque quandoque fecisse Romanum Pontificem, sed dicimus in casu nostro id minime faciendum, nec adesse rationabilem causam, quoniam si dispensandum cum his, qui post votum castitatis uxores duxere, repugnante jure divino, quonam modo si id petierint, ut indubite petent Germani, negare poterimus, repugnante solum humano jure, quod omisso in suscipiendis ordinibus sacris castitatis voto, uxorati in sacerdotes assumi, aut etiam sacerdotes qui votum castitatis non susceperint, mariti fieri possint? Etsi enim Ecclesiæ institutum sit, quod ad sacros Ordines promovendi castitatem voveant, juris tamen divini est, quod postquam voverint, votum reddant. An autem expediat, aut deceat legem cœlibatus abrogare, quantum esset immutare universalem statum Ecclesiæ, quam prope id esset sacerdotes ad sæcularem ordinem traducere, omnia profanare, satis discere possumus exemplo Orientalis Ecclesiæ, quæ tamen nullo unquam tempore permisit monachos uxores ducere, ut alias disseruimus.

« Deinde habenda est ratio, quod etiamsi parcendum sit multitudini, cum sine scandalo puniri non possit ex sententia Augustini, auctores tamen scelerum puniendi sunt, sicut num. 10 mandavit Dominus suspendi principes populi pro peccato multitudinis, et rescripsit Alex. III archiep. Toletano [1]. Et propterea sacerdotes et apostatæ Germaniæ, qui causa fuere dissidii, et auctores tot hæresum et abominationum, quibus divina et humana omnia polluerunt, tantæ effusionis sanguinis, perditionis tot animarum, et denique tot malorum, puniendi forent, non autem cum his dispensandum, ut sacrilegas plurimi uxores retinere possint. Quod si pro bono pacis remittenda est eis pœna, moderandæ pœnitentiæ, recipiendi in gratiam, et ex magna indulgentia stipendio Ecclesiastico sustentandi, non tamen tam malo exemplo confovendi in sua pertinacia, ut uxores retineant : persuadendi igitur sunt et cogendi, quin etiam præmiis et stipendiis alliciendi, ut dimittant. Facile erit eis, quas pro uxoribus habent persuadere, ut pro communi incolumitate, pro filiorum salute et sustentatione seorsum vivant, et eorum careant contubernio, cum videant, quos pro maritis habuere, et ex eis susceptos filios opibus juvari, ad honores et dignitates assumi, alioquin perdendos et ejiciendos; quod si obdurati in suo errore persistiterint, providendum, ne conventus habeant, ne quid scriptis disseminare audeant, quin etiam banno imperiali e tota Germania ejiciendi, constituenda præmia capientibus et eos interficientibus, et denique omnia tentanda et providenda potius, quam indulgendum sit, ut cum tanto Ecclesiasticæ disciplinæ dispendio uxores retineant. Hæc mea hucusque constans est opinio, et ut in ea sint et alii prudentes maxime cupio et opto.

69. « De Communione sub utraque specie, de qua cap. VII, in primis præmittendum, quod quia sacra Scriptura, et Salvator ipse noster indifferenter, modo unius duntaxat speciei, modo duarum meminit, colligi posse, non multum referre sub una, vel sub duabus speciebus sanctum Eucharistiæ Sacramentum suscipere, nisi obstaret Ecclesiæ constitutio, et antiqua plurium sæculorum observatio ; loca autem quæ unam tantum speciem aut commendarunt, aut præceperunt, sunt hæc Jo. VI : *Hic est panis qui de Cœlo descendit, ut si quis manducaverit ex eo, non moriatur.* Et rursus : *Panis verus est, qui de Cœlo descendit, et dat vitam mundo.* Item : *Ego sum panis vivus. qui de Cœlo descendi.* Et paulo post : *Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Et in Oratione Dominica solum panem supersubstantialem postulamus, et Dominus Jesus discipulos euntes in Emmaus, solo pane communicavit, fuit enim illa panis traditio post benedictionem et fractionem Sacramenti Eucharistiæ exhibitio, ex Augustino lib. III. de consensu Evangelistarum.

« Loca autem de utraque specie sunt eodem VI cap. Joan. : *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam æternam.* Apost. ad Cor. X : *Unus panis, et unum corpus multi sumus, qui de uno pane et uno calice participamus.* Et cap. XI. : *Quotiescumque manducaveritis panem hunc et calicem biberitis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat.* Item : *Quicumque manducaverit panem hunc, et calicem Domini biberit indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat.*

« Secundo, præmittendum est, olim et per

[1] Habetur in cap. *Ut constitueretur* 7 *dist.* et in cap. *Infidel.* 23 *q.* 4. Habetur in cap. *Latores de cleri.*

multa sæcula fuisse usum communicandi sub utraque specie [1], quod ex pluribus Sanctorum scriptis colligitur. Soter enim Pontifex, qui fuit XIII a B. Petro, inquit : In Cœna Domini a quibusdam perceptio Eucharistiæ negligitur, quæ quoniam eodem die ab omnibus fidelibus, exceptis his, quibus gravissimis criminibus inhibitum est, percipienda sit, Ecclesiasticus usus demonstrat, cum etiam pœnitentes eadem die a percipiendo corporis et sanguinis Sacramento reconcilientur.

« Cyprianus uno sæculo posterior in serm. de lapsis, dum loquitur de quadam puella a Dæmone obsessa, ad ipsum divina celebrantem deducta, inquit : Ubi vero solemnibus adimpletis diaconus calicem offerre cœpit præsentibus et accipientibus cæteris locus ejus advenit, faciem suam parvula instinctu divinæ majestatis avertere, os labiis obturantibus premere, calicem recusare perstitit, tum Diaconus etiam reluctanti de Sacramento calicis infudit.

« Augustinus [2] in lib. Sententiarum Prosperi, inquit : Cum frangitur hostia, dum sanguis de calice in ora fidelium funditur, quid aliud, quam Dominici corporis immolatio, ejusque sanguinis de latere effusio designatur?

« Gregorius [3] in quadam homil. Paschali, inquit : Quid sit sanguis Agni, non jam audiendo, sed bibendo didicistis, qui sanguis super utrumque postem ponitur; quare non solum ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur.

« Sextæ Synodi [4] caput habetur : Didicimus, quod in quibusdam Ecclesiis sacerdotes Sacrificio oblationis conjungant uvas, quæ in Altari offeruntur, et sic utraque populo dispensent, præcipimus igitur, ut nullus sacerdos hoc ulterius faciat.

« Ex sermone S. Ambrosii ad Theodosium imper. cum eum ob cladem Thessalonicensium Ecclesia exclusit, constat ætate sua laicos sub utraque specie communicasse, cum inquit : Istasne adhuc stillantes sanguine injustæ cædis manus extendes, et his sanctissimum Domini corpus prehendes, vel tum pretiosum illum sanguinem admovebis ori tuo, qui tantum effuderis sanguinem dictato furentis animi : et habetur lib. V Ecclesiast. historiæ Theodoreti ep. c. XVIII.

« Idem colligitur observatum usque ad ætatem D. Thomæ Aquinatis, dum dixit III part. Summæ quæst. 80, art. XII, esse usum multarum Ecclesiarum, in quibus populo communicanti detur corpus Christi sumendum, non autem sanguinem. Si multarum, ergo non omnium, et quæst. 82. dum dicit, quod dispensatio sanguinis convenit diaconibus.

[1] Cap. *In Cœn. de consecr. dist.* 2. — [2] Cap. *Cum frangitur de consecr. dist.* 2. — [3] Cap. *Quid sit de consecr. dist.* 2. — [4] Cap. *Didicimus de consecr. dist.* 2.

70. « Cum itaque primum consuetudine, cujus initium ignoratur, et forte non multorum sæculorum indictum sit, ut laicis detur Eucharistiæ sacramentum sub una dumtaxat specie, et deinde a Constantiensi Concilio sancitum, nec repugnet jus divinum, quod sub utraque specie detur pro bono pacis, et ad tollendas religionis controversias, ut etiam in aliquo condescendamus infirmitati pusillorum, et plus nimio scrupulosis conscientiis videretur, nedum his, qui usum communicandi sub utraque specie susceperunt, sed omnibus, qui voluerint in Germania, quin etiam in aliis nationibus et provinciis, ne dispar in re tanti momenti sit ritus et observatio, abrogato decreto Constantiensis Concilii, committere uniuscujusque conscientiæ sub una vel utraque specie communicare, modo communicantes sub utraque non detrahant unam dumtaxat sumentibus, quod integrum non sumant, sed dimidiatum sacramentum, ac etiam fateantur non minus sub una specie, quam sub utraque adesse verum et integrum Sacramentum, et verum et impassibile corpus cum sanguine et anima Domini nostri Jesu Christi.

« Nec probarem, quod delegati Apostolici id indulgerent per modum tolerantiæ et conniventiæ, quomodo Judæis permissus fuit repudii libellus, illa enim peccatum non excluderet, non sublato Ecclesiæ decreto, quod nunquam permittendum est, etiam ut declinetur majus peccatum, sed quod abrogato aut sublato Ecclesiæ decreto, auctoritate Domini nostri Jesu Christi et Ecclesiæ veræ sponsæ suæ sit licita, et digne sumentibus utilis et salutaris, ea scilicet ratione ut quod erat illicitum prohibente Ecclesia, sublata prohibitione, reddatur licitum permittente Ecclesia.

« De delectu ciborum et jejunio, quod capit. 8. continetur, non damnant Protestantes jejunia et delectum ciborum, ut de se mala, prout fecerat Jovinianus, non ignari utrumque commendari, tam in veteri, quam in Novo Testamento, sed contendunt, non omnia meliora aut optima legibus sancienda, sed faciliora tantum, quæ commodius servari possint, et propterea super his decreta abroganda, sed egregie falluntur. Quoniam ut dixit Augustinus in lib. de vera Religione cap. XXXI in istis temporalibus legibus quanquam de his omnibus judicent, cum eas instituunt, si tamen fuerint institutæ et firmatæ, non licet de ipsis judicare, sed secundum ipsas (si modo de delectu ciborum et jejunio humanæ leges sunt, non potius divinæ, et ex traditione Apostolorum deductæ.) Postquam enim per tot sæcula receptæ sunt, non videtur disceptandum, quam difficiles sint, et propterea abrogandæ, sed sequendæ et observandæ, nec ideo malæ censendæ, quod plures sint transgressores, quod observatione difficiles sint, prout de lege cœlibatus dictum est. Propterea censerem dele-

gatos abstinere debere, et a novis constitutionibus et a derogatione veterum, quæ sicut universali aliarum nationum, provinciarum consensu decretæ sunt, et usu comprobatæ, ita et universali consensu abrogandæ forent, si abrogandas urgens necessitas suaderet, idque omnino ad Concilium rejiciendum. Probarem tamen quod aliquod ciborum genus, qualia sunt ova et lacticinia jejunii tempore, excepta Quadragesima, quod multis in locis usus, vel potius abusus introduxit, permitterentur, quodque aliqui ab illius observatione expressim eximerentur, quales sunt pueri et adolescentes citra XXI, et senes ultra LX suæ ætatis annum, prægnantes, itinerantes, et qui labore corporis et virium defatigatione artes suas exercent. Jejunia tamen, quæ Vigilias vocant, et dies festos non receptos ab universali Ecclesia, sed in locis particularibus introducta ab obligatione eximi, et uniuscujusque affectui et devotioni citra obligationem permitti possent.

71. « De reformatione morum cleri et facultate statuendi et ordinandi, quod 10 cap. continetur, major res videtur, quam quæ a nuntiis Apostolicis fieri debeat, sed opportuna videretur auctoritas legati cardinalis, et Synodi, vel Generalis, vel Provincialis, præsidente ipso Apostolico legato ; tutius tamen foret Generali, quam Provinciali Synodo providere. Ardua enim res est, et multis periculis plena novarum legum constitutio, sat esse, si antiquorum canonum usum restituerent, sublatis abusibus. Idem de his quæ 11 capite continentur.

« De restitutione bonorum Ecclesiasticorum in primis habenda est ratio, ut restituatur intermissa fere in tota Germania decimarum solutio, quæ cum jure divino constituta sit, et ante legem, et post legem Moysi datam, et a Salvatore nostro in lege gratiæ comprobata, eo majori diligentia procuranda est, quo majori auctoritate decreta.

« De aliis autem bonis pro varietate casuum varia sunt ineunda consilia, nam quædam sunt monasteria et Ecclesiæ prorsus solo æquata, quædam quorum extant ædificia, sed prophanata et ad alios usus translata, istorumque et illorum aut nulli, aut vix unus, vel alter superest monachus, vel minister, eorum prædiis et proventibus a principibus aut magistratibus occupatis, nonnullis etiam a privatis hominibus possessis, ab aliquibus titulo emptionis, dotis et legati defunctorum ipsis ignorantibus auctores fuisse malæ fidei possessores.

« De monasteriis penitus desolatis, seu destinatis, cum in Germania paucissimi sint, qui velint regularem vitam profiteri, et propterea exigua supersit spes restituendi in eis regularem observantiam, videretur constitui posse collegia sæcularium clericorum, aut illa unienda et applicanda militiæ S. Georgii, alias in Germania ad preces Friderici III Caroli imperatoris proavi, institutæ, vel novum militiæ Ordinem constituere ». Et infra :

« His, et prioribus præceptoriis allici facile possent Protestantium concionatores et theologi ad concordiam, etiam omissa uxorum retentione, si sibi et filiis de his præceptoriis provideretur, qui postquam assecuti fuissent, metu eas amittendi, etiamsi bonus fidei zelus abesset, in officio retinerentur, quo fieret, ut brevi tempore desistentibus a doctrina concionatoribus, oblivioni traderetur Lutherana vesania.

« Ac etiam cum episcopi, et alii habentes jurisdictionem, non modicum patiantur detrimentum in eorum redditibus et proventibus, ex eo quod magistratus sæculares sibi vindicant jurisdictionem in causis Ecclesiasticis, officium etiam delegatorum erit, providere, ut jurisdictio et libertas Ecclesiastica illæsa remaneat, et sublata non minus quam immobilia restituantur.

« Ut autem concordia super bonis ablatis et eorum fructibus perceptis facilior redderetur, exorandus esset Cæsar, ut permitteret, quin etiam mandaret judicibus imperialis cameræ, jus dicerent contra bonorum Ecclesiasticorum occupatores, sublata quacumque suspensione alias facta ».

72. Demum exeunte Augusto idoneis instructi mandatis internuntii Apostolici tres decreti fuere in cardinalium senatu, quorum nomina Angelus Massarellus [1] subjectis verbis recenset :

« IV Septembris MDXLVIII, recepit reverendissimus dominus cardinalis de Monte a cardinali S. Crucis, quibus significat, quod ultima præteriti mensis fuerit consistorium : in quo deputati fuerint episcopi Aloysius Lipomanus Veronensis, Sebastianus Pighinus Ferentinus, et Aliphanus nuntii Apostolici in Germania; ut eant cum facultatibus, quas petit imperator dispensari cum Lutheranis ad gremium redire volentibus ». Cujus vice Fanensem deinde missum fuisse in aula Cæsarea tunc agentem narrat Massarellus.

Eæ vero facultates postulatæ a Cæsare non in effusa amplitudine internuntiis concessæ sunt, sed justitia pro Dei cultu amplificando temperatæ, non ad Ecclesiæ destructionem, sed ædificationem, ut eloquitur Pontifex in suis diplomatibus : cum enim non iidem casus occurrerent in omnibus [2], qui solvi lege Ecclesiastica flagitabant, ideo pro eorum varietate distincta fuere tria Diplomata, quibus jussi sunt internuntii in sacerdotum conjugiis, et communione sub utraque specie permittendis, jejuniorum et feriarum observantia restringenda,

[1] Ang. Mass. in Diar. Conc. Trid. et Bonon. Ms. arch. Val. p. 305
[2] Bellarm. card. l. 1. de Cler. c. 19.

sacerdotiorum vectigalibus conjungendis, rerumque ablatarum restitutione componenda esse parcissimi, ac nisi tres internuntii mutua sententiarum consensione conspirarent : ideo vero importunis precibus Cæsaris, quem a suscepta sententia dimovere non poterat, nonnullis assensisse visus est Paulus, quod cœlibatus sacerdotum positivo tantum jure, licet antiquissimo et æquissimo, imo ab Apostolis tradito constitutus esset : ac Cæsar Lutheranos ex ea indulgentia ad fidem Catholicam et Ecclesiæ conjunctionem revocandos præfideret. At promissa Cæsaris de Lutheranis ea ratione Ecclesiæ conciliandis evanuere : stetitque fixa et inconcussa de cœlibatu sacerdotali Ecclesiæ vetustissima disciplina, nec sacerdotes Lutherani cum Ecclesia in gratiam admissi, nisi pellices abigerent. Ex iis enim internuntiis Sebastianus Pighinus episcopus Ferentinus profectus in Germaniam lapso bimestri, certiorem fecit cardinalem Farnesium, se peragrasse superiorem Germaniam non sine periculo; infectos Lutherana lue in perfidia obduruisse, et paucos ad religionem Catholicam reversos, spesque tenues eorum in castra Ecclesiæ traducendorum affulgere, nisi Cæsarea majestas magis strenuam operam ad id contulerit : jacta quidem ab ea fundamenta redintegrandæ veræ religionis in omnibus terris ipsi obnoxiis, aut in maxima earum parte, Ecclesiasticos et monachos, qui pulsi ab hæreticis erant, suis bonis restituisse : in Ecclesiis principibus duo altaria excitari jussisse, omnia enim eversa ac sublata fuerant, et in iis quotidie duo sacra celebrari, sed paucos iis interesse, compressis imperio illius adversariis, Catholicos in omnibus locis concionari posse. At quod majoris ponderis erat, non interdixisse Lutheranos a concionibus habendis, ac propterea illos majori quam antea diligentia ac furore habere conciones, impietatemque diffundere et confirmare, cum formidarent ne extingueretur. Addit quoque plura Cæsari ex formula decreti, cui INTERIM nomen est, sese pollicitos; at promissis defuisse, illique illudere, satyrisque dietim compositis illud decretum traducere. Donec ergo eos perduelles ac perfidos meritis pœnis affecerit, vetueritque falsas suas opiniones prædicare, quibus infelices populos seducunt ac dementant, eo quod quæ carnem et sensum afficiunt, iis mirifice jucunda sunt, nullus felix restituendæ religionis successus sperari potest. Ita denique concludit : « Spero majestatem Cæsaream, intellecta rei veritate, sedulo adhibendæ operæ non defuturam, ac certissime rem conficere potest, religionemque pristino splendori restituere, cum tanquam dominator Germaniæ extra virgam imperitet, proceres ac plebeii tanto ejus nominis terrore perfusi sunt, ut nullus ejus voluntati repugnare ausurus sit, cum hujus sectæ signiferos ac principes ducem Saxoniæ et landtgravium Hassiæ in vinculis teneat, ac munitioribus arcibus ducis Wittembergensis potiatur, præsidiaque validissima omnibus terris liberis imposuerit, ac veteribus magistratibus dejectis, novos pro sua voluntate præfecerit. Hæc sunt de quibus modo reverendissimam et illustrissimam dominationem vestram admonendam censui. Moguntiæ v Novemb. MDXLVIII ».

73. *Sententia Gallorum episcoporum de reformatione morum.* — Decretis in Germaniam internuntiis, Pontifex ad corruptelas quæ irrepserant tollendas, disciplinamque cleri et populi Christiani instaurandam curas convertit, atque ex variis regnis episcopos Romam excivit, eaque de causa indictos fuisse XXIX Septembris conventus episcoporum in Gallia apud Nolium, ut episcopi Galli Romam mittendi pro disciplina Christiana ad meliorem formam revocanda decernerentur, refert Angelus Massarellus [1], in quibus conventibus actum est de Pontificis Romani auctoritate, quam Carolus V prædictis suis protestationibus infringere moliebatur, multisque argumentis illustrata, ut ex subjecto episcoporum consulto Henrico Gallorum regi dato patebit [2] :

« Communis aliquot episcoporum Gallicanæ Ecclesiæ sententia, quam rogati dederunt. Viderentur necne mittendi Romam episcopi aliquot disceptaturi de moribus universæ Ecclesiæ.

« Est hoc ad nos relatum a rege nostro Christianissimo Henrico ex beatissimi Patris Pauli papæ nostri litteris, viderenturne nobis Romam esse mittendi aliquot episcopi, qui cum cæteris, qui illuc convocati essent, agerent de collapsa corruptaque Ecclesiæ disciplina ». Et paulo post :

« Id quidem haud paulo facilius esset explicare, nisi hoc ab rege Christianissimo peteretur, eo tempore potissimum, quo utpote publico Christianorum conventu instituto, nec liberum est nobis decernere, nec si nobis hoc integrum sit, reipublicæ commodum.

« Etenim hoc in primis considerandum, quem in locum summa rerum Christianorum progressa sit, quid ex eo conducat, quid secus animadvertendum.

« Exorta est jampridem Martini Lutheri pestilentissimi hominis pestilentior secta, quæ primum administrorum Ecclesiæ auctoritatem, vim deinde sacramentorum et efficaciam labefactans, post in dissimiles secumque pugnantes hæreticorum familias dissecta, omnem admodum Christianæ religionis speciem deformavit et corrupit integritatem, postremo cum in arcem totius pietatis invasisset, Baptismi, Eucharistiæ,

[1] Ang. Mass. in Diar. Conc. Trid. et Bonon. p. 308. — [2] Fr. Belcar. Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3229. p. 247. Ms. Franc. card. Barb. sig. 2077. p. 153.

reliquorum sacramentorum religionem atque sanctitatem evertit.

« Ad hæc, quæ non alia disciplinæ Christianæ instituta Œcolampadiani, Zuingliani, Buceriani, Calviniani, cæteræ importunissimæ pestes et immanissimæ violarunt, tum scriptis factisque impudentissimis, tum præcipiti quadam et perdita prædicandi ac obloquendi vanitate et obtrectandi petulantia? In quo profecto omnem superarunt antiquorum immanitatem et insaniam hæreticorum, quoniam ex furore et vecordia hæc rabies profecta est recentioris veneni, haud paulo magis furiosa amentia.

74. « Itum est utcumque obviam a Catholicis, et est res libris ac disputationibus acta, nec minus tamen maxima Germaniæ pars, nonnulla Galliæ, Britannia pæne tota, maxima ubique perditorum hominum multitudo hoc incendio conflagravit. Ex eo tempore haud dubie Christianum Concilium cœpit esse pernecessarium, ut et isto morbo correpta Ecclesiæ viscera curarentur quamprimum, et ab integris arceretur contagio. Cujus unius remedii permulta extiterunt vetustissima exempla, sed ne ultima repetamus, Apostoli, cum de circumcisione gentium a nonnullis esset illata quæstio, convenerunt Hierosolymam, res constitit, habito Concilio, ne gentes circumcidi cogerentur [1]. Secundum hæc tempora, ut Simonem, Basilidem, Apellem, Menandrum, cætera Ecclesiæ vulnera omittam, Paulumque Samosatenum Antiochiæ confutatum ac damnatum, Nicæna Synodus adversus Arianorum blasphemias propugnavit et Trinitatis veritatem in unitate, et in Trinitate unitatem; stetit pro Spiritus sancti divinitate contra Macedonium, Eunomium, Eudoxum Constantinopolitana; damnavit Ephesina Nestorium duas in Christo personas constituentem, uti unam in eodem Christo naturam asserentem Eutychem abbatem Constantinopolitanum, et Dioscorum et Nestorium iterum Chalcedonensis, altera Constantinopolitana Theodorum; aliæ alios Christianæ Ecclesiæ et religionis hostes.

« Hoc exemplo in tanta hæreticorum insolentia ad unicum subsidium pietatis occursum est, universæ videlicet Ecclesiæ Concilium, ut quibus copiis adhuc res Christiana fuit hæreticis omnibus schismaticisque superior, Patrum quidem auctoritatibus, nos iisdem uteremur in non dissimili periculo et graviore etiam, nostro quidem judicio. Hæc itaque causa quæ fuerit, hoc tempus quam justum, quam necessarium, quot quantisque exemplis nitatur antiquitatis, satis arbitramur esse probatum, ut nec tempore, nec causa, nec necessitate conventus ipse Tridentinus ulli antiquorum cedere videatur. Itaque decretus et indictus est a beatissimo patre papa nostro Paulo, adnitente tunc rege nostro Christianissimo Francisco, instante etiam imperatore Carolo, quorum alterius nunc vita functi memoriam laudibus apud omnes homines, lachrymis vero etiam ad Christum, et assidua totius Ecclesiæ nostræ precatione prosequimur, alterius quoque vitam et salutem, qua debemus charitate complectimur, auctoritatem certe utriusque conjunctam præsertim arbitramur esse defendendam, nam quidquam aut in beatissimi papæ nostri Pauli desiderare Sanctitate, aut in gravitate Tridentinæ celebritatis, nec pudoris est nostri, nec recti sincerique judicii : quid enim eum non laudare auctorem possumus, qui in locum successoris principis Apostolorum Petri, aut eam non suscipere frequentiam, quæ Ecclesiæ totius sustineat dignitatem atque potestatem, cum utrique tot tantaque testimonia sint sanctitatis atque gravitatis?

75. « Apostolis suis [1] verba sua annuntiaturus non universis tantum, sed singulis Spiritum sanctum ad principes præsto fore pollicetur Christus, neve quid respondeant solliciti sint [2], neque enim eos fore qui loquerentur aut responderent, sed Spiritum Patris sui illis omnia quæ dixerunt suppeditaturum. Hoc autem præ cæteris Petro tributum videtur hoc argumento, quod qui se improbatum lapidem [3] in Scripturis dici intelligeret Christus, quanquam Paulus Apostolus angularem, Petrus ipse offensionis et scandali, idem ille Christus cum Petro hujus nominis notionem communicaverit, *Tu vocaberis* (inquit) *Cephas*, idem ad nominis sui egregiam ingenuamque professionem Petri eadem in eodem denominationem repetivit, addidit et consequentia illa, quæ mirifice commemorata sunt de exædificanda Ecclesia, perstatque in ejusdem nominis mysterio discipuli præcepto, de singulari potestate alligandi et solvendi. Sunt quamplurima alia, sed hoc vel maxime ad præstantiam muneris, quod ter repetita commendatione [4] committit gregem suum Dominus Petro præter cæteros omnes.

« Neque tamen minus se in conventu Catholico affuturum [5] et Spiritu sancto administraturum pollicitus est, nec minorem cæteris, quorum gravitatem et auctoritatem sustinent episcopi, quam Petro, cujus dignitatem refert summus Pontifex Romanus, et alligandi et expediendi facultatem fecit atque auctoritatem, remissionem retentionemque peccatorum, et apud Matthæum [6] sancti Spiritus inspiratione futuram suam præsentiam, et gubernationem Ecclesiæ sempiternam prædicationisque pollicetur remissionem.

« Eumdem autem Spiritum Petro [7] atque

[1] Act. xxv.

[1] Matt. x. — [2] Marc. xiii. — [3] Ps. xvii. Matt. xxv. Eph. ii. Isa. ii. I Petr. ii. Jo. xxi. Matt. xviii. — [4] Joan. xxi. — [5] Matt. xviii. Joan. xx. — [6] Matt. ult. — [7] Ad. Gal. ii. ad Eph. iv.

universæ Apostolorum fuisse Ecclesiæ ita probabile est, ut Paulus quoque adscriptus ad illum numerum, eum qui Petrum sublevasset in administrationem circumcisorum, testatus sit adjutorem sibi fuisse, et legato, et oratori ad gentes, et quidem quemadmodum unum in una Dei Ecclesia corpus est, unus est Spiritus, unus Dominus, una Fides, unus Deus, ita hæc omnia in Petro et Apostolis, in optimo Pontifice et optimo præsulum conventu eadem sunt.

« Sic id quod est ipsum decantatum viri omnium sapientissimi versibus retinendum est ab omnibus, ut Ecclesia quam maxime una sit : *Una* [1], inquit, *est columba mea, perfecta mea, una est matris suæ, electa genitricis suæ*, etenim sic illius simplicitas atque constantia servabitur, si unus semper fuerit, et boni Pastoris, et veræ Ecclesiæ sensus secum semper ipsa consentiens, sed ab alienis discedens, nisi forte in illo Apostolorum conventu Petri principis mentem ab reliquorum Apostolorum sensu, hoc est autem Spiritum a Spiritu discrepare putamus, et in hoc *unitatem coarguimus* Apostolici edicti, quod ita habuit : *Visum est* [2] *Spiritui sancto, et nobis.* Aut nobis illusit omnibus scribens Paulus ad Corinthios [3] illum conventum, quem ut cum suo absente spiritu ad illius incesti damnationem unum in locum convenire hortatus est, summam in eo consensionem probavit ; in altera ad eosdem Corinthios Epistola inquiens [4], *Si quid, cui conceditis, et ego.* Itaque illa eodem in Spiritu suis in omnibus conjuncta partibus Ecclesia, et sibi ipsa conveniens non modo in capite, sed ne in articulis quidem ullum, sive doctrinæ, sive morum experiri potest dissidium.

« Non est quidem Ecclesia certe hoc modo aliud Paulo, quam domus Dei, columna fundamentumque veritatis, et hæc sane duo cum uno in sensu conspirant, quid absurdius esse queat, quam alterum cum altero committere stultis istis et insulsis decertationibus? Hoc dum quærunt ineptissimi homines, Summine Pontificis auctoritas sit Conciliorum auctoritate potior an contra, dissentientium enim partium est istiusmodi dijudicatio, et pugnantium inter se, non unius ejusdemque et Dei et Domini Spiritus opinionum et voluntatum, si forte dissimiles essent ac diversi invicem : summa Ecclesiæ conciliatio non patitur hoc Ecclesiæ vere dissidium, et hoc Paulus ad Corinthios detestatur et aspernatur a se in enuntiatione verbi divini, ulla appareat inconstantia ejusmodi ; videtur in his contrariis verbis inesse est, et non est, quid autem magis secum pugnet, quam si partes inter se Concilii alicujus ita discrepent, ut idem aliæ affirment, aliæ negent, ut indignitas eadem incidat, quam tanta indignatione Paulus prosequitur, cum hæc inter discipulos jactari cognosceret : *Ego quidem sum Cephæ. Ego sum Pauli. Ego sum Apollo.* Tunc enim justissima et sanctissima animi permotione velut excandescens inquit : *Divisus est in vobis Christus ? an Paulus pro vobis crucifixus est ?*

« Paulo post idem rem totam ita concludit, ut ne quid divisionis, aut sectæ admittere videatur, utpote quem ab uno principio totum pendere, ab uno fonte proficisci, et defluere necesse sit : *Ego plantavi,* (inquit) *Apollo rigavit, sed neque qui plantat, neque qui rigat, est aliquid, sed qui incrementum dat Deus.* Ergo ex ipsius Dei majestate atque præsentia, non ex sua utriusque dignitate perpendenda est utriusque auctoritas.

« Qui autem aut Marcellini papæ causa abdicatio, aut accusatio Damasi, aut Anastasii papæ detestatio, aut recentiorum nonnullorum invidia Pontificum, aliorum oberit innocentiæ, quemadmodum nihil efficiet ad elevandum Conciliorum Catholicorum aut potestatem aut fidem actitari ab hæreticis schismaticisque conventus, quibus una sæpenumero opposita Pontificum Romanorum auctoritas integritatem retinuit Ecclesiæ.

76. « Princeps Apostolorum Petrus ancillarum atque servorum proterviorem vultum non ferens, non modo præceptorem dissimulavit suum, verum etiam negavit turpiter ac flagitiose, et idem ille socio administrationis Paulo, post acceptum proprie Spiritum sanctum, dignus est reprehensione habitus ; haud propterea tamen, aut Christi misericordia ex superiore culpa est judicatus indignus, aut ex posteriore castigatione minus ad principatum idoneus. Ita se res habet, singulorum vitæ ac moribus facile detrahitur, quanquam est apud nos iniquos haud admodum difficilis humanæ infirmitatis venia.

« Catholicorum porro Pontificum solemnes conventus ab omni fraude suspicioneque vacant, quorum gravitas dignitasque omni superiorum temporum antiquitatisque commendatione et fide celebratur. Horum de jure atque amplitudine si quid ademptum sit semel aut detractum sit in posterum de subsidio, quod unum semel reliquum extitit laboranti titubantique religioni, ut omnia effudisse medicamenta restituendæ veritatis, atque salutis publicæ videantur, qui vim illam atque religionem ulla ex parte tentare conati sunt, hoc est Spiritus sancti vocem labefactare, diminuere majestatem, potestatem convellere. Horum auctoritate Romani Pontifices suam dignitatem conservarunt, ut Nicæi, ut Chalcedonensis, ut cæterorum, quorum illos decretis stetisse testantur canones universi [1], tum eorum auctoritate comprobati,

[1] Cant. VI. — [2] Act. XV. — [3] I ad Cor. V. — [4] Ibid.

[1] Dist. 15.

tum admixti, adscriptique Pontificiarum Epistolarum auctoritatibus ; Gregorius non minus quam Evangeliorum , Conciliorum approbat atque veneratur instituta. De iis non multo secus Gelasius [1] sensit; ab Apostolorum canonibus ad quartam et vigesimam Lugdunensem alteram Synodum, recensentur omnes atque comprobantur. Papa Zosimus, Gelasius, Leo, Damasus, Urbanus, cæteri complures ita decreta Christianorum conventuum confirmant, ut vel Romanis Pontificibus præ cæteris omnibus rata sint. His quantum Augustinus tribuerit, Hieronymus, Ambrosius, Athanasius, Cyrillus, Chrysostomus, infinitum esset recensere, quin etiam supervacaneum, qui Græci Latinique auctores hos fere secundum sacrarum litterarum dignitatem, sanctitate, auctoritate, fide proximos esse voluerint, quorum de jure non dubitavimus eadem illa prædicare, quæ de prædicationis suæ veritate professus est Paulus, ut si quis docuisset secus, detestabilis esset.

« Illa ergo et Pontificis summi et Concilii auctoritas una atque eadem auctoritas est, ac veterum Pontificum, veterum Conciliorum nec dissimilis nec dispar ; quippe cum cætera omnia convenire non diffiteamur, ne revocetur in dubium, idque multo minus in Pontificio conventu ab ipso summo Pontifice congregato, qui conventus, aut nulla (quod nefas est putare) aut antiqua pollet sanctitate.

77. « Is autem hoc tempore ita se habet. Cœptus quidem ille est, et inchoatus tantum, ut de doctrina decerneretur, quæ pars erat causæ, totius altera vix disputatio sit ad elementa actionis illius perducta. Deinde sunt cur dicamus omissa, certe intermissa omnia. Causam afferunt insalubrem cœli statum et pestilentem aeris intemperiem, quorum nos opinioni libentius accedimus, concedimusque non inviti de loco transferendi inter Patres recte atque ordine convenisse ; verum ut hoc dicere liceat, nimis acceleratam alii, aut precipitatam potius, nec illam plane integram deliberationem fuisse conquererentur, causam quoque ipsam commentitiam et fictam (Non commentitia nec ficta fuit transferendi Concilii causa, sed justa, cum enim Cæsar hæreses impias Lutheranorum, quos sibi maxime conciliatos tunc cupiebat, damnari non sineret, ne exasperarentur, et ab eisdem Lutheranis Concilium ex improviso opprimi posset, de quibus cardinalis Cervinus, qui in Pontificatu Marcelli II nomen gessit, Paulum admonebat, transferendi in Italiam Concilii occasio ex morbo epidemico ardenter arrepta est) subdunt litteræ Gallorum præsulum. Et sic adhuc in sententia permanent, ut ne pedem quidem extulerint Tridento, nec ullum alium præter hunc locum esse Concilii fateantur graves illi quidem viri, et tum dignitate Pontificia, tum eruditionis excellentia, cum sanctitate morum, et commendatione vitæ totius insignes, penes quos sit veritas, ut de hoc non ambigamus, ex eo tamen res sunt in controversia.

« Sic autem rex Christianissimus noster Henricus impressa pietatis a majoribus suis vestigia prosecutus, non consecutus est modo, verum etiam studio vicit superiores, qui beatissimi patris Pauli papæ nostri voluntate provocatus, translatum Bononiam Concilium celebravit. Sed ab altera parte Romanorum imperator Carolus perstat, perseveratque in patrocinio loci Tridentini. Hinc ad illa ulcera, quæ ab hæreticis sunt imposita Ecclesiæ, adjunctæ discessionum calamitates, quæ adhuc pars conjuncta, et una adeo fuerat Ecclesia, verendum est in primis, ne quod prope incœptum est, in partes abeat, et scissione dilabatur, quod ipsum certe, et majoris multo et discriminis, et damni fuerit familiæ scilicet Ecclesiasticæ jactura, quam futura fuerat hæreticorum (hoc est hominum jam dudum alienorum) desperatio, qui tamen ut revocarentur, toto consilio, omnibus Ecclesiæ viribus atque opibus actum est. Quanto magis igitur elaborandum est, ne hanc multo graviorem plagam accipiat Ecclesia, ut in ea parte, quæ ad hæc tempora stetit sua integritate incolumis, miserabiliter in partes divisa videatur. Christus Dominus apud nos divisus ad tabem Christiani nominis sempiternam, quod sit argumentum vel maxime adversariis nostris debacchandi vehementius et furendi, ut rex Christianissimus Henricus in propugnatione Bononiensis loci, imperator Romanus Tridenti inter se dissentient, quorum cæteris in rebus mirificus consensus est, cui malo ante omnia est nostro quidem judicio occurrendum, et eo remedia omnia adhibenda, nec cogitandum ante quidquam aliud, aut tentandum, quam hoc sit dissidium compositum. Concurrunt hæc omnia, imperatoris protestatio Tridentina ad consessum Bononiensem jam inde suspensum, omnium expectatio quid Concilio futurum sit, ex ea velut offensione major hæreticorum arrogantia, summum integræ partis periculum, armorum motus, quæ omnia nobis non videntur posse admittere perficiendæ rei vel dilationem, vel tergiversationem. Nam quod Romam interim ad differendum (ut ab iniquis dicitur) remedium convocantur episcopi, qui mores Ecclesiæ judicent constituantque : hæc quidem primum res in opinionem adduxit, ut initum videatur esse Concilium de supprimenda prorsus tractatione publica, et religionis morum, sive est ea Tridentina, sive Bononiensis suppressa. Sane Synodus, ut omnem corruptarum partium sanandarum rationem evertit, ita obstruit viam earum servandarum, quæ sunt a contagione integræ, et expectationem reliquam aufert in posterum

[1] Dist. 16.

melioris aliquando futuræ Ecclesiasticæ conditionis. Verum intermittatur tantummodo ne tollatur. Differt autem ea ratio ejus ægritudinis curationem, ejusque periculi cautionem, quam aut primo quoque tempore necesse est expediri, aut vix nunquam postea verisimile est explicari posse, nisi forte, quæ sua sponte in dies fiunt deteriora longinquitate temporis neglecta, meliora fient, ut quæ recentia mala et parva vix sanari possunt, eisdem et inveteratis et majoribus factis medebimur, aut impendenti jamque urgenti gravioris incommodi periculo non præstantissimo quoque opus est remedio. Age vero cum salus agitur corporis universi, quo in discrimine maximo et extremo prope jamdiu versamur, ac ne deposita cura ad experiendas corporis gravissime laborantis partes, et quasdam velut reduvias sanandas animam convertemus, quanquam non negamus in restituendis moribus, et excolenda disciplina Christianæ vitæ operam optime poni universæ Ecclesiæ. Hæc tamen et pars est altera eorum, quæ proponebantur indicendo Concilio, et si differri non possit, a singulis metropolitanis ad veterum canonum severitatem commodius exigetur, committendum nobis non videtur, ut superioribus maleficiis hoc adjungatur haud parum malum, ut in sermones malevolorum hominum incurramus, non minus velle quam corruptorum principiorum, Ecclesiæ administrationis, medicinam, quam improbitatem nostram retractari et corrigi, quod solum summum Concilium et suscipere et perficere queat, propterea subterfugere nos, nec ulli remedii generi acquiescere.

« Etsi hæc nostra communis omnium sententia nil magis necessarium esse, quam controversiam istam locorum componi, ut de alterutro, aut de tertio aliquo conveniat, instituti conventus actiones progredi ac finem accipere : ad id ante nihil minus conducere, vel nihil plus obesse potius, nihilve magis esse præposterum, quam conventionem istam fieri Romæ, neque vero ex quatuor quæ feruntur generibus Conciliorum ignoramus, nos uni summo esse obnoxios, cui et jam satisfactum est ex parte, et in posterum non sumus defuturi. Scimus duos maximos simul esse non posse conventus. Verum nec venerationi in beatissimum papam Paulum nostrum, nec in Christianissimum nostrum Henricum ullos regionum terminos circumscribimus, id tantummodo censuimus, quod nobis videtur rei Christianæ utile ».

78. Tradit memoratus Angelus Massarellus XIII Octobris excitos fuisse Romam [1] e Bononiensi Concilio Claudium Mirapicensem, Joannem Noviomensem, Robertum Ambricensem, aliosve, et Joannem Nivernensem episcopos Gallos pro restituendo pristino morum nitore : nam Lutherani, qui hæreseos et schismatis et profligatissimæ vitæ suæ trabes horrendas in oculis suis non viderant, de festucis quas in oculis cleri Catholici videbant, acerbissime querebantur, atque adeo Cæsar ardentissime contenderat a Pontifice, ut corruptelæ veteres abolerentur. Datæ vero ad eos episcopos Gallos extant litteræ subjecta verborum formula conceptæ [1] :

« Venerabili fratri Joanni episcopo Noviomensi.

« Venerabilis frater, salutem. Cupientes tecum pro tua doctrina, prudentia ac probitate super nonnullis rebus Universale Concilium, et salutem reipublicæ Christianæ concernentibus loqui, hortamur te, tibique injungimus, ut pro commodo publico, particulare ad nos veniendi incommodum subire, et quanto citius poteris, ad nos te transferre velis ; venies enim nobis gratissimus, et libenter te videbimus. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum, X Octobris MDXLVIII, anno XIV ».

Interjectis paucis diebus Gallorum regis orator Bononia Romam contulit. Porro ejus Concilii actiones publicas omnino fuisse intercisas docent ejusdem Concilii Acta.

79. *Decretum Sorbonicum contra Calvinistas.* — In Galliis hoc tempore plures novarum hæreseon illecebris deliniti, pestiferas opiniones apud simplex vulgus sparsere, ad quorum reprimendam impietatem Sorbonica Academia, Concilii Tridentini sub Paulo III celebrati et aliorum Conciliorum decreta secuta, errores novatorum proscripsit hoc anno, ac e suggestu sacro proponi vetuit, quorum decretum Parisiensis senatus in Acta sua retulit, conceptum vero subjectis verbis fuit hoc decretum Sorbonicum [2] :

« Decanus et facultas theologorum Parisiensium omnibus in Christo fidelibus, salutem.

« Cum hodie per concionatorum in asserendis dogmatibus altercationem videamus plures fidelium, juxta id quod Ephesiis scribit Paulus, tanquam parvulos fluctuare, et ad omnem ventum cujusvis doctrinæ circumferri et agitari ; nostrum autem intersit (quod in nobis erit) dissidentes opinionum fluctus componere, de sanctissimo Christianissimi regis proposito abunde persuasi, quidnam circa articulos hodie a plerisque controversos, et Christianis doctoribus et concionatoribus prædicandum, et cæteris Christi fidelibus cum universa sit Ecclesia credendum, paucis hoc ordine visum est annotare :

« Certa et firma fide credendum est, Baptisma omnibus, etiam parvulis, ad salutem necessarium esse, et per ipsum dari gratiam Spiritus sancti.

« Eadem fidei constantia est tuendum, ho-

[1] Acta Conc. Bonon.

[1] Paul. III. lib. brev. an. XIV. p. 459. — [2] Ext. in tom. XI. de Concil. Ms. arch. Vat. sig. num. 3200. p. 189.

mini inesse liberum arbitrium, quo possit bene vel male agere, et per quod, etiamsi in peccato mortali fuerit, Deo adjuvante, ad gratiam resurgere valeat.

« Non minus certum est, adultis et ratione utentibus, post peccatum mortale admissum, necessariam est pœnitentiam, quæ in Contritione et Confessione sacramentali vocaliter sacerdoti facienda, similiter et Satisfactione consistit.

« Ad hæc peccatorem non sola fide, sed et bonis operibus justificari, quæ adeo necessaria sunt, ut sine illis nemo adultus vitam consequatur æternam.

« Quilibet Christianus tenetur firmiter credere, in consecratione Eucharistiæ panem et vinum converti in verum Domini corpus et sanguinem, remanentibus tantum panis et vini speciebus, sub quibus realiter verum Domini corpus continetur, quod ex Virgine natum est et in cruce passum.

« Sacrificium Missæ est ex Domini institutione valens pro vivis et defunctis.

« Non est laicis ad salutem necessaria communio sub utraque specie : recteque certis et justis de causis olim ab Ecclesia sancitum, ut ab illis sub una tantum panis specie communicetur.

« Porro solis sacerdotibus secundum Ecclesiæ ritum ordinatis data est a Christo potestas consecrandi verum corpus, et in foro Pœnitentiæ a peccatis absolvendi.

« Quos certum est, etiamsi mali et in peccato mortali fuerint, consecrare verum Christi corpus, si quidem illud consecrare intendunt.

« Confirmatio et Unctio-Extrema sunt duo Sacramenta a Christo instituta, per quæ datur gratia Spiritus sancti.

« Nec dubitandum est, sanctos in hac mortali vita et in Paradiso agentes miracula operari.

« Sanctum est et Deo maxime gratum orare beatam Dei Genitricem et sanctos qui in Cœlo sunt, et sunt pro nobis advocati, intercessores apud Deum.

« Iti itaque sancti beate cum Christo degentes non solum sunt imitandi, sed et venerandi et orandi.

« Ob idque religiose faciunt, qui loca eis dicata ex devotione visitant.

« Si quis in templo aut extra templum prius sua oratione ad beatam Virginem, aut sanctorum aliquem recurrat, quam ad Deum, non peccat.

« Nec ullo modo dubitandum est, quin genuflectere coram imagine Crucifixi, et beatæ Mariæ et sanctorum ad rogandum Christum et sanctos, opus sit bonum et pium.

« Adhuc firmiter credendum est et nullatenus dubitandum, Purgatorium esse, in quo animæ detentæ oratione, jejunio aliisque bonis operibus juvantur, ut citius liberentur a pœnis.

« Tenetur et quilibet Christianus firmiter credere unam esse in terris universalem Ecclesiam visibilem, in fide et moribus errare non valentem, cui omnes fideles in his quæ sunt fidei et morum obedire obstringuntur.

« Quod si quid in Scripturis sacris controversiæ aut dubii oriatur, ad præfatam Ecclesiam definire spectat et determinare.

« Est certum, multa esse credenda, quæ non sunt expresse et specialim tradita in sacris Scripturis, quæ per Traditionem Ecclesiæ sunt necessario recipienda.

« Eadem etiam veritatis certitudine credendum est, quod jus anathematizandi est ex jure divino Ecclesiæ a Christo Jesu immediate concessum, et idcirco censuræ Ecclesiasticæ sunt magnopere formidandæ.

« Certissimum est etiam Concilium Generale legitime et debite congregatum, Universalem Ecclesiam repræsentans, non posse in fidei determinationibus bonisque moribus errare.

« Illud etiam non minus certum est, quod ex jure divino est unus Pontifex, id est, papa, qui supremum est caput militantis Ecclesiæ Christi, cui omnes Christiani parere debent, et penes quem est potestas indulgentias conferendi.

« Constitutiones Ecclesiæ, utpote jejunia, epularum discretiones, abstinere se a carnibus, et pleraque alia, ipsam conscientiam obligant, omni pariter secluso scandalo.

« Vota etiam, præsertim monastica et religionis, quemadmodum etiam perpetuæ continentiæ, paupertatis et obedientiæ itidem conscientiam obligant.

« Dicta theologiæ facultas prohibuit, prohibetque omnibus, qui suæ Congregationis existunt doctoribus, baccalauriis, iisque omnibus, qui nunc et in futurum sibi ea in facultate gradum comparare student, ne ullo pacto suis in concionibus, propositionibus, dictis contraria controvertere, neque in suis lectionibus, neque alibi illa legant doceantque.

« Præterea jubet, ut ab omnibus præfatis dictæ propositiones subscribantur, utque demum non sint socordes ad commendandum defunctorum animas orationibus precibusque populorum, sub perpetua privationis pœna dictæ societatis et Congregationis. Anno gratiæ MDXLVIII, X Martii, theologiæ facultas in Sorbonico collegio debite congregata super præcedentium articulorum negotio, illas, qua forma scriptæ sunt, sacramento approbat, subscribique fecit, tum decani, facultatisque mandato eorum scribi, secretarii manu.

« Signatum I. Formier, de mandato.

« Lecta, publicata et registrata, audito procuratore generali regis hoc requirente, Parisiis in Parlamento ultimo die Julii anno Domini MDXLVIII ».

80. *Hæresis in Anglia propagatur.* — Propagata est maxime hoc anno in Anglia Zuingliana hæresis tyrannide regii tutoris, qui velut Antichristi præcursor juge sacrificium sustulit ex Anglia : « Hoc tempore », inquit Surius [1], « sub puero rege Missa abrogata est ». Funestam hanc historiam fusius Sanderus [2] his verbis enarrat (1) :

« Interim Catholici Angli, et præsertim doctores, qui schisma Henrici VIII saltem post mortem ejus reprimendum sperabant, ubi adeo id non evenire perspicerent, ut potius in pestilentiorem hæresim erumperet, partim seipsos accusarunt, quod primis initiis fortius non obstitissent, partim mœrore ac squallore confecti miserrimam vitam traducebant. Qui enim legerunt apud S. Joannem Chrysostomum contra Paganos divinitatem Christi propugnantem, veterem et antiquam patriæ suæ fidem ob hoc ipsum commendatam, quod altaria olim erecta Christo fuissent (sunt etiam, inquit Chrysostomus, in Britannicis insulis extra hoc mare satis fundatæ Ecclesiæ et erecta altaria) cum illi iidem jam post mille et pæne ducentos annos a Chrysostomi morte eadem altaria non a paganis, verum ab iis, qui seipsos vocant Christianos, dirui et everti conspexissent : quo animo par est eos spectasse ? Quas fudisse lachrymas ? Quos gemitus edidisse ? Nam si altaria Christi olim fuerunt in Anglia, affirmante Chrysostomo, Christianæ fidei signa, utique eodem modo altarium dejectio jam est signum perfidiæ Antichristianæ. Atque ingemuerunt quidem et his novitatibus utcumque se opposuerunt Stephanus Wintoniensis, Edmundus Londinensis, Cuthbertus Dunelmensis, Nicolaus Vigorniensis, et Darius Cicestrensis episcopi, omnes doctrina et gravitate præstantes viri, qui etiam in ordinum conventu suffragia habebant, religionisque sententia ac interiori affectu Catholici erant, sed facti episcopi in schismate Henriciano extra Ecclesiam, vel potius contra Ecclesiam, regio, non Pontificio mandato aut assensu, et pro regia libidine Ecclesiasticoque ejus primatu stabiliendo non habebant illum fortitudinis et veritatis Spiritum, qui in unitate Ecclesiæ Catholicæ rite ordinatis et inunctis tribui solet : timide ergo restiterunt pueri regis primatui, imo simpliciter subscripserunt, et in omnes cæteras innovationes, quæ non videbantur ipsis continere apertam hæresim, ne episcopatus ac honores perderent, vel ultro, vel contra conscientiam coacti consenserunt, cujus criminis gravissimas paulo post pœnas, primum sub hoc ipso Eduardo, quia in reliquas omnes hæreses, seu (ut tunc loquebantur) regiæ majestatis in reformanda religione progressiones non sunt assensi, nec blasphema quædam illis proposita dogmata, pro concione, ut jubebantur, explicare et comprobare voluerunt, deinde multo magis sub Elizabetha omnes luerunt, depositionem, et (ut postea dicemus) diuturnos carceres usque ad mortem patientissime tolerantes, misericordiamque simul et justissima in se Dei judicia collaudantes.

« His ergo metu superiora edicta schismatica approbantibus, ac reliquis recenter regio nomine creatis pseudo-episcopis, ad ea stabilienda, sectamque per totum regnum propagandam diligentissime invigilantibus, secundum tempus lege comitiorum designatum, tremendum sacrificium cæteraque omnia officia et Sacramenta Catholico ritu publice fieri omnino desierunt; nec unus videbatur in toto regno, qui falsorum officiorum ac rituum communione non fuisset contaminatus, licet plurimi occulte etiam tum Missas fecerint et audierint, qui tamen et ipsi calicis Christi et dæmoniorum participes, templa quoque ac Sacramenta hæretico ritu administrata frequentabant, existimantes (ut divus Augustinus olim de quibusdam in Africa schisma Donatistarum sequentibus dixerat) satis esse si quovis modo Christum colant, et ignorantes id solum Christo placere, ut in unitate colatur.

« Sola serenissima Maria primogenita Henrici filia, Eduardi soror, quæ ei in imperio successit, sanctissimæ matris suæ Catharinæ fidem et constantiam secuta, non potuit ullis protectoris, aut cæterorum regiorum tutorum precibus aut comminationibus adduci, ut oratorium suum, quod domi habebat, vel claudi, vel sacrum Missæ Officium in Cœnam Calvinicam mutari, vel saltem, ut secreto illud tantum, et non palam in contemptum legum regiarum, ac aliorum (ut dicebatur) scandalum fieri permitteret.

« Cum autem hæretici viderent se nihil apud eam in hac re proficere, nec ausi essent aliquid durius statuere in personam ejus, quæ esset sanguine et successionis jure regi tam propinqua, quæque sæpe protectorem ac cæteros Eduardi consiliarios cum palam ac præsens, tum etiam per litteras ac nuntios audacter ad-

[1] Sur. in Comm. — [2] Sander. l. II. de Schism. Angl.

(1) Reformatio illa Anglicana, de qua agendum hic suscipit annalista, ad annum præcedentem anticipanda est. Anno enim illo vergente, Protector per delectos a se viros hæresi infectos universam per regnum diffusam Ecclesiam lustravit, mandavit singulis ut sacras e templis imagines veluti superstitionis fomenta tollerent et abolerent. Tum in publicis regni comitiis die XXIV Novembris ejusdem anni sub utraque specie Eucharistia populo ut distribueretur mandatum est, additumque ut sacra vernaculo sermone haberentur. His constitutis, missæ privatæ cessarunt, ac tunc demum altaria direpta sunt. Ita Burnetus *Hist. de la Reform. en Anglet.*, to. II. MANSI.

monuisset, ne fratris sui pueritia ita ad reipublicæ et religionis perniciem abuterentur, adjungens præterea futurum forsan tempus, cum cogerentur administrationis hujus suæ tam insolentis, tamque ultimæ voluntati patris sui, quam saltem rege adhuc impubere religiose ipsos servare oportuisset, contrariæ rationem reddere; illi cum quid responderent aut statuerent non haberent, præsertim cum ipsa apud Eduardum fratrem ætate postea paulo maturiorem liberius aliquoties conquesta esset, illique ex amoris teneritudine etiam lachrymas movisse diceretur, hoc consilium homines perditi inierunt, ut primum blanditiis et precibus, deinde minis rem agerent, sed cum neutro modo obtinerent quod cupiebant, aliam viam aggressi sunt, nimirum ut ab illa sacellanos suos, qui coram ipsa sacra Officia pro more faciebant, divellerent, in eosque ut in transgressores legum publicarum, carcere et aliis pœnis animadverterent, quod semel aut iterum quidem fecerunt ingravescente ita hæresi ac furente ». E Germania in Angliam Petrus Martyr et Bucerus, maximi Dæmonis laquei, cum alia impiorum rabularum fæce provolarunt.

81. *Sigismundus senior moritur magno Poloniæ damno.* — Passa est hoc anno Polonia gravissimum damnum extincto prima Aprilis die Sigismundo seniore rege, qui dum vixit, illud regnum regia constantia ab hæreticorum impietate insidiisque vindicavit, de quo insigne hoc elogium scripsit Stanislaus Hosius [1] episcopus Warmiensis :

« Sanctus ille rex Sigismundus, ejus nominis Primus, qui ante annos non ita multos in Christo obdormivit, cum àliis heroicis virtutibus multis clarus, tum in tuenda fide Catholica constantia quadam, et animi robore singulari præditus, et qui libenter vestigiis ejus incedit, serenissimus filius hic ejus, ejusdemque nominis Secundus, quem utinam paterna felicitate paternos annos assecutum, regni hujus gubernacula longissimo ævo tenentem videamus, numquid non et ipsi eodem animo, eadem sententia, eademque religione fuerunt? Postularunt ab utroque nonnulli, quibus recte dici potuit : *Nescitis quid petatis*, ut purum Evangelium in regno suo prædicari permitteret. Respondit divus pater sui non esse muneris de puritate verbi cognoscere, ad episcoporum officium id pertinere, quorum quidem hac de re judicio se etiam ipsam libenter majestas ejus submitteret, eorumque jurisdictionem salvam in omnibus esse vellet. Respondit eisdem prope verbis serenissimus ejus filius, neque dubitandum est, quin quotquot sunt Catholici reges et principes, si quis eis judicium de causis fidei delatum vellet, omnes uno sint ore responsuri ». De pio eodem responso dato hæreticis in comitiis Warsaviensibus meminit Surius [1] : regii nimirum non esse muneris de causa religionis agnoscere, regem se, non Pontificem, agere velle, satìsque sibi negotii cum profanis causis. Tum subdit auctor : « Utinam hanc tanti regis constantiam plerique alii secuti essent politici magistratus, quibus ab impostoribus illis novi Evangelii buccinatoribus pestifera adulatione persuasum est, ad ipsos pertinere, ut de fide et de religione sibi judicium usurpent, quæ res magnas non uno loco calamitates attulit ».

82. Audito tanti regis obitu Pontifex magnum ex eo traxisse dolorem Sigismundo juniori significavit, cum Ecclesiam adversus schismaticos semper defendisset, atque hæreticos, ne impiis opinionibus populum inficerent, repressisset, tum hortatus est, ut non minus in paternas virtutes, quam in regnum successisse ostenderet, Sedisque Apostolicæ auctoritatem dignitatemque tueretur [2] :

« Sigismundo regi Poloniæ.

« Charissime. Obitus claræ memoriæ Sigismundi Poloniæ regis genitoris tui gravissimus nobis accidit, ut debuit; ea enim erat in eo pietas, prudentia et regia virtus, ut si unquam alias, hoc maxime tempore necessaria esset reipublicæ Christianæ ejus vita et incolumitas, quamvis enim Deus Omnipotens illi præstantissimo et optimo regi vitam in multos annos propagaverit, ut valde longævus ex ea discessisse videri possit, parum tamen vixisse dicendus sit, qui et suo regno, et universæ Christianitati tam erat utilis et necessarius; nam et semper in commune consuluit, semperque fidem Catholicam adversus schismaticos defendit, nec in suum regnum hæreticas unquam opiniones admisit : quamobrem nobis in præsentium acerbitate temporum positis, in quibus undique nos mala nostra perturbant, genitor tuus vere est desiderandus, essetque multo desiderabilior, nisi te ex illo genitum, in illius regnum pariter ac virtutes successisse intelligeremus, quo uno solatio tantum dolorem ex illius morte susceptum temperamus. Te enim firmiter credimus, tam bonæ arboris germen, optimos paternarum laudum fructus nobis relaturum ac producturum esse, quo fit, ut minus ex obitu genitoris tui doleamus. Quare cum illum viventem maximis ejus adducti meritis singulariter dilexerimus, totumque in illum amorem nostrum in te illius filium optimæ spei regem transfuderimus, mittendum ad te duximus dedita opera dilectum filium abbatem Martinengum camerarium secretum et nuntium nostrum, exhibitorem præsentium, ut nostro nomine con-

[1] Stanis. Hosius ep. Warmien. in Confessione Cath. fidei c. 24. pag. 24.

[1] Sur. in Comm. hoc anno. — [2] Paul. III. lib. brev. anno XIV. pag. 242.

solationem ad te nostram de obitu genitoris tui, simulque gratulationem de tua in regnum successione perferret, tum deinde serenitatem tuam de omnibus hic rebus, et quo in statu negotium universalis Concilii hoc tempore reperiatur, et quid a te et regno tuo fieri cupiamus edoceat, quod sane officium cum una cum ipso tuo genitore exequi statuissemus, variis præpediti impedimentis fuimus, ne id citius facere potuerimus, sicut hæc omnia idem abbas nuntius plenius tuæ majestati referet. Hortamur proinde serenitatem tuam in Deo Domino, ut per vestigia paternæ pietatis inconcussæque erga sanctam Romanam Ecclesiam devotionis incedens, Catholicæ fidei tutelam paterna constantia, atque exemplo in tuo regno continuare, et Apostolicæ Sedis auctoritatem in honorem Dei Omnipotentis, ac beatorum ejus Apostolorum Petri et Pauli tueri velis, ut gloriam majorum vestrorum, in primisque genitoris tui, qui hoc indesinenter egit, dum vixit, simulque cœleste regnum, ad quod illum translatum esse sperandum est, assequaris, etc. Datum Romæ apud S. Marcum XXI Junii MDXLVIII, anno XIV ».

83. Decrevit ad Pontificem Sigismundus II Poloniæ rex Martinum Chromerum oratorem, ut regio nomine obsequia addiceret Pontifici, atque ab eo flagitaret, ut ad sedanda religionis dissidia Concilium Œcumenicum absolveret, de cujus adventu gratissimo cardinalis Farnesius has litteras ad eumdem regem dedit [1] :

« Sigismundo regi Poloniæ illustri.

« Serenissime rex. Adventus regiæ majestatis nuntii clari viri domini Martini Chromeri, et sanctissimo domino nostro, et nostro S. R. E. cardinalium collegio gratus et acceptissimus fuit, tum quod gravi et eleganti oratione dolorem cum levavit, quem omnes ob serenissimæ majestatis vestræ piæ memoriæ parentis obitum ceperamus, tum quod ea de præclara voluntate ac propenso animo majestatis vestræ erga ipsam beatitudinem domini nostri et sacræ Sedis Apostolicæ testificata, quæ etsi pro comperto habebantur, ipsius tamen Chromeri oratione quasi repræsentata multa jucundissima fuerunt. Persuasum itaque habeat majestas vestra de ejus virtute, fide, constantia jam omnia expectari, quæ a summo et generosissimo rege expectanda sunt.

« Quid ad mandata, quæ nomine majestatis vestræ Chromerus diligenter exposuit, sanctissimus dominus noster responderit, quod ab ipso singula fidelissime pronuntiatum iri pro certo habeo, litteris hisce mandare supervacaneum duxi. Duo tamen hæc non prætermittenda mihi putavi, primum de Concilio Œcumenico, sanctissimum D. N. eodem animi ardore et sollicitudine, quo illud indixit et ut rite celebretur operam dedit, modo per litteras, modo per nuntios suos Patres hortari, rogare, urgere, ut frequenti episcoporum conventu sacrosancta hæc comitia continuentur, tantoque nisu et flagranti studio in hanc unam rem incumbere, ut plane nemo dubitare possit, nunc per Sanctitatem suam omnino non stare quominus tam sacro tamque divinitus suscepto operi aliquando eadem Dei gratia aspirante, cujus præsenti numine felicissime est inchoatum et magna ex parte confectum, extrema manus imponatur, quod certe eventurum Deo freta beatitudo sua sperat, accedente præsertim majestatis vestræ æquissima ad optatam causam tuendam voluntate. Verum quæ sint dilationis causæ, quique totius negotii progressus, cognoscet majestas vestra ex domini Chromeri verbis, et eadem puto explicatius ipsi enarrata jam fuerunt a secretario Sanctitatis suæ reverendissimo viro abbate Martinengo. Alterum, quod esse in eisdem litteris mandatum existimavi, illud nempe est accurata reverendissimi domini Cracoviensis commendatio pro cardinalatus honore, gratissimum Sanctitati suæ contigisse, quod ex liquido proponit talem esse virum, qualem et fama et multorum fide dignissimorum testimoniis jampridem intellexit : quare præcipue erit Sanctitati suæ curæ, et majestatis vestræ voluntatis ac judicii certissimam rationem habere, et simul nationem Polonicam sibi merito charissimam hoc recenti suo beneficio prosequi, etc. Romæ die XI Septembris MDXLVIII ».

Confirmabat Sigismundum regem in avita pietate ejus mater Bona regina, fidei Catholicæ studio et singulari in Sedem Apostolicam observantia conspicua, quam pietatis significationem cum expressisset litteris, Pontifex his verbis respondit [1]:

« Charissimæ in Christo filiæ Bonæ reginæ Poloniæ illustri.

« Charissima in Christo filia nostra, salutem. Attulit ad nos litteras serenitatis tuæ dilectus filius Martinus Chromerus serenissimi filii tui Poloniæ regis secretarius et orator, prudentique sermone eas subsecutus, nobis per se gratas fecit gratiores, de pietate tua erga fidem Catholicam et observantia erga nos et Sedem Apostolicam multa testatus, itaque et litteras, et pium animum serenitatis tuæ lætanter accepimus, teque in Domino hortamur, ut pari pietate in futurum procedas et continues, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum IX Septembris MDXLVIII, anno XIV ».

Infecta est postea Polonia [2] variis pestibus Arianorum, Nestorianorum, Calvinistarum, Tritheitarum, Trinitatisque hostium, a quibus motæ ingentes in eo regno turbæ, debilitatum vero ab hæreticis regnum, Turcæ et alii hostes

[1] Ms. card. Pii sig. 260. p. 89.

[1] Paul. III. lib. brev. an. XIV. p. 378. — [2] Sur. in Comm.

finitimi magnis cladibus concussere, ut suis locis lugendum erit.

84. *Res Turcicæ.* — Quod ad res Turcicas attinet, verterat Solymannus imperator, pactis cum Cæsare induciis, arma adversus Persas, sed ea expeditio ipsi feliciter non cessit, ut refert Angelus Massarellus [1] : « Octobris MDXLVIII, habuimus hodie ex Venetiis (1) quod Turca revertatur Constantinopolim ab expeditione contra Sophi, re infecta ». In Africa vero Christiani oppugnati sunt a Mauris, qui Tripolim, quam equites Rhodii tuebantur, vexarunt, maritimasque excursiones prædasque graves egerunt, ob quas Pontifex Cæsarem rogavit, ut equites Rhodios opportunis subsidiis adjuvaret, captisque redimendis operam daret [2] :

« Imperatori.

« Charissime. Dilecti filii prior Alemaniæ, et commendator felices a suo magistro et conventu Hospitalis Sancti-Joannis Hierosolymitani ad majestatem tuam transmissi referre ei potuerunt, quam gravi jactura his proximis diebus eorum Ordo affectus fuerit, capta a piratis infidelibus una eorum triremi cum non modica summa pecuniarum, et quamplurimis Ordinis militibus in servitutem redactis, et quanto etiam oneri eis sit bellum, quod continue cum Mauris gerunt pro defensione civitatis Tripolitanæ, ac super his tuæ majestatis opem forsan implorarunt. Nos vero, etsi hos religiosos et fortissimos viros a tua majestate semper dilectos et plurimi factos scimus, facit tamen paternus noster et in eos amor, et officii ratio, ut illos tuæ majestati impense commendemus, hortemurque te, ut si unquam in eos tua effulsit benignitas, efficias ut hoc maxime tempore eluceat, quo illi maxime indigent, protegasque præterea eorum bona et jurisdictionem, ut solitus es, ac priorem et commendatorem prædictos pro publica causa laborantes, tua solita humanitate excipias et audias; erit id tua majestate dignum, nobisque apprime gratum. Datum Romæ XII Octob. MDXLVIII, anno XIV ».

Decretus fuerat pariter ab equitibus Sancti-Joannis in Galliam orator prior Sancti-Ægidii, ut ad defendendam Tripolim contra Barbarorum impetus imploraret opem ab Henrico [3] Galliarum rege, quem Pontifex etiam datis ad eumdem regem litteris eodem die exaratis commendavit.

[1] Angel. Massar. in Diar. Conc. Trid. et Bonon. — [2] Paul. III. lib. brev. an. XIV. p. 412. — [3] Ext. XV. p. 411.

85. *Apud Indos S. Francisci Xaverii exantlati labores.* — Hoc tempore sanctus Xaverius [1] in Indiis legatus Apostolicus Apostolico munere sanctissime fungebatur, Barbarisque ad Christi fidem traducendis felicem operam dabat in summa egestate, in qua quantis divinis deliciis afflueret, sodalibus suis, quos ad laborum et gloriæ societatem vocabat, significavit, ac de insulis Mauricis, in quibus agebat, hæc scripsit :

« Terra est aspera et sterilis alimentorum, frumento caret et vino, caro quid sit, fere incolæ ignorant, nulla enim apud eos armenta, nulli greges, præter paucos admodum sues, quos mirari magis quam gustare licet. Apris abundant. Aquæ dulcis magna inopia. Orizæ satis est, magna copia arborum, unde panem et vinum petunt. Aliæ porro arbores sunt, ex quarum cortice depexo conficiunt vestem, qua utuntur omnes. Hæc vobis, fratres charissimi, eo scripsi, ut sciatis quantopere hæ insulæ cœlestibus affluant gaudiis, nimirum hæc omnia pericula atque incommoda Christi Domini nostri causa suscepta, thesauri sunt cœlestibus solatiis refertissimi, sic prorsus, ut has insulas perappositas esse credas ad lumen oculorum paucis annis ex suavissimi fletus suavitate perdendum. Equidem nunquam alibi, nec tam liquidis perpetuisque animi voluptatibus perfusum me esse memini, nec tam leviter labores omnes et ærumnas corporis pertulisse, quam cum insulas concursarem cinctas ab inimicis non fidelissimis, easdemque omnibus vel morborum subsidiis, vel vitæ tuendæ præsidiis atque adjumentis destitutas, ut divinæ spei potius quam maris insulæ appellandæ esse viderentur ».

Fuisse Indos idolorum cultui addictissimos, atque in libidines effusos idem vir sanctissimus scribit in aliis litteris [2], quibus Franciscum Henricum sacerdotem in Travancoride de Evangelio prædicando insudantem solatus est, si laboribus non respondere fructus viderentur; non enim exiguos esse, si infantes sacro lavacro tingeret, qui ejus opera felici immortalitate potirentur, nam de adultis vel albis vel nigris addidit paucissimos cœleste regnum adipisci.

« Francisco Henrico in Travancoridem.

« Noli mœrere, frater, quod minus quam velles in istorum neophytorum cultura proficias; quippe, et cum gens ipsa, ut scribis, idolorum cultui dedita sit, et rex a Christi religione

[1] S. Xaver. l. I. Ep. VI. — [2] Ibid. l. II. Ep. VII.

(1) Vana fuisse nuntia hæc Venetias delata de reditu Solymanni suspicor. Qui enim anno MDL, Ægiræ DCDLVI, Annales Turcicos a Leunclavio vulgatos absolvit anonymus auctor testatur expeditionem hanc Persicam Solymanni cœpisse Ægira DCDLV, mense Sofar, qui anni Mahometici secundus est. Cum vero Ægira hæc cœperit hoc anno MDXLVIII, die decima Februarii, teste Calvisio in Opere Chronologico, mensis Sophar in Martium nostratem incidit. Teste vero eodem annalista Leunclaviano, expeditio hæc Persica duravit « annum integrum cum novem mensibus » ; tum addit idem annalista Solymannum rediisse Constantinopolim primo die mensis Silchizii anno Ægiræ DCDLVI, id est, anno sequenti labente, cum mensis ille anni Mahometici postremus sit, ac medio circiter Decembris anni MDXLIX cœperit. MANSI.

alienus acerbe insectetur Christianos, plus utique proficis quam tu putas, infantes diligentissime conquisitos Cœlo per Baptismum pariendo; nam si circumspicere animo voles, reperies profecto ex Indis vel albis vel nigris paucos in Cœlum pervenire, nisi eos, qui quatuordecim annis minores cum baptismali innocentia excedunt e vita. Videsne, frater charissime, te, uti dixi, plus istic quam putes, proficere? id adeo cerne in pueris, iis scilicet qui abs te baptizati cœlesti jam fruuntur beatitudine, qua nimirum carerent, si ita ex istis locis discessisses, neque eos per Baptismum Christo genuisses. XI kal. Nov. Puniceali ».

86. *Librum exercitiorum S. Ignatii Paulus III approbat.* — Hoc anno comprobatus est Apostolica auctoritate pius exercitiorum spiritualium Liber a S. Ignatio societatis Jesu conditore compositus, in quo plura sacra documenta ad contemplandas res cœlestes, et consectandas virtutes traduntur, flagitante id a Paulo Pontifice Francisco Borgia duce Gandiæ, qui iisdem exercitiis excultus ad magnam effloruit sanctitatem. Pontificium vero Diploma hac verborum forma conceptum est [1]:

« Cum, sicut dilectus filius nobilis vir Franciscus Borgia, dux Gandiæ, nobis nuper exponi fecit, dilectus filius Ignatius de Loyola præpositus generalis societatis Jesu per nos in alma Urbe nostra erectæ, et per nos auctoritate Apostolica confirmatæ, quædam documenta sive exercitia spiritualia ex sacris Scripturis et vitæ spiritualis experimentis elicita composuerit, et in ordinem ad pie movendos fidelium animos aptissimum redegerit, illaque Christi fidelibus ad spiritualem consolationem et profectum magnopere utilia et salubria esse, non solum fama ex plurimis locis allata, prædictus Franciscus dux didicerit, sed etiam experimento manifesto cum Barcinone, tum Valentiæ, tum Gandiæ id compertum habuerit, quare idem Franciscus dux nobis humiliter supplicari fecit, ut documenta et exercitia spiritualia prædicta, quo latius eorum fructus pateat, et plures Christi fideles majori cum devotione ad utendum illis invitentur, examinari facere, et si approbatione et laude digna inveniremus, approbare et laudare, aliasque in præmissis opportune providere de benignitate Apost. dignaremur. Nos igitur, qui documenta et exercitia hujusmodi examinari fecimus, et quæ testimonio ac relatione dilecti filii nostri Joannis tituli S. Clementis presbyteri cardinalis, Burgensis episcopi, ac hæreticæ pravitatis inquisitoris, et venerabilis fratris nostri Philippi Salutiarum episcopi, atque Urbis nostræ in spiritualibus vicarii generalis, necnon dilecti filii Ægidii Foscararii nostri sacri Pauli magistri nobis desuper facta pietate ac sanctitate plena, et ad ædificationem et spiritualem profectum fidelium valde utilia et salubria esse et fore comperimus, debitum etiam respectum ad fructus uberes, quos Ignatius et ab ipso instituta societas præfata in Ecclesia Dei, ubique gentium producere non cessant, et ad maximum adjumentum, quod ad id prædicta exercitia attulerunt, non immerito habentes, hujusmodi supplicationibus inclinati, documenta et exercitia prædicta, ac omnia et singula in eis contenta, auctoritate prædicta, tenore præsentium ex certa scientia nostra approbamus, collaudamus, ac præsentis scripti patrocinio communimus, hortantes plurimum omnes et singulos utriusque sexus Christi fideles ubilibet constitutos, ut tam piis documentis et exercitiis uti, et illis instrui devote velint, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Marcum sub annulo Piscatoris die ultimo Julii MDXLVIII, Pontificatus nostri anno XIV ».

87. *Carolus Borbonius ad dignitatem cardinalitiam evectus.* — Hoc anno nono Januarii die in cardinalium numerum adscitus est Carolus Borbonius episcopus Sanctonensis, regio stemmate clarus, de quo extant subjecta ad eumdem litteræ [1].

« Dilecto filio nostro Carolo de Borbonio, sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbytero cardinali Sanctoniensi.

« Dilecte fili noster. Cum nuper charissimus in Christo filius noster Henricus Francorum rex Christianissimus per dilectum filium nostrum cardinalem de Guysa nobis omni instantia ac precibus supplicasset ut te sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalem creare vellemus, nos etsi multa ac gravia impedimenta obstabant, tamen tanto desiderio ipsius regis, cui in omnibus quibus honeste gratificari possumus, maxime cupimus, perspecto cum idem cardinalis de Guysa nomine ejusdem regis, nil diligentiæ ac summi studii in hoc prætermisisset, in consistorio nostro superatis omnibus difficultatibus, et communi creatione cardinalium sacrisque jejuniis non expectatis, te genere regio ortum, et episcopum Sanctonensem in presbyteratus ordine constitutum, sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyterum cardinalem solum de cæterorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio creavimus ad Dei Omnipotentis laudem, et ipsius regis satisfactionem, in cujus gratiam cum libenter id fecerimus, non minus etiam libenter fecimus tua virtute, quam in te conspicimus, accedente, ex quibus speramus te nobis et huic Sanctæ Sedi in his difficillimis temporibus magno futurum non solum ornamento, sed etiam adjumento. Quamobrem te, fili noster, hortamur, ut quo magis tui similibus viris nunc egemus, cum a Deo sis ac nobis in participationem solli-

[1] Ext. apud Orland. l. VIII.

[1] Paul. III. lib. brev. p. 19. Panvin. in Vit. Paul. III.

citudinis et curarum præsentium vocatus, ad nos, sicut debes, venire matures, quo tua opera et consilio uti possimus. Venies enim nobis et eisdem tuis confratribus acceptissimus, pileumque rubrum plenius cardinalatus insigne a nobis ipsis juxta veterem et probabiliorem morem recipies, interea birretum rubrum a nobis de more benedictum ad te cum præsentibus mittimus in manibus ipsius Christianissimi regis, et per nuntium isthic nostrum assignari jussimus, tibi per ejus majestatem consignandum vel mittendum, quem tu debita reverentia, et quo dedimus amore, recipies. Datum Romæ IX Januarii MDXLVIII, anno XIV ».

Cum vero Carolus ad Urbem sese conferre non potuisset, Pontifex Henrici II regis rogatu pileum rubrum X Junii illi transmisit, ac nuncupandi sacramenti formulam his conceptam verbis tradidit : « Ego Carolus cardinalis promitto et juro, quod ab hac hora in antea fidelis et obediens ero beato Petro, sanctæque Romanæ Ecclesiæ, et domino nostro domino Paulo papæ III suisque successoribus canonice intrantibus ». Pluribus interjectis additum est : « Regulas sanctorum Patrum, decreta, ordines seu dispositiones, reservationes, provisiones et mandata Apostolica totis viribus observabo, et faciam ab aliis observari, hæreticos, schismaticos et rebelles eidem domino nostro vel successoribus prædictis pro posse persequar et impugnabo, etc. ».

Fidem Carolus sacramenti hujus mire coluit, orthodoxam enim religionem adversus novatores constantissime in Galliis asseruit, ad quam defendendam cum incumberet, ne sceptrum in hæretici principis manus decideret, vinculis nefanda impiorum proditione mancipatus est, quo permittente scelerum vindice Deo, e vivis sublato, a Catholicis rex Galliarum renuntiatus est, quanquam paulo post ad Cœlum vocatus sit

---

PAULI III ANNUS 16. — CHRISTI 1549.

1. *Nuntii Apostolici in Germaniam missi nihil proficiunt, obdurescentibus in suis erroribus et criminibus Lutheranis; in Brunswicensi tamen ducatu Catholica religio restituitur.* — Anno a partu Virginis millesimo quingentesimo quadragesimo nono, Indictione nona, revocandis ad Ecclesiæ castra et incorruptam fidei puritatem Lutheranis, tum a Pontifice, tum a Cæsare navata est opera, sed eam obfirmata in errore impiorum pertinacia infeliciter elusit. Decreverat, ut diximus, Pontifex affecto jam superiore anno tres episcopos internuntios amplissimis mandatis suffultos, ut fractos jam armis a Cæsare Protestantes, qui Concilii Œcumenici decretis se parituros polliciti erant, ejurata impia hæresi, censurarum omnium, quibus illaqueati tenebantur, religione exsolverent, fideliumque communioni rite aggregarent.

Sed ut queritur Alexander cardinalis [1], in suis ad Pontificium apud Cæsarem internuntium litteris illi Apostolici nuntii vel legati frustra tempus in Germania contriverunt : obduruere enim perfidi Lutherani in perfidia sua, in qua eos confirmarunt apostatæ sacerdotes et monachi, qui jubebantur contra Cæsareum decretum concubinas suas a se removere, ut rite censurarum religione solverentur, cum prætensa eorum conjugia juratæ essent scortationes, nec Cæsar, ut ab eo expetebatur, auctoritatem suam ad plectendam impiorum pertinaciam adhibuit, refert vero Jacobus Augustus Thuanus [1], Apostolicos nuntios ad Cæsarem in Belgium se contulisse, Pontificiaque mandata exposuisse.

Pontificem partim sua sponte et pro pastoralis muneris necessitate, partim Cæsaris rogatu ex cardinalium consensu legatos in Germaniam misisse, qui ad Ecclesiæ gremium redeuntes recipiant, et ipsis omnia læta de ejus benigni-

[1] Ext. in Ms. card. Spadæ. sig. num. 37.

[1] Jacobus Augustus Thuanus l. VI.

tate polliceantur, modo leges accipiant, non præscribant: hoc vero beneficium omnibus in perpetuum impertiri nullo pravæ opinionis crimine excepto, quamvis in eo per multos annos perseveraverint, ea lege, ut qui ea peste infecti fuerint, suum errorem apud sacerdotem orthodoxum profiteantur juxta præscriptam pœnitentiæ formulam; publicam proinde confessionem, abjurationem et satisfactionem jure præfinitam ipsis omnino remittere, potestatem insuper facere legatis, ut eos, qui pacto, jurejurando, aut quovis alio modo Lutheranis obstricti sunt, iis vinculis solvant, monachos in hæresim lapsos, et extra cœnobia sua vagantes, in Ecclesiam admittant, iisque resumpto pristino suo amictu, suo munere ut antea in Ecclesia fungi concedant, esu lactis, casei, butyri, ovorum et carnium (habita locorum et hominum ratione) permisso: addit etiam auctor legatos a Pontifice (cupidissimo scilicet lucrandarum Christo animarum, quas dæmon fallacibus argutiis male fascinarat) auctoritate instructos, ut laicis, quibus ob periculum effusionis species vini Eucharistica prohibita est, sub utraque specie Eucharistiæ usum (tolerato effusionis periculo) ne perirent animæ, pro quibus Sanguis Christi effusus est, certa lege permitterent, iis nimirum, qui cæteris abjuratis erroribus Concilii Constantiensis decreto subscripserint, atque sub altera specie tantum quantum sub utraque sumi, quique Ecclesiam ob factum de una specie decretum non errasse palam declaraverint, quod tamen ad tempus concessum intelligatur, et ita, ut illi ipsi, qui ita sument, seorsim sumant ab aliis, neque tunc cum aliis quibus sub una specie tantum ministratur: at quia plures vectigalia, prædia et jura Ecclesiastica invaserant, ita iis consultum fuit a Pontifice, ut legati cum sacrorum bonorum usurpatoribus et possessoribus, de fructibus perceptis atque consumptis transigere possint, modo in posterum Ecclesiasticis possessionem vacuam relinquant, ad idque contumaces censuris cogant, implorato etiam civilis magistratus auxilio, et ut res commodius ac celerius executioni demandetur, per Germaniam alios episcopos delegent ac substituant: ex eorum numero Argentinensis episcopus fuit, cui sacerdotes, qui a fide defecerant, in gratiam cum Ecclesia recipiendi potestas concessa est, modo inductas prætexto conjugii nomine pellices a se removerent, omninoque expellerent.

2. Publicum de his Pontificium Diploma acceptum Cæsar ad Germaniæ episcopos misit, omnesque seorsim commonuit, ut suarum diœceseon Protestantes placide ac sine vi, precibusque et adhortationibus potius quam execrationibus et minis ab hæresi et Sathanæ castris ad gremium Ecclesiæ pellicere blande pertentarent. At nimium hactenus blanditiis palpatum exasperatumque fuerat hæreseos monstrum, ac nisi ferro et igne domari poterat; egregium enim adeo clementiæ Pontificiæ ac Cæsareæ specimen impiorum contumacia protrivit; nam cum Moguntinus archiepiscopus ad Philippi Hassiæ Lantgravii in custodia detenti præfectos et senatores scripsisset, ac de sollicitudine pastorali sua ac Cæsaris voluntate eximia multa præfatus eos postulasset, ut concionatoribus suis formulam recuperandæ Ecclesiæ gratiæ pristinæque redintegrandæ conjunctionis a Pontifice præscriptam exhiberent, eique parere juberent, illi in vetere perfidia obduruere, ac postulata facere recusarunt, impio etiam turgidi fastu procaciter jactarunt, doctrinam suam cum Prophetarum et Apostolorum testimoniis conspirare, nullum profiteri errorem, nihil sibi opus esse gratia et indulgentia Romani Pontificis, nec veniam ab eo exorandam, et quia sacerdotes apostatæ concubinas conjugii specie duxerant, ita offusas menti eorum tenebras pro luce Evangelica coluere, ut oblocuti fuerint, uxores ac liberos se deserere non posse, quos diligendos, et cura ac benevolentia complectendos didicerent auctore Christo, qui conjugium amplissimo elogio cohonestaverit, nuptias impuro cœlibatu meliores, denique ex Apostolo melius esse nubere quam uri, nec miseri intelligere voluerunt, Apostolum loqui de iis, quibus licitum sit nubere, nec se contrario voto constrinxerint, cum dicat perspicue, voti reos qui nupserint damnationi obnoxios, cum primam fidem irritam fecerint. De permissa etiam certis legibus utraque specie addidere, in Ecclesiis suis cœnæ integræ usum permitti juxta Christi mandatum, et veteris Ecclesiæ morem, nec mutationem ullam in eo recepturos, in quo impio responso calumniati sunt, integrum apud Catholicos non esse Eucharistiæ usum, mentiti etiam sunt imperatam omnibus a Christo utramque speciem, et dum utramque speciem male affectatam, non veram cœnam Dominicam, sed fallacem tantum et umbratilem illius speciem retinuere (nam cum Catholici sub unica specie integrum Christum sumant) ipsi tantum panem vinumque sumpsere, quæ ab iis, quæ in popina sumuntur, non differant, dum pro conficienda Eucharistia sacerdotes rite consecratos non adhibuere, vel si adhibuerint, judicium sibi manducent in schismate, et bibant. Ita nil profectum est cum Lutheranis seris illis ac non idoneis remediis, nam quod de Concilio Œcumenico admittendo erant superiore anno polliciti, id ita intellexere, si Concilium sathanicum foret, in quo non præsideret Christi vicarius, sed hæretici concionatores cum episcopis sederent, ut dicetur suo loco, quod vero Tridentinum nuperis annis celebratum respuerent, inani ea excusatione se tuebantur, quod jam ipsorum placita de peccato originali,

ac de justificatione in eo damnata essent, quam prorsus futilem esse ita ostendebatur [1]:

3. « Si Tridentinum Concilium a recentioribus hæreticis recusari posset ex eo quia ante Synodum ab Apostolica Sede condemnati fuerint, possent Macedonius, Sabellius et Eunomius secundam universalem Synodum, quæ fuit prima Constantinopolitana, recusare, cum et ipsi ante Synodum a Damaso anathematizati fuissent, sic et Nestorius Ephesinam primam, qui a Cælestino damnatus fuerit, Eutyches etiam et Nestorius Chalcedonensem recusare potuissent, cum a Leone ante Synodum damnati fuissent. Eadem Petro et Severo Antiochenis patriarchis, alteri item Petro Apamearum episcopo una cum Zoaro Syro monacho, Anthimo quoque Trapezuntio archiepiscopo, et Constantinopolitanæ Ecclesiæ invasori, querela et exceptio patuisset adversus quintam et ultimam Synodum, nam isti omnes ante Synodum damnati fuerant Apostolicæ Sedis judicio, Petrus Antiochenus a Felice Romano Pontifice, Severus, alter ille Petrus Apamianus, et Zoarus ab Hormisda, et Anthimus ab Agapito. Eadem adversus sextam Synodum, Cypro Alexandrino, Sergio et Pyrrho, Paulo, Petro et Georgio Constantinopolitano, Machario quoque Antiocheno episcopis per Synodum damnatis : Cyprum enim, Sergium et Pyrrhum damnaverat Honorius, Paulum vero et alios Theodorus et Martinus Romani Pontifices. Eadem et Iconoclastis adversus septimam Synodum, quod prius a Georgio III, Stephano II damnati fuissent, eademque denique exceptio competiisset Photio adversus VII Synodum, quæ fuit quarta Constantinopolitana, quia per Nicolaum I ante Synodum damnatus fuisset.

« Non recusanda Synodus ex eo, quia Maximus Hierosolymitanus antistes recusavit Antiochenam Synodum, et Athanasius ab ea, quæ in Tyro convenerat, aufugerit, nec ad eam, quæ Seleuciæ congregata fuerit, accedere voluerit, quoniam constat, Synodos illas illegitimas fuisse absque Apostolicæ Sedis auctoritate adversus sanctissimæ Nicenæ Synodi professores congregatas et ab impiis celebratas ».

4. Nec minus Saxones quam Hassii ad Pontificia et Cæsarea imperia præfractos se ostenderunt, in nonnullis tamen locis velut in Brunsvicensi et Luneburgensi principatu Catholica religio restituta est, de quo Pontifex Henrico principi his litteris gratulatus [2]:

« Dilecto filio nobili viro Henrico Juniori duci Brunsvicensi et Luneburgensi.

« Dilecte fili, salutem. Redditæ sunt nobis litteræ tuæ nobilitatis XVI Maii præsentis datæ, ex quarum prima parte dolorem, ex postrema lætitiam accepimus : doluimus siquidem res Germaniæ, quas sperabamus paccatas, nunc sicut tua nobilitas scribit, in Saxonia et aliis partibus Septemtrionalibus ad novam tumultuationem spectare, cui Deus Omnipotens sua misericordia dignetur occurrere. Lætati vero sumus, quod tua nobilitas (sui generis et officii memor) orthodoxam religionem et pium cultum in suo ducatu restituerit, cæteraque se digna egerit et actura sit, de quo omnipotentem Deum laudamus, ejus majestatem orantes, ut talem te principem ad Catholicæ fidei tutelam diutissime nobis conservet, pro certissimo enim habemus, te sanctæ religioni in istis locis nunquam defuturum. Nos hinc te et tuos solito amore semper prosequemur, gratumque recipiemus, si ad nos aliquando scripseris. Dat. Romæ apud Sanctum-Marcum III Julii MDXLIX, anno XV ».

5. *Magdeburgenses præ cæteris in Cæsarem audaces.* — Quod ad turbas in Saxonia et aliis Germaniæ locis obortas attinet, eæ proximo anno in manifestam perduellionem eruperunt, cum Cæsar partam de Lutheranis victoriam intempestivo clementiæ genere corrumperet, et Christi causa abjecta in Belgium secessisset, ut Belgas Batavosque in Philippi filii verba solemni sacramento adigeret, quo animadverso, Pontifex cum Lutheranos nulla molliore via ad officium revocari posse perspiceret, nec Cæsarem delere velle, judiciorum severitate, Lutheranam impietatem, præsules Hispanos Tridenti congregatos ad se revocavit, non ut Germanicas res perturbaret, ut malevoli interpretati sunt [1], sed ut ex eorum consilio restituendæ disciplinæ Ecclesiasticæ leges sanciret, tum etiam schismatis conflandi occasiones perturbatissimis his temporibus præscinderet. Turbarum porro movendarum occasionem sumpserant Lutherani nequiores, qui impiis animis nefandas Lutheri hæreses ita impresserant, ut decretum religionis, licet mancum ac mutilum a Cæsare editum admittere detrectarent, inter quos a nefariis impostoribus subornati Magdeburgenses audacia et flagitio eminebant, de quibus hæc refert Surius [2]: « Magdeburgenses jam antea proscripserat Cæsar, cumque nollent decretum religionis Augustæ evulgatum accipere, majorem in eos concepit indignationem. Hæc urbs fere prima amplexa Lutheri infaustum Evangelium, erantque hoc tempore illic aliquot strenui Lutherani concionatores, Nicolaus Amsdorffius, quem Cæsar ex Numburgensi episcopatu ejeceral, et Matthias Flaccus Illyricus. Isti videntur commovisse cives, ut pertinaciter Cæsaris decretum repudiarent. Illyricus diu fuerat Melancthonis discipulus, sed cum videretur non prorsus a Cæsaris decreto abhorrere, multa quoque concedere, scripsit una cum sociis Magdeburgicis, qui nec latum unguem ulla in re a Lutheri

[1] Ms. card. Pii tom. sig. 64. p. 390. ex libello de Concil. — [2] Paul. III. lib. brev. an. XV. p. 157.

[1] Jac. Aug. Thuanus l. VI. — [2] Surius in Comm.

placitis discedendum putabant, contra Melancthonem et ejus asseclas : scripsit etiam in eos Nicolaus Gallus ». Et paulo post : « Hæc vero rigidorum et mollium Confessionistarum (sic enim Catholici quidam eos vocant) contentio tandem eousque progressa est, ut miser Illyricus tota fere Saxonia proscriptus Ratisbonam usque ad Nicolaum Gallum profugerit ».

6. Addit Surius Illyricum in dicendo fuisse vehementiorem, ac mirum in modum conquestum, Confessionem Augustanam multis in locis fuisse depravatam, crimenque falsi impegisse Melancthoni, quod eam necnon Lutheri libros multis locis adulteravit, nec plane mentitum, cum constet Confessionem Augustanam, non semel a Melancthone immutatam, inconstantes enim hæretici pro temporis ratione fidei suæ cothurnos mutare consueverunt. Dum vero Madgeburgi eloquentia sua versarent civium animos perfidi ii concionatores, diu Magdeburgenses pessimo exemplo Cæsari rebellarunt, utque alios ejusdem sectæ populos ac principes in impia pertinacia obfirmarent, litteras [1] multis fraudium mendaciorumque fucis pigmentisque coloratas transmisere, quibus impudentissime mentiti sunt, se ob Evangelicæ fidei constantiam proscriptos, cum constaret, eos teterrimæ hæreseos impietate infectos acceptam a majoribus Evangelicam veritatem proposita flagitiorum impunitate, quam ex sola fide sibi finxerant, detestanda levitate deseruisse : « Religio », inquiebant orthodoxæ religionis hostes, « petitur, hoc est cur rebelles, cur perduelles vocamur, imperii edictis proscribimur, ad perniciem et internecionem destinamur, quo magis miramur illos, qui nobiscum idem in religione sentiunt, fœdere et antiqua necessitudine conjuncti, nos in manifesto et communi discrimine, non solum deserere, sed etiam bello persequi, neque videre arma in nos sumpta, in ipsos tandem recasura esse, atque a nobis fieri initium, ut qui universi vinci simul non poterant, singuli ac separatim facile superentur ».

Nonnullis interjectis, concepta in Christi vicarium virulenta odia, suæ immemores salutis, exprompsere : « Ultro ac libenter de jure nostro remisissemus, modo in salva conscientia licuisset, nunc bello absumptis ac direptis facultatibus ; etiam ac vis animis ac mentibus infertur, quid enim formula illa Augustana aliud agitur, quam ut Pontificiæ auctoritatis jugum, quod adeo generose excussimus, rursus cervicibus nostris imponatur. His recte convenit illud Jeremiæ [2] : *A sæculo confregisti jugum meum, rupisti vincula mea, et dixisti non serviam :* nec minus impia, quæ falso subdunt illusi, ut errores (inquiunt) nuper detecti, et certis Scripturæ testimoniis revicti iterum in domum Dei invehantur, ut tot annorum contentionibus ac laboribus parta libertas turpi obsequio ac morigeratione, quæ non solum ad nostrum dedecus, sed ad Dei ignominiam et offensionem pertinet, corrumpatur et penitus amittatur ? At enim aliorum exemplo cedere tempori, et tranquillitati publicæ consulere decuit, id enim maxime omnium urgent adversarii, in eoque criminationum suarum veluti arcem constituunt. Verum id in cæteris, quæ ad fluxæ hujus vitæ commoda pertinent, locum habere possit, ad ea vero, quæ Dei gloriam spectant, minime porrigi debere non ambigitur ».

7. Somniarunt scilicet impostores isti eversa altaria, profanata sacramenta, derisa bona opera, hæreses, schismata ad gloriam Dei spectare, et qui sanctorum Patrum doctrinam sprevere, eorum exempla se æmulari mentiuntur : « Hoc enim (inquiunt) illa veteris Ecclesiæ lumina, Joannes Chrysostomus, Augustinus, Ambrosius docuerunt, testimonioque beati Petri, cujus ille, qui nos per Cæsarem oppugnat, se immerito successorem jactat, confirmarunt, Deo, non hominibus, in iis quæ Dei sunt, parere homines debere admonentis; itaque et in veteris Ecclesiæ Annalibus legimus Gordium Cæsariensem, qui sub Licinio imperatore ordines duxit, et postremo veræ gloriæ corona insignitus est, cum ad supplicium raperetur, rogatum ab amicis, ut periculi evitandi gratia sententiam retractaret, respondisse, non oportere linguam in contumeliam ejus, qui eam creasset, quidquam pronuntiare, et Basilius Magnus hanc etiam civi suo laudem tribuit, quod cum moveretur, ut de Deo quod vellet sentiret, cæterum in sinu suo tegeret, neque motum animi palam evulgaret, monitorem aspernatus sit, veritatem non solum ab iis prodi dictitans, qui eam deserunt, sed etiam ab iis qui eam agnitam non audent publice profiteri, id enim exemplo Danielis confirmari, qui contra Darii regis edictum magno et constanti animo apertis fenestris Deum adoraverit, cum id privatim et clanculum facere posset. Verum quod ea res ad divini nominis gloriam pertineret, nullam instantis periculi rationem habuerit, quod ei ab invidis et æmulis conflatum, postea Deo ita volente in ipsorum caput recidit. Valeant ergo, qui nos facto Christum agnoscere, verbo autem rejicere suadent. Quid enim magis pudendum, quam nomen ejus erubescere, qui mundum condidit, qui nos ad imaginem sui creavit, tot beneficiis licet indignos cumulavit, per quem vivimus, spiramus, cujus denique nos hæreditas sumus ? Hæc summa est accusationis ». Hæc illi, et plura alia, quæ licet vera falsis et bona malis accommodarint, repetenda visa sunt, ut pateret, quam infeliciter divini verbi adulteratores stultæ plebeculæ suaserint

[1] Ext. apud Jac. Aug. Tuan. hist. l. IX. p. 169. — [2] Jer. c. 2. ℣ 20.

futuros Christi martyres, dum Sathanæ martyres fierent. Evulgata Magdeburgensium oratio ad omnes imperii ordines magnos animorum motus inter Lutherano dogmate fascinatos concitavit, adeo ut horum pertinacia tribueretur constantiæ, atque hoc anno a vi aperta adversum illos absente Cæsare temperatum sit; ut vero dein redintegrata in eos priora consilia fuerint, atque ad frangendam eorum pervicaciam bellum decretum fuerit, proximo anno dicetur.

8. *Difficultates in observatione Decreti INTERIM nuncupati.* — Non servatum etiam est Decretum Cæsareum, (cui INTERIM nomen est) a Catholicis ob varias causas, quæ in Ms. Vaticano his verbis sunt expressæ [1]:

« Circa observantiam INTERIM. Catholici et Ecclesiastici principes, quominus hujusmodi INTERIM tam exacte observare nequiverint, has adducunt causas, quod scilicet magistratus sæcularis quibusdam in locis sese de facto opposuerit, tum etiam passim et ubique locorum maxima Catholicorum sacerdotum sit penuria.

« Alii vero electores, cæterique principes, et status imperii sæculares illas afferunt causas, quod nova illa secta nunc per triginta annos multorum animis sic insederit, quod tam cito eradicari non possit, imo per diligentes piasque admonitiones pedetentim ad præcavendum utique tumultum, qui alias a vulgo exoriri posset, sint ad pristinam fidei observantiam reducendi.

« Item, quod hujusmodi INTERIM in quibusdam punctis cum sacra Scriptura videatur pugnare, et ideo laicus absque communis et generalis Concilii determinatione ad aliud tandem persuaderi et induci non poterit.

« Item, quod nullos presbyteros, qui subditos juxta tenorem INTERIM, præcipue quoad illa duo puncta, communionem scilicet sub utraque specie, et sacerdotale conjugium concernentia docere velint, adipisci valeant.

« Item, quod in Academiis, aliisque particularibus Studiis et Universitatibus juventus præter et contra mentem Cæsareæ declarationis erudiatur, similiter et quidam concionatores [2] passim, et in publico hujusmodi declarationi reclamare audeant.

« Item, quod cum ratione communionis sub utraque specie, necnon sacerdotalis conjugii hucusque nullum concessum sit a Sede Apostolica indultum, vel aliqua subsecuta approbatio, contingat, quod quidam deinde totam non observent declarationem.

« Item, quoad sustentandam hujusmodi declarationem, necesse sit ministros Ecclesiæ a suis ordinariis prævio examine consecrari, et habilitari, et eos illis fore et esse subditos et obedientes.

« Item, quoad hucusque tum superioris, tum etiam inferioris status magistratus, parum omnino suis subditis circa hujusmodi declarationem præbuerint exemplum, nec præierint plebi, ut illa sequatur.

« Item, quod passim contra Cæsareæ majestatis declarationem, tam impune famosi libelli eduntur et circumferuntur.

« Demum omnes sacri imperii principes et status unanimiter concludunt, quod rebus Christianis nonnisi per Generale Concilium opitulari et consuli possit ».

9. *Cæsar non solum Placentiam restituere recusat, sed et Parmam sibi arrogare affectat.* — Eo difficilius componi potuere Germanici de religione tumultus, quo priores post occupatam a Cæsare Placentiam dissensiones inter Pontificem Cæsaremque vigebant, detrectante Cæsare Placentiam restituere Pontifici, adeo ut cum superiore anno Cæsar post plura colloquia cum internuntiis spes illius urbis restituendæ ostendisset, hoc anno nitide negaverit a se restitutum iri, ut Angelus Massarellus in Diario narrat [1]:

« XXVI Junii reverendissimus dominus cardinalis de Monte retulit ea quæ scribit D. Marcus Antonius e curia Cæsarea, quod imperator dederit finalem responsionem D. Julio Ursino circa restitutionem Placentiæ, quod illa civitas non spectet ad Ecclesiam. Nota quid sperandum ab imperatore, cui tot et tanta beneficia contulit Pontifex, cum nolit restituere, quod sicarii ei dederunt, præsertim genero suo Octavio.

« III Julii illustrissimus D. Julius Ursinus reversus ex Germania a curia Cæsaris nihil boni fert, neque de restitutione Placentiæ, neque de Concilii celebratione ».

10. Tantum aberat Cæsar a restituenda Placentia, ut etiam Parmam affectaret (1), posceretque ut res ipsius judicio permitteretur, quibus auditis, Joannes Maria de Monte [2] Concilii Bononiensis legatus in litteris ad Marcellum Cervinum cardinalem S. Crucis questus est:

« De impudentissimis administrorum Cæsareorum postulatis non modo retinentium Placentiam, sed etiam Parmam affectantium, si ego Pauli Pontificis personam gererem, atque ea

[1] To. XIII. de Conc. Ms. Vat. sig. num. 3200. p. 262. — [2] Interim tom. XIII. de Conc. p. 268.

[1] Angel. Mass. in Diar. Conc. Trid. et Bonon. Ms. arch. Vat. — [2] Jo. Maria car. de Monte leg. ad card. Marcellum Ms. arch. Vat. pag. 106.

(1) Parmam non affectavit tantummodo imperator, sed proditione capiendam tentavit; nam allectum in partes suas magnorum præmiorum pollicitatione Octavium Farnesium Pontificis nepotem clam misit Parmam, ut qui eam tenebat Ecclesiæ nomine Camillum Ursinum ex Pontificis quod simulabat mandato ad urbem sibi tradendam induceret. Sed Ursinus fraudem aliquam subodoratus verborum ludificatione tamdiu detinuit Farnesium, donec per litteras Pontificis voluntatem exploraret. Qua cognita, urbem retinuit Farnesiumque vacuum remisit.
MANSI.

prudentia animique magnitudine, qua ille pollet, præditus essem, prius optarem mille mortes ac mille supplicia pati, quam cessione et consensu, aut metu, aut precibus, aut premio, aut amore erga posteros, aut ullo affectu humano constituere imperatorem legitimum Placentiæ possessorem, absolvereque a culpa spolii adeo ignominiosi, adeo violenter commissi, ac si non commissi, saltem promoti, confoti, approbati, (et ut ego sentio) ab administris suis procurati, (forte non sine ipsius assensu) ac pro omnium dolorum solatio ac pro mercede auri, argenti, suppellectilis, et aliarum opum, quæ conjurati ac sicarii rapuere, tradere Parmam, ne Historiis Annalibusque mandaretur, non modo sponte Ecclesiam privasse, sed etiam Italiam duobus magnis propugnaculis, atque ea addicere imperio cum diris et execrationibus omnium principum Christianorum, atque adeo summe placuit responsum redditum Martino Alphonso a Pontifice non admittente imperatorem in judicem illiusque sententiam respuente, placuit missa esse ad Cæsarem Brevia, ut videat Pontificem stare suo pondere ac sua vi, nec velle auctoritatem dignitatemque suam ab alio precariam accipere, cumque faucibus pes imprimitur, tum nos ad libertatem tuendam magis animatos, sed firmitate, constantia ac perseverantia opus est, vellem cardinalis Farnesii auribus insinuare, ut jam occasionem arriperet conciliandi sibi sine multo labore principes Christianos, qui ipsi multarum rerum successum adscribunt etc. Bononiæ II Augusti MDXLIX ».

11. Componi non potuit ea lis inter Paulum Pontificem ac Cæsarem, cum Cæsar contenderet non modo Placentiam, sed etiam Parmam spectare ad imperium, atque in ea lite dirimenda ferendam a se decretoriam sententiam; verumtamen si Parma sibi dederetur, grati animi magnificentia se Farnesiis quadraginta millia nummorum annua traditurum. At e contra Paulus opponebat, nolle se coram Cæsare judicio contendere, ni prius Placentia sibi fuisset restituta: cum constaret illam per vim ac nefas ereptam, ac jure optimo tot annorum flexu fuisse a Pontificibus possessam; necnon Maximilianum I avum paternum Caroli V anno MDXI, ex pactione fœderis initi cum Julio II, jus omne Placentiæ concessisse Pontifici, consentiente Ferdinando Catholico ejusdem Cæsaris materno avo, necnon ipsum Carolum V anno MDXXI publicis conscriptis documentis professum esse Parmam et Placentiam juris esse Pontificii; adeo ut iis ostensis Didacus Mendoza orator Caroli Cæsaris obmutesceret: ut vero post mortem Pauli III quæ hujus litis actionem intercidit, ac varios casus, Cæsar demum Octavio Farnesio Placentiam ex consanguinitatis propenso amore restituerit, suo loco dicetur.

12. *Lite rursum et acerbius agitata de translatione Concilii, Paulus pacis gratia Concilium Bononiense dissolvit.* — Vertebatur lis alia ardua apud Pontificem Paulum III de translato Bononiam Tridento Concilio, inconsulto Cæsare, tam præcipiti celeritate, ob pestis suspicionem, ut præsides Concilii nullo dato Patribus ad deliberandum temporis spatio, pridie translationis causas proposuerint, postridie transferendum Bononiam decreverint, perendie, id est, die tertio discesserint Tridento Bononiam profecturi. Objiciebant Hispani præsules, in quos se graviter animadversurum interminatus erat Cæsar, si transferendo vel dissolvendo Concilio Tridentino consentirent, sine causa justa decretam factamque translationem, arrepta avidissime levissima occasione, numeratasque fuisse sententias, non ponderatas, nec majorem partem saniori præferri debuisse, tum ex ea translatione gravissima mala emersisse, ac majora etiam emersura, ni Tridenti Concilium restituatur, maxime cum Germani Lutherani se decreta Concilii Tridenti suscepturos polliceantur. Addidere Bononiam idoneam pro celebrando Concilio non esse, cum in media Italia sit sita atque Ecclesiæ imperio subdita.

13. Hæ præsulum Hispano sive Cæsareo imperio subditorum rationes ex aliqua parte videbantur veræ, sed maxima ex parte fallaces; nam verum quidem erat avidissime arreptam ex epidemico morbo transferendi Concilii occasionem; sed antequam morbus ille sæviret Tridenti, meditabantur legati transferre Concilium, quod Cæsar libertatem Concilii auferre videbatur. Jactabant autem falso Hispani saniorem conflasse partem Concilii, cum illi magis timerent Cæsarem quam Christum, ac magis obtemperarent Cæsari quam Christi vicario, cui sacramento solemni erant obstricti; ac rogari, ut accederent Bononiam, ut ex communi omnium decreto reliquæ Lutheranæ hæreses damnarentur, quasi trabalibus affixi clavis movere se Tridento recusarunt. Porro multa mala emersisse ex ea translatione atque intercisum fuisse Concilium, verissimum fuit, sed hæc mala peperit eorumdem pertinacia. Quod addunt, Lutheranos comparatos ad suscipienda Concilii decreta, si Tridentum transferretur, a veritate hoc omnino alienum erat, cum pro defendenda hæresi arcanas coitiones inirent. Conquesti etiam male sunt, Bononiam non fuisse idoneam pro celebrando Concilio; cum in ea urbe Patres maxima libertate potirentur, Tridenti vero a Lutheranis Cæsareæ etiam Majestatis proditoribus opprimi potuissent; ita ut Cæsar ipse a Mauritio Saxoniæ principe, quem maximo principatu auxerat, proditus, vix intempesta nocte, profugus ex ejus servitute evaserit, ut redintegrato postea Tridenti Concilio visuri sumus. Cæterum cum Paulus Pontifex decretoriam esset laturus sententiam de translato jure

Concilio, iterum præsules Tridentinos ac Bononienses ad subsellia Apostolica excivit, de quo hæc vetus Manuscriptum refert :

14. « Et si domini sacri Concilii deputati, una cum illustrissimo domino primo præsidente, adeo justitiam translationis ostendissent, ut a nemine de ejus validitate amplius jure dubitari deberet, quia tamen diversæ quotidie offerebantur difficultates, cum præsertim nomine Cæsaris peteretur ut ad aliquod tempus in hujusmodi judicio supersederetur, quod fieri sine gravi reipublicæ Christianæ detrimento, auctoritatis ac libertatis Concilii diminutione non poterat; id vero denegari absque maxima Cæsaris indignatione (quod valde advertendum erat) sineque novarum turbarum incendio, majorique Ecclesiæ perturbatione posse non videbatur, Summus Pontifex decrevit super his omnibus, non solum reverendissimorum S. R. E. cardinalium atque Cæsaris et Galliarum regis (ad quos ea de causa nuntios miserat) sed etiam aliquot diversarum nationum episcoporum, tam eorum qui Bononiæ in Concilio erant, quam qui Tridenti morabantur, sententiam intelligere. Quare misso ad utramque civitatem expresso nuntio, quatuor ex unoquoque loco evocavit, scriptis ad eorum quemlibet litteris infra scriptis[1] :

« Dilecto filio nostro S. R. E. presbytero card. Pacecco nuncupato.

« Dilecte fili, salutem, etc. In eo statu res Christianæ reipublicæ constitutæ sunt, ut matura provisione omnino indigeant : quamobrem, quod potissimum in re tam ardua nobis faciendum sit cogitantes, decrevimus sicut cæteros venerabiles fratres nostros S. R. E. cardinales, ita etiam te in consilium adhibere, et tuam pariter sententiam intelligere. Quare in Domino hortamur, tibique in virtute sanctæ obedientiæ mandamus, ut intra quadraginta dies post præsentium receptionem ad nos venias : quæ enim consilia ad publicam et universalem salutem nobis afferes, libenter audiemus, et tecum nostra vicissim conferemus. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum XVIII Julii MDXLIX ».

15. Transmissæ sunt aliis præsulibus Tridenti commorantibus, eadem ferme verborum formula conceptæ litteræ, quibus significavit Pontifex eos a se Romam tot exciri, ut eorum judicium circa præsentem rerum statum intelligat. De hac præsulum Tridentinorum ac Bononiensium vocatione, deque illius causis, nimirum, ut ex eorum consilio disciplina Ecclesiastica in sanctiorem formam redigeretur, ac de loco, in quo Concilium de controversiis fidei, quæ dirimendæ supererant, decerneret, constitueretur, refert Angelus Massarellus his verbis[2] :

« Cursor sanctissimi domini nostri præsentavit die Dominico, VI die Augusti, MDXLIX, quatuor Brevia nomine suæ Sanctitatis, quatuor prælatis, ex iis qui remanserunt in civitate post translationem Concilii ad civitatem Bononiensem, quæ fuit die XI Martii MDXLVII, cum ipsi prælati prætenderent, quod Concilium non esset legitime translatum, qui prælati quatuor sunt, reverendissimus dominus Petrus Pacecus cardinalis Giennensis Hispanus, et reverendi domini Petrus Tagliavia archiepiscopus Panormitanus Siculus, ac episcopi Franciscus de Navarra Pacensis, et Bernardus Diaz Calagurritanus Hispani, quibus Brevibus dicti prælati vocantur a sua Sanctitate, ut eant ad Urbem ob aliqua negotia reipublicæ Christianæ, in quibus Pontifex indiget consilio eorum. Qui supradictus cursor præsentavit etiam XIII Augusti quatuor alia Brevia ejusdem tenoris quatuor prælatis ex iis, qui in hac civitate Bononiensi commorantur, translationem ipsam approbantes : sunt autem ipsi quatuor prælati reverendi domini Sebastianus Leccavella archiepiscopus Naxiensis Græcus, Olaus Magnus archiepiscopus Upsalensis Gothus, et Joannes ab Hangesto episcopus Noviomensis Gallus, ac Ricardus Petrus Vigorniensis episcopus Anglicus.

« Causa autem hujus vocationis est, licet non exponatur in Brevibus, propter reformationem faciendam, nam cum Pontifex videret, quod jam per biennium prælati qui Tridenti remanserunt post translationem, non potuerunt concordare cum prælatis qui sunt in Concilio Bononiensi, defendente imperatore Carolo V Tridentinorum partes, et Pontifice istis adversante, ne ulterius tempus teratur, Sanctitas sua vult hoc intuitu, quo Dei bonitate aliqua concordia ineatur, vacare reformationi cleri et populi Christiani, cum hæc cura præcipue spectet ad suam Sanctitatem, coram qua erunt tot Patres reverendissimi domini cardinales, tot prælati omnium nationum et oratores principum. Deinde reformatione facta vacabitur conciliandis prælatis Concilii, et agetur de loco, in quo dogmata, quæ dilucidanda restant, expedientur, etc. ».

16. Non paruere Tridentini præsules nec adduci Romam potuere, cum magis Cæsarem quam Christum pertimescerent, seque his litteris turpiter excusarunt, immemores sacramenti, quo Romano Pontifici adstricti erant. Redditæ vero sunt a cardinale Giennensi hæ litteræ[1] :

« Litteras Sanctitatis vestræ in forma Brevis conscriptas reddidit mihi cursor, quem huc dedita opera miserat, quas, ut decet Sanctitatis vestræ humilissimam creaturam, summa reverentia et submissione veneratus sum, nihilque

[1] Ext. tom. VI. sign. p. 506. Acta Concil. Bonon. p. 98. Ext. etiam in Ms. card. Pii sig. num. 260. p. 68. — [2] Diar. Conc. Trid. Auct. Angel. Mass. Arch. Vat. p. 332.

[1] Tom. VI. de Conc. Ms. arch. Vat. sign. num. 3198. p. 508. Ms. card. Pii sig. num. 260. p. 68. Card. Gien. ad PP.

magis optavi quam ut mox nullo intermisso tempore exacte voluntatem Sanctitatis vestræ exequi possem. Sed cum intelligat ipsa apertissime, quibus potissimum de causis universi, qui adsumus Tridenti ad Œcumenicum Concilium, non tam nostra sponte advenimus, quam Sanctitatis vestræ jussu coacti sumus, facillime intelliget, nihil nos aliud expectare hic aut postulare, quam ut Deus Optimus Maximus quæ turbata sunt sic componat, ut concordi studio ea pertractari possint, quæ ad necessariam Ecclesiæ restaurationem et summam Dei gloriam pertinent, quæ quidem in tuto, legitimo et aperto hic Concilio commodissime tractari possunt et confici, quam possum humillime obsecro, et oro Sanctitatem vestram, ut quando statum totius negotii, cujus causa hic sumus, ita novit, ut neque id explicare necesse sit, neque fortasse expediat, me, si Romam hoc tempore non proficiscor, excusatum habere velit. Interim vero Sanctitati vestræ, cui referre non possum, ago et maximas gratias, quod me consiliorum suorum participem esse velit. Deus Optimus Maximus prosperam valetudinem Sanctitati vestræ et felicem universali Ecclesiæ statum conferat. Tridenti XXV Aug. MDXLIX. Ejusdem Sanctitatis vestræ humilissima creatura Petrus cardinalis Giennensis ».

Conceptis eisdem ferme verbis [1], ut subditur : « Ad verbum (ait) ut supra responderunt suæ Sanctitati ex Tridento prælati infrascripti.......

« E. S. V. humiles et devotæ creaturæ.

« P. archiepiscopus Panormitanus.

« Franciscus episcopus Pacensis.

« Joannes episcopus Calagurritanus ».

De his consultus Joannes Maria e Monte [2] rescripsit Pontifici Tridentinorum rationes, inania verba esse, omninoque esse mala tempora.

17. Iterum Pontifex cum prælatorum Tridentinorum excusationem non admitteret, eos mense Septembri monuit, ut officii sui memores ad Urbem accederent pro tractandis iis, quæ ad totius Christianæ reipublicæ commodum spectabant, quo argumento extant hæ ad cardinalem Giennensem et alios missæ litteræ [3] :

« Venerabili fratri nostro, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Quod ad nostras litteras, quibus te de his, quæ ad universalem Christianam rempublicam pertinent cum aliis prælatis consulturum vocavimus, respondes te isthic expectare, ut Deus Optimus Maximus quæ turbata sunt in Ecclesia sua componat, ideoque te excusatum haberi postulas, si ad nos hoc tempore non proficisceris ; sane haud gravate excusationes tuas admisissemus, si et legitimæ essent, et hujusmodi quæ a nobis probari possent. Verum considerantes, quemadmodum scribis, te non tua sponte, sed jussu nostro isthuc venisse, haud facile nobis persuadere possumus, quin idem quoque et nunc facias, præsertim cum ad ipsum voceris, cujus gratia te isthic præstolari significasti, hoc est, unde concordi studio, ea quæ ad commodum publicum, Dei gloriam et Ecclesiæ instaurationem pertinent, pertractentur. Quare fit ut non videamus quomodo ex causis quas affers, legitime excusari possis, et qui nobiscum in partem sollicitudinis vocatus es, velis officio tuo et Ecclesiæ deesse, et capiti tuo non obedire, cui et Domini voce, et juramento adstringeris. Verumtamen, utcumque sese res habebit, non desistemus a proposito nostro, prout gregis nobis a Deo commissi cura exposcit, ideoque a nostro priore mandato non recedentes, te iterum ad ipsam consultandum vocamus.

« Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo Piscatoris die VII Septembris MDXLIX, Pontificatus nostri anno XV ».

18. Obduruere iidem Hispani præsules, cum e nutu Cæsaris penderent, in contumacia, quam futili excusatione obvelarant, addit enim Ms. Vaticani auctor : « Nec propterea prælati ipsi Tridento recedere voluerunt, rursus et ipsi eamdem excusationem repetentes ». Paruere vero Pontificio imperio præsules Bononienses, quod Angelus Massarellus [1] diserte tradit, subjicitque Concilium Bononiense a Pontifice fuisse dissolutum, cum ipse vellet spectantia ad controversiam de translatione Concilii, et ad rei Christianæ commodum, vel ad disciplinæ splendorem restituendum Romæ tractare :

« XIV Septembris reverendus D. Olaus Magnus archiepiscopus Upsalensis, et Ricardus Petrus episcopus Vigorniensis recesserunt ex Bononia ituri Romam juxta vocationem suæ Sanctitatis ad conventum Romæ habendum pro controversiis Concilii et reformatione.

« XVII Septembris reverendissimus dominus Joannes Maria cardinalis de Monte sac. Concilii præsidens et legatus recepit litteras reverendissimi Alexandri S. Laurentii in Damaso diaconi cardinalis sub data XIII mensis Septembris, in quibus scribit nomine suæ Sanctitatis, ut ipse cardinalis de Monte det licentiam omnibus prælatis hic Bononiæ in Concilio existentibus, ut redeant ad propria, cum Pontifex hoc tempore Concilium celebrare non intendat, sed in conventu Romæ habendo agetur de præsentibus controversiis, et ita notandum est, quod ab hac die cessat Concilium Bononiense. Concilium autem non fuit neque suspensum (nisi ejus processus) quod factum fuit, dum Pontifex avocavit

[1] Ext. in cod. lo. VI. Ms. arch. Vat. sign. num. 3198. p. 507. — [2] Jo. Maria e Monte Leg. Conc. Bonon. in litteris ad Paul. III. — [3] Ms. card. Pii sig. num. 360. p. 71.

[1] Diar. Conc. Trid. Auctore Ang. Mass. Secret. Ms. arch. Vat. p. 334, 335.

ad se causam super validitate translationis die I Febr. MDXLVIII, neque clausum. Quo igitur consilio hoc a Pontifice factum sit ignoratur, cum adhuc prælati, qui Tridenti manent, personaliter et ipsi translationi contradicunt, in ea civitate nemine dempto permaneant, perseveranter asserentes, Concilium non fuisse legitime translatum (quod tamen falsum est, ut ex Actis ipsius translationis apparet) et ita sunt in quasi-possessione Concilii, et ideo non convenit, ut Bononienses prælati relicto loco vero Concilii abeant. Deus Omnipotens dirigat hoc negotium in bonum et pacem communem reipublicæ Christianæ, quæ in tot annis undique labefactata, et pene divulsa ab hæreticis, et Christiani nominis hostibus, nunc novissime ab iis, qui ejus præcipui defensores et protectores esse debeant, perturbatur. Sapienti pauca, non enim licet omnia loqui ».

19. Acerbissima res videbatur et periculo plena dissolvi Bononiense Concilium, non dissoluto Tridentino cœtu, ac licet Petrus orator a duce Florentiæ missus assereret, nil in spectantibus ad Concilium innovandum iri ex parte Cæsaris, neque ex parte Pontificis innovandum, sed utramque partem usuram beneficio temporis, tamen Joannes Maria de Monte [1] Bononiensis legatus exclamabat in litteris ad Alexandrum cardinalem Farnesium datis : « Ad quid conventus ille præsulum Tridenti retinetur ? Ego misera Cassandra exclamo apud vestram reverendissimam dominationem, an prudentiæ et cautionis ergo id patimur, ne quid pejus contingat, nec jam cogitatur de ferenda publica sententia in causa translationis Concilii ? saltem fiat declaratio occulta, si aliud remedium non occurrat : in ea narrari posset Sanctitatem suam suspendisse Concilium, atque ad se cognitionem validitatis translationis revocasse ad tollendam, quantum in se esset, omnem schismatis occasionem ; res concordia etiam conciliari tutius posset quam per sententiam, si permitteret Cæsar, ut Tridentini accederent Romam, ut de causæ suæ jure doceant Pontificem, ac de loco transferendi Concilii paciscantur, cum nec illis Bononia, nec his Tridentum placeat : vero cum suspensa sit sententia de translationis validitate ad avertendam schismatis occasionem, videndum etiam ne ea suspensio sententiæ schisma sit paritura, cum pars præsulum sibi licere putet hic stare, altera alibi subsistere ; propterea sua Sanctitas, in eo casu quo ex humanis a Deo ipsam vocari contingeret, ex nunc prout ex tunc pronuntiet, declaret et notum faciat omnibus principibus et rebuspublicis, et præsulibus, et universo clero, et populo Christiano se, diligentissima inquisitione et examine præbabitis, comperisse translationem Concilii Tridento Bononiam (factam ex causis, de quibus in Actis ipsius Concilii) a majori parte præsulum intervenientibus, assistentibus præsidentibus atque adhærentibus legatis Apostolicis, proprio nomine, et cum singulari auctoritate concessa ipsis legatis per specialem Bullam lectam ac publicatam die Sessionis, in qua facta est translatio, esse validam, ac subsistere, ut non possit ab aliquo cujuscumque gradus, præeminentiæ et dignitatis jure impugnari, ac si quis in contrarium tendat, non abesse a periculo ne ipso facto incurrat indignationem Apostolorum Petri et Pauli, ac censuras et pœnas a sacris canonibus et Conciliis constitutas, (decernendo nihilominus irritum et inane quidquid in contrarium a quovis contingeret attentari). Hæc nitide reverendissimæ dominationi vestræ scribo, ambo enim novimus in quanto periculo versentur Tridenti res sanctissimi domini nostri, et Sedis Apostolicæ, et Collegii nostri, et Curiæ Romanæ : novimus contempsisse nos vitæ pericula et jacturam bonorum, ut fungeremur munere verarum legitimarumque ac non abortivarum creaturarum ; si Pontifex e vivis exeat, non edita hac declaratione, nobis culpa adscribetur. Video inde ruinam irreparabilem impendere. Suspensio Concilii a sanctissimo facta nocebit solis patribus Bononiensibus, qui eam admisere illique paruere, ac possessionem loci amisere, tum ob suspensionem, tum quia ferme omnes discessere vel sunt abituri. At Tridentini suspensionem Concilii non admisere, ita ut in suo statu integri permaneant, et nullibi nisi Tridenti reperitur facies, vel forma, vel species, vel imago Concilii ; qua tandem ratione retundere hos poterimus, nisi objecta in os Pontificia declaratione de translatione valida » ? Addita sunt alia numeris arcanis expressa Bononiæ VIII Junii MDXLIX.

20. Metuebat idem cardinalis e Monte, ne Cæsar, captata vacantis Sedis occasione, præsulibus factionis suæ fretus in Concilium, imo in Concilium Pontificemque conjunctim imperium arriperet, sed ab eo flagitio Cæsar abfuit, sed acerbissime Concilium eo inconsulto non debuisse, vel jure non potuisse transferri contendebat. At divina providentia imminentia discussit pericula, dimissumque est a Paulo III Pontifice, accommodante se temporum acerbitati, Concilium Bononiense ob concordiæ studium, ut Massarellus refert his verbis [1] :

21. « Finis Concilii Bononiensis sub Paulo III Pontifice Maximo.

« Cum igitur res in eo statu essent, ut quotidie in deterius laberentur, atque ideo difficilis admodum quævis deliberatio absque evidenti reipublicæ Christianæ detrimento ac periculo,

[1] Jo. Maria de Monte in lit. ad card. Far. Ext. in Ms. arch. Vat.

[1] To. VI de Conc. Ms. arch. Vat. sig. num. 3198. p. 508. et aliud Ms. p. 250.

majorumque in Ecclesia Dei terrore et dissidiorum excitatione videretur, summus Pontifex temporibus cedens, Concilii celebrationem et controversiarum super translatione decisionem ad meliora tempora reservare, et in solo Deo spem omnem collocare coactus fuit. Quare ne diutius prælati, qui Bononiæ in Concilio erant, ab eorum Ecclesiis cum animarum eorum curæ commissarum jactura abessent, frustraque otio in ea civitate torperent, concessit eis licentiam abeundi, et ad dictas eorum Ecclesias revertendi, ibi meliora felicioraque tempora expectaturis, scriptis ad illustrissimum dominum cardinalem de Monte primum præsidentem (cum jam alter præsidens recessisset) litteris sub datum Romæ XIII Septembris MDXLIX. Et ita ab hac die Concilium Bononiense dissolvitur. Deus omnipotens Ecclesiæ sanctæ unionem et pacem reddere, Christianamque religionem, tot jam annis undique labefactatam et pæne divulsam tueri ac defendere ad sui nominis gloriam dignetur. Amen ».

Hactenus de Bononiensi Concilio, in quo diu hæreticorum errores disceptati et confutati fuere, ac licet ejus decreta promulgata non fuerint in publica Sessione, quod Cæsarei Bononiam accedere detrectarint, plurimum tamen ad prosequendum sub Julio III Concilium profuere, cujus Concilii Acta cum obscuriora furint, eorum, qui interfuere, nomina posterorum memoriæ commendanda visa sunt.

22. Nomina, cognomina et patriæ eorum, qui interfuerunt sacro Œcumenico Concilio Bononiensi [1] :

SACRI CONCILII PRÆSIDENTES ET LEGATI.

« Reverendissimus et illustrissimus dominus Joannes Maria episcopus Prænestinus de Monte.

« Reverendissimus et illustrissimus dominus Marcellus Cervinus, tit. Sanctæ-Crucis in Hierusalem presbyter, sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales sacri Concilii præsidentes et Apostolici legati de latere.

ORATORES HENRICI REGIS CHRISTIANISSIMI.

« Illustrissimus D. Claudius d'Urfé, præfectus Provinciæ de Forez, Gallus.

« Illustrissimus D. Michael ab Hospitali, consiliarius Parisiensis, Gallus.

ARCHIEPISCOPI.

« R. D. Andreas Cornelius, archiepiscopus Spalatrensis, Venetus.

« R. D. Antonius Filholi, archiepiscopus Aquensis.

« R. D. Ludovicus Cheregattus, archiepiscopus Antibarensis, Ordinis Minorum de Observantia, Vicentinus.

« R. D. Jacobus Coccus, archiepiscopus Corcyrensis, Venetus.

« R. D. Michael Saracenus, archiepiscopus Materanus et Acheruntinus, Neapolitanus.

« R. D. Lacavela, archiepiscopus Naxiensis, Ordinis Prædicatorum, Græcus.

« R. D. Olaus archiepiscopus Upsalensis, Gothus.

« R. D. Robertus Vauchop Venantius, archiepiscopus Armacanus, Scotus.

EPISCOPI.

« R. D. Christophorus de Spiritibus, episcopus Cæsenatensis, Viterbiensis.

« R. D. Philos Roverella, episcopus Asculanus, Ferrariensis.

« R. D. Jacobus Ponzetta, episcopus Malphetensis.

« R. D. Thomas Campegius, episcopus Feltrensis, Bononiensis.

« R. D. Benedictus de Nobilibus, episcopus Aciensis, Ordinis prædicatorum, Lucensis.

« R. D. Quintius de Rusticis, episcopus Militensis, Romanus.

« R. D. Robertus Senatis, episcopus Ambricensis, Gallus.

« R. D. Joannes ab Angesto, episcopus Noviomensis, Gallus.

« R. D. Cathelanus Trivultius, episcopus Placentinus, Mediolanensis.

« R. D. Ferdinandus Pandolphinus, episcopus Trojanus, Florentinus.

« R. D. Alexander Campegius, episcopus Bononiensis, Bononien.

« R. D. Antonius de Humeis, episcopus Isernensis, Florentinus.

« R. D. Leo Ursinus, episcopus Foroliviensis, Romanus.

« R. D. Fuscherus, episcopus Torcellan. Venetus.

« R. D. Jo. Lucius Staphileus, episcopus Sibinicen. Illyricus

« R. D. Marcus Antonius episcopus Grossetan. Bononien.

« R. D. Dionysius Græcus, episcopus Millopotamen. et Chironensis, Ordinis Minorum de Observantia, Græcus.

« R. D. Braccius Martellus, episcopus Fesulanus, Florentinus.

« R. D. Baruffus de Piis, episcopus Sarsinatensis, Britonobiensis.

« R. D. Philibertus Babu, episcopus Angolismensis, Gallus.

« R. D. Joannes Baptista Campegius, episcopus Majoricensis, Bononiensis.

« R. D. Thadæus de Pepulis, episcopus Carinensis, Bononiensis.

« R. D. Petrus Vorstius, episcopus Aquensis, auditor Romanæ curiæ, Flander.

[1] Acta Conc. Bon. Ms. Franc. card. Barb. sig. num. 123.

« R. D. Augustinus Zanettus, episcopus Sebastensis, Bononiensis.

« R. D. Heliseus Theodinus, episcopus Soranus, Arpinas.

« R. D. Jacobus Cortesius a Prato, episcopus Vasionensis, Romanus.

« R. D. Franciscus Boerus, episcopus Macloviensis, Gallus.

« R. D. Georgius Cornelius, episcopus Tarvisinus, Venetus,

« R. D. Baldassar Lympus, episcopus Portuensis in Portugallia, Ordinis Carmelitarum, Portugalliensis.

« R. D. Bernardus Bonjoannes, episcopus Camerinensis, Romanus.

« R. D. Angelus Paschalis, episcopus Motulanus, Ordinis Prædicatorum, Dalmata.

« R. D. Joannes Campegius, episcopus Parentinus, Bononiensis.

« R. D. Ludovicus Simoneta, episcopus Pisauriensis, Mediolanensis.

« R. D. Augustinus Stenchus, episcopus Chissamensis, bibliothecarius Apostolicus, Eugubinus.

« R. D. Tiberius de Mutis, episcopus Jeracensis, Romanus.

« R. D. Georgius Andreacius, episcopus Regiensis, Mantuanus.

« R. D. Aloysius Lipomanus, episcopus Motonensis, coadjutor Veronensis, Venetus.

« R. D. Jolicius, episc. Sancti-Pauli, Gallus.

« R. D. Philippus Archintus, episcopus Salutiarum, vicarius Sanctiss. N. D. papæ in urbe Mediolanensi.

« R. D. Vincentius de Durantibus, episcopus Thermularum, Brixien.

« R. D. Jo. Petrus Ferrettus, episcopus Mylonensis, Ravennaten.

« R. D. Claudius de la Guiche, episcopus Mirapiscensis, Gallus.

« R. D. Ægidius Folietta, episcopus Caprulanus, Cingulanus.

« R. D. Ricardus Patus, episcopus Vigorniensis, Anglicus.

« R. D. Petrus Ghinuccius, episcopus Cavallicen. Senensis.

« R. D. Cornelius de Mussis, episcopus Bituntinus, Ordinis Minorum Conventualium, Placentinus.

« R. D. Marcus Maliperius, episcopus Corsulanus, Venetus.

« R. D. Jacobus Jacobellus, episcopus Bellicastren., commissarius generalis Apostolicus sacri Concilii, Romanus.

« R. D. Alvarus de la Quadra, episcopus Venusinus, Hispanus.

« R. D. Thomas Casellus, episcopus Britinorien., Ordinis Prædicatorum, Rossanen.

« R. D. Galeatius Floreimonteus, episcopus Aquinaten., Suessanus.

« R. D. Phillippus Bonus, episcopus Famagusten., Venetus.

« R. D. Jo. Baptista Cicada, episcopus Albingenen., auditor Cameræ Apostolicæ, Genuensis.

« R. D. Stella, episcopus Lavellensis, Ordinis Prædicatorum, Venetus.

« R. D. Franciscus de Mauni, episcopus Briocensis, Gallus.

« R. D. Laurentius Puccius, episcopus Veneten., Florentinus.

« R. D. Berengarius Bombau, episcopus Calvensis, Hispanus.

« R. D. Franciscus Gallianus, episcopus Pistoriensis, Florentinus.

« R. D. Petrus Dival, episcopus Sagiensis, Gallus.

« R. D. Gregorius Castagnola, episcopus Mylonensis, Ordinis Prædicatorum, Græcus.

« R. D. Philippus Roccabella, episcopus Maceratensis, Recanatensis.

« R. D. Jacobus Barba, episcopus Aprutinus, Ordinis Heremitarum, sacrista Apostolicus, Neapolitanus.

« R. D. Camillus Mentuatus, episcopus Satrianensis. Placentinus.

« R. D. Jacobus Spiphame, episcopus Niverniensis, Gallus.

« R. D. Sebastianus Pighinus, episcopus Aliphanus, auditor curiæ Romanæ, Regiensis.

« R. D. Ambrosius Catherinus Politus, episcopus Minoriensis, Ordinis Prædicatorum, Senensis.

« R. D. Peregrinus Fabius, episcopus Vestanensis, auditor Romanæ curiæ, Bononiensis.

« R. D. Pompeius de Zambeccariis, episcopus Sulmonensis, Bononiensis.

« R. D. Camillus Peruschus, episcopus Alatrinus, rector Studii Romani, Romanus.

PROCURATORES.

« R. P. Ambrosius Pelargus, Ordinis Prædicatorum procurator, reverendissimi et illustrissimi domini Adolphi archiepiscopi Coloniensis, Sacri Romani imperii electoris, necnon capituli ejusdem Ecclesiæ Coloniensis procurator, reverendissimi et illustrissimi domini archiepiscopi Treverensis, electoris sacri imperii germanus.

ABBATES.

« R. D. Lucianus de Ottonibus, abbas Pomposiæ Ferrariensis, Mantuanus.

« R. D. Chrysostomus Gimilianensis, abbas SS. Trinitatis de Cajeta, Calaber.

GENERALES ORDINUM.

« R. P. Franciscus Romeus, Generalis Ordinis Prædicatorum, Aretinus.

« R. P. Bonaventura Pius, Generalis Ordinis Minorum Conventualium, Costacciarius.

« R. P. Hieronymus Scripandus, Generalis Heremitarum Sancti Augustini, Neapolitanus.

« R. P. Nicolaus Audetus, Generalis Ordinis Carmelitarum, Cyprius.

« R. P. Augustinus Bonuccius, Generalis Ordinis Sanctæ-Mariæ Servorum, Aretinus.

« R. P. Simon Guicciardus Stampensis, Generalis Ordinis Minimorum Sancti Francisci de Paula, Gallus.

OFFICIALES CONCILII.

« D. Hugo Boncompagnus, abbreviator, Bononien.

« D. Hercules Severolus, promotor, Faventinus.

« D. Angelus Massarellus, secretarius, Sanctoseverinus.

« Pompeius de Spiritibus, magister cæremoniarum, Spoletanus ».

Subduntur nomina notariorum diversarum nationum, qui fuere tredecim, et theologiæ professorum, qui fuere numero octuaginta quinque, quorum ultimi ex Societate Jesu, qui Presbyteri reformati dicebantur, fuere viri insignes, Claudius Jaius, Jacobus Laynes, Alphonsus Salmeron socii sancti Ignatii, et Petrus Canisius Germanus, eruditis operibus clarissimus.

23. *Detrectatum a Pontifice fœdus cum rege Gallo: Ochini impia scripta et Vergerii a fide defectio.* — Servire tempori maluit Pontifex, gravioraque imminentia mala defugere, quam adversus Cæsarem, multa indigna molientem, Apostolicam tueri auctoritatem cum maxima Christianæ reipublicæ perturbatione, quare a ferenda de translatione Concilii decretoria sententia abstinuit, ac minus malum tolerare maluit, quam majus accersere, ut narrat Angelus Massarellus [1] his verbis : « VIII Novembris reverendus dominus archiepiscopus Materanus dixit de sententia validitatis translationis danda a sua Sanctitate, et quod ego referrem cardinali Sanctæ-Crucis animum suum, ut unius ex deputatis a Concilio. Retuli : significavit animum cardinalium deputatorum super religione esse, ut pro nunc nihil agatur, tanquam eligendum minus malum contradicente imperatore ». Verebatur nimirum Pontifex, ne Cæsar adversus Pontificiam sententiam intercederet, et majores in Ecclesia Dei tumultus orirentur, quorum malorum avertendorum causa, licet Galliæ rex ardentissimis studiis offerret se Pontifici ad sanciendum fœdus armorum adversus Cæsarem, et Brosia regius orator omni arte et contentione pellicere Pontificem ad eam societatem niteretur, tamen Pontifex licet infensum Cæsaris animum adversus Sedem Apostolicam experiretur, nunquam cum Gallo id fœdus sancire voluit, ut Alexander cardinalis Farnesius Pontificio apud Cæsarem internuntio litteris significavit [1], ut certiorem faceret Cæsarem maluisse Pontificem expectare, ut Cæsar sponte sua Placentiam restitueret. Conqueri etiam jussit de libris contumeliosissimis in Pontificem sparsis nomine Bernardini Ochini apostatæ, Cæsarique exponere, hæretici hominis rabiem ac levitatem, reique indignitatem ac infamiam in ipsam Cæsaream majestatem redundare, cum hæc omnia sub ejus patrocinio committantur. De his libris impiis meminit Surius [2] additque : « Si quis ita scriberet in principes Evangelicos quemadmodum liber ille perstringit Pontificem, nemo æquo ferret animo, et hic visus est dignus Sleidano Sacramentario, e quo non pauca in defuncti Pontificis contumeliam suis illis præclaris Commentariis infarciret. Sane qui talium Commentariorum lectione delectantur, illi facile quoque Mahometis Alcoranum, et id genus alia commenta non admodum recusaturi videntur ».

Nequissimo huic apostatæ Ochino ad inficiendas suis hæresibus Angliam et Poloniam tunc intento scelestissimum alium apostatam conjungimus Petrum Paulum Vergerium, qui internuntium Apostolicum egerat in Germania, ac plura etiam pietatis ardentissimæ adversus hæreticos signa dederat, sed dum curiosus in hæreticorum perlegendis libris versatur, Theologicis disciplinis destitutus, in eorum cœno mersus periit, hæresimque aliis afflare non pertimuit, quare a Paulo Pontifice exauctoratum narrant Acta [3] Consistorialia :

« Romæ apud Sanctum-Marcum die Mercurii III Julii MDXLIX, fuit Consistorium, in quo sanctissimus dominus noster de reverendissimorum consilio declaravit per ejus diffinitivam sententiam Petrum Paulum Vergerium episcopum nuper Justinopolitanum, ob causas in cedula expressas, regimine et administratione Ecclesiæ Justinopolitanæ privatum, aliisque pœnis a jure indictis afficiendum esse, prout in dicta cedula per Sanctitatem suam subscripta quæ penes reverendum dominum Blosium electum Fulginatensem Sanctitatis suæ secretarium ex hujusmodi causa notarium remansit, latius constat ».

Percussus hac sententia Petrus Paulus Vergerius, in desperationem efferatus, acerbissime adversus Pontificiam auctoritatem scripsit, actusque in reprobum sensum latius diffudit hæresim in Polonia, ac multos Catholicos imbecilles in Sathanæ castra traduxit, licet vero non semel de reditu ad Ecclesiam egerit, tamen fastu nimio deterritus est, ne publice suos errores ejuraret, de quo Hosius episcopus Warmiensis postea cardinalis veluti de magno Sathanæ administro queritur.

[1] Ang. Mass. in Diar. Ms. arch. Vat. p. 338.

[1] Ext. in Ms. card. Spadæ sig. num. 37. p. 616. — [2] Sur. in Comm. — [3] Acta Conc. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. p. 13.

24. *Patriarcha Aquilegiensis hæresis suspicionem incurrit.* — Eodem anno in gravem hæreseos suspicionem adductus est Grimanus patriarcha Aquilegiensis in controversia de Prædestinatione, quæ ex hac occasione suborta est. Cum Ecclesiæ Utinensis [1] Collegiatæ concionator temere offendiculum populo Utinensi objecisset concionando, prædestinatum a Deo nullo modo posse damnari, quantacumque scelera admiserit, præscitum vero, sive reprobatum, quantumvis virtutibus se excolere annitatur, necessario damnandum, quibus verbis cum Lutheranis colludere visus est, qui ejusmodi verbis a virtutis studio avertere Christianum populum, atque in vitia ex quadam desperatione impellere consueverant, ob exortam ex his verbis publicam offensionem Utinensis vicarius concionatorem illum munere habendarum concionum interdixit. Concionator vero provocavit ad Grimanum patriarcham, qui VII Aprilis hujus anni ad vicarium Utinensem litteras [2] dedit, deque Prædestinatione sermone instituto concionatoris verba defendit, prædestinatum ideo non posse ullo modo damnari, quia tandem a peccato eruendus sit, pariterque præscitum necessario damnandum, electionemque et prædestinationem adeo necessariam sine ulla distinctione constituit, ut in nostra voluntate arbitrioque nullo modo sit positum salutem consequi vel damnari.

Has patriarchæ litteras, ut hæreseos crimine infames, Utinensis vicarius ad censores fidei, qui agebant Venetiis, transmisit, illi rem ad Romanæ Inquisitionis Tribunal detulere, vocatusque in jus a Pontifice patriarcha Aquilegiensis Apologiam [3] conscripsit, in qua pluribus sententiis excerptis ex D. Augustino et nonnullis SS. Patribus, scripta in litteris confirmavit, sed ea Apologia majorem illi hæreseos suspicionem conflavit, lisque in plures annos extracta est, donec in Concilio Tridentino sub Pio IV constituti sunt judices [4] Theologica scientia florentissimi, qui consensere plures sententias apud divos Augustinum et Prosperum assertis a patriarcha non dissimiles reperiri, ac patriarcham XVII Septembris MDLXIII crimine hæreseos purum ac liberum pronuntiarunt, vetuere tamen ne ejus litteræ, vel Apologia typis unquam mandarentur cum hujusmodi sententiæ gravem offensionem parere ac turbare plurium mentes possent. Purum autem ac nitidum dogma Catholicum est, nulla humana industria salutem comparari posse sine gratia Dei, quæ per merita Christi confertur; nec quemquam damnationem evadere sine eadem gratia, cui tanquam principali secundaria cooperatio nostra conjungenda est, Deum vero ex parte sua velle omnes salvos fieri, et Christum pro omnibus mortuum sacræ testantur litteræ.

25. *Compositæ controversiæ cum Hussitis.* — « In Bohemia [1] Prosper S. Crucis internuntius ad regem Romanorum missus, ut Hussitas Bohemiæ Ecclesiæ Romanæ Ferdinandi regis ope conciliaret, felicem in ea re operam navavit, de qua re scripsit cardinali Farnesio, Hussitas initio pervicacia sua omnem piam industriam elusisse, regia vero industria demum evictos, ut nonnulla sacri fœderis capita admitterent, quæ una cum litteris transmisit, hæc vero fuisse non quidem qualia optanda essent, sed qualia possent tolerari, ut sensim eorum secta deleretur; assensisse eos, cum solemnis sacerdotum Hussitarum conventus esset, integrum esse sub qualibet specie Sacramentum et Corpus Christi, non tamen adstringi voluisse, ut communicantes admonerent, quod sub unaquaque specie sit integrum corpus, ob graves in ea re difficultates; damnasse errorem quod sufficeret semel in anno confiteri, si quis vellet sæpius sacram Eucharistiam sumere; destitisse a celebranda Joannis Hussi hæresiarchæ festivitate; professos se obedientiam justam et debitam exhibituros Pontifici; de communione infantium articulum suppressum, quod sint pauci qui eam conferant, atque sacerdotes initiandos sacramento esse constringendos eam infantibus non collaturos, atque ut ea consuetudo delenda sit operam daturam regiam majestatem in conventibus ordinum nomine totius regni ut postuletur a Pontifice facultas archiepiscopo concedenda, ut absolvat Hussitas eosque in gremium Ecclesiæ restituat, quæ ut promoveri possint cursorem Romam direxisse, ut Pontificiam mentem intelligat, summa contentione deprecari, ut paternæ charitatis ardore horum defectus exurat, pacta enim cum Hussitis concordia, se omnes hæreses in Bohemia serpentes gravissimis edictis elisurum, atque etiam illicitos libros prohibiturum, ac progressu temporis ab his, qui utramque speciem sumunt optimi archiepiscopi diligentia et exemplis plura obtineri posse, perpensis porro omnibus se comperisse plures ad Hussitas deflexisse, ut confessionis molestiam defugerent, jam vero cum sint professi confessionem auricularem necessariam, ac tantum sub una quantum sub utraque specie contineri, sperari posse brevi temporis flexu consuetudinem communicandi sub utraque relicturos. Creditur etiam Lutheranos animis dejectum iri cum viderint eos, quibus maxime nitebantur, ad Sedis Apostolicæ obsequium conjunctionemque rediisse. Dat. Pragæ XIII Novembris MDXLIX.

« Dominationis vestræ reverendissimæ humillimus ac devotus servus Prosper e Sancta Cruce ».

[1] Tom. de Vat. sign. num. 205. p. 352. — [2] Ext. in cod. Ms. n. 152 et 160. — [3] Ext. ib. p. 151. — [4] Ib. p. 152.

[1] Ms. card. Pii. sig. num. 260. p. 139.

26. De singulis his controversiis compositis cum Hussitis, sive cum Calixtinis, extant aliæ Sebastiani Pighini [1] episcopi Ferentini internuntii Apostolici in Germaniam decreti ad eumdem cardinalem Farnesium :

« Reverendissimo et illustrissimo cardinali Farnesio.

« Tandem regiæ majestatis opera post gravissimas difficultates, divina favente gratia Calixtini sacerdotes, qui sub utraque specie communicant populum, ad Catholicos articulos profitendos adducti : « Credere se secundum « primitivæ et universalis Ecclesiæ Concilia, « nec ulterius contendendum sensere theologi, « cum vox *universalis* omnia contineat ; professi « quoque integrum esse sacramentum sub una « specie, semper deberent communicantes ad« monere, quod sub unaquaque specie est inte« grum Corpus », noluere tamen obstringi, ut repeteretur singulis vicibus, sed id prædicatum iri, ac universos in conventu consensuros. Circa articulum confessionis contendebant, quod sufficeret semel in anno confiteri, etiamsi quis vellet sæpius sacram Eucharistiam sumere, sed demum ad Catholicam sententiam revocati sunt. Circa quintum articulum de festo Joannis Hus, assensere, ut id festum infaustum aboleatur. Circa obedientiam Pontifici exhibendam, addidere justam et debitam, nec altercandum visum est, cum nil injustum ab his exigi possit, atque ipsi archiepiscopo Pragensi creando omnem obedientiam sacramento spondere debeant, archiepiscopus vero omnem fidem, subjectionem et obedientiam polliciturus sit. Circa articulum de compactatis, scilicet in quo sensu essent intelligenda, disceptatio prætermissa est, cum novæ pactiones initæ sint, quibus veteres antiquantur, frustraque disputaremus, in quo sensu vetera compactata accipienda. Circa ultimum articulum non visum est anxie disquirendum, cum archiepiscopus religionis Catholicæ studio et eruditione præstantissimus creandus sit, qui multa emendaturus sit Catholica censura : superest indecisus articulus de communione infantium, ac regia majestas de ea se acturum cum felici successu in conventu ordinum sperat. Porro archiepiscopus initiandos sacerdotes obstricturus est sacramento ad hos omnes articulos observandos, neque ad dandam infantibus communionem, ac multi ex Calixtinorum sacerdotibus consentiunt, ut non detur. Itaque ille usus apud paucos supererit, quibus extinctis, delebitur consuetudo.

« Superest ut veniam præteritorum deposcant, regia majestas ait se nomine totius regni misso oratore petituram, atque etiam in Conciliis decretum iri aliquos, qui pro ea deprecatores agant, flagitareque, ut archiepiscopo absolvendi potestas conferatur, utque gesta a sua Sanctitate confirmari efflagitent, quæ hactenus regia majestas privato nomine egit, ac si ipsi in comitiis dixerint missuros ad Pontificem oratores, regium quoque, ut rem provehat, se adjuncturum.

« Certiorem etiam reddit regia majestas beatitudinem ipsius, concordia hac constabilita, regni ordines ad publica comitia vocaturum, atque in iis acerbissima edicta promulgatum iri adversus omnes hæreses, quæ in hoc regno serpunt non exiguo numero, atque summa diligentia rem confectum iri, ut in optimum statum redigantur omnia, ac libri hæretici prohibeantur, et quæ ab ipsius sanctitate pro salute animarum commonenda visa fuerint, in opus provocatum iri. Datum Pragæ XIII Novembris MDXLIX ».

27. *Spes oritur redintegrandæ fidei in Anglia.* — Hoc anno in Anglia gravissimæ rerum conversiones contigerunt, quarum occasione de redintegranda in eo regno Catholica religione actum est, extant enim Alexandri cardinalis Farnesii litteræ [1] ad Pontificium in aula Cæsarea internuntium, quibus jussus est Pontificio nomine agere apud Cæsarem, ut pro restituenda in Anglia religione Catholica vires conjungat, muniri enim viam huic rei, quæ facile ad exitum perduci possit, Cæsarem gravissimis ex causis ad pium hoc opus obstringi, cum ob judiciaria acta postulante Cæsare in Henricum regem a Clemente VII confecta, defectio illius ab Ecclesia secuta esset.

De rerum Anglicarum spe hæc Jo. Maria de Monte [2] legatus Concilii Bononiensis scripsit ad Alexandrum card. Farnesium : « Hæc mea fixa est sententia, ut reverendiss. atque illustriss. card. Polus creetur legatus ad invictissimum imperatorem et ad regem Christianissimum, et ad quoscumque reges et principes Christianos, ad quos cum declinare, vel a quibus subsidia petere contingeret, et ad Anglos ad unitatem et gremium Ecclesiæ redire volentes, et nos porrigeremus manus adjutrices, ac divenderemus et oppignoraremus mithras, calices, patenas, nosque omnibus opibus spoliaremus », subjicitque, deberet sua sanctitas attollere in Cœlum manus, gratiasque Deo agere, quod vitam sibi adeo propagarit, ut si non omnimodam recuperationem videat, tamen spes recuperandi illius regni optime comparatas alat : necnon legatum per litteras urgere, ut ad Cæsarem pro statu rerum Anglicanarum se conferat : « Opinor enim », ita concludit, « quod cum ipsius reverendissima dominatio tot dotibus et ornamentis naturæ sit prædita, tantaque

[1] Pighini lit. ad card. Farn. ex Ital. Ext. in Ms. arch. Vat. sign. num. 3224. p. 100.

[1] Ext. in Ms. card. Spadæ sign. num. 37. p. 91. — [2] Lit. Jo. Mariæ de Monte car. Leg. ad Alex. card.

gratia et auctoritate apud Cæsarem polleat, implicatissimis his litibus de Concilio, translatione et reformatione expediendis utilem operam navare posset, et hæc sufficiant in tot occupationibus meis, quæ omnia submitto sapientissimo judicio vestræ reverendissimæ et illustrissimæ dominationis et reverendissimi domini mei cardinalis Sanctæ-Crucis, etc. Bononiæ XI Septembris MDXLIX ».

28. Occupatus erat Cæsar in Belgis ad Philippi filii obsequium adigendis sacramento, defuitque præclaræ occasioni Angliæ ad Cathocam religionem revocandæ, cum maximis dissidiis ob varias pugnantesque inter se hæreses arderet, importunis hominibus novum Evangelium excitatum ab inferis propagantibus, male quædam Scripturæ loca distorquentibus. « Sed impudentissimam eorum vanitatem », inquit Surius, « ipsa doctrinæ varietas et pugnantia coarguit, quæ nihil potest habere cum veritate commercii ». At senatus Anglicus armis ortas seditiones compescuit, sumpsitque supplicium de earum auctoritatibus, aucta etiam subinde inter proceres hæreticos dissidia, ac Thomas Semerus Anglici regni protector (sed verus eversor) tandem impietatis suæ pœnas experiri cœpit, a Joanne enim Dudleio Warvicensi comite de republica male gesta accusatus, sibi metuens una cum Eduardo rege pupillo Windesoriam præsidii causa confugit, desertusque ab omnibus, deditione nuncupata, in custodiam mense Octobri conjectus est. Quam infelix vero fuerit Angliæ status sub hoc regni procuratore tyrannoque nequissimo, cum sua auctoritate perfidissimos hæresiarchas ad impietatem diffundendam, perdendamque rem Catholicam armaret, narrat subjectis verbis Nicolaus Sanderus: « Cum cæteri novi magistri, tum maxime isti, quos diximus (scilicet Bucerus, Petrus Martyr, Ochinus) theologastri cœperunt tandem ex pulpitis et cathedris professioni theologicæ olim assignatis suo more docere vel potius declamare, omnique ad fallendum composito artificio, ut ad quos singuli non modo Theologiæ (ut olim) candidati, qui reliquas necessarias artes ante didicerant, sed juvenes ac adolescentuli pueri etiam omnium classium, qui latine loquentes intelligere potuerunt, accedere, eorumque lectiones et conciones quotidie audire sunt coacti, quo enim quique minori erant ætate, et doctrina et judicio imperitiores, eo erant istorum fraudibus magis obnoxii. Istorum ergo rudioribus animis, ac prurientibus cæterorum auribus, primum ex difficilioribus Scripturarum locis, variisque de præscientia, prædestinatione, reprobatione æterna, rerumque ac eventuum necessitate impiis tractationibus instillarunt incredibilem curiositatem et de rebus summis contendendi libidinem. Aliis ex locis sub prætextu asserendæ libertatis omnia illa, quæ ad licentiam vitæ ac morum inducendam facere videbantur, diligenter proponebant, ut inde Confessionem, pœnitentias, dierum ac jejuniorum observationes, omnesque Ecclesiæ ac superiorum præceptiones contemnendas junioribus non ægre persuaserint. Ex aliis demum Scripturis, quæ apud eos quorum sensus non fuerunt in rebus divinis exercitati videntur facere pro sectariis, ut de Sacramenti duplici specie, de officio precum in lingua vulgari, ac similibus ita fidem majorum nostrorum in iisdem tractandis elevarunt, suam sinceritatem commendarunt, animosque suorum præoccuparunt, ut exinde in quibuslibet controversis locis maximisque mysteriis explicandis, etiam ubi sacri contextus verba, circumstantiæ, omnisque antiquitas aperte sonent pro Catholicis, lubenter istorum falsissimis ineptissimisque Commentariis omnino acquiescant, atque ita tandem discipulos suos corruperunt, ut quaslibet de Deo, de Sanctis, de Sacramento, de Sacrificio impias opiniones facile hauserint. Atque de Patribus antiquis Ecclesiæ Doctoribus, vel singulis, vel in Concilio collectis, ita apud suos disserebant eos fuisse homines (ac si Protestantes nihil humani haberent) et non modo errare potuisse, sed et in multis quod undique ex singulorum scriptis (incommode aut male intellectis sententiis fraudulenter congestis) demonstrare nitebantur, turpiter hallucinatos fuisse. Et Augustinum quidem ex præcipuis unum etiam errata sua confessum esse, et peculiari libro multa retractasse, sæpeque item admonuisse omnes, ne sibi aliter quisquam crederet, quam videret id esse in Scripturis consentaneum, quod affirmaret. Ac mox captiosa apostrophe compellantes auditores sciscitabantur utrum æquius esse putarent, Scripturis sacris, quæ errare non possent, credere, an doctoribus, hominibus scilicet, qui falli possunt, et fallere; se enim id tantum requirere dicebant, ut omnes potius Deo credant quam hominibus.

« Hac fraude imperiti permulti decepti non adverterunt antithesim, seu collationem non faciendam esse inter Scripturam et Patres, nec in eo versari quæstionem, utrum magis Deo an hominibus, Scripturis vel Doctorum libris sit tribuendum, sed illud potius, utrum quoad Scripturarum intelligentiam et expositionem, istis paucis indoctis, turbulentis ac sceleratis transfugis securius, quam illis antiquissimis, sanctissimis, doctissimis Patribus, vel singulis, vel simul omnibus credendum sit.

29. « Hoc miseri adolescentes hæc non observantes, suis magistris, ac si non aliud quam Dei eloquia funderent, sine exceptione obtemperabant, doctoribus autem ac Conciliis non aliter nisi quatenus sacris litteris consentanea dicerent. Cujus rei, vel se ipsi, vel suos præceptores faciebant judices.

« De Ecclesia, episcopis, presbyteris ac pastoribus, quia multos horum nomine et auctoritate in avita fide retineri cernerent, admonebant illam fœminam esse, et debere obedire viro suo, id est, Christo in sacris Scripturis loquenti, (At isti Sathanæ sensum Christi verbis affingebant) addebant etiam istos, nimirum sacerdotes non debere elevare se super populum Dei, cum omnis multitudo sanctorum sit, et ad clerum partemque sacerdotalem non minus, quam illi, quos clericos et presbyteros vulgus vocat, pertineat : ita cum Chore schismatis auctore passim concinebant isti.

« Biblia autem sacra, quæ illi omnem veritatem complecti dicebant, ita data opera seu Latine seu Anglice versa et perversa legenda proponebant, ut in eis Ecclesiæ, presbyteri, sacramenti, ac similium vocabula, quorum vel venerandis nominibus antiqua religionis veritas contineri, et plurimi in vetusta fide teneri videbantur, nuspiam extarent, pro quibus substituerunt congregationem, seniores, secretum, et hujusmodi vocum novitates. Illud autem ab Apostolis ipsis veræ Ecclesiæ, et rite Christum colentibus Christianis, ut ab hæreticis hominibus, ac conventiculis discernerentur, attributum Catholici nomen, quo solo multi a sancto Augustino edocti in Ecclesiæ gremio tum retinebantur, partim falsa interpretatione eludebant, partim sibi et suis tumide usurpabant, partim ridicula inversione in cacolycum mutarunt, ac nonnunquam etiam cum Donatistis diabolicum esse inventum, ac sine Verbo Dei institutum dixerunt. In papam incredibili semper scurrilitate, ex quolibet textu Scripturæ insane debacchati sunt, et maxime in festo SS. Petri et Pauli ». Et infra : « Jam in omnibus officinis et tabernis, in popinis et fornicibus de fide inibatur disputatio, sacram Scripturam (ut Hieronymus olim questus est) garrula anus, delirus senex, sophista verbosus, universi denique præsumebant, lacerabant, docebant antequam discerent, alii philosophabantur inter mulierculas, alii discebant a fœminis, quod viros docerent, præcipue autem Apocalypsis, quæ tot habet sacramenta quot verba, in omnium ore versabatur, inde Protestantes sua dogmata confirmabant, inde ad sensum suum incongrua aptabant testimonia, magna id audacia edisserentes aliis, quod ipsi non intelligebant : nec ad aliud quidquam tum (ut in sectarum initiis maxime fieri solet) vacabant Angli, quam ut aliquid novi dicerent aut docerent ».

30. Hactenus [1] nil in ista nova secta certi habebatur præter illud unum, quod cum Catholica fide nihil sibi fere commune intercedere vellent, et Bucerus ac Martyr, ex quorum judicio scholæ pæne omnes pendebant, assertionem diu cohibebant suam tantum Prolegomenis ad quamlibet hæresim indifferentibus. Animas enim isti et linguas habentes venales in secta constituenda omnino a Cramnero archiepiscopo, qui ultra Lutheranismum non erat progressus, is itidem a protectore pendebat, qui in Zuinglianismum, licet sententiam suam usque ad futurum ordinum conventum occultaret, propensus videbatur, Bucerus autem etiam in Judaismum utpote ex Judæis oriundus multum putabatur proclivis.

Petrus Martyr molliter et serviliter se in sectæ et doctrinæ suæ accommodatione gessit. Nam Lutheri hæresim, quam in Germania imbiberat, et illinc in Angliam secum advexerat, non aliter nec diutius defendendam vel retinendam statuit, quam quod id Cantuariensi et protectori visum esset, nosque ipsi, qui hæc scribimus, eum docentem audivimus, cum impium quemdam de Eucharistia ac corporis Christi præsentia tractatum ex historia Cœnæ Dominicæ, et maxime ex undecimo capite prioris Epistolæ ad Corinthios adornaturus in eam tractationem ita est ingressus, ut anxius an pendulus prorsus hæreret, veterumne Protestantium, an novorum Sacramentariorum sibi esset dogma defendendum, quid enim archiepiscopus præscriberet, quid Parlamentum sequendum constitueret, quod tum coactum erat, et de re tota prolixe deliberabat, quid demum protector docendum mandaret, miserrimus homo ex aula in dies expectabat, quorum tandem per litteras Cantuariensis comperta voluntate, se subito in Calvinistam transformavit, et deinceps usque ad mortem vel Calvini, vel saltem Zuinglii sectam est consecutus ; magnus sane (ut D. Augustinus de Fausto Manichæo dixit) Diaboli laqueus, qui verbo, scriptione, doctrinæque ac eloquentiæ opinione plures seduxit ; moribus tam mollis et effœminatus etiam in senectute ex illius coapostatæ monialis suæ consortio extitit, ut in illa jam mortua, oratione funebri publice deflenda turpissime se gesserit, et Joanni Checo regio præceptori eum de uxoris morte per litteras consolanti sic responderit, se ita valere, atque ita suæ conjugis charissimæ obitum ferre, ut homo omnino dimidiatus poterat. Delicatus monachus adeo solus esse non potuit, ut a fœminis divulsus non se integrum, sed mutilum plane et dimidiatum existimaverit : cui tamen defectui libidinosus senex aliis dicitur medelam postea attulisse. Talibus heu ! auctoribus ac doctoribus infelix Anglia periit.

31. Inter has religionis orthodoxæ in Anglia cadentis ruinas stetit intrepida Maria futura postea regina, soror Eduardi, quem gravissimis monitis a cœpta Catholicorum persecutione deterrere conatam narrat Natalis [1] Comes :

[1] Sander. l. I. de Schism. Anglic.

[1] Natalis Comes hist. l. IV.

« Fama est, Mariam novi regis sororem ut quæ Catholica dogmata diligenter complecteretur, visis hæresibus, quibus omnia repleta contaminataque fuerant, convenisse regem seorsum et in privatum thalamum, quem monuit, ut susceptam hæresim deponeret, futurum enim, ut ira et indignatio divina eum affligeret, qui spretis divinis legibus et avitis sanctorum Patrum institutis, complexus sit recens liberius vivendi genus a legitima ratione sejunctum, maxime vero iram Dei timendam esse regibus tanquam auctoribus omnis probitatis, vel sceleris cæteris hominibus subditis, qui pro viribus regum et principum instituta servare nituntur. Turpe esse principi homini, nobilitate, divitiis, auctoritate, potentia, honoribus præstare reliquis hominibus, at ingenio, moribus, prudentia, nihil differre ab infima multitudine; quod si Henricus pater odio Pontificis a Romana Ecclesia desciverat, non esse in errore diutius insistendum, quoniam, cum peccatum Henrici fuisset gravissimum, quia auctor tantæ improbitatis suis extitit, certe multo gravius futurum erat filii, si conscelerat orum hominum persuasionibus ab recta religione, et a vera fide Christi incontaminataque se abduci pateretur. Inde populorum Catholicorum odia futura in ipsum regem ante oculos proponit, et pericula ejus capiti imminentia, et divinam ultionem, quæ et ipsi, si in ea hæresi perseveraret, et ejus impuris ministris tantæ impietatis, nisi cito ab ea impietate desisteret, immineret. Rex attentissime sororis verba, et non sine lacrymis ingentique trepidatione audivit, sibi perobscurum esse respondit, quid ageret in tanta rerum magnitudine, futurum esse ut magis opportune illis consuleret, at nunc ita oportere parere gubernatoribus. His dictis a lachrymabundo puero discedit. Gubernatores cum puerum ita mœstum et prope afflictum conspexissent, rati id quod erat, non passi sunt amplius ut Maria cum puero rege loqueretur ». Ut porro Eduardus divino judicio ob flagitia percussus e vivis sublatus fuerit, ac Maria in regnum successerit, postea dicetur.

32. *Henricus II Galliæ rex hæresibus regnum purgare curat.* — Anglorum intestinis seditionibus Henricus Galliæ rex bene usus [1], Bononiensem expeditionem in Gallia Belgica suscepit, Sellaquam arcem trucidatis Anglis cepit, Amblitellum ad deditionem coegit, Montem-Lambertinum extructa arce muniit ad intercipiendos commeatus Bononiæ inferendos, ut eam urbem in extremas angustias compulerit, tandemque pacis cum Anglo confectæ beneficio receperit, refusa certa auri vi pro sumptibus in propugnaculis extruendis factis; missa etiam in Scotiam classe Henricus duce Thermeo Scotos Mariæ reginæ parere coegit, atque Edintonio arce munitissima Anglos bello et peste attritos dispulit, atque alia ab Anglis antea occupata Scotiæ adjunxit. Commendat Surius eumdem regem, quod accepto insigni regio ritu solemni sanctissimas leges ad regnum a peste hæretica vindicandum promulgarit :

« Henricus rex cum esset Parisiis severiter animadvertit in quosdam hæreticos, habuitque solemnem et publicam supplicationem ad Deum et Sanctos ejus. Deinde scripto quodam typis excuso testatur, se Catholicæ fidei, auctoritatis Apostolicæ et cleri suscepturum patrocinium, palamque declarat, quam ex animo detestetur nostrorum temporum hæreticos et hæreses partim e cineribus excitatas, partim recens inventas a Luthero, Carolostadio, Zuinglio, Œcolampadio, Melancthone, Bucero, Calvino, et indignis aliis hæresiarchis hominibus monstruosis et pestiferis, quas etiam velle se ait e suis ditionibus extirpare, et in rem gravissime vindicare. Hæc quidem ille rex catholice et ut decebat regem Christianissimum, atque in ea re secutus est patrem Franciscum, qui nova dogmata ferre non potuit, et sæpe acerba sumpsit supplicia de hæreticis. Videbant sane illi reges, quam fere nisi tumultus et seditiones, Divinarum humanarumque legum contemptum, magistratus odium et fastidium, et multa alia horrenda mala pariat novum illud Evangelium. Et felices sane atque florentes illæ sunt respublicæ in quas exitiosa dogmata minime irrepserunt. Speramus autem fore quandoque, Deo bene propitio, ut omnes intelligant, quam nihil nisi meræ fraudes et imposturæ fuerint, quæ sub puri verbi Dei et sinceræ doctrinæ speciosis titulis novorum dogmatum architecti et satores orbi venditarunt ».

33. *Calvinus ab Espencæo confutatus.* — Hoc anno Joannes Calvinus hæreseos, qua Galliam infecit, virus confecit. Vere enim dixit Propheta : *Abyssus abyssum invocat.* Et impii in deterius semper proficere consueverunt. Hic in libello [1] edito anno MDXL, Christum in Eucharistiæ Sacramento existere, atque daorandum professus erat, ita tamen, ut panem simul consistere diceret cum Luthero, deinde anno MDXLV, ex libello suo adorandum expunxerat, tamen in Eucharistico dogmate proxime Luthero adhæserat, ac præsentiam Christi in Eucharistia, et conjunctionem veritatis cum signo agnoverat, ut etiam ad finem libelli scripserit : « Zuinglium et Œcolampadium in hoc offendisse, quod tum toti in eo sunt, ut assererent panem et vinum, Corpus et Sanguinem Christi vocari, quia ipsorum signa sint, non interea simul hoc egerunt, ut nihilominus veritas cum eis con-

[1] Belc. l. IV. num. 20. Sander. l. II. in Eduar. VI. Natal. Comes l. IV.

[1] Claudius Espenc. l. V. de Euch. adoratione c. 9.

juncta sit ». At demum hoc anno MDXLIX, inquit Espenceus [1], in impietatis infimam abyssum prolapsus cum Bullingero facta consensione non amplius dixit, Christi Corpus esse vere, realiter ac substantialiter in Eucharistia, sed tanquam signatum in signo, nec conjunctam amplius cum signo veritatem, sed Christum tantum ab Eucharistia abesse, quantum cœlum distet a terra, et verba Christi : *Hoc est Corpus meum : Hic est Sanguis meus*, non litteraliter, sed extra controversiam figurate sive per energiam accipienda, quo veneno plura regna infecit.

34. Opposuit Calvini figmentis Espencæus SS. Patrum, ac maxime Chrysostomi oracula : « Auditores (inquit) suos de Eucharistia concionantes Catholici pro Corporis et Sanguinis Jesu Christi in ea veritate amandabant ad Deum verum, veracem, fidelem, omnipotentem, qui simul, quod aiunt, et semel eodem temporis articulo sursum cum Patre sederet, et hic una nobiscum invisibiliter adesset, omnium nostrum manibus, ore, linguis exciperetur. Quod hic Corpus degustamus, et Sanguinem delibamus, ejus esse, qui supra cœlos proxime Deum residens ab Angelis adoratur, qui plusquam Elias, non ut is Eliseo melotem, sed propriam carnem et ipsam habens, ascendit et nobis reliquit, ubi, quæso, nisi in his mysteriis, qui illuc ad supernum utique thronum extulit, quod et nobis, ut hic teneamus et manducemus, exhibuit, qui etiam dum in hac vita sumus, in hoc mysterio facit, ut terra nobis cœlum sit, quod enim illic summo honore dignum est, id in terra nobis ostenditur, non Angeli nimirum, non Archangeli, non Cœli Cœlorum, sed ipse horum omnium Dominus, et verum in cœlo corpus, quod nunc in terra videndum, tangendum et sumendum tibi proponitur, quasi Christus nos sic alloqueretur : Et te sursum in cœlo habeo et deorsum in terra tibi contrector et copulor. Nec mihi satis est, ut neque tuum desiderium satiat, quod in cœlo origine tibi inde data tui primitias habeo, nisi rursus ad terram descendissem, neque simpliciter, ac utcumque tibi connector ac commisceor, sed et in esum trador, et manducor, ut summa fiat copula, conjunctio et unio, ut nullo nos deinceps intervallo distare, aut nihil jam medii esse esse velim, sed e duobus unum fieri, et utraque unum esse malim.

« Hæc omnia Chrysostomiana conferat lector cum Calvinianis, hoc est, vincula, copulas, unionem Christi (quod hic auctor sæpe ait) maximum esse amoris signum. Sic tu his (inquam) mysteriis et per hac mysteria, quæ utique non alibi, quam in terra celebrantur, et sumuntur nobiscum, et nostri cum Christo cum ejus a nobis, et nostri ab illo breviter signorum a rebus, et rerum a signis Calvinianis localibus distantiis atque intervallis, quæ nec Chrysostomo, nec ulli (quod sciam) veterum ante hos modernos, vel per somnium venerunt. Quin etiam Bucerus Calvini reformator, quique eum ex Zuingliano refinxerat, argumenta hujusmodi ex Domini in cœlo præsentia ducta, et ejus in Cœna præsentia opposita inepta putavit, irreligiosa, inconsequentia, impia, blasphema, furiosa etiam putarunt quidam Lutherani horum articulorum oppositioni et collusioni nominatim Zuinglianæ et Calvinianæ, opponentes Christi omnipotentiam et veracitatem ».

35. *Armeni se Ecclesiæ Romanæ conjungunt.* — Dum in Europa orthodoxa religio labefactatur ab hæreticis, divina providentia e lapidibus, sive lapidum dæmonumque cultoribus filios Abrahæ suscitatura in extremis Asiæ oris Evangelium propagavit : in primis Armenii suavissimo Romanæ Ecclesiæ jugo, quod Europæi plures excutiebant, se subjecere, de eorum enim patriarcha hæc referunt Acta Consistorialia [1] :

« Romæ XXI Augusti MDXLIX, fuit Consistorium, in quo reverendissimus D. Marcellus tit. S. Crucis in Hierusalem presbyter cardinalis, fecit verbum de quodam patriarcha Armeno, qui superioribus diebus ad Urbem venerat, et qui se offerebat præstare obedientiam Sanctitati suæ et Romanæ Ecclesiæ, petens electionem de persona sua in patriarcham Armeniæ a populo celebratam per Sanctitatem suam approbari, et fuit commissum negotium eidem reverendissimo Marcello cardinali, necnon reverendissimis de Crescentiis et Sfondrato ». Tradunt eadem Acta in eodem senatu Portalegrensem episcopatum fuisse institutum in Lusitania a Pontifice, atque Olyssipponensi archiepiscopatui addictum.

36. *Apostolici labores S. Francisci Xaverii apud Indos et Japonenses.* — In Indiis [2] ultra Gangem hoc anno S. Franciscus Xaverius legatus et novus Apostolus, Japoniorum insulis, in quibus nunquam auditum fuerat Christi nomen, Evangelium maximis cum laboribus felicissime intulit, in quibus religio Christiana ita effloruit, ut maxima Barbarorum multitudo fide Christiana exculta in iis martyrii coronas suo purpurata cruore collegerit, dum impura sacerdotum et monachorum cohors Lutheri suinis grunnitibus excitata in vetitarum libidinum cœno volutata inconstantes populos ab Apostolicis, et Evangelicis institutis deficientes, ementito Evangelii nomine, in Sathanæ castra traduxit. Utinam perpenderent novatores proprium esse hæreti-

[1] Claudius Espenc. l. v. c. 9. p. 1195. Chrysost. l. de Sacer. homil. 3. ad Ephes. et 6. ad Antiochen. IV Reg. XI. homil. 24. in I Cor. ser. de cara vit. homil. 55. ad Antioch. et 15. in I Tim.

[1] Acta Consist. sig. 134. p. 15. — [2] Orlandin. l. IX. Hist. Soc. Jesu.

corum, fideles mille dolis mendaciisque pervertere, atque distortis interpretationibus Evangelii Evangelium obscurare, proprium autem veræ ejusdemque Romanæ et Apostolicæ Ecclesiæ signum infideles collustrare Evangelio, atque ab idolorum cultu ad veri numinis cultum ritumque Catholicum cœlestibus miraculis veraque doctrina traducere, quod in Evangelico viro legatoque Pontificio Xaverio tanta pompa emicuit, ut pseudoevangelicorum novatorum tenebræ illius splendore facile discutiantur : suscepti porro ab eo tanti fuere labores pro Christi Evangelio apud Indos Japoniosque propagando, ut vere quod de Paulo dictum est a Christo, illi Apostolatu simili perfuncto adscribi possit [1] : *Vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus et regibus : ego enim ostendam illi, quanta oporteat eum pro nomine meo pati.* Reversus ille e Cambaiæ regno Goam, profectionem Japonicam adornavit, nec ullo periculorum, quæ commemorabant amici, horrore, nec itineris longinquitate, cum Japonii Goa amplius mille et trecentis leucis distent, nec pelagi drocellis infamis totas sæpe naves vorticibus absorbentis sævitia deterreri potuit, existimabat enim indignum, legatum Apostolicum saluti animarum, et cœlestibus lucris inhiantem inde terreri, unde terrenarum opum avidi mercatores non arcerentur, responditque amicis : « Servorum Dei animos magis conquiescere in periculis quam in portu, nec majorem se unquam sensisse quietem, quam in æstu ipso laborum atque discriminum ».

37. De suscepto pio consilio hæc S. Franciscus Xaverius ad S. Ignatium e Cocinensi urbe Indiæ, scripsit [2] :

« Patri Ignatio Loiolæ præposito generali.

« Abest Japonia ab urbe Goa leucas amplius mille trecentas ex itinere, et urbs Malaca et Sinæ attingendæ sunt, nullis verbis exequi possum, quantum ex provinciæ hujus susceptione fructum capiam divinæ voluptatis. Constat enim iter plurimis ac maximis tempestatum, Syrtium, Piratarum periculis obnoxium esse, ut præclare agi cum naviculariis videatur, si alternæ naves Japonicum teneant cursum. Ego vero interiore quodam animi sensu sic affectus animatusque sum, ut Japonicæ profectionis consilium abjiciendum mihi non putem, ne si pro certo quidem habeam majora discrimina subeunda, quam unquam antea in omni vita. Tantam mihi spem religionis propagandæ Pauli Japonii sermo, vel ipse potius Deus injecit ». Et infra : « Te ego, pater animæ meæ, summeque mihi venerande, positis humi genibus (sic enim hanc tibi Epistolam scribo, tanquam si præsentem intuerer) suppliciter oro, ne Deum pro me in sanctis sacrificiis tuis ac precibus obsecrare desistas, ut dum vita suppeditat, sanctissimæ voluntatis suæ mihi det, et plane agnoscendæ, et omnino exequendæ facultatem; idem cæteros socios oratos volo. XIX kalend. Februarii MDXLIX. Çocini ».

Cum Malacam applicuisset, duo læti rumores ardens Japonicæ profectionis desiderium magis incenderunt, alter erat, quod dynasta quidam in Japonia perdiscendæ legis Christianæ cupidus misso oratore ad proregem Indiæ sacerdotes postularet; alter fuit, quod sacrosanctæ crucis insignia, jam inter Japonios in honore esse in quadam insula dicerentur, atque excitarentur in ædium vestibulis ad fugandos dæmones, cum Lusitanos crucis præsidio ad tetra ea monstra abigenda uti cognovissent : quippe in oppido quodam cum deserta domicilia, et dæmonum spectris, ac terriculamentis infesta Lusitanis mercatoribus rei totius ignaris ad hospitium Japones assignassent, dæmonesque crucis signo fugati essent, Lusitanorum edocti periculo exemploque cognorant, nihil esse adversus insidias terroresque dæmonum Christi cruce præsentius, de quibus hæc S. Xaverius Apostolicus nuntius Romanis sociis Malaca scripsit [1] :

38. « Societati Romam.

« Pridie kal. Junias anno post Christum natum MDXLIX, perveni Malacam, vix e navi descenderam, cum Lusitanorum mercatorum litteras ex Japonia accepi, ex quibus cognovi principem quemdam Japoniæ virum fieri velle Christianum, itaque legatos ab eo ad prætorem Indiæ missos cum mandatis ut aliquot nostræ societatis homines postularent Christianæ legis magistros. In iisdem litteris illud quoque erat scriptum, in quodam Japoniæ oppido mercatores Lusitanos jussu regis in hospitium dæmonibus infestum, ac propterea desertum esse deductos, ibi cum ignari totius rei Lusitani lacinia retraherentur, et conversi nihil omnino cernerent attonitos quid tandem id esset requisisse. Nocte autem quadam cum famulus spectro nescio quo exterritus exclamasset, eo clamore reliquos excitatos arripuisse arma, aliud quidpiam esse existimantes, quibus tumultus causam requirentibus respondisse puerum se nocturno spectro perculsum inclamasse. Inde famulum illum complures disposuisse cruces in ædibus, et spectra illa evanuisse, denique incolas enuntiasse Lusitanis in tectis illis Diabolos habitare, et simul quæsisse quo tandem remedio fugarentur, tum respondisse Lusitanos, nullum remedium cruce præsentius inveniri. Itaque posteaquam eam domum Lusitani crucibus munierint, exemplum incolis secutis ante domos passim excitatas cruces. Ad hæc nuntiabatur in Japonia latissimum Evangelio patere campum, gentem enim prudentem esse atque

[1] Acta Apost. c. 9. — [2] S. Franc. Xaver. l. II. Ep. IX.

[1] Ibid. apud Tursell. l. III. Ep. IV.

ingeniosam, rationi obtemperantem, discendique percupidam. X kal. Jul. MDXLIX. Malaca ».

39. At Lusitano destitutus navigio Xaverius, cum Sinensi navarcho idololatra transegit, Dei magis quam barbari fide confisus, timoresque omnes, qui Dei fiduciam minuerent, ab se abjecit. Jam in cursu erat navis, cum Barbari dæmonem, jactis sortibus, de itinere consuluere, ingemiscente Xaverio profectionem suam Dei causa susceptam ad diaboli arbitrium disturbari : is dolor gemino casu auctus est, nam Xaverii comes Emmanuel Sina jactatione navis in apertam forte sentinam in caput prolapsus, mersusque ad umbilicum usque ægre extrahi potuit, cumque diu exanimis jacuisset, vulnusque grave accepisset in capite, precibus Xaverii percuratus est : mox vero navarchi filia agitatione navigii excussa in fluctus vorticibus hausta, Barbarisque ad placandum sacrificiis idolum versis respondit edita sorte malus dæmon, si Emmanuel homo Christianus periisset in sentina, puellam in mari non fuisse perituram : adversus hostis insidias in preces ardentes effusus Xaverius Dei benignitate, cui omnia famulantur, pervicit, ut navarchus ventorum vi adactus in Japoniam flexerit, ac die assumptæ in Cœlum Deiparæ sacro, reluctante Sathana, nautisque invitis Cangoximam in regno Saxumæ potissimam Pauli Japonii in Goensi gymnasio fide Christiana exculti patriam appulerit.

Ingressus ita Japoniorum regnum divus Xaverius legatus Apostolicus a Paulo III Pontifice (ut vidimus) ad convertendas ad Christum barbaras Orientis gentes missus, ad omnia propter Evangelium ferenda paratissimus, cum animadvertisset Bonzios idolorum sacerdotes Sathanæ ad divinam gloriam aspirantis imperio ad nefandam hypocriseos pompam, personatam sanctitatem carnis et piscium abstinentia induisse, ab iis etiam ne cujusquam Japonii offensionem incurreret, temperavit, multoque arctiorem abstinentiæ legem sibi indixit ; subdit auctor : « Pro pane oriza, pro obsonio fere pomis oleribusque barbaro item more conditis leniebat desideria naturæ, nec tamen melius alibi quam in Japonia valuisse se scribit, scilicet non tam frugalitatis naturali ope, quam cœlestis pabulo charitatis. Deinde sedulam et accuratam operam dare linguæ Japonicæ rudimentis aggressus in præcipuis Christianæ fidei capitibus convertendis, adjuvante Paulo (is erat Japonius neophytus Goæ sacris Christianis excultus) complures dies summis laboribus desudavit ».

40. De suo porro in Japoniam appulsu socios Goenses fecit certiores, subjectis litteris [1] :

« Societati Goam.

« Ad has regiones, tantopere a nobis exoptatas, Deo aspirante, pervenimus ipso die B. Mariæ in Cœlum assumptæ sacro anno MDXLIX, et quoniam alium portum tenere non licuit, Cangoximam, quæ Pauli a Sancta-Fide patria est, applicuimus ». Multis interjectis : « Hoc nomine plurimum debemus, quod nos in has Barbarorum terras deduxit, ubi nos ipsos penitus obliviscamur. Nam cum ethnicis et veræ religionis hostibus omnia teneantur, in quo spem habemus, ad cujus præsidium confugiamus, præter Deum habemus neminem. Etenim domi nostræ, ubi Christi Domini religio viget, nescio quot homines ipsi ac res creatæ, veluti parentum, patriæ, consanguineorum amor, amicorum consuetudines, vitæ commoda, morborum remedia nobis impedimento sunt, quominus omnes spes nostras in uno Deo fixas et locatas habeamus. Hic vero tam procul ab domo atque inter Barbaros, ubi omnia præsidia subsidiaque humana deficiunt, una Dei fiducia nitamur necesse est. Hæc tantorum erga nos Dei beneficiorum cogitatio non vulgarem nobis pudorem ac verecundiam affert. Divinam enim nos largitatem pæne oculis cernimus, ut qui in hæc loca divinæ religionis amplificandæ studio venientes aliquam a Deo gratiam inire arbitraremur, demum plane videamus, idipsum summum Dei esse beneficium. Etenim ille cum nos perduxit in Japoniam, rerum humanarum amore, quo irretiti minimum in Deo spei habebamus, penitus expedivit, ut toti apti ex ipso penderemus etc. III nonas Novemb. MDXLIX. Cangoximæ ».

Lapso ab his exaratis litteris tertio die, de tenuissimo inter Japonios victu usurpari solito, et gravissimis difficultatibus, quæ mentem ab humanarum rerum cogitatione et amore divellerent, hæc significavit : « Multis vinculis solutos nos agnoscimus, quæ spem nostram ac fidem quominus cresceret, distinebant. Ad hæc illud quoque non leve commodum accedit, quod deliciis eis quæ alibi carnis stimulos irritare, animique et corporis vires solent infringere, hic caremus omnino. Etenim Japonii nullum altile mactant vel comedunt, pisce vescuntur, interdum oriza, et tritico non abundant, herbis et arborum fructibus ut plurimum victitant, et quidem ita prospera valetudine ad multam usque senectutem utuntur, ut facile appareat, quam paucis sit eadem, quæ alioquin est insatiabilis, natura nostra contenta. Cangoxima, nonis Novemb. MDXLIX ».

41. Addebat pios omnibus Evangelicis præconibus, qui in India versabantur, variis litteris ad sanctitatem stimulos, atque inter alios socium, qui apud Paravas religioni propagandæ operam dabat, ac jurgia quædam cum Lusitanis contraxerat, sanctissimis hisce sententiis increpuit : « Insitum naturæ nostræ vitium esse dicimus, quod sæpe est incuriæ et negligentiæ : ita Dei ac nostri oblivionem naturæ conditione,

[1] Ibid. l. III. Ep. V. Ibid. l. IV. Ep. X.

tamquam velo quodam obtendimus, sed Deus non irridetur aut fallitur ». Comparatis linguæ Japonicæ levibus rudimentis, ad prædicandum Japoniis Evangelium se totum impendit.

Exceptus initio est legatus Apostolicus Xaverius risu et cachinnis a Japoniis, cum legis Christianæ mysteria, lingua Japonia hiulce, aspere et impolite sonante, elegantiarum expers pronuntiaret; verum divina exaggeratus constantia, spretis cachinnis gentilium, fidei Symbolum repetere ac docere non desiit, atque infirmus sermone, sed opere præpotens, divinis miraculis potentiam Apostolicam explicuit; a Saxumano vero rege, ut facilius auditorum captaret benevolentiam, legis Evangelicæ prædicandi potestatem edicto publico impetravit, per terrenum enim regnum sæpe, ut ait Isidorus, cœleste proficit; ita Christiana sacra Cangoximæ a D. Xaverio promulgata. Qui vero fructus uberrimi tanta patientia a novo hoc Japoniorum Apostolo collecti fuerint, describit gestorum ipsius scriptor [1] e Monumentis summa fide dignissimis: « Pauli primum uxor ac filia, tum propinqui et amici complures, qui haud iniquo animo tulerant eum factum esse Christianum, assiduis ejus monitis et hortatibus ad baptismum perducuntur. Hos deinceps subsecuti alii et paucorum mensium spatio cives amplius centum, haud repugnantibus invitisque propinquis, in iis Bonzii duo, quos cum aliis aliquot neophytis Xaverius in Indiam misit, ut ingenuis artibus in Collegio Goano et religionis imbuti mysteriis, suis deinde popularibus reversi prodessent.

42. « Ipse vero nondum usum vernaculi sermonis adeptus præcipua fidei nostræ capita Japonice conversa, litterisque nostratibus consignata neophytis e codice populoque tradebat. Porro ad ejus confirmandam inter homines ethnicos et alienos a veritate doctrinam prodigiorum adminicula miraculaque non deerant. Ethnico homini Cangoximæ civi honesto ac locupleti filiam, quam unice diligebat, immaturo funere mors abstulerat. Hunc amici neophyti cognatique nonnulli nimiis angoribus deditum eum vidissent, et vi doloris pæne dementem, hortantur, ut ad Xaverium præcipua sanctitatis fama præstantem opem aliquam imploraturus accedat. Confestim ille desiderio charissimæ filiæ ad eum, quem sibi nominaverant, advolat, et madentibus uberi fletu genis, multis ac supplicibus verbis obtestatur et orat, ut opem aliquam, si qua sit, extinctæ filiæ porrigat. Xaverius orbitatem hominis ac solitudinem miseratus, cum Joanne Fernandio socio ad orandum se recepit. Nec jam multo post, lætus et alacer, (quod indicium solet esse plerumque Numinis exorati) e precatione reversus, hominem jubet bono animo esse, vivere filiam ejus et salvam esse. Ille vero Xaverii verbis non satis intellectis, quæ utique vir sanctus in re persimili a Christo didicerat, indignabundus abscedit, suspicatus, opinor, eum, vel ab suis ædibus abhorrere, vel minorem sibi fidem habere de filiæ morte narranti. Domum repetenti puer domesticus obviam venit, et filiam vivam et incolumem nuntiat, quo nuntio mœstus pater exhilaratus domum properat, et quam exanimem reliquerat, vivam reperit. Obstupuit parens ad ejus aspectum, et manantibus gaudio lachrymis ex eamet sciscitatur, qui tandem rediisset in vita. Respondit illa se cum exisset e corpore, dum a terris quibusdam satellitibus ad horrenda quædam deportatur incendia, repente duobus a viris sane quam egregiis ex eorum ereptam manibus vitæ redditam. Sensit pater familias præsentissimam Xaverii opem, et una cum filia gratiarum ergo ad eum confestim redit, filia Xaverium et ejus socium intuita admirabunda patri succlamat; En, inquit, illi qui me ex inferis revocarunt, et obortis ambo lachrymis procumbunt ad pedes, mox tota cum familia relictis superstitionibus patriis, Christianis sacris initiantur.

43. « Disseminata hujus prodigii fama, pusio quidam affertur totus tumens ac turgidus, quem sublatum suas Xaverius in ulnas, et aliquoties sic affatus: Benedicat tibi Dominus; pulsis tumoribus sanum reddidit. Cujus etiam alius locuples et honestus alta scabie et lepra respersus Xaverium per internuntium rogat, ut ad se curandum ne gravetur accedere, Xaverius excusatis occupationibus, pro se misit e comitibus unum, qui salutato suis verbis ægroto, semel, iterum, tertioque perquireret, Christianusne fieri vellet? cum æger annuisset, is manu deducta in morem Crucis hominem signat, statimque abstersa est omnis macula: nitor rediit, ut nitorem reciperet animi, qui jam receperat corporis. Stetit promissis, et Christianus factus est. His prodigiis quanquam ad Christi fidem populus propendebat, tamen ex altera parte Bonzii, qui initio siluerant, id quod Xaverius tanto ante præviderat, ut senserunt Christianis institutis sua instituta convelli, vitia perstringi, discipulos ab se abduci, peregrinam religionem in dies propagari, toto pectore Evangelii cursum evertere et odio furere in Xaverium instituunt, inire etiam inter se consilium, quemadmodum eum vel de medio tollerent, vel in Indiam relegarent. Interim in ipsum et ejus socios, de suggestibus iram suam effundere, maledictis proscindere, dæmones ac veneficos appellare, qui nefariis præstigiis et arte diaboli, fictis miraculis ac prodigiis oculis humanis illuderent: quibus sermonibus populus incitatus aversari cœpit eos, quos paulo ante videbatur appetere, prohibere ne foris exirent, irridere cum prodirent, et ad risus

[1] Orland. Hist. Soc. Jesu l. IX. p. 306.

ac probra verborum lapidationes adjungere : quocirca Patres velut domestica inclusi custodia carcere publico ad dies aliquot sunt coacti, sed ne sic quidem a petulantissima multitudine tuti esse poterant, quæ nocturna lapidatione fores fenestrasque petens, concepta in hominum capita odia expromebat in tecta. Nec defuit ad cohibenda ora maledica cœleste prodigium. Appetitus convitio et maledicto Xaverius, mente animoque Dei numen iratum in maledictum vidit, cujus vicem vir mitissimus miseratus ad eum conversus : Caveat, inquit, ori tuo Deus, nec temere ea effatus est verba : repentino enim et copioso pituitæ cursu, fœde misero illi distortum est os, ut quoties hisceret ac fari vellet, toties intortæ in Dei famulum contumeliæ memoria veniret in mentem ».

Cangoxima Firandum petiit divus Xaverius legatus Apostolicus, ut aliis populis Evangelii lucem inferret, qui vero ab eo relicti fuerant Cangoximæ centum neophyti probe edocti atque instituti tanta constantia in Christi fide perstitere, ut sacerdotum præsidio destituti, non modo nemo eorum a suscepta religione desciverit, sed etiam annorum tredecim flexu ad quingentos aucti sint, ac morum sanctitate cæteris Japonibus ita præluxerint, ut Saxumanus rex ex India sacerdotes ad perdiscendam fidem Christianam tantarum virtutum magistram ac parentem postea evocaverit.

44. In regno Armuziensi studio Gasparis Barzæi Christiana res aucta est, maxima enim opera ab eo in peccatoribus e vitiorum cœno eruendis impensa, ostensumque est in uno ex iis divino insigni prodigio quanta sit Sacramenti Pœnitentiæ vis, et quam in misero statu versentur, qui se noxarum lethalium vinculis implicari patiuntur ; rem narrat his verbis Orlandinus [1] :

« Quemdam Gaspar diu multumque cunctantem ac tergiversantem, tandem ad evomendam animi saniem et confitenda peccata perduxerat : quorum enumeratio cum dies aliquot absumpsisset, pridie quam beneficium absolutionis acciperet, dum circa noctem mediam impositam a Patre pœnam persolvit, ecce felibus, muribus, tetrisque aliis animalibus cubiculum repente completur. Cohorruit homo ad tam fœdum spectaculum, et peccatorum conscius ne vivus in tartarum abriperetur, extimuit. Deinde ubi se ex pavore collegit, detractam e pariete Christi Redemptoris imaginem arcte complexus, magno clamore divinum Numen implorat. Ad eas voces monstra illa momento diffugiunt, tanto cum strepitu fremituque, ut domus tota concuti et convelli funditus videretur. Quibus ille spectris admonitus, quarum se bestiarum similem effecisset flagitiose vivendo, studuit in humana specie hominum more vivere, non vitam imitari bestiarum ». Addit auctor Evangelii sacerdotis ab Apostolica Sede in Indiam missi ardentissimis studiis a Mahometana impietate Armuxiæ, indeque in finitimis religionibus plures Barbaros ad Christi cultum traductos fuisse :

« Fama Gasparis atque fructus non una Armuzia continebatur, transvolabat Persidem et Arabiam, et quas pede non poterat regiones, fama et nomine peragrabat. Germanus erat genere, Joannes nomine, Coloniæ natus, parentibus locupletibus, qui Turcarum in oppido Carifa non longe ab Armuziæ finibus pro Mahometano annum jam decimum se gerebat, tormentarii pulveris artifex, atque ob id ipsum genti percharus. Is audito Gasparis nomine, et quæ ab eo gerebantur Armuziæ, constituit prorsus ab impio ministerio ad Christi famulatum, si Gaspar adjuvaret, redire quamprimum. Sed cum atramenti non esset copia, quo litteras exararet, e diluto sulphuris pulvere litteras ad eum scripsit Latino, Belgico, Francoque sermone, vehementer optare se, modo apud Lusitanos tuto liceat commorari, Armuziam accedere, et Christo Domino per Sacramentum Pœnitentiæ reconciliari. Gaspar eo nuntio lætus extemplo rescribit, fidenter accedat, sibi ac Lusitanis adventum ipsius gratissimum fore. Hæc Epistola a Catisano præfecto intercepta Joannis consilia prodidit. Confestim a Turcis de illius religione quæsitum. Ille vero intrepide se Christianum fateri, atque ad omnia tormenta necemque promptum exhibere pro Christo ; inde a furentibus Mahometanis fœde laniatus atque dissectus, ad ultimum usque spiritum in veræ fidei confessione permansit. Caput abscissum et prælongo infixum hastili Turcæ in arcis mœnibus posuerunt. Haud ita multo post a Lusitana classe capto oppido atque direpto, Gasparis Epistola apud præfectum reperta, eoque indicio de Joannis nece cognitum. Ergo refixum e vestigio martyris caput Armuzium accurate transmittitur, idque a Gaspare postea cum psalmodia et laude perhonorifica conditum est ».

Navata est ab eodem viro Apostolico egregia opera in convertendis ethnicis Armuziensibus, Judæis Turcisque permixtis, qui divinitatis honores mutis animantibus et idolis tribuebant, quorum insanos ritus, ut ex iis Christi liberatoris gratia magis illustretur, ex auctore repetimus : « Serpentes (inquit) et vaccas colunt, vaccisque per urbem libere vagantibus ad ædium vestibula, quæ apud eos ampla sunt, aquam ad potum exponunt magni utique emptam, cum nusquam in insula dulcis aqua reperiatur : iisdem mos est currus triumphales ingentes extruere, in quibus vehuntur multi Pagodibus immolandi, et ipsimet cultris et novaculis se

[1] Orlandi. Hist. Soc. Jesu l. IX. Maffeius Hist. Ind.

incidunt, donec ex curru mortui decidant. Occisorum porro carnes arcubus ejaculantur in populum, qui certatim eas student arripere religionis causa, nec de populo sæpe desunt, qui eadem adducti superstitione sub rotas curruum sese ultro conjiciant, et insana religione comminuant : quod nihil gratius suis se diis facturos sibi persuadent, quam si eo lethi genere sese mactent, iisque sacrificent. Cum vir decesserit, uxor viva comburitur, et sexcenta id genus apud ethnicos digna lachrymis Gaspar invenit. Quibus erudiendis cum unum inter hebdomadam diem tribuisset, plurimos a suis avocavit insaniis, plurimos convertit ad Christum. Aiebant ethnici, et qui Deum penitus ignorabant, non unis Christianis, sed sibi quoque et cuicumque humano generi Gasparem missum, ut cunctos naturæ legem et rationis præcepta doceret. Saraceni vero, qui prius hominis paupertate contempta, conviciis eum ac probris, cœno ac lapidibus appetebant, postea admirati virtutem cœlestemque philosophiam, qua Christianos jubeat sua cuique reddere, nullo habito sectæ religionisve discrimine, sive Christiano, sive Saraceno, contemptum in venerationem, ludibria in honores et officia converterunt. Obtulerunt ei splendidam vestem et pretiosam, quam cum suis sordibus vilique tunica commutaret : sed ille pauperatis amatorem se esse contestans eam ultro remisit, complures suo Mahometo Christianæ legis admiratione relicto secuti sunt Christum, et qui in suis tenebris ac cœcitate perstabant, ei nihilominus tantum habebant honoris, ut eum magnum sacerdotem Christianorum appellarent ».

45. *Auctus cardinalium numerus.* — Auctus est hoc anno cardinalium senatus, ut refert Joannes Franciscus Firmanus [1] in Diario, de quibus agit etiam Panvinus, ac singulorum nomina et titulos accurate recensel, quæ tamen ex ipsis Actis Consistorialibus [2] a nobis repetenda visa sunt :

« Romæ apud Sanctum-Petrum, die Lunæ, VIII Aprilis MDXLIX, fuit Consistorium, in quo creavit et assumpsit reverendissimos DD. de consilio, etc. in sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales presbyteros videlicet reverendos Hieronymum Verallum archiepiscopum Rossanensem, Joannem Angelum Medices archiepiscopum Ragusinum, hic Pii IV nomen in Pontificatu gessit et Concilium Tridentinum absolvit, Philibertum de Ferreriis episcopum Hipporegiensem, et Bernardinum Matfeum episcopum Massanum. Insuper Sanctitas sua de simili consilio duos alios per Sanctitatem suam nominandos in ipsius sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales creandos et assumendos duxit, ac illorum publicationem ad tempus sibi reservavit. Et infra XII Aprilis recepit ad pedes, manus et osculum reverendissimos DD. cardinales noviter creatos, eisque dedit pileum rubrum.

« X Maii donavit eos annulis pretiosis, ac propriis titulis illos decoravit, videlicet Hieronymum Verallum Sancti-Martini in Montibus, Joannem Angelum Medices Sanctæ-Potentianæ, Maffeum Sancti-Cyriaci in Thermis, Philibertum de Ferreriis Sancti-Vitalis ».

46. *Permittitur a Pontifice ut Poloniæ reginæ nondum coronatæ porrigantur osculanda intra missarum solemnia Evangelium et patena.* — Non prætermittendum hic visum est Paulum precibus regis Poloniæ permotum indulsisse reginæ Poloniæ [1], ut inter divina mysteria Evangelium et patena illi deosculanda porrigerentur, licet nondum sacro ritu corona regia esset redimita :

« Charissimo in Christo filio nostro Sigismundo Augusto Poloniæ regi illustri.

« Charissime, etc. Dilectus filius et secundum carnem nepos noster Alexander cardinalis Farnesius sanctæ Romanæ Ecclesiæ vice-cancellarius, tui regni apud nos protector, tuo nobili nomine exposuit, esse istic certas cæremonias, quibus episcopi, dum sacra celebrantur uti consueverunt, quoties regibus aut reginis Evangelium, aut patenam præbent osculandam, et quoniam serenissima conjux tua nondum coronata est, quadam religione impediri videri episcopos ipsos, ne iisdem cæremoniis erga eam utantur, petiitque a nobis maxima cum instantia ut pro tua et dictæ tuæ uxoris spirituali consolatione in hoc opportune providere dignaremur, nos vero qui etiam litteras tuæ majestatis ad ipsum Alexandrum cardinalem super hac re enixe et studiose scriptas legimus, cupientes tam vehementi tuo ejusdem rei desiderio satisfacere, auctoritate Apostolica tenore præsentium omnibus venerabilibus fratribus nostris episcopis Poloniæ, quandocumque voluerint supradictis cæremoniis etiam erga dictam conjugem tuam libere et sine conscientiæ scrupulo uti possint, concedimus et indulgemus, etc. Datum Romæ XI Martii MDXLIX ».

47. *Pauli Pontificis mors et virtutes.* — Claudimus hunc annum Pauli III morte, quam Octavii nepotis rebellio in avum ante tempus accersivit. Cum Cæsar occupata Placentia Parmam etiam imperio adjicere affectaret, Paulus eam urbem divulsam a ditione Ecclesiastica eidem conjungere, atque Camerinum Octavio restituere meditabatur. At dux Octavius jacturam tantam æquo animo ferre non poterat, quare ex Romana aula concitatissimis equis se proripuit, fultusque amicorum subsidio in Parmæ possessionem

[1] Jo. Franc. Firm. de Macerata Ms. arch. Vat. to. XI. Diar. pag. 281. Panvin. in Paulo III. — [2] Acta Consist. sig. num. 131. p. 9.

[1] Paul. III. lib. brev. an. XIV. p. 242.

variis artibus se inducere pertentavit, sed ejus artes contrariis artibus et constantia Camilli Ursini, cui Pontifex eam urbem nomine Ecclesiæ custodiendam tradiderat, elusæ sunt. Pontifex de his factus certior cardinalem e Monte ad eum Bononia proficisci, ac persuadere jussit, ut ad Pontificiam aulam rediret; at ille præferox ingenio, et principatus amissi dolore percitus respondit, nunquam tanto affectum dedecore ad avum rediturum, sed pro recuperando principatu omnes suas vires collocaturum : scripsitque cardinali Farnesio nisi Parma sibi restitueretur, se fœdus cum Ferdinando Gonzaga, qui Parmam ferme ex omni parte obsidione premebat, initurum, suffultumque armis Mediolanensium et civium Parmensium ad se inclinantium amicitia fretum, Parmam tandem recuperaturum. Has litteras Alexander cardinalis Farnesius imprudenter Pontifici detulit, cum ætas effœta morbos animi facillime refundat in corpus : quibus perlectis Pontifex adeo in iram et indignationem excanduit, ut dolore animi victus, deficienteque spiritu in terram exanimis procubiturus esset, nisi circumstantes sustentassent, cubilique imposuissent ; qui multis adhibitis remediis cardiacis, tandem post quatuor horas, fugientes vitales spiritus ægre collegit. Correptus inde gravi morbo, excitis cardinalibus reipublicæ Christianæ curas reliquit, ut refertur in Diario Concilii : « Nona Novembris nocte præterita Pontifex male se habuit, hora decima quinta fuit Congregatio cardinalium coram sua Sanctitate, qui eis commendavit Ecclesiam, et impertitus est illis omnem auctoritatem se congregandi separatim a sua beatitudine, et omnia ea faciendi quæ judicarent expedire pro republica Christiana. Conservatores Urbis supplicarunt Pontificem pro exemptione et liberatione a gabellis macinæ et contractuum, quas Sanctitas sua imposuerat, pro quibusdam necessitatibus civitatis, et sua beatitudo annuit (1) ».

48. Commendatur Paulus ob multos susceptos labores pro conciliandis inter se Carolo V Cæsare, et Francisco I Galliæ rege, ut Concilium Œcumenicum, ad damnandas hæreses, quæ Ecclesiam Dei lacerabant, celebrari posset; constantiæ etiam laudem retulit in defendenda Apostolicæ Sedis auctoritate, quam premere Cæsar videbatur, et prudentia sua grave conflandi schismatis periculum discussit. Laudatur a Surio communem salutem propriæ prætulisse : « Crebro, inquit, ille dicebat : quorsum vitam hanc extraxisse attinet, nisi ut hæc extrema officia jam in ruinam propendenti reipublicæ qua possumus fide præstemus? et certe optatius erit, communi omnium expectationi, etiam si ex ea mors oppetenda sit, satisfecisse, quam turpi ignavia vitæ spatia extendisse ». Arguitur tamen a pluribus nimio in suos amori indulsisse, ac Parmæ et Placentiæ principatum iniqua arte in Aloysium spurium contulisse : quo facto illi peperit exitium sibique mortem accivit : de quo in fine vitæ vehementer illum pœnituit, repetendo ea verba Davidica : *Et peccatum meum contra me est semper*, et rursum : *Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero*. Decima Novembris febre et catharro oppressus, diem extremum clausit.

Audita Pauli Pontificis morte Ascanius Columnas contractis copiis Pallianum, et alias arces, vel oppida, quæ illi ob rebellionem erepta fuerant, occupavit : atque ad novos motus compescendos statim collectus est exercitus. Cardinalis vero Farnesius inducendi in possessionem Parmæ Octavii Farnesii cupidissimus, cardinalium Collegium adduxit, ut Camillo Ursino Parmam Octavio restitui juberet. At ille respondit, se a Pontifice Parmæ præfecturam accepisse, atque illam novo Pontifici a se restitutum iri.

Exeunte Novembri cardinales ingressi sunt conclave ut referunt Acta Vaticana : « Die Veneris, vigilia sancti Andreæ, vigesima nona ejusdem mensis Novembris, celebrata Missa Spiritus-Sancti in Divi-Petri, et oratione habita per reverendum Beroaldum episcopum Telesinum, reverendissimi D. cardinales præcedente Cruce, pro celebranda futuri Pontificis electione accesserunt ad conclave ».

Discissum est in duas contrarias partes cardinalium collegium, altera erat Cæsarianorum, altera Gallorum et Farnesiorum, ob quas dissensiones electio protracta fuit ad diem septimam Februarii anni sequentis. Quo tempore miraculum hoc contigit, quod Hieronymus Rubeus [1] in sua historia Ravennatum narrat subjectis verbis :

[1] Hieron. Rubeus Hist. Ravennatum l. III. Ex eo Jodoc. Coccius to. I. VI. de Euch.

(1) Paulus III Pontifex hoc anno affectam senio et laboribus vitam absolvit, ætatem agens annorum trium et octogiuta. Pontifex, si privati hominis virtutes, si principis dotes species, incomparabilis. Inter gesta ejus præclara Concilii Tridentini convocatio maxima omnia superat. Nec est cur coactus eo descendisse reputetur, cum ea fuerit constantia Pontifex, ut cum res Ecclesiæ postularet, vel ipsi potentissimo Carolo imperatori restiterit. Quare si postulantibus Concilii convocationem assensit, id ab eo præstitum, non vi coacto, sed sponte utilitatisve Ecclesiæ amore persuasus, censendus est. Adeo vero Ecclesiæ commodis studebat, ut vel ipsum potentissimum imperatorem Carolum V in se concitare non dubitaverit, quoties Ecclesiæ repugnantem illum nanciscebatur ; protestatus nolle se imperatori deferre, nisi imperator ipse Ecclesiæ obsequeretur, ait Segni Hist. Florent. lib. XII, pag. 317. Reliquas privati hominis virtutes depingit atque commendat dictum illud Nicolai Ardinghelli cardinalis apud Segni lib. XII, pag. 322 : « Paulo nihil peccati objici potest, nisi unicum hoc, minimum scilicet in nepotes suos studium ». Id profecto vitii ab omnibus ætatis illius scriptoribus Pontifici cæteroqui optimo tributum est ; nec aliud quidquam ex multis quæ per insectationem et invidiam objecta sunt illi, veritati congruere arbitror, cum vel ab adversariis gratis objiciantur, vel levibus deducta indiciis a scriptoribus non plane benevolis affirmentur, cujusmodi ea sunt quæ legas apud eumdem Segni lib. XI, pag. 304, de astrologicis quin et magicis scientiis a Paulo cultis, et alia id generis sexcenta. MANSI.

« Ob Pauli Tertii Pontificis Maximi obitum, Sede vacante, pulcherrimam eam imaginem divæ Virginis Matris, una cum aurea pæne testudine ingenti ruina ac damno corruisse vidimus, in quo maximum quiddam certe contigit, quod cum inferius Eucharistia loculo inclusa servaretur hinc atque hinc ruina, et lapidibus maximis decidentibus et quasi attingere non audentibus, incolumis et intacta permansit, cum tamen vel ipsa pavimenti marmora in minutissimas partes confracta sint ».

JULII III ANNUS 1. — CHRISTI 1550.

1. *Cardinalis de Monte creatur Pontifex nomine Julii III.* — Affulsit annus a partu Virgineo millesimus quingentesimus quinquagesimus felix Jubilei expiatione, et religionis orthodoxæ in Germania restituendæ spe, redintegratoque Concilio Tridentino a novo Pontifice Julio Tertio, qui ob varias cardinalium dissensiones, extracto in Conclavi ad tres ferme menses interregno præter expectationem conciliatis repente omnium voluntatibus, ad Pontificatum evectus est, ut Acta Consistorialia referunt [1] : « Die Veneris, septima Februarii MDL, hora tertia noctis, fuit electus et assumptus in Summum Pontificem reverendissimus dominus Joannes Maria episcopus Portuensis S. R. E. cardinalis de Monte, qui assumpsit sibi nomen Julii III ». Hic patre Vincentio Fabiani filio interjureconsultos celeberrimo ex Monte Sabino agri Aretini oriundo, matre Senensi, a patruo Antonio Maria de Monte cardinale in litteris educatus, in quibus cum excelleret, Sypontinus archiepiscopus creatus, et Urbis etiam gubernationi a Clemente Pontifice bis præfectus, ac demum in Urbis excidio obses datus furenti Germano militi, ad Campum Floræ bis ad patibulum ab impiis latronis more raptatus, ereptusque a divina Providentia, Bononiensem legationem gessit, dein auditoris cameræ Apostolicæ munus cum laude sustinuit, postea Paulo III cum lectissimis viris in cardinalium numerum adscitus, et aliquot provinciis integre administratis conspicuus, in Tridentino Concilio una cum collegis Marcello Cervino et Reginaldo Polo, ac demum etiam solus Pontificis vice præfuit, Bononiamque transtulit, et ex Bononiæ et Concilii legato, atque episcopo Prænestino ad Pontificatum evectus est, octava Februarii, cui Guisium et Ferrariensem cardinales plurimum studuisse idem professus fuit in litteris eodem die ad ducem Ferrariæ exaratis [1] : « Factum est Dei in primis benignitate, in quem hoc totum referri debet, deindeque dilectorum filiorum nostrorum Guisa affinis et Ferrariensis fratris tui cardinalium in primis opera, studio et amore, quem ipsi nobis in hoc mirificum exhibuerunt, ut hodie concordibus cæterorum cardinalium fratrum nostrorum suffragiis ad apicem Summi Apostolatus evecti fuerimus, etc. die VIII Februarii MDL ».

2. *Julius notam facit suam electionem Cæsari, Parmam Farnesio restituit, et Lutheranos principes demulcere tentat.* — Studuisse etiam Julio pro assequendo Pontificatu Cæsareis partibus addictos cardinales ipse profitetur in litteris [2] ad Cæsarem proximo die exaratis (1),

[1] Franciscus Firmanus in Diario Ms. arch. Vat. tom. XI. p. 1. Adrian. l. VII. an. 1549 Ms. card. Spadæ to. CXXXIV. p. 19.

[1] Jul. III. l. I. brev. p. 18. — [2] Palavic. card. in Hist. Conc. Trid. lib.

(1) Sive a prodat Segni Hist. Florent. lib. XII, pag. 322. Cæsariani cardinales unum aliquem ex suis fautoribus assumere in Pontificem [illegible], nempe Reginaldum Polum (quem historicus Raymundum de la Rosa mendose appellat) Anglum ; at cum cardinalium suffragia minora essent, quam ut rem evincerent, Cæsarianorum et Farnesianorum cardinalium studia in cardinalem Rodulphum Florentinum conversa sunt, sed illo subito fato extincto, tertius tandem venit in discussionem cardinalis de Monte, qui et a Farnesianis et ab imperialibus assumptus fuit in Pontificem. Dies electionis hujus satis constat ex Annalibus.. Annos Pontificatus ab electione an potius ab assumptis Pontificis [illegible] duxerit ambigit Papebrochius in conatu ad chronolog. Pontif. ante tomum Maii. Mihi vero satis exploratum est epo-

quod admiratione certe non caruit, cum ille pro tuenda Pauli III dignitate adversus Cæsarem, ejusque administros Tridenti ac Bononiæ plura fortiter egisset, adeoque eorum odia in se asperasset, ut ab iis etiam vectigalibus episcopatus Ticinensis fuisset mulctatus.

Mox Cæsarem rogavit, ut pro tuenda restituendaque re Christiana, necnon obortis in ditione Ecclesiastica motibus compescendis imperatoriam operam auctoritatemque conjungeret, ut subjectæ ostendunt litteræ [1] :

« Imperatori.

« Charissime, etc. Placuit heri Deo Omnipotenti, cujus bonitas sæpe vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt, humilitatem nostram misericorditer respicere, ac nos per concordia fratrum nostrorum suffragia ad apicem Summi Apostolatus subvehere, sicut a tuis plenius tibi significari non ambigimus, qua quidem in re cum benevoli ac studiosi tuæ serenitatis nobis plurimum faverint, tibi post Deum (cui hoc totum tribuendum est) valde nos debere fatemur, sed tamen, fili in Christo charissime, longe majus a tua serenitate beneficium universa nobiscum Christianitas postulat, ut scilicet multis ac magnis tam hujus Sanctæ Sedis, quam ipsius Christianitatis incommodis providere velis, opemque tuam afferre salutarem, res enim nostras valde perturbatas invenimus, ut vides, onusque administrandi Pontificatus semper quidem grave, at hoc tempore multo gravissimum nobis fore videmus, nisi benignus favor, ac bonitas tuæ serenitatis accesserit; quamobrem illam rogamus, ut nobis in tanto ferendo onere deesse nolit, hoc autem multis a te procedere rationibus potest, eaque in primis, si tuæ bonitati obsecutus hanc Sanctam Sedem (cujus advocatus es) in primis tranquillaveris, quod vel solo tuo nutu facere potes, deindeque erga bonum universale illum animum continuaveris, quem omnes speramus, quique optimo Cæsare dignus, et Deo Omnipotenti gratissimus est futurus, etc. Tuam Serenitatem diutissime ac felicissime a Deo conservari cupimus. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die IX Febr. MDL, suscepti Pontificatus anno I ».

Recurrente die sacro Cathedræ S. Petri solemni ritu fuisse thiara Pontificia redimitum ab Innocentio Cybo diacono cardinale tradunt Acta Consistorialia, quod confirmat Angelus Massarellus [2], qui subdit præsentes fuisse huic coronationi oratores imperatoris, regis Christianissimi, Romanorum, Portugalliæ, Venetorum, Florentiæ.

3. Sanxerant in conclavi cardinales nonnullas pactiones, ad quas servandas sacramento se obstrinxerant, inter quas, urgente ac suæ domus commoda promovente Alexandro Farnesio, ea inserta fuit, ut qui renuntiatus esset Pontifex, mox accepto Pontificatu, Parmam Octavio Farnesio restitueret. Julius itaque ingentium malorum, quæ ex Parma restituta Octavio emersura erant, ac futuræ perduellionis Octavii ignarus, misso archiepiscopo Barensi, cui nomen erat de Saulis, dedit imperia Camillo Ursino Parmæ præfecto, ut eam urbem traderet Octavio, qui Pontificio mandato obsecutus, Octavium in Parmæ possessionem induxit : aliæ vero pactiones ad cardinalium commoda compositæ, ut iniquæ a Julio, exemplo Innocentii VI, rescissæ sunt : tum instaurandi Concilii cupidissimus Petrum Toletanum ad imperatorem proficisci jussit, ut illi flagrantissimum pietatis ardorem, pro asserenda religione tuendaque reipublicæ Christianæ tranquillitate, et alenda pace significaret; cum nullum præstantius esset remedium pro hæreticorum frænanda licentia, coercendaque improbitate, necnon pro Turcarum propulsanda tyrannide, quam ut firmissima concordia inter Christianos principes redintegraretur; tum etiam faceret certiorem se nulla erga eum amantissimi patris officia prætermissurum, tum illi Alexandrum Farnesium cardinalem atque Octavium Cæsareum generum commendavit; quæ litteræ XVI Februarii hujus anni consignatæ sunt.

4. Misit eadem die Julius ad Henricum Galliæ regem abbatem Rossettum cum litteris humanissimis, insignibusque amoris notis aspersis, restitutæque Octavio Parmæ causas exposuit, ut bellici incendii exorientem in Italia flammam extingueret, affectandæque a Cæsare Parmæ occasionem adimeret.

Addit Angelus Massarellus [1], Julium Pontificem octava Februarii die excurrentis hujus anni MDL, statim plura virtutum exempla explicuisse, benignitatem in primis erga Romanum populum, et alienum ab avaritiæ sordibus animum sublato vectigali acerbo, quod molendo frumento impositum erat magna pauperum calamitate, quodque etiam Paulus III in extremo mortis confinio remiserat; abolevisse etiam aliud molestum vectigal contractuum, liberalitatem etiam munificam in plures effudisse, maxime in cardinales, a quibus ad partam dignitatem fuerat provectus.

Nec modo in amicos exercuit munificentiam, sed etiam erga eos qui indigne illum

[1] Jul. III. lib. brev. sig. num. 2889. p. 5. — [2] Ang. Mass. Ms. arch. Vat. p. 343. Franc. Firmanus in Diar. Arch. Vat. tom. XI. Diar. par. I.

[1] Ms. arch. Vat. n. p. 343.

cham illum suam ab electione cœpisse cum in Annalibus anno MDLII, num. 17, legatur Bulla die XX Februarii eodem anno MDLII data quæ annum Pontificatus III præfert; qui sane annus tertius nondum obtinuisset, si ab assumpta Pontificia corona supputandus fuisset.

MANSI.

injuria affecerant, ac inter alios Hieronymum Rubeum, qui Ferdinando Gonzaga et senatu Mediolanensi impellentibus illum in Ticinensis episcopatus possessione ante improbissime divexarat, damnatusque a Paulo propterea fuerat, protritis omnibus generosa oblivione injuriis, Ticinensi episcopatu ornavit; Julio Madrucio cardinali, qui ob avitam nobilitatem fastu turgidus inhoneste illum, dum præsidem Concilii Tridentini ageret, tractaverat, non modo illa decem millia nummorum, quæ a Paulo III ob quosdam sumptus controversos repetere non potuerat, illi refudit, sed etiam aliorum decem millium munere illum cumulavit: tum etiam Germaniæ principes Lutheri fraudibus irretitos ad Ecclesiæ gremium revocare studuit: quo argumento inscriptæ sunt litteræ [1] multis amoris notis illustres Mauritio duci Saxoniæ, quem amplissimo principatu a Cæsare auctum ad Catholicam fidem ejusdem Cæsaris opera sperabat rediturum.

« Dilecto filio nobili viro Mauritio duci Saxoniæ, sacri Romani imperii principi electori.

« Dilecte fili, nobilis vir, salutem. Licet assumptionem nostram ad summi Apostolatus apicem, quam Deus Omnipotens octava die hujus mensis per concordia omnium fratrum nostrorum suffragia operari dignatus est, jam credamus tibi notam, tamen illam tibi tanquam sacri Romani imperii principi et electori, summa nobilitate, virtute et auctoritate præstanti, etiam nostris litteris notam esse voluimus, ut eam certius acciperes nobis scribentibus. Nos quidem, fili, nostræ imbecillitatis conscii, totum hoc in Deum referentes, ut debemus, nihilque nostris meritis, quæ nulla sunt, tribuentes, et tanti ponderis gravitate horremus præsertim his temporibus ac moribus, quæ tam difficilem regendi rationem habitura videntur, quo magis Dei clementiam imploramus, ut in ferendo onere nobis ipse adsit, qui illud imposuit, et tuæ quoque nobilitatis, cæterorumque principum dignitate atque auctoritate pollentium pium nobis juvamen conciliet et concedat, ut qui nostræ virtuti diffidimus, ejus sancto auxilio, vestrarumque cooperatione pietatum tantæ curarum moli, cui nos longe impares cognoscimus, sufficere ad Dei servitium et bonum commune possimus, in quo non dubitamus tuam nobilitatem nobis pro sua pietate et principis electoris officio ac dignitate amanter ac ad futurum, cui quidem nos in omnibus ejus honestis desideriis paterno animo ac voluntate semper respondebimus. Datum Romæ die ultima Febr. MDL, anno I ».

5. *Carolus V Julio pollicetur se Ecclesiam defensurum, et Julius Carolo paterna officia repromittit.* — Frustra demulcere ferocem ac impium principem nisus est Julius, quem ad opprimendum insigni proditione Cæsarem, Conciliique Tridentini Patres trucidandos fugandosve conjurasse visuri sumus. Respondere vero mutuis officiis Pontifici alii reges ac principes, ac inter alios Carolus Cæsar humanissimis litteris [1] amantissimi et obsequentissimi filii officia illi detulit, Sedisque Apostolicæ et Ecclesiæ dignitatem omni studio defensurum est pollicitus:

« Beatissimo in Christo patri et domino, Domino Julio III, divina providentia sacrosanctæ Romanæ ac universalis Ecclesiæ Pontifici Maximo, domino nostro reverendissimo.

« Carolus, divina favente clementia, Romanorum imperator Augustus, ac rex Germaniæ, Hispaniarum, utriusque Siciliæ, Hierusalem, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ etc. archidux Austriæ, dux Burgundiæ, Brabantiæ etc. comes Flandriæ, Tyrolis, etc.

« Beatissime pater, domine reverendissime. Etsi jam pridem quum publico rumore primum, deinde vero e litteris oratoris nostri isthic ex Urbe ad nos perlatum esset Sanctitatem vestram sacrosancti cœtus amplissimorum Patrum S. R. E. cardinalium concordibus suffragiis ad Summi Apostolatus munus Dei Optimi Maximi beneficio assumptam esse, id sane perquam libenter audiverimus, gratissimum tamen fuit hoc ipsum e Sanctitatis vestræ litteris cognoscere, quas plenas benevolentiæ per internuntium suum ad nos dedit: antea enim Ecclesia pastore destituta, cum ingens desiderium ac summa omnium esset expectatio, ut talis illi præficeretur, qui et posset et vellet publicæ necessitati succurrere, cum animum Sanctitatem vestram ad hanc administrationem adferre magna cum voluptate accepimus, nam plerumque, quod litteris suis id amplissime testatur Sanctitas vestra, ea insuper initia dedit, unde in summam spem adducimur nihil de hac præclara sua voluntate toto administrationis suæ cursu Sanctitatem vestram remissuram, atque adeo ex ejus assumptione rempublicam Christianam amplissimos fructus consecuturam esse, id quod optamus, et summis precibus a Deo Domino flagitamus. Quod autem ad nos attinet, dabimus sane, quantum Dei benignitas nobis concesserit, omnem operam, ne opinionem, quam animadvertimus Sanctitatem vestram de nobis concepisse, modo fefellisse videamur, neque committemus, quantum in nobis erit, ut quispiam in tuenda Ecclesia, ac illius procurandis commodis nos segnes aut remissos jure merito arguere possit, quin et hortationi et expectationi Sanctitatis vestræ pro viribus respondebimus, nihil recessuri de veteri nostro instituto, et in reddendo eidem Sanctitati vestræ et isti Sanctæ Sedi officio cum

[1] Brev. Julii III an. 1550 p. 183

[1] Jul. III. lib. brev. p. 88

omni submissione et animi alacritate, cum quovis alio contendemus. Interim vero dum Petrum de Toleto, quem Sanctitas vestra se missuram ad negotia scribit, expectamus, ne quidquam de officio nostro prætermisisse aut longius distulisse videamur, mittimus ad Sanctitatem vestram debita ad hoc opera magnificum fidelem nobis dilectum Ludovicum de Zuniga commendatorem Ordinis militaris de Alcantara nuncupati, familiarem et cubicularium nostrum, qui cum oratore nostro Sanctitatis vestræ pedes nomine nostro deosculetur, et assumptioni ad hunc summum gradum Apostolatus gratuletur. Itaque Sanctitatem vestram summopere rogamus, ut nos filiis obedientibus connumerare, et quando amore tam paterno nos prosequitur, sibi vicissim de nobis ea polliceri velit, quæ ab obedientissimo filio expectari possunt et debent, et præfatum Ludovicum de Zuniga ac oratorem nostrum in his, quæ Sanctitati vestræ verbis nostris expondituri sunt, et benigne audire, et eam fidem adhibere, quam nobis ipsis, si adessemus, esset datura; quod superest, Deum Optimum Maximum precamur, ut in honorem et obsequium suum, Ecclesiæ suæ augmentum, et Christiani populi communem salutem Sanctitatem vestram diu servare incolumem, feliciterque præesse velit. Datum in oppido Bruxellensi Ducatus nostri Brabantiæ, die penultima mensis Februarii, anno Domini MDL, imperii nostri XXX; et regnorum nostrorum XXXV ».

6. Detersit Cæsar iis litteris ex animo Julii omnem aversam suspicionem ob illatas antea illi ab administris Cæsareis injurias conceptam, mirificeque recreatus Cæsaris officia pietatemque amplissimis laudibus extulit, vicissimque se Pontificia benevolentia paternisque officiis Cæsarem complexurum est pollicitus, ut sequentes probant litteræ [1] :

« Imperatori.

« Charissime etc. Attulit ad nos dilectus filius Ludovicus de Zuniga intimus cubicularius tuus litteras serenitatis tuæ plenas humanitatis, benevolentiæ et pietatis nobis longe gratissimas, quas etiam ipse prudenti sermone subsecutus fecit nobis gratiores, nam et de tuo in nos amore et propensa in hanc Sanctam Sedem voluntate multa commemoravit, quæ nobis audire fuit dulcissimum, ipso præsertim Ludovico referente, quem tibi merito charissimum ad hoc munus fuisse electum non parum gavisi sumus; ex hoc enim major tuæ serenitatis amor in nos apparuit, quanquam et ipsæ litteræ, quas attulit, ita undique pietatem tuam spirant, ut nihil illis gratius, nihil jucundius nobis accidere potuerit, quanti enim hæc sunt in tuis litteris perscripta verba : te omnem datuum operam, ne opinionem, quam nos de te concepisse animadvertis, ullo modo fefellisse videaris, nec commissurum, quantum in te erit, ut quispiam in tuenda Ecclesia, ac illius procurandis commodis te aut segnem aut remissum merito arguere possit. Addis etiam te et hortationi et expectationi nostræ pro virili responsurum, et in reddendo nobis et huic Sanctæ Sedi officio cum omni animi alacritate cum quovis alio certaturum esse, quæ verba, fili charissime, nobis non tam atramento et calamo quam corde et animo, et imperiali quadam magnanimitate perscripta videntur, ob quod erunt in animo ac memoria nostra infixa sempiterna. Quid enim nobis optabilius esse aut potest, aut debet, quam totos nos religioni et Ecclesiæ vacare posse, a tumultibus quiescere, teque potentissimum Cæsarem sicut officio et titulo advocatum Ecclesiæ habemus, ita etiam tuo studio et voluntate, sub cujus præsidio tuti nostrum munus exequi cum tranquillitate animi et sancto Dei servitio possimus, ad hunc scopum omnes curas et cogitationes nostras dirigentes. Quo gaudio excipere debemus hunc animum serenitatis tuæ, quem nobis offers et polliceris, qua instantia Deo supplicamus, ut te talem tantum principem nobis et Ecclesiæ diutissime conservet? Sumus id quidem, fili charissime, continue facturi, paternaque ac peculiari benevolentia semper tibi responsuri, sed super his diffusius cum ipso Ludovico collocuti sumus : Nos tuæ serenitati de humanissimo atque amantissimo gratulationis et oblationum tuarum officio per ipsum Ludovicum et oratorem nobis præstito gratias agimus, utinamque cum Deo referre aliquando possimus. Tibi quidem ac tuis omnia felicia a Deo optamus et speramus ad honorem nominis sancti sui, totiusque Christiani nominis tranquillitatem et pacem. Datum Romæ apud S. Petrum die XII Aprilis MDL, anno I ».

7. *De redintegrando Concilio Tridentino agitur, necnon de removendis impedimentis huic redintegrationi præsertim a Gallo rege suscitatis.* — Adstricta est ita inter Julium Cæsaremque arctissima conjunctio, adeo, ut qui antea, dum præsidem Concilii ageret, Concilii Tridento transferendi auctor fuerat ob animum a Cæsareis libertatem Concilii infringentibus abalienatum, ac postea Bononiæ gravissime intercesserat, ne a Paulo III in id inclinante Concilium, petente Cæsare, Tridentum revocaretur, jam in alium mutatus virum, omnes curas et studia converterit, ut Tridentum illud restitueret : de quo hæc in veteri Ms. [1] referuntur, significasse Julium III Cæsari optimam erga eum voluntatem; atque summo candore sine ulla arte ac dolo cum eo acturum : velle Tridentinum Concilium instaurare, etiam ob commoda quæ in Cæsarem ex eo redundarent, sed necessarium

[1] Jul. III. l. I. p. 87.

[1] Ms. card. Pii sig. num. 45. sub fin. l. III. ex Ital.

esse, ut Gallorum quoque rex suam operam opemque in id conferret, ejusque regni præsules illi interessent, ne Concilium nationale fieret, atque Gallia ab Ecclesia discederet : secundo conducere ut daret operam, ne inani otio ac mora tempus teratur in Concilio, inopesque episcopi sumptuum diuturna profusione vexentur, nec legati otio marcescant, atque adeo necessarium, ut Cæsarea majestas Germaniam ita contineat in officio, ut tum Catholici, tum Protestantes Concilio sint parituri : tertio, ut Protestantes decreta Concilii se suscepturos polliceantur, dataque est a Pontifice opera, ut hæc ubique promulgarentur.

8. Commendavit Cæsar Pontificia studia, ac se Concilium contra hostilem vim protecturum spopondit, sed a Lutheranis delusus est, nec enim illi parere Concilio, sed illud una cum Cæsare opprimere armis meditabantur, eamque ob causam non in Italia, sed in Germania cogi flagitarunt. Addit autem Angelus Massarellus [1] in Diario, missum ab imperatore nobilem Hispanum Avilam xxv Martii, libasse pia oscula Pontificiis pedibus nomine Cæsaris, gratulatum de parta Pontificia dignitate, Cæsaremque Pontificis mandatis obedientem futurum professum esse : subjungit sequenti die Claudium Durfe provinciæ Foresii præfectum, Henrici regis Galliæ oratorem, regio nomine Julio obedientiam detulisse, ac pedes sacros deosculatum, a Pontifice vero ad manus et oris osculum admissum.

Tradunt vero Acta Consistorialia in his primis Pontificatus auspiciis Julium de redintegrando Concilio, deque restituenda puritate morum, et Ecclesiastica disciplina in meliorem formam revocanda verba fecisse cum cardinalibus, necnon Tridentini cœtus Paulo adversi principem Paceum cardinalem sibi conciliasse, dedisseque illi annulum, ac pro titulo cardinalitio Ecclesiam S. Balbinæ contulisse, tum sex cardinales consultores elegisse, decanum, Tusculanum, Crescentium, Sfondratum, Cybum ac Polum, ut quæ in sacerdotiorum collatione emendanda essent, scriptis consignarent. De provocanda etiam in opus Pauli III Constitutione edixisse, ut cardinales, qui plures metropolitanas vel cathedrales Ecclesias obtinerent, vel alias administrarent, retenta principe una quam vellent, aliarum jure cederent semestri flexu, administrationemque abjicerent.

9. Mense Aprili Cæsareus orator Didacus Mendoza ardentissimo studio flagitavit a Julio, ut intermissum Tridentinum Concilium instauraret, cujus precibus flexus Julius, in sacro senatu exposuit quanti referret, pro divina tuenda gloria et asserenda fide Catholica illud Concilium redintegrare, atque etiam contrarias difficultates ostendit, quas magna consilii et prudentiæ maturitate exeuti voluit, ut refert Angelus Massarellus [1], qui addit :

« XIX Aprilis, quoniam illustrissimus D. Didacus orator Cæsareæ majestatis maximopere instabat apud summum Pontificem nomine majestatis suæ ut reduceret Concilium ad civitatem Tridentinam, prout hactenus sub Paulo III sua majestas multoties diversis argumentis idem postulaverat, Sanctitas sua, ne Cæsareæ majestati ac reipublicæ Christianæ deesset, neque etiam auctoritatem ipsius Concilii et sanctæ Sedis contemneret, id cum cardinalibus alias ad id deputatis consulere prius voluit, eisque difficultates aliquas, quæ sese in hac causa offerebant, patefacere, quas difficultates hodie ad ipsos reverendissimos dominos transmitti curavit, etc.

Mox subjicit [2], prosecutionem Concilii omnino necessariam visam esse, cardinales vero, quos huic rei præfecerat, fuisse Tranensem, Neapolitanum, Moronum, Cusentinum, Sfondratum, Polum et Marcellum tit. sanctæ Crucis.

Quod ad difficultates instaurandi Concilii Tridentini attinet, eas omnino graves extitisse constat ex veteri Ms. Vaticano [3], in quo eæ recensentur, quas cardinalis Moronus, qui in ea causa decretus fuerat, proposuit :

« Reverendissimi domini Moroni difficultates solvendæ pro Concilio Tridentino MDL ».

« Prosecutio Concilii videtur omnino necessaria ex pluribus causis satis notis. Hoc stante, quoniam conventus Germaniæ, et status tam Protestantium quam Catholicorum submiserunt se, ut dicitur, Concilio Tridentino, et causa potissimum Germaniæ agitur, videtur negari non posse quin Concilium ipsum Tridenti prosequi et celebrari debeat. Hoc præsupposito, nonnullæ difficultates occurrunt, quibus providendum est.

« Prima videtur esse, quomodo Tridentum reduci debeat sine læsione auctoritatis Sedis Apostolicæ et ipsius Concilii, attenta translatione jam facta, et pendentia litis ipsius translationis. Secunda difficultas est, quia dubitatur, quod Germani Protestantes non venient, et si venient, an et quomodo sint admittendi, et quod prælati etiam Catholici Germani non comparebunt, nisi per procuratores, quos Concilium nullo modo admittet.

« Eadem dubitatio est de prælatis Galliæ quod non sint venturi; et similiter de prælatis Italiæ, cum sint pauperes, et experientia hoc ostenderit; consideretur igitur quid in his casibus agendum sit. Tertia difficultas est, quia videtur, quod Sedes Apostolica, cum sit adeo exhausta, non poterit sufferre expensas legatorum, neque subvenire prælatis indigentibus,

[1] Ang. Mass. p. 350.

[1] Ang. Mass. in Diar. rer. Jul. III. p. 356. — [2] Ib. p. 368. — [3] Ext. in to. XIII. de Conc. Ms. arch. Vat. sig. num. 3200. p. 208.

neque alios sumptus necessarios facere. Quarta difficultas videtur esse propter loci angustiam, et aliarum rerum penuriam in civitate Tridenti, si contigerit in ea fieri magnum concursum prælatorum. Quinta difficultas est, ubi comparerent Protestantes, vel alii qui vellent retractare, vel in dubium revocare jam decisa et diffinita per Concilium Tridentinum : quod videtur esse contra sacros canones et approbata Concilia. Sexta difficultas, nam si tractandum erit de reformatione generali, non solum proponetur reformatio clericorum, verum et laicorum etiam principum, et tunc posset contingere, quod tractandum esset de negotiis aliquibus tangentibus interesse Cæsareæ majestatis, et præjudicium aliorum, qui conqueri possent quod locus Tridenti esset ipsis suspectus et Cæsari nimis affectus. Ultima difficultas est, ubi in Concilio non fieret debitus progressus, et sic tempus incassum tereretur, quod non esset sine intolerabili jactura et magno dedecore Sanctæ Sedis, quid in eo casu agendum esset ».

10. Augebat has difficultates Henricus Galliæ rex, qui in Cæsaris odium susceperat defendendum Bononiense Concilium, ac vehementer abhorrebat, ne illud Tridentum revocaretur, ex quo Germani intestina dissidia compositури religionis dissidiis compositis credebantur, ex quorum concordia imperii potentia refloresceret : politicis ita privatisque commodis illusus opinabatur, res Gallicas majus incrementum suscepturas, si potentia Cæsaris Lutheranorum dissidiis implicita distineretur : eamque etiam ob causam, cum Julium Pontificem Cæsari adversaturum putaret ex gestis præteritis, illi ardentissimo studio armorum Gallicorum potentiam adversus ejus hostes obtulerat. At Julius susceptis Ecclesiæ gubernaculis, pacis consilia versabat animo, ejusque beneficio hæreses, quæ propter bella excreverant, exscindere meditabatur, quare studia sua convertit ad Henricum regem flectendum, ut a bellicis consiliis et fovenda Lutheranorum perfidia ac perduellione ad divinam gloriam amplificandam, religionemque Catholicam defendendam, ex qua illius ac regni salus pendebat, regia studia traduceret, in qua re administrum atque interpretem adhibuit Guisium cardinalem [1], qui multa apud Henricum regem gratia florebat, ut eum ad conjungendam regiam operam pro Concilio Tridenti instaurando adduceret.

« Cardinali de Guisia.

« Dilecte fili noster, salutem etc. Quam probe meminimus, quam diffuse et particulariter, quave nostri in te amoris fiducia, longoque discursu, antequam a nobis discederes, tecum locuti fuerimus super materia Universalis Concilii, memoriaque etiam tenemus, qua tu pietate et boni cardinalis officio, ea ipsa quæ tecum loquebamur, appehenderes et admitteres, cupimus propterea, ut hæc etiam reliqua, quæ super eadem re venerabilis frater Antonius episcopus Tolonensis secum defert et tecum communicare a nobis jussus est, plene ex eo cognoscas : utque in ea occasione, quam opportunam existimaveris, vel solus, vel ipso episcopo Tolonensi adjuncto, majestatem Christianissimi regis de his ipsis plenius edoceas et capacem reddas. Quo eadem majestas liquido intelligat, qualem honoris et dignitatis ejus in hoc rationem habeamus, et quod in hujusmodi negotio nec omittitur nec omittetur quicquam a nobis, quod nostræ pastorali vigilantiæ, et in ipsum regem paternæ benevolentiæ convenire possit. Quemadmodum hæc plenius et uberius dicet circumspectioni tuæ idem Antonius episcopus nuntius, cujus verbis nunc et deinceps circumspectio tua fidem præstabit indubiam. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die XVI Junii MDL, anno I ».

11. De Tolonensi episcopo in Gallias misso ad Henricum Galliæ regem meminit Massarellus, atque ex veteribus Monumentis [1] peculiariter colligitur Julium, inter alias pactiones in conclavi a singulis cardinalibus sacramento confirmatas, se obstrinxisse ad Concilium, quod a Paulo ob motas de jure translationis lites intercisum fuerat, redintegrandum, partoque Pontificatu se amplissimis verbis promovendi Concilii cupidissimum demonstrasse, modo veteri ritu et instituto, modo pro asserenda orthodoxa fide, modo pro exscindenda hæresi, modo pro tuenda Sedis Apostolicæ dignitate, modo pro constituenda publica re, alenda pace, et ipsius Cæsaris rebus adversus novatores constabiliendis celebraretur : porro Hurtadum Mendozium oratorem Cæsareum medio Aprili gravissima oratione apud Julium contendisse, ut Concilium Tridenti instauraretur, ac Julium ea de causa summorum virorum congregationem pro re provehenda instituisse : etenim jam versa erat rerum facies, et veteres litium causæ evanuerant. Paulo enim Pontifice transferendi Tridento Concilii ea causa maxima fuerat, concepta gravissima suspicio impediri Concilii libertatem in damnandis Lutheranorum hæresibus, ne exasperati ea damnatione consurgerent in arma, tum ne, Pontifice affectæ ætatis ex humanis sublato, Tridentini cœtus creandi Pontificis jus sibi arrogarent; jam vero evanuerat ea iniqua suspicio; cum (extincto Paulo) card. Paccchus, dimisso cœtu Tridentino, Romam se contulisset, ac reliqui præsules Hispani Tridento discessissent, itaque si jam instauraretur Concilium sola auctoritate

[1] Brevia Jul. III. 1550. p. 279.

[1] Sfortia Pallavic. card. l. XI. c. 8. Diar. Massarell. Eod. c. 8. Eod. cap.

Apostolica, penitus scilicet extincta veteri lite, instauratum iri. Præterea internuntii Pontificii, qui apud Cæsarem in Germania agebant certiorem fecere Pontificem celebrandi Concilii extremam necessitatem urgere, non quidem, quod affulgerent spes Lutheranorum principum ab hæresi revocandorum, cum opibus Ecclesiasticis inescati prædæ avidissime inhiarent, tum quia populi morum licentiæ effusæ assueti, a severitate Catholica maxime abhorrebant; sed quia gravissimum impendebat discrimen, ne reliqui principes Catholici pravis hæreticorum principum exemplis incitati, præsentiumque rerum illecebra lactati a fide deficerent; Pontificiam etiam auctoritatem, quæ legibus a Cæsare in rebus fidei temere latis labefactata fuerat, (celebrato Concilio) confirmandam, antevertenda quoque graviora pericula, ne Cæsar, intermisso Concilio, Pontificem ac senatum cardinalium inertiæ accusaret, atque Ecclesiasticam auctoritatem, supplendi tanti defectus obtenta specie, invaderet ac iniquas leges conderet, vel cum hæreticis fœdus exitiale pangeret : nec justi e præteritis exemplis petiti deerant metus, nam Cæsar vigesima quarta Junii comitia Augustæ celebraturus summa contentione apud Julium institit, ut Concilium Tridenti indiceret; ut vero id rite fieret, Julius ad Cæsarem Sebastianum Pighium Manfredoniæ sive Sypontinum archiepiscopum miserat prima die Julii, qui ipsum ad tuendum Romanæ Ecclesiæ jus et dignitatem certis legibus adstringeret.

12. *Scribit Julius multis principibus Germaniæ, etiam hæreticis, occasione Concilii.* — Jussus etiam est Pighius internuntius de eadem re agere cum Philippo, ejus nominis Secundo, Hispaniæ principe, et Mauritio duce Saxoniæ, ad quem extant hæ litteræ Pontificis [1] paterni in eum amoris indices.

« Mauritio duci Saxoniæ, etc. electori.

« Dilecte fili, nobilis vir. Mittimus venerabilem fratrem Sebastianum archiepiscopum Sypontinum ad serenissimi Cæsaris majestatem nuntium nostrum ordinarium latorem præsentium, cui mandavimus, ut nobilitatem tuam, quam ut sacri Romani imperii principem electorem, multaque virtute, nobilitate et auctoritate fulgentem paterne diligimus et magni facimus, a nobis inviseret ac salutaret, nostrumque erga illam peculiarem et paternum amorem ei declararet ac referret, tum in omnibus per eum et pro tempore tractandis tuo favore et gratia semper uteretur, etc. Datum Romæ XXII Junii MDL, anno I ».

13. Conceptæ sunt iisdem verbis litteræ ad marchionem Brandeburgensem ac Fridericum [2] comitem Palatinum Rheni electorem, Lutherana impietate inquinatos, tum ad Catholicos principes Henricum ducem Brunsvicensem multis pro tuenda fide orthodoxa laboribus exercitum ab impiis, ad quem, aliis autem litteris, hæc scripserat Pontifex : « Tuos sanctos labores, pericula, detrimenta atque incommoda, quæ pro Dei causa passus es, nunquam oblivisci poterimus »; ad Albertum ducem Bavariæ, qui Willelmo duci parenti, strenuissimo religionis defensori, successerat, necnon ad Moguntinum, Coloniensem ac Treverensem archiepiscopos. Porro Cæsar ac Ferdinandus rex Bohemiæ, principesque Catholici propositas a Pontifice pro celebrando Concilio leges admisere, mussitantibus contra hæreticis. Quod ad Brunsvicensem principem vexatum ab hæreticis attinet, referunt litteræ [1] ad cardinalem camerarium scriptæ VIII Septemb. MDL, etiam præsente in Germania Cæsare, bellicos motus exortos inter Brunsvicenses cives Lutheranos, ac ducem Brunsvici Catholicum, atque Brunsvicensibus civitates liberas, studio asserendæ Lutheranæ hæreseos, inito armorum fœdere, sese conjunxisse, easque potissimum, quæ non modo fœderatæ sunt pro mutua ditionum suarum defensione, sed etiam pro tuenda nova religione, contractisque copiis equestribus ducem illum Catholicum accerimo bello appetiisse, qui ad Cæsarem perfugit, a quo militaris præco missus, qui utramque partem arma ponere jusserit, atque in comitiis imperii legibus disceptare. Cæterum in conventu Ordinum imperii electores laicos, Mauritium Saxonem, Brandeburgensem et comitem Palatinum non comparuisse, sed tantum procuratorum opera, qui præter Cæsareæ majestatis opinionem adversus Concilium inhonestam protestationem ediderint, induciarum tempus inter Romanorum regem et Turcam effluxisse, atque in dies ingentium adversus Hungariam apparatuum famam increbrescere.

14. *Aliqui cardinales deputati ad sanctiorem morum disciplinam restituendam.* — Mense Julio Pontifex ad muniendam celebrando Concilio viam, in cardinalium senatu egit de condendis nonnullis decretis pro Ecclesiastica disciplina in sanctiorem formam redigenda, ut narrant Acta Consistorialia, deputavitque sex cardinales, qui huic reformationi incumberent, et ad tollendas corruptelas conclavis reverendissimos de Medicis et Maffeum, ut notarent ea quæ sibi viderentur ad defugienda scandala et electionem Pontificis facilem reddendam.

15. Accepto felici Germanorum responso, opera Pighini internuntii Pontifex illud ad internuntium apud Venetos agentem transmisit, ut de eo cum duce et senatu ageret, ut scribit Massarellus [2], subditque in consilium adhibitos fuisse a Pontifice nonnullos cardinales pro

[1] Jul. III. lib. brev. p. 152. — [2] Reg. post eamd. Ep. p. 17. Pag. 214. Pag. 152. Pag. 335.

[1] Ext. in Ms. card. Spadæ sig. num. 137. p. 127. — [2] Ang. Mas. secr. in Diar. Ms. arch. Vat. p. 375.

corruptelis veteribus abolendis et sanctiore disciplina constituenda :

« MDL. XXIX Septembris quoniam in Concilio Tridentino ob supervenientem morbum lenticularum et pestis, ex quo secuta est postea translatio ad civitatem Bononiensem, neque in ipsa civitate Bononiensi ob protestationes Cæsaris contra Concilium, et advocationem causæ judicii ipsius translationis factam a felicis recordationis Paulo papa III, reformatio morum perfici non potuit, et ne diutius collapsi mores tam cleri quam populi inemendati permaneant; decrevit sanctissimus dominus noster Julius III ipsam reformationem præ manibus sumere et perficere, quare exemplo prædecessoris sui aliquos peritos piosque cardinales in consilium adhibere volens vocavit per suas litteras in forma Brevis his diebus reverendissimos dominos cardinales Marcellum Sanctæ-Crucis, qui secundus præsidens, et suæ Sanctitatis tunc collega in ipso Concilio tam Tridenti quam Bononiæ, fuit, Joannem Moronum, et Reginaldum Polum, qui nunc absentes sunt ab Urbe, ut Romam revertantur, et una cum eis et quibusdam aliis ipsum reformationis negotium prosequatur ».

16. *Henricus Galliæ rex benigniorem se præbet postulatis Pontificiis de Concilio, et petit ut confirmentur veteres Ecclesiæ Gallicanæ immunitates.* — Iisdem ferme diebus Julius [1] Henrico Gallorum regi significavit, cum Cæsare conventum esse pro celebrando iterum Concilio Tridentino, illumque piis monitis cohortatus est, ut pro delenda hæresi, atque innumeris animabus ab æterno exitio in salutis viam et Ecclesiæ gremium revocandis, regia studia conjungeret.

« Regi Christianissimo.

« Charissime in Christo fili noster, salutem, etc. Intelleximus nuper ex litteris venerabilis fratris Sebastiani archiepiscopi Sypontini, nostri apud Cæsarem serenissimum imperatorem nuntii, se nostro nomine cum ipso operam suam interposuisse, ut OEcumenicum et sacrosanctum Universale Concilium pro totius Christianæ reipublicæ bono et hæresum extirpatione a felicis recordationis Paulo papa III prædecessore nostro indictum, et per nos tunc cardinalatus honore fungentes, et ipsi Concilio præsidentes inchoatum et fore absolutum, in proximis Quadragesimæ jejuniis prosequi, et ad optatum finem perducere, cooperante Domino valeamus. Quo quidem nuntio non mediocrem sane lætitiam cepimus. Speramus enim Dei benignitate fore ut ex hoc omnis de religione dissensio tollatur, et summa cunctæ Christianitatis tranquillitas subsequatur. Itaque cum sciamus te pientissimum et religiosissimum principem, pro tua et Christianissimorum regum antecessorum tuorum consuetudine, tanquam ad commune, præsertim religionis, commodum tendunt, libenter cogniturum, has nostras ad te statim dandas duximus, majestatem tuam in Deo Domino hortantes, et in visceribus charitatis enixe requirentes, ut pro tua auctoritate, quæ certe maxima est, in omnibus ad hoc tam sanctum, necessarium et laudabile opus perficiendum nobiscum adesse, idque omni studio, opera, consilio confovere velit. Sicut te pro tua inclyta erga Deum pietate et in hanc Sanctam Sedem observantia facturum esse confidimus. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die XXII Septembris MDL, anno I ».

Assensit postulatis Pontificiis [1] Henricus Galliæ rex, quod mirum visum est, cum nimiæ Cæsaris potentiæ invideret, optaretque illum dissidiis Lutheranorum implicitum distineri, ut jam ante ejus administri sermonibus ostenderant, sed illum gravissimæ causæ in hanc partem flexere, nimirum illi ostensum, non provehendæ rei Cæsareæ consilio, sed religionis tantum asserendæ, et hæreseos delendæ studio Pontificem permoveri, ac Synodum OEcumenicam indicendam, qua celebrata, cum Lutherani in perfidia obdurescant, Cæsarem in iis debellandis, cogendisque ad officium occupatum iri, nec rei Gallicæ negotium exhibiturum, sin vero Concilium denegetur, illum fœdus cum hæreticis Germanis initurum, ac tum arma in Galliam facile aversurum : dum vero Concilium teneret, pacem necessario a Cæsare cultum iri, ne Concilium disturbet. Hac vero lege Concilio Tridenti celebrando Galliæ regem assensisse refert Thuanus [2], ut in eo nihil adversus jus regium Gallicum, nec adversus immunitates et jura Gallicanæ Ecclesiæ decerneretur.

17. Prætermittere hoc loco non possumus Henricum regem immunitatum Gallicanæ Ecclesiæ tuendarum, sive jurium regiorum in beneficiorum Ecclesiasticorum causa asserendorum cupidum flagitasse a Julio, ut veteres pactiones inter Leonem X et Franciscum I sancitas instauraret; de qua re extat ejusdem regis Diploma [3] :

« Henricus Dei gratia Francorum rex, universis præsentes litteras inspecturis, salutem, etc.

« Cum postquam nos, defuncto claræ memoriæ Francisco Francorum rege Christianissimo genitore nostro, cui per felicis recordationis Clementem Septimum et prius per Leonem X seu alios Romanos Pontifices nonnulla nominandi ad Ecclesias cathedrales et monasteria, seu alia beneficia Ecclesiastica certo modo qualificata in regno Franciæ, ac certis aliis dominiis, necnon ducatu Britaniæ, et provincia Pro-

[1] Brev. Jul. III. 1550. p. 335.

[1] Sfortia Pallavic. card. l. XI. c. 9. — [2] Jac. Aug. Thuan. l. VII. — [3] Acta Consist. Ms. card. Spadæ num. 134. p. 276.

vinciæ consistentia extra Romanam curiam pro tempore vacantia, privilegia et indulta certis modo et forma concessa fuerunt, apud sanctissimum dominum Julium III Pontificem Maximum ad præsens regnantem pro similibus privilegiis et indultis instaremus, et a Sanctitate sua illa nobis, prout dicto genitori nostro concessa erant, nostra vita durante, pariter concedi peteremus, pro parte ejusdem sanctissimi Domini nostri, tam nostris apud Sanctitatem suam agentibus, quam nobis per ejus nuntios fuerit significatum, ut cum in dicto regno Franciæ et Delphinatu, et Comitatu Viennensi et Valentinensi ultra, et præter, et forsan contra tenorem concordatorum dudum inter dictum Franciscum regem genitorem nostrum et Leonem Decimum et Sedem Apostolicam prædictos initorum, nonnulla in diminutionem et præjudicium Ecclesiasticæ libertatis et auctoritatis sanctæ Apostolicæ Sedis attentata esse et continuo attentari reperiantur, pro nostra erga dictam Sanctam Sedem devotione, attentata hujusmodi impedire et prohibere, ac ut Sanctitas sua dictaque Sedes, juxta concordata prædicta pleno suo jure et auctoritate uti fruique valeat, providere faceremus. Unde re omni particulari in scriptis nobis tradita, et ad notitiam nostram deducta tam ex juris debito, quam volentes et Sanctitatem suam dictamque Sedem Apostolicam non minori quam in privilegiis et indultis nobis concedendis prædictis benevolam et gratam nobis esse speramus, gratitudine et benevolentia prosequi ; in primis taliter providendum duximus, prosequimur et plena nostra scientia et auctoritate regia tenore præsentium diximus, et declaravimus, ac dicimus, et declaramus nostram præcipue voluntatem et intentionem fuisse et esse non transgredi nec terminos nec sensum dictorum concordatorum. Itaque per præsentes declaramus nos omnino velle servare et servari per nostros officiarios et subditos prædicta concordata juxta illorum tenorem, juxta quem tenorem deinceps non intendimus nominare ad aliquod monasterium, quod sit caput Ordinis, neque ad dignitates in cathedralibus, aut collegiatis seu conventualibus, nec ad monasteria monialium, neque ad Ecclesias et monasteria apud Sedem vacantia. Ipsis autem concordatis et privilegiis, quæ illorum vigore concessa sunt, nec intendimus uti, seu illa habere locum in Britannia, neque in provincia Provinciæ, etsi dictus Britanniæ ducatus sit regiæ nostræ coronæ unitus, sed tantum in dicto regno Franciæ et Delphinatu, ac eisdem concordatis nominatim expressis et specificatis ; mandantes nostris dilectis et fidelibus consiliariis nostrum consilium privatum tenentibus, quatenus ipsi nostras præsentes declarationes et receptas, et admissas manuteneant et observent aut custodiri et manuteneri et observari, ac vocatis et adhibitis advocatis et procuratoribus nostris fiscalibus in eorum authenticis et publicis libris registrari, scribi et observari faciant, eisque prædictum dominum nostrum papam, sanctamque Sedem Apostolicam, et ejus officiarios, commissarios et deputatos plene et pacifice gaudere ac uti permittant, absque eo quod illis aliquam desuper molestiam, perturbationem ullumque impedimentum inferant. Et si quæ post prædictam approbationem et registraturam contra præmissa facta sint vel fuerint, absque dilatione amoveant, eademque præmissa plene et integre expedita in pristinum et debitum statum restituant, seu restitui faciant, et ne qua fiat difficultas, aut contraventio, quæ in observatione aut interpretatione possent emergere, de plenitudine regiæ nostræ potestatis atque auctoritatis commisimus atque committimus per præsentes dictis nostris consiliariis, nostrum secretum et privatum consilium tenentibus, cognitionem omnimodam controversiarum, contentionum ac litium, quas super dictis observatione et interpretatione præsentium posthac contigerit exoriri, idque privative ad omnes alias nostras jurisdictiones, cujuscumque dignitatis et auctoritatis existant, quibus nos eadem regiæ potestatis plenitudine per præsentes, omnem cognitionem, judicium et decisionem dictarum controversiarum ac litium, prout dictum est, movendarum. Sic enim nobis fieri placet, in cujus rei testimonium præsentibus litteris nostrum sigillum apponendum jussimus. Dat. apud Sanctum Germanum die XXIX mensis Julii anno Domini MDL, regni nostri IV ».

Assensit postulatis regiis Julius, easdemque pactiones instauratas a Pio IV ad preces Caroli IX Gallorum regis suo loco visuri sumus, sed ad institutum de redintegrando Tridentino Concilio sermonem redeamus.

18. *Protestantes Concilium admittunt, modo juxta sua placita celebretur.* — Cœpta erant Augustana Comitia [1] a Cæsare, in quibus sancitum est dissidia religionis componenda ex decretis Concilii Tridentini, cui celebrando strenue incumbendum esset ; ita vero a Pighino internuntio Apostolico cum Cæsare actum erat, ut Germanorum nomine Concilium postularetur, quod illius decreta excipienda colendaque magis adstringerentur : Cæsar quoque ad tuendam Romani Pontificis dignitatem adversus eos qui illam convellere niterentur, se devinxit. Cæsarei enim administri ingenue agnovere eversa Catholica religione everti quoque politicum statum, ac necessario Christianæ religionis supremum principem atque antistitem agnoscendum esse, atque Cæsaream auctoritatem debilitatam fuisse, cum novatoribus concionandi libertas impune permissa fuisset, a quibus subornati

[1] Surius in Comm. hoc anno.

populi non Romani Pontificis modo, sed etiam Cæsaris jugum excussissent. Dum ita de Concilio Tridentino instaurando ageretur [1], Lutherani principes ac populi a prioribus postulatis partim clam, partim palam descivere; nam Mauritius Saxoniæ princeps atque elector, qui a Cæsare, non ejurata Lutherana impietate, perperam in Saxoniæ principatum evectus fuerat, confirmata jam Cæsareis armis potentia, ab impiis novatoribus fascinatus in Augustensibus comitiis oratorum opera poposcit, ut in Concilio Œcumenico, in quo dogmatum lites erant dirimendæ, Pontificii legati non præsiderent, ac Protestantes in eodem ferendæ decretoriæ sententiæ jure pollerent, atque his judicibus Pontifex Romanus se submitteret: necnon decreta antea Tridenti in examen vocarentur, atque episcopi religione sacramenti, quo Pontifici obstricti sunt, solverentur: his vero impiis postulatis perduellium Lutheranorum se signiferum demonstravit Saxo, justaque belli ab eo Cæsari movendi suspicio apud sapientes concitata est. Cæterum cum de hac impia contestatione publica Acta confici flagitassent ejus oratores, repulsam passi sunt, ac Germanorum communi nomine decretum conceptum est, quo Tridentinum Concilium a Julio Pontifice postulatum est, nec audita hæretica ducis Mauritii petita, quæ non alia erant, quam ut Catholici fierent Lutherani, atque in æternam damnationem cum iis proruerent; postulante itaque ardentiore studio Cæsare indictionem Concilii, Pontifex exeunte Octobri rem detulit ad cardinalium senatum, ut referunt Acta Consistorialia, quæ subdunt cardinales S. Crucis, Moronum et Polum absentes, excitos, ut Diploma, quod Bullam vocant, conficeretur, nonnullisque corruptelis tollendis circa electionem Pontificis opera daretur.

19. *Bulla reassumptionis Concilii.* — Inter hæc flagitavit Cæsar [2] ab internuntio Apostolico, ut concepti de Concilio redintegrando Diplomatis rudimentum vel exemplum a Pontifice mittendum curaret, ut illud Germanis ostenderet, ac difficultates contrarias lævigaret. Itaque Pontifex Diploma integrum suisque numeris absolutum, in quo decreta jam antea in priore Concilio Tridentino sub Paulo III edita justa et firmissima esse sanciebat, misit ad Cæsarem, antequam illud promulgaret, visumque est illud Cæsaris senatoribus asperius in asserendo jure Pontificio, sensereque exacerbatum iri Lutheranos, si in ipso Diplomate de instaurando Concilio decretoria in ipsos sententia promulgetur, molliter potius pelliciendos videri ad Concilium, in quo edoceri possint, non aliter quam interdum prudenter cedunt feris earum magistri, dum cicurantur. At Pontifex constantissime respondit, omnia Protestantibus libere exponenda, quæ ad salutem ipsorum spectent; docere Christum, Pontificem esse caput visibile militantis Ecclesiæ, nec Sedem Apostolicam cavillis agere, sed puram veritatem exponere, nec lucernam ponendam sub modio, sed super candelabrum; Diploma Pontificium stylo consueto exaratum, nec mutari posse, cum ritu institutoque vetere, ac prædecessorum more compositum sit. Tumultuantibus Protestantibus ac recusantibus Concilium, si præsit illi Pontifex, ad eos demulcendos respondit Cæsar se accessurum ad Concilium, utque ordine fiant omnia temperaturum; cumque Concilium sit liberum et Œcumenicum, ac reliquæ nationes Christianæ pareant Pontifici, Germanorumque causa veniant ad Concilium, par non esse, atque abhorrere a ratione, ut ipsi Germani a Concilio absint. Interea movere nonnullas lites Cæsarei administri pro actis Cæsareis adversus translationem suspensionemque defendendis: verum Julius iis spretis Pauli III Acta confirmavit, ac XIV Novembris Concilium Tridenti kalend. Maii anni proximi instaurandum, propagandumque indixit, de quo hæc in Ms. Vaticano [1]:

20. « Cum sanctissimus in Christo pater et dominus noster Dominus Julius divina providentia papa III, statim assumpto Pontificatu, cerneret Ecclesiam Dei innumeris afflictam esse calamitatibus, dissidiis atque ærumnis: hinc hæresibus in toto fere Christiano orbe jam misere serpentibus, illinc cleri populique Christiani moribus corruptis abusibusque late grassantibus; et his malis nullo alio præstantiori antidoto, quam Œcumenici Concilii celebratione mederi posse considerans, ad eam statim omnem ejus curam atque meditationem adjecit. Verum quoniam Concilium ipsum jam fere per quadriennium variis maximisque perturbationibus vexatum fuerat, tum aliis ex causis, tum ea potissimum, quod ejus translatio, quæ die XI Martii anno MDXLVII ex Tridento ad civitatem Bononiensem facta fuit, Carolo V imperatori Augusto minime grata extiterat, et a quibusdam paucis prælatis, qui Tridenti remanserant, nulla licet subsistente ratione, improbaretur; ex quo non solum ipsius Concilii processus, qui eo tempore Bononiæ magna Patrum frequentia felicissime habebatur, impeditus fuit, sed multa etiam alia mala in orbe Christiano subsecuta sunt; Sanctitas sua, ut ab iis turbulentiis ac dissensionibus Ecclesiam ipsam aliquando liberaret, et quieti ac paci publicæ (quantum in eo erat) consuleret, ac præcipue, ut religionis nostræ controversiæ, quæ in Germania per tot annos incredibili cum animarum jactura ac reliqui Christiani orbis scandalo viguerunt, tol-

[1] Ms. vetus card. sig. num. 45. Surius in Comm. hoc anno. Natalis comes. Jac. Aug. Thuan. l. VI. Sfortia Pallavic. c. 11. — [2] Ms. Pii card. sig. num. 45.

[1] Tom. VI. de Conc. Ms. arch. Vat. sig. num. 3197. p. 64.

lerentur, bonum, opportunum et expediens judicavit ipsum Concilium ad civitatem Tridentinam reduci, cum id præsertim Cæsarea majestas et per litteras et per nuntios vehementissime a Sanctitate sua efflagitasset. Quare post diversas deliberationes dissensionesque hac de re cum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus, tum particulariter, tum generaliter habitas, tandem ad Omnipotentis Dei laudem et gloriam, Ecclesiæque unitatem et tranquillitatem die XIII Novembris anno MDL, Sanctitas sua reductionem prædictam in sacro senatu statuit atque decrevit in dicto die ad ipsum Concilium resumendum et prosequendum kalend. Maii anno Domini MDLI, prout hæc omnia in litteris Sanctitatis suæ super hac re publicatis latius continentur, quarum litterarum [1] tenor sequitur :

21. « Julius, etc.

« Cum ad tollenda religionis nostræ dissidia, quæ in Germania longo tempore non sine totius Christiani orbis perturbatione et scandalo viguerunt, bonum, opportunum et expediens esse videatur, sicuti etiam charissimus in Christo filius noster Carolus Romanorum imperator semper Augustus nobis per suas litteras et nuntios significari fecit, ut sacrum Œcumenicum generale Concilium per felicis recordationis Paulum III prædecessorem nostrum indictum, et per nos tunc cardinalatus honore fungentes, atque ipsius prædecessoris nomine una cum duobus aliis sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus ipsi Concilio præsidentibus incœptum, ordinatum et continuatum, in quo plures publicæ et solemnes fuerunt sessiones, pluraque tam in causa fidei quam reformationis promulgata et decreta, multaque etiam ad utramque causam pertinentia examinata et discussa, ad civitatem Tridentinam reducatur. Nos ad quos et summos pro tempore Pontifices spectat generalia Concilia indicere et dirigere, ut Ecclesiæ pacem et Christianæ fidei atque orthodoxæ religionis incrementum ad omnipotentis Dei laudem et gloriam procuremus, et quantum in nobis est, tranquillitati ipsius Germaniæ, quæ sane provincia retroactis temporibus in vera religione ac sacrorum Conciliorum et sanctorum Patrum doctrina excolenda, exhibendaque Maximis Pontificibus, Christi Redemptoris nostri in terra vicariis, debita reverentia et obedientia nulli Christianorum provinciæ fuit unquam secunda, paterne consulamus, sperantes per ipsius Dei gratiam et benignitatem futurum, ut reges omnes ac principes Christiani justis piisque nostris in hac re votis annuant, faveant atque assistant, venerabiles fratres patriarchas, archiepiscopos, episcopos, et dilectos filios abbates, omnesque alios et singulos, qui de jure, vel de consuetudine, vel privilegio Conciliis Generalibus interesse debent, quosque idem prædecessor noster in suis indictionibus, et aliis quibuscumque desuper confectis et publicatis litteris Concilio interesse voluit, per viscera misericordiæ Domini nostri Jesu Christi hortamur, requirimus et monemus, ut proximis futuris kal. Maii, quem diem ad ipsum Concilium in eo, in quo nunc reperitur statu, resumendum et prosequendum prævia matura deliberatione, et ex certa nostra scientia, et de Apostolicæ potestatis plenitudine, ac venerabilium fratrum nostrorum ejusdem sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio et assensu statuimus, decrevimus et declaramus in ipsa civitate Tridenti, legitimo cessante impedimento, convenire, et se congregare, ac ipsius Concilii continuationi et prosecutioni omni mora postposita incumbere velint. Nos enim operam sedulo daturi sumus, ut eodem tempore, in eadem civitate nostri omnino adsint legati, per quos si per ætatem nostram valetudinemque et Sedis Apostolicæ necessitates personaliter adesse nequiverimus, Spiritu sancto duce præsidebimus, quacumque ipsius Concilii translatione et suspensione, cæterisque contrariis quibuscumque, et præsertim illis, quæ idem prædecessor noster in suis litteris prædictis, quas cum omnibus et singulis in iis contentis clausulis et decretis in suo robore permanere volumus atque decernimus, et quatenus opus sit innovamus, voluit non obstare, irritum nihilominus decernentes et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari, etc. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDL, XVIII kal. Decembris, Pontificatus nostri anno I ».

22. *In Germania et Belgio contusa hæreticorum tyrannis.* — Porro in Germania res Catholica reflorescere visa est [1], contusa hæreticorum tyrannide, nam et Argentinæ Zuinglianismo infectæ liber religionis usus restitutus est, licet sacrilegi novatores illum turbare non perhorruerunt, ut narrat Surius :

« Anno MDL, ipso Purificationis die solemni, Argentinensis clerus Missam in tribus templis rursus celebrat jam plusquam viginti annis intermissam. Ibi itidem Sleidanus mire est facetus, et cæremonias Ecclesiasticas haud secus atque Turca aliquis aut Scytha irridet. Eo autem die excitatus est Argentinæ tumultus, occasione quadam, et usque adeo res periculi plena fuit, ut inde usque ad Pentecostem rursus divina officia intermissa sint. Oderant clerum plerique urbis incolæ, nec alio quam idololatriæ loco habebant plerasque omnes Catholicæ Ecclesiæ cæremonias. Porro apostatæ Buceri identidem repetitæ incestæ nuptiæ, horrendæ in Eucharistiam et alia Sacramenta blasphemiæ, divina-

[1] Ext. in Act. Conc. Trid. præfixæ sess. XI.

[1] Sur. in Comm. hoc anno.

rum et humanarum rerum plusquam Babylonica confusio purum Evangelium videbantur. Hæc quidem faciunt, ut minorem apud nos admirationem habeant, quæ Antichristi temporibus futura creduntur. Habebit ille plurimos, qui ejus impietati consentiant; sed habent etiam horum temporum prodigiosi dogmatistæ, qui cupide illorum absurditates amplectantur, idque adeo, ut non desint qui scribere ausi fuerint, nec adorandum Deum nec præsidium ab eo expectandum, et hoc quidem dogma est Ochini. Quid vero deterius ex ipsa Antichristi schola prodire poterit? neque vero multo tolerabilior eorum doctrina est, qui Missam usque adeo execrantur, nec ferre possunt, ut in Eucharistia Christum adoremus ».

Intermissus fuit usque ad Pentecostem sacrorum usus, donec a magistratibus adhibito forensi satellitio impiorum petulantia coercita est. Augustæ quoque Othonis cardinalis opera [1], qui gravissimos labores in præterito adversus Lutheranos bello pertulerat, res Catholica restituta est pristino splendori, necnon Constantiæ, in qua Zuingliani jam ante tyrannidem exercuerant sævissimam in Catholicos, et cleri in exilium pulsi opes et vectigalia invaserant : quæ cum victores Ecclesiastici jam repeterent, Pontifex, pacis studio episcopo et clero Constantiensi has litteras dedit [2], ut cum civibus de juribus Ecclesiasticis honesta pactione convenirent:

23. « Venerabili fratri episcopo, et dilectis filiis capitulo Constantiensi, Julius papa III.

« Venerabilis frater et dilecti fili, salutem. Cum sicut accepimus, licet alias civitatem Constantiensem, postquam illius populus, antea Zuinglianorum hæresi addictus, vos ipsa civitate expulerant, et Ecclesiasticam jurisdictionem et auctoritatem suppresserant, ac calices, clenodia, et alias res ac ornatus Ecclesiæ pretiosiores diripuerant, templaque et domos sacerdotales, cum certis eorum redditibus occupaverant, sub obedientia charissimi in Christo filii nostri Ferdinandi Romanorum et Hungariæ regis illustris in imperatorem electi reducta, ipse Ferdinandus rex primo curavit, ut exploso Zuinglianismo, et domus hujusmodi, necnon proventus Ecclesiastici vobis et dilectis filiis clero ejusdem civitatis libere restituerentur, et inde super hoc specialiter deputatos commissarios vobis plura ad plenam perpetuamque securitatem nobis constituendam et firmandam proponi fecerit, vosque ut ad residendum apud Ecclesiam vestram rediretis, religionemque et cultum divinum instauraretis, sacra administraretis, et pristinis vestris auctoritate, jurisdictione et privilegiis uteremini, hortatus fuerit, seque nobis obtulerit curaturum, ut omnes controversiæ, quas cum eisdem populis habetis, immutabili compositione tollerentur, et interim vobis in dictam civitatem redeuntibus omnem personarum et rerum ac jurium vestrorum defensionem et manutentionem pollicitus fuerit, nihilominus vos non solum adhortationibus ipsius Ferdinandi regis adhærere neglexeritis, verum etiam cum dilecti filii Joannes ex comitibus de Lupten canonicus et custos, ac tres alii canonici ipsius Ecclesiæ, cum nonnullis cappellanis se ad dictam Ecclesiam contulissent, et inibi sacra administrassent, et rem divinam curarent, vos calices et alia ad Missæ sacrificium necessaria, et per eos a vobis requisita eis mittere denegaveritis, et postremo eos distributionibus quotidianis privaveritis, ac cum vos coram certis probis viris, quos charissimus in Christo filius Carolus Romanorum imperator semper Augustus, ad tractandum inter eos et ipsos Constantienses amicabilem concordiam miserat, comparuissetis, eos inter vos recipere, et ad præmissa admittere recusaveritis : nos qui ex Apostolatus ministerio nobis desuper commisso illud in primis exquirimus, ut hæreses et damnatæ sectæ omnes exstirpentur, vetus Christiana et orthodoxa fides ac religio instaurentur et conserventur, attendentes, in quibus negotiis, præsertim Ecclesiasticis et spiritualibus, in quibus de salute animarum tractatur, occasionem rei bene gerendæ prætermitti non debere, et considerantes, quod cum templa et domus, ac proventus Ecclesiastici nobis, ut præfertur, restituta fuerint, quod reliquum est, ipso maxime Ferdinando rege intercedente, facile componi posse, et utile nequaquam fore, ut idem populus Constantiensis ex vestra duritia in ultimam desperationem adducatur, vos iis nostris admonendos, et in Domino hortandos censuimus, ut rebus jam, ut præfertur, pacatis, quod aliquando Dei pietate sperari vere poterat, ad ipsam Ecclesiam vestram revertamini, et apud eam resideatis, et circa divinum cultum vestro satisfaciatis officio, percuretisque eumdem Constantiensem populum benignitate et mansuetudine, ac bonis exemplis vestris in vera religione confirmare, etsi id, nisi prius controversiis prædictis cognitis et terminatis, aliquibus justis prætextibus non esse faciendum censueritis, saltem dictum clerum et consistorium, et audientiam causarum ad forum Ecclesiasticum pertinentium, ad eamdem civitatem remittere, ac dictos tres canonicos propterea a capitulo vestro non excludatis, et cum apud ipsam Ecclesiam Constantiensem resideant, et divinis officiis intersint, tanquam præsentes ad distributiones quotidianas, earumque perceptionem, perinde ac si vobiscum residerent, admittatis, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die XXI Junii, Pontificatus anno I ».

24. In Saxonia Brunsvicum eodem tempore

[1] Jul. i. II. brev. p. 347. — [2] Ib. p. 291.

ab Henrico duce oppugnatum est [1], et vastatus ager, verum Cæsar hujusmodi causam ad se revocavit. Omnium porro Lutheranorum pertinacissimi Magdeburgenses, qui Cæsaris edictum, quo plures hæreses novatorum castigabantur, admittere detrectabant, bello urgeri cœperunt, proscripti a Cæsare, ac primum a Gregorio duce Magnopolensi gravibus damnis affecti fuere, atque insigni prælio deleti, quo tormenta et bellicum apparatum omnem amisere; obfirmabantur autem in pertinacia a perfidis concionatoribus, quorum signifer Matthias Illyricus, edito libello Lutheranos omnes in arma adversus Cæsarem hæresim exscindere meditantem concitare annitebatur, nec de Cæsarea auctoritate asserenda, sed de fide suscepta defendenda agi contendebat, verum spreto illius gannitu, Mauritius Saxoniæ dux et Brandeburgicus marchio cum Alberto patruele et Henrico Brunsvicensi exercitum adversus Magdeburgenses eduxere, et quarta Octobris die urbs perduellis cincta est obsidione, quæ in proximum annum extracta est, miserique Magdeburgenses pro tuenda impietate gravissimis cladibus attriti fuere, quantumvis se conferrent cum martyribus, et Christo bellum inferri mentirentur.

In Belgio [2], Carolus Cæsar ad hæreseos progressus abrumpendos gravissimam Bruxellis sanctionem edidit, qua in hæreticos acerbissime inquiri jussit, et scripta Lutheri, Zuinglii, Œcolampadii, Buceri et Calvini flammis deleri. Cum vero perculsis inde gravi terrore Anglis emporium Antuerpiense disturbaretur, ad Mariæ reginæ preces, acerbitatem legis temperavit. Meditatus vero est, Belgicarum provinciarum imperio in filium Philippum transfuso, etiam in illum jura imperii in Augustanis comitiis derivare, quod quidem religionis commodo vertendum videbatur, pro Lutheranis ad officium redigendis. « Non dubium », inquit Surius, « quin Cæsar, qui sciret Philippi amplissimas ditiones et vires reipublicæ Christianæ in illo promovendo consulere voluerit, quandoquidem, et Turcæ vicini, et alii imperii hostes non nisi summa potentia arceri possent ». Obstitit Caroli Cæsaris consiliis Ferdinandus, qui in suam stirpem imperium inferri maluit, ac Maximilianus, Caroli gener et nepos, accepta ejus consilii fama, ex Hispania in Germaniam ad illud discutiendum pervolavit, ac Ferdinandum, licet Maria regina interprete, amplissima illi promissa offerrentur, in retinendi in stirpe sua imperii sententia confirmavit.

25. *Joannis de Vega in Africam expeditio faustissima.*— In Africa [3] sub auspiciis Cæsaris a Joanne Vega, Siciliæ prorege, septuagesimo quarto obsidionis die expugnata est Leptis, alias dicta Aphrodisium sive Africa, urbs munitissima, quam Dragutus archipyrata insederat, suisque inde excursionibus Siciliam et maria infestabat. Capta sunt in ea urbe ac in servitutem subducta octo Barbarorum millia; multa Christianæ pietatis exempla explicuit in ea expeditione Lainius, sancti Ignatii socius, in expiandis militum animis, ut refert Orlandinus, qui narrat Pontificias et Melitenses triremes classi Cæsareæ fuisse conjunctas, tum hæc addit : « Quarto idus Septembris expugnata urbs est, quatriduoque post, qui dies Dominicus, et Sanctæ Crucis Exaltationi sacer illuxit, cæremonia magna præcipuum e Mahometicis fanis, Deo vero Sancti Joannis-Baptistæ titulo dedicatum, et Maurorum quidam sacro fonte lustrati, quorum unus graviter saucius eodem die decessit ».

26. De parta hac victoria Angelus Massarellus hæc Monumentis suis commendat : cui addunt Acta Consistorialia [1] a Pontifice decretas fuisse solemnes in urbe supplicationes pro agendis Deo gratiis :

« Romæ, die Veneris, III Octobris MDL, Sanctissimus dominus noster fecit verbum de victoria habita in Africa a Cæsareis militibus, et propterea jussit fieri supplicationes in Ecclesiis Urbis, et Missam in Basilica S. Petri per reverendiss. dominum Compostellanum celebrari, in qua Sanctitas sua et cæteri reverendissimi interessent ».

Hæc victoria in reditu funestata est tristi clade [2], quam fœda tempestas nocte inhorrescente intulit, aliquot triremibus mersis, ac duabus onerariis dissolutis, totidem fractis.

Affectus est etiam domestico luctu prorex Joannes Vega amisso primogenito, ad quem extant hæ Pontificis litteræ [3]:

« Joanni de Vega viceregi Siciliæ.

« Responderamus pleni lætitia ad tuas litteras de capta Africa, quando tristem nuntium accepimus de obitu nati tui primogeniti, et cum non possimus pro nostra erga te benevolentia, sicut tuorum gaudiorum, ita et dolorum non esse participes, valde eo nuntio tristati sumus, etc. XII Octobris MDL, anno primo ».

27. Transmisit proximo ineunte anno ad Pontificem Joannes e Vega raptorum ex hoste spoliorum partem, nonnullaque vexilla partæ victoriæ monumenta, de quibus actæ illi a Julio grates subjectis litteris [4] :

« Dilecto filio nobili viro Joanni de Vega viceregi Siciliæ.

« Dilecte fili, etc. Quas nobis de Africa expugnata exuvias misisti, libenti animo accepi-

[1] Jac. Aug. Thuan. l. VI. Sur. in Comm. — [2] Lu. Guicc. in Comm. Surius in Comm. Jac. Aug. Thuan. l. VI. Idem. l. VII — [3] Jul. l. II. brev. p. 369. Act. Consist. Sur. in Comm. Fazell. post Decad. Natal. Comes. Jac. Aug. Thuan. hist. l. VII. Ang. Mass. in Diar. Ms. arch. Vat. Orlandin. l. X.

[1] Pag. 14 — [2] Fazell. post Decad. — [3] Jul. III. l. II. brev. p. 399. — [4] Ibid. an. 1561. sig. num. 288. p. 25.

mus, quasque nuntius tuus exposuit rationes, quamobrem nobis eas dono potissimum miseris, magna cum voluptate audivimus. Erunt hæc omnia cum tuæ erga nos, fili, benevolentiæ et pietatis, tum vero et pulcherrimæ de Christiani nominis hostibus victoriæ monimenta. Horum nos alia diligentia asservari, alia sacro et illustri loco ad summi Dei honorem affigi curabimus, ut qui ea spectabunt commonefiant ad eas victorias magnos principes aspirare debere, quæ veram illis solidamque gloriam de sacrosanctæ religionis hostibus debellatis pariant. Tibi nos quidem de tam luculentis tamque piis muneribus ingentes habemus gratias, optamus vero præpotentis Dei ope ac favore freti speramus, non defuturum tibi in aliis, etiam huic similibus declarandæ denuo virtutis facultatem, et nova ex infidelium hostium manubiis Deo divisque dona consecrandi. Nos interea, quibuscumque rebus poterimus, sedulo operam dabimus, ut et munera ipsa, et alia tua erga nos officia nobis quam gratissima fuisse intelligas. Dat. etc. Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo Piscatoris die XVII Februarii MDLI, anno I ».

Præter Aphrodisium ereptas etiam hosti fuisse alias duas arces, Monasterium et Siagulem, easque Carvennæ regi socio restitutas, necnon secundo prælio in Meninge insula profligatos Barbaros refert Thuanus [1]. Verum hujus victoriæ gaudio graviori luctu cladibusque ingentibus confusa proximo anno videbimus.

28. *Absolvit Julius III a censuris omnes, qui sine consensu Apostolico decimas in Sicilia exegerunt et alias exigere concedit.* — Cæterum cum in hujus belli apparatu instruendo, et Siculi regni arcibus reficiendis graviores sumptus profundendi fuissent, Cæsar a clero Siculo nummaria subsidia expressit; quod cum lege Ecclesiastica vetitum esset, Julius Cæsarem [2] religione censurarum exsolvit, cum id publicæ rei Siculæ, imo totius Italiæ commodo cederet.

« Charissimo in Christo filio Carolo Romanorum imperatori semper Augusto, Julius papa III.

« Charissime in Christo fili noster, salutem etc. Exponi nobis nuper fecit majestas tua quod cum anno a Nativitate Salvatoris Domini nostri Jesu Christi MDXLVIII, magnates et alii laici regni Siciliæ ultra Pharum, cujus tu Catholicus rex existis, considerarent, ob plurima per te tam gesta adversus infideles et Christi hostes bella, tuum ærarium exhaustum existere, ac fortalitia et munitiones dicti regni reparatione indigere, ac volentes tuæ majestatis indigentiis subvenire, et eidem reparationi providere tuæ majestati, quædam donativa servitia nuncupata in necessitatem, et certam pecuniarum summam in reparationem hujusmodi usus convertendam sub certis terminis et solutionibus tunc expressis, dummodo archiepiscopi, episcopi, archimandritæ, et aliæ personæ Ecclesiasticæ dicti regni pro certa rata in hoc contribuerent, et dare statuerint, ipsique archiepiscopi, episcopi, archimandritæ, et aliæ personæ Ecclesiasticæ, eorum ratam, salvo in hoc nostro et Sedis Apostolicæ beneplacito, contribuere obtulerint, promittentes, quod quamprimum, si hujusmodi beneplacitum accessisset, dictam ratam majestati tuæ et tuis officialibus persolvere; cum autem sicut eadem expositio subjungebat, tam ex eo, quod per diversas canonicas sanctiones, et postremo per felicis recordationis Leonem papam X prædecessorem nostrum in novissimo Lateranensi Concilio sub diversis censuris et pœnis prohibitum fuit, ne reges, principes et alii potentatus ab archiepiscopis, episcopis, abbatibus et aliis personis Ecclesiasticis, etiam sponte offerentibus subventionem aliquam pecuniarum recipiant, majestas tua dubitat, subventionem prædictam capiendo, censuras et pœnas prædictas incurrere, et propterea nobis humiliter supplicari fecerit, ut pro ejus conscientiæ quiete, præmissis nostram et hujus sanctæ Sedis auctoritatem interponere dignaremur : nos attendentes ex tuitione et defensione dicti regni a dictis infidelibus, non minus Ecclesiasticis quam sæcularibus personis commodum provenire, imo hoc etiam in hujus almæ Urbis et totius Italiæ commodum cedere, hujusmodi supplicationibus inclinati oblationi et provisioni per archiepiscopos, episcopos, archimandritas, et alias Ecclesiasticas personas, ut præfertur, factis, nostram et dictæ Sedis auctoritatem interponimus per præsentes : et nihilominus archiepiscopis, episcopis, archimandritis, et aliis Ecclesiasticis personis prædictis, ut ratam hujusmodi per eos, ut prædicitur, oblatam et promissam pro annis præteritis tantum persolvere, tuaque majestas vel tui officiales illam recipere, absque censurarum prædictarum incursu auctoritate Apostolica per easdem præsentes concedimus et indulgemus, et si forsan ipsi archiepiscopi, episcopi, archimandritæ et aliæ personæ Ecclesiasticæ prædictæ dictam ratam persolverint, et tua majestas et tui officiales illam receperint, majestatem tuam, et ipsos, ac eorum quemlibet ab omnibus et singulis censuris et pœnis propterea quomodolibet incursis, dicta auctoritate similiter absolvimus ; volumus autem, quod confessor, quem quilibet ex his, qui vigore præsentium absolventur, elegerit, et pœnitentiam, quam adimplere teneatur, injungat etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die XII Aprilis MDL, anno I ».

29. *Pax inter regem Galliæ et Eduardum Anglum : regina Scotiæ et comes Araniæ gratulatorias a Pontifice accipiunt litteras.* — Confe-

[1] Jac. Aug. Thuan. hist. l. VII. — [2] Jul. III. l. II. brev. an. I.

cta est hoc [1] anno pax inter Henricum Galliæ, et Eduardum Angliæ reges iis legibus, ut ab Anglis Bononia et aliæ arces in eo agro excitatæ, una cum tormentis bellicis ac reliquo militari apparatu Gallo restituerentur, Gallus vero quadraginta aureorum millia duabus pensionibus Anglo persolveret. Promulgata ea pace kal. Aprilis reges equestris militiæ suæ insignia sibi mutuo dono contulere. Cumque ex Anglia præfectus castrorum S. Andreanus rediret, a Belgis insidiis appetitus est, ex quo novi inter Gallos et Belgas belli tristia initia eruperunt. Superioris autem fœderis beneficio potita est regina Scotiæ cui nonnullæ etiam arces in limite Scotiæ restitutæ fuerunt. In meliore autem statu erant collocatæ Scotiæ res virtute ac felicitate Henrici regis, qui Scotiam tuendam susceperat, ut Pontifex hisce litteris [2] reginæ Scotiæ paulo ante erat gratulatus :

« Reginæ Scotiæ.

« Charissima, etc. Licet credamus jam notum esse tuæ serenitati de obitu prædecessoris nostri, et assumptione nostra ad apicem summi Apostolatus, quam Dei benignitas octava hujus mensis per concordia fratrum nostrorum suffragia operari dignatus est, tamen nos etiam per litteras nostras tibi tanquam pientissimæ reginæ et charissimæ in Christo filiæ nostræ id significamus, teque nostrarum litterarum primitiis cum Apostolica benedictione salutandam duximus. Cum enim simus tuæ serenitati privatim ac paterne affecti ex eo quod dilectis filiis nostris de Lotharingia et de Guisa patruo ac fratri cardinalibus, qui nobis plurimum faverunt, valde debemus, accedit etiam causa publica istius regni vestri, quod ob justitiam et religionem patitur, multaque a vicinis hæreticis detrimenta sustinuit, ex quibus tanquam fidelium filiorum jacturis cum impense hæc Sancta Sedes doluerit, nunc vicissim congaudet tuæ serenitati, quod divina misericordia per piam opitulationem Christianissimi regis vestris rebus benigne aspirare jam cœperit, easque meliorem ac lætiorem in statum restituerit, sicut et in dies magis eas prosperaturum speramus, proinde hortamur serenitatem tuam in Domino, ut in sancta hac vigilia istius regni ab hostibus Dei ac tuis tuendi, et in fide Catholica conservandi pie fortiterque perseveres, Deique opem confidas tibi clementer affuturam, cujus nos etiam misericordiam humiliter imploramus, ut serenitatem tuam una cum serenissima tua nata, gubernatoreque regni, ad quem etiam scribimus, et cuncto isto Catholico regno conservare, prosperare, et suo sancto auxilio, protegere dignetur, ad custodiendam animarum vestrarum salutem, cultumque Catholicum nominis sancti sui. Dat. Romæ apud S. Petrum, etc. die XV Februarii MDL, anno I ».

30. Explicuit in defendendo contra hæreticorum vires, atque insidias eximiam militarem virtutem Araniæ comes Scotiæ procurator, ad quem Pontificiæ extant subjectæ litteræ [1] :

« Dilecto filio nobili viro comiti Araniæ, regni Scotiæ gubernatori.

« Dilecte fili, nobilis vir, salutem, etc. Licet non dubitemus tuæ nobilitati jam esse cognitum de obitu prædecessoris nostri et assumptione nostra ad apicem Summi Apostolatus, quam Deus Omnipotens sua misericordia, nullis nostris meritis, octava hujus mensis per concordia omnium fratrum nostrorum suffragia operari dignatus est, nos tamen etiam ipsi nostris litteris tuæ nobilitati eam significare voluimus, ut tibi, et isti regno Catholico ex obitu ejusdem nostri prædecessoris contristatis, lætitiam de creato successore præberemus, nostramque salutationem cum Apostolica benedictione impartiremur, quod sane omni amore ac benevolentia vobiscum facimus, tuam prudentiam, virtutem, vigilantiam in isto regno tuendo sapienterque gubernando, populorum autem ipsius regni singularem pietatem et admirantes et in Domino collaudantes ; Deo quoque ipsi maximas gratias agimus, quod quamvis vestram fidem et constantiam ad probationem interdum tentari affligique permiserit, ad postremum tamen vos resque vestras meliorem in statum restituit, in diesque magis, ut speramus, restituet, quo magis, fili, in tua virtute ac robore confirmari debes, Deoque gratias agere ac sperare illius opem vobis affuturam, quæ vere ac sincere eum colentibus, firmamque in eo spem collocantibus nunquam defuit. Accedit etiam causæ pietas, quod adversarii vestri fidem Catholicam oppugnant, vos defenditis, illi tunicam Domini nostri inconsutilem scindunt, vos in vobis conservatis. Nos quidem ex pastorali nostro officio et paterna erga istud regnum propter justitiam patiens charitate, nunquam vobis, quacumque in re poterimus, defuturi sumus, Deum Patrem misericordiarum et totius consolationis suppliciter deprecantes, ut tibi fortissimo ejus athletæ, simulque fidem Catholicam et istius regni salutem defendenti suæ dexteræ auxilio faveat, prosperaque cuncta concedat, ut de isto regno non solum in ditione et finibus suis, verum etiam, quod longe amplius est, in vera et orthodoxa religione, ex qua salus animarum provenit, serenissimæ reginæ pupillæ, ejusque destinato consorti Franciæ Delphino, fideliter conservato laudem apud homines, gratitudinem ipsorum regum, omnemque gratiam nostram, ab ipso autem omnipotente Deo præmia æterna, quæ cuncta humana longe exsupe-

[1] Belcar. l. II. Belleforest. l. VI. c. 70. Nic. Sand. l. II. — [2] Jul. III. lib. brev. an. 2289. p. 23.

[1] Ibid. sig. num. 2889. p. 22.

rant, consequaris. Dat. Romæ apud S. Petrum die xv Februarii MDL, suscepti Pontificatus anno primo ».

Claruit in Scotia religio, dum Galliæ res floruere, at versis rebus religio quoque eversa est.

31. *In Anglia hæreses variæ disseminantur, et Catholici vexantur.* — Porro in Anglia fœdissimæ in dies hæreses exortæ, adeo ut Zuingliani judiciorum acerbitatem in eas distringere sint coacti, ne graviores turbas excitarent, ut refert Sanderus [1] his verbis : « Dum hæretici inter se armis ac odiis tumultuarentur, ac hæresis in dies hæresim, (ut fit) ac seditio seditionem pareret, accidit, ut Zuinglianorum istorum patientiam, aliarum etiam sectarum inventores ac defensores exercerent. Inter cæteros Georgius quidam Parisius obstinatione incredibili Arianam hæresim in Anglia tuebatur, atque in Anglia disseminavit, quem Zuingliani contra suam fucatam fictamque lenitatem, et contra falsissimam suam sententiam, qua alias asserere solent, hujusmodi homines ad fidem non esse cogendos, publice combusserunt. Extitit etiam hoc ipso tempore ex Cantiana provincia soror quædam ex Lutheri schola Joanna Buchera, quæ tantum profecerat, ut præter Calvinianam hæresim, quam secuta est, negaret una cum Valentino Christum ex Maria Virgine carnem sumpsisse, quem dicebat per illam nonnisi velut per canalem transiisse : at cum videret doctrinam suam Zuinglianis non probari, addebat olim quoque creditum ab illis fuisse, cum Lutherani essent, quod Christi caro in Eucharistia sub specie panis et vini contineretur, et Annam Ascuam, quæ id negabat, pro hæretica nuper ab ipsis habitam, et flammis publice traditam fuisse, nec se dubitare, quin ut nunc Zuingliani ipsi credunt, quod Anna tunc docuit, quam persequebantur, sic brevi etiam credituri sint, quod ipsa jam doceret. Combusta tamen est ipsorum jussu in campo Fabrorum Londini IV id. Maias ».

32. Eodem tempore uxorati sacerdotes hæretici, cum filios ut spurios temni, uxores ut meretriculas patere ludibrio dolerent, ad regni comitia confugere, atque obtinuere, ut regni Angliæ ordinum decreto eorum filii legitimi censerentur. Cumque variis difficultatibus ac dissensionibus de religione ac modo vivendi, de potestate et regimine reipublicæ hæreticos implicitos animadverterent Catholici, collectis animis tueri orthodoxam fidem, ac disputationibus hæreticos lacessere, eorum ignorantiam, mores dissolutissimos, impietatemque coarguere cœperunt. Inter alios Richardus Smithæus Petrum Martyrem Oxonii prælegentem ad disceptandum provocavit, nec cum eo, utpote doctissimo, Petrus Martyr hæresiarcha in certamen theologicum descendere ausus est. Redegerat ille vir impius in unum libellum plures calumnias adversus Eucharistiam, quas Stephanus episcopus Wintoniensis carcere Londinensis arcis clausus, paucis diebus confutavit, inscripto libro Marci Constantii nomine, ne agnitus graviora pateretur. Langdallus etiam doctor Ridlæi contra Eucharistiam cavillationes dissolvit, Crispinus et Mormannus sacerdotes, atque alii plures cum sacris concionibus scriptisque fidem orthodoxam assererent, ærumnas persecutionum, et carceres, et vincula fortiter tolerarunt, subdit Sanderus :

« Tempus me deficeret, si omnes enumerarem, qui ob Catholicam fidem illis diebus ex Ecclesiis aut Collegiis sunt ejecti, aut aliis dignitatibus commodisque spoliati, graviora etiam carcerum ac vinculorum tormenta animose subierint ; adeo jam incalescere cœperat Dei Spiritus in Catholicorum præcordiis, ut si diuturna fuissent illa tempora, et crevisset persecutio, habuisset Anglia sine dubio plurimos martyres et infinitos confessores. In dies enim augebatur, non solum credentium, verum etiam et confitentium numerus, et illi, qui ab initio viriliter parum restiterant, præcipue episcopi, modo eventu rerum inexpectato edocti, consilioque maturiori errorum suorum admoniti, pœnitentiam egerunt, et fortissimos se constantissimosque in causa Dei tuenda præbuerunt. Hinc est, quod Edmundus Bonerus Londinensis, Stephanus Gardinerus Wintoniensis, Cuthertus Tonstallus Dunelmensis, Nicolaus Herthus Wigorniensis, aliique tum episcopi non solum dignitatibus exuti, sed et carceribus mancipati his diebus fuerint. Sed multo maximus cœpit esse numerus eorum, qui voluntarium exilium conscientiæ causa eligebant, quorum fere primus fuerat Joannes Storæus utriusque juris doctor, postea martyrium sub Elizabetha passus. Hic in publicis regni comitiis cum de fide perperam tractari cerneret, ausus est tandem cum Salomone exclamare : *Væ terræ cujus rex puer est!* cujus verbi tanta fuit invidia, ut sibi deinde in Anglia consistere non esset tutum ».

33. Addit auctor præstantium doctrina orthodoxorum loco fœces et quisquilias hominum episcopatus, dignitatesque et doctorales cathedras invasisse, ac inter eos Milonis cujusdam Coverdali, qui in Germania hæresim diu hauserat, insanum facinus enarrat : hic cum Oxonienses Academicos Catholicæ doctrinæ addictos in impietatem traducere vellet, ita e suggestu disseruit : « De causa omnium maxima, hoc est, de Sacramento Eucharistiæ ait se dicturum. Itaque primum ubi eos ante omnia vehementer reprehendisset, qui in eum stomachati fuissent, quod vas commoditatis haberet (ita enim suam meretriculam appellabat) adjunxit merito sibi

[1] Sander. l. II. de Schism. Angl.

fidem in hac potissimum Eucharistiæ controversia adhibendam esse. Propterea quod cum vidisset Catholicos transsubstantiationem credere, Lutheranos veri Corporis Christi impanationem docere, Zuinglium vero ejusdem corporis typum ac figuram, ac Calvinum efficaciam præterea et energiam ponere : ipse prorsus neglecta omni auctoritate humana, omnique animi affectu et perturbatione deposita, nulli omnino parti addictus, veritatem ipsam sinceram et certam, non ex humana traditione, sed ex solis Scripturis divinis, quam per totos jam quatuordecim annos serio indagasset, compendio tradere. Hæc ille cum magno conatu diceret sibi sapere, aliis delirare, doctoribus vero etiam insanire videbatur. Cum enim ipse profiteretur fidem se Catholicam in domo Dei prædicatam et rejectam abjecisse, ac per annos omnino quatuordecim certa fide in eo mysterio caruisse, ac propterea infidelem ac incredulum tanto spatio perseverasse, imo nec ulli ex magistris suis Luthero, Zuinglio, aut Calvino, nec ulli antiquorum Patrum fidem adhibuisse : nonne insano similis est, si ob hoc ipsum, quod infidelis fuit, fidem suo verbo haberi postulat.

34. « Sed hujusmodi hominum ac spirituum feracissima erat hæc ætas [1], ruptis semel Ecclesiæ septis, et laxatis ad omnem opinionum licentiam habenis. Jam in Anglia extiterant (ut supra dictum est), Matthæus Parisius, qui Christi divinitatem cum Ario negabat, et Joanna Bucera, quæ una cum Valentino ejusdem Incarnationem ex B. Virgine impugnabat. Jam Lutherani, Zuingliani, Calviniani et Anabaptistæ, omnes ex eadem radice et ab una schola parum ante prodeuntes, per Angliam, Germaniam aliasque Christiani orbis partes apparere, et inter se dimicare cœperunt. Jam Tolosæ extitit (quæ Galliæ est præclarissima Universitas) qui Joannis Baptistæ se habere spiritum jactaret, alter Lutetiæ, qui Sancti Petri genio se foveri affirmaret, tertius Basileæ, qui se Mosis angelum possidere contenderet. Jam Lutheri coquus justum se Jonam prædicabat : jam Rodulphus a Mosham decanus Pataviensis Lutheranismi et papatus mediatorem se a Deo demissum asserebat ; jam denique David Georgius sartor per Hollandiam et Frisiam scribebat se verum esse Messiam, regem regum, ac Dei nepotem, et non ex carne, sed ex Spiritu sancto natum. Hæc insaniæ prodigia una cum hæresi in orbem proruperunt ». Ostensa eodem tempore plura divinæ iræ indicia tradit auctor, prodigiosos mulierum et animalium partus apparuisse, Tamesim ad decimum sextum kal. Januarii intra novem horas præter omnem consuetudinem fluxisse et refluxisse, sudatorium pestiferum morbum intra septem dies octingentos Londini sustulisse, et alibi innumeratam hominum multitudinem præfocasse, nec ullam pestis naturam retulisse, idque datum prodigio, quo Deus Anglos admissi criminis deserta majorum fide admonuisse, nihil tamen perditis profuisse.

35. *Crescit et protegitur hæresis Calviniana in Gallia.* — De fanaticis hujusmodi hominibus a Sathana illusis meminit Genebrardus in Chronico [1], ac refert illum, qui Tolosa Joannis Baptistæ spiritu se regi jactabat, non impune scelus tulisse, sed flammis traditum fuisse. Cæterum non defuere, qui in Gallica regia hæreticorum patrocinium susceperint, serpebat enim clam impietas, et cum jam ante jussu Francisci I regis adversus hæreticos, qui plura Provinciæ oppida maxime Caprariam et Merindolum infecerant, atque in jus vocati leges contumacissime tempserant, imo de intercipienda Massilia agitasse consilia ferebantur, regiæ copiæ immissæ fuissent, a quibus viginti duo oppida evastata fuerant, ac de pluribus ab Oppedæ dynasta Aquensis senatus principe supplicia sumpta fuerant, idem Oppedæ regulus ob multa in ea expeditione crudeliter gesta, insontesque eadem cum sontibus pœna militari licentia involutos apud Henricum in crimen accersitus, conjectusque in vincula est, cujus causam Pontifex subjectis litteris [2] Henrico regi commendavit, ne ob districtam in hæreticos severitatem vexari pateretur.

« Charissimo in Christo filio nostro Henrico Francorum regi Christianissimo Julius papa III.

« Charissime in Christo fili noster, salutem, etc. Cum nuper intellexerimus dilectum filium nobilem virum Joannem Maynerii baronem loci Oppedæ Cavallicensis diœcesis vasallum nostrum, et curiæ tui Parlamenti Provinciæ primum præsidentem, propterea quod tanquam claræ memoriæ Francisci Francorum regis genitoris tui, tunc in humanis agentis, in partibus illis locumtenens, obsidioni et expugnationi, et direptioni loci de Capreriis (dictæ diœcesis) Comitatus nostri Venaysini pro exterminatione quorumdam hæreticorum, tam in eodem de Capreriis, quam aliis dictæ Provinciæ locis tunc existentium, de mandato felicis recordationis Pauli Papæ III prædecessoris nostri, et ordinatione tunc vicelegati nunc in civitate nostra Avenionensi, Apostolicæ Sedis legati, factis, jussu prædicti Francisci regis, qui tunc ad hoc pro parte ipsius prædecessoris instantissime requisitus fuerat, interfuit et se egregie gessit, in carceribus jam dudum detineri, et coram certis officialibus tui regni molestari. Nos attendentes, et Paulum prædecessorem et Franciscum regem prædictos, præmissa, tanquam ad honorem Dei et pro conservatione suæ fidei Catholicæ gesta permisisse, majestatem tuam

[1] Sand. l. I. de Schism. Genebr. l. IV. in Chron. an 1550.

[1] Ibid. in Chron. hoc anno. — [2] Jul. III. l. II brev. p. 309.

regiam his nostris rogamus et hortamur, ut intuitu ejusdem religionis, et ne si quæ adhuc in istis partibus supersint, hæreticorum reliquiæ ex molestiis eidem Joanni illatis sibi gloriam comparent, officialibus tuis prædictis mandes, ne eumdem Joannem occasione expeditionis loci de Capreriis hujusmodi, et quorumcumque in illa gestorum in persona, vel bonis quomodolibet molestare præsumant, quinimo eum statim liberum dimittant, rem etenim nobis, qui hoc summopere cupimus, gratissimam præstabis, plura super hoc referet noster apud te nuntius, cui plenam fidem adhibere poteris. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die XXVIII Julii MDL, anno I ».

Agit de his fuse Jacobus Augustus Thuanus [1] ac more suo hæreticorum causam tuetur, læsæque religionis vindices in invidiam adducit, refertque Guerinum solum, qui regiis copiis præfuerat, ac avaritiæ, libidini et immanitati fræna laxarat, capitali sententia damnatum fuisse. Cæterum Julius [2] amplissimo Diplomate VI Maii consignato omnia privilegia Francisco I jam ante concessa Henrico II asseruit, vicissimque Henricus Pontificium jus in Sabaudia et Pedemontio ab administris labefactatum splendori pristino restituit, corruptelas sustulit, ac Pontificia decreta in episcopatibus et monasteriis earum provinciarum conferendis infringi vetuit. Præclarum etiam hoc anno principis Catholici specimen edidit Antonius rex Navarræ, atque obsequia sua religiose addixit Julio III Pontifici, cui subjectis litteris actæ gratiæ [3] :

36. « Regi Navarræ.

« Charissime, etc. Venerabilis frater noster cardinalis de Turnono litteras tuæ serenitatis nobis reddidit geminato ex officio nobis gratissimas. In uno benevolentia erga nos, quod plurimi, in altero observantia et devotio tua erga hanc Sanctam Sedem, quod multo pluris facimus, nobis repræsentata est. Cum enim regia humanitate et filiali amore hanc nostram ad Summi Apostolatus apicem assumptionem nobis esses gratulatus, quod privatim ad nos, deinde obedientiam nobis et huic Sanctæ Sedi pie et officiose præstitisti, quod publice ad nostram dignitatem pertinuit. Agimus igitur tuæ serenitati de gratulatione tua gratias, illamque divinæ clementiæ ac tuæ humanitati, potius quam nostris meritis acceptam referimus; obedientiam vero libenti ac paterno animo, tam nostro quam dictæ Sedis nomine, acceptamus, tuæ vicissim serenitati omnem paterni affectus nostri gratitudinem, quantum per Deum nobis licuerit, omni tempore benigne offerimus et pollicemur. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum, etc. Die XI Augusti MDL, anno I ».

[1] J.-c. Aug. Thuan. l. VI. — [2] Jul. lib. II. brev. p. 224. — [3] Ibid. p. 1550 et p. 320.

Obsidebant hujus regis et Joannæ reginæ [1] aures hæretici, qui in Benearnia, et aliis eorum principatibus Calvinianam hæresim, Lutheranæ prolem infelicissimam, occulte disseminabant. Inter hos eminebant flagitio Russellus abbas Cleriacensis, idemque episcopus Oleronensis, Guillelmus etiam Pelicerius episcopus Montispessulani, quæ urbs Antonio regi parebat, hæreseos peste infectus eam late spargebat (ut nonnulli tradunt), inque scelus pellexit etiam Guillelmum Rondeletium medica scientia clarum, qui Academiam Monspeliensem graviter corrupit, de quo in ejus Vita Laurentius Joubertus Calvinista refert, eum plurimum addictum fuisse studio theologiæ, verius dixisset, dæmonologiæ, cum hæretici tantum pro dæmone adversus Deum deblaterent : additque illum clam domi aluisse multo tempore Franciscum Caparonem Dominicani Ordinis infamem apostatam, qui ob impietatem latebras quærebat, virusque ad se venientibus instillabat.

37. *Providet Julius ne hæresis in Italiam latius serpat, et condemnat judices sæculares se immiscentes causis religionis.* — Non deerant quoque in Italia, qui hæresim clandestinis artibus afflarent, adeo ut eo flagitio etiam Mendicantium Ordinum professores, parochi eorumve vicarii se devincirent, cujus mali contagio cum Mutinæ latius pullularet, Julius [2] Ægidio episcopo mandata dedit, ut rescissis omnibus privilegiis concessis antea Religiosorum Ordinum professoribus, omnes de re Catholica male sentientes ab administratione Sacramentorum sacrisque habendis concionibus amoveret. Cumque Brixiæ eadem labes serperet, et improborum multitudine territus cardinalis Cornelii vicarius Vincentius Nigusantius, Arbensis episcopus, munus abjicere meditaretur, illum Julius [3] in suscepto munere perstare, animadvertereque in hæreticos jussit, non enim illi magistratus Venetos in asserenda Orthodoxa religione, ut erant polliciti, unquam defuturos. Prætermittendæ vero hic non visæ sunt insignes litteræ Pontificis ad Venetos, quibus de mutua animorum studiorumque conjunctione ita est gratulatus [4] :

« Dilectis filiis nobilibus viris Francisco Donato duci ac senatui Venetiarum etc.

« Nos quidem nostros prædecessores, vestrosque majores sapientissime illud cogitasse atque egisse videmus, quod cæteris Italiæ partibus ab reliqua Italia quodammodo avulsis, et in aliorum potestatem præter admodum paucos redactis, hæ duæ regiones ac ditiones nostra vestraque, sicut ab eadem origine olim fluxerunt, et suis finibus alicubi conterminæ sunt, ita in conservationem communis boni ac libertatis semper fere inter se consenserint, nec minus

[1] Raymun. Laur. Joubert. in Vit. Rondeletii. — [2] Jul. l. II. brev. p. 310. — [3] Pag. 337. — [4] Ibid. sig. num. 2889. p. 9.

animis et benevolentia quam loco et propinquitate conjunctæ fuerint, quod vero apud vos legum observantia, morum gravitas, justitiæ cultus tantopere vigent, singularisque in regendo prudentia vestra celebris apud omnes est, quod magna vestra liberalitate adapertum orbi Christiano habetis Patavii emporium bonis litteris addiscendis id, quod pariter hæc Sancta Sedes Bononiæ fecit et facit, merito augent inter nos amorem, morum, studiorum et voluntatum similitudo; illud quoque ad vestras tot laudes summe laudandum accedit, quod nobilitas Italiæ in vestram civitatem ab ejus initio confluxit, et in Christi fide fundata nunquam hæreses, aut veteres, aut has recentiores admisit semper ipsa pia ac nobilis. Habet igitur, habuitque hæc Sancta Sedes multas ac justas causas suæ erga vos dilectionis, in qua nos quidem constanter permanebimus, nullique nostrorum prædecessorum in hoc cedemus etc. Datum Romæ die xii Februarii MDL, suscepti Pontificatus anno I ».

38. Violata non nihil postea est ea animorum consensio, cum Veneti politicis argutiis illusi libertatem censorum fidei auctoritatemque infringere statuissent novo decreto, quo laicos judices illis adjunxere : quod Pontifex ob graviora mala inde emersura ferendum non censuit, ut refert Angelus Massarellus [1] :

« Die xxx mensis Decembris fuit congregatio reverendissimorum cardinalium deputatorum in causa fidei coram Pontifice super examinatione Bullæ, quam Sanctitas Sua editura est contra impedientes libertatem Ecclesiasticam, et turbantes jurisdictionem spiritualem, et præsertim contra se intromittentes in cognitione hæresis, cum id multis in locis maxime invaluerit, præcipue autem apud Venetos, qui novissimo his diebus lege publica statuerunt, ut per eorum dominium nullus inquisitor, vel ordinarius cognoscat de dicto crimine absque assistentia et interventu deputatorum sæcularium per per eos constituendorum, quod mirum in modum Suæ Sanctitati displicuit, idque nullo modo pati vult. Approbata fuit ab omnibus cardinalibus pia mens Suæ Sanctitatis » : mox vero subjicit :

« Feria vi Hebdomadæ Sanctæ [2] in Sacello lecta Bulla, quam Julius III edidit contra sæculares intromittentes se cognitione hæresis ».

39. *Poloniam a labe hæretica purgare nititur Julius.* — Accensus eodem tuendæ Catholicæ religionis ardore Julius Sigismundum Augustum regem Poloniæ hortatus est [3], ne Lutheranos e Germania in Poloniam adrepere pateretur, utque regnum ab hæreseos lue vendicaret, stimulos addidit :

« Regi Poloniæ.

« Charissime, etc. Prædecessorum merita erga religionem et rempublicam Christianam maxima fuisse scimus, et tua etiam accessura confidimus, ex illa enim arbore prodiisti, quæ tot fortissimos et pientissimos reges, tuumque in primis genitorem orbi Christiano protulit, cujus virtus et pietas inclyta et excellens in totius Christianitatis grata recordatione versatur, et semper versabitur, non minus quidem ob perpetuum Sedis Apostolicæ colendæ ac fidei Catholicæ in suo regno conservandæ studium, quodque vicinas hæreses in suum regnum irrepere nunquam est passus, quam quod tot victorias ac triumphos ex vicinis hostibus retulit, cujus clarissimi et omnium sæculorum memoria digni genitoris tui pietatem et gloriam quin sequi velis non ambigimus, quin ut huic Sanctæ Sedi paternum atque avitum amorem et observantiam sis continuaturus , idque ut facias , tuumque regnum ab hæresibus ex Germania profugis inviolatum Deo et tibi conserves, te, fili, plurimum in eodem Deo adhortamur. Dat. Romæ die xvii Februarii MDL, suscepti Pontificatus anno I ».

Perstabat quidem Sigismundus rex in pristino religionis cultu atque Pontificis Romani obsequio, certioremque reddidit Julium se oratoris opera obsequia sua vetere more et instituto Pontificiæ majestati addicturum, verum nimia facilitate usus hæreticis aditum in Poloniam permisit, adeo ut nonnulli magnates impietate corrupti, in solemnibus Ordinum regni comitiis veterem animorum concordiam dissolvere pertentarint, deque immutandis sacrosanctis Ecclesiæ ritibus impia moliri consilia non perhorruerint, ad novos vero hosce motus pacandos Sigismundus rex hortatus est Julium, ut ad componenda religionis dissidia Concilium celebrandum curaret. Cui responsum est a Julio [1], se omnem operam pro celebrando Concilio navaturum, et legatum cardinalem, si res id exegerit, pro coercenda impietate decreturum.

40. « Sigismundo Augusto regi Poloniæ.

« Charissime etc. Majestatis tuæ litteræ, quas secretarius tuus ternas nobis reddidit, varie nos affecere, eæ enim quibus de eo nobis gratularis, quod ad summum Pontificatus fastigium evecti sumus, teque post celebrata tui regni comitia oratorem tuum ad præstandam nobis de more obedientiam missurum esse scribis, voluptati et gaudio nobis fuerunt, liquido enim ex eis litteris fere perspeximus id quod semper de tua serenitate et speravimus et expectavimus, te inclytæ recordationis genitori tuo omnium sæculorum memoria digno regi, haud minus in cultu et observantia Apostolicæ Sedis, cæterisque virtutibus, quæ quidem vera est laudataque hæreditas, quam in regno et dominiis successorum, contra vero ex aliis litteris;

[1] Ang. Mass. secr. Julii III. in Diar. p. 388. — [2] An. 1551. Diar Conc. Trid. Ms. arch Vat. p. 399. — [3] Jul. III. l. I. brev. p. 1.

[1] Jul. III. l. I. brev. p. 153.

per quas nonnullos majestatis tuæ ditioni atque imperio subjectos quædam de ritibus Catholicæ fidei et sanctæ Matris Ecclesiæ in tuo regno immutandis moliri significas, gravi sane molestia et sollicitudine, pro eo ac debuimus, affecti sumus, quam tamen cædem tuæ litteræ non parum minuerunt, quod in illis affirmas te in ea religione persistere omnino velle, in qua natus es, neque ab Ecclesiæ placitis unguem latum discedere, quæ verba, et pientissimo eodemque prudentissimo rege digna, plane certam atque exploratam spem nobis attulerunt, minime timendum esse, ne, te rege et moderatore tuorum et regni et dominiorum talem sensum et animum gerente, quidquam hæreticum aut schismaticum per tuos subditos suscitari possit, quorum ferme ea consuetudo semper est ut suorum regum ac principum mores sequantur. Quod vero pluribus verbis ac rationibus majestas tua persuadere nobis conatur, ut pro his ipsis quæ in tuo regno metuis et universalis Ecclesiæ bono Concilium prosequi velimus, non est, quod in eo nobis persuadendo valde tua serenitas laboret, siquidem ex quo Dei benignitate ad nos delatum est summi Apostolatus munus atque officium, nihil animo nostro magis fixum fuit, hodieque hæret, quam ut Concilium ipsum primo quoque tempore celebremus, et ad eum finem atque exitum, quem boni omnes optare debent, Deo præeunte et adjuvante perducamus, ut tandem sublata funditus omni de religione cultuque opinionum dissensione et errore sua Ecclesiæ Catholicæ restituatur concordia et unitas, præterea mittemus brevi ad majestatem tuam non modo nuntium, verum etiam S. R. E. cardinalem legatum nostrum talem, qualem te cupere ostendis, qui res et motus tui regni hujusmodi, nisi interim forte sedati conquieverint, ex serenitatis tuæ sententia ac votis componere studebit ». Et paulo infra : « Te autem, fili charissime, ita persuasum esse cupimus, nos pro tuorum progenitorum, tuisque in nos et hanc Sanctam Sedem reverentia, pietate ac meritis, proque nostro vicissim paterno erga te amore, quantum cum Deo poterimus, libentissime semper honesta vota tua ad exauditionis gratiam admissuros esse, sicut ex cardinalis Farnesii litteris plenius intelliges.

« Datum Romæ apud S. Petrum die XXIII Julii MDL, anno I ».

41. Infecerat maxime Pomerianam, ejusque diœcesim hæresis ob episcopi Pomesaniensis impietatem, qui episcopalis muneris oblitus, versusque in hostem, atque administrum Sathanæ, partes hæreticorum efferre non perhorruit, ad quem reprimendum, aliosque ad officium religionis revocandos, Julius Culmensem episcopum amplissimis mandatis instruxit [1], ut censuram fidei in impios exerceret, redeuntesque ad officium Ecclesiæ conciliaret.

« Venerabili fratri Moderno, episcopo Culmensi, Julius papa III.

« Venerabilis frater salutem etc. Cum sicut charissimus in Christo filius noster Sigismundus Augustus Poloniæ rex illustris, nobis nuper exponi fecit in civitate et diœcesi Pomesaniensi variæ hæreses et pravæ circa Catholicam Christi fidem opiniones pullulent et vigeant, et ne majores in dies succedant, verisimiliter formidetur, et qui pro episcopo Pomesaniensi ad præsens se gerit, præmissis nedum non occurrat, sed quantum in eo est, faveat et adhæreat, idem Sigismundus rex nobis humiliter supplicari fecit, ut pro exstirpatione dictarum hæresum curam alicui ejusdem regni Poloniæ prælato demandare de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur volentes pro nostri pastoralis officii debito inconvenientibus hujusmodi providere, fraternitatem tuam, de cujus prudentia, probitate, et in Deum pietate certam spem concipimus, et quem ad præmissa verbis et opere potentem esse intelleximus ad hæreses et pravas opiniones hujusmodi in civitate et diœcesi prædictis extirpandas inquisitorem , cum plena, libera et omnimoda facultate ad omnia, quæ ad officium inquisitionis hæreticæ pravitatis a Sede Apostolica specialiter deputati de jure vel consuetudine, aut alias quomodolibet pertinent, faciendi, dicendi, gerendi, exercendi et procurandi Apostolica auctoritate tenore præsentium ad nostrum beneplacitum constituimus et deputamus, curam super criminibus hæresim vel a fide Catholica apostasias vel alios errores sapientibus hujusmodi inquirendi, ac errantes, seu qualitercumque in præmissis culpabiles debitis pœnis puniendi et mulctandi, necnon ad cor reversos, et eorum errores recognoscentes ad gremium Ecclesiæ redire sponte volentes, et ad orthodoxam fidem recipi humiliter postulantes, ab omnibus et singulis eorum criminibus, excessibus et delictis, ac Ecclesiasticis seu temporalibus sententiis, censuris et pœnis propterea incursis in utroque foro, prævisa abjuratione, ac servatis de jure servandis, et liberandi ac aliorum Christi fidelium consortio aggregandi, et ad famam, et honores, et patriam, et bona restituendi , et reintegrandi plenam et liberam tibi etiam una cum Ecclesia Culmensi, præesse dignosceris, plenarie committendo in illo, qui dat gratias, et elargitur præmia confidentes, dirigente Domino actus tuos in Ecclesia, et ipsa civitate et diœcesi Pomesaniensi diligentiæ industriam hæreses, et pravæ opiniones hujusmodi tollantur, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die XXV Julii MDL, anno I ».

42. Diffuderant etiam in alias regni Poloniæ provincias hæreseos virus novarum rerum cupidi, suisque argutiis simplices irretiebant, ut

[1] Jul. III. an. I. p. 306.

Poloniæ episcopi conquesti sunt apud Julium, qui exaratis Encyclicis litteris ad Nicolaum archiepiscopum Gnesnensem regni Poloniæ primatem, ad Andream Wladislaviensem, Joannem Chelmensem, Samuelem Cracoviensem, Andream Plocensem, Benedictum Posnaniensem, Joannem Primisliensem, Stanislaum Culmensem episcopos, eos monuit, ferocientis mali vim duplici remedio repressum iri, si ipsi regia fulti auctoritate animadverterent in hæreticos [1]: a se vero omnem operam pro celebrando Œcumenico Concilio adhibitum iri :

« Episcopis universis Poloniæ.

« Venerabiles fratres. Quæ ad nos scripsistis de imminentibus amplissimo Poloniæ regno calamitatibus ob perniciosas de religione dissensiones ad eas sedandas cogitationum nostrarum cursum magnopere incitarunt. Non desimus itaque assidue meditari, qua ratione a tam pestifera labe cum universam Christianam rempublicam vindicemus, tum nobilissimi istius regni saluti ac tranquillitati consulamus, ac imminentibus quidem malis, de quibus ad nos scribitis duplex nobis omnino medendi ratio occurrit; prima namque est, ut vos, fratres, populos vestros assidue commonefaciatis, verum Dei cultum et Ecclesiæ Catholicæ instituta conservetis, perditorum vero atque impiorum quorumdam conatus pro jure potestateque vestra coerceatis : ad hæc in primis charissimi in Christo filii nostri regis, vestri optimi et religiosissimi principis fidem atque spem imploretis, in qua re quid est quod vos pluribus hortemur, cum potius incensum studium vestrum sit laudandum, quam diligentia excitanda ? Alterum impendentis periculi remedium nostræ curæ et sollicitudinis maxime proprium est, sacri Œcumenici Concilii celebratio, quod Tridenti inchoatum molesti quidam casus et Apostolicæ Sedis vacatio interruperant. Nobis vero, simul ac ad summum Apostolatus fastigium pervenimus, nihil illa cura fuit antiquius quam ut Concilium kal. Maii ad eamdem civitatem reducendum, et inibi prosequendum curaremus, qua de re nostras plumbo obsignatas litteras ad serenissimum Cæsarem in Germaniam perlatas fuisse vobis ex multorum litteris, et nuntiis innotuisse putamus, et in præsentia ex oratore serenissimi regis, et ex dictarum litterarum exemplo authentico, quod ad vos propediem mittemus, cognoscere poteritis. Vos itaque, fratres, hortamur, ut ad dictam diem Tridenti adesse velitis; confidimus enim fore ut vestro et aliarum nationum et Christianorum principum summo consensu non modo Concilium amplius non differatur, sed præpotenti Deo favente per ipsum, cum ad optatum finem perductum fuerit, Christiana respublica incolumitatem et salutem certissimam consequetur. Datum Romæ apud S. Petrum etc. die XX Decembris MDL, anno I ».

Quod ad oratorem a Sigismundo rege Poloniæ missum ad Pontificem spectat, refert Massarellus illum regio nomine obsequia detulisse Pontifici, ac fecisse certiorem de flagrantissimo studio religionis in Polonia asserendæ. Additque nobilem virum D. Herculem Estensem ducem Ferrariæ ultima Martii habita oratione in publico Consistorio Pontifici præstitisse solemnem obedientiæ sponsionem, necnon Octavii Farnesii ducis Parmæ et Placentiæ, ducis quoque Sabaudiæ, ac ducis Florentiæ, Genuensiumque oratores, diversis quidem diebus, eidem Pontifici obsequia devovisse.

43. *Fides in India propagatur opera Joannis regis Lusitani.* — Dum in Europæ pluribus regnis ac provinciis fides orthodoxa defloresceret, atque improbi Christiani terrenis commodis deliniti a castris Ecclesiæ ad Satbanæ castra transfugerent, divina providentia in extremis Asiæ oris Romanæ Ecclesiæ fidem amplificavit, atque ex lapidibus sive lapidum cultoribus filios Abrahæ suscitavit, adeo ut, quæ olim obcæcatis Judæis ac gentibus ad Deum conversis contigere, eadem improbis Christianis in hæreses varias lapsis, et Indis Japoniisque Ecclesiæ aggregatis instaurata viderentur, et verba Apostoli de Judæis dicta Lutheranis accommodari possint : *Illorum delicto salus est gentibus, delictum illorum divitiæ sunt mundi, et diminutio eorum divitiæ gentium,* quæ cum consentiente piissima atque ardentissima Lusitanorum opera maxime fierent, de his ita Julius Joanni regi Lusitaniæ gratulatus est [1] :

« Regi Portugalliæ.

« Te, fili in Christo charissime, inter cæteros Christianos reges impense diligimus et maximi facimus, non solum ob inclytam erga Deum pietatem, atque erga hanc Sanctam Sedem observantiam, cæterasque virtutes tuas, quibus splendorem regii culminis exornas, sed etiam quod tuo tuorumque progenitorum beneficio et navigationibus, orbis terrarum antea ignotus, magna ex parte nunc cognitus, et quod plus est, Deo ac vobis per agnitionem Christianæ veritatis acquisitus est, ut illud tamdiu expectatum videre nostris temporibus cœperimus, *in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.* Quod quoniam vestro ministerio Deus omnipotens fieri voluit, vos propterea in conspectu divinæ majestatis gratos et acceptos filios fuisse agnoscimus : vobisque ac cæteris, qui eidem Deo tale obsequium et illis populis in tenebris jacentibus tantum beneficium, nempe salutis æternæ, præstiterunt, una cum universa Christiana republica

[1] Jul. III. tom. 1. p. 212.

[1] Brev. Jul. III. 1550. p. 56.

valde debemus. Hortamur proinde serenitatem tuam in Domino, sicut in futurum certo confidimus, ut in Christiana religione et ditione propaganda, devotioneque hujus Sanctæ Sedis continuanda eodem animo ac pietate nostris temporibus sis, qui semper fuisti, et tui majores fuerunt, ut talem te gerenti tibi ac tuis Deus optimus Maximus, per quem reges regnant, ad terrenum hoc vestrum tot ac tantis terrarum et marium spatiis diffusum, tandem cæleste etiam regnum adjiciat, sicut suis fidelibus repromisit. Dat. Romæ die XIII Februarii MDL ».

44. Hoc anno, S. Xaverius, prædicata Cangoximæ Christi fide, illius latius apud alios Japonios disseminandæ cupidissimus Amangucium profectus est, ubi opprobria multa pertulit, factus instar Apostoli omnium peripsema, sed gloriosissima demum animarum spolia Christo retulit, ut ipse sociis Goensibus hoc anno significavit hisce litteris [1] :

« Societati Goam.

« Cosmo Turriano neophytis (scilicet Cangoximensibus) præsidere jusso. Ego una cum Joanne Ferdinando Amanguci regis (ut captus est Japoniorum) sane opulenti sedem contendimus ». Et mox : « Itaque cum optimum factu statuissemus in compitis ac triviis bis in die concionari nostri illius libri capita pronuntiantes de Christi religione ad populum verba faciebamus, dynastæ etiam nonnulli domum suam nos invitabant, ut commodius de nostra religione cognoscerent, atque ultro pollicebantur eam se sua meliorem, si censuissent, sine ulla dubitatione suscepturos. Ac multi nostros sermones de lege divina sane libenter audiebant, alii contra iniquis ferebant animis, ultro etiam quæ dicebantur irridebant. Ergo quoties per urbis vias ibamus, toties nos puerorum atque infimæ fæcis multitudo irridens, atque illudens ejusmodi vocibus prosequebatur : En qui divinam nos legem, ut salvi simus, suscipere jubent, propterea quod ab interitu vindicari nisi per omnium rerum effectorem, ejusque Filium non possumus ; en qui plus una uxore habere nefas esse prædicant ; consimili modo reliqua religionis nostræ capita inculcabant per ludum et jocum ». Addit deinde ut ob exiguos fructus ibi collectos perrexerit Meacum, urbem Japoniorum principem, mensesque duos graviora pericula et frigora perpessus posuerit ; sed cum omnia bello flagrarent, nec audiri posset, Amangucium reversum regi litteras et munera a prorege et Goano episcopo reddidisse, tum de piis laboribus a se exantlatis subjicit : « Bis concionabamur in die, concionem semper excipiebat concertatio de religione bene longa, proinde perpetuo aut in sermonibus habendis, aut in quæstionibus profligandis eramus occupati. Concionibus sæpe intererant Bonzii multi, aliique e nobilitate ac plebe quamplurimi, semper fere domus erat homininibus referta, sic ut interdum nonnulli loci angustiis excluderentur. Percontationum tanta vis fuit, ut ex responsis plane, et legum suarum, Deorumque falsitatem, et Christianæ legis veritatem intelligerent. Post multorum dierum certamina et interrogationes demum victi manus dare, et ad Christi fidem se conferre cœperunt. Omnium autem principes extiterunt ii, qui in concertationibus percontationibusque acerrimos sese præbuerant adversarios ». Et infra : « Ac mensium duorum spatio facti sunt Christiani facile quingenti, atque hic numerus augetur in dies, ut magnopere lætandum, Deoque gratulandum sit tam multos esse, qui Christi religionem amplectantur, quique Bonziorum fallacias, librorumque atque sectarum mysteria enuntient. Anno MDL, Amangucio ».

45. Non disparem operam [1] navabant in Indiis propagando Evangelio plures viri pietate spectatissimi e societate Jesu, e quibus Gaspar Barzæus quemdam Brachmanarum principem ab impia superstitione ad Christi signa traduxit non sine insigni miraculo, cum lapsa divinitus cœlesti voce Christo nomen dare jussus fuerit, cujus exemplo plures Brachmanæ Ecclesiæ sunt aggregati :

« Ex ethnicis, quos sua Gaspar disputatione conjunctos ad Ecclesiam aggregavit, Joannes quidam fuit insigni duritia et austeritate vitæ, magnæque proinde opinionis in vulgus, sunt enim Jogues e Brachmanarum genere, qui sanctimoniæ famam horrido in primis et aspero victu cultuque vulgo captant e veterum illa (ut apparet) Gymnosophistarum secta, quos, ut sanctus Hieronymus auctor est, Bardesanes vir Babylonius Samanæos vocabat. Hi suburbanum Armuziæ specum ac delubrum habebant ; unde ad imbuendas variis erroribus hominum mentes interdiu, et emendicandam stipem, cibosque prodibant : cumque propius ad muros accederent, haud urbem ingressi, tamdiu venatoris cornu canebant, suum significantes adventum donec ciborum aliquid quispiam afferret, cujus ex reliquiis nihil eis licebat in crastinum condere. Noctu sese in eamdem latebram recipiebant, statisque horis signo dato, ad certas primum commentationes, tum ad suum venerandum Idolum (quod Pagodem Indorum vulgus appellat) evigilabant. Unus omnibus præerat neglecta semper barba et capillo, asperso cineribus corpore, obsitus pannis, ac seminudus, grandi macie torridus, qui cunctos in tantam sui adorationem asperitate vitæ traduxerat, ut qua pedes aqua lavisset, hanc Armuziæ rex ipse, religionis causa, potaret. Is ergo Gasparis

[1] S. Franc. Xaver. l. III. Ep. VII.

[1] Orlandin. Hist. Soc. l. X.

colloquiis rationibusque paulatim in studium Christianæ religionis adductus, cum inter consilium mutandæ vitæ perplexus hæreret, triginta dierum spatium ad deliberandum sumpsit : cui Gaspar insuper auctor fuit, ut singulis diebus quina virgæ verbera totidem Christi plagas recolendo susciperet, certamque sibi lucem a Deo accuratis precibus imploraret, qui dum facit imperata, divinasque laudes nocte quadam apud se reputat, clara subito vox ad aures accidit : Quin tu quod tibi monstratur ad vitam iter ingrederis ? una est ad salutem via, qua populus Christianus insistit. Simul vigilanti magnificus sacrorum apparatus, et pretiosa vestis multiplici varietate distincta, quam ad rem divinam solemni pompa rituque faciendam Christianorum usurpat Ecclesia, per visum objicitur. Quo ille vehementer incensus, admonitusque mane Gasparem baptismi gratia sine cunctatione convenit, et Christianæ captus humilitatis amore, ut regis vitaret aspectum atque congressum, quem audierat ad se visendi causa, ut solebat, accedere, de suo cænobio profugit. Hunc deinde aqua salutis exceptum, Paulique nomine nuncupatum Jogues alii rectoris auctoritatem, non sine ejusdem impulsu Spiritus sancti secuti sunt ».

46. *Confirmatur iterum a Julio III Societas Jesu.* — Confirmata est hoc anno novo Diplomate a Julio [1] Societas Jesu, ita enim dictus est pius ille sacerdotum Ordo, quod singulari studio se obsequio Jesu Christi, atque Evangelio propagando addixerit, ac religiosæ vitæ formula Apostolica auctoritate corroborata, cujus præcipua pars a S. Ignatio subjectis verbis concepta erat :

« Quicumque in hac Societate professionem emiserint, non solum in primis professionis suæ foribus intelligant, sed quoad vixerint memores sint, Societatem hanc universam, et singulos qui in ea profitentur, sub sanctissimi domini nostri Pauli papæ III, et aliorum Romanorum Pontificum successorum ejus, fideli obedientia Deo militare, et quamvis Evangelio doceamus et fide orthodoxa cognoscamus, ac firmiter teneamus omnes Christi fideles Romano Pontifici tanquam capiti, ac Jesu Christi vicario subesse, ob devotionem tamen majorem ac obedientiam Sedis Apostolicæ, et majorem voluntatum nostrarum abnegationem, et certiorem Spiritus sancti directionem summopere conducere judicavimus, singulos nos, et quicumque in posterum professionem emiserint, ultra illud commune trium votorum vinculum, speciali ad hoc voto adstringi, ut quidquid modernus et alii Romani Pontifices pro tempore existentes jusserint ad profectum animarum et fidei propagationem pertinens et ad quascumque provincias nos mittere voluerint, sine ulla tergiversatione, aut excusatione, illico, quantum in nobis fuerit, sive nos ad Turcas, sive ad quoscumque alios infideles, etiam in partibus quas Indias vocant, sive ad quoscumque hæreticos, schismaticos, seu etiam ad quosvis fideles mittendos censuerit, exequi teneamur. Quamobrem qui ad nos accessuri sunt, antequam huic oneri humeros supponant, diu multumque meditentur an tantum pecuniæ spiritualis in bonis habeant, ut turrim hanc juxta consilium Dominicum possint consummare, hoc est, an Spiritus S. qui illos impellit, tantum illis gratiæ polliceatur, ut hujus vocationis pondus, illo adjuvante, se laturos sperent, et postquam, Domino inspirante, huic Jesu Christi militiæ nomen dederint, die noctuque succincti lumbos, et tam grandis debiti solutionem prompti esse debebunt ».

47. *Annus Jubilæi a Julio III indicitur : mira charitatis opera Romæ edita erga pauperes peregrinos.* — Cum ex veteri more Jubilæi celebritas instauranda esset, Julius III eam consecravit anno præsenti MDL, ut Acta Consistorialia testantur [1].

« Die Lunæ XXIV, quo celebratur festum sancti Matthiæ Apostoli, Sanctitas sua aperuit portam Jubilæi. Eodemque die fuit facta congregatio cardinalium, in qua fuerunt deputati legati a latere ad aperiendas alias portas dicti Jubilæi, videlicet reverendissimus Tranensis decanus ad aperiendam portam Sancti-Joannis Lateranensis, reverendissimus dominus Portuensis ad aperiendam portam Sancti-Pauli, necnon reverendissimus D. camerarius ad aperiendam portam Sanctæ-Mariæ Majoris cum cæremoniis solitis ». Sed quia non omnes Romam accedere poterant, ideo Julius inter alios benigne imperatori et Philippo ejus filio principi Hispaniarum hoc supplici prece petentibus, concessit ut etiam absentes cum aulicis ea peculiari gratia frui possent.

48. « Charissimo in Christo filio nostro Carolo Romanorum imperatori semper Augusto, Julius papa III.

« Charissime in Christo fili noster, salutem et Apostolicam benedictionem, etc. Tuæ majestatis in hac parte nobis humiliter porrectis supplicationibus inclinati, tibi et dilecto filio nobili viro Philippo Hispaniarum principi tuo nato, necnon familiaribus continuis commensalibus ac cæteris curialibus tuis, ipsiusque Philippi, vere confessis et contritis, quod tu, ipseque Philippus unam vel duas, alii vero quatuor Ecclesias, seu unum, vel duo, aut quatuor respective Altaria diversarum Ecclesiarum in civitate, oppido, seu loco, in qua seu quo te vel ipsum Philippum residere, seu esse contigerit, per te vel ipsum Philippum eligendas seu eli-

[1] Bul. in Jul. III, const. 9.

[1] Ms. card. Spadæ tom. CXXXIV. p. 19.

genda, et si dicta tua majestas infirmitate detenta fuerit, in domo residentiæ aliquam Salvatoris Domini nostri Jesu Christi, seu B. Mariæ Virginis ejus Matris imaginem devote visitando; et eadem majestas, et Philippus semel tantum, alii vero familiares, et curiales prædicti, per decem continuos sive interpolatos dies, quinquies Orationem Dominicam et toties Salutationem Angelicam recitando, pro peccatorum suorum remissione et Catholicæ fidei exaltatione pie orando, Jubileum, ac omnes et singulas indulgentias, et peccatorum remissiones etiam plenarias, quod et quas consequeremini, et consequi possetis, si quatuor Basilicas et Ecclesias almæ Urbis, et extra illius muros, ad id deputatas personaliter singulis quindecim diebus visitaretis, auctoritate Apostolica tenore præsentium concedimus et indulgemus, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die XXIX Novembris MDL, anno I ».

49. Hoc Jubilei anno Romæ emicuit pietas Sodalitatis Sanctissimæ Trinitatis, cujus munus est pauperes peregrinos, qui ex omnibus mundi partibus ad Urbem veniunt, pie excipere, eosque per aliquot dies alere. Hæc Sodalitas a Sancto Philippo Nerio Florentino [1], cum adhuc in laicali habitu vitam degeret, et ab aliis piis viris anno MDXLVIII decima sexta Augusti instituta fuit. Hoc igitur Jubilei anno mirifice horum virorum pietas eluxit, cum pauperes peregrinos, qui ad lucrandas indulgentias Romam venerant, reciperent, mensas eis ponerent, pedes lavarent, lectos sternerent, aliisque charitatis officiis eos prosequerentur, qua de causa fragrans pietatis odor non solum per Urbem, sed etiam in exteras provincias se diffudit; versaque sunt honori et gloriæ publica pietatis officia, quæ non solum Romani proceres, sed etiam præsules, cardinales, ipsique Summi Pontifices exhibuere : adeo ut nonnulli hæretica pravitate infecti, humilitate et charitate maxime purpuratorum Patrum corde emolliti hæreticam pertinaciam deposuerint.

50. *Pontifex memor præteritæ calamitatis solemnes gratiarum actiones Deo præstat.* — Hoc anno a Julio auctus est cardinalium senatus, et primus ad purpuram evectus adolescens annorum septemdecim a Balduino Pontificio fratre in filium cooptatus, quem duodecim millium aureorum proventu annuo auxit : Verum tanta ille beneficia in vitiorum irritamenta vertit, vitamque inquinatissimam duxit, ut de eo exauctorando actum sit. Premendum hic silentio non est visum, Julium inclinante anno in Pontificiæ felicitatis culmine situm, præteritæ olim calamitatis memorem cum ab impiis Germanis una cum aliquot præsulibus circum furcas circumductus fuerat catena vinctus, solemnem gratiarum actionem ac pompam Deo (qui ad inferos deducit et reducit) præstitisse, de qua hæc refert Massarellus : « In festo Sancti Andreæ, quoniam hæc dies festivitatis Sancti Andreæ est Summo Pontifici felix, in ea enim e manibus Germanorum militum, qui Urbem diripuerunt, anno MDXXVII liberatus fuit, cum obses a Clemente VII una cum quinque aliis, ipsis militibus et toti exercitui Cæsareo datus esset; voluit Sanctitas sua, ut celebraretur Missa solemnis in Ecclesia S. Petri XXIV Decembris. Pontifex celebravit in sacello secreto, communicavitque omnes suos familiares, quibus absoluta communione concessit Indulgentiam Jubilei his verbis: Nos auctoritate Omnipotentis Dei, et Beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus, et nostra, ac etiam virtute Sacramenti per vos percepti, concedimus vobis omnibus, qui illud Sacramentum percepistis, plenariam Indulgentiam sanctissimi Jubilei ».

51. *Joannis a Deo conditoris Ordinis*, ab Hospitalitate *nuncupati, mors pretiosissima.* — Evolavit in Cœlum hoc anno B. Joannes a Deo conditor sacræ familiæ *ab hospitalitate* nuncupatæ : hic consilio Joannis de Avila, celeberrimi in Hispania divini verbi præconis, Granatam profectus, xenodochium pro pauperibus, peregrinis ægrisque excipiendis extruxit ornavitque : in quo charitatis Christianæ demissionisque officio, quot et quantas difficultates laboresque pertulerit, incredibile dictu est. At non defuere illi præpotentis Numinis auxilia, cum inter alia Raphael archangelus certiorem fecerit, se a Deo missum, ut in ministerio infirmorum illum adjuvaret, jussumque in Commentarios accurate referre quidquid in pauperum obsequium conferret, vel in eo conficeret. Cum aliquando ad mensam Tudensis episcopi, casu tunc Granatæ agentis, adhibitus pranderet, interrogatusque de nomine, respondisset sibi nomen Joannis inditum, hoc accepit ab episcopo oraculum, tu deinceps Joannes a Deo vocaberis, atque ex eo tempore cognomen illud apud omnes retulit : quia vero propriis vestibus induebat pauperes, vel cum eorum laceris panniculis commutabat, non tantum misere et incommode, sed etiam indecore indutus, læta tamen facie, ac mira pietate delibutus incedebat, quem aliquando euntem conspicatus memoratus episcopus religiosa illum veste ornavit additis iis verbis : Quoniam nomen a me accepisti, etiam formam habitus a me accipe. Cum vero curandis ægris corporibus maximam operam ac diligentiam adhiberet, ardentiorem tamen procurandis excolendisque animabus industriam conferebat, divinaque adjutus ope, plures perditissimæ vitæ fœminas, juvenesque profligatos, a vitiis ad pietatem Christianam traduxit, cujus flagrantissimum in Deum et proximos amorem non ferens Dæmon, invidia furens illum exagitare aggres-

[1] Vita S. Philippi l. I. c. 8.

sus est, modo elegantiore mulieris lascivientis forma se illi visendum objiciebat; utque ardentes illius ad Deum preces, quas per integras ferme noctes perducebat, abrumperet, illum affligebat humi, ferina specie horrida appetebat rostro, conculcatumque pedibus circumagebat in luto; alias sublatum in aerem allidebat solo, alias diris verberibus tundebat, et quodam die adeo immaniter in eum sæviit, ut extremos se spiritus afflare jam crederet, cum beatissima Virgo clienti suo, illius imploranti opem præsto adstitit, eumque recreavit. Innumeris denique exhaustus laboribus, ac prophetiæ dono et miraculis clarus, a Raphaele archangelo de morte illi imminente admonitus, felicisque æternitatis iter initurus, ab archiepiscopo Granatensi sanctissimo Eucharistiæ viatico refectus munitusque est pignore immortalitatis: quo tempore beatam Mariam Virginem, Joannem Evangelistam, et Raphaelem archangelum se illi videndos præbuisse ipsemet Joannes familiari amicissimo enarravit, ac Deiparam frontis illius sudorem abstersisse, additis his verbis: « Hæc est hora, qua meis famulis mihi devotis deesse nunquam soleo ». Quia vero nunquam charitas excidit, juxta Apostoli oraculum, quæ Joannes a Deo beneficia in homines vivus contulit, extinctus conferre etiam non destitit, tantaque miraculorum ad illius sepulchrum editorum gloria effulsit, ut iis permotus Urbanus VIII Summus Pontifex anno millesimo sexcentesimo trigesimo die vigesima prima Septembris, ad pias regum Catholicorum preces, Joannem a Deo solemni ritu in beatorum numero descripserit: tandemque efflorescente magis in dies ejus sanctitatis fama, divinisque virtutibus editis confirmata: anno vero millesimo sexcentesimo octogesimo octavo a Sacra Rituum Congregatione decretum editum est de eo inter sanctos referendo, cui Innocentius Undecimus feliciter Ecclesiæ gubernacula moderans anno sequenti annuit.

JULII III ANNUS 2. — CHRISTI 1551.

1. *Sancit Carolus V ut Germani et Protestantes se Concilio submittant, sed Henricus Galliæ rex favet Protestantibus.* — Anno Christianæ salutis millesimo quingentesimo quinquagesimo primo, Indictione nona, ostensæ sunt maximæ spes delendæ in Germania Lutheranæ superstitionis, veterisque Orthodoxæ religionis restituendæ, cum Cæsar in Augustanis conventibus pervicisset, ut ad tollenda vetera religionis dissidia Protestantes, indictis superiore anno a Julio Tridenti solemnibus episcoporum conventibus, eorumque decretis se submitterent, qua de re decima quarta Februarii hæc Cæsarea sanctio [1] promulgata est:

« Carolus etc.

« Inter alias sacri imperii prægnantes causas illum articulum in novissimis comitiis propositum quidem et determinatum, nondum tamen executioni mandatum, nimirum, qui de religione, quique sine dubio præcipuus est, electoribus principibus, aliisque ordinibus, ac absentium consiliariis, legatis ac nuntiis proponendum duximus, eosque admonendos nullam esse meliorem commodioremque viam aut modum, ut huic articulo extrema manus imponatur, quam Universale Christianorum Concilium, commemoratis etiam his, quæ in novissimis comitiis ad hujus promotionem cum sanctissimo papa egimus, in quam nostram sententiam, quoad Concilium attinet, ut scilicet in eo religionis controversiæ componerentur, et ad unanimem sensum perducerentur, electores, principes, aliique ordines ac absentium consiliarii, legati ac nuntii descenderunt. Nos itaque omni studio et diligentia nihil omisimus in his comitiis, et apud sanctissimum papam ulterius egimus tandemque hoc impetravimus, ut illius Sanctitas Concilii indictionem decerneret, qua

[1] Ext. apud Goldast. to. II. p. 340.

prælati rursum ad primam proximi mensis Maii diem compariturì, finemque Concilii expectaturi Tridentum convocarentur, quæ quidem indictio jam dudum expedita, et vulgata, et nobis transmissa est, eamque nos omnibus ordinibus imperii in hoc communi comitiorum conventu significare et proponere curavimus. Et quoniam sine dubio deprehenditur, quod qui hactenus in religione emerserunt errores et controversiæ, nulla commodiore, utiliore aut certiore ratione, quam per Universale Concilium tolli possint, summa quoque urgensque necessitas expetat et postulet hujusmodi errores inter Christianos ad conservandam veram Christianorum fidem et pacem aboleri, absentium consiliarii, legati et nuntii in nos novissime peractis comitiis, ob id Concilium acceptarunt approbaruntque, ac sese eidem submiserunt, atque etiam denuo testati sunt, se idem Concilium cum obedientia expectaturos, quare par et æquum est, ut omnia secundum omnium in prioribus comitiis assensum, quo definitio et determinatio controversiæ religionis ad Concilium rejecta est, suo loco maneant et conquiescant, ideoque volumus serio ac summa sedulitate determinationi comitiorum novissime hic habitorum, declarationique ac oblationi nostræ erga omnes ordines clementer inhærere, omni opera ac studio id curare, ut omnia in præfato Concilio recte atque ordine proponantur. Nunc ergo Concilii indictione per universum Christianorum orbem proposita plane confidimus principes sui officii memores fore, et quantum in eis erit, indictioni Concilii obtemperaturos, illique satisfacturos, ac illud velut salutare Christianorum institutum omnibus rationibus et modis opportunis adfuturos.

« Nostra quoque ea est mens, Christianaque voluntas, et propositum ; quidquid nobis veluti patrono sacrosanctæ Ecclesiæ Conciliorumque defensori ratione muneris imperialis incumbentis facere par est et convenit, quando etiam idipsum in novissimis comitiis ad statuum imperii preces et vota obtulimus nos præstaturos, neque ab incœpto destituros, volentes præterea ex imperatoria auctoritate et potestate, ut quotquot ad Concilium causa religionis componendæ, aut alias ob causas venturi sunt, id certum persuasumque habeant, sese libere et absque ullo obstaculo illuc venturos compariturosque, quo quisque, illud, quod ex secura ac certa conscientia bonum necessariumque judicabit, in medium adferat, tumque illinc ad suum domicilium libere ac tuto revertatur.

2. « Præterea in animo habemus intra limites sacri imperii, aut quantum fieri poterit, in proximo permanere, ut Concilium promoveamus juvemusque, quo ad bonum ratumque finem perducatur, atque ex eo hujus salutaris instituti fructus et utilitas manifesta, ac re ipsa augmentum et incrementum totius Christianitatis, maxime vero ad constantem pacem, tranquillitatem et concordiam Germanicæ nationis elucescat.

« Postulamus ob id, admonemus et hortamur electores, principes, aliosque status sacri imperii, præsertim proceres et prælatos status Ecclesiastici, atque etiam illos, apud quos religio innovata est, ut sese ad hanc sanctissimam papæ indictionem convocationemque, et ad futurum Concilium instruant, paratique ad illud se conferant, ne postea querelæ aut prætextus occasio relinquatur, quasi ex improviso pressi, ac quod postulabat eorum necessitas in medium adferre aut proponere prohibiti sunt. Hoc profecto quantum possumus non admittemus, ut quidquam eorum, quæ in sæpedictis novissimis comitiis continentur, prætermittatur, quo etiam illi, apud quos innovata est religio, quive Confessioni Augustanæ adhæserunt, aut eorum legati ad dictum Concilium venire possint, atque illuc, ibi, ac illinc in suum usque domicilium tuti, et fide publica deducantur, et sint, quantumque necesse erit, audiantur, ut totum hoc negotium illiusque definitio pie ac Christiane, omnibus affectibus depositis, secundum sacras veterumque Scripturas et Traditiones proponatur, tractetur ac determinetur, Christianaque quædam ac utilis reformatio, tam Ecclesiasticorum quam sæcularium omnibus pravis traditionibus et abusibus, ut æquum est, abrogatis, componatur.

« Insuper ex electorum principum, statuumque ac absentium consiliariorum, legatorum, et nuntiorum in novissimis comitiis assensu et permissu, ad promovendam conservandamque pacem et tranquillitatem in sacro imperio, quo omnes status inter se Christiane, pie pacificaque consuetudine vivant et agant, determinationemque Concilii expectent, rationique consentaneam tolerabilemque resolutionem ac declarationem, quomodo interea quam determinabitur et definietur, Concilium, singula in religione observanda sint, clementer edidimus, ut eadem nostra declaratione et ordinatione in novissimis comitiis edita continetur ». Et infra :

« At quum omnis opera et labor in publica pace instauranda, renovanda et resarcienda frustra impendatur, neque possit in sacro imperio communis pax, tranquillitas et securitas conservari, nisi hisce, qui adversus saluberrimam publicæ pacis constitutionem agunt, serio occurratur, justaque animadversione coerceantur; cumque inter cæteros hujus publicæ pacis violatores, ac nobis, sacroque imperio inobedientes et rebelles, qui conati sunt etiam alios obedientes imperii status et ordines subditos re ipsa bellica manu opprimere, invadere ac perdere ; consules, senatores et tribuni antiquæ civitatis Magdeburgensis præcipue inventi sunt, utpote, qui non solum sua pervicaci rebellione indurati

omnem effrænem libidinem in vivos et mortuos intra ipsam civitatem exercuerunt, quosdam suis facultatibus exuentes, verum etiam armata manu eruperunt, et vicinos ex mera temeritate et insolentia suam petulantiam exercuerunt ». Subdit : « Ut molliore via pertentati sint a septemviris et principibus, excitique sint ad colloquium benevolum, sed ipsi in pertinacia obduruerint, ad quam frangendam, obsidione eos premere constituerit, ac stipendia militi suppeditanda sanxerit, donec Magdeburgenses perdomiti essent, tum plures alias leges ad temperandam administrandamque publicam rem promulgaverit, ex consensu septemvirorum et procerum Catholicorum et Protestantium, qui miserant oratores, inter quos Fridericus comes Palatinus Rheni, dux Bavariæ et imperii archidapifer Mauritius, Dux Saxoniæ elector, idemque Thuringiæ Lantgravius, Joachimus Brandeburgensis marchio, idemque Dux Stetiniæ et et Pomeraniæ eminebant. Consignata vero est sanctio hac loci et temporis nota : Dat. in nostri imperatoris Caroli et sacri imperii civitate Augusta, XIV Februarii a Nativitate Christi anno MDLI, imperii nostri XXXIII, aliorum vero regnorum XXXVI ».

3. Caruit optato successu hoc decretum, cum Cæsar exercitui suo non principem Catholicum, sed perfidissimum Lutheranum Mauritium Saxonem præfecisset ; conjunxit se cum eo arcano fœdere Henricus Galliæ rex, cum metueret, ne restituta Germaniæ veteri concordia, Carolus Cæsar virium magnitudine aucta Galliam opprimeret; itaque artes omnes instruxit, ut vetera in Germania dissidia aleret, atque Lutheranos ab instauranda cum Romana Ecclesia conjunctione avocaret, quod facinus adeo aperte patravit, ut etiam superioribus annis Romanæ aulæ proceribus, ac Paulo III persuadere niteretur, ne Tridenti Concilium Œcumenicum celebraretur, ne Germania a Cæsare pacata, ab eo universa Italia in Provinciæ formam redigeretur. Ut vero Protestantes in suas partes traxerit, maximumque Cæsari periculum creaverit, dicetur inferius. De Cæsareo decreto in conventu Augustano recentissime promulgato Pontifex certior factus, religionis controversias non amplius in colloquiis futilibus, sed in Concilio Œcumenico agitandas dirimendasque cardinalium senatui exposuit, se pro eo congregando promovendoque muneri Pontificio non defuturum, necnon pro sanctiore disciplina Christiana constituenda operam collocaturum, ut refert Angelus Massarellus in Diario Concilii Tridentini.

4. *Julius creat legatos qui solemniter Tridentum ingrediuntur.* — Cum itaque Pontifex Germaniæ principes, qui novas hæreses amplexi erant, ad sacrosanctæ Synodi decreta excipienda, abjiciendasque impias opiniones comparatos accepisset, habito quarto Martii senatu legatum e latere Marcellum Crescentium cardinalem decrevit, illique duos episcopos Concilii etiam præsides designatos adjunxit, quos amplissima auctoritate ad sustinendam muneris dignitatem instruxit, ut e subjectis litteris [1], quarum præcipuam partem afferimus, patebit :

« Dilecto filio Marcello tit. S. Marcelli presbytero cardinali, Crescentio nuncupato, nostro et Apostolicæ Sedis ad Concilium Tridentinum legato de latere, et venerabilibus fratribus Sebastiano Pighino archiepiscopo Sypontino, ac Aloysio Lipomano episcopo Veronensi, nostro et ipsius Sedis, ac in dicto Concilio una cum eodem Marcello cardinali et legato nomine nostro ad præsidendum nuntiis, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Venerabiles fratres nostros patriarchas, archiepiscopos et episcopos, ac dilectos filios abbates, omnesque alios et singulos, qui de jure vel consuetudine aut privilegio Conciliis Generalibus interesse debent, hortati fuimus, requisivimus et monuimus, ut proxime futuris kal. Maii, quam diem ad ipsum Concilium, in eo quo reperitur statu resumendum, prævia matura deliberatione ex certa nostra scientia et de Apostolicæ potestatis plenitudine, ac venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio et assensu statuimus, decrevimus et declaravimus in ipsa civitate Tridentina, legitimo cessante impedimento, convenire, et se congregare, ac ipsius Concilii continuationi et prosecutioni, omni mora postposita, incumbere vellent, prout in aliis nostris litteris inde confectis plenius continetur. Nos igitur, qui ætate nostra ingravescente, et aliis multipliciter impediti ad dictam civitatem ad præsens personaliter accedere, et ipsi Concilio juxta desiderium cordis nostri interesse nequimus : volentes resumptionem, continuationem et prosecutionem Concilii hujusmodi ex nostra absentia non impediri, te, fili Marcelle cardinalis, fide ferventem, prudentia, scientia ac rerum usu conspicuum, nostrum et Apostolicæ Sedis ad Concilium hujusmodi legatum de latere, ac vos fratres, Sebastiane archiepiscope et Aloysi episcope, pietate et doctrina ac rerum experientia insignes, nostros et ipsius Sedis ad dictum Concilium una tecum, fili Marcelle cardinalis et legate, nomine nostro præsidendum nuntios cum speciali et expresso mandato, necnon ratihabitionibus et aliis clausulis in similibus apponi solitis, de simili eorumdem fratrum nostrorum consilio Apostolica auctoritate tenore præsentium constituimus et deputamus, etc.

« Datum... Pontificatus anno II ».

5. Indixit etiam populo Christiano [2], ut Deo sacras preces pro felici Concilii progressu funderet, gratuitamque noxarum veniam exhomo-

[1] Ext. in Act. Conc. Trid. — [2] Lib. IV. brev. p. 278.

logeseon et Pœnitentiæ Sacramenta rite sumpturis proposuit.

Tardiorem porro fuisse Concilii progressum ex Cæsareo consilio refert Angelus Massarellus [1], additque, præsides Concilii Pontificio fultos mandato pridie kalend. Maii Tridentum ingressos, solemnique exceptos pompa :

« XXIV Aprilis reverendus dominus Hieronymus Dandinus episcopus Imolensis, reversus ab imperatore, retulit Tridenti animum majestatis suæ, ut in Concilii processu pedetentim incedatur, quousque alii prælati, præsertim Germani, veniant : item quod in rebus Parmensibus erit libenti animo auxilio Sanctitati suæ ». Non prævidit nimirum Cæsar Gallum Parmensi bello lacessitum se conjuncturum Lutheranis ad disturbandum Concilium, belloque inopino a Saxone proditore Cæsarem ipsum in extremum periculum adductum iri; de quibus agetur inferius : nunc pompæ ordinem quo legati Tridentum sint ingressi, describimus [2] :

6. « Die XXIX Aprilis ejusdem anni MDLI, reverendissimus et illustrissimus dominus Marcellus tit. S. Marcelli S. R. E. presbyter cardinalis, Crescentius vulgariter nuncupatus, patria Romanus, S. D. N. Julii papæ III et Sedis Apostolicæ de latere legatus, et reverendi domini Sebastianus Pighinus Regiensis archiepiscopus, Sypontinus, et Aloysius Lipomanus Venetus episcopus, Veronensis, Apostolici nuntii, sacri Concilii præsidentes, ingressi sunt civitatem Tridentinam hoc ordine : primo reverendissimus et illustrissimus dominus Christophorus Madrutius tit. S. Cæsarei in Palatio, necnon prælati omnes, qui tunc Tridenti erant tredecim, videlicet archiepiscopi, Turritanus, Antibarensis, Panormitanus, ac episcopi Castellimaris, Lancianensis, Alganensis, Syracusanus, Pacensis, Oscensis, Calagurritanus, Monopolitanus et Rossanensis iverunt eis obviam extra civitatem ad duo milliaria : in ipsoque congressu dominus Laurentius Flander secretarius ipsius cardinalis Tridentini habuit orationem, qua ostendebatur lætitia eorum in adventu ipsorum præsidentium, quos maxima cum animi alacritate, tum obedientia et reverentia excipiebant, eisque obsequium erga sanctam Sedem Apostolicam, summum Pontificem ac etiam eos una cum civitate offerebant, ac Deo gratias agebant, qui tandem Ecclesiæ suæ misertus Concilium Tridentum cum omnium pace et tranquillitate reducere dignatus esset, piamque ac sanctam mentem beatitudinis suæ, suis præconiis extollentes ». Cui quidem orationi [3] nomine ipsorum legati et præsidentium responsum congrue fuit a domino Antonio Floribello ipsius reverendissimi legati secretario. Postquam vero hinc inde magnæ benevolentiæ ac humanitatis amplexus facti sunt, tunc prosecuti sunt iter : cumque pervenissent ad monasterium S. Crucis, quod extra Tridentum ad jactum lapidis situm est, ibi descenderunt, vestesque Pontificales acceperunt; deinde, antequam equos ascenderent, Franciscus fiscalis imperatoris præsentavit ipsi reverendissimo legato litteras majestatis suæ Cæsareæ, quibus fidem verbis ejus nomine dicendis adhiberi expostulabat, postea locutus est, in hanc sententiam. Subjiciebatur oratio [1], qua pium Cæsaris animum, conceptasque spes de instaurandis collapsis rebus exposuit. Subduntque Acta :

« Reverendissimus autem legatus orationi suprascriptæ ea, qua decebat, gravitate respondit, Cæsari gratias agens, ejus Catholicam piamque mentem commendans, et se una cum præsidentibus nihil omissurum in rebus Concilii et religionis pro eorum posse dirigendis juvandisque promittens, sperareque cum bonitate Dei, tum prudentia et sanctissima voluntate Pontificis, ac etiam favore Cæsaris, et aliorum regum et principum Christianorum, ut tandem res ad optatum finem perduceretur, etc. »

Postea equos ascenderunt, ac civitatem ipsam solemniter ingressi sunt. Ibant primi reverendissimus legatus, et illustrissimus cardinalis Tridentinus : deinde duo præsidentes, post quos sequebantur alii prælati.

In ingressu civitatis receptus est legatus maxima cum lætitia et honore a toto clero et populo, a quo deductus est sub umbraculo ad Ecclesiam cathedralem, quæ est sub invocatione B. Vigilii, apud quam omnes descenderunt oraveruntque, et solitas cæremonias peregerunt. Publicata post solemnem benedictionem indulgentia plenaria. Deinde usque ad hospitium legato præparatum sociales fuerunt : ubi reiteratis amplexibus, et humanitatis ac benevolentiæ verbis, unusquisque ad propria remeavit.

« Eadem die XXIX Aprilis applicuit Tridentum illustrissimus Dominus Franciscus a Toletano orator et procurator Caroli V imperatoris Augusti, ut nomine suæ Cæsareæ majestatis in Concilio assistat ».

7. *Prima sessio Concilii sub Julio III.* — Congregatio prima Concilii Tridentini instaurati a Julio III post ingressum legati habita est ultimo Aprilis die, in qua post imploratum Spiritus sancti præsidium, « reverendissimus », inquiunt [2] Acta, « et illustrissimus dominus legatus allocutus est Patres in hanc sententiam, videlicet primo excusavit se, si non ea, qua opus erat, oratione cum eis ageret, tum ob brevitatem temporis, tum ob scientiam et experien-

[1] Angel. Massar. Diar. Conc. Trid. p. 402. Tom. X. de Conc. Ms. arch. Vat. sign. num. 3197. p. 73. — [2] Angel. Mass. in Diar. Conc. Trid. Ms. arch. Vat. p. 402. — [3] Ext. ibid. p. 74. ea Oratio.

[1] Ext. ibid. p. 7. — [2] To. X. de Conc. Ms. arch. Vat. sig. num. 3197. p. 79. Ang. Mass. in Diar. Conc. Trid. Ms. arch. Vat. p. 402.

tiam, quam ipsi Patres habent Concilii. Deinde exposuit causam sui adventus, missum videlicet a S. D. N. Julio III, ut Concilium die statuta kal. Maii juxta litteras suæ Sanctitatis una cum eis resumeret, excusavitque se, quod tam sero Tridentum advenisset, quia Bononiæ in negotiis suæ legationis detentus fuerat. Postea declaravit piam sanctamque mentem suæ beatitudinis in rebus Concilii promovendis, miseræque et afflictæ religioni nostræ succurrendo, ac etiam erga pacem, quietem et bonum universale totius reipublicæ Christianæ, summeque Sanctitatem suam esse affectam erga ipsos prælatos, qui Tridenti erant; cum jam diu eorum pietatem et doctrinam pernovisset; excusavitque prælatos Italiæ, cum adhuc ad Concilium non venissent, ob præsentis anni sterilitatem : sperare tamen brevi eos venturos esse ». Post alia : « Postremo ostendit multis de causis ac rationibus futuram sessionem non posse ad brevius tempus indici, quam ad proximas kal. Septembris ».

8. Cum rogatæ essent de ea re sententiæ, præsules Hispani in longius tempus non extrahendam secundam sessionem contendere : at Actorum scriptor tradit, justo dolore et tædio affectos.

« Cum Tridenti jam Concilii causa per sex annos continuos permansissent, et eorum quatuor in perpetuo otio et potius dedecore, et conscientiarum suarum gravamine, cum non semel a Paulo III interpellati monitique fuissent, ut inde discederent, et alios Patres Concilii, qui Bononiæ, quo Concilium ipsum translatum fuerat, convenerant, sequerentur, qua de causa cito rem absolvi, et ad propria reverti cupientes, neque absentium, neque aliarum considerationum, quæ gravissimæ et magni momenti occurrebant, rationem habendam esse perpendebant ». At eos ab ea sententia revocatos prudenti oratione secundi præsidis refert Actorum scriptor : « Reverendissimus dominus archiepiscopus Sypontinus secundus præsidens eis ostendit, quo in statu res eo tempore se haberent, etc. Monuit etiam considerandum non esse ex usu pacis publicæ, ut Concilium cum solis Hispanis vel Italis celebretur : sed requiratur in primis præsentia Germanorum, quorum causa Concilium Tridenti a sanctæ memoriæ Paulo III indictum, et a sanctissimo D. N. Julio III reductum fuerat; præsertim Lutheranorum, qui se Protestantes appellant, qui semper respuendi decreta Concilii occasionem sumerent, si eis non expectatis, neque etiam auditis, decreta ipsa promulgarentur, etc. His addebatur, quod materiæ in ipsa sessione publicandæ, non essent adhuc discussæ, aut examinatæ et notabile tempus ad eas præparandas requirebatur, etc. His et aliis multis rationibus comprobavit, dictam futuram sessionem non posse ad brevius tempus indici, quam ad dictas kal. Septembris, ut reverendissimus legatus proposuerat ».

Collectis demum omnibus suffragiis, legatus ex longe majoris partis consensione decrevit, secundam Sessionem ad kal. Septembris indicendam : proximo vero crastino matutino primam solemni ritu celebrandam.

Kal. Maii in Ecclesia principe, S. Vigilii nomini sacra, Tridentini præsides Concilii vetere instituto, rituque solemni post divina peracta mysteria Concilium inchoarunt, inchoatumque perducendum ad debitum finem promulgarunt, cujus Sessionis primæ Acta ita descripta habentur ab Angelo Massarello [1], qui Concilio a secretis erat :

« Prima Sessio Concilii Tridentini sub Julio papa III.

« Postquam per annos quatuor, mensem unum, et dies viginti, ab undecima videlicet Martii MDXLVII, qua die Concilium Tridento ad civitatem Bononiensem translatum fuit, usque ad præsentem diem, Concilium partim Bononiæ per biennium promovendum, partim suspensum a sanctæ memoriæ Paulo III a Tridento abfuit ; placuit tandem divinæ bonitati ut Tridentum reduceretur, et hodierna die Feria VI, prima Maii, anno Domini MDLI, ad laudem et gloriam ipsius Omnipotentis Dei, et incrementum fidei, et religionis nostræ, sacrum ipsum generale et Œcumenicum Concilium Tridentinum resumptum fuit, et ejus prima Sessio sub sanctissimo in Christo patre et domino nostro domino Julio divina providentia papa III, præsentibus in ea reverendissimo et illustrissimo domino Marcello tit. Sancti-Marcelli sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinali, Crescentio nuncupato, patria Romano, suæ Sanctitatis et sanctæ Apostolicæ Sedis de latere legato, ac reverendissimis dominis Sebastiano Pighino Regiensi archiepiscopo, Sypontino, et Aloysio Lipomano Veneto episcopo, Veronensi, ipsius Sedis Apost. nuntiis, qui convenientes mane hora XII in Ecclesia Cathedrali Tridentina, quæ est sub invocatione B. Vigilii, in loco ad Sessiones habendas sub Paulo III deputato, una cum reverendissimo domino Christophoro Tit. Sancti-Cæsarei in palatio sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbytero cardinali episcopo Tridentino, et administratore Brixinensi, necnon Don Francisco a Toleto oratore Cæsareo, ac prælatis infrascriptis, præfatus reverendissimus dominus legatus celebravit Missam solemnem de Spiritu-Sancto, publicata Indulgentia plenaria, habuitque orationem reverendus sacræ theologiæ magister Sigismundus Diruta Ordinis Minorum Conventualis ; cæremoniisque consuetis peractis, ac orationibus ad hoc institutis lectis, invocatoque auxilio Sancti-Spiritus, ac decantatis Litaniis et Evan-

[1] Ang. Mass. in Diar. Conc. Trid. Ms. arch. Vat. p. 103.

gelio Luc. cap. 10. *Designavit Dominus, et alios septuaginta duos,* sedentibus ipso reverendissimo legato ac præsidentibus in faldistoriis ante Altare majus, cæterisque aliis suis in locis cum pluvialibus et mitris, silentioque facto, ego Angelus Massarellus de Sancto-Severino Camerinensis diœcesis, sanctissimi domini nostri Julii papæ III, et sacri Concilii secretarius, legi clara voce Bullam suæ Sanctitatis super reductione Concilii ad civitatem Tridentinam, quæ est sub data Romæ apud Sanctum-Petrum die XIV Novembris anno Domini MDL, quæ incipit : *Ad tollenda religionis nostræ dissidia, etc.* Deinde legi Bullam ejusdem Sanctitatis suæ in personam ipsius reverendissimi legati et præsidentium sub data Romæ apud Sanctum-Petrum die IV Martii anno Domini MDLI quæ incipit : *Ad prudentis Patris familias officium spectat, etc.* Postea reveverendus dominus archiepiscopus Turritanus ascendit ambonem, et protulit alta voce infrascripta verba, videlicet :

« Reverendissimi et illustrissimi DD. reverendique Patres, placetne vobis ad laudem et gloriam sanctæ et individuæ Trinitatis Patris, et Filii, et Spiritus sancti, ad incrementum et exaltationem fidei et religionis Christianæ, sacrum Œcumenicum et Generale Concilium Tridentinum juxta formam et tenorem litterarum sanctissimi Domini nostri resumi debere, et procedendum esse ad ulteriora ?

« Et statim ab omnibus unanimiter responsum fuit : Placet.

« Tunc præfatus reverendissimus legatus dixit infrascripta verba, videlicet : Et ita Concilium ipsum resumimus, et ad ulteriora procedendum esse declaramus. Deinde iterum reverendus dominus archiepiscopus iterum interrogando Patres dixit hæc verba videlicet :

« Reverendissimi et illustrissimi domini, reverendique Patres, placetne vobis proxime futuram Sessionem habendam et celebrandam esse in futuris kal. Septembris ?

« Et ab omnibus similiter responsum est per verbum, Placet. Quo facto rogati sunt protonotarii et notarii ibidem præsentes, ut de omnibus in ea Sessione actis publica documenta conficerent, cantatoque Hymno, *Te Deum laudamus*, reverendissimus et illustrissimus legatus benedixit Patres signo Crucis, et Patres omnes deposuerunt paramenta et recesserunt ».

Subjicitur Catologus Patrum, qui interfuere huic Sessioni ; fuere illic cardinalis legatus, ac duo præsides nuntii, orator Cæsareus, archiepiscopi Turritanus, Antibarensis, Calaritanus ; episcopi vero, Castelli-Maris, Lancianensis, Algarensis, Syracusanus, Pacensis, Oscensis, Calagurritanus, Monopolitanus, Rossanensis, Verdunensis, tum alii plures theologi ac proceres.

Eadem die Romæ Julius Pontifex gratuitas pœnarum temporariarum debitarum condonationes concedi anno Jubileo solitas proposuit iis, qui rite sacra exhomologesi expiati Eucharistiam susciperent, solemnesque supplicationes instructo agmine religioso præsulum et cardinalium, cui præsens interfuit, indixit, ac pro Concilio feliciter promovendo preces a fidelibus fundi jussit. Non prætermittendum hic visum est, cum in hac Sessione duo præsules essent præsides Concilii, eos cum legato ante Altare majus sedisse, locumque honorificentiorem cardinalibus, qui non erant legati tenuisse, at in Congregationibus, eosdem cardinales digniorem iis locum obtinuisse.

9. *Episcopi sollicitantur a Pontifice ut ad Concilium accedant.* — Cum vero exiguus episcoporum numerus interfuisset primæ illi Sessioni, Pontifex episcopos sollicitavit litteris, ut ad Concilium Tridentinum se conferrent, quo argumento extant subjectæ ad Sedunensem episcopum litteræ [1], ut una cum finitimis præsulibus Tridentum properaret.

« Venerabili fratri Joanni Jordano episcopo Sedunensi.

« Venerabilis frater, salutem, etc. Cum dilectum filium equitem Hieronymum Francum nuntium nostrum ad dilectos filios Helvetios Ecclesiasticæ libertatis defensores ea de causa mitteremus, ut ipsi in Œcumenio Concilio prosequendo, quod, Deo adjuvante, Tridenti kal. præsentis mensis Maii instaurari et celebrari cœptum fuit, omni sua ope et auxilio adesse, et prælatorum suorum probatissimum quemque excitare velint, ut ad kal. Septembris proxime futuras, qua die secunda Sessio celebranda erit, eidem Concilio intersint, ad tuam quoque fraternitatem, quam ob ejus singularem virtutem, et merita semper plurimum dileximus, scribendum duximus, ut non ipsa solum pro sui officii debito ad dictum Concilium statuta die se conferre, sed pro sua auctoritate, quam isthic non mediocrem esse accepimus, cæteros circumvicinos antistites, ut idem faciant, nostro nomine cohortari et monere velit, etc. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum die XXII Maii MDLI, anno II ».

10. *Helvetios invitat Julius dum obsistit Henricus Galliæ rex.* — Conceptæ iisdem verbis litteræ ad Diethelinum Helvetium abbatem Sancti-Galli transmissæ sunt : amantissimas quoque litteras [2] tredecim Helveticarum regionum proceribus, qui solemnes conventus erant inituri, conscripsit, quibus eos plurimis paterni amoris et officiorum notis hortatus est, ut præsules provinciæ suæ Tridenti kal. Septembris adesse permoverent :

« Helvetiis tredecim Cantonum ligæ superioris Alemaniæ, Ecclesiasticæ libertatis defensoribus in dieta congregandis.

[1] Jul. III. l. v. brev. sig. num. 2884. p. 211. — [2] Jul. III. lib. brev. sig. num. 2883. p. 61.

« Dilecti filii, salutem, etc. Jam tum ab initio cum per summi Dei benignitatem ad Pontificatum assumpti fuimus, ut felicis recordationis Julii II prædecessoris nostri, qui præcipuam quamdam et plane paternam erga vos olim charitatem præ se tulerat, nomen sumpsimus, sic etiam in vobis diligendis et complectendis exemplum nobis imitandum proposuimus, sed cum multæ et graves de Christianæ reipublicæ statu curæ atque occupationes animum nostrum assidue oppressum et distractum tenuerint, non potuimus tam mature quam volumus per certum aliquem nuntium vobis salutem et benedictionem impertiri nostram, ac nostri erga vos animi propensionem declarare : non destitimus tamen interea perpetuam vestram erga hanc Sanctam Sedem observantiam et fidem memoria retinere, cujus rei minime obscura fuit significatio, quod et in hac alma Urbe personæ nostræ pedestre præsidium, et item in civitate Bononiensi, quæ status Ecclesiastici quasi alterum lumen est, nominatim Helvetiis vestris decrevimus, eos in primis dignos existimantes, quorum fidei et solertiæ duplex custodia tanti præsertim momenti committeretur, in præsentia vero ad vos scribendi ea se nobis occasio obtulit, quod cum OEcumenicum Concilium in civitate Tridentina, Deo adjuvante, instaurari ac celebrari kalendis Maii præteritis cœptum fuerit, et vestra, fili, studia et auxilia ad tam pium et Christianæ religioni necessarium opus continuandum et prosequendum magno adjumento futura confidamus, vos cum quanto possumus pii animi affectu monendos et cohortandos censuimus, ut ad kal. mensis Septembris proxime futuras, quo die secunda Sessio celebranda erit, prælatorum vestrorum probatissimum quemque permoveatis se Tridentum conferre, ut ipsi Concilio interesse velit ». Et paulo infra : « Ut autem intelligatis, quantum nobis curæ sit, ut amplissimi Tridenti consessus auctoritate imminentia sacrosanctæ Ecclesiæ pericula propulsentur, quod hactenus facere nequivimus, cum incerti essemus, quo die resumendum esset, non multo post de intimis prælatis nostris mittemus aliquem, qui nomine nostro, quæ opus fuerit de Concilio vobiscum agat, etc. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum, etc. XXII Maii MDLI, anno II ».

11. Obstrinxisse se antea diximus Helvetios ad amplectenda Concilii OEcumenici decreta in religionis dissidiis, maximaque spes illius nationis generosissimæ a Zuinglii erroribus in castra Ecclesiæ traducendæ affulserat. Verum non parum obstitit Henricus Galliæ rex, cum vereretur ne ea ratione Helvetii ab ipsius fœdere in partes Cæsaris transvolarent, ut refert accuratissime Jacobus Augustus Thuanus [1] regius senator, et in suprema regni Gallici curia præses : « Jam antea, inquit, Pontifex X kal. Junii litteras peramanter scriptas ad Helvetios dederat, quibus revocata Julii II qui eos summa charitate amplexus erat, cujusque nomen ipse renovaverit, memoria, eodem se animo erga ipsos se esse ostendit, ascito ex ipsorum numero ad sui corporis custodiam satellitio, et Bononiæ nuper ex ipsis imposito præsidio : nunc hortati ipsos quoniam ad Concilii celebrationem conjunctio magni momenti futura sit, ut eos legatos ad kal. Septembris mittant, cætera plenius intellecturi ex Hieronymo Francho legato suo, cujus fidem et diligentiam jam a multis annis exploratam habeant, et quem brevi aliquis ex intimis suis episcopis subsecuturus sit, qui de Concilio cum ipsis agat prolixius. Verum rex Morlæo Musco, suo apud Helvetios legato, negotium dederat, ut quoquo modo posset, ne legati ab iis Tridentum mitterentur, impediret. Is quod rem difficultatibus implicatam cerneret, Paulum Vergerium apostatam, olim episcopum Justinopolitanum, ex Rhætis, quo Patavio nuper se contulerat, accersit, ejusque opera usus et monitis instructus ad Badensem conventum proficiscitur : ubi rationibus suis et argumentis perfecit, ut non solum iis, qui a Pontifice defecerant, sed etiam cæteris Helvetiorum pagis, quod vellet persuaderet; continuoque Thomam Platum Curiensem episcopum eo profectum revocant, quod a Vergerio admoniti intellexissent, agere Pontificem, ut auctoritatem suam per illum apud ipsos recuperaret ». Hæc Thuanus. At hæc quidem egit Henricus non hæreseos fovendæ studio, cum hoc anno in castro Briandeo acerbissimo edicto hæreticos in Gallia proscripserit, sed ex artis politicæ impiis documentis. E Gallia excindi sapienter voluit hereticos, ne regnum dissidiis confunderent, in Germania vero iniit cum iis fœdus, ut Cæsari molestiam et bella conflaret.

12. *Pontifex exauctorat doctores Sorbonicos a fide deficientes.* — Serpebat vero clam in Gallia hæresis, atque ex ipsa Sorbonica Academia nonnulli novarum opinionum virus adeo hausere, ut etiam illud in concionibus apud populum effunderent, quorum sine forensi strepitu exauctorandorum jus contulit Pontifex Sorbonico collegio [1], ac ne quem lapsum relapsumve illi aggregarent, vetuit.

« Dilectis filiis collegio magistrorum in theologia Universitatis studii generalis Parisiensis.

« Dilecti filii, salutem. Sinceritas fidei, quam semper in nostro et Apostolicæ Sedis conspectu libere præstitistis, nos inducunt ut ea vobis libenter impertiamur, per quæ damnatæ hære-

[1] Jac. Aug. Thuan. hist. l. VIII.

[1] Jul. III. lib. III. brev. sig. num. 2882. p. 40.

ses evellantur; hinc est, quod nos de vestra prudentia, et in Deum pietatis experientia plurimum confidentes, vobis, quod omnes et singulos licentiatos et magistros in theologia, qui in suis concionibus aliquas propositiones hæreticas, aut scandalosas proposuerint, de societate vestra, et corpore facultatis theologiæ hujusmodi, sine aliquo judiciario strepitu ejicere libere et licite valeatis, plenam et liberam Apostolica auctoritate tenore præsentium licentiam et facultatem concedimus, vobis nihilominus in virtute sanctæ obedientiæ districtius inhibentes, ne de cætero aliquem, qui de hæresi suspectus, aut infectus, seu in illam lapsus vel relapsus fuerit, aut de cujus honestis conversatione, fama et moribus prius non constiterit, ad gradus, aut licentiaturæ, vel magisterii in theologia hujusmodi admittere præsumatis, non obstantibus, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die VI Februarii MDLI, anno I ».

13. *Parmense bellum accenditur.* — Dum Julius comprimendæ hæresi, ne latius serperet, ac revocandis in sinum Ecclesiæ Zuinglianis ac Lutheranis operam daret, confudit infelicissime sacra illius consilia inopina occasio; cum restituta Octavio Farnesio Parma pacatum iri opinatus esset Italiam, ex levissima belli scintilla conflatum est maximum incendium : nam Cæsar, qui jam Placentiam occuparat, ad Parmam invadendam expugnandamque animum adjecerat, ratus eadem ratione Mediolanensi principatui Parmam restituendam esse a Julio, qua Leo X Francisco I Gallorum regi Ducatu Mediolanensi potito Parmam Placentiamque restituerat: nec flecti potuit Julii Pontificis precibus Cæsar, ne Parmensem ditionem affectaret, multo vero minus, ut Placentiam illi restitueret : itaque Octavius, maximi animi juvenis, retinendæ Parmæ cupidissimus, in Henrici Gallorum regis clientelam se contulit, ut Gallicis armis Cæsarea arma propulsaret. Præfocandi in fomite hujus belli avidus Julius internuntii opera rogavit Cæsarem, ut Placentiam jure fiduciario traderet Octavio, Pontificio etiam nomine Parmam simili jure traditum iri, salvo et integro tum Pontificis, tum imperatoris controverso in utramque urbem jure. Non admisit Cæsar hanc tuendæ pacis Italicæ legem, ex qua totius reipublicæ Christianæ concordiæ ratio pendebat : quare Octavius, pro asserendo Parmensi principatu, præsidiarias Gallorum regis copias Parma excepit; ita inter Galliæ regem et Cæsarem accensæ funestissimi belli et odiorum faces; nec enim Pontifex ullis monitis abducere potuit Octavium a Gallico fœdere, nec etiam minis vel censuris intentatis ad officium revocare : cumque decreturus esset in cardinalium senatu arma conjungere cum Cæsare pro eripienda Octavio Parma, prævidit bellum simile esse labyrintho, in quem facilis patet aditus, sed via ex eo emergendi ignoratur. Cæsareum ærarium ob præterita bella fore exinanitum, Pontificiumque ferme esse exhaustum, Turcas a Gallo in Cæsarem concitari posse, vel etiam Lutheranos ad defectionem posse trahi, Conciliumque Tridentinum, ardente inter eos reges bello, odiisque inflammatis dissipari posse; nondum enim pacatas firmasque res Germaniæ, quæ internuntii opera significata sunt Cæsari; necnon expositum est satius fore ut Concilium Tridentinum tantum kalend. Septembris aperiretur, propter maximam annonæ difficultatem; necnon ut sciri posset, quid tandem in Concilio Gallicæ nationis tum indicto decerneretur.

14. At Cæsar [1] omnem operam defixit, ut Julium, qui se partibus Cæsareis nimium addixerat, adversus Gallorum regem, qui præsidium Parmæ imposuerat pro tuendo Octavio Farnesio, in belli societatem adigeret (1). Julius vero volvens animo plura graviora pericula ex eo bello impendere, atque impedimenta celebrando Concilio Tridentino conflari, sopiendæ dissensionis studio Ascanium Corneum ad Galliæ regem oratorem misit, ut eum a gerenda Octavii Farnesii clientela abduceret, cum regiæ dignitatis non esset, perduellem juvenem adversus Pontificem supremum Parmæ dominum armis defendere; utque etiam indictionem Gallicanæ Synodi admodum suspectam rescinderet, ac potius Galliarum episcopos ad Concilium Tridentinum mitteret [2], ad quod promovendum regia studia collocaret. At Henricus rex deserere Octavium abnuit, eumque in Parmæ possessione tueri constituit; et ita actio concordiæ, quam cardinalis Medices cum Octavio Pontificio nomine tractabat, abrupta est : Cæsar vero Pontifici iracundia in Octavium inflammato validissima auxilia, ac ducenta aureorum millia pro bellico sumptu pollicitus est; necnon Parmam, cum expugnata fuisset, se Ecclesiæ concessurum, quibus promissis Pontifex in suscepto gerendi belli Parmensis consilio firmatus est,

[1] Mass. in Diar. Conc. Trid. — [2] Ext. de his lit. l. IV. brev.

(1) Ex iis quæ inferius num. 24 ex Surio narrat annalista satis constare arbitror bellum hoc Parmense Julio tantummodo Pontifici imputandum esse. Imperatorem vero hac occasione nihil rei cum Gallo habuisse; quanquam postulanti Pontifici auxiliares copias indulsit. Hinc post aliquot menses novum accidit et improvisum Germanis nuntium de bello ab Henrico Gallorum rege indicto, ut ex Surio ibidem num. 24 relato discimus. Omnem vero instituti belli hujus Parmensis causam non in Pontificem quidem, sed in Didacum Mendozum Cæsareum apud Pontificem oratorem refert Prosper Sanctacrucius coævus auctor in Commentario de civilibus Galliæ dissensionibus, vulgatus a Martene in Thesauro Monumentorum to. V. Hujus suasionibus, ait scriptor ille lib. I Julio « invito, ac nolente imperatore bellum » susceptum est. Corrigendus est igitur annalista qui expeditionis hujus principes auctoresque Julium et Carolum imperatorem constituit.

MANSI.

ac supremum Ecclesiastici exercitus imperium militare Ferdinando Gonzagæ infensissimo Octavii hosti contulit die VII Junii ; atque Angelum Medicem, qui postea in Pontificatu Pii IV nomen accepit, in eodem exercitu legatum cardinalem creavit. Quare effusas a Gallorum regis oratore et cardinalibus querelas gravissimas, Octavium non foveri ab Henrico rege, ut perduellem, sed ut filium Ecclesiæ obsequentem, quem Cæsarei Parmensi principatu deturbare moliebantur, contempsit, Gallicique regni odia contra se maximo Christianæ reipublicæ damno, conflavit. Conciliandæ tamen pacis avidus misso Parmam cardinale Sanctofloreo Octavii patruele pro Parma, quam sibi restitui flagitabat, Ducatum Camerini, ac Civitatis-Novæ ditionem, atque octo millia nummorum annua obtulit decima die Junii, consentiente cardinalium senatu : tum Alexandrum cardinalem Farnesium, ut fratrem ad has concordiæ leges inflecteret, misit. At ille non Parmam, sed ad ducem Urbini sororium se contulit, contractasque militum copias subsidio fratri misit : illusus ab Alexandro Pontifex Raynutium cardinalem Farnesium Parmam proficisci jussit, ut fratrem Octavium ad Pontificis obsequium adduceret; at ille Urbinum, spreto mandato Pontificio, profectus, inde Venetias secessit : studuit Julius amantissimis litteris utrumque cardinalem, quibus de parto Pontificatu obstrictus erat, ad officium revocare, quo argumento inscriptæ sunt Alexandro cardinali subjectæ litteræ [1] :

15. « Dilecto filio nostro Alexandro Sancti-Laurentii in Damaso diacono cardinali, Farnesio nuncupato, sanctæ Romanæ Ecclesiæ vicecancellario, salutem, etc.

« Meminisse debes te licentiam a nobis discedendi ea ratione habuisse, ut Parmam ires, et Octavium fratrem tuum ab ejus inobedientia et contumacia ad gratiæ nostræ (quæ erga vos fratres cumulatissima semper fuit, eritque si volueritis) gremium reducens, quod an feceris tu ipse scis : illud vero de quo hic vulgus omne prædicat, et rumor quotidie magis percrebrescit, quod scilicet, postquam in ducatum Urbini te reduxisti, ibi militum copias publice describas, atque ipsi Octavio rebelli contra edictum nostrum, necnon Horatio Farnesio, et aliis, qui apud Mirandulam sunt, et agrum civitatis nostræ Bononiæ hostiliter invaserunt et diripuerunt mittas, vix abduci possumus ut credamus. Quamobrem, ut nos molestia id quotidie de te audiendi, teque ea infamia simul liberemus, hortamur, requirimus et monemus te tibique in virtute sanctæ obedientiæ præcipimus, quatenus receptis præsentibus sine mora et omni excusatione semota, isthinc discedens ad nos redeas, ac nobis in regimine universalis Ecclesiæ, ut teneris, assistas, nos enim te redeuntem et fratres tuos inobedientes deserentem læti videbimus, amplectemur paterne, et ut filium, omnium per te hactenus commissorum et perpetratorum penitus obliti, amantissime tractabimus, quod Deo, mundo et tibi in verbo et fide veri Romani Pontificis spondemus et pollicemur. Dat. Romæ, etc. XVI Junii MDLI, anno II ».

Excusanti se Alexandro [1], redeundi ad Urbem onus remisit, modo ad aliquam ditionis Ecclesiasticæ, vel Principatus Cosmi ducis Florentiæ urbem se conferret, seque in obsequio Sedis Apostolicæ contineret.

16. Cum vero metueret Julius, ne circa Urbem bellici tumultus excitarentur, cum Horatius Farnesius urbe Castro, ac plurimis oppidis in Patrimonio potiretur, contractis copiis Castrum expugnare decrevit, si Hieronymam ducissam Farnesiam ad deditionem non compelleret. At illa belli tristem exitum verita, eam concordiam iniit, facturam se deditionem, modo Castrum et alia oppida filiis ad obsequium Ecclesiæ reversis restituerentur. Laudavit Julius [2] prudentiam ducissæ, quæ ut mater amantissima eam partem, qua filiis magis prodesset, elegisset, datisque litteris XXV Junii pollicitus est se acceptas a filiis ejus injurias voluntaria oblivione deleturum, et Castrum et alia oppida, cum ad obsequium officiumque rediissent, restitutum iri.

17. Interea Ferdinandus Gonzaga Mediolani præfectus exercitum adversus Parmam duxit, captisque Brisello et Nocero oppidis, multa Parmensibus intercluso commeatu damna intulit. Ex adversa parte Gallica Petrus Strozzius, et Cornelius Bentivolus Gallicis succincti copiis, Mirandula erumpentes Bononiensem agrum vastarunt, atque ingenti terrore Bononiam complevere, ad quam tuendam Pontificiæ copiæ relicta Parma provolarunt.

18. *Cæsaris arma implorat Julius, unde aucta dissidia inter Gallum et Pontificem.* — His pressus angustiis Julius, ac timens ne Romandiola et Ravenna in graviores tumultus conjectæ discrimen adirent, imperatoris opem imploravit [3], ac multa de Octavii defectione conquestus, rogavit, ut Galliæ regem per litteras, vel per oratorem permoveret, ne pro tuendo Octavio tam graves injurias Sedi Apostolicæ inferret.

« Imperatori.

« Charissime, etc. Novit ille, qui nihil ignorat, novit etiam majestas tua, cui omnia nostra tum de pace, tum de religione consilia nota semper esse voluimus, quæ præcipue ratio et causa nos ad compescendum Octavii Farnesii obstinatam temeritatem impulerit, atque quot

[1] Jul. III. lib. brev. sig. num. 1883. p. 109.

[1] Lib. III. p. 333. — [2] Ext. l. v. brev. — [3] Jul. III. lib. brev. III. sig. num. 2882. p. 351. et l. IV. p. 164.

litteris, nuntiis, monitis, ac etiam oblationibus hominem beneficiorum ab hac Sancta Sede receptorum immemorem, nobis inobedientem et rebellem, ad saniorem mentem et ad nostram gratiam reducere enixi fuerimus, antequam ad ea remedia deveniremus, atque pro nostro et hujus Sedis honore inviti devenimus, qua in re cum a majestate tua tanquam ab Ecclesiæ advocato brachium sæculare imploravissemus, quam sperabamus pietatem in ea invenimus, quippe quæ officii pientissimi imperatoris potius et justitiæ, quam illius humanæ necessitudinis rationem habere voluit. Cum vero sciremus ipsum Octavium non in suis, ac suorum viribus, sed in regis Francorum favore confidentem in tam pertinaci proposito damnabiliter perseverare, ipsum regem per litteras, per nuntium apud eum nostrum, per ejus apud nos oratores, per diversos viros graves, et nonnullos etiam sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales, et tandem per nostrum nepotem ad illum missum, cum omni humilitate precati sumus, ut nostrum et hujus Sedis honorem posthabere nollet, velletque amicitiam nostram firmam et solidam, ipsiusque Octavii levitati anteponere, non posse nos ullo modo, sine pernicioso in perpetuum exemplo, quandoquidem hæc Sedes innumeros subditos eosque potentiores habet, feudatarii et subditi nostri inobedientiam et rebellionem dissimulare, proptereaque nullà nos vel juris vel facti remedia contra ipsum Octavium omissuros esse, qua in re neque ipsum regem, neque quemquam ex suis offendi putabamus.

19. « Dum autem tam frequentes et justas preces nostras exaudiri expectamus, ecce iniquitatis filii Horatius Farnesius, Petrus Strozzius, Aurelius Fregosius, et Cornelius Bentivolus, necnon supra cæteros iniquissimus Picus una cum aliis Pedemontani regii exercitus ex Gallis currentes veniunt, Parmam se primum conferunt et Octavium confirmant, collecta deinde apud Mirandulam, facinorosorum omnium asylum, multorum aliorum exulum et perditorum manu, inimicissimo et hostili animo in agrum civitatis nostræ Bononiæ erumpunt, oppida Ecclesiæ invadunt, admotis bellicis tormentis diruunt, homines liberos subditos nostros capiunt, spoliant, devinciunt, greges et armenta abducunt, magnam segetum et frumenti copiam asportant, omniaque ferro et igne vastant, et tandem præda onusti ad ipsum oppidum Mirandulæ se recipiunt, idemque non semel tantum, sed bis, ter et quater faciunt, nunquam ab hac sævitia temperaturi, sed malis pejora semper reddituri, nisi Ecclesiastici exercitus milites tot injuriis permoti, expeditionem Parmæ intermittere, et ad resistendum prædictorum exulum furori prope Mirandulam castra ponere coacti fuissent. Maxime vellemus ab horum factorum culpa regem ipsum excusare, sed ex iis quæ nuper detecta sunt aliter sentire cogimur : misit enim ipse Horatius ad nos certum famulum suum cum litteris, in quibus scribebat, ut illi ipsi ejus familiari plenam fidem in referendis haberemus : is vero in suo sermone cum excusare vellet ea, quæ Horatius gesserat, jurejurando affirmavit, venisse ipsum in Italiam jussu regis, ab eo habuisse in mandatis, ut quidquid dominus de Thermes nuncupatus, qui regis tunc orator apud nos erat, ei injungeret, impigre faceret, illam agri Bononiensis invasionem et vastationem fuisse ipsi Horatio ab eodem Domino de Thermes injunctam ac demandatam. O rem indignam, et antehac inauditam ! non dubitamus majestatem tuam, cum hæc legerit, in tantam esse admirationem venturam, ut juxta dicta factum fuisse credere vix possit. Res tamen ita se habet, ut ex processu authentico præsentibus alligato, majestas tua clarius et latius cognoscere poterit : nos, fili charissime, in magna sumus animi anxietate constituti, detecta harum injuriarum origine, et valde dolemus, quod talis rex nulla in re a nobis lacessitus præter veterem prædecessorum suorum morem, qui innumeris honoribus ab hac Sancta Sede honestati eam semper defendere consueverunt, nostro tempore arma contra eam moverit, et nobiscum ita hostiliter agat, sed probitas et pietas majestatis tuæ, in qua omnes spes nostras collocavimus, nos consolatur et recreat : proinde ab ipsa majestate tua per viscera misericordiæ Domini nostri Jesu Christi petimus, ut de suæ summæ auctoritatis patrocinio nobis et eidem Sedi apud ipsum regem deesse nolit, eique per speciales nuntios vel litteras persuadere velit, ne tam graves injurias nobis suo nomine inferri ulterius patiatur, ostendens ei rem esse illa corona indignam, et quæ florentem ejus ætatem et virtutem non levi dedecore et infamia sit apud omnes maculatura. Speramus sane majestatis tuæ operam et exhortationem ejus ponderis apud eumdem regem futuram, ut seipsum agnoscens, Octavii defectionem non foveat, milites, qui in Mirandula sunt, revocet, atque nobis et huic Sanctæ Sedi veteri suorum prædecessorum instituto et more adhæreat; quod si exhortationes et preces etiam majestatis tuæ non audierit, hortamur eam, ut nobis, et huic Sanctæ Sedi præsenti auxilio succurrens dilecto filio nobili viro Ferranti Gonzagæ, tuæ majestatis in Italia locumtenenti, mandare velit, ut manu forti se statim dictis militibus in Mirandula existentibus opponat, curetque, ne ulterius Ecclesiasticæ ditionis loca invadere, et majoribus quotidie damnis afficere valeat. Deum autem Optimum Maximum votis omnibus precamur, ut ipsum regem ad ea capienda consilia dirigat, quæ universæ Christianæ reipublicæ pacem, concordiam et salutem, ipsique regi et

nobis animi tranquillitatem et quietem parere possint. Dat. Romæ apud Sanctum-Marcum XXVII Julii MDLI, anno II ».

20. Non defuit Cæsar Julio Pontifici [1], cui undecima Julii centum quinquaginta aureorum millia in militum stipendia submisit, cum antea mense Julio alia centum millia numerasset : auctusque viribus Julius Mirandulam, ex qua excursiones in agrum Bononiensem factæ erant, obsidione cinxit; necnon Ferdinandus Gonzaga ad Parmam castra promovit : Galliæ vero rex cum frustra tentasset Julium flectere, ut Octavio conciliaretur, concepta in eum iracundia vetuit e Gallia pro expedienda sacerdotiorum collatione pecuniam transferri Romam, ne hosti ad bellum gerendum usui esset : tum in cardinalium senatu [2] Pauli de Thermes oratoris opera questus est, Julium supremum imperii Christiani caput, communis parentis, judicis integerrimi, ac veritatis vindicis munus, cum iniqui accusatoris et privati hostis officio commutare, regio nomini maculam aspergere, quasi defectionem ab Ecclesia meditaretur ; cum tamen Christianissimi regis acceptum nomen piis operibus ornasset, translato Bononiam Concilio pro tuenda Sedis Apostolicæ auctoritate adhæsisset, pro asserenda etiam re Catholica in Scotia et Gallia contra hæreticorum Anglorum impetus multa prælia confecisset, affictam sibi criminis suspicionem, cum ad comprimendam serpentem hæresim monuisset litteris episcopos, ut suas diœceses lustrarent, exscinderent vitia, notarent corruptelas, quæ ad Concilium referri possent, significasse metropolitanis, ut episcopos desides in jus vocarent, Synodos Provinciales celebrarent, quarum usus sacris canonibus adeo commendatus intermissus erat, atque in Concilio nationali religionis splendor, et puritas morum restitueretur, nec se quidquam adversus Sedis Apostolicæ, et Concilii Œcumenici dignitatem meditatum, pro qua tuenda sanguinem profundere paratissimus esset, ut antea a cardinale Lotharingio fuerat Pontificio internuntio significatum ; tum addidit, aliena culpa in Italia concitari bella, fœdusque ictum cum Octavio Parmensi in adversam partem accipi. Perpenderent porro Pontifex et cardinales, num ea sumpta clientela pro libertate Italica defendenda, ac ditione Ecclesiastica contra vim Cæsaris propugnanda, eorum odia promereretur. Parmam enim gravioris esse momenti, qua occupata ab hoste, jugum Cæsareum imponeretur, nec vero externam militiam inductam in Parmensem urbem, nec adversus decus Pontificium gestum, suppeditata tantummodo pro Parma propugnanda stipendia, quæ nunquam repetenda forent. Cæterum se abjecturum Parmæ patrocinium, si Pontifex ad Parmam suis armis defendendam se obstringat, Farnesiorumque damna sarciat, ac Cæsar pariter Placentiam Eccclesiæ restituat. Tum præmonuit, promoto Parmensi bello, Concilium disturbatum iri, contestatusque est graviora inde mala oboritura, quorum culpæ immunis foret ; cæterum, quicumque casus acciderit, nunquam se ab Apostolicæ Sedis obsequio defecturum. Ad hæc Julius gesta ac dicta sua excusavit, constitisse enim ex regiis litteris Avenionem ad cardinalem Armeniacum, necnon Romam transmissis ad episcopos Gallos Concilium nationale fuisse ab Henrico indictum ; ex quo novandarum rerum ingentiumque discriminum suspicio apud pios quosque fuerat concitata, cum altare adversus altare erigi, Conciliumque adversus Concilium cogi videretur.

At Tridentini Patres ægerrime accepere geri a Pontifice Parmense bellum, cum pax ad provehendas res Concilii pernecessaria esset, nec etiam liquebat, cur potius Julius adversus Gallum pro defensa Parmæ clientela bellum gereret, quam adversus Cæsarem pro invasa Placentia ; gratiam namque Cæsaris secutus, illi se adversus Gallum conjunxit, quem postea suscepti male belli graviter pœnituit. Ardente autem Parmensi bello Henricus rex in cardinalium senatu oratoris opera iterum kal. Augusti contestatus est, se omnes rationes pro tuenda publica pace conquisivisse, verum se invito bellum accensum, quo Europa arsura, ac Concilium disturbandum esset, cujus auctoritatem mox elevare cæpit, ac acerbe carpere, dictitans id tantum in eo spectari, ut Cæsari tantum, non vero toti reipublicæ Christianæ prodesset ; proinde æqui acciperent Pontifex et cardinales, si episcopos e Gallia Tridentum nullos mitteret, cum ob belli incommoda, nec tutum, nec liberum iis foret Tridentum adire, atque adeo non futurum Œcumenicum, sed particulare, in quo Julius aliquibus principibus, nimirum Carolo ac Ferdinando abblandiretur, seque eorum voluntatibus accommodaret. Adeo irarum æstus abripuit Henricum regem, ut contemptus a Pontifice ad defectionem inclinare videretur, sed demum dicti acerbitatem ita lenivit, se, licet Ecclesiæ Gallicanæ jura tueretur, nunquam ab Apostolicæ Sedis obsequio discessurum. Ad hæc Pontifex Henrico celebrandi Concilii causas exposuit, nec quorumdam principum commodis in ea re morem geri, tum Gallorum episcopis liberi ac tuti commeatus syngrapham obtulit, qui si defuerint, non tamen Concilii Tridentini dignitati detractum iri, quin vere Œcumenicum sit, tum Galliæ episcopos, ad quos Apologiam scripsit, hortatus est, ut precibus regem flecterent, ut pro celebrando Concilio Tridentum adire iis permitteret ; sed incassum fusæ preces.

21. *Parmensi obsidione soluta, Julius ad*

[1] Diar. Conc. Trid. Adrian. l. VIII. — [2] Jac. Aug. Thuan. l. VIII.

pacem cum Gallo se convertit. — Infensus erat Henricus Julio, cujus animum duriorem cum emollire ad amplectenda pacis consilia non potuisset, frangere armis constituit, eductoque ex Pedemontio exercitu forti, factaque in Insubriam irruptione, plura oppida impetu cepit; quo adverso casu perculsus Ferdinandus Gonzaga Parmensem obsidionem solvit, ut ad tuendam Insubriam procurreret : ac tum Pontifex volvens animo, non modo Italiæ imminentia mala, multorum ad pacem eum adhortantium principum precibus impulsus, necnon Venetorum, quos frustra, misso internuntio Achille Grassio, ad suas et Cæsareas partes pellicere pertentavit, persuasione victus, ut communem omnium parentem se gereret, tum bellicis incommodis fatigatus, ad pacis consilia se convertit [1], atque ad imperatorem cardinalem Carpensem, ad Henricum vero Galliæ regem cardinalem Verallum legatos concordiæ interpretes circiter medio Septembri decrevit, de quibus Henricum regem certiorem fecit hisce litteris exaratis [2], multis paterni amoris et benevolentiæ notis aspersis :

22. « Regi Christianissimo.

« Charissime, etc. Eo die quo placuit Deo pro ejus providentia et bonitate nos nullis nostris meritis ad summi Apostolatus apicem assumi, in animum nobis induximus, ut benevolentissimi parentis personam erga omnes Christianos principes indueremus, maxime vero erga tuam serenitatem, cui nos plurimum debere sciebamus : quamvis autem postea aliqua inter nos dissensio exorta fuerit, nunquam tamen paterni nostri erga tuam majestatem amoris obliti sumus ; cum autem ob plurima atque magna tum Pontificii muneris, tum personæ nostræ impedimenta, per nos ipsos sicut vellemus tuæ majestati animum nostrum notum facere nequeamus, ut quanti eam faciamus ipsi tuæ majestati, toti Galliæ, atque universæ Christianæ reipublicæ innotescat, et quid in corde semper gesserimus, testatum apud omnes sit, elegimus in nostro Consistorio secreto de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio dilectum filium nostrum Hieronymum tit. S. Martini in Montibus presbyterum cardinalem, Verallum nuncupatum, virum dignitate, doctrina atque prudentia præclarum, tuæ majestatis studiosum, quem nunc Dei et nostra benedictione nostrum et hujus Sanctæ Sedis legatum ad majestatem tuam mittimus. Is sane eidem tuæ majestati omnia nostra consilia, atque cogitationes de communi pace, de religione instauranda, de tuæ majestatis apud nos existimatione, atque tandem de Italia, et totius Christianæ reipublicæ tranquillitate apertissime explicabit. Hortamur igitur, atque rogamus tuam serenitatem in Domino, ut pro sua suorumque majorum erga hanc Sanctam Sedem pietate et observantia ipsum Hieronymum cardinalem legatum honorifice excipere, atque benigne etiam cum ea fide audire velit, cum qua nos ipsos audiret, si eam alloqueremur : spondemus enim in verbo veri Romani Pontificis nos quæcumque ipse nostro nomine cum majestate tua aget, esse firmiter observaturos. Dat. Romæ i Octob. MDLI, anno II ».

23. Hortatus etiam est Pontifex Catharinam reginam [1], ut pro eximio in Romanos Pontifices studio, et quæ Leonis X et Clementis VII neptis extitisset, legati pia consilia ad Dei gloriam et religionis dignitatem spectantia proveheret apud regem :

« Charissimæ in Christo filiæ nostræ Catharinæ, Francorum reginæ Christianissimæ.

« Quod nos in tuæ majestatis opera ad pacificandam Christianorum rempublicam, ejusque salutem procurandam spem maximam habeamus, faciunt tum religio pietasque tua, tum, quod Christianissimi regis uxoris, et Christianissimæ reginæ titulo decoraris, ac præterea duorum Summorum Pontificum Leonis X et Clementis VII, quos amoris gratia nominamus, neptis, dum viverent, fuisti, propterea mandavimus dilecto filio cardinali Verallo legato nostro, ut majestate tua paterne a nobis salutata, super negotiis cum rege ipso viro tuo agendis ad publicum bonum pertinentibus, cum ipsa tua majestate nostro nomine loquatur. Hortamur proinde eamdem tuam majestatem in Domino, ut ipsum cardinalem legatum, magnæ dignitatis ac doctrinæ virum, benigne audire, consilio dirigere, favore et gratia, qua plurimum apud ipsum regem potest, fovere et juvare velit, quod sicut singulari virtute et probitate majestatis tuæ dignum, ita Deo acceptum, et nobis super quam dici possit, gratum erit. Datum Romæ i Octobr. MDLI, anno II ».

Exceptum magnificentissime legatum Parisiis refert Jacobus Augustus Thuanus [2] his verbis :

« Hieronymus Verallus legatus Pontificis regem ad Fontem-Bellaqueum convenit idibus Decembris, et paulo post Lutetiæ solemni pompa de more ab omnibus ordinibus regis jussu excipitur, ejus mandatis in senatu cum diplomate regio allatis, ac deliberatione habita, promulgatis, eædem conditiones appositæ sunt, quæ olim Ambrosii, Gaufierii, Pratensis, Farnesii, Sadoleti, et nuper S. Georgii cardinalium consimilibus mandatis : additumque insuper ne legatus per alios vicarios, sed tantum per se munus suum in Gallia exerceat, dignitates majores post Pontificales in cathedralibus, atque

[1] Acta Consist. — [2] Jul. III. l. IV. sig. num. 1884. p. 244.

[1] Jul. III. l. IV. brev. sign. num. 2883. p. 245. — [2] Jac. Aug. Thuan. l. VIII.

etiam in collegialibus, in quibus formula capitis, *quia propter* servatur, in quemquam ne conferat, nec canonicos, ne de collegiorum quidem consensu, spe in futurum gratiæ obtinendæ, creet, nihilque faciat, quod sanctis decretis, pactis, juribus, privilegiis ac prærogativis regis, immunitatibus et libertatibus Ecclesiæ Gallicanæ, et publicarum regni scholarum edictis, constitutionibus regiis, et senatusconsultis, ac nominatim edictis, quæ *parvas datas*, quas vocant, et notarios Ecclesiasticos spectant, deroget aut præjudicet, easque conditiones impleturum se, scheda manu propria subscripta, et in curiæ acta referenda, regi cavere teneatur, id actum in senatu exeunte anno XVII kal. Januarii ». Legatus cum rege pacis capita ex mandato Pontificio transegit, cum rex consentiret, ut Octavius Farnesius Parmam restitueret Pontifici his legibus, primo ut æqua compensatio Octavio tribueretur : secundo ut regi certissime ac fidelissime se obstringeret, Parmam in potestatem Cæsaris non esse redigendam, præfectum Parmæ imponeret præsidio militari instructum, qui nec Gallicæ nec Cæsareæ partium esset, sed nomine Sedis Apostolicæ eam teneret : tertio, ut in dissidiis, quæ inter Galliæ regem et Cæsarem intercederent, partes Cæsareas non efferret : cui responsum est a Julio, se nullis parciturum laboribus, ut pacem firmissimam inter Galliæ regem Cæsaremque conciliaret, itaque proximo ineunte anno pax inter Julium Pontificem et Henricum regem firmata est, ac relictus Cæsari locus ut fœderi accederet.

24. *Cæsaris odio confirmata hæresis.* — Ad hæc significanda Cæsari cum cardinalis Carpensis, febre quartana implicitus, ad imperatorem non se contulisset, Pontifex Camajanum ad Cæsarem proficisci jussit, inclinante mense Decembri; ut eum, sublatis jam belli Parmensis causis, ad pacem cum Henrico rege sanciendam incitaret. At Cæsar acerbo animo pacis hujus nuntium excepit; graves enim iras conceperat adversus Henricum regem, qui plures in Insubria arces Cæsareas expugnarat, atque etiam novas res Mediolani erat molitus, tum in Belgico mari classem Cæsaream dolo ac proditione oppresserat, prædamque ad quingenta millia aureorum ascendentem rapuerat; dumque fovet in eum odia, pacemque adeo necessariam pro Concilio ad felicem finem perducendo et extinguenda hæresi respuit, Henricus graviorem in eum odiorum malorumque molem effudit, ac protrita divini numinis causa, novam belli procellam conflavit in Germania; misso enim Joanne Fraxineo episcopo Bajonensi, fœdus cum Mauritio Saxoniæ duce, et... Marchione Brandeburgensi VII idus Octobris adversus Cæsarem percussit, specie tuendæ libertatis Germanicæ, quod Carolus Cæsar Protestantes ab impia superstitione ad pietatem, et obsequium Romanæ Ecclesiæ, opera Tridentini Concilii revocare eniteretur, de quo hæc Surius [1] : « Augusti die xx, Ecclesiæ Augustanæ ministri Evangelici Cæsaris voluntate intra diem tertium ex urbe decedere jubentur, nec usquam omnino concionari intra Cæsaris ditiones. Intra Augustam vetat Cæsar Lutheri dogmata doceri. Eodem modo actum est cum Memmingensibus, et aliis Sueviæ concionatoribus. Erat in iis quidam, cujus Dalila cum jam proxima esset partui, is sibi copiam fieri uxoris, ut ipsa vocabat, invisendæ. Tum Atrebatensis episcopus cum primis eruditus, ad suos conversus ait, uxorem iste vocat, quæ scortum est, et revera non nisi scorta, imo scortis pejores sunt, quæ vel sacerdotibus vel monachis junguntur. Horum autem profligatio magnum omnibus ubique terrorem incussit, qui haud dubio idem sibi quoque formidarent, potuissetque hac ratione populus misere seductus in viam reduci, expulsis pravis et seditiosis doctoribus, cum ecce in tanta publicæ pacis et tranquillitatis expectatione Galliæ rex Cæsari bellum movet. Mauritius deinde cum Gallo fœdus ferit, eam gratiam pro maximis beneficiis Cæsari rependens, Cæsaremque vehementer et Gallus et Mauritius afflixerunt, tam inopinato nec usquam indicto bello : imo cum Cæsari Mauritius omnem interim obsequentiam polliceretur, et Gallus videretur nullas belli justas causas habere. Quicumque autem hujus in Cæsarem inexpectati belli auctores fuere, non diu postea supervixere, et plerique omnes in ipso ætatis flore dura morte periere. In Galliæ Christianissimo rege mirum fuit, quod se eo quoque nomine scriberet bellum Cæsari facere, ut Saxonem et Lantgravium, qui erant præcipui Lutheranæ doctrinæ patroni, in libertatem assereret, cum tamen ipse in sua ditione Lutheranos, et aliarum sectarum homines severissime persequeretur ».

25. Nec modo Henricus oratores ad Concilium Tridentinum regis Christianissimi more non decrevit, verum præsules, ne ad illud se conferrent, inhibuit. Defenderat antea Bononiense Concilium adversus Cæsaris conatus, jam vero Tridentinum, quod illi Cæsar impense faveret, insectatus est; adeo reges suis reguntur cupiditatibus, ut religionem iis servire, non religioni servire non raro velint. Extant porro in Synodi Actis [2] Cæsareæ litteræ, quibus ille Julio ineunte oratores, ad sessionem kal. Septembris celebrandam decrevit, cum Germanicis turbis districtus Concilio interesse non posset.

26. « Cum beatissimus in Christo pater et DD. Julius III, divina providentia S. R. ac universalis Ecclesiæ Pontifex Maximus D. N. R. sacrum Œcumenicum et Generale Concilium

[1] Surius in Comm. hoc anno. — [2] Ext. in Actis Conc. ex edit. Binii.

per Sanctitatis suæ prædecessorem felicis recordationis Paulum P. P. III indictum et incæptum, et aliquandiu ad tollenda religionis nostræ dissidia, quæ in Germania longo tempore maxima totius orbis Christiani perturbatione viguerunt, denuo ad civitatem Tridentinam revocaverit, ac per litteras suæ Sanctitatis kal. Maias proxime præteritas convocaverit. Nos vero ob adversam valetudinem, cum qua aliquandiu, et jam continuo ferme conflictamur, tum aliis negotiis impediti, quum eidem Concilio, uti cupiebamus, personaliter interesse non possimus, ne tamen muneri nostro in re tam ardua defuisse videamur, operæ pretium duximus mandatarios, procuratores nostros eo ablegare, ac proinde confisi de fide, probitate et rerum experientia, ac erga sacrosanctam religionem nostram orthodoxam zelo ac pietate venerabilium, devotorum, ac generositate nobilium fidelium nobis dilectorum Hugonis comitis a Montfort, domini Francisci a Toleto prioris monasterii Reconvalensis, et Guillelmi a Pictavia archidiaconi Campaniæ, consiliariorum nostrorum, eosdem tam ratione imperialis nostræ dignitatis, quam sustinemus, quam regnorum et provinciarum hæreditario jure nobis spectantium conjunctim et separatim fecimus, creavimus et constituimus, etc. Datum in civitate nostra imperiali Augusta Vindelica die primo Julii MDLI, imperii nostri XXXII, et regnorum nostrorum XXXVI ».

27. *Secunda Concilii sessio in qua leguntur litteræ Galli regis ad Concilium.*— Condicta die, prima Septembris, sessio duodecima eademque secunda Julio Pontifice celebrata est; solemnique ritu divina res peracta atque a Concilii præside sacra oratio habita, qua præsules ad diligentiam omnem pro asserenda Catholica re, hæresique delenda excitati fuere, cujus præcipua pars his sententiis ac verbis concepta fuit [1] :

« Maxima semper, ut vos minime præterit, patres, generalium Conciliorum vis maxima fuit atque auctoritas. Nec enim dubium est, quin eis, modo recte et ordine habeantur, Spiritus sanctus ipse præsideat, etenim si Dominus noster, ubicumque duo aut tres in nomine ejus fuerint congregati, in medio eorum se futurum confirmavit, quis eum, et sanctum ipsius Spiritum abesse putet ab hujusmodi plurimorum Patrum et sacerdotum conventu justo atque legitimo, qui, quemadmodum hic noster, propter causam fidei et religionis, propter correctionem morum, propter pacem denique et tranquillitatem Ecclesiæ sit coactus. Itaque, talium Conciliorum scita non hominum magis quam Dei ipsius existimantur esse decreta. Horum exemplum nobis primis illis Ecclesiæ temporibus Spiritus sancto pleni Apostoli prodiderunt. Ad hoc remedium majores nostri deinceps gravissimis Ecclesiæ temporibus confugerunt. Hoc Arianam illam sectam toto terrarum orbe diffusam, tam inveteratam, tantis studiis opibusque potentissimorum principum defensam, hoc Macedonii, Nestorii et Eutychetis hæresim, innumerabilesque alias sustulerunt. Hoc sæpe sacerdotum et populi vitam ac mores reformarunt. Hoc seditionibus et discordiis aliquando agitatam Ecclesiam in quietum et tranquillum statum redegerunt : quare magna spe, magno animo, Patres, tam pias actiones, et tam Christiano nomini salutares persequamur. Hoc munus, hæ partes, hoc officium nostrum est, qui hanc ob causam ex tam distantibus, et tam remotis regionibus in hanc Urbem convenimus. Nam cum propter pravos et corruptos mores, Dei venerationem, cultum et charitatem ubique imminuta, tum vero hæresibus et impietate dogmatum, veritatem et sinceritatem fidei nusquam vere non contaminatam atque pollutam videamus, quis tam ingratus, ac tam immemor divinorum munerum ac beneficiorum erit, qui non Dei benedicti cultum et gloriam non cæteris modo rebus anteponat, sed vita et anima sua habeat chariorem ». Et infra : « Incredibile est, quibus piorum omnium votis expetitum, qua lætitia cœptum, qua expectatione rursus restitutum hoc fuerit instauratum Concilium. Persuasum iis est et recte persuasum, hoc unum esse remedium, quo Ecclesiæ navis jam diu hæresum et discordiarum procellis agitata atque quassata, et cum vi tempestatis, tum nautarum etiam negligentia prope obruta e periculo eripi et tuto in portu possit collocari, etc. »

Lectæ sunt ab Angelo Massarello [1] Concilii chartophylace, piæ quædam admonitiones de modo in Concilio agendi. Deinde publicatur decretum, in quo redditur ratio, quare in præsenti sessione nihil agatur de rebus fidei vel morum. Indicitur futura ad diem XI Octobris, et quod statim tractabitur de Sacramento Eucharistiæ, et de impedimentis quæ restant circa commodiorem residentiam episcoporum.

Exhibetur mandatum procuræ Cæsareum ab illustrissimo domino comite a Monteforti, qui etiam scripturam quamdam, in qua suam comparitionem designabat, præsentavit, quod mandatum et scripturam ego legi, deinde respondi nomine Synodi, et ejus mandatum et comparitio admittitur.

Postea episcopus Viennensis orator regis Romanorum exhibuit etiam mandatum suum, quod similiter a me lectum fuit et admissum, et nomine Synodi responsum.

Postremo comparuit quidam nuntius Henrici regis Gallorum, qui litteras regias exhibuit.

[1] Acta Conc. Trid. Angel. Mass. in Diar. Conc. Trid. Ms. arch. Vat. p. 417. Ext. in Acta Conc.

[1] Ang. Mass. in Diar. Ms. arch. Vat. p. 417.

Erat is Amiottus, Bellozanensis abbas, postea Antissiodorensis episcopus, a quo allatæ litteræ conventui Tridentino inscriptæ erant, honestiore Concilii nomine perperam prætermisso, quare plurimi Patres maxime Hispani obluctati sunt, ne publice legerentur, cum Gallus rex ea inscriptione auctoritatem Tridentini Concilii traducere videretur; lenivit illius nominis invidiam regius orator, cum diceret apud Latinos scriptores Concilium modo nomine conventus, modo consessus nomine designari, nec regium animum ulla in Concilium malevolentia suffusum, sed contestari tantum, moto a Cæsare bello, Galliæ episcopos ob justas causas Tridentum non accessuros. Facto porro in sacrario templi secessu, rogatisque optimatum sententiis decretum est, demulcendas esse comitate iras regias, non juris nimia acerbitate asperandas, atque adeo promotor [1] Concilii his verbis regium oratorem, affatus est : « Vir eruditissime, sacrosanctum Concilium censuit, legendas esse in Concilio litteras regis Christianissimi, cum putet ab illo conventus nomen in malam partem non accipi ; sin vero in pravam interpretationem conventus nomen detorqueret, de ea re, ut irrita ac iniqua intercessit ». Regiæ vero litteræ [2] in eam sententiam erant conceptæ, ut civilis belli invidiam a se removeret, atque episcopos Gallos, si Tridentum non accederent, excusandos deprecaretur, sperare se aiebat, Patres ab omnium partium studio futuros exortes, eosque, ut arbitros honorarios admittere, orabatque, verba sua non quasi hostis externi excipi, sed tanquam Ecclesiæ primogeniti, qui pro eo titulo asserendo nunquam divinæ gratiæ defuturus esset. Stare enim fixum animo virtutibus ac vestigiis majorum insistere, nec enim dum oppressos ueretur, injuriasque illatas propulsaret, a regii officii religione discedere, nec quidquam de pristino in Ecclesiam amore et observantia detracturum, atque omnia, quæ decreta forent, modo ordine debito et jure fierent, excepturum spondebat: quas litteras cum Jacobus Augustus Thuanus mendaciis hæreticorum illusus, indigne perverterit, e Vaticanis Monumentis, in quibus autographa Actorum Concilii continentur [3], decerpendæ visæ sunt :

28. « Comparuit », inquiunt Acta, « quidam nuntius regis Gallorum, nomine Jacobus Amiott, Gallus, qui præsentavit sacrosanctæ Synodo quasdam litteras nomine ipsius regis, una cum quadam scriptura, quam legendi sibi licentiam concedi petiit. Quæ litteræ, cum receptæ fuissent a reverendissimo domino legato, et mihi secretario legendæ traderentur, earum inscriptionem primo legi : in qua, cum non nominaretur hæc sancta Synodus Concilium, sed conventus, Patres summopere commoti atque turbati sunt, asserentes alta voce se nullo modo eas litteras recipere velle, quia ad eos non dirigerentur, cum non diceretur in titulo, sive inscriptione dandas esse Patribus Concilii Tridentini, sed conventus. Tridenti autem non esse simplicem conventum, sed sacrosanctum Œcumenicum, et generale, legitimumque Concilium et verum.

« Tandem post multa hinc inde adducta et tractata, cum Patres concordare non possent, et major tumultus continuo excitaretur, visum est reverendissimo legato pro majori quiete et honore, ac minori populi adstantis scandalo, ut ea res secreto inter ipsos Patres solos ageretur. Quare recedentes Patres ipsi e loco sessionis, secesserunt in sacrarium ubi re ipsa mature examinata atque discussa, placuit omnibus ut litteræ prædictæ reciperentur et legerentur; et scriptura etiam, quam ipse nuntius legere velle proposuerat, audiretur, præmissa tamen prius protestatione infrascripta.

« Cum igitur Patres in locum sessionis reversi fuissent, promotor sacri Concilii protestationem ipsam nomine ipsius sacræ Synodi alta voce legit, quæ est tenoris infrascripti, videlicet :

« Sacrosancta Œcumenica et Generalis Tridentina Synodus in Spiritu sancto legitime congregata, interpretando verba litterarum Christianissimi regis, ubi illam conventum appellat, in bonam partem, prout de tanto Christianissimo rege credendum est, ita ut de conventu hoc legitimo Œcumenicum et Generale Concilium faciente intelligatur, et protestando, si aliter litteræ intelligerentur, non esse ad ipsam sanctam Synodum directas, passa est, quod litteræ regis prædicti legantur, et protestatur legi sine aliquo ipsius præjudicio. Et statim, suprascripta protestatione præmissa, ego secretarius præmissas litteras ipsas regis Gallorum legi : sunt autem tenoris qui sequitur [1] :

« Henricus, divino beneficio Francorum rex, sanctissimis in Christo et observandis summopere Patribus Tridentini consessus, salutem plurimam dicit.

29. « Hoc in primis visum est convenire, cum cuidam singulari observantiæ nostræ, majorumque nostrorum in universalem Ecclesiam, tum egregio præterito studio erga ordinem vestrum, Patres ornatissimi, quod apud nos minime dissimulandum duximus, quibus causis quam justis quamque necessariis non modo adducti vel impulsi, verum etiam coacti simus nullum episcopum, qui nostræ ditionis esset, Tridentum mittere ad eum conventum cele-

[1] Sfortiæ Pallavic. l. xi. c. 7. — [2] Ext. in lib. typis cuso an. 1613. — [3] Ext. etiam in lib. edito anno 1613. de litteris Galliæ regum ad Concilium Trid. p. 7. Ang. Mass. secr. Conc. in Actis Ms. sess. ii. sub Julio III. Ms. arch. Vat. sig. 3191. p. 28.

[1] Ii sup. sig. num. 1391. p. 29.

brandum, qui esset a beatissimo patre papa nostro Julio indictus nomine publici Concilii, eaque de causa præscribenda breviter ad vos omnia curavimus, et quæ pro nobis exponenda, et quæ vobis ista dignitate, ista gravitate hominibus diligenter et attente perpendenda videbantur : præsertim cum nobis dubium non esset, valde alienum a sapientia, prudentia, integritate vestra, sanctissimi Patres, factum aliquod nostrum, aut alterius cujusvis temere condemnare, quod perspecta dijudicataque causa facillime probatur.

« In iis itaque, quæ pro causa nostra scripta mittimus, sunt, quæ partim communi omnium, partim quæ præcipuo jure aut profitemur ultro, aut sperantur a nobis ac deprecamur, necessario quodam et explorato pæne injuriæ et contumeliæ metu : cum a nonnullis, si quis a nobis retineatur humanitatis sensus aut benignitatis nimis vehementer ac præter modum videamur oppugnari, quibus tamen ne repugnaremus quidem, si liceret nobis ab omni justitiæ atque æquitatis instituto et suscepto semel patrocinio recedere. Sed hæc omnia, sanctissimi Patres, non secus ac honorarii arbitri comiter et benigne uti audiatis, ab eoque recitari patiamini, cui has litteras ad vos nulla alia de re dedimus, vos vehementer oramus atque etiam obtestamur, eaque sic accipiatis obsecramus, non tanquam ab ignoto, aut alieno, aut adversario profecta, sed veluti ab eo, qui hæreditario nomine maximus, aut sicuti loquimur, primus, et perhibemur esse, Ecclesiæ Catholicæ filius, quo quidem in domestico ornamento obtinendo et sustinendo, majorum nostrorum et virtutis et pietatis opinione pollicemur vobis, Patres præstantissimi, idque adeo nobis sumere audemus, freti benignitate Domini nostri Jesu Christi recipimus, spondemus nos mirificam illam animi magnitudinem, vigilantiam, sollicitudinem, fortitudinem, religionem omni genere præstaturos esse studiorum, officiorumque nostrorum ; tantum abest, ut dum factam et illatam ab aliis injuriam necessario cogimur repellere, aut traditam nobis a majoribus nostris Ecclesiæ Catholicæ charitatem deponere quæramus, aut nostra sponte desinere prosequi quidquid ab ea pertractatum, decretum, constitutum fuerit, quomodo, videlicet, ab illa pertractari, decerni, constitui par est, dum ne quid interea sincero atque integro ab hæreticorum vecordia principi immerenti atque innocenti, aut captiosum comparetur, aut contumeliosum. Sit Dominus noster Jesus Christus, qui auctor est, custos etiam et conservator, Patres ornatissimi, salutis, incolumitatis, dignitatisque vestræ. Valete. Ex villa regia, quæ Fontis-Bellæaquæ dicitur ante diem idus Augusti MDLI.

« HENRY ».

« A tergo autem : Sanctissimis et observandis in primis in Christo patribus conventus Tridentini. Quibus litteris lectis, ipse nuntius regis Gallorum legit scripturam quamdam, quæ erat tenoris infrascripti :

30. « Hæc sunt, sanctissimi patres, quæ post susceptum primum agri Parmensis patrocinium a Christianissimo rege, exortam deinde ea de re gravissimam, sed injustissimam illam quidem querimoniam, post oblatum postremo proximum hunc tumultum, et certissimum civilium armorum intestinique belli terrorem ostentatum, rex Christianissimus imperavit, beatissimo patri papæ nostro Julio, tum sacro cardinalium collegio profiteri denuntiarique, quæ totidem fere verbis sunt deinde exposita. Cum facta quædam sua, quæ non modo reprehensione nulla, sed summa etiam laude digna essent, trahi tamen atque vocari in invidiam animadverteret, idque quorumdam hominum iniqua interpretatione fieri, atque dissensionum semina jaci, quærique materiam armorum, illud in primis seduloque curavisse, ut quoad integra res esset, et consilii et facti totius rationem illius sanctitati, collegioque accuratissime redderet, Paulus a Thermis orator suus, vir equestri dignitate clarissimus, idque eo consilio a se factum esse, ut si qua in animis illorum minus commoda de se opinio insedisset, ingenua illa satisfactione revelleretur, atque ita imminentibus malis, si repudiata pace occasiones armorum cupidius arriperentur, iret ipse obviam, et quoad ejus fieri posset tanto ante refutaret : itaque primum omnium illud proposuisse, id quod fecimus, ut ejus propugnationem susciperet, qui in fidem suam quasi in portum aliquem confugisset ; se non videre, qua ratione a quoquam jure posset improbari : quippe cum id non magis communis cujusdam esset humanitatis ad incertos, et rerum et temporum casus, quam optimi, maximique, ac vere regii animi, et liberalis officium, nec æquum esse se deteriori conditione haberi, quam cæteros, a se nihilominus nil astute actum, nihil subdole cogitatum, nihil commodi alicujus sui causa gestum ; sed unius Ecclesiæ tantummodo habitam esse rationem pro perpetua quadam Francorum regum, ac majorum suorum consuetudine, qui illam non opibus solum suis exornarint, aut armis extulerint, sed corpora etiam sua gravissimis illis temporibus periculis omnibus opposuerint, idque (quod fieret) illius causa cœptum esse, his conditionibus esse testatissimum, quas ipse pacis concordiæque constituendæ obtulisset, quæ semper eo spectarunt, uti, qua de re agebatur, ea res ne Ecclesiæ aliquando vel subriperetur, vel eriperetur, quam vellet perpetuo juris ejusdem ditionisque esse, idque unum tantopere contenderit : quæ cum ejusmodi essent, neminem sanæ mentis existimare posse quidquam a se vel actum, vel susceptum, quod

non maximum generosissimumque regem deceret, et hoc loco, et hoc animo principem, qui se non modo abstinentissimum præstitisset, sed etiam maximis suis sumptibus, ac nonnullo rerum suarum dispendio Italiæ pacem, otium libertatemque obtulisset, et omni suo studio, conatuque Ecclesiæ dignitatem atque auctoritatem procurasset : se præterea palam denuntiasse ac testatum esse, si beatissimi papæ nostri Sanctitas hanc justam esse causam armorum decrevisset, ac proinde Italiam, atque adeo universam pæne Europam bello implicuisset, ex quo Ecclesiæ status convelleretur, tum mores, tum religio, tum fidei ipsius causa in ultimum discrimen adduceretur, maximo id quidem suo cum dolore futurum ; sed sibi tamen nihil eorum merito imputatum iri, qui omnia ante fecisset, quominus illa acciderent, omnesque propterea conditiones, quæ modo honestæ, et illius temporis essent, non solum ferre, verum etiam accipere voluisset.

31. « Denique Concilii, quod nuper indictum esset, solutionem, quam, si ad arma iretur, necesse erat consequi, sibi minime assignari posse ; orare etiam atque obtestari enixius summi nostri Pontificis sanctitatem, considerans etiam quanta ex bello semel sumpto damna atque incommoda reipublicæ Christianæ impenderent, eaque ne evenirent, quod pace tuenda facillimum erat, efficeret. Attamen cum hæc tot ac tanta ipse pro se per supradictum illum oratorem suum egisset, monuisset, denuntiasset, hortatus esset, tantum abesse ut illis omnibus, quæ summopere jure omni divino humanoque niterentur, ullo modo summus Christianorum Pontifex moveretur, ut cum pacem tranquillitatemque tueri deberet, controversias, dissidia, lites, si quæ ipsis inter se principibus Christianis essent, vel minuere vel funditus tollere, otium atque securitatem omni ratione celebrando Concilio parare ; Italiæ tamen funestissimum bellum concitare, quo totam mox Europam conflagrare necesse esset, nova excitare armorum dissidia, aditus ad Concilium omnes præcludere maluisse videretur, eamque omnibus suspicionem inducere istam ipsam Concilii Tridentini indictionem, non communis universæ Ecclesiæ utilitatis gratia expetitam esse, sed factam potius coitionem cum iis, quorum privatis rationibus ac commodis illic inserviretur, nullo reclamante, nullo repugnante videri certe summi Pontificis nostri sanctitatem se excludere, ac fructu optatissimi Concilii privare voluisse ; id rerum initia, progressus, exitus, consilium Sanctitatis ejus declarasse, cum illa de causa, nec hoc tempore, nec hoc auctore, aut bellum tam perniciosum tanto universæ reipublicæ periculo suscipi, aut tanta ejusdem reipublicæ jactura et calamitate geri debuerit. Claros sæpenumero et admirabili quadam animi magnitudine principes dissimulandis gravioribus injuriis pacem retinuisse, atque modo restinxisse initia communis incendii, nunc quæsitam videri ultro et adornatam, a quo minime debuit, flammæ istius perniciosissimæ ac luctuosissimæ materiam.

32. « Constituendam fuisse aut revocandam magis exemplo Sanctitatis illius, Concilio jam indicto, veteris Ecclesiæ severiorem disciplinam, ac speciem non labefactandam, aut deformandam eam, quæ cum paucissimorum hominum religione nititur, tum pauciorum multo honestate ac moribus agnoscitur ; nec spargenda Christianis principibus odiorum semina, nec objiciendam Petri Principis Apostolorum naviculam majoribus prope fluctibus, quam unquam ulla majorum nostrorum memoria, objecta sit, nec si ab eo Concilio, quod magnopere expetivisset interclusis itineribus arceri oportuisset, regem perpetuo suo sensu non modo nomine Christianissimum, cujus cum tanta majorum beneficia in Ecclesiam existant, ipsa in communi fidei atque religionis causa nec hæserit unquam, nec offenderit, nec titubarit ullo modo, nec animo futurus sit unquam ab Ecclesiæ Catholicæ rationibus alieno : se facere non potuisse, quin apud illius Sanctitatem, apud sacrum cardinalium collegium dolorem suum exponeret, ac vere et ex animo conquereretur, illudque tum querendo, tum precando postularet, ne alienum existimarent, aut suo, aut majorum suorum more, quod deprecaretur, quædam, hoc est, ut nunc loquimur, protestaretur ipse, quomodo quidem omnino protestatus est, sicut ab ipso sibi jure permissum esse non ignorabat, videlicet ne ipsi gravissimis bellicorum motuum difficultatibus implicato necesse esset Tridentum ad Concilium mittere suæ ditionis episcopos, quippe quibus nec liber nec tutus eo pateret accessus, neve id ipsum Concilium, a quo excluderetur invitissimus, Generale totius Ecclesiæ Catholicæ aut haberetur aut appellaretur ; quin potius privatum existimaretur Concilium, quod videretur illud quidem quæsitum et expetitum non reformandæ, restituendæque disciplinæ, nec sectarum comprimendarum studio, sed quibusdam obsequendi, quorum privatæ utilitatis magis quam publicæ ratio inita esse videretur.

« Denique neque Concilii hujusmodi, eorumve decretis, aut ipse, aut populus Gallicus, aut ulli Gallicæ Ecclesiæ ministri in posterum tenerentur : imo vero se testari palam, ac denuntiare, ad eadem se remedia ac præsidia descensurum, si necesse videretur, quibus majores sui Francorum reges in re consimili causaque uti consuevissent ; nec sibi quidquam antiquius fore, secundum fidei ac religionis integritatem, libertate et incolumitate Ecclesiæ Gallicæ ; nihilominus hoc se profiteri : tamen

non hæc ita a se dici, quasi aut cogitaret ullo modo, aut haberet in animo meritam ac debitam a se Sanctæ Sedi Apostolicæ observantiam, et obediendi conditionem aut excutere, aut imminuere : contra operam daturum esse ut magis ac magis in dies se dignum præberet hoc Christianissimi regis cognomine : hoc maximi Ecclesiæ filii elogio animi hujus sui, ac studii propensionem ad feliciora melioraque tempora reservari, cum scilicet hoc humano generi, ac præcipue reipublicæ Christianæ hoc sui ipsius, ac populi totius Galliæ votis Dei Optimi Maximi gratia tribuisset, ut honeste depositis armis, quæ essent parum modeste illata, motiones animi componerentur, et hoc modo pax ipsa conveniret. Se præterea supplicare cum ab ejus Sanctitate, tum ab ipso sacro collegio postulare, uti ne moleste ferant, si suam ipse professionem, instaurationem, denuntiationem, deprecationem in Acta referri peteret, sibique Instrumenta his de rebus publice fieri, quibus quoties aut tempora, aut res suæ poposcissent, uti posset, ad superiorum omnium fidem, sibique ne ad singula responderetur, rogare, ut his de rebus omnibus cæteros Christiani nominis principes, populos, civitates liceret certiores facere. Nunc itaque, sanctissimi patres, cum vobis promptum sit ac facile, nedum Christianissimi regis animum, et explicatam apertamque facti consiliique sui mentem perspicere, potestis statuere, ne hunc ordinis istius conventum ab illo sperni, nec auctoritatem gravitatemque magni fieri, sed præreptam potius hujus celebrandi facultatem, quod vos ita accepturos confidit, ornatissimi patres, ut nec de illius religione dubitare possitis, nec de animo erga vos, totamque Ecclesiasticam administrationem secus ac commodum est judicare. In quo vestro judicio adversus malevolorum et iniquorum hominum sermones satis sibi præsidii esse putat, satis adversus sugillatores argumenti, ut simul acquiescat et innocentiæ suæ conscientia, et recordatione officiorum suorum.

« HENRY ».

« Cujus quidem scripturæ lectione absoluta, statim promotor sacri Concilii interposuit infrascriptam protestationem, quam clara et alta voce legit sub tenore, qui sequitur :

« Sacrosancta Œcumenica et generalis Synodus in Spiritu sancto legitime congregata intendens consulto et mature, ac causæ cognitione adhibita, et publica Sessione, prout vos facere elegistis, necnon ipsius negotii qualitas requirit, vobis respondere, monet vos ut ad audiendam et recipiendam responsionem hujusmodi prima proxima futura Sessione, quæ erit XIII mensis Octobris proxime venturi coram ipsa Synodo comparere omnino debeatis, dum Christianissimus rex vester in suis litteris affirmat, in civitate Tridentina adesse Concilium, acceptat admittitque libenter. Personam vero vestram pro legitima, et omnia alia per vos dicta non admittit, nisi si et in quantum de jure id facere tenetur ; protestans nihilominus nullum interea ipsi sacrosanctæ Synodo, ac prosecutioni ipsius Concilii, etiam per quæcumque per vos acta et gesta præjudicium generari : ac interim prohibet omnibus notariis, ut Instrumentum istius actus vobis aut alicui tradant, nisi una cum adjectione suæ responsionis, quam die supradicta vobis tradere parata est ; ac sine sui notariis subscriptione ; alias protestatur de nullitate ». Deinde cantato hymno consueto, benedicta sancta Synodo, Patres dimittuntur.

Interfuere illi Sessioni [1] inter alios Moguntinus et Treverensis principes electores, iidemque archiepiscopi.

33. Ex his refellas Jacobum Augustum Thuanum præsidem Parisiensem [2], qui affinxit oratori regio hanc orationem hæretico veneno imbutam.

« Hoc est, Patres, quod præcipue regis Christianissimi animum urit, hoc est quod maxime ad suam et universæ Ecclesiæ injuriam pertinere arbitratur, quod eo tempore Concilium coegerit Pontifex, quo conjunctis cum Cæsare copiis ipsum bello oppugnat, ne videlicet Gallicæ Ecclesiæ præsules eo convenire possint, quorum salutaribus sententiis ac consiliis, tam in caput quam in membra diligentissime inquiratur, quæ corrupto usu in Ecclesiam irrepserunt emendentur, et emendatis iis quæ in doctrina ac moribus corrupta sunt, publica Ecclesiæ concordia sarciatur : hoc est, inquam, Patres, cujus causa me rex ad vos misit, non ut de injuria sibi facta conqueratur ». Et infra : « Verum sacra profanis misceri, ambitioni religionem, inexplebili aliena invadendi cupiditati pietatem, jus rapinis, fas violentiæ obtendi indignatur, et eo impudentiæ postremo inimicos suos devenisse, ut cum maxime fallunt, cum fucum hominibus faciunt, tunc doctrinæ et morum in Ecclesia emendationem constituere videri velint ; itaque rex Christianissimus, et natu maximus Ecclesiæ filius, his enim titulis a majoribus acceptis merito gloriatur, qui videat secum tam implacate et inique agi cum dissimulationi amplius locus esse non possit, me suo nomine coram vobis, sicuti per suos legatos Romæ jam fecisse scitis, denuntiare jussit, ob excitatum tam iniquum tamque alieno tempore bellum, non licere nec integrum esse ditionis suæ episcopos Tridentum mittere, neque habere hunc consessum pro Œcumenica et legitime congregata Synodo, sed magis, quod litterarum nuper traditarum inscriptio doceat, pro conventu quodam privato, qui non religio-

[1] Diar. Cond. Trid. p. ult. — [2] Jac. Aug. Thuan. hist. l. VIII.

nis ac reipublicæ causa, verum in ambitiosorum quorumdam compendium ex his turbis captantium gratiam sit constitutus; proinde illius decretis, nec se, nec regni sui ordines ullo pacto obligari, contra adhibiturum ea remedia si opus fuerit, quibus majores sui in consimili causa usi fuerint». Fingit nimirum auctor [1] Henricum defectionem interminatum a Pontifice, atque in eum moliturum, quæ Philippus Pulcher adversus Bonifacium VIII, quæ Carolus VI adversus Benedictum XIII Pseudopontificem, quæ Ludovicus XII adversus Julium II egissent. Verum auctor mendacii convincitur manifesti ex Actis Synodalibus. Nulla enim a Jacobo Amiotto regio oratore habita est oratio, sed tantummodo lectum est scriptum regium inclusum litteris, sigilloque obsignatum, cujus seriem ipse penitus ignorabat, eaque de causa pudore suffundi visus est, cum ipsi traditum est, ut illud coram Patribus perlegeret, quo quidem scripto eadem penitus repetita fuere, quæ antea Romæ in cardinalium senatu præsente Julio fuerant perorata; cum vero piis verbis se Apostolicam Sedem debito cultu et observantia prosequi Henricus rex profiteretur, nec tamen indicto a Pontifice Concilio se conjungeret, pugnantia inter se dicere existimatus est: porro Concilii promotor regio oratori edixit, ut responsum ad regias litteras, atque Apologiam in proxima Sessione dandam expectaret. At ille, ut erat jussus, responso non expectato, Tridento se proripuit, atque Henricus rex tertia Septembris die promulgavit, moto a Julio Pontifice bello, Concilium disturbari, Gallosque præsules Tridentum proficisci vetuit. Quodnam vero responsum a Patribus Henrico II Gallorum regi redditum sit, hic attexere visum est, licet illud in fine sequentis Sessionis, undecima Octobris, datum sit, ne eadem repetere subinde cogamur. Hæc vero narrantur in Actis.

34. *Responsio Concilii ad protestationem Henrici.* — Reverendus dominus episcopus Bituntinus legit e suggestu responsum [2], quod sequitur:

« Responsum ad protestationem regis Francorum lectum in publica Sessione die VI Octobris MDLI, et exhibitum ipsius regis oratori.

« Cum in proxima Sessione maximam hæc Sancta Synodus lætitiam voluptatemque cepisset, non solum propter auctoritatem ac Patrum frequentiam, adventum ampliorem Germaniæ præsulum, et eorumdem principum, ac sacri Romani imperii electorum, verum etiam quia a piissimo imperatore, et ex Ungariæ et Bohemiæ regnis a serenissimo Romanorum rege legati viri ornatissimi cum litteris ac mandatis venerant, quæ fuerunt ea ipsa in Sessione recitata; ac per eosdem dies ex litteris duorum clarissimorum regum Lusitaniæ et Poloniæ cognitum fuerat, illos quoque inclytos reges in animo habere legatos suos ad sacrosanctam hanc Synodum mittere: omnes tamen Patres, collaudato imperatoris et illorum regum officio, atque erga sanctam hanc Synodum reverentia, cum meritas Deo gratias egerint, quod post diuturnas tenebras maxima subito lux Christianæ reipublicæ fulsisset, tum minime dubium habuerunt, quin rex Christianissimus pro sua et majorum suorum dignitate, ac religionis studio, suos quoque legatos episcoposque missurus, et insigne quoddam religionis, pacis unitatisque Ecclesiasticæ signum declaraturus. Namque cum omnibus gentibus notum sit, quam egregia Francorum regum merita in rempublicam Christianam extiterint; cumque hunc regem putandum sit, nec pietate erga Deum, neque studio fidei orthodoxæ, neque magnitudine animi quoquam illorum esse inferiorem, quis non existimavit firmum præsidium huic sanctæ Synodo et Catholicæ Ecclesiæ in ejus virtute et auctoritate esse constitutum? Verum cum ipsius nuntius in conventum Patrum processisset, et litteræ ab eo allatæ, una cum scriptura quadam illis adjuncta, recitatæ fuissent, magno mox Synodus dolore et sollicitudine affecta est: quanquam enim modeste admodum scriptæ erant, nec parum reverentiæ, qua ille rex hunc sacrum conventum prosequitur, significationem habeant, tamen inde difficultatem videri objici, unde auxilium expectabatur, quis non et vehementer admiraretur et magnopere doleret? Sed et si propter quosdam causas, opinionesque incommodas regis animum offensum et exulceratum esse apparebat, non propterea tamen sancta Synodus spem de illo pristinam sibi abjiciendam putavit, optimorum enim consiliorum sibi et rectissimæ voluntatis conscientia præter spem, quam in Deo Sacrorum Conciliorum auctore et præside habet maximam, ipsum regem confidit, re pro sua prudentia melius secum perpensa, habiturum esse cum officii ac dignitatis suæ rationem, tum communis Ecclesiæ utilitatis ac salutis; nec plus apud eum auctoritatis et ponderis habitura esse minus recta fortasse quorumdam consilia, quam sanctæ Œcumenicæ, illiusque amantissimæ Synodi hortationes atque monita. Quæ quidem libenter audire, et ejus auctoritate moveri Christianissimus rex debet, memor ejus, quod Dominus dixit: *Qui vos audit, me audit.*

« Ac primum illa, quam rex Christianissimus reticuit, omnino omittenda suspicio est, si qui sunt, qui existiment ab hoc sacro Concilio, non communi Ecclesiæ utilitati, sed privatis alicujus commodis et rationibus inserviri. Etenim quibus de rebus agendum sit, directe præ-

[1] Sforlia Pall. hist. Conc. Trid. l. XII. c. 17. — [2] Ang. Mass. in act. ms. sess. III. Conc. Trid. sub Julio III. Ms. arch. Vat. sig. num. 3191. p. 56. Ms. card. Pii sig. num. to. 64. p. 308. Ext. etiam in alio Ms. arch. Vat. sig. num. 3229. p. 240.

scriptum est bonis litteris Summorum Pontificum, quarum alteris Concilium hoc a Paulo Tertio felicis recordationis hujus prædecessore indictum est; alteris ab hoc ipso Summo Pontifice Maximo in eamdem hanc urbem restitutum. Res autem hæ sunt, extirpatio hæresum, reformatio morum, pax Ecclesiæ. Quæ tandem harum rerum, cum toti Ecclesiæ utilis ac necessaria est, tum ab omnibus piis principibus expectanda et summis studiis juvanda. Hæresis quidem longe lateque non per Germaniam modo, unde orta est, sed per reliquas etiam provincias omnes, non absque miserabili animarum interitu, et maxima divini cultus diminutione pervagatur, corroboratur ea pestis, et in dies latius serpit non sine novarum rerum periculo. Qui tanto malo obviam ire cupiunt, ii proprio cujusque commodo, ac non Dei Optimi Maximi honori, et animarum incolumitati inservire putandi sunt? Vetus illa et sancta majorum nostrorum disciplina jam pridem negligitur, populorum mores depravati atque corrupti sunt, qui Ecclesiasticam disciplinam restituere, qui mores reformare, qui populos ad rectiorem vivendi rationem revocare conantur, privatim hi principi cuidam consultum volunt? Postremo principum discordiis, quis nescit quantas respublica Christiana calamitates acceperit, quibus hoc propositum est, cum Dei honori et animarum saluti prospexerunt, et disciplinam populi ac sacerdotum severioribus legibus astrinxerit, cum æternæ quoque Ecclesiæ paci consulere, et ad componendas regum controversias auctoritatem suam interponere, utrum ii videntur uni alicui obsequi et gratificari cupere, an cum principibus, tum eorum populis regnisque consulere? Non cadit profecto in hanc sacram Synodum hæc suspicio, aliena est atque abhorrens ab ejus fide, gravitate, constantia. Nec vero existimandum est Patres in ea congregatos, tam longe a sedibus et Ecclesiis suis, tanto suo et suarum rerum incommodo in hanc urbem convenisse, quo cuipiam principi fidem, et religionem, et animas suas addicerent. Illi vero, pro loco, pro munere, pro ministerio, ad quod a Deo vocati sunt, Principi principum Christo primum, deinde ejus Ecclesiæ deservierunt, neque præcipuum alicujus commodum spectant, sed communem Christiani populi utilitatem et salutem intuentur; quod cum principium ipsum jam indicare potuit, tum rerum exitus, Deo juvante, apertius declarabit. Quamobrem movere Christianissimum regem suspicio hæc minime debet, quominus sinat episcopos regni sui huc venire, neque cum huic sacro conventui, tantum in litteris suis tribuat, eumque perhonorifice semper appellet, hujusmodi quippiam debet suspicari.

35. « Quod vero ad eam controversiam attinet, quæ propter urbem Parmam exorta est; non dubitat hæc Sancta Synodus, quin Pontifex Maximus totius sui facti et consilii sui rationem redditurus sit; ipsis quidem Patribus nihil potest esse optatius, quam ut res ad otium et concordiam deducatur, utcumque autem sit privatum illud negotium, nihil ad hoc publicum pertinet, neque ob eam controversiam Christianissimo regi recusandum censet hæc Synodus, quominus ad sacrosanctum ac Generale Concilium sinat regni sui episcopos venire, pluris enim a tam pio et orthodoxo rege universa Ecclesia facienda est, quam unus ab eo in fidem, et is alienus cliens et stipendiarius receptus: neque Christianissimum regem decet, propter privatam offensionem, officium erga communem matrem deserere, et rem Christianæ reipublicæ maxime salutarem non adjuvare: nam quia accessus huc illis parum tutus esse videtur, propter bellicosos scilicet motus, hac excusatione minime uti licet nunc temporis, qui nec bello domi detinentur, et in locum quietum, et omni tumultu vacuum ad Concilium vocamus, et tuto illuc possunt pervenire.

« At illud fortasse metuunt, ne si forte aliqua de re actum fuerit, quæ illis minus probetur, parum illis libere quod senserint liceat dicere: quod nec illis verendum est: nonne regius nuntius, cum litteras a rege attulisset, illas quidem non nimis huic sanctæ Synodo jucundas, in Patrum consessum admissus est; et cum libere quidquid ei videretur, diceret, attente et patienter auditus est? An vero privato homini tanta libertate, ut permissum fuit, episcopis illo honore, illa dignitate præditis minus libere proferre quod senserint? illis vero libere loquendi potestas erit, et si venerint, omni honore et studio cum sua, tum regis causa ab omnibus Patribus excipientur, sin autem, quod credere difficile est, muneri atque officio suo defecerint, nequaquam propterea Concilium esse desinet, quod more exemploque aliorum Conciliorum Generalium indictum, et in Spiritu sancto legitime congregatum est, et huc tandem justis de causis restitutum, ubi ex compluribus provinciis episcoporum adventu et concursu quotidie fit frequentius, cujus acta atque decreta sanctæ Apostolicæ et universalis Ecclesiæ auctoritate nitentur: unus enim est Christus, una ejus sponsa, unum corpus, Catholica videlicet Ecclesia, quæ ut illa Domini nostri tunica inconsutilis fuit, ita ipsa singularis est atque unica.

36. « Quod vero testatur rex, atque denuntiat se, si necesse fuerit, ad eadem illa remedia descensurum, quibus majores sui aliquando usi fuerint, adduci non potest hæc sancta Synodus, ut eum ita sentire arbitretur, aut omnino ejusmodi proprium esse facturum: etenim quid tam alienum esset a Christianissimo rege, quam instituta quæ significat, vel ipsius causa

renovare, quæ gravissimis honestissimisque de causis, non sine maximo Francorum regum commodo, fuerunt jampridem abrogata ? Quæ porro tanta ejusmodi capiendi consilii necessitas unquam poterit existere? Nonne quodvis subire incommodum satius fuerit, quam tantam nobilissimo illi regno labem aspergere, tanto scandalo Deum Omnipotentem et Ecclesiam Catholicam offendere ? quam alienum vero a prudentia Christianissimi regis esset, præter animæ et salutis æternæ periculum, omnibus seipsum commodis beneficiisque privare, tum a Sede Apostolica ante concessis, tum ab hoc ipso Pontifice Maximo tributis ? Verum sancta hæc Synodus minime timet, ne rex tam turbulentum consilium atque inutile unquam capiat, nec plus dolori indulgeat, quam obtemperet rationi. Illud potius ab eo expectat, ut Dei honori, Ecclesiæ tranquillitati, animarum saluti consulat atque prospiciat, quibus quidem servire, easque vita ipsa potiores habere omnes debent, in primis tamen qui a Deo constituti sunt reges, atque principes, atque in altiore honoris et dignitatis gradu locati sunt, hoc in illum existant gratiores : sperandumque, quod tam opulentum regnum Dei munere rex adeptus, tantis prætcrea beneficiis affectus, etiam operam det, ut quam gratissimus in Deum videatur, ac eum charissimæ Christi Domini nostri sponsæ et sanctissimæ omnium nostrum parentis Ecclesiæ diuturnæ miseriæ calamitatesque moveant. Jam pridem vexatur, scinditur, laceratur, crescit in dies malum, et vehementius ingravescit, nulla res amplius dilationem ac moram patitur, cum tandem aliquando sancta hæc Synodus a Spiritu sancto excitata ad ejus salutem incumbere cœperit, numquid Christianissimus Francorum rex Henricus tam piorum et salutarium consiliorum expers sustinebitur, non opem et fidem suam imploranti dexteram porriget, non fulciendis ejus ruinis manum admovebit ? Nescio quam aliam occasionem expectabit, cum ille perpetuus Ecclesiæ adversarius aliud minime ipse tempus expectet ; sed eam oppugnare, vexare et lacerare non desinat. Absit ut ille rex in tam gravi et necessario tempore desit Ecclesiæ ! absit ut tantam quotidie fieri animarum jacturam negligat ! Propria hæc quidem episcoporum cura, proprium hoc munus est, Ecclesiæ unitatem tueri et saluti animarum prospicere ; verumtamen pii semper hoc reges principesque fecerunt, ut hujusmodi episcoporum conventibus auctoritate et studio adessent, sive civitatum suarum episcopos non ire ad eos solum sinerent, verum etiam hortarentur, legatos mitterent, pietatem denique in eo suam toti terrarum orbi declararent. Hoc idem facere Christianissimum illum regem, et huic sanctæ Synodo amabilem principem oportet, si officio ac muneri suo satisfacere, si se dignum illo eximio præbere cognomine, si Galliarum Ecclesiis, quæ illi charissimæ sunt, studet consulere, si denique patrem suum vult piæ memoriæ regem imitari. Etenim is pro sua præstanti pietate et unitatis Ecclesiæ studio, in hanc ipsam urbem ad Concilium lectissimos regni sui episcopos venire non solum non prohibuit, verum etiam una cum eis legatos viros ornatissimos misit. Et eo magis hoc facere debet, quia jam episcopi Galliarum a Pontifice per litteras de restituto hoc Concilio certiores facti, et ut venirent, ipso sciente et consentiente rege, admoniti fuerunt.

« Quæ cum ita sint, fratres illos suos hæc sancta Synodus amantissime ac studiosissime in Domino hortatur, ut ad ipsam in cursu tam piarum actionum adjuvandam, omissa omni cunctatione, huc se conferant. Quod igitur eorum munus sit, quod officium, quid tanta Ecclesiæ necessitas ab eis postulet, ac potius efflagitet, quid Deo, quid Ecclesiis, quid Summo Pontifici, quid universali Synodo præstare debeant, minime ignorant, ne recusent, a Pontifice Maximo evocati atque admoniti, a fratribus suis et universali hac Synodo expectati, ad res sanctissimas salutaresque gerendas, ad instaurandam religionem, ad reformandos mores, ad pacem et unionem Ecclesiæ constituendam accedere. Regem vero Christianissimum eadem hæc sancta Synodus per viscera misericordiæ Domini nostri Jesu Christi obtestatur, ut animi sui offensionem ipsi Christo Redemptori nostro velit dimittere, et cæteris rebus omnibus Christianæ reipublicæ commoda anteponere. Interea eos ipsos principes, quos propter hujusmodi moderationem et magnitudinem animi, et ob dissimulatas interdum pacis retinendæ causa graves injurias laudet, imitetur superiores Francorum reges, ac majores suos, quos ob Ecclesiam non solum illorum opibus exornatam, verum etiam armis et corporum suorum oppositu defensam magnis merito laudibus extollit. Memoretur præclari illius sui cognominis, quod ab illis acceptum perpetuo bene de Christiana republica merendo non minus quam regnum ipsum tueri et conservare debet, in quo, si hujus Synodi spei opinionique responderit, et fidelissimis ejus amantissimisque consiliis, maximam ab omnibus laudem et æternum a Deo præmium moderationis et pietatis suæ consequetur. Deus, in cujus manu manus et corda sunt principum, regium animum ad hæc consilia dirigat, quæ et regi gloriosa futura sunt, et Christianæ reipublicæ salutaria.

« Super quo responso Patres omnes rogati etiam singulariter a me secretario, responderunt : Placet ; a promotoreque requisitis protonotariis et nuntiis ibi præsentibus. Reliquæ vero ejus Sessionis Acta inferius recensebuntur ».

37. *Impius agendi modus principum Concilio detrahentium.* — Porro Henricus Galliæ rex sua protestatione adversus Tridentinum Concilium illam Caroli V Cæsaris adversus Concilium Bononiense æmulari visus est, hisque protestationibus ii reges arrogare visi sunt sibi eam auctoritatem, ut Concilium Œcumenicum fieri non posset, si ipsi dissentirent, Ecclesiamque subjicere vellent suæ servituti. Quot vero et quanta mala ex hac contestatione manarint, lugeri satis non possunt. Confirmati sunt Lutheranorum animi in pertinacia, adeo ut Saxoniæ dux incautum Cæsarem intercipere molitus sit, Conciliumque anno proximo dissiparit, atque hæresis in Galliam irrepserit, nec crimen inultum Henricus tulit, cum in ipso ætatis flore extinctus sit, ejus stirps ab hæreticis vexata brevi excisa sit, ut suis locis lugendum erit, atque hactenus de Henrici regis protestatione ac responso ei reddito.

In superiore porro Sessione secunda, nulla de fidei dogmatibus decreta promulgavere, sed in diem II Octobris proximam Sessionem tertiam indixere, cum Moguntini et Treverensis archiepiscoporum, qui accesserant, exemplo plures alios præsules venturos sperarent, et capita, de quibus agendum foret, proposuere [1] : « Sacrosancta (inquiunt) Œcumenica et generalis Tridentina Synodus, etc. cum in præteritis Sessionibus de septem Sacramentis novæ legis in genere, et in specie de Baptismo et Confirmatione definitum fuerit, statuit, et decrevit de sanctissimæ Eucharistiæ Sacramento, necnon quoad reformationem attinet, de reliquis, quæ ad faciliorem et commodiorem prælatorum residentiam pertinent, agi et tractari debere, ac monet et hortatur omnes Patres, ut interim Domini nostri Jesu Christi exemplo, quantum tamen humana fragilitas patietur, jejuniis et orationibus vacent, ut tandem placatus, qui in sæcula sit benedictus Deus, corda hominum ad veræ suæ fidei agnitionem, et sanctæ matris Ecclesiæ unitatem, ac recte vivendi normam reducere dignetur ».

38. *Accedentibus Tridentum septemviris prælatis, spes concipitur melioris exitus.* — De Moguntini archiepiscopi ejusdemque septemviri ad cœtus Tridentinos accessu factus certior Julius magnam cœpit lætitiam, concepta spe res Concilii optimos progressus habituras, eidemque principi subjectis litteris [2] gratulatus est.

« Venerabili fratri archiepiscopo Moguntino, sacri Romani imperii principi electori.

« Venerabilis frater, salutem, etc. Magno cum gaudio accepimus fraternitatem tuam Tridentum pervenisse, ut indictum a nobis Concilii Œcumenici tempus obeas; speramus enim ejusdem Dei summi clementia, perque tuam et aliorum Catholicorum antistitum prudentiam, consilium, gravitatem, Concilium ipsum optimos progressus habiturum, et tam universæ Dei Ecclesiæ statum, quam Germaniæ populos a calamitosis discordiis et seditionibus respiraturos. Te igitur, frater, pro ea, quæ dies noctesque animum nostrum exstimulat, Catholicam fidem, et Christianam rempublicam in pristinam incolumitatem et dignitatem restituendi cura magnopere hortamur, ut tam pium ac salutare opus constantia tua, ac recta rerum intelligentia adjuves, ac ea, quam sacri Romani imperii elector summam obtinens, auctoritate prosequare, hac enim maxime ratione ab unico et præpotenti Deo certissimum præmium, et ab hac Sancta Sede, et a nobis perpetuam tibi gratiam et favorem promereberis. Datum Romæ apud S. Petrum die VII Septemb. MDLI, anno II ».

Accessisse quoque Tridentum [1] Coloniensem et Treverensem archiepiscopos pro celebrando Concilio ex aliis Pontificis litteris constat.

De his meminit Angelus Massarellus [2] his verbis :

« Ultima Augusti, congregatio generalis, ut de supra agendis decerneretur. Primum autem admittuntur electores imperii , quibus datur locus supra omnes prælatos in sedibus ornatioribus paulo a prælatis disjunctis, e regione oratorum Cæsaris parte dextra aulæ, et sedilium legati et præsidentium. Decernitur deinde die crastino habendam Sessionem et futuram celebrandam ad diem XI Octobris sequentis ».

Accessit etiam inter alios Germaniæ præsules Viennensis episcopus, atque in Concilio doctrinæ magnum specimen explicuit, tum pro vindicanda ab impiorum calumniis argutiisque Sedis Apostolicæ dignitate volumen scripsit, de quo illi a Julio [3] gratiæ actæ fuerunt.

39. *Hæreticorum articuli contra Eucharistiam discutiuntur in Concilio.* — Antequam celebraretur tertia Sessio discussi sunt hæreticorum articuli circa Eucharistiam, quos Angelus Massarellus [4] subjectis verbis conceptos fuisse narrat :

« Cum in sequenti Sessione agendum sit de sanctissimo Eucharistiæ sacramento, illustrissimi domini præsidentes juxta morem hactenus in Concilio observatum proposuerunt discutiendos atque examinandos a Sac. theologiæ professoribus articulos infrascriptos :

« I. In Eucharistia non esse revera Corpus et Sanguinem, neque divinitatem Domini nostri Jesu Christi, sed tantum ut in signo.

« Hic error est Zuinglii, Œcolampadii et Sacramentariorum.

[1] Acta Conc. sess. XII. — [2] Julii III. lib. brev. V. sign. num. 2884. p. 92.

[1] Lib. V. brev. p. 272. — [2] Ang. Mass. in Diar. Conc. Trid. Ms. arch. Vat. p. 417. — [3] Julii III. l. V. brev. sig. num. 2884. p. 38. — [4] Ang. Mass. Ms. arch. Vat. sig. num. 3161. p. 37. Post sess. II. sub Julio III. et in Diar. pag. ult.

« II. Exhiberi in Eucharistia Christum, sed spiritualiter tantum manducandum per fidem, non autem sacramentaliter.

« Articulus iste est supradictorum hæreticorum, præsertim Œcolampadii in libello, quem fecit de Eucharistiæ Sacramento cap. XIII et in multis aliis locis : cum enim negent Christum esse revera in Eucharistia, asserunt non posse manducari Christum nisi per fidem, sacramentaliter autem accipi buccellam panis.

« III. In Eucharistia esse quidem Corpus et Sanguinem Domini nostri Jesu Christi, sed simul cum substantia panis et vini, ita ut non sit transsubstantiatio, sed unio hypostatica humanitatis, et substantiæ panis et vini, ita ut verum sit dicere, hic panis est Corpus meum, et hoc vinum est Sanguis meus.

« Martinus Lutherus in suo testamento de altaris Sacramento sic ait : « Profiteor, quod in « eo veraciter Corpus et Sanguis Christi in pane « et vino corporaliter manducatur, et bibitur ». Et in assertionibus sic scribit : « Postquam vidi, « quæ esset Ecclesia, quæ aliter determinasset, « nempe Thomistica, id est, Aristotelica, auda- « cior factus sum, et quid inter saxum et sa- « crum, hærebam. Tandem stabilivi conscien- « tiam meam in sententia priori esse, videlicet, « verum panem, verumque vinum, in quibus « Christi vera Caro verusque Sanguis non aliter « nec minus sit, quam ipsi sub accidentibus « suis pronunt ». Idemque Lutherus, scribens ad regem Angliæ, sic inquit : « Impius et blas- « phemus est, qui dicit panem transsubstan- « tiari ».

« IV. Eucharistiam institutam esse ob solam remissionem peccatorum.

« Hic articulus, ut refert Roffensis, est Lutheri.

« V. Christum in Eucharistiam non esse adorandum, neque festis venerandum, neque in processionibus circumgestandum, neque ad infirmos deferendum, et ejus adoratores esse veros idololatras.

« Lutherus ad Valdenses sic ait : « Dicimus « illos non esse damnandos, nec de hæresi ac- « cusandos, qui Sacramentum Eucharistiæ non « adorant, cum non sit præceptum, neque « Christus in hoc ibi adsit : sed tamen ubique « vides illam adorationem Sacramenti, nec esse « sine periculo ubi fides et verbum non exer- « cetur; quare tutius forsan fuerit cum Aposto- « lis non adorare ». Idem alio in loco ad eosdem ait : « Nullum festum magis odi, quam « festum Corporis Christi », idemque docetur in confessione Augustana.

« VI. Non esse reservandam Eucharistiam in Sacrario, sed statim comedendam, et præsentibus dandam, et aliter facientes abuti hoc Sacramento, neque licere, ut quis seipsum communicet.

« Hæc habentur in libello reformationis ad Colonienses.

« VII. In hostiis, seu particulis consecratis post communionem remanentibus non remanere Corpus Domini, sed tantum ibi esse dum sumitur, non autem ante vel post sumptionem.

« Hic articulus est Lutheri in libello, ut refert Cochlæus, contra eum edito.

« VIII. De jure divino esse, sub utraque specie etiam populum et parvulos communicare, et propterea peccare eos, qui cogunt populum altera specie uti ». In Confessione Augustana cap. de utraque specie sic habetur : « Hic mos « sub utraque specie habet mandatum Domini « (Matth. XVI). *Bibite ex hoc omnes*, ubi manifeste « præcepit Christus, ut de poculo omnes bi- « bant ». Item Lutherus de formula Missæ sic ait : « Si quo casu Concilium statuerit, minime « omnium vellemus utraque specie potiri, imo « tunc primum in despectum Concilii vellemus, « aut una tantum, aut neutra, aut nequaquam « utraque potiri. Ac placet eos anathema ha- « bere, quicumque talis Concilii potiretur utra- « que, cum id habeamus de jure divino.

« IX. Non contineri sub altera specie quantum continetur sub utraque, neque tantum sumere communionem sub altera specie, quantum sub utraque. Joannes Eckius in disputationibus ait, laicis sub panis specie, ut ipsi loquuntur, aut cum pane utramque Sacramenti partem, et corpus et sanguinem porrigi. Nugæ sunt. Item Lutherus lib. disputationum MDXXXV. « Quid si « ego contra sentiam, me non tantum accipere « sub altera, quantum sub utraque, quia non « totam Christi institutionem, sed solum dimi- « diam accipio.

« X. Solam fidem esse sufficientem ad sumendam Eucharistiam, neque ad id confessionem esse necessariam, sed liberam, præsertim doctis : neque teneri homines ad communionem in Paschate. Lutherus lib. de captivitate Babylonica sic ait : « Verbum promissionis re- « gnare debet in fide pura quæ est unica, et sola « sufficiens præparatio ad Sacramenti sumptio- « nem ». Item serm. de confessione part. III inquit : « Fidele consilium meum est, ut homo « Christianus tempore Quadragesimæ et Pascha- « tis non confiteatur, nec ad Sacramentum eat ». Idem ipse Lutherus asserit in libello de Visitatione Saxonica cap. de Eucharistia.

40. *Modus præfixus theologis in sententiis dicendis.*

« Sententiæ per theologos dicendæ deducantur ex sacra Scriptura, traditionibus Apostolicis, sacris et approbatis Conciliis, ac constitutionibus et auctoritatibus summorum Pontificum, et sanctorum Patrum, et consensu Catholicæ Ecclesiæ. Utantur brevitate, et absti-

neant a superfluis et inutilibus quæstionibus, ac etiam protervis contentionibus. Ordo autem in sententiis dicendis erit talis, ut primo loco dicant missi a sanctissimo D. N., deinde missi ab oratore imperatoris, postea clerici sæculares juxta eorum promotionem, et postremo regulares juxta eorum ordinem ».

Concessa est iis a legato Apostolico, et præsidibus Concilii potestas legendorum librorum prohibitorum, confutandarum hæreseon, et asserendæ veritatis studio. Octava vero die Septembris cœptæ sunt Congregationes theologorum, quæ consecutis aliis diebus octo perductæ sunt. In quibus sententias circa memoratos articulos dixere primum missi a Pontifice Jacobus Laynes Societatis Jesu, Hispanus, Alfonsus Salmeron ejusdem Societatis. Dein missi a Cæsare Joannes Arze clericus sæcularis, Melchior Canus Ordinis Prædicatorum, Joannes de Orthega Ordinis Minorum. Deinde alii. Consensere vero omnes ex memoratis articulis simpliciter damnandos esse, primum, tertium, quintum, sextum, septimum et octavum ; alios vero damnandos cum aliqua declaratione, quam ad singulos eos articulos suis conceptam verbis expressere : quæ omnia postea in decem Congregationibus generalibus sunt expensa, et canones propositi, ut quinta Octobris in examen adducerentur.

41. *Sessio tertia : leguntur et laudantur litteræ Marchionis Brandeburgensis.* — Recurrente die undecima Octobris, celebrata est tertia Sessio, in qua solemni ritu peracta re divina, et habita sacra concione, lectæ sunt litteræ Joachim Marchionis Brandeburgensis ad Concilium Tridentinum, quibus redintegrandæ in Germania veteris concordiæ religionis asserendæ, ac disciplinæ instaurandæ cupidissimum se ostendit [1] Concilioque conjunxit :

« Nos Joachimus Dei gratia Marchio Brandeburgensis, sacri Romani imperii archicamerarius et elector, Stetiniæ, Pomeraniæ, Casubiorum et Slavorum, necnon Crosnæ Silesinæ dux, Burggravius Norimbergæ et Princeps Russiæ.

« Fatemur et notum facimus cunctis honorandissimis dominis et amicis nostris, cujuscumque status et conditionis sint, quod cum sacra Cæsarea majestas, dominus noster clementissimus, nobis significarit, quomodo sanctissimus in Christo pater et dominus D. Julius III, divina favente clementia, et sacrosanctæ Romanæ et universalis Ecclesiæ summus Pontifex, dominus noster gratiosissimus Concilium generale Tridentinum kal. Maii præteritis continuandum instituisset, paternaque omni patientia et charitate, quo tandem in nostra Germania jam dudum ortæ, multisque annis alitæ controversiæ religionis, hac via legitima componantur, beataque pax Ecclesiæ Dei, et quies Germaniæ restituatur, promoturum suæ majestati promisisset ; suaque majestas non huic Œcumenico Concilio cum aliis principibus viris et statibus Christianitatis personaliter, vel saltem, si legitime impediremur, per nostros intimos consiliarios et viros bonos pacis publicæ tranquillitatisque sollicitos interessemus, clementer et gratiose admonuerit requisiveritque, nobisque ab ineunte nostri regiminis ætate nihil magis studii curæque fuerit, nihilque magis a Deo Optimo Maximo optemus cupiamusque, quam ut sanctissimum ejus nomen glorificetur, et unanimis Catholica et orthodoxa religio in nostra Germania restituatur, Ecclesiæque Dei ab omnibus malis et perversis dogmatibus repurgentur, et status publicus cum moribus reformetur, nosque cum variis et legitimis ex causis, adversaque corporis valetudine, et quominus personaliter interesse possemus, impediamur : quod propterea intimum et dilectum nobis consiliarium nobilem et doctum virum Christophorum de Straffen, Juris utriusque doctorem, secretariumque nostrum Joannem Hoffmannum cum pleno mandato et potestate in hoc Œcumenico Tridentino Concilio nostro nomine comparendi » et infra, « constituimus et ordinamus, etc. Datum Coloniæ ad Suevum, I die Augusti MDLI.

« JOACHIMUS elector manu propria ».

42. Perlecto eo mandato Christophorus memoratus orator piam orationem subjectis conceptam verbis ad Patres habuit [1] :

« Reverendissime et illustrissime cardinalis sanctissimi D. N. Julii divina providentia papæ III legate, reverendissime et illustrissime cardinalis et princeps Tridentine, reverendissimi et illustrissimi principes electores, clarissimi oratores, piissimi patres sacrosanctæ Synodi, domini observandissimi.

« Quemadmodum magna et incredibilis proculdubio lætitia in omnium piorum animos se effundere deberet, quia post turbulentissimas tempestates, quibus tot annos misere jactata est Christiana religio, tam inopinate spes hæc tranquillitatis affulserit, et reipublicæ fideique Christianæ pristinum decus, auctoritas majestasque hac via legitima per Œcumenicum Concilium restitueretur, ita et illustrissimo principi, et DD. Joachimo Marchioni Brandeburgensi sacri Romani imperii archicamerario, et principi electori Mechliniæ, Pomeraniæ, Casubiorum, Slavorum, necnon Chrosnæ Silesinæ duci, Burgravio Nurimberghæ et Russiæ principi, domino meo generoso, nihil jucundius evenire potuit, quam quod nostræ religionis Christianæ tantis jam totque procellarum injuriis laceram navem ex imminenti naufragio in tutum tandem portum vobis fidelissimis naucleris suo maxime

[1] Ubi sup. p. 45.

[1] Ut sup. sig. num. 3191. pag. Ms. card. Pii to. LXXIV. p. 307.

tempore perduci videret. Igitur suarum partium quoque esse et ad principem Christianum pertinere existimavit, si quantum in se esset, daret operam, ut omnium saluti Dei et religionis pretioso ejus Sanguine asserta, necessaria hæc res ad optatum tandem finem deducatur. Cum ergo optimus, sacratissimus et invictissimus princeps et D. Carolus V, divina favente clementia Romanorum imperator semper Augustus, dominus noster omnium clementissimus, ille domino meo D. Joachimo Marchioni Brandeburgensi, et principi electori significasset, quomodo S. D. N. Julius III divina providentia sacrosanctæ Romanæ Universalis Ecclesiæ summus Pontifex sacrum hoc Œcumenicum Concilium Tridentinum, jam olim a felicis recordationis Paulo III cœptum, primis kal. Maii præteritis Tridenti continuandum instituisset, suaque majestas illustrissimum principem electorem Brandeburgensem, et huic sacro Œcumenico Concilio cum cæteris principibus viris et statibus Christianitatis personaliter, vel saltem, si legitime impediretur, per suos consiliarios et oratores interesse, et sacram Synodum pro viribus promovere, fovere tuerique non gravaretur, admonuisset requisivisselque, nihil quidem illustrissimus princeps elector maluisset, nihil antiquius nihilque dignius putavit, quam hoc pio et Christiano officio, piissimis Cæsareæ majestatis votis obsequi, et præsens Concilio interesse, impeditus tamen adversa corporis valetudine, turbulentissimoque rerum maxime istarum partium statu, quominus hoc ipsum per se præstare possit, nihilominus, ut devotissimum animum suum, propensamque voluntatem erga hanc sacrosanctam Œcumenicam Synodum testaretur, me cum collega meo huc delegavit, jussitque in primis sanctam Synodum suo nomine obsequiose et reverenter salutare, reverendissimis et illustrissimis dominationibus vestris sua obsequia deferre, rogareque, ut sancta Synodus suam illustrissimam dominationem excusatam habere dignetur. Neque vero dubitare debet sancta Synodus me cum collega meo omnia pro conservanda ampliandaque sancti Concilii auctoritate, progressuque et incremento sacrosanctæ Christianæ religionis, pacis, tranquillitatisque publicæ pertinere videbuntur, diligenterque pro viribus facturum, promoturumque, principemque electorem illustrissimum omnia, quæ sancte et sincere, ut principem Christianum et obedientiæ filium Ecclesiæ Catholicæ decet, observaturum, defensurumque, ut hæc omnia ex authentico ejus mandato sacra Synodus perspicere potest. Reliquum est, ut illustrissimum principem electorem, meque cum collega reverendissimis et sanctissimis dominationibus vestris commendem ».

Commendata est a Patribus Joachimi Marchionis Brandeburgensis, qui se ad excipienda Concilii decreta submiserat, pietas, reddito illi responso :

« Responsio sanctæ Synodi ad eosdem oratores.

« Dici non potest, ornatissimi viri, quantam lætitiam huic sanctæ Synodo vester adventus attulerit, quantaque animi voluptate audierit ea quæ a vobis relata sunt. De propenso illustrissimi principis vestri erga ipsam Synodum animo, præsertim de filiali et humili submissione, et de proposito acceptandi et observandi ea quæ a sancta Synodo decerni continget ; sperat enim Dei bonitate futurum, ut clarissimus vester princeps, sicuti ea verbo a vobis exponi voluit, ita facto et opere comprobabit, quare et personas vestras benevole et amanter amplectitur, et mandatum per vos exhibitum, quantum de jure debet, admittit.

43. *Concilii decretum et canones circa Eucharistiam.* — Dato eo responso, promulgata fuere in eo Patrum consessu plura decreta de sanctissimo Eucharistiæ Sacramento, quæ ob rerum in iis contentarum majestatem, assertamque nitide fidei veritatem contra hæreses, quæ impiæ ignorantiæ tenebris tot populos immerserant, suis concepta verbis adducenda visa sunt :

Decretum de sanctissimo Eucharistiæ Sacramento.

« Sacrosancta, Œcumenica et generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, præsidentibus in ea eisdem sanctæ Sedis Apostolicæ legato et nuntiis, etsi in eum finem, non absque peculiari Spiritus sancti ductu et gubernatione, convenerit, ut veram et antiquam de fide et Sacramentis doctrinam exponeret, ut hæresibus omnibus et aliis gravissimis incommodis, quibus Dei Ecclesia misere nunc exagitatur, et in multas ac varias partes scinditur, remedium afferret ; hoc præsertim jam inde a principio in votis habuit, ut stirpitus convelleret zizania execrabilium errorum et schismatum, quæ inimicus homo his nostris calamitosis temporibus in doctrina fidei, usu et cultu sacrosanctæ Eucharistiæ superseminavit, quam alioqui Salvator noster in Ecclesia sua tanquam Symbolum reliquit ejus unitatis et charitatis qua Christianos omnes inter se conjunctos et copulatos esse voluit. Itaque eadem sacrosancta Synodus sanam et sinceram illam de venerabili hoc et divino Eucharistiæ Sacramento doctrinam tradens, quam semper Catholica Ecclesia, ab ipso Jesu Christo Domino nostro, et ejus Apostolis erudita, atque a Spiritu sancto illi omnem veritatem in dies suggerente edocta, retinuit, et ad finem usque sæculi conservabit ; omnibus Christi fidelibus interdicit, ne posthac de sanctissima Eucharistia aliter crede-

re, docere aut prædicare audeant, quam ut est hoc præsenti decreto explicatum atque definitum.

44. *De reali præsentia Domini nostri Jesu Christi in sanctissimo Eucharistiæ Sacramento.*

« Principio docet sancta Synodus, et aperte ac simpliciter profitetur in almo sanctæ Eucharistiæ Sacramento, post panis et vini consecrationem, Dominum nostrum Jesum Christum, verum Deum atque hominem, vere, realiter ac substantialiter sub specie illarum rerum sensibilium contineri. Nec enim hæc inter se pugnant, ut ipse Salvator noster semper ad dexteram Patris in cælis assideat, juxta modum existendi naturalem, et ut multis nihilominus aliis in locis sacramentaliter præsens sua substantia nobis adsit, ea existendi ratione, quam et si verbis exprimere vix possumus, possibilem tamen esse Deo, cogitatione per fidem illustrata, assequi possumus, et constantissime credere debemus. Ita enim majores nostri omnes, quotquot in vera Christi Ecclesia fuerunt, qui de SS. hoc sacramento disseruerunt, apertissime professi sunt, hoc tam admirabile Sacramentum in ultima cœna Redemptorem nostrum instituisse, cum post panis vinique benedictionem, se suum ipsius corpus illis præberet ac suum sanguinem, disertis ac perspicuis verbis testatus est : quæ verba a sanctis Evangelistis commemorata, et a D. Paulo postea repetita, cum propriam illam et apertissimam significationem præ se ferant, secundum quam a Patribus intellecta sunt, indignissimum sane flagitium est, ea a quibusdam contentiosis et pravis hominibus ad fictitios et imaginarios tropos, quibus veritas carnis et sanguinis Christi negatur, contra universum Ecclesiæ sensum detorqueri, quæ tanquam columna et firmamentum veritatis, hæc ab impiis hominibus excogitata commenta, velut satanica, detestata est, grato semper et memori animo præstantissimum hoc Christi beneficium agnoscens.

45. *De ratione institutionis hujus sanctissimi Sacramenti.*

« Ergo Salvator noster, discessurus ex hoc mundo ad Patrem, Sacramentum hoc instituit, in quo divitias divini sui erga homines amoris, voluit effundi, memoriam faciens mirabilium suorum; et in illius sumptione colere nos sui memoriam præcepit, suamque annuntiare mortem, donec ipse ad judicandum mundum veniat. Sumi autem voluit Sacramentum hoc, tanquam spiritualem animarum cibum, quo alantur et confortentur viventes vita illius, qui dixit : *Qui manducat me, et ipse vivet propter me :* et tanquam antidotum, quo liberemur a culpis quotidianis, et a peccatis mortalibus præservemur. Pignus præterea id esse voluit futuræ nostræ gloriæ et perpetuæ felicitatis; adeoque Symbolum unius illius corpus, cujus ipse caput existit, cuique nos, tanquam membra, arctissima fidei, spei et charitatis connexione astrictos esse voluit, ut id ipsum omnes diceremus, nec essent in nobis schismata.

46. *De excellentia sanctissimæ Eucharistiæ super reliqua Sacramenta.*

« Commune hoc quidem est sanctissimæ Eucharistiæ cum cæteris Sacramentis, symbolum esse rei sacræ, et invisibilis gratiæ formam visibilem, verum illud in ea excellens et singulare reperitur, quod reliqua sacramenta tunc primum sanctificandi vim habent, cum quis illis utitur, at in Eucharistia ipse sanctitatis auctor ante usum est : nondum enim Eucharistiam de manu Domini Apostoli susceperant, cum vere tamen ipse affirmaret, corpus suum esse quod præbebat, et semper hæc fides in Ecclesia Dei fuit, statim post consecrationem verum Domini nostri corpus, verumque ejus sanguinem sub panis et vini specie una cum ipsius anima et divinitate existere; sed corpus quidem sub specie panis, et sanguinem sub vini specie ex vi verborum : ipsum autem corpus sub specie vini, et sanguinem sub specie panis, animamque sub utraque, vi naturalis illius connexionis et concomitantiæ, qua partes Christi Domini, qui jam ex mortuis resurrexit, non amplius moriturus, inter se copulantur : divinitatem porro propter admirabilem illam ejus cum corpore et anima hypostaticam unionem, quapropter verissimum est, tantumdem sub alterutra specie, atque sub utraque contineri : totus enim et integer Christus sub panis specie, et sub quavis ipsius speciei parte, totus item sub vini specie, et sub ejus partibus existit.

47. *De transsubstantiatione.*

« Quoniam autem Christus Redemptor noster corpus suum id, quod sub specie panis offerebat, vere esse dixit, ideo persuasum semper in Ecclesia Dei fuit, idque nunc denuo sancta hæc Synodus declarat, per consecrationem panis et vini, conversionem fieri totius substantiæ panis in substantiam corporis Christi Domini nostri, et totius substantiæ vini in substantiam sanguinis ejus, quæ conversio convenienter et proprie a sanctissima Catholica Ecclesia transsubstantiatio est appellata.

De cultu ac veneratione huic sanctissimo Sacramento exhibenda.

« Nullus itaque dubitandi locus relinqui-

tur, quin omnes Christi fideles pro more in Catholica Ecclesia semper recepto latriæ cultum, qui vero Deo debetur, huic sanctissimo Sacramento in veneratione exhibeant. Neque enim ideo minus est adorandum, quod fuerit a Christo Domino, ut sumatur, institutum : nam illum eumdem Deum præsentem in eo adesse credimus, quem Pater Æternus introducens in orbem terrarum dicit : *et adorent eum omnes Angeli Dei;* quem Magi procidentes adoraverunt; quem denique in Galilæa ab Apostolis adoratum fuisse Scriptura testatur. Declarat præterea sancta Synodus pie et religiose admodum in Dei Ecclesiam inductum fuisse hunc morem, ut singulis annis peculiari quodam et festo die præcelsum hoc et venerabile Sacramentum singulari veneratione ac solemnitate celebraretur, utque in processionibus reverenter et honorifice illud per vias et loca publica circumferretur. Æquissimum est enim, sacros aliquos statutos esse dies, cum Christiani omnes singulari ac rara quadam significatione gratos et memores testentur animos erga communem Dominum et Redemptorem pro tam ineffabili et plene divino beneficio, quo mortis ejus victoria et triumphus repræsentatur : atque si quidem oportuit, victricem veritatem de mendacio et hæresi triumphum agere; ut ejus adversarii conspectu tanti splendoris, et in tanta universæ Ecclesiæ lætitia positi, vel debilitati et fracti tabescant, vel pudore affecti et confusi aliquando resipiscant.

48. *De asservando sacræ Eucharistiæ Sacramento et ad infirmos deferendo.*

« Consuetudo asservandi in sacrario sanctam Eucharistiam adeo antiqua est, ut eam sæculum etiam Nicæni Concilii agnoverit. Porro deferri ipsam sacram Eucharistiam ad infirmos, et hunc usum diligenter in Ecclesiis conservari, prætorquam quod cum summa æquitate et ratione conjunctum est, tum multis in Conciliis præceptum invenitur, et vetustissimo Catholicæ Ecclesiæ more est observatum. Quare sancta hæc Synodus retinendum omnino salutarem hunc et necessarium morem statuit.

De præparatione, quæ adhibenda est, ut digne quis Eucharistiam percipiat.

« Si non decet ad sacras ullas functiones quempiam accedere, nisi sancte, certe quo magis sanctitas et divinitas cœlestis hujus Sacramenti viro Christiano comperta est, eo diligentius cavere ille debet, ne absque magna reverentia et sanctitate ad id recipiendum accedat; præsertim, cum illa plena formidinis verba apud Apostolum legamus : *Qui manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans Corpus Domini.* Quare communicare volenti revocandum est in memoriam ejus præceptum : *Probet se ipsum homo.* Ecclesiastica autem consuetudo declarat, eam probationem necessariam esse; ut nullus sibi conscius mortalis peccati, quamtumvis sibi contritus videatur, absque præmissa sacramentali confessione ad sacram Eucharistiam accedere debeat; quod a Christianis omnibus, etiam ab iis sacerdotibus, quibus ex officio incubuerit celebrare, hæc sancta Synodus perpetuo servandum esse decrevit, modo non desit illi copia confessoris : quod si, necessitate urgente, sacerdos absque prævia confessione celebraverit, quamprimum confiteatur.

49. *De usu admirabilis hujus Sacramenti.*

« Quoad usum autem, recte et sapienter Patres nostri tres rationes hoc sanctum Sacramentum accipiendi distinxerunt. Quosdam enim docuerunt sacramentaliter dumtaxat id sumere, ut peccatores; alios tantum spiritualiter, illos nimirum, qui voto propositum illum cœlestem panem edentes, fide viva, quæ per dilectionem operatur, fructum ejus et utilitatem sentiunt; tertio porro sacramentaliter simul et spiritualiter; hi autem sunt, qui ita se prius probant et instruunt, ut vestem nuptialem induti, ad divinam hanc mensam accedant. In sacramentali autem sumptione semper in Ecclesia Dei mos fuit, ut laici a sacerdotibus communionem acciperent; sacerdotes autem celebrantes se ipsos communicarent : qui mos tanquam ex traditione Apostolica descendens, jure ac merito retineri debet. Demum autem paterno affectu admonet S. Synodus, hortatur, rogat et obsecrat per viscera misericordiæ Dei nostri, ut omnes, et singuli, qui Christiano nomine censentur, in hoc vinculo charitatis, in hoc concordiæ symbolo jam tandem aliquando conveniant et concordent, memoresque tantæ majestatis, et tam eximii amoris Jesu Christi Domini nostri, qui dilectam animam suam in nostræ salutis pretium, et carnem suam nobis dedit ad manducandum, hæc sacra mysteria Corporis et Sanguinis ejus ea fidei constantia et firmitate, ea animi devotione, ea pietate et cultu credant et venerentur, ut panem illum supersubstantialem frequenter suscipere possint; et is vere eis sit animæ vita, et perpetua sanitas mentis; cujus vigore confortati, ex hujus miseræ peregrinationis itinere ad cælestem patriam pervenire valeant, eumdem panem Angelorum, quem modo sub sacris velaminibus edunt, absque ullo velamine manducaturi. Quoniam autem non est satis veritatem dicere, nisi detegantur et refellantur errores; placuit sanctæ Synodo hos canones subjungere, ut omnes, jam agnita Catholica doctrina, intelligant quoque, quæ ab illis hæreses caveri vitarique debeant.

50. DE SACROSANCTO EUCHARISTIÆ SACRAMENTO.

CANON I.

« Si quis negaverit, in sanctissimæ Eucharistiæ Sacramento contineri vere, realiter et substantialiter Corpus et Sanguinem una cum anima et divinitate Domini nostri Jesu Christi ac proinde totum Christum : sed dixerit tantummodo esse in eo, ut in signo, vel figura, aut virtute ; anathema sit.

CANON II.

« Si quis dixerit, in sacrosancto Eucharistiæ Sacramento remanere substantiam panis et vini una cum Corpore et Sanguine Domini nostri Jesu Christi ; negaveritque mirabilem illam et singularem conversionem totius substantiæ panis in corpus et totius substantiæ vini in sanguinem, manentibus dumtaxat speciebus panis et vini ; quam quidem conversionem Catholica Ecclesia aptissime transsubstantiationem appellat; anathema sit.

CANON III.

« Si quis negaverit, in venerabili Sacramento Eucharistiæ sub unaquaque specie, et sub singulis cujusque speciei partibus, separatione facta, totum Christum contineri; anathema sit.

CANON IV.

« Si quis dixerit, peracta consecratione, in admirabili Eucharistiæ Sacramento non esse Corpus et Sanguinem Domini nostri Jesu Christi, sed tantum in usu, dum sumitur ; non autem ante, vel post ; et in hostiis seu particulis consecratis, quæ post communionem reservantur vel supersunt, non remanere verum Corpus Domini ; anathema sit.

CANON V.

« Si quis dixerit, vel præcipuum fructum sanctissimæ Eucharistiæ esse remissionem peccatorum, vel ex ea non alios effectus provenire ; anathema sit.

CANON VI.

« Si quis dixerit, in sancto Eucharistiæ Sacramento Christum unigenitum Dei Filium non esse cultu latriæ etiam externo adorandum : atque ideo nec festiva peculiari celebritate venerandum ; neque in processionem secundum laudabilem et universalem Ecclesiæ sanctæ ritum, et consuetudinem solemniter circumgestandum, vel non publice ut adoretur, populo proponendum, et ejus adoratores esse idololatras ; anathema sit.

CANON VII.

« Si quis dixerit, non licere sacram Eucharistiam in sacrario reservari, sed statim post consecrationem adstantibus necessario distribuendum ; aut non licere, ut illa ad infirmos honorifice deferatur ; anathema sit.

CANON VIII.

« Si quis dixerit, Christum in Eucharistia exhibitum, spiritualiter tantum manducari, et non etiam sacramentaliter et realiter ; anathema sit.

CANON IX.

« Si quis negaverit omnes et singulos Christi fideles utriusque sexus, cum ad annos discretionis pervenerint, teneri singulis annis, saltem in Paschate, ad communicandum, juxta præceptum sanctissimæ matris Ecclesiæ ; anathema sit.

CANON X.

« Si quis dixerit, non licere sacerdoti celebranti se ipsum communicare ; anathema sit.

CANON XI.

« Si quis dixerit, solam fidem esse sufficientem præparationem ad sumendum sanctissimæ Eucharistiæ Sacramentum ; anathema sit. Et ne tantum Sacramentum indigne, atque ideo in mortem et condemnationem sumatur, statuit atque declarat ipsa sancta Synodus, illis, quos conscientia peccati mortalis gravat, quantumcumque etiam se contritos existiment, habita copia Confessoris , necessario præmittendam esse confessionem sacramentalem. Si quis autem contrarium docere, prædicare, vel pertinaciter asserere, vel etiam publice disputando defendere præsumpserit, eo ipso excommunicatus existat ».

51. Dirimendæ superarent quatuor aliæ controversiæ ad Eucharistiam spectantes. « An necessarium sit ad salutem et divino jure præceptum, ut singuli Christi fideles sub utraque specie ipsum venerabile Sacramentum accipiant, et non minus sumat, qui sub altera, quam qui sub utraque specie communicat? et an erraverit sancta mater Ecclesia laicos et non celebrantes sacerdotes sub panis specie duntaxat communicando? et an parvuli etiam communicandi sint? » Verum cum in iis discutiendis controversiis Protestantes audiri vellent , Concilium, dissolvendi schismatis et hæreseos extinguendæ percupidum, tuti et liberi commeatus syngrapham iis transmisit, ac vigesimum quintum diem Januarii indixit, quo de iis ageretur.

52. *Decretum de reformatione circa causas Ecclesiasticas.* — In eadem decima tertia Sessione promulgatum est decretum de instauranda disciplina Ecclesiastica , ac in primis jussi præsules virtutum prælucere exemplo, ac

severitatem in delinquentes distringere benignitate temperatam, tum ad provocationum diffugia intercludenda hæc sancita sunt :

« In causis visitationis et correctionis, sive habilitatis et inhabilitatis, necnon criminalibus ab episcopo, seu illius in spiritualibus vicario generali ante diffinitivam sententiam ab interlocutoria, vel alio quocumque gravamine non appelletur, nec episcopus, seu vicarius appellationi hujusmodi, tamquam frivolæ deferre teneatur, sed ea, ac quacumque inhibitione ab appellationis judice emanata, necnon omni stylo et consuetudine etiam immemorabili contraria non obstante, ad ulteriora valeat procedere, nisi gravamen hujusmodi per diffinitivam sententiam reparari, vel ab ipsa diffinitiva appellari non possit, quibus casibus sacrorum et antiquorum canonum statuta illibata persistant ».

De sacerdotibus, qui ob immania crimina sacerdotali jure exauctorandi sunt, constitutum, ut cum episcoporum numerus sacris canonibus definitus commode cogi non possit, vel abbates mithrati totidem, vel alii scientia conspicui Ecclesiastici una cum episcopo, vel ejus vicario intersint; de causis demum episcoporum hæc promulgata : causæ episcoporum cum pro criminis objecti qualitate comparere debeant, coram Pontifice Maximo referantur, ac per ipsum terminentur.

53. *Discutiuntur articuli hæreticorum de Sacramentis Pœnitentiæ et Extremæ-Unctionis.* — Celebrata superiori Sessione [1], cum juxta ejus decretum de Sacramentis Pœnitentiæ et Extremæ-Unctionis agendum esset, illustrissimi dominus legatus et præsidentes die XV Octobris exhibuerunt theologis discutiendos articulos infrascriptos :

« I. Pœnitentiam non esse proprie Sacramentum ad reconciliationem pro lapsis post Baptismum a Christo institutum ; nec recte a Patribus secundam tabulam post naufragium appellari : sed Baptismum vere esse ipsum Sacramentum Pœnitentiæ.

« Iste articulus asseritur a Calvino in sua institutione cap. XXIX, item a Melancthone.

« II. Non esse tres Pœnitentiæ partes, Contritionem, Confessionem et Satisfactionem ; sed duas tantum, terrores scilicet incussos conscientiis agnito peccato, et fidem conceptam ex Evangelio vel absolutione, qua credit quis per Christum esse remissa peccata.

« Asseritur iste articulus a Melancthone disputatione de partibus Pœnitentiæ. Item in Confessione Augustana Artic. XII. Item in Apologia et Locis communibus ; et Calvinus capite IX numero 4, item Brentius et Lutherus.

« III. Contritionem, quæ paratur per discussionem, collectionem et detestationem peccatorum non præparare ad gratiam Dei, nec remittere peccata, sed potius efficere hominem magis peccatorem, eamque Contritionem dolorem esse exactum et non liberum.

« Hic articulus est Melancthonis in disputatione de summa doctrina Pœnitentiæ ; item Lutheri Sermone de Pœnitentia.

« IV. Confessionem sacramentalem secretam juris divini non esse, nec apud antiquos Patres ante Concilium Lateranense ejus factam fuisse mentionem, sed publicæ tantum pœnitentiæ.

« Articulus iste asseritur a Melancthone in Apologia Confessionis Augustanæ cap. de Confessione ; item a Calvino cap. IX. num. 19, 20, 21, 23, 27, 29. Item a Luthero, ut citatur a censura Parisiensi.

« V. Enumerationem peccatorum in Confessione non esse necessariam ad illorum remissionem, sed liberam, et tantum hac ætate utilem ad erudiendum pœnitentem et consolandum : et olim fuisse ad satisfactionem canonicam imponendam. Nec necessarium esse confiteri omnia peccata mortalia, ut puta, occulta, et quæ sunt contra duo ultima Decalogi præcepta : sed neque ullas circumstantiias peccatorum, quas homines otiosi excogitarunt, velleque omnia confiteri, esse, nihil relinquere divinæ misericordiæ ignoscendum, imo, neque licere confiteri venialia.

« Iste articulus est Lutheri in visitatione Saxonica cap. de Confessione. Item ejusdem in disputatione habita anno MDXX, et citatur a censura Parisiensi. Item lib. de Ratione confitendi. Item de Captivitate Babylonica. Item Melancthon in Locis communibus. Item Calvinus in Institutione sua. Item Bucerus in Reformatione pro Coloniensibus.

« VI. Confessionem omnium peccatorum, quam Ecclesia faciendam præcipit, esse impossibilem, traditionemque humanam a piis abolendam, neque confitendum esse semper Quadragesima.

« Assertio hæc est Lutheri in Libro de Captivitate Babylonica ; item in suo Testamento ; item in Assertionibus ; item Calvini cap. IX, n. 28. Item Melancthonis in locis communibus.

« VII. Absolutionem sacerdotis non esse actum judicialem, sed nudum ministerium pronuntiandi et declarandi, remissa esse peccata confitenti, modo credat se esse absolutum, etiamsi non sit contritus, aut sacerdos non serio, sed joco absolvat ; imo etiam sine confessione peccatoris sacerdotem eum absolvere posse.

« Hic articulus asseritur a Luthero in suis Assertionibus. Item Melancthon in Apologia et Cathechismo. Item a Luthero in responsione ad

[1] Acta Ms. Conc. Trid. post sess. III. sub Julio III. Ms. arch. Vat. sig. num. 3191. p. 80. Et aliud Ms. sig. num. 3209.

ejus condemnationem factam a Leone papa X. Item a Calvino cap. IX, num. 25.

« VIII. Sacerdotes non habent potestatem ligandi et solvendi, nisi Spiritus sancti gratia et charitate sint præditi, et non eos solos esse ministros absolutionis, sed omnibus et singulis Christianis esse dictum : *Quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo*, etc. Quorum verborum virtute absolvere possunt peccata, publica quidem per correctionem, si correctus acquieverit ; secreta vero per spontaneam confessionem.

« Auctor hujus articuli est Lutherus in Responsione ad condemnationem factam a Leone X, item in Captivitate Babylonica.

« IX. Absolutionis ministrum, etiamsi contra prohibitionem superioris absolvat, vere nihilominus absolvere a culpa et coram Deo. Ideo casuum reservationem non impedire absolutionem, nec episcopos habere jus eos sibi reservandi, nisi quoad externam politiam.

« Articulus iste est Lutheri in Disputatione habita MDXVIII, et Melancthonis in Apologia Confessionis Augustanæ cap. de Confessione et Satisfactione.

« X. Totam pœnam et culpam simul remitti semper a Deo, Satisfactionemque pœnitentium non esse aliam quam fidem, qua apprehendunt Christum pro eis satisfecisse, ideoque satisfactiones canonicas quondam exempli causa, vel disciplinæ, vel probandi fideles causa, fuisse a Patribus institutas, et in Concilio Nicæno exortas, nunquam autem ad remissionem pœnæ.

« Hic articulus est Lutheri, ut citatur a censura Parisiensi. Item idem de Visitatione Saxonica cap. de Justificatione. Item Melancthonis in Apologia Confessionis Augustanæ. Item Calvini capite IX, num. 50.

« XI. Optimam pœnitentiam esse novam vitam, pœnisque temporalibus a Deo inflictis minime satisfieri, sed neque voluntarie susceptis, et jejuniis, orationibus, eleemosynis et aliis bonis operibus non præceptis a Deo, quæ supererogationes censentur.

« Hæc assertio est Lutheri in sermone de Pœnitentia, et Melancthonis in Confess. Augustana. Item ejusdem in Locis communibus cap. de Satisfactione, ac etiam Calvini cap IX, num. 44, 48, 49.

« XII. Satisfactiones non esse cultus Dei, sed traditiones hominum, doctrinam de gratia et vero Dei cultu, atque ipsum beneficium mortis Christi obscurantes, et fictiones esse, quod virtute clavium æterna supplicia in pœnas temporales convertantur, cum illorum non sit munus pœnas imponere, sed absolvere.

« Articulus iste asseritur a Melancthone in Apologia Confess. Augustanæ, et ejusdem in Locis communibus cap. de Satisfactione, item in disput. de Partibus Pœnitentiæ : item a Calvino cap. IX num. 13, 39 et 42.

54. DE SACRAMENTO EXTREMÆ-UNCTIONIS.

« I. Extremam-Unctionem non esse Sacramentum novæ legis a Christo institutum, sed ritum tantum acceptum a Patribus, aut figmentum humanum.

« Hic articulus est Lutheri in Lib. De Captivitate Babylonica. et Melancthonis in Apolog. Confess. August. cap. de numero et usu Sacramentorum. Item asseritur a Calvino et Bucero.

« II. Extremam-Unctionem non conferre gratiam neque remissionem peccatorum, sed neque alleviare infirmos, qui olim per gratiam curationum sanabantur ; atque adeo cum primitiva Ecclesia cessasse, sicut et gratiam curationum.

« Articulus iste est Melancthonis in Locis communibus, et in Apologia Confessionis Augustanæ, de numero et usu Sacramentorum, et etiam Calvini.

« III. Extremæ-Unctionis ritum et usum non servari ab Ecclesia Romana juxta beati Jacobi Apostoli sententiam ; ideoque eum mutandum esse, posseque a Christianis absque peccato contemni.

« Hæc assertio est Lutheri in suo Testamento, et Calvini cap. 19. disserentis de Extrema-Unctione, et Melancthonis in Locis communibus.

« IV. Extremæ-Unctionis ministrum non esse solum sacerdotem, presbyterosque Ecclesiæ, quos beatus Jacobus adducendos ad infirmum ungendum hortatur, non esse sacerdotes ab ipso ordinatos, sed ætate seniores in qualibet communitate.

« Assertio hæc repetitur a Melancthone in locis communibus, et Apol. Augustan. et Calvino cap. XIX.

« Sententiæ per theologos dicendæ deducentur ex sacra Scriptura, traditionibus Apostolicis, sacris et approbatis Conciliis, summorum Pontificum et sanctorum Patrum constitutionibus et auctoritatibus, ac consensu Ecclesiæ Catholicæ. Sint breves, ne vagentur per inutiles quæstiones, fugiantque protervas contentiones ».

55. Habita est XX Octobris [1] theologorum Congregatio, in qua illi articuli excussi sunt, tum in aliis Congregationibus consequentibus decem diebus coactis, at primo loco missi a Pontifice Laynes ac Salmeron societatis Jesu, secundo missi a Cæsare, tertio Lovanienses missi a Maria regina Hungariæ vidua, quarto missi ab Augustano et Tridentino cardinalibus, quinto missi ab imperii electoribus, sexto cle-

[1] Ms. sig. num. 3181. p. 83.

rici sæculares, qui sunt apud præsules, octavo regulares sententias [1] dixere.

Communi vero eorum consensu adnotationes quædam in eos articulos conscriptæ fuere, quæ omnia adducta sunt in Congregationibus prælatorum [2], qui septem dierum flexu bis in die convenerunt.

Decima sexta Novembris proposita est prima formula doctrinæ de Sacramentis Pœnitentiæ, et Extremæ-Unctionis in prælatorum ad id constitutorum Congregatione, expensique iterum duodecim articuli Lutheranorum circa Sacramentum Pœnitentiæ, et quatuor circa Sacramentum Extremæ-Unctionis, qui postea in publica Sessione damnati fuere.

56. *Sessio quarta : declarationes et canones de Pœnitentia et Extrema-Unctione.* — Quarta Sessio [3] sub Julio III Pontifice celebrata est die vigesima quinta Novembris, in qua de Sacramentis Pœnitentiæ et Extremæ-Unctionis, ac disciplina collapsa restituenda actum est, ac in primis necessitas et institutio Sacramenti Pœnitentiæ divinis oraculis demonstrata. *Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis.* Et rursus : *Quorum remiseritis peccata remittentur eis, etc.* tum plura addita de iis, in quibus Baptismus et Pœnitentia differant, ac demum fuit ita pronuntiatum : « Est hoc Sacramentum Pœnitentiæ lapsis post Baptismum ad salutem necessarium, ut nondum regeneratis ipse Baptismus ». Sanxere Patres tertio capite, formam Sacramenti Pœnitentiæ consistere in iis verbis a piaculario sacerdote prolatis, *ego te absolvo;* et quibus pie conjunguntur piæ preces ab Ecclesia institutæ, quæ tamen non conflant ipsam formæ essentiam : materiam vero Sacramenti esse ipsius pœnitentis actus, contritionem, confessionem et satisfactionem, quæ ad perfectam peccatorum expiationem ex institutione exiguntur; effectum vero ejusdem Sacramenti esse reconciliationem cum Deo, et internam pacem, sacram lætitiam, qua Spiritus sanctus pias mentes perfundere solet.

De Contritione pronuntiatum est capite quarto contra Lutheranum dogma, eam non esse tantummodo abstinentiam a crimine, sed etiam commissi criminis dolorem atque odium, et vitæ sanctioris inchoandæ firmam voluntatem ex vaticinio Ezechielis : *Projicite a vobis omnes iniquitates vestras, in quibus prævaricati estis, et facite vobis cor novum et spiritum novum.* Addidere etiam si aliquando perfectus contritionis actus eliciatur sine usu Sacramenti, includi in eo actu necessario votum Sacramenti. Declaravit etiam Synodus, attritionem imperfectam, quæ ex peccati turpitudine, et terrore inferni, vel pœnarum metu concipitur, non esse hypocrisim nefariam, sed Dei donum atque afflatum Spiritus sancti, nondum quidem inhabitantis in attrito, sed illum comparantis ad divinam gratiam in Sacramento consequendam. Vindicavit etiam Catholicos scriptores a calumnia ipsis afficta, quasi doceant sine prævio Spiritus sancti motu gratiam suscipientibus Sacramentum conferri, eosdemque hæreticos falso et impie jactare, contritionem esse extortam et coactam, non liberam et voluntariam promulgavit.

57. De Confessione decretum est capite quinto integram peccatorum confessionem omnibus post Baptismum lapsis jure divino præceptam esse ac necessariam; cum Christus cœlos conscensurus sacerdotes sui vice præsides ac judices constituerit, quibus a lapsis fidelibus lethalia peccata deferantur, ut de iis vel remittendis vel retinendis sententiam decretoriam proferant; cum stet, hoc judicium causa incognita exerceri non posse, nec æquitatem juris in pœna infligenda servari, si in genere tantum, ac non in specie et numero deferantur; propterea que accurate ac diligenter discutiendos esse conscientiæ sinus, atque omnia peccata lethalia occulta, etiam animo et cupidine tantum concepta, contra duo ultima Decalogi præcepta, quæ sæpius magis lethali ac periculoso vulnere quam manifesto animas conficiunt, nec dignoscuntur facile, ac difficilius in memoriam revocantur.

58. De venialibus noxis sancitum est, eas pie exprimi posse piaculario sacerdoti, non tamen necessario, quia aliis piis operibus deleri possunt : verum lethalia crimina, quæ memoriæ occurrunt, etiam sola mente concepta, quia filios iræ et Dei inimicos homines constituunt, cum verecunda confessione promenda, veniamque a Deo demisse poscendam : Si qui vero aliqua silentio premant, divina misericordia indignos reddi : si quæ vero diligenti adhibito examine e memoria exciderint, ut eadem confessione inclusa a divina misericordia remitti : pro quibus orabat Propheta, *ab occultis meis munda me.* Damnati deinde sunt, qui arcanam sacramentalem Confessionem, quæ semper in Ecclesiæ Dei continuo usu viguit, ut humanum commentum traducere non perhorrescunt : morem autem a Concilio Lateranensi tantum inductum fuisse, ut Quadragesimali tempore, pro celebrando rite Paschate, peccata Sacramentali confessione expientur.

De ministro hujus Sacramenti cap. VI promulgatum est, solis episcopis et sacerdotibus jus remittendi, vel retinendi peccata collatum a Christo, atque ab iis rite consecratis judiciariam sententiam ferri.

Addidit Synodus cap. VII [1] absolutoriam

[1] Ext. eorum sententia in Ms. Vat. sig. num. 3209. p. 187. Ms. sig. num. 3191. Ibid. p. 84. — [2] Ms. arch. Vat. sig. num. 3209. p. 175. — [3] Ibid. c. 2.

[1] Conc. Trid. sess. XIV. de doctr. pœnit. c. 7.

sacerdotis sententiam non valere nisi erga eos, in quos obtineat jurisdicundi auctoritatem, vel ordinariam, vel subdelegatam, atque ad disciplinam Ecclesiasticam adstringendam vetere more atque sanctorum Patrum instituto, atrociora crimina, maximeque illa, quibus anathema intentatum est a Pontifice summo, vel a præsulibus, eorum judicio reservari, ut veniæ difficultas a flagitio deterreat : « Magnopere, inquit, ad Christiani populi disciplinam pertinere sanctissimis Patribus nostris visum est, ut atrociora quædam et gravia crimina non a quibusvis, sed a summis dumtaxat sacerdotibus absolvantur. Unde merito Pontifices Maximi, pro suprema potestate sibi in Ecclesia universa tradita, causas aliquas criminum graviores, suo poterunt particulari judicio reservare; neque dubitandum est quando omnia, quæ a Deo sunt, ordinata sunt, quin hoc ipsum episcopis omnibus in sua quaque diœcesi, in ædificationem tamen, et non in destructionem, liceat pro illis in subditos tradita super reliquos inferiores sacerdotes auctoritate, præsertim quoad illa, quibus excommunicationis censura annexa est ».

Adjecit tamen hanc exceptionem Synodus, in extremo vitæ discrimine traditam omnibus sacerdotibus potestatem absolvendi ab omnibus peccatis, censurisque Ecclesiasticis quibus fuerint peccatores illaqueati.

59. De satisfactione sancitum est, falsam esse, et a divinorum oraculorum veritate abhorrentem eam opinionem, quæ astruit culpam remitti non posse, nisi etiam omnis pœna illi debita condonetur : convinci enim eum errorem Geneseos III, II Regum XII, et Num. 11 et 20 ac longe disparem esse rationem illius, qui in Baptismate culpæ et pœnarum remissionem liberam adipiscitur; et illius, qui sacro Baptismo Christo insitus, libere ac turpissime dæmonis servituti se addixit, atque ex anima Spiritum sanctum dispulit : atque adeo placandam divinam justitiam pœnitentiæ operibus : tum additur : « Neque vero ita nostra est satisfactio hæc, quam pro peccatis nostris exsolvimus, ut non sit per Christum Jesum : nam qui ex nobis tanquam ex nobis nihil possumus, eo autem cooperante, qui nos confortat, omnia possumus : ita non habet homo unde glorietur, sed omnis gloriatio nostra in Christo est, in quo vivimus, in quo meremur, in quo satisfacimus, facientes fructus pœnitentiæ, qui ex illo vim habent, ab illo offeruntur Patri, et per illum acceptantur a Patre ». Ex quibus constat imperata a sacerdotibus satisfactione, vim meritorum et satisfactionis Christi non obscurari, nec imminui, ut ganniunt novatores.

Docuit eadem sancta Synodus cap. IX tantam esse divinæ clementiæ erga nos munificentiam, ut non tantum pœnis sacerdotis arbitrio impositis, vel sponte susceptis ad vindicanda peccata, sed etiam temporariis pœnis divinitus inflictis æquo animo toleratis, per Christum apud Deum Patrem satisfacere possimus.

In eadem Sessione de Sacramento Extremæ-Unctionis definitum est a sancta Synodo, illud esse Sacramentum Novi Testamenti a Christo Domino institutum, atque apud Marcum cap. VI, vers. 14 insinuatum, cum de Apostolis dictum : *Et ungebant oleo multos ægros, et sanabant.* A Jacobo vero Apostolo fidelibus commendatum ac promulgatum, cum ait : *Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiæ,* quibus verbis administri hujus Sacramenti designantur, nimirum episcopi vel sacerdotes rite consecrati. Tum subditur, *et orent super eum;* qua voce indicatur forma, quæ per hæc verba exprimitur : *Per hanc sanctam unctionem etc. Ungentes eum oleo in nomine Domini,* in quo dicto significatur materia Sacramenti, nimirum oleum ab episcopo sacra prece lustratum. *Et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit infirmum, et si in peccato fuerit, dimittentur ei,* his verbis explicatur res, quæ confertur, sive effectus, qui comparatur per hoc Sacramentum, nimirum gratia Spiritus sancti, « cujus unctio (ut loquitur Concilium) delicta, si quæ sint adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergit, et ægroti animam alleviat et confirmat, magnam in eo divinæ misericordiæ fiduciam excitando, qua infirmus sublevatur, ac morbi incommoda et labores levius fert, et tentationibus dæmonis calcaneo insidiantis facilius resistit, et sanitatem corporis interdum, ubi saluti animæ expedierit, consequitur ».

Concludit ultimo cap. Concilium : si æger suscepto Extremæ-Unctionis Sacramento pristinæ valetudini fuerit restitutus, contracto alio lethali morbo, eodem Sacramento muniri posse : tum damnat calumnias adversus hoc Sacramentum effusas ab hæreticis : « Nulla ratione audiendi sunt, qui contra tam apertam et dilucidam Apostoli Jacobi sententiam docent hanc unctionem vel figmentum esse humanum, vel ritum a Patribus acceptum, nec mandatum Dei aut promissionem gratiæ habentem, et qui illam jam cessasse asserunt, quasi ad gratiam curationum dumtaxat in primitiva Ecclesia referenda esset; et qui dicunt ritum et usum, quem S. R. E. in hujus Sacramenti administratione observat; Jacobi Apostoli sententiæ repugnare, atque adeo in alium commutandum esse; denique, qui hanc Extremam-Unctionem a fidelibus sine peccato contemni posse affirmant; hæc enim omnia manifestissime pugnant cum perspicuis tanti Apostoli verbis ». Demum, qui contra superiorem doctrinam impie sentirent, anathemate defixi sunt a Concilio subjectis verbis :

DE SANCTISSIMO POENITENTIÆ SACRAMENTO.

CANON I.

« Si quis dixerit in Catholica Ecclesia Pœnitentiam non esse vere et proprie Sacramentum pro fidelibus, quoties post Baptismum in peccata labuntur, ipsi Deo reconciliandis, a Christo Domino nostro institutum; anathema sit.

CANON II.

« Si quis Sacramenta confundens, ipsum Baptismum Pœnitentiæ Sacramentum esse dixerit, quasi hæc duo Sacramenta distincta non sint, atque ideo Pœnitentiam non recte secundam post naufragium tabulam appellari; anathema sit.

CANON III.

« Si quis dixerit, verba illa Domini Salvatoris: *Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis retenta sunt :* non esse intelligenda de potestate remittendi et retinendi peccata in Sacramento Pœnitentiæ, sicut Ecclesia Catholica ab initio semper intellexit; detorserit autem contra institutionem hujus Sacramenti ad auctoritatem prædicandi Evangelium; anathema sit.

CANON IV.

« Si quis negaverit ad integram et perfectam peccatorum remissionem requiri tres actus in pœnitente quasi materiam Sacramenti Pœnitentiæ, videlicet Contritionem, Confessionem et Satisfactionem, quæ tres Pœnitentiæ partes dicuntur : aut dixerit duas tantum esse Pœnitentiæ partes, terrores scilicet incussos conscientiæ agnito peccato, et fidem conceptam ex Evangelio, vel absolutione, qua credit quis sibi per Christum remissa peccata; anathema sit.

CANON V.

« Si quis dixerit, eam Contritionem, quæ paratur per discussionem, collectionem et detestationem peccatorum, qua quis recogitat annos suos in amaritudine animæ suæ, ponderando peccatorum suorum gravitatem, multitudinem, fæditatem, amissionem æternæ beatitudinis, et æternæ damnationis incursum, cum proposito melioris vitæ, non esse verum et utilem dolorem, nec præparare ad gratiam, sed facere hominem hypocritam et magis peccatorem, demum illum esse dolorem coactum, et non liberum ac voluntarium; anathema sit.

CANON VI.

« Si quis negaverit Confessionem sacramentalem, vel institutam, vel ad salutem necessariam esse jure divino, aut dixerit modum secrete confitendi soli sacerdoti, quem Ecclesia Catholica ab initio semper observavit et observat, alienum esse ab institutione et mandato Christi, et inventum esse humanum; anathema sit.

CANON VII.

« Si quis dixerit, in Sacramento Pœnitentiæ ad remissionem peccatorum necessarium non esse jure divino confiteri omnia et singula peccata mortalia, quorum memoria cum debita et diligenti præmeditatione habeatur, etiam occulta, et quæ sunt contra duo ultima Decalogi præcepta, et circumstantias quæ peccati speciem mutant; sed eam Confessionem tantum esse utilem ad erudiendum et consolandum pœnitentem, et olim observatam fuisse tantum ad satisfactionem canonicam imponendam : aut dixerit eos, qui omnia peccata confiteri student, nihil relinquere velle divinæ misericordiæ ignoscendum; aut demum non licere confiteri peccata venialia; anathema sit.

CANON VIII.

« Si quis dixerit, confessionem omnium peccatorum, qualem Ecclesia servat, esse impossibilem, et traditionem humanam a piis abolendam, aut ad eam non teneri omnes et singulos utriusque sexus Christi fideles, juxta magni Concilii Lateranensis constitutionem, semel in anno, et ob id suadendum esse Christi fidelibus, ut non confiteantur tempore Quadragesimæ; anathema sit.

CANON IX.

« Si quis dixerit absolutionem Sacramentalem sacerdotis non esse actum judicialem, sed nudum ministerium pronuntiandi et declarandi remissa esse peccata confitenti, modo tantum credat se esse absolutum; aut sacerdos non serio, sed joco absolvat; aut dixerit non requiri Confessionem pœnitentis, ut sacerdos eum absolvere possit; anathema sit.

CANON X.

« Si quis dixerit sacerdotes, qui in peccato mortali sunt, potestatem ligandi et solvendi non habere : aut non solos sacerdotes esse ministros absolutionis, sed omnibus et singulis Christi fidelibus esse dictum : *Quæcumque ligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo : quorum remiseritis peccata remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt :* quorum verborum virtute quilibet absolvere possit peccata; publica quidem per correptionem dumtaxat, si correptus acquieverit; secreta vero per spontaneam confessionem; anathema sit.

CANON XI.

« Si quis dixerit episcopos non habere jus reservandi sibi casus, nisi quoad externam po-

litiam; atque ideo casuum reservationem non prohibere, quominus sacerdos a reservatis vere absolvat; anathema sit.

CANON XII.

« Si quis dixerit, totam pœnam simul cum culpa remitti semper a Deo, Satisfactionemque pœnitentium non esse aliam quam fidem, qua apprehendunt Christum pro eis satisfecisse; anathema sit.

CANON XIII.

« Si quis dixerit pro peccatis, quoad pœnam temporalem, minime Deo per Christi merita satisfieri pœnis ab eo inflictis et patienter toleratis, vel a sacerdote injunctis, sed neque sponte susceptis, vel jejuniis, orationibus, eleemosynis, vel aliis etiam pietatis operibus, atque ideo optimam pœnitentiam esse tantum novam vitam; anathema sit.

CANON XIV.

« Si quis dixerit satisfactiones quibus pœnitentes per Christum Jesum peccata redimunt, non esse cultus Dei, sed traditiones hominum, doctrinam de gratia, et verum Dei cultum atque ipsum beneficium mortis Christi obscurantes; anathema sit.

CANON XV.

« Si quis dixerit, claves Ecclesiæ esse datas tantum ad solvendum, non etiam ad ligandum, et propterea sacerdotes, dum imponunt pœnas confitentibus, agere contra finem clavium, et contra institutionem Christi, et fictionem esse, quod virtute clavium sublata pœna æterna, pœna temporalis plerumque exsolvenda remaneat; anathema sit.

DE SACRAMENTO EXTREMÆ-UNCTIONIS.

CANON I.

« Si quis dixerit, Extremam-Unctionem non esse vere et proprie Sacramentum a Christo Domino nostro institutum, et a B. Jacobo Apostolo promulgatum, sed ritum tantum acceptum a Patribus, aut figmentum humanum; anathema sit.

CANON II.

« Si quis dixerit, sacram infirmorum Unctionem non conferre gratiam, nec remittere peccata, nec alleviare infirmos; sed jam cessasse quasi olim tantum fuerit gratia curationum; anathema sit.

CANON III.

« Si quis dixerit, Extremæ-Unctionis ritum et usum, quem observat S. Romana Ecclesia repugnare sententiæ B. Jacobi Apostoli; ideoque eum mutari posse, atque a Christianis absque peccato contemni; anathema sit.

CANON IV.

« Si quis dixerit, presbyteros Ecclesiæ, quos B. Jacobus adducendos esse ad infirmos inungendum hortatur, non esse sacerdotes ab episcopo ordinatos, sed ætate seniores in quavis communitate : ob idque proprium Extremæ-Unctionis ministrum non esse solum sacerdotem; anathema sit.

« Promulgatum deinde decretum fuit de emendandis vitiis, moribusque ad sanctiorem vitæ formam revocandis; atque in primis sancitum, ut episcopi, clerici, ac maxime, quibus animarum cura demandata est, vitæ sanctitate ac scientia sint ornati, ne eorum munus in contemptum adducatur, et iis possit illud Propheticum exprobrari, *sacerdotes Dei contaminant sancta, et reprobant legem :* utque subditi superioribus debitum obsequium deferant, ne ad altiorem gradum, vel ordines, vel dignitatem promoveri possint, si a prælatis ob occultum etiam crimen munere pristino sint interdicti.

« De episcopis, qui clero carent, ac titulos in partibus infidelium sitos gerunt, ne sine ordinarii episcopi potestate accepta sacros ordines conferre possint, nec etiam in Ecclesiis vel monasteriis nullius diœceseos, vel exemptis, nisi episcoporum suorum, aut prælatorum litteras commendatitias promovendi ostenderint.

« Ut episcopus quoscumque subditos suos, maxime sacris initiatos, sine præcedente examine, ac minus idoneos a munere sacerdotali obeundo submovere possit. Omnes Ecclesiarum prælati vitiis subditorum castigandis incumbere jussi, rescisso quocumque privilegio reis concesso; sublatæque litterarum conservatoriarum, quibus certi judices ad cognoscendam eorum causam constituebantur, corruptelæ, exceptæ tamen causæ mercedis, et miserorum hominum, necnon xenodochiis, Academiis, collegiis doctorum, et scholarium pristina jura asserta.

« Monachi et clerici vestium decus et honestatem ipsis consentaneam tenere jussi, ac laicalem cultum deponere; ac si ab episcopo moniti non paruerint, muneribus suis ac dignitatibus pelli atque exauctorari jussi.

« Sancitum etiam, ut qui meditato consilio aut structis insidiis homicidium patrarit, ad sacros ordines promoveri non possit, nec ullius sacerdotii stipendiis potiri; qui vero casu, non ex meditato consilio, aut vim vi repellendo, hominem occiderit, proposito casu loci ordinario, aut ex causa metropolitano, aut viciniori episcopo, probata re lege Ecclesiastica, solvi possit.

« Constitutum etiam, ut episcopi animadvertendi in alienos subditos etiam atrocium

criminum reos jus auctoritatemque sibi non arrogent.

« Decretum quoque, ne unius diœceseos Ecclesiæ in alterius diœceseos terminos vel jura transferantur : ne etiam sacerdotia regularium laicis, sed ejusdem Ordinis religiosis conferantur.

« Ad coercendos etiam regulares, qui ex uno Ordine in alium traducti evadunt gyrovagi, pronuntiatum est, ut ab alio prælato excipi non possint, nisi ut in ipso Ordine, ad quem transfertur sub imperio superioris in claustro perpetuo maneat, nec aliquod sacerdotium Parochiale laicum gerere possit.

« De jure patronatus Ecclesiastici nonnulla etiam definita; promulgatumque in proximo consessu habendo vigesima Januarii recurrentis anni proximi de sacrificio Missæ sacrosancto, et de Sacramento Ordinis actum iri.

60. *Articuli hæreticorum de Sacramento Missæ.* — « Post Sessionem IV [1] sub Julio III Pontifice Maximo articuli de sacrificio Missæ et Sacramento Ordinis propositi examinandi theologis, an sint hæretici et per sanctam Synodum damnandi.

« I. Missam non esse sacrificium, nec oblationem pro peccatis, sed tantum commemorationem sacrificii in Cruce peracti, vocari autem a Patribus translato nomine sacrificium, et vere et proprie non esse, sed tantum Testamentum, et promissionem remissionis peccatorum.

« Hic articulus asseritur a Luthero in captivitate Babylonica, et habetur in Apologia Augustana.

« II. Missam non esse ex Evangelio, neque a Christo institutam, sed inventam ab hominibus; neque eam esse opus bonum aut meritorium, imo in ea committi manifestam et multiplicem idololatriam.

« Assertio hæc habetur in Apologia Augustana, et apud Calvinum et Melancthonem.

« III. Blasphemiam irrogari sanctissimo Christi sacrificio in Cruce peracto, si quis credat Dei Filium denuo a sacerdotibus in Missis Deo Patri offerri : Christumque pro nobis mystice immolari, et offerri non aliud esse, quam illum nobis ad manducandum dari. Et Christus illis verbis, *hoc facite in meam commemorationem*, non ordinasse, ut Apostoli offerrent Corpus et Sanguinem ejus in sacrificio Missæ.

« Urbanus Reghus contra Eckium, Luther. de Captiv. Babylonica, Bucerus de Reformatione.

« IV. Canonem Missæ erroribus et seductionibus scatere, abrogandum esse, fugiendum non secus ac pessimam abominationem.

« Habetur in Apologia, et apud Zuinglium, et Bulingerum, Melancthonem in libro contra privatam Missam.

[1] Ms. arch. Vat. num. 3191 p. 116.

« V. Missam nec vivis nec mortuis, ut sacrificium prodesse, et impium esse applicare eam pro peccatis, pro satisfactionibus et aliis necessitatibus.

« Melancthon in Locis communibus. Calvinus de Cœna Domini et in Apologia, et Lutherus de Captivitate Babylonica.

« VI. Sicut nemo pro alio communicat, vel pro alio absolvitur; sic nec in Missa sacerdos pro alio sacrificium offerre potest.

« Habetur in Apologia Augustana.

« VII. Missas privatas, in quibus scilicet solus sacerdos, et non alii communicant, ante Gregorium Magnum non fuisse, et illicitas esse atque abrogandas, ac cum Christi institutione pugnare, et repræsentare magis excommunicationem, quam communionem a Christo institutam.

« Apologia Augustana et Calvinus de Cœna Domini.

« VIII. Vinum materiam non esse hujus Sacrificii, neque aquam miscendam cum vino in Calice, idque esse contra Christi institutionem.

« Bucerus in Apologia contra Antididagma.

« IX. Ecclesiæ Romanæ ritum, quo secreto et submissa voce verba consecrationis proferuntur, damnandum esse; Missamque nonnisi in lingua vulgari, quam omnes intelligant, celebrari debere, imposturamque esse certas certis Missas sanctis attribuere.

« Asseritur a Calvino in libr. de Cœna Domini.

« X. In celebratione Missarum omnes cærimonias, vestes et externa signa, irritamenta impietatis esse magis, quam officia pietatis, et sicut Missa Christi simplicissima fuit, ita quanto Missæ illi primæ omnium Missa vicinior et similior fit, tanto magis esse Christianam.

« Lutherus de Captivitate Babylonica.

DE SACRAMENTO ORDINIS.

« I. Ordinem non esse Sacramentum, sed ritum quemdam eligendi et constituendi ministros verbi et sacramentorum, imo, quod Ordo Sacramentum sit, figmentum esse humanum excogitatum a viris rerum Ecclesiasticarum imperitis.

« Lutherus de Captivitate Babylonica tit. de Ordine. Bucerus lib. Reformation. Calvinus lib. Institutionum, et Melancthon in Locis communibus.

« II. Ordinem non esse unum Sacramentum, nec infimos et medicos Ordines velut gradus quosdam tendere in sacerdotii Ordinem.

« Calvinus in sua Institutione cap. de Ordine Ecclesiastico.

« III. Nullam esse hierarchiam Ecclesiasticam, sed omnes Christianos ex æquo esse sacer-

dotes, et ad usum seu executionem opus esse vocatione magistratus et consensu populi, et qui sacerdos semel sit, laicum rursus fieri posse.

« Lutherus de Captivitate Babylonica, et Calvinus in suis Institutionibus.

« IV. Non esse in Novo Testamento sacerdotium visibile et externum, neque potestatem aliquam spiritualem, sive ad consecrandum Corpus et Sanguinem Domini, sive ad offerendum, sive ad absolvendum coram Deo a peccatis, sed officium tantum et ministerium prædicandi Evangelium, et eos qui non prædicant prorsus non esse sacerdotes.

« Bucerus super Joann. cap. VI, Lutherus de Captivitate Babylonica, Calvinus in Institutionibus.

« V. Unctionem non solum non requiri in Ordinum traditione, sed esse perniciosam et contemnendam, similiter et omnes alias cæremonias, et per ordinationem non conferri Spiritum sanctum, proinde impertinenter episcopos cum ordinant, dicere, *Accipite Spiritum Sanctum.*

« Calvinus c. XVIII suarum Institutionum.

« VI. Episcopos jure divino non esse institutos, neque presbyteris superiores, neque habere jus ordinandi, aut si habent, illis esse commune cum presbyteris, ordinationesque ab ipsis factas sine plebis consensu irritas esse.

« Lutherus de Captivitate Babylonica, Calvinus libro Institutionum, Bucerus libr. Reformationis.

« Qui articuli discussi sunt in Congregationibus theologorum habitis mane et a prandio diebus VII, VIII, IX, X, XI, XII Decembris ».

Decima tertia die Decembris [1], necnon decima quarta, et decima sexta alii theologi veritatem Catholicam contra hæreticorum articulos adversus Sacramentum Ordinis confirmarunt. Die vero decima quinta ejusdem mensis inquiunt Acta :

« Legatus, præsidentes ac Patres omnes, Maximilianum et Mariam, regem et reginam Bohemiæ, qui ex Hispaniis venientes Tridentum die XIII applicuerant, domi visitant, ipseque legatus eadem die a dicto rege domi etiam visitatur. XVIII, XIX, XX, XXI, XXII, XXIV, celebratisque festivitatibus Nativitatis Domini, die XXIX Decembris discussio ipsa absolvitur ».

61. *Insigne prodigium in Germania : vinculo sacramenti inique præstiti Brunswicenses absolvuntur.* — In Germania insigne prodigium plures hoc anno terruit; simulachrum enim Christi in Cruce confixi stupendo sudore quatuor horarum spatio diffluxit, quo miraculo visa est Lutheranorum obfirmata in hæresi pertinacia ac impietas damnari, ut refert Surius [2] his verbis :

« Mensis Martii die XIV in oppido Bernburgensi sub concionem statua Christi in Cruce pendentis magno et stupendo miraculo ad quatuor horas largiter sudavit. Erant qui sudorem illum subinde abstergerent, sed rursus magna copia manavit. Multæ hac nostra ætate dum regnant passim hæreses, statuis et imaginibus injuriæ et contumeliæ petulanter illatæ sunt, nec adhuc cessatur, licet non desint id genus prodigia, quibus possunt importuni homines absterreri. Videntur sibi valde Evangelici, si ab hominum oculis Imagines Christi et Sanctorum removeant, nec pudet eos Judæorum et Turcarum, aliorumque Mahometanorum imitari væcordiam et impietatem, sed hac quoque ratione via sternitur Antichristo ».

Exposuere Pontifici Henricus et Carolus Brunsvicenses, iidemque Luneburgenses duces se insigni Lutheranorum perduellium proditione captos, atque a Philippo Lantgravio in vincula abductos, cumque Carolus Cæsar victoriam de Lutheranis imperii perduellibus reportasset, atque Lantgravius perduellionis reus proscriptus jussus esset Brunsvici principes pristinæ libertati restituere, Lutheranos contra Cæsarea edicta mala fraude usos antequam vinculis eos exsolverent, iniquis pactionibus impie constrinxisse, ne Lutheranæ unquam sectæ obsisterent, ne monasteria, et sacerdotia, vel Ecclesias a Lutheranis repeterent, et sacra vectigalia blasphemis hæreseos buccinatoribus permitterent, tum Brunsvici, tum Goslariæ : quæ pacta conventa dolo et impie extorta Pontifex pronuntiavit, ac sacramenti inique præstiti religione Brunsvicenses duces liberavit, qua de re litteræ XVII die Februarii hujus anni consignatæ.

62. *Osiandri novum dogma de justificatione.* — Inducta est hoc anno inter Lutheranos nova hæresis auctore Andrea Osiandro, qui dum divina oracula pro libito distorquet, commentus est justum eadem justitia fieri justum, qua Deus essentialiter justus est, de cujus impio delirio hoc refert Surius [1] : « Anno MDLI, in Prussia, Andræas Osiander novum de Justificatione dogma e suo cerebro fabricat, videlicet, hominem Christianum eadem prorsus justitia, qua Deus essentialiter justus est, justum esse oportere, hanc vero justitiam homini inseri, etc. Contra hunc, licet alioqui strenuus esset Lutheri propugnator, multi Evangelici aliquot principum et civitatum Lutheranorum præcones acriter scripserunt, sed ita, ut et illi Osiandro, et illis rursus Osiander multas execrandas hæreses impingat. In primis autem Wittembergenses, et in his Melancthonem perstringit, sic illi fratres Evangelici non contenti turbare Ecclesiam Dei, etiam se mutuo lacessere et perturbare non desinunt, et quamvis tam multos haberet Osian-

[1] Ut sup. p. 117. et seqq. — [2] Sur. in Comm.

[1] Surius in Comm. hoc anno.

der contradictores Evangelicos, tamen in suam sententiam pertrahere potuit Albertum Prussiæ principem, qui ejus adversarios, et in his Joachimum Merlinum insignem Evangelicum e suis finibus exegit. Quis non rideat apud infaustos istos rerum novatores Evangelii sui doctrinam toties in novas mutari formas, easque tam diversas, atque inter se mire discrepantes? Sed dolendum maxime est, dum isti ita in rebus gravissimis ludunt, miseræ plebi tam miserabiliter, ac nimium exitiabiliter illudi ».

63. *Buceri mors et variæ opiniones : Mauritius Saxoniæ dux Cæsari infidus.* — Addit idem auctor[1] Bucerum hæresiarcham, qui toties conciliandæ inter Catholicos et Lutheranos concordiæ promotæ a Cæsare obstiterat, metuque Cæsaris in Angliam diffugerat, ne pertinaciæ et impietatis suæ justas daret pœnas, ad divinum tribunal hoc anno raptum, de cujus lascivia et impietate hæc tradit Historia.

« Die xxvii Februarii periit in Anglia Martinus Bucerus monachus apostata, et qui contra omnium sæculorum et Christianarum gentium morem, cum esset sacerdos, ad tertias usque nuptias progressus est. Audivi ego ex quodam gravi longeque doctissimo viro fuisse eum Judæum, et cum quandoque puerum quemdam nescio ex qua fœmina sustulisset, eum circumcidisse. Utrum autem hæc prorsus certa sint non possum affirmare, præsertim quod ille quoque, qui hæc referebat, se ab aliis accepisse diceret ». Fluctuasse Bucerum in fide, ac postquam a vera excidisset, variarum opinionum fluctibus contrariis mire exagitatum fuisse, scribit Sanderus[2] his verbis :

« Post ejus obitum, regnante regina Maria, illustris dominus Baro Pagettus, Catholicorum tunc regum consiliarius dignissimus, testificatus est se præsentem, ac ejus apud Dudlæum ducem Nortumbriæ interpretem fuisse, cum eidem duci suam de reali Corporis Christi in sacramento præsentiam interroganti, ingenue responderit, nullum merito dubitare posse, qui non dubitet de fide Evangelistarum, non tamen is ego (subjecit) qui certo ea omnia credenda existimem, quæ in Novo Testamento de Christo et ejus Actis scribuntur, quanquam nec hactenus aperte negare libuerit. Atque ista homini, quem sciebat non multum de ulla religione esse sollicitum, libere dixit. Cæterum scriptione ac libera professione Lutheranismum ad Anglicanæ sectæ normam aliquantulum modificatum et temperatum usque ad mortem tenuit ».

Redactis sub jugum Magdeburgensibus offusum esse Lutheranis terrorem ingentem, quorum plures concionatores ex urbibus pulsi sunt, quod seditionum faces accenderent, populosque in pervicacia continerent, narrat Surius :

[1] Sur. in Comm. — [2] Sander. de Schism. Angl. l. II. p. 273.

« Augusti die xxvi, Ecclesiæ Augustanæ ministri Evangelici Cæsaris voluntate intra diem tertium ex urbe discedere jubentur, nec usquam omnino concionari intra Cæsaris ditiones. Intra Augustam vetat Cæsar Lutheri dogmata doceri. Eodem modo actum est cum Memmingensibus, et aliis Sueviæ concionatoribus. Erat in iis quidam, cujus Dalila jam proxima esset partui. Is petit sibi copiam fieri uxoris, ut ipse vocabat, invisendæ. Tum Atrebatensis episcopus cum primis eruditus ad suos conversus, uxorem iste vocat, ait, quæ scortum est. Et revera nonnisi scorta, imo scortis pejores sunt, quæ vel sacerdotibus vel monachis junguntur. Horum autem profligatio magnum omnibus ubique terrorem incussit, qui haud dubio idem sibi quoque formidarent, potuissetque hac ratione facile populus misere seductus in viam reduci, expulsis pravis et seditiosis doctoribus, cum ecce in tanta publicæ pacis et tranquillitatis expectatione Galliæ rex Cæsari bellum movet. Mauritius deinde cum Gallo fœdus ferit, eam gratiam pro maximis beneficiis Cæsari rependens ».

Ita cum Germaniæ ad orthodoxæ religionis cultum ab impia Lutheri superstitione revocandæ spes arrideret, repente majores tumultus exorti, Christianam rem in grave discrimen adduxere : perdomiti diuturno bello Magdeburgenses a Mauritio duce Saxoniæ, qui Cæsareo exercitui cum summo imperio præerat, deditionem Mense Novembri nuncuparunt his legibus, quas Surius[1] refert : « Supplices a Cæsare veniam petant, in Austriacam et Burgundicam familiam nihil faciant, cameræ se submittant, Augustano decreto postremo pareant, aureorum quinquaginta millia persolvant in usum fisci pro belli sumptu, tormenta majora duodecim Cæsari tradant, et quædam aliæ duræ satis conditiones adjectæ ».

Nocuit Cæsari hoc bellum per se non administrasse ; Lutheranus enim Saxo permisit victis, ut in Lutherano cœno hærerent, qui de impia et delira superstitione defensa adversus Cæsarem inanem gloriolam aucupati sunt, quasi nefanda eorum pertinacia cum Martyrum constantia conferenda esset, nec defuere impii scriptores, qui ipsorum perfidiæ fallacibus verbis fuerint lenocinati, quos graviter refellit Surius : « Nemo sanæ mentis dixerit eos laudem vel gloriam mereri, qui ob pertinaciam et rebellionem proscripti a Cæsare suo exemplo alios quoque ad rebellandum invitent ».

64. *Ecclesiastici septemviri retinentur in Concilio a Pontifice.* — Porro Mauritius princeps cum præsidiarias Magdeburgensium copias ex urbe eductas suo exercitui conjunxisset, parti triumphi gloria elatior nova moliri in Cæsarem

[1] Sur. in Comm. hoc anno. Jac. Aug. Thuan. l. VIII. Natal. Comes. Ludov. Guicc.

cœpit, ad quam defectionem Lutherani concionatores sectæ suæ confirmandæ propagandæque cupidissimi eum variis artibus adversus Cæsarem incitarunt; is vero cum turmas in hyberna duxisset, eæ per Thuringiam et finitima loca dispersæ militari licentia grassari, et varias excursiones agere cœperunt, gravioraque mala Catholicis prædandi cupidine intulerunt, quæ cum Moguntino et Treverensi archiepiscopis relata essent, ii de Tridento ad sua tuenda deserendo cogitarunt, Pontificemque de tota re certiorem fecere. At Julius [1] cum eos motus prudentia atque auctoritate Cæsaris sopitum iri præfideret, coitionesque in Cæsarem conflatas ignoraret, eos præsules ut perstarent Tridenti hortatus est, ne ex eorum, et aliorum præsulum discessu Concilium dissolveretur, eximiaque asserendæ suo splendori Germaniæ contra novatorum fraudes consilia evanescerent. Sumerent interea animos, Cæsareo imperio eos tumultus compositum iri.

« Venerabilibus fratribus Moguntino et Treverensi archiepiscopis, sacri Romani imperii principibus electoribus.

« Venerabiles fratres, salutem, etc. Magnam nuper nobis molestiam attulerunt litteræ dilecti filii Marcelli cardinalis Crescentii legati nostri et venerabilium fratrum prælatorum sacro Œcumenico Concilio præsidentium, per quas certiores facti sumus novos quosdam motus in finitimis fraternitatum vestrarum Ecclesiarum locis, concitatos, ex quibus jam et aliæ Ecclesiæ detrimentis et calamitatibus non mediocribus affectæ fuerint, et ipsis Moguntinæ et Treverensi grave imminere periculum, in tanta tamen ac tam inopinata re, ea nobis occurrit consolatio, quod cum charissimus in Christo filius noster Carolus imperator Augustus unus omnium tam nostra quam Patrum memoria maximus et potentissimus hanc causam non solum communem, sed etiam propriam existimare debeat, ejus opibus, consilio, et auctoritate facile hujusmodi tumultus sedari et extingui posse speramus, ad quam curam eum omnes cogitationes suas conversurum minime dubitamus, cum ut nobilissimæ illius regionis incolumitati consulat, tum ut a suo ipsius imperio hanc tam seditiosarum factionum pestem arceat, quod illi haud quidem difficile fore arbitramur, cum illam nefariam tumultuariorum militum manum, nulla certa ratione subnixam, furere ausam intelligamus, quare per se ipsam dilapsuram, et ejus omnes conatus brevi in irritum casuros facile ut credamus adducimur; vos quidem, fratres, cum ex iisdem litteris acceperimus in animo habuisse isthinc discedere, ut Ecclesiis vestris opem ferretis, talem divina juvante clementia earum seditionum exitum fore speramus, ut ipsi etiam speretis magnopere hortamur, et quoniam Concilium Œcumenicum vestra in primis præsentia et auctoritate prosperos adhuc habuit progressus, pro singulari prudentia ac pietate vestra cogitetis volumus ne ipsius Concilii, tam exoptati omnibus nationibus, et ab ipsa præcipue Germania efflagitati, et in quo orthodoxæ religionis, atque otii, et tranquillitatis universæ reipublicæ Christianæ stabiliendæ spes certissima reposita esse debet, causam deseratis. Neque enim dubitandum est quin ex vestro discessu, tam sanctum, tam salutare, tam necessarium opus quodammodo titubare incipiat, cum vester adventus ei tantum attulerit adjumenti, atque ut eo libentius permaneatis, et Concilii ipsius Acta securiore animo prosequamini, illud sciatis volumus ad omnem periculi metum funditus tollendum quid facere debeamus moneatis, neque ante unquam desiimus in præsentia nihil a nobis prætermitti neque officii, neque sedulitatis, quo inter Christianos principes pax et gratia reconcilietur, quam immensa præpotentis Dei benignitate ac misericordia, cum in ejus manu sint ipsa regum corda et consilia, brevi successuram confidimus. Quamobrem, si, ut nobis persuademus, fraternitates vestræ publicam Christi Redemptoris nostri, et Catholicæ religionis causam quibuscumque privatis vestris rationibus, quibus etiam absentes, ipso præsertim Cæsare adjuvante, prospicere poteritis, potiorem duxeritis, præterquam quod et ipsius Dei gratiam promerebimini, nobis etiam, qui vos paterne diligimus, vestrumque honorem quantum cum Deo poterimus augere cupimus, plurimum satisfacietis. Hæc erant, quæ pro summa nostra in vos charitate vobis scribenda habuimus, nam illud ut vos admoneamus, supervacaneum ducimus, ne scilicet quicumque rerum eventus fuerit, aliquid de discessu vestro, inconsulto Cæsare, et contra ipsius sanctæ Synodi sententiam pernicioso aliorum exemplo statuatis, reliqua cum ex ejusdem dilecti filii nostri cardinalis Crescentii legati, tum vero ex Petri Camajani, intimi cubicularii nostri, quem etiam hac ipsa de causa ad Cæsarem mittimus, sermone plenius fraternitates vestræ cognoscent. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die XXIV Decembris MDLI, anno II ».

65. Majus constantiæ specimen explicabat archiepiscopus Coloniensis, qui cum divina humanis præferret, censuit insistendum celebrando Concilio spretis bellicis tumultibus, cum nil antiquius esse deberet orthodoxæ religionis restituendæ, et pravorum dogmatum corruptelarumque, quæ in clero irrepserant, delendarum sollicitudine : cujus fortitudinem ac pia consilia Julius [1] his litteris commendavit :

[1] Julii III. lib. brev. IV. sig. num. 2882. p. 272.

[1] Julii III. l. IV. sig. num. 1882. p, 297.

« Venerabili fratri archiepiscopo Coloniensi, sacri Romani imperii principi electori.

« Venerabilis frater, salutem, etc. Magno cum gaudio accepimus ex litteris dilecti filii Crescentii legati nostri, et venerabilium fratrum prælatorum sacro Œcumenico Concilio præsidentium, fraternitatem tuam turbulentis tumultuariorum militum motibus a prosecutione ipsius Concilii, quod tua in primis præsentia et auctoritate optimos jam progressus habuit, minime discedendum decrevisse, publicamque Dei et Catholicæ religionis causam privatis suis rationibus potiorem duxisse, qua in sententia etsi pro tua summa singularique prudentia et pietate permansurum omnino confidimus, tamen te majori, quo possumus, animi nostri affectu hortamur in Domino, ut quod hactenus de eodem Concilio promovendo, et ab eo non recedendo pie et sancte cepisti consilium, in eo ut laudabiliter pergas ac persistas, nam præterquam quod hujus facti constantia divinam gratiam promereberis, nobis etiam qui te paterne diligimus, tuumque honorem quantum cum Deo poterimus augere cupimus, plurimum satisfacies, reliqua cum ex dicti cardinalis et legati, tum vero ex dilecti filii Petri Camajani cubicularii nostri intimi, quem dedita opera ad serenissimum Cæsarem mittimus, sermone uberius fraternitas tua cognoscet. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum die XXIV Decembris MDLI, anno II ».

66. *Exardescente iterum bello inter Carolum et Henricum regem, Turcæ victores evadunt.* — Aucti sunt in dies tumultus, adeo ut proximo vere ii tres archiepiscopi electores discedere Tridento coacti fuerint, et Concilium dissolutum sit ob conjurationem ab Henrico rege et principibus Lutheranis adversus Cæsarem conflatam, bellumque difficilius inter Gallum et Carolum V incanduit, cujus causam et culpam vicissim illi a se in æmulum transtulerunt, ut memorat Augustus Thuanus [1] his verbis :

« Alter in alterum culpam rejiciebat, nam Cæsariani ultro nos Octavii tutelam suscepisse criminabantur, non tam supplicis defendendi, quam belli in Italia, atque adeo inter Christianos excitandi causa, ob id ipsum sollicitasse imperii ordines et principes, ut a Cæsare deficerent, neque in Concilium, quod ipsorum rogatu Cæsar ad sarciendam Ecclesiæ concordiam coegisset (id est cogendum curasset) consentirent missis legatis, qui contestarentur, et illud pro irrito illos habituros denuntiarent. Addebant et nuper Brissaccum, ut belli occasionem quæreret in Subalpina regione, cœnobium, quod Bargæ pagi a Cæsarianis custoditi ditionis est, occupasse, et festinato opere nunc munire, et quod nos summa invidia onerabat, nuper etiam cum Turca in Christiani nominis perniciem fœdus iniisse. Sed nostri antiquiores et justiores multo causas adducebant, Cæsarem videlicet, cum Aquitania seditionibus arderet, misso Burano cum Anglis egisse, ut Burdigalensium tumultuantium tutelam susciperent, et jus, quod in Aquitania armis amiserant, jure recuperarent, pace ante biennium cum Anglis facta, Santandreano e Britannia redeunti insidias tetendisse, et quasdam e nostris naves per Belgas intercepisse, Helvetios quominus cum rege fœdus renovarent sollicitasse. Sebastianum Vogelspergum quod regi militasset prius tormentis cruciatum Augustæ in imperii comitiis, non sine regis ignominia securi percussisse : cum de interceptis in Belgio quorumdam negotiatorum navibus apud Mariam Pannoniæ reginam querimonia institueretur, legatum eo regis nomine missum, jure gentium violato, in carcerem conjectum, et perverso ordine bona nostrorum Antuerpiæ fisco adjudicata fuisse, postremo Cæsarem Carolo Marillaco Venetorum (in Britannia, scilicet minori) episcopo apud ipsum oratori injuriose interminatum, fore ut, si res ad arma deveniret, regem ad minimi ex suis conditionem redigeret ».

De Lutheranorum, qui instar maniacorum in Cæsarem consurrexere, quod maniæ ipsorum mederi, eosque opera Concilii ad cultum veræ religionis traducere niteretur, bello, dicetur proximo anno, nunc de Turcarum in Christianos grassationibus agendum est.

67. Adhæsit quidem Gallo regi maxima invidiæ fax, quod Turcam ad invadendam Cæsaream ditionem concitasse crederetur [1], Angelus enim Massarellus in Diario Concilii Tridentini hæc tradit : « XVII Julii, ex litteris nuntii Apostolici apud Venetos habetur classem Turcicam, quæ nonaginta tribus triremibus, viginti navibus, et triginta myoparonibus constat, intrasse jam Mare-Adriaticum, jamque ad damnum Cæsaris et Pontificis sollicitatam, ductam et alitam a rege Gallorum, quod certe valde mirum est, cum ipsi Gallorum reges semper fuerint defensores Pontificum et Ecclesiæ, ob quæ meruerunt nomen illud Christianissimum, nunc autem videntur contra Pontificem arma sumere, Turcas ad vastandas Christianorum ditiones deducere ». Verum utut res fuerit, Turca in omnes occasiones invadendi Christiani imperii provehendarumque rerum suarum occasioni amplissimæ erant, accenso jam inter Christianos acerrimo isto civili bello. Præfectus est a Solymanno classi barbaricæ Sinamus, qui expostulavit de violatis superiore anno a Cæsare induciis in Africa atque Aphrodisium, Singulum et Monasterium sibi restituenda exegit, cui respon-

[1] Lud. Aug. Thuan. l. VIII.

[1] Hist. Turc. in Solyman. Sur. in Comm. hoc anno. Lud. Guicc. Fazellus Aug. Thuan. l. VII. Diar. Conc. Trid. p. 417.

sum est, prius a Dragute archipirata inducias fuisse violatas ; at ille primum in Messanæ conspectum se dedit, dein ad Catanam deflexit, Augustamque oppidum supra Syracusas diripuit incenditque, moxque Melitam insulam tentavit, metuensque Cæsaream classem, reductis in naves tormentis Corcyram insulam longissime distantem mox terrore oppressit, Sinuessanus enim præfectus metu fractus deditionem nuncupavit, ac sex millia capitum Christianorum supra quingenta servituti Turcicæ mancipata sunt. Admisit tunc miserandum facinus Siculus, qui uxorem ac filias duas nubiles peremit, ne stuprarentur a Turcis, armatusque in medium Turcarum globum se conjecit, ac cæsis aliquot hostibus cæsus est. Elatus ea victoria Sinamus in Africam vela obvertit, ac Tripolim, quam Hierosolymitani equites tuebantur, adortus est. Præerat urbi Gaspar Valerius eques, Allobrox militari peritia conspicuus : aliquandiu virtute Barbaricos impetus elisit, demum succubuit, cum cellæ promptuariæ magister proditor et apostata Cabillonensis docuisset Turcas , qua parte minus communita tormenta libranda essent. Contulit se ad castra Turcica Aramontius eques, Galli apud Turcam regis orator, ut Sinamum a Tripolitana obsidione precibus abduceret ; sed illi a Sinamo responsum est, sacramento obstrictos in Rhodia deditione nunquam arma in Turcas laturos, eos vero fidei defuisse, ac in Aphrodisii expugnatione subsidiaria arma Cæsari tulisse, demum cum Hispani propugnandæ Tripolis despondissent animos, deditionem fecere XVII kalendas Septembris conceptis certis legibus, quæ mox a Barbaro victoria insolescente violatæ ; spoliati enim omnibus fuere equites addictique servituti. Mauri vero milites ducenti trucidati, quod pro Christianis arma gestassent. Demum Aramontius ducentos religiosos equites Gallos liberavit, Hispanos, pretio soluto, catenis exsolvit. Verumtamen graviores querelæ in Aramontium fusæ, quod Tripolis dedendæ auctor fuerit, nec minores de summo equitum magistro jactatæ, quod rogatus initio, ut Tripolitanis auxilia submitteret, id facere detrectarit, ne Melitam præsidiis exueret : tantus vero terror offusus est equitum Hierosolymitanorum principi, ut cum Solymannum de exscindendo universo illo Equestri Ordine conjurasse opinaretur, transferendi Messanam vel Syracusas conventus illius Ordinis consilia iniverit, de quibus factus certior Julius, cum infelici bello Parmensi distractus nulla Melitensibus auxilia transmittere posset, summa auctoritate ejusdem Ordinis principem ad rem conficiendam instruxit subjectis litteris [1] :

« Dilecto filio Joanni de Omedes Magistro Hospitalis Sancti-Joannis Hierosolymitani.

68. « Dilecte fili, salutem, etc. In hac Tripolis deditione, quam Turcæ obtinuere de te, ac de istorum nobilium et religiosorum hominum conventu pro nostro officio anxii valde sumus ; veremur enim, ne si ipsi Turcæ pluribus tum veteribus, tum recentibus victoriis elati, et instructissimæ classis viribus confisi ad vos expugnandos se convertant, voto impio suo, quod Deus pro sua pietate prohibeat, potiantur, quamobrem quanti momenti, discriminis et præjudicii toti reipublicæ Christianæ foret, si tu et cæteri fratres tui in manus tam immanis hostis deveniretis considerantes , vobisque omnibus consultum iri putantes, si ipsam classem isthic omnino non expectantes, quando præsentium temporum sævitia aliter vos juvare non possumus, mittimus ad te dedita opera præsentium exhibitorem, volumusque, ac tibi in virtute sanctæ obedientiæ mandamus, ut relictis ad tutelam et defensionem istius loci militibus, et iis vestri Ordinis, qui tibi præsertim ætatis robore ad obsistendum ipsi classi apti videbuntur, offerente se occasione tuto navigandi, una cum consiliariis et cæteris tui Ordinis isthinc abeatis, et vel Syracusas, vel Messanam vos conferatis, unde isti loco subvenire pro temporibus et rerum necessitate , nobis vobisque servatis ac liberis, facilius erit. Nos vero interim dum hæc ad vos scribimus, et Neapolis et Siciliæ viceregibus significari fecimus, ut in locum illorum, qui isthinc discedent, ad vos armatos milites mittant, quod eos facturos omnino speramus. Ne autem aliquis ex tuis se in hoc excusare possit, tibi ultra ordinariam, quam in istius Ordinis homines auctoritatem habes, quod nostra auctoritate tam illis, quos tecum ducere volueris, ut tecum veniant, quam illis, quos ad loci defensionem, et custodiam opportunos censueris, ut remaneant, sub excommunicationis latæ sententiæ, ac suarum præceptoriarum, et quarumvis dignitatum, et beneficiorum, et officiorum, antianitatumque amissionis ipso facto per eos incurrenda, et sub quibus aliis tibi visis pœnis præcipere et mandare possis, facultatem auctoritate Apostolica tenore præsentium concedimus, non obstantibus, etc. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum etc. die XI Septembris MDLI, anno II ».

69. *Excitati in Transylvania et Polonia motus.* — Non discedendum esse Melita ob graviores causas postea visum est, ne Equester ille Ordo dissolveretur, gravissima vero damna a Turcica classe fuisse illata, ac plura oppida capta, vastata, incensaque, ac plura Christianorum miserorum millia in servitutem crudelissimam abducta, deplorat Pontifex aliis litteris exeunte Novembri exaratis, instructosque a Turca ingentes bellicos apparatus, ad gravius bellum proximo Vere inferendum. Cæterum in Transyl-

[1] Jul. III. l. IV. brev. sig. num. 2882. p 218.

vaniam conversos impetus Turcicos visuri sumus, in qua etiam superiore anno concitati fuerant gravissimi motus, ad quos compescendos cum Georgius Martinutius regis procurator in perduelles sine judiciario ordine animadvertisset, contraxissetque censuras Ecclesiasticas, ab earum religione exsolvi flagitavit, subjecto casu proposito, quem repetit Pontifex [1]:

« Georgio episcopo Varadiensi.

« In his periculis et tumultibus, in quibus ob varias Turcarum incursiones, tu et istud regnum, in quo locumtenens es, proxime præterita Æstate versati estis, cum quidam ejusdem regni factiosi homines arma contra communem hostem sumere nollent, magnamque seditionem eorum opera in maximam ejusdem regni cladem excitarent, ne malum id longius serperet, priusquam jure de illis statutum esset, capitis supplicio eos affici jussisti, ex quorum morte cum tua te conscientia urgeret, cum a celebratione Missarum, tum ab aliis episcopalibus officiis abstinuisti etc. Dat. Romæ XXV Februarii MDLI, anno II ».

Restitutus est a Julio pristinæ episcopalis muneris exercendi potestati, cum autem novi tumultus in Transylvania coorti essent, ille ad infringendam Turcarum tyrannidem vires suas cum Ferdinando rege conjungere decrevit, ad quod sequendum consilium mandandumque operi Pontifex [2] illum hortatus est :

« Fratri Georgio episcopo Varadiensi.

70. « Venerabilis frater, salutem. Cum antea perspecta nobis esset tua in Catholica religione tuenda fides atque constantia, non mediocriter, quam de tua prudentia ac pietate opinionem semper habuimus, nuper confirmarunt litteræ et nuntii, ex quibus intelleximus te in turbulentissimo istius provinciæ tumultu cum charissimo in Christo filio nostro Romanorum rege omnes vires opesque tuas, ad optimam causam defendendam contulisse. Ac sane cum egregiam virtutem tuam et pietatem magnopere laudamus, tum vero etiam hortamur, ut quod a te consilium pie fortiterque susceptum est, id omni cura, labore, contentione prosequare, qua scilicet nobilissimam et opulentissimam Pannonici regni partem, quam quidem tua potissimum opera et consilio reliquam habemus, ab impendente hæreticorum atque infidelium tyrannide defendas ac tueare, idque tibi haud omnino difficile futurum arbitramur, adjunctis præsertim ipsius regis Ferdinandi auspiciis et copiis ; ejusmodi autem beneficium, si, quemadmodum speramus, in Christianam rempublicam contuleris, cum satis tuæ in Christum pietati et officio feceris, tum vero ab omnibus Christianis principibus, et a nobis in primis tantam eo nomine gratiam inieris, ut nihil sane eorum quæ ad tua vel ornamenta vel commoda pertineant, ullo loco prætermissuri simus. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die XX Julii MDLI, Pontificatus nostri anno II ».

[1] Jul. III. lib. brev. sig. num. 2883. p. 35. — [2] Ib. p. 148.

Detulit vero Isabella regina una cum filio puero demissa obsequia Julio Pontifici Augustini oratoris opera, ac vicissim Julius [1] illam ac puerum regem paternis officiis semper complexurum se spopondit, eorumque fidem et observantiam in Apostolicam Sedem commendavit ; suscepta vero consilia de Transylvanis cum Germanis conjungendis in Turcas ita provexit Georgius, ut puerum regem Transylvaniæ in tutelam Cæsaris ac Ferdinandi contulerit, Turcicamque servituti funestæ non disparem abjecerit, ex quo Pontifex maxime recreatus Georgio subjectis litteris gratulatus est [2], cum rem Christianam ea ratione in Transylvania contra Turcicas insidias viresque assertam putaret, ac dignitati illius amplificandæ se operam daturum significavit :

71. « Venerabili fratri Georgio episcopo Varadiensi.

« Venerabilis frater, salutem, etc. Magnum nobis gaudium attulit, quod ex aliquot nuntiis et nuper ex fraternitatis tuæ litteris cognovimus, in tuenda charissima in Christo filia nostra Isabella regina, ejusque illustri filio te valde rectum et salubre consilium cepisse, effectumque esse, divina adjuvante clementia, ut per tuam fidem ac prudentiam regnum istud, quod e truculenti hostis faucibus alia nulla ratione eripi posse videbatur, firmissimos et fidelissimos tutores serenissimum Cæsarem, ejusque fratrem Ferdinandum Romanorum regem nactum fuerit, ex pulcherrimo itaque hoc tuæ fraternitatis facto perpetuam ipsius in Christianam rempublicam pietatem agnovimus, et ex tuis litteris officii erga nos ac observantiæ plenissimis quanto animi affectu et devotione hanc sanctam Sedem colas, facile perspeximus, ut pergas autem in isto regno, tam contra hæreticorum perversitatem, quam infidelium hostium insidias et conatus Orthodoxam religionem et Catholicam fidem tueri, fraternitatem tuam ut cohortemur nihil esse nobis necesse ducimus, cum virtute et constantia tua freti nihil dubitemus novis te semper meritis cætera accumulaturum ; illud certe nobis erit præcipue curæ, ut cum primum res aut tempus nobis facultatem dederit augendæ et amplificandæ dignitatis, non minorem quam de tua rationem habitam intelligas. Datum Romæ apud S. Petrum die X Octobris MDLI, anno II ».

72. Ornavit paulo post Georgium, ut de re Christiana optime meritum, Pontifex cardinalitia purpura, Ferdinando rege cum honorem ipsi

[1] Lib. IV. brev. p. 233. — [2] Julii III. lib. IV. brev. sign. num. 2884. p. 253.

deprecante a Pontifice, qua de re hæc memorant Acta [1] Consistorialia :

« XII Octobris fuit consistorium, in quo Sanctitas Sua ob religionis zelum, et singularem doctrinam, et quamplurimas alias virtutum dotes, quibus frater Georgius episcopus Waradiensis insignitus erat, sperans illum Sedi Apostolicæ quamplurimis de causis fore maxime proficuum, eumdem Georgium episcopum absentem in S. R. E. presbyterum cardinalem de fratrum consilio creavit, etc.

« XVI Octobris MDLI fuit consistorium, in quo fuit decretum, ut mitterentur per unum ex Sanctitatis Suæ camerariis, et biretum et pileus rubeus reverendissimo domino Georgio cardinali noviter creato cum indulto, si ei videbitur, utendi vestibus rubeis et pavonatiis, et aliis indumentis, quibus cæteri cardinales, qui tempore suæ assumptionis ad cardinalatum presbyteri, seu clerici sæculares erant, utuntur, dummodo tamen habitum suum regularem subtus deferat.

« Romæ die XVI Novembris MDLI, fuerunt lectæ litteræ reverendissimi domini Georgii cardinalis Transylvaniæ datæ in castris, quibus significabat res versari in maximo discrimine, diemque fatalem publici conflictus adversus Turcas de proximo imminere. Et propterea supplicabat Sanctitati Suæ, ut procuraret pacem fieri inter principes Christianos, unde Sanctitas sua decrevit, ut celebraretur Missa in Basilica S. Petri die Dedicationis dictæ Basilicæ pro pace et conservatione Christianitatis ab infidelibus, cum indulgentiis et remissionibus solitis ».

73. Dum in Turcas apparat arma Georgius, ab æmulis contrucidatus est, ita repente meliorum rerum spes in contrarios eventus conversæ fuere, nam Ferdinandus non tueri pupillum regem Transylvanum, sed in regni possessionem, exuto pupillo, induci affectabat, cujus immodicæ cupiditatis vitio Hungariam in Turcicam servitutem prolapsam jam ante vidimus, cumque vivo ac spirante Georgio cardinale votorum compos fieri non posset, Ferdinandi duces, qui Georgii potentiam ferre non poterant, circumventum calumniis, quasi Georgius Transylvaniam sibi subjicere, oppressoque pupillo in Turcarum clientelam transvolare niteretur, aspernatusque pileum cardinalitium, regium diadema affectaret, illum insidiarum ignarum exeunte anno XIV kal. Januarii ingeminatis vocibus Jesum inclamantem, carnificesque suos fratres appellantem inhumanissime obtruncarunt, ex cujus cæde, cum Ferdinandus res suas augere putaret, magis attrivit, nec enim Transylvaniæ regno potiri potuit, sed Transylvani illud pupillo asseruere : tum vero hæreses, quas Georgius, dum vixit, in Transylvania extinxerat, pullulare et grassari cœperunt, totaque regio, sublato illius defensore, Turcicis excursionibus evastata fuit. Ut vero Ferdinandus ab hoc scelere se purgare curaverit proximo anno dicetur. Cæterum non prætermittendum videtur, versum prodigio, divinæque ascriptum justitiæ, quod in ea arce, quam in eversi monasterii ruinis magnis motibus extruxerat communieratque, cæsus sit, cum eam calamitatem pulsus inique abbas illi imprecatus esset, vel prædixisset.

In Polonia cum Sigismundi Augusti regis facilitate hæretici sua venena diffudissent, mox in eo regno tumultus coorti sunt, ad quos comprimendos a Pontifice episcopus Camerinensis internuntius fuit decretus. Sopitæ vero hæreseos flammæ, dein vehementius in eo regno exarsere, ut dicetur inferius.

74. *Auctus cardinalium numerus.* — Auctum est affecto anno cardinalium collegium, addictis ad eam dignitatem pluribus viris amplissimis, quorum nomina ac titulos referunt Acta Consistorialia [1] :

« Romæ die Veneris XX Novembris MDLI fuit consistorium, in quo Sanctitas sua de reverendissimorum DD. meorum consilio et unanimi consensu creavit et assumpsit in S. R. E. presbyteros et diaconum cardinales infrascriptos : R. P. D. Christophorum episcopum Massiliensem, R. P. D. Fulvium de la Corgna, R. P. D. Michaelem archiepiscopum Matheranensem, R. P. D. Joannem Riccium archiepiscopum Sypontinum, R. P. D. Joannem Mercurium archiepiscopum Messanensem, R. P. D. Jacobum Puteum archiepiscopum Barensem, R. P. D. Alexandrum Campegium episcopum Bononiensem, R. P. D. Petrum episcopum Fanensem, R. P. D. Fabium Mignanellum episcopum Grossetanum, R. P. D. Joannem episcopum Tropiensem Pogium, R. P. D. Joannem Baptistam Cicadam episcopum Albinganensem, R. P. D. Hieronymum Dandinum episcopum Imolensem presbyteros, R. P. D. Aloysium Cornelium, magnum commendatorem Cypri.

« Romæ die Sabbati XXVIII Novemb. MDLI, fuit consistorium publicum propter cardinales noviter creatos, in quo recensuit Sua Sanctitas merita uniuscujusque illorum cum pluribus devotis monitionibus, quibus peractis, et in similibus servari solitis observatis, illos ad pedes, manus et osculum benigne accepit, ac coram eo genibus flexis constitutis imposuit galerum rubeum super singula capita eorum, dicens verba solita.

« IV Decembris eis aperuit os, id est, contulit fandi auctoritatem, et annulis pretiosis et titulis eosdem donavit; tradidit nimirum Ecclesiam S. Praxedis Christophoro de Monte : Eccle-

[1] Lib. VI. sig. num. 2885. p. 106. Panvin. in Julio III. Acta Conc. Ms. card. Spadæ sih. num. 134. p. 73.

[1] Acta Cons. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. p. 75.

siam B. Mariæ in Via Fulvio Corneo, Ecclesiam S. Barbaræ, quam in tit. Presbyt. card. erexit, Joanni Andreæ Mercurio card. Messanensi, Ecclesiam S. Luciæ in Silice Alexandro Campegio, Ecclesiam S. Clementis Joanni Baptistæ Cicadæ, Ecclesiam S. Matthæi Hieronymo Dandino, Ecclesiam S. Theodori Aloysio Cornelio, Ecclesiam S. Anastasiæ Joanni Pogio »,

His addunt Acta [1] proximo anno de Sebastiano Pighino archiepiscopo Sypontino.

« Romæ die Lunæ XXX Maii MDLII. Cum alias Sanctitas sua de reverendissimorum consilio et assensu Sebastianum Pighinum archiepiscopum Sypontinum, tunc absentem, in S. R. E. cardinalem creasset, et ex certis causis illius publicationem penes se retinuisset, eumdem Sebastianum archiepiscopum presbyterum cardinalem fore et esse pronuntiavit ».

75. *Urbs graviore annona laborat.* — Afflictum fuisse ineunte anno populum Romanum graviore annona, flebilibusque vocibus efflagitasse a Julio, ut ea levaretur, subventumque illi fuisse refert Angelus Massarellus, nam constituto prætio jussit frumentum adhibita vi divendi ab iis, qui illud conditum tenebant.

76. *Instaurata Academia Ingolstadiensis.* — Confirmata sunt hoc anno a Julio Tertio Coloniensis Ecclesiæ privilegia, quæ a pluribus Cæsaribus nimirum a Friderico II, ab Alberto rege, a Carolo IV, a Friderico III, ac demum a Carolo V illi collata fuerunt, cui Pontificio Diplomati hæc temporis nota adscripta est : « Dat. Romæ XIV Maii MDLI, anno II ».

Instaurata est eodem anno Ingolstadiensis Academia ab Alberto duce Bavariæ, ut in ea sacerdotes theologicis scientiis ad discutiendas offusas ab hæreticis tenebras excolerentur, cujus pium consilium Pontifex his litteris [2] commendavit :

« Alberto duci Bavariæ.

« Nihil ad honorem Dei aptius, ad reipublicæ salutem commodius, ad tuæ nobilitatis gloriam a te fieri potest præclarius, quam quod in locis tuis doctorum et Catholicorum virorum quasi seminarium fiat, ex quibus lapsa religio, et diminutus in Germania sacerdotum numerus reparari possit, etc. Dat. Romæ XV Februarii MDLI, anno I ».

Collatæ sunt ad constituenda doctorum stipendia triennales decumæ sacerdotum ejus provinciæ, inductique sunt viri pietate et eruditione præstantissimi Claudius Jaius, Alphonsus Salmeron socii sancti Ignatii, ac Petrus Canisius [3], ut Theologiam docerent.

77. *Franciscus Xaverius miraculo duobus simul in locis visus.* — In extrema Indiarum Orientalium ora S. Xaverius legatus Apostolicus qui Indiarum Apostoli nomen promeruit, cum, Ecclesia Japonica constituta, fidem Sinensibus inferre cogitaret, reversurus in Indiam pro Apostolica ea expeditione instruenda cum Burgensis regis legato, qui proregi Indiæ ferebat dona, conscendit navem Novembris mense, hujus sæculi quinquagesimo primo. Ex Japonia Matthæum et Bernardum indigenas a se baptizatos secum deduxit, simul specimen gentis Japonicæ, simul idoneos majestatis Christianæ spectatores. Romam deinde missurus in eo itinere onerariam navim undis pæne obrutam suis precibus servavit et quod majus, scapham tempestate abreptam divinitus ad onerariam reduci impetravit, ita simul et in oneraria et in scapha a vectoribus cerneretur, quam rem miram, et pæne fidem excedentem ita narrat Tursellinus [1]. « Mendes Pintus Lusitanus honestus et gravis, comes Francisci peregrinationis ex Japonia in Sinas, et periculi socius fuit, is auctor est, reduces illos in onerariam receptos, cum vellet nauta scapham inanem jam ac religatam submovere, inhibuisse clamantes, ut manum prius Xaverio porrigeret, qui adhuc in scapha resideret. Respondenti nautæ Xaverium in navi esse ac fuisse ante ipsorum reditum, certatim illos affirmasse, nimirum quandiu ipsos in scapha tempestas agitasset infesto vagantes mari Franciscum adfuisse, cunctosque solantem, et ad spem salutis excitantem scaphæ cursum ad onerariam direxissse, tum demum intellectum est Francisci pro iis supplicantis speciem eis præsto fuisse, quod et de sancto Nicolao Myrensi episcopo memoriæ proditum est, ut appareret, cujus ope a præsenti exitio servati forent. Res omnium vectorum nautarumque sermonibus celebrabatur ». De piis sanctissimisque viri Apostolici laboribus et pio exitu proximo anno agemus, nunc ab eo ad alium sanctitate conspicuum virum beatum Gundisalvum Ordinis Prædicatorum digredimur.

78. *Gundisalvum Dominicanum inter beatos Julius III reponit.* — Inclarescebat ejus gloria insignibus miraculis apud Lusitanos, quæ regem Joannem permovere, ut Pontificem postularet de sacra actione judiciaria de illius sanctissimæ vitæ gestis cœlestibusque virtutibus editis instituenda, cujus precibus assensit Julius [2], ac internuntio Pontificio eam Provinciam demandavit, tum permisit, ut in Lusitania recurrente beati Gundisalvi obitus die, sacra ejus memoria horariis precibus, atque in divinis mysteriis recoleretur, atque Ecclesiam, in qua ejus reliquiæ erant conditæ, lustraturis, gratuitam noxarum veniam certis legibus condonavit.

« Venerabili fratri Pompeio episcopo Sul-

[1] Ut sup. num. 133. p. 83. — [2] Jul. III. l. IV. brev. sign. num. 2882. p. 11. — [3] Nicol. Orland. hist. Soc. Jesu l. IX. num. 54.

[1] Horatius Tursellin. in Vita S. Franc. Xaver. l. V. c. 2. — [2] Jul. III. lib. brev. p. 86.

monensi, nostro et Apostolicæ Sedis in regno Portugalliæ nuntio, Julius papa III.

« Venerabilis frater, salutem, etc. Cum, sicut charissimus in Christo filius noster Joannes Portugalliæ et Algarbiorum rex illustris nobis nuper exponi fecit, beatus Gundisalvus olim presbyter, et deinde Ordinis Prædicatorum professor in istis regnis unde oriundus exigit, ob crebra miracula, quæ misericors Deus et Dominus noster Jesus Christus ejus, ut pie creditur, intercessione, tam in vita quam post obitum ipsius beati Gundisalvi operari dignatus est, et in dies operari dignatur, in maxima Christi fidelium veneratione et devotione habeatur, et ipse rex in honorem prædicti beati Gundisalvi in loco, ubi ejus corpus requiescit, unam insignem domum dicti Ordinis construxerit, et dotaverit, prout ad Ecclesiam domus hujusmodi devotionis causa Christi fidelium multitudo in dies confluat, prædictus Joannes rex nobis humiliter supplicari fecit, ut sibi quod in singulis ipsorum regnorum Ecclesiis, tam sæcularibus quam regularibus in die obitus dicti beati Gundisalvi in ejus memoriam et honorem Officium et Missa de eo libere celebrari possent, concedere, ac omnibus Christi fidelibus vere pœnitentibus et confessis, seu firmum statutis a jure temporibus confitendi propositum habentibus, qui Ecclesiam hujusmodi dicta die, a primis ejus Vesperis usque ad occasum solis inclusive, devote visitaverint, et inibi ter Orationem Dominicam, et Salutationem Angelicam pro felici statu Universalis Ecclesiæ, et regum dictorum regnorum conservatione recitaverint, viginti annos et totidem quadragenas de injunctis eis pœnitentiis misericorditer relaxari de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur et si voluissemus pro dicti regis de hac sancta Sede optime meriti desiderio statim satisfacere, tamen in re tanti momenti maturius procedendum esse censentes, tibi per præsentes committimus et mandamus, quatenus tam super dicta vita et obitu dicti beati Gundisalvi, quam miraculis et aliis præmissis, servata forma sacrorum canonum, te diligenter informes, et processum desuper conficias, illumque tuo sigillo obsignatum ad nos transmittas, ex iis enim, quæ repereris, consilium capiemus, ut secundum Deum ipsi regi in præmissis satisfacere valeamus. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die XXIV Aprilis MDLI, anno II ».

79. *Rex Lusitaniæ obedientiam Julio præstat.* — Complectebatur singulari cultu et observantia Lusitaniæ rex Apostolicam Sedem, ac Julio oratoris opera solemni ritu obsequium detulit, cujus pietatem in eo præstando, tum in Concilio Tridentino provehendo amantissimis litteris commendavit.

Efflagitante eodem rege, constitutam fuisse, auctoritate Pontificia, episcopalem Sedem S. Salvatoris in Brasilia, cujus incolæ ferarum more saginæ humanæ assueti ab immanitate ferina, et dæmonum cultu sensim traducebantur ad Christum, referunt Acta Consistorialia, adduntque eam a Funchalensis sedis imperio divulsam.

80. *Comiti Lumensi episcopum postulanti annuit Pontifex.* — Constituta quidem antea fuerat Funchalensis Ecclesia in insula Madeira quæ una est ex Fortunatis insulis in Atlantico Oceano, metropolis earum insularum ac aliarum Indiarum Occidentalium ; sed cum perpensum esset Brasiliam, ac alias Americæ regiones longissimo marium intervallo dissitas, Funchalensis Ecclesia jure metropolitico exuta est, ac Olyssipponensi archiepiscopatui subesse jussa, ut narrant superiora Acta.

81. Expetiit hoc anno Lumensis populus sub infidelium servitute ingemiscens, ac multis pressus angustiis, necnon episcopi solatio destitutus, a Pontifice præsulem, qui ipsos Christiana pietate erudiret, quorum piis postulatis assensit Julius [1] ac subjectis litteris eos ad constantiam in Christiana fide, adversaque omnia fortiter toleranda excitavit :

« Dilectis filiis comiti Gregorio Lumensi et comiti Paulo Volconith, eorumque natis civitatis Lumensis, ac universo populo.

« Dilecti filii, etc. In summo dolore, quem ex litteris cepimus, quibus status vestri calamitatem exponentes suppliciter postulatis pastorem et episcopum vobis dari, illud nobis magnæ consolationi fuit, quod cum omni genere miseriæ, quam secum gravis sub infideli principe servitus afferre solet, sitis oppressi, nullum tamen magis deploratis, quam quod pastoris et episcopi solatio jam pridem sitis orbati ; quæ quidem vestra postulatio, cum lecta fuisset in secreto nostro consistorio coram venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus, cum omnium animos commiseratione commovit, tum vero sic nostrum gaudio etiam implevit, ut statim mente precati simus id quod Deus exemplum paternæ et pastoralis affectionis nobis præbens populo suo obedientiam promittenti dixit : *Quis det populo talem mentem, ut timeat me, et custodiat mandata mea, ut bene sit illis et eorum filiis in perpetuum.* Hoc quidem divino exemplo admoniti, audita vestra postulatione vobis precati sumus, et statim de consensu eorumdem venerabilium fratrum nostrorum pastorem et episcopum vobis designavimus hunc ipsum fratrem Danielem, quem vos nominatim postulatis, in quo quidem cum vestris precibus sit a nobis satisfactum, reliquum est, ut vos in Domino hortemur, ut fructum tam pii desiderii capiatis, quod quidem fiet, si tunc cum ad vos desideratus pastor advenerit, magis quam antea caute

[1] Jul. III. lib. brev. v. sig. num. 2883. p. 169.

ambulaveritis, cum non solum ab infidelibus, sed a falsis fratribus, et hæreticis, qui sub specie pietatis vos seducere, et in errores secum trahere conantur, vobis ex litteris vestris timendum esse perspexerimus, horum quidem insidias pastoris vestri doctrinam sequentes facile effugietis, ab illorum autem vi et timore, qui prorsus a nostra religione sunt alieni, sic facile (divina gratia adjuvante) liberi eritis, ut etiam eosdem Domino lucrifacere sperare possitis, id autem assequemini conversationem inter gentes bonam habentes; ut in eo quod detrahant de vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum in die visitationis; eadem enim regia et tuta erit vobis via ad effugiendam aciem gladii ejus, qui in vos a Deo vitæ et necis potestatem habet, et ad reliqua omnia gravis servitutis onera vel tollenda, vel mitiganda, quod ut sperare possitis, magna exempla vobis divina misericordia dedit eorum, qui primi et qui deinceps multis sæculis Domini nostri Jesu Christi fidem sunt professi, quorum multi cum non dissimilem vobis servitutis conditionem essent sortiti, et gravioribus malis premerentur, fide et patientia sunt consecuti, non solum ut sibi et posteris jugum servitutis levius redderent, sed ut eos quibus ante serviebant, sibi, ut fratres amore conjunctos, et ut filios patribus subjectos et obedientes efficerent: quare qui in genere miseriæ et servitutis illis similes estis, ut in tam gloriosis fructibus per fidem et patientiam, et bonam et laudabilem totius vitæ conversationem reportandis similes esse omni studio contendere velitis, vos magnopere in Domino hortamur, quidquid vero sit, in quo pro pastorali nostro officio, et cura universi gregis divina misericordia nobis commendati vobis auxilio et consolationi esse possimus, id vobis in visceribus Domini nostri Jesu Christi promptum semper paratumque fore pollicemur. Datum Romæ, etc. XXIV Decembris MDLI, anno II ».

82. *In quibusdam Hispaniæ provinciis jus Ecclesiasticum ad quosdam certos limites sapienter redactum.* — In nonnullis Hispaniæ provinciis, Cathalonia, Rossillione, et Ceritania gravissimæ obortæ sunt controversiæ inter Ecclesiastici Ordinis viros et regios magistratus, cum nonnulli dignitatis sacræ, quam gerebant, immemores, in vitiorum cæno demersi, sub libertatis Ecclesiasticæ clypeo improbitatem tectam esse vellent, magistratus corruptelæ morum odio incitati, auctoritatisque suæ latius proferendæ occasionem aucupati, liberius in sacri Ordinis viros grassarentur, eosque in servitutem redigere, justitiæ exercendæ fallaci specimine niterentur, de quibus jam olim ortæ controversiæ cum certis legibus et pactionibus a legato Apostolico, et Petro rege Aragonum fuissent compositæ, easdem pactiones iterum Julius [1] Apostolica auctoritate confirmavit, ne jus Ecclesiasticum obsolesceret, neve sceleri libere habenæ laxarentur.

« Charissimo in Christo filio Romanorum imperatori semper Augusto, Julius papa III.

« Charissime in Christo fili noster, salutem. Exponi nuper fecit majestas tua, quod alias cum super correctione et punitione clericorum delinquentium principatus Cataloniæ et Comitatuum Rossilionis et Ceritaniæ, quorum tua majestas princeps et comes existit, inter Ecclesiasticas et sæculares curias dictorum principatus et comitatuum diversæ contentiones et lites exortæ fuissent, bonæ memoriæ Eleonora regina Aragonum, et Bertrandus sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyter cardinalis, de Cuenca nuncupatus, tunc in partibus illis Sedis Apostolicæ legatus de latere, pro sedandis contentionibus et litibus prædictis ad infrascriptam devenerunt concordiam, cujus tenor sequitur et est talis: In Christi nomine. Pateat cunctis quod cum inter illustrissimum dominum Petrum Dei gratia regem Aragonum, Valentiæ, Majoricarum, Sardiniæ et Corsicæ, comitemque Barchinonæ, Roncilionis et Ceritaniæ ex una parte, et reverendissimum in Christo patrem dominum Petrum divina providentia Tarraconæ archiepiscopum, et nonnullos alios prælatos, et clerum provinciæ Tarraconæ ex altera, quæstiones et controversiæ suscitatæ fuissent ratione quorumdam gravaminum, quæ dicti archiepiscopus, prælati et clerus asserebant eis per dictum dominum regem et officiales suos fore illata, quæ gravamina in scriptis dicto domino regi oblata fuerunt sub hac forma. Primo, quod curia regia incœperit facere processus occupationis temporalitatis contra prælatos Vicensem et Gerundensem episcopos, et abbatem Sancti-Benedicti de Bagnis, et alios quoscumque contra libertatem Ecclesiæ et justitiæ, sumpta occasione, quia prælati nolunt revocare processus Ecclesiasticos contra clericos justissime factos. Secundo, quod facit fieri processus pacis et treguæ contra clericos, etiam in sacris constitutos, et contra prælatos, in contemptum sanctæ matris Ecclesiæ, et domini nostri papæ, et specialiter contra dominum archiepiscopum Tarraconæ, eo quia deliberaverat vicecancellarium regium in constitutione sacrorum Conciliorum Tarraconæ edita, contra invasores et usurpatores jurisdictionis dicti domini archiepiscopi et suæ Ecclesiæ Tarraconæ incidisse pœnas. Tertio, quia facit servari processus soni emissi contra clerum et castra, et loca eorum sita contra laicos, et ex hoc sequitur interdictum, quod diruuntur castra et loca Ecclesiarum contra Deum et justitiam, et Ecclesiæ libertatem, cum clerici et eorum loca non sint de foro judicum sæcula-

[1] Ibid. p. 38.

rium, cum etiam non comprehendatur sub statutis pacis et treguæ, et soni emissi, nec ad ipsos jure dictorum statutorum possit fieri nec debeat extensio. Quarto, quia notorie citantur prælati et ipsorum officiales ad instantiam laicorum, ut compareant in audientia regia, ubi comminantur, ut revocent processus Ecclesiasticos juste et rite factos, quod nisi fecerint, contra eos proceditur, tanquam contra usurpantes jurisdictionem et regalias regias, et ubi dictam revocationem processuum obtinere non valent, dicta curia regia mandat suis, quod cum sint suspecti domino regi, exeant dicti prælati et clerici, seu eorum Officiales intra certum tempus de regno ; alias, quod contra eos, ut suspectos domino regi procedetur in personis et bonis, quod est contra jus et Ecclesiæ libertatem. Verum cum dictæ partes super prædictis quam plurimum contendissent, et non possent super eis amicabiliter convenire, tandem sanctissimus et beatissimus in Christo pater et dominus D. Gregorius divina Dei providentia papa XI, tunc præsidens, ut dictis quæstionibus et controversiis finis amicabilis poneretur, serenissimæ dominæ Eleonoræ reginæ et comitissæ regnorum et comitatuum prædictorum, et reverendo in Christo patri et domino Bertrando sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbytero cardinali Apostolicæ Sedis nuntio per suas Bullas scripsit in hunc modum :

83. GREGORIUS, etc.

« Charissimæ in Christo filiæ Eleonoræ reginæ illustri, salutem.

« Paterna, sicut decuit, affectione, recepimus litteras quas misisti, lætati super earum serie, qua nobis significasti super concordia inter charissimum in Christo filium nostrum Petrum regem Aragonum illustrem virum tuum et prælatos sui regni, de discordiis inter eos super certis libertatibus Ecclesiasticis exortis velle laborare, super quo tanto potius mereris commendari, quanto credimus scripta tua ex puro mentis animo processisse, et ideo Excellentiam tuam attente rogamus, quatenus ut Sion filia veritatis circumamicta varietatibus, quibus te Dominus insignivit, proficiens actu in bonum, prout laudabiliter inchoasti ad hujusmodi concordiam peragendam, sic, prout plene confidimus, studia tuæ benignitatis impendas, ac opem des et operam efficacem, quod jura Ecclesiarum et Ecclesiasticarum personarum serventur illæsa, devotionem tuam dignis in Domino laudibus attollamus, in hoc enim Deo gratum præstabis obsequium, et exinde magnificentius exaltabitur in gentibus nomen tuum. Datum Avenione V kal. Decembris, Pontificatus nostri anno I ».

84. Annexæ sunt his aliæ litteræ Gregorii XI ad Bertrandum S. R. E. presbyterum cardinalem A. S. N. datæ, quibus illi provincia demandata est, ut inter clerum Catalanum et regios administros ex constitutione Alphonsi Primi, Aragoniæ regis, assentiente Tarraconensi archiepiscopo Apostolicæ Sedis legato, editam concordiam redintegraret, quibus recensitis Julius Pontifex Carolo V imperatori, eidemque Aragonum regi de exercendæ in reos clericos Aragones, et alios insulanos Baleares ac Sardos justitiæ modo ac forma subjectis litteris hæc rescripsit :

« Cum autem, sicut eadem petitio subjungebat, inter Ecclesiasticos et sæculares curias Majoricensem, Minoricensem et Sardiniæ insularum, quarum dicta majestas tua, ratione regni Aragonum, cujus rex Catholicus existis, et in temporalibus existit super correctione et punitione clericorum delinquentium, similes quotidie exoriantur discordiæ et dissensiones, et ob id clericorum insularum hujusmodi delinquendi inoleverit audacia, ut illi nedum horrenda perpetrare audeant scelera, verum etiam aliis perpetrandi occasionem præbeant, ex quo plurima proveniunt damna et scandala, quæ insularum prædictarum perturbant statum, iterum, si per ipsum concordia disposita, prout in ejusdem principatu et comitatu, ac Aragonum regno hactenus observata existit, in eisdem observaretur insulis, profecto scandalis præmissis obviaretur, quare eadem majestas tua nobis humiliter supplicare fecit, quatenus tranquillo statui insularum hujusmodi, ac alias in præmissis opportune providere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur ejusdem majestatis tuæ votis annuere volentes, hujusmodi supplicationibus inclinati, per præsentes statuimus et ordinamus, quod omnia et singula in dicta concordia contenta dictos clericos delinquentes contentionem jurisdictionis inter Ecclesiasticos et sæculares judices concernentia per Ecclesiasticas et sæculares curias insularum prædictarum, earumque officiales, prout in dictis principatu et comitatibus, et aliis regni Aragonum hujusmodi partibus observantur, et observari debeant in omnibus et per omnia, ac si dicta concordia inter curias insularum, illarumque officiales hujusmodi inita et facta, ipsæque insulæ in dicta concordia specialiter et expresse nominatæ fuissent. In contrarium facientibus non obstantibus quibuscumque. Datum Romæ apud S. Petrum die XX Martii MDLI, anno II ».

Ejusdem Constitutionis beneficio potiri voluit Valentini regni sacerdotes Julius [1], de quo extant subjectæ litteræ :

« Venerabili fratri episcopi Fecensi, nunc et pro tempore existenti.

85. « Venerabilis frater, salutem. Dudum pro parte charissimi in Christo filii nostri Caroli Romanorum imperatoris semper Augusti,

[1] Jul. III. l. II. brev. p. 32.

qui etiam Valentiæ rex et principatus Cataloniæ ac comitatuum Rossillionis et Ceretaniæ comes existit, primo felicis recordationis Clementi VII et deinde Paulo III Romanis Pontificibus prædecessoribus nostris, et postea nobis exposito : quod in dictis principatu et comitatibus, adeo in clericis delinquendi inoleverat audacia, quod nedum ipsi horrenda perpetrare facinora, sævaque committere assassinia non expaverant, verum etiam aliis ad similia committenda delicta auxilium et consilium præstarent, ex quo principatus et comitatuum prædictorum tranquillus et quietus perturbabatur status. Dicti prædecessores et nos prædicti Caroli imperatoris supplicationibus inclinati certis Ecclesiasticis judicibus, ut contra hujusmodi clericos facinorosos, etiam in sacris Ordinibus constitutos sæculares et quorumvis Ordinum regulares, exemptos et non exemptos, quos hujusmodi atrociorum criminum reos esse constitisset, certis modis ibi expressis, etiam usque ad degradationem, et curiæ sæculari traditionem, ultimique supplicii pœnam, absque alicujus irregularitatis et pœnæ incursu procedere valerent et possent, per eorum et nostras litteras dederunt, et dedimus in mandatis, prout in singulis desuper in forma Brevis confectis litteris, quarum tenores, ac si de verbo ad verbum præsentibus insererentur, haberi volumus, prout in expressis plenius continentur. Et quia, sicut nobis pro parte dicti Caroli imperatoris et regis exhibita petitio continebat, etiam in prædicto regno Valentiæ graviora et atrociora crimina, et delicta per clericos in sacris, etiam presbyteratus ordinibus constitutos, committuntur et perpetrantur, pro parte dicti Caroli imperatoris et regis nobis fuit humiliter supplicatum, ut litteras hujusmodi cum omnibus et singulis in eis contentis clericis ad prædictum Valentiæ regnum extendere et ampliare, atque in præmissis opportune providere de benignitate Apostolica dignaremur ; nos supplicationibus hujusmodi inclinati litteras prædictas cum omnibus et singulis in eis contentis clericis ad prædictum Valentiæ regnum auctoritate Apostolica per præsentes extendimus et ampliamus, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die XX Martii MDLI, anno II ».

JULII III ANNUS 3. — CHRISTI 1552.

1. *Trevirensis ob valetudinis incommoda Tridento discedit, et Protestantium delegati conditiones iniquas ponunt in celebratione Concilii.* — Anno a Virgineo partu quinquagesimo secundo supra millesimum quingentesimum, Indictione decima, dissolutum est Concilium Tridentinum Lutheranorum perfidia, qui cum in Augustanis conventibus ad amplectenda Concilii Œcumenici toties expetiti, in dissidiis religionis decreta se obstrinxissent [1], dolerentque Carolum V Cæsarem concionatores scholarumque moderatores Lutheranos ex multis urbibus depulisse, ut plebs ab orthodoxis doctoribus in viam salutis revocaretur, et juventus a Catholicis ludimagistris pietate et disciplinis excoleretur, efferati in rabiem Mauritium Saxonem et Albertum Brandeburgicum assiduis hortatibus impulerunt, ut ad Cæsarem Germania depellendum, confirmandam Lutheranam impietatem disturbandumque Concilium conjurarent : imbecilliores erant eorum vires, quam ut tam arduum opus in opus perducere possent, sed nacti sunt Henricum Galliæ regem, qui veteri in Cæsarem imbutus odio, belloque Parmensi lacessitus, cum ipsis fœdus pepigerat, defensorem se libertatis Germanicæ dixit; at ne Cæsar adversus tot hostes communire se posset necessariis præsidiis, hoc fœdus occultissimum tenuere, ac Mauritius maxime Cæsarem fallaci obsequii et observantiæ sponsione externoque specimine delinivit, ut illum imparatum opprimeret, ac suos etiam oratores ad Concilium Tridentinum, ineunte anno, misit, non ut serio de religionis controversiis in Concilio ageret, sed

[1] Sur. in Comm. hoc anno.

ut Cæsari Concilioque illuderet, bellumque concordiæ inani spe objecta pararet, adeo ut cum superiore anno tumultuantibus in Hassia et aliis provinciis Lutheranis, Moguntinus, Coloniensis et Trevirensis archiepiscopi, iidemque electores Cæsari XI kalendas Januarii significassent [1], decrevisse in suas ditiones se recipere ad eas ab hostium injuriis vindicandas, Cæsar scriptis III nonas Januarii litteris eos metum ponere jusserit, militem fræna laxasse licentiæ ob non soluta stipendia, quibus persolutis, ad officium brevi redigendus sit, a Mauritio omne obsequiorum genus sibi deferri, ejus oratores Œnipontem accessisse, ac brevi Tridentum venturos, deterruitque ne Concilio abscederent, ne Lutheranis calumniarum fundendarum occasio, quasi toties promissum Concilium denegatum esset, præberetur. Hæsere quidem Tridenti Cæsareis verbis confirmati Moguntinus et Coloniensis archiepiscopi, Joannes vero Trevirensis valetudinis incommodis pressus, a Julio discessionis veniam ineunte hoc anno petiit subjectis litteris [2] :

2. « Sanctissime Pater, post pedum oscula beatorum. Optaveram pro summa illa mea qua pius semper et humilis Sanctam Sedem Apostolicam et tuam beatitudinem prosecutus sum religione et observantia, sicut jam integros quinque menses huic sacrosancto Concilio interfui, ita posse ad exitum usque, qui felix faustusque sit, interesse perpetuo, quanquam non ignorem tenuitatem meam inter tot et tantos viros parum esse frugi, sed dura necessitatis lex, cui nemo resistere potest, me compellit, ut nolens potius quam volens curandæ valetudinis, imo vero vitæ tuendæ gratia hos fines deseram, et in aerem patrium me transferam : id vero, nisi tua beatitudine consentiente, facere nolui, quare præsentium exhibitori commisi, ut Sanctitatis tuæ pedes meo nomine exosculetur, illique polliceatur me omni tempore omnem operam meam, quanta est, aut esse potest, præstiturum, ut et sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et tuæ beatitudinis auctoritas, quam Deus summam esse voluit, agnoscatur et colatur. Dignetur Sanctitas tua meæ infirmitatis misereri, indulgere meis necessitatibus, boni consulere hunc meum discessum, amplecti pietatem meam, me meamque Ecclesiam denique in suæ ipsius sanctæ charitatis gremio clementer fovere. Suffragia mea pro hujus sacri Concilii decreto non deerunt unquam, relinquam enim viros doctos, qui vel meo nomine sententiam dicent, vel procuratorio consultabunt.

« Beatitudinis tuæ devotissimus servus Joannes archiepiscopus Trevirensis, sacri Romani imperii princeps elector ».

[1] Aug. Thuan. l. IX. — [2] Ext. apud Jul. III. lib. brev. sig. num. 2888. p. 41.

Indulsit Trevirensis archiepiscopi petitis Julius. Interea decreti a Mauritio principe oratores Tridentum accessere, quo jam ante Wittembergici ducis et Argentinæ, aliarumque civitatum legati venerant, ac abalienati penitus a concordia animi illustria signa dedere, nec enim cardinalem Crescentium legatum Pontificium, Conciliique præsidentem adiere, ne in eo Pontificiæ potestatis culmen venerari viderentur, sed cum Cæsarem se pro supremo Ecclesiæ principe colere dicerent, ad quem tamen male perdendum conjurarant, Cæsareos oratores convenere, iisque subdola impiaque postulata, dignaque obfirmatis in flagitio hæreticis proposuere. Primum causati sunt non esse Tridentinum Concilium Œcumenicum ; non enim omnes Christianas nationes ad id confluxisse, utque ad id venirent ursere; pertinere etiam ne Pontifex in Concilio præsidis auctoritatem exerceret, sed Concilio se submitteret; addidere, ut decreta fidei, quæ antea edita fuerant, irrita censerentur, ne Lutheranæ causæ præjudicatum esset, utque ea cum venissent Lutherani theologi in examen adducerentur : hæc fuit concordiæ ratio, quæ admodum æqua Lutheranis visa est, ut nimirum conculcata fide Catholica, eversoque Pontifice, omnes Lutherani fierent, atque in Sathanæ potestatem transfugerent, et nunquam intermorituris suppliciis una cum ipsis se addicerent. Porro ut eorum hæresiarchæ Melancthon, Brentius et alii, quos appellabant theologos, ad Concilium Tridentinum accedere dignarentur, flagitarunt liberi commeatus syngrapham ampliore formula conceptam, decerptamque ex ea, quæ Bohemis olim a Basileensi Concilio tradita fuerat, ac poposcere, ut ii ferendæ decretoriæ sententiæ auctoritate una cum præsulibus pollerent, atque ut judicium Concilii penitus eliderent, contendere, ut sacræ Scripturæ, sublato veteris Ecclesiæ usu, emortuæ scilicet membranæ, quæ fari non possunt, cum de vero verborum sensu ab omnibus hæreticis depravari solito disceptatur, judicis loco essent, ut ipsis more suo liceret sacra prophanare, ut denique nihil in ipsorum doctrinæ contemptum opprobriumque decerneretur. Ex impiis impudentissimisque Lutheranorum postulatis constabat eos penitus in flagitio obfirmatos, legesque dare Concilio velle, non excipere, verumtamen dura eorum pectora mollire omni clementiæ significatione Patres Tridentini pertentarunt, et Coloniensem archiepiscopum, Viennensem et Julium Flugium Neuburgensem episcopos doctrina et probitate conspicuos legatos, ut cum ipsis agerent, decrevere, qui quidem benignis verbis Lutheranos in rationis tramitem et gyrum æquitatis ducere conati sunt, ac docuere, non esse in potestate Concilii, ut omnes nationes Tridentum venirent, nec propterea si aliquæ desint, non esse Œcumenicum, neque

in ullo veterum Œcumenicorum Conciliorum omnes nationes Christianas convenisse, porro vere Œcumenicum esse ratione supremæ in omnes potestatis Pontificiæ, qua congregatum est : non detrahendam Pontifici supremam præsidendi auctoritatem, quam in omnibus Conciliis semper obtinuerit, non congruere Concilii dignitati, ut decreta sua in dubium revocet, rescindatve ; sacram Scripturam utpote membranam emortuam judicis munere fungi non posse, cum de vero Scripturæ sensu contenditur, non enim fandi usu pollere, quæ si sola sufficeret, leges pariter in republica sufficere, ac judices et magistratus abigendos : ut enim ad magistratum legis interpretatio spectat, ita ad Concilium dubii et ancipitis Scripturæ sensus explanationem pertinere, illiusque sententiæ decretoriæ in iis controversiis, quæ subortæ sunt in Ecclesia, obtemperandum ; cumque inter cætera etiam adderent ducis Wittembergensis oratores, ut de partis utriusque voluntate eligerentur [1], qui de rebus controversis legitime cognoscerent, ne Pontificii episcopi et partes, et judices agerent, quod maxime Lutheranos torquebat , edocti sunt, controversias fidei non a paucis, sed ab Œcumenico Concilio legitime dirimi posse, idque ut judicem in Augustanis comitiis expetitum, quod vero partis et judicis munere fungatur, id in omni supremo tribunali contingere.

Ea mente ipsos venire debuisse, ut audirentur, audirentque vicissim, ac si contra eorum opinionem, decretario in religionis dissidio de vero Scripturæ sensu, de veteris Ecclesiæ usu, de Patrum veterum consensu sententia feratur, quam nolint admittere, liberum ipsis futurum ut discedant.

3. *Proponitur formula doctrinæ de Sacrificio Missæ necnon de Sacramento Ordinis.* — Vigesima Januarii die, doctrinæ formula de Missæ Sacrificio a quinque archiepiscopis, et tredecim episcopis ad id designatis conscripta proposita est, quatuor distincta capitibus. In primo demonstratum est ex divinis oraculis verum et proprium Sacrificium a Christo Domino esse institutum ; secundo capite necessitas Sacrificii Missæ, et consensio cum Crucis Sacrificio ostensa ; in tertio fructus Sacrificii Missæ, et ejus applicatio illustrantur ; in quarto de ritibus et cæremoniis in celebranda Missa adhibitis disseritur, quæ ex Ms. Vaticano, Concilii Congregationum Acta continente [2], delibanda visa sunt :

« Doctrina de Sacrificio Missæ proposita examinanda Patribus in Concilio Tridentino xx Januarii MDLII, id est, non ultimo examine discussa, nec promulgata fuit, dissoluto ob hostilem irruptionem ducis Mauritii Concilio.

In Missa verum et proprium esse Sacrificium a Christo Domino institutum.

CAP. I.

« Ut semper in Ecclesia Dei creditum est, per veteris legis abrogationem factum non fuisse, ut Christiani omni lege carerent, sed ut sub nova potius et longe præstantiore lege viverent, qualem novum et tanto excellentius testamentum postulabat, ita sancta Synodus multis Scripturarum testimoniis adducta, et constanti veterum Patrum traditione confirmata, ac divino Spiritus Sancti magisterio instructa, nunquam in ipsa dubitatum fuisse declarat, novum sacerdotium Christianos simul cum nova lege suscepisse, nec veterum sacrificiorum abolitionem, omnem illis sacrificandi rationem sustulisse : quinimo novum et plane divinum Sacrificium Christianis sacerdotibus esse relictum , quod ipsi non tantum in gratiarum actionem, sed pro peccatis etiam quotidie offerrent.

« Missam igitur veram et propriam Sacrificii habere rationem illud in primis Dei Patris jusjurandum ostendit : *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Hujus enim sacerdotii munere tunc Christus Dominus functus est, cum se suo Patri sub sensibilibus panis et vini signis in ultima Cœna obtulit, et per sacerdotes, qui ejus ministerio funguntur, usque ad judicium offerre non cessat, sicut ipse Melchisedech panem et vinum in sacrificium Deo obtulerat.

« Confirmat deinde oblatio illa munda, quam Dominus per Malachiam, priori populo et ejus munere reprobato, suo nomini in omni loco sacrificandam et offerendam prædixit, quod nomen suum magnum futurum esset in gentibus. Nam adeo sane munda illa est, ut inquinari malitia offerentium nequeat : offertur enim per eam is, qui mentes hominum ab omni peccatorum pollutione mundare potest. Tam assidue etiam illa in omni loco, quam late vera Christi Redemptoris nostri fides extenditur, per Christianos sacerdotes offertur, ut merito a Daniele juge Sacrificium sit appellata. Paulus quoque ad Corinthios scribens : *Videte*, ait, *Israel secundum carnem. Nonne qui edunt hostias participes sunt Altaris? Quid ergo dico quod Idolis immolatum sit aliquid, aut quod Idolum sit aliquid? Sed quod quæ immolant gentes, Dæmoniis immolant, et non Deo. Nolo autem vos socios fieri Dæmoniorum ; non potestis Calicem Domini bibere, et Calicem Dæmoniorum. Non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ Dæmoniorum.* Quibus verbis dum manifeste annumerat inter victimas Israelis, et immolatas Dæmoniis, Eucharistiam colligitur illam esse Sacrificium, erga quod ea semper veterum Patrum pietas et religio fuit, ut certatim præclaris et magnificentissimis elogiis augustissimam ejus dignitatem commendarent,

[1] Palavic. card. p. 1. l. XII. c. 15. — [2] To. IV. de Conc. sign. num. 8191. p. 126. et to. II. p. 92. et to. XVIII. de Concil. Ms. arch. Vat. sig. num. 3205. p. 127.

et suam erga ipsum reverentiam et devotionem declararent. Itaque appellatum id invenimus Sacrificium verum, incruentum, purum, summum, plenum, vivificum, singulare : rursum salutarem hostiam, holocaustum semper permanens, Sacrificium sacrosanctum, excedens omnes victimas, afferens horrorem, tremenda mysteria, aliis denique hujus generis nominibus honorificentissimis. Ad hæc, cum constet rem externam mystica sacerdotis operatione consecratam et Deo oblatam, Sacrificium esse proprie dictum, nihil causæ dici potest, quia Eucharistia, quam sacerdotes Christi sacra benedictione, quæ verbis fit quibus Catholica Ecclesia utitur, tanquam forma Sacramenti conficiunt, atque Deo offerunt, verum et proprium Sacrificium dici debeat.

« Instituit autem Christus Dominus pro sua divina sapientia hoc sacrificium, cum in novissima Cœna verus ipse secundum ordinem Melchisedech sacerdos, panem et vinum in suum Corpus et Sanguinem convertens, se æterno suo Patri sub panis vinique speciebus obtulit, suisque se discipulis sub earumdem rerum symbolis communicavit, præcipiens illis : *Hoc facite in meam commemorationem.* Quibus verbis Ecclesia sancta Dei præceptum esse sacerdotibus intellexit, ut Sacrificium in Christi memoriam offerrent. Proinde in sacro Canone Missæ eos dicere voluit : *Unde et memores nos, Domine, servi tui, offerimus præclaræ Majestati tuæ hostiam puram,* etc.

« Eo autem tempore cum novum ipse Dominus sacerdotium suis Apostolis contulit, tum partes illas, quæ ad perfectum et consummatum Missæ Sacrificium pertinent, consecrationem, videlicet, oblationem et communionem instituit, quemadmodum veteres Ecclesiæ Patres magno consensu tradunt. Nam quod nonnullos movere solet, Eucharistiam donum Dei esse, sumique solere, commemorationem denique et signum existere salutaris illius Sacrificii, quod semel a Christo Domino in Cruce peractum est, nihil id plane continet, quod veram Sacrificii rationem adimat Eucharistiæ : constat enim illum Judæorum immolantium Agnum typicum donum fuisse Dei et dici solitum, ipsumque a Judæis in memoriam exitus ab Ægypto immolari consuevisse. Nec vero quod Sanguis in Missa consecratus Sacramentum a Domino vocetur, ideo minus ad Sacrificium pertinet : Dominus siquidem Sanguinem suum Novum Testamentum eo sensu vocavit, quod pactum remissionis peccatorum, quæ Novo Testamento promittitur, per illum immolatum et in Eucharistia contentum non aliter sanciretur, quam sanguine vitulorum immolato vetus Testamentum dedicatum fuit.

« Cum igitur ex his, quæ dicta sunt, perspicuum evaserit, Missam sacrificium esse a Christo Domino institutum, et sua oblatione in Cœna inchoatum, et per Apostolos sanctosque Dei ministros continue Deo oblatum, profecto turpissime hallucinantur, qui eam opus bonum esse negant, cum Missæ opus Christi ipsius præcipue sit in terris sanctificantis, non autem hominis, nisi ut exterius ministerium exhibentis, qui dum Christiane in charitate sacrificat, opus procul dubio meritorium et Deo gratum exercet.

4. De necessitate sacrificii Missæ [1], *et quod Crucis sacrificio non derogat.*

CAP. II.

« Quamvis unica illa communis hostia (si ejus vim atque virtutem consideremus) totius mundi peccata deleverit, quia tamen nemo unquam potest, ita divina lege ferente, ipsius oblationis fructum, remissionem scilicet peccatorum, et salutem percipere, nisi cum sibi vel ex sacramentorum vel sacrificiorum oratione applicaverit; ideo necessarium fuisse dicendum est, salutare hoc Eucharistiæ sacrificium nobis a Domino relinqui, ut eo ipso, præter reliqua Sacramenta, meritum passionis ejus non uni aut alteri tantum homini, sed universæ etiam Ecclesiæ prodesset; atque ut in ipsa perfectissima Christi lege sæpe visibile externumque sacrificium inveniretur, quo fideles Dei opem et auxilium implorent, atque a Deo impetrare possint : nam si ante Christi adventum per ea sacrificia, quæ futuram redemptionem præsignabant, Patrum per fidem in ipsum redemptorem spes excitabatur, qua quidem erecti utilitatem passionis ejus, veluti eam sibi ipsis vellent præveniendo applicare, in se traducere potuerunt, multo quidem magis decuit hoc Missæ sacrificium, quod non offerendum, sed oblatum in Cruce Dominum significat atque comprehendit, beneficium mortis ejus Christianis omnibus posse conferre. Eadem enim hostia, idem ipse Christus, qui in Cruce seipsum obtulit, in hoc sacrificio Patri offertur et immolatur, sola tamen diversa offerendi ratione : nam etsi vere Apostolus dixerit Dominum unica oblatione consummasse in æternum sanctificatos, ea tamen oblatio sanguinis effusione peracta est. Hæc vero hostia incruento modo singulis diebus consecratur, offertur et sumitur, ut convenienter illius memoria fiat, et particeps unusquisque effici valeat præmii et fructuum, quos ipse redemptor noster sua illa in Cruce oblatione promeruit : ipse namque, ut Paulus ait, didicit ex iis, quæ passus est, obedientiam; et consummatus factus fuit omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ.

« Itaque patet sacrificii hujus perenni oblatione, et maximum Deo tribui honorem, et Christi ejusque passionis memoriam conser-

[1] To. II. de Conc. Ms. arch. Vat. sig. num. 3198. p. 93.

vari, ac propterea fateri unumquemque debere hoc ipso sacrificio oblationis in Cruce peractæ dignitati non detrahi : nam quemadmodum assiduæ atque perpetuæ Christi preces, quas ipse apud Patrem pro nobis in cœlis existens fundere creditur, nihil potentissimæ orationi detrahunt, qua in Cruce cum lachrymis Patrem pro nobis oravit, et exauditus est pro sua reverentia : ita profecto confitendum est sacrificium Missæ incruento modo peractum, in quo seipsum Patri Christus offert, nihil cruento illi Crucis, etsi efficacissimo, derogare.

5. *De fructibus sanctissimi Missæ sacrificii* [1], *et ejus applicatione.*

CAP. III.

« Quantus et quam varius ex venerando hoc Missæ sacrificio in Christianos fructus redundet, illi demum recte noverunt, qui commoda omnia, quæ universis legis sacrificiis deputabantur, diligenter enumerantes, ea viderunt, in hoc uno et singulari sacrificio, cujus illa umbræ fuerunt, copiosius et abundantius, quam in illis omnibus esse comprehensa. Et certe, qui ferre animum velit per omnia sacrificia, quibus olim populus Dei utebatur, hos præcipuos institutionis eorum fines extitisse comperiet, susceptorum beneficiorum memoriam renovare, ac spem futurorum significando erigere (quæ duo Agno Paschali in primis efficiebantur) maximum Dei supra res omnes imperium commendare, hominesque cum primo et supremo suo Domino, commercio aliquo et consuetudine copulare, fœdera Dei confirmare, et promissionum ejus fide alte in mentibus hominum impressa omnes ad summas ipsius laudes excitare, et ut holocausto fieri solebat, largitori bonorum omnium gratias agere, opemque ejus et auxilium in futurum tempus implorare. Huc enim hostia pacifica spectabat, admissorum delictorum ac scelerum remissionem impetrare, ipsosque homines Deo inimicos reconciliare; quod per ea præsertim sacrificia operabatur, quæ pro peccatis nominatim erant instituta : denique animos hominum sanctis actionibus et meditationibus occupare, et ne pravis ullis desideriis serviant, quod omnium sacrificiorum munus erat, inhibere. Hæc autem omnia emolumenta, et si quæ alia magna et salubria fuerunt, quæ ex ullis ullo unquam tempore sacrificiis perciperentur, declarat sancta Synodus uberius et præstantius quadam ratione per unum Missæ sacrificium sanctissimum a Christianis præstari, in qua illud idem, ut sæpe admonuimus, sacrificium offertur, quod a Domino in Cœna fuit immolatum. Nam illud quidem primum nemo nescit, memoriam beneficii redemptionis nostræ, et immensæ illius charitatis, quam Pater æternus in nos servos suos, cum adhuc inimici essemus, ostendit, gratissima commemoratione in Missa celebrari, dum ob oculos nobis in ea redemptoris nostri mors in illo mysterio tanquam in speculo proponitur. Negari etenim non potest vehementer per ipsam spem futuri æterni convivii in illis confirmari, qui panem sibi in ea Angelorum proponi non dubitant. Dominium vero Dei et summam ejus in nos providentiam, quanam re profiteri evidentius potuissemus, quam credendo nos morte Filii ejus vivificatos per eumdem in hoc sacrificio viventem sustentari ?

« Commercium autem an esse aliud majus hominibus cum Deo posset, quam si per hanc divinissimam hostiam, quam Patri ut nostram offerimus, nobiscum præsens esset omnibus diebus usque ad consummationem sæculi, ut potiori ratione dicere possemus : *Quæ est alia gens tam inclyta, quæ habeat Deos appropinquantes, sicut Deus noster adest nobis ?* Constat porro fœdera non veteris, sed Novi Testamenti, non temporalis, sed æternæ hæreditatis sacra hac oblatione tanquam arrabone confirmari. Neque enim, si nos Deus voluisset aliquando occidere, tale nobis unquam sacrificium dedisset, aut de nostris manibus accepisset. Cum maximum etiam fidei mysterium sit, de aliis fidei mysteriis nos certos confirmatosque reddit. Quamobrem amore accensi singulare hoc holocaustum Deo offerimus, quod cum totum oblatum et incensum Deo fuerit, totum remanet edendum et esum rursus totum Deo incendendum. Jam vero, ut commodior nulla ratio iniri potuit ad agendas Deo gratias pro summo redemptionis nostræ mysterio, quam si Patri Filium suum unigenitum, in quo complacitum est ei, ejusque pro nobis effusum sanguinem exemplo Prophetæ instructi offerremus, dicentis : *Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo.* Ita nulla certiore via uti possumus ad exposcenda et impetranda quævis ab ipso dona, per quæ majores nostri non gratiam tantum et vitam æternam, sed quæcumque præterea vel animi, vel corporis usui essent, modo spiritui deservirent, postulabant : nulla enim dona a Patre luminum, sive per Sacramenta, sive quavis alia ratione descendunt, quæ non etiam ab eo per hoc salutare Missæ sacrificium impertiantur, atque impetrentur, cujus assidua celebratio non modo sanctam sacerdotibus, verum etiam cæteris fidelibus occupationem affert, dum eos, vel orationibus, laudibus et canticis, vel piis meditationibus, vel aliis utilibus fidei Christianæ actionibus maximo cum spiritus fructu detinet, ut ea de populo Christiano sublata necessum sit

[1] To. VIII. de Conc. Ms. arch. Vat. sig. num. 3205. p. 220.

etiam nutare fidem, claudicare spem, refrigescere charitatem.

« Cæterum ex omnibus hujus sacræ oblationis fructibus ille est longe maximus quod per eam tanquam per propitiatorium et expiatorium sacrificium iratus Dominus placatur, et ad tantam nonnunquam misericordiam flectitur, ut etiam ingentibus hominum criminibus propitietur; Dominus enim dixit : *Hic est Calix Novi Testamenti, qui pro vobis, et pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Hic autem Sanguis in Cruce effusus, cum sit in Eucharistia contentus, et in mysterio fusus offeratur, fieri nequit, quin sacrificium hoc iis, pro quibus offertur, in remissionem peccatorum valere non debeat, præsertim cum sacrificia olim pro peccatis instituta fuerint, quæ hanc oblationem figurabant, nec Pontifex ex omnibus assumebatur ullus, qui sacrificia pro peccatis oblaturus non esset, et eo quidem pro gravioribus potius quam pro levioribus quod illa expiatione magis egeant.

« Illud quoque sancta Synodus affirmat, nunquam in Ecclesia Dei permissum fuisse ut hoc communionis sacrificium pro iis offerretur, qui non antea membra Corporis Christi per Baptismum essent effecti : « *Quis enim offerat* », inquit Augustinus, « *Corpus Christi nisi pro* « *his, qui sunt membra Christi ?* » Baptizatorum autem nomine vivos et mortuos intelligendos hic esse perpetua et constantissima Ecclesiastica traditio nos docet, quæ pro mortuis ab Apostolis erudita offerre consuevit, de cujus tam solemni more velle dubitare insolentissimæ prorsus superbiæ est.

6. « Modus, quo hoc sacrificium est propitiatorium, et hæc delictorum remissio vivis et mortuis impenditur, superest explicandus. In primis, quod ad Deum attinet, acceptat ille suavissimum fidei sacrificium, respiciens ad illud, non quatenus incruentum est, quia sine sanguinis effusione non fit remissio, sed in quantum illud, quod in Cruce peractum fuit, repræsentat : nam eadem Hostia est cum illa quæ in Cruce oblata fuit, eam quoque commemorat, atque nobis applicat, quia qui in se resurgens a mortuis jam non moritur, adhuc per hanc ipsam hostiam pia quadam solemnique Passionis recordatione et contemplatione in suo mysterio quasi rursus patitur : nam quoties ei hostiam suæ Passionis offerimus, toties nobis absolutionem nostram, Passionem illius reparamus; non quidem quod Missa applicata remissionem peccatorum mereatur, sed quia Pater in faciem Filii sui, qui ei præsentatur respiciens, exoratur, ut peccata remittat ingentia.

« Quod ad suscipientem autem hujus Hostiæ fructum spectat; fide et erga hoc sacrificium speciali devotione opus est, ut remissionem peccatorum accipiat; nec tamen sic valet hoc sacrificium ad mortalium delictorum expiationem et bonos motus mentis, ut Sacramentum excludat Pœnitentiæ, sine quo, actu vel voto suscepto, nullum peccatum mortale remittitur : impetratur enim per hoc sacrificium gratia qua de peccatis conterimur, et veram pœnitentiam agimus.

« Defunctis autem, qui in Christo quiescunt, valet ad reatus pœnarum expiationem, et ad æternæ gloriæ præmia citius consequenda, ex devotione, quam viventes ad hoc sacrificium habuerunt, et adhuc habere non desistunt. Hanc vero fructuum participationem particularis applicatio promovet, quæ per sacerdotem legitimum sacrificii dispensatorem secundum justitiæ et charitatis regulas ipsi Deo rata efficitur : nam si oratio specialiter applicata ei, pro quo funditur, utilis haud dubie est, et si sacrificia antiqua certis de causis quibusdam applicabantur, nulla ratio est, cur hoc de excellentissimo sacrificio negetur, quod cum omnibus antiquis successerit, omnium illorum virtutem eminenter continet.

7. *De ritibus et cæremoniis, quæ in Missæ celebratione* [1] *adhibentur.*

CAP. IV.

« Quoniam rudis hominum natura, quæ nihil absque sensuum anticipatione percipit, difficile contineri in officio, et erudiri in religione, ac ad pietatem et devotionem excitari absque sensibilibus cæremoniis et externis aliis adminiculis potest, noluit Deus Christianam religionem hoc tanto præsidio esse destitutam. Declarat igitur sancta Synodus Eucharisticas cæremonias, neque Scripturarum testimoniis, neque mysteriorum ratione carere. Quanquam autem non omnes peculiares ritus et cæremoniæ, quæ in Missæ celebratione adhibentur, in Scripturis expressæ inveniantur, nullas tamen absque Spiritus sancti instinctu in Ecclesiam introductas fuisse, et tam constanter et tam religiose tot sæculis observatas affirmat. Atque illæ quam sint necessariæ populo in officio continendo, ipsi Ecclesiæ hostes declarant, qui postquam veteres et receptas cæremonias rejecerunt, novas excogitare et inducere coacti sunt. Nihil igitur in ritibus hujusmodi vel abrogandum est omnino, vel imminuendum, quare totum Missæ Canonem sancta Synodus asserit sanctissime esse constitutum, nec quidquam continere quod pietatem et religionem non spiret; quod si quæ forte sint obscuriora loca, et quæ explicationis lucem desiderent, qualia permulta in Scripturis reperiuntur, consultis orthodoxis Patribus, qui ea suis expositionibus

[1] Ang. Mass. in Actis Concil. Trid. post Sess. III. sub Julio III. Ms. Vat. sig. num. 3191. p. 1266. Et tom. XVIII. sign. num. 3205. p. 132.

illustrarunt, pie ac catholice intelligi debent. Ideo nonnisi pernicioso et pravo consilio abrogari quidam Canonem Missæ suadent, vel tanquam erroribus, mendaciis et seductionibus scatentem impie traducunt. Propterea religiose et sapienter etiam observatur, ut Consecrationis verba et maxima pars canonis tacite et submissa voce a sacerdote recitentur. Hac enim ratione sanctitas et majestas hujus ineffabilis mysterii rectius servatur, et populus excitatur, ut de eo reverentius et majori cum devotione cogitet. Lingua enim latina, quæ in titulo Crucis Domini tanquam quoddam divinum instrumentum est consecrata, mysteriis Missæ in Ecclesia Occidentali celebrandis maxime convenit: quæ cum tot gentes, magna sermonis diversitate distinctas et frequentissime inter se communicantes brevi terræ spatio complectitur, uno hoc profecto sermone, qui omnibus communis est, in peragendo hoc Communionis Sacrificio uti debuit, præsertim cum hac ratione pluribus incommodis obviam eatur, quæ tanta evulgatione, et tam varia translationum in mysteriis fidei diversitate nasci possent. Quod si quæ intersint, omnibus esse nota, ut Veteris et Novi Testamenti lectiones quæ in Missa recitantur: ea per Concionatores debent saltem diebus Festis populo declarari, quemadmodum in illis omnibus Ecclesiis fit, quarum pastores officiis suis non desunt.

« Quantum autem vestibus, luminaribus atque aliis externis rebus, quæ in Missæ cultu adhibentur, et ad eum peculiari consecratione per verbum Dei et orationem sanctificantur, moveri homines soleant, ut revocent animos a cogitatione rerum profanarum, et rem ibi sacram et divinam agi cum reverentia cogitent, nemo est qui nesciat. Est enim in his omnibus utilissima et sanctissima significatio, quam qui intelligunt vehementer excitantur, ut in vero spiritu Patrem adorent, et illam puritatem ac mentis elevationem, quoad ejus fieri possit, imitentur, quam Redemptor noster in illa novissimæ suæ Cœnæ Missa habuit. Quæ ideo simplicissima fuit, et his externis signis et ornamentis caruit, quoniam nec ullis externis adminiculis, quibus excitaretur, ille indigebat, nec tempus quoque, aut locus, ut ea adhiberet, poscebat. Ideo idem Spiritus, qui ad sacrificandum eo modo Christum impulit, Ecclesiam docuit decentes et pias pro temporis ratione cæremonias addere.

« Porro Missæ, in quibus nullus præter sacerdotes celebrantes communicant, immerito ut privatæ traducuntur et illicitæ: nam, cum Missa omnis commune Sacrificium sit, et a publico ministro celebretur, privata profecto Missa dici non potest, in qua pro universa Christi Ecclesia Sacrificium offertur. Publicæ igitur omnes Missæ sunt, et non absque maximo totius Ecclesiæ et multorum membrorum ejus fructu, ubicumque illæ fiant, frequentantur. Nec profecto excommunicationis ullam faciem habent, cum populus, qui hujusmodi Sacrificio adstat, a sacerdote celebrante pacis osculum et benedictionem recipiat, atque etiam Communionem, si velit, accipere possit. Nec vere earum usus a Magno Gregorio primum fuit inductus; sed longe vetustissimus est, ut ex antiquorum Patrum scriptis patere potest, cum crebrius illis temporibus Missæ celebrarentur, quam fideles in eis communicarent.

« Quæ pro intercessione aliquorum sanctorum, in eorum etiam memoriam [1] et honorem particulari ratione celebrantur, cum sit certum, nec aliis, quam Deo Sacrificium in eis offerri, et sanctorum commemorationem duntaxat fieri, quam in illorum gloriam, et in Christi fidelium utilitatem cedere, semper in Dei Ecclesia creditum est.

« Jam vero quoniam controversia de aqua cum vino in hoc Sacrificio miscenda, jam pridem extincta, his denuo temporibus est excitata, declarat sancta Synodus, juxta Catholicæ Ecclesiæ fidem et sanctorum Patrum traditionem et consensum, aqua vino esse admiscendam, tum quod ita Christus Dominus fecisse traditur, tum quod illa fluxum nobis aquæ et sanguinis ex latere Domini nostri in Cruce pendentis significet, ac ipsius etiam cum populo conjunctionem repræsentet.

« Huic doctrinæ adjecti sunt Canones, quibus anathemate defixi sunt ii, qui pertinaciter contrarios errores tuentur.

8. *De Sacrificio Missæ propositi examinandi eodem die.*

CANON I.

« Si quis dixerit, in Missa non esse Sacrificium, nec oblationem pro peccatis, sed tantum commemorationem Sacrificii in Cruce peracti, aut vocari translato nomine Sacrificium, at vere et proprie non esse; anathema sit.

CANON II.

« Si quis dixerit, Missam esse tantum testamentum et promissionem remissionis peccatorum; anathema sit.

CANON III.

« Si quis dixerit, Missæ Sacrificium non esse ex Evangelio, nec a Christo institutum, sed inventum ab hominibus, neque illud offerre esse opus bonum aut meritorium, imo in eo committi manifestam et multiplicem idololatriam; anathema sit.

[1] Tom. IV. de Concil. Ms. arch. Vat. sig. num. 3191. p. 128. E. tom. XVIII. sig. num. 3205. p. 140.

CANON IV.

« Si quis dixerit, blasphemiam irrogari sanctissimo Christi Sacrificio in Cruce peracto ab iis, qui Dei Filium a sacerdotibus in Missa Deo offerri credunt ; anathema sit.

CANON V.

« Si quis dixerit, Christum pro nobis mystice in Missa immolari, et offerri non aliud esse, quam nobis ad manducandum dari, aut illis verbis, *Hoc facite in meam commemorationem*, non ordinasse ut apostoli et alii sacerdotes offerant Corpus et Sanguinem ejus ; anathema sit.

CANON VI.

« Si quis dixerit, Canonem Missæ erroribus et seductionibus scatere, abrogandum esse fugiendumque, non secus ac pessimam abominationem ; anathema sit.

CANON VII.

« Si quis dixerit, Missam, nec vivis, nec mortuis prodesse, aut impium esse applicare eam pro peccatis, pro satisfactionibus et aliis necessitatibus ; anathema sit.

CANON VIII.

« Si quis dixerit, neminem pro alio Sacrificium Missæ offerre posse, sicut nullus pro alio communicat vel absolvitur ; anathema sit.

CANON IX.

« Si quis dixerit, Missas privatas, in quibus videlicet solus sacerdos, et non alii communicant, quæ diu ante Gregorium Magnum fuere in Ecclesia, illicitas esse atque abrogandas, et cum Christi instituto pugnare, aut repræsentare magis excommunicationem, quam communionem a Christo institutam ; anathema sit.

CANON X.

« Si quis dixerit, vinum necessariam materiam non esse hujus Sacrificii, neque aquam esse miscendam cum vino in calice, idque esse contra Christi institutionem ; anathema sit.

CANON XI.

« Si quis dixerit, Ecclesiæ Romanæ ritum, quo secreto et submissa voce verba Consecrationis proferuntur, damnandum esse, Missamque nonnisi in lingua vulgari celebrari debere, ac imposturam esse certas Missas certis sanctis, sicuti Ecclesia intendit, attribuere ; anathema sit.

CANON XII.

« Si quis dixerit, cæremonias, vestes et externa signa, quibus in Missarum celebratione Ecclesia Catholica utitur, irritamenta impietatis esse magis quam officia pietatis ; anathema sit.

CANON XIII.

« Si quis dixerit, Missam minus Christianam esse, quia cum pluribus cæremoniis celebratur, quam fuerit a Christo celebrata ; anathema sit ».

Fridericus Nausea [1], episcopus Viennensis, cum diceret sententiam de superiori doctrina, hæc præfatus est : « Quod ad doctrinarum capita de sacrificio Missæ et Ordinis Sacramento pertinet, audeo equidem, non ut adulator, sed ut ipsissimæ veritatis amator et propugnator, coram palamque affirmare et asserere, quidquid earum est doctrinarum, tam mihi suis numeris omnibus undecumque absolutum videri, ut nec ipsum quidem Dionysium copiosius, nec Origenem sublimius, nec Tertullianum acutius, nec Cyprianum doctius, nec Gregorium disertius, nec Augustinum exquisitius, nec Ambrosium dulcius, nec Hieronymum gravius, nec Chrysostomum redundantius, nec Thomam dilucidius, nec Bernardum devotius, nec Scotum subtilius, nec alium quemquam, quibuscumque etiam vel animi vel ingenii dotibus præpollentem, perfectius et absolutius hoc ipsum concipere et concinnare quoquo modo potuisse crediderim. In his ipsis doctrinis videor mihi summa cum jucunditate audire, et docere quidquid unquam sancti Patres, aut de Ordinis Sacramento, aut de Missæ Sacrificio rite docteque scripserunt et docuerunt ».

9. Conscripta quoque est doctrina [2] de Sacramento Ordinis, ac revocata ad examen XXI Januarii. In primo capite de necessitate et institutione Sacramenti Ordinis actum est. In secundo de visibili et externo Ecclesiæ sacerdotio. In tertio de ecclesiastica hierarchia, et episcopi ac presbyteri differentia ; Canones etiam illi doctrinæ annexi excuti atque ad examen revocari cœpti sunt.

De Sacramento Ordinis [3] *propositi examinandi eadem die, nimirum* XXI *Januarii.*

CANON I.

« Si quis dixerit, Ordinem non esse vere et proprie Sacramentum a Christo Domino institutum, sed tantum ritum quemdam eligendi ministros verbi et Sacramentorum, aut figmentum esse humanum, quod Ordo sit Sacramentum ; anathema sit.

CANON II.

« Si quis dixerit, Ordinem non esse unum Sacramentum, aut infimos et medios Ordines ve-

[1] Tom. XVIII. p. 226. — [2] Ms. arch. Vat. sig. num. 3191. p. 1296. p. 181, 133. — [3] Tom. IV. de Concil. Ms. arch. Vat. sig. num. 3141. p. 1356. To. VIII. sig. num. 3205. p. 141.

lut gradus quosdam non tendere in sacerdotium; anathema sit.

CANON III.

« Si quis dixerit, nullam esse ecclesiasticam hierarchiam, aut omnes Christianos ex æquo esse sacerdotes, sed ad usum et executionem Ordinum opus esse vocatione magistratus sæcularis, vel consensu populi; anathema sit.

CANON IV.

« Si quis dixerit, Ordinationes ab episcopis factas sine plebis consensu irritas esse, aut eum qui semel est sacerdos, laicum rursus fieri posse; anathema sit.

CANON V.

« Si quis dixerit, in Novo Testamento non esse sacerdotium visibile et externum, nec potestatem spiritualem consecrandi, offerendi, a peccatis absolvendi, sed officium tantum et ministerium prædicandi Evangelium, aut eos qui non prædicant prorsus non esse sacerdotes; anathema sit.

CANON VI.

« Si quis dixerit, Unctionem non requiri in Sacramenti Ordinis traditione, imo esse perniciosam et contemnendam, similiter et omnes alias cæremonias; anathema sit.

CANON VII.

« Si quis dixerit, per Sacramentum Ordinis non conferri Spiritum sanctum; anathema sit.

CANON VIII.

« Si quis dixerit, episcopos non esse jure divino institutos, nec presbyteris superiores, aut non habere jus ordinandi, vel id etiam presbyteris competere; anathema sit ».

10. *Oratores Protestantium postulant ut supersedeatur promulgationi decretorum prædictorum donec admittantur in Concilium.* — Cum iis Canonibus et doctrinis hæreses suas confutari [1] damnarique audissent Protestantium principum oratores, qui Tridentum accesserant, postulavere ut differretur eorum promulgatio, donec eorum theologi argumenta sua explicuissent, quos ipsi venturos falso pollicebantur; ita ii Canones cum doctrina in Sessione publica approbati promulgatique non fuerunt; quare iterum de iis sub Pio IV, decennio post, Sessio celebrata est, quæ vigesima secunda numeratur.

Addunt Acta [2]:

« Die XVIII Januarii, habita Congregatione generali, significatur Patribus advenisse oratores Mauritii, ducis Saxoniæ, qui petunt sibi dari alium salvum conductum in ampliori forma, et hoc interim supersederi a publicatione et diffinitione materiarum jam discussarum: cum super eis cupiant, ut eorum theologi audiantur. Super quibus rogatis sententiis, licet Patres jure se timere assererent, ne deluderentur, idque solum peti, ut mora moræ, et difficultates difficultatibus adderentur, tamen visum est convenire, ut Ecclesia tanquam pia mater omnes semper benigne excipiat, gremiumque ad se redire profitentibus non claudat; præsertim vero, ut eis omnis amplius cunctandi occasio adimeretur, placuit omnibus, ut eorum petitionibus satisfieret ».

11. Ob summam revocandorum ab errore Lutheranorum voluntatem non servata sunt monita Pontificia [1] quibus legati Tridentum ituri præmuniti fuerant, ut antequam audirentur hæreticorum oratores, illi ad agnoscendam Concilii auctoritatem adigerentur, concepta enim erant de his subjecta mandata:

« Antequam quidquam cum hæreticis tractetur, aut disputetur, illud omnino servandum (quod et divini et humani juris est) ut primum conveniant de judicio ac judice, et confiteantur unam esse Ecclesiam Christi toto terrarum orbe diffusam, unumque esse ipsius Ecclesiæ caput Christi vicarium, ipsiusque Christi verbo constitutum, et quod Concilium Generale legitimum, id est, ab eodem ipso Ecclesiæ capite indictum ac probatum repræsentet universam Ecclesiam; cujus quidem Concilii decretis, determinationibus ac declarationibus se subdere, subditosque esse volunt atque consentiunt.

« Quod si hæc inficientur, non debent quovis modo audiri super quoquam contendentes, cum se declarent apertissime schismaticos et hæreticos: nam is qui dubitat, non habet principia fidei, et articulum Catholicæ Ecclesiæ convincitur non recipere; et ideo hoc casu cum illis agendum est, quasi cum schismaticis et hæreticis damnatis, non quasi cum paribus, paremque nobiscum causam habentibus, juxta illud Psal. XXV: *Non sedi cum Concilio vanitatis, et cum iniqua gerentibus non introibo. Odivi ecclesiam malignantium, et cum impiis non sedebo.*

« Si autem supradicta admiserint, audiantur et discutiantur eorum querelæ et propositiones cum omni mansuetudine et maturitate, et ad ipsum Caput Summum Pontificem ab eo deinceps cum approbatione Concilii determinandæ deferantur.

12. « Non sunt hæc ab iis exacta, ut jure exigi debuerant, sed ne absterriti a Concilio abscederent, tanquam feræ cicurandi pelli-

[1] Ms. Val. sig. num. 3181. — [2] Ang. Mass. Ms. arch. Val. sign. num. 3191. p. 1266.

[1] Ms. arch. Val. sig. num. 3200. p. 267.

ciendique benignitate ad officium visi sunt, at eo præfractiores oratores Lutherani exambivere impia sua mandata in publico sacro consessu exponere, ut petulanter illuderent Synodo, sed admissi sunt tantummodo ad privatam Congregationem die vigesima quarta Januarii, in qua matutino tempore Wittembergici ducis oratores, quia prius venerant, auditi sunt, serotino vero Mauritiani, impiæque et insolentes eorum expostulationes pie et benigne refractæ fuerunt, ac non aliter quam medici furentes phreneticos blandis lenire verbis consueverunt, ita Patres tolerandam Lutheranorum petulantiam, eorumque doctores audiendos sollicitandosque, ut Tridentum venirent, decreverunt, quo ignorantiæ caliginem ex eorum oculis detergerent, aberrantesque in salutis viam leniter traducerent.

« Die Dominica xxiv Januarii habita fuit Congregatio Generalis [1], in qua proponitur adesse oratores Christophori ducis Wittembergensis, petereque ut a sancta Synodo audiantur, quod omnibus placuit, præmissa prius protestatione infrascripta : Hæc sacrosancta Œcumenica et Generalis Tridentina Synodus in Spiritu sancto legitime congregata præsidentibus in ea eisdem sanctæ Sedis Apostolicæ legato et nuntiis.

« Ne ob disceptationes (quæ tam de personis comparentibus, mandatisque et scripturis exhibendis, quam de loco ad sedendum personis assignando oriri possint) felix ipsius Concilii progressus retardetur, inhærens decreto in secunda Sessione promulgato, atque illud innovans, statuit, decernit, declarat, quod si forte contigerit, aliquos, qui ex dispositione juris aut ex approbatorum Conciliorum more admittendi aut recipiendi non essent, vel per se ipsos vel per interpositas personas admitti, aut recipi, vel in loco non debito sedere, vel sententiam sub verbo, *Placet*, proferre, vel Congregationibus interesse, vel alios quoscumque actus facere Concilio durante, quodque si etiam contigerit, mandata, instrumenta, protestationes, et alia hujusmodi generis scripta, quæcumque, quæ ipsius Concilii honorem, jus ac potestatem quomodocumque læderent, seu lædere possent, recipi, aut admitti, propterea non præjudicetur, neque aliquo modo præjudicatum censeatur vel intelligatur præsenti Concilio, neque Conciliis Œcumenicis ac Generalibus in perpetuum celebrandis : cum omnis intentio hujus Concilii sit et eo tendat, ut pax et concordia, quacumque ratione, licita tamen et congruenti, in Ecclesiam reducatur.

13. « Deinde intromissi sunt præfati oratores, qui stantes in calce aulæ, capitibus detectis, junior Joannes Henricus Hoecklin locutus est his verbis :

« Reverendissimi Patres, illustrissimi principes et domini observandissimi.

« Sacra Romana Cæsarea majestas dominus noster clementissimus hortatus est, pro summa clementia majestatis suæ, illustrissimum principem nostrum gratiosum cujus legatione in præsentia, vigore hujus mandati, quod hic exhibemus, fungimur, ut ad cœtum reverendissimarum vestrarum paternitatum referat, si quid habet, quod ad publicam Catholicæ Ecclesiæ utilitatem , et ad conscientiæ tranquillitatem pertinere videatur; quare, ut jam dictus illustrissimus princeps dominus noster gratiosus testificetur pium suum affectum erga vestram Ecclesiam Christi, declaret obedientiam suam erga sacram Romanam Cæsaream majestatem, Dominus noster clementissimus curavit in scriptum conferri ea, quæ arbitratur ad constituendum veram pacem Ecclesiæ, tam in doctrina quam in ritibus Ecclesiasticis emendanda esse. Hoc scriptum offerimus, jussu et mandato illustrissimi principis nostri reverendissimi vestris paternitatibus, et speramus fore, ut vestræ reverendissimæ paternitates ex eo cognoscant illustrissimo principi nostro nec curam nec studium deesse, ut vera pax et concordia in Ecclesia Christi constituatur : quod si vero quid in hoc brevius vel obscurius, quam res tanta postulat, dictum fuerit, aut si alioquin opus esse videbitur, idem illustrissimus princeps noster theologos suos, qui id copiosius et magis perspicue explicent, necnon sacræ Scripturæ testimoniis defendant ac tueantur, debita eis præstita securitate, se missurum pollicetur et offert. Et cum hucusque dilata sit actio, princeps noster illustrissimus interea nobis aliquot gravamina transmisit, jussitque reverendissimis paternitatibus vestris illa exhiberi, ut videlicet eo facilius ad causæ tractationem perveniri possit; et ut theologi principis nostris eo citius huc amandentur. Cumque hæc ipsa gravamina sint hujusmodi, ut pro rei magnitudine prætermitti non possint, et necessario proponantur, illustrissimi principis nostri nomine, etiam atque etiam rogamus, ut reverendissimæ paternitates vestræ benigne illa suscipiant, simul atque responsum nobis commodum, quam primum fieri poterit, reddant.

« His dictis exhibuerunt scriptum quoddam, in quo eorum opinionem in rebus fidei et religionis contineri asserebant, ac ipsius ducis mandatum.

« In eo profitebatur Wittembergensis [1] dux sæpius in comitiis imperii sancitum fuisse, ut omnia religionis dissidia tollerentur in Œcumenico, libero et Christiano Concilio, disciplina

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3291. p. 136. Ext. in Actis excus. in edit. Binii p. 316.

[1] Ext. ibid. p. 139.

Christiana in pristinum nitorem restitueretur, liberumque esset omnibus principibus ordinibusque imperii omnia sua incommoda et gravamina in deliberationem adducere, Cæsaremque edicto publico electores et alios principes ad id monuisse. Ne itaque muneri suo deesset, decretos a se oratores fuisse, ut Christianæ reipublicæ discordiæ sedarentur. Actum in oppido nostro Tubinga xx die mensis Septemb. MDLI.

« Christophorus dux Wittembergensis ».

14. *Non Concilium, sed colloquium inane petunt Lutherani.* — At cum placidis iis verbis pacis osculum Ecclesiæ libare Wittembergensis ipse dux videretur, mox impio alio scripto, tanquam pugione, instar Joab Amasam amplectentis, illius viscera confodere ac dilaniare annisus summam in hæresi pertinaciam professus est. Angelus enim Massarellus [1] indigna oratorum ejus postulata perstringit his verbis :

« Petierunt tria, ut ipsi dicebant, gravamina explicari, illa autem sunt : Primum, ut constituantur judices et arbitri, qui judicent de controversiis religionis, et ii non sint episcopi uti partes. Secundum, ut Concilium non ita continuetur, ut decreta in eo hactenus promulgata pro conclusis et ratis habeantur. Tertium, ut ipsa decreta in Tridentino Concilio promulgata, tanquam parte altera super eis non audita, retractentur et irrita fiant ».

Extant eadem suis concepta verbis in Congregationum generalium Actis [2], sequentibus verbis :

« Gravamina seu conditiones, quibus oratores ducis Wittembergensis petunt Concilium celebrari.

« Illustrissimus princeps ac dominus D. Christophorus, dux Wittembergensis noster clementissimus, ordinavit ad Concilium Tridentinum quosdam suos theologos, qui oblatam confessionem auctoritate Sacræ Scripturæ et veræ Catholicæ Ecclesiæ consensu defendant ac tueantur, et si opus fuerit, copiosius explicent. Sed priusquam theologi suscipiant explicationem, petit illustrissimus princeps noster, de quibusdam gravaminibus suis sententiam Tridentini conventus audiri.

« Primum ergo gravamen est, quod ad audiendam theologorum explicationem non sint ordinati et constituti ex utriusque partis consensu idonei judices aut arbitri, qui de præsenti controversia religionis legitime juxta Scripta Prophetica et Apostolica cognoscant. Etiam cum illustrissimus princeps noster intellexerit maximam partem doctrinæ suorum theologorum pugnare cum doctrina et sententia Pontificis Romani, et eorum episcoporum qui Romano Pontifici juramentis et aliis obligationibus sunt addicti, nullo jure, nulla æquitate fieri potest, ut Pontifex et episcopi ejus in hac causa, in qua ipsi sunt pars, sive accusatores, sive rei, pro idoneis judicibus seu arbitris cognoscantur. Petit igitur illustrissimus princeps noster se reddi certiorem, quinam sint futuri hujus rei judices aut arbitri.

« Secundum gravamen est, quod conventus Tridentinus non videatur servari juxta recessus comitiorum imperialium Augustanorum, in quibus decretum fuit, quod Concilium Tridentinum continuari, et omnia Christiane, honeste et congruenti ordine tractari debeant. Hæc verba illustrissimus princeps noster nunquam intelliget aut intellexit aliter, quam quod Concilium Tridenti ante annum quadragesimum sextum, nimirum excurrentis sæculi, institutum non sit ita continuandum et prosequendum, ut decreta in eo facta pro conclusis et ratis habeantur : quæ enim hæc esset honestas ac congruentia, ea decreta pro ratis et sacrosanctis habenda imponere, quæ parte altera nondum audita sunt constituta ? Sed quod omnia capita religionis nostræ, de quibus controvertitur, iterum tractari, et ni his audiendis et dijudicandis vere legitima et æquitati conveniens actio observari debeat. Quod cum hoc Tridentinum Concilium videatur hoc modo institutum, petit illustrissimus princeps noster, ut recessui comitiorum imperialium hac in parte satisfiat.

« Tertium est, quod in Sessionibus non solum ejus Concilii, quod anno MDXLVI Tridenti est institutum, verum etiam hujus Concilii, quod jam continuatur, decreta sint multa aliena a sacris litteris, et confirmati multi veteres errores, sicut illustrissimi principis theologi sese coram idoneis judicibus et arbitris declaraturos recipiunt. Petit itaque illustrissimus princeps noster, ut talia decreta non habeantur pro conclusis et ratis, sed tantum pro discernendis et judicandis, donec *idonei judices aut arbitri ex utriusque partis consensu veræ Ecclesiæ cognitio fiat.* Ut ergo illustrissimus princeps noster in hoc unum præcipue incumbat, ut vera et pia concordia in Ecclesia Dei constituatur, non dubitat æquum esse, ut jam his commemoratis gravaminibus levetur et exoneretur, ac vicissim recipit se ope et auxilio divinæ clementiæ nullum officium Christiano dignum et pio principe intermissurum, quo sperat se Deo Patri D. N. Jesu Christi fidem et obsequium suum probare, et incolumitatem et tranquillitatem veræ, sanctæ, et Catholicæ Apostolicæque Ecclesiæ juvare posse.

« Quibus omnibus responsum fuit his verbis : Sancta hæc Œcumenica Synodus audivit ea, quæ a vobis relata sunt, et cum deliberatione providebit.

« Eadem die XXIV Januarii, hora autem XXI, habita iterum Congregatione generali, in primis

[1] Ang. Mass. Sum. Conc. Trid. sub Jul. III. Ms. Vat. sig. num. 3190 p. 206. — [2] Ext. in Act. arch. Ms. Vat. sign. num. 3191 pag. 140.

proponuntur et approbantur decreta prorogationis, diffinitionis et publicationis decretorum, necnon salvi conductus Germanis ea forma, qua ipsi petierunt, dandi. Deinde proponitur iterum causa postulationis filii Electoris Brandeburgensis. Rogatisque sententiis majori parti Patrum placuit, ut hujusmodi confirmatio a Pontifice ob publicum bonum concederetur, cum dispensatione opportuna, dato ipsi postulato administratore, usque ad legitimam ætatem, et quousque appareat, quod in fide Catholica recte sentiat, quodque Tridentum ad Concilium veniat, ei se subjiciat, et ejus decreta se recepturum et observaturum juret (1) ».

15. Postea introducuntur oratores Mauritii, ducis Saxoniæ electoris, videlicet, Wolfgangus Koler, capitaneus Thuringiæ, et Leonardus Badenhorn, utriusque juris doctor : quibus stantibus in calce aulæ, doctor locutus est his verbis :

« Propositio oratorum Mauritii, ducis Saxoniæ electoris, in eorum comparitione.

« Quod bonum, felix ac faustum sit Christianæ reipublicæ, reverendissimi, et amplissimi quarumcumque dignitatum ordinis et status viri, patres, ac domini debita reverentia observandi.

« Illustrissimus princeps Mauritius, dux Saxoniæ, sacri Romani imperii elector et archimareschallus, præses Thuringiæ, et marchio Misniæ, etc., dominus noster clementissimus, misit nos ad vestras reverendissimas et amplissimas dignitates et præstantias, et precatur primum a Deo optimo Maximo Patre Domini nostri Jesu Christi, ut Spiritum sanctum suum benigne largiri ac aspirare dignetur, quo omnia, quæ hic agitis acturique estis, ad sui sanctissimi nominis, et Christi Filii sui Domini ac Salvatoris nostri gloriam et honorem, et Ecclesiæ suæ pacem et incrementum, atque cunctorum Christi fidelium veram et æternam salutem tendant et dirigantur. Deinde notum vult esse universo huic ordini vestro, quod jam diu secum constituit, et animum suum ita declaravit, si quando, propitio Deo, contingeret universale, liberum et Christianum Concilium congregari, in quo controversiæ religionis nostræ sepositis affectibus, secundum sacram Scripturam tractari et dijudicari, omnes tuto admitti et audiri atque Christiana reformatio, tam in capite quam in membris institui deberet, quod ad tale Concilium suos quoque theologos, viros pios, doctos ac pacificos mittere vellet. Et quia putat hoc nomine congregatos nunc esse, in hoc convenisse hic vos omnes, ut eo, quo dictum modo est, procedatur, ideo convocatis suis theologis, qui antecessorum suorum, et partim etiam suo tempore scribendo claruerunt, mandatum dedit, ut missis ex suo numero quibusdam, suæ doctrinæ confessionem in hoc casu nostro faciant, et eam sacræ Scripturæ testimoniis confirment, atque in omnibus, quibus secundum sacram Scripturam possint, nobiscum communicent ac concordent; id quod illi se facturos prompti ac volentes in se receperunt.

« Quod vero hoc hactenus factum non sit, et illi hic nondum comparuerint, causam hanc habet, quod princeps noster admonitus fuit cujusdam constitutionis Concilii Constantiensis, quæ habet, quod hæreticis et de hæresi suspectis nulla publica fides, nullusque salvus conductus, sive per imperatorem, sive per reges, seu per alios datus, quocumque vinculo ad servandum se adstrinxerint, servari debeat : quinimo si confisi aliqui super hujusmodi salvo conductu venerint, alias non venturi, a potestate Ecclesiastica possint, non obstante ejusmodi salvo conductu, nihilominus puniri. Et habetur tenor illius Constitutionis in XIX Sessione Concilii Constantiensis, cujus Constitutionis exemplar, si forte alias nunc ad manum non sit, jam dabimus. Et movit hæc Constitutio principis nostri animum eo magis, quo timore hujus etiam Bohemi tempore Basileensis Concilii accedere ad illud nequaquam voluerunt, nisi eis plena et perfecta securitas veniendi eo et ibi commorandi, atque inde redeundi in propria a Concilio daretur, cum derogatione dictæ Constutionis Constantiensis expressa, et multis aliis clausulis. Unde et Concilium illud Basileense plenissimam securitatem salvi conductus illis concessit, cum memoratæ Constitutionis expressa derogatione, et multis aliis clausulis, ut est videre in quarta Sessione ejus Concilii, cujus formam priori subjiciemus. Ejusmodi ergo salvum conductum petivit princeps noster dari etiam suis theologis, consiliariis, et aliis quos hic missurus esset, cum eorum ministris et familiaribus quos secum adducerent, et tuto huc venire, hic commorari ac redire hinc secure possint. Et spem certissimam conceperat fore, ut quod Basileensis Synodus Bohemis benignissime concesserat, id hic Tridenti Germanis non negaretur.

« Verum oblata est illi ante dies non multos quædam membranea schedula aperta sine sigillo, cum significatione hac, quod per istam satis cautum suis esse deberet, cujus copiam etiam exhibebimus ; sed, quia multum discors hæc ab illa fuit, et cum Basileensi salvo conductu vester salvus conductus in plurimis articulis minime conveniebat, ob id grave et peri-

(1) Doctores Lutheranos ad Concilium non venisse certum est ; sed exploratum pariter reipsa quosdam e secta Lutheri theologos primarios iter Tridentum suscepisse. Etenim Enochus Wiudemannus, in Chronico Curiæ vulgato a Menkenio Rer. Germ. to. III, narrat Dominica Epiphaniarum secunda Philippum Melanchtonem, Erasmum Sarcerium, Joannem Paulum Gasparem Peucerum venisse Curiam, ut ad Concilium iter maturarent. MANSI.

culosum judicatum est, non impetrato eo, qui petitur, et qualis Bohemis datus esset, salvo conductu, huc accedere, maxime enim cum ex prooemio et aliquot decretis hic Tridenti promulgatis, quæ typis excusa in publicum prodierunt, manifestum sit pro schismaticis et hæreticis hic haberi et culpari; cum nequaquam huc vocati, multo minus hic auditi fuerint, et nihilominus prompti sint doctrinam suam testimoniis sacræ Scripturæ corroborare. Quare petit princeps noster ex commemoratis causis, et se ac suos quominus hic hactenus comparuerint, excusatos haberi, et qua rogavit forma, quaque Bohemis in Basileensi Concilio datus est salvus conductus, eadem nunc suis etiam dari, atque quamprimum sibi transmitti. Præterea certior est redditus princeps noster, quamvis, ut dictum est, sui theologi neque vocati, neque auditi fuerint, et propter defectum pleni atque integri salvi conductus venire huc et comparere hic nondum potuerint : quod tamen nihilominus sine mora procedatur et concludatur, etiam in illis articulis religionis, qui controversiam habent, sicut videmus, quod nunc sessionem habere, et decreta super articulis in controversia positis publicare velitis; quod principi nostro præjudiciale, et tam divino quam humano, tum naturali, tum positivo juri contrarium extitit : quæ jura omnia volunt, quod non auditi non debeant prægravari.

« Cum itaque velit princeps noster suos theologos huc mittere, doctrinæ suæ confessionem facturos, et eam sacræ Scripturæ testimoniis corroboraturos, quique in omnibus, quibus cum verbo Dei possint, et velint, et debeant vobiscum concordare, sed ex defectu salvi conductus id facere hactenus impediantur, manifestum est culpam nullam illis attribui posse : unde rogamus nomine nostri illustrissimi principis, ut tractatio illa articulorum, qui controversiam habent, et præsens instituta Sessio decreto publico eo usque differantur et protrahantur, donec ipsius etiam theologi tuto huc adveniant, et ad plenum audiantur, qui jam nunc in itinere sunt, et ad LX milliaria Germanica huc processerunt, expectantes vestrum salvum conductum, ut eo accepto mox progrediantur, et, quamprimum fieri poterit, hic apud vos compareant, doctrinam suam, ejusque testimonia sacra edant, ac in lucem proferant.

« Tertium est, quod relatum fuit principi nostro, quod illa decreta, quæ superioribus annis hic Tridenti tractata fuerunt, pro decretis conciliaribus et firmis conclusis habere, articulos, qui controversiam habent, et in quibus qui Augustanæ sunt confessionis dissentiunt, non reassumere, neque audire suos super illis velitis.

« Cum vero illi declaratum sit, pleraque eorum decretorum etiam in præcipuis capitibus religionis nostram justificationem concernentibus, errores non leves continere, qui per sacram Scripturam ostendi et declarari possunt, summe necessarium et ipse plerique alii semper judicarunt et adhuc judicant, ut sui etiam theologi super illis decretis audiantur, et sic in controversia positi articuli reassumantur. Quapropter orat princeps noster, ut illa decreta in articulis, qui controversiam habent, omnino reassumantur, et cum sui, tum alii Augustanæ confessionis theologi super illis plene audiantur, eorum rationes et argumenta ex sacris litteris expendantur, quod pium et Dei Verbo consentaneum fuerit admittatur, et suffragiis omnium nationum Christiani orbis laudetur recipiaturque.

« Ad hæc sunt ista decreta tunc tractata, quando paucissimi eorum, qui ad universale, liberum, et Christianum Concilium requiruntur, pauci prælati paucique legati statuum Germaniæ præsentes fuerunt, ut patet ex catalogo nominum eorum, qui una cum illis decretis typis excusis in publicum prodiit. Unde etiam pro decretis universalis Concilii illa decreta haberi aut vendicari nequaquam possunt, nam ad universale, liberum, et Christianum Concilium requiruntur universæ Christiani orbis nationes, ut omnes secure admittantur libereque audiantur, utque eorum rationes, causæ et argumenta secundum sacram Scripturam expendantur, dijudicenturque : alioquin ea, quæ habetur Congregatio, nomen universalis, et liberi, et Christiani Concilii minime meretur, et quod in ea decernitur pro decretis Œcumenici, liberi, et Christiani Concilii haberi et acceptari minime potest.

16. « Quarto loco referre et in memoriam revocare debemus vestris amplissimis dignitatibus et præstantiis, quod articuli controversiam habentes, fidem nostram Christianam, et aliqui eorum Pontificem præcipue concernunt : cum autem et jura et Concilia, tum Constantiense, tum Basileense expresse constituerint, quod in causis fidei, et quæ ipsum etiam Pontificem contingunt, Pontifex Concilio subjectus, et Concilium supra Pontificem sit et esse debeat, conveniens fuerit, illud hoc etiam in loco omnino ita servare, et ante omnia confirmare, sicut in Basileensi Synodo factum est, et in secunda sessione ejusdem habetur, ut quod per hoc prælati ac reliqui in Concilio, cujuscumque gradus ac ordinis fuerint, a suis juramentis, quibus Pontifici obstricti erant, quantum ad Concilium et causas in eo tractandas pertinet, liberi sint. Et censet princeps noster, quod hujusmodi liberatio, etiam sine expressa Pontificis relaxatione, sequatur clare ex conclusis Basileensis Concilii in multis locis, ubi ponitur quod etiam papalis eminentia et dignitas in talibus casibus Concilio subjecta sit. Si ergo subjecta est papalis eminentia Concilio, sequi-

tur quod personæ repræsentantes, ab ejus nexibus et ipsi præstitis juramentis quantum ad fidei articulos, et Christianam reformationem tam in capite quam in membris instituendam spectat, liberæ sunt, et etiamsi Pontifex nollet eis juramenta ea remittere, quantum vi et virtute prædictarum constitutionum Constantiensis et Basileensis Conciliorum jam liberæ sunt, eo quod ita declarari merito debeant : si enim liberum debet esse Concilium, in quo semoti affectibus de controversiis religionis, et Christiana reformatione capitis et membrorum tractari, atque omnia secundum sacram Scripturam fieri conveniat, necesse est, liberas esse personas quæ libere de his omnibus disserere et judicare debeant : liberæ autem, et sine affectibus nunquam erunt... Pontifici subjectæ, et ab ejus imperio, quantum ad causas in Concilio tractandas pertinet, non solutæ censeri debeant.

« Rogat itaque summopere princeps noster prædictas Constitutiones Constantiensis et Basileensis Conciliorum, quod nimirum in fidei articulis, et qui Pontificem et ejus potentiam contingunt, Pontifex Concilio subjectus sit, ante omnia confirmari exemplo Basileensis Concilii, quod ab initio decretum Constantiensis Concilii in articulo, quod Universale Concilium supra Pontificem sit, ante omnia repetivit, approbavit, ratificavit, atque etiam de verbo ad verbum Actis illis inseruit, quemadmodum secundæ Sessionis ejus Concilii Acta manifestissime demonstrant. Et negare nunquam potest, quin et Pontifex, et reliquorum clericorum status ac vita magna ac gravi reformatione opus habeant : quanquam enim proxima ante centum et aliquot annos celebrata Concilia tempora certa præfinierunt, inter quæ semper generalia Concilia celebrari debuissent, quod præviderunt jam tunc absque dubio prudentiores ejus sæculi futuros ac secuturos hos abusus, quibus occurrendum in tempore esse rectissime judicarunt, tamen sequentium temporum Pontifices, neque eas neque alias bonas Patrum constitutiones, quas bona cum conscientia potuissent, et necessario debuissent observare, servarunt, et sic perniciosos hosce errores et abusus subcrescere permiserunt, unde plurima, et infinita mala ac multiplicia schismata Christianum orbem invaserunt ; exorta bella, odia, dissensiones, tumultus et latissima occasio data ac relicta est grassandi in populum Christianum misere sævissimo, crudelissimo nefandissimoque Christiani nominis hosti perpetuo ; quis non videt ? aut quis dubitat difficillimum fore hos abusus tollere, pie et Christiane emendare, atque corrigere, præ quibus ita prophanatum esse constat statum Ecclesiasticum, ut species, ut fucus quidem religionis potius quam religio appareat ? Quis emendabit, aut quomodo emendabit hæc Concilium, si personæ Concilii ad nutum et voluntatem Pontificis vivere, ad ejus præscriptum agere omnia, ad ei obediendum, ad conservandum ejus honorem statumque et potentiam juramento debeant esse ac manere obligati ? Declarandum ergo, et exprimendum hoc amplius fuerit, quod quicumque sunt in Concilio cardinales, archiepiscopi, episcopi, prælati, atque omnes omnino omnium ordinum et officiorum homines per talem constitutionem a suis juramentis Pontifici præstitis, quantum ad Concilii causas et ejus reformationem spectat, debeant esse liberi et soluti ; et quod per ipsam illam Constitutionem liberi et soluti declarati esse debeant, ut ea confisi, in ejus libertate freti, liberius quid sentiant dicere, in médiumque consulere, ac suffragari libere secundum sacram Scripturam possint. Si vero etiam præterea a Pontifice hoc impetrari posset, quo sua dignitas pro honore Dei, et servanda Christiana reformatione, atque provehendis communibus commodis ultro relaxaret ac remitteret eis illa sua juramenta ; hoc vero laudabile, rectum, integrum atque celebre fuerit, et apud idiotas hæc res singularem atque ingentem conciliatura favorem, plus fidei et fiduciæ paritura, majorem obedientiam auctoritatemque datura Concilio, et omnibus quæ in eo decreta et conclusa fuerint, quod confiteri omnes necesse esset, vere liberum, et Christianum hoc esse Concilium, in quo liberi homines, liberæ linguæ et voces, libera suffragia essent ; et non ad hujus aut illius nutum, aut voluntatem sententias dicere oporteret ; sed ad Christi verbum, præscriptum tractare ac dijudicare omnia liceret. Certe hoc mirabilem assensum, ingenuum factum, et singularem auctoritatem Concilio ejusque reputationi daturum esset, et per hoc ita urget, et fieri adeo hæc petit princeps noster, quæ ordine enumeravimus, id non vitio sibi verti, neque in aliam, quam ipse facit, partem accipi etiam atque etiam orat : testem Deum habet, quod cuncta hæc fidelissimo et optimo animo, et affectu sincerissimo faciat, quo erga religionem et Christianam rempublicam afficitur, quodque ipsius causæ gravitas negotiique magnitudo hæc ita exigere, et requirere omnino videtur : neque dubitat, quin quicumque pii, prudentes et sapientes estis, quibus cordi et curæ est Christiana respublica, Christiani orbis calamitas et præsens rerum status, intellecturi ipsimet sitis. Hæc summe necessaria esse et requiri omnino ad celebrandum vere liberum, et Christianum, atque Universale Concilium, in quo de communi salute omnium, de vera fide, vero Dei cultu, ac divini nominis sincera invocatione et veneratione tractari debet, de tollendis erroribus et abusibus, formandis moribus Christiani populi, et tam capitis quam membrorum emendatione, reparanda vera pace Eccle-

siæ, propaganda fide et regno Christi. Quare quo cuique hæc omnia sunt chariora, quo magis his quisque movetur et afficitur, quo proprius tangit quemque sua propria et suorum omnium, patriæ suæ et communis totius populi Christiani salus, pax et tranquillitas, quo magis amat et diligit quisque Deum, et Filii Dei gloriam propagare cupit, quo beatius et in hoc et in futuro sæculo vivere omnes desideramus, et majori studio, fide et diligentia in hæc quisque incumbet, et in commune consulere juvabit : qua in re, et Deo omnipotenti, et toti orbi Christiano gratissimum ac vere bonum opus præstabit et vestræ vestrorumque, atque omnium saluti consuletis : quod ut fiat faxit Christus Jesus Dominus et Salvator noster, cui cum Deo Patre, et Spiritu sancto sit honor, laus et gloria in sæcula. Amen ».

17. *Instructio Pontificis circa petitiones Protestantium.* — Ad quæ omnia responsum fuit nomine sanctæ Synodi his verbis : « Sancta hæc Œcumenica Synodus audivit ea, quæ a præstantiis vestris relata sunt, et cum deliberatione omnia considerabit; ipsisque oratoribus recedentibus decernitur sequentem Sessionem indicendam esse ad diem XIX mensis Martii, et in ea præter alia agendum esse de Sacramento Matrimonii ».

Consultus de impiis ac impudentissimis Protestantium postulatis Julius III Pontifex rescripsit præsidibus gravissimo responso ea refellenda, atque internuntium arcanis mandatis instructum submisit, is erat Achilles Faliscorum episcopus, quem Antonio Granvellano gratia apud Cæsarem florentissimo commendavit his litteris [1] :

« Venerabili fratri Antonio episcopo Atrebatensi.

« Venerabilis frater, salutem. Cum desideremus sacri Concilii progressus ad omnipotentis Dei laudem et gloriam, atque ad universæ reipublicæ Christianæ salutem et consolationem dirigi inconcussa cum serenissimo Cæsare amicitia atque conjunctione, mittimus ad ejus majestatem venerabilem fratrem Achillem episcopum Montis-Flasconensem unum ex sacri palatii nostri auditoribus locumtenentem et prælatum domesticum nostrum, nobis ob ejus doctrinam et virtutem valde charum, ut nonnulla ad hoc spectantia ejus majestati ex parte nostra exponat, quæ cum tuæ quoque fraternitati de mandato nostro expositurus sit, fraternitatem tuam hortamur, ut ejus verbis plenam fidem præstare velit. Datum Romæ XX Februarii MDLII, anno III ».

18. Porro mandata arcana internuntio data subjectis sententiis concepta fuere [2] :

« Instructio circa petitiones Protestantium.

« Responderi ab internuntio decreto jussit Julius legato ac præsidibus Concilii, re in deliberationem adducta circa gravamina proposita ab oratore ducis Wittembergæ, atque alia prolata ore ab oratoribus ducis Saxoniæ, non modo utile et honestum, sed etiam necessarium, ut aliquod responsum iis detur, ne contemptos se doleant, atque aversionis occasionem captent, vel ne putent propositiones adeo absonas approbatas esse, vel ne putent aut metu aut imperitia servatum silentium, atque pravas suas opiniones apud populos hæresi contaminatos confirment; utque constet apud posteros, qua ratione Concilium processerit adversus verba impudentissima, ac videri Concilium ad dandum responsum obstrictum esse, cum dixerit : Audivit omnia et cum deliberatione providebit, ac si non respondeatur, Concilium nimiæ moræ culpam subiturum, ac si ipsi responsum non curarent, culpam adhæsuram Concilio, non obstante progressu ad ulteriora.

« Etsi vero Pontifex respondendum iis censeat, non tamen ad singulas particulas dictorum vel scriptorum ab eis ob rationem allatam a legato, nimirum quod judex non respondet parti, ne ex judice se partem constituat, ac ne infiniti progressus detur occasio, ac defugiatur causa dissidii.

« Visum itaque Pontifici respondendum esse circa eam partem, quæ ad jurisdictionem Concilii pertinet, quæ omni ratione conservanda, cum sit indubitatus judex in rebus fidei, et aliis expressis in litteris indictionis, quod confirmandum rationibus et usu in Ecclesia observato. Cujus consuetudinis possessionem tenet adhuc Concilium Tridentinum. In hac re Catholicos omnes consensuros certum est, nec Protestantes adversus eam veritatem multum fari posse. Punctum itaque jurisdictionis et auctoritatis illustretur et confirmetur, responsumque ita temperetur, ut dum verum dicitur, paterna ostendatur charitas et cupiditas ardentissima eorum ad conjunctionem Ecclesiæ revocandorum, nec contumeliosis carpentur verbis, ne proterviendi occasio illis detur. Et quia legatus, ac præsides, et alii Concilii Patres doctrina spectatissimi responsi condendi prudentia valent, propterea iis Pontificiam mentem patefieri sufficit, et proponi responsi formulam, cui ipsi addere vel detrahere possint, prout e re visum fuerit.

19. « Hoc peracto jussus est internuntius adire imperatorem, ac nomine Pontificio exponere illi proposita in Concilio gravamina ab oratoribus Protestantium, atque eorum impudentiam, impietatem iniquitatemque illustrare, et impugnare et refellere ea per singula capita argumentis divinis, naturalibus et humanis, ac ei significare, licet ea petita responso sint indi-

[1] Jul. III. l. III. brev. sig. num. 2888. p. 442. — [2] Tom. XIII. de Conc. Ms. arch. Vat. sig. num. 3200. p. 71.

gna ob eorum perversitatem, tamen visum Pontifici, ut iis pacifice respondeatur, responsique seriem illi aperire, ut agnoscat optimam mentem Pontificis pro ea Provincia ad gremium Ecclesiæ revocanda : obsecundasse eam votis Cæsareis, omnibus difficultatibus abruptis : Concilium traduxisse Tridentum magnis suis sumptibus et præsulum laboribus, atque adeo maximum dolorem traxisse ex perspecto malo et iniquo animo Lutheranorum, qui in hoc principio ostenderint nullam bonam conversionis gerere voluntatem, sed in pravis opinionibus obdurescere, ac velle omne colloquium cum Concilio abrumpere, cum postulata adeo injusta obtinere non possint, aut perverso judicio illusos sibi persuasisse posse adducere Concilium, ut iis morem gerat.

« Petentes commune Concilium [1] hæretici, et schismatici repellendi sunt a Conciliis Universalibus, saltem, ut non habeant in eis votum, ut est auctoritas Gelasii Pontificis Canonic. in c. *Cum quibus* 24 q. 3. Ubi Archidiac. et Joann. de Turrecrem. et ad idem tendit auctoritas Bedæ in cap. *Omnis* 24 q. I, item auctoritas Cypriani in cap. *Didicimus causa* et 9, quibus locis dicitur nullo modo communicandum esse Concilium cum hæreticis et schismaticis, quia sunt extra Ecclesiam, et adæquantur Gentilibus, ut dicit sanctus Cyprianus in cap. *Denique* 7. q. I ». Et infra : « Sed bene possunt admitti, ut possint interesse pro convincendis etiam pluries eorum erroribus, prout etiam interfuerunt in Concilio Lugdunensi et Florentino : dum tamen idonee promittant, se paratos stare determinationibus quæ fient in Concilio.

20. *Sessio quinta sub Julio III, salvus conductus concessus hæreticis; lis de præcedentia dirempta.* — « Celebrata vigesima quinta die Januarii Sessio quinta decima, eademque Julio tertio quinta, cui præter cæteros præsules, qui superiore anno adfuerant, novem alii præsules interfuere. Sacris vero operatus est episcopus Catanensis, orationemque habuit episcopus Majoricensis, cum vero Protestantes principes suos oratores miserint, qui de controversis fidei capitibus disceptarent, an necessaria sit ad salutem utraque sub specie communio, et an minus capiat qui unicam speciem accipit, et an Ecclesiæ decreto laicis sub unica panis specie communio, et an parvulis Eucharistia sit porrigenda? antequam decretoria de iis ferretur sententia, intermissa est actio concordiæ conciliandæ spe, ut docent Acta Synodalia.

« Cum (inquiunt) ex eo, quod proximis Sessionibus decretum fuit, ut sancta hæc et universalis Synodus per hos dies accuratissime diligentissimeque tractaverit ea, quæ ad Sanctissimum Missæ Sacrificium et ad Sacramentum Ordinis spectant, atque ut hodierna Sessione, quemadmodum Spiritus sanctus suggessisset, decreta de his rebus, et quatuor præterea articulos ad sanctissimæ Eucharistiæ Sacramentum pertinentes, in hanc tandem Sessionem delatos publicaret, atque interim affuturos esse putaverit ad hoc sacrosanctum Concilium eos qui se Protestantes vocant, quorum causa eorum publicationem articulorum distulerat, et ut libere ac sine cunctatione ulla huc venirent, fidem eis publicam, sive salvum conductum concesserat; tamen cum illi nondum venerint, et eorum nomine supplicatum huic sanctæ Synodo fuerit, ut publicatio, quæ hodierna die facienda fuerat, in sequentem Sessionem differatur, certa spe allata affuturos esse omnino multo ante illam Sessionem, salvo conductu amplioris formæ accepto, eadem sancta Synodus in Spiritu sancto legitime congregata iisdem legato et nuntiis præsidentibus, nihil magis optans, quam ex præstantissima natione Germanica omnes de religione dissensiones et schismata tollere, ac ejus quieti, paci otioque consulere parata, ipsos (si venerint) et humaniter excipere et benigne audire, confidensque eos non fidei Catholicæ pertinaciter oppugnandæ, sed veritatis cognoscendæ studio esse venturos, et ut Evangelicæ veritatis studiosos decet, sanctæ matris Ecclesiæ decretis ac disciplinæ ad extremum esse acquieturos, sequentem Sessionem ad edenda et publicanda ea, quæ supra commemorata, in diem festum Sancti Josephi, qui erit die XIX Martii distulit, ut illi satis temporis et spatii habeant non solum ad veniendum, verum etiam ad ea quæ voluerint, antequam is dies veniat, proponenda, quibus ut omnem diutius cunctandi causam adimat, fidem publicam, sive salvum conductum, ejus qui recitabitur tenoris et sententiæ, libenter dat et concedit. Interea vero de Matrimonii Sacramento agendum, et de eo præter superiorum decretorum publicationem definiendam esse eadem Sessione, statuit et decernit, et prosequendam esse materiam reformationis ».

21. Conceptæ præterea ampliori formula tuti et liberi commeatus Syngraphæ Lutheranis oratoribus traditæ sunt, quibus concedebatur potestas libere ad civitatem Tridentinam veniendi, ibidemque manendi, standi, morandi, proponendi, loquendi, una cum ipsa Synodo de quibuscumque negotiis tractandi, examinandi, discutiendi, et omnia quæcumque ipsis libuerit, ac articulos quoslibet, tam verbo quam scripto libere offerendi, proponendi, eosque Scripturis sacris et sanctorum Patrum verbis et sententiis et rationibus declarandi, astruendi et persuadendi, et si opus fuerit etiam ad objecta Concilii generalis respondendi, et cum iis, qui a Concilio delecti fuerint disputandi, Christiane aut charitative absque omni impedimento con-

[1] Tom. XIII. Conc. sig. num. 3200. p. 162.

ferendi, opprobriis, et convitiis, ac contumeliis penitus semotis, et signanter quod causæ controversæ secundum sacram Scripturam et Apostolicas Traditiones, probata Concilia, et Catholicæ Ecclesiæ consensum, et sanctorum Patrum auctoritatem tractentur. Contenderant illi, ut sacra Scriptura, quam in nefarios sensus pro libidine distorquebant, judicis loco esset, sed delira ea postulata rejecta fuere a Patribus, cum surda ac muta membrana contrarios verborum sensus distinguere non possit. Cum vero Lutherani multa, vel in Congregationibus vel publicis consessibus contra religionis dignitatem dicturi facturive crederentur, ne ex paterna in eos indulgentia divinæ causæ Conciliive auctoritati præjudicaretur, subjecta sanctio [1] promulgata est :

22. « Hæc sacrosancta Synodus, etc. Ne ob disceptationes, quæ tam de personis comparentibus, mandatisque, et scripturis exhibendis, quam de loco personis assignando oriri possent, felix ipsius Concilii progressus retardetur, inhærens decreto in secunda Sessione promulgato, atque illud innovans statuit, decernit, declarat, quod si forte contigerit aliquos, qui ex dispositione juris, aut ex approbatorum Conciliorum more admittendi aut recipiendi non essent, vel per se ipsos, vel per interpositas personas admitti aut recipi, vel in loco debito sedere, vel sententiam etiam sub verbo *Placet* proferre, vel congregationibus interesse, vel alios quoscumque actus facere, Concilio durante, quodque si etiam contigerit, mandata, instrumenta, protestationes, et alia cujusvis generis scripta quæcumque, quæ ipsius Concilii honorem, jus et potestatem quomodocumque læderent, seu lædere possent, recipi aut admitti, propterea non præjudicetur, neque ullo modo præjudicatum censeatur, vel intelligatur præsenti Concilio, neque Conciliis Œcumenicis generalibus in perpetuum celebrandis , cum omnis intentio hujus Concilii sit, et eo tendat, ut pax et concordia quacumque ratione, licita tamen et congruenti, in Ecclesia reducantur ».

Eo decreto sopitæ sunt controversiæ, quæ inter Lusitanos et Hungaros de honorificentioris loci obtinendi dignitate oriundæ erant, ineunte enim Martio pervenere Tridentum missi a Joanne rege Lusitaniæ oratores, de quibus exceptis hæc habent Acta [2] :

23. *Oratores Lusitani ad Concilium accedunt, et Joannis regis pietas commendatur.* — « Die quinta Martii applicuerunt Tridentum tres oratores serenissimi domini Joannis regis Portugalliæ, videlicet, dominus Jacobus Sylvius consiliarius regius, Jacobus Goveanus sacræ Theologiæ professor, et Joannes Paez juris utriusque doctor. Die XIX Martii habetur Congregatio generalis, in qua illustrissimus legatus retulit Patribus advenisse oratores serenissimi domini Joannis regis Portugalliæ, eosque petere admitti et audiri a Synodo. Quod quidem omnibus placuit. Verum, cum oriretur quæstio de præcedentia circa locum inter eos et oratores regis Hungariæ, decretum fuit, ut pro eo actu daretur eis locus in medio aulæ e regione præsidentium, in calce sedilium prælatorum. Intromissi exhibuerunt litteras infrascriptas :

« Joannes Dei gratia Portugalliæ et Algarbiorum rex citra et ultra mare, in Africa dominus Guineæ, navigationis, expeditionis, commercii Æthiopiæ, Arabiæ, Persidis et Indiæ, sacrosancto Œcumenico Concilio Tridentino in Spiritu sancto legitime congregato Ecclesiam Universalem repræsentanti, salutem dicit.

« Est tanto amplius, quod nobis Dei Optimi Maximi pietas spondet atque pollicetur ad bene sperandum, quam quod temporum asperitas objicit, opponitque ex adverso ad objiciendam spem animumque penitus deponendum, ut quanto obstructiores videntur omnes aditus ad sacri hujus Concilii conclusionem, si quis humanas rationes cogitatione complectatur, tanto faciliores exitus divina sapientia, quæ omnia fortiter attingit, sit inventura. Qua de re ipse spem concepi maximam, et vos, patres amplissimi, ut in eam curam vehementius incumbatis ; ut obsecrare obtestarique non desinam, non vestræ probitatis diffidentia, sed rei magnitudo, et mea in hoc sacrum Concilium observantia facit, quo ipse nunc mitto Jacobum Sylvium virum in primis nobilem, et propter singularem prudentiam in Patrum conscriptorum, qui mihi a consiliis esse possunt, numerum et dignitatem a me cooptatum, legatum meum, et cum eo Jacobum Goveanum sacrarum litterarum professorem , et Joannem Paez Caesarei Pontificiique juris doctorem, legatorum meorum nomine et dignitate a me ad hanc obeundam legationem pariter exornatos, ut meo nomine omnes intersint, et apud vos agant illis de rebus, quas in mandatis habent, neque vero dubium esse mihi potest, quin meo in vos animo responderit benignitas, qua et legatos meos excipiendos, et res meas accipiendas a sacro Concilio spero. Iterum tamen atque iterum oro vos, ut suscipiatis illos in vestrum patrocinium, humaniterque tractetis et omnibus illis in rebus, quas nostro nomine proponent, non fidem modo habeatis, sed eam benevolentiam quam nostra in vos observantia pietasque postulat, adhibeatis , sacrosanctum Œcumenicum Concilium Ecclesiam Universalem legitime repræsentans. Faxit Deus Optimus Maximus, ut feliciter sanctissimum opus prosequamini et absolvatis, Patres amplissimi. Almerini, XXIX Septembris MDLI.

« EL REY.

« A tergo. Sacrosancto Œcumenico Conci-

[1] Acta Conc. — [2] Ms. arch. Vat. sig. num. 3191. p. 160.

lio Tridentino in Spiritu sancto legitime congregato Ecclesiam universalem repræsentanti ».

24. Responsum est Concilii nomine Lusitanis oratoribus humanissime, commendataque flagrantissima Joannis regis pietas in propaganda latius apud Indos religione Christiana, ac populis ab idolorum dæmonumque servitute ad Christi cultum traducendis.

« Responsum sanctæ Synodi in comparitione oratorum regis Portugalliæ.

« Serenissimi Portugalliæ regis Joannis litteræ, quæ recitatæ sunt, gravissimi et ornatissimi viri, cum declararint eximiam quamdam regis vestri in Deum pietatem, insignem in rempublicam Christianam obedientiam, ac summam erga sacrum hoc OEcumenicum et Generale Concilium observantiam, Patribus maximam quidem, non tamen præter eorum expectationem, lætitiam attulerunt, non enim ipsis modo, verum toti terrarum orbi notus atque testatus est regis vestri animus dignus ipso, et parente ejus clarissimo, et piissimo rege, cujus imitatione atque exemplo, Dei vero omnipotentis instinctu et numine, cum veram fidem orthodoxamque religionem in Orientis partibus instaurandam propagandamque curaverit. Non minorem is tamen laudem hoc tempore meretur, qui in tam perturbato reipublicæ Christianæ statu, tantis dissidiis, tot hæresibus exortis, pia et salutaria hujus Synodi consilia adjuvare tenetur, quam in Barbaris, et idolorum cultui deditis nationibus ad veram religionem traducendis adeptus sit. Quamobrem hæc sacrosancta Synodus Deo quidem meritas agit gratias, quod tantum in ejus regis auctoritate, virtute ac animi magnitudine, Ecclesiæ suæ præsidium, calamitosis hisce temporibus constituerit: regis vero mandatum, quantum de jure potest, grate admodum et libenter admittit, vestram præsentiam, cum regis causa, tum etiam propter egregias vestras insignesque virtutes gratam semper habitura.

« Quo responso recitato, oratores ipsi a Congregatione discesserunt. Deinde cum ea dies deputata fuisset ad sessionem habendam, quæ tamen nullo modo ob multas rationes, sed præsertim ob tumultus bellicos, ob quos prælati absentes se excusabant, et præsentes recedebant, celebrari non poterat, proponitur ejus prorogatio, quæ cum ab omnibus approbaretur, prorogatur sessio ipsa ad proximas kal. Maias ».

25. *Sessio sexta : causæ et decretum suspensionis Concilii.* — Additur in Actis [1] decretum prorogationis sessionis ob Mauritii ducis Saxoniæ et Alberti marchionis Brandeburgensis rebellionem, qui conflato cum Henrico Gallorum rege fœdere in arma adversus Carolum Cæsarem consurrexerant.

« Sessionis VI prorogatio sub Julio III Pontifice Maximo.

« Adveniente die XIX Martii, quæ pro Sessione habenda decreta fuerat, cum Sessio ipsa ob diversas causas celebrari non posset, præsertim ob absentiam Lutheranorum, qui jam in duabus proximis præteritis Sessionibus invitati fuerunt, ut ad Concilium venirent : et jamdiu antea, et toto tempore a præterita proxima, usque ad hanc diem expectati fuissent, neque adhuc nisi quidam pauci, nempe Wittembergenses et Argentinenses comparuissent, assererentque retineri ob tumultus bellicos in Germania ortos, cum scilicet Mauritius dux Saxoniæ elector, et Albertus marchio Brandeburgensis, electoris frater, cum quibusdam aliis ejusdem sortis hominibus seditiosis, et rerum novarum cupidis, ac publicæ quietis turbatoribus contra Cæsarem eorum dominum insurrexissent ac rebellavissent, inito fœdere cum Henrico Gallorum rege, et jam arma capere et bella movere cœpissent; ob quas novitates et tumultus, tam Catholici quam Lutherani ipsi, cum adhuc res quo tandem tenderet, an videlicet alii principes vel civitates cum eisdem novatoribus adhæsissent, in suspenso essent, omni æquitati et rationi consonum, statuique tunc præsentis temporis expedire visum est, ut pro eo tempore a progressu Concilii, donec earum rerum eventus dilucidius appareret, supersederetur, quare a sessione præterita usque ad hunc diem ab omnibus actibus conciliaribus cessatum fuit. Cæterum quoniam hodierna dies pro sessione ipsa (ut demonstratum est) deputata erat, et sessio ipsa cum haberi non posset, proroganda videbatur, et id in Ecclesia Cathedrali de more fieret; quod absque Concilii nota esse non potuisset, quasi sæpius in Ecclesiam absque publicatione decretorum inaniter iretur, convenientissimum multis rationibus videbatur, ut prorogatio ipsa in Congregatione ipsa generali decerneretur. Quapropter habita ea ipsa die XIX Martii Congregatione omnium Patrum, postquam admissi fuerunt oratores serenissimi Joannis Portugalliæ regis, qui paulo ante Tridentum applicaverant, prorogatio ipsa communi consensu ad futuras kalend. Maias decreta fuit.

« Tonante belli Lutherani fragore, trepidatum est Tridenti, ne hostes ad opprimendos Patres conjurassent, territique plures Germani præsules ad suos principatus ab hostium tyrannide vindicandos discessere, nonnullique alii temporum iniquitate permoti, cum jam Augusta a Lutheranis fuisset occupata, Concilium abrumpendum censuerunt, necnon Pontifex de his certior factus, missis ad Concilii præsides litteris, differendum in tempora commodiora decre-

[1] Angel. Mass. in Actis Concil. Trid. Ms. arch. Vat. sign. num. 3212. p. 123.

vit, atque ex eventu suspendendum, de quibus hæc Acta [1] subjiciunt :

« Causæ suspensionis Concilii.

« Rebus Concilii sic stantibus, bella in dies magis magisque in Germania sævire incipiunt, Mauritio duce Saxoniæ electore, cum nonnullis aliis principibus contra imperatorem arma sumente, et jam Augusta Vindelicorum occupata, Œnipontem, ubi Cæsar inermis erat, properabat. Quo ita perterriti sunt Patres, ut quotidie multi Tridento recederent, nulla etiam petita licentia, tanquam id sibi jure ex imminenti notoque periculo liceret, nec longe aberat, ut Concilium dissolveretur. Quod ut primum summo Pontifici innotuit, consultius pro rerum et temporum conditione suspensionem faciendam censuit, eamque fecit die xv April. » De hac meminere Acta [2] Consistorialia subjectis verbis :

« Romæ die Veneris sancto, xv April. MDLII, ante celebrationem divini officii fuit facta Congregatio generalis reverendissimorum, in qua sanctissimus dominus noster de eorumdem reverendissimorum consilio et assensu, Concilium Tridentinum inchoatum ad sanctitatis suæ beneplacitum suspendit, et suspensum esse voluit ». Editæ sunt de ea re Pontificiæ litteræ, quas subjectis verbis conceptas affert Angelus Massarellus :

« Dilecto filio Marcello tit. Sancti-Marcelli presbytero cardinali, Crescentio nuncupato, nostro et Apostolicæ Sedis ad Concilium Tridentinum legato de latere, et venerabilibus fratribus Sebastiano archiepiscopo Sypontino, et Aloysio episcopo Veronensi, nostri et ipsius Sedis ad in dicto Concilio una cum Marcello cardinale et legato nostro præsidendum nuntiis, et eorum cuilibet, etc.

« Cum intellexerimus nuper ex multorum fide dignorum litteris excitatos fuisse in Germania non leves armorum tumultus, et sacri Romani imperii electores, nonnullosque alios, tam Germanicæ quam aliarum nationum prælatos istinc discessisse, vosque et cæteros, qui remanserunt in magna etiam trepidatione et periculo constitutos; anxii profecto eramus, et molestia pleni verebamurque ne istud Concilium (quod magnos fructus, tum labefactatæ religioni, tum periclitanti Germaniæ aliquando allaturum sperabamus) violenter fere, et cum magno Christianæ reipublicæ scandalo dissolveretur. Quamobrem communicato hodie negotio cum venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus, atque mature discusso, nullum aliud præsentius, tutius et salutarius remedium instanti necessitati adhiberi posse judicavimus, quam dictum Concilium, sive ejus prosecutionem ad aliquod tempus suspendere, minime dubitantes, Christianos principes, vosque et reliquos Concilii Patres id boni consulturos atque gratum habituros esse : quapropter motu proprio et ex certa scientia nostra, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine de eorumdem fratrum nostrorum consilio et assensu Concilium ipsum, ejusque prosecutionem ad nostrum et Sedis Apostolicæ beneplacitum suspendimus ». Et infra : « Et quoniam intentionis nostræ est, ut nihil interea omittatur, quod ad placandam Dei iram per morum emendationem et reformationem pertineat, idcirco volumus, ut vos, vel duo, aut unus vestrum reliquis absentibus vel impeditis, istos venerabiles fratres nostros archiepiscopos et episcopos ex parte nostra per Domini nostri misericordiam hortemini, ut eorum aliqui ex qualibet ratione, qui commode id facere poterunt, ad nos se conferre velint, quo eorum opera et consilio eam reformationem aggrediamur, quæ populo Christiano salutaris, et ipsi Concilio (cum divina opitulante gratia resumetur) grata esse possit. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo Piscatoris die xv Aprilis MDLII, Pontificatus nostri anno III ».

Perlectæ non sunt publice a principibus Concilii litteræ, ne ea occasione controversia de Concilii Pontificisque auctoritate recrudesceret; quare Concilium interrumpi ab ipsius Concilii Patribus conjuncta Pontificis auctoritate satius visum est, ut tradunt eadem Acta :

« Præsidentes autem eas litteras in Concilio minime publicare voluerunt : nam cum animadverterent nonnullis ex Patribus haudquaquam æquum videri, ut suspensio a summo Pontifice absque Concilii consensu, vel consilio decerneretur, quieti et unioni consulentes, utque difficultates, quæ jam oriri cœperant, et imminere videbantur, submoverentur, nihilque referre existimantes suspensionem ipsam, vel a Pontifice solo, vel a Concilio, suæ Sanctitatis nihilominus auctoritate, quæ in ipsis præsidentibus erat, decerni; annuerunt, ut suspensio fieret, nulla habita mentione litterarum summi Pontificis.

26. « Die Dominica XXIV Aprilis in Ecclesia Cathedrali, cum ob gravissimam ægritudinem illustrissimi legati in aula consueta fieri non posset, habetur congregatio generalis, in qua R. D. secundus præsidens proposuit Patribus difficultates, quæ Concilii celebrationem impedire videbantur, bella scilicet, cum in aliis locis, tum præcipue in Germania vigentia : præsertim vero inquiens, cum Germani Protestantes, qui jamdiu expectati sunt, et ita benigne cum eis actum est, ut omnes eorum petitiones concessæ fuerint, non solum ad Concilium minime se venturos affirmant, sed illud publice diversis modis detestantur, parvipendunt, illudunt.

[1] Ms. arch. Vat. sign. num. 3191. p. 162. — [2] Acta Cons. Ms. card. sig. num. 131. p. 83.

Quare sibi videri statuit, et conditioni temporum convenire, ut suspensio Concilii fieret : rogatisque Patrum sententiis major pars proposita ab ipso præsidente laudavit, Conciliumque ad biennium suspendendum censuit. Eligunturque ad decretum super ea re conficiendum RR. DD. Panormitanus, Granatensis, Calaritanus, Sancti-Marci, Cathaniensis, Sylvensis, Auriensis, qui convenientes die sequenti decretum ipsum condiderunt. Habitaque die XXVI Congregatione generali [1], illud examinandum proponitur ; significaturque Patribus Pontificem cupere, ut suspenso Concilio aliqui Patres ex qualibet natione ad sanctitatem suam se conferrent, ut eorum opera et consilio in reformatione facienda uteretur : cumque super his sententiæ rogatæ fuissent, missio prælatorum ad Urbem a paucis approbatur ».

27. XXVIII Aprilis Sessio sexta, quæ ultima fuit sub Julio III Pontifice, ob imminens a Lutheranis discrimen ante indictum tempus celebrata est, cum Mauritius Clusam arcem, quæ inexpugnabilis credebatur, impetu inopino expugnasset, ut narrant Acta [2] :

« Sessio VI. De suspensione concilii, et ejus causis.

« Decreta prorogatione Concilii suprascripta, etsi Patres ipsi parati essent omnes labores et incommoda libenter subire, ut saltem cunctando rem Germanicam in pristinam pietatem et religionem restituerent, bello tamen in dies magis magisque multis in locis, ac præcipue in ipsa Germania crudelius sæviente, omnis celebrandi Concilii spes adimebatur. Interea Mauritius dux Saxoniæ Augustæ civitatem occupat, ejusque viribus mirum in modum auctis, Cæsari atque Catholicis omnibus majorem quotidie timorem incutit ; qua ex re prælati præter id quod Tridenti absque fructu jam per multos dies otiosi permanerent, parum admodum tuti sibi in ea civitate amplius commorari posse videbantur, accedente præsertim fama, quæ omnes adjacentes regiones impleverat, Mauritium ipsum propediem propugnaculo quodam, quod inter Augustam et OEnipontem est, expugnato, OEnipontem ipsum properare ad imperatorem impetendum : quod ubi eveniret, nullus remansisset locus tutus ab OEniponte Tridentum. Quo timore ita perterriti sunt prælati, cæterique Conciliares omnes, ut quotidie multi Tridento discederent, nulla petita licentia, tanquam id sibi ex imminenti omnibus noto periculo jure liceret, ex qua quidem Patrum secessione Concilium ita imminuebatur, ut propediem dissolutio indubie expectaretur, quod cum Patres qui Tridenti perseverabant, animadverterent, considerantes nihil Ecclesiæ Dei magis officere posse, quam dissolutionem ipsam, consultius, pro rerum et temporum opportunitate suspensionem faciendam censuerunt : quare XXVIII mensis Aprilis ipsius anni MDLII, habita publica Sessione suspensionem ipsam decreverunt edito infrascripto decreto :

28. « Sacrosancta OEcumenica et generalis Tridentina Synodus in Spiritu sancto legitime congregata præsidentibus in ea reverendissimis dominis Sebastiano archiepiscopo Sypontino, et Aloysio episcopo Veronensi Apostolicis nuntiis, tam eorum proprio, quam reverendissimi domini Marcelli tit. Sancti-Marcelli sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalis Crescentii legati, ob adversam ejus gravissimam valetudinem absentis nomine, non dubitat Christianis omnibus patere, hoc Concilium OEcumenicum Tridentinum primo a Paulo III felicis recordationis convocatum et collectum fuisse, deinde a sanctissimo domino nostro Julio III, efflagitante Carolo V augustissimo imperatore, ea præcipue de causa restitutum, ut religionem in multis orbis partibus, præsertim in Germania in diversas opiniones miserabiliter distractam in statum pristinum revocaret, abusus et mores Christianos corruptissimos emendaret, cumque ad hoc agendum quamplurimi Patres nulla laborum suorum, periculorumque habita ratione e diversis regionibus alacriter confluxissent, resque strenue magno fidelium concursu feliciterque procederet, ac spes esset non levis illos Germanos, qui eas novitates excitarant, in Concilium venturos, sic animatos, ut veris Ecclesiæ rationibus unanimiter acquiescerent, lux denique quædam rebus affulsisse videretur, caputque attollere inciperet profligata et afflicta respublica Christiana, ii repente tumultus et bella hostis generis humani versutia exarserunt, ut Concilium velut hærere ac cursum suum interrumpere satis incommode cogeretur, spesque omnis ulterioris progressus hoc in tempore tolleretur, tantumque aberat, ut sancta Synodus Christianorum malis et incommodis mederetur, ut multorum mentes præter sui animi sententiam irritaret potius quam placaret. Cum igitur ipsa sancta Synodus omnia, et præcipue Germaniam armis ardere et discordiis videret, et omnes fere episcopos Germanos, præsertim principes electores suis consulturos Ecclesiis e Concilio abiisse, decrevit tantæ necessitati non reluctari, et ad meliora tempora rejicere, ut Patres, quod eis nunc agere non licet, suis omnibus prospecturi ad suas Ecclesias regredi valerent, ne diutius inutili otio utrobique conterantur, atque ita, quoniam sic temporum conditio tulit, hujus OEcumenici Concilii progressum per biennium suspendendum fore decrevit, prout præsenti decreto suspendit, ea tamen lege, ut si citius pacata res sit, ac tranquillitas pristina revertatur (quod sperat Dei Optimi Maximi beneficio

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3191. p. 165. et aliud sig. num. 3212. p. 125. — [2] Ang. Mass. in Actis Conc. Trid. Ms. arch. Vat. sign. num. 3212. p. 125.

non longo forsan spatio futurum) ipsius Concilii progressus eodemmet tempore suam vim, firmitatem vigoremque habere censeatur; sin autem (quod Deus avertat) peracto biennio, præstita legitima impedimenta non fuerint submota, cum primum cessaverit talis suspensio, eo ipso sublata intelligatur, ac suus vigor et robur Concilio sit restitutum, et esse intelligatur, sine alia nova Concilii convocatione, accedente ad hoc decretum consensu et auctoritate Sanctitatis suæ et sanctæ Sedis Apostolicæ. Interea tamen eadem sancta Synodus exhortatur omnes principes Christianos et omnes prælatos, ut observent, et respective, quoad eos spectat, observare faciant in suis regnis, dominiis et Ecclesiis omnia et singula, quæ per hoc sacrum Œcumenicum Concilium fuerunt hactenus statuta et decreta ».

His addit Angelus Massarellus [1] : « Super quo decreto, rogatis Patrum sententiis, ab omnibus responsum est simpliciter per verbum *Placet*, exceptis infrascriptis, qui responderunt ut sequitur : R. D. archiepiscopus Turritanus legit ac exhibuit cedulam infrascriptam [2] :

29. « Cum hoc sacrum Œcumenicum Concilium ante tot annos a toto Christiano orbe desideratum, tantis laboribus procuratum, tandem Tridenti ad exstirpandas hæreses, tollenda schismata, reformandos mores, pacemque inter Christianos principes componendam fuerit convocatum, neque post ejus convocationem fuerit adhuc satisfactum, nedum omnibus, sed ne plene alteri ex causis, propter quas convocatum est, præsertim reformationis necessariæ abusuum, unde mala omnia, quibus vexatur Ecclesia, et orta esse, et confoveri apertum est; nos infrascripti archiepiscopus et episcopi, conscientiarum testimonio compulsi, huic decreto suspensionis Concilii cum omnibus in eo contentis tam primo quoad substantiam, quam quoad formam, contradicere decrevimus, prout de præsenti contradicimus et repugnamus, tum quia causæ suspendendi, quæ in eo assignantur, bella scilicet et Germanici tumultus, quos brevi sedatos iri et componi vel in ipso decreto sperari dicitur, non usque adeo videntur urgere, ut sit propter eos a prosecutione Concilii cessandum, saltem in his, quæ ad reformationem attinent, quinimo ad sedandas principum discordias aptissima via est Concilii convocatio et continuatio; tum quia dicta suspensio magis dissolutionis, quam justæ, moderatæ aut necessariæ suspensionis spem præferre videtur : neque enim, etsi cæteræ difficultates non deerunt, quas timere nos docuit experientia, tam celebris prælatorum conventus tam diversis remotisque Provinciis haberi facile non poterit, nec deerunt impugnatoribus Catholicæ Ecclesiæ occasiones ad serenda alendaque bella ac discordias, quibus hujus Concilii, cujus nomen apud eos tam est odiosum, reassumptionem impediant, ac ludificent, quod nunc eos conari vanisque rationibus tentare vidimus; si præsertim viderint conatus hujusmodi prospere eis cedere, nosque eo adegisse, ut ab incœpto cessaverimus, præterea urgeret nos ingens scandalum, certaque hæresum confirmatio, quam ex tali ac tam diuturna suspensione, necdum ipsis Ecclesiæ adversariis, sed Catholicis plerisque offensionem orituram esse manifestum est, cum Domicam publicamque causam deseri non alia ratione, quam persecutionum metu, laborum impatientia, et (quod pejus est) causæ ipsius et divini auxilii desperatione opinabuntur, cum in tuto loco ab omni bellica injuria remotos esse viderint, ubi cum alias non minus periculosa bella gerentur, nihilominus ipsa Synodus fiducialiter in divino hoc opere perseverare debet, quod inficiari nec nos ipsi possumus.

« Cum itaque e manibus nostris eripiendæ sint animæ, quæ perituræ sunt, per subtractionem hujus salubris remedii, aliisque de causis conscientias nostras moventibus, huic decreto non contradicere non possumus, imo etiam contradicimus, et quantum possumus absolute repugnamus. Ne tamen in omni consilio dissentiendi rationem quærere videamur, neve abhorrere credamur a suavi rerum dispositione, cum et nos difficultatem temporum, recessumque prælatorum Germanicæ nationis fere omnium rationem aliquam habendam esse non improbemus, petimus, ut si quando viam, quam hactenus tenuit hæc sancta Synodus, Sessionem ad proximas kalendas Maii indictam ad moderatum aliquem terminum proroget, diemque dictet, qui ita peremptorie interpellet, ut alia convocatio, declaratio aut intimatio minime sit expectanda, quo magis ad hunc locum Concilii omnes prælati convenire possint, addentesque nihilominus, quia, si infra dictum terminum prædicta impedimenta cessaverint, curet Sanctitas sua prælatos omnes ad prosecutionem Concilii advocare, quos interim ad proprias Ecclesias remeare, si libeat, licebit.

« Ultima vero decreti verba placerent, ubique, si absque his verbis, quantum ad eos de jure spectat, publicetur, quæ litium occasio videtur. Quæ quidem omnia ita et non aliter fieri debere protestamur : si secus fiat, nullum nobis nec sanctæ Synodo præjudicium fieri quovis tempore, tam propter hujus decreti suspensionis publicationem, quam ob quemcumque alium actum, factum vel faciendum, attentatum vel attentandum per quascumque personas contra hujus Œcumenici Concilii auctoritatem et potestatem, Conciliorumque Œcumenicorum omnium. Petimus insuper ab

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3191. p. 166 Ang. Mass. in Act. Conc. Trid. in sess. VI. sub Jul. III. — [2] Ms. card. Pa to. LXIV. p. 215.

hujus Synodi notario, ut hanc nostram schedulam contradictionis, attestationis et protestationis in Acta Synodi una cum decreto inserat, indeque ipsi, vel alii nobis unum vel plura authentica Instrumenta exhibeant. Cui schedulæ adjecta fuere hæc præsulum nomina :

« S. archiepiscopus Turritanus, Joannes episcopus Castellimaris, Joannes episcopus Lancianensis, M. episcopus Elnensis, Franciscus episcopus Pacensis, Joannes episcopus Tudensis, Alvarus episcopus Venusinus, M. episcopus Guadicensis, Alvarus episcopus Pampelunensis, P. episcopus Astoricensis, Petrus episcopus Civitatensis ; a quibus nihilominus (excepto Venusino) dantur etiam schedulæ, tenoris qui sequitur : Non placet decretum, sed sum in sententia reverendissimi archiepiscopi Turritani, cui me subscripsi et subscribo. Contradixit etiam episcopus Calagurritanus verbo tantum. Sunt igitur, qui contradixerunt duodecim, qui vero decretum approbaverunt quadraginta quinque : omnes enim Patres erant numero quinquaginta septem, ut inferius describuntur, quare R. D. secundus præsidens decretum ipsum approbatum et conclusum esse alta voce pronuntiavit, atque declaravit : de quo requisiti per D. promotorem protonotarii et notarii, ut publica documenta conficerent, omnes recesserunt ».

30. *Bellum movent in Carolum V Lutherani auxilio Henrici II, Galliæ regis.* —Tantus mense Maio hostium terror invasit omnes, audita Clusæ expugnatione et fuga Cæsaris, ut non modo Tridentini Patres, sed etiam cives ipsi in fugam se conjecerint, ac legatus cardinalis Crescentius, aucto ex fugæ incommodis morbo, Veronæ extinctus sit, ut narrat Angelus Massarellus [1] :

« Suspensione facta, et licentia prælatis abeundi concessa, Patres quamplures statim Tridento recesserunt : nonnulli ob privata commoda per aliquot adhuc dies ibidem immorabantur. Quidam vero, eo quod æquo animo ipsam suspensionem non tulerant, ac propterea Tridento minime recedendum esse arbitrabantur, cum ecce (la Chiusa) oppidum (quod propugnaculum est inter Augustam et Œnipontem) a Mauritio occupatur, indeque cum suis copiis Œnipontem ipsum, ubi imperator erat, proficiscitur. Qua de re Cæsar ipse, cum inermis esset, ex eo loco recedere coactus est, iterque per Carinthiam habens, Villachi oppidum petit. Mauritius interea Œniponte potitur, Tridentumque (ut qui nihil Concilii nomine infensius haberet) jamjam proficisci ferebatur. Qui timor ita omnes Tridenti commorantes invasit, ut una vel altera die nemo fere, neque ex Patribus, neque incolis in ea civitate permanserint ; unoquoque rebus suis fuga vel ad altiores montes, vel densas sylvas aut maritima loca, seu finitimas civitates, confugiente. Reverendissimus autem et illustrissimus dominus cardinalis Crescentius, sacri Concilii legatus, etsi gravissima febri ac dissenteria, quibus jam a vigesima quinta die mensis Martii præteriti perpetuo laboraverat, detineretur, coactus est tamen et ipse Tridento recedere : quod fecit die Jovis vigesima sexta præsentis mensis Maii, secundoque flumine Veronam versus adnavigavit : quam civitatem die Veneris subsequentis mane circiter hora XII intravit. Ingravescente vero continue magis ejus morbo, tandem sicuti Altissimo placuit, die Sabbati XXIX dicti mensis Maii ejusdem anni MDLII in ea civitate obiit. Cujus corpus postea Romam delatum est, ac in templo Beatæ Mariæ de Rotunda, Pantheon dicto, honorifice tumulatur. Talis igitur fuit exitus Concilii Tridentini post ejus suspensionem, quæ facta fuit XXVIII Aprilis MDLII, sub Julio III Pontifice Optimo maximo ».

Hæc Tridentini Concilii dissolutio innumerabilium animarum clades attulit, nam hæresis latius propagata est, ejusque faces in Galliam illatæ ex Gallico cum hæreticis fœdere : infelicissime etiam Pontificis et Cæsaris arma circa Parmam distracta fuere, cum animadversa impudentissima Lutheranorum adversus Patres Concilii pervicacia, ad eos perdomandos conjungi debuissent, nimiæque in hæreticis positæ fiduciæ, jactatarumque adversus Gallorum regem minarum pœnas Cæsar dedit.

Agunt de hoc bello exitiali, quo religio Christiana maximum accepit vulnus, ac spes delendæ hæreseos, ac tot populorum ad salutis tramitem revocandorum excisæ sunt, omnium gentium historici, e quibus Surius hæc refert :

« Anno MDLII, Germanicum in Cæsarem bellum suscipitur, Galliæ rege cum Mauritio et aliis quibusdam sese conjungente, et defensore Germanicæ libertatis se palam scribente ». Multis interjectis addit : « Scriptum istud Galliæ regis typis fuit excusum lingua populari, et in fronte præferebat pileum inter duos pugiones, subtus erat titulus regis, qui se libertatis Germanicæ et principum captivorum vindicem appellabat : sunt qui dicant hoc symbolum repertum in antiquo Numismate, et ab illis, qui Julium Cæsarem occiderunt, usurpatum. Historici interdum scribunt servos ad pileum vocatos, hoc est, ad libertatem, cujus insigne est pileus. Jam ante dixi multos fuisse admiratos, quod ille rex, qui diceretur Christianissimus, eos principes ex Cæsaris Catholici manibus vi extorquere voluit, qui essent Lutheranorum præcipui patroni, cum tamen ipse in suo regno, hoc ipso fere tempore decretum severissimum in Lutheranos promulgasset ». Noluit scilicet regnum suum hæreticorum factionibus lace-

[1] Tom. x. de Conc. Ms. arch. Vat. sig. num. 3197. p. 209.

rari ; dissidia vero in Germania alere voluit ad potentiam Cæsaris infringendam.

31. Ut vero Cæsar a Mauritio principe Albertoque, maximis beneficiis affectis, illusus sit, describit memoratus auctor : « Cæsar, nedum quidquam comperti habuit de Mauritii machinationibus, quippe qui omne studium Cæsari per litteras et legatos polliceretur et etiam legatos suos ad Concilium mitteret ; Cæsari quoque persuaderet milites ob non soluta stipendia tumultuari, cum tamen ejus sacramento tenerentur. Hæc quidem in illo principe, quem Cæsar maximis auxisset honoribus et beneficiis, minime probantur. Nam et landtgravii liberationi nihil opus erat tam pernicioso bello, quo Germaniæ plerique principes dirissime afflicti, civitates magna damna perpessæ sunt. Norimberga in primis, cui Albertus Brandeburgicus, Mauritii socius, tantum damni dedit, quantum credi vix queat, et quo denique latius serpente, ipse Mauritius florente ætate extinctus est. Si accessisset ad Cæsarem, ut et se facturum dixerat, et Cæsar per litteras petebat, haud dubie illius animum flexisset, et landtgravium longe faciliori via liberasset. Sed non una landtgravii captivitas, verum multo magis, ut est verisimile, importuna Lutheranorum dogmatistarum instantia eum ad hoc bellum Cæsari præter omnem expectationem faciendum induxit.

« Cum Tridentum crebris nuntiis de bello fama allata esset, paulatim Concilii Patres domum abeunt, neque enim tutum erat cum armato milite de religione disceptare. Ita tot Cæsaris conatus, tot sumptus et labores eo importuno bello perierunt. Jam Mauritius cum exercitu progreditur, prius tamen ad ordines imperii scribit, facti sui rationem reddens. Cæsarem (non tamen nominatim) acerbe perstringit, et moderatissimo principi multa impingit, quæ in illum minime quadrant. Apparet illas litteras non a Mauritio, sed ab aliquo impuro apostata, vel Melancthone præsertim conscriptas, quod ad primam etiam partem attinet, ita altera agit de landtgravio, ubi rursus imputat Cæsari, licet oblique, studium arripiendæ monarchiæ ».

Conflatum itaque est gravissimum bellum adversus Cæsarem hinc a Gallorum rege, qui educto e Galliis florentissimo exercitu Tullum, Virodunum ac Metim, claras imperii urbes, invasit, Lotharingiæ, transmisso in Gallias puero duce, jura dedit. Metensium vero calamitatem plerique divinitus inflictam putavere, cum Lutherana pestis late cives corrupisset, quibus impii libri a Gallis erepti, atque incendio traditi fuerunt. Pertentavit Argentinam Galliæ rex, sed cives, Metensium, qui se dediderant, exemplo admoniti, ad vim repellandam se accinxere, Germanicæque libertatis simulatum vindicem Germanicas urbes sub jugum mittentem, retro signa vertere coegerunt, maxime cum Belgæ, duce Rossemia, in Galliam irrupissent, fœdamque Campaniæ inferrent vastitatem.

32. Parte alia Mauritius, Augusta subacta senatuque mutato, Ulmam tentavit frustra, obviisque urbibus in deditionem acceptis ad opprimendum incautum Cæsarem provolavit; inque montium faucibus arce munitissima, quæ inexpugnabilis credebatur, cui Freburgum nomen est, intercepta, inopino casu pastoris fugientis notosque sibi calles percurrentis indicio, tantum terrorem incussit Cæsari tam nefandæ conjurationis ignaro, ut Œniponte ubi periculi ignarus agebat, noctu præcipiti fuga cum paucis e suis imparatus se proripuerit, subduxeritque in Carniam, inque obvia Venetorum auxilia incurrens tantum pavorem concepit, ut ægre ex eo, de optima amicorum voluntate certior factus, se colligeret. His adversis attrita est admodum Cæsaris valetudo, ut scribit Surius : « Ita nec opinato a tam multis non uno loco hostiliter appeti, et jam prope in ipsas hostium manus incidere : tam est humanæ infirmitati molestum, ut non pauci etiam ex longe minoribus casibus legantur subito vel apoplexia vel alio morbo extincti, et est verisimile Carolo Cæsari hanc inopinatam persecutionem non paucos vitæ annos detraxisse, quanquam nec illi diu supervixerunt, qui in eum tam hostiliter incurrerunt ». Occupato Œniponte eadem die, qua discesserat Cæsar, Mauritius, cum intercicipiendi Cæsaris spem amisisset, veritus ne a Cæsare, conquisitis undique auxiliis ac instructo exercitu everteretur, ad pacis consilia mentem flexit, ac primum a Ferdinando rege Lincii in colloquium pellectus est; cumque sine sociis pacisci posse negaret, extracta est concordiæ actio, indictique solemnes conventus Passavii, in quibus Mauritius Cæsari conciliatus copias in Hungariam adversus Turcas transmisit, scriptisque Gallo regi undecimo die Maii litteris Gallico fœderi abrenuntiavit, Lutheranos vero concionatores proscriptos a Cæsare Augustam revocavit, ita enim se libertatem Germaniæ restituisse sibi persuasit. Sed, o miseram libertatem, quæ Sathanæ mancipat hujus libertatis cupidos atque assertores ! Narrat enim Surius, cum in Pataviensibus cœtibus disquireretur, in quibus violata esset Germanica libertas, decretum fuisse, ut religionis causa nemini molestia fieret, donec lis omnis composita foret, ac landtgravium liberatum, Saxonemque e carcere a Cæsare dimissum fuisse.

33. Ingrata ac permolesta fuit ea concordia tum Henrico Galliæ regi, tum Alberto Brandeburgico, atque adeo ab iis repudiata ; et quidem Albertus Brandeburgicus, cum jam ante a Wolfgango Theutonici Ordinis magistro post vexatam direptionibus et variis cladibus ejus

ditionem insignem pecuniæ vim extorsisset, æque in Lutheranas urbes atque in episcopos avaritiam crudelitatemque exercuit. Norimbergensem agrum depopulationibus incendiisque atrocissime fœdavit, atque a civibus demum ducenta aureorum millia abrasit, abstraxitque tormenta sex bellica majora; Bambergensem et Wirczburgensem episcopos ad pacem ab eo redimendam adegit, Wormatiam Spiramque ococcupavit, Francfordiam Ulmamque fatigavit bello, Moguntium Trevirosque invasit, totque oppida delevit spoliavitque, ut vere Germaniæ flagellum crederetur. Cumque Lutherani ob pecunias Romam sacerdotiorum causa exportari solitas in Romanum Pontificem, ut Germaniæ spoliatorem declamare sint soliti, tot et tanta damna ab ipsis Lutheranis Germaniæ illata fuere violatæ religionis causa, ut eæ pecuniæ Romam exportari solitæ pro nihilo habendæ sint: denique Albertus spoliata Germania, cum de stipendio cum Galliæ rege disceptaret, a Cæsare illius arma in Gallum avertere meditante in gratiam admissus est; nec auditæ sunt a Germanis Lutheranis, Cæsaris et Concilii metu jam levatis Gallorum regis preces, quibus eos in fœderis sui fide continere confirmareque in rebellione nitebatur.

34. Extant enim Henrici II regis Gallorum litteræ ad Germaniæ principes [1], quibus repetita veteris inter Gallos et Germanos amicitiæ memoria, insinuat se præteritis mensibus postulatum fuisse a nonnullis principibus Germanis, ut eorum libertatem a vi et tyrannide Austriacæ familiæ vindicatam tueretur, ad quam asserendam, captosque principes liberandos arma ceperit, ac non exercitum modo, sed etiam vitam discriminibus objecerit, secundo successu, adeo ut principes liberati e carcere fuerint, ac præsidia Hispana ex urbibus Germaniæ deducta, gravioraque Cæsaris imperia conversa in amicas preces, nec jam novam rerum conversionem metuendam, cum imperator difficillimo implicitus morbo decumbat, jamque Gallicis armis Austriacum jugum e Germanorum cervicibus depulsum: tanti itaque beneficii ut memores sint rogat, nec patiantur quidquam in Ordinum comitiis adversus Galliam decerni. Imperatorem multa quidem agitare consilia adversus Gallos, ut vindictam repetat ab iis principibus, qui erga eos studium regium explicuerint, indeque asperatas ejus iras, quod præcisas spes exercendi in Germania liberi dominii, vel saltem doleat inducere jam non posse filium in successionem hæreditariam imperii, maximo tot principum antiquissimæ nobilitatis damno, abjectaque imperii adversus Turcicam vim defensione, belli molem in Galliæ regnum converterit, ipsos itaque tanquam præcipua imperii membra hortatur, ne illius voluntatibus consentiant, neve ulla auxilia aut præsidia ipsi adversus Galliam decernant, ut alias in Spirensi conventu inique decreta fuere, unde innumera mala in Germaniam redundarint: moliri Cæsarem principum vires infringere, ut cum debilitati fuerint, eos in gyrum mandatorum suorum agat, nec posthac iidem principes in comitiis tueri sua jura, seque ab injuriis imperatoris vel administrorum ejus vindicare possint: sola pietate se permotum ad infringendam ejus vim ac tyrannidem: ab omni verisimilitudine alienum esse, quod prætexit: se tanquam imperii patrem huic bello accingere, ad Metim, Tullum ac Virodunum recuperanda, hæc enim aliena ab omni jure, cum eæ urbes olim Gallicæ fuerint ditionis, atque in fœdere cum principibus inito comprehensæ sint, ob dignissimos respectus, ac bonum publicum ipsius imperii, atque adversus vim Austriacæ domus, imo ne evertatur imperium, vel ne aliquo damno afficiatur; illum ad effundendum animi furorem et instabilem ambitionem satiandam has inimicitias suscepisse, ac Germania Turcicæ prædæ exposita minaces iras in Galliam convertere, nec tamen alium fructum, quam insignis pudoris, ac damni relaturum meminerint; itaque datæ fidei ab eorum oratoribus in castris regiis prope Visimburgum sint memores, nec hosti auxilia ulla conferant; certiorem vero se factum promissa ab iis auxilia Cæsari, atque consensisse ut per eorum terras in Galliam irrumpat, quod si permiserint, cum ditiones Galliæ finitimas teneant, ultionem ab iis repetendam intentat. « Dat. Rhemis XII Novembris MDLII ».

35. Porro Henricus Galliæ rex, specie tuendæ libertatis Germanicæ, Tullo, Viroduno ac Meti potitus, ut diximus, rejectusque ab Argentinensibus, Lucemburgensem ditionem invaserat, atque Damvillerium, Yvodiumque (capto in eo Mansfeldio comite) subegerat, a quo captas urbes imperii repetiturus. Cæsar vero pacatis Germaniæ turbis, permissaque Lutheranis impie sentiendi contra fidem licentia, florentissimo exercitu collecto, immissisque in Galliam Belgicis copiis, atque Hisdino expugnato, importuno maxime tempore vigesimo secundo Octobris Metim obsedit, medioque Novembri pervenit in castra, ac licet omni conatu et impressione irrumpere in urbem assidua tormentorum bellicorum diverberatione quassatam pertentaret, fracti sunt ejus impetus virtute Guisii ducis, cujus frater Aumalius initio in eruptione ab Alberto captus fuerat, sævientibusque in exercitu Germanico frigore morbisque epidemicis, exeunte Decembri, Cæsar obsidionem solvit, relicta sauciorum, frigoreque ac fame pereuntium misera multitudine, quæ sequi castra non poterat, quam Guisius exaggerata Christiana pietate præditus non confecit, sed refecit, refectamque

[1] Ms. card. Spadæ sig. num. 137. p. 202.

libertate donavit, cujus virtutem Surius [1] his verbis commendat : « Guisius princeps, qui urbem propugnavit, egregia in milites Cæsaris morbo aut vulneribus ne exercitum sequi possent, impeditos, usus est humanitate et liberalitate, benigne eos recipiens, et rebus omnibus necessariis adjuvans. Fuit sane hoc facinus Christiano principe dignum, et merita apud omnem posteritatem laude celebrandum. Certe idem ille princeps religionis Catholicæ fuit constantissimus propugnator, quæ res illi tandem mortem concivit ». Habitis a Guisio solemnibus supplicationibus, inquit Thuanus, « Postridie Lutherani libri per urbis domos diligenter conquiruntur, et Guisii jussu palam a carnifice cremantur ».

Exceptus est tot adversis Cæsar cum acerbius ageret cum Gallo, nec illius amicitiam ad exscindendam hæresim pernecessariam cum aliquo rerum suarum damno, quod longe majore compendio resarcitum fuisset, compararet, affectatæque in Galliam tyrannidis suspicionem non removeret, quanta autem infelix illa inter Cæsarem Gallumque æmulatio Christiano imperio mala invexerit nulla mens capere potest, nec oratio exprimere, cum inde disturbatum Concilium, hæresisque confirmata fuerit.

36. *Rex Lusitaniæ pro pace cum Octavio Farnesio scribit Julio, a quo responsum benevolentiæ plenum accipit.* — Cum vero hæc ultima bella duxissent originem ex Octavii Farnesii ducis defectione, Lusitaniæ rex publicæ pacis et Christiani imperii quietis amplificationisque sollicitus, præsentiens imminentia mala, Pontificem ad redintegrandam cum Octavio et Gallorum rege, qui ejus clientelam arripuerat, concordiam sollicitavit. Cui respondit Julius alendæ pacis amore illius perturbatori ac perduelli Octavio motum bellum, imploratumque Cæsareum in eum auxilium : verum Octavium accersitis Gallicis copiis obduruisse in pertinacia, vexatumque ab his hostili populatione agrum Bononiensem : ac se Gallorum regis respectu benevolentiæque in eum insita propensione, Octavium, si redierit ad officium, Parmamque recepto Camerino Ecclesiæ restituerit, illum in gratiam admissurum [2] :

37. « Regi Portugalliæ.

« Charissime, antequam Deus nos ad Pontificatum vocaret, et post nostram etiam ad illum vocationem, nihil æque ac studium, desiderium amoremque publicæ pacis animo et mente revolvimus, nihilque magis abhorruimus, quam arma et bella ; isque præcipue pacis amor effecit, ut ad continendum in officio Octavium Farnesium subditum nostrum nobis et huic sanctæ Sedi rebellantem, eaque molientem, quæ Italiæ tranquillitatem turbare poterant, auxilium brachii sæcularis a charissimo in Christo filio nostro Carolo V imperatore semper Augusto imploraverimus : cum neque exhortationes, neque preces, neque minæ, quas prius adhibueramus, quidquam cum ipso Octavio profuissent ; qua in re accidit (id quod minime fore expectabamus) ut charissimus in Christo filius noster Henricus Francorum rex Christianissimus, nulla in re a nobis lacessitus, quinimo omnibus honoribus et favoribus a nobis auctus, Octavii defensionem susceperit, ejusque milites non semel tantum, sed sæpius agrum nostrum Bononiensem, et Romanæ Ecclesiæ loca hostiliter atque immaniter invaserint ac diripuerint. Hæc fuit, fili charissime, causa atque origo discordiarum et belli, in quo si ulli conquerendi ratio competit, nobis certe conquerendi, lamentandi, clamandi et ad cœlum usque voces extollendi competit. Tacuimus tamen, nec ullo modo hactenus conquesti sumus, credentes nos patientia regem ipsum vincere posse, clementissimumque Deum rogantes, ut eidem mentem immutaret ad meliora capienda consilia, quæ ipsi regi, ejus regno, nobis, universæ Italiæ, atque universæ reipublicæ Christianæ salutaria forent. Nondum placuit ipsi Deo, cujus incomprehensibilia sunt judicia et investigabiles viæ ejus, nos consolari, quo fit, ut majestatis tuæ de pace officia mirum in modum nobis placuerint ; fatemur enim ingenue optare, nos cum omnibus hominibus, ac præsertim cum ipso rege, pacem habere : neque obliti sumus aut unquam obliviscimur præclarissimorum suæ majestatis erga personam nostram meritorum, sed in hoc uno pax versatur, ut Octavius nostræ mansuetudinis et clementiæ indulgentia, quam minime meritus est, quamque nihilominus ipsius Christianissimi regis intuitu clementer elargiemur, nobis obediat, sicut debet, atque accepta a nobis ampla Ducatus Camerini recompensa, quam sanctæ memoriæ Paulus III prædecessor noster ejus avus, ei forsan non dedisset, nobis et huic sanctæ Sedi Parmam discordiarum causam et fomitem restituat, quocirca sicut majestati tuæ de iis, quæ jam pro pace reducenda fecit, gratias agimus, ita eam in Domino hortamur, ut ab ejus pio incœpto non desistat ; nam nos ad omnia, quæ ad ipsam pacem conficiendam spectent, paratissimos ac promptissimos inveniet, modo nostri et hujus sanctæ Sedis honoris ratio habeatur, etc. Dat. Romæ VI Januarii MDLII, anno II ».

38. *Induciæ inter Pontificem et regem Galliæ, opera cardinalis Turnonii.* — Secuta mox Germanicarum rerum conversione, ac Cæsare difficillimo implicito bello ac pæne oppresso, Pontifex ad pacis spectavit consilia, ac permissa etiam Octavio Parma, pacisci inducias decrevit, de quo Joannes Baptista e Monte Gonzagam

[1] Sur. in Comm. Jac. Aug. Thuan. l. XI. — [2] Jul. III. l. VI. brev. sig. num. 2885. p. 5.

belli Parmensis auctorem ac ducem certiorem fecit, kal. Aprilis, eodemque mense misso a Gallo rege cardinale Turnonio, oratore atque interprete, sequestra pax sancita est, de qua meminere Acta [1] Consistorialia his verbis : « Nuper Sanctitas sua fecit verbum de tractatu inter eum et reverendissimum de Turnone super suspensione armorum inter Sanctitatem suam, et serenissimum dominum Henricum Francorum regem Christianissimum ratione Mirandulæ et Parmæ, reddens illius rationem ». Constitutæ sunt eæ induciæ in duos annos, ut ex eo initio paci universæ via muniretur; dolebat enim Pontifex Parmensis belli occasione tot ac tantas hominum cædes patratas fuisse, perturbatumque Christianum imperium, quæ omnia Pontifex Gonzagæ his litteris adulto Aprili significavit [2], monuitque, ut lapso eodem mense Mirandulæ obsidionem solveret, in qua tumultuario certamine Joannes Baptista de Monte, nepos Pontificis, dum Cæsareas partes sequitur, vulneratus occubuit.

39. « Don Ferranti Gonzagæ.

« Dilecte fili, salutem. Tractavit nobiscum venerabilis frater noster Franciscus cardinalis de Turnono, charissimi in Christo filii nostri Henrici Francorum regis Christianissimi nomine, ut tam ratione Parmæ quam Mirandulæ ad certum tempus armorum suspensio, utpote pacis prævia, fiat, ita ut post ipsum tempus rex ipse Octavium Farnesium in sua libertate dimittere teneatur, etsi placuerit charissimo in Christo filio nostro Carolo Romanorum imperatori semper Augusto in hac suspensione comprehendi nulla injuria nullumque damnum, tam ipsius imperatoris statibus quam nostris ex dictis locis Parmæ et Mirandulæ inferri queat; quæ quidem omnia et quæcumque alia inter nos et cardinalem ipsum tractata, ipsi Cæsari per nuntium apud ejus majestatem nostrum dedita opera significari fecimus, et nos huic dilecto filio nobili viro Didaco de Mendoza Cæsareo oratori explicavimus. Cum autem consideremus obsidionem Parmæ et Mirandulæ nullos alios hactenus peperisse fructus, quam hominum cædes, vastationes ac rapinas, quas semper abhorruimus abhorremusque, neque alios inde effectus in futurum sperari posse, quodque finito suspensionis tempore, Octavius ipse, vel nobis omnino obediet, vel censuræ atque aliæ pœnæ contra eum prolatæ faciliorem executionem habere poterunt, hanc suspensionem armorum, quantum in nobis est, Deo duce, amplecti decrevimus, firma scilicet spe ducti, ut postea plena et generalis pax per ipsius Dei gratiam omnino subsequatur, pro qua reducenda nullum communis Patris officium omittemus, neque ullum præterea laborem aut incommodum effugiemus : scripsimus itaque dilecto filio nobili viro Alexandro Vitellio, id quod etiam bonæ memoriæ Joanni Baptistæ de Monte, nostro secundum carnem nepoti, scripseramus, tuæque nobilitati id significari mandaveramus, ut post præsentem mensem, pro quo milites solita stipendia jam receperant, ab obsidione Mirandulæ cum suis militibus discedat; licet autem putemus nobilitatem tuam hæc omnia non solum, et ipsius nepotis nostri, sed etiam aliorum litteris et nuntiis intellexisse, voluimus tamen nos quoque, ea ipsi tuæ nobilitati per proprium tabellarium significare, ut quæcumque futura sit ipsius imperatoris, quoad ejus comprehensionem, in hoc suspensionis tractatu deliberatio, possit tua nobilitas interim ea parare, quæ ejus majestatis rationibus, ac dominii, et exercitus securitati conducere existimabit. Datum Romæ, etc. xx Aprilis MDLII, anno III ».

40. Quod ad pacis leges inter Pontificem Gallumque constitutas attinet, referunt litteræ xxix Aprilis exaratæ [1], Pontificem pollicitum, Pontificium Cæsareumque exercitum a Parmæ et Mirandulæ obsidione remotum iri, nec biennii flexu in Parmensi Mirandulæve agro hostiles excursiones agendas, vicissimque Gallos spopondisse, ex Parma Mirandulave adversus Pontificem Cæsaremve nullas hostiles eruptiones factum iri; porro Gallorum regem debito cultu majorum more observantiaque Pontificem prosecuturum, nec Romana Diplomata Pontificiaque in sacerdotiis conferendis decreta rescissurum aut impediturum ; censuras atque judiciaria Acta confecta adversus Octavium, ejusque socios ad biennium revocatum iri, atque oppidum, cui Castri nomen est, Farnesiis restituendum a Pontifice, nec ex ea arce quippiam hostile adversus Romanum agrum, vel ditionem Cæsaream, vel Senas tentandum a Gallo. Si forte pactis conventis Cæsar assentiri nollet, Pontificem Cæsareis bellis non se impliciturum, ac si dierum sexdecim flexu pactas leges non admitteret, beneficio pacis tum in iis, quæ ad ipsum vel Senensem rem spectarent, exclusus censeretur. Quæ conventa Pontifex rata habuit his verbis : « Ego Julius Catholicæ Ecclesiæ episcopus promitto et assero, ut supra ».

Cardinalis vero Turnonius regio nomine hæc verba scribit : « Ego Franciscus de Turnonio cardinalis episcopus Sabinensis, nomine quo supra, promitto, juro et affirmo ».

Cæterum Cæsar adversarum rerum mole pressus damnavit Parmense bellum assensitque induciis memoratis, de quo [2] Joannes Jacobus Medices xxix Maii Carolum Gonzagam certiorem fecit.

[1] Acta Consist. sig. num. 324. p. 83. — [2] Jul. III. lib brev. v. sig. num. 2884. p. 124.

[1] Ext. l. III. Lit. princ. p. 123. — [2] Ext. de eo Ital. l. III. lit. princ.

41. Conciliata felicibus hisce auspiciis pax inter Pontificem et Gallorum regem gravissima rerum mole exoneratus Julius, licet Henricus Galliæ rex immanissimo facinore læsisset Ecclesiam; ut qui obstitisset, ex inito cum Lutheranis fœdere, ne illi decretis Concilii Tridentini parere cogerentur a Cæsare, tamen ne eum regem judiciaria acerbitate in graviora mala adduceret, ac potius ut eum lenitate ad officium alliceret, refertas ad eum pio officiorum genere hasce litteras dedit [1] oratoremque ad alendum mutuum amorem ad eum decrevit.

« Regi Christianissimo.

« Charissime, etc. Quemadmodum nihil nobis molestius erat tuæ majestatis nobiscum dissensione, ita nihil jucundius, aut optatius mutua nostra reconciliatione nobis accidere potuit, quod quidem tuæ quoque majestati pro sua ac majorum suorum erga hanc sanctam Sedem et Summos Pontifices benevolentia atque observantia evenisse non dubitamus : quod ad nos attinet, daturi certe sumus operam, ut ex parte nostra hæc reconciliatio perpetua futura sit, sperantes majestatem tuam non commissuram, ut in ea re vincatur a nobis : nam memoria recolere debet, sicut et nos quoque recolimus, quantum semper honoris, existimationis ac commodi et huic sanctæ Sedi, et isti regiæ coronæ attulerit Summorum Pontificum et regum Christianissimorum concordia atque conjunctio : quamobrem Deum supplices oramus, ut eam, quam certe mundus dare non potest, pacem, quamque majestati tuæ, et nobis clementer concessit pro sua divina bonitate et gratia perpetuo conservet : interim vero, ut pro veteri hujus sanctæ Sedis consuetudine nuntium nostrum apud majestatem tuam permanentem habeamus, qui nostras et ipsius Sedis res et negotia apud eam tractet et agat : vicissimque de tuæ majestatis rebus et negotiis, quandocumque acciderit, ad nos scribat, venerabilem fratrem Prosperum de Sancta-Cruce Romanum, episcopum Chisamensem, prælatum domesticum nostrum, et Rotæ nostræ auditorem, quem quidem ob ejus nobilitatem, doctrinam ac prudentiam amamus plurimum, in Dei nomine ad majestatem tuam mittendum duximus, etc. Datum Romæ apud S. Mariam Majorem die XV Julii MDLII, anno III ».

42. *Senenses tumultus.* — Conciliato sibi Gallorum rege Julius nisus est exortos in Italia tumultus componere, qui, Senensium civium inter se dissentientium occasione, in apertum et exitiale bellum erumpebant [2]; ut dum alii Cæsareum, alii Gallicum exambiunt subsidium, Cæsareis Gallisque inter se certantibus, bellicis attriti calamitatibus amissa libertate in externorum ceciderint servitutem. Floruerunt Senæ opibus dum Cæsareas partes tuerentur. Sed cum nonnulli invidia perciti summos etiam prensarent honores, hinc mutuus inter eos livor et bellicus strepitus exarsit : ad pacandos eos motus, suadente Cosmo Medice, Granvellanus administer Cæsareus Senas se contuli Hispano nomini addictos confirmavit, Gallicæ factionis studiosos vel suspectos civitate dispulit, sanxitque ut præses Cæsareus Senis maneret, ad quem graviores causæ deferrentur. Ad cujus auctoritatem confirmandam præsidium Hispanum Senis imposuit. At cum præfectura Senensis collata fuisset Didaco Mendozæ, ille ut Hispanum imperium in ea urbe assereret munitissimam arcem extruxit, frænumque urbi injecit.

43. At Senenses ab Hispanorum militari licentia lacessiti, atque impatientes servitutis, icto cum Gallis clandestino fœdere eos Clusium excivere; ex quo oppido Senas facto impetu ingressi, conjunctisque sibi Senensibus Hispanos oppressere atque ejecere ex arce, quam mox solo adæquarunt.

De parta libertate Gallicis copiis Senenses Galliæ regi maximas grates egerunt sed cum pulsis Hispanis foverent Gallos, suspicionem movere Cosmo Duci Florentiæ, ne a Gallis sibi aliquod periculum impenderet; atque adeo monuit Senenses, ut suam ita tuerentur libertatem, ut nec Gallis nec Hispanis se addicerent; Julius etiam Pontifex, cum metueret, ne Senensis discordiæ faces etiam ditionem Ecclesiasticam corriperent (non enim passurus videatur imperator, ut Galli Senis imperitarent) decrevit legatum cardinalem ad Senenses mittere, ut eos in concordiam adduceret; atque ita libertatem suam assererent, ut nec Gallis nec Hispanis se subjicerent; habitoque cardinalium Senatu ferme medio Augusto Fabium Mignanellum tit. S. Sylvestri presbyterum cardinalem patria Senensem misit, instruxitque amplissimis mandatis.

De hac legatione decreta monuit Florentinos Julius, ne Senenses civili bello attritos vexarent, vel exules auxiliaribus armis juvarent, ac ne adjecto novo igne arderet Italia : totam enim controversiam amantissima concordia, et firmissimi fœderis pactione, de qua colloquia Romæ inita sint, componendam.

Pontificius legatus se contulit Senas; sed qui gubernacula illius urbis capessiverant, metuentes sibi, ne ab adversariis ab administratione publicæ rei submoverentur, Gallico suffulti præsidio, legati consilia ac mandata Pontificia disturbarunt : quare Julius legatum Romam redire jussit, atque imperator alios bello edomandos se comparavit, de quo proximo anno recurret sermo.

44. *Legati pro pace inter Carolum et Henricum electio.*— Convertit etiam studia sua Julius

[1] Jul. III. l. VI. brev. sig. num. 2885. p. 191. — [2] Adrian. l. V et seq.

a redintegrandam pacem inter Carolum Quintum Cæsarem et Henricum Galliæ regem, quam ascepto infeliciter Parmensi bello turbaverat, eque decernendis ad eos legatis egisse in enatu cardinalitio referunt Acta [1] Consistoalia :

« Die Lunæ XI Julii MDLII, Sanctissimus ominus noster fecit verbum de classe Turcaum, quæ descenderat in mare Tyrrhenum, et imultibus quotidie in Germania factis, necnon diis intestinis inter principes Christianos conractis, et quod propterea deliberaverat in rimis mittere duos nuntios, unum videlicet ad æsaream majestatem, et alium ad regem Chriianissimum pro pace concilianda, et postmoum, si opus esset, duos cardinales, et demum nhærendo vestigiis suorum prædecessorum ad los se personaliter conferre, et principes ipsos otis viribus ad pacem reducere ». Repetita unt eadem studia [2], et curæ instauratæ mense eptembri, cum Cæsar omnes Germaniæ vires n Galliam effundere meditaretur.

« XXVIII Septembris MDLII, Sanctissimus ccepit vota reverendissimorum DD. de modo enendo pro componenda pace inter Christianos rincipes, et conclusum est, ut Sanctitas sua eputaret aliquos ex reverendissimis, qui ei ssisterent, et viderent quando esset tempus pportunum vel mittendorum legatorum, vel tterarum scribendarum, et postea collegio eferrent, et ut Sanctitas sua tentaret omnia pro ace, ne taciturnitas pro negligentia habeatur». Continentibus piorum omnium votis expetebaur pax eo ardentius, quo discordia et Turcas, t Lutheranos, instigante Gallo, in exitium cclesiæ armaverat, nec tanta unquam mala ex Parmensi bello oritura Julius unquam existiaverat; prævideraț quidem, ineunte anno, taliam Turcarum excursionibus vexandam, ad juas comprimendas se accinxerat, ac tria ordiaum sacri senatus capita adornandæ classi ncumbere jusserat. Instructa ita est classis, um Pontificio, tum Cæsareo sumptu duce Auria Genuensi ad retundendos impetus Turcaum [3], qui juncti Gallis Neapolitanum regnum nvasuri credebantur, at Christiana classis par Turcicæ comparata non est, cum tamen Turcica rædas ex Neapolitani regni littore abactura Draguto duce divisa fuisset; in eam divisam Auria incurrere decrevit; sed cum de ejus adentu certiores facti essent Turcæ, Auriæ clasem mediam hinc inde cinxere, adeo ut jacta le omnium salute alea, septem triremibus, juibus Germani vehebantur, abjectis, fugam rripere coactus sit; his vero potitus Turca Christianos captos, vinculis onustos miseræ addixit ervituti, atque spoliis et præda varia auctus est : Salernitanus vero princeps, qui Gallicæ classi dum imperio præerat, ac Gallicis Turcisque auxiliis fretus Neapolitanum, regnum invadere, et amicos vel instabiles animos ad defectionem sollicitare decreverat; cum frustra factionis socios pertentasset, re infecta classem Turcicam secutus Constantinopolim pervenit, ductisque ibi hybernis classem in proximum annum ad vastandam Italiam a Solymanno impetravit : ita Christianorum infelicissima dissensione Christiana res in exitium perducta est, paribus dissidiis in Hungaria inter Christianos flagrantibus; Christiana res in quoque regno magis afflicta est, ut mox dicetur.

45. *Apologia Ferdinandi regis de cæso Georgio cardinale.* — Instituta est hoc anno judiciaria actio a Pontifice adversus Ferdinandum Hungariæ Bohemiæque regem, ipsiusque administros, qui ipsius imperio Georgium cardinalem moderatorem Transylvaniæ, ex insidiis trucidarant.

Cædem jure factam contendit Ferdinandus rex, ac Lasco oratore ad Pontificem misso, multis criminibus cæsum oneravit, veluti Christiani imperii proditorem, ac Turcarum socium, quorum capita Julius ordinem judiciarium servaturus ad internuntium misit, ut de eorum veritate inquireret, erantque concepta subjectis verbis [1] :

« Ad docendum clareque demonstrandum, quod quondam frater Georgius, dum vixit episcopus Waradiensis, erga serenissimam majestatem serenissimi domini Ferdinandi regis, cujus servitor erat, ipsiusque secretorum regis, in missum contra Turcas hostes pro defensione regni Hungariæ exercitum, et ipsum Hungariæ regnum, universamque exinde Christianitatem proditionem et tradimentum moliebatur, præparabatque et ducebat in favorem Turcarum Christianæ religionis hostium et eorum principis; quodque propterea, et ex aliis infra dicendis causis et rationibus, tanquam reipublicæ Christianæ proditor et publicus hostis impune occidi potuit et meruit, ad aliosque omnes meliores fines et effectus, quibus magis et melius dici et fieri potuit procurator, et eo nomine prædicti serenissimi regis, necnon et nobilium dominorum ipsius serenissimi regis in regno Hungariæ locumtenentis bellici, aliorumque qui in morte dicti fratris Georgii intervenerunt, aut mortis ejusdem quoquo modo participes et conscii fuerunt; dat, facit et exhibet articulos infrascriptos, super quibus instat et petit per vos reverendissimos dominos sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales, quibus Sanctissimum Dominum nostrum dominum Julium divina providentia papam Tertium hujus negotii commissio delegata est etiam ad perpetuam rei memoriam ». Et paulo infra :

[1] Acta Consist. sign. num. 134. p. 86. — [2] Acta Consist. sign. num. 134. p. 93. — [3] Natal. Comes l. v.

[1] Jul. III. l. VI. brev. sig. num. 2885. p. 106.

« In primis quidem procurator prædictus ponit et probare intendit, quod prædictus quondam frater Georgius, dum vixit episcopus Waradiensis, vivente adhuc quondam rege Joanne, et deinde illo defuncto, donec ipse frater Georgius vixit, multa etiam magnæ importantiæ et enormia damna non solum Hungariæ et Bohemiæ regnis, sed universæ etiam Christianitati intulit, et quod per Turcas Christianæ religionis hostes illata fuerint, causam et occasionem præstitit, et inter alia licet post mortem dicti Joannis regis serenissima domina regina Isabella illius uxor bene pro sua et filii utilitate, ac etiam pro totius Christianitatis securitate consulta decrevisset, et vellet sedem regiam, arcem et civitatem Budensem concedere et consignare præfato serenissimo Ferdinando regi Romanorum, etc. tamen per dictum fratrem Georgium, et alios illi adhærentes id facere impedita, et deinde civitatem et arcem prædictas principi Turcarum cedere, et ab eodem Turcarum principe Transylvaniam provinciam pro ipsius reginæ filio cum titulo Sangiacatus, et sub certo annuo censu magnæ quantitatis per testes exprimendæ prædicto Turcarum principi persolvendo accipere persuasa et compulsa fuit in magnam totius Christianitatis potentiæ imminutionem, magnumque damnum et detrimentum, sicque testes examinandi sciunt, sicque fuit, et est ubique, et præsertim in illis partibus publica vox et fama.

« Item, quod post prædicta, cum dictus frater Georgius, relicta civitate et arce Budensi, cum prædicta serenissima regina Isabella in Transylvaniam se contulisset, ibidem ipse frater Georgius suis artibus et fallaciis multifariam, decepta dicta regina, ejusdem provinciæ administrationem arripuisset, talem administrationem gerendi causa, multis et variis injuriis ac gravaminibus reginam prædictam et illustrem ejus filium affecit ». Et paulo infra :

46. « Item, quod cum successu temporis magis crevissent discordiæ et rixæ inter prædictam reginam Isabellam, et dictum fratrem Georgium, et ad illas sedandas magistratus principis Turcarum in civitate Budensi commorans, Bassa Budensis vulgariter nuncupatus, cum aliquot millibus scelestorum militum Turcarum Transylvaniam ingredi conaretur, fuit inde per prædictum fratrem Georgium armata manu occurrentem repulsus, ac re infecta retroducere coactus, quamobrem et aliis etiam de causis per testes, si opus erit, exprimendis, princeps Turcarum cœpit odio habere dictum fratrem Georgium, et velle eum ab administratione dictæ provinciæ Transylvaniæ omnino removere, sicque fuit, et est verum, ac publica vox et fama.

« Item, quod inde dictus frater Georgius animadvertens se per ipsummet invito principe Turcarum non posse dictam provinciam Transylvaniæ tueri, se in illius regimine conservare, et sic tali sua privata utilitate impulsus et coactus convertit se et confugit ad patrocinium prædicti serenissimi domini Ferdinandi regis, orando, ut sua regia majestas Transylvaniam ad manus suas reciperet, contentando filium regis Joannis ratione patrimonii, et ipsam reginam ratione suæ dotis, et donationis propter nuptias, et cum dictus serenissimus dominus Ferdinandus rex ex anteacta vita cognosceret subdolum et versipelle dicti fratris Georgii ingenium, noluit illius verbis fidem præstare, tandem ipse frater Georgius, iteratis litteris et nuntiis, sponte sua obtulit, promisit et juravit de cætero regiæ suæ majestati et Christianitati fideliter inservire, protestando insuper, quod si sua majestas illud facere negligeret, et exinde Christianitati damnum emergeret, quod illud sine sua culpa eveniret : quapropter præfatus serenissimus dominus Ferdinandus rex, victus precibus, et adhibita fide pollicitis dicti fratris Georgii, conclusit pactum et conventionem prædictam, ut quemadmodum cum dicto quondam rege Joanne tractatum, et eo defuncto, cum prædicta regina Isabella renovatum fuerat, Transylvania et cætera ad regnum Hungariæ pertinentia ipsi serenissimo domino Ferdinando regi restitui et dimitti deberent, ipsique regina Isabella et filius pro patrimonialibus bonis ac dote et donatione propter nuptias respective contentarentur, prout contentati fuerunt, assignato etiam filio dictæ reginæ Isabellæ ducatu Opoliensi in Silesia, quem obtinet, ipsoque serenissimo domino Ferdinando rege Transylvaniam assecuto, ipsoque per omnes illius provinciæ ordines in verum dominum agnito, et per illos fidelitatis juramento sibi præstito palam et publice, et sic fuit, et est verum, ac publica vox et fama.

47. « Item, quod præmissis peractis prædictus serenissimus dominus Ferdinandus rex ad magis demulcendum et continendum in officio pravum dicti fratris Georgii ingenium, ne denuo aliquas turbas in suæ majestatis et Christianæ reipublicæ detrimentum ordiretur et statueret, et sperans quod jam saltem in suo extremo senectutis termino constitutus, longa rerum experientia doctus, fidem servare didicisset, recepit illum ad suæ majestatis servitium, præfecitque eum officio Wayvodatus in Transylvania prius una cum nobili viro Andrea de Bathor, comitatuum de Zathmar, Zabolech, et deinde cum ipse frater Georgius, prout erat homo ambitiosus et superbus, recusare vellet in officio collegam habere, solum eum dicto officio Wayvodatus præposuit, ac etiam thesaurarium Transylvaniæ fecit, stipendiumque propterea ipsi fratri Georgio constituit magis quam unquam alicui alteri dicta officia exercenti da-

tum fuisset, et præterea ad sanctissimum dominum nostrum dominum Julium divina providentia papam III diligentissime intercessit, ut sua beatitudo eumdem fratrem Georgium in numerum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium assumeret, cooptaret, prout assumpsit et cooptavit, prout de his omnibus et singulis testes examinandi notitiam habent, ac fuit et est publica vox et fama.

« Item, quod non attentis nec consideratis præmissis serenissimi, et quod ipse frater Georgius erat prædicti domini Ferdinandi regis officialis conductus et juratus, et tam multiplicibus beneficiis ornatus et auctus, et quod toties de præstanda in perpetuum fidelitate promissiones et juramenta fecerat, idem frater Georgius maligno et diabolico, ut verisimiliter credi potest, spiritu ductus, cum nefanda ejus opera et consilia infra dicenda a bono spiritu esse non possent, assumpsit propositum, fixitque intentionem, ut recuperaret gratiam principis Turcarum, et si pro illa recuperanda universum Hungariæ regnum, quinimo etiam omnes totius Christianitatis provinciæ in ejusdem principis Turcarum manibus, sive per vim, sive per traditionem, et per Christianorum exercituum cædem tradendæ essent, et in tam malo et impio proposito usque ad mortem perseveravit; et pro ejus nefarii propositi implemento multa nefaria et enormia inferius magis particulariter exprimenda fecit et perpetravit, sicque fuit et erat in illis partibus communis opinio et reputatio, firma credulitas apud omnes etiam populares, ac publica vox et fama.

48. « Item, pro proxime præcedentis articuli clariori et magis particulari demonstratione ponit, et probare intendit, quod licet post conclusam conventionem prædictam, et juxta ipsius conventionis tenorem dicta regina Isabella cum illustri suo filio Cassoviam se contulisset, ut tam diu ibi manerent, donec prædictus dominus Ferdinandus rex eis dictum ducatum Opoliensem traderet, et licet etiam inter eos tractatum esset, quod tributum occasione Transylvaniæ nomine dicti filii regis Joannis pro tempore decurso Turcarum principi non aliter solveret, quam si ipse Turcarum princeps inducias cum prædicto serenissimo domino Ferdinando rege, etiam nomine et respectu Transylvaniæ prorogaret, et eamdem Transylvaniam ipsi serenissimo domino Ferdinando regi quietam dimitteret, sicque dicti tributi oblatio quidem ex tunc modo prædicto, sed solutio non aliter, quam induciis prædictis firmatis facienda esset, ita quod per ipsum serenissimum dominum Ferdinandum regem prius dicto principi Turcarum sub die penultimo mensis Julii anni præteriti MDLI, de recepta ad sui obedientiam Transylvania, et aliis ut præfertur gestis significatum, et deinde dicto fratri Georgio per litteras ex Collesuario septimo die mensis Augusti anni MDLI datas, ne dicto principi Turcarum, aut suis magistratibus diversimode, sed conformiter scriberet, ac cum eis de solutione tributi, ut præfertur, tractaret, mandatum fuisset, ipseque frater Georgius in suis litteris eidem serenissimo domino Ferdinando regi ad prædicta in hæc verba respondisset; videlicet : Memor autem sum eorum, quæ de principe Turcarum majestati vestræ scripseram, eam igitur deinceps sententiam et in scribendo observabo, ut meæ quoque litteræ a majestatis vestræ litteris differre non videantur. His tamen omnibus non attentis, sed postergatis, idem frater Georgius maligno suo spiritu prædicto, ut verisimiliter existimari potest, persuasus et ductus ad eumdem principem Turcarum omnino diversa, atque etiam contraria scripsit et nuntiavit, dicendo etiam contra rei gestæ veritatem, quod Transylvania adhuc erat in manibus et obedientia filii regis Joannis, et quod ipse filius regis Joannis eam dumtaxat ob causam profectus esset Cassoviam, ut unam ipsius serenissimi domini Ferdinandi regis filiam, principum more, fide sibi data in matrimonium esset copulaturus, supplicavitque eidem Turcarum principi, ut dictum filium regis Joannis solita sua benignitate et prosequi, et in eo tuendo suam erga illum gratiam ostendere vellet, promittendo, quod idem regis Joannis filius ipsi Turcarum principi non minus quam antea fidelis et per omnia obsequens servus foret, et infidelitatis accusando nobilem virum Petrovith, qui arces suæ custodiæ commissas serenissimo domino Ferdinando regi tradidisset, seque magnificando et excusando, quod ipse Lippam, Solimos et Themesium nunquam possedisset, sed dictus Petrus, qui illas serenissimo regi Ferdinando tradiderat, et præterea per certos nuntios ad id destinatos, idem frater Georgius ad dictum principem Turcarum tributum prædictum occasione Transylvaniæ, nomine dicti filii regis Joannis et suo, nulla habita mentione seu ratione induciarum prædictarum, misit palam et publice, et sic fuit et est verum, ac publica vox et fama.

49. « Item, quod præmissa adeo et in tantum fuerunt et sunt vera, quod dictus Turcarum princeps ab eodem fratre Georgio, sicut præfertur, incitatus, suo magistratui Græciæ Beglerbego nuncupato mandavit, ut cum suo exercitu versus Transylvaniam pergeret et quæ posset loca ex inferioribus Hungariæ regni partibus occuparet, eidemque fratri Georgio et regni Transylvaniæ statibus districte præcepit, ne dictam reginam Isabellam cum filio suo e regno Hungariæ emigrare paterentur, et casu quo jam egressi essent, eos citra moram reducerent. Et cum antea princeps Turcarum prædictus eumdem fratrem Georgium ab omni guberna-

tione removeri jussisset, eumque (ut præfertur) odio prosequeretur, malis ipsius fratris Georgii prædictis delinitus, eum denuo administrationi regni præfecit, omnem eidem regni prædicti gubernationem committendo, præcipiendoque dictæ reginæ Isabellæ, ne fratrem Georgium in regimine et administratione prædictorum impediret, seu quoquo modo turbaret, palam et publice, et sic fuit et est verum, ac publica vox et fama.

« Item quod ejusdem temporis spatio dictus frater Georgius inconsulto dicto serenissimo Ferdinando rege suos proprios nuntios, et cum suis propriis mandatis, tam ad præfatum Beglerbegum Græciæ, quam ad Portam ipsius principis Turcarum ablegavit, et misit ad effectum magis conciliandi sibi gratiam dicti principis Turcarum, illiusque Bassarum et Visiriorum, offerendo eis inter alia præfati serenissimi regis Ferdinandi milites in Hungaria et Transylvania existentes, aut exinde expellere, aut in ipsorum Turcarum manibus tradere velle palam et publice, et sic fuit et est verum, publicum, notorium et manifestum, ac publica vox et fama.

« Item, quod licet intellecto adventu dicti Beglerbegi cum suo exercitu versus inferiorem regni Hungariæ partem, serenissimus dominus Ferdinandus rex crebris litteris præfatum fratrem Georgium admonuisset, ac per nobilem et strenuum virum Joannem Baptistam Castaldum in illis partibus, et serenissimi domini Bohemiæ regis bellicum locumtenentem cohortari fecisset, ut ipse frater Georgius una cum eodem domino Joanne Baptista locumtenente, ea, quæ ad illarum partium regni defensionem pertinerent, agenda et curanda fortiter susciperet, civitates aliquas præcipuas et passus in confinibus magis necessarios fortificaret, viris, armisque, et victualibus communiret, ad eamque rem subsidium et contributionem aliquam a regnicolis obtinere juvaret, et cooperaretur ; et licet ipse frater Georgius ad præmissa se bene affectum et præparatum fore ostenderet et polliceretur, tamen animo, ut hostes facilius et tutius procedere possent (proditorem se gerens) regnicolarum conventum convocare plus æquo distulit, et eo tandem convocato, licet ipsi regnicolæ pro certorum locorum communitione contributionem decrevissent, ipse tamen frater Georgius clandestine suis practicis et fraudibus decretas fortificationes et communitiones hujusmodi continuari et perfici variis modis impedivit et distulit ; dumque hæc in Transylvania gerebantur, ejus dilationis et impedimentorum occasione captata, et per ipsius Georgii fratris litteras et nuntios sollicitatus Beglerbeghus prædictus cum suo exercitu Danubium trajecit, pontemque navalem etiam Tybisco fluvio injiceret paravit, ad occupandamque inferiorum Hungariæ regni partem festinavit palam et publice, et sic fuit et est verum, et publica vox et fama.

« Item, quod allato nuntio adventus Beglerbeghi, licet capitanei et officiales dicti serenissimi domini Ferdinandi regis in illis partibus regni Hungariæ ad prohibendum Beglerbego Thybisci transitum publicis edictis regnicolas ad arma et patriæ defensionem evocavissent, et prædicto fratri Georgio supremam potestatem in Transylvania habenti, ut ipse quoque in Transylvania similiter faceret, eisque quam gravissima posset subsidia mitteret, diligenter significassent, ipse tamen frater Georgius non solum diligentias prædictas facere, et subsidia prædicta mittere distulit, sed etiam proprios suos homines et nuntios ad easdem inferiores Hungariæ regni partes misit, qui nobilibus, tam Hungaris, quam Rascianis jam ad mandata nobilis Andreæ de Bathor supremi illius regni capitanei, et aliorum regiorum officialium partim insurrexerant et armati venerant, partim in procinctu erant accessuri, omnibus artibus persuaderent, ne jussis capitanei et officialium prædictorum parerent, sed potius ipsi serenissimo domino Ferdinando regi supplicarent, quod etiam illarum partium gubernium et administrationem fratri Georgio concederet, et dicerent, non videri eis, quod per alium, quam per ipsum fratrem Georgium e manibus Turcarum liberari possent, sicque testes super præsentibus examinandi, qui etiam cum aliquibus ex subornatis hominibus, et nuntiis prædictis allocuti fuerunt, sciunt et dicunt, fuitque et est verum, publicum, notorium et manifestum, ac publica vox et fama.

« Item, quod propter dilationes et fraudes prædictas dicti fratris Georgii, cum incolæ illarum partium viderent Beglerbegum cum universo exercitu instare, fratrem Georgium nulla subsidia misisse, pro majori parte ad Turcas hostes defecerunt, et Beglerbeghi castra secuti sunt, reliquaque oppida et arces, quæ in fide et obedientia prædicti serenissimi domini Ferdinandi regis perseverabant, ad similem defectionem sollicitaverunt, et præfatus Beglerbegus transacto Tybisco et arcibus Belz et Bekereke, arcibus ad ripam Tybisci sitis, ac etiam Lippa civitate expugnatis et occupatis, ejusdem fratris Georgii litteris et nuntiis in dies confirmatus, Themesium quoque obsidere conatus est, spe sibi facta a Rascianis, qui, ut proxime dictum est, ad ipsum Beglerbegum defecerant, quod ipsum oppidum Themesium, et illius arcem opera consanguineorum et amicorum suorum in eis existentium ad manus ejus daturi essent palam et publice, et sic fuit et est verum, publicum, notorium et manifestum, ac publica vox et fama ».

50. Objectum etiam est illum monitum, ut

Chyanadiensem arcem communiret, nullum præsidium submisisse, præfectum claves arcis Beglerbego quatuor adhuc milliaribus dissito transmisisse, scilicet fratris Georgii imperio necnon ejusdem fraude exercitum, quem Andreas de Bathor coegerat, dissolutum, Lippam et alias arces captas, obsesso vero Themesio jussum a Cæsareo duce, ut cum copiis in Turcas consurgeret, vel copias submitteret, promissis defuisse, nec commeatibus instruxisse arces, ut caperentur a Turcis, cumque Sfortia Pallavicinus marchio, cum copiis a Ferdinando submissus se conjunxisset legato Cæsareo ad Lippam obsidendam, in qua Beglerbegus lectissima quinque millia Turcarum duce Olomambego collocarat, ac Georgius cum copiis etiam accessisset, captaque impetu urbe, ac tribus millibus Turcarum cæsis, reliqua duo millia in arcem confugissent, dieque sequenti deditionis verba nuncuparent, habito cum Georgii famulo colloquio mutasse consilium, ac noluisse deditionem facere, nisi cum omnibus fortunis incolumes dimitterentur; cumque tormentis bellicis arx quateretur, Georgium obsessis clam submissise commeatus, exercitui vero Cæsareo parce subministrasse, cum Olomambego clandestinum etiam colloquium inivisse, dedisse etiam operam, ut plures abirent ex castris, adegisseque ob inopiam victuum legatum Cæsareum, et marchionem, ut Turcas liberos dimitti paterentur. Georgium vero excivisse ad se Olomambegum, eumque magnis muneribus ornasse, tum currum pixidibus manualibus oneratum donasse, misisse internuntios sæpius ad Turcas, vicissimque ab iis, quos Chiausos vocant, recepisse : pepigisse etiam cum Turcis, ut exercitum Cæsareum expelleret, vel trucidandum objiceret, Transylvanos proceres sollicitasse, ne exercitum Cæsareum hyberna agere in Transylvania paterentur, vel ut in pagis spargerentur, ut ita facile opprimi possent; magnum Turcarum numerum excivisse in Moldaviam et Transylvaniam, ut duorum Wayvodarum ope Cæsareos contrucidaret, tum subditur :

51. « Item, quod inter alia ejus proditionis et rebellionis opera dictus frater Georgius decreverat et statuerat se facere dominum Transylvaniæ, tributarium principis Turcarum etiamsi ad talem effectum consequendum non solum Hungariæ regnum, sed omnes totius Christianitatis provinciæ Turcis tradendæ fuissent, a quo proposito etiam suis, et apud ipsum magnæ auctoritatis viris dehortatus est, et quod tanquam bonus Christianus et religiosus haberet misericordiam Christianitatis, teneretque memoriam pactorum et juramentorum fidelitatis præfato serenissimo D. Ferdinando regi præstitorum, beneficiorumque ab ipso receptorum, et opinionis et spei quam universæ Christianitati dederat, et etiam per litteras scripserat summo Pontifici Romano, imperatori Romanorum, et aliis principibus Christianis de bona opera per eum donec viveret pro Christiana religione præstanda, persuasus dimoveri nunquam potuit, sed semper in suo malo proposito prædicto usque ad mortem perseveravit palam et publice, et sic fuit et est verum, publicum, notorium et manifestum, ac publica vox et fama ».

Interjectis nonnullis, quod inconsulto Ferdinando rege conventus ordinum indixisset, arcium præfectos a rege constitutos amovisset, ac plura perfidiæ et proditionis argumenta dedisset, subditur : « Item, quod propter præmissa eo deventum erat, quod nisi dictus frater Georgius prudentia et strenuitate dicti domini Joannis Baptistæ bellici locumtenentis, et aliorum qui sibi astiterunt, de medio ex improviso sublatus fuisset, prout sublatus fuit, brevi futurum erat, quod ejus fraudibus et dolo universa regna Hungariæ et Transylvaniæ prædictæ in potestatem Turcarum devenissent, dictusque regius exercitus eisdem Turcis ab eisdem trucidandus proditus fuisset, sicque testes super præsentibus examinandi de præmissis bene informati sciunt palam et publice, et sic fuit et est verum, publicum, notorium et manifestum, ac publica vox et fama.

« Item, quod si delatum fuisset, dictum fratrem Georgium non ita subito, quemadmodum factum fuit, occidere, sed vel desuper dictum dominum nostrum papam consulere, vel ipsum fratrem Georgium captum, ut in judicio in Transylvania vel alibi sisteretur, et causa cognita, condemnaretur, id fieri quodammodo impossibile et omnino periculosissimum fuisset, nec omnino fieri potuisset, quin magni motus in perniciem Christianæ religionis et illorum regnorum inde suscitarentur, tum propter ipsius fratris Georgii sequaces regnicolas, tum etiam propter suorum amicorum, tam Turcarum, quam Moldaviensis et Transalpinæ Wayvodarum, quibus concitatis, non dubitandum est, quin pro ipso fratre Georgio tanquam amico liberando magna fuissent per eum universæ Christianitati damna illata, sicque quilibet de præmissis informatus, et similium rerum expertus diceret, arbitraretur et judicaret, prout communiter dicitur, arbitratur et judicatur, fuitque et est verum, publicum, notorium et manifestum, ac publica vox et fama, etc.

« Die... Aprilis MDLII, dom. Didacus Lasco serenissimi regis Romanorum apud S. D. N. orator, ac ad supradictos articulos coram reverendissimis dominis cardinalibus supramemoratis dedit, et exhibuit, eosque admitti, et testes desuper producendos examinari petiit, et obtinuit omni meliori modo, etc. »

Quod ad Joannem Baptistam Castaldum

attinet, extant ejus litteræ XXII Julii exaratæ [1] ad Ascanium Centorium, quibus queritur, se licet singulis diebus caput mille periculis pro salute publica contra Turcas objiciat, censuris Ecclesiasticis a Pontifice defigi, atque virtute sua centum millia Turcarum, Moldavorum ac Tartarorum fugata fuisse gloriatur, verum post eam victoriam redactum fuisse in angustias addidit, atque Agrienses a Budensi Bassa graviora passos, Lippenses in discrimen adductos, Themisvarenses, et Carasambeanos opem efflictim deposcere, in Georgii vero memoriam pluribus invectus est, ac Georgium non Christianum, sed infidelem Cerberum vocat, qui Turcas in Hungariam exciverit. Cæterum post Georgii mortem Ferdinandi res admodum depressæ in Hungaria fuerunt, quod Acta [2] Consistorialia confirmant his verbis :

« Romæ die Veneris, prima Julii MDLII, fuerunt lectæ litteræ serenissimi domini Ferdinandi regis Hungariæ, quibus significabat expugnationem civitatis Vesprimiensis in Hungaria, et invasionem Transylvaniæ factas a Turcis petens suffragia a sua Sanctitate, et fuit commissum negotium sex reverendissimis Tranensi, Neapolitano, Sancti-Jacobi, Burgensi, Verallo et Camerario ».

52. *Georgii cardinalis occisores pœnas dant a Deo mulctati.* — Percrebuit fama inique illum oppressum a calumniatoribus thesauris illius inhiantibus, adeo ut quantum incrementi ex illius morte suis rebus accessurum arbitrabatur Ferdinandus, a ministris delusus, tantum detrimenti se accepisse (sed sero) senserit translato ad externos homines summo imperio, et publica administratione, a qua cum se provinciæ reguli remotos viderent, minus animi et constantiæ semper in dies ad propulsandum communem hostem adhibuerunt, et ingentibus propterea cladibus acceptis, mox revocato rege Joanne, Ferdinandi imperium aversati sunt. Certe percussores Georgii post ejus necem ad unum omnes pœnas dedisse scripserunt, ac Sfortiam quidem Pallavicinum diuturna, et morte pejore, apud Turcas captivitate mulctatum; Monimum vero in Subalpina regione ad Germani Fanum cervice abscissa periisse; Ferrarium denique Alexandriæ, quæ ipsi pacta erat, cardinalis Tridentini jussu, sexennio post securi percussum, postremo equitem Campegium, hujus sæculi anno LXII, inter venandum in Ferdinandi ipsius conspectu apri fulmineo dente in Bohemia discerptum esse.

Ex Georgii cardinalis morte grave etiam aliud damnum passa est Transylvania, nam hæretici in eam irrepsere, ac suarum opinionum virus simplicibus populis afflarunt, indeque maximæ animarum strages secutæ fuerunt.

[1] Ext. l. III. lit. princ. p. 163. — [2] Acta Cons. sig. num. 134. p. 86.

53. *Repressi in Polonia hæretici.* — In Polonia grassari cœperat Lutherana hæresis [1], ac sacerdotes objecta nuptiarum vetitarum illecebra, populum vero communionis sub duplici specie lenocinio corrumpebat : adeo ut in comitiis Petricoviensibus nonnulli proceres impiis argutiis hæreticorum fascinati superiore anno postulare impudenter ausi sint, ut sacerdotibus meretriculæ prætexto conjugii specioso nomine, et laicis utraque species permitterentur.

Non tulit Poloniæ rex a novatoribus regnum lacerari, eosque regia auctoritate repressit, jussitque ut novarum controversiarum auctores et satores eas ad Concilium Tridentinum, quod nondum dissolutum erat, referrent, cujus sapientissimum decretum commendavit Pontifex, utque episcopos ad compescendos turbarum seditionumque incentores regia vi fulciret admonuit [2] :

« Regi Poloniæ.

« Charissime, etc. Quæ nuper intelleximus a venerabilibus fratribus Cracoviensi et Primisliensi episcopis, contra Conradum Crupek, et Stanislaum Oricovium pie et constanter acta fuisse, ea nobis cum grata acciderunt, tum vero illud gratissimum, majestatem tuam in primis ad eam rem omne studium suum ac præsidium contulisse : eam enim patriis et avitis inhærentem vestigiis, majora quotidie atque illustriora Catholicæ religionis, et suæ erga nos et hanc sanctam Sedem observantiæ signa data lætamur, quam quidem pro sua prudentia atque sapientia illud minime ignorare arbitramur, consuevisse semper novos ejusmodi in religione motus regnorum quoque statum simulque populorum quietem perturbare, cujus rei vel maxime testis est vicina Germania, quæ quandiu religionem Catholicam sancte integreque coluit, florentissima extitit, ubi vero pestiferam Lutheri hæresim recepit, plurimas et gravissimas calamitates perpessa est. Accedit etiam in iis, quæ ad ipsam disciplinam Christianam pertinent, tanta opinionum varietas, ut quod quisque sequatur nemo prorsus teneat, sed omnes tanquam cæci, Ecclesia Catholica duce relicta, huc illuc turpissime errent. His tot ac tantis malis cum nullum ostenderetur magis præsens remedium, magisque a cunctis nationibus expetitum, quam universale Concilium, id a nobis primo quoque tempore adhibendum statuimus : Tridentinum itaque illud, qua in civitate superioribus annis celebrari cœptum fuerat, revocavimus, quod jam divina sane juvante gratia, et Spiritu sancto cooperante, satis frequens in dies progreditur. Ad ipsum igitur Concilium, sicut et majestatem tuam proximis

[1] Neugebaver. l. VIII. Florimund. Raym. de Orig. hæres. l. IV. — [2] Jul. III. lib. brev. num. 2885. p. 17.

comitiis prudenter fecisse audivimus, remittendos, atque omnino rejiciendos esse censemus eos, quos in isto regno religionis novandæ cupidos, neque timor Domini, neque ulla sacrarum legum ratio queat in officio continere, ita ut effractis pudoris et continentiæ septis, sacerdotum connubii et communionis sub utraque specie causam, de qua jamdiu Catholica Ecclesia decidit, ac statuit, quid sequendum foret, in dubium revocare, et toties divini et humani juris rationem pervertere conentur; quod nisi regni istius prælatos una cum oratore majestatis tuæ Tridentum jam appropinquare, aut certe in viam sese dedisse a dilecto filio Paulo archidiacono Plocensi accepissemus, qui Tridentum missus ad nos venit, internuntium nostrum istuc omnino ad comitia Petricoviensia his de rebus misissemus; nunc vero majestatem tuam pro singulari nostra et paterna erga ipsum benevolentia, suaque item erga nos, Apostolicam hanc Sedem observantia et pietate, proque nobilissimi istius regni salute et incolumitate hortamur et rogamus, ut omnes cogitationes, opes, consilia ad ditionem suam ab hujusmodi peste teterrima defendendam et conservandam conferat, utque ipsis Cracoviensi et Primisliensi episcopis, cæterisque regni sui prælatis, qui ex canonicarum sanctionum præscripto in hæreticos homines, et pravorum dogmatum sectatores animadvertendum statuerint, ita faveat, ut eorum sententiæ ratæ ac firmæ habeantur, quod quemadmodum majestatem tuam per se jam effecisse libenter cognovimus, sic illam, tam pium rectumque animi sensum perpetuo retinere, et valde cupimus et speramus, quod quidem ejusmodi est, ut majestati tuæ in primis gloriosum, nobilissimo isti regno salutare, nobis optatissimum, denique ipsi Deo optimo Maximo longe gratissimum futurum sit. Datum Romæ apud S. Petrum, etc. die XXVIII Januarii MDLII, anno II ».

54. Explicuit flagrantissimum tuendæ incorruptæ orthodoxæ religionis studium Andreas episcopus Cracoviensis, atque Conradum Crupek novatorum signiferum justa severitate coercuit [1], cujus pium ardorem celebravit laudibus Pontifex, illumque est cohortatus, ut nefarios novatores, qui simplices suo veneno inficere moliebantur, depelleret, justoque terrore percelleret.

« Andreæ episcopo Cracoviensi.

« Venerabilis frater, salutem, etc. Non parum solatii calamitosis hisce temporibus nobis attulerunt fraternitatis tuæ litteræ, quas dilectus filius noster Bernardinus cardinalis Maffæus istius regni viceprotector nobis reddidit, ex iis enim liquido cognovimus, quam pro tui officii debito assidue cogitare, atque adeo laborare studeas, ne oves gregis tibi crediti, non modo pravis hæresibus non inficiantur, verum etiam morbidæ effectæ ab reliquo ovili ejiciantur et expellantur, cujus quidem optimæ tuæ voluntatis et eximiæ pietatis præclarum et illustre exemplum contra Petrum Conradum Crupek proxime a te editum fuisse scribis, qua de re te magnopere in Deo domino commendamus, teque et item cæteros ejusdem regni prælatos, ut id in posterum omni exhibita diligentia curetis et efficiatis, vos majori quo possumus animi nostri affectu cohortamur et paterne monemus, quo impii et hæretici homines sentiant vos multo vigilare acrius ad Catholicæ Ecclesiæ præfatam et ipsius regni salutem, quam illi ad oppugnationem et perniciem, nam præterquam quod labor vester non erit inanis in Domino, nos quoque et hanc sanctam Sedem, quoties se occasio obtulerit, pro vestro hujusmodi studio atque officio gratos semper et memores estis habituri. Quod autem menses nostros (id est, quibus vacantium sacerdotiorum in eo episcopatu conferendorum jus spectabat ad Pontificem) si a nobis petis, id tibi libenter concessimus, quemadmodum idem cardinalis tibi latius significabit, ex cujus item litteris de instituta celebrandi Concilii ratione, ejusque felici progressu, et quanti judicium de hac re tuum fecerimus, cognosces. Datum Romæ apud S. Petrum, etc. die XXVIII Januarii anno MDLII, anno II ».

55. Vindicavit etiam gregem suum ab impiorum grassatione Primisliensis episcopus clerumque suæ diœceseos in pietatis officio continuit, Stanislaumque Orichovium Sathanæ administrum judiciorum severitati subjecit : ut reliqui vero episcopi pari constantia incorruptam religionem contra impias hæreticorum molitiones assererent, eos Pontifex subjectis litteris excitavit ad tuendos sanctissimos ritus a majoribus acceptos, Conciliorumque veterum decreta servanda, tum mala quæ hæresis in Poloniam esset invectura, proposuit, denique ut ad Concilium Œcumenicum pari cum aliis episcopis studiorum animorumque conspiratione celebrandum Tridentum se conferrent [1], provocavit :

« Venerabilibus fratribus archiepiscopis, episcopis, et dilectis filiis principibus, baronibus, comitibus, capitaneis, cæterisque dominis et prælatis regni Poloniæ in comitiis Petricoviensibus congregatis.

« Venerabiles fratres et dilecti filii, salutem, etc. Allatum superioribus diebus ad nos fuit, venerabiles fratres, Cracoviensem et Primisliensem episcopos pro sui officii debito die dicta Petro Conrado Crupek et Stanislao Orichovio perniciosas hæreses concitare isthic conantibus

[1] Jul. III. lib. brev. num. 2885. p. 20.

[1] Jul. III. lib. VI. brev. sig. num. 885. p. 16.

eos condemnasse, et a Christianorum cœtu omnino segregandos, et debitis pœnis mulctandos decrevisse, quod egregium factum, cum valde nobis probatur, tum vere summa laude dignum, et isti inclyto regno magnopere salutare contigisse arbitramur : quid enim aliud facinorosi et impii ejusmodi homines agunt, quid conantur, quid moliuntur, nisi ut disseminatis in Catholica religione dissentionibus et discordiis vos mutuis odiis irritatos intestinis contentionibus atque cædibus opprimant ac conficiant, unde vobis hac peste et lethali morbo implicitis et defatigatis, ipsi postea diabolica fraude exultantes in omni vitiorum et libidinum genus libere et impune prorumpere possint : jam aperte et impudenter petunt sacerdotum conjugium et Calicis communionem, quod nempe est Ecclesiæ probatissimos ritus penitus convellere, Concilia divinitus celebrata abrogare, sanctissimorum Patrum decreta rescindere, canonicas sanctiones infirmare, omnia denique humana ac divina confundere et permiscere, qua præcipue ratione si audirentur [quod Deus prohibeat] nobilissimam istam provinciam ad certissimum exitium vocarent. Cur autem, si ut apud imperitum vulgus jactare audeant, æquam tuentur causam, qua nihil absurdius, et ab ipsa veritate alienius esse potest, ad sacrosanctum Œcumenicum Concilium, quod ad hæreses potissimum extirpandas, ac pro totius Christianæ reipublicæ bono et tranquillitate Tridentum reduximus, ubi nunc, adjutore Deo, promovere cœptum est, non accedunt ? ubi quid sectandum, quid vitandum, quid tandem tenendum et observandum plenissime intelligent. Quare, venerabiles fratres et dilecti filii, incumbite in hanc curam diligenter, ut cœpistis, et nefandam istorum temeritatem vestra diligentia ac virtute comprimite, vos vestrosque omnes ab eorum fraudulentis insidiis sedulo conservate, neque permittite opulentissimum istud regnum hujusmodi veneno contabescere, quod ut omni cura, labore, sollicitudine efficiatis, vos per eum, qui in die illa tremenda nos omnes judicaturus est, Dominum Redemptorem nostrum, de cujus causa in primis agitur, hortamur, oramus et obsecramus : habetis bonorum omnium ordines in hoc consentientes, habetis optimum et maximum Christianum regem, nullique majorum suorum præstantissimorum principum in tuenda et conservanda Catholica fide secundum, quem pro sua singulari admirandaque probitate, prudentia ac pietate nobiscum Dei et orthodoxæ religionis patrocinium et tutelam una cum ipsius regni salute conjunctam libentissime, sicut antehac sæpissime fecit, et præclara jam sæpius exempla dedit, quandocumque opus fuerit, suscepturum, alacriterque amplexurum, et scelestam temerariorum hominum audaciam ac furorem acerrime vindicaturum non dubitamus. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum die XXVIII Januarii MDLII. An. II ».

56. *In Germania Zuingliani imposturæ et contradictionis convicti.* — In Germania hæretici non minus inter se, quam cum Catholicis dissensere, ac Joachimus Westphalus luculenter demonstravit, Zuinglianos manifestos esse impostores, de quibus hæc Surius refert : « Magna omnino atque incredibilia hoc anno damna tulit Germania, idque ab ipsis Germanis, qui se Germaniæ libertatis vindices profitentur, præterquam quod etiam tres Germaniæ episcopatus Gallus sibi vindicavit. Videbantur jam Evangelici præcones restituti, cum ecce Joachimus Westphalus Ecclesiæ Hamburgensis pastor, classicum canit, nec sinit pace gaudere Zuingliani Evangelii fratres. Libellum enim emisit hac inscriptione : *Farrago confusanearum*, et inter se dissidentium opinionum de Cœna Domini ex Sacramentariorum libris congesta. Hoc telo præter spem Tigurini et reliqui ejus generis Symmistæ, in primis Calvinus percutitur ; vult Joachimus hoc libello ostendere, Zuinglianos in varias et pugnantes inter se opiniones scissos esse, quæ sit propria nota seductorum. Certe ipse quoque Lutherus octo Zuinglianorum sectas in brevi sua confessione enumerat. Hortatur quoque Joachimus doctiores, ut nocentissimum Zuinglianorum errorem oppugnent, denique dicit esse dignas Zuinglianorum blasphemias, quæ potius magistratus sceptro quam stylo refutentur. Paulo ante Calvinus ostenderat, idem se cum Tigurinis de Cœna sentire, sed hoc Joachimus per simulationem factum dicit. Nemo quidem contra hoc Westphali scriptum quidquam hoc anno edidisse visus est ».

57. *Ferrariæ hæresis excisa.* — Infecerat multis jam ante annis Calvinus Ferrariam, dum clericum sacelli ducalis ageret, in obsequio aulico Renatæ ducissæ, sparsaque impietatis semina in nonnullorum animis radices fixerant, adeo, ut aperta interdum hæreseos germina erumperent, ad quæ exscindenda, licet variis temporibus navata esset opera, iterum ad fibras omnes evellendas fidei censores a Julio [1] fuerunt constituti :

« Venerabili fratri Franzino Michaeli episcopo Casalensi, et dilecto filio Hieronymo de Laude Ordinis Prædicatorum, et Theologiæ professori, commissariis nostris, salutem.

« Cum, sicut accepimus, venerabilis frater Joannes Petrus episcopus Tusculanus, et dilecti filii nostri Rodulphus S. Mariæ Transtyberim, et Joannes S. Pancratii Compostellanus, et Marcellus S. Crucis in Hierusalem tit. presbyteri S. R. E. cardinales per universam Christianam rempublicam contra hæreticam pravitatem in-

[1] Jul. III. l. IV. brev. sig. num. 2884. p. 1.

quisitores generales a nobis et ab hac Sancta Sede Apostolica specialiter deputati, postquam intellexerant pestiferum semen hæresis in civitate ac diœcesi Ferrariensi, et in nonnullis aliis locis dominii dilecti filii nobilis viri Herculis ducis Ferrariæ pullulare cœpisse, volentes pro eorum officio illud, antequam validiores faceret radices, quantum in eis erat, exstirpare, ad Dei Omnipotentis servitium, Catholicæ fidei conservationem, et animarum salutem, de vestra doctrina, probitate, fide ac legalitate plurimum in Domino confisi, vos eorum commissarios in civitate, diœcesi ac toto dominio prædictis constituerint et fecerint, concedentes vobis, ut in eo negotio contra quoscumque de hæresi quomodolibet suspectos, eorumque fautores usque ad sententiam inclusive procedere possetis, quemadmodum ipsi procedere possent, prout in eorum patentibus litteris desuper confectis plenius continetur, nos, ut hujusmodi vobis demandatam commissionem eo promptius et virilius exequi possitis, quo nostra fuerit confirmatione roborata, deputationem de vobis factam, ac desuper confectas patentes litteras auctoritate Apostolica tenore præsentium confirmamus, etc. Datum Romæ die XXII Januarii MDLII, anno II ».

Pari studio Florentiæ censores fidei elidendæ impietati jussi sunt incumbere.

58. *Fides propagata in Peruvia.* — Diffusa latius in Indiis Occidentalibus Christiana fide, sub auspiciis Caroli V Cæsaris, in Peruvia episcopalis sedes condita est, subministratis episcopo ab eodem Cæsare vectigalibus annuis, cui episcopatui primus præfuit Thomas Ordinis Prædicatorum, ut Acta Consistorialia referunt.

59. *S. Franciscus Xaverius dum Evangelium Sinensibus inferre cogitat, sanctissime moritur et miraculis claret.* — In extremis Orientalium oris apud Japonios propagata est fides Catholica legato Apostolico novo earum gentium apostolo Francisco Xaverio [1], qui virtutibus et divinis miraculis clarissimus sanctorum honores promeritus est. Is disseminata inter Japonios fide Christiana, Evangelii Sinensibus inferendi sacra cupiditate ardens, cum omnis Japoniorum superstitio ab iis fluxisset, susceptum alta mente consilium, his litteris aperuit Ignatio Societatis Jesu præposito, qui postea Sanctorum fastos nomine suo auxit.

« Patri meo in Christo, patri Ignatio, Romæ.

« Japonia abest ab Urbe Roma leucarum amplius sex millia : post sextum diem, Deo approbante, tres e Societate, in his duo sacerdotes, ad Sinarum regnum profecturi sumus. Id regnum e regione Japoniæ est longe amplissimum, acribus ingeniis, hominibusque eruditis vel maxime frequentatum, nam quantum ego cognoscere potui, florent apud eos studia doctrinarum, atque ut quisque doctissimus est, ita cæteris et dignitate excellit et potestate ; et religiones, quibus Japones utuntur, satis constat petitas ab Sinis. Imus spei fiduciæque divinæ pleni, confidimusque Christi nomen in Sinas aliquando penetraturum : quæso te Deum pro his qui in Japonia sunt, quique in Sinas contendunt, præcari ne desinas, etc. Datæ V id. April., anno MDLII. Goa ».

« Significavit idem consilium promulgandi apud Sinenses Evangelii consilium sanctissimus apostolus Xaverius Joanni regi Lusitaniæ talium consiliorum flagrantissimo promotori, se conjuncturum Jacobo Pereiræ, qui nomine Lusitani regis legationem apud Sinarum regem obiturus esset, ac pretiosissima Indica munera illi delaturus, et actum iri in ea legatione de captivis apud Sinenses Lusitanis in libertatem restituendis, de Sinarum rege Lusitanis amicitia conjungendo, deque dæmonum cultu apud barbaras eas gentes delendo : quo argumento conceptæ sunt subjectæ litteræ [1] :

60. « Joanni regi Lusitaniæ.

« Goa post quintum diem Malacam versus, qua iter est in Sinas una cum Jacobo Pereira ad regem Sinarum legato proficiscar, multa sane pretiosa regi munera afferimus, quæ Jacobus coemit, partim regia pecunia, partim sua. Eximium item donum afferimus ejusmodi, quod haud scio, an nemo rex regi unquam post hominum memoriam miserit, Evangelium, inquam, Jesu Christi, quod ille, cujusmodi tandem sit, si intellexerit, ne id suis opibus, quamvis amplis, longe anteponeret. Spero fore, ut Deus tam amplum regnum gentemque aliquando respiciat, hominibusque ad sui similitudinem conditis oculos aperiat ad cognitionem effectoris sui, et Jesu Christi communis omnium Salvatoris. Tres omnino e Societate simul cum Pereira in Sinas proficiscimur, eo quidem consilio, ut Lusitanos captivos in libertatem vindicemus, Sinarum regem ad Lusitanorum perducamus amicitiam, bellum Dæmonibus eorumque cultoribus inferamus, itaque regi primum, deinde cæteris cælestis regis nomine denuntiabimus, ne Diabolum posthac, sed Deum hominum conditorem, et Jesum eorumdem vindicem ac Dominum colant, etc. VI id. April. MDLII ».

Obstitit tam piis conatibus S. Xaverii Malacensis præfectus in aurea Chersoneso, cum invidia gloriæ inde a Pereira colligendæ percitus esset, ex ejus scelere Xaverius maximum dolorem traxit, atque divino Prophetiæ lumine illustratus, ad Jacobum Pereiram [2] hæc scripsit : « Præfectum, quoniam nostrum iter tam appositum ad rei Christianæ amplificationem impe-

[1] S. Franc. Xaver. l. VI. Ep. VI.

[1] S. Francis. Xaver. interprete Tursellino l. IV. Ep. VIII. — [2] Ep. LXVI.

dire non dubitavit, valere jussi, Deus homini ignoscat. Equidem ejus vicem doleo, longe enim graviores pœnas daturus est, quam ipse unquam putarit. VII kal. Jul. MDLII ». Significavit idem Pereiræ aliis litteris nonnullos augendarum rerum suarum et compendii studio inflammatos [1], præclaram Sinensem legationem disturbare, sed eos contrario exitu rerum suarum incrementa corrupturos.

« Accepi (inquit) certos homines fuisse, qui cum nostri itineris impedimenta removere possent, sui compendii causa noluerunt, sed vehementer errant, qui deserto fonte bonorum omnium Deo, commoda atque utilitates ab hominibus petunt, verum istud præclarum est ulciscendorum inimicorum hominum genus, ut eis et cœleste Numen placare, et benigne facere studeamus; nimirum Deus ipse vicem nostram ulciscetur, pœnasque ab eis repetet omnium opinione majores, quod utinam secus eveniat ».

Dictis consensere exitus [2], nam cum postea idem præfectus Goani proregis contempsisset imperia, ut perduelli injectæ sunt cathenæ, vinctusque in Lusitaniam abductus, ubi bonis exutus æterno carceri addictus est, lepraque teterrima correptus, interiit. At ex freto Sincapuraneo XIII kal. Augusti Gaspari Goani Collegii rectori hæc dedit imperia Xaverius : « Curabis diligenter, ut episcopus ad Malacensem vicarium excommunicationis formulam mittat, qua formula præfecto Malacensi, itemque aliis, qui tam utile rei Christianæ consilium fregerunt, publice ac nominatim sacris esse interdictum denuntietur. Velim autem in ea formula illud poni, me a Paulo III Pontifice Maximo legatum Apostolicum missum in Indiam cum Diplomatibus iis, quæ ipse agnoverit episcopus ».

Cum pervenisset ad Sinensis regni confinia S. Xaverius, Jacobum Pereiram [3], qui a Lusitano rege ad Sinensium regem orator decretus fuerat, atque itinere interclusus, certiorem fecit, se contemptis omnibus periculis penetrare decrevisse in Sinense regnum, si divina providentia permiserit, hæc vero meditantem, pacta cum Sinensi trajectionis mercede, implicitum morbo decubuisse.

61. « Nobili viro Jacobo Pereiræ.

« Sanciani portum a Cantone millia passuum circiter centum viginti, Deo favente, tenuimus, simul atque e navi descendimus, ædiculam struendam curavi, ubi quotidie quoad in morbum incidi, rem Divinam feci ». Et infra : « Inventus est non sine Dei consilio, ut arbitror, mercator Cantoniensis sane honestus, quocum aureis ducentis decidi; is pollicetur transmissurum nos parva navicula, ubi præter liberos suos et vernaculos paucos nemo sit, ut si forte urbis præfectus rem odoretur, nautarum indicio rescire non possit, quis me Cantonem adduxerit. Idem recepit se triduum aut quatriduum domi suæ nos cum nostris libellis ac sarcinulis asservaturum, tum summo mane ad urbis portam viamque deducturum, quæ recta ad Prætorium ferat. Mox ego præfectum conveniam scilicet, eique demonstrabo me eo consilio venisse, ut Sinarum regi divinam cœlestemque legem exponerem, a Goano episcopo ad regem proferam litteras. Non sum nescius duo in hoc negotio inesse pericula, alterum ne Sina ille mercator accepta pecunia in deserta aliqua insula nos destituat, aut in mare deturbet rei occultandæ gratia : alterum si Cantonem devecti erimus, ne præfectus urbis omnia in nos exempla et cruciatus edat, aut certe in perpetuam redigat servitutem ». Et infra : « Verum Christo Domino parebimus admonenti : *Qui amat animam suam in hoc mundo, perdet eam; qui autem perdiderit animam suam propter me, inveniet eam*, etc. »

Implicitus eo lethali morbo Xaverius apud Indos Orientales legatus Apostolicus sacro subeundi martyrii ardore extabescens animam sanctissimam Cœlo transfudit, obtinuitque suis precibus a Deo, ut aditus apud Sinas sibi negatus, sociis ad disseminandam apud amplissimas eas gentes Evangelium panderetur, cujus piam mortem describit his verbis Tursellinus [1] :

62. « Unum ægre ferebat, naturali se vulgarique morte extingui in lectulo, omnibusque expetitam votis martyrii palmam sibi pæne in manibus infringi. Cæterum haud ignarus martyrii decus donum Dei esse gratuitum, quod sæpe negetur expetentibus, aliud agentibus offeratur, ad divinæ Providentiæ rationem animum composuit suum, tam insigni beneficio se indignum existimans, inde vis mali vehementior penitus insitam Francisci sanctimoniam declaravit, namque, ut in cæteris fere cum urgentur morbo, tum maxime vitiosa se prodit natura; ita in Francisco tum præcipue solida atque egregia pietas emicabat. Quippe eadem propemodum faciebat moribundus, quæ sanus facere consueverat, nunc defixo in Cœlum oculorum obtutu, læta fronte, ac vultu cum Christo Domino quasi adesset colloquens, nunc Psalmorum versus pie admodum usurpans, identidemque illas iterans voces; *Jesu Fili David, miserere mei, tu autem peccatorum meorum miserere : Mater Dei, memento mei*. Hisce aliisque ejusmodi vocibus biduum extraxit : aderat jam illi suprema hora, igitur Christi Crucifixi effigiem manutenens, intentisque oculis intuens, crebros edere gemitus, et subinde succlamare, *Jesu Deus cordis mei*, lacrymas precibus miscens, donec eum vox pariter ac vita defecit. Ita ad extremum usque spiritum fortissime cum

[1] Lib. XIX. — [2] Vit. S. Franc. Xaver. l. v. c. 6. Xaver. Ep. XIII. — [3] Lib. IV. Ep. XV.

[1] Tursell. in Vit. S. Franc. Xaver. l. v. c. 12.

morbo ac vita luctatus quarto nonas Decembris (qui dies sanctæ Bibianæ Virgini sacer est) *Jesum et Mariam* sæpius inclamans, æquissimo animo obdormivit in Domino, atque ad eos ipsos, quos vivens in visceribus, moriens in ore semper habuerat, migravit in Cœlum. Vultus adeo hilaris mansit ac lætus, ut species ipsa corporis animi beatitudinem indicaret. Decessit annos natus circiter LV, decennio jam expleto post suum in Indiam adventum, anno post Christum natum MDLII. Vir plane admirabilis cum veris virtutibus, tum vero incredibili animi magnitudine studioque convertendorum ethnicorum, nullum unquam laborem aut discrimen Dei causa recusavit, et Indorum finitimarumque Gentium convertendarum salute ac labore non contentus, omnem Orientem complexus est charitate illa, cui nimis angustus ad benemerendum orbis videbatur, itaque Evangelio ac Societate toto pæne Oriente disseminatis, in ipsa cura ac meditatione Cantonii portus petendi defunctus hujus vitæ fluctibus, æternæ felicitatis tenuit portum, Sinas præsentibus apud Deum precibus adjuturus ».

Vulgata ejus morte, Lusitani mercatores corpus vestibus sacerdotalibus decenter indutum ligneo loculo inclusere, deinde placuit ad carnem exedendam adhiberi corpori vivam calcem, ut nuda ossa in Indiam deportarent. Lapso jam quarto mense arca refossa est, inspectumque corpus, quod excussa calce prorsus integrum repertum, ut recenter humatum videretur : « Nullus gravis odor, sed suavis, nulla tabes, ne in naso quidem, qui primus mortuis effluere solet, color vivax, caro plane recens, vestimenta nulla ex parte tabefacta læsave, nec vigor quidem, qui ex spiritu animali constat, destituerat vultum ». Navarchus miraculo permotus, arcam, ut erat, cum calce in navim imposuit, ac e Sanciano portu mense Martio solvens, Malacam secundis ventis applicuit.

Allato per scapham præviam nuntio, universa civitas Malacensis obviam se effuditsumma magnificentia funus curatura, præ cæteris Jacobus Pereira [1] legatus luctu in gaudium verso, sumptus præstitit, ac in novo loculo sacrum corpus reposuit, moxque novo miraculo tanti viri sanctitas demonstrata : « Novi loculi brevitas coegerat eos, qui operam dabant funeri Xaverii, corpus nonnihil comprimere atque inflectere, itaque ex humeris repente profluxit sanguis miram afflans odoris suavitatem, quæ res objecta oculis animisque, omnes qui aderant stupore ac miraculo attonitos defixit, quippe cum corpus, quod quintum jam mensem vacabat animo (adeo rarum pariter ac diuturnum miraculum fuit) non modo carnem, succum et colorem, sed etiam sanguinem eumque odoriferum retineret, ut ille odor non tam sanguinis videretur esse, quam sanctitatis. Quocirca cum sine loculo condi placuisset arca exemptum, non honorifice solum a Malencensibus humatum est, sed velut divinæ clementiæ pignus asservatum, nec vero sua illos frustrata spes est, iisdem diebus, haud dubia Dei ira tota urbe contagiosa grassabatur lues, quæ magnam civitatis partem depopulata terrore omnes percusserat ; subibat anxios religione animos Xaverii prædictio ex injuria iratique Numinis causam non aliam esse credebant. Hæc lues ea, qua Xaverio parentatum est, die compressa, satis ostendit eumdem jam placatum irarum cœlestium veniam, pestique finem attulisse ».

[1] Eodem L. c. 11 et cap. 14.

JULII III ANNUS 4. — CHRISTI 1553.

1. *Maria regina Catholica in solium Angliæ evecta, Pontifex tum per litteras, tum per legationem cardinalis Poli invigilat ut religio orthodoxa in pristinum statum restituatur.* — Anno a Virgineo partu millesimo quingentesimo tertio, Indictione undecima, refloruit in Anglia Catholica religio, extincto Eduardo VI Angliæ rege adolescente a pueritia imbuto capitali in Catho-

licos odio, hæreseosque funesto propagatore, succedenteque in solium Maria sorore, Catholicam fidem profitente, superatisque nefariis insidiis proditorum, qui divino judicio ad exscindendam e terris Henrici VIII sobolem conjurarunt, quos ille caducarum rerum nimio amore irretitus in impietatem pellexerat : ut vero res gesta sit, narrat Sanderus [1]. « Potitus procuratione regni Angliæ Joannes Dudleius comes Varvicensis majora animo concipere cœpit; erat enim tunc universa Anglia in sua potestate, præcipue rex a quo cætera pendebant : quem cum ille vel tabe quadam laborantem, vel ita in manu sua constitutum, ut ad ipsius nutum et arbitrium laborare posset, animadverteret, iniit cogitationem de occupando regno, quod hac ipsa ratione, quam nunc consecuturum se speravit. Erant Henrico Marchioni Dorcestriæ, quem nuper Suffolciæ ducem factum esse meminimus, filiæ tres ex uxore Francisca, quæ filia fuerat Mariæ sororis Henrici regis Octavi natu minoris. Hæ tres ducis Suffolciensis filiæ videbantur proximæ successioni regnandi jure, si Henrici liberi non obstarent, nam de Margaritæ majoris natu sobole, cum in Scotia esset, nullam Anglis habendam esse rationem Dudleius existimabat. Ineunt ergo consilium duo isti duces Suffolciensis et Northumbrius de collocandis in matrimonio his tribus filiabus, ac deinde de tollendis Henrici VIII liberis, qui tres etiam erant, ut sic ad has transiret successio : ut autem communicatione tanti boni plures colligarentur ad sceleris suscepti defensionem, statuitur, ut duorum potentissimorum comitum Pembruchiæ et Huntingtoniæ filiis primogenitis duæ Suffolciensis ducis filiæ nuptui tradantur; Jana vero ætate maxima, ad quam primo loco, Henrici liberis sublatis, regni hæreditatem cupiebant pervenire, Dudleii filio quartogenito, cui Gilfordi nomen fuit, in uxorem daretur, atque ita factum est, et omnia tria matrimonia eodem die insigni pompa Londini celebrata sunt.

« Statim vero post ægrotare cœpit Eduardus, ac lenta tabe consumi, quo perspecto, Dudleius diligentius incumbere negotio, ac primo quoque tempore Mariam primogenitam Henrici ex Catharina filiam, quam solam timebat (nam de Elizabetha ex Anna Bolena parum curabat) Londinum advocare, ut in sua potestate esset, ac publica custodia sæpire statuit, sed præceler Eduardi mors consilium nonnihil impedivit, Maria enim princeps cum Dudlei jussu Londinum properaret, ac jam civitati proxima esset, admonita a suis regem in extremis, ac periculum sibi Londini parari, deseruit inceptum iter, et ad arcem quamdam suam minime munitam, quæ Framingham dicitur, omni celeritate se recepit, ubi vigesimo deinde die ab amicis quibusdam secretis, quos in aula habebat, certior facta, quod rex obiisset, quamquam adhuc divulgata res non esset, nec ipsa ignoraret, quantæ vires contra eam paratæ essent, omni tamen timore deposito, in Deo innocentiæ protectore confisa, tubarum sonitu reginam se promulgavit.

2. « Mortuus est Eduardus pridie nonas Julii ætatis suæ anno decimo sexto (1), eodem prorsus die, quo pater ejus Thomam Morum integritatis et justitiæ caput capite feriendum ante aliquot annos, curaverat; ut omnes, qui recte rerum rationes expenderent, facile perspicerent Henricum tanti viri cædem morte primogeniti sui luisse, nec tamen expiasse, quia pœnitentiam de peccato suo secundum Deum non egit. Eodem pertinet et ad eamdem Dei justitiam referri debet, quod nullus plane ex Henrici liberis (quos ille ut multiplicaret ac perpetuaret, toties se uxores mutare fingebat) sobolem ullam ex se reliquerit, (licet omnes juventute florerent) sed steriles anni transierint sine prole, aut germine, ne Patris tam impii propago radices ullas ageret. Northumbrius ac Suffolciensis duces nonnihil perculsi præmatura Eduardi morte, quam diu celari vix posse sperabant, etsi omnia nondum rite disposita essent, progrediendum tamen rati, ad arcem Londinensem quamprimum se conferunt; ibi accepto clam universæ fere præcipuæ nobilitatis jurejurando in verba sua, ac Janæ ducis Suffolciensis filiæ, quæ regina erat futura, paulo post evocarunt clanculum prætorem Londinensem, et sex præcipuos senatores, quorum etiam jusjurandum in eamdem senten-

[1] Sander. l. II. in Eduardo. Surius in Comm. hoc anno.

(1) Ingens rerum mutatio hoc anno in Anglia facta est. Eduardus rex lento morbo sensim tabescens, cum de vita plane sibi desperandum intelligeret, committendum sibi censuit, ut quam in regnam invexit Zuingliana hæresis se amoto adhuc persisteret ; et cum consilio huic suo plane repugnantem Mariam Henrici VIII ex Catharina filiam nancisceretur, edicto a se lato et ab aulicis quos habebat a sanctiori consilio confirmato cavit ne alia regni hæres quam Joanna Graia ducis Suffolciensis filia, quæ filio ducis Huntingtoniæ nupserat, agnosceretur. Id vero juri Mariæ quam Henricus VIII Eduardo substituerat, plane aversabatur. Ita rebus sese habentibus, Eduardus diem claudit extremam die et mense, quos indicat annalista ; statimque die X Julii Joanna in regni solium conscendit. Nec interim Maria quievit ; statim enim a fratris obitu, Norwici agens reginam se salutandam curavit, coegitque exercitum, qui in dies novorum militum accessione auctus post dies paucos novæ reginæ spem fecit firmiorem. Successit provinciarum regni spontanea deditio, atque inter primas ipsa metropolis Londinum ad Mariam accessit. Acclamata est Londini die XIX Julii, qua facile die Joanna regiis insignibus exuta in turrim Londiniensem depulsa est. Metropolis exemplum statim urbes et provinciæ omnes secutæ sunt, pacatumque regnum Mariæ cessit. Cum Maria ipsa pariter Catholica religio in Anglia superiora obtinuit, nam et exules episcopos Catholicos revocavit, et concionatores hæreticos adegit ad silentium, ac in ipsa urbe metropoli sacra Catholica quæ sub Eduardo cessaverant, restituit. Secundum hæc die XIV Septembris Cramnerus Cantuariensis archiepiscopus hæreticorum fautor præcipuus in Londiniensem turrim detruditur. Die prima Octobris, Maria ritu solemni regiam coronam manu Garneri Londiniensis episcopi accepit, tum supremo regni senatu, quem parlamentum vocant, coacto die X ejusdem mensis Henrici cum Catharina connubium ratum ac legitimum declaratum est, latæ ab Eduardo de religione leges abrogatæ, ac tandem securitati Catholicorum clericorum provisum.
MANSI.

tiam postularunt: et tandem interpositis aliis duobus diebus prædictam Janam edictis publicis reginam promulgarunt, quam rem populus indignissime se ferre inusitato quodam silentio commonstravit, nonnulli etiam apertius obmurmurare, quorum unus, cui Gilberto Polto nomen fuit, a domino suo proditus et accusatus, abscissis auriculis publice castigatus fuit. Accusator autem, qui Sanderus vocabatur, eodem ipso die per Thamesim vectus, submersa scapha submersus est; alii carceribus traditi sunt, eo quod scripto a ducibus proposito, contra Mariam subscribere recusassent, quorum fere primus ac præcipuus fuit Franciscus Inglesildus eques auratus, summæ fidei ac integritatis vir ». Et infra : « Northumbrius cum Londini omnia pro arbitrio constituisset, Janam reginam promulgasset, ac in arce Londinensi collocasset, optimatum syngraphas ac jusjurandum accepisset, populum confirmasset, magistratuum officia distribuisset, et concionatores nonnullos delegisset, quorum primus fuit Ridlæus pseudo-episcopus Londinensis, qui e suggestis tam Mariæ quam Elisabethæ causam impugnarent, Janæ vero defenderent ac populo commendarent, quod illi seduto pro consuetudine fecerunt, cum illorum institutum sit ad omnem humanum favorem se commodare, et id populo semper pro Dei verbo proponere, quod a potentioribus suæ sectæ præscriptum fuerit. His confectis, non aliud sibi jam obstare ratus, quam quod Maria in sua potestate non esset, ne procrastinatione sua populus ad illam confluerct, omni celeritate delecto milite in eam ducit, Suffolciensi duce ad res Londini conservandas suo loco relicto. Cæterum Mariæ causa tam erat perspecta ac grata universæ plebi, et Northumbrii ambitio ita odiosa, ut ex omnibus undique partibus ad illam ingens fieret concursus, et minus quam decem dierum spatio supra triginta millia militum secum habuerit, quibus omnibus tamen tanta erat abundantia rerum ad victum necessariarum, ut cervisiæ cadus uno Reali Hispanico, quatuor vero panes magni sexta Realis parte vænierint. Nonnulli etiam ex optimatibus qui Londino abfuerunt, ad illam confluebant; quod cum senatores ac reliqui ex nobilitate Londini degentes intellexissent, quanquam Northumbrii postulatis, cum præsens esset, refragari non auderent, eum tamen tunc cum exercitu egressum proditorem declarant ac ducem Suffolciensem suo loco relictum una cum Jana filia regina paulo ante declarata in custodiam tradunt, Mariam honori et regno restituunt, et edictis publicis quidquid antea, vel a se, vel a Northumbrio Janæ nomine factum fuerat, rescindunt : ita completum est vaticinium piæ illius virginis, quam ab Henrico VIII affectam supplicio ob vaticinia vidimus ».

3. Inter has Anglicarum rerum conversiones Pontifex de Eduardi regis morte factus certior, ineunte Augusto curas omnes pro restituenda Angliæ religione Catholica defixit : qua de re hæc referunt Acta Consistorialia [1] :

« Romæ die Sabbathi apud S. Marcum, v Augusti MDLIII, fuit facta Congregatio coram Sanctitate sua, hora xx, super rebus Angliæ, et deputati legati et nuntii ad regnum Angliæ, cum significatum esset, populum filiam antiqui regis in eorum reginam elegisse, et fuit deputatus legatus ad principes Christianos, et præcipue ad ipsam reginam reverendissimus dominus Reginaldus S. Mariæ in Cosmedin diaconus cardinalis Polus, cum facultatibus, et modo, et forma in Brevi expressis », eique commisit sedulam operam navare, seque vel ad Cæsarem, vel ad Gallorum regem, vel ad utrumque conferre [2], prout gerendæ rei spes illi affulgeret.

4. « Reginaldo cardinali Polo.

« Dilecte fili noster, salutem, etc. Allato nobis nuntio de obitu adolescentis Angliæ regis, (si rex is appellandus est, qui contra omnes divinas humanasque leges a patre susceptus, per vim et crudelitatem, puræque ac sanctæ religionis eversionem in Christianorum cervicibus populorum impius impositus erat tyrannus) auditoque gravi dissidio, quod inter illius regni proceres de successione regni subortum est, statim cogitare cœpimus, num Deus aliquando calamitatum illius nobilis provinciæ misertus occasionem nobis præbere vellet, per has procerum illorum contentiones atque discordias, pium religionis cultum et sanctarum legum observantiam populis illis restituendi. Itaque, advocato statim nobis venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium concilio, multa contulimus inter nos, multa cogitavimus, sed illud omnium opportunissimum visum fuit, tuam in primis de omnibus illis rebus sententiam consiliumque exquirere, nam nulli magis ejus provinciæ status, hominumque illorum voluntates et studia, quam tibi uni sunt explorata, nec vero quisquam est, qui aut pietate in patriam, aut religione in Deum, aut in hanc sanctam Sedem fide atque observantia tibi sit anteponendus; quare circumspectionem tuam hortamur in Domino, ut totius sui consilii nos quamprimum faciat participes, quid a nobis sperandum, quid tentandum, quid, aut per quos, aut quomodo agendum ac tractandum putet; ac si circumspectio tua existimet, personam suam, si proprius ad illa loca accederet (quod plerisque videbatur), magnum momentum ad hoc quod cupimus conficiendum afferre posse, libere atque aperte nobiscum agat, nos enim eo hac

[1] Acta Cons. Ms. card. Spadæ sig. num. 135. p. 128. — [2] Jul. III. l. VII. brev. sig. num. 2886. p. 271.

in re animo sumus, ut nec tibi id oneris, si non sit irritus labor, imponendum existimemus, nec si qua spes sit aliquid per nos ad religionis causam perfici posse, ulli labori, vel tuo vel nostro, ullius operæ aut impensæ parcendum putemus; quare hæc tota tua fuerit deliberatio; itemque an te ad Cæsarem, an ad Gallorum regem, an ad utrumque eorum a nobis legari magis expediat, de quibus omnibus, et de tua simul voluntate libere atque ingenue, ut supra diximus, sublato omni in respondendo pudore, qui in Dei et boni publici causa importunus esset, circumspectio tua certiores nos faciet, ut si qua sit occasio Deo inserviendi, et Christianam rempublicam juvandi, id pro nostri muneris officio diligenter exsequi possimus. Dat. Romæ apud Sanctum-Marcum, die II Augusti MDLIII, anno IV ».

5. De legationis munere Polo demandato certiorem reddidit Pontifex Henricum Galliæ regem, illumque hortatus est, ut regiam auctoritatem ac potentiam pro revocanda in pristinum splendorem Catholicæ religionis dignitate adhiberet, cum ex præclarissimo facinore immortalem gloriam apud Deum hominesque esset collecturus [1] :

« Henrico Francorum regi.

« Charissime in Christo fili noster, salutem, etc. Cum in his Angliæ motibus pius et misericors Dominus spem magnam nobis ostenderet illius nobilissimæ provinciæ, quæ tam diu per vim et crudelitatem a reliquo Christiani nominis corpore avulsa fuit, recuperandæ, et intra ejusdem Domini ovile reducendæ, nos tam piæ tamque optatæ causæ pro nostri officii munere deesse nolentes, statim dilectum filium nostrum Reginaldum Polum S. R. E. cardinalem in illud regnum nostrum et Sedis Apostolicæ legatum destinavimus, ut nostris salutaribus hortationibus atque consiliis saluberrimum hoc opus ad Dei laudem et gloriam, quantum cum illius auxilio fieri possit, promoveat atque adjuvet; cui piæ Deoque acceptissimæ causæ cum tua majestas propter locorum propinquitatem, summamque et auctoritatem et potentiam maxime omnium prodesse possit, propter autem suam eximiam in Deum pietatem in primis eam velle non dubitemus, idcirco et eidem Reginaldo cardinali ac legato mandavimus, ut tuam ad eam rem opem et auxilium ubi fuerit opus imploret, et has ad majestatem ipsam tuam dare voluimus litteras, per quas eam in Domino plurimum hortemur ac rogemus, ut tanti publici boni occasionem pro sua parte non deserat, sed omnia agat atque efficiat, ut illa in primis Catholica natio, quæ quorumdam impietate tamdiu a recta salutis via aberrare coacta fuit, in veram nobiscum fidem et religionem, Deique et sanctarum legum obedientiam redintegretur, atque ut positis tantisper privatarum rationum considerationibus, quæ præclaris interdum ac vere salutaribus consiliis impedimento esse solent, hanc majestas ipsa tua Dei esse causam cogitet, Dei in ea nomen et gloriam, Dei denique voluntatem agi consideret, ut tua majestas, quæ præter cæteros Christianos principes Christianissimi regis cognomine insignita est, in hac etiam parte Christianæ fidei tuendæ, ac propagandæ et celebratissimo cognomini, et suæ majorumque suorum virtuti respondeat. Datum Romæ apud Sanctum-Marcum, die VI Augusti MDLIII ».

6. Perlatum est eodem tempore Mariam Angliæ reginam a populo senatuque Anglico fuisse regiis honoribus exceptam cultamque, ex quo felici nuntio ingenti lætitia delibutus Julius, majores spes de religione Catholica in Anglia instauranda concepit, ad quæ pia consilia in opus provocanda, amplissimis mandatis cardinalem Polum instruxit, utque Mariæ reginæ de honore regio divinitus illi collato gratularetur, Pontificiæque benevolentiæ effusa officia polliceretur, imperia dedit [1] :

« Reginaldo cardinali Polo legato.

« Dilecte fili noster, salutem, etc. Post nuntium nobis allatum de adolescentis Angliæ regis (si tamen is rex appellandus est) morte, cum nos in assidua cura consultationeque versaremur una cum venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus, quid moliri agereve possemus, ut illi nobilissimo regno impia tamdiu tyrannide oppresso, verus Christianæ religionis cultus et sanctarum legum observatio restitueretur, tu nobis statim occurreras, cujus potissimum fidei, consilio, virtuti, totum hoc negotium committeremus, quemadmodum ex aliis nostris litteris ad te scriptis intelligere poteris, verum interea dextera Domini fecit virtutem, suaque illa admirabili atque nostris oculis incognita providentia, salutem illius provinciæ per se operata est, nam charissima in Christo filia nostra Maria Angliæ regina declarata, quæ semper in recta fide religioneque tuenda firmam sese atque constantem contra paternas ac fraternas injurias persliterat, nemini dubium esse potest, quin et illius regni salus ac tranquillitas Deo Optimo Maximo curæ sit, et piorum labores gemitusque ab illius bonitate opportuno tempore sint exauditi; itaque hujus tanti divini muneris statim cum eisdem fratribus nostris gratulatione facta, gratiisque eidem misericordi Deo, prout pro temporis angustia fieri potuit, persolutis, circumspectionem tuam de ipsorum consilio atque unanimi assensu nostrum et Sedis Apostolicæ legatum ad eamdem Mariam Angliæ reginam deputavimus;

[1] Jul. III. l. VII. brev. sig. num. 2886. p. 273.

[1] Jul. III. l. VII. brev. sig. num. 2886. p. 273.

primum, ut ei nostro et Sedis Apostolicæ nomine de honore illi divinitus oblato gratuleris, nostrumque animum ad eam deferas, tum paternæ erga illam pietatis charitatisque plenum, tum secundarum omnium ipsius rerum atque illius regni cupidissimum, deinde ut perturbatum illic ac labefactatum puræ religionis cultum tua præstanti singularique virtute, pietate, sapientia, doctrina, auctoritate ad pristinam Patrum disciplinam revoces, in quo quid agere conveniat, tu quidem a nobis minime es admonendus, cui res illæ æque ac nobis ipsis cordi sunt, et magis quam cæteris omnibus notæ : illud quod nostrarum partium fuit, prompto et alacri animo fecimus, ut circumspectionem tuam amplissimis facultatibus a nobis atque ab hac Apostolica Sede muniremus, per quas in errorem lapsos consolari, et in Dei gratiam ac sanctæ Catholicæ suæ Ecclesiæ communionem restituere possis, quemadmodum aliis nostris sub plumbo datis litteris, quas propediem ad te mittimus, latius explicabitur. Datum Romæ apud S. Marcum, die VI Augusti MDLIII, anno IV ».

7. Eadem die Julius reginæ Mariæ de superatis Dudlæi et Suffolcii ducum et conjuratorum, qui illam vi opprimere nitebantur, insidiis, regioque insigni secundo populorum applausu accepto gratulatus est, atque ad restituendam pristino splendori collapsam religionem cohortatus est[1] :

« Mariæ Angliæ reginæ.

« Charissima in Christo filia nostra, salutem, etc. Posteaquam renuntiatum nobis est post Eduardi adolescentis obitum cum multæ potentium virorum fraude atque insidiis multa pericula saluti ac dignitati tuæ intenderentur, Omnipotentem Deum, qui te antea ab omni impietatis hæresumque contagione, quæ in ista Provincia fuerant excitatæ, illæsam immaculatamque præservarat, nunc tot laborum tuorum simulque tantarum calamitatum istius nobilissimi regni misertum, fecisse potentiam in brachio suo, majestatem tuam, manu sua illa excelsa a perditis perfidorum conatibus mirabiliter liberasse, teque maximis omnium illorum populorum ac consentientibus studiis et voluntatibus Angliæ reginam optimo jure declaratam, ac salutatam fuisse, novam sane quamdam, atque animo nostro insolitam in Domino lætitiam cepimus, cum jam per complures annos in isto imprimis pio Catholicoque regno tam multæ seditiones atque discordiæ, tantus pietatis ac veræ religionis, omniumque tam divinarum quam humanarum legum contemptus extiterit, ut nihil fere conspiceremus, quod non summum dolorem ex perturbato isthic Christianæ disciplinæ ordine, et ex animarum illarum, quas Christus suo pretioso sanguine redemerat, amissione nobis afferret. In hoc ergo nostro ex tantis istius provinciæ incommodis mœrore, immensa Dei benignitate hic primus nobis lætus illuxit dies, qui te istius nobilissimæ potentissimæque provinciæ reginam tot manifestis divini erga te auxilii atque favoris indiciis declaratam fuisse ad nos attulit, haud enim dubium esse potest, clementissimum Deum, istius regni incolumitatem et salutem in omnem partem respicere, cum talem illi reginam fide, pietate, æquitate, mansuetudine, auctoritateque præstantem, ea admirabili cura semper esse conservatam, isto etiam admirabiliori modo præposuerit, ille enim profecto te ex impiorum manibus voluit liberare, ut per eamdem te fidelibus populis suis tamdiu per vim et sævitiam a puræ et sanctæ suæ religionis cultu abscissis, vere Christiana libertas restituatur, ille tantas tibi opes potentiamque tribuit, ut eas maxime ad impietatem tollendam, et ad sui nominis laudem concelebrandam convertas. Nos quidem qui pro pastoralis officii a Deo nobis injuncti munere, Christianorum populorum salutem vita ipsa nostra longe habemus chariorem, et qui nihil tam cupimus quam eos qui a recta salutis via aberraverint, quæ nimirum in Catholicæ atque Apostolicæ fidei consensu atque unitate sanctarumque legum observantia consistit, in semitam redire justitiæ, seque cum reliquo Christiano corpore, et cum illo divinitus attributo capite conjungere, omnem nostram operam, studium, consilium, auctoritatem, majestati tuæ ad istum optimum, ac Deo acceptissimum finem libentissime studiosissimeque deferimus ; elegimus autem, qui nostræ hujusmodi erga te voluntatis internuntius sit et interpres, dilectum filium nostrum Reginaldum Polum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalem, quem tuæ majestati, tum propter illius eximias præstantissimasque virtutes, excellentemque pietatem, doctrinam, sapientiam, tum propter multas et magnas, quas tecum habet necessitudinis ac consanguinitatis causas, scimus esse probatissimum, qui idem superioribus temporibus pro Christianæ religionis veritate, et tuæ simul majestatis dignitate tuenda, in maximas gravissimasque ærumnas incidit, eum nos ad majestatem tuam nostrum et Sedis Apostolicæ legatum statim destinavimus, ut tibi de honore divinitus oblato, nostro nomine gratuletur, omniaque benevoli erga te atque universam istam nobilissimam nationem Patris munera pro nobis adimpleat. Nos illum talem virum, causamque eam, quam tecum acturus est, cum Dei causa sit, cui ipsa tam multa debes, majestati tuæ commendare supervacaneum ducimus, tantum Deum Optimum Maximum omnibus precibus oramus, ut ipse Reginaldus nostrorum suorumque rectissimorum consiliorum eos exitus habeat, qui et no-

[1] Jul. III. lib. VII. brev. sig. num. 2886. p. 273.

stra pietate et illius virtute, tua integritate, piaque et grata in Deum mente maxime sint digni, ut gaudium nostrum et spes, quam ex iis divinam in tuam majestatem benignitatis initiis maximam concepimus, speratos ex secundis eventibus rerum fructus proferat. Datum Romæ apud Sanctum-Marcum, die VI Augusti MDLIII, anno IV ».

8. De felici hac rerum conversione, et Maria regina in Anglicum solium evecta conceptam lætitiam Pontifex communicavit cum Cæsare, illumque rogavit, ut Reginaldum cardinalem legatum suis consiliis auxiliisque instrueret, ut ille in Anglia demandato sibi munere pro depellenda hæreseos tyrannide ac religione orthodoxa in pristinam dignitatem adducenda perfungi posset [1] :

« Imperatori.

« Charissime in Christo fili noster, salutem, etc. Multis et gravibus nostrorum temporum incommodis, quæ nos assiduo dolore, Christianæque reipublicæ et fidei collabentis miseratione conficiunt, lætus aliquando nobis per Dei bonitatem atque clementiam dies illuxit, qui videlicet nuntium nobis attulit post mortem Eduardi, qui se pro rege Angliæ gerebat, nobilissimum illud regnum ad charissimam in Christo filiam nostram Mariam optimam præstantissimamque reginam consobrinam tuam, quæ semper in Dei et veræ religionis causa tuenda fidelissimam sese constantissimamque præstitit, tum jure et legibus, tum incredibili populorum illorum voluntate atque consensu fuisse delatum, in quo quidem admirando opere conficiendo, quo minus auxilii ex humanis opibus ac consiliis fuisse conspicitur, eo magis Omnipotentis Dei virtus providentiaque apparet, totamque hujus eximii in Christianam rempublicam collati beneficii laudem et gloriam sibi soli vindicat, quod ipsum cum nobis ad singularem lætitiam satis per se magnum atque amplum est, tum animum nostrum communium antea miseriarum desperatione jacentem, etiam quoad reliquas male affectæ Christianitatis partes ad magnam spem divinæ ejusdem salutis erexit, cum videamus id quod hominum viribus ac consiliis impossibile sit, excelsi Dei potestati, clementiæ, bonitati esse facillimum. Quod vero ad ipsam Mariam Angliæ reginam resque illius Provinciæ pertinet, nos tantum publicum bonum nostris studiis, hortationibus, consiliis, eaque, quæ a Deo Optimo Maximo attributa nobis est, potestate adjuvare volentes, dilectum filium nostrum Reginaldum Polum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalem ad eam nostrum et Sedis Apostolicæ legatum destinavimus, hominem ea pietate, integritate sapientiaque præditum, eumdemque ipsius reginæ ita studiosum atque observantem, ut is vere Angelus pacis, bonorumque omnium mediator sit existimandus. Eum ad majestatem tuam primo accedentem, ut opem, consilium, auxiliumque tuum in tanta publica causa pro excelso, quem in Christiana republica obtines loco, ubi fuerit opus, imploret, benigne ut excipias, ejusque consilia ad Dei honorem, et gloriam, et ad universam illius provinciæ salutem, quæ in observatione rectæ religionis maxime consistit, spectantia, et tua sapientia dirigere, et auctoritate, opibus præstantique potentia adjuvare velis, tandem majestatem tuam plurimum in Domino hortamur, ab eaque toto animi affectu requirimus ac petimus, quanquam eam in istam rem ipsam, tum propter suam in Deum pietatem, tum propter Mariæ ipsius reginæ consanguinitatem satis per se promptam esse confidimus, ac propterea tecum gratulatione magis opus esse quam hortatione putamus; tamen gratissimum nobis erit, et tuo etiam nomini gloriosum, si in hanc optimam atque illi nobilissimæ provinciæ salutarem causam, ita toto animi ac consilii tui robore incubueris, ut omnes majestatem tuam, non plura in eo carni et sanguini, humanæve ulli affectioni dedisse, quam suæ eximiæ in Deum pietati et sanctæ illius religionis propugnationi tribuisse intelligant. Datum Romæ apud Sanctum-Marcum, die VI Augusti MDLIII, anno IV ».

9. Agebat tunc Benaci in Insubriæ finibus cardinalis Polus in percelebri cœnobio ac divinarum rerum contemplationi vacabat, cum Anglicæ legationis obeundæ imperia a Pontifice accepit, is vero cum Angliæ regnum ob superiora schismata perturbatissimum arbitraretur, non se commovit antequam rerum Anglicarum conditio ipsi explorata esset; misso vero internuntio humanissimis litteris reginæ Mariæ de conscenso regni Anglici solio est gratulatus, tum illi significavit, quæ pro fide Catholica, tum ipsius reginæ causa esset perpessus, omniaque illi felicia comprecatus sacris adhortationibus accendit, ut omnem operam pro religione Catholica Angliæ restituenda explicaret, tum significavit sibi ea de causa legati Apostolici munus demandatum, rogavitque, ut vicissim sibi significaret quod tempus aucupandum præstolandumve, vel quæ ratio ineunda foret, ut mandata Pontificia conficeret; sperare enim se ut redeuntibus ad Ecclesiæ obsequium Anglis pristina felicitas, una cum religione in eo regno reflloresceret [1] :

10. « Mariæ reginæ Angliæ, etc.

« Benedicta manus Omnipotentis Dei, quæ non solum majestatem tuam in alto throno et in possessione regni collocavit, quod per multos annos ad eam spectabat, et ab omnibus bonis optabatur, atque inter sacras preces pete-

[1] Jul. III. l. VII. brev. sig. num. 2886. p. 281.

[1] Ext. apud Natal. Comit. l. VII.

batur a divina clementia, sed etiam eo res deduxit, ut non modo res ipsa, verum etiam ratio ipsius rei conficiendæ omnes animos incredibili lætitia perfundat, et præcipue pium animum tuum, quia sine sanguine res peracta est prope, cum magna clades esset timenda, propter fraudes adversariorum, quæ non parvis viribus erant suffultæ ad eam justissima successione privandam; atque cum propter longum spatium sibi divinitus concessum ad suas insidias subtexendas, putarant se ad finem optatum cum scelere suscepti consilii pervenisse, sine novis auxiliis, sed solis viribus, quas Spiritus Dei excitavit in animis mortalium, effectum est, divina providentia, ut brevi momento temporis irriti ac delusi sint omnes mortalium apparatus, ita conversi sunt, qui humanæ militiæ militabant, ad protegendum honorem Dei, majestatis tuæ incolumitatem ac totius regni salutem. Si quis itaque miratur, cur tua majestas nullis externis viribus, paucis etiam subditis audentibus ejus partes amplecti, potuerit regnum ita usurpatum adversus tantam hominum malitiam et potentiam recuperare; aut si quis rogaret, quomodo factum est istud? res ipsa respondere poterit : Spiritus sanctus supervenit in corda hominum, qui ea ratione tibi regnum restituere voluit, atque hoc uno exemplo non solum vestris populis, sed etiam universis Christianis, et Barbaris nationibus manifestum sit, quia nullum sit consilium, nec prudentia, nec fortitudo contra Dominum Deum, et quod Excelsus dominatur in regno hominum, et cui voluerit, et quando voluerit, dabit illud. Ejus divinæ providentiæ in rebus humanis credulitas præcipuum nostræ religionis fundamentum, si unquam in istud regnum introduci et confirmari debuit per ullam manifestam experientiam, hoc maxime tempore introduci necesse est, quo propter impiorum tam diuturnam auctoritatem, ita erat in animis hominum debilitata, et in eorum animis præsertim, qui prudentiores sapientioresque putabantur, ut penitus videretur exstincta. Cum divinæ itaque bonitati placuit, ita evidentibus signis suam potentiam in tua majestate extollenda, tunc cum a suis inimicis et a multis aliis penitus oppressa putabatur, declarare : hoc est, cur maxime omnes boni et pii glorientur, et quod tibi magis gratum esse certo scio, quam regiam dignitatem; atque si ulla fæmina debuit Deum laudare his verbis suæ sanctissimæ Matris, cujus nomen refers, quibus ea usa est ad exprimendam lætitiam propter divinam providentiam ad sui humanique generis salutem, cum Spiritu sancto repleta inquit, *Magnificat anima mea Dominum,* cum iis, quæ sequuntur, tua majestas justissima de causa eum Psalmum canere potest, cum in se ipsa sentiat, quod omnes vident, et ut divina bonitas *respexit humilitatem ancillæ suæ, fecit potentiam in brachio suo, statim deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles,* hoc dictum de divina providentia erga majestatem tuam, semper manifestius in administratione cognoscetur tua, cum incremento illo lætitiæ, quod desideratur ad honorem et laudem divinæ majestatis. Enimvero mea erga Deum et suam Ecclesiam, ac erga majestatem tuam pietas me cogit unum in hoc regni tui initio tibi in memoriam revocare : quod est, ut cum ita singulare beneficium a Deo acceperis, diligenter consideres, e quibus radicibus perturbationes rerum ad justitiam et ad veræ religionis cultum pertinentium pullularint : quippe cum illæ in dies in illo regno cum tanta ruina succreverint, tam publica quam privata, quanta non ignorantur. Atque si hoc ita feceris, percipies profecto principium et causam omnium malorum tunc pullulasse, cum perpetuus humani generis adversarius patri tuo persuasit impurum consilium, ut divortium fieret matris tuæ optimæ reginæ. Atque illi magnæ in Deum, in ipsam, in te, in seipsum injuriæ majus additum est scelus, quod a matre divortium fecit omnium Christianorum a sancta Catholica obedientia, et ab Apostolica reverentia. Ex hoc iniquo et impio semine tot pestiferi fructus nati sunt, ut ita regnum ubique corruperint, ut nullum neque justitiæ, neque veræ religionis vestigium apparuerit, relegatæ enim sunt ambæ, quando reverentia et obedientia Ecclesiæ ejecta fuit, neque prius sunt rediturææ, quam divina obedientia in animum recepta sit eorum, qui rebus præfuerint; hoc facile tua majestas illi servo suo potest credere, qui plurima et ista et majestatis vestræ causa passus est. Neque ullam defendendæ causæ tuæ rationem prætermisit, ubi aliquod extaret remedium, quo te tuis molestiis sublevarem, quod si mei labores eum finem consecuti non sunt, quem semper desideravi sæpius vel vitam ipsam periculis exponens, certe nunc ea de re multo magis lætor, quam si ipse adjutor fuissem, cum apertissime cognoverim divinæ providentiæ in majestatem tuam propensam voluntatem. Nam profecto noluit Deus ulla humana te manu adjuvari, neque Pontificis, neque Cæsaris, neque ullius principis, quamvis nunquam cessavit Pontifex Cæsarem ad opem ferendam cohortari, neque mea defuit diligentia utriusque ad hoc pium opus sollicitandi sed divinitus res protracta est, donec statutum tempus a Deo adventarit, quo divina manu sublevareris. Interim usus est Deus eadem ratione, qua erga charissimos et dilectissimos uti consuevit, quos nutrit et educat in omni calamitatum ærumnarumque genere, ut gratiæ suæ semen altiores radices in corde tuo posset extendere, meliusque floreat, ac nobiliores fructus producat, cum visum fuerit in pristinam

felicitatem revocare. Illud nunc omnes boni exspectant, atque ego in primis, cui major occasio concessa est dotes animi, quæ divinitus tibi concessæ sunt, a teneris cognoscendi. Ea res me multo etiam magis impellit, ut majestati tuæ id significarem, de re tanta, quanta est Ecclesiæ obedientia, me magis etiam sollicitum esse quam antea, qua mente sis erga religionem, et quo pacto affecta. Nam cum circiter trecenta millia passuum distem ab Urbe Roma, nuper ad me de rebus Britannicis est delatum, et per litteras summi Pontificis certior factus sum, te ad summum imperium esse provectam, et me electum legatum a sancta Sede Apostolica ad majestatem tuam, et ad Cæsarem, et ad Galliarum regem, ut tibi gratularer pro victoria Dei, in hac causa ipsius Dei. Sed quia quanti res sit intelligo, censui non inutile fore, si majestatis tuæ mentem, quo pacto Deus moverit, prius percunctatus fuero, cujus causa præsentem nuntium cum meis litteris mitto : neque istud quidem, quia de optima ista voluntate tua subdubitem, quoniam te semper gratam erga Deum fuisse cognovi, et acceptorum non immemorem, legumque divinarum observantissimam, inter quas obedientia Apostolicæ Sedis continetur, cui maxime omnium favere debes. Nam certe quidem majestatis tuæ pater nulla alia de causa Apostolicam obedientiam reliquit, nisi quia noluit Pontifex Romanus causæ tuæ favens, turpi et iniquo ejus desiderio assentiri. Sed quoniam tot annos tanta facta est mutatio tantaque malitia conata est evellere ex animis hominum, penitusque restinguere hanc ipsam obedientiam et observantiam, mihi visum est non absurdum fore, si ex te ipsa percunctarer, quod tempus aut quæ ratio aptior commodiorque videretur ad ipsius vicarii Christi legatione perfungendum, idque ad istius regni beneficium et consolationem, cujus felicitas et quies semper magis oppressa fuit, ex quo sancta obedientia expugnari cœpta est, coactaque solum vertere. Decrevi igitur prius responsum exspectare, quod ut exspectationi meæ optime respondeat, ab omnipotente Deo suppliciter peto, omniumque piorum spei, quam habent de majestate tua conceptam, idque ad confirmationem et incrementum felicitatis tuæ et illius regni. Quod si mihi benignam audientiam concesseris, spero futurum Dei Optimi maximi beneficio, ut intelligas in hac ipsa obedientia Ecclesiæ consistere, et collocatum esse fundamentum et stabilimentum omnium bonorum ipsius regni. Sic igitur rogans omnipotentem Deum, ut pro sua infinita misericordia majestatem tuam fortunet in ipso imperio, in quo te collocavit, finem scribendi faciam. E cœnobio Megazeni Benaci, idibus Sextilis MDLIII ».

11. « Dum responsum exspectat cardinalis Polus, subsistitque in Italia », inquit Sanderus [1], « altera cum illa Anglicana etiam ad Cæsarem de pace inter ipsum et regem Gallorum concilianda decernitur legatio ». Revocarat nimirum e provincia Julius Verallum et Dandinum cardinales, cum omnes pii eorum conatus ob insitam veterum odiorum pertinaciam elusi fuissent : affulserant vero novæ spes sedandæ discordiæ, cum beneficio illius pacis inter eos reges sanciendæ, in Anglia Germaniaque instauranda religio videretur, porro internuntius, qui a cardinale Polo ad Angliæ reginam missus fuerat humanissime acceptus est, ab eaque cardinali Polo de piis monitis actæ sunt gratiæ, ac summi in Sedem Apostolicam cultus, et amantissimi obsequii gravissimæ testificationes exhibitæ, verum cunctari jussit, donec pacatior foret temporis ratio, ac tum commode accersitum iri rescripsit [2], ut e subjectis litteris patebit :

« Optime sobrine Pole, in Christo observandissime. Accepi litteras tuas, quas tuus familiaris mihi reddidit, ex quibus intellexi perpetuam, optimam voluntatem erga hoc regnum, patriam tuam nimirum, et erga legitimos hæredes cum summa lætitiæ significatione ob ea quæ placuerunt divinæ clementiæ Omnipotentis Dei in ostendenda sua erga me vera justissima infinitaque misericordia, propter quam me tibi etiam non parum debere sentio, cum monita amantissima præterea in litteris addideris, quod si nullum naturæ vinculum inter nos intercederet, quod certe maximum intercedit, tamen vel una hac de causa maximas tibi deberem gratias, quod me tam amanter monueris, atque ego dabo operam pro viribus, ut monitis tuis satisfaciam, quippe cum neque unquam fuerim, nec sim, neque (ut divinæ misericordiæ confido) unquam futura sim Catholicæ adhortationi in tuis litteris contentæ adversaria. Quod attinet ad meam obedientiam et debitam observantiam erga sponsam Christi, et matrem divinam suam Catholicam et Apostolicam Ecclesiam harum litterarum lator poterit te commode docere ; is enim poterit explanare, quanta sit animi mei molestia, propterea quod non possim animi mei sententiam in hac re prorsus patefacere, sed cum primum data erit facultas sinceritatis animi mei erga divinum cultum explicandæ, obedientiæque, quid sentiam, exsequendæ, faciam te primum per litteras certiorem. Quod spectat ad coronationem, idem nuntius omnia plane explicare poterit, multaque alia quibus illum adesse volui, cum mirifice Omnipotentis Dei misericordia confidam futurum, ut hæc comitia omnia statuta abrogent, unde omnium calamitatum hujusce regni semina pullularunt ; spero autem futurum, ut delictorum veniam a Summi Pontificis clementia obtineam : cui te rogo, ut meo nomine humillime gratias agas

[1] Sander. l. II. — [2] Ext. apud Natal. Comit.

pro sua multiplici in me bonitate, ut in eadem persistat clementia, omnemque præteritorum commissorum oblivionem concedat. Hunc igitur remitto spe postulationis non irritæ futuræ opera tua, quando tantum benevolentiæ et fraternæ charitatis mihi pignus obtulisti. Me itaque plurimum Sancto Patri, ac tibi commendans, finem facio scribendi. Westmonasterio, VI idus Octobris MDLIII ».

12. Acceperat illa insigne regium solemni ritu kalendis Octobris summo populi procerumque applausu, ac magnanima pietate primatus Ecclesiastici adulterinos titulos aspernata erat, necnon inique religionis odio divexatos libertati, honoribus juribusque pristinis restituerat, ut narrat his verbis Sanderus [1] : « Civitatem et arcem Londinensem more triumphantis ingressa, mox, nullo senatus consulto exspectato, sed sua sola pietate profanum primatus Ecclesiastici titulum respuit, et e carcere regio sustulit episcopos Edmundum Londinensem, Stephanum Wintoniensem, Cuthbertum Dunelmensem, qui ob fidem variis carceribus vincti asservabantur ; Thomam item Norfolciæ ducem, et Eduardum Courtinæum marchionis Exoniensis, olim ab Henrico occisi filium, quem Devoniæ etiam comitem illa postea creavit, injuste ad perpetuos carceres damnatos, et libertati et honori pristino restituit ; exilii et perduellionis iniquissimam contra Reginaldum Polum cardinalem latam sententiam revocavit, gravissimum vectigal populo prius ab Eduardo impositum condonavit. Et ne adulteratæ pecuniæ permutatione tam misere expoliarentur subditi, misericordissime curavit, ut Rex regi quid præstet, ut hæretico Catholicus, quantum intersit omnes statim viderint ». Cum vero cardinalis Polus nondum in Angliam acciri posset, missus est Franciscus Commendonus Pontificius cubicularius, natione Venetus, vir magno et expedito ingenio, qui postea rerum gestarum peritia et virtute cardinalitiam purpuram promeruit : « Is », inquit Sanderus, « tam prudenter ac impigre rem egit, ut et cætera omnia exploraret, et reginam ipsam aliquoties clam alloqueretur, et ab ipsa Syngrapham acciperet, qua obedientiam Apostolicæ Sedi pollicebatur, atque a schismate absolutionem pro regno petebat, promittens se rebus publicis compositis, tumultibusque sedatis, officium suum per oratores facturam. Commendonus cum iis mandatis Romam rediens promptam reginæ voluntatem Pontifici aperuit ». Affecto Octobri regina Maria cardinali Polo pium regni ad avitam orthodoxam fidem revocandi, illiusque in Angliam adventus desiderium significavit rogavitque ut suo nomine obsequium Pontifici deferret, cujus sacrosanctis precibus se commendabat, at non defuere malevoli, qui eximiam reginæ erga Romanam Ecclesiam voluntatem, fictis calumniis abalienare niterentur, et quæ de piis ejus gestis, deque præcipuis hostibus merito affectis supplicio, atque admiranda eorum resipiscentia in consistorio cardinalium maxima cum illius laude et commendatione fuerant celebrata, in adversam partem verterent, regiumque animum, quasi ejus honori detractum fuisset, malevolentia suffundere molirentur, a quorum fraudibus ut caveret, Pontifex eam hisce litteris [1] præmonuit :

13. « Mariæ Angliæ reginæ.

« In magna voluptate nostra, quam ex litteris tuæ majestatis ad dilectum filium nostrum Reginaldum Polum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalem et legatum XXVIII Octobris die datis accepimus, cum eæ nobis maximum et optatissimum tuæ eximiæ virtutis et sapientiæ testimonium præberent, illud nobis sane molestum fuit, quod expostulas quasi quædam per hominem nostrum fidum a dilecto filio nostro cardinale Imolense in Angliam missum, publice in Consistorio nostro fuerint prolata, quæ tuæ majestatis rationibus obessent ; quod longe secus esse et ab omni veritate prorsus alienum, cupimus, ut majestas tua nobis in verbo veri Romani Pontificis affirmantibus credat : jussimus quidem eum, quæ ille isthic præsens vidisset, de damnatorum pœna deque eorumdem miranda resipiscentia et oratione, deque tuis publicis et dictis atque factis, quæ præclara tuæ piæ Catholicæque mentis præ se ferrent indicia venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus exponere, ut tantum publicum gaudium cum illis potissimum communicaremus, quos habemus curarum et sollicitudinum nostrarum participes ; de cæteris vero omnibus, præsertim quæ te lædere, ut tuis piis actionibus difficultatem quoquo modo afferre potuissent, nihil est, quod tua majestas vereatur quidquam ab eodem nuntio fuisse prolatum ; quæ omnia cum fictitia ac commentitia sint hominum, videlicet, tum majestatis tuæ verissimæ gloriæ, tum nostræ in Domino consolationi invidentium, haud satis vel mirari vel dolere possumus horum perversitatem temporum, cum sint qui his artibus tuam a nobis voluntatem alienare, et nostrum atque hujus sanctæ Apostolicæ Sedis nomen tuæ majestati invisum reddere conentur, sed firma in Deum spe freti sumus majestatem tuam quæ tantos divini in se favoris atque auxilii quotidie afflatus sentit, eodem semper divino Spiritu omnes rerum difficultates sua constantia et hominum astutiam et malignitatem sua admirabili sapientia superaturam esse, quod nos, ut ita eveniat, tam vehementer cupimus,

[1] Sander. l. II. par. 2.

[1] Julii III. lib. brev. VII. sig. num. 2886. p. 433.

ut in eo omnes cogitationes, desideriaque nostra habeamus fixa ac collocata, non solum in hoc Deo et conscientiæ nostræ deesse nolentes, sed etiam tuæ isti eximiæ virtuti et pietati satisfacere cupientes, quemadmodum ex litteris ejusdem Poli cardinalis et legati tua majestas plenius et crebrius intelliget, cui mandavimus, ut totam istam legationis functionem tuo potissimum consilio ac voluntate moderetur. Datum Romæ apud S. Petrum, etc. die XIII Decemb. MDLIII, anno IV ».

14. Quod ad damnatorum admirandam illam resipiscentiam attinet, de qua meminit Pontifex, referunt Sanderus [1] et alii Joannem Dudlæum ducem Northumbriæ, qui Janam nurum tot fraudibus ad regium solium provexerat, antequam securi perculeretur, undecimo kalendas Septembris ex consilio Nicolai Hæthi postea Eboracensis archiepiscopi hæresim ejurasse, fidemque Catholicam amplexum e catasta promulgasse Londinensi populo unicam ac veram esse fidem, quam profitetur Romana Ecclesia, contrarias vero sectas esse perditissimas hæreses, id aperte demonstrari ex gravissimis malis, quæ Germaniæ et Angliæ intulissent, se vero graviter deliquisse, qui licet id probe intelligeret, tamen ambitione obcæcatus hæresim professus esset, ut ad majores honores spemque regni obtinendi assurgeret; cum vero hæretici ea publica contestatione, quam imminentis divini judicii terror exprimebat, confunderentur, finxere versutum hominem his adumbratis pœnitentiæ signis pro eblandienda venia demulcere regias iras pertentasse. Cæterum regina in ejus filios læsæ majestatis reos clementiam explicuit, ut narrat Sanderus [2] : « Quatuor (inquit) ejus filiis parcitum est, quorum duo adhuc vivunt in magna gratia apud Elisabetham, Ambrosius Warvicensis et Robertus Lecestrensis comites; Ambrosius mitioris naturæ ac minoris semper ambitionis extitit, Robertus vero tantorum malorum auctor habitus deinde fuit, ut nihil optima Maria fecisse in universa vita reipublicæ Christianæ incommodius existimetur, quam quod illum justissime condemnatum vita donaverit ».

Porro Jana Suffolciæ ducis filia, quæ regia corona instar victimæ, ut mactaretur, fuerat redimita, una cum parente Suffolciæ duce, qui in arboris trunco jejunus biduo latuerat, capitali supplicio iniquum alienum facinus luit : universi vero ferme regni optimates restituendæ Catholicæ religioni adversabantur, tum quia vitiorum lenociniis erant irretiti, tum quia Ecclesiasticarum opum, quas invaserant, commodis inescati; itaque cum multa cardinali Polo, ne demandatum legationis munus exerceret in Anglia objicerentur, Pontifex ad explicandam faciliorem gerendarum rerum rationem eidem cardinali permisit [1], ut privato cultu in Angliam ad amissas, Henrici tyrannide, recuperandas res capta temporis opportunitate se conferret.

15. « Cardinali Polo.

« Cum magno animi nostri dolore videamus, tam Anglicæ quam de pace circumspectioni tuæ per nos commissæ legationi multa undique inferri quotidie impedimenta, quæ et iter tuum, et consilia nostra, et tantum commune bonum remorentur ». Et infra : « Permittimus et veniam damus, ut cum tibi res id poscere videatur, deposito tantisper legationum quibus nunc fungeris nomine atque insignibus, privato tuo nomine in Angliam te conferre possis; et rursum cum tibi idonea publicas res juvandi sese offerre visa fuerit occasio, volumus, ut earumdem ambarum legationum vel utrius expedire cognoveris, nomen, insignia, auctoritatemque denuo queas assumere, atque ita illarum functionum, usumque tua prudentia moderari, ut tibi nec in privatis tuis rebus agendis obsit, nec in communibus procurandis publicæ quam nunc sustines personæ desit auctoritas. Datum Romæ apud S. Petrum, etc. die VIII Decembris MDLIII, anno IV ».

Detinuit Reginaldum Polum Cæsar, ne in Angliam trajiceret, nam cum de Philippo filio Mariæ reginæ connubii legibus sacris conjungendo, ut Angliam Hispaniæ conjungeret, Anglorumque viribus auctior Gallorum regem deprimeret, graviora consilia volveret, pertimuit, ne Reginaldus, qui materna stirpe proseminatus erat e regio Anglorum sanguine, necdum sacerdotio erat initiatus, ætateque reginæ suppar in regem expeteretur; itaque variis artibus illum in variis locis tenuit ancipiti exspectatione suspensum, donec conjugium Philippi cum Maria transactum est : ut vero eo sancito excitus in Angliam honorificentissime legationis munus obierit, proximo anno dicetur :

16. « Cæsar et rex Christianissimus inter se sævis bellis certabant, non solum in Belgio et in Germania, sed etiam in Hætruria ob Senarum urbem, pro quo bello gerendo cum utraque pars milite indigeret, Pontifex ne status Ecclesiæ, qui proximus loco certaminis erat, exhauriretur hominibus, qui stipendiis horum principum allecti sub eorum vexillis essent nomina daturi, ne quis eorum regum quos mutuo fœdere inter se conciliare annitebatur, bellis se implicaret, neve proceres Ecclesiasticæ ditionis in varias factiones dividerentur, legem hanc tulit : Qui hujusmodi contravenientium notitiam habuerint, et eos revelare neglexerint, in ære et in corpore ipsorum inobedientiæ meritam pœnam severe recepturos declaramus.

[1] Sander. l. II. in fin. p. 1. Sur. in Comm. hoc anno. Sander. ubi sup. — [2] Sander. ubi sup.

[1] Jul. III. lib. brev. VII. sig. num. 2886. p. 400.

Volumus etiam, ut si qui forte supradicto modo pecunias aut dederint, aut promiserint, aut acceperint, aut se obligaverint, infra triduum post præsentium publicationem sese nobis, aut locorum nostrorum rectoribus aut gubernatoribus, aut prædicto Juliano, manifestantes, ab illiusmodi promissionibus aut obligationibus retrahere se impune et libere possint, post quorum dierum terminum, qui se interea, ut præmittitur, manifestare neglexerint, in prædictas pœnas irremissibiliter incurrisse censeantur. Datum Romæ apud S. Petrum etc. die xx Februarii MDLIII, anno III ».

17. *Carolus V bellum Senensibus infert, quos Galli strenue defendunt.* — Cum igitur Cæsar [1] Senenses subjicere decrevisset, in hujus expeditionis ducem elegit Petrum Toletanum ducis Florentiæ socerum, et proregem Neapolitanum, qui Florentiam cum petiisset, post paucos dies ibi moratus diem clausit extremum, et in ejus locum, recusante exercitus imperium militare Florentiæ duce, Garzias proregis filius successit, qui viginti mille militibus stipatus bello initium dedit, multisque prius oppidis Senensium occupatis, tandem Montem-Alcinum obsidione cinxit, Senenses vero Galli strenua virtute defendebant. Interim Florentiæ dux Pontificem hortabatur, ut operam daret ad pacem inter Cæsarem et regem firmandam, cum in Italiæ exitium id bellum verteretur. Pontifex pertentavit Gallorum animos, an paci honestæ essent assensuri, ducemque Florentiæ hortatus, ut operam suam in ea re collocaret, ut subjectæ ostendunt litteræ [2] :

« Duci Florentiæ.

« Dilecte fili noster, salutem, etc. Et nostro perpetuo procurandæ pacis studio adducti, et tuæ etiam nobilitatis rectissimæ voluntati in eo satisfacere cupientes, quod proxime ad te scripsimus nos propediem facturos, ut aliquem ex nostris ad ipsam tractandam pacem mitteremus, id nunc facimus. Mittimus enim cum litteris mandatisque nostris dilectum filium Federicum Fantucium sacri palatii nostri causarum auditorem, hominem nobis doctrina, fide, industria veterique etiam nobiscum familiaritate in primis probatum et gratum, qui primo Senas se conferat, illarumque partium duces æquis propositis conditionibus ad pacem amplectendam nostris verbis diligenter hortetur, ac deinde ad tuam nobilitatem omnia deferat, ut ejus consilio atque prudentia ponderentur, quam ipsam, ut huic pacis causæ faveat, hortari superfluum esse censemus, cum nobis ipsius animus sit notissimus ; tantum abs te petimus, ut si quæ proposita fuerint, æqua et tolerabilia esse videantur, tu, et nostro etiam nomine dilectum filium nobilem virum Garziam de Toledo Cæsarei istius exercitus præfectum ad eas non aspernandas conditiones, vel per teipsum vel etiam ad eum prædictum Federicum, si tibi videbitur, legando excites et cohortere, et sublatis istius exitiosi pestiferique belli causis, et pax Italiæ atque isti præcipuæ nobilissimæ Hetruscæ nationi securitas reddatur, et nos omnes, in quorum finibus id geritur, ab hac gravi molestia, atque cura, et a periculosa ejusdem belli contagione liberemur, etc. Datum Romæ apud S. Petrum die xxix Martii MDLIII, anno IV ».

18. *Bellum Senense Julius componere tentat.* — Consensit ille paribus studiis cum Pontifice, ut Hetruriam ab exterorum servitute vindicaret, et Garziam Toletanum lævirum ad concordiæ conditiones admittendas delinire conatus est. Interea Pontifex creavit internuntios Apostolicos, ac ad Cæsarem regemque Gallorum pro concordia urgenda misit, ut tradunt Acta Consistorialia [1] :

« XXX Januarii MDLIII, fuit Consistorium. S. D. N. fecit verbum de mittendis nuntiis ad serenissimos principes Carolum V Romanorum imperatorem semper Augustum, et Henricum regem Christianissimum pro pace inter eos concilianda, tanquam præcursores legatorum » ; et infra : « XIX Februarii duos nuntios ad prædictos principes nuntiaturos progressum legatorum ad eorum majestates hac de causa, ut in pace viverent ». Mense Aprili, Sancti-Matthæi ac S. Georgii cardinales legatos ad Cæsarem, atque ad Henricum Galliæ regem decrevit [2], ad eos ad mutuam concordiam propositis ingentibus malis, quæ ex eorum internecino bello oriebantur, revocandos, de quibus hæ litteræ Cæsari inscriptæ sunt [3] :

19. « Carolo imperatori.

« Gravi et intolerando dolore jamdudum afficimur, ex horum conditione temporum, et præsenti Christianæ reipublicæ statu, quæ cum antea per tot annos, tam diuturnis principum discordiis vexata, tot perfidorum hominum odiis dissidiisque lacerata, tam multis nobilibusque provinciis ab immani Christiani nominis hoste nudata spoliataque fuerit, cum vero recenti hoc bello, quod inter majestatem tuam et Henricum Francorum regem est excitatum, in tantum tamque manifestum discrimen adducta est, ut non amplius nova una aliqua plaga, insignisque ærumna extimescenda sit, sed universus ex eo Christianæ rei immineat interitus, tanto enim ardore nunc quidem concurritur, tanto studio omnium regnorum vestrorum auxilia, opes copiæque undique contrahuntur, tam longe ac late fidelissimorum populorum vestrorum oppida diruuntur, villæ

[1] Adrian. l. IX. anno 1553. — [2] Jul. III. l. VI. brev. sign. num. 2888. p. 590.

[1] Acta sig. Cons. num. 134. p. 97. — [2] Jo. Bapt. Adrian. l. IX. anno 1553. Natalis Comes l. VI. — [3] Jul. III. l. VI. brev. sig. num. 2885. p. 106.

incenduntur, provinciæ devastantur, ut maxime verendum sit, ne universum Christianæ reipublicæ robur viresque, quæ a Deo optimo Maximo Christianis principibus ad populos veræ ac sanctæ fidei suæ cultores defendendos, tam largiter fuerant attributæ, mutuis nunc inter se concisæ vulneribus plane debilitentur et concidant, atque ita infirmum et exsangue miseræ Christianitatis corpus perpetuo et crudelissimo hosti nostro, qui nostris semper malis ærumnisque inhiat, non jam ad injurias atque cædes, sed ad excidium atque internecionem prodatur, quæ nos pro paterno in rempublicam Christianam affectu nostris diurnis ac nocturnis curis subjicientes, nullam prorsus partem veræ et solidæ capimus quietis, cogitantes in qualia tempora, quam perturbata, quam confusa, quam misera nostrum hoc Pontificatus onus incurrerit, cum is non tam ad ingruentia mala levanda, quam spectanda, nec ad adjuvandam reipublicæ salutem, sed ad ejus interitum deplorandum constitutus fuisse videatur, quod, etsi spes optatissimæ inter vos pacis, quæ una tot malis atque incommodis mederi potest, haud sane nobis facilis ex humanis consiliis proponebatur, non tamen desistendum putavimus, quin pro muneris nostri officio, atque hujus loci auctoritate omnia tentaremus et experiremur, per quæ et odia sedari et discordiarum causæ tolli, et desideratissimæ pacis munus Christianis populis restitui posset, memores illius, qui contra spem in spem credidisset Dei potentiam ac benignitatem longe superiorem omnibus humanis viribus est expertus, et sane consuevit clementissimus ac misericors Dominus, ut ipsius excelsæ virtuti et potestati, non autem humanæ industriæ beneficii laus tribuatur, in maxima desperatione rerum, tunc maxime spem suæ salutis ac bonitatis excitare. Hac nos divini auxilii spe maxime freti, atque etiam postremi vestri ad nos responsi humanitate atque æquitate plurimum confirmati dilectum filium nostrum Hieronymum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalem, Imolensem nuncupatum, nobis propter ejus virtutem, industriam, fidem plurimarumque rerum usum maxime probatum, legatum ad majestatem tuam destinavimus, ut et dolorem, quem ex his reipublicæ et Christianorum populorum incommodis incredibilem capimus, plene cum illa communicaremus, et quæ hujus temporis videbantur esse consilia ac monita ad communem utilitatem et tranquillitatem deprecandam spectantia ei proponeremus, sicuti per alterum legatum nostrum Henrico ipsi Francorum regi eadem hoc ipso etiam litterarum exemplo ad nostræ erga vos æquissimæ voluntatis testimonium proposuimus, parique diligentia et cura ad eum deferenda mandavimus, in quo inspectorem cordium Deum in animam nostram invocamus testem, nihil nobis præter Dei ipsius voluntatem, et officii nostri functionem, et publici boni utilitatem, in quo nimirum vestri etiam boni ratio continetur, esse propositum : nunc te rogamus, fili charissime, atque in Domino etiam hortamur et obsecramus (si hoc officium nostrum plenum pietatis esse vides, si rem quam petimus ac cupimus ita universo Christiano populo exoptatam, ita necessariam esse agnoscis, ut eadem cum Christianissimi imperatoris munere, ac vera dignitate maxime sit conjuncta) ut majestas ipsa tua nostras has rationes paternaque monita, et benigne auscultare, et sua bonitate ac sapientia una cum Dei timore conjuncta diligenter considerare, et Deo ipsi per nos eam monenti atque hortanti obtemperare velit; etenim, ut etiam atque etiam cogitet, quid Deus ipse a Christianis principibus, quibus ille fideles suos populos tanquam pretiosum aliquod depositum commisit, exigat, quid eorum officii ratio postulet, quid Christianorum populorum quotidianæ querelæ, voces gemitusque requirant, quid nostræ conditionis et communis humanitatis jura desiderent, ut pace aliquando afflictæ Christianorum nationi per vos reddita alia magis tuta et gloriosa administrandæ reipublicæ via ineatur, per quam et æternæ vitæ ratio, in quam videlicet omnes curæ cogitationesque nostræ in primis intendere debent, expeditior vobis fiat, et in hac etiam vita vera celebritate et gloria, utriusque et solidis gaudiis ex subditorum vobis populorum pace, otio, tranquillitate, commodis et vestri nominis claritate perfruamini, quod nobis idem misericors, atque omnipotens Dominus, in cujus manu cor regum est, et quo voluerit vertit, illud concedere per suam gratiam dignetur. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum die XII Aprilis MDLIII, anno IV ».

20. Conceptæ eadem verborum formula litteræ transmissæ sunt Gallorum regi : tum etiam Lusitaniæ rex interpres a Julio adhibitus est, ut Cæsarem Gallumque ad concordiam sollicitaret [1] :

« Regi Portugalliæ.

« Charissime in Christo fili, salutem, etc. Et majestatis tuæ spectata virtus, et singularis tum in Christianam rempublicam voluntas, tum Christiana ipsius sanctissimæ religionis mandatorumque Dei observantia faciunt, ut et quæ nos ad publicam tranquillitatem cogitemus, cum tua majestate libentissime communicemus, et tuæ etiam prudentiæ, auctoritatis sapientiæque auxilium ad boni ejusdem operis perfectionem advocemus. Cum igitur in hoc tristi calamitosoque bello, quod inter charissimos in Christo filios nostros serenissimum Cæsarem et Galliæ regem ita excitatum est, ut

[1] Jul. III. l. VI. brev. sig. num. 2886. p. 167.

ex eo non unius potentia et amplitudo, sed ipsorummet et universi secum Christiani nominis ex mutuis suorum damnis detrimentisque excidium sit expectandum, nos summum dolorem, quem ex communibus miseriis capimus, pro nostra paterna salutis omnium cura tacitum ferre non possemus, nisi pacem omnibus modis perquirere, ac inter ipsos principes conciliare cum Dei auxilio simus adnixi, itaque tum litteris, tum nuntiis legatisque nostris in omnem partem mittendis nihil omittimus, nec consilii, nec laboris, quo ad optatum tanti boni exitum pervenire possimus, in quo, tametsi potissima et maxima nobis spes in Dei bonitate et clementia, vix autem visa in humanis rationibus aut consiliis videtur esse proposita, tamen non ignorantes quanta tua atque optimo jure quidem, tum apud serenissimum Cæsarem, tum apud ipsum Gallorum regem futura sit auctoritas, majestatem tuam in hanc cogitationem et curam maxime sua virtute, et pietate, et sapientia dignam excitare voluimus his litteris, ut in ipsis principibus ad pacem, et ad afflictis Christianorum rebus incolumitatem jam aliquando restituendam exhortandis, ipsa quoque omnem suam auctoritatem, operam consiliumque adhibeat, movere enim eos maxime poterunt ejus regis monita atque consilia, qui semper a civilibus ac socialibus armis abstinens in summa omnium benevolentia ac charitate vivit. Hac certe tuæ majestatis opera nihil, aut Deo gratius, aut reipublicæ utilius aut laudi nominique suo honorificentius esse poterit, quemadmodum pluribus verbis venerabilis frater Pompeius episcopus Sulmonensis nuntius apud illam noster cum tua majestate aget, cujus dictis plenam fidem illa habebit. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum, etc. die VIII April. MDLIII, anno IV ».

21. Non potuere adduci reges æmuli ad controversias omnes concordia et æquitate dirimendas, at bellum tamen Senense, revocatis ex Hetruria utrimque copiis, componendum consenserunt; quod cum a Cæsare et Gallo Julius pervicisset, exeunte Maio Fulvium Corneum et Nicolaum Cajetanum cardinales legatos creavit, ut alter Senas, alter Florentiam se conferret ad factionum adversarum animos in mutuam concordiam redigendos, de quibus hæc narrant Acta [1] :

« Romæ die XXIX Maii MDLIII, fuit Congregatio generalis, in qua S. D. N. fecit verbum de litteris habitis a duce Florentiæ super remissione armorum ab utroque Catholico exercitu, videlicet, Senensi et Cæsareo, et fuerunt deputati duo legati, videlicet, reverendissimus Fulvius de la Cornea ad ducem Florentiæ, et reverendissimus dominus Sermoneta ad reverendissimum Ferrariensem, et dominus de Thermes Senas, qui juberent utriusque exercitui ut remitterent arma, et quod Sanctitas sua die Veneris immediate sequenti erat discessura versus Viterbium pro pace inter eos componenda, quibus subjectas litteras dedit [1] :

« Dilectis filiis Fulvio Corneo, nostro secundum carnem nepoti, et Nicolao Cajetano S. R. E. cardinalibus nostris et Sedis Apostolicæ legatis.

« Dilecti filii nostri, salutem. Cum nulla sit cura, quæ magis hoc tempore animo nostro insideat, quam ut arma per totum fere Christianum orbem suscitata deponantur, et præsertim ex provincia Hetruriæ, patria nostra charissima, tollantur, idcirco nihil prætermittimus aut officii aut laboris, ut optatum hunc pii desiderii nostri finem consequamur, itaque cum hodie matura cum venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus habita deliberatione decrevimus, post solemnem, quæ diei sacratissimi Corporis Christi Domini nostri dicata est, supplicationem ad civitatem nostram Viterbii propius illam provinciam accedere, ut vicinitate nostra, seu etiam, si ita opus fuerit, præsentia, susceptam compositionis causam juvare possimus. Idcirco, ut interim cætera ad eum finem spectantia tractentur ac disponantur, neve ullis novis motibus instituta dissipentur, vos ambos, de quorum fide, integritate, prudentia in Domino plurimum confidimus, de eorumdem venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio atque assensu nostros et sanctæ Apostolicæ Sedis legatos creavimus, ut alter Senas, Florentiam alter accedat, et utriusque exercitus duces, quibus has nostras de pace cogitationes jamdiu patefecimus, ubicumque eos repererit, nostris verbis alloquatur, mandataque nostra atque consilia ad eosdem deferat, sitque tum nostræ mentis et voluntatis interpres, tum vero etiam adventus nostri præcursor. Volumus igitur, tam per ambarum partium duces illarumque fautores, quacumque dignitate præfulgeant, quam per Senensis reipublicæ moderatores et præfectos, plenam circumspectionibus vestris fidem, ut Apostolicæ Sedis legatis adhiberi, vos in Domino plurimum hortantes, ut vestræ virtutis atque industriæ tale in hoc nobis specimen præbeatis, ut et nos nostræ hujusmodi de vobis electionis majorem in dies voluptatem, et Christiani populi utilitatem sentiant. Datum Romæ apud S. Petrum etc. die XXIX Maii MDLIII, anno IV ».

22. *Frustra Pontifex per epistolas, nuntios et preces solemnes indictas, ad concordiam Gallum et Cæsarem reducere curat.* — Defixerat Julius omnes curas, ut composito Senensi bello, Italos principes [2] conjungeret mutuo fœdere adversus

[1] Acta Cons. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. p. 116.

[1] Jul. III. l. VII. brev. sig. num. 2888. p. 216. — [2] Adrian. l. IX.

Turcas, qui instructa validissima classe invadendo regno Neapolitano imminebant; collatoque cum duce Florentiæ consilio Galliæ regem ad honestam pacem flectere moliebatur : eæ vero pactiones erant propositæ, ut Galli et Hispani paterentur Senenses integra libertate potiri, Ferrariensis cardinalis ac Regulus de Thermes Gallicas copias educerent, induciæ inter adversas partes sacramento firmarentur, Julius cardinalem Marcellum Cervinum e Monte-Politiano virum summa probitate atque integritate spectatissimum ad moderanda Senensis urbis gubernacula præficeret, ac pro tuenda publica tranquilla pace præfectus armorum nulli parti adversæ addictus Italicis succinctus copiis, cui stipendia a Pontifice et aliis Italiæ principibus fœderatis suppeditarentur, fovendæ civium quieti incumberet, ad quæ consilia in opus provocanda Julius cum Jo. Manriquez oratore Cæsareo Viterbium se contulit, ac syngrapham de servandis pactionibus transmisit ad cardinalem Ferrariensem, qui una cum regulo de Thermes regis Galliæ nomine Senensibus præerat, ut solemni sacramento ad sequestram pacem amplectendam se obstringeret. Res grata erat Henrico regi, ut honestissima, gratissima Cæsari, cum vellet Cæsareas copias avelli ex Hetruria, atque in Neapolitanum regnum traduci ad Turcarum impetus propulsandos; adeo ut cum Senenses exules illum urgerent precibus, ut aliquas copias in Hetruria retineret, responderit, Senas recuperari a se non posse, ac Neapolim nolle amittere. In hoc rerum cardine Ferrariensis cardinalis infelici usus consilio inducias non admisit, sed varias nectens inanes moras Pontificis industriam pro concilianda pace elusit, impulsus a senatoribus, qui querebantur, discedentibus e Senensi urbe Gallis, se ab hostibus opprimendos, in qua sinistra opinione confirmabantur a Gallis præsidiariis. Abscissa ita omni spe concordiæ Pontifex Viterbio Romam rediit, atque in cardinalium senatu [1] quanta pro concordia inter imperatorem ac Senenses conficienda egisset, recensuit. At Cosmus dux Florentiæ cum Gallorum inimicitias contraxisse probe nosset, clandestino fœdere cum imperatore percusso, ad Gallos et Senenses inopino bello obruendos clam arma comparavit, ut proximo anno dicetur. Julius vero ne quid intentatum esset pro instauranda pace, pia et nova consilia agitavit, ut imminentia mala averteret, atque ad ea cum Neapolitano prorege conferenda Achillem e Grassis Faliscorum episcopum misit, commendavitque hisce litteris [2] :

23. « Viceregi Neapolis.

« Dilecte fili, salutem, etc. Admonet nos, tum nostri muneris atque officii ratio, tum perpetuum nostrum quietis ac tranquillitatis publicæ desiderium, ut et noctes atque dies pacis consilia cogitemus, et cum videamus aliquam nobis spem, aliquod lumen alicunde offerri, libentissime illud non solum arripiamus ipsi, sed et cæteros Christiani populi nobiscum rectores ac principes in eamdem cogitationem et curam adducere totis viribus conemur : itaque cum in his armorum apparatibus, tantaque bellorum mole, atque hac universa Italiæ perturbatione ex multorum colloquiis in aliquam spem compositionis atque otii devenissemus, per quam Hetruriæ ac reliquæ Italiæ civitates ab impendentibus malis atque incommodis, et Christiani ipsi principes a bellorum itidem periculis atque dispendiis salva ipsorum dignitate liberari posse viderentur, non nobis abs re visum fuit, et tuæ nobilitati, cujus in hac vel optatissimæ pacis vel perniciosissimi belli deliberatione eæ sunt partes, quas tibi locus, dignitas, auctoritasque tua tribuit, quamprimum significare : quare elegimus venerabilem fratrem Achillem de Grassis episcopum Montisflasconensem, Rotæ nostræ Apostolicæ auditorem, prælatum nostrum domesticum, nobis doctrina, fide, industria, gravitate pluribusque in nos atque hanc sanctam Sedem officiis in primis probatum ac gratum, quo etiam nos alias apud charissimum in Christo filium nostrum Carolum Romanorum imperatorem semper Augustum cum magnis de rebus internuntio essemus usi, valde is suam cum nobis fidem, tum ipsi Cæsari dexteritatem, tum prudentiam utrique nostrum probavit; eumdem igitur Achillem ad tuam nobilitatem nunc mittimus, quo secum ejusmodi nostra consilia ad pacem ac tranquillitatem spectantia communicet, cui ut plenam non solum fidem adhibeat, sed ut eum etiam non communi tantum legationis nostræ nomine, sed ut hominem a nobis eximie dilectum benigne audiat, in familiaritatem suam admittat, omnique eum benevolentia sua, comitate, humanitate complectatur, eamdem tuam nobilitatem plurimum hortamur, atque illud in primis et maxime, ut has cogitationes nostras nobilitas ipsa sua, et bonitate sua excipere, et prudentia adjuvare velit, ut favente nostris piis consiliis Deo Maximo, afflictam Italiam, uterque nostrum beneficio magno, et universam Christianam rempublicam munere afficiat. Datum Romæ apud S. Petrum, etc. die XXVII Decembris MDLIII, anno III ».

24. Licet Italia ea sequestra pace recreata esset, trans Alpes detonabant bellici fragores, ad quos sopiendos, adstringendamque concordiam, submovendasque dissidiorum causas decreverat antea Julius duos legatos amplissimos, ut exasperatos regum animos sacris monitis demulcerent, de quo munere iis demandato hæc referuntur in Actis [1] Consistorialibus :

[1] Act. Cons. Adrian. l. X. — [2] Ib. num. 2886. p. 438.

[1] Act. Consist. sig. num. 134. p. 79.

« Romæ die Lunæ III Aprilis MDLIII, fuit Congregatio, in qua Sanctitas Sua fecit verbum de pace concilianda inter principes Christianos pro necessitate reipublicæ Christianæ, et fuerunt deputati ad hujusmodi effectum duo legati, videlicet reverendissimus dominus Imolensis ad Cæsaream majestatem, et reverendissimus de Capiteferreo ad regem Francorum cum facultatibus solitis.

« Die Sabbati VIII April. MDLIII, fuit Congregatio generalis, in qua fuerunt benedicti legati, et data crux, et comitati extra portam Sancti-Petri profecturi ad suam legationem ».

De his legatis ad Cæsarem et Galliæ regem decretis Julius [1] eodem die certiorem fecit Philippum Hispaniarum principem, eumque rogavit, ut apud parentem imperatorem studia sua pro exitiali bello componendo et concilianda pace conjungeret.

« Philippo Hispaniarum principi.

« Dilectissime fili, etc. Tuam celsitudinem hortamur, ac, quanto animi studio possumus, rogamus, ut pro sua pietate et prudentia adjuvare hæc nostra pacis et compositionis consilia velit, omnique sua auctoritate et gratia apud ipsum serenissimum Cæsarem ejus patrem agere atque instare, ut pace aliquando Christiano populo per illius bonitatem ac sapientiam reddita, et Dei voluntati, et publicæ utilitati, et veræ maximi Christiani imperatoris gloriæ, et suæ etiam, populorumque, et regnorum suorum conservationi et saluti satisfiat, in quo etiam, et quieti tranquillitatique tuæ, et tuis in futurum tempus rationibus maxime prospicies ; vides enim profecto, dilectissime fili, quanta bellorum molestissimorumque ac difficillimorum negotiorum moles instet, quæ quidem facilius sapientia nunc declinari, quam ulla potentia frangi posse videntur, quare ut in hanc curam tua præcipue celsitudo toto pectore incumbat, in qua nos ipsi penitus infixi sumus, eamdem pro loco, quem obtinemus, valde et hortamur et obsecramus, quod ut illi pluribus verbis exponant, eamque vehementius nostro nomine ad hanc seipsa maxime dignam cogitationem suscipiendam excitent, eidem Leonardo episcopo una cum dilecto filio nostro Joanne cardinali Poggio nostro apud celsitudinem tuam legato diligenter mandavimus, quibus plenam atque integram fidem habebit. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die VIII Aprilis MDLIII, anno IV ».

25. Interjectis quatuor diebus Mariam Ungariæ reginam Caroli V Cæsaris sororem Pontifex rogavit [2], ut cardinali Imolensi pro conficienda pace faveret, horrendaque mala, quæ ex bello pullularent, exposuit, ut regiam operam apud fratrem adhiberet, quo pace confecta, curisque gravissimis abjectis pacatioris vitæ feliciora consilia amplecteretur.

« Mariæ reginæ Ungariæ.

« Charissima in Christo filia, salutem, etc. Mittentes dilectum filium nostrum Hieronymum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalem ad charissimum in Christo filium nostrum Carolum imperatorem semper Augustum, nostrum et Sedis Apostolicæ de latere legatum, ut nostras sollicitudines et curas, quas ex bellorum inter illum atque Henricum Francorum regem incendiis, atque ex hac præsentium temporum perturbatione capimus, ad eum perferret, multaque de nostris consiliis ac desideriis ei exponeret, ad rationem concordiæ et publicæ tranquillitatis spectantia, jussimus ei, ut eadem in primis cum majestate tua communicet, tuamque cum auctoritatem et gratiam, tum vero eximiam prudentiam, consilium, sapientiam, ad totum hoc negotium tractandum conficiendumque adhibeat, te enim omnium fœminarum sapientissimam haud profecto præterit, quantum bellorum, molestissimarumque atque impeditissimarum rerum moles instet, quæ non tam ullis armis victoriisque perrumpi, quam prudentia et æquanimitate expediri possint, et sane misera duraque Christiano præsertim principi ea vitæ est conditio, quæ semper in bellicis rebus occupata, tot continuis perturbationibus animi atque angoribus, tanto ingratissimarum curarum sollicitudinumque pondere sit oppressa, quibus se aliquando exsolvere, salubrioraque vitæ pacatius degendæ consilia inire, magnæ profecto virtutis est et sapientiæ. Hæc tuam majestatem serenissimi Cæsaris fratris tui animo subinde proponere, fidelium item populorum suorum damna, clades, excidia ejus clementiæ benignitatique commendare, omnia denique agere et suadere, per quæ optatissimæ pacis amœnitas Christianis populis aliquando restitui possit, eamdem majestatem tuam vehementer in Domino hortamur et rogamus, nihil est quod illa aut summo Deo, a quo tam multa dona accepit, gratius, aut ipsi etiam Cæsari, ut nos arbitramur, convenientius ac gloriosius, populis certe vestris utilius atque optatius sua ista auctoritate et potentia agere ac curare possit. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum, etc. die XII Aprilis MDLIII, anno IV ».

26. Convertit quoque Julius Pontificia studia apud Catharinam Galliæ reginam, ut Henricum regem flecteret ad pia concordiæ consilia, cum ex eo bello mala innumera emergerent, et Christianum imperium fœdissimis populorum stragibus urbiumque eversionibus funestaretur, illique Hieronymum S. R. E. cardinalem commendavit :

« Catharinæ Francorum reginæ.

« Cum mitteremus dilectum filium nostrum Hieronymum Sancti-Georgii, sanctæ Romanæ

[1] Jul. III. l. VII. brev. p. 169. — [2] Ib. num. 2888. p. 616.

Ecclesiæ cardinalem ad charissimum in Christo filium nostrum Henricum Francorum regem christianissimum, conjugem tuum, nostrum et Sedis Apostolicæ de latere legatum, mandavimus illi, ut hæc nostra pacis procurandæ consilia cum majestate tua potissimum communicaret, quam pro suo mitissimo ingenio a publicæ tranquillitatis ac quietis desiderio minime alienam esse arbitramur, et sunt præterea multa, quæ in longa ac difficili armorum tractatione prudentium animos ad cogitationem periculosorum eventuum movere debeant, quæ majestatem tuam pro sua prudentia, et singulari erga ipsum Henricum regem, ejusque regnum, filiosque regios amore tacitam cum animo suo sæpius volvere non dubitamus : ea est enim profecto, tum ipsius regis, universæque ejus regiæ familiæ, tum etiam istius florentissimi regni amplitudo, eaque fortuna, ut non tam illius amplificatio quærenda sit, quam conservatio procuranda, proinde, si quæ compositiones honestæ et æquæ conditiones propositæ fuerint, quas per Dei bonitatem atque clementiam propositum iri speramus, eas ut rex ipse libenter amplectatur majestati ipsi tuæ omni suo studio, consilio, ope, gratia, precibusque est elaborandum, in quo præterquam quod suis suorumque commodis mirifice prospiciet, quam etiam Deo ipsi pacis ac dilectionis nobis in primis auctori rem gratam atque acceptam factura sit, eam pro sua pietate perspicere confidimus, nos certe tuæ hoc majestatis amplum atque insigne in Christianam rempublicam beneficium, et gratissima semper memoria, et debitis laudibus prosequemur. Dat. Romæ apud S. Petrum, die XII Aprilis MDLIII, anno IV ».

27. Extant eodem argumento, eodemque die exaratæ litteræ ad Memorantium regulum, magistrum Equitum, gratia et auctoritate, necnon militari gloria in regia Gallica florentissimum, quem Julius precibus ursit, ut pro constituenda pace apud regem operam omnem atque industriam collocaret[1] :

« Domino de Montmorency comestabili.

« Dilecte fili, etc. Cum mitteremus dilectum filium nostrum Hieronymum Sancti-Georgii sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalem ad charissimum in Christo filium nostrum Henricum Francorum regem Christianissimum, nostrum et Sedis Apostolicæ de latere legatum, ut nostras sollicitudines ac curas, quas ex bellorum inter illum, ac serenissimum Carolum imperatorem incendiis, atque ex hac præsentium temporum perturbatione capimus, ad eum perferret, multaque de nostris consiliis ac desideriis ei exponeret ad rationem concordiæ et publicæ tranquillitatis spectantia, jussimus ei, ut omnia cum tua nobilitate in primis communicaret, quam et prudentia et bonitate plurimum pollere semper existimavimus, et ita in bellicis rebus consiliisque excellere, ut tamen a pace inter Christianos principes constituenda, quæ quidem cum ipsius serenissimi regis dignitate conjuncta esset, non abhorreret, quod si ullum unquam necessarium ipsius pacis et expetendæ, et omnibus modis consulendæ ac procurandæ tempus fuit, hoc profecto est, cum omnes Christiani nominis opes cum ex præteritis, tum ex instantibus bellis ita attritæ debilitatæque sint, ut nisi diuturna pace et principum providentia recreentur, omnia ad interitum brevi tempore sint prolapsura. Hæc nobis præcipue suadendi atque monendi, et ob personam a Deo nobis attributam, et ob eximiam, quam erga Christianam rempublicam et conservationem fidelium populorum habemus voluntatem, impositam nobis necessitatem esse judicavimus, sperantes hujusmodi nostris piis salutaribusque consiliis, et summi Dei auxilium, et ipsorum principum æquitatem, et vestrum etiam, quorum apud illos merito ac jure magna est auctoritas, studium non defuturum. Quare te, fili, plurimum in Domino etiam atque etiam hortamur, ut omnem tuam operam, consilium, auctoritatem, gratiam in eam rem conferas, ut ipse rex nostra hæc pacis consilia amplectatur; detque se ad eas cogitationes, quæ et ipsius nomine ac munere maxime dignæ sint, et ad afflictæ ac perditæ Christianitati salutem restituendam accommodatæ ; eo tua nobilitas nec Deo acceptius quidquam, nec nobis gratius, nec vere isto loco istaque fortuna dignius facere potest. Dat. Romæ apud S. Petrum, die XII Aprilis MDLIII, anno IV ».

28. Inter bellicos fragores non sunt auditi cardinales[1]; Cæsar Teroannam Morinorum urbem captam evertit incenditque. Hisdinum superiore anno eripuerant Gallis Cæsariani : hoc vero anno Galli eam urbem recepere, quam rursum Cæsar, admoto exercitu, mense Julio expugnavit, in quo prælio Horatius Farnesius, Pauli III nepos, ac gener Henrici regis, cæsus est cum multa nobilitate Gallica ; nec incruenta Cæsarianis stetit victoria : æquavit solo Hisdinum ira Cæsaris, qui cum Dorlanum tentare vellet, ejus exercitus a Gallis in fugam actus est, multis occisis ac captis ; cum rursus Galli Cameracum pertentassent, oppugnatio non successit, ad Valencenas vero castra castris tam prope conjuncta sunt, ut gravissimo prælio decernendum videretur ; sed tumultuariis velitationibus gesta res, abeuntesque XVIII Septembris Galli plura Belgii oppida incendiis deleverunt, ancipiti alternanteque victoria, cumque legatorum cardinalium pios conatus et industriam inveteratorum odiorum eluderet pertinacia, eos ex legatione revocandos censuit Julius[2], ne calamitatum

[1] Ibid. num. 288, p. 610.

[1] Sur. in Comment. hoc anno Adrian. l. X. an. 1553. — [2] Jul. III. l. VII. brev. sig. num. 336. p. 336.

populi Christiani infelices spectatores evaderent.

29. « Cardinali Imolensi et cardinali Sancti-Georgii legatis, etc.

« Cum vos ad charissimos in Christo filios nostros Carolum Romanorum imperatorem semper Augustum, et Henricum Francorum regem Christianissimum legatos de pace mitteremus, testis est nobis Deus, vosque etiam ipsi testes estis, nihil a nobis fuisse spectatum, nihil quæsitum, nihil optatum, nisi ut Christianæ rei propter hasce ipsorum principum discordias intestinaque bella collabenti, pace inter eos, si ita fieri posset, composita, paterna nostra charitate, studio, consilio, precibus, obtestationibusque apud illos nostris succurreremus, non solum in eo Christi Domini nostri, cujus nos in terris, quanquam meritis parum idonei, vices gerimus, præcepta adimplentes, sed etiam majorum nostrorum summorum sanctissimorumque Pontificum exempla imitantes, qui magnas sæpe discordias inter Christianos principes subortas sua auctoritate et monitis non solum sedare, sed eosdem conciliatos inter se atque pacatos in impios Dei et Christianæ religionis hostes armare impellereque potuerunt, quibus, si nos optato consiliorum exitu et salutari eventu rerum pares esse non possumus, animo certe et voluntate, atque ardenti charitate in communi Christianorum populorum utilitate procuranda non cedimus, quod si nunc omnipotens Deus nostra pacis consilia desideriaque et vota haud exaudire dignatus est, nequaquam tamen desperandum est fore, ut is fidelibus populis suis pretioso Unigeniti Filii sui sanguine redemptis adsit, atque humanis affectibus obdurata corda, cum ei fuerit visum, sui divini spiritus afflatu molliat, ipsosque reges et principes ad ineundam amplectendamque pacem, vel invitos ac reluctantes compellat, cujus rei si quando maturitas advenerit, nos nostro officio et pietati, quemadmodum quidem adhuc fecimus, nullo loco deerimus, nec solum legatos, quorum tunc diuturnior apud illos commoratio in tanta bellorum obstinatione non supervacanea modo, sed hujus loci auctoritate parum jam digna videtur esse, cum inflicta per tot annos reipublicæ vulnera, quæ nos tanto studio sanare adnitimur, novis in dies cladibus magis exulcerentur, denuo ad ipsos principes mittemus, sed nos ipsi hoc jam gravi annis et valetudine affecto corpore sanctissimam illam legationem, si ita opus fuerit, libentissime suscipiemus, quare circumspectionibus vestris mandamus, nisi interea aliqua vobis certior pacis spes fuerit oblata, ne tam miserabiliter profusi Christiani sanguinis et tantarum communium calamitatum otiosi spectatores esse cogamini, ad nos jam tandem, cum bona istorum ipsorum principum venia, primo quoque tempore redeatis, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum, etc. die VIII Septembris MDLIII, anno IV ».

30. Scripsit eodem argumento etiam Pontifex Carolo imperatori [1], proposuitque, quanta graviora mala ex crudeli eo bello emergerent, quantave commoda ex mutua pace ad totius rei Christianæ amplificationem efflorescere possent, de Cæsarea tamen voluntate, cui iniqua repugnabant tempora, optime se sentire significavit.

« Imperatori.

« Charissime, etc. Cum videamus nostrorum pro pace inter majestatem tuam, et Henricum Francorum regem componenda susceptorum laborum non eos capere nos fructus, qui et collabentis reipublicæ necessitati, et Christianorum populorum exspectationi, et pietati nostræ maxime erant debiti, sed veteres potius Christianitatis clades novis quotidie cladibus cumulari, scribimus ad dilectum filium nostrum Hieronymum tituli Sancti-Georgii, sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalem, apud majestatem tuam nostrum et Sedis Apostolicæ legatum, ut nisi aliqua illi interea certior spes pacis oblata fuerit, jam tandem ad nos, bona tuæ majestatis venia, revertatur, quod ipsum alteri nostro apud prædictum regem legato item mandavimus, ne videlicet S. A. S. legati ab omni spe pacis et compositionis exclusi in quotidiana pæne Christianorum populorum cæde versantes ea diutius cogantur adspicere, quæ Christiano cujusvis sortis homini audire et cogitare nimis est miserum ; quod si aliquando misericors Deus ad opem afflictæ Christianæ Reipublicæ ferendam respiciens, corda vestra suo divino afflatu ad pacem recipiendam molliverit, tunc non solum legatos rursum ad vos mittere, sed nos ipsi illam sanctissimam legationem, si ita opus fuerit, suscipere sumus parati ; quod vero tua majestas ipsum Hieronymum legatum, tam honorifice (nostra causa) excipere, liberaliterque tractare, omniaque amantissimi atque observantissimi Ecclesiæ filii in eum præstare officia dignata est, agnoscimus in eo humanitatem tuam, tuæque majestatis hujusmodi erga nos ipsos non minus grata nobis fuit pietas et benevolentia, quam fuerit molestum eamdem facilitatem benignitatemque tuam optato in publica causa eventu caruisse, quanquam nos illa voluntati bonitatique tuæ, hæc autem non tuæ voluntati, sed temporum difficultati adscribimus, quare et de eo quod nobis majestas tua tribuit valde eam amamus, gratiasque ei etiam agimus, ut quod nobis desiderandum reliquit, id nos ab illius sapientia, bonitate, clementia, et semper optare, et aliquando exspectare non desinamus. Datum Romæ apud S. Petrum, etc. die VIII Septemb. MDLIII, anno IV ».

31. Revocavit quoque Julius e Gallia Hiero-

[1] Julii III. l. VII. brev. sig. num. 2886. p. 312.

nymum cardinalem Sancti-Georgii, qui legationis munus gesserat apud Henricum II regem, cui rescripsit magno se dolore affectum ex delusa pacis spe; seque ita revocare e Gallis legatum, ut si novæ concordiæ lux in tantarum perturbationum tenebris affulgeret, mox eum in Gallias dimissurus esset, atque etiam, si rerum pondus id deposceret, se etiam profectionem suscepturum adjecit.

Conceptæ iisdem verbis litteræ [1] ad Cæsarem repetitæ sunt, cui etiam interjectis paucis diebus significavit, non abrumpi pacis actionem revocatis prioribus legatis, quinimo promovendæ illius curam provinciamque Reginaldo Polo cardinali demandatam.

32. Inituros putabatur colloquia Reginaldus Polus cum Cæsare et Galliæ rege pro constituenda re Anglicana, eaque de causa illi dedit imperia Pontifex, ut licet ii principes hactenus a concordia alieni visi essent, tamen occasiones omnes temporumque inclinationes observare jussit, ut pro exaggerata sua prudentia concordiam inter eos conciliaret [2], sedatis enim funestissimis iis bellis ad erigendas labantes Christiani imperii res, evellendasque hæreses omnia studia conversum iri.

33. « Reginaldo cardinali Polo legato, etc.

« Cum proximis superioribus diebus legatos, quos ad charissimos in Christo filios nostros Carolum Romanorum imperatorem semper Augustum, et Henricum Francorum regem Christianissimum de pace miseramus, propter hanc durissimam conditionem temporum, nos tamdiu exclusi ab optato pacis aut ullius compositionis eventu revocare fuerimus coacti, ne tamen ob ipsorum legatorum discessum tota illa actio de pace (in qua nimirum communis salutis secundum Deum spes est reposita) ad nihilum recidisse, ac penitus sublata esse videatur, idcirco visum est nobis, de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio atque unanimi assensu, circumspectioni tuæ, quæ in prædictorum principum colloquium prope necessario ventura est, etiam hanc de pace legationem, actionem procurationemque committere; nam etsi, ut nunc quidem est, hominum animos ab hac salutari cogitatione longissime abesse et recte fideliterque consulentium monita adhuc respuere, videntur multa tamen in occasionibus et inclinationibus temporum esse posita, quæ tu pro tua prudentia singularique animi atque ingenii solertia observare, et ad ea sermonis orationisque tuæ vim, et hujus sanctæ Sedis auctoritatem et monita accommodare poteris; porro nos nihil circumspectioni tuæ præscribimus, sed plenam et liberam omnia ad eum finem nostro nomine agendi, tractandi, pollicendi, quæ ex nostra et hujus sanctæ Sedis dignitate, et Christianæ reipublicæ utilitate esse judicaveris, auctoritatem concedimus et facultatem. Noti tibi sunt omnes animi nostri sensus, nota consilia, et quam ad hoc communis pacis et tranquillitatis bonum nostra sit ardens et plena charitatis voluntas, ut sedatis aliquando his armorum tumultibus, quæ omnibus piis ac salutaribus actionibus officiunt, ad cæteras quoque ægrotæ Christianitatis partes eam, quam jam diu cogitamus, medicinam cum Dei Optimi Maximi auxilio adhibere possimus. Quare quidquid in ea re laboris, studii, operæ consiliique posueris, id cum tua spectata virtute dignissimum erit, tum nobis profecto gratissimum. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die xx Septembris MDLIII, anno IV ».

34. Ad flectendas denique regum voluntates, divinamque opem implorandam Julius fundendas solemni ritu preces populo Christiano indixit, gratuitamque temporalium pœnarum noxis debitarum condonationem iis, qui rite Sacramentis se munirent, imperataque pia opera præstarent, indulsit, de quo ad cardinalem Paceceum hæ scriptæ litteræ [1]:

« Dilecto filio nostro Petro tit. Sanctæ-Balbinæ presbytero cardinali Giennensi, alias cardinali Paceco.

« Dilecte fili noster, salutem, etc. Cum nos nuper ex certis tunc expressis rationabilibus causis omnes et singulos utriusque sexus Christi fideles per universum orbem terrarum existentes per nostras sub plumbo confectas litteras monuerimus et hortati fuerimus in Domino, ut postquam dictæ litteræ ad eorum notitiam pervenissent, ad Dominum nostrum Jesum Christum humili corde conversi, conscientiam suam studerent diligenti examine discutere, et ad purissimam peccatorum suorum confessionem devenire, ac quarta et sexta Feriis necnon die Sabbathi ejusdem, vel alterius immediate sequentis hebdomadæ jejunarent, vel orationibus et eleemosynarum erogationibus, seu aliis piis operibus juxta eorum conscientiam, sive sacerdotum quibus peccata sua confiterentur salutare consilium, vacarent, ac die Dominico dictam Sabbathi immediate sequenti sacratissimum corpus Domini nostri Jesu Christi in ea quam mallent Ecclesia Deo dicata reverenter et devote susciperent, Deum ex intimis cordis præcordiis enixe precantes, ut reductioni Angliæ optatum successum tribuere, et Christianorum calamitates, et belli pericula miseratus Christianos principes ad veram pacem et firmam concordiam reducere dignaretur. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die XVIII Decembris MDLI, anno IV ».

35. *Turca, auxiliante Gallo, multa mala*

[1] Ib. p. 312. — [2] Ib. p. 330.

[1] Jul. III. l. VII. brev. sig. num. 2886. p. 399.

infert Christianis. — Dum furorem Cæsar adversus Gallos effunderet, ut urbium incendiis pasceret oculos, Galli in eum Turcam concitarunt, quorum classis, Bipho Mustafa duce, multa damna maritimis Siciliæ et Calabriæ locis intulit, quod confirmant Pontificis litteræ proximo ineunte anno exaratæ [1], his verbis, quibus narrat ad compescendas Turcicas grassationes septem decumas clero imperatas.

« Superiore anno cum classis immanissimi Turcarum tyranni multa Christiani nominis oppida et loca invasisset, cepisset, vastasset et incendisset, ac ex illis complura miserabilium animarum millia in crudelissimam servitutem abduxisset, et nuntiaretur eumdem tyrannum novos exercitus, eosque sane ingentes et formidolosos parare, nosque periculis inde imminentibus, ob ærarium nostrum exhaustum nulla ratione occurrere possemus, septem integras decimas ». Et infra : « imposuimus, etc. IV Januarii anno Incarnationis Domini MDLIII, anno II (1) ».

Conjunxit se Turcicæ classi Gallica classis in Portu-Herculis instructa [2], partemque maximam Corsicæ, Corsis et Genuensibus multis occisis, regi subegit præcipuo astu Thermei ducis, qui cum litteras Genuensium ad portus Syracusani præfectum intercepisset, supposuit adulterinas, translato eodem sigillo, et maxima auri vi, litterarum latore corrupto, quibus falso Genuam seditionibus vexatam, ut nullum ferre subsidium posset, significabat; Hetruriæ etiam littora infestavit classis Turcica, omniaque Italiæ necnon Dalmatiæ maritima oppidula magnis calamitatibus afflixit, cumulata ingenti præda, et Christianis multis in captivitatem Turcicam abductis, at dum superum mare Mustapha latrociniis infestum redderet, Christophorus Canalis Venetus adeo fortiter eum invasit, ut tres rostratas triremes procella tormentorum primo impetu laceratas demerserit, duas ceperit, fugientemque Mustapham demum assecutus, capitali supplicio ut latronem affecerit, Turcarumque latrocinia multo exinde tempore compressa fuerint. Licet vero Gallorum rex magno sui nominis dedecore Turcas in Christianorum exitium vocasset, tamen hæreticos regni sui acerrime persecutus est, nam apud Metenses inquisitos per civium domos hæreticos libros manu carnificis exuri publice jussit, Lutetiæ multos, qui se Evangelicos jactabant, ut veros Sathanistas, qui Sathanæ ministrorum Scripturas corrumpentium interpretationes falsas sectabantur, flammis tradidit. Lugduni etiam novem Sathanistæ a Sathanæ ministro Calvino illusi temporario incendio ad æternum demigrarunt; mirum autem omnibus visum est, ut Henricus rex, qui tanto odio prosequebatur hæreticos, quos in regno suo suppliciis delebat, patrocinium Germanorum principum, qui in arma adversus Cæsarem consurrexerant, ne Augustana Confessio, id est, Lutherana hæresis extingueretur in Tridentino Concilio, susceperit, nam si illum divini amoris studium urebat, pari studio in Germania hæresim extinguendam optasset, at non illum divini honoris tuendi ardor inflammarat, sed proprii honoris et commodi ratio ducebat; norat enim, quam dira pestis esset hæresis, quæ nutrita, Galliæ regnum eversura esset, cum vero Germaniam Cæsaris odio eversam vellet, tantam pestem in Germania fovendam senserat, ut Austriaca familia eo læthali cancro arrosa, viribus debilitaretur : accessere quidem apud Henricum regem deprecatores Helvetii Zuingliani, ut mitius ageret cum hæreticis, sed illum ad sua vota inflectere non potuerunt.

36. *Michael Servetus jussu Calvini Genevæ exustus.* — Eodem anno Genevæ Calvinus Michaelem Servetum, patria Hispanum, professione medicum, qui inter Judæos et Mauros blasphemiis sanctissimam Trinitatem appetere didicerat, variasque provincias, ut eodem veneno inficeret, peragrarat, extremo supplicio ut hæresiarcham affecit : « Mirum hoc erat », inquit Surius [1], « non solum quod Calvinus nihilo esset illo melior, sed etiam, quod isti Evangelici nolunt morte affici hæreticos. Porro vero Calvinus suum hoc factum usque adeo illustre esse voluit, ut scripto evulgato, totam historiam comprehenderit, et in hæreticos gladio vindicandum docuerit. Tanta est novæ hujus Evangelicæ doctrinæ constantia. Constans scilicet in eo est, ut sit inconstantissima. Sleidanus hanc Serveti necem non improbat, non probaturus, ut apparet, si Pontifex aut Catholici eam hæretico illi intulissent. In summa quidquid facit Lutherus, Calvinus, Zuinglius, et id genus pestes, id non potest non esse Evangelicum ; si quid ejusdem generis faciat Pontifex Romanus, sæva tyrannis est et facinus antichristianum. O cæcas hominum mentes! certe Calvinus non minus commeruerat mortem atque Servetus

[1] Jul. III. l. VII. brev. p. 49. — [2] Sur. in Comm. hoc anno. Natalis Comes l. VI. Adrian. l. X. an. 1553.

[1] Sur. in Comm. hoc ann. Jacobus Laingæus in Vit. Calvini c. 3.

(1) Litteras hic ab annalista recitatas ad proximum annum pertinere, ipso licet affirmante, plane nego. Neque enim Julius aliam anni supputandi rationem quam vulgarem a Januario ductam tenuit. Nunquam ergo litteras Januario anni sequentis exaratas consignasset anno MDLIII. Nec insuper annus MDLIV Januario mense annum II, ut litteris illis adnotatur, sed IV signabat. Has igitur litteras exaratas censeo anno MDLII, Januario mense, quo alter Pontificatus Julii annus agebatur. Excursiones vero Turcarum, de quibus in iis litteris, illæ sunt quas anno MDLI Dragutes littorales urbes Siculas obivit, de quibus annalista ad A. MDLI, 67. Annorum ergo nota ita emendanda est « IV Januarii anno incarnationis Domini MDLII, anno II ». MANSI.

ille, nec refert secus de illo sentire miseros, quos ille miser evertit. Lutherani sane si habuissent illum, tractassent illum haud aliter, ni fallor, atque hæreticum ».

Non odio nefandissimæ hæreseos Calvinus in eum sæviit, divinique honoris asserendi causa, ut describit Laingæus in Vita Calvini, cum etiam ipse Calvinus de Christi divinitate male sentiret, sed ad exsaturanda in Servetum odia, octavo enim ante anno Servetus cum Viennæ in Gallia Lugdunensi ageret, una cum libro suo triginta sex Epistolas ad Calvinum miserat, quibus ostendebat Calvino errores ex libris Institutionum ejus excerptos, quibus lectis Calvinus in furias adversus Servetum efferatus est, utque Servetum perderet, ausus est scribere ad Franciscum cardinalem Turnonium, Servetumque accusare hæreseos. Quibus auditis, non abstinuit a risu cardinalis, cum audiret hæreticum accusare hæreticum, perinde ac si latro accusaret latronem, captus autem postea est Servetus Lugduni, ac detrusus in carcerem, ex quo cum evasisset, Calvinum implacabilem inimicum rogavit, ut illum Genevam accerseret, putabat enim amicum, ut impietatis socium; at Calvinus hæc Petro Vireto scripsit, cupere Servetum habere obstrictam suam fidem, ut Genevam veniret, sed constituisse, si veniat, nunquam passurum, ut salvus exeat. Hæc erat benignitas Calvinistici Evangelii. Cum horum ignarus Servetus Italiam petiturus per Genevam iter suscepisset, Calvini imperio captus, ejusdemque astu et auctoritate a senatu damnatus, et lento igne exustus est: « Quamvis hic dignus erat », inquit Laingæus [1], « qui hæc mala pateretur, ille tamen sycophanta Calvinus indignus erat, qui hæc faceret, cum eodem morbo laboraret, eademque hæresi infectus esset. Tum demum id omnium pessimum est, et contra hunc præstigiatorem maxime facit, quod is non ita pridem librum scripserat, et in lucem emiserat, quo conatus est probare hæreticum non debere plecti capite, neque de sacrilego sumendas esse cum sanguine pœnas ». Pari ultionis appetitu Calvinus alium hæreticum Petrum Ameum chartularium, a quo se gravatum injuria querebatur Evangelica illa sua mansuetudine, quam Beza adeo extollit, ad crudelissimam mortem compulit, visusque est apud imperium Genevensem populum fidei defensor, fidei hostis immanissimus. Quo vero spiritu ducerentur sectarum auctores facile patuit in nonnullis a Cacodæmone fascinatis. Visus est Basileæ, visus est alter Parisiis, qui genio beati Petri se afflatos contenderent, alius quoque Basileæ se Mosis angelo insessum prædicavit, pluresque commovit, cum regem Galliæ ante mensem Junium Protestantium dogma professurum prædixit, sed cum exitus non consentirent dictis, fuga se subduxit; nec defuere impostores alii, qui vana effutirent, qui nunquam talia finxissent, nisi advertissent in commodanda facili fide insignem stoliditatem.

37. *In Germania bellum civile inter præcipuos Protestantium defensores.* — In Germania [1] gravissimum bellum exortum est inter præcipuos Lutheranæ hæreseos contra Tridentinum Concilium defensores Albertum Brandeburgicum, et Mauritium Saxoniæ ducem; Saxoniæ duci Ferdinandus rex, Henricus dux Brunsvicensis, episcopi Wirceburgensis et Bambergensis adhæsere; Albertus vero maximam Lutheranorum colluviem ad se traxit, atque in eos episcopos omnem furorem effudit, Bambergam et Suinfurtum expugnavit, nonnullaque Norimbergensium oppida, ex quo bello maxima damna pluribus episcopis et clero Catholico illata sunt, de quibus cum Melchior episcopus Herbipolensis apud Julium questus esset, illum Julius his litteris [2] ad constantiam in adversis hortatus est, pollicitusque acturum cum Cæsare, ut conatus impiorum sævitiamque contunderet.

« Melchiori episcopo Herbipolensi.

« Venerabilis frater, etc. Quæ ex istis partibus nuntiaverunt vellemus esse hilariora, neve tantum improborum atque impiorum temeritati et licentiæ tribueretur, ut ab illorum arrogantia atque ferocia piis ac quietis cupidis hominibus tantopere extimescendum non esset, quanquam, et in Dei auxilio primum scilicet et maxime, et in vestro etiam consilio atque virtute plurimum confidimus, impios illorum conatus irritos casuros, sensurosque eos aliquando non minorem in ista nobilissima natione ad publicam salutem defendendam proborum consensum esse, quam sceleratorum hominum ad eamdem oppugnandam audaciam, in quo nos quoque auctoritatem apud Cæsarem nostram, et pro istius causæ æquitate, simulque pro vestra salute et commodis libenter interponemus, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum, die XXI Martii MDLIII, anno IV ».

Implicitus erat infelici Gallico bello Cæsar, Gallorumque percitus odio, civili bello, quo ardebat Germania, comprimendo non incubuit, non ægre ferens Albertum Mauritiumque hostes suos propriis armis confici, nec illum populorum gemitus commoverunt, ut ad pacem cum Gallo mentem flecteret: porro Albertus cum multas clades Franconiæ intulisset, vertit impetus in Saxoniam, Erphordiensem agrum rapinis fœdat, Halberstadiensem clerum ad pendendam magnam auri vim cogit, Henrici Brunsvicensis agrum incendiis vastat, atque ultra tigridum naturam efferatus, pueros et mulieres gravidas

[1] Jacobus Laingæus in Vit. Jo. Calvini c. 4.

[1] Sur. in Comm. hoc anno. — [2] Jul. III. lib. brev. VII. sign. num. 2886. p. 83.

atque ægros una cum oppidanis inclusos Altorffo et Lauffo oppidis in Norimbergensi agro incenderit. Nona Julii die inter Mauritium Albertumque in Saxonia cruentissimo prælio certatum est, in quo multa millia perierunt. Mauritius, in cujus castris Wirceburgensis et Bambergensis episcopi erant, una cum landtgravio et Henrico Brunsvicensi victor evasit, sed accepto læthali vulnere paulo post extinctus immanissimis doloribus ex spasmo contractis. Albertus castris exutus, cæsoque exercitu, fuga salutem obtinuit, multa vero oppida amisit, atque a senatu Cæsareo, ut publicæ quietis perturbator, proscriptus est.

38. *Nuntius Apostolicus ad Grisones in fide confirmandos missus.* — Irrepserat apud Rhœtos eadem pestis hæreticæ contagio, ac seditiones in Ecclesiasticos concitarant turbulenti impietatis buccinatores, dum simplicem gentem inanium sophismatum laqueis irretiebant, ad quorum dissolvendas artes discutiendamque caliginem a tenebrionibus offusam, Julius Paulum Odescalcum internuntium misit, qui nutantes in fide confirmaret, pervicacesque judiciorum ordine comprimeret, de quo episcopus Curiensis a Julio [1] certior factus est, jussusque cum eo omnem operam pro retinenda veteri incorrupta religione conjungere.

« Episcopo Curiensi.

« Venerabilis frater, salutem, etc. Cum gravi dolore animum nostrum stimulat hoc temporum nostrorum inter Christianos populos, et in ista præcipue ampla Grisonum gente de religione dissidium : volentes huic malo ea, quæ temporum ipsorum qualitates patiuntur, remedia adhibere, mittimus in isthæc loca dilectum filium Paulum Odescalcum protonotarium, et Signaturæ nostræ referendarium, ad ipsam Grisonum nationem nuntium nostrum, qui recte de Catholica fide sentientes, nostro nomine confirmet atque collaudet, quos autem corruptos labantesque repererit, eos, vel cohortationibus, et rectæ doctrinæ commonstratione ad meliorem sensum revocet, vel si contumaces esse perstiterint, contra eos secundum Ecclesiasticas sanctiones diligenter inquirat, quod nostrum consilium, cum tua fraternitate per has nostras litteras communicare voluimus, eam hortantes, ut omne suum studium, opem, auctoritatem ad hoc tam pium salutareque negotium adjuvandum conferat, sicut tu quidem, et Deo ipsi, et muneri tuo ex episcopali, quæ in istis ipsis regionibus fidei tuæ commissa est cura, in primis es adstrictus, etc. Datum Romæ apud S. Marcum die XXII Julii MDLIII, anno VI ».

39. *Ottho Augustensis cardinalis doctrina, zelo et pietate conspicuus.* — Præluxit vero exemplo cæteris Germaniæ episcopis Ottho Augustensis cardinalis, qui accita sacerdotum societatis Jesu turma, eximie adversus Lutheranismi præcones doctrina ac pietate decertavit, multosque ab æterno exitio et Sathanæ tyrannide in libertatem filiorum Dei vindicavit, de cujus virtutibus ad Guillelmum Waltpurgensem toparcham, religionis laude et observantia in Sedem Apostolicam conspicuum, hæc Julius scripsit [1], atque ad constantiam defendendæ religionis incitavit.

« Dilecto filio nobili viro Guillelmo Trucheses baroni Waltpurg, sacri Romani hæreditario dapifero.

« Redeunte ad te atque ad Ecclesiam suam dilecto filio nostro Otthone sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinale Augustensi tuo nato, cujus nobis præsentia, virtus, probitas, quamdiu in Urbe mansit, valde fuit grata, noluimus eum sine his nostris ad te litteris dimittere, per quas nobilitati tuæ significaremus, nos tuæ virtutis, rectissimæ fidei, et singularis in Christiana religione constantiæ, plurimorumque et magnorum in hanc S. Sedem, ejusque legatos et ministros officiorum memoriam diligenter atque amanter conservare ; non enim aut tua merita parum illustria sunt, quæ ignorari possint, aut nos ejusmodi, qui et ad habendam et ad commemorandam gratiam parum grati et liberales simus, omnino a fidelibus Dei, Sanctæque et immaculatæ ejus religionis cultoribus prima et præcipua suæ pietatis præmia ab eodem Deo justissimorum bonorum operum remuneratore in illa altera vita, ad quam omnes labores nostri, omniaque piorum desideria aspirant, expectanda sunt, sed tamen in hac etiam vita bonorum et gravium virorum justæ laudes, actionumque suarum approbatio ad ipsius Dei laudem præcipue relata, vere Christiano homini non potest esse non jucunda, cum videat cæteros, qui se impietate, scelere sacrilegioque commaculaverunt, passim proborum vocibus carpi, in infamia esse, atque omnium odiis maledictisque lacerari, sui autem memoriam atque nomen in summa bonorum omnium benevolentia et charitate, et in summa laude ac celebritate versari, quod nos tuæ nobilitati egregie contigisse et gaudemus et gratulamur, idque in tot ac tantis divinæ in te benignitatis muneribus, non minimum Dei erga te beneficium esse agnoscimus, cui quidem Deo, sicut te debitas grates agere et referre, ac quotidie magis pro tua pietate relaturam non dubitamus, ita ejus in divinæ gratiæ retributionem in dies abundantiorem futurum confidimus, nos certe, qui semper, et tuas et ipsius Otthonis cardinalis virtutes et merita non memoria solum retinebimus, sed paterna etiam benevolentia favoreque prosequemur, quæcumque a nobis erga vos, aut

[1] Jul. III. lib. brev. sig. num. 2888. p. 662.

[1] Jul. III. l. VII. brev. sig. num. 2886. p. 90.

ab hac Apostolica Sede, vel commoda, vel ornamenta, proficisci unquam poterunt, et ita prompte, ac libenter in vos conferemus, ut vestræ pietatis ac probitatis majorem in dies ex nostra etiam benignitate voluptatem sitis percepturi. Dat. Romæ apud S. Petrum, die XVIII Februarii MDLIII, anno III ».

Defecit a patrui pietate nepos, qui cum postea ad Coloniensem archiepiscopatum domesticarum virtutum commendatione evectus fuisset, in impietatem lapsus, claritatem inter impios adeptus est, ingentemque multitudinem in Sathanæ castra æternaque incendia traxit, de quibus inferius.

40. *Monet Julius Polonos ne facile credant Moschovitis, et ostendit novatores non minus civili statui infestos esse quam Ecclesiastico.* — Hoc tempore Moschorum princeps internuntiorum opera cum Julio Pontifice de schismate abjiciendo colloquia egit, pluraque ad augendam rem suam, dignitatem amplificandam postulavit, quæ cum in rei Polonicæ damnum vertenda opinarentur Poloniæ præsules, nec Moschum vera pietate incitari, sed suorum commodorum lenocinio allici, Julium monuere, ne illius dolis deludi se sineret, exploraretque num vere ac sincere pietatem amplecti vellet, nec facile postulata admitteret, quibus hæc a Julio[1] responsa data sunt :

« Venerabilibus fratribus Nicolao archiepiscopo Gnesnensi, et Andræ Cracoviensi, ac Joanni Wladislaviensi, et Andrææ Posnaniensi, necnon Samueli Chelmensi episcopis.

« Venerabiles fratres, etc. Lectis litteris vestris ad nos XV Februarii datis, quibus nos de Moschorum principis negotio diligenter admonetis, quæ nos propter illa, quæ tractarentur hoc tempore, oportere scire arbitraremini, valde amavimus fidem ac prudentiam vestram, per quam tam studiose vestrum officium, tum patriæ vestræ, tum Christianæ reipublicæ, tum nobis etiam ipsis præstaretis, est illud omnino ita ut scribitis, nihil scilicet optabilius piis mentibus esse posse, quam si cunctæ nationes, quæ a vera Dei cognitione rectæque ejus fidei cultu alienæ sunt, sincere et ex animo ad unitatem Ecclesiæ Catholicæ, et veræ fidei religionisque observantiam se adjungant, sed in his confusis perturbatisque temporibus maxime considerandum esse, qua fide quisque id agat, num ad id simulandi causa ad tempus, an vero et certo religionis studio adducatur, quod nos etsi idem antea nostra sponte sentiebamus, tamen posthac vestro etiam admonitu in hac ipsa causa diligentius cavebimus, quare vestra præstantissimique regis vestri auctoritate permoti, quibus Christianæ et Catholicæ religionis dignitatem, atque hujus Sanctæ Sedis auctoritatem adeo credimus esse cordi ipsius, Moscovitæ principis postulata rejecimus, nec quidquam ullo tempore de eo per nos statuetur, quin et cum isto præstantissimo rege, et vobiscum etiam prius communicemus ; nos enim ita præclarum de vestra virtute et prudentia, atque erga Deum sanctissimamque ejus religionem fide, et in hanc Apostolicam Sedem observantia judicium facimus, ut semper et vestro consilio tribuere et voluntati satisfacere, quantum cum Deo poterimus, simus parati. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum, etc. die XV Aprilis MDLIII, anno IV ».

41. Hortatus quoque est Pontifex[1] Poloniæ proceres ad tuendam religionem Catholicam, ostenditque novatores non tam ad ordinem Ecclesiasticum labefactandum anniti, quam ad omnem politicum statum inducta hæreseos profana libertate convellendum.

« Dilectis filiis nobilibus viris senatoribus regni Poloniæ.

« Nobilitates vestras de ea, quam in hac temporum agitatione Catholicæ fidei atque optimarum in Christiana religione partium adversus impios seditiososque homines suscipitis propugnatione in Domino plurimum commendamus, debitaque laude, quæ veræ virtutis comes est, prosequemur ; cum multa sint et amplissima erga istud nobilissimum regnum Dei munera atque dona, nullum omnino est, quod tam nobis illius stabilitatem diuturnitatemque polliceatur, quam ista tum istius optimi regis, tum optimatum principumque virorum qui sub illo præstantissimo capite reipublicæ gubernacula moderantur, in vero Dei cultu et Catholica religione conservanda unanimis atque concors consensio, hoc consilium cum erga Deum pium et ad ejus benignitatem vobis conciliandam maxime est idoneum, tum in ratione veræ sapientiæ in primis prudens est et salutare, cum istæ novarum sectarum opiniones, quasi improborum, seditiosorum machinæ (id quod tot jam provinciarum exemplis perspicuum est) non tam ad Ecclesiasticarum rerum ordinem confundendum, quam ad lebefactandum omnes ordines, præfecturas et imperia, ut temeritati atque licentiæ omnia permittantur, sint intentatæ, quod vestras nobilitates pro sua prudentia, et dispicere, et providere, ita nobis gratum est, ut plus propterea in dies, et nostræ erga vos dilectioni indulgeamus, et vestræ tribuamus virtuti, id quod ex prædicto Marco Antonio (Maphæo) plenius poteritis cognoscere, cui nobilitates vestræ fidem habebunt. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum, die XXVII Maii MDLIII, anno IV ».

42. *Assyrii ad unitatem redeunt, misso Romam patriarcha.* — Hoc anno Assyria ad obsequium et conjunctionem Romanæ Ecclesiæ rediit, quo argumento extant subjectæ Christia-

[1] Jul. III. lib. brev. VII. sig. num. 2886. p. 174.

[1] Julius III. l. VII. brev. sig. num. 2886. p. 217.

norum Assyriorum litteræ ad Julium III [1], quibus efflagitant, ut designatum a se patriarcham confirmet, Pontificemque Romanum Christi vicarium et beati Petri successorem communem omnium Ecclesiarum parentem ac principem profitentur.

« Patri patrum, et primo pastori nectenti coronas, et ungenti sacerdotes, atque accingenti zonas, Petro temporis nostri, ac Paulo dierum nostrorum, et cingulo comprehendenti universam Christianitatem. Tu es in loco Christi dominus noster, tu sedes in sede alta et sublimi capitis Apostolorum, tenens claves regni Cœlorum, cui ore salutari Dominus noster dixit : *Quidquid ligaveris in terra, erit ligatum et in Cœlis*, et super eum fundavit Ecclesiam suam, ut portæ inferi non prævaleant adversus eam in generationem et generationem. Et nunc tibi eam Sedem dedit Christus Dominus noster et salvator noster, sedesque super eam, tu item es fons, cujus aquæ non deficiunt, et quisquis sitiverit, ex te æquum est ut bibat aquas vivas ac sedet sitim suam, tu es lucerna, quæ non extinguitur, sed illustrat omnes creaturas, sicut candela in candelabrum, et sicut Joannes Baptista, qui posuit dexteram suam super caput Domini nostri, in te videt lumen tota Christiana respublica, quæ est proles Ecclesiæ sanctæ, tu es murus fortis civitatis et matris civitatum Romæ magnæ, quam piscatus est caput Apostolorum Petrus et architectus prudens Paulus, qui præbuerunt lumen omnibus hominibus vinctis, occupatis errore Sathanæ. Tu es caput omnium patrum, sicut erat Petrus omnium discipulorum, cui ut sedem altam et sublimem dedit Deus in terra, sic etiam in novissimo, altum excelsumque, et sicut ipsa Roma est magna et celeberrima. Sed quid extendimus verba coram tua sublimitate? parvum est os nostrum, et brevis lingua nostra, verum ipse Christus, qui te elegit, ad hoc suum munus exaltet et extollat te, faciatque te instrumentum electum, quod conveniat gloriæ suæ. Verumenimvero scito, Domine Pater noster electe, hoc est, quod papa, cujus vita custodita sit a Domino, quod nos servi tui humiles peccatores Nestoriani sumus pupilli, absque patre et absque gubernatore, neque superest apud nos fermentum patrum, aut ullus metropolita, sed dumtaxat duo aut tres episcopi ; habebamus quemdam patriarcham, unde ab annis centum, qui nullum constituebat metropolitam, nisi de familia et genere ac populo suo, atque ea familia hanc consuetudinem usurpavit a centum annis usque adhuc. Nunc vero unus solus superest episcopus ex ea familia, qui conatus impudenter ita agere, ut egerunt illi, qui ante ipsum fuere : verum nos non acceptamus neque proclamavimus ipsum, sed subito convenimus ex omnibus locis Orientalibus, et ex omnibus civitatibus, et pagis, qui sunt circa civitatem Muzal, hoc est, Asur, non procul a Ninive, ex Babylonia, ex Carcha, ex Arbela, ex Insula, quæ est in medio Tigris fluminis Paradisi, ex Tauris Persiæ, ex Nisibi, ex Mardino, ex Amed, ex Nasanchepla, et ex reliquis locis Orientalibus ad Mozal proceres sacerdotum ac monachorum, reliquorumque fidelium, pro consuetudine, ordine et canonibus olim observatis, atque interrogavimus, scrutatique sumus inter omnes. Verum non invenimus quemquam præter prudentem et doctum magistrum, ac purum et omnis mulieris expertem, eloquentemque ac bene expertum, et aptum nominis fratrem Saud, quem per vim e loco habitationis suæ deduximus in medium cœtus fidelium, visumque est feliciter omnibus hunc esse idoneum ad hanc viam ; postquam autem feliciter visum est, ita subito scripsimus litteras ad sublimitatem tuam quamquam indigni, misimusque ipsum ad pedes tuos sanctos, et una cum ipso viros tres primates inter fideles, Adamam, Thomam, et Caleph, comitatique sunt ipsum usque ad Hierusalem circiter septuaginta viri optimates selecti nostræ fidei, atque viatico comitatuque ipsum instruximus secundum veterem consuetudinem. Proinde supplices petimus a paternitate tua sublimi, ut simul atque pervenerint ad te, conficias negotia eorum, et non restet confusio et ignominia in populo, et inter eos, qui sunt religionis nostræ, ita ut non audeamus prodire in conspectum hominum. Obsecramus itaque te, et eum, qui tibi concessit hoc donum altissimum, et mox ubi ad te pervenerint, ordines eum nobis patriarcham Catholicum, ut non maneamus pupilli absque patre, et gubernatore, ac pastore, et confundatur ordo noster fermenti sacerdotalis, et relinquamur velut oves sine pastore. Nec abeat labor, quem sustinuimus ex Oriente in Occidentem in perditionem. Nam Dominus noster dixit in Evangelio discipulis suis : *Gratis accepistis, gratis date omnibus*, quibus opus est de fonte vitæ, et scribas ipsi litteras, et des ipsi viaticum benedictionis, et benedic locis Orientalibus, ut exultet cor nostrum, et ita discedent cum gaudio abs te, sicut gaudebant Magi Persæ in Bethelem in Nativitate Domini nostri, et sicut descenderunt pastores in speluncam, et sicut imbuerunt Angeli gaudio ipsas mulieres.

« Præterea hoc etiam scito, Pater noster sublimis, quod sacerdotium nostrum ex Roma sit, quæ est Sedes Petri capitis Apostolorum ex temporibus pristinis, verum ex quo confusus est ordo Christianorum a filiis Agar Ægyptiæ, interrupta est via nostra ad vos inde a spatio trecentorum annorum usque in hunc diem. Nunc porro quandoquidem miserimus hos ad pedes tuos sanctos, obtestamur ne remoreris ipsos, ne

[1] Ext. in Act. Consist. Ms. card. Spadæ sign. num. 134. p. 103.

nos maneamus in confusione, et relinquatur cor nostrum apud ipsos, et doleat anima, sed cito remitte eos, quia sitimus ad videndum eos, sicut terra, quæ sitit aquas, atque conficias cito, cito. Sed non convenit, ut prolongemus verba eorum cum sublimitate tua, non enim digni sumus. Tu ipse nosti, quod quando filii egent, patres ipsorum explent eorum indigentiam. Et Christus Dominus noster et Deus noster custodiat reges vestros, et benedicat locis vestris ad preces dominæ nostræ Mariæ, quæ peperit lucem et vitam, et domini Joannis Baptistæ : ita fiat. Amen ».

43. Extat in Actis Consistorialibus [1] narratio status Assyriæ Ecclesiæ, quæ in senatu cardinalium exposita fuit, quæ ob rerum, quas continet, dignitatem, Annalibus inserenda visa est, in qua animadvertendum est Nestorianorum Jacobitarumve nomina non sectis hæreseon, sed populis certis, qui fidem Christianam inter Mahometanos Assyriæ retinuere, indita fuisse.

« Sulalla, hoc est, *Accedens* Arabice, vulgo Saud dictus, annos jam natus circiter quadraginta in civitate Mozal, quæ et Assur vocatur, octodecim Christianorum Ecclesiis insignis, quorum quindecim sunt Nestorianorum, tres vero Jacobitarum sita in ripa citeriore Tigris fluminis, a qua ex altera parte ripæ abest Ninive illa, Jonæ prædicatione nobilis, bis mille passibus, quæ nunc dumtaxat circiter mille ædibus habitatur, parentibus inter suos cives optimatibus, admodum puer suo ipsius genio instigatus, monasticam vitam amplexus est, quam hactenus cum summa religione coluit in cœnobio nuncupato Rabban-Hormisd, quod situm est ultra Tigrim circiter octo millibus passuum a Ninive in Monte, ut omnia in illis regionibus monasteria, propter secessum scilicet; in eo monasterio Sulalla jam annos fere duodecim abbatem egit, habetque fratres supra quinquaginta. Abest autem ab hoc monasterio duobus dumtaxat milliaribus Altus Patria Nahum Prophetæ, ubi illi in hanc diem celeberrimum extat sepulchrum, ad quod Judæi longe lateque confluunt, et Christiani, qui soli eam civitatem circiter mille domibus incolunt, summa cum religione venerantur. Longe maxima pars Christianorum, qui per Assyriam, Persiam ac reliquas Orientales provincias habitant, appellantur Nestoriani, nam Maronitæ extra Libanum montem pauci sunt, Jacobitæ vero sparsi quidem habitant, sed non frequentes, ac Cophtæi, sive ut ipsi scribunt, Ægophei magis versus Ægyptum, a qua videntur mihi hoc nomen sumpsisse, vergunt, et provincias Præstogiam. Verum hi Nestoriani nomen potius Nestorii hæretici, quam errores, retinuisse videntur : nam nihil plane quod illam sectam referat, in his hominibus, qui hic adsunt comperio. Invidia vero, qua apud Maronitas, Jacobitas, Cophtæos, et reliquos earum regionum Christianos laborant, fortasse tum ex ipso nomine, tum ex eo quod reliquos earum regionum Christianos numero ac multitudine populi, Ecclesiarumque frequentia, et statu rerum aliquanto feliciore superant, nata videri possit, nam in Indiam usque suas Ecclesias frequentes numerant.

« Porro ab annis circiter trecentis, aut eo amplius, ex communi ejus gentis decreto, huc ad sacrosanctam Sedem Apostolicam missus quidam est, ut hac auctoritate in patriarcham crearetur, qui, Maraus nuncupatus, a Summo Pontifice in patriarcham creatus, atque ad suos remissus est ; verisimile itaque est, eum multa illic de veteri religione in sinceriora dogmata et nostræ Ecclesiæ consentanea mutasse. Successu vero temporis evenit, ut ante annos abhinc circiter centum, quidam illic patriarcha, sacrosanctum hoc munus sibi suisque posteris hæreditarium facere sit conatus ; ita ut ex eo tempore nemo, nisi ex ea ipsius familia in archiepiscopum aut episcopum sit creatus, et deinde in patriarcham ; cum vero nunc tandem postremus simili ratione suum ex fratre nepotem, quem idcirco puerum octo annorum episcopum fecerat, sibi in patriarcham successorem facere cogitasset; verum antequam puerum in eam auctoritatem evehere potuisset, fatis functus esset. Universus populus tam laici, quam clerici datam sibi divinitus abrogandæ illius (corruptelæ) resurrectionis occasionem ratus, de vindicando veteri eligendi ritu cogitavit.

« Convenerunt igitur superiore anno, mox atque ille patriarcha esset defunctus, in civitatem Mozal episcopatus Arbele; ea est civitas, ad quam Alexander Darium superavit; item episcopus de Salvast, et episcopus de Adurbeigan, hæ ambæ sunt in Persia octo aut novem dierum itinere a Ninive in ditione Sophi, qui tres episcopi ei genti superfuere, et præter eos ex omnibus civitatibus late vicinis, non quidem populus universus, sed ex singulis viri primates Christiani tres aut quatuor, cum litteris cujuscumque populi nomen ac voluntatem testantibus, utpote ex Babylonia, quam modo Bagadat vocant, ex Carcha, ex insula Tigris, quæ in medio flumine circiter duodecim milliarium passus supra Mozal est, ex Tauris, quæ est Persiæ sedes Sophi, Ecbatana in Libro Judith appellata, et ex Nisibi, quam Migdoniæ Antiochiam veteres nominarant, ut Strabo testatur, sitam sub monte Masio ad amnem Hormiz, qui illic per agros passim derivatus, usque adeo fœcundat, ut saccus orizæ, quantum equus ferat, vix duobus tribusve Juliis veneat, et ex Mardino, quæ Mardæ Ptolomæo est, et ex Æmet, quæ Ammea eidem dicitur, et ex Hasan-Cepha, hoc est, Petra-Forti,

[1] Ext. in Act. Consist. Ms. card. Spadæ sig. 134. p. 106.

quæ supra prædictam insulam citeriori ripæ Tigris in rupe munitissima impendet, fortasse eadem, quæ Seleucia Nicanoris Straboni dicitur, ac denique ex omnibus reliquis vicinis locis convenere, inquam, legati populorum Christianorum ad civitatem Mozal ad eligendum patriarcham sibi, quo, cum omnes convenissent, facta re divina per unum ex eis episcopis, et postea proposito sacrorum Evangeliorum libro, ac sancta Cruce, ex ordine primum ipsi episcopi, ac deinde reliqui suæ quisque reipublicæ nomine sententias dixerunt, quæ sententiæ omnes in hunc Sulallam ob perspectam omnibus vitæ ejus probitatem latæ sunt, quæ nisi tertio missis nuntiis, et tum quidem per vim ex eo monasterio ad se pertrahere potuerunt. Celebrata itaque iterum re divina, invocatoque simul Spiritu sancto, ac deinde ipso in medium producto, ubi maximo omnium applausu, denuo sententiæ omnes in hunc comprobatæ essent, visum est eum pro confirmatione (mittere), scriptæque publico decreto litteræ illæ supplices, quas ipse huc ad sanctissimum dominum nostrum papam pertulit, et redacta est tota res in Acta publica, ut gesta erat, missique sunt cum eo viri, cum Ecclesiastici tum laici, ex primatibus Christianorum, usque ad Hierosolymam circiter septuaginta, quod etiam testantur litteræ guardiani montis Syon, et ex eo numero deinde, qui ipsum comitarentur, legati sunt tres quorum unus nomine Caleph, vir laicus, sed apud suos in ea, quam dixi insula Tigris primi nominis, hic adest, alter morbo periit in itinere, tertius vero æger relictus est.

« Obsecrat humillime, ut sanctissimus dominus noster papa in patriarcham illum velit confirmare, idque quam potest fieri citissime, quo possit cum primis navibus versus patriam proficisci, a qua jam plusquam sesquiannum abest, veretur enim ne populus mortem ejus suspicans, de novis rebus circa religionem cogitet.

« Præterea petiit sibi, ac populo, regionibusque Orientalibus sanctam benedictionem a sanctissimo domino nostro dari. Optaret præterea, ut una secum quispiam vir Ecclesiasticarum rerum peritus allegaretur, qui illos ritus hujus Orthodoxæ Ecclesiæ nostræ doceret; promittitque, mox si quis talis mitteretur, eum, aut in episcopum, aut ad aliam dignitatem promovendum, ac datum iri ipsi locum, et ædes, in quibus commodissime habitare posset. Addit etiam illic quatuor Concilia magna, magnis voluminibus haberi, atque ea, et etiam libros veterum doctorum, quibus hic caremus, quales sunt Ephrem... »

XV Februarii Simon Sulalla, delectus a clero et populo Assyriorum patriarcha, provolutus ad pedes Julii III pontificis, Catholicæ fidei professionem nuncupavit ex orthodoxa verborum formula ipsi proposita inferiusque afferenda, quæ gesta singula Maffæus cardinalis in senatu habito xx Februarii retulit, utque constaret illum jam ante a clero populoque Assyrio fuisse rite designatum patriarcham, de quibus extant subjecta publica documenta [1].

45. « Romæ die Lunæ xx Febr. MDLIII, referente reverendissimo Maffæo.

« Cum universus populus Assyriæ Orientalis, videlicet, tam Ecclesiastici quam laici pro eorum veteri more acclamassent in eorum patriarcham religiosum virum Simonem Sulalla, priorem domus Hormisd, Ordinis Sancti Basilii, Musal diœcesis, Ordinem ipsum expresse professum, in quadragesimo vel circa ætatis suæ anno constitutum, et eumdem Simonem ad Sanctitatem suam pro confirmatione hujusmodi obtinenda misissent, sanctitas sua idoneitate et meritis supradicti Sulalle et aliis præmissis diligenter examinatis, ejusdemque confessione visa, intellecta et ab eo approbata, horum intuitu Ecclesiæ patriarchali de Musal in Syria Orientali per obitum bonæ memoriæ Simonis Mamæ illius ultimi possessoris extra Romanam curiam defuncti vacantis, de persona ejusdem Simonis Sulalle providit, prout in cedula, cujus tenor est:

« Reverendissime Domine. Hodie sanctissimus in Christo pater et dominus noster dominus Julius divina providentia PP. III in suo Consistorio secreto, ut moris est, ad relationem meam Ecclesiæ patriarchali de Muzal in Syria Orientali, cui bonæ memoriæ Simon Mama patriarcha de Muzal et insulæ Tigris, ac cæterarum civitatum et terrarum Orientalium eidem patriarchæ subjectarum, necnon monasteriorum ejusdem nationis in Dii Marin ac Calicut, ac tota India existentium eidem patriarchæ subditorum, dum viveret, præsidebat, per obitum ejusdem Simonis, qui extra Romanam curiam diem clausit extremum, pastoris solatio destitutæ, de persona religiosi viri domini Simonis Sulalle de Danielis domo Bella fratris domus Hormisd Ordinis Sancti Basilii, Muzal diœcesis, Ordinem ipsum expresse professi, in quadragesimo vel circa suæ ætatis anno et præsbyteratus ordine constituti, ac de legitimo matrimonio procreati, de cujus integritate, doctrina, puritate, sinceritate, fidei constantia, religionis zelo, vitæ ac morum honestate, et denique in omni virtute summa perspicuitate, universus clerus et populus Catholici illius regionis per eorum litteras suæ sanctitati testimonium perhibuere, ejusdem Simonis Sulalle confessione, quam sanctitas sua de verbo ad verbum præsenti cedulæ et litteris desuper conficiendis inseri et adnotari voluit et mandavit, prius audita et in

[1] Acta Consist. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. p. 98.

scriptis redacta ac diligenter examinata, et in eodem Consistorio perlecta, ac ea Catholica, et ipso Simone Sulalle per eam fidei capace, et vero, fideli ac idoneo repertis, horum intuitu de reverendissimorum meorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio Apostolica auctoritate providit, ipsumque illi in patriarcham præfecit, et pastoralem curam, etc. committendo, absolvens eumdem dominum Sulalle a censuris ad effectum. In quorum fidem præsentem cedulam fieri, et nostri parvi sigilli impressione muniri jussimus et fecimus, eamque manu propria subscripsimus ».

Tenor vero dictæ Confessionis sequitur, et est talis :

« Ego frater Sulalle de domo Danielis Bella, ex civitate Muzal in Assyria Orientali orinudus, frater domus et conventus S. Basilii, Muzal diœcesis, Ordinem ipsum expresse professus.

« I. Credo ex corde et confiteor ore, quod unus solus est verus Deus Omnipotens, incommutabilis, qui est incomprehensibilis, ineffabilis et æternus, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, unus in essentia, trinus in personis, Pater ingenitus, Filius a solo Patre genitus, Spiritus sanctus a Patre et Filio procedens, non sicut a duobus principiis, sed ab utroque tanquam ab uno principio. Pater non est Filius, aut Spiritus sanctus, Filius non est Pater, aut Spiritus sanctus. Spiritus sanctus non est Pater aut Filius, sed Pater tantum Pater est, Filius tantum Filius est, et Spiritus sanctus tantum Spiritus sanctus est. Nullus alium, aut præcedit æternitate, aut excedit magnitudine, aut superat æternitate (immensitate). Absque initio semper est, aut sine fine. Pater est generans, Filius nascens, Spiritus sanctus procedens, consubstantiales, coæquales, et omnipotentes, et coæterni : hæ tres personæ sunt unus Deus, non tres Dii, una essentia, una substantia, una immensitas, unum principium, unus creator visibilium omnium et invisibilium, corporalium et spiritualium, qui quando voluit universas condidit creaturas sua bonitate, quas valde bonas voluit ; ideo reprobo et anathematizo omnes hæreses, et hæreticos sentientes et docentes contraria.

« II. Firmiter etiam credo et confiteor, quod unigenitus Dei Filius consubstantialis Patri, semper cum Patre et Spiritu sancto existens, in plenitudine temporis quam divinæ misericordiæ consilium disposuit, ut nos a peccato Adæ et cæterarum culparum nostrarum sordibus mundaret, et a morte et inferno liberaret, incarnatus est de Spiritu sancto, in immaculato utero beatæ Virginis Mariæ, veram et integram hominis naturam assumpsit, corpus, scilicet, et animam rationalem in unitate personæ divinæ, tanta unitate, ut unus et idem Christus sit Deus et homo, Dei filius et hominis filius, ita quod una natura non confunditur ab altera, neque una transit in alteram, neque una miscetur alteri, neque altera evanescit, sed in persona omnino una duæ sint naturæ perfectæ, scilicet et divina ac humana, salvis earumdem naturarum proprietatibus, duæ voluntates, duæ operationes, ita ut Christus sit tantum unus, et sicut formam servi Dei forma non adimit, ita formam Dei forma servi non minuit, qui enim verus Deus est, idem verus est homo, Deus per id quod in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, homo per id quod Verbum caro factum est, et habitavit in nobis ; Deus per id quod de quinque panibus quinque millia hominum saturavit, quod Samaritanæ aquam salientem in vitam æternam promisit, quod Lazarum quatriduanum a mortuis suscitavit; homo per id quod esurivit, sitivit, fatigatus est, et in ligno clavis transfixus est ; unus et idem secundum divinitatem æqualis æterno Patri, immortalis, impassibilis ; secundum vero humanitatem minor Patre, mortalis et passibilis.

« III. Insuper firmiter credo et prædico eumdem Dei Filium incarnatum, natum esse ex Maria semper Virgine, et ideo ipsam Virginem fateor, veram Dei Matrem atque Genitricem. Item vere passum, mortuum et sepultum, vere cum anima descendisse ad inferos ad liberandum Patres, et ad ligandum insatiabilem homicidam, et subinde vere ex mortuis surrexisse, et per quadraginta dies Apostolos docuisse, moxque ad cœlos ascendisse, sedereque ad dexteram Patris, et venturum in fine sæculorum ad judicandum vivos et mortuos.

« IV. Credo et profiteor nullum unquam hominem ex semine Adæ conceptum et natum fuisse salvatum, aut fore salvandum, nisi per fidem mediatoris Dei et hominum Domini nostri Jesu Christi in sanguine et morte ipsius, qua nos reconciliavit æterno Patri, et delevit chirographum iniquitatum nostrarum, æterna redemptione inventa.

« V. Item firmiter credo, legalia omnia Veteris Testamenti, seu Mosaicæ Legis, quia Christum figurabant, licet divino cultui illa ætate congruerent, ipso adveniente cessasse, et jam promulgato Evangelio servari non posse sine interitu salutis æternæ. Omnes igitur post illud tempus circumcisionis, Sabbathi, ciborum eadem Lege prohibitorum, reliquorumque legalium observationes alienas a fide denuntio, et salutis æternæ non posse esse participes, nisi aliquando ab his erroribus resipiscant, ab his enim omnibus liberavit nos Christus, et septem novæ legis Sacramenta instituit, quæ veneror, credo et confiteor, scilicet Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Ordinem, et Matrimonium, et Extremam-Unctionem, quæ omnia nobis gratiam Dei conferunt, et virtute passionis Domini nostri Jesu Christi ea

sumentibus applicavit. Ista septem Sacramenta perficiuntur tribus, verbo, videlicet, et rebus, ministro; rebus ut materia, verbis ut forma, ministro qui facere intendat quod facit Ecclesia. Recipio insuper quidquid de eisdem Sacramentis sancta et Catholica Ecclesia Romana docet et prædicat.

« VI. Credo, quod si vere pœnitentes in Dei charitate decesserunt, antequam dignis pœnitentiæ fructibus, et commissorum et omissorum pœnis Purgatorii post mortem purgari, utque a pœnis hujusmodi releventur prodesse eis fidelium vivorum suffragia, Missarum scilicet Sacrificia, orationes et eleemosynas, et alia pietatis officia, quæ a fidelibus pro aliis fidelibus fieri consueverunt secundum Ecclesiæ instituta; illorum animas, qui post Baptisma susceptum nullam omnino peccati maculam habent, et ut dictum est, purgatæ sunt, mox in cœlum recipi, et intueri clare ipsum Deum trinum et unum sicuti est, pro meritorum tamen diversitate alium alio perfectius, illorum vero animas, qui in actuali mortali peccato vel solo originali decedunt, mox in Infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendas.

« VII. Firmiter etiam teneo et credo Symbolum fidei a trecentis decem et octo Patribus Concilii Nicæni acceptatum, et usque hæc tempora servatum in Ecclesia in hac forma : Credo in unum Deum Patrem Omnipotentem, Factorem cœli et terræ, visibilium omnium et invisibilium, et in unum Dominum Jesum Christum, etc.

« VIII. Confiteor, teneo et prædico unum eumdemque Deum Veteris et Novi Testamenti, hoc est, Legis et Prophetarum, atque Evangelii auctorem esse, quoniam eodem Spiritu sancto inspirante locuti sunt. Itaque suscipio omnes libros canonicos quos suscipit sacrosancta Romana Ecclesia Catholica, quorum tituli sunt, videlicet : quinque Libri Moysis, Liber Genesis, Exodi, Levitici, Numeri, Deuteronomii, Josue, Judicum, Ruth, quatuor Libri Regum, duo Paralipomenon, Esdræ, Nehemiæ, Tobiæ, Judith, Job, Psalmorum David, liber Proverbiorum, Ecclesiastes, et Cantici Canticorum, Sapientiæ, Ecclesiastici, Isaiæ, Hieremiæ, Baruch, Ezechielis, Danielis. Teneo etiam libros duodecim Prophetarum minorum, id est, Osee, Joelis, Amos, Abdiæ, Jonæ, Micheæ, Nahum, Abacuc, Sophoniæ, Haggæi, Zachariæ, Malachiæ et duos libros Machabæorum. Etiam teneo quatuor Libros Evangelistarum Matthæi, Marci, Lucæ, Joannis. Accepto quatuordecim Epistolas Pauli, ad Romanos videlicet unam, ad Corinthios duas, ad Galatas unam, ad Ephesios unam, ad Philippenses unam, ad Colossenses unam, ad Thessalonicenses duas, ad Timotheum duas, ad Titum unam, ad Philemonem unam, ad Hebræos unam. Item suscipio Epistolam Jacobi unam, Petri duas, Joannis Apostoli tres, Judæ unam, Librum Actuum Apostolorum et Apocalypsim Joannis Apostoli.

« IX. Item amplector, suscipio et approbo sanctam Nicænam Synodum CCCXVIII Patrum, et profiteor et sequor quidquid illa decrevit, et reprobo et damno quidquid illa damnavit, et maxime impiam hæresim Arianorum cum suo auctore Ario.

« X. Item amplector, suscipio et approbo Sanctam Catholicam Chalcedonensem Synodum quartam in ordine generalium Synodorum, et credo ac sequor quidquid illa decrevit, et reprobo ac damno quidquid illa reprobavit, et maxime impiam hæresim Eutychetis et Dioscori, et reprobo secundam Ephesinam synodum.

« XI. Item amplector, suscipio et approbo Sanctam primam Ephesinam Synodum ducentorum Patrum, et credo quidquid illa decrevit, et reprobo quidquid illa reprobavit, maxime hæresim Nestorianam cum suo auctore Nestorio.

« XII. Item suscipio, approbo et amplector quæcumque alia Concilia, quæ recipit et approbat sancta et Catholica Ecclesia Romana, ac damno et reprobo omnes hæreses et auctores earumdem, quas et quos reprobat et damnat dicta sancta et Catholica Romana Ecclesia, necnon quidquid tenet et docet sancta Sedes Apostolica Romana ac Catholica Ecclesia cum omni devotione et reverentia suscipio et accepto, illos quoque doctores et Sanctos Patres, quos Ecclesia Romana approbat reverenter suscipio.

« XIII. Teneo et confiteor sanctam Sedem Apostolicam et Romanum Pontificem in universum orbem tenere primatum, et ipsum Romanum Pontificem successorem esse Petri Principis Apostolorum et verum Christi vicarium, totiusque Ecclesiæ suæ sanctæ esse caput, et omnium Christianorum patrem et doctorem existere, et ipsi in beato Petro pascendi, regendi, et gubernandi, universalem Ecclesiam a Domino nostro Jesu Christo plenam potestatem traditam esse, cujus Ecclesiæ unitatem et congregationem tam valere credo, ut nullos extra dictam Ecclesiam Catholicam existentes æternæ vitæ participes posse fieri confiteor.

« Insuper promitto me tanquam obedientiæ filium ordinationibus, præceptis, censuris ac jussionibus papæ Julii III moderni, et successorum suorum Romanorum Pontificum canonice intrantium, et Sedis Apostolicæ fideliter et semper obtemperaturum. Ita me Deus adjuvet, et sancta Dei Evangelia, et Deus testis est mihi, quod corde credo, confiteor ore hanc confessionem fidei meæ sinceram et veram, quam scribi feci, ac manu propria subscripsi, et humiliter Patri sanctissimo Julio III Pontifici Maximo ad pedes ejus prostratus obtuli die XV mensis Februarii MDLIII.

« Ego indignus frater Simon Sulalle feci scri-

bere hanc fidem, et manu propria subscripsi.

« Datum Romæ in palatio Apostolico anno a Nativitate ejusdem Domini MDLIII, die vero XX mensis Februarii, Pontificatus prælibati sanctissimi domini nostri anno III ».

Collectis cardinalium suffragiis Simon Sulalla a Pontifice Assyriorum patriarcha confirmatus est, ac postea lapso medio Aprili solemni ritu patriarchali pallio in Basilica Sancti-Petri insignitus, de quo hæc publica Acta [1] referunt :

« Die Lunæ XVII Aprilis Sanctitas Sua in Sede Pontificali consistorii sui secreti Romæ in palatio Apostolico apud Basilicam S. Petri sedens cum pluribus ex reverendissimis ac reverendis dominis archiepiscopis, episcopis ac aliis prælatis Ecclesiarum, necnon sanctitatis suæ familiaribus sibi assidentibus pallium, insigne videlicet plenitudinis pontificalis officii, de corpore ipsius B. Petri sumptum, R. P. D. Simoni Sulalle de Danielis de Domobella, patriarchæ de Mozal in Syria Orientali, coram eadem sanctitate sua personaliter constituto, et illud cum ea qua decuit reverentia postulanti, propriis manibus tradidit et assignavit, ut tam dictus Simon patriarcha, quam ejus in Ecclesia de Mozal successores patriarchæ de Mosal pro tempore existentes illo perpetuis futuris temporibus infra Ecclesiam suam de Mozal illis diebus dumtaxat uteretur, qui expressi sunt in jure, aut in ipsius Ecclesiæ de Mozal privilegiis continentur ».

46. *Ad præparanda decreta de reformatione multi Romam acciti præsules, et auctus cardinalium senatus.* — Eodem die actum est de redigenda in meliorem formam Christiana disciplina, cumque perlecta essent quæ cardinalium congregatio ad id constituta sanxisset, visum est a conclavi et electione Pontificis incipiendum, ut sanctior morum norma a capite ad extrema membra diffunderetur ; de quo hæc referunt Acta Consistorialia [2].

« Romæ die Lunæ XVII Aprilis, S. D. N. fecit verbum de reformatione per reverendissimos deputatos facta, et fuerunt lecta ea, quæ per eos acta extiterant, et visum fuit Sanctitati suæ sumendum esse a reformatione conclavis, videlicet de electione Pontificis, et fuit decretum quod Bulla antea desuper facta mitteretur per manus ad reverendissimos, nullo tamen exemplari sumpto seu relaxato, quia visa postmodum mitterentur etiam ea, quæ de dicta reformatione per prædictos deputatos ut prius acta fuerant, et deinde super omnibus concluderetur ».

Confluxit Romam ad sanctioris disciplinæ formam instituendam maximus episcoporum, qui jam ante vocati erant, numerus, utque res debito perageretur ordine, Julius Marcellum cardinalem tit. S. Crucis maximis virtutum ornamentis conspicuum, ac postea in Pontificatu successorem Romam excivit, visum enim erat futurum opportunius, ut in Romana aula, quam in Concilio ea norma instauratæ disciplinæ sanciretur.

47. Auctus est hoc anno cardinalium senatus, de quo hæc memorant Acta Consistorialia [1] :

« Romæ die Veneris XXII Decembris MDLIII. fuit Consistorium, in quo creavit et assumpsit in S. R. E. presbyterum et diaconos cardinales, videlicet Petrum de Aragonia archiepiscopum Panormitanum presbyterum, et Ludovicum de Lotharingia de Guisa, ac Robertum de Nobilibus de Monte-Politiano in decimo tertio anno, vel circa, ac Hieronymum de Simoncellis clericos Aretinæ et Urbevetanæ civitatis vel Diœcesis respective diaconos ».

48. Adducta est ea Ludovici Guisii cardinalis promotio in maximam invidiam, ita ut proximo ineunte anno Julius Pontifex ob graves causas constituerit, ut nullus posthac cardinalis adhuc superstitis frater in cardinalium senatum adscribi posset, ne ad pauciores familias is honos contraheretur, ut narrant Acta Consistorialia [2].

Quod autem Julius purpura ornaverit Robertum de Nobilibus suum ex sorore nepotem, respexit quidem non ad annos, sed ad mores seniles, ita ut vere asserere possimus, de eo locutum quoque fuisse Spiritum sanctum in Sapientia : *Senectus enim venerabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata : cani enim sunt sensus hominis, et ætas senectutis vita immaculata.* Iste namque ætate adolescens, sensu perfectus vir, decimo suæ vitæ anno ita Latinam et Græcam callebat linguam, ut coram Pontifice duobus istis idiomatibus oraverit, quibus addidit sacrarum Litterarum disciplinam ; sed majori multo existimatione digna ejus vitæ innocentia, qua cum nullis rebus, quas adeo mundus magnifacit, adhæreret, cardinalitiam dignitatem relinquere, et nomen dare Societati Jesu decreverat, a quo tamen consilio a proprio piaculario sacerdote ejusdem Societatis viro dimotus est, majorem proinde purpuræ conferens, quam ab ipsa accipiens splendorem. At homines tanta virtutum luce diu frui non meruerunt, quatuor namque post cardinalatum elapsis annis decimo octavo suæ ætatis anno, immaturus mundo, sed maturus cœlo ad Paradisi gloriam evocatus est.

[1] Acta Consist. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. p. 114. — [2] Ib. p. 113.

[1] Acta Conc. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. p. 127. — [2] Acta Consist. sign. num. 134. p. 129. Andreas Victorellus in Ciacco. in adject. Jul. III. et card. de Nobilibus.

JULII III ANNUS 5. — CHRISTI 1554.

1. *Philippus II Hispaniarum rex uxorem accipit Mariam Angliæ reginam, quod Calvinistæ omni modo impedire conantur.* — Anno Christianæ salutis quinquagesimo quarto supra millesimum quingentesimum, ineunte Indictione duodecima, perlatus est Julio ab oratore Cæsareo nuntius de matrimonio inter Philippum Hispaniarum principem Caroli V filium, tot regnorum hæredem, ac Mariam Angliæ reginam conciliato, ex quo cum de Anglorum ad Romanæ Ecclesiæ obsequium et conjunctionem reditu certæ spes affulgerent, pio gaudio delibutus Pontifex imperatori [1] de tantæ rei felici successu gratulatus est :

« Imperatori.

« Hodie kalendarum Januariarum et novi anni redeuntis diem festum agentes cum a sacro altari discederemus, solemni Missæ Sacrificio Deo Optimo Maximo per nos persoluto, tuæque in primis majestatis (quod semper fecimus), devotis nostris precibus eidem Deo incolumitate saluteque commendata, præsto nobis fuit dilectus filius nobilis vir Joannes Manricus orator apud nos tuus, qui nobis optatum nuntium attulit de matrimonio inter dilectissimum filium nostrum Philippum Hispaniarum principem natum tuum, ac Christianissimam in Christo filiam nostram Mariam Angliæ reginam conciliato, quo sane nuntio vix quidquam nobis gratius potuit accidere, ita enim nobis ejusmodi summorum ac præstantissimorum principum inter se conjunctio tum apta et conveniens in Domino visa est esse; tum Christianæ reipublicæ incremento, atque hujus Sedis dignitati auctoritatique opportuna, ut quod antea de illius nobilissimi Angliæ regni ad rectam fidem, et prædictæ Apostolicæ Sedis venerationem reversione freti singulari virtute ac religione ipsius Mariæ reginæ sperabamus, id nunc tua tanta auctoritate, consilio, pietate ad eam causam adjuncta prorsus ita futurum certe, firmissimeque expectamus ; quare majestati tuæ optimo animo paternaque charitate gratulantes, omnipotentem Deum omnibus votis oramus, ut istud ipsum matrimonium, tum majestatis tuæ ejusque præclarissimæ familiæ amplitudini, auctoritati, dignitati faustum, felix fortunatumque perpetuo esse velit, tum vero etiam illos, quos speramus, ad ipsius Dei laudem adjuvandam, salutares ex sese effectus parere, ut tantæ lætitiæ causæ, quæ ab ipsius benignissimi Dei largitate originem habent, cum ejusdem Dei semper voluntate beneplacitoque consequatur. Dat. Romæ apud S. Petrum, die I Januarii MDLIV, anno IV »:

2. Pro conficiendo hoc augusto conjugio, excitus est serius in Angliam Reginaldus Polus ne tumultuum causam novandi cupidis præberet, cum regio stirpe satus, nec sacerdotio initiatus a nonnullis in regem expeteretur : porro Maria regina religionis Catholicæ pristino splendori restituendæ cupida Cramnerum Cantuariensem archiepiscopum et Hugonem Latimerum plurium scelerum reos in carcerem conjici jussit, comitem etiam Devoniæ ob prælatum sibi Philippum actum in iras, et Elizabetham ex Anna Bolena Henrico natam cum Wiato [1], ut senatui visum est, conjurationis conflatæ sociam vinculis addixit; usa tamen clementia dein comitem in Italiam relegavit, Elizabetham vero, quæ postea sævissimam persecutionem in Catholicos, rerum potita, exercuit, procerum precibus morti ereptam Wodstochium in custodiam misit.

Non conquievere tamen turbidi hæreticorum animi, sed aperta usi audacia ad occultas artes confugere, ut fascinatam dolis occultis plebem in conjuratione pellicerent, finxeruntque primum adulterina miracula quasi lapsæ cœlo Angelicæ mentes cœlestibus vocibus Lon-

[1] Jul. III. l. VIII. brev. sig. num. 2887. p. 24.

[1] Sander. l. II.

dinenses cives admonerent, ne reginæ cum Hispaniarum principe conjugium celebrari permitterent, neve religionem veterem pristino restitui splendori tolerarent; quorum doli patefacti impietatem ac nequitiam auctorum in lucem collocarunt, nefariaque superstitio in risum versa est, versutiaque justis pœnis castigata, ut refert Sanderus [1] subjectis verbis :

3. « Motus in Anglia varii præcipuis conjuratoribus in potestatem reginæ redactis, et supplicio affectis utcumque conquieverunt. Sed hæretici, inquietum et turbulentum genus hominum, et quod vi et armis apertis contra nuptias cum Hispaniarum principe et regni reconciliationem non poterant, Diabolicis tentant efficere artibus : nam præter privatas insidias, quas ad tollendam reginam (pro quibus Guillelmus Thomasus regii senatus tempore Eduardi scriba merita morte mulctatus fuit) impie struxerunt, aliud ad commovendum Londinensem populum seditioni, tum et hæresi valde deditum, inauditum adinvenerunt stratagema; induxerunt quippe quamdam puellam, octodecim annos natam, hæresi simul et pretio corruptam, in eam improbam simulationem, ut se permitteret in abdito inter duos muros cujusdam domus angulo ad tempus concludi, et per fistulam ad id aptatam eas voces edere, quas istius strophæ artifices suggererent sibi : nomen puellæ Elizabetha Crosta erat, doli auctor erat Dracus quidam. Ita ergo illa instructa, et in loco ad fraudem accommodato collocata, mirabiles emittit continuo ex antro suo voces, easque tam sonoras, ut per omnes vicinos audiretur. Accurrunt undique cives, quid sit inquirunt, mirantur, voces non mortalis hominis, sed angeli esse clamabant, urbi ac reipublicæ iste spiritus comminatur miseriam, ærumnas, mala omnia, si nuptias cum Hispano aut communionem cum papa Romano admittant. Multa enim contra sanctum Sacrificium et reliquam fidem Catholicam quasi oracula fundebat; erant ex conspiratoribus, qui data opera se turbis adstantibus semper ingesserant, qui hujus spiritus propheticas et obscuriores sententias ad religionis eversionem et seditionem movendam interpretabantur. Magistratus autem ad multitudinem compescendam, et quid rei sit lustrandum accedit : fraus difficillime apparuit. Sed tandem inito consilio de defodiendo muro et vicinis parietibus unde voces reddi conjiciebat, misera puella prodiit, ac examinata, quorum suasu et consilio hoc fecerit, confessa est statim se a quibusdam seditiosis sectariis, et ab eo in primis, quem nominavimus, Draco, ad istam nequitiam inductam fuisse. Auctores fugiunt; puellæ publica pœnitentia castigatæ reliqua pœna condonata est, et ita res tota in risum et in majorem hæreseos detestationem, quæ tam Diabolicis sustentatur artibus, recidit ».

4. *Cardinalis Polus amplissimis facultatibus munitus tam pro confirmandis episcopis hæresim ejurantibus quam pro reditibus per nefas possessis a restitutione eximendis.* — At Maria regina pristinæ dignitati restituendæ religionis sollicita dejectis gradu Ecclesiastico hæreticis, pios delegit sacerdotes a Reginaldo Polo cardinale legato approbatos, quos Ecclesiis prætici a Pontifice veteri more atque instituto flagitavit, tum sacras pro ipsa, ut regnum pie ac tranquille administraret, apud Deum preces fundi postulavit; hujus pietatem ac flagrantissimum instaurandæ religionis impietatisque evertendæ studium Pontifex commendavit, dato cardinali Polo de his amplissimo mandato.

5. In senatu cardinalium Romæ habito VI Julii, creati fuerunt octo episcopi Angli, atque etiam Reginaldo Polo collata potestas, ut præsules intrusos per nefas, redeuntes ad officium ejuratis hæresi et schismate in eadem dignitate confirmaret, quemadmodum referunt [1] Acta Consistorialia :

« Romæ die Veneris VI Julii MDLIV, fuit Consistorium, in quo proponente Sanctissimo Domino nostro, cum reverendissimus dominus Reginaldus Sanctæ Mariæ in Cosmedin diaconus cardinalis, Polus nuncupatus, Sedis Apostolicæ in regno Angliæ de latere legatus, cui ante idem Sanctissimus Dominus noster, ut quibusvis cathedralibus etiam metropolitanis ipsius regni Ecclesiis, quovis modo pro tempore vacantibus, de personis idoneis, pro quibus serenissima domina Maria Angliæ regina illustris juxta dicti regni consuetudinem sibi supplicasset Apostolica auctoritate providere, ipsasque personas eisdem Ecclesiis in episcopos et archiepiscopos præficere posse, plenam et liberam facultatem concesserat Lincolniensi de Joannis, et Roffensi de Mauritiis in Theologia baccalaureorum, ac Cicestrensi de Georgii, et Glocestrensi de Jacobi Magistrorum in Theologia, necnon Menevensi alias Sancti-Danielis de Henrici legum doctoris, ac Bathoniensi et Wellensi invicem unitis ejusdem regni Ecclesiis certo modo pastorum solatiis destitutis de Gisberti R. P. D. episcoporum de legitimo matrimonio procreatorum, et in presbyteratus ordine ac ætate legitima constitutorum, pro quibus dicta Maria regina juxta eamdem consuetudinem supplicaverat personis, dicta auctoritate providisset, ipsosque illis respective in episcopos præfecisset, et pastores curam respective committendo, ipsius episcopi provisionum et præfectionum prætensarum vigore ipsarum Ecclesiarum regiminis et administrationis possessionem, seu quasi respective asseculi fuissent, et munus consecrationis alias rite et recte

[1] Sand. l. II. p. 342.

[1] Acta Consist. sig. num. 134. p. 133.

impensum suscepissent, assereretur que singulas Ecclesias prædictas etiam tunc, ut præfertur, seu alias certo modo vacare. Idem sanctissimus Lincolniensi de Joannis, et Roffensi de Mauritiis, ac Cicestrensi de Georgii, ac Glocestrensi de Jacobi, necnon Menevensi alias Sancti-Danielis de Henrici, et unitis Ecclesiis hujusmodi quovis modo quem Sanctitas sua haberi voluit pro expresso, et ex cujuscumque persona vacarent de Gisberti episcoporum prædictorum personis, pro quibus prædicta Maria regina eidem Sanctitati suæ supplicaverat, providit, ipsosque illis respective committendo, et cum retentione omnium, etc. Pro Mauritio Roffensi, et Henrico Menevensi episcopis prædictis, et cum clausulis opportunis, etc.

6. « Cum idem reverendissimus Reginaldus cardinalis legatus, cui etiam Sanctitas Sua, ut de personis quorumcumque archiepiscoporum vel episcoporum, qui metropolitanas aut alias cathedrales dicti regni Ecclesias de manu laicorum etiam schismaticorum, et præsertim quondam Henrici regis et Eduardi ejus nati recepissent, earum fructus etiam longissimo tempore, etiam tanquam venerabiles archiepiscopi seu episcopi usurpando, postquam eos rehabilitandos esse censuisset, si sibi alias digni et idonei viderentur; eisdem metropolitanis et aliis cathedralibus Ecclesiis de novo, necnon de novo quibusvis aliis cathedralibus, etiam metropolitanis, dicti regni Ecclesiis, quovis modo vacantibus de personis idoneis, pro quibus serenissima domina Maria Angliæ regina illustris juxta ejusdem regni consuetudinem sibi supplicasset Apostolica auctoritate providere, ipsasque personas eisdem Ecclesiis in archiepiscopos et episcopos præficere, ac cum iis, qui Ecclesias cathedrales etiam metropolitanas de manu laicorum, etiam schismaticorum, ut præfertur, recepissent; quod eisdem, seu aliis ad quas eos alias rite transferri contingeret, cathedralibus etiam, metropolitanis Ecclesiis in archiepiscopos et episcopos præfici, ac pro se, ipsasque Ecclesias in spiritualibus et temporalibus regere et gubernare, ac munere consecrationis sibi eatenus impenso uti libere et licite valerent, dispensare posset, plenam et liberam facultatem concesserat Reginaldus prædictus Robertum Herphordiensem, qui Ecclesiam Assanensem dicti regni tunc certo modo vacantem de manu dicti Henrici seu Eduardi receperat, et illius regimini temere et de facto se ingesserat, ac prætextu præmissorum munus consecrationis etiam de facto susceperat, mensæ episcopalis Assanensis fructus tanquam episcopus Assanensis realiter admiserat, et pro quo prædicta regina, juxta eamdem consuetudinem sibi super eo supplicaverat et de persona Ecclesiæ Herphordiensis, tunc certo modo Pastoris solatio destitutæ, dicta auctoritate providisset, eumque illi in episcopum præfecisset et pastorem, curam etc. committendo, ac secum, ut eidem Ecclesiæ Herphordiensi in episcopum præesset, illamque in spiritualibus et temporalibus regere et gubernare, ac munere consecrationis per eum, ut præfertur, suscepto uti libere et licite valeret dispensando, ipseque Robertus episcopus provisionis et præfectionis hujusmodi vigore, possessionem, seu quasi regiminis, et administrationis ipsius Ecclesiæ Herphordiensis quovis modo, quem haberi voluit pro expresso vacaret de persona ipsius Roberti, pro quo prædicta regina Maria eidem Sanctitati Suæ supplicaverat, dicta auctoritate providit, ipsumque Robertum illi in episcopum præfecit ».

7. Porro reginæ litteræ de reflorescente in Anglia religione Catholica in senatu perlectæ fuere maximo omnium plausu, quibus Julius Pontifex [1] subjectis verbis respondit :

« Mariæ Angliæ reginæ.

« Litteras serenitatis tuæ VII Aprilis die ad nos datas incredibile pæne est qua nos animi lætitia et exultatione acceperimus, quantoque studio et gaudio ab universo venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium cœtu nobiscum una fuerint perlectæ, cum omnes certatim, et summi Dei in te benignitatem, propriamque et peculiarem tuarum rerum protectionem ac curam extolleremus, et tuam vicissim tantam acceptorum ab eo beneficiorum gratitudinem tantamque undique admirandi operis quod in te Deus a templo suo sancto operatus est, confirmationem debitis in Domino laudibus efferremus, tot enim probis, piisque et doctis sacerdotibus per serenitatem tuam ad istius regni Ecclesiarum regimen adscitis, nobisque atque huic Apostolicæ Sedi, ut eos juxta solemnem Catholicumque morem ipsius præficeremus, propositis, nil sane majus et appositius per te ad causam Dei erigendam planeque constituendam potuit effici, cum tibi tales viros curæ, studii laborisque tui cooperatores assumpseris, qui fide et pietate, et recta in Deum Religione in omni varietate temporum semper habiti sunt eximii, itaque et tunc statim provisionem de ipsis episcopis jam per dilectum filium nostrum Reginaldum legatum factam nos ad supplicationem tuæ Serenitatis juxta antiquum prædecessorum tuorum morem auctoritate nostra approbavimus, ratamque habuimus, et nunc eamdem tenore præsentium generatim approbamus et confirmamus, et cum prædictis venerabilibus fratribus episcopis videbitur, illis singulatim nostræ hujus confirmationis testimonium per solitas nostras sub plumbo datas litteras præbebimus; quod vero Majestas tua in postremis suis litteris nos orat, ut ad Deum preces fundere velimus, quibus per ejus clementiam

[1] Jul. III. l. brev. VIII. sig num. 2887. p. 182.

et bonitatem tui istius regni ad perfectam hujus sanctæ Sedis obedientiam reducendi consiliis secundos det eventus, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Marcum die x Julii MDLIV, anno V ».

8. Pro restituenda asserendaque facilius religione, pellicendisque ad obsequium Ecclesiæ Anglis proceribus, qui Ecclesiastica vectigalia invaserant, Julius cardinalem legatum auctoritate munivit, ut cum iniquis possessoribus mitiori ratione transigere, raptarum opum sacrarum restituendarum onere eos exsolvere posset, præferendas enim redemptas Christi sanguine animas temporariis censibus, qui in infelici præteritorum temporum perturbatione distracti fuerant vel pessumdati, censuit Pontifex, atque etiam ut contra fas occupata retineri permitteret, rescissis contrariis legibus, indulsit, de quo subjectæ ad cardinalem legatum [1] adhuc agentem in Belgio datæ litteræ :

« Cardinali Polo legato.

« Superioribus mensibus, oblata nobis spe per Dei misericordiam et charissimæ in Christo filiæ nostræ Mariæ Angliæ reginæ summam religionem et pietatem, nobilissimi illius Angliæ regni, quod jam diu quorumdam impietate a reliquo Catholicæ Ecclesiæ corpore avulsum fuit, ad ejusdem Catholicæ atque universalis Ecclesiæ unionem, extra quam nemini salus esse potest, reducendi, te ad prædictam Mariam reginam, atque universum illud regnum nostrum, et Sedis Apostolicæ legatum de latere, tamquam pacis et concordiæ angelum de venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio atque unanimi assensu destinavimus, illisque facultatibus omnibus munivimus, quas ad tanti negotii confectionem necessarias putavimus esse, seu quomodolibet opportunas, atque inter alia circumspectioni tuæ, ut cum bonorum Ecclesiasticorum possessoribus, super fructibus male perceptis, et bonis mobilibus consumptis concordare, transigere, ac eos desuper liberare et quietare, ubi expedire videretur, posset, auctoritatem concessimus et facultatem, prout in nostris desuper confectis litteris plenius continetur ; cum autem ex iis principiis, quæ ejusdem Mariæ reginæ sedulitate et diligentia, rectaque et constante in Deum mente, tuo etiam in ea re cooperante studio atque consilio prædictum reductionis opus in prædicto regno usque ad hanc diem habet, ejusdem præclari operis perfectio in dies magis speretur, eoque faciliores progressus habitura esse dignoscatur, quo magis nos majorem in Ecclesiasticorum bonorum possessionibus in illa superiori temporum confusione per illius provinciæ homines occupatis, Apostolicæ benignitatis et indulgentiæ spem ostenderimus, nos nolentes tantam dilectissimæ nobis in Christo nationis recuperationem, et tot animarum pretioso Jesu Christi Domini nostri sanguine redemptorum salutem, ullis terrenarum rerum respectibus impediri, more pii patris in nostrorum et sanctæ Catholicæ Ecclesiæ filiorum post longum periculosæ peregrinationis tempus ad nos respectantium et redeuntium peroptatum complexum occurrentes, tibi, de cujus præstanti virtute, singulari pietate, doctrina, sapientia, ac in rebus gerendis prudentia et dexteritate plenam in Domino fiduciam habemus, cum quibuscumque bonorum Ecclesiasticorum, tam mobilium quam immobilium in prædicto regno possessoribus, seu detentoribus, pro quibus ipsa serenissima regina Maria intercesserit, de bonis per eos occupatis ut prædicta bona sine ullo scrupulo imposterum retinere possint ; arbitrio nostro auctoritateque nostra tractandi, concordandi, transigendi, componendi, et cum eis dispensandi, omniaque et singula alia, quæ in his et circa ea quomodolibet necessaria, et opportuna fuerint, concludendi et faciendi, salvo tamen in his, in quibus propter rerum magnitudinem et gravitatem hæc sancta Sedes merito tibi videretur consulenda, nostro et prædictæ Sedis beneplacito et confirmatione plenam et liberam Apostolica auctoritate tenore præsentium, et ex certa scientia concedimus facultatem, non obstantibus litteris felicis recordationis Pauli papæ II, prædecessoris nostri de non alienandis bonis Ecclesiasticis, nisi certa forma servata, et aliis quibusvis Apostolicis, ac in Provincialibus et Synodalibus Conciliis editis generalibus vel specialibus Constitutionibus et ordinationibus, necnon quarumvis Ecclesiarum et monasteriorum, ac aliorum regularium et piorum locorum juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis alia firmitate roboratis fundationibus, statutis et consuetudinibus illorum tenores pro sufficienter expressis habentes contrariis quibuscumque.

« Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die XXVIII Junii MDLIV, anno V ».

9. *Philippus II in Angliam appellit ad nuptias cum Maria ineundas, collatis sibi prius a Pontifice juribus regni Neapolitani.*— Instructa interim amplissima classe Philippus Hispaniarum princeps profectionem in Angliam pro copulanda sibi connubialibus sacris Maria regina adeundaque regni possessione adornabat, cum Pontifex de parta recenti felicitate gratulaturus ei litteras transmisit, rogavitque ut cardinali Polo aditum in Angliam hactenus obstructum patefaceret.

Pridie ejus diei, quo consignatæ sunt Pontificiæ litteræ, appulerat Philippus princeps Hispaniarum in Angliam, in quem Cæsar ad regiarum nuptiarum splendorem augendum Neapolitani regni jura transfudit, ut refert

[1] Ib. num. 2887. p. 156.

Surius, de quo etiam Acta Consistorialia [1] hæc referunt :

10. « Romæ die XXIII Octobris MDLIV, fuit consistorium ; Sanctissimus D. N. admisit renuntiationem, translationem et dimissionem regni Siciliæ citra Pharum a serenissimo D. Carolo Romanorum imperatore semper Augusto in favorem serenissimi Domini Philippi Angliæ regis illustris, ipsius Caroli imperatoris nati factam, necnon obedientiam a nobili viro Ferdinando Avalos de Aquino, Marchione Piscariæ, ejusdem Philippi regis procuratore, nomine dicti Philippi regis, Sanctitati Suæ ac Sedi Apostolicæ, et S. Romanæ Ecclesiæ præstitam, itemque homagium et juramentum fidelitatis ac regnum ipsum usque ad confinia terrarum ipsius Romanæ Ecclesiæ excepta civitate Beneventana cum ejus territorio, districtu et pertinentiis ac eorum incolis, quam sanctitas Sua sibi et eidem Romanæ Ecclesiæ retinuit, prædicto Philippo regi, pro se suisque hæredibus et successoribus Aragonum regibus, tam masculis quam fœminis ex eo recta linea descendentibus in feudum perpetuum pro solito annuo censu septem millium ducatorum auri de camera et unius paraphreni albi pro recognitione veri et directi dominii ipsius regni in festo sancti Petri persolvendo, et sub conditionibus, modis, formis, adjectionibus, promissionibus, clausulis, voluntatibus et ordinationibus in litteris Julii II et concessione Leonis X Romanorum Pontificum Sanctitatis suæ prædecessorum contentis, concessit et elargitus est, et regnum ipsum eidem Philippo regi modo et forma prædictis infeudavit, eumque de illo per ipsius Ferdinandi Marchionis, et procuratoris ad osculum pedum Sanctitatis Suæ admissionem investivit, volens et intendens, ut infra annum a data concessionis hujusmodi computandum idem Philippus rex privilegium suum aurea Bulla bullatum, in quo proprio juramento fateatur, et recognoscat expresse regnum Siciliæ hujusmodi, ac totam terram ejus, quæ est citra Pharum, usque ad confinia ipsius Romanæ Ecclesiæ, excepta Beneventana civitate, cum illius territorio, districtu et pertinentiis prædictis, quæ ipsi Ecclesiæ perpetuo remaneat, Philippo regi, suisque hæredibus et successoribus prædictis ex sola gratia et mera liberalitate Sedis Apostolicæ et Sanctitatis Suæ fuisse concessa, eosque recepisse et tenere regnum Siciliæ et terrarum hujusmodi a Sanctitate Sua, et dicta Romana Ecclesia, sub pœnis et modis et conditionibus supradictis eidem Sanctitatis Suæ, seu Romano Pontifici pro tempore existenti, dare et tradere teneatur. Non intendens per præmissa juri serenissimæ D. Joannæ Hispaniarum et utriusque Siciliæ reginæ illustris, vel alicujus alterius in aliquo præjudicare, et alias, prout in Bulla plenius continetur ».

11. De collato in Philippum II [1] beneficentia Apostolica Neapolitano regno, proximo die Julius illum certiorem fecit subjectis litteris : tum ipsi, tum reginæ Mariæ fausta omnia comprecatus est.

« Charissimo in Christo filio nostro Philippo Angliæ ac Siciliæ citra Pharum regi illustri.

« Charissime in Christo fili noster, salutem, etc. Hodie mane in Consistorio publico de venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio et assensu, communique omnium plausu et lætitia, in Dei omnipotentis nomine, præsentibus dilectis filiis nobili viro Ferdinando marchione Piscariæ, et aliis tuis ac majestatis Cæsareæ apud nos agentibus, cum solitis cærimoniis et actibus opportunis, hilari ac libenti animo, eoque paterno affectu, quo serenitatem tuam, in primisque charissimum in Christo filium nostrum Carolum Romanorum imperatorem semper Augustum patrem tuum prosequimur, et tibi semper in omnibus, quæ cum Deo possumus, cupimus satisfacere, regni Neapolitani, ac totius Siciliæ citra Pharum, quod idem Cæsar refutarat, tibique cesserat, investituram concessimus, quemadmodum ab ipso marchione, ut putamus, pluribus certior fies, et ex litteris Apostolicis sub plumbo ad id propediem expediendis plenius cognosces ; Deum ipsum Optimum Maximum supplices precamur, ut hanc tuam regni hujus, regnorumque aliorum, et cujusvis principatus accessionem tibi, eidem Cæsari ac charissimæ filiæ nostræ Mariæ Angliæ reginæ illustri conjugi tuæ, regiæque familiæ vestræ universæ faustam felicemque et perpetuam servare, servatamque augere ad suæ divinæ Majestatis gloriam, Christique fidelium pacem sempiternam velit, quemadmodum pro summa ipsius clementia, tuisque in eum eximiæ pietatis et religionis meritis, quanto majore possumus desiderio certe et speramus in Domino et expectamus. Datum Romæ apud S. Petrum, die XXIII Octobris MDLIV, anno V ».

12. Extant eodem argumento exaratæ ad Carolum imperatorem litteræ [2], quibus Cæsareis votis obsecundasse tradito Philippo II eo fiduciario regno significavit.

« Charissimo in Christo filio nostro Caroto Romanorum imperatori semper Augusto.

« Charissime in Christo fili, etc. Hodie in Consistorio publico una cum venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus magno omnium plausu ac lætitia charissimum in Christo filium tuum et nostrum Philippum Angliæ regem illustrem, ut ex litteris

[1] Acta Consist. sig. num. 134, p. 145.

[1] Lib. brev. sig. num. 2391. — [2] Jul. III. l. VII. brev. sig. num. 2891. p. 1.

tuæ majestatis te maxime desiderare intelleximus, de regno Neapolitano, ac totius Siciliæ citra Pharum hilari ac libentissimo animo investivimus, quemadmodum majestatis tuæ hic agentes te certiorem facturos existimamus, Deum Omnipotentem in Domino deprecamur uti hæc investitura majestati tuæ filioque tuo serenissimo, ac regiæ vestræ familiæ universæ, Christianæque reipublicæ, et sanctæ huic Sedi felix faustaque sit ad ipsius Dei gloriam, ejusque fidelium salutem et pacem sempiternam. Datum Romæ apud S. Petrum, die xxiii Octobris mdliv, Pontificatus nostri anno v ».

13. *Anglia ad fidem Catholicam redit pietate Philippi et Mariæ, sed præsertim opera cardinalis Poli ; unde maxima in Urbe signa lætitiæ, et gratiarum solemnes actiones.* — Potitus Anglico sceptro Philippus rex adversas hæreticorum factiones discussit, studiaque omnia ad Angliam ab hæresi et impietate vindicandam, revocandamque ad obsequium Romanæ Ecclesiæ cum Maria regina contulit [1], itaque Reginaldum Polum cardinalem legatum excivit in Angliam e Belgio, is vero Pontificem de suo in Angliam proximo ingressu certiorem fecit, de quo hæc referunt Acta [2] Consistorialia :

« Romæ die Veneris, ultima mensis Novembris mdliv, fuerunt lectæ litteræ reverendissimi domini Poli, quibus significabat se infra biduum e Belgio in Angliam profecturum ». Magnis exceptum honoribus legatum narrat Sanderus his verbis :

« Hæreticorum frustratis conatibus, omniumque subditorum animis utcumque sedatis, Philippo etiam jam Angliam ingresso, ac nuptiis utrinque expetitis feliciter peractis, regis simul ac reginæ auctoritate regni reconciliatio summa sedulitate agebatur, atque ob eam causam ad diem duodecimum Novembris ordinum conventus indictus est, et Polus e Brabantia, quo ante aliquot dies appulerat, missis ad eum honoris causa duobus primariis viris regum consiliariis in Angliam vocatur, et vigesimo tertio ejusdem mensis in urbem honorificentissime deducitur, quintoque post die venit in concilium statuum, quod parlamentum ibi vocant, regibusque præsentibus legationis suæ causam exponit, hortaturque ut ad Ecclesiæ communionem redeant, sanctissimoque Pontifici principis Apostolorum successori, debitam auctoritatem restituant, qui summam velit ipsis impertire clementiam ac benignitatem : monet etiam, ut Deo gratias agant, qui talem ipsi regem dederit atque reginam. In hanc sententiam locutus egreditur.

« Ibi Wintoniensis episcopus cancellarius illius oratione repetita, multisque verbis ad unionem et concordiam eos hortatus, permagnas Deo gratias agendas esse dicit, qui pro sua immensa misericordia prophetam eis ex ipsorum semine suscitarit, amplissimum videlicet cardinalem, qui totus in ipsorum salutem incumbat. Postridie cum orationem et postulata legati probassent ordines, concepta fuit petitionis formula, qua regi supplicant atque reginæ, ut ad illum intercedant. Ejus hæc erat sententia. Pœnitere se vehementer schismatis, quod obedientiam Sedis Apostolicæ denegarint, et quod decretis factis adversus illam assenserint : in posterum vero se futuros in ipsius atque reginæ potestate, et facturos quidquid omnino possint, ut ejusmodi leges omnes atque decreta his comitiis abrogentur : majorem igitur in modum orare, ut interveniant et efficiant ut censuris absoluti, in quas juxta leges Ecclesiasticas per schisma inciderant, in Ecclesiæ Christi gremium rursus tanquam filii pœnitentes recipiantur, ut deinceps in Romanæ sedis et Pontificum obedientia servire Deo possint, ad ipsius nominis gloriam et suæ salutis incrementum.

14. « Altera die cum iterum adesset rex, regina et legatus, consurgit cancellarius, et quod super legati postulato decreverint ordines, clare pronuntiat, et deinde supplicem petitionem ordinum scripto comprehensam, obsignatam regi tradit atque reginæ, petens ut accipiant. Hi cum aperuissent, cancellario reddunt, ut pronuntietur. Tum ille rogat ab universo cœtu qui totum regnum repræsentat, num ratam habeant ? Illis affirmantibus, rex atque regina consurgunt, eamque legato tradunt. Is cum legisset, Diploma vicissim suæ etiam legationis illis exhibet : mox illud recitatur, ut ipsos absolvendi potestatem ei factam a Pontifice omnes intelligerent. Post orationem habet, et quam sit grata Deo pœnitentia, quantumque de peccatore pœnitente gaudeant Angeli, multis in medium adductis exemplis demonstrat : Deo gratias agit, qui mentem hanc emendationis cupidam ipsis inspiravit. Eo facto consurgit, idem rex et regina faciunt, et in genua subsidunt. Ibi tum ille Dei numen atque misericordiam implorans obtestatur, ut populum benigne respiciat, eique culpam ignoscat, seque legatum a Pontifice Christi vicario dicens, ut illos absolvat, de more benedicit toti multitudini simulque eam absolvit. Ad sacellum deinde ventum est : hic Deo actæ gratiæ symphonia cantorum, et festæ lætitiæ fuit editum signum, uti fieri consuevit.

« Secundo vero Decembris, rex et legatus cum omnibus pæne totius Angliæ proceribus veniunt ad templum Sancti-Pauli, post sacram hortationem edicit populo illius urbis, quanto studio omnes status totius regni nomine se submiserint Apostolicæ Sedis obedientiæ, quan-

[1] Sander. l. ii. par. ii. p. 344. — [2] Act. Cons. sign. num. 134. pag. 149.

taque vicissim pietate ab illustrissimo legato vice sanctissimi Domini nostri sint accepti, et a prioribus peccatis et censuris absoluti. Et ut pro tanta gratia Deo, papæ et regibus pientissimis gratias agant immortales monet, et non ita multo post regum et reipublicæ nomine missi sunt Romam legati, qui officium et obedientiam Sedi Apostolicæ pro toto regno sponderent et præstarent.

« Atque in Urbe propter lætissimæ rei nuntium supplicationes quoque publicæ factæ, et Deo grates Pontifice ipso sacra mysteria celebrante persolutæ sunt, et indulgentia ad modum Jubilæi per Christianum orbem in gratiarum actionem publicata est. Hæc reconciliatio regni post vigesimum annum, in quo infaustum illud ab Henrico cœptum esset schisma, incidit in profestum sancti Andreæ, unde Synodico postea decreto constituit illustrissimus legatus Polus, non ita multo post factus Cantuariensis archiepiscopus, ut ad tanti beneficii immortalem memoriam festum Sancti-Andreæ in perpetuum principalis duplicis officio (ut tum illi loquebantur) apud Anglos celebraretur, et ut totus clerus ac populus per universum regnum in sua quique Parochiali Ecclesia infra certum tempus, absolutionis ac reconciliationis gratiam in genua provoluti humiliter postularent, ac susciperent, quod et factum est a plebe avidissime ».

15. Perfecta reconciliationis Anglorum redintegratæque veteris cum Romana Ecclesia conjunctionis celebritate, Reginaldus cardinalis Polus legatus Julium Tertium Pontificem scriptis eadem die litteris de re tota certiorem fecit, ac Mariam reginam, quæ maximam gentem uno die Christo peperisset, virtutumque regiarum odorem latissime diffunderet[1], summis laudibus commendavit (1) :

« Sanctissimo domino nostro Julio III Pontifici.

« Quæ superioribus diebus ad sanctitatem vestram scripsi de illa spe, quam cœperam fore brevi, ut hoc regnum ad Ecclesiæ unitatem et Sedis Apostolicæ obedientiam rediret, et si non sine magna causa scripsi, non poteram tamen non in aliquo timore versari, non solum ob eam difficultatem, quam afferebat ejus nomine odium, sed multo magis, quod verebar, ne ingressus ipse in causam aliqua minus honesta pactione interposita turbaretur, quod quidem ne accideret vehementer egi cum serenissimis regibus. Sed nihil sane id necesse erat, vicit eorum pietas ac rei perficiendæ studium omnem expectationem meam, vel maxime hodie vesperi, quo die sancti Andreæ memoria recolebatur, qui primus Petrum fratrem ad Christum perduxit, divina providentia factum est, ut hoc regnum ad debitam Petri Sedi et Sanctitati Vestræ obedientiam revocaretur, quo per illam Christo capiti et ejus corpori, quæ est Ecclesia, conjungeretur. Acta vero et confecta res est in comitiis, præsentibus regibus, tanto studio, tantoque cum omnium applausu, ut cum ego perorassem post benedictionem, statim ab omnibus cum mirifica lætitiæ significatione acclamatum sæpius sit Amen. Ex quo plane perspectum est in his, sanctum illud semen, etsi jam diu oppressum, tamen non extinctum fuisse, quod vel maxime nobilitas declarat. Hæc reversus domum ad sanctitatem vestram scripseram, ut ei de tanta re tanquam feliciter divino consilio gesta subito gratularer, cogitans has litteras regio tabellario dare, qui paulo post discessurus dicebatur, postea vero mutata sententia, cum statuissem certum hominem ex meis mittere, hoc tantum his litteris addere volui ad gratulationis cumulum, ejusque lætitiæ gratulationem, quam cum maximam cepi ex ipsius rei eventu omnium maximæ, tam sanctæ, tam utilis Universæ Ecclesiæ, tam salubris huic patriæ, quæ me genuit, tam honorificæ ei, quæ me excepit, tum vero non minorem ex ipsis regibus, quorum virtute pietateque id profectum est atque confectum. Quam multa et quanta potest Ecclesia sponsa Christi, et mater nostra de his suis filiis polliceri sibi ! nam vere, ut dixit Propheta, *Isti sunt filii, cui benedixit Dominus, hæc plantatio Domini ad gloriandum*. Quam Sanctitas Vestra sancte omni studio et auctoritate huic matrimonio favit ! quod sane videtur præ se ferre magnam summi illius regis similitudinem, qui mundi hæres a regalibus sedibus a Patre dimissus est, ut esset Virginis sponsus et filius, et hac ratione universum genus humanum consolaretur. Sic enim rex ipse maximus omnium, qui in terris sunt, hæres Patris, relictis regnis, et illis quidem maximis, in hoc parvum regnum se contulit, hujus Virginis sponsus et filius factus est (nam se maritum et filium gerit) ut jam plane quod fecit, sequestrem se atque adjutorem ad reconciliandum Christo et ejus Corpori, quod est Ecclesia, hunc populum præberet. Quæ cum ita sint, quid tandem non ipsi Ecclesiæ Matri ab eo expectandum est qui id fecit, ut convertat corda

[1] Ext. apud Natal. Comit. hist. l. VIII. in fin.

(1) Ne quid præteriisse videamur eorum quæ ad res Anglicanas anni hujus spectant, commemoranda est Synodus provincialis Cantuariensis, cujus extat supplex libellus cardinali Polo A. S. L. porrectus, ut alienationes quas vocant Ecclesiasticorum prædiorum in gratiam publicæ quietis toleraret, qua de re facultas a Pontifice permissa fuerat, ut ex annalista hic num. 17 constat. Supplicem hunc synodi libellum inter chartas Parkeri nactus Burnetus in Historia Reformationis Anglicanæ vulgavit lib. II, et in Append. num. 173. Eædem litteræ cum aliis ad eam rem spectantibus extant in magna collectione Conciliorum Angliæ data ante hosce nonnullos annos a Wilkins tomo IV, pag. 101, etc. signanturque die X Aprilis MDLIV. MANSI.

patrum in filios, et incredulos ad prudentiam justorum ? atque hæc virtus sane elucet.

16. « Hæc vero regina, quæ, cum Sanctitas vestra me ad eam legavit, tanquam illa virgula fumi ex odoribus myrrhæ et thuris e deserto ascendebat, ipsa paulo ante ab omnibus derelicta, quam nunc splendet ! Qualem jam myrrhæ et thuris odorem suis effundit ! quæ, ut de Christi Matre ait Propheta, antequam parturiret, peperit, antequam veniret partus ejus, peperit masculum : quis unquam audivit tale ? quis vidit huic simile ? numquid parturiet terra die una, aut parietur gens simul ? hæc vero gentem totam nunc peperit, antequam eum partum ediderit, cujus in spe maxima sumus. Quanta nobis gratulandi causa datur, quanta gratias agendi divinæ misericordiæ, Sanctitati vestræ et Cæsareæ majestati, qui auctores tam felicis tamque pii conjugii fuistis, per quod nos Deo Patri et Christi Ecclesiæ reconciliati conjungimur. Hoc unum reliquum est, ut Sanctitatis vestræ gaudium et simul universæ Ecclesiæ cumulari precemur, quæ Deum pro suis filiis orare non desinit. Deus Optimus Maximus Sanctitatem vestram diu Ecclesiæ suæ conservet. Londini pridie kalendas Decembris MDLIV.

« Sanctitatis vestræ humillimus servus Reginaldus cardinalis Polus ».

De conciliatis Romanæ Ecclesiæ Anglis Philippus Neapolis et Angliæ rex ad Pontificem etiam scripsit, cujus litteras in cardinalium senatu medio fere Decembri lectas narrant Acta [1] Consistorialia :

« Romæ die Veneris XIV Decemb. MDLIV, fuerunt lectæ litteræ serenissimi regis Angliæ, unanimi consensu rediisse ad gremium Ecclesiæ, ac etiam ad obedientiam sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et hac de causa fuerunt decretæ supplicationes quatuor dierum, quibus elapsis sanctitas sua celebravit missam in Basilica Sancti-Petri, et habitis jejuniis trium dierum, concessit universis Christi fidelibus plenariam indulgentiam et remissionem omnium peccatorum suorum in forma Jubilei ».

17. Intercessisse in ea reconciliatione gravissimas difficultates, sed prudentia card. legati dissolutas vel abscissas refert Sanderus [2] : « In hac (inquit) restitutione religionis graves intervenerunt difficultates, de quibus nisi legatus seipsum aliosque cum magna prudentia et nonnulla etiam indulgentia expedivisset, non ita prompte in reconciliationem hanc et Pontificiæ auctoritatis agnitionem consensissent, nec in officio permansissent : timuerunt nimirum multi ac ii in primis qui ex spoliis Ecclesiarum ac monasteriorum ad summos in republica honores et divitias evecti fuerunt, ne Pontificis jussu hujusmodi possessiones ac bona repeterentur ». Præviderat has difficultates Julius Pontifex [1], easque jam ante eliserat edito Diplomate, quo legatum auctoritate muniverat, ut abalienata Ecclesiastica bona vel occupata iniquis possessoribus, ut contemptibilia permitteret, modo animas pretiosissimo sanguine Christi coemptas Deo compararet. Auxerat iniquorum possessorum terrorem reginæ pietas, quæ eximium quærendi consectandique ante omnia regni cœlestis exemplum Anglis præbuerat, de qua hæc subdit : « Hunc istorum metum vehementer auxit devotissimæ reginæ in rebus sacris, quas pater fraterque suus sibi arripuerant, retinendis tanta religio, ut omnium decimarum, primitiarum, beneficiorum ac similium proventus ærario regio ante applicatos in illustrissimi cardinalis manus ac dispositionem, resignaverit etc. ». Ut vero ad revocandam in pristinum splendorem religionem in Anglia, tum a regina, tum a legato plura sapientissime fuerint constituta, suis locis disseretur. Nunc Germanicas res perstringamus.

18. *Ex Anglia exteri hæretici ejiciuntur.* — Narrat Surius [2] magnam hæreticorum colluviem ex Anglia profugam hoc anno in Germaniam confluxisse, in eaque suas sedes collocasse, regina enim Maria , ut Sanderus [3] memorat , expurgandæ Angliæ cupida senatusconsulto gravissimo edixerat, ut exteri omnes, qui neque publicam gerebant personam, nec in cives adscripti essent, Angliæ regno excederent, cujus decreti terrore perculsi hæretici variarum nationum sectarumque supra triginta millia solum verterunt, regnante enim Eduardo in Angliam veluti in asylum impiorum perfugerant. Horum antesignanus erat Petrus martyr maximus Sathanæ laqueus, de quo hæc Sanderus addit : « De Petro martyre aliquandiu deliberatum est in senatu , utrum expediret illum in insula flammis tradere, quod ille inter cæteros multum damni reipublicæ attulisset, sed itum est in illud, ut quia fide publica venerat, dimitteretur potius cum suis ; Buceri vero corpus paulo ante Cantabrigiæ sepultum jubebatur secundum leges cum Pauli Phagii cadavere exhumari et comburi : uxoris autem Petri martyris impura ossa e cœmeterio in sterquilinium Oxonii projici ». Cum ita Petrus martyr humani judicii severitatem gravius a divino puniendus evasisset, Argentoratum trepidus se contulit, ac deinde a Tigurinis vocatus, Zuinglianæ pestilentiæ primariam cathedram conscendit, ex qua postea in inferos præceps corruit. Porro in Germania hæretici non omnino secundis rebus usi sunt, quorum defensor Albertus Brandeburgicus extremo superiore anno kal. Decemb. ut publicæ

[1] Acta Cons. sig. num. 131. p. 149. — [2] Sander. de schism. Angl. l. II. in Maria.

[1] Jul. III. sup. l. VIII. brev. p. 156. — [2] Sur. in Comm. hoc anno. — [3] Sander. l. II. in Maria.

quietis et imperii hostis proscriptus [1], omni ditione sua depulsus est, ac Blasseburgum præcipua ejus arx in Ferdinandi regis potestatem concessit, Cæsareus etiam exercitus conjunctis Norimbergensium et episcoporum copiis, expugnato Suinfurto in fugam illum abegere, ejusque partium sequaces male mulctarunt.

19. *Confirmat Julius pacta cum Germanis a Nicolao IV sancita.* — Inter has Germaniæ civiles turbas Pontifex ad alendam tuendamque in clero Germanico pacem et concordiam litesque sopiendas, vetera Nicolai V pacta cum Germanis de conferendorum in Germania sacerdotiorum jure atque ordine instauravit, ut ex subjecto Diplomate [2] patet :

« Ad futuram rei memoriam.

« Decet Romanum Pontificem Domini nostri Jesu Christi, a quo pax, et concordia, ac reliqua bona procedunt, in terris vicarium concordiis inter Sedem Apostolicam et nationes Christianas initis firmiter adhærere, et ne eis contraveniatur, efficaciter providere. Sane nuper accepimus, quod licet in concordatis inter dictam Sedem ex una, et inclytam nationem Germanicam ex altera parte dudum initis, per felicis recordationis Nicolaum V primo, et deinde diversos alios Romanos Pontifices prædecessores nostros approbatis et innovatis, ac mutuo partium consensu firmatis, inter alia caveatur expresse, quod de beneficiis sæcularibus et regularibus dictæ nationis, et dispositioni Apostolicæ alias, quam ex causis inibi expressis, reservatis pro tempore vacantibus, jure ordinario provideatur, per eorum ordinarios collatores impediantur, quo minus de illis cum de Februarii, Aprilis, Junii, Augusti, Octobris et Decembris mensibus vacent, libere disponatur per eos, ad quos illorum collatio, provisio, præsentatio, electio et quævis alia dispositio pertinet, et concordata hujusmodi civitatem et diœcesim Leodiensem comprehendant seu ad illas extensa sint. Nihilominus pro eo, quod postmodum piæ memoriæ Sixtus Papa IV, etiam prædecessor noster, dilectis filiis Universitati doctorum, magistrorum et scholarum Studii Lovaniensis dictæ diœcesis, seu forsan Facultati Artium in eodem Studio institutæ, aut pro tempore existenti rectori Universitatis hujusmodi, de quinque magistrorum ad hoc in solita congregatione Universitatis hujusmodi deputandorum consilio et assensu, nominandi singulis prælatis, capitulis, conventibus, collegiis et personis Ecclesiasticis, utriusque sexus sæcularibus, et regularibus etiam abbatissali, abbatiali, episcopali, archiepiscopali, aut cardinalatus fungantur dignitate et honore, ad quos, quas et quæ canonicatuum, præbendarum, ac administrationum, et officiorum, cæterorumque beneficiorum Ecclesiasticorum, cum cura et sine cura in terris temporalibus dominii tunc ducis Austriæ consistentium collatio, provisio, præsentatio, electio, seu quævis alia dispositio communiter vel divisim pertinet, et eorum cuilibet, etiamsi aliqui ipsorum extra terras easdem et residentiam haberent, unum clericum ex sæcularibus et graduatis Universitatis hujusmodi, certo tamen expresso modo qualificatum, facultatem perpetuo duraturam concedit, et concessio hujusmodi ad dictas civitatem et diœcesim extensa fuit, et a nonnullis forsan nimium scrupulosis asseritur in concessione, seu illius extensione hujusmodi concordatis prædictis derogatum fuisse, inter ordinarios collatores civitatis et diœcesis prædictarum, seu eos, quibus beneficia ipsa per eosdem ordinarios collatores pro tempore conferuntur ex una, ac pro tempore nominatos ad beneficia hujusmodi ex altera partibus, diversæ quæstiones, discordiæ, contentiones et lites sæpius oriuntur, ac quæ ex similibus provenire consueverunt, odia, jurgia et scandala subsequuntur majoraque in dies subsequi posse formidatur, in maximum ordinariorum collatorum, et aliorum, quibus beneficia hujusmodi pro tempore conferuntur, præjudicium, ac studentium per graduatorum prædictorum perturbationem non modicam ; Nos attendentes, concordata prædicta vim pacti inter partes habere, et quæ ex pacto constant, absque partium consensu abrogari non consuevisse neque debere, volentes litium fomenta de medio tollere, singularum litterarum Apostolicarum super præmissis confectarum tenores præsentibus pro expressis habentes, motu proprio, et ex certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine per præsentes statuimus, et ordinamus, atque decernimus, quod de cætero perpetuis futuris temporibus iidem ordinarii collatores, quibusvis nominationibus in una concessione facultatis nominandi, et illius extensionis hujusmodi pro tempore factis non obstantibus, et de beneficiis ad eorum collationem seu quamvis aliam dispositionem quomodolibet pertinentibus, alia juxta ipsorum concordatorum continentiam et tenorem disponere libere et licite possint, quodque dispositiones per eos de ipsis beneficiis juxta tenorem concordatorum hujusmodi alias rite et recte pro tempore factæ validæ et efficaces existant, suosque plenarios effectus sortiantur, sicque et non alias in præmissis omnibus et singulis per quoscumque judices et commissarios, quavis auctoritate fulgentes, etiam causarum Palatii Apostolici auditores, in quavis causa et instantia sublatis, et eorum cuilibet, quamvis aliter judicandi et interpretandi auctoritate et facultate judicari et definiri debeat, et irritum et inane existat, si secus super his a quoquam, quavis auctoritate,

[1] Sur. in Comm. hoc anno. Ferron. in Henr. II. — [2] Jul. III. l. VIII. brev. sig. num. 2887. p. 257.

scienter vel ignoranter contigerit attentari, non obstantibus præmissis, ac constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, necnon Universitatis et facultatis prædictorum, et juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, statutis, consuetudinibus, privilegiis quoque, et litteris Apostolicis sub quibuscumque tenoribus et formis, ac quibusvis etiam derogatoriarum derogatoriis, aliisque efficacioribus et insolitis clausulis, necnon irritantibus, et aliis decretis a motu simili et quomodolibet concessis, aut etiam iteratis vicibus approbatis etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die XIV Septembris MDLIV, anno IV ».

20. *Bellum in Belgio et Italia ab Henrico Galliæ rege contra Cæsarem gestum.* — In Germania inferiore bellum grave ab Henrico Gallorum rege adversus Cæsarem gestum est; occupato enim Cæsare in conciliando Philippi filii cum Maria regina matrimonio, ut Anglos belli socios adversus ipsam haberet, Henricus rex [1] tripartito instructo exercitu, ad rem perturbandam in Belgium irrupit mense Junio, atque Atrebatensem agrum vastavit; Orcimontem arcem ad deditionem compulit, Mariamburgum a Maria regina Hungariæ munitum subegit, Dionantum oppidum validissimum expugnavit, decimo-septimo kalendas Augusti Dionanto profectus, ingressusque Hannoniam Bincium deditione recepit, Rentium tamen frustra tentavit, cum Cæsar valido exercitu collecto castra diligentius munivisset, commeatuum inopia pressus in Galliam XVIII kalendas Septembris rediit, cum intercipiendi proditione in primo expeditionis impetu Cameraci consilia patefacta atque oppressa fuissent.

Cum ita Gallorum res in Belgio prospera esset, in Italia attrita atque profligata est, quanquam initio effloresceret, magnumque terrorem inferret, nam in Gallia Subalpina Brissacus Hiporediam et Vercellas ceperat, sed arce propulsatus, adventante Ferdinando Gonzaga, se subduxerat.

In Hetruria, cum, uti dictum est, dux Florentiæ Cosmus anno præterito se ad Senense bellum comparasset, mense Januarii Senensium ditionem invasit, et mediæ noctis silentio marchio Marignani, qui exercitui ducis Florentiæ præerat, munitiunculam occupavit, quam Senenses juxta januam civitatis, quam Camulliam nuncupant, ad urbem custodiendam, extruxerant; bello inchoato, dux Pontifici et Italiæ principibus litteras dedit, quibus suscepti hujuscemodi belli consilium et causas aperiebat. Senenses quamvis inopinato petiti bello, cum pro eis Galli validissime pugnarent, non solum se defendere armis, sed etiam multa damna duci Florentiæ intulere, cum Petrus Strozzius ducis Florentiæ perduellis, et generalis ductor copiarum regis Galliæ et Senensium, multa oppida Florentinis abstulisset, sed tandem die secunda Augusti ipse Petrus cum marchione Marignani congressus pugna infeliciter commissa, et magna militum cæde fusus et profligatus est. At Marchio Pischariæ, qui ducis Florentiæ exercitui præerat cum imperio militari, victricibus copiis succinctus, ex quibus pauci milites desiderati erant, ad Senas obsidione cingendas provolavit, tandemque expugnavit, Gallosque dispulit, ut suo loco dicetur. Qua tanta victoria parta, dux Florentiæ in grati animi argumentum, militarem postea sub Pio IV religionem instituit, sub S. Stephani Pontificis et Martyris patrocinio, cum die ejus memoriæ sacro adeo præclaram victoriam obtinuisset, et prope Marcianum oppidum, in cujus agro de hoste triumphavit, templum eidem sancto Stephano, perpetuum victoriæ monumentum, erexit. Eodem ipso tempore [1] Genuenses totam fere Corsicam, missis exercitibus, a Gallis pridem subactam, recuperarunt, cum Gallis insulæ præsidiariis Gallica subsidia defuissent, et naves auxiliares ventorum vi dispersæ aut mersæ undis fuissent : ita in Italia res Gallicæ infeliciter afflictæ prostratæque. Quo etiam tempore Dragutus, classe Turcica in regnum Neapolitanum invectus plurima maritima oppida cædibus rapinisque fœdavit, magnamque Christianorum multitudinem in servitutem rapuit : « Tam impotens », inquit Belcarius [2], « erat duorum principum Cæsaris et regis Henrici iracundia ac pertinacia, ut Christianas provincias ab eo hoste compilari vastarique, quam æquas inter se pacis conditiones inire mallent, quem Christianorum omnium communem hostem, si nomen Christianum tueri volunt, omni belli clade persequi deberent ».

21. *Neapolitani tumultus componuntur.* — Porro in Neapolitano regno, cum antea ob institutam fidei censuram in impios, ne sensim in id regnum hæreseos pestis irreperet, varii exorti essent tumultus, nonnullis objicientibus alienarum fortunarum diripiendarum cupiditate insontes inique oppressum iri, ita demum composita res est, ne scilicet bona sontium fisco addicerentur, sed ad proximiores consanguineos transmitterentur, sontesque meritis pœnis afficerentur. Extant Julii litteræ [3] de ea re ad cardinalem Pacecum datæ :

« Cardinali Paceco.

« Et ex tuæ circumspectionis litteris, et ex sermone dilecti filii nobilis viri prudentissimique hominis Joannis Maurici Cæsareæ majestatis apud nos oratoris intelleximus, quod sicut universitas et homines istius nobilissimæ civi-

[1] Francisc. Belcar. l. XXVI. num. 45 et seqq. Ferron. in Henr. II. Sur. in Comment. hoc anno. Natalis Comes l. VIII. Adrian. l. X. anno 1654.

[1] Id. ib. Natalis Comes l. VIII. — [2] Lib. XXVI. num. 79. — [3] Jul. III. l. VIII. brev. sig. num. 2888. p. 399.

tatis (nempe Neapolitanæ) pro suo perpetuo religionis zelo subditos istius regni hereticæ pravitatis reos cunctis Ecclesiasticis censuris et juris pœnis animadverti probant, ita a bonorum confiscatione pro pace et quieto ipsius regni regimine abstineri cupiunt, quare nos, qui in hujusmodi nefario crimine extirpando nihil aliud spectamus, aut nobis habemus propositum, nisi Dei honorem et sanctæ ejus religionis incrementum, atque ut per emendationes malorum boni piique ab hujusmodi pestis contagione illæsi conserventur, vestris precibus in hoc annuentes, et tum isti universitati, quam in visceribus charitatis gerimus, tum ipsi serenissimo Cæsari et tuæ quoque circumspectioni gratum facere volentes, si quæ in isto regno bonorum confiscationes ex prædicta causa adhuc factæ fuerint, eas gratiose abolemus, cassamus et annullamus etiam, et ne similes bonorum confiscationes aliquando fiant, quemadmodum optimis et integerrimis sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus huic salutari de hæretica pravitate judicio præfectis injunximus, nec dubitamus pro eorum gravitate prudentiaque illud esse observaturos, et nihilominus irritum et inane decernimus, si quid a quopiam in contrarium contigerit attentari. Dat. Romæ ».

22. *Ad sepulchrum Christi reparandum Julius III pecuniam colligit.* — In Syria temporum vetustate Christianorum templis collabentibus, atque etiam religioso cultu in sanctissimi sepulchri sacra Æde ob fidelium earum partium inopiam obsolescente, Pontifex in Urbe Sodalitium piorum virorum instituit, qui ex corrogata stipe, collectisque eleemosynis sanctissimi Sepulchri Ædis reficiendæ, divinique in ea cultus rite peragendi curam sustinerent, de quo Julius Cæsarem, aliosque reges Catholicos, necnon principes, præsulesque, atque Ecclesiasticos certiores fecit [1], ut tam pium opus liberaliter promoverent :

« Charissimis in Christo filiis nostris Carolo Romanorum imperatori semper Augusto, cæterisque Christianis regibus, principibus, ducibus, marchionibus, rebuspublicis, et quibusvis dominis temporalibus, necnon venerabilibus fratribus, et dilectis filiis nostris et Apostolicæ Sedis legatis, nuntiis, patriarchis, archiepiscopis et episcopis, ac aliis quibuscumque Ecclesiasticis personis, ad quorum manus hæ nostræ pervenerint, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cum nos superioribus mensibus ad divini honoris augmentum, et populorum Christiani nominis animarum consolationem in alma Urbe nostra unam Archiconfraternitatem sanctissimi Sepulchri Dominici instituerimus, volentes litteras nostras super erectione ipsius Archiconfraternitatis editas in conspectibus vestris, et locis ditionis vestræ, ea qua decet solemnitate et auctoritate publicari et promulgari, venerabilem fratrem Albertum episcopum Vegliensem, cujus studio et diligentia ad hanc institutionem et publicationem hic in Urbe usi sumus, et sacrarum litterarum peritia, et verbi Dei prædicationis facundia præditum agnoscentes, eum ad tam sanctum propositum nostrum exequendum majestatibus ac nobilitatibus vestris destinamus, committentes eidem, ut ad illas accedens nostro nomine, tam easdem quam Christianos populos ad tam pium et tam religiosum opus hortetur et inducat, idcirco majestates et nobilitates vestras hortamur, et vestrum singulos in Domino et paterna charitate ex animo requirimus, ut pro vestris pietate, devotione atque in hujusmodi pia opera propensa voluntate eumdem Albertum episcopum benigne recipere et libenter audire velitis, necnon ea omnia, quæ ad tam sanctum et laudabile opus perficiendum necessaria fuerint, pie ac benevole præstetis, atque exhibeatis, quod cum Deo ipsi omnipotenti, ad cujus laudem et gloriam hæc fiunt, tum nobis quoque, qui eadem tota mente totisque viribus nostris promovere studemus, erit gratissimum. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum, etc. die XIX Octobris MDLIV, anno V ».

23. *Pontifex corruptelas quæ in cardinalium ordinem irrepserant purgat, et religiosorum quorumdam ambitionem reprimit.* — Expoliendæ, atque in meliorem formam redigendæ disciplinæ Ecclesiasticæ hoc anno a Julio navata est opera, ut referunt Acta Consistorialia [1] his verbis :

« Ultima Novembris fuerunt tradita per manus exempla reformationis factæ a S. D. N. reverendissimis, ut ipsi mature considerare possint, si quid eis occurrerit ». Inter alia de corruptelis abolendis, quæ in cardinalium ordinem irrepserant, actum est, ac Marcellus tit. sanctæ Crucis cardinalis, quem Julius ad componendas sanctiores leges adhibuerat [2], hæc virtutum officia atque ornamenta a cardinalibus exegit.

« Hæc scripta manu Marcelli II Pontificis.

« Cardinales assumpti cogitent, ad qualem dignitatem et munus vocati sint, et quod tanquam lucerna in Ecclesia omnibus bono exemplo esse debent, hospitales, pauperum amatores et defensores, summo Pontifici sint subjecti. Ut libera consilia sine aliquo respectu dent. Titulos et alias Ecclesias sibi commissas frequenter visitent, et si qua reparatione indigent, resarciant ac restaurent. Familiam modestam habere studeant domi. Beneficia benemeritis conferant, et præsertim curata. Nec ob id, quod car-

[1] Jul. III. l. VIII. brev. sig. num. 2887. p. 267.

[1] Act. Cons. sig. num. 234. p. 149. — [2] To. VI. de Conc. Ms. arch. Vat. sig. num. 3198. p. 371.

dinales sint, putent eis magis transgredi leges licere ».

Ad comprimendam etiam plurium religiosorum ambitionem, qui exquisitissimis artibus inhiabant ad occupandos episcopatus, hæc a Julio sancita narrant Acta [1] Consistorialia :

« Romæ die XIII Augusti MDLIV fuit Consistorium, in quo S. D. N. Julius divina Providentia papa III, attendens diversorum Ordinum religiosos ultra modum cathedralium Ecclesiarum cupidos esse, eorum ambitioni occurrere volens, de fratrum consilio statuit atque decrevit, ne de cætero quorumvis Ordinum religiosi ad cathedrales etiam metropolitanas Ecclesias minime promoveantur, nisi superioris et in Romana curia protectoris, ad id respective expressus accedat consensus. ».

24. *Spes reducendi Æthiopes ad unitatem Ecclesiæ affulget.*— Affulsere hoc anno [2] eximiæ spes restituendæ in Æthiopia Orthodoxæ religionis, amplissimasque gentes ad Romanæ Ecclesiæ conjunctionem et obsequium adducendi. Mersi erant Abyssini Dioscori et Eutychetis vetustis erroribus atque a Cophtorum Alexandrino patriarcha sacra petebant jura, ac Marco patriarchæ eadem hæresi infecto parebant; Claudius vero imperator divina religione actus, uam et celebrabatur apud Æthiopas oraculum, mittendum eo tempore pastorem a Romana Ecclesia, qui Æthiopas divina lege crudiret, sive Lusitani commercii utilitate impulsus, nam et antea Lusitanorum subsidiis fultus adversus Gradememetem Zeilani tyrannum præpotentem imperium in adversis defenderat, ac Joannem regem Lusitaniæ ejus nominis Tertium fœderatum rogaverat, ut apud Romanorum Pontificem pro impetrando optimo pastore qui Æthiopas in veræ salutis viam traduceret, Romanæque Ecclesiæ fidei conjungeret, deprecatorem ageret. Egit itaque rex Lusitaniæ primum cum Paulo III, dein cum Julio III, necnon cum Ignatio Societatis Jesu præposito, cujus socios ob eximiam sanctitatis opinionem conceptam, et flagrantissimum amplificandæ religionis studium difficillimo muneri adhibendos decreverat. Itaque Claudii imperatoris explorata voluntatis constantia, atque ab Ignatio, quem insignis sanctimonia miraculis confirmata in sanctorum Ordinem evexit, duodecim sodales eruditionis et probitatis laude conspicuos pro Æthiopia a vetusta hæresi vindicanda flagitavit, atque ex iis patriarcham et duos successores futuros designaret. Paruit regiis postulatis Ignatius, atque Joannem Nunnium Barretum Lusitanum, qui in redimendis in Africa Christianis captivis Christianas virtutes explicuerat, Andream Oviedum Castellanum Neapolitani Collegii rectorem, ac Melchiorem Carnerium Lusitanum, ut amplissimis muneribus non impares commendavit, cujus judicium secutus Lusitaniæ rex Joannem Nunnium Barretum deligi ab Æthiopibus in patriarcham curavit delectumque significavit Pontifici, qui in ea dignitate ipsum confirmavit, ac pallio sumpto e beati Petri corpore ornavit : tum amplissimis mandatis instruxit, ut finitimas Æthiopiæ provincias ad Catholicam fidem Romanique Pontificis agnoscendam auctoritatem adjungere posset [1] :

25. « Dilecto filio Joanni electo Æthiopiæ, et regnorum charissimo in Christo filio nostro Aznaf Saguad, Pretioso Joanni, ipsius Æthiopiæ imperatori illustri subditorum.

« Dilecte fili, salutem, etc. Cum nos nuper Ecclesiæ patriarchali Æthiopiæ, et regnorum charissimo in Christo filio nostro Aznaf Saguad (Pretioso Joanni) ipsius Æthiopiæ imperatori illustri subditorum, pastoris solatio destitutæ de persona tua nobis et fratribus nostris ob tuorum exigentiam meritorum accepta, de ipsorum fratrum consilio Apostolica auctoritate providerimus, præficiendo te illi in patriarcham et pastorem, et successive pallium, insigne videlicet plenitudinis Pontificalis officii, de corpore B. Petri sumptum, pro parte tua, a nobis cum ea, qua decuit instantia, postulatum, tibi certis tunc expressis modo et forma consignandum per certum nuntium tuum destinaverimus, ac tibi diversas facultates, quibus in provincia tua uti possis, dicta auctoritate concesserimus, prout in diversis nostris desuper confectis litteris plenius continetur, nos, ut in præmissis eo majorem fructum afferre possis, quo latiori fueris facultate munitus, tibi, ut in quibusvis regionibus regni prædicti Aznaf (Pretiosi Joannis) imperatoris circumvicinis, quæ nullum cum hac sancta Sede Apostolica commercium habent, facultatibus prædictis uti et illas cum personis regnorum hujusmodi exercere libere et licite, in omnibus et per omnia perinde ac si etiam regiones prædictæ, sub eisdem tibi concessis facultatibus specialiter, et expresse, et nominatim comprehensæ fuissent, plenam et liberam eadem auctoritate tenore præsentium in Domino concedimus facultatem et potestatem, non obstantibus, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum XV Februarii MDLV, anno V ». De titulo *Pretiosi*, unde fluxerit, consulat lector Nicolaum Godignum.

26. Adlegit Pontifex adjutores patriarchæ Andream Oviedum, quem Hierapolitanum episcopum creavit, et Melchiorem, quem Nicensi Ecclesiæ præfecit, utque liberius divinæ propagandæ gloriæ apud Æthiopas vacarent, ipsos, dum extra Europam residerent [2], adeundæ Sedis Apostolicæ labore exemit.

[1] Act. Cons. sig. num. 134. p. 129. — [2] Orland. hist. Soc. Jesu l. XIV. num. 112 et seqq. Osor. l. V. Nicol. Codignus l. II. Maffeius l. II.

[1] Jul. III. l. VIII. brev. sig. num. 2887. p. 330. — [2] Ib. p. 326.

« Dilectis filiis Joanni patriarchæ Æthiopiæ, et regnorum charissimo in Christo filio nostro Pretioso Joanni ipsius Æthiopiæ imperatori illustri subditorum, et Andreæ Hierapolensi, et Melchiori Nicensi electo, et eorum cuilibet.

« Julius, etc.

« Dilecti filii, salutem, etc. Cum nos nuper patriarchali Æthiopiæ, et regnorum charissimo in Christo filio nostro Pretioso Joanni ipsius Æthiopiæ imperatori illustri subditorum, de tui, fili Joannes, et Ierapolensi de tui, fili Andrea, ac Nicensi Ecclesiis de tui, fili Melchior, personis nobis et fratribus nostris ob vestrorum exigentiam meritorum acceptis de ipsorum fratrum consilio Apostolica auctoritate providerimus, præficiendo te, fili Joannes, in patriarcham patriarchalis, et te, fili Andrea, Hierapolensi, et te, fili Melchior, Nicensi Ecclesiis episcopos et pastores, tibi, Joannes, quoad vixeris, et dictæ Ecclesiæ Patriarchali præfueris, in ejusdem Ecclesiæ regimine et administratione in spiritualibus et temporalibus, vos, filii Andrea et Melchior, in coadjutores cum plena, libera et omnimoda facultate, potestate et auctoritate omnia et singula, quæ ad hujusmodi coadjutoriæ officium de jure vel consuetudine pertinent faciendi, sub certis modo et forma tunc expressis, de simili consilio constituerimus et deputaverimus, ac dictæ Ecclesiæ patriarchali in certos et tunc expressos eventus de personis vestris ex certis tunc expressis modo et forma providerimus, confirmando etiam vos dictæ Ecclesiæ patriarchali in patriarchas et pastores, prout in diversis nostris inde confectis litteris plenius continetur, vosque in susceptione muneris consecrationis vobis dicta auctoritate impendendi, quod limina Beatorum Petri et Pauli Apostolorum singulis bienniis, seu certis aliis temporibus per vos, vel vestros nuntios visitabitis juraturi sitis : nos status vestri quieti consulere volentes, vobis et cuilibet vestrum, quod quoad vixeritis, et extra Europam resederitis, ut limina Apostolorum hujusmodi per vos vel alium visitare minime teneamini, nec ad id a quoquam inviti compelli possitis, dicta auctoritate per præsentes concedimus et indulgemus, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum, etc. die XXI Februarii MDLV, anno V ».

Conjunxere se iis præsulibus e societate Jesu delectis alii sodales sacerdotio et doctrina insignes, ut sacris concionibus et colloquiis veterem Dioscori atque Eutychetis impietatem confutarent eorumque tenebras doctrinæ luce discuterent. Ut vero ab his Evangelicis præconibus gravissimi labores, deficiente a suscepta pia mente Claudio Æthiopum imperatore, exantlati fuerint, dicetur inferius, nunc felices per Indos et Japonios Evangelii progressus conjungamus.

27. *Pro tuenda fide fortiter certant usque ad mortem Orientales Indi.* — In India Orientali plures neophyti ob susceptam Christi fidem summa constantia graviora passi ad mortem usque eam retinuerunt, de quibus in Commentariis [1] hæc referuntur :

« Circa Persicum sinum anno a Deipara Virgine MDLIV, Turcæ navem cepere, qua præter Lusitanos neophyti vehebantur, Malavares adolescentuli sex circiter, et triginta ab nono ætatis anno ad septimum usque decimum. Hos Mauri a Christo ad Mahometem traducere summa ope alternis blandiendo minandoque frustra conati, ad verbera denique et varios cruciatus descendunt. Adduntur ad cæteram immanitatem atque sævitiam stillæ adipis igne liquati, quæ cum tormenta multasque præterea injurias puerorum egregia virtus fidesque contemneret, vi denique arreptum unum ex iis circumcidunt invitum ac renitentem, quem deinde cum Mahometanum esse jam Turcæ dicerent, cavillantes atque tentantes, ille utique pernegare, corpus tantum violatum esse, non animum affirmare, proinde se non minus Christianum esse, quam antea ». Interjectis nonnullis de Amboinensibus pro Christo a Mauris gravissime vexatis hæc adduntur :

« Illud vero, quod in Amboino annis superioribus contigit, cum veterum utique martyrum illorum fide ac fortitudine comparandum videtur, non modo quod multi neophytorum vici pro veritate Evangelica sane direpti, omnes etiam incolæ alicubi ad unum crudeliter cæsi, verum etiam, quod plurimum a Barbaris genere feritatis inaudito consumpti sunt, præcisos quippe viventibus brachiorum toros, ac tibiarum articulos inspectantibus ipsis igne torrebant Barbari, vorabantque paulatim, cætera quoque corporum membra laniantes, quod neophyti lento cruciatu confecti animam Domino redderent, quorum aliquot ad extremum usque spiritum salutares illas voces, Jesus Maria, exaudiebantur, iterantes identidem, ut interim illos omittam, qui in acerbam servitutem alio, atque alio abducti sunt : atque hæc propterea quod a Mauris obsessi Crucis signum, quod in singulis Christianorum vicis publice collocari consuevit, refixum, atque ad mœroris indicium atra veste involutum, ne in Maurorum contumeliosas manus veniret, humi defoderant ».

28. *Floret fides in insula Japoniæ ob miracula ibi ostensa.* — Apud Japonios, quibus sanctus Franciscus Xaverius Evangelicam lucem intulerat, Christiana fides effloruit, insignibus miraculis confirmata a Deo, qui Ecclesiæ suæ plures ab idolorum cultu revocatos adjunxit, de quibus Petrus Alcacer [2] ab iis edoctus sociis Europæis hæc scripsit :

[1] Comment. rerum a Soc. Jesu in Oriente gestar. p. 38. — [2] Petrus Alcacer in lit. quæ ext. in com. rer. Indic. p. 90.

« Dominus noster in hac terra pro rei necessitate divinam Baptismi vim miraculis multis illustrat. Non procul Bungo complures per Baptismum expiati cum essent, unus ex iis cœcus tredecim natus annos, simul ac baptizatus est, integrum oculorum lumen recepit, quæ res neophytorum animos magnopere confirmavit ». Et infra :

« Christianus quidam paralysi duorum triumve mensium laboraverat, is magicis artibus (de gentis more) dum a propinquis curatur, etiam mutus efficitur, cujus casum miseratus amicus item Christianus cœlestis aquæ lavacro, quam sumpserat domi nostræ, conspergit hominem, ille surrexit statim et locutus est, nostrosque convenit. Hisce atque aliis hujusmodi remediis Christianam rem in hac terra Dominus pro sua bonitate sustentat, cui gratiæ agendæ sunt eo magis, quo major est cum Japoniorum cœcitas omnium, tum præcipue Bonziorum, quorum aliqui in montem ad phanum quoddam idolorum ad piacula per inediam expianda se recipiunt; martyrum vero dæmonis summa iniri vix potest, simulacrum est excelsa admodum in arce positum, ex eo loco in honorem idoli semet Japonii præcipitantes intereunt : ii post mortem vulgo sancti existimantur, alii navis alveo de industria perforato merguntur, seque hoc mortis genere miseri certam consequi beatitudinem putant, persuasit enim huic genti diabolus, rem valde honorificam esse, mortem sibi ultro consciscere.

« Goa MDLIV ».

29. Insigne aliud miraculum [1] narrat Eduardus a Sylva editum a neophyto Japonio, qui concivem a malo spiritu occlusis faucibus pæne præfocatum liberavit, Christoque lucrifecit :

« Neophytus, inquit, Antonius nomine, reperit hominem, qui ab dæmone septem jam diebus ita præfocabatur, ut nihil, neque esculentum, neque poculentum per fauces posset demittere. Hunc miseratus Antonius, et simul recordatus latronis ejus, cui culpam suppliciter agnoscenti Dominus noster Jesus Christus ignoverat, aquam in vas infundit, expiatque manu sua per signum Crucis : deinde hortatur ægrotum, ut peccatorum suorum agat pœnitentiam, et credat in eum a quo conditus fuerat, ut salutem possit accipere. Annuit ægrotus, et continuo porrectum sibi poculum aquæ totum penitus hausit, appositumque orizæ pabulum sine labore comedit. Quæ res ægrotum ita permovit, ut cum primum per corporis vires liceret, ad nos conferre sese Christianæ religionis suscipiendæ causa decreverit : itaque fecit, omnem superstitionem abjecit, Christianos ritus ac precationes edidicit, paucisque post diebus mortuus est ».

[1] Ib. p. 104. Duartes a Sylva in lit.

30. *Pro fide amplificanda in America Julius III religiosos eligit.* — In India quoque Occidentali [1] apud Brasilios barbarie immanissimos propagata religio, miraculisque collustrata est. Piratimgani consilio Christianæ matronæ, quæ virum gentis more in bello comitata erat, cum frontem Crucis signo armassent, adversas Barbarorum, qui longe numero superiores erant, acies deleverunt vel ceperunt, vel in fugam averterunt nullis desideratis aut vulneratis, duobus exceptis, qui salutare consilium contempserant, quorum alter extinctus, alter spiculo transverberatus : quas vero ærumnas, quosque labores Evangelici viri Societatis Jesu pro Barbaris Christiana fide informandis tolerarent, ex Josephi Ancietæ de re Evangelica optime meriti litteris ad sanctum Ignatium Augusto mense hujus anni datis recognoscamus : « Ab Januario, inquit, usque in præsens nonnunquam plus viginti (simul enim pueri catechistæ degebant) in paupercula domo, luto et lignis contexta, paleis cooperta, quatuordecim passus longa, decem lata mansimus. Ibi schola, ibi valetudinarium, ibi dormitorium, cœnaculum item et coquina et penus simul sunt, nec tamen amplarum habitationum, quibus alibi fratres nostri utuntur, nos movet desiderium, siquidem Dominus noster Jesus Christus in arctiore loco positus est, cum in paupere præsepi inter duo bruta animalia voluit nasci, multo vero arctissimo, cum in Cruce pro nobis dignatus est mori. Porro domus angustiis », subdit Orlandinus, « cætera vita erat consentiens, frusta nauticorum velorum, quæ nautarum dabat benignitas, atro tincta, ipsimet sibi concinnabant in tunicas, potio erat aqua ex milio cocta, esca legumen ferme vel olera, vel aliquid mandiocæ (id est ligneæ illi farinæ vocabulum) nec semel exhausto funditus domestico penu, opportuno in tempore, et quidem unde minime sperabatur, pauperibus suis Pater cælestis dona sua submisit ».

Non multo feliciore opulentia et lautitia potiebantur sacerdotes, qui in aliis Americæ provinciis Carolo imperatori obnoxiis Evangelium inter Barbaros proferebant, vel Hispanis in eorum coloniis Sacramenta conferebant : quare sæculares sacerdotes, qui tanto ambitu optima sacerdotia in Europa consectantur, a gerendo in iis regionibus incultis sacerdotio vehementer refugiebant, ob quorum inopiam, cum Hispanæ novi orbis coloniæ gravissime apud Philippum Hispaniæ principem se destitutas sacerdotibus quererentur, Pontifex ab eo de re certior factus sanxit [2], ut Prædicatores, Minoritæ, et Augustiniani, invitis etiam præpositis, ad id munus accerserentur, qua de re hæc mandata tribus præsulibus Hispanis data fuere :

[1] Orlandin. hist. Soc. Jesu l. XIV. num. 113. — [2] Jul. III. l. brev. sig. num. 2887. p. 190.

« Venerabilibus fratribus archiepiscopo Hispalensi et Abulensi, ac Antonio de Fonseca olim Pampilonensi episcopis, ac eorum cuilibet.

« Venerabiles fratres, salutem. Cum sicut charissimus in Christo filius noster Philippus Angliæ rex illustris, qui etiam Hispaniarum princeps existit, et charissimo in Christo filio nostro Carolo Romanorum imperatore semper Augusto genitore suo, qui etiam Hispaniarum rex Catholicus existit, a regnis Hispaniarum absente, regna hujusmodi ad præsens administrat, nobis nuper exponi fecit, quod in insulis et terris Indiarum Maris Oceani, auspiciis ejusdem Caroli imperatoris hactenus repertis, seu certa earum parte magna sit penuria religiosarum et aliarum Ecclesiasticarum personarum, quæ populos illarum partium ad orthodoxam fidem et verum Dei cultum convertere, et conversos Baptismatis lavacro regenerare, ac in eadem fide instruere, et confirmare, eisque verbum Dei prædicare, et redemptoris nostri Domini Jesu Christi Evangelium annuntiare sciant et velint, et licet ipsi Carolus imperator et Philippus rex jamdudum procuraverint, quas plures potuerunt religiosas et alias Ecclesiasticas personas ad præmissa idoneas et habiles, ad eas insulas et terras seu partem hujusmodi transmittere, nihilominus ob numerositatem populorum eorumdem, qui hactenus illuc accesserunt, religiosæ et aliæ Ecclesiasticæ personæ ad præmissa non sufficiant, sed ad ea multo plures requirantur, et generales, et provinciales magistri et ministri, necnon priores, et guardiani fratrum Prædicatorum, et Minorum, ac Hæremitarum sancti Augustini Ordinum, tot quot opus est, Ordinum suorum professores ad insulas et terras, seu partem hujusmodi transmittendos consignare graventur, in animarum singularum personarum populorumque hujusmodi, qui sæpe, sine Baptismatis gratia, aut Pœnitentiæ, seu Eucharistiæ Sacramento decedunt, perniciem, idem Philippus rex nobis humiliter supplicari fecit, ut omnibus et singulis ordinum prædictorum professoribus ad præmissa idoneis et habilibus, qui ad insulas et terras seu partem hujusmodi pro præmissis exequendis se conferre voluerint, illuc etiam absque superiorum suorum licentia libere accedendi facultatem concedere, aliasque in præmissis opportune providere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur de præmissis certam notitiam non habentes, et populorum eorumdem conversionem, regenerationem, ac instructionem, et confirmationem sinceris desiderantes affectibus, hujusmodi supplicationibus inclinati, fraternitati vestræ per præsentes committimus et mandamus, quatenus vos, vel duo, aut unus vestrum, consideratis omnibus præmissis, ac eorum circumstantiis universis, tot quot vobis necessarii videbuntur, dictorum ordinum professoribus ad præmissa idoneis et habilibus, qui ad insulas et terras, seu partem hujusmodi pro præmissis exequendis se conferre voluerint, licentia superiorum suorum petita, et si absque rationabili causa eam denegari vobis visum fuerit, super quo conscientiam vestram oneramus, tunc absque dictorum superiorum licentia, libere accedendi facultatem et potestatem simul vel successive concedere », et infra : « auctoritate nostra curetis, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Marcum etc. die XX Julii MDLV, anno V ».

31. *De morte filii consolatur Pontifex Joannem Lusitaniæ regem.* — Accepit hoc ineunte anno gravissimum vulnus Lusitania extincto Joanne Lusitaniæ principe in florentissima adolescentia. Hic Joannam Caroli Cæsaris filiam uxorem prægnantem reliquit, quæ Sebastianum regem, qui calamitatibus suis inclaruit, enixa est : « O quam multi », inquit Surius[1] « in rerum omnium summa affluentia tum auferuntur ex hac luce, cum eam primum incipiunt intueri, et tamen in tanta miseræ hujus vitæ incertitudine, quotus quisque est, qui non sibi Nestoreos propemodum polliceatur annos ». Confectum mœrore parentem Joannem III regem Pontifex subjectis litteris solari [2], atque pie erigere ad Christianam constantiam conatus est, misitque internuntium, qui verbis sacris illius dolorem demulceret.

« Regi Portugalliæ.

« Charissime, etc. Etsi libenter usurpare solemus omnia erga majestatem tuam amantissimi et benevolentissimi Pontificis officia, sicuti quidem et tuæ eximiæ pietati, et singularibus in Christianam rempublicam, atque in hanc Apostolicam Sedem meritis maxime convenit, tamen hoc officium, quo erga eamdem tuam majestatem fungi hoc tempore cogimur, cum nobis de gravissimis ejus incommodis ceu illi dolendum sit, non tam libenter facimus, quam necessario, tantum enim molestiæ ex clarissimi principis filii tui immatura morte cepimus, vel propter illius nobis ereptam virtutem, vel propter gravem tuæ majestatis, regiæque tuæ familiæ in eo factam jacturam, ut nequeamus in eo argumento sine magno dolore versari, et tamen noster summus erga majestatem tuam amor, qui nobis causam doloris præbuit, idem etiam adjumenta ad pium hoc officium ei persolvendum subministrabit, præsertim cum ad eum regem scribamus, quem propter excelsam animi virtutem atque prudentiam obedientia et spe in summum Deum subnixam, rationes ad istum sublevandum casum accommodatas non tam ab ali expectare, quam ipsummet tuo consilio

[1] Sur. in Comm. hoc anno. — [2] Jul. III. l. brev. VIII. sig. num. 2888. p. 163.

præripere ac præoccupare non dubitemus, et sane, nisi illa nobis tali tempore succurrat ex Deo et divinis præceptis promissionibusque ducta consolatio, quæ nos ab humanarum rerum cogitatione avellat, totosque ad cœlestium bonorum et futuræ beatioris vitæ meditationem transferat, difficile esset ex humanis rationibus humanis hisce incommodis idoneam solatii medicinam reperire, sed nos, qui in eum credimus, cujus in morte mors nostra ita absorpta est, ut eadem ad longe feliciorem pacatioremque vitam aditum nobis aperiat, et qui certo confidimus hujus mundi tribulationes et ærumnas Christianis hominibus probationem salutemque operari, facile sensus affectusque nostros ab humanarum rerum perturbationibus revocatos Dei Optimi Maximi voluntati et rectæ in eo rationi subjicimus, atque hæc omnium piorum, qui in Deo et Domino nostro Jesu Christo suas degendæ vitæ rationes, atque consilia fixa et locata habent, communis est consolatio. Tua vero majestas multas præterea proprias habet, ex suis etiam domesticis rebus, sui doloris leniendi causas, atque illam in primis, quod idem videlicet clemens ac misericors Dominus hoc ipso afflictionis tempore, ita cum ea benigniter egit, ut gravi illi inflicto vulneri ejusdem simul vulneris medicinam curationemque attulerit. Nepote enim tibi, vestroque præclaro generi in demortui filii locum (ut ad nos secundis nuntiis allatum est) paulo post reddito, non tam quidem ille majestatem tuam grata liberorum successione, aut familiam vestram præstantissimi generis sobole privare, quam illam in magis diuturnum tempus prorogare voluisse se ostendit : quæ quidem omnia tametsi majestatem tuam pro sua gravitate ac pietate diligenter secum cogitare, et in omnibus Deo gratias agere non dubitamus, tamen nostræ quoque partes videntur esse eam, ut ita faciat, etiam atque etiam in Domino hortari et rogare, quod ut cumulatius et magis, ut nostri animi affectio nos suaderet, efficeremus, non contenti hoc litterarum officio, misimus ad majestatem tuam dedita opera dilectum filium Joannem Franciscum Comendonum camerarium nostrum, hominem propter ejus fidem et probitatem valde nobis probatum et gratum, qui viva insuper voce nostram paternam erga majestatem tuam charitatem, conjunctamque cum ea suorum incommodorum mœstitiam pluribus verbis deferat, cujus nostri officii illum scilicet maximum et optatissimum fructum expectamus, si id, quo magis, et uti tuo tempore debitum, eo minus ad tuum sanandum dolorem, quod tua ætas hunc casum satis per se toleranter ferret, necessarium fuisse intellexerimus. Datum Romæ apud S. Petrum, die I Ap. MDLIV, anno V ».

32. *Conimbricæ perditissimus peccator a tyrannide Sathanæ vindicatus.* — Eluxit hoc anno Conimbricæ in Lusitania insigne divinæ misericordiæ exemplum in perditissimo homuncione, qui se devoverat Sathanæ, ab eoque juste tortus perfugit ad confessarium suum, a quo Sacramentorum beneficio a tyrannide Sathanæ vindicatus est : « Is », inquit Orlandinus, « peccatorum turpitudine quodammodo obrutus atque oppressus ferre se ipse non poterat, et ut sui ipsius judex et carnifex esset, sibimet exitium atque perniciem vitæ desperatione parabat, venenum hauserat, amplius Hebdomada certam potionem jejunus hausit obstinatus mori, cumque multis indagatis sui interimendi viis, nulla, Deo prohibente et miserante, procederet, ad extremum Sathanæ se dedidit, totumque se ei animo et corpore mancipavit. Mox ejus tyrannidem, cujus se mancipium fecerat, est expertus, tot tantisque ex eo die doloribus tortus, tot animi cruciatus angoribus, ut ad ejus inconditos clamores et miseros ululatus omnis vicinitas expavesceret. Ea re cognita, religiosi cœnobitæ quidam auctores fuere propinquis atque domesticis, ut deduceretur ad nostros, quem, ut Leo, rector nempe collegii Conimbricensis aspexit, et quem miser devenisset in locum, percunctando cognovit, ad divina se præsidia contulit, preces indixit suis, et ipse supplex humilisque Dei misericordiam elicuit, deinde aggressus hominem de spe dejectum erigit, et ad spem revocat, agit de animo componendo et saucio pectore persanando, reditum in gratiam cum offenso Deo, qui benignus et misericors esset, et præstabilis super malitia, pollicetur, modo per humilem confessionem, et anteactæ vitæ detestationem virus evomat peccatorum, quod ut pacatius faciat, liberationem etiam angorum atque dolorum, quibus conflictabatur, exorat diutius, impetrat, et spe bona completum excipit confitentem. Ab ea confessione omnia de cætero ei fuere tranquilla, convaluitque corpore pariter et animo, initoque vitæ melioris initio, perseverantiam magna spe salutis æternæ ad extremum usque retinuit ».

JULII III ANNUS 6. — CHRISTI 1555.

1. *Ingenti repletus gaudio Julius ob Angliæ reditum ad fidem Catholicam.* — Anno a partu Virginis quinquagesimo quinto supra millesimum quingentesimum, Indictione decima tertia, reflorescente in Anglia Catholica religione, cum Pontificatus sui fructus suavissimos decerperet Julius III, e vivis ereptus est, cui Marcellus II succedens, potius orbi Christiano ostensus quam datus est, quem Paulus IV excepit, de cujus gestis antequam agamus, quæ ad Julium III et Marcellum II spectant, prius delibabimus. Delibutus ingenti gaudio Julius III ob conciliatam Romanæ Ecclesiæ, ad ejusque obsequium Angliam extremo superiore anno revocatam, hoc ineunte anno felices extinctæ in eo regno hæreseos, assertæque orthodoxæ religionis successus Carolo imperatori significavit, ac etiam Philippi filii regis ac Mariæ reginæ pietatem in tam præclaro opere his litteris [1] commendavit :

« Carolo imperatori.

« Ea fuit clementissimi Dei misericordia in Angliæ regno, reipublicæ Christianæ, fideique orthodoxæ, et religioni Catholicæ restituendo, tantaque virtute ac pietate serenissimi ejus rex et regina id nobiscum procurarunt, ut de tanto beneficio gratias agendi eorum serenitatibus, gratulandi, ac privatim et publice quodvis genus lætitiæ plaususque effundendi, vix adhuc ullum finem invenire possimus, etc. Datum Romæ die XXVII Januarii MDLV, Pontificatus nostri anno V ».

« 2. Peractæ sunt in Urbe celeberrimo ritu solemnes supplicationes pro reddendis Numini gratiis, atque publicæ lætitiæ festiva signa celebrata, missus etiam ad Philippum regem Mariamque reginam Angliæ internuntius, qui ipsis de amplificata provectaque Numinis gloria Julii nomine gratularetur, datis ad eosdem hisce litteris [2] :

« Charissimis in Christo filiis nostris Philippo regi, et Mariæ reginæ Angliæ illustribus fidei defensoribus.

« Charissimi in Christo filii nostri, salutem et Apostolicam benedictionem. Ut primum e serenitatis vestræ litteris reconciliationis regni istius nobilissimi cum Domino nostro Jesu Christo, ac fidei et obedientiæ nobis et Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, Sedique Apostolicæ restitutæ felicissimum nuntium accepimus, quas Omnipotenti Deo solemni Missa a nobis ipsis celebrata, decretis supplicationibus, Jubilæo indicto, gratias egerimus, qui tam necessario tempore isthic plebem suam visitarit, et ejus redemptionem fecerit, quibus in cœlum laudibus utrumque vestrum extulerimus, quantoque animi gaudio vobis gratulati simus, qui misericordiæ illius magnitudinem tanta nobiscum virtute ac pietate tantopere procurastis, quam e populo isto vestro universo eos perbeatos merito appellaverimus, qui tamdiu dispersi atque ab recta aberrantes in unum tandem congregati ambulant in via Domini, quotnam denique et qualia cordis nostri tanto Dei beneficio recreati, tamque exultantis, tum publice, tum privatim lætitiæ dederimus signa, quam hilaritatem, quos plausus per hanc almam Urbem universam totamque ditionem nostram excitaverimus, multorum undique et litteris, et internuntiis serenitates vestras non semel audivisse pro certo habemus, sed etsi cæteris omnibus ad verum cujusque solatium et jucunditatem nulla non ex parte putamus satisfecisse, in eo tamen nos nunquam conquievissemus, nisi vestris serenitatibus viva alicujus voce, et quæ vobiscum hucusque conticuimus, et quæ nunc his litteris scripsimus, pluribus atque expressius significaremus, etc. » Missus est ea de causa Antonius Augustinus Sacri Palatii Rotæ auditor. « Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo Piscatoris die XXVII Januarii MDLV, Pontificatus nostri anno V ».

3. *Cardinalis Moronus mittitur in Germa-*

[1] Jul. III. apud Paul. IV. lib. brev. sign. num. 2892. p. 22. — [2] Ext. apud Paul. IV. lib. brev. 2891. p. 23. et in alio sign. num. 1892. p. 23.

niam quæ hæresi Lutherana laborat. — Revocatæ ad Ecclesiæ gremium Angliæ successu exultans Julius studia omnia ad Germanos ad obsequium Sedis Apostolicæ traducendos convertit, atque Joannem cardinalem Moronum doctrina et pietate spectatissimum ad comitia Augustana legatum decrevit, ut in iis Dei gloriam ac tot aberrantium animarum salutem promoveret, de qua legatione fusius agunt Acta Consistorialia.

Extant Julii litteræ [1] de misso in Germaniam cardinale Morono ad Maximilianum Bohemiæ regem, quibus eum rogavit, ut legatum de Christi cultu provehendo acturum benigne et amanter audiret.

« Maximiliano Bohemiæ regi illustri.

4. « Cum charissimus in Christo filius noster, Romanorum rex, pater tuus, de præsenti vestro omnium in Augustano conventu nos non semel certiores reddidisset, dilectum filium Joannem tit. Sancti-Laurentii in Lucina presbyterum cardinalem Moronum, nostrum et Apostolicæ Sedis de latere legatum in Germaniam mittendum esse censuimus, ut quamdiu conventus celebraretur, isthic præsto esset, ac si quo modo vel opera, vel consilio vobis adjumento esse posse videretur, id pro Domini nostri Jesu Christi honore, pro rerum vestrarum perpetuo ac felicissimo statu, proque nostra et Sedis ejusdem dignitate omni cura et diligentia præstaret; cum mandaverimus, ut tecum nostris verbis nonnulla loqueretur, minime dubitamus eam illi non minorem fidem, quam nobis præstituram esse, et visuram libentissime, etc. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die XVI Februarii MDLV, Pontificatus nostri anno V ».

Proficisci eumdem legatum jussit Julius etiam ad Augustum ducem Saxoniæ, Fridericum comitem Palatinum Rheni electores, et Joachimum Marchionem Brandeburgensem, quibus eadem formula verborum conceptæ litteræ conscriptæ sunt, in quarum inscriptione dilectos filios vocat. ut paterni amoris signis ad mutuum amorem provocaret, promisitque illis, se iterum Concilium Œcumenicum coacturum, si ejus decretis stare spondérent, ut Pauli IV litteræ testantur.

In eam sententiam [2] etiam Ferdinandus Romanorum rex Augustæ nonis Februarii exposuerat, Concilium sæpius cœptum variis de causis dissolutum fuisse : nunc postremo agendum, ut de Concilio omnes imperii ordines et inter se et cum cæteris omnibus Christianis conveniant; aut si id fieri non potest, et in aliud tempus differendum est, aliquæ ineantur rationes, quibus interim Germania pace firma fruatur, et sacri ministri pia religione divinum numen rite colant, cæterique ordines mutua consensione conspirent ad Turcarum contundenda molimina, cum ex Christianorum dissensionibus tyrannidem suam latius propagarint. Convenerant perpauci principes, atque adeo actio in nonas Martias extracta est.

Interim Lutheranæ sectæ principes Augustus Saxo, Mauritii frater, Joachimus Brandeburgensis Septem-Viri, Landtgravius, atque alii Lutheranæ classis proceres Numburgum convenerunt, de suis rebus consulturi, maleque a Dæmone et suis concionatoribus fascinati, perstandum in suscepta Confessionis Augustanæ hæresi pari consilio consensuque decreverunt, ac ne adversus Cæsarem conspirasse viderentur, Carolum V Cæsarem de Actis Numburgi certiorem fecere, et se Passaviensis pactionis decreta amplexos perstare in fide Augustana, donec religionis controversiæ communi omnium Ordinum imperii decreto, assentiente Cæsare, componerentur; non enim Conciliorum Œcumenicorum sacrosanctis decretis, religioneque a Christo constituta obstringi, sed novas religiones fingi pro humana libidine volebant.

5. Nonis Martii cum Augustanus [1] conventus jam amplior esset principum ac legatorum civitatum concursu, disceptari cœptum est de religione, uti Ferdinandus rex hortatus fuerat, quamvis hæretici reniterentur, asperrimisque animis certatum est, Passaviensique decreto instaurato, Lutherani amplificandæ sectæ ac potentiæ suæ studio contendebant, ut quibusvis etiam sacris Catholicæ professionis ministris liceret ad eorum impietatem et castra deficere, et principatus Ecclesiasticos et vectigalia sacra retinere, ea namque ratione in spem efferebantur Catholicam religionem sensim extinctum iri in Germania : contra reluctati sunt Catholici principes acerrime, atque contenderunt, si quis episcopus, vel abbas, vel sacræ functionis præfectus ad Lutheranam hæresim descisceret, ea sacra dignitate pelleretur, atque in ejus locum subrogaretur alius, qui suscepti Ecclesiastici muneris bonis omnibus potiretur. Ea contentio adeo exarsit, ut in plures menses extracta sit, infeliciterque accidit, ut Joannes cardinalis Moronus legatus ob inopinatam Julii III mortem (de qua dicetur inferius) legationem suam abjiceret, atque una cum cardinale Truchsessio ad Romana comitia remearet. Tandem ut Augustani illius conventus Acta perstringamus, VII kal. Octobris insperata ac funesta sanctio promulgata est, qua impietatis fræna laxata sunt impiis : ne Cæsar aut Ferdinandus rex, aut alii principes Lutheranam hæresim profitentibus religionis causa ullam molestiam exhibeant, vel illos ab impiis ritibus, vel edictis, vel

[1] Ext. apud Paul IV. lib. brev. sig. num. 2891. p. 36. — Franc. Belcar. l. XXVI. num. 64.

[1] Idem ib. num. 65.

pœnis, vel aliis cautionibus abducere nitantur, eosdemque omnibus bonis suis uti ac frui permittant, qua quidem sanctione Carolus V partam de Lutheranis victoriam penitus prostravit, fructumque omnem corrupit : de quibus in Paulo IV iterum agetur.

Constabilita in Germania hæresis latius in vicina regna diffundi cœpit, ut suis locis lugendum erit, ac pia Julii III consilia immatura morte oppressa sunt, de qua antequam agamus, reliqua ad eum spectantia percurramus.

6. *Julius III in regno Neapolitano Philippum regem Hispanum confirmat et in insula Corsica libertatem Ecclesiasticam defendit.* — Contulit Julius in publico cardinalium senatu Philippo Angliæ regi fiduciarium jus regni Neapolitani, quod a Carolo imperatore jam ante in eum transfusum una cum Mediolanensi et Belgico principatibus vidimus. Quod vero illud regnum supremo Pontificis imperio esset obnoxium, propterea a Julio illius beneficiario jure indutus est, ut refert Panvinus [1] his verbis : « Ut Catholico principi par erat, legatum Romam ad Pontificem misit Piscariæ Marchionem, qui regum veterum more Neapolitani regni, quod Romanæ Ecclesiæ beneficiarium est, jurejurando dato legitimam possessionem obtineret, quæ ei a Pontifice in publico Consistorio benigne concessa fuit ».

Traditum est Philippo hac de re a Julio Diploma, in quo expressæ sunt leges singulæ, quibus veteri more accepti Pontificia beneficentia illius regni ergo obstringebatur, quas quidem leges admisit Philippus, sed ejus litteræ aurea Bulla consignatæ ad Paulum IV tantum pervenere [2], ut dicetur inferius.

7. Tuendi quoque Juris Ecclesiastici studio Julius, cum insulæ Corsicæ clerum graviore jugo premi a Gallis, qui ejus insulæ partem maximam Genuensibus eripuerant, accepisset, proregem Gallum monuit, ne Ecclesiasticos iniquis oneribus fatigaret, et si qui aliquo facinore se obstringerent, eorum causas ab Ecclesiastico judice agnosci sineret, in eamque rem præfectum juri dicundo Ecclesiasticis in Corsicæ insula decrevit [3] :

« Dilecto filio nobili viro Paulo de Thermes locumtenenti regis Christianissimi in insula Corsicæ.

« Etsi ex iis aliqui Genuenses sunt, atque idcirco, ut audivimus, imperitæ multitudini in hostium numero habendi esse videntur, illud tamen memoria repetendum est, sacerdotes Christos Domini, non tam terrenæ ullius civitatis, quam sanctorum esse cives et domesticos Dei, Deumque tandem ipsum istiusmodi eorum injuriarum ultorem esse severissimum, e quibus tamen sacerdotibus, si quid aliqui forte commeruerunt, solis nobis a Deo in eos animadvertendi cognitio et cura est demandata, quas ob res pro tua prudentia ac probitate minime dubitamus ea de his malis remedia nobilitatem tuam adhibituram, quæ has omnes querimonias compescant, etc. Datum Romæ apud S. Petrum die XXVI Januarii MDLV, anno V ».

8. *Ecclesia Abyssina ad conjunctionem cum Ecclesia Romana revocatur per patres Societatis Jesu.* — Extremo Julii Pontificatu promota est actio Abyssinæ gentis ad conjunctionem cum Romana Ecclesia revocandæ, interprete Joanne Lusitaniæ rege, qui Claudium Æthiopum imperatorem permovit, ut abjecto Alexandrini patriarchæ schismatici, a quo patriarcham accipere ac jura petere consueverat, jugo, a Pontifice Romano totius Ecclesiæ toto orbe diffusæ supremo antistite patriarcham et episcopos Latinos deposceret, qui Æthiopas depulsis veteribus erroribus, vero fidei Catholicæ lumine collustrarent, cumque Societas Jesu doctrinæ et sanctitatis fama late Orientem Occidentemque complevisset, flagitavit ut patriarcha ac duodecim sacerdotes ex eadem Societate delecti mitterentur a Romano Pontifice. Præerat tum Societati Jesu Ignatius Loyola, quem eximia sanctitas divinis in vita et post mortem miraculis confirmata in sanctorum ordinem evexit ; is a Lusitano rege sacerdotes probitate et eruditione sacra insignes ad eam Evangelicam expeditionem seligere jussus, re communicata cum Julio Pontifice, præclaræ amplificandæ gloriæ divinæ occasioni non defuit, ac litteris exaratis [1] ad Claudium imperatorem, ipsum hortatus est, ut Davidis imperatoris patris exemplo, qui misso oratore Pontifici Romano, ut Christi in terris vicario, ac Petri successori obsequium deferret, Romanam Ecclesiam coleret, cujus in cæteras omnes primatum supremamque auctoritatem pluribus argumentis illustravit :

« Domine mi in Domino nostro Jesu Christo, gratia tuæ celsitudini, et salus, et affluentia donorum spiritualium a Domino nostro Jesu Christo.

« Serenissimus Portugalliæ rex pro ea sollicitudine ac zelo, quem illi Deus Creator noster ac Dominus dedit, gloriæ sancti sui nominis, et salutis animarum, quæ Unigeniti ejus Filii pretioso sanguine et vita redemptæ sunt, non semel ostendit mihi per litteras, pergratum sibi fore, si e religiosis nostræ minimæ Societatis, quam vocant, Jesu, duodecim viros designarem, e quibus ille patriarcham unum, duos coauditores pariter et successores eligeret,

[1] Panvin. in Vita Julii. — [2] Paul. IV. in lit. XIX Octob. hujus anni datis. — [3] Ext. apud Paul. IV. l. VIII. brev. sig. num. 2891. p. 6.

[1] Ext. apud Joann. Petr. Maffeium l. XVI. et apud Orland. 324. hoc anno.

eisdemque a summo Christi Domini nostri vicario suppliciter peteret auctoritatem et jus, quo jure ad suas quisque partes rite obeundas ipsi cum sacerdotibus aliis in tuæ celsitudinis regna transmitti possent. Ego pro eximiis inter cæteros Christianos principes, ejusdem serenissimi regis Portugalliæ meritis erga Societatem nostram universam, nostraque vicissim omnium in illum observantia et pietate, feci quod jusserat, consultoque secutus numerum, qui Christi Domini nostri Apostolorum ejus Collegium referret, præter ipsum patriarcham sacerdotes duodecim, supplementi ac velut seminarii causa, a corpore nostro cunctos excerpsi, qui ad juvandas sublevandasque animas tuæ celsitudinis imperio ac ditioni subjectas sese et vitam suam in omnem laborem atque discrimen offerrent. Atque hoc libentius parui, quod præcipua quadam alacritate sentio me sociosque meos omnes ferri ad obsequium et cultum celsitudinis tuæ; haud immerito, quippe quæ inter tot circumfusas undique nationes infidelium et hostium nominis Christiani, vestigiis majorum suorum insistens, ad conservandam ac promovendam Christi Domini ac Dei nostri religionem et gloriam diligenter incumbit, quam ipsam ob causam optandum fuerat, uti ad hæc tam recta tuæ celsitudinis studia conatusque, subsidium accederet spiritualium Patrum, quibus et legitima potestas ab hoc sanctæ Sedis Apostolicæ fastigio derivata, et fidei Christianæ pura et sincera doctrina suppeteret, quæ nimirum duæ sunt illæ claves regni Cœlorum, quas Christus Dominus noster sancto Petro et omnibus qui deinceps in ejus solio erant sessuri, promisit prius, dein ipsa re tradidit. Promisit tantummodo cum ad eum dixit, ut legimus apud divum Matthæum Evangelistam : *Ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et tibi dabo claves regni Cœlorum, et quidquid ligaveris super terram erit ligatum et in Cœlis, et quidquid solveris super terram, erit solutum et in Cœlis.* Tradidit, ac promissa patravit, cum post Resurrectionem, antequam in Cœlum ascenderet, sciscitatus ex eo ter (quemadmodum affirmat divus Joannes Evanglista) *Simon Bar Jona : Diligis me plus his?* subjunxit in singula responsa : *Pasce oves meas :* committens illi non partem aliquam ovium suarum, sed totum prorsus gregem universa cum plenitudine potestatis, ad alendos vitali Christianæ religionis pabulo cunctos ubique fideles, eosdemque ad cœlestia sempiternæ beatitudinis pascua perducendos. Ac cæteris quidem Apostolis auctoritatem Christus Dominus noster impertiit delegatam, ac veluti extra ordinem : at sancto Petro ejusque successoribus ordinariam dedit ac plenam, uti ab hoc summo Pastore, tanquam a fonte, reliqui animarum pastores peterent, eidemque acceptum ferrent, quidquid omnino juris ad suum quisque munus ac regimen obtinerent, quod olim adumbrasse per Esaiam videtur Dominus, cum de Eliachim loquens Pontifice Maximo : *Et dabo* (inquit) *clavem domus David super humerum ejus, et aperiet, et non erit qui claudat, claudet. et non erit qui aperiat,* quo videlicet typo figuratus est Petrus ejusque successores, quibus datam integram potestatem declarant claves, consuetum utique symbolum, et insigne pleni atque absoluti dominii. Quæ cum ita sint, celsitudo tua gratias debet ingentes Domino Deo nostro, quod ipsa regnante potissimum dignatus fuerit mittere veros animarum pastores, qui a summo pendeant pastore ac vicario, quem reliquit in terris Jesus Christus Dominus noster, et quantamcumque habent potestatem, quæ sane perampla est, hanc ab eodem illo vicario totam acceperint; nec sine causa patri avoque tuæ celsitudinis displicebat sumi ab urbe Alexandria patriarcham, quippe sicuti divulsum a corpore membrum, neque motum, neque sensum, neque omnino vitam a corpore accipit suo, ita Ægyptius patriarcha, sive ille Alexandriæ, sive Memphi degat, cum schismaticus sit ac disjunctus ab hac sacrosancta Sede Apostolica, et ab Ecclesiæ totius capite, Pontifice summo videlicet, vitam gratiæ, et pastoralem auctoritatem, nec sibi recipit ipse, nec alteri cuipiam valet legitimam impertire. Ecclesia namque Catholica una tantum est in orbe terrarum, neque fieri potest ut alia Romano Pontifici, alia pareat Alexandrino; uti sponsus ejus Christus unus est, sic sponsa illius unica, de qua Salomon ait in Canticis ex persona Christi Domini nostri : *Una est columba mea.* Et Oseas Propheta : *Congrebabuntur filii Israel, et filii Juda pariter, et ponent sibi caput unum.* Et in eamdem sententiam multo deinde post sanctus Joannes : *Fiet unum ovile, et unus Pastor.* Una erat, quemadmodum in Genesi legimus, arca Noe, extra quam nulla omnino salus, unum tabernaculum, quod fabricatus est Moyses, unum Hierosolymæ templum a Salomone conditum, quo in templo sacrificare et adorare oportebat. Una cujus staretur judicio, Synagoga. Hæc nimirum unicam Ecclesiam denotabant, quæ una est jure; extra quam nihil boni, etenim qui cum ejus corpore conjunctus non fuerit, nempe nullum a Christo capite recipiet influxum gratiæ vivificantis animam, ac præparantis ad felicitatem æternam. Hujusce unitatis declarandæ causa, in Symbolo canitur : *Credo unam Sanctam, Catholicam, et Apostolicam Ecclesiam,* damnatusque a sacris Conciliis error est privatas Ecclesias, ceu Alexandrinam, Constantinopolitanam, aut similes dari, quæ communi omnium capiti subjunctæ non sint, Pontifici Romano, ex quo perpetua serie ab sancto usque Petro, qui Christi Domini jussu,

uti a divo Marcello martyre traditum est, Romanam elegit Sedem, eamque suo cruore sancivit, perducti Romani Pontifices vicarii Christi citra controversiam a tot ac tanta sanctitate doctoribus Latinis, Græcis, omniumque nationum habiti, ab sanctis anachoretis, episcopis, et aliis confessoribus adorati, tot signis atque miraculis, tot denique martyrum, qui in hac fide ac unione sanctæ Romanæ Ecclesiæ vitam profudere, testimonio comprobati sunt. Merito igitur consentienti episcoporum omnium voce, qui ad Chalcedonensem convenerant Synodum papæ Leoni pariter acclamatum, Sanctissimus, Apostolicus, Universalis, et in Constantiensi damnata est hæresis negantium, super omnes et singulas omnium terrarum Ecclesias primatum Romani Pontificis eminere. Ad quas tam disertas firmasque Patrum sanctiones atque decreta, Concilii quoque Florentini, quod sub Eugenio IV præter alias nationes, a Græcis etiam, Armeniis et Jacobitis tanto studio celebratum est, in hæc verba accessit auctoritas : Definimus sanctam Apostolicam Sedem, et Pontificem Romanum in universum orbem tenere primatum, ac successorem esse Petri, et verum Christi vicarium, totiusque Ecclesiæ caput, et omnium Christianorum Patrem et doctorem existere, et ipsi in beato Petro, pascendi, regendi et gubernandi universalem Ecclesiam a Domino Jesu Christo potestatem plenam esse traditam.

9. « Jure igitur serenissimus rex David, tuæ celsitudinis genitor, misso ad obsequium Romano Pontifici deferendum legato, Sanctam hanc Sedem omnium matrem ac principem agnovit, cumque alia multa et præclara ipsius pariter et tuæ celsitudinis acta numerentur, tum duo hæc ejusmodi sunt, ut eorum præstantiam nulla unquam obscuratura videatur oblivio, ac proinde ab omnibus, qui sub illo vivunt imperio, immortales auctori omnium bonorum Deo debentur gratiæ, pro tam singulari in eos beneficio vestra duorum opera, industria, virtute collato, cum alter omnium primus se in illius potestate, qui Christi vices gerit in terris, perpetuo fore professus est, alter item primus dictum ab eodem Christi vicario patriarcham verum, ac legitimum sacrosanctæ Sedis hujusce filium in sua regna perduxerit. Etenim si in magni cujusdam beneficii loco habendum est, ut profecto est, insitos esse corpori mystico Ecclesiæ Catholicæ, quod a Spiritu sancto vivificatur ac regitur, quam teste Evangelista, idem Spiritus docet omnem veritatem, si eximium est, lucem sanæ doctrinæ intueri, et Ecclesiæ fundamentis insistere, quam Apostolus Paulus ad Timotheum scribens, domum Dei, columnam et firmamentum veritatis appellat, cui se promisit in æternum affore Christus Dominus, inquiens : *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi*, ut legimus apud Matthæum Evangelistam ; est sane cur sine fine gratulentur istæ nationes Deo Domino et Conditori nostro, cujus providentia per tuam parentumque tuorum celsitudinem tanto illos bono dignata est, præsertim cum jure sperandum sit, ex hac ipsa conciliatione consensuque fore, Christo Domino moderante, ut cum spiritualibus temporaria quoque incrementa non sine amplificatione imperii tui et hostium abjectione proveniant. Sacerdotes, qui mittuntur isthuc, omnes quidem, sed præcipue patriarcha coadjutoresque successoresque ejus duo, spectata admodum virtute sunt, et nostra in societate probati per omnia, ac propter illustrem charitatem, et exquisitam rectamque doctrinam ad hoc tanti momenti opus adsciti, neque vero illis animus in idipsum, aut alacritas deest, haud levi concepta fiducia labores suos, ad Christi Domini gloriam, tuæ celsitudinis rem, animarum auxilium pari cum operæ pretio collocandi. Humanæ quippe salutis amor illos, et Christi Domini aliqua saltem ex parte imitandi exstimulat studium, qui cruciatus ac necem subiit lubens ac volens, uti mortales ab æterna calamitate redimeret, aitque per Evangelistam, *Ego sum Pastor bonus : bonus Pastor animam suam dat pro ovibus suis.* Hoc exemplo incitati patriarcha et cæteri parati veniunt non verbo duntaxat, consilioque et spiritualibus adjumentis, sed ipsa morte, si res ferat, periclitantibus animis opitulari. Tua Celsitudo, quo interiorem illos ad consuetudinem ac familiaritatem admiserit, eo majorem, ut spero, capiet in Domino voluptatem. Jam vero quod pertinet ad fidem, ac pondus eorum, quæ ab ipsis vel publice, vel privatim exponentur, non ignorat celsitudo tua, omnium (quatenus rite legati sunt) sed patriarchæ præcipue dictis, Apostolicæ fidei pondus et auctoritatem inesse, ac perinde illis et Ecclesiæ credi oportere, cujus ab ipsis interpretanda sunt verba et sententiæ. Et quoniam Christi fideles cunctos Ecclesiæ firmiter assentiri, ejusque decretis obtemperare, et, si quid existat ambiguum aut obscurum, eamdem consulere necesse est, non dubito quin tua excellens pietas probitasque publico edicto curatura sit in suis regnis, uti omnes omnium ordinum homines, tum patriarchæ ipsius, tum eorum, quos ille sibi substituet, dicta, præcepta, responsa citra ullam dubitationem sequantur. Constat ex Deuteronomio de controversiis omnibus ac nodis ad Synagogam Ecclesiæ prænuntiam referri solitum. Hinc illa quoque Christi Domini verba : *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi :* idipsum in Proverbiis docet Sapientia Salomonis, cum ait : *Ne dimittas præcepta matris tuæ* (ea est Ecclesia). Et alibi : *Ne transgrediaris terminos, quos posuerunt patres tui*, ii sunt iidem antistites. Denique

tantum Ecclesiæ suæ tribui ac deferri vult Christus Dominus, ut per Sanctum Evangelistam Lucam aperte denuntiet : *Qui vos audit, me audit ; qui vos spernit, me spernit;* et per Sanctum Matthæum : *Si Ecclesiam non audiverit, sit tibi tanquam Ethnicus et Publicanus,* ex quo apparet, ne aures quidem præbendas, iis qui alienum quippiam a sensu, et interpretatione Catholicæ Ecclesiæ attulerint, Sancto quoque Paulo in Epistola ad Galatas id ipsum præmonente, cum ait : *Si aliud vobis Angelus de cœlo evangelizaverit, præter id quod evangelizavimus vobis, anathema sit.* Ad summam hoc idem sancti Doctores, Conciliorum canones, fidelium omnium consensus, et consuetudo plane demonstrant, ac vicissim patriarchæ ac sociis pariter omnibus certum est, fixumque, tuam celsitudinem assiduo cultu, submissione, atque etiam quoad fas piumque ferat, indulgentia prosequi. Nos vero quotquot in hisce terris e minima nostra societate retinemur, tua celsitudo ad omne obsequium paratissimos habeat. Nostris quidem certe precibus et sacrificiis, ut jam instituimus, Deo supplicare pergemus, ut regiam celsitudinem tuam, regnumque istud amplissimum in sancto Christi famulatu conservet, detque illi ita transire per bona temporalia, ut non amittat æterna. Idem ipse Deus ac Dominus noster omnibus nobis ad sanctissimam ipsius voluntatem et clare cernendam, et rite exequendam perpetuum lumen, ac vires pro sua bonitate suppeditet. Romæ VII kalendas Martii MDLV ».

10. Ex delectis a sancto Ignatio religiosis viris Societatis Jesu creatus est Æthiopiæ patriarcha Joannes Nonnius : designati vero episcopi Andreas de Oviedo Hierapolitanus, Melchior autem Carnerus Nicænus, quos Julius ob insignes eorum virtutes iis dignitatibus ornavit, sanxitque in amplissimo cardinalium senatu, ut referunt Acta Consistorialia.

« Romæ die Veneris XXIII Januarii MDLV referente reverendissimo camerario S. D. N. providit Ecclesiæ patriarchali Æthiopiæ, tum certo modo vacanti, de personis domini Joannis Nonnii presbyteri Societatis Jesu, decretorum et Theologiæ professoris, ipsumque in patriarcham præfecit.

« Providit Ecclesiæ Hierapolensi in partibus infidelium consistenti, tunc certo modo vacanti, de persona domini Andreæ de Oviedo presbyteri ejusdem Societatis, magistri in Theologia, curam, etc. committendo, et cum indulto de non accedendo ad dictam Ecclesiam, ac facultate exercendi pontificalia in civitate et diœcesi. Et insuper volens felici successui dictæ patriarchalis Ecclesiæ consulere, eumdem Andream electum eidem Joanni electo coadjutorem in regimine et administratione dictæ patriarchalis Ecclesiæ, cum potestate et jurisdictione ex nunc, et postquam munus consecrationis susceperit, quæ ordinis pontificalis existunt faciendi, constituit et deputavit. Et nihilominus pro Joanne electo cedente vel decedente, de persona ipsius Andreæ prædictæ Ecclesiæ patriarchali providit, curam, etc. cum dispensatione si opus sit, ut episcopus Hierapolensis existens officium coadjutoris hujusmodi exercere, et illo uti, et eo cessante, possessionem dictæ patriarchalis Ecclesiæ assequi valeat : ita quod, officio coadjutoris hujusmodi cessante, dictus Andreas, cum primum possessionem dictæ Ecclesiæ patriarchalis assecutus fuerit, dicta Ecclesia Hierapolensis eo ipso vacet.

11. « Providit Ecclesiæ Nicænæ in partibus infidelium consistenti, tunc certo modo vacanti, de persona domini Melchioris Michaelis Carnero presbyteri dictæ Societatis, Decretorum et Theologiæ professoris, curam, etc. committendo, et sibi de non accedendo ad dictam Ecclesiam indulgendo. Et insuper, sua Sanctitas volens eidem patriarchali Ecclesiæ ulterius consulere, eumdem Melchiorem, electum supradicto Andreæ coadjutorem, Joanni patriarchæ, et coadjutoria supradicto Andreæ facta cessante, Andreæ electo prædictis in regimine et administratione dictæ patriarchalis Ecclesiæ, cum simili, etc. constituit et deputavit. Et nihilominus eidem Ecclesiæ patriarchali, Joanni patriarchæ, post obitum Andreæ, aut Andrea electo prædictis post obitum Joannis patriarchæ prædictorum cedente vel decedente, de persona ipsius Melchioris electi providit, ipsumque, etc. ita quod cum primum in vim posteriorum provisionis et præfectionis hujusmodi possessionem, seu quasi dictæ patriarchalis Ecclesiæ assecutus fuerit in Ecclesia ipsa Nicæna existens possit officium coaudjutoris hujusmodi exercere, et illo uti, ac eo cessante, possessionem dictæ patriarchalis Ecclesiæ assequi valeat ».

12. *Julii III obitus.* — Dum novi illi præsules et præcones Evangelici Æthiopico itineri se accingunt, Julius e vivis migravit, ac proinde profectionem in proximum annum extraxerunt, de qua inferius sermo recurret. Quod ad Julii obitum spectat, de extremo ejus morbo et obitu hæc narrant Acta Consistorialia :

« Romæ die Veneris XXII mensis Martii MDLV, fuit Congregatio generalis coram sanctissimo Domino nostro, quia jam erat de vita sua desperatus, in qua in iis, quæ ad regimen et administrationem omnium rerum Ecclesiæ spectabant mandavit sacro collegio, ut provideret, quo facto data benedictione, multi ex cardinalibus osculati sunt ejus manus (1).

« Die Sabbati XXIII mensis Martii MDLV, inter

(1) Julius III hoc anno ad superos evolavit ; vir in privata fortuna quam in summa dignitate laudabilior. Hujus enim, dum cardinali

horam XIX et XX seu circa obiit Julius papa III in palatio Sancti-Petri ». Extinctus est gravioribus podagræ doloribus [1], cum Pontificatum tenuisset annis quinque, mense uno, diebus viginti, ætatis anno sexagesimo septimo, cui funebres honores novem diebus peracti fuere. Vocatus est in invidiam ob ingentes Villæ-Juliæ extra Portam Flaminiam sitæ substructiones et amœnos recessus, in quos colligendæ purioris auræ, et laxandi a curis animi causa se conferebat; sed quem tandem lateat in amœnis recessibus ingenia ad summa quæque pertractanda applicari posse, cum etiam viri sanctissimi amœnos recessus captent, ut liberius divinis mentem transfundant? nec Panvino [2] assentiendum est dicenti, illum Pontificatu comparato, votorum omnium jam compotem factum, abdicata rerum omnium cura, hilaritati et genio suo nimium indulsisse, ac præmii spe potius dum cardinalis esset, ad virtutem amplectendam accensum quam ipsamet virtutis pulchritudine delectatum, nec vitæ, quam privatus egerat, institutum laudatissimum parto Pontificatu tenuisse, at objecti ii nævi eximiis Julii factis diluuntur. Num enim inertis fuit Pontificis, Concilium Tridentinum restituisse, quod propter civilia bella, non ob illius socordiam dissolutum fuit! Num voluptatibus animi dediti fuit Angliam ad Romanæ Ecclesiæ obsequium revocare, Æthiopiam a schismate abducere, asserendæ in Germania religioni, extinguendisque erroribus assiduam operam navare, ac misso legato cardinale Lutheranis principibus Concilium Œcumenicum offerre, si ejus decretis assentiri vellent? minus quidem acceptus fuit Gallis ac Senensibus, quod Florentinorum duci in Senensi expeditione magno adjumento, ejusque exercitui ex Piceno, et Umbria, et Hetruriæ parte commeatus submiserit, ac pecunia etiam, ut tulit fama, sublevarit, sed non deerant justæ causæ, cur a Gallica factione aversus esset, cum Henricus rex, icto cum Lutheranis impio fœdere, Cæsarem, ne ipsos ad obsequium Ecclesiæ cogeret, impedivisset, Conciliumque Tridentinum disturbasset, metueretque, ne Galli fixis in Italia sedibus, illam gravissimis bellis miscerent, quæ rei Christianæ exitium essent allatura, quæ pericula prævertisse non voluptuarii, sed prudentissimi fuit Pontificis.

MARCELLUS II.

13. *Marcellus II, potius ostensus quam creatus Pontifex, morte immatura præreptus.* — Quinta Aprilis [1] ingressi conclave cardinales numero triginta septem, perlecto Diplomate Julii II contra Simoniacos, nempe post aliquos dies V idus Aprilis ad Marcellum Cervinum card. Sanctæ-Crucis salutandum Pontificem, coitione facta concurrere, cumque illum in sacrosancto solio raptim essent collocaturi, cardinalis Medices Marcello fidissimus intercessit, monuitque, ut prius constituti jure Pontificio electionis ritus servarentur, ita ut omnium primus Joannes Petrus cardinalis episcopus Ostiensis Neapolitanus Collegii decanus illum alta voce delegerit, in quem etiam alii suffragia contulere, quibus in publica Acta ab eo, qui senatui a secretis erat, redactis, Marcellus Latina oratione Patribus gratias de electione Pontificia egit, seque tanto muneri gerendo imparem professus, addidit se illi integre administrando non defuturum, atque abscisso omni privatorum commodorum respectu, publicam rem omni studio et contentione promoturum. Subinde cardinalis Neapolitanus assurgens, dixit, ritus veteris servandi causa matutino sequenti scrutinium schedulis apertis, ut optimas omnium in eum voluntates Sanctitas sua cognosceret, confectum iri sine ullo præsentis electionis damno, quod omnium unanimi consensu confirmatum; voluere insuper; ut novus Pontifex etiam hæc verba proferret: Acceptamus, sine ullo præjudicio præsentis electionis. Illu-

[1] Lit. princ. to. V. p. 160. — [2] Panvin. in Vita Jul. III.

[1] Lit. princ. to. III. p. 161.

S. R. E. ageret, virtus fuit eximia, adeo ut magno bonorum omnium plausu Pontifex a cardinalibus renuntiari meruerit. Nec ad eam dignitatem evectus segnis omnino et iners intabuit; nam, ut optime notat annalista, plura sunt quæ in Ecclesiæ commodum et utilitatem gessit; longissime tamen abfuit ab ea implenda expectatione quam de se omnibus ingesserat. Ita de illo Segni hist. Flor. lib. XIII: « Ma lasciate ire l'azioni di questo Pontefice che per altre cagioni non furono degne di molta fama etc. » et lib. XV: « Mori papa Giulio d'un accidente subito che in ventiquattro ore lo spicciò nell'età di sessantotto anni essendo stato cinque anni e poco più d'un mese in Pontificato, senz'aver commesso alcuna cosa nè dà buon Pontefice, nè da savio uomo ». Sed hanc historici mordacis censuram violentiorem esse quam res ipsa mereatur ingenue fateor, is enim fuit Julius ut nullo peculiari crimine notari mereretur, si nimiam excipias segnitiem quamdam et quietis amorem; quibus inertiorem se præbuit quam ut Pontificia sollicitudo reposceret. Quod illi pariter crimini datum est a Panvinio; nec aliud exprobat idem Segnius ibidem.

Julio successor datus est optimus, quique aptissimus Ecclesiæ his periculosis temporibus regendæ, si vitam diutius prorogare licuisset, merito censebatur, Marcellus Cervinus Politianus. Cardinalium quinque et viginti suffragiis electum scribit Segnius, cum duodecim reliqui cardinalem Ferrariensem prætulissent, electores enim numero septem supra triginta idem Segni cum Spondano supputat; contra ac affirmat Ciacconius qui novem supra triginta, et Panvinus qui sex et triginta enumerant. Annum egisse tunc quinquagesimum sextum idem Segni scribit, ex quo forte corrigendus annalista qui annos quatuor supra quinquaginta eidem Pontifici assignat. Porro Marcellus obiit die et mense ab annalista definitis, dignus quem omnes ejus ætatis scriptores commendent; nam et ille, qui superiorum Pontificum facta carpit Segnius, hunc fere unicum summis laudibus celebrat lib. XV: « Entrò con gran speranza di buono e santo Pontefice, dette in nove giorni che stette sano gran testimonio di quella bontà ». Morbum quo assumptus fuit ita scriptor ille describit. Die ab adito Pontificatu decima, febri corripitur quæ in decem dies perseverans, tandem venæ sectione evanescere visa est, sed altera succedente die in improvisa gravedine intra breves horas suffocatur.

Successit cardinalis Caraffa quem octava ab adito conclavi die cardinales LXIII, ait Segnius lib. XV renuntiarunt Pontificem. MANSI.

cescente sequenti die decima Aprilis post sacra peracta electio repetita est ac confirmata, in qua Marcellus, ne seipsum deligeret, Neapolitanum, qui ipsi proximo mense in Pontificatu successit, designavit; Pontifex vero renuntiatus antiquum Marcelli nomen retinuit, quibus consentanea in Actis Consistorialibus [1] repetuntur et hæc addita :

« Undecimo Aprilis, qui in Feriam quintam majoris hebdomadæ incidit, duodecim pauperum pedes lavit, ac sacra thiara a cardinale Bellayo redimitus, Pontificiæ dignitatis insignia accepit, sine accuratiore pompa, ac sumptus, qui in festis ignibus accendendis in Arce Divi Angeli faciendi erant, in pauperes conferri jussit».

14. Quod ad primitias ejus, genusque, et patriam attinet, patrem habuit Richardum Valerii proquestorem, matrem Cassandram Benciam lectissimam fœminam; natusque est in oppido Piceni [2], cui Mons Fani nomen est, licet pater, Hetruscus genere, gente Cervina nobili, Politiano oppido ditionis Florentinæ oriundus esset. A prima ætate in liberalibus disciplinis Senis educatus, cum juventutem attigisset, sprevit delitias, nec a parentibus adduci potuit, ut uxorem duceret, cum se militiæ clericali adscribere decrevisset : tanta autem fuit ejus modestia et continentia, ut si quando inter amicos liberius forte aliquid per jocum ageretur, aut diceretur, adventu Marcelli omnes illico conticescerent. Litteris et probitate clarus, Alexandro Farnesio comes et laborum socius in Belgica legatione adjunctus, promeritus est, ut episcopatu Neocastrensi donaretur, tantaque fuit integritate, ut Pontificis consiliis adhibitus nunquam illi assentatus sit, imo illum a meditatis noxiis consiliis cœptisque interdum absterruerit. Cooptatus in cardinalium senatum, ac titulo Sanctæ-Crucis donatus, cum Joanne Maria e Monte, et Reginaldo Polo præses Concilii Tridentini renuntiatus est, in quo Pontificiæ Sedis decus dignitatemque adversus Cæsaris vim et potentiam asseruit tanta constantia, ut in Cæsarianorum odium incurrerit.

Creatus vero Pontifex ætatis anno quinquagesimo quarto [3] cum a Romani populi magistratibus salutaretur, rogareturque, ut vectigalia imminueret, respondit humanissime, se nulla nova impositurum, et gratificaturum iis, in quibus posset, seque ita amanter cum omnibus principibus gesturum, ut nullus ejus quietem perturbaturus esset. Imperatorem, Gallorumque regem ad pacem, exaratis litteris, cohortatus est, accitosque eorum oratores monuit, ut ipsos facerent, de quibus scripserat, certiores, ac ni paci consentirent, se quoque ad eos pro conciliandа pace profecturum.

[1] Act. Cons. Ms. card. Spadæ sign. num. 134. p. 160. Natalis Com. l. brev. IX. — [2] Panvin. in ejus Vita. — [3] Lib. III. lit. princ. c. 16.

15. Tantus itaque Pontifex dignus quidem semper extitit omnium laudum commendatione, « ut qui omnibus dignitatibus summoque Pontificatui præferendam vitæ innocentiam, incorruptamque justitiam, in suffragiis præcipue ferendis, necessarium affirmaret ». Refertur de eo beatam Virginem illi se videndam obtulisse, dum in æde Lauretana sacrum perageret, ab eaque summum in Ecclesia Dei Pontificem aliquando futurum accepisse : aiunt etiam Marcellum sæpe hanc sententiam Adriani IV repetiisse : « Romano Pontifice nihil est miserabilius, conditione ejus nulla miserior, totius ejus vitæ felicitas amaritudo est. Cathedra Pontificis est sponsa undique confecta aculeis, pondus tantæ molis, ut robustissimos premat et confringat humeros ».

De Christiana ejus demissione et integritate hæc narrat Hieronymus Seripandus archiepiscopus Salernitanus in litteris ad episcopum Fesulanum datis : « Ego nunquam mihi persuadere potui cardinalem Sanctæ-Crucis ad Pontificatum pervenire potuisse, imo rem impossibilem existimabam, sicuti etiam, cum de ejusmodi rebus loquebamur, aperte asserebam. Ratio satis clara erat, omnesque ejus actiones, quibus ad Pontificatum solemne est pervenire, contrariæ mihi videbantur; quare sic in me ipso ratiocinari solebam, vel iste Pontificatum optat, vel non; si eum optat, ignorantior est, et judicio præ omnibus carens, eorum præcipue, qui in curia morantur Romana, cum non advertat cuncta omnino agi contra suum consilium; si non optat, certe homo non est, sed Angelus carne indutus, omnes, non solum hujus sæculi homines, sed etiam multos præteritorum sæculorum superans. Et quia familiarem ego cum illo jamdiu consuetudinem habens, nunquam ab aliis talem existimatum fuisse percepi, necessario concludebam; vel ipse Pontificatum non curat, vel ad eum pervenire non vult, nisi per suam propriam viam, adeoque constans erat in suis consiliis, et in augustissima et inflexibili semita justitiæ et bonitatis, in qua adeo firmum conspiciebam, ut de eo dicere solerem quod olim dictum de Catone. *O te felicem, Marce Porci, a quo rem improbam petere nemo audet* ». Et post pauca : « Nunquam credidi fieri posse ut ad Pontificatum efferretur, mirum fuit triginta octo cardinales in eum qui trigesimi noni numerum complebat summa animorum consensione, nulloque æmulo invento, suffragia aperta contulisse ».

16. Creatus est nona die Aprilis Marcellus II, retento priori nomine, ac postridie sine consueta solemni pompa, quod festa Paschalia appeterent, Pontificia thyara redimitus. Fertur Marcellum, parto Pontificatu, suis præcepisse, ne Romam venirent, et duos, quos apud se alebat, nepotes nec videre voluisse, jussisseque,

ut eos nullus inviseret, nec ipsi alios instituerent, et petenti cuidam, an pro ipsis cubiculum in Palatio adornare deberet, respondit : « Quid illis cum Palatio? forte in eorum patrimonio esse censetis ». Insuper superfluos sumptus recusavit, nec in mensa aureo cocleari, sed argenteo uti voluit, nec foculum lectarium ex argento, sed ex ære fieri præcepit; cogitabat Helvetiorum militum custodiam removere, dicens : Vicarium Christi, nec lanceis, nec clypeis ad se defendendum egere. Jacobus Augustus Thuanus, parum æquus erga Pontifices, Marcellum hac laude commendat : « Vir rara eruditione, prudentia, sanctitate vitæ antiquis comparandus, et sub quo certa spes emendandæ Ecclesiæ affulserat, refulgebat enim morum integritate, ita ut ipsius vita omnium censura haberi possit ».

17. Explicuerat ille insigne constantiæ exemplum in tuendo Pontificio et divino jure, contra Cæsaris et administrorum ejus nefaria molimina, « dum Apostolici legati munus gereret in Synodo Tridentina », inquit Panvinus [1], « et eximia in Pontificia potestate et auctoritate tuenda in eo libertas enituit. Nam cum Carolus imperator aliqua in sui gratiam sanciri voluisset, isque ab eo dissentiret, quod Cæsaris postulata ex Romanæ Sedis dignitate non esse duceret, sæpe a Cæsaris ministris interpellatus, nec minis, nec precibus a sententia dimoveri potuit : quare Cæsari invisus, cum in vitæ discrimine versari videretur, exclamasse dicitur, Cæsarem quidem in eum sævire posse, animum vero frangere non posse. Cæterum ejus facta summo Dei judicio reservari, qui unicuique juxta sua merita esset tributurus; unde haud longe post relicto Tridenti cardinale de Monte, a Paulo III revocatus Romam rediit ».

Acerbissimis etiam injuriis a Didaco Mendoza Cæsareo oratore in Concilio affectum diximus; sed quæ illi summam gloriam peperere.

18. « Pontifex factus », inquit Panvinus, « statim omnibus tribunalibus quædam, quæ inviolata rectam juris administrationem observarent, scripto mandavit, audiendis iis, qui negotiorum causa aderant, totus incubuit, sed et Rotæ auditores se salutatum de more venientes, in posterum domi se continere, et parum necessario salutandi officio omisso, muneri suo studiose vacare jussit, neminem propinquorum Romam venire voluit, ne fratrem quidem, quodque his, et temporibus, et moribus novum est, duos parvulos Alexandri fratris filios, quos ipse in Urbe educabat, a nemine salutari, raro etiam in publicum prodire, præterquam ad sacra passus est : multa et magna ad Apostolicæ Sedis decus pæne obscuratum instaurandum, meditatum fuisse ferebatur ab iis, qui cum adhuc cardinalis esset, mentem ejus exploratam habebant arcanorum omnium participes. Inter quæ illud præcipuum, quod fratri liberisque suis tantum elargiri, quantum singuli e nobilitate homines in redditibus haberent, decreverat, nec ultra privatorum civium conditionem se efferre passurus erat, non ad principatuum dignitates evehi, ne assem quidem de fructibus Ecclesiæ, nisi de libera omnium cardinalium sententia, eos auferre permissurus, omnem Ecclesiasticam jurisdictionem nullis sacris initiatis demandare cogitaverat. Illud subinde in ore habebat, sanctitati Ecclesiasticæ turpissimum esse, eos, qui sacerdotiis ad curam animarum spectantibus præfecti essent, a suis gregibus pascendis abesse, neque se eos Romæ, aut usquam versari, nisi sacerdotiis abdicatis, bonisque pastoribus commissis, permissurum. Decreverat item, ejectis ex aulico ministerio cunctis obscœnis et infamibus, se neminem in palatinis, nisi qui frugi et honestis moribus esset, cujusque opera foret et necessaria, esse passurum. Luxum enim omnium malorum causam esse, et ipsum pessimum esse dicebat. Quare etiam profusas superiorum Pontificum sportulas, in modicam quamdam pecuniarum summam, jam vix Pontificatum adeptus, contraxerat, collegium cardinalium supra omnia purgare constituerat, nec quemquam præterea in eorum numerum, lege veteri repetita, sine omnium consensu legere, quæsitis quoque in eorum electionibus summorum virorum testimoniis. Quanquam autem illud in ore habuerit, se vectigalia atque onera publica per superiores principes imposita vel aboliturum, vel ad modestam quamdam rationem redacturum, initio tamen Pontificatus ærario exhausto et magno ære alieno insuper contracto, coactus est, præter animi sui sententiam, propositum mutare, et subsidium illud triennale indicere, quo in maximis Ecclesiæ, ut dicebat, necessitatibus sublevari posset. Quare tum ob eam causam, tum ob alia quædam, tam in cardinalatu, quam initio Pontificatus circa sportulas facta, tot præsertim aliarum virtutum commendatione insignis, avaritiæ notam effugere potuit, quam parcimoniæ titulo antea obtexisset, cum alioqui valde parcus, et in donando non admodum liberalis esse videretur ». Et paulo post :

« Religionis Christianæ dissidiis et his, quæ nunc vigent, hæresibus valde angebatur, et procul dubio si vixisset, omnem operam suam et studium in eo collocasset, ut sublato schismate, omnes ad concordiam redigeret, vel generali Concilio, quod semper expetivit, vel alia quavis ratione. Sanctissimam hanc ejus mentem, ego, non aliis referentibus, sed ex familiaribus sermonibus inter nos habitis, dum cardinalis esset, optime novi : me enim multum dilexisse visus est, amicitias etenim, quas

[1] Panvin. in Marcel. II. Vit.

inde usque ab adolescentia coluit, constanter usque ad summum Pontificatum maxime retinuit, multis nihilominus cogitantibus ultra etiam accitis, doctos quoque et graves viros dilexit in primis, eorumque familiaritate jucundissime utebatur, quos consilio, opera et facultatibus aliquando sublevavit, cibi ac vini parcissimus fuit, eaque simplicitate, qua privatus cum esset, edebat, habebatque, sive publice, sive privatim convivaretur, anagnostem in mensa, qui sacros libros aut sanctorum Patrum scripta legeret ».

19. Sub primis illius Pontificatus auspiciis Senenses, qui gravissima obsidione premebantur a Cosmo duce Florentiæ, Cæsareo exercitu succincto, decrevere ad eum oratores ex Monte Alcino, in quod oppidum plures cives perfugerant, infimisque precibus flagitarunt, ut patriam in gravissimum discrimen adductam defendendam susciperet : at Marcellus a bellicis consiliis alienus respondit, necessitati parendum esse; consuluitque, ut propositas illis deditionis nuncupandæ pactiones admitterent, Cosmum vero Florentiæ ducem ad clementiam erga Senenses exercendam, continendumque militem, ne direptione, cædibus, stupris et incendio grassaretur, sollicitavit hisce litteris [1] :

« Dilecto filio nobili viro Cosimo Mediceo reipublicæ Florentinæ duci.

« Dilecte fili, nobilis vir, salutem et Apostolicam benedictionem. In hac civitatis Senensium deditione, ex iis quæ audivimus, habita belli ratione, mansuetudinem animi tui, ac pietatem maxime agnovimus, teque in eo summopere in Domino laudamus, restat nunc ut in militibus ipsis, præsertim gregariis, idem videamus, qui cum sua sponte ac natura direptionis, ac rerum hujusmodi semper appetentes sint, longaque ac tantæ urbis obsidione, rebusque tot gestis, jure quodam id sibi deberi existiment, non tamen dubitandum videtur, ne in urbem ipsam facta irruptione, omnia cædibus, rapinis et incendiis compleant, quod etsi a tuæ nobilitatis voluntate prorsus alienum putamus, facileque propterea futurum speramus, ut jussu tuo duces ipsi, et alii, ad quos pertinet, milites in officio et fide continere, tantoque civitatem ipsam periculo liberare possint, pro ea tamen communis Patris charitate, quam omnibus debemus, et pro privato quodam animi affectu, quo permultos illic cives, ob veterem inter nos consuetudinem atque amicitiam paterne amplectimur, civitatem eamdem, nobilitati tuæ ita commendamus, ut studiosius et enixius non possimus, sed ex fide ac spe ut eorum salus, non tam in nostra aut illius commendatione, quam in te ipso sit posita, nam propter pietatis meritum, quo nullum apud Deum majus excogitari posse videtur, quantum in eo apud homines gloriæ atque amplitudinis nobilitas tua sibi paritura sit, pro sua prudentia debet considerare, multo enim majorem et pretiosiorem victoriam ex clementia et venia reportabit, quam ex vi et armis adhuc consecuta non est. Nos sane, non eam gratiam nobilitati tuæ referre poterimus, quæ tanto pro munere digna sit, ut saltem illam apud Deum omnipotentem procuremus, nullis unquam precibus sumus prætermissuri. Dat. Rom. apud S. Petrum sub annulo Piscatoris, die XIX Aprilis MDLV, anno I ».

20. Lapso biduo ab exaratis hisce litteris, die nimirum vigesima prima Aprilis Gallicæ copiæ præsidiariæ, cum frustra expectata fuissent nova e Gallia auxilia, Senis egressæ sunt instructæ armis, vexillis explicatis, ac militari ordine structo, ac Cæsareus exercitus eadem urbe exceptus. Cincta ea fuerat obsidione superioris anni Augusto ineunte, perductaque in mensem Aprilem adultum hujus anni : conceptam deditionis formulam hisce legibus narrat Adrianus, nimirum, ut Cæsar in clientelam imperialem susciperet Senensem rempublicam, libertatem consuetam iis permitteret, jusque creandorum magistratuum, contractum læsæ majestatis crimen gesti hujus belli occasione oblivione deleret, restitueret bona, exceptis iis, quæ milites belli jure rapuerant, exciperent tamen Senenses militare præsidium Cæsareo stipendio sustentandum, quod Cæsar urbi imponeret. Pollicitus etiam est dux Florentiæ consensurum Cæsarem non extrui arcem sine ipsius reipublicæ Senensis assensu, omnesque munitiones circa urbem excitatas discedente exercitu eversum iri, atque alia Senensium privilegia confirmata fuere. Cæterum imperator, possessione Senarum accepta, illius urbis imperium in Philippum filium transtulit; ut vero postea Senæ in potestatem Cosmi ducis Florentiæ ceciderint, suo loco dicetur. Præfectus est a Cæsare Senensis urbis gubernaculis Franciscus Toletanus, ac Marcellus Pontifex metuens ne cives Senenses a victoribus militari licentia premerentur, cardinalem Tridentinum misit, ut cives a vi et injuria vindicaret. At de his satis : modo obitus Marcelli II Pontificis lugendus est, qui adeo præcipiti casu e vivis ereptus, ut potius orbi Christiano ostensus, quam datus fuerit. Flagrabat ille immenso sacro ardore tollendarum hæreseon, sed tot tamque immania gentium impiarum crimina non permiserunt, ut sanctissima consilia in opus provocaret. Cum non esset satis firmis viribus, in recolendis Dominicæ passionis mysteriis, divinisque officiis de more celebrandis defatigatus, duodecimo a suscepto Pontificatu die, gravioris pituitæ affluxu ac febre laborare cœpit; postridie elicito sanguine, licet febris remisisset, et per aliquot dies convalescere videretur, adeo ut

[1] Lib. brev. num. 2891. p. 13.

viros principes, et aliquos cardinales ad se venientes humanissime audiret; tamen pridie kal. Maii hora xii apoplexia oppressus sequentis diei hora vii, paulatim amissis sensibus, e vivis discessit [1], relicto maximo sui desiderio; ac in Vaticano templo ejus cadaver tumulo marmoreo conditum est. Vixit in Pontificatu viginti duobus diebus; ac totidem aliis fuit interregnum Pontificium.

PAULUS IV.

21. *Pauli IV electio; patria, parentes, mores et primordia.* — « Tenuerat Pontificatum diebus viginti duobus Marcellus, persolutisque de more exequiis, cum vacuum fuisset sacrosanctum solium, post gravissimas comitiorum contentiones, cardinalis Caraffa sacri senatus princeps [2], adnitente cardinali Farnesio, ac renitentibus Cæsareæ factioni addictis, xxiii Maii evectus est ad Pontificatum, quem jam olim sanctitatis fama venerabilis eremita, dum in matris utero conditus lateret, Victoriæ Camponesiæ, lectissimæ pietateque conspicuæ matronæ prædixerat, jusseratque ut fœtum diligentissime conservaret, quod Pontificios apices aliquando gesturus esset ».

Natus est in Hirpinis in oppido, cui Sancti-Angeli de la Scala nomen, septimo a Benevento lapide, Patrem habuit Joannem Antonium, inter proceres Neapolitanos insignem, matrem Victoriam Camponesiam, quæ familiæ comitatum Montorii intulit, sororem habuit sanctimonialem sanctitatis existimatione conspicuam, a teneris annis pietati se addixit, cumque Prædicatorum instituta professurus monasterium esset ingressus, ægre a parentibus imbecilliori ætati diffisis abduci inde vix potuit, inde ad studia converso animo sacrarum litterarum, ac linguarum Latinæ, Græcæ et Hebraicæ cognitioni diligentem operam navavit, summam vitæ integritatem coluit, Romæ in contubernio Olivieri Caraffæ cardinalis amplissimi propinqui sui fuit, cujus opera et commendatione a Julio II episcopus Theatinus creatus aliquot post annis internuntium in Anglia egit, quæstoremque vectigalis Sancti-Petri, ad aulam Ferdinandi Catholici se conferens, ad consilia est admissus, ab Hadriano VI ab Hispania excitus, inter eos Patres relatus est, quorum et consilio Pontifex usus est in Ecclesiastica morum censura ad solutiorem disciplinam restringendam, sanctioremque regendi Pontificatus rationem instituendam; sedente Clemente VII, cum Cæsar Carolus V Brundusino archiepiscopatu eum ornare voluisset, non modo eam dignitatem respuit, sed ultro sanctioris vitæ cupidus, Theatino episcopatu, impetrata Pontificis venia, abjecto instituto a sancto Cajetano Thyenæo sacerdotum sodalitio se adjunxit, a quo vehementer illustratus auctusque sacer ille Ordo Theatinorum nomen accepit: post urbis cladem, Veronam, dein Venetias se contulit, multaque virtutum exempla reliquit. Ex eo sodalitio a Paulo III ob summam integritatem, rerumque gerendarum peritiam in senatum cardinalium adlectus est, ac presbyteralem tit. Sancti-Clementis, prioremque episcopatum recepit: Romam vocatus sanctitatis fama apud omnes claruit, ad sacrarum litterarum peritiam præexcellentem morum integritatem conjunxit, in dicendaque sententia libertatem constantissime tenuit, et si quid a Pontificibus alienum a dignitate Apostolicæ Sedis referretur, vel a Concilio de industria aberat, vel si interesset, non assentiebat, subdit Panvinus: « Pontifice Paulo III, auctor in primis fuit, ut sanctæ Inquisitionis tribunal, præstantissimis Patrum ad id munus judicibus lectis, institueretur, qui inquirendis damnandisque hæreticis summa cum potestate præessent, latius jam per totam Italiam serpente Lutherana hæresi, cujus labes non profanos modo, sed et religiosorum hominum multos polluerat, qua ratione factum est, ut membris ægrotis, aut sanatis, aut si sanari non possent, amputatis, quæ contagio inficiebantur, periculoque propriora erant, paulatim, salutaribus remediis, pristinæ sanitati restituerentur ».

Ex presbytero cardinale tit. Sanctæ-Mariæ Transtyberim, episcopus primum Albanus, dein Sabinus creatus est, atque archiepiscopus Neapolitanus, sed Hispani possessionem illius archiepiscopatus inire non passi sunt, quod ejus gentiles in ultimo Neapolitano bello Clementi VII et Gallis adhæsissent, postea Julio III Pontifice Tusculanam, et novissime Ostiensem Ecclesiam est consecutus.

22. De illius creatione in Romanum Pontificem hæc referunt Acta [1] Consistorialia.

« Romæ xxiii Maii mdlv, quo celebratur festum Ascensionis Domini nostri Jesu Christi, hora xx aut circa, fuit publicatus Pontifex reverendissimus dominus Joannes Petrus episcopus Ostiensis, et nominatus Paulus IV, et delatus est in Sede Pontificali ad Sanctum-Petrum cum Cruce et cantoribus hymnos de more solito cantantibus præcedentibus, et apud Altare, ubi jacet sacrosancta Eucharistia, humi positus genibus flexis oravit, et deinde perlatus ad majus Altare Sancti-Petri, ubi iterum oravit, quo facto, fuit reportatus ad palatium, et solitas stationes ».

Proximo die Dominico, thyara Pontificia redimitum solemni ritu, addunt eadem Acta [2]:

« Romæ xxvi mensis Maii mdlv, fuit delatus ad Sanctum-Petrum cruce et cantoribus præcedentibus, S. D. N. Paulus PP. IV, et in cappella

[1] Panvin. in Marcel. II. Vit. — [2] Auctor Vitæ Pauli IV.

[1] Act. Cons. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. p. 161. — [2] P. 162.

Sancti-Andreæ præstitit juramentum per Pontifices præstari solitum, et indutus fuit vestibus Pontificiis ad celebrandum, deinde perlatus ad cappellam Sancti-Petri, ubi Missam celebravit, qua finita, fuit delatus ad curritorium super scalas Sancti-Petri propterea præparatum, et ibidem coronatus more solito hora XVII aut circa, postmodum plures cardinales eum associarunt usque ad suam mansionem, et cum eo prandium sumpserunt ».

Suscepto Pontificatu Paulus mox primas curas disciplinæ Ecclesiasticæ instaurandæ, ac morum puritati in primævum sanctitatis splendorem revocandæ, necnon constituendæ inter Christianos principes concordiæ addixit ut Acta sacri senatus testantur :

« Romæ, die Mercurii XXIX ejusdem mensis Maii MDLV, fuit Consistorium, in quo S. D. N. Paulus IV habuit orationem, qua egit gratias reverendissimis, de ejus electione, et deputavit nonnullos reverendissimos, qui antea felicis recordationis Marcello II ad id deputati fuerant, super reformatione facienda, et successive fuit factum verbum de pace procuranda inter Christianos principes ».

Proximo die..... Ferrariæ dux Paulo clientelare officium detulit, atque in illius fide et potestate semper futurum spopondit, ut confirmant eadem Acta :

« Romæ die Jovis XXX mensis Maii MDLV, fuit Consistorium publicum, in quo illustrissimus dominus dux Ferrariensis, qui antea pro præstanda obedientia felicis recordationis Marcello II ad Urbem advenerat, eodem Marcello mortuo, hujusmodi obedientiam ei non præstitam, et Joanne Petro divina favente clementia episcopo Ostiensi ad summi Apostolatus apicem, cum denominatione Pauli PP. IV assumpto, habita prius per suum oratorem, seu secretarium, eleganti oratione, obedientiam devotam eidem Paulo præstitit, a quo benigne exceptus est ».

23. Proximis diebus ad corruptelas, quæ in Ecclesiastico ordine inoleverant, abolendas studia convertit, utque optimi rectores administrandis Ecclesiasticis præfecturis admoverentur, operam navavit, ut testantur Acta [1] Consistorialia :

« V mensis Junii MDLV, fuit Consistorium in quo sanctissimus dominus noster Paulus PP. IV de salute animarum sollicitus, ut personæ Ecclesiasticæ absque alicujus simoniæ aut ambitionis suspicione, ad Ecclesiarum et monasteriorum regimina promoveri, et personæ ipsæ illis puro corde et sincera conscientia præsidere valeant, de fratrum consensu et consilio, statuit, quod de cætero perpetuis futuris temporibus, patriarchalibus, metropolitanis, et cathedralibus Ecclesiis ac monasteriis pro tempore vacantibus, de quibus consistorialiter disponi contigerit, non ad personarum promovendarum hujusmodi requisitionem, supplicationem, aut instantiam, sed eis, quæ de jurepatronatus fuerint, aut ad quas seu quæ idonearum personarum præsentatio seu nominatio ad imperatorem, reges, aut alios principes pertinuerit, ad præsentationem seu nominationem imperatoris, regum, seu aliorum principum jurispatronatus, seu facultatem præsentandi aut nominandi hujusmodi habentium, et reverendissimi domini cardinales hujusmodi negotium proponerent, aliis vero Ecclesiis seu monasteriis ad solius cardinalis proponentis relationem duntaxat provideri debeat.

« XVII mensis Julii MDLV, S. D. N. indemnitati patriarchalium, metropolitanarum et cathedralium Ecclesiarum providere cupiens [1], de fratrum consilio statuit atque decrevit, ut de cætero perpetuis futuris temporibus, in provisione sui, seu alia dispensatione Ecclesiarum earumdem non dispensetur cum aliquibus super defectu ætatis, nisi juxta decreta Concilii Lateranensis novissime celebrati, et concordata Galliæ desuper cum Sede Apostolica unitæ, quæ super hoc inviolabiliter observari voluit, et expresse mandavit ».

Istis diebus reipublicæ Lucensis oratores ad præstandam novo Pontifici obedientiam Romam accesserunt, de quo sic Acta [2] Consistorialia loquuntur : « Romæ die XX mensis Julii MDLV, fuit consistorium publicum propter adventum oratorum Lucensium, qui, habita ab uno ex eis oratione latina, suæ Sanctitati et Sedi Apostolicæ nomine eorum communitatis obedientiam devotissimam præstiterunt, quam Sanctitas sua una cum reverendissimis benigne recepit ».

24. *Scribit imperatori et Romanorum regi ut res Germaniæ collapsas restaurent.* — Parto Pontificatu, tam præclara initia sui regiminis edidit Paulus IV ut omnes pios non solum ad mirificam spem pacis et tranquillitatis, sed etiam insignis felicitatis erexerit, cum ipsam sanctitatem spirare videretur, ac primas curas conciliandæ inter Hispanos Gallosque concordiæ, quæ ad redigendos ad officium Lutheranos omnino erat pernecessaria, consecravit, ac proximo die a suscepto Pontificatu Carolum V Cæsarem de Marcelli II obitu, ac sua creatione certiorem fecit, tum priora consilia redintegrandæ concordiæ, a Julio et Marcello cœpta, promovere decrevit, ursitque Cæsarem, ut susceptæ ab eo expetitæque pacis actioni insisteret, necessariamque omnem in ea re auctoritatem Reginaldo Polo cardinali Anglo concessam, se porrecturum spopondit [3] :

[1] Pag. 164.

[1] Pag. 169. — [2] Ms. card. Spadæ tom. CXXXIV. pag. 171. — [3] Paul. IV. l. 1. brev. sig. num. 2892. p. 53.

« Charissimo in Christo filio nostro Carolo Romanorum imperatori semper Augusto.

« Charissime in Christo fili noster, salutem et Apostolicam benedictionem. Heri una omnium venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium sententia, qui nobiscum in conclavi erant congregati, in locum felicis memoriæ Marcelli II Pontificis Maximi demortui, suffecti fuimus, et quanquam non essemus ignari, quam grave onus debilibus humeris nostris imponeretur, cum tamen nihil ejusmodi sine Dei voluntate fieri sciremus, subire illud maluimus, quam debitæ illius majestati cujusvis servitutis jugum excutere, ad quod quidem perferendum ipsius Dei auxilium nullo nobis loco esse defuturum speramus, in iis rebus potissimum, quæ ad ejus gloriam Christique fidelium salutem pertinebunt, hoc est, ad religionis Christianæ amplificationem, communemque omnium pacem et tranquillitatem, cui a tua majestate eam nunc operam dari novis in dies nuntiis audivimus, ut cum nostra hac tanti muneris sollicitudine non mediocris conjuncta sit consolatio; precamur divinam clementiam, ut hujus consolationis nostræ finem sentiamus, qui orbi Christiano universo adeo est necessarius, et quem de tua virtute ac pietate omnino nobis pollicemur : interim vero ad majestatem tuam hæc scribimus, tum ut eam de statu nostro certiorem faciamus, tum ut præter auctoritatem, quæ dilecto filio Reginaldo cardinali Polo, nostro de latere legato inter cætera ad pacem ipsam tractandam amplissime concessa est, si quid a nobis fuerit necessarium, id omne offeramus, quodque præterea ad tuæ majestatis tuorumque amplitudinem et splendorem attinet, ut certo illud scias omnia perpetuo tibi parata esse, quæ cum Deo in primis, sanctæque Matris Ecclesiæ, cujus te semper filium observantissimum novimus, Sedisque Apostolicæ dignitate, cumque aliorum concordia et quiete fieri a nobis posse cognituri sumus, ut venerabilis frater Hieronymus archiepiscopus Consanus pluribus exponet tuæ majestati, quam omnipotens Deus benedicat. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo Piscatoris die XXIV Maii MDLV, Pontificatus nostri anno I ».

Labente a datis hisce litteris tertio die, Ferdinandum Romanorum regem ad eadem concordiæ studia et restituendum collapsæ religionis in Germania splendorem excitavit, utque gratiam et auctoritatem, qua florebat apud fratrem Cæsarem, adhiberet, his litteris hortatus est :

« Ferdinando Romanorum ac Hungariæ et Bohemiæ regi illustri.

« Quarto abhinc die, uno omnium venerabilium fratrum nostrorum consensu, in felicis recordationis Marcelli II Pontificis Maximi vita paulo ante defuncti locum substituti fuimus, cui curæ atque oneri etsi hac ætate et his viribus adeo impares sumus, ne tamen divinæ voluntati, de qua dependent hæc omnia, reluctamur, jugo nos Apostolicæ servitutis debita obedientia subjecimus, Dei ejusdem freti benignitate, eaque præterea spe, ut vos, et reges, et principes Christianorum ad onus hoc perferendum nullo nobis loco sitis defuturi, inter quos quantum de tua serenitate nobis nos polliceri debeamus, ex perpetua erga Romanam Ecclesiam sanctamque hanc Sedem observantia et amore, atque in Christianam rempublicam voluntate, præclare possumus videre, in iis rebus præsertim, in quibus utrumque nostrum maxime decet convenire ; etenim cum serenitati tuæ, ut præclarissimis signis non semel declarasti, non minus, quam nostro cordi sit, ut religio ipsa speciem et dignitatem amissam tandem recuperet, ac principum ipsorum discordiæ penitus tollantur, has ad te litteras dedimus, non solum, ut in hoc nostro Pontificatus ingressu serenitatem tuam salutaremus, sed ut hoc in primis scires, nulla nos in præsenti majore sollicitudine urgeri, quam et pacis procurandæ, et religionis Christianæ in suam formam ac decus redigendæ. Ad hoc enim assequendum in vestra ista potissimum inclyta natione, quantum serenitatis tuæ regia virtus, ac pietas vere Christiana perpetuo possit, minime ignoramus. Ad illud vero, hoc est, pacem constituendam, te gratiam et auctoritatem, qua tantum potes non modo apud Serenissimum Cæsarem germanum tuum, sed apud omnes ubique interpositurum plane in Domino confidimus, donec ejus aliquando compotes fiamus, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo piscatoris die XXVI Maii MDLV, Pontificatus nostri anno I ».

25. *Anglicanæ Ecclesiæ providet et Philippo regi gratulatur.* — Proximo mense amplissimam Anglorum legationem Paulus excepit, pro confirmanda illius regni cum Romana Ecclesia veteri conjunctione. Decreti quidem fuerant oratores ad Julium III, quo e vivis sublato, Philippus et Maria Angliæ reges easdem litteras, mutato Pontificis nomine, renovarunt, quibus in cardinalium senatu perlectis, maximo omnium applausu Paulus indultam Anglis a legato cardinale defectionis præteritæ veniam ratam habuit, atque amantissimo sinu Anglorum gentem complexus est. De episcopis a Paulo IV variis Angliæ episcopatibus præfectis, hæc referunt Acta [1] Consistorialia :

« Romæ die XXI mensis Junii MDLV, fuit Consistorium, in quo præstita fuit obedientia per R. D. episcopum Eliensem, et dominum Eduardum oratores serenissimorum regis et

[1] Acta Cons. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. p. 165.

reginæ Angliæ, qui oratione habita, Sanctitati suæ et Sedi Apostolicæ devotam præstiterunt obedientiam, quam Sanctitas sua una cum fratribus acceptavit, fuitque petita venia de erroribus in præteritum commissis, et eadem Sanctitas sua pepercit, et recepit in gremium Ecclesiæ.

26. « Referente reverendissimo Morono.

« Cum reverendissimus dominus Reginaldus Sanctæ-Mariæ in Cosmedin diaconus cardinalis, Polus nuncupatus, Sanctitatis suæ et Sedis Apostolicæ in regno Angliæ legatus de latere, cui antea felicis recordationis Julius papa III Sanctitatis suæ prædecessor, ut de personis quorumcumque archiepiscoporum et episcoporum, qui metropolitanas aut alias cathedrales prædicti regni Ecclesias de manu laicorum etiam schismaticorum, et præsertim quondam Henrici regis et Eduardi ejus nati recepissent, eorumque fructus, etiam longissimo tempore, etiam tanquam veri archiepiscopi, seu episcopi usurpando, postquam eos rehabilitandos esse censuisset, si sibi alias digni et idonei viderentur, eisdem metropolitanis, ejusdem regni Ecclesiis, quovis modo pro tempore vacantibus, de personis idoneis, pro quibus serenissima domina Maria regina Angliæ, juxta ejusdem regni consuetudinem sibi supplicasset, Apostolica auctoritate providere, ipsasque personas eisdem Ecclesiis in episcopos et archiepiscopos præficere, et cum iis qui Ecclesias cathedrales etiam metropolitanas de manu laicorum et schismaticorum, ut præfertur, recepissent, quod eisdem, seu aliis, ad quas eos aliter rite transferri contingeret, cathedralibus etiam metropolitanis Ecclesiis in episcopos et archiepiscopos præfici et præesse, ipsasque Ecclesias, in spiritualibus et temporalibus regere et gubernare, ac munere consecrationis eis eatenus impenso, uti valerent, dispensare posset, plenam et liberam facultatem concesserat, R. P. D. episcopum Thomam episcopum Eliensem, qui antea Ecclesiam Westmonasteriensem dicti regni, tunc de manu Henrici regis, et postquam illius regimini et administrationi temere et de facto se ingesserat, et illius prætextu munus consecrationis etiam de facto susceperat, illa dimissa, Ecclesiam Norwicensem, tunc certo modo vacantem, de manu Eduardi prædicti receperat, et illius regimini etiam de facto se ingesserat, fructus mensæ episcopalis Norwicensis tanquam episcopus Norwicensis similiter de facto usurpando, ab excessibus hujusmodi dicta auctoritate absolvisset, qui postmodum dictam Ecclesiam realiter dimiserat seu remissurus erat, ut cuicumque Ecclesiæ cathedrali in episcopum et pastorem præfici et præesse, illaque in spiritualibus et temporalibus per eum, ut præfertur, suscepta uti valeret, eadem auctoritate dispensasset; ac successive de persona ipsius Thomæ episcopi, pro quo dicta Maria regina, juxta eamdem consuetudinem, sibi super eo supplicaverat, Ecclesiæ Eliensi, tunc certo modo pastoris solatio destitutæ, dicta auctoritate providisset, eumque illi in episcopum præfecisset et pastorem, curam committendo, ipseque Thomas episcopus provisionis et præfectionis hujusmodi vigore possessionem, seu quasi regiminis et administrationis ipsius Ecclesiæ Eliensis pacifice assecutus fuisset, assereretur que Ecclesiam Eliensem prædictam etiam tunc, ut præfertur, seu alias certo modo, quem Sanctitas sua haberi voluit pro expresso, vacare de persona ipsius Thomæ, pro qua dicta Maria regina, et serenissimus dominus Philippus Angliæ rex eidem Sanctitati suæ super hoc supplicaverant, dicta auctoritate providit, ipsumque dominum Thomam episcopum illi in episcopum præfecit et pastorem, curam committendo, etc.

« Providit similiter Ecclesiæ Norwicensi adhuc certo modo vacanti de persona domini Joannis episcopi Norwicensis Ordinis fratrum Prædicatorum, et theologiæ professoris, alias de eadem Ecclesia per supradictum reverendissimum dominum Reginaldum cardinalem legatum provisi, cum absolutione opportuna, et ad supplicationem prædictorum reginæ et regis.

« Providit Ecclesiæ Bristoliensi, quæ alias perniciosissimo schismate, quod modo Dei misericordia et serenissimi Philippi regis et serenissimæ dominæ Mariæ reginæ Angliæ pietate extinctum est in regno Angliæ, vigente per tunc supremum consilium, Parlamentum nuncupatum, regni, in provincia Cantuariensi erecta fuit, et cujus erectio postmodum per reverendissimum dominum meum Reginaldum Sanctæ-Mariæ in Cosmedin diaconum cardinalem, Polum nuncupatum, Sanctitatis suæ et Sedis Apostolicæ in eodem loco legatum de latere, sufficienti ad id, ut asserebat, per litteras dictæ Sedis facultate suffultum primo, et deinde per Sanctitatem suam Apostolica auctoritate approbata fuit de persona R. D. Joannis episcopi Bristoliensis ». Et infra :

« Providit Ecclesiæ Eboracensi, tunc certo modo vacanti de persona domini Nicolai Hith clerici Eboracensis, seu alterius civitatis vel diœcesis, pro qua serenissimus dominus Philippus rex et serenissima domina Maria regina Angliæ Sanctitati suæ super hoc supplicaverant.

« Providit Ecclesiæ Assanensi, tunc per obitum bonæ memoriæ Henrici olim episcopi Assanensis, de persona domini Jacobi Terbeville clerici Oxoniensis, et ad supplicationem dictorum serenissimorum regis et reginæ.

« Providit Ecclesiæ Baugoriensi, tunc per obitum bonæ memoriæ Joannis olim episcopi Baugoriensis, de persona domini Guillelmi Baugoriensis, ad eamdem supplicationem.

« Providit Ecclesiæ Sadorensi, tunc per obitum bonæ memoriæ H... vacanti, de persona domini Thomæ Staulensis clerici, pro quo illustris dominus Edoardus comes Darbiæ, regio nomine supplicaverat.

« Providit Ecclesiæ Dublinensi, nunc ad sæcularitatem de facto reductæ, tunc per obitum bonæ memoriæ Joannis olim archiepiscopi Dublinensis, de persona venerabilis viri domini Ugonis Carensis presbyteri Dublinensis.

« Cum etiam cardinalis Polus legatus a Julio III decretus Conventrensi et Lichfeldensi Ecclesiis Rodulphum theologiæ doctorem episcopum præfecisset, etiam a Paulo IV ad preces regis ac reginæ in eadem dignitate confirmatus est.

27. « Paulo etiam antea Pontifex studio pacis, Hiberniæ provinciam, cujus dominos tantum se veteres Angliæ reges appellarant, regni nomine decoravit, sine ullo Romanæ Ecclesiæ vel alterius damno, cum antea Henricus VIII et Eduardus VI eam insulam regni fastigio et nuncupatione ornandam sanxissent : ut titulos, quos illi temere sibi arrogarant, Philippus ac Maria jure ac religiose sibi adscriberent.

« Romæ die VII mensis Junii MDLV, apud Sanctum-Marcum fuit consistorium, in quo, referente reverendissimo Puteo, erexit insulam Hiberniæ, cujus ab eo tempore, quo illius dominium per Sedem Apostolicam adepti sunt reges Angliæ, qui pro tempore fuerint, se dominos tantum nuncupare consueverant, et cujus regium titulum quondam Henricus VIII, postquam ab unitate Catholicæ Ecclesiæ et obedientia Romani Pontificis secessit, prætextu cujusdam legis per Parlamentum ejusdem insulæ, ut prætenditur, latæ primo, et deinde ejus natus Eduardus VI, eorum nominum, qui dum viverent, pro regibus Angliæ se gesserunt, de facto usurpaverant, in regnum, ad instar aliarum insularum regio titulo, dignitate et honore fulgentium, sine præjudicio jurium sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et cujuscumque alterius in ea, vel ad illam jus habere prætendentis, ac attenta dignitate, honore, facultate, juribus, insignibus regiis, quibus alia Christi fidelium regna utuntur, insignivit et decoravit ».

28. Gratulatus vero est Paulus [1] amplissimis verbis Philippo regi, ac Mariæ reginæ de singulari in fide Catholica asserenda propagandaque constantia, atque in præficiendis optimis episcopis Ecclesiis Angliæ non parciturum operæ, amplitudinemque cardinalis Poli semper se provecturum respondit :

« Paulus papa IV, charissimis in Christo filiis nostris Philippo et Mariæ Angliæ regibus illustribus.

« Charissimi in Christo filii nostri, salutem et Apostolicam benedictionem. Quos tanto nos desiderio, et Romana Ecclesia universa, cunctusque almæ hujus Urbis populus expectabamus, dilectus filius nobilis vir Antonius de Montaguto, venerabilis frater Thomas Æliensium episcopus, et dilectus filius eques Eduardus Cherne, serenitatum vestrarum oratores, duce vestræ apud Deum cœlestis gratiæ lumine, nonis Junii incolumes ad nos pervenerunt; quinto autem post die in palatio Apostolico et aula regum publicum eis consistorium dedimus, in quo venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus, principum Christianorum oratoribus, magno episcoporum et prælatorum numero, omnibusque nobilium Romanorum et aulicorum ordinibus præsentibus, simul atque a nobis ad paternum pacis et amplexum et osculum admissi fuerunt, primo regium vestrum amplissimumque mandatum, ad gratias de data præteriti schismatis venia per eos agendas, debitam nobis et Sedi Apostolicæ submissionem et obedientiam vestro ac vestri regni nomine præstandam, Ecclesiarum cathedralium tunc istic erectarum confirmationem petendam, audientibus omnibus, ab uno ex nostris secretariis perlectum est, postea ab ipso Æliensium episcopo habita oratione, eaque nondum finita, redditæ ab eis litteræ patentes, quæ omnem regni istius cum Romano Pontifice et sancta Sede Apostolica reconciliationis seriem, legumque contra eum latarum abrogationem continebant, eis eodem modo, quo mandatum recitatum fuerat, perlectis, ipse idem episcopus una cum collegis suis gratiis de data schismatis venia peractis, ipsaque obedientia vestro utriusque et ejusdem regni nomine præstita, peroravit. Nos vero una cum eisdem venerabilibus fratribus nostris cardinalibus obedientiam ipsam admittentes, eos et eorum personas utrumque vestrum, totumque ipsum regnum referentes, omni charitatis affectu iterum amplexi sumus et exosculati, atque in clementissimæ matris Catholicæ et Apostolicæ Ecclesiæ gratiam et gremium recepimus, quod nemini ad eam redeunti unquam clausum est, cumque dilecti filii Reginaldi Sanctæ-Mariæ in Cosmedin diaconi cardinalis Poli, nostri et Sedis Apostolicæ de latere legati, litteras quæ veniæ et absolutionis ipsius fidem faciebant, nobis demum porrigerent, non solum veniam et absolutionem ipsam approbavimus, sed quatenus opus esset, denuo dedimus. Verum ita hæc omnia peracta sunt sicut oravit episcopus vera eloquentia, et sana præditus doctrina, adeo vestrorum præteritos errores commemoravit, eoque animi affectu pœnitentiam præsentem ante omnium qui aderant oculos posuit, ut præ gaudio tanti a Deo accepti beneficii vix nonnulli sibi a lachrymis temperare potuerint, nam etsi primis ejus rei nuntiis felicis recordationis

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2891. p. 77.

Julio III prædecessori nostro allatis, ea lætitiæ signa ubique apud nos data sint, de quibus ad vos perscriptum diligenter fuisse arbitramur, nihilque a nobis optari nec præclarius nec sanctius posse videbatur, non plane tamen omnes in eo conquievissent, nisi hac veluti extrema præstitæ obedientiæ manu serenitates vestræ opus ipsum perfecissent, quare consistorio dimisso, ejusque actis per Urbem pervulgatis, ipsimet oratores testes erunt cum privatæ, tum publicæ totius Ecclesiæ atque Urbis hilaritatis : nos cum ex nostra lætitia alienam metiremur, nullam aliam majorem excogitari posse multis de causis putabamus. Cum tamen non ita multo post XII kal. Julii ab eodem episcopo et Eduardo, nam paulo ante hinc discesserat Antonius, mandatum item vestrum, et patentes litteræ nobis fuerint redditæ eodem exemplo, quo eæ, quas in consistorio lectas dicebamus, nomine tantum Julii III, quo illæ fuerant inscriptæ, in nostrum Pauli IV immutato, usque adeo est aucta, ut nullum ejus testimonium adhiberi a nobis certius possit, quam illius, qui cordium scrutator est. Quantum tamen potuimus eam ad illius laudem omnibus ostendimus; postridie enim in consistorio secreto apud Sanctum-Marcum, aliquot eodem prælatis virisque insignibus præter morem convocatis, litteras prius, quibus seorsum vestræ serenitates de Pontificatu nostro nobis respondebant, postea mandatum et litteras patentes perlegi fecimus, et quamvis res ipsa per se adeo sit memorabilis, ut his monumentis egere non videatur, ea tamen in archivio et in secretioribus nostris hujusmodi scripturarum thesauris diligenter reponi et asservari mandavimus, obedientiam vestram incredibili ipsorum fratrum nostrorum plausu iterum accepimus, veniam et obedientiam datam comprobavimus, et cætera fere omnia egimus, quæ in consistorio publico egeramus, quo enim, et pluribus actibus ac testimoniis confirmata fuisse in præsenti et in posterum compertum fuerit, ideo majorem vestris serenitatibus pietatis gloriam, regno ipsi vestro fidei constantiam, sanctæ huic vero sedi auctoritatem videtur pariturum esse, quæ omnia, etsi ab ipsis oratoribus serenitates vestræ melius cogniturae sunt, quam tamen ipsi egregie ac pie, quantaque cum vestra utriusque dignitate hoc legationis munere benevolentiam vobis apud omnes comparaverint, quantaque Sedes Apostolica et nos serenitatibus vestris post Deum ipsum debeamus, voluimus his etiam litteris apud vos testatum esse : nam de Cantuariensi, aliisque Ecclesiis, et cæteris ejusdem generis negotiis ipsimet oratores, idemque dilectus filius noster cardinalis Polus legatus copiose vobiscum locuturi sunt, nos enim omnem operam navabimus, et his, et omnibus aliis vestris desideriis, quæ nonnisi honestissima fore confidimus, ut quantum cum Deo poterimus, satisfaciamus, quodque ad legatum ipsum cardinalem Polum attinet, nihil in ejus honorem, vel commodum, vel amplitudinem, neque isthic a vobis, neque a nobis hic excogitari conferrique poterit quod tantæ illius virtuti ac probitati, tantisque erga nos et Sanctam hanc Sedem, ergaque vos et regnum vestrum officiis, et meritis satis esse videatur. Datum Romæ apud Sanctum-Marcum sub annulo piscatoris die XXX Junii MDLV, Pontificatus nostri anno I ».

29. *Cramnerus de sede Cantuariensi dejectus, et hæreticorum duces capitali sententia damnati.* — Actum est de restituendis Ecclesiarum bonis, sollicitante Pontifice, sed cum sacra vectigalia a proceribus occupata essent, gravioribus implicita difficultatibus res visa est, rejectaque in proxima comitia, quæ cum vergente anno coacta fuissent, nil impetrari potuit, ne proceres rebellarent; primos tamen fructus ac decumas sacerdotibus Ordines attribuerunt. Cum vero felici adeo Anglorum conversioni nonnulli impii, multorumque flagitiorum rei procaciter ac pertinaciter obstitissent, læsæ majestatis regiæ crimine accersiti sunt in jus, atque inter eos Cramnerus schismatis signifer pseudoarchiepiscopus Cantuariensis, qui iniquissime toties reginam læserat, in vincula conjectus ardens conscientiæ facibus, meritique supplicii terrore perculsus, schisma hæresimque ejuravit, imploravitque misericordiam ; quare resipiscenti vita indulta est, retentus tamen in carcere, ne graviora flagitia moliretur, cujus carceris molestias adeo acerbe tulit, ut in desperationem efferatus, instar canis, reversus ad vomitum, priorem impietatem tueri non perhorruerit (1).

30. Porro ejus causam apud subsellia Apo-

(1) Thomæ Cramneri historiam longe aliam ex Anglicanis publicis Tabulis acceptam tradit Burnetus, ex quo etiam menda quædam chronologica annalistæ corrigere pronum est. Vir iste præcedenti anno MDLIV carcerem subiit, hoc vero præsenti MDLV, die XII Septembris juridice interrogatus de fide hæresim suam pervicaciter defendit, quem doctissimi plures Catholicorum theologi refutare ac redarguere conati frustra se nti intellexerunt. Hac confessione reum se capitalis supplicii statuit, carceremque duriorem ferre coactus est. Interim Maria regina accusationem in illum suam urgebat, ultionem prosequens de auctore injuriæ ab Henrico in Catharinam matrem suam illatæ; tantumque auctoritas accusantis valuit, ut in supremo Angliæ senatu capitalis in illum sententia die XXIV Februarii anni MDLVI signaretur. Aucto terrore Cramnerus tandem consilium sanius admittere visus est ; nam hæresim hucusque propugnatam scriptis edita sanæ fidei confessione ejuravit. Syngrapha illa chronicis notis carens, cui potissimum tempori assignetur, dubios nos effecit et incertos. Verum Burnetus non inani conjectura persuasus collocandam censet in spatio illo temporis quod inter prolatam in senatu capitalem sententiam et ejus executionem intercessit. Cum enim post latam capitis sententiam supplicium ejus integro fere mense dilatum fuerit, insuetæ dilationis nulla aptior causa afferri posset, quam viri resipiscentia, quæ ambiguos judices reddidit num veniæ locus aliquis præstandus esset. Perseveratum est tamen in sententia ac die XXI Martii anno MDLVI, ad ignem deductus in ipso subeundi supplicii articulo hæresim pristinam retinere se declaravit ; atque ita demum hæreticus occubuit. MANSI.

stolica, cum primas esset Angliæ, agitatam, damnatumque decretoria sententia, atque exauctoratum archiepiscopatu et omni gradu Ecclesiastico a Paulo IV ostendunt Acta [1] Consistorialia, subjectis concepta verbis :

« XXIX mensis Novembris fuit Consistorium, in quo reverendissimus Puteus multa proposuit contra archiepiscopum Cantuariensem in materia fidei, et fuerunt dilata ad aliud Consistorium voto reverendissimorum, cum ageretur de privatione ipsius archiepiscopi.

« Romæ die IV mensis Decembris MDLV fuit Consistorium, in quo fuit plene disputatum, an Thomas archiepiscopus Cantuariensis esset privandus et puniendus, cum multa crimina hæresis commisisset, et tandem fuit conclusum, et lata desuper sententia per Sanctitatem suam tenoris sequentis, videlicet :

« Nos Paulus, divina providentia PP. IV, Salvatoris et Domini nostri Jesu Christi, cujus vices licet immerito in terris gerimus, nomine invocato, in throno justitiæ pro tribunali sedens, solum Deum, qui justus est Dominus, et in justitia judicat orbem terrarum, præ oculis habens, per hanc nostram definitivam, quam de venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio ferimus, in his scriptis in causa et causis, quæ coram dilecto filio nostro Jacobo tit. Sanctæ-Mariæ in Via presbytero cardinali, de Puteo nuncupato, nobis in Consistorio secreto, ut moris est, referenda, inter charissimos in Christo filios nostros Philippum regem et Mariam reginam Angliæ illustres, denuntiatores ex una, et quemdam Thomam Cramnerum olim archiepiscopum Cantuariensem reum et denuntiatum, de et super crimine hæresis, aliis excessibus, censurisque et pœnis propter crimen hujusmodi per dictum Thomam reum denuntiatum, et confessum, et convictum incursis, rebusque aliis in actis causæ et causarum hujusmodi latius deductis, ex altera parte, in prima instantia vigore specialis commissionis nostræ versæ fuerunt, et vertuntur, pronuntiamus et sententiamus, decernimus et declaramus dictum Thomam, tunc Cantuariensem archiepiscopum animæ suæ salutis immemorem contra regulas et dogmata Ecclesiæ, et sanctorum Patrum, necnon Apostolicæ Romanæ Ecclesiæ, et sacrorum Conciliorum Traditiones, Christianæque religionis hactenus in Ecclesia consuetos ritus, præsertim de Corporis et Sanguinis Domini Jesu Christi, et sacri Ordinis Sacramentis aliter, quam sancta mater Ecclesia prædicat et observat, sentiendo et docendo, ac sanctæ Sedis Apostolicæ, et Summi Pontificis primatum et auctoritatem negando, necnon contra processus, qui singulis annis per prædecessores nostro in die Cœnæ Domini more solito celebrati fuerunt, prout et nos dante Domino in futurum celebrare intendimus, in quibus processibus per Romanos Pontifices prædecessores prædictos ad retinendam puritatem religionis Christianæ, et ipsius unitatem, quæ in conjunctione membrorum ad unum caput, Christum videlicet, ejusque vicarium principaliter, et sanctam fidelium societatem ab offensione servandam consistit, inter alia Wicleffistæ et Lutherani, et omnes alii hæretici damnati et anathematizati fuerunt, abjuratam olim per Berengarium Andegavensis Ecclesiæ diaconum hæresim innovando, et tam illam, quam etiam per damnatæ memoriæ Wicleff et Martinum Lutherum hæresiarchas, alias proposita et damnata falsa et hæretica dogmata credendo et sequendo, ac etiam desuper libros scribendo, imprimi faciendo, impressosque publicando, in illisque scripta etiam in publicis disputationibus defendendo, ac etiam coram subdelegato nostro in responsionibus ad propositiones sibi factas, ac pertinaciter asseverando, ac in pertinacia et obstinatione hujusmodi permanendo, excommunicationis et anathematis, necnon privationis archiepiscopatus Cantuariensis prædicti, aliorumque beneficiorum et officiorum Ecclesiasticorum, si quæ obtinet, et annuarum pensionum, si quas super beneficiis Ecclesiasticis assignatas habet, juriumque, actionum et privilegiorum quorumcumque, bonorum quoque et feudorum Ecclesiasticorum, patrimonialium et sæcularium, necnon inhabilitatis ad quascumque dignitates et beneficia, et alias contra tales personas, tam jure communi quam per litteras processuum prædictorum statutas pœnas, non solum tanquam credentem hæreticis prædictis, et illorum sequacem, sed etiam tanquam hæresiarcham notorium damnabiliter incidisse et incurrisse, propterea que ipsum Thomam excommunicatum et anathematizatum, et dicto archiepiscopatu Cantuariensi aliisque prælaturis, dignitatibus, officiis et beneficiis, necnon pensionibus, juribus, privilegiis, bonis et feudis prædictis privatum, et ad alia quæcumque inhabilem, curiæ sæculari tradendum, bonaque ejus per eos, ad quos spectat, confiscanda fore et esse, prout etiam eum tradi, et ejus bona confiscari mandamus, omnes quoque et quascumque personas Thomæ prædicto ratione dicti archiepiscopatus Cantuariensis, et aliarum prælaturarum, si quas obtinuit, aut obtinet, olim subjectas, a quibuscumque fidelitatis et obedientiæ juramentis ei præstitis absolvendas et liberandas fore et esse, prout absolvimus et liberamus, ac juramenta hujusmodi relaxamus, necnon super omnibus et singulis prædictis eidem Thomæ perpetuum silentium imponimus, supplentes omnes et singulos tam juris et facti defectus, si qui forsan in processu

[1] Acta Cons. Ms. Eminentiss. Bernar. car. Spadæ sig. num. 134. p. 178. in Paulo IV. an. 1555.

causæ hujusmodi intervenerint. Ita pronuntiamus ».

Loco † sigilli sub annulo Piscatoris. « Joannes Barengus episcopus Larinensis, ejusdem Sanctissimi secretarius, dictæ sententiæ notarius rogatus ».

31. Addunt Acta [1], damnato Cramnero, administrationem Cantuariensis Ecclesiæ traditam fuisse Reginaldo Polo cardinali in Anglia legato.

« Romæ die XI mensis Decembris MDLV, fuit Consistorium, in quo proponente Sanctitate Sua, deputavit administratorem Ecclesiæ Cantuariensis, tunc per privationem Thomæ Cramneri olim archiepiscopi Cantuariensis nuper Apostolica auctoritate factam vacantis, reverendissimum dominum Reginaldum Sanctæ-Mariæ in Cosmedin diaconum cardinalem, Polum nuncupatum, Sedis Apostolicæ in regno Angliæ de latere legatum ad ejus vitam, ita quod liceat sibi de fructibus, etc. Et cum retentione omnium, etc. Nuper creavit eumdem reverendissimum Reginaldum in presbyterum cardinalem, ita quod propterea Ecclesiæ Sanctæ-Mariæ, quæ denominatio sui cardinalatus erat, preesse non desinat, sed illius præsul et presbyter cardinalis existat ».

Cum ita Cramnerus ob hæreseos crimen a Pontifice omni honore Ecclesiastico dejectus esset, a Philippo et Maria regina constituto in hæreticos supplicio affici jussus est flammisque traditus a temporario incendio ad æterna incendia, ad quæ innumeras animas traxerat, transmigravit, quem hæretici inter martyres, sed Sathanæ, recensent.

32. Affectus etiam est merito supplicio Joannes Hopperus pseudo-episcopus Glocestrensis, damnati quoque capitali sententia Laurentius Sanderus, Rolandus Talerus, Joannes Rogertius, atque in eas urbes, quas impietate sua contaminarant, missi, Glocestriæ, Lancastrii, Conventrici, Hadelæ, vim divinæ in se justitiæ graviter, licet sero, persenserunt; Ridlæus quoque, et Hugo Latimerus senex, qui peccanti Henrico fædissime adulatus fuerat, Oxonii flammis ustulati sunt, ex quorum tristibus exemplis plures a flagitio submoti sunt, quos virtutis amor ad officium non pellexisset.

33. *De restituenda disciplina in Anglia agitur, et synodus convocatur.* — Extincto ita schismate, et compressa hæresi in Anglia, ad restituendam sacram disciplinam conversa sunt acriter studia, atque in singulis provinciis Synodi sunt habitæ ab episcopis, in quibus veteres corruptelæ sublatæ, atque morum sanctitas redintegrata, de quo Pontifex certior factus, Anglicanis episcopis hisce litteris [2] gratulatus est, stimulosque addidit, ut proposita felicis immortalitatis spe, strenue munere suo fungerentur.

« Venerabilibus fratribus archiepiscopis et episcopis regni Angliæ.

« Venerabiles fratres, salutem et Apostolicam benedictionem. Cum non modo nulla Respublica, sed ne privati quidem cujusquam domus, in qua recta disciplina non vigeat, diutius stare possit, ut quotidiani rerum eventus docent, quantopere Ecclesiis ea sit necessaria, nemini dubium esse potest, itaque sapientissime, nec sine divino consilio institutum fuit, ut episcoporum conventus in provinciis habeantur, in quibus inter alia negotia, si quid quod ad Ecclesiasticam disciplinam pertineat, aut hominum culpa, aut temporum vitio corruptum ac depravatum fuerit, in primis corrigatur, quod institutum, si illis in locis, ubi nec schisma ullum, nec hæresis extitit, maximam tamen Ecclesiis utilitatem et fructum semper attulit, quanto majorem id allaturum sit, ubi Dominicus ager tamdiu incultus, et humani generis hostis vepribus et spinis obsitus fuerit, minime latere vos debet, quamobrem, cum Ecclesiæ vestræ propter luctuosissimam superiorum temporum calamitatem hoc maxime remedio indigeant, summa lætitia affecti sumus, posteaquam fraternitates vestras hujus rei causa convenisse audivimus, in quo ut dilecti filii Reginaldi Sanctæ-Mariæ in Cosmedin diaconi cardinalis Poli, nostri et Apostolicæ Sedis de latere legati diligentiam, et charissimorum nobis in Christo filiorum regis et reginæ pietatem recognovimus, ita studium vestrum summopere laudamus, gratiasque Deo Omnipotenti agimus, qui per sanctum suum Spiritum vobis illisque tam præclaram mentem dederit; nihil enim aliud vobis, regnoque isti reliquum esse videbatur, extincto jam schismate, hæresibusque sublatis, quam ut Ecclesiastica quoque instauraretur disciplina, quæ unitatis et divini cultus firmissimum esset vinculum: quare, fratres dilectissimi, auxilio freti Dei et Domini nostri Jesu Christi, qui non solum ubi tot sacerdotes, verum ubi duo aut tres tantum in ipsius nomine fuerint congregati, se ut scitis, affuturum promisit, in opus ei tam gratum, tamque vobis necessarium et salutare toto corde, ut cœpistis, totoque animo incumbite, ipsamque disciplinam Ecclesiasticam ad sacrorum normam canonum, et omnia quæ curæ vestræ sunt credita ad divinæ majestatis mandata et præcepta in pristinum decus ac formam restituite, quæ vero restituta fuerint, ita et servate vos, et servanda ab aliis curate, ut et statui ipsarum Ecclesiarum, et animarum saluti, Deique honori et cultui non in præsenti solum, sed etiam futuris perpetuisque temporibus vos consultum voluisse apud omnes constet. Hujus autem operis,

[1] Acta Cons. p. 181. — [2] Paul. IV. lib. brev. sign. num. 2891, pag. 168

sicut optamus, perfecti quodnam præmium sitis expectaturi, facile ex iis intelligere potestis, quæ bonis et fidelibus servis suis Dominus in Cœlo proposuit ac paravit. De nobis ea volumus fraternitates vestras sibi polliceri, quæ salva hujus sanctæ Sedis auctoritate, a nobis proficisci poterunt. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo piscatoris die XXIII Decembris MDLV, Pontificatus nostri anno I ».

34. Gerebantur hæc Reginaldi Poli cardinalis legati studio et auctoritate, a quo omnes Angliæ episcopi ad Synodum totius Anglicæ nationis acciti sunt, ut communi consensu saluberrima consilia pro divina propaganda gloria, religione latius proferenda, sancienda disciplina Ecclesiastica, morumque integritate ad primævum decus revocanda expedirentur, ad quæ egregia cœpta persequenda Paulus cardinalem legatum his litteris [1] incitavit :

« Dilecto filio nostro Reginaldo Sanctæ-Mariæ in Cosmedin diacono cardinali, Polo nuncupato, nostro et Apostolicæ Sedis de latere legato.

« Dilecte fili noster, salutem et Apostolicam benedictionem. Cognovimus ex tuis litteris, et ex dilecto filio nostro eodemque tui amantissimo fratre et collega Joanne cardinale Morono, te instituisse Synodum illius nationis episcoporum habere, ad ea quæ correctione indigent emendanda, et Ecclesiasticam disciplinam, quæ propter superiorum temporum calamitatem penitus collapsa iverat, restituendam, jamque aliquot episcopos convenire cœpisse, quod tam pium et salutare consilium summopere in Domino approbamus, et cum ipsis episcopis propter præclaram ipsorum voluntatem magnam laudem tribuimus, tum illius nobis in Christo charissimæ filiæ reginæ pietatem tot aliis in rebus spectatam, hac quoque in re ex testimonio litterarum tuarum libenter agnovimus, quamobrem tam necessarium et Deo gratum opus, quamprimum ad exitum perduci optantes, circumspectionem tuam in Domino hortamur, ut illud urgere ne desinas, quoad tandem ad sacrorum, quos servari volumus, canonum normam, ipsa Ecclesiastica isthic fuerit disciplina, Deo juvante, revocata, quam ad rem perficiendam in iis, quæ æqua fuerint, nostram et sanctæ hujus Sedis auctoritatem ad Dei et Domini nostri Jesu Christi honorem, tibi illisque, et nunc jam deferimus, et libentissime in posterum impertiemus. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die XXIII Decembris MDLV, Pontificatus nostri anno I »,

35. *Per cardinalem Polum instaurata pax inter Cæsarem et Gallorum regem.* — Collatam eidem legato auctoritatem ac provinciam conciliandæ inter Cæsarem et Henricum Galliæ regem concordiæ Paulus confirmavit, qui cum nonnullas alias legationes Pontificio edicto revocasset, demandatum tamen Polo hujus legationis munus non revocatum, sed assertum illi, constabilitumque novo hoc Diplomate sanxit, utque tantæ rei ad felicem exitum perducendæ incumberet, omni studio et laboris contentione hortatus est [1] :

« Dilecto filio nostro Reginaldo Sanctæ-Mariæ in Cosmedin diacono cardinali Polo, nostro et Apostolicæ Sedis de latere legato.

« Dilecte fili noster, salutem et Apostolicam benedictionem. Superioribus diebus justis quibusdam et gravibus causis adducti, de venerabilium fratrum nostrorum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio, legationibus quibusdam finem imponendum putavimus, quemadmodum ad te perlatum esse audivimus, etsi autem Anglicana legatio, qua tu fungeris, nominatim a nobis excepta fuit, tamen ne quis forte interpretetur exceptionem hanc ad Anglicum negotium dumtaxat, non etiam ad actionem de pace inter charissimos in Christo filios nostros Carolum Romanorum imperatorem semper Augustum, et Henricum Gallorum regem Christianissimum pertinere, eamque suspicionem his litteris adimendam et tollendam esse duximus ; tantum enim abest, ut ab hoc te legationis tuæ munere desistere voluerimus, ut si eo jam non fungereris, id tibi mandaturi fuerimus, nos vero te in hanc tam præclaram et Christianæ reipublicæ saluti tantopere necessariam de pace actionem incumbere volumus eodem jure ac potestate, eadem apud principes omnes, inter quos de concordia agendum est auctoritate, iisdem denique, ubicumque locorum fueris, facultatibus, quas a felicis memoriæ Julio prædecessore nostro accepisti, et quanquam ad pristinum tuum studium et diligentiam nihil addi posse arbitramur, tamen ut eo acrius urgeas instesque, quo major omnipotentis Dei benignitate spes compositionis et pacis excitata est, te in Domino etiam atque etiam hortamur, nihil est enim quod vehementius cupiamus, quam filios nostros charissimos, quorum ex concordia Christianæ reipublicæ pendeat salus, sanctissimo inter se fœdere et amicitia conjunctos videre, et ea arma, quæ per tot annos, peccatis nostris ita merentibus, tantum Christianæ reipublicæ nocuerunt, conversa ad impiorum Christiani nominis hostium excidium cernere : quamobrem perge, dilecte fili, isto legationis tuæ munere fungi, eadem fide, eodem studio ac diligentia, qua adhuc fecisti, et qua illo altero, Deo optimo juvante, feliciter es functus ; non diffidimus enim huic quoque labori tuo Deum Omnipotentem, misericordiæ suæ magis, quam peccatorum nostrorum memorem, optatum esse

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2891. p. 168.

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2891. p. 197.

exitum concessurum. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo Piscatoris die XXIII Decembris MDLV, Pontificatus nostri anno I ».

36. Sanciendæ illius inter reges pacis optimæ spes affulgebant, cum Reginaldus Polus, qui apud Philippum Angliæ regem Cæsaremque eam provehebat, Pontificem certiorem fecisset, Philippum regem ad eam amplectendam inclinare, pariterque duo alii cardinales ejusdem pacis interpretes apud Gallum regem, affirmarent Gallum ad paciscendam concordiam optime comparatum, ex qua rerum conjunctione delibutus ingenti gaudio Paulus Philippo pios stimulos admovit, ut Christianam rempublicam variis dissensionum fluctibus jam diu concussam, in tranquillo felicis concordiæ portu collocaret.

Expetebatur [1] ea pax continentibus votis a Philippo et Hispanis, ut beneficio pacis populi longo fessi bello recreari possent, tum novi principis imperium confirmaretur, Gallorum pariter regis ærarium diuturnitate bellorum, tum in Hetruria, tum in Insubria, tum in Belgii limite exhaustum erat, ut demum, ineunte proximo anno, quinquennalis sequestra pax sancita fuerit.

37. *Philippus rex Angliæ Paulo IV obedientiam præstat pro regno Neapolitano fiduciario.* — Contulerat, ut ante vidimus, solemni ritu Julius III beneficiarium jus regni Neapolitani Philippo Angliæ regi, nonnullasque ei leges Pontificio Diplomate contentas dixerat, quas Philippus pie admisit, regnumque illud Pontificiæ liberalitati acceptum retulit, atque oratoris opera regia obsequia Paulo Pontifici devovit solemni ritu in sacro cardinalium senatu, ut Acta [2] Consistorialia his verbis tradunt : « Romæ die Veneris XXVII Augusti MDLV, orator serenissimi domini Philippi regis Angliæ illustris nomine ipsius regis, obedientiam devotam Sanctitati suæ et Sedi Apostolicæ præstitit, quam Sanctitas sua una cum reverendissimis benigne recepit ».

38. Misit deinde Philippus rex ad Paulum litteras de admissis legibus, pro collato regno fiduciario, sibi impositis aurea Bulla obsignatas, quas marchio Sarriæ orator Cæsareus Paulo detulit, quibus acceptis Paulus Philippum hortatus est, ut memoriam accepti beneficii pia mente recoleret, viresque suas ad tuendam Sedis Apostolicæ dignitatem exerceret.

39. *Henricus Galliæ rex a Pontifice monitus contra hæreticos in regno suo insurgit, sed a politicis ejus severitas reprimitur.* — Continuis piorum votis eo ardentius pax inter Catholicos reges ac principes expetebatur, quo Protestantes fœdere Henrici Gallorum regis suffulti audacius insolescebant in Catholicos, e quibus Albertus marchio Brandeburgensis Gallica ope fretus Trevirensem, Moguntinam, Bambergensem atque Herbipolensem diœceses evastavit, fœdavitque omni crudelitatis et rapinarum genere, maximeque belluinam immanitatem in Christi sacerdotes ac monachos exercuit ut Catholicum nomen ex Germania exscindere moliretur; tot vero malorum fama perculsus Pontifex Henricum regem rogavit, ut calamitatum tantarum misericordia tangeretur, nec suo Albertum Brandeburgensem patrocinio fulciret, qui eo indigne abuteretur, ac potius alia ratione Germanicæ nationis benevolentiam sibi conciliaret.

40. Studebat Henricus [1] Gallorum rex Alberto Brandeburgensi hæretico Cæsaris odio, ut illius vires civili bello Germanico elideret, cum cæteroqui hæreticos in suo regno ferro flammaque insectaretur, ne Galliam aliquando everterent; atque hoc anno ad Calvinianorum vel Atheorum, qui nullam certam religionem sequebantur, compescendam insaniam, gravissimum edictum in eos sanxit, ac judicibus suarum ditionum imperavit, ut sententias Pontificiorum judicum ac fidei censoris exequerentur, nullamque provocationum ad summos provinciarum senatus factarum rationem haberent. Hoc edicto præfocata fuisset in fomite Calviniana hæresis, nec Gallia toties suorum stragibus cruentata luxisset, si politici consiliarii huic ipsi non intercessissent : at senatus Parisiensis illud promulgare jussus, auctoritatem suam contrahi ratus, postridie nonas Octobris nonnullos senatores ad regem misit, qui docerent, quadriennio ante lapso regem judicia adversus hæreticos civilibus judicibus demandasse, iis dumtaxat exceptis, qui sacris ordinibus initiati essent, hoc recens edictum pugnare cum superiore, quod universos regni ordines Pontificiis judicibus, aut censoribus fidei subjiceret, regiamque auctoritatem ad alienos sive Pontificios transferret : temperari vero posse acerbitatem illius, si regii senatores de causis hujusmodi cognoscant, decernatque, si quid dubii occurrat, consulant Pontificios, ferendæque decretoriæ sententiæ jus conferant : impetrandum vero mandatum a Pontifice, quo judicia hæc adversus hæreticos civilibus magistratibus permittat, quibus etiam plura addidere ex aliarum nationum petita exemplis, consueto pietatis pallio propriam impietatem obvelantes, memorabant Christianam religionem suo initio non armis, aut gladiis, sed Pontificum prudentia, eruditione, sacris concionibus maxima incrementa accepisse, ea vero iisdem artibus, quibus creverint, atque efflorucrint, conservanda : tum regem hortati sunt, curaret ut episcopi, atque

[1] Belcar. l. XXVI. num. 68. — [2] Act. Conc. Ms. card. Spadæ sig. num. 131. p. 172.

[1] Franc. Belcar. l. XXVI. num. 68. Jacob. Aug. Thuan. l. XVI.

inferioris Ordinis sacri ministri munere suo ipsi fungerentur, non functiones suas vicariis demandarent, prælucerent virtutum exemplis atque eruditione sua, populum sacrorum cognitione atque optimis moribus informarent, quæ si omittantur, frustra adversus novarum sectarum reos suppliciis agi, frustra humanum sanguinem effundi : regis denique clementiam magis decere, commiseratione miseros allicere, quam ejusmodi carnificia obterere. His nonnihil commotus est Henricus rex, legumque severitatem in hæreticos remisit, sed quidem haud proficue, nam gliscente in dies impiorum numero, atque hæreseos cancro in regni membra serpente, biennio post superius edictum instaurare, atque Pontificiis judicibus hæreseos causam omnino demandare compulsus est, recenti hoc exemplo tot vetera tamque perspecta confirmans, nunquam profuisse clementiam principum in hæreticis coercendis : ea enim abusi semper illi evasere deteriores.

41. *Assertum jus Pontificium in Britannia et Provincia.* Interea Henricus ipse Francorum rex [1] privilegia a Leone X Francisco collata sibi asseri confirmarique postulavit, cui cum significatum esset, pacta tunc conventa ab administris regiis fuisse violata, Paulus ab eo exegit, ne ea posthac infringi sineret, si iis indultis potiri vellet, quod tum ab ipso, tum a regiis administris admissum est, ut ex subjectis Henrici regis litteris constat :

« Henricus Dei gratia Francorum rex, comes Provinciæ, Forcalquerii et terrarum adjacentium, universis præsentes inspecturis, salutem, etc.

« Plenaria potestate et auctoritate regia tenore præsentium duximus, et declaravimus, et declaramus, nostram præcipuam voluntatem et intentionem fuisse et esse, quod Sanctissimus Dominus noster, eademque sancta Sedes gaudeant et utantur in eisdem nostris dominiis Provinciæ et Britanniæ illismet juribus, et auctoritatibus et præeminentiis, quibus prædecessores sui Romani Pontifices retroactis temporibus ante attentata hujusmodi gavisi, atque usi, ac uti, et gaudere quomodolibet poterant, quarum quidem auctoritatum et præeminentiarum præcipuas, præsertim ad majorem elucidationem, duximus inferius inserendas. In primis, quod in dictis ducatu (scilicet Britanniæ et Provincia) reservationes mensium Apostolicorum, et omnes aliæ, tam generales vigore regularum, quam speciales, et cæteræ Constitutiones cancellariæ recipiantur.

« Quod provisiones Apostolicæ de beneficiis in dictis mensibus vacantibus admittantur, et prout de jure etiam cum Ordinariis concurrant in eorum mensibus.

[1] Ext. in Act. Conc. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. p. 378.

« Quod regresus coadjutoriæ, mandata de providendo, expectativæ, et similes gratiæ etiam præventivæ recipiantur.

« Quod censuræ a Romana curia, tam vigore litterarum super assignatione pensionum hujusmodi expeditarum, quam sententiarum in dicta curia latarum, et executionum desuper decretarum admittantur et timeantur, similiter interdicta Apostolica teneantur.

« Quod devolutio causarum spiritualium ac beneficialium, præsertim in petitorio, ad dictam Romanam curiam nullo modo impediatur, nec propterea aliquis ex colliligantibus, aut notariis exequentibus citationes aut inhibitiones desuper a dicta curia emanatas, in partibus molestentur.

« Quod Consilium et Parlamentum Provinciæ ac Britanniæ, non se intromittant in cognitione causarum Ecclesiastici fori, nec etiam per viam appellationis, præsertim super litteris Apostolicis et sententiis in dicta curia latis.

« Quod non detur possessio beneficiorum in quovis loco vacantium in vim supplicationum, aut sumptorum, vel transumptorum, absque litteris Apostolicis sub plumbo expeditis, declarantes, quod vigore Concordatorum, nihil fiat in Ducatu Britanniæ, aut provincia Provinciæ, cum in Concordatis non comprehendatur, etsi dictus Ducatus unitus fuerit regiæ coronæ ; mandantes nostris dilectis et fidelibus nostrarum curiarum Parlamenti Provinciæ et Britanniæ, et eorum cuilibet respective, prout ad eum pertinet, quatenus ipsi nostras præsentes declarationem et voluntatem receptas et admissas manuteneant, custodiant et observent, et manuteneri, et custodiri, et observari, ac vocatis et adhibitis advocatis, et procuratoribus nostris fiscalibus in eorum authenticis et publicis libris et registris scribi et annotari faciant, eisque prædictum S. D. N. papam, Sanctamque Sedem Apostolicam, ac ejus officiarios, commissarios et deputatos plene et pacifice gaudere et uti permittant, absque eo, quod illis aliquam perturbationem, molestiam, aliudve impedimentum inferant, etc. Dat. apud Sanctum-Germanum die XXIX mensis Julii an. MDLV, regni nostri IV.

« Per regem et Comitem Provinciæ. Duthier. Visa, lecta et publicata in Camera tempore vacationum, ordinata, et registrata in registris Curiæ Parlamenti Provinciæ, petente, et requirente regio generali procuratore. Aquis die VI mensis Septembris MDLV ».

42. *Colonienses in fide stabiles : Sacramentarii exagitati a Lutheranis.* — Inter hæc, Alberto Brandeburgensi Marchione, de quo supra egimus, turbas undique ciente, ac promiscue cædibus et rapinis non in Catholicos tantum, sed etiam in Lutheranos sæviente, hæretici tempus opportunum rati libere undequaque virus evomere, Coloniensem ditionem inficere

pertentarunt, jamque urbem ipsam Judocus Velsius Batavus, qui provinciam interpretandi sacra Biblia gerebat, novis ac deliris opinionibus dementare studebat, Ecclesiam invisibilem fingens, novasque Apocalypses et visiones meditatus, sed restitit insanis ipsius aliorumque conatibus sollicita pii magistratus diligentia, ac præcipua Adolphi ejus nominis III archiepiscopi vigilantia [1], qui Apostolica falce spuria exscindens germina, non est passus altas dare radices, et Judoco per magistratum in exilium pulso, cæterisque omnibus dispersis, factum est, ut Pontifex de præclara illorum fide certior factus, Coloniensium, ipsiusque in primis antistitis, pietatem publicis ad ipsos datis litteris commendaverit.

43. Præclaram Coloniensium [2] in fide Catholica tuenda constantiam, hostis humani generis Diabolus, qui semper Dei simiam agit, in suis quoque asseclis renovare visus est, Lutheranos adigens, ut in aliarum sectarum hæreticos, veluti seditionum turbines, insurgerent; tradit enim Surius ex Joachimo Westphalo Hamburgensium seductore Lutherano, regem Daniæ ac senatum Hamburgensem publico edicto vetuisse, ne quis civium Sacramentarios, Anabaptistas, aliarumque sectarum studiosos hospitio exciperet, pariterque alias urbes maritimas earum partium, constitutis gravissimis pœnis, Zuinglianos hospitio prohibuisse : Lutheranæ enim Ecclesiæ male sibi metuere cœperant a Sacramentariis, ne earum statum illi convellerent, quam politicam prudentiam utinam Catholici principes ac magistratus, cum primum Lutherana impietas erupit, intellexissent, immensas profecto calamitates a suis cervicibus depulissent, si novatores confestim e sua ditione ablegassent. Territus iis edictis Joannes a Lasko Sacramentarius vagus ac profugus, ex Embdensi civitate Francofordiam se contulit, ubi permissum illi est Ecclesiam peregrinorum constituere, ita enim suam Synagogam dixit. At quanto consultius fecisset, si ad Christi Ecclesiam se adjunxisset, in qua futurus esset civis sanctorum et domesticus Dei. At paulo post cognita intempestiva Sigismundi regis lenitate in Poloniam regressus est, e qua pulsus antea a Sigismundo patre fuerat, cumque multis sua venena afflasset, pietatem Catholicam in nonnullis ejus regni locis profligavit. Porro in Germania Sacramentarii multis in locis exagitati sunt, suisque sedibus ejecti, nec Augustani conventus decreto pacis beneficio potiri permissi, ut mox dicetur.

44. *In Augustanis conventibus Bavarus et rex Romanorum Ferdinandus rei Catholicæ propugnatores fortissimi.* — Coacti hoc anno Augustæ Ordines imperii, cum partim ex Catholicis proceribus, partim ex Lutheranis constarent, contrariis inter se admodum studiis dissensere adeo, ut ea comitia a mense Februario in Septembrem extracta fuerint. Agebatur vero de publica salute, et conferendis adversus Turcam communem hostem subsidiis, deque mutua concordia constituenda, quæ ad propulsandum externum hostem necessario requirebatur, cujus quidem ineundæ veram rationem Joannes cardinalis Moronus legatus Apostolicus a Julio III missus aperuerat, ut nimirum Concilii Œcumenici, quod Pontificio nomine offerebat, decretis parere, publica comitiorum lege statuerent; sed Lutherani Œcumenicum oblatum Concilium respuentes, omnes impias artes intenderunt, ut Catholicos proceres ad nefaria ipsorum decreta admittenda pellicerent, quorum improbos conatus, cum Paulus infringere studeret, Catholicos principes variis monitis sollicitavit, uti constanter tuerentur fidem, nec se ad aliquid ab eorum pietate et officio alienum adduci paterentur, quo argumento datæ sunt litteræ Alberto duci Bavariæ, cui simul Aloysium Lipomanum episcopum Veronensem de his etiam cum Ferdinando rege acturum significavit [1] :

« Dilecto filio, nobili viro Alberto, Bavariæ duci.

« Dilecte fili, nobilis vir, salutem et Apostolicam benedictionem. Cum certiores facti fuerimus eos, qui isti conventui intersunt, a Catholicæ Ecclesiæ unitate separati quædam obtinere conari, quæ ad confirmandum et augendum ipsorum schisma pertineant, pro pastorali nostro officio magna sane affecti fuimus sollicitudine; nihil enim omnino gravius nobis accidere potest, quam tot remedia, quibus prospici Catholicorum quieti in illa nobilissima natione oporteret, ad opprimendos eos, et disseminandas latius hæreses converti; itaque ne officio ac muneri nostro deessemus, et alios, qui isti conventui intersunt de religione optime sentientes, hortati sumus, ne tali tempore quidquam, quod ipsorum officio ac pietate alienum sit, approbent, sed omnia potius patiantur, quam aliquid, quod ipsis indignum sit, committant, et nobilitatem tuam ad hoc idem hortandam esse duximus, tametsi adeo exploratam habemus tuam in fide ac religione Catholica constantiam, ut non tu quidem hortandus sis, sed potius laudandus a nobis, quod te patris tui ac majorum tuorum clarissimorum principum virtute, gravitate, pietate simillimum præstas, quamobrem plurimum confidimus, tua te sponte, quantum in te fuerit, impia eorum consilia et conatus impediturum, et tali occasione oblata tuam erga Catholicam Ecclesiam pietatem declaraturum. Quo nihil sane, aut Deo gratius, aut tibi ipsi, tuisque populis salutarius facere poteris, qua de re cum nobilitate tua, nostro nomine, coram etiam aget

[1] Aegid. Gelenius l. 1. adm. Col. — [2] Surius in Comm

[1] Paulus IV. lib. brev. sig. 2891. p. 48.

venerabilis frater Aloysius episcopus Veronensis, cui in Poloniam nostro et Sedis Apostolicæ nuntio a nobis misso in mandatis dedimus, ut isthac iter faceret, ac serenissimo Romanorum regi, tibique, et aliis Catholicis principibus, qui isthic sunt, nostrum sensum exponeret, cui nobilitas tua fidem habebit. Datum Romæ apud Sanctum-Marcum sub annulo piscatoris die VI Julii MDLV, Pontificatus nostri anno I ».

45. Propugnabat acerrime in iis comitiis rem Catholicam Albertus Bavariæ dux, quod cum Pontifex multorum fama et litteris Augustani cardinalis accepisset, subjectis litteris [1] pietatem illius extulit gratesque egit :

« Dilecto filio, nobili viro, Alberto duci Bavariæ.

« Jucundissimum nobis fuit ex tuis litteris agnoscere studium illud, quod habes a claræ memoriæ parente tuo, atque majoribus piissimis, et Deo amabilibus principibus hæreditarium erga Catholicam religionem et sanctam hanc Sedem, de qua etiam, et aliis litteris tuis ad felicis recordationis prædecessores nostros missis, et ex gravissimis plurium testimoniis, atque adeo una omnium voce cognoscimus, præsertim dilecti filii nostri Othonis cardinalis Augustani, qui de nobilitate tua ea omnia non cessat prædicare, quæ ab optimo et vere Catholico principe possunt expectari, quo nomine, et maximas divinæ bonitati gratias agimus, quod in tua virtute, fide, pietate, auctoritate, tam firmum et stabile reliquis, qui in istis partibus sunt, Catholicis populis præsidium conservarit, et tibi ex toto corde gratulamur, cujus pietas inter tot finitimorum principum ac populorum a vera fide aberrantium tenebras elucet atque emicat, atque ut resipiscant, et ad sanctam Matrem Ecclesiam revertantur, ipsos admonet, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Marcum sub annulo Piscatoris die XXVI Julii MDLV, Pontificatus nostri anno I ».

46. Defendendæ etiam religionis causæ incumbebat Ferdinandus rex Romanorum, sed tanta erat Lutheranorum insania, tantus furor, ut nulla æquitate flecti possent, sed ad confirmandam augendamque rem Catholicam pertinacissimis animis conjurarent, de quibus certior factus Pontifex Carolum imperatorem rogavit, ut auctoritatem suam adhiberet, ne iniqua religioni conciperentur decreta in eo conventu, atque etiam ad Ferdinandum regem daret litteras, de non permittenda Catholicæ rei depressione, significaretque, quantum ab impiis consiliis abhorreret, ut iis contra murmura impiorum sese tueri possit.

47. *Ex matris obitu Carolus V nimio mœrore confectus in filium transfert majorem sui principatus partem.* — In Hispania [2] obiit Joanna regina Castellæ mater Caroli V et Ferdinandi imperatorum, quæ, extincto Philippo I viro charissimo, adeo effuse ejus mortem luxerat, ut de potestate mentis fuerit deturbata ; extremo vero affecta morbo, cum jam mentis impos ferme quinquaginta annis vixisset, precibus sancti Francisci Borgiæ, qui morienti affuit, restituta menti est, et cum a mentione rerum sacrarum antehac maxime abhorruisset, maxima omnium admiratione Symbolum fidei repetivit, ac Extrema-Unctione, adscito Petro Soto, recuperatæ ab ea mentis teste, delibuta est ; Eucharistiam vero quominus exciperet, in causa fuere vomitus nauseæque, quibus laborabat, de cujus pia morte pii filii Cæsares maximas Deo grates egere eoque solatio dolorem temperarunt.

48. Carolus vero imperator [1] sæcularium et militarium occupationum pertæsus, mundo, ejusque negotiis nuntium remisit. Et qua animi magnitudine imperio et tantis se exuerit regnis, describunt fuse Caroli V imperatoris Vitæ scriptores.

49. Audito Joannæ reginæ Castellæ matris obitu, Carolus imperator gravem adeo inde dolorem traxit, ut oppressus mœrore sibi quoque proximo temporis flexu mortem impendere opinaretur, necnon vocem matris vocantis ad se filium audire animo fingeret, quod cum Vesalio archiatro valetudinis illius moderandæ munus exercenti aperuisset, ille animi ægritudinem in corporis vitium ac damnum refundendam interpretatus contraria medicorum assentatiunculis illudentium ægris libertate mortem inde portendi, nec in longiores annos vitam propagaturum significavit, eumque in suscepta opinione urgentis obitus confirmavit, induxitque, ut voluntaria rerum humanarum abdicatione mortem anteverteret : de ea lapsis jam ante aliquot annis sermones arcanos contulerat Carolus cum Francisco Borgia olim duce Gandiæ, quem conculcatus sæculi fastus, illustratæque miraculis eximiæ virtutes ad sanctorum numerum et sacros honores extulerunt. Itaque Carolus imperator [2] ingentibus sæculi curis fessus, et continuis tractandorum armorum molestiis attritus, cum nova semper ex gestis bellis bellorum semina orirentur, ad sacrum otium applicuit animum, seque imperii Romani ac tot regnorum administratione abdicare decrevit : tantæ itaque moli subducturus humeros, de bello, quod inter ipsum, et Henricum II Gallorum regem, quod cum paterna hæreditate veteres Francisci Primi simultates, quæ Europam exitialibus motibus concusserant, induerat, trahebatur, componendo egit. Conjunxit operam regiam in pertractanda ea concordiæ actione Maria Angliæ regina, quæ Philippo Hispaniarum principi nupserat, demumque hoc anno mille-

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2891. p. 98. — [2] Orland. in hist. Soc. Jesu l. v. num. 23.

[1] Famian. in hist. Belgic. sub ann. 1555. — [2] Sur. in Annal. hoc anno.

simo quingentesimo quinquagesimo quinto, Caleti Cæsarei regiique oratores amplissimis instructi mandatis de pace sancienda per multa colloquia inter se contulere, sed cum dissensissent animi nimium aversi, quinquennalium induciarum fœdera pepigere, inde pacis ineundæ spe concepta. Tunc Cæsar excito ex Anglia Philippo filio meditatam imperii abdicationem sensim provocare in opus constituit, indictoque solemni ordinum equitumque aurei velleris conventu Bruxellis octavo kal. Novembris in maxima aula regia circumsedere jussis, hinc Philippo Angliæ, Maximiliano, Bohemiæ regibus, atque Philiberto Sabaudiæ duce, inde Eleonora Galliæ, Maria Hungariæ viduis, alteraque Maria Hungariæ reginis, præfectum scrinii perorare ad Belgarum ordines, et quæ acceperat mandata exponere imperavit. Compendium orationis ejus hoc fuit, Cæsarem senio gravem debilitatum adversa valetudine, laboribus fractum, tantam rerum molem sustinere non posse memoremque mortalitatis suæ ad felicem immortalitatem comparandam se accingere, atque adeo Belgii et Burgundiæ principatus in Philippum filium ferendo oneri parem transfundere. Hæc perorantem Cæsar assurgens interrupit, ac repetitis magnifice vitæ suæ gestis Philippum filium pie admonuit, ut Catholicam religionem in iis principatibus tueretur, tum Belgii et Burgundiæ ordines hortatus est, ut Philippo filio fidem addicerent, constanterque illi obsequerentur.

Interjecto post duorum mensium intervallo, celebratis longe majore procerum frequentia ordinum comitiis, omnium regnorum, provinciarum, insularum ac principatuum tam in Europa quam in novo orbe, interfluo Oceano disjuncto jacentium, possessiones ac jura in Philippum filium hoc nomine II traduxit, hæc verba præfatus : « Reliqui se filiis vitam tradere gaudent, et regna tradituros pollicentur, cum illa amplius tenere non potuerint, ego postremum hoc donum præripere mortis necessitati volui, si te non magis viventem ex me, quam ex me regnantem aspicerem. Commendo tibi divini numinis timorem et amorem, Catholicæ Religionis defendendæ singulare studium, juris legumque tutelam tanquam regnorum firmissima fundamenta ac præsidia ».

Meditabatur etiam Carolus exuere se Romano imperio, ac in illius possessionem Philippum filium inducere, cum pro tuenda religione Catholica, ac comprimenda hæresi tot regnis auctus, ac nova regnorum Angliæ et Hiberniæ accessione fultus exercere armorum potentiam facile posse videretur, sed Ferdinandum fratrem regem Romanorum ad suam voluntatem flectere nunquam potuit, cum quo repugnante Lutherani principes sectæ suæ asserendæ addictissimi vires suas conjunxissent ; quare tertio post labente anno Carolus vigesima quarta die Februarii concepta abdicandi se Romani imperii juribus firmissima voluntate, missa insigni legatione ad septemviros principes, qui Francofurti convenerant, Romanum imperium in fratrem Bohemiæ et Hungariæ regem jam ante etiam creatum regem Romanorum transtulit, imperiique insignia, adhibito Guillelmo Aurasiæ principe, illi transmisit. « Eo die », inquit Surius, « quo in lucem editus fuerat, et quo Bononiæ anno millesimo quingentesimo trigesimo excurrente a Clemente VII Pontifice imperiali corona fuerat redimitus ».

Commendarunt plures Christianam hanc demissionem in Carolo V maximis laudibus, mirati sponte cessisse imperio, qui imperare posset, inter quos Surius[1] hoc factum, ut gloriosum et multa laude et prædicatione dignissimum effert : « Non enim, inquit, debemus nos, qui Christiana religione initiati sumus, in hac re hominum ethnicorum, aut etiam nunc mundo nimis deditorum opinione duci, sed oculos habere defixos in Christum verum Deum ac Dominum nostrum, qui, cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum etiam exinanivit formam servi accipiens ».

Non defuere alii, qui secessum Cæsaris improbarent ; cum magis retento imperio, quam a se abdicato, divinæ gloriæ propagandæ, asserendæ religioni, delendæ hæresi incumbere potuisset, maxime cum Pontifex instaurandæ Synodi Œcumenicæ consilia agitaret, ac pravi omnino fuit exempli, inconsulto Romano Pontifice, cui sacramento fidem de administrando imperio, deque religione armis defendenda obstrinxerat, munus imperiale abjecisse. Scimus enim, quod cum consultus fuisset Eugenius IV a Pisaurensi principe de abjiciendo principatu, ut in cœnobio contemplationi rerum cœlestium vacaret, eum admonuit, perfectionis Christianæ culmen situm in charitate, quam magnificentius exercere posset in gerendo pie principatu. Cæterum Pontifex illius secessum damnavit, nec ab eo imperium jure in Ferdinandum fratrem transferri potuisse contendit ut dicitur inferius.

50. *Hæc Cæsaris cessio, sicut et decretum Dietæ Augustanæ hæreticos et Catholicos in æqualitate constituens, rei Christianæ exitialis.* — Ex infelici promulgato secessu Cæsareo Catholica res maximam cladem passa est in Germania, destitutis imperiali patrocinio ac præsidio Catholicis, qui in principum Lutheranorum terris gerebant, majorique audacia efferati Lutherani moliti sunt in Augustano conventu extorquere vi, ut in Catholicorum principum ditionibus profitendæ hæreseos ac disseminandæ libertas

[1] Sur. in Annal.

permitteretur; sed ea impiorum molimina refregit Ferdinandus rex, tum sacro tuendæ religionis ardore, tum etiam politicis causis impulsus, vereri enim jure poterat, populos superstitione Lutherana imbutos rebellionem moturos, nec in principis obsequio constantes fore, qui jugum Numinis excussissent. Idem pius rex ad informandos erudiendosque Christiana pietate Bohemos, Pragæ Collegium sacerdotum Societatis Jesu condidit, Pontificiamque apud sanctum Ignatium adhibuit auctoritatem, ut duos theologos eruditione florentissimos Pragam mitteret, cujus gesta et consilia Pontifex his litteris commendavit [1]:

« Charissimo in Christo filio nostro Ferdinando Romanorum, ac Hungariæ et Bohemiæ regi illustri.

« Charissime in Christo fili noster, salutem et Apostolicam benedictionem. Cum nuper optatissimum fructum ex virtute, sapientia et pietate tua cepissemus, impeditis a serenitate tua impiis et perniciosis eorum consiliis, qui in conventu Augustæ id moliebantur, ut hæresis pestis in posterum ad eos quoque Germaniæ populos posset serpere, qui adhuc Dei beneficio integri in veræ et Catholicæ fidei cultu, atque Ecclesiæ unitate et obedientia permanent, ad eam lætitiam, quam tum incredibilem cæpimus, non parvum cumulum addiderunt litteræ tuæ, quas dilectus filius nobilis Didacus orator apud nos tuus nobis reddidit, quibus certiores nos pro tua perpetua in hanc sanctam Sedem reverentia fecisti, de consilio tuo instituendi in urbe regia Bohemiæ Praga collegii patrum ejus Societatis, quæ vocatur Jesu, propterea quod ea ratione speres, et Dei Omnipotentis gloriam augere, ac populorum illorum saluti consuli posse, rogasque et urges, ut duodecim Patres ex eo numero, in quibus duo Theologiæ doctores sint, ad te primo quoque tempore mittantur quibus jussu tuo domicilium jam et reditus ad victum necessarios paratos esse scribis; in quo eximiam et singularem ipsam pietatem tuam satis digne laudare nequaquam possumus, nihil enim nec nobis sperari posse his temporibus videtur, aut Dei Omnipotentis honori et gloriæ augendæ aptius, aut populis illis in errorum tenebris et umbra mortis jam diu sedentibus, si modo veritatis lucem agnoscere, et animarum suarum rationem habere voluerint, salutarius; ad quæ quanta nos in Domino lætitia exultemus, cum in te tanto rege præter reliquas præstantissimas virtutes, tam sacerdotalem animum inesse videmus, non ita facile a nobis exprimi potest. Plurima tu quidem et maxima ab Omnipotente Deo beneficia et munera accepisti; dedit enim ille tibi tot et tam lata regna, quæ obtines, teque ejus potestatis, quæ regum in terris omnium potestati antecellit, successorem designavit; ille immanissimos hostes a regnis tuis maxima tua cum gloria sæpe repulit, ille tam præclaram tibi sobolem totque alia dona largitus est, verum ea temporalia sunt, et simul cum hac vita relinquantur necesse est, at vero tam gratus in ipsum Deum animus, tantum religionis ejus et gloriæ studium, tanta in commissos tibi populos charitas, non solum temporalia ipsa tibi conservatura tamdiu est, quoad vixeris, et alia præterea a Dei benignitate impetratura, verum etiam aditum tibi ad ea, quæ cœlestia et immortalia sunt, ut ad illud æternum regnum jam paratum pervenias, patefactura. Itaque pro nostro in te paterno animo, hoc nomine serenitati tuæ gratulamur, et Deo Altissimo maximas agimus gratias. Huic autem tuo consilio, cum pro eo ac debemus, faveamus, teque ad eum, quem tantopere desideras effectum primo quoque tempore pervenire optemus, vocatum ad nos dilectum filium Ignatium ejus Societatis magistrum vehementer hortati sumus, ac mandavimus, ut quamprimum possit, studio tuo morem gerat, quod ille, ut debet, diligentissime faciet. Verum quia duo illi Theologiæ doctores, quos tua Serenitas poscit, qui maxime idonei sunt, ex longinquioribus locis accersendi sunt, et hyems jam subest, eorum missio in proximum mensem Februarium dilata est. Serenitatem tuam hortamur, ut hanc brevem moram æquo animo patiatur. Datum Romæ apud Sanctum-Marcum sub annulo piscatoris die VII Octobris MDLV, Pontificatus nostri anno I ».

De condito a Ferdinando rege Pragensi collegio, apertaque anno proximo Academia agit Orlandinus [1], utque e prædicantibus hæreticorum celeberrimis duo a Patribus Societatis Jesu ad Catholicam pietatem fuerint traducti, utque etiam Christus in Eucharistia Adalberto e Bausech oranti in templo collegii videndum se præbuerit [2], narrat his verbis: « Adalberti e Bausech (inquit) insignis fuit vocatio, cui in collegii templo preces ad Deum fundenti, pueri venustissimi specie in sacrosancta hostia Jesus apparuit, rogantique, quid ab se vellet, volo (puer respondit), ut ibi sis, ubi es. Quæ Adalbertus de ingredienda societate interpretatus, receptusque, divinum visum non statim, sed paulo post, consolaturus prius propinquos qui ei negotium facessebant, aperuit ». Afferebat eadem Societas magnas utilitates Ecclesiæ in cunctis locis in quibus instituta erant collegia, ac sanctus Thomas e Villanova hoc anno e vivis migraturus in cœlum, cum nullam aliam arcam habere solitus esset, quam pauperum manus, Valentino collegio maximam pecuniæ partem, quam habebat in nominibus, reliquit, cum Pa-

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2891. p. 136.

[1] Nicol. Orland. hist. Soc. Jesu l. XVI. — [2] Id. l. XV.

tres Societatis, ut Dei cooperatores, amore singulari prosequeretur. At de his satis. Ad Augustani conventus historiam, unde digressi sumus, revertamur.

Flagitaverat Paulus Pontifex, ut Lutherani Œcumenico Concilio instituto celebrando religionis controversias permitterent, at illi in perfidia obfirmati, Concilium cui Pontifex præsideret repudiarunt, nullam, aut Apostolicæ Sedis auctoritatis, aut suæ salutis rationem habentes, quo animadverso Paulus omni studio [1], et opera, precibusque vehementissimis institerat apud Catholicos principes, ut illibata religionis causa, comitia Augustana dissolverentur; sed Pontificiam voluntatem elusit Protestantium pervicacia, ac demum conceptum est id decretum in eo conventu, ut exclusis cæteris sectis, ac pacis beneficio mulctatis, Catholici et Augustanæ confessionis cultores mutua concordia potirentur, ac liberis civitatibus fas esset, quam vellent religionem amplecti, facta principibus facultate obnoxios sibi populos ad religionem, quam ipsi profiterentur cogendi : ut episcopis et aliis inferioris ordinis ad Lutheranos deficere liceret, quo tamen casu dignitatis suæ loco moverentur, nec propterea infamiæ notam contraxisse censerentur; quo decreto multis nominibus impio Sathanas Germaniæ imperium ex æquo cum Christo divisit. Consensisse in illud Germanos proceres refert Sleidanus, cum nec Œcumenicum, nec nationale Concilium, in quo religionis controversiæ conciliarentur, posset haberi, at ille more suo mentitur impudentissime, cum Œcumenicum offerretur a Pontifice, ut vidimus, nationale autem haudquaquam decebat, ne scilicet controversiæ ad totum imperium Christianum spectantes ab una, eaque tum suspecta, natione dirimerentur. At Lutherani nunquam Œcumenicum, in quo totius Ecclesiæ princeps præsideret, sed impiorum conventiculum voluere, in quo hæretici, excluso Pontifice, dominarentur, quod Christianum dixere, cum dici Sathanicum debuisset, et hoc concordiæ genus omni bello funestius flagitarunt, quo Catholicæ oves a summo pastore deficerent. Œcumenicum noluisse toties patuit, quoties celebratum est Tridentinum, nec illud admittere voluerunt. Porro superius decretum ea parte plane impium extitit, qua Catholici, qui in hæreticorum ditione erant, imperiali patrocinio destituti sunt, de quo conquestus est Paulus [2] apud Ferdinandum hisce litteris, ac Zachariam Delfinum internuntium pro re Catholica promovenda transmisit :

51. « Charissimo in Christo filio nostro Ferdinando, Romanorum ac Hungariæ et Bohemiæ regi illustri.

« Charissime in Christo fili noster, salutem et Apostolicam benedictionem. Satis superque jam experti sumus, quam aut legati aut nuntii isthic nostri parum apud eos proficiant, quorum obduratum est cor, et qui non modo nostræ, atque hujus sanctæ Sedis auctoritatis, sed suæ ipsorum salutis nullam rationem habent, adeo ut nobis potius timendum sit, ne infelicissimi illi in reprobum sensum a divina ultione penitus tradantur, quam ut nulla nostra opera redigi ad sanitatem possint. Vidit serenitas tua quanta nos et nostri proximi prædecessores cura et sollicitudine, quibusque apud omnes officiis procuravimus, ut conventus Augustanus potius religionis rebus intactis dissolveretur, quam ad recessum veniretur tam perniciosum, sicuti, et nobis, et tuæ serenitati, et Catholicis omnibus invitis, tandem ventum est, aliusque interea indictus conventus, ut ne differatur diutius quin ipsi ac provincia ista nobilissima ad extremum exitium adducantur. Sed quanto ii suo ab officio longius discedunt, tanto nobis in nostro constantius permanendum est, et quo major est illorum potentia et vis, eo imbecillitati nostræ, dummodo fidei, spei, et charitati innitamur, ac divinæ in primis potestati, securius confidendum, quæ humilia sublevat et fortia quæque confundit : quare nos venerabilem fratrem Zachariam nostrum et Apostolicæ Sedis nuntium isthuc remittimus, ut quod quidem ad communem inclytæ istius nationis salutem, fideique Catholicæ causam attinet, imminentibus malis eis tecum remediis occurrat, quæ prudentiæ tuæ et eorum, qui nobiscum religionis ac Dei partes tuentur, opportuna videbuntur, quod vero ad res tuas et nostras privatim spectat, non minus tibi quam nobis operam suam te penes navare possit, quæ cum (ut etiam ex litteris tuis intelleximus) æque tibi ac nobis grata sit, publicis autem negotiis ob ejus tum fidem et virtutem maxime utilis, tum ob rerum istarum peritiam, valde necessarium tibi, tam libenter restituimus, quam abs te receptum iri non dubitamus, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo piscatoris die XVIII Decembris MDLV, Pontificatus nostri anno I ».

52. Non deerat quidem Ferdinando animus tuendæ asserendæque religionis [1], sed minus pollebat viribus pro ea in principatibus hæreticorum defendenda, nam in sua ditione commode et opportune usus est superiori decreto pro hæresi exscindenda, quo ducentos et amplius Lutheranos ministros, ut vocant, veros, inquam, Sathanæ ministros, qui communionem Calicis præbebant laicis, Bohemia dispulit, atque ita Calixtinorum Pighardorumque reliquiæ e Bohemia excisæ penitus fuerunt : tum compositum a Petro Canisio, Societatis Jesu

[1] Dolgast. Francisc. Helcar. l. XXVI. num. 65. — [2] Paul. IV. lib. brev. sign. num. 2891. p. 160.

[1] Jacob. Aug. Thuan. l. XVI.

præstantissimo theologo, Catechismum, quo omnes Lutheranæ tenebræ discutiebantur, Catholicæ eruditionis puritate radiantem, per omnes ditiones hæreditarias, proscriptis cæteris, quorum plures ab hæreticis ficti erant, doceri præcepit. Cum vero eodem Augustano decreto indictus esset alius conventus Ratisbonæ, extimuit Pontifex, ne in illo Lutherani, quorum omnia studia ad evertendam religionem conspirabant, quippiam novi molirentur, quare exeunte anno Germaniæ episcopos monuit, ut conjunctissimis studiis interritisque animis adversus hæreticorum conatus sese opponerent, qui in Augustanis comitiis sacrilego contemptu fidei Catholicæ dignitatem labefactarant, quo argumento extant hæ ad episcopum Passaviensem litteræ [1] :

« Venerabili fratri Wolfgango episcopo Passaviensi.

53. « Inter ea, quæ nos gravissime premunt, illud est in primis, major isthic in dies fidei Catholicæ contemptus atque imminutio, nam quid alienius ab ea potuit deliberari, quam quæ in Augustæ proximi conventus recessu decretum fuisse accepimus, quidve tam turpi exemplo, tantaque impunitate, ac licentia in Ratisbonæ dieta jam indicta non a nobis formidari? Sed si nullam jam in multis, in iis tamen, in quorum numero tu es, spem maximam habemus, atque ante omnes Domino Deo nostro confidimus fore, ut hæc prava consilia ipsismet consultoribus, nisi ad se tandem redierint, futura sint infelicissima, si modo accuratius in posterum, præsertim ab Ecclesiasticis, constantiusque resistatur, quam nunc a nonnullis factum esse audimus, qui tam facile in sententias tam impias dilapsi sunt, sicuti pro certo habemus fraternitatem tuam pro suo boni pastoris officio præclare præstituram, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo piscatoris die XVIII Decembris MDLV, Pontificatus nostri anno I ».

Non immerito Ratisbonensis conventus suspectus erat Pontifici, nam in illo iterum Lutherani, specie concordiæ, Catholicos a Romani Pontificis obsequio divellere conati sunt, sed eorum fraudes divina ope disjectas visuri sumus. Qui vero petulantissime jactabant se concordiæ cupidissimos, a vera concordia abhorrebant, cum Lutheranorum non alia vera atque expressa esset concordia, quam ut ipsi, proscriptis suis figmentis, Concilii Œcumenici decreta amplecterentur, quæ cum fastu tumidi respuerent, novæ ac novæ hæreses apud eos emerserunt.

Inter has [2], ut scribit Roverus Pontanus, Judocus Velsius Batavus, qui, uti superius diximus, Coloniæ Ecclesiam invisibilem, et alia insulsa confinxit, conjectusque in carcerem divino se numine afflari jactavit, tum de genio familiari, seu verius Cacodæmone gloriatus est, proptereaque in exilium pulsus fuit, cum Francofordiam se contulisset, ut Zuinglianus rejectus est. Petrus etiam Richerius ex Carmelita apostata, Calviniano infectus veneno, nova conflavit dogmata, Christum in carne adorandum negavit, atque Cænam Dominicam omnino sustulit, quod diceret carnem non prodesse quidquam, atque etiam cum Marcione resurrectionem mortuorum negare visus est. Plurimique alii alia, atque alia commenta excogitavere, quæ adumbrasse videtur liber Job de Leviathan loquens [1] : *Corpus illius* nempe hæresis *quasi scuta fusilia, compactum squamis se prementibus.*

54. *Constitutionem edit Paulus IV ad hæreticos comprimendos.* — Ad compescendam tot nascentium variarum hæreseon infelici hoc sæculo licentiam, impiosque justis pœnis coercendos Paulus IV Pontifex subjectam constitutionem [2] edidit VII idus Augusti.

« Ad futuram rei memoriam.

« Cum quorumdam hominum pravitas atque iniquitas eo usque nostris temporibus processerit, ut ex eis, qui a Catholica fide aberrant et desciscunt, plurimi quidem non solum diverversas hæreses profiteri, sed etiam ipsius fidei fundamenta negare præsumant, et eorum exemplo multas in interitum animas deducant : nos cupientes pro nostro pastorali officio et charitate hujusmodi homines, quantum cum Deo possumus, a tam gravi et pestilenti errore avocare, ac cæteros, ne in talem impietatem labantur, paterna severitate admonere, omnes et singulos qui hactenus asseruerunt, dogmatizarunt, vel crediderunt Deum Omnipotentem non esse trinum in personis, et incomposita omninoque indivisa unitate substantiæ, et unum unamet simplici divinitatis essentia, aut Dominum nostrum Jesum Christum non esse verum Deum, ejusdem substantiæ per omnia cum Patre et Spiritu sancto, aut eumdem secundum carnem non esse conceptum in utero Beatissimæ semperque Virginis Mariæ de Spiritu sancto, sed sicut cæteros homines ex semine Joseph ; aut eumdem Dominum ac Deum nostrum Jesum Christum non subiisse acerbissimam crucis mortem, ut nos a peccatis et ab æterna morte redimeret, et Patri ad vitam æternam reconciliaret : aut eamdem beatissimam Virginem Mariam non esse veram Dei Matrem, nec perstitisse semper in Virginitatis integritate, ante partum scilicet, in partu, et perpetuo post partum, ex parte Omnipotentis Dei Patris, et Filii, et Spiritus Sancti Apostolica auctoritate requirimus et monemus, quatenus infra spatium trium mensium a publicatione præsentium in Romana Curia, quoad residentes

[1] Paulus IV. brev. I. p. 166. — [2] Vid. Spondan. Rescius de sectis Evang. Gualt. Sæc. XVI. c. 63.

[1] Cap. 41. — [2] Bull. in Paul. IV. const. 5.

in ea, modo infrascripto, extra eam vero, quoad alios in illa non residentes modo et forma per diœcesanos statuendos, facienda, incipiendorum, quos pro primo, secundo et tertio ac peremptorio termino, ac monitione canonica eis, et eorum cuilibet assignamus, ab eorum assertione, dogmatibus et credulitate hujusmodi, ac quibuscumque aliis in fide prædicta erroribus, in quos hactenus lapsi sunt, resipuisse, et ad unitatem Ecclesiæ redeundo in manibus inquisitorum hæreticæ pravitatis civitatum et locorum, in quibus ad præsens degunt, realiter et cum effectu abjurasse, et infra alios tres menses, a die abjurationis hujusmodi inchoandos, de eadem abjuratione venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus dictæ hæreticæ pravitatis inquisitoribus plenam fidem fecisse debeant, etc. »

Resipiscentes, ejurata hæresi, venia donari jussit, dummodo delati, aut inquisiti, aut relapsi non forent, in pertinacia vero obfirmatos constitutis in relapsos pœnis affici. « Datum Romæ apud Sanctum-Marcum an. Incarnat. Dominicæ MDLV, VII idus Augusti, Pontificatus nostri anno I ».

55. *Irrepenti in Poloniam hæresi obsistit Paulus tum per nuntios, tum per litteras hortatorias ad regem, præsules et magnates Polonos.* — Grassari in Polonia hoc anno liberius hæresis cœpit, ac nonnullos proceres nonnullaque loca vehementer corrupit, quam ab emissariis Joannis Calvini, qui Caliphium Gebennensem agebat, illatam refert Guillelmus Rousseus [1] doctor Sorbonicus insignis, atque hanc novarum impietatum accessionem, omnium hæreseon fuisse deterrimam, narrat :

« Non aliter (inquit) quam omnes hæreses Christianæ fidei lethalia sint venena, eamque tandem extinguant, sed aliæ tardius, aliæ velocius, tum Calviniana est reliquis multo violentior, et non tantum si intra medullas et viscera admittatur, verum etiam si vel exterius corpori adhæreat et adjungatur, inevitabilem affert pestem et internecionem, cujus rei illustrissimum Poloniæ regnum nuper Christianis omnibus regibus et populis singulare præbuit exemplum ; ad illud enim a Catholica fide avertendum et Calviniana hæresi imbuendum, cum suos quosdam discipulos emisissent e Tiguro et Geneva Bullingerus, Calvinus et Beza, iique post promulgata vulgaria illa magistrorum placita contra papam, Missæ Sacrificium, bonorum operum necessitatem, preces pro defunctis, Purgatorium, etc. ad alia magis recondita progrederentur, non esse Trinitatem, Christum non esse Deum, sed merum hominem, non Redemptorem, sed philosophum, datum nobis in hunc duntaxat finem esse, ut esset recte vivendi exemplum ad imitationem positum, Spiritum sanctum non esse Deum, nec habere hypostasim, etc. brevi spatio decem aut duodecim annorum in eum statum regnum illud olim Christianissimum redegerunt, ut multi Protestantes valde dubitarent ne excusso Christi nomine ac fide, apertam facerent Mahometis et Alcorani Turcici professionem ». Et infra :

« Et si quis Catechismos eorum publica auctoritate, non quidem regis et universi populi, sed particularium palatinorum, et Ecclesiarum Calvinisticarum emissos evolvat, in quibus Symbola Nicæni, et Constantinopolitani Concilii rejiciebant, Athanasium et illos omnes veterum comitiorum Patres, uti Sophistas contemnebant, illa omnia decreta de consubstantiali, essentia, hypostasi, uti sophistica et ab hominibus extra Scripturas inventa, repudiabant, et denique perspicue verbatimque profitebantur, is nunquam dubitabit, quin per paululum ab ipso Mahometis Alcorano suscipiendo, abfuerint ».

Et quinam hujus in Polonia Mahometismi principes et Apostoli fuerunt ? Bernardinus Ochinus, Valentinus Gentilis, Paulus Alciatus, Georgius Blandrata, et Petrus Statorius, quem Calvinus suum aliquando discipulum vocat, juvenem bono ingenio et non contemnenda doctrina præditum.

Horum alii erant Galli, alii Itali, omnes et singuli Calvinistæ, et in Calvini schola enutriti, et e Geneva Tiguroque in Poloniam profecti, et Calvinianæ doctrinæ ad unguem peritissimi.

56. Infectæ hæresi Poloniæ tristi fama percitus Paulus, ad restinguendas eas faces, ne gravius incendium concitarent, Aloysium Lipomanum episcopum Veronensem, pietate atque eruditione conspicuum, amplissimis instructum mandatis internuntium in Poloniam misit, ad quem extant subjectæ datæ litteræ [1] :

« Venerabili fratri Aloysio episcopo Veronensi,

« Venerabilis frater, salutem et Apostolicam benedictionem. Fortasse fraternitas tua ob perpetuam suam pro religione Christiana fideque Catholica in rebus his vigilantiam non minus quam nos audivit, in Poloniæ regnum nobilissimum, nullaque antea macula infectum, pravitatis hæreticæ contagionem ita nonnullis in locis serpere cœpisse, ut nisi aliquod remedium, atque illud quidem præsens adhibeamus, vehementer timendum sit, ne natio illa universa corrumpatur, atque in id morbi genus facile incidat, quod, ut optime novit tua fraternitas, aut nunquam, aut raro sanari possit, quare cum videamus maxime necessarium esse, ut illinc aliquis mittatur, qui non solum nostro, et Sanctæ hujus Sedis nomine, sed sua etiam virtute, doctrina, pietate huic malo mederi, et possit, et

[1] Guill. Ross. in Comm.

[1] Paulus IV lib. brev. sig. num. 2891. p. 15.

sciat, nemo nobis adhuc in mentem venit, qui ad hanc curationem, te vel aptior vel promptior esse videatur vel in cujus erga nos atque ipsam Sedem studio, diligentia, fide conquiescere tutius possimus, etc. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum die XIII Junii MDLV, anno I ».

57. De misso in Poloniam internuntio certiorem fecit regem Poloniæ [1], significavitque, se non impare ac Julius III et Marcellus II fidei ac pietatis studio ardere, ac si eorum sacra studia hæreticorum improbitas hactenus elusisset, firmam se in Deo ac regia pietate spem collocasse, ut demum Polonia ab hæreticorum impietate et corruptione vindicanda sit : proposuitque ob oculos, quantum periculum Poloniæ regno conflaretur, quantas turbas et seditiones inducta nova superstitio paritura esset, ac si quando ea discrimina non formidaret, intelligeret tamen de divina agi gloria, deque æterna animarum salute, quas hæresis e sinu Ecclesiæ ereptas ad castra Sathanæ, et nunquam intermoritura supplicia traducebat, rogavitque ut internuntium pro Dei honore et regia dignitate, et Polonorum salute audiret.

« Charissimo in Christo filio nostro Sigismundo Augusto, regi Poloniæ illustri.

« Charissime in Christo fili noster, salutem et Apostolicam benedictionem. Ex pluribus et gravissimis, quibus afficimur curis, hæc nos præcipue sollicitat, ut nobilissimum istud regnum tuum, quod pravorum hominum, et depravare alios ac corrumpere cupientium opera humani generis hostis, ut intelleximus, perturbare, et hæresum labe polluere ac contaminare cœpit, in Catholica religione, et fide, Ecclesiæque unitate contineamus, quando ei malo, nec Julius, nec Marcellus felicis memoriæ Pontifices, quibus, ut divinæ voluntati placitum est, nos successimus, morte præventi, ea, quæ cogitaverant remedia, adhibere potuerunt; itaque venerabilem fratrem, Aloysium episcopum Veronensem, virum integerrimum, et rerum usu doctrinaque præstantem, una cum aliquot maxime piis et doctis hominibus, nostrum et Apostolicæ Sedis nuntium illuc misimus, cupientes animarum saluti simul et regni tui, quod non minore in periculo versatur, paci et quieti, stabilitatique pro nostro pastorali officio, et pro paterno in serenitatem tuam amore consulere, nullum prælerea officium remediumque omissuri, quod prodesse vobis posse cognoverimus. Etsi autem non sine maximo dolore nostro malum non parum auctum et corroboratum esse intelleximus, tamen nostram in primis spem et fiduciam in summa Dei misericordia ponimus, deinde tuæ, charissime fili noster, pietati prudentiæque confidimus : cum enim ex piissimis ortus parentibus in Catholicæ fidei et religionis cultu, et matris Ecclesiæ sinu educatus sis, non dubitamus, quin non modo in ea fide, in qua baptizatus es, quamque et a majoribus tuis accepisti, et adhuc retinuisti, sis mansurus, verum etiam omnem operam daturus sis, ut sparsa isthic ab inimico zizania extirpentur, religioque in pristinum statum restituatur, etiamsi ab hæresibus, et religionis ipsius perturbatione, nullum ad te et regnum tuum incommodum esset perventurum : cum vero ipso rerum usu et recentibus exemplis intellectum sit, quot calamitates, quot tumultus, quantam rerum omnium civilium confusionem principibus et nationibus afferat religionis et divini cultus perturbatio, ipsa quoque regni tui salutis, et publicæ pacis, ac tranquillitatis ratio cogit huic pesti, dum recens est, mederi, et adversariorum adeo perniciosos conatus, antequam plus roboris et firmitatis assumant, reprimere ; omne enim malum in ortu ipso facile extinguitur, inveteratum vero et confirmatum difficillime tollitur : sed cum nec confirmatione nostra pietatem tuam egere arbitremur, nec hortatione prudentiam, nec desint tibi, qui fidelia et recta consilia dare possint, illud abs te petimus, ut ipsum nuntium nostrum, qui cum pro Dei honore, tum etiam pro tua laude, et regni tui salute, tam longum iter et tot labores suscipere minime recusavit, ita excipias et tractes, ut te pro tua et majorum tuorum erga sanctam hanc Sedem observantia, nostroque in te paterno animo facturum confidimus, eique ut viro optimo, et Serenitatis tuæ studiossimo, ut nobis ipsis, fidem habeas. Datum Romæ apud Sanctum-Marcum sub annulo Piscatoris die XIV Augusti MDLV, Pontificatus nostri anno I ».

58. Monita etiam est Bona [1] regis Sigismundi mater, ut filium ad defendendam religionem, regiaque constantia hæreticorum infringendam proterviam incitaret, atque ad id tum regni cœlestis comparandi pius ardor, tum terreni retinendi, atque ab intestinis bellis vindicandi amor permoveret.

« Charissimæ in Christo filiæ nostræ Bonæ, reginæ Poloniæ, viduæ illustri, etc.

« Magnam in primis spem in ipsius Dei misericordia repositam habemus, deinde in tua et serenissimi regis filii tui pietate et prudentia, minime dubitantes, quin serenitates vestræ, quod Catholicorum munus est principum, tali tempore fidem religionemque Catholicam forti et constanti animo defensuræ sint contra miserorum quorumdam hominum conatus, nec pluris regnum ipsum, quam Dei gloriam et animarum suarum salutem sint æstimaturæ : ad quam quidem adhibendam constantiam, si non cœlestis vos regni cupiditas incitaret,

[1] Paulus IV. lib. brev. sig. num. 2891. p. 106.

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2891. p. 107.

at ipsius temporalis regni amor hortari deberet ; nihil enim tam perniciosum regnis, neque tam pestiferum esse, quam hæreses et schismata, declarant Germaniæ, finitimæ vobis provinciæ, plurimæ et maximæ calamitates, in quas propter suam ab Ecclesia Catholica et hac Sancta Sede alienationem incidit, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Marcum sub annulo Piscatoris die XIV Aug. MDLV, Pontificatus nostri anno I ».

59. Sollicitati sunt præterea a Paulo IV [1] Poloniæ præsules, ut muneri suo in abigendis plectendisque hæreticis, incorruptaque fidei puritate, quam acceperant a majoribus, asserenda, non deessent, significatumque est illis, jam antea famam ingravescentis in Polonia hæreseos ad Julium III ac postea ad Marcellum II pervenisse, atque ab iis, antequam e vivis migrarent, mittendi internuntii suscepta fuisse consilia, quæ morte eorum immatura fuerint oppressa, sed divina jam ope a se instaurata : rogarique a se ipsos, ut ad aberrantes tot animas, inque æternum exitium præcipites ruituras in viam salutis revocandas studia omnia viresque conjungerent.

« Venerabilibus fratribus Nicolao archiepiscopo, Gnesnensi primati, et aliis archiepiscopis, episcopis et prælatis regni Poloniæ.

« Venerabilis frater, salutem et Apostolicam benedictionem. Non multo antea quam felicis memoriæ Julius III Pontifex maximus ex humanis excessit, audiveramus ab eo, quo tunc in metu rex vester serenissimus, et vos omnes essetis, ne regnum vestrum nobilissimum, et usque in illum diem immaculatum hæreticæ pravitatis labe inficeretur, seque propterea isthuc nuntium esse missurum, qui antequam morbus invalesceret, remedia necessaria posset adhibere. Postea cum ad novi Pontificis electionem conventuri essemus, non sine gravi nostrum omnium molestia ex litteris nonnullorum cognovimus, hæresim ipsam jam inter aliquos ex vestris ita irrepere, ac cæteros omnes sic perturbare cœpisse, ut nulla spes apud vos, præterquam in Deo ipso atque in hac sancta Sede relicta esse videretur. Quamobrem felicis item memoriæ Marcellus II in demortui locum suffectus, jam omnia procurari mandaverat, ut nuntius ipse mitteretur, sed morte illius subsecuta, nihil hunc usque in diem fieri potuit ; nunc cum divina voluntas, cujus nobis non datur nosse judicium, personam nostram potissimum reliquis fortasse multo infirmiorem ad hoc onus perferendum ei substituerit, inter alia Christianæ reipublicæ incommoda veræque religionis pericula, vestri nobis in primis in mentem venit, ac ne quid spei illius, quam merito in Romano Pontifice Sedeque Apostolica collocastis, quantum in nobis fuerit, fallatur, ad charissimum in Christo filium nostrum regem vestrum, et ad vos eum nuntium mittimus, videlicet venerabilem fratrem Aloysium episcopum Veronensem, vobis, ut putamus, non ignotum, eosque homines cum eo, qui ut in Domino confidimus, et doctrina, et pietate, et hujusmodi pro Christi certaminibus maximo vobis adjumento erunt. Ac si forte non ita profuerint hi, nihil intentatum præterea relinquemus, quo non minus regno vestro, et omnibus vobis consulatur, quam cæteris regnis atque orbi Christiano universo consuli optamus. Postquam enim est ea Dei voluntas, ut hæc a nobis cura suscepta sit, par est, et a nobis debitum, ut ei dies noctesque morem geramus, nihilque prius cogitemus, quam ut et religio, et pax, quas Dominus noster Jesus Christus, usque adeo nobis commendatas reliquit, tamdiu apud omnes procurentur, ut aliquando tandem utraque perfrui possimus. Interim fraternitates vestræ pro suo erga nos et Sedem hanc sanctam studio bonitatem divinam precabuntur, ut huic nostro desiderio, et adesse ipsa, et principum Christianorum, et bonorum omnium ea consilia et vires velit adjungere, quibus ad gloriam suæ majestatis, ac suorum fidelium salutem ei possit satisfieri : quodque ad res vestras attinet, ita nostram et quorumvis opem expectabunt, ut nec sui officii, nec suæ virtutis unquam obliviscantur, dum eos in rectam semitam reducunt, qui ab ea tam misere ac perdite aberrant. Nos vero vos eo semper paterni animi affectu, et in communi, et privatim amplexuri sumus, quem vestra religio, et virtus, perpetuaque in eamdem Sedem fides atque observantia merito exposcit. Datum Romæ apud Sanctum-Marcum sub annulo Piscatoris die XIV Augusti MDLV, Pontificatus nostri anno I ».

60. Hortatus etiam est Pontifex [1] Palatinos, arciumque præfectos, et regios senatores, ne hæresim in animarum perniciem grassari paterentur, tum privatis aliis litteris Nicolaum Gnesnensem, tum Leopoliensem, Andream Cracoviensem, Joannem Præmisliensem, Paulum Wilnensem, Valerianum Lavoriensem, Wenceslaum Mednicensem, Joannem Wladislaviensem, Stanislaum Warmiensem, Leonardum Cimenecensem, Jacobum Chelmensem, necnon Culmensem, Andrussoviensem, et Kioviensem episcopos ad vigilias pro Christi grege intendendas arcendosque hæreticos incitavit.

61. Æstuabant gravissimis curis Poloniæ præsules, cum hæreseos faces illi regno injectas viderent, quæ majora incendia minabantur, terrebantque vicinarum provinciarum ab hæresi

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2891.

[1] Pag. 108. Ib. p. 109 et seqq. Pag. 116.

invectæ calamitates, dumque inter se pro restinguenda erumpente impietatis flamma varia agitant consilia, de celebranda totius regni Synodo, in qua motas controversias definirent, deliberarunt : at deinde ob rei gravitatem consulendam esse Apostolicam Sedem statuerunt, atque archidiaconum Casiliensem ad Pontificem mittendum decrevere, qui infelicem Poloniæ statum exponeret, atque opem et consilium exposceret. Quibus respondit Paulus : In nationis unius Synodo controversias fidei non esse dirimendas, sed in Concilio Œcumenico, cujus congregandi maximum a se conceptum desiderium significavit, atque ad id in opus perducendum omni studio et opera incumbere, ut inter Cæsarem regemque Francorum pristinam pacem redintegraret; interea ipsos hortatus est, ut in exercendo pastorali munere vim sui in Deum amoris explicarent, clementia uterentur erga eos, qui, ejurato errore, in gremium Ecclesiæ redirent, iis vero qui a recta fide alios divellere conabantur, acerrime et constantissime se opponerent, nec ullius discriminis metu a frangenda eorum pervicacia absisterent, suamque spem in Deo collocarent[1] :

« Venerabilibus fratribus Nicolao archiepiscopo Gnesnensi legato nato et primati, aliisque archiepiscopis, episcopis et prælatis regni Poloniæ.

« Venerabiles fratres, salutem et Apostolicam benedictionem. Isthuc, ut putamus, jam pervenire potuerat venerabilis frater Aloysius episcopus Veronensis, noster et Sedis Apostolicæ nuntius a nobis missus, quod ita, et fraternitates vestras desiderare, et rem ipsam postulare, cognoveramus, cum ad nos cum litteris et mandatis vestris venit dilectus filius Franciscus Ecclesiæ Casiliensis archidiaconus, qui diligenter admodum nobis exposuit quantopere malum isthic auctum sit, et quanto in discrimine versetur Ecclesiarum vestrarum salus; qua ex re, quanto dolore et sollicitudine affecti simus, non facile dixerimus. Quod fraternitates vestræ tali Ecclesiarum tempore ad Sedem Apostolicam sibi confugiendum putarunt, in ea re nos minime spem ipsarum fallemus, neque nostro officio deerimus. Verum enitamur, ut ipsarum Ecclesiarum et nobilissimi regni saluti, omnibus, quæ apta et opportuna visa fuerint, et quæ a nobis potuerint proficisci remediis, consulamus. Nam illud quidem, de quo actum fuerat, ut Concilium vestræ nationis episcoporum isthic haberetur, ad componendas de fide et religione controversias, nullo modo a nobis probari potuisset. Itaque fraternitates vestræ prudenter admodum, et pro sua erga Sanctam hanc Sedem reverentia fecerunt, quæ rem totam ad ipsam Sedem Apostolicam rejecerint, neque enim in Conciliis provinciæ aut nationis alicujus de fidei religionisque Catholicæ dogmatibus disceptari ac statui quidquam, vel majorum nostrorum instituta, vel juris ratio et sacrorum canonum decreta patiuntur, de his enim rebus in Œcumenicis generalibusque Conciliis agendum et decernendum est, ut quæ ad omnes pertinent, ab omnibus approbentur. Cum autem ejusmodi generale Concilium in urbe Tridentina haberi cœptum, his jam propter objecta impedimenta intermissum fuerit, nos, ut congregari id denuo ac perfici, Deo juvante, possit, ut optamus, ad tollendas omnes eo remedio hæreses et schismata, in eam curam, quemadmodum necesse est, incumbimus, ut pacem inter charissimos in Christo filios nostros Carolum Romanorum imperatorem, et Henricum Gallorum regem conciliemus, neque desperamus actioni huic nostræ divinam misericordiam optatum esse exitum concessuram, et utrumque eorum principum non defatigatione solum, et diuturnitate belli, sed sui etiam officii recordatione, et quietis et salutis regnorum suorum causa, nostris paternis consiliis esse obsecuturos. Interea vero expectabimus vestras et nostri nuntii litteras, ex quibus quid actum isthic post ipsius adventum, quidque rebus inter illum et fraternitates vestras communicatis constitutum fuerit, cognoscamus, non dubitantes quin illius virtus et prudentia magno vobis solatio et usui sit futura : tunc autem nos quoque commodius statuere potuerimus, quid a nobis agendum sit. De quæstionibus autem a vobis exerceri cœptis adversus eos, qui ob crimen hæresis in judicium sunt vocati, hortamur fraternitates vestras, ut si illi errores suos agnoverint atque abjuraverint, vos Christianæ mansuetudinis et clementiæ memores, illos absolvatis, pertinacibus vero, et aliis, qui eos, qui integri sunt, corrumpere, et a recta fide, et matris Ecclesiæ obedientia abducere conantur, acriter resistendum; est hoc enim, est tempus quo gregis Dominici partes vobis commissæ, vestram pastoralem vigilantiam et sollicitudinem maxime implorant, et quo vos illos defendendo, et gratiam ab æterno pastore maximam initis, et vestræ ipsorum saluti simul consulitis, quamobrem nolite ullius periculi metu ab eorum defensione ac officio vestro deterreri, spem habentes in eo, qui Ecclesiam suam nunquam deserit, eamque non levioribus quam hoc tempore, tempestatibus alias agitatam concussamque servavit, qui vobis officio vestro acriter seduloque fungentibus, aderit, nec plus luporum sævitiam ad ovium suarum perniciem, quam pastorum charitatem ad earum salutem valere patietur; pro labore autem brevi æterna vobis præmia retribuet : a nobis vero omnia auxilia expectate, quæcumque ad sublevandos labores charissimorum fratrum nostrorum pro Dei

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2891. p. 138.

honore et animarum salute laborantium, Deo ipso adjuvante, offerre poterimus. Datum Romæ apud Sanctum-Marcum sub annulo piscatoris die VIII Octobris MDLV, Pontificatus nostri anno I ».

62. Irretiti fuerunt plures hæreseos laqueis, non tam improbitate, quam imprudentia, atque imperitia, vel etiam pietatis specie ab hypocritis nefandissimis, qui divina oracula fœdissime distorquebant subornati, sed deinde veritatis luce collustrati ad castra Ecclesiæ transvolare cupiebant, quorum infelicitate ad misericordiam flexus Pontifex [1], Gnesnensi archiepiscopo munus demandavit, ut eos tum laicos, tum Ecclesiasticos, ac prophana vel sacra dignitate auctos, censurarum religione solutos, Ecclesiæ conciliaret.

« Venerabili fratri archiepiscopo Gnesnensi.

« Venerabilis frater, salutem, etc. Quoniam sicut nobis innotuit, in tua ac suffraganeorum tuorum civitatibus ac diœcesibus, quamplures utriusque sexus Christi fideles, humana fragilitate permittente, in damnatas et pestiferas Lutheranas et alias hæreses prolapsi, et illis infecti, ac diversis excessibus immersi, proprios excessus recognoscentes, posthabitis erroribus ad sanctæ Matris Ecclesiæ gremium redire desiderent, et veniam postulent; nos, qui Salvatori nostro Jesu Christo eos, quos a veritatis et justitiæ limitibus humani generis æmulus suis suggestionibus divertit, acceptabiles reddere toto nisu exquirimus, et salubri directioni ac saluti animarum singulorum Christi fidelium, quantum cum Deo possumus, favorabiliter consulimus, fraternitati tuæ, de cujus bonitate, fidei zelo et devotionis sinceritate specialem in Domino fiduciam habemus, quoscumque utriusque sexus Christi fideles, tam sæculares laicos quam Ecclesiasticos, et quorumvis Ordinum religiosos, cujuscumque Ecclesiasticæ et mundanæ dignitatis, status, gradus, ordinis vel conditionis fuerint, civitatum et diœcesum prædictarum, aut in illis commorantes, Lutheranis aut aliis nefariis hæresibus respersos, et ad veritatis lumen redire, ac hæreses hujusmodi abjurare volentes, si desuper ab aliis, ad quos spectat, inquisiti non fuerint, et id humiliter petierint, et alias relapsi non sint, receptis prius ab eis abjuratione hæresum hujusmodi publice vel secreto, prout tibi expedire videbitur, legitime facienda, ac juramento, quod talia et similia deinceps non committent, nec ea committendi, aut illis adhærendi auxilium, consilium vel favorem per se, vel alium seu alios præstabunt, per eos præstandis et restitutis bonis prius, si quæ ab Ecclesiis seu Ecclesiasticis bonis occupata detinent, ab hujusmodi hæresibus, necnon anathematis, majoris excommunicationis, aliisque sententiis, censuris et pœnis Ecclesiasticis per eos propterea incursis, auctoritate Apostolica, alias in forma Ecclesiæ consueta, absolvendi ». Et infra : « Potestatem et facultatem concedimus. Datum Romæ apud S. Marcum die VIII Octobris MDLV, anno I ».

63. Hoc ipso tempore ad discutiendas hæreticorum argutias, qui Polonis impia sua deliramenta pro expresso Dei verbo venditabant, Stanislaus Hosius [1] Episcopus Warmiensis, postea cardinalis, pium atque eruditum Commentarium edidit de expresso Dei verbo, quem Poloniæ regi dicavit, his litteris ad eum datis operique præfixis, in quibus atque in opere solam Ecclesiam audiendam, Scripturarumque corruptelas spernendas demonstravit :

« Serenissimo principi et domino domino Sigismundo Augusto, Dei gratia regi Poloniæ, magno duci Lithuaniæ, Russiæ, Prussiæ, Massoviæ Samogitiæque domino et hæredi, domino suo clementissimo, Stanislaus Hosius episcopus Warmiensis orationes et obsequia sua vehementer commendat.

« De expresso Dei verbo, ut aliquid ad te scribere aggrederer, Sigismunde rex Auguste, fecit effrenata nostri temporis hæreticorum audacia, qui, quamvis ipsi mirabiliter inter se dissecti, sic illud nihilominus certatim ad se singulæ sectæ rapiunt, sic sibi solis usurpant, ut ejus possessione, cum alios omnes quotquot ab ipsis dissentiunt, tum Catholicos etiam et Orthodoxos excludere conentur. Tanta enim est istorum hominum arrogantia, tanta sui oblivio, ut alios omnes stupidos et bardos ac truncos esse, nec in Scripturis videre quidquam, se vero solos sapere, se solos esse persuasum habeant, qui sint veram earum intelligentiam assecuti. Estne autem verisimile, ubi tantus est animi tumor, tanta mentis inflatio, quod ibi possit esse spiritus ille, qui non requiescit, nisi super humilem, et mansuetum, et trementem sermones suos? » Et post multa :

« Quamvis celebris fuerit aliquis Ecclesiæ doctor, nisi fuerit in medio Ecclesiæ, nisi cum Ecclesiæ sensu consenserit, os ejus Deum non aperuisse certum est : De Deo autem loquitur, non quicumque Scripturas quomodolibet profert, sed qui Scripturas non suo proprio, sed omnium, hoc est, Ecclesiæ Catholicæ, sensu profert, atque hoc est, quod proprie dicitur Verbum Dei, quando Scripturæ verbis non proprius adstruitur sensus, verum is, qui omnium, qui Ecclesiæ Catholicæ est, quem eumdem esse Dei sensum, ambigendum non est. Sic annotata a Socrate legimus [2], quod imperator Constantinus omnium eorum qui convenerant in Concilio Nicæno sententiam, Dei vocat sententiam,

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2892. p. 189.

[1] Stanislaus Hosius ep. Warmien. p. 2. — [2] Lib. I. hist. Eccles. c. 9.

vox enim Ecclesiæ vox est Dei, per illam loquentis ».

64. *Antonium Navarræ regem laudat Paulus ob fidem Catholicam.* — Obiit hoc anno Pali in Benearnia Henricus Navarræ rex, a Ferdinando Catholico rege Hispaniarum maxima regni parte, ob fœdus, quo Ludovico XII Galliæ regi junctus erat, jamdiu orbatus, quo titulo Carolus V ejus regnum retinuit : ex concepto vero in Romanum Pontificem odio, aliquando in fide titubasse fertur Henricus, sed tamen in communione Ecclesiæ Catholicæ vitam clausit ; at Joannam filiam Antonio Borbonio nuptam, regni et aliorum principatuum hæredem reliquit, quæ latenter hæresim avidissime hausit, ac pro ea propaganda postea Galliam suosque principatus, cædibus sacerdotum, templorumque incendiis funestavit : jam vero potita regno, cum Henricum regem Galliæ religionis vindicem videret, seu nondum mentem impietate corruptam haberet, una cum viro suo rege Antonio consueta officia detulit et obsequia addixit, cui Paulus de hoc pietatis, quam præ se ferebat studio, subjectis litteris [1] gratulatus est :

« Charissimis in Christo filiis nostris Antonio regi, et Joannæ reginæ Navarræ illustribus.

« Charissimi in Christo filii nostri, salutem et Apostolicam benedictionem. Tametsi magnum vestræ pietatis argumentum nobis erat antea parentum vestrorum virtus ac spectata religio, cum bonæ arbores bonos fructus faciant, tamen ex vestrarum serenitatum litteris, quibus de hoc Pontificio munere nobis gratulamini, et ex dilecti filii nostri Georgii tit. SS. Joannis et Pauli presbyteri cardinalis Arminiaci verbis tantam et observantissimam vestram in nos, et in hanc Sanctam Sedem obsequii constantiam agnovimus, ut vere possimus judicare, vos majorum vestrorum, ut regni et provinciarum, ita et virtutum adiisse omnium hæreditatem, sed quod ad hanc nostram laborum et oneris accessionem spectat, non tam ea lætandum esse ducimus, quam nos regno isti de talibus regibus ex animo gratulamur, quorum vita et integritate, sicut in Domino speramus, vestra cura ac diligentia, populi vestri immutabuntur, sicut plerumque principum similes ditioni subjecti esse student, Christiana pax et charitas, quam semper summo studio coluistis, apud vos efflorescet quotidie magis et nihil eorum omittetur, quæ ad Christi gloriam, ac verum Dei cultum pertinebunt., etc. Datum Romæ apud Sanctum-Marcum sub annulo piscatoris die XXVI Julii MDLV, Pontificatus nostri anno I ».

65. *Mors Geraldi Ruffi pseudoepiscopi Olorensis.* — Extinctus est hoc anno Geraldus Ruffus Calvinista scelestissimus pseudoepiscopus Olorensis [1] in Benearnia, qui hæreseos peste reginam Joannam, totamque eam provinciam Benearnensem fraudibus suis infecerat, ovina ille pelle tectus erat, cum lupum ageret rapacissimum, utebatur hoc dolo ad sacrosanctum Missæ sacrificium abrogandum : jactabat ob tanti mysterii majestatem semel tantum in anno celebrandum, quo majori pietate illi populus interesset ; deterrimum vero erat illius consilium, ut desuesceret sensim illi interesse : submittebatque hæreticos, qui sacerdotali cultu induti hæresim prædicarent. Festa Sanctorum, charitatis specie, diminui tentabant ; adeoque latens ac tecta fuit ejus nequitia, ut sero fuerit cognita.

66. *Pia mors et canonizatio S. Thomæ de Villanova.* — Hoc eodem anno sanctus Thomas e Villanova archiepiscopus Valentinus undecimo sui episcopatus anno, ad cœlestem gloriam sexto idus Septembris evolavit, qui cum virtutibus vivens eluxisset, et post mortem, magnam gloriam, quam in cœlesti meruerit patria, miracula, quæ cum adhuc in terris degeret, Deus ejus intercessione patraverat, declarassent, Alexander Septimus die omnium Sanctorum memoriæ dicata anno MDCLVIII inter sanctos adscripsit. Congruum videtur, ut Annales Ecclesiastici pretiosis veluti margaritis, quibusdam ejus præclaris facinoribus exornentur, cum ipse sanctissimis suis gestis Ecclesiam militantem eximie decoraverit ; pauca tamen prælibabimus. Maxima in primis charitate et singulari quadam arte, ad cor viros, et maxime Ecclesiasticos, honori semper eorum consulens, revocabat : « Inter cujus generis exempla præ cæteris recensetur, quod blando sermone, quosdam præbendatos, ad abjicienda opera tenebrarum, et induenda arma lucis, pluries Thomas allexerit, verum illos lucem abhorrentes adhuc, et carnis curam facientes in desideriis suis, in cubiculum duxit, ibique clausis janubus, nudatis sibi humeris, et ante Imaginem Crucifixi genuflexus, singulos his verbis allocutus est ; Frater, meis peccatis actum fuit, ne tu a via mala pedes tuos prohibueris, et mea tot monita despexeris, quare si culpa mea est, æquum ut ipse pœnam persolvam : et continuo se duris afficiebat flagellis. Tunc præbendati lacrymarum vim profundentes, Thomam exorarunt, ut desineret se verberibus cædere, promittentes anteactæ vitæ emendationem, quod ita illos implevisse asseritur, ut mox fideles Domino, in mortale crimen haud amplius inciderint. Alium sacerdotem acriter, sed frustra sæpius admonitum, diuturno carcere ab impudica consuetudine revo-

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2891. p. 97.

[1] Florim. Raymun. Sammart. to. III. Gall. Ch.

care studuit, eum denique accersitum, hisce blandis verbis affatur: Amice, et frater, unde hoc mihi, ut ipse audeam judicare te fratrem meum, consacerdotem, emptum eomet pretio, quo est empta anima mea, non quidem ex corruptibilibus argento et auro, sed pretioso sanguine sacri Agni immaculati Jesu Christi? fortasse tu melior me es? et ego te judicabo, qui me ipsum ignoro? Tu te judica, et cognosce dignitatem tuam. Quibus nedum permotus, sed perterritus sacerdos, religiosissimus evasit. Canonicum Cathedralis, etiam inhoneste viventem, ad se vocavit, eique jussit, ut rei familiari consuleret, et Romam quasi profecturus, noctu ad ipsum rediret; Canonicus imperata fecit, quem Thomam semestri detentum in proprio cubiculo, die noctuque verbo et exemplo eum increpans, ad pœnitentiam flexit, mox emendatum dimisit, a domesticis et amicis, ut reducem ab Urbe verbis officiosis exceptum. A Michaele Viniente Actuario concubinam dimovit, eamque inter religiosas mulieres in hospitio collocavit; noctu Michael per fenestram ex hospitio eam eduxit: cumque a ministris laici tribunalis perquireretur, is ad Cathedralem confugit; suasum est Thomæ, ut Michaelem immunitatis Ecclesiasticæ beneficio indignum, ad carceres detrahi juberet; at, inquit Thomas, nolo mortem peccatoris, sed magis ut convertatur et vivat, tantum desidero, ut Michael concubinam a se dimissam religioso hospitio restituat, et cupiat emendari: quod fecit. His ad Michaelem delatis, ingemuit, tam benignum læsisse parentem: deseruit impudicam, pœnituit, et vitæ reliquum religiose vixit».

67. Porro, qui animarum necessitatibus sedula charitate providere adeo novit, non minus in egenis sublevandis enituit, quinimo usque eo excelluit, ut pater pauperum, et verus Sancti Jo. Eleemosynarii imitator extiterit, omnibus se, non solum deliciis, sed etiam rebus ad vitam necessariis exspolians[1], quo major sibi daretur facultas pauperibus subveniendi. «Quadam die pauperrima mulier ad Thomæ domicilium detulit lampredam, quam œconomus emere satagebat: videns hoc Thomas petiit quanti illam emere statuisset. Respondit œconomus: Domine, viginti quinque regalibus. Et Thomas subinde inquit: Ipse tantus non sum, ut comedam, quod poterit viginti quinque pauperibus satis esse; jussitque lampredam aliis emendam dimitti, et mulieri egenæ eleemosynam impertiri. Lintea etiam e proprio cubili desumens, et indusiis seipsum exuens, ea in pauperes erogabat et cum mulier quædam nomine Daces, quæ assidue suens hujus generis suppellectilem Thomæ parabat, pluries ab eo expetita de indusiis et linteis, Thomam admonuisset, ne tam liberalis foret, sese necessariis hujusmodi prorsus destituendo, respondit Thomas: Daces filia, fer opem, non consilium, quæ enim pauperum sunt, pauperibus præter injuriam denegare non possum. Propriis etiam palliis, si alia indumenta deerant, pauperum nuditati consuluit, et ad instar divi Gregorii Magni, catalogum omnium pauperum Valentiæ degentium, ut singulis pro indigentia et conditione subveniret, penes se asservabat, ita ut alicui nobili egeno annuatim summam mille scutorum suppeditare consueverit; et a nullo paupere faciem suam Thomas averterit, neminemque ab eo discessisse consenserit, cui delatæ sibi egestatis remedium non attulisset. Inter quæ plurima non obscurum sane obtinet locum, quod cum semel cum sutore Thomas super pretio manicarum altercaretur, noluit in illis sumptum facere viginti quinque regalium, sed manicas vilioris pretii ad se afferri jussit. Sutor a Thoma discessit, præsulis avaritiam dicaciter detestatus; cumque elapsis aliquibus diebus, idem cum amico de ejus indigentia querimoniam faceret, ex quo potissimum dos nubili jam filiæ deesset, amicus sutori suasit, ut archiepiscopo id aperire festinaret; subridens sutor, manicarum factum amico narrat, et ad Thomæ charitatem confugere recusat; tandem a deputatis visitatoribus ad Thomam indigentia filiæ sutoris ultro allata est, et ipse de more subsidium dotis septuaginta scutorum ad puellam mittit. Sutor stupore attonitus, existimans se somnium videre, facto vix fidem præbebat, mox ad Thomam advolans, ei gratias agit, et de exaggerata ejus avaritia veniam postulavit. Thomas placide respondit: Fili, si pro manicis, quanti volebas, impendissem, illo minus pro dote tuæ filiæ superfuisset. Tace, et dato gratias Deo, qui ei de dote providit.

68. «Inter hæc assidua heroicarum virtutum exercitia sibi Dominus in Thoma bene complacuit, et sese mirabilem ostendere cœpit. Mirabantur etenim propemodum vicini degentes in ædibus episcopio contiguis, intuentes, quod longe major frumenti numerus ex horreo archiepiscopi extraheretur, quam in illud congregatum aspexissent, facti tamen veritatem haud inquirebant, sed tandem, Deo tantum operante, clariora hujus miraculi documenta edita sunt. Bonilla enim subcustos horrei archiepiscopalis, cum horreum multos ante dies tritico exhaustum mundasset, a conservis expetitus, ut menstruam frumenti portionem ipsis tribueret, cum Hernandez subœconomo conquestus fuerat de nimia præsulis liberalitate, quæ causam tandem præberet, ut propriæ familiæ necessaria deessent; interim miserabilis fœmina, ut famelicæ proli consuleret, Thomam adiit, institique plorans, ut sibi frumenti eleemosynam elargiri præciperet, Thomas illico Garziam œconomum,

[1] Act. ejus Canonizationis.

et Hernandez subœconomum ad se vocavit, eisque imperavit, ut egenæ pro munere subvenirent ; commotus Hernandez respondit, in horreo nec frumenti granum contineri. Urget mulier, perurget Thomæ charitas, qui Bonillam accersit, eique præcipit, ut ad horreum egenam ducat, et quicquid frumenti residui repererit, illi tradat ; Bonilla, se frustra imperata facturum, iterum ac tertio repetit : tunc Thomas ad illum ; Confide, Bonilla, et ad horreum perge, ne egena hæc sine subsidio discedat : Bonilla jussis obtemperat, et Thomas mulieri ait : Sequere Bonillam. Tunc Garzias, Hernandez et Bonilla cum muliere horreum petentes, ad eam cum risu conversi, inquiunt : Veni, bona mulier, et videbis horreum undique vacuum et scopis mundatum. Cumque horreum prope attigissent, e januæ rimis grana exuberantia inspiciunt, et admirati januam aperire student, quam magna vi frumenti compressam, vix totis adhibitis viribus impellentes, reserare possunt, et horreum frumento confertum inveniunt. Tunc rei novitate percuisi, validis vocibus inclamantes, miraculum ad archiepiscopum referunt, eique factum narrant ; Thomas ad horreum se recepit, et gravi silentio singulis imposito, mulieri dicit : Accipe frumentum, comede, et Deo gratias age, qui illud tibi paravit. Biennio ante obitum, cum Thomas acto prandio, ad fenestram respicientem atrium accessisset vidit quemdam pauperem Cæsaraugustanum quadraginta quinque annorum paralysis morbo contractum, fulcimentis insistentem : manu innuit, ut ascenderet ; cumque is ad aulam palatii pervenisset, Thomas illum interrogavit : Malles sanitati potius restitui, quam eleemosynæ subsidio levari ? Respondet Paralyticus : Domine, sanitatem magis desidero. Tunc Thomas producto super eo signo sanctissimæ Crucis, inquit : Confide, et da gratias Deo, qui dignatus est tibi salutem impartiri, abjice fulcimenta, et vade in pace ; et protinus consolidatæ sunt bases ejus et plantæ, erexitque se paralyticus undique validus rejectisque fulcimentis ad pedes Thomæ procubuit : cui Thomas, eleemosyna tradita, subdit : tace, esto Deo gratus, et pro me ora ».

69. Jamque senio confectus Thomas, cum ultimam diem appropinquare cognovisset, existimavit se mortem lætum aspicere non posse, nisi prius quicquid in terra possidebat, per manus pauperum in cælestem patriam transmisisset, quare omnia egenis distribui, antequam decederet, præcepit. Hæc sunt institutæ de illo inter sanctos referendo actionis sacræ deque extremo illius vitæ actu concepta verba : « Œconomus, cum nulla spes temporalis vitæ præsulis remaneret, quod hactenus singulari studio ei præsertim abdiderat, illico Thomæ significat, scilicet in sacrario Ecclesiæ ab aliquibus mensibus, se summam quinque millium aureorum asservasse, ut quotiescumque necessaria omnia ad familiæ sustentationem, reliquis in pauperes erogatis, deficere contigisset, exinde familiaribus mercedem præstare posset : statim Thomas œconomum, confessarium, et duas metropolitanæ dignitates rogat, ut pro Dei amore, pecuniam ipsam e sacrario eductam in pauperes partirentur. Iidem pecuniam in sportis acceptam, per civitatem divertentes, egenorum omnium desideria explent, reducesque Thomæ significant, singulis pauperibus abunde subventum esse, sed adhuc residuum mille et quingentorum scutorum remanere. Turbatus est Thomas, illisque dixit : Cur hic me detinetis adhuc, ne eam ad fruendum bonum, quod mihi paravit Dominus ? Puto enim protrahere præsentem vitam, usque dum sciam nihil domi superesse. Propterea igitur et opus absolvite, ne ipse diutius hic in labore remorer, sed in pace Christi quiescam. Interim jussit Thomas in suo cubiculo sacrum fieri, dictitans, se propemodum ante discessum cupere sub speciebus videre Deum Creatorem et Redemptorem suum, quem protinus facie ad faciem intueri posse sperabat. Paratur sacrificium, et recordatus Thomas, cuidam commentariensi patrifamilias in summa egestate posito, nihil in divisione supellectilis addixisse, jussit illum vocari, eique cubile, in quo jacebat, elargitus, veniam de sua oblivione rogavit, statimque innuit, ut ipso e cubili sublato, humi super storea prosterneretur, ut custos, quod suum erat, secum afferre posset. Abnuunt parere astantes, id quidem non sine periculo celerioris ejus exitus exequi posse, asserentes. Tunc Thomas virtuti charitatis virtutem humilitatis adjiciens, inaudito prorsus exemplo, custodem deprecatus est, ut sibi pro visceribus Jesu Christi usum cubilis ad mortem usque commodaret. Revertuntur tandem, qui pecuniæ residuum pauperibus erogaverant, eique nuntiant, nihil dispergendum restare. Thomas illis gratias agens, addidit : Nunc lætus ad agonem propero, nudus cum nudo, nihil habens unde tenear, contra malignos spiritus fortiter luctaturus : statimque petiit, ut Sacramento Extremæ-Unctionis muniretur, quod non minori pietate suscepit, ipsomet cum sacerdote Psalmos Davidicos recitans. Mox inchoatur missa, et jubet Thomas sibi interim legi Evangelium Passionis Domini secundum Joannem, quod audiens, ad singulas periodos lectori, ut subsisteret, jubebat ; et cum paululum meditatus esset, rursus, ut lectionem prosequeretur, indicabat. Augustissimum sacramentum, erga quod semper propensissimus extitit, dum a sacerdote elevabatur, mira humilitate adoravit, et præ gaudio in lacrymarum vim profusus, inchoavit Psalmum : *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace.* Eoque

absoluto, subdidit : *In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum,* et hæc dicens expiravit ».

70. *Electio Danielis archiepiscopi Moguntini mira Dei providentia.* — Pio sanctissimi archiepiscopi funeri jungamus modo spectabilis in Moguntina Ecclesia archiepiscopi electionem, quam hic ex Serario [1] juvat annectere, ut appareat Dei miserentis patrocinium in Catholicæ fidei defensionem benigne semper excubantis : « Defuncto Sebastiano ab Heusenstain archiepiscopo et electore Moguntino, archiepiscopo novo eligendo præstituta erat dies xviii Aprilis. Erant in metropolitani collegii senatu multi, tum auctoritate magni viri, sed eminebat inter omnes nobilissimi stemmatis splendore, opum magnitudine, amicorum copia, palatini fratris vicinia, et summa, quam in eo ipso collegio gerebat, dignitate conspicuus dominus Richardus præpositus, princeps Zimmeranus. E contrario autem erat dominus Daniel (erat is e nobili Brendeliorum stirpe) ornamentis hisce omnibus impar, et vir juvenis, et inter Capitularium dominorum extremos. Tres enim post se tantum habebat. Ille igitur certa jam spe archiepiscopalem prehenderat dignitatem, adeo ut ne præsto quidem esse voluerit Moguntiæ comitiali die. Sed ex urbe cum excederet, fertur, suis vale familiaribus dixisse, quasi eam in domum eo modo rediturus amplius non esset. Quin vero se, ubi suffragia tulisset omnia, magno cum triumpho in urbem revocandum et inducendum putarit : et plerique archiepiscopum et electorem cum apertis jam vocibus dicerent, pictisque insignibus pronuntiarent. Sed ubi ad comitium a reverendis et nobilibus dominis canonicis ventum est, mutata sunt omnia : facti sunt novissimi primi : electus est Daniel, prætermissus Palatinus. Obstupuere omnes, et qui notæ melioris erant, ingenti exultavere gaudio dicentes, Dei digitum hic fuisse. Et vere fuit, uti quæ consecuta sunt monstravere quam manifestissime. Nam dignitatem istam maximam maximo cum Ecclesiæ provinciæque ac principatus Moguntini bono et ornamento gubernavit sapienter ac feliciter Daniel : Palatinus vero ille turpiter a sancto Martino Moguntinorum præside ad apostatam Martinum Lutherum, a Catholica fide ad hæresim defecit. Magnum vero fuit hoc divinæ bonitatis erga Moguntinam Ecclesiam beneficium, cui nullum hactenus præfici passus est, qui ab antiqua, et ea, quam sanctus Bonifacius docuit, suoque sanguine confirmavit, credendi forma desciverit ». Nunc ad ea, quæ Romæ gesta sunt, stylum convertamus.

71. *Cardinales creantur.* — Hoc anno auctum est cardinalium collegium a Paulo IV, a quo primum donatum Sacra purpura Carolum Caraffam nepotem tradunt Acta Consistorialia [1] his verbis : « Sanctitas sua de reverendissimorum dominorum meorum consilio et unanimi consensu creavit, et assumpsit in Sanctæ Romanæ Ecclesiæ diaconum cardinalem dominum Carolum Caraffam Sanctitatis suæ nepotem. Addunt Acta xxiii Augusti collatam illi fuisse Ecclesiam SS. Viti et Modesti, exeunte vero anno, sex alios in cardinalium collegium cooptatos fuisse, quorum nomina ita recensentur :

« Romæ die Mercurii xviii mensis Decembris mdlv, fuit Consistorium, in quo » et infra : « Sanctitas sua de reverendissimorum dominorum meorum consilio et unanimi consensu creavit, et assumpsit in S. R. E. cardinales presbyteros infrascriptos : R. D. Joannem Siliceum archiepiscopum Toletanum, R. D. Bernardinum Scottum archiep. Tranensem, R. D. Diomedem Caraffam episcopum Arianensem. R. D. Scipionem Rebiba episcopum Motulensem. R. D. Suavicum Romanum episcopum Mirapicensem, R. D. Joannem Gropperum decanum Ecclesiæ Coloniensis, et Joannem Antonium Capisuccum causarum palatii Apostolici auditorem ».

Ex his Gropperum dignitatem cardinalitiam non admisisse ex demissione Christiana et pia visuri sumus, alios vero proximo ineunte anno titulis suis ornatos referunt eadem Acta :

« XXIV Januarii mdlvi. Sanctissimus novos cardinales de more decoravit annulis pretiosis, cum illorum immissione digito annulari manus dexteræ. Ecclesiæ SS. Nerei et Achillei de Urbe præfecit in titulum reverendissimum Toletanum, Ecclesiæ Sancti-Matthei in Merulana reverendiss. domini Diomedis Caraffæ. Ecclesiæ Sanctæ-Potentianæ reverendissimum Romanum. Ecclesiæ S. Pancratii reverendissimum Capisuccum. Creatis istis cardinalibus, centum viros ex Romana nobilitate die octava Decembris elegit, ut ad suam assisterent custodiam, eisque in Palatio Pontificio domicilium attribuit ».

72. *Dux Montorii accendit inter Pontificem et Philippum II bellum, quod prius sopitum cardinalis nepos rursus inflammat.* — Accensæ sunt hoc anno faces infelicis belli, quod inter Paulum IV Pontificem, et Philippum II Hispaniarum regem exarsit, ex audaci et iniquo facinore Marii et Alexandri Sfortiarum, qui duas triremes Gallicas in portu Centum-Cellarum, proditione oppressis earum præsidiariis militibus, abducere Neapolim pertentarunt, cumque præfectus arcis flagitium impedivisset, cardinalis e S. Flora Hispanæ factioni addictus a duce Montorii patrui Pontificis, et Ecclesiastici honoris proditore litteras ad præfectum arcis obtinuit ne eas triremes e portu abduci Neapolim prohi-

[1] Nicol. Ser. hist. Mogunt. l. v. c. 5.

[1] Act. Cons p. 182.

beret: quibus Neapolim furto abductis, Galli Paulum Pontificem de violata publica fide gravissime conquesti sunt. At Paulus, qui justitiam æquo jure inter Galliæ et Hispaniæ reges administrare, nec communis parentis officio deesse decreverat, cardinali Sfortiæ e S. Flora graviores minas incussit, ni eas triremes Galliæ regi restituendas curaret; ille vero Christi vicarii dignitatisque Ecclesiasticæ contemptor patratum facinus novo cumulavit; nam proceres Romanos Hispanæ factionis noctu in suam domum una cum Philippi regis oratoribus, altero ordinario, altero extra ordinem pro devovendo Philippi regis nomine obsequio Paulo Pontifici misso, evocavit, premere tyrannide Pontificem meditatus. Vetus enim mos nefarius Romæ inolevit, ut magnates Romani nunc Cæsari, nunc Gallico, nunc Hispano nomini addictos se jactent, ac data occasione, Pontificis Romanorumque hostes ac proditores, non voce, sed re fore profiteantur, ut pluribus sæculis insignes eorum a Pontifice defectiones proditionesque, ac secutæ Urbis clades testantur. In eo ergo coacto a cardinale S. Floræ nocturno conventu, cui ad perturbandam Christi Ecclesiam Satan præesse visus est, improba verba adversus Pontificem temere laxata fuere ab iratis inique animis; quibus perlatis commotus Paulus in cardinalem e S. Flora, illum in carcerem arcis Adrianæ compegit, quo acceptoMarius et Alexander illius fratres, qui triremes Gallicas rapuerant, fuga dilapsi sunt; Camillus Columna, qui Pontificiæ famæ magis in eo conventu detraxerat, traditus vinculis, Marcus etiam Antonius Columna, cum acta judiciaria sperneret, et fuga sibi consuluisset, damnatus reus læsæ majestatis, indictoque bello Palliani arce et aliis oppidis exutus : tunc fratres cardinalis e S. Flora territi ne capitalis pœna de eorum fratre sumeretur, Hispaniæ regis administros precibus flexere, ut illæ duæ triremes Gallis restituerentur, quibus redditis, cardinalis e S. Flora pristinæ libertati incolumis restitutus est.

73. Pacata jam ea tumultuum procella videbatur, cum atrocior tempestas vel arte cardinalis Caraffæ inania suæ familiæ incrementa meditantis concitata, sive Caroli imperatoris molientis exuere ditione Ecclesiastica Pontificem impio fastu, ut jactatum est, sed non creditum ; confecta tamen sunt judiciaria Acta in Carolum imperatorem, quasi abbatem Nannium veneficum, et Cæsarem Spinam Calabrum sicarium, de quibus sumptum est capitale supplicium, submisisset, qui veneno aut ferro cardinalem Caraffam, vel etiam Pontificem e medio tollerent : ob cujus criminis infamiam Carolo imperatori affictam eumdem cardinalem a Pio IV supplicio affectum visuri sumus. Erupit mox in bellum hæc dissensio, cum cardinalis Caraffa Ruccellajum in Galliam misisset ad Henricum regem , ut patrocinium Pontificis contra Hispanum potentiæ suæ magnitudine insolescentem corriperet, tot regum Galliæ proposito exemplo, qui Romanos Pontifices adversus Barbarorum vim, hostiumque Ecclesiæ tyrannidem defenderant. Detrectabat Galliæ rex tam difficili bello se implicare, demum victus honestissimis precibus Lotharingum et Turnonium cardinales Romam misit, lactatus inani spe Neapolitanum regnum Gallicis et Pontificiis armis comparandum secundo genito filio regio jure fiduciario collatum iri : confectæque referuntur fœderis leges, quibus de Hispanis tota Italia pellendis actum sit; sed illa inania consilia in ventos abiere, cum Pontificiæ et Gallicæ vires Hispanis, conjuncto Angliæ regno, impares essent [1], adeo ut Gallorum rex molem belli ab Anglis, Belgis, Batavis Germanisque illatam ægre sustinere posset , multo minus Neapolitanum regnum Gallicis armis comparare, nec Gallorum rex exercitum pro conficienda tanta expeditione justum submiserit, sed tantummodo decem millibus militum pro defendendo Pontifice ducem Guisium instruxerit.

[1] Pallavic. card. to. II. l. XIII. c. 13.

PAULI IV ANNUS 2. — CHRISTI 1556.

1. *Pius ardor Pauli in exscindendis hæresibus, moribus reformandis et pace restituenda deprimitur administri Hispani superbia et proditione.* — Anno Redemptoris millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto, quarta decima Indictione, Paulus IV sanctissima et gloriosissima consilia disciplinæ Ecclesiasticæ restituendæ, corruptelarum delendarum, necnon Concilii Œcumenici pro hæreticis ad Ecclesiæ conjunctionem revocandis, suscepit; quanto vero studio disciplinam sacram instaurare aggressus sit, ostendunt Acta Consistorialia his verbis [1]:

« Romæ, die Veneris, decima mensis Januarii MDLVI fuit Consistorium, in quo sanctissimus longo sermone dixit, se velle procedere ad reformationem, quam multi Pontifices se facturos promiserunt, cum tamen nihil hactenus factum fuisset, et ad id deputare intendebat personas idoneas. Die Lunæ XX, MDLVI, fuit Consistorium propter reformationem, in quo Sanctitas sua magnas habuit propositiones super rebus Datariatus, et expeditionibus in eo factis; diligenter proinde studerent, et in proxima Congregatione vota sua redderent ». De collata strenue in eam rem Pontificia opera meminit Pauli Vitæ auctor, necnon inferius a nobis dicetur.

2. Conceperat Paulus IV Pontifex sacra consilia restituendæ clero veteris sanctitatis morum ac celebrandi in æde Lateranensi Œcumenici Concilii, cui præsens interesset, conjunctis prius mutuo fœdere Gallis Hispanisque, quibus una cum Anglis ad fidem Catholicam reversis, contundendæ Lutheranæ impietatis, quantumvis ringeret ac fremeret, spes eximia affulserat.

Ad provocanda in opus sacra ea consilia decreti fuere duo cardinales Carolus Caraffa ad Henricum Galliæ regem, ad Cæsarem vero Scipio Rebiba, de quibus hæc referunt Acta Consistorialia : « Die IX Aprilis fuit Consistorium, seu Congregatio generalis, in qua Sanctissimus deputavit legatos pro pace ad serenissimos principes, videlicet reverendissimos DD. Scipionem Rebibam, Motulanum nuncupatum, ad Carolum Romanorum principem et Philippum Hispanorum regem, necnon ad serenissimum regem Christianissimum dominum cardinalem Caraffam Sanctitatis Suæ nepotem, cum facultatibus et jurisdictionibus, ut in litteris expediendis ». In iis de sequestra pace confecta exaratis XXII Aprilis ad Cæsarem et Galliæ regem gratulabatur de induciis pactis, quæ lætissimas spes de pace firmissima subsecutura afferebant.

3. Discessere ex Urbe legati rerum bene gerendarum spe magna et gaudio delibuti, et Carolus Caraffa Pontificius nepos cardinalis celeri itinere ad Gallicam aulam pervenit, in qua magnifice exceptus summisque affectus est honoribus, quos Augustus Thuanus in Gallica historia describit, sed velut Ecclesiastici Ordinis inimicus, impiis scommatibus affictisque calumniis spargi ab hæreticis solitis, illum lacerat.

Dum ille in regia Gallica versaretur, Pontifex qui celebrandi Œcumenici Concilii Lateranensis pro extinguendis hæresibus sacro ardore æstuabat, mandata dedit duci Montorii nepoti, ad germanum fratrem scriptis litteris vehementissime Galliæ regem incitaret ad pacem, ut Lateranensis Synodus celebrari posset. Extant eæ litteræ Pontificio nomine [1] ac jussu scriptæ ad legatum quas ex Italico sermone Latinis verbis redditas Josephus Silos historiæ Clericorum Regularium scriptor inseruit :

« Ut nosse te probe scio, illustrissime et reverendissime domine, is est Pontificis animus ut vacuus ab omnibus iis curis, quæ perturbare privatim homines solent, videatur ei dumtaxat vacare negotio, qua scilicet ratione Ecclesiasticorum mores emendet, Ecclesiam pie regat atque ab iis asserat tempestatibus, quæ ejus latus acriter pulsant, suntque omnino duæ, hæreses nempe ac bella, quibus profligandis interdiu noctuque advigilat. Hinc ingens Sanctitatis suæ

[1] Ms. card. Spadæ to. CXXXIV. p. 168.

[1] Ext. in l. IX. hist. Cleric. Regular.

lætitia ab humanissima Christianissimi regis mente, quam tibi Concilii pacisque commodis procurandis aperuit, ut plane animadverterim non mediocriter spem atque in Deum fiduciam adauxisse, fore, ut egregias cogitationes suas ad exitum perducat, uniatque Ecclesiam quidem Œcumenica Synodo, Christianorum vero opes ac vires pace. Ac proinde bene precatus est Christianissimo regi, regiamque ut vere piam ejus pectoris indolem fuse dilaudavit, ac persuasum habuit, fore, ut cum ipsi, tum lectissimæ soboli temporalium æternorumque affusione, tantæ voluntatis vices maximum Numen rependat. Porro quod sæpius tibi voce, et postremo scripto commendavit, ea verborum gravitate ac vi, qua nosti, iterum significavit mihi jussitque, tanto dicendi studio cultuque, quanto neque ab eo unquam, neque a quoquam alio audivisse me memini, ut scriberem ad te suo nomine, ut Lateranense potissimum Concilium pacemque urgeas, quam iis quidem conditionibus complecti rex velit, quæ dari atque accipi pro tempore poterunt, partem interim sui juris ubi res poscere videbitur, Deo ac Sanctitati suæ, uti pollicitus tibi est, condonando, etc ». Addidit dux Montorii ex ea pace dignitatem amplitudinemque Caraffarum familiæ pendere.

4. Meditabatur Paulus maxime in æde Lateranensi in qua alias tot celebrata fuissent Concilia, Œcumenicam Synodum cogere, non vero in Germania, cum Lutherani principes non ob aliam causam Concilium in Germania postulassent, quam ut ex insidiis illud opprimerent. Sed prius Hispani et Galli ad mutuam amicitiam fœdusque sanctissimum erant revocandi : et quidem Henricus Gallorum rex ex animo Concilium Œcumenicum expectabat, cum extremo odio hæreticos persequeretur ; eaque tantum de causa cum Lutheranis conjurarat, nec ad Concilium Tridentinum Julio III Pontifice miserat Gallos præsules, quod Cæsar cum eo inire pacem additis etiam crudelibus minis de eo in privatum statum redigendo, detrectasset, ut antea dictum est; cujus potentiam extincta Lutherana hæresi pacataque Germania nimium augendam formidabat : postulatus vero de pace concilianda a Carolo Caraffa Pontificio nepote Apostolicæ Sedis legato, se Pontifici ad redintegrandam cum Cæsare et Philippo ejus filio rege concordiam, pro indicendo Lateranensi Concilio, redigendisque ad officium hæreticis eximie comparatum obtulit, ut ostendunt Acta Consistorialia : « Die Sabbati vigesima septima Junii MDLVI, fuit Congregatio generalis. Per D. Binium secretarium intra Consistorium introductum recitatæ fuerunt litteræ reverendissimi Caraffæ ad regem Christianissimum legati, directæ ad Palliani ducem fratrem suum, in quibus continebatur expositio legationis coram rege facta, videlicet pro futuro Concilio, quod Sanctitas sua decreverat in Urbe facere, et pro pace inter ipsum regem et imperatorem componenda, et responsio ab eodem Christianissimo data, prout in litteris, quas idem dominus Binius post lectionem secum reportavit ».

5. Discussit felices sanctissimorum consiliorum Pauli IV successus Hispanorum Philippi regis administrorum turgida fastu in summum Pontificem insolentia, necnon nimius forte erga nepotes suos Pauli IV amor, adhibitaque ab eo adversus Columnenses, adversus Joannem Franciscum de Balneo, adversus Ascanium Corneum Julii III Pontificis nepotes, tanquam in perduellionis reos, judiciorum acerbitas, quorum bonis fisco addictis nepotes male perituros cumulavit ; cum enim pacis et concordiæ redintegrata a cardinalibus actione, non semel magnifico et sanctissimo contemptu, acceptas a proceribus injurias Christi cruce proterere potuisset, novas iterum rixas cum Hispanis administris contraxit, necnon ad augenda hæc mala Scipionis Rebibæ cardinalis ad Cæsarem decreti legati insignis ignavia et pusillus animus contulere : cum enim ad Carolum V Cæsarem pro pace inter eum et Henricum Galliarum regem firmissima conficienda, pro indicendo Lateranensi ad hæreses exscindendas Concilio missus fuisset, jamque Trajectum in Belgio pervenisset, eamque urbem cardinalis legati cultu esset ingressus cum magno civium applausu, litteras a Joanne Caraffa Pontificio nepote missas accepit, quibus illi nuntiatum est Pontificem bello appetitum ab Hispanis, insidiasque etiam Pontificiæ vitæ comparatas : ex quo nuntio tanto terrore perfusus est, ut illico sanctissimam legationem pro Lateranensi Concilio adversus hæreticos celebrando, morumque sanctiorum nitore revocando, ac pace inter Cæsarem atque Henricum regem sancienda abjecerit, malo Commendoni usus consilio, ac sacerdotali ornatu cum militari sago commutato e Cæsarea ditione per Eburonum fines in Galliam præcipiti fuga se proripuerit, reque infecta tandem Romam inglorius reversus sit. Nondum tamen in apertum bellum discordia eruperat, nam in senatu cardinalium habito undecima Julii Paulus cardinalium precibus flexus actionem pacis iisdem interpretibus redintegrandam admisit : at confudit spes concordiæ incundæ inopinus casus : nam Garcias Lassius Vega Philippi regis negotiorum actor Romæ eam perturbavit, cum obscurioribus notis litteras ad proregem Neapolitanum exaratas misit, quæ cum interceptæ atque explicatæ fuissent, convictus est Lapsius consuluisse proregi, ut ditionem Ecclesiasticam milite et armis non munitam invaderet, atque adeo ut proditionis reus in arcis carceres conjectus est. Cardinalis vero Caraffa in Gallia legatus pro Concilio Lateranensi ac pace inter Gallos Hispanosque confirmanda missus, spreta

ac prodita Christi et Ecclesiæ causa, Galliæ regem adversus Philippum Hispanum bello implicuit, ac Romæ vigesima septima Julii Silvester Aldobrandinus fisci advocatus in publico senatu in jus vocavit Philippum Austriacum reum violati sacramenti fidei, quam, accepto Neapolitano regno fiduciario jure, Julio III Pontifici addixerit; contenditque juribus fiduciariis excidisse, cum illius jussu prorex Neapolitanus plurima adversus Pontificem ditionemque Ecclesiasticam moliretur. At prorex licet instructum haberet exercitum ut in Pontificiam ditionem irrumperet, veritus tamen ne Garsias Lassius capitali supplicio afficeretur, misso Julio comite S. Valentini oratore, questus est regium administrum teneri in vinculis, ac proceres Cæsarianarum partium divexatos exutosque opibus, necnon marchio de Sarria Cæsaris ac Philippi regis orator, secunda Augusti discedendi ex Pontificia aula facultatem flagitavit, ut mandata Cæsaris ac Philippi conficeret : quæ res ingrata et acerba accidit Pontifici, cum inde redintegrandæ pacis difficultates excrescerent : septima vero Augusti die consultis cardinalibus querelas ducis Albæ proregis hoc responso refregit : Pontificem dum leges in suos subditos ob gravia et manifesta crimina distringeret, regios administros non offendisse, regios vero administros læsisse Pontificem, qui Pontificios subditos perduellionis reos ac proscriptos regio patrocinio texissent juvissentque armis : animadversum fuisse in Nannium et Bresengum abbates, ut in clericos Pontifici obnoxios, ac postulatos crimine læsæ majestatis : Garsiam Lassium jure traditum custodiæ, cum jus gentium læsisset; quo vetitum est, quibusve principis alicujus administris, ne dum in alterius principis aula resident, in principem conspirent : ac inique adversus Pontificium statum conjurasse convictum : Marchionem Sarriæ, Cæsaris et Philippi regis oratorem nulla affectum injuria, si, quandocumque illi libuit ut audiretur, non fuerit semper admissus, imo perhumanissime cum ipso actum, cum ob portam Urbis venationis oblectandique animi causa temere noctu perfractam, nulla fuerit violatus injuria, tolerataque sit ejus insolentia. Hæc responsa adeo justa visa sunt postea Cæsari ac Philippo regi, ut inique bellum a prorege susceptum senserint.

6. Reddito hoc responso proregi, novas ille querelas congessit, misso ad Paulum Pontificem Petro Loffredo equite Neapolitano, qui denuntiaret non debuisse admitti expostulationes advocati et procuratoris fisci in Consistorio, qui contenderant adversus Cæsarem et regem Catholicum propter bellicos apparatus, vel alia gesta adversus Pontificios, fiduciario regni Neapolitani jure mulctandos; inde enim bella accendi et graviora damna iis principibus inferri; ac non aliter quam filius obsequens in ipsum irruentem Patrem stricto gladio illum ex ejus manibus avellere conetur, ita Cæsarem et regem Catholicum Pontificia molimina propulsaturos, gladiumque, ne feriat, ex ejus manibus erepturos, rogarique Pontificem, ut deposita hostili persona, paternam indueret; quod si fecerit, Cæsarem regemque Catholicum acceptas injurias deleturos ex animo, omnibus amantissimorum filiorum officiis Paulum redintegrata pace complexuros : rogatusque est etiam Paulus, ut hæc cum senatu cardinalium permissa iis dicendi libertate conferret : extraxit Pontifex longiores moras in dando responso oratori, cui data fuerant imperia a prorege, ut lapso quatuor dierum flexu etiam non accepto responso Neapolim reverteretur : non enim Paulus ex animo flagitare pacem tunc videbatur, sed de ulciscendo acceptarum ab Hispanis injuriarum dolore pascebat animum, copiasque auxiliares e Gallis expectabat.

7. At prorex spretis verborum Pontificiorum diffugiis, comparato exercitu, eductoque Neapoli quinta Septembris, ditionem Ecclesiasticam invasit, Pontem-Curvum ac Frusinonem non sine cæde occupavit : ita perturbata sunt magnifica cogendæ Œcumenicæ Synodi Lateranensis consilia, quæ adeo provecta erant, ut vigesima octava Septembris lectæ fuerunt Henrici Gallorum regis litteræ, quibus se ad conficiendam firmissimam pacem cum Cæsare et Philippo rege exhibebat, atque ad eam Synodum Galliarum præsules se missurum pollicebatur. Cæsar etiam ad concordiam cum rege Galliæ paciscendam se paratum exhibuit, atque etiam ad restituendum Gallo ducatum Mediolanensem, qui tot bellorum causa extiterat, modo Gallus aliena, quæ occupaverat, restitueret. Sed tam præclaram profligandarum hæresum, restituendæ Ecclesiasticæ disciplinæ, pacisque inter principes Christianos confirmandæ actionem ira et ulciscendi cupido perverterunt. Interea prorex in Campaniam irruptione facta urbes et oppida occupabat, civesque non in Philippi regis, sed in futuri Pontificis et cardinalium verba adigebat. Ea res acerba admodum Pontifici accidit patefactaque cardinalibus, illi apud proregem questi sunt gravissimis verbis ipsos ab eo tanquam perduelles haberi. Ille vero respondit nolle Philippum sibi asserere ditionem Ecclesiasticam, et omnia capta pace inita restitutum iri, precesque addidit, ut Pauli Pontificis animum ad æquitatem et pacis consilia inflecterent : itaque de concordia ad preces cardinalium agi cœptum est, illius leges conditæ, ad quas confirmandas conventus aliquorum cardinalium cum prorege apud Criptamferratam indictus : sed mox discissus, cum nollet, ut cardinalis e S. Flora ad eum se conferret. Dein tradita cardinali Caraffæ summa

pangendæ cum prorege pacis auctoritate [1], Caraffa eam legem addidit, ut pro Palliano restituendo Antonio Columnæ, Senæ duci Montorii nepoti Pontificio traderentur; sed illam legem ut iniquam prorex respuit, atque bellum magis ursit : Tybur enim, Antium, arcemque Ostiæ, qua maritimi commeatus Urbi interclusi sunt, necnon alia oppida expugnavit : inde incussus Urbi terror ingens, ac licet aliquæ copiæ Gallorum subsidiariæ ex Hetruria et Corsica Monlucio duce accessissent, eæ tamen Hispanæ potentiæ erant impares : graviore itaque metu perfusus Paulus cardinalem Caraffam ad Venetos misit, ut eos in arma ad deprimendam Hispanam vim ac superbiam concitaret, at senatus implicare se difficili bello abnuit, pacisque consilia suggessit, quare vehementioribus precibus Galliæ regem ursit Pontifex, ut ducem Guisium cum exercitu in Italiam adversus proregem Neapolitanum transmitteret : ut vero divino miraculo ab extremo excidio ab Hispanis inferendo vindicata sit Roma, proximo anno dicetur : nunc exemplum insigne animi a rebus terrenis, et inani gloria et deliiciis divulsi in cardinale Groppero viro integerrimo afferemus.

8. *Gropperus primum respuit, deinde jubente Pontifice, accipit cardinalatus insignia.*— Paulus Pontifex cum superiore anno Joannem Gropperum præpositum Bonnensem, Ecclesiastem præstantia doctrinæ celeberrimum, qui Coloniæ adversus Hermannum pseudoarchiepiscopum Coloniensem apostatam religionem Catholicam strenuissime defenderat, necnon piis libris Eucharisticum dogma adversus hæreticos propugnarat, pluresque ex hæreseos et flagitiorum cœno sacris colloquiis extraxerat, in cardinalium senatum adscivisset, hoc anno pileolum rubrum dignitatis cardinalitiæ insigne misso ad eum internuntio deferri jussit, de cujus promotione hæc refert Surius [2] : « Ejus viri pro tuenda apud Coloniam-Agrippinam, et totam Coloniensem diœcesim Catholica religione suscepti labores, usque adeo eum celebrem reddiderunt, ut Pontifex Paulus IV eum in cardinalium amplissimum collegium cooptarit. Fuit admirabili eloquentia, rara eruditione, animo imperterritus, nocte et die Scripturæ sacræ et sanctissimorum Patrum lectioni incubans, atque a fœdissimo concubinatu, quo se plerique ex clero turpiter dehonestant, usque adeo abhorrens, ut cum quodam die domum reversus famulam invenisset lectum ipsius sternentem, vehementissime commotus, famulam repente e cubiculo ejiceret, et lectum e fenestra cubiculi projiceret; hoc ipso sane egregium animi sui erga continentiam zelum et ardorem præclare declarans : quod idcirco commemorare volui, ut tanti viri exemplo permoveantur Ecclesiastici, et carnis petulantiam, victus parsimonia, sacræ lectionis et ferventium precum assiduitate, vigiliis opportunis, mulierum vitanda consuetudine, et id genus aliis pietatis studiis edoment, desinantque adversum se provocare iram præpotentis Dei, atque procacibus hæreticis veterem eamdemque Catholicam religionem lacerandi ac proscindendi præbere occasionem ». Hactenus Surius. Pontificiæ vero ad Gropperum litteræ [1] his verbis conceptæ erant :

9. « Dilecto filio nostro Joanni Groppero sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbytero cardinali.

« Dilecte fili noster, salutem et Apostolicam benedictionem. Summa et perpetua fidei ac pietatis constantia, sanaque et singularis doctrina, et tot præclaris litterarum monumentis jam omnibus nota, qua circumspectio tua fidei atque Ecclesiæ Catholicæ, sanctæque hujus Sedis partes scite ac fortiter tueri nunquam desistit, dignum te apud Deum reddiderunt, ut ipse quoque ad hoc onus curarum et laborum, quo in dies gravius premimur, nobiscum sustinendum, in sacrum venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium Collegium per nos cooptatus fueris, ea utique nostrum omnium spe, ut quamvis in vinea Domini uberrimos atque optimos adhuc pepereris fructus, ita tamen personæ dignitate et auctoritate ordinis amplissimi ad virtutem et probitatem, sanctissimasque disciplinas et artes tuas longe uberiores ac meliores in posterum additurus sis : quare primum istius muneris insigne, rubrum scilicet biretum per dilectum filium Theophilum Hernhema cubicularium nostrum nobis gratissimum ad tuam circumspectionem mittimus, quod tanquam coronam illius charitatis Deus tibi reservavit, quam tua tum facta, tum scripta præ se non mediocrem apud omnes ferunt. Eo igitur qua decet, reverentia, accepto, quanto citius fieri, tuo tamen commodo, poterit, te huc ad nos conferes, ut nos et fratres iidem nostri collegæ tui tuam circumspectionem maximo cum desiderio expectatam paterno pacis osculo et amplexu excipere possimus, etc. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo piscatoris die XVIII Februarii MDLVI, Pontificatus nostri anno I ».

10. Non minus virtutibus quam doctrina efflorescebat Joannes Gropperus, Christiana demissione adeo excellens, ut cardinalitios honores a Pontifice sibi delatos non admiserit; respondit enim, a se non ut cardinale, sed ut privato pileolum rubrum recipi, donec idoneo tempore illum restitueret : quæ res admirationem, ac pæne stuporem attulit Pontifici, qui tantum ac tam sacrum munus ab aliis adeo exambitum, ab eo respuendum non senserat; quare interpretatus, illum magis quieti suæ, quam Eccle-

[1] Ms. card. Spadæ to. CXXXIV. p. 212. — [2] Sur. in Comm.

[1] Paul. IV. I. VIII. brev. sig. num. 2891. p. 182.

siæ utilitati in ea re consulere, dedit imperia Adolpho [1] archiepiscopo Coloniensi, ut subjectas litteras illi perlegeret, et abscissa omni excusatione, pro sacro imperio pileum rubrum et alia insignia cardinalitia suscipi ab illo imperaret :

11. « Venerabili fratri Adolpho archiepiscopo Coloniensi, sacri Romani imperii principi electori.

« Venerabilis frater, salutem, etc. Dum expectabamus, et cum desiderio quidem non mediocri dilectum filium nostrum Joannem sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalem Gropperum, ad quem per dilectum item filium Theophilum Hernhemam, biretum rubrum, ut moris est, miseramus, cum eis mandatis et litteris, quarum tua etiam fraternitas particeps fuit, litteras ipsius Theophili accepimus, quibus præter omnem nostram expectationem certiores nos facit, nulla eum ratione adduci potuisse, ut vel nostrum de se judicium agnoscere, vel litteris aut mandatis ad id nostris assentiri voluerit, ac biretum se penes, non ut cardinalem, sed ut privatam personam retinuisse, donec illud aliquando possit restituere. Quod sane non modo, ut diximus, plane accidit nobis inexpectatum, verum etiam multos dubios reliquit, in quam id potissimum partem sit accipiendum. Nam etsi, quod ad nostram attinet opinionem, nos hæc omnia in partem meliorem accipimus, ac spiritus humilitati et animi moderationi attribuimus, nobisque persuasum est, nihil unquam ab eo fieri posse, quod a sanæ et sanctissimæ ipsius doctrinæ præceptis, præstantique virtute ac probitate alienum sit, si tamen, ut ita dicamus, rigidius is obduruerit, atque huic vocationi diutius, quam par est, restiterit, nihil reliquum est, quo eum apud alios satis tueri possimus. Etenim cum vocatio ipsa non tam nostra, ut tunc scripsimus, quam Dei sit existimanda, cujus honoris in primis, et nostræ pastoralis curæ, non autem ullius humani affectus causa hoc ei a nobis munus delatum fuit, cumque, ut optime novit fraternitas tua, mala bonis sint vicina, fieri vix posse videtur, quin alicujus incurrat suspicionem, ne scilicet cum cardinalium officium plenum sit laborum, curarum, sollicitudinum, suæ ipsius potius quieti consulat, quam publicæ Christi fidelium tranquillitati et saluti, quæ nobis primum, et sacrosanctæ huic Sedi, cujus capitis membra sunt, a Deo est commendata, idque eo magis sunt facturi, quo proprius exemplum nostrum ante oculos sibi propositum habent, nam nos quoque onus hoc longe omnium gravissimum nostris debilibus humeris impositum, tot jam annis afflicti, ac pæne confecti libenter excussissemus, nisi Dei voluntati omnino acquiescendum fuisset, et ejus imitandum Filium Dominum nostrum Jesum Christum, qui, ut usque ad mortem pro nobis factus est obediens, ita nos iidem pro eo debemus fieri, et dum ad ea nobiscum sustinenda, quæ ferre soli non possumus, adjutores idoneos interdum vocamus, qualem cardinalem Gropperum proculdubio futurum omnes affirmant, nullam esse arbitramur legitimam causam, quamobrem non illi nobis præsto esse debeant, nisi forte, ut maxime timendum est, communis noster adversarius sua solita suggestione, ac recti prætextu lumen eis obumbret veritatis.

12. « Has ob causas et alias permultas, quas tibi et illi relinquimus considerandas, ne iniquis interpretibus sermones demus, etsi eam sententiam, ut filium obedientissimum mutaturum speramus, nobisque et eidem Sedi assiduitatem, operam, consilium una cum cæteris fratribus et collegis suis eo modo quo debet, æquo et libenti animo præstiturum, tuam tamen fraternitatem his litteris hortari voluimus, prout omni studio in Domino hortamur, ut Groppero ipsi cardinali in virtute sanctæ obedientiæ districte præcipiendo mandes nostro nomine, ut his iisdem a te litteris sibi perlectis, statim sine ulla prorsus exceptione bireto ipso rubro se penes retento, cum debita reverentia et solitis cæremoniis, tanquam justitiæ corona et galea salutis caput indutus, sicuti ab aliis cardinalibus canonice, ut ipse, creatis et renuntiatis fieri consuevit, huc se ad nos conferat, quod tamen ejus valetudinis commodo fieri volumus. Sed quanquam eo hic præsente, quod attinet ad illius animi dotes ditissimas, quibus tuo tuorumque patrocinio adeo est illustratus, fraternitatis tuæ quamdam quasi imaginem intueri videbimur, dumque talem inter te et nos internuntium audiemus, velut te ipsum loquentem audituri sumus, utinam tamen te quoque hoc tempore vocare huc possemus ! Deus idem qui cordium scrutator est, novit, quanto desiderio libenter et diligenter facturi essemus. Verum tam perturbato rerum vestrarum statu, tot ac tantis isthic imminentibus periculis, tuæque fraternitatis virtute, auctoritate, pietate adeo egregie ac fortiter illis occurrente, ac denique spe religionis apud vos non modo, qua viget, conservandæ, sed qua deperdita est, recuperandæ, maxima ex parte in te uno a nobis collocata; nollemus, membro hoc tam nobili avulso, caput quoque nobilissimum, hoc est, fraternitatem tuam tanti corporis cura antea sejungi, quam major postulet necessitas.

13. « Postulabit autem divina adjuvante clementia, cum primum sacrum Concilium huc in almam Urbem Romam, communem omnium patriam convocabimus, quo nihil est quod ardentius desideremus, et quo quidquam maturius facturi simus, ut experiamur aliquando, et

[1] Paul. IV. l. VIII. brev. sig. num. 2888. p. 47.

nos, qualesnam fructus Pontificis Maximi præsentia in eo paritura sit, cum quæ proxime fuerunt celebrata summis Pontificibus prædecessoribus nostris absentibus, quam nihil aut parum profecerint, nemo ignoret. Cui quidem Concilio quando nobis per ætatem alium in locum non licet proficisci, cuique te, atque omnes tui similes frequentes adfuturos speremus inter cæteros, videbit fraternitas tua, quanti apud nos, quantumque gratiam nostram, et vere paternam in te benevolentiam declarare, aliqua significatione tuis meritis digna cupiamus, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die III Julii MDLVI, anno II ».

14. Accessit Romam Joannes Gropperus demissa obsequia præstiturus Pontifici, atque ad subeundos pro Ecclesia quoscumque labores paratissimus, sed brevi e vivis ereptus est : abstinuisse tamen a cardinalitia dignitate ex Pontificia indulgentia, indicat Epitaphium ipsius sepulchro Romæ in Ecclesia Germanorum inscriptum, in quo tituli cardinalitii ipsi non sunt attributi, præcipua tamen ejus gloriosissima gesta perstricta leguntur his verbis [1] :

D. O. M.

« D. Joanni Groppero religionis, fideique Catholicæ propugnatori acerrimo, post incredibiles labores summis cum periculis pro Ecclesiæ ac religionis conservatione magno semper et invicto animo exantlatos, multaque præclara litterarum monumenta edita, ob perpetuam fidei pietatisque constantiam, incomparabilem doctrinam summasque virtutes, absenti, nec quicquam minus cogitanti, in sacrum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium collegium cooptato, præmatura adhuc morte, et quando sui opera imprimis desiderabatur, ex humanis erepto, fratri piissimo atque optime merito Godefridus et Gaspar Gropperi fratres, et alumni mœstissimi posuere. Vixit annos LVII, dies XVIII. Obiit III idus Martii MDLVIII ».

In præstantissimum hunc virum Theodori Bezæ impudentissimi petulantia virus evomuit, ut hoc quoque ejus gloriæ adderetur, ut nimirum, quod olim de martyribus sub Nerone dictum est, usurpari possit [2] : « Tali dedicatore damnationis nostræ etiam gloriamur, qui enim scit illum, intelligere potest, nonnisi grande aliquid bonum a Nerone (a Beza) damnatum ».

15. *Hæretici inter se dissident.* — In Germania maxime recruduere contentiones inter Sacramentarios ac Lutheranos, atque ex Sacramentariis sive Zuinglianis, Henricus Bullingerus, Bernardinus Ochinus, necnon et Calvinus contra Westphalum Lutheranum scripsere, cujus errores ita male redarguerunt, ut longe gravioribus eos cumularent. Permisit vero horum dissidia divina providentia, ut pateret omnibus non divina oracula ab iis defendi, sed propria somnia, ac deliramenta, ut Surius ad hunc annum fusius narrat : « Et viderent homines ab istis novi Evangelii præconibus non ipsum verbum Dei, quod tam impudenter jactitant, sed privatas quorumque opiniones pro Dei verbo imperitis obtrudi, permisit sapientissimo consilio etiam inter se atrocissime et pertinacissime digladiari miseros et omni lachrymarum fonte plangendos, ut qui necdum eorum laqueis implicati sunt, caveant ne quandoque irretiantur, qui autem irretiti sunt, ocissime sese explicare nitantur ». Expedivere se ex Lutheranæ hæreseos laqueis plures, atque ad Ecclesiæ Romanæ gremium se contulere, quos Sacramentarii calumniis appetierunt, quasi non veritatis luce collustrati se conjunxissent Catholicis, sed Zuinglianorum odio, ut eos facilius opprimerent. Cum vero Sacramentariorum hæresis inter Lutheranos serperet, Lutherani ad eam reprimendam varias pseudosynodos coegerunt.

16. Hic lector pedem figat, et Catholicæ fidei veritatem ex hoc uno solerter inspiciat, cumque sectarios viderit inter se tam acriter digladiantes, propheticum illud Esaiæ [1] mente revolvat : *Et concurrere faciam Ægyptios adversus Ægyptios, et pugnabit vir contra fratrem suum, et vir contra amicum suum, civitas adversus civitatem, regnum adversus regnum.* Dum enim quisque, quod sibi fingit, credit, in hæc portentosa dissidia labatur necesse est, ut exinde prudens quisque perspiciat, non esse Ecclesiam illorum inconsutilem Christi tunicam, quæ nequaquam divisionem admittit, sed pallium illud, quod tulit Jeroboam [2], *Qui peccavit, et peccare fecit Israel,* præcipuus scilicet idololatriæ restitutor, in totidem discissum scissuras, quot capita. Sed ut ad historiam revertamur.

17. *Paulus ad Maximilianum et Albertum Bavariæ ducem necnon ad episcopos Germaniæ scribit ut Catholicam fidem defendant.* — Habiti sunt devexo jam anno ordinum imperii conventus Ratisbonæ, in quibus cum Lutherani molirentur nova decreta Catholicæ religioni adversantia promulgare, Paulus Maximilianum regem admonuit, ut hæreticorum frænaret audaciam, atque exempla aliorum regum in Catholica religione asserenda imitaretur [3] :

« Maximiliano regi Bohemiæ.

« Charissime in Christo fili, etc. In variis, gravissimis et molestissimis curis, quæ nos in dies noctesque sollicitant in hoc tempore, illa vel maxime animum nostrum angit ex his, quæ ad nos afferuntur de consiliis eorum, qui Eccle-

[1] Attichi. Flor. Car. to. III. — [2] Tertul. in Apol. c. 5.

[1] Cap. XIX. — [2] III Reg. XI et XIV. — [3] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 1961. p. 11.

siæ Catholicæ in istis partibus infesti sunt. Facile perspicimus quantopere perpetuus Ecclesiæ hostis per ministros et satellites suos Catholicorum reliquias in illa nobilissima et olim maxime pia natione insectaturus sit, vereremurque profecto, ne victrix hæreticorum impietas orthodoxam fidem isthic prorsus obtereret, nisi Omnipotentis Dei maxime scilicet auxilio, secundo autem loco eorum, quos isthic misericordia adhuc reservavit, virtuti et gravitati confideremus. Magnam autem in primis spem in serenissimi regis parentis tui et tua, fili charissime, pietate reponimus, quos nimirum Omnipotens Deus in tam alto dignitatis gradu posuit, ut in auctoritate vestra maximum religioni suæ et piis omnibus, tam miseris calamitosisque temporibus præsidium esset constitutum.

« Et sane tu tanto Dei beneficio, aliisque præterea muneribus auctus atque ornatus, adhuc ita te gessisti, ut nos et Catholicos isthic omnes virtus et pietas tua non mediocriter consolata sit, et impii non parum te suis conatibus obstitisse doluerint, prorsusque apparuerit te vestigia tanti patris ingressum, ut decuit, eadem, qua ille semper pietate, virtute et constantia sanctam et orthodoxam fidem defendere, hujusque sanctæ Sedis auctoritatem tanti, quanti par est, facere. Verum istum tam egregium animum præclaramque voluntatem tanto apertius, et in nos, et in hanc sanctam Sedem devotionem, reverentiam et fidem his, quæ Ratisbonæ habentur comitiis declarare debes, quanto majore conatu novarum rerum cupidi, et pacis Ecclesiæ turbatores enituntur, ut ejusmodi decreta fiant, quibus futurum sit, ut ipsorum secta in dies augeatur, Catholicorum autem animi isthic debilitentur, et religio evertatur atque hujus Sedis auctoritas : quibus eorum consiliis acriter a piis quidem omnibus obsistendum est, sed tanto acrius a vobis ambobus erit, quanto magis auctoritate et reliquis antecedítis, ducesque aliorum et principes defendendæ religionis propter regium nomen et potestatem a Deo vobis datam esse debetis, memores ejus, quod scriptum est, corde credi ad justitiam, ore autem confessionem fieri ad salutem, nec qui incœperit, sed qui perseveraverit salvum fore. Proponeremus tibi, charissime fili, aliorum regum exempla, qui ex propugnatione Catholicæ fidei maximam sibi laudem et gloriam pepererunt, sed neque cohortatione nostra Serenitatem tuam egere putamus; et si exempla proferenda essent, nullum his quidem temporibus haberemus clarius atque illustrius, quam ipsius serenissimi regis patris tui, cujus tu, ut reliquas virtutes maximo et præstantissimo rege dignas nobis retulisti, sic omnium virtutum principem et tanquam fundamentum, timorem Dei et pietatem cum egregie referas, non est quod te pluribus hortemur. Tantum illud te pro nostro paternó erga te animo tibi plane persuasum, et in mente tua infixum esse perpetuo cupimus, nullum stabilius regni munimentum, nullum firmius esse præsidium, nullam regibus magis munitam ad gloriam, et laudem, et regnum cœleste ac sempiternum, viam, quam si Deus timeatur atque ametur, ejusque sancta Sedes ac religio colatur, integra incorruptaque servetur, sanctæque huic Sedi, quam Christus Dominus noster caput Ecclesiæ suæ et fundamentum constituit, sua auctoritas, summaque ab omnibus debita reverentia conservetur, quæ quidem a nemine aut privato, aut principe spreta, quin aliqua calamitate notum illis fuerit. Quod sane a Serenitate tua factum iri, nec pravis eam cujusquam consiliis, vel sui ipsius, vel parentis tantopere pii principis dissimilem utique fore confidimus ac persuasum habemus.

« De rebus quæ isthic geruntur, malumus te ex venerabili fratre Zacharia episcopo Pharensi nuntio nostro, quam ex litteris nostris cognoscere, quibus a Serenitate tua diligenter cognitis, confidimus, ex tam gravibus et indignis injuriis beato Petro Apostolorum principi illatis, ejusque successoris tam gravi et detestabili insectatione, tantoque impetu in res sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ facto eam molestiam capturam esse, quam pietas, ac fides, et tanta rerum indignitas, tantaque atrocitas postulat. IV Decembris MDLVI, anno II ».

18. Demisisse in animum alte Pontificia monita Maximilianum, atque insolentiam eorum, qui Calicis usum deposcebant, et pietatis specie illusi ad impietatem vergebant, repressisse dicetur inferius. Explicuit etiam insigne religionis studium Ferdinandus archidux Austriæ, qui de eo a Pontifice[1] his litteris commendatus est :

« Dilecto filio nobili viro Ferdinando archiduci Austriæ.

« Jucundi rumores ad nos afferuntur de studio tuo insigni fidei religionisque Catholicæ, quod maxima tua cum laude multorum sermone testimonioque cognovimus. Præclare intelligis, fili, quid inclyto domus vestræ sanguine ortos deceat, quæ via non ad salutem modo et gloriam æternam ferat, sed in hoc etiam sæculo ad summam dignitatem amplitudinemque perducat. Præclare parentis et majorum tuorum pietati respondes. Tu vero majorum tuorum vestigiis insistens, quorum pietatem imitaris, eorum honores quoque et titulos te, Deo auctore, aliquando assecuturum confide. Retine, fili, retine perpetuo istum tam pium tamque egregium in fide et religione Catholica sensum, maximasque pro tanto munere gratias Deo age, quem quidem precamur, ut eum confirmare atque augere, et sua te gratia perpetuo tueri ac custo-

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2961. p. 12.

dire dignetur. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum, etc. ».

19. Fulciebat in Germania Catholicas partes Albertus dux Bavariæ, quem divinæ etiam gloriæ propagandæ studio Ingolstadiensem Academiam [1] accersitis etiam Societatis Jesu theologis hoc anno instaurasse tradunt eorum Annales, multumque apud illam nominis decus collegit Costerius, qui egregie de controversiis scripsit adversus Lutheranos, eorumque argutias nitidis ac firmissimis responsis dissolvit. Fuit hæc primum Academia designata a Ludovico, cognomento Divite, Bavariæ duce, circa annum Domini, ut testatur Middendorpius, MCDLIX, atque a Pio et Paulo III Summis Pontificibus præclaris ditata privilegiis, perducta vero ad effectum anno MCDLXXII, ut ex ejusdem ducis diplomate monstrat Gevuoldus, tantumque sub pio Principe Alberto refloruit, ut idem Middendorpius scripserit : « Optimus et Catholicus ille princeps Albertus pro singulari suo erga veram Catholicam religionem atque sapientiam studio sic eam promovit, ut hoc tempore inter celeberrimas Academias Catholicas Germaniæ numeretur. Qui non modo peculiare Collegium Theologicum magnis sumptibus erexit, verum etiam insigne Pædagogium [2] fundavit, in quo domini de Societate Jesu eloquentiam, Philosophiam, Artesque liberales, et linguarum præcepta traderent. Inter clarissimos viros Academiæ Ingolstadiensis meminit Joannis Eckii, et Friderici Staphili, de quo hæc scribit Mendo [3], quia uxoratus erat, nec hæc Academia, nec alia ulla Germaniæ gradum doctoratus in Jure Canonico et theologia voluit illi concedere, ita ut Pontifex doctoralem pileum transmiserit, ut archiepiscopus Salisburgensis cum ipsi imponeret, et doctorem auctoritate Pontificia constitueret » : de cujus vere aureis lucubrationibus consulat lector Possevinum.

20. Albertum igitur tot nominibus de Catholica religione optime meritum Pontifex majorum suorum propositis exemplis, velut calcaribus currenti additis, ad majora semper pietatis studia, datis hisce litteris [4], incitavit.

« Dilecto filio nobili viro Alberto duci Bavariæ.

« Dilecte fili, etc. Cum recordemur, quod nunquam sine maximo animi dolore facimus, qui fuerint comitiorum Augustæ exitus, non possumus non magnopere vereri, atque extimescere, ne quid simile aut deterius etiam Ratisbonensibus istis, quæ propediem futura audivimus, eveniat, quæ res tantam nobis animi molestiam affert, ut ex omnibus curis, quas tam gravi sanctæ Sedis tempore sustinemus, hæc nos vel maxime angat atque sollicitet. Etenim de reliquiis Ecclesiæ Catholicæ, quas in istis partibus divina clementia satis magnas incolumes conservavit, vehementer pro nostro pastorali officio laboramus, ne ipsas quoque Ecclesiæ hostes dispergant atque opprimant, quorum impiis consiliis atque conatibus ab omnibus quidem piis vere et Catholicis, qui isthic sunt, occurrendum et fortiter resistendum est, et pro sancta religione, et Christi Domini nostri honore sanguis etiam ipse, si ita necesse sit, profundendus, si satis grati in eum esse volunt, qui suum ipse in ligno Crucis pro omnium salute profudit. Sed tu, dilecte fili, tuam ipse hoc tempore pietatem et virtutem maxime declarare debes ; non enim licet tibi, qui tam piis parentibus natus es, et qui illorum exemplo atque imitatione tantum semper Catholicæ fidei studium præ te tulisti, non et majorum tuorum et tui ipsius similem esse : nec vero Omnipotentis Dei causam fortiter tuenti quidquam timendum est : non deerit ille causæ suæ, si modo tu ac reliqui principes, quos maximis extulit et honoribus et beneficiis, ob hanc nimirum causam, ut sanctæ Ecclesiæ defensores et propugnatores essetis, causæ ipsius minime defueritis, et vestrum illi, ut debetis, officium præstiteritis. Si qui autem secus fecerint, quod de te suspicari minime possumus, a quibus is desertus fuerit, eos ipse quoque haud dubie deseret, et ingrati in se animi pœnas ab eis vivis mortuisque gravissimas repetet. Quamobrem, dilecte fili, hoc maximo tempore te hostibus Ecclesiæ Catholicæ opponas, et causam religionis, causam Catholicorum, causam patriæ tuæ suscipias oportet, quæ cum defendes, et honori, et existimationi tuæ, et animæ saluti prospicies, et tuum statum, tuam dignitatem, tuas opes maxime hac ratione firmabis ac stabilies, quod ut facias, non quod de prudentia aut pietate tua dubitemus (neque enim fas est), sed et quod te paterno amore prosequimur, tuæque laudi, ut dilectissimi filii, favemus, et ut nostro quoque officio fungamur, te etiam atque etiam in Domino hortamur, et Omnipotentem Deum rogamus. Cætera, quæ nobilitati tuæ a nobis scribenda essent de rebus quæ hic geruntur, malumus exponi tibi a venerabili fratre nostro Zacharia episcopo Pharensi nuntio nostro, quæ ut sunt gravia, indigna, atrocia, sic nobilitati tuæ pro ipsius in hanc sanctam Sedem Apostolorum principis devotione visum iri minime dubitamus. Dat. etc. ».

Repetitis etiam litteris Paulus [1] novos optimo principi addere stimulos perrexit, ut si quæ pro asserenda religione subeunda pericula forent, ea intrepido atque interrito animo adiret, eo enim majora a Deo præmia promeriturum, majoremque apud homines gloriam collecturum :

[1] Orlandin. hist. Soc. Jesu l. XVI. Lib. III. Academiar. p. 528. Metropol. Salisburg. tom. — [2] Mendo de Jure Academico l. II. p. 1. Appar. to. I. — [4] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2961. p. 7.

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2893. p. 527.

« Duci Bavariæ.

« Tuam nobilitatem nobis hortandam esse duximus, ut tam impiis perniciosisque eorum consiliis fortiter et constanter auctoritate, et omnibus viribus tuis obsistat, dignumque tali tempore, majoribus suis piis Catholicisque principibus animum, quem semper prætulit, rebus ipsis declaret, neque ullum pro fide Catholica certamen subterfugiat, aut periculum extimescat, cum scriptum sit corde credi ad justitiam, ore autem confessionem fieri ad salutem, et major sit qui pro nobis est, quam qui adversus nos, cujus constantiæ suæ in tuenda Ecclesiæ et religionis Catholicæ causa præter maximam ab omnibus paratam laudem, a Deo Omnipotente tanto majus præmium consequetur. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die IV Decemb. MDLVI, anno II ».

Urebat Paulum Pontificem ingens curarum æstus, ne inclyta Bavariæ principum familia Lutheranorum astu circumventa, dæmonis laqueis irretiretur, pravisque impiorum præsentia terrena commoda cœlesti spei præferentium consiliis in errorem a recto fidei tramite abduceretur : quare D. Petrum [1] Apostolorum principem imitatus illum commonere officii non destitit; resque successit e voto. Nam præclara serenissimi principis vigilantia, et transfusa ad posteros hæreditaria pietate factum est, ut cardinalis Baronius [2] Guillelmo ejus filio, in Bavariæ Ducatu successori, ac patris in fovenda religione æmulo, jure scriberet ; « Ægypti noscuntur renovata prodigia, dum atra densaque obvolutis aliis ubique caligine, dumtaxat in nova Gessen, Bavaria ipsa tua, veri Israelitæ jucundissima luce perfruuntur, veritatis sole in meridie, radiis claritatis et charitatis fulgore jugiter affulgente ; ut impietatis frigus non sentiant, et glaciei perfidiæ sint expertes, atque uberrimo proventu spiritualium frugum potiantur Autumno ».

21. Admoniti quoque fuere archiepiscopi et episcopi Germaniæ, ut conjunctissimis animis fidei Catholicæ causam tuerentur, atque nefaria hæreticorum molimina retunderent, ipsos enim ad delendam omnino in Germania religionem Catholicam conjurasse, quo argumento extant hæ litteræ ad Magdeburgensem archiepiscopum exaratæ [3].

« Sigismundo electo Magdeburgensi.

« Tempus tibi oblatum est, quo egregium istum, quem præ te fers animum, ita possis declarare, ut tam eximia, quæ a Sede Apostolica adeptus es, ornamenta, merito in te collata fuisse appareat, nam cum in conventu, qui Ratisbonæ indictus est, multa valde, et nefaria, et impia moliri dicantur Ecclesiæ adversarii, debebis tam perniciosis eorum consiliis una cum cæteris Catholicis, ad quos etiam scribimus, obsistere ; nisi enim constanter et fortiter a vobis hoc tempore impiis illorum conatibus obviam itum fuerit, nemo est, qui non intelligat, fore, ut, Catholicis isthic quotidie magis oppressis, hæreses latius in dies serpant, ac brevi tempore Catholica religio, quod divina misericordia avertat, in ista olim tantopere pia natione penitus aboleatur; quamobrem memor officii tui erga eos, quorum salus fidei tuæ commissa et commendata est, memor promissorum, atque ejus expectationis, quam de te concitasti, memor denique judicii divini, et tuæ ipsius salutis, enitere, fili, ut nihil adversus Catholicam fidem, nihil contra sanctissimas Ecclesiæ leges atque instituta in eo conventu decernatur. Noli pro Dei honore, pro animarum salute ullam contentionem subterfugere, ullum periculum extimescere. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum, etc. die IV Decembris MDLVI, anno II ».

22. *Lutherani Evangelii obtentu decipiunt incautos et viam præbent incursionibus Turcarum.* — Paruit ille Pontificis monitis atque adeo strenue religionem Catholicam defendendam suscepit, ut Magdeburgi antiquatos ritus divini cultus instaurarit. Ferociebant vero propterea hæretici in Catholicos, quod Turcæ in Hungariæ Ferdinando obnoxiæ limites excurrissent, ac re ipsa demonstrarunt, eos non minus implacabiles esse Catholicorum hostes, quam Turcas, cujus grassationis Turcicæ occasione nonnulli Ferdinandi populi Austriaci ab impiis subornati, cum ab iis subsidia contra Turcam postulata essent, profitendæ hæreseos libertatem impudenter efflagitarunt, ut narrat Surius his verbis [1] : « Rex Ferdinandus necessaria contra Turcarum irruptiones præsidia comparare volens, petit a subditis suis eam in rem subsidia. Austriaci inferiores apud Viennam conveniunt, seque imperata facturos ultro recipiunt modo ipsis permittatur Evangelium ». Hoc specioso nomine Lutherani hæreseos suæ fœditatem obvelare consueverant, contra quam impiam fraudem Stanislaus Hosius episcopus Varmiensis ita declamabat : « Quæ mala isthæc est amentia, cum olim unum Deum colentes, uno et eodem nomine Christiani fuerimus appellati, quod nunc plerique tam præclarum hoc nomen fastidiunt, et Evangelici, quam Christiani vocari malint? scilicet extra Christum Evangelium esse potest? quid est Evangelium? læta annuntiatio. Potest extra Christum læta esse ulla annuntiatio? sempiternæ et æternæ mortis annuntiatio extra Christum esse potest? » Idem præsul, ac postea cardinalis, et præses Tridentini Concilii in libro superiori

[1] Pet. Ep. II. c. 1. — [2] Tom. V. An. Eccl. in Ep. nuncup. ad sereniss. Guill. — [3] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2893. p. 515.

[1] Surius in Comm. hoc anno.

anno scripto de expresso Dei verbo demonstrat, Evangelium non in verbis, sed in sensu constare, cumque petendum a communi Patrum consensu, qui sanctitate et miraculis floruerunt, non ab apostata Luthero, qui se edoctum a Sathana gloriatur, atque ab impiis appellari Evangelium inepta deliramenta ipsis placentia, quorum Sathanas sit auctor : « Præclare », inquit Hosius [1], « scriptum legimus ab Hieronymo, non in Scripturarum verbis Evangelium est, sed in sensu, non in superficie, sed in medulla, non in sermonum foliis, sed in radice rationis ». Et post multa : « Proferunt examina Scripturarum in pravum sensum detortarum, ac mox hominum, vel diaboli potius per homines loquentis verbum pro Dei verbo, proque Christi Evangelio miseri mortales amplectuntur et adorant. Horrenda est hæc idololatria ».

23. Cæterum Austriacorum inferiorum postulata rejecta sunt a Ferdinando, tum avita pietate, tum quoniam exploratum habebat, populos Lutherano veneno imbutos in hostes demum commutandos. Subdit enim Surius [2] : « Nihil tum impetratum est, quod facile videret sapientissimus rex, nunquam adeo infestos Turcas Germanis, quam his annis, quibus Lutheri Evangelium miseri homines amplectuntur ». Cum vero Ecclesia quatuor tantum Evangelia ab Apostolorum temporibus venerata sit, multo plura a novatoribus invecta sunt, ut narrat idem auctor : « Ubi animadversum est Lutheri conatus, dum non initio reprimuntur, suos habere successus, mox alii super alios existunt homines importunis ingeniis, et ipsi quoque novam mundo lucem venditant, aiunt se vidisse quod necdum Lutherus viderit. Ita repente intra unam Germaniam multiplex nimium credulæ turbæ Evangelium obtruditur, et incredibili stultitia ab imperita concione arripitur Lutheranum, Carlostadianum, Anabaptisticum, Zuinglianum, Schuencfeldianum, Osiandrinum, etc. Nec vident cœci et miseri homines, dum ab una vera Catholica religione abduci se sinunt, se in tam varias et mirabiliter pugnantes sectas seduci, ut jam permulti sint, qui prorsus ignorent, quid potissimum sequi debeant in tanta novorum dogmatum varietate. Hoc vero jure meritoque patiuntur, quod stulte et pueriliter quibuslibet novatoribus primo aures, mox etiam fidem commodarunt, cum in ea debuerint religione constantissime perseverare, quam tot perpetuis sæculis universa Germania, et Catholica Christi Ecclesia coluisset, quam hodieque tot amplissima regna et provinciæ colant. Interim vero dum seductoribus obtemperant, qui non Christi, sed suam gloriam quærunt, et miserorum animas negotiantur, in multas discinduntur factiones, inde animorum dissidia existunt, et perniciosissimæ dissensiones, simultates, inimicitiæ, unde necesse est Germaniæ vires prorsus enervari, sensim collabescere, dum inter se Germani tam misere distrahuntur, atque ita Turcis, qui hæc non ignorant, crescit animus, crescunt vires, nec dubitare sanæ quisquam mentis potest quin illi in omnem occasionem sint intenti, et ubi eis commodum visum fuerit nos sint oppugnaturi ».

24. Visa Turcis fuerat commoda arrisisse occasio proferendæ tyrannidis, cum Carolus V gubernacula imperii abjiceret, atque in Transylvaniam hostilem exercitum effunderet; at Ferdinandus non contraxit animum, sed fortiter tumultuantes Austriacos compescuit, nec religionem mutari passus est, qua mutata, fingebant ii omnia e sententia successura, collectumque exercitum immisit in Turcas, quos etiam variis prœliis fregit, multamque etiam ex eis prædam abegit.

25. *David Georgius Major hæresiarcha et impostor moritur.* — Hoc anno Basileæ in Germania extinctus est nequissimus hæresiarcha David Georgius Major, qui præstigiis suis multo ante Batavos fascinarat Sathanæ opera, ut instar Antichristi se verum Christum, ac regem promissum a Prophetis gloriaretur, adeo ut simplici populo ab eo illuso plures excitatæ fuerint turbæ, ad quas compescendas a magistratibus gladio animadversum est in ejus sectarios, atque adeo in ejusdem matrem : ipse vero cum amplissimas opes corrasisset ab iis qui in eum stulte crediderant, aufugerat Basileam ante annos duodecim, mutatoque nomine se Joannem Bruch appellarat, adscriptusque inter cives, tamquam Evangelii causa exilium passus, honestam et opulentam familiam alebat, at ejus felicitas parta flagitio, brevi evanuit, factumque est quod de impiis scribitur [1] : *Innitetur super domum suam, et non stabit,* nam domestici ipsi promissi regni expectatione longa illusi, ejus imposturas fastidire cœperunt, « quorum præcipuum increpuit », inquit Surius [2], « cur de re certissima dubitare voluerit, at non credat se verum esse illum Davidem a Deo missum, ut his extremis temporibus regnum Israeliticum restituat, Jacobique tabernaculum instauret ? At ille impudentiam impii tempsit, monuitque socios, ut ab ea secta discederent, et quia gaudium hypocritæ est instar puncti, deficientibus ab eo conjunctissimis, divinæ in eum indignationis signa apparuerunt, nam domus, quam in agro amœno extruxerat magnifice, cum tota supellectili pretiosa incendio conflagravit, ædes etiam, quam inhabitabat Basileæ, repente decidit; altera etiam illius domus de cœlo tacta est : tum viri gravis, qui ejus blasphemas et impias strophas noverat, adventu perturbatus adeo est,

[1] Stanisl. Hosius in confess. Cathol. fidei. — [2] Sur. in Comm.

[1] Job. VIII. — [2] Sur. in Comm.

ut contracto ex mœrore morbo e vivis demigrarit; obfirmatus tamen in flagitio persuasit suis, se triennii flexu resurrecturum, regnumque illud admirabile adeo celebratum a Prophetis initurum, ipsosque suæ felicitatis participes futuros. Constitit ex ejus scriptis execranda hæc figmenta docuisse, quæ refert Surius : « Ausus est scribere omnem doctrinam Moseos, Prophetarum, ipsius Christi, et Apostolorum, ac discipulorum esse imperfectam, et inutilem ad absolutam consequendam felicitatem, atque in eum tantum usum traditam, ut homines quasi pueros ad hoc usque tempus coerceret, suam vero doctrinam esse perfectam, et quæ hominem beare queat. Asseruit se verum esse Messiam, Patris charissimum Filium, non ex carne, sed Spiritu sancto natum, se restauraturum domum Israelis, verosque Levi filios, verumque Dei tabernaculum, idque non cruce, vel morte, aut rebus adversis, ut alter Christus, sed clementia, et Spiritu Christi, qui ipsi a Patre sit datus, amore et gratia. Se dixit habere potestatem solvendi peccata, et remittendi, et retinendi, seque in extrema die totum mundum judicaturum, se majorem esse Jesu Christo, quod hic ex muliere in carne natus sit, se vero e Spiritu sancto cœlestem Christum natum et unctum. Multa alia absurda nimis et impia scripsit homo perditus, et tamen hæc omnia conatus est adstruere sententiis Scripturæ divinæ. Ita nullus est tam scelestus et abominandus hæreticus, qui non jactitet Dei verbum. Cur igitur tandem non cavent sibi homines ab istis novi Evangelii in tot sectas distracti præconibus sub prætextu puræ doctrinæ, et verbi Dei, et sinceri Evangelii horrendos in orbem errores invehentibus, et innumeros in tartara abducentibus ? »

Dum fanatici impostoris resurrectionem expectant ejus sequaces, qui cadaver magna pompa sepulchro mandarant, delata est vertente triennio blasphema illius hæresis ad senatum Basileensem, a quo in eum credentes abrepti fuerunt in vincula, putidumque ejus cadaver sat integrum refossum, atque a carnifice una cum scriptis et imagine concrematum.

Subdit Surius : « Idem supplicium intentatum iis, qui quippiam contra hoc judicium dixissent aut fecissent. Nos quidem qui Catholici, Deo favente, sumus, satis novimus jure animadverti in hæreticos, attamen cum Pontifex et Catholici magistratus id faciunt, quam belle audiant apud sectarios, scripta eorum probant : scilicet cum Zuingliani vel Lutherani, aut alii id genus homines puniunt hæreticos, in virtute et laude ponendum est, cum Catholici, in vitio et vituperatione. In Anglia (ut mox dicam) cremata sunt cadavera Buceri et Fagii, id indignissime ferunt Foxus et ejus complices, sed rectius illi stomacharentur in Genevenses suos, apud quos traditur, ante annos non admodum multos cadaver cujusdam, qui ritu Catholico Sacramenta sibi ministrari petierat, in Crucem actum. Omnia licent præconibus Evangelicis ; Pontifici et Catholicis nihil licet : una eademque res cum fiat a Luthero, Zuinglio et Calvino, purum putumque Evangelium est, et eximia virtus ; cum fit a Pontifice, aut a Catholicis, facinus est Antichristianum, impium, execrabile ». Qua tam injusta fraude profecto hæretici testificantur, quod operibus patrum suorum consentiant, ethnicorum scilicet et idololatrarum, de quibus lamentabatur Augustinus [1] Marcellino scribens, quod tam iniqui judices essent Christianorum operum, quæ si ab ethnicis facta fuissent, laudatione pariter et admiratione prosequerentur. « Hæc (inquit) cum in eorum leguntur auctoribus, exclamatur et plauditur : cum vero legitur præcipiente auctoritate divina, accusatur religio tanquam inimica reipublicæ ». Ejusmodi itaque principiis gloriari possunt novatores, nam ut scite Tertullianus [2] aiebat : « Omne genus ad originem suam censeatur necesse est ».

26. *Palatinus et Badensis dux religionem Catholicam e sua ditione evellere conantur.* — Diffudit latius Lutherana impietas in Germania infelices suas propagines, cum Otho Henricus Palatinus, et Carolus marchio Badensis in tantam insolentiam hoc anno prorupere, ut religionem Catholicam penitus e sua ditione evulserint, ac populos infelices in castra Sathanæ traduxerint, qui de flagitiorum licentia sibi abblanditi non intellexere, se tanquam victimas ad æternam carnificinam trahi : de quibus hæc Surius [3] :

« Per hoc tempus, aut circiter, Otho Henricus Palatinus elector, et Carolus marchio Badensis e suis ditionibus veterem religionem pellunt, et novam inducunt. Non est mirum, ut alias etiam dixi, populum libenter amplecti nova hæc dogmata, quia plausibilia sunt et suavia veteri homini. Permittunt direptiones rerum Ecclesiasticarum et cœnobiticarum. Jejunia, vigiliæ, preces, mortificationes carnis, mundi contemptus, studium continentiæ, sobrietatis, pudicitiæ, et id genus virtutum, papistarum sunt commenta. Sola fides justificat, confessio peccatorum et pœnitentia nugæ sunt, et carnificinæ papisticæ. Quis non hæc libenter audiat ? Quis non cupide amplectatur ? et tamen longe secus docet Scriptura omnis, et ipsa quoque, quantumvis dissimulemus, longe diversum nobis testatur conscientia. *Qui autem sunt Christi*, ait Apostolus [4], *carnem suam crucifixerunt cum vitiis, et concupiscentiis. Hoc fac* [5], *et vives.* Eant Evangelici cum isto suo blandissimo

[1] Serar. l. 1. Con. Fr. Puc. Filidinum c. 9.

[1] Ep. v. — [2] Tert. Præsc. — [3] Sur. in Comm. — [4] Gal. v. — [5] Luc. x.

Evangelio, qui volent. Ubi ad Christi tribunal venerint, sentient se toto cœlo errasse ».

27. *Henricus Galliæ rex, non semper sibi constans, in hæreticos sui regni severitatem exercet.* — In Gallia exercebatur judiciorum [1] severitas adversus hæreticos, nam licet Henricus rex cum Protestantibus junxisset fœdera ad debilitandam Cæsaris potentiam; tamen eam pestem in suo regno pati non poterat, ne seditiones ac turbas concitaret, proindeque contentus Evangelio vetere, quod majores coluerant, oderat novum Evangelium inventum a Sathana, impiisque Zuinglii et Calvini deliramentis pollutum : constatque ex litteris Viterbiensis episcopi in Gallica aula internuntii, plures in Gallia religionis violatæ causa flammis traditos, suppliciumque intrepide pertulisse, cum mens eorum adeo a Sathana occupata esset; nec plebeios modo ea insania fascinatos fuisse, sed etiam sacrati ordinis aliquos ministros, atque ex iis Monspeliensem episcopum mense Februario proximi anni in carcerem conjectum. Cæterum, ut Guillelmi Pelliserii, hoc enim nomine Monspeliensis episcopus vocabatur, famæ atque honori consulamus, haud omittimus referre, apud Sammarthanos, qui de Galliæ episcopis scripserunt [2], haberi, insimulatum, quidem ipsum de hæresi fuisse, sed nequaquam infectum. Verum, quicumque demum fuerit, maximam profecto suo nomini infamiam comparavit, dum gliscentem in sua civitate hæresim ignavus pastor non repressit, oblitus forte aureæ illius Gregorii magni sententiæ [3] : « Qui emendare potest, et negligit, participem se procul dubio delicti constituit »; imo, quod deterius est, Guillelmo Rondeletio, medico cæteroqui præstante, a quo Monspeliensis medica Academia hæreseos veneno contaminata est, in tantum familiarissime est usus, ut a Pelliserio ipsum accepisse egregium, quod scripsit, de piscibus opus, testetur Thuanus. Ex qua quidem hæreticorum consuetudine, quantum Ecclesiasticis viris periculi et dedecoris accedat, facile patebit legentibus Epistolam sancti Bernardi abbatis ad Guidonem Pisanum cardinalem legatum, quæ reperitur notata numero 196. Sed qui in sui muneris partibus explendis tam segnis, et animabus sibi concreditis curandis tam deses fuit, tam impiæ omissionis in proprio corpore pœnas luit; nam vixit ad exactam ætatem [4], contabuitque miserabilis senex inter frequentes et acerbissimos cruciatus, erosis lento et insanabili ulcere præcordiis, incertum, errore an culpa pharmacopolæ certe pessimi, qui catapotia quædam ex male trita colochyntide sumenda ægrotanti obtulit, multum indignantibus medicis, quod quæ salubriter et caute præscripserant, ea tam infelici casu in amici præsulis perniciem verterentur. Justo Dei judicio id exigente, ut qui ovibus suis poculum mortis vel permiserit, vel propinaverit, mortem per poculi errorem infeliciter hauserit. Sed hoc nonnisi anno MDLXVIII.

Cum itaque novarum sectarum erumpentia germina tam strenue exscinderentur in Galliis, palam impietas efferre se non audebat, ac ministri Calvinistici captare latebras cogebantur, quod cum Calvinus acerbe ferret, Theodorus Beza, qui flagitiis suis magnam apud impios nominis claritatem sibi peperit, molitus est ab Othone Henrico Palatino Catholicæ religionis hoste mitti litteras ad regem Galliæ, ut ipsum ab insectandis Calvinistis deterreret, sed cum ille Lutheranus esset, Beza vero Sacramentarius, ea usus est fraude, ut se Lutheranum profiteretur; fingere enim, ac refingere religionem, ac veluti calceos mutare, licitum sibi esse voluit. Hujus Evangelici et Evangelicorum signiferi perfidiam ac nequitiam ita describit Surius [1] :

« Est in Calvini discipulis non postremus Theodorus Beza. Is quondam Juris licentiatus Parisiis, ex opulentis sacerdotiis ultra septingentos coronatos aureos percipiens, vitam vivebat spurcissimam, ac varia libidinum specie contaminatam : erat hæc quædam ad deteriora Parasceve, talesque mores nihil merebantur aliud, quam ut homo impurus prorsus a Deo rejectus in inexplicabiles perfidiæ et hæreseos labyrinthos detruderetur; quod et factum est; nam ad Calvinum defecit, venditis prius simoniaco sacrilegio sacerdotiis vel beneficiis Ecclesiasticis, sed quemadmodum in Calvino, aliisque hæresum architectis multa fraus et dolus, miraque inconstantia fuit, ita et in hoc Beza, quemadmodum vel unum præclarum facinus, quod subjicimus, declarabit.

« Anno hoc MDLVI, abiit ille ad electorem Palatinum Othonem Henricum, qui erat Lutheri placitis addictissimus, cum Farello homine pestilente, qui Genevam infecerat, et Calvinum, Servetum, Viretum, aliosque id genus habuit discipulos, atque ob metum seditionis a Basileensibus proscriptus, et in exilium abire jussus fuit. Obtulit autem Beza illi principi arte veteratoria, et multa cum simulatione confessionem quamdam, aitque, illi non modo Allobroges, sed etiam Helvetios subscribere. Fecit hoc ille bonus vir, ut principis benevolentiam sibi conciliaret, qua tum opus habebat, maxime quod rex Francorum severe in Calvinistas animadverteret, quem eo nomine apud principem accusabat tyrannidis, orans, ut regem a proposito precibus et minis deduceret. Porro hæc confessio ad verbum habebat verum, reale ac substantiale Corpus et Sanguinem Christi sub specie rerum

[1] Ext. in Ms. card. Spadæ sign. num. 137. p. 163. — [2] Samm. l. I. Eloq. 9. — [3] Et 64. l. q. Ind. 4. — [4] Lib. XXXIX. Hist.

[1] Sur. in Comm.

visibilium repræsentari et exhiberi. Dixisses Calvinistas et Zuinglianos prorsus mutatos in Lutheranos : sed quid non fingit deplorata nequitia ? Princeps quidem, et qui aderant, ea confessione lætabantur, et quod putarent conversos esse Sacramentarios, communis gratulationis ergo miserunt eam duci Wittembergico ; is quoque tam insperatam metamorphosim miratur et laudat : spargitur mox rumor in Germania, agitur triumphus de Zuinglianis ante victoriam. At Tigurini ubi de re tota certiores fiunt, de tanta hominis impostura acriter dolent, et eam confessionem magna contentione oppugnant, Bezamque falsi reum peragunt ; nihil enim Zuingliani illi volebant minus, quam a Zuinglio ad Lutherum defecisse videri ; nam tametsi Lutheri placita in quibusdam non inviti sequuntur, at in re sacramentaria errasse Lutherum, plus Luthero vidisse Zuinglium contendunt. Quid vero interim Beza ? num se deserit ? minime. Audi artem tali artifice dignam. Vult persuadere Tigurinis dolum aliquando bonum esse, et aliud agere atque simulare, nec dubium est, quin totum hoc Evangelium his artibus sit instructissimum, iisque et ortum, et auctum, et propagatum sit, et id quidem mortales minime vident, ubi autem Deo propitio quandoque viderint, repente, ut fumus, illorum præstigiæ, quibus homines dementant, evanescent. At Tigurini tamen hoc paradoxo minime contenti non prius in gratiam recipiunt Bezam, quam suam ille culpam agnosceret. Redit inde vir optimus ad suos Helvetios et Allobroges, et ut priorem fraudem posteriore expiaret, atque re ipsa testatum efficeret se Germanis illusisse, in Westphalum et Heshusium stringit calamum, palamque profitetur, non aliam in Cœna Domini esse Corporis et Sanguinis præsentiam, quam in Baptismo, in concione, in lectione sacræ Scripturæ, atque in privata meditatione, quoties mens fidelis ad Christum assurgit. Et rursus tamen, ut a Germanis non penitus deficere videatur, fatetur in Cœna Domini substantialiter et realiter verum et naturale Christi Corpus esse et exhiberi, sed cœnam non vult esse id, quod inter homines ex Domini præscripto geritur, ejus vero præcipuam partem in Cœlis peragi, cui nos intersimus fide et spiritu. Ita isti infelices sibi in primis, deinde etiam aliis portentosis verborum strophis illudunt, atque in sanctissimis religionis negotiis haud aliter atque in scena versantur, in alias atque alias subinde transformati formas, ut cum iidem perpetuo loquantur, diversos loqui putes. Et tamen is idem Beza multas postea in Galliis turbas excitavit, opima e locis sacratis spolia abegit, et tantum apud homines misere fascinatos principatum et regnum obtinere visus est. Faxit clemens et bonus Deus, ut tandem nobis patescant oculi, et videamus quam splendide isti nobis imponant, quam omnia in summam et sempiternam animarum perniciem machinentur, quam nihil spectent minus, quam ut rebus salutique nostræ consulant ».

28. *In Anglia religio refloret.* — In Anglia reflorescebat Catholica religio piis laboribus Reginaldi Poli Apostolicæ Sedis legati, a quo celebrata est Synodus totius Provinciæ, atque in ea sanctissimæ leges veteres instauratæ, nonnullæque novæ constitutæ, quæ a Paulo Pontifice confirmatæ fuerunt, de quibus hæc Sanderus[1] : « Illustrissimus legatus juxta decreta illius Synodi, quam ante coegerat, religionis restituendæ ac reformandæ formulam a Summo Pontifice prius visam et approbatam publicavit, atque ab omnibus ordinibus servari jussit. Cæterum illud ad cohibendum clericorum in victu nimium luxum, de certo ad mensam ferculorum numero, multi ægre tulerunt, nec facile illis locis et temporibus observari potuit. Ambitio quoque, plurimaque beneficia congerendi infinitum studium (quod ab Ecclesia et clero paulo ante propter hæc et hujusmodi peccata, tam acriter castigatis, et tam recens in gratiam receptis, longius etiam quam a cæteris Ecclesiis abesse debuit) in multis vix potuit retardari vel extingui : unde jam tum homines aliquot vere pii, et secundum Deum prudentes, timuerunt ne iterum a Domino gravioribus quam ante flagellis vapularemus ».

Impositus vero est finis Synodo a cardinale Polo legato habitæ anni hujus principio, in qua decreta de instaurata disciplina Ecclesiastica promulgata, omniaque illius capita septem articulis distincta sunt, ut Viterbiensis episcopus in Gallica aula internuntius ad cardinalem Caraffam XXIX Februarii scripsit.

29. *Rex Poloniæ per oratorem obedientiam Pontifici præstat.* — Hoc anno Sigismundus rex Poloniæ misso oratore Sandomiriensis arcis præfecto obsequium Pontifici Paulo vetere more ac instituto detulit, de quo honorifice excepto, regiæque pietatis significatione data, hæc rescripsit Paulus[2], regemque hortatus est, ne se hæreticorum, qui in eo regno grassari cœperant, fraudibus irretiri aut pravis colloquiis infici pateretur.

« Charissimo in Christo filio nostro Sigismundo Augusto regi Poloniæ illustri.

« Charissime in Christo fili noster, salutem et Apostolicam benedictionem. Quodvis serenitatis tuæ erga nos et sacrosanctam hanc Sedem officii genus semper quidem gratissimum nobis est, sed obedientia quam proxime dilectus filius Stanislaus Castellanus Sandomiriensis orator tuus, nomine tuo ad nos detulit, eo nobis gratior fuit, quo magis necessario regni tui tempore delata est ; nam etsi obsequium hujusmodi, ut

[1] Sandor. de Schism. Angl. l. II. — [2] Paul. IV. lib. brev. sign. num. 2889, p. 38.

scis, a regibus, principibus, et populis omnibus Christianis, nobis ac eidem Sedi debetur, et a majoribus tuis summa fide, amore ac pietate perpetuo præstitum fuit, hac tamen tuæ istius constantis erga eam et nos observantiæ significatione ad eos commonendos, qui te ac regnum idem tuum ab obedientia ipsa abalienare, atque a vera religione seducere conantur, nihil in præsenti esse opportunius potuit. Verum non satis futuræ sunt hæ cæremoniæ, nisi tua eadem animi constantia et virtus a novarum rerum cupidis et perniciosa eorum consuetudine pravisque colloquiis sese immotam et invictam servaverit, quæ, quam bonos omnes mores corrumpere, et rectas mentes subvertere solita sint, minime te præterire arbitramur. Hoc ne serenitati tuæ ullo unquam tempore accidat, videmus quod abs te et nunc diligenter curatur, et curaturum iri in posterum plene confidimus, sed ob nostram in omnes Christi fideles pii et communis patris charitatem, bonique pastoris vigilantiam, ac privatam curam et benevolentiam, quæ te ac res tuas tuumque regnum nobilissimum, ut vides, amplectimur, facere non possumus, quin hæc ipsa, quæ si non forte iisdem verbis, at saltem eadem sententia non semel ad te scripta fuerunt, sæpius repetamus, ea utique spe, ut serenitas tua veri pastoris sui vocem agnitura sit, eique, ut facit, longe studiosius quam impiorum consiliis audiens futura : nam secus, qui eam neglexerit, non te ignorare arbitramur quamnam tandem rationem ante verendum justissimumque Dei tribunal reddituri sint, sicuti venerabilis frater Aloysius episcopus Veronensis nuntius noster tecum est acturus, ad quem, cum etiam de iis, quæ per ipsum oratorem tuum a nobis petiisti, diligenter scribendum curaverimus, ex eodem cognosces, quid et nos sentiamus, debeamusque, et a te quoque sentiri debere putemus. Cætera, quæ ad præstitam obedientiam pertinent, idem ipse orator testis erit, quanta cum nostra omnium approbatione tuæque serenitatis laude fuerit accepta, nam de ipso oratore si quid ad tuam de hoc ejus obeundo munere expectationem adjungi posse a nobis speraremus, multa de illius eloquentia, prudentia, pietate, et aliis egregiis virtutibus, quas his paucis diebus in eo cognovimus, scribenda essent, sed cum nihil ad te novi nos esse allaturos putemus, illud tantum restat, ut tales ac tam bene de tua serenitate deque patria sua meritos viros non minus tibi in Domino gratulemur, quam eorum vicem doleamus, qui in ejusdem tuæ serenitatis et patriæ, atque animarum suarum exitium ei adeo dissimiles fieri audimus. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die XXVII Maii MDLVI, Pontificatus nostri anno II ».

30. *Hæreticis in Polonia resistunt Andreas Cracoviensis et Hosius Warmiensis.* — Ut multi levitate ingenii abrepti, aut morum pravitate corrupti, aut captandæ novitatis cupidine illecti, impliciti sunt hæreseos laqueis in Polonia, ita non defuere viri graves flagrantissimo pietatis studio incensi, qui hæreticorum fraudibus et conatibus constantissime restiterunt; inter quos Andreas episcopus Cracoviensis [1] a Pontifice commendari meruit, atque ad decerpendas pro defensa religione ampliores coronas incitari :

« Venerabili fratri Andreæ episcopo Cracoviensi.

« Venerabilis frater. Noster apud vos et Sedis Apostolicæ nuntius venerabilis frater episcopus Veronensis in litteris suis, quibus religionis statum, qui isthic nunc est, perscripsit, ejusmodi testimonium cum aliis Ecclesiastici ordinis viris, atque etiam nobilibus laicis nonnullis tribuit, tum fraternitati tuæ dedit, ut in dolore quem capimus ex zizaniis, quæ per seditiosos homines ministros suos inimicus in regni istius nobilissimi perniciem sparsit, et quotidie latius spargere, et disseminare conatur, non parum nos præstans virtus et gravitas tua consolentur, sitque penitus nobis persuasum, perpetuum tuum et constans religionis ipsius et fidei Catholicæ defendendæ studium, tanquam firmum præsidium improborum audaciæ oppositum fore; quamobrem gratias agimus omnipotenti Deo, quod ad hoc tot tantosque isthic habeat, ac tam fideles operarios obstare paratos eorum impietati, quos ad vastandam vineam Dominicam apud vos perpetuus Ecclesiæ hostis excitavit atque impulit, in quo et tu et reliqui ejusdem ordinis præclare vos ostenditis nosse, quod officium vestrum, quod munus, quæ bonorum pastorum partes sint. Certe enim, ut mercenariorum est lupis adventantibus fugere, ovium salutem deserere, ita bonorum est pastorum eas ab illorum irruentium rabie defendere, atque etiam, si ita accidat, pro eis animam ponere, quo animo qui sunt, quique talem erga greges suos fidem et benevolentiam præstant, iis a Domino æternum, ut scis, paratum est præmium, cujus assequendi tu. occasionem quando ipsius Dei impulsu beneficioque complexus es, cum scias nonnisi eos, qui legitime certaverint, coronari, eam tene, et quo majus certamen cum adversariis proponitur, hoc studiosius et fortius Dei omnipotentis auxilio fretus ipsius honorem et cultum una cum ovium tibi commissarum salute, et patriæ tuæ pace et quiete tuere atque defende, nefariique hominum turbulentorum conatibus, qui Ecclesiæ Dei vexatores sunt et perturbatores publicæ tranquillitatis, nec minus suæ ipsorum salutis, quam aliorum inimici, vim istam et animi, et ingenii tui, ut facis, oppone, ita ut exemplo tuo alii, quotquot bene sentiunt, confirmentur; quibus quantum profueris tantus ad tua merita

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2889. p. 37.

cumulus accedet, quemadmodum te facturum esse minime dubitamus; nunc vero hoc quod attigimus tui magis inflammandi causa diximus, quem adeo incensum videmus, quam ut fraterno erga te officio fungeremur, nostramque in te benevolentiam vel hoc ipso ostenderemus indicio, parati eam tamen aliis quibuscumque rebus cum Domino poterimus fraternitati tuæ declarare. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo piscatoris die XXI Maii MDLVI, Pontificatus nostri anno I ».

31. Inter alios præsules, qui in hæreticis confutandis discutiendisque eorum tenebris strenuam navarunt operam multis scriptis, inclaruit Stanislaus Hosius [1] Warmiensis, qui hæreticorum jactantium a se Evangelii lucem Poloniæ inferri, impiam impudentiam refregit, non aliud ab ipsis allatum Evangelium, quam mendaciis nefariis depravatum ostendens, cum ante sexcentos annos vero Evangelio fuerit collustrata, nec alias traditiones, aut Evangelii interpretationes admittendas, quam quæ ab Apostolis per manus SS. Patrum ad nos tranfusæ sunt :

« Quanta fuerit, inquit, hæc mentis væcordia, si recipiamus ignotum Evangelium, rejiciamus vero quod a SS. Patribus nostris traditum habemus? quod si nomen Evangelii tribuunt iis libris, quos ab Evangelistis et Apostolis, quos etiam a Prophetis ante scriptos habemus, hoc vero jam inde a sexcentis annis prope recepit Polonia, nec est quisquam qui dubitet, quam sit in eis expressum Dei verbum. Quamobrem quod ad Scripturam attinet, non est aliud Evangelium, quod a nobis obtruditur ab hæreticis, ab eo quod nos profitemur. Quin ipsi Scripturam omnem canonicam a nobis habere se palam fatentur. Quod igitur est aliud illud, quod evangelizant? illud nimirum, cui (sicut scribit Calvinus) aliena commenta assunt, cujus alienum quemdam et hactenus inauditum in Ecclesia Dei sensum adferunt. Et hoc est, quod nos monet Paulus [2] : *Si quis vobis aliud evangelizaverit, præterquam quod accepistis, anathema sit*, hoc est, si venerit Lutherus, Calvinus, aut Philippus, et alio sensu vobis prædicaverit Evangelium, quam quem a sanctis Patribus accepistis, si quid ab eo diversum annuntiaverit, quod ab illis traditum habetis, anathema sit. An iis Pauli verbis non merito deterremur, quominus istorum commenta pro Dei verbo recipiamus ». Et infra : « An vere non sunt idola Lutherus, Calvinus, Philippus, Brentius? an quod est Sathanæ proprium, non adversantur, an non extolluntur super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeant, ostendentes se tanquam sint Deus, et quidquid scribunt, quidquid dicunt, hoc tanquam expressum Dei verbum ab omnibus adorari contendunt? »

32. Proruperat eo novorum Evangelicorum impudentia, ut etiam Evangelio Christi commenta et scripta fallacia præferrent, quod Sacramentarii Lutheranis, vicissimque illis Lutherani objecerunt, atque expressa Dei verba in alienum sensum detorquerent, ut fierent Sathanæ verba, quæ non expresso vero, sed afficto sensu falso, a Christo expressa contenderent, quorum fraudes Hosius [1] in libello ad regem Poloniæ ita confutat :

« Erasmus Albertus de Lutheranis scribit, quod cum aliud nihil superest, ad Augustanam confessionem, tanquam ad sacram anchoram confugere consueverunt, et tanti, inquit, illam faciunt, ut non desint inter ipsos, et quidem non postremi, qui dicant, se malle de Pauli ipsius Apostoli, quam vel de Lutheri, vel de confessionis Augustanæ doctrina dubitare. Vides quemadmodum etiam ipsi ferre non possunt Sacramentarii, quod pro verbo Dei recipiatur (quod pluris etiam fiat quam Dei verbum) quod vel in Lutheri libris vel in Augustana confessione continetur? et feremus nos Christiani, quod ferre non possunt quilibet impuri Christiani? » Et infra :

« Satis demonstrasse videmur, quod nunc imperitæ multitudini, tanquam Dei verbum ab hæreticis venditatur, id non Dei, verum diaboli verbum esse, a quo mentes piorum omnium abhorrere oportet ». Et post multa : « Stultas hoc sibi mulierculas arrogare videmus, ut rejectis Patribus, contemptis pastoribus et doctoribus, totius Ecclesiæ sensu et consensu ne pili quidem facto suam interpretationem eorum interpretationibus anteponere non reformident? » Et inferius :

« Vis cognoscere, pientissime rex, quod expressum Dei, quod sit expressum diaboli verbum? ex una quidem eademque Scriptura, sicut copiose jam a nobis demonstratum est, utrumque produci potest. Verum interea discrimen paucis accipe, si quis ita Scripturam intelligat, ut charitatem intellectu suo ædificet, Dei verbum est. Si vero sic eam intelligat, ut intellectu suo, quod est charitati contrarium ædificet, diaboli verbum est ». Et multis interjectis : « Quis nunc sit regni tui status vides, dum non alia fere de re, quam de expresso Dei verbo disceptatur ab omnibus, dum sibi quisque cognitionem illius arrogat, dum sua quisque phantasmata, tanquam expressum Dei verbum vult adorari, neque raro fit, ut quo quisque est indoctior, hoc majore audacia de eo, quod non intelligit, expressum tamen Dei verbum videri vult, disserat ».

[1] Stanislaus Hosius ep. Warmien. de expresso Dei verbo. — [2] II Thess.

[1] Stanisl. Hosius de exp. Dei verbo. p. 85 et seq.

33. Edidit etiam Stanislaus Hosius [1] dialogum de communione utriusque speciei, cum hæretici illis ad salutem necessarium suaderent, quos a salutis via ad æternum exitium traducebant, atque infelicissime eripiebant iis Christum, quibus duplicem speciem pollicebantur; quam impiorum fraudem his verbis in luce collocat, ac disjicit :

« Quid iste somniat de effuso sanguine quasi denuo fundatur, cum ex calice bibitur? cum effusus ille sanguis non alibi sit, quam in illo corpore glorificato, in quo resurgens Christus non amplius moritur, nec sanguis ejus fundetur amplius, sed sicut in cœlo localiter, in verbo personaliter, sic sub vini speciebus est sacramentaliter, ut sive quis sub una, sive sub utraque specie sumat, totum Christum sumat cum Carne, Sanguine, anima et divinitate, cum hæc ab invicem separari nequeant. Sed sic plerumque solent, qui de speciebus sacramenti Eucharistiæ contendunt, nimirum altercando veritas amittitur; dixit ille : Dum contendunt de his, quæ videntur speciebus, amittunt eum, qui carnis oculis non videtur, vere sub illis latentem, qui vere salus nostra est, Dominum nostrum Jesum Christum ex utraque specie, quando seorsum Corpus, seorsum dari Sanguinem imaginantur, et imprudentes in errorem Nestorii prolabuntur ».

34. *Geminæ Pauli litteræ ad regem Poloniæ quem hortatur ut hæreticos e regno ejiciat.* — Serpente in dies latius hæreseon multiplici peste per Poloniam, ipsaque regia hæreticorum familiari licentia contaminata, Paulus [2] Sigismundum regem gravissimis hisce litteris admonuit, ut Joannem a Lascho hæresiarcham, ac Petrum Vergerium pestilentissimum hæreseos propagatorem, regno ejiceret, ac mature periclitanti regno consuleret :

« Charissimo in Christo filio nostro Sigismundo Augusto regi Poloniæ illustri.

« Charissime in Christo fili noster, etc. Perspicere ex proximis litteris nostris potuisti, quod gaudium nostrum, quæ lætitia fuerit iis de te auditis, quæ vehementer optabamus. Quid enim parens vel libentius audit, vel facilius credit de filio suo, quam quæ recta, quæ sancta, quæ salutaria sunt? Verum ea de re postea ad nos allata sunt certis non paucorum testimoniis, quæ lætitiam illam nostram in gravissimum mœrorem converterunt, nosque maxime de tua et de regni tui salute sollicitos jam et anxios esse cogunt; quæ quidem si taceremus, officio nostro deessemus, nostrique silentii in die judicii rationem reddere cogeremur, neque amari te a nobis neque salutem atque existimationem tuam nobis charam esse ostenderemus : itaque statuimus tecum ita agere, ut parentem cum charissimo filio oportet, et indicare tibi ea in quibus peccas, ut ea corrigere et cum saluti animæ, tum etiam existimationi, et regno tuo consulere possis. Audi igitur, charissime fili, ea, quæ ad te scribemus æquo animo, paternumque hoc officium nostrum in optimam, ut debes, partem accipe. Habetis in aulis vestris, vos reges, assentatores permultos, habetis, qui non saluti et dignitati vestræ, sed suis ipsorum commodis et cupiditatibus inserviant, qui honores ambiant, qui opes concupiscant; at quam paucissimos habetis, qui vere, qui sincere, qui fideliter moneant, quique vos ex animo diligant! Nos ex te nihil quærimus, nihil concupiscimus, nisi te ipsum, non opes tuas, non munera expetimus : nemo fidelius monet, quam qui sine ulla cupiditate monet : credimus, imo certo scimus ex ministris et purpuratis tuis aliquos et bonos, et tibi fidos esse, sed timidi sunt, neque libere monere te audent. Nostrum hoc est munus, nostræ partes, quos in hac summi sacerdotii specula Dominus collocavit, et gregi suo quanquam indignos immerentesque præposuit ut salutis iter omnibus demonstremus, ut errantes in viam reducamus, ut sine dissimulatione ulla ipsos reges et principes, si quibus in rebus Deum offendunt, arguamus, quod quidem officium si negligentia prætermitteremus, et si illi in peccatis suis morerentur, væ nobis, quorum de manu Deus, sicut per Ezechielem denuntiavit, sanguinem eorum requireret. Quæ igitur de te ad nos delata sunt, quæque te plane hæreticis non sine gravissimo omnium Catholicorum scandalo favere declarant, hæc sunt. Quod cum hæreticis, quibus ne Ave quidem dicendum esse Joannes Apostolus præcipit, qui ne iisdem quidem balneis, quibus Cerinthus hæreticus usus fuisset, uti voluit, ipse in orationibus, et in sermonibus, et in mensa convivioque communicas; quod et ad hæreticos litteras das, et ab eisdem accipis; quod pestiferos ipsorum libros tibi inscribi, et legi passim, ac vendi pateris, quod alia omnia hæreticorum scripta, quibus Catholicam fidem oppugnant, omnibus ex partibus in Poloniam deferri, et pro foribus regiæ tuæ exponi, vendique, et ab omnibus legi sinis, nec in quemdam ejusmodi librorum venditorem, etiamsi id tibi notum sit, animadverti jubes; quod hæreticos minime prohibes occultos cœtus et conventicula celebrare in privatis domibus, nec pœna ulla, etiam publice contra Catholicam fidem concionantes, afficis. Quibus quidem de te, charissime fili, auditis, quo nos dolore affectos, quantopere viscera nostra commota esse censes? Quem enim regem optimum Ecclesiæ filium, quem perpetuum Catholicæ fidei defensorem, quem acerrimum hæreticorum hostem fore sperabamus, aperte hunc videmus hæreticorum esse fautorem, et Catholicam fidem, san-

[1] Stanisl. Hosius in Dialogo de utriusque speciei Communione. — [2] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2961. p. 1.

etamque matrem Ecclesiam oppugnantibus non modo non resistere, verum eos potius adjuvare. Adeone oblitus es parentum, et majorum tuorum clarissimorum regum, tam Catholicorum, et ita de Ecclesia Dei meritorum principum, adeoque officii regii, adeo tuæ salutis es immemor, ut hæreticis tu favere sustineas; ut eos, qui perditi ipsi, et te, et commissos tuæ fidei populos perdere festinant, sustineas, quorum non congressum modo, et sermonem serpentem ut cancrum aspernari atque respuere, sed nomen ipsum horrere deberes, cum iis familiarissime vivas; quorum scripta tanquam pestem vitari abs te oportet, ea ad tuam et aliorum perniciem omnibus in locis regni tui, et in aula vendi, lectitari, divulgari impune patiaris? Hanc tantam nomini tuo maculam et notam inuri pateris? hos de te sermones apud Christianas omnes nationes dissipari? tantum regem, illo genere, illis majoribus ortum, illa disciplina institutum, adeo ab ineunte ætate Catholicum et pium, hæreticorum nunc esse fautorem? tam nobile regnum impune per hæreticos hæresibus imbui, tam piam olim, et Catholicam Polonorum nationem a Catholicæ Ecclesiæ gremio ejus temporibus te connivente segregari? Quid illa? quam clara, quam perspicua signa tui erga hæreticos studii, quod hæreticis Palatinatus, hæreticis Castellanias, hæreticis alios regni tui magistratus contra regni constitutiones, contra sacros canones, contra tuum jusjurandum, tam impense mandas? An non hoc est aperte hæreses alere, et propagare, hæreticos ornare, provehere, et quam maximam illis potestatem dare? Quantopere piorum omnium animos frangi ac debilitari censes, cum tantopere hæreticos abs te extolli et beneficiis tuis augeri vident? Nec vero satis habes sæcularibus honoribus homines hujusmodi ornare, quibus omnis ad honores aditus interclusus esse deberet, verum, ut audivimus, Ecclesiasticis etiam dignitatibus contra divina et humana jura manus admovere ausus es: siquidem Chelmensem episcopum maxima hæresis infamia laborantem, sine Apostolicæ Sedis auctoritate, imo contra ejus auctoritatem ad Wladislaviensem Ecclesiam promovisti, cumque et illius Ecclesiæ fructus redditusque percipere, et pontificalibus in ea muneribus atque officiis fungi pateris, adeoque pertinaciter nominationem illam tuam defendis, quanquam justissimis de causis ab Apostolica Sede rejectam, ut bis jam ad Ecclesiam Chelmensem ab eo desertam quosdam nominaris, quo illi succederent, perinde quasi Ecclesia Chelmensis propter tuam nominationem vacaverit. Quo quid gravius, pejoreve exemplo abs te fieri potuit? quave in re potuit vehementius nostra, et Apostolicæ Sedis auctoritas sperni atque contemni? Deerant scilicet in tanto regno digniores viri, qui nominari et præfici illi tam nobili Ecclesiæ possent? Wladislaviensem Ecclesiam, præteritis tot bonis et Catholicis viris, homini hæretico potissimum committendam putasti? Quid hoc aliud fuit, quam oves lupo, ut dicitur, committere? Quid illud? dissimularine a nobis potest, Palatinum Wilnensem non hæreticum modo, sed hæreticorum defensorem et ducem tantum apud te valere auctoritate et gratia? Nonne vides, quam talis hominis familiaritas et usus famæ tuæ labem aspergat? ille omnibus abs te augetur honoribus; ille Lithuaniæ Cancellarius, ille Palatinus, ille foris, ille in cubiculo intimus, ut prope regni socius, et alter Poloniæ rex numeretur. Itaque mirum non est, si minime veretur, te ipso vidente, ut audimus, plurimisque præsentibus, sanctissimum Eucharistiæ sacramentum contemnere, et domi profanum altare habere, et in provinciæ suæ locis hæreticorum ritu rem sacram fieri jubere. Non sine causa metuimus semper, ne hominis tantopere perditi tanta familiaritas tibi noceret, scriptum est enim: *Corrumpunt bonos mores colloquia mala.* Jam illud quantopere alienum officio regio fuit, quam indignum, quam minime ferendum, quam animabus multorum perniciosum, quod in publico regni conventu superioribus annis suspendi passus es episcoporum, quod ad puniendos hæreticos attinet, potestatem ac jurisdictioemn, neque jam adhuc illis restituendam curasti. Quo in conventu quasi parum imminuta episcoporum fuisset auctoritas, quasi parum aucta hæreticorum audacia, et propagandarum hæresum potestas, passus es in proximis superioribus comitiis decretum fieri, si illud decretum appellandum est, quo Catholica religio impune oppugnatur, evertitur, deletur, quo omnia Ecclesiæ et sanctorum Conciliorum decreta et canones abrogantur, quo animæ pretiosissimo Christi Sanguine redemptæ interficiuntur, ut unicuique impune liceat domi concionatorem hæreticum habere, et sacerdotem, qui quo is voluerit modo ac ritu rem divinam faciat. Heu! hoc tu tam nefarium decretum fieri passus es? non vel capitis periculo quominus fieret, obstitisti? istiusmodi sacrificia, vel sacrilegia potius approbare potuisti? quis deplorare satis pro rei indignitate facinus possit tam nefandum? Cui porro mirum videri debet permissu tuo reversum in Poloniam Joannem a Laska hæresiarcham, ac alios hæreticos, qui vivo patre tuo, piæ memoriæ rege, hæreticorum hoste, aufugerant, eosque impune, quidquid eis libeat, agere atque moliri; eaque impunitate proposita, Vergerium etiam Ecclesiæ hostem in regnum tuum venisse, sive eo sponte sua venerit, sive accersitu tuo. Jam illud, quod te quoque patiente, quam indignum, quam novum, quam divinis legibus humanisque contrarium, ut publice ubivis de fide liceat disputare, ut quibus de re-

bus, vel coram Apostolicæ Sedis antistite, vel in generali esset Concilio agendum et statuendum, de eis inter paucos homines, et eos profanos, et imperitos temere agatur et statuatur, et quæ a sanctis Patribus Spiritu sancto auctore fuerunt definita, in dubium vocentur? Quis non intelligat, quo in regno hæc, ipso tacente rege, agantur, in eo propediem religionem Catholicam extinctum iri, et populos ab Ecclesia Catholica recessuros, quemadmodum accidisse jam audivimus Gedani, Helbingiæ, et in aliis quibusdam regni tui civitatibus, quarum defectione ab Ecclesia nemo te commoveri, nemo, ne tantum facinus committerent, quidquam te pro regio munere, atque officio sensit esse conatum. Itaque dubium non est, quin patientia tua animos multis aliis civitatibus, ut idem faciant, auxerit. Hæc sunt, quæ de te ad nos allata sunt, quanquam alia non pauca, nec levia omisimus, quæ utinam falsa essent! quibus cognitis indicet tibi Deus, ut cohorruerimu, sut a lachrymis ægre temperaverimus, ut vicem istius nobilissimi regni, ut tot populorum, ut tuam, charissime fili, doluerimus. Actum enim de salute tua, actum de regno, actum de istius nationis salute videmus. Experrecta aliquando virtus et prudentia tua tantis malis medeatur, et impendenti jam universo occurrat exitio. Etenim quis non ruere regnum illud intelligat, ubi hæreses tantopere in dies augeantur? ubi hæreticis honores, præfecturæ, magistratus, sacerdotia, opes, tanquam hæresis præmia proponantur? ubi sacri canones evertantur? ubi Conciliorum et Sedis Apostolicæ auctoritas conculcetur ab hæreticis, nec solum in angulis et occultis conventiculis, sed publice, palam, in foris Catholicam fidem liceat oppugnare? Potes etiam nunc, potes, charissime fili, quæ sunt vel prave ac perperam abs te commissa, vel nimis lente tolerata, corrigere, potes saluti, potes existimationi tuæ regnoque consulere; quod ut facias, et ut regis officium postulat, ut tantam hæresum pestem ex regno tuo ejiciendam, totque hæresiarchas inde expellendos, atque exterminandos cures, pravisque tandem aliquando repudiatis suasoribus, Catholicorum consilio in posterum utaris, serenitatem tuam per viscera Christi Domini nostri hortamur, rogamus et monemus, in quo si paternis nostris consiliis et monitis, ut non diffidimus, acquieveris, lætabimur et tua, quem præcipuo semper dileximus amore, et nationis istius olim maxime Catholicæ et Apostolicæ Sedi devotæ, causa. Sin autem, quod Deus avertat, plus apud te hæreticorum, et Dei simul ac tuorum hostium consilia perniciosa valuerint, quam nostra, qui licet sine meritis nostris Christi in terris vicarii sumus, salutaria, testificamur, atque denuntiamus, neque nos passuros, ut hujus sanctæ Sedis nuntius in eo regno commoretur, ubi tot et tantorum facinorum et scandalorum testis et spectator sit, sed revocaturos eum, neque hac ejus revocatione contentos, aliis remediis adhibendis, quæ justa et opportuna visa fuerint, sicut divina majestas nobis suggesserit, ipsius Dei honori simul et nostræ religioni ac fidei consulturos. Hæc tibi legenti molesta fore non dubitamus, verum aperte scribere, et libere, quæ reprehendenda fuerunt, reprehendere coacti sumus, si enim nimis molliter auribus tuis parcentes egissemus, nec Deo nos, nec hominibus excusare possemus, nec illam per Ezechielem intentatam divinæ ultionis severitatem effugere. Detegere tibi animæ simul et famæ tuæ vulnera voluimus, quo et facilius sanari possint. Nulla quæ ægris porriguntur pocula, tam amara esse solent, quam quæ sunt salutaria: in quo nos quoque fideles medicos imitati, maluimus aures tuas offendere, quam non animæ tuæ periclicanti fidelis et liberæ admonitionis remedium adhibere, etc.

35. Quod ad Gedanenses, sive Dantiscanos, et Helbingenses attinet, ii hoc anno quarta Dominica Quadragesimæ una cum Thoruniensibus et Mariæburgensibus usurpata communione sub utraque specie a Romana Ecclesia defecerunt, ut impia hac conjuratione alios populos ad defectionem pellicerent. Præter vero Lutheranos et Sacramentarios plures aliæ sectæ, ut Suenckfeldiani, Anabaptistæ, Piccardi, Servetiani, Osiandritæ in Polonia confluxerant, cumque ordinum regni Polonici congregandorum tempus appeteret, veritus Pontifex [1], ne in eo conventu hæretici regem ad convellendam religionem impellerent, gravissimis illum litteris iterum admonuit, ne quid novari permitteret, ac incorruptam veteris fidei puritatem tueretur. Cumque nonnulli suasissent Sigismundo regi, ut Concilium Œcumenicum flagitaret, in quo omnes controversiæ dirimerentur, respondit Paulus, ut sanctissimas leges in aliis Conciliis latas contra hæreticos exerceret, rescinderet omnia acta contra episcopos, pristinaque jura illis restitueret, pelleret regno Poloniæ tot hæreseon pestes, nec se congregando Concilio opera defuturum; ne vereretur tumultus ac perduelliones, si in hæreticos consurgeret, nam majores longe seditiones orituras, si illis licentiæ fræna laxaverit, multisque aliis monitis ad imprimendum animo divinum timorem, capessendamque Ecclesiæ ac religionis causam in impios præmunivit:

« Regi Poloniæ.

« Charissime in Christo fili noster, etc. In hac pastorali specula a Domino constituti, si officium nostrum in tanto Ecclesiarum regni tui periculo prætermittamus, excusare nos ei, a quo huic officio præpositi sumus, minime pos-

[1] Paulus IV lib. brev. sig. num. 2961. p. 12.

semus, quare etsi per alias litteras nostras paterno erga te officio functi de iis te admonuimus, quæ et ad tuam quoque ipsius salutem et regni incolumitatem pertinent, tamen appropinquante jam die, quæ conventui celebrando constituta est, iisdem de rebus eo liberius commonefaciendum te esse duximus, quo majore sollicitudine, cura, angore animi afficimur, ne quid turbulente ac temere in eo conventu agatur ab hæreticorum fautoribus adversus Catholicæ fidei integritatem et Ecclesiasticam disciplinam. Etenim hujusmodi tempus illud futurum est, quo quis animus tuus in religionem, et in hanc sanctam Sedem sit, poteris declarare, quo quidem si is est, qui esse debet, quemque ipsi a te expectamus, non patieris profecto eorum longius progredi temeritatem, quorum impia nefariaque consilia intelligere potuisti ad alendas confirmandasque hæreses spectare, ad bona Ecclesiarum et sacerdotum occupanda, ad evertendam episcoporum auctoritatem, ad res denique, et divinas, et humanas confundendas, quorum perniciosis conatibus abs te, charissime fili, obviam eundum est, nec dissimulanter jam aut timide, sed et aperte et fortiter Christi Domini nostri causa suscipienda tibi et defendenda est, confessionis tuæ eam mercedem percepturo, quam Dominus iis, qui se confessi fuerint in Evangelio proponit. *Si quis* (inquit) *confessus me fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo qui in Cœlis est, qui vero negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo qui in Cœlis est.* Si ut debes et potes, sanctissimam ejus religionem tutatus fueris, tecum is manebit, honoremque, et regnum, et salutem tuam in hac vita ab omnibus periculis tutabitur; in illa vero altera eo majus tibi præmium tribuet, quo majorem hominum numerum, non eorum modo, qui sunt, sed etiam qui futuri sunt, qui, si tu a recto et Catholica fide aberrares, tecum simul ipsi quoque aberraturi essent, exemplo et auctoritate tua, si te in fidei integritate et unitate Ecclesiæ continueris, retinebis. Sin autem Dei causam, quod credere minime possumus, deserueris ac prodideris, ab eo ipse quoque desertus et relictus, sero admonitionum nostrarum recordaveris. Et sane, qui de Concilio generali tantopere instant, si Catholici revera sunt, et ex animo Ecclesiæ unitati student, leges pias observent optimas et sapientissimas adversus hæreticos a prædecessoribus tuis latas, sapientissimis religiosissimisque principibus: nec Serenitas tua suam ipsius legem decretumque tam laudabile negligi patiatur, sed quod præclare et pie nuper ad reprimendam hæreticorum sanxit pravitatem jubeat observari. Omnia quæ ad hoc tempus contra episcopos et Ecclesias acta sunt, rescindantur: sua episcopis jurisdictio et potestas priore anno suspensa, restituatur: Ecclesiæ quas hæretici potentium quorumdam hominum auxilio invaserant, Catholicis reddantur: pellantur tot hæreticorum factiones, Piccardi, Servetiani, Suenckfeldiani, Osiandritæ, Anabaptistæ, Lutherani, et reliquæ hujusmodi pestes, quæ per regnum tuum non sine ingenti animarum strage, non sine tui nominis macula impune pervagantur. Animo et rebus ipsis Catholicum oportet esse, non verbis. Inutile est nova expectare remedia, cum ea quæ in promptu sunt, liceat adhibere. Celebrabitur, Deo juvante, Concilium generale; id prope diem universis episcopis indicere statuimus, nostrumque ejus celebrandi consilium per legatos nostros multis notum fecimus, sed interim, qui vere Catholici sunt hæreticis debent obsistere, nec dissimulando et connivendo pati eam pestem longius in dies serpere et corroborari. Quid est autem, charissime fili, quod animum tuum ab ulciscendis et puniendis hæreticis retardet? num forte vereris, ne quem tumultum ea res in regno tuo excitet? At quanto timidius egeris, pro certo habeto, tanto illos insolentiores et audaciores futuros. Si fortiter et constanter, ut debes, in eos animadverteris, eorum animos franges audaciamque debilitabis; si segniter et molliter egeris, ac si eos timueris quibus terrori esse debes, animos illis auxeris, ut omnia sibi licere existiment, effeceris: si pro Dei Omnipotentis honore, si pro Catholicæ fidei defensione amittendum regnum, et anima præterea esset profundenda, non esset Catholico regi cunctandum, quin temporale regnum æterno brevem vitam immortalitate commutaret. Nunc si fortiter fidei et religionis Catholicæ causam defenderis, tum hæc ipsa e periculo eripueris, tum cœleste regnum et vitam tibi acquisieris sempiternam. Et dubitabis Omnipotentis Dei honori tanto proposito prœmio, vitæque simul ac regno tuo consulere? vel plus tu hæreticos, quam Deum vereberis? Decet-ne regem imperitorum civium pravis studiis obsequi? decet-ne eos sequi, qui ipsum sequi ducem debeant? Annon eos potius vel invitos, coactos in officio et fide contineri a rege convenit? Quid est aliud regiam auctoritatem et potestatem abjicere, quam non audere levium et imperitorum hominum amentiæ adversari? Angliæ regnum meminit serenitas tua, per quot annos ab Ecclesia Catholica Henrici regis perfidia segregatum fuerit. Meminit sublata penitus religione et fide Catholica hæreticos ibi diu impotenter dominatos fuisse. Non plebs modo, sed et nobiles viri, et principes omnes, quinetiam omnes qui se episcopos nominabant, hæretica pravitate jamdudum imbuti erant: cum hæc pestis in eo regno tantopere inveterasset, atque omnes corrupisset, unius tamen mulierculæ animus in Dei timore et Catholica fide constans tantum efficere Deo ipso adjuvante potuit, ut simul ac regnum ex poten-

tissimorum inimicorum manibus ereptum recuperavit, statim habito communi Anglorum concilio, quod illi Parlamentum appellant, coegerit episcopos, et cæteros principes Angliæ ac populos omnes ditionis suæ ad antiquæ et veræ religionis cultum, atque Ecclesiæ Catholicæ unitatem reverti. Tantumne illa animum gessit, tanta fortitudine populares tumultus contempsit? Tu qui vir es, et tantum regnum obtines, tantis opibus instructus, tot præsidiis munitus, cujus regni tanta procerum pars, tantus hominum nobilium numerus, tot populi adhuc Dei beneficio in fide Catholica permanent, cui præterea tot et tam præstantes integritate, prudentia, dignitate, opibus etiam episcopi atque alii prælati auxilio futuri sunt ad tuendam et defendendam religionem, vereberis, ne non possis aliquot hæreticorum improbitatem audaciamque comprimere? Non possumus suspicari in te tali genere orto, tanto rege, non regiam animi vim ac magnitudinem inesse; illud, ut vere dicamus, veremur potius, ne serenitatem tuam nonnulli, quibus nimium tribuis, pravis consiliis suis decipiant, et plus apud te illorum prava suadentium, quam bonorum, et prudentium, et honoris, atque existimationis tuæ vere studiosorum hominum valeat auctoritas; illos ne audias, neve pravis te eorum consiliis quoquam impelli sinas, te etiam atque etiam, charissime fili, monemus et rogamus; quod si immemor officii tui, immemor dignitatis, immemor etiam generis, spretis monitis nostris, res non ad tuum munus, sed ad nostrum Pontificale officium pertinentes tractare ausus fueris, veniat tibi in mentem illud divinæ in Oziam regem Juda animadversionis exemplum, cujus regis temeritas, quod super altare incensum adolere, ac sibi sacerdotale officium sumere ausus fuerat, a Domino adeo notata fuit, ut turpi lepræ morbo frons ejus continuo fuerit deformata. Memineris, qui reges Deo Omnipotenti honorem abstulerunt, Deum honorem ipsis suum et regnum, ac vitam plerumque etiam auferre solitum esse. Horribile est incidere in manus Dei viventis. Terribilis est et auferens spiritum principum. Quod vero nos ipsos, Christi scilicet indignos vicarios, credisne tantam in Deum et in Ecclesiam ejus injuriam laturos esse? Nullo eam pacto ferre aut dissimulare poterimus pro honore, pro munere, quod sustinemus. Quando monita non profuerint, ea necessario arripiemus arma, quibus Apostolica Sedes adversus contumaces et schismatum auctores non frustra uti solet. Ratio jam constabit officii nostri. Deus testis, testes vero etiam omnes homines erunt, nihil a nobis prætermissum fuisse, quod ab amantissimo tui Pontifice proficisci potuerit; quoniam nec per litteras, nec per nuntium nostrum quidquam monendo, hortando, rogando profecerimus, facere non poterimus, quin severius agamus. Nosti, quot quamque præclaris muneribus, privilegiis et beneficiis regnum istud ab Apostolica Sede ornatum, auctum ac munitum fuerit, iis jam indignus, universa jure ac merito amiseris. Verum exigua hæc eorum jactura fuerit præ iis quæ amittes, si ex Ecclesia recesseris. Nihil perniciosius, nihil horribilius, nihil miserius, quam ab ea separari: Christi ea sponsa, Christi ea corpus est, exrta eam nemo Dei gratiam obtinere, nemo Christi Domini et Redemptoris nostri beneficiis frui, nemo denique salvus esse potest: qui ab ea recedunt, ab iis recedente Domino, in diaboli recidunt potestatem. Non est, quod hujus Sanctæ Sedis auctoritatem contemnas, propterea quod Ecclesia Catholica a multis hoc tempore hæreticis oppugnatur. Hanc Sathanas per ministros suos oppugnare et vexare jam inde ab Apostolorum temporibus cœpit, sicut a Domino prædictum fuerat, neque unquam destitit; verum potentior est, qui illam custodit, quam qui oppugnat. Super Sedem hanc Dominus noster Jesus Christus suam fundavit Ecclesiam, adversus eam fore prædixit, ut nunquam inferorum portæ prævaleant, itaque nec prævaluerunt unquam, nec in posterum prævalebunt. Adest enim Ecclesiæ suæ, sponsæ, inquam, suæ Christus, cum ea usque ad finem et consummationem sæculi permansurus, sicut promisit, omnia hostium ejus consilia, omnes impetus et conatus irriti semper et inanes fuerunt, nec minus quidquid hujus temporis hæretici moliuntur, inane erit atque irritum. Quamobrem etiam atque etiam, charissime fili, considera, dum tibi integrum est, quid agas, cave, ne cujusquam impulsu quoquam temere progrediare. Potes etiam nunc malum extinguere, potes summa tua cum laude et gloria, regnum hæresibus liberare, si modo regia auctoritate et potestate ad Omnipotentis Dei, a quo illam accepisti, honorem uti volueris: quod si feceris, et tibi, et regno tuo optime consulueris, et innumerabilem animarum multitudinem conservabis, earum rationem, si quod absit, culpa tua perierint, ad tribunal æterni judicis tremendo illo judicii die redditurus. Hæc, nisi te, ut charissimum filium in Domino diligeremus, non tot verbis, nec paulo severius scripsissemus. Reliqua cognosces ex venerabili fratre episcopo Veronensi nuntio nostro, homine non solum spectatæ integritatis et religionis, verum etiam tui studiosissimo, quem serenitati tuæ commendatum esse vehementer cupimus ».

36. *Pauli deturpat litteras Vergerius qui refellitur ab Hosio.* — Hæ geminæ Pauli litteræ ad Sigismundum regem Poloniæ transmissæ in manus regiorum administrorum pervenere, qui cum essent hæresi infecti, eas Petro Paulo Vergerio nefandissimo hæretico, horrendaque rabie, ut superius meminimus, in Sedem Apostolicam efferato, communicarunt, is vero impro-

bissimo animo, ut invidiam crearet Pontifici, eas typis excusas nefariis scholiis obscuravit contaminavitque, atque sectariis suis persuadere conatus est, non aliam concordiæ ineundam rationem, quam si papatus omnis exscinderetur, sive hierarchia omnis Ecclesiastica convelleretur, cujus impias voces atque argutias Stanislaus Hosius [1] episcopus Varmiensis confutavit, regemque docuit, ab hæreticis non minus regno, quam papatui exitium conflari, omnesque eorum insidias patefecit :

« Petrus Paulus Vergerius, qui proximo superiore anno non aliam ob causam in regnum tuum venerat, quam ut in eo seditionem concitaret », et paulo post : « Pauli IV Pontificis litteras, et quidem binas typis excusas pervulgavit, quin et scholiis quibusdam suis obscuravit, ac mirabiliter deformavit, quæ pie sancteque scripta fuerunt, secus interpretando. Audi quid scribat in suis in priorem Epistolam scholiis? Dixerit, inquit, quispiam, si quidem possemus papam eo adigere, ut velit assentiri, ut ministri Ecclesiarum haberent uxores, lingua vernacula in administratione Sacramentorum uterentur, atque ut utramque speciem populo exhiberent; in reliquis vero articulis et doctrinis cum Romana Ecclesia censentiremus, quemadmodum hactenus consensimus, an non consultum putares, ut tunc acquiesceremus, atque ut hæc prius lucro apponeremus, deinde paulatim labente tempore ut etiam de reliquis articulis lucrifaciendis cogitaremus? Respondeo. Minime mihi consultum video, neque enim in eo res sita est, ut minister uxorem habeat, ut populari lingua in Ecclesia utatur, ut utramque speciem porrigat, sed ut habeat veram fidem, ut fiat membrum Christi Ecclesiæ, atque ut eam rectam doctrinam teneat, populoque annuntiet, quam Filius Dei Dominus Jesus Christus attulit e sinu Patris. Quæ esset isthæc contaminatio doctrinæ, quod monstrum, si consentiremus, ut esset pastor animarum nostrarum, missarius, sacrificulus, unctus et inauguratus ab aliquo aposcopo et Antichristi membro? etc. Per hunc vero satellitem suum apertius multo causam suam agit Sathanas, quam per illos, qui de Calice tantum, deque rebus aliis, quæ perinde magni momenti videri possunt, tantopere contendunt; quorum etiam detegit insidias, ac supervacaneum esse ducit longioribus ambagibus uti. Mox ipsum petit jugulum, ut citra moram aliquam Deus in ordinem cogatur, nec ullum, aut sacerdotium, aut sacrificium externum habeat, per quod esse Deus agnoscatur. Hoc est quod statim initio sibi Sathanas per Vergerium efficiendum esse putat ». Et multis interjectis :

« Certum est et indubitatum, Satanismum istum omnem, qui nunc, proh dolor! ita floret in Germania, qui pullulat etiam in regno tuo, pientissime rex, hinc potissimum esse natum, quod Ecclesiæ judicio contempto, sibi quisque licere vult, ut et Scripturas interpretetur, et ritus cæremoniasque mutet arbitratu suo ». Et mox : « Cæterum, quod scribit impurus ille Vergerius, non aliam ineudæ concordiæ rationem et spem esse, quam si papatus universus tollatur e medio, vide, per Deum immortalem, quæ sint istæ Sathanæ insidiæ, quorsum ille spectet, cum tanto studio papatum eversum cupit? » Et infra : « Expende tecum interea, rex optime, posteaquam e medio quidam sustulerunt papatum, an iidem illi de Cæsareatu quoque tollendo consilia postea non capiant, cum non minus apud eos probrum est Cæsaristam, quam papistam appellari ». Et mox : « Huc spectant istorum consilia, ut ordinem e medio tollant, ut principum auctoritatem in odium et contemptum adducant, ut anarchiam quamdam inducant, quorum fax quædam sit Vergerius, nec aliud spiret, quam seditiones, quandoquidem ipse profitetur, et quidem verissime, quod sit exul Jesu Christi, sic eum ex regno terrisque tuis extorrem esse jubeto ». Et post nonnulla : « Quantum e scriptis illius colligere licet, modo cum Zuinglianis, modo cum Lutheranis, modo cum Piccardis facere videtur. Augustanæ Confessionis eum esse nemo recte poterit judicare, quandoquidem Brentii confessionem, quem admiratur unice, reliquis omnibus eum anteferre constat ». Et infra : « Ut intelligere quivis possit, apertius per hunc voluntatem suam Sathanam explicasse, quam per illos, qui per cuniculos quosdam veritatem oppugnare conantur ».

37. *Eucharistia a Judæis confossa sanguine manat.* — Ferunt Sigismundum regem nimium patulas aures præbuisse hæreticis, atque inclinasse in opinionem permittendæ Communionis sub utraque specie, quam importunissime urgebant hæretici, ut ea pietatis larva reliquas omnes hæreses subornatas inducerent, ac veluti immisso in lignum cuneo conjunctionem Ecclesiarum discinderent. At Deus insigni miraculo Sigismundi regis mentem in avita pietate confirmavit, quo ostensum est verum Christi Sanguinem sumi a Catholicis unica specie utentibus, cum Eucharistia impio facinore a Judæis confossa sanguine manavit, ut narrat Surius his verbis [1] :

« Accidit hoc ipso anno in Poloniæ regno res memorabilis. Fœmina quædam vilis Dorothea Lazezka nomine, Christiana quidem professione, in oppidulo Sachazeto, non longe ab arce Lovit, cuidam Judæo annis aliquot serviebat. Interim vero Judæus ille sæpius eam sollicitat, ut sacrosanctum Christi Corpus more Christiano cum cæteris acceptum ipsi perferat. In ejus

[1] Stanisl. Hosius de exp. Dei verbo p. 49, 69.

[1] Sur. in Comm.

flagitii præmium promittit ei taleros tres, et vestem sericis fimbriis ornatam. Et quid non mortalia pectora cogit auri sacra fames? Fœmina scelerata conditionem accipit tantillo illecta munusculo; in ipso Paschatis pervigilio abiit ad pagum Corzo dictum, ibi cum cæteris accedit ad aram, et instar Judæ accipit Eucharistiam, et paulo post ex ore extractam in sudariolum reponit, et tertia Paschatis feria Judæo hero suo illam tradit, ad quem tres alii Judæi huic oppidulo vicini, puta, Michaletus, Sachæus et Josephus veniunt, fortassis ab illo invitati, sacrosanctam Eucharistiam in suam synagogam deferunt, pugionibus et cultris confodiunt. Et ecce repente ex illa hostia multus emanat cruor, quem perfidi Judæi cochleari in vitreum calicem transfundunt. Non diu latere potuit tam atrox facinus. Ante omnes mulier scelesta Sachazeti comprehenditur; inde Judæus ejus herus; hi confitentur rem gestam omnem. Per id tempus Sigismundus Poloniæ rex Vilnæ erat, quæ est Lituaniæ metropolis, et erant, tum in Polonia, qui Eucharistiæ utramque speciem necessario putarent porrigi oportere. Ubi rex quid esset actum cognovit, mandat oppiduli præfecto secundario, ut rem eam diligenter investiget, et si ita factum sit, ut narratur, in omnes ejus flagitii complices extremo supplicio animadvertat. Itaque Dorothea et Judæus prius habita quæstione feria sexta die Veneris post Christi Ascensionem flammis exuruntur. Reliqui Judæi sceleris socii, uno dempto, qui aufugerat, kal. Junii comburuntur. Voluit Omnipotens Deus hoc insigni miraculo, qualia sæpe alias circa sanctissimam Eucharistiam contigere, eorum castigare incredulitatem, qui perinde ac si non sit totus Christus sub utralibet specie, ita prorsus infideliter et insipienter Calicem efflagitant, qui si essent in iis, quæ sunt Christianæ religionis, bene instituti, scirent nunquam posse Christi corpus, postquam e sepulcro redivivum surrexit, ab anima, a sanguine et divinitate separari, sicque libentissime unius speciei perceptione contenti forent. Commodissime quidem istud eo tempore in Polonia accidit, quando multi Calicem expetebant, et Romanus Pontifex eo miserat Aloysium Lipomanum Veronensem episcopum, virum multa probitate et eruditione spectabilem, qui gentem Polonicam in Catholica religione confirmaret, et ipse sane Poloniæ rex fertur hoc miraculo non mediocriter in Catholicæ Ecclesiæ retinenda communione confirmatus, et propensius etiam Romani Pontificis legatum admisisse ».

38. *Præscribit Paulus ut Synodus congregetur ad comprimendas hæreticorum insidias.* — Extant ad hunc internuntium subjectæ litteræ Pontificis [1], quibus queritur de imminentibus Poloniæ periculis ob auctas ingravescentesque hæreses, jubetque ut celebrato ordinum regni conventu ad aulam Pontificiam redeat.

« Venerabili fratri Aloysio episcopo Veronensi apud Serenissimum Poloniæ regem nostro et Apostolicæ Sedis nuntio.

« Venerabilis Frater. Etsi malum istud, cui mederi ab ipso nostri Pontificatus initio omni animi studio non destitimus, nimis auctum, et ab his, qui hæreticorum audaciam et pravitatem in illo regno alunt, quam reprimere et coercere desiverant, corroboratum fuit; tamen spem ejus sanandi omnem in Dei primum misericordia, tum in conventus istius, qui propediem celebrandus est, auctoritate repositam habemus. Scribimus autem hoc tempore, tum ad serenissimum regem, tum ad nonnullos alios, officii sui eos etiam instantium regno ac patriæ suæ periculorum paterne admonentes, et ad resistendum perniciosis improborum hominum consiliis adhortantes, quas litteras una cum exemplis ad te mittimus. Deum optimum precamur, ut eam ipsis mentem det, ut et animabus suis et cæteris etiam rebus consulant atque prospiciant. Quoniam autem peracto conventu fraternitatis tuæ isthic præsentiam non videmus amplius necessariam fore, utcumque res processerit, tuaque hic nos opera et consilio vehementer indigemus ad eas res tractandas, quæ ad Dei honorem, nec ad partem Ecclesiæ, sed ad omnem Ecclesiam pertinebunt, idcirco fraternitati tuæ per has litteras mandamus, ut postquam dimissus fuerit conventus, salutato rege, eaque hortatione, quam rerum status eo tempore postulabit, adhibita, ad nos redeas; operam tuam, quam ad hoc tempus Poloniæ navasti, nobiscum una et cum reliquis fratribus, universo, ut diximus, Christiano populo pari pietate navaturus. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum, etc. die I Augusti MDLVI, anno II ».

39. Urebat Pontificem gravissima cura ne hæretici proceres aliquod vulnus religioni Catholicæ infligerent, et sigilli regii vice-præfectum [1] sollicitavit, ut causam Numinis constantissime tueretur, a quo divinis et immortalibus præmiis ornandus esset.

« Dilecto filio nobili viro Joanni vicecancellario regni Poloniæ, etc.

« Non egere devotionem tuam hortatione nostra persuasum habemus, cum sua ipsum in Deum et in patriam pietas assidue hortetur, atque ejus animum exacuat; sed tamen verentes, ne quid in conventu, qui isthic propediem est futurus, per hæreticorum fautores contra Ecclesiæ unitatem et sanctissimam ejus disciplinam tentetur, facere non potuimus, quin te admoneremus, hoc fore illud tempus, quo te

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 8891. p. 368.

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2895. p. 369.

maxime pro fidei et religionis causa adversus hæreticos, eorumque fautores pugnare, eorumque impiis consiliis resistere oportebit. Id autem eo majore studio tu, et cæteri Catholici facere debetis, primum, quia minime dubitandum est, quin causam suam defendentibus, ac pro se certantibus Christus Dominus noster auxilio futurus sit, deinde quod iis, qui ipsum confessuri fuissent coram hominibus, confessurum et se eos promisit coram Patre suo, qui in Cœlis est; quo confessionis et pii certaminis præmio proposito, qui tantus labor, quæ tanta contentio, quod tantum periculum est, quod non modo fugiendum sit, sed non modo ultro appetendum, atque alacri animo subeundum. Sed quoniam, ut diximus, hortatione tu minime nostra eges, teque aliorum ipsum hortatorem tali tempore fore confidimus, plura non dicemus. Illud, quod et hujus sanctæ Sedis institutum, et natura etiam nostra postulat, dicimus, et tibi persuasum esse volumus, nos, et tuæ tam insignis operæ studii constantiæ in defendenda fide Catholica, et tam egregiæ devotionis erga hanc beati Apostolorum principis Sedem adeo memores esse et fore, ut præter æternum ipsum, quod tibi in Cœlo propositum et paratum est præmium, si qua occasio a Deo oblata fuerit, nostram erga te paternam voluntatem, ac præcipuam benevolentiam re ipsa declarare summopere cupiamus. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum, etc. die I Augusti MDLVI, anno II ».

40. Antequam celebrarentur ordinum Poloniæ comitia, præsules pro asserenda incorrupta religione Catholica, necnon insidiis hæreticorum comprimendis Lovitii Synodum coegere, in qua multas leges sanctissimas tulere, ac offusas ab impiis tenebras puriore doctrina discussere, ejusque Synodi Acta transmisere ad Pontificem, quibus acceptis, hæc Gnesnensi archiepiscopo scripsit, piosque stimulos ad cœpta egregie perducenda addidit Paulus [1] (1).

« Venerabilis frater, etc. Maxima in expectatione sumus, quid in isto conventu actum fuerit: nec possumus non magnopere esse sollicit, verentes, ne hæreticorum fautores (quod divina misericordia avertat) quippiam eorum, quæ adversus sanctissimæ Ecclesiæ instituta et episcoporum auctoritatem temere ac nefarie moliebantur, effecerint. Non parum tamen animum nostrum superioribus diebus habita Lovitii Synodus recreavit, in qua tu et reliqui fratres, quemadmodum ex nuntii nostri litteris et ex Actis Synodi, quæ ad nos una cum litteris tuis misisti, cognovimus, dignum sacerdotibus animum declarastis; in primis vero virtus nos et constantia et pietas consolatur tua, cui jam eximium testimonium idem nuntius noster omnibus litteris suis tribuit, ut intelligamus fraternitatem tuam pro honore et dignitate, qua eminet, fratrum isthic ducem esse, et defendendæ religionis ac fidei Catholicæ auctorem, ut debet, et principem; quæ, quod officiis suis nuntium ipsum nostrum tam amanter complexa est, quemadmodum is sæpe ad nos scripsit, in eo non nos tantum, qui nobis ea tribui censemus, sed beatissimum etiam Apostolorum principem sibi vehementer obstringit, cujus intercessione ac meritis tuæ istius erga Sedem Apostolicam observantiæ, et piorum pro fide et religione laborum præmium a Deo adepturam esse confidimus, et ut perseveret ita hæreticorum pravitati obviam ire, et fratres auctoritate sua confirmare, ut merita sua quotidie magis augeat, eam, tametsi hortatione non eget, in Domino hortamur. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum die II Decembris MDLVI, anno II ».

41. Encyclicis præterea litteris hortatus est Pontifex [1] singulos Poloniæ præsules, ut in futuro proximo conventu constantissime, animisque conjunctissimis religionem Catholicam contra hæreticos defenderent, uti pastorum principi Christo muneris rationem reddituri:

« Venerabili fratri N. episcopo.

« Venerabilis frater, etc. Quo plura eaque magis impia tentari isthic ab Ecclesiæ adversariis audimus, eo majorem et graviorem curam ac sollicitudinem sustinemus. Cum autem licet indigni successerimus ei, cui a Domino præ-

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2893. p. 502.

[1] Paulus IV. lib. brev. sig. 2893. p. 518.

(1) Inter res Ecclesiasticas Polonicas anni hujus locum suum obtinere debet Concilium provinciale Polonicum Lovitii habitum, die XI Septembris anni hujus. Præfuit Aloysius Lippomanus episcopus Veronensis A. S. nuntius cum Gnesnensi archiepiscopo. Fidei Catholicæ formulam omnibus totius provinciæ Ecclesiis tradendam condidere Patres, in qua ea fidei dogmata sancita sunt, quæ rei præsenti necessaria censebantur. Formulam illam vulgarunt PP. Martene et Durand Veter. Monum. to. VIII, col. 1445. Succedunt apud eosdem Martene et Durand litteræ ejusdem Gnesnensis archiepiscopi ad Paulum signatæ hoc anno die XXI Septembris, quibus suum in Ecclesiam Catholicam adversus heterodoxos studium exponit. Secundum hæc legas Palatini Vilnensis litteras ad nuntium Apostolicum (Lippomanum) quibus ab impacta sibi ab æmulis hæresis calumnia se purgat. Denique consulti ab eodem nuntio Apostolico episcopi cæterique Ecclesiastici, Ecclesiarum majorum totius regni porrecto libello, ibidem legendo, ea suggerunt quæ ad rem præsentem Ecclesiæ Polonicæ aptissima fore judicant. Ita vero Palatinus iste se excusat, ut locum tamen suspicioni relinquat maximum. Accusatus enim de esu carnium diebus vetitis conjecturas tantummodo affert quibus falsa illum calumnia perstringi conjicere quis posset; nunquam tamen id a se præstitum diserte negat. Porro ad Lascum quod attinet, de quo annalista num. 34, quo tempore consultatio illa Ecclesiasticorum regni Poloniæ ad nuntium Apostolicum data est, nondum in regnum venisse illum oportet, cum rogandus ibi rex statuatur, ut prohibeat, « ne hæresiarchæ isti ex Germania in Poloniam veniant, utpote Laski, Calvinus, Melancton ». Cum vero scripta hæc isto vel superiori anno ante Concilium Lovetense non immerito reputarentur; hinc conjicias licet Paulum ficto nuntio deceptum fuisse, cum de pellendo Laski e regno litteras dedit.

Adjicienda hisce omnibus est historia Concilii in litteris Aloysii Lippomani expressa, quas litteras ego in meo Conciliorum supplemento to. V, pag. 697, ex Ms. Codice evulgavi.
MANSI.

ceptum fuit, ut confirmaret fratres suos, his fraternitatem tuam litteris adhortandam, et coram ipso Domino et Redemptore nostro admonendam esse duximus, ut officii sui memor acriter adversus luporum rabiem et sævitiam oves Dominicas defendat, hoc enim tempus est prælationis tuæ, ac reliquorum fratrum, qui isthic sunt : hoc tempore maxime intelligetur, qui boni verique pastores, qui ovium suarum amantes sint, qui summum illum Pastorem Dominum et Deum nostrum vereantur et timeant. Væ illi, qui tam necessario tempore officio suo defuerit, qui aut ab hæreticis seductus, propter perfidiam oves suas prodiderit, aut propter metum et timiditatem nescio quam illas deseruerit ; de manu ejus tremendo illo judicii die Dominus ovium suarum sanguinem requiret. Sed ne nos quidem pro munere, pro loco, in quo nos Dominus constituit, tantam culpam ferre aut dissimulare poterimus. Nec vero timendum est quidquam si modo tu et reliqui fratres consentiatis inter vos, ut debetis, atque uno animo iis, qui vos, qui Ecclesias vestras, qui Catholicam religionem opprimere, ac funditus delere conantur, resistatis, neque exercituum Dominus honori suo simul et saluti animarum inservientes deseret. Quamobrem cœlesti auxilio fretus causam Dei, causam religionis, in qua tui ipsius salus continetur, constanter pro tua virili parte defende. Memineris corde credi ad justitiam, ore autem confessionem fieri ad salutem. Ita denique te geras, ut cum ad Christi tribunal veneris, boni Pastoris et servi fidelis mercedem accipere merearis.

« Datum Romæ, die IV Decembris MDLVI, anno II ».

Defensa fuit a præsulibus in eo conventu Polonico strenue fides Catholica, atque in eo rex contra hæreticorum molimina communionem Calicis usurpari vetuit, quam hæretici, ut defectionis, ac schismatis principium vehementissime urgebant, uti proximo anno visuri sumus ex litteris Pontificis.

42. *Joannes Lusitaniæ rex per oratorem obsequium præstat Pontifici.* — Hoc ineunte anno Joannes Lusitaniæ rex, decreto amplissimo oratore obsequia regia Paulo IV Pontifici solemni ritu detulit, ut Acta Consistorialia [1] narrant subjectis verbis :

« Die Lunæ XIII Januarii MDLVI, fuit consistorium publicum in aula regum ». Et mox : « Lectæ fuerunt litteræ regis Portugalliæ per D. Bindum secret. gratulatoriæ assumptionis Suæ Sanctitatis ad Pontificatum, quibus lectis ipse orator cum secretario suo stans in loco solito, per secretarium habuit orationem ad Pontificem, in qua obtulit obedientiam et omnia bona sui regis; postea admissus fuit ad ipsam obedientiam, et omnes servitores ejus osculati sunt pedes ejus Sanctitatis ».

43. *Commendat Paulus regi Abyssinorum patriarcham.* — XXII ejusdem mensis Florentiæ dux, trigesima Martii Helvetii, vigesima Maii Genuenses Paulo IV pium idem officium præstitere. Cæterum Lusitanus rex ad æternitatis regnum sanctissimis operibus anhelabat, atque flagrantissimo studio ad propagandam religionem Catholicam incumbebat, egeratque cum Claudio [1], sive Sandio Æthiopum imperatore, ut a Romano Pontifice patriarcham Latinum, atque aliquot antistites doctrina et pietate insignes postularet, cumque sub Julio III ad id munus amplissimum, æque laborum ac gloriæ plenum, fuissent aliquot sacerdotes Societatis Jesu a sancto Ignatio ejusdem præposito delecti, mox cum in Æthiopiam profecturi essent, Paulus Pontifex subjectas litteras ad Abyssinorum imperatorem exaravit, quibus illi patriarcham ac socios commendaret.

« Charissimo in Christo filio nostro Claudio Petrægiano, Æthiopiæ regi illustri.

« Charissime in Christo fili noster, salutem et Apostolicam benedictionem. Dominus noster Jesus Christus, qui cum Patre et Spiritu sancto in cœlis vivit et regnat, et qui a nobis in terris suas geri vices voluit, quo magis atque illustrius super serenitatem tuam et populos regni tui vultum suum illuminat, eo nos et ejus fideles, quicumque nobiscum sunt, majore cordis lætitia et animi consolatione gaudentes, divinæ illius Majestati gratias agimus, tuæque eidem regiæ serenitati, et eisdem tuis populis, tantum et animarum vestrarum salutis et gloriæ cœlestis desiderium omni paterno affectu in eodem Domino nostro Jesu Christo gratulamur, votisque omnibus æternam beatitudinem optamus precamurque. Memores sumus, quanto serenitas tua veræ nostræ et sanctissimæ religionis zelo, quantaque mentis tuæ optimæ in Dei Omnipotentis honorem significatione, per charissimum in Christo filium nostrum Joannem Portugalliæ et Algarbiæ regem illustrem annis proximis a felicis recordationis beatissimo tunc papa nostro Julio III adhuc inter nos vivente petieris, ut aliquis tibi mitteretur, qui populos ipsos tuos in Catholicæ fidei ac divini cultus officio, morumque ac vitæ Christianæ instituto nobis a Deo et sanctis Patribus tradito contineret, et gratiam, quam apud Deum tot virtutibus ac meritis consecuti estis, et probitate vellet, et doctrina sciret, et auctoritate posset conservare. Quoniam vero tunc nos in minori officio constituti ex ordine episcoporum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium eramus, nobis quoque præsentibus et consulentibus una cum venerabilibus, tunc collegis, nunc fratribus nostris dilectissi-

[1] Acta Cons. Ms. car. Spadæ p. 186.

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2892. p. 194.

mis in amplissimo et sacro consistorio coram eodem sanctissimo papa prædecessore nostro Julio in sancta Sede Apostolica sedente, maturo nostrum omnium consilio et deliberatione, in Dei Omnipotentis nomine, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus auctoritate, ad laudem eorumdem et gloriam sempiternam, venerabilis nunc frater noster Joannes Nunnez de societate et consortio ejusdem Domini nostri Jesu Christi tanquam eo munere, cura et administratione multis rationibus dignus, provinciæ Æthiopiæ ac totius regni tui patriarcha electus et creatus fuit, qui aliorum patrum ubique apud vos existentium, cujuslibet Ordinis sacerdotum caput esset et princeps, et quæ Pontifex Romanus absens non posset, ipse præsens juxta tenorem facultatum sibi concessarum isthic faceret, ejusque in eo vices gereret. Cum autem ex hac mortali ad immortalem vitam aliquando transiturus sit, atque ob nimium locorum intervallum et longitudinem itineris non tam cito, nec tam facile quam necesse est, hinc homines ad sacra hæc ministeria idonei transmitti isthuc possint, neque ob regionum tuarum amplitudinem unius solius præsentia et opera satis sit, duo præterea ex eadem Jesu Christi Societate fuerunt adjuncti, videlicet venerabiles fratres Andreas de Oviedo episcopus Hieropolensis, et Melchior Carnero episcopus Nicænus, viri doctrina, prudentia et probitate insignes, qui et viventem adjuvarent et morienti succederent, quemadmodum ex Apostolicis litteris tunc ad id confectis expressius et copiosius declaratur. Verum, quia rebus ita constitutis, dum patriarcha ipsiusque coadjutores se ad iter pararent, ut ad serenitatem tuam venirent, eidem Omnipotenti Deo eumdem Julium III et paucis post diebus Marcellum II papam item et patrem tunc nostrum sanctissimum vocare ad se placuit, necesse illis fuit novam expectare Pontificis electionem, quæ quidem electio cum nostræ fuerit personæ, Deusque idem Omnipotens jugum Apostolicæ servitutis suo incomprehensibili judicio debilibus cervicibus nostris imposuerit, nihilque jam impediat, quominus serenitatis tuæ desiderio possit satisfieri, ipsius ejusdem patriarchæ, ejusque coadjutorum, cum aliis Christi fidelibus non paucis profectionem ad vos maturandam duximus, eidemque serenissimo regi Portugalliæ filio nostro charissimo scribendum curavimus, ut ad te illos dimitteret, eique has litteras nostras redderet, quibus eos cum Domino comitaremur, salutemque Apostolicam et benedictionem tibi et omnibus tuis, qui eumdem Dominum nostrum Jesum Christum colunt, ejusque mandata et præcepta juxta sanctum Evangelium observant, atque observare cupiunt, in ejusdem Omnipotentis Dei Patris, et Filii, et Spiritus sancti nomine impertiremus; quam quidem benedictionem, ipsumque patriarcham ac coadjutores pro certo habemus ea te reverentia accepturum, quæ pium et optimum, et vere Christianum principem ac regem decet, eosdemque non minore animi lætitia et charitate ubique ac semper tractaturum quam nos tractaremur, si ut illi, ad te venire possemus, quod libenter faceremus, ut et nostra in te paterna benevolentia, et tua in nos et sacrosanctam hanc Sedem Romanamque Ecclesiam observantia utrique nostrum clarius eluceret : sed quando id a nobis fieri non potest, omnia humanitatis, liberalitatis, honoris et pietatis officia, quæcumque in eumdem patriarcham, ipsosque coadjutores, et comites eorum contuleris, nos tanquam in nosmetipsos collata accepturi sumus, ex quibus quidem officiis illud potissimum optamus, et ab optima eadem in Dei omnipotentis laudem serenitatis tuæ voluntate in Domino requirimus, ut omnia, quæ ad sanam doctrinam, veramque et Catholicam fidem, ad divinum cultum et mores Christianis dignos pertinuerint, te ipsum ac tuos ubique per provincias et regna tua universa ab eis doceri atque instrui non modo, ut par est, sinas ac permittas, sed omni studio etiam procures ac jubeas. Quod si, ut plane in Domino confidimus, ac spe certa expectamus, diligenter feceris, quam dignissima præmia piis omnibus tui similibus parata, et in terris et in cœlo serenitati tuæ tribuet cumulate. Ut autem tui erga nos studii et amoris aliquod erga nos pignus habeamus, summopere cupimus, ut cum has nostras litteras ipsumque patriarcham et cæteros acceperis, de illorum adventu, quem incolumem et felicem futurum optamus, ac de omnibus rebus spiritualibus, ac de ipsius patriarchæ, et aliorum in eodem regno tuo sanctorum operum fructu, nos per litteras tuas, et per manus ipsius regis Portugalliæ diligentissime facias certiores; et si quid ad eamdem vestram animarum salutem, gratiamque apud Deum in dies majorem consequendam, tibi ac tuis opus fore unquam cognoveris, quod in nostra sit positum potestate, quoties id ad nos scribes, omnem operam navabimus, ut serenitatem tuam in Domino consolemur, quam idem Dominus noster Jesus Christus iterum et semper benedicat, atque in sui nominis gloriam conservet. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo piscatoris die x Martii MDLVI, Pontificatus nostri anno II (1) ».

Commisit se Joannes nuntius patriarcha Indicæ navigationi, atque prope Promontorium

(1) Pauli Pontificis litteræ, ad regem Æthiopiæ datæ, anno non suo ab annalista referuntur. Cum enim signentur « die x Martii MDLVI, Pontificatus anno II », vel mendosa est inscriptio, vel in sequentem annum rejiciendæ sunt; tunc enim die x Martii Pontificatus Pauli annus II agebatur. Nec est cur fucum faciat annus MDLVI, nam forte Paulus veterem stilum anni a Paschate exordiendi vel a

Bonæ Spei, cum procellis ferveret mare in vastissimo illo ventorum imperio, tempestatem furentem sedavit lustrata sacra prece aqua e mari hausta, atque in illud conjecta.

14. *S. Ignatius obit.* — Verum qui hanc expeditionem adornaverat Ignatius Loyola, eo ipso tempore, non tam ætate confectus, quam jejuniis, vigiliisque, et super omnia desiderio Christi decessit. Quod quemadmodum evenerit, ab egregio ejus Vitæ scriptore Joanne Petro Maffeio [1] desumamus : « Societatis rebus utcumque compositis, Ignatius contemplandi studio secessit in villam, quam non longe ab æde Sanctæ-Balbinæ ad Thermas Antonianas, in usum præcipue Romani Collegii, amicorum benignitate nuper extruxerat. Ibi, vel tectorio novi operis male acceptus, vel urgente jam senio lethalem in febrem incidit, sic, ut cum ejus intima urerentur præcordia, nullus in facie pallor, nulla in toto corpore signa mortis existerent. Tantum insolita quædam lassitudo in membris ac motu apparebat. Itaque domum relatus, in lectulo collocatur. Accersiti confestim medici bono animo jubent nostros esse. At ille cum sibi ultimum diem instare sentiret, mirantibus cæteris, misit, qui a summo Pontifice sibi decedenti salutarem expiationem et indulgentiam ritu Catholico precaretur : deinde cum ad multam noctem de more vigilasset, quin etiam nonnulla cum domesticis in rem Collegii transegisset, sopori se dedit : itemque qui aderant, cubitum discessere nihil admodum periculi suspicantes. At ecce mane postridie duo e fratribus, ejus vitæ quotidianæ administri cubiculum visendi Patris causa introeunt ; ad lectulum sensim accedunt, ac præter omnium opinionem vitali spiritu pæne defectum offendunt. Accurritur illico ad socios. Alii ad medicum advolant. Alii interea ad refocillandas vires (ut assolet) jusculum porrigunt : quibus ille cum nihil jam opus dixisset, Jesum intermortuis vocibus identidem appellans, placidissime efflavit animam hora post solis ortum prima, feria sexta pridie kalend. Augusti anno post Christum natum MDLVI. Qui vero ad Pontificem pridie sub Vesperam fuerat destinatus, quod nihil tale metueret, re in proximam lucem dilata, cum quod volebat, statim impetrasset libente Pontifice, et verbis amicissimis Ignatium prosequente, graviter deinde semet incusans, tempori non occurrit. Defuncti corpus, tum inspiciendi, tum exenterandi causa dissectum, summam viri abstinentiam et sobrietatem liquido comprobavit. Siquidem et stomachus venterque prorsus inanis, et præ siccitate diuturna mire contractus apparuit, et jecur ea ipsa de causa ita obduratum aridumque, ut pene lapidesceret. Sane Realdus Columbus, egregius ea tempestate sector, qui aperiendo interfuit, in hepatis vena, quæ porta dicitur, lapides tres sese invenisse testatur in suo de Anatomia Libro ; ut pro miraculo non levi habitum sit, vitalibus adeo affectis, ac propemodum exustis hominem tamdiu vivere potuisse, præsertim hilari semper eodemque vultu exsequentem præpositi generalis officia et munera. Mortuus autem anno ætatis quinto et sexagesimo, suæ conversionis ferme trigesimo quinto, confirmatæ vero Societatis sextodecimo. Quam ille tam exiguo temporis intervallo tam longe lateque propagatam reliquit, ut jam tum ab ipso constitutæ numerarentur Provinciæ duodecim, et in iis varia nostrorum domicilia fere centum. Vulgata ejus morte, ingens confestim hominum concursus visendi causa domum est factus, atque hi manus, hi pedes certatim exosculari : alii Rosaria, quæ vocantur, applicare corpori, multi etiam pilei vestiumve, quibus uti consueverat, frustulum aliquod enixe rogare ; quibus tamen modestiæ gratia nihil a nostris est datum. Corpus in eodem cubiculo, ubi expiraverat, biduo ferme servatum, Sabbatho sub vesperam inclusum arcæ; post exequias mira populi frequentia celebratas, in templo nostro ad dextrum latus aræ maximæ humatum est ». Quem postea sanctitate et miraculis clarum, et Catholicæ religionis ubique dilatandæ studiosissimum Gregorius Decimus quintus Pontifex Maximus die XII Martii anni MDCXXII, una cum BB. Isidoro, Francisco Xaverio, Theresia et Philippo in sanctorum numerum retulit.

[1] Maffeius Vitæ lib. II. c. 23.

die XXV Martii aliquoties secutus est. Quod si admiserimus, omnia in ea litterarum inscriptione salva et integra sunt. Eamdem annorum ineundorum a Martio rationem exhibent litteræ ejusdem Pauli ad internuntium Apostolicum Venetiis agentem, recitatæ in Annalibus infra ad A. MDLVII, num. 52. MANSI.

PAULI IV ANNUS 3. — CHRISTI 1557.

1. *Paulus instituit Congregationem quæ terror officialium nuncupatur, festum Cathedræ S. Petri Romæ celebrari jubet et cardinales creat.* — Anno Christianæ salutis millesimo quingentesimo quinquagesimo septimo, Indictione decima-quinta, Paulus Pontifex, ut initia hujus anni pietate ac justitia redderet illustria, Congregationem instituit [1], quæ terroris officialium Romanæ curiæ nomen sortita fuit, ac denuntiari publice pro suggestis a concionatoribus jussit, semel se quoque mense quorumvis querimoniis coram duobus cardinalibus, qui veluti judices assiderent, aures præbiturum. De qua quidem Congregatione hæc habent Acta Consistorialia : « Die Sabbathi vigesima tertia Januarii MDLVII, fuit Congregatio generalis, in qua Sanctissimus Dominus noster multis verbis proposuit et ordinavit, quod singulis mensibus daretur audientia in aula regia, in qua quilibet posset conqueri de injustitia sibi facta et injuria quorumcumque officialium, adstantibus sibi cardinalibus, prælatis et officialibus, de quibus in proclamatis, et hoc sive publice et palam, sive secreto porrigendo querelam et libellos supplices, promittendo singulis justitiæ complementum, prout potest videri in Sanctitatis suæ ordinatis, cujus tenor sequitur et est talis :

2. « Sanctissimus D. N. D. Paulus divina providentia papa Quartus cupiens quorumvis tam in alma Urbe, quam in statu Ecclesiastico, ac toto orbe terrarum gravatorum et oppressorum indemnitati consulere, decrevit, semel quolibet mense, incipiendo die Mercurii proxime futuro, hora decima nona, quibusvis utriusque sexus personis ad Sanctitatem suam recurrentium in aula regum, reverendissimis DD. cardinalibus et aliis assistentibus, publicam audientiam præbere, et quascumque querelas coram Sanctitate sua proponendas seu in scriptis porrigendas, audire, et summarie sola facti veritate inspecta decidere, vel juxta eorum qualitatem aliis audiendas committere ; et ut hujusmodi tam salubre opus ad honorem et gloriam omnipotentis Dei inchoari, et salubriter dirigi, ac prospere continuari possit, omnibus conventibus monasteriorum, et aliorum Regularium locorum, necnon capitulis Collegiatorum, et aliarum Ecclesiarum ipsius Urbis præcipit et mandat, ut die Dominica proxime futura post Missarum solemnia in eorum Ecclesiis humiles Altissimo supplicationes processionaliter faciant, et super his Dominum nostrum Jesum Christum puro corde precentur ; ac insuper vivæ vocis oraculo, visitantibus proxima die Conversionis Sancti Pauli Doctoris Gentium ejus Basilicam et Basilicam Sancti-Petri principis Apostolorum de Urbe, plenariam indulgentiam in forma Ecclesiæ consueta dat et concedit.

« Secundo loco sua Sanctitas jussit perpetuis futuris temporibus per universum orbem Christianum celebrari debere Cathedram Sancti-Petri, in die decima octava Januarii, qui etiam est dies sanctæ Priscæ, in qua prima sessio fuit beatissimi Petri in hac alma Urbe, et volebat in hoc festo omnes indulgentias et prærogativas concedere, non derogando per hoc alteri festo Cathedræ Antiochenæ quod est vigesima secunda Februarii, et hoc ad confusionem Lutheranorum, qui negant beatum Petrum Romam unquam venisse, et super hac re Bulla expeditur, quæ proximo tantum anno manavit in amplissima forma ». Restitutam hanc a Paulo celebritatem, quæ quamvis esset antiquissima, jam in aliquibus Ecclesiis exoleverat, docet cardinalis Baronius in Notat. ad Martyr. Rom. die 18 Januarii.

3. « Paulus etiam XV Martii ad sacram purpuram viros vere purpura dignos evexit; sic Acta [1]

[1] Sacch. p. 2. Hist. Soc. Jesu. Ms. card. Spadæ to. 132. p. 80.

[1] Ms. card. Spadæ to. CXXXIV. p. 218.

Consistorialia : « Romæ die Lunæ decima quinta Martii MDLVII, sanctissimus Dominus noster certis suadentibus rationabilibus causis, nemine discrepante, creavit et assumpsit in sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteros cardinales infrascriptos, ordine, qui sequitur, videlicet :

« Reverendissimum Thaddæum archiepiscopum Cusentinum de Gaddis.

« Reverendissimum Antonium episcopum Tolonen. de Trivultiis absentem.

« Reverendisssimum Laurentium episcopum Biteren. de Strozzis, absentem.

« Reverendissimum Virgilium episcopum Iscalen. vicarium Urbis, Rosarium.

« Reverendissimum Joannem, olim electum Convenarum, sigillorum regis Christianissimi custodem, absentem, Bertrannum.

« Reverendissimum Michaelem episcopum Nepesinum, Alexandrinum ». Hic postea sub nomine Pii V ad Pontificatum evectus, et inter beatos a Clemente X Summo Pontifice anno MDCLXXII relatus fuit.

« Religiosum virum fratrem Clementem generalem Ordinis fratrum Minorum, et theologiæ professorem, Dolera nuncupatum.

Diaconos cardinales.

« Nobilem virum Alphonsum Caraffam pronepotem suæ Sanctitatis, Neapolitanum.

« Reverendissimum Vitellotium electum Civitatis-Castelli, Vitellium nuncupatum.

« Jo. Baptistam consiliarium Romanum.

« Ac aliorum reverendissimorum ejusdem sanctæ Ecclesiæ cardinalium cœtui, numero et consortio, cum dignitate, auctoritate, præeminentia, honoribus, privilegiis et emolumentis consuetis, favorabiliter aggregavit, cardinalesque fore et esse decrevit et pronuntiavit, ipsosque solita benedictione benedixit, et ex tunc in cardinales, et aliorum cardinalium præteritorum ordinem, eorumque collegium una cum eisdem cardinalibus de eorum consensu admisit, et admittendos fore decrevit ; necnon quod in tantæ dignitatis decus cardinalibus pro tempore assumptis exhiberi consuevit, birretum rubrum per Sanctitatem suam de more benedictum cardinalibus præsentibus tradidit et assignavit, absentibus vero per nuntium suum specialem transmisit, et presbyteros et diaconos cardinales respective publicavit, cum retentione pro eorum singulis omnium beneficiorum, et pensionum, ac jurium ad beneficia, et cum derogatione Constitutionis in Conclavi editæ, quod patruus et nepos simul cardinales esse non possint, ac aliis derogationibus.

4. « Die Sabbati vigesima mensis Martii MDLVII, fuit Consistorium publicum.

« Reverendissimos cardinales noviter creatos præsentes, videlicet reverendissimos de Gaddis, Rosarium, Alexandrinum, generalem Ordinis Minorum presbyteros, diaconos autem, reverendissimos Caraffam, Vitellium, Consiliarium, primo ad pedum, et deinde manus, successive illos allevans ad oris oscula, paterne excepit.

« Die Lunæ vigesima secunda Martii MDLVII, fuit Congregatio generalis, in qua Sanctissimus D. N. primo indixit silentium, deinde clausit os reverendissimis DD. cardinalibus noviter creatis præsentibus, cum inhibitione, ne quid loqui præsumant in Consistoriis, aut aliis Congregationibus, donec Sanctitas sua de Fratrum consilio duxerit os eis aperire ». Quibus postea titulos assignavit. Fueruntque secundum Acta [1] Consistorialia hujusmodi :

« Die Mercurii vigesima quarta Martii fuit Consistorium : Sanctissimus aperuit os reverendissimis DD. cardinalibus nuper creatis, illosque annulis pretiosis decoravit, cum illorum immissione digito annulari manus dexteræ, et eorum cuilibet pro titulo et denominatione respective sui cardinalatus concessit et assignavit infrascriptas Ecclesias. Reverendissimo de Gaddis Sancti-Silvestri : ipsumque illi in presbyterum cardinalem præfecit, cum retentione, et cum aliis consuetis etc. Erexit in titulum Ecclesiam Beatæ Mariæ super Minervam, et illam cardinali Alexandrino assignavit ; ipsumque, etc. cum retentione, etc.

« Reverendissimo Rosario concessit Ecclesiam Sancti-Simeonis, ipsumque etc.

« Reverendissimo Saraceno, quod titulo Sanctæ-Mariæ in Aracœli cesserat, Ecclesiam Sanctæ-Anastasiæ certo modo vacantem assignavit, ipsumque etc.

« Reverendissimo de Moniliana Ecclesiam Sanctæ-Mariæ in Aracœli assignavit, etc.

« Reverendissimo Alphonso Caraffa Ecclesiam Sancti-Nicolai inter Imagines, ipsumque, etc.

« Reverendissimo Vitellotio Ecclesiam Sanctorum Sergii et Bacchi, ipsumque, etc.

« Reverendissimo Consiliario Ecclesiam Sanctæ-Luciæ in Septisolio, etc.

5. *Hispanus Romam potiri tentat, sed cœlesti virtute Urbs liberatur.* — Amplificato ita cardinalium senatu, Paulus Neapolitani proregis armis lacessitus, cum Hispani administri graviora in dies contra jus auctoritatemque Ecclesiæ facinora patrarent, adversus Carolum V et Philippum citerioris Siciliæ et Angliæ regem, erecto novo tribunali, selectis ex omni ordinum genere viris doctissimis, legum severitatem distringere decrevit, Pontificiosque omnes administros, qui in Cæsaris et regis Philippi regnis agebant, revocavit : necnon feria quinta majoris hebdomadæ defixit anathemate invasores urbium ditionis Ecclesiasticæ, tum omnes, qui consilio,

[1] Pag. 221.

vel auxilio, studiisve iis adhærerent, sine ullo imperialis vel regiæ cardinalitiæ vel alterius Ecclesiasticæ dignitatis discrimine, nec sequenti feria sexta inter sacra precum formula pro imperatore perlecta est. Tum ad vim vi propulsandam non modo quascumque potuit copias collegit, verum etiam Italos principes, maximeque Venetos concitare adversus Hispanum nomen annisus est : gestisque a duce Montorii et Petro Strozzio secundis præliis Tybur, Vicovarium, arcemque Hostiæ occupata a duce Albæ prorege, qui ad opprimendum Pontificem cum exercitu florentissimo irruperat, recuperavit. Dux etiam Guisius ineunte hoc anno a Galliæ rege submissus, superatis Alpibus ingressus Italiam, decem millibus peditum, ac ferme duobus millibus equitum succinctus, expugnata vi direptaque Valentia, quod illius præfectus transitu illum arcere pertentasset, terrorem proregi incussit ; adeo ut is Joannam Caraffam Pontificis sororem matronam ornatissimam conciliandæ pacis interpretem miserit ; quæ, assentiente etiam Philippo rege, pollicebatur Senensem urbem tradendam Montorii duci, modo Pallianum Columnensibus restitueretur ; tota enim hujus belli moles et causa inde pendebat. At Paulus, qui de tradendo regno Neapolitano Henrici secundogenito fidem obstrinxerat, spe elatior quasi hostem certissime prostraturus esset, paci honestissimæ non assensit, Romamque in summum discrimen adduxit.

6. Excepit quidem venientem Guisium generum Hercules dux Ferrariæ, ac mille pedites et equites octingentos illi conjunxit; necnon supremum militare imperium detulit illi Paulus Pontifex [1] in fœderatorum Italico exercitu hisce litteris :

« Dilecto filio Herculi duci Ferrariæ, sancti fœderis duci generali.

« Dilecto filio, nobili viro, etc. A dilecto filio Carolo Caraffa sanctæ Romanæ Ecclesiæ diacono cardinali, nostro secundum carnem nepote, diligenter per litteras et nuntium certiores facti sumus, quanto animi studio, quantaque devotionis ac fidei erga nos et sanctam hanc Sedem significatione nobilitas tua professa fuerit, paratam se esse relictis rebus suis, pro sanctissimo inter nos juncto fœdere, venire in expeditionem hanc pro sancta Romana Ecclesia susceptam, et pro delata sibi imperii summa, nullum militiæ laborem, nullumque periculum recusare : quæ voluntas tua tam egregia eo nobis grata extitit, ut magnas Deo omnipotenti gratias egerimus, qui tali nostro et hujus Sedis tempore, tantum nobis et rebus nostris præsidium obtulerit. Nec vero alienum quidquam, aut virtute tua, aut nostro perpetuo de te judicio et expectatione facit; nos autem, quibus res tua non minoris curæ fuit quam nostra, quique cogitamus et intelligimus, tuam isthic præsentiam magnopere nobis non modo utilem, sed etiam necessariam fore ad tuendos fines nostros et tuos simul, et ad capienda pro re et tempore consilia, si quis in istis partibus motus existeret, expedire judicavimus, te minime moveri, sed nobilitatem tuam isthic nostris simul et tuis rebus præsidere; in his autem locis nobilem virum ducem Guisiæ Franciscum generum tuum, tanquam manum alteram, vice tua nobis et Apostolicæ Sedi operam navare; quamobrem de tua præstanti virtute et fide erga nos et principis Apostolorum Sedem tibi gratulantes, tuumque tam egregium animum omnipotenti Deo et sanctissimis Ecclesiæ Romanæ præsidentibus Apostolis offerentes, hortamur nobilitatem tuam, tibique præcipimus, ut ne isthic discedas, illudque tibi persuadeas volumus, tuum absentis officium non minus aut nobis gratum, aut rebus nostris opportunum fore, quam in his partibus futura esset opera. Dat. Romæ die XIX Februarii MDLVII ».

7. Habito militari consilio apud Regium Lepidi inter Guisium, Ferrariensem et cardinalem Caraffam, quo belli moles vertenda foret, orta est dissensio; nam Ferrariæ dux Parmam oppugnandam contendebat, cujus expugnatæ imperium sibi tradendum a Pontifice præfidebat; sed Guisius, cui data erant mandata regia, ut Pontifici ferret suppetias, necnon cardinalis Caraffa repugnarunt, adeo ut Ferrariensis reductis copiis suis iratus abscesserit. Dux vero Guisius per Flaminiam duxit exercitum, et bellum regno Neapolitano inferre meditatus; at se magnis cinctum periculis animadvertit; non enim Ecclesiasticus exercitus, quem legatus cardinalis conjungendum Gallis promiserat, comparebat, non etiam promissa nummaria subsidia pro conficienda Neapolitana expeditione illi præbebantur; imo Caraffæ Pontificii nepotes stipendia militi persolvenda in suos usus avertebant, indeque gravis rixa inter ducem Guisium et Caraffam Montis-Belli marchionem contracta est : cumque e Piceno ex mandato Pontificio irrumpere in regnum Neapolitanum pertentasset, atque Civitellam arcem XXIV Aprilis obsidione cinxisset milite et armis egregie communitam, expugnare vi eam non potuit; adeo ut cum prorex valido succinctus exercitu proxime immineret, decima quinta Maii solverit obsidionem; cum milites Itali e castris stipendiorum inopia diffluerent, ad quæ persolvenda maximis difficultatibus impeditus Pontifex tum grave vectigal subditis imposuit. De quo hæc habent Acta [1] Consistorialia :

8. « Die Martis, decima octava Maii, MDLVII, fuit Congregatio, in qua lecta fuit Bulla impe-

[1] Paul. IV. lib. brev. III. p. 7.

[1] Ms. card. Spadæ to. CXXXIV. p. 226.

sitionis novi subsidii per totum statum Ecclesiasticum, pro tuitione dicti status adversus sanctæ Sedis Apostolicæ hostes. Cardinales deinde cœperunt dare vota et omnes, nemine excepto, propter necessitatem ingruentem et Sedis paupertatem probabile dixerunt, et omnino necessarium, in quantitate, modo etiam dato per Bullam, ad quam habeatur relatio. Non fuit contradictio, nisi duorum aut trium, quibus magis placuisset (ut dicebant) aliud genus impositionis subsidii, et quod tolerabilius subditis videri posset, quam illud quod in Bulla præscribebatur; quibus tamen non obstantibus, reliqui omnes cardinales multis et adductis per singularia vota rationibus, et re ad longum disputata, pro executione Bullæ nihil immutandum, suam sententiam dixerunt ».

9. Exasperati imposito eo censu, qui ad quinquies centena aureorum millia ascendebat, Romani arcanas coitiones adversus Paulum agitare cœperunt, ac Marcus Antonius Columna lectissimis stipatus copiis in Campaniam varias excursiones egit, prorex etiam Neapolitanus ditionem Ecclesiasticam vexare non destitit. Interea Pallianum cinctum est obsidione a Columna, ad quam solvendam cum Julius Ursinus copias eduxisset, fusus, profligatusque est, quo successu armorum elatus, impetus suos in Signienses effudit, miseramque urbem, sine ætatis ac sexus discrimine, rapinis cædibusque ita fœdavit; nec ab Hispanis Germanisque militibus virginum sacrarum matronarumque pudori, aut religioni templorum parcitum est; ex quo maximum dolorem traxit Pontifex, quem etiam auxere gravissimæ Guisii ducis querelæ adversus Caraffas, qui promissis non stetissent, adeo ut in Hetruriam vel in Insubriam traducere exercitum decerneret : verum regio coactus imperio, ac Caraffæ et Turnonii, ac Petri Strozzii precibus flexus ad ferendam Pontifici opem e Piceno in Latium cum Gallico exercitu provolavit, conficiendæque Neapolitanæ expeditionis consilia instaurata sunt. Sed illa novo casu inopino eversa sunt [1] : nam cum Philippus rex contractum e Belgis Anglisque et Hispanis exercitum effudisset in Galliam, premereturque obsidione Fanum S. Quintini, insigne Veromanduorum oppidum, Henricus rex florentissimum exercitum ad solvendam obsidionem submisit, consertoque ingenti prælio deletus est maxima strage Gallicus exercitus, adeo ut ad tuendam Galliam ducem Guisium e ditione Ecclesiastica revocarit, itaque Pontifex Paulus et Caraffæ nepotes ad pacis consilia flexere animos, ac Placidus cardinalis Sanctæ-Floræ missus est Pontificio nomine pro concilianda æquis conditionibus pace ad ducem Albæ proregem Neapolitanum : is vero fastu turgidus cardinalem acerbis verbis excepit, qui eam legationem suscepisset, expugnandæque Romæ cupidine incensus, cum Romanos ob bellicas calamitates a Pontifice aversos, atque ad pugnam imparatos accepisset, scalis noctu admotis assilire in mœnia constituit; cumque ad Columnæ oppidum castra fixisset, Ascanium Corneum cum lectissima militum manu submisit, jussitque subsequi Franciscum Antonium Barardum, ut perfracta expansaque Nævia porta, quam majorem vocant, universus exercitus induceretur. At cum pro explorando Urbis statu vigilumque custodia proxime accessissent, collucentium facum multitudine visa et armorum strepitu ingenti audito, copiarumque frementium discursu, tanto terrore perfusi sunt, ut in effusam fugam se conjecerint.

[1] Belcar. l. XXVII. Justin. hist. Ven. l. XIV.

10. Manuscripta referunt vetera editum a Numine prodigium, cum mœnia in ea Urbis parte, ut acceperant relatione hostes, defensore idoneo carerent. Certe constat religiosum illum sacerdotem qui ex divi Bernardi familia divino lumine collustratus jam antea sancto Philippo Nerio dixerat [1], nolle Deum, ut in Indias cum sociis proficisceretur, sed ut excolendæ pietate Urbi sacram operam daret, addidisse etiam vidisse aquas Salvias sanguine manare, sibique a sancto Joanne Evangelista cœlesti viso ostensum Urbem in extremi exitii discrimen adductam, ni divina vi ab eo discrimine vindicaretur. Divinæ itaque providentiæ benignitati atque principis Apostolorum patrocinio singulari vindicatæ ab infelici vastitate Romæ salus tribuenda est [2], non aliter quam Pelagio II et divo Gregorio magno Pontificibus Urbs olim defensa est; parique felicitate a porta majore hostis propulsatus, qua Flaminia porta ab irruptione barbarorum Justiniani imperatoris temporibus fuerat, ut scribit Procopius [3], liberata : licet enim dux Guisius Tybure pro tuenda Urbe excubaret, tamen prorex Neapolitanus, ut scribit Navagerius orator Venetus, postea creatus a Pio IV cardinalis, die nocteque tantâ celeritate cum toto exercitu Romam provolarat, ut facile Romam capere potuisset : ac præfectis castrorum in quas partes Urbem ingressi copias adducere deberent, præfixerat; ut primum Liberianam Basilicam occuparent, ibique figerent castra, donec ipse cum toto exercitu pervenisset; inde acies in Suburranam regionem progrederentur, mox in campum Floræ se effunderent; tum Montem Jordanum, Ursinorumque Palatium expugnatum magnis molibus communirent [4], ut facto aggere tormenta bellica ad diverberandam Molem Adrianam in eo collocarent : ita enim Urbem a Pauli Pontificis terroribus liberandam jactabat, ac pro tessera militari

[1] Silos hist. der. regul. l. IX. S. Philip. Vit. auctor. — [2] Baron. an. 585. num. 3. et an. 595. num. 18. — [3] Procop. de bello Gothor. l. I. Ms. Vallicel. biblioth. — [4] Adrian. l. XV.

libertatis nomen speculatoribus dederat nomine meditato facinori prorsus contrario, cum Urbem orbis dominam, Christique in terris vicarium in servitutem redigere decrevisset.

11. *Paci procurandæ inter omnes principes Christianos Paulus totis viribus incumbit.* — Delusus spe concepta potiundæ Urbis prorex, cum metueret, ne dux Guisius cum Gallico exercitu ac tribus Helvetiorum millibus subsidiariis Romanisque in eum incurreret, signa retro convertit; ac tum Veneti [1], ad quos Antonius Trivultius cardinalis missus fuerat, necnon Cosmus dux Florentiæ veriti, ne Hispani, oppresso Pontifice, totius Italiæ tyrannidem affectarent, ad sopiendum gliscens incendium, conciliandamque concordiam studia flagrantissima contulerunt. Movebatur Pontifex inspectis subditorum calamitatibus ad ineundam pacem, quæ continentibus proborum omnium votis expetebatur, quibus explorata erat et conspicua Ivonis sententia præclarissima, quod « res omnes non aliter bene administrantur, nisi cum regnum et sacerdotium in unum convenerint studium ». Conjunxit etiam operam suam pro concordia promovenda Joannes Lusitaniæ rex factus illius Joannis, et nominis et muneris successor, de quo apud Malachiam typice legitur. *Et convertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres eorum;* litteris enim ardenti pietate delibutis Paulum hortabatur, ut paci animum accommodaret, cui Paulus de amantissimo officio gratias retulit [2], dissensionis causas a se in Philippum avertit, rogavitque, ut apud illum piis monitis concordiæ interpretem ageret.

12. « Regi Portugalliæ.

« Charissime, etc. Reddidit nobis superioribus diebus majestatis tuæ litteras dilectus filius nobilis vir Alphonsus de Alencastro consanguineus et apud nos orator tuus, quas ipse prudenti et accurato sermone est subsecutus, nam multa ille quidem ex intimo animi tui sensu deprompta nobis diligenter explicavit, quæ ad pacem cum rege Philippo constituendam maxime pertinerent, ea nos cum libenter audivimus et probavimus, tum recenti hoc, et pro tuæ majestatis officio, eorum omnium, quæ antea per eumdem oratorem optima voluntate ac solerti cura, vere tanto, tam Catholico rege, qualis tu ipse es, digna in hac ipsa causa egeras, facile recordati sumus ; verum quod pacem nobis et concordiam suadeas, non est quod in eo valde labores, cum et natura ipsa nostra miti profecto et benigna quietis et otii certe semper studiosissimi cupidissimique fuerimus, et nunc potissimum Christi Dei nostri exemplo, cujus vicarium in terris agimus, pacem eam præsertim, quæ cum universæ Christianæ reipublicæ salute et hujus sanctæ Sedis dignitate conjuncta sit, sedulo quærere amplectique studeamus; quamobrem, fili charissime, tui in primis erit muneris pro tua singulari pietate ac prudentia apud eumdem Philippum regem sororis tuæ filium, litteris atque nuntiis ita curare, et efficere, ut is ad nostram et Dei Ecclesiæ auctoritatem et obedientiam, extra quam salvus nemo esse potest, se quamprimum conferat et revertatur, spretisque ac repudiatis improborum hominum consiliis, mentem suam ad pacis studia omnino traducere, quam bello iniquo ac impio rem transigere malit, sed hæc et pleraque alia ad hoc ipsum pacis negotium tendentia, quæ Alfonso oratori tuo respondimus plenius atque diffusius, ut ad Majestatem tuam scriberet, ei mandavimus. Datum Romæ apud S. Petrum die XV Julii MDLVII, anno III ».

Cardinalis etiam Polus [1] nullum finem faciebat hortandi, rogandi, monendi, tum apud reginam præsens, tum per litteras ac nuntios apud Philippum, qui tunc in Belgio aderat, si qua posset iniri pacis et concordiæ ratio. Misit Romam quoque ad ipsum Pontificem Henricum Piniagum Anglum, qui in Italia diu cum ipso versatus erat, et cujus opera plurimum utebatur, qui ei a se omnia officia ac studia deferret, et quid cum rege ipso egisset, ut arma ponerentur, exponeret ; simul, et quid in ea re cuperet fieri cognosceret.

13. Non abhorrebat a pace Philippus Angliæ et Neapolis rex, imo in eam erat pronior et in obsequium Pontificis, ac bellum a suis ministris conflatum damnabat una cum Cæsare ; jure enim Paulum in suos subditos perduelles severitatem legum exercuisse agnoscebat, illudque excitatum acerbe ferebat, urgebatque Ferdinandum ducem Albæ proregem, ut pacem honestis legibus conficeret, subjectisque litteris [2] ad eam paciscendam necessaria auctoritate instruxerat :

« Philippus Dei gratia Hispaniarum, Angliæ et Franciæ, Neapolis et utriusque Siciliæ, Hierusalem, Hiberniæ, etc. rex, archidux Austriæ, dux Burgundiæ, Mediolani, Brabantiæ, comes Habspurgii, Flandriæ, Tyrolis, etc.

« Recognoscimus et notum facimus tenore præsentium universis, quod quamvis pro incredibili studio et amore ad componendam illam dissensionem, quæ inter summum D. Paulum divina providentia sanctæ Romanæ et universalis Ecclesiæ Pontificem Maximum, et nos diebus elapsis non sine magno animi nostri dolore coorta fuit, die XVII mensis Decembris anno Domini MDLVI illustri fideli nobis dilecto domino Ferdinando Alvarecio Toletano, duci Albæ, consiliario nostro status, prætorii præfecto, proregi regni nostri Neapolitani, gubernatori Mediolani, et exercitus nostri Neapolitani,

[1] Ms. card. Spadæ. to. CXXXIV. — [2] Paul. IV. l. VIII. brev. p. 319.

[1] Vita car. Poli p. 34. — [2] Ext. apud Natal. Comit. l. X.

et exercitus nostri in Italia summo duci plenam facultatem dederimus, cum ejus Sanctitate, aut quibuscumque personis ab ea potestatem habentibus, omnia tractandi, paciscendi, exequendi, quæ ad hanc compositionem et concordiam spectare videantur; quo tamen huic negotio necessario mora nulla aut dubitatio injiciatur, quin ad exitum optatum perducatur, et nostro huic desiderio plenius satisfiat, eamdem illam facultatem cum eisdem clausulis, prout jacent, ad verbum eisdem modis et formis gratificare, stabilire et confirmare decrevimus, prout tenore præsentium gratificamus, stabilimus et confirmamus, ratumque habemus et approbamus quidquid præfati mandati nostri virtute hucusque gestum, actum et transactum est ab ipso duce Albæ cum sanctissimo Domino nostro Paulo IV, aut ab eo potestatem habentibus, ac si a nobis id actum et conclusum foret, et ad uberiorem cautelam, quatenus opus est, eidem duci Albano confisi, et ejus integritati et prudentiæ multarum rerum, eamdem provinciam per præsentes demandamus, dantes denuo plenam, quatenus opus sit, facultatem, auctoritatem et potestatem, ut nostro nomine possit ac valeat cum sanctissimo Domino nostro Paulo IV Pontifice Maximo, seu cum admodum reverendo cardinali Caraffa, vel alio, seu aliis quibusvis a sua Beatitudine potestatem habentibus, conventiones, pacta et conventicula quævis inire, tractare, concludere, firmare, vel inita jam continuare, et ad finem perducere, necnon alias donationes, concessiones, cautiones, securitates et promissiones cujuscumque qualitatis aut existentiæ fuerint, prout ipsi bene visum sit, promittere, acceptare, et nostro nomine assecurare, etiamsi mandatum exigant præcipuum, quam præsentibus est expressum, omniaque alia singula facere, firmare, disponere, ordinare et pertractare, quæ nos ipsi facere, disponere et pertractare possemus, si ore præsentes essemus, et illa, si opus fuerit, juramento confirmare, unumque aut plures ad præmissa loca ejus substituere, cum simili seu limitata potestate, promittentes sub nostra fide et verbo regis nos gratum et ratum habituros, et omni dolo ac fraude semotis observaturos quidquid per eumdem ducem Albanum mandatarium nostrum, aut substituendum, aut substituendos actum, gestum, ordinatum, conventum, concordatum, promissum et conclusum fuerit circa præmissa, vel quodlibet præmissorum, et nullo unquam tempore revocaturos, neque ulla ex parte controversuros. Sub bonorum nostrorum omnium præsentium et futurorum obligatione, harum testimonio litterarum manu nostra subscriptarum, et sigilli nostri secreti impressione munitarum. Dat. Bruxellis ducatus nostri Brabantiæ die XXVI mensis Julii, anno Domini MDLVII ».

14. Inclinantibus itaque ad pacem omnium studiis, atque etiam assentiente Henrico rege Galliæ Pontificis fœderato, ac revocante etiam in Galliam ducem Guisiæ cum Gallico exercitu, quorum opera indigebat, Paulus Pontifex die octava Septembris Carolo Caraffæ nepoti, SS. Viti et Modesti in Macello Martyrum diacono cardinali, sanciendæ cum duce Albæ pacis potestatem contulit.

Convenere Carolus Caraffa cardinalis et Ferdinandus prorex in oppido, cui Cavi nomen est, atque pacis leges [1] honorificæ confectæ subscriptæque decimo octavo kal. Octobris : quarum præcipuæ hæ fuere, ut Ferdinandus prorex Philippi regis nomine accederet, ac obsequii et demissi animi officia præstaret Pontifici, gestorumque veniam postularet, ac Pontifex Philippum, ut obsequentissimum filium, paterna benevolentia complecteretur, illumque regiæ munificentiæ restitueret. Sancitum etiam, ut Pontifex a fœdere Gallico discederet, atque utrumque regem tanquam medius arbiter paribus studiis prosequeretur. Tertio decretum, ut Ecclesiasticæ ditionis oppida capta, dirutis munitionibus novis, restituerentur Pontifici, et utrinque capta tormenta bellica vicissim redderentur. Quarto, ut tum Pontifex, tum rex iis, qui in eo bello eorum majestatem læserant, ignoscerent, raptasque opes restituerent, Marco Antonio Columna, et Ascanio Corneo, et aliis Romanæ Sedis perduellibus exceptis, qui obnoxii manerent pœnis quibus erant obstricti, donec Pontificia clementia illis solverentur, de Palliano nonnullisque aliis arcanæ constitutæ sunt pacis leges.

15. Visus est Paulus Camerario de victoribus licet victus triumphasse, ac Vitæ auctor [2] Philippi II pietatem commendat, qui promereri ac ornare Catholici cognomen obsequio ac religione in Romanum Pontificem maluerit, quam armorum ferocia et contentione tot regnorum titulos regiamque majestatem tueri : tum Paulum IV hoc elogio exornat : « Pauli IV mentem nullus quidem in dubium revocaverit fuisse omnino egregiam, Romanæque Ecclesiæ dignitatis, quam a Cæsarianis administris opprimi ferre non poterat, asserendæ studiosissimam : at illius constantia clariore longe gloria effulsisset, si augendorum nepotum et Neapolitanæ expeditionis abjectis curis, tolerata Hispanorum administrorum insolenti impudentia, pro Christi gloria promovenda, ac Lateranensi Œcumenico Concilio, ut extingueret hæreses moresque Ecclesiasticos sanctitate perpoliret, celebrando, cœpta sacra studia, et magnifica consilia, curasque omnes ad pacem inter Hispanum et Gallum conciliandam omni contentione, missis jam ea de causa cardinalibus legatis, contulisset.

Singulari demum divini numinis ope ac providentia pacem illam inter Paulum Pontifi-

[1] Ext. apud Silos l. IX. — [2] Vit. Philipp. II. l. IX.

cem regemque Philippum sancitam insigni eventu constitit : etenim eadem die, qua pax confecta est, Joannes Marinonius pietate illustris sacerdos celebrato Missæ sacrosancto sacrificio, cum ad populum concionem haberet Neapoli in Sapientiæ monasterio, veluti divino afflatus spiritu, inclamare cœpit, Alleluia, tum in ea erupit verba : *Da pacem, Domine, in diebus nostris*, postremo constantissime, quasi oculis suis rem, quæ procul agebatur, cominus inspiceret, pacem inter Paulum IV et Philippum II initam asseruit.

16. Confirmata ea pace decimo tertio kalendas Octobris Franciscus dux Guisius ipso mane, cum exercitu in turmas diviso ex Urbe discessit, accepta a Pontifice discedendi venia, quem Paulus plurimis officiis est prosecutus, cum pro illo defendendo, hostique inferendo bello, donec pacem honestissimis conditionibus vidisset redintegratam, nullas periculorum tempestates defugisset; atque Henrico [1] Galliarum regi actis gratiis, Franciscum ducem optime de Romana Ecclesia meritum commendavit hisce litteris :

« Charissimo in Christo filio nostro Henrico Francorum regi Christianissimo.

« Charissime in Christo fili noster, salutem, etc. Quemadmodum omnipotenti Deo placuit, cujus misericordia nunquam Ecclesiæ suæ defuit, res hujus sanctæ Sedis, quæ in eo discrimine versabantur, quod serenitati tuæ ignotum non fuit, compositæ fuerunt, eaque tempestas, qua beati Petri navicula jactabatur, ipsius meritis et intercessione sublata est. Sicut autem antea dilectus filius nobilis vir Franciscus dux Guisiæ auxiliorum tuorum præfectus, tum ut jussa et mandata tua exequeretur, tum etiam pro egregia sua totiusque familiæ perpetua in hanc sanctam Sedem devotione, erga nos ita se gesserat, ut serenitati tuæ, ipsique eo nomine non parum hæc Sedes debeat, itaque postquam rerum statu ita flagitante de compositione actum est, tametsi ad serenitatem tuam properans quamprimum discedere et isthuc advolare cupiebat, tamen ne deseruisse nos videri posset, atque ut æquioribus conditionibus compositio fieret, substitit nostri causa, quamdiu opus fuit, qua in re, quod meminerimus semper, plane ab eo nobis satisfactum fuit omnino, cum eum apud te locum is obtineat, ut commendatione nostra non egeat, sed tamen pro nostra erga benemeritos de nobis homines voluntate facere non possumus, quin serenitatem tuam rogemus, ut nostra quoque causa talem virum aliquando habere velit chariorem : de nobis vero, charissime fili noster, sic persuasum tibi habeas gratam tuorum in nos meritorum memoriam a nobis perpetuo conservatum iri, maximasque nos hoc nomine Deo gratias agere, quod ad consulendum rebus tuis vicissim, quæ nobis maximæ curæ sunt, nostrumque in te amorem declarandum aditum nobis patefactum jam esse speramus. Datum Romæ apud S. Petrum etc. die XV Septembris MDLVII, anno II ».

17. Quo die matutina hora discessit Guisius, ejusdem vespere prorex Romam pervenit, rectoque itinere ad Vaticanum Pontificem adiit multis stipatus proceribus, ad quem secunda noctis hora per cardinalem Caraffam deductus est. Operiebatur illum Pontifex in aula solitæ audientiæ, assidentibus aliquot patribus, ut postquam introgressus prorex suppliciter ac demisse Pontificis pedes exosculans, regis Catholici primum, deinde suo nomine de præteritis in bello erratis veniam petiit, ac regem ipsum, seque pariter, uti filios, erga Sanctitatem Suam Sedemque Apostolicam obsequentissimos obtulit. Audivit benigne Pontifex deprecantem proregem, paternoque affectu Apostolicam benedictionem, tum ipsi, tum regi Philippo impertivit : qua suscepta, ad ipsius se denuo pedes abjecit, acceptisque haud dubiis reconciliatæ gratiæ argumentis, a cæteris quoque cardinalibus tunc præsentibus, complexu exceptus est. Subinde ad Pontificis pedum osculum cuncti, qui cum prorege venerant viri nobiles admissi fuerunt, quos simul cunctos cardinalis Caraffa in suarum ædium parte, magnifica nitidaque una cum prorege ipso excepit cœna.

18. Altera die, vigesima nempe Septembris Paulus vocatis in curiam cardinalibus, reque ad eos relata, pacis leges coram ipsis denuo recitari mandavit, utque in sequentem diem, quo die beati Apostoli et Evangelistæ Matthæi memoria recolebatur ab Ecclesia, solemnia sacra pro gratiarum actionibus celebrarentur, decretum est [1]; quibus et ipse dux Albæ interfuit postremus inter diaconos cardinales superiori ducis Palliani loco; completisque Missarum solemniis, Pontifex cardinales omnes, ipsumque proregem e regione cardinalis decani accumbentem prandio adhibuit. Cumque jam tempus reditus instaret, Neapolim sequenti die, prout decreverat, repetiit. Illud tamen prætereundum non est, quod prorex conjugi suæ fœminæ lectissimæ multumque dilectæ nuntiavit, sibi inter milites hostiumque catervas pæne ab incunabulis versato, nunquam tanto pavore pio perfusum, ita ut animo et voce pæne deficeret, quam cum ante Pontificis conspectum se constituit. Scilicet splendor ille, et majestas, quæ admirabili Dei dispensatione in Christi Vicario resplendet, oculos animosque intuentium ita perstringit, ut aliquid supra hominem in ipso, et venerari, et metuere compellantur. Discedentem ab Urbe proregem novo Pontifex

[1] Paul. IV. lib. brev. an. III. p. 283.

[1] Acta Consist. Ms. card. Spadæ to. CXXXIV. p. 235.

cumulavit honore, nam Matthæum ab Aquaviva Apostolicum protonotarium de numero, ut vocant, participantium ad proregis uxorem legavit, qui Rosam auream [1], quæ ex antiqua Sedis Apostolicæ consuetudine, ut loquitur Innocentius III, Dominica quarta Quadragesimæ a Pontifice consecratur, illi deferret.

19. Magno itaque omnium gaudio in hunc modum confecta pax est, quæ vincenti, quam victo propiorem Pontificem reddidit, utque decretæ jam concordiæ pactiones executioni darentur, ac præcipue, ut hostiles omnes munitiones in oppidis a prorege occupatis æquarentur solo, Pontifex subjecta Epistola [2] eorum oppidorum incolas admonuerat, ac Hieronymum Brossium ad omnia quæ ad pacis conventiones pertinebant expedienda dimiserat,

« Dilectis filiis universis et singulis prioribus, antianis, consulibus et rectoribus quocumque nomine nuncupatis, ac communitatibus civitatum, necnon universitatibus terrarum, oppidorum, castrorum, locorum nostrorum Maritimæ et Campaniæ provinciarum, ac terræ nostræ Pontis-Corvi salutem, etc.

« Cum ex conditionibus pacis, nuper inter nos et charissimum in Christo filium nostrum Philippum Hispaniarum regem Catholicum initæ, civitates, terræ, oppida, castra et loca per dilectum filium nobilem virum Ferdinandum de Toledo ducem Albæ, viceregem Neapolitanum, et generalem ipsius Philippi regis in Italia capitaneum et locumtenentem, hoc belli tempore occupata nobis relaxari, et tormenta hinc inde capta vicissim restitui, munitionesque et fortificationes per ipsum Ferdinandum ducem, seu ejus mandato in civitatibus, terris, oppidis, castris et locis prædictis, dicto tempore dirui debeant modis et formis in capitulis desuper confectis, late expressis, nos dilectum filium Hieronymum Brossium laicum Civitatis-Castellanæ diœcesis », et infra, « cum plena, libera et omnimoda facultate, etc. tormenta nobis erepta ab ipso Ferdinando duce, seu ejus ministris recuperandi, et ea, quæ nostri milites regiis militibus eripuerunt, eis restituendi, ac munitiones et fortificationes prædictas, juxta tenorem capitulorum prædictorum diruendi, necnon milites regios ex civitatibus, terris, oppidis, castris et locis eisdem deducendi », (et infra) « constituimus et deputamus, etc. Dat. Rom. apud S. Petrum die XVI Sept. MDLVIII, anno III ».

20. Emanavit interea per omnes Europæ provincias firmatæ pacis rumor ingentique bonorum omnium gratulatione est exceptus; jamque ex hac ipsa concordia, regum quoque universalem pacem conciliandam sperabant, pro qua promovenda in eodem ipso consistorio Paulus legatos decreverat, Antonium nempe cardinalem Trivultium ad Henricum Galliarum regem, et Carolum cardinalem Caraffam ad Philippum. De indicendis quoque indulgentiis ac supplicationibus ad divinum conciliandum numen, pacemque, quam mundus dare non potest, ab ipso exposcendam constitutum fuit. Vertente anno, cum Pontifex ab Emmanuele Philiberto Sabaudiæ duce [1] gratulatorias accepisset Epistolas, hac occasione usus, post relatas optimo principi summas grates, cum sciret ipsum apud Philippum auctoritate et gratia multum pollere, potissimum ob nuper expugnatum feliciter S. Quintini oppidum, pacis perficiendæ negotium eidem commendavit, eo maxime, quod tum ipse dux Bruxellis cum Philippo moraretur, atque a Carolo imperatore litteras manu sua e recessu cœnobitico conscriptas accepisset, quibus recentem insignemque victoriam gratulabatur, virtutem et rerum magnitudinem laudabat, illumque ad finem bellis imponendum, ac honestam stabilemque pacem conficiendam hortabatur, admonens, bella nonnisi cogente necessitate suscipienda, fortissime gerenda, ocyssime terminanda. Hæc itaque ad illum Paulus [2] conscripsit :

21. « Dilecto filio nobili viro Emmanueli Philiberto duci Sabaudiæ.

« Dilecte fili, nobilis vir, etc. Perspeximus ex litteris tuis quæ nobis gratæ admodum fuerunt, quanta lætitia affectus fueris ex pace, quæ inter nos et charissimum in Christo filium nostrum regem Catholicum Deo fuit auctore constituta, in qua quidem concilianda non dubitamus, quin nobilitatis tuæ studium insigne fuerit, et eo officio functus sis, quod tua et majorum tuorum in sanctam hanc Sedem, et perpetua devotione ac virtute dignum erat, idque pro eo ac debet, nobis gratum est, hortamur te in Domino, ut quemadmodum te facturum sane confidimus, majorum tuorum vestigiis in Apostolica Sede colenda insistere perseveres, minime dubitans, quin ea te semper ut pium filium suum complexura sit. Cum autem id nos agere scias hoc tempore, ut pacem inter ipsos quoque Christianos principes componamus, adjuva, dilecte fili, hanc quoque tam sanctam et salutarem actionem; hoc tibi persuadens, quanto studiosius inservieris quieti totius populi Christiani, tanto tibi in rebus tuis non humanum solum, sed divinum etiam auxilium affuturum. Dat. Romæ apud S. Petrum, etc. die XVIII Decembris MDLVII, anno III ».

22. Cum autem Ferdinandus Romanorum rex impenso semper studio pacem inter Ponticem et Philippum exquisiisset, Paulus, ut grati animi sensus erga ipsum declararet, datis litte-

[1] Ser. de Ros. Teop. Raynav. in Ros. Mediana c. I. p. 411. 21. — [2] Paul. IV. lib. brev. III. p. 304.

[1] Tonsus l. I. V. Em. Phi. lib. p. 147. — [2] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2889. p. 85.

ris de pace certiorem illum reddidit, ac quam honorifice Neapolitanum proregem ad se venientem admiserit, testatus est. Jacobum insuper Linterium, ut eadem ipsi significaret, certum nuntium misit. Cumque ex hac inita concordia gradum ad pacem inter reges speraret, Antonium Augustinum Aliphanum tunc episcopum, cujus laus in Jure Canonico summa est, demum direxit, quem tum ob spectatam probitatem, integritatem ac fidem, tum propter eximiam præstantemque doctrinam idoneum dicebat, qui Ferdinando ostenderet, quam Germaniæ rebus consultum esset, si pax inter reges firmaretur, armaque in Christianorum perniciem tam misere conversa, in Christiani imperii nominis hostes verterentur: incumbat proinde pro viribus rex una cum Pontifice, ut quæ summis precibus exposcebatur concordia, disjectis omnino difficultatibus, impetraretur. Sollicitabat etiam Paulus reliquos reges ac principes, ut omni ope pacis actionem promoverent, nihilque sibi charius devexa jam ætate, senioque confecto ex vitæ perendinatione commodi aut consolationis accedere affirmabat, quam si optatam pacem ad finem usque perducere contingeret.

23. Jam pro illa ardentiore studio deprecanda cardinalis Caraffa Bruxellas [1] ad Philippum se contulerat, quas cum applicuisset tertia decima die Decembris, rex magna cum obsequii significatione obviam de urbis porta venienti progreditur, et digniorem obtulit locum. Legatum Roma abeuntem Pontifex disertissima ad pacem admonitione, qua cum rege collocuturus uteretur, instruxerat, regemque ipsum Philippum [2] gravissimis per Epistolam adhortationibus ad concordiam urgebat, quibus se ipsum, si per ætatem aliasque gravissimas, quibus distinebatur, curas liceret, ad reges ipsos coram conveniendos paratum fatetur, quod et re ipsa, si expedire visum esset, omni posthabito respectu, se facturum alibi spopondit, suoque nomine cardinalis Caraffa jussus est coram proponere Paulum Niciam vel ad aliam civitatem accessurum ad conventum pro pace simul, quemadmodum Paulus III egerat, celebrandum.

24. « Charissimo in Christo filio nostro Philippo Hispaniarum regi Catholico.

«Charissime in Christo fili noster, etc. Gratias agimus maximas Deo, cujus misericordia factum est, ut impedimentis, quæ nobis antiqui hostis astutia objecerat, sublatis ac remotis, aditus ad pia nostra desideria et salutaria consilia exequenda fuerit patefactus, magnam enim in spem venimus fore, ut qui pacem nobis et sanctæ Ecclesiæ Romanæ largitus est, eamdem, nobis agentibus atque hortantibus, inter serenitatem tuam et Henricum Francorum regem Christianissimum cœlesti suo favore reconciliet, et populum Christianum a tam gravi et periculoso bello liberet. Utinam nobis liceret utrumque vestrum convenire, et coram agere de re tam necessaria, nihil libentius atque alacriore animo faceremus, quam ut ipsimet tam pia pro Christo legatione fungeremur. Sed quando id per ætatem nostram, et Romanæ Ecclesiæ, aliasque multas et gravissimas curas minime licet, habito venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio summa omnium voluntate legatos de latere nostro elegimus, ad ipsum quidem Francorum regem Antonium tit. SS. Joannis et Pauli presbyterum cardinalem Trivultium, ad serenitatem vero tuam dilectum filium secundum carnem nepotem nostrum Carolum SS. Viti et Modesti in Macello martyrum diaconum cardinalem Caraffam, quos et eximie diligimus, et propter spectatam ipsorum fidem, industriam, virtutem atque prudentiam ad hoc fungendum nostra vice munus maxime idoneos judicavimus. Nunc te, charissime fili, hortamur, et per viscera misericordiæ Christi Salvatoris nostri rogamus obtestamurque, ut pro tua prudentia etiam atque etiam cogites diligenterque consideres quantas et quam graves calamitates et detrimenta reipublicæ Christianæ bellum istud intestinum intulerit, quod inter patres vestros cœptum et diutissime gestum, inter vos postea renovatum vel continuatum est potius. Quid enim tantopere tot detestandas hæreses aluit, et tanta schismata corroboravit? Quid viribus nostris attritis impiorum hostium potentiam auxit, et populum Christianum in tantum jam discrimen adduxit, nisi belli hujus intestini occasio tam diuturni, et tam longe lateque propagati? Quis porro satis digne deplorare possit tantam effusionem sanguinis Christiani? Quid tot civitatum direptiones et excidia, tot ferro flammaque vastatas regiones, tot denique Ecclesiarum et sacrarum Ædium spoliationes ac ruinas? Quæ res impiorum ac barbarorum tyrannorum mentes commoveret, et ad pacis consilia flecteret, ea tuum Christiani principis et Catholici regis animum non movebit? pro tot, et tantis Dei erga te beneficiis hanc illam gratiam referre recusabis, ut ipsius populo parcas, et in impios potius hostes religionis nostræ arma convertas, ex quibus gloriosas victorias pulcherrimosque triumphos ipso favente consequi, et imperii tui fines multo facilius poteris propagare; ea nunc tibi deponendorum armorum et conciliandæ pacis occasio oblata est, rebus a te superioribus diebus prospere gestis, si, ut debes usus fueris, omnes moderationem animi tui sapientiamque laudabunt, teque pulchrius et magnificentius victoria usum fuisse, quam vicisse, prædicabunt, etenim magna ex parte du-

[1] Ext. apud Silos in hist. Cler. Reg. l. IX. — [2] Paul. IV. lib. brev. II. p. 213.

cum illa et militum tuorum fuit victoria; at vero hæc moderationis laus tibi cum nemine communis, sed tua unius propria fuerit. Non te latet quam vario rerum eventu inter charissimum in Christo filium nostrum Carolum Romanorum imperatorem semper Augustum parentem tuum, et claræ memoriæ Franciscum Francorum regem bellum per tot annos gestum fuerit, quoties acciderit, ut cum alteruter eorum rem alicubi prospere gessisset, idem paulo post aliquod alia in parte incommodum ac detrimentum acciperet, cum tamen ad extremum pro tantis bellorum sumptibus, pro tanta et tam diuturna regnorum suorum vexatione, tot et tam gravibus suis laboribus ac periculis neuter ipsorum ullum satis dignum præmium adeptus sit, quæ res admonere utrumque vestrum debet, ut bellum tam difficile atque asperum, tam vestris populis atque universæ Christianæ reipublicæ calamitosum aliquando omittatis, pioque inter vos fœdere conciliemini, neque patiamini communes hostes vestris dissensionibus, vestris discordiis diutius lætari, sed hæc tecum pluribus verbis aget legatus noster, cui quidem omnibus de rebus de quibus tecum nostro nomine egerit, fidem æque ac nobis ipsis, ut habeas, rogamus. Dat. Romæ apud S. Petrum etc. die XVIII Octobris MDLVII, anno III ».

25. Ad promovenda quoque illius pacis consilia Pontifex Mariam [1] Angliæ et Hiberniæ reginam hortatus est, ut quietem salutemque totius populi Christiani studiis suis juvaret, procuraretque apud virum Philippum Hispaniarum regem, pace enim composita, hæreticorum furorem compressum iri.

« Charissimæ in Christo filiæ nostræ Mariæ Angliæ et Hiberniæ reginæ illustri.

« Charissima in Christo filia nostra, salutem, etc. Controversiis, quemadmodum serenitas tua semper optavit, compositis, nuper inter nos et charissimum in Christo filium nostrum Philippum Hispaniarum et Angliæ regem fidei defensorem conjugem tuum, non parum te lætatam esse persuasum habemus, novimus enim pietatem, novimus erga sanctam hanc Sedem reverentiam ac devotionem tuam, nobis quidem hæc res eo majorem affert voluptatem, quod jam aditum nobis, Dei voluntate, patefactum fuisse speramus ad agendum de pace inter vos, et charissimum in Christo filium nostrum Henricum Francorum regem Christianissimum, quam quidem ad rem cum pro nostro pastorali officio incumbere statuerimus, utriusque partis regno populoque Christiano universo consulere cupientes, legatos de latere nostro hujus rei causa misimus. Nosti, charissima filia, quot et quam graves intestinum hoc bellum calamitates innoxiis populis importaverit antea, intelligisque quanto graviores impendeant, nec vero ignoras, quam opportunæ quamque optatæ sint hæ dissensiones atque discordiæ, tum impiis hostibus ad lacerandam rempublicam Christianam, tum hæreticis ad impupugnandam fidem et religionem Catholicam, quorum utri magis perniciosi et detestabiles sint, non facile judicari potest. Memineris igitur præceptorum Domini qui et pax ipse nostra fuit et pacem bonæ voluntatis hominibus ab angelis in ortu ipsius nuntiatam discipulis suis tantopere commendavit, et tamquam hæreditatem reliquit. Adjuva pia et salutaria nostra consilia, actionesque dilecti filii nostri de latere legati, ac secundum carnem nepotis Caroli sanctorum Viri et Modesti in Macello martyrum diaconum cardinalem Caraffam, quod cum facies, honori ac cultui Omnipotentis Dei, a quo salutem ipsa toties et regnum tam mirabiliter accepisti, et regnorum tuorum quieti salutique simul totius populi Christiani inservies; sed hac de re tecum aget pluribus verbis ipse legatus noster quem et serenitati tuæ studiosissimum novimus, et testem ipsi habemus nostræ paternæ erga te charitatis, cui quidem, ut fidem habeas omnibus de rebus perinde ac nobis ipsis esses habitura, serenitatem tuam rogamus. Dat. Romæ apud S. Petrum die XVIII Octob. anno III, MDLVII ».

26. Ad Gallicam quoque legationem subeundam Antonius cardinalis Trivultius, serius tamen quam Caraffa, discessit, quibusdam nimirum detentus negotiis, eo quod paulo ante accessisset ad Urbem, cum per aliquod temporis spatium post adeptam cardinalitiam dignitatem Pontificis jussu Venetiis substitisset; e qua quidem civitate discedenti Paulus Manutius, insignis Grammaticus, Præfationem inscripsit ad Sallustii Historiam, quam in Antonii ejusque familiæ laudes excuderat, de bene ab ipso Venetiis administrata provincia, ostensisque virtutibus multa congessit. Antonium igitur, et suo, et majorum suorum nomine Henrico admodum charum pro concordia promovenda Paulus se conferre jussit in Gallias, eique proficiscenti Epistolam ad regem addidit [1], qua pronam ejus animi ad consilia pacis voluntatem sibi alias exhibitam in mentem revocans, ad ea in exitum perducenda summopere adhortatur :

« Charissimo in Christo filio nostro Henrico Francorum regi Christianissimo.

« Charissime in Christo fili noster, etc. Cum officii nostri ratio postulat, ut te et Philippum Hispaniarum regem Catholicum filios nostros charissimos ad pacem et concordiam adhortemur, tum etiam Dominus recenti suo in nos et sanctam Ecclesiam Romanam, cui nos, licet indignos, præposuit beneficio, a nobis aperte

[1] Paul. IV. lib. brev. II. p. 269.

[1] Paul. IV. lib. brev. II. p. 258.

hoc requirit, hanc enim nimirum ob causam nobis et huic Ecclesiæ pacem reddidit, ut eam ipsi etiam inter vos duo firmissima Ecclesiæ suæ præsidia conciliare possemus, quam quidem ad rem eo majore studio nobis incumbendum esse duximus, quod nisi ea perfecta, minime possemus cæteras res, quas ad Dei honorem agere instituimus, ad optatum exitum adducere. Utinam ea ætate essemus, ut ad utrumque vestrum nos conferre, et tam pie ipsi pro Christo fungi legatione possemus, jucundissimi nobis labores essent, quos hac in re pro Dei et Domini nostri honore, et commissarum nobis ovium salute susciperemus. Sed quando nec virium infirmitas, nec aliæ gravissimæ occupationes nos ex hac statione discedere patiuntur, communicato cum venerabilibus fratribus nostris consilio, delegimus ad vos hujus rei agendæ causa eos de latere nostro legatos, quos propter spectatam ipsorum fidem, industriam, prudentiam, publicæque utilitatis studium maxime idoneos judicavimus. Hortamur igitur serenitatem tuam, charissime fili, rogamus, et per divinam misericordiam obtestamur, ut memor pii et Christianissimo rege digni responsi, quod alias nobis dedisti, cum itidem ut nunc te ad pacem hortati fuissemus, in eadem sententia maneas, consideransque tecum attentius plurima detrimenta, gravissimasque calamitates, quas hoc bellum invecturum esset non regnis modo vestris, sed cuncto populo Christiano, universæ reipublicæ Christianæ intestino hoc tam diuturno bello fessæ, et gravissime laboranti consulatur, neve committas ut pia nostra et salutaria Christiano populo consilia, de quibus ex ipso legato nostro audies, abs te impedita fuisse videri possint, quod certe a Christiani regis officio et pietate tua alienum esset, nosque tanto majori dolore afficeret, quanto gloriam et salutem tuam habemus chariorem, sed hac de re nostro nomine pluribus tecum aget dilectus filius noster Antonius tit. SS. Joannis et Pauli presbyter cardinalis Trivultius vocatus, quem quidem de latere nostro ad te legavimus, non dubitantes, quin propter tuam perpetuam Sedis Apostolicæ reverentiam, et suo etiam ac majorum nomine gratus is tibi acceptusque futurus sit, præter egregias enim virtutes, quibus eum ornavit Deus, ex ea familia ortus est, qua multi clari ac præstantes viri majores ejus Francorum regibus variis istius regni temporibus strenuam utilemque in primis operam summa cum fide et constantia navaverunt, eum, ut ita audias, eamdemque fidem habeas, ac si nos ipsos audires, serenitatem tuam rogamus. Datum Romæ apud S. Petrum die IV Novembris MDLVII, anno III ».

27. Verum cum Pontifex probe nosset, ab illo præcipue pacem expectandam, qui est Deus pacis, cum jam appropinquaret celebritas, qua Christus Jesus, qui, quemadmodum loquitur Apostolus [1], *est pax nostra, et facit utraque unum, et medium parietem maceriæ solvens, inimicitias in carne sua,* de Virgine nasci dignatus est, pacem hominibus bonæ voluntatis annuntians, opportunum ratus eo potissimum tempore ipsum deprecari, propositis amplissimis indulgentiis, Christi fideles ad expianda peccata et preces ardentiores fundendas invitavit, præscripta in hunc modum orationum formula [2], qua per sacrum Adventus tempus Natale Domini prævenirent.

« Ad futuram rei memoriam.

« Superioribus diebus cum nonnullos nostros et Apostolicæ Sedis legatos de latere, ad Christianissimos in Christo filios nostros Henricum Francorum Christianissimum, et Philippum Hispanum Catholicum reges pro pace inter eos et reliquos principes Christianos conciliandа et componenda mitteremus, instaretque tempus Adventus, ac dies Natalis Redemptoris nostri, qua totus orbis terrarum exultat, et qua, sicut temporales domini munera clientibus suis dare consueverunt, ita ipsum Redemptorem, si ad eum corde contrito et spiritu humiliato recurramus, nobis hoc pretiosissimum pacis donum, quo nullum melius aut præclarius hoc sæculo esse potest, concessurum esse confidebamus, ex parte omnipotentis Dei, per viscera misericordiæ omnes et singulos utriusque sexus Christi fideles in hac alma Urbe ejusque districtu existentes hortati sumus, et in Domino monuimus, atque requisivimus, ut inter cætera, a tunc proxima prima Dominica Adventus usque ad diem Natalem hujusmodi, Orationem Dominicam et Salutationem Angelicam septies, ac Symbolum Apostolorum semel quolibet die recitarent, et ad eumdem Dominum ac Deum nostrum humili corde conversi, conscientiam suam diligenti studeant sæpius examinatione discutere, et orationibus, seu aliis piis operibus juxta eorum conscientiam, sive sacerdotum, quibus peccata sua confiterentur, salutare consilium vacarent, et ante diem Nativitatis hujusmodi, saltem semel peccata sua confiterentur, et Salvatori nostro supplicarent, precibusque ad ejus sacratissimos pedes prostrati poscerent et rogarent, ut animos ipsorum regum et principum reconciliare, universo populo Christiano, eam, quam per angelos suos sacratissima ipsius Natalis nocte orbi nuntiari voluit pacem, largiri velit, ipsa vero Natalis, aut alia infra ejus octavam per eos eligenda die, sacratissimæ Eucharistiæ Communionem, pie ac devote perciperent, ac quæ ad Dei cultum pertinebant, toto animi affectu exercerent ». Et infra ; « Eis vero, qui, ut præfertur, peccata sua confessi fuissent, et Eucharistiæ Communionem percepissent, ple-

[1] Eph. II. — [2] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2893. p. 10.

nissimam omnium peccatorum suorum, et eam, quæ Christi fidelibus Ecclesias almæ Urbis, et extra eam ad id deputatas anno Jubilei visitantibus concessa est, Indulgentiam largiti sumus ».

Licet autem peccatis populorum id exigentibus distulerit Deus preces exaudire, non est tamen passus benignissimus Dominus pium senem morti occumbere, donec conciliatam inter principes optatam pacem videret.

28. *Henricus rex Calvinistas perniciosa dogmata spargentes deterret.* — Dum Gallorum rex Henricus gravissimo implicitus bello ad repellendos externos hostes, qui victoria elatiores late ferrum flammasque ad Noviodunum usque circumtulere, distinetur, hæretici Calvinianam pestem per Galliam spargebant, ac funesta ingentium bellorum civilium, quæ postea universas Gallias cædibus, ferro, flammaque fœdarunt, semina serebant, quorum conventicula ineunte Septembri Parisiis patefacta refert Surius [1] :

« Ut est hæreticorum in omnem occasionem mirabiliter intenta versutia, dum bella fervent in Gallia, et rex aliis negotiis distenditur, ipsi sua agunt clam conventicula, et spargunt in illo Christianissimo regno pestilentissima Calvinianæ impietatis dogmata. Die quinta Septembris summo mane in cujusdam privati hominis ædibus, qui tunc procul aberat, Lutetiæ deprehenduntur permulti viri ac fœminæ, qui illuc ad concionem novorum dogmatum convenisse dicebantur, et fere omnes in vincula conjiciuntur, demptis illis, qui nocturnis freti tenebris, fuga dilapsi erant ». Capti sunt a forensi satellitio centum viginti utriusque sexus, in quos judiciorum severitas districta fuit.

29. *Paulus in Gallia constituit Inquisitionis tribunalia quæ ob censorum mollitiem nocent potius quam prosunt fidei.* — Susceperat hujus anni exordio Henricus rex piam mentem, consiliumque sanctissimum, constituendi per universam Galliam sacræ censuræ tribunalia adversus hæreticos, atque ad nefaria Calvinismi germina erumpentia evellenda, quod cum regius orator Pontifici exposuisset, Paulus flagrantissimum tanti principis in Catholica religione asserenda studium extulit, atque exercendæ judiciariæ in impios Calvinistas severitatis summum imperium ac munus cardinalibus qui in Galliis morabantur, subjecto Diplomate [2] demandavit :

« Dilecti filii nostri, salutem. Cum ad hoc nostra in primis aspiret intentio, ut fides Catholica ubique floreat et augeatur, ac omnis hæretica pravitas e mentibus personarum quarumlibet tollatur, nostræ diligentiæ studium libenter adhibemus, ut qui a caula Dominici gregis diabolica fraude in dies seducuntur, ad eam, aspirante Domino, reducamus, vel si in eorum damnato proposito obstinato animo perseverare contendant, taliter puniantur, quod eorum pœna aliis transeat in exemplum. Sane charissimus in Christo filius noster Henricus Francorum rex Christianissimus per suum apud nos oratorem nobis nuper exponi fecit, quod ipse pro zelo orthodoxæ fidei et Christianæ pietatis, cupit officium Inquisitionis hæreticæ pravitatis in regno Franciæ, et aliis dominiis, et locis sibi in temporalibus constitutis Apostolica auctoritate introduci, quare nobis humiliter supplicari fecit, ut aliquibus probis viris Deum timentibus, et illius honorem zelantibus negotium inquisitionis hujusmodi in regno, dominiis et locis prædictis auctoritate nostra introducendi facultatem et potestatem concedere, aliasque in præmissis opportune procedere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur hujusmodi sanctum et pium Henrici regis desiderium plurimum in Domino commendantes, et de insigni circumspectionum vestrarum pietate et eximia prudentia, ac præclara in rebus agendis dexteritate plene confidentes, hujusmodi supplicationibus inclinati, vos conjunctim nostros et Apostolicæ Sedis in negotio Inquisitionis hujusmodi commissarios, et hæreticæ pravitatis in eodem regno et dominiis inquisitores dicta auctoritate tenore præsentium constituimus ac deputamus, ac vobis conjunctim quoscumque Lutheranæ ac cujusvis alterius damnatæ hæresis sectatores, seu sortilegia hæresim sapientia committentes, illorumque sequaces, fautores et defensores, ac eis auxilium, consilium vel favorem directe vel indirecte, publice vel occulte præstantes, cujuscumque status et gradus, ordinis vel conditionis, dignitatis et præeminentiæ fuerint, una cum locorum ordinariis in casibus, in quibus de jure intervenire debent seu possunt, si legitime requisiti intervenire voluerint, alias sine illis juxta canonicas sanctiones inquirendi, et contra eos juxta depositiones procedendi, necnon præcedentibus legitimis judiciis eos comprehendendi, ac capiendi, et capi, ac comprehensos, captos carceribus mancipari faciendi ; necnon, si sæpius juris fuerit, torqueri et rigoroso examini subjici faciendi, et demum præcedente diffinitiva sententia desuper ferenda, si innocentes fuerint, absolvendi, si vero culpabiles extiterint, juxta canonicas sanctiones prædictas, prout qualitas excessuum exegerit, debitis pœnis puniendi, ac procuratorem fiscalem, et notarios publicos, aliosque in his necessarios officiales, et clericos sæculares, seu Ordinum quorumcumque regulares deputandi, necnon eis, ut onus eis injunctum exequantur et peragant, in virtute sanctæ obedientiæ præcipiendi et mandandi, et si necesse fuerit aliquem clericum etiam in sacris, et presbyteratus Ordinibus

[1] Sur. in Comm. — [2] Paul. IV. lib. brev. III. p. 171.

constitutum pro parte præmissa degradari, ad ejus actualem degradationem per quemcumque Catholicum antistitem, quem ad id duxeritis deputandum, nisi ejus diœcesanus apud suam Ecclesiam, vel in ejus diœcesi personaliter resederit, et ad id requisitus degradationem hujusmodi per seipsum facere voluerit, et demum curiæ sæculari traditionem procedi faciendi, necnon contradictores quoscumque, et rebelles, ac vobis in præmissis non parentes, opportunis juris remediis compescendi, et in præmissis omnibus auxilium brachii sæcularis invocandi et implorandi, ac ad veritatis lumen redire, et hujusmodi hæreses et errores abjurare volentes, si alias relapsi non sint, recepta prius ab eis errorum et hæresum suarum abjuratione publice, vel vestro seu vestrorum substitutorum arbitrio privatim et secrete facienda, imposito per eos juramento, quod talia deinceps non committent, nec talia aut eis similia committentibus, seu illis adhærentibus auxilium, consilium vel favorem per se, vel alium, seu alios præstabunt, aliasque in forma Ecclesiæ consueta ab eisdem hæresibus, et erroribus, ac quibusvis sententiis, censuris, et pœnis Ecclesiasticis, et etiam temporalibus per eos præmissorum occasione incursis, injuncta eis pro modo culpæ publica pœnitentia, vel si vobis conjunctim videbitur, secreta et privata pœnitentia salutari, absolvendi, et reconciliandi, absolutionemque et reconciliationem hujusmodi cum solemnitatibus a jure requisitis faciendi, ipsosque sic absolutos et reconciliatos ad gremium Ecclesiæ, et unitatem fidelium restituendi, reponendi, ac ad nostram et dictæ Sedis gratiam et benedictionem recipiendi, omniaque et singula alia, quæ ad hujusmodi hæreses, et errores, et sortilegia reprimendum, et radicitus extirpandum juxta juris ordinem necessaria fore cognoveritis, et quæ ad officium inquisitionis hujusmodi pertinent, faciendi, gerendi, ordinandi, exercendi et exequendi, necnon ad præmissa omnia et singula alios episcopos, aut Ecclesiarum prælatos, seu personas in dignitate Ecclesiastica constitutas, in Theologia magistros, aut in altero Jurium Doctores, vel Licentiatos, vel Baccalaureos in aliqua Universitate Studii generalis graduatos, et in trigesimo ad minus suæ ætatis anno constitutos, timoratæ conscientiæ et exemplaris vitæ existentes, necnon honorem Dei et Christianæ religionis zelantes una cum locorum Ordinariis in casibus, in quibus de jure intervenire debent, seu possunt, si legitime requisiti ibi intervenire voluerint, alias, ut præfertur, sine ipsis, quoties opus est, cognoveritis, cum simili aut limitata facultate, etiam quoad particularia, facultate per vos specificanda assumendi, deputandi, et subdelegandi, eosque simpliciter, vel pro parte ad libitum vestrum etiam in negotiis et causis per vos jam cœptis revocandi, et loco eorum alios, ut præfertur, qualificatos substituendi, plenam et omnimodam auctoritate et tenore præsentium concedimus facultatem et potestatem, vobis, et per vos pro tempore assumptis, et deputatis subdelegatis, et substitutis inquisitoribus in virtutæ sanctæ obedientiæ districte præcipiendo, mandantes, ut officium Inquisitionis hujusmodi juxta præsentium litterarum continentiam et tenorem, quoad non expressa in aliis secundum Juris communis dispositionem, fideliter et debite exercere studeatis et procuretis. Non obstantibus felicis recordationis Bonifacii papæ VIII prædecessoris nostri, de una, et Concilii generalis de duabus dictis, ac quibusvis aliis Constitutionibus et Ordinationibus Apostolicis, cæterisque contrariis quibuscumque. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum XXV Apr. MDLVII, an. II ».

30. Non exercita est sacræ fidei censura eo incenso tuendæ religionis studio et constantia ad nascentem hæresim præfocandam, qua olim sanctus Ludovicus constituto Inquisitionis tribunali adultam Albigensem hæresim evulserat, nec plures episcopi veteribus illis episcopis, qui celebratis tot Synodis sanctissimas leges ad continendos in gremio Ecclesiæ populos sanxerant, pares religione et fidei ardore extiterunt ; ac licet in nonnullos flammis sævitum fuerit, tamen nobilibus parcitum est, dissimulataque Joannæ reginæ Navarræ nequitia, quæ sensim pietatis larva exuta Aquitaniæ partem Benearniam, et alias provincias finitimas infecerat, judices etiam brevi remisere severitatis aculeos cum nonnulli ex iis hæresi corrupti forent, atque ex senatu Parisiensi non pauci peste Calvinistica infecti fuere. Brevi quoque in Henrico rege maximus ille asserendæ religionis ardor deflagravit ; cum Helvetii ac Palatinus princeps, quorum subsidiariæ copiæ suppetias pro gerendo in Hispanos et Anglos bello ferebant, qui Calvini hæresiarchæ summopere frementis, quod suæ nequitiæ alumni flammis ustularentur, crebris litteris incitari, Henricum regem importune sollicitarunt, ne in ejus fidei, quam ipsi quoque profitebantur, assertores tam immanibus pœnis animadverteret. Nonnulli etiam Catholici mitioris ingenii mitius agendum cum hæreticis opinati sunt, cum illi impendentia pericula non præviderent, nec attenderent, quod jam experientia abunde monstravit, insanientium correctionem a vinculis inchoandam, virisque infrunitis, quod Spiritus Sanctus monet Ecclesiast. 31, torturam esse adhibendam.

31. *Dissolvitur colloquium Wormatiense cujus inanitas innotescit sicut et cæterorum conventuum.* — In Germania [1] ex decreto comitio-

[1] Paul. lib. brev. in lit. ad Ferd. Reg. Rom. et in aliis ad Episc. Lubecen. et ad Reg. Hisp. Fer. Imp. apud Goldast. to. III. Hovec. l. v. Sur. in Comm. Hescius in conventic. Evang. Sacchin. in hist. Soc. Jesu p. 3.

rum Ratisbonensium, quæ superiori exeunte anno cœpta in præsentem extracta sunt, pro tollendis gravissimis de religione dissidiis, quibus imperium magis in dies lacerabatur, ex quo abjecta veritate, et conjunctione Romanæ Ecclesiæ spreta, quisque tenebrio novum lumen Evangelii sibi affulsisse gloriari cœpit, indictum est colloquium Wormatiæ inter Catholicos et Lutheranos Augustanæ Confessionis, quæ sola Cæsareis edictis tolerabatur, præesse illi jussus est Ferdinandi regis Romanorum nomine Julius Pflugius episcopus Naumbergensis theologicis hisce certaminibus exercitus, cui assessores, tum Catholici, tum Lutherani constituti. Theologi vero Catholici, qui cum pseudotheologis adversariis collocuturi erant, duodeni delecti sunt, inter quos florebant eruditione Michael episcopus Mespurgensis, Delphinus suffraganeus Argentinensis, Canisius Societatis Jesu, ac Staphylus ; inter impios vero astu et flagitio eminebant Melancthon, Brentius et Pistorius.

Hujus colloquii fama cum ad Paulum IV Pontificem devenisset, ingrata maxime accidit, quod non in hujusmodi colloquiis, sed in Conciliis Œcumenicis causa religionis tractanda sit, et experientia jam satis docuisset, plura colloquia a Carolo V instituta successus felices nunquam sortita : nam licet hæretici convicti fuerint erroris, tamen victas dare manus pertinacissime detrectent, ne ab aliis hæreticis lapidibus obruantur; tum quia omni dolo ac fraude Catholicos pervertere annitantur, digressique e colloquio, in quo victi fuerint, sparsis libellis triumphasse de Catholicis mentiantur, ut hoc ipso accidit tempore cum a Wormatiensi colloquio recedentes in Saxonia pro suis tribunalibus aperte mentirentur Canisium [1] Wormatiæ post primum cum Melancthone congressum, cum ad concionandum conferre se voluisset, obmutuisse illico et expirasse ; tum quia nulla alia cum hæreticis concordia vera iniri possit, quam si illi ejuratis suis erroribus ad Catholicæ matris Ecclesiæ, a qua se ipsos divisere, sinum revertantur, nam cæteræ injunctæ concordiæ leges, quas politici dare consueverunt, ut partes adversæ de suo jure aliquantulum decedant, in religionis causa locum non habent, quia qui Christi totus non est, totus est Sathanæ, scilicet Ecclesia Dei non est cœtus ille Baal, qui claudicantes in duas partes admittat, vel dolosa illa mater, quæ divisionis sententiæ acquiescat, nam ut præclare inquiebat Hilarius [2] : « Imperfectum nobis est totum, si aliquid desit a toto ». At dum gravi curarum æstu angitur Pontifex, ut omissis colloquiis, controversiæ Concilio Œcumenico dirimendæ permittantur, relatum est mutuis dissidiis cœtum fuisse disturbatum : cum enim a colloquii præside ac moderatore sapientissime postulatum esset, ut Zuingliani, Osiandrini, Adiaphoristæ sive Indifferentes, et Synergistæ, aliæque hujusmodi pestes damnarentur, cum ii hæretici a Confessione Augustana sint alieni nec legibus imperii tolerentur, nec cum illis colloquia a Ratisbonensibus comitiis indicta fuerint, mox Lutherani, eo postulato, quasi fulmine perculsi obstupuere, atque inter se dissidere cœperunt, et quidem quinque ex illis Scepsius, Strigelius, Stosselius juniorum ducum Saxoniæ pseudotheologi, ac Morlinus, et Sarcerius, utpote Augustanæ Confessioni addictissimi, scriptis suis hujusmodi hæreticos a se damnari professi sunt, atque præsidi colloquii declarationem suam obtulerunt. At septem alii Lutherani odio et ira in hos inflammati, ipsos a suo cœtu ejecerunt, veluti anathemate defixos, ut qui omnium hæreseon auctores ac sequaces in suo cœtu contineri vellent, ac proinde Confessionem Augustanam pro sua libidine fingerent, et refingerent, cujus fraudis Melancthonem maximum fuisse auctorem Surius [1] describit, contendere ergo illi Sacramentarios et alios hæreticos a se damnari non posse, antequam auditi essent : quæ hæreticorum dissidia cum accepisset Pontifex, maxima levatus cura Ferdinandum regem Romanorum sollicitavit [2], ut regiam auctoritatem ad cœtum illum Wormatiensem dissolvendum revocandosque in salutis tramitem hæreticos adhiberet, sublataque tanta tot pestium hæresumque varietate Germaniam pacaret :

32. « Charissimo in Christo filio nostro Ferdinando regi Romanorum, etc.

« Ut misericors Deus solet, quo tempore beneficia ipsius minus expectantur, benignitatis et clementiæ suæ lumen ostendere, nec modo spem nostram prævenire, verum etiam superare, cum maxima cura et sollicitudine afficeremur ex impiorum consiliis, quos Wormatiam confluxisse audiebamus, ad turbandum vehementius Ecclesiæ Catholicæ statum, suosque perniciosos errores latius disseminandos, nec facile eorum furori ullo remedio occurrere possemus, ipse misericordiarum Pater et Deus totius consolationis animum nostrum erexit, et hujusmodi inter eos, ut audivimus, dissidia excitavit, ut non acrius cum Catholicis quam inter se certare et dissidere, alii alia dogmata defendentes, cœperint, qua quidem tam idonea occasione allata, cum in manu tua, charissime fili, sit impia eorum consilia dissipare, nonne pro tua perpetua in Deum pietate et Catholicæ religionis studio eniteris, ut ea peste Germaniam liberes, præsertim cum in eo non solum Ecclesiæ paci, sed regnis tuis et Romano imperio consulturus sis? Noli, per Deum immorta-

[1] Sac. p. 2. hist. Soc. Jesu. III Reg. c. 18 et c. 3. — [2] Lib. II. de Trin.

[1] Sur. in Comm. — [2] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2889. p. 72.

lem, tantæ apud homines gloriæ, noli tanti apud Deum meriti tempus amittere. Cupimus quidem Ecclesiæ quieti et commissarum nobis animarum saluti consulere. Verum pro nostro paterno in te amore cupimus simul regnis tuis, cupimus laudi, cupimus saluti consulere. Cupimus beneficia, quæ tot et tanta a Deo accepisti, non modo salva tibi et firma permanere, verum etiam tuis crescentibus in religionem et Ecclesiam Catholicam meritis augeri ipsa quoque in dies et multiplicari : est hoc pietatis tuæ, est prudentiæ, illum detestabilem impiorum cœtum jam inter se divisum penitus dissolvere, et ut ne quid imperio, ne quid religioni Catholicæ nocere possit, omni tua auctoritate, omnique ope et consilio cavere, providere, quod ut facias, serenitatem tuam iterum atque iterum obtestamur. Misimus autem, dedita opera, ad te cum his litteris dilectum filium Jacobum Linterium notarium nostrum hominem nobis vehementer probatum, cui de his, quæ serenitati tuæ nostro nomine exponet, fidem ut habeas rogamus, missuri postea nuntium Apostolicum, qui hujus sanctæ Sedis instituto apud serenitatuam maneat. Dat., etc. die XIV Novemb. MDLVII, anno III. ».

33. Urbanum quoque Lubecensem episcopum, quid apud Ferdinandum gratia et consilio multum pollebat, hortatus est, ut enixe suaderet regi, isthæc in posterum colloquia omnino devitare, nimis quippe indignum, nimisque injustum censebat, eos ad libertatem disceptationis admitti, quos perfidos significat Spiritus sanctus per prophetam [1] dicens : *Filii alieni mentiti sunt mihi, filii alieni inveterati sunt.* Quapropter [2] hac eorum dissensionis occasione accepta, Wormatiensem conventum omnino dissiparet, neque lamentabilem Catholicæ fidei disceptationem ulterius protrahi pateretur :

« Venerabili fratri Urbano episcopo Lubecensi.

« Venerabilis frater, etc. Compositis inter nos controversiis, quas discordiarum sator atque auctor, malevolorum hominum opera usus, inter nos et charissimum filium nostrum Philippum Hispaniarum regem Catholicum excitaverat, vehementer gaudebamus, sperantes, ex hoc præclaro pacis initio consecutura, Dei auxilio, nobis hortantibus, reliquarum quoque partium Christianæ reipublicæ pacem et tranquillitatem : verum divinæ clementiæ abundantia factum est, sicut audivimus, ut qui nefario quodam furore accensi bellum Christiano populo multo perniciosius moliebantur, quippe non corporum, sed animarum exitio, et Catholicæ fidei eversioni imminentes, impio Wormatiæ cœtu coacto, inter se, ut Deo placuit, dissentire cœperunt : qua ex re gaudium nostrum duplicatum est, spesque erecta, non prætermissurum hanc tam idoneam occasionem, charissimum in Christo filium nostrum Ferdinandum Hungariæ et Romanorum regem illustrem, tam impiis et perniciosis eorum consiliis occurrendi, cætusque nefarii penitus dissolvendi, quod quidem ut faciat, et ut in hac re, tum religioni et fidei, tum etiam sacro Romano imperio consulat, dedita opera misso ad eum cum his litteris dilecto filio Linterio notario nostro nomine, ac nobis admodum probato, diligenter hortamur, monemus et obtestamur. Est autem pietatis tuæ, qui sacro isto apud regem ministerio fungeris, ejusque personæ quam sustines, regium animum, quem optimum esse confidimus, tuis hortationibus, ut in hanc rem incumbat, quanto maxime potes studio incitare, quod cum facies, et magnam a Deo gratiam inibis nec solum regis animæ, verum etiam regno et gloriæ inservies, qua de re pluribus verbis tecum is, quem misimus aget, cui fraternitas tua fidem habebit. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum die XIV Novemb. MDLVIII, anno III ».

34. Successum hujus colloquii Wormatiensis describit Surius [1], utque dissolutum fuerit, quod nollent septem illi Lutherani stare Confessioni Augustanæ, nec ab ea discrepantes Sacramentarios damnare, tum ut, dissoluto eo conventu, Lutherani alii in alios strinxerint calamos, ac mutuo in se declamarint, ex quorum conflictu pateat, an ipsorum sapientia desursum sit, quæ, ut scribit Jacobus Apostolus [2] : *Primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens,* etc.

« Hoc anno, inquit, colloquium indictum est Wormatiæ inter Catholicos et Lutheranos. Accidit ibi quoddam longe fœdissimum, quod operæ prætium sit ad posteritatis notitiam transmittere. Erant Evangelicarum (ita Sathanicas vocant) partium duodecim theologi. Ab his Catholici theologi petierunt, quandoquidem multi juges sectæ sub Augustana Confessione se comprehendi volunt, quæ tamen etiam in maximis rebus inter se dissideant, ut tandem declarare velint, quas ipsi sectas Augustanæ Confessioni consonas vel dissentaneas statuant. Nam decretum erat inter eos solos colloquium habendum, qui essent, vel religionis veteris, vel Augustanæ Confessionis, exclusis reliquis sectis omnibus. Ibi in diem usque decimum sextum certatum est inter Evangelicos theologos, nec tamen res componi potuit, quod alii ex iis, sectas quasdam tanquam a Confessione Augustana discrepantes excluderent et damnarent ; alii retinendas eisque parcendum censerent. Ea contentio et altercatio eo usque progressa est, ut ex duodecim quinque rejecti sint, nec eos deinceps collegarum et symmistarum loco habere voluerint re-

[1] Ps. XVII. — [2] Paul. IV, lib. brev. sig. num. 2889. p. 66.

[1] Sur. in Com. — [2] Cap. III.

liqui omnes. Itaque quinque illi excommunicati, relicto colloquio, domum abierunt.

« Erat expectatio magna alicujus inter Catholicos et Evangelicos conciliandæ concordiæ: sed ea usque adeo iniri non potuit, ut ipsi Evangelici in duas propemodum æquales partes turpissime dissecti, Catholicis non immerito dubitationem attulerint, utra pars Confessionem Augustanam sequatur.

« Nec levibus de rebus isti Evangelici theologi inter se rixabantur, sed de præcipuis capitibus, puta de Libero Arbitrio, de Justificatione, de operibus, de Sacramentis, præsertim de Eucharistia ; et certe quinque illi theologi exclusi litteras sigillis suis munitas nostris theologis tradidere, quibus testantur omnivarias hactenus sectas et corruptelas irrepsisse, et earum auctores Confessioni Augustanæ se immiscuisse, et sub Augustanæ Confessionis prætextu, tanquam ejusmodi hæreses illi consentaneæ sint, eas defendere voluisse, etc. quando vero ipsi quinque eas a Confessione Augustana excludere, et specifice condemnare voluerint, suos reliquos septem collegas et socios ex eorum consortio extrusos esse, etc. Itaque istis ita inter se distractis, et quod a septem reliquis, qui Wormatiæ remanserant, nunquam impetrari potuit, ut multiplices sectas a Confessione Augustana separatim, specifice separarent, atque damnarent, ne frustra cum Evangelicis colloquii labor omnis insumeretur, necessario hac vice colloquium intermitti et suspendi oportuit.

« Prodierunt postea scripta acerbissima, præsertim Nicolai Amsdorffii et Nicolai Galli, quibus mirabiliter lacerant illos septem, qui alios quinque rejecerunt. Inter alia sic habet Amsdorffius in libello cui titulum fecit : *Publica confessio puræ doctrinæ Evangelii, et confutatio præsentium Suermerorum*. Brentius, inquit, et Adiaphoristæ, Philippum Melancthonem et socios intellige. Jam in colloquio Wormatiensi Zuinglium et Osiandrum ob linguarum et artium insignem peritiam condemnare noluerunt, nostros autem, qui in colloquium illud consentire noluerunt, nisi illi damnarentur, scommatibus et contumeliis laceratos e colloquio excluserunt, et abire compulerunt. Nos Zuinglianam et Osiandrinam hæreses tranquilla conscientia amplecti non possumus. Et quamvis theologi, qui in Wormatiensi colloquio post nostrorum discessum permansere, editis scriptis testati sint, se nolle ab Augustana confessione discedere, tamen ipsam diversam plane faciunt. Cum enim Zuinglianos et Osiandrinos execrari nolint, non possunt Augustanæ confessioni adhærere, etc. Postea nominatim sex damnat sectas, ac diris devovet, quæ tamen fere omnes ad Augustanam confessionem se referunt.

« Nicolaus Gallus, præco Ratisbonensis, in suis thesibus et hypotyposibus, inter cætera disertis verbis ita scribit : Non sunt leves inter nos Evangelicos concertationes, nec de rebus levibus, sed de sublimibus doctrinæ Christianæ articulis, de lege et Evangelio, de justificatione et bonis operibus, de Sacramentis et usu Cæremoniarum, nec ulla ratione componi et transigi possunt, etc. Sic nimirum isti scribunt, et verum eos hac in re scribere, cum alia multa, tum præsentis anni colloquium declarat. Quare vero permittit Deus istorum pudendos errores, et privatas, atque ab animi cœca arrogantia profectas opiniones, in ejusmodi fœda abire dissidia, et implacabiles animi dissensiones ac acerbitates, nisi ut vel manibus ac pedibus tandem palpare possimus, ab illis hominibus non verbi Dei veritatem, quæ semper una est et ubique sui similis, sed sub prætextu verbi Dei, mendacium, quod varium semper est, et inconstans, et multiplex, ut subinde in alias atque alias formas transferatur, miseris mortalibus obtrudi, et tam multos horrendos errores in orbem nostrum invehi? Qui isthæc non videt, plane cœcus est et excors : cui non dolet tot animarum, quæ his erroribus implicantur, sempiterna apud inferos damnatio, is dignus non est qui Christianus vocetur ».

35. Questus est publico edicto Ferdinandus Cæsar de tantis Lutheranorum novas in dies fingentium hæreses, et quietem imperii novis ementitis religionibus perturbantium discordiis, et colloquium Wormatiense dissolvi jussit, cum potius veritatis dogmatum controversiarumque illustratio a Concilio Œcumenico, quod nec falli, nec fallere possit, petenda sit. Adductus est ad id a Philippo Hispaniarum, Angliæ et utriusque Siciliæ rege, qui, misso ad eum eruditione ac prudentia spectatissimo theologo, edocuit, e colloquio ejusmodi nullam utilitatem posse decerpi, adversus enim sanctorum Patrum instituta pessimo exemplo illud pertentari, Sedisque Apostolicæ auctoritatem, quam omni contentione deberet asserere, contemni, cujus monita amantissima ad patruum plurimum valuere, propterea que proximo ineunte anno regi Philippo, de flagrantissimo illius in tuenda religione studio gratiæ a Paulo [1] actæ fuere subjectis litteris.

« Charissimo in Christo filio nostro Philippo Hispaniarum regi Catholico.

« Charissime fili noster. Pervenit ad aures nostras quanta abs te cura et diligentia nuper adhibita fuerit, nuntiis dedita opera hujus rei causa missis, ut cœtus quidam, qui novo ac pessimo exemplo contra sanctissimorum Patrum instituta, contempta hujus Sedis auctoritate, ad disceptandum de gravissimis fidei et religionis articulis temere et inconsulte, imo nefarie admodum, Wormatiæ haberi cœperat, et merito

[1] Paul. IV. lib. brev. divers. 2903. p. 12.

nefarius, dissolveretur, cum non periculosum solum, sed indignum serenitati tuæ videretur, de tantis rebus ad Christianum populum pertinentibus, de quibus in universalibus episcoporum Conciliis summa cum diligentia statuendum est, in privato paucorum, et eorum laicorum congressu, et colloquio cum hæreticis disceptare, quod factum tuum tanta cor nostrum lætitia et gaudio replevit, ut elatis in Cœlum manibus, manantibus lacrymis, omnipotenti Deo gratias continuo egerimus, qui eam tibi mentem dedit, qui tantum divini sui nominis amorem, tantum sanctæ fidei et religionis suæ studium tribuit. Non possumus, charissime fili, verbis consequi, quanta laude tam præclarum factum nobis dignum visum fuerit; nec vero mirandum est, dum tot, et tanta Deum in te ornamenta et munera contulisse, hodieque conferre videamus; non enim minorem tum religionis curam habes, quam alii principes habent rerum suarum, neque es minus de Catholicæ fidei integritate sollicitus, quam alii reges de suorum incolumitate regnorum : quippe ne in maximis quidem bellicis curis, curam sacrorum abjicis, ac jure merito in tam alto atque convenienti loco te clementia divina constituit, quandoquidem in te non solum regium, sed etiam sacerdotalem animum esse declaras : istud est regem esse, ista sunt facta Catholici regis, ista sunt fidei defensore dignissima. Hæc tu cognomina si non hæreditario jure accepisses, istis factis tuis meritus fuisses : quam ob rem benedicimus iterum et sæpius Dominum, qui tam turbulentis Ecclesiæ suæ temporibus piorum consiliorum nostrorum tantum regem nobis adjutorem dare dignatus est, cujus auxilio ea, quæ ad divini ipsius nominis laudem gloriamque molimur, perficere possumus. Intelligere poteris ex aliis nostris litteris, quantopere non putavimus, ad nostrum erga te amorem posse quidquam accedere, tantoque jam accessu, ut cum augeri potuisse miremur; prospexeramus modo ex illis litteris tuis tuam erga nos pietatem, agnoveramus insignem hujus sanctæ Sedis observantiam, accendens animum nostrum incredibili quadam tui charitate. Perspeximus nunc religionis curam, perspeximus in impediendis hæreticorum consiliis vigilantiam, perspeximus in aliis principibus officii sui admonendis veri regis officium : putas te ei, qui te genuit, charissimo in Christo filio nostro Carolo Romanorum imperatori chariorem jam te esse, quam sis nobis istis moribus, istis operibus tuis? Nos vero minime illi concedimus, ut te ardentius diligat, neque ut majori illi sit solatio, quam nobis aut majori te in gradu honoris collocatum accedere cupiat, quamvis tot et tantis regnis tibi cesserit, quam nos te constituere cupiamus. Efficit ille te maximum in terris regem; nos conamur et omni studio id agimus, ac molimur, ut hæc temporalia tibi stabiliamus, et post felicem et diuturnam eorum administrationem, Christianorum republica tua ope atque auxilio constituta, viam ad cœlestia regna muniamus. Cum enim te ad deponenda arma, cum ad pacem, cum ad concordiam hortamur, cum ut Christiani populi quieti consulas, excitamus, fungimur hoc quidem officio Dominici gregis causa, quem fidei et juri nostro Deus commisit. Sed non minus tuam, charissime fili, gloriam, nec eam temporalem, sed perpetuam vitam æternamque speramus : itaque incredibili quadam hujus rei cupiditate incitati, hortamur te et rogamus ut isti tuo Catholicæ fidei studio maxime pacis amorem consentaneum esse pro tua prudentia intelligas. Neque enim dubium est, quin hæreses istæ et schismata intestinis principum discordiis et bellis corroborata atque aucta sint, ita sedatis bellis, ipsarum quoque sedandarum hæresum ratio futura sit; tantæ potiundæ gloriæ, tantamque de universo nomine Christiano benemerendi occasionem ne prætermittas, sed paternis nostris consiliis acquiescas et Apostolicis precibus cedas; quod si feceris, quemadmodum quidem virtute, prudentia, pietate tua serenitatem tuam facturam esse confidimus, sicut hostium Ecclesiæ domesticorum et externorum gaudium in dolorem convertes, ita sanctæ ipsius matris tuæ luctum in lætitiam commutabis, nec militantem modo, sed illam etiam in Cœlis triumphantem, cunctosque Angelorum choros incredibili gaudio afficies. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo piscatoris die VII Januarii MDLVIII, Pontificatus nostri anno III ».

Nullum posthac in Germania solemne habitum est de religione colloquium, sed Ferdinandus controversias Concilio Tridentino reservandas censuit : cum vero esset mitioris ingenii, in alios hæreticos, qui a confessione Augustana erant alieni, non animadvertit, sensimque virus excrescens imperii civitates adeo infecit, ut Ferdinandi successores, qui præ ipso potentia et operibus minus pollebant, coacti illis permitterent, ut quam vellent religionem sectarentur; atque ita præclara illa regio navis in morem, dum inundantibus aquis non illico exhauritur, misere pæne submergitur : nam pertinax et insidiosa hæreticorum contentio, si imperiali potestate fortiter frænata fuisset, illico conquievisset, dum blande mulcetur, crudeliter sævIit.

36. *Pontifex liberaliter consulit annonæ.* — Difficilis hoc tempore annona plura Europæ oppresserat loca, Urbsque ipsa proximo afflicta bello vehementissime laborabat, quam civitatis penuriam Pontifex, (ut scribit Panvinus) « magnæ pietatis exemplo levavit ; triticum enim octonis aureis pro rubio emptum, quinis plebi vendidit ; qua liberalitate quinquaginta millia aureorum absumpsit. Ac per idipsum tempus cum

Belgium, et quædam Germaniæ pars, ac Trevirensis potissimum ditio pateretur, non famem panis tantum, sed famem quoque audiendi verbi divini, utrique incommodo pro suo munere naviter occurrit Joannes hujus nominis VI, archiepiscopus et elector Trevirensis ; *fidelis* [1] revera *servus et prudens, quem constituerat Dominus super familiam suam, ut daret illis cibum in tempore ;* de quo hæc habent Trevirenses Annales [2] : « Cum anni steriles incidissent, atque intemperie tempestatis, aut pluviæ inopia, aut aquarum eruptione, difficilis esset annonæ proventus, atque adeo infinita hominum multitudo, propter famis atrocitatem, de vita periclitaretur, tantam calamitatem misertus Joannes, rei frumentariæ jacturam facere maluit, quam incredibilem miseriam vulgi sustinere. Itaque innumerabiles frumenti modios per suam provinciam distraxit, lautioribus quidem tolerabili pretio, tenuioribus vilissimo, miserrimis sine ullo. Ac nomina deinde prius appellari noluit, quam anni fertiliores penuriam abundantia compensassent. Sed qui ad corporum tuendorum causam tam benigne pastor accessit, hunc ne animorum simul procurandæ pascendæque saluti defuisse putares, per oppida vicosque sacræ doctrinæ magistros dimisit, qui cæremonias ritusque Catholicos et Hæreticorum fraudes, et improborum sacerdotum mores paulatim obsolescentes, concionum studiis revocarent, et ne hæresis venenum atque pernicies latius serperent, omni ratione prospicerent. Quo in negotio non minus vitæ integritate, quam adjumento doctrinæ præclaram ipsi, totique adeo diœcesi navavit operam Gregorius Vitneburgius ex Eckii disciplina, tum monasterii Meiafeldiæ canonicus », qui postea anno exeunte a Paulo Pontifice Azotensis episcopus, ipso deprecante archiepiscopo, renuntiatus est.

37. *Paulus evocat ad se præsules magni nominis pro Concilio disponendo.* — Præterea dum colloquio Wormatiensi dissipando incumberet Pontifex, de Œcumenico Concilio, quod ab ipso Pontificatus initio instaurandum decreverat, congregando agitabat, ut hostes e Christiano imperio evelleret, in eaque defixus cura, prius evocandos ad se censuit ex omnibus nationibus viros doctrina et pietate florentissimos, cum quibus de agendis in Concilio, deque moribus ad puritatem revocandis conferret ; inter quos e Polonia Stanislaum Hosium episcopum Warmiensem subjectis litteris [3] accersivit :

« Venerabili fratri Stanislao episcopo Warmiensi.

« Venerabilis frater, salutem, etc. Ad hoc gravissimum sacerdotii munus, sine ullis meritis nostris a Domino vocati, propositum hoc nobis jam inde ab initio habuimus, ut ægre et graviter laboranti ipsius Ecclesiæ idonea ac maxime necessaria remedia adhiberemus, quamobrem, et filiorum Ecclesiæ mores corrigere, atque omnia, quæ pravis jampridem exemplis in consuetudinem adducta fuerunt, tollere, et hæreses tam longe lateque disseminatas extirpare, et harum rerum causa Concilium celebrare, Deo juvante, statuimus, quæ quidem consilia nostra exequendi cum jam maturum tempus sit, sublatis belli impedimentis, quæ nobis antiquus hostis objecerat, optimum esse duximus, priusquam Synodum congregemus, aliquot venerabilium fratrum nostrorum accersere, quorum et consilium et operam ad eadem exequenda in primis utilia nobis fore arbitramur. Inter cæteros autem, cum fraternitas tua nobis in mentem venerit, ac de te merito sentiamus, ut præsentiam tuam maximo ad has res usui nobis fore confidamus, et simul etiam decere intelligamus, aliquem ex isto regno episcopum in consilium tantarum rerum adhiberi, hortamur in Domino fraternitatem tuam, et quamvis necesse non esse putamus, tamen in virtute sanctæ obedientiæ præcipiendo mandamus, ut postquam has litteras nostras acceperis, compositis Ecclesiæ tuæ rebus, et iis quæ ad iter necessaria sunt comparatis, ad charissimum in Christo filium nostrum Sigismundum Augustum Poloniæ regem te conferas, et litteris, quas ad ipsum scribimus, quas ipsas et earum exemplum, cum his acceptis et redditis nostro nomine, ea quæ de consiliis nostris tuæque ad nos profectionis causa scripsimus, atque hoc officio ubi functus fueris, ipso salutato, iter ad nos quam primum ingrediaris. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum, etc. die XXII Octobris MDLVII ».

38. *Usus calicis in Polonia sub obtentu fictæ religionis fovet dissidia.* — Cum vero de Concilio tam studiose meditaretur Paulus, non intermittebat interea cuncta illa disponere, quæ ad morum reformationem restituendamque disciplinam conducere arbitrabatur ; cumque jam tres cardinales una cum Datario distributioni beneficiorum præfecisset, nempe Scottum, Rebibam, et Reomanum, ut omnia pure ac sancte tractarentur, duodecimam illam Constitutionem edidit [1], quæ incipit *Inter cætera*, contra eos, qui pro beneficiis impetrandis, seipsos pro aliis supponerent, vel annuas pensiones offerrent, aut beneficia pro aliis obtinerent, ut aliis postmodum cum pensione dimitterent. Nullusque fere, ut ipse ad eumdem episcopum Warmiensem denuo, adventum ejus præoptans, conscripsit, præteribat dies, quo ad corrigendos mores et restituendam Ecclesiasticam disciplinam aliquid non decerneret. Sigismundum interim

[1] Mat. XXIV. — [2] To. II. l. XXI. an. 1557. — [3] Paul. IV. lib. brev. III. p. 269.

[1] Bullar. c. 1.

Poloniæ regem, de eodem Varmiensi Romam excito certiorem fecit : cumque hæresis illo in regno tale serperet adeo, ut licet Poloniæ rex in comitiis ordinum superioribus vetuisset, ne quid in Eucharistico usu novaretur, tamen hæretici adeo Polonos suis erroribus fascinarunt, ut in quatuor insignibus urbibus eodem die usum calicis induxerint, ut eodem calice alios fœdissimos errores propinarent, de quo Paulus [1] apud Sigismundum questus, cum monuit, eversa religionis base, regnum ruiturum, comprimeret itaque insolentiam hæreticorum, Ecclesiastica et regia decreta contemnentium, ac nimia facilitate ac lenitate abutentium, insisteret parentis vestigiis, imminentiumque malorum, modo cum posset principiis mederetur.

« Charissimo in Christo filio nostro Sigismundo Augusto regi Poloniæ illustri.

« Charissime in Christo fili noster, salutem etc. Sedatis Dei Omnipotentis beneficio eis tumultibus, quos antiquus hostis ad impedienda pia nostra consilia excitaverat, controversiisque inter nos atque charissimum in Christo filium nostrum Philippum Hispaniarum regem Catholicum, ita compositis, cum nos pietatem ejus ac reverentiam erga sanctam hanc Sedem perspexerimus, et ipse paternum erga se amorem nostrum agnosceret, curam et cogitationem nostram liberiore jam animo contulimus ad exequenda ea, quæ ab ipso Pontificatus nostri initio ad Dei honorem et sanctæ ipsius Ecclesiæ utilitatem agere constituimus : itaque evocavimus ad nos venerabilem fratrem Stanislaum Warmiensem eam ob causam, quam serenitas tua ex ipso cognoscet, sed cætera per illum de hoc ipso agere cum serenitate tua voluimus. Allatum est nuper ad nos, quod non sine magno dolore animi audivimus, proximo anno Dominica quarta Quadragesimæ in his quatuor regni tui oppidis Dantisco, Torunio, Elbinga et Mariæburgo illius diei lætitiam spiritualem in luctum Ecclesiæ conversam fuisse, temeritatem enim illorum populorum eo progressam esse, ut veriti non fuerint uno eodemque die, tanquam ex composito, contra consuetudinem Ecclesiæ Catholicæ, sub duplici specie sacram Communionem sumere. Audivimus etiam, ipsum quoque quod pro nostro divini cultus zelo molestissime tulimus, sacrosancta altaris mysteria ibidem contra ejusdem Ecclesiæ institutum pervulgari, et patrio sermone celebrari cœpisse, quæ res non nobis solum, sed etiam Serenitati tuæ eo magis animadvertendæ sunt, quod contra tuum ipsius edictum in conventu proximo cum adesset venerabilis frater Aloysius episcopus Veronensis, noster et Sedis Apostolicæ nuntius, promulgatum, hæc facere ausi sunt : itaque non Sedi Apostolicæ solum, sed tibi quoque hanc tam gravem injuriam fecerunt, quamobrem hortamur te, charissime fili, monemus et rogamus, ut cum pro tua prudentia intelligas, hoc audax facinus spectare ad perturbandam prorsus, et evertendam in regno tuo religionem Catholicam, et sanctæ Matris Ecclesiæ ritus sanctissimos abrogandos, ejusque auctoritatem delendam, obviam eas tanto malo, antequam vehementius corroboretur, ac tam grave scandalum ex civitatibus illis et locis omnibus, in quibus eadem acta sint, ita tollendum cures, ut legem a te proxime latam de nulla re in religionis cultu novanda servari, tibi placere appareat, neque impune te a quoquam eam negligi violarique passurum, cum ad Dei honorem et animarum salutem pertinet, temeritati populorum obviam iri, atque hæreses reprimi tum etiam, ut alias nos serenitatem tuam per litteras monuisse meminimus, ad regni tui, nobis crede, quietem, pacem ac firmitatem ; nos serenitatem tuam monemus, ut charissimum filium nostrum, ut eum, quem in tuenda religione Catholica claræ memoriæ parentis tui optimi, prudentissimi et maxime Catholici regis vestigiis insistere optamus, cujusque saluti animæ simul et regni incolumitati consultum cupimus. Vide, ne qui malo etiamnum mederi possis, si modo velis, usque eo illud augeri pravis quorumdam consiliis sinas, ut cum illi postea mederi volueris, non possis, seroque te pœniteat monitis et consiliis nostris paternis minime paruisse. Nos de serenitate tua bene sperare volumus, et sicut ea, quæ acta sunt, te insciente acta esse credimus, ita confidimus, aptum illis abs te remedium abhibitum iri, quod ut facias, etiam atque etiam a serenitate tua petimus et vehementer rogamus. Datum Romæ apud S. Petrum, etc. die XXII Octobris MDLVII, anno III ».

Conatos hæreticos omni astu ac contentione suis laqueis irretire Sigismundum regem, ac suadere annisos, ut Calicem porrigendum laicis decerneret, indicat Hosius episcopus Warmiensis [1], sed illum sapientissimo responso impia postulata elusisse, tum docet, quanto flagitio se obstrinxerint ii, qui affectato Calice, a conjunctione Romanæ Ecclesiæ discesserunt :

« Præclare scriptum est ab Augustino : Di-
« lige, et fac quod vis, sive bibas ex Calice, sive
« non bibas, modo in dilectione et unitate, vel
« bibas, vel abstineas, juxta ordinationem sive
« observantiam Ecclesiæ, proficit tibi ad salu-
« tem. Contra vero sive bibas ex Calice, sive
« non bibas in divisione, reus eris Corporis et
« Sanguinis Domini, quandoquidem ibi quæris
« divisionem, ubi Christus vel maxime com-
« mendare nobis voluit unitatem ». Quæ cum

[1] Paul. IV. l. VI. sig. num. 2889. p. 81. Paul. IV. lib. ar. III. p. 261.

[1] Stanisl. Hosius de exp. Dei verbo p. 55. 171.

ita sint, quis est, Sigismunde rex Auguste, qui factum hoc tuum satis prædicare possit, quod cum tibi quoque dictum non semel fuisset, *Mitte te deorsum*, hoc est, e sublimis Ecclesiæ doctrina traditioneque te demitte, ac vel in solius Eucharistiæ communione, contrarium ei quod ab illa sancitum est, seorsum ab orbe Christiano fieri permittere, nunquam adduci potuisti, ut istis separationis consiliis loci dares aliquid ? Quin cum personæ tuæ non esse, de rebus ad religionem pertinentibus quidquam statuere, semel et iterum publice professus esses (quandoquidem etiam imperator filius est Ecclesiæ, et intra Ecclesiam, non super Ecclesiam, sanctissimamque matrem suam reverenter et obedienter audire, non autem illi præscribere tenetur) ad futurum Œcumenicum Concilium, aut ad sanctæ Sedis Apostolicæ judicium rem omnem rejiciendam esse judicasti? Fecisti rem tua majorumque tuorum pietate dignam. Quid enim est, quod minus regem deceat Christianum, Catholicum et orthodoxum, quam ea sibi velle, quæ propria sunt sacerdotum et episcoporum usurpare ? quod facinus, quoties a principibus est admissum, semper ab eis gravissimas pœnas Deum expetivisse. Legimus quidem, non iverim inficias, justis ex causis Calicis usum in OEcumenico Concilio permitti laicis recte posse. Cæterum, si quod regnum seorsum ab orbe reliquo Christiano sibi velit illum usurpare, quid aliud, quam nefario schismate, se velle videbitur contaminare ? et hoc est quo tendit Sathanas. Non Calicem ille, sed schisma vult, si Calix unanimi totius Ecclesiæ consensu permittatur, eum repudiandum esse judicabit. Adeo nihil aliud, quam divisionem quærit in eo Sacramento, quod Symbolum est unitatis ». Et post multa :

« Conatibus hisce Sathanæ omnes omni ope resistere oportet, nam ut nihil sit in ipsis rebus, quæ petuntur, mali, tamen in separatione tantum est mali, ut nihil fieri possit perniciosius, quam principium separationis, cum finem reperire multo sit difficilius. Deinde vero nullum est crimen, quod multis modis ab hoc crimine non superetur. Itaque res est non admiratione magis quam commiseratione digna, quod audire quosdam licet dicentes, religione quadam, vel ut magis trito verbo utamur, conscientia sua prohiberi, quominus a Calice sibi temperent, aut altera tantum specie contenti sint. Numquid non hæc perversa quædam est religio, sive conscientia ? Numquid non illi Judæorum simillimi, quibus religio fuit in prætorium non ingredi, ne contaminarentur, cæterum Christum illudendum, flagellandum, crucifigendum tradere nulla fuit religio ; ad eumdem modum isti quoque conscientia se premi dicunt, si a Calice abstineant, si vero Corpus Christi mysticum lanient, pro quo Corpus ille suum vivum et verum in mortem tradidit, si sanctam Ecclesiam Catholicam lacerent, quam Christus acquisivit Sanguine suo, si multas in partes eam dissecent, nulla religione tanguntur ? »

39. Scripsit idem Hosius episcopus [1] Warmiensis etiam Dialogum de Communione utriusque speciei, in qua demonstrat non recentem, sed antiquum usum fuisse unius speciei, veteresque Polonos, cum nomen Christo dedere, una specie contentos sanctitatem coluisse :

« Sexcenti jam propemodum anni dicuntur intercessisse, cum Christi fidem et Evangelium recepit Polonia ; nunquam aliter in universa provincia, subjectisque regno terris omnibus, quam sub una specie communicatum fuisse, vel ex eo perspicuum cuivis esse potest. Quod si fuisset apud majores nostros aliquando usus utriusque speciei, Annalium nostrorum scriptores, quos cætera, quæ ad religionem pertinent, diligenter persecutos esse constat, nunquam commisissent, quin quo tempore fuerit intermitti cœptus, litterarum monumentis consignatum reliquissent, quin et ante mille et amplius annos Ephesi Concilium OEcumenicum aiunt fuisse congregatum, in quo jussi fuerunt laici, panis tantum specie esse contenti ». Et infra : « Increbuerat usus alterius tantum speciei, ut ipsi quoque sacerdotes sacris operantes a Calice abstinerent, quamobrem, et populum Leo Pontifex, et sacerdotes Gelasius admonere necesse habuit, ut ad Calicis usum redirent ».

Sunt hæc diserta verba Lutheri : « Quamvis pulchrum quidem esset, utraque specie Eucharistiæ uti, et Christus hac in re nihil tanquam necessarium præcepit, præstaret pacem et unanimitatem, quam utique Christus præcepit, sectari, quam de speciebus Sacramenti contendere ». Scripsit etiam, et alium Libellum edidit, quem vocat, Eucharistiæ declarationem, in quo verbis istis utitur : « Non dixi, neque consului, neque est intentio mea, ut unus vel aliquot episcopi propria auctoritate alicui incipiant utramque speciem porrigere, nisi ita constitueretur et mandaretur in Concilio generali ». Nondum scilicet omnes illos cum Sathana salis modios consumpserat, quos postea se comedisse gloriatur, cum scripserit contra ex diametro, neque sibi, sicut in aliis rebus, ita et in hac unquam constitit. Collegit civis quidam Halensis homo laicus Gaspar Quethamer triginta sex loca inter se pugnantia, super uno dumtaxat hoc articulo, qui est de communione Eucharistiæ sub una, aut sub utraque specie.

40. Cum ad Calicis usum olim adactos fideles viderit lector, meminisse debet, tempore Sancti Leonis papæ, simulque Gelasii, Manichæos viguisse, qui dicerent, vinum esse fel

[1] Stanisl. Hosius in Dialogo de utriusque speciei comm. p. 104.

principis tenebrarum, et a diabolo creatum, eoque errore seducti, a communione sub specie vini, tamquam a re mala, abhorrebant, cum interim ad tegendam infidelitatem suam, Catholicorum auderent interesse mysteriis : Quos cum omnino exscindere sanctus Leo papa [1] curaret, publico ad populum sermone illos notari jussit, dicens : « Ore indigno Corpus Christi accipiunt, Sanguinem autem redemptionis nostræ haurire omnino declinant. Quod ideo vestram volumus scire sanctitatem, ut vobis hujuscemodi homines, et his manifestentur indiciis, et quorum deprehensa fuerit sacrilega simulatio, notati, et prohibiti a sanctorum societate sacerdotali auctoritate pellantur ». Ut igitur sub Catholico nomine delitescentes hæretici proderentur, hoc sanctus Pontifex Leo remedio usus est, quod etiam adhibere Gelasius coactus fuit, cum et Manichæos et Priscillianistas denuo repullulantes insectabatur, qui a vino abhorrebant, et Christum non habuisse verum Sanguinem existimabant. Et quamvis apud plerosque invaluerit sententia, Gelasium solis sacerdotibus præcepisse, ut simul cum Christi Corpore sanguinem sumerent, eo quod Gratianus [2] ejus referens decretum ponat pro titulo : « Corpus Christi sine ejus Sanguine sacerdos non debet accipere » : tamen, etiamsi admittamus indistincte de omnibus Canonem loqui, quod fortasse verius est, legenti ipsum facile ejus condendi causa patebit, sic enim habet : « Comperimus, quod quidam, sumpta tantummodo Corporis sacri portione, a Calice sacri cruoris abstineant, qui procul dubio, quoniam nescio qua superstitione docentur obstringi, aut integra Sacramenta non percipiant, aut ab integris avertantur : quia divisio unius ejusdemque mysterii sine grandi sacrilegio non potest provenire ». Quare Gelasius, ut recte infert cardinalis Bellarminus [3], non damnat eos, qui justa de causa a Calice se abstineant, sed qui ex superstitione ; quod cum facerent hæretici, Gelasius, qui ipsos radicitus tollere conabatur, hoc signo detegere ac punire orsus est, refert enim de eo Anastasius [4] : « Istis temporibus inventi sunt Manichæi in Urbe Roma, quos exilio deportari præcepit. Quorum Codices ante fores Basilicæ Sanctæ-Mariæ incendio cremavit ». Ne ergo Catholici a Calice semper abstinentes, se de hæresi Manichæorum suspectos redderent, aut ipsi Manichæi tuto laterent, si idem facerent quod Catholici sub altera tantum specie communicantes, pro illa temporis opportunitate hoc remedio sancti illi Pontifices caverunt. Hæc occasione hujus auctoritatis ab Hosio adductæ, dixisse sufficiat.

41. Illudebantur Poloni impostorum eloquentia; qui cum pollicerentur Sanguinem Christi in suis conventiculis populo porrigi, tantum pauxillum, quale in popinis divenditur, pro Christi Sanguine præbebant, et frustulum panis, qualem canes rodunt, mentiebanturque Sanguinem non præberi fidelibus a Catholicis sacerdotibus, cum revera in Romana Ecclesia Sanguis præbeatur, cum Corpus Christi a Sanguine et anima et divinitate segregari non possit. Erant enim illi seductores Polonorum Sacramentarii, quorum signifer erat Joannes a Lasko, quem pellexisse plures in suæ impietatis laqueos, queritur Stanislaus episcopus Warmiensis his litteris [1], ejusque errores refellit :

« Domino Pelearski.

« Jam publice Lutheranismus receptus, Christianissimus rejectus est in majoribus Prussiæ civitatibus, isthinc manavit ad nos, posteaquam rumor increbuit, vocatum isthuc esse Joannem a Lasko, statim in eam opinionem venerunt homines, futurum, ut ibi Sacramentariorum hæresim reciperetis. Mirum est in conspectu regiæ majestatis primum edictum illius majestatis in Comitiis de summa senatorum voluntate promulgatum violari. Quod ad locum attinet, de quo sententiam meam requirit, ita me legere memini apud divum Thomam Aquinatem, et ita fides etiam habet nostra Catholica, quod Corpus Christi non est (extensive scilicet) nisi in uno loco tantum, scilicet in Cœlo, sed quia conversa est in Corpus Christi substantia panis, qui prius in hoc loco erat determinate mediantibus dimensionibus suis, quæ manent transubstantiatione facta, ideo manet locus non quidem immediate habens ordinem ad Corpus Christi secundum proprias dimensiones, sed sub speciebus panis remanentibus, sub quibus succedit Corpus Christi, etc. MDLVII ».

Idem impius Joannes Lasko hujus anni exordio scriptum edidit, quo contendebat Zuinglianum dogma ab Augustana Confessione non discrepare ; quod impudens mendacium ita discutit Surius [2] : « Philippus Melancthon eam Confessionem subinde mutavit, et tandem etiam Zuinglianis fenestram, qua in eam irreperent, aperuit, cum alioqui testatus esset de Cœna Domini magis sibi placere Zuinglii, quam Lutheri doctrinam, imo etiam conquestus est quandoque de Lutheri tyrannide, quam diu passus esset. At prima Confessionis Augustanæ editio, quam Cæsari Protestantes exhibuerunt anno MDXXX, nulla ratione admittit dogma Sacramentariorum ». E Lutheranis Joachimus Westphalus, Joannis e Lasko impudentiam, et Calvini convitia confutavit hoc anno, confessionesque Ecclesiarum Saxonicarum Lutheranarum collectas in libellum redegit. At Sacramentarii eas ludi-

[1] Lib. IV. de Quad. — [2] De consec. Dist. 2. Comperimus. — [3] Lib. IV. de Sacr. c. 26. — [4] De Vita Pont. Gelas.

[1] Stanisl. Hosius episcop. Warmien. Ext. in Ms. arch. Vat. sign. num. 3222. p. 16. — [2] Sur. in Comm.

brio Epistolas obscurorum virorum dixere, ita ut ii, qui antea gloriabantur apud se esse veram Evangelii lucem, velut obscuri a Zuinglianis riderentur. Quo animadverso exclamat Surius : « Justus es Domine, et rectum judicium tuum, qui Ecclesiam tuam, quæ nonnisi una est, et sola recte Catholica dicitur, sibi irridendam et lacerandam sumpserunt, inter se invicem irrident se et lacerant, et omnibus cordatis hominibus irridendos propinant ». Objiciebant illi mutuo sibi crimen hæreseos, e quibus Calvinus hæresiarcha tanquam draco minores serpentes devoraturus mense Augusto Librum evulgavit hac præfixa inscriptone : « Ultima admonitio ad Joachimum Westphalum, cui nisi obtemperet, eo loco posthac habendus erit, quo pertinaces hæreticos haberi jubet Paulus ». At e contra Paulus Fizenus Ecclesiæ Hamburgensis superintendens Lutheranus scribit defensionem doctrinæ Lutheranæ de Cœna, atque sugillans Zuinglianos et Calvinistas, eo consilio se scripsisse ait : « Ut contradicentibus veritati Dei, et multas simplices animas suis imposturis in perditionem seducentibus resistat ». Eadem vero ferme repetit, quæ Westphalus et Timannus contra eos objecerant, et tanquam impostores et seductores contemptu proterit. Sic vaniloqui impostores inter se dissident secundum Jeremiæ [1] prophetiam : « Jurgati sunt et commoti. Facies Domini divisit eos, non addet ut respiciat eos ».

42. *Pontifex legationem Anglicanam cardinali Polo abrogat, et Guillelmum sufficit, sed reclamante regina, res in statu quo prius remanent ad tempus.* — Quod ad res Anglicanas pertinet, cum Paulus, uti superius diximus, Reginaldum cardinalem Polum ab illa legatione removisset, incommodæ multum suspiciones in ipsum Pontificem excitatæ sunt, quod hominem tam egregie de fide Catholica meritum, tali tempore, ab illo regno revocasset ; utque sunt fere semper depravata hominum judicia, ac prona est in deterius persuasio, qua sermonibus, qua litteris plura terebantur, quæ apud sapientes rerum peritos, vel a veritate prorsus aliena, vel Christiano quoque, nedum religiosissimo Pontifice indigna, sunt habita. Qui mitius Pauli mentem sunt interpretati ipsum in Polum commotum dixerunt quidam , quod inducias inter Philippum et Henricum reges præterito ac inconsulto Pontifice olim firmasset ; alii, quod Mariam reginam ab inferendo Henrico bello nuper non abduxisset. Cum tamen Acta, quæ in illius causa fuere suscepta, et a cardinali Caraffa ad Philippum delata , Polum de rebus fidei delatorum malignitate traductum subindicent (1), hinc Pontificem, qui summa, ut par est, tuendæ fidei contentione æstuabat, adductum arbitramur, ut formidoloso illo tempore legationem Polo abrogaret, Romamque ad causam dicendam accerseret. Nam non defuisse, qui innocentissimum Reginaldi animum, per summam malignitatem, aliquando carperent, testatur ipsius Vitæ auctor, cum scribit : « Multi docti homines ad eum sæpe confluebant. In iis erant aliquando qui pietatis simulatione pravam doctrinam obtegerent, et optimi viri de se opinionem fallerent. Quæ res Polo apud nonnullos fraudi fuit, eos præsertim, qui natura ad accusationem sunt proniores ». Atque ita rectam fidem, quam gerebat, quamque tot præclaris facinoribus exhibuerat, dubiam aliorum consortio , quod summopere cavendum sanctus Gregorius [1] Eusebio Thessalonicensi archiepiscopo scribens admonuit , nulla tamen sua culpa reddiderat.

43. Pontificis consilium ubi sensit regina , mirum in modum indoluit, interceptisque litteris, quæ ad cardinalem Polum mittebantur, per Epistolam Pontificem enixe oravit, ne tam alieno tempore Polum ex Anglia abduceret, neve a vinea illa nondum vepribus tribulisque hæreseos purgata , tam strenuum auferret colonum. Idipsum plures episcopi , quibuscum secreto consilium communicaverat, deprecabantur Paulum suppliciter etiam atque etiam orantes et obsecrantes, ut legationis munus Polo protraheret, ipsumque in regno sineret permanere, ne duce ac magistro destitutum brevi in pristinos errores ingeniumque recideret. Hoc accepto Pontifex, hujusmodi excogitavit consilium, quo et reginæ gratificari et religioni consulere arbitrabatur, nempe, novum ex eadem gente creare cardinalem, illique legationis provinciam demandare, ut habent Acta [2] Consistorialia :

« Die Lunæ XIV mensis Junii, Sanctissimus », et paulo post « commemoravit revocationem legationum suarum, et quibus de causis id fecerit, indeque dixit commotam fuisse totam nationem Angliæ de revocatione legationis cardinalis Poli, ut ex litteris reginæ et litteris prælatorum acceperat, et qualiter iterum periculum immineat. Tandem Sanctissimus volens religiosæ reginæ devotissimæ ac Christianissimæ, illique regno nondum plene reducto, nec in fide sanctæ Romanæ Ecclesiæ adhuc bene confirmato, favere, et morem gerere, cogitavit dare legationem illi regno, per aliquot annos adhuc. Verum cum

[1] Thr. c. 4.

[1] Lib. VII. Ind. 11. p. 6. — [2] Act. Cons. p. 227.

(1) Num forte Pontificiæ simultatis in Polum causa referenda est in eam quæ Polo insedisse fertur opinio, de non cogendis scilicet metu pœnarum hæreticis ut ad fidem regrederentur. Tradit enim Burnetus lib. II ad A. MDLV, Polum alieno fuisse animo ab illa hæreticorum insectatione quæ tunc in Anglia furebat. Id vero displicuisse plurimum ferventi Pontifici non immerito censeri posset. MANSI.

non videretur convenire auctoritati suæ, neque sacri Consistorii, personam quam paulo ante privaverat legatione, animo revocandi pro arduis negotiis, cum aliis cardinalibus absentibus, de novo legatum creare ; censuerat apud se æquius fore et probabile magis, novum cardinalem creare in Anglia, residentem ibi, et accumulare dignitatem illius legatione, ut ita satisfieret reginæ, et nationi, et dignitati illius loci, ne videretur ita leviter variasse, nominavitque fratrem Guillelmum Poeto Ordinis sancti Francisci de Observantia, quem, ex notitia privata, et multorum relatione judicabat et promotione et legatione dignissimum, ventumque est ad suffragia, omniumque consensu dignus est habitus frater ille, qui crearetur et cardinalis presbyter, et legatus fuit factus Angliæ ad instar legationis cardinalis Poli, sic cum translatione omnium, et quarumcumque facultatum, quas in dicta legatione habebat Polus, et uti poterat in omnibus, et per omnia ».

44. De suffecto in Anglicana legatione Guillelmo, præmonuit illius regni episcopos Paulus [1], egregiasque illius virtutes dignis laudibus sequenti Epistola celebravit :

« Venerabilibus fratribus archiepiscopis et episcopis in Angliæ regno.

« Venerabiles fratres, salutem, etc. Lectis litteris ab aliquot vestrum ad nos missis, quibus suo et aliorum nomine declararunt, quantopere legati Sedis Apostolicæ auctoritas Angliæ Ecclesiis necessaria sit, ad evellenda penitus ex agro Domini hæresum zizania, fidemque Catholicam stabiliendam et confirmandam, suppliciter a nobis petentes, ut eam auctoritatem isti regno restituamus, libentissime vestrum agnovimus studium divini honoris et salutis animarum, idque, perinde ac meretur, in Domino laudamus ; persuasum autem esse cupimus fraternitatibus vestris de nostro paterno erga serenissimam et piissimam reginam filiam nostram amore, et cura salutis, et dignitatis Ecclesiarum omnium istius regni, nihil penitus detractum et imminutum esse. Sed cum consilium illud de revocandis Sedis Apostolicæ nuntiis et legatis, non sine gravissima causa et matura deliberatione cepissemus, inter cæteros dilectum quoque filium nostrum Reginaldum tit. Sanctæ Mariæ in Cosmedin presbyterum cardinalem revocandum, eamdem ob causam esse duxeramus, quam de eo sententiam si tam cito mutaremus, non solum alienum id foret a gravitate hujus Sanctæ Sedis, verum etiam consilium nostrum et decretum de eo ad nos vocando, una cum cæteris sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus absentibus, ut in tam gravi negotiorum onere, nos pro officio suo sublevent, nondum quidem missis, sed jam confectis, et propediem mittendis ad singulos eorum litteris, mutandum esset; sed tamen cum et voluntatis serenissimæ reginæ et illius regni salutis eam rationem habere omnino statuissemus, quam officii nostri ratio postulat, gravique eam ob causam sollicitudine angeremur, gratias Deo agimus, qui eam nobis viam ostendit, qua et gravitatem hujus Sanctæ Sedis tueri, et vestris studiis obsequi, atque Ecclesiarum Angliæ necessitati consulere possemus. Dilectus filius noster Guillelmus Poeto Fratrum Minorum professor, nemo vestrum, ut credimus, ignorat quanta vitæ integritate, quanta sacrarum litterarum scientia, quamque sana doctrina præditus sit, quantum Catholicæ fidei ac religionis studium turbulentissimis illis temporibus, quantum denique erga serenissimam reginam fidem ac devotionem declaravit ; cum ex illo tempore, quo hic eum cognovimus, adeo semper dileximus ; propter spectatam ipsius probitatem, et fidei zelum, cujus non in patria modo, sed Romæ etiam specimen dedit, ut ab ipso Pontificatus initio de eo in cardinalium ordinem cooptando, vestræque nationi hoc habendo honore cogitaverimus, reginæ quoque ipsi id gratum fore existimantes ; dilatus autem hic honos, et non sine divino consilio ad hoc tempus illi reservatus fuit, etenim cum de cardinali presbytero creando, et legato in locum ipsius Reginaldi substituendo, consilium nostrum cum venerabilibus fratribus nostris Sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus communicavimus, mirifico omnium consensu et studio utrumque factum est, itaque misimus ad eum hujus honoris insignia. Quamobrem, cum, Deo auctore, eum in Angliæ et Hiberniæ regnis legatum de latere nostrum et Sedis Apostolicæ constituerimus, vestrarum Ecclesiarum utilitati, ut confidimus, a nobis optime consultum sit, vestræ jam partes sunt, atque ita vobis per Apostolica scripta mandamus ac præcipimus, ut eum tanquam nos ipsos recipiatis et honoretis, quæque aut corrigenda inter vos, aut statuenda ad Dei honorem et Ecclesiarum utilitatem induxerit, ea ita servetis itaque illi pareatis, ut vestram, quemadmodum speramus, erga nos et Sedem Apostolicam devotionem et debitam obedientiam agnoscere, et in Domino collaudare possimus. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die xx Junii MDLVII, anno III ».

45. Sed quod opportunum eminus videbatur remedium, tenue admodum atque infirmum cominus judicabatur, nam etsi erat Guillelmus, ut habet auctor Vitæ cardinalis Poli, « vir pius et Catholicæ religionis studiosus, multosque annos in Italia cum cardinale Polo versatus fuerat, tamen, qui jam extrema et pene decursa ætate, et popularis, non nobilis erat, minime idoneus videbatur ad tantum munus, in Anglia præsertim, ac tali tempore sustinendum, cum

[1] Paul. IV. lib. brev. Vat. III. 209.

restituta nuper Catholica religione, magnæ adhuc præteriti schismatis atque hæresum reliquiæ extarent, vetusque Ecclesiastici Ordinis, atque in primis cœnobitarum omnium et monachorum odium atque contentio in multorum animis residerent ; quæ quidem incommoda cum in Guillelmo concurrerent omnia, in card. Polo inessent perpauca ; hæc in altero nulla res prorsus levabat ; in altero summa nobilitas, excellens doctrina, singularis probitas et sanctitas facile superabant, ut hæretici ac pravi homines, quem propter religionis ac vitæ institutum ab ipsis dissidens, fortasse oderant, eumdem tamen revereri ac suspicere cogerentur ». Hæc Vitæ cardinalis Poli auctor, cui Petramellarius in Elogio consensit. In Anglicana vero Historia, quæ apud religiosos Sancti-Isidori de Urbe manuscripta asservatur, fueratque olim eruditi viri Lucæ Waddingi, Guillelmum ex antiqua et nobili apud Anglos familia ortum, asseritur, summæque tum doctrinæ tum pietatis laude excelluisse, fuisseque reginæ Mariæ a Confessionibus. Hoc itaque quod Romæ gestum fuerat comperto, regina Pontificis consilium prævertendum existimavit, utque rei famam quam accuratissime tegeret, jubet, ne cui Roma venienti aditus in Angliam pateret, neve alicui alteri, quam sibi, litteræ indidem exscriptæ redderentur, certum vero hominem, qui ad Guillelmum cardinalem designatum fuerat expeditus, cum jam Caletum appulisset, trajectu ulteriori prohibuit, nullumque passa est cum eo de recenti adepta dignitate sermonem habere, aut notitiam ingerere. Interim per oratorem suum Romæ Pontificem intimis precibus obsecrabat, uti ab incepto desisteret, et imminens Catholicæ religionis periculum pro sua pastorali sollicitudine dignaretur propulsare : at Paulus, cum necessitatem ostenderet Polum accersendi, eo quod cum eo coram agere omnino deberet, animum quoque suum oratori non obscure indicavit, quod nimirum suspectum religionis nomine ipsum haberet, velletque de nonnullis, quæ ad fidem pertinebant, quid ille sentiret, exquirere. His auditis regina, cum Poli innocentiam summe perspectam haberet, satis se admirari respondit, nam jacta in Poli mores fidemque crimina, vel antiqua erant ; (et quis crederet, istum ipsum virum, quem Pontifex in cardinalium Collegium cooptatum, elapsis annis dum Cantuariensis archiepiscopus fuit renuntiatus, tot laudum præconiis ad cœlos usque extulerat, tam incommoda suspicione laborasse ?) quod si post demandatam illi provinciam suspicio suborta fuerit, jam sibi illius virtuti debitum testimonium laudesque tribuendi facultatem in promptu sat esse. Cæterum, ut rite cuncta cognoscerentur, Pontifex de omnibus illam certiorem faceret, ut in Poli dicta, vitamque omnem de more, atque ex Angliæ regni legibus ab Ordinis Ecclesiastici tribunali inquireretur.

46. Dum hæc agerentur, importune accidit, ut Joannes quoque Moronus præstantissimus cardinalis falsis criminationibus apud Pontificem delatus, ejus jussu in custodia ad dicendam causam detineretur : et quoniam summa inter Polum et Moronum animorum sententiarumque conjunctio intercedebat, majorem accersendi Poli voluntatem Pontifex conceperat, ut ejus dicta cum cardinalis Moroni dictis componeret ; de quo Acta Consistorialia hæc referunt : « Die Martis, prima mensis Junii, fuit Congregatio, ubi Sanctissimus fecit multa verba super causa retentionis reverendissimi domini cardinalis Moroni, et dixit quod volebat facere deputatos super hujusmodi causa, et quod volebat æque et paterne procedere. Et similiter dixit, quod volebat vocare omnes cardinales ad curiam propter multas causas ». Verum antequam causæ dicendæ tempus appropinquaret, Paulus in cardinalis Moroni liberationem propendens misit, qui illi nuntiarent, Pontificem ex gratia ipsum educere statuisse ; at Moronus causam rite suam cognosci constanter postulavit, seque ad causam usque cognitam in arce permanere constituisse testatus est, quod a viris fide dignis acceptum scribit Dionysius Athanasius archiepiscopus Urbinas. Cujus postea innocentia sub Pio IV Pauli successore, non ab ipso Paulo, ut male scribit Thuanus [1], districto examine detecta, omni non modo culpa, sed etiam culpæ suspicione verbis amplissimis liberatus est.

47. Totius rei fama, cum forte ad cardinalem Polum pervenisset, suspicatus id quod erat, interceptas nimirum a regina Pontificis ad se litteras, ut se Pontificis dicto prorsus audientem præberet, crucem argenteam, inquit Vitæ ejus auctor, « ante se gestari, quod legationis erat insigne, prohibuit, simul et ab omni legati muneris functione destitit. Tum vero, ut quid sibi Pontifex juberet, plene intelligeret, seque paratum imperata omnia facere ostenderet, Nicolaum Ormanetum (is est Ormanetus ille, qui postmodum sancti Caroli Borromæi in Mediolanensi Ecclesia strenuus cooperator fuit, ac demum præstantissimus Patavinæ civitatis episcopus, et ad Catholicum regem Apostolicus nuntius) Romam per dispositos equos mittit, eique mandat, ut Pontifici totius legationis in Anglia a se gestæ rationem reddat, et quo in statu sint quæ ad religionem pertinerent, exponat, simul, et quam sibi molesta et acerba objici audierit, et quæ ipse pro Sedis Apostolicæ dignitate, et Catholicæ fidei propugnatione gesserit, scripserit, perpessus sit, demonstret. Ormanetum ad se venientem Pontifex benigne excepit, atque ut ipse aiebat, omnem pravæ reli-

[1] Ep. princ. com. 3. L. XX. hist.

gionis suspicionem de Polo a se removit, ut diceret, hos esse malevolos iniquorum hominum sermones, quorum linguæ contineri nequaquam possent. Christo etiam Servatori nostro, quam multa, quam inique falsoque objecta fuisse, ut minime mirum videri deberet, si quis de nobis detraheret. Deinde vero post pacem cum Philippo rege initam, fratris sui filium cardinalem Caraffam se missurum respondit, qui et cum rege ipso, et cum Polo de omnibus rebus ageret. Hoc nuntio cardinalis Polus aliquantum recreatus est ». Nec desunt, qui Ormaneti [1] opera ipsum restitutum tradant. Utut autem res se habuerit, illud profecto constat, Polum ad mortem usque, quæ in sequenti contigit anno, etsi non legatum ageret, legati tamen existimationem ac providentiam, sive Pontificis conniventia, sive reginæ studio, illo in regno retinuisse.

48. *Varia circa collegium cardinalium Paulus disponit.* — Incubuit etiam Pontifex, ut ea, quæ ad sacri cardinalium collegii majestatem asserendam magis conducerent, instrueret ac firmaret, cumque jam sub annum sui Pontificatus primum statuisset, ut sacri Collegii princeps, quem decanum vocant, esset episcopus cardinalis antiquior in curia præsens, vel ex causa publica absens, et extra curiam per Romanum Pontificem destinatus, qui cæteros omnes cardinales etiam antiquiores præcederet, hoc præsenti anno, ut habent Acta Consistorialia [2] : « Decrevit non debere in futurum transire cardinales per saltum de ordine in ordinem, veluti de diaconali ad presbyteralem, vel etiam de presbyterali ad episcopalem, sine licentia Sanctitatis suæ, nec optare posse ad finem istius saltus, posse tantum in ordine suo optare, cum vacatio contigerit, sed neminem de ordine ad ordinem transire, etiam per rationem optionis, nisi de speciali consensu et gratia Sanctitatis suæ ». Inclinante vero ad exitum anno, cum experientia comperisset in publica, quam sub anni initio instituerat, audientia, non omnia, quæ deferebantur, expediri posse negotia, nec facultatem conveniendi, quamvis pateret omnibus, ita singulis patere, ut suam quisque acciperet sententiam : « Die Veneris tertia Decembris (asserunt Consistorii Acta) Sanctissimus dominus noster deputavit reverendissimos DD. Paceccum, Medices, Saracenum, Puteum, Reomanum, Capisuccum et vicarium ad audiendum eos, qui non potuerunt audiri in publica audientia.

49. *Mors luctuosa Joannis regis Lusitaniæ.* — « Hoc ipso anno [3], tertio idus Junii, die Sabbati jam illucescente, Joannes hoc nomine Tertius Lusitaniæ rex, post aliquot dierum febriles tentatiunculas, pridie quam moreretur, ita ægrotans leviter, ut e lecto surgeret, continuo gravissima febri correptus pæne ex improviso oppressus est. Sed æquissimus regum Rex spatium optime, uti vixerat, claudendi vitam, deesse pio regi noluit. Rite expiatis noxis, et sacrosancto instructus viatico, oleo etiam sancto delibutus, ad divinum migravit tribunal. Eo sublato, magnum res Christiana columen amisit, quippe propagandæ Catholicæ fidei zelo ardentissime æstuabat, ac quemadmodum scribit Maffeius [1], Joannem Lusitaniæ regem insigni virtute ac pietate virum nulla magis angebat cura, quam ut barbaras illas nationes (Brasilicam nempe oram [2], cæterasque Indiarum partes) a misera dæmonum servitute ad unius veri Dei notitiam cultumque traduceret : atque ob idipsum, quos in ea mitteret loca, præcones Evangelii, et moribus et eruditione præstantes, tota Europa impendio conquirebat ». Et alibi, de ejus disserens morte, hæc habet : « Neque sera, neque inexpectata Joannem abstulit mors, cum ætatis annum, viribus dudum affectis, ageret quintum et quinquagesimum : vir plane magnus et venerabilis, ac præter cæteras laudes æterno præconio celebrandus, quod imperii moderatione, cultuque bonarum artium, et studio religionis amplificandæ, formam speciemque benefici et mitis ac vere Christiani regis expresserit». Quæ omnia hic exscribere non piguit, ut optimi principis, et de Ecclesia Dei, et fide Catholica optime meriti, memoria in Ecclesiasticis Annalibus celebraretur [3], cui idem semper fuit regnum ac religionem propagare, ratus Christiani regis nomine se dignum non esse, nisi populos in suam ditionem redactos in Christi redigeret ditionem. Ardentissimum vero illius pietatis studium pro fide Catholica in Abyssinorum imperium invehenda, irritum Claudii imperatoris simulata reddidit perfidia. Nam scribit Maffeius : « Joannes patriarcha, Andreas episcopus, et Joannes Mesquita, oratore Sosa inter navigandum extincto, Goam devehuntur incolumes. Ibi cognito Claudium contra opinionem et famam in veteribus erroribus et impia secessione perstare, digna consultatione res visa. At patriarcha quidem, quanquam asperis ac periculosis in rebus, tamen sese in omnem aleam Christi causa paratum ostendit. Cæteris nequaquam e Sedis Apostolicæ dignitate visum, eo loco fastigioque personam, tot tantisque Pontificis Romani decretis ac judiciis inclytam, sejunctæ a Catholico cœtu genti præbere ad ludibrium et contumeliam os. Verum, ne prædamnata et abjecta repente per metum vel ignaviam tantæ expectationis, apparatusque legatio, et si quid sanari experiendo posset, omissum ulla ex parte videretur, Andream episcopum duobus tribusve

[1] Atticus Flor. Car. to. III. Pall. hist. Conc. p. 2. c. 2. l. XIV. — [2] Bul. Rom. to. I. Bul. V. Paul. IV. Cum Venerabiles. Acta Consistor. p. 223. — [3] Sacchin. hist. Soc. p. 2.

[1] Vit. S. Ig. l. II. c. 10. — [2] Hist. Ind. l. XVI. — [3] Tursel. in Vit. S. Francisc. Xaver. c. 8. l. I. Hist. Ind. l. XVI.

cum sociis Abassiam adire, quæque Rhoterigius (fuerat is pariter sacerdos e Societate Jesu antea præmissus ad Claudium) incassum egerat, pari fide, majori auctoritate, rursus aggredi placuit : et prout res sese darent, per litteras patriarchæ Joanni suadere, vel dissuadere provinciam. Ille tam præclaram de Christo bene merendi et exercendæ patientiæ occasionem arripuit libens. Cum Emmanuele Fernando sacerdote, et paucis præterea comitibus in Abassiam profectus, nihilo quam Rhoterigius faciliorem aut æquiorem expertus est regem. Major dein illis oblata omnis virtutis explicandæ materies. Paucis namque post eorum adventum diebus Claudio a perduellibus acie victo ac perempto, successit Adamus frater, olim desertor fidei Christianæ, vir immanis ac ferus, et Apostolicæ Sedis hostis acerrimus. Is vinctum Andream in castra bellumque raptavit; comites probris et contumeliis, Abassinos quotquot Catholicæ veritati faventes vario genere pœnarum affecit ». Sed hoc non post paucos dies, sed anni unius et amplius intervallo, quo Claudii dejectio [1] et cædes contigit, improbæ perfidiæ pœnas, justo Dei judicio, luentis, ut qui Romanum Pontificem supremum Ecclesiæ caput agnoscere et venerari desierat, impositam suo capiti coronam, vitamque ipsam infeliciter amiserit : « In hac tamen Andreæ expeditione, apparuit », inquit Sacchinus, « sapiens Dei clementia in eo, quod si paulo longius Andreæ profectio dilata esset, omni obsepto in Abassiam aditu, quæ supererant Catholicorum reliquiæ omni destitutæ cultu facile in barbariem atque perfidiam omnino degenerassent : nec rerum, quæ postea melius provenerunt, jaci semina potuissent ». Hæc occasione funeris Joannis III enarrasse libuit, præclarosque istos pro fide Catholica conatus triumphalium loco insignium sepulchro ejus appendere non abs re judicavimus.

50. *Indicæ res Christianæ efflorescunt.* — Cum autem sermo noster in rebus Orientalibus jam versetur, age, et quæ apud Indos hoc anno acta sint, inspiciamus. Magnum Christianis rebus incrementum asserebat Nonnii patriarchæ præsentia, tum virtutum exemplo, tum prædicationis, atque episcopalium munerum officio, ac in uno Goano collegio amplius mille et octoginta sacro fonte renatos referunt [2] : « In his multorum conversio notabilis fuit. Brachmanus quidam, cum ægrum filium nulla medicorum ope habentem melius, in Beatæ Virginis sacellum Divaris insulæ intulisset, eumque mater salutis illico valetudini reddidisset, filium pater primo ad Collegium detulit, eum puerum Christi esse prædicans, eidemque ab se reddi ; paulo post semetipsum et familiam totam adjunxit ». Hæc, et alia hujusmodi quamplurima ad fidem confirmandam dignabatur Dominus edere signa, quibus nascentem illam Ecclesiam, seduli in morem agricolæ tenera arbusta aquis irriguis perfundentis, augebat. Quæ omnia, cum annis singulis distincta a Patribus Societatis Jesu Romam mitterentur, pietatis studium accenderunt.

Accidit hoc ipso anno, ut sanctum Philippum Nerium [1], qui tum in ædibus sancti Hieronymi, quas Charitatis vocant, schema quoddam Congregationis Oratorii, quam postea condidit, formabat, mira Indias peragrandi incesserit cupido, inibique inter barbaras illas atque efferas gentes Dei verbum disseminare, ac Martyrii palmam, quam flagrantissime exoptaret, obtinere : ut autem res quo se habuerit modo, manifestior appareat, reddemus hic Antonii Gallonii, ejus in spiritu dilectissimi filii verba, qui quæ viderat, quæ manus ejus contrectaverunt de Philippo, fideliter per annos singulos digessit. Sic igitur habet : « Eodem hujus sæculi anno quinquagesimo septimo, cum vesperi post fusas Deo preces epistolæ de rebus Indicis in ejus cubiculo legerentur, tanta cupiditate ardere cæpit infideles ad legem Evangelicam reducendi, ut statuerit ad Dei gloriam, difficultatibus omnibus periculisque spretis, quæ plurima maximaque sese ei offerebant, una cum Francisco Maria Taurusio, qui postea sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalis evasit, Joanne Baptista Modio et Antonio Fuccio, aliisque e suis alumnis ad viginti in Indias proficisci. Verum, ut in hujusmodi deliberationibus fieri solet, cogitavit primum, ut rem Deo assiduis precibus commendaret : nihil enim ille aggrediebatur unquam, magni vel parvi momenti id esset, nisi consulto prius ac propitiato Domino ; deinde, quo de divina voluntate certior fieret, ut pios viros consuleret; postremo, ut qui inter eos sacerdotii capaces essent, sacerdotio initiarentur : tum, ut petita a Pontifice Maximo benedictione atque licentia, longinquo ac periculoso itineri sese committerent. Is profecto omnium ardor erat, ut terrores, vitæ pericula, dæmonum tentamenta, ærumnas pro nihilo ducerent, gravia quæque nimirum ob Christi fidem disseminandam patiendi cupidissimi. Ergo Philippo eam in rem intento hanc mentem injecit Deus, ut religiosum quemdam e Sancti Bernardi familia sanctitate conspicuum adiret, ejus voluntatem illo interprete et deprecatore auditurus; quod et fecit. Præerat eo anno monachis Cisterciensibus apud cœnobium SS. Vincentii et Anastasii Martyrum ad aquas Salvias ; cujus cum animum Augustinus Chettinus (id erat monacho nomen) cognovisset, inducias petit : oratione enim rem a Deo, respondit, quæri oportere. Supplicatione completa, Philippo narrat, Romam, non ad Indias evocari, Indiasque ejus

[1] Goding. de reb. Abyssin. l. III. c. 16. Hist. Soc. 3. p. 2. an. 1557. — [2] Sacchin. ibidem.

[1] In Vit. S. Philipp. an. 1537.

Romam esse, apparuisseque sibi sanctum Joannem Evangelistam, qui diceret Deum ita velle ut Romæ ad ipsius vineam excolendam maneat, ubi multos eidem filios aggregabit, et ejus et alumnorum opera ad plurimorum salutem uti decrevisse. Retulit is etiam vidisse se aquas, vulgo Trium-Fontium appellamus, in sanguineum colorem mutatas : quare apertissime significari dicebat, novam Urbi procellam impendere, quod etiam ab eodem Apostolo se accepisse narravit, totiusque visionis ordinem Philippo exposuit. Tum his ille auditis ad omnia sese pro Christi arbitrio paratum ostendens, sermoni servi Dei cessit, Romæ manere statuit, ubi quam strenue in animarum salute procuranda elaboravit, quantosve fructus ediderit, nullus est qui non norit ». Sic non permisit Spiritus Domini beato Philippo adire Indiam, sed propriis adaugendis talentis, nec minus magnis muneribus, in ipsa Ecclesiæ Catholicæ prima Sede, ipsimet Philippo viro plane Apostolico concreditis, reservavit ; quæ feliciter multiplicavit, plantatus erat siquidem *sicut oliva fructifera in atriis domus Dei nostri*. Hæc concinne subdit eruditissimus Andreas Dusaussay episcopus et comes Tullensis, cujus animæ anno Jubileo nuper defuncti bene precamur, qui ad contrahendam in epitomem sancti Philippi Vitam [1], ejusque inter sanctos consecrationis Diploma, selectis Observationibus Notisque didacticis illustrandum, calamum illum apposuit, quem in celebrandis sancti Andreæ Apostoli, et Gallicanorum sanctorum, scriptorumve Mysticorum memoriis, aliisque Ecclesiasticis Monumentis, tam feliciter adhibuit, ut Beda Gallicanus meruerit appellari.

51. *Sebastianus, triennis puer, salutatur Lusitaniæ rex, et Catharina tutrix regni consilia salutaria accipit a Pontifice.* — In Lusitania vita functo, ut paulo ante diximus, Joanne III rege, ex filio Joanne nepos a populis rex salutatur [2]. Admota est pueritiæ principis regendæ Catharina Austriaca ejus avia Caroli V imperatoris soror, quam sanctus Franciscus Borgia absens prius per Epistolam, deinde præsens est consolatus, Pontifex quoque tum ad ipsam, tum ad Sebastianum regem has litteras [3] direxit :

« Charissimo in Christo filio nostro Sebastiano Portugalliæ et Algarbiorum regi illustri.

« Charissime in Christo fili noster, etc. Avi tui claræ memoriæ Joannnis regis Portugalliæ obitus, de quo nos certiores fecisti, maximo nos dolore affecit. Amisit enim Christiana respublica regem et maxima virtute præditum, et de se ac sancta religione optime meritum : sed quia divinæ voluntati acquiescere debemus, nostræ et tuæ partes sunt, pro ipsius anima Deum orare, ut eam in loco pacis et gloriæ ad animas inclytæ memoriæ prædecessorum ejus optimorum, piissimorumque principum aggregare dignetur, quod illi quidem propter vitam tam pie actam contigisse sperare debemus. Quod polliceris non te solum in regno successurum avo tuo, verum etiam hæredem fore ipsius fidei, obsequii et pietatis erga sanctam hanc Sedem, a qua te omnia bona consecuturum esse speras, quæ alii Catholici reges consequi soleant, de tuo isto in hanc Sedem animo te magnopere laudamus hortamurque, ut præstes id, quod polliceris, maximam enim si ita feceris, laudem tibi et gloriam paries. Fac igitur, charissime fili, ut cum ætate simul pietas crescat, cum pietate erga Deum charitas subditorum, præsertim pauperum, et in sanctam hanc Sedem, eique præsidentem Christi in terris vicarium devotio augeatur ; charissimæ vero in Christo filiæ nostræ reginæ aviæ, et ejusdem matris tuæ, itemque dilecti filii nostri Henrici sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis infantis Portugalliæ patrui tui monitis et præceptis obtempera, neque ab ipsius avi tui vestigiis declina, sed eum virtute, justitia et pietate sua tibi prælucentem sequere. Quod ad spem attinet, quam in hac Sancta Sede repositam habes, jure ac merito omnia, quæ tibi ac regno tuo ab ea cum Deo tribui poterunt, beneficia et commoda semper tibi polliceri et expectare poteris. Reliqua, de quibus ad serenissimam reginam scribimus, ex nostris ad eam litteris cognosces. Incipe igitur, charissime fili, regnare cum paterna benedictione nostra, quam his tibi litteris impertimus, Deum precantes ut te incolumem custodiat, concedatque, ut et diu in terris, et feliciter regnes, et post diuturnam ac prosperam temporalis regni administrationem ad cœlorum regna pervenias. Dat. Romæ, etc. die XVII Decembris MDLVII, anno III ».

Catharinam etiam reginam Sebastiani aviam ac tutricem regni hortatus est Pontifex [1], ut imbellem Sebastiani ætatem tueretur, atque una cum Henrico cardinale principe in salutem regni excubaret.

« Charissimæ in Christo filiæ nostræ Catharinæ Portugalliæ et Algarbiorum reginæ illustri, etc.

« Quod scribas, cum ab ipso conjuge tuo (nempe Joanne rege) regis pueri (scilicet Sebastiani nepotis) tutela, et regni simul administratio tibi commissa fuisset, utriusque officii socium a te assumptum esse dilectum filium nostrum Henricum sanctæ Romanæ Ecclesiæ tit. SS. Quatuor-Coronatorum presbyterum cardinalem infantem Portugalliæ, consilium tuum magnopere probamus et laudamus ; est enim egregia is virtute ac fide præditus, et rerum

[1] In Ep. Vit. S. Philip. p. 248. Apud Raynaudun. — [2] Caram. l. I. Philip. Prud. Vit. S. Franc. Borg. c. 16. — [3] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2889. p. 83.

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num 2889. p. 86.

istius regni admodum peritus : hortamur autem serenitatem tuam in Domino, et rogamus, ut regnum illud, quod præcipuæ nobis curæ est, et in intimis visceribus charitatis a nobis geritur, ita administres et gubernes, quemadmodum sane confidimus, ut populi tam justum et clementem regem sibi ereptum fuisse non sentiant. In primis cultui divino consule, Ecclesias, monasteria, hospitalia, omnesque Ecclesiasticos religiososque homines tuere, ut post rectam et piam temporalis regni administrationem, immarcescibilem in regno Cœlorum coronam accipere merearis. Nec vero minorem abs te curam et diligentiam adhiberi a te cupimus in educando charissimo in Christo filio nostro Sebastiano Portugalliæ et Algarbiorum rege illustri nepote tuo, ut tener ejus animus, cum aliis rege dignis moribus atque virtutibus, tum in primis pietate et timore Domini, quod est sapientiæ initium, atque hujus sanctæ Sedis cultu et observantia imbuatur, quæ quidem virtutes Christiano rege in primis dignæ, si in eo fuerint, cunctæ res ei prospere et ex sententia sua procedent, maximamque in terris gloriam sibi parient, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die XVIII Decemb. MDLVII, an. III ».

52. *Mulierem publice prædicare vetat Paulus.* — Non prætermittendum hoc extremo loco est visum, prohibitam fuisse a Paulo mulierem, quæ per diversa loca conciones de rebus divinis habere consueverat, ne id sibi in posterum arrogaret, cum ex Apostolo id vetitum sit, ac ne quidem beata Virgo id munus unquam exercuerit, tum etiam ipsis laicis, licet eruditione ac pietate florentissimis sacri canones hoc non permittant, de quo ad internuntium apud Venetos extant hæ litteræ :

« Venerabilis frater. Expositum nobis fuit mulierem quamdam Hispanam, Isabellam nomine, per diversa loca vagantem solitam esse verbum Dei publice in concionibus docere, eamque Venetiis hoc tempore in xenodochio SS. Joannis et Pauli diversantem conciones de divinis eloquiis habituram fuisse, nisi a fraternitate tua hoc ei interdictum fuisset, quoad de voluntate nostra fieret certior, qua de re, quid nobis placeat fraternitati tuæ dubium esse non credimus, nam cum sacri, ut nosti, canones et Patrum decreta hoc officio, quo nullum est gravius in Ecclesia Dei, laicis hominibus interdicunt, tum ipse gentium doctor et vas electionis Paulus mulieres non modo vetat docere, sed ne discendi quidem causa permittit, ut in Ecclesiis loquantur. Quamobrem moneri eam mulierem a fraternitate tua volumus, eique auctoritate nostra præcipi, ut aliis in rebus sibi convenientibus, Deo cum fide et charitate deserviat, ab eo autem munere se abstineat in quovis, seu virorum seu mulierum conventu, quo ne gloriosissima quidem Virgo, quæ Mater Domini, quæ sacrarium Spiritus sancti fuit, nunquam functa fuisse traditur, quodque non fœminis modo, sed laicis etiam viris quantavis doctrina et sanctitate præditis interdictum est, ne quæ verbum Dei aliis prædicat adversus illud ipsa faciat ; sciat autem si forte nimia cujusquam prædecessorum nostrorum facilitate hoc sibi permissum fuerit, litteris eorum quibuscumque non obstantibus, quas inanes et irritas et nullius roboris esse volumus, eam sibi a nobis ademptam esse licentiam. Dat. Rom. apud S. Petrum die XVII Februari MDLVII, an. III (1) ».

(1) Has Pontificis litteras ad sequentem annum referendas constat ex iis quæ A. MDLVI, 44 animadvertimus. Nec sane annus III Pontificatus cum Februario mense nisi cum an. MDLVIII, componi potest. Hunc profecto concionum a mulieribus habendarum morem non isto tantummodo, sed et superiori sæculo obtinuisse ex iis, quæ de S. Rosa Viterbiensi in ejus Vita leguntur, satis patere posse arbitror. MANSI.

FINIS TOMI TRIGESIMI TERTII.

Barri-Ducis. — Ex Typis CŒLESTINORUM. — BERTRAND.